

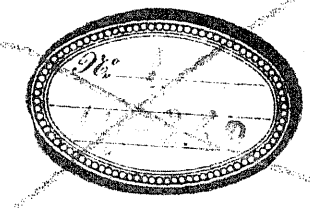
BIBLIOTECA HOSPITAL REAL
 GRANADA
 Sala: 0
 Estante: 2
 Numero: 304

~~3. a. 6.~~
~~2.~~

pad.
 011

2 400 40
 Tarta
 MADE IN SPAIN

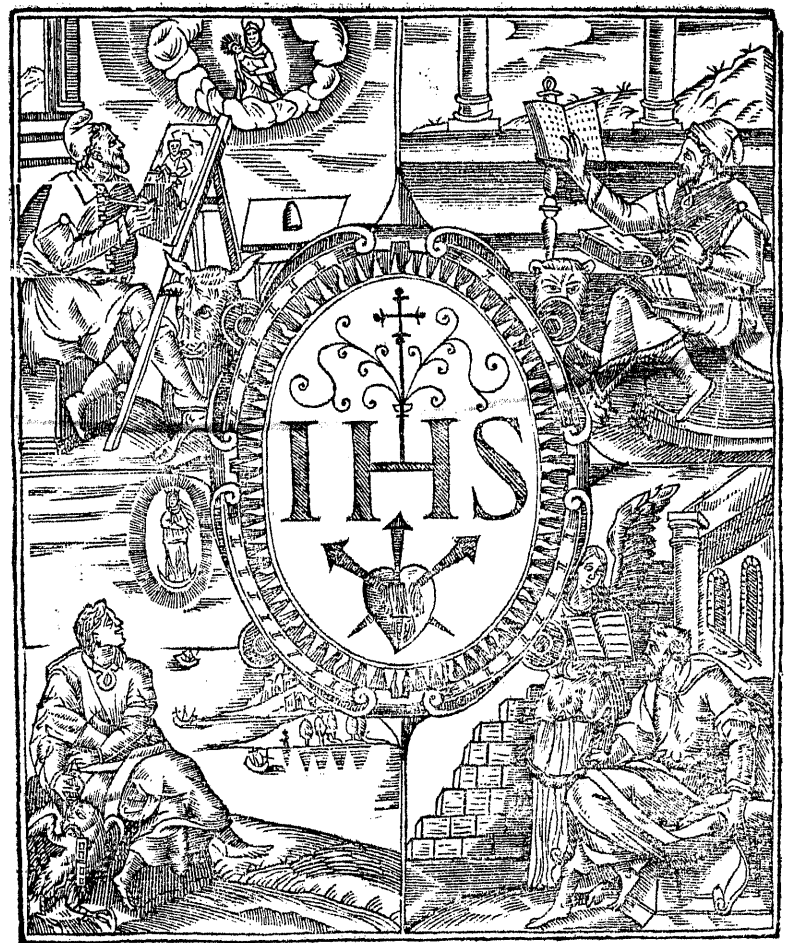

22 B

Del Collegio della Compañia de Iesús de Granada B^a

R-5052

ALFONSI
SALMERONIS
TOLETANI,
 E SOCIETATE IESV
 THEOLOGI,
 COMMENTARII IN EVANGELICAM HI-
storiam, & in Acta Apostolorum, in duodecim tomos distributi.
TOMVS PRIMVS
 DE PROLEGOMENIS IN SACRO-
 sancta Euangelia.

Anno

1598.

CVM PRIVILEGIO.
 Madriti, Apud Ludouicum Sanchez.

T A S S A.

YO Pedro çapata del Marmol, escriuano de Camara del Rey nuestro Señor de los que residen en su Consejo, doy fee; q̄ auiendo se presentado ante los Señores del dicho Consejo por Gaspar de Pedrofa, Procurador General de la Compañia de Iesus, el primer tomo de las obras, que dexo escritas, el Maestro Alonso Salmeron de la mesma Compañia, intitulado, *Prolegomenon in totam historiam quatuor Euangelistarum*, que con licencia de los dichos Señores auia impresso, le tassará à tres maravedis cada pliego, y à este precio, y no mas mandaron que se venda, y que esta tassa, se ponga al principio de cada libro de los que asì fueren impressos. Y para que dello conste de pedimiento del dicho Gaspar de Pedrofa, di la presente. Que es fecha en la villa de Madrid, à veinte y siete dias del mes de Junio, de mil y quinientos y nouenta y ocho años.

*Pedro çapata
del Marmol.*

E R R A T A.

Pagina. 17. columna. 2. linea. 45. ananitapodota. di. anantapodota. 20. 2. 37. de precamur, deprececur. 26. 2. antep. nimirum, nimium. 27. 1. 31. sexta, quinta. 30. 1. 6. corrupta, corruptam. 47. 2. 1. correptionem, corruptionem. 50. 2. 41. in cor, incor. 51. 2. 25. arbire, abire. 52. 1. 38. alli, illi. 63. 1. 9. *Si uis, si uis.* 208. 2. 11. fortè gebat, fortè gestabat. 125. 1. 51. testimoniæ, testimonia. 133. 1. 16. rij tum, rijs tum: 141. 1. 9. lecosus, leccsis. 153. 1. vlt. Exeditur. Expenditur. 164. 2. 19. citada, cidata. 174. 2. 2. ille, illi. 177. 1. 10. uisitarum, uisatum. 181. 1. 13. Alexiacos, Alexicacos. 185. 2. 48. aectant, arctant. 191. 1. 45. instar, instar. 243. 2. 17. taia, rati. 246. 2. 12. ipsi, ipse. 258. 1. 44. Non ecce, Nonne ecce. 273. 1. 11. Heautonimor, Heautonimor. 272. 2. 25. secubueris, secubuerit. 279. 1. vlt. tedis tedas. 279. 2. 34. Marco, Marcum. 294. 2. 16. Synedodicos, Synechdochicos. 310. 2. 11. dicitur, dicuntur. 343. 2. 9. secundus, secundum. 346. 2. 18. sanguinis, sanguis. 349. 2. 20. quia, quo à. 351. 1. 9. inuenis, iuuenis. 351. 2. 41. posteritas filiorum, posteritas per filiorum. 360. 1. 5. rumptas, rûpas, & lin. 2. 1. liber, libet. 367. 2. 23. octies, nouies. 378. 2. 14. dolore, dolere. 391. 1. 18. *καρι, καρι.* 425. 1. vlt. Magno, Ma. 2. 2. 39. 90. 45. annus, annû. & lin. 40. menses, mēsem. 458. 1. 28. quæ, qua. 478. 1. 24. este, esse. 484. 1. 12. plerumq; Græcæ: alia dicitur, pleræq; Græcæ alia. Dicitur. 488. 2. 50. Posuit, Profuit. 489. 1. 51. ille, illæ. 493. 1. 21. disputatio, dispensatio. 495. 2. 11. lex, lux. 498. 2. 15. refebantur, referebantur. 512. 2. 30. Euangelica. Euangelia. 527. 2. 1. habuisse, deos, habuisse, dum deos. 530. 1. 38. ficile, facile. 536. 1. 32. Quinquanis, Quinquagenis. 539. 1. 5. vt &, uo &. 553. 1. 2. sciebat, secabat. 567. 2. 38. uerifimilibus, uerifimilius. 568. 2. 41. Dominum, dominium. 625. 2. 29. te, pro, tes, pro. 663. 2. antep. locutus, locutos.

*Iuan Vazquez
del Marmol.*

EL REY.

POR quanto por parte de vos Gaspar de Pedrosa, Procurador General de la Compañia de Iesus, nos fue hecha relacion, que el Padre Maestro Alonso Salmeró, de la mesma Compañia, auia compuesto vn libro intitulado Prolegomenon in tota historia quatuor Euangelistarum, &c. y nos suplicastes os mandassemos dar licencia para le imprimir, y privilegio por diez años, ó como la nuestra merced fuessse, lo qual visto por los del nuestro Consejo, y como por su mandado se hizieron las diligencias que la prematica por nos ultimaméte fecha sobre la impresiõ de los libros dispone, fue acordado que deuiamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha rãzon, y nos tuuimos lo por bien, por la qual os damos licencia y facultad, para que por tiempo de diez años primeros siguientes, que corren y se quantan desde el dia de la fecha desta nuestra cedula, vos, o la persona que vuestro poder ouiere, y no otra alguna, podais imprimir, y vender el dicho libro que de suso se haze mencion, por su original, que en el nuestro Consejo se vio, que va rubricado, y firmado al fin de Pedro Zapata del Marmol, nuestro escriuano de Camara de los q en el nuestro Consejo residé, y con q antes q se venda, lo traygais ante ellos juntaméte cõ su original, para q se vea si la dicha impresiõ esta conforme a el, y trayga se en publica forma, como por Corréctor nõbrado por nuestro mandado se vio, y corrigio la dicha impresiõ por su original. Y mandamos al Impresor, que asi imprimiere el dicho libro, no imprima el principio, y primer pliego, ni entregue mas de vn solo libro con el original al autor, o persona a cuya costa lo imprimiere, ni a otra persona alguna, para efeto de la dicha correccion, y talla, hasta que antes y primero el dicho libro este corregido, y tassado por los del nuestro Consejo, y estando fecho, y no de otra manera, podais imprimir el dicho principio, y primer pliego, y seguidamente se ponga esta nuestra cedula, y la aprouacion que del dicho libro se hizo por nuestro mandado, y la talla y erratas, so pena de caer en las penas cõtenidas en las leyes, y prematicas de nuestros Reynos, que sobre ello disponen. Y mandamos que durãte el término de los dichos diez años, persona alguna sin vuestra licéncia no pueda imprimir, y vender el dicho libro, so pena que el que lo imprimiere y vendiere, aya perdido y pierda todos, y qualesquier libros, moldes, y aparejos que del dicho libro tuuiere, y mas incurra en pena de cinqueta mil marauedis: la qual dicha pena, sea la tercera parte para la nuestra Camara, y la otra tercera parte para el luez que lo sentenciare, y la otra tercera parte para la persona que lo denunciare. Y mandamos a los del nuestro Consejo, Presidente, y Oidores, de las nuestras Audiencias, Alcaldes de la nuestra casa, y Corte, y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Afsistete, Gouernadores, Alcaldes mayores, y ordinarios, y otros Iuezes, y justicias qualesquier de todas las ciudades, villas y lugares de los nuestros Reynos, assi a los que agora son, como a los que seran de aqui adelante, que guarden, y cumplan esta nuestra cedula, y contra su tenor y forma no vayan, ni pasen, ni consientan yr ni passar por alguna manera, so pena de la nuestra merced, y diez mil marauedis para la nuestra Camara. Dada en Madrid, a veinte y siete dias del mes de Diciembre, de mil y quinientos y nouenta y siete años.

YO EL PRINCIPE.

Por mandado del Rey nuestro Señor,
su Alteza en su nombre,

Don Luis de Salazar.

Licencia del Prouincial.

Ludouicus de Guzman, Prouincialis Societatis Iesu in Prouincia Toletana, speciali commissione Patris nostri Generalis Claudij Aquauinae, do facultatē, vt imprimatur liber Prolegomenorū, quem composuit P. Alfonsus Salmerō, vnus de primis Patribus Societatis Iesu: quia iam discussus est, & approbatus à viris doctis, & grauibus nostrae Societatis. In cuius rei fidem has literas dedi meo nomine subscriptas, & mei officij sigillo munitas. In domo nostra Villaregiensi, septimo Kalendas Octobris. 1597.

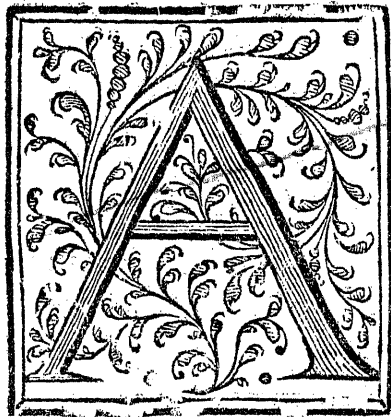
Ludouicus de Guzman.

APROVACION.

Maxima diligentia, & studio quo potui, ex mandato supremi Senatus Regij, ego F. Ioannes Temporal, in sacra Theologia Magister, & Commendator huius domus Matrivi Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede, redemptionis captiuorum, opus de se satis laudatū, atq; cõmendatum, cuius titulus, & nomen est, De Prolegomenis in Sacrosancta Euangelia, sapientissimi atque præstâtissimi Magistri Alfonsi Salmeronis, Societatis Iesu professoris, vidi & perlegi: in quo nihil reperio, quod doctrinæ Sanctorum, & Patrum antiquorum aduersetur, verum maxima eruditione, sapientia, & doctrina præditum & insignitum, & infinito propè studio elaboratum, & singulari ingenio politum, atque perfectum, & in sapientissimo, & eruditissimo Magistro tam præclaram ac singularem ingenij subtilitatem, tam admirabilem, ac inexplicabile iudicij fœcunditatē, & vbertatem in exponendis, intelligendis, & interpretandis sacris Scripturis, vt ex eius operibus, scriptis, & cõmentarijs maximū censeo splendorem, & decorem Sacrae Ecclesie, & vniuerso orbi fore subsequuturū. Quapropter non solum iudico dignū typis mandari, verū vt nunquam à cõmuni & cõtina doctissimorū virorū lectione, & meditatione semoueat. Datis Matrivi, quarto Nonas Decembris, anno millesimo quingentesimo nonagesimo septimo.

F. Ioan Temporal Magister.

PATRI NOSTRO CLAV-
DIO AQV AVIVAE, PRAEPOSITO
Generali Societatis IESV, Bartholomaeus Perez,
eiusdem Societatis Theologus, ac minimus filius,
eam, quae in Christo est, precatur
felicitem.

ALFONSI Salmeronis
opera, pietatis iuxta atq;
doctrinae plena, incredi-
bili cura, & infinito pro-
pè studio quondam elab-
orata, & ingenio singu-
lari polita, atq; perfecta,
à tineis, & blattis vindi-
cata, te autore atque impulso-
re, Pater venerande, nunc primum
& liberam lucē, & hominum
conspicuum intuentur: & quae
abs te hoc beneficium consequuta
sunt, eadem rursus ad te redeunt,
vt & gratias habeant non minus
piæ, quàm sollicitæ benignitati
tuæ, cui acceptum omninò referunt
quòd sint, & quòd viuât: & si quid
adhuc superest ad vitam & digni-
tatem, id verò per te obtineât,
à quo quidquid recentis habent
ornamenti, profectum esse totum
agnoscunt. Accident tibi, credo,
non iniucunda, tum quòd ab eo
edita, qui ad Societatem Iesu
instituentam (cui tu Generalis
Præpositus, cum bonorum omnium
lætitia & approbatione, singulari
Dei prouidètia præes) Igna-

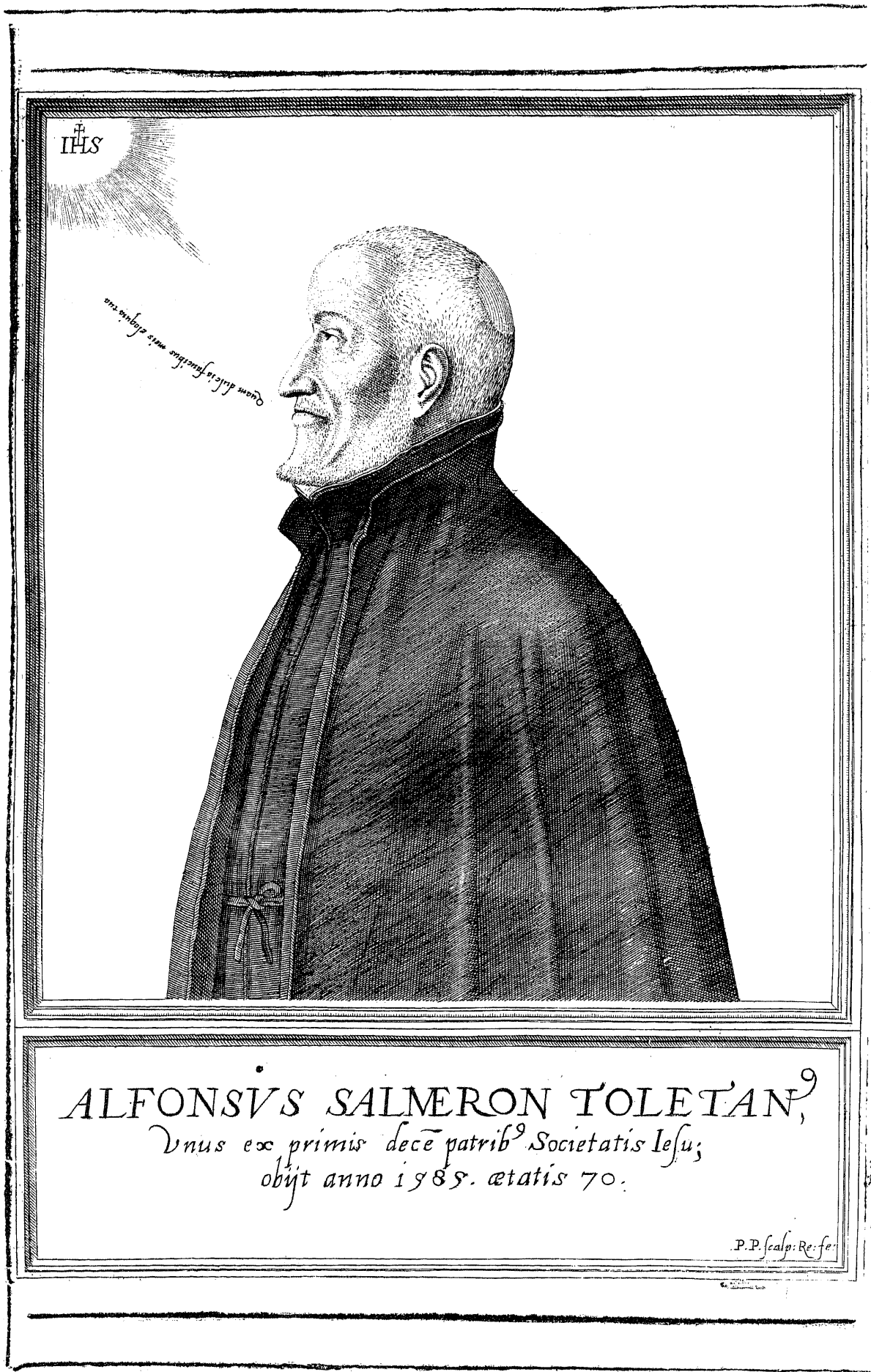
tij socius è decē primis vnus fuit; tum quòd
illum propter eximia merita, & amasti dū
viueret, & vitam functum, ac præcipua
quadam obseruantia coluisti. Accedit hūc,
quòd illa tuæ fidei atque tutelæ ab autore
suo iam ante commissa, nunc fide, mandatis
prelo libris, egregiè liberata, in te, nō minùs
fidei, quàm liberali patrono suo libenter ac-
quiescunt. Neque ego interim mediocrem
fructum cōsequutus existimabor, cui tu ex
Urbe in Hispaniam decedenti in mandatis
hoc primum ac præcipuum dedisti, si auctū
aliqua ex parte, & excusum reddidero eidē,
à quo acceperam Salmeronis opus: quod tū
suo pte merito commendatum; tum tuo no-
mine & commendatione posteritati proba-
tum iri confido. Amplexere igitur hunc li-
brum, qui ex tuo profectus antè complexu,
in tuum se sinum atque clietelam postlimi-
niodat: vt & alijs, qui latent adhuc in tene-
bris, ad bene sperandum certum aliquod si-
gnum ostendas, quòd propediem tuo quoq;
beneficio uiuent; & studium meum satis ad
nauandam sedulam, & constantem operam
reliquis euulgandis incitatum, tua beneuo-
lencia ac benedictione incendas quotidie
magis, & inflames. Vale.

BENIGNO ET SACRARVM
literarum studioso Lectori. S.

HABES, Optime lector, initium commentariorum R. P. Alfonsi Salmeronis Toletani in vniuersam historiam Euangelicam, quæ quæta, quamq; multiplici referta sint eruditione, volumen hoc, quod inter alia duodecim primum locū tenet, vel me tacente, satis superq; loquetur, & quid de reliquis voluminibus sperare debeas, abunde edocebit. Opus est adeò absolutum, vt cū multa, quæ in vniuersæ Scripturæ intelligentiam conducunt, tum præsertim, quæ in historię Euangelicæ explicationem dici, aut cogitari poterant, abundantissimè complectatur; vt ex duplici elencho hęc summam colligere poteris, quorum prior argumenta cuiusq; voluminis, alter singula huius tomi capita, & quid in eis tradatur, explicat. Fuit hic Alfonsus Salmeron vnus ex primis Patribus, qui Patri Ignatio, Societatis nostræ parisiensis, Emulo in Parisiis primos se socios adiungere, vt hęc in vita eius latius traditur, qui contētus hoc opus, dum viueret, confecisse, nobis posteris suis eiusdem euulgationem egregius famæ suæ contemptor reliquit. Tu ume est, amice Lector, quæ non indiligenter scripta sunt, diligentissimè lectitare (quando Autor labores suos tuæ vniuersitatis vtilitati seruire voluit) vt tanti Viri laboribus ingenium excolas, animum instituas. Hinc petes, & ad componendos proximorum mores, & ad studium virtutis excitandum, sententiarum atq; rationum copiosum sanè thesaurū; ad eludendas hereticorum nugas, vāsanosq; spiritus contundēdos, & sacris oraculis accommodatissima loca, & rationum non leuia momenta; ad Scripturæ difficiles locos enucleandos non difficilem viam; ad vitam deniq; tuam ad religiosam normam, & disciplinā effingendam documenta non pauca. His tu rationibus pectus comple, has ad concionandi partes, & munus accommoda, has confer ad augendum in te ipso & confirmandum pietatis ardorem: sic tandē consequere, vt neq; quantum in alijs pietatis studia promoueris, neq; quanta tibi facta sit ad religionem accessio, aut pœnitere aliquando propter magnitudinem, aut occultari diu possit propter splendorem. Vale.

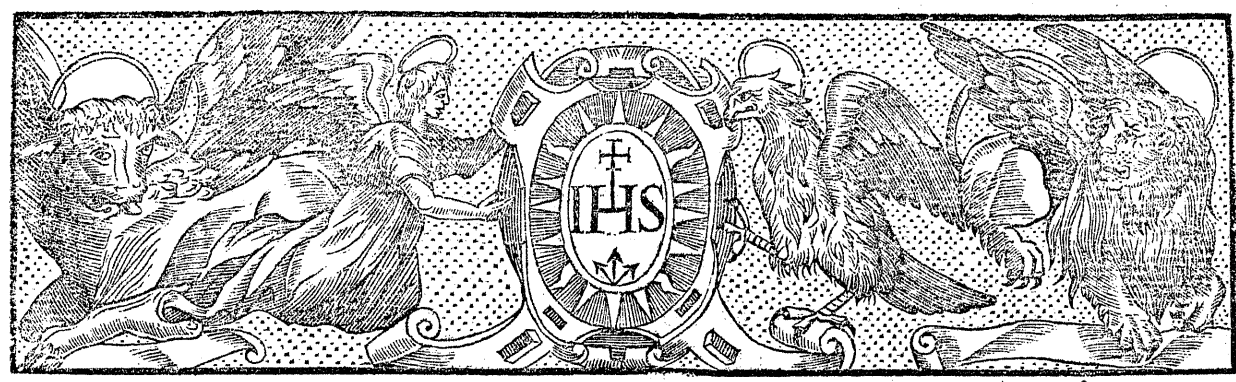

IHS

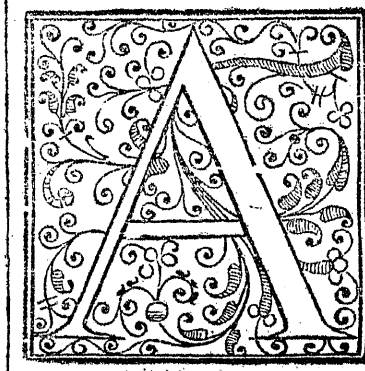
Quam dilectis fratribus meo scripsit.

ALFONSVS SALMERON TOLETAN⁹
 Unus ex primis decē patrib⁹ Societatis Iesu,
 obiit anno 1585. ætatis 70.

P.P. Scalp. Re. fe.

VITA
 PATRIS ALFONSI
 SALMERONIS TOLETANI,
 EX IIS, QUAE P. PETRVS RIBADENEIRA, lib. 3. de vita P. Laynis, secundi Societatis Iesu
 Praepositi Generalis, fusius scripsit, potissimum
 collecta, & breuiter contracta.

ALFONSVS Salmeronius Toletanus natus est, ante diem sextum Idus Septembris, anni nostrae salutis millesimi quingentesimi decimi-quinti, tenuibus quidem parentibus, at honestis. Patrem nomine retulit: mater illi Marina Diaz fuit. Toletani agri pagis, Olias & Magano, utriusque oriundi, filium in gremio, pieque educarunt. Pueri iam indole, promptoque ingenio perspecto, parentes ijs literis, quibus aetas puerilis informari solet, illum erudiendum curant, Complutumque mittunt. Erat autem in puero, praeter docilitatem ingenij, summa suauitas vocis, & actionis venustas: ut non celeriter solum arriperet, quae tradebantur, sed etiam excellenter pronuntiaret. Bene dicendi vim, humanitatis artes, Graecaeque literas supra aetatis captum auidè ita imbibit, ut utraque lingua declamitans, non raro ceteris unus in gymnasio antecelleret, & proposita praemia praeriperet: qua laude nobilis etiam tum puer inter aequales ferebatur, clariùsque splendebat, quam illi aequo animo ferre

possent:

VITA PATRIS

possent: quos tamen ad laudem studio suo inuitabat. Deinde Lutetiam Parisiorum, studijs tum florentem atq; ingenijs Academiam, vnà cum Iacobo Laynesio, tanquam ad laudatarum artium mercatum proficiscitur, vt Philosophicas, Sacrasq; literas suo, & Ecclesiæ commodo perdisceret, moresq; hominum, ingenia, & vrbes videret, scholas, bibliothecasq; discendi flagrans cupiditate lustraret; sic enim sapientiam, tanquam è terræ venis laborando hauriri, prudentiamq; peregrinando parari inaudierat. Hic Ignatium Loyolam, tanquam vitæ, consiliorumq; ducē nactus, in illius se disciplinam exemplo Laynis tradidit: cuius etiā noscendi gratia, famæ adhuc celebritate in Hispania vigente, eodem accesserat. Cōfectis Theologiæ spatijs, cum ceteris ad Ignatium adiunctis socijs, Lutetia pedibus iter faciens in Italiam venit ante diem XVII. Calend. Decemb. anni. M. D. XXXVI. euocatus cum alijs ab Ignatio Venetias. Hic tum in Nosocomio ægrotis, & inopibus ministravit: inde Romam contendit, reuersusq; Venetias sacris ritè initiari cœpit. Deinde Montecelso in oppido vnà cum Frācisco Xauerio; post etiam Senis cum Paschasio Broethsio vilibus se se officijs, pietatis tamen, & amoris plenis, exercuit. In Societate constituenda Ignatio adiutor fuit, eumq; suo suffragio cum cæteris, & Laynem inde Præpositū Generalem creauit: quæ officia in vita vtriusq; Præpositi tractata, prudens omitto. Quare nō hinc communia omniū sociorum colligam, sed quæ Salmeronis propria, seligam.

Ante diem quartum Idus Setemb. anni humanæ salutis 1541. in Hiberniam à Pontifice Paulo III. Maximo, cū Nūtij Apostolici potestate Roma cū Paschasio mittitur. Quæ non hinc pericula terra, mariq; adierūt: Illinc à Gallia, quæ bello tunc flagrabat: hinc à Britannicis nautis, victus sepe numero, stratumq; quieti de fuit, dum variè per sola loca summo vitæ discrimine iactantur, vti ne orationi quidem vacuum spatium daretur. Cognito tandem ab Anglicis mercatoribus hoc agi, vt Henrico Regi Octauo, Pontificiæ tum sedis acerrimo hosti, pretio traderetur, in Scotiā ex Hibernia fugere coacti sunt iussu Pontificis, vt pari illic fide, & integritate Apostolici Nuntij munus obirent. Verum corruptis iam Scotorum animis, & infana heresis

opinione

ALFONSI SALMERONIS.

opinione occupatis, infecta re Lutetiam repetunt. Hinc pedibus sine viatico, vt Nuntios verè Apostolicos diceret, in sequentis anni mense Quinctili Romam properant: cum ecce tibi Lugduni quasi exploratores capti in custodiā traduntur. Post cogniti à Turnonensi & Gaudio Cardinalibus amplissimis, qui tum fortè Lugduni agebant, vinculis liberati, honorificeq; Romam versus dimissi, viatico etiam instructi. Nec Romæ cessatum à Salmeronio; aures ritè cōfidentibus dare: de verbo Dei ad populum verba facere, cætera Societatis munia exequi gnauiter. Aprili verò sequentis anni. 1543. Mutinam, postulante Ioanne Morono, eius tunc sedis Episcopo, postea etiam S. R. Ecclesiæ Cardinali, proficiscitur: qua in vrbe deprauatarum de religione opinionum virus, clam (vt solent) factiosi homines disseminant. Necdum enim ea tempestate Italia Sectariorum fraudes, dolosq;, quibus imperitum vulgus inescare studet, cognouerat, vt hoc seculo animaduertere est: quo rerū vsu edocti Principes, tanquam ad cōmune animorū incendiū restinguendum accurrere didicerunt. Sudatū hinc à Salmeronio, vt & hereticorum occultas refelleret fraudes, & nutatium ciuiū animos in religione maiorū confirmaret. A Emuli tamen dæmonis artibus instructi in tam honesto Salmeronis labore non deerant, qui de eius existimatione detraherent, quo impuniū inter incautos grassarentur. Romam itaq; extremo anno quarto & quadragesimo, sui purgandi gratia aduolat: rei omnis gestæ rationem constare vult, innocentiam probat, silentiū maledicis facile indicit. Romæ in Societatis ædē sacra assidue cōcionatus ad annum vsque sextum & quadragesimū, quo vnà cum Layne in Synodū Tridentum indictam, vt Pontificius Theologus se se contulit. Hic conuentu Patrū habito, & deinceps, ob infecti aeris pestilentiam Tridenti ortam, Bononiā translato, vterque quā differendo, quā sententijs dicēdis operam præclarè nauarunt, quemadmodum in Laynis vita ostēdimus. Intermisus conuentus est, vacuumq; Alfonso spatiū datū concionibus, cæterisq; Societatis officijs præstandis. Afflictis enim succurrere, subsidioq; esse, semper studuit. Exinde Venetijs Laynem comitatus negotiū gessit, vnaq; impetrauit à Senatu Veneto, vt opimū Sacerdotium

Diuz

VITA PATRIS

Diux Magdalena cedere vellēt, collegio Patauino extruēdo, ex gratuita Andreę Lippomani munificentia Societati attributū. Sequuta est Quadragesima anni (vt opinor) 1549. qua magno hominū concursu, atque frequentia, Belluni, (oppidum id' ditionis est Venetæ) assiduē concionatus, zizania, quæ finitimarū gentium opera in agro Domini humani generis hostis noctu dissimulare cœperat, à radice sustulit, magno incolarum bono: quibus & animū, acri oratione in religione maiorū constanter retinēda, addidit. Bononiā hinc reuertit, mensibusq; aliquot cōsumptis, ab Ignatio in Germaniam mittitur, vt collegij fundamenta Socijs iaceret, quod Ingolstadij Guilielmus Bauariæ Dux liberaliter, piēque cōstruere decreuerat. Salmeronius hīc sacras docendi literas munere, post Ioannem Echium (validum illum Catholicæ fidei in Germania aduersus Lutherana pestem athletam) suscepto, Diui Pauli epistolas de superiore loco, magna, & audientiū corona, & admiratione, fructuque eximio explanauit. Tridentū iterū in Conciliū (quod instaurandum Iulius III. mandarat) redijt: ibique tamdiu hæsit, quousque ciuilibus iterum tumultibus interrumpetur, Aprili mense, anni. 1552.

Hinc Neapolitanum in regnū Prouintialis Præpositus Ignatij iussu proficiscitur. Humilem hīc domū subijt, & qua erat animi demissione, cum terra iaciendis fundamentis erueretur, ipse dies aliquot cophino humeris imposito, baiuli vices subibat. Ibidem ita perpetuò vixit, vt meritò, omnibus ad extremum vsque diem esset charissimus. Occuparat tum fortè in frequentissima illa vrbe, nobilissimorū quorundam virorum animos pestilens virus damnatarū Lutheri opinionū, clandestinis Sectarij cuiusdam conuenticulis, atq; sermonibus. Hīc Alfonsus periculi non ignarus, ad excellentē doctrinā (qua plurimū valuit) zelo etiam domus Dei, religionisq; Catholicæ accēsus, cōciones, lectiones, sermonesq; inter ciues ita moderabatur, vt dicēdi vehementia concitatus, nutātes, retineret, lapsos erigeret, constātes magis confirmaret. Itaque ignorantie, errorūque caliginē dissipauit, lucemq; reddidit, Rē deniq; publicā, Fidēmq; sacratā tectam cōstituit. Quod vnū è multis Salmeronij eximium in Neapolitanū regnū beneficiū

extitit,

ALFONSI SALMERONIS.

extitit, meritoque illi, cum à Deo discesseris, acceptum est referēdum. Tanti enim refert in primo statim ortu errores opprimi, quanti ad valetudinem tuendam venienti morbo occurrere, & nata statim incendia restinguere, priusquam domum, & desque vicinas flamma populetur. Cancer enim hæreticorum semper, teste Apostolo, serpit. Quod exemplum si in alijs prouintijs secuti Principes, qui & possunt, & debent, ad communem flammam continuò opprimendam aduolassent, melius sanè se res Christiana, cōstantiusq; haberet. Tertio iam & quinquagesimo supra millesimū & quingentesimū anno Quadragesimalibus ieiunijs in æde sacra Annuntiationis B. Virginis: insequenti verò anno ad diui Ioannis Maioris, post in æde summa, summo concursu ciuium, nobiliumque vrbs inclytæ cōcionatus Alfonsus, in corona etiam religiosorum hominum, qui quotidie confluebant, & à dicentis ore pendentes, quæ dicta præclare essent, calamo excipiebant. Dominicis verò, festisq; diebus assiduē de verbo Dei è suggestu summa contentione, dicēdi que vi, ad populum disseruit: pomeridianis etiam horis sacra Scripturæ libros explanandos suscepit: idque nō tam fucata, & ad pompam comparata oratione (quasi hominis disertis, & non perinde pij nomen affectaret) quam vt hæreticorum fraudes detegendo, causam illorum iugularet, labantes attolleret, pios tandem confirmaret. His in administranda prouincia rebus ex animi sententia, Reique publicæ, & Ecclesiæ commodo gestis, Romam, Pauli Pontificis III. autoritate anno. 1556. accitus, Cardinali Pisano in Belgium Legati nomine Apostolici proficiscēti comes datus.

Ex longa peregrinatione Romam vix redierat, cum illū idem Pontifex vnā cum Apostolico Nuntio Aloysio Lippomano, Veronensium Antistite, singulari pietate, & doctrina prædito, meritisque in Ecclesiam claro, in Poloniam mittit: quò Sociorum primus Alfonsus penetrauit, hodieque tot collegia spectantur egregia, vt Prouintie Societatis formam constituāt. Ex Polonica profectioe redeūtem mox Alfonsum collaudatum rursus Pontifex in Germanie Inferioris prouintiam allegauit, anno salutis 1557. inita iam recēns optata pridem ab omnibus pace cum Philippo Rege Catholico, comes enim datus honoris gratia

Salmero-

Salmeronius, vnà cū Petro Ribadeneira Carolo Caraffæ, Pauli. III. agnato, quem ad Regem in Belgas Legatum misit. Igitur ante diem. XV. Calend. Nouemb. 1557. in viam se, Galliam Belgicam versus, dederunt. Hic in Regia Bruxellis Alfonsus Italicè ad Legatum de verbo Dei differebat: hinc (Ribadeneira in aula relicto) Romam reuertit. Qua in vrbe insequenti anno in Iacobo Layne Præposito Generali eligendo præsens Alfonsus comitijs interfuit. Quo Sociorum conuentu tandem dimisso, Neapolim & ille redijt, mansitque ad annum vsque alterum & sexagesimum; quo quidem anno Laynem Pius Quartus, qui Paulo itè Quarto successerat, in Galliam Celticam, vnà cū Hippolyto Estensi Cardinali Legato misit, vt Galliam hæreticorum armis, seditionibusque vexatam, ad Fidei constantiam retinendam opera, studio, cōsilioque reuocarent. Romam itaque accitus Alfonsus est, vt vicariam Societati, absente Layne, operam præstaret. Gessit hoc munus egregiè, dum Tridentum tertium iam ad instauratam Synodum à Pontifice summo amandatur. Hic Laynis assiduus socius fuit laborum, vigiliarumque. Concilio quoque ad exitum adducto, dimissoque Patrum cœtu, Neapolim rursus redire iussus Alfonsus est, quem secessum amœnum, ac salubrem, valetudinis, & publici commodi gratia adamauit, habitauitque perpetuo, nisi sicquando Romam excurrere cogeretur, dum conuentus Sociorum habetur Præpositis deligendis. Anno item 1562. à Pio. V. euocatus Pōtificis Ecclesiam egit: sed quòd etate fessus, studijs, laboribusque fractus, nec satis firmis iam lateribus ad concionandi labores esset, & aulam natura fugeret, missionē, licet egrè, à Pontifice impetrauit, & in Neapolitanum suum illud quasi perfugium reuersus, in bibliothecam se se abdidit, vt qui viua iam voce docere præsentis corporis imbecillitate non posset, scriptis saltem, ingenijque monumentis, posteritati etiam prodesset. Animum itaque ad scribendum appulit, & sacrarū Scripturarum, Noui potissimum Testamēti, volumina illustranda suscepit. Studiorum verò sacrorum hanc semper rationem tenuit, vt orationem sacra lectio, lectionem oratio exciperet. Solis enim ortum antelucana diligentia longa precatione anteuertere solitus, hinc diurnarum pēsūm

horarum

horarum persoluere, litaniamque Sanctorū recitare, mox rem diuinam quotidie facere, nec dies vllus temere intercessit, quo non rebus omnibus, negotijsque, vel omisis, vel intermissis, Liturgiā ageret, sacris ritè, attenteque operatus. Diei mox reliquū, pomeridianumque tempus studijs continenter impertiebatur, integra semper, & firma vsus valetudine. Pertinaci hoc labore atque vigilijs tandem debilitatus, pituita primū tentatus est, quæ in ardētem mox febrem, laterumque dolorem vertit, lectuloque senē affixit. Ille mortē animo prælagiens, familiaribus suis multis, *Velox*, inquit, *est depositio tabernaculi mei*. Sanus adhuc, valensque, priusquam in letalem morbū incideret, nulla de re, aut libentiùs, aut frequentiùs, quàm de morte sermonem ferere, & audire solebat: vt hinc facile socij diuinarent, mortem iam tum in votis habuisse. Iuniores aliquando alloquens Patres, *Laborate*, inquit, *iuuenes, dum integra vobis ab etate sunt vires*. Ego autem expecto, donec veniat immutatio mea. Libris itaque clausis, rebusque alijs omnibus valere iussis, hoc agebat vnum, quasi iam vniuersæ carnis viam ingressurus. Dicente Medico: *Confide Pater, equidem dabo operā vt conualescas*; *Da*, inquit, *potius operam, bene vt moriar, cælumque petam: id enim mea permagni refert: quoniam melior est misericordia Domini super vitas*. Alio quærente, libenter ne mortem obiret? dictum illud Episcopi cuiusdam apud Augustinum intulit: *Si aliquando, cur non modò?* His persimilia mentem animi testabantur, quidque illo fieri vellet Deus. Igitur licet ritè confessus ægrotās, sacra diuinæ Hostiæ mysteria sumpsisset, iterare tamen Sacramenta, totiusque antea vitæ errata in Sacerdotis auribus deponere voluit. Allato itaque pane Angelorum, viatici nomine, cū virium imbecillitate membrum vti non posset, in cubitum tamen nixus, admirantibus qui aderant socijs, assurrexit, ac venerabundus, cœlestisque spiritus plenus, Deū adorauit, ac percepit: mox se se colligēs, & blādè, suauiterque cum illo colloquens, versus aliquot è psalmis vsurpabat, vt illum, *Satiabor, cū apparuerit gloria tua*. Et, *Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima ad te Deus*. Crucis se signo frequēter muniebat: aqua itè lustrali aspergēs, tranquillo semper animo, &

quieto.

VITA PATRIS

quinto. Rogate socio: Memineris ne orare pronobis, Pater? *Dubitare mihi videris*, inquit. *Quasi verò tã ingratus sim futurus*. Chrismate iã sacro cū vngeretur, quietè ad singula respòdit: rogauitq; ecquando octauus esset à B. Agathæ festo dies? Cras, inquit Socius. Tum ille: *Hic vitæ nostræ terminus est*. Nocte quæ subsecuta est, identidem illud balbutiens repetijt: *In vitam æternam*. Et: *Hodie vitæ ærumnis tandem eripiar*. Iterabat & illud: *Letabitur anima mea in Deo meo*. Quid ita hilaris esset interrogatus? Quòd, inquit, misericordiæ vias mihi patefacere inceperit Deus. Sanctorum litanias frequenter recitari iussit, quodque attentissimè auscultauit, de Christi cruciatibus Euangelium, in quo & repetere quædam lectorem iussit. Cùm vox iam defecisset, labia agitare, Crucisque signum manu effingere. Deficientibus tandem membris, oculos in Christi de cruce pendentis, Dei paræque virginis effigiem defigens, acquieuit: quibus tandem oculis fractis, clausisque, placidè in Domino obdormiuit, vt somno tandem captus videretur: iuxta illud Prophetæ: *In pace in idipsum dormiam, & requiescam*. Erat is dies Iduum Februarij: annus. 1585. ætatis verò septuagesimus. De morte vbi increbuit, Neapolitani ciues confluxere ad spectaculum vniuersi: Patritij etiam viri, manus osculabundi. Archiepiscopus item sua sponte venit, & solenni ritu, & habitu, omnisque adeo Clerus funus deduxit. Respublica denique tota lacrymis exequias est profecuta, iustaque persoluit. Facta re diuina, is populi concursus fuit, vt alijs capillos mortui vellētibus, alijs lacinias vestis, & vngues, quæ religiose omnia seruarent, præcidentibus, humo corpus mandari nõ potuerit: sed dimissa plebe, noctu sub arã maximã conditur, in capsã cū hac inscriptione.

P. ALFONSVS SALMERON TOLETI IN HISPANIA NATVS, VNVS EX PRIMIS DECEM SOCIETATIS IESV, PRIMVSQVE IN REGNO NEAPOLITANO PROVINTIALIS, VIXIT ANNOS. LXIX. MENSES. V. DIES. V. OBIIT IN NEAPOLITANO EIVSDEM SOCIETATIS COLLEGIO IDIB. FEBRVAR. ANNO A CHRISTO NATO M.D. LXXXV.

Duo de quinquaginta annos in Italia consumpsit, concionibus assiduis, & confesionibus, studijs denique, & cõ-

mentatione

ALFONSI SALMERONIS.

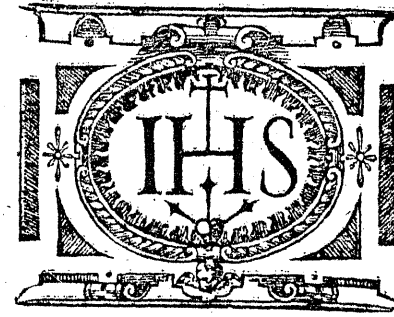
mentatione Sacrarum literarum. Illud in confesso est, Neapolitanis omnibus flebilem eius mortem accidisse, vt de regno illo tam benemeriti, quàm qui maximè. Rectam cõcionandi viam commostravit: frequentem Sacramento rum Pœnitentiæ, & Eucharistiæ vsum, iam pridem obsolescentem tanquam postliminio restituit: ciuibus afflictis ea perpetuò præstitit officia, vt plura à parente proficisci non potuerint: vitæ sanctimonia, atque innocètia omnes ceperat, etiam nobilissimos, vt animos omnium moderari faciliè posset. Principum gratia, non ad suum, sed tantum ad aliorum emolumentum vtebatur, vel deprecandis miserorum iniurijs, vel incommodis pauperum depellendis. Beneficiorum, quæ in alios contulisset, summa in illo erat obliuio: quæ accepisset, perpetua memoria. Corpore fuit compacto, & robusto, ad labores omnes, studiorumque vigilijs perferendas apto. Iam inde à puero, incredibili discèdi flagrans cupiditate, excelso ingenio, disciplinas omnes homine Theologo dignas perdidicit, memoriaque est cõplexus: Poetas, Oratores, Historicos omnes, præsertim Ecclesiasticos, Philosophos, Theologos, qui via, & ratione in scholis vtuntur, Sanctorum Patrum scripta, Concilia denique, & Põtificum decreta, tenaci memoria, qua præditus erat, habebat in promptu. His artibus instructus Tridentina in Synodo, cui cum Laine interfuisse ostendimus, sententiã, Theologos inter, & Episcopos, de maximis Fidei, cõtrouersisque dogmatibus rogatus, ita respondit, vt Patribus etiam admirationem concitaret. Linguas, Latinã, Græcam, & Hebræam, quas Christus suo in Cruce sanguine cõsecrauit, apprimè calluit. Lẽctione diuinæ Scripturæ mirificè capiebatur, illique maximam ætatis partem impendit. Quindecim vitæ postremos annos commentationi eius tribuit, scripsitque eruditissimè in totum Iesu Christi Testamentum, in decem quoque priora Genesis capita reliquit commentarios: cætera meditatem mors oppressit. Quæ quidẽ lucubrationes si, vt spero, & opto, lucem aspicient, incredibiles legentibus vtilitates afferent, ad difficillimos sacre Scripturæ intelligendos locos, ad Sanctorum Patrum recõditos sensus eruendos, ad hereticorũ insanias refellendas. Quid dicã de illius moribus, vitaq; sanctissima? eximius in

VITA PATRIS

Alfonso candor ingenij fuit, summa facilitas, egregiū virtutis, religionisq; studium, zelus Catholicæ fidei admirabilis, odium hæreticorum acerrimū, paupertatis ad extremum vsq; diem amor, honorum magna contemptio, ambitionis, adulationisq; neglectus, rituum, & ceremoniarū Ecclesiasticarū diligens inuestigatio, obseruatioq;: in susceptis pro Christo laboribus mira constantia: tanta porrò abstinentia, & ieiunij seruandi cura, vt cum per duo de vigin ti Quadragesimas quotidie sit cōcionatus, idq; magna vocis, laterisq; contentione, adduci nunquā potuerit, vt vel ieiuniū solueret, vel ouis vesceretur, pisciculos tantū esitabat, & olera. Extremo tamē anno, quo vita functus est, ætate iam ingrauescēte, & corporis imbecillitate, oua adhibere coactus est. Affiniū, agnatorumq;, ne quid caro, & sanguis spiritui officeret, prudens, & cauta dilectio. Denique cū tantus esset, eumq; in oculis alij, & laudibus etiā in cœlū ferrēt, ipse de se humiliter sentiebat, sua occultabat, aliena, etiā minuta, laudabat, & ab indoctioribus percunctando doceri nō erubescibat. De rebus diuinis, atque cœlestibus, sed præcipuè de vita Christi, ac meritis, ita differebat auidè, vt si quando de ea materia (quod fiebat non rarò) sermo incidisset, vi quadam admirabili illum à sensu, & mente penitus abstractū esse crederes. De Christo verò Seruatore ita loquebatur ardēter, & copiose, ita clarè, atque distinctè, vt spectasse oculis, quæ de illo tradūtur facta, & ab eiusdem ore omnia percepta, ac verba singula hausisse videretur. Præsus quoque, & cœnatus summa temperantia, nulla de re libentius, quā de Christo, eiusq; matre Virgine (cui perpetuò vixit addictissimus) & loqui, & audire cōsueuerat. Hinc & Sabbatis quadragenarij ieiunij in Deiparæ laudem conciones instituit.

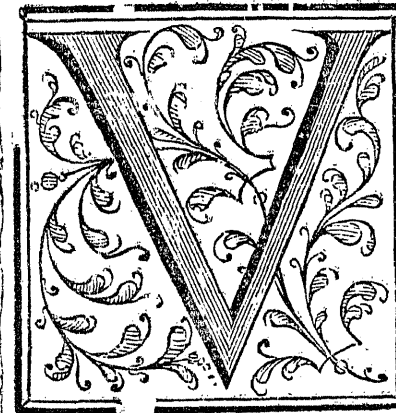
Hęc habui, quæ de Alfonsi Salmeronij vita, & obitu perstringerē, & Iacobi Laynesij vitæ, quo cū vixit coniunctissimè, communiaque multa habuit, adnecterem: vt innocentie, factiorisq; vitæ in his primis edificij Societatis lapidib⁹, (cuius angularis lapis Christus est) exemplū nobis alterū, quod legēdo Socij miremur, & inspiciēdo imitemur, suppeteret. Quod bene omnibus, feliciterq; euenire volo.

FINIS.

AUTORIS AD Candidum lectorem

PRÆFATIO.

AS Electionis Apostolus Paulus singularem discipuli sui Timothei pietatem, ac doctrinam cōmēdans, in posteriori epistola eum, & in illo nos omnes ad perseuerantiam in Catholica doctrina semel suscepta, his verbis adhortatur: *Tu verò permane in ijs qua didicisti, & credita sunt tibi, sciēs à quo didiceras, & quia ab infantia Sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.* Præclara sanè verba, & tanto Chri-

2. Tim. 3.

Quare Timotheū ad perseuerandum in Apostolica à se tradita doctrina hortetur Apostolus.

Timotheus Paulum & didicendi, & bene viuendi magistram habuit.

sti Apostolo digna, & ad scopum scriptionis nostræ maximè accōmodata. In primis enim ad hominem in fide Catholica, doctrinaq; Ecclesiastica retinendum, nihil inueniri potest tam validum, ac firmū, quàm quis ille, à quo acceperit, quæ vel credit, vel de religione sentit, & profitetur, cognitū & exploratū habere. Nā Timotheus Paulum ipsum habuerat institutorem, & magistrum, quemadmodum ipse paulò ante prædicta verba declarauerat: *Tu autem, inquit, assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam,* & cætera. Vbi se ipsum Timothei præceptorem, non tantum verbo, quod illi cum multis commune erat, sed etiam multarū ac heroicarū virtutū exemplo, quod per paucorum esse solet, fuisse apertè ostendit. Vnde multum refert à magnis & excellentibus didicisse Doctoribus, quod vel ipse Apostolus alibi explicauit, dum se nutritū in ciuitate Hierusalem docuit, & secus pedes Gamalielis, iuxta veritatem paternæ Legis eruditum. Id

Act. 22.

etiam

AD LECTOREM

Bonitatem præceptoris atque præstantiam maxime ad disciplinam conferre, quibus fiat exemplis perspicuum.

Cur etiã lauder Paulus Timotheum, quod ab infantia sacras literas novisset.

Idem diuinas ab humanis disciplinis quomodo distinguat.

Sola diuinarum literarum cognitio quid præstet.

Quæ in sacro traduntur eloquio, absque diuino Fidei lumine neminem assequi possit.

etiam mundi sapientibus non fuit vsquequaque ignotum. Nam & Philosophus quidam sero gloriabatur se in tempora Platonis præceptoris incidisse, & pro eo quasi singulari beneficio Dijs immortalibus gratias agendas esse censebat. Alexander verò Magnus præferendum imperio putabat suo, quòd Aristotelem Philosophum maximum nactus esset magistrum; cuius se discipulum & auditorem iactare solebat. Quid dicam de magna illa Ecclesiæ columna Hieronymo? quoties de Gregorio ille Nazianzeno, Didymoque Alexandrino in sacris literis enarrandis præceptoribus suis, & magistris persanctè gloriatur?

Commendat deinde idem Paulus Timotheum, quòd ab infantia Sacras diceret literas: ne quis enim Paulum, hominem heri natum Timotheo obijcere possit, explicat, eum ab infantia Sacris literis imbutum; quæ sane non heri, aut nudiustertius, sed ante multa secula per Prophetas viros sanctissimos sunt & cõscriptæ, & posteritati cõmendatæ. Magnum profectò est, vel in ipsa adolescentia, vel in virili ac matura ætate, vel saltem in senectute de saluberrimo Scripturarum fonte potasse, vt illarum ductu, ad meliorè vitæ frugem reuocaris, ac proinde ad salutem peruenire possis sempiternâ. Sed illud longè maximum, ab infantia, & quasi cum lacte verba Dei fuisse atque degustasse: nimirum quòd ea quæ à teneris annis didicimus, tenaciùs menti nostræ hæreant, & maiori lumine intellecta possideantur, totumque humanæ vitæ cursum per virtutum semitas, promptamque Diuinorum præceptorum obedientiam, ad portum felicitatis æternæ dirigant atque perducant. Postremò subdit Apostolus: *Quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu*: diuinas videlicet literas discernens ab externis, humanoque ingenio inuentis disciplinis, atque artibus; quæ magna ex parte vel in sermone polito, & eleganti sunt sita, vel in doctrinis inanibus ac perniciosis plerunque versantur: sola diuinarum literarum cognitio illud abunde præstat, vt abnegantes impietatem, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & pie viuere doceat homines in hoc seculo, expectantes beatam spem, & aduentum gloriæ magni Dei, & Saluatoris nostri Iesu Christi. Nam quemadmodum ad humanas disciplinas percipiendas sine naturali rationis lumine peruenire nullus potest; ita sanè absque diuino, & altiori fidei lumine nihil est in sacris literis, quod ad æternam salutem proficere queat. Cuius rei tum Iudæi, tum Hæretici, atque Pagani, qui eo lumine destituti sunt, abunde fidem facere possunt. Nam etsi illi Scripturas legant, ac versent, dum fidem quæ est in Christo Iesu, non habent, Scripturas proculdubio non habere censentur: quia nõ ad salutem, sed ad exitium suum habent.

Dices forsitan, prudens lector; Quorsum hæc tam longè repetita? Dicam paucis. Cùm ad hoc scribendi munus animi appulisset; testatù omnibus hac nostra præfatione esse volui, me singulari Dei beneficio, præstantes, & Catholicos in sacris literis magistros, ac

B. Hieronymi in Catal. scripto. Ecclesiastico - rum. tom. 1. post mediũ. Idem Apologia aduers. Ruffinum priori, tom. 2.

Tit. 2.

duces

PRÆFATIO.

In quosdam nostri seculi scriptores, qui in Scripturis interpretandis veterum Patrum atque Doctorum nunquam facere mentionem dedignantur.

Laus Nepotiani.

duces habuisse, quos viua voce in præclaris, & nominatis Catholicæ Ecclesiæ Academijs docentes mihi audire contigit: adiunxi etiam illis sanctorum Patrum, ac veterum Doctorum (qui tanquam muti magistri haberi possunt) studium atque adminiculũ, quorum admirabilem, & in explicandis Scripturis solidam, atque constantem doctrinam mihi ante oculos in primis esse habendam, exemplo Magni Basilij, & Gregorij cognomento Theologi, necessarid existimaui. Nam qui in Scripturarum Sanctarum nauis moderanda nõ hunc clauum tenuerunt, in multos, & absurdos errorum scopulos impegerunt, multaque contra Orthodoxam fidem, atque Catholicæ Ecclesiæ sensum docuerunt. Quamobrem satis admirari non valeo quorundam recentiorum scriptorum confidentiam, ne dicam audaciam & temeritatem, qui Vetus, ac Nouum Testamentum ita enarrare aggressi sunt, vt nusquam in eorum Commentarijs Basilij, vel Athanasij, nusquam Hieronymi aut Ambrosij, nusquam Augustini, atque Chrysostomi, aut denique aliorum antiquiorum Patrum facere mentionem dignentur, suas tantummodò cogitationes, sua inuenta, aut potius somnia nobis obtrudentes, quasi aut primi fuerint, qui Scripturas diuinas in Ecclesia Dei coeperint interpretari, nec Patres habuerint, quorum expositionibus niti tutò possent, eorumque sensus locupletare, aut soli, ad quos Sacrarum literarum codex peruenerit, vt ad ipsos solos Scripturas enarrare spectauerit. In quos sanè verbum Apostolicum ad Corinthios scriptum obijcere magna ratione possumus: *An à vobis (inquit) verbum Dei processit? aut in vos solos peruenit?* Quasi apertius Apostolus diceret: Neque soli estis, neque primi. Non primi, vt à vobis ad alios verbum Dei promanauerit: quia *De Sion exiit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Non autem soli, quoniam *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Vnde B. Hieronymus Nepotianum laudat, quòd de Scripturis edisserens, libenter Patrum testimonia in illarum expositione produceret. Vnde scribens ad Heliodorum Nepotiani Epitaphium, sic ait: *Sermo eius per omne conuiuium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecundè, recta suscipere, prona non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere; ingenio pudore, qui ornabat atatem, quid cuius esset, simpliciter cõfiteri. Atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando, eruditissimus habebatur. Illud, aiebat, Tertulliani, istud Cypriani, hoc Lactantij, illud Hilarij est; sic Minutius Felix, ita Victorinus: in hunc modum est locutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate amicum diligebat, interdum proferebat in medium.* Haecenus ille.

Deinde profiteor, me ab adolescentia ad hæc diuina, & sacra studia magnopere fuisse incensum, eorumque comparatione ceteras disciplinas mihi sorduisse. Cùm autem temporis progressu Societatem Iesu professus essem, atque ad prædicandi verbi Dei munus per superiores meos euocatus, coactum fuisse, Scripturarum lectioni, earumque commentarijs, scholijs, & annotationibus, tam veterum, quam recentiorum autorum maiorem operam impedere. In

Ruffin. lib. 1. x. Hist. Eccles. cap. 9. prope initium tom. 1.

1. Corinth. 14.

Isa. 2.

Psal. 18. & Rom. 10. B. Hieronymi tom. 1. prope initium.

quibus

AD LECTOREM

Minus sibi quisque notus est, & difficillimè de se sentit.

quibus, quos progressus fecerim, non est meum dicere; aliorum potius quam meum esto iudicium: propterea quod minus sibi quisque notus est, & difficillimè de se sentit. Illud certè negare nõ possum, nec debeo, huic vni operi (nempe intelligendo, explicandoque Dei verbo) me ipsum penè per omnes vitæ ætates dedicauisse: partim quidem concionibus de suggestu, per multas Italiae ciuitates ad populũ; partim verò publicis de Cathedra lectionibus, ad sacræ Theologiae Candidatos (apud quos res sacræ prescius, & solidius de more tractari solent) habitis, vt interim omittam diuturnam moram, quam in Concilio Tridentino sub tribus Pontificibus Maximis Paulo III. Iulio III. ac Pio III. vt potè eorum Theologus, trahere fui coactus. Certè, ne quid dissimulem, hac mea diligentia illud mihi affectus videor, verissimã esse Salomonis sententiã: *Cum consummauerit homo, tunc incipiet; & cū quiescit, operabitur.* Intelligat ergo prudens lector, quanto in errore versentur nostræ tempestatis hæretici, qui nobis Scripturas sacras apertas, per se ipsas perspicuas, ac manifestas persuadere conantur: in quibus tamen multa esse indissolubilia agnouit Hieronymus ad Damasum. Sed vt eò redeat oratio, vnde digressa est; cū ad hanc ætatem grauiorem, & senectuti proximam, Deo dante, peruenerim, nec ad verbum Dei populo proponendum tam validæ vires, & tam firma latera, vt antea, mihi suppeterent, nonnullis magnis viris è re Ecclesiæ Catholicæ fore visum fuit, si me ad scribendum conuerterem; vt ea, quæ diuturna sacrarum Scripturarum meditatione, & longa veterum Patrum lectione eram affectus, ad communem sanctæ Dei Ecclesiæ vtilitatem scripto proderem.

Agnosco prorsus pulcherrimam, & per se honestissimam prouintiam, & quam si ego ex parte aliqua rectè administrare possem, Christianæ Reipublicæ, & sacrarum literarum studiosis, non inutilem arbitrarer futuram. Verùm cū in me ipsum descenderem, & quod opus moliendum esset, quodque onus humeris meis imponendum, cogitarem, prorsus refrigercebam, animumque meum ab eo penitus alienatum perspiciebam. Nam in primis aliud est concionem vnam aut alteram apud paucos auditores habere, quorum plures, vel simplices sunt & idiotæ, vel saltem in Scripturarum studijs parum versati, quibus facile est vel orationis splendore, & linguæ volubilitate, vel rerum quæ dicuntur, nouitate, interdum etiã vtilitate, aut subtilitate placere; aliud verò est ad præsentem omnes mortales, & ad omnem posteritatè scribere, vniuersorumque proinde ingeniorum aleam, & censuram subire; his enim satisfacere, vt est longè maximum, ita certè difficillimũ, ac rarissimum. Deinde, quæ ego de Scripturis differendo adducebam, & quæ multi admirabantur vt noua, vel laudibus immodicis efferebant vt solida, eruditaque, non tanti erant apud me, vt existimarem illa digna esse quæ lucem promererentur. Nam cū magna ex parte illa ex antiquorum Patrum lectione, quasi ex amplissimo quodam promptuario, qui-

Eccles. 18.

Hierony. ad Damasum, epistol. quæ incipit: Postquã epistolã tuã sanctitatis accepi, quæst. 2. initio, tom. 3. circa init.

uis

PRÆFATIO.

uis sibi desumere posset, iudicabam de his libris edere, nihil esse aliud, quam actũ agere. Præterea, huic scribendi prouintia (in qua parum me exercitatum fuisse, affirmare minimè erubescō) non mediocriter sane meum ingenium refragabatur: nam ferè quantum propensus, & promptus extiti ad viua voce dicendum, tam piger, ac tardus fui ad meas cogitationes scriptis consignandas: difficile autem est quenquam illi rei strenuam operam impedere, ad quam ferè inuitus accedat, & ingenio suo vim inferre cogatur, cū acutè Ethnicus quidam dixerit:

Tu nihil inuita dices, faciesue Minerva.

His accedebat nostri huius seculi consideratio, quæ me à scribendo deterrebat. Est enim omni disciplinarum genere ex cultum, eruditionis, & humanioris literaturæ studio perpolitum, linguarum trium peritia ad miraculum eruditum, Sacrarum verò literarũ cognitione in primis instructum, & ornatum: quamobrè qui hoc tempore aliquid vellet in medium adferre, quod non sit vel ingenio è laboratum, vel industria perfectum & limatum, atque ad eò eloquẽtiæ viribus fultum, verborumque floribus decoratum, oleum sanè & operam perdidisse videri posset. In quem fortassis verba Ciceronis torqueri possent: *Fieri autem, inquit, potest, vt rectè quis sentiat; & id, quod sentit, politè eloqui non possit. Sed mandare quenquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec deletionem aliquam allicere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & literis. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt.* Hucusque Cicero. Hæc erant quæ animum meum ab hoc arduo munere retardabant, ne dicam, auocabant: nam explorans me ipsum, cognoscebam quantum esset mihi curta supellex, & quam parum haberem in bonis, vt tantæ prouintia satisfacerem.

Veruntamen hæc oninia impedimenta perucit quorundã magnorum virorum autoritas, qui me ad hoc parum propensum, nõ nihilque repugnantem, imperiosis vocibus adhortabantur; multorum etiam nostræ Societatis Fratrum & Patrum importunæ preces additæ sunt, qui cū me magna ex parte propter diuturnã consuetudinem familiaritatemque agnoscerent, putabant rem Ecclesiæ Dei non inutilem futuram, si ego eorum sententiæ cederem. Videbam præterea, multa ex his, quæ verbo, aut prædicando, aut legendo dixeram, à nonnullis fuisse excepta, & passim multorũ manibus teri, & quosdam etiam aliquando tentasse, inscio me, quædã ex illis in publicum edere, nisi mea diligentia essent auocati & prohibiti: eorum verò pleraque erant lacera, imperfecta, & minus aptè expressa, quàm à me dicta fuissent. Propterea, ne quid mihi, vt fieri assolet, affingeretur, aut quæ bene dicta erant, ineptè, aut indoctè proderentur, consultum putavi, si ipse meis verbis, & rotundis (si quæ sunt) sententijs animi mei sensa explicarem: qua via, & ratione (ne quid dissimulem) libenter assero me ad scribendum fuisse per-

Horat. in Arte, à medio.

Cic. in. Tuscul. quæst. prope initium.

Quam difficile, & arduũ hoc seculo scribendi munus sit.

Quæ nã causæ suscepti huius operis extiterint.

motum.

AD LECTOREM

motum. Coniunctum postremò fuit Religiosæ obediëntiæ imperiũ. Nam reuerendus admodum Præpositus noster Generalis Franciscus Borgia, vir summa vitæ integritate, atque prudentia cumulatus, aliquoties me & verbo præsentem, & scripto absentem sollicitauit, ne talétũ quod à Domino acceperam, sub terra absconditum reponerem, occasionemq; oblatam de Republica Christiana benemerendi, illáque meis laboribus iuuandi, præmitterem: quam sanè Pastoris mei mollem, ac mitem vocè, si præcepti rationem habere, interpretari debui, nullam reprehensionis notã apud prudentes lectores, & æquos iudices, me incursum arbitrabor.

Cópellor igitur, & mei ingenij naturã expugnare, intellectumq; meũ quasi collũ obediëntiæ iugo supponere, imbecillitatisq; meæ atq; ignorationis nulla ratione habita, ré longè difficilé, & viribus meis imparé, de Domini auxilio, & obediëntiæ merito cõfusus, aggredi. Cogor in D. Hieronymi aduersus Vigilantiũ scribétis pulcherrimã sententiã animũ nõ intédere: *Non parũ est, ait, scire quid necias: prudentis hominis est nosse mensuram suam, nec zelo diaboli concitatum, imperitiã suã cunctum orbem testem facere.* Cogor oculos claudere ad infantiam meam, ruditatem in scribèdo, ac impolitũ stylum. Quãquã, vt verum fatear, me maximè solantur Apostolorum tũm sermones ad populum habiti, tũm libri, quos non in persuasorijs humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis compositos ediderunt. Recreant etiam me quædam M. Tullij sententiæ, quas à viro illo doctissimò, atque eloquentissimò vis ipsa veritatis expresit. *Grandiores, inquit, res dicere ornate, puerile est: planè autem, & perspicuè expedire posse, docti est & intelligentis viri.* Rursus in alio loco scribit: *A Philosopho si adferat eloquentiam, non asperner: si non adferat, non admodum efflagitem.* Quidam etiam ex Fabij sententiã acutè dixit: *Et si interdum compti & elegantes sermones res ipsas quæ dicuntur non aliter atque splendide vestes plebeios & humiles homines ornare soleant: tamen, vt Principes & Magnates honorem à vestibus non accipiunt, sed ipsa potius ab illis eum mutuuntur, ad hunc modum grandes ac graues materiæ verba ipsa humilia, & de media plebe de prompta frequenter illustrant.* Cũ ergo de maximis, & altissimis Fidei nostræ mysterijs in Scripturarũ enarratione agendum sit, nõ debent morosi iudices verborum delectum, splendoremque exigere: Quid enim est omnis Eloquentiæ vis, Rhetorum ornãmẽta ac lenocinia, atque fucatus & picturatus sermo ad tantam diuini verbi maiestatem, & altitudinem exprimẽdam, ne dicam, exornandam? *Ornari res ipsa vetat, contenta doceri, vt dixit Manilius.* Ex nostris verò Basilii Magnus scribens ad Diodorum, quò pacto liber eius ordinandus esset, ait: *Et præterea dictio nis in affectata, & in composita simplicitas decora mihi videbatur, & conueniens professioni Christiani hominis, cuius est non ad ostentationẽ magis scribere, quàm ad publicã utilitatem;* & in epistola præfationis ad Leandrũ Gregorius Romanus: *Quæso autem, ait, vt huius operis dicta percurrrens, in his verborum folia non requiras, quia per sacra eloquia ab eorum tractato-*

Hieronymi pulchre dictum.

Egregia similitudo.

D. Hieronymi tom. 2. circa finem.

1. Cor. 2.

Cic. libr. 3. De Finib.

Idem. 1. Tuscul.

Manilius in lib. 1. sua Astrologia. Basil. epist. 167. initio tom. vlt. Greg. Rom. ad Leandrũ in librũ Iob. c. 5. tom. 2.

ribus

PRÆFATIO.

ribus infructuosa loquacitatis leuitas studiose compescitur, dum in templo Dei nemus plantari prohibetur. Et cuncti præculdubio scimus, quia quoties in folijs malè læta (aliàs legitur iacta) segetis culmi proficiunt, minori plenitudine sic earum grana turgescunt. Vnde & ipsam artem loquendi, quam magisteria disciplina exterioris insinuant, seruare desepxi. Nam sicut huius quoque epistola tenor enuntiat, non metaci mi collisionem fugio, non barbarismi confusionem deuito, situs, motusq; præpositionũ, casusq; seruare cõtemno, quia indignũ vehemèter existimo, vt verba coelestis oraculi restringã sub regulis Donati. Hæc ille, cuius sententiã confirmat Hieronymus in quadã epistola ad Damasum: vbi cũ quendã sacre Scripturæ locũ ex Hebraicis literis excussisset, subiungit: *Scio, inquit, hæc molesta esse lectori, sed de Hebraicis libris disputantẽ nõ decet Aristotelis argumenta cõquirere, nec ex flumine Tulliano, eloquentiã ducẽdus est riuulus, nec aures Quintiliani flosculis, & scholari declamatione mulcendã: pedestris & quotidiana similis, & nullã lucubratiõẽ redolens oratio necessaria est; quæ rē explicet, sensũ edisserat, obscura manifestet, non quæ verborũ compositione frõdescat.* Ita ille sanctus Pater.

Grammatica in sacris literis nõ obseruanda, teste Gregorio.

Quæ nam oratio tãtum deceat Sacrarũ literarũ tractatorem, teste Hieronymo.

Paulus ad Timotheum cũ inquit: Depositi custodi, quodnam depositum illud sit.

Necessariò autem hæc pauca mihi esse præfanda existimaui, vt prudens lector intelligat, qua ratione ad scribendum in sacros libros fuerim inductus, nulla prorsus dicendi facultate, aut eloquentiæ instructus supellectili. Quare quicũque hæc nostra legerit, ieiuna, & humili oratione ne offendatur, doctrinæque nostræ tenuitatem æquiori animo ferat. Confido tamen de singulari Domini bonitate, nihil me dicturum, quod à Catholica Ecclesiæ fide sit alienum, vel à veterum Patrum traditione dissentiens: etsi nouam scribèdi rationem, ac methodum polliceamur. Semper enim Catholica illa sententiã Vincentij Lyrinensis, acerrimi Hæreticorum insectatoris, mihi mirificè placuit: *Depositi custodi. Quid est, inquit, depositum? id est, quod creditum est, non quod à te inuentum: non ducens, sed sequens. Per te posteritas gratuletur intellectum, quod antè vetustas nõ intellectum veneratur. Eadem tantum quæ didicisti, doce, vt cũ dicas nouè, non dicas noua.* In hunc modum ille in libro contra profanas hæreseon nouitates. Hanc regulam si quidam nostri seculi scriptores obseruassent, & nomini suo, & fidei Ecclesiæ Catholicæ atque Orthodoxæ magis consulissent.

Præterea polliceri possum, nihil plus me asseueraturum, quàm res ipsa suo iure poscere videatur, sed ita stylum nostrum temperaturum, vt quæ fidei sunt, pro fide, id est, pro his quæ omni acceptio ne digna, & omnibus necessariò sunt credenda, tradamus: quæ verò, salua fide, & charitate, in opinionibus Patrum versantur, nõ nisi vt probabiles sententias proponamus: quæ sanè moderatione pluri me, difficilesque ac obscuræ quæstiones, quæ in interpretandis Scripturis occurrunt, ea ratione tractadæ à nobis sunt, vt odium & inuidiam declinemus eorum, qui plusquam par sit, affectibus suis indulgentes, in vnam sententiã mordicus tenendam inclinant: alij verò ita oppositam tuentur, vt pro ea, quasi pro aris & focis dimica revideantur.

B. Hieronymi epist. ad Damasum quæ incipit: Postquam epistolam tuam sanctitatis accepi, quasio. 2. in fine, tom. 3. sub init.

Vincen. Lyrinen. 2. Tom. 1.

Præfatio

AD LECTOREM

Præstabitur & illud, ut, quorum præsertim veterum Patrum, & interdum etiam recentiorum (quanquam hos parcius & rarius) sententias expositionesque sequamur, explicemus, lectoribusque aperiamus. Quod mihi necessarium faciendum esse duxi, tum quod in sensibus Scripturæ eruendis maximè sit Ecclesiæ traditio seruanda, ne nobis plus, quam Patribus Ecclesiæ tribuere velimus. Deinde ut vitemus inuidiam eorum qui aliter interpretantur: nam ubi illis constiterit, quisnam ex Patribus aliter atque ipse intelligit, interpretatur, fortasse minus turbabitur, & sententiæ Patris illius acquiescet.

Postremo, ne nos quisquam existimet corniculâ A Esopi, alienis plumis indutâ imitatos gloriari, audiat potiùs nos aliorum laboribus adiutos fuisse, libenter profiteri. Nam illa Pliniana sententia mihi semper vehementer arrisit: *Benignum (ut arbitror) & plenum ingenui pudoris est fateri per quos profeceris.* Et rursus infra: *Obnoxij profectò animi, & infelicis ingenij est, deprehendi in furto malle, quam mutuum reddere, cum præsertim fors fiat ex usura.* Ita Plinius inquit. Et Basilius Magnus ad Gregorium Theologum eleganter scripsit: *Neque verò ad discendum verecundum esse oportet, nec ad docendum malignum: quod ab alio tutè didiceris, nequaquam clam habendum, cuiusmodi facere mulieres improbe solent, quæ ex alijs ipsæ quasitos liberos viris suis tollendos subijciunt, patrem emententes: autorem verò ipsum prode gratâ commemoratione decet, verumquæ ipsius scietia parente.* Sic insigne illud Ecclesiæ lumen Basilius.

Cum autem his qui adhuc superstites sunt, vel paullo antè vita sunt functi, multa me debere non ignorem, nonnullosque consultò nominatim enumerare possem, vnum tamen præ cæteris non putavi mihi esse silentio prætereundum, nimirum reuerendum admodum, religiosissimumque pariter ac doctissimû patrem Iacobum Laynez felicitatis recordationis, Generalem quondam nostri instituti Præpositum, virum profectò singulari, ac penè diuino ingenio præditum, multarumque disciplinarum eruditione penè ad miraculû instructum, præstantissimoque iudicio, atque eminentissimo in Scripturarû sacrarum, ac veterum Patrum lectione cumulatum. Quem ego si pro eius meritis celebrare vellem, grandiori, ac feliciori eloquentia, quam quæ mihi contigit, commendandum, exornandumque esse non dubitarem: parco tamen, ne quisquam me illi plus aliquid tribuisse ob amicitiam existimet, præsertim eorum qui illum non agnouerunt; aut, ut verius dicam, ne me tantis eius sanctæ vitæ, ac singularis doctrinæ ornamentis (quæ toti Ecclesiæ in Synodo Tridentina compertissima atque exploratissima extiterunt) imparem, & minus cultam orationem attulisse iudicare valeat. Cæterum cum mihi coniunctissima quædam atque indiuidua vitæ, instituti quoque, ac studiorum ratio, & communio, etiam ante nostræ Societatis institutionem, cum eo, planè singulari Dei munere intercesserit, ingrati profectò animi notam euadere me posse non putarem, nisi præfatione testatum omnibus

Plinius secundus in præfatione Naturalis hist. circa finem.

Basil. Mag. epist. 1. circa med. tomo vlt.

Qui quod ab alijs tute didicerunt, nec produunt auctores, quales nam illi sint Magno Basilio.

Iacobus Laynus Societatis Iesu olim Præpositus Generalis, qualisac quæritus vir ille fuerit.

redde rem;

PRÆFATIO.

redderem, me illius planè magni quondam in Ecclesia Dei viri studijs ac laboribus magnopere adiutum, atque subleuatum fuisse.

Cæterum cum duplex possit contingere in citandis Patrum testimonijs extremum: nam quidam immodicè, ac dense hoc faciunt, & interdum ubi minimè est opus, cum res qua de agitur, in aperto sit atque conspicua, nulliusque probationis aut testimonij indigat; alij verò etiam in locis obscurissimis, & ad intelligendum difficillimis, atque adeò antiquorum Doctorum expositiones exigètibis, hoc tam ieiunè & parcè faciunt, ut cogare in illis iudicium desiderare, & maiorem antiquitatis cognitionem: nos viam mediam amplectemur, ita ut neque prolixitas, neque paritas, ut existimo, reprehendi valeat: quanquam ubi cum Hæreticis congregimur, aut dogma Fidei aliquod confirmamus, densiores, atque longiores consultò esse voluerimus.

Ad hæc, cû in venando, ac eruendo germano, & literæ congruo Scripturæ sacræ sensu Catholicus interpres ingenium intendere debeat, nemo mirari debet, si interdum quorundam interpretum sensus, ut improprios, & minus literæ congruentes, vel negligamus, vel etiam refellamus: atque ob eam causam paullo prolixiores quam vellemus, esse compellamur. Nec enim ita affectanda breuitas est, ut tenebras & obscuritatem orationi ingeramus: prolixitas tamen, ut spero, vtilitate pensabitur. Quanquam autem simplicibus, & parum eruditis, nostrum laborem non inutilem futurum speremus: quædam tamen exactius, & luculentius tractanda sunt, quæ etiam doctos, & in Scripturis exercitatos, vel allicere, & remorari possint, vel certè ut de quibusdam iudicium suum libere ferant, aut saltem ut meliora, & solidiora cogitènt & meditentur; inuitare.

Quod verò in Hæreticorum expositiones confutandas, vel eorum noxia perniciofaque dogmata digrediendo interdum excurramus, nullus verè Catholicus, ut arbitror, mihi vitio vertet. Nam si rectè expendat, quid illi Scripturæ testimonijs abutendo (quod est vasa Dei, instar Balthasar, in conuiujs cõtaminare, ut Hieronymus tradit) verbumque Dei peruertendo, & inuertendo promereatur: quos item sancti Patres, præclari diuinarum expositores Scripturarum, in suis Prophetarum, Apostolorumque Commentarijs, cum huius farinae hominibus congressus habuerit, quæ ratione illis minimè pepercerint, peruersosque illorum sensus iugulauerint, facile intelliget nos illorum vestigia non sine ratione & fructu secutos fuisse. Perpende quam prudentem, & Catholico scriptore dignam vocem Hieronymus in Proœmio librorum aduersus Pelagianos ediderit: *Aduersum eos autem qui me dicunt hoc opus inflammatum inuidia facibus scribere, breuiter respondebo, nunquam me Hæreticis pepercisse, & omni egisse studio, ut hostes Ecclesiæ, mei quoque hostes fierent.* Hæc Hieronymus. Nemo ergo conuitia esse, vel detractionis morbum interpretetur, quæ non tam accusandi, aut reprehendèdi studio, quàm sanandi, corrigendique dixerimus. Hic enim vnus potissimû esse debet

In proferendis Patrum testimonijs duo extrema vitanda sunt, & quæ nam.

Breuitas orationis quæ fit euitanda, ac fugienda.

Vasa Dei instar Balthasar in conuiujs contaminant mystice qui, secundum Hieronymum.

Hierony. in cap. Daniel. 5. prope initium tom. 5 iuxta finem.

Idem tom. 2. circa finem.

AD LECTOREM

(si Ecclesiam & veritatem amamus) Scripturæ enarrandæ fructus: atque huius rei vtilius præstandæ gratia, non grauabimur plerosq; eiusdem Scripturæ sanctæ locos ad aliquid confirmandum, vel infirmandū ab hæreticis obiter allegatos, latius & diligētius excutere.

Admonendum præterea lectorem prudentem existimamus, ne admiretur, si interdum ab externis scriptoribus quædam in mediū ad nostra illustranda adferamus: nam id Patribus veteribus familiare fuit, & sæpè magna luce perfunduntur diuina scripta, & melius explicantur illorum sententijs, vel ex Philosophis, vel ex Poëtis, vel Oratoribus, & Historicis depromptis. Idque vt faceremus, docuit Augustinus libro de doctrina Christiana: *Philosophi autem, inquit, qui vocantur, si qua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maximè Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam iniustis possessoribus in usum nostrum vendicanda. Sicut enim Egyptij non solum idola habebant, & onera graui, quæ populus Israel detestaretur & fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro, & argento, & vestem, quæ ille populus exiens de Egypto, sibi potius tanquam ad usum meliorem clanculo vendicauit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei ipsi Aegyptijs nescienter cõmendantibus ea, quibus non bene utebantur: sic doctrina omnes Gentilium non solum simulata & supersticiosa segmenta, grauesque sarcinas supernacanti laboris habent, quæ vnusquisque nostrum duce Christo de societate Gentilium exiens, debet abominari atque deuitare, sed etiam liberales disciplinas vsui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtilissima continent, de quæ ipso vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos. Sic habet Augustinus. Eandem sententiam confirmat Theodoritus his verbis: *Vt qui rosaria demittunt, spinas quidem intactas dimittunt, rosarum verò calices legunt. Ipsis quoque apibus hanc naturæ legem instituit, vt non solum floribus qui sunt dulces insidant, sed qui etiam amarulentis, cum tamen solam dulcedinem hauriant, amarulentiam autem auer sentur, ac ex diuersis qualitatibus, amaris videlicet, acerbis, austers, acutis que, mel quod hominibus dulcissimum est, conficiant. Harum itaq; & nos exempla sebetati, è vestris illis amarulentis pratis, dulce nobis ac per quã vtile mel componimus. Ac veluti corporũ curatores, è venenatis feris, atq; serpentibus salutes medicinas conficiunt, de quibus ipsis viperis alia quidẽ reijciantes, alia verò elixantes, multos harum verũ presidio morbos propellant: ita & nos vestrorum Poetarũ, Historicorũ, Philosophorumq; monumenta versantes, alia ex ijs vt noxia, & pestifera declinamus, alia verò sparsim nostræ inserentes doctrinæ, auxiliarem vobis ac salubrẽ curationẽ afferimus. Ista Theodoritus perquam venuste, & eleganter. Et vt in ore duorum vel trium stet omne verbũ, tertius testis adhibendus est Hieronymus, qui & hoc ipsum frequenter fecit, & suo exemplo faciendũ esse docuit: & in epistola ad Damasũ de duobus filijs sic ait: *Huius sapientiæ typus, & in Deuteronomio sub mulieris captiua figura describitur: de qua diuina vox præcipit; vt si Israelites eam habere voluerit uxorem, caluitium ei faciat, ungues præsecet, & pilos auferat: & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in viæ toris amplexus. Hæc si secundum literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaque & nos facere solemus, quando Philosophos legimus, quando in manus***

Hoc opere si interdum secularium auctoritatum scripta proferuntur, cur id factum sit.

Ab Ethnicis siquid bene dictum, in nostrum usum et conuertendum, vt tradidit Augustinus.

Egregia similitudo.

Apum ingenium quod nan.

In ethnicorũ libris euoluendis quales esse debeamus.

Altera similitudo.

Secularium vsus optimus sciẽtiarũ vbi delineatus.

August. lib. 2. de Doctr. Christ. cap. 40. initio, tom. 3. prope initium.

Exo. 3. & 12. dist. 37. c. legimus.

Theodo. lib. 1. de Græcarum affect. curatione, in fine, part. 2. longè à med.

Deuter. 19. Matth. 18. B. Hierony. tom. 3. paulo ante med. epist. que incipit: Beati tudinis tua interrogatio est, inter med. & princip. Deuter. 21.

nostras

PRÆFATIO

nostras libri veniunt sapientiæ secularis: Si quid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus: si quid verò superfluum, de idolis, de amore, de cura secularium rerum, hac radimus, his caluitium induimus, hac in vnguiũ more ferro acutissimo defecamus. Ita Hieronymus. Rectè proinde admonet Damascenus: *Si autem ab ijs, inquit, qui foris sunt, decerpere quippiam vtile valuerimus, non aspernabile est. Efficiamur probati trapezita, legitimũ & purum aurum acervantes, adulterinum autem refutantes. Sumamus sermōnes optimos, deos autem ridiculos, & fabulas alienas, canibus projiciamus. Nam plurimam ex ipsis contra se ipsos fortitudinem habere valebimus. Accedat his antiquior Clemens Romanus epistola. 5. *Cum ex diuinis Scripturis integram quis, & firmam regulam veritatis susceperit, absurdũ non erit, si aliquid etiã ex eruditione, & liberalibus studijs, quæ forte in pueritia attigit, ad assertionẽ veri dogmatis cõferat, ita tamẽ vt vbi vera didicit, falsa, & simulata declinet. Hactenus magnus ille Petri successor, & Romanus Põtifex.**

Postremò omnes studiosos lectores, qui in hosce nostros cõmentarios inciderint, exoratos mihi esse velim, ne fortassis, aut offendãtur, aut à lectione reuocentur, q̃ in verborum ac nominũ propria ac germana significatione explicada diligentiorẽ operã, ac studiũ posuisse videamur. Interdũ enim est nobis de vocibus Hebraicis, quãdoq; de Græcis, sæpius verò de Latinis Philosophadum: possintq; meritò censere hæc parua esse, leuioraq; atq; minutiora, quam rei quã tractamus, argumẽtũ suo iure poscere videretur, & ad Grãmaticorũ potiùs controuersias, quã ad Theologorũ censurã spectare: nõ enim ignoramus hæc parua esse, & exigua. Sed profectò parua nõ sunt, sine quibus magna cõstare nequeunt. Hoc dandũ fuit, vel seculo nostro Linguarũ peritissimo, in illisq; instructissimo, ac exercitatissimo. Hæreticis quoq; hoc potius, quã nobis venit imputandũ, qui nullis magis armis, quã Linguarũ adminiculo nos aggrediuntur. Sicut enim Dñs Linguarũ dono Apostolos ad Euãgeliũ per vnũ orbẽ propagandum vti voluit, ita Diaboli consiliũ fuit, vt Linguarum cultu atque peritia verum Christi Euangelium obscurare, Ecclesiãq; Catholicã negotiũ facessere conaretur. Quare qui Hæreticorum conatus infringere, & eorum argumenta demoliri volunt, ad hæc minuta ac leuia prorsus sese demittere cõguntur: quod quidem sine Linguarum peritia præstare quisquã nequaquã potest. Ad hæc, si magnos Ecclesiæ Patres consulas, videbis eos plerunq; hoc certamẽ minimè detrectasse. Nam Arriani de vna tantũ vocula, vt ipsi dicebant, nepe an dicendus sit Christus Patri *quodotus*, an *quodotus*, cum Orthodoxe Ecclesiæ Patribus molestissimas, acerbissimasq; congressiones habuere. Basilius verò, magnum Ecclesiæ lumen, in libris de Spiritu sancto de quã minutis ac exiguis dictionibus (bone Deus) id est, de præpositionibus illis à, ex, siue, de, per, in, iuxta, propter, seriam disputationem ac tractationem confecit, vt Hæreticis obuiam iret? Hieronymus verò cũ de Hebraicis differere vocibus compellitur, quoties ille veniã prius deprecatur? atq; in suis illis amplissimis in Prophetas Commentarijs Hebræa

B. Damasc. lib. 4. de Orthodo. fide cap. 14. circa med.

Parua non sunt, sine quibus magna constare nequeunt.

Quibus ferè Hæretici nos armis aggredi solent.

Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 3. & 4. tom. 1.

AD LECTOREM

frequenter, ad viuū refecat vocabula, & qua ratione nunc à Septuaginta, modo ab Aquila, Symmacho, Theodotione. 5. & 6. Editionibus fuerint in Græcū idioma cōuerſa, diligētiffimè explicat, magnaque ex variarum translationū collatione eruditionē ſpirat, quo ſcripturas illuſtret, illasq; nobis reddat apertiores? Quòd ſi hæc illo ſeculo non ſolūm tolerata ſunt, ſed etiam magnopere commēdata, quòd ad euertendas atq; iugulandas hærefes magni eſſent pōderis, atq; momenti: quanto magis noſtro ſeculo, quod plenū eſt nouarū rerum, ſtudioſis, ſciolis, & ardelionibus, quiq; nullis prorfus ſolidioribus argumētis, quàm quæ ex cognitione Linguarum, natiuaq; ac ſyncera vocum proprietate de promunt, ſibi ipliſ vehemēter niti videntur, hæc ſtudia noſtra, & conatus, nullus iure valeat reprehendere, dum eos non tantūm in rerū, ſed etiam in verborum comprehensione ac ſcientia valde hallucinatos fuiſſe, perſpicuè oſtendimus?

Reliquū eſt vt ad rem propiū accedamus, operisq; noſtri, & laboris cōepti ſcopum aperiamus. Eſt enim mens noſtra, Deo nobis bene fauētē (à quo eſt omne bonū noſtrū) bonam Inſtrumēti Noui partem Cōmentarijs noſtris enucleare, atq; explicare, hoc eſt, ſacrosancta Euangelia cum Actū Apoſtolicorū libro: quod nō tam noſtrum, quā aliorū cōſilium fuit. Nam etſi hæc pars permultis & veterū Patrū, Cōmentarijs, & recentiorū autorū ſcholijs ſit illuſtrata: tanta tamē eius maietas exiſtit & amplitudo, vt ſemper poſterioribus aliquid meditandū atq; ſcribendū ſuperſit. Eſt enim Euangelii, nucleus omnium Scripturarū, & cōpendiū; clauis omnia recōdita & abſtruſa myſteria aperiens; puteus Sacramētōrū inexhausus, infinitusq; ſpiritualiū opū theſaurus; ſplēdidiffimus Sol iubare ſuo vniuerſa veteris legis ſcripta perfundēs, & vmbriſ illis ac tenebris lucē ingerens; panis noſter quotidianus ad eſuriē noſtram ſubleuādam ſemper frangendus, atq; ruminandus; fonsq; indeficiens, aquis ſcatens viuētib; de quo quotidie ad extingvendā ſitim potandum; deniq; pelagus quoddam immēſæ Dei ſapientia, de quo illud rectè dictum eſt intelligi poteſt. Neq; in quo haurias, habes, & puteus altus eſt. Adhæc, etſi maximè daremus, vniuerſa, quæ ad hiftoriæ Euāgelicæ doctrinā explicandā atq; elucidandā attinēt, à veteriſ Patribus fuiſſe excogitata, & ſcripto mādata; cū tamen in eorū expoſitionibus graues plerunq; & nō pauce incidāt dubitationes ac controuerſiæ, cū inter ſe diſideant, ſibiq; inuicē cōtradiciāt, certè ſi non inueniendi, ſaltem dijudicandi nobis relicta eſſet poteſtas, & arbitriū. Ita enim olim Fabius cū Oratorias inſtitutiones ſcribere detrectaret, eo quòd de illis clariffimi viri quæ ad illud opus cōdendum pertinerent, diligentiſſimè ſcripſiſſent, reſpondit: *Sed quæ ego ex cauſa faciliorem mihi veniam mea deprecationis arbitrabar fore, hæc accendebantur illi magis, quòd inter diuerſas opinionēs priorum, & quaſdam etiam inter ſe contrarias, difficilis eſſet electio; vt mihi ſi non inueniendi noua, at certè iudicandi de veteribus, iniungere laborē non iniuſtè viderentur.* Talia aliorum nomine ſibi obiecta prudenter ſcripſit Fabius, quæ nobis

D. Hierony.
tom. 5. 6. 7.
& 8.

Fabius libr.
1. in Prefat.
initio.

iuſtius

Autoris mēs
atque inſtitu
tū in hoc ope
re quod ſit.

Euāgelij ma
ieſtas, digni
tas, & ampli
tudo quanta
ſit.

PRÆFATIO.

iuſtius congruere poſſe videntur, quāto rerū diuinarum cognitio arti eloquēdi præſtat. Interim nō omittā, nouas Hæreticorū indies inſurgetiū interpretationes, nouis rationibus, ſiue ex ipſo literē cōtextu, ſiue aliūde petitis, in Eccleſia Dei reſellēdas eſſe ac labefactādas. Fateor enim me ad hoc opus moliēdū vehemētur fuiſſe permotū, ex quo in manus noſtras recentiorū quorundā Hæreticorū, id eſt, Theodori Bezæ, & Auguſtini Marlorati, peruenerūt nouæ quædā in Nouū Teſtamentū, cū amplis ſcholijs, & Catholicæ expoſitiones Eccleſiaſtica, ſiue Bibliotheca expoſitionū Noui Teſtamēti: ſic enim poſterior ingens volumē inſcripſit, quòd ille, derelicto fonte aquæ viuæ, traditionis nimirum orthodoxæ, ex cisternis diſſipatis, quæ cōtinere aquas nō valēt, & fœtētibus lacunis noſtri ſeculi Hæreticorū, id eſt, Lutheri, Bucceri, Zuinglij, Oecolāpodij, Melancthonis, Caluini, Brentij, Muſculi, Bulingeri, & aliorū huius farinae, magnis laboribus, & impēſis cōſarcinauit, & in vnū veluti corpus cōpegit. Quare illis viſis, ſtudio & zelo incēſus fui, ad quāplurimas illorū expoſitiones & annotationes, vt pote falſas, leuiſſimas, & ſpiritu Dei deſtitutas, inſirmandas, ac teſtimonijs veterū Patrū, qui tā quā vera Eccleſiæ lumina, columnæ & doctores nobis Dei munere in hoc ipſū dati ſunt, ne omni vento doctrinæ circūferamur, de moliēdas prorfus atq; cōfutandas. Magna hæc ſunt profectò, lōgeq; ſupra vires hominis poſita, quæ pollicemur, nō diſſiteor: ſed cū nō ſit impoſſibile apud Deū omne verbū, in illo vno ſpē omnē noſtrā collocātes, in quo ſunt omnes theſauri ſapiētia & ſciētia abſcōditi, ac de illius larga manu, deq; eius inexhauso penu, ad ea quæ promiſimus præſtāda, nos accepturos cōfidētes, nō putamus nos aliquā te meritatis notā promerituros, quaſi montes aureos polliceri videamur. *Omnia, inquit, poſſibilia ſunt credēri;* & in alio loco: *Dilata os tuū, & implebo illud;* ac rurius: *Siquis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet à Deo, qui dat omnibus affluentē, & non improperat, & dabitur ei.* Magnificis iſtis Dei pollicitationibus magna quædam fides; quæ omnia impetrat, ex parte noſtra reſpondere debet.

De his ergo paucis, optime lector, noſtra præfatione te admonendū exiſtimaui; vt ſi quid boni hīc inueneris, Deo omniū bonorū, & ſcientiarū largitori gratias, & agas, & habeas; ſin verò aliquid te offenderit, ad noſtrā imbecillitatē referēdū ne dubita. Homines enim ſumus, & in omnibus rectè ſētire, & omnibus horis ſapere, pluſquā humanū eſt. Quāobrē quæcunq; à me hoc loco ſcripta ſunt, vel alibi ſcribētur, atq; ad eò me ipſum, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, aliarū omniū matri ac magiſtræ, iudicio (vt veri, Catholici, & Eccleſiæ ſanctæ filij facere conſueuerūt) volens & prudens ſubdo atq; ſubmitto; neq; grauatè feram à quocunq; admoneri, vel corrigi, dūmodo ſolidiora, doctiora, & propiora veritati proferat, modēſtiāq; Chriſtiano viro dignam, per quā ab omni conuitio, & contumeliæ ſpecie abſtineat, & quam nos hīc proſitemur, ac præſtare cōtendimus, cū doctrina coniunctā adferat. Bene vale, & noſtro labore fruere.

Quid de nouellis noſtri ſeculi Hæreticorum in Scripturas cōmētarijs ſentendum ſit.

Fides omnia impetrat.

Hierem. 2.

Ephes. 4.

Luc. 1.
Coloſſ. 2.

Marc. 9.
Pſal. 80.
Iacob. 1.

S V M M A T O -
T I V S O P E R I S P R O
P O N I T V R , A T Q V E I N
X I I . L i b r o s d i s t r i b u i t u r .

HACTENVS Quidem Præfatione superiori consilium nostrum, propositumque scopum in hoc opere obseruandum, atque rationes quæ nos ad scribendum impulerunt, vtcunque aperuimus: iam verò compendiosius totius operis summam perstringemus, & in suas partes, vt par est, secabimus. Hanc igitur Euangelij Sacrosancti enarrationem, duo decim commentariorū libris volumus esse comprehensam. Nam cum sancta Dei Euangelia non nisi gesta, dictaq; Verbi æterni Christi Dñi nostri per modū historie tradāt, atq; ipsius per carnis assumptionē in mundū ingressum, vitæ progressū in Euangelio proponēdo, signisq; firmando, eiusq; de hoc mundo per mortē egressum, rursumque eiusdem per resurrectionem, & ascensionem ad Patrē regressum: quædā etiam quæ subsequuta sunt eius ad Patrem reditum, quædā verò quæ eius in mundum introitū præcesserunt: magna ratione cōstat ex his sex præcipuis mēbris duodecim libros propositos nobis esse conficiendos. Qui quidem in hunc modum digerendi, & partiendi videntur.

PRIMVS Prolegomena quædā ad sacra Euangelia interpretanda, & cōducibilia, & in primis necessaria dilucidè explicabit.

SECVNDVS liber de his quæ Euāgelia tradunt Verbū æternum apud Patrē egisse, antequam hominem indueret, edifferet.

TERTIVS æterni Verbi in mundum ingressum per incarnationem, cum reliquis quæ ad eius infantiam & pueritiam spectant mysterijs, explanabit. Progressus verò Filij Dei in Euāgelio prædicando, atque confirmando, Quinque integris libris absoluetur. Quorū primus, qui etiam est liber **Q**UARTVS, Ioannis Præcursoris Domini missionem ad prædicandum, eiusque testimonia de Messia pronuntiata complectetur: tentationem item Domini in deserto, Apostolorum vocationem, &

cætera omnia, quæ ad historiam vitæ Christi, vsque ad eius instantem mortē protenduntur, cōprehendet, exceptis tamē illis omnibus, quæ in proximos quinque sequētes libros seorsū ab alijs explicare consultum, rationique consonum fore existimauimus.

QVINTVS liber sermonem Domini in Monte ad discipulos & ad turbas habitum, latè exponet.

SEXTVS signa omnia, & miracula, quibus doctrinam suam Filius Dei tanquam de cælo profectam confirmavit, enarrabit.

SEPTIMVS singularem & reconditam parabolaram omnium doctrinam, quibus Dominus Euangelij summam comprehensam esse voluit, copiose explicabit.

OCTAVVS quamplurimas cum Iudeis, & Phariseis disputationes in medium proferet, atque interpretabitur.

NONVS quæcunque in cœna Dominus coram Discipulis & fecit, & dixit; hoc est, ablutionem pedum Discipulorum, sacrosanctæ institutionem Eucharistiæ, atque sermonem Domini in cœna, explicatè tradet.

DECIMVS historiam passionis Dominicæ per quatuor Euangelistas enarratam, luculenter euoluet.

VNDECIMVS Christi Domini ad vitam immortalem reditum, omnesque suscitati Filij Dei apparitiones ad firmandam in Apostolorum cordibus fidem; regressumque eius per ascensionem ad Patrem, continebit.

DVO DECIMVS & vltimus liber ea proponet, & explicabit, quæ Christi ad cælos assumptionem subsequuta sunt. Qualia sunt, Spiritus sancti in Discipulos missio, Apostolorum in varijs linguis nouella prædicatio, Ecclesiæ ex Iudeis in Hierusalē cōgregatæ institutio, progressus & amplificatio: Apostolorū prætereā in mundū vniuersum cū Prouinciarū diuisione dispersio, vt Ecclesiā ex Gētibus colligerent, Euangelij doctrina irrigaret, miraculorumq; virtutibus, atq; ministrorum ad Verbi Dei disseminationem, & Sacramentorū administrationem, legitima vocatione, necessariaque constitutione confirmarent, corroborarentque. Hæc autem omnia liber Actuum Apostolicorum ad exponendum nobis suppeditabit, atque in eo Euangelicæ historie finem imponendum nobis esse existimauimus. Quamquam enim in Epistolis Apostolicis, tum Pauli, tum aliorum Apostolorum, Iacobi, Petri, Ioannis & Iudæ, pleraque inueniatur, quæ ad explanandum, & illustrandū pertineant Euangelium; illa

tamen aliaratione à nobis pertractanda esse duximus, sicut videre lector poterit, in ijs commentarijs, quos in vniuersas D. Pauli epistolas, & in cæteras canonicas scripsimus, & in libros nouè distinximus: atq; idcirco in præsentia, quod ad hos libros attinet, quia non traduntur per modum simplicis enarrationis, qualis in conscribenda obseruari consuevit historia, omittenda esse censuimus. Ne verò commentariorum prolixitas & continuatio lectori molestiam adferre, ac laborem valeat; illam in tractatus ceu tomos quosdam partiri decreuimus, & in cuiuslibet tractatus initio, quid in eo sit explicandum, aut differendum, succinctè proponere, vt hac partiendi ratione lectorum comoditati, atque vtilitati prospicere magis possimus, ne vnum aut alterum locum volens consulere, totum librum cum tædio cogatur euoluere. Porrò in cuiuslibet voluminis exordio tractatum omnium Indicem subiungere consultū putauimus; ne quid omnino, quod adiumento esse lectoribus queat, desiderari possit.

Præter hæc autè in Sacrosanctam Euangelij, & actū Apostolorum historiam volumina, nouem Cómèntariorum libros scripsit P. Alfonso Salmeron in Apostolicas epistolas, & in Apocalypsim, quorū qui sequitur est index.

PRIMVS liber in Prolegomenis consumetur.

SECUNDVS, Tertius, & Quartus, in epistolam ad Romanos.

QVINTVS in epistolam ad Corinthios vtramque.

SEXTVS in epistolam ad Galatas, Ephesios, Philippenses, & Thessalonicenses.

SEPTIMVS vtramque ad Timotheum explanat, ad Titum, & Philemonem.

OCTAVVS epistolam ad Hebræos.

NONVS in septem Canonicas, & Apocalypsim.

LIBER PRIMVS, QVI INSCRIBITVR, DE PROLEGOMENIS in Sacrosancta Euangelia.

Ellotis, vt aiunt, manibus, & imparati ad exponendum sacrum & augustū Christi Euāgelijū per quatuor Domini discipulos conscriptum, quasi ad magnificam, & splendidam mensam inuitati accedere, videamur; operæpretium nobis visum est, prudens lector, & in rem tuam non mediocriter facere, si quedam in genere præmittamus, instar

eorum, quæ à Græcis προλεγόμενα dicuntur, à nobis verò præloquia, siue proloquia appellari possunt, vel præludia, quibus viam ad ea quæ tractanda sunt, muniamus, & lucem nostris interpretationibus ingeramus. Decreuimus itaque succinctè ac dilucidè de his qui sequuntur articulis, Prolegomena contexere, atque illis edisserere.

PRIMVM sit, Quo sacra Scripturæ, tum necessitas, tum autoritas ac dignitas, atque aded vtilitas, latè declarantur. pag. 1.

SECVDVM, De profunditate Sacrarum literarum, in eos qui illas apertas & perspicuas esse profitentur; & de causis tantæ earum obscuritatis; & qui fructus ex ea colligantur. pag. 12.

TERTIVM, In quo explicatur, quæ nam Canonica Scriptura, & quæ Bibliorum editio prægermana & authentica habenda sit; Hebræa nè, an illa Græca per LXX. Interpretes conuersa, an verò Latina D. Hieronymi, quæ Vulgata appellatur. pag. 25.

QVARTVM, In quo ostenditur, veritatem, siue lectionem Hebræam non esse sine plerisque vitijs & corruptionibus, vt non sit per omnia illi temere fides habenda. pag. 35.

QVINTVM, In quo explicatur quid sit sentiendum de Septuaginta duorum virorum interpretatione, & quanti olim ponderis, & autoritatis extiterit, & quanto in pretio nunc etiam habenda sit. pag. 51.

SEXTVM, In quo argumenta quæ à quibusdam sunt cõtra editionem Septuaginta Interpretum diluuntur: & quatenus à nobis nouellæ editiones, quæ Hebræam veritatem videntur polliceri, excipiendæ sint. pag. 69.

SEPTIMVM, In quo Scripturam duplici sensu constare, nèpe Literali & Spirituali, siue Historico, & Mystico, ostèditur. pag. 85.

OCTAVVM, In quo ostenditur vnum & eundem Scripturæ locum posse plures literales sensus admittere. pag. 99.

NONVM, In quo traduntur Canones aliquot ad accipiendum sensum literalem, siue seruata vocum proprietate, siue tropica locutione assumpta Scripturæ loquantur. pag. 113.

DECIMVM, In quo traditur secunda quinquagena canonum ad accipiendum sensum literalem Scripturarum. pag. 166.

VNDECIMVM, In quo traduntur regulæ ad Euangelium præcipuè spectantes. pag. 234.

DVODECIMVM, In quo certæ regulæ ad eruendum sensum literalem in oratione tropica, siue figurata, præscribuntur: de quæ troporum ac schematum numero, quæ Sacris literis magis sunt in vsu. pag. 284.

DECIMVM TERTIVM, De cognitionis trium Linguarum, Latinæ, Græcæ, & Hebraicæ vtilitate ad intelligentiam Sacrarum literarum. pag. 305.

DECIMVM QVARTVM, In quo de phrasibus, & idiotismis linguarum Hebraicæ, & Græcæ agitur, quatenus ad Sacrarum literarum intelligentiam facere possunt. pag. 320.

DECIMVM QVINTVM, In quo de idiotismis Hebræis obseruandis circa verba & participia. pag. 355.

DECIMVM SEXTVM, De idiotismis & phrasibus aliquot linguæ Græcæ, quæ Scripturis lucè porrigere possunt. pag. 381.

DECIMVM SEPTIMVM, An humanarum disciplinarum perceptio aliquid adiuuenti adferat ad intelligentiam Sacrarum literarum. pag. 416.

DECIMVM OCTAVVM, An studium Scholasticæ Theologiæ opem, & adiuuentum adferat ad Sacras literas facilius percipiendas, & alijs interpretandas. pag. 425.

DECIMVM NONVM, In quo de sensu Spirituali siue Mystico agitur, & de rationibus illum venandi: & an ab eo petere liceat efficax argumentum. pag. 429.

VIGESIMVM, In quo agitur de sensu mystico, quem solent habere numeri in sacris Scripturis. pag. 452.

VIGESIMVM PRIMVM, Cur vtraque Scriptura, & Instrumentum, & Testamentum, conimuni omnium Patrum consensu appelletur. pag. 468.

VIGESIMVM SECVNDVM, Cur illa Scriptura, Vetus, hæc, Nouum Testamentum appelletur. pag. 474.

VIGESIMVM TERTIVM, Quid sit, & nomine, & re, Euangelium. pag. 482.

VIGESIMVM QVARTVM, Quanta sit Euangelij dignitas, & maiestas, quantaque reuerentia, & fidei constantia à nobis illud suscipiendum sit. pag. 491.

VIGESIMVM QVINTVM, Cur Dominus Euangelium suum scripto tradi voluit, cum posset traditione viua de ore in

os transfusa, eius fides asseruari? pag. 495.

VIGESIMVM SEXTVM, Quam ob causam Christus Dominus nihil per se ipsum scriptis cõsignarit, cum eiusmodi Scriptura, si quam edidisset, grauissimum autoritatis pondus, & reuerentiam conciliare valuisset? pag. 498.

VIGESIMVM SEPTIMVM, Cur Christus non per Gentiles historicos, profanosque autores, Euangelica gesta conscribi voluerit, sed tantum per Discipulos suos? pag. 503.

VIGESIMVM OCTAVVM, An veritati, & rationi sit cõsonum, Apostolos, & Euangelistas Domini gesta, & Magistri sui doctrinam conscribentes, sua oratione illustrasse, magnificisque verbis, tum docendo, tum scribendo amplificasse, vt à Paganis obiectum fuit? pag. 506.

VIGESIMVM NONVM, Cur plures Euangelij scriptores Dominus elegerit, cum vnus Moyse legis veteris tam proluxa atque amplæ, & autor, & scriptor extiterit? pag. 508.

TRIGESIMVM, Quot sunt qui Euangelicam historiam scriptis consignarunt suis, quoque spiritu ducti huiusmodi scriptores ad scribendum accesserint? pag. 509.

TRIGESIMVM PRIMVM, Cur inter tot sacrorum Euangeliorum scriptores, solum illa quatuor, nempe Matthæi, Marci, Lucæ & Ioannis, ceteris omnibus explosis atque reiectis, per Ecclesiam in Canonicos libros recepta fuerint? pag. 513.

TRIGESIMVM SECVNDVM, Cui rationi, aut solido fundamento nititur, vt Euangelistarum scriptis, qui Dominum in terris agentem non viderunt, Marci nempe, & Lucæ, æqua per omnia, ac par fides, atque illorum qui viderunt, Matthæi, & Ioannis, à nobis habeatur? pag. 522.

TRIGESIMVM TERTIVM, Vnde constat, Euangelistarum codices tot post secula integros ac incorruptos ad nos peruenire potuisse, cum ex probatis historijs exploratum habeamus, & Iudæos, & Paganos, & Hæreticos perpetuum illis, siue corrupendis, siue sepeliendis, bellum indixisse? pag. 530.

TRIGESIMVM QVARTVM, Quo tempore, & quo loco Euangelica conscribi ab Euangelistis cœperit historia? pag. 537.

TRIGESIMVM QVINTVM, Qua lingua, quoque idioma te Euangelia ab initio per ipsos quatuor Euangelistas literis consignata sunt? pag. 543.

TRIGESIMVM SEXTVM, Qua ratione Euangelistarum inter se ordo constituatur, ita vt hic sit primus, ille secundus, ille tertius, & ille quartus? pag. 552.

TRIGESIMVM SEPTIMVM, Quid Pagani in primis, quid etiã Hæretici, tam antiqui, quam noui, contra Euangelij veritatẽ & dignitatem euouerint atque dogmatizauerint? pag. 554.

TRIGESIMVM OCTAVVM, In quo de vera Christi ætate differitur, ac dies conceptionis, natiuitatis, baptismi, mortis,

atque resurrectionis eius traduntur: tùm quoto præcise vitæ Christi anno, ac mense currente, hæc contigerunt? pag. 560.

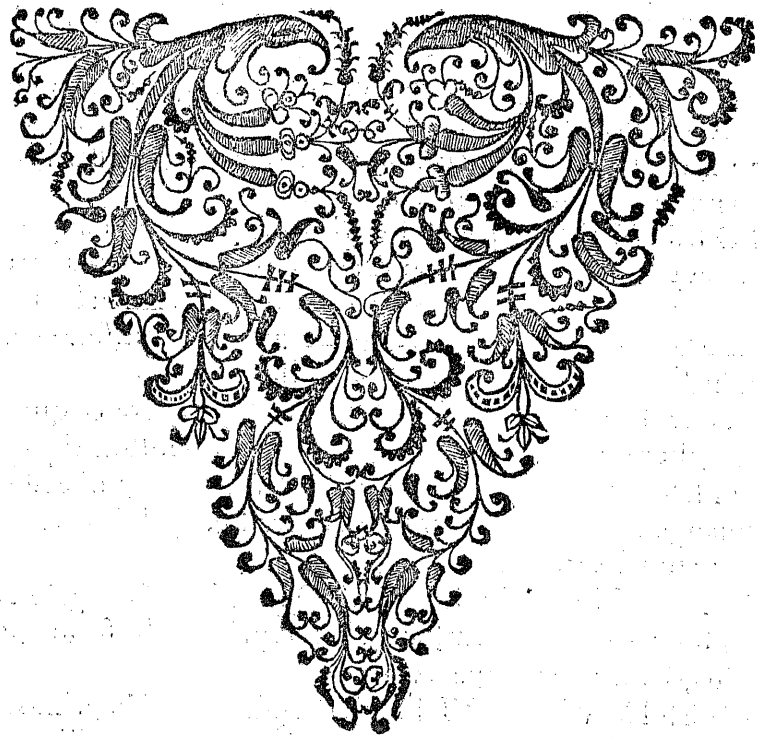
TRIGESIMVMNONVM, In quo tempus prædicationi, & doctrinæ à Domino impensum explicatur: & Paschata quæ tempore prædicationis suæ fluxerunt, diligenter enumerantur? pag. 577.

QVADRAGESIMVM, In quo Romanorum Imperatorum, & Præsidentum ab eis in Syriam atque Iudæam missorum, qui cū vita Christi, aut Apostolorum concurrunt, historia, & gesta explicantur: Regum quoque Iudææ, & Tetrarcharum acta conscribuntur? pag. 589.

QVADRAGESIMVMPRIMVM, In quo Syria, & in ea præcipuè Terra Promissionis, quæ olim terra Chanaan, & Palestina, & Iudæa appellata est, describitur. pag. 601.

QVADRAGESIMVMSECVNDVM, Descriptio civitatis Hierosolymæ, ac Templi? pag. 643.

QVADRAGESIMVM TERTIVM, Ac postremū, In quo septuaginta hebdomadæ annorum à Daniele Propheta prædictæ, in quarto post Christi mortem anno verè, & præcise adimpletæ ostenduntur? pag. 663.

LIBRI PRIMII

PROLEGOMENON PRIMVM

Quo sacrae Scripturae, tùm necessitas, tùm autoritas, ac dignitas, atque adeò utilitas explicantur latè, atque declarantur.

Scripturae sacrae autoritas, quæ, cuiusque finis: et ab omnibus confessum, sacram videri licet Scripturam ab Spiritu sancto inspirate per viros eximia sanctitate præditos nobis dicatam, atque administratam fuisse, & ab Ecclesia Catholica in Canonem receptam, & approbatam finem vltimum nostrum, & opportunum subsidia, atque adminicula, quæ ad eam perducunt, insculenter tradentem, ac docentem. Quia enim inmensa Dei charitas creaturam ratione præditam ad nobilissimum finem (qui in sui vitione, fruitioneque consistit) actibus interminis intellectus, & voluntatis ad ipsiendum, condidit, opus fuit ut tantum finem, & ea adfumenta quæ ad illum conducunt, quia ratione humana coniectari non poterant, ipse summam suam dignatione mundo, ne in tam salutaris rei ignoratione versaretur, reuelaret, ac patefaceret: nam hæc & similia caro & sanguis non norunt, neque re-

T O M N I V M que dicenda sunt: firmum aliquod, ac solidum fundamentum præstruimus: illud nobis affirmamus ut in dubitatum, & ab omnibus confessum, sacram videri licet Scripturam ab Spiritu sancto inspirate per viros eximia sanctitate præditos nobis dicatam, atque administratam fuisse, & ab Ecclesia Catholica in Canonem receptam, & approbatam finem vltimum nostrum, & opportunum subsidia, atque adminicula, quæ ad eam perducunt, insculenter tradentem, ac docentem. Quia enim inmensa Dei charitas creaturam ratione præditam ad nobilissimum finem (qui in sui vitione, fruitioneque consistit) actibus interminis intellectus, & voluntatis ad ipsiendum, condidit, opus fuit ut tantum finem, & ea adfumenta quæ ad illum conducunt, quia ratione humana coniectari non poterant, ipse summam suam dignatione mundo, ne in tam salutaris rei ignoratione versaretur, reuelaret, ac patefaceret: nam hæc & similia caro & sanguis non norunt, neque re-

Cur necesse fuerit eam nobis à Deo reuelari. *Matth. 13. 35. supra. 1. r. 2.*

uelant, nisi Dei Filius, & cui ipse voluerit reuelare. Vnde per Isaiam dixit: *A seculo non audierunt, neque auribus percepierunt oculis non viderunt, Deus, absque re, quæ præparasti expectantibus te.* Quibus qui deam verbis scientiam omnem, quæ tùm per auditum, qui est sensus disciplina, tùm per oculum, qui plures veri differentias demonstrat, & ad inueniendos disciplinas confert plurimum, extendere voluit Propheta: & Apostolus testatur, Deum lucem habitare in aeternam, quam nullus hominum vidit, sed nec videre potest: quod etiam de oculari naturali intellectu Angelici accipiendum est. Nam etsi humana natura luminem ad cognitionem vniam, ac veri Dei, quod est, quod iustus, sapiens, & bonus est, & quod alias similes perfectiones obtineat, attingere valeat, illa tamen cognitio imperfecta est: & arithmetica, neque ostendit quid sit, licet Angeli nobis clariùs percipiant. Inter quos, sicut & inter homines, gradus existunt: quoniam diu clariùs, illi obscuriùs, pro gradu perfectiori naturæ, siue imperfectionis, quem sunt nati. Deum videre possunt. Hinc fit, ut supra lumen intelligentie naturalis, & ipsi doctrina

1. Cor. 2. 9.

Sensus disciplinae auditus.

Oculi quatenus cognitioni deferuiant.

1. Tim. 6. Ioan. 1.

Homini naturalis de Deo, Angelorumque cognitio qualis sit.

Hæc inter utroque gradus habet Diuina notitia.

Ad rerum naturalium cognitionem homini Scripturæ quid conferant.

Philicæ disciplinæ quales studiosos potulerit, eademque, quid pariant.

Opinio quid distet a scientia.

reuelata habeamus, quæ Dei nobis essentiam, intimasque ac substantiales actiones, magnificentissimamque eius opera, singularemque mundi molitionem, eiusdemque procurationem explicatè traderet. Imò etiam ad illa, quæ naturæ lumine apprehendi possunt, & quæ ad vitam humanam honestè transigendam sunt necessaria, opus fuit doctrina cœlitus profecta: tum vt clariùs ac certius illa capere valeamus, tum vt minori negotio ac labore, tum denique vt in vniuersum omnes eorum fierent capaces. Quippe ad scientias humano ingenio inuentas perdendas nisi paucissimi, qui & ingenio valeant, & otio magno perfruantur, & magnas adferant lucubrationes, atque indefessa studia, quæ maius temporis spatium exigunt, apti, idoneique minime existunt: & postquam bonam vitæ partem eiusmodi disciplinis comparandis insumpserunt, nihil certum, aut constans eliciunt, sed magnam opinionum siluam, in qua tanquam in ambiguo, & salubra quadam herere necesse est, afficiuntur. Nam opinio formidinem habet, incertamque assensionem. Quare vt his tantis hominum miserijs, imbecillitatibus, à Deo succurreretur, necessarium fuit diuinam, magnam Dei misericordiam nobis tradidit Scripturam, quæ non tantum de his quæ naturam superant, sed etiam de multis, ad quæ natura lumen se porrigeret, quo maiori ac certiori cognitionis luce nos instrueret, ablata, omni opinandi ansa: quo etiã non solum pauci, verum etiam vniuersi, si homines sine tot laboribus, ac nullis impendijs veritatis ad salutem necessariæ percipiendæ habiles atque capaces efficerentur. Hinc excellens illis mentibus, atque celestibus, quos Angelos vocamus, finem suum supra naturæ suæ captum, positum, & viam obedientiæ, qua ad illum adipiscendum pergerent, reuelauit. Deus Optimus Maximus, periculum quoque quod à prauaricatione imminebat. Idem etiam cum primis parentibus, fecisset, exploratum est. Ad quod, vt doctrina diuinitus infusa ad finem supremum agnoscendum, ad eumque legitime assequendum, vel Angelis absolute fuerit necessaria, ad natu-

ralem vero finem, cum menti hominû sit inditus, atque institus, tametsi conducibilis, necessaria tamen non fuit. Quod autem hæc doctrina literis mandaretur, simpliciter necessarium non fuit. Etenim tum Angeli, tum homines in statu innocentie scriptiois beneficio minime egebant, quia indelebilibus in illorû mentibus scripta fuisset, & impressa, sicut etiam in beatis: nam obliuio pœna est, culpam, & casum, & corruptionem hominis consequens. Post peccatum etiam doctrina hæud opus fuit reuelata, vt scripto aliquo consignata necessario traderetur: tum quia Deus potuisset singulis parefacere illam: vel etiã si maioribus tantum, & qui veluti aliorum erant columnæ, eam reuelasset eo animo, vt ipsi in alios illam effunderent, poterat tunc eiusmodi disciplina per traditionem viuam voce memoriæ commendata, homines ad finem suum perducere: sicut re ipsa contigit. Nam ab Adam vsque ad Moysen, hoc est, per spatium duorum millium annorum, & eo amplius, mundus nullam accepit Scripturam sacrã, qua in credendo, vel agendo regeretur: post Moysen autem congruè voluit Diuina Sapiencia, vt cognitio cœlitus infusa, literis consignaretur, quæ suis tunc locis, tum temporibus, tunc linguis, atque personis mederetur, operumque lucem afferret vniuersis, in primis, vt hominum fragili memoriæ, parumque, fideliter, præsertim post lapsum, prospiceretur. Est enim Scriptura (teste B. Maximo in Mystagogia Liturgiæ.) obliuionis medicamentum, & memoriæ auxiliu: nam etsi ad pauca retinenda, quæ à maioribus illis tanquam columnis in lege Natura tradebantur, memoria sufficere posset, non tamen ad tot, & tanta mysteria, quæ postea à nobis per quinque libros; Moyse explicata sunt. Erat enim mundus, antequam Moyses scriberet, veluti puer, qui per ætatem necdum aptus est, vt ad scholas mittatur, domitantum per traditionem à parentibus, & nutrice ediscens; à Mose autem vsque ad Christum similis, exiit mundus puer, ad scholas quidem euntis, sed per ætatem, & paruam, capacitatem nondum satis quæ dicuntur, intelligere va-

Quod necessarium simpliciter non fuerit ab initio Diuinam Scripturam literis consignari.

Cur Deus à tempore Moysis cœlestem doctrinam voluerit scripro commendari.

B. Maximus in Mystagogia Liturgiæ, cap. 1.

Mundi ante Legem scriptam, eiusdemque sub illa, itemque sub Euangelica ad gloriam vsque status, qualitas uel describitur.

letî: à Christo autem vsque ad gloriam, est velut adolescens, qui ea quæ à præceptoribus percipit, intelligere, & didicare valet, etiam si plura, & magis ardua sint illi tradita, imperfectè tamen, & ex parte intelligit, donec euadat in virum perfectum: postremo in gloria omnia, nemine exterius docente, in Verbo legere, & intelligere poterit, veluti perfectus vir, ac iam maturus, qui per se ipsum quemuis librum ad quamlibet disciplinam spectantem & intelligere, & didicare valet: ideo congruum fuit à tempore Moysis sacros conscribi libros. Secundo decuit, reuelatam scientiam scripto committi, vt melius illi fides haberetur, quam traditioni. Siquidem magis creditur aliquid præsens esse prædictum, ac proinde esse à Deo, si liber id prædicans etiam ab hostibus profertur, quam si verbo tantum, ac viuâ traditione dicatur fuisse prædictum. Quæ admodum si quid accidat, cuius tamen instrumentum notarij manu firmatum, & pluribus testimonijs comprobatum ostendatur: nam tunc magis quiescit intellectus, & verum esse quod dicitur, apprehendit. Tertio decebat Diuinam Sapienciã, ita nobis scripta sacra committi, vt meritum fidei, humilitatis, charitatis, ac obedientiæ magis locum haberet, quam si cuius peculiaris reuelatio fieret. Ob necessarium enim commercium in discendo, homo homini humiliatur magis: vt Paulus missus ad Ananiam vt catechizaretur, maiorem præstitit obedientiã, & Cornelius ad Petrum, & Eunuchus Candacis ad Philippum: amat quoque discipulus præceptorem vt parentem, præceptor discipulum vt filium: magis etiam fide captiuatur intellectum, quam si intus gustaret, atque per reuelationem omnia disceret. Ostenditur quoque Dei suauitas, infima ad summa non nisi per ea, quæ media sunt, perducens. Atque hæc est suauis Dei dispositio, vt ipse quidem fidem & charitatè per se ipsum infundat, quibus alia quadrant, quod præcipuum est: quod verò minus principale est, videlicet veritates credendas, sine quibus tamen possumus fieri salui, vel saltem sine omnibus, Scripturæ commendauit, vt eas quisque à doctore, vel

Secunda ratio.

Simile.

Tertia ratio

Act. 9. Infrã. 10. Supr. 8.

proximo suo addiscat: Quia semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit, vt ait Iob. Hinc Augustinus rectè statuit: Homo, inquit, fide, spe, & charitate subnixus, eaq; inconcussa retinens, non indiget scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus viuunt. Vnde in illis arbitror iam completum esse quod dictum est: Siue Prophetia euacuabuntur, siue lingua cessabunt, siue scientia destruetur. Hæc ille. Quarto denique congruum erat, patefactam notitiã scripto tradi, ne si cuique fieret reuelatio, ob proprium amorem, sensumque obscuraretur, & ne propter cacodæmones ad seducendum paratos esset vlla contrarietas, & repugnantia. Nec enim dubium est, quin reuelatio suscipiatur pro ratione ac modo suscipientis: vt ex illo vno, eodemque verbo; Expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Caiphas sui, & Iudæorum ruinam, Ioannes vero suam, & omnium in Christo salutem elicit. Merito igitur vnica nobis Scriptura commedata est, ad quam ab Ecclesia Catholica, atque Orthodoxa intellectam, tanquam ad lapidem Lydium probandi sunt spiritus, doctrinæque vniuersæ, non secus atque conclusiones per sua principia, & actiones per finem proprium dignoscuntur. Et hætenus de necessitate Sacræ Scripturæ dictum sit. Iam de dignitate, maiestate, autoritateque eius breuiter, pro loci huius ratione, agendum est. Hæc autem præter titulos, & præconia, quibus denominari, & exornari solet, ex multis colligi videtur capitibus, videlicet tum ex autore ipsius, tum ex argumento, de quo agit, tum ex forma, & modo ipsius, tum ex approbatore, atque interprete, tum denique ex doctore eius, ac auditore. Quod igitur attinet ad titulos, & elogia, quibus celebrari solet, perpende prudens Lector, nunc in singulari Scripturam vocari, nunc Scripturas in plurali, nunc librum, & libros, siue Biblia, quæ in idem recidunt, nunc Scripturas Sacras, modo sanctas, modo diuinas, seu diuinitus inspiratas, nunc Propheticas, vel Canonicas, nunc eloquia Dei, nunc demum Testamentum, siue Instrumentum. Ex-

Iob. 33.

Aug. libr. 1. Doct. Chris. 6. 39. tom. 3. Spes, Fides, & Charitas illuminant, teste Augustino. 1. Cor. 13.

Quarta ratio, ac postrema.

Ioan. 11.

Quomodo probandi spiritus, doctrinæque, vniuersæ.

De dignitate, maiestate, & autoritate Sacræ Scripturæ dissertitur.

Quibus nominibus, & titulis, ipsæ, quam honorificis Scripturæ cohoerentur.

Cur Scriptura in singulari dicatur.

Ioan. 10.

Rom. 9.

Hieronym. in Isai. cap. 29. tom. 5.

Augusti. in Psalm. 150 tom. 8.

Quare in plurali dicatur Scriptura.

Matth. 26.

Libri nomine cur veniat.

Psalm. 39.

& Heb. 10.

Hieronym. in questionib. Hebr.

Cur Biblia, libræ nominentur.

1. Mach. 12

Sanctas, scripturas cur vocet Apostolus.

5. Rom. 1.

Luc. 16. & Matth. 5. & 24.

Scripturæ cur Sacre dicantur.

Cur item diuina, seu diuinitus inspirata.

1. Tim. 3.

plico singula, vt ex eis dignitatem diuinorum voluminum apprehendamus. Dicitur enim in singulari Scriptura, quia sola penè digna est quæ scriberetur, & quæ sola legeretur, & quæ per antonomasiam Scriptura diceretur, iuxta illud; Non potest solui Scriptura: & iterum: Dicit enim Scriptura Pharaoni: & quia vno spiritu Dei tota condita est, & ad eundem tendit scopum, vt merito à Hieronymo & Augustino dicatur vnus Liber. Ad hæc, in plurali vocatur Scripturæ, quia plures sūt eius partes: nã est Lex, Historia, Psalmi, Prophetia: plures etiã Sancti, qui vt Dei organa, & administri illas nobis dispensarunt: Quomodo, inquit Dominus, implebuntur Scripturæ? Libri etiam nomine venit: In capite, inquit, Libri scripti est de me: quia, vt Hieronymus edisserit, tã in ipsa fronte Geneseos, quæ caput librorum omnium est, quàm etiam in principio Ioannis Apostoli, Conditor cœli, & terræ approbatur. Bibliorum quoq; seu librorum voce designatur, vt in libro Machabæorum dicitur: Habentes solatio sanctos libros, qui sunt in manibus nostris. Ad hæc, Paulus sanctas vocat Scripturas, nõ solum quia mundè ab omni errore, & quia legentes, & fide eas amplectentes sanctificant, sed quia firmè sunt, ac perpetui roboris. Nam facilius est cœlum, & terram præterire, quàm de lege vnum apicem cadere. Etsi enim Vetus Testamentum, quantum ad corticem, & ceremonias trãferret; manet tamen quantum ad spiritum, & recondita mysteria, quæ in eis delitescerant.

Sacræ quoq; nominari consueuerunt, quia ob suas proprietates sua dignitate, ac celsitudine ab alijs profanis separantur, & quia volunt vt sacræ inuiolabiliter custodiri, ne in profanos vsus, aut hereticos sensus extensæ sacrilegè contaminentur. Ad hæc, diuine, seu diuinitus inspiratæ ab Apostolo appellatur, quia Diuinam erga nos voluntatè annuntiat, quæ in pactis, & testamentis Dei consistit; & quia peculiari Dei pro uidentia sunt inspiratæ, & certa Spiritus Sancti assistentia reuelatæ. Vt etsi in alijs humanitus comparatis disciplinis multæ veritates inueniri possint, sunt tamen interdum multa falsa, & menda-

cia: & licet non essent, subesse tamen possent: in his verò nec est, nec subesse potest error vllus. Ad hæc, nuncupantur Prophetica: vt enim ait Apostolorum Princeps, Omnis prophetia scriptura propria interpretatione nõ fit: eo quod ab Spiritu Sancto profectæ sunt. Multa etiam præterita, ac præsentia, quæ non nisi cœlesti reuelatione sciri possunt, tradit; multa etiam futura, quæ ex sola Dei, vel hominis voluntate pendent, quæ nisi à Deo reuelari non possunt. Quod si quæ gesta historica contineat; sub illis tamen admirabilis prophetia delitescit, vt non tam ipsa litera, quàm res litera significatæ alia futura prænuntient: quod harum Scripturarum proprium est munus.

Canonica verò propterea dicitur, quod in sacrorum librorum Canonem ab Ecclesia receptæ, & sepositæ sunt; & quia rectè credendi, & bene viuendi nobis sunt regula. Deniq; quoniam omnes alias doctrinas, leges, Scripturas, siue sint Ecclesiasticæ, siue apocryphæ, siue humanæ, regere, ac moderari debent. Nam quatenus illis consentiunt, aut certè non dissentiunt, eatenus admittuntur; repudiantur verò, ac reprobantur, quatenus vel in minimo contradicunt. Scripturam porro, Diuinam facit authoritate sua Spiritus Sanctus; Canonicam verò facit iudicium Ecclesiæ Catholicæ, illam esse à Deo inspiratam declarans.

Ceterum eloquia Dei ab Apostolo appellantur, qui multum per omnem modum vult præcellere Iudæum Gentili, ex eo quod credita sunt illis eloquia Dei: quia per illa tanquàm per certissima quædam oracula Deus nos alloqui dignatus est, & suam mentem nobis aperire, ac promissionibus allicere, de quibus Dauid; Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum, Sunt enim pura, & sincera Dei verba, nullo errore, aut mendacio, aut dolo admixta, vt solent esse hominum verba, de quibus prædixerat: Diminuta sunt veritates à filijs hominum, vana locuti sunt vnusquisq; ad proximum suum: Labia dolosa, in corde & corde locuti sunt. Hæc autem vno tantum corde absq; omni fraude,

Cur dicatur prophetica. 2. Pet. 1.

Canonice cur appellata Scripturæ sint.

Scripturæ, Diuinam autoritate sua Spiritus sanctus, Canonice verò Ecclesia efficit.

Eloquia Dei quare ab Apostolo nuncupentur. Rom. 3.

Psalm. 11.

Eloquia Dei qualia sunt.

& dolo:

Scripturæ, instrumenta, siue testamentum cur dicatur.

Canonice scripturæ maximam sane priuilegium.

2. Pet. 1.

Auctores Scripturæ sacre quid proprium sibi uel dicent.

August. lib. 1. de origine anima. Tomo 7.

Matth. 22.

Psalm. 109.

Matth. 15.

Isa. 29.

Rom. 9.

Num. 23.

& dolo: quia omnia sunt fidelia, integra, & ad exitum veniunt, non secus atque argentum per ignem excolatum, & ab omni scoria purgatum: probatum terræ, id est, in vase terræ, siue in fornace: septies, id est, pluries defæctum, vt nihil remaneat scoriæ. Postremo dicuntur Instrumenta, siue Testamenta, quia pacta Dei, ac fœdera nobiscum inita continent: de quibus uocibus alio loco fusiùs dicendum.

Nunc iã propositas aliquas rationes dignitatis Scripturarum meditemur, ac primam expediãmus. Scriptura etenim Canonica hanc sibi dignitatem vendicat, quod tota ab Spiritu sancto, qui locutus est per Prophetas, profecta est. Ita enim docet Apostolorum Princeps; Non enim, inquit, uoluntate humana allata est aliquando Prophetia; sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines. Et Ezech. ubi est sermo de quatuor animalibus, hoc est, Euangelistis; Vbi erat, ait, impetus Spiritus, illic gradiebantur, nec reuertebantur cum ambularent: sensus est: Ita ab Spiritu agebantur in scribendo; vt nequãquam retrocederent, ex proprijs loquendo mendacium. Quod tamen ita proprium est auctorum sacre Scripturæ, vt alteri minimè coueniãt: Nam vel Doctores ipsi, & si magni, & excellentes, Spiritum sanctum habuerint, interdum tamen ex proprijs loquuntur. Ex quo magnum Ecclesiæ lumen Augustinus lib. de origine animæ, in hæc uerba prorupit: Neque negare possum, inquit, sicut in ipsis moribus, ita multa esse in tam multis Opusculis meis, quæ possint multo iudicio, & nulla temeritate culpari. Sic magnus ille Pater, & sanctus. Quod igitur Spiritus sanctus perpetuò loquatur per homines sanctos, ad solos spectat Scripturæ sacre auctores; quorum uerba tanquam Spiritus sancti ipsius recipimus. Vnde Dominus dixit, Quomodo ergo Dauid in spiritu uocat eum Dominum? & alio loco; Hypocrita, bene prophetauit de uobis Isaias, id est, Spiritus sanctus loquens per Isaiam: & Paulus, Dicit enim Scriptura Pharaoni, id est, Deus, qui in Scripturis loquitur. Quod si Scriptura ab Spiritu sancto est, profecto nul-

lum continet mendacium, nullam falsitatem: Non est enim Deus quasi homo vt mentiat: & alibi: Est autem Deus uerax: omnis autem homo mendax. Præterea nullam habet ueram contradictionem; seu pugnantiam, vt docet Chrysostom. homil. 1. in Genesim: & quod sæpè in speciem absurdum uideatur, ad tropicam referendum est locutionem: estq; boni interpretis, omnia quæ uidentur contraria uel absurda lectori, fideliter & integrè laborare, vt talia reuera non sint ostendere, atque explicare, vt docent August. lib. 5. de Gene. ad literam cap. 8. & Origenes in cap. tertium epistolæ ad Romanos: Ad hæc, nihil habet superfluum, aut diminutum: Non addetis, inquit Dominus, ad uerbum quod uobis loquor, nec auferetis ex eo. Possunt hæc fusiùs explicari, sed non est operæ pretium.

Progrediamur ad secundam. Magnum auctoritatis pondus Sacris literis inest à principali subiecto, siue argumento, quod pertractant. Est enim hoc non aliud certè, quàm tractare de Deo: & homine, siue de homine ac Deo Christo Iesu, nõ solum in Nouo, quod est apertum, sed etiam in Veteri Testamento: Et quia Deus in se trinus, & vnus est, mundi effector, & gubernator, redemptor hominis à peccato, demone, ac morte; atque glorificator; hinc de Deo præcipue agit, de creaturis autem non nisi quatenus ad Creatorem spectant, id est, quatenus ab eo exierunt per conditionem, & ad ipsum redeunt, siue alios reducant ad Deum: Item de Redemptore per se, de populo uero redempto ea ratione tantummodo, qua ad gloriam Redemptoris pertinet, & beneficium suscipit redemptionis; & ad finem gloria tendit. Quod etiam ratione confirmari potest. Nec enim historicus quisquam de re se inferiori pertractat: unde uel. Caesar ipse de se ipso in suis Commentarijs differit, & propter se de alijs seipso minoribus: Aristoteles uero cum historicos libros De Animalibus conscripsit, non propter animalia ipsa, uerum propter hominem edocendum, naturæq; cognitione erudiendum, ac perpoliendum differuit. Idè quoq; sacro testimonio

Rom. 3. & Psalm. 115

B. Chrysostr. tom. 1.

Boni interpretis conditio.

August. & Origenes tom. 11

Deuter. 4.

Scripturæ argumentum principale quod sit.

De rebus creatis quatenus Scripturæ loquantur.

Ioann. 5.

comprobatur; ait quippe Dominus apud Ioannem: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi; de me enim ille scripsit: quod perinde est ac dicere, De me, vt libri sui argumento principali, volumen edidit. Et iterum: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam eternam habere; & illa sunt quae testimonium perhibent de me: inlinuans opus esse scrutiny, vt inueniatur Christus in lege, & in factis, & in verbis Prophetarum, & quasi Moses in fiscella scirpea delitescens. Amplius, In capite, inquit, libri scriptum est de me, id est, in summa, & compendio Scripturae: ait enim Dominus; Necessesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me. Et paullo ante dixit Euangelista: Et incipiens a Moysi, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quae de ipso erant. Rursus Apostolus, Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti: hoc est; vt homo Christo a lege promisso per fidem & Sacramenta haeres iustificetur. Quia enim Christus in lege noua aperte est reuelatus, & rota est in medio rotae; oportet eum in veteribus Scripturis occulte contineri. Adde etiam; quod Scriptura nihil aliud continet, quam credendi, atque agendi praecipua, siue fidem, & opera, siue, & ea quae ad illum ducent, Creatorem, atque creaturam, Dei charitatem, proximique dilectionem, creationem, redemptionemque. Cum autem haec omnia in Christo inueniantur, fit, vt Christus aptissimum Canonicae Scripturae existat argumentum. Etenim, omnia, quae credenda sunt, siue de Creatore, siue de creaturis, in Iesu sunt recapitulata: quae omnis haeresis soluit iuxta illud: Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est. Is enim vt homo est vnitus Deitati, ac vt Deus humanitati, Patri, a quo oritur, Spiritui sancto, qui a Christo simul, ac Patre procedit, Mariae matris sanctissimae, Ecclesiae, Scripturis, Sacramentis, Sanctis, Angelis, atque Beatis, diuiniae gratiae, auctoritati Ecclesiae, ac ministris eius: vt recte dicatur, omnem haeresim Iesum soluere.

Ibidem. Quomodo inueniatur Christus.

Exod. 2. Psal. 39. & Heb. 10.

Luc. 24.

Rom. 10. Illud Apostoli, Finis legis Christus, ad iustitiam omni credenti, quid significet.

Christus quae idoneum sit argumentum Scripturae.

1. Ioann. 4.

Quae recte dicatur, omnem haeresim Iesum soluere.

12

Agenda etiam, siue mores, in Iesu, quasi pacto quodam viuo scripta sunt,

atque impressa. In eo siquidem elucet Obedientia vsque ad mortem, quae clavis est caeli; in eo Humilitas, vsque ad abluionem pedum Apostolorum; in eo Caritas, animam ponens pro inimicis; in ipso Patientia omnia sustinens; Fortitudo omnia vincens; Clementia omnibus parcens; Iustitia, cuncta, siue bona, siue mala, praemio, siue supplicio afficiens; Liberalitas, omnia largiens, ac tribuens; Prudentia omnia perspicuens; Precandique studium impetrans vniuersa. Ad haec, Christus factus est via, & terminus. Via quidem, & pons, quo pergamus, & transeamus ad vitam, ne in mundi huius, rapidissimi amnis instar transeuntis, fluctibus demergamur: Terminus, ad quem peruenientes, beati, securi, atque lati quieti scamus. Ipse siquidem via est incipientibus, veritas progredientibus, vita gloriae magnis, ac perfectis omnibus se accommodans, & eos vt filios ad hereditatem admittens: Insuper ipse est Creator, in quantum Deus est; & creatura, quatenus homo est, & omnia sit in eo vt homine recapitulata: quia homo est paruus mundus, sicut Deus mundus archetypus. Dilectio enim Dei, atque Proximi in Christo consummarur, qui Deus est, & homo: ita vt qui Iesum diligit, legem impleat. Est praeterea Christus non tantum creator, sed & redemptor, & mundi miserum collapsi instaurator. Est in eo primum, & secundum pactum: nam vtrique in Christo sancitum est. Sed primum non sine medio, & ministro Adam; sicut secundum per Iesum Christum solum. Scriptura ergo Christo vacans, nihil magnum, aut dignum haberet, cuius discedi gratia tanto tempore esset illi incumbendum. Vt enim vagina gladio destituta, & spica grano vacua, & vtres vino vacantes parum utilitatis, aut fructus habent: ita plane Scriptura sacra, quae Christum aliquo modo non complectitur, quasi cadaver est, anime, ac spiritus expers. Ideo cum Euangelistae allegant aliquid ex Veteri Instrumento, solent dicere, Vt impletur quod dictum est. Solus itaque Iesus Scripturas implet, solaque sua diuinitate, ac luce collustrat, non secus atque

Vniuersae virtutes elucet in Christo.

Ioann. 13. Rom. 5.

Via, & terminus est Christus, & quomodo.

Ioann. 14.

Rom. 13.

Similitudo.

Scriptura nihil de Christo continet, cui rei similis.

Sol

13 Scripturae dignitas ex forma quoque ipsius, ac modo colligitur.

Sol mundum hunc vniuersum, & spiritus humanum corpus.

Sed iam, quod tertio loco proposueramus, succedat. Modus enim ipse, ac forma, quam Scriptura seruat, plane indicat diuinam existere, a caeloque ad nos fuisse profectam. Nam cum res eminentissimas, & quae captum hominis effugiunt, interdum proponat, nulla tamen argumenta, nullas rationes ad faciendam fidem producit, sed sola ac simplici earum narratione contenta, non dubitat fidem se apud omnes inuenturam: quod signum est euidens Dei loquentis. Adeo, vt Scriptura quanto minus probat, eo magis probet, atque se diuinam esse magis patefaciat; quo vero magis probat, eo minus probare videtur, quia in eo se ad morem humanum attemperat. Solent namque homines, & Philosophi magni ad vnium, aut alterius assertionis confirmationem, magnam rationum siluam producere, quasi existimantes nihil sibi esse credendum, nisi quantum ratione euidenti demonstrauerint. Praeter hoc, solet Scriptura quaedam praecipere, quaedam vero prohibere: quibusdam aeterna supplicia comminari, quibusdam aeternae vitae praemia polliceri: at hic modus procedendi nihil terrenum sapit, aut humanum, sed plane arguit diuinam potentiam, & superiorem imperandi virtutem eius, qui possit vniuersos homines in officio continere, malos percellere, & bonos remunerare: ita vt ipsa Scriptura, si recte expendamus, totam se Dei omnipotentis, ac legem ferentis non obscure videatur indicare. Rursus, quis nesciat, in Scripturis contineri multa, quae rationis lumen longe antecellunt, vt, quod in vna substantia deitatis sint plures personae ipsa distincte: quod in vnam personam Diuinam, atque humana natura coaluerint: quod Virgo sine viro conceperit, sine corruptione pepererit: quod substantia panis sub accidentibus delitescens, in verum Christi corpus transmutetur, & substantia vini in sanguinem; & similia multa, quae primo & per se in mentem hominis, aut Angeli cadere non poterunt, cum ab intellectus, & rationis na-

Quae sint illa, quae omnem naturam captum longe antecedunt.

tura quam remotissima existat, opus est, vt haec non nisi a Deo ad nos sint profecta, quo illa vel concipere, vel verbis, aut scriptis exprimere possimus. Quid dicam de mundi ex nihilo molitione, quam nostrae mentis acies per se apprehendere, ac concipere non potest villo modo; illo primo principio delusa, Ex nihilo nihil fit: Et quamquam nonnulli Philosophi, traditione magis, quam ratione instructi, statuerint mundi principium; ea tamen ratione, quam insinuat Scriptura, ita vt assignet tempus, quando coepit; modum, quo illum condidit, nempe per verbum suum imperando, Fiat hoc, & fiat illud; Ordinem, quo quid quoque die sit molitus, nemo profecto huius mundi sapientum coniectare valuit, sed plane arguit diuinum Spiritum earum rerum adfuisse scriptori. Tandem videre est in Canonice libris altissimos, & cellissimos sensus cum tenuitate, paupertateque verborum coniunctos, quasi Diuinitatem Humanitati vnitam, aut Christum panis inuolutum, & positum in praesepio: vt vel sic sacrae Scripturae diuinitas commodius elucescat. Tali rursus illa temperamento est contexta, vt interdum sit facilis, & aperta, interdum etiam perdifficilis, ac perobscura. Si enim tota posset accedi, facile contemneretur. Contra, si obscura tota, & inaccessa, frustra esset, & ab omnibus merito eius studium negligetur: quare magna Dei sapientia ex utroque temperata est: vt Augustinus ita scripserit: Qui enim prorsus (in sacra scilicet Scriptura) non inueniunt quod quaerunt, fame laborant. Qui autem non quaerunt, quia in promptu habent, fastidio saepe marcescunt. In utroque autem languor cauendus est. Magnifice igitur, & salubriter spiritus sanctus ita Scripturas sanctas modificauit, vt locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem fastidia detegeret. Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruitur, quod non planissime dictum alibi reperitur. Et alio loco: Modus autem, inquit ipse, dicendi, quo sancta Scriptura contextitur, quam omnibus accessibilis, quamuis paucissimis penetrabilis, ea, qua aperta continet, quasi amicus

Gen. 1. & seq.

Luc. 2.

Scripturae quali artificio conditae sint.

August. lib. 2. de doctr. Christiana. c. 6. in fine, tom. 3.

Idem epist. 3. ad Voluntas. sub fine, tom. 11. in princip. Scriptura, & doctis, & indoctis prodita, vtilisq.

fami-

f. militaris sine furo ad cor loquitur indoctorum atque doctorum. Ea verò qua in mysterijs occultat, nec ipsa eloquio superbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscula, & inerudita, quasi pauper ad diuitem, sed inuitat omnes humili sermone, quas non solùm manifesta pascit, sed etiam secreta exerceat veritate; hoc in promptis, quod in reconditis habens. Et Gregorius in Ezechielem, Scriptura, inquit, sacra recta est in præceptis, alta in promissionibus, horribilis in minis. Hæc illi sancti Patres. Ex quibus habes, quàm aperte se diuinam Scriptura ipsa testetur.

Nunc de quarto capite differamus, nempe de approbatore. Nam etsi Ecclesiæ ac Scripturæ auctoritas à Deo sit, illa tamen Ecclesiæ antiquior est, atque adeò dignior, siquidem Scriptura propter Ecclesiam contexta est. Id eò quatum ad nos, sacra Scriptura ab Ecclesia approbati consuevit. Hinc enim factum est, vt tantum quatuor Euangelia recipiamus, cæteris reiectis, ac reprobatis, atque hunc, vel illum librum in Canonem assumamus, vel à Canone reijciamus; quòd Ecclesia Catholica grauisissimam, quàmque nemo filiorum eius declinare aut potest, aut debet, sententiã pronuntiauerit iam, vel in Cõcilijs Generalibus, vt merito impudentium Hæreticorum ora obstruere valeamus, nam quiuis priuatus in retanti momenti facillè decipi poterat, merito vt hoc iudicium ab illis subtractum sit, quòd in eo falli possit; soli que Ecclesiæ Dei, in qua est Spiritus sanctus illam docens, ac regens, concessum: vt ipsa proinde, quæ in his quæ sunt eiusmodi, falli nequit, certum iudicium omnibus suis filiis proferat: quemadmodum & ipsius quoque proprium est, vbi de sensu alicuius loci oritur controuersia, sensum verum, ac germanum, cui stare debeant omnes, tradere, atque explicare. Adeò, vt veros libros Canonicos declarare, aptos, atque congruos illius sensus eruere, quos omnes amplecti, debeant, ad solam Ecclesiam spectet, quæ in Cõcilio vniuersali representatur, siue in capite ipsius Pontificis Romano, cum consilio magnorum virorum, & sapi-

rum, quos de more penes se habere solent, vel in consensu veterum Patrum, atque Doctorum, qui vna mente, & vno sensu aliquem Scripturæ locum explanant. Ecclesia tamen haud potest abrogare Scripturam, sicut nec inferior legem superioris, sed debet ea regi, ac gubernari. Quanquam non negemus, ex variã nostra dispositione accidere posse, vt per codices iam receptos probemus nondum alicui receptos. Quemadmodum Nouum Testamentum, quod Iudæus non accipit, probamus per Vetus, quod venerabiliter recipit: & contra, apud Manichæos, qui Vetus tantum respuunt, illud comprobamus per Nouum. Simili prorsus ratione alicuius loci obsecuti sensum confirmamus per apertos locos alterius loci Scripturæ.

Sed nos quintus vocat articulus, in quo agendum de Doctore, & Auditore Scripturæ. Doctor quidem primarius, ac præcipuus, Dominus est Iesus Christus, qui de se ipso dixit: *Ne vocemini magistri: quia magister vester vnus est, Christus.* In cuius typum Iosue legit coram populo omnia verba benedictionis, & maledictionis libri Deuteronomij; & Dominus Iesus apud Lucam in synagogam ingressus surrexit legere librum Isaia: & in fine Euangelij eiusdem, aperuit Apostolis sensum vt intelligerent Scripturas. Nã ille est Agnus, de quo dicitur in Apocalypsi, *quod nemo poterat, neque in celo, neque in terra, neque sub terra aperire Librum, neque respicere illud, nec soluere signacula eius, nisi Leo qui vicit, de tribu Iuda.* Et per Isaiam; *Nõ faciet auolare à te vltra Doctorem tuum: & euant oculi tui videntes præceptorem tuum; & per Ioëlem, Filij Sion exultate, & letamini in Domino Deo vestro: quia dedit vobis Doctorem iustitiæ.* Non tantum enim Iesus est iustitiæ largitor ipsius, sed etiam iustitiæ est institutor, & Doctor. Potest & eadem ratione dici Spiritus sanctus Ecclesiæ Doctor, quia ipse interius corda penetrauit, & scientiam suppeditat, sicut Dominus dixit; *Paracletus Spiritus sanctus, &c. ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quacumque dixerit vobis.* Confert simul

Ecclesia abrogare Scripturam non potest.

Scripturæ sacrae Doctor, & auditor quis.

Doctor & Magister qualis sit Christus.

Matth. 23. Iosue Christi typus.

Ios. 8. Luc. 4.

Infra 24.

Apocal. 5.

Gen. 49.

Isai. 30.

Ioël. 2.

Doctor Ecclesiæ qualis Spiritus sanctus.

IOANN. 14.

gratiam,

Gregor. homil. 6. in Ezech. paullo à med. tom. 2. sub initium.

De approbatione, atque interpretatione Scripturæ agitur

Vnde factum sit, vt tantum quatuor Euangelia in Canonem sint recepta.

Ecclesia quid proprium sibi vindicet.

Matth. 10. Doctores Ecclesiæ a Deo dati Vice-christi, & quatenus. Ephes. 4. & 1. Cor. 12. Iidem quales possint videri præ Christo. Eorundem laus, & encomium.

Ecclesiastici 24. Dan. 12.

Qualem requirit auditorem sacra pagina. Prima conditio. Isa. 7. iuxta 70.

Proprium fidei quid. 1. Cor. 2.

Qui arcendi à lectione, & studio Diuinorum voluminum.

Proverb. 11. Matth. 11.

Alter conditio. Isa. 28.

gratiam, & efficaciam omnibus ministris legitime vocatis, ac externe docentibus, quo fiat fructuosus illorum sermo apud auditores. Hinc illa vox Domini; *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Sed vt olim in Lege erant Scribæ, atque Legisperiti, qui cathedrâ Moysi conscendebant ad erudiendum populum; ita & in Nouo Testamento dedit quosdam quidam Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios verò Euangelistas, alios autem pastores, & Doctores: sed isti nudum ministerium doctrinæ exterioris exhibent, Christumque nobis representant, qui eius nomine nobis loquitur: suntque hypodidascali potius, si ad Christum præceptorem conferantur. Nam illa quæ Christus nos docuit, ipsi repetunt, & inculcât; ac veluti paruulis panem doctrinæ Euangelicæ frangunt. Horum præconium celebrans Spiritus sanctus, inquit: *Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.* Rursus: *Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stella in perpetuas æternitates.*

Porro auditores, non quoslibet, sed eximios, & excellētes postulat Sacram literarum codex. Debent enim in primis fide eminere, iuxta illud; *Nisi credideritis, non intelligetis.* Vt enim sublata ratione nihil promoueas cum aliquo, quem docere instituis humanas disciplinas: ita Diuino Fidei dono de medio sublato, nihil proficit Sacrarum lectio literarum. Fides porrò hominem omni affectu carnis spoliât: *Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.* Proinde Iudæus, vel Gentilis, vel Hæreticus reijciendus est ab hac lectione; deinde Christianus omnis, qui carnem, & sanguinem sectatur, arcendus est, maximè verò superbus, & hypocrita, qui alia omnia præ se contemnit: *Nam vbi est humilitas, ibi & sapientia:* absconditque hæc Christus sapientibus, & prudentibus, & reuelat paruulis. Præter fidem etiã, & humilitatem, requirit sobrietatem, & temperantiam, iuxta illud Isaia:

*Quem docebit scientiam? & quem intellegere faciet auditum? Ablactatos à lacte, auulsos ab vberibus. Qui enim carnis frænant cupiditates, ac moderantur, illi vocantur ablactati, aptique sunt discipuli ad Diuina mysteria percipiēda. Ad hæc, opus est charitate erga Deum, pietateque; aduersus proximum: nam plerumque intrat amor, quò non potest ingredi intellectus: Hinc apud Ioannem Dominus: *Qui diligit me, inquit, diligetur à Patre meo; & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum.* Rursus: *Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Quamobrem inuitatum ad hoc Scripturarum conuiuium, vt ea degustet fercula, quæ ipsi apponuntur, oportet dare operam, vt veste nuptiali indutus accedat; quò in charitate firmatus atque fundatus, possit comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum. Quod optime docet Augustinus, dicens: *Hoc modo instructus diuinarum Scripturarum studio, cum ad eas perscrutandas accedere cœperit, illud Apostolicum cogitare non cesset: Scientia inflat, charitas adificat. Ita enim sentiet, quamuis de Aegypto diues exeat, tamen nisi pascha egerit, saluum se esse non posse.* Sic ille. Debet præterea adesse auditori bonorum operum studium: nam multa sunt in Diuinis libris, quæ nisi in praxim deducantur, aut nihil, aut vix intelliguntur. Vt em ait Iob: *In manibus abscondit lucem:* quod est dicere, ex bonis actibus comparari lumen scientiæ. Et Salomon, *Fili, concupiscens sapientiam, conserua iustitiam, & Deus præbebit illam tibi:* nõ secus atque post Liam data est Rachel patriarchæ Iacob. Hinc Athanasius libro de Incarnatione Verbi in fine; *Cæterum, inquit, ad Scripturarum indaginem, verumque intellectum opus est vita proba, animo puro, & virtute quæ secundum Christum est, vt mens per eius tramitem decurrens, ea quæ expetit, adipisci possit, quatenus fas est humanam naturam diuina intelligere. Nam sine pura mente, & Sanctorum imitatione, nemo comprehenderit Sanctorum verba. Quemadmodum si quis intueri velit Solis rubar, ocu-**

Qui sint ablactati à lacte apud Isaiam, quos Dominus docet scientiam. Tertia.

Ioan. 14.

Infra 15.

Matth. 22.

Ephes. 3.

August. lib. 2. de doctrina Christi. c. pene postremo, initio, tom. 3. iuxta principium.

1. Cor. 8.

Exod. 12.

Ibid. & seq. Quarta conditio.

Iob. 36.

Illud Iob: In manibus abscondit lucem, quid.

Ecclesiastici 21.

Gen. 29.

Ibidem.

B. Athanas. tom. 1. circa princip.

A quibus duntaxat capiendū verba secūdam Athanasium. Simile.

B. Hierony.
tom. 6. cir-
ca medium.

Omnium dif-
ficillime qui
nam Christi
fidem suscipi-
ant, & in
Deū credat,
teste Hiero-
nymo.

Matth. 10.

Verē simplex
coram Deo
quis.

Prouerb. 3.

Sap. 1.

Quinta con-
ditio.
Ad Scriptu-
ræ intelligē-
tiam precā-
di studium
multum va-
let.

Iaco. 1.

los planē detergit, & in splendorem redi-
git, quantum potest ad eius similitudinē,
cuius conspiciendi desiderio tenetur, sese
purificans, vt ita oculus, iam lumen red-
ditus, lumen Solis contempletur. Hæc
ille sanctissimus Pater. Et Hieronym.
in cap. 3. Ionæ rectē admonet: Sicut
Rex Ninive Ionæ predicationem vltimus
audiuit, ita Reges huius mundi, id est Phi-
losophos predicationem Christi vltimos
audire, & deposito fulgore eloquentiæ, &
ornamentis ac decore verborum, simplici-
tati & rusticitati tradere, & destruere
quod ante predicarant. Et infra: Diffi-
cile homines potentes, & nobiles, & diui-
tes; & multo his difficilius eloquentes,
credunt Deo: obacatur enim mens eorū
diuitijs, & opibus, atque luxuria: & cir-
cundati vitijs, non possunt videre virtu-
tes: simplicitatemq; Scripturæ sanctæ non
ex maiestate sensuum, sed verborū iudi-
cant vilitate. Hactenus ille.

Ad hæc bona mente opus est, & re-
ctam afferre intentionem oportet eū,
qui vult esse huius doctrinæ auditor:
non tam vt sciamus, aut sciamur ipsi,
aut efferamur, aut gloriemur, aut sa-
crarum cognitionem rerum pretio ali-
quo terreno, inanivē vendamus: quæ
gratis danda est, sicut gratis est acce-
pta; sed vt Deum agnoscamus magis,
illumq; sinceriori studio colamus: de
inde quo nos ipsos, & proximos in
via Dei ædificemus. Hic est enim verē
simplex coram Deo, de quo dicitur:
Cum simplicibus sermocinatio eius. Spi-
ritus enim sanctus disciplina effugiet fi-
ctum, & auferet se à cogitationibus qua
sunt sine intellectu. Quin etiam, ad fru-
ctuosam lectionem Scripturæ adhibē-
dum est frequēs precationis studium:
nam preces sæpè impetrant à Deo,
quod nec ratiocinatio, nec varia libro-
rum versatio, nec diuturna valet asse-
qui meditatio. Vt rectē proinde dixe-
rit frater Domini; Si quis vestrum in-
diget sapientia, postulet à Deo, qui dat
omnibus affluenter, & non impropertat, &
dabitur ei. Et, vt quidam Spiritu Dei
doctus inquit, qui didicerunt à Domi-
no Iesu mires esse, & humiles corde,
plus orando, & meditando proficiūt,
quàm legendo, & audiendo. Demum
opus est in bono Scripturæ lectore, ac

studio, ad esse ardens desiderium dif-
cendi, ac diligentiam: nam Sapientia
præoccupat eos qui se concupiscunt;
Et, Esurientes impleuit bonis; & diuites
dimisit inanes. Hinc Danieli adfuit Ga-
briel, dicens, Vir desideriorum es: cui
propterea aduentum Messiaæ derexit.
Hinc quoq; de viro iusto dicitur: Sed
in lege Domini voluntas eius; & in lege
eius meditabitur die, ac nocte. Qui er-
go hanc in Sacris literis percurandis
diligentiam adhibuerit, non frustra;
nec sine fructu laborabit, verum ma-
gnos progressus in Scripturarum in-
telligentia profus efficiet. Ex his igitur
constare potest, quantæ dignitatis,
atque auctoritatis sit sacra Scriptura,
quæ tota à Deo est pfecta, & de Deo,
deq; homine differit; & formam ha-
bet diuinam planē; approbatorem, &
interpretē Ecclesiam Spiritu Dei præ-
ditam, atque gubernatam: Doctorem
habet ipsum Iesum, & Spiritum suum
etiam per ministros legitimos, suos fi-
deles instrumentem: Auditorem exigit
afflatu Dei præditum, ac planē diui-
num. Nam qui omnibus illis quas re-
censui virtutibus, ornatus existit, ma-
gis diuinus, quàm humanus esse cen-
sendus est.

Pauca quædam de vtilitate Lectio-
nis Diuinorum librorum (quod vlti-
mum erat membrum huius Prolego-
meni in principio propositum) addē-
da sunt. In primis igitur vtilis est sa-
cræ Scripturæ lectio ad illuminan-
dum, vel erudiendum intellectum, pur-
gando eum ab erroribus perniciosis
trahentibus ad interitum sempiternū;
& implendum salutaribus veritatibus
viam cæli præmonstrantibus. Hoc
autem facile sibi persuadere poterit,
qui intelligat, auctorem eius esse Spi-
ritum sanctum; & Doctorem, Iesum
Christum. Quare Petrus Apostolorū
Princeps, sacram Lectionem commē-
dans, rectē dixit: Et habemus firmiorem
Propheticum sermonem, cui bene facitis
attendentes, quasi lucerna lucenti in ca-
liginoso loco, donec dies elucescat, & Lu-
cifer oriatur in cordibus vestris. Dein-
de confert ad accendenda pectora,
igneq; Diuini amoris inflammanda.
Nam continet Scriptura diuinū erga

Sap. 6.

Luc. 1.

Dan. 9.

Psal. 1.

Sacrarū stu-
diū & lectio
Scripturarū
quantas ad-
ferat vtilita-
tes.
Prima vtili-
tas.

2. Pet. 1.

Alterā vtili-
tas.

Psal. 118.
Hierem. 23

Luc. 9.

Ignis natu-
ra, & ingenū
quod sit.
Tertia vtili-
tas.
Hebr. 12.

Prouer. 27.

Tob. 12.
Quarta vtili-
tas.

Simile.

Ioann. 15.

Quinta vtili-
tas.

Postremus
fructus seu
vtilitas.

2. Tim. 3.

nos amorem omnia vincentem, atq;
corda nostra, quæ amore trahuntur,
succendentem: vnde ignitum dicitur
eloquium Dei. & Hieremias; Nunquid
non verba mea, inquit, sunt quasi ignis,
dicit Dominus; & quasi malleus conteres
petram? Vt qui illud audiit, se illo ac-
cendi intelligant, secundū id quod re-
dentes discipuli illi duo ex Emmaūte
dicebant; Nonne cor nostrū ardens erat
in nobis, dū loqueretur in via, & aper-
ret nobis Scripturas? Est autē ignis natu-
ra, & ingenū, vt omnia in se cōuertat,
& trāsformeret, & quæ simillima reddat:
ita diuinus verbi Dei ignis, si per nos
non steterit, facile nos ad se trahet, &
similes Deo reddet. Docet etiā, flagel-
la quæ nobis infligit, & quæ nos tan-
topere horremus, non nisi ex paterno
erga nos prodire amore. Quis enim
est filius, quē nō corripit pater? Et Sa-
lomon ait, Meliora sunt vulnera diligen-
tis, quā fraudulenta oscula odiētis: & An-
gelus Tobia; Quia, inquit, acceptuseras
Deo, necesse fuit vt tentatio probaret te.
Præterea Dei verbū, affectus, motusq;
carnis nostræ aut reprimit, aut sedat,
vt diuinæ charitatis igne succēdi pos-
simus, increpando eos verbis, & exē-
plis. Nam vt ligna viridia, hu moreq;
plena minus apta sunt ad ignem con-
struendum: ita homines prauis cupidi-
tatis non dū domitis, atq; cōpressis,
haurd facile capaces existunt diuinorū
munerum. Hinc Apostolis Dominus
aiebat; Iam vos mundi estis propter ser-
monē quem locutus sum vobis. Item cor-
roborat diuina Lectio mētē, animūq;
viresq; contra peccata, & ad bonorū
operum studium suppeditat: tum do-
cendo Dei peculiarem gratiam vni-
uersis, quod ad se attinet, obuiam, &
expositam; tum fortium virorum exē-
plis, tum verbis ad sancta studia exci-
tando; consolationēq; in ærumnis, ac
molestijs præsentaneā offerendo. De-
niq; vt Apostolus ait; Omnis Scriptura
diuinitus in spirata, vtilis est ad docendū,
ad arguendum, ad corripiendū, ad erudiē-
dum in iustitia; vt perfectus sit homo Dei,
ad omne opus bonum instructus. Vides
quàm latē pateant fructus lectionis
Scripturæ? Tradit enim omnem veri-
tatem: arceat ab omnivitiō: stimulat ad

omne opus bonum, atq; prouocat ad
omnem virtutē. Merito vt dixerit Au-
gustinus; Quicquid homo extra didice-
rit, si noxiū est, ibi damnatur; si vtile est,
ibi inuenitur. Et cum ibi quisq; inuene-
rit omnia quæ vtiliter alibi didicit, multo
abundantius ibi inueniet ea, quæ nusquā
omniū alibi, sed in illarum tantūmodo
Scripturarum mirabili altitudine, & ni-
rabili humilitate discuntur. Ita ille dixit.

Quarto loco sacra ac diuina Le-
ctio aduocat ad se Angelos, etiā à non
intelligentibus recitata, quæ admodū
& sancta precatio, teste Psalte; Præuene-
runt, inquit, Principes coniuncti psallen-
tibus. Fugat Cacodæmones, vt Dauid
ait; Parasti in conspectu meo mensam ad-
uersus eos qui tribulant me; sicut profa-
nus atq; inhonestus sermo illos cōci-
liat. Nā vt verba incantantis vim atq;
efficaciam suā exhibent, tametsi à pro-
ferente minimè intelligantur: ita di-
uina verba bono, ac simplici pronūtia-
ta animo, virtutem habent fugadi om-
nem diabolicam potestātē, & fraudē,
sibiq; conciliandi, alliciendiq; diui-
nos illos, & cælestes Spiritus. Quæ
propterea à nobis dicta sunt; ne quis-
quā temere, & impudenter vitis, aut
foeminis religiose in monasterijs diui-
nos Psalmos, Scripturasq; decantanti-
bus obstrepat, aut negotium faceflat,
quod sine fructu aliquo illas præcinat,
cum non intelligant.

Postremo, sacra Scriptura sic est ab
Spiritu sancto concinnata, atque con-
texta, vt omnibus locis, temporibus,
personis, difficultatib; periculis, mor-
bis, malis pellēdis, bonis accersendis,
erroribus iugulandis, dogmatis sta-
tuendis, virtutibus inferendis, vitijs
propulsandis sit accommodata. Vt me-
rito conferatur à B. Basilio tabernæ
pharmacopolæ, varia medicamēta ad
omnes morbos populandos suppe-
ditanti. Ita vt ex ea Ecclesia Martyrū
tempore, hauserit constantiam suam,
& fortitudinem: tempore Doctorum,
sapientiam, & intelligentiæ lumē: tē-
pore Hæreticorum, errorum destru-
ctionem: tēpore prosperitatis, humi-
litem, & temperatiam; tempore ne-
gligentia; & tepōris feruorem, ac dili-
gentiam: tempore deformatæ Ecclē-

August. lib.
2. de doctri-
na Christi. c.
vlt.

Quæ præter
cā commoda
solum adfe-
rat sacra, ac
diuina Le-
ctio.
Psal. 67.
Psal. 22.

Simile.

Scripturæ
qualis con-
textus, quā
admirabilis.

Basil. Epist.
1. circa me-
dium, tom.
2.
Scriptura di-
uina cui rei
similis, testē
Basilio.

fię, atque serpentium abusu, moru perditorum reformationem, atq; reditum ad pristinam dignitatem, & statum: Aded, vt nullum sit bonum, ad

quod non impellat, atque excitet: nul lum vitium, a quo non auocet, & absterreat. Et hic fit finis huius pri mi Prolegomeni.

PROLEGOMENON. II.

De profunditate Sacrarum literaru, in eos, qui illas apertas, & perspicuas esse profite tur, & de causis tantę earu obscuritatis; & qui fructus ex ea colligantur.

Aduersus no stri seculi hæ reticos, sa cras Scriptu ras nihil ob scuritatis ha bere dogma tizantes.

NOVI, recenteq; magistri, qui nullo præeunte duce, in adyta Sacrarum literaru nostro seculo temere irru perit, & magnos in eis progressu pau cis mensibus fecisse sibi falso persua serunt, in perniciosum errorem, Deo eos merito deserere, prolapsi sunt, vt afferuerint sacras Scripturas claras esse, planas, & perspicuas, & cuiuscq; ad eas accedere obuias & manifestas: & omnes Scholasticę Theologię studiũ tanquam inutile, & diuinas literas magis impediens, & obscuras, quã illumi nans, atq; explicans, reprobarũ peni tus, atq; dånarũ: tantũ linguaru, & hu maniorũ literaru cognitionẽ in adiu mentum, & præsidium verę earu intelli gentiã assumentes. Ex quo factũ est, vt tãtus in Germania & Gallia nouoru magistroru prouetus ex tenebris in lu cẽ emerferit, vt suã insipientiã, & stul titiã totũ mundũ testẽ facere voluisse videantur; tantaq; hæresum colluuię purũ Dei verbũ obruentes, atq; conta minãtes. Proinde visum est opportu nũ, de Diuinarũ obscuritate Scriptura rum hoc loco disserere: tũ vt nemo si bi, & suis viribus fidẽs, neglecto omni humano, vel viuentium, vel iã in Chri sto defunctorũ Patrũ magisterio, ad ea rũ profundũ pelagus enauigandũ cũ aperto naufragij periculo cõmittere se se audeat, tũ vt de necessarijs prius, & opportunis ad tãtũ studiũ præsidij comparandis studiosus earum Lector

Cur hæc sus cepta dispu tatio sit.

se se accingat; tũ deniq; vt cognita Sacrorũ librorũ maiestate, profundita te, & obscuritate, ad eoru autorẽ Spiri tum sanctum & vitę puritate, & asidu is precibus, & diligẽti veterũ Docto rum persecutatione, & in primis sin cera ad Catholicã Ecclesiã pietate, & subiectione, conciliandũ, atq; pro merendum accurramus.

Quod igitur Diuinã Scripturã re conditã sint nobis, & perobscurã, ipsãmet Sacra literã, quibus indubi tatam fidem habere debemus, satis in dicare, & prodere videntur. In primis enim Apocalyp. 5. vocatur Scriptura, liber signatus sigillis septem, quẽ nemo poterat, neq; in cœlo, neq; in ter ra, neq; subtus terram legere, aut illũ respicere, præter vnũ Leonem de tribu Iuda, qui dominus est Iesus Christus, quiq; signacula libri soluit: non vnus libri propriẽ, vt multi putant, Psalmũ rum Dauid, sed omniũ Scripturarum, quã vno sunt scriptę Spiritu sancto, vt docet Hieronymus. De hoc eodem libro signato scribẽs Isaias, ait: *Liga te stimoniũ, signa legẽ in discipulis meis, & expectabo Dominũ, qui abscondit faciẽ suã à domo Iacob, & præstolabor eũ.* Quibus in verbis insinuare videtur Prophetã; Scripturas esse signatas illis, quibus Deus se abscondit, nec eos intelligen tiã lumine perfundit. Adde his Danie lem, cui præcipitur; *Tu autem, Daniel, claude sermones, & signa librum vsq; ad tempus statutum: plurimi pertransibunt,*

Diuinas Scri pturas obscu ras esse, ac perdifficiles, multis osten ditur. Primus lo cus.

Hieronym. in Isa. cap. 29. tom. 5. Isai. 8.

Scripturę quibus sig nata.

Dan. 12.

& mul-

Matth. 24.

Dan. 9. & infra 12.

Chrysof. ho mil. 76. in Mattha. to mo 2.

Ioan. 5. Supra 4.

Psal. 118

B. Hierony. in proem.

Commenta. in Ezech. to mo 5.

Cur olim apud Iudæos nemini ante trigessimũ an num lectio nem prin ci pi j Genesis, & libri Can tici Cãntico rum fas esset attingere.

Hierony. in proem. lib. 1. Cõment. in Oseam. to mo 6. initio.

Matth. 24. Secundus locus.

& multiplex erit scientia. Sũt igitur ser mones Prophetici clausi, & signati, vt magna propterea indigeat Lectoris di ligẽtia: quemadmodũ Dñs loquẽs de abominatione desolationis, quẽ dicta est à Daniele propheta, stante in loco sacro, admonuerit: *Qui legit intelligat:* Et à plurali numero, de quo dixerat, *Cũ videritis abominationem, orationem suã ad singulã transtulit, vt ostēderet plures esse qui legant, & pauciores qui intelligat.* Et in vniuersum Dñs nõ ad simplicẽ, sed ad exquisitam, ac diligẽtẽ operam in Prophetici libris ponẽdã Iudæos inuitauit, vt rectẽ Chrysof. põ derat: *Scrutamini Scripturas, quia vos pu tatis in ipsis vitam aternã habere; & illa sunt quę testimonium perhibent de me: quasi dicat, puteus altus est, & aqua in telligentiã longẽ hauriẽda; terra altiũs fodienda, & sub eius imis visceribus thesaurus latitans detegendus.* Proinde, *Beati, inquit, qui scrutantur testimo nia eius; in toto corde exquirunt eũ.* Ve terum Iudæoru traditio fuit, teste Hie ronymo, vt nemo ante etatẽ Sacerdo talis ministerij, id est, ante triginta an nos, lectioẽ principij Genesis, & libri Cantici Cãnticorum attingeret, vel pri ma, & postrema Ezechielis Prophetę Capitula legere posset. Quod certẽ nõ ob aliud ab illis cautũ fuit, nisi quod tũ omnes, tũ illi præcipuẽ libri in numeris difficultatib; & perobscuris mysterijs reertos cernerẽt; vt maxima quãq; tãtũ, & exercitata ingeniã re quirant. Oseas quoq; in coronide suã Prophetiã, vt eius indicaret obscuri tatẽ, *Quis, inquit, sapiens, & intelliget ista? intelligens, & sciet hæc?* Quod non pro impossibili, sed pro difficili esse accipiendũ docet Hieronym. iuxta il lud Euangelij: *Quis, putas, est fidelis ser uus, & prudens, quem constituit Dominus super familiã suã?* &c. Deinde eadẽ veritas in Nouo Testa mẽto agnoscitur. Nã et si Noui Testa mẽti volumina ad illa veteris collata breuiora sint, & apertiora, magisq; le gẽti peruiã; tamẽ & hæc quoq; suas, & illas quidẽ ingẽtes, ac vix ab homine quãtũcũq; docto, superabiles difficul tates habent. Hinc Dñm sæpẽ loquẽtẽ Iudæi, atq; interdũ discipuli nõ intel

ligeant. Ecce illud; *Solute tẽplum hoc, & in tribus diebus excitabo illud,* Iudæi in calumniã rapuerũt, & de illo quasi de blasphemia, & ingẽti insolentia tes timoniũ reddiderunt, & discipuli nõ nisi post resurrectionẽ intellexerunt. Nicodemus renascentiã Sacramẽtũ à Dño multis verbis explicatũ nõ capie bat, sicut nec Samaritana aquam, quã illi Christ; pollicebatur, nec Discipuli aliũ cibũ eius, quẽ habebat mãducare, nec Capharnaitę carnẽ eius quã eden dã, & sanguinẽ eius, quem potandum pmittebat. Parabolas quas, pponebat, Apostoli nõ tenebãt, & dicere cogebã tur, *Domine ediffere nobis hæc parabolã:* quẽadmodũ verba de cruce, & morte eius omni tropo, & schemate carentia nõ apprehẽdebãt: *Et erat, inquit, verbũ istud absconditũ ab eis, & nõ intelligebant quã dicebãtur.* Et cũ dixisset; *Cauete à fermento Phariseorum, & Sadduceorum, & à fermento Herodis,* quale esset illud fermentũ, cõquirebant; & ad sensibile fermentum referebant. Præterea Apo stoli iam proximi Dñi morti, illud, *Mo dicũ & iam nõ videbitis me: & iterũ mo dicũ & videbitis me,* quid significaret, vehementer dubitabãt. Post resurre xionẽ verõ illa verba, *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me se quere,* quid vellẽt sibi, in dubiũ reuoca rũt: *Vnde exijt sermo inter fratres, quia discipulus ille nõ moritur.* Quemadmo dũ restitutionẽ regni Israẽl ignorãter interrogarunt. Deniq; illud, quo nihil clarius, vel apertius: *Quid est quod me querebatis? nesciebatis quia in his quã Pa tris mei sunt, oportet me esse?* obscurum auditoribus fuit: quia subiungit Euãge lista; *At ipsi* (vel Iudæi astãtes, vel Chri parẽtes) *nõ intellexerũt verbũ quod locu tus est ad eos.* Vides ergo quã esset Chri verba intellexit difficilia auditoribus, nisi eos intelligentiã Spiritu pfunderet? Tertio, idẽ ex Paulo euincitur. Non enim minorib; ænigmatibus, aut my sterijs minus abditis refertas esse Pau linas Epistolas, & aliorum Apostolorum Catholicas, & ipsa docet experi entia, & sudores Patrũ in earũ no dis dissoluendis testantur; & varietas prodit expositionũ, & lites ferẽ inter minabiles super legitimo earũ sensu,

Ioan. 2. Matth. 26. Ibidem. Infra 3.

Infra 4.

Ibidem. Infra 6.

Matth. 13. Luc. 18.

Matth. 16. Marc. 8.

Ioan. 16.

Infra 21.

Act. 1.

Ioan. 2.

Tertius locus.

2. Pet. vlt. Apostolorū Princeps Petrus de Pauli Epistol. quid senserit.

Hæreticorum cū Catholicis declarat. Deniq; B. Petrus de Pauli Apostoli Epistolis scriptū reliquit: Sicut & charissimus frater noster Paulus secundū datā sibi sapientiam scripsit vobis: sicut & in omnibus epistolis loquens in eis de his, in quibus sunt quadam difficilia intellectu, quæ indocti, & instabiles depravant, sicut & ceteras Scripturas, ad suā ipsorū perditionem. Expende quantū sit Petri Apostolorum Principis de difficilibus Pauli Epistolis testimoniū. Quid stolidi poterūt ad hæc Hæretici respondere? Quin & ipsemet Apostol. nō ignorans quā essent obscura, & sublimia Evangelica mytheria, merito dixit: Si etiam opertū est Euāgelium nostrū, in ijs qui perierūt, est opertum, &c. & alio loco; Animalis homo nō percipit ea quæ sunt Spiritus Dei: stultitia enim est illi, & non potest intelligere: quia spiritualiter examinatur. Spiritualis autē iudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur. Ad hæc, Dñs agnoscens nō solum nos omnes natura esse duos, & tardos ad credendum, imo etiam ipsos Apostolos in die Resurrectionis, quæ seipsū à morte excitavit, aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas: & Discipulis duobus Emmaūtem proficiscētib; in omnibus Scripturis interpretabatur quæ de ipso erant; ut intelligamus alium verū, & solidum literarum Sacrarum interpretē non esse, nisi ipsum, qui earū fuit autor & conditor, nimirum Messia, & Spiritum sanctum eius, per quē locuti sunt Prophetæ: quem qui non habet, gratis laborat, & in Sacris libris explicandis frustra cruciatur. Quare Cā daces Eunuchus legēs Isaiam incurru, nec intelligens, & inscitiam propriam cōfitens, meruit habere Philippū Diaconum virum plenum Spiritu sancto, quo interpretate, & mortis, & resurrectionis Christi, & aliorum mysteriorū notitiam, & renascentiæ Sacramētum assecutus est. Quod si clara sūt omnia, ut sectarij dicunt, cur Timotheus Sacras literas didicit ab infantia? Cur Paulus ad pedes Gamalielis legem didicit? Cur Apollo Alexandrinū eloquētem virum, & in Scripturis potētissimum, Priscilla, & Aquila assumpserūt, & diligētius ei exposuerunt viam Dñi?

2. Cor. 4.

1. Cor. 2.

Luc. 24.

Ibidem.

Verus, ac solidus literarum Sacrarum interpretātum quis.

2. Pet. 1.

Act. 8.

1. Tim. 3.

Act. 22.

Supra 18.

Præterea testatur Apostol. mēbrorū Christi dona esse distincta, & alios esse, qui gratiā sanictatū habent, alios, qui virtutū operationē, alios qui Propheciā, hoc est, interpretationis verbi Dei charisma, ut exponit Ambros. & alios, qui habēt donū linguarum. Et subdit: Nūquid omnes Apostoli? nūquid omnes Prophetæ? nūquid omnes Doctores? Nūquid omnes virtutes? nūquid omnes gratiam habent curationum? nūquid omnes linguis loquuntur? nūquid omnes interpretantur? Vbi aduerte, q̄ inter septem dona eo loco enumerata, secundū est Prophecia, sextum, est donū linguarū: nam, ut paullo post ait in eadem Epistola, maior est qui prophetat, quā qui loquitur linguis, nisi forte interpretetur ut Ecclesia ædificationē accipiat. Et in fine Capituli suarū iudicium Epistolarū nō omnibus, sed quibusdam cōcedit: Si quis, inquit, videtur Prophecia esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mādāta. Nam ut Dñs panem cōmunē turbis in deserto, quæ ferē ad quinq; millia hominū ascēdebant, non nisi per Apostolos distribuit, & spiritualem Eucharistiæ panē nō nisi per Sacerdotes fidelibus dispensat: ita sanē verbi Dei panē nō nisi per ora, & linguas Doctōrū, & cōcionatorū, qui verbo, & scripto fideles erudiūt, fractū, & præmāsum, tradere cōsuevit. Ut ea de causa dictū sit: Paruuli perierūt panē, & nō erat qui frangeret eis. Proinde audiendi non sunt, qui omnibus fidelibus volūt communes esse Scripturas, atq; eis de illis permittunt iudicium: quod perinde esset, atq; cæcis permittere iudiciū de colorib;. Quod vehementer reprehēdens Hieronym. in Epistola ad Paulinum, ait: Agricola, camentarij; fabri, metallorū, lignorumvè cafores, lanarū quoq; & fullones, & ceteri qui variam supellectilem, & vilia opuscula fabricantur, absq; Doctore non possunt esse quod cupiunt. Quod Medicorum est, promittunt medici. tractant fabrilia fabri. sola Scripturarum ars est, quā sibi omnes passim vindicant. Scribim; indocti, doctiq; poemata passim. Hanc garrula anus; hanc delirus senex, hanc sophista verbosus; hanc vniuersi præ-

1. Cor. 12. & seq. Ambrosi. in c. 12. 1. ad Corinth. tomo 5. sub finem.

Infrā 14.

Ioann. 6.

Thren. 4.

In eos, qui omnibus fidelibus volunt communes esse Scripturas. B. Hieronym. ad Paulinū, tom. 3. epist. 103. ante med.

sumunt,

sumunt, lacerant, docent antequā discāt, & reliqua, quæ Sanctus ille eleganter persequitur. Certē Magnus. Basilius cū multa cū Valente Imperatore de diuinis dogmatib; disceptaret, quidam, qui super Imperiales epulas cōstitutus erat, Demosthenes nomine, vltro se illorum disputationi ingressit. Ad quem Basilius, Tuum est, inquit, depulmentarijs cogitare, nō diuina dogmata decoquere: ut tradit historia Tripartita. Accedit Augustinus lib. De morib; Ecclesiæ, docens, sacra Scripturæ expositionem petendam esse, ab his, qui eius Doctores se esse profitentur: fieriq; posse, imo semper accidere, ut multa videantur indoctis absurda, quæ cū à Doctōrib; exponuntur, eo laudanda videantur elatius, quo abiectius aspernanda videbantur. Et ut aliquid ab externis adducamus, certē Plato optimam, & salutarem legem producit, quam etiam noster Eusebius libro De præparatione Evangelica citat: Vna certe, inquit, lex est optima, quæ iubet ne quis iuuenem quærere audeat, relictē, an contra se leges habeant, sed vno omnium ore, vnaq; voce rectē tanquam à dijs postas concedi præcipit, nec vllō modo aliter pati quicquam à quoquam dici. Sexto, corroborat eandem Scripturarum difficultatem, quod nullus ex Patribus suo nixus est ingenio, ut eas perciperet, sed singuli magistros adhibuerunt. Nam Apostoli à Christo asperiente sensum illorum, intelligentiam Scripturarum acceperunt: ab Apostolis viri illi Apostolici, qui confestim eos sunt subsecuti, ut Ignatius, Dionysius Areopagita, Clemens Romanus, & alter Alexandrinus: à Clemente Alexandrino, ut magistro, accepit Origenes: ab Origene catholica dogmata tradente didicerūt multi Patres, quos inter vnus fuit Gregorius Thaumaturgus. Irenæus; discipulus fuit Papiæ, ut ille Ioannis Evangelistæ: & Cyprianus de Tertulliani libris dicere solitus erat ad notarium quendam suum, ut ex Paulo Concordienfi sibi diuus Hieronym. relatum fuisse testatur: Da magistrum. Lectione veterum Patrum instructi Basilius, & Gregorius Nazianzenus, Scripturas

Histor. Tripart. lib. 7. cap. 12. August. lib. 1. De mori. Eccl. c. 1. tomo 1. Sacra scripturæ intelligentia à quibus petenda tantummodo. Plato lib. 1. De legib. paullo ante med. Euseb. lib. 12. De præpara. Euāg. c. 1. tom. 1. Platoni lex optima quæ. Vnde nam viri sancti sacrarum Scripturarū hauerunt intelligentiam. Luc. vlt.

De Tertulliani libris quid senserit Cyprianus. Hieronym. in catal. de vir. illustr. tom. 1.

sacras tractarunt, ut tradit historia Tripartita. Hieronymus in Sacris libris interpretandis habuit magistros Nazianzenum, Apollinarium, & Didymum: Chrysostomus. Eusebium Emislenum sectatus est: Augustinus magistrum habuit Ambrosiū, sicut Martinus Pictaviensem Hilariū. Augustini doctrinam innumerī Patres imitati sunt, ut Prosper, Hilarius, Arelatensis, Primasius, Petrus Chrysologus, & vniuersi ferē scholastici Doctores, qui ab eius fontibus irrigati, certam nobis Theologiam, sed cōcisam, & contra omnes hæreses munitam, atq; instructam tradiderunt. Septimo, confirmatur hæc obscuritas non solum ex perpetuis cōtentionibus, & rixis Hæreticorum cum Ecclesia Catholica super verō sensu Bibliorum eruendo, quod arguit illas apertas, & claras non esse, sed (quod maius est) ex disceptationib; de ipsarum intellectu accipiendo habitis inter Catholicos. Multa enim disputauit Cyprianus cum Cornelio Papa, Origenes cum Africano, Chrysostomus cum Theophilo Alexandrino, Epiphanius cum Ioanne Hierosolymitano, Rufinus cum Hieronymo, Hieronymus cum Augustino, Augustinus cū Simpliciano, Próspero, & Hilario; Gregorius cum Eutychio Constantino Episcopo: & horū quisq; suas fouebat partes: & quæ de verbo Dei controuertebant, & rationibus, & veterum Patrum autoritate, & Scripturis confirmabant. Quomodo ergo homines eiusdem religionis, sanctitate, ingenio, atq; doctrina præstantes, tanta verborum acrimonia, & rationū momentis decertassent, si adeo clara, atq; perspicua essent Scripturæ, ut isti volunt? Adde, sæpè illos pacificas Epistolas sibi inuicem misisse, quo de difficilioribus Sacrarum literarum locis consultarent, & illorum abditā, & latentem intelligentiam assequerentur. Lege, obsecro, epistolas Hieronymi, & innumeros viros reprehēdes, atque inter eos Augustinū ad ipsum pro ab solutione multarum difficultū quæstionū, quæ ad religionē spectāt, accurrisse: ut prætermittā lectissimas feminas,

Histor. Tripart. Hieronym. lib. De scriptor. Eccl. circa finem. Idem Epist. 65. sub init. tomo. 2. à med. Quales ferē Augustini sectatores extiterint.

Septimus locus.

Aliquot veterum Patrum super vera atque legitima Scripturarū intelligentia inter sese dissidentū paria numerantur.

Tom. 1. 2. 3. & 4.

Idem tom. 2. circa finem.

Paulam, Eustochium, Marcellam, Principiam, Melaniam, Hedibiam, Algafiam, & alias multas, quae studio Scripturarum tenebantur. Legere item doctissimas Augustini Epistolas, quibus vir ille acerrimus dubiorum multitudine obruebatur, ut ea pro sua sapientia resolueret. Idem faciunt Basilus, Gregorius Nazianzenus, Cyprianus, Ambrosius, Leo, & Gregor. Magnus uterque, & Pontifex, qui de obscuris Fidei questionibus frequenter edisserunt.

Postremo sunt in Sacris literis per multa, quae prima facie vix posse intelligi videntur, & legentes sua difficultate perterrefaciunt. Quis enim priora illa Genesis Capita, quibus uniuersi conditio, & hominis ex limo terrae creatio, & mulieris ex costa viri formatio, & vtriusque in peccatum dolo Satanæ prolapsio describuntur, plenè aliquando assecutus est? Certè Augustinus varios libros ex professo in illa capita conscripsit, & multa in eorum explanationem commentatus est: non dubitat tamen asserere se ad illorum cognitionem perfectam nondum peruenisse. Quis in Psalmorum Davidis explicatione non aliquando caecutiatur? Quis in libro Iob, & rerum, & verborum difficiles nodos non agnoscat? Et ut Hieronymus inquit, singula in eo verba plena sunt sensibus. Isaias, & Hieremias innumeris scatent aenigmatibus, & inuolucris. Singularem illam, & primam Ezechielis visionem quis unquam penetrare potuit? Certè Hieronymus in suis in illum eruditissimis Commentarijs abstrusas eius libri difficultates aptissima Cretensis labyrinthi Virgilij versibus descriptae similitudine expressit: & multiplices illius primae visionis intelligentias F. Xistus in Bibliotheca produxit. Quis in Daniele polyhistore, qui paucis Capitibus plures comprehendit visiones, densas tenebras non agnouit, & caliginem? vsque adeo, ut illud de 70. hebdomadibus vaticinium aliqui sentiant nondum haecenus à quoquam fuisse intellectum: quod certè mihi verisimile non fit, ut inferius proprio ostendemus Prolegomeno. Porro in Euangelio quis

non agnoscat altas & grauissimas Christi sententias? de quarum legitimo sensu, an hic, vel ille sit, fas est disceptare. In Pauli, & aliorum Apostolorum Epistolis rarus est, qui in earum lectione non hallucinetur; Apocalypsis denique, ut verbis utar Hieronymi, Tot habet Sacramenta, quot verba. Addit ibidem: Parua dixi pro merito voluminis. Laus omnis inferior est in verbis singulis multiplices latent intelligentiae. Quis igitur, nisi desipiat, apertas Scripturas audeat asserere, quae tot Patrum testimonio agnitae sunt obscurae, & intellectui humano inaccessibiles? Audeo profecto asserere, nullum extare librum humana diligentia, & industria elaboratum, etiam ipse Heraclitus producat, cuius librum iudicauit Socrates Delio natatore indigere ob obscuritatem: etiam ipse proferatur Aristoteles, qui propter affectatam obscuritatem, omnium ingeniorum carnifex est iudicatus; qui cum Sacris literis, in his quae ad profunditatem faciunt, merito conferri possit.

Causae praeterea nunc tantae Scripturarum difficultatis percensendae sunt, quo firmitus ea quae diximus, corroboremus. Prima igitur est, mysteriorum, quae omnem superant intellectum, magnitudo, & multitudo: cuiusmodi sunt, Trinitatis sanctissimae, Praedestinationis, & reprobationis reconditissimae, Creationis mundi ex nihilo, incorporationis Filij Dei, mortis, & resurrectionis, Eucharistiae, & Sacramentorum, immortalitatis animorum, & nostrae ex mortuis resurrectionis: quae in illis continentur. Quod si horum singula animum suspensum, & attonitum tenent; quid tot & tanta arcana efficiunt? quae nos, cum pusilli, & carnales simus, paruae capacitatis, ac tempori subiecti, vix capere possumus, nisi edocui simus illa fide apprehendere, ut aliquando in premium ea intelligere valeamus, iuxta illud: Nisi credideritis, non intelligetis.

Altera causa est, sensuum, quos litera accipere potest, & à Patribus assignantur, multiplicitas: quod est verbis significantibus nos alloqui. Adde etiam mysticorum, & spiritualium sensuum varietates: quod est nutibus, &

Sacra Ioannis Apocalypsis, teste Hieronymo, tot habet Sacramenta quot verba.

Heracliti librum Delio natatore indigere ob obscuritatem Socrates asseruit. Omnium ingenitorum carnifex Aristoteles cur habitus. Quae nam sint causae tantae Scripturarum difficultatis, & obscuritatis. Prima. Gen. 1.

Isa. 7. iuxta 70. Secunda.

signis

Quando verbis, & quando nutibus tantum nos Deo alloqui videatur.

Tertia.

Matth. 13. & seqq. & alibi.

Quarta. Quae nam in Diuinis libris aliquo modo sibi inuicem aduersari videantur.

Gen. 1. & seqq. Inf. 5. Ecclesiastici 18. Gen. 1. Ibidem. Matth. 10. Marc. 6. Infra 15. Ioann. 19. Infra 20. Matth. vlt. Marc. vlt. Luc. vlt.

Scripturae inter se dissidentes locos conciliare, quorum tantum munus sit.

signis obscurius loqui; perinde atque muti faciunt, & histriones, qui gestibus, & varijs corporis motibus eandem sententiam potius indicant, quam exprimunt: quemadmodum de Roscio in scena prouerbij instar dictum est. Porro tale genus explicandi animi sui sensa, non nisi pauci, & non nisi longo tempore in ea re exercitari capere valent.

Tertia est, futurorum praedictiones, quae Prophetis familiares sunt, quaeque opera Spiritus sancti confusae sunt admodum, atque perplexae: ita ut cum difficile sit futura coniectare, etiam si aperte tradantur, multo difficilius sit si arte quadam celatae, & metaphoris absconditae scribantur: quemadmodum Dominus fecisse videtur. Expediebat enim ita tradi futura, ut improbi ab earum intelligentia arcerentur; & Prophetae illa vaticinantes improborum Regum manus euaderent; & ut pii, & fideles viri pro earum sensu assequendo suo tempore Deum deprecantes exaudirentur.

Quarta ratio sumitur ab apparentibus in speciem contradictionibus, quibus sibi inuicem Scripturae repugnare videtur: ut v. g. ait, Deum creasse caelum, & terram in sex diebus: & postea subdit: In die qua creauit Deus caelum & terram. Et quod magis urget: Qui viuit in aeternum, creauit omnia simul. Ad haec, primo die dixit: Fiat lux, & facta est lux; & tamen, quarta die dicitur conditus sol: nunquid ergo lux, & sol non sunt idem? Matthaeus ait: Nolite adferre peram, neque virgam; & tamen Marcus ait, Nisi virgam tantum. Insuper Dominus crucifixus est hora, secundum Marcum, tertia; at iuxta Ioannem, hora sexta. Maria solitaria venit ad monumentum, iuxta Ioannem; at secundum Matthaeum, venit cum altera Maria; secundum Marcum, cum duabus alijs, Lucas vero plures quam tres recenset. Similia his multa deprehendes in Sacris codicibus, quae sibi contradicere prima facie videntur, cum tamen Diuinae literae sibi ipsis mirifice consentiant.

Qua autem ratione, aut via dissentientes loci conciliandi sint, non est

cuius promptum praestare, sed magnis & eruditissimis viris, qui in Ecclesia Dei floruerunt. Hinc Eusebius Caesariensis de Euangeliorum Diaphonia tres libros, qui desiderantur, concinnauit; Augustinus quatuor libros, quos De consensu Euangelistarum inscripsit, praeter librum De Euangelicis quaestionibus: & alij viri doctissimi integra volumina scripturae in tota Bibliorum volumina conscripserunt. Certè in libris Regum quaedam grauisima, ac difficillima de temporum computatione incidunt dubitationes, & contradictiones, ut quidam viri docti in eis conciliandis asserere non vereantur corruptum esse textum Hebraicum: quod mihi durum nimis videtur.

Quinta adducitur causa à varietate linguarum, quibus sacri Codices primo conscripti sunt: primum enim Hebraice scripti: deinde ex Hebraeo fonte in Graecum & Chaldaicum transfusi, demum ex Graeco fonte, & Hebraico in Latinum conuersi sunt sermonem. At illae linguae peculiare habent idiotismos, propria prouerbia, parabolas, & aenigmata, propter quorum ignorantiam multi in Scripturis explicandis hallucinati sunt. Certè Hieronymus noster in Iob phrasas, & voces Arabicas agnouit, & in Paulo Apostolo suos annotat Cilicisimos, quos patriae eius, id est, Tharsos Ciliciae adscribit. Et dum ex vna in aliam linguam saepe Scriptura transfunditur, fit ut ab eius fontibus magis recedatur: & quod in nativa lingua peruium erat, & facile, obscurius reddatur.

Sexta causa tantae obscuritatis sumitur à figuratis locutionibus, quibus Sacri libri scatent. Habent enim tropos, schemata, eclipses, hyperbolas, ananipodota, anocolutha, perpetuas quasdam verborum metaphoras, allegorias, & parabolas, quibus interdum multae veritates inuoluuntur, & negotium studiosis faceffunt; ita ut etiam acutus & diligens Lector interdum in densas tenebras incidat; & inuolucra, à quibus vix valeat seipsum explicare, nisi doctiorum studio, & opera adiuuetur.

Euseb. Caesariensis. August. tomo 4. circa dimid.

De Regum voluminibus quorundam qualis opinio.

Quinta causa.

Quae ratio fuerit, cur multi in Scripturis explicandis hallucinati sint.

Ratio sexta.

Septima
caussa.

Septima causa, amplitudo est re- rum, & scientiarum, & artium, quas libri Sacri comprehendunt. Ancillan- tur enim illis quasi dominae, & Regi- nae omnes linguae, omnes liberales di- sciplinae, omnes scientiae, atque artes, quarum notitiam in earum studioso ponit, ut qui illis destitutus ad ipsam Theologiae arcem ascendere velit, pa- rum proficiat. Caetera namque disci- plinae certis terminis continentur, Sa- cra autem hae, omnia amplexu, omnia complectitur, omniumque, vltimi suo iu- re sibi assumit, ut proinde tanquam omnium perfectissima, vltimo loco veniat addicenda.

Octava
ratio.

Octavo, suam peculiarem habet dif- ficultatem Scriptura, ex eo quod ve- indeterminata, ad diuersos sensus capi potest. Quod oritur, tum ex diuersa dispungendi Textus ratione, ponedo punctum in hoc, vel alio loco, tum ex modo scribendi, aut pronuntiandi, ut ambiguum sit, an affirmatiue, an iro- nice, an interrogatiue sit legendum, tum ex equiuocatione verborum, ac vocabulorum, quae frequenter in He- braeae lingua inueniuntur, quae cum om- nium sit prima, ac proinde breuis- sima, paucis vocabulis plurimos signi- ficatus complectitur: ita ut haec de causa veteris legis Scriptura fecundissima sit, ac diuersa eius interpretum versio. Facile etiam lingua illa corrumpi po- tuit: tum ob vetustatem, & antiquita- tem, tum quia habet quaedam valde vicina elementa, ut Gimel & Zaim, Daleth & Res, Vau & Iod, Beth & Caph, He & Heth, Mem & Samech, ut frequenter vnum pro altero ponat- tur librariortum incertitia. Adde pun- cta, quae loci vocalium apud Iudaeos habent, saepe a Iudaeis commutari, & pro arbitrio puncta saepe affigi. De- niq; ille populus, nata Christi Eccle- sia, ad rerum optimarum ignorantiam facile venturus erat, & ad Sacrorum librorum deprauationem, ut Origenes, & Hieronymus ostendunt, & pra- cipue Iustini Martyr priuata dispu- tatione contra Rabbinum Tryphonem, locos quosdam ex Prophetis opponit, iuxta lectionem 72. Interpretum, quos Iudaei aut mutilauerant, aut eraserant:

Origen. epi- stola ad In- lium Afri- canum.
Hieron. pra- fatione in Pentateuc. tom. 2.
Iustin. mar- tyr tom. 2.

ita ut illorum libris parum sit fiden- dum: nam & mutatione literarum & punctorum, & traditionibus suis, fal- sisq; glossis nobis imponere nituntur. Deniq; ex parte ipsius Grammaticae am- bigua redditur Scriptura: nam diuersus sensus eruitur, si in diuersis casibus idem nomen collocetur: ut v. g. illud Pro- phetae: *Propterea vinxit te Deus, Deus tuus oleo letitiae*, in quo primum no- men Deus, vocandi casus est apud A- quilam interpretem, qui, ut Hierony- mus testatur ad Principiam virginem, Graece vertit, *na*. Alioqui nulla Chri- sto dignitas illo testimonio tribueretur, ut intendit Apostolus ad Hebr. 1. & ita clariorem, & illustriorem efficit sensum: in Graeca etiam lingua ex dia- lecto Attica nominatiuus pro vocandi casu ponitur, idq; insinuat Ioan. 20. cum Thomas dixit: *Dominus meus, & Deus meus*, pro eo quod est, *Dne mi, & Deus mi*.

Nono loco redditur obscura Scri- ptura ob nonnullas vniuersales pro- positiones, quae tamen non vniuersum sunt accipiendae. Cuiusmodi sunt: *O- mnis quippe caro corruperat viam suam: Omnes declinauerunt, simul inuiles facti sunt: Omnis homo mendax: Quasi pa- nus menstruata vniuersa iustitia nostra: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: Omnia mihi licent, sed non omnia adficiunt*. Quae quidem, & aliae innumerae his persimiles, non sunt, ut pri- ma facie sonant, accipiendae, sed suas peculiare habent intelligentias.

Decimo, accedunt plures loci, qui ambiguum reddunt sensum: tum pro- pter distinctas in vna diuinitatis na- tura personas, & propter vnam deita- tem trium personarum, tum propter diuersas in Christo naturas, Diuinam scilicet, & Humanam in vna Verbi persona, & hypostasi, tum propter duplicem Ecclesiae statum, militie scilicet, & triumphati; tum deniq; propter duplicem Christi aduentum, alterum in humilitate ad redimendum, alterum in maiestate ad iudicandum.

Vndecimo, oritur obscuritas ex re- pentina personarum loquentium mu- tatione, & personarum, ad quas fit

Rabbinoru
libris cur pa- rum fidendu
sit.

Psal. 44.

Hieronym.
episto. 140.
circa med.
tom. 3. ante
dimid.

Nona ratio.

Gen. 6.
Psal. 13. &
Rom. 3.
Psal. 115.
& Rom. 3.
Isa. 64.
Rom. 3.
1. Cor. 10.

Decima ra-
tio.

Vndecima
caussa.

sermo:

fermo: quod frequens est in Prophe- tis, & Psalmis: neq; omnia omnibus praeipiuntur, sed certis & peculia- ribus personis: quod cum non confi- deratur, in falsos sensus incauti in- terdum incidimus.

Duodecima
ratio ac po-
strema.

Postremo, in sacris literis, & pra- fertim Prophetis, fit transitus de li- tera ad spiritum, de carnalibus ad spi- ritualia, de temporalibus ad aeterna, de Regibus Israel ad Messiam, Re- gem: & e conuerso ab spiritu ad lite- ram. Nec tantum in diuersis, sed in vno eodemq; loco: ut indicat Caput septimum Isai, ubi ab historia duo- rum Regum fit transitus ad Virgine concepturam & parituram Emma- nuelem. Et cap. 14. sub metaphora re- gis Tyri conuertitur Profeta ad Sata- nam capit omnium iniquorum: *Quo- modum, inquit, cecidisti de caelo, Lucifer, qui mane oriebaris, &c.* & Psal. 71. cum sermo esset institutus de Salomone, repente transfert sermonem ad Mes- siam: & quaedam dicuntur, quae nul- lo modo Salomoni competere pos- sunt.

Cum ergo tot, ac tantae obscurita- tis Scripturarum existant causae, & Patres id serio testentur, & res ipsa plus satis clamet, quis sani capitis apertas esse Scripturas asserere au- deat? Si plana sunt Prophetica, & Eua- gelica, atq; Apostolica volumina, cur vnum & idem verbum, neq; illud quidem obscurum, ut est illud: *Hoc est corpus meum*, aliter Lutherus, sal- ter Zuinglius, & aliter Caluinus in- terpretantur? Cur sexdecim, atq; il- las quidem diuersas opiniones de fi- dei iustificatione consingunt? Cur, si clarae sunt sacrae Scripturae, tot com- mentarios in eas proferunt, tot scho- lia edunt, tot paraphrases condunt, tot de idiotismis, & Scripturae phrasibus volumina excudunt? Cur mutuo vnus alterum acerbe reprehendit, atq; in- sectatur: ob minus apprehensum sen- sum? Audi deniq; sententiam Auguf- tini Epistola ad Volusianum: *Tanta est, inquit, Christianarum profunditas lite- rarum, ut in eis quotidie proficeret, si eas solas ab ineunte pueritia vsq; ad decre- pitam senectutem maximo otio, summo*

fermo: quod frequens est in Prophe- tis, & Psalmis: neq; omnia omnibus praeipiuntur, sed certis & peculia- ribus personis: quod cum non confi- deratur, in falsos sensus incauti in- terdum incidimus.

Matt. 26.

Aug. Epi. 3.
sub intiu.

Scripturarum
profunditas
quanta.

studio, meliore ingenio conarer addisce- re. Non quo ad ea quae necessaria sunt su- luti, tanta in eis perueniatur difficultate, sed cum quisq; ibi fidem tenuerit, sine qua pie, recteq; non viuatur, tam multa, tamq; multiplicibus inferiorum vni- braculis opaca intelligenda proficienti- bus restant, tantaq; non solum in verbis quibus *Isa dicta sunt, verum etiam in re- bus quae intelligenda sunt, later altitudo sapientiae, ut amosissimis, acutissimis, fla- grantissimisq; cupiditate descendit hoc co- tingat, quod eadem Scriptura quodam lo- co habet: Cum consummauerit homo, tunc incipiet. Hec ille doctissimus Pater. Et in eo testimonio, quod ex libro Ec- clesiastici profert, perpende, ubi ser- monem esse de Dei magnalibus, cu- dicitur, *Cum consummauerit homo, tunc incipiet, & cum quiescerit, operabitur*. Pu- to interpretem vertisse, *Cum quiesce- rit, aperietur*, cuius verbi significa- tus cum fortasse non esset omnibus notus, & apertus, commutatus est in *operabitur*, cum verbum Graeci sit *ἀνοίγηται*, hoc est nouis apertis, & dubitationibus replebitur. Atq; il- lius verbi significationem non igno- rauit Pauli interpres, cum ait ad Co- rinth. Apertamur, sed non desituri- mur: ubi Graeca habent, *ἀνοίγηται, & ἐπιτελεσθήσεται*. Idem tamen sensus ex no- stra lectione elicitur. Cum enim in- tellectus, apprehensa Dei perfectio- ne, & magnitudine, putauerit se om- nia quae Dei sunt, apprehendisse, & ad quietem aliquam peruenisse, tunc iterum laborandum est, & danda illi opera, perinde ac si nihil nouisset: quod quidem ipsa experientia plus satis docet. Quo enim quis maiores in Scripturis fecerit progressus, ac doctior euaserit, eo maioribus que- stionum difficultatibus, & densioribus dubitationum angustijs implica- bitur, ut quietem intellectus inueni- re non valeat: quod oritur ex in- coprehensa Dei maiestate, & ex sen- su Scripturae infinitate. Sunt igitur difficiles Scripturae, & magnas habet causas ac multas difficultatis.*

At vero iam inuestiganda Diuini consilij rationes, nec, ut arbitror, cu- riose, aut inutiliter: cur videlicet diui-

Eccli. 18.

Quid sit apo-
riari.

2. Cor. 4.
Quam vere
dictum sit a
Sapiente: Cu-
colummaue-
rit homo, tunc
incipiet, & re-
liq.

Quare scrip-
turis sanctis
obscuritate
tantam indi-
derit Diuina
sapientia.

nis

nis libris tantam inferuerit obscuritatem. Nec enim putandum est, Diuinam illam Sapientiam inuidisse nobis, quæ de Salomone testatur. Quæ (scilicet sapientiam) sine fictione didici, & sine inuidia communico, & honestatem illius non abscondo: nec sine multis fructibus, & causis nobis profuturis id effecisse. In primis, ut agnoscamus, sapientissimum esse Deum, & nostram scientiam longè vincere, qui per Scripturas nobis loquitur. Cum enim ipse infinitus sit, incomprehensæ perfectionis, & sapientiæ, voluit verba sua, quæ in sacris libris continentur, quandam diuinitatis, & infinitatis rationem habere, ne putemus nostro intellectu posse nos illam comprehendere immensam sapientiam. Certè Irenæus quædam de Scripturis esse testatur, quæ intelligenda in gloria seruantur, & hæc sunt verba: Si ergo & in rebus creatura quadam quidem eorum adiacent Deo, quadam autem in nostram venerunt scientiam; quid mali est, si & eorum, quæ in Scripturis requiruntur, vniuersis Scripturis spiritualibus existantibus, quadam quidem absoluamus secundum gratiam Dei, quadam autem commendemus Deo, & non solum in hoc seculo, sed in futuro; ut semper quidem Deus doceat, homo autem semper discat quæ sunt à Deo? Sic ille. Quod dictum ita ego intelligo; ut quæ de illa cœlesti, & sempiterna felicitate in Scripturis narrantur, vix possimus agnoscere quæ, & quanta existant, donec eò perueniamus, & experientia addiscamus. Quemadmodum quod dicitur ab Apostolo, *Ut imotescat principibus, & potestatibus, in cœlestibus, per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, secundum præsuitionem seculorum, quam fecit in Christo Iesu Domino nostro*: indicat Angelos quædam ab Ecclesia didicisse: sunt enim de multis Christi mysterijs instructi Angeli per Ecclesiam, quæ non nisi dum fierent, & complerentur, illi apprehendere valuerunt, quod à Deo non essent prius sibi reuelata. In eundem sensum accipio verba illa Origenis in Leuiticâ: *Veruntamen sciendum est, quod ex hostijs quæ offeruntur, licet conceduntur sa-*

cerdotibus ad edendum, non tamen omnia conceduntur, sed pars ex ipsis aliqua Deo offertur, & altaris ignibus traditur: ut sciamus etiam nos, quod etsi conceditur nobis aliqua ex diuinis Scripturis apprehendere, & agnoscere, sunt tamen aliqua quæ Deo reseruanda sunt: quæ cum intelligentiam nostram superant, sensusq; eorum supra nos sit, ne forte aliter à nobis, quam se habet veritas, proferantur, melius igni ista seruemus. Hæc ille.

Deinde hac ratione deprimere voluit superbiam, & nimiam de viribus intellectus fiduciam: ut humilitate erga Deum, & submissione nos illi commendaremus, qui pro sua sapientia & iustitia abscondit hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelat paruulis. Quia apud Marcum dixit: *Quis quis non receperit regnum Dei velut paruulus, non intrabit in illud*. Paruulos aptiores esse ad fidem, exponit Basilius, quia simplices sunt, & minus viribus suis tribuunt: neq; his quæ credenda traduntur, repugnant, aut contradicunt. Humilitatem etiam nos adferre voluit ad magistrum, & doctores, qui veros Scripturarum sensus enucleat, & interpretantur. Humiliatur enim qui discit: sicut exaltatur qui docet. Hinc Hieronymus ad Paulinum, *Hæc, inquit, à me breuiter perstripta sunt; ut intelligeres te in Scripturis sanctis sine præuio, & monstrante semitâ non posse ingredi*.

Tertiò, extorquet à nobis hæc obscuritas, ut deprecamur Dominum, & pulsemus ad Diuinæ Sapientiæ ianuam, ut signatum sigillis septem librum aperiat, & adaperiat nobis mentem ut Scripturas intelligamus, & cum Dauid dicamus; *Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo*. Et, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*. Adde Theophylactum in Matthæi cap. 13. *Videntes discipuli magnam in his quæ à Christo dicebantur obscuritatem, vt communes multitudinis procuratores accedunt interrogantes. At ille dicit. Vobis datum est scire mysteria, hoc est quia habetis alacritatem, & studium, datum est vobis; illis autem non adhibentibus studium, non est datum. Ille enim accipit,*

aliquanto à principio. tom. 1. circa princ. Oblationum vna pars Deo reseruanda, altera sacerdotibus, quid fecundum Origenem.

Secunda Ratio.

Matt. 11.

Mar. 10.

B. Basil. in Regu. Breui. interrogat. 117. tom. 2. Paruuli ad fidem cur sint aptiores, teste Basilio.

B. Hierony. Epist. 103. ante med. tom. 3. initio.

Tertia ratio.

Apoc. 5. Luc. vlt. Psal. 118.

Ibidem. Theophyl. operis initio.

Matth. 13. Cur datu Apostolis nosse mysteria, ceteris vero non item.

Sap. 7.

Ratio. 1.

Iob. 36.

B. Irenæ. li. 2. aduersus hæreses. c. 47. circa med.

Quædam de Scripturis solū in patria cognoscenda, quæ Irenæus fessu dixerit.

Ephes. 3.

Angeli per Ecclesiam edocti sunt nonnulla Christi mysteria, & vnde id cõfct.

Orig. hom. 5. in Leuit.

Supra. 7. qui quarit. Querite enim, inquit, & dabitur vobis. Vide ite quomodo hoc loco parabola dixit Iesus, & discipuli soli qua interrogauerant, acceperunt: vnde bene diximus, adhibenti studium datum esse scientia abundantiore fieri: quia adhibet studium, & mentem dignam: ab eo autem qui non adhibet studium, & mentem dignam, etiam quod videtur habere, tolli: hoc est, etiam si paruum quædam boni scintillam habeat, & eam non excitet, & accendat per spiritum, & spiritualia opera, extinguit. Hactenus ille. Bona certè pars expositionum, quas nobis sancti Patres tradiderunt, non nisi precibus, & orandi studio ab illis impetrata sunt: vt in nobis impleri possit illud: *Alij laborauerunt, & vos in labores eorū introistis*. Precatione ergo assidua sanctum promereri possumus Spiritum, qui vnus & auctor est & interpret diuinæ Scripturæ; hoc est (vt sic loquar) & textus, & glossa verbi Dei.

Infra. 25. & Luc.

Ioan. 4. Quis textus, & glossa verbi Dei vere dici possit, ac debeat.

B. Bernat.

Quo Spiritu Scripturæ legi desideret, & intelligi te te Bernardo.

Tertia ratio.

Aug. lib. 11. de Ciuit. c. 19. initio. tom. 5. Idem in Psal. m. 74. procul. à med. tom. 8. Omnes Scripturæ sententiæ sancti dei, doctrinæq; debent concordare.

Et in Epistola ad Paulinum prope finem. Vtile est vt de obscuritatibus diuinarum Scripturarum, quas exercitationis nostræ causa Deus esse voluit, multa inueniantur sententia, cum aliud alij videretur, quæ tamen omnes sane fidei, doctrinæq; concordent. Et Hieronymus ad Eustochium de custodia Virginitatis: *Margaritum est sermo Dei, & omni ex parte forari potest*. Gregorius in cap. 3. Ezechielis: *Plerunq; in sacro eloquio ideò aliquid obscure dicitur, vt dispēsante mirabiliter Deo multipliciter exponatur*. Hæc Patres. Deniq; Danieli dicitur: *Tu autem, Daniel, claudes sermones, & signa librum vsque ad tempus statutu: plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia*. Natura siquidem comparatum est, vt magna ingenia non nisi difficillimis nodis explicandis multum operæ, & laboris posuerint; ac proinde ex eis plures sensus subtiliter erueantur.

Quintò, ad nostram naturam Deus spectasse videtur, cū obscuras reddidit Scripturas; ea nimirum ratione, vt illis diligentius insudare mus, & nostro Marte elaborata, propriaq; industria inuenta, & excogitata, & cauidius degustarentur, & dulcius saperet. Perinde atq; piscis proprio labore captus gustum magis afficit quam pecunia emptus: & filius à matre lactatus magis charus esse solet, quam a nutrice alitus: & facultas proprio labore parta magis afficit, quam à pariete relicta; quæ facilius contemnitur, ac breuius dissipatur.

Sextò, in causa est difficultas, vt vitam puram, & sanctam, & quæ instar sit optimi commentarij ad intelligenda Diuina volumina, adferre nitamur: quia non nisi sancta sanctis conueniunt, & simile simili gaudet. Vt enim lux Solis impuro oculo non est grata, & vinum dulce suapte natura febricitanti amarum videtur: ita manna verbi Dei in seculo animæ palato non sapit. Beati ergo mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, non solum in futuro facie ad faciem, sed etiam in sacris literis per fidem & speculum Dominum cõtemplantes. ¶ Has causas obscuritatis Scripturarum expendens

Idem Epist. 59. tom. 2.

Hierony. Epist. 18. paulo à princ. tom. 1. paulo remotius à princ.

B. Gregor. hom. 10. in Ezech. paulo à medio. tom. 2.

Dan. 12. Excellentiu ingeniorum proprium quid.

Ratio quinta.

Similitudines.

Sexta ratio.

Prouerbiu. Simile.

Matt. 5. 1. Cor. 13.

B. Basil.

Basiliius in Prologo in Isaiam, ait: Primam quidem, ut his occupata (scilicet mens nostra) a deterioribus auocetur: deinde quod qua labore parta sunt, nescio quo pacto magis amantur, quae longo tempore contingunt, constantius permanent. Porro quae facile parantur, ijs non perinde auidè fruimur: negligitur enim rerum obuiarum copia, neque vlla custodia dignas ducit qui possidet. Et infra: Denique accedit huc, quod vite quoque puritas requiritur, ut ad morales virtutis exercitationem pertineat, quod in Scripturis ob uoluntatum est, ad iudicare. Requiritur autem praeter puritatem assidua in Scripturis exercitatio, ut maiestas atque arcanum diuinorum uerborum perpetua meditatione animo imprimatur. Haec Magnus Basiliius.

Septima ratio. Deus uti dicitur penset dona sua.

Quidam uir factus quod multo labore, & industria assequi non ualuit, humilitate est a Deo cōsecutus.

Humiles peculiari quodam modo a Deo illuminantur, ac docentur.

Septimò, ita seruetur modus, quem Deus in suis donis dispensandis obseruare consueuit. Nam ut superior Angelus inferiores illuminat: ita inter homines, quosdam uoluit scientia, & doctrina reliquos antecellere, qui Diuina dogmata alios docerent, & Scripturas interpretarentur, atque ita exercitiū charitatis esset in docendo: esset etiam ut in discipulis humilitatis Christianae usus, atque studium ab alijs ad discendi. Quo fit, ut sanctus quidam Pater eremi cultor, cum diu de cuiusdam loci Scripturarum intelligentia haesitasset, nec post multos annos ad eius quod quaerebat solutionem peruenire ualisset, ubi in mentem uenit, ut alium se doctorem interrogaret, & omnino ad eum, quauis longè positum, venire deliberasset, & ad interrogandum sese accingeret, confestim intellectū eius rei, de qua dubitabat, sit affectus. Unde agnouit, humiles non nisi a Deo peculiariter instrui. Sicut igitur Deus quibusdam abundanter donauit opes, & bona mundi huius, quo in pauperes, & minus habentes, & misericordes essent, & liberalitatem exercerent, & ita sibi meritum apud Deum compararent: ad eum modum spiritualia diuinæ doctrinæ charismata quibusdam uerius sunt communicata, ut ea magno suo cum emolumento, & fructu in reliquos effunderent. Manifestatio namque Spiritus, Apostolo teste,

unicuique datur ad utilitatem, nimirum aliorum, qui indigent: & illi qui talenta accepta ad mensam dederunt, ut usuram spiritualem exigerent, & illa multiplicarent, laudantur a Domino: Euge, inquit, serue bone, & fidelis: quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam: intra in gaudium domini tui.

Octauò, obscura scribendi ratione celauit Deus mysteria sua indignis: quemadmodum se in parabolis loqui ad Iudaeos Dominus testabatur, ut uidentes non viderent, & audientes non intelligerent. Et reddens rationem, subdit: In crassatum est enim cor populi huius, & auribus grauiter audierunt: hoc est vacantes carnalibus bonis, illaque diligentes, & amplectentes, crassam reddiderunt mentem, & minus capacem ad arcana Dei percipienda.

Denique id est naturæ nostræ ingenium, ut nobis clara, & facilia citò uideantur, & despiciantur habentur, uel ob id solum, quod communia sunt omnibus, & exposita. Inuolutas propterea, ac reconditas reddidit Deus Scripturas, quò ab earum uilipendio absteremus. Quia uero, si omnia tenebris essent obsita, & nodis insolubilibus referta, desperare nos posse aliquid ex eis assequi, atque earum lectionem, & studium horreremus, consiliū propterea Dei fuit, ut ita temperarentur Scripturae, quo & claritate in quibusdam nos illuminarent, & difficultate in alijs locis nos exercerent: ut & aperta loca seruirent ad imperuia illuminanda, & penetranda; & obscura ingenium acuerent nostrum & exerceant, studiumque nostrum, ac diligentiam accenderent.

His igitur sic explicatis, proferenda sunt rationes, quibus Haeretici contumaciter contendunt, apertas, & omnibus peruias esse Scripturas. Ac primū quidem Lutherus illud ex Propheta producit: Declaratio sermonum tuorum illuminat; & intellectum dat paruulis: ubi in Hebreo iuxta Hieronymum habetur: Ostium, siue porta sermonum tuorum illuminat: ut sit sensus, diuinam Scripturam esse in ostio, siue in limine, & introitu, ut uel paruulorum mentem illuminet. Respondemus, uerissimum

1. Cor. 12.

Matt. 25.

Octaua ratio.

Matt. 13. Isa. 6.

Incrassatum quomodo fuerit cor populi Iudaeorum, ne Christi doctrinam audiret & intelligerent. Nona ratio, atque postrema.

Qualis animi nostri profectio sit.

Cur nobis obscure perspicuas, & perspicue obscuras reddiderit Deus Scripturas.

Haeticorum quibus contendunt omnibus perspicuas esse Scripturas, argumenta proponuntur, ac diluuntur. Primum argumentum. Lutheri.

Psal. 118.

B. Hieronymi tom. 8.

esse,

Sermo Dei quorū sit tantum ostium illuminans, teste Propheta.

Secundū argumentum. Psal. 118. 2. Pet. 1.

Ephes. 5.

Matt. 5.

Verbi Dei lucerna quid postulet.

Ioan. 5. Act. 17.

Thessalonicensium laudabile studium.

Quale nobis uerbi Dei lumen reddat uerba Doctorum, & scriptura. Tertium arg.

Ephes. 5. Colof. 1.

Matt. vlt.

Ephes. 4. & 1. Cor. 12.

esse, quod sit ostium illuminans: sed sequitur, & intellectum dat paruulis: quo significat, uerbum Dei eorum, qui ad se accedunt cum humilitate, & submissione, esse uelut ostium illuminans: seculus est de superbis, & illis, qui se ad introitum nolunt inclinare: alioqui capite impingentes retrocedunt.

Deinde illud producit: Lucerna pedibus meis uerbum tuum, & lumen semitis meis, & Petrus de Prophetico sermone, Cui, inquit, bene facitis attendentes, quasi lucerna ardenti in caliginoso loco, &c. At lucerna claritatem praestat, Omne enim, ait Apostolus, quod manifestatur, lumen est. Respondemus, uerum esse, uerbum Dei esse lucernam, sed non sine candelabro, in quo locatur, & eo, qui candelabrum portat. Et lux lucernae omne dubium, & caliginem non tollit. Unde subdit Petrus: Cui bene facitis attendentes. Indiget enim studio, & diligenti perquisitione, quae admodum Dominus dixit: Scrutamini Scripturas: & Lucas laudat Thessalonicensibus, quod diligentem operam Scripturis impenderent, quotidie scrutantes si haec ita se haberet: quemadmodum illis uidelicet praedicatum fuerat. Ad haec, etsi lucerna magnum lumen praestet, imbecilles tamen, & infirmi sunt oculi nostri, ut tantum lumen intueantur, nisi uia uoce, & commentarijs Doctorum earum splendor refringatur.

Tertio, Deus nouit Scripturas clare tradere, & hoc potuit efficere, & erat conuenientius, ne ex locis obscuris errores, & haereses orirentur, aut in Ecclesia sua fierent schismata: fecit igitur hoc ipsum quod melius erat. Respondens deo, Dominum satis clare locutum fuisse, & aperte scripsisse quae necessaria erant ad salutem: quod si quaedam obscura admiscere uoluit, ob assignatos fructus; & caussas factum est. Et satis dici potest, claras nobis traditas esse Scripturas, dando eorum interpretem, nempe Spiritum sanctum, & Ecclesiam, quae sponsa Christi est, & corpus eius, & quae secum habet magistrum suum Christum, qui dixit: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi; & Apostolus tradit, spi-

ritum sanctum dedisse in Ecclesia sua pastores, & doctores, ut iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omnino uento doctrinae in nequitia hominum.

Quarto, Fidei mysteria debebant omnibus patere, quoniam ad omnium salutem spectant; non ergo in uolueris, aut difficilibus uerborum ambagibus, sed planis, ac simplicibus uerbis erant perscribenda. Respondens, mysteria Fidei ad omnium salutem spectare: sed eorum traditio per ministros suos, hoc est, per doctores, pastores, ac ministros uerbi Dei dispensanda. Nam ut Sacramenta ad omnium salutem, ac sanctificationem sunt instituta, eorum tamen ministratio, ut, Baptizare, Eucharistiam conficere, sacrificare, ac populis dispensare, non est nisi Episcoporum, uel presbyterorum, qui tanta auctoritate funguntur: ita de uerbo Dei est intelligendum. Nam etsi uerbum Dei omnibus commune sit, non id tamen nisi per ministros salubriter dispensabitur. Et ut inter Sacramenta quaedam sunt, quae omnibus conueniunt, ut, Baptismus, & Eucharistia, & Poenitentia, alia uero, quae quibusdam tantum congruunt, ut sacer Ordo, & Matrimonium: ita in sacris literis quaedam ad omnes spectant, ut quae ad praecipua; & Symbolum fidei faciunt, quaedam uero sunt, quae ad perfectionem, & consilia spectant, & quae omnibus non sunt necessaria. Pleraque etiam alta mysteria in Prophetis, & Apostolicis codicibus inueniuntur, quae non nisi exposita, & declarata per Doctores, & Concionatores uiliter accipere possumus.

Quinto, Inuidie est, aiunt, dicere, Scripturas esse difficiles: quod idcirco fingitur, ne populares ad earum studium accedant, & eorum usurpent ministerium, qui solis sibi competere uolunt. Respondens, Simile argumentum primis parentibus olim Satanam proposuisse. Cur, inquit, praecipit uobis Deus ut non comederis ex omni ligno paradisi? Certè Doctores neminem a lectione, & studio Scripturarum arcent, sed tantum earum difficultates ostendunt, ne imparati, & inepti ad eas accedant. Admonent praeterea, periculum esse

Quartū arg.

Sacramenta ad quid instituta.

Verbi Dei cum Ecclesiae Sacramentis qualis conuenientia.

Quintum argumentum.

Gen. 3.

mani-

manifestum, ne dum nimium sibi tri- buunt, & alios spernunt, à Deo dese- rantur, & eis verba vitæ, suo vitio, fiat æterni interitus fomentum. Fa- cilè enim simplices, & rudès, sacras li- teras tractantes, in perniciosos & no- xios errores inciderunt: quemadmo- dum Vvaldè sibus, qui dicti sunt Pau- peres de Lugduno, contigisse fertur. Nam assidua lectione sine Catholico magistro Scripturas versantes, in- meros imbiberunt errores, quos ad nostra vsq; secula mordicùs retine- runt.

Quid Vval- denses, Pau- peres à Lu- gduno nūcu- pati, Scriptu- ras sine do- ctore tractā- tes, sint alle- cuti.

Sextum arg.

Ioan. 6.

Isa. 54.

1. Ioan. 2.

2. Tim. 2.

In fidei do- no duo con- sideranda, & quæ nā illa.

Ioan. 6.

Vnctionem facti Spiritus nos docere de omnibus, quo sensu di- ctum sit.

Septimū arg. Ecclesia quid sit.

Sexto, producūt verbū Dei, quod ex Isaiā protulit Dominus apud Ioan- nem: *Erunt omnes docibiles Dei;* & Ioā- nes, *Vnctio eius docet vos de omnibus;* & Apostolus; *Dabit tibi Dominus in omni- bus intellectum.* Dicendum est ad hos & similes locos, duo esse in dono fi- dei consideranda, iuxta præclaram B. Thomæ doctrinā, alterum interius, quò homo credere persuaderetur pro- pter internum Dei lumen, & vnctio- nem, de quo: *Omnis qui audiuit à Pa- tre, & didicit, venit ad me.* Alterum est, exterius proponere ea, quæ fide sunt tenenda, & qua ratione sint intelligē- da, explicare: quod Dominus non nisi per suos ministros communiter facit. Cum ergo ait, vnctionem doce- re de omnibus, intellige Dominum præstare, quod ad interiora attinet, lumen spiritus, & oleum gratiæ suæ, quo mentem inungit, vt ei quadrēt fidei mysteria: quod verò attinet ad externa; ipse ministris suis tribuit quod proponit; largitur etiā, vt quod proponunt, declarare valeant, quo ita ipse sit omnium auctor, qui siue per se proximè, siue per alios remo- tē omnia docet.

Septimò: Scriptura maioris est au- toritatis, quàm Ecclesia, quæ homi- num fidelium est collectio. Cum er- go autoritate, & dignitate Scriptura Ecclesiæ præcellat, non debet homi- num iudicio, & interpretationi sub- di. Respondeo; Scripturam diuinam summæ autoritatis pondus habere,

nec decere eius maiestatem vt omni- bus subijciatur: sed addimus, in Ecce- sia Dei esse Spiritum Sanctum Scri- pturæ autorem. Non mirum ergo, si Ecclesiæ Dei, quæ Spiritum habet, su- bijciatur: nam primò suo auctori, & conditori subijcitur, qui per Aposto- los, & Prophetas est locutus. Sicut igi- tur per Prophetas, & Apostolos Scri- pturam dispēsauit; ita & per eosdem earum intelligentiam suggerit, dixit enim Dominus: *Ego rogabo Patrem, & alium Paraclitum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum: & cum venerit il- le Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.*

2. Pet. 1.

Ioan. 14.

Infra. 16.

Octauū arg.

Octauò: Si Spiritus Sanctus est in- terpres Scripturæ, & iste non est alli- gatus vlli personæ, loco, aut tempo- ri; non est ergo ad Pastorem Ecce- siæ, aut vllum doctorem pro earū in- tellectu accurrēdum. Respondeo, nō esse istam bonam illationem; non e- nim omnibus Spiritus datus est vt pos- sint interpretari Scripturas. Sicut e- nim Spiritus Sanctus Propheticos, & Apostolicos libros, pro omnibus fi- delibus condidit; non quidem per omnes homines, sed per certos & se- lectos viros magna sanctitate præful- gentes, vt Mosen, Dauidem, Isaiam, Matthæum, Ioannem, Paulum, & si- milis; ita Scripturarum interpreta- tionem pro omnibus quidem fidem Christi profitentibus dedit, non ta- men per omnes, sed per quosdā sum- ma autoritate, & sapientia in Ecce- sia Dei præditos, vt per Doctores, per Concilia œcumenica, per summū Romanum Pontificem vniuersalem Christi ouium pastorem, & rectorē, cuius est supremum iudicium & tri- bunal in his quæ ad fidem pertinent, impertiri dignatur: ac proinde qui ad eius tribunal accurrūt, non nisi ad Christum confugiunt, & ad illud, ad quod Hieronymus, Basilius, Athana- sius, atque alij omnes omnium se- culorum Patres confugerē con- sueuerunt. Et de his

hactenus.

PROLEGOMENON. III.

In quo explicatur, quæ nam Canonica Scri- ptura, & quæ Bibliorū editio pro germa- na & authentica habenda sit.

Voniam ædificium in al- tum erigi non potest, nisi solida prius fundamenta iaciantur: & omnis Scri- pturæ sacræ interpretatio, siue ad litē- ram, siue ad spiritum referatur, Scri- pturam ipsam existere ponit; merito hoc loco, vbi de diuino Bibliorū libro exponendo nobis est agendū, distin- ctè prius tractare expedit quæ nā sit Canonica Scriptura: atq; illa inuēta, quæ nā sit sacrorum librorū editio; quā omnes amplecti, & consecrari de- beamus tanquam firmam, & authen- ticam, communiq; totius Ecclesiæ cō- sensu receptam. Nam etsi omnes con- sentiant, Scripturam vt sacrosanctam, & grauissimā autoritate præditam ha- bendam, illam esse Dei verbum, illam ab Spiritu Sancto profectam, vt exci- tandæ fidei nostræ, & vitæ nostræ re- ctè instituendæ regulā: non tamē apud omnes cōstat: quot sacros libros contineat Canon Scripturarum, cum de multis illorū, & olim, & nunc du- bitatum sit à plerisq; Præterea certū non est, an hæc Vulgata, & Latina D. Hieronymi editio, qua communiter Ecclesia vti consueuit, & à Patribus in controuersis fidei dogmatibus ci- tatur, & in cultu Diuino, & sacris con- cionibus adhibetur, sit vera, & germa- na Scriptura, an verò Græca illa per 72. viros interpretata, an Hebræa, que- fons est, & origo omniū aliarum, an- verò tot aliæ nouæ trāslationes, quæ nostro seculo ortæ sunt?

Quæ nā sit Scriptura ca- nonica.

Ad primum igitur de numero Ca- nonicorum librorum, non video ma- gnopere esse nobis in eo statuendo laborādum. Nam cum Catholica Dei

Ecclesia, & per Doctores suos, qui eius sunt oculi & lumina, & per Concilia œcumenica; nempe Florentinum, & Tridētinum; omnes de libris canoni- cis controuersias grauissimā sua auto- ritate sopierit, & certū, & præscriptū librorum numerū sancierit; super- fluū profectò est cum his contentio- sius agere; qui autoritatem Ecclesiæ, aut sanctorū Patrum fidem, aut Gene- raliū Conciliorū decreta aspernari audent. Pleriq; etiā magniviri nostro seculo feliciter cum Hæreticis cōgres- si sunt; & numerū canonicorum vo- luminum gloriōse decertando propu- gnarunt.

Quare ne actū agere videar; acce- do ad secundo loco propositū, de versionibus nimirum Sacræ Scripturæ: quod videam huiusmodi medita- tionem Sacrarum literarum studio- sis perutilē; atq; fructuosam futu- rā: & ad id tractandū me impense im- pulerunt tot nouæ editiones, quæ in lucem nostris diebus prodierunt, & adhuc prodire non cessant. Nam vt hodie tot Christi sunt; quot hæreses pullularunt, & fides non vna, sed mul- ta, & sponsa Christi Ecclesia non vna & singularis, sed plures, quæ pro hac tanta dignitate sibi vendicanda decer- tant: ita sanè non vnica, & simplicia tantum Biblia, sed plura esse coepe- rūt, dum in dubium reuocata est res, quæ inter fideles exploratissima, & compertissima esse debebat. Om- nes siquidem nouæ sectæ sacram af- firmant Scripturam pro se stare, sua- que dogmata confirmare: dum enim vnus sic, alius verò sic; & tertius, & quartus alio atque alio modo

Quæ nam sit sacrorum li- brorum editio, quā om- nes recipere, amplectiq; debeamus.

Quam varie nostro seculo editiones in lucem prodierint.

Quid de ista editionum varietate sentendum sit.

Vetus Testamentum quomodo idiome sit conscriptum.

Hieron. praefat. in Danieli to. 3. c. 5.

Idem praefat. in libro Ecclesiastici tom. 3.

Scripturas vertunt, tanta Bibliorum fecunditate factum est, ut nulla ferre amplius Biblia habeamus. Nam praeter Latinam illam Hieronymi vulgaram editionem ex Hebraeo fonte profecta, multae aliae prodierunt nostro seculo, nimirum Xati Pagnini, Sebastiani Munsteri, Francisci Vatabli, & Tigurinae alia Leonis Iudae, & alia castigata per Isidorum Clarium, & denique alia a plerisque Haereticis ex Graecis, & Hebraeis fontibus conuersa. Ut in primum omittam nouas Noui Testamenti versiones, nimirum vulgata illa veteri, alteram Erasmi, tertiam Iacobi Fabri, & aliorum alias, quas consulo suppressendas esse duxi. Cum igitur haec versionum varietas maximas in sacras literas inuenerit tenebras, & diligentes lectores potius remoretur, & impediat, quam vel illuminet, vel illis adiumentum praestet, & in varias potius sententias distrahatur, quam fideles uniat, & coniungat, aliquid solidi & certi mihi statuentum esse putavi, quo genuina, & germana Spiritus Sancti volumina a tantis tenebris ven dicemus, quo a nobis omnibus fideliter agnoscantur, & constanter affirmantur, ac praedicentur, denique firmo omnium consensu constabulantur. Primum igitur de Veteri Testamento edisseram in praesenti Prolegomeno, de Nouo vero in alio nobis differendum erit.

Vetus quidem Testamentum ut plurimum Hebraica lingua est conscriptum, praeter paucos libros, qui in Chaldaea lingua inueniuntur, ut Tobias, Iudith, & magna ex parte Daniel, atque Ezras, ut testatur Hieronymus, sicut liber Iob, qui Arabiam incolebat, magnam cum Arabica lingua habet affinitatem. Praeter libros etiam paucos, qui in lingua Graeca scripti extant, ut Sapientia Salomonis, & Sapientia Iesu filij Sirach, qui Ecclesiasticus nuncupatur, & libri duo Machabaeorum. Quamquam liber Ecclesiastici Hebraico idiome ab autore primo fuerit conscriptus, ut testatur eius nepos Iesus filius Sirach in Prologo, & Hieronymus se Hebraicum disse testatur. Totum igitur Bibliorum Hebraeorum volumine per 300. fere annos ante Crucem Christi per 72. doctissimos,

atque vtriusque linguae Hebraicae, & Graecae peritissimos, instigante Ptolemaeo Philadelpho, Aegypti Rege, & Eleazar Pontifice eius votis annuente, in Graecam linguam translatum est, tanta fidelitate, ut ab omni Iudaeorum Senatu magno consensu comprobatum sit, & relicto fonte Hebraeae lectionis, in Synagogis publice Graeca lingua legi ceptum sit. Deinde ante Christi aduentum, ut multi ferunt, Onchelos Peratauchum, & Ionathas Vzielis filius reliquos Veteris Testamenti libros ex Hebraeo idiome in Syriacam, siue Chaldaicam linguam, tunc Iudaeorum vernaculam, & maternam, Scripturas sacras transtulerunt: quae Thargum Onchelos, & Thargum Ionathae inscribi solent. Haec autem apud Hebraeos magna sunt autoritatis: & qui illas negaret, infans, & nefarius plane haberetur. Vtraque autem haec interpretatio in multis potius est paraphras, & commentarius ad occulta Messiae mysteria, & obscuros locos dilucidius explanandos, quam de verbo ad verbum conuersio: ut liquido potest diligens lector experientia deprehendere, si eiusmodi versiones frequenter consulat. Post has duas graues, & magni momenti interpretationes, quidam Iudaizantes, & ab Ecclesia Christi ad Iudaismum deficientes, post nonnullos annos ab aduentu Christi, quo odium versionum 72. Interpretum conflarent, & illam de Synagoga sua expellerent, ac profligarent (quod nimirum per eam Christi mysteria aperte detegebantur, & eorum impietas, & perfidia passim iugulabatur) iterum ex Hebraeis fontibus in Graecam sermonem conuerterunt, Aquila nimirum Ponticus, Symmachus Samaritanus, ac Theodotus, Marcionis haeretici sectator: non tamen simul, sed paullatim, sicut & progressu vnus post alium extiterunt. Igitur sub Imperatore Hadriano Aquila quidam Synopista, cum ad Christi fidem conuersus esset, & a maioribus excommunicationis mucrone esset percussus, eo quod Astrologicis vanitatibus nimirum adhaeresceret, neque sepius increpitus ab eiusmodi studiis desisteret, quasi graui iniuria lacesitus, Ec-

Vetus Testamentum quomodo primum Graece redditum sit, ubi, & per quos.

Onchelos Rabbin. Ionathas Babbin.

Syriaca olim lingua, siue Chaldaea, Iudaeorum erat vernacula.

Duorum & septuaginta interpretum versio qualis.

Aquila interpres quis vir ille fuerit.

clesiam

Quo animo vir iste ad Bibliorum nouam editionem faciendam accesserit.

Epiphanius.

Symmachus qualis homo fuerit.

Theodotus quis ille.

Euthymus.

Quinta, & sexta editio quando, & ubi reperta.

Quid in hifce omnibus editionibus Origenis elaborauit industria.

Epiphanius.

Septimae editionis autor quis fuerit, & ubi nam illa inuenta.

clesiam, & Christi fidem deseruit, & ad Iudaeos defecit. Iamque natu grauior primas literas Hebraicas didicit, atque labore indefesso eo peruenit, ut doctissimus vir ea in lingua haberetur: unde & sacra Biblia ex Hebraeo fonte in Graecum sermonem conuertit, quo aliqua ex receptis libris peruerteret, & testimonia de Christo in Scripturis prolata aliter ederet: ut testis est Epiphanius libro de ponderibus & mensuris. Post hunc principatu Seueri Symmachus quidam Samarita, ambitionis studio aegrotans, cum apud suos fide non reperisset, ad Iudaeos accessit, & profelysus fit, & circuciditur secunda circucisione. Hic ergo ad deprauationem, ac peruersionem interpretationis 72. virorum apud Samaritas tertia editio interpretationem. Postea sub Commodiano Theodotio quidam Ponticus, siue Ephesus secundum Euthymium in Psalmos, ex sectatoribus Marcionis, infensus & ipse eius heresi, & ad Iudaismum declinans, ac circucidus, & Hebraeorum lingua edoctus, propria & ipse interpretationem edidit: quae in plerisque cum versione 72. Interpretum consentiens erat. Quinta vero, & sexta editio certos interpretes non habent, nisi quod sexta sub persecutione Seueri inuenta est in Hiericho in dolijs occultata: sexta vero & ipsa in dolijs occultata Nicopoli sub Alexandro Mamea. Quas omnes editiones Origenes, vir prodigiosa diligentiae, in vnum volumine collegit, atque Hexapla, & Octapla appellauit: duas videlicet columnas Hebraicas, primam quidem ex Hebraeis elementis, atque verbis Hebraeis in vna columna posuit, in altera vero per Graecas quidem literas, Hebraicas vero dictiones ad intelligentiam eorum, qui non nouerunt Hebraica elementa, collocauit: sex vero interpretationes, nimirum Aquilae, Symmachi, Theodotii, & quinta atque sextam in totidem columnis constituit: ut docet praedicto loco Epiphanius. His postrema accessit septima a Luciano Magno, Eremita, & Marryre, qui omnibus his editionibus perspectis, & cum Hebraica veritate diligentissime collatis, propria editionem, nihil

manens, & nihil habentem superfluum Christianis tradidit: quae apud Nicomedia manu eius conscripta reperta est in turre quadam apud Iudeos calce illita, post ipsius Luciani certamen sub Magno Constantino imperatore: haec vero cum 70. Interpretum editione consentit: & quae ab illis peruersa fuerant, ac vitiosa, reprobauit.

Cum igitur tot Bibliorum extarent interpretationes, factum est, ut pro varietate regionum diuersa ferretur exemplaria. Nam ut docet Hieronymus, Alexandria, & Aegyptus in Septuaginta suis Hesychiu laudat auctore: Constantino polis vsque Antiochia Luciani Martyris exemplaria probat: Mediae inter has prouinciae, Palaestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius & Paphilus vulgauerunt: totusque orbis hac inter se trifaria varietate copugnat. Et certe Origenes non solum Hexapla composuit quatuor editionum, e regione singula verba describens, ut vnus dissentiens, statim ceteris inter se consentientibus arguatur, sed, quod maioris audaciae est, in editione 70. Theodotii editionem miscuit, asteriscis videlicet designans, quae minus fuerat, virgulis, quae ex superfluo videbantur apposita. Haec tenus verba Hieronymi fere protulimus, ut ex illis liquidum reddatur, quae nam causa extiterit, cur Hieronymus nouam ex Hebraeis fontibus interpretationem proferret. Nam cum plerique ex illis editionibus maligno animo factae essent, & potius autoritatis in Ecclesia non obtinerent, quidam tamen ex nostris, ut Origenes, Eusebius Caesariensis, & B. Hieronymus, & alij nonnulli, putauerunt labores illorum omnino non continendos, & ideo in consultatione ad veram Scripturae intelligentiam accipiendam plerumque adhibuerunt. Hieronymus postremo cum esset linguarum cognitione instructissimus, & videret magnam perturbationem tot nouis editionibus in Ecclesia Dei inuehi, & densissimas veritati tenebras offundi, & 72. Interpretum editionem a Iudaeis in multis vitiatam esse ac deprauatam, ut Iudaizantibus interpretibus occurreret, postulante Damaso Papa, nouam ex Hebraeo in Latinum

Hieron. praefatio. 1. in lib. Paralip. to. 3. circa princip. Euseb. libr. 6. histo. Eccle. cap. 13. tom. 1. Origenis notat editionem Hieronymi.

Quanam ratione ductus D. Hieronymus propria ex Hebraeo editionem protulerit.

C 2 sermo-

Aug. tom. 2.
 Noua D. Hieronymi editio quatum Ecclesie profuerit. Primu comodum.
 Iustin. mar. tom. 2.
 Secundu comodum.
 Quosnam ex Scripturis locos vel a nobis costitos, aut certe vitiatos soleat obiecare Iudaei.
 Isa. 6.
 Rom. 11.
 Isa. 29.
 Rom. 9.
 1. Pet. 2.
 Isa. 11. cap. iuxta. 70.
 Rom. 15.
 Isa. 40.
 Luc. 3.
 Osee. 11.
 Matt. 2.
 Isa. 11.
 Matt. 2.
 Zacha. 12.
 Ioan. 19.
 Apoc. 1.
 Ioan. 7.
 Prou. 18.
 Apud Hier. Prologo in Pentateu. chii tom. 3.
 Isa. 64.
 1. Cor. 2.

sermonem editionem est meditatus. Quam etsi Augustinus multis ad Hieronymum literis vltro, citroq; scriptis ab initio grauer infectaretur, nec probaret eius consilium, idq; multis rationibus contenderet; praualluit tamen Hieronymi sententia, multasque Ecclesie Dei eius traslacio attulit commoditates atq; vtilitates. Primu quidem, quia cum editio. 70. esset vitio Iudaeorum corrupta, qui cum commode possent locos vitare, qui Christi resonabant mysteria, studiose deprauerunt, & multa expunxerunt, vt etiam Iustinus Martyr Dialogo contra Tryphonem & Hieronymus docet, par fuit, vt sinceram, & veram Scripturam, saltem ex Hebraeo fonte minus eo tempore vitato Hieronymus fidelius verteret. Secundo, editio illa vtilis fuit ad vindicados Apostolos, & Euangelistas a mendacio per Iudaeos imputato. Dicebant enim multa illos ex sacris codicibus citasse, quae ab Hebraica veritate dissiderent, vt sunt illa ex Isaia: *Dedit illis Deus Spiritum compunctionis: oculos vt non videant, & aures vt non audiant vsq; in hodiernum diem.* Et illud ex eodem: *Qui crediderit in eum, non confundetur.* Et rursus id: *Qui exurgeret regere Gentes, in eum Gentes sperabunt:* ac rursus: *Videbit omnis caro salutare Dei.* Itē illud: *Ex Aegypto vocaui filium meum;* Et, *Quonia Nazareus vocabitur.* Item: *Videbunt in quem transfixerunt.* Et, *Flumina de ventre eius fluent aquae viuae.* Et illud: *Quod oculus non vidit, nec auris audiuit.* &c. Haec enim, & his similia, vel in Hebraeo non haberi, vel aliter haberi obiectabatur Iudaei. Quare Hieronymi editio ad id contulit, vt vnde haec testimonia desumpta essent, indicaret, vt ora Iudaeorum obturarentur. Tertio, expe diebat Ecclesie Dei, vt scribit Origenes in Epistola ad Iulium Africanum, translationem ex Hebraea lectione ad verbum extare, vt cum versione. 70. Interpretum conferri, & legi posset; & vt firmis Scripturae testimonijs, dum cum Iudaeo manus conserimus, vti possemus. Nisi enim in aliquo textu cum ipsis conueniamus, nunquam cum hoste decertare, aut ipsum reuincere poterimus. Quod egregie Hieronymus

praestitit, vsque adeo, vt eius editionem Iudaei & probauerint, & supra illam. 70. Interpretum commendauerint. Quamquam vbi per illam se quoq; confundi animaduenterunt, illi detrahere coeperunt, multasq; eius partes in calumniam rapere conati sunt. Quarta vtilitas fuit; vt quoniam. 70. Interpretum translatio potius erat paraphrasis, & commentarius obscura quaeq; elucidans, & enigmata adhibitis scholijs explicans, & potius sensum Euangelicē, & Apostolicē reddens, quam verba, Diuinā sapientiae fuit, aliam ex Hebraeo ferē de verbo ad verbum versionem tradi, qua ostendetur, nihil illos interpretatos esse, quod textui Hebraico esset contrarium. Vnde ipse Hieronymus in Apologia aduersus Rufinum docet, iniurium esse, si, cum translatio. 70. opera Iudaeorum esset vitata, lacerata, & truncata, & in Ecclesia legerentur versiones Iudaizantium, & qui a fide Christi apostatarunt, hoc est, Aquilae, Symmachi, & Theodotionis, sua, hoc est hominis fidelis, in Ecclesia non legeretur. His rationibus cognitis, & probatis B. Augustinus tandem Hieronymi versionem & recepit, & commedauit, sicut & tota Ecclesia, ad cuius vtilitatem spectabat.

Ecce iam Hebraicae veritatis habes duas translationes, alterā in Graecum sermonem ante Christi aduentum ferē per. 300. annos a. 72. Interpretibus factā, alteram a Christi in terrā aduentu redditam, vt iam tribus linguis Hebraea, Graeca, & Romana Vetus habemus Testamentum. Quod si haec tria exemplaria incorrupta extarent, & immaculata, non est in dubium vocandū, quin Hebraea, quae fons est, & origo aliarū, caeteris esset anteposenda: tum quia antiquior, & prototypus aliarū; tum quia magis in propria lingua phrasēs eius, hoc est, Spiritus Sancti loquentis conseruarentur quam in aliena; tum denique quoniam ex eodem loco multi sensus literales erui possent, propter fecunditatem Hebraearum vocum, cum tamen interpretēs non nisi vnum significatū exprimerē potuerit. Multae etiam allu-

Tertiu comodum Hieronymi editionis vulgarit.
 Iudaei quam honorificum de B. Hieronymi editione testimonium protulerint.
 Quartus fractus.
 Hier. to. 2.
 Aug. lib. 18. de Ciuitat. Dei, c. 41. to. 5. & lib. 4. de Doct. Christ. cap. 7. tom. 3.
 Si integra, in corruptaq; Bibliorū trina editio nobis costaret, quae nam caeteris praeferenda.
 Hebraea lingua fons est, & origo caeterarum.

Matt. 1.
 Dan. 13.
 De Latina, & vulgata D. Hieronymi versione distulit.
 Quod haec vulgata editio authentica sit, & ab omnibus recipienda, probatur.
 Prima ratio.
 Secunda ratio.
 Tertia ratio.
 D. Hieronymi encomiu.

fiones vocabulorū melius in propria lingua discernentur, vt Angelus de nomine Iesu dixit, & Abigail de Nabal stulto, & Daniel de falsis Susannae testibus secandis, & scindendis. Quonia igitur caeterae omnes versiones aut ab Ecclesia reprobatae sunt, aut teporum iniuria interciderunt, & sola illa Hieronymi, & altera. 70. Interpretu ad nos peruenit, propterea de his duabus consulram erit nostra proferre sententiā. Et praesenti quidē Prolegomeno de Latina, & Vulgata editione erit sermo, in alio vero de illa. 70. Interpretum versione distulimus.

De hac igitur Latina versione primu tractandum erit, an vt vera; & authentica ab omnibus sit recipienda? Secundum, an possint Graeca, vel Hebraea exemplaria ad eam, vel castigandam, vel melius intelligendam in consultationem adhiberi? Tertiu est, an illa a B. Hieronymo edita sit? nam de his omnibus dubitare multis nostrae aetate contingit.

Quod igitur authentica sit, ex eo primu probatur, quod ab Ecclesia Catholica Latina communi consensu recepta sit, & ferē per tredecim secula iam praualuit: nec tantu recepta est, sed etiam, postquam est introducta, prior illa. 70. Interpretum in Ecclesia Latina pra haec deserta est, ac planē relicta: & ferē omnes, qui intermedio hoc tempore commentaria in Scripturam edidere, illam pro vero textu venerabiliter agnoscunt, interpretantur, & communi consensu amplectuntur. Deinde Ecclesia Latina per hanc potissimu editionē ortas haereses confutauit: quid credere, quid operari filij sui debeant, docuit: illam ad Diuina officia, ad eonciones, ad disputationes publicas constanter adhibuit. Denique, in omnibus ad Ecclesiae aedificationem spectantibus, siue ad Haeticos & Schismaticos, qui omni tempore pullularunt, reuincendos, siue ad fideles arguendos, vel erudiendos, ac consolandos in mediū proposuit. Itē haec editio profecta est a viro doctissimo, sanctissimo, & sempiterna memoria digno, nimiru B. Hieronymo, quem Deus singulari rerū diuinarū, atq; hu-

manarum doctrina instruxit, & linguarum trium peritia ad miraculum vsque ornaui: qui tantum autoritatis culmen in Ecclesia Catholica consecutus est, vt Gelasius Romanus Pontifex non dubitauerit asserere, ea omnia se sentire, quae ipse tum contra Rufinum, tum contra alios, scripsit, quos vir praedictus zelo Dei, & fidei religione reprehendit. Hoc autem inferius solidius probabimus. Postremo accessit Concilij Tridentini approbatio; quod videns nostri seculi Haeticos palam contemnere Vulgatam, siue veterem Hieronymi editionem, nouasq; pro suo arbitratu quemque producere, tale condidit decretum: *Insuper eadem sacrosancta Synodus, considerans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiae Dei, si ex omnibus Latinis editionibus, quae circumferantur sacrorum librorum, quoniam pro authentica habenda sit, imotescat; statuit, & declarat, vt haec ipsa vetus; & Vulgata editio, quae longo tot. seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, & expositionibus pro authentica habeatur; & vt nemo illam reijcere quous praevertu audeat, vel presumat.* Haec nus ibi.

Iam secundo loco ostendamus, non ita fuisse Vulgatam Hieronymi editionem approbatam, vt propterea reiecta sint intelligenda, vel Graeca, vel Hebraica volumina: quod non est difficile ostendere. Nihil enim ibi de exemplaribus aut Graecis, aut Hebraicis agebatur; tantum inter tot editiones Latinas, quot nostra secula parturierant, quae nam ex illis praestaret, sermo erat: & reiectis reliquis Latinis, vnam hanc Vulgatam reliquis tanquam verioem, purioem, dilucidioem, ac suis fontibus, vnde est orta, magis consentientem pronuntiauit, atq; huic soli, vt commentarijs, & scholijs illustratur, contulit, vt illam ad conciones, lectiones, & publicas disputationes adhibeamus: atque adeo, vt nullus sibi tantum arroget, aut tantum audeat, vt eam reijciat, aut contempnat. Libe-

Dist. 15. c. sancta Rom. Ecc.
 Concil. Trid. sess. 4.
 An ita proba da vetus editio sit, quin, si opus fuerit, Hebraei, Graeci, codices possint in consultationem adhiberi.

rum autem reliquit omnibus, qui Scripturas profundius meditantur, fontes Græcos, aut Hebræos, quatenus opus sit, consulere, quo nostram vitio librorum, vel temporum iniuria corrupta emendare valeat, quo etiam eam dilucidius explicare, atque illustrare possint: non tamen ut eam, falso interpretatam, præsertim in rebus ad fidem, vel bonos mores spectantibus, vel errorem intolerabilem continentem condemnent, ut Hæretici frequenter impudētissimè faciūt. Quorū consiliū fuit; ut si hæc veterē editionem falsitatis, aut aperti mendacij convincere possent, confestim nobis opponerent, veterē Ecclesiā, quæ sine veris, & sinceris Scripturis fuit, Ecclesiam Dei verā minimè fuisse, & à se ipsis, & sua ætate, qui veras Scripturæ interpretationes se habere iactant, verā Dei Ecclesiam ortā fuisse. Voluit præterea sancta Synodus, ad hanc Latinam editionem amplectendam, & in omnibus consecrandā nos arctare, non quidē simpliciter, sed dummodo esset à vitijs, quæ in eā irrepserunt, & ab omnibus mendis, & erroribus emaculata, atque repurgata. Atque utinam labor in ea expurganda & recognoscenda inchoatus peculiariter illustrissimorum Cardinaliū, atque doctissimorum virorum deputatione à sanctiss. D.N. Pio. V. indictam, tandem aliquādo perficeretur: ita enim fieret, ut Latinam Bibliorum editionem genuinam, & germanam magno cum totius Ecclesiæ, & studiosorum utilitate breviter habere mus. Interim dum hæc in lucem prodit, nemo vetat, quin apertos errores ex Hebræis, vel Græcis codicibus, vel ex varia veterum Patrum lectione, vel ex constanti, & aperta ratione corrigere, atque emendare valeamus: si tamē Ecclesiæ Dei, & meliora sentientibus, in re præsertim tanti momenti, iudicium nostrum, ut par est, subijciamus. At verò ubi Hebræa, vel Græca lectio diuersa sit, non autem editioni Vulgatæ contraria, modo Latinam interpretationem non respiciamus, vel cōtemnamus, sed pro viribus, quoad eius fieri possit, & tueamur, & expli-

Si corrupta, vitiatq; antiquam translationem habemus, Hæretici quid fuissent iactanturi.

Vulgatā editionem à nobis recipi, ac probari, quatenus iubeat Tridentina sancta Synodus.

cemus, licebit nobis, salua Concilij Tridentini Generalis autoritate, siue Græci, siue Hebraici exemplaris lectionem variam producere, eamque uti verum Bibliorum textum expendere, & enarrare: nec tantum bonos mores per eā edificare, verum etiam Fidei dogmata cōprobare, & stabilire, atque adeo ab illa sumere efficacæ argumentum, tanquam ex textu Spiritus sancti. Ita enim sapē Hieronymus facere consuevit, qui in Cōmentarijs super Prophetas, post explicatā lectionem Hebræā variam ab illa. 70. Interpretū, literā persequi, & explanare solet. Hoc etiam à plerisque Catholicis scriptoribus, qui post Conciliū Tridentinū aliquid scripto obsignarūt, obseruatū video; ut nemo temere in Latinā inuoluet editionē, aut illā contumelijs afficiat: sed ubi illi illustratæ atque explanatæ fecerunt factis, Græca, vel Hebræa, si diuersa videantur, producant atque declarent. Ex quibus nonnulla omni acceptio- ne digna elicienda esse putauim. Primū est: Stultum esse, & propè hæreticū, Latinā editionem aut continere, aut irridere, aut in eius autorem, quasi rudē & imperitū debacchari. Secundū: Per contrariū stultum est in eū indignari, qui post expositā editionis nostræ literā, ex fontibus Græcis, vel Hebræis aliqua, vel diuersa, vel ad priorem illustrandam conferentia deprobat: utrumque enim perinde vitiosum est, & ut extremū à prudētī Interprete declinandum, atque damnandū. Tertium: Si quādo contingeret, ut aliud legamus in Vulgata, & Latina editione, aliud verò in Hebraicis, aut Græcis codicibus, si non contradicūt, sed tantum sunt diuersa, vtraque lectio est recipienda, & Catholico sensu explicanda: si verò contradicant sibi inuicē, sicut affirmatio, & negatio, quod perrarum esse solet, adhibenda est diligentia, & omnis opera ponenda, si qua ratione illa possimus ostendere in speciem tantum, & non re ipsa sibi aduersari. Ut quod legimus Genes. 8. de coruo eunte, & redeunte, donec siccaretur aquæ, iuxta Hebræos codices non repugnat lectioni. 70.

Quæ circa veterem translationē studio lecto- rī cauēda, atque obseruanda sint. Secunda obseruatio.

Tertia obseruatio.

Gen. 8.

aut

aut nostræ Latinæ, quæ habet negationem, quod coruus non est reuersus amplius ad arcam. Vbi verò nulla possit iniri concordia, illi lectioni magis esset standum, quæ magis cum præcedentibus & sequentibus consonaret, aut quæ magis conueniret cum Apostolicis, & Euangelicis literis, aut quæ antiquiora, & probatiora exemplaria pro se haberet, aut quæ à pluribus Patribus agnita est & probata, siue sit Hebræa, siue Græca, siue Latina. Etsi enim hoc priuilegio gaudeant linguæ illæ, in quibus aliquid à principio est scriptum, & postea ex illis in alia idioma transsumum, ut ubi aliquid dubij in versione inciderit, vltima fiat resolutio dubitationis in consulendis originalibus exemplaribus, ut docent Hieronymus, & Augustinus: sed hoc intelligendum est, si incorrupta essent, & fidelia illa exemplaria. Si verò fideliores, & incorruptiores probentur versiones factæ, essent ipsi fontes deserendi, & versionibus standum, quia fidelius asseruata sunt quam ipsi fontes. Et ita posset præferri Latina lectio Græcæ, & Hebræicæ. Quartum est: Nos hoc loco non suscipere patrocinij. Vulgatæ editionis, quasi vocibus significatioribus sit dilucidior, aut dictionum proprietate cultior, aut etiam interpretis Latini dexteritate felicior; sed quod diligentia fide, lectionis puritate, ac sententiarum veritate, quæ reliquis omnibus supereminet, ceteris versionibus antecellat. Agnouerunt enim Patres veteres, multa obscure, quædam improprie, quædam verò minus Latine esse conuersa: ceterum in his quæ ad Fidei dogmata spectant, & ad eruditionem nostram necessariò faciunt, nullum sanè intolerabilem continet errorem: neque hætenus ullus Hæreticorum, qui tot tragedias cōtra Vulgatam editionem excitarunt, id valuit euincere. Postremum est: Latinam hanc versionem ab Ecclesiā comprobata, ab autore perfectam, duobus modis accidere potuisse. Primo quidem eruditione humana, quia videlicet eius interpret incorruptos, natus fuit codices, & vtriusque linguæ, hoc est, eius ex qua cōuer-

Originales linguæ quid peculiare habeat præcæteris.

B. Hieronymus Augustinus.

Quarta obseruatio, cur scilicet Latinæ editionis hoc loco susceptum patrocinij sit.

De illa interdum antiqui Patres quid senserint.

Quinta obseruatio, quibus nam modis contingere potuerit, hanc Latinā editionē ab eius autore atque interprete fuisse perfectam. Primus modus.

tebat, & alterius, in quam trāsferēbat, perfectam cognitionem habuerit; adde tertio, industriam humanam, & studium in vertendo ab illo, quantum opus fuit, positum fuisse. Qui enim hæc tria præstaret, sine alia peculiari Spiritus sancti assistentia, puram, & verā translationem redderet. Atque hoc modo existimauit aliquando Hieronymus. 72. viros, non ut prophetas, sed ut interpretes scripturam Hebræā in Græcum sermonem conuertisse. Alius modus est; ut præter illa tria addamus etiam Spiritum sanctum mentem interpretis illustrantem ad veros & solidos sensus capiendos, & ad illos in alienam linguam propriè transfundēdos, atque explicandos dirigentem, etiam si minus castigatos codices habuerit, & minori vtriusque linguæ peritia præditus, & minori diligentia, & industria usus fuerit: nam hi omnes defectus per Spiritum sanctum assistentem facile suppleri possent. Quo verò ex istis modo Bibliorum translatio ex Hebræo fonte in Latinum sermonem facta fuerit, nobis certè non constat: quia siue priori, siue posteriori modo asseramus editam, eiusdem est autoritatis & ponderis apud omnes propter Ecclesiæ Catholicæ approbationem, quæ illam firmissimam, atque adeo factam rectam reddit. Si quis tamen vergeret, ut iudicium nostrum in re tanta depromeremus, profecto haud dubitarem asserere, eius autorem peculiari Spiritus sancti ductu & assistentia Hebræas literas Latinas reddidisse, & ad hoc sentendum his rationibus persuasus sum. Prima est: quia constat, Prophetas, Apostolos, & Euangelistas non nisi per Spiritum sanctum Scripturas nobis administrasse: ergo sine eodem transfusæ in alias linguas ille nobis Spiritus non dispensauit. Ipse siquidem Spiritus in Ecclesiā posuit Doctores, ut non circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris. Cum ergo nemo conuertat ex vno idioma in aliud, nisi prius quod interpretatur, intelligat; sit, ut cū Scriptura difficillima sit, & alios atque recōditos sensus habeat, vel interpretē eos

Hieronymus præfat. in Pē tateu. tomo 3. Alter modus

Quibus rationibus quispian persuaderi valeat, editionis vulgate auctorem peculiari Spiritu sancto in ea perficienda fuisse directum. Ratio prima

Ephes. 4.

Interpretis boni conditio.

minimè

B. Bernard.
in Epist. ad
frat. de Mō
te Dei de vi
ta solis. an-
te dimid.
Quo cōsilio
Aquila, Sym-
machus, ac
Theodotion
nouā ex He-
bræo inter-
pretationem
excuderint.
Secunda
ratio.
1. Cor. 12.
Infrā 14.

Tertia
ratio.

Quarta ra-
tio, ac postre-
ma.

minime apprehendisse, vt exprimeret, vel si apprehendit, & expressit, non si ne Spiritus sancti nomine, & inflatu cōuertisse. Quia, vt quidam ex nostris dixit, *Quo Spiritu Scriptura facta sunt, eo Spiritu legi desiderant: ipso etiam intelligenda sunt.* Quod si incētos ab Spiritu sancto sensus non accepit Interpret, minus potuit exprimere, ac proinde nō reddidit Scripturam, sed suos proprios sensus, vt fecerunt Aquila, Symmachus, & Theodotion; qui odio religionis, & studio versionis Septuaginta interpretum sepeliendæ nouas interpretationes protulerunt. Deinde inter alia Spiritus sancti charismata enumerat. Apostolus donum prophetiæ, & interpretationis sermonum; & hortatur, vt qui linguarum donum habent, orent Deum vt interpretentur, quo Ecclesiā aedificent. Si ergo ad aedificandam paruam Ecclesiam, ad quam quis dum concionatur ad horā, potest habere sermonem, & ad declarandum vnam, vel alteram Scripturam partem, opus est munere interpretationis sermonum, multo magis ad aedificandam totam Ecclesiam, & ad omnes Scripturas ex vna lingua in alteram conuertendas, peculiari Spiritus sancti magisterio opus esse dignoscitur. Nisi velimus, Deum parua curare, & quæ totum concernunt Ecclesiæ suæ corpus, negligere. Ad hæc, ex approbatione Ecclesiæ id maxime eliciamus: nam cum nouisset Spiritus sanctus illam editionem in totam tū presentem Ecclesiam, & per tot secula futuram, & sibi succedentem diffundendam, & per eam veterem, & vulgatam septuaginta interpretum editionē ab Ecclesiā, saltem Latina, deferendam, suoq; tempore œcumenico Concilio comprobendam, ac retinendam, par profecto fuit, vt tantæ rei, & toti Ecclesiæ profuturæ Spiritus sanctus peculiariter adfuerit, & interpretis mētē in plerisq; difficillimis locis rectē, & catholicē vertendis adfiterit. Deniq; idem posset nos autor eius (qui Hieronymus fuisse omnino creditur) admonere. Nam cum ille, flagitante Damaso Papa, atq; alijs permultis orthodoxis Episcopis, ad hanc Latinam ver-

sionem molendam animum appelleret post illam Septuaginta virorum editionem, quam miris modis & technis Iudæi deprauauerant; & ad Christi mysteria, quæ de illo loquuntur, vindicanda, atq; afferenda, quæ ab illis peruicaciter negabantur; non decebat tantæ sanctitatis, & fidei virum, tantq; in Scripturis intelligēdis, & enarrandis doctrinæ, & in tribus linguis mirum in modum instructi, speciali Spiritus sancti ductu, & magisterio destitui, cum res Fidei ageretur, & Christi gloria ex ea esset propaganda, & Scriptura innumeris gentibus cōmunicanda. Hinc Chrysoctomus, *Neque fieri, inquit, potest, eum, qui in Diuinis Scripturis magno studio, feruentiq; desiderio vacat, semper negligi: sed licet desit nobis hominis magisterium, ipse Dominus supernè corda nostra intrans illustrat mentem; rationi iubar suum infundit, detegit occulta; doctorq; fit eorū quæ ignoramus, tantum nos quæ a nobis sunt, afferre velimus.* Hæc ille, de quouis Doctore loquens: quid putamus ergo eū fuisse diciturum de Scripturarum interprete, qui illas in aedificationem, & vsum Catholice Ecclesiæ conuertit? His igitur rationibus euitum relinquitur, Latinam versionem non nisi ab Spiritu sancto fuisse profectam.

Tertio loco polliciti fuimus nos ostensuros, magnum Hieronymum huius editionis Veteris Testamenti certum, & indubitatum esse interpretem, & autorem: contra quod tamen multi hodie debacchantur, & constanter talem editionem, tam corruptam, à tanto viro fuisse profectam negauerunt. Quod non ambigo propterea id ab illis fuisse dictum, quo liberum illis esset & integrum in Hebræam veritatem quæcūq; vellent, adijcere, aut detrachere, vel in alium sensum detorque: deterrere enim eos, ne tale quid molirentur, tanti Patris autoritas, sanctitas, antiquitas, & splendor, quibus in Ecclesia Dei præfulget, facile poterat. Detrahendi tamen sunt ex numero voluminum Veteris Testamenti, Liber Psalmorum; Liber Sapientiæ, & Ecclesiasticus, Liber Baruch, & Epistola Hieremiæ Prophetæ: nam constat

Chrysoct. ho-
mil. in Gen.
35. initio,
tom. 1.

Veteris ex
Hebræo trās-
lationis au-
ctore B. Hiero-
nymū fuisse
comproba-
tur.

Quo antmo
hodie multi
antiquæ trās-
lationis Hiero-
nymū negent
auctorem.

Qui nam ve-
teres Sacri
Codices ex
Græca 70. In-
terpretū ver-
sione Latinē
redditi sint.

hos

Primum ar-
gumentum.
D. Hierony.
tom. 2. cir-
ca finem.
August. lib.
18. De ciu.
Dei, cap. 43
initio, tom.
1. Et lib. 4.
de do. Chri-
stia. c. 7. to-
mo 3.

Secundum
argum.
B. Hierony.
tom. 2. pro-
pē finem.

Tertium ar-
gumentum.
Idem Hiero-
nym. tom. 5.
6. 7. & 8.

Osc. 11. &
Matth. 2.
Ibidem.
Ioan. 3.

Idem Hiero-
ny. tom. 5.

hos omnes ex antiqua Ecclesiæ versione, hoc est. 72. interpretum, & non ex Hebræis fontibus translatos fuisse: quemadmodum etiam libri Sapiētiae, Ecclesiastici, & Machabæorum, ex Græco fonte tantummodo, in quo inueniuntur conscripti, conuersi sunt.

In primis igitur ipsemet Hieronymus testis est suam hanc esse ex Hebræo versionē. Ait enim in libro De Scriptoribus Ecclesiasticis in fine: *Novum Testamentum Græca fidei reddidit: verus iuxta Hebraicam transtuli.* Hæc ibi. Agnoscit & B. Augustin. hanc ex Hebræo versionem Hieronymo debere: quod constare potest, tū ex plerisq; ad Hieronymum missis epistolis, ad quas Hieronymus pro tuenda noua sua editione rescripsit; tū ex libro De ciuitate Dei, vbi ait: *Ex hac Septuaginta interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est, quod Ecclesia Latina tenent. Quamuis non desuerit tēporibus nostris presbyter Hieronymus, homo doctissimus, & omnium trium linguarum peritus, qui non ex Græco, sed ex Hebræo in Latinum eloquium easdem Scripturas conuerterit.* Hæc ille. Deinde ipse Hieronymus ad Augustinum scribens, & contra Ruffinum disputans, addidit, se præfationes suæ editioni ex Hebræo præposuisse. Nō potuit ergo tantus error permitti in Ecclesia, vt eius præfationes alterius editioni præponeretur. Tertio, ipse Hieronymus in libris Prophetarum enarrandis, suā ex Hebræo nouam, & veterem illam Septuaginta editionem in mediū proponit, & vtramq; explanandam curat, & sæpe ait: *Nos ita vertimus, vel, aliter transtulimus; aliter Aquila, vel Symmachus.* Et in hac ipsa editione ex Hebræo facta inuenimus Scripturarum testimonia, quæ ipse in illa Septuaginta interpretum versione desiderabat: Vt illud: *Ex Aegypto vocaui filium meū, & Quoniam Nazareus vocabitur, & Flumina de ventre eius fluent aqua viua, & similia, de quibus disputat libro De optimo genere interpretandi ad Pamachium. Et post cap. 12. Danielis: Hucusq; inquit, Danielē in Hebræo volumine legimus: cetera quæ sequuntur, vsque in finem libri, de Theodotionis e-*

ditione translata sunt. Et cum Ionæ 3. legeretur cucurbita iuxta communē Septuaginta interpretum versionem, & ipse vertisset, hederam; magniq; propterea tumultus in Africa inter fideles excitati essent: Hieronymus tamē in Epistola ad Augustinum, & in eiusdem Prophetæ Commentarijs asserit, se, Aquilam interpretem secutum, hederam vertisse. Si ergo Prophetas maiores, & minores; qui maior pars Veteris Instrumenti, & difficilior sunt, vni debemus Hieronymo; ergo & reliquos libros omnes, hoc est, Pentateuchum, & Historicos: nam Psalmorum librum cur Ecclesia ab Hieronymo cōuersum non receperit, ipse apertē in Epistolam ad Suniam, & Fratellā, his verbis declarat: *Hoc enim quoddam Septuaginta interpretes transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesia decantandum est: & illud ab eruditissimis sciendum propter notitiam Scripturarum.* Hactenus ille. Quarto, idem probatur ex eo, quod illa Latina, & vulgata Veteris Testamenti editio non potest esse vel Septuaginta interpretum, vel Aquilæ, vel Symmachi, vel Theodotionis, vel quintæ & sextæ editionum, vel Luciani Martyris: erit ergo ex Hebræo fonte opera D. Hieronymi illius lingue peritissimi translata. Cū enim verus septuaginta Interpretum editio totam Ecclesiam Latinam occuparet, certē nō potuisset, illa de medio sublata, noua alia introduci, nisi fama sanctitatis & doctrinæ B. Hieronymi totum Ecclesiæ orbem circumsonaret. Quod si quis obijciat, in hac vna Latina editione factam esse mixtionem diuersarum editionum, nempe Hebræicæ, Septuaginta, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & aliorum; & propterea nullius esse appellandam, sed diuersorum: dicendum est, eum, qui tantum præstare potuit, vt inter illas oēs versiones discerneret, quæ lectio esset præstantior; & omnes illas linguas callebat, vt ex omnibus verba meliora seligeret, maximæ fuisse autoritatis virum; atq; nō alium extitisse quàm Hieronymum, constat ex eo, quod in Prophetis enarrandis, & in Ecclesiaste, & libro Hebraicarum quæstionum omnes illas

Idem tom. 1
iux. finem.

Idem tom. 3

Quare Psal-
morū librū
ab Hierony-
mo conuer-
sum Ecclesia
non receperit,
eodem tē-
ste.
Quartum ar-
gum.

Cum hæc La-
tina editio
vetus aliorū
editionibus
constet, cur
Hieronymi
nomine ve-
niat.

Idem tom.
5. 6. 7. & 8.

edi-

editiones solus producit, illasq; ad se inuicem confert, vt significantiorem, & magis propriam deligat. Et ita ver- fio hæc Hebraicæ veritati responder, exceptis paucis, quæ ex aliorum edi- tionibus vt commodiora accepit: ex- clusis etiam pauculis, quæ tēpus edax rerum, vel negligentia librariorum vi- tiauit. Quinto, testatur hoc ipsum sty- lus ipse, qui planè p̄prius, perspicuus, & illustris est, & interdum non tam verbū de verbo, quàm sensum de sen- su reddit: id quod ipse se facturū pol- licetur libro De optimo genere inter- pretandi, nimirum se versionem para- re, quæ vice omnium illarum Græca- rum esset. Ad extremum, versio Lati- na, ex Hebræo codice est, & magnæ autoritatis: ergo ab aliquo doctissimo in linguis, & maximæ autoritatis in Ecclesia profecta est: at profecto nul- lus in Ecclesia nominatus, & illustris extitit, qui Hebræa, Græca, & Latina calleret perinde atq; Hieronymus. Est er- go Hieronymo, & nemini alteri hæc editio adscribenda.

Paucula tamen huic veritati oppo- nuntur, quæ breuī sunt à nobis expedi- enda. Primum opponitur, multa er- rata in eiusmodi editione inueniri, vt cogitari non possit à viro doctissimo profecta, qualis fuit Hieronymus. Respondemus, eiusmodi errores & de- fectus non tam Hieronymo, quàm scri- barum imperitiæ, aut alijs casibus, qui- bus subiectæ sunt literæ, esse imputan- das: nam, vt quidam dixit, *Mors etiam sexis, nominibusq; venit.* Hinc Hieronymus in præfatione in librum Paralipom. illud accidisse se- ptuaginta Interpretum editioni testa- tur: *Si Septuaginta, inquit, interpretum pura, & vt ab eis in Græcum versa est, e- ditio permaneret, superflue me, Chroma- ti, Episcoporum sanctissime, atque doctis- sime, impelleres, vt Hebræa volumina La- tino sermone transferrem.* Sic ille: nam fortasse tempore Hieronymi alia erat Septuaginta, atq; alia lectio Hebræa, quæ literis, vel syllabis continetur, vel diuersa eorundem verborum pronū- tiatio; qua variata, sensum variari ne- cessum est. Nam v. g. vt rem exēplo perspicuam reddam 78. El cū Sere fi-

gnificat Deum sub ratione fortitudi- nis: cum Segol supposito 78 est præ- positio Ad, vel, vt alij volunt, articulus dandi casui deseruiens: cum Patach 78 negationem denotat: vt h̄ literis transpositis & Dabar & Dibbar eadē sunt literæ, sed primum signat verbū, secundum pestem.

Secundo, quidam opponunt im- mutationem ordinis verborum, vt ali- ter videatur dici Latine, quàm in He- bræo habeatur, vt illud; *Perversi diffi- cile corriguntur, & stultorum infinitus est numerus:* pro quo alij legunt; *Cur- uum non potest dirigi, & defectus non potest numerari.* Ita enim legit Basilius lib. 1. in Eunomium. Respondetur, bo- ni interpretis non esse in singulis ver- bum de verbo transferre; ita enim di- xit quidam Ethnicus:

Nec verbū verbo curabit reddere fidus Interpres;

Sed interdum paraphrasticè verten- dum est, quod non nisi durè aliter in- terpretatur: idq; se fecisse in orationi- bus Demosthenis, & Aeschinis verten- dis testatur Cicero. Idem quoq; fecit- se Septuaginta interpretes, imò etiam Euangelistas, docet Hieronymus in e- pistola De optimo genere interpretā- di ad Pammachium; & idem in præ- fatione ad Chronicon Eusebij in prin- cipio, *Difficile est, inquit, alienas lineas insequentem non alicubi excidere: Ar- duum, vt qua in aliena lingua bene dicta sunt, eundem decorem in translatione cō- seruent. Significatum est aliquid vnius verbi proprietate, non habeo meum, quo id efferam: & dum quero implere senten- tiam, longo ambitu vix breuia spatia con- sumo. Accedunt hyperbatorum anfra- ctus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum: ipsum postremò suum, & vt ita dicam, vernaculum lingua genus: si ad verbum interpretor, absurdè resonat: si ob necessitatem aliquid in ordine, in sermone mutauero, ab interpretis videbor officio recessisse.* Sic ille.

Tertio obijcitur, quod ipse Hiero- nymus versionem suam quandoq; re- prendit, vt minus perfectam, & sin- ceram, illamq; corrigit. Vnde in illud Isaïæ 19. *Non erit in Aegypto opus, quod faciat caput, & caudam incuruantē, & c.*

Secundum argum.

Ecclesiasti- ci 1.

Basil. tom. 1

Horat. in ar- te, ante me- dium.

Boni inter- pretis munus quod.

Cicer. lib. De optimo genere Ora- torum.

Hieron. to- mo 2.

Idem.

Quam diffi- cile sit, & ar- duum alienā linguam in- terpretandi munus.

Tertium ar- gum.

Hieron. lit. V. in Isaïā tom. 5.

Quintum ar- gum.

Hieron. to- mo 2. in fi- ne. Sextum ar- gum.

D. Hierony- mus trium linguarum peritia ha- buit nemine superiorum.

Rationes, quibus ostē- ditur editio- nis Vulgatae autorem Hieronymū nō fuisse, diluan- tur.

Primum ar- gum.

Auson. Gal- lus.

Hieron. to- mo 3. circa initium.

Variato pun- ctorum situ, variari quo- que sensum esse necesse, exemplis ostenditur.

damnat

Melius esse ait Hierony- mus, propriū errorem reprehendere, quàm dum e- rubescit im- peritiā cō- fiteri, in erro- re persistere.

Quartum ar- gumentum. Hieronym. tom. 3.

damnat hāc interpretationem, & ver- bi ambiguitate se deceptū fuisse pro- dit. Et in eodem capite super id: *Erit terra Iuda Aegypto in festiuitatem, & c.* damnat suum errorem, & se autorem nostræ versionis testatur: *Melius, in- quit, reor etiam proprium errorem repre- bendere, quàm, dum erubescō imperitiā confiteri, in errore persistere.* His simi- lia nonnulla quandoq; testatur. Sed hoc non probat, huius editionis Hieronymum autorem non esse: imò po- tius hoc ipsum his testimonijs com- probatur: sed quædam tamen dilige- tius intuenti minus sibi placuisse, & aliter commodius verti potuisse: verū tantum rectè inferitur; Ecclesiam has emendationes Hieronymi non fuisse secutam. Nam ille non vt Apostolus, & Euangelista, sed vt Doctor edidit Commentaria: & cum Vulgatam edi- tionem, qua Ecclesia vtitur, dedit, ma- iori lumine illustratus fuit, quàm cum edidit commentaria: & ideo Ecclesia translationem eius retinuit, castiga- tiones, vel emendationes non acce- ptauit.

Postremò obijcitur, quod in libro Hebraicarum quæstionum, vbi corri- gitur Septuaginta interpretum anti- qua translatio, multa ibi emendauit, quæ postea in hac emendatione ex He- bræo retinuit. Nam cum Gen. 6. le-

gendum esse dixisset iuxta Hebræos: *Non iudicabit spiritus meus homines istos, quia caro sunt:* postea tamen in editione ex fonte Hebraico, quā no- bis dedit; legit quod prius reprehē- derat: *Non permanebit spiritus meus in homine, & c.* Sed hoc fecit Hieronymus ob verbi ambiguitatem: nam cum ver- bum esset *πρόσωπον*, nunc vnū, nunc alterum significatum secutus est. Vnde Ruffinus cum reprehēdisset Hie- ronymum, quod in secundi Psalmi ver- ficulo enarrando, hoc est; *Apprehēdi- te disciplinam,* & annotasset Hebraicè legi Naschequbar, & vertendum esse, *Adorate filium;* in translatione tamen Psalterij ex Hebræo vertisse, *Adorate purè,* respondit, vindicans se à calūnia Ruffini ignorantis, etiam Latine, ne- dū Hebraicè, quod vox Naschequbar ad verbum est, deosculamini, p̄ quo, ne putidè transferret, vertit, *adorate:* eo quod adorantes soliti sint manum deosculari. Bar autem significat filiū, & triticum, & electum, siue purum, & ita variè diuersis in locis vertisse; & secutum Aquilam, & Symmachum, *Adorate purè,* transtulisse. Ex his igitur tam lata oratione disputatis, liquidū, & comprobatum relinqui volumus, Latinam editionem Veteris Testamē- ti, verè esse B. Hieronymo, tāquā pro- prio autori, & interpreti, adscribendā.

Ruffin.

Hieronym.

Bar Hebræis filium sonat, quid aliud præterea.

PROLEGOMENON. IIII.

In quo ostenditur, veritatem, siue lectionē Hebræam, non esse sine plerisq; vitij s, & corruptionibus, vt non sit per omnia illi temere fides habenda.

VT His, quæ paullo antè pol- liciti sumus, stemus, & p̄- missa nostra compleamus, dan- da nobis est opera, vt luce clariùs meridiana ostendamus,

Hebræam lectionē multis in locis esse corruptam, & vitiatam; ac proin- de non esse tutum illi omni- nino niti, & fidem nostram adiungere, nisi iudiciū adhibeamus, ac diligenter omnia ver-

ba pona

ba ponderemus. Cùm enim Hebræi Sacrarum literarum codices penes Iudæos solos p tot secula asseruati sint, illiq; & Christi aduentui, & eius doctrinæ iniurijs, & contumeliosis, & nostri capitales hostes existant, nostræ prudentiæ est, mundorum animalium instar, & vngulam findere, & singula, antequam deuoremus, & traiciam, ruminare. Quæ quo maiori veritatis lumine perfundantur, in primis statuendum est, ante Christi aduentum Sacras literas non fuisse à Iudæis vitiatas: nam aliò qui de ea re à Christo, vel ab Apostolis essent reprehensi: vt docet Hieronymus ex libro 8. explanationum Origenis in Isaiam. Par etiã fuerat, vt Apostoli pro officio suo nos commonefacerent, vt intelligeremus quantum esset Hebræorum scriptis fidendum, cum negotium maximi momenti, hoc est, Sacrorum librorum veritas, ex ea vna re penderet. Secundo statuendum, Iudæos post Christi crucem non esse verisimile in gratiã & commodum nostrum Diuinos codices vitiasse: tum quia Christiana veritas mendacijs non indigebat, vt eis sustentari, & confirmari opus haberet, tum quia, vt Hieronymus idem testatur, *cachinum*, ait, *tenere non potero, vt Saluator, & Euangelista, & Apostoli ita testimonium protulerint, vt Iudæi postea falsaturi erant.* Sic ille. Denique Iudæos in seipso conspirasse, & pro nobis stare voluisse, nemo sani capitis asserat.

Tertio præmittendum, Iudæos post aliquot annos ab assumpto in cælum Christo, vt nobis aduersarentur, primum Septuaginta interpretum editionem in multis locis vitiasse: cui rei testimonio sunt veteres Patres, & præsertim D. Hieronymus, qui ad nouam ex Hebræo proferendam editionem ob eam causam excitatus fuit, & quia videbat in odium Septuaginta interpretum Aquilã, Symmachum, & Theodotionem nouas ac planè Iudaicas ex Hebræo protulisse editiones. Quod verò etiã neque Sacris Hebræis fontibus pepercerint, præsertim ex quo illa Hieronymi editio ex Hebræo in Latinum sermonem in manus omnium

venire cœpit, multis modis demonstrari potest. Principio, quia si integra sunt volumina Hebræorum, & sincera, necessariò confitendum est, editiones, tum Septuaginta Græcam, tum Hieronymi Latinã, quæ cum illis non conueniunt, falsas esse, ac deprauatas: at hoc quid aliud esset quàm dicere, populum reprobatum & excæcatum habere puras & germanas Scripturas; populo verò electo ac sanctificato tribuere falsas, ac vitiatas interpretationes? Qui autem hoc assereret, & diuinam prouidentiam, quæ illos deseruit, & eorum libros, & nos, atq; Scripturas nostras assumpsit, negaret; & Iudæorum synagogam, veram Dei Ecclesiam efficeret, populum autem Dei, & Christi nomen profitentem extra Ecclesiam collocaret, quia veris & germanis Dei Scripturis destitutum redderet.

Secundo, idem videntur Prophetæ insinuasse. Nã Hieremias in eos, qui Scripturarum notitiam, & legis scientiam iactabant, inuehitur, dicens: *Quomodo dicitis, Sapientes nos sumus, & lex Domini nobiscum est? Verè mendacium operatus est stylus mendax scribarum.* Hæc ille, Scribas & Phariseos perstringens, quibus, eum legis, & Scripturarum scientiam elati iactarent, Dominus opponit ignorantiam legis, & malignitatem, qua textus Scripturæ vitiaturos præuidebat. Nam more Prophetico præteritum pro futuro positum est: Operatus est, pro operaturus est. Atq; huic sensui seruiuit, & quæ antecedit, & quæ consequuntur. Meminerat enim paullo ante milui, ciconiæ, & hirundinis, quæ cum tempus suum mutandi loca agnoscent, Israël tamen rei maximè salutaris, hoc est, aduentus Messias ignorantia teneretur. At hoc quid est aliud, quàm quod Dominus apud Lucam ait: *Cum videritis nubem orientem ab Occasu, statim dicitis, Nimbis venit: & ita fit: & cum Austrum flantem, dicitis, Quia aestus erit: & fit. Hypocrita, faciem cæli, & terræ nostis probare; hoc autem tempus quomodo non probatis?* Post hæc subiungit Prophetæ; *A minimo vsque ad maximum omnes auaritiam sequuntur.* Insigne auaritiæ

Primum argum.

Secundum argum. Hierem. 8.

Miluo, ciconiæ, & hirundini quid sit à natura institutum.

Luc. 12.

Hier. 8. & Isa. 56.

verbum

Literæ Sacre ante Christi aduentum integre, incorrupte, & permanserunt.

B. Hieronymus in cap. 6. I. Isaiæ, a med. tom. 5. initio.

Quod Iudæi post Christi crucem, in gratiã & commodum nostrum Sacros libros minime vitiarint. Hieronymus ibidem.

Iudæos aliquot post annos ab assumpto in cælum Christo editionem Septuaginta interpretum maligne deprauasse.

Quod Iudæi Hebræa quoque veritatem corruerint, pluribus demonstratur.

Ioann. 11. verbum fuit: *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent locum nostrum, & gentem.* Si ergo & quæ præcedunt, & quæ sequuntur, tempora Christi attingunt; ergo & intermedia illa de stylo scribarum operantium mendacium, ad eadem tempora sunt referenda. Adde, quod ipsemet Hieremias, quasi explicans quæ dixerat, cum loqueretur de Prophetis, hoc est, Doctoribus falsa docentibus, & furantibus verbum Domini, *Et peruertistis, inquit, verba Dei viuentis, Domini exercituum Dei nostri;* vel, vt habent Hebræa, *verba deorum viuentium.* Vt igitur Iudæi se ipsos à Messie fide, & cognitione subtraxerunt, & seipso perdidit, ac deprauarunt; ita etiam interdum suas Scripturas corruerunt. Atque vt à Pilato auferri, ac deleri peterent titulum desuper scriptum: *Iesus Nazarenus Rex Iudæorum,* & mutari in alium, reuera si in sua potestate positum fuisset, declararunt quid facerent; nam deleuissent titulum, & mutassent: ita sanè quid fecerint post eius mortem in Scripturis, quæ penes eos erant, satis insinuarunt. Locos enim multos, quibus peculiariter Iesus Rex Iudæorum promittitur venturus, illi deprauarunt, vel de medio sustulerunt, vt illud; *Donec veniat qui mittendus est,* id est, Christus Rex, & Messias: & illud etiam corruerunt; *Regnauit à ligno Deus:* vt infra dicturi sumus. Multa quoque alia ab eis deleta sunt, addiderunt alia, permulta quoque permutarunt. Et vt mendacium de Christo sublato per discipulos custodibus dormientibus pecunia scienter redemerunt, vt resurrectionis veritatem negarent: ita reuera mendacijs, & corruptionibus Scripturas Septuaginta interpretum, quasi clarè concionantes resurrectionem Christi, mortem, & fructum eius, repleuerunt; etiam si minimè ignorarent se studiose mentiri, vt Christianis imponerent. Quorsum, quæso, bone lector, tantoperè Dominus cauisset per Mosen: *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo? & iterum; Quod præcipio tibi, hoc tantum facito Domino: nec addas quicquam, nec minuas.* Et

per Salomonem: *Omnis sermo Dei ingnitus* (hoc est, igne à Deo purgatus) *clypeus est omnibus sperantibus in se: Nec addas quicquam verbis illius, & arguaris, inueniarisq; mendax.* Quorsum, inquam, Deus hæc præcepisset, nisi quia nouerat hanc Scripturarum deprauationem per Iudæos aliquando futuram, vt nos Sacris literis spoliarent? Verius ipsi eis spoliati, de quibus Dominus dixit: *Auferetur à vobis regnum Dei* (id est Sacrarum literarum intelligentia) *& dabitur Genti facienti fructus eius.* Et explicans alio loco quale illud sit regnum, dixit; *Va vobis, Scribæ, & Pharisei hypocrita: quia clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sentitis intrare:* quia detortis nimirum sensibus, & falsis occluserunt ostium fidei in Christum, & vitiatas, & corruptas Scripturis nobiscum decertant.

Explico apertius qualis fuerit illa corruptio: non quidem vniuersalis ab illorum maioribus in vnum congregatis in odium Christianorum facta, quæ apud nullos historicos legitur, & quæ fieri non poterat, propter editionem 70. Interpretum, quæ per trecetos annos ante Christi aduentum facta fuit, & per multas orbis partes dispersa: nã statim fuisset fraus detecta, & agnita: neque reuera facta est, cum ipsi Hebræi codices hodie extant, eadè habentes lectionem quã nos habemus in Græcis, & Latinis codicibus, præterquã in nonnullis, qui merito existimantur deprauati. Quare generalis corruptio non fuit, sed particularis: nec tantum illa quæ casu accidit iniuria temporum, aut negligentia scribarum, sed etiã ea, quæ potuit malitia & fraude ab aliquot Rabbinais perfici, quo nobis in quibusdã locis veritatem de Christo eriperent. Etenim natura comparatè est omnibus Hæreticis, vt post acerbas cõtentiones, & pteruas disputationes, libros Sacros, aut quedã eorum fragmenta, vel Canonicos deneget, aut detruncet, aut corrumperet, vt fecit Marcion, & alij veteres Hæretici, vt testis est Tertullianus, & nostro seculo satis id Lutherus ostendit, qui D. Iacobi Epistolã, & libros Machabæorum de albo Canonicorum librorum abstulit.

Prout. 30. Sermo Dei ignitus quid.

Verbo Dei addendũ, aut detrahendum, cur Dominus vetuerit.

Matth. 21. Quale illud sit regnum, quod Iudæis auferendum Christus prædixit.

Infra 23. Quomodo Scribæ, & Pharisei regnum cælorum clauderent ante homines.

Vnde manifestũ sit, Scripturam in vniuersum minime à Iudæis potuisse corrumpi.

Eiusmodi corruptionem Scripturarum particulare extitisse tantummodo.

Hæreticorum ingenium.

Tertull. in libris aduersus Marcio.

Qui libri Sa cri Luthero apocryphi, e iusdem mira inScripturis corrupendis licentia. Ioann. Co- chleus.

Iudæos quã Hæreticos ef se ad Scriptu ras deprauã- das lóge pm priores. Hieronym.

Rom. 1. Quid pbet, non minus E uangelicos codices quã Propheticos potuisse cor rumpi.

Tertium ar- gument.

Primus locus. Gen. 49. B. Hierony. Ioann. 9. Exod. 4. Isa. 16. Infra 48. Supra 8.

Illud Isaie: Pro eo quod abiecit popu lus iste a- quas Siloë quã vadunt cum silen- tio, quid sibi velit.

& in noua sua versione, qua Sacras li- teras in Germanicam linguam con- uertit, vt Cochleus, & alij Catholiciln- guã illius Germanicã gnari testan- tur, suprã mille ac trecentos locos Scripturã deprauauit. Si ergo hoc Hæretici fecerunt, qui tanto odio Ec- clesiam non profequuntur, atque Iudæi, & Christo ipsi fauent, eius glo- riam, & gratiam magnificantes: quid non ausos fuisse Iudæos dicemus, qui Christum aperto odio profequun- tur, & vt Hieronymus testis est, in suis quotidianis precibus maledi- cta, & conuicia Christo ingerunt, & pro abolitione regni eius Deum de- precantur? Quare illorum excæca- tio, & proterua longè illam Hære- ticorum superat, quã potuit illos in- ducere ad corruptionem nonnullor- um locorum Scripturã. Et certe in- credible mihi fit, Iudæos excæcatos, & a Messia omninò abalienatos, & fractos tanquam ramos bonã arboris, maiori priuilegio potiri in suis libris tuendis a corruptione, quã Dei Ecclesiam in Euangelijs, & Epi- stolis Pauli propugnandis. Nam Hæ- reticos patitur, qui libros Canonicos inficiantur, aut illos vitiant, & deprauant; prauè quoque intelligunt, & deprauatis explanationibus inter- pretantur. Quid nì ergo peiora pec- casset dicamus Iudæos?

Tertio idem multis exemplis de- monstro, & præsertim ab vdecim locis deprauatis; ne quisquam nos ca- lumniatores appellare possit. In pri- mis Genes. 49. dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore e- ius, donec veniat qui mittendus est. Vbi Hieronym. videtur legisse מִיִּשְׁכָּן Schiloach, de qua voce dicitur Ioan. 9. Vade, laua in natatoria Siloë, quod interpretatur Missus, aut Mittendus, vt in Scripturis traditur: Obsecro, Do- mine, inquit Moses, mitte quem mis- surus es; & Isaias; Emitte agnum, Do- mine, dominatorem terrã: per eundem ait ipse Messias; Dominus Deus misit me, & Spiritus eius. Confirmatur ver- bis eiusdem Isaie cap. 8. Pro eo quod abiecit populus iste aquas Siloë, quã vadunt cum silentio. Id est, vt inter-

pretatur Eusebius, & Procopius, i- psium Emmanuelem, qui est fons a- quã salientis in vitam æternam: ta- citè fluentis iuxta historiam fontis, qui tacitè fuit, eo quod ipse veniit quietè, placidè, rectè. Et Epiphanius contra Colorbasios: Propterea quòd non voluistis vos aquam Siloam placidè procedentem, &c. id est doctrinam mis- si à Deo Patre. Eòdem modo inter- pretatur Ambrosius Epistola 75. ad Bellicium, propè initium. At Iudæi vt hanc lucem obscurarent, corrupe- runt, & legunt מִיִּשְׁכָּן hoc est Schiloh, quã vox apud Hebræos nihil signi- ficat, aut occulta est, & ignota eius significatio, adeò vt eam vocem Xan- tes Pagninus ininterpretatam reli- querit. Certè Chaldæus Paraphrastes legit: Donec veniat Messias: & in glos- sa Hebræorum habetur quod Schiloh sit nomen Messie. Et Rabbi David Kimhi in libro Radicum ait, Schiloh descendere à verbo Schil, & signifi- care filium eius, vel filium suum: & asserit, He poni loco Vau, quã indi- cat tertiam personam masculinam: sed He, est signum terciã femini- nã. Sic ille. Quòd si istam mutatio- nem He in Vau deseramus; sensus e- rit: Donec veniat filius mulieris. Et ita agnosce vel in Textu corrupto Di- uinam prouidentiam. Est enim Chri- stus filius mulieris, non filius viri. Ita etiam sæpe accidit, vt quã ma- nifestè sunt à Iudæis corrupta, suos habeant non contemnendos sensus.

Deindè Apostolus ad Hebræ. 1. producit Scripturam dicentem: Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terra, dicit. Et adorent eum omnes Angeli Dei. Hoc autem testimo- nium nisi in Hebræo inueniretur, homo Hebræus, & ad Hebræos scri- bens, minimè produceret. Et certè in Hebræo, vt iacet modò, non in- uenitur, sed benè apud Septuaginta duos. Nam in Cantico Moyfis inter versiculum illum: Inebriabo sagittas meas sanguine, & alterum sequentem, nempe: Laudate Gentes populum eius, integer versus desideratur, qui est in editione Septuaginta, nimirum: Ευ- φράδηντι δὲ ὑψαυοὶ ἑμα εὐτῶ; καὶ προσομιναῖ-

Euseb. lib. 7 demonstr. E uangel. c. 2. tom. 1. Procop. in Isai. c. 8. Ioann. 4. B. Epiphan. in Hæresim 35. propè si- nem. D. Ambrosi. tom. 3. sub finem.

Xantes Pa- gnin. in sua versione ex Hebræo.

Schiloh quid Hebræis, & vnde sit di- ctum. Rab. David Kimhi.

Iudæorum corruptelis Sacrorum li- brorũ, quam bene contra ipsos vti no- uerit Spiritus sanctus. Hierem. 31.

Secundus locus. Hebr. 1.

Deut. 32.

τωσων αὐτω παντες Αγγελοι Θεου. hoc est: Letamini celi simul cum eo; & adorent eum omnes Angeli Dei: ex quo loco Paulus illa verba produxit. Atq; hunc versum agnoscunt vt verum & cano- nicum Iustinus martyr in Dialogo cõ- tra Tryphonem, & Augustinus lib. 5. locutionis de Deuteronomio in fine. Explicant verò huc locum Procopius Gazæus, asserens esse citatum ab Apo- stolo in Epistola ad Hebræ. 1. & Theo- dorus lib. Quæstionum in Deutero- nom. & Euthymius in eiusmodi Can- ticum scribens, & citatũ à Paulo ver- sum tradit ibidem Iustinus. Nec pos- test dici, quod ex Davidis Psalmo 96. produxerit Apostolus, vbi dicitur: Adorate eum omnes Angeli eius: audiuit, & letata est Sion: quia in hoc Psalmo verbum Imperatiuum est secũdã per- sonã, non terciã; & dicuntur Angeli eius, non Angeli Dei. Non ergo Psal- mus Davidis, sed Canticum à B. Pau- lo producitur. Et cum hoc loco con- iungimus, quod in sequenti versicu- lo habent Septuaginta duo Interpre- tes, carent verò Hebræa. Habent e- nim: Laudate Gentes populum eius; vel, Letamini Gentes cum plebe eius. Ευ- φραδηντι Εὐφραντε τῷ λαῷ αὐτῶ. Incipit autem hic versus ab eòdem verbo ευ- φραδηντι, quo præcedens; & ideo for- tassis prior versus omninò desidera- tur. Addunt verò Græca: Καὶ ἰψοι κα- τασαυ αὐτω παντες διεθ Θεου: id est, Et confortent eum omnes filij Dei. Quem locum Epiphanius in Ariomanitas, & in Ancoratu producit, ad proban- dum, Christum ab Angelo in horto confortatum. Adde, prophetam Moy- sen eòdem prorsus verbo iuxta Sep- tuaginta interpretes vsũ, nempe ευφραντε, quo vsus est ipse Euangelista. Deinde aduerte, huius versiculi prio- rem partem citatam à B. Paulo Ro- man. 15. ad probandam vocationem Gentium ad Euangelium cum popu- lo qui ex Iudæis credidit: ideo non mirum si hic sit sermo de Christo. Præterea, iidem sunt Angeli Dei, & filij Dei. Nam Iob habet cap. 2. Cum quadam die venissent filij Dei, & sta- rent coram Domino. Et iterum Iob 38. Vbi eras cum me laudarent astra matu-

Iusti. Mart. tom. 2. August. lib. locut. Deu- teron. num. 76. tomo. 3. circa princ. Procop. Ga- zæus in Deu- tero. c. 32. Theodo. lib. quã. in Deu- teron. q. 42. tom: 1. ali- quãto à prin- cip. Euthymius. Iustm. ibid. Prædictum testimonium ex Psal. 96 sumptum ab Apostolo nõ fuisse, vnde constat. Psal. 96. Deuter. 32.

B. Epiphan. in Hæresim 69.

Luc. 22.

Rom. 15.

Angeli Dei in Scripturis ijde sunt qui & filij Dei. Iob 2.

tina, & iubilarent omnes filij Dei? Vbi Chaldæa paraphrasis habet: Exulta- rent omnes acies Angelorũ. Septuaginta duo interpretes: Quando creabam a- stra, laudabant me voce magna Angeli Dei. Iidem ergo sunt filij Dei, & An- geli. Et probatur etiam per Psalmum 88. Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino, similis erit Deo in filijs Dei? In- terpretatur Chaldæus Paraphrastes: Quoniam quis ille, qui in athere aquatur Dño, qui cõparetur Dño inter choros An- gelorum? Postremò quod priori versu dixit: Adorent eum omnes Angeli Dei; ad diuinam Christi referendum est na- turam, vt etiam illud citat Paulus He- bræ. 1. Cum verò in versu sequenti ait, Et confortent eum omnes filij Dei, ad hu- manam est referendum, quã eguit cõ- fortatione, non ad Diuinam. Et quem admodum species adorationis fuit, quòd Angeli ministrarunt Christo in infantia, & in deserto post deuidũ, triumphantũq; Satanam: ita etiam species adorationis eorũ Christo Do- mino exhibitã fuit, quòd illum in a- gonia orantem confirmarunt. Et teste Epiphanio in prædictis locis, Angelus dicebat: Tua est adoratio, tuum est do- minium, tua est potentia, tua est fortitu- do: Quã verba sunt agnoscantis in il- lo diuinitatem, & potentissimã vir- tutem eius; & confitentis ipsummet qui omnia potest, sponte sua propter nos celsisse ad tempus omni solatio, & virtuti, & humanitatem suam de- seruisse, subtraxisseq; omnem corro- borandi, & confirmandi seipsum vir- tutem, & rationem. Non dissimula- bo tamen, Iustinum, & Euthymium legere: Et fortificentur, siue inuale- cant ei omnes Angeli Dei. Procopius verò, & Theodorus in locis prædi- ctis legunt: Et confortent eos omnes Angeli Dei: Quia videlicet omnes sunt administratorij Spiritus in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capiunt salutis. Et Euthymius admonet, quãdam exemplaria habere: Et forti- ficent eum (scilicet populum eius) omnes Angeli Dei. Sed Epiphanius, vt di- ximus, eum, ad Christum cõfortatum ab Angelo retulit.

Christi in passione hu mana, nõ di- uina eguitna tura Angeli confortatio- ne.

Luc. 2. Matth. 4.

Luc. 22.

B. Epiphan. Quibus ver- bis Angelus Christum in agonia oran- tem confir- mauerit se- cundũ Epi- phanium.

Iustm. tom. 2.

Euthym. Procopius. Theodorus.

Heb. 1.

Tertius locus.

Tertius locus producitur ex Psal-

Psal. 18.
Rom. 10.

Hieronym.
tom. 8.

Qua Hebrais quid.

Apostoli, ecc
li in Scriptu
ris cur dican
tur.
Marc. vlt.
Ibidem.

Quartus
locus.
Paul. Bur
gen.
Psal. 21.
Hieron. to
mo 8.

Isa. 38.

Eius loci: Fo
derunt ma
nus meas, &
pedes meos,
inepta pl
nè, & ridicu
la Xantis Pa
gnini inter
pretatio rej
citur.

mo 18. vbi dicitur: *In omnem terram exiuit sonus eorum*, & ita legunt Septuaginta, & Paulus ad Rom. 10. citat, secutus Septuaginta, & Hieronymus ex Hebraea veritate similiter legit. Vnde videntur legisse *וְיָצַח* hoc est, vox, seu sonus eorum: & quadrat his quæ præcedunt de cælis enarrantibus gloriam Dei, quasi certis, & articulatis vocibus, de quibus ait: *Non sunt loquela, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum.* Quadrat & sequentibus, cum ait, *Et in fines orbis terra verba eorum*: tribuens per metaphoram cælis voces & verba, & narrationem, & annuntiationem. Nunc Iudæi corruptè legerunt *וְיָצַח* Quam, quæ vox significat filium, lineam, regulam, seu funiculum: subtrahentes enim à litera Lamed partem superiorem, reddiderunt Vau, & pro *Quam* legunt *Quamam*. Seruit etiam huic sensui litera Chaldaea, quæ habet: *In omnem terram exiuit extenso prospectus eorum*: quod & in cælis corporeis locum habet, & in spiritualibus Apostolorum cælis. Nam vbiq; prædicauerunt quasi se extendentes, vt viderentur cæli materiales: & Dominus sermonem eorum confirmauit.

Quartus locus, quem conqueritur Paulus Burgenfis coriuptum. Siquidè Psal. 21. habetur: *Foderunt manus meas, & pedes meos*: vbi Hebraicè legitur *וְיָצַח* Caru, 72 interpretes *וְיָצַח*, & Hieronymus ex Hebræo, *fixerunt*. Nunc verò Iudæi corruptè legunt *וְיָצַח* id est, *sicut leo, manus meas, & pedes meos*: quæ certè lectio violenta est, quia non habet verbum, & quia etsi in alio loco habeatur (sicut Isa. 38. *Sicut leo, sic cõtriuuit omnia ossa mea*) ibi tamen est aliquod verbum aptum, hic autem neque singulare, neque plurale verbum habet: & consequentia Textus exigeret plurale, quia præcedit: *Quonia circumdederunt me canes multi*. Et sequitur: *Dinumerauerunt omnia ossa mea: & diuiserunt sibi vestimèta mea, &c.* quare apertè patet Iudæorum dolus. Ridiculum autem, & omni explosione dignum est, quod Xantes Pagninus ad Iudaicam perfidiam propugnandam excogitauit, & in margine interpretationis suæ adiunxit: *Fugiente Da-*

uide per abrupta instar quadrupedis, manus eius, & pedes perforabantur. Vnde Hebrai legunt: *Quasi leonis manus mea, & pedes mei*. Sed ignorare voluit hic bonus vir, quòd totus hic à primo versu vsque in finem psalmus, Christo auctore, & Euangelistis, de Messia, non de Dauide loquitur. Deinde habere manus, & pedes leonis, non est habere eos perforatos, sed perforantes, & configentes alios potius, quàm seipsum. Manifestè etiã Iudæizat editio, quæ ponitur è latere paraphrasis Campensis: *Frangit, inquit, manus meas, & pedes meos instar leonis*. Sed Munsterus, etiam si hæreticus, consultius in scholijs suis dixit, recurrdum esse hoc loco ad antiqua exemplaria. Sed quæ nam, quæso, antiquiora, vel puriora esse potuerunt, quàm illa 72. interpretum, qui per trecentos annos ante Christi crucem Biblia in Græcū verterunt eloquium?

Quintus locus: Conqueritur Iustinus Martyr in Dialogo contra Tryphonem Rabbinum Ephesi Archifynagogum, quòd versiculum illum Psal. mi 95. *Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit*, Iudæi corruerint; & subtraxerint, atque eraserint duo verba, nēpe, *A ligno*, siue, vt ille ait, *ἐκ τοῦ ξύλου*, atque hoc odio crucis Christi, quæ tamen olim erant in Hebræo. Quod ex eo probat, quia Septuaginta interpretes illa duo verba haberent. Nam, vt docet Hieronymus ad Damasum in Procemio super quatuor Euangelia, hoc obtinuit Ecclesia per translationē Septuaginta, vt quicquid noui Interpretes, vel eraserint, vel subtraxerint, vel addiderint, vel mutauerint de textu Hebræo, statim detegatur dolus. Et certè cum prius post illa verba: *Dicite in Gentibus, quia Dominus regnauit*, haberetur *וְיָצַח* hoc est, lignum, mutatae sunt illæ duæ literæ in alias duas *וְיָצַח* quæ significant certè, vel etenim: & de versu superiore translatae sunt in sequentem. Vnde sequitur: *Etenim correxit orbem terra*. Inuat etiam hunc Textum catholicum quod sequitur paullo post in eodem Psalmo: *Tunc exultabunt omnia ligna siluarum à facie Domini*; id est peccatores in-

Munsterus hæreticus notatur insipientia.

Quintus locus.
Iustin. Mart.
tyr tom. 2.
Psal. 95.

B. Hierony.
tom. 3. cir
ca princip.
Septuaginta
vitorum tra
latio quid Ec
clesiæ cõtule
rit, teste Hie
ronymo.

Psal. 95.

Per ligna sil
uæ peccato
res mystice
designantur.

fructuosi

fructuosi vt ligna siluæ, & apti ad ignem: qui virtute Crucis conuersi sunt ad Christum, & facti arbores fructiferæ. Quòd si sententijs Patrum agamus, profecto permulti sunt & graues Doctores, qui hanc lectionem sequuntur, & ponderant. Ait enim Cassiodorus in hunc locum: *A ligno, alij quidem non habent traditores; sed nobis sufficit quòd Septuaginta interpretum auctoritate nobis firmatum est.* Augustinus in eundem Psalmum bis eius sententia meminit, & Ambros. de ligno Crucis disputans. I. Cõm. 1. 1. Adde Leonem Papam serm. De passione, & Arnobiū in eundem locum Psal. Cyprianum lib. aduersus Iudæos, denique Tertullianum, qui in duobus locis, id est, lib. 3. in Marcionem, & libro in Iudæos, cap. Quod Patriarchæ ostendunt figuram Crucis, hæc eadem verba habet, *Age nunc, si legisti, penes Prophetam in Psalmis: Dominus regnabit à ligno, expecto quid intelligas, ne forte lignarium aliquem Regem significari putetis, & nõ Christum, qui exinde à passione Christi superata morte regnauit.* Et confirmans hunc Textum, producit alterum Isaiae similem, subiungens: *Proinde & Isaia: Quoniam, puer, inquit, natus est nobis, & datus est nobis filius. Quid nouum, si non de filio Dei dicitur, & natus est nobis, cuius imperium factum est super humerum ipsius? Quis omnino Regem insigne potestatis sua humero praefert, & non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate vsus noua? Sed solus nouus Rex seculorum, Christus Iesus nouam gloriam, & potestatem, & sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, vt secundum priorem prophetiam exinde Dominus regnaret à ligno.* Hactenus ille, qui in eodem libro, cap. De claritate Gentium in Christo Iesu, tractans illud, *Exterminauerunt manus meas, & pedes, ait: Hac Dauid passus non est, vt de se meritò dixisse videatur, sed Christus qui crucifixus est. Manus autem, & pedes non exterminantur, nisi eius, qui in ligno suspenditur. Vnde & ipse Dauid regnaturum ex ligno Dominum dicebat.* Vbi aduerte, Tertullianum legisse, non *ἐξ ὕλης*, id est foderit, sed, *ἐξ ὕλης* per Iota,

ambrosius
cassiodorus
augustinus
cassiodorus

Leo Papa
serm. 4. de
Pass.

Arnob. in
Psal. 95.
Cyprian. De
montib. Si
na, & Sion:
inter med.
& finem, cir
ca operis fi
nem.
Tertull.

Isa. 9.

Quæ regum
sunt propria
terrenorum.

Propriū Re
gis Christi
quid.

Idem Ter
tull.
Psal. 21.

id est exterminauerunt. Aduerte etiã, Iudæos non tantum corrupisse Textum in Hebræo, sed etiam suis clamoribus cachinnis, & contentionibus (quibus soliti erant agere, cum disputarent cū Christianæ fidei professoribus, vt scribit Origenes ad Iulium Africanum) obtinuisse, vt nos etiam de Græcis, & Latinis codicibus eraderemus verba illa, *A ligno*, & similia alijs locis, putantes in Hebræo non haberi: sed id à Doctoribus nostris, quos ignorabant, & à Psalterio quod Romanum vocatur, & à quibusdam Textibus antiquis firmis, qui in Bibliothecis asseruantur, obtinere minime poterunt; quemadmodum nec ab hymno Ecclesiastico, in quo canere soliti sumus:

*Impleta sunt qua concinit
Dauid fidelis carmine,
Dicens in nationibus,
Regnauit à ligno Deus.*

Sextus locus est apud Isaia. c. 28. vbi habetur: *In alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic, & nec sic exaudient me, dicit Dominus: & ita producit hunc locum Apostolus in priori ad Corinth. & Hieronymus ex Hebræa veritate ita transtulit: *In loquela enim labijs, & lingua altera loquetur ad populum istum. Cui dixit: Hac est requies mea, respicite lassum, & hoc est meum refrigeriū: & noluerunt audire.* Et intelligendum est, Deum loqui, vt explicauit Paulus; nõ Prophetam, vt de suo addidit Pagninus. Quem locum Iudæi corruerunt, mutata litera Zain in literam Gimel, quæ sunt inuicem valde similes. Legit enim *וְיָצַח* belaageloco *וְיָצַח* Belaaze. Prius illud verbum significat, in subsannantibus, vel, blesis, siue balbutientibus labijs: secundum autem Belaaze, significat varietatem, & diuersitatem linguarum: quod Septuaginta reddiderunt, *Διά φωνισμὸν χιλιῶν*, id est, per vitium, aut barbariam labiorum. Vt enim docet Pagninus in Thesauro, in dictione Laaz, Moris est Hebrais omnes linguas, quæ non essent lingua Sancta, vitium labiorum, aut barbaricè appellare. Hinc Psal. 113. *In exitu Israël de Aegypto, domus Iacob de populo barbara*. postrema verba Hebraicè dicuntur *וְיָצַח* id est, de populo barbarè*

Origen.

Qua nam occasione factū sit, vt de versu illo; Dicitur in Gentibus, quia Dominus regnauit, illa duo verba eraderentur, à ligno, secūdu Origenem.

Sextus locus.
Isa. 28.

1. Cor. 14.
Hierony. in
Isai. lib. 9.
tom. 5.

Xantes
Pagni.

Idem.

Iudæi omnes linguas præter linguam Sanctam, vitium aut barbariam labiorum dicere solebant.
Psal. 113.
Quid illud Psal. Iacob de populo barbara.

Act. 2:

Cyrill. in c. Isa. 28. Gregor. Nazianz. Chrysoft. to mo 3. circa finem. Varios Gentium populos ad Christum Apostoli traxerunt varietate linguarum.

Origen. in epist. ad Roma. tom. 2. Apostoli solent & Evangelistae testimonij de Lege sumpti extremis ductis media refecare: vt tradit Origenes.

1. Cor. 14. Septimus locus. Luc. 3. Isai. 40.

Octauus locus. Hierem. 11

Iustin. mar. tom. 2.

loquere. Hinc idem est prorsus sensus 70. & Hebraicae veritatis, & editionis Hieronymi, & sensus est manifestus cum eo, quod dicitur Act. 2. Et appa-ruerunt illis dispersita lingua tanquam ignis, &c. & ceperunt loqui varijs linguis: vt exponit Cyrillus in Isaiam, & Gregorius Nazian. in sanctam Peteco-ffe: sed Chrysoftom^o in Demostratio- ne quod Chrs sit Deus, sic interpreta- tur: Quomodo, dicit quispiam, attraxere Apostoli tot nationes, qui non nisi vnam lin- guam tantum habebant, nempe Hebrai- cam? Quomodo Scytham, & Indum, & Sauromatam, & Thracem docebant? Ac- ceperunt a Spiritu sancto dona linguarū. Et hoc quoq; non Apostoli solum dicunt, sed & Prophetæ simul. duo hæc de claran- tes, scilicet quod linguarum varietatem acceperint Apostoli; & quod nec hoc quod attraxit omnes Gentes, attraxerit Iu- daeos. In varijs linguis, & in labijs alijs loquar populo huic; & nec sic quidem exaudient me, dicit Dominus. Hæc ille. Vbi perpende, Apostolos iuxta Ori- genis canonem, breuitatis, & perspi- cuitatis causa, solitos inter dum in testi- monijs quæ ex Veteri Testamento producant, omittente media: quia post illa verba: In alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic, sequebatur: Hæc est requies mea, reficite lassum: & hoc est re- frigerium meum: quæ videtur hoc loco prætermissa; & pro eo quod Prophe- ta dixit: Et noluerunt audire, Paulus di- xit explicans: Et nec sic exaudient me, dicit Dominus.

Septimus locus habetur Luc. 3. vbi producit ex Propheta: Videbit omnis caro salutare Dei: quod certè cum in Hebræo non sit, sed in Græco Septua- ginta duorum interpretum, vbi etiã cum articulis dicitur: Οὐτὶς τὸς πᾶσας ἀγγε- ρὸς σωτήριον τῷ Θεῷ; hoc est illud saluta- re illius Dei, quod est dicere, insignè, & illustrem Saluatorem: cogimur cõ- fiteri de Hebræis libris fuisse erasum, & pro illis verbis, salutare Dei, addi- tum esse adverbium, quod in He- bræo pariter significat. Octauus lo- cus habetur Hierem. 11. Mittamus li- gnum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium: quod Iustinus Mar- tyr dialogo in Tryphonem testatur à

Iudæis malignè fuisse sublatum. Et cum in quibusdam vetustis exempla- ribus Hebraicis esset inuentum, pos- tea fuit restitutum, & patefactus Iu- daeorum dolus. Subdit Iustinus: Ex Hieremia similiter dicitis ista refecue- runt: Recordatus est Dominus Deus mor- tuorum suorum Israël, qui obdormierunt in terra aggeris (in tumulis scilicet, & sepulchris) & descendit ad eos vt euangeli- zaret, & lato eis significaret nuntio salutare suum. quæ verba etiam citan- tur ab Irenæo lib. Aduersus hæreses: Dominus, inquit, & medio vmbra mortis eò abiit, vbi animæ mortuorum erant, quemadmodum Propheeta de eo ait: Com- memoratus est Dominus sanctorum mor- tuorum suorum, qui ante dormierant in terra stipulationis (melius fortasse le- geretur, sepelitionis) & descendit ad eos extrahere, & saluare eos: deinde cor- poraliter resurrexit, & post resurrectio- nem suam assumptus est. Secundò, ibi- dem queritur Iustinus ex verbis, quæ Esdras de lege, & constitutione pas- chæ commemorauit, hunc locum a- blatum: Et dixit Esdras populo, Hoc pascha Saluator noster, & refugium nostrum. Ac si in animum induxeritis, & in cor vestrum ascenderit, quod humi- liaturi eum sumus in ligno, & postea spe- raturi in eum, non desolabitur locus iste in omne tempus, dicit Deus virtutum. Sin in eum non credideritis, nec audie- ritis annuntiationem eius, deridiculum eritis Gentibus. Meminit horum ver- borum Lactantius his verbis: Et di- xit Esdras ad populum: Hoc pascha Sal- uator noster est, & refugium nostrum: cogitate, & ascendat in cor vestrum: quoniam habemus humiliare eum in li- gno: & post hæc sperabimus in eum, ne deseratur hic locus in aeternum tempus, dicit Dominus Deus virtutum. Si non credideritis ei, neque exaudieritis an- nuntiationem eius, eritis derisio in Gen- tibus. Producit idem Lactantius paul- lò post alium locum ex 3. Regum cap. 9. dicens: Sed & Salomon filius eius, qui Hierosolymam cõdidit, eã ipsam peritura esse in vltionè sanctæ Crucis prophetauit: Quod si auertimini à me, dicit Domi- nus, & non custodieritis veritatem meã, reijciam Israël à terra quam dedi illis;

Idem. Iudæorum a liud furtum, dolusue de- tegitur.

Irenæ. lib. 5 in fine.

Act. 1. & 4. libi.

Ibidem.

Idem Iusti. ibid.

1. Esd. 6. Aliud eorum dem Scriptu- ræ latroci- nium, ac cor- ruptela.

Lactan. lib. 4. cap. 18. paullo à me- dio.

Idem ibidè propè finem

& do-

Nonus locus.

Ioan. 19. Ioannes Scri- pturæ testi- monia ad sen- sum potius, quam verba citare cõsue- uit.

Illud Zacha- riæ: Aspiciet ad me, quem confixerunt: ad Christum referri potest dupliciter.

Luc. 23.

Apoc. 1.

Decimus lo- cus. Amos. 2.

Christus in Scripturis Iu- sti, & Paup- ris appellatio- ne describitur.

& domum hanc, quam edificauit illis in nomine meo, proijciam illam omnibus, & Israël in perditionem, & in opprobrium populo, & domus hæc erit deserta, & om- nis qui transibit per illam, admirabitur, & dicet; Propter quam rem fecit Domi- nus terra huic, & domui huic, hæc mala? Et dicent: Quia reliquerunt Dominum Deum suum, & persecuti sunt Regem suū dilectissimum Deo, & cruciauerunt illū in humilitate magna: propter hoc impor- tauit illis Deus mala hæc.

Nonus locus habetur Zacha. 12. A- spiciet, inquit, ad me, quem confixerunt. Et pondera verbum, ad me: quia loqui- tur Dominus per Prophetam, & ita habent. 70. Καὶ ἐπιβλέψεται ἰσὺς ἰσὺ. Iu- dæi verò corrumpunt hunc locum, di- centes: Aspiciet in quem compunxerunt, vel pupugerunt; ne videatur dici Deus ipse punctus, & Messias Deus esse. Quod si obijcias, Ioannem ita vertif- se, dicendum est, Ioannem pro more suo citasse sensum, non verba in pri- ma persona, & vt moris est Apostolis, & Euangelistis, citasse prima, & vlti- ma, & omisis intermedijs: & facile ex Hebræo suppleri posset Elai, siue, πρὸς ἐμὲ, & Latine, ad me, quem com- punxerunt. Et tam in Propheta, quã in Euangelista videtur esse sermo de Christo per fidem agnito: tum quia: Propheeta subiungit: Et plangent eum planctu quasi super vnigenitum, & dole- bunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti; & in Euangelio habetur, quod reueriebantur percutientes peçtora sua. Potest etiam intelligi de secundo aduentu, quando impij in malum suū videbunt eum, in quem pupugerunt: de quo dicitur: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt.

Decimus locus fit ex testimonio Amos propheta: Super tribus, inquit, sceleribus Israël, & super quatuor non conuertam eum: pro eo quod vendiderit pro argento Iustum, & Pauperem pro cal- ceamentis. Et miratus sum quod qui- dã noui Iudæi inuenterint hunc locū, legendo פְּרָצָה pro פְּרָצָה id est Sedech pro Sadich, id est Iustitiam pro Iusto. Sed nullam habet probabilitatē, quia sequitur: Et Pauperem pro calceamentis:

Nam Christus nomine Iusti venire so- let in Scripturis: Occiderunt, inquit Ste- phanus, eos, qui prænuntiabant de aduen- tu Iusti. Habet etiam cognomen tum Pauperis, iuxta illud: Ego autem mendi- cus sum, & pauper. Et licet legeremus Iustitiam pro Iusto, non tamē sic eua- deret Iudæi: quia Christus dicitur iu- stitia nostra. Quod ergo hic locus de Christo à Iuda Iudæis vedito veniat in- terpretadus; multa suadent: Primū, quia cum Propheeta sit, & non histori- cus Amos, non narrat historiã Ioseph venditi, quæ iam præcesserat; & ideo illam propheticè enarrare non pote- rat, sed historicè. Deinde illud crimè Israël non fuit primum, sed quartum, vt hic dicitur: nam primum peccat- um Israël fuit venditio Ioseph in ty- pum Christi venditi à Iuda: Secun- dum fuit crimen idololatriæ in ad- oratione vituli admissum: Tertium, occisio Prophetarum: Quartum, ven- ditio Christi ad mortem, Iudæ prodi- tione facta. Non ergo quartum deli- ctum fuit prima venditio Ioseph Is- maelitici facta. Ad hæc; illud delictum purgatum erat descensu eorum in Æ- gyptum; at atrocissimum facinus Iu- daeorum Christum triginta argenteis redimentium, nullam expiationē ha- buit. Præterea, venditio Ioseph non fuit grauius crimen idololatriæ, vt quartum ponatur grauiori supplicio plectendum; at horrendum crimen prodendi Dei Filium, & in crucem a- gendi, grauisimè plectendum fuit. Cū ergo hic locus cõueniat cum loco Za- chariæ de Christo vendendo triginta argenteis, proculdubio vnum & idem docent: & quod ironicè dixit Zacha- rias; Decorum pretium, quo appetiatus sum ab eis; idem est cum eo quod hic ait, Et Pauperem pro calceamentis: nihil enim vilius calceis. Quod verò Iudæi non vendiderint, nihil refert: quia Iu- das Israëlita erat, & a Iudæis sollicita- tus fuit ad faciendam pacta pecunia- proditionem. Et licet Chaldeæ trans- latio habeat: Eo quod vendiderunt pro ar- gento iustos, & pauperes quo opes possi- deant: sed ego prophetiam, non histo- riam esse pronuntio. Et vt Paulus pro- ducta illa sententia: In semine tuo bene-

Act. 7.

Psal. 39.

1. Cor. 1.

Mat. 26. & 27.

Gen. 37.

Quod nam primum pec- catum Israel, quod secun- dum, tertiu, ac quartum.

Exo. 32.

Matt. 23.

& Act. 7.

Matt. 26.

Zacha. 11.

Matt. 27.

Horrendum venditionis Christi faci- nus cum Iu- das perpetrã uerit, Iudæis cur impute- tur.

Supra. 26.

Gal. 3.

Gen. 12. &

sapè dein- cept.

dicen-

dicentur omnes gentes, ponderat in singulari dictum, In semine tuo, & non in feminibus, quasi in multis, sed quasi in uno: Ita ego expendo in singulari dictum, Pro eo quod vendiderit pro argento Iustū, & Pauperem pro calceamentis; ad significandum illum summè iustum; & insigniter pauperem. Certè Rabbi Samuel; in Epistola sua ad Rabbi Isaac ante quingentos annos, magnopere hoc testimonio Amos premebatur, ut crederet Iesum esse illum Iustū, & Pauperem; hoc est Messiam, à Christianis agnatum, & receptum.

Vndecimus & postremus locus sumitur ex Deuteronomio cap. 21. ubi dicitur: *Maledictus omnis qui pendet in ligno.* Vbi Hieronymus id edisserens, mirabatur cur Apostolus 70. virorum auctoritatem non integrè, sicut ab eis editum est, protulerit; & Dei nomen adiunxerit, nempe: *Maledictus à Deo omnis qui pendet in ligno.* Sin verò (subiungit illè) *ut Hebraus ex Hebrais illud quod in sua lingua legerat, putabat esse verissimam, nec omnis, nec in ligno, quæ in Hebræo non habentur, assumeret.* Ex quo nihil videntur; ait, aut veteres Hebræorum liberaliter habuisse, quàm nunc habent, aut Apostolum (ut ante iam dixi) sensum Scripturarum posuisse, non verba; aut, quod magis est astimandum, post passionem Christi, & in Hebræis, & in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum; ut infamiam nobis inuenerit, qui in Christum maledictū à Deo credimus. Hæc ille, afferens Hebræos codices vitiatos. Et probat illam additionem, A Deo, factam esse ab aliquo, ex eo quod eum multi in Scripturis dicantur maledicti, nunquā tamē à Deo maledicti dicuntur. Et reuera si illud verbum, à Deo, acceperunt: 70. de Hebræo fonte, nihil aliud esset maledictus à Deo, quàm illud Isaie: *Et nos reputauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.* Certè Aquila & Theodotion habent: *Quia maledictio Dei est suspensus.* Idem Hieronymus eodē loco expendens verba Deuteronomij: *Maledictus omnis homo, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in verbo legis ut faciat ea,* admonet sumptū esse iuxta editionem 70. & in Hebræo

non haberi, Omnis & In omnibus. Ex quo, inquit, intelligimus, Apostolum, ut in cæteris, sensum magis testimonij posuisse, quàm verba: & incertū habemus, vtrum Septuaginta interpretes addiderint, Omnis homo, & In omnibus; an in veteri Hebraico, ita fuerit; & postea à Iudæis deletum sit. In hanc me autem suspicionem illæ res stimulat; quod verbum, Omnis, & In omnibus, quasi sensui suo necessariū ad probandum illud, quod Quicunq; ex operibus legis sunt, sub maledictio sunt, Apostolus vir Hebrææ peritiæ, & in lege doctissimus, nunquam protulisset, nisi in Hebræis voluminibus haberetur: quæ ob causam Samaritanorum Hebræa volumina relègens; inueni hanc quod interpretatur, Omnis, siue, omnibus, scriptum esse, & cū 70. interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt Iudæi, ne viderentur esse sub maledictio. Hæc ille. Ex cuius verbis habes, Hieronymum in priori testimonio tribuisse Iudæis, quod addiderint Textui in secundo, quod subtraxerint. Et ita his duodecim locis, siue tredecim, persuasum esse omnibus puto, Iudæos pro libidine sua infinitos penè Scripturarum locos deprauasse.

Quarto loco idem comprobamus sententijs veterum Patrum, qui hoc Iudæis vitium obiecerunt, quod nimirū & libros Hebræos, & Græcos. 70. Interpretum deprauauerint. Sed inter cæteros, Iustinus Martyr in dicto Dialogo asserit, Iudæos mille vti strophis, ut inuertant quæ de Christo sunt scripta, & corrumpant, & subdit: *Assuerare audent, interpretationem, quam interpretati sunt Septuaginta vestri seniores, cum apud Ptolemeum Aegypti Regem essent, in quibusdam locis minus esse verā. Quæ namq; aperte in sacris literis videtur insipientem, suiq; amantem sententiam eorū capere, ea non ita scripta esse, dicere audent: quæ verò se congruenter ad res humanas trahere posse existimant, ea non in hunc nostrum Iesum Christum dicta esse affirmant, sed in quem ipsi expositione sua detorquere aggrediuntur.* Hoc idem testatur Eusebius Cæsariensis, cum sermo nem facit de Iustini scriptis libr. 4. c. 18. dicens: *Propheticis etiam quibusdam vititur testimonijs ad Tryphonem, conuincens*

Quo cõsilio Iudæi de illo Deuteronomij testimonio: *Maledictus qui non permanserit, &c.* duo illa sustulerint, omni homo, & in omnibus: teste Hieronymo.

Quartum argumentum à traditione Patrum. Iustin. Martyr tom. 2.

Iudæi versio nem Septuaginta cur au deant reprehendere.

De loco illo Prophete: Pro eo quod vendiderit pro argento Iustum, & Pauperem pro calceamentis, quid sentierit Rabbi Samuel.

Vndecimus locus. Deuter. 21. Hierony. in c. 3. ad Gal. Tom. 9. h. 3. Gal. 3.

Quomodo Christus dici possit à Deo maledictus. Isa. 53. Hieron. ibidem. Deut. 27.

Euseb. to. 1. Ciem. Alex. libr. Strom. 3. inter princip. circiter & medium. Rom. 3. Malach. 2. Mag. Athana. tom. 3. Matt. 12. Origenes. Si apud Hebræos historia Susannæ est, inquit Origenes; cur cū libris Hebræis Danielis non circumferatur? Facilis est responsio, quod quæ potuerūt omnia, expunxerūt ex Sacra Scriptura, quæ præferrent aut seniorum, aut principum, aut iudicum crimina; ne manibus vulgi tererentur, & apud plebem haberentur depictati. Quorum quadam seruantur in apocryphis, ut illud de Isaia, qui serua fuit dissectus. Vnde illud Pauli, *Lapidati sunt, secti sunt.* Et pluraliter ait, *secti sunt; more apud Hebræos, & apud Græcos, obseruato, pro singulari.* Et infra: *Scias, Tobiam, & Iudith, Hebræicè non extare, & Hebræos hos libros non recipere: quanquam Hebræicè apud ipsos in arcanis asseruari, à quibusdam ipsorum Iudæorū mihi renūtiatum est.* Hæc ille, cuius epistola producit ab Eusebio libr. 3. cap. 23. docens, non tantum verba, sed integros libros expunxisse de Scriptura; & familia docet in Matthæum, & in Hieremiam, tractans illud: *Peccatum Iudæ scriptum est in stylo ferreo, in yngue adamantino, sculptum super pectus cordis eorum: Quoniam, inquit, difficile est aliquem se malum confiteri; idèd Iudæi, qui exemplaria nonnulla falsarunt, etiam in hoc loco pro peccato Iudæ, peccatum eorum posuerunt.* Sic ille. Adde Hieronymum, qui hæc eadem in locis superius productis suspicatur corruptione factam à Iudæis. Et in cap. 5. in Micheâ, expendens testimonium Matr. 2. pro-

ductum: *Et tu Bethleem terra Iudæ, nequaquam minima es in principibus Iudæ: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israël: Quod, inquit, testimonium nec Hebraico, nec Septuaginta interpretibus cõuenire, me quoq; tacente perspicuū est.* Et arbitror Matthæum volentem arguere Scribarum, & sacerdotum erga diuinæ Scripturæ lectionem negligentiam, sic etiam posuisse, ut ab eis dictū est. Hæc ille. Plura huius generis Patrum testimonia possemus producere, si opus esset: sed iam rationibus agamus.

Et primū, qui Christum de cordibus suis eraserūt, atq; illi minime pepercunt; mirum nō est si Scripturis quoq; non pepercunt. Secunda: Non uimus hæreticos pertinacissimè Catholicis dogmatibus reluctari, & Scripturas, & sanctorum libros curasse ut vitaretur: quid mirum igitur de perfidia Iudæorum, qui contentiosissimi sunt, & pertinaces; si sua Biblia corruperint? Certè si legas Tertullianū, deprehendes Marcionem hæreticum multa ex Scripturis truncasse, multa deleuisse, ac deprauasse ad victoriam. Tertia, quia nō frustra Deus curauit, ut ante Christi aduentum Scripturæ in Græcum sermonem transcriberentur, quia nouerat Iudæos in deprauationem sacrorum codicum conspiraturos; & Christi cultoribus non veros, & sinceros, sed corruptos, & deprauatos codices tradituros. Quarta: Non est vlla ratio; cur Hebræa lectio sit magis incorrupta & pura quàm illa Septuaginta, vel illa Hieronymi Latina: sed in his cernimus vitia, & errores irrepsisse, non tam temporum iniuria, quàm imperitia librariorū, aut etiam interdum hominum malitia: quid mirum igitur, si Hebræa editio deprauata, ac vitij, & erroribus suis referta existat, quæ cæteris est antiquior, & librarij in transcribendo magis imperiti, & Iudæorum gens ob litum odium, quod in Christum, & in nos gerunt, ad corrumpendum, ob elementorum similitudinem, & facilitatem, & commoditatem corrupendi promptissima? Quinta ratio: Idem indicat, quod Aquila, Symmachus, ac Theodotion nouas versiones ex He-

B. Hierony. tom. 8. Idem. to. 6. Matt. 2. Mich. 5. Rationibus eadē veritas cõprobat. Secundario. Hæretici quales, & Iudæi sint infelices. Tertull. Tertia. Quarta. Quinta ratio.

bræo idiomate in Græcum Iudaizan
tes fecerunt in odium editionis. 70.
Interpretum Hebræam lectionem de
torquentes, & aliò trahentes, quod pa
rum distat à corruptione. Sexta ratio:
Testantur veteres Patres, Iudæos edi
tionem. 70. Interpretum corrupisse:
qui ergo alienæ linguæ, & peregrinæ
versionem vellicant, & deprauât, quo
modo credibile est eos linguæ suæ, ac
maternæ libris pepercisse? Septima:
Sustulerunt libros integros, vt Tobia,
& Iudith, & historiam Susannæ, vt re
ftis est Origenes ad Iulium Africanū
inferiùs producendus, quid mirum,
si nonnullos locos vitiauerint, vt non
tam se, quàm nos veritate aliqua spo
liarent? Id enim esse solet inuidentiu
ingenium, vt alijs noceant, proprium
ipsorum damnum negligere. Octaua:
Magna est commoditas vitiadi quod
volumus in Hebraicis libris, tum pro
pter vicinitatē elementorū, tum pro
pter mutationem punctorum, tum de
nique propter apices variatos: quæ di
ligenter sunt explicanda. Habet enim
in primis Talmud in libro Sanedrim:
*Dixit Morzorra: In principio lex data est
Israël in caractere Hebræo (id est quo v
tuntur in Mesopotamia) & lingua Sancta
postmodum tēpore Esdræ data est in cha
ractere Syriaco, & lingua Chaldaea. He
bræi autem doctiores elegerunt caracte
rem Syriacū (quo scilicet hodie vtūtur)
& linguam Sanctam: indoctioribus verò,
& idiotis reliquerunt characterem He
bræum, & linguam Chaldaeam.* Hæc ibi,
Ex quibus deducitur, mutatos fuisse
charecteres Hebræos, & linguam eā
dem mansisse: & veram esse traditio
nem, quam ex Patribus accepimus, Es
dræ nouis characteribus, hoc est Af
syrijs, siue Syriacis sacra Biblia reddi
disse, seruata tamē eadem lingua San
cta. Amisi quippe erāt characteres il
li Hebræi, & antiqui: quia Reges idolo
latriæ sacros libros comburebant, &
Prophetas interficiebant, vt habemus
lib. 4. Regum, & 2. Paralipomenon.
Hinc tēpore Iosæ inuēti sunt quinq;
libri Moyfis antea amisi. Quid ergo
credibile est cōtigisse tēpore aliarum
captiuitatū? Ad hæc, Talmud lib. Me
ghila refert, quinq; literas duplicatas

in Alphabero, quæ finales dicuntur,
post Moyfen inuentas: non igitur He
bræi integras literas suas conseruarūt.
Amplius, literæ, quibus hodie vtun
tur Hebræi, secundum omnes Rabbi
nos, illæ eedem sunt, quas ab Assyrijs
acceptas post transmirationē in Hie
rusalem reuersi attulerunt: quarū ali
quæ adeo sunt alteris similes, vt sepē in
illis scribendis decipi contingat, & v
nā poni pro altera: vt Beth pro Caph;
Gimel pro Zain; Daleth pro Res; He
pro Cher; Vau pro Iod; Men pro Sa
mech, vel è contrario. Sunt etiam quæ
dam literæ ferè eiusdem pronuntia
tionis: vt Aleph, & Hain; Caph, &
Coph, Zain, & Zade: quæ facile sæpè
confunduntur.

Huc pertinent literarum transpo
sitiones, cum prius legitur, quod post
ponitur: quas Helias magnus Gram
maticus testatur esse. plusquam sexa
ginta. Itē quæ apud veteres Hebræos
vno legebantur pasuch, id est vna pe
riodo, & complexione, nunc in multa
dissecta sunt. Nam exemplar Pentateu
chi ab ipso Moyse scriptum, indubiè
fuit sine punctis, & accentibus, & sine
finali versuum distinctione: vt testatur
Helias in præfatione tertia Massoreth.
Vnde ait: *Magistri Cabalisticæ asserunt,
totam legem esse quasi passuch vnum, at
q; periodum vnam, aut secundum alios,
vt dictionem vnam, exceptis nominibus
Diuinis. vt tradit Rab. Moyses filius May
mon.* Ex his igitur habes, frequenter fie
ri elementorum mutationes. Nā He
lias Leuitis Tabulis secūdi Massoreth,
Oratione. 1. tradit, literam Iod scribi
in principio dictionis. 52. locis, & legi
pro Vau: contra locis. 56. Vau scribi, &
legi Iod: item. 70. Iod in medio voca
buli scribi, & legi Vau: vt exemplis ex
Lege prolatis comprobatur. Item. 11. di
ctiones quæ scribuntur per Beth, & le
guntur per Caph, & tres è conuerso:
& sex quæ scribuntur per Beth, & le
guntur per Men, & duæ, quæ leguntur
per Res, & accipiendæ pro Daleth: &
similia multa, quæ ipsi autores Masso
reth, id est Tiberithæ, post plusquam
quingentos annos à Christo annota
runt. Rabbi Dauid Kimhi in Proce
mio super Iosue, Ego, ait, scribam ratio

Hebrææ que
dā notæ quæ
inter se simi
les, atq; con
iunctæ.

Quæ literæ
eiusdem lin
guæ simili
ter proferan
tur.

Literarum
transpositio
nes in eadem
lingua quot
ferè numero
sunt.

Helias Rab
bi recēs no
stri seculi
scriptor illu
stris.

Mosis libri
quinq; sine
punctis, & ac
centibus, &
sine finaliter
suum distin
ctione ab eo
dem exarati
sunt.

Helias idē.
Rabbi Moy
ses.

Helias Leui
tes idē ille.

Qui nā scri
pserint li
brum Masso
reth, & quā
do.

Rab. Dauid
Kimhi.

Quam faci
lis corruptio
sit diuinorū
voluminū.

Talmud di
stin. 2.

Esdrā facer
dotem Afri
cæ, siue Afri
cæ chara
cteribus sa
cra volumina
Biblia red
didisse, vt tra
dunt Patres,
vnde cōstat.
4. Reg. 22.
2. Paral. 34.
Ibidem.
Talmud.

nem illarum dictionū, quæ vno modo scri
buntur, & alio modo leguntur; & illarū
etiam, quæ penitus non leguntur, & scri
buntur; & illarum, quæ leguntur, & non
sunt in textu. Et hoc ideo accidisse vide
tur; quia in prima dispersione amisi sunt
libri, & doctores, qui bene scripturas scie
bant, interierant. Et postea homines ex
Chemes, & Ghedola, qui restituerunt Scri
pturas, & varietatē in exemplaribus inue
nerūt, secuti sunt exemplaria, quæ emēda
tiora esse putabāt: & in locis, in quib⁹ ambi
gebāt, an hæc, vel illa lectio melior esset,
alterā in textu, alterā in margine posue
runt. Hæc ille Rabbinus, intelligens
per Chemes, & Ghedola, Efdram, &
suos æquales. Quod tamen eius dictū
falsum est: quia etiam in ipsis libris
Efdræ, & Malachiæ, & Zachariæ, qui
fuerunt Efdræ coæquales, hæc varietas le
ctiones inueniuntur: nec probabile
est autores illos annotationes in suos
libros scripsisse. Ideo melius cum He
lia Grammatico dicitur, quod autores,
qui condiderunt Massoreth, fuerunt
quidam Rabbinus in Tiberiade, ante
annos, vt quidam ferunt. 700. vel, vt
alij dicunt, mille; multo tempore Ef
dra, & Talmud posteriores: quorum
ætate puncta inuenta sunt, & accen
tus, quibus hodie vtuntur Hebræi.
Talmud quoq; in libro Nedarim
Distin. 4. tradit esse. 13. dictiones, quæ
leguntur, & non scribuntur, & è con
uerso, quæ scribuntur, & non legun
tur; & Moyfi fuisse reuelatas in mon
te Sinai: Quod minimè est verifimi
le, quia Moyfes in Pentateucho illarū
non meminit: & stultum est credere,
Moyfi esse reuelata verba, quæ longo
post tempore in Scripturis ponenda
fuerant. Et tamen Rabbinus hodie fal
sò asserunt, omnes dictiones, quæ ali
ter in textu, aliter in margine scribun
tur, quæ innumeræ sunt, & ab Hebræis
vocantur *אמנות*. Care Catub (id
est aliter lectum, & aliter scriptū, vel
è contrario) reuelatas fuisse Moyfi:
quod est contra Talmud, qui tantum
tredecim dictiones ponit. Fatentur et
iam Iudæi, à maioribus suis multos
Scripturæ locos immutatos fuisse, eo
quod absurdè sonare ipsis videretur:
atq; has immutationes Tikum So

pherim, id est correptionem scribarū
vocant. Non raro etiam, O, literam su
perscribunt elementis Hebraicis, & si
gnant illam literam esse superfluum,
& non legendum: quod est frequen
tissimum. Cum igitur hæc ita se ha
beant; quæ puritas, aut sinceritas le
ctionis Hebrææ esse poterit in tanta
lectionum varietate, & literarum mu
tatione pro arbitrio & libidine cu
iusque?

Præterea, puncta tempore Prophe
tarum, & scriptorum, qui sacra Biblia
tradidere, non erant, vt tradit Helias
in Proemio. 3. Massoreth, vt superius
diximus de Pentateucho: quia, vt asse
runt Cabalisticæ, tota Scriptura erat pe
rinde atq; vnus versus, aut vna clausu
la, siue, vt alij, vt vna dictione: vsque adeo,
vt si in Lege inuenta esset vna dictione
cum puncto, vel accentu, talis liber, vt
profanus, in Synagoga legi non pos
set. Imò neq; tempore Talmudistarū
ferè per quadringentos annos post
Christum puncta erant (sicut nec etiā
tempore Hieronymi, qui eorum nū
quam mentionem fecit.) Et probatur,
quia in eorum libris, aut glossis nun
quam punctorum, aut accentuum me
minerunt; per quos tamen multa con
trouersa facile dissolui poterant: vt
Isa. 54. vbi habetur: *Et multitudinem pa
cis filijs tuis*, pro Banaich volunt legi
Bonaich, id est ædificatoribus tuis.
Quod si tunc puncta fuissent, admo
nuissent legendum cum Cholem, nō
cum Camez.

Itē in libro Bababathra fertur, Ioab
præceptorem suum interfecisse, quia
docebat eum Scripturas fraudare: vt
Deut. 25. *Delebis memoriam Amalec*, pro
Zecher, id est memoriam, docebat le
gendum Zachar, id est masculū: quod
tamen vno verbo explicari poterat,
dicendo, non legi per duplex Segol,
sed per duplex Camez. Ad hæc Iose
phus lib. Antiquitatum, & Aristæas in
Commentariolo de. 72. Interpretibus
tradunt, Scripturam Hebraicam non
exactè, sed negligētè exaratam: quod
certè non dicerent, si vocalibus, & cō
sonantibus literis, punctis, apicibus,
& accentibus plenè esset conscripta,
atq; distincta: neq; dicerent cura Re

Litera, O,
Hebræis cū
elementis su
perscribitur,
quid si
gnificet.

Helias su
pradictus.

Talmudista
rū ac D. Hie
ronymi secu
lo omnē pū
ctorū, aut ac
centuū He
bræorum ra
tionem pror
sus ignotam
extitisse,
quid sit argu
mento.

Isa. 54.

Ioab præce
ptorem suū,
quia doce
ret eum Scri
pturas cor
rumpere, de
medio su
stulisse, Tal
mudica tra
dit historia.
Deut. 25.

Ioseph. li. 12.
Antiq. cap.
11. ante di
mid.
Aristæas.

Prædicti vo
luminis Ef
dræ, & eius
æquales non
fuisse scripto
res, vnde con
stet.

Quo primū
tempore pū
cta, & accen
tus, quib⁹ ho
die vtuntur
Hebræi, sint
adinuenta.
Talmud.

Tikum So
pherim quid
Hebræis.

Hebræorum literas esse negligentius scriptas, cur dixerit Demetrius Phalereus.

Vnius literæ vocalis, vel consonantis variatio, interdum variat sensum.

Punctorum quibus Hebræi utitur vocabula, unde sunt ducta, & quæ nã illa.

Scripturas dispungendi ratione. 70. Interpretes primi adinvenere.

Lectiois Hebrææ ab illa Hieronymi editione vulgata unde sit nata diuersitas.

Psal. 14.

gia indigere. Idcirco ex ore Demetrii loquētis ad Regem Ptolemæum subdit Iosephus: *Accidit autem hæc negligentius quàm habet esse significata, quia non habent curam Regiam. Est autem necessarium hæc apud te esse exacta.* Sic ille in sensu, vocans negligentius scriptas Hebræas literas, quã habet; eo quod vocales defunt, & diuinandum est. Ita vt lex diuina esset quidẽ scripta; & non prorsus scripta; vt Iudæi inuigilarent Scripturis, & memorię non fiderent. Propterea voluit. 72. viros linguę Hebrææ peritissimos, vt hanc difficultatẽ punctorũ explicarēt. Sunt enim quædam, quæ variata vna litera vocali, vel consonanti, sensum ipsum mutāt: vt v.g. in lingua Latina, Amãtes, amētes; Amarũ, amorẽ; Mulgere, mulcere; Mandere, mandare; Egere, edere; Audire, audere. Et idem in alijs linguis, sed frequentissimũ est in Hebræo idiomate. Ad hæc, olim pueri solebant legere sine punctis, cum non essent: & modò Maronitæ, qui colunt montem Libanum, & qui habēt Scripturas in lingua & caractere Hebræo, sine vllis legunt punctis.

Item nomina punctorum nõ sunt Hebræa, sed Chaldæa, vt Camez, Patach, Cere, Segol, Hirich, Holem, & Surech: quod ostendit, puncta nouũ esse inuentum: etsi negare nec debeamus, nec possimus, Septuaginta Interpretes primos extitisse, qui certam rationem dispungendi sacra Biblia, & periodos terminandi sua interpretatione tradidere: nam ex quo illi voces ambiguas, & polysemas ad vnam significationem contraxerunt, & periodis Textum distinxerunt, occasionem primi dedisse videntur ad puncta inuenienda, & apices, & accentus literis, & verbis assignandos.

Sunt ergo puncta inuenta, a tempore videlicet Massoretharum, qui totã rationem differentię posuerunt penes consonantes, & non penes puncta, quorum ipsi autores extiterunt, atq; inde nata est diuersitas lectiois Hebræicæ, & nostræ antiquæ versionis per Hieronymum factæ, vt Psal. 14. *Qui iurauit ad male faciendum, & nõ decipit, legunt cum Patach Leharach,*

& non Lehareha cum Cere, vt. 70. legerunt, qui dixerunt: *Qui iurat proximo suo, & non decipit.* Hieronymus tamen priorem lectionem sequitur, vt tendo: *Iurat vt se affligat, & non mutat.* Quo modo etiam Chaldæus Paraphrastes interpretatus est. Et est sensus: Iurauit, vel voto se astrinxit corpus suũ ieiunio affligere, vel peregrinatione, &c. & non mutat quod promisit. Ita etiam Psal. 46. *Principes populorum congregati sunt cum Deo Abraham,* Hebræi legunt cum Hieronymo, *Populus Dei Abraham,* siue, vt Chaldæus habet, *Populus fidelium Dei ipsius Abraam:* quia ham legerunt cum Patach, & non cum Hirich, vt noster interpret.

Insuper frequentissimum est apud Rabbinos ñ negationẽ ponere pro ñ id est sibi, & e contrario: & sæpe tollitur, vel additur negatio. Nã Isa. 9. quod dicitur: *Multiplacasti gẽrẽ, nõ magnificasti letitiã.* 70. sine negatione reddiderunt: sicut Genes. 8. de coruo eunte, & redeunte, addiderunt negationem, quam Hebræa lectio non habet. Et quod habetur Ezech. 16. *Exposuisti fornicationem tuam omni transeunti, vt eius fieres:* vbi interpret legit Lo ñ cum Vau, quod significat, eius, Ionathas tamen Benuziel legit Lo ñ cum Aleph, dicens: *Adiunxisti te vt coleres idola cum omni transeunte, quod non decebat te ita facere.* Ad hæc Deut. 20. *Quoniam lignum est, & non homo,* Hebræi sine negatione habent: *Lignũ est, & homo.* Chaldæus tamẽ interpret ponit negationẽ. Et quod habetur Psal. 13. *Non est vsque vnum in eis.* Rabbi Abraham negat legendum cum negatione: & in lectione ñ & ñ multa controuertunt Hebræi, an sit ponenda negatio, necne. At hoc grauissimũ est facinus, aut affirmare quod negatur; aut negare quod affirmatur: quare nihil incertius, & inconstantius; & nihil magis potest officere veritati, & integritati Scripturæ.

Ad hæc, Rabbini ipsi has corruptiones testantur. Nam Talmud in libro Ieuamoth in fine. c. 8. Pereq-harael testatur, Rabbi Iohanan, vel Rabbi Si meonem dixisse: *Bonum est vt deleas li-*

Hier. to. 8.

Quid illud sit: Qui iurat vt se affligat, & non mutat. Psal. 46.

Rabbini negationẽ pro affirmationẽ ponere, & cõtra, affirmationem pro negatione, est vltatissimum.

Isa. 9. Gen. 8. Ezech. 16.

Ionathas Benuziel.

Deut. 20.

Psal. 13. Rab. Abraham.

Rabbinoꝝ illa exprime de vel supprimendę negationis sine ratione quã sit consueto do damnabilis.

Talmudica traditio.

seram

Rab. Samuel. in Epistola cap. 12. locus Isaiæ est cap. 63. Torcu lar calcant solus, &c.

Eandem Hebrææ veritatis corruptio nem per Iudæos factam quinam nostris seculis scriptores agno uerint.

Hebræa lectio nem integra & incorruptam cõtra qui asserant ex recentioribus. Eorũ qui asserunt Hebræa lectio nem minime vitiatã fuisse, atq; corruptam, diluuntur obiecta.

Prima obiectio.

Hier. to. 5.

Ioan. 5. 2. Pet. 1.

Act. 17.

Philo.

Euseb. to. 1.

teram vnã de lege, & sanctificetur nomen Dei in publico. Et Rabbi Samuel in Epistola missa ad Rabbi Isaac: *Vtinam, inquit, Domine mi, quando interfecimus Isaiã, deleuissemus istã autoritatẽ prædictã de Prophetia sua, quod nunquã legere tur ab aliquo.* Et loquitur de illo testimonio: *Quis est iste qui venit de Edom, &c. Ego qui lequor iustitiam, & reliqua.*

Ex his igitur satis me arbitror demonstrasse, quã sit varia, dubia, & incerta Hebræa lectio, vt nihil penẽ sit illi fidendum, nisi rectum; & certum iudicium adhibeamus. Atque in hanc opinionem, vt magis probabilem, me adduxerunt Patres veteres iam producti, & ex recentioribus nonnulli viri eruditi, vt Paulus Burgen. in Psalmum. 21. & Porchetus in Victoria contra Hebræos par. 1. cap. 15. & Iacobus de Valentia præfatione in Psalterium, & Melehiõr Canus libr. 2. de Locis Theolo. cap. 13. Lindanus libr. 1. de Optimo genere interpretandi cap. 11. Ioa. Dryedon libr. 2. Translationis Sacræ Scriptur. cap. 1. Sed Caluinus cum Georgio Maiori, & Kemnitio in Examine selsionis. 4. Concilij Tridentini, dicunt textum Hebræi incorruptum.

Sed iam pauca, quæ in contrarium obijciuntur, dissoluenda sunt. Et in primis obijciuntur Hieronymus in cap. 6. Isaiæ, qui ex libro octauo explanationum Origenis in Isaiam ostendit, libros Hebræos nõ fuisse corruptos. Quibus respondemus, nos nõ negare eiusmodi libros incorruptos extitisse vsq; ad Christi aduentũ: quia alio qui Christus, & Apostoli de vitio corruptionis Scripturarũ à Iudæis factõ nõ admonere debuissent: quod tamẽ nõ fecerunt, nimirũ quia integri erãt. Imò Christus Iudæos ad Scripturas scrutandas remittit, & Petrus Apostolorũ princeps studiũ vacantiũ Scripturis cõmendat, cũ ait: *Cui (Propheticæ scilicet sermoni) benefacitis attendentes, quasi lucerna lucenti in caliginoso loco;* & Lucas in Actis laudat Thessalonicẽses ob eandẽ rationẽ: Hoc idẽ anno tauit Iudæorũ Philo disertissimus in libro de exitu filiorũ Israël de Ægypto: cuius sententia citatur ab Eusebio lib.

8. Præparat. Euag. c. 2. per spatium refert duortũ milliũ annorũ nihil fuisse mutatum in Scripturis, & ait, quẽlibet Hebræorũ malle millies mortẽ oppetere, quã vel minimum apicẽ mutari; & Iudæos Biblia quãsi Deũ colere. Sed id factũ est, quandiu illi fideles extiterũt, & quãdiu non fuerunt à Christo per incredulitatẽ præcisi. Argumentum ergo ex Hieronymo tantũ probat, suo seculo nondũ fuisse corrupta Biblia, quanquã id aliquando in quibusdã locis ipse suspicatus fuerit, præsertim in Cõmentarijs suis in Epistolã ad Gal. Neq; sententiã mutauit scribens in dictũ locũ Isaiæ, quia eo loco tantũ probat, ante Christi aduentũ non fuisse uarietas Scripturas, aut nõ uarietas eo modo, quo à Christo, & Apostolis productæ sunt. Id enim, vt ait, esset ridiculũ. At nunquã fore deprauandas, magnus ille Pater nõquam dixit, neq; di cere poterat nisi propheticẽ.

Secundò producitur ex Psalmo. 58. vericulus ille: *Deus ostendit mihi super inimicos meos: ne occidas eos; ne quando obliuiscantur populi mei:* Vel, vt legit Augustinus: *Deus meus demonstrauit mihi in inimicis meis: ne occideris eos; ne quando obliuiscantur legis tuæ.* In quæ uerba idem habet Augustinus: *Iam factum est, per omnes gentes dispersi sunt Iudæi testes iniquitatis suæ, & ueritatis nostræ. Ipsi habent codices, de quibus prophetatus est Christus, & nos tenemus Christum. Etsi forte quando aliquis Paganus dubitauerit, cũm ei dixerimus prophetias de Christo, quarum euidẽtiam obstupescit, & admirans putauerit à nobis esse conscriptas; de codicibus Iudæorum probamus, quia hoc totum ante prædictum est.* Hæc ille. Cum igitur bailli sint & Scriuarij librorum sacrorum, quos nobis porrigunt, incorruptos esse oportebat, quia libri corrupti nõ sunt amplius sacri.

Dicendum est, illos olim nobis porrexisse incorruptos libros ab initio Ecclesiæ nascẽtis, tã Hebræos, quãm Græcos. 70: uerũ accedente obsecratione, & repudiato Christo, utrosq; corruerũt: quod apertũ est in deprauatione per eos facta in editione. 70. Interpretũ, vt omnes veteres Patres

In sacros olim libros mira Iudæorũ obseruantia, atq; religio.

B. Hier. to. 9.

Secunda obiectio. Psal. 58.

B. Aug. Cõp. cio. 1. sub finem, tom. 8.

Solutio.

E testat-

Leue videt, quia plerisq; Prophetis de Christo testimonij percipiat iudæi, & omnibus etiam percipisse.

Tertia Obiectio. B. Aug. lib. 15. de Ciuitate Dei. cap. 13. tom. 5. Idē tom. 2.

August. Hebræa linguā ignorauit.

Iustin. Mar. tyr. tom. 2. Iudæorū odiū in Christianos acerrimum vnde possis agnoscere. Iudæi Christianis sub nomine Nazarenorū in die in Synagogis suis maledicere cōsueuerūt.

testantur: ita etiā verisimile est nōnula in Hebræis codicibus vitia esse ob infirmitatem in nos odium, vt manifestū est in locis permultis, in quibus dissident ab optima B. Hieronymi ex Hebræo versione. Nec obstat, multos locos Prophetarū, in quibus est sermo de Messia, nō fuisse per eos deprauatos: quia editione Hieronymi detectū fuisse eorū mendaciū, & dolus; & quia alia via se putabāt illos locos posse euadere, ad prauos, & falsos sensus detorqueōdo: id tamē nō probat in nōnullis alijs non potuisse illos Scripturam vitare atq; corrumpere.

Tertio Augustinus nō esse sanq; mētis asserit, putare Hebræam veritatem in vniuersum valuisse corrūpi, & vitium in omnes codices Hebræos se se fundere potuisse, & ita potius arbitrat corruptos fuisse. 70. Interpretes, quā Hebræam veritatem. Sed Augustinus linguam Hebræam non noverat, vt ipse aperte testatur Epist. 131. ad Memorium, vt posset iudiciū certum pronūtiare: & ibi etiā tantū erat sermo de annorū differentia inter Hebræos & Græcos codices, non de alijs: & arbitror, si Augustinus superstes esset, & intelligeret quæ libri Talmudici, & Rabbinī scribunt de literarū mutatione, & punctorum variatione, aliter virū sanctū iudicaturū. Nam, vt ex vno codice vitato Latino, vel Græco, facile fuit omnes codices corrumpi, qui ex illo primo orti sunt: ita etiā de Hebræo primo codice vitato, facile fuit vt reliqui corrumperentur. Nam Rabbinī Hierosolymitani, teste Iustino in Thyphonem, legatos destinarunt in omnes oras Iudæorum, qui toto terrarum orbe dispersi erant, vt Christo, & Christianis aduerfarentur. Illos verō in Christum conspirasse, vel id argumento esse potest, quod Christianis sub nomine Nazarenorū ter in die in Synagogis suis maledicere consueuerunt, vt testis est Hieronymus. Et certē ex libro vno corrupto alios multos vitari posse, docet Vlpianus in Demosthenem, vbi de male obitibus legationibus scribit (Et Quinti-

lianus narrat.) Nam cum olim Athenienses cum Megarensibus litigarent de Salamina insula, ad cuius ditio-nem spectaret; Solon Atheniensis ex Homeri versibus probationem contēxit, & versiculum à se fictum Homeri versibus inseruit. Cumque multa exemplaria ex illo vno suo transferri curasset, post aliquot annos, quibus illa causa agitata est, falso illo carmine in multis voluminibus scripto, & ostenso, probauit non ad Megarenses, sed ad Athenienses Salaminā spectare. Homerus enim in Catalogo nauium scripsit.

Αἴας δ' ἐν Σαλαμῖνος ἔην ἄλο καὶ δεινὸν ἦεν. Cui adiecit Solon de suo: Στῆσαι δ' αἰὼν Ἀθηναίων ἱσαντι φάλαγγος.

Propter quem adiectum versum euiuicta causa per eum fuit.

Quarto obijci posset ex Hieronymi Epistola ad Lucinium: *Vt veterum, inquit, librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita nouorum Græci sermonis normam desiderat.* Et Augustinus disertē affirmat Latinis quibuslibet Græcos adhibendos, eorumque, si fuerit necesse, autoritate emendandos, tum in Veteri, tum in Nouo Testamento. Respondemus: quod vt illo seculo id erat necessarium facere, vbi opus erat (vt modo etiā fit) quia erant varij lectionis Latinæ codices, vt ita inueniretur lectio castigatissima; ita iam, vbi vna tantū Latina est trāslatio, quæ tot seculis per omnes Occidentis obtinet Ecclesias, non est necessarium facere, quia de huius sensu vel obscuro, vel ambiguo certius eruendo, etsi sint Græci, & Hebræi codices consulendi, non tamen vt in corrupti, & omni menda, & vitio carentes. Quamobrem, vt finem presentī Prolegomeno imponamus, nō est sic consulenda Hebræa, vt putemus esse fontem purum, & incorruptum: quia Græca. 72. virorum interpretatio, & Latina Hieronymi plerumque purior est atque emendatior, & argumentis comprobatur, & testatum reddimus.

Hiero. in c. 49. & 52. Isaiæ. Vlpian. Quintil. li. 5. c. 11. prope finem. Solonis Atheniensium legislatoris sapientissimi dolus per quā vrbano.

Homerus.

Altera obiectio.

Hier. to. 1.

Aug. lib. 2. de Doct. Christ. cap. 15. tom. 3.

Hebræa lectio quatenus consulenda.

PROLEGOMENON.V.

In quo explicatur, quid sit sentiendum de Septuaginta duorum virorum interpretatione.

Actenus de Latina B. Hieronymi editione, deq; varijs Hebrææ lectionis corruptelis per Iudæos Christiani nominis hostes inuectis, longā disputationē contēximus: nunc, vt promissis stemus, de Græca. 72. Interpretū versione seriō agendum: quoniam multæ inter Patres controuersæ, atq; illæ quidem non leues, aut parui momenti, sed solidæ, & grauissimæ ortæ fuerunt. Dicemus igitur in primis præclaram illam, & omni cōmemoratione dignam historiam: & quare Ptolemæus excitatus fuit ad postulandos tot sacrarum literarum interpretes. Secundo loco ea producemus testimonia, & firmamenta, quibus sibi magnam fidem, & auctoritatem illa editio. 72. Interpretum conciliat. Tertio, vbi dissoluerimus quæ contra eam producuntur à quibusdam, statuemus quanto sit nunc in pretio habenda, & quatenus in vsum adhibenda, exclusis, atque reiectis nouellis editionibus, quæ fontes Hebræos, & Hebraicam veritatem (speciosos quidē titulos, & magnificos) pollicentur, cū interim non nisi fabulas, & signeta Rabbinorum contineant.

Quo ordine de re proposta differendum sit.

Duorū & Septuaginta interpretū historia scitu dignissima describitur. Aristæus. Iosephus. li. 12. Antiq. c. 2.

re locupletandi, atq; ornandi, suadente Demetrio Phalereo, ciue Atheniensis, atq; doctissimo, etsi à patria tunc exule, quem Bibliothecæ instituendæ Rex præfecerat, ad ipsum retulit Demetrius. vt libros Sacros Iudæorum ex Hierosolymis ad se adferri mandaret, quo eos in Bibliotheca reponeret. Quo verō facilius voti sui compos fieret, proponentibus Aristæo Hyperaspista, & Sosibio Tarentino, & Andrea, amicis, & corporis regij custodibus, vt multa millia Iudæorum, qui velut micipia Egypto seruibant, liberaret, id quæ esse Regia magnificentia sua dignum, cohortantibus: cumq; Rex numerum eorum percontatus esset, & cognouisset esse supra centum viginti millia, eos omnes munificentissimè manumisit, ac liberari mādauit, & eos quidem qui sibi proximè seruibāt, liberè arbire permisit; reliquis verō, qui captiui ab Egyptijs detinebātur, edito publico vetans, ne quis aliquem occultaret, ita veniā dedit, vt pro quolibet numerauerit. 120. drachmas ex suo ærario, domino qui possidebat. Misit quoq; Aristæū cū alijs duobus legatū ad Eleazarū summū Pontificē, qui eo tēpore etiā Regia auctoritate fungebatur, no quidem vacuum, sed cum donarijs amplissimis, & pretiosissimis tēplo offerendis. Nam auri talenta. 50. misit ad crateras, phialas, & libatoria in vsum templi perficienda, & centum alia argenti talenta ad sacrificia, & alias templi expensas: deditque illis literas ad Eleazarum, quibus legem ad se transmitti precebat, cū senis viris ex qualibet tribu, vtriusque linguæ peritis, qui totam Le-

Quo autore Ptolemæus Philadelphus Aegypti Rex, Moysi Legem ad se mitti à Iudæis efflagitauerit.

Ptolemæi regis in Iudæos incredibilis munificētia,

gem, & Prophetas ex Hebræo in Græcum transfunderent sermonem. Respondit Eleazarus gratis & grauius literis agnoscens tanti Regis beneficentiam: misitque Legem aureis literis conscriptam: delegitque senos ex qualibet tribu, presbyteros, qui pro voluntate Regis imperata exequi possent. Lætatus est Ptolemæus eorum aduentu, & præ gaudio lacrymas continere non valuit: regia sua mensa illos excepit. Et ut exploraret eorum sapientiam, singulis singula problemata dissolenda proposuit: eorumque acutas, & prudentiæ plenas solutiones excepit: ut testis est Aristæus.

Aristæus.
Quis locus interpretationi facien- deq; delectus, ea; quæ breui spatio temporis absoluta sit atque perfecta.

Cum igitur illis in Insula Pharo, per septem ab Alexandria stadia separata, commodam domum extruxisset, quæ & à negotiorum strepitu remota esset, & contemplationi idonea, propositum opus translationis aggressi sunt, ab aurora usque ad horam nonam laborantes; ceptumque opus intra 72. dies perfecerunt. Quo completo, aduocati sunt omnes Iudæi, qui ferè innumeri erant, & præsentente Demetrio, & 72. presbyteris, eorum versio perfecta est. Concio vero tota Iudæorum illam comprobauit: nisi quod quidam illorum postulant, ut etiam optimatibus eorum copia legendi fieret. Quod cum factum fuisset, rogati sunt ut sententias suas dicerent, & præcipue an quid detractum esset ab Hebraica veritate, an aliquid alli esset adiectum, vel mutatum, ut corrigi posset. Denique omnibus approbantibus, magno consensu illa translatio ab omnibus accepta est, & anathema inflictum in omnes eos, qui vel illi aliquid adderent, vel detraherent, vel quoquomodo mutare illam auderent. Et ita presbyteri à Rege dimissi sunt ternis vestibus optimis, & binis auri talentis, singulisq; vnius talenti calicibus, & toris discubitorijs donati: præter multa alia amplissima dona ad summum Pontificem missa, cum plerisque alijs oblati templo pretiosissimis donarijs. Hæc illi autores recent.

Nomina porro 72. seniorum, ad ce-

lebrandum eorum memoriâ commemorat Aristæus prædicto libro. Eorum vero in Græcū sermonem editionē donauit Latinis auribus Cardinalis Felicitis recordationis Fraciscus Ximenius in sua illa insigni Trilingui Bibliorū editione. Nostri autem Patres veteres multa istis addunt, quæ magnitudinē miraculi adaugēt: videlicet, quæq; ex illis Septuaginta duobus propria cella separatū Scripturā vertisse, neq; quicquā cū alio eo tēpore cōmunicasse, & prophetico spiritu in easdē sententiās, & eadē verba, verborumq; ordinē omnes cōspirasse: & custodes Regios adhibitos, qui peculiariter obseruaret, ne quisquā cū altero quicquam cōmunicaret. Ad quod ingens miraculū stuituit Ptolemæus, & pleriq; alij qui aderant, Deusq; ab illis glorificatus est. Instituit etiā Rex festos dies quotianis ad huius rei memoriâ in posteros transmittendam.

His igitur positis, quæ inferius luculentiori sermone tractada, & confirmada sunt, iā illud est demonstrandū, grauiissimā, & firmissimā fuisse horū 70. Interpretum versionē apud omnes. Prima igitur demonstratio sumenda est à tēpore. Cōstat enim, vel Ptolemæi Lagi tēpore, ut Irenæus voluit, vel, ut alij rectius, Ptolemæi Philadelphii eius filij, per. 300. & eo amplius annos ante Christi crucē, editā fuisse. Cuius rei rationē expendūt Patres, inter quos Eusebius ita loquitur: *Cum iam Saluatoris nostri tempora propius viderentur aduenire, conducebatq; maxime salutū omnium gentium, quacunque à Prophetis scripta erant, intelligere per linguam Græcam, quam ferè omnes gentes intelligunt, Iudaicam Scripturam vniuersis proposuit. Aut enim post Saluatoris nostri tēpora non habuissimus (Scripturas) Iudæis ex inuidia occultantibus; aut corruptiores nobis dedissent, aut si rectè habere potuissent, in suspicionē traductores facile vocarentur.* Hæc ille. Cuius primæ rationi Augustinus alterā addidit, videlicet Iudæis ex religione prodere, & nobis tradere nolentibus. Vltimā porro rationem ab Eusebio tactam, Irenæus his verbis cōprobat. Reprehēdēs enim Aristæus, Symmachi, & Theodotionis tra-

Aristæus.
Græca. 72.
Interpretum editio per quē Latino donata sit eloquio.

Interpretationis eorum dem quā mira consensio.

Græcā hanc 72. interpretum editionem summū autoritatis pondus semper apud omnes habuisse, ab eūdem demonstratur. Demonstratio 1. à tēpore. *Chrysost. in Matt. hom. tom. 2. in prin.*

Iren. lib. 3. c. 25. initio.
Euseb. li. 8. cap. 1. Præpara. Euāg. initio to. 1.
Cur ante Seruatoris aduentum sacri libri Græcis debuerint inter teris cōsignari atq; tradi, secundū Eusebium.

Aug. lib. 2. de Doctrin. Christ. cap. 15. tom. 5. prope initium.
Iren. lib. 3. cap. 24.

lationē, ita scribit: *Prophetatū est quidē, priusquam in Bābylonē fieret populū transmigratio, id est antequam Medi, & Persa acciperent principatum; interpretatū verō in Græcō ab ipsis Iudæis multum ante tēpora aduentus Domini nostri; vt nulla relinquatur suspicio, ne forte morem nobis gerentes Iudæi, hæc ita sint interpretati.* Sic ille antiquissimus, & Apostolicus Pater: Addimus tertium testem Hilarium, qui Psalmum secundum interpretans, hæc inquit: *Sed perfecta horum Septuaginta interpretū autoritas manet. Primū, quod ante aduentum corporalem Domini trasterunt, nec adulatione interpretandi adhibita temporis arguitur, tanto anterioris interpretatio- nis etate. Dehinc, quod illi ipsi principes, doctoresq; Synagoga; & præter scientiam legis per Moser quoq; doctrina secretiori perfecti nō potuerūt nō probabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi & graui- simi erāt autores docēdi.* Huc vsq; Hilarius. Est ergo intuitū veritatis argumētū, quod tātō ante Christū tēpore Scriptura in Græcā linguā versa sit, vt nemo Iudæorum illam calūniari valeat. Imō aliud maius beneficiū ex editione 70. Interpretū consecuti sumus: quia, vt testis est Hieronymus in Præfatione quatuor Euāgeliorū ad Damasum Papā, *Post. 70. nihil in sacris libris Veteris Testamenti potest imitari, aut perueri, quin eorū translatione omnis fraus & dolus patefiat.*

B. Hilarius.

B. Hiero. to. 3. circa princip. Editionis 72. vtilitas.

Secunda demonstratio ab interpretū numero. 72. Interpretes viri quales fuerint, eorumq; cōmendatio.

Demetrii Phalerei laus.
Aristæus.
Iustin. Ora. par. anet. ad Gætes, to. 1.

scribit, eos quos habebant perfectiores Scripturarum intellectores, & vtriusque linguæ gnaros, ad Regem missos fuisse. Philo quoque tradit delectu habito, optimos & præstantissimos viros collegisse. Theodorus item Antiochenus scribens in cap. x. Sophoniā, vocat illos patrij sermonis peritissimos, & diuinarum Scripturarum scientissimos. Hilarius vero vocauit eos principes, doctoresque Synagoga; & præter scientiam legis per Moser quoque secretiori doctrina perfectos. Ita vt si versio illa facta fuisset humana industria, & labore, & nullo Spiritus Sancti eos ducentis afflatu, sed collatione mutua in vno conclau omnes excipiente facta, magna tamen ratione cæteris omnibus anteferri posset: vt egregie docet Augustinus libro de Doctrina Christiana his verbis: *Et Latinis quibuslibet emendandis Græci adhibeantur, in quibus 70. Interpretum, quod ad Verus Testamentum attinet, excellit autoritas: qui iam per omnes peritiores Ecclesias tanta presentia Spiritus Sancti interpretati esse dicuntur, vt os vnum tot hominum fuerit. Qui si, vt fertur, multiq; non indigni fide prædicant, singuli cellis etiam singulis separati cum interpretati essent, nihil in eorum codice inuentum est, quod non ipsdem verbis, eodemq; verborum ordine inueniretur in cæteris: quis huic autoritati conferre aliquid, nedum præferre audeat? Si autem contrulerunt, vt vna omnium communi tractatu, iudicioq; vox fieret, nec sic quidem quenquam vnum hominem qualibet peritua ad emendandum tot seniorum, doctorumq; consensum aspirare oportet, aut decet.* Ita Augustinus. Et certè miraculo non careret, tot viros, tam doctos in vnam sententiam eisdem verbis conuenire potuisse, præsertim in tam immenso opere, & tam breui tempore.

Tertia demonstratio à sententia veterum Patrum accipitur. Scribunt enim omnes ferè antiqui Patres, illam translationem ab Spiritu Sancto profectam, & tanquam Spiritu Prophetico concinnatam commendant:

Irenæ. Ibid. cap. 25. initio.
Philo lib. 2. de vita Moy- sis, circa med. to. 2.
Theodorus Antioche.
Hilarius vbi supra.

Aug. lib. 2. de Doctrin. Christ. cap. 15. initio tom. 3.

Tertiam demonstratio à cōmuni Doctōrū consensu.

illos Interpretes vt Prophetas Dei celebrant: illos Sacra Biblia Euan- gelicè, & Apostolicè conuertisse pas- sim tradunt: illos cum Ezra Legis re- nouatore comparant. Quæ certè præ clara sunt elogia, & præconia illo- rum. Sed age, consulamus Pares tan- tam veritatem docentes. Primus Ire- næus aduersus Valentinianos, cum narraffet, omnes ad illud signum ob- stupuisse, nimirum omnibus eandem sententiam, & eisdem verbis, ac no- minibus ab initio vsque ad finem re- citantibus, subdit: *Vti & presentes gen- tes cognoscere, quoniam per aspiratio- nem Dei interpretata sunt Scriptura, & non esse mirabile Deum hoc in eis opera- tum, quando in ea captiuitate populi, quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis Scripturis, & post Septuaginta annos Iu- daeis descendentibus in regionem suam, & post deinde temporibus Artaxerxis Per- sarum Regis inspirauit Esdra sacerdoti- tribus Leui, Prophetarum omnes rememo- rare sermones, & restituere populo eam legem, quæ data esset per Moysen.* Hactenus ille, dicens Spiritu Prophetico conuersam Scripturam, & compa- rans Septuaginta cum Esdra. Idem do- cet Clemens lib. 1. Strômatum, his ver- bis: *Neq; verò ab inspiratione Dei erat a- lienum, qui prophetiam dederat, vt inter- pretationem quoq; tanquam Græcam ef- ficeret prophetiam.* Et confestim sub- iungit exemplum de Esdra renouan- te legem, vt fecit Irenæus. Adhæc Cyrillus Hierosolymitanus, qui Con- cilio Nicæno interfuit, docet non casu factum, vt omnes in eandem, & eis- dem verbis explicatam sententiam venirent, sed ex Spiritu Sancto Diui- narum Scripturarum interpretatio- nem profectam. Theodoritus in Præ- fatione in Psalterium loquens de Ez- ra, subiungit: *Si igitur diuino numine afflatus horum voluminum memoriam illis hominibus renouauit; etiam hi Sep- tuaginta viri non sine Sancto Spiritu hæc opera in Græcum sermonem conuerte- runt.* Accedit Iustinianus Imperator in libro Nouellarum, Constitut. 146. *Vtendum, inquit, interpretatione. 70. vi- rorum, quæ omnibus exactior est, & præ- ter cætera multa continet occulta: præ-*

Irena lib. 3. cap. 25.

Clem. li. 1. Strô. inter med. & finè.

Cyrl. Hierosolymit. Cateche. 4.

Theodori. tom. 1.

Iustinia. Im- perator.

sertim præter id, quod in interpretando accidit. Nam cum semper seorsum conclu- si essent, & diuersis locis interpretaren- tur, vnâ tamen omnes compositionem e- diderunt. Ad hæc, quis non illud in his vi- ris admiretur, quod longo tempore appa- ritionem magni Dei, & Seruatoris nostri Iesu Christi præcesserint: tamen illam fu- turam quasi præsentem cernentes oculis, prophetica quodammodo gratia ipsos cir- cumfulgente, sacrorum illi librorum in- terpretationem accommodauerint. Hæc il- le, qui in star est multorum sapien- tium, quorum consilio illam constitu- tionem edidit.

Quin & Philo Hebræus eos do- cet Prophetasse, & Spiritu Dei ple- nos non alia alios, sed eadem omnes, nescio quo illis ea suggerente, tradi- disse: eosq; Prophetas appellare non designatur. Chrysostomus etiam su- per Genesim: *Omnes, inquit, diuini li- bri Veteris Testamenti Hebræorum lin- gua ab initio sunt compositi, & in hoc no- biscum consentiunt omnes: & non ante multos annos aduentus Christi Rex qui- dam Ptolemaus, in conquirendis libris ad- modum studiosus, operæpretium putauit, vt & hos libros colligeret: eaq; de causa quosdam Iudæorum Hierosolymitarum vocauit, qui eos in Græcam linguam ver- terent.* Et infra: *Factum autem est hoc di- uina dispensationis opus, vt non solum He- braica lingua periret, sed & omnes, qui to- tum orbem inhabitarent, ex eo utilita- tem perciperent.* Atq; idem tradit Pro- copius in principiū Genesim. Cōfirmat hoc etiam noster Hieronymus, & Au- gustinus, quorum prior in Prologo ad Damasum super Euangelia, verba faciens de 70. virorum versione: *Sit, inquit, illa vera interpretatio, quam Apo- stoli probauerunt* (quæ verba de nulla alia interpretatione intelligi possunt.) Et in præfatione in lib. Paral. ad Dom- nionem, & Rogatianum: *Nec hoc, in- quit, Septuaginta interpretibus, qui Spi- ritu Sancto pleni, ea, quæ vera fuerunt, trā- stulerunt, sed scriptorum culpa ad scriben- dum; dum de emendatis in emendata scri- ptitant.* Idē quoq; in Apologia aduer- sus Ruffinum: *Ego ne, inquit, contra Septuaginta interpretes aliquid sum lo- cutus, quos ante annos plurimos diligen-*

Philo vbi sup.

Chrys. hom. 4. super Ge- nes. ante med. to. 1.

Procopius.

Hiero. to. 3.

Idē ibidem.

Idē lib. 2. a- pologia ad- uer. Ruffi. aliquatō à medio to. 2.

Idem tom. 3. Idem.

August. lib. 18. de ciui- Dei, cap. 2. sub initiu. tom. 5.

Idem lib. 2. de doc. Chri- stia. c. 15. tom. 3.

tissimè emendatos meæ lingua studiosis dedi; quos quotidie in conuentu fratrum edissero; quorum Psalmos iugi meditatio- ne decanto? Eadem apertius in Episto- la ad Suniam, & Fretelam docet: quan- quam in Præfatione in Pentateuchū, & in alijs locis aliter dixerit: Augusti- nus verò constanter hoc semper do- cuit, & præsertim in libris de Ciuitate Dei, vbi hæc habentur verba: *Cum ve- ruit profecto quisquis aliarum Scri- pturarum ex Hebræa in quamlibet aliam linguam interpretis est verax, aut congruit illis Septuaginta interpretibus; aut si con- gruere non videtur, altitudo ibi prophe- tica esse credenda est. Spiritus enim, qui in Prophetis erat, quando illa dixerunt, idem ipse erat etiam in Septuaginta vi- ris, quando illa interpretati sunt. Qui pro- fectò auctoritate diuina & aliud dicere potuit, tanquam propheta ille vtrumq; di- xisset, quia vtrumq; idem Spiritus dice- ret, & hoc ipsum aliter, vt si non eadem verba, idem tamen sensus bene intelligē- tibus dilucesceret, & aliquid præmit- tere, & aliquid addere: etiam vt hinc ostenderetur, non humanam fuisse in illo opere seruitutem, quam verbis debebat interpretis, sed diuinam potius potestatem, quæ mentem replebat, & regēbat inter- pretis.* Hæc ille, & similia vsq; in finē capitis tradit; quæ magnopere sunt expendenda, & in memoriam reuo- canda, vt cum aliquis obijciat, aliter haberi in Hebraica lectione, atque ha- betur in Septuaginta interpretibus, aut in eorum versione aliquid detractum, vel adiectum Hebraicæ veritati, non statim fidem derogemus Septuaginta interpretibus, quod hæc Spiritu sancto dūcente, atque eos docente, ita versa sunt. Subiungitq; Augustinus, quod vt quædam dixit per Isaiam, quædam verò per Hieremiam, & alia per vtrū- que, ita alia per Hebræam veritatem, & alia per Septuaginta interpretum translationem, quædam verò per illam, & per istos. Eadem omnino docet li- bro 2. De doctrina Christiana: *Septua- ginta, inquit, interpretum excellit auto- ritas, qui iam per omnes peritiores Ecclē- suas tanta præsentia Spiritus sancti in- terpretati esse dicuntur, vt os vnum tot*

hominum fuerit. In cuius verbis expē- de illud: quod ait, Septuaginta vertisse Scripturam; quemadmodum Spiritus sanctus congruere iudicauit: nō quod aliud dicerent, quam Sacris literis cō- tineretur, sed in alia lingua, hoc est, Græ- ca, omnibus Gentibus communi, & quod obscura planioribus verbis, & ambigua manifesta oratione explica- runt, ita vt Gentes sine interprete plu- rima possent intelligere: nam ad ver- bum reddita, Gentes ænigmata, para- bolas, & obscurissimæq; Prophetarum problemata non caperent. Hinc est, vt Septuaginta sēsus potius quam ver- ba expresserint: ita vt Clemens dixe- rit, translationem hanc factam Gētibus esse velut alteram prophetiam. Proco- pius Græcus, & antiquus autor, in ver- ba Isaiæ: *Conuertam manum meam ad te,* admonet, Septuaginta viros æni- gmata, & res obscuras Scripturæ non reddidisse ad verbum, sed plana, & di- lucida oratione explicasse. Consulto tot Patrum testimonia producere vo- luimus, vt facile lector persuadeatur, quam fuerit ab omnibus Patribus ha- bita pro Sacrosancta, fideli, & Spiritu prophetico facta versione. Et vt Es- dras perditas, aut corruptas olim Scri- pturas diuino Spiritu renouauit, & in- staurauit, & quæ deerant, suppleuit: ita à Clemente Alexandrino, Irenæo, Theo- dorito, & alijs, editio Septuaginta in- terpretum eodē Spiritu verba, & per- fecta habetur.

Quarta demonstratio à signis, quæ in eius interpretatione Deus operatus est, sumi potest: Quorum primum est, quod quisque cū separatim in sua cel- la verterit, & cum alijs non cōtulerit, postea tamen inuentus sit vnus quili- bet idem penitus eisdem verbis inter- pretatus esse. Secundum est: quod vt ex Iosepho, & Aristæa constat, & ex nostris Cyrillo Hierosolymitano, & Zonara, intra 72. dies tantum opus cō- factum fuisse traditur: quod miraculo proculdubio tribuendum est. Quem- admodum magnificentissimum illud templum, quodq; magnitudine sua ac pulchritudine septem mundi mi- racula superabat, septem annis extru- ctū fuit, vt tradit Scriptura; cum tamē

Cur Septua- ginta Inter- pretes Scri- pturæ sensū magis quam verba inter- pretado red- diderint. Clemens Ale- xand. vbi su- præ. Procopius vetus autor, in Isaiæ c. 1. Isa. 1.

Esdras sapiē- tissim⁹ olim legem amif- sam redinte- grauit, instau- rauitq;.

Quarta de- monstratio à signis. In editione Septuaginta quæ nam di- uinitus con- tingerint. Primum si- gnum: Secundum. Ioseph. lib. 12. Antiqu. cap. 2. Aristæas. Cyril. Hiero- sol. vbi sup. Zonaras. 3. Reg. 7.

Ioseph. lib. 8. Antiquit. cap. 2.

2. Esdr. 6.

Contra Iosephum. Ioseph. lib. 11. Antiquit. cap. 5. prope finem.

Epipha. lib. Demetris, & ponder.

Idem ibid.

Tertium signum.

Chryso. ho. mul. in Mattha. 24. sub initium, tomo. 2.

Deus non dignis solus, sed & indignis gratia sua dona largitus est; quale tale aliquid in his etiam, qui utroque hoc nudantur bono, inuenitur operatus? Balaam

domum propriam, dignitate, & splendore longe inferiorem, tredecim annis exadificauerit. Iosephus certe in Antiquitatibus, diuinitus, & miraculo tantum templum constructum fuisse docet, licet, more suo, illud miraculum, vt caetera solet, extenuare videatur. Nehemias etiam 6. cap. sui libri tradit, muros Hierusalem a Babylonijs dirutos, intra 52. dies instauratos: quod miraculo tribuendum esse, docet ipse. Textus, subiungens: Factum est ergo cum audissent omnes inimici nostri, vt timeant vniuersa Gentes, quae erant in circuitu nostro, & conciderent intra semetipsos; & scirent quod a Domino factum esset opus hoc. Hae ibi. Falsum ergo est: quod Iosephus lib. Antiquitatum tradit, nempe moenia urbis duobus annis, & tribus mensibus completa; & restaurata. Neque sane impossibile iudicandum est, Septuaginta duobus diebus negotium fuisse confectum, maxime si verum est quod Epiphanius tradit, labore in diuersos fuisse distributum: ita vt v. g. quidam Pentateuchum verterint, alij libros historicos, alij Dauidis Psalmos, & Salomonis opera, alij postremo Propheticos codices. Erant etiam eo tempore amanuenses librarij, qui orationem quam contetissima voce quis haberet in medio foro, totam notis exciperent, vt ne syllaba quidem caderet. Sed si ita, vt Epiphanius arbitratur, res gesta fuisset, iam signi rationem amisisset, & naturale esset.

Tertium signum putat esse Chryso. stomus, quod per impium, & idololatram Regem res tanta confecta sit. Illi enim iniecit Deus desiderium construendi bibliothecam, deinde habendi Scripturas, & postulandi tot interpretes, adiecit & animum tot auri, & argenti talenta expendendi, tot milia Iudaeorum manumittendi, vt Leges, & Prophetas Graece loquentes haberet. Vnde Chryso. stomus in Matthaei scribit: Et quid omnino miraris, si hominibus, quauquam vita suffragia non habentibus, in ipsum tamen credentibus, gratia sua dona largitus est; quale tale aliquid in his etiam, qui utroque hoc nudantur bono, inuenitur operatus? Balaam

quippe a fide, ac probitate vita erat prorsus alienus, sed tamen operata est in illo Dei gratia; in adificationem proculdubio caeterorum: & etiam Pharaos talis extiterat; veruntamen ipse quoque ostendit futura: & Nabuchodonosor inquisimus fuit, sed huic quoque etiam ea, quae in nouissimo seculo futura sunt, reuelauit. Sed & ipse filio, qui facile patrem impietate superauerat, mirabilia futura patefecit, per quem certe omnia maxima dispensationis suae opera monstrauit. Quia igitur & tunc ipsa adhuc erant Euangelica praedicationis exordia, multaque oportebat Diuinae potentiae clare documenta, plurimum quoque indignorum accipiebant dona gratiae. Sic ille sanctissimus, atque doctissimus Pater. Philo quoque disertissimus libro De vita Moysi illud magni fecit, quod Reges Aegyptij, qui non tantum suis, sed etiam vicinis nationibus dare leges solebant, & a se ad Graecos, & ad alias nationes sapientiam fluxisse iactabant, vt Plato in Phaedro indicat: Ptolemaus tamen Aegypti Rex tantum fecit leges Moysi, & Propheticos libros, vt ingenti pretio illos comparauerit, & Septuaginta duos viros ex Iudaeis ad se accerserit, qui Graece eos loquentes redderent. Sed haec duo postrema signa, nemo puto in dubium reuocabit.

Primum tamen illud de cellulis Septuaginta duabus aedificatis iuxta numerum interpretum, quoniam a quibusdam sine causa negatur, & illos dicunt conferendo inuicem, & consulendo Sacra Biblia vertisse: reuocandi sunt, & multis Patrum solidis testimonijs, & rationum momento urgendi. Na Hieronymus in Praefatione in Pentateuchum; Ne scio, inquit, quis primus autor Septuaginta cellulas Alexandriae mendacio suo extruxerit; cum Aristaeus eiusdem Ptolemaei Hyperaspistes, & multo post tempore Iosephus, nihil tale retulerint; sed in vna basilica congregatos, eotulisse scribant, non prophetasse. Aliud est enim vatem, aliud esse interpretem: ibi Spiritus venturae praedicat; hic eruditio, & verborum copia ea quae intelligunt, transfert. In Praefatione in li. Paralipomenon; Post Septuaginta, inquit, cellulas, quae vulgo sine autore iactantur. Contra Hieronymi tamen sententiam

Balaam a fide ac probitate vita prorsus alienus. Num. 24. Gen. 41. & seq. Dan. 12. & seq. Infra. 5. & seq.

Philo in praedicto loco.

Plato. Quanti Ptolemaeus Aegypti Rex leges Moysi, & Propheticos libros fecisse videatur.

B. Hierony. tom. 3. circa princip. D. Hierony. de cellulis 72. historia aliquando non recepit. Inter vatem, & interpretem quid intersit. Idem ibid. Duarum & Septuaginta cellularum veritas valido Patrum testimonio comprobatur.

Iusti. Mart. tom. 1. prope initium.

Philo ubi supra. Ioseph. lib. 12. Antiquit. c. 2. Irena. lib. 3. c. 25. initio.

multo aliter veteres Patres, & qui suo tempore florebant, sentiunt. Nam in primis Iustinus Martyr in oratione paenetica ad Gentes, & cellulas asseuerat, & earum vestigia se oculis proprijs vidisse, his verbis testatur: Atque vt illi (scilicet Septuaginta duo) extra omnem turbam constituti primo quoque tempore interpretationem absoluerent, non in urbe ipsa, sed septem ab ea stadijs, vbi Pharaos extracta est, pari cum interpretibus numero domunculas extrui praecipisse, vt singillatim pro se quisque interpretationem perficeret: illa quoque cura, qui opera eis dare iussi fuerant, mandata, vt omnibus quidem modis ipsis inseruirent, a congressu autem illos mutuo prohiberet, quo exquisita interpretationis veritas ex ipsorum etiam consensu cognosci posset. Et cognito, Septuaginta istos viros non solum eadem sententia, verum etiam eisdem esse verbis in translatione vsos, ac ne vna quidem dictione alium ab alio differere (vsque adeo eadem de eisdem omnia conscripserant) admiratione attonitum, cum diuina virtute interpretationem absolutam esse credentem: tum quouis honore dignos illos, vt Dei amantes, & vicissim Deo charos viros iudicantem, cum muneribus multis in patriam suam redire iussisse: ac libros, ita vt par erat, ex oculatum esse; & Deo consecratos in bibliotheca ibi reposuisse. Haec vobis, viri Graeci, non vt fabulam, neque vt conscriptam historiam renuntiamus, sed qui ipsi Alexandria fuerimus, & vestigia domuncularum apud Pharaonem adhuc reliqua viderimus: & ab incolis, qui res patrias a maioribus per manus sibi traditas acceperunt, audierimus, commemoramus: qua ex alijs quoque (aliqua ex parte) intelligere potestis, & potissimum ex eis, qui ista scriptis suis inseruerunt, sapientibus, & spectatis viris, Philone, & Iosepho, & pluribus alijs. Additur Iustino Irenaeus antiquitate venerandus, qui de Rege Ptolemaeo, & Septuaginta viris ita loquitur: Ille autem experimentum eorum sumere volens, & metuens, ne forte consentientes eam veritatem quae esset in Scripturis, absconderent per interpretationem, separans eos ab inuicem, iussit omnes eandem interpretari Scripturam, & hoc in omnibus libris fecit. Conuenientibus au-

tem ipsis in vnum apud Ptolemaum, & comparantibus suas interpretationes, Deus glorificatus est, & Scripturae verae diuinae credita sunt, omnibus eandem & eisdem verbis, & eisdem nominibus recitantibus ab initio vsque ad finem, vt & praesentes gentes cognoscerent, quoniam per interpretationem Dei interpretatae sunt Scripturae, & non esse mirabile, Deum hoc in eis operatum.

Tertio producimus Clementem Alexandrinum, qui in libro Stromatum similia atque duo priores docet: Illi autem (scilicet Iudaei) inquit, vt qui adhuc obedirent Macedonibus, ex ijs, qui apud se erant probatissimi, & maxime existimationis, Scripturarum peritos, & Graeca lingua scientes Septuaginta seniores delectos ad eum miserunt cum libris diuinis. Cum autem vnusquisque singillatim ex sua propria interpretatus esset prophetia, conspirarunt omnes simul collatae interpretationes & sententiae, & dictionibus. Dei enim erat voluntas, quae id ad Graecorum aures consulto comparauerat. Neque verò ab inspiratione Dei erat alienum, qui prophetiam dederat, vt interpretationem quoque tanquam Graecam efficeret prophetiam.

Quarto adde istis veterem Tertullianum, cuius verba in Apologetico contra Gentes subscribam: Ptolemaeorum eruditissimus (quem Philadelphum supernominant) & omnis literaturae sagacissimus, cum studio Bibliothecarum Pistratum (vt opinor) amularetur; inter caetera memoriarum, quibus aut vetustas, aut curiositas aliqua ad famam patrocinabatur, ex suggestu Demetrii Phalerei, Grammaticorum tunc probatissimi, cui praefecturam mandauerat, libros a Iudaeis quoque postulauit, proprias videlicet atque vernaculas literas, quas soli habebant. Ex ipsis enim, & ad ipsos semper Prophetae perorauerant, scilicet ad domesticam Dei gentem ex Patrum gratia. Hebraei retro, qui nunc Iudaei, igitur & litera Hebraea, & eloquium. Sed ne notitia vacaret, hoc quoque Ptolemaeo a Iudaeis subscriptum est, Septuaginta & duobus interpretibus indultis, quos Menedemus quoque philosophus prouidentia vindex de sententia communi suspexit. Haec ille, docens virum illum vehementer admiratum de co-

Clemen. Alexan. lib. 1 Strom. inter med. & finem.

Tertull. in Apolog. aduersus Gentes cap. 28. Ptolemaeus Philadelphus Ptolemaeorum eruditissimus, & omnis literaturae sagacissimus, teste Tertulliano. Demetrius Phalereus eiusdem Ptolemaei tempore grammaticorum probatissimus.

Cyrl. Hiero
solymit. Ca
teche. 4. tit.
de Sacra
Script. sub
initium.

Quæ coacte,
& contra vo
luntate dan
tur, quid in
commodi ha
beant, teste
Cyrillo.
Sex viri ex
singulis tri
bubus, Vete
ris Testamē
ti 72. inter
pretes fuisse
traduntur.

Septuaginta
interpretes
72. diebus o
pus suum cō
fecerunt, sin
guli separa
tium.

Diuina Se
ptuaginta in
terpretatio.
B. Epiphani.

Iustinia. Im
perat. in lib.
Nouell. con
stitut. 146.
B. August.
lib. 18. De
ciu. Dei. c.
43. tom. 5.
Abb. Eugyp
pus.

ensione Septuaginta interpretū, in
nuās simul his verbis separatis cellulis
interpretatos fuisse. Adde quintū Cy
rillum Hierosolymitanum ita Cate
chese 4. tradentem: Ptolemæus Philadel
phus, cum esset literarum studiosissimus
Rex, & vndequaq; libros congregaret, à
Demetrio Phalereo, Bibliothecæ præfecto,
de legis, & Prophetarum Diuinis libris
audiens, & longè melius esse iudicans nō
coacte à nolentibus libros consecui, sed
donis placare homines, & amicitiam eo
rum sibi conciliare, quò posset optatis po
tiri; eo quòd intelligeret, id quòd coacte
fit, & non voluntariè datur, dolo per sepe
non carere; quòd verò sponte, & liberè
exhibetur, omni cum veritate donatur;
Eleazarum tum apud Hebræos summo Sa
cerdoti plurimā dona misit in templum,
quòd hic extat Hierosolymitanorum, &
sex viros, secundum duodecim tribus Is
raël, ad se interpretes mitti postulauit.
Et vt Diuina legis esse hos libros experi
entia disceret, & ne ij qui fuerant ad
illum missi, mutuo conspirarent; prospici
ens in insula Pharo, quæ est propè Ale
xandriam, singulis interpretibus singulas
domos distribuit, & vnicuiq; vt separa
tim omnes Scripturas interpretaretur,
mandauit. Qui cum in Septuaginta duo
bus diebus negotium id perfecissent, si
mul omnium interpretationes, ex diuersis
domibus prodeuntes, protulerunt. Colla
tis autem simul, non solum in sensibus, ve
rum etiam in rebus consonas inuenit. Nō
facundia, & apparatu sophismatum hu
manorum id factum fuerat (lego, fuit)
sed ex Spiritu sancto diuinarum Scriptu
rarum interpretatio profecta est.

His sextū adiungimus Epiphaniū,
lib. De mensuris, & ponderib. vbi lon
ga narratione idè percenset, nisi quòd
non Septuaginta duas cellulas, sed tri
ginta sex constituit, in qualibet do
muncula binos constituens. Idem su
perius docuit Iustinianus in lib. No
uellarum, & Augustinus lib. De ciuit.
Dei: cuius verba Abbas Eugypus ab
breuiator operum Augustini, de Se
ptuaginta interpretib. recenset; quem
admodum Nicephorus lib. Eccles. hi
storiæ eadem quæ dixit Irenæus, citato
eius nomine, repetit, sicut Eusebius in
sua Ecclesiastica historia etiam facit: vt

nefas esse videatur tanto Doctorem
torrenti in re merè historica se oppo
nere, & tantum miraculum negare.
De quo Augustinus lib. Quæstionum
super Genesin, Septuaginta, inquit, in
terpretum autoritas, quæ tanto etiam di
uinitus factò miraculo commendatur, tã
ta in Ecclesijs vetustate firmatur. Po
stremo adde Ruffinum, qui sua in Hie
ronymum inuectiua scribens, ait: Vt
omittam illud dicere; quòd Septuaginta
duorum virorum per cellulas interpretã
tium vnam & consonam vocem, dubitan
dum non est Spiritu sancti inspiratione
prolatam, & maioris id debere esse auto
ritatis, quàm id quòd ab vno homine sibi
Barraba aspirante translatum est. Vt er
go hoc omittam, vide quid dicimus, verbi
caussa: Petrus Romana Ecclesia per vi
ginti & quatuor annos præfuit: dubitan
dum non est, quin, sicut cætera quæ ad in
structionem pertinent, etiam librorum
instrumenta Ecclesia ipse tradiderit: qua
vtrique iam tunc ipso sedente, & docente
recitabatur. Quid ergo? Decepit Petrus
Apostolus Christi Ecclesiam, & libros ei
falsos, & nihil veritatis continentes tra
didit? Et cum sciret quòd verum est ha
beri apud Iudæos, apud Christianos vole
bat haberi quòd falsum est? Sic ille.

Adde, rationes non deesse satis ido
neas, quibus hoc signum factum fuisse,
probabilissimum redditur. Nam in
primis Rex Ptolemæus periclitari vo
luit diuini ne essent libri, an non, vt
tradunt Patres: propterea interpretes
simul congregatos vertere nō voluit,
sed sigillatim separatos, suspicans fieri
posse, vt verba sibi dareretur. Cōuenie
bat autem signū edi, quò Diuini libri
detegeretur, & maiori cū religione in
Bibliotheca asseruarentur. Deinde, me
tuebat Rex, teste Irenæo, ne Iudæi sibi
Scripturas celaret, eo quòd illi nō libe
ter sua sacra cōmunicaret, & quòd de
cōpacto rē gereret: ita vt nō verā Scri
pturarū versionē darent, sed fictā: ad
hoc signo opus fuit, quò Rex certus
redderetur, fideliter esse transcriptas;
quò maior illis fides, & reuerentia, &
in asseruando custodia tribueretur.
Qua in re Deus non secus se habuit cū
illo Rege, & ei secreta reuelauit, atq;
olim per Balaam cū impio rege Balac

Niceph. lib.
4. c. 14. Cir
ca med.
Irena. loco
supradicto.
Euseb. Casā
rien. lib. 5.
Eccles. hist.
c. 8. tom. 1.
August. lib.
Quæst. sup
Genesin. q.
169. in fine
tom. 4. pro
pe princip.
Ruffin. lib.
2. Inuectiua
in Hierony
paulo à med.
tom. 4. ope
rum D. Hie
ronymi à
medio.
Petrus Ro
mæ quandiu
federit.

Veritas hu
ius historiæ
rationibus
confirmatur.
Prima ratio.

Secunda.
Irena. præ
dicto loco.

Num. 22.

fecerat:

Gen. 41.
Dan. 2.

1. Reg. 6.

Irena. ibid.

Tertia ratio.
Exod. 19. &
seq. & 20.
& seq.

Clemen. A
lexand. lib.
1. Stromm.
tom. 2.

Quare Ptole
mæus tā ex
cellenti diui
næ interpreta
tionis mira
culo Iu
dæorum reli
gionem non
sit amplexa
tus.

Exod. 2. 8. 9
10. 11. 12.
& 14.

1. Reg. 6.
Quarta ac
postremā ra
tio.

Chrysof. ho
mil. 1. Mat
thæū, tom. 2
initio.

Dan. 3.

Clemens su
perius pro
ductus.

fecerat; & cū Pharaone, cuius somnia
per Ioseph, & cum Nabuchodonosor,
cuius admirabilia in somnia per Da
nielem detexerat. Rursus cum illis ita
se gessit, vt quondam cum Philisthæis
arcam Domini remittentibus, ac di
centibus: Si quidem per viam sinu su
orum ascenderit contra Bethsames, ipse
fecit nobis malum hoc grande. Sin autem
minimè, sciemus quia nequaquam manus
eius tetigit nos, sed casu accidit. Atq;
in hūc modum, vt autor est Irenæus,
glorificatus est Deus apud Aegyptios,
& creditum à Ptolemæo, quòd Sacra
scriptura Spiritus sancti affatu esset
conuersa. Præterea cum vetus lex Dei
data est Hebræis, signa magna, & por
tenta in illa danda adhibuit: nunc au
tem cū eadem Gentibus daretur, &
nationibus, vt Clemens libro Strom
matum docet, par erat vt signis splen
desceret, atque coruscaret. Quòd si
obijcias, Cur non conuersus fuit Rex
ille, viso tanto miraculo, ad Iudaismū?
Primum dicam, Cur non cōuersi sunt
aut Pharaō, aut Nabuchodonosor vi
sis Dei signis, aut Philisthæi visa arca
remeante in terram Israël per Bethsa
mes? Dicam deinde, Nondum voca
batur Rex Ptolemæus: disponebatur
mundus ad Christum suo tempore re
cipiendum: nec simpliciter erat ad sa
lutem necessaria conuersio ad Iudaif
mum, citra quem, cultu vnus Dei re
tento, salus poterat contingere.

Demum, vt docet Chrysofomus in
Matthæum, Dominum ad Euangelij
prædicationem multis præfuisse le
gimus miraculis, vt multi ex barbaris
nationibus fierent profelyti, vt testata
est apud omnes Dei potentia; vt olim
in Aegypto innumerabilis turba se
Dei populo adiungens, & postea in
Babylone in fornace ignis ardentis in
interpretationibus somniorum, in e
remo inter infideles: cur ergo non
agnoscimus hunc Dei morem, & con
suetudinem? Si historici hunc Dei mo
rem reticuisissent, nobis verisimile non
erat, Deum, qui olim inter barbaras
nationes, miraculis fulsisset, non ser
uasse etiam eandem consuetudinem,
cū nationibus legem, & prophetiā
daret, vt ait Clemēs: & de his hæc en.

Quinta Demonstratio huius veri
tatis ex eo elicitur, quòd cū editio Se
ptuaginta perfecta fuit, omnibus Iu
dæis, & præsertim eorum primatibus
examinanda proposita est, an fidelis
esset, & vera, an secus: quòd non sine
voluntate Regis Ptolemæi factum est,
vt docet Iosephus, & Eusebius libro
Præparationis Euangelicæ. Nam præ
sente Demetrio Phalereo, & 72. Inter
pretibus ab omnibus vnanimi cōsen
su fuit recepta, & comprobata. Et quo
firmiorem haberet autoritatē, omniū
consensu diris deuouerūt, anathema
que inflixerunt in quemcūq; illi ad
dentem, vel detrahentem, vel quicquā
mutantem: cuius maledictionis partic
ipes facti sunt Aquila, Symmachus,
Theodotion, quintæ & sextæ editio
num autores, qui consulto, vt illam 70.
obscurarent, atque denigratam de Sy
nagoga eijcerent, nouas illas obtruse
runt, & multis vitijs illam Septuagin
ta defædarunt. Maledictio quoq; ad
eos pertinet Iudæos, qui quauis de
caussa in illam manus violatrices inie
cerunt. Et meritò sanè. Nam si reus est
capitis, qui monetam publicam adul
terat; quòd vel atrocissimum suppli
cium nō mereatur qui Scripturas cor
rumpit, ne de Messia intelligantur?

Sexta Demonstratio est, quòd ad
huius rei perpetuam memoriam reco
lendā, a Rege instituti sunt dies fe
sti, & Iudi publici quotannis celebrā
di, vt Philo Iudæus tradit, qui celeberr
imus sui temporis Scriptor extitit: &
statos illos dies festos, vt tanti miracu
li testes producit, & se suis oculis Ale
xandriæ inspectasse prodit. Quòd si
obijcias, Iosephum, & Aristæam aliam
institutionis ludorum, ac dierum fe
storum causam adferre: quòd eo die
victoriam de Antigono nauali prælio
retulisset, non negabo. Sed illi non tā
vera, quàm verisimilia in historia con
scribenda sectabantur: quādoquidem
plurima sunt vera quidem, sed parum
credibilia: & contra, falsa multa inue
niuntur probabiliora multis veris. Ob
quam causam historiā suam Genti
bus, ad quas scribebant, probatam red
dere conabantur: & ingentia miracu
la, quæ fidē non debebant apud Gētes

Quinta De
monstrat.

Ioseph. lib.
12. Antiq.
c. 2.
Euseb. lib. 8
De prepar.
Euang. c. 1.
tom. 1.

Quæ pœna
olim, quā
grauis in eos
decreta fue
rit, qui in e
ditionem Se
ptuaginta in
terpretū quo
modo ef
sent cōtume
liosi.

Sexta De
montr.

Philo lib. 2.
De vita Mo
si, à medio,
tom. 1. sub
initium.
Ioseph. loco
prædicto.
Aristæas.

Iosephi hi
storici quid
proprium.

inue-

Idē Ioseph. lib. 9. Antiquit. c. 14. 4. Reg. 17.

Idē lib. 20. cap. 8.

Hieronym. in cap. 1. e-pist. ad Gal. tom. 9. Ioseph. lib. 13. Antiqu. cap. 4. Cap. 6. Cap. 8.

Septima Demonstratio.

Cicero.

Aristaas libro De 72. Interpret. Ioseph. lib. 12. Antiqu. c. 2. prope finem.

inuenire, supprimebant. Inuenit ergo Iosephus historiam illam, ut saepe alias facit. Nam lib. 9. Antiquitatum, quod in libro Regum 4. dicitur, post abductas decem tribus Israel in captiuitate immisos leones qui vastaret colonos ab Assyrijs deductos in vrbes Israel: Iosephus non immisos leones, sed immissam pestem, contra Scripturam narrat. Et libro 20. Iacobum, fratrem Iesu nominatum, ab Anano Pontifice refert damnatum quod legem violauerit, & ab eo traditum ut lapidaretur: idq; summopere Iudaeis displicuisse; cum tamen Hieronymus tradat a Iudaeis e templo praecipitatum. Et lib. 18. Antiquitatum testimonium de Christo profert egregium, & completas in eo prophetias: & tamen lib. 4. De bello Iudaico, & lib. 6. tradit periisse Hierosolyma, quod completa sint in eis vaticinia Prophetarum; quasi praedictum esset a Prophetis Hierosolyma peritura propter seditiones, & non propter negatum Melsiam. Vides ergo, non semper esse historiae Iosephi fidendum.

Septima Demonstratio solida videtur, quod haec Septuaginta interpretum editio per trecentos ante erucem Christi annos, & per quingentos post eius aduentum publice in Synagoga Iudeorum lecta est lingua Graeca, omissa Hebraea, quae prius legebatur: quod profecto factum non fuisset, nisi certa, & fidelis translatio esset habitata ab eo populo, qui tunc populus Dei erat, & vera Ecclesia. Lingua siquidem Graeca communis erat cunctis nationibus, Latina vero suis terminis continebatur: ut docet Cicero pro Archia poeta. Neq; desita sunt legi a Iudaeis Graeca, quoad eis est intellectum, quatenus per eam Iudeorum impietas iugularetur, & Christi fides, & religio constabiliretur. Constat enim vsq; ad tempora Iustini Martyris, & Tertulliani, hoc est post centum annos aduentus Christi, versionem illam Graecam magno consensu in Synagoga legi solitam: & hoc, quia ut ex Aristaas, & Iosepho liquet, fuerat ea translatio a toto Iudeorum Senatu recepta. Quod ergo postea illam de Synagoga exi-

gere voluerint, id ob praedictam causam est factum. Quare Tertullianus in Apologetico testatur, omnes Sacros libros Graece fuisse per Septuaginta interpretes translatos; & sua aetate extare illos in Alexandrina Bibliotheca, & legi in Synagogis Iudeorum. Quod certe minime dixisset, si falsum esset, ne alioqui sibi fidem in omnibus alijs apud Gentes, cum quibus loquebatur, detraheret. Iustinus Apologia secunda aduersus Iudeos, cum historiam de Septuaginta viris enarrasset, continuo subiungit haec verba: *Atque hoc sic factum, libri apud Aegyptios permansere ad hodiernum vsque diem. Sunt illi etiam apud omnes vbiq; Iudeos, qui eos legentes non intelligunt.* quibus verbis idem docet quod Tertullianus, nimirum legi in Synagogis Iudeorum. Et ne nostris tantum nitamur autoribus, audi Philonem Iudaeum translationem Septuaginta virorum in omnibus, & per omnia interpretantem non secus atque nostri Sacri Doctores Graeci faciunt, qui eam, ut est a Septuaginta viris versa, interpretantur. Signum ergo insolubile est, eos vsque ad sua tempora translationem Septuaginta amplexatos fuisse, illamq; nocturna ac diurna manu versasse. Ex quo factum est, ut deinde accesserint Iudeorum odia in Septuaginta interpretes, quod per illorum editionem aperte Christi mysteria referantur.

A tempore ergo Iustini, & Tertulliani, coeperunt Iudaei illi versioni opponere: nam tunc Aquila, Symmachus, ac Theodotion orti sunt, qui in eo maxime laborabant, ut in Synagoga expellerent Septuaginta. Sed illorum versio tam altas egerat radices, ut etiam post tot alias editiones ad perfidiam Iudaicam accommodatas, post tot illorum dolos, & machinas de Synagoga expelli non potuerit. Cum igitur hac ratione assequi non possent quod volebant, legem sanxerunt, ut non liceret illis Sacras literas in Synagoga legi nisi Hebraice, ut ita editio Septuaginta exularet. Orta igitur hac lite inter Iudaeos, quidam volebant eam retineri, alij vero de Synagoga exigi. Et cum controuersia deducta esset ad

Tertull. operis prope finem.

Iustin. tom. 1.

Philo Iudaeus.

Quo primo tempore Iudaei editioni Septuaginta aduersari coeperint, e medioq; illam tollere attentarint.

De Septuaginta Interpretum editione inter Iudaeos controuersiae quales extiterint, & qua ratione composita.

Impe-

Imperator Iustinianus quando regnauerit.

Imperatorem Iustinianum (qui imperauit post D. XXX. annos a Christi aduentu; quibus si addas trecentos ante Christi aduentum, inuenies DCCC. XXX. annos, a quo tempore edita fuerat illa versio, & tanto tempore in Synagoga retenta) Iustinianus, ad quem haec causa deuoluta erat, in illa constitutione 146. in hunc modum definiuit: *Quia ergo didicimus, ipsos inter se habere controuersiam, non sustinimus eum tumultum relinquere ipsis incompositum: siquidem per interpellationes quae ad nos deferuntur, didicimus, quod ex ipsis quidam sola lingua tenentur Hebraica, eaq; vtendum in Sacrorum lectione librorum volunt: quidam etiam Graecam assumendam contendunt; & longo iam tempore seditiones inter se agitant. Nos igitur in hac controuersia edocti, meliores esse iudicamus eos, qui Graecam etiam linguam in Sacrorum librorum lectione voluerunt assumere.* Et infra: *Enimvero qui lingua Graeca legunt, vtuntur interpretatione Septuaginta quae omnibus exactior est, & inter ceteras multa continet occulta, &c.* Haec ille sapientissimus Imperator. Sed Iudaei non tantum illam Septuaginta, sed & illam Hieronymi editionem, quam olim laudabant, reprehendere, & in se sectari coeperunt: ita ut in editione Bibliorum Complutensium, quoties Hieronymus a Iudeorum interpretatione discrepat, dictiones Hebraeae punctis, velut quibusdam obelis, sint confossae; tanquam parum fideliter ab eo reddita: & in illis consulendum esse onomasticon. Quod tamen plerumque sine causa, & ratione fit: quia nihil singulare, vel nouum continet.

Qua nam ratione Iudaei Hieronymi versionem olim a se commendata obsecrare tentauerint.

Octaua Demonstratio. Apostoli & Euangelistae Septuaginta interpretes, vbi etiam ab Hebraeo discrepant, sectari semper solent. Hieronym. tom. 3. non procul a principio.

Octaua Demonstratio, atque illa quidem efficacissima, ex eo petitur, quod Apostoli, & Euangelistae in producendis ex Veteri Testamento testimonijs, Septuaginta sequuntur interpretes, etiam in illis locis, vbi aliter habetur in Hebraeo, vel vbi additur, vel detrahitur textui Hebraico: quod etsi aliquando Hieronymus negarit: nam in Praefatione sua in Pentateuchum docet, quod si quae ali-

ter interpretati sunt Septuaginta viri, quam Prophetae dixerint, & citant Apostoli, & Euangelistae, certe ipse assereret Apostolos esse mentitos, qui testantur Isaiam dixisse, quae Isaias non dixit, eo quod citant Isaiam iuxta interpretationem Septuaginta, qui aliter verterunt quam Isaias dixerit. Ita enim Hieronymus in libro de scriptor Ecclesiae tradit, Matthaeum, vbi quae Euangelista, siue ex persona sua, siue ex persona Domini, veteris Scripturae testimonijs vtitur, non sequi Septuaginta interpretum autoritate, sed Hebraicam: tamen cum idem vgeretur, ingenuè oppositum confessus est (ut ipse testatur in Apologia aduersus Ruffinum) qui in fine concedens quod alias negauerat, Apostolos, & Euangelistas citare translationem Septuaginta duorum virorum, vbi quae; illi Septuaginta ab Hebraico non discrepant, subiungit: *Sicut ergo ego ostendo multa in Nouo Testamento posita de veteribus libris, quae in Septuaginta non habentur, & haec scripta in Hebraico doceo: Vt, Ex Aegypto vocaui Filium meum: Quoniam Nazaraeus vocabitur: Eli, eli, lamma sabathani, vbi non dicitur, ut in Septuaginta: Deus meus, Deus meus, respice in me: Videbunt in quem transfixerunt; & Flumina de ventre eius fluent aquae vineae; sic accusator ostendat aliquid scriptum esse in Nouo Testamento de Septuaginta interpretibus, quod in Hebraico non habetur, & finita contentio est.* Haec ille, vocas accusatorem, aut Ruffinum, aut potius Augustinum, qui cum eo decertauerant in hoc articulo. Idem docet in Prologo 15. libri super Isaiam, scribens ad Eustochium: *Cerebro, Eustochium, dixisse me noui, Apostolos, & Euangelistas, vbi quae; de Veteri Instrumento ponunt testimonia, si inter Hebraicum & Septuaginta nulla diuersitas sit, vel suis, vel Septuaginta interpretum verbis vti solitos. Sin autem aliter in Hebraico, aliter in Veteri editione, sensus est, Hebraicum magis, quam Septuaginta interpretes sequi. Denique vt nos multa ostendimus posuisse eos ex Hebraeo, quae in Septuaginta non habentur: sic amuli nostri doceant assumpta*

Idem lib. 2. Apologia aduer. Ruffin. to. 2. a med.

Hoc negat interdum Hieronymus, & nititur comprobare. Matth. 2. Osee. 11. Matth. 27. Isa. 11. Matth. 2. Psal. 21. Ioan. 19. Zach. 12. Ioan. 7. Prouer. 18. Idē tom. 2. prope finem.

Idem tom. 5

F aliqua

aliqua de Septuaginta testimonia, quae non sunt in Hebraeorum libris, & finita contentio est. Hæc ille.

Sed huic sententiæ Hieronymi multa occurrunt dicenda: & in primis opponendus est ipse Hieronymus sibi, qui in caput 6. Isaia scribens, ait: Pauli idcirco ad Hebræos Epistola contradicitur, quod ad Hebræos scribens utatur testimonijs, quae in Hebraeis voluminibus non habentur. Sic ille: qui & in Commentarijs super Epistolam ad Galatas bis suspicatur Hebræam veritatem corruptam, & Apostolum produxisse testimonia iuxta Septuaginta interpretes. Deinde Origenes, qui fecit Hexapla ex alijs editionibus, quo ad intelligentiâ Scripturæ lector magis promoueretur, in cap. 15. epistol. ad Romanos docet, Apostolos interpretationem ferè Septuaginta confectari. Ideo tractans illa verba: *Erit radix Iesse, Sciendum est, inquit, quod in omnibus penè Apostolos editionem Septuaginta interpretum tenet.* Idem in id ad Rom. 10. *Domine, quis credidit auditui nostro?* docet, vocem illam, *Domine*, à Septuaginta interpretibus sumptam esse (quemadmodum Ioannes cap. 12. sui Euangelij similiter citat) & paulò infra idem, Origenes in illud, *Isaias autem audet, & dicit: Sed ne hoc quidem à nobis conuenit ignorari, quod in exemplaribus Hebraeorum non habetur, & contradicentem; Apostolos autem secutus est Septuaginta interpretum veritatem in suis scriptis, & sicut illi interpretati sunt, exponit.* Hæc ille. Et pondero in Origene verbū illud, *Septuaginta interpretum veritatem*; vt intelligas quanto in pretio illam haberet. Idem in Ioannis Euangelium, exponens illud: *Qui manducat mecum panem, leuabit contra me calcaneum suum,* cum ab Euangelista citatum, nec Hebraica lectioni responderet, huius dubij rationem reddens, subdit: *Causa est, quod non respondeat ad verbum Hebrae lectioni: quod hic locus, quem citat Euangelista, metaphrasi quadam à Septuaginta est explanatus.* Sic ille. Ad hæc, ex Isaia 29. citat Apostolus, *Perdant sapientiam sapientium; & prudentiam prudentium reprobabo:* iuxta He-

bræum dicitur; *Et intellectus prudentium eius abscondetur:* Septuaginta autem, *Intellectum prudentium abscondã,* iuxta quod videtur Paulus citasse, & loco verbi, *Abscondam,* explicationis gratia dixit, *ἀποκρύψω,* id est, reprobabo. Item citantur à Christo Matthæ. 15. & Marc. 7. verba illa: *Sine causa autem colunt me, docentes doctrinas, & mandata hominum.* Vbi, quia Hebræa veritas habet, *Timuerunt me mandato hominum, & doctrinis,* Septuaginta duo viri paraphrasticè verterunt eo modo quo allegantur verba à Christo. Insuper Isaia. 40. citatur ab Apostolo iuxta Septuaginta: *Quis cognouit sensum Domini? Aut quis consiliarius eius fuit, qui instruet eum; aut quem consuluit, & instruxit eum?* nam Hebraicè dicitur, *Quis adiunxit Spiritum Domini? aut quis consiliarius eius fuit?* Vnde Paulus Roma. 11. & 1. Corinth. 2. iuxta editionem Septuaginta produxit. Si vrgeas, *Quæ sequenda est lectio?* Vtraque; quia priorem cõmendant Septuaginta, & Paulus; posteriorem verò Concilium Tridentinum, probans editionem Vulgatam.

Nota, quod in secundo testimonio ab Apostolo producto ad Corinth. tantum principium, & finem testimonij allegat, intermedia verba omisit. Ad hæc, Apostolus ad Hebr. 10. citat ex Psalm. 39. *In capite libri scriptum est de me.* & sic habent Septuaginta: *Ἐνωχάδις βιβλίου.* cum ex Hebræo cuncti vertant, *In volumine libri.* & maius quid est caput quam volumen. Et ex eodẽ Psalmo ibidem Apostolus producit illud: *Corpus autem apraesti mihi:* quod ex eisdem Septuaginta duobus viris est sumptum; cum Hieronymus ex Hebræo interpretetur, *Aures autem fodisti mihi;* alij verò, *perfecisti;* Chaldaea paraphrasis habet, *Aures autem ad auscultanda praecepta tua perforasti mihi.* Præterea Apostolus ad Roman. 2. quod in Hebræo textu Isaia habetur: *Et iugiter tota die nomen meum blasphematur,* ex interpretatione Septuaginta dixit: *Propter vos semper nomen meum blasphematur in Gentibus:* licet Septuaginta interpretes

Concil. Trident. sess. 4.

Hebr. 10. Psal. 39.

Hieronym. tom. 8.

Rom. 2. Isaia. 52.

addi-

addiderint duas illas voces, *Propter vos,* & rursus duas illas, *In Gentibus:* detraxere illas duas, *Tota die:* & Paulus, *Nomen Dei* dixit, pro, *Nomen meum,* quod hic, id est in Propheta, Deus loquatur, illic Paulus de Deo. Et quod Latinus Pauli interpres vertit, *per vos,* potuit optimè vertere, *propter vos,* quia Græca habent, *ὑπὲρ ὑμῶν.* Et ad Roman. 10. producit ex Septuaginta lectione; *Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona;* cum Hebræa habeant, *super montes,* quod reliquit Paulus: & habeant deinde, *Euangelizantis, vel annuntiantis pacem, & bonum,* in singulari. Quod Origenes in Præfatione sua ponderat dixisse bona, & non bonum: quia Christus est nobis omnia bona: & euangelizantium in plurali, non euangelizantis in singulari, vt Hebræa habent. Præter Paulum etiam Petrus ex lectione Septuaginta duorum virorum producit testimonia. Nam 1. Petr. 2. habetur: *Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum:* quod ex Hebræa veritate non est sumptum, quæ habet: *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit;* sed ex illa Septuaginta, quæ habet: *Iste peccata nostra portat, & pro nobis dolet:* & addidit explicationis gratia, *In corpore suo, & super lignum.* Nam vt olim hircus emissarius portabat omnes iniquitates in terram solitariam deferti, Leuitic. 10. ita Christus super se tulit peccata nostra in desertum montis Caluarie, vbi & immolatus est. Præterea testimonium illud decantatum: *Deus superbis resistit; humilibus autem dat gratiam:* quod tum Petrus in priori Epistola, tum Iacobus in Canonica sua proferunt; ex versione Septuaginta interpretum est depromptum. Hebræa siquidem veritas à Hieronymo ita vertitur in Proverbijs; *Ipse deludet illudores, & mansuetis dabit gratiam.* Ad hæc Paulus ad Galat. 3. producit testimonium ex Deuteronom. cap. 27. *Maledictus omnis qui non permanferit in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, vt faciat ea,* admonet in eius loci com-

Rom. 10. Isaia. 52. & Nahum 1.

Orige. in c. 10. Epist. ad Rom. tom. 2.

Isaia. 53. & Matth. 8. 1. Petr. 2. Leuit. 16. Proverb. 3.

1. Petr. 5. Iacob 4.

Hierony. tom. 7.

mentarijs Hieronymus, sumptum esse iuxta versionem Septuaginta duorum interpretum, & in Hebræo non haberi, *Omnis, & In omnibus.* Et subdit: *Ex quo intelligimus, Apostolum, vt in ceteris, sensum testimonij magis posuisse quam verba: & incertum habemus, vtrum Septuaginta interpretes addiderint, Omnis homo, & In omnibus, an in veteri Hebraico ita fuerit.* In hanc me autem suspicionem illa res stimulat, quod verbum, *Omnis, & In omnibus,* quasi sensui suo necessarium ad probandum illud, quod *Quicumque, ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt:* Apostolus vir Hebræa peritiæ, & in Legge doctissimus nunquam protulisset, nisi in Hebraeis voluminibus haberetur: quam ob causam Samaritanorum volumina relegens, inueni 𐤇𐤓, quod interpretatur, *Omnis, siue omnibus,* scriptum esse, & cum Septuaginta interpretibus concordare. Frustra igitur illud tulerunt Iudæi, ne viderentur esse sub maledicto: & reliqua. Idem Hieronymus in idem Pauli caput, edifferens illud Deuteronom. 27. productum testimonium: *Maledictus omnis qui pendet in ligno,* miratur, cur Apostolus, si sequebatur Septuaginta auctoritatem, non integrè, sicut ab eis editum est, & Dei nomen adiunxerit, nempe: *Maledictus omnis à Deo, qui pendet in ligno?* *sin verò vt Hebræus ex Hebraeis id quod in sua lingua legerat, putabat esse verissimum, nec Omnis, nec In ligno, quæ in Hebræo non habentur, assumeret.* Ex quo mihi videntur (ait) aut veteres Hebraeorum libri alter habuisse, quam nunc habent; aut Apostolum (vt antè iam dixi) sensum Scripturarum posuisse, non verba; aut, quod magis est estimandum, post passionem Christi, & in Hebraeis, & in nostris codicibus ab aliquo Dei nomen appositum, vt infamum nobis inureret, qui in Christum maledictum à Deo credimus. Hæc ille. Et probat Hieronymus illam additionem ex eo, quod cum multi in Scripturis dicantur maledicti, nunquam tamen à Deo. Sed revera, si illud, à Deo, acceperunt Septuaginta duo de Hebræo fonte, nihil aliud esset maledictum à Deo,

Idem in c. 3. Epist. ad Galat. tom. 9.

Idem in Isaia lib. 3. haud procul ab initio, cap. 6 inter med. & finem.

Eandem traditionem idem Hieronymus. scilicet corrigendo confirmat.

Idem lib. 3. in Epist. ad Gal. c. 3. tomo 9.

Origen. lib. 10. in Epist. ad Rom. tomo 2.

Isa. 11.

Rom. 15.

Idem.

Isaia. 53.

Rom. 10.

Idem.

Idem.

Ioan. 13. vbi explicat illa Euangelica verba.

1. Cor. 1.

Isa. 53.

Luc. 3.

Ambro. lib. 3. Hexame. c. 5. initio, tomo. 4. in princip. Idem eodem tom.

B. Hilar.

Epiphani. circa finem Operis.

Act. 8.

Isa. 53.

Rom. 11. Isa. 6.

Isai. 29.

quam illud Isaia: Percussum a Deo, & humiliatum. Certè Aquila, & Theodotion habent: Quia maledictio Dei est suspensus. Lucas item Evangelista Genealogiam Christi recensens, vnam generationem Cainan adiungit, quæ in Hebraica veritate non est, & habetur in versione Septuaginta. Ambrosius in Hexameron multa Hebraica lectioni à Septuaginta viris non otiose addita & adiuncta esse docet. Et intelligit, non otiose, hoc est, mysticè, & spiritualiter. Idem in Psalmum 43. exponens id: Quoniam humiliasti nos: Imò Septuaginta virorum, inquit, cum his sententia videtur convenire: cuius Scriptura testimonia de Scripturis nobis sunt accersenda divinis. Ad hæc, Hilarius in Præfatione in Psalterium, ait, Septuaginta viros coelesti, & spiritali scientia virtutes Psalmorum intelligentes, addidisse titulos Psalmis, & in Psalm. 145. verba addita à Septuaginta viris ad intelligentiam Scripturæ docet pertinere.

Et Epiphanius libro De mensuris, & ponderibus, docet Septuaginta viros custodes per Regem fuisse appositos, ne inter se scripta conferrent: & translationem non solum sententijs, sed & verbis consensisse, quòd per Spiritus sancti instinctum verterint. Et ubi vnus Textui Hebræo addidisset verbum, omnes alios quoque addidisse: & quod ab vno esset detractum, cæteros omnes detraxisse: quòd quæ geminata essent, semel dixisse fuerint contenti: & ubi aliquid deesse videbatur; vt oratio esset dilucida, & perspicua, additum fuisse ab omnibus. Item Lucas Actorum 8. inducit Philippum concionantem Eunuchò Candaces, & testimonium ex Isaia deprompsisse iuxta Septuaginta interpretes: Tanquam ovis ad occisionem ductus est; & sicut agnus coram tondente se, sine voce, sic non aperuit os suum. In humilitate iudicium eius sublatum est, &c. Ad hæc B. Paulus illud Roman. 11. Dedit illis Deus spiritum compunctionis: Oculos vt non videant, &c. quod est Isaia, sicut etiam: Omnis qui cre-

dit in eum, non confundetur: & illud: Qui exurget regere Gentes; item, Videbit omnis caro salutare Dei: quæ sunt eiusdem Prophetæ, non quidem iuxta Hebræam veritatem, in qua non inveniuntur, sed iuxta Septuaginta interpretum Græcam editionem, ex eodem Propheta depromptit, vt consulenti vtramq; liquidum fiet. Item illud: Et adorent eum omnes Angeli Dei, Hebræor. r. ex Cantico Moysi Deuteronom. 32. depromptum est: quia in Hebræo non habetur, sed in Textu Septuaginta duorum, vt superius ostendimus. Et hunc locum ex Mose producit Ambrosius libro De fide, & Origenes libro 10. ad Roman. ex Deuteronomij Cantico. Hieronymus in Isaia cap. 6. quærit, Quare Apostolus Paulus cum Hebræis disputans, non iuxta Hebraicam, quod rectum esse cognoverat, sed iuxta Septuaginta sit locutus? Et si autem Hieronymus non respondeat ad hoc dubium, respòdet tamen ad aliud natum ex eo, quòd Paulus Actorum 28. produxit testimonium ex lectione Septuaginta, Aure audietis, & non intelligetis; & videntes videbitis, & non perspicietis. In crassatum est enim cor populi huius, &c. respondet his verbis: Evangelistam Lucam tradunt veteres Ecclesie tractatores Medicina artis fuisse scientissimum, & magis Græcas literas scisse quam Hebræas. Vnde & sermo eius, tam in Evangelio, quam in Actibus Apostolorum, id est in vtròque volumine, comptior est, & secularem redolet eloquentiam; magisq; testimonijs Græcis vritur, quam Hebræis. Sic ille. Salua tamen tanti Patris honorificentia, non est tutum dicere, Lucam aliter retulisse, quam Paulus cum Hebræis disputauerat, aut in aliquo verbo citando Scripturam, lapsus fuisse, aut pro Hebræa veritate attulisse diuersam editionem Septuaginta, erat enim Hebræus, & linguarum dono præditus Lucas, & in scribendo à Spiritu sancto directus.

Proinde nos aliter, & breuiter respondendum esse putamus, fuisse id quidem sapientissimè factum: aut

Rom. 9. & 1. Pet. 2. Rom. 15. Isa. 11. Infra 40. Luc. 3.

Hebr. 1. Deut. 32.

Ambrosi. c. 3. libri de Fide, initio, tomo 2. circa finem. Origen. par. 2. Hieron. lib. 3. in Isaia circa princ. tom. 5. initio.

Cur Apostolus Paul. cū Hebræis disputans, non iuxta Hebræum, quod rectum esse cognouerat, sed iuxta Septuaginta sit locutus.

Act. vlt. Prima ratio ipsius B. Hieronymi. Hæc ratio quid incommodi habeat

Altera ratio.

quia

Tertia.

Græca olim lingua quam late pateret.

Act. 2. Ioseph. lib. 14. cap. 12.

Idem lib. 12 c. 2. à med.

Ecclesia Pauli Epistolam ad Hebræos Græcè conscriptam cur retinuerit.

Hieron. lib. De Eccles. Scripto. in Matth. tom. 2. circa finem. B. August. lib. 15. De ciuit. Dei. c. 14. in fine. tom. 5. Cur Apostoli, & Euange-

quia tēpore Septuaginta Hebræi codices non aliter habeant, cum vtramque crederent ab Spiritu sancto profectam, & Spiritu prophetico cōcinnatam; ac proinde nihil referebat, an ex Hebræo, an ex Græco Septuaginta citaret; aut denique quia sciebat idioma Græcum magis esse per totum orbem dispersum, & ipsimet Iudæis magis notum, quam Hebræum: idcirco in ea lingua, quæ legi magis posset, & intelligi ab omnibus, testimonia reddebat. Nam Iudæi ita linguam Græcam nouerant, vt nunc omnes Latinam nouerit; Et Iudæi tempore Christi omnes dispersi erant, vt dicitur Actorum 2. Ex omni, inquit, natione que sub celo est; & tradit Iosephus libro Antiquitatum. Et nouerat Apostolus editionem Septuaginta in Synagogis Iudæorum legi, non tantum in Iudæa, sed per totum orbem. Dicitur etiam Ptolemæus Philadelphus optimè meritis de gēte Iudæorum, quod Scripturam Hebræicā Græcè vertendam curauerit, quo facilius intelligeretur, vt habes apud eundem Iosephum. Redè quoq; Ecclesia Epistolam ad Hebræos Græcè conscriptam à Paulo retinet, quo omnibus Iudæis eius doctrina esset cōmuniō. Vides ergo tantam testimoniorum Propheticoꝝ filiam, non iuxta Hebræos fontes, sed iuxta interpretationem Septuaginta productorū ab Apostolis; & Euangelistis, etiam in his vbi discrepabant, quod sibi ostendi Hieronymus postulabat, & mox finiendam contentionem. Vides etiam, testimonia producta à Matthæo non esse semper secundum Hebræam, sed secundum Septuaginta auctoritatem, etiam si aliter docuerit Hieronymus in libro Scriptorum Ecclesiasticorū. Certè si consulas Matthæum à principio ad finem vsque sui Euangelij, plurima, aut ferè omnia testimonia producit ex Septuaginta, non ex Hebræo. Hinc Augustinus libro De ciuitate Dei scribit, Apostolos non tantum ex Hebraica Scriptura, sed ex Septuaginta quoq; translatione testimonia produxisse, eo quòd Septuaginta viri propheta fuerint. Et idcirco quæ

aliter dixerunt Septuaginta viri, quam Prophetæ, citasse Apostolos. Et ratio huius rei est: quia, vt Hieronymus docet Epistola De optimo genere interpretandi ad Pammachium, & in Epistola ad Marcellam, Apostoli, & Euangelistæ, & Septuaginta interpretes non de verbo ad verbum, sed periphrasticè, non numerando verba, sed ponderando, & obscura quæq; scholijs illustrando, veteres conuerterunt Scripturas. Quamobrem Hieronymus illud Isaia: Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis residuum (sic enim Hebræa habet veritas) secutus Septuaginta interpretes, semen transtulit. Quam lectionem amplexatus est Paulus ad Roman. 9. et si non ignoraret aliter in Hebræo haberi.

In illo testimonio Isaia 7. Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, &c. Sic enim habent Septuaginta παραφρασεως; cum Hebraicè dicatur: Ecce Virgo prægnans, & pariens filium, & vocabis nomen eius Emmanuel: Septuaginta, vt dixi, pro prægnans, dixerunt, concipiet; quam lectionem Hieronymus sequitur. Quædam tamen aliter interpretati sunt Euangelistæ, quam Septuaginta interpretes, vt illud: Videbunt in quem transfixerunt, Septuaginta vertunt: In quem insultauerunt: & vterq; sensus verus est, & ab Spiritu sancto significatus, cum verbum Hebræum plura significet quæ ad rem propositam faciunt. Nam verè Christi latus fuit perforatum, & illi in Cruce insultatum. Denique Irenæus lib. 3. cap. 25. postquam reprehendit nouas Scripturarum versiones factas post illam Septuaginta duorum, de hac loquens subiungit: Firma est autem, & non ficta, & sola vera qua secundum nos est, fides; manifestam ostensionem habens ex his Scripturis, qua interpretata sunt illo modo quo prædiximus (scilicet à Septuaginta duobus interpretibus) & Ecclesie annuntiatio sine interpolatione. Etenim Apostoli cum sint his omnibus vetustiores, consonant prædictæ interpretationi, & interpretatio consonat Apostolorū Traditioni. Etenim & Petrus, & Ioannes, & Matthæus, & Paulus, & reliqui deinceps,

listæ non tantum iuxta Hebræam, sed etiam iuxta Septuaginta interpretum lectionem, testimonia Sacra produxerint. B. Hierony. Epist. 101. prope finem, tom. 2. in fine. Idem Epist. 141. tom. 3. inter med. & princip. Idem in Isai. c. 1. ante de mid. lib. 1. tom. 5. initio. Isai. 1. Rom. 9. Isa. 2. Matth. 1. Quæ nam Euangelistæ de Prophetis testimonia à Septuaginta aliter interpretata protulerint. Hieron. tomo 9. in principio. & tom. 5. in cap. 7. Isaia. Zach. 12. Ioan. 19. Matth. 27. D. Irenæus. Qualis Romana fides secundum Irenæum.

Septuaginta duo viri eodem quo Apostoli & Evangelistæ Spiritu futura Messia mysteria præciperunt. Matth. 3. & saepe deinceps. Suprà 1. Isa. 7.

Nona Demonstratio.

Cyrl. Hierosolym. cateche. 4. tit. & Sacra scriptura, in fine.

Theodo. Antiochen. vetus autor.

& horum sectatores prophetica omnia ita annuntiauerunt, quemadmodum Seniorum interpretatio continet, vnus & idem Spiritus Dei, qui in Prophetis quidem præconauit quis, & qualis esset aduentus Domini; in senioribus autem interpretatus est bene, quæ bene prophetata fuerant: ipse & in Apostolis annuntiauit plenitudinem temporum adoptionis venisse, & proximasse regnum cælorum, & inhabitare intra homines credentes in eum, qui ex Virgine natus est Emmanuel. Hactenus ille, commendans versionem Septuaginta interpretum, & illam docens ab Apostolis vniuersis vsurpata.

Nona Demonstratio. Sanctissimi Christi Apostoli cum in vniuersum orbem ad prædicandum Euangelium destinati sunt, vniuersis nationibus quæ in Christum crediderunt, nullas alias Scripturas tradiderunt, vel commendarunt, quàm quæ ex Septuaginta interpretum editione conuerse erant. Nam Hebræam linguam nemo illorum nouerat, Græcum verò sermonem omnes Gentes vbique & intelligebant, & loquebantur. Atque huius rei Patres meminerunt. Ait enim Cyrillus Hierosolymitanus: Istorum igitur hos viginti libros lege, cum apocryphis verò nihil habeas negotij, has tantum studiose meditare Scripturas, quas in Ecclesia confidenter legimus. Multo prudentiores te, & religiosiores fuerant Apostoli, & primi Episcopi, veritatis duces, qui nobis eas tradiderunt. Vides in his verbis, Apostolos Scripturas secundum Septuaginta interpretes veras tradidisse? Quod etiam Theodorus quidam Antiochenus vetus autor, cuius extant in Prophetas commentaria, quæ in catenis Græcis continentur, scribens in Sophoniae Prophetæ caput 1. Septuaginta viri, inquit, literas Sacras Græcè vertere, patris sermonis peritissimi, & Diuinarum Scripturarum scientissimi, delecti à Principe sacerdotum, & ab vniuersis tribubus Israël, tanquam maximè idonei ad vertendas Scripturas: quorum interpretationem planè liquet accepisse Apostolos, & tradidisse his qui ex nationibus crediderunt, ad quos ante

Vetus Testamentum non pertinerent. Et ab Apostolis accipientes hanc Septuaginta virorum translationem, habemus omnes qui ex Gentibus credidimus, & in Ecclesijs legimus, & domi euoluimus. Hactenus ille.

Decima Demonstratio. Illa versio ab initio Christi, & Apostolorum in vniuersam credentium Ecclesiam deriuata est, & per quingentos ferè annos quoad Hieronymi Latina editio conuersa est, robur, & autoritatem obtinuit. A tempore verò B. Hieronymi permansit quidem editio Septuaginta in Ecclesia Græca & Orientali vsque in hodiernum diem: quæ, vt testatur Augustinus libro De ciuitate Dei, an alia sit editio, prorsus ignorat: neque in fidei controuersijs, quæ apud Græcos innumeræ extiterunt, aut ad reuincendos Hæreticos alia editione Scripturarum vsi sunt: nunquam enim aliam quàm Septuaginta virorum nouerunt. In Ecclesia verò Latina quoad paulatim cepit autoritatem habere Hieronymi editio, illa Septuaginta retenta est. Vbi verò illa Hieronymi plenum autoritatis pondus affecuta est, illa Septuaginta relicta est: non quidem vt falsa, aut ab Ecclesia reprobata; sed quòd dilucidior esset illa Hieronymi, & magis de verbo ad verbum expressa, & minus corrupta quàm illa Septuaginta interpretum, quam per Aquilæ, Symmachi, Theodotionis editiones in quibusdam mutatis, additis, vel subtractis viderent esse vitiatam. His de causis apud Latinos legi publicè desijt Septuaginta duorum virorum: semper tamen penes viros doctos sua non caruit autoritate. Apud Græcos verò, & in tota Ecclesia Orientali, sublati alijs editionibus, solùm illa Septuaginta remansit. Vnde Chrysostomus in Matthæum cæteros omnes Scripturæ interpretes vult esse suspectos debere, quia ex odio multa dixerunt, & Prophetas consulto obscurarunt. Quod non fecerunt Septuaginta, qui antecentum, & aliquanto amplius Dominici aduentus annos Biblia vertunt. Hæc ille sentit. Et confirmatur

Decima Demonstratio.

August. lib. 15. De ciuitate Dei, cap. 15 tom. 5.

Cur Hieronymi editio, quàm illa Septuaginta in Ecclesia præualuerit.

Editio Septuaginta sublati alijs omnibus editionibus apud Græcos sola remansit. Chrysol. homil. in Matthæum. 5. ante med. tom. 2. initio. LXXII. viri, teste Chrysol. quos annis ante Christum fuerunt.

Origenes

Origenes.

Euseb. lib. 6 cap. 23. Eccles. histor. tom. 1.

Editionem Septuaginta qui min⁹ ap probant.

Euseb. tom. 1.

Hieronymo alterius ab illa Septuaginta virorum translationis faciendæ quæ fuerit causa. B. Hieronym. tom. 3. non procul ab initio.

Procopius Gazæus editionibus quibus fuerit vsus.

Hic idè quòdo claruerit.

Vndecima Demonstratio.

Nisi Septuaginta interpretum autoritas consisteret, quid sequatur in modorum.

Origenis sententia in epistola, quam ad Africanum scripsit, & quam producit Eusebius in historia Ecclesiastica. Id, inquit, pro vero solum habendum in Scripturis diuinis, quod Septuaginta interpretes transtulerunt: quoniam id solum est quod autoritate Apostolica confirmatum est. Hæc ibi habentur, interprete Rufino: etsi noui interpretes Eusebij, vt Musculus, & Christophorus non habeant, quia fortassis inciderunt in codices corruptos. Qui verò minus illis tribuere ceperunt, fuerunt pauci, vt Origenes, qui condidit Hexapla, Didymus, Apollinaris Laodicenus, & Eusebius Cæsariensis, qui in multis plus tribuit Aquilæ, Symmacho, & Theodotioni, quàm Septuaginta viris. Nam Hieronymus id se fecisse testatur, quòd videret Septuaginta virorum translationem à Iudæis esse corruptam. Nam si illa integra, & pura haberetur, frustra se in excudenda ex Hebræo noua laborare, in Præfatione in libros Paralipomenon testatur. Præterea Procopius Gazæus Sophista, qui scripsit in Pentateuchum, Scripturas edidit non solum iuxta Septuaginta interpretum editionem, sed etiam iuxta Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis, & iuxta Samaritanorum, & Hebræorum veteres codices: addit etiam quandoq; iuxta Hieronymi (quem sæpè nominatim citat) versionem à Sophonio ex Latino in Græcum conuersam. Nam clariſſime dicitur Procopius sub Anastasio Imperatore, anno Domini quingentesimo.

Vndecima Demonstratio. Veteres omnes, tam Græcæ, quàm Latinæ Ecclesiæ Patres, vt Clemens vterq;, Romanus, & Alexandrinus; Dionysius, Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Arnobius, Lactantius, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, & Gregorius, Athanasius, Basilius, Epiphanius, duo Gregorij, Nazianzenus, & Nissenus, Chrysostomus, & Cyrillus, nullam aliam nouerunt Scripturam, quàm Septuaginta; ex alia non producant testimonia, sed ex ista: hanc commentantur, per illam hæreses re-

fellunt, & hæreticos reuincunt: vsq; adeò, vt si interpretum Septuaginta vacillaret autoritas, omnium veterum Patrum scripta ruerent, quia falso Scripturarum niti fundamento probarètur. Imò ipsorum Apostolorum scripta conciderent, qui eam tanquam verum, & purum Dei verbum citant: falsiq;, & incertis testimonijs fidem confirmassent, vt Iudæi obiectant: atque ita per quadringentos annos veris Scripturis destituta Ecclesia fuisset, quæ tamen fuit præcipua, & nobilissima eius pars, vtpote primitiua, Christo, & Apostolis proxima, & contigua. Et quemadmodum Latinam Hieronymi editionem, Vulgatam, & antiquam nunc vocamus, & ita vocauit illam Concilium Tridentinum, quòd per vndecim secula, & aliquid amplius remansit; quæ verò nunc à quibusdam conduntur, nouæ appellantur editiones: ita Hieronymi tempore illa Septuaginta & antiqua, & Vulgata dicebatur, Latina verò Hieronymi, Noua: & ita à Gregorio ad Leandrum super librum Iob, & centies ab Eucherio in libros Regu scribente Noua appellatur; porro illam Septuaginta Veterem, & Vulgatam vocabant. Ita enim Hieronymus in epistola ad Suniam & Fretelam loquitur: *Κοινὴ αὐτὴν ἴστα, hoc est communis editio, ipsa est quæ & Septuaginta.* Sic ille. Ob id ab eo sic vocata, ad differentiam aliarum translationum Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis: quas etsi interdum ad maiorem Septuaginta interpretum intelligentiam pleriq; adhiberent, erat tamen Septuaginta communis, cuius testimonijs utebatur Hieronymus. Item quoties Vulgatam nominat versionem, illam, quæ Septuaginta est intelligit: vt in Præfatione in Ezechielem testatur: *Sed & Vulgata, inquit, eius editio non multum distat ab Hebræa: & ibi quoque nos adhortatur, vt & suam editionem legamus. Et in caput 14. Isai. scribens in illud: Ne leteris Philistæa, &c. Philistæos, inquit, Palaestinos significat, quos alienigenas Vulgata scribit editio, cum hoc non vnus Gentis, sed omnium externarum Gentium vocabulum sit.* Sic

Trident. Concil. sess. 4.

Gregor. ad Leandrum, cap. 5. tom. 1. in princ. Eucherius Episcopus Lugdunen. Hieronym. Epistol. 135. ppè initium, tom. 3. Septuaginta olim editio cur Verus, & Vulgata sic dicta.

Idem tom. 3 circa princ. & tom. 5. Idem in Isa. lib. 5. eodem tom. 5. Philistæi idè qui & Palaestini, teste Hieronymo.

ille,

ille, vocans Septuaginta interpretum Versionem, Vulgatam, quæ semper Philisthæos, ἄλλοφθῆσ, hoc est alienigenas vocare consuevit. Dicitur & vetus editio, ad differentiam Aquilæ, Symmachi, & Theodotionis: quia istæ novæ erant, & per quatuor, aut quinque secula illa 70. virorum præcelsabat.

Duodecima, ac postrema Demonstratio. Doctores omnes Hieronymo posteriores, ut sunt, Augustinus, Prosper, Chrysologus, Alcuinus, Beda, Gregorius, & Leo, S. Thomas, & alij, si quando illa Septuaginta interpretum versio diuersa est ab ea Hieronymi, quæ nobis est iam communis, & vulgata, & antiqua, post expositum textum Hieronymi, solent illam Septuaginta fideliter producere, eamque Antiquam vocant; eiusque verba expendere, atque edisserere, ut non minus ei, quam illi Hieronymi tribuere videantur: quod eius solidam, & inuictam arguit autoritatem. Nec tantum illi hoc faciunt, sed & ipse Hieronymus prior obseruauit, qui scribens in Prophetas, utramque proponit versionem, & utramque suis commentarijs illustrat. Ac ne tibi contrarius, & sibi repugnans Hieronymus videatur, quod modo hanc, modo illam editionem tueri videantur; perpende, D. Hieronymum duas Scripturarum condidisse editiones: alteram quidem, & priorem è Græco textu in Latinum sermonem, quam laboribus Origenes adornauit, ex editione Theodotionis admiscens Vulgatæ editioni asteriscos, & obeliscos: cuius ipse mentionem faciens, ita ad Augustinum scribit: *Quod autem in alijs quaris epistolis, Cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat, & virgulas prenotatas; & postea aliam translationem absque his*

signis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere quod quaesisti. Illa enim interpretatio Septuaginta interpretum est, & vbiunquam virgula, id est obeliscus, sunt, significatur, quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebræo: vbi autem asterisci, id est stellulae prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum, & ibi Græca translulimus, hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus, expressimus: sensuum potius veritatem, quam verborum ordinem interdum conseruantes. Hæc ille, qui in Apologia aduersus Ruffinum testatur se ante annos plurimos Septuaginta diligentissime emendatos, suæ linguæ studio tradidisse. Quod diligenter admono esse obseruandum: quia quædam Hieronymi Præfationes in hanc è Græco translationem præscriptæ, aliæ vero suæ ex Hebræo interpretationi sunt præfixæ. Igitur vbi duas Præfationes in editione Vulgata repereris, scito vnam ex illis esse in translationem ex Græco, in qua de asteriscis, & obeliscis est sermo; alteram verò in editione ex Hebræo, in qua nihil de asteriscis, & obelis tradit. In libros ergo Paralipomenon duæ sunt editiones, & totidem in librum Iob. Quamquam enim intercederit illa Latina Hieronymi versio ex Græca Septuaginta virorum illorum editione; permanserunt tamen Præfationes illæ Hieronymi. Quare falluntur maxime Iudæi, & ex nostris illi, qui putant subtractos ex editione Hieronymi asteriscos: quia editio Hieronymi ex Hebræo nunquam illos habuit, sed tantum versio Latina, quæ ex Græco fonte Septuaginta translata est, & quæ amplius non extat. Quicquid ergo hætenus, sacrosanctam esse, & fidelissimam Septuaginta virorum interpretationem.

Quid in Septuaginta interpretatione prenotatæ virgulæ, quid etiam asterisci, & stellulae prælucentes significet.

Idem lib. 2. Apologia aduersus Ruffinum, circa finem, tom. eodem.

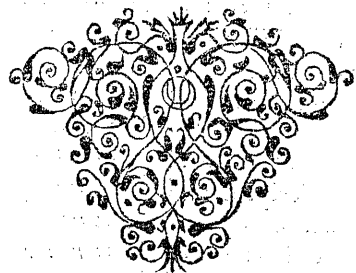
Duodecima ac postrema Demonstratio.

Qui nam ex Patribus, tum Hieronymi, tum Septuaginta interpretationem soleant conseruari.

Hierony. tomo 5. 6. 7. & 8.

Hieronymus duplicem Scripturarum editionem per fecit, & elaborauit, eodem autore.

Idem epist. 89. circa finem, tom. 2.

PROLEGOMENON. VI.

In quo argumenta, quæ à quibusdam fiunt contra editionem Septuaginta interpretum, diluuntur: & quatenus à nobis nouellæ editiones, quæ Hebræam veritatem videntur polliceri, excipiendæ sint.

POST QUAM tot rationum momentis, & solidis veterum Patrum testimonijs autoritatè Septuaginta interpretum propugnauimus; vnus nobis reliquus est labor, ut quæ contra illam fiunt argumenta, dissoluamus. Est enim in illorum dissolutione non nihil utilitatis, & difficultatis.

Primum argumentum.

Primum ergo est, Iudæos multa desiderare in Septuaginta virorum versione, neque respondere de verbo ad verbum illam interpretationem: & ex nostris multa ut superflua, & quædam ut diminuta, & manca, ac mutila reprehendere. Sed nos, Iudæos in primis admonemus, ut meminerint anathematis, & maledictionis olim à suis maioribus in Alexandria existentibus inflictae in addentes illi versionem, vel detrahentes: nostri verò in memoriam reducant, hanc ab Apostolis, & Evangelistis editionem esse confirmatam, & ab omnibus primitiuae Ecclesiæ Patribus, ut fidelem, & sacrosanctam habitam. Quod autem non sit de verbo ad verbum expressa, id non ineptos, sed doctissimos Interpretes extitisse arguit. Nam audi, obsecro, verba Hieronymi in Epistola ad Pammachium De optimo genere interpretandi: Ego enim, inquit, non solum fateor, sed libera voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, absque Scripturis sanctis, vbi & verborum ordo, & mysterium est, non ver-

Hierony. tomo 2. in fine.

bum è verbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeo, huius rei magistrum Tullium, qui Protagoram Platonis, & æconomicon Xenophontis, & Aeschinis, ac Demosthenis duas contra se orationes pulcherrimas traxit. Quanta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quanta mutauerit; ut proprietates alterius lingue suis proprietatibus explicaret, non est huius temporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris autoritas, qui ita in Prologo earundem Orationum locutus est: Putaui mihi suscipiendum laborem vtilem studentis, mihi quidem ipsi necessarium. Conuertit enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes, inter seque contrarias, Aeschinis, & Demosthenis: nec conuertit ut Interpres, sed ut Orator, sententijs iisdem, & earum formis, tam figuris, quam verbis ad nostram consuetudinem aptis. In quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum, vniuersum seruauit. Non enim me annumerare ea lectori putauit oportere, sed tanquam appenderè. Rursum in calce sermonis: Quorum ego, ait, Orationes, sicut spero, ita expressero, virtutibus illorum omnibus, id est, sententijs, & earum figuris, & rerum ordine: verba persequens eatenus, ut non abhorreant à more nostro. Quæ si è Græcis omnia conuersa non erunt; tamen ut generis eius sint, elaborauimus. Sed & Horatius vir acutus, & doctus, hoc idem in Arte poetica erudito interpreti præcipit:

Boni interpretis officium D. Hieronymus præstitit, atque complotuit.

Cicer. lib. De optimo genere Orationum.

Horatius vir acutus, & doctus, teste Hieronymo.

Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres.

Terentius Menandrum, Plautus, & Cae-
lius veteres Comicos interpretati sunt.
Nunquid haerent in verbis, ac nō decorem
magis, & elegantiam in translatione cō-
feruāt, quā veritatem interpretationis?
Hanc eruditi uocant, nuncupant. Vnde
& ego doctus à talibus ante annos circi-
ter viginti, & simili tunc quoq; errore
deceptus, certè hoc mihi à vobis obijci-
endum nesciens, cum Eusebii Caesariensis
Χρονικῶν in Latinum verterem, tali inter-
cetera vsus sum praefatione: Difficile est
alienas lineas insequentem, non alicubi
excidere: & arduum, vt quae in aliena lin-
gua bene dicta sunt, eundem decorem in
translatione conferuent. Significatum est
aliquid vnius verbi proprietate: nō habeo
meum, quo id efferam, & dum quero im-
plere sententiam, longo ambitu, vix bre-
uis viae spatio consummo. Accedunt hy-
perbatorum anfractus, dissimilitudines
casuum, varietates figurarum, ipsum po-
stremo suam, & dicam, vernaculorum lin-
guae genus. Si ad verbum interpretor, ab-
surdè resonant: si ob necessitatem aliquid
in ordine, vel in sermone mutauero, ab
interpretis videbor officio recessisse. Et
post multa, quae nunc prosequi otiosum
est, etiam hoc addidi: Quod si cui non vi-
detur lingua gratia in interpretatione
mutari; Homerum ad verbum exprimat
in Latinum. Plus aliquid dicam, eundem
sua in lingua pro se verbis interpretatur;
videbis ordinem ridiculum, & Poëtam
eloquentissimum vix loquentem. Verum
ne meorum scriptorum parua sit autori-
tas, quanquam hoc tantum probare vo-
luerim, me semper ab adolescentia non
verba, sed sententias transtulisse, qualis
super hoc genere praefationum sit, in li-
bro, quo beati Antonij vita describitur,
ipsius lectione cognosce. Ex alia in aliam
linguam expressa ad verbum translatio,
sensum operis; & veluti lato gramine, sa-
ta strangulat. Dum enim casibus & fi-
guris seruit oratio, quod breui poterat
indicare sermone, longo ambitu circum-
acta vix explicat. Hoc igitur ego vitans,
ita beatum Antonium, te petente, transpo-
sui, vt nihil desit ex sensu, cum aliquid desit
ex verbis. Alij syllabas aucupentur, & li-
teras, tu quere sententias. Dies me deficiet,

Hierony. to-
mo 1.
Ex alia in a-
liam linguā
expressa ad
verbū trans-
latio quid in
commodi ha-
beat.

si omnium, qui ad sensum interpretati sunt,
testimonia replicauero. Sufficit in praesen-
ti nominasse Hilarium confessorem, qui Ho-
milius in Iob, & in Psalmos tractatus plu-
rimos in Latinum vertit à Græco. nec asse-
dit litera dormitanti, & putida rusticorum
interpretatione se torisit; sed quasi capti-
uos sensus in suam linguam, victoris iure
transposuit. Hæc ille diuinus Pater, do-
cens illud commune fuisse optimis qui-
busq; interpretibus, & profanis, & sac-
ris. Nā Septuaginta interpretes, & Eu-
uangelistæ, atq; Apostoli, idē in Sacris
voluminibus fecerunt. Et comprobatur
hoc etiam Hieronymus duobus Scri-
pturæ testimonijs, altero ex Marco, qui
Talithacumi, interpretatū dicit: Puel-
la, tibi dico, surge: vbi duo illa verba,
Tibi dico, emphasis gratia addita sunt:
altero ex Hieremia propheta, p̄ducto
à Matthæo, vbi dicitur: Tūc impletū est
quod dictum est per Hieremiam prophetā,
dicentem. Et acceperunt triginta argen-
teos, pretium appretiatū, quæ appretiaue-
rūt à filijs Israel: & dederūt eos in agrū
figuli, sicut constituit mihi Dñs. Quod
p̄fecto in Hieremia penitus nō inue-
nitur, sed in Zacharia, alijs multo ver-
bis, ac toto ordine discrepante. Vulgata
quippe (inquit) editio (id est, Septua-
ginta) ita se habet: Et dixit ad eos, Si bo-
nū est corā vobis, date mercedē mihi, aut
renuite. Et appenderunt mercedem meā
triginta argenteos. Dixitq; Dñs ad me;
Pone illos in conflatorium, & considera si
probatum sit, sicut probatus sum ab eis. Et
tulit triginta argenteos, & misit eos in domo
Domini in conflatorium. Quantū distet
ab Euangelistæ testimonio Septuagin-
ta translatio, perspicuum est. Producit
deinde versionem suā ex Hebræo, &
subdit: Accusent Apostolū falsitatis, quod
nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta
congruat translatoribus: & quod his ma-
ius est, erret in nomine: pro Zacharia
quippe Hieremiam posuit. Sed absit hoc
de pedissequo Christi dicere; cui cura fuit
non verba, & syllabas aucupari, sed sen-
tentias dogmatum ponere.

Secundum argumentum est: Multa
contra Septuaginta annotauit Hiero-
nymus in pluribus locis, atq; illis im-
pingit aut incertiam, aut negligētiam.
Respondeo: Mirum esse non debet, si

Idem ibidē.

Mar. 5.

Act. 1.

Matth. 27.
Hierem. 31

Zach. 12.

Secundum
argum.
Hierony. in
Quaestioni-
bus Hebrai-
cis, tom. 3.
& Epist. ad
Suniam, &
Fretelā, eō-
dem tomo.

Quare Hiero-
nymus in-
terdum ver-
sioni Septua-
ginta minus
deferat.

Idē Praefat.
in lib. Para-
lipom. tom.
3.
Idem lib. 2.
Apologia ad
uer. Ruffi-
num, à med.
tom. 2.
Tertium ar-
gumentum.

Idem in I-
saiam lib. 3
tom. 5.

Iustin. Mar.
tom. 2.

ita interdū locutus sit pro naturæ suæ
vehemētia, & zelo veritatis, vt qui no-
uam moliretur ex Hebræo editionē.
Ideo vt causam illius condendæ le-
ctoribus probaret, non nihil aliquādo
illis derogabat. Sed mutauit postea
sententiā, & tradidit illos Spiritu san-
cto plenos interpretatos fuisse ea, quæ
vera fuerant: sed scriptorum culpa vi-
tia esse adscribenda: & alio loco tes-
tatur, quod si pura, & integra Septua-
ginta editio cōstaret, noua sua editio-
ne opus non fuisset. Et in Apologia
aduersus Ruffinum: Ego ne, inquit, con-
tra Septuaginta interpretes aliquid sum-
locutus? vt superius produximus.

Tertium argumentum, Quædā esse
aliter verba à Septuaginta, quā in He-
bræo habeantur, vt mendacium vel le-
ctiōni Hebraicæ, vel editioni Septua-
ginta sit adscribendum. Nam cum de
coruo agitur Genes. 8. Hebræa veritas
habet: Ibat eundo, & redeūdo, donec sic-
carentur aqua. Septuaginta verò legūt
cum negatione, quos secutus Hiero-
nymus, dixit: Egrediebatur, & non re-
uertebatur, donec siccarentur aqua super
terram. Deinde Genes. 5. & 11. longè
diuersa est ratio numerorum, qui po-
nuntur in Hebraico textu, ab ea quā
ponunt Septuaginta interpretes; ita
vt in multis ista illam excedat. Item
in Isaia cap. 9. testatur Hieronymus,
pro omnibus illis nominibus, Consi-
liarius, Deus, Fortis, &c. tantum viros
Septuaginta reddidisse, Magni consilij
Angelus, vt celarent mysterium Diuini-
tatis ipsum Regem Prolemaum. Quarto
verba illa Deuteron. 32. Constituit ter-
minos populorum iuxta numerum filiorū
Dei, vbi Septuaginta legunt, iuxta nu-
merum Angelorum: quod nihil signare,
& parū textui cohærere videtur. Ad-
de quinto, quod Ionæ 3. iuxta Hebræū
dicitur: Adhuc quadraginta dies, & Ni-
niue subuertetur; vbi Septuaginta ha-
bent: Adhuc tres dies, & Ninive subuer-
tetur. Aquila verò, Theodotiō, & Sym-
machus tempore Iustini legebant, vt
ipse scribit in Tryphonem: Adhuc qua-
draginta tres dies, & Ninive subuer-
tur. Et cap. 4. vbi iuxta Hebræam ve-
ritatē dicitur: Preparauit Deus Cicaiō:
Septuaginta verterūt Colocinthida, hoc

est, curcubitam syluestrem, vbi Hiero-
nymus verterat Hederam. Non potuit
autē esse vterq; fructus, sed alter eorū:
ergo vel hic, vel illi errarunt: quæ pro-
fecto intricata sunt, & vix explicari
posse videntur. Ad argumenta tertio
loco proposita, facile esset vno verbo
respondere, admittendo. 72. Interpre-
tum editionem non esse integram, vt
ab ipsis est facta, sed à Iudæis magno
studio corruptam, & vitiatam, vt mul-
tis in locis testis est Hieronymus: qui
ob hanc vnam rationem se ad nouam
ex Hebræo versionem faciendam ex-
citatum esse, tum in Praefatione in Pē-
tateuchum, tum in libros Paralipomenō
testatur. Atq; huic opinioni suffragatur,
quod loci propositi, tum ex Gene-
si, tum ex Iona propheta, nullum cō-
tinent fidei articulum inter eos & nos
cōtrouersum, vt quis suspicari possit,
Iudæos proprium Hebræum textum
vitiasse: & si coniecturis agere liceret,
non minus vitiatam esse lectionem Se-
ptuaginta, quā Hebræam veritatē,
imò facilius promptum esset dicere.

Sed iam ad singula peculiariter re-
spondeamus. Textus Hebræus refert
de coruo, quod ibat eundo, & redeun-
do, donec siccarentur aquæ. Habet Chal-
daicam paraphrasin idem testantem.
Habet & suauitatem literæ, quia ibat,
& reuertebatur ad arcam, quoad aquæ
siccarentur; quibus desiccatis, cadaue-
ri, vt dici solet, intentus, non est reuer-
sus. Habet & Glossam Interlinearem,
annotantem in Hebræo haberi sine
negatione, Iuit, & reuersus est, donec
siccarentur aquæ. Ad hæc, Nebrissen-
sis in codicibus vetustis Longobar-
dis, & Gothicis annotat, detractam
esse particulam Non. Et mera fabula
est, ac risu digna Talmud in libro Sa-
nedrim, cap. Cheleat, coruum arcam
circuiffe, quod dubitaret ne Noë con-
grederetur cum coruo eius vxore.
Si verò lectionem vtramque, tam
Hebræam, quā Septuaginta, vt ve-
ram tueamur, quod verisimilius est,
dicendum est, Septuaginta paraphra-
sticè explicasse literam Hebræam. Il-
lud enim; Ibat eundo, & redeundo, si-
gnificat, coruum nullum certum nun-
tium retulisse: quia si detulisset, non

Hieronym.

Tom. 3.
Ibidem.

Illud Gen. 8.
de coruo eū-
te, & redeun-
te, affirmati-
ue, an negati-
ue legendū
sit.

Gloss. Inter-
lin.

Nebrissen-
sis in Quinqua-
gena quadā

Talmudica
de coruo ar-
cam circūffe-
te quædam
fabula rep̄o-
batur.

Prouerbiū
Hebræorū.

Hieron. to-
mo 3.

Idem tom.2
ante mediū.

Coruus, par-
ui volatus a-
nimal.

Ambros. lib.
De Noë, &
arca, c. 17.
tom. 4.

Hieron. to-
mo 3. initio.
Quæ Gen. 5.
& 11. de an-
norum varia
ratione dicū-
tur, quomo-
do inter se
cohæreant.

mississet columbam; sed rursus eun-
dem coruum huc & illuc vagatum esse
significatur, sed non reuersum in
arcam, quod perstaret in cadaueribus.
Hodie etiam eo Prouerbio vtitur He-
bræi, vt quoties seruum amandant,
qui nunquam, aut tardiùs regreditur,
dicere soleant; *Coruum Noë emisit*. At-
que hunc sensum etiam secutus est
Hieronymus in versione sua, & in
Quæstionib. in Genesim; annotans in
Hebræo haberi: *Emisit coruum, & e-
gressus est exiens, & non reuertens, do-
nec siccarentur aque de terra*. Et in Dia-
logo aduersus Luciferianos: *Emitti-
tur, inquit, coruus de arca, & non redijt:
& postea pacem terra columba nuntiat*.
Ad hæc, si coruus esset reuersus, ita
vt certum nuntium referret, dixisset
textus, Noë manum emisisse, & re-
traxisse in arcam, vt de columba nar-
rat. Ad hæc, coruus parui esse vola-
tus fertur; ideo non poterat diu vo-
latum protendere, maximè cælo hu-
miditate pleno, & volatui diurno
obstante, vt signum certum daret
terræ desiccata. Ideo ibat eundo, &
redeundo, quia in circulum mouebat-
ur. Denique si attentè inspicias, idem
est dicere, *ibat, & reuertebatur, donec
siccarentur aquæ*, vt habet Textus He-
bræus; atque dicere, quod ibat donec
siccarentur aquæ; & tunc non est re-
uersus. Illa enim affirmatio Textus
Hebræi, quod ibat eundo, & redeun-
do, donec siccarentur aquæ, continet
hanc negationem, quam expriment
Septuaginta, & Hieronymus: & sic
explicat Ambrosius lib. De arca Noë.
Ad illud de computatione annorū,
Gen. 5. vbi, vt notat Hieronymus in
Quæstionib. Hebræic. cuiq; viro præ-
ter annos assignatos in nostra versio-
ne, apud Septuaginta cētum anni am-
plius quam in Hebræo habeatur, tri-
buuntur: dicendum est, quod cum
postea in summa annorū, quos quisq;
vixisse perhibetur, totidem centū an-
ni detrahantur, historia in idem redit:
& necessariò dicendum est, aut lectio-
nem Græcam corruptam esse, non ab
ipsis Septuaginta, sed à librario primo
transcriptore, ex quo cætera volumi-
na sunt vitata, & lectioem Hierony

mi ex Hebræo, vt veram tenendam,
quam Chaldæa paraphrasis, & Kalen-
darium Hebræū, quod dicitur Seder-
holam, sequuntur, & lectioem Septua-
ginta interpretum vitatam deferendā,
vt annotat Augustinus in libris De ci-
uit. Dei; aut certè, quoniam Iosephus
Hebræus 72. virorum lectioem sequi-
tur, variam fuisse lectioem, aut certè
vitatam Hebræam, vt quidā volunt.
Sed hoc mihi probabile nō redditur:
quia inueniretur Mathusalem superui-
xisse diluuiō, & plures quàm octo ani-
mas fuisse in arca, contra Petri autori-
tatem. Ideo verisimilius est corruptos
Septuaginta, quàm Hebræā veritatē.
Circa locum Deuteronomij dicen-
dum est, variam esse eius loci lectio-
nem. Nam quidam habent: *Iuxta nu-
merum filiorum Israël; alij, Iuxta nume-
rum filiorum Dei; alij verò, Iuxta nu-
merum Angelorum Dei*, vt verterunt Se-
ptuaginta interpretes: & hæc postre-
ma lectio & secunda eòdem tendere
videtur, quia Angeli dicuntur inter-
dum filij Dei, vt Iob 2. & 38. & Psalm.
88. Et vtraq; habet suam commodam
intelligentiam, & interpretationem:
quanquam (ne quid dissimulem) pos-
sumus per filios Dei interpretari ius-
tos & pios Deum colentes (iuxta il-
lud Gen. 6. *Videntes filij Dei filias ho-
minum quod essent pulchra.*) Certè Iu-
stinus Martyr in Dialogo cōtra Try-
phonem vtramq; lectioem producit,
& nihil per hæc, vel illam de legitimo
verbi sensu decedere existimat. Expli-
cemus ergo lectioem nostræ, quæ He-
bræa est, textum. Et præmittendum,
Prophetam hoc loco Dei beneficia in
populum illum ingratum collata enar-
rare, & in primis recenset filiationis
adoptionis dignitatem illis cōtulisse:
*Nunquid nō ipse est pater tuus qui posse-
dit te, & fecit, & creauit te?* Secundum
est, liberationis ex Aegypti seruitute
honorem, quem celebrat toto ferè Cā-
tico. Tertium, gratiā Dei, qua effectus
est ille populus liber, & directus colū-
na nubis per diem, & columna ignis
per noctem per quadraginta annos
deserti, & per legem Dei eruditus.
Quartum, quod cum in turri Babel
cōstruenda dispergerentur homines,

Seder-holam
Kalēdarium
Hebræum.

August. lib.
15. De ciui.
Dei, cap. 10
tom. 5.
2. Pet. 3.
Gen. 7.

Ille locus
Deuterono-
mij 32. Con-
stituit termi-
nos populorū
iuxta nume-
rum filiorū
Israel, quo
modo textui
cohære vi-
deatur.

Iusti. Mart.
tom. 2.

Quæ olim
Deus & quā-
ta in populū
Iudæorū be-
neficia con-
tulerit.
Exod. 14.

Suprà 13.
Infra 16.

Infra 20.
& seq.

& quasi

Gen. 11.
Phaleg, diui-
sio.

Primus sen-
sus.
Vatablus.
Rabbi Auē-
esdra.

Alter sensus.
Caiet.

Exo. 3. &
Deut. 6. &
sæpe alias.

Tertius.
Gen. 11.

Cū dicitur
Deus, turrim
Babel ædifi-
cantū ita di-
uisisse lin-
guas, vt non
audiret vnus
quisq; vocē
proximi sui,
id quomodo
accipiendū
sit.

Gen. 37. &
seq.
Quomodo
olim diui-

& quasi disseminaretur ad populandā
terrā sub Phaleg, qui interpretatur, di-
uisio, tum Deus peculiari prouiden-
tia, & dilectione ad populum illum
affectus cōstituerit terminos, siue re-
giones populorū iuxta numerū filiorū
Israël; id est, teste Vatablo, & Rabbi
Auē-esdra, cōstituerit septē gētes Cha-
naneorū (Exo. 3.) iuxta numerū, & pro-
portionē filiorū Dei, qui egrediebantur
ex Aegypto, vt illas regiones incoleret,
& impleret. Vel, vt Caietanus ex-
ponit; in tanto numero egressi sunt
de Aegypto duce Mose, vt iustum
regnum cōstituerē possēt. Et cū alijs
dederit terrā minus cultam, & minus
bonā, & nōdū habitatā, Iudæis tamē,
vt populū electo dederit optimā ter-
rā, lacte & melle manantē, & iādiu cui-
tā, & fructiferā, & oppidis, & ciuitati-
bus muratis munitā. Nā alijs nationi-
bus dederat, vt sibi per familias vna-
quæq; appropriaret aliquā terrā par-
tē, & propagādo filios extēderet habi-
tationē suā. *Constituit eū, inquit, super
excelsam terrā (id est, montosam) vt co-
mederet fructus agrorū, & sugeret mel de
petra, oleumq; de saxo durissimo; butyrū
de armento, & lac de ouibus.* Id circō Græ-
ca, & Hebræa habent: *Quia pars Domi-
ni populus eius, redditur enim ratio tan-
tæ gratiæ, & fauoris.*
Tertius sensus est, quod cū Deus ira-
tus esset in fabricantes turrim Babel,
dispergere voluit eos per varias lin-
guas, ne possent se mutuo intelligere,
iuxta illud; *Venite, descēdamus, & cōsun-
damus ibi linguā eorū, vt non audiat vnus
quisq; vocē proximi sui.* Quod nō est ad
vocē sensibilē, sed ad intelligentiā ser-
monis referendū. Rursus nec est tā ri-
gidè intelligendū, non audisse, id est,
non intellexisse vocē proximi, vt non
relicti fuerint aliqui, qui in eiisdē lin-
guæ vsu, & intelligentia communica-
rent: quia oportuisset singillatim sin-
gulum quēq; spargi, sed, vt opinantur
quidā, ad duodecim capita familiarū
dimissi sunt in qualibet lingua, præ-
ter vxores, & pueros, & promiscuā fa-
miliā. Et isti (quia filij Israël erant duo-
decim) ita dispersi efficiebant vnā lin-
guā. Et ita quando diuidebat Altisius
mus gētes; diuidendo scilicet idioma

ra, & linguas, quia antea non erat plu-
res gentes, sed vna gens, quia vna lin-
gua: *Erat, inquit, terra labij vnus; & ser-
monum eorundem*: at filij Israël in nu-
mero penè infinito, & apto ad regnū
cōstituendum.
Quartus sensus esset, quē sectatur
Procopius, & Lyranus, gentes diuisas
esse in tot linguas, quot ferè fuere filij
Iacobi, siue Israël: ingressus enim Ia-
cob in Aegyp̄tum in Septuaginta anima-
bus, vt habetur in. c. 10. eiisdē Deutero-
nomij. Erāt autē filij qui narrātur, Sē,
Cham, & Iapheth; paullo plures quā
septuaginta: sed nulla familijs electa à
Deo vt populū Israël, de quo subdit;
Pars autē Domini populus eius. Altera le-
ctio est. 60. Interpretum: *Iuxta nume-
rum Angelorum Dei.* Quod non est ita
interpretandum, quasi tot homines
futuri sint salui, quot Angeli olim per-
manserunt in cælo: quæ sententia in
Glossa Ordinaria tribuitur Gregorio
dicenti: *Dei enim ciuitas ex Angelis, &
homini bus constat; ad quam tantū conscē-
dunt hominum, quanti illic remanserunt
Angelorum.* Quod ex hoc haberi potest:
*Statuit terminos gentium secundum nu-
merum Angelorum Dei.* Hæc ibi. Sed
certè vtrumque perinde est incertū,
& quot perstiterunt ex Angelis, &
quot ex Gentibus salui fiant; & quia
si plures perstiterunt, quàm cecide-
rint, vt probatur ex illo Apocal. 12. vbi
cauda Draco traxit tertiā partem stel-
larum. Et illud Helisæi. 4. Reg. 6. *Plu-
res nobiscum sunt, quàm cum illis*: quod
de Angelis videtur ad literam dictū.
Si, inquam, plures steterunt, quàm ce-
ciderunt, ex hoc planè sequeretur,
homines non fuisse futuros, nisi posi-
to Angelorum peccato: & Christus
absolutè non fuisset venturus, & pue-
ri baptizati, qui ad nullū gradum An-
gelorum ascenderent, non fuissent.
His ergo omnibus explosis, sensus
verus est, Deum constituisse Angelos
omnibus nationibus, vt gentes ab infe-
stis potestatibus dæmonum prote-
gerent, & vt eas ad veri Dei cultum, &
earum salutē perducerent, iuxta illud;
*Nonne omnes sunt administratorij spiri-
tus; in ministeriū missi propter eos, qui ha-
reditatem capiēt salutis?* Hinc illa vox;

serit Altis-
simus gētes.
Gen. 11.

Quartus sen-
sus.
Procopius.
Lyranus.

Ea lectio. 70
Deu. 32. iux-
ta numerum
Angelorum
Dei, quæ sen-
sum habeat.
Glossa Or-
din.

Greg. hom.
34. in Euāg.
circa medi-
tom. 2.

Si, quot An-
geli cecide-
runt, totidē
stetissent in
cælo, quid
inde.

Quintus ac
postremus
sensus.

Heb. 1.

Dan. 10. Ibidem. Infra. 12. Psal. 90. & Matt. 4. Psal. 102. Dionys. Areop. lib. de caele. Hier. cap. 9. in fine. Euthym.

Prin ceps regni Persarū restitit mihi, & Princeps Grecorū, & Princeps populi Dei Michael: & Angelis suis Deo mādauit de te, vt custodiāt te in omnibus vijs tuis: & Benedicite Dño omnes virtutes eius; ministri eius qui facitis volūtātē eius: vt de clarat egregie Dionysius Areopagita. Et quod dicitur: iuxta numerū Angelorū Dei, docte Euthymi⁹ interpretatur; iuxta numerū eorū, qui à Deo cōstituti, & ordinati sunt, vt Gētibus p̄sint. Et quod sequitur in textu nostro per aduersariā; Pars autē Dñi populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius: perinde est ac si diceret; Gētes, & nationū populi dati sunt, & cōmissi Angelorū pro curationi, & regimini; at populus elect⁹ habuit Deū gubernatorē, nutritorē, & doctorē per Legē, & Prophetas, & tot beneficijs ad se trahentē, quod est caput totius sermonis. Et licet populo suo etiā dederit Angelos, & curatores; nō solos tamē, sed etiā miris modis se ipsū illi dedit, ita vt habitaret in medio ei⁹, & protegeret eū. Hūc sēsū p̄ter Euthymiū agnoscut Patres; vt Iustinus loco dicto, & Epiphanius in Alogianos, nec nō Dionysius Areop. c. 9. libri caelestis hierarchiā, productis his Deuteronomij verbis, qui vult, Nō ita esse putandū, Iudais quidē p̄fuisse Deū, quasi id forte consecutū, ceteris autē gētibus Angelos propriē, ac seorsū, siue equaliter, siue aduersiter, siue Deos alios quosdā p̄sules esse: sed quod vna illa quidē Altissimi in cūctis prouidētia mortales omnes in salutē, Angelorū suorū ductibus ad se peruehēdos distribuerit, solus autē fermē Israēl p̄ omnib⁹ ad verissimi Dñi intelligentiā, cognitionēq; cōuersus sit: vnde de Israēliticā plebē se se diuino cultui deuouisse, illūq; hereditario iure suscepisse, sacra Scriptura indicat, dicēs; Factus est par: Dñi. Ceterū ipsū quoq; populū signās equali cū gētibus ceteris iure, alicui Angelorū assignatū fuisse, Michaēl ait Iudaorū p̄fectū esse gēti. Sic ille. Et ita habes, hūc locū, optimū, & catholicū recipere sensū, & nequaquā cū Hebræa licera pugnante: quia diuersus est ab illo, nō cōtrarius; & ita vterq; amplectēdus. Quod verō autor operis imperfecti in Matheū interpretetur Gētes dispersas, veldiuas p̄ errores varios, hēre

Iustin. mar. tom. 2. Epiphani. in Hares. 51. Dionys. Areop. vbi supra.

Autor Operis Imperfecti in Mat-

ses varias esse, & super singulas gētes tales p̄positos principes, id est, Angelos malignos: & ita interpretatur illud: Quando diuidebat Altissimus gētes, &c. constituit terminos populorum iuxta numerū Angelorū: est hoc valde mysticum, & à literali cōsensu remotum. Ad illud Ionæ. c. 3. vbi Hebræa veritas, & Chaldæa paraphrasis habet: Ad huc quadraginta dies, & Ninue subuertetur. 70. tamē aliter legit, nēpe; Ad huc tres dies, & Ninue subuertetur: & breuiter dici posset, illā Græcā lectionē esse corruptā, vt docēt Patres, Hieronym⁹, & Theophylactus, Theodorit⁹ quoq; & probant ex Aquila, Symmacho, & Theodotione. Certē Iustinus martyr in Dialogo cōtra Tryphonē legit, post dies quadraginta tres vrbem periturā: quæ lectio mutata est, & viciata in illud: Post tres dies Ninue subuertetur, de tractis quadraginta diebus. Augustin⁹ tamē, qui libetē tuetur lectionem. 70. lib. quæst. in Genesim, & lib. de Ciuit. Dei, vtrāq; & Græcā, & Hebræā lectionē defendit, & vnum voluisse per Septuaginta Interpretes Spiritū sanctū insinuare: quod videlicet post tres dies suscitatus est Dñs, vt ipsi à peccato ad gratiā suscitetur: & aliud per Hebræā veritatem, nimirū, tēpus. 40. dierū factum esse ad pœnitentiā significandā. Ad aliū locū Ionæ. c. 4. vbi est sermo de hedera, cū prius ex lectione Septuaginta legeretur, cucurbita; atq; ob eā causam in Africa excitatus esset tu multus in Episcopū quendā: respondet Hieronymus in Cōmētarijs super Ionā, & peculiari epistola ad Augustinū. 70. vertisse Colochyntida, id est, filuestre cucurbitā: quā lectionē sequuntur Theodoritus, Theophylactus, & alij Græci: at Hieronymus: Aquilā interpretē securus, vertit Κισσός, hoc est, hederā, quæ vmbra efficere solet. Sed quia latiora folia cucurbitæ maiorem vmbra faciūt, quā hedera, & illa solet citō crescere, & citō etiā deficere; magis illa lectio probatur. Verū quoniā Hebræi, & p̄sertim Rabbi Dauid Cahī in Ionā scribūt, vocē Hebræā Kicaion fruticē esse nescio quē latis folijs, & vmbre parandæ commodum, & alibi de oleorum natura docēs, ait, nō li-

thaū hom. 44. tom. 2. operum D. Chrysof.

Quomodo legēdum sit Ionæ. 3. Ad huc. 40. an, Adhuc tres dies, & Ninue subuertetur. Hier. to. 6. Theophyl. Theodori. par. 1. Iustin. mar. tyr. to. 2.

Aug. libr. 1. quæst. super Genesim. q. 169. to. 4. & libr. 12. de Ciuit. Dei. c. 44. to. 5. 40. dierum tempus pœnitentiā denotat, teste Augustino. Quomodo apud Ionam cap. 4. legendum sit, hedera, an cucurbita. Hier. to. 6. Idē tom. 2. prope finē: Theodori. par. 1. Theophil. Kισσός Græcē quid.

Rabbi Dauid Cambi. Kicaio Hebræis quis frutex, & vnde sit dictus.

Vnus olei KIKKI Iudæis interdicitus. KIKKI Græcis, ricin⁹ Latinis dicitur. Dioscor. li. 4. cap. 158. Plin. li. 15. c. 7. & lib. 16. c. 22. Idē libr. 5. c. 7.

cere vti oleo KIKKI, & pro tabernarū foribus feri solere vmbre causa, semēq; proferre oleo faciēdo opportunū: profectō nec est hedera, nec cucurbita Kicaio, sed qui Latinis dicitur ricin⁹, cui à cogniti, & canibus infesti vermis figura in seminibus expressa nomē inditū fuit: quē Græci KIKKI vocant, & ex quo oleū efficitur, quod Romanis, pariterq; Græcis cicinū oleū, vel ricinū dicitur: quemadmodū Dioscorides, & Plinius tradūt. Additur præterea in oleæ altitudinē in Ægypto, & in Hispania peruenire, vt testatur Plinius. Ad hæc Theophrastus libro de Plātis: Eius, inquit, qui ricinus nominatur, nascētia folia, à principio rotūda, circinatāq; sunt, tēpore deinde angulosa fiunt, quasi dearticulētur. Est autē mirē distincta ricini articulatio vltra vitis, & ficus similitudinē, & magis etiā quā folia platani. Hic ergo frutex, qui KIKKI, vel Kicaion Hebræicē dicitur, Arabicē Keruagh, Græcis KIKKI, Latinis ricinus dicitur, Hetrusci vocāt phasiolū Romanū, officinā, Catapotio, Galli, palmā Christi; Hispani, ficū (arborē scilicet) inferni. Quæ si vera sunt, vt à quibusdā asseuerātur, dicēdū est, Kicaio, fruticē parū Latinis, & Græcis notū, à Septuaginta cucurbitā, ab Aquila, & Hieronymo, hederā, ab Hebræis ipsis ricinū fuisse interpretatū: neq; hanc varietatē veritati repugnare, quia mens erat Prophetæ de scribere fruticem in genere, qui vmbra illā efficeret, quicumq; ille esset. Ad postremū ex Isaia, dicendū est ex Hieronymi sentētia. 70. interpretes illorū verborū maiestate perterritos, nō ausos fuisse de Messia interpretari vaticiniū illud: Vocabitur nomē eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis; ne cogentur fateri Christū esse Deū admirabile, aut ne Ptolemæus vnus Dei cultor, etiā apud Hebræos duplicē esse Diuinitatē suspicaretur: sed pro illis sex nominibus posuisset: Vocabitur nomē eius, magnificōsiliū Angelus, & adducā pacē super principes, & sanitatem eius. Sed certē alia fortē meliori ratione possumus satisfacere. Quia enim hæc omnia nomina nūc in 70. virorū interpretatione Græca inueniūtur, asserim⁹

Hier. in. c. 9. Isaia. to. 5.

Quare. 70. Isa. 9. sup. præsis Messie nominibus sex, eorū tantū loco reddiderint, Magni cōsiliij Angelus. Ratio prima Secunda. Tertia congruētior, ac solidior.

Hieronymū incidisse in codices inemēdatos: quemadmodū & Basilius, & Cyrillus, qui in cōmētarijs suis eaverba nō interpretātur, & Ambrosi⁹ in. c. 3. Lucæ. Nā veteres Patres, etiā Hieronymo antiquiores, eidē lectioni suffragatur: quos si Ambrosius, vel Hieronymus cōsuluissent, verā lectionē agnoscere potuissent. Eusebius enim lib. 7. demōstrationis Euāgelicæ. c. 3. & li. 9. c. 8. ponit totū nostrū textū. In priori quidē loco omniū interpretū versiones recēset, & inter se confert. 70. & Symmachi, & Theodotionis, & Aquilæ. Et Eusebius quidem duplicem lectionem agnoscit in. 70. ait enim, quædam exemplaria tātum habere, Magni cōsiliij Angelus; quædā verō, Magni cōsiliij Angelus; Admirabilis, cōsiliarius, Deus, Fortis, Potentiā habēs, Princeps pacis, Pater futuri seculi. Et subdit: Vt verō est in Hebræico, sicut Aquila testificatur: Quoniā puerulus natus est nobis, filius datus est nobis, & facta est mēsura super humerū eius: & vocatū est nomē eius Admirabilis, Consiliarius, Fortis, Potens, Pater, etiā Princeps pacis, & paci eius nō est finis: Et infra: Ergo nō simpliciter Angelus secundū ipsos Septuaginta, sed magni cōsiliij Angelus, & admirabilis cōsiliarius, & De⁹ fortis, & potentiā habens, & princeps pacis, & pater futuri seculi oriturus aliquādo, & puerulus futurus, ijs verbis canebatur. Eodē fere modo legit Chrysostomus lib. de incōprehensibili Dei natura. Et idē in demōstratione quoddam Christus sit Deus, cōtra Gētiles, habet: Hoc de puro homine nemo dicit, etiā qui valde cōtētosus. Nā nullus hominū vnquā, etiā ab ipso seculo, dictus est Deus fortis, sicut neq; Pater futuri seculi, neq; Princeps pacis hui⁹. Nā paci suæ, ait, nō est termin⁹. Adde Irenęū li. 3. c. 66. Venit, inquit, ad prophetā: Et peperit filiū, & vocabitur nomē eius Cōsiliari⁹, Deus, Fortis. Et B. Ignatius episc. 12. ad Antiochenos; Ecce puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperiū est desuper, & vocabitur nomē eius Magni cōsiliij Angelus, Admirabilis, Cōsiliarius, Deus, Fortis, Potēstatē habēs, Princeps pacis. Lege & Athanasii in dictū Domini, Omnia mihi tradita sūt a Patre meo. Sic illi veteres Patres. Illud tātū nota, quod ex Aquilæ trāslatione,

Basili. in I. sa. c. 9. Cyrill. ibidem. Ambros. to. 5. in princip.

Euseb. to. 1.

Idem.

Idem.

D. Chryf. de incōprehensibili Dei natura. homil. 5. ante med. to. 3. à medio. Idem eod. tomo longe à medio. T estimonij diuinitatis Christi.

Iosippus Hebraeorum historicus.

Gen. 1. Infra. 11.

Philo par. 1. initio.

Orige. hom. 1. in Genesim, à med. tom. 1. Tertull.

Quartū argumentum. Hier. to. 3. Idē. to. 5. & 6.

Quod. 70. viri non tantū Legē, sed &

quæ pro; magni cōslij Angelus, habebat, Admirabilis consiliarius, & in margine ponebatur, errore librariorū introductum postea in textum, & vtrūq; lectum fuisse, & duplicē lectionē esse cisse. Simile argumentū cōstat ex Iosippo Hebræorū historico, qui statim in Opusculi sui princ. inter. 13. locos, quos. 72. interpretes mutarunt, aliter textū Hebræū interpretādo, reponit duos ad Mysteriū Trinitatis spectātes, nēpe, *Faciā hominē ad imaginē, & similitudinē meā: & Descendā, & confundā labiū ipsorū;* cū Moyses habeat, *Faciamus hominē ad imaginē & similitudinē nostrā;* & *Descēdamus, & confundamus ibi linguā eorū:* Ne, inquit, *audiretur Deus velut is, qui cōsultat cū alijs.* Et addit: *Vide, & attēde quemadmodū sibi cauerint à Græcorū dogmatibus.* Hæc ille. Sed certē dicendū est, aut Iosippū incidisse in codices vitiatos, vt etiā fecisse Hieronymū ostēdimus, si vera sunt quæ narrat Iosippus (Cæterū Philo qui antiquissimus est, & Iosippo anterior, & qui in omnibus sequitur. 70. Interpretēs, in libro de mūdi opificio aliter legit, vt, *Faciamus (inquit) hominē iuxta imaginē nostrā, & iuxta similitudinē.* Ita etiam legūt veterēs Patres ex Hebræa litera, vt Origenes in Genesim, & Tertullianus lib. de resurrect. carnis, & li. 2. ad uerūs Marcionē, qui tamē Hebræā lectionē nō nouerat, sed tantū illā Græcā. 70.) aut dicendū est, illā merā fuisse fabellā, quā ex libris Talmudicis accepit Iosippus, videlicet in tredécim locis à veritate Hebraica. 70. interpretes variasse, vt inferius suo loco dicemus: nihil enim, quod ad substantiam attinet, immutarunt.

Quartū argumentū. Testatur Hieronymus in Proœmio quæstionū Hebraicarū in Genesim, & in. c. 5. Ezechielis, & in. c. 2. Michę, Aristæū, Iosephū, & scholā Iudæorū dūtaxat tribuisse 70. Interpretibus versionē quinq; librorū Moysi, siue Pētateuchi, que potuerit septuaginta duobus diebus perfici. Ad dūt præterea alij, versionē. 70. in Propheticos libros, tā rudē esse, & tot defectibus plenā, vt stultū sit eam versionē tā imperitā doctissimis. 70. viris, aut his, qui afflatu Spiritus Sancti

verterūt, illā adscribere. Respōdemus, Hieronymū huic traditioni minimē credidisse, qui in Prophetas maiores, & minores scribēs, interpretationē. 70. virorū, & proponit, & exponit. Et in præfatione quadā in libros Paralipomenō testatur, Vetus Testamentū ex 70. interpretū versione cū asteriscis, & obeliscis Origenis, hominibus suæ gētis se tradidisse. Est ergo Hieronymus apertē nō decidat, an. 70. reliquos libros à Pētateucho verterint, an nō: re ipsa tamē multis in locis citās ex Græcis fontibus Prophetas, & alios libros historicos, tanquā à. 70. cōuersos, quæstionē illā de finiuisse videtur. Illi quoq; sententiæ attestātur Patres. Iustinus siquidē martyr in Oratione parænetica ad Gētes, etiā alios libros Propheticos ab eis Græcē redditos affirmat. Et disputās cū Thryphone Iudæo, quēdā ex Isaia profert sic à. 70. fuisse cōuersa, vt à se citātur. Clemēs Alexandrinus nō tantū Legē, sed etiā alias Propheticas Scripturas asserit ab eis interpretatas. Cui subscribit Irenæus, & Eusebius libro Preparationis Euāgelicæ. Et idē cōmuni cōsensu tradūt Cyrillus Hierosolymitanus, Theodoritus, & Hilarius præfatione in Psalteriū, qui asserūt à 70. fuisse additos titulos Psalmis: expē de verba Theodoriti: *Mihi quidē temeritas videtur, inuertere inscriptiones, quæ à prima origine vsq; ad Ptolemæi tēpora delata sunt, qui post Alexandrū in AEGYPTO regnauit: quas inscriptiones: 70. Interpretes omnes seniores in Græcā linguam trāstulere, sicut alias omnes sacras Scripturas. Supra centū & quinquaginta annos ante interpretationē Ptolemæicā mirabilis ille Esdras edidit in lucē libros cælestis gratia plenos; qui quidē cū propter Iudæorū incuriā, tū verō ob impietate Baby loniorū diutius deprauati permāserē. Et Chrysofostomus in Genesim: Omnes, inquit, *diuini libri Veteris Testamēti Hebræorum lingua ab initio sunt cōpositi, & in hoc nobiscum consentiunt omnes.**

Suffragatur tertiū huic traditioni multiplex ratio. Prima: quia Aquila, Symmachus, & Theodotiō nō tantū Pētateuchū, sed etiā alios libros verterūt: vt cōstat ex his, quæ producūtur ab Origene, Eusebio, & Hieronymo ex illo

Propheticos verterint libros ostenditur. Idē. tom. 3. Patrum traditio. Hieronymus multis in locis. Instin. martyr tom. 1. iuxta princip. Idē tom. 2. Clem. Alex. li. 1. Strom. inter med. & finem. par. 1. in prin. Iren. lib. 3. c. 25. circa med. Euseb. libr. 8. Præparat. Euang. c. 1. à medio. tom. 1. Cyril. Hierosolymit. Cathe. 4. titu. de sacra Script. Theod. par. 2. circa dimid. Hilarius. Editio. 70. quāto postior Esdra fuerit, teste Theodorito Chryf. homil. 4. in Gene. prope init. tom. 1. in princip. Prima ratio. Orig. in Hexaplis, &c. Euseb. to. 1. Hiero. to. 5. 6. 7. & 8.

Secunda. Christi quomodo in Legge, quomodo in Prophetis continetur.

Tertia. Quintil. li. 5. cap. 9. sub init. Arist. lib. 1. de arte Rhetor.

Signū insolubile quod.

Quarta.

Iose. li. 1. 2. Antiq. c. 2. initio.

Quinta. Clem. Alex. loco prædicto.

Hilarius.

Philo lib. 2. Vita Moysi à medio to. 2. sub initium. Cur Philo & Aristæus Moysi Penta

rū editionibus. Secūda: quia magis in terrerat Regis trāsferri Propheticos libros, in quibus continetur Christus ad literā, quā Legem, in qua nō nisi in typo, & vmbra designātur Messia mysteria. Maximē cū hominum ingenijs insita sit curiositas, ea, quæ à variis prædicta sunt, maiori vidēdi desiderio teneri, quā aliarum nationū leges, quāuis sepe vtiliores. Tertia: ratio. Tradit Quintilianus ex Aristotele, illud signū esse insolubile, quod finem adferat cōtrouersia: vt, Romæ nō fuisse eū, qui eadē hora fuit Athenis; & cōcubuisse cū viro mulierē, quæ peperit. Cū ergo videamus, in Nouo Testamento Prophetas, & Psalmos, & alios libros historicos ab Apostolis, & Euāgelistis iuxta translationē. 70. virorū adferri, signū insolubile erit, quod hæc facta sit ante Apostolos, & Euāgelistas, & Ecclesię tradita. Nā si aliquis alius eas ex Hebræo in Græcū vertisset, id sanē aliqua certa historia nobis constaret.

Quarta: Probabilē nō est, Ptolemæū petiisse sibi tantū Pentateuchū ex Hebræo trāsferri, sed etiā alios libros sacros, & præsertim Propheticos: maxime cū ab Esdra omnes essent collecti, & in vnū veluti corpus cōpacti: & Demetrius Phalereus, Regiæ Bibliothecæ præfectus, qui istius petitionis Iudæis proponēdas autor Regi fuit, non solū leges, sed alios libros, qui penes Iudæos erāt, postulari voluit, vt habet Iosephus.

Quinta. Refellit schola Iudæorū, quoniā Clemēs libr. Stromatū prodidit, ante Regē Ptolemæū, atq; adeo ante Alexandrū Magnum, quinq; libros Moysi Græcē fuisse cōuersos: ex quibus multa potuit Plato mutuari. Idq; probat ex Aristobulo Iudæo, qui quinq; libros ad Ptolemæū Philometora cōscripsit. Quod si obijcias Hilariū in Prologo Psalmorū, & in secundū Psalmū, & Philonē lib. de Vita Moysi, & Aristæū, qui tantū quinq; librorū Legis meminerunt: nihil profecto obest: Sed hoc ita interpretandū est, vt nominatim libros Legis dicat petiisse Regē, propter illustre, & peruagatū Moysi legislatoris gloriā apud externos populos. Vnde omnes sacri libri, Legis

nomine veniebāt. Sic enim Dñs dixit apud Ioannē: *Nōne scriptū est in lege vestra, quia ego dixi, Dñs estis?* Et iterū, *Vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, Quia odio habuerūt me gratis.* Et tamē vtrūq; testimoniū ex Psalmis petitum est, nō ex Legge. Quā loquēdi rationē secutus Paulus, cū quosdā Psalmi versus citasset cap. 3. ad Romanos, subdit: *Scimus autem, quoniam quæcūq; Lex loquitur, ys, qui in Legge sūt, loquitur.* Et rurūs in prior ad Corinth. *In Legge enim scriptum est, Quoniam in alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic.* Vbi Isaia testimonium vocat Paulus Legem. Et ipse Isaia suam Prophetiam, Legem vocat, cū ait: *Percipite auribus Legē Dei vestri populus Gomorrhæ.* Dein de nō obstat quod obijcitur, ruditer, & cum pleriq; defectibus conuersos esse à Septuaginta libros alios à Pētateucho: sed profecto, si qui sunt, potius vitio librariorū, quā ipsis tribuendi sunt: & alios puriores codices Hebræos nacti fuerunt Septuaginta, ita vt quæ ab illis conuersa fuerunt, mirificē illis congruerent, quæ nunc corruptioribus codicibus non congruūt. Ad hæc, sicut Apostoli nō sunt missi prædicare Euangelium indoctis humanæ sapientię verbis, ita Septuaginta duo viri invertendis Scripturis splendida, & magnifica verborū structura nō sunt vsi.

Quintum argumentum. Historia de Septuaginta duabus cellulis à multis pro mera fabula, & mēdacio habetur, propter verba Hieronymi in Præfationibus in Pentateuchū, & in libros Paralipomenō: atq; hoc cōfirmari videtur ex eo, quod Aristæus & Iosephus nihil tale retulerūt; cū tamē hoc maximē faceret ad gloriā Hebrææ gētis, & literarum eius. Sed opponimus vni Hieronymo, vt diximus, tā densam nubē testiū veterum Doctorū, & Patrū, quos supra memorauimus. Et ne quis Iudæorū partes agēs dicat, ignotū hoc profus Iudæis extitisse, neq; quicquā de eiusmodi ediculis nouisse, iā in eolaborādū est, vt ostēdamus hoc in Talmudicis libris celatū nō fuisse, neq; magnis & præclaris viris Iudæis. Nā Talmud. libro de Modo edicē-

theucum, nō reliquas etiā Scripturas, tantū cōmemorent. Ioan. 10. Psal. 81. Ioan. 15. & Psal. 34. Rom. 3. 1. Cor. 14. Ista. 28. Supra. 1. Interpretatio. 70. inquit budam cur sit inemendatior, minusq; perfecta. 1. Cor. 2. Quintum argumentum. Hiero. to. 3. circa princip. Aristæus li. de. 72. interpretib. Iose. li. 12. Antiq. c. 2. De. 70. adiculishistoriā Iudæis peritioribus ignotam non fuisse demonstratur. Talmud.

darū sacrarū literarū in principio sic habet: Ptolemaus Rex cōuocauit Septuagintaduos senes, collocauitq; in totidē adiculis. Cumq; nondū aperuisset illis qua de re conuocati essent, ingressus ad singulos, ait: Scribite mibi legē Moysis magistri vestri. Porro Deus ita cuiusq; illorū mentē dirigebat, vt cum scriberēt singuli, eandē vnde quaq; legē omnes scriberent, vnoq; cōsensu in tredecim locis ab Hebræo discederēt. Hęc illo loco Talmud. Mētiūtur tamē Rabbini in eo quod asserūt, ignorasse viros illos quorsum essent vocati; cū Rex Eleazaro pōticipi per literas id significasset. Sicut etiā mentiūtur in eo quod aiūt, solā Legē Moysis illos veruisse: & quod in tredecim tantū locis ab Hebræa veritate discesserint. Hęc enim superstitionis plena aditamenta affinxerūt Iudēi illi historię, veritatē cellularū, & versionē cuiusq; ab alijs separatā cōstrētes. Deinde producimur duos testes. ex Iudæis omnī exceptione maiores: alterū, Philonem disertissimū, qui libro de vita Moysis, etsi edicularū expresse nō meminerit, hęc tamen ipsam sententiā prodit; & ait, senes illos tanquā Diuino inflatu protulisse, nō alia alios, sed eadē omnes, tum nomina, tum verbā, similiter atq; si singulis occultē quispiā omnia suggestisset, atq; dictasset. Quę verba profecto idē prorsus indicāt, quod alij distinctē ediculis tradūt. Simili ratione Tertullianus in Apologerico, etsi edicularū nullā faciat mentionē, refert tamē Menedemū philosophū prouidentię Diuinę vindicē illos senes de sententię cōmunionē suspexisse. Quę sanē admiratio locū non haberet, si in vno conclaui conferētes & consultātes Biblia vertissent; at illud admiratione dignum, quod singuli separatim interpretātes ita cū ceteris cōsenserint, & cōspiraauerint. Alter testis, est Iosephus, qui præter libros Antiquitatū & Belli Iudaici Græcē scriptos, scripsit etiā multa Hebraico sermone, nimirū libros. 5. Historiarum Iudaicarū à captiuitate Babylonica vsq; ad præsidem Pilatum. Is igitur lib. 3. cap. 2. ita scripsit de historia. 70. Interpretum: Tunc misit Pōticipem ad eū. (Scilicet Ptolemæū Regē) 70. sacerdotes: inter quos præcipuus erat

Eleazarus vir grauis, qui postea Antiochi tēporibus probatus est, & interfectus pro Domino Deo suo: cumq; venisset Eleazarus cū. 70. sacerdotibus, & interpretibus in Aegyptū, cōstituit eis Rex singulas domos, separās vnū ab alio, & assignans vni cuique scribas expeditos. Sacerdotes autem illi explicauerunt totam legem, & reliquos Biblicos libros (scilicet. 24.) quos transtulerunt. 70. sacerdotes de lingua sancta in linguam Græcam, & obtulit Eleazarus scriptum eorum Regi, vt ipse transtulerant, et ecce omnium interpretum vna erat. & concors expositio, idemq; sensus. De qua re letatus est Rex plurimum. Hęc ille. Vbi vides apertē edicularum distinctionem: habes etiam omnes libros Biblicos transtulisse, & non tantū solam Legem. Et addit postea argentum, & aurum, quod Eleazaro, & 70. sacerdotibus donauit: libertatem etiam quam donauit Iudæis captiuis, centum scilicet & quinquaginta millibus. Epiphanius, & ipse Hebræus, accedit, qui ponit cellulas: pro ducit pro se Aristæam vt earum testē. Certē Iustinus Martyr enarrator edicularū, & qui earū vestigia suo seculo vidit, profert Iosephum, & Philonem. Nā cū Iosephus enarraret adhibitos fuisse plures interpretes ad translationē Scripturarū, subdit: Vt ex consensu plurium, & concordia, exactissima translationis veritas intelligi possent. Ex cuius verbis indicari Iustinus putauit, Septuaginta viros singulos in separatis cellis Scripturā vertisse: nā nisi ita esset, qui posset aliter explorari, vbi plurimus esset cōsensus, & cōcordia? Et ita hęc verba Iosephi citat Iustinus, post quā dixerat edificatas cellas, & adhibitos custodes, ne inter se cōferrent translationem. Nō ergo Hieronymi vnus sententiā tot Patribus Græcis, Hebræis, & Latinis præferenda est, præsertim in historia enarrāda; in qua antiquiores iunioribus anteponeudi sunt. Nā etsi Hieronymus ætate Iustini Martyris, vel Philonis, vel Aristobūli vixisset, & monumenta cellularū nō extarē oculis perspexisset, ei sententiā ad negādas ediculas, ceteris aliter docētibus, præualere nō deberet: quāto magis vbi Hieronymus nōnullis post seculis illis, qui asse-

Epipha. lib. de mens. & ponderib. antemediū. in orat. exhortatoriā ad Gentes tom. 1. Iose. li. 12. Antiq. c. 12

Ordo doctrinæ.

Talmudicilibr. 70. viorum historia tripliciter fere mendacio.

Philo lib. 3. Vita Moysis à medio, to. 2. circa princip.

Tertull. in Apolog. c. 18.

Iose Iudæ.

runt

runt illarū se fuisse spectatores, posterior fuerit, & idē his qui viderūt, cedere deberet? Et hætenus responsum fit ad Hieronymum. Iam Iosepho, & Aristæa sigillatim respōdendum: nullus enim illorum historiam de ediculis fabricatis negat, sed tantū huiusmodi narrationes supprimit. Quandoquidē ea lex apud historiographos obseruatur; vt quādo vnus ex duobus historicis aliquid affirmat, quod alius supprimit, non deroget affirmanti qui tacet. Etsi ob id solū, quod Iosephus non expressit, verum non est, profecto necessum est in Historijs veteris Testamenti falsa esse, quod in eis recensendis eas Iosephus omiserit. Vt illud de spolian dis Aegyptijs: de egressu Iudæorum ex Aegypto cum magna substantia; de caligine, & libano fumante; de completis iniquitatibus Amorrhæorum; de mutatione nominum Abram, & Sarai. Nihil ille de pacto inter Deum, & Abraham cum posteris suis: nihil de gentibus in Abraham benedicendis. Falsa igitur hæc essent, & fabulosa, quia ab eo prætermissa.

Et c. 26. lib. 1. de Antiq. suppressa circumcissionis mentione, aliā fingit causam mortis Sichimitarū. ob raptū Dinæ sororis: quod videlicet Sichimitæ largiū vino, ciboquē se inuitassent; & tunc in eos irruisse Leui, & Simeonē. Item nihil ille de ascēsu Moysi in montē Sinai loquitur: nec criminis idololatriæ in adoratione vituli à Iudæis admissi meminit: vt interim multa alia prætermittam. Nam cū vellet Gentibus, quibus scribebat; historia suæ libros probatos reddere, non tam vera, quā verisimilia tradebat; & magna rerū miracula supprimebat; quod putaret apud infideles fidem non inuentura. Hinc est, vt interdum omiffa historia, fabulas narrat. Nam lib. 11. Antiquit. cap. 5. & sequent. multa de Mose fabulatur, nec veram causam fugæ eius de Aegypto tradit, nempe virum Aegyptium interfectum; & fabulo absconditum; sed, nugæ quasdam proponit. Subticit columnæ ignis, & nubis miraculum; signum Maris rubri Israelitarum pedibus apertū extenuat;

vt videatur in arbitrio Lectōris relinquere, an voluntate Dei; an casu, an æstu maris factum fuerit, quo Aegyptij obruti sunt, & Israelitæ seruati: & simile quiddam accidisse Alexandro Magno scribit. Ad hæc, lib. 9. cap. 11. tradit, Ionam Niniue profectum, vt nuntiaret; Asiæ regnum paullō post amissuros Niniuitas; sicut factum est: & Prophetæ verba inuertit, quia nihil de vancinō subuersionis Niniue, nihil de illorum pœnitentia, qua interminatam cladem euaserunt. Simili ratione hic omisit cellularum historiam, & tantæ confensionis editum miraculum. Quod si propterea hæc narratio de cellis, tanquam falsa, de medio tollenda est, quia infideles illam negant, & conuictijs proscindunt; detrahenda esset multis miraculis Noui Testamenti fides, quod ea Iudæi, vel Pagani negāt: & multis Veteris Testamenti, quę infideles oppugnat, & vt fabulas infestantur. Neque opus est vt nos sancta, & religiosa testimonia de nostris rebus ab infidelibus habeamus: quia nulla apud eos veteris Testamenti, aut Prophetarum mentio, nulla CHRISTI, aut Apostolorum, aut signorū, quæ per eos gesta sunt, memoria est, & si qua extat, aut tenuis, aut mendacior admista. Certē Iosephus in id. 3. Regum 17. vbi narratur, in somnis Salomoni datam fuisse sapientiam; ipse ita interpretatur, vt dicat, Salomone artem magicam à Deo edoctum, & alias meras nugas: & idem lib. 10. c. 11. pollicetur in fine, se redditurum fideliter, quæ literis Hebraicis continentur, & ibi multa mentitur, & historiam de Rege Nabuchodonosor, quod per septem annos commoratus esset cum bestijs, contra sacram Scripturam, somnium vocat: & tamen cap. sequenti veram historiam fuisse narrat. Et hætenus Iosephi testimonio sit satisfactum.

Supereft argumentum sumptum ex Aristæa, resolnere. Dicendum est igitur, libellum illum de Septuaginta interpretibus inscriptum Aristæa; cōfictum esse, & ab aliquo ex Iosepho, & Aristæo vero; & alijs quibusdam compilatum: atque hoc Ludouicū

Canon historis familiaris.

Cur Iosephus LXX. interpretum narrans historiam, de cellulis nihil dixerit. Quæ nam factæ narrationes ab eodē fuerint prætermittæ.

Exod. 12. Infra 14. & seq. Infra 19. Genes. 15. Infra 17. Ibidem. Supra 12. & infra factisime. Gen. 34. Ibidem. Exod. 19. Infra 32.

Idem Iosephus Dei insignia miracula interdum extenuare curso leat. Eiusdem leuitas, & inconstantia. Exod. 2. Infra 13. Infra 14.

Idem.

Iona. 3.

Ibidem.

Sacra Fidei nostræ testimonia Infidelium cur minime indigeant confirmatione.

Iose. lib. 8. de Antiquit. cap. 11.

Idem.

Dan. 4.

De Aristæa de LXX. interpretibus libello quid sentiendū sit.

Ludou. Viu.

Viues

Tom. 5. ope- rum Augu- stini.

Iustinus. Epiphanius Eusebius. Tertullianus predictis in locis.

Philo in su- periori testi- monio.

Vives colligit in caput. 42. libri. 18. De ciuitate Dei, & Leo à Castro in procemiu in Isaiam, & fortassis alius Hæbræus nomine Aristæ euulgandū curauit. Tūm quia ille Ptolemæi Regis hyperaspistes, quem ipse se fuisse fingit legatum ad Eleazarum missum, aliud nomen habet. Dicitur enim Aristæus per α, & ι, in penultima, & in α terminatur; hic verò per simplex α, & in αs finitur. Prior autem Aristæus à Græcis Patribus, hoc est Iustino, Epiphano, Eusebio nominatur; etsi Tertullianus, quia vetustus, & corruptus est autor, Aristæam, & non Aristæū vocet. Deinde Epiphanius, atque alij Patres, qui de LXX. interpretibus scriperunt, testem vocant Aristæum eorum quæ dicunt, & quæ in hoc Aristæo minimè inuenies. Videtur ergo hic liber suppositus, & ad eleuandam fidem miraculi de cellulis editi compositus. Ad hæc, Aristæus verus penes Iudeos erat, non autem penes Gentes, quæ omnia, quæ Iudæorum erant, iridebant: vnde facile potuit corrumpi, & pro eo alius supponi. Præterea si illud signum in tralatione septuaginta virosum editum non fuit, quid erat quòd homo Ægyptius historiã illam literis proderet, cum eius modi hominum genus sacra, & libros Iudæorum solitum esset cõtemneret? præsertim cum essent alia præclara gesta illius Regis, quæ, si historiã texere volebat, scriptis suis commenda re posset: neque deerant alia magis plausibilia argumenta, quæ historijs suis illustraret. Quid ergo aliud hominem Ægyptium compulit, vt de interpretatione Sacrorum librorum per septuaginta duos viros facta scriberet, nisi editū signū, quod in causa fuit, vt Aristæus putauerit rem fuisse sempiterna memoria dignam: sicut & Ægyptios compulit, vt per 400. & eo amplius annos ludos publicos, & dies festos quotannis agerent, ob versionis factæ memoriã in Alexandria, vt refert Philo? Postremò si verba Græca huius Aristæ, quem modò habemus, expendantur, cellulis LXX. non aduersantur. Nam sic eius Græca verba Latine reddita habent: *Confessum*

vel Synedrion faciens in domo edificata prope littus maris, adhortatus est viros ad faciendam interpretationem. Illi autem perfecerunt singula concordantia facientes inter se collationibus: & quod factum erat concordans, vt decebat, sic & scriptum est. Hæc ille. Quorum verborum sensus est, quòd in illa domo edificata prope maris littus, non vt vna basilica omnes inhabitarent, quia id non esset hospitium potentissimi Regis, LXX. seniores, & primores suæ gentis vno conclau excipere, sed in vna domo habente cellulas distinctas quã plurimas: vnde & Zonaras eandem narrans historiã, tradit exceptos à Rege viros hospitij pulcherrimis (sic enim habent Græca, non hospitium in singulari, vt malè vertit eius interpretes) hoc est in celebratis illis cellulis: subdit Aristæas monitos viros, vt aggredierentur opus. Illi autem singula perfecere; hoc est, quisq; sigillarim interpretatus est. Et subdit: *Concordantia facientes singuli*; id est fecere singuli quæ concordarent inter se, non solum eisdem sententijs, sed etiam verbis. *Collationibus*, id est, dum conferrent ad se inuicem interpretata. Postremò *Cum factum esset consentiens, & concordans, vt decebat*. Id est, cum inuēti sint fecisse translationem, quæ inter se concordaret, sic scripta est. Atque ita Aristæas interpretatus conueniat cum alijs historicis, qui idem narrant. Nam hic est Canon in explicandis ambiguis historicorum sententijs obseruari solitus, vt per alios historicos ea enodemus, quæ dissentire videntur, quo sibi concordantes, atque consentientes reddantur.

Sextum argumentū: Ea quæ nunc circunfertur, non est verè Septuaginta interpretum editio, cum hæc sit corrupta, vel varia eius sint exemplaria, vel nonnulla ex Aquila, Symmacho, & Theodotione inserta habeat. Respondemus, simili ratione posse negari, Euangelia nostra esse ab Euangelistis scripta, eo quòd in eis aliqua vitio temporum, aut scribarum corruptiones irrepserint, nec opera Ciceronis quæ circunferuntur, verè ipsius

Zonaras lib. 1.

In ambiguis historicorū sententijs explicandis quis Canon obseruari solitus.

Sextū argu.

essent,

Agust. lib. 18. contra Faustum, tom. 6.

Quod eadē quæ olim, nunc quoq; sit in Ecclesia 70. interpretum editio, comprobatur.

Cõcil. Trid. Sess. 4.

Quæ de ipro nidentia factum sit, vt cum cæteræ versiones omnes conciderint, hæc sola 70. permãserit in Ecclesia. Hieronymus.

essent, quia interdum variant exemplaria. Sed profectò, vt Augustinus docet, Ecclesia Catholica non alio modo nobis proponit Scripturam, quàm per Apostolos, & Antistites sibi inuicem vsque ad nostra tempora succedentes: nec alio modo vera Euangelia, & sincera Pauli Epistolæ esse probantur, quàm isto. Cum ergo versio Septuaginta in Ecclesia Dei permanserit vsque ad Christum, & à Christo ad Hieronymi vsq; tempore, quando iam à Iudæis cœpisset deprauari, & à Hieronymi tempore in Ecclesia Græca semper permanserit, quæ aliam Bibliorum interpretationem non nouit, & inter Latinos apud doctos & eruditos semper in pretio fuerit habita, licet iam Latina Hieronymi editione vterentur, non est quòd quisquam de Septuaginta interpretum tralatione, quin hæc sit, quam habemus, dubitare valeat. Idem etiam alia inuicta ratione ostenditur. Multi siquidem ex antiquis Patribus, præsertim Græcanicæ Ecclesiæ, illam eandem, quam nos modò habemus, allegant, ex illa contra Hæreticos disputant, illam commentantur, & exponunt: quod signum est insolubile, hanc eandem esse quã nos habemus. Quòd si aliqua sint vitia, & mendæ, danda est opera, vt adhibitis multis exemplaribus, & veterum Patrum obseruationibus, diligenter corrigatur: non secus atque de illa Latina vulgata, & antiqua editione, quæ proculdubio Hieronymi est, corrigi, atq; emendari præcepit Concilium Tridentinum. Præterea versiones illæ Iudæizantium, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, & aliorum, quæ Græcæ erant, omninò interciderunt, hæc Septuaginta sola Dei prouidentia remansit, vt intelligamus eam posse, ac debere à nobis & legi, & consuli, & citari, & pro vero eius textu disputari: quemadmodum primus fecit Hieronymus, qui vtramque, hoc est, & suam, & LXX. editionē in omnibus suis scriptis, quoties aut disputat, aut Scripturas explanat, producere solet, nõ minus illi Septuaginta tralationi, quàm suæ ex Hebræo censens esse tribuen-

dum. Idem Augustinus lib. De Ciuit. Dei faciendum docet, ex vtrâque videlicet tralatione coniuncta & inuicem collata, sacrosanctos Scripturæ sensus erui posse: præsertim cum tralatio Septuaginta sit velut paraphrasis quædam, & commentarius. Et rursus idem repetit in libris De Doctrina Christiana. Idem quoque suo exemplo faciendum docet Gregorius Romanus, qui in principio Moralium, scribens ad Leandrum: sic inquit: *Nouam tralationem dissero, sed vt comprobationis causa exigit, nunc nouã, nunc veterem per testimonia sumo: vt, quia Sedes Apostolica, cui autore Deo præsidet, vtrâque vtitur, meum quoque labor studij ex vtrâq; fulciatur.* Hæc ille Magnus Gregorius, docens in Ecclesia Dei vtramque editionem receptam, & vtrâque se velle vti. Ita vt si Catholica Ecclesiæ filios nos præstare velimus in euoluen dis & enarrandis sacris literis, hos tres Ecclesiæ procederes, & ante signanos nobis imitandos proponere non vereamur, vt in Veteri Testamento vna opera, & Latinam editionem ex Hebraica veritate profectam simul cum versione 70. coniungamus, & vtramque pro vero Textu Bibliorum assumamus, vt vna alteri præluceat, & adiumentum intelligentiæ præstet, & vtrâque nostra studia, conciones, disputationes, & conscriptæ elucubrationes fulciatur: & in huius rei euidentissimum testimonium facit, quòd cum reliquis omnes libros sacros Veteris Testamēti ex versione Hieronymi habeamus, solum Psalmodum librorum iuxta interpretationē 72. habeamus. Et hæc tenentur de autoritate LXX. interpretum editionis sit dictum, & quæ ratione in vsum Lecto- ribus sit adhibenda.

De Nouo Testamento Græco, atq; eius Latina versione, nonnulla sunt nobis dicenda; sed quæ consultò in commodiorem locum inferius dicenda seruamus. Illud hic addendum, quod initio polliciti sumus de nouelis versionibus ex Hebraico Textu. Ardens enim hæc nostri seculi sitis, qua ad nouas ex Hebræo fonte versiones alacriter ac promptè ebibēdas

Aug. lib. 15. c. 14. & lib. 18. c. 44. De Ciuit. Dei. tom. 5. Idem lib. 2. De Doctr. Chris. c. 15 tom. 3. Greg. Rom. ad Leandru c. 5. tom. 1. initio.

Proleg. 14. Aduersus nouellas ex Hebræo quæ de integro cudentur, editiones disse- ratur.

fertur,

fertur, cohibenda, ac reprimenda est. Nam plerūque deprehendes, eas, quę speciosos titulos præferunt, & ad veritatem Hebræam translatas se se ostentant, potius esse ad perfidiam Iudaicam accommodatas. Quod sic esse, facile ostendo. In primis, cum ea tantum soliti simus verbis exprimere, quæ mente concipimus, si quis ex Græco, vel Hebræo idiomate in aliud transferat, non aliter certe transferet, quam intelliget. Cum verò voces Hebrææ ambiguae sint, & multos significatus comprehendant, & ratione diuersorum punctorum, vel apicū variētur, hinc est vt vnus in vna significatione vocem accipiat, alius in alia, vt versiones toto celo distare videantur: quia vt quisque intelligit, ita variè distinguit Textū, & dispungit. Vt verbi gratia, si c. 53. Isaia perpendas, Hebræa veritas ita habet: *Et ascendit sicut virgultum coram eo.* Septuaginta vero, qui hinc paraphrasticè non vertunt, habent: *Et sicut puerulus lactens.* Prior habet: *Non erat aspectus, & desiderauimus eum;* ista verò, *Non habebat speciem, nec decorem.* Illa: *De angustia, & iudicio sublatus est;* ista, *In humilitate iudicium eius sublatus est.* Illa: *Dominus voluit conterere eum in infirmitate;* ista, *Dominus vult mundare eum à plaga.* Et similia multa, quæ Hieronymus, & Septuaginta expresserunt; vbi diuersa mysteria, & plures sensus exponēdi sunt: ob quam causam Deus doctissimos Septuaginta duos viros per trecentos annos ante Christi aduentum interpretari voluit Scripturas, vt verba Euangelica, & Apostolica resonarent, teste Iustiniano Imperatore. At qui modò Iudaizare, vel Rabbinos confectari videntur, dicunt Septuaginta viros omnia ante Christum retulisse, vt cum Euangelio minimè consentirent: & tamen ab Apostolis, & Euangelistis citantur; cum Iudæi omnia Christi testimonia obsecurent, & inuoluant. Idem modò præstant nouæ istæ editiones, vt nihil ibi sit de Christo, nihil de eius Ecclesia: cum igitur editio Septuaginta miraculis sit confirmata, à Iudæis omnibus

recepta, & in Synagogis admissa, à Christo, & Apostolis citata; & quod Spiritus Sancti afflatu sit transcripta, omnium testimonio confessum: profectò qui Rabbinos sequuntur, & veritatem Hebraicam obtendunt, siue scientes, siue nescientes sint, actum agere videntur. Itaque interpretes Hebraica, vel Græca vertens, si Euangelicè intelligit, Euangelicè interpretabitur: si Iudaicè concipit, Iudaicè vertet.

Quòd si vrgeas; Nonne Iudæi voces suæ linguæ melius, quam nos nouerunt, & earū vim, & proprietatem? id non negauerim: fortassis enim in historijs, aut sacris, & ceremonijs, in quibus à nobis non dissentiant, id verum erit: sed in reliquis profectò melius Septuaginta Interpretibus, aut B. Hieronymo non nouerunt. Certè si quis Aristotelis libros vertat Philosophicos, vel Hippocratis Medicos, & imperitus sit illarum disciplinarum, nunquam bene vertet, & multos sensus falsos producet, & risum sui alijs præstabit: quia non satis est vocum habere notitiam, nisi res ipsas, quibus voces sunt accommodandæ, perspectas habeat. Ad hæc, rectè dixit Christus de Iudæis: *Cæcus si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt.* Et quis cæcus nisi Iudæus, de quo dicitur: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua?* Quis à cæco lumen aliquod Scripturarum, si sani capitis est, expectet? Paulus habet, quod vsque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. Quomodò ergo si velatos habens oculos ad videndum Christum, & intelligendas Scripturas, nostros oculos illuminabunt? Isaïas enim prædixit: *Dabitur liber obsignatus, & dicit, Nescio legere:* quomodo ergo nos eos facimus & lectores, & duces, & magistros nostros? Certè Augustinus libro De Vtilitate credendi, ad Honoratum, dolet quemquam esse tam stultum, vt ab inimicis fidei discat, & deserat Ecclesiæ Doctores, & eis se præbeat discipulum

Iudæi Christianis tantum in quo doctores.

Iudæi veri Messia, & Scripturarū eius ignorantia cæci. Matth. 15. Isa. 6.

2. Cor. 3.

De quibus dictum sit à Propheta: Dabitur liber obsignatus, & dicit, Nescio legere. Isa. 29.

Aug. lib. De vtilit. cred. c. 6. tom. 6. circa fin.

Ex diuersa scripturas dispungendi ratione varios quoq; sensus confingere, vnde perspicuum fiat

Isa. 53.

Infra. 53.

Ibidem.

Ibidem.

B. Hiero. in Isa. lib. 14. tom. 5.

Iustin. Imp. lib. Nouell. const. 146.

Stultissimos quos habet Augustinus.

Isa. 52. B. Hierony. in cap. Isa. 52. lib. 14. tom. 5.

Iudæorū libri, aut Rabbini quatenus consulerent.

Quid de Iudæis senserint veteres Patres.

Idem Hieronym. epist. 151. quest. 10. sub initium. tom. 3. ante dimid. Caput omnium Scripturarum Christi.

1. Cor. 11.

Isa. 50. Ide in Isa. cap. 50. initio, lib. 14. in principio. tom. 5. Idem to. 6. Matth. 12. Ioan. 3.

2. Cor. 2. Irena lib. 4. cap. 43. initio.

erudiendum, qui acerbum bellum Ecclesiæ indixere. Nam vide, obsecro, quis vnquam ab inimico Aristotelis eius libros sibi exponi mandaret? at qui sunt Iudæi alij quam Christi, & nostri capitales hostes? Certè B. Hieronymus in illa Isaia verba: *Iugiter tota die nomen meū blasphematur,* ait, Iudæos diebus ac noctibus in Synagogis blasphemare Saluatorem; & sub nomine Nazarenorum, in Christianos maledicta congerere. Quare à Iudæis, si sapimus, tantum nudam Grammaticam, & meram vocum significationem accipiamus; sensum, & intelligentiā respiciamus, præsertim in libris Prophetis, vbi de Christo, & eius mysterijs agitur.

Tertio, huic veritati suffragantur veteres Patres, qui, quid sit de Iudæis sentiendum, nobis scriptum reliquerunt. Hieronymus siquidem, qui Iudæis fauebat, & ab eis discere non verrebatur, ad Algasiam ita scribit. *Errastra inflatur, inquit (Hebræus scilicet) & tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligit, & traditionū Iudæicarū deliramēta perquirēs, & non tenens caput omnium Scripturarū illud, de quo scriptū est: Caput viri Christus est.* Sic ille, vocas illorū sensus, deliramēta Iudæorū; negansq; eos posse Scripturam intelligere, qui omnia torquent ad Semnachibum, ad Babylonios, ad Dauidē, & Salomonem, ita vt nihil super sit de CHRISTO intelligendū. Et in illud Isaia: *Dominus dedit mihi linguam eruditam:* Hoc, ait, Iudæi dixerunt, qui omni ratione conantur de Christo euertere prophetias, & ad peruersam intelligentiam praua interpretatione torquere. Idem in Præfatione Commentariorum super Ionam Prophetam, in fine, *Condemnabitur, inquit, generatio Iudæorum credente mundo; & Ninive agente penitentiam, Israël incredulus perit. Illi habent libros, nos librorum Dominum: illi tenent Prophetas, nos intelligentiam Prophetarum: illos occidit litera, nos viuificat spiritus, &c.* Hæc ille. Ante quem Irenæus sic scripsit: *Omnis prophetia priusquam habeat efficaciam, enigmata, & ambiguitas sunt hominibus. Cum autem venerit tēpus, & euenit quod*

prophetatum est, tunc prophetia habent liquidam, & certam expositionem. Et propter hoc quidem Iudæis cum legitur lex, in hoc nunc tempore fabula similis est. Non enim habent expositionem omnium rerum pertinentem ad aduentum Filij Dei, qui est secundum hominē, Christianis verò cum legitur, thesaurus est absconditus in agro, &c. Ad hæc Iustinus Dialogo in Tryphonem, ostendit, Iudæos de fonte Dei viuētis non bibere; & yaticinia Christi inuerrere, & aliò referre: quo seipos, & alios decipiant. Et ibidem scribit: *Assueuere audent, interpretationem quam interpretati sunt Septuaginta vestri seniores, cum apud Ptolemæum Aegypti Regem essent, in quibusdam locis minus esse verā. Quæ namque aperte in sacris literis videtur insipientem, suiq; amantem sententiā eorum carpere, ea non ita scripta esse, dicere audent: quæ verò se congruenter ad res humanas trahere posse existimant, eanon in nostrum Iesum Christū dicta esse affirmant, sed in quem ipsi expositione sua detorquere aggrediuntur.* Et subiungit, illos mille strophis vti solitos, vt inuerant omnia quæ de Christo dicuntur. Et Athanasius lib. De peccato in SPIRITVM SANCTVM, interpretationem Iudæorum, stultiloquētiā appellat: cum impietate coniunctam. Et in Leuiticum tradit Origenes, Iudæos, & Iudaizantes subdolis, & falsis interpretationib⁹ efficere, vt prophetia nihil minus sit quā prophetia, cum nullius rei futuræ sint consciæ, sed tantum ad res gestas, & historias transferant. Et rursus idem in librum Numerorum: *Nullus potest ambigere, quāuis sit ille Iudæis fabulis insatiabiliter deditus.* Et Autor operis imperfecti in Matthæum: *Israel Prophetas occidit, cumq; idolis semper adulteratus est, & furtum veritatis Scripturarū semper commisit, sicut etiam Dominus dicit de illis: Quia irritum fecistis mādātū Dei Iudæos vocat, & pro doctrina Dei impiam suam heresim propinare.* Idem ait, *Tradunt veritatis verbum peruersis expositionibus suis ad deludendum, & crucifigendū.* Et infra: *Crucifigunt Iudæi Christum, & interficiunt, quando falsa con-*

Post Dominum aduentum lex Iudæis fabulę similis: Christianis verò thesaurus est absconditus in agro: vt inquit Irenæus.

Matth. 13. Iustin. tom. 2.

Iudæi de fonte Dei viuētis non viuunt, teste Iustino.

Iudæorū in Scripturis interpretandis dismalamēs, & malus animus.

B. Athanas. tom. 3.

Origen. in Leuit. hom. 10.

prope initium. to. 1.

circa prim. Prophetia Iudæis historia ritū est.

Idem hom. 26.

in Numer. circa med. tomo eodem.

Autor operis imperf. in Matth. hom. mil. 33.

in ter med. & initium.

tom. 15. operum D.

Chrysof. Iudæi furti veritatis Scripturarū semper commiserunt.

Matth. 15.

Idem hom. 35.

circa initium.

Matth. 23. Hila. cano. 24. in Mat. sub init. Quam verè de Iudæis sit dictum, claudere eos, scilicet Regnū cælorum ante homines. Ambro. lib. 1. De interpell. David c. 4. tom. 4. Aug. lib. 12. contra Fustum. c. 27. tom. 6. Tit. 1. & 1. Tim. 1. & 4. & 2. Tim. 4. Clem. lib. 6. Strom. paulo à medio. Médaces qui auferant quid diuinam Domini doctrinam. Depositum Deo reddendū quod nā hūdit. 1. Tim. 6. Aduersus Iudaizantes. Idē Clemens Dei per Dauidem aduersus Iudæos imprecatio quā ilis. Psalm. 68. Rom. 11.

fessione mendacij verbum veritatis suffocant, & occidunt in se. Hilarius super id: Vae vobis Scriba, & Pharisei hypocrite, qui clauditis Regnum cælorum ante homines: Claudere eos Regnum cælorū, ideo ait, quod in lege meditationem eius qua in Christo est veritatis occultent, & corporeum aduentum à Prophetis predicatum doctrina simulatione abscondant: ipsi, non aduentus viam aternitatis in Christo, adire quoque ceteros non sinant. Ambrosius Iudæorum interpretatiōnes deliramenta vocat, & Augustinus lib. contra Faustum, interpretatiōnes Iudæorum fabulas appellat, iuxta doctrinam Apostoli ad Titum, vbi monet, ne attendamus Iudaicis fabulis, & mandatis hominum. Postremò adde Clementem, qui libr. Stromatum: Mendaces sunt, inquit, reuera, non ij qui se demittunt, & se accomodant propter œconomiam salutis, neq; qui sequuntur in aliquibus ex ijs, que sunt singularia; se d qui concidunt in ijs, que sunt vel maxime principalia, & Dominū quidem quoad eius fieri ab eis potest, insimulant, & abrogant: auferunt autem veram Domini doctrinam, qui non pro dignitate Dei, & Domini Scripturas disse-runt, & tradunt. Depositum enim quod Deo redditur, est conuenienter Domini doctrinæ per eius Apostolorum piam traditionem, intelligentia, & exercitatio. Hactenus ille, dicens depositum Domini apud Apostolos esse Scripturarum sensum, quem illi ad Doctores Ecclesiæ transmiserunt, tam literalē, quam spiritualem, vt reuincant Iudaizantes, qui nostros dicunt sensum Scripturæ historicum ignorare, & propterea ad allegorias confugere. Et infra ait Clemens: Corpus Scripturarū, hoc est dictiones, intelligunt Iudæi, nos Scriptura sensa nominibus expressa videmus. His contentus sum testimonijs, vt intelligat studiosus lector, quantum sit illi fidendum in Rabinorum glossulis, & expositionibus. Audi iam quid prædixerit Spiritus sanctus per os Dauid: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum: obscurentur oculi eorum ne videant; & dorsum eorū semper incurua. Tria Olim Iudæi fideles consecuti

erant beneficia. Primum est, vt eis, teste Apostolo, crederentur eloquia Dei. Alterum, collata est Scripturæ vera intelligentia, quam pro suo tempore, & statu cumulatam habuerunt. Tertium, acceperunt vt esset populus Dei peculiaris sub manu Dei protegēte; essentque proinde in caput, & nō in caudam, vt Paulus dicat: Iudæo primum, & Græco. Sed hæc omnia ob perfidiam amiserunt. Nam in ena factæ Scripturæ, qua pacisci soliti erant, in scandalum suo ipsorum vitio, & culpa reddita est: Deinde eius veram amiserunt intelligentiam, ita vt spirituales illorum oculi legentes, & videntes Prophetica oracula, non viderent; & audientes non audirent voces Prophetarum. Postremò, cum olim dominarentur, & manus Dei eos exaltare, & Reges haberent, quibus ceteris imperaret; cœperunt subditi alijs, & grauem seruitutem subire, & eorum nomen inuisum reddi, & dorsum eorum seruientium nationibus incuruatum est, & non ad horā, sed semper. Hinc Deus Prophetico spiritu prædixit: Scribantur hæc in generatione altera; & populus qui creabitur, laudabit Dominum. Quasi dicat: etsi hæc scribantur Iudæis, illi tamen non proderunt, sed alteri populo seruient, quā Dominus ex aqua & Spiritu Sancto procreabit. Et ita iuxta Domini parabolam, Ablatum est illis Regnum Dei, & datum gēti facienti fructus eius. Quod si quis dicat, veteres Patres aperuisse sensum Scripturarum spirituales, non autem historicum, & literæ congruentem. Certè si hoc verum esset, non ad veteres Patres, sed ad Synagogam esset nobis confugiendum, & Iudaizandum: quoniam Scriptura præcipuum sensum literalem nobis consecrandum proponit. Et cum hic sit præcipuus sensus, præcipuam Scripturæ partem ignorassent Patres, cū de illo tantum dicant esse cum Hæreticis certandum. Et plerique sensus spiritualis de Messia simul cum literali concurrat, & idem est, præsertim in vaticinijs Prophetarum; quæ interdum tam aperta sunt, vt audeat dicere Tertullianus

Triplicem beneficium à Deo Opt. Max. in genus Iudæorum collatum, quod nam il lud. Rom. 3. Exod. 19. 1. Pet. 2. Deut. 28. Rom. 1. & 2. Eadem Iudæi beneficia cur amiserint, acceperint Christiani. Isa. 6. Matth. 13. & alibi.

Psal. 101. Quid sibi velit Propheta, cum inquit scribantur hæc in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum. Ioan. 3. Matth. 21. Si tantum mysticum scripturæ sensum, non literalē nobis antiqui patres tradidissent quid consequeretur.

Quanta Prophetarum de Messia vaticiniorum claritas ac perspicuitas.

Tertul. c. 18 Apologe. ad uersus Gentes. Ad Iudæorū olim Synagogas liber patebat ingressus, teste Tertulliano. Aug. lib. 12 contra Faustum c. 43. tom. 6. Isai. 53. Ibidem. Idem ibi dē. Psal. 21. Eusebius tom. 1.

Quo maxime sensu veteres Patres contra Iudæos decertarint.

su Apologetico aduersus Gentes: Irrumpite Iudæorum Synagogas (liber enim aditus patebat omnibus ad Synagogas) Audite prophetias que ibi leguntur iuxta translationem Septuaginta, & credere cogemini. Hæc ille in sensu: quæ non diceret, nisi litera, & voces planè Christum testarentur. Et Augustinus contra Faustum Manichæum: Quis iam quarat: expositorem, dum legit: Velut ovis ad victimam ductus est, & omnia que illi multipliciter, & euidenter dicuntur: Quia liuore eius sanati sumus, & peccata nostra ipse portauit? Et subdit: Quis non quasi Euangelium cantari arbitretur: Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Prætereà Eusebius De demonstrat. Euangelica, Mytheria: Messia proponens, & testimonijs Scripturarum confirmans, non exponit, Quod aperta, inquit, sint & clara, & in Christo cōpleta? Virgent etiam Iudæos Athanasius, Procopius, Cyrillus, insolubilibus, & manifestissimis argumentis, vt ipsi loquuntur: non agebant ergo sensu spiritali, & mystico, qui facile negari potest, sed literali, qui negari nequit.

Quod si postremo obijcias, nonnullos ex nostris Doctoribus à Iudæis didicisse, & eorum scriinia, & scripta magno pretio comparasse,

quales fuerunt Origenes, Euthymius, Procopius, Eusebius, & Hieronymus noster; ita vt id vitio illi sit datum à quibusdam obtrectatoribus: quo nomine se in Apologia aduersus Ruffinum expurgat: dicendum est, id parçè illos fecisse, & cum magno temperamento; & quod à Iudæis mutuauerunt, à veneno Iudaicæ perfidiæ expurgasse, & expurgatum tradidisse. Qui verò immodicè, & sine vilo modo eiusmodi studia consecantur, præterquam quod parum succi & vtilitatis inde hauriunt, magno se periculo errores imbibendi exponunt, & Patres veteres auersantur, & eorum sensus, vt allegoricos horrent, & denique Iudaicum spiritum fugunt, & induunt. Admonendi sunt igitur, qui Hebraicas literas sibi addiscendas proponunt, vt obseruent illud Apellii: Ne sutor ultra crepidam. Grammaticam accipiant, & proprias vocum significationes: reliqua à traditione antiquorum Patrum petenda esse intelligant. Atque in prædictum illum vsum non negauerim, quin aliquid vtilitatis, & accommodatis ex editionibus vel Francisci Vatabli, vel Xantis Pagnini, vel aliorum accipi possit. De his ista dicta sufficiant.

Hieron. tom. 2. Doctores sacri à Iudæorū fontibus quatenus hauerint. Iudæorū quæ par est audius qui studia consecantur, quid assequantur. A Rabbinit, & eorū libris quid mutuandum duntaxat.

PROLEGOMENON. VII.

In quo Scripturam duplici sensu constare, nempe Literali, & Spiritali; siue Historico & Mystico, ostenditur.

VIA In hoc opere interpretari aggredimur sacram Scripturam: interpretatio autē eius est duplex; altera quæ ducitur à sensu historico, seu li-

terali; altera, quæ à mystico, siue spiritali, non erit abs re, quis sit literalis, & quis sensus spiritalis, explicare. Nam & vtrōque sensu vsi sunt Apostoli, & vtrūque profes-

Sacra Scriptura liber scriptus intus, & foris, & cur ita.

Ezech. 2. & Apocal. 5.

De literalis sensu, & mystico, veteres Talmudistæ quid senserint.

Prover. 25. Illud: Poma aurea iaretta culis argenteis verbū dictum secundum ambas facies suas, quid significet. Supra 22.

Hierony. in lib. Prouer. tom. 7.

De sensu literalis, & mystico opinionones inter se contrariæ quinque. Prima. Secunda. Tertia. Quarta.

Quinta.

runt veteres Patres ad ædificandam Ecclesiam; nec ita debet, literalis amplecti sensus, vt reijciatur spiritualis: neque rursus ita est spiritualis amplectendus, vt literalis negligatur. Est enim Scriptura sacra, liber ille inuolutus, qui erat scriptus intus, & foris, de quo Ezechiel, & Apocalypsis: *Vidi in dextera sedentis supra tronum, librū scriptum intus, & foris: foris enim loquitur per verba, intus per res ipsas. Itē foris, & apertē loquitur, in Nouo Testamento; intus verō, siue absconditē, & latenter in Veteri mysteria Messie prodens. Adde, Talmudistas antiquos literalem sensum à mystico, & spirituali discernere: & illum quidem rem paruum, hunc rem magnam docent: illum candelæ comparant, hunc margaritæ in ædibus latenti, sed per candelam illam vestigabili. Ad hæc, in libro Prouerborū dicitur: Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo, vbi Hebræa litera habet: Poma aurea in retiaculis argenteis, verbum dictum secundum ambas facies suas: Id est, secundum interiorē, & spiritualem sensum, qui aurum est; & secundum exterum, & literalem, qui argentum. In eodē quoque libro ait Salomon: Vt sit in Domino fiducia tua, vnde & ostendam eam tibi hodie. Ecce descripsi eam tibi tripliciter, in cogitationibus, & scientia. Quo in loco alij habent: Ecce descripsi eam tibi multifariam, id est, secundum multiplicem sensum, vt etiam B. Hieronymus ibidem exponit: quanquā autor ille Hieronymo recentior esse videatur. Non est autem quouis modo dissimulandum, multis modis in hac parte erratum esse à plerisque. Quidam enim sola litera contenti, omnem spiritualem sensum abijciunt. Alij ita spiritus intelligentiam confestantur, vt literam omnino deserant. Tertio nonnulli vtrumque sensum respuunt, & Scripturis vllis nos non digere contendunt. Alij rursus ē contrario, vtrumque sensum amplectuntur, vt tamen non rectē vel de literalis, vel de mystico sensu sentiant. Postremō, sunt qui v-*

trumque sensum rite venentur, ac legitime vtrōque vti deprehendantur. Omnia hæc apertiori, & fusiori oratione explico, & exemplis, quatenus opus est, illustro. Dico primū, quosdam ita literam amplectari, vt nullum sensum spiritualem cognouerint: cuiusmodi Iudæi sunt, in quos Paulus scripsit: *Litera occidit, spiritus autem viuificat.* Nec mirum est, illos spiritum ignorasse, qui ne literam quidem capiunt: *Animalis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere; quia spiritualiter examinatur.* Hos imitati videntur Erasmus, & Lutherus, atque nostri seculi hæretici, qui omnem allegoriarum, & mysticorum sensuum rationem in suis scriptis, quibus Scripturas obscurare potius, quàm illustrare conati sunt, & ipsi neglexerunt, & apertis vocibus damnarunt. Ait enim Erasmus in Nouum Testamentum, in Epistola ad Cæsarem Paraphrasis eius præfixa: *Veteres Ecclesia Doctores in allegorijs explicandis partim variant, partim sic agunt, vt mihi ludere nonnunquam videatur.* Sic ille de veteribus Patribus. Nos autem verius possemus dicere, nouos hosce interpretes perniciosè luisse in sensu literalis. Lutheri verò de Dionysio Areopagita hoc est iudicium: *In Ecclesiastica, inquit, hierarchia Dionysius ludit in allegorijs: quod est otiosorum hominum studium.* Ita illusus Lutherus illi magno Theologo Dionysio. Certè leues videri in quibusdam, & parui momenti, Scripturæ possent, nisi latentes haberent, & mysticos intellectus. Quare Origenes in Cantica producens illud Domini ad Moysen: *Ego impleui eos spiritu sapientia, & intellectus, vt faciant opera artis vnguentaria, Hæc, inquit, nisi spiritualiter intelligantur, nōne fabula sunt? nisi aliquid beat secreti, nonne indigna sunt Deo?* Sic ille. Et Paulus cū protulisset illud: *Non alligabis os boui trituranti, Nunquid, inquit, de bobus cura est Deo?* Et Hieronymus in Isaiā: *Respondeant, inquit, Iudæi, & amici simplicis tantum histo-*

Contra Iudeos, & eorū sectatores nostri seculi hæreticos, qui spiritale intellectū nullum agnoscunt, nisi tantum literale 2. Cor. 3. 1. Cor. 2.

Erasmus de veteribus Ecclesiæ Doctoribus quid senserit.

Lutheri impium de Dionysio Areopagita iudiciū.

Orig. hom. 1. in Cantica, sub initium, tom. 1 circa med. Exod. 31. 1. Cor. 9. Deut. 23. Hierony. in Isaiā. 6. 29. à medio lib. 9. tom. 5.

ria,

Qui literalē Scripturæ intellectum tantummodo querunt, quid iuueniant.

Aduersus eos qui neglecta litera, spiritum tantummodo confestantur.

Sebastianus Franxius de sensu literalis quid senserit ac scripserit. Aug. lib. 12 contra Faustum. c. 39. tom. 6.

Quid de Philone Iudæo senserit Augustinus. Origenes in geniu suum (ait Hieronymus) facit Ecclesiæ Sacramenta.

Hierony. in Prologo ad explicatōnem 10. visionis Isai. cap. 13. tom. 1.

In eos, qui nec literalē sensum, nec mysticū omnino recipiunt

Quid Brunfelsphius Ortho insignis apostata in

ria: qui fructus non querunt in arbore, sed folia tantum, vmbraque, verborum, quæ cito arefcit, & deperit, quomodo in aduentu Domini Saluatoris quia à temporibus Isaiæ vsque ad dispensationem carnis assumpta, pro comparatione aternitatis breuē & modicum temporis spatium est. Libanus mons Phœnicis versus sit, atque translatus in montem Charmelum. Et infra: Et quomodo Charmel in saltum, & infructuosum ligna reputetur. Postea spiritualiter, & ad literam de Messia interpretatur, Gentes steriles docens substitutas in locum Iudæorum, & Iudæos fuisse reprobatos vt infructuosos.

Alij verò, è conuerso ita sensum spiritualem accipiunt, vt literam omnino deseruerint: inter quos Sebastianus quidem Franxius in Præfatione sua de paradoxis palam scripsit, Scripturæ litera gladium esse Antichristi, quo sancti vincantur, & interficiantur. His non sunt dissimiles, qui in allegorijs confestandis, omiſsa litera, nimium studij, & operæ posuerunt: vt sunt ex Iudæis Philo vir disertissim⁹, qui quoniām Christū non habebat (vt inquit Augustinus lib. contra Faustum) quo referret quæ diceret, & ostium non inuenit, varijs est actus erroribus: ex nostris verò Origenes, qui ingenium suum facit Ecclesiæ Sacramenta, & nonnulli etiā ex nostris, qui literalem sensum apprehendere non valentes, aut vt leuem, & parum vilem contententes, in allegorias & spirituales intelligentias spatiantur: veras quidem illas, sed parum interdum Scripturis, quas interpretantur, congruentes. Ad hæc nostro seculo quidam phanatici homines extiterunt, qui omne sacrarū literarum studium, siue ad literalem, siue ad mysticum eruendum sensum omnino reprobauerunt, & vt prorsus inutile, ac vanum condemnarunt. Talis fuit Ortho Brunfelsphius, ex venerabili Carthusianorum familia apostata, qui Euāgelium ipsum pro re merè Cabalistica, & humano figmēto habebat: & Gaspar quidā Suencfeldius, celebris nostri seculi hæreticus, qui non minus Catholicis, quàm hæreticis ipſis, à se tamen diuersa sentiētib⁹, mo-

lestissimus fuit. Hic ergo docebat, vanū esse laborem, qui Scripturæ impenditur: quoniā Scriptura creatura est, & non conuenit creaturæ nimium esse ad dictum: Dei verò voces de cælo expectandas esse, vt erudiant: *Beatus enim homo, aiebat Dauid, quem tu erudieris; Domine; & de lege tua docueris eum.* Et Dilectus, *Vnctio eius docet vos de omnibus intellectu.* Addebat, quod et si quis millies Bibliorum lectionē percurrerit, non nisi Scripturarū, vel Legis peritus euadet; nequaquam autem à Deo edoctus, quod est *brodidæon*. Sed profecto mira fuit huius hominis stupiditas, qui autoritate sacrarū literarum nixus, omnē Scripturis autoritatem abrogare voluit: nihil est autem, quod in sui destructionem machinetur: ipse verò hoc suo dicto in suū, & Ecclesiæ totius caput, & in sacrosanctā, ac grauissimam verbū Dei autoritatem interitum machinatus est. Ad hæc, voces Dei, & reuelationes quælibet, nisi scripto Dei verbo, quod est veluti lapis Lydius, consonent, pro suspectis Diaboli suggestionibus, & cōsilijs habendæ sunt, cū Dilectus Domini dixerit: *Probate spiritus si ex Deo sint: & ante eum Esdras: Cum dixerint ad vos: Quærite à pythōnibus, & à diuinis, qui student in incantationibus suis; Nunquid non populus à Deo suo requireret visionem pro viuis mortuis? Ad legem magis, & ad testimonium.*

Præterea hic insignis nebulo non cōsiderauit se Christi verbum infringere, qui frequenter Apostolos, & Iudæos ad legem reuocabat, vt agnoscerent indubitatas aduētus sui rationes & signa. *Scrutamini, inquit, Scripturas, quia vos putatis, in ipsis vitā aternam habere; & ille sunt quæ testimonium perhibent de me, & iterū: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit.* Quorsum Paulus hortatur Timotheum: *Dum venio (ait) attende lectioni, exhortationi, & doctrinæ: Cur non mittit illum ad antra, & speluncas, quo melius voces diuinas de cælo percipiat? Quorsum ipse iam senior & moriturus mandat Timotheo, vt adferat penulam, li-*

Euangelium sit aulus blasphemare, teste Cochleus. Cochleusli. De Script. Eccles. autoritate. c. 3. & 4. Psalm. 39. 1. Ioan. 2. 2. Tim. 2. Aduersus Brunfelsphium ac Suencfeldium sacras Scripturas pernegates differitur.

Lydio lapidi verbum Dei simile.

1. Ioan. 4. Isai. 8.

Ioan. 5.

Ibidem.

1. Tim. 4.

2. Tim. 4.

Psal. 118.

Act. 17.

2. Pet. 1.

Matth. 17.

Quanti fecerit Petrus Scripturas Propheticas

Luc. 16.

Galat. 1.

Siliterarum sacrarum auctoritas concideret, quae inde incommoda.

Quid Melanchthon de hoc Suencfeldio tradiderit.

bro, maxime autem membranas? Cur etiam David nullam aliam regulam vitae suae sanctae instituendae, ac traducendae elegit praeter illam Scripturae? *Lucerna*, inquit, *pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Et qui a sacris libris legendis arceat homines, in quibus leges Dei sunt conscriptae, exleges, & filios Bellial efficit homines. Quorsum item Lucas laudat Scripturas euoluentes Thessalonicenses, & quotidie scrutantes, si haec ita se haberent? Et Apostolorum princeps Petrus verbi Dei studium omnibus visionibus, & reuelationibus, etiam illis, quas Apostoli de Transfiguratione Domini in monte habuerunt, anteposuit: *Et habemus*, inquit, *firmiorem Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes, quasi lucerna lucescit in caliginoso loco, donec dies luceat, & Lucifer oriatur in cordibus vestris: id est; Christus per lumen gloriae, & subdit: Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetia propria interpretatione non sit.*

Vides quanti faciat Propheticas Scripturas B. Petrus, ut illas omnibus praeferat reuelationibus, vel visionibus mortuorum, aut Angelorum? Nam ecce diues ille Epulo cum optaret Lazarum mitti in domum patris sui, ut praenuntiaret quinque fratribus, ut cauerent, ne & ipsi seipsos in locum tormentorum praecipites darent, dixit ad eum Abraham; *Si Moysen, & Prophetas non audiant; neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* Adde quod Paulus tanta verborum emphasi dixit: *Sed licet nos, aut Angelus de caelo Euangelizet vobis praeterquam quod Euangelizauimus vobis, anathema sit.* Quod si sacrarum literarum auctoritas concidat, quid erit solidum, aut firmum in fide? Quae haereses iam diu in Ecclesia extinctae, atque sopitae non denuo reuiuifcent, cum alio gladio quam verbi Dei, & sacrarum literarum non fuerint iugulatae? Sed iam audi quid Melanchthon in Epistolam scribens ad Romanos de hoc Suencfeldio tra-

diderit. Vocat enim eum centimanum, & habere passim suos milites iactantes afflatus, somnia & supernas quasdam de caelo voces. Haec ille. David vero etiam si dixerit: *Beatus quem tu erudieris, Domine;* adiunxit tamen quis sit a Deo eruditus habendus: *Et de lege*, inquit, *tua docueris eum.* Quasi diceret; Is est verè a Deo edoctus, & re ipsa. *Proditio eius*, qui legem Dei probe calluerit, qui ab ea nihil diuersum, aut alienum senserit. Quod dixit Apostolus: *Intellige quae dico: dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum:* non excludit Scripturas sacras, imò potius illas ponit. Quia cum Paulus tribus parabolis, militis, athletae, & agricolae, illum esset adhortatus, ut Episcopi munus praestaret, subdit: *Disce ex his omnibus tibi non esse oriandum, sed laborandum, & studendum:* vnde eadem epistola eum ad lectionem sacrorum librorum cohortatur. Quod Dominus vult nos esse a Deo edoctos, ostendit, non satis esse libros externos, & Scripturas Dei, quas Iudaei, & Haeretici versant, ac non intelligunt, sed opus esse praeterea interna Dei vnctione, & eruditione, sine qua fides a nobis haberi non potest. Et ita intellige verbum Dilecti: *Vnctio eius docet vos de omnibus:* quia ad omnes vitae humanae actiones praestandas, & ad ipsas Scripturas legitime interpretandas opus est Spiritus sancti magisterio, & peculiari eruditione, sicut ad purum & legitimum Sacramentorum usum, vel administrationem. Quod vero Scriptura sit creatura, nihil refert. Nam & Christi Humanitas per se mera est creatura: tamen quia est a Deo assumpta, efficacissimum organum sibi coniunctum est ad iustificationem nostram, & ad salutem operandam. Ita etiam Sacramenta omnia, & sacrae Scripturae, creaturae sunt, & organa externa, sed quibus certissime assistit Deus, ut suis instrumentis, ad sanctificationem, & eruditionem nostram: ita ut vim magnam habeant permouendi nos, & ad Deum agnoscendum, & ad Christum Mediatorem amplectendum excitandi, & sic duo

Psal. 93.

Vere doctus a Deo quis iuxta Prophetam.

2. Tim. 2. Id Pauli dictum ad Timotheum: *Intellige quae dico, dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum, ut sit accipiendum.* *Infra. 3.*

Isa. 54. & Hiere. 31, & Ioan. 6. Quare nos Dominus velit edoctos a Deo. Illud Dilecti: *Vnctio eius docet vos de omnibus,* quid significet.

Scripturae mera creatura sint licet, idonea tamen sunt nostrae instrumenta salutis.

exem-

Aug. lib. 1. De Doctri. Christi. ca. 39. tom. 3. Quae sit mens Aug. dicentis, *Qui Fide, spe, & Charitate subnixus sit, cum non indigeret scripturis nisi ad alios instruendos,*

B. Aug. lib. De Haeres. nu. 72. tom. 6. initio. Rhetoricus necicio cuius sonium quod.

In proprio ac germano litera sensu eruendo multos errare contingit multipliciter, & quo modo.

exempla rei iicere possit; cum somniet humanitatem Christi in Diuinitatem conuersam, & Sacramenta contemneret: sed qui haec monstra & portenta dogmatum tradit, qua fidedignus erit? Nec istis fauet sententia Augustini dicentis: *Homo fide, spe, & charitate subnixus, eaq; inconcusse retinens, non indiget Scripturis nisi ad alios instruendos:* nam loquitur peculiariter de quibusdam, quos Deus singulari suae prouidentiae consilio, in eremis, & desertis locis degentes de credendis, & agendis per Spiritum suum docet, ac tuetur. At Ecclesia sine praedicatione, & verbi Dei ministerio nequit consistere: at quale verbum proponerent concionatores, nisi extarent sacrae, ac diuinitus nobis reuelatae Scripturae? Atque haec in hanc insaniam plus satis sit dictum. Scribit B. Augustinus in lib. De Haeresibus ad Quod uult deum, a Rhetorio quodam exortam haesim nimium mirabilis vanitatis, quae omnes Haereticos recte ambulare, & vera dicere affirmat: *Quod est, inquit, ita absurdum, ut mihi incredibile videatur.* Ita haec assertio, quae Scripturas nobis sacras irritas, & vanas reddit, talis est, ut profecto quisque merito admirari possit, an talis cogitatio in cor alicuius, qui vel modicam rationis scintillam habeat, incidere poterit.

Quarto loco sunt, qui utrumque Scripturae intellectum libenter suscipiunt, cum Christum, Apostolos, & Apostolicos viros utroque Scripturas sacras sensu interpretatos esse agnoscant, & illo Ecclesiam Dei aedificasse, atque in fide, charitate, & bonorum operum studio confirmasse tradat; video tamen non nihil a quibusdam peccari, dum in literali sensu statuendo, aut illum non ex propria, & genuina vobum significatione, ubi tropica & figurata minimè est necessaria, eruunt, aut quando praecedentibus, & consequentibus intellectum consonum non apprehendunt; aut quando non perpeeta tota lege, citò pronuntiant, aut quando ex falsis, siue Hebraeis, siue Graecis codi-

cibus, relicta, & interdum contempta, & iniurijs laesita communi, & ab Ecclesia recepta Vulgata editione, decepti, singularem interpretationem proferunt; aut denique inconsulta Ecclesia, & veteribus Patribus, sensus peregrinos Scripturis sacris invehere nituntur. In sensu vero spiritali congruè explicando, etiam a quibusdam facile aberratum est: dum aut illum ante literalem eruere contendunt, quod est sanè praeposterum, ut qui volunt sine vilo iactio fundamento aedificium erigere, aut cum illud ad firmanda Fidei dogmata, ut magis efficacem cogitant, cui rei solum literalis efficaciter seruire dignoscitur; aut quando eum in omnibus Scripturae locis constituere conantur; cum constet in multis nec esse, nec inueniri posse, ut in praecipuis geminae dilectionis, & in exhortationibus, & praecipuis omnibus ad mores pertinentibus; aut denique qui non aptè, nec suauiter, sed durè, & ineptè, & cum quadam, vel verborum, vel rerum violentia illum ita educunt, ut piorum lectorum aures, quarum est iudicium superbissimum, ut ait Cicero, interdum offendunt.

Postremo, illi utriusque sensus reum, & legitimum usum tenent, qui & literalis & spiritalis sensus Catholicos canones, & traditas a veteribus Patribus, & receptas, commendatasq; regulas diligenter in illis eruendis, atq; constituendis obseruant. Quamquam autem uterque sensus a Deo sit, magnum est tamen inter illos discrimen, & praecipuum locum obtinet literalis: quare de illo erit nobis prior loco agendum. Ut autem ea quae dicturi sumus, maiori luce perfundantur, illud pro fundamento statuendum, humanum sermonem vocibus, siue proprie, siue metaphoricè, ac tropicè cum quadam venustate acceptis, res ipsas significantibus constare. Praeter voces autè, interdum rebus ipsis non secus atq; vocibus ad maiores alias res indicandas uti consueuimus: quemadmodum ex a pologis liquidum fit, & ex Parabolis Domini, & ex prouerbis in omni lingua usitatis, & ex symbolis.

In sensu vero spiritali venado, quo modo errare contingat.

Cicero in Oratore.

Recti utriusque sensus cum literalis, tum spiritalis vsu qui teneat.

Uter sensus alteri praestet.

De sensu literalis agitur.

H 3

Py-

No. nulla Pythagoræ Symbola recēsentur, atque explicātur.

Pythagoræ, quibus sapientissimus ille Philosophus, res quasdam pro alijs designando, multa salutaria humano generi ad recte vitam instituendam præcepta tradebat. Cuiusmodi sunt illa (vt gustum aliquem præbeamus) Stateram ne transilius : Ignem gladio ne fodito : Arctum anulum ne gestato : Cor ne edito : A fabis abstineto : Per publicam viam ne ambules : Olla vestigium in cinere turbato : Hirundinem sub eodem recto ne habeas : Et similia multa. Quibus in symbolis videbatur testē dicere Pythagoras : Nihil facias præter ius & equum : Ira percitum ne laceas : Ne vixeris anxie : Curis animum tuum non excrucies : Abstine a Reipublica muneribus : Ne vulgi velis erroris consecrari. Nullum evidens iracundia vestigium in te esse sinas. Abstine a commercio garrulorum, & susurronum. Idem etiam continebant Ægyptiorum Hieroglyphica. Nam in ape, quæ aculeum, & mel habet, Regem, qui iustitia, & misericordia præditus esse debet, illi describentur: In baculo, & oculo simul, Deum sustentantem, & videntē omnia denotabant: In serpente verò caudam suam, ore recipiente, annum designabant, quia ille in seipsum redit: vnde & Græcè ζωαρόος dicitur ob eandem causam, quod scilicet in seipsum redeat, vt Poëta dixerit.

Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. De quibus hieroglyphicis ex antiquis Horus pauca, & ex recentioribus Pierius Valerianus multa scripserunt. Et si autem omnium sit hominum vocibus vti ad exprimenda animi sui sensa, paucorum tamen, & illorum quidem sapientissimorum proprium fuit res magis familiares, & nobis compertas, ad res occultiores, & remotiores adhibere significandas: vt prædictis exemplis apertum, & comprobatum reliquimus.

Verum hic nobis fortasse obstrepet aliquis, & obijciat ex diui Gregorij sententia, ac B. Thomæ, hoc proprium esse sacrarum literarum, vt non minus verbis, quã rebus alia significant, & ita proprium vt nulli alteri conueniat. Verba Gregorij hæc sunt: Scriptura sa-

cræ scientias omnes atque doctrinas ipso etiam locutionis sua more transcendit: quia vno, eodemq; sermone dū narrat textum, prodit mysterium, & sic scit præterita dicere, vt eo ipso nouerit futura prædicare: & non immutato dicendi ordine, eisdem ipsis sermonibus nouit, & ante acta describere, & agenda nuntiare. Huc secutus B. Thomas in prima parte sic habet: Respondeo dicendum, quod autor sacra Scriptura est Deus, in cuius potestate est, vt non solum voces ad significandum commodet (quod etiam homo facere potest) sed etiam res ipsas. Et ideo cum in omnibus scientijs voces significant, hoc habet proprium ista sciētia, quod ipsa res significata per voces, etiam significant aliquid. Illa ergo prima significatio, qua voces significant res, pertinet ad primū sensum, qui est sensus historicus, vel literalis. Illa verò significatio, qua res significata per voces, iterū res alias significant, dicitur sensus spiritualis, qui super literalem fundatur, & eum supponit. Hæc illi Patres doctissimi. Quomodo igitur asseruimus, homines & vocibus, & reb⁹ per illas significatis alias res indicare? Dicendum est triplex esse veluti alphabetum, quo Deus ad nos loqui voluit. Primum est vocū, siue verborum: secundum est alphabetum inferiorum rerū pro arbitrio confictarū ad alias res grandiores, & excellentiores appositè significandas: atque hæc duo alphabeta Deus nobiscū cōmunia habere dignatus est. Si quidē homines sapientes apologis, symbolis, prouerbis, hieroglyphicis, & alijs similibus non infrequenter suos libros ornare solent. Indi quoq; Occidentales sua habebāt peculiaria signa, & symbola ad res exprimendas quas volebant: Deus verò in sacris literis, non tantum verbis, sed & prouerbis, & perpetuis rerum allegorijs, & parabolis in vtrōq; Testamento, ad nos erudiendos, & à vitijs auocandos sæpè vti consuevit. Tertium Alphabetum, & sacris literis tantummodo proprium, est rerū verè gestarū ab hominibus quibus maxima Messia, & sponsa suæ Ecclesiæ mysteria in factis, & historijs Veteris Testamenti, vel Noui adumbrare, & delineare voluit. Hoc autem sola Diuina

B. Thom. 1. par. 9. 1. artic. 10. tom. 10. Idem quod libet. 7. art. 16. tom. 8.

Quo modo verū sit, homines & vocibus, & rebus per illas significatis alias res indicare. Triplici veluti alphabeto Deus affari nos voluit

Primum. Secundum.

Tertium solius Dei proprium & singulare.

Ægyptiorū hieroglyphica quid mysterij contineant. Regis partes duæ iustitia, & misericordia.

Annus vnde dicatur. Virgil. lib. 11. Georg. Horus vetus autor. Pierius Valerian. Humiliores res ad alias altiores significandas assumere, quorum tantum sit.

D. Greg. li. 20. Moral. c. 21. tom. 1. Proprium sacrarum literarum quid.

Gen. 4. Matt. 27. Num. 21. Ioan. 3.

Exo. 16. Ibidem. Ioan. 6.

Gregorius & Thomas cū dicunt Scripturis id proprium esse, vt non minus verbis, quã rebus alia significant, quid intellexerint.

Prouerbiales sententiæ quædam Latinis receptis simæ.

Vnde fuerint illæ desumptæ, & quã ob causam. Gen. 10. 1. Reg. 10.

In sensu spirituali maior minorib⁹, & maioribus minoribus inter dū representari, vnde percipi possit. 4. Reg. 2. Helia in cur

arte, & sapientia alphabetum inuentū est: vt. v. g. in interfectione iusti Abelis à fratre, designauit Christum à Iudæis fratribus propter inuidiam interficiendum: In serpente cneo erecto in deserto, ad quem respicientes sanabantur, Christi crucem, & virtutem eius in sanandis nostris peccatis expressit: In manna de cælo cadente, quo per quadraginta annos pavit populi suū in deserto, diuinum Eucharistiæ alimentum, quo, dum viuimus, paciscimur, representauit. Hæc autem nulli alterius prouidentia, aut sapientiæ præterquã Diuinæ subesse poterāt. Et ita in hoc alphabeto rerum verè gestarum ad alias exprimendas, superat Deus omnes, etiam sapientissimos homines; cū in alijs duobus eos sibi æquales reddiderit. Quare ita interpretandi sunt Gregorius & Thomas, qui solum Scripturæ sacræ, vel Deo per eam oracula fundenti hanc rationem loquendi tribuerunt. Quanquã nihil vetet ex vere dictis, aut gestis, aut perpensis ab aliquibus viris, prouerbiales quasdam sententias esse in communem dicendi rationem inuectas, & receptas: vt, Roscius in scena; Catone seuerior; Cædros pauperior; Cræsolitior; Socrate patientior. Zoilo inuidiosior; Pœno perfidiosior; Momo mordacior; Phalaride crudelior; Proteo mutabilior; Nestore facundior. Sed hæc ab euentibus desumuntur, & quasi ad similia quæ gesserunt, vel passi sunt, significanda hominum studio. Sicut & in scripturis illud: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino; &, Num & Saul inter Prophetas? Salomone sapientior; Iobe patientior.

Illud tantum addendum hic videtur: vt voces sunt rebus inferiores, & ad illas referuntur in primo alphabeto; ita in secundo res institutæ ad alias exprimendas, minores sunt: at præsentatæ grandiores, & magis principales: in tertio verò vt plurimum idē accidit. Quanquã nihil vetet in illo sensu spirituali res maximas esse, quæ alijs minoribus representandis inseruiūt: vt subdusio Helia in curru igneo in cælum, res magna fuit; & prodigia Helia; quæ tamen maius, & admirabilius Ascensionis Domini mysterium deli-

neauit. Christi verò extra portam passio, quæ sublimis res fuit, vt Paulus docuit; representat quod minus est: vt scilicet exeamus & nos extra castra, itin properium eius portantem. Deinde statuentum vt solidum, sensum qui elicitur in primo, & secundo alphabeto, literalem siue historicum, sensum verò in tertio, solum esse mysticum, & spiritualem.

Hinc viam præmunimus ad ostendendum quis sit literæ sensus; ille nimirum, quem autor Scripturæ Spiritus Sanctus per verba iuxta propriam, & Grammaticam coherentem, siue per tropos, & traslationes primū significare voluit. Mysticus verò est ille, qui ex rebus ipsis verè gestis per voces primò significatis, ad res alias spirituales designandas defumitur. Ita vt sicut in Historico sensu necessaria est exacta vocationum, & propria troporum, figurarumq; cognitio, quibus tum Grammatici, tum Rhetores vtuntur frequentius: ita in Mystico sensu notæ atq; cōpertæ debent esse res ipsæ, vt per eas tanquam nouum rerum alphabetum, ad ceteras res altiores, hoc est spirituales, & diuinas representandas, atq; exprimendas progrediamur. Et quoniã ipsæ res, ex quibus sensus spirituales proferimus, interdum sunt communes, & familiares, atq; ab artibus, & varijs disciplinis, & studijs hominum peritæ, interdum verò ab ipsis simplicibus corporib⁹, nēpe à quatuor elementis, cælo, Sole, Luna, ac stellis, aut ex herbis, floribus atq; plantis: aut ex animalibus, siue ex metallis, & lapidibus pretiosis: necessarium est, vt sicut ad sensum literalem pleniorē cognitionem opus est linguarum notitia, Grammatices scilicet, & Rhetorices perceptione, ita ad sensum spiritualem statuentum, rerum omnium naturalium, artium, & scientiarum omnium comprehensio necessaria existit. Vt enim vocabus ignoratis, sensum literæ non assequimur; ita rebus ipsis, siue proprietatibus ipsarum, & virtutibus incognitis, ad sensum spiritualem, non assurgimus.

Nō est autem ignorandum, Patres veteres duos hos tantum sensus agno-

ru igneo in cælum, asumptio quid figurauerit. Luc. vlt. & Act. 1. Heb. 13. Christi extra portam passio, teste Apostolo quid significet. Literalis sensus quis ille sit.

Quis Mysticus.

Spirituales sensus vnde ducuntur.

Duplicè tantum sensum agnouerunt veteres Patres, literalem, & spiritualem.

1. Cor. 10.

Gal. 4.
Heb. 10.

B. Aug. lib. de vililita. creden. c. 3. initio. to. 6. Quadruplex Scripturarū intellectus secundū Augustinum.

Sensus spiritalis seu mystic⁹ triplex.

Allegoricus sensus quis. Tropologicus sensus quis ille.

uisse, imò ipsum Spiritum Sanctum illos nobis detexisse. Nam Paulus Mysticum sensum, vel typicum vocat, ut cū ait: *Omnia in figura contingebant illis*; vel Allegoricum, dum inquit: *Quae sunt per allegoriam dicta*; vel Vmbrailem, cū dicit: *Vmbra habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum.*

Solet autē, Mysticus sensus in tres diuidi species: & certè eiusmodi distributio commoda & iusta ratione non caret: literalis porro in species alias non diuiditur: quanquam B. Augustinus libro de vililitate credendi ad Honoratum, in plures partes distribuere videtur. Scribit enim: *Omnis igitur Scriptura, quae Testamentum Vetus vocatur, diligenter eam nosse cupientibus, quadrifariam traditur, secundum historiam, secundum etiologiam, secundum analogiam, secundum allegoriam. Secundum historiam ergo traditur, cū docetur quid scriptum sit, aut quid gestum sit: quid non gestum sit. Secundum etiologiam, cum ostenditur quid, quae de causa, vel factum, vel dictum sit. Secundum analogiam, cum demonstratur non sibi aduersari duo Testamenta, Vetus, & Nouum. Secundum allegoriam, cum docetur non ad literam esse accipiendam quaedam quae scripta sunt, sed figuratè intelligenda. His omnibus modis Dominus noster Iesus Christus, & Apostoli vti sunt. Hæc ille, qui de tertio membro, quod est secundum analogiam, inferius subiugit: *Iam porro analogia est, quae vtriusque Testamenti congruentia perspicitur. Sed certè Augustinus in prioribus tribus membris non nisi literalem sensum agnoscit, in quo vel simpliciter quid narratur, vel eius causa producit, vel consonum esse cum lege noua indicatur: at ista diuersitas, sensus literales speciei diuersos non efficit. Quod verò sensus spiritalis, seu mysticus in triplicem subdiuidatur, nimirum in Allegoricum, Tropologicum, & Anagogicum, nouum esse videtur, & à posterioribus Patribus traditum. Nam cum ea, quae Veteris sunt Testamenti historiae, ad ea, quae in Ecclesia sunt, credenda, referuntur, Allegoricus peculiariter dicitur: cum verò historias veteres, siue**

Christi, & Apostolorum ad mores nostros formandos, instituendosque traducimus, Tropologicum sensum vocamus: cum autem siue ex istis, siue illis historiis, quid nobis sit in caelis sperandum, aut quale præmium expectandum docemur, dicitur Anagogicus. Quod nobis duo illi versiculi minimè contemnendi, breuibus docent:

Littera gestat docet, quid credas, allegoria: Moralis, quid agas, quod tendas, anagogia. Ad literam, Hierosolyma, terrena est illa ciuitas: iuxta allegoriam, Ecclesia: iuxta tropologiam, anima: patria caelestis, secundum anagogiam. Et certè iuxta etymò nominis aliqua visio patris erat in templo terrenae Hierusalem: maior pax est in Ecclesia ab omni errore, & tumultu. Pax etiam caelestis in anima iusti reperitur, summa verò, & suauissima in caelo. Docuit hoc ante mille annos Cassianus Collat. 14. c. 8. dicens: *Vna & eadem Hierusalem quadrifariam potest intelligi: Secundum historiam, ciuitas Iudaorum: secundum Allegoriam, Ecclesia Christi: secundum Anagogiam, ciuitas illa caelestis, quae est mater omnium nostrarum: secundum Tropologiam, anima hominis, quae frequenter hoc nomine aut increpatur, aut laudatur à Domino.* De his quatuor interpretationum generibus B. Apostolus ita dicit: *Nunc autem, fratres, si venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, nisi vobis loquar aut in reuelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina* Hæc ille, tribuens postea reuelationem allegorico sensui, scientiam tropologico, prophetiam verò anagogico, doctrinam historico. Sit alterum exemplum, Occisio Goliath eodè suo ense per puerum Dauid, in litera, vera & historica extitit: in allegoria Christum vincentem dæmonem eadè cruce quam illi parauit, significat: in tropologia bellum iustorum contra dæmones de carne tentantes, & qua compressa atque coërcita caput eius abscindimus, hoc est, primos eius insultus irritos atque inanes reddimus; in anagogia verò, victoriam Christi in die iudicij intelligimus, quando nouissimè inimica destruetur mors per Domini resurrectionem, & dicitur, *Vbi est mors, victoria tua?*

Anagogi cus sensus quinā

Exemplis illustrantur hi sensus.

1. Cor. 14.
1. Reg. 17.

1. Cor. 15.
Osee. 13.

Vide

Gal. 4.
Gene. 16.

Deut. 23. &
1. Cor. 9.

Num. 11.
& 1. Co. 10.

Aug. lib. De vera religio ne. c. 50. to. mo. 1. Quotuplex allegoria.

Tropologia scripturae propria quae nā.

B. Hierony. Epist. 150. q. 12. a medio, tom. 3. circa dimid.

Vide idem in eodè quoque Pauli contextu: nam cum ait, *Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & unum de libera*, hoc ad literam sensum efficit literalem: cum subdit, *Quae sunt per allegoriam dicta: hæc enim sunt duo Testamenta*; & quae sequuntur, spectant ad sensum allegoricum. Rursum cum subiungit, *Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc*: hoc iam ad Tropologicum, Moralem referendum est. Quemadmodum illud, *Non alligabis os boui trituranti, & Non simus concupiscentes malorum*; sicut & illi concupierunt. Postremò cū subiicit: *Illam autem quae sursum est Hierusalem, libera est, quae est mater nostra*; ad Anagogicum pertinet sensum. Obijcies, apud Rhetores allegoriam speciem esse tropi. Respondendum est, Allegoriam teste Augustino, duplicem esse: historiam, & facti: siue sermonis, & Sacramenti. Et primo modo communis est diuinis, & profanis scriptoribus allegoria. Secundo modo efficit sensum allegoricum, qui tantum sacris literis est proprius. Rursum si obijcias, Tropologia genus esse ad omnes figuras: nam inuersionem, siue mutationem verborum significat: dicendum est, tropologiam in eo significato non efficere sensum tropologicum, sed quando ex historia aliqua verba couertimus ad formandos mores nostros. Et licet per quemcumque sensum alium instruantur mores nostri, non tamen efficitur sensus Moralis, nisi quando, ex similitudine aliqua rerum gestarum instructio ad bonos nostros mores adhibetur. Nunquam enim Moralis sensus, qui est pars spiritalis, idem efficitur cum literali. Quod autem hæc distinctam quatuor sensuum differentiam veteres Patres non agnouerint, testantur eorum scripta; vbi promiscuè, & indifferenter omnem sensum Mysticum vocabant, vel Allegoricum, vel Tropologicum. Vnde Hieronymus epist. ad Hedibiam, *Triplex*, inquit, *in corde nostro descriptio, & regula Scripturarum est. Prima, ut intelligamus eas iuxta historiam: Secunda, iuxta Tropologiam: Tertia, iuxta intelligentiam spiritualem. In historia, eo*

*rum quae scripta sunt; ordo seruetur. In Tropologia, de litera ad maiora confurgimus; & quicquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta moralem interpretamur locum, & ad animam nostram emolumenta conuertimus. In spiritali tropologia, ad sublimiora transimus; terrena dimittimus; de futurorum beatitudine, & caelestibus disputamus, ut praesentis vitae meditatio vmbra futurae beatitudinis sit. Hæc ille. Vbi Tropologicum sensum etsi proprie accipiat, alibi tamen pro omni sensu Mystico accipere consuevit: quemadmodum in commentarijs in Prophetas, nihil discernens inter Tropologiam, & Allegoriam; Theoriam simul cum Anagogia illo in loco confundit. Ad hæc Augustinus libro vnico de Genesi ad literam, in Scriptura agnoscit historiam tantum, & allegoriam: quomodo Dionysius lib. de Coelesti hierar. Et Epistola ad Titum, Literalis sensus duntaxat, ac spiritalis cognitionem praefert, sicut & Origenes lib. 4. Periarchon: vbi optime confirmat spirituale sensum in Iudæos. Cyrillus in Leuiticum, tres constituit sensus, Historicum, Moralem, & Mysticum, sicuti Gregorius lib. Moralium, & Hieronymus in Oseam circa illud: *Ego da bo vobis stuporem*, & Augustinus lib. super Genesim ad literam omnes quatuor videtur attingere. Ait enim: *In libris omnibus sanctis, intueri oportet, quae ibi aeterna intuentur, quae facta narrentur, quae futura praenuntiantur, quae agenda praecipiantur, vel moneantur: hoc est, sensum Anagogicum, Historicum, Allegoricum, & Moralem. Idem lib. de Trinitate. Duplex est, inquit, allegoria, alia vocum, & alia rerum. Vocum allegoria, perpetua est metaphora: ut Isa. 11. *Habitabit Lupus cum agno, & pardus cum haedo: Leo, & vitulus accubabunt simul*: per quas voces metaphoricè sumptas intelligit barbaras, & efferas nationes. Perpetua est etiam metaphora Psalm. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuae ibi me collocauit. Super aquam refectionis educavit me, animam meam conuertit*: & reliqua eiusdem Psalmi ferè in finem vsque. Et hæc allegoria sacris literis cum Poëtis, & oratoribus communis est. Nā**

Tom. 5. 6. 7. & 8.

B. Aug. lib. vnico De Genesi. ad literam. c. 2. tom. 3. circa med. Dion. li. De caele. Hier. c. 2.

Idè Epist. 9. Orig. lib. 4. Periarchon c. 2. tom. 2. circa fin. Cyri. lib. 5. in Leuit. to. 1. a medio.

Greg. li. 16. Moral. c. 10 tom. 1.

Hieron. lib. 2. in Osea in c. 4. tom. 6. initio.

Aug. lib. 1. super Genesim ad literam. c. 1. initio, tom. 3. circa med.

Idem lib. 15. De Trinitate. c. 9. eod. tom.

Duplex Allegoria secundum Augustinum.

alle-

Virgi. ecl. 3.

allegoricum est illud Poetae: Claudite iuuenos, pueri, sat prata biberunt, sicut & illud in eandem sententiam: Et in tempus equum fumantia solvere colla, nisi quod prius rusticè sub persona pastoris dictum est, & per vtrūque dictum significatur id quod prouerbiali sententia usurpatur, summam manum imponere, siue ad umbilicum ducere, siue colophonem addere, siue supremum fabulae actum addere: quo significatur catastrophe fabulae. Allegoricum est & illud Prouerbiū: Patres nostri comederunt uiam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt, pro eo quod est, Illi peccauerunt, nos poenas luimus. Pertinet & ad istam allegoriam illud legis Moisaicæ: Non alligabis os boui trituranti, ut interpretatus est Paulus: et si referri possit ad allegoriam propriam Scripturæ, quatenus proprie de bobus dictum est. Illud uero Ioan. 4. Videte regiones, quia albae sunt iam ad messem, & qui metit, mercedem accipit, &c. Imò in terdum patres ecclesiastici sensum literalem sub metaphoris, & tropis propositum, allegoricum vocant, nimirum ad allegoriam uocum alludentes.

Allegoriarum.

S. Thom. quodlib. 7. q. 6. art. 14 & 15. to. 8.

Secunda allegoria sacrae Scripturæ propria, illa est, quando res, quæ corpore gestæ, aut gerendæ sunt, ut symbola, & figuræ aliarum rerum assumuntur, ut Christi, & regni eius, siue quod hic habet in Ecclesia militante, siue eius quod habet in triumphante. Hanc de quadruplici sensu doctrinam tradit sanctus Doctor in quodlibetis: Quia Scriptura, inquit, aut exponitur iuxta uerborum significationem, & colligitur sensus literalis: Aut secundum significationem rerum, ex qua elicimus uel quid sit nobis agendum, & habemus sensum Moralem, seu Tropologicum; Aut quid est credendum, & efficitur sensus Allegoricus; Aut quod speramus, & credimus in futura beatitudine obtinendum, & dicitur sensus Anagogicus. Et secundum omnes hos sensus dicitur Scriptura impleri modo in literali, modo in spirituali. Necessesse est, inquit, impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me, nec enim omnia dicta de eo, in sensu literali continebantur. Illam porro doctrinam de duobus sensibus, lite

Luc. vlt.

rali, & Allegorico, tradunt Origenes in lib. Numerorum, & Hieronymus in illud Ezechielis: Noli timere, atque alij permulti Patres veteres. Est ergo illa distinctio sensus spiritualis in tres illas species ueritati sit consona, commendationeque digna, atque commoda sensibus Mysticis discernendis, ac propterea retinenda: ea tamen ueteribus Patribus multis ignota extitit sub illis nominibus, & sub illo præcise numero, licet ipsa res nequaquam, & ideo promiscue, & sine discrimine pro sensu mystico illis uocibus abutebantur. Eucherius tamen Lugdunensis. in præfat. in sua in librum formularum spiritualis intelligentiæ hanc ueritatem, & uocabula eius agnouit. Ita enim habet: Quapropter historia ueritatem nobis factorum, ac fidem relationis inculcat: Tropologia ad uitæ emendationem Mysticis intellectus refert. Anagogè ad sacratiora cælestium figurarum secreta perducit: Sunt etiam qui allegoriam in hoc sciētia quarto genere adijciendam putent, quam narrationem futurorum umbram prætulisse confirmant. Hactenus ille. Cassianus quoque eisdem meminit collat. 14. c. 8.

Origen. hom. 11. in Numer. to. 1. ante dimid.

Sunt præterea qui præter iam dictos sensus, literalem, & spirituale, in tria membra distributum, alios sensus in sacris literis contineri, & à dictis distinctos inueniri contendunt: nimirum expositionem elementariam, Physicam alteram, aliamque, Propheticam. Et elementariam quidem explanationem uocant, quæ circa significationem simplicium elementorum, siue literarum uersatur. Et cum elementa, siue literæ duo significant, sunt enim partes syllabarum indiuiduæ, & notæ præterea sunt numerorum indices apud Hebræos, & Græcos, qui omne numerorum genus per literas repræsentant: quatenus literæ syllabarum sunt partes, nouos ex eis sensus eliciunt, tam Mysticos, quæ literales: quod tribus rationibus efficiunt. Nam uel singulæ literæ singulas reddunt dictiones ab eadem litera incipientes, & ita per singulas dictiones explicant mysteria, quæ in tota illa dictione recondita delitebant, uel alio modo: quia literas eiusdem dictionis disitas, ac distinctas nouo

Triplicem que dam alia ad superioribus diuersa sacrarum interpretatio Scripturarum. F. Sixtus in Bibliotheca. san. lib. 3. Elementaris interpretatio quænam illa sit.

ordine

Vnde copro betur hic sensus.

B. Aug. tra. 9. in Ioan. circa finem tom. 6.

B. Cyprian. tra. De Sid. & Sina.

Beda in Ioan. tom. 5.

Sibylle de Adæ primi hominis formatione testimonium. Gen. 1. & 2.

Hier. 25. & Infra. 51.

Gen. 1.

ordine transponunt, & alteram uocem pro altera, uariata sede reponunt, & nouas proinde syllabas, & uoces orationis partes, earumque auxilio reserant intelligētias: & aiunt esse Cabalæ partem. Illustrant autem hoc exemplo Græco uocis Αδὰμ, cuius, testibus Augustino, Cypriano, ac Beda super Ioannem, etymologiam à characteribus quatuor, quibus constat, petunt. Illum enim sic dictum putat: quia terra illa, ex qua factus est, à quatuor mundi cardinibus, qui dicuntur Græcè Ανατολή, Δύσις, Ἀγριος, & Μεσημβρία: id est Ortus, Occafus, Septentrio, Meridies, ascripta fuit: quod Sibylla libr. 2. Oraculorum attigit, ponens tres uersus eius mysterij. Αὐτός τὸ Θεὸς ἰσθ' ὁπάσας τὴν γῆν ἠμῶν Αδὰμ, Τὸν πρώτον πλάσθηνα, καὶ ὄνομα πληρώσαντα, Ανατολήν τε δύσιν μεσημβρίαν τε, καὶ Ἀγριον. Nimirum Deus is finxit tetragrammatō Adā, Qui primus factus fuit, & qui nomine completus Ortus, Occafus, Austriū, Boreāque regentē. Exemplum sit etiam in Hieremia, qui Sefach pro Babel, commutatis literis posuit. Græcum enim alphabetum ab α vsque ad ω per ordinem protenditur: & ad exercendam puerorum memoriam soliti sumus alphabeti ordinem inuertere, & primis extrema admisce re: ita ut idē sit α, & ω; β & τ; γ & χ: Ita quoque; Hebræi per Aleph, Gimel procedunt usque ad Tau, ita ut coniungatur נ & פ, כ & פ, א & ט, donec ad medium perueniatur, quod est ל & ט. Ita permutato ordine pro Babel posuit legimus Sefach. Ita illi transponentes literas, pro Bereseith legunt Bethiscri, & ita pro In principio creauit, legunt, In Septembri creauit. Et multa his similia addunt. Tertius uero modus, arithmeticus est, quia prima decem elementa, incipiendo ab Aleph, נ vsque ad Iod, in Hebræo idiomate, si al alpha α vsque ad iota ι, in Græco de signat numeros ab unitate ad decem: inde à Iod, quæ est symbolum decem, sequentes literæ designant numeros, ut uicinarium, tricenarium, quadragenarium, & reliquos usque ad centenarium, & inde postea alios subsequentes: quemadmodum apud Latinos

C. D. I. L. M. V. X. C, enim, 100; D, 500; M, mille; L, 50; X, 10; V, quinarium, & I, unitatem designant. Sed quia hæc ratio supputandi apud Latinos, omnes numeros non complectitur; idcirco hæc apud eosdem uisitata in alijs numeris præter prædictos non sunt. Apud Pion Grammaticum Alexandrinum, dictus à Tiberio Cæsare Cymbalum mundi, Homerum poetam asserbat à syllaba, μη, suum poemam inchoasse, cum dixit: Μῆνιν ἄειδε θεὰ, ut numerus librorum, quos scripsit in Iliade, & Odyssæa, constaret, nempe. 48. Ait Isaias propheta. c. 9. loquens de Messia, ac de eius imperio, & multiplicatur: ubi Hebraicè legitur קללף? ubi litera Men clausa, quæ nunquam poni solet in medio dictionis, significat spatium. 1085. annum usque ad Messiam, & illud: Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc, continet tot literas in nomine Adāμ, quæ efficiunt simul. 46. α uinum, Δ, 4: rursum α uinum, & Men. 40. quia tot diebus Christi corpus in utero Mariæ absolutum est, teste Augustino in Ioan. Ad eum modum in Apocalypsi cap. 13. iubet Deus computari numerum bestiarum: Numerus enim hominis est; & numerus eius sexcenti sexaginta sex. Docent ergo Irenæus, & Hippolytus martyr, nomen Antichristi esse Ταραν, id est Gigas; Areta uero, Græcus autor, Λαρινος, Ticonius uero Donatista Λαμπρινος. Primasius uero, Augustini discipulus, ait esse Αψευσο. Quæ profecto difficius est intelligere, quam impugnare; & facilius euerrere, quam constitutere. Et ut quidam hoc genus expositionis superstitiose admirantur, & nouitate, & curiositate ducti in cælum usque; euehant: sunt tamen alij, meo quidem iudicio, prudentiores, qui rem hanc, tanquam rem ludicram, & fortuitam omnino explodendam censeant. Nam in primis hæc exponendi ratio tam apta nata est fouere Iudæorum somnia, & deliramenta, quam ea impugnare varijs modis supputando literas, & dictiones pro suo arbitrio fingendo; ac proinde ut superstitiosa, ac uana deferenda. Deinde in hanc literariam expositionem facit, quod omnis prodigiosa Valentinianorum, &

Homerus suum Poema à syllaba μη cur sit auspicatus; Appione teste Grammatico.

Isa. 9.

Ioan. 2.

B. Aug. tra. 10. in Ioan. tom. 9.

De nomine Antichristi quod nam illud sit, quatuor opiniones.

Apoc. 13.

B. Irenæus li. 5. Aduer.

Valent. prope finem.

Hippol. martyr.

Areta Græcus autor.

Ticonius Donatista.

Grammatica lis illælematiseve Scripturarum intelligentia uarijs rationibus confutatur.

Prima ratio.

Secunda ratio.

Gno-

B. Iren. lib. 1. per multacapita, & alibi. Epiphan. in heresin. 26. Idem in. 3. 1. heresin. Tertiaratio.

Gnosticorum insania ex ea profecta sit: ut Irenæus & Epiphanius scriben-tes in dictos Hæreticos docent. Tertio, non video quomodo accipere dictiones integras pro elementis, non sit manifeste addere verbo Dei: at literarum ordinem inuertere, ut alia dictio pro alia accipiatur, non possum assequi quomodo non sit verbum Dei corrumpere, ad nostras cogitationes sacris literis fulciendas. Et nullus esset certus sensus Spiritus Sancti, nisi ille quem quisque excogitaret. Ita enim si liceret facere, quisque in sacris literis inueniret quod sibi arrideret, & non quod Spiritus Sanctus vellet nos ex sacris literis accipere. Nam remaneret dubium, cur potius acceptum nomen incipiens ab Aleph, quam aliud, quod oppositum significat ab eadem litera incipiens sit sumendum: & opus esset, ut has voces integras pro literis accipiamus, extare præceptum aliquod apertum cogens ad illud faciendum: & debuit nobis nouum alphabetum Deus patefacere, quo exprimeret quæ dictiones debent assumi pro elementis: quemadmodum illi, qui per notas scribunt, etiam alij, qui ignorant scribendi artificium, non intelligant sensum, illi tamē, qui inter se occulte scribere volunt, nouerūt quibus notis, & symbolis ad res explicandas uti debeant. Nihil hic tale inuenitur. Quarto, veteres Patres hoc genus interpretationis minimè sunt consecrati, sed insectati potius, ac detestati. Neque possunt probare, eiusmodi interpretandi regulam antiquiores, & doctissimos Iudæos cognouisse: quia potius ignorasse videntur qui inter illos claruerūt, ut Philo, & Iosephus. Est ergo inuēta ab his, qui Christi aduentum pernegant: qui pro sua obstinatione dati sunt iusto Dei iudicio in reprobum sensum. Postremo A'aleph Hebræis triliterum est, non quadriliterum, ut Græcis. Et vanum omnino, quod ex quatuor orbis partibus assumptus sit puluis, ex quo formatus est Adā, cui traditio potius doceat in capite Damasceno, non procul à Hierusalē, primum hominem formatum. Ut interim nihil dicā de varijs, & falsis lectio-

bus, quas Iudæi sacris literis affinxerunt: quas facile esset per hanc expositionem tueri. Legerent enim Genes. 49. Silo, pro Siloach: & Psalm. 21. legerent Caari pro Caru, id est, Sicut leo, pro, foderūt: & Psalm. 18. Cauam pro Colam, id est filum pro sono: & similia multa. Neque reuera est alia veterum Scripturarum Cabala, quæ legē verissimè, & solidissimè interpretetur, quā Euāgelica, & Apostolica doctrina. Illa accommodatio in Græca lingua nominis A'aleph ad quatuor elementa, signatā quatuor mundi partes, ingeniosa est, & non contēnenda, maximè si à Sibylla sit desumpta spiritu prophetico: sed non cōcedit nobis, ut simili ratione interpretemur Scripturas, nisi spiritu simili prophetico præditi simus. Et melius accommodari ad hoc quod Adā sit pater omnium hominum, qui in quatuor mundi partibus versantur.

Quæ verò de numeris asseruntur, ut per maiorem numerum, vel minorem, quos Mispar gadol, & Mispar catō vocāt, exponantur voces, & ex literis accipiatur numeri quos cōficiunt, ad sensum per alias voces eiusdem numeri explicandos, illa planè incerta sunt, & fortuita. Quod si Deus nomini Abrahe vnū addidit elementum, & Saræ alterum detraxit, & numerum bestię in Apocalypsi definiuit. 666. hæc ut à Deo ad litteram dicta, & intellecta, non nisi ad sensum literalem spectant, nec opus est propterea nouum expositionis genus statuerē. Certè quidam nostri seculi scriptor retulit numerum literarum ad Martinum Lutherum. Et certè multa nomina conungi possunt, quæ illo numero consistēt: ut proinde parum solida videatur, quæ ex numeris, qui ex literis colliguntur, nomina diuinat. Et contra omnes istas exponendi rationes facit Irenæus, qui lib. 2. aduersus Valentinum, cap. 40. in fine, in hunc modum scribit: *Ad huc autem & falsum demonstrat commē tum eorum, & instabile signum eorum etiam hoc ipsum, quod per numeros aliquando quidem, & per syllabas nominum, aliquando autem & per syllabarum literas, aliquando verò & per numeros, qui secundum Græcos in literis continentur, tentat inferre probationes, apertissime cō-*

Locialiquot Scripturarum Iudæorum multia deprauataque corrupti. Gen. 49. Psalm. 21. Psalm. 18. Amos. 9.

Gen. 17. Ibidem. Apoc. 13.

B. Irenæus.

Valentiniā non ex numeris, & syllabis nominum, & syllabarum literis argumentantium vanitas redarguitur.

sterna-

Idem lib. 1. c. 13. circa finem.

Vere à semet ipsis damnati qui.

Apoc. 22. Eius loci Apocalypcos Etiam venio cito, Amen, acuta cuiusdā, minus tamen idonea, & grauis interpretatio. Gratianus. B. Tho. to. 14. Euangelicæ Ioanis ætas.

Amen quid mysticè.

Apoc. 3. Quid sit illud: Amen dico vobis.

1. Ioan. 1.

sternationem, siue confusionem, & instabilitatem scientiæ eorum, & extortum demonstrat. Hæc ille, & quæ sequuntur, disputans de nomine Iesu, & Soteris. Iesus enim nomen alterius linguæ existens, ad Græcorum numerum transferentes, aliquando quidem Episcopus esse dicunt, sex habens literas; aliquando autem plenitudinem Ogdoadat, 88. numerum habens. Alias verò argumentationem à literis tradit esse frigidam, & ridiculam. Sunt autem, inquit, digni placenti, qui tantam Dei religionem, & magnitudinem verè inenarrabilis virtutis, & tantas dispositiones Dei per A, & B, & per numeros tam frigidis, & sic extortos enuntiant. Quotquot autē abstant ab Ecclesia, & his anilibus fabulis assentiunt, verè à semet ipsis sunt damnati. Et in illud Apocalyp. vlt. Etiam venio cito. Amen, annotat quidam non indoctus vir, qui Biblijs corrigendis non penitentiam nauit operam: Amen, inquit, dictio familiaris Ioanni, quæ præ ceteris in Euangelio scribendo est usus, eo quod iam sensu confectus scripserit: & significant litera huius particula. 99. ut etiam tradit Gratianus Dist. 83. cap. Qualiter verò. Nam in 4. alpha, vnum denotat, mi verò. 40. n. Ita longum. 8. & v. ni. 50. qui numeri simul collecti faciunt. 99. Ioannes autem annos fertur vixisse. 99. Sed reuera leuia hæc videri possunt viris doctis: quia Ioannes, ut etiā testatur B. Thomas in. c. vlt. Euāgelij eius, nonaginta tantum annos vixit, non nonaginta nouè, & facile fuit per extensionem vnus elementum ex. 90. facere. 99. Deinde non omnia quæ scripsit, anno vltimo vitæ suæ scripsit: nec obdormiuit in Domino, qui adhuc viuit, ut suo loco comprobabimus. Et præposterum est, ab euentu, quod d. 99. anno decessisset, eum usum fuisse familiaris particula illa Amen. Melius fortasse dixisset, Amen esse particulam confirmantem, & peculiariter Christum denotare: Hæc (ait) dicit, Amen, testis fidelis, & verus. Et ita dicere, Amen dico vobis, vel duplicato uti, Amen amen, erat perinde ac dicere, in Christo affirmo siue asseuero, quod est hominis persuasissimi, & quæ dicit, vehementer alleuerantis ut certissima, & firmissima,

iuxta illud: Quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ.

Secunda expositio, dicitur Physica, quæ sacros Diuinæ Scripturæ sermones ad naturam vniuersitatis transfert, siue ad totius naturæ vires, & opera, id est materiā, & formam, partemque huius mundi sensibilis inquirens, in Diuinis, motum, ordinem, ornatum, & numerum sphaerarum coelestium, elementorum proprietates, qualitates metallorum, virtutes plantarum, & animalium mores: & ad triplicis mundi conuenientiam, & vniuersam rerum naturam, arcam tabernaculi, vasa, vestes, ritus, sacrificia, & reliqua mysteria accommodando. Sunt porro huius sensus primarij autores Philo, Iosephus; ex nostris verò non nihil attingunt Clemens Alexand. & Hieronymus scribens de arca, & Moyse tabernaculo. Ita ut atrium tabernaculi, sit typus mundi huius sublunaris, pars dicta, Sanctum, mundi coelestis; penetrabile verò, siue adytum, vel Sanctum sanctorum, exemplar mundi Angelici, in quo Cherubini cum arca Diuinæ prouidentiae assistunt. Verum hic sensus non fuit præcipue à Deo spectatus, sed per accidens inuenitur in Sacris literis: neque enim ad erudiendum nos de naturalibus rebus verbum Dei nobis cōsignatum fuit. Non enim solent sacra, & magna, ea quæ parua, & profana sunt, designare, cum tamē sensus mysticus talis esse debeat, ut per inferiora, & minora, ea, quæ maiora sunt, & sacratiora, denotentur.

Deinde, quæ naturalia sunt, non solent per mysteria, quæ supra naturam sunt, indicari (id enim esset præposterum.) Interdum tamē cōsueuit Deus, tum per Moysen, tum per Iob, & Dauid, opera naturalia coelorum, aut elementorum, aut animalium docere, quo rerum cōditoris potentiam, sapientiam, bonitatemque admiremur: sed hoc ad literam, & apertis, vel tropicis verbis; ut facit in libro Iob de Leuiathā, & Behemoth, & struthione, ibice, accipitre, & alijs, in mystico tamē sensu designare minime solet. Ad hæc, autores huius sensus, magna ex parte Iudæi sunt, ut Philo, & Iosephus: qui Christo ignorato, & veras, & solidas allegorias ex illis deduce-

Physica interpretatio qualis sit.

A quibus inuenta exco-gitataque. Philo. Iosephus. Cle. Alex. B. Hierony.

Quibus de causis illa non probetur commē-tandi ratio.

Hæc quatenus Scripturis interdum adhibita. Iob. 3. & 40. Ibidem id est 40. Supra. 39. Ibidem. Ibidem.

Physicæ quo-
rundã nostri
seculi scripto-
rũ in sacros
& diuinos li-
bros enarra-
tiones notã-
tur.

re nõvalètes, verbũ Dei ad operationes
physicas deprefferũt, cũ maiora cogita-
re non possent. Tales sunt expositio-
nes physicæ, quas Ioannes Picus Mi-
randulanus super Hexameron Moſis
attulit (quas merito vt propria inuen-
ta, ipſemet celebrat) quę certè nihil ha-
bent ſolidi, aut veri, ſed tantũ ad o-
ſtentationem ingenij deſeruiunt, detor-
quendo ſine vllõ fruõtu verbũ Dei ad
varia diuerſorũ Philoſophorũ, id eſt, Pe-
ripateticorũ, Platoniorũ, & Stoicorũ
dogmata. Talis etiã fuit expositio para-
bolæ Decẽ virginũ, quã Barba Genuẽ-
ſis philoſophus ſcripto libro protulit.
Peccauit hac in parte Georgius Beni-
gnus in lib. Problematũ, in quo ſenſus
Scripturæ latètes, aut ex officina Rabbi-
norũ, aut ex Philoſophis, qui humano
lumine ſcripſerũt, eruere conatur: qđ
indignũ eſt, & vix tolerabile eſſe vide-
tur, quia interpretationẽ ſacrarũ literã-
rũ plũ tribuere videtur externis, & Chri-
ſtũ ignorãtibũ, quã noſtris ſapientibus
veteribus Patribus. Quod ſi allegoriza-
re fabulas Poëtarũ, & geſta Romano-
rũ, pro moribus bene inſtituẽdis, rudi-
culũ eſt, & à viris doctis expoſitũ; quã
to magis ſacroſancta Dei verba ad ope-
ra naturæ explicanda? Certè M. Varro,
teſte Auguſtino in libris de doct. Chri-
& de Ciuit. Dei, nõ probabat explicari
fabulas Gẽriliũ ad opera naturæ ſignifi-
cãda: vt hac in parte purus Ethnicus, &
paganus teſtimoniũ cõtra multos Chri-
ſtianos proferat, qui hæc vana & magni
faciunt, & admirãtur; & in cœlos vſq;
efferunt.

Tertia verò expositio, Prophetica eſt,
& nullo humano ingenio excogitata,
ſed ſolo diuini Spiritũ afflatu reuelata,
quę ad prædicẽda futura nobis rerũ eũ-
ta, antiqua Dei oracula, & vaticinia ac-
cõmodat, in qua aiũt excelluiſſe Melito-
nẽ Sacolãfem, quẽ Tertullianus prophe-
tã vocat, vt in Catalogo ſcriptorũ eccle-
ſiaſticorũ autor eſt Hieronymũ; Metho-
diũ Martyrẽ, Proclũ Episcopũ Cõſtãti-
nopolit. Ioachim Abbatẽ Floriacẽſem,
& Hieronymũ Sauanarolã: qui cõcio-
nes in Amos, Zachariã, & Danielẽ Pro-
phetas, & in alios ſacros libros multas
habuit, & de futuris nõnulla vaticinatũ
eſt. Proclũ diãt (vt teſtis eſt Socrates) cũ

Scythæ, duce Ruga, aduerſus Romanũ
imperiiũ arma ſumpſiſſent, habuit corã
Theodoſio Auguſto, & eius exercitu
propheticã orationẽ, in qua expoſuit
illud Ezechielis: *Fili hominis vaticinare
cõtra Gog, & Magog*; & ſic ad inſtãtis
belli verba Prophetæ deſlexit, vt pœ-
nas à Propheta deſcriptas Barbaris im-
minere prædixerit. Cui explicationi
Deus fauit igne cœlitus demifſo, & præ-
cipuis Barbarorũ incendio abſumptis.

Sed reuera, vt nos ſententiã noſtram
de hoc Prophetico ſenſu proferamus,
primũ dicimus, nõ repugnare, vnã & eã-
dem prophetiã ſæpius impleri: vt illa
eſt: *Cũ videritis abominationẽ deſolatio-
nis*: quæ in Machabæorũ libris ſub An-
tiocho Epiphane producitur, & Chri-
ſtus ad inſtãtis excidij Hieroſolymitani
tẽpus ſpectare prædixit, & de tot idoli-
ſ in tẽplo Dei poſitis à Doctõribus Ca-
tholicis explicatur, & in Antichriſto fu-
turo implendã quidã docet. Simile eſt
illud: *Ego ego ei in patrẽ, & ipſe erit mihi
in filiũ*: quod & in Salomone primũ, &
deinde in Chriſto impletũ, Paulus ad
Hebræos colligit. Et illud etiã teſtimo-
niũ: *Ex Aegypto vocaui filiũ meũ*, & in
patribus ex Aegypto eductis, & in Ieſu
Filio Dei inde vocato completum eſt.

Deinde aſſerimus, periculoſam eſſe, &
plerũq; meo iudicio falſã hæc exponẽ-
di rationẽ, plenã curioſitatis, & vanita-
tis, quia plerũq; quæ ſpiritualia bella
demonũ, & impiorũ cõtra, trahũ-
tur ſine ſpiritu ad bella tẽporalia, etiã
inter ipſos Principes Chriſtianos deſi-
gnãda. Adhæc ille Methodius Martyr
Olimpiẽ Lyciẽ Episcopũ, & poſtea Ty-
ri, nõ eſt autor eius libri prophetici, qui
circũfertur ſub eiũ nomine, ſed Metho-
dius Cyrenſis Episcopus: in cuius Pro-
phético libro cũ citetur Magiſter ſentẽ-
tiarũ, & alia nõ ſatis rationi cõſona, vi-
deri poſſet hic liber ab aliquo magno
nebulone cõpoſitus. Abbas verò Ioa-
chim, qui prophetico ſpiritu, vt ipſe
putabat, cõcripſit, planè errauit in nõ-
nullis, vt Thomas ait in Quarto: *Quia,
inquit, per cõiecturas mētis humana, qua
aliquando ad verum peruenit, & aliquan-
do fallitur, de futuris aliqua vera prædi-
xit, & in aliquibus deceptus fuit. Si-*

7. hiſto. ec-
cle. c. 42.

Ezech. 39.

Quid de illa
ſententiã ſit.

Matt. 24.
1. Mach. 1
Dan. 9.

2. Reg. 7.
Heb. 1.

Oſea. 11.
Matt. 2.

Qualis ſit
hæc cõmen-
tandi ratio.

Abbas Ioa-
chim vatici-
nia Prophetã
rũ ad res ter-
renas accom-
modã. quã-
tum tribue-
rit coniectu-
ris humanis.
B. Tho. in
Quarto diſ-
43. art. 3.
q. 2. ad. 3.
tom. 7.

M. Varroalie-
næ, id eſt fal-
ſe, & ſuperſti-
tioſe religio-
nis homo,
quoſnam ve-
rã, id eſt Chri-
ſtiane religio-
nis profef-
ſores damna-
re videatur.
Quæ ſit ex-
poſitio pro-
phetica ſecũ-
dum iſtos.

Tertull. in
7. lib. aduer-
ſe eccleſiã.
B. Hier. to.
1. circãſinẽ.

Socrates li.

Hieronymũ
Sauanarolã
vanitas & ar-
rogãtia pro-
phetã, ipſa
verò quas
prædixit re-
rũ experien-
tia fecit pſeu-
dopropheta.

militer Hieronymus Sauanarola in
multis falſus fuit, quæ ſpiritu pro-
phético prædixiſſe ſe iactabat, & in il-
lo eodem lumine, quo locuti ſunt illi
Prophetæ, ſe loqui affirmabat; omnia
Prophetarũ dicta ad temporalem
proſperitatem, & felicitatem Florenti-
norũ violentè ſtrahens. Teſtabatur
præterea, nullum eſſe tam ſenem in-
ter eos, qui verbum eius audiebãnt,
quin eas proſperitates proprijs ocu-
lis eſſet ſpectaturus: ſed quantum ab
ſcõpo aberrauerit, euentus ipſe ſatis
poſteſt vnumquenq; erudire. Quidam
ſanè, qui me primas literas Hebræas
docere cõpit, vir in linguis, & discipuli

nis eruditus, omnes Scripturas ad Re-
gis Franciſci fauorẽ, qui eo tẽpore præ-
liabatur contra Carolũ Quintum Im-
peratorem, tanta aſſeruatione detor-
quebat, vt non ſecus de ea re, ac de re
præterita, atq; iam cõfecta loqueretur;
cũ tamẽ omnia aliter atq; prædiceret,
euenirẽt; & quod maius eſt, hæc
ex Scripturis depromebat vaticinia.

Ex quibus colligo, falſam eſſe, ac cu-
rioſitatis, atq; periculi plenam eiũſmo-
di Scripturas explicandi rationem, Fal-
ſum quoq; eſſe, præter ſenſum litera-
lem, & ſpiritualẽ, alios ſenſus in ſa-
cris literis inueniri: quod ab initio pro-
bandum ſuſcepimus.

PROLEGOMENON. VIII.

In quo oſtenditur, vnum, & eundẽ Scriptu-
ræ locũ poſſe plures literales ſenſus admit-
tere; & qua ratione id fieri queat.

OSTENDIMVS Superi-
ori Prolegomeno, vnã,
& eandẽ Scripturam plu-
res ſenſus habere poſſe, ni-
mirum Hiſtoricum, & Spiritualem
multiplicem. Iam illud in controuerſia
poſitum eſt, an vnã, & eadem nũ-
mero litera plures ſenſus literales ha-
bere queat? Exiſtimant nõnulli, ſen-
ſuum multitudinem non poſſe con-
ſurgere niſi ex æquiocatione, & am-
biguitate vocum: quod abſurdum eſ-
ſe arbitrantur. Cũ enim ſenſus lite-
ralis ſit, qui ex litera ſumitur; ſi vnã,
& eadem litera non habet niſi vnã
ſignificationem: ergo vnũ tantũ
ſenſum indicabit: ſi plura ſignificata
complectitur, plures ſenſus efficiet.
Sed tunc nullus illorum erit certus
ex vocibus æquiuocis. Deinde ſen-
ſus literalis eſt, quem miniſter ver-
bi Dei, ſive Apoſtolus, ſive Prophe-
ta ſit, principaliter ſpectat. Sed ille
non poſteſt plura intendere, ergo nec
plura ſignificare. Ad hæc autor ſa-
cræ Scripturæ eſt vnus Deus ſummè

ſimplex: verba ergo eius ſumma ſim-
plicitate conſtabunt; ac proinde plu-
res ſenſus reſpueunt. Demũm nihil
eſt ſacræ Scripturæ magis congruum,
& conueniens, quã firmitas, &
certitudo: nihil ab illa magis alienũ,
quã incerta, & infirma ſen-
ſuum ratio. Si ergo plures vnũ lo-
cũ accommodentur ſenſus literam
ſpectantes, tota eius firmitas, & cer-
titudò nutabit, & nihil per eam cer-
ti, aut firmi ſtatuerẽ, aut alios im-
pugnãdo, aut noſtra propugnãdo
poterimus. Videri enim poſſet eiũſmo-
di argumentatio procedere à diſiuncti-
ua propoſitione ad aliquã eius partẽ,
vt Dialectici loquũtur: quæ ratio argu-
mẽtandi eneruis eſt & infirma, & ora-
cula Spiritus ſancti quã ſimillima red-
derẽtur oraculis Apollinis Loxiẽ, quæ
obſcura erant, & in vtramq; contradi-
ctõnis partem verti poterãt, vt illud:
Aio te, Eacida, Romanos vincere poſſe.

His tamẽ nõ obſtãtibũ, cõtrariũ no-
bis aſſerendum eſt. Quod vt apertè, &
efficaciter cõprobeamus, quatuor no-

Qui ſecus ſẽ-
tiũt, quibus
rationibus id
efficiant.

Primũ argu-
mentum.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Qualia Apol-
linis eſſent
oracula.

bis præstāda sunt: Primū, vnū & eundē locū plures admittere sensus literales, statuemus: Deinde qua ratione & via illud fieri cōtingat, aperiemus: Tertio loco, quis exploribus sensibus propositis cæteris præcellere debeat, indicabimus: Postremò facili negotio quæ in oppositū obiecta sunt, resellentur. Quod ergo vna Scripturæ sententia plures sensus literales excipiat, ostēdo exēplo ex Pauli doctrina sumpto. Ille enim Dauidis verbū: *Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te*, multipliciter ad literā exposuit. Primò quidē de æterna generatione ex Patris substantia, vt vult Augustinus cū multis alijs. Vnde ad Heb. 1. Christi diuinitatē cōprobans, ait: *Cui enim dixit aliquādo Angelorū, Filius meus es tu, ego hodie genui te?* Angeli siquidē ministri dicuntur, & nō ex Dei substantia geniti, sed facti, & cōditi, iuxta illud: *Qui facit Angelos suos, spiritus; & ministros suos, flāmam ignis:* at Christus à Patre genitus pronuntiat. Et pulchrè illa æterna Filij generatio præterito perfecto Genui, & aduerbio præteritis tēporis, Hodie, describitur: quia illa est perfecta, & singularis generatio, qua tota Patris natura Filio cōmunicatur, & præsentanea est, futuri, & præteriti nescia. Sēper enim verū est Filij gigni, Filium genitū esse, & Filium gignendum, ob æternitatem, quæ omne tempus complectitur.

Secundò intelligitur à Paulo de gloria Christi ex mortuis resurrectione. Ita enim prædicādo dixit: *Resuscitās Iesū*, sicut & in Psalmo, 2. scriptum est: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*. Cui sē sui cōgruit quod in illo Psalmo passio nē, & Christi mortē cōcionatur Propheeta. Cōgruit etiā quod idē Dauid subiūgit: *Poscūla à me, & dabo tibi Gētes hereditatē tuā, & possessionē tuā terminos terræ:* hoc enim resurrectionē eius consecutū est, vt ministerio Apostolorū hæreditatē suā in Gētibz comparauerit. Cōgruit & aduerbiū, *Hodie*, quod Apostolus Heb. 4. resurrectioni tribuit, & per resurrectionē ad immortalitatē, æternitatis aditū sibi referauit, & omnes tēporis differētiās sibi cōpetere demōstrauit. Cōpetit etiā illi verbū generationis: quia resurrectione planē Deus,

& omni gloria plenus apparuit. Quē admodū & nos regenerari dicemur, cū cōpleta fuerit, & cōsummata corporis nostri gloria. Ad hæc, more nostro, vbi quis ab instātī vitæ periculo, vel deplorato corporis morbo euaserit, ita dicere cōsueuit: *Ego hodie natus sū, vel genitus sū: & parētes, vel Medici, qui eius liberationi operā dederunt, dicere illi possūt: Fili, ego hodie te genui, vel, ego te hodie in lucē parturiui, vel, ego te hodie à morte excitauī.*

Tertio, eadē sentētia probat Paulus, Christū à Patre ad sacerdotiū promotū fuisse, dicēs: *Christus nō semetipsum clarificauit vt Pōrifex fieret: sed qui locutus est ad eū, Filius meus es tu: ego hodie genui te.* Quē admodū & in alio loco dicit: *Tu es sacerdos in æternū, secundū ordinē Melchisedech.* Expēde, Apostolū duplici testimonio Dauidis cōfirmare, assumptionē Christi ad sacerdotiū Dei Patris autoritate, & volūtate illi cōtigisse: & ita secundū testimoniū explicat prius, quod prima facie ad rē facere nō videbatur. Perpēde tamē, vt hoc obiter explicē, sacerdotiū in lege Nature, ad primogenitos hæreditario iure spectasse, vt ita optime argumētari videatur. Ex eo enim quod est filius à Deo genitus, & primogenitus, infertur eius sacerdotiū, & quidē æternū secundū ordinē Melchisedech: quo perfundus est in cæna, dū panē, & vinū Deo litauit. Vides ergo, vnā, & eandē sententiā, etiā Pauli Apostoli testimonio, tres sensus admittere, & illos quidē lōgè diuersos, & nō mysticos, sed literales. Nā argumētatur Apostolus nō ex rebus per uoces significatis, sed ex nudis verbis ipsius literæ. Vt interim illud omittam, quod posset etiā cōmodè intelligi de generatione tēporali ex Virgine, de qua ait Matthæus: *Christi autē generatio sic erat, & quia opera Spiritus Sācti cōceptus, & salua matris virginitate in lucē editus, dici posset aliqua ratione à Deo genitus, vt Theophylactus ex quorūda sentētia docet: Nō est, ait, sermo de ea generatione, qua præcessit ante secula, sed de ea qua est secundū carnem: nam & ipsa ex supernis fuit ex Spiritu Sācto, & Patris volūtate bona. Neq; illud Hodie, illi pugnat, siquidē Angelus dixit: Euāgelizo vobis*

Tertius sensus. Heb. 5.

Quam recte prædicto Apostolus testimonio probet summū Christi sacerdotium.

Matt. 26.

Quartus alius prædictæ sententiæ intellectus nō incongruus. Matt. 1.

Luc. 1. Infra. 2. Theophy. in Matt. c. 1. Matt. 1. Luc. 2.

Multorū sensu in vna litera veritas cōprobatur. Primus locus.

August. in Psal. 2. Illud regij Propheta: Filius meus es tu, ego hodie genui te, tripliciter ad literā Apostolus intelligit. Primus sensus.

Psal. 1. Heb. 1. Psal. 103. Heb. 1. Verbi à Patre æternæ generationis præteriti, & presentis tēporis rursus exprimi solet. Alter sensus. Act. 13. Psal. 1. Ibidem.

Heb. 4.

gaudium magnum quod erit omni populo: quia natus est vobis hodie Saluator. Et ad id indicandū fortassis Ecclesia in die Natiuitatis, primum illud caput ad Hebræos in quo continetur prædicta sententia, legere consuevit.

Est & quintus sensus ab omnibz præcedētibz diuersus & verus, Ego feci hodie, vt intelligāt homines te esse filiū meū consubstantialem: est namq; regula illa ad aperiendas Scripturas accommodata, per quam aliquid fieri dicitur eo tempore quo innotescit. Quæ si vera sunt, habes vnus, & eiusdē loci quatuor siue quinque sensus literales maxima Christi mysteria indicantes.

Alter locus. Psal. 2. Id Psalmit: Apprehēdite disciplinam, &c. quadruplicē sensum literalem capit secundū Patres.

Hier. lib. 1. Apolo. aduer. Ruffin. paulo à medio. tom. 2. circa dimid.

Hebræa lingua ambigua, & æquiuocis nominibus & verbis abundat.

Auenesra. David Kimhi.

Deinde idē alio exēplo eiusdē secūdi Psalmit confirmo. Nā Propheta apostrophans ad Reges, & Principes, ait: *Et nunc, Reges, intelligite; erudimini qui iudicatis terram, &c. Apprehēdite disciplinam, ne quādo irascatur Dominus, & pereatis de via iustæ.* Verba Hebræa sunt תִּירְפוּן quæ ambigua sunt, & quadruplicē habēt interpretationē, & verā, & literā consonā, vt nulla illarū iure reiici valeat. Nam &, *Adorate filiū;* &, *Adorate purē*, siue electē; &, *Osculamini triticū;* &, *Apprehēdite disciplinā;* interpretatū est à diuersis: imò etiam ab eodem Hieronymo nunc vno modo, nunc altero. Cumq; istam varietatem reprehendisset Ruffinus in Hieronymo, ipse in Apologia aduersus eum ita responderet: *Nisi, inquit, & prolixum esset, & redoleret gloriolam, iam hinc tibi ostenderē quid vtilitatis habeat magistrorū limina terere, & artem ab artificibus discere; & videres quanta silua sit apud Hebræos ambiguarū nominū atq; verborū. Quæ res diuersa interpretationi materiam præbuit, dum vnusquisq; interdubia, quod sibi cōsequentiū videtur, hoc transfert. Hæc ille doctissimus Pater.* Ex cuius verbis, & obseruatione nemo mirari debet, si aliter vererint Septuaginta, aliter Aquila, aliter Symmachus, aliter Theodotion, aliter Chaldeus Paraphrastes, aliter Hieronymus, & ipse Hieronymus aliter aliquādo à se ipso, pro ratione loci, & tēporis. Lēctionē primā probāt Rabbini Auenesra, & Dauid Kimhi, & Hieronymus in

Cōmentarijs in secundū Psalmū: Secūdam sequitur Hieronymus in Psalterio ex Hebræo: Tertiā, sequitur Felix, & Cāpens: Postremā tradunt Septuaginta, & Chaldeus Paraphrastes, & Aquila Pōticus: Suscipite disciplinā, vel, Recipite doctrinā: quæ quidē interpretatio paraphrastica est, & perinde est ac si dixisset: Suscipite Regis Messia eruditionē, & legē. Cū enim præcedat, Reges terræ affuisse, & principes terræ conuenisse cōtra Christū, & dixisse, *Dirūpamus vincula eorū, &c. iā Reges inuitat, vt ab errore suo resipiscentes, audita præsertim eius resurrectione, & Euangelio in Gētibz prædicato, vt iā Reges, & iudices, in quorū capitibus erudiuntur inferiores, intelligāt, & eruditionē, quā fide intelligunt, suscipiāt: quod est Messiam eruditorē cum eius doctrina suscipere, ne Pater (qui nomine Domini exprimitur) iratus, omnino vos expellat à via salutis æternæ.* Prima expositio cōmoda est: *Adorate filium*, id est illum, in quem debacchati estis, & quem acerba, & ignominiosa crucis morte afflixistis, iam cognoscite: cultum patriæ vt vero Dei Filio impendite, vt salui sitis. Secunda expositio est: *Adorate purē*, siue electē. Multi enim sunt ficti, & quarunt quæ sua sunt, & non quæ Iesu Christi: & propterea adhortatur, vt remota omni fictione, & hypocrisis, Christo Messia sese adiungant. Tertia vero interpretatio nō est cōtēnenda. Significat enim Bar inter alia triticū, siue frumentū. Et est sensus: *Adorate, vel, osculamini, id est osculo reuerentiæ suscipite in Sacramēto Eucharistiæ sub speciebus panis & vini Filium Dei, adorantes eū, & sincera fide venerātes; vt ita euadere possitis iram Patris in eos qui cōtēnunt, & non recipiūt; de qua dixit Moyses: Qui autē verba eius qua loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam:* Ex his, cæteris præstare videtur illa, *Adorate Filium*, quia de Filio superius dictū est: *aduersus Dominū, & aduersus Christum eius. Filius meus es tu, ego hodie genui te.*

Tertio loco argumētum ex sentētia Isaie, primē illi Dauidis producit & nequaquā dissimili, quæ habet: *Generationē ei*

Hier. to. 9. Idē ibidē. Felix. Campensis. 70. Interp. Chald. para. pha. Aquila Pontic.

Primus sensus.

Secundus sensus. Philip. 2.

Tertius sensus.

Deut. 18. Quis optimus illorum sensus iudicandus sit.

Tertius locus.

Isa. 53. Eius dicti I-
saia: Genera-
tionem eius
quis enarra-
bit? multi-
plex profer-
tur intellige-
tia.
Primus sen-
sus.
Secundus sen-
sus.
Tertull.
Lactan. lib.
4. c. 18. paul
lo à medio,
Iustin. mar-
tyr. to. 2.
Tertius sen-
sus.

quis enarrabit? Quia abscissus est de ter-
ra uiuentium. Quem locum multi
Patres ad diuinam referunt genera-
tionem: multi etiam ad humanam
ex Virgine per Spiritum Sanctum fa-
ctam, quæ ineffabilis est, & huma-
no sensui incomprehensa. Atq; his
duobus sensibus corroborandis, quia
clari sunt, & aperti, & pleriq; Patri-
bus asserti, non insisto. Certè Tertullia-
nus lib. in Iudæos bis legit: *Natiuita-
tem eius quis enarrabit?* sicut Lactantius
in diuinarum libro institutio. & in-
terpretatur de conceptu eius in vte-
ro Virginis Mariæ: & similiter Ius-
tinus martyr Dialogo in Trypho-
nem. Quidam volunt, idem ver-
bum ad admirandam Christi resur-
rectionem referri: nam illa eius igno-
miniosam mortem subsecuta est. Cui
quadrat quod ait: *Quia abscissus de ter-
ra uiuentium.* Illa quoque incognita
nobis prorsus est, & inenarrabilis.
Conuenit etiam huic loco ita explica-
to de resurrectione sententia prior:
Filius meus es tu, ego hodie genui te. quæ
testimonio Apostoli resurrectionem
vaticinatur, & ob eandem causam ab
Apostolo vocatur Primogenitus mor-
tuorum. Atq; eius resurrectioni intel-
ligendæ magis seruiunt verba Prophe-
tæ, quibus in toto illo capite mortem
Christi concionatur, quæ generationi
Diuinæ ab aeterno, vel temporali ex
Virgine. Cæterum alij ad generatio-
nem Christi passiuam, hoc est ad so-
bolæ, & filios innumerabiles, quos sua
morte ad iustitiam, & salutem erat rege-
niturus, accommodant. Ut sit sensus:
*Quis enumerare valeat filiorum spiri-
tualium numerum, quos merito suæ
passionis secundum spiritum genera-
bit, secundum illud: Hæc est generatio qua
rentium Deum? Quæ sensum quæ in eo
loco subiungit Propheta, cõprobant:
Si posuerit pro peccato animam suam, vide-
bit semen longeuum.* Et rursus: *Pro eo
quod laborauit anima eius, videbit, & sa-
turabitur, nimirum filiorum spiritalium
multitudine.* De qua addit: *In scientia
sua iustificabit ipse seruus meus multos.*
*Qui certè sensus elegans est, & textui,
& mysterio, de quo loquitur, cõsonus.*
Nõ defunt qui per vocem generatio-

nis, quæ in Hebræo dicitur Dor, gesta,
& acta alicuius sua ætate sine seculo
suo significari existimèt: ita vt sit sen-
sus: *Generationem eius quis enarrabit?*
hoc est, natiuitatē eius, vitæ progres-
sum, sanctissimos mores, miracula, ge-
staq; omnia, doctrinam, vim disputan-
di, eius mortem, atq; resurrectionem
quis valeat humano ore, aut oratione
complecti, atq; ita hic sensus vt plen-
ior, cæteros omnes prædictos com-
prehēdit. Certè omnes istæ expositio-
nes elegantes videntur, literæ, & ver-
itati sunt consonæ, nulla alteri repu-
gnat; ac proinde ego nullam reprehē-
dere auderem. Quartò idem confir-
matur ex sententia illa Caiphæ apud
Ioannem: *Expedi vobis vt vnus moria-
tur homo pro populo, & non tota gens
pereat:* quam in vno sensu Caiphæ
pronuntiauit, eliciens ex illa Christi
mortem, & in alio sensu accepit Ioan-
nes à Spiritu Sancto instructus; e-
ducensque ex temporali Christi mor-
te sempiternam mundi salutem. *Quis
igitur non admiretur in eisdem ver-
bis tam diuersos sensus, & ipsi li-
teræ, & veritati tam consentientes?*
Quintò, dogma plurium sensuum
mirificè confirmatur ex illo capitul.
Dan. 9. *Et erit, inquit, in templo abomi-
natio desolationis;* quam Christus eten-
turam apud Matthæum prædixit: &
tamen autor libri Machabæorum in
Antiocho Epiphane abominandum
idolum in templo ad adorandum pro-
ponente iam exitum habuisse demon-
strat: vbi vides vnam, & eandem
prophetiam in pluribus euentibus
exitum fortiri. Sextò corroboratur
præfens dogma ex illa prima Ge-
nesis sententia: *In principio creauit
Deus cælum, & terram:* cui etsi di-
uersi Patres varios sensus adscri-
bant, vnus tamen Augustinus libr.
confess. quinque eius sententiæ li-
terales sensus enumerat: & eos om-
nes deinde tanquam veros, & li-
teræ congruentes approbat. Quorum
primus est: *In principio creauit cæ-
lum, & terram:* id est, In Verbo suo sibi
coæterno fecit Deus intelligibilem, at-
que sensibilem creaturam. Secundus:
In Verbo suo sibi coæterno fecit Deus

ribus ante po-
nendus.
Dor Hebræis
quid.
Gen. 37.
Quartus lo-
cus.
Ioan. 11.
Dicitur Cai-
phæ: Expedi
vobis vt vnus
moria-
tur homo
pro populo,
&c. dupliciter
accipitur
Quintus lo-
cus.
Dan. 9.
Matt. 24.
1. Mach. 1.
Abominatio
desolationis
duplex.
Sextus locus.
Gen. 1.
Ea proposi-
tio: In prin-
cipio crea-
uit Deus cæ-
lum & terrā,
quinque mo-
dis accipitur
ab August.
B. Aug. lib.
12. confess.
c. 20. to. 1.
initio. c. 28
Primus sen-
sus.
Secundus sen-
sus.

Psal. 2.
Apoc. 1.
Coloss. 1. &
1. Cor. 15
Quartus sen-
sus.
Psal. 23.
Quintus sen-
sus superio-

Tertius.
Quartus.
Quintus.
Eidem sentē-
tiæ: In prin-
cipio creauit
Deus, &c.
quinque alios
sensus accõ-
modat Ga-
zuzes Proco-
pius.
Procop. Ga-
zæus inc. 1.
Genesis.
Primus sen-
sus.
Secundus.
Tertius.
Quartus.
Quintus.
Reschit vox
Hebræa quid
signet.
B. Thom. in
quæst. de Po-
tent. art. 1.
tom. 8. in
princip.
Per eandem
vnam Gene-
sis sententiā
iam dictam
quæ nã hæ-
refes & im-
pia dogmata
confutetur.
Primus error.
Gen. 1.
Kedem quid
Chaldæis.

vniuersam istam molem corporei mû-
di, cum omnibus quas continet vni-
uersis naturis. Tertius: In Verbo suo
condidit Deus informem materiam
creaturæ spiritualis, & corporalis.
Quartus: In Verbo suo condidit Deus
informem materiam creaturæ corpo-
ralis: vbi confusum adhuc erat cœ-
lum, & terra, quæ nunc distincta, at-
que formata sentimus. Quintus: *In
principio*, hoc est in ipso exordio faciē-
di, atque operandi fecit Deus infor-
mem materiam confuse habentem
cœlum, & terram: vnde formata nūc
eminent atque apparent cum omni-
bus quæ in eis sunt. Procopius Ga-
zæus Sophista in Genesim, quinque
alios sensus illi tribuit sententiæ:
vt primus sit: *In principio*, scilicet
temporis, quo & tempus ipsum est
conditum. Secundus: *In principio*, id
est vice fundamenti ad mundi ædifi-
cium futurum, primò condidit cœ-
lum, & terram. Tertius: *In principio*,
id est in finem bonum Deus condidit
mundum, quo videlicet hac tanta ma-
china animos mortalium ad se allice-
ret, & ad veram sui conditoris cog-
nitionē induceret. Quartus: ait alludi
Græca voce Εϋ ἀρχῆ ad Regiam po-
testatem, quæ illa voce exprimitur:
quia Deus potentissimus, sui iuris, &
à nullo pendens, cuncta pro suo ar-
bitrio creauit. Quintus sensus, ait
alludi ad Hebræam vocem Reschit,
quæ caput signat; vt significet Deum
cœlū & terrā, prima entium visibilia, tan-
quam aliarum rerum ceu corporis ca-
pita fecisse. Sic ille in sensu, & vt B.
Thomas rectè docuit, ad Dei Maie-
statem spectabat, vt eodem verbo plu-
res possent hærefes iugulari. Nam
perpende, obsecro, prudens lector,
quot Spiritus sanctus colaphos im-
pingat vni Aristoteli in prædicta illa
Moyfi prima sententia. Nam dicen-
do, *In principio*, nimirum temporis;
nam sequitur, *Factum est vespere & ma-
ne dies vnus*, hoc est primus: & Chal-
dæa paraphrasis vertit, *BeKadmin*, à
voce Kedem deriuata, quæ initium
temporis significat: explicans, prin-
cipium ad temporis initium referen-
dum esse, æternitatem mundi tot ra-

tionibus ab eo comprobata confu-
tauit. Deinde dicendo, *Creauit*, effe-
ctionem illam ex nihilo, quàm crea-
tionem vocamus, constabiliuit: quã
tamen Deo negasse videtur, commu-
ni illo principio deceptus: Ex nihilo
nihil fit. Tertio, cum dicat: *Creauit
Deus in principio*, hoc est à certo
tempore, Deum ostendit agens esse
liberum, & voluntarium, non neces-
sarium, aut naturale, vt ille voluit.
Quartò, cum dixerit, *Deus*, siue vt
Hebraicè in plurali, *Elohim*; ostendit
sublime Trinitatis Mysterium, &
personarum multitudinem Diuinæ
substantiæ vnitati, & operationi in
verbo creandi designatæ, minimè re-
pugnare: quanquam Plato, & Aristo-
teles, & alij sapientes hoc mysterium
omnino ignorauerint, quòd rectæ ra-
tioni illis repugnare videretur. *Quin-
tò*, tradens, creationem cœli, & ter-
ræ docuit cœlos esse generabiles, ac
proinde corruptibiles, vt est magis
Scripturæ consonum & probabilius:
cuius tamen contrarium in libris De
cœlo persuadere conatus est Aristo-
teles. Et cum in principio Scripturæ
tradiderint cœlos generatos: ita in
postremo libro Apocalypsis (in quo
mundi consummatio describitur) cœ-
los quoque, & terram interiisse, atq;
ex illis cœlos nouos, & terram no-
uam diuinitus extitisse commemoratur,
iuxta illud: *Vidi cælum nouum, &
terram nouam.*
Ad hæc, illud Isaia 53. *Verè languo-
res nostros ipse tulit, & dolores nostros
ipse portauit:* duplicem sensum habet,
& vtrumque per Spiritum sanctum
approbatum. Nam primò Matthæus
cap. 8. hæc verba allegauit, vt proba-
rèt omne genus corporalium morbo-
rum Dominum ex nobis depulisse.
At B. Petrus. 1. Epist. cap. 2. hunc lo-
cum ad peccata retulit, & iuxta edi-
tionem 72. hunc locum videtur cita-
re, si Græca Græcis conferas. Habent
enim Septuaginta: *Iste peccata nostra
portat, & pro nobis dolet:* Petrus verò
ad hæc alludens: *Qui peccata nostra
ipse pertulit in corpore suo super lignum.*
& idè versio Hieronymi, quæ vtrūq;
sensum cõmodè potest recipere, præ-

Arist.
Secundus
error.
Tertius
error.
Quartus er-
ror.
Qua ratione
Philosophi
adductinega-
uerint de ni-
hilo aliquid
fieri posse.
Quintus er-
ror.
Arist. lib. 2.
de calo. c. 1
tom. 2.
Apocal. 21.
Septimus lo-
cus.
Isai. 39.
Illud Isaia:
Verè languo-
res nostros
ipse tulit,
&c. duplicè
habet intelle-
ctum.
Matth. 8.
1. Pet. 2.
Hier. tom. 5.

B. Basil. to- mo. 2. Chryf. hom. 28. in Mat. tom. 2. initio. Theophy. in c. 8. Matth. Orig. tom. 2 Octauus locus. Habac. 2. Hebr. 10. Illud prophetae Habacuc, Si mori fecerit, expe- cta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. Ecce qui incredulus est, non erit recta animus eius in semetipso: iustus autem in fide sua viuet. Hæc ille. Ea tamen verba Paulus ad Hebr. 10. de secundo interpretatur aduentu, dicens: Patientia vobis necessaria est; ut voluntatem Dei facientes, reportetis repromissionem. Adhuc enim modicum, aliquantulumq; qui venturus est veniet, & non tardabit. Iustus autem meus ex fide viuet. Sic Apostolus, ex quibus elicere potes, duos sensus vni loco conuenire posse. Prætermitto nonnullos alios locos Scripturæ, in quibus facile esset ostendere hanc multorum sensuum in vna litera veritatem: quales sunt illi ad Rom. 1. Iustitia enim Dei reuelatur in eo ex fide in fidem, illa siquidem verba: Ex fide in fidem, multos Catholicos sensus, & literæ ipsi consonos, & minime inter se dissentientes habent, & quos nemo Catholicus iure rejicere valeat, ut suo loco ostendam. Adde etiam: Os non comminuetis ex eo: quod & de agno, & de Christo impletum legimus: & illud: Ex Aegypto vocaui filium meum: Id etiam: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium: & pleraque alia his similia, quæ, nisi breuitati consulere vellemus, facile proferre possemus, ex quibus multos ac diuersos sensus literales comprobaremus. Ad idem faciunt Patrum testimonia. Nam B. Thomas 1. parte plures sensus etiam literales in eadem sententia admittit. Et in secundo scripto in sententias ita docet: Autoritati Scripturæ in nullo derogatur, dum diuersimodè exponitur (salua tamen fide) quia maiori veritate eam Spi-

ritus sanctus fecundauit, quàm aliquis homo inuenire possit. Idem Thomas in quæstionib. de Potentia: Aliud est, inquit, scilicet vitandum, ne aliquis ita Scripturam ad vnum sensum cogere velit, quod alios sensus, qui in se veritatem continent, & possunt salua circumstantia litera Scripturæ aptari, penitus excludantur; hoc enim ad dignitatem Diuina Scripturæ pertinet, ut sub vna litera multos sensus contineat, ut sic & diuersis intellectibus hominum conueniat, & vnusquisque miretur se in Diuina Scriptura posse inuenire veritatem, quam mente concepit, & per hoc contra infideles facilius defendatur, dum si aliquid quod quisque ex sacra Scriptura velit intelligere, falsum apparuerit, ad alium eius sensum possit haberi recursus. Vnde non est incredibile, Moysi, & alijs Scripturæ autoribus hoc diuinitus esse concessum, ut diuersa vera, quæ homines possent intelligere, ipsi cognoscerent, & ea sub vna litera serie designarent, ut sic quilibet eorum sit sensus autoris. Vnde si etiam aliqua vera ab expositoribus sacra Scripturæ litera aptentur, quæ autor non intelligit, non est dubium quin autor Spiritus sanctus intellexerit, qui est principalis autor Diuina Scripturæ. Vnde omnis veritas, quæ salua litera circumstantia potest Diuina Scripturæ aptari, est eius sensus. Hæc ille sapienter.

Accedit Augustinus libr. 12. Confess. vbi cum dixisset, plures sensus vni literæ competere posse, subiungit; In hac diuersitate sententiarum verarum, concordiam pariat ipsa veritas, & Deus noster misereatur nostri, ut legitime lege vtamur, præcepti sine, pura charitate. Ac per hoc si quis querit ex me, quid horum Moyses ille tuus famulus senserit, non sunt hi sermones confessionum mearum: si tibi non confiteor, nescio, & scio tamen illas veras esse sententias, exceptis carnalibus, de quibus quantum existimaui, locutus sum. Et idem inferius ita docet: Ita cum alius dixerit, hoc sensit quod ego: & alius, imò illud quod ego: religiosus me arbitror dicere, cur non vtrumque potius, si vtrumque verum est?

Idem q. 4. De Pot. art. 1. tom. 8.

Aug. lib. 12 Conf. c. 30. tom. 1. sub initium.

Cap. 31. Veritas a quo dicta recipi da.

Et

Et si quid tertium, & si quid quartum, & si quid omnino aliud verum quispiam in his verbis videt, cur non illa omnia vidisse credatur, per quem vnus Deus sacras literas vera, & diuersa visuris, multorum sensibus temperauit? Ego certè, quod intrepidus de corde meo pronuntio, si ad culmen autoritatis aliquid scriberem, sic mallet scribere, ut quod veri quisque de his rebus capere posset, mea verba resonarent, quàm vt vnam veram sententiam ad hoc apertius ponerem, vt excluderem cæteras, quarum falsitas me non posset offendere. Nolo itaque, Deus meus, tam præceptis esse, vt hoc illum virum de te meruisse non credam. Sensit ille omnino in his verbis, atque cogitauit, cum ea scriberet, quicquid hic veri potuimus inuenire, & quicquid nos non potuimus, aut nondum possumus, & tamen in eis inueniri potest. Hactenus Augustinus. Ex quibus habes, proximum, ac peculiarem scriptorem, Prophetam, siue Apostolum, voluisse plures sensus literales in vna litera exprimere: nam de mysticis dubium non erat, neque rursus de autore remoto, hoc est, Spiritu sancto. Quare Augustinus post hæc statim subiungit: Postremò Domine, qui Deus es, & non caro, & sanguis, si quid homo minus videt, nunquid & spiritum tuum bonum, qui deducet me in terram rectam, latere potuit quicquid eras in eis verbis tu ipse reuelaturus legentibus potuisti: etiam ille, per quem dicta sunt, vnam fortassis ex multis veris sententiam cogitauit? Ad hanc sententiam accedit Hieronymus, qui in Prophetas, & alios libros Scripturæ scribens, non minus quasi Textui consonam explicat editio-nem Septuaginta Interpretum, quàm Hebraicam veritatem, etiam si diuersos porrigant sensus: quod non faceret, nisi pro constanti haberet, eandem literam plures posse sensus recipere. Et ad Paulinum de Apocalypsi scribens: Apocalypsis, inquit, Ioannis rot habet sacramenta, quæ verba: Parum dixi pro merito voluminis, laus omnis inferior est. in verbis singulis multiplices latent intelligentia.

Psal. 142.

Hiero. tom. 5. 6. 7. 8.

Idem Epist. 103. circa fin. tom. 3. in princ.

De diuina Ioannis Apocalypsi quid senserit B. Hieronymus.

Hæc ille, qui de sensu literali loqui videretur: nam quod attinet ad alios sensus, plus illis abundant historiarum veteris Testamenti: Et in cap. 3. ad Ephes. Singuli sermones, syllabæ, apices, & puncta in Diuinis Scripturis plena sunt sensibus. Prodeat Basilus, qui in Proæmio operis De Spiritu sancto, viris Theologicis expendendos esse docet ipsos literarum apices, ipsas literas, & syllabas; nedum voces, & orationes. Chrysostomus in Genesim, obsecrat, ne simpliciter ea, quæ in sacra Scriptura continentur, accipiamus: quòd multas sensuum habeat diuitias, quòd dictata sit ab Spiritu sancto; neque syllabam, aut articulum in factis literis esse, in cuius profundo non sit ingens thesaurus. Hæc & his similia multa testantur veteres Patres, quo indicent multos subesse sensus literales in Scripturis qui delitescunt.

Rationes quoque huic veritati admimiculantur. Et prima ab infinitate, & in comprehensa Dei Sapientia desumitur, quæ hoc proprium sibi reseruauit, ut sicut vnico æterno suo Verbo se totum, & omnia dicit, ita vno suo verbo scripto possit multas veritates docere, & multos errores confutare: ut Augustinus prædicitis locis testatus est. Et lib. De Doctrin. Christ. Quid, inquit, in Diuinis eloquijs largius, & vberius potuit diuinitus prouideri, quàm vt eadem verba pluribus intelligantur modis, quos alia non minus diuina contestantia faciât approbari.

Secunda ratio: Potest Deus iisdem rebus plura significare ob diuersas proprietates quæ rebus insunt; ergo etiam plures sensus, siue literales in verbis propriè, siue tropicè dictis, siue spirituales ex rebus verè gestis, spectare.

Tertia: Si ex rebus, vel metaphoricè sumptis, vel verè gestis, possunt plures sensus haberi: ergo & ex vocibus, quæ prægnantia, & multa significata continent, & in vnum usum solum seruiunt vt repræsentent, poterit prudens lector plures sensus historicos accipere.

Idem tom. 9 B. Basil. to. 1. circa fin.

D. Chrysof. hom. 21. in Genes. tom. 1. initio. In syllabis, & articulis, & apicibus sacrarum Scripturarum in gentes thesauros delitescere, agnoscunt Patres, & confitentur. Hæc opinio nem quæ rationes confirmet, atque corroborent Ratio prima

Aug. lib. 2. De Doctrin. Christ. c. 27 in fin. tom. 3. sub initio.

Secunda ratio.

Tertia.

Quarta

Quarta. Scripturæ eurtam lificiles, & obfcura.

Dan. 1.2.

D. Hieronytom. 5. prope finem.

Quinta.

Idem lib. 1. Apolog. aduer. Ruffin. paullo ame. tom. 2. circa med.

Si vni tantum literæ vnica tantum fubeflet intelligentia, quam id incommodum atq; absurdum foret.

Quales in Ecclefiâ funt fâcti Doctores

Sexta ac poftrema ratio Augufti. in predicto fimonio.

Quarta fumitur à locis obfcuris fcripturæ, quos Deus ob eam caufam difficiles reddidit; vt plures fensus habere poffemus. Hoc exprefsit Angelus Danieli, cum dixit: Tu autem, Daniel, claude fermones, & fignat librum vsque ad tempus statutum: plurimi pertransibunt, & multiplex erit fcientia. Vbi ait Hieronymus: Præcepit vt inuoluat fermones, fignet librum; vt legant plurimi, & querant hiftoria veritatem, & propter obfcuritatismagnitudinem diuerfa opinentur. Sic bonus ille Pater.

Quinta ratio à multitudine Doctorum deducitur. Nam dum quifque eorum diuerfe ab alio locum vnum exponit, imò etiani vnus & idem variomodo, pro ratione locorum, & temporum (vt docet Hieronymus contra Ruffinum) interpretatur: expedit autem potius Doctorem fententias, & interpretationes, quæ veritati, aut contextui, aut rationi non offiunt; ita accipere vt valeant & robur habeant, quam faciles esse ad labores, & vigilias Patrum contemendas. Hinc fit, vt varias Patrum expofitiones venerabiliter fufcipiamus, atque eas, vt decet, magni faciamus. Nam alioqui fi vnus tantum fensus admittendus effet, bona pars Commentariorum veterum Patrum, & librorum, quos magno ftudio elucubrarent, nobis in tereret, & iniuri vide-ri poffemus Patribus noftris, imò Spiritui fancto, qui eos in Ecclefiâ Dei pofuit tanquam fulgentiffima lumina, quæ mentium noftrarum tenebras difcuerent, & fcripturas aperirent. Imitari quoque videremus Hæreticos, qui libenter hanc anfam arriperent, quo veterum Patrum doctri- nam condemnarent, & in eos contumeliosos fe præftarent, fuos fensus magnificantes, & Patrum interpretationi præferentes.

Postrema ratio fit ab Auguftino deprompta: Non putat Scriptura male enarrari ab eo; qui etfi non attingat fenfum, quem immediatus autor fpectauit, alium tamen illi tribuit, quem ex alio fcripturæ loco confirmat. Hæc funt eius verba: Quando ex

eisdem fcripturæ verbis non vnum aliquid, fed duo, vel plura fentiuntur; etiamfi latet quid fenferit ille qui fcripferit, nihil periculi est, fi quodlibet eorum congruere veritati, ex alijs locis fanctarum fcripturarum doceri poffit: id tamen eo conante, qui Diuina fcrutatur eloquia, vt ad voluntatem perueniatur autoris, per quem fcripturam illam fanctus operatus est Spiritus; ficut hoc afsequatur, ficut aliam fententiam de illis verbis, quæ fidei recta non refragatur, exculpat, testimonium habens à quocunque alio loco diuinorum eloquiorum. Hactenus ille.

Circa fecundum: Multis modis ac vijs plurium fenfuum multitudine contingere poffit. Primò, ob variam lectionem in Hebræo (cuius indicium est, O, fuperpositum dictioni alicui Hebrææ in Biblijs Complutensibus, quod frequentius esse folet) & illam quidem, fi contingat à Patribus esse acceptam, & vnaquæque fenfum verum efficiat, & neutra alteri contradicat. Idem etiam effet, fi lectio Græca non vna fit, & quæq; fuos habeat autores, & feftatores ex Patribus: tunc enim ex vtrâque, & folido textu, licebit nobis argumenta petere ad noftro comprobanda. Nam ecce illud: *Aspicient ad me, quem tranfixerunt*: fic enim vertit Hieronymus, & Ioannes ita citauit, Septuaginta verò reddiderunt: *Pro eo quod infultauerunt*: & vt testis est Hieronymus in Zachariam, paruus apex fuit in cauffa huius variæ lectionis, quia videlicet Daleth, & Res fimiles funt, & paruo apice diftinguuntur. Hebræa fiquidem veritas, & Ioannes legerunt *דאקאד* DaKaru, id est compunxerunt; vel cõfixerunt Septuaginta verò legerunt tranfmutatim Res & Daleth *דאקאד* RaKadu, id est *κατοψακοψο*, ficut infultauerunt: & vtrâque lectio veritati, & contextui quadrat. Simile huic est, quod legimus Ifa. 3. *Va anima eorum; quoniam reddita funt eis mala. Dicite iusto quoniam bene; quoniam fructum adinventionum suarum comedit*. Vbi Septuaginta habet: *Va anima eorum: quoniam confuluerunt confilium malum contra se, dicentes. Alligemus iustum, quoniam inutilis*

Quibus modis ac vijs plurium fenfuum multitudine contingere poffit. Primus modus.

Zacha. 12. Hier. tom. 6. prope finem Ioan. 19. Idem ibidẽ lib. 3. in Zachar. c. 12. a medio.

Ifa. 30.

Sap. 2.

nobis

nobis est. Hæc autem tanta lectionis diuerfitas ex illo verbo oritur: *Dicite*, vbi Hebraicè legitur *דַּבְּרוּ*: fi verò legamus *דַּבְּרוּ* fenfus est, *Ligate*: est enim verbum *דַּבְּרוּ* alligauit: quod quidem verbum Hebræum in linguæ Hispanicæ vfum in eodem cafu cefit: dicunt enim Hispani, Amarrar. Et duo illa elementa *ד* & *ו* valde funt fimilia, vique aded, vt illis verbis: *Multiplicabitur eius imperium*: pro quo Hebraicè habetur *מַרְבֵּי* literæ primæ *מ* superponitur, *ו*, ad fignandam lectionem dubiam, an legendum Maruch, an tharuch, quod fignat, Ab spinea fcilicet imperium eius, hoc est. Ab spinea corona imperare incipiet. Quod est alteri Prophetiæ Dauidis fimile, in qua habetur: *Regnauit à ligno*. Septuaginta ergo verterunt: *Confuluerunt confilium malum contra se: Ligat iustum quoniam bonum*. Quod est confonum ei, quod Matth. 26. dicitur: *Confilium fecerunt, vt Iesum dolo tenerent, & occiderent*, & Matth. 27. *Confilium inierunt omnes principes Sacerdotum, & feniores populi aduersus Iesum, vt cum morti traderent. Et vincitum adduxerunt eum, & tradiderunt Poncio Pilato Præfidi*. Et fic Patres veteres interpretantur. Nam Hieronymus hoc loco ait: *Iuxta Septuaginta Interpretes. qui dixerunt: Va anima eorum, quoniam cogitauerunt confilium pessimum contra semetipfos, dicentes: Alligemus iustum, quoniam inutilis est nobis. Itaque fructus operum suorum comedit; perfpicue de Christi dicitur passione, quod inierint confilium pessimum non tam contra iustum, quam contra semetipfos, & animam suam. Et nunc fructus operum suorum comedent: Quæ enim feminauerit homo, & metet. Iustinus Dialogo in Tryphonem ita legit ter, aut quater, & interpretatur citato Ifaia, Cyprianus, ficut potius Ruffinus quoque in expositione Symboli, vbi docet prædictum ab Ifaia, Dominum vincendum à Iudæis. Et fubdit: *Alligemus iustum, quoniam inutilis est nobis: quem vincitum Euangelica narrat hiftoria*. Eufebius De Demonftr. Euangelica; Procopius in illud Gen. 49. *In confilium eorum non veniat anima**

Ifai. 9. Eo in loco Prophetæ: Multiplicabitur eiusim perium, quid obseruandũ.

Ioan. 19. Psalm. 95.

Matth. 26.

Infra 27.

B. Hier. lib. 2. in Ifaiã iuxta princ. in c. 3. circa dimidium. tom. 5. mit.

2. Cor. 8.

Iustin. marty. tom. 2.

Cypr. circa Operis dimidium.

Matth. 27.

Eufeb. lib. 2. demonftr.

Euan. c. 36. tom. 1.

mea, loquens de passione: fic Hefychius in Leuiticum, Cyrillus, Basilus. Denique ad id duci potest lectio Latina Hieronymi: *Dicite iusto quoniam bonum*, vt vertit Vatablus. Est enim bonum & expedit nobis vt vnus moriatur homo pro populo. Et ita ex vtrâque lectione, Græca, & Hebræa, vnus & idem erit fenfus. Et Septuaginta viri ex c. 2. libri Sapientiæ fecerunt huius loci paraphrasin, vt folet ex alijs locis fcripturæ facere. Ibi enim: *Circumueniamus ergo iustum, inquit, quoniam inutilis est nobis*. Ex quo apparet, librum Sapientiæ à Salomone verè fuisse confcriptum. Imò, quod plus est, teste Clemente Alexandrino, & Eufebio libro De Præparat. Euang. Plato lib. De Republ. æmulatus locum Ifaiæ, & Salomonis, perquam fimilia narrat. Nam loquens de viro constanti in iustitia: *Ad hunc modum, inquit, animatus iustus ille flagris cadetur, excrucietur, vincietur, oculis priuabitur, postremoq; omnia mala perpessus in crucem agetur*. Sic ille, qui ad viuum Christum Dominum, qui iusti titulo in fcripturis gaudet, fuis coloribus declarasse videtur. Quam fententiam latioribus Ciceronis verbis expreffam Lactantius persequitur; Secunda via est: Si contingat veritatem Hebræam vnum fenfum porrigere, editionem verò Septuaginta Interpretum alium ab eo continere, vtrûq; tamen Textui conformem; tunc enim vtrumque vt Spiritus fancti Textum amplectimur, & illo firmare, vel infirmare poffumus quæ volumus, nisi euidentijs, aut magnis rationibus ostenderetur alter illorũ textus corruptus. Id autem Hieronymus & fecit plerumq; & fuo exemplo nos docuit esse faciendũ. Etenim dũ Prophetas enarrat, ex Hebraica, & LXXII. lectione tãquam ex oraculo Diuino, proprios fenfus eruere folet. Atq; idem docet Auguftinus de Doct. Chrif. & lib. de ciuit. Dei, vbi tradit altitudinẽ esse Prophetiã, quando Septuaginta Interpretes ab Hebraica veritate variant. Et vt aliud per Hieremiã, aliud per Ifaiam

Procopius. Genes. 49. Hefych. lib. 7. in Leuiticum. Cyri. Alex. in c. 3. Ifai. Basil. ibidẽ. Franc. Vatablus. Ioan. 11. Sapient. 2. Solẽ LXXII viri ex vno fcripturæ loco alterius paraphrasin facere. Salomonem libri Sapientiæ fuisse quid probet autorem. Clem. Alex. li. 5. Strom. paullo remotius à fin. Eufeb. li. 12. de præpara. Euang. c. 2. tom. 1. Plato lib. 2. de Rep. fub initium. Platonis de Chriftopatiẽ te, fub nomine Iusti, pene Prophetica vox. M. Tullius. Lactan. lib. 1. c. 12. Diuin. inft. Alter modus feu via. B. Hieronymus in Prophetis enarrandis rationem quam teneat. To. 5. 6. 7. 8. Aug. lib. 2. de doct. Chrif. c. 15. to. 3. fub init.

inter-

Idem li. 18. interdem prædixit Spiritus sanctus: non secus per editionem Hebræam vnum aliud per Septuaginta erudire nos voluit. Ad hæc ipse Augustinus, cum apud Ionam capit. 3. iuxta Hebræum habeatur: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subvertetur*, apud 72. autem *Adhuc tres dies*, neutram respuit, sed vtramq; sua enarratione illustrat, vt patet lib. quæst. in Genesim, & in libris De ciuit. Dei. Est tamen ille Canon à B. Augustino prescriptus diligenter obseruandus; vt dupplicem sensum non faciamus, alterum, iuxta Hebræam veritatē, iuxta Septuaginta interpretū editionem alterū, si ex vtrāque editione vnum, & eūdem possumus eruere. Nam tractans illum Zachariæ locum: *Et aspicient ad me*, pro eo quod insultauerunt, annotat ex Hebræo legi: *Et aspicient ad me, quem confixerunt. Quo quidem verbo euidentius Christus apparet crucifixus. Sed illa insultatio, quam Septuaginta poneremaluerunt, eius vniuersa non defuit passioni. Nam & detento, & alligato, & adiudicato, & opprobrio ignominioso vestis induto, & spinis coronato, & calamo in capite percusso, & irriterdenter flexis genibus adorato, & crucem suam portanti, & in ligno iam pendenti vtrique insultauerunt. Proinde interpretationem non sequentes vnam, sed vtramque iungentes, cum & Insultauerunt, & Confixerunt legitimus, plenius veritatem Dominicæ passionis agnoscimus. Sic Augustinus.*

Tertiusmodus. Tertia via ad idem redit, vbi nostra editio Vulgata, quā Hieronymi esse diximus, aliquid habeat diuersum à veritate Hebræa, vel Græca Septuaginta: quoniam vt illæ, quando non repugnant nostro Textui sunt acceptandæ; ita & nostræ Vulgatæ editionis lectio, quæ per Concilium Tridentinū est approbata, retinenda est, & suo sensu, cuius est capax, illustranda. Vt v. g. Genes. 47. in fine vertit Hieronymus: *Adorauit Israel Dominum, conuersus ad lectuli caput* LXX. verterunt, *Adorauit ad fastigium virgæ*, id est sceptri, quod Ioseph vt princeps manu gestabat: atque hanc lectionem sequi

tur Paulus: Qui verò Iudæos sectatur, vertunt; *Inclinauit se Israel ad lectuli caput*; nulla harum trium lectionum videtur reiicienda. Prima, ob versionem Hieronymi approbatam, & quia similis videtur hic locus alteri de Dauide, de quo dicitur, quod vbi cognouit Salomonem in Regem vntum, adorauit Rex in lectulo suo; hoc est, Gratias egit; vel adorauit sceptrum, quod Salomon forte gebat. Secunda lectio, propter Paulum, & auctoritatem Septuaginta duorum Interpretum retinenda est. Tertia, ob vim vocis Hebrææ non est despicienda vsquequaque, quamuis minus illustrem, & splendidum sensum exhibere videatur. Nemo enim est qui ignoret, ad mortem egrotantes se modò in hanc, modò in illam partem lectuli insinuarē.

Quarta via est: Plerumque ex vocis Hebrææ ambiguitate, quæ plura significat, idem contingit, siue sit nomen, siue verbum: tunc enim certa regula traditur, omnia vocis illius significata, quæ ad rem propositam spectare possunt; amplectenda esse, & explicanda. Quemadmodum superius diximus de illo loco: *Apprehendite disciplinam*, & Hieronymus vertit: *Adorate filium*; siue *Adorate purè*, siue electè, & de altero loco, *Generationem eius quis enarrabit?* Ita etiam quod Isai. 3. dicitur: *Effæminati dominabuntur eis*: Septuaginta verterunt: *Illusores dominabuntur eis*: quia verbum Hebraicum *לל* vtrumque significat. Et ita varia lectio, varia verbi significatione defenditur. Sicut Isai. 5. *Expectaui vt faceret vnas, & fecit labruscas*. Signat ergo vox Hebræa *לל* labruscas, vt vertit Hieronymus, & spinas, vt Septuaginta Interpretati sunt, & Rabbi Dauid dicit esse genus per se spinarum. Tertullianus libr. Aduersus Iudæos, capit. De claritate Genesim in Christo Iesu, de spinea corona explanat, vt Cyprianus in expositione Symboli, & Ambrosius in Lucam, edifferens parabolum vineæ plantatæ, & locatæ

Hebr. 11.

3. Reg. 1.

Quarta via, seu modus.

Psal. 2.

Hier. 10. 8.

ex lib. De

opt. gen. interp. tom. 2.

prope fin.

Isai. 53.

Supra 3.

Nomen labrusca, apud

Isaiam duo significat.

Hier. in 5.

c. Isai. sub

init. tom. 5.

in princ.

Rab. Dauid.

Tertullian.

Ioan. 19.

B. Cyprian.

Luc. 20.

Amb. lib. 9.

in Luc. c. 3.

init. tom. 5.

agrico=

Euseb. lib. 6. agricolis. Eusebius lib. Demonstratio- nis Euangelicæ, Et certè vinea, inquit, inculta spinis, & vriticis luxuriare solet. Et Christus in Euangelio ad hoc alludens, *Nunquid colligunt*, inquit, de spinis vnas, aut de tribulis ficus? & Salomon in libro Prouerbiorum: *Per agrum hominis pigri transiui, & per vineam viri stulti: & ecce totum repleuerunt vritica, & operuerunt superficiem eius spina, &c.* Certè Chrysostomus serm. de Resurrect. vtrumq; sensum complexus (quia sequebatur Symmachum, quem secutus est Hieronymus, & simul editionem Septuaginta) & spineam coronam hoc loco significari putat, & fel aceto mixtum, dicens: *Ego plantauit te vineam fructiferam totam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ? Spinæ capiti eius, & coronam de vepribus texuisti? acetum amarum, amaro felle commixtum propinasti?* Et eodem modo homil. De Cruce, & Latrone interpretatur. Adde, quod Hieronymus vertit Isai. 28. *Ebrjjs Ephraim*, Septuaginta verterunt, *Mercenarijs Ephraim*: & vocem *עֲבָרִים* ad vtrumq; significatum esse ambiguum: & interpretatur de Iuda Apostolo, qui de tribu Ephraim, & de vico eiusdem tribus Iscarioth Dominum pretio vendidit. Et Hierem. 19. *Et pradicabis, inquit, vel clamabis, vel leges: quia verbum Hebraicum עֲבָרִים tria significat.* Hæc Hieronymus in Commentarijs suis inferens Textui Hieremiæ triplicem lectionem, eo quod textus sit illius sensus triplicis capax, & verbum ipsum Hebræum.

Quinta ratio, ex diuersa punctorum, quæ apud Iudæos vocalium vim habent, ratione desumitur: Nam eadem literæ radicales apud Hebræos varijs punctis suppositis quasi vocalibus, diuersas diuersarum significationum dictiones efficiunt. Nam ecce verbi gratia *ל*, vt superius diximus cum Cerè significat Deum sub ratione fortitudinis: cum Segol, articulus est feruens Dandi casui: cum Patach, negationis vim habet. Similiter *ל* cum duobus Camez, valet, verbū, siue sermonem: cum Patach, & Camez denotat, locutus est: cum duplici Segol

significat pestem. Hac ratione varia supponendi puncta literis, colligimus varias lectiones veras: vt illud Genes. 47. *Inclinauit se ad lectuli caput*; &, *Adorauit ad fastigium virgæ*. Nam legendo Sal rochs hamatheu, denotat, ad summitatem virgæ, vel sceptri. Adde his verba Hieronymi in responsione secundæ quæstionis ad Damasum, circa finem: *Omnis Iudæa conclamat, & Synagogarum consonant vniuersa subsellia, quod videlicet idem sermo, & eisdem literis scriptus, diuersas apud eos & voces, & intelligentias habeat. Ex quibus exempli causa vnum ponimus, vt quod dicimus, perspicuum fiat. Pastores, & amatores eisdem literis scribuntur Res, וְ אֵין, Iod, Mem: Sed pastores וְ אֵין, amatores leguntur וְ אֵין Reim. Vnde euenit, vt vbi Hierusalem in Prophetis, cum amatoribus suis fornicationis scelere arguitur, ibi in nostris codicibus, pro amatoribus, pastorum nomen sit immutatum. Sic Hieronymus. Eadem ratione defenditur illud: *Tecum principium*: pro quo Hieronymus vertit, *Populus tuus spontaneus*, legendo Himmecha, vel Hamecha. Et idem in cap. 21. Isaiæ: *Verbum*, inquit, Hebraicum *ל* quod omnes interpretati sunt, *Ad me: si volueris legere ל* interpretatur, *Deus meus, vel, Fortis meus, &c.* Vbi in eisdem literis agnoscit variam rationem pronuntiationis, & varios sensus. Punctorum siquidem ratio apud Hebræos noua est. Et quaquam illis occasionem dederit Septuaginta interpretum editio; tamen saltem post Hieronymi tempora cæpit inualescere. Nam scribens ad Euagrium, ait: *Nec refert, vtrum Salem, aut Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perrarò vrantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum eadem verba diuersis sonis, atque accentibus proferrantur.* Sic ille, qui nunquam mentionem fecit punctorum. Falsum est igitur, quod iactitant Hebræi, dicentes, syllabas, & literarum apices, atque accentus esse numeratos, quos ipsi pro arbitratu suo sæpè mutant: vnde non est infrequens apud illos, elementa, quæ viciniam inter se habent, in se inuicem mutari: vt v. g. Daleth pro*

Gen. 47.
Hebr. 11.Hierony. e-
pist. 125. to-
mo 3. circa
princip.Exemplum
Hieronymi.Psal. 109.
Idem tom. 8Idem lib. 7.
in Isaiam to-
mo 5.Idem episto.
126. circa
finem, tom.
3. sub ini-
tium.Vocalibus in
medio literis
perrarò vtur-
tur Hebræi,
teste Hiero-
nymo.
Elementa li-
terarū inter
se finitima
Rabbinorū
vitio non ra-
rò mutantur.

K Res,

Idem tom. 6
propè finem.

In editione
vulgata Iod
pro Vau, & e
conuerso per
errorem fre-
quens accep-
tio.
Psal. 109.
Hierony. to-
mo 8. circa
dimidium.
Amos 2.
Gen. 47.

Heb. 11.

Ezech. 30.

Rab. Ionã.

S. Pagni-
nus.

Interpres
Septuaginta
vbi ab He-
bræa lectio-
ne variant,
teste Augu-
stino, prophe-
tare potius
quàm inter-
pretari cen-
sendi sunt.
August. lib.
18. De ciui.
Dei, cap. 43
tom. 5.
Sexta via.

Res, Caph pro Beth, He pro Het, Iod pro Vau, & e contrario. Vnde Hieronymus in Zachariæ cap. 5. *Hic error in editione Vulgata frequenter inoleuit, vt quia Iod, & Vau literæ eadem forma, sed mensura diuersa sunt, altera legatur pro altera.* Sic ille. Ex quo factum est, vt varia sit apud Hebræos codices lectio, & ex varia punctorum ratione sensus quoque varietur. Vnde illud: *Tecum principium in die virtutis tue,* quod Septuaginta dixerunt, Hieronymus vertit: *Populus tuus spontaneus:* quia legit non Himmeha, vt Septuaginta, sed Hammecha. Et apud Amos: *Vendiderunt pro argento iustum,* Hebræi, quod facile illis fuit facere, mutatis punctis legerunt Zedech pro Zadich; & verterunt, *Vendiderunt iustitiam pro argento.* Et illud quod dixerunt Septuaginta: *Adorauit ad fastigium virgæ,* mutatis punctis redditum est: *Inclinauit se ad lectuli caput.* Et huiusmodi alia sexcenta. Adde, quod punctus superpositus literæ Schin in dextero, vel in sinistro cornu, significatum dictionis variat. Nam verbū *שׁוּן* cum puncto in sinistro cornu, vt habent omnes codices apud Ezechielem cap. 30. significat, prohibuit, scilicet dies; & tamen vnus Rabbi Iona autoritate propria mutat in dextera cornu, vt sit sensus, *Nigrescet dies:* quemadmodum Hieronymus, & Septuaginta, & Chaldæa paraphrasis verterunt. Et in dictionibus *שׁוּן*, & *שׁוּן* ostendit thesauri linguæ Sanctæ autor, mutari puncta autoritate Rabinorum. Ex quibus deduco, plerunque lectionem Hebraicam sine vllis punctis consideratam, reddere versionem Septuaginta interpretum; & illam vt veritati Hebraicæ consonam, venerabiliter suscipiendam: vbi verò Hebraicæ lectioni, vt dispuncta est, vel vt sine vllis punctis considerari potest, non reddit, non respondet editio Septuaginta; tunc, vt Augustinus ait, quod illi vertunt, altitudo Prophetica censenda est, & paraphrasticè sensum reddidit, non verba. Sexta via. Id euenire solet ob varias rationes distinguendi Textum, hoc est, vbi finienda sit clausula, &

puncto à reliquis distinguenda. Nam quædam talia sunt, quæ nonnulli præcedentibus, alij verò sequentibus coniungunt: & ita varia fit Scripturæ lectio. Vt verbi gratia, Ioann. 1. *Et sine ipso factum est nihil,* si ibi ponatur punctus, apertus erit sensus: Omnia per Verbum esse facta, & nihil esse, quod à Verbo non sit factum. Si verò legatur: *Et sine ipso factum est nihil, quod factum est,* posito hâc puncto, sicut quidam ex veteribus Patribus legunt; sensus esset, Sine Verbo creante, & creaturam sustentante, omnia in nihilum reciderent, iuxta illud: *Auertente te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficiet, & in puluerem suum reuertentur,* hoc est in chaos, siue materiam primam, quæ propè nihil est, teste Augustino. Et hoc etiam fecisse Hieronymum, implet tradit in Commentarijs in Isaiam, cap. 38. vbi habetur: *Cessauit generatio mea, siue, Generatio mea ablata est:* & refert verbum Chadal, se iunxisse superiori clausulæ, & aliò posse referri. Postremò hoc accidit, quia res, & actiones infinitæ propè sunt, & voces, præsertim in Hebræa lingua cõcisa paucissimæ: quo fit, vt vnum nomen plures substantias, & vnum verbum plures actiones, vel passiones representet: quæ cum ad rem propositam faciunt, non videntur respuendæ. Diximus ergo, quibus rationibus, ac vijs varios ac diuersos sensus literales admittat Scriptura. Est autem proprium Sacrarum literarum, siue Dei loquentis per illas, tot sensus spectare. Primum, quia homines non possunt assumere res gestas ad significandum, nisi solus Deus, qui dominus est & vocum, & rerum, & personarum. Deinde, quia homines non possunt tot sensus in litera spectare, ob eorum modicam capacitatem: secus est de Deo, qui infinita sapientia præstat. Tertio, quia mysteria in Scripturis representata, supra naturam hominis sunt; & ideo ab homine puro intendi non possunt. Postremò, quia sensus spiritualis Scripturæ oritur ex mente Spiritus sancti: non est autem certum illum loqui in alijs Scripturis, præter-

Ioan. 1.

Illud: Sine ipso factum est nihil quod factum est, quid significet.
Psal. 103.
In puluerem reuerti, in Scripturis quid.

August. lib. 12. Confess. 6. 12. tom. 1 circa princ.

Scripturæ Diuinæ, Deue in illa loquentis quid proprium, & singulare.

quàm

Qui nam ex pluribus literæ sensibus propositis alteri veniat præferendus. Literales sensus tria debet habere.

Iudæos & Hæreticos minime Spiritus sanctus inhabitat.

August. lib. 2. De Genesi ad lite. cap. 1. sub initium. tom. circa med. Psal. 148. Gen. 1.

quàm in Diuinis, & Canonicis. Circa tertium, dicendum est: Quando plures eiusdem Textus sensus literales existunt, debet primum esse verus; deinde literæ, cui exhibentur, conformes; demum traditioni Ecclesiæ non repugnantes, nec sibi inuicem contradicentes. Si enim eorum aliqui, aut Scripturæ, aut rationi, aut Ecclesiæ fidei aduersaretur, non esset à Deo spectatus: si verò in se inuicem pugnaret, alter eorū falsus esset, ac proinde minime à Deo, qui pacis, ac cõcordiæ est autor, intentus: et si quandoque à nobis ignoretur vter eorū sit falsus. Vbi verò plures eiusdem literæ sensus inuenti fuerint, ille cæteris venit præferendus, qui magis literæ, vel contextui præcedentium, & sequentium, atque rationi magis congruit, quàm qui minus. Ad hæc, qui magis accedit ad proprietatem, vel minus recedit ab ea, quàm qui magis accedit ad minus proprium sermonem, vel qui magis ab eo recedit. Item qui magis à sanctis, & veteribus Patribus asseritur, quàm qui ab alijs, qui nec tanta sanctitate, vel auctoritate pollent. Rursus qui à fidelibus, quàm qui ab Infidelibus, vt Iudæis, & Hæreticis exhibetur; ne videlicet eis demus occasionem ad Christi fidem non veniendi. Cum enim viderent nos eorū sensus amplecti, & alijs præferre, existimare facile possent, se melius nobis intelligere Scripturas; ac pinde in eo, in quo sunt statu, permaneret, nec ad Christi fidem amplectendam se accingerent; cū tamen certum sit, Spiritum sanctum, qui est autor, & interpres Scripturæ, in Iudæis, & Hæreticis minime inhabitare. Quin etiam in Veteri Testamento, ille qui magis Christi mysteria resonat, quàm qui literæ corticem, & Iudaicum cõtinet sensum. At verò vbi cætera essent paria, magis ille venit præferendus, qui miraculum non admittit, vbi litera citra illud seruari potest, quàm qui illud præmittit: vt docet August. sic enim ille loquitur de rerum creatione, hoc est de aquis quæ super coelos sunt: *Nunc enim quemadmodum Deus instituerit naturas rerum, secundum Scripturas eius nos cõuenit quæ- rere, nõ quid in eis, vel ex eis ad miraculū*

potentia sue velit operari. Sic ille doctissimus Pater. Et ob eandem causam sensus ille præstator est, qui pauciora, quàm qui plura signa admittit. Quia tamen rarò in prædictis omnibus aliquis alium secundum omnia præcedit, intra Ecclesiam exponentes, obseruata reuerentia atque honorificetia, quæ sanctis Patribus, ac veteribus Doctoribus debetur, meminerint Apostolici illius dicti: *Vnusquisque in suo sensu abudet.* Nõ ignoro, hæc de pluribus eiusdem literæ sensibus à quibusdam negari; qui etsi cõcedant in vno numero loco plures sensus spirituales; nõ tamen plures historicos ab autore proximo intentos: quos inter Abulensis Episc. vnus est. Et isti significanter asserunt in vna numero litera: quoniam vnū tantum dicere intendunt, & ad vnum tantum scopum loquuntur. Vna verò specie litera plures in diuersis locis sensus habere potest, vt illud: *Os non comminuetis ex eo: & Non alligabis os boui trituranti: & Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium: & Ex Aegypto vocaui filium meum.* Nam hæc utiacent in Veteri Testamento, de corporeo agno, & de bobus triturantibus, & de Salomonis persona, & populo Hebræo ex Aegypto educto ad literam intelliguntur: eadem verò prout in Nouo Testamento producutur, de vero agno Christo, & Dei ministro, in verbo Dei annuntiendo laborante, & de vero Salomone, Filioque Dei ex Aegypto vocato accipienda sunt. Sed hæc etsi acutè dicantur, quod volunt, non euincunt: quia Spiritus sanctus pro sui infinitate, & ineffabili, ac fecunda sapientia, multiplices Prophetis intelligentias suggerere potuit, atque vna, vel altera voce illas representante significare solet: vt Ioanes in verbis eiusdem, & eodem loco politis sensum vnum Caiphæ, & alterum Spiritus sancti de clarauit, & cum Deus patribus Abraham, Isaac, & Iacob Terram illam desideratam pollicitus esset, illi non tantum corpoream illam Terram; sed etiam celestem Hierusalem, & Terram viuentium intelligebant. *Expectabant enim,* ait Apostolus, *fundamenta habentem Ciuitatem; cuius artifex, & cõditor, Deus.* Licet admitti possit, vnum inter

Rom. 14. Abulens. q. 28. in cap. 13. Matth. part. 2. Vnam & eandem numero literam nisi vnicum tantum & simplicem historicum sensum habere, quidam vnde probare contendunt. Exod. 12. Ioan. 19. Deuter. 23. 1. Cor. 9. 2. Reg. 7. Heb. 1. Osea 11. Matth. 2. Vnde cõstet eiusmodi minus firmam probationem esse.

Ioan. 11. Gen. 12. Infra 26. Infra 28.

Heb. 11.

Gen. 4. eos principaliter spectasse, vt omnis tollatur amphibologia, quo liceret ex eis efficaciter argumentari: reliquos verò, vt minus principales, valere, eo posito quod verum est, nimirum Legem illam, ymbra, & typum gessisse Noui Testamenti; & illa sacrificia figuram nostri Agni habuisse: omnes præterea excellentes eius Testamenti viros in præclaris quibusdam actionibus, aut passionibus, vt Abelem, Dauidem, Salomonem, Christum delineasse, ac representasse. His enim positis efficaciter inferunt quæ sunt Noui Testamenti.

Alterius opinionis aduersæ soluntur argumenta proposita. Quid sit magis à verbo Dei alienum. Luc. 16.

Quæ infirma apud dialecticos sit, quæ firma argumentandi ratio.

Inter Apollinis, & Deioraculorum quantum interest.

2. Cor. 1.

Postremus labor est, vt ad proposita argumenta respondeamus. Et ordine quidem inuerso ad vltimum dicendum est, nihil magis à verbo Dei alienum, quam infirmitas, & incertitudo: quia *Facilius est cælum, & terram transire, quam vnum apicem de scripturis cadere*: ideo firmissima est Scriptura, & certissimas rationes probandi quodcumque velit, suppeditat, etiam si quæ tradit, minimè probet. Multitudo tamen sensuum non tollit hanc firmitatem, quia illos non sub disiunctione ponit, vt eius stabilitas infirmetur, sed sub copulatione illos complectitur. Non enim dicimus: Spiritus hoc, vel illud, vel quid aliud tertium voluit intelligere: quia sic esset argumentatio à disiunctiua ad aliquam eius partem, quæ syllogizandi ratio infirma apud Dialecticos habetur; sed asserimus, Spiritum sanctum hoc loco istum sensum, & illum, & tertium, & quartum intelligi à nobis voluisse; vt ita quilibet per se verus sit, & certus: estque argumentum à copulatiua propositione ad quamlibet eius partem, quæ firma est probandi ratio. Oracula etiam Sacrarum literarum, minimè sunt oraculis Apollinis Loxiæ, quæ dubia erant, & incerta, comparanda. Ille enim vt futurorum euentuum prorsus ignarus, vt nos deciperet, ita temperabat sermonem, vt simul affirmaret, & negaret: Dei autem verba, quæ non sunt in illo *Est & Non*, sed in illo *Est*, semper firma sunt, & certa, aut affirmant aliquid,

aut negant: nam affirmare simul, & negare, munus est spirituum illusorū, & illudentium.

Ad penultimū, quod Deus sit summe simplex, ac proinde vnum tantum simplicem sensum spectare: dicendum est, Deum non esse nostro intellectu metiendum, quia cum simplicitate summa infinitus est, & summe fecundus, vt possit verbis eisdem plures intelligentias porrigere: quemadmodum etiam iisdem rebus potest plures spirituales sensus ob diuersas rerum proprietates insinuare. Si igitur plures sensus eiusdem speciei, nempe Allegoricos, vel Tropologicos, vel Anagogicos valet, vt omnes confitentur, suppeditare; poterit & in eisdem litteræ verbis ob multiplicationem significationem quæ habent voces, plures sensus literales exprimere.

Ad secundum dicendum, non tantum Deum, sed etiam Prophetam à Deo instructum, ad duo, vel tria, vel plura significanda in verbis suis ad litteram spectasse, vt docet B. Augustinus: & ita plures sensus intendisse, vt Euangelista Ioannes in verbis Caiaphæ declarauit.

Ad primum verò, nullum est inconueniens, literalem sensum ex ambiguitate, aut æquiuocatione vocum multiplicari: siquidem vt vox vniuoca vnum sensum efficit, ita ambigua plures, si veri sint, & literæ consoni, & inter se non repugnent, & proinde non sunt respuendi. Nam ecce vox Cælorum in prima illa Moyfi sententia: *In principio creauit Deus cælum, & terram*, vox cæli æquiuoca est, & Angelos cælorum habitatores per metonymiam significat, & cælum præterea Emptereum, quod ab Angelis plusquam genere distat, vt corpus ab spiritu; & peculiaribus articulis Hebræis Accusandi, & Gignendi casui deseruientibus, & numero Duali eth ha Schaim designatur, vt quidam contendunt; quasi dicas Cælos cælorum, vel cælum cæli: ita enim in Scripturis nobis cælum illud representari solet.

Qui nam simul affirmet & negent.

Deus est summe simplex, idem est tamé infinitus ac summe fecundus.

B. August. prædictis in locis.

Gen. 1.

3. Reg. 8. & Psalm. 113 & alibi.

PROLEGOMENON IX.

In quo traduntur Canones aliquot ad accipiendum sensum literalem, siue seruata vocum proprietate, siue tropica locutione assumpta Scripturæ loquantur.

August. tomo 3. initio. In libris de Doctr. Christiana quatuor, quid sit Augustino propositum.

In sacris libris quæ paruantur obscuritatem.

Primi & secundi De doctrina Christiana voluminum argumentum quod sit.

Quid sit Scriptura.

Hic videntissimum Ecclesiæ lumē Augustinus, inter præclara multa suæ doctrinæ monimēta, quæ nobis scripto consignauit, quatuor De doctrina Christiana doctissimos edidit libros, quibus studiosum lectorem instruit, & informat, vt qua ratione ac methodo, & quibus præsidijs debeat esse munitus, qui ad Sacras literas percipiendas accedit, intelligat. In tribus siquidem primis libris ea mysteria, quæ in Scripturis delitescunt, inuenire docet: in postremo verò, quæ inuenta sunt, qua ratione commode alijs tradantur, edisserit. Et quia Scripturarum obscuritas quandoque ex rebus quæ tractantur, interdum verò ex signis, siue vocibus, quibus representantur, cõsurgit: in duobus prioribus libris de difficultate rerum tractat; in tertio verò, de nominum, & verborum obscuritate. Quæ verò in primo, & secundo tractanda suscepit, ita distingui possunt: vt in priori, de fruendis, hoc est de sanctissima Trinitate, de mysterio Incarnationis, de Ecclesia sancta, Resurrectione, deq; amore, quo tunc Deum, tunc nos ipsos prosequi debemus, differatur: in posteriori verò de vtendis,

hoc est de his, quæ in vsum nostrum vsurpamus vt instrumenta, & adminicula ad finem consequendum; & ita docet quæ nam disciplinæ ad intelligentiam Scripturarum conferant. Et si igitur Augustinus multos Canones intelligendæ Scripturæ tradat, & septem Tyconij Donatistæ regulas, & commendet, & quatenus opus est, emendet, quasi clauis ad aperienda sigilla illa septem, quibus clausus erat liber, quæ solus Agnus meruit aperire: nos tamé huius tanti Patris vestigijs inhæretes, alia ratione de eisdem differendū duximus. Et quoniã Scriptura nunc proprijs, nunc figuratis locutionibus utitur; proponemus primò eas regulas, quæ vtrique loquendi rationi communes sunt: Deinde peculiariter eos Canones, qui ad orationem tropis, & figuris constantem agnoscendam spectant, proferemus. Ne verò hæc de præferendis regulis prouincia molestiam, aut tædium lectori adferat, distinguendam illam in tres Quinquagenas censuimus, & in singulis earum ad quinquaginta vsque, Canonum numerum protendimus, quibus ad Sacras scripturas rectius percipiendas, & intelligendas promoueamur.

August. lib. 3. De doctr. Christiana à cap. 31. vsque ad 37.

Apocal. 5.

PRIMA QVINGVAGENA.

PRIMVS CANON.

Scriptura diuinitus inspirata, ab Ecclesia Catholica in Canonem recepta, atque approbata, vt recte credendi, & vitæ sanctæ, & secundum legem Dei instituendæ regula, gratuita Dei beneficentia nobis tradita est: supremum finem nostrum, atque adiumenta, &

subsidia, quæ ad illum perducunt, docens: hæc cum Apostolorum, & vniuersalis Ecclesiæ traditione, & præsertim cum magisterio Spiritus sancti illi peculiariter relicto ad dubia, quæ circa Scripturam, vel extra eam incidunt, decidenda, abunde omnia præstat, quæ tunc ad iustitiam præsentis

Ioan. 14. & 16. Nobis quid conferat.

2. *Theffal. 2*
Sine Apolto-
licis, & Ecclē-
siasticis tradi-
tionibus eadē
nequit consistere.

1. *Tim. 6.*

B. *Dionys.*
Scripturam
Dionysius Sa-
cerdotij nos-
tri substantiā
appellat.

Ad Scripturā
sensū Spi-
ritus sancti
est vnctio ne-
cessaria.

1. *Ioan. 2.*
Ioan. 14.

De Catalogo
librorum Ca-
nonicorum.

Libri, Cano-
nici an sint,
ā apocryphi,
ad Ecclesiam
solam perti-
nere iudiciū.

vita, tūm ad æternæ vitæ salutem ad-
piscendam spectant. Non enim satis
est nobis Scriptura sacra sine Aposto-
licis, & Ecclesiasticis traditionibus, de
quibus admonuit Apostolus: *State, & tenete traditiones quas didicistis, si-
ue per sermonē, siue per epistolā nostrā.*
In quibus & Canonicorum librorum
numerus, & sensus verus Scripturarū,
& legitimus Sacramentorum vsus, &
quæ ad ordinem, & disciplinā ipsius
Ecclesiæ faciunt, quasi depositum A-
postolicum Timotheo commendatū
custoditur. De his ita loquitur Dio-
nysius cap. i. cœlestis hierarchiæ à me-
dio: *Substantia Sacerdotij nostri Scriptu-
ra sacra est nobis diuinitus tradita. Por-
rò huiusmodi plena venerationis eloquia
dicimus, quæ, à beatissimis Patribus no-
stris, à quibus sacris mysterijs imbuti su-
mus, in sanctis, ac Theologicis commen-
data sunt libris. Ac præterea quæ, ab eis-
dem sanctissimis viris, sacratiore, & pur-
gatiore, & propinqua quodammodo cœle-
sti hierarchiæ doctrina, sancti duces ac
præceptores nostri didicerunt, ex animo
in animum (medio intercurrente verbo,
corporali quidem, sed quod carnis peni-
tus excedat sensum) sine literis transfu-
sa sunt. Hæc magnus ille Pater. Neq;
hæc sunt fatis, nisi accedat vnctio, &
eruditio Spiritus sancti, quæ promissit
Dominus mansurum nobiscum in æ-
ternum; qui & in generalibus Syno-
dis, & in Christi Vicario, & Petri suc-
cessore residēs, omnes incidētes quæ-
stiones, & ortas de fide controuersias
sua autoritate terminet, atq; resol-
uat.*

II. CANON.

Catalogus Canonicorum librorum à
nobis venerabiliter suscipiendus est,
non in eo numero, quem agnoscit cæ-
ca Iudæorum Synagoga, nec in eo quæ
quæuis recentiorum, aut antiquorum
hæreticorum secta sibi amplectēdum
delegit, aut quem vnus aliquis priua-
tus Doctor, etsi aliōquā maximus sit
& illustris, recipit; sed in eo tantum,
quem Catholica Ecclesia per totū or-
bem dispersa summo suscepit consen-
su, & recipiendum omnibus suis filiis
proponit: quia rei tam grauis, ac præ-
stantis iudiciū alteri quā ei com-

petere non potest. Quoniam igitur
vniuersi, qui in Biblijs circumferuntur
libri (duobus apocryphis, & postre-
mis Esdræ exceptis) à tota Ecclesia vt
Canonici recepti sunt, & per Docto-
res, qui eius sunt oculi, & lumina, cō-
probati, & per duo postrema, & œcu-
menica Concilia, hoc est Florētinum,
& Tridentinum confirmati: & non
tantum illi, de quibus nulla vnquam
extitit controuersia, vt Pentateuchus,
& Prophetæ, & Euangelia, & similes,
sed etiam alij, de quibus aliquando
dubitatum fuit, & in controuersiam
reuocatum, eo quod non obstante du-
bitatione vim suam, & autoritatis Ca-
nonicæ pondus obtinuerunt: quales
in Veteri Testamento sunt Tobias, Iu-
dith, Sapientia, Ecclesiasticus, Baruch,
& Machabæi; & in Nouo Epistola ad
Hebræos, secūda Petri, duæ posterio-
res Ioannis, vnica Iudæ, & Apocalyp-
sis: idcirco de his omnibus libris,
vel de aliqua eorum parte de integro
velle ambigere an Canonici sint, nec-
ne, insolentissimæ superbix, & mani-
festissimæ hæresis est indicium. Affe-
rere verò quosdam esse Canonicos ad
confirmanda dubia Fidei dogmata, a-
lios verò ad ædificationem Ecclesiæ,
& bonorum operum documentum,
quomodo quidam ex nostris Patribus
olim locuti sunt, cum res hæc nō ad-
eō esset in Ecclesia comperta, & explo-
rata; nullo modo est recipiendū: quia
hæc distinctio sacris Synodis Genera-
libus omnino fuit ignota, & neglecta,
vt merito proinde eam deserere nos
cogamur. Quamobrē etsi olim citra
fidei periculum potuerit quis in du-
bium reuocare, num Apocalypsis li-
ber, aut Epistola ad Hebræos, in albū
Canonicorum librorum essent admit-
tendi: sed iam post tot Ecclesiæ cer-
tas definitiones, & receptas sentētias,
id nequaquam licet. Emendare quoq;
sacra Biblia, aut voces quasdam pro-
pria autoritate in alias mutare, aut as-
ferere Textum esse corruptum, ac de-
prauatum, nullo producto codice ve-
riori, & magis authentico, vel sine vl-
lo Patrum veterum testimonio, vel si-
ne euidenti, & apertissima ratione,
quæ rem fortiter euincat, hominis est

Ecclesiæ o-
culi, & lumina
sunt Sacri Do-
ctores.

Concil. Flo-
rent. sess. vl-
tim. propē fi-
nem, in Bul-
vniouis, cap.
7.

Concil. Tri-
dent. sess. 4.
sub initium
Qui libri o-
lim tum Ve-
teris, tum No-
ui Testamen-
ti, Canonici
essent, necne,
venerint in
controuersiam.

Hierony. in
Proem. in li-
bros Salom.
tom. 3.

Gregor. lib.
19. Moral.
cap. 17. to-
mo 1.

Ruffin. in Fi-
dei Symbo-
lo, apud D.
Hieronym.
Caietan. &
pleriq; re-
centioribus.

In Ecclesia
Dei qui vi-
deantur non
sapere ad so-
brietatem.

Rom. 12.
Regia salutis
via in Eccle-
sia tantum est:
extra eā hæ-
resis præcipi-
tium.

B. Athanas.
vl. tomo.
Ecclesiæ Græ-
cæ præposte-
ra Esdræ li-
bros appro-
bandi, & im-
probandi ra-
tio notatur.

B. Hierony.
tom. 3. propē
initium.

Idem eodē,
paullo antē.

Qui nā fue-
runt autores
librorum Ca-
nonicorum.
2. Pet. 1.

in Ecclesia Dei non sapientis ad so-
brietatem, sed plurimum suo iudicio,
plusquam toti Ecclesiæ tribuentis, ac
certæ, & regiæ viæ, quæ in Ecclesia
est, præcipitium hæresis præferentis.
Miratus autem sum, qua ratione Græ-
ca Ecclesia, & in illa præcipuè Atha-
nasius in Synopsi Sacrarum Scriptu-
rarum (vel Basilius, vel Gregorius Nif-
senus, vel quisquis alius eius libri au-
tor extiterit) tertium librum Esdræ,
quem Latini simul cum quarto pro-
mere apocryphis habent, tanquam li-
brum primum Canonicū Esdræ sup-
putent; pro secundo verò libro, solos
duos paruos, & veros Ezræ, & Nehe-
miæ, qui à Latinis soli Canonici ha-
bentur, enumerant; faciuntq; tertium
illum præcedere antedictos duos; q;
quæ illo volumine continentur, prio-
ra sunt tēpore illis historijs, quæ duo-
bus nostris Canonicis recensentur: Et
auget admirationem, quod ille tertius
liber Esdræ, qui Græcis est primus Es-
dræ, apud Hebræos non habetur, sed
tantum apud Græcos: sicut quartus nec
apud Græcos, nec apud Hebræos in-
uenitur; etiam si ab Athanasio, & Am-
brofio, & Augustino certæ ex illis sen-
tentia proferantur. Episcop. tamē A-
bulensis in his quæ præfatur in Mat-
thæum, duos Ezræ libros præter Nehe-
miam acceptat: & ita tertium videtur
admittere vt Canonicum, & solum
quartum vt apocryphum agnoscere.
Sed certè Ecclesiæ Latine iudicium, &
censura præferenda est illi Græcorum,
quæ eiusmodi duos postremos Esdræ
libros pro apocryphis habet, sicut &
Concilia Generalia declararūt, & Hie-
ronymus in Præfatione sua super lib.
Esdræ ait: *Nec apocryphorum tertij, &
quarti libri somnijs delectetur: quia &
apud Hebræos Esdræ Nehemiæq; sermo-
nes in vnum volumen coarctantur.* Ec in
Prologo galeato: *Octauus Ezdras; qui
& ipse apud Græcos, & Latinos in duos
libros diuisus est.*

III. CANON.

Etsi omnes sacri, & Canonici libri nō
nisi Spiritum sanctum, qui locutus est
per Prophetas, & Apostolos, autorem
habeant: non ita tamen accipiendum
est, vt excludat administratos, tanquam

proximos, & immediatos illorū Scri-
ptores. Ac vt fide certa recipimus Pē-
tateuchum, Psalms, & Propheticos
libros: ita etiam illius quidē Moysen
autorem, Psalms verò Dauidem,
& certos, & signatos Prophetas pro-
pheticorum fuisse scriptores volumi-
num. Libri quoq; Prouerbiorum, Ec-
clesiasticis, & Cantici. Canticorum cō-
ditorem Salomonem agnoscimus; cui
liber Sapientiæ meritō adiūgi potest,
quem ab alio quā à Salomone, qui
interdum in sua persona verba facit,
scribi non potuisse, valde est proba-
bile. Porro Ecclesiasticus certum sibi vē-
dicat autorem Iesum filium Sirach: vt
in Proemio libri, & in fine capitis 50.
ipse testatur. Iudicum volumen, cum
duobus prioribus libris Regum, in He-
braicis codicibus Samueli tribuuntur;
Posterioribus verò, cum libris Paralipo-
menon, & primo libro Esdræ, non nisi
Esdræ prophete adscribuntur: sicut 2.
Esdræ tribuitur Nehemiæ. Atverò qui-
nam extiterint librorum Iobis, Tobie,
Iudith, & Esther, & Machabæorum au-
tores, incertum est, & variè loquūtur
Doctores: neque magnopere decer-
tādū, quo amantenti, aut quo calamo
vltus sit Spiritus sanctus in eiusmodi li-
bris dictandis: quæ admodum in lite-
ris Regijs ad nos transmissis per quos
sint scriptæ administratos, ferè negli-
gimus intelligere, cum satis constet si-
gillo Regio, & inscriptione esse muni-
tas. Omnes tamē libri ad Nouum Te-
stamentū spectantes, suos statim pro-
dunt autores; vsque ad eō, vt de pro-
ximo libri scriptore dubitare, nō mi-
nus sit sacrilegum, atque impiū, quā
de ipso libro. Idcirco Epistolæ ad He-
bræos autorem germanum, ac pro-
prium Paulum Apostolum recipere
cogimur: similiter non tantum Apo-
calypsis librū, sed etiam eius scripto-
rem Ioannem Euangelistam fuisse (vt
in initio libri ipse profiteretur) indubia
fide esse suscipiendum assueuimus.
Et ita de reliquis libris, quorum auto-
res ab Hæreticis in controuersia sunt
vocati.

III. CANON.

Præter libros Canonicos, quos supe-
rius enumerauimus, producantur nō-

Qui libri Sa-
cri incertis p-
ferantur au-
toribus.

Parū eiusmo-
di cognitio-
nem referre,
quid infir-
muet.

Epistola ad
Hebræos Pau-
lum Aposto-
lum, Apoca-
lypsis verò
Ioannem Eu-
angelistam
fuisse scri-
ptores.

Libri in Scri-
pturis me-
morati qui
modò nō ex-
tent.

nulli alij in Veteri Testamento, qui tamen hodie non extant: quales sunt, liber Bellorum Domini, Num. 21. liber Iustorum, de quo Iosue 10. & 11. Regū 1. Liber verborū dierum Salomonis, id est rerum sub regno Salomonis gestarum; de quo 3. Regum 11. Est præterea liber Regum Israël, & Iuda, de quo 3. Regum 14. bis fit mentio, & semel cap. 15. Sunt præterea libri Nathan Prophetæ, & volumen Gad videlicet, id est Prophetæ, quibus Davidis Regis gesta continebantur: de quibus 1. Paralipomen. 29. in fine. Ad hæc Salomonis historiam descripserunt Nathan. Prophetæ, & Ahias Salomonites, & Ado Videns, id est Prophetæ in visione contra Hieroboam, ut habetur 2. Paralipom. 9. quorū hodie nullum extat vestigium. Citatur & Ozai Prophetia 2. Paralip. 33. Desideratur itē Ionadab Rechabita præcepta data filijs suis, ne videlicet vinū biberent, aut vineas plātarent, aut domos ædificarent: de quo fit mentio Hierem. 35. Producitur & Iehu historia, de qua 2. Paralipom. 20. Recēsetur & Hozia Regis Iuda historia ab Isaia filio Amos conscripta, 2. Paralip. 26. in fine, quæ tamen in toto opere Isaia Prophetæ non inuenitur. Descriptiones item Hieremiæ Prophetæ, quibus filijs Israël transmigratis præcepta, & leges viuendi, ne errarent, traduntur: & producuntur in 2. Machab. 2. Et liber Dierum Sacerdotij Ioannis Hyrcani, qui non extat; citatur tamen vlt. cap. primi Machab. Deniq; Iudas Apostolus in Epistola Catholica producit librum Henoch; qui tamen desideratur, & apocryphus potius quàm Canonicus habetur.

Porro quid sit de his libris sentiendum, dubium est. Cerrè Origenes homo 1. in Canticum Canticorū in fine sic scripsit: *Operosum est, & procul ab opere proposito, si velimus nūc inquirere, quam multorum librorum commemoratio fiat in Scripturis diuinis, quorum lectio nulla nobis omninò est tradita.* Sed neque apud Iudæos haberi quidem vsū huiusmodi reperimus lectionū, quæ siue pro eo quod aliqua supra humanam intelligentiam continebant,

placuit Spiritui sancto auferri de medio, siue quod essent de Scripturis his quæ appellantur apocryphæ, pro eo quod multa in eis corrupta, & contra fidem veram inueniuntur à maioribus tradita, non placuit eis dari locum, nec admitti ad autoritatem, supra nos est pronuntiare de talibus. Illud tamē palam est, multa vel ab Apostolis, vel ab Euangelistis exempla esse prolata, & Nouo Testamento inserta, quæ in his Scripturis, quas Canonicas habemus, nunquā legimus, in apocryphis tamē inueniuntur, & euidenter ex his ostenduntur assumpta. Hæc in sensu Origenes, qui modestè de re tanta iudiciū suum suspendit, & eam alijs iudicandam permisit: an videlicet eiusmodi libri Canonici fuerint aliquando in Ecclesia, necne. Cerrè Augustin. lib. De ciuitate Dei testatur olim librum Henoch Canonicum, & ex quo deprauatus fuit per Hæreticos, fuisse apocryphum. Mihi quidē probabilius longè videtur nunquam fuisse Canonicos, etiam si paratus sum mutare sententiā, si quisquā solidis rationibus contrarium euicerit. Hoc porrò ad credendum his adducor rationibus. Prima est: quia, ut ait Origenes, illi libri de medio sublati sunt ab Spiritu sancto, vel quod aliqua continebant, quæ supra humanam sunt intelligentiam; vel quia apocryphi erant, & falsa quedam contra fidem continebant. Prior ratio nulla est, quoniam Prophetica scripta quàm plurima supra captum humanum continere solent: nec Deus dona, quæ semel contulit Ecclesiæ suæ, reuocare consuevit, sed potius cōseruare, & augere. Si igitur ob hæc causam non sunt exclusi ab autoritate Canonica, superest secunda, nimirum quod essent libri apocryphi, & multa incerta, & inconstantia continebant.

Deinde constat, Salomonem tria millia parabolarum, & carmina quinque millia locutum fuisse; & disputasse super lignis à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum quæ egreditur de pariete; ac differuisse de iumentis & volucris, & reptilibus, & piscibus. ut asserit 3. liber Regum in fine capitis 4. Constat autem, hos po-

B. August. lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 38. initio, tom. 5. Prædictos libros nunquā in Ecclesia Dei fuisse Canonicos, ostēditur multiplici ratione. Ratio prima ipsius Origenis, sed infirma. Deus quæ dona semel contulit Ecclesiæ suæ, ea non reuocare, sed potius cōseruare, & augere consuevit.

Secundæ ratio.

steriores

steriores libros omninò intercidisse, & ex tot libris Parabolarū, & Carminum, non nisi paucas Parabolas, & Canticum Canticorum ad nos peruenisse. Quia etsi fortassis diuina Sapiētia essent conscripti, non tamen viles iudicati sunt, ut Canonicam autoritatem haberēt. Tertiò: si canonici eiusmodi libri extitissent, Ecclesia nō fuisset depositi sibi traditi à Deo fidelis custos, iuxta illud ad Timotheū: *O Timothee, depositum custodi.* Cumq; liber Canonicus nihil aliud sit, quàm certa regula credendi, & vitam legi Dei conformem instituendi, facere iacturam vnus libri Canonici, nihil aliud esset quàm regulam viuēdi iuxta Dei præscriptum amittere. Quemadmodum grauiusimum esset incommodum, si Ecclesia vel vnus tantum Sacramenti ex septem, quo initiatur, & sanctificatur, iacturam faceret. Quarto: posset hoc incommodum nō sine ratione retorqueri in Spiritum sanctū Ecclesiæ Dei custodem, & protectorem: quia cum posset Ecclesiam præseruare, ne librum Canonicum amitteret, permisit tamē. Et tamen librum Pentateuchi amissum, tempore Iosia inuētum esse memorat Scriptura: & librum Threnorum à Rege Ioachim combustum curauerit Spiritus sanctus ut iterū à Hieremia Prophetæ conscriberetur, ut traditur Hierem. 36. Quintò: Esdras Prophetam restituisse omnes libros Sacros, qui interciderant tempore captiuitatis Babylonicæ, communis ferè omnium Doctorum consensus est: eiusmodi verò libros, quos superius enumerauimus, non restituisse inde colligimus, quia post reditū à captiuitate nulla eorum fit mentio: quod signum est illos habitos fuisse ut apocryphos, & pseudepigraphos, aut nullum de Messia mysterijs continere. Deniq; ex eiusmodi libris nihil legimus citatum ab Apostolis, vel Euangelistis in Nouo Testamento, cum ex ferè omnibus alijs, quos Canonicos habemus, aliquid allatū inueniamus: quod apertum argumentū est eos minimè fuisse Canonicos, nec eos extare in rerū natura. Libri siquidem Canonici non habentur nisi in numero literarum Al-

phabeti, id est viginti duo: at si isti in Canone fuisset; fuisset supra tricesimū numerū, quod nullus vnquā dixit. Quod verò eiusmodi scriptores, Prophetæ dicantur, & eorum scripta Prophetæ, & visiones, non arguit illos fuisse Canonicos: quia possunt canonici libri citare libros nō Canonicos; ut facit Iudas producendo librum Henoch; & Paulus in posteriori ad Timotheum citat historiam de Ianne, & Mābre, qui restiterunt Moyfi, nec tamē in libris Canonicis habetur. Idem etiam nō nihil ex Poëtis profanis adducit. Et futurū erat in Ecclesia, ut magni viri, ut Iustinus, Irenæus, Clemens vterq; citarent permulta ex Platone, vel Aristotele, & alijs ad cōfirmanda nostra. Satis autem est, quod quæ ex talibus libris producuntur, vera esse cōprobentur. Hinc elicimus, Epistolam Pauli quæ fertur ad Laodicenses, cuius fecit mentionem in Epistola ad Colossenses, & quam in eorum Ecclesia legi mādauit, nunquam fuisse Canonicam; sicut nec Epistolas ad Senecam missas, & alias, quas pro varijs negotijs, & peculiaribus scripsisse est verisimile.

V. CANON.

Pro Canonico, & authentico Scripturæ Textu, quod attinet ad Vetus Testamentum, quisq; Catholicus Latinā Vulgatam Hieronymi editionē, à Concilio Tridentino approbatā ita agnoscere, & recipere debet, ut nulli eam liceat rejicere, vel contēnere: præsertim vbi castigata, & iudicio Ecclesiæ ab erroribus, mendis & vitijs fuerit emendata, ut debet, & præcepit Concilium. Versionem præterea Græcam 72. interpretum à Christo, & Apostolis, & primis omnibus Patribus confirmatā, tribusq; ante Christi Crucē seculis per Septuaginta duos eruditissimos viros factam, & à tota Ecclesia receptā, non secus atque primitiui Patres, qui alias Scripturas non nouerunt, admittere debemus. Textū quoq; Hebræū, quatenus prioribus duobus nō cōtradicit, cōsulere possumus, & interdum debemus: quæadmodū Hieronymus ferè in omnibus Sacris libris vtramq; Græcā scilicet, & Hebræā, & amplectitur; & explicat, maximè verò in Cōmēta-

In sacris libris quādoq; citantur apocryphi. *Iud. 2. Tim. 3. Act. 17. 1. Cor. 15. Tit. 1.*

Pauli ad Laodicenses, eiusdem ad Senecam epistolam nunquam fuisse Canonicas, vnde constat. *Coloss. vlt.*

De Veteri Instrumento.

Quis Textus Scripturæ Canonico & authentico sit habendus. *Trident. Synod. sess. 4.*

Hebræam veritatem, nec non & LXX. interpretum versionē cōsulere quatenus debeamus Hieronymi exemplo. *B. Hieronym. tom. 5. 6. 7. & 8.*

rijs

Quid sit de his libris sentiendum. *Origen. tomo 1. à medio.*

Idem lib. 2. aduers. Ruf. finū, procul a medio, tomo 2. paulo post med. August. lib. 18. De ciui. Dei, cap. 4. in fine, tom. 5. Greg. epist. ad Leandrū cap. 5. tom. 1. initio.

Supra in 3. Prologo. De Nouo Testamento.

In quibus corrigenda atq; emenda Vulgata sit editio. Latina quando retinēda, & Græcæ præferēda videatur.

Nouæ Bibliorū editiones populo Dei fugiendæ sūt ac declinandæ.

rijs suis super Prophetas. Hinc in Apologia aduersus Ruffinū testatur: Vniuersi tractatus mei horum testimonijs texti sunt. Cōmētarij in duodecim Prophetas & meam, & Septuaginta editionē edisserūt. Idem Augustin. docuit non semel: in libris verō De ciu. Dei ita loquitur: Vnde etiam ego pro meo modulo vestigia sequēs Apostolorum, quia & ipsi ex vtriusq; id est ex Hebrais, & ex Septuaginta testimonia prophetica posuerunt, vtriusq; auctoritate vtendum putauī, quoniam vtriusq; vna, atq; diuina est. Sic Augustin. Gregorius quoq; in libris Moral. vtramque editionem, hoc est Septuaginta, & Noam, hoc est Hieronymi se vsurpaturum profiteretur: eo quod vtramq; Romana Ecclesia recepisset, vt in superioribus comprobatum reliquimus.

In Nouo Testamento, sequenda est editio Vulgata, ac tenenda, corrigenda tamen, & emaculanda prius in his, in quibus aut temporum iniuria, aut librariorum incuria, vel imperitia deprauata est: & ad illam illustrandam, & alijs explicandam, non est textus Græcus deferendus, maximè in his, in quibus testimonium habet ex Patribus, & Latinæ editioni non aduersatur. Nam si aduersaretur, & Latina firma Patrum haberet testimonia, non esset facile deferenda: imò vt verior, & sincerior, Græcæ esset interdū præferenda, quæ sæpè, & multis modis ab importunis hominibus fuit vitiata, vt veteres Patres testantur.

VI. CANON.

Nouæ Bibliorum editiones, quæ nostra ætate à plerisq; tum ex nostris, nimirum Xâtis Pagnini, & Francisci Vatabli, & Isidori Clarij; tum ex alienis & hæreticis prodierūt, vt Sebastiani Münsteri, & Pellicani, Castellionisq; & aliorum hæreticorum, qui vel integras Scripturas, vel earum bonam partē, vt Pétateuchum, Psalms, & Prophetas, & Nouum Testamētum nouis versionibus elucidarunt, vt ipsi profitentur, ad Hebræā, vel Græcam veritatē reuocarunt; speciosos titulos eis affingentes, quo venalem mercem, & magis cōmēdatam extruderēt; meritò populo Dei fugiendæ sunt, ac declinandæ; sicut etiam peculiariter ab Ecclesia fuerunt

omnes interdicitæ: nec est illis magnopere fidendū, aut fides nostra facilè illis accommodanda, quoniam in multis defecisse videtur ad Iudeorū interpretamēta: in puritate, integritate, & veritate trāslationis cum illa Hieronymi, vel 72. interpretū editione certare nō possunt. Nō diffitebor tamen, nō nihil fructus ex illis Vatabli, & Xâtis Pagnini accipi posse, ab eruditis præsertim, & studiosis in Ecclesia viris: timēdum tamē, ne plus nouitate sua, & audacia vertendi simplicibus fidelibus nocuerint, quàm profuerint, & ad noua dogmata amplectēda, & firmāda magis, quàm impugnanda & declinanda eos impulerint. Qui enim nouis versionibus vel afficiuntur, vel capiuntur, facilè sinistras opiniones concipiunt de Hieronymi versione, vel illa Septuaginta interpretum; & Ecclesiam Dei multis seculis sine veris, & germanis Scripturis extitisse opinari valent.

VII. CANON.

Non tantū Diuinam auctoritatem habent, & fide ea tenenda sunt, quæ in Scripturis expresse cōtinētur, &c. sed etiam illa omnia, quæ ex illis necessaria, & euidenti cōsequētia deducuntur: quæ doctrina à magno illo Gregor. Theologo ad nos deriuata est. Cū enim lib. 5. Theologiæ objiceret quis, Deū ingēnitū, & immortalem in Scripturis nō haberi, & ipse haberi res ipsas cōtenderet, & probaret; ait: Nōne perspicuū est, ista, tametsi nō dicuntur, tamē ex illis colligi, quæ hæc necessariò efficiant, ac probēt? Quæ tādē? Ego sum primus, & post hæc, & ante me non est alius Deus, & post me nō erit. Totū enim quicquid est, mecum est, nec principiū habēs, nec finē habiturū. His à Scriptura acceptis, illud quidē, quod ante eū nihil sit, nec antiquiorē causam habeat, Anarchum, & Ingēnitū appellasti: quod autē nūquā esse desiturus sit, immortale, exitūq; expers. Et infra: Cū ergo in nominibus, & rebus tantū discrimē reperiat; quid causæ est, cur litera tātopere seruias, Indaicæq; sapientia te ipsum adiūgas, relictisq; reb; sylabas cōsecteris? Quod si te bis quinq; aut bis septē dicente, decē, aut quatuordecim ex verbis tuis colligerem, aut ex eo quod animal ratione præditū, & mortale dice-

Cur illæ minus probentur.

Quæ nam illarū aliquid vtilitatis alaturæ credatur, & quid in eis cauedum sit.

Qui nouis Scripturæ versionibus delectantur, quid ferè assequantur.

Non tantū pro Canonica Scriptura libri assignti habendi sunt, sed ea omnia quæ ex illis necessaria, & euidenti cōsequētia deducuntur.

Gregor. Nazian. interprete Iacobo Billio Abbate.

Isai. 41. & 43. 44. & 48.

Ingenitus, & immortalis Deus cū in Scriptura nō legatur, quo modo ex ea tamen colligatur, teste Nazianzeno. Relictis rebus, nō sunt cōsecrandæ syllabæ.

Prædictus Canon in quibus tantum locū habeat.

Tripliciter esse aliquid in Scripturis dicitur.

Præcepto Dei: Non ad detis ad verbū quod vobis loquor, nec auferetis ex eo, hæc regula cur minime repugnet.

Apoc. vlt. Ex eodem Canonone quæ dogmata Fidei colligantur.

Matth. 22.

Exod. 3.

res, hominem esse concluderem, an tibi viderer delirare? Neque enim verba magis sunt eius qui loquitur, quàm illius, qui loquendi necessitatem simul affert. Hæc magnum illud Ecclesiæ lumen Gregorius. Sed hæc sententia restringenda est ad ea tantum, quæ in sensu literali dicuntur, & ad ea quæ tantum necessaria, vel euidenti cōsequētia colliguntur. Nam si vel in mystico sensu dicerentur, vel probabili tantum, & topica ratione, vel obscura, & non satis aperta complexione elicerentur, illa vt diuina non essent accipienda. Et certè leges vniuersæ, tam Canonice & Ecclesiasticæ, Monasticæ & Regulares, quàm Ciuiles, & Cæsareæ, tantquam Diuinæ essent suscipiendæ, si factis esset illas longis, & obscuris ratiocinationibus, aut probabilibus, & nō necessarijs vel euidentibus discursibus ex Scripturis deduci. Dupliciter igitur aliquid esse in Scriptura dicitur: Aut quia est expresse in ea contentum, & in sensu literali. Deinde omne quod virtute in illa contentum est, & necessaria cōsequētia extractum: atq; his duob; modis agere licet in hæreticos. Tertiò cōtinetur eminenter id, quod probabili cōsequētia inferitur, vel ad eam intelligendam, vel ad adimplendam ordinatur: nam medium in fine continetur. Atq; eiusmodi extractis conclusionibus ædificatur fidelis, non conuincitur proteruus: & quæ talia sunt, vel ad credendum, vel ad ea quæ præcipiuntur obseruāda, quemadmodum duo priora, non obligant. Nec hoc est contra Deuter. 4. & 12. & Prouerb. 30. vbi præcipitur nihil esse Scripturæ addendum, vel detrahendum: Quia non est addere verbo Dei, id, quod virtute, vel eminenter cōtinetur in ea, explicando deducere. Ex qua quidē Regula plerāq; certissima dogmata colligimus: vt, Filium Patri esse hominē; Liberum arbitriū, Purgatoriū, satisfactiones, & merita: quæ voces etsi in Scripturis non reperiantur, satis est res ipsas, ex quibus eiusmodi voces deducuntur, in illis cōtineri. Ecce Dominus in Euangelio Sadducæos de resurrectione dubitantes illis verbis quæ habentur in lege: Ego sum

Deus Abraham, &c. confutauit: Non est Deus, inquit, mortuorum, sed viuentium. Et VI. Synodus duas voluntates Christum habuisse, Humanam, & Diuinā, ex eo potissimum argumento deduxit, quia Christus in Scripturis homodicitur. Tridentina etiam Synodus ex illis verbis: Quorum remisistis peccata, remittuntur eis, &c. efficaciter intulit institutionem, siue præceptum Cōfessionis apud Sacerdotes, diuinitus iniunctum. Nec enim possunt Sacerdotes de delicto incognito remittendo, vel retinendo, iustam pronuntiare sententiam, nisi prius de eo illis constiterit. Constare autē alia via nequit, nisi per eos, qui Ecclesiæ clauibus iudicandos se submitunt. Aperitur etiam hac Regula, multa nō esse reuera iuris Diuini, quæ aliòqui diuina à quibusdam habentur: & multa alia esse, quæ tamen talia esse non cogitantur. Quæ enim Dñs per seipsum præcepit, vel ex eius præceptis euidenter, & necessariò deducuntur, pro iure Diuino sunt accipiendæ: quæ verò per probabiles ac topicas rationes, & per maiores Ecclesiæ decerni, aut mutari possunt, nō nisi Ecclesiastica, & Canonica mandata interpretanda sunt.

VIII. CANON.

Quoniam experientia docuit, ex Scriptura in vernaculam linguā versā multos errores in Ecclesiam irrepsisse, dū simplices homines verbo Dei aburuntur, aut illo ab alijs decipiuntur; cautè est in Ecclesia prospēctum, ne similes editiones passim omnibus, & sine delectu, vel sine Episcoporum suorum facultate concedantur. Et in Synagoga olim cautum erat, ne viris, qui tricessimum annum non attigissent, libri difficles, & obscuri legendi traderentur: quales sunt, principium Genesis, Canticum Canticorū, principium & finis Ezechielis: vt Origenes, & Hieronymus testantur. Et Gregorius Nazianz. Apologia de fuga in Pontum ait: Hebræorum sapientes hanc olim Hebræis legem fuisse narrant, in primis egregiam, & laude dignam, qua non cuius atati quis Scripturæ liber cōcedebatur (nam ne hoc quidem vtilius esse, quādoquidem nec tota statim à quolibet percipi possit.

VI. Synod. act. 4. & alii quot seqq.

Trident. Synod. sess. 14. c. 5. in principio. Ioan. 20.

Alia vtilitas Canonis huius.

Scriptura in maternā linguā cōuerſa magis perniciosa populo Dei, quā salutaris existit.

Ea quatenus adhibenda. Hebræi olim annum nati nondum tricessimum à quibus sacris libris legendis abstinere deberent.

Origen. in Prologo Cantici Cantico. initio, tom. 1. à medio.

Hierony. in Prefat. super Ezech. & alibi, tomo 5. à medio.

Nazianzeno. Greg. operis initio, eodē interprete.

At. 8.

Si Scripturæ omnium ad salutem iuncta condita, cur non omnibus etiã linguis debent exponi?

1. Cor. 3. & Hebr. 5.

Matth. 14. & infr. 15. In vna Lutheri Scripturã in linguã Germanicã versione Ioãnes Cocleus quadringenta & mille errata deprehendit.

Grego. VII. lib. 6. regiſtri epistol. 21. ad Vratiflaum Ducem Bohemorum.

B. Hierony. ad Eustoch. De custodia virgin. epist. 18. procul à medio, tom. 1.

B. August. libro 3. Confess. c. 5. Romano 1. pr. p. in initium.

2. Cor. 2.

ac reconditissimus quisque locus externa sui specie imperitioribus plurimum mali adferre possit) verum alij libri iam inde à prima etate omnibus permissibantur, communesq; erant, &c. Adhæc legebat Eunuchus Isaiam, & rogatus an intelligeret quæ legebat, respondit: Quomodo possum (intelligere) si non aliquis ostenderit mihi? Quod si quis dicat, non minus pro paruulis & simplicibus literas Sacras à Deo esse consignatas, quã p magnis, & eruditis viris: in pròprium est responsio. Vt enim Eucharistiam Christus pro omnibus instituit, & nõ nisi per Sacerdotes, qui eam cõficiunt, & offerunt, dispensari debet, vel ab inferioribus propria autoritate sumi: ita verbum Dei panis est solidus, qui infirmis & infantulis edentulis non cõuenit, fractus tamen & interpretatus salutarior existit, & melius animas credentium alere solet. Dominus distribuit panes turbis, sed non nisi per administratos Apostolos: ita Scripturarum sensa per maiores minoribus supeditat. Certè in vna Lutheri versione Scripturarũ in linguam Germanicã collegit Ioann. Cocleus M. CCC. errores, vt ipse testatur in epistola ad Regem Scotiæ. Gregorius VII. & Misiam vulgarem, & Scripturam materna lingua prohibet.

CANON IX.

Nemo in Sacrarum literarum lectione, aut rerum difficultate, aut styli humilioris & horridioris, aut orationis minus compta & ornata vilitate deterreat: quemadmodum olim magnis Ecclesiæ luminibus contigit, sibiq; contigisse, Hieronymus, & Augustinus ipsimet testantur: Si quando, inquit Hieronymus, in memetipsum reuerſus, Prophetas legere cepissem; sermo horrebat incultus. Et Augustinus se Sacras literas fastidisse propter simplicitatẽ styli testatur. Sed profecto Deus nouit humilibus vocibus res magnas induere, & veluti diuinitatem rerum, humanitati verborum coniungere, vt Paulus diceret: Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus humane sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis. Et alia spiritualis eloquentia decebat Prophetas, & Apostolos

diuinæ Scripturæ administratos, quã humana, & secularis, quæ in libris sanctis minimè desideratur. Nemo etiam propter rerum difficultatem, & obscuritatem, quã prima facie præferunt, ab earum lectione auertatur: quia frequenti lectione fiet familiarior, & apertior. Et vt Damascenus tradit: Si legerimus, inquit, semel, aut bis, & non intellexerimus quæ legerimus; non improbemus, nõ detrahamus, sed perseueremus, excitemur, interrogemus. Interroga, inquit, patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi. Non enim omnium est scientia. Sic ille.

CANON X.

Ille est, Vt is, qui ad intelligentiam Sacrarum literarum adipiscendam accedit, fidẽ in primis adferat: quia vt Spiritus sanctus dixit, si non credideritis, non intelligetis: & Apostolus tradit: Tu verò permane in ijs quæ didicisti, & credita sunt tibi: sciens à quo didiceris; & quia ab infantia Sacras literas nosti, quæ te possunt instruere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu. Vides igitur duplici de causa necessariam fidem. Prima, vt assequatur quis intelligentiam eius quod legit. Deinde, vt si non assequitur, non minus illas credat esse ab Spiritu sancto dictatas; & Ecclesiæ interpretanti fidem suam adiungat. Hinc Augustinus in Psalmũ 118. edisserens id: Pax multa diligentibus legem tuam; & non est illis scandalum, retet ait: Qui diligit legem Dei, etiã quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurdè, se potius non intelligere, & aliquid magnum latere ibi iudicat. Ideò lex Dei non est ei scandalum. Vt autem nullum scandalum omninò patiatur, nõ sic homines sanctæ cuiusq; professionis attendat, vt fides eius ex eorum moribus pendeat, ne aliquibus cadentibus, quos pro magno habebat, ipse scandalo pereat, sed ipsam Dei legem diligat, & erit ei pax multa, nullumq; scandalum. Hactenus magnus ille Pater.

Deinde adferat studium & diligentiam, quæ suo magno fructu non caret. Vnde Petrus eos laudat, qui scriptis Prophetis attendebant quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco; & Lucas Theſſalonicenses, qui susceperunt

Damasc. libro 4. De orthodo. fide, cap. 18. ante medium. Deut. 32. 1. Cor. 8.

Quid adferre debeat lector qui ad Scripturas intelligendas accedit.

Prima conditio.

Isa. 7. iuxta 70.

2. Tim. 3. Fides lectori necessaria duplici nomine, & quo.

August. concio. 31. in Psalm. 118. circa finem, tom. 8.

Quare diligentibus legem Dei, nõ sit eis scandalum.

Altera conditio.

2. Pet. 1.

At. 17.

Ioan. 5.

Tertia conditio.

Matth. 11. & Luc. 10.

Prouer. 11.

Qui magis in lectione Scripturarũ periclitetur. Quæ vera sit humilitas studioso Scripturarum lectori necessaria.

B. Hierony. epist. 103. à te dimidiũ, tom. 3. initio.

Idem epist. 3. paulo ante med. tom. 1. initio.

Quarta conditio.

Psal. 118.

Ibidem.

August. lib. 1. De Genesi ad lit. cap. 18. prope finem, tom. 3. circa med.

B. Augustini salutaris admonitio.

runt verbum cum omni auiditate; quotidie scrutantes Scripturas, si hæc ita se haberent; & Dominus Iudæos adhortatur: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere; & illa sunt quæ testimonium perhibent de me.

Tertiò adferat humilitatem: quia doctrina hæc abscondita est sapientibus, & prudentibus, & reuelatur paruulis, & teste Salomone: Vbi est humilitas, ibi & sapientia. Nulliq; magis naufragiũ faciunt in lectione Scripturarum, quã qui multum sibi tribuunt, & superbè de se sentientes, Ecclesiã, & omnes Patres contemunt. Illa autem vera est Humilitas; vt intelligat quisque in sacris Scripturis se sine præuio, & monstrante semitam non posse ingredi, vt noster docet Hieronymus ad Paulinum. Debet ergo obscuriores Scripturas cum clarioribus inuicem conferre, & Patres consulere, qui in earum interpretatione eminuerunt, & præclarum inde sibi nomen in Ecclesia consecuti sunt, siue Græci sint, siue Latini, siue veteres, siue recentiores: quemadmodum Hieronymus ad Heliodorũ scribens, Nepotianum facere solitum cõmendat. Hæreticorum verò scripta declinare tutissimum est; aut si quicumque ex eorum libris producat, aperitis, & inuictis rationibus protinus iugulare debet.

Demum accedat precandi studium, & cum Dauide dicamus: Declinate à me maligni; & scrutabor mandata Dei mei; & Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam; & custodiam illam in toto corde meo: quo vno præsidio Spiritum sanctum promeremur, vt ea in illis accipiamus, & penetremus, quæ illi magis placuerit impertiri, aut quæ nobis magis salutaria illi visa fuerint. Ante omnia verò danda est opera, vt illam verè auream Augustini sententiam obseruemus: In rebus, inquit, obscuris, atque à nostris oculis remotissimis, si qua inde scripta etiam diuina legerimus, quæ possunt salua fide qua imbui-mur, alijs atque alijs parere sententijs, in nullam earum nos præcipiti affirmatione ita prouiciamus, vt si fortè dili-

gentius discussa veritas eam rectè labefactauerit, corruamus: non pro sententia diuinarum Scripturarum, sed pro nostra ita dimicantes, vt eam velimus Scripturarum esse quæ nostra est; cum potius eam quæ Scripturarum est, nõ nostram esse velle debeamus. Hæc ille; quæ si à quibusdam obseruata fuissent, ad periculosas, & noxias opiniones defendendas non descendissent.

XI. CANON.

Non est dubitandum, hanc Sacris literis dignitatem adscribere; vt non tantum multos, & varios sensus illis tribuamus, nempe Historicum, & Myſticum, verum etiam vt plures in vna, & eadem re pro litera sensus literales accipiamus, ex quibus & in Hæreticos pugnare, & Catholicã Fidei dogmata tueri licet. Hoc enim plus Deum honorat, & eius infinitam arguit sapientiam, & veterum Patrum varias interpretationes, & sententias, dummodò sibi inuicem, aut veritati, aut Ecclesiæ, vel rationi non aduersentur, integras, & saluas conseruat: & linguæ Hebrææ ambigua nomina, & verba, quæ plures continent significationes, magis exprimit, & illustrat.

CANON XII.

Vetus Testamentum etsi tempore Nouum præcedat, & Moyses pædagogus extiterit ad Christum perducens; & Apostoli Domini præcepto, prius Iudæis, quã Gentibus euangelizauerint, quod aptiores essent, & magis dispositi ad Euangelicam doctrinam suscipiendam, quã Gentiles: ordine tamen dignitatis atq; excellentiæ præstat Nouum Veteri, quemadmodum finis præcedit his adminiculis, atque adiumentis, quæ ad finem ducunt. Illud enim, umbra, typus, figura, ac promissio tantum erat. Euangeliũ verò, corpus, veritas, & pollicitationis exhibitio. Ordine etiã doctrinæ prius est Nouum, quã Vetus Testamentum: in eo enim ordine ea quæ sunt magis nota, & perspicua, præcedunt obscuriora, ac minus nota. Quare studiosus, qui ad Sacras literas addiscendas accedit, debet prius Noui Testamenti mysteria, & veritates fide imbi-

Scripturam sacram multiplici sensu, etiam literali, cõstare.

A Nouo inchoandum, & progredendum ad Vetus Testamentum, vt ordo doctrinæ præscribit. Gal. 3.

Hebr. 10. & 1. Cor. 10.

Qualis sit ordo doctrinæ.

bere, & intelligentia, quoad poterit, & datum fuerit, apprehendere, vt postea maiori cum fructu Veteris Testamenti intelligentiæ incumbere valeat: quia facilius est ac promptius à veritate nota coniectare promissiones, ac figuratè dicta, quàm ex typis, & figuris diuinare veritatem.

XIII. CANON.

Linguarum trium cognitio, & earum phrasés, & idiotismi bene noti magnū ingerunt lumen studiosis Scripturarū lectoribus: non solum ad ignorantiam propriarum significationū, quas nomina, & verba, præpositiones, & aduerbia habent, propulsandam, & clariùs literam, prouerbia, & voces ambiguas, & æquiocas distinguendas, & cauendas, textus, & nominum corruptiones, & similitudines, & ænigmata percipienda; verum etiam ad sensus mysticos, & spirituales suauius accommodandos, & stabiliendos, qui sine literalis sensu planè comperto, & explorato, non nisi durè, & violentè applicantur.

CANON XIII.

Ad intelligentiam Sacrarum literarū cōmodiùs percipiendam plurimum adiuuenti afferunt omnes bonæ artes, & liberales disciplinæ: vt, Dialectica, Rhetorica, vtraq; Philosophia, tam Naturalis, quàm Moralis; Musica; Arithmetica, Geometria, & Astrologia naturalis; Historia quoq; animalium, plantarum, aromatum, lapillorum pretiosorum, quibus quàm plurima mysteria in Scripturis comparantur, comodatatem non modicā præstat. Hinc Origenes in Cantica Cantorum pulchrè scribit: *Nisi naturas animalium sic intelligere deberemus, nunquam dixisset in Euangelio Saluator: Dicit vulpi illi, neq; Ioannes: Generatio viperarum; neque Propheta Iudæos mulierosos, equos adhinnientes nominasset, & admissarios.* Hæc ille ferè. Adde etiam Chronicon; id est historiam temporum, & Annalium, locorumq; geographiam, quæ ad accipiendā multa de situ Hierosolymorum, & de Iudæa tota, siue Terra Promissionis, & de circumuicinis populis, & Gentibus, quas Iudæa ad Orientem, & Occidē-

tem, Aquilonem, & Austrum habet, Scripturis ipsis maximam lucem adferunt. Profectò sine Dialecticis præstatio vim argumentorum, & disputationum Christi, & Apostolorum cum aduersarijs vix capere valeremus. Sine cognita animantium natura, quis librum Iob assequi queat, non video. Sine lapidum pretiosorum notitia, & distinctione, quis caperet quæ Exod. 28. & Ezech. 28. & Apocal. vlt. dicuntur? Sine historia plantarum, aut arborum, aut herbarum, aut aromatum, quis similitudines quæ ab eis petuntur in tota Scriptura, & præsertim in Canticis Canticorum, & Ecclesiastici 24. apprehenderet? Sine historia temporum, & Regum, & maximè eorum, qui monarchiam tenuerunt, quis non videat, omnia cæca caligine inuolui? Quis libros Regum, & Paralipomenon, & Propheticos libros, maximè Daniele explicare possit? Deniq; sine medicina, agriculturæ, aut pasturæ, aut mercaturæ peritiâ, aut alijs etiam vilioribus artibus, quibus regnū coelorum simile perhibetur, quis parabolarum Domini sensus, aut libri Prouerbiorum sententias, & ænigmata euolueret? Vt meritò Scripturæ tãquam reginæ, cæteræ omnes artes, disciplinæ, atq; scientiæ ancillari debeant.

CANON XV.

Scholasticæ Theologiæ studium, in quo breui compendio, ac certa methodo multarum rerum, quæ tūm in Scripturarum studio, tūm in doctrina, & lectione veterum Patrum latissimè, & fufissimè pertractantur, veritates assequimur, non est hominis Catholici respuere. Nam contemnere, hæretici est, & prorsus de Ecclesia Catholica malè meriti, quæ hoc genus Theologiæ multis modis amplexata est. Cūm autem hoc genus Theologiæ commendo; nolim vt quifquam in illis studijs consenescat, sed moderatum, & certum tempus illis disputationibus impēdat, vt ad meliora, & suauiora Sacrarum literarum studia tempestiuè perueniat. Quidam enim ita illis studijs immodicè hæret, vt ad meditando Scripturas & tardi-

Prouerb. 9.

Vtilem esse Scholasticā Theologiam ad Scripturas melius, & solidius percipiendas.

Hoc studium qui nam respuere, & aspernari videantur. Scholasticæ Theologiæ studijs quate nus vacadū.

accedant;

Vtilis trium linguarum cognitio.

Vtilis artium, & humanarum disciplinarum perceptio. Lapillorum pretiosorum notitia.

Origen. homil. 3. in Cantica Cant. inter med. & finem, tomo 1. Luc. 13. Matth. 3. Hierem. 5. Temporum, locorumque cognitio non aspernanda.

accedant, & aridi prorsus, & ieiuni inueniantur.

XVI. CANON.

Esti turpe sit incircuncisos nulla cogente necessitate in Ecclesiam Dei introducere, hoc est Ethnicos, & profanos autores: in explicanda tamen, & tradenda alijs Scriptura, possumus ex eorum scriptis, siue sint Poætæ, siue Oratores, siue Historici, siue Philosophi, non nihil decerpere: quemadmodum Paulus & Arati, & Menandri, & Epimenidis testimonia protulit. Daniel cap. 1. describitur eruditus omni sapientia, cautus scientia, & doctus disciplina; & Moyses teste Stephano, eruditus omni sapientia Aegyptiorum: quod egregiè ponderauit Oecumenius eo in loco. Et pleriq; ex veteribus Patribus egregiā operā nauarunt, & ad confutandos Gentiles, & ad propugnandos nostros, & ad confirmanda Fidei dogmata, Philosophorum armis vsi sunt, atque ab illis tanquam iniustis possessoribus multas veritates in vsum nostrum transtulerunt. Nam in adducendis platonis testimonijs ad nostra firmata, Græci veteres Patres multi sunt: vt, Clemens Alexandrinus, Iustinus, Eusebius: ex nostris verò præcipuè Augustinus, Thomas verò Peripateticam Aristotelis doctrinam, quam à iuuentute sua imbiberat, frequenter producit, vt nostra dogmata vel eleganter explicet, vel fortiter constabiliat. Hinc Basilius in homil. De humana Christi generatione: *Αἰτῶν τῶν ἐξ ἑβραίων μαθητῶν ἀγίων, ἵστορησῶν ἡμῶν.* Idem in Hexameron: *Οportet plerumq; nos ab alienis quandam Fidei confirmationem accipere ad bonorum operum demonstrationem.* Nam quemadmodum vites clauiculis sustentantur, ita & fides externis disciplinis fulcitur. Damascenus quoque tradit: *Si autem ab ijs qui foris sunt, decerpere quippiam vtile valuerimus, non aspernabile est. Efficiamur probati trapezita, legitimum, & purum aurum acruantes, adulteratum autem resitantes. Sumamus sermones optimos; deos autem ridiculos, & fabulas alienas canibus proiciamus. Nam plurimam ex ipsis contra seipos fortitudinè habere valebimus.*

Licere in explicanda Scriptura aliquid ex Ethnicorum lectione depromere.

Act. 17. 1. Cor. 15. Tit. 1. Oecumen. in cap. 7. Actorum, seu cap. 8. circa medium.

B. Basil. homil. 25. tomo 1. a medio. Idem homil. 5. in Hexam. circa finem, tomo eodem in princip. Simile Basiliij perelegas. Ioann. Damasc. lib. 4. cap. 19. ante medium. Sacer lector in libris Ethnicorum enoluentis qualis esse debeat, teste Damasceno.

XVII. CANON.

Esti à Iudæis & Rabbinis Grammaticæ Hebrææ, & dictionum significationes magna ex parte petere liceat: tamen, Ne, vt dici solet, sutor vltra crepidam, sensus Scripturarum sacrarum ab eis non sunt requirendi: *Cæci sunt, & duces cæcorum: cæcus autem si cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadūt.* Idcirco Iudæorum, qui post Christi aduentum scriptitarunt, & Sacras literas interpretari conati sunt, glossæ, interpretationes, siue sint Talmudicæ, siue Cabalisticæ, omnino sunt defendendæ, & contemnendæ à Catholico Sacrarum literarum tractatore: quia aut parum, aut nihil succi habent; aut, quod deterius est, magna ex parte nihil sunt aliud, vt Patres veteres testantur, quàm fabulæ, deliramenta, & humana figmentā ad obscurandas Scripturas excogitata, & ad offundendas tenebras clarissimis oraculis, quæ Christum concionantur; & ad debilitanda vaticinia, quæ Prophetæ de mystrijs Noui Testamenti præcinuerunt: vt latissimè superiùs ad satiетatem vsque comprobatum reliquimus. Audi Gregorium Nazianze. quid ille in Apologetico de Iudæis sentiat: *Quid autem de illis dicendum est, inquit, qui ad tertium genus pertinentes propter imperitiam, & quæ hanc comitatur temeritatem, instar suum aduersus quamcumq; doctrinam feruntur, & bonas veritatis margaritas pedibus proculcant?* Hæc ille? Cæterum Iudæorum scripta ad hoc tantum vtiliter legimus, vt firma contra eos argumenta ex his quæ tradunt confitemur.

CANON XVIII.

Diligentem, & studiosum Lectorem admonendum puto (ait Hieronymus) Si tamen scientia Scripturarum, & non vanis oratorum declamationibus ducitur, vt sciat omnia propè verba Hebræica, & nomina, quæ in Græca, & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumq; vitio deprauata. Hierony. in cap. Ezech. 40. non procul à princ. tom. 5. procul à medio.

Interpretationes & glossæ Iudæorum fugiendæ.

Matth. 15.

Glossæ Rabbinoꝝ quod tendant.

Quid de Iudæis senserit Nazianzenus Gregorius. Nazianzenus operis initio. Scire debet studiosus lector ac diligens, omnia prope verba Hebræica, & nomina quæ in Græca & Latina translatione sunt posita, nimia vetustate corrupta, scriptorumq; vitio deprauata.

Idem epist. 108. iuxta principium, rom. 3. prope initium.

Septuaginta interpretes Spiritu sancto pleni scripturas transferunt teste Hieronymo.

Græci codices & Latini Bibliorum tempore Hieronymi medicabant in numeris.

Que nomina propria versus LXX. interpretum, & totius Ecclesie iam ad inflexionem Græcam, siue Latinam emolliuit, ea non sunt ad Hebræam formationem reuocanda.

tentiam confirmans in præfatione in librum Paralipomenon, quam misit ad Domnionem, & Rogatianum, scribit: *Liberè vobis loquor: ita in Græcis, & Latinis codicibus hic nominum liber vitiosus est, vt non tam Hebræa, quam Barbara quadam, & Sarmatica nomina coniecta arbitrandum sit. Nec hoc Septuaginta interpretibus, qui Spiritu sancto pleni, ea, quæ vera fuerunt, transferant, sed scriptorum culpa adscribendum, dum de emendatis in emendata scripturam, & sæpè tria nomina, subtractis è medio syllabis, in vnum vocabulum cogunt; vel è regione vnum nomen propter latitudinem suam in duo, vel tria vocabula diuidunt.* Hactenus ille, doctè admonens, eos codices, qui tunc circumferebatur, siue Græci, siue Latini, multis vitijs fuisse deprauatos. Non tamen hoc in vniuersum de omnibus asseuerat, nec nos de nostris Biblijs emendatis id asserere aude debemus. Quod si quædam vitiosa verba in Græco, aut in Latino textu quis esse contendat eo tantum nomine, quod cum Hebræis vocibus in pronuntiatione, vel scriptione, vel terminatione non conueniat, vt pleriq; Rabbiorum sectatores, ac discipuli temerè asserere non verentur, is ad Canonem insequentem erit ablegandus: quia in illis non semper Græcus codex Hebræum sequitur, nec Latinus Græcū, aut Hebræum. Non ergo sequitur: Hoc nomen non profertur more Hebræo, aut nõ scribitur cum omnibus literis, quibus in Hebræo scribi consuevit, aut non habet terminationem Hebræam, ergo est corruptum, aut vitiatum, sicut nouelli Rabbini tradūt. Id tamen lectores admonendum puto, nomina propria, quæ vsus Septuaginta interpretum, & veterum Patrum cum tota Ecclesia, iam ad inflexionem Græcam, siue Latinam emolliuit, non opus esse ad Hebræam formationem reuocare. Durum est enim & auribus Latinis, & Græcis, pro Isaia, dicere Ieshauiah; pro Hieremia, dicere Iermeiah; pro Ezechiele, dicere Iechiel; pro Abdia, Hobaudiah; pro Iesu, dicere Iesuah, & pro Maria, Miriam; pro Cyro, Cores; pro Nabucho-

donosor, Nebuchadnesar; pro Hierusalem, Ierusalaim; pro Sabaoth, & Siõ, dicere Tcebaoth, Tcion; pro Sodom, & Gomorrhah, dicere Sedom, & Hamorrhah; pro Dario, Dariaues, & multis similia, quæ nostrorum nonnulli, etsi alioqui viri docti & prudentes, à Iudæis religionis prætextu decepti acceperunt, & in Ecclesiam Dei inuenerunt, atque illi tanquam egregium, & singulare munus obtulerunt; cum tamen reuera aut parum, aut nihil ad re facere, & tantum nouitatem sapere viderentur, & de illis cum Paulo dicere possimus: *O Timothee, depositum custodi; deuitans profanas vocum nouitates, & oppositiones falsi nominis scientia (siue falso nominata scientia) quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt.*

Quod si (vt Hieronymus ait) cum Hæreticis ne verba quidem cõmunia habere debemus; & VI. Synodus Generalis act. ii. tradat, omnino necesse esse, non solum secundum sensum sequi sanctorum Patrum dogmata, sed eisdem vocibus vti cum illis, nihilq; penitus innouari; quãto magis à verbis, & nominibus Iudæorum, qui per tinacissimè Fidei nostræ, & aduentu Christi reluctantur, abstinere debemus, qui huiusmodi vocibus nos ad Iudaismum reuocare conantur? Certè si rationem, aut auctoritatem sequamur, semper sententia pro nobis stabit. Nam in primis prouerbiū illud Platonis, quod de diuinis legibus non facile mutandis ille dicere solebat: *ἀνιῆται μὴ κινῆται*; id est, *Ne moueris quæ mouenda non sunt*, pro nobis facit: præsertim cum nobis iam contigerit, quod ille lib. 8. De legib. vt contingeret, desiderabat: videlicet vt leges haberemus à Deo latas, ex quibus ne apicem quidem liceat demutare. Idem dicendū est de vocibus istis, & nominibus proprijs, quæ iam per trecetos ante Christi crucem annos Septuaginta interpretes ad formam Græcam inflexerunt, quorum sententiam Hieronymus Latinè, & nostri veteres Patres secuti sunt, vt res esset fixa, & stata, nec exposita, vt à quoquam corrigi posset. Deinde ratio etiam porrigit, quod si Hebraica in linguam Græcam vertas

1. Timot. 6.

B. Hierony. Cum Hæreticis ne verba quidem cõmunia nos vult habere Hieronymus. VI. Synod. siue Constantinop. III. A verbis, & nominibus Iudæorum cur nobis cauendum sit.

Platonis Proverbiū illud: ἀνιῆται μὴ κινῆται, quid signifi- ficet. Idem Plato, suas leges quo loco haberi voluerit.

Prædicta nominum propriorum inflexio, quàm sit rationi cõsona.

nomina

Simile.

nomina propria Hebræa, non more Hebræorum, sed Græcorum esse enūtianda. Nam si v. g. dialogum Germanico idiomate conscriptum, aut Gallico, inter Petrum, Ioannem, & Bernardum habitum, aliquis in Italicam, aut Hispanicam transferret linguam, stultus esset, & cachinnos contra se excitaret, pro vocibus *Petri, Ioannis, & Bernardi*, quæ Germanicè dicuntur *Peter, Hans, Beren*, aut Gallicè *Pierre, Jean, Bernar*, integras in dictione seruandas, & non in Italicas *Pietro, Giovanni, è Bernardo*, vel Hispanicas *Pedro, Juan, y Bernardo*, contenderet esse reddendas. Certè hos vel Horatius, docere poterat, qui quod de verbis, vel nominibus Græcis loquitur:

Et noua, fictaq; nuper habebunt verba fidem: si

Græco fonte cadant parçè detorta.

Quod aptè nos de nominibus, quæ ex Hebræo fonte cadunt, rectè intelligere possumus, si parçè detorqueantur ad inflexionem Græcam, vt Græca in Romanam linguam. Deinde si auctoritas quaeritur, quæ maior quàm illa Septuaginta interpretum, qui per tria secula ante Christi crucem floruerunt? Auctor etiam libri Ecclesiastici, qui Græcè vertit Sapientiam Iesu Sirach, cum longè ante aduentum Domini scripsisset, & Iudæus esset, Hebræa nomina non nisi eo modo, quo pronuntiantur à Catholica Ecclesia, in Græcum eloquium conuertit. Adde etiam Euangelistas, & Apostolos, quorum nobis esse debet sacrosancta, & grauissima auctoritas, & à quibus non tantum credendi, sed etiam loquendi rationem discere debemus: certè ab istis nominibus, quæ nobis Iudæi obieciunt: vt, Ieshahiau, Iermijahu, & similibus abstinerunt; & pro illis

Ab Apostolis & Euangelistis non tantum credendi, sed etiam loquendi rationem discere debemus.

Act. 28. & Rom. 9. & infr. 10. & infr. 11. & infr. 15.

Ἰησαΐαυ, Ἰερμιαυ usurparunt. Lege Lucam cap. 3. & 4. & Ioannem cap. 12. & Paulum, qui frequenter citans Isaiam, eum semper *Ἰησαΐαυ* vocat. Lege etiam Matth. 2. & 27. vbi sub nomine Hieremiæ testimoniæ producuntur. Matth. quoque I. Ezechias Rex vocatur, non Iechezchiau. Nunquid dandum est Iudæis, melius illos no-

uisse nominum pronuntiationes, quàm Apostolos, & Euangelistas? aut nunquid est nobis ab Apostolis ad istos relabendum, & ab eis discendum?

Quo verò isti noui Hebræarum vocum pronuntiatores magis confundantur, audiant Iosephi, & Philonis testimonium; qui & Iudæi fuerunt, & Græcè, & Hebraicè doctissimi. Prior enim lib. 1. Antiquit. cap. 7. reddens rationem, cur Hebraicè nomina non Hebraicè proferat, respondet, Solere Hebræa nomina cum Græcè vertuntur, leniri, quo molliùs, & blandiùs sonent. Idem repetit lib. 2. cap. 1. vbi Edom, Hebræa vocem esse tradit; Græcos tamen solitos nominare Idumæa, quod vox hæc suauior auribus accidat. Et idem lib. 10. Antiquitatū, cap. 1. & 10. *Ἰσηΐαυ προφήτην* vocat, non Ieshahiau; & Ezechia, non Iechezchiau. Et cap. 10. Ieremiam non Iermijahu. Et lib. 2. de Antiquitatib. cap. 5. & lib. 9. cap. 13. Pascha, non Pesach pronuntiat? Sicut & Philo lib. De peregrinat. Abraham. Nec opus est dicere, Saron, Iehudah, Ahaz; cum Samaria, Iudæa, & Achaz proferatur vel ab ipsis. Nec Damesech, Sed, Damascus. Philo quoque De Cherubim, & Romphæa, & lib. De ebrietate, Hieremiam, & Isaiam, Sodomam, & Gomorrhah profert, non Sedom, & Amorrhah; quæ nobis portenta verborum esse videntur, & prodigiosus stridor. Isai & Iesse eiusdem parentis Dauidis est nomen varijs punctis distinctum. Et Septuaginta interpretes semper vertunt Iesse: & Iosephus lib. 6. de Antiquit. Iudaicis cap. 9. & 10. Iesseum nominat. Adde Euangelistas, vt Matthæū cap. 1. Lucam cap. 3. & Act. 13. & Paulum Rom. 15. & in fine Psalmi 71. habetur: *Finite sunt laudes Dauid filij Iesse.* & Iesus filius Sirach cap. 45. & Hieronymus ipse frequenter voce Iesse vertit. Non sunt ergo audiendi, qui nos reuocant ad nomen Isai. Postremò aduerte, quosdam Alphabeti literas aliter atque modo proferatur, olim pronuntiatas fuisse, vt per asperum, leniter per accentum dictum raphes, ph pronuntiabant, vt docent ex pla Pharaonis, Phinees, Phafga, Philisthim,

Iosephus histor.

Idem. Edom Idumæam Græci cur proferant teste Iosepho.

Idem. Idem.

Philo Iudaic. tom. 1. Idem ibidè.

Idem ibidè.

Judic. 13.

Pharisei, Phares, & Phafeh: quæ modo durius, vt duplices proferuntur, quia dagesantur, Paro, Pinchas, Pisga, Peleschim, & Pascha, Peruschim, Peres. Item elementum P chet, quod modo asperius profertur ac densius, mollius illo seculo pronuntiarum solitum per Raphes, indicant LXXII. viri, qui Eua, Noë, Henoch, Nahum, Habachuc, & Phafeh, & Phinees, & Ahtas, & Manue pater Samsonis, verterunt in Græcum; cum nunc Hebræi durius pronuntiant quasi per daghes Chaua, Noach, Chanoach, Nachum, Chabachuc, Pefach, & Pinchas, & Achias, & Manochë, & similia multa: vt, Achaz, Achab, Chebron, Hiericho. Varium ergo Hebræorum elementorum sonum. pro tempore extitisse, nemo æquus arbiter inficiabitur. Addam & illud, vno, & eodem seculo. aliter proferre iudæum Occidentalem, & aliter Orientalem; & inter Occidentales aliter Hispanum, aliter Gallum, aliter Germanum, & alio modo Italum: vt tota ista noua pronuntiatio nominum propriorum Hebræorum inconstans profus sit, & incerta, & ab vsu solo pendens, Quæ peres arbitrium est, & vis, & norma loquendi, vt Horatius dixit. Alterum est, quod cum recens sit punctorum inuentio, intelligimus, veteres Hebræos, & LXXII. interpretes aliter interdum, & sub alijs vocalibus nomina pronuntiare solitos fuisse, atq; modo subiectis punctis pronuntiantur. Inde est quod pro Cyro, Cores; pro Dario, Dariaues; pro Nabuchodonosor, Nebuchadnefar; pro Iesu, Iesuah; pro Messia, Mefchiach; pro Maria, Miriam; sicut pro Madian, Midian; & pro Hierusalem, Hierusalaim: in quibus cum eadem literæ radicales seruentur, puncta subiecta interdum in causa sunt; vt aliter olim, aliter modo proferantur.

Vanum est ergo, quod Valla vult in nominandi casu dici Mariam indeclinabile per casus, vt Abraham, & accētū in vltima; quia sic Græci habent Mæpīam. Sed certè cum Hebræa sit vox, & duabus syllabis constet, legendū esset Miriam, non trisyllabum Mariam Græcè. Et vt Hebræis Ioseph, & Iacob ad nostram rationem inflectuntur; vt di-

cantur Iacobus, Iosephus: ita ab Hebræa voce Miriā inflectamus Mariā, Mariā vltima correpta, sicut Marius; & Lucia, & Anastasia, vt Græci Luci, & Anastasius. Idcirco mirum nō est, si, cum Hoaias Græcè profertur cū aspiratione, sine illa Latine Isaias dicatur: quia & interdum quod illi sine aspiratione proferunt, nos cum illa pronuntiamus. Illi enim ἠσπασίων dicunt, & ἠσπασίον, nos cū aspiratione trophæū, & triumphum. Similiter quod Græci pronuntiant Ezecia, & Ezeciel sine aspiratione per K. nos cū illa Latine proferre soliti sumus Ezechiam, & Ezechiel. Rectè ergo Cicero in Oratore dixit: *Vsum loquendi populo concessi, sciētiam mihi reseruauit*; docens, se indoctā consuetudinem in addenda, vel detrahenda aspiratione secutum. Præstat igitur cum Septuaginta interpretibus, & cū doctissimo Hieronymo nostro, & veteribus Patribus, qui illos imitati sunt, propriorum nominum pronuntiationes sectari, quia in perpolitio, & eruditissimo seculo floruerunt.

CANON XIX.

Plerumq; nomina Hebræa iuxta consuetudinem Græcæ, vel Romanæ lingue inflectuntur: quod in quamplurimis præstitit Iosephus historicus, qui non veretur dicere, Adamum, Abrahamum, Dauidem, Salomonem, Absalomum, Achamum, Ioramum, Hiramum, Melchisedechum, & ita de reliquis. Inseruit autem plurimum hæc inflexio ad maiore casuum cognitionem, & significationem accipiendam: in quo sæpè Hebræa deficiunt, quia casus non habent, etsi articulos habeant, quos de more nominibus præfigunt: quibus cum Latini careant, non ita facile nomen indeclinatum indicat casum, sicut declinatum, sed orationem reddit ambiguum. Hanc regulam tradit Origenes in cap. 16. ad Rom. in illud. *Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius*, scribens: sed & Lucium quidam perhibent esse Lucam, qui Euangelium scripsit, pro eo quod soleant nomina interdum secundum patriam declinationem, interdum etiam secundum Græcam, Romanamq; proferri. Et tom. 5. in Ios. in id: *Fuit homo missus*

Cur quædam nomina propria Hebræi cum aspiratione, Latini sine illa pronuntiant.

Cicero.

Plerumq; nomina Hebræa iuxta consuetudinem Græcæ, vel Romanæ lingue inflecti solent. Hæc inflexio vsu quem præstat.

Origen. lib. 10. in epist. ad Rom. prope finem, tom. 2.

Idem eodē. Ioan. 1.

à Deo,

Horatius in Arte haud procul ab initio. Vnde cōstet veteres Hebræos, & Septuaginta interpretes alia quam recentiores, secutos esse in interpretandi rationem.

Contra Laurentium Vallam.

B. Hierony. tom. 9. Act. 7. & 9.

1. Reg. 10. Nomen Saul in tribu Beniamitica familiaris habebatur, teste Hieronymo.

Leges Commentariorum quales esse debeant.

Prima lex.

Hierony. in c. 7. Zacha. in fine, tom. 6. Secunda.

Origen. lib. 3. tom. 2.

Tertia.

à Deo, nomen illi Ioannes: Inuenimus ergo, inquit, in interpretatione nominum, Ioannes. Et inuenimus particulam Ioseph sumptam, sine nes, quod idem valere putamus, atque Ioannes. Quoniam alia quoque Nouum Instrumentum Hebræorum nomina Græcè reddiderit, forma Græca pronuntians ipsa, veluti pro Iacob, Iacobum; pro Simeon, Simeonem. Hieronymus quoq; in principio epistolæ ad Philemonem: Neque verò putandum est, vt à simplicioribus Latinis legitur; Saulum antè dictum esse, & nō Saul: quia & de tribu Benjamin erat, in qua hoc nomen familiaris habebatur. Siquidem & ille Saul, Rex Iudææ, persecutor David; de tribu Benjamin fuit. Quod autem Saulus à nobis dicitur, non mirū est Hebræa nomina ad similitudinem Græcorum, & Romanorum casuum declinari: vt sicut pro Ioseph Iosephus, pro Iacob Iacobus: ita pro Saul quoq; Saulus in nostra lingua, ac sermone dicatur. Hactenus ille: quæ sanè ad fugiendas nouas Hebræorum propriorum nominum formas, quas in sua propria habet lingua, multum deseruiunt.

XX. CANON.

Leges cōmentariorum, quæ in Sacras literas à Catholicis tractatoribus conscribuntur, tales esse debent, vt nec illis immoderata affectetur breuitas, quia sæpè illis accedit obscuritas, ita vt ad cōmentarios intelligēdos nouis opus sit cōmentarijs: nec rursus prolixior sermo, maximè politus, & phaleratus, spectari debet, præsertim in reb⁹ apertis, & quæ expositionis lucem nō desiderant; ne aut multitudine verborum obruatur lector, aut eloquētiæ studiū affectetur. Pulchrè dixit Hieronymus: *Cōmentarios scribimus, quorū officium est, præterire manifesta; obscura differere.* Deinde si cū loco, quem explicamus, aliquid sit in Sacris libris contentum, quod dissideat, nō est à Catholico tractatore dissimulandum: vt tradit Origenes in Epistolam ad Rom. sed dāda est opera vt elucidetur, & in cōcordiā redigantur, quæ dissidere, & in specie repugnare videntur, non tantum in Scripturis, sed etiam in veteribus Patrib⁹, si id cōmodè fieri queat. Ad hæc recta est exponendi ratio, & à maiori-

bus probata, si noua veteribus confirmantur; & si nouis vetera illustrentur. Rursus non detrectanda diligens de vocibus, siue Hebrææ, siue Græcæ, siue Latinæ lingue disputatio, si ad rem facere videatur: vt sæpè Hieronymus, Basilus, Nazianzenus, atque alij Patres magna cum laude fecerunt. Cæterum in his illud cauendum, Ne quid nimis. Nam quidam nostro seculo Hebrææ lingue studiosi, tantam in coniugandis verbis Hebraicis operam, & studium in suis Commentarijs posuerunt, vt lectores potius à se abarcere, quàm conciliare videantur. Prodest etiam sæpè veterum Patrum producere explanationes; vt ex illis colligamus quid circa illum locum vetus senserit Ecclesia, cui nos meritò accommodare debeamus. Nec enim Christi fides, aut eius verbū in nos solos uenit, vt nos primos credidisse, aut ad nos solos Scripturas interpretari spectasse debeamus: sed cum ætate posteriores simus, iure fidē, & sensum Scripturarum à maioribus traditum accipere compellimur. Qua in re grauius à nonnullis peccatum est, qui Patrum scripta aut non legentes, aut non magnificantes, tam icinē Sacras literas interpretati sunt, vt nusquam in prolixis suis Commentarijs aut Cypriani, aut Hieronymi, aut Basilij, vel Augustini, vel aliorū Doctorū mentionem fecerint. Contra verò vitium esset, in singulo quoq; verbo, & vbi res non magnopere postularer, multos testes proferre.

Permissum etiam est, ex profanis, vel externis Scriptoribus nō nihil proferre, quo nostra vel ornemus, vel cōfirmemus, vel illustra magis, & dilucida reddamus: siue illi sint Philosophi, siue Historici, siue Poætæ, siue Oratores; præsertim verò si, quantum nostra illorum scriptis, vel legibus, vel moribus antecellant, comprobemus. Hoc autem sobriè, & parcè agendum est, vt Paulus suo exēplo nos docuit, qui prædicando, & scribendo ter tantum hoc fecisse legitur. Alioqui si nimius sis, & multa ex illorum officina congeras, Diuinos codices per humanitus partam sapientiam interpretari

Quarta.

Terent. in Andr. act. 1. scen. 1.

Non negligenda, imò magni pendenda veterum Patrum auctoritas. 1. Cor. 14.

In producendis testimonijs Patrum duo extrema vitanda sunt.

Seculares auctores adhibendi, sed modicè.

Act. 17. 1. Cor. 1. 5. Tit. 1. Gentilium Scriptorum vsus frequentior quid incommodi habeat.

videberis,

videberis, & per ea, quæ naturalia sūt, quæ supra naturam sunt posita, explicare: quod absurdum est, & rationi minimè consentiens, quia ea ratione quod supra naturam est, naturale fiet. Præterquam quod Infideles à nostra amplectenda religione impediuntur, cum viderent sua tanto in pretio à nobis haberi. Simplicibus quoque, & fidelibus lectoribus molestia ingereretur, qui candida quadam, & plana Scripturæ interpretatione, vel ex alijs verbis Dei locis, vel ex Patrum lectione petita delectantur. Dixi autem a principio de commentarijs, qui à Catholicis tractatoribus eduntur. Nam illis qui à Paganis, vel Iudæorum Rabinis, vel ab Hæreticis scribuntur, legem non præscribimus: nam tales si à Fidei regulis deuiant, non sunt à nostris vel attingendi, vel citandi, vel cum nostris eorum dicta, & interpretationes infarciendæ, nisi firmis, & apertis rationibus quam primùm iugulentur.

Quemadmodum veteribus Patribus moris fuit magno cum fructu facere: nam & aliena apertè confutarunt, & nostra validè corroborarunt. Quare qui secus hodie facerent, merito in Fidei suspitione apud bonos omnes venirent; & cisternam, & foueam aperirent, in quam si bos, aut asinus caderet, domini cisternæ pretium iumentorum lege Dei reddere cogerentur. Hac in parte olim magnus Hieronymus, et si Hæreticorum malleus, & Catholicorum doctissimus, apud quosdam ex Catholicis malè audire cepit, quod allatas Iudæorum, vel Hæreticorum opiniones interdum, aliò proferans, non confutauerit. At ille ad abolendum hanc maculam, legibus se Commentariorum excusauit, in quibus liberè multorum recitantur commentationes, interpretationesq;. Lege illum, si placet, in præfatione lib. 1. Commentariorum in Hieremiam. Si tamen veritatem amamus, & illam nostris affectibus anteponimus, tutius, & consultius egisset, si vel falsas illorum commentationes, & explanationes subito refutasset, vel ab illis recitandis abstinuisset, ne vel minimi scandali

Exod. 21.

Hierem. tomo 5.

accipiendi ansa & occasio cuiquam præberetur. Quædam tamè sunt tam apertè falsa, & absurda, vt simplex eorum enarratio instar cõfutationis pio & prudèti lectori haberi possit ac debeat.

XXI. CANON.

Paraphrasis, quæ & metaphrasis dici solet, quæ ea quæ paullo obscurius, vel durius dicta sunt, elucidamus magis, & apertius explicamus: & quam Quintilianus non tantum vult esse nudam interpretationem, sed circa eisdem sensus certamen & æmulationem, laude sua & fructu non caret, si paraphrasis proprietates in ea obseruentur, de quibus Themistius in præfatione Posteriorum Aristotelis, & in præfatione librorum de anima hæc insinuare videtur, quicquid paraphrasi, seruata sensus integritate, proluxa & in longum effusa substringere, & concisa liberè dilatare, atque ampliari, omissa supplere, hiantia explorare, inuoluta, & obscura apertis, & perspicuis verbis illustrare & decora sermonis elegantia exornare, & ea, quæ inter se dissita sunt, & nullo ordine disposita, connectere atque coniungere, quo studio inter veteres delectati sunt, qui paraphrasticam translationem pressam & strictam, & quæ translationi quæ proxima est, quia totidem ferè verbis absoluitur. Secuti sūt inter Hebræos Onkelos in Pêrathecum, Ionatas in Prophetas, & Ioseph in Psalmos & Salomonem, & alios libros qui Hebraicè Ketubira, & Græcè agiographa vocantur, & Targum, hoc est interpretationem paraphrasticam in vniuersum Vetus Testamentum Chaldaica lingua ediderunt. His antiquiores LXXII. interpretes quosdam locos paraphrasticè reddiderunt, sicut etiam Euangelistæ, vt autor est Hieronymus in libro de optimo genere interpretandi, quia obscurius ad literam reddebatur. Placuit etiã inter Græcos hic modus interpretandi Gregorio Neocesariensi, Originis auditori, Thaumathurgo appellato, qui metaphrasim fecit in Ecclesiastem Salomonis, vt Hieronymus testatur in caput quartum Ecclesiastes: nec non è recentioribus nonnulli id genus

Paraphrasim siue metaphrasim in Scripturis quatenus sectemur. Quintil. libro 10. c. 5. Eius proprietates ex Themistio.

Onkelos, Ionatas, Ioseph. Chaldaea versionis autores.

Hieronymus epist. 101. tomo 2. in finem.

eluci-

Albertus Carporum Comes.

elucidationis non infeliciter nostra atate sunt consecrati, quamuis Albertus Carporum Comes, spectata nobilitatis & doctrinæ vir, hanc rationem explicandi diuinos libros in Erasmo damnauerit, quod periculum esse illi videretur, ne homines fastidita subrustica oratione Noui Testamenti, illius paraphrases pro Euangelij & Pauli Epistolis legerent.

XXII. CANON.

Diuinaorum voluminum in capita & partes diuini commodioris doctrinæ, & disciplinæ gratia excogitata est & inuenta. Hæc partitio atque distinctio quando primum Scripturis accesserit.

Diuidendi artificium per partes, siue per Capitula distinctum, ad commoditatem docentium simul atque discipulorum inuentum est; vt quod simul totum vel vno contuitu vel tradi, vel apprehendi non poterat, diuisum in suos articulos iuxta rerum partibilitatem analogiam, & traderetur commodius, & explicatius disceretur. Non est ergo ignorandum, hanc numeralem capitulum distinctionem, quam cernimus in Biblijs omnibus, non antiquam, sed recentem esse. Nam ante quingentos annos nullus inter Hebræos, siue Græcos legitur Diuinæ locos Scripturæ certo capituli numero citasse, præter Psalmos; quibus numeros adiectos fuisse à Septuaginta interpretibus, testis est Hilarius in præfatione Psalmorum: testis est & liber Actuum Apostolorum, vbi primus, secundum aliquos, vel secundus, secundum alios, Psalmus producit. Veteres denique Patres testantur, qui quinquagesimum psalmum, vel quadragesimum, vel 118. nominare solent. Quare omnium, quæ nunc in Hebræis, & Græcis exemplaribus capitulum diuisiones, ac numeribus sunt accepti: siquidem veteres Patres Scripturas non partiebantur enumeratione capitulum, vel numerorum recitatione, sed per allegationes particularium historiarum. Vnde Augustinus dixit se scripsisse à principio Geneleos vsque ad primorum parentum de paradiso expulsionem: hoc est, iuxta morem nostrum loquendi, in priora tria capita Geneleos. Et Gregorius ait se exposuisse à principio libri Regum vsque ad Dauidis Regis vñtionem: hoc est in priora quindecim capita primi libri Regum. Nemo

B. Hilarius. Act. 12. Psalmos primum numeris fuisse distinctos, vnde confet. Sacros libros quam tenuerint partiet rationem veteres Patres.

August. lib. 2. Retract. cap. 24. tomo 1. initio.

D. Greg. in prologo lib. 1. Regum, sub initium, tomo 2. circa finem.

ergo miretur, si in lectione Patrum nunquam eiusmodi citandi rationem per capitula inuenire potuerit. Tale quoque partiendi modum fuisse olim apud antiquos Hebræos per sententias, commata, membra, & versus diuisos, & interuallis quibusdam distinctos, autor est Hieronymus in præfatione libri Paralipom. & lib. Isaia, vbi agit de Apollinari: asseritque se ad legentium commoditatem easdem commatum incisiones, & interuallorum distantias in sua seruasse editione. Tamen Helias Leuitas in præfatione libri Massoreth, ex Rabinorum sententia affirmet, totam legem fuisse quasi vnum passum, hoc est vnam sententiam, in qua diuersa cohærebant sine vlla versus distinctione: & hanc 436. annis post vltimum Verbis Sanctæ excidium à Iudeis Tiberitis fuisse in multos passum, hoc est versus, & sententias diuisam.

Quicquid autem sit de hac opinione, illud constat, per multa ante secula per Septuaginta interpretes Biblia translata in Græcam linguam cum commatis, & distinctionibus. Græci verò veteres, & Latini Patres, pari dictionum numero versus distinxerunt, in quolibet versus sex dictiones, siue monosyllabas, siue polysyllabas ponentes, vt indicat Augustinus in libro quæ inscripsit: Speculum Scripturæ, vbi pro vno versus sex dictiones, pro duobus duodecim, pro tribus decem & octo assignat. Atque hanc fortassis versus rationem expendens Hieronymus, tradit, Originem scripsisse in Cantica Cantorum versus ferè viginti millia; & Nazianzenum opera sua conclusisse versus triginta millibus; & Hilarium in Commentarijs Psalmorum, ab Origene in Psalmos versus accepisse mille & quadraginta. Et Diogenes Laërtius refert Aristotelicorum librorum summam contineri sub versus quinquies mille, trecentis & triginta. Iudæi tamen non sic distinxerunt versus suos iuxta numerum dictionum, sed longiores, aut breuiores: ducti auctoritate, virorum Synagogæ, qui sancto afflanti Spiritu sic Scripturas distinxerunt.

B. Hieronymus. tom. 3. Idem tom. 5. initio.

Helias Leuitas. Scripturæ quo primum tempore in sententias versusque ceperint à Iudæis distingui fecundum Rabinos. Passum Hebræis quid.

August. tomo 3. circa finem.

Hieronymus ad Paulam.

Idem lib. scripto. Ecclesi. tom. 2. Idem.

Diogenes Laërtius.

Quo modo Iudæi distinxerunt versus suos.

Iuxta

Quatuor Eu-
uangeliorum
in partes va-
ria distribu-
tio.

Secunda di-
uifio.

Matthaus.
B. Hilar.
Christianus
Druthmar.
Suidas.
Ammonius.
Eusebius.
Euthymius.
Marcus.
Suidas.
Euthym.
Oecumen.
Lucas.
Idem.
Euthym.
Ambros.
Beda.
Ioannes.
Ioan. 8.
Oecumen.
Euthym.
Andreas Ca-
sariensis Ar-
chiepiscop.

Quid sit Col-
lectio.

Iuxta illum igitur diuidendi morem à veteribus Patribus vsurpatum, Tacianus, Ammonius Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis Euagelia in sua capita distinxerunt; & Matthæu quidem in capita 353. Marcum in cap. 235. Lucam in cap. 343. Ioannem in capita 232. Non tam respicientes ad veram Euangelij partitionem, quam indicantes locos consonantiæ Euangelicæ, in quibus Euangelistæ consona inter se scripserunt. Præter illos Hilarius, Matthei Euangelium distinxit in Canones XXXIII. Christianus Druthmarus in Canones XLVII. apud Latinos recentiores in XXVIII. iuxta Suidam, in Titulos LXVIII. Capitula autem 355. sicut Ammonius, & Eusebius. Euthymius siue Oecumenius in capita 68. Marcus iuxta Latinos habet 16. capita: Græci apud Suidam partiuntur in Titulos XLVIII. (sicut Euthymius, & Oecumenius) & in capita 55. Lucas verò iuxta Latinos in capita 24. Oecumenius, & Euthymius in cap. 83. Ambrosius in Titulos CLXIII. Beda in capita 92. Ioannes à nostris diuiditur in 21. capita. Oecumenius & Euthymius, nō enumerato titulo de muliere in adulterio deprehensa, in 18. capita, vel Titulos. Et Arethas refert Andream Archiepiscopum Cæsariensem librum Apocalypsis in partes viginti quatuor, & harum singulas in tria capita: ita vt vniuersæ simul essent 72. capita. Cùm ergo noua sit, & recens hæc per capita distinctio, & ad commoditatem docendi à Latinis, & Græcis Patribus excogitata, elicimus, posse nos interdum, si ratio, & autoritas patrocinentur, præcedentia superioris capituli verba cum prioribus sequentis connectere, & si meliorem, & solidiorem sensum præferat, explicare, & vel priori capiti, vel sequenti eiusmodi verba tribuere, atque applicare.

Præter diuisionem, quæ totum in partes secatur suas, est etiã collectio, quæ peculiare diuisarum partium summas strictis titulis, siue inscriptionibus, quæ capituli initio præfiguntur, colligere solet, quibus veluti oculis singulorum capitulum frontes exornat, ac il-

lustrat. Quæ quia multiplex, & varia esse solet, & à diuersis autoribus excogitata, cum non sit de textu: in primis docemus, nullam eiusmodi titulos auctoritatem habere, & interdum ab indoctis hominibus, imò etiam ab Hæreticis ad imponendum Catholicis, & sua illis dogmata persuadenda intrusi sunt & ingesti: à quibus diligentes, & studiosi lectores sibi cauere debent. Certè ante aliquot annos per Paulum III. prohibita fuerunt eiusmodi capitulorum inscriptiones, quæ in Biblijs à Roberto Stephano anno 1534. impressæ inueniebantur: nam illarum plurimæ Lutheranismum, & nouitates hæreticas spirabant.

XXIII. CANON.

Commodam partiendi libros, siue sacros, siue profanos, rationem præstare, haud est cuiq; facile, ac peruium, sed vt sapientes tradunt, difficile, & arduum. Etenim vt diuidendi arte ille abutitur, qui diuisum in sua omnia membra nō partitur, sed in ea aliquod necessarium desideratur; aut cum membra diuidentia superflua sunt, & in vnum & idem coincidunt: ita sanè peccatur ab illis, qui aut membra, in quæ aliquid diuiditur, generalia, atq; indistincta, quæ ferè minimam lucem adferunt, efficiunt; aut qui in minutissima, & minima fragmenta distribuunt: vt magnus Plato in dialogo 16. qui ciuilis, siue de regno inscribitur, docet. Rem propositam illustrabo exemplo, quo dilucidior lectori reddatur. Panis cum integer, & indiuisus edi nequeat, quo commodius edi possit, necessario frangendus est: duplexq; vitium in eiusmodi fractione contingere posset, si vel in partes grandiores diuideretur, vel rursus in minutissimas particulas, quæ aciem oculorum, & digitos effugeret, & quasi in micæ quasdam coteretur. Similiter in phasianio ad manducandum proposito peccaretur, si vel in maiora frustra, vel in frustula minutissima secaretur. Quare modus in vtròq; distribuendo seruandus est, vt res edenda ad manducantem proportionem habeat, & comoda manducationi reddatur. Si ergo sapimus, panis in mediocres partes esset scindendus;

Ea est non vna, sed multiplex.

Eandem Sacris libris adhibitam, nihil valere, & quamobrem.

Idoneam libros siue sacros, siue profanos, partiendi rationem difficilem esse, & arduam, sapientes tradiderunt.

Plato.

Exemplum accomodum.

& pha-

& phasianus corpus per suas iuncturas in singula membra distribuendum, & in tales partes moderatas reddendum, quæ edentis commoditati deseruiant. Ad eum sanè modum veritas, quæ in suas species, vel differentias partienda est, siue quilibet liber profanus, vel Canonicus existat, nihil refert, qui exponendus venit, tanquam corpus quoddam est considerandum, & eius partes tanquam membra, in quæ distribuitur: ita vt neq; maiores æquò sint, & rem indistinctam, & confusam relinquunt; neq; per aliud extremum in partes minutas, quæ infinitæ, & innumerabiles quodammodo existunt, dissecandum est; ita vt nullum penè extet libri qui exponitur verbum, in quò aliqua subdiuisionis particula non cadat. Nam hoc sanè valde molestum est lectoribus, tædiumq; affert: quoniam natura nostra tantam diuidendi subtilitatem non patitur. In hanc autem diuidendi rationem Scholastici Doctores præcipue impegerunt; qui siue Philosophicos Aristotelis libros cõmententur, siue Sacra, & Canonica volumina interpretentur, infinitam diuisionum, & subdiuisionum filuam afferunt, quæ meo iudicio quam minimum vtilitatis, vel commoditatis adferre solet. Vnde & veteribus Patribus tanta partitionum multiplicitas ignota fuit. Proinde declinato vtròq; extremo, media via amplectenda, atq; tenenda est. Siquidem vt ille dixit:

Medium tenuere beati;

Et alter:

Medio tutissimus ibis.

Cæterum quo hæc vtilius percipias, proponam alterum ex Veteri, alterum ex Nouo Testamento exemplum, vt in eis vtilem diuidendi rationem addiscas.

Perpède in primis diuisionem libri Ecclesiasticis, in quo Salomon omnia citra Deum meram esse vanitatem contendit probare. Nam vbi ostendit in genere, hominem vniuersam esse vanitatem, proferens illam sententiam: *Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas:* qua sententia percillitur homo, qui omnes in se vanitates complectitur, & proprie est vanitas vani-

tatum, descendit postea ad species huius vanitatis, & illa docet inueniri in omnibus, quæ ab homine vehementi desiderio expeti solent, siue sint scientiæ, & disciplinæ, quarum appetitum vanum esse concludens, cap. 1. ait: *Qui addit scientiam, addit & dolorem.* Deinde cap. 2. deliciarum, & corporarum voluptatum vsu vanum esse docet. Tertio cap. longæuitatis, & diuturnæ vitæ desiderium reprobatur, dicens: *Omnia tempus habent, & suis spatijs transiunt vniuersa sub cælo. Tempus nascendi, & tempus moriendi.* Cap. 4. & 5. vanum esse docet auctoritatis, & dominationis ambitum. Quinto, appetentiam diuitiarum reprobatur, & mala quæ secum afferunt: & hoc exequitur ab eo loco 5. capituli: *Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole, &c.* & extendit per totum caput 6. Septimo, præscientiâ futurorum, & vim coniectandi futura detestatur: *Quid, inquit, necesse est homini maiora se querere, cū ignoret quid conducat sibi in vita sua, numero dierum peregrinationis suæ & reliq.* Cap. 8. à medio, & per totum 9. caput, studium laudis, & famæ immortalis desiderium, vt vanum agitat: *Vidi, inquit, impios sepultos, qui etiam cū adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum: sed & hoc vanitas est.* Octauo loco, per partem postremam cap. 8. & totum 9. insectatur fortunæ, siue vitæ fortunatæ ardorem, & desiderium. Nono, virtutis corporeæ, siue fortitudinis appetitum reprehendit à medio 9. capituli per totum 10. *Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine.* Postremo, floridæ iuuentutis comoda & vtilitates cap. 11. pulchra oratione detestatur, dicens: *Lætare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tue, &c.* quæ omnia lata oratione Salomon prædicto libro persequitur, & imminentem mortem, quæ fugacem indicat iuuentutem, multis, & illis elegantibus, metaphoris describit. Sed pulchro fine librum concludit, dicens: *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est enim omnis homo.* Quisquis em̄ à tot vanitatibus euadere cupit, Deum timeat, qui cuncta quæ fiunt, adducet in iudiciu.

& man-

Scholasticorum Patrum infinita partiendi methodus notatur.

Eiusmodi Partibus fuit ignota veteribus.

Horatius.

Ouidius.

Ecclesiasticis Salomonis argumentum quod.

Eius libri apta diuisio.

Catholica
Ioannis epi-
stola prima
quò tendat.
Commoda
eiusdem par-
titio.

& mandata eius obseruet, & voti sui
compos efficietur.

Epistolæ verò Ioannis Catholicæ,
cuius argumentum est Fidei confir-
matio, & excelſi nostri status, ad
quem per Christum renati sumus &
euecti, cognitio, hæc est optima diui-
ſio: quæ sicut constat quinque capiti-
bus, ita in quinque partes distribu-
i potest. Nam cap. 1. de prima iustificatio-
ne per verbum fide susceptum, & in
ea mansionem, quæ sit per opera bo-
na, differit. Cap. 2. agitur de secunda
iustificatione, qua iustus indies iu-
stior redditur, manens in ea per obser-
uantiam mandatorum, & errorum fu-
gam, vt præmio & corona remuneretur.
Cap. verò 3. de iustitiæ præmio
tractat, propter quod peccatum fu-
giendum est, & opera dilectionis pro-
ferenda, & mundus iste contemnen-
dus atque calcandus. Cap. 4. de er-
roribus qui circa fidem, & proximi
dilectionem contingere possunt, qui-
bus proposito præmio spoliatur, fe-
riò tractatur. Postremo cap. utilitates
fidei, ac dilectionis, & custodiæ man-
datorum Dei commodè explicantur;
& peccatum ad mortem, pro quo o-
rantes nil impetramus, cum cultu ido-
lorum fugiendum persuadetur. Tota
hæc epistola affectibus amoris, & fi-
dei referta est, & verè dilectio discipu-
lo digna. Atque hæc quidem commo-
dæ, & aptæ diuisiones videri possunt.
Neque mirari debes, lector, si vnus,
& eiusdem libri variæ à diuersis Au-
toribus fiant partitiones. Nam ecce
tibi Augustinum, quum septem ani-
mæ gradus enumerasset lib. De quan-
titate animæ cap. 35. eleganter ita sub-
iungit: *Nunc ideo, inquit, volui tot ista
signare vocabulis, ne te moueat, cum
alij alijs nominibus eadem vocant, aut a-
liter etiam partiuntur, & ob hoc aut
istud, aut illud improbes. Innumerabilibus
enim modis eadem res & appellari, & di-
uidi possunt rectissime & subtilissime.
Sed in tanta copia modorum vitur quis
que, quo se congruenter vti existimat.*
Hæc ille magnus vir. Ideò mirari nõ
debemus, si vnus & eiusdem libri di-
uerſæ fiant à diuersis Autoribus diui-
siones.

Qualis sit
hæc epistola.

CANON XIII.

Libris sacrosanctæ Scripturæ, qui ad
hominem erudiendum, & sanctifican-
dum à Spiritu sancto per viros pro-
batissimos dictati sunt atque conscri-
pti, vehementissimè illi abutuntur, qui
ad res ridiculas, & vanas atque profa-
nas huius seculi traducunt. Certè Theo-
pompus insignis orator, vt autor est
Iosephus in Antiquitatib. cæcitate mē-
tis percussus fuit; quòd in libro pro-
fano mysteria sacre legis proderet:
& Theodectes Tragicus, quòd in tra-
gedia quadam Scripturæ verbis abu-
teretur, oculos penè amisit: nec libe-
ratus est, donec, mutato consilio, de
libro suo expunxit. Tales similes sunt
Regi Nabuchodonosor, qui vasa tem-
pli diripuit, & in Babylonem tran-
stulit, vel Regi Balthasari eius nepoti,
qui in profano conuiuio illis vasis
abusus erat nocte antequam trucidar-
etur: Certè ille vasa templi diripit,
& in Babylonem transfert, qui sacra
Dei verba à proprio sensu detorquet,
& verum earum sensum occultat, vt
carni, & mundo, quæ in Babylone re-
gnant, seruire possint. Abutitur ve-
rò illis, qui alienis, & peruersis sensi-
bus delectatur, & vanas, & pernicio-
sas cogitationes confirmat suas: vt
faciunt excæcati Iudæi, & pertinaces
Hæretici, quia sua somnia, & spur-
cissimas opiniones Scripturarum ver-
bis circumuestiunt. Porro hæc vasa
sicut per Cyrum illorum Regum suc-
cessorem templo Dei restituta fue-
runt: ita viri sancti faciunt, qui Iudæi-
cos, & carnales sensus confutant, &
legitimum Catholicum sensum illis
restituunt. Prudenter ergo in Conci-
lio Tridentino cautum est, ne quis-
quam tanto se sacrilegij crimine in-
uoluat, vt in verbis vitæ mortem sibi
accersat sempiternam. Quòd planè
flagitium illi perpetrant, qui ad vene-
ficia amatoria, siue ad incantationes,
siue ad occultandam, siue ad iniuste
denegandam in iudicio veritatem, si-
ue ad homicidium perpetrandum, si-
ue quouis alio modo ad adiuuandos
cacoædemonis conatus, siue ad iocos,
& risum excitandum, sanctis Diuinæ
legis testimonijs abutuntur.

Scripturas
Diuinas ad
erudiendum
& sanctifican-
dum hominè
à Deo institu-
tas, ad leues,
& obscenos
vſus conuer-
tere, abusum
esse grauissi-
mum.

1. Tim. 6.
Ioseph. lib.
12. Antiq.
6. cap. 2.

Theopompus,
ac Theodectes
Scripturæ
re verbis abu-
tentes, quas
pœnas dede-
runt suæ te-
meritatis.

Quibus isti
comparatur.
4. Reg. vlt.

Infra 5.
Vasa templi
quid diripiat.
Sacris literis
qui abutan-
tur.

1. Esd. 1.
Eadem tem-
pli sacra va-
sa qui resti-
tuant.

Concil. Tri-
dent. ses. 4.

CANON XXV.

Apostoli &
Euangelistæ
varijs decauf-
ſis antiquæle-
gis testimo-
nijs vſi sunt.

Apostoli & Euangelistæ frequenter ex
veteri Testamēto, non obvnā tantum
causam testimonia producant, sed vt
ea ratione mysteria Messia, & Noui
Testamēti legē confirmēt; & vt obscu-
ras veteris Testamenti tenebras Euan-
gelica luce excutiāt; typosq; , & um-
bras ipsa rerū veritate, & soliditate il-
lustrēt; & vt nostri addiscāt dicta sua,
& doctrinā Scripturis firmare, si Apo-
stoli cōcionæ suas testimonijs Prophe-
tarū corroborabāt, & omnes accipiant
nō ex vno tantū libro, vel ex vno aliquo
loco Legis omnia esse petēda, sed ex va-
rij tū libris, tū librorum locis, & varijs
sanctorū gestis, qui eius umbra, & ty-
pus extiterūt. Deniq; quo intelligere
mus, Legē, Psalmos, & Prophetas de Ie-
su ita esse locutos, vt ipsum verissimū
fuisse Messia, & non aliū, apertissimè
valeant indicare, in quē omnia & pro-
missa ad Patres facta, & Prophetarum
vaticinia, & umbræ, ac figuræ Legis, &
sanctorum virorum delineationes, ac
typi matificè concurrunt, ac proinde
ipsum esse verū Dei Filium, qui ape-
ruit librum clausum, & soluit septem
signacula eius: *Qui habet clauem Da-
uid: qui aperit, & nemo claudit: clau-
dit, & nemo aperit.* Quod tunc Chri-
stus præstat, quādo vel concedit lu-
men Ecclesiæ: suæ Doctoribus; vel
indignis, vt Iudæis, & hæreticis, sub-
trahit. Ipse etiam cepit interpretari
in omnibus Scripturis, quæ de ipso
erant. Christus autem rarò produce-
bat testimonia Legis, & Prophetarū,
nisi vel ad interpretandam Scriptu-
ram, vt frequenter faciebat, vt in ser-
mone Domini in monte, vel ad se,
suosque tuendos à calumnijs Iudæo-
rum. Cum tamen inter Euangelistas
Matthæus multus sit incitando, quo-
niam scripsit ad Iudæos Euangelium,
vt demonstrationem aduentus Mes-
sia faceret: inter Apostolos Petrus in
Actis, & in suis Epistolis pleraq; pro-
ducit, & Stephanus acutissimus dis-
putator, quàm plurima Act. 7. produ-
cit: sed maximè Paulus, qui in Epi-
stola ad Rom. & ad Galat. & ad Hebr.
de aduentu Messia, & doctrina eius
grauiter, & luculenter concionatur.

Apoc. 5.

Supra. 3.
Luc. 24.

Ibidem.
Christus legē
& Prophetas
rarijs produ-
cebat, & quā-
do, & cur id
Apostoli fa-
ctarent.
Matt. 5. 6. 7
capitib.

CANON XXVI.

In testimonijs quæ ab Apostolis in
Euangelio proponuntur, duo sunt acu-
to lectori, & studioso cauenda. Alte-
rū est, vt sibi quisq; persuadeat, lapsū
vllum memoriæ in Apostolis, & Euā-
gelistis ponendum non esse, si quādo
aliter citent, quā vel textus Hebræus,
LXX. Interpretū editio, habere videa-
tur. Quod tamen Erasmus in annota-
tionibus in Matth. cap. 2. & Melchior
Canus lib. 11. locorum cōmuniū Theo-
logiæ, ausi sunt illis impingere. Nec ob-
stat quòd Canus, non tam Lucæ, quā
B. Stephano attribuat, quia perinde
esset, vt alibi ostendimus, & B. Hiero-
nymus in Cōmētarijs in Michæā. c. 5.
ex aliorum potius sensu, quā suo, id re-
censet, his verbis: *Sunt qui asserāt, in om-
nibus penè testimonijs, quæ de veteri Testa-
mēto sumuntur, istiusmodi esse errorē, ita
vt ordo mutetur, aut verba, & interdū sen-
sus quoq; ipse diuersus sit, vel Apostolis,
vel Euangelistis non ex libro carpētibus te-
stimonia, sed memoria credētibus, quæ nõ
nunquā fallitur.* Hæc illè. Sed hæc sen-
tentia mihi incredibilis videtur. Nam
vno vel minimo officioso mēdacio in
Scripturis sacris admisso, tota illarum
sacrosancta autoritas corruat necessū
est. Oporteret deinde Spiritū sanctū,
quo vno, impellente sacri autores lo-
cuti sunt à mēdacio defendere, vel nõ
spiritū veritatis, sed spiritum falsitatis
affirmare. Quæ cū sint vehementissi-
mè absurda; ea, quæ in specie dissi-
de re videntur, alia ratione quā lapsū me-
morie defendenda sunt. Adde quòd
de Spiritu sancto dictū est, quod addu-
ceret Apostolos in omnē veritatē, &
Christus aperuit illis sensum, vt intelli-
gerent Scripturas, & idē apud Ioannē
de eodē: *Suggeret vobis omnia, quæcūq;
dixero vobis, quomodo igitur memo-
ria excidere potuissent, qui tantā pro-
missione à Christo Domino acceperūt?*
Lapsus verò memoriæ, qui falso
tribuitur Matth. c. 2. & Stephano Act.
7. suis quisq; locis explicabitur.

Alterum quod cauendum esse di-
ximus, est, ne Euangelistas testi-
monijs Prophetis abusus fuisse, &
quæ omnino testimonio præsentis
negocij nūnime quadrarent, quouis

In testimo-
nijs quæ ab
Apostolis de
veteri Testa-
mento sumun-
tur; duo sunt
pio, & prudē-
ti lectori dili-
genter cauē-
da.

Erasmus.
Melchior
Canus.
B. Hierony-
tom. 6.

Si vel mēta-
ma vtilis mē-
daci; labe sa-
cra essent ef-
fusa volumi-
na, quid ene-
nirēt.

Ioann. 14.

Infra. 16.
Luc. 24.
Ioan. 14.

Apostoli feri-
puris abusi
sunt nunquā

modo afferamus, etiam si in hanc sententiam aliquando Hieronymus propendere visus sit. Ait enim in cap. 11. loëlis circa finem: *Alius Apostolicæ esse asserit cōsuetudinis, iuxta illud quod de sancto viro scriptum est: Dispensabit sermones suos in iudicio: ut quicquid velle audientibus esse cernebant, & non repugnare presentibus, de alterius temporis testimonijs roborarent: non quod abuterentur audientium simplicitate, & imperitia, ut impius calumniatur Porphyrius; sed iuxta Apostolum Paulum, predicarent opportune, importune (ut quod Petrus ait: Non enim sicut vos estimatis; hi ebrii sunt, cum sit hora diei tertii: sed hoc est quod dictum est per Prophetam Joel, Et erit in novissimis diebus (dicit Dominus) effundam de Spiritu meo super omnem carnem, &c.* Hæc ille. Et probat deinde Hieronymus, hæc cum superioribus non coherere. Sed profecto, si veritatem amamus, & hæc ad superiora illa referamus: *Latamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae, hæc maxime quadrate, & sibi coherere inuenientur.* Idem Hieronymus in Apologia pro libris aduersus Iovinianum ad Pammachium: *Calumniemur ergo illum (scilicet Paulum) atque dicamus ei: Testimonia, quibus contra Iudeos, vel certas hæreses usus es, aliter in suis locis, aliter in tuis Epistolis sonant. Videmus exempla captiuam seruire tibi ad victoriam, qua suis in voluminibus non dimicant.* Hoc et si Hieronymus ex aliorum sententia referat, nullibi tamen improbauit: & sæpe ait, *Dominus, aut Apostolus abusus est hoc testimonio.* Ut cum exponit illud Isaïæ: *Domus mea, domus orationis vocabitur.* Et quod Paulus in Areopago de Ignoto Deo attulit, improprie dictum esse contendit, cum ait: *Nec mirum, si pro opportunitate temporis, Gentilium poetarum versibus abutatur, cum etiam de inscriptione aræ aliqua commutans, ad Athenienses locutus sit. & reliq.* Ita illud: *In omnem terram exiit sonus eorum, aliter exponit.* Et quod dixit Dominus Matth. 15. *Hypocrite, bene prophetavit de vobis Isaïas.* Sed omnino hæc refellenda sunt, & indubia fide tenenda, Christum, qui ap-

ruit sensum Apostolis, ut intelligerent Scripturas, sensum proprium, & germanum earum illis tradidisse, cum infinita esset Sapientia, & ipse eas condidisset, & nouisset præstantius in quos sensus tenderent, ac collimarent. Dixit præterea Dominus: *Ego dabo vobis os, & sapientiam; cui non poterunt resistere, & contradicere omnes aduersarij vestri,* at certe illis restitissent, & eorū ora obturassent aduersarij, si alio sensu quâ vero, & proprio ac literali egissent. Possent enim videri non secus citasse testimonia prophetica, atque illi, qui Dei Filium probare, & passionem commemorare volentes, producant ex Poëta illud, *Nate, meæ vires, meæ magna potētia solus.* Et pro altero, *Talia perstabat memoras, fixusq; manebat* Sed quis hæc tā absurda, & in Christi fidē militantia æquo animo ferat? Præstat ergo, ut dicta illa ex aliorum sensu produxerit, etiam si non improbaerit. ut fecit in Commentarijs suis in Michæam.

CANON. XXVII.

In testimonijs, quæ producant Apostoli ex Prophetis, nonnulla omni acceptione & ponderatione digna consideranda sunt. Citant enim interdum & sensum, & verba: interdum sensum, non verba producant ex Hebræis fontibus, & ex editione Septuaginta interdum media præmittunt, principium, & finem tantum adducunt: interdum autem e contrario media producant, prætermisissis principio, & fine. Aliquando ex varijs Prophetis, vel Psalmis idem testimonium contexunt. Nonnunquam quæ de Messia dicuntur, sibi ipsis conuenire docent. Denique & in mystico, & in literali sensu suas adferunt probationes. Quæ omnia sunt probanda, & exemplis illustranda. Nam quod aliquando non tam verba, quam sensum producant, docet Hieronymus lib. De Opt. gener. interpretandi, & alijs multis in locis, ut mirari, aut perturbari non debeamus, si aliter habeat Hebræa veritas, aliter Græca Septuaginta virorum interpretatio, aliter

Luc. 24.

Apostoli & Euangelistæ sensum proprium & germanum scripturarū a Domino acceperunt.

Supra 21.

Virgil. lib. AEneid.

Idem ibidē.

In testimonijs Prophetis in Euangelio allatis quedam consideranda omni acceptione dignissima.

B. Hier. Epist. 101. tom. 2. in fine.

quæ

quæ producuntur ab Apostolis: & factis esse, si in sensu conueniant, probat Origenes in Epistolam ad Romanos: *Observanda est in hoc loco, & in cæteris consuetudo Apostoli, quod non semper cum aliquid ex Scripturis assumit, integrum textum verborum, ut in suo loco positus est, assumit, sed ea tantum, quæ presentis causa requirit assertio.* Idē in eandem Epistolam, productis aliquot Prophetis testimonijs habet: *Hæc de sermonum ordine, & assumptorum testimoniorum qualitate memorauimus, ut ostendamus per singula, quod autoritas Apostoli nequaquam Hebræorum exemplaribus fidem facit, nec verbis semper interpretatum seruat, sed Scripturarum sensum verbis quibus competat explicat.* Sic ille, loquens inter alia de illo loco Dauidis: *Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum.* Quod enim dicit: *Fiat mensa eorum in laqueum, & in captionem, & in scandalum:* in captionem in Psalm. non habetur scriptum, neque in nostris Septuaginta Interpretum exemplaribus, neque in Hebræorum. Et rursum in Psalmo habetur: *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum:* Apostolus autem non posuit, *Coram ipsis.* Iam verò positam regulam exemplis nonnullis alijs explicabo. Ecce v.g. Malach. 3. dicitur: *Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam:* Christus ut sibi comperere indicaret, Matthæ. 11. dixit: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparauit viam tuam ante te, verbum Prophetæ, ante faciem meam,* mutauit Dominus, & dixit in secunda persona, ante faciem tuam, quo faceret Patrem cum Filio suo loquentem. Et voci, *Viam,* absolute dictam adiunxit, *tuam.* Adiecit ergo vnum, vel alterum verbum explanationis gratia. Præterea, habes Matth. c. 2. locum Michææ ab Euangelista productum: *Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel,* quæ lectio diuersa est, ab illa Prophetæ Hebræa, & in quibusdam contraria, quæ habet: *Et tu Bethleem*

Ephrata, paruulus es in millibus Iuda: ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel: & ab illa etiam Septuaginta Interpretum, qui habent: *Kai to Bethleem dikos to Euphrate dikos to Iudai in chiliadon Iudai, in tēmi izeliosrai to Iudai io apxovra ivra Iouda.* Hoc est: *Et tu Bethleem domus Ephrata, parum est ut sis inter myriadas Iuda: ex te mihi proditurus est, quem Principem constituturus sum in Israel.* Quem locum tam varium ab Hebræo textu cognouit B. Hieronymus, ut ex aliorum potius sensu, quam suo dubitauerit lapsum memoriæ & linguæ ponere in Euangelistis, aut saltem, ita Euangelistam protulisse; ut oscitantiam scribarum, & negligentiam argueret in citandis, & euoluendis Scripturis.

Ad hæc cap. 5. Amos habetur: *Portastis Tabernaculum Moloch vestro, & imaginem idolorum vestrorum, Sydus Dei vestri Rempham, figuras quas fecistis vobis adorare eas (id est ad adorandum eas) quas fecistis vobis, & migrare vos faciam trans Damascum.* Et tamen Stephanus martyr. Act. 7. sensum magis quàm verba Hebræa, vel Septuaginta Interpretum secutus dixit: *Transferā vos trans Babylonem.* Nam qui trans Damascum ducti, ducti quoque sunt in Babylonem, & trans Babylonem, ut in commentarijs eiusdem Prophetæ annotauit Hieronymus.

Adde, quod ex Isaï. 28. producit locus, qui habet iuxta Hebræam litteram, & Hieronymum: *Qui crediderit, non festinet:* Septuaginta, & Apostoli verterunt: *Qui crediderit in eum non confundetur;* paraphrasticè exponentes: & citatur hoc scholion à Paulo Rom. 9. & 10. & à Petro. 2. Pet. 2.

Præterea ex c. 10. Isaïa profert Paulus ad Rom. 9. *Si fuerit numerus filiorum Israel tanquam arena maris, reliqua salua sient.* Vbi cum Hebræa veritas, & Græca LXX. habeant: *Si fuerit populus Israel tanquam arena maris:* interpretatur tamen Paulus, ut Doctor, & Apostolus: *Si fuerit numerus;* reliqua verò quæ Septuaginta non reddiderant ad verbum, sed paraphrasi quadam explicarant, eisdem verbis citat.

B. Hiero. in c. Mich. 5. tom. 6. & in cap. 2. Mat. tom. 9. in it.

Tertius locus.

Idem tom. 6.

Quartus locus.

Idem tom. 5.

Quintus locus.

Quæ nā testimonia ex Prophetis Apostoli ad litteram sumpsisse videantur, Primus locus.

Secundus locus.

Mich. 1.

Sextus locus Gen. 19. Quid sit semen in homine.

Et Isai. i. Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, & quasi Gomorrha similes essemus: vox seminis à Septuaginta, & à B. Paulo posita est explicationis gratia, quia Hebræa habent pro illa voce, Residuum, vel reliquias. Est autem semen in homine, residuum; & superfluum quartæ concoctionis, siue digestionis: & significat Christum totius humanæ generationis perfectionem.

Quid significet apud Isaiam. Septimus locus.

Et in Habacuc cap. 2. habetur in Hebræo: Iustus autem in fide sua uiuet: Septuaginta habent: Iustus autem ex fide mea uiuet: at Paulus Rom. 1. & Heb. 10. & Galat. 3. neutram lectionem, sequitur, sed simpliciter; Iustus ex fide uiuet, sensum potius quam uerba allegans. Neq; inter se pugnant, Ex fide sua, & Ex fide mea, quia fides, quæ reuera nostra est; & dicitur, donum tamen Dei est, ut Apostolus testatur. Ad Hebr. 10. explicationis gratia addit uocem vnam, dicens: Iustus meus ex fide uiuit: id est, qui coram me iustus est, & habetur. Et quasi explicauit lectionem LXX. quæ habet: Iustus ex fide mea. Et ut Hieronymus apud Prophetam docet, ubi Septuaginta legerunt, Ex fide mea, ipse legit, Ex fide sua: quia Iod & Vau apud Hebræos, elementa sunt valde vicina, & tantum mensura differunt: Iod enim breuius, Vau, paulo longius.

Ephes. 2.

B. Hiero. in c. 2. Habac. tom. 6.

Octauus locus.

Ad hæc ille locus. 1. Cor. 2. Quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus ijs qui diligunt illum; cum Hebræa ueritate non cohæret, quæ Isai. 64. habet: A seculo non audierunt, neq; auribus perceperunt: oculus nō uidit, Deus, absq; te, quæ præparasti expectantibus te. Neq; rursus cum editione LXX. interpretū: A seculo non audiuimus, neq; oculi nostri uiderunt Deū præter te, & opera tua, quæ facies expectantibus misericordiā. Quæ quidem uerba Paulus ad mysteria redemptionis in nouo Testamento referre uidetur, quæ Dei prouidentia nobis ad salutem adipiscendā sunt parata: etsi Patres ueteres nonnulli referant ad beatorum felicitatem, & bona, quibus in ea perfruuntur. Sed nouum

Quid significet apud Prophetam: Oculus non uidit Deus absque te, quæ præparasti expectantibus te.

non est, unum & eundem locum plures sensus habere.

Origenes quoque disputans super illud: Ego uox clamantis in deserto. Parate uiam Domini: Euangelicas inter se conferens uoces, docet, solitos Apostolos, & Euangelistas, cum citant Propheticos libros, breuitatis & perspicuitatis gratia, prima & extrema adducere, media uero refecare; & obscuras uoces ommittere, & mutare in planas. Qui sanè Canon non potest non magnum lumen ingerere Prophetis testimonijs. Et ut exemplis illuminetur, Ecce idem libr. 10. in Epistolam ad Roman. citans capit. 15. Apostol. Et rursus Isaias ait: Et erit in die illa radix Iesæ: & qui exurget regere Gentes, in eo Gentes sperabunt. Et erit requies honor eius: Omnis (ait) in primis quidem duobus sermonibus; id est, In die illa, & in ultimis: Et erit requies eius honor, cetera eisdem uerbis posuit, quibus Septuaginta Interpretes ediderunt. Vnde sciendum est, quod in omnibus pene Apostolus editionem Septuaginta Interpretum tenet, nisi quia forte ei, quam exequitur assertioni minus necessaria uidentur, aut si quando non tam uerbis interpretum, quam sensibus Scripturæ uti uult sua enuntiatione protatis. Hæc ille, docens posuisse Apostolum intermedia tantum, exclusis primis & extremis uerbis.

Isai. 40. Ioan. 1. Orig. tom. 7 in Ioannem.

Quibus locis Apostoli, me dijs emissis, Prophetarū prima & uiltima uerba protulerint. Primus locus. Idem. 2. Isai. 11.

In omnibus pene Apostolus editionem Septuaginta Interpretum tenet, ait Origenes.

Alter locus. Isai. 28. Isaiam Paulus legem interdū uocat.

Tertius locus.

Deinde Paulus. 1. Cor. 14. ait: In lege enim scriptum est (uocat Legem, prophetam Isaiam) Quoniam in alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic: & nec sic exaudient me, dicit Dominus: prima, & uiltima dicit, media suppressit. Habetur enim Isai. 28. In loquela enim labij, & lingua altera loquetur ad populum istum (cui dixit, Hæc est requies mea, reficite lassum, & hoc est meum refrigerium) & noluerunt audire. Conclufa autem parenthesis suppressa sunt à Paulo.

Tertium testimonium fit: quia Petrus in priori Epistola, capit. primo, in fine, citat Isaiæ uerba ex 40. capit. iuxta Septuaginta Interpretes, omittens media breuitatis gratia, & prima, & postre-

ma ut necessaria proferens: Quia omnis (inquit) caro ut fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit (quia Spiritus Domini sufflauit in eo, uerè fœnum est populus. Exsiccatum est fœnum, & cecidit flos) uerbum autem Domini manet in æternum: interclusa enim parenthesis prætermiffa sunt à B. Petro. Quod uero uerterit iuxta editionem Septuaginta, ostendit quod Hebræa Hieronymi interpretatio dixit: Omnis gloria eius quasi flos agri, Petrus & Septuaginta dixerunt: Omnis gloria eius quasi flos fœni: etsi parum interfit, si dicatur flos fœni, uel flos agri. Citauit etiam huc locum Iacobus Apostolus in cap. 1. suæ Epistolæ, sed sensum potius, quam uerba.

Quartus locus. Zach. 9.

Quartum exemplum Matth. 21. Ecce Rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subugalis. Hebræa ueritas habet: Ecce Rex tuus ueniet tibi iustus, & Saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, & super pullum filium asina. Septuaginta duo habent: Ecce Rex tuus ueniet tibi iustus, & saluans nos ipsos; mansuetus, sedens super asinam subugalem, & pullum nouum. Ex quibus patet, suppressa esse: Iustus, & Saluator in Hebræo fonte, & in Græca Septuaginta lectione, Iustus, & Saluans nos ipsos.

Quintus locus.

Quintum exemplum. 1. Corinth. 11. Ex Isaiæ cap. 40. Apostolus protulit illud: Quis cognouit sensum Domini, aut quis instruxit eum? omisit intermedia, nempe: Aut quis consiliarius eius fuit? quæ tamen integre citauit Roman. 11. in fin.

Sextus locus.

Sextum exemplum fit ex Zacharia cap. 12. Protulit Ioannes cap. 19. Videbunt in quem transfixerunt: relicto uero uerbo, quod tam in Hebraico textu, quam Septuaginta habetur in medio: Respicient ad me quem confixerunt, uel, ad me, cui insultarunt, Ecce uerbum, ad me, suppressum; quod tamen facile suppleri potest, & debet. Et hæc uerbi gratia sint satis.

Solent Apostoli interdū

Solent quoque Apostoli, & Euangelistæ proferre testimonium aliquod

ex diuersis Prophetarum locis compositum, & coagmentatum, ut in uerboque unum & idem significari ostendatur. Ecce Hieronymus in Malach. cap. 1. ait: Duo quoque testimonia de Genesi, Malachiaque coniungit: Sed & Rebecca de uero concubitu habens Isaac, patris nostri, &c. Maior seruiet minori: sicut scriptum est: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Hoc enim quod dicitur: Sicut scriptum est, & ad Genesios librum, & ad Prophetam Malachiam refertur.

Idem in illum locum Matth. 3. Ego uox clamantis in deserto, ait, Porphyrius istum locum Marci Euangelistæ principio comparat, in quo scriptum est: Initium Euangelij Iesu Christi Filij Dei: sicut scriptum est in Isaiâ Propheta: Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit uiam tuam. Vox clamantis in deserto. Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Cum enim testimonium de Malachia, Isaiâque contextum sit, quærit, quomodo uelut ab uero Isaiâ exemplum putemus assumptum? Cui Ecclesiastici uiri plenissimè responderunt. Nos autem tem nomen Isaiæ putamus additum scriptorum uicio, quod & in alijs locis probare possumus; aut certe de diuersis testimonijs Scripturarum unum corpus effectum.

Adde, quod Act. 1. dicitur: Scriptum est enim in libro Psalmorum: Fiat commemoratio eorum deserta, & non sit qui inhabitet in ea; & Episcopatum eius accipiat alter. Primum sumptum est ex Psal. 68. secundum ex Psal. 108. Idem probat B. Hieronymus in præfatione lib. 16. Commentariorum in Isaiam, ex illò ad Rom. 3. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum: quod est acceptum ex Psal. 13. Reliqui octo uersus, qui incipiunt: Sepulchrum patens est guttur eorum, ex alijs locis, quos ibi declarat Hieronymus, sumptifunt; & ex diuersis locis & fragmentis unum testimonij corpus coagmentatum. Accedit præterea Origenes sub fin. c. 9. Epistol. ad Rom. tractans locum illud Isai. Sicut scriptum est: Ecce pono in Sion lapidem offensionis, & petram scandali: & omnis

& Euangelistæ testimonium aliquod ex diuersis Prophetarum locis compositum, & coagmentatum producere, & quæ ob causam. Primus locus Rom. 9. Genes. 25. Malach. 1. Alter locus. Malach. 3. Matth. 11.

Porphyriane obiectionis confutatio.

Tertius locus.

Quartus locus. B. Hiero. to. 5.

Quintus locus. Orig. to. 2. Isai. 28. 1. Pet. 2.

qui credit in eum, non confundetur; in hunc modum scribit: Sciendum autem est; quod in Isaiâ Prophetâ hoc testimonium ita scriptum sit: Ecce ego mittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, præclarum in fundamenta eius; & qui crediderit in eum, non erubescet. Apostolum autem, Lapidem offensionis; & petram scandalum, de alio loco ipsius Isaiâ Prophetâ huic testimonio inseruisse, in quo ita scriptum est: Et non tanquam lapidi offensionis occurreris ei, neque ut lapidi ruine: & ex utroque loco excerptem quæ assertionibus commoda videbantur aptasse. Hæc ille.

Isai. 8.

Sextus locus

Matth. 21.

1. Pet. 2.

Septimus locus.

Matthæum interdum minime consentire cum lectione Hebræa, vel cum lectione 72. dicere non dubitavit Erasmus. Apostolique de Messia aperte, & ad litteram concionantur testimonia, sibi ipsis, ut Apostolis & Evangelistis, cur soleat applicare. Primus locus. Rom. 10. Secundus locus.

Dominus etiam in Euangelio ex utroque Prophetâ, Isaiâ, & Hieremia, illud protulit testimonium: Dominus mea, domus orationis vocabitur: vos autem fecistis illam speluncam latronum. Cuius prima pars deprompta est ex cap. 56. Isaiæ, posterior verò, ex Hierem. cap. 7. Petrus quoque Apostolus illa duo testimonia simul citat ex Isaiâ cap. 28. & ex cap. 8.

Eodem modo Matth. 21. protulit illud: Dicite filia Sion, Ecce Rex tuus venit tibi mansuetus, sedens super asinam, & pullum filium subugalis: cuius testimonij prima pars sumpta est ex cap. 62. Isaiæ; posterior ex cap. 9. Zachariæ. Idcirco Erasmus turpiter hallucinatus est, negans Evangelistam consentire cum lectione Hebræa, vel cum lectione LXX. quia ignorabat hunc Apostolorum morem ex multis locis colligentium quæ ad rem suam facere videbantur. Ad hæc illud obserua, solitos Apostolos quæ de Messia aperte, & ad litteram concionantur testimonia, sibi ipsis, ut Apostolis, & Evangelistis applicare: quia quæ capitis sunt, corpori adaptantur. Nam ecce illud Isai. 52. & Nahum. 1. Quam speciosi pedes annuntiantis pacem, & annuntiantis bonum, Paulus Apostolis Euangelizantibus applicauit, dicens: Quomodo predicabunt nisi mittantur? Sicut scriptum est: Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona? Et illud Isai. 49. Dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ: quod

Paulus de Apostolis dictum interpretatur Act. 13. Vobis, inquit, oportebat primum loqui verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis aeterna vita; ecce conuertimur ad Gentes. Sic enim præcepit nobis Dominus; Posui te in lucem Gentium; ut sis in salutem usque ad extremum terræ. Atque interdum præcedit testimonium, & subditur: Sicut scriptum est: ut Rom. 2. Nomen Dei per vos blasphematur inter Gentes, sicut scriptum est: & Ioann. 1. Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaiâ Prophetâ, in verbis scilicet citatis: aliquando verò præcedit, Sicut scriptum est, & sequitur testimonium: Non enim (Petrus inquit) sicut vos estimatis, hebrej sunt, &c. Sed hoc est, quod dictum est per Prophetam Ioel.

Ad hæc quæ Apostoli ex veteri Testamento produciunt, frequenter ad litteram intelligenda sunt, quod dicitur, & intelligentibus demonstrationem apertam faciunt rerum Noui Testamenti: interdum verò in mystico sensu prolata, quia etiam sapientes viri non abhorrent à topicis & probabilibus rationibus, quo etiam fidelibus plebeijs, & simplicibus, qui illis magis capiuntur, satisfaciunt. Ut: Non alligabis os boui trituranti, Et, Qui facit Angelos suos, spiritus; & ministros suos, flammam ignis. Et allegorij pugnans, ut Apostolus in Epist. ad Gal. c. 4. circa finem.

Postremò solent Apostoli, & Euangelistæ non solum ex Hebræis voluminibus, sed etiam frequenter ex Septuaginta, etiam ubi aliter habent, atque illi, testimonia Prophetica producere: ut Hieronymus, & Augustinus docent, & ex multis superius locis comprobatur, & testatum reliquimus: ita ut de hoc amplius edisserere, nihil sit aliud planè quam actum agere. Id actum porrò fuisse peculiari Spiritus sancti prouidentia dubitandum non est; ut Ecclesiam vtriusque linguæ scriptis codicibus regendam, & erudientiam intelligeremus. Modi verò producendi ex veteri lege testimonia varij sunt, & diuersi, nimirum:

Illud: Sicut scriptum est, interdum præcedit, interdum subicitur in testimonij Euangelicis.

Isa. 52. Ezech. 36. Isai. 40. Ioel. 2. Quæ ab Apostolis ex veteri Testamento produciuntur, frequenter ad litteram, interdum in sensu mystico accipienda sunt.

Quæ ratio huius moris Apostolici. Primus locus.

1. Cor. 9. Deut. 23. Secundus locus.

Hebr. 1. & Psal. 103. Solent Apostoli & Euangelistæ non solum ex Hebræa, sed etiam ex Græca 70. interpretum lectione paulo etiam aliter; quam ipsi habeant proferre testimonia.

Hic, multis in locis. Aug. novarò

Quot modis in Euangelio Scripturarum locicentur.

Matth. 15. Act. vlt. Rom. 9. & alias. Act. 7. & saepe alibi. Mar. 7. & alibi. Matth. 5. Infra. 21. & alias. Ioan. 19. & alibi. Matth. 1. & saepe alias. Ioan. 1. & alibi. Rom. 9. Ioan. 8. & alias. Act. 1. Infra. 13. Tit. 1. Heb. 2. Theophyl. Chrysof.

Aug. lib. de vnit. Eccle. c. 7. per totum. tom. 7. paulo ante med.

Aug. ibid. Isa. 49. & 2. Cor. 6.

B. Ambr. in. 2. ad Corin. capit. 6. initio.

Deus enim dixit: Quia bene Spiritus Sanctus locutus est per Isaiam Prophetam. Dicit enim Scriptura: Sicut scriptum est: Moyses enim dicit: Audistis quia dictum est antiquis: Vtiq; nunquam legistis: Vt impleretur Scriptura: Vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Prophetam: Sicut dicit Isaiâs Prophetâ: Isaiâs autem clamat: In lege vestra scriptum est: Non legistis quod dictum est à Deo dicere vobis, Matth. 15. Hypocrita, bene prophetauit de vobis Isaiâs. Act. 2. Dauid enim dicit in eum. Matth. 2. Tunc adimpletum est quod dictum est: Rom. 10. Isaiâs autem audet, & dicit: Luc. 10. In lege quid scriptum est? Ioan. 10. Nonne scriptum est in lege vestra? Scriptum est in libro Psalmorum: Sicut & in Psalmo secundo scriptum est. Et ex Poëtis citat Apostolus; Sicut & qui dam vestrorum poetarum dixerunt: Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum Prophetâ. Interdum nihil dicitur, sed verba Scripturæ simpliciter produciuntur: ad Heb. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens, Quis est homo, &c. Vbi Theophylactus, & Chrysofostomus Homil. 4. habet: Nonnunquam in citatione non explicatur nomen auctoris sacri, ut quia disputetur cum Scripturarum gnaris. Hæc regulas omnes qui præ oculis habuerint, facile, & sine offensione Propheticas sententias ab Apostolis, & Euangelistis prolatas, ut arbitror, apprehendent.

CANON. VIII.

Desumitur ex Augustini libro vno de veritate Ecclesiæ: Vt si quis locus explanatus sit ab Apostolo, vel ab Euangelista, vel ab aliquo ex antiquis Patribus ab Ecclesia recepto, præcedentia quoque, & sequentia eiusdem loci, quo ad eius fieri queat, eodem esse referenda: subiungit Augustinus ex illo loco Isaiæ exemplum: Tempore placito exaudiui te; & in die salutis auxiliatus sum tui, ubi quasi interpretando Apostolus addit: Ecce nunc tempus acceptabile; ecce nunc dies salutis; id est, Hoc est tempus prædictum ab Isaiâ. In quæ verba Ambrosius, prædestinatam docet gratiâ Dei in tempore Christi. Sic enim decreuit Deus affluere misericordiam suam, ut nomen Christi poscentibus auxilium largitur. Hæc ille.

Certè, ut Aristoteles docuit, signum veritatis insolubile est, cum mutuo sibi omnia respondent; at mendacio multa repugnant. Lactantius quoque; Philosophos refellens: Hæc est, inquit, mendaciorum natura; ut coherere non possint. Illorum autem (scilicet Christianorum) traditio, quia vera est, quadrat vndiq; ac sibi tota consentit: & idè persuadet, quia constanti ratione suffulta est. Et Chrysofostomus in illud Marci: Eratq; cum beatis, & Angeli ministrabant illi: Scriptura, inquit, sancta hæret sibi tota, & vno spiritu copulata est, & quasi vna catena est, atq; ut circulus in circulo innectitur: & quicquid aliud sumpseris, aliud latè perdet. Et Augustinus: Sunt etiam qui vniuersas omnino Scripturas canonicas vnum librum vocent, quod valde mirabili, & diuina vnitatem concordent. Hieronymus verò id interpretans: Faciendi plures libros nullus est finis, colligit, vnum librum esse totam Scripturam. Et in Isaiam: Omnes, inquit, Scriptura vno scripta sunt Spiritu Sancto, & propterea vnus liber appellatur. De quo Ezechiel mystico sermone testatur, quod scriptus fuerit intus, & foris, in sensu, & in littera. De quo & Saluator loquitur in Psalmis: In capitulo libri scriptum est de me. Clemens præterea Alexan. Est, inquit, quam maxime fieri potest dialecticè ad Scripturam accedendum, consequentiam diuina doctrina venantibus. Hinc Eusebius Iudæorum refellit interpretationem, quod antecedentia, & consequentia inter se repugnet. Et Origenes in Ioan. Iudæi consecutionem prophetiæ seruent; & verborum seriè, quoties orta est controuersia. Sic ille ferè.

Item Hieronymus in illud Ioel: Effundam de spiritu meo super omnem carnem, ita scribit: Cum Petrus illo tempore quo passus est Dominus, prophetiâ Ioel impletam esse memoret; hoc tantum quarimus, quomodo & superiora, & media, & quæ sequuntur usq; ad finem voluminis, sibi valeant coherere; ne sub vno textu, consequentiaq; sermonis, diuersa, & dissonans inter se explanatio scateret videatur. Sic ille.

CANON. XXIX.

Basiliius in Proemio libri De Spiritu Sancto tradit, litteras, syllabas, & apices Scripturarum expendendos Theolo-

Aristot. lib. 1. Physicor. c. 8. to. 1.

Lactan. lib. 5. c. 3. initio.

Chry. ho. 4. ex varijs in Matt. locis, initio. to. 2. circa finem. Mar. 1.

Aug. præfa. in Psal. 150. à medio. to. 8. in fine.

Hier. in Ecclesiasticis. c. 12. prope finem. to. 8. in ter med. & finem.

Idem lib. 9. in Isaiâ. c. 29. circamedium. to. 5. Ezech. 2. Psal. 39. & Heb. 10. Clem. li. 1. Strom. in fine.

Euseb. li. 6. de præparat. c. 18. tom. 1.

Orig. to. 10. in Ioan. à medio.

B. Hier. in c. 2. Ioel circa finem, to. 6.

Litteras, syllabas, & apices Scripturarum debet Theologus expendere.

B. Basl. 10. 1. circa finem. Gen. 17. & Rom. 4. Gen. 17. Idē hom. 7. in Diuites auaros, prope finē, eodē tom. Idē hom. 10. in hexame. aliquanto a medio, tom. eod. nō procul ab initio. Hebræorum Scripturas corrupēdi licentia. Gen. 49. Matt. 5. Hier. to. 9. B. Chrysof. hom. 15. in Genesim, initio tom. 1. circa princ. Gen. 2. Idē hom. 2. de verbis Isaia p. uallo a medio. to. eod. circa finem. Scripturarū lectio, cœlorum est re feratio, ait Chryf.

gis: vt Abram, vnius literæ additione, ex Patre excelso, fit Abraham, id est Pater multarū gentium; & Sarai, subtractione literæ Iod, dicta est Sara. Idem quoq; in Homilia ad Locupletes, inflexu, vel interpositione vnius literulæ totam turbari sententiā docet. Et in Hexameron: Intoleranda prorsus, inquit, & grauis blasphemiasue rit, vel verbum asserere in Scriptura inueniri otiosum. Hactenus ille. Vnde Hebræi multa hac ratione corruerunt. Vt: Donec veniat. וְיָבֹא legunt וְיָבֹא & וְיָבֹא, pro וְיָבֹא, & Isa. 28. legūt Iudæi וְיָבֹא pro וְיָבֹא Belaghe pro, Be laze, &c. Huius regulæ autor videtur Dominus, dicens: Donec transeat calū, & terra, tota vnum, aut vnus apex nō preteribit a Lege, donec omnia fiant. Hinc Hieronymus in. c. 3. ad Ephes. sub initium: Singuli sermones, syllaba, apices, & pūcta in diuinis Scripturis plena sunt sentibus: propterea magis volumus in compositione, structurāq; verborum, quā intel ligentia periclitari. Et Chrysofomus in Genesim: Diligenter, inquit, Scriptura interpretanda est: non enim dictionē paruam, neq; syllabam in diuinis literis contentam inueniemus esse prætereundā. Non enim verba tantum sunt, sed & Spiritus Sancti verba. Et propterea magnum in his thesaurum inuenire licet etiam in vna dictione. Et subdit exemplum. Veluti cum ait in Genesi: Non est inuentus adiutor similis illi, quare apponit illi non absq; ratione. Nam postquam dixit: Adæ verò non est inuentus adiutor, non ibi sistit, sed adiecit, similis illi, hoc est eiusdem substantiæ, dignitateq; illo nihil inferius. Hæc ille in sensu. Idem homil. de verbis Isaie pulchra similitudine hoc ostēdit: Scripturarum, inquit, lectio, cœlorum est referatio. Infra: Prophetarum ora, Dei sunt os. Tale verò os nihil dixerit obiter, & extra rem. Ne igitur nos obiter, & aliud agentes audiamus: Etenim si ij qui fodiunt metalla, ne minima quadam frustula prætereunt, verum vbi nacti fuerint aliquam venam auri, meatus omnes exactè circumspiciunt: multo magis hoc facere nos oportet in Scripturis. Et tantē in metallis difficile est inuenire quod venantur. Etenim cum & metalla sint terra,

& aurum nihil aliud sit quā terra, ipsa quoq; natura communiō, similitudoq; celat aspectum eorum que quaruntur. Attamen ne sic quidem desistunt illi, sed omnē adhibent diligentiam, etiamsi postea quā inspexerint, sciāt quid verè sit terra, quid ue aurum. In Scripturis autem nō est eadem ratio: neq; enim proponitur aurum terra commixtum, sed purum est aurum: Eloquia, inquit, Dei pura, argentum igni exploratum, probatum terra. Siquidē Scriptura non sunt metalla, que indigeant operarijs, sed thesaurum præbent paratum ijs, qui quarunt opes in ipsis reconditas. Satis enim est introspexisse, vt omni expleti fructu discedatis; satis est tantum aperuisse, vt ilico videas gemmarum splendorem. Hucusque Chrysofomus. Certē multi Psalmi sunt alphabetarij, id est per ordinem Hebræi alphabeti traditi: venustatem, & gratiam habent in suo idiomate, quæ non detegitur in aliena lingua. Nulla ergo vel magna diligentia, vel scrutatione in Scripturæ sacramentis elucidandis, videri debet superflua, aut curiosa. Idem Chrysofomus in. 1. caput Matthæi, latissimū ait patere campum in significatione Hebræarum vocum ad intelligentiā Scripturæ.

CANON. XXX.

Sacrarum literarum contrarietatibus, & contradictionibus dissoluendis deserviet. Quoniam enim Deus benedictus, vniuersæ Canonicæ Scripturæ primarius autor, non est quasi homo, vt mentiat, nec vt filius hominis, vt muretur: vt facere solent qui aut debili intellectu vigent, vt indices discēdo, quæ semel dixerūt, recantent; aut memoria non valent, qui casu aliquo suis sententijs facile contradicunt, aut affectu mendacium, & fraudem diligūt, qui alijs verba dare possint: quæ omnia longè sunt ab illo sanctissimo, beatissimo, & sapientissimo numine, sed vnus sit, & solus; & proinde vnitate, pacis, & concordie amator; & sermo eius non est in illo Est & non, sed est in illo Est: hinc necessariò elicimus, vt quæcunq; prima facie, & in speciē sibi repugnare, & disidere videntur, siue in præceptis, siue in historijs, siue in prophetijs, reuera minimè dissen-

Scripturæ & aurifodinæ, elegans eius dem comparatio. Psal. 111. B. Chry. ho. 1. in Matt. to. 2. in prin. Scripturarū inter se disidentes loci, in speciemq; repugnātes, qua ratione inuicē conciliari, atq; cōponi valeāt. Num. 23. & Malac. 3. Deus mutationi nulli est obnoxio. Homo cur mutetur. 2. Corint. 1.

Orige. libr. 3. in epist. ad Rom. to. 2. Contradictio quid sit. Arist. li. Periherm. Terent. Prou. 16. Ibidem. Distinctio temporum, concordiam Scripturarū parit. Inciuile est, non perspecta tota lege proferre sententiam: vt quidam sapiens dixit.

tiant, nec sibi inticem repugnēt, sed vel considerata temporum, locorum, causarum, rerum, actionum, & personarum varietate, aut ambiguitate, & æquiocatione vocum, nominū priorum, locorum, & personarum pefata, aut cognita varia scribendi ratione per figuras Prolepsis, & Anacephalecosis, id est Anticipationis, & Recapitulationis, quarum non est infrequens vsus apud bonos autores, aut deniq; perpenfa præcedentium, & cōsequentium verborum contextura, & aliarum circumstatiarum ratione, omnia sibi inuicem consonare, & mirificè conuenire inueniuntur. Caterum, vt pulchrè docet Origenes, Qui fideliter & integrè sacrorum voluminum colligit sensum, debet ostendere: quomodò ea, quæ videntur esse contraria, non sunt verè contraria. Hæc ille. Porro, vt tradunt Dialectici, Contradictio, est vnius, & eiusdem; non tantum hominis, sed nominis & rei simul ad idem, & secundum idem similiter, & eodem tempore. Non enim pugnant secum, hominem esse mortalem, & immortalem: Christum esse patibilem, & impatibilem, si referantur ad diuersas naturas. Homo enim animo est immortalis, corpore mortalis: Christus vt Deus, impatibilis: vt homo, passioni fuit obnoxius. Ita non pugnat vnus & idem paterfamilias secum, quod aliud præcipiat in æstate, aliud in hyeme: quod alias leges ferat filijs, alias feruis, & alias vxori; & Comicus, Tempus istud (inquit) alios mores, aliam vitam postulat: Ita illæ duæ Salomonis sententiæ: Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur; & Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis: non contradicunt, quia diuersas rationes habent, & ad vnum, & idē prorsus nequaquam referuntur. Pulchrè dictum est: Distingue tempora, & concordabis Scripturas. Ita quoq; dicendum: Distingue personas, vel causas, vel loca, vel voces ambiguas, & omnia conciliabuntur. Et prudenter Iuriscōsultus dixit: Inciuile esse non perspecta tota lege iudicare: quia circumstantia, & antecedentia, & subsequētia magnum veritati percipiēda lumen ingerunt.

Proinde quod in veteri Testamento Deus dicitur condidisse ante omnem diem cœlos, non pugnat cum eo quod secunda die dicitur factum firmamentum, quia de diuersis cœlis, aut diuerso modo acceptis est sermo. Similiter quod dicitur Eccli. 18. Qui viuūt in æternum, creauit omnia simul (quod intelligendum est quantum ad rerum omnium substantiam, & materiā, vt optimè Gregorius Magnus explicuit) non repugnat mundo in sex diebus distinctis, & realibus creato: quia hoc accipiendum est quantum spectat ad distinctionem rerum per esse specificum, & ornatum cœlorum, & elementorum, id est terræ, & aquæ. Tertio: quod dicitur quarta die fecisse Solem per figuram Recapitulationis explicandum: quia prima die non est alia lux à Domino condita, quæ faceret diem & noctē, vt tradit Magnus Theologus Dionysius. Quarto: quod sexta die Deus hominem creauerit, & masculū & femina eos fecerit (quod per Occupationis figuram narratur) non repugnat cum his, quæ septima die fecit, nempe ex Adam dormiente sustulisse costam, in qua Etiam formauit, vt habetur cap. 2. vt etiam testatur Hieronymus de Quæstionibus Hebr. quanquam B. Thomas. 1. parte. q. 9. art. 1. ad. 3. indicet post septimū diem conditam, nam post sanctificationem diē septimū illa de formatione Eua ex Adæ costa narratur. Quinto: quod Dominus die septimo cessauit ab omni opere suo quod patrarat, non contradicit his quæ verissimè Dominus dixit: Pater meus vsq; modò operatur: & ego operor: quia sic die septimo cessauit à nouis creaturarum speciebus condendis, non autem cessat à conseruatione eorum quæ condidit, gubernando, & suauiter moderando vniuersa, ad suos fines adipiscendos. Ita sanè in Euangelijs, diuersis temporibus diuersa præcepit Dominus Apostolis. Cū enim nifit illos primū per Iudæam ad prædicandum, interdixit portare sacculū & peram, atq; pecuniam: quæ instante morte Luc. 22. concessit. Dixit illis, In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū ne intraueritis: post

Primus locus. Gen. 1. Ibidem. Secundus locus. Greg. Mag. lib. 32. Moral. c. 10. initio tom. 1. Tertius locus. Gen. 1. Dion. Areo. lib. de Diu. nom. c. 4. Quartus locus. Ibidem. Infra. 2. Quintus locus. Ibidem. Ioan. 5. Sap. 8. Sextus locus. Matt. 10. & Luc. 10. Septimus locus. Matt. 10.

Mar. vlt. & Matt. vlt. Oſtauus locus. Ibidem. Luc. 23. Curvetuerit Dominus A-poſtolis ne, ſe diceret eſſe Chriſtum. Act. 2. IX. locus. Gal. 2. Act. 16. Inſra. 21. X. locus. Matt. 13. 1. Cor. 5. XI. locus. Matt. 5. Luc. 24. Gal. 3. XII. locus. Matt. 10. Mar. 6. Ibidem. XIII. locus. Eccli. 11. Sap. 1.

reſurrexionem edixit: *Euntes in mundum vniuerſum, predicare Euangeliū omni creaturæ.* Miſit illos prædicare regnum cœlorū, id eſt ſe ipſum: poſtea Matt. 16. præcepit ne cui diceret quod ipſe eſſet Chriſtus; & illos peculiari-ter increpuit Luc. 9. *Quia, inquit, oportet Filium hominis multa pati, id eſt: Inutile erit modò meam Diuinitatem turbis prædicare, quæ me flagellatum, & cruci ſuffixum ſpectaturæ ſunt, & vix credituræ: ſecus erit tempore reſurrexionis, quo, agnito meo ad vitam æternam reditu, & adiuuante Spiritu Sancto de cœlo miſſo, faciùs illam apprehendēt. Ad hæc, quod Paulus Antiochia rephendit Petri ſimulationem ſubtrahentis ſe à communionẽ Gentilium propter Iudæos (quorū erat peculiaris Apoſtolus) in fide retinēdos, nõ pugnat cum Pauli ipſius factò, qui alio tempore, & alia ratione circumci- dit Timotheum, & purificauit ſe in tẽplo. Id: Nolite colligere Zizania, ne forte eradicetis ſimul & triticū: ſinite vtraq; creſcere vſq; ad meſſem: nullam habet repugnantiam cum eo, quod alibi abſolute præcipitur: *Auferte malum ex vobis ipſis, id eſt, Malum de veſtro conſortio ſeparate: quia hoc eſt, quando ſine bonorum periculo fieri poteſt. Il- lud: Qui dixerit fratri ſuo, Fatue, reus erit genna ignis: non intelligas ſecun- dum omnem modum dicendi, ſed de illo, quo contumeliæ gratia aliquid di- citur. Aliàs Dominus reus eſſet geenæ, vocans Cleopham, & Lucam ſtul- tos, & tardos corde ad credendum: & Apoſtolus correptionis gratia, & ex charitate dicens: *O inſenſati Galata.***

Per Matthæū præcepit Dominus non portare virgam, nimirum ad alio- rum offenſionem, & ad ſui deſenſio- nem; neq; calciamenta integra, quæ re- gunt totum pedem: ſed per Marcum concedit virgam ad laboris, & debili- tatis ſuſtentionem; & permiſit ſan- dalia, quibus neq; pes eſt nudus ſuper terram, neq; deſuper tectus. Itaq; am- biguæ ſunt & æquiuoçæ voces illæ virgæ, & calceamentorum. *Vita, & mors, &c. à Deo ſunt: Mors quidem, quatenus eſt in vindictam peccati: ſed iterum dicitur: Quoniam Deus mortem*

*non fecit, ſed homo illā manibus ſuis ac- ceperit, quatenus mors à peccato pro- ſecta eſt, quia Per peccatum mors: Pecca- tum autem Deus non fecit, ſed permiſit. Verbum offendendi, æquiuoçū eſt apud B. Iacobum: ait enim cap. 3. In multis offendimus omnes: quod de leui- bus, & quæ vix vitari poſſunt, delictis dictum eſt. c. 2. docet; Quicumq; totam Legem ſeruauerit, offendat autem in vno, factus eſt omniam reus. Vbi offendere, eſt transgredi vnum aliquod Decalo- gi præceptum contra debitam proximo charitatem. Quod dicitur à Domi- no de odio proſequendis patre, matre, vxore, & filijs, & fratribus, & ſoro- ribus, non pugnat cum præcepto de honorandis, & amandis parentibus: quia hoc perpetuum eſſe debet, niſi vbi ratio religionis, & fidei periclitaretur; tunc enim Deus omnibus eſt præ- ferendus. Quod Matth. 19. dicitur de retinenda vxore, niſi cauſa fornicatio- nis ſubſit, quia tunc relinqui poteſt; non contradicit ei ſententiæ, quam idem Dominus ibidem pronuntiauit: *Et omnis qui reliquerit domum, vel fra- tres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorē, & reliq. Sed intellige, in cauſa fidei, & ſalutis, ſi videlicet continge- ret, vxorem nos à Chriſto, & honeſta vita retrahere. Certè ſi verba euangeli- ca circa Domini reſurrexionem ac- curatiùs ſcruteris, & inter ſe conferas, acceſſum mulierum duarū ad monu- mentum, & Angelum ſedentem ſuper lapidem extra reuolutum inuenien- tium apud Matthæum; & acceſſum trium mulierum, & lapide reuoluto ingredientium in monumentum, vbi iuuenem ſedentem in dextris, & coo- pertum ſtola candida viderunt apud Marcum; plurium item mulierum ad- uentum, & in monumentum ingre- dientium, & duos Angelos iuxta ſe in veſte fulgenti ſtantes ſpectantium apud Lucā; & rurfus Mariæ ſolius Magdalenę ad monumentum ſtantis, & foris plorantis, & rurfus inclinatis ſe, & proſpicientis ad monumentum, & duos Angelos in albis ſedentes viden- tis, vnum ad caput, alterum ad pedes iuxta Ioannem, vix poſſunt rectè con- ciliari, aut explicari, niſi poſito frequē**

Rom. 5. Mors vnde.

XIII. loc. Id: In multis offendimus omnes, quid ſignificet.

XV. locus.

Luc. 14. Exo. 20. & Matt. 15.

XVI. locus.

XVII. loc. Matt. vlt.

Mar. vlt.

Luc. vlt.

Ioan. 20. Vis moris quanta.

ti, &

Vis amoris quanta.

Matt. 28.

B. Hierony. epist. 150. to. 3. circa di- midium.

Matt. vlt. Supra. 27.

Archiepiſc. Theſſaloni- cenſis.

Error Apo- ſtatae Iulia- ni. In materia de Iuſtificatione diſtinguendæ voces ambigue quænam ad- uerſus Hære- ticos.

Luc. 16.

Apoc. 22.

Gal. 5.

ti, & iterato mulierum in monumen- tum ingreſſu, & egreſſu: præ magnitu- dine enim lætitiæ, & amoris erga Chriſtum, & reſurrexionis nouitate, & Angelorum qui apparebant, ſplen- dore, timore quoq; & caſu cuſtodū, qui iacebant velut mortui, continere ſeſe non poterant, quin ſepulchrū in- tra ſepulchrum ingrederentur, & ex eo egrederentur. Ita vt ad concilian- dum mulierum numerum, vel Ange- lorum qui conſpecti ſunt, nunc ſeden- tes, nunc ſtantes, nunc intus, nunc ex- tra, certior vlla via, aut ratio non appa- reat, quàm diſtinçtos ponendo mulie- rum ingreſſus, vel earundem, vel di- uerſarum, & varias Angelorum appa- ritiones. Atq; Ita B. Hieronymus. q. 4. ad Hedibiam ſcribit: *Nobis autem ſim- plex videtur, & aperta reſponſio, ſanctas ſcæmiſſas, Chriſti abſentiam non ferretes, per totam noctem, non ſemel, nec bis, ſed crebrò ad ſepulchrum Domini cucurriſ- ſe: præſertim cum terramotus, & ſaxa di- ruta, & ſol fugiens, & rerum natura tur- bata, & (quod his maius eſt) deſiderium Saluatoris ſomnum rupevit ſeminarum.* Haçtenus ille bonus Pater. Atq; ita cõ- ciliari Archiepiſcopus quidam Theſſa- lonicenſis in ſermone quodam de re- ſurrexione; & reprehendit Iulianum Apoſtata, qui, vt diſidentes redde- ret Euangelitas, volebat vnum tantū mulierum aduentum ad monumentū ab illis omnibus deſcribi.

In materia autem Iuſtificationis di- ligenter diſtinguendæ ſunt voces am- biguæ, & æquiuoçæ, quibus Hæretici & ſibi, & alijs tenebras offundunt. Diſ- cerne igitur vocem Iuſtificationis in eam, qua quis eſt, & habetur iuſtus apud homines, etiãſi nõ ſit apud Deū, iuxta illud: *Vos eſtis qui iuſtificatis vos coram hominibus; Deus autem nouit cor- da veſtra: & inter illam, qua iuſtus quis eſt apud Deum, etiãſi apud homi- nes non habeatur. Et hæc diſtinguitur in primam, qua quis ex peccatore & impio fit pius, & iuſtus: & ſecundam, qua qui iuſtus eſt, iuſtificatur adhuc per opera: vt docet Ioannes in Apoca- lypſi. Diſtingue inter Fidem, quæ eſt fiducia aliquandò, & illam, quæ eſt aſ- ſenſus certus, & inuidens. Et hæc ite-*

rum diuiditur in viuam operantẽ per dilectionem, & in fidem informem, ſi ue mortuam.

Diſtingue etiam inter gratiam voca- tionis, qua præuenimur, & poteſt cum peccato conſiſtere; & gratiam Iuſtifi- cationis, quæ omne pellit peccatum. Inter peccatum & peccatum, quia eſt quoddam mortiferū, & lethale, quod crimen & iniquitas dicitur; & venia- le; quod *quæſita*, vel delictū dicitur, & nõ repugnat iuſtitiæ, vel perfectio- ni. Dicitur etiam peccatū; concupiſ- centiæ fomes, quæ eſt in renatis. Di- ſtingue etiam inter legem, & legem, id eſt Moyſis veterem, quæ à iuſtifi- cando excluditur, & legem vitæ, ſiue Euangelicam, quæ homines ex terre- nis & carnalibus ſpirituales, & cœle- ſtes efficit. Diſtingue inter opera præ- cepti, quæ de neceſſitate ſalutis exigū- tur, & inter opera conſilij, ſiue perfe- ctionis, ad quæ non arctamur, niſi no- ſtra ſponte, votis peculiariſus ad illa præſtanda, & reddenda nos conſtrin- xerimus: quia ſcriptum eſt, *Vouete, & reddite vota veſtra Deo.*

Diſtingue præterea inter opera Fi- dei, & Legis, quæ quantum ad ſubſtan- tiam, eadem eſſe poſſunt, & tantū di- gnoſcuntur principijs, & finibus ſuis. Qui enim vrgente Moyſe præſtaret Decalogum, & ceteras Legis cerimo- nias, & iudicia, vt aſſequeretur præ- mia à Lege propoſita, opera Legis præ- ſtaret, quibus non iuſtificaretur apud Deum, niſi ad adipiſcenda illa bona temporalia, quæ in ea promittuntur. Qui verò ex fide eadem præſtaret pro- pter Chriſtum, & præmia æterna in Eu- angelio prædicata, eſſent fidei, & iu- ſtitię opera ad ſalutem neceſſaria. Ad hæc diſtingue inter opera, & gratiam: nam opera non ſimpliciter quaſlibet actiones ſignificant, nec illis repugnat gratia, ſed meritis, vel operibus iuſti- tię, de quibus dicitur: *Si gratia; iam nõ ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia.* Non ex operibus iuſtitię quæ fecimus nos, ſcilicet aſſequimur pri- mam iuſtificationis ſalutem, ſed hæc opera iuſtitię, ſiue merita exiguntur ad vitam æternam comparandam.

Diſtingue præterea inter timorem

Iacob. 2.

Ioan. 5. Supra. 3. Pſal. 18. & alibi.

Legis vete- ris, & Nouæ diſcrimen. Supra. 4. & ſeq. & Gal. 3. & ſeq.

Inſra. 8. Inter opera præcepti, & opera Conſilij quid inter ſit.

Pſal. 75. & alibi.

Operum Fi- dei, & legis diſtinctio.

Rom. 4. & ſe- quentibus. & Gal. 3. & ſeq. & ſepe alias.

Gratia ab o- peribus quid differat. Rom. 11.

Tit. 3.

Duplex timor, ſeruilis, & filia- lis ſiue ſan- ctus.

& ti-

can. 4. & timorē. Est enim seruilis, quē charitas foris mittit; & filialis, siue sanctus, qui permanet in seculū seculi, de quo; *Qui sine timore est, non poterit iustificari; & timor Dei expellit peccatū.* Deniq; discite, aliā libertatē esse naturalem, qua quisq; suapte natura à Deo libero arbitrio præditus conditus est, & sine quo nulla est actio humana, etiā vitiosa: & huic opponitur coactio, siue violentia; aliā vero Ciuilē, & Politicā, qua distinguuntur viri ingenui à seruis: & tūm huic opponitur seruitus, quæ est maxima capitis diminutio secundū Iurisconsultū. Deniq; alia libertas Christiana, & Euangelica, quæ propriè est immunitas ab omni peccato, & dæmonis seruitute, de qua: *Si vos Filii liberauerit, verè liberi eritis,* & significantius Græcè ἐλευθέρωσι id est in libertatem, & ingenuitatem asseruerit: cui libertati Euangelicæ neq; Decalogi Præcepta, neq; leges canonicæ, neq; Ciuiles, neq; edicta Principū, neq; vota Deo nuncupata repugnant. Denique huic libertati non reclamant seruitus Politica, quia serui possunt adoptionis spiritū habere, & libertate Euāgelica potiri. Nō contradicit etiā illi seruitus ingenua, & libera, qua Deo, & proximo propter Deū seruimus, iuxta illud; *Vos in libertatem vocati estis, fratres; tātūm ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem.* Solūm huic libertati cōtraria est seruitus vilissima, qua peccato, & dæmoni inferuimus, & de qua Dominus dixit: *Qui facit peccatum, seruus est peccati; & a quo quis superatus est; huius & seruus est.* Qui ergo has, & similes voces nō discernūt, facile Hæreticorum fucis, & sophisticis rationibus ad interitum capiuntur.

Ad explicandas verò, & diluendas temporū, annorū, vel dierum, vel hebdomadarū, vel hebdomadarum contradictiones, quæ in Prophetis libris Veteris Testamēti, vel in Euāgelicis codicibus, vel in recensendis genealogijs interdū inueniuntur, obseruāda sunt quædā omni acceptione digna, quibus dissonātia tolli possit. Nā aliquādo pars anni capitur pro integro anno per synedochen; & anni imperfecti sepe enumerātur quæ

Psal. 110.
Eccli. 1.
Ibidem.
Triplex libertas, naturalis, ciuilis siue Politica, & Christiana seu Euangelica.
Infra. 15.
C. 17.
Seruitus quid. Libertas Euāgelica quid sit.
Ioan. 8.
Quæ nā illi minime aduersari videantur.
Exo. 20. & seq.
Rom. 8. & Gal. 4.
Infra. 5.
Libertati Euangelicæ quid repugnet.
Ioan. 8.
2. Pet. 2.
Temporū, annorū, dierum, vel hebdomadarū, quas passim Scripturæ suggerēt, difficultatibus, apte conciliandis, quæ res studiose lectori non modicam lucem adferēt.

si perfecti; aliquādo integritas annorū ponitur. Deinde nunc quidē supputātur anni, quos filius viuentē patre regnauit; nūc verò nequaquam, sed illi, quos solus per se regnauit. Ad hæc sæpe tēpus, in quo Rex nullus fuit, Regi post interregnū sequenti tribuitur, ali quādo verò illi nō tribuitur. Amplius aliquando intermedij omnes dies, vel anni cū extremis cōputantur, aliquando verò intermedij sine extremis. Vt quod dicitur à Matthæo: *Et post dies sex duxit illos in montem, &c.* Et Lucas, *Post hæc verba serē dies octo,* extremos cū intermedijs cōputans. Itē modò enumeratur tēpus tantū, quo quis bene regnauit, modò verò etiā illud, in quo malè regnū administravit. Insuper numerus maior includit minorem, & minor nō excludit maiorem, nisi cū ponitur præcisus, & dicitur tantū, vel solū. Plerunq; tamē adduntur illæ particule, Circiter, Ferè, Quasi, ad præcisionē tollendā. Laboramus præterea in annorū numero supputando, quia nō bene capimus terminū à quo, vnde cōputatio fit inchoanda; vel quia ignoratur terminus ad quē, in quo sint finiēdi anni qui supputātur. Atq; hoc maximè apparet in hebdomadis Danielis intelligēdis; de quibus tā multa, & tam varia scripta sunt, vt vix posse intelligi videātur, nisi illud tantū, iam diu fuisse completas, quāuis earū terminum quidā protulerint in diem iudicij. Certè cū annos imperij Augusti quidā assignēt 56. alij 57. alij 58. non alia ratione dissoluimus, quā quod principiū constituendi eius imperij, alij à primo cōsultatu, alij à triūuiratu, alij à monarchia ab eo solo obrenta annos enumerant.

Postremò, quia interdum libri vitio temporum, vel negligentia, atq; malitia scribarum possunt esse mendosi; accurrēdum est ad fontes linguarum Græcæ, & Hebraicæ, in quibus sunt conscripti, & ad veteres Patres, qui eos edisseruere. Et aduertendum, interdum in ipsis fontibus posse deprehendi errores. Constat enim, Hebræam veritatem in multis esse à Iudæis corruptam. Constat quoque lectionem illam, quæ tribuitur. 70. Interpretibus apud Ionam cap. 3. *Adhuc*

Matt. 17. Luc. 9.

Cur tam ardua, & difficilis sit annorum supputatio.

Dan. 9.

Annos imperij Augusti ratio supputandi qualis.

Hebræi fontes & Græci, Patresq; consulendi.

Locus quidā longè à Iudæis corruptus.

tres dies, & Ninive subuerteter, falsam esse, & contra Hebræam veritatem, & Chaldæā paraphrasim, & alios interpretes, Aquilam, Symmachū, & Theodotionē. Et idem annotarūt plures veterum Patrū, excusantes Septuaginta duos, qui cū bene interpretari essent: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur,* ab aliquo deprauati fuerūt. Vnde Iustinus Martyr in Dialogo cōtra Tryphonem Hebræū legit: *Adhuc quadraginta tres dies, & Ninive subuertetur.* Ita etiā alij similes errores nō ipsis Septuaginta, sed transcribentibus veniunt imputādi. Causari verò textum vitiatū esse vel sine alijs veteribus codicibus, aut sine antiquorū Patrum testimonio, aut sine euidenti ratione, quæ intellectū cogat, temerarium, & confidentiā sibi plurimum tributis plenum est; cū Christianæ modestiæ sit sapere ad sobrietatem, & imbecillitati propriæ intelligentiæ adscribere, quod in Scripturis non assequimur. Præsertim cū non ignoremus, Deum multa in Scripturis tenebris, & caligine inuoluisse: tūm ad superbiam nostram deprimendā; tū ne aliorū studia, & labores contēnamus; tū deniq; vt ad præces ad autorem Scripturarū pro earū intelligentia fundendas prouoocemur. In hunc lapidē quidā impegerunt: vt, Valla, Faber, Erasmus, & Caietanus, qui faciliè, & sine solido eodice, vel ratione, sacras literas emendare voluerunt. Impegerunt & alieni, vt Iudæi, & Hæretici, quorum est omnia quæ sibi non conueniunt, deprauare, & detorquere ad victoriā, vt Apostolorū princeps docuit. Quod si forte externi historici ab Scriptura dissentiūt, vt sepe facit Iosephus, vt supra ostēdi; standū est potius textui Scripturæ, & cæteri deserēdi, & vni affirmāti Scripturæ potius credendū est, quā cæteris omnibus vno ore, & eādē sententiā negātibus: & potius est sacris literis fides habenda, quā Angelis de cælo Euangelizantibus, vt dicitur Gal. 1. aut mortuis resurgētibus, vt in persona Abraham dixit Dominus Luc. 16. *Si Moyses, & Prophetas nō audirēt; neq; si quis ex mortuis resurrexerit, credēt.* Sūt enim Angeli, serui Dei, & ministri,

Justin. martyr tom. 2.
Quid de ijs sentiendum sit, qui quod in Scripturis non assequuntur, earum mox textū esse deprauatū asserere non verentur.
Quid proprium sit modo dicitur Christianæ.
Rom. 12.
Obscuritatis sacrarū literarū ratio triplex quæ nam illa.
Temerariā illa atq; præcipitem Scripturas interpretandi rationem nostro seculo qui nam fuerint cōsecrati.
2. Pet. vlt.
Iosephus.
Vbi externi historici ab Scriptura dissentiunt, ab Scripturam nunc est recedendum villo modo.
Psal. 102. & He. 1.

Deus verò; est Scripturæ, & vniuersorū Dominus. Ecce, exēpli gratia, tradunt omnes, qui res gestas Alexandri Magni scripto cōmendarunt; Alexandrū intertarū defunctū fuisse. Sed plus libr. 1. Machabæorum standum, vbi testamentum condidisse, & regnū pueris suis distribuisse enarratur.

Ad hæc alterum exemplum scribit Augustinus lib. 12. de Ciuit. Dei, à creatione mundi ad sua vsq; tempora nōdum completa sex millia annorū fluxisse: & tamen Alexander in Epistola ad Olimpiadem matrē, tradit ex narratione Sacerdotis Ægyptij, imperium Assyriorum stetit supra quinque millia annorum; Persarum verò, & Macedonum plusquam octo millia continere. Plato in Timeo docet, Sami ciuitatem Ægypti, per octo millia annorum extitisse. Deniq; cū Gentiliū historia ab hominibus multis animorū perturbationibus refertis conscripta, sit, plausura mendaciorum continet, & iure Satyricus dixit:

Et quicquid Græcia mendax audet in historia.

Proderit etiam ad temporum concordiam, nosse quo seculo scripti sint libri Prophetici, vel Psalmi Davidici, nec non & Pauli Epistolæ: quia ordo temporis in illis collocandis obseruatus non est, vt etiam Patres ipsi docent. Imò in vno, & eodē Propheta, vel Euāgelio multa, nō seruato tēporis ordine dicuntur per Prolepsin, vel per Anacephaleusin. Hoc ergo vitale erit, tū quia posteriores libri, vel Scriptores allegant priores, vel ad eorū verba alludūt, & vt cōmentarium eos explicāt; tū quia de eisdē rebus nō eodē modo sentiūt, vel scribunt: tū etiam quia inspecto ordine quo scripserūt, quædā ambigua, & quæ dissidere vidētur, facilius conciliari possunt. In Euāgelica verò historia obseruandum, quod vbi apud vnum aliquem Euangelistam factum aliquod narratur, quod videtur ab alio Euangelista recitatū, ex parte tamen aliqua dissonare, ita vt dissolui nodus non possit: dicendum est, in diuersis locis, & temporibus, vel dictum, vel factum esse, & vtrumq; Euangelistā verum dixisse. Hinc Genealogia Mat-

2. Machab. 14. Primus locus.

Secundus locus. Aug. 6. 10. tom. 5. Alex. Mag.

Plato.

De Gentiliū historijs quid sentiendum.

Iuuenal. Saty. 10.

Libri prophetarū, Psalmi Davidici, nec non & Pauli Epistolæ nequaquā inter se sunt iuxta tēporis ordinem collocatæ atq; dispositæ. Chry. ho. 1. in Epist. ad Rom. to. 4.

Quid obseruandū sit in Euāgelica historia.

Matt. 1. & sequentib. Luc. 3. & seq.

Ion. 2.

Aug. in Ioan. tract. 112. initio to. 9.

Latentis ad huc inueniendæ veritatis postremum perfugium quodnã sit.

thæi diuersa est, non contraria illi Luca. Nihil enim obest Euagelicæ veritati, si vnus cõmemorat, quod alter taceat. Et sæpe Christus diuersis tẽporibus & dixit eadem, & fecit similia; vt Matth. 12. & 16. petentibus signum de cœlo, idem responsum dedit. Generatio, ait, mala & adultera signum querit: & signum non dabitur ei nisi signum Iona prophete. Et illud. Multi vocati, pauci verò electi, ex parabola Lucae 13. & altera vineæ, & operariorum Matth. 20. & altera nupiarum filij Regis elicuit. Hæc Augustinus in illud Ioan. 18. Hac cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, scribit: Sed alia quedam sunt interposita, quæ à Ioanne prætermissa apud alios Euangelistas leguntur: sicut apud hunc inueniuntur multa, quæ illi similiter in sua narratione tacuerunt. Quomodo autem inter se omnes conueniant, ne veritati, quæ per alium promittitur, ab alio repugnetur, quisquis nosse desiderat, non in his sermonibus, sed in alijs laboriosis literis querat: nec stando, & audiendo, sed potius sedendo, & legendo, vel legenti aurem, mentemq; intentissimam præbendo illa condiscat. Credat antiquam sciat, siue id etiam scire in hac vita possit, siue per aliqua impedimenta non possit, nihil ab aliquo Euangelista esse conscriptum, quantum ad hos attinet; quos in auctoritatem canonicam recipit Ecclesia, quod vel ipsius, vel alterius non minus veraci narrationi passit esse contrarium. Sic ille. Nã hac in parte plurimum peccauit Osiander, qui paruas, & parui momenti differentias, & quæ facillè conciliari poterant, sine ratione multiplicauit. Ita posuit duos Centuriones postulantès à Christo sanitatem pueri: duas item Chananaeas Christum pro filia suæ à diabolo obsessæ liberatione deprecantes, propter exigua inter Mattheum, & Marcum discrimina: duas item vnctiones à diuersis mulieribus Christo exhibitas, alteram ante sex dies Paschæ, & alteram per biduum ante Pascha; quæ tamen paruo negotio iuxta Pares componi poterant. Caietanus etiam negationes B. Perri,

quibus Dominum timore abiurauit, sine solida causa, & ratione multiplicauit; cum debuisset, & potuisset ea quæ multiplicationem adiuuare videntur, refellere, & quæ inter se pugnabant conciliare: Duas præterea saturationes distinctas ex quinque panibus in quinque millia hominum factas Chrysofomus ex quibusdam minus solidis coniecturis, si attentè res examinetur, in tres saturationes distinctas adauxit. Similiter durè est, & minimè ferendum, si quis ita Euangelicas historias pertractet, vt ex tribus veris vnctionibus reddat duas, vel ex duabus vnã; aut ex duobus cecis, vel ex duobus paralyticis, vel duobus à dæmone obsessis efficiat vnũ, quia esset plura Christi signa in pauca coarctare: quæ in re non nihil Christi gloriæ detraheretur: & vbi vel errore, vel necessitate esset ad alterum extremum declinandum, sanè multiplicando Christi actiones, minus quàm in minuendo peccaretur. Postremò, vbi in aliquo dubio explicando omnem motum lapidem, & Ecclesiam, & interpretes veteres, & recentes consulimus, nec tamen ratio conciliandi locos oppositos apparet: tunc, si sapiamus, non est ad damnandũ Scripturam, vel eius auctorem, vel ad afferendum textum corruptum, vt pleriq; faciunt, confugiendũ, sed nostræ parue intelligentiæ tribuendum: & interim precibus apud Deum agendum, vt suo tempore nodi dissolutione pro sua sapientia, & bonitate aperiat. Interim non ignorabis, Eusebiũ Casari. quatuor libris qui nõ extant, Euangeliorũ diuersiones, siue dissonantias dissoluisse: sicut etiã Augustinus totidem egregijs libris de cõsensu Euangelistarũ idẽ præstitit. Pauli locos cõtrarios quidã nostro seculo edito libro cõponere conati sunt. Iunilius Africanus tres libros Cõtrapositorum edidit, & inuicem dissidentes locos cõciliauit. Olim etiã quidã libros A. v. m. v. m. v. m. id est eorũ, quæ in vniuersa Scriptura dissidere videtur, ediderunt, & in cõcordiã omnia redigere conati sunt. Est enim, teste Chrysofomus, Scriptura ab vno spiritu copu-

Euseb. Casarien.

Aug. 10. 4.

Iunil. Afri.

Chry. hom. 4. in Marcũ initio to. 2. prope finẽ.

lata,

Scriptura cui rei similitest Chrysof.

Optima Scripturæ interpretatio illa cõfetur, vbi habetur Verbis, & Noui instrumenti consonantia.

Luc. vlt.

Clem. Rom. lib. 2. cõstitut. Apost. 6. 5.

Ioan. 5.

Ibidem.

Clem. Alexan. lib. 6. Strom. longè à medio.

Imperat. Iustinianus in lib. Nouella. Constit. 156.

Matt. 5.

Scriptura, si fieri potest, per Scripturam venit explicanda.

Aug. lib. 2. de Doctrin. Christ. c. 8. initio to. 3. in prin.

lata, & quasi vna catenula, atq; vt circulus in circulum innectitur, & quicquid aliud fumpseris, aliud latè pendet. Et hæc tenet de hoc Canone.

CANON. XXXI.

Illam est optima Scripturæ interpretatio, in qua Vetus cũ Nouo Testamento consentire ostenditur. Hæc Regulã dõquit Christus, qui Prophetica oracula in se ipso impleta docebat. Hæc sũt, inquit, verba, quæ locutus sum ad vos, quæ adhuc esse vobiscũ, quoniam necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me. Tunc aperuit illis sensum vt intelligent Scripturas. Idem quoq; tradiderunt Apostoli, & viri Apostolici, quos inter Rom. Clemens loquens de Episcopo: Interpretationes, inquit, ex lege, & Prophetis procedant ad conuenientiã, & similitudinẽ Euangelij. Ait enim Dominus: Scruta mini Scripturas, quoniam ipsa testimoniũ perhibet de me. Et rursũ: De me enim Moyses scripsit. Et Clemens Alex. hunc Canonẽ his verbis tradit: Regula autẽ Ecclesiastica, est cõsentus, & cõsensio legis, & Prophetarũ, conuenienter testamento quod traditur per Domini aduentũ. Hec Clemens. Vsq; adeo enim noua cũ veteribus, & vetera cũ nouis cõsentiant, vt Ammonius, Origenis in Philosophia præceptor, inter alia ingenij sui monumenta de cõsonantia Moysi, & Iesu elegantissimũ opus ediderit; quod tamẽ hodie desideratur. Præterea cõmendat Iustinianus Imperator. 72. Interpretũ editionẽ Veteris Testamẽti, quoniam Euagelicẽ, & Apostolicẽ interpretati sunt Scripturas. Subseruit huic Regulæ sententia Christi Euangelica: Omnis scriba doctus in regno cœlorum, similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera.

CANON. XXXII.

Ad interpretandã sacrã Scripturã ille Canonẽ est acõmodatus, si præsentẽ locũ per alios Scripturæ locos, qui eadẽ nomina, vel verba cõtinent, vel eundẽ sensum tradere videtur, interpretemur. Siquidẽ is locus, qui apertius eandẽ rẽ tractat, seruiet ei, qui obscurior est, & quasi illius erit cõmetarius. Ad hoc autẽ præstandũ hortatur Augustinus hũc in modũ: Erit igitur diuinã Scriptura

rũ solertissimus indagator, qui primò totas legerit, notãsq; habuerit, & si nondũ intel lectu, tã tamen lectio, duntaxat eas quæ appellatur Canonice. Nã ceteras securius leget fide veritatis instructus, ne præoccupent imbecillum animum, & periculosas mendacijs, atq; phantasmatibus eludentes præiudicent aliquid contra sanam intelligentiam. Idem rursus: Ad obscuriores, inquit, locutiones illustrandas de manifestioribus sumantur exempla, & quedam certarum sententiarum testimonia dubitationem de incertis auferant: in quare memoria valet plurimum. Et Origenes: Facilius, inquit, in Scripturis, quod queritur, agnoscitur, si ex pluribus locis quæ de eadem re scripta sunt, profertur. Hæc illi Patres perdocti.

CANON. XXXIII.

A verbis sacræ Scripturæ secundũ rationem Grammatices, & à propria vocum significatione, ex qua elegans, & illustris sensus haberi potest; optimo interpreti minime recedendũ est, nisi valida aliqua ratio occurrat, quæ ad figuratã aliquã locutionẽ cogat: aliã enim tota Scripturã sacra periret, & sensus eius literalis, haberetq; tantũ varias allegorias, atq; importunas intelligentias, quas quisq; pro suo arbitrio, & volũtate illi affingeret; & sic semper Scriptura diceret quod nos volumus, non quod Spiritus Sãctus nos intelligere vellet. Hinc Iuris prudentes, quorũ est de verborũ significatione iudicare, & peculiariẽ Titulũ habet de verborum significatione, quoties de alicuius vocis interpretatione differitur, nõ aliter à recepta verborũ proprietate recedẽdum esse docent, quã si mens loquentis alia fuisse, vel ex ipsarum rerum absurditate, vel ex alijs manifestissimis indicijs deprehendi valeat: vt Marcellus grauiissimus Iurisconsultus docet. Hic Canon mirificè seruit cõtra hereticos, Gnosticos, Valentinianos, Marcionistas, Hermogenẽ, Philonẽ, & Origenẽ, qui omnes, relicto historico sensu, sõnia, quædã, & fabulas hæresum suarũ ex sacris literis eruebant. Et Origenes de terra nobis sustulit paradysum, illũq; in cœlo collocauit, dũ sprete litera sequitur allegoriam. Ita Lutherus turpissimè aberrauit, dum illud verbum:

Solertissimò diuinarum Scripturarũ indagator quis.

Idẽ ibi. c. 9.

Orige. hom. 24. in libr. Numero. tom. 1.

Nõ est à propria vocũ significatione in Scripturis recedendũ.

Iurisconsultorũ regula.

Marcel. Iuriscon. in l. non aliter, li. 3. de legatis. In quos hic Canonẽ valet plurimum. Origenes dũ sprete litera sequitur allegoriam, quid fecisse videtur.

Matt. 16.

Lutherus ad Petru Domini verba: Tu es Petrus, &c. ad Ecclesia proprie spectare contens, quam ruppiter aberrauerit. Ioan. 10.

Gen. 3. Infr. 25. Infr. 38. Supra. 30. Supra. 14. Iudic. 14. 15. 16. Supra. 15. Ibidem.

Osee. 1. Isa. 20. 3. Reg. 19. Ezech. 4. Quorudam sensus literales nonnulli vt minus apri, & appositur. Improbantur.

Primus sensus. August. li. 4. de Genesi ad lit. c. 1. & 24. & sequent. to. 3. & alibi. Alter sensus. August. Eub. in Gen. 2. Genes. c. 2. Platonis fabula.

Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam, a Petro, cui proprie, & ad literam conueniunt, non nisi ad Ecclesiam dictum fuisse contendit. Sed quam feliciter, illud indicat quod ait: *Aedificabo Ecclesiam meam*. Nunc quid ergo Ecclesia super Ecclesiam edificatur? & idem est respectu sui ipsius edificium, & fundamentum? Nimius etiam est & immodicus in hac parte Philo Iudaeorum disertissimus. Sed quoniam non inuenio ostio, hoc est Christo, tot allegorias excogitauit; propterea friuolae, & frigidae sunt. Non negauerim tamen, pleraque esse in sacris literis, quae prima facie sapientibus huius mundi, aut peruerlia, aut ridicula, & fabulosa videtur: vt sunt quae de serpente qui decepit Euam, narratur: de Iacob, & Esau in utero matris luctantibus; de Phares, & Zarah de egressu ex utero materno contentibus, de contentiunculis inter Lia, & Rachel super maderagoris; de occurfu Melchisedech, & oblatione panis; de admirandis gestis Saronis; de problemate illo: *De comedite exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo; de vulpibus per caudas colligatis, & agros succendentibus; de maxilla asini; qua occidit mille Philisthaeos; de fornicaria vxore Osee; de Isaia nuditate, de lubari Hieremiae, de pane subcinericio hordeaceo, qui stercore humano erat operiendus, tradito Ezechielis, & similibus multis, vt ad excogitandas allegorias, literaque; deserenda antea videatur dedisse. Eadem ratione venit de feris tanquam sensus literalis ille sex dierum creationis discursus, qui ad sex cognitiones angelicas referri solet a nonnullis magnis etiam viris.*

Verum cum dies in Scripturis nullibi cognitionem Angelicam ad literam significet, sensus ille vt mysticus, & spiritualis acceptari, & tolerari potest; vt literalis, & historicus, nequaquam. Simili ratione quod quidam ex nostris philosophantur, quod cum immisit Deus soporem in Adam, & ex costa eius formauit Euam, aliqui ad fabulam illam, quam Plato in Symposio prodidit de mare & foemina simul iunctis progeneris, & postea ab se inuicem separatis, non nisi fabulose detorquet: quemadmodum alij ad dogma illud Aristotelicum, quod foemina nihil sit aliud,

quam mas occasionatus, spectare contentendunt. Violentum etiam est, quod cum de Maria Magdalena dicatur exisse septem daemonia, ad literam voluit intelligi vniuersa peccata mortifera: nam hoc in mystico sensu accipi posse non refragor, ad literam, non nisi dure. Quemadmodum & illud de septem Angelis assistentibus Deo (de quibus in Apocalypsi Ioannes, & alibi Scriptura meminit) ad literam nequaquam ad vniuersos Angelos est referendum, quia hoc mysterium est; sed ad septem spiritus, qui peculiariter Deo assistunt: inter quos vnus erat Raphael ad Tobiam destinatus, & alter Gabriel apud Lucam. Haec autem assignata Regula de non deserenda propria vocum significatione, quae sensum literalem efficit, autoritate veterum Patrum comprobatur. Basilii enim allegorizantes, tollentesque veritatem literam, vocat somnium Interpretes, torquentes ad proprium sensum ea, quae in somnijs videntur. Ac subdit: *Ego vero cum sanum audivo, sanum intelligo: & stirpem, & piscem, & feram, & iumentum, omnia, vti dicta sunt, ita accipio.* Et ante eum Tertullianus lib. de Carne Christi: *Certe peruersissimum, vt carnem nominantes, animam intelligamus; & animam significantes, carnem interpretemur. Omnia periclitabuntur aliter accipi quam sunt, & amittere quod sunt, dum aliter accipiuntur, si aliter quam sunt, cognominantur.* Haec ille, vocans fidem nominum, salutem. Hieronymus in praefatione decimae visionis Isaiae, ad Amabilem episcopum: *Origenes liberis, inquit, allegoria spatij euagatur, & ingenium suum facit Ecclesiae Sacramenta.* Augustinus Serm. de Abraham, & immolatione Isaac: *Admonemus, ait, quantum possumus, & praecipimus; vt quando auditis exponi Sacramentum Scripturae mandantis quae gesta sunt, prius illud factum esse credatis sic gestum, quomodo lectum est, ne substracto fundamento rei gesta, quasi in aere quae ratis adificare.* Idem lib. Octogintatrium quaestionum ita inquit: *Cum res factae allegorizantur, gesta rei fidem non amittunt.* Haec Augustinus. Vt ergo deus prius construitur, quam depingatur, & praeposterum est prius velle depingere, quam sit locus paratus, in quo sit

Caiet. in. c. 2. Genesios Aristot. Tertius sensus. Luc. 8. & Matt. 27. Quartus sensus. Apoc. 1.

Tob. 12. Luc. 1.

Basil. hom. 9. in Hexa. initio. to. 1. in princ. Allegorij nimium adhaerentes, quales nam illi, teste Basilio. Tertul.

Fides nominum, salus est proprietatum: ait Tertullianus. B. Hieronym. tom. 5. B. August.

Idem.

Simile.

Sensus Scripturae rucopimus habetur, cum gemina charitas edificatur, vel cupiditas destruitur. 1. Tim. 1.

Aug. lib. 1. de Doct. Christ. cap. 36. initio, to. 3. in prin.

Inter falsitatem, & medietatem quid sit discriminis. Idem ibidem. 1. Tim. 1. In Scripturis quod latet, & quod patet, teneat, quis teste Augustino. Idem in tract. de laudib. carita. to. 9. Idem li. 1. de Doct. Chri. c. vlt. to. 3. 1. Tim. 1. Ille locus Apostoli: Fi

pingendum: Ita praeter rationem est, seculo literaliter neglecto, allegoricum producere. CANON. XXXIII.

Tunc habetur sensus literalis Scripturae sacrae (cuius finis est dilectio, iuxta illud: *Finis praecepti, est charitas*) quando ex illo vel gemina charitas Dei, & Proximi edificatur; vel cupiditas, qui malus amor est sui ipsius, vel mundi, destruitur. Quo obtento, tamen si forte sensus ab auctore proximo spectatus (qui semper est querendus) non habeatur, non perniciose fallitur quisquam, modo suum sensum esse verum, per alium Scripturae locum, siue per validam aliquam rationem confirmet. Ad quod praestandum, diligenter est Scriptura diuina memoriae commendanda, & loci aperti, & perspicui, ad fidem, & bonos mores spectantes diligentius inuestigandi sunt, vt ex illis, quasi ex principijs, & fundamentis, ad obscuros locos explanandos pergamus. Hanc regulam confirmat in primis Augustinus, qui lib. de Doct. Christ. in hunc modum statuit. *Quisquis igitur Scripturas diuinas, vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita vt eo intellecto non adificet istam geminam charitatem Dei, & proximi, nondum intellexit. Quisquis vero talem inde sententiam duxerit, vt huic adificanda charitati sit utilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit, eo loco sensisse probatur; non perniciose fallitur, nec omnino mentitur. Inest quippe in mentiente voluntas falsa dicendi: & ideo multos inuenimus, qui mentiri velint, qui autem falli, neminem.* Et infra: *Sed tamen vt dicere coeperam, si ea sententia fallitur, quae adificat charitatem, quae finis praecepti est: ita fallitur, ac si quisquam errore deserens viam, eam tamen per agrum pergat, quod etiam via illa perducit.* Et alio loco: *Ille tenet & quod latet, & quod patet in diuinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus.* Idem quoque cognouerit: *Qua propter cum quisque cognouerit sine praecepti esse charitatem, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, omnem intellectum diuinarum Scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus ac cedat. Cum enim diceret, charitas, addidit, de corde puro, vt nihil aliud quam id quod*

diligendum est, diligatur. Conscientiam vero bonam subiungit, propter spem. Ille enim se ad id quod credit, & diligit, peruenturum esse desperat, cui mala conscientiae scrupulus inest. Tertio, & fide, inquit, non ficta. Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc & nos diligimus, quod non est diligendum: & recte viuendo id speramus, vt nullo modo spes nostra fallatur. Idem docet B. Gregorius, qui in capit. Ezechielis. 3. ita ait: *Quisquis expositur in explanatione sacri eloquij, vt fortasse auditoribus placeat, aliquid mentiendo componit, sua, & non Domini verba loquitur, si tamen placendi, vel seducendi studio mentitur. Nam si in verbis Dominicis virtutem requirens, ipse aliter quam is, per quem prolata sunt, senserit, etiam si sub intellectu alio adificationem charitatis requirat, Domini sunt verba, quae narrat: quia ad hoc solum Deus per totam nobis Scripturam loquitur, vt nos ad suum, & proximi amorem trahat.* Haec illi sanctissimi Patres.

CANON. XXXV. Perutilis est, quo accipimus, plerumque Scripturam non tam spectare ad id, quod re ipsa existit, quam ad id quod rei natura esse deberet. Vt quod in parabola Dominus dixit: *Verberatur filium meum*; ita enim esse debuerat, licet aliter eueniret. Ita etiam illa dicuntur de Christo, quod illuminet omnem hominem uenientem in hunc mundum; & quod vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, & quod est Saluator omnium hominum; maxime fidelium: Nam etsi omnes non illuminentur, neque salui fiant; illae tamen enunciationes verae inueniuntur, si consideres Diuinae naturae bonitatem, & propria Christi merita, siue voluntate antecedente, vt alij loquuntur. Ad haec illa: *Non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: intellige, ex seipsis, & proprijs naturae viribus. Quod vero quidam vtiliter extiterint, aut iustitiam non ad naturam, sed ad gratiam Dei referendum est. Si militet illud: *Quicumque totam legem seruaerit, offendet autem in vno, factus est omnium reus*: intellige forma-*

nis praecepti est charitas, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, egregie expeditur ab Augustino.

B. Greg. ho. 10. in Ezechiel. ante med. to. 2. ante dimid.

Deus cur tam non nos in Scripturis al loquatur teste Gregorio.

Scriptura plerumque non tam spectat ad id quod actu est, quam ad id quod ex rei natura esse deberet.

Matt. 21. Ioan. 1. 1. Tim. 2. Infr. 3.

Primus locus. Quomodo verum sit, Deum omnes homines saluos fieri velle. Psal. 13. & Rom. 3. Secundus locus.

Tertius locus. Iacob. 2.

Arist.
III. locus.

Iacob. 3. Ephes. 5.

V. locus.

Aug. de Natu. & Gra. contra Pelag. c. 15. & 16. 10. 7.

Gal. 5.
VI. locus.

Mar. 3.

Cur qui peccat in Spiritum Sanctum, nulli habeat remissionem

Psal. 24. 1. Tim. 1.

VII. locus.

Luc. 7.

VIII. locus.

1. Cor. 3.

Ibidem.

IX. locus.

liter, & ex natura rei. Nam amissa Dei gratia per vnus præcepti transgressionem, quisque ad omnia præcepta violanda suapte natura aptus; & propensus inuenitur. Vnde apud Philo- sophum, Quod omnino futurum est, nisi fortè quid acciderit, quod impediatur, tanquam iam actum esset, apprehenditur. Ita intelligo illam sententiam: *Linguam nullus hominum domare potest*, & illud: *Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit, ac fouet eam*: nimirum ex suæ naturæ facultate, & citra Dei gratiam. Nam qui bono Dei spiritu præditi sunt, linguam domant, vt docet Augustinus; & *Qui Christi sunt, vt testatur Apostolus, carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs*. Quidam verò demonis spiritu acti, carnem suam præcipientem dedere, aut se ipsos combusserunt, aut suspenderunt. Idem etiam, quod Dominus dixit, his proximū est: *Qui autem blasphemauerit in Spiritum Sanctum, non habebit remissionem in æternum, sed reus erit æterni delicti*. Nam intelligendum est, si ad naturam peccati illius referas, quod omni caret remissionis causa. Nam delicta ex infirmitate, siue ex ignorantia, aliquam veniæ rationem secum adducunt; vt propterea Dauid sic precaretur: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*; & Paulus, *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate*. Ad hanc rationem referendum est, quod Dominus in parabola dixit: *Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtrisque: quis ergo eum plus diligit? Non quærit quid euenire soleat, sed quid ex ratione beneficij euenire deberet*. Et ita subdit: *Cui minus dimittitur, minus diligit*, id est minus ex beneficio accepto ad dilectionem impendendam obligatur. Hanc rationem loquendi Paulus secutus, dixit: *Neque qui plantat, est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus*. Nam talis ex se ipso, & facultate sua nihil est, licet alio- qui Dei gratia sit sapiens architectus. Ita accipe quod Proverb. 1. dicitur: *Intelligēs gubernacula possidebit*: nō quod omnes tales gubernacula possideant, sed

quod possidere meretur. Similiter Dominus dicens: *Omnes qui acceperint gloriam diu, gladio peribunt*: non quod sic semper eueniat; multi enim homicidæ eua- dunt; sed sensus est illustis, gladio magistratū perire debet, aut promeretur. In eandē sententiam accipiendū est illud: *Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor, & gloria; &, Qui solus habet immortalitatem*: nimirum secundū suam naturam, quia neque à principijs intrinsicis, aut extrinsecis interire potest; cum animus & Angelus sola Dei voluntate, atque imperio deficere queat. Hinc Dauid dixit: *Vos autem sicut homines moriemini*, nimirum ex vobis ipsis, in quibus mortalitatis inest inhabitat, corpus ad interitum perducens; præter externa incommoda, atque iniurias. Et ita illud dictum Ezechie accipe: *Dispone domui tue, quia morieris tu, & non viues*, ex naturalis scilicet ordinis dispositione; supra quem tamen illi additi sunt quindecim anni, non sui, aut suę naturæ temperamento debiti. Et ita interpretandū illud: *Spiritus vadēs, & nō rediens*. Vadit enim ex se ipso ad peccatū, & ad mortis interitū, quia ex natura deprauata procliuē est illi, & peccare, & quod ad corpus attinet, interire: sed nō redit, quia peccati remissio, & corporis resumptio, quę cōtingit in resurrectione, Dei tantū munera sunt, & supra humanæ naturæ facultatē. Præterea illud Domini mandatū: *Diliges proximum tuum sicut teipsum*: quia multi se ipsos malè diligunt, & potius odit animā suā quā iniquitatē diligit, quā reuera diligit: idcirco noli respicere ad eū amore, quo se quisque diligit, sed ad eū, qui meritō esse deberet erga se ipsum, nā is solus verus est, & studiosus amor, qui & sibi, & proximo debetur. Denique iusti, qui omni actuali peccato carent, vt B. Virgo, & si quis alius tanto priuilegio ornatus fuit; dicere poterant: *Dimitte nobis debita nostra*, nō quidē quæ actu admiserunt, cū illis carere ponatur, sed quę per se ipsos, & suapte natura citra diuinū gratiæ subsidiū incurrisset; quæ ab eis veluti debita iā cōtracta habentur, atque pro remissis haberi debent. Et cū ex Scripturis aduersus immaculatæ Virginis priuilegiū testi-

X. locus.
Matt. 26.

XI. locus.
1. Tim. 1. Infra. 6.

Psal. 31.

Isa. 38.
XII. locus.
Ibidem.

XIII. locus.
Psal. 77.

Ioan. 5. & Infra. 6.
XIII. loc.

Luc. 10. Psal. 10.

XV. locus.
Matt. 6.

XVI. locus.
Rom. 3.

monia

Supra 3. Ibidem, & Psal. 13. Rom. 5.

Ibidem.

Exemplum.

Genes. 5.

D. Virgo peccatrix qua ratione dici possit.

D. Virgonulum actuale delictum agnouit, vt in eo originale Dei munere singulari.

omnia producuntur, vt illa: *In quo (scilicet Adā) omnes peccauerunt, iterum, Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei: Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: Si in vnus delicto mors regnauit per vnum: multo magis, &c.* Et infra: *Sicut per vnus hominis delictum in omnes homines in condemnationem: sic & per vnus iustitiam, &c.* Hæc, inquam, omnia, & his similia quæ Paulus asserit, & quæ Patres in Pelagianos scribentes producebant, vnica solutione diluuntur, has esse communes & generales regulas, quibus non debent, neque possunt obistere priuilegia paucorum. Ecce enim, vt exemplo aliquo rem totam dilucidam, & apertam efficiam, cum Apostolus ad Hebræ. cap. 11. multos viros sanctos enumerasset, & inter eos Henoch translatus; subiugit tamen generaliter, iuxta fidem defunctos esse omnes istos, non acceptis repromissionibus; & tamen constat, Henoch defunctum nō dum esse, sed viuum hinc translatum fuisse. Sicut iugum hic excipitur ab illa generali sententia, ita excipitur B. Deipara ab illis vniuersalibus Pauli sententijs. Si verò obijcias, eundem Paulum tradidisse, Henoch non fuisse defunctum, sed viuum translatum; Respondebimus & Ecclesiam docuisse B. Virginem à communi originalis peccati labe seruata, postquam instituit diem solennem, in quo quotannis hoc mysterium præseruationis Deiparæ, & piè recoleretur, & cum generali omnium gaudio celebraretur.

Porro illis Pauli sententijs non tam exprimitur id, quod actu euenit, cum multi sint Dei gratia inuenti iusti, sed id, quod ex natura sua peccatum primum nostri parentes actum natum erat efficere. Et ita non negamus, B. Mariam suapte naturam subiectā fuisse, & peccato, & in commodis quæ adfert peccatum, & verè hac ratione dici posse peccatricem, sed nos non tam hoc consideramus, quā id quod ex singulari gratia, quia Mater Dei futura erat, illi conueniebat, & quod liberalissimum, & munificentissimū gratiæ dispensatorem, & filium in

matrem conferre decebat, & factio contulit. Et vt omnium sententia ab omni actuali culpa immunis extitit, non obstantibus Scripturis, quæ oppositum sonare videntur: quia illę naturam respiciunt; non peculiare gratiam illi collatam: ita etiam liberam ab omni originali labe pronuntiare non dubitamus, non obstantibus sacris literis, quæ generatim tradunt, omnes illi peccato subiacuisse, in quo ad naturæ debitum, quod vt filia Adæ contrahere debebat, spectatur, non ad eminentissimū gratiæ priuilegiū, quo illa supra communem hominum sortem à Deo subleuata fuit. Video igitur quot locos nobis aperiat hic vnus Canon, & quantas difficultates facile explicet.

CANON. XXVI.

Diligenter inspiciendum est, quomodo sit oratio distinguenda, vel pronuntianda. Distinctio enim, quæ sensum regulis Fidei, & charitatis repugnantem generat, vel præcedentibus, & subsequentibus aduersatur, vitanda est, & respuenda: quæ verò Fidei, & bonis moribus, vel connectioni Textus, vel Patrum autoritati consonat, amplectenda. Hęc autem ex lingua originali, vel ex editionum varietate, vel veterum Patrum lectione haberi potest. Hinc Augustinus locum illum ad Rom. 8. *Deus qui iustificat: Quis est qui condemnet?* per interrogationem pronuntiandum docet. Vt etiam illud: *Frater non redimit, redimet homo*; quasi dicat, minimè. Et Concilium Aquisgranen. *Multa, inquit, in Scripturis sunt, quæ nisi proprio modo pronuntientur, in contrariam recedunt sententiam*, id est, si affirmatiue legantur, quæ interroganter legenda erant, vel e contrario; vel si simpliciter legantur, quæ ironice intelligenda sunt. Fugienda est ergo in lectione Scripturæ distinctio heretica, qualis est illa Arrianorum, qui legebant: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat*, ibique puncto facto subiungebant: *Verbum hoc erat in principio apud Deum: similis erat illa distinctio: Ego dico tibi hodie, Mecum eris in Paradiso*, cum legendum

Diligenter inspiciendum est quomodo sit oratio distinguenda, vel pronuntianda.

Aug. libr. 3. De Doctrin. Christ. c. 3. in i. to. 3. iuxta princ. Primus locus. Psal. 48. Alter locus. Conci. Aquisgran. c. 3. prope initium tom. 2. Concilio. paullo à medio.

Tertius locus.

Quartus locus.
Luc. 23.

lit,

Cassia. coll. 1. c. 14. Ibidem.

fit, Ego dico, & facta distinctione, Hodie meum eris in Paradiso: vt notat Cassianus. Item illud Lucae: Ducebantur alij duo, & puncto posito quidam legunt, Nequam cum eo, siue malefactores: quæ lectio iniuria videbatur Christo. Et ideò orationem distinguebant hoc modo: Ducebantur alij duo malefici, & commate addito, subiiciunt, cum eo. Alij verò non verentur legere: Ducebantur alij duo malefici, vt respiceret ad mentem Iudæorum, qui Christum vt flagitiosum ad supplicium duci existimabant: nam ita ab Apostolo dicitur factus maledictum. Sed prior distinctio magis mihi placet. Ad hæc, illud Marc. vlt. Surgens autem Iesus mane prima Sabbati, apparuit primo Mariae Magdalene, hæc enim Catholica est, & vera distinctio. Quanquã Gregorius Nissenus, & Hieronymus ad Hedi- biam alio modo distinguant, nimirum: Surgens Iesus, & ibi distinctione posita addunt, Mane prima Sabbati apparuit primam Mariam Magdalena. Quis enim, in- quirit, vidit, quando surrexit? Sed appa- ruit mane Dominica die, quæ est prima Sabbati. Ita illi Patres. Mihi tamen prior distinctio magis probatur, vt suo loco vberius disputabitur. Ad hæc quod Ioann. 2. dicitur: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti à Patre: Caietanus, Erasmus securus, punctum ibi facit: & quod sequitur, Plenum gratia, & veritatis, ad sequen- tia refert, videlicet, Ioannes testimo- nium perhibet de ipso, & clamat. Nã Græcè masculinè dicitur, ὁ ἄριστος, καὶ ἀληθινός: vt sit sensus, Plenus, gratia, & veritate Ioannes, testimoniū perhi- bet. Sed certè plenior est lectio, quæ illa verba refert ad verbum, quod Græcè est masculini generis λόγος, & illã lectionem magis agnoscunt Patres, & vetusti codices, & res ipsa magis qua- drat Christo, quam Ioanni. Et hæc- nus de hac regula.

CANON. XXXVII.

Questionem vel precationem respon- sio, vel exau- ditio solet in terpretari.

Questionem vel interrogationem, vel precationem, ex ipsa responsione, vel ex auditione interpretandam, cer- ta est Scripturæ diuinæ explicandæ re- gula. Hinc Isai. 7. post verba illa: Pate- tibi signum à Domino Deo tuo in profun-

dum inferni, siue in excelsum supra: & nolente Rege hypocrita signum oblatum petere, obrustit Dominus signum virginis conceptura, & paritura Emmanuelem. Et illa Apostolorum verba Matth. 23. Dic nobis quando hæc erunt? Et quod si- gnum aduentus tui, & consummationis seculi? quomodo sint intelligenda, explicauit Dominus sua responsione, loquens de excidio vrbs, & signis eius, & de aduentu ad iudicium, & signis eiusdem. Ioann. 21. dixit ad Petrum Dominus, Simon Iona diligis me plus his? æquiuoca, & ambigua videtur in interrogatio, an Petrus videlicet plus diligeret Christum quam alij, an verò Petrus plus Christum diligeret, quam Apostolos. & Petri responsio osten- dit sua modestia, & cunctatione in priori sensu se accepisse: nam in poste- riori facile erat Petro agnoscere in in corde quod plus Christum, quam Apostolos diligeret. Ita sæpè Iudæos vel Phariseos malitiose interrogantes Christum, vt eum in sermone caperet Dominus Iesus sua respõsione indi- cat, quo sensu sit eorum interrogatio accipienda. Precationi etiam Danie- lis c. 9. de liberatione à captiuitate Ba- bylonica, coniuncta fuit precatio cognoscendi liberationem mundi à peccato, & dæmonis potestate, quæ per Messiam erat futura. Ideo ad hoc præsertim respiciens Dominus, misit Angelum Gabrielem, qui hoc præcipue patefaceret Danieli. Vel Oranti Danieli pro liberatione ab illa temporali seruitute, addita liberatio- nis à peccato per Messiam exauditio. Vt Abrahæ deprecanti pro conserva- tione Ismaël, datus est Isaac, & Salo- moni petenti sapientiam, additæ di- uitiæ, gloria, & fama; & Zachariæ pre- canti adfuit Angelus reuelans habi- turum filium sanctum, & eum futurum Messia Præcursorem, quod forsità id etiam postulasset.

CANON. XXXVIII.

Boni Scripturarum interpretis est, vt in eis enarrandis expendat tum nomi- na ipsa, tum verba, siue illa Latina sint, siue Græca, siue Hebræa, vt aliquam lucem ingerat loco quem enarrat, Arti- culi quoque ipsi si ad sint, vel si ab-

Primus lo- cus. Matth. 1.

Secundus lo- cus.

Tertius lo- cus.

Matth. 22. & Ioan. 11.

Quartus lo- cus.

Luc. 1. & Ioann. 1. & alibi.

Genes. 17. Ibid. & 21. 3. Reg. 3. Luc. 1.

Diligens sa- crarum lite- rarum inter- pres, earum nomina, ver- ba, articulos & alia debet expendere.

sint,

Hierony. in quo emine- rit quam ma- ximè.

Casus expen- dendi. Gal. 3. Gen. 12. & 15.

Reputare ad iustitiam, quid sit, & operari, apud Paulū. Rom. 4.

Heb. 7. Genes. 14. In Scripturis quæ etia de- bet perpèdi

Hier. incap. 16. Matth. tom. 9.

Matth. 16. Caiet. Christus qua- re filius dicitur Dei viui.

Hieronym.

sint, & aliæ particulæ appositæ pon- derandæ veniunt; item quæ dicuntur, & quæ non dicuntur; quæ præterea sint antecedentiæ, & quæ consequenti- a locum. Hoc autem etsi non solū in sacris literis, sed in omne alterius facultatis libro præstandum sit; ma- ximè tamen in libris sacris. Constat autem Græcas, & Hebræas voces pro- prietates quasdam habere, quas Lati- næ non habent, & in ea re eminentif- simus fuit Hieronymus, qui in Pro- phetis enarrandis id diligenter præ- stitit. Item articuli ipsi simplices ali- quid insigne, vel certum denotant.

Casus etiam veniunt consideran- di, an sint singularis, an plurium. Nã Paulus expendit Galat. 3. quod Abra- hæ diætæ sunt promissiones, & semi- ni eius (in singulari numero) Non di- cit, in seminibus, quasi in multis, sed quasi in vno, Et semini tuo, qui est Chri- stus, quam ponderatione neglexit In- terpres Chaldæus, dicendo, Filijs tuis dabo terram hanc. Idem ad Rom. 4. expendit verbum, Reputandi ad iusti- tiam, docens tale verbum continere gratuitam Dei misericordiam; sicut Operari, debitam ex iustitia retributio- nem. Hebræ. quoque 7. ex nominum etymologia Melchisedec, & Salem, & ex eo quod non meminit parentum eius Scriptura, nec eius genealogiæ, argumentatur. Ex quo loco docuit nos Apostolus, non minus in Scriptu- ra expendenda esse quæ dicuntur, quæ quæ non dicuntur. Ponderauit egre- giè Hieronymus illud: Quem dicunt homines esse Filium hominis? Vos autem quem me esse dicitis? quod homines vi- delicet nominauerit alios ab Aposto- lis, Apostolos autem non homines, sed tanquam discipulos, & filios Dei, & in schola sua longo tempore erudi- tos. Cùm etiam Petrus dixit: Tu es Christus Filius Dei viui, expendit Cai- etanus: Viui inquit, id est, naturalis, quia viuere viuentibus est esse. Sed alibi, vt Ioann. 11. dicitur Filius Dei viui ah his qui non credebant adhuc illum esse filium naturalem. Et melior videtur ponderatio Hieronymi, ad differen- tiam scilicet falsorum deorum, & vita- carentium. Expenditur etiam pruden-

ter articulus appositus, vt, Tu es Chri- stus ille, & illius Dei, & illius viuen- tis. Sed et id Χριστός ὁ υἱός τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Rursus expenditur quando abest, vt cum in tertia clausula Ioannis Euan- gelistæ: Et Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, vbi articulus poni- tur, cùm dicitur, Apud Deum, qui ta- men non est, cùm ait: Et Deus erat Ver- bum. Cùm verò quis solet dicere, ex- ponendo: Textus non dixit hoc, vel non dixit illud, debet reddi aliqua bona, & aperta ratio, cur id non fit di- ctum, vt Patres faciunt. Sunt autem quidam ex recentioribus, qui vanè, & superflue id faciunt: quia non de- bet expendi hoc non dixisse, vel illud, nisi quando ratio poscebat, vt hoc, vel illud diceretur, nisi aliquid aliud ob- stitisset.

Secundo maximè veniunt & ante- cedentiæ & consequentiæ pensanda, vt verus & certus loci sensus accipia- tur. Ex qua Regula in primis dedu- cimus locum illum ad Heb. 6. Impossi- bile est, eos qui semel sunt illuminati, & c. & prolapsi sunt, rursus renouari ad peni- tentiam; intelligendum non esse sim- pliciter impossibile. Quia, vt B. Hie- ronymus aduersus Iouinianum do- cet, subiuncta verba id declarant, qui bus ait: Confidimus autem de vobis, dile- ctissimi, meliora, & viciniora saluti, ta- met si ita loquimur. Ex quibus colligit, impossibile pro difficile accepisse, & per hypòbelen locutum Apostolum. Nam si erat simpliciter impossibile re- nouari penitentiam, frustra confide- bat meliora, & viciniora saluti illo- rum. Hanc Regulam tradit in pri- mis Augustinus his verbis: Rarissime, inquit, & difficillimè inueniri potest am- biguitas in proprijs verbis, quantum ad li- bros Diuinarum Scripturarum spectat, quam non aut circūstantia ipsa sermo- nis, qua cognoscitur Scriptorum inten- tio, aut interpretum collatio, aut præce- dentis lingue soluat inspectio. Et alio loco: Solet circūstantia Scripturae illu- minare sententiam, cum ea, quæ circa Scripturam sunt præsentem questionem contingentiæ, diligenti discussione tractā- tur. Deinde Hieronymus eundem Canonè his verbis tradit in Marthæū

Articuli qui etiam ponde- randi veniūt. Matth. 1. 6.

Non distortū in Scripturis qualis ratio reddenda.

Circūstantiæ loci, hoc est, antecedentiæ & consequentiæ, locum il- luminant.

B. Hier. lib. 2. aduers. Iouin. sub init. tom. 2. circa princ.

B. Aug. li. 3. de Doctrin. Christ. c. 4. tom. 3. in it. ferè. Idem lib. 83. quæst. q. 65. subini. to. 4. paulò ante med. Hie. in Mat. c. 10. à med. tom. 9. in it.

scribens.

Hilar. lib. 9. de Trin. prope init.

Multa in scripturis narratur iuxta opinionem illius temporis quo gesta sunt, & non iuxta rei ipsius veritatem.

B. Hier. to. 2. init.

Idem lib. 5. Commenta. in Hierem. tom. 5.

Primus locus.

Hierem. 28. Secundus.

Luc. 3. Supra 1.

Infra 2. Ioseph cur pater Christi dicitur.

Orig. hom. 2 sub ini. to. 2

Tertius locus.

Matth. 14. D. Hiero. in Matt. lib. 2. tom. 9.

Quartus locus.

Matth. 10.

Quintus locus.

Infra 11.

Sextus locus

scribens: Prudens lector caue semper superstitiosam intelligentiam, ut non tuo sensui attemperes scripturas, sed scripturis iungas sensum tuum, & intelligas quid sequatur. Hilarius quoque eandem Regulam agnovit, nam libro de Trinit. de Forum, inquit, intelligentia aut ex praepositis, aut ex sequentibus expectetur.

CANON. XXXIX.

Circa historiam regula tradita a B. Hieronymo observanda est, qua libro Adversus Heluidium assignat. Et in Hieremiae c. 28. Multa, inquit, in scripturis factis dicuntur iuxta opinionem illius temporis quo gesta referuntur, & non iuxta quod rei veritas continebat (ut cum tulit Ananias propheta catenam decollo Hieremiae, qui tamen erat pseudopropheta, quod quidem Hieronymus exemplum paullo ante protulerat: & subiungit) Denique Ioseph in Evangelio, pater Domini vocatur, & ipsa Maria, qua sciebat se de Spiritu sancto concepisse, & respondet Angelis, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? loquitur ad Filium, Fili, quid fecisti nobis sic? Ecce ego & pater tuus dolentes querebamus te. Pater ergo Ioseph dicitur, ad famam Mariae conservandam, aut ne Iudaei aduersus Mariam sentirent, eamque lapidarent, teste Origene homilia diuersorum locorum. Idem Hieronymus in c. 14. Matthaei sub initium: Consuetudinis scripturarum est, ut opinionem multorum sic narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur. Sicut Ioseph ab ipsa quoque Maria appellabatur pater Iesu. Ita & nunc Herodes dicitur contristatus, quia hoc discumbentes putabant. Disimulat enim mentis suae malitiam artifex homicida, cum iustitiam in facie, & letitiam haberet in mente. Ad hunc sensum intelligi posset illud Matth. 10. Qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetam accipiet: id est, qui suscipit falsum prophetam in nomine veri prophetae, tanto praemio afficietur, ac si verum prophetam hospitio suscepisset. Et eodem modo accipiendum quod sequitur: Qui recipit iustum tantum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. Ita sapientes & prudentes Matt. 11. vocantur Scribae, & Pharisaei, quia se pro talibus habebant, & ab

alijs habebantur, etsi non essent. Paruuli autem dicuntur Apostoli, quia iudicio Iudaeorum, omni vera sapientia destituti videbantur. Et apud Ezechiel: Occidam, inquit, in te iustum, & impium. Vbi iustos vocat hypocritas, qui sancti in oculis hominum videbantur. Alii quidam Deus non perdit iustum cum impio, ut dixit Abraham, loquens cum Deo; ut egregie interpretatur Hieronymus in c. 26. Isaiae, ante dimidium.

CANON. XL.

Non semper in scripturis primogeniti priori loco nominantur, sed interdum ordine dignitatis, & sanctitatis seruato, posteriores illis praeferruntur. Hinc August. lib. Quaes. in Genes. Fieri autem potuit, inquit, ut posterior sit generatus Abraham, sed merito excellens, qua in scripturis valde commendatur, prior fuerit nominatus: sicut propheta prior nominatus, cuius minoris, cum dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Et in Paralipomeno cum sit quartus nascendi ordine Iudas, prior est nominatus, a quo Iudaicae genti nomen est datum propter tribum regiam. Et libro locutionis de Genesi: Iacob interrogans quod ait: Nostis Laban filium Nachor, cum esset filius Bathuel: Intellegendum est (ait Augustinus) nobilior esse Nachor, & merito dignitatis eius factum esse, ut de ipso interrogaret: filium autem dicitur, & proavi ultra maioris alicuius eum, qui ex illo propagatur, vsque ad locutionem est. Chrysostomus etiam in Epistola ad Hebraeos interpretas illud Pauli, Fide de futuris benedixit, inquit, Isaac, Iacob, & Esau: licet maior sit Esau, tamen praeponebat Iacob propter virtutem. Haec ille. Ita caeteris Apostolis praefertur Petrus non aetate, nec vocatione, sed primatus dignitate. Et similiter Dauid propter dignitatem praeponebatur ipsi Abraham, cum dicitur: Filius Dauid, Filius Abraham, & propter priscos Patres, a quibus originem ducunt Iudaei. Apud Paulum praefertur semper Iudas Gentili; & Iudas quarto loco natus praeponebat fratribus, cum ait Euangelista: Genuit Iudam, & fratres eius. Quod si obijcias, Petrum. 1. Corin. 9. ultimo loco numerari, Sicut, inquit, & caeteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas. Sed soluitur ab Oecumenio, & Theophylacto:

Ezech. 21.

Gen. 28. B. Hier. lib. 18. in Isa. to. 5.

Scriptura non semper generationis, aut vocationis ordinem, sed dignitatis, etiam seruare consuevit.

Aug. lib. 1. Quaes. in Genesim q. 25. circa med. to. 4. in prin. Gen. 11.

Melach. 1. Genes. 25.

Rom. 9. 1. Paral. 2.

Idem lib. 1. Locutionis de Genesi, c. 104. to. 3. prope prin. Genes. 25.

Chrys. hom. 26. in Epist. ad Heb. sub init. tom. 4. circa finem. Gen. 27. & seq. Ibidem.

Matth. 1. & Infra. 2. & Infra. 3. & Infra. 10. & 1. Cor. 1. & Galat. 3. Matt. 1.

Genes. 29. Primus locus

Roma. 1. & Infra. 2. & Infra. 3. & Infra. 10. & 1. Cor. 1. & Galat. 3. Matt. 1.

Genes. 29. Primus locus

Roma. 1. & Infra. 2. & Infra. 3. & Infra. 10. & 1. Cor. 1. & Galat. 3. Matt. 1.

Genes. 29. Primus locus

Roma. 1. & Infra. 2. & Infra. 3. & Infra. 10. & 1. Cor. 1. & Galat. 3. Matt. 1.

Genes. 29. Primus locus

Animaduerte, hic inquit, quod summum Apostolorum ultimo loco posuit, hoc videlicet clam iudicans: Et quid (inquit) hoc dico, cum ipse Petrus hoc faciat?

Alter locus. 1. Cor. 1.

B. Chrysost. homil. 3. in priorem ad Corinth. sub init. tom. 4.

Theoph. in c. 15. prima ad Corin. circa prin.

Mar. vlt. Luc. vlt. & Ioan. 20.

Ibidem.

Matth. 16. Primus Apostolorum Petrus cur Dominum videtur resurgente.

Infra 26. Tertius locus.

Gal. 2. Ibidem.

Ioan. 1.

Vnde quidam fuerint auidi cere, Cephalum quendam fuisse a B. Petro.

B. Hier. Praefat. in Epist. Catholicas.

Quod verò dicitur: Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephae: soluit Chrysostomus: Non, inquit, quod se Petro praetulerit, in ultimo loco eum posuit, sed sibi Petrum praefert. Auger enim orationem suam, ne putaretur inuidia id facere, ut honore illis auferret. Et paullo ante: Nam si Pauli, & Apollo, & Cepha non licebat ipsis nomina laudare, multo magis neq. aliorum: Si magistrum, ac Principem Apostolorum, & tanti populi ad monitorem sibi arrogare non debebant; quanto magis qui nusquam essent? Et Theophylactus ponderans illa verba: Et quia visus est Cepha: Primum, inquit, qui autoritate caeteris praeminebat, ponit. Atque Evangelica historia testatur ipsum primum Mariae Magdalene apparuisse. Recte quidem: caeterum quod ad viros attinet, primum a resurrectione exhibuit se conspicendum Petro, cui inter discipulos primum obtinenti locum. Par enim erat, ut, qui primum confessus esset Christum, resurrectionem eius primum videret. Et quia eum abnegauerat, appareret ei primum, ut ostenderet ei eum propterea non esse reiectum: Quod tertio dicitur a Paulo: Et cum cognouissent gratiam qua data est mihi, Iacobus, & Cephas, & Ioannes, qui videbantur columna esse, &c. hoc loco manifeste praeponebat Iacobus, Cephae, non autem Petro: Cephae dico, hoc est ministro Circumcisionis, cuius caput erat Hierosolyma, & Episcopus eius Iacobus, non Petro, hoc est patri, & pastori orbis. Nam in hoc Petrus maior Iacobus erat, sicut in priori Cephas minor Iacobus. Et ideo Petri nomen non sine causa mutauit: siquidem in eadem narratione nunc Syriacè Cepham, nunc Gentiliter Petrum vocauit (Quod & occasionem dedit quibusdam, ut putarent fuisse quendam Cepham distinctum a B. Petro, quo sic ab argumentis Porphyrij Perrum vindicarent.) Ob quam etiam causam non sine Dei nutu Iacobus Epistola inter septem Canonicas primatum tenuit. Et B. Hieronymus in quosdam successit, qui

praestitutum antiquitus ordinem illarum Epistolarum inuertentes, Epistolam B. Petri praeposuerunt Epistolae B. Iacobus, propter excellentiam, & primatum Petri, non considerantes mysterium: quia prius Iudaeos ab Episcopo suo doceri oportebat, quoniam ipsis ex Iudaeis credentes priores in donis esse debebant. At Doctor Gentium Paulus, Iudaeos Gentibus, & quidem omnibus Gentibus postposuit, ut agnoscamus mysterium ab ipso explicatum: Quia cecitas, inquit, ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. & reliq.

CANON. XLI.

Quoniam scripturae traditae sunt nobis triplici idiomate, Hebraeo, Graeco, & Latino, nominum Hebraeorum etymologia solum a lingua Hebraea petenda est, sicut Graecorum a Graeca, & Latinorum a Latina. Hanc porro Regulam tradit Philoponus in lib. 1. De Anima Arist. cum exponit Democriti opinionem, dicens: Si etymologia reddenda est alicui dictioni, ex vernacula lingua desumi illam oportet. Haec ille fere. Confirmat illam Hieronymus in lib. Quaes. in Genesim, ubi tradit: Dicunt autem Hebraei, quod ex nomine suo, Deus, quod apud illos Tetragrammaton est, hebraice, & Sara addiderit: dicebatur enim primum אַבְרָם Abram: quod interpretatur, Pater excelsus: & postea vocatus est אַבְרָהָם Abraham, quod transfertur, Pater multarum: nam quod sequitur, Gentium, non habetur in nomine, sed subauditur. Et infra: Errant, qui putant, primum Sara per unum scriptum fuisse, & postea ei alterum additum. Et quia & apud Graecos centenarius numerus est; multas super nomine eius ineptias suspicantur: cum vtrique, vtrunque volunt ei vocabulum commutatam, non Graecam, sed Hebraeam debeant dare rationem, cum ipsum nomen Hebraicum sit: nemo autem, in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Haec ille, statuens certam regulam verè etymologiae petendae, & obiter Ambrosium reprehendens, qui lib. 2. De Abraham, cap. 9. eo modo quem re-

Catholica B. Iacobus Epistola Ecclesiae iudicio reliquis cur antecedit omnibus quae Canonice nuncupantur.

2. Tim. 1. Rom. 11.

Pauli Epistola ad Hebraeos reliquas eius inter omnes in sumum locum cur teneat.

Nominum etymologiae a propriis eorum linguis & germanis sunt accipiendae.

Philoponus Textu 20. in fine.

D. Hier. tomo. 3.

Gen. 17. Ibidem.

Rom. 4.

Idem.

R. litera apud Graecos, centenarius numerus est.

B. Ambr. tomo. 3.

Erasmus.

Amb. ibid.

B. Chryl. 10. 1. intermed. cir ceter, & finem.

D. Hie. Epis. 126. to. 3. sub inir.

Iose. lib. 10. contr. Apionem, in fine. Hierusalem quid sonet.

Eucherius in Genesim lib. 2. c. 17. sub fin.

Philo. p. 2. prope fin. Philo Iudæus linguam suam, & proprias literas à quibusdā creditur ignorasse.

B. Amb. lib. 2. in Lucā c. 11. tom. 5. initio.

B. Hie. to. 3.

Idem lib. c. 12. in Isa. to. 5.

prehendit Hieronymus interpretatus est. Quamquam Erasmus existimet id additum Ambrosio ab aliquo viro perito. Item solidum non est quod Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 4. ante med. Abraham, inquit, hoc est de patre vano, sicut habet Latina interpretatio, vocatur pater sublimis, pater electus. Vanus erat, cum Deum nesciret: electus factus est, postquam cognouit Deum.

Similiter infirmum est, quod Chrysofomus in homilia quadam de nomine Abram philosophatur? Abram, ait, Syrorum voce (abbar) quod idem est quod trans, vel ultra. Iure etiam à Hieronymo in Epistola ad Euagrium de historia Melchisedec reprehenditur Iosephus, qui dicebat nomen Hierusalem ex Græco & Hebræo idiomate esse conflatum; cum constet apud linguam Hebræicam peritos vocem esse Hebræam, & pacis visionem significare. Similiter Eucherius in Genesim: Salem, inquit, non ut Egesippus, & nostrorum omnes arbitrantur, est Hierusalem, nomen ex Græco, Hebræo, compositum, quod absurdū esse, peregrina lingue mixtura demonstrat: sed est oppidum, iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem. Sic ille, quæ videtur accepisse ex Hieronymi lib. de quæstio. Heb. In hunc lapidem impedit Philo vir disertissimus, vsque adeo, ut à quibusdā notetur, linguam suam, & proprias literas ignorasse. In libro siquidem de legatione ad Caium Imperat. Israël vir videns Deum, interpretari asserit: (sicut & Ambrosius in Lucam) quod irridet Hieron. lib. Quæst. in Genesim, & ait: Non vocabitur nomen tuum supplantator, hoc est יצחק Iacob, sed vocabitur nomen tuum Princeps cum Deo (sive Princeps Dei, sive Directus Dei: ut infra subdit) hoc est ישראל. Quo modo enim princeps ego sum; sic & tu, qui mecum lucari potuisti, princeps vocaberis. Siquidem Israel dicitur à verbo ישר Sara cum puncto in sinistro cornu, quod est principatum habere. Idem tamen Hieronymus in c. Isaia 44. initio. Proprie, inquit, iuxta Hebræos, & literarū fidē, ישראל, rectus Dei dicitur. Vir autem videns Deum, non in elementis, sed in sono vo-

cis est. Sic ille, deriuans à voce ישר Iasar, quod est rectus,

Simili ratione Basilii, & Cyrillus, Hierosolymitanus in nomine Iesu deriuando ex verbo Græco futuri temporis ἰσαυραι non nihil à veritate declinarunt, ita ut Iesus significet medicum, siue curatorem; cum tamen sit vox Hebræa, & Saluatorem significet. Hieronymus quoque interdum sui oblitus esse videtur, qui in Commentarijs Epistolæ ad Philemonem scribit Pauli nomen interpretari mirabilem, putans esse Hebræam vocem; cum tamen constet esse nomen Romanum. Et in præfatione libr. 3. in Epistolam ad Ephes. ait: Ephesus in Latinam linguam interpretatur, voluntas, siue consilium meum in ea, vel certe anima mea in ea, ac si esset ἱεραρχία chephci; cum tamen sit vox Græca. Peccat & in lib. de nominibus Hebræicis, quia nominū Græcorum etymologiam petit ex Hebræo idiomate, ut in nominibus Ænæ, Aristarchi, Antipatridis; Agrippæ, Apijfori, Cornelij Cornicæ Corinthij, quod in regulā à se traditum est: & si in nominibus Andree, Alexandri, & Festi asserat esse violentū, ex Hebræo interpretationē petere. Iustinus quoque martyr in Dialogo contra Tryphonem: Satā, inquit, Iudæorum, & Syrorum voce, Apostata, & deserta est: nam quæ dominus in ditione etiam Serpens vocatur, id est, quod Satā, Hebræorum expositum sermone. Ex quibus utriusque vnum compositum sit nomen, Satanas. Hæc ille, cum tamen sit simplex vox, & Satan aduersarius, siue contrarius interpretatur. Haud dissimili ratione peccare videntur, qui vocem Zabulum, quæ frequens est in antiquis Patribus, ut Cypriano, Origene, Hilario, & Ecclesia, cuius vox est: Michaelē in virtute conterentem Zabulon, idē esse putant, quod apud Græcos diabolus. Erasmus in Annotationibus in nouum Testamentum, existimauit esse vocem Græcam: & librariorum incuria in libris præcorum inoleuisse hunc errorem, ut Zabulus pro diabolo legeretur. Ioann. Morellius in Cyprianum scribentem contra Demetrianum, putauit esse Græcā

Basil.

Cyrl. Hiero solimit. Catech. 10. aliquāto à me. Matth. 1.

Idem B. Hier. tom. 9. Idem ibid.

Iust. martyr to. 1. à med.

B. Cyprian. Orig. ho. 6. in Num. to mo. 1. Hilarius.

Erasmus.

Io. Morell.

Hier. tom. 9

Zabulo quid

Zabul Syria cæ quid.

Nominū impositio signū est dominij. Gen. 2. Dan. 1.

Io. Damas. lib. 2. de fide orthod. c. 30. in princ.

B. Hier. to. 5. circa fin. Genes. 41.

Philo. Iudæ. part. 1. sub initium.

In Scripturis sæpè rerum euentus ponuntur nom. num. loco.

B. Chry. ho. in Matth. 5. ante med. to mo. 2. init.

voce: nam Dorica lingua pro diā præpositione Attica, consuevit ponere (α, ut, ἑστὸν pro διαστέλλειν, & ἑνοπος pro διανοσος, sed omnia hæc, leues sunt coniecturæ, & falsæ, cum nomen sit Hebræum, ut interpretatur Hieronymus in caput. 6. ad Ephes. in hunc modum scribens: Diabolus autem nomen Græcum est, quod interpretatur criminatus. Iuxta Hebræi verò sermonis proprietatem, quia & tribus Zabulon quandam similitudinem huius vocabuli habet ναπαύω, id est deorsum fluēs dici potest, quod scilicet paullatim de virtute ad vitium fluxerit, & cœlestibus ad terrena corruerit. Sic Hieronymus: Adde, quod in lingua Syriaca Zabul, finis, siue sterus interpretatur. Vnde & Iezabel nomen deductum videtur, ut possit Zabulus dici sterucus.

CANON. XLII.

Nominū impositio; dominij signū indicat. Hinc Adam dominus, & princeps omnium animalium illis nominata indidit, quemadmodum & Nabuchodofor Danieli, & tribus pueris nomina propria immutauit; & aliena illis imposuit; & nos in Baptismo nomina assumimus, quia Christo serui Dei efficiuntur. Hinc Damascenus lib. De Fide Orthod. Vnde & animalium appellationem prædicendo, ut mancipiorū suorum concessorum, tanquam dominus indidit. Et Hieronymus in cap. Dan. 1. Non solum præpositus Eunuchorum, siue magister, & c. Sanctis immutat nomina, sed & Pharaon Ioseph in Ægypto appellauit Saphanathphaneth; nolentes eos in terra captiuitatis vocabula habere Iudæorum. Philo quoque Iudæus lib. de mudi opificio circa fin. Perpulchre autem & impositio nominum assignatur primo homini, ad sapientiam enim, & regnum pertinet; at ille sapiens est suimet ipse discipulus, & doctor per Dei gratiā, & insuper rex quoque. Decet autem rectorem, ut appellet vnumquemque, subditorum. Sic ille. Interdum verò nomina ab euentu imponuntur, & euentus loco nominum ponuntur, ut habet Chrysofomus in Matth. quæ eius discipuli Theophylactus, & Euthymius secuti, ipsidem verbis eandem regulam tradunt. Et addit Chry-

sofomus: Quid enim est aliud, vocabunt nomen eius Emmanuel, nisi, Videbunt oculi mortalium Deum inter homines verfantem: qui etsi ante cum hominibus fuit, non tamen tam aperte, tamque manifeste? Quod si hoc loco Iudæi impudenter repugnant; rogabimus eos: Qui igitur puer vocatus est; Velociter spolia detrahe; citò pradare? nequaquam enim hic habent quod respondere possint. Cur igitur ad Prophetam, Voca nomen eius, inquit, Velociter spolia detrahe, citò pradare? Quoniam illo utiq; nato, detractio spoliolum facta est, atq; populatio. Merito igitur resiqua sub eo tam clara contigit, ipsi nomen imposuit. Et ciuitas, inquit, vocabitur ciuitas iustitia, mater ciuitatum fidelis Sion. Nec tamen inuenimus quod aliquando ciuitas iustitia nominata sit, sed in Hierusalē semper appellatione permansit. Verum quia istud euenit, in melius populi more conuerso, ciuitatem ita prædixit vocandam. Sic ille. Hinc accipimus plurimum locorum intelligentiam. Nam Chrysofomus scribens in Genes. cap. 3. Mos, inquit, Diuina Scriptura est, à rebus contingentibus nomina locis imponere. Eaq; propter lignum hoc vocatum est lignum scientia boni, & mali, quia circa illud obseruatio, & transgressio mandati. Cuius sententiæ subscribit Augustinus lib. 8. De Genesi ad literam cap. 4. & Eucherius in Genesim cap. 13. Hieronymus quoque in Isai. capit. 62. initio ferè: Hoc est Hebræica consuetudinis; ut ex euentu rebus vocabula semper imponant: sicut Abram, qui prius dicebatur, Pater excelsus, quando audiuit repromissionem: Et in semine tuo benedicentur omnes gentes; appellatus est, Pater multarum gentium, id est Abraham: Et Domino Saluatori supra nomen imponitur: Citò spolia detrahe, velociter pradare. Filij quoque Zebedæi, quorum vnus vocem tonitruu emittere poterat: In principio erat Verbum, & c. appellati sunt ἰβραϊστὴν Ratham, quod interpretatur, Filij tonitruu: Sic ille. Accipimus hinc intelligentiam illius loci Propter hoc vocatus est ager ille Hacel-dema, hoc est ager sanguinis, ab euentu scilicet, quia emptus pretio mortis Christi.

Theophyl. Euthym. Matth. 1. & Isai. 7. Habac. 3. Contra Iudæos Christiū vocatū Emmanuelē esse negantes: Isai. 8. Ibidem.

Hierusalē ciuitas iustitiæ iuxta Prophetam quando cœperit appellari.

Chry. ho. 6. in Gen. circa fin. to. 1. ini. Gen. 2.

Aug. tom. 3. Eucherius. Hie. tom. 5.

Gen. 17. Supra. 12. Infra. 17. Rom. 4. Isai. 8. Marc. 3. Ioann. 1.

Matth. 27. & Act. 1.

Iosue. 7. Isai. 62. Supra 9. Pueris olim in Lege octa uo post circumcissionem die cur nomina imponi solent. Gen. 17. Leuit. 2. Luc. 2. Luc. 10. Pueri Athenis post decimum diem nomina sortiebantur. Suidas. Romani, matres die nono, foeminas octauo appellare consueuerant. Lustrici dies qui na apud eosdem. Macrob. li. 1. Saturnal. 6. 16. Nomina qui filijs imponebant.

& vallis Achor, id est exturbationis: Quia turbasti nos, inquit, exturbet te Dominus in die hac: & illius Num. 13. Nèchel Eschol, id est Torrens botri, quod eo vsque exploratores portassent botrum. Deniq; & illius: Non vocaberis vltra Derelicta: & terra tua non vocabitur amplius Desolata; sed vocaberis voluntas mea in ea, & alterius: Vocabitur nomen eius Admirabilis, Cõsiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis; &c. CANON. XLIII. Olim pueris in Lege nomina propria octauo die, quo circumcisio nem accipiebant, indebantur. Præcedebat enim circumcisio, sequebatur nominis impositio: quia adepto nouo esse, dandum nomen; & quia abiecta carne nominamur Dei milites, & nomina nostra in libro vitæ scribuntur. Idem fit & apud nos in Baptismo, quocunque die ille conferatur. Et apud Athenienses decimo die à Natiuitate nomina imponi solebant: vt testis est Suidas in verbo Δευτέρη; Mos Atheniensium ciuium fuit, decima ab ortu infantis nocte conuocari paternos maternosq; cognatos, ijsq; presentibus & nomina pueris indi, & immolari dijs, & conuiuio cœtum illum excipi. Hæc ille. Apud Romanos verò in more erat, masculis die nono, foeminis octauo nomina imponi: & huiusmodi dies, Lustrici apud eos dicebantur, quia in eis infantes lustrabantur: vt testis est Macrobius in Saturnalibus. Porrò imponere soliti erant nomina parentes; hoc est pater, & mater, siue oblietrix. Vnde Genes. 29. de Lia dicitur quod conceptum genuit filiũ, vocauitque nomen eius Ruben. Et in cap. 30. & Iudic. 13. similes habentur locutiones. Et Luc. 1. Respondens mater eius, dixit; Nequaquam, sed vocabitur Ioannes. Pater quoque quandoque imponit nomen. Genes. 21. Vocauit Abraham nomen filij sui que genuit ei Sara, Isaac; & ad Ioseph Virginis sponsum dixit Angelus, Pariet autem filium, & vocabis nomen eius Iesum. Est autem frequens in Scripturis, vt foemina dicatur parere filium marito suo. Vnde Agar peperit. Abrahamæ Ismaelem, & Sara vxor tua

pariet tibi filium. Et infra: Quem (Isaac) pariet tibi Sara tempore isto in anno altero, & Luc. 1. Vxor tua Elisabeth pariet tibi filium. Et Aseneth filia Phutipharis, peperit Iosepho filios. Eiusmodi verò locutiones in finuant filios in lucem edi ab vxoribus in gloriam, commodum, & consolatione progenitoris: quia in illis nomen familie, & decus parentum, & gloria sustentatur. De Iesu peculiariter dicitur: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium; siue, vt habetur Lucæ 1. Ecce concipies in vtero, & paries filium, & non dicitur cui, quia illius natiuitas præcipue fuit ad illustrandam Dei gloriam, & ad sanctificandam humanam generationem. Interdum verò nomina iam viris adultis Diuino consilio mutantur; interdum vno elemento detracto, vel addito; in quo significatur virtutis aliquid auspiciũ, vel progressus ad heroica facinora. Exemplo nobis esse possunt Abraham, & Sara: nam illi vnum elementum est additum, nempe he: Saræ elementum iod mutatum est in he: Iacob additum est nomen Israël: Petro quoque, & Paulo, & filijs Zebedæi mutata sunt nomina, vt literæ tradunt Euangelicæ. Et viri quidam, qui debebant ab infantia virtute clarescere, à pueritia indita habent nomina, vt Noë, Seth, Isaac: quibus verò postea virtus augeri debebat, tradius nomen assumplere. Hinc qui ad Pontificatus dignitatem ascendunt, nomina mutare solent. CANON. XLIII. Tradit B. Hieronymus, hanc consuetudinem in pluribus locis Scripturam cõseruare, vt Hebraicum verbum cum interpretatione sua ponat: Bar-timaus, inquit, filius Timei; Asser diuitia, Tabitha, Dorcas; & in Genesi, Mesech, vernaculus; & cetera his similia. Abba pater Hebræo, Συρός, sermone dicitur. Hæc ille. Cuius sententiam corroborare possumus multis alijs exemplis. Nam Exo. 12. Est enim phasè (id est transitus) Domini. Ioã. 1. dicitur: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus; & Rabboni (quod dicitur

Infra 17. Infra 41. Quid significet hæc locutionis. Matth. 1. Isai. 7. Quo potissimum spectauerit Christi generatio. Virtus adultin terdum cur nomina diuinitus alia fortiantur. Gen. 17. Ibidem. Infra 32. Ioan. 1. Act. 13. Mar. 3. Quid quod Noe, Seth, & Isaac, apueritia indita habuerunt nomina. Gen. 5. Ibidem. Infra 21. Cõsueuit scriptura Hebræis nominibus eorum interpretatione adiungere. Hier. in c. 4. ad Gal. li. 2. tom. 9. Mar. 10. Act. 9. Gen. 15. Gal. 4. Rom. 8. Ioan. 20.

Supra 1. Matt. 27. Supra 1. Infra 27. Marc. 5. Ioann. 6. & alibi. Matth. 6. Supra 5. Ioann. 19. Iob. 13. & sapè alibi. Num. 5. & alias sapè sibi. Hierem. 2. Matth. 1. Gen. 4. Supra 3. Infra 49. 1. Reg. 25. Eccles. 43. B. Hier. lib. 2. in Amos, tom. 6. sub init. Mos Scripturarum est, vnu, & eundem varijs nominibus appellare. Hier. tom. 2. initio. Num. 10. Iud. 6. & infra. 4. Reg. 14. 2. Paral. 26. Ezech. 47. Infra 48. & seq. Idè in Eze. lib. 8. sub init. tom. 5. Isai. 21.

magister, & Cephas, quod interpretatur Petrus. Et cap. 9. Natatoria Siloë, quod interpretatur missus; & in Apocalypsi, Cui nomen Hebraicè Abadon, Græcè autem Apollyon; Latine habens nomen exterminans. Et Act. 1. Accl-dema, hoc est; ager sanguinis. Apud Matthæum inuenies, Emmanuel, quod est interpretatum, Nobiscum Deus; &, Eli, Eli, lama Sabachthani; hoc est, Dens meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Apud Marcum: Talithacumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge. Sæpè tamen non ponitur interpretatio: vt in vocibus manna, mammona, racha, Gabbatha, alleluia, amè: Si multiplicaueris tibi herbã borith, in qua est acrimonia Saponis. Interdum verò etiã allusio fit ad etymon nominis: vt, Vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluũ faciet populu suũ à peccatis eorũ; & de Cain. Possedi hominẽ per Deum, & de Eua, Mater cunctorum viuentium: Iuda te laudabunt fratres tui: Nabal, secundum nomen suũ stultus est, & stultitia est cum eo; & Ecclesiasticus, Mensis secundum nomen eius est crescens mirabiliter in consumptione. Et Hieronymus in c. 4. Amos circa med. Luna, que Hebraicè, Græcè Luna dicitur, iuxta vtramq; linguam ex suo nomine mensibus nomen dedit. CANON. XLV. Quia nonnunquam cõtingit, vt vnus homo plura nomina propria sortiantur, & multi vno, & eodem vocabulo nominentur; ne facile contingat errare, diligenter hæc sunt inspicienda, & discernenda lectori. Scribit enim Hieronymus in Heluidium: Disce Scripturæ consuetudinem, eundem hominem diuersis nominibus nuncupari. Raguel socer Moysi, & Iethro dicitur (& iuxta Hebræos Iud. 4. Ceni, Exod. 6. Putiel, Exod. 4. Iethur, Iud. 4. Chobab, & Cheber.) Gedeon nullis causis immutati nominis ante præmissis, subito Hieroboal legitur. Ozias rex Iuda, vicissim Azarias vocatur. Mons Tabor Itabyrium dicitur. Rursum Hermo, Phænices cognominant Sanior, & Amor rhus cognominat eum Saur. Eadẽ cæli plaga tribus nominibus appellatur, Nageb, Themã, Darò. Lege Ezechiel. Idè Hier. in Ezech. c. 15. à med. Quod Esau, & Esir, & Edò, & Idumæa, & Duma, vna gēs

appellatur, nõ ambiget qui scientiã habuerit Scripturarũ. Et vt de ceteris Prophetis taceã, Isaiã, Hieremias, Amos, qui contra Idumæã, & Dumã, & Edò vaticinati sunt; Abdias propheta totã prophetiã contra hæc dirigit nationẽ. Hæc ille. Possumus hanc Regulã alijs exẽplis illustrare. Sunt enim permulti binis, & ternis nominibus nuncupati. Salomon nãq; id est pacificus, dictus est Iedida; id est Dilectus Domini; & Cõhelech; id est Ecclesiastes, siue concionator, qui cœtũ congregat; & ad illũ verba facit; & Lamuel, id est cũ quo est Deus. Pro. 31. Iacobus Alphæi, idè est qui frater Domini dicitur; & Iacobus Iustus & Iacobus minor, & Episcopus Hierusalẽ fuit. Petrus, & Simõ dicitur, & Cephas. Simõ Apostolus Cananæus dicitur; non à terra Canaã, vel à Cana Galilææ, sed à Zelo quo ardebat; dictus est Zelotes Act. 1. & Luc. 6. Thomas dicitur Didymus. Iudas qui frater Iacob, dicitur; & Taddæus; atq; Lebaus. Bartholomæus secundũ quosdã, etiã Nathanael dictus est: sicut etiã iuxta quoru eadẽ sententiã, Paulus; & Saulus dictus est Apostolus, vt indicat locus Act. 13. Saulus qui; & Paulus; & hætenus de illis; qui plurib; nominibus gaudent. Cõtra verò sunt nomina; quæ plures homines designat. Quæ etsi ab initio fuerint quorũdam propria nomina; aut familie cognomina; postea tamen cõmunia cognomina facta sunt successoribus; quæ admodũ Melchisedec Rex Salẽ, & Abimelec Reges denotat Philistinorũ; teste Basilio; & illi erat a diuinitũ Achis à natiuitate. Pharaones porrò fuerunt & tẽpore Moysi, & tẽtate Salomonis, qui filiã Pharaonis duxit in vxorẽ, & alius tẽpore Hieremias. c. 26. & Ezech. c. 29. de quo. Ecce ego ad te; Pharaõ rex Egypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum. Hinc Hier. in Isa. c. 30. ait, quod Pharaõ apud Egyptios nomẽ erat regie potestatis; & vnusquisq; speciali appellabatur vocabulo, vt Pharaõ Nèchão; & Pharaõ Vafres; quomodo finos Cæsares, & Augustos proprijs Regũ vocabulis proponamus. Et idè in Ezech. c. 29. Videtur, inquit, mibi non esse vnus; sed apud Egyptios hoc vocabulo demonstrari regiã

Hiere. 49. Amos 2. Salomonis vocabula. 1. Para. 21. Eccles. 1. Ibidem. Varia quorũdam Apostolorum nomina. Matth. 10. Gal. 1. & 2. Act. 10. Matt. 10. & 16. & alias. Ioã. 1. & 21. & alias. Ibid. & Gal. 2. & sapè alias. Matth. 10. Ioan. 11. & 20. Luc. 6. & Iacobi. & Matth. 10. Ibidem. Ibidem. Ioã. 1. & 21. Quæ nomina in Scripturis plures homines significent. B. Basl. in Psal. 33. in princ. to. 1. Genes. 4. & Hebr. 4. 3. Reg. 11. B. Hier. li. 9. in Isai. circa fin. to. 5. 4. Reg. 23. & ibidem. & 2. Paral. 35. & Hier. 46. Idem lib. 9. in Ezech. circa dim. eod. tom.

dignitatem; sicut apud Romanos, Caesares & Augusti Reges eorum appellantur, à primo Caio Casare, & secundo adoptiuo eius Octauiano, qui postea Augustus est nominatus, & apud Syros, Antiochi; apud Persas, Arsacidae: Apud Philistin, Abimelech: & post Alexandriam in Aegypto Prolemai vsq; ad Cleopatram: qua victa apud Actium, Aegyptus Romana est facta provincia. Ita Hieronymus. Item apud Babylonios, Reges dicuntur Nabuchodonosores: & ideo alius est qui templum destruxit, & duas tribus transfudit in Babylonem: de quo. 4. Reg. 24. Hierem. vlt. & Daniel. i. cuius nepos Balthasar fuit à Cyro interfectus: alter est Nabuchodonosor Iudith. 2. & ii. Reges verò Medorum, & Persarum dicebantur Darij, Cyri, Xerxes, & Artaxerxes, & ab Hebraeis appellabatur Assueri. Reginae quoq; Aegypti Cleopatras dici consueuerant: sicut Reginae Aethiopiū Candaces vocabantur, vt testis est Plinius lib. 6. c. 6. & Strabo lib. 16. Geogr. docens, ab illa, quae vixit tempore Augusti, quae proprio nomine Candaces dicebatur, reginas omnes quae postea regnauerunt sic dictas. Item in Euangelio alius est Herodes primus Antipatri filius, Idumaeus, qui regnauit triginta septem annis, qui aedificauit Samariam, quae vocauit Sebasten, id est Augustam, & Turrim Stratonis, quam Caesarem nuncupauit: qui & Bethleemicos infantes sub ortu Saluatoris occidit. Fuit & alter Herodes Antipas Galilaeae Terrarcha, prioris Herodis filius, qui tulit à Philippo fratre vxore Herodiade, & Ioanem Baptistam decollauit, & qui Christum ad se missum remisit Pilato, quae Caligula Imperator Lugdunū relegauit. Tertius Herodes, est ille, qui Agrippa cognominatus est, & Iacobum interfici mandauit, ne non & Petrum conijci fecit in vincula: qui & ab Angelo percussus vermibus, exspirauit: Aristoboli Magni Herodis filij filius, de quo Act. 12. Quartus est Herodes Agrippa iunior de quo Act. 25. Nisi enim hi inter fedicernantur, perturbare possunt Scripturam intellectu. Vt igitur in Apostolis duo fuerunt Simones, & duo Iudae, alter frater Iacobi, bonus, qui Epistolam

Canonicam concripsit, alter verò Iudas Iscariotes, proditor: duo etiā fuerunt Iacobi, alter Zebedaei, alter Alphaei filij, tertius verò frater Domini distinctus ab illis duobus non est, vsquo loco probatum relinquemus: ita etiā duo Marci fuerunt, alter quidem Euangelista, qui simpliciter dicitur Marcus, alter verò de quo Act. 12. vbi Petrus narratur venisse ad domum Mariae matris Ioannis, qui cognominatus est Marcus, & Act. 15. in fi. & i. Pet. 5. dicitur: Salutat vos Marcus filius meus: & Paulus: Salutat vos, inquit, Marcus consobrinus Barnabae, de quo accepistis mandata: si venerit ad vos, suscipite illum: & rursus, Marcum assumme, & adduc tecum; est enim mihi utilis in ministerio, vt alio loco comprobabo. Proderit ergo ad vitandam proprietatum nominum homonymiam, diligenter ad hanc regulam perspicere. Nam interdum magni viri huius Canonis neglecti aut obliuione, in falsa & absurda inciderunt. Nam vt Poetae ex multis vnu Herculem fabricantur, ex multis Bacchis vnu conficiunt, ita nostri ex multis viris vnu tantum, aut ex multis foeminis vnam constituentes aberrant. Nam ecce quidam ex nostris Natha Prophetam, & Natha filium Dauidis confundentes, vnum & eundem esse dixerunt Natha, cum tamen quando Natha Prophetam missus est à Deo ad Dauidem, vt argueret crimen adulterij cum Berisabee perpetrati, nondum ex illa natus esset Natha filius Dauidis. Item Hieronymus lib. 2. aduersus Iouin. ita habet: Si autem transfertur Enoc, & seruiatur in diluuium Noe, non reor idcirco translatum Enoch, quod vxorem habuerit, sed quod primus inuocauerit Deum, & crediderit in Saluatorem. Hae Hieronymus, qui ex duobus Enos & Enoch vnum hominem confecit, cum fuerint distincti. Idem quoque in cap. 8. Isaiae narrans illud: Adhibui mihi testes fideles, vnam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiae, &c. ita scriptum reliquit: Legimus quod regnate Achaz, Zacharias sacerdos fuerit templi Domini: cui praecepit Achaz, vt altare simile altaris Damasci faceret: & Dierum narrat liber, quod Ezechias filius Achaz quassierit Dominum in diebus Zachariae eruditi in timore Dei. Hic enim primo loco in verbo

Iud. Marc. 3. & alijs. Ibidem. Galat. 1. & alijs. Marci duo in Euangelica memorantur historia. Act. 12. 1. Petr. 5. Colof. vlt. 2. Tim. 4. Praedicti Canonis ignorantio quorum extitit errorum occasio. 2. Reg. 12. & seq. Supra 11. B. Hier. to. 2. in prin. Gen. 5. Supr. 4. Idem tom. 5. in prin. 4. Reg. 16. 2. Paral. 29

Dan. 5.

Plinius Strabo.

Herodes quot in Euangelio nominantur.

Matth. 2.

Infra. 14. Ibidem. Luc. 23. Act. 12.

Ibidem. Ibidem.

Qui nam ex Apostolis fuerint eiusdem nominis.

Zacharias error est scriptoris potius quam Hieronymi, & legendum Vrias, non Zacharias, vt habetur. 4. Reg. 16. Quod verò secundò dicitur, Ezechiam filium Achaz quassisse Dominum in diebus Zachariae, nusquam legitur, sed. 2. Paral. 20. habetur, quod Ozias filius Amasiae quassit Dominum in diebus Zachariae.

CANON. XLVI.

Aduertendum est, sacras literas à fabulosis quibusdam nominibus, & iam vsu receptis non abhorreere: quod videatur significantiora. Meminit huius regulae Hieronymus, qui in c. 24. Isai. in hunc modum scribit. Legimus quoque in Iob Hyadas, & Vesperum, & Arcturum, & recessus Austri, &c. Nec putare debemus apud Hebraeos has stellas his appellari nominibus quae Graecus sermo resonat, & Latinus, sed propria habere vocabula. Sicut enim Deus vocauit lucem, diem, & firmamentum, caelum, & aridam, terram, & congregationes aquarum, maria, sic & singulas stellas suis appellauit nominibus, quarum proprietate nostra lingua non exprimit: scriptum est de eo in alio loco: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat. Idem Epist. ad Magnum Oratorem: Quis nescit, inquit, & in Moysse, & in Prophetarum voluminibus quaedam assumpta de Gentiliu libris, & Salomonem Philosophis Tyri & nonnulla proposuisse, & aliqua respondisse? Vnde in exordio Prouerborum comonetur, vt intelligamus sermones prudentia, veritasque verborum, parabolae, & obscurum sermonem, dicta sapientum, & anigmata, quae proprie Dialecticorum, & Philosophorum sunt. Et in c. 3. Epistolae ad Gal. in principio: Quod sequitur, ait. Quis vos fascinauit: digne Paulo, qui etsi imperitus est sermone, non tamen scientia, debemus exponere: non quo scierit esse fascinum, qui vulgo putatur nocere, sed vsus sermone sit triuuij, & vt in ceteris, ita & in hoc quoque loco verbum quotidiana sermocinationis assumpserit. Et paullo infra. Quod si aliquis contradicit, exponat quomodo de communi opinione sit sumptum, Vallis Titanorum in Regnorum libris, Syrene & Onocentauri, in Isaia, Arcturus, & Orion, & Pleyades in Iob, & cetera his similia, quae vtiq; vocabula, Gentiliu fabu-

Gentilitiaque dam nomina & fabulosa scriptura cur soleat interdum vsurpare. Hic in Isai. lib. 5. to. 5. Iob. 9. Gen. 1. Ibidem. Ibidem.

Psal. 146. Idem Epist. 84. in princ. tom. 2. circa fin.

Prouer. 1. Quae nam proprie Dialecticorum, & Philosophorum sint, teste Hieronymo. Idem tom. 9. Galat. 3. 2. Gor. 11. Idem ibidem. 2. Reg. 23. Isai. 34. Iob. 9. Ibidem. Infra. 58.

larum & causas, & origines habent. Hae ille. Porro voces Hebraeae sunt וַי, & כְּסִיל & כִּימָה id est Has, & vertit Hieronymus Arcturum, Chesil, & vertit Oriona, Chimah, & vertit Hyadas: de quibus Iob 9. Qui facit Arcturum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri: id est polum Arcticum, & Australem Antarcticum, qui significatur per interiora, vel penetralia, vel abscondita Austri, quia ille polus nobis est omnino ignotus. Graeca Septuaginta Interpretum habent: Ο ποταμός Έλιαδα, καὶ Ἰσπερος, καὶ Ἀρκτορος, καὶ τὰ κεντὰ νότον. id est: Facit Pleiada, Vesperum, & Arcturum, & recessus Austri. Chaldaeus interpres: Qui fecit Arcturum, Oriona, & Hyadas, & cubicalum siderum constellationem planetarum in latere Australi: loco Arcturi alij vertunt Cynosuram, id est Vrsam minorem, sicut maior dicitur Helice. De Orione ait Cicero lib. de Nat. Deorum ex Arato: Septentriones autem sequitur Arctophylax, vulgo dicitur esse Bootes, Quo quasi temone adiuctam praese quatit Arctum. Et more bubulci plastrum se quidetur. Hyades dicte sunt ἀπὸ τῶν ὕδρων, id est, à pluuio, quod in ortu earum & fine pluuia denuntietur, & sunt quinq; stellae in fronte Tauri. Pleyas, Sydus in humero Tauri, quod constat septem stellis, ideo dictum, quod nauigationis tempus ostendat ἀπὸ τῶν πλῆθων, id est nauigari, vel quasi πλείωνες, id est plures, quod Pleyades septem appareat, quae Latine Vergiliae vocantur, quod Ver proximum indicet, & Graece Υαδω, de quibus Ouidius, Ora micat Tauri septem radiantia flammis, Nauita quas Hyades Graecae ab imbre vocat. Ita ille putauit esse septem, cum alij quinque tantum esse tradant: & quauis Pleyades sint septem, solent tamen sex tantum parere. Hinc Ouidius lib. Factorum: Pleyades incipient humeros releuare paternos, Quae septem dici, sex tamen esse solent. Et de numero Pleyadum, & Hyadum loquens Aufonius, tradit esse duodecim in Epistola ad Vrsulum Grammaticum. Quod faciunt iuncti subterque supra locati, Qui numerat Hyadas, Pleyadasque simul. Hae ille, alludens ad numerum duo-

Idem tom. 6. à medio.

Interiora Austri apud Iob quid significant.

Cynosura & Helice quid sint.

M. Tull. lib. 2. de Nat. Deo. à medio.

Hyades vnde nomen accipiant, & quae nam sint illae.

Pleyadis de nominatio.

Vergiliae cur sic appellatae: quot numero.

Ouid. lib. 5. Fast. subini. Idem lib. 4. Fasto. circa prin.

Auso. Gallus Epist. 5.

Hesperus quid Cic. lib. 3. de Nat. Deorum, a medio.

decim. Hesperus, est ferotina stella, quæ & Lucifer, & Venus. De qua Cicero lib. De Natu. Deorum: Infima est quinq; errantium, terræq; proxima stella Veneris, quæ φώσφορος Græcè, Lucifer Latine dicitur, cum antegreditur Solem, cū subsequitur autem Hesperos.

CANON. XLVII.

Prophetæ & Apostoli eorum gentium ad quas scribunt multa vocabula, & phrasas illis consuetas frequenter adhibent, ad maiorem distorū intelligētiā Hier. in Abdia c. 1. circa fr. tom. 6.

Consueuerunt autores Scripturarum, cū contra certas prouincias loquūtur, aut ad certas regiones Epistolas mittunt, multa vocabula, & verba illis propria cōsulito vsurpare, quo res magis dilucidas faciant. Quam Regulā tradit Hieronymus scribens in Abdiam Prophetam: Consuetudinis, inquit, Prophetarum est, quando loquuntur contra Babylonem, Ammonitas, Moabitibus, Philistin, & ceteras nationes, multis sermonibus lingua eorum abuti, & seruare idiomata prouinciarum. Quia ergo lingua Assyriorum terminus qui Hebraicè vocatur אשור, dicitur Sapharad, hunc sensum esse conijcio: Transmigratio Hierusalem, quæ in cunctis terminis, regionibusq; diuisa est; vrbes Austri, id est tribus sua recipiet. Hæc ille, qui dicitio nem Sapharad, verterat Bosphorum. Huic Regulæ illustrandæ multa possumus producere exempla. Nam Daniel multa nomina Babylonica continet, tum instrumentorum musicæ, tum magistratū Babyloniorū, quia de rebus Babylonicis erat sermo; vt Satrapæ, qui maximi post Regem Principes erant, quibus summa regni commissa erat, & tanquam præfectorum Præfecti. Secundo loco erant Signei, id est præfecti militiæ, & bello: Tertio iudices, siue Præsides prouinciarum, quos Septuaginta vertunt Τόπάρχας, id est loci principes. Quarto, Adargazæi, id est exactores, quos Hieronymus ex Septuaginta interpretibus, qui verterunt ἑρμῆνες, transfuit, duces, qui vrgent vt nihil ex regijs præceptis negligatur; qui Græcis νομοφύλακτες, & Lacedæmonijs peculiariter ἐπιτοπί, appellantur, hoc est inspectores, & qui alios ad sua opera sollicitant. Quinto loco sunt Gedrebaei, id est Quæstores, siue Thesaurarij, qui annonæ, ac tributorum curam gerunt; & sunt velut telonum

præfecti; quos Septuaginta tyrannos transtulerunt, quia sunt videlicet insignis crudelitatis, nullis parcentes. Sexto loco sunt Detrabæi, id est consiliarij, quorum consilium mundum & electum erat: in quorū numero cæcellarij, & signatores, & legisperiti continētur. Septimi sunt Tiphthæi, id est custodes, scilicet clauium, vt includant, & soluant à carceribus. In hoc ordine sunt custodes carcerum, speculatores, & lictores. Græcè hi duo apud Septuaginta dicuntur vno nomine ἰγροσῶν, id est magni in potestatibus. Hæc autem obseruatio deseruit intelligendis magistratibus, quos bis enumerat cap. 5. Daniel. Liber etiam Iob cum de Arabiæ cultore tractet; multas Arabicas voces vsurpat; vt testatur Hieronymus in Prologo eius. Euangelium quoque multas voces Romanas vsurpat; vt vocem custodiæ, tituli, flagelli, & flagellandi, speculatoris, & numismatis census, & coloniæ, & macelli; & pleraq; alias. Paulus verò Tarsensis in Cilicia prouincia suos habet Cilicisimos, & vsurpatas ab eis voces: vt anno tauit interdum Hieronymus. Nam & illud: Mihi pro minimo est vt à vobis iudices, aut ab humano die, diem posuit pro iudicio, ex Cilicum lingua: nam dies dāci reis consuevit, vt notat Hieronymus Epist. ad Algasiam. Et infra: Nemo vos superat, id est, Nemo aduersum vos brauium accipiat, hoc enim Græcè dicitur κραββαίον, quando quis in certamine positus, iniquitate agorotheta, vel infidys magistrorum, κραββαίον, & palmam sibi debitam perdit: multaq; sunt verba, quibus iuxta morem vrbis, & prouincia sue familiaritū Apostolus vtitur. Hæc ille. Addit Rabbi David Kimhi in psalmum. 2. Cum Scriptura loquitur de rebus Philistinorum, vocabulis illius gentis vtitur: vt loco Malche. 1. Reg. ponit Chara. Et Helias Leuites in præfatione libri Compositionis, ait: Scias quod dictiones habentes quinq; vel sex literas, non sunt ex lingua Sancta, sed vel ex lingua Persica, vel Egyptia. Nam non inuenies eā nisi in narratione gestorum, quæ acciderunt in regionibus illis, vt in Exodo Cefardeab. id est rana.

Detrabæi.

Tiphthæi.

Hæc regula quam præter vtilitatem.

B. Hier. to. 6. Matth. 17. & alibi.

Ioan. 19. Sap. 2. & sape alias.

Matt. 10. & alibi.

Mar. 6. Matth. 22. Act. 16.

1. Cor. 10. B. Hier. Epist. 151. q. 10. prope initium tom. 6.

Iudicari ab humano die quid sit apud Paulum: 1. Cor. 5. Idem ibid.

Rab. David Kimhi.

Helias Leuites.

Exod. 8.

CANON. XLVIII.

Mos Scripturarum est aduersus lætā subiugere. Psal. 29.

Familiares est sacris literis, vbi nos Deus aduersis, & tristibus perterrefecerit, iocunda & prospera ad erigendam spem nostram subiugere. Atq; ita scriptum est: Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia. Lex quoq; perterrefaciens præcessit Euangelium lætificans, & timor, atq; ideo poenitentia iustificationem, secundum illud Ecclesiastici: Qui sine timore est, non poterit iustificari. Probat hanc eandem Regulam Hieronymus in Amos. c. 5. Mos (ait) est Scripturarum semper aduersus læta subiugere; & postquam tristitia Deus fuerit comminatus, ad poenitentiam eos quos terruit, prouocat; iuxta illud quod in Isaiā legimus: Va gens peccatrix, populus plenus delictis, semen pessimum, filij iniqui. Cumq; dixisset, Terra vestra deserta, ciuitates vestra igne consumpta, regiones vestras coram vobis alieni comedēt, loquitur ad eos, meliora promittens: Lauamini, mundi estote: auferte malitias vestras ab animis vestris, &c. Ita & in hoc Propheta quibus dixerat: Domus Israël cecidit, non adiciet vt resurgat: virgo Israël errauit in terra, non est qui suscitet eam: nunc loquitur ad eos, & dicit, Domus Israël, id est, decem tribus, quarite me, & viuetis: quoniam in eo, quod me non queritis, estis mortui. Cumq; quaesieritis, inuenietis: & cum inueneritis, viuetis. Et nolite querere Bethel, in qua erat vitulus aureus; & Galgalam, locū idololatriæ. Ita Origenes ait in Hieremiam: Obseruauimus semper in Scripturis sanctis, primum ea quæ videntur tristia, nominari, deinde ea quæ hilariora sunt, secundò dici. Ego occidam, & ego viuificabo. Non dixit prius, ego viuificabo, & postea occidam. Hæc illi Patres. Cum etiam Dominus apud Matthæum prædiceret; Filius hominis tradendus est in manus hominum; & occidetur; postea subiungit; Et tertia die resurget. Et si enim, quantum ad impios, & incredulos spectat; præcedant in illis læta & prospera, & omnia terminentur in acerba, & luctuosam tragicodiā: tamen quantum ad pios; & fideles attinet, Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent; &, Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.

Eccli. 1.

B. Hiero. in Amos lib. 2. circa med. tom. 6.

Isa. 1.

Non querere Domini, mori est.

Orig. ho. 1. in Hierem. in fine to. 1. a medio.

Deut. 32.

Matt. 17.

Psal. 125. Act. 14.

CANON. XLIX.

Mos in sacris literis obseruatus est, vt obscuris manifesta subnectantur; & quod prius sub ænigmatibus dixerat, aperta voce proferant, vt ita ad spem intelligentiæ concipiendam perueniant. Hæc Regula traditur à plerisq; Ecclesiæ Doctoribus, sed præcipue à B. Hieronymo: cuius verba in Regula assignanda produximus. Et Augustinus lib. de Ciuita. Dei sic habet: Locutiones tropica proprijs prophetico more miscentur, vt ad intellectum spiritale intentio sobria, cum quodam vtili, ac salubri labore perueniat. Et lib. de Vnita. Eccle. Sed quoniam multa in alios vel ob aliud dicta in quos volunt, & ad quos volunt maledici plerumq; conuertunt, &c. hoc etiam prædico, atq; propono, vt quæq; aperta, & manifesta deligamus. Quæ si in sanctis Scripturis non inuenirentur, nullo modo esset vnde aperirentur clausa, & illustrarentur obscura. Et paulò infra multa in hūc sensum adducit: inferius quoq; aliquid profert ex Scriptura, quod non egeat interprete. Idem cōtra Faustum: Quis iam querat, inquit, expositorem, dum legit: Velut ouis ad victimā ductus est; & omnia quæ illi multipliciter, & euidenter dicuntur: Quia liuore eius sanati sumus; & peccata nostra ipse portauit? Quis non quasi Euangelium cantari arbitretur: Foderunt manus meas, & pedes meos; dinumerauerūt omnia ossa mea? Hactenus ille. Sunt ergo in Scriptura sacra quædam aperta, quæ obscura illuminant. Eadem docet Hilarius tum in Psalmum. 126. tum in Psal. 146. Adde quod Isaias, cum cap. 5. obscurè, & per metaphoram lōgam texuisset parabolam de vinea, quæ facta est dilectio in cornu filio olei, subiungit: Vineam Domini exercituum, domus Israël est; & vir Iuda, germen eius delectabile. Rursus cum cap. 11. dixisset Propheta: Habitat lupus cum agno; & pardus cū hædo accubabit; vitulus, & leo & ovis simul morabuntur: hæc verba referans ait: Repleta est terra scientia Domini, sicut aquæ maris operientis; innuere volens, Euangelium in summa pace & tranquillitate prædicandum, & homines, depositis moribus belluinis, ad Euangelium conuertendos. Deniq; vt in

Scripturæ manifestæ obscuris subnectere solent.

B. Hier. in c. Isa. 19. to. 5. sub initium Aug. li. 20. de Ciuita. Dei. c. 21. ante medium tom. 5. Idē lib. de Vnita. Eccle. c. 5. initio. to. 7. ante dimid. Idem. c. 8. Idem. c. 16.

Idē lib. 12. con. Faustū c. 43. paullo ante med. to. 6.

Isa. 53. & Act. 8.

1. Pet. 2. Psal. 22. B. Hilari.

Genes. 1. & seq.

1. Cor. 13.

Obscuritas in Scriptura laudabilis.

Matt. 7.

Ad veterem Ecclesiam pro litera sensu assequendo postremo recurrendum.

Oecumenica concilia consulenda.

Concil. Sardicen. Ioan. 14.

Concil. Mileuit.

Rom. 3. & Infra. 5. Concil. 2. Nicæanum.

mundi creatione vespera præcessit mane, & in vniuerso mundo tenebrosa lex Moyse, illustre, & perspicuè præcessit Euangelium: & vt fideles ambularent per speculum in enigmate, & peruenirent ad visionem beatam facie ad faciem: ita in sacris literis, quibus ad bene viuendum instruimur, obscura præcedunt ea, quæ sunt manifesta. Ex quibus perspicuè redditur, quod etsi obscuritas vitium sit in oratione apud Oratores: in Scripturis tamen, & Philosophis laudabilis est; vt ita negligentibus, mysteria sacra, vel philosophica delitescant. Atq; ita Plato numeris, Pythagoras symbolis, Aristoteles styli ariditate, & plusquam Cymmerijs tenebris Philosophiam obscuram redderunt. Prophetæ verò, vt ita Reges, aut populum aduersum se non concitarent, aut libros exurerent, aut margaritas proijcerent ante porcos, aut vt humana studia excitarent, non nisi rerum inuolucris, enigmatibus, atq; parabolis res Euangelicas tradiderunt: subijcientes tamen illustriora, & faciliora, per quæ ad obscuriorum intelligentiã peruenire possent.

CANON. L.

Vbi prioribus canonibus ad verum literæ sensum eruendum peruenire nõ possumus, tunc ad veterem Ecclesiam recurrendum est, atq; ad certas quasdam notas eius, quæ plurimum momenti, & ponderis habent in interpretanda Scriptura, confugiendum. Et primo quidem consulendæ sunt Traditiones Ecclesiasticæ, ac certi, & indubitati Apostolorum Canones, qui lumẽ aliquod porrigant loco, de quo est controversia, explicando. Deinde consulenda oecumenica, & Generalia Concilia, in quibus plerumq; Canones cõditi sunt ad certos Scripturæ locos explanandos. Ecce enim in Concilio Sardicensi locus ille: Quia Pater maior me est. explicatus est de Christo quatenus est homo. In Mileuitano illa Apostoli verba: Omnes peccauerunt, ad peccatum originale spectare definita sunt. In Concilio. II. Nicæno illud veteris Legis præceptum: Non facies tibi sculptile, neq; omnem similitudinẽ, & c. haud cogere, ne imagines Dei, aut Angelo-

rum, Sanctorumve faciamus, decernitur. In nouissima Tridẽtina Synodo plures Scripturarum loci sunt illustrati, atq; explicati: vt ille apud Paulum, cum ait, Iustificari hominem per fidem, & gratis, & sine operibus: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem: & ille: Quorum remiseritis peccata: & illi loci: Hoc est corpus meum, &, Hoc facite in meam commemorationem. Ille item ex Iacobo Apostolo: Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ; & orent super eum, vngentes eum oleo in nomine Domini. Et alter ex Malachia cap. 1. In omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Itaq; in diuersis Concilijs varia Scripturarum testimonia sunt elucitata; a quorum sensu non licet viro catholico resiliere. Tertio loco, consulendæ sunt sanctiones Romanorum Pontificum, & Decretales Epistolæ, quas magna veneratione suscipiendas, tradit Gelasius Papa in Concilio. 70. virorum. Si quid ergo tales Ecclesiæ vniuersalis pastores circa Scripturæ explanationem deciderunt, quia illis traditæ sunt clauis regni cœlorum, & potestas oues Christi pascendi, & confirmandi fratres, venerabiliter suscipiendum est: præsertim si orta aliqua controversia, definitiuam proferant sententiam; & pro vero sensu Scripturæ agnoscendum tradat, quod illi Scripturis porrigunt. Quarto loco consulendi sunt Patres, ac orthodoxi Doctores, quos Paulus tradit Ecclesiæ esse datos à Christo, vt iam non simus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum. Nam cum illi in vno aliquo dogmate, aut loco Scripturæ intelligendo, tanquam in Fidei articulo conueniant, ab eorum sententia, sine hæreseos nota, nemo potest declinare: quia fidem efficit eorum omnium, vel penè omnium consensus. Quando verò duo, aut tres, aut quinque, ex Doctoribus in vnã aliquam sententiam inclinant, & alij in aliam, non protinus, more quorundam leguleorum, numero rem euincendam putamus, sed ponderandas sententias potius, quàm numerandas dicimus, quia res ex vtrâq;

Exo. 20. Concil. Trid. Sess. 6. c. 8. Rom. 3. Ibidem. Ibidem. Ioan. 6. Sess. 21. c. 1. In fra. 20. Matth. 26. Sess. 13. c. 1. Luc. 22. & 1. Cor. 11. Sess. 22. c. 2. Iaco. 5. Sess. 14. Can. 11. & 12. Sess. 22. c. 1. Decreta Pontifici cognoscenda. Gelas. PP. Dist. 15. c. 5. Matt. 16. Ioan. 21. Luc. 22.

Patres ac orthodoxi Doctores consulendi. Ephes. 4.

Eorũ in vno aliquo dogmate cõmunitis cõsensio quantũ sit p̄deris.

Pauciores meliores semper sententię præponendæ.

parte

parte sit probabilis. Vbi verò in quibusdã dogmatibus, vel locis Scripturæ explicandis singulæ existunt Doctores: si Ecclesiæ iudicio controuersia sit terminata, vel aliorum solidis rationibus, aut traditionibus impugnata, deferendi sunt, & salua honorificentiã, quæ illis propter multa alia doctõ, & catholicè ab eis tractata, & quibus vel Scripturas illustrarunt, vel Ecclesiæ ornamento, & vtilitati fuerunt; aut in bonam partem (si commode fieri queat) sunt interpretandi, aut excusandi. Nam propter vnum, aut alterum fulgens in firmamento cœli Sydus, id est Doctorem singularem, nõ sunt cætera omnium stellarum lumina aut neganda, aut de medio tollenda.

Proinde laudandum est, & magnopere commendandũ Hieronymi studium; qui in Epistola ad Minerium, & Alexandrum, vbi testatus est se solitum veterum Patrum commentarios, & scripta perlegere, in fine subdit: Meum propositum est, antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, & à fide Ecclesiæ Catholice non recedere. Hæc ille. Hanc sententiam de Patrum veterum consensu tradunt antiqui Doctores. Siquidẽ Clemes Alexandrinus lib. Stromatum, sanctorum cõsensum vt sequamur, hortatur: Si quis verò, inquit, nouum aliquid cuderet, quod dissentiat à Patribus, tanquam adulteratam monetam reijciamus. Consilium Sisinij Diaconi libenter accepit Theodosius Imperator, vt in controuersia de fide Trinitatis cum Hæreticis, producerentur sententiæ tantum eorum Patrum, qui in veteri, siue priori Ecclesiã floruerunt. Ac in tertia oecumenica Synodo, quæ Ephesi celebrata est contra Nestorium, paucorum quorundã Patrum testimonijs, qui in proxima Ecclesiã illustres extiterant, causa euicta fuit. Atq; hæc rationem omnes hæreses iugulandi sectata sunt cætera omnia Concilia Catholica. Basilius, & Gregorius Nazianzenus, Scripturas non nisi antiquorum suorum Patrum laboribus, & commentarijs adiuti didicerunt. Athanasius semper habebat in ore, Veterum Patrum consensum, non pro iudicio aliquo, sed pro Diui-

B. Hier. Epist. 152. to. 3. circa med.

Quo loco Hieronymus habuerit Patrum veterum Scripta. Clem. Alex. lib. 7. Stro. à med.

Tripur. lib. 4. cap. 43.

Basilius & Nazianzenus vt Scripturas didicerint. Antiquorum Patrum traditione quã

no responso esse habendum. Cyrillus lib. de Incarnat, contra Nestorium, scriptum reliquit, Hæreticos docere, nulum videri detrimentum, si omnes mudi totius Sanctos, falsos, mendacesq; dicerent. Epiphanius vir illustris, & doctus, in Synodo. II. Nicæna hereticos accusat, quod nec Euangelicæ, nec Apostolicæ doctrinæ verbis, nec ex sanctorum Patrum sententijs, neq; probabilibus vllis argumentis nõstria subuerterent, sed proprio ore loquentes contra sanctos Patres in aciem se constituerent. Et quia Ecclesiã in Concilijs vniuersalibus representatur, & in sanctis ac Doctõribus, qui in Ecclesiã Dei floruerunt: idẽ qui contra Sanctorum sensum tenet, toti Ecclesiæ repugnare videtur. Hinc Augustinus eleganter ait: Contra rationem nemo sobrius: contra Scripturas nemo Christianus: contra Ecclesiam nemo pacificus senserit. Sic ille. Si igitur vnus, aut alter in aliquo literæ textu explicãdo singularis existat; non est propterea à communi, & recepto Ecclesiæ sensu discedendum. Hinc Augustinus ad Fortunianum: Neq; enim, inquit, quorumlibet dissipationes, quamuis Catholicorum, & laudatorum hominum, velut Scripturas Canonicas habere debemus, vt nobis non liceat, salua honorificentiã, quæ illis debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare, atq; respuere; si forte inuenerimus quod aliter senserint, quàm veritas habet, diuino adiutorio vel ab alijs intellecta, vel à nobis. Et in Cresconium Grammaticum: Nos, ait, nullam Cypriano facimus iniuriam; cum eius quaslibet literas à canonica diuinarum Scripturarum autoritate distinguimus. Neq; enim sine causa tã saluber vigilantia canon Ecclesiasticus constitutus est, ad quem certi Prophetarum, & Apostolorum libri pertinẽat, quos omnino iudicare non audeamus, & secundum quos de certis literis vel fidelium, vel infidelium libere iudicemus. Et infra de eodem Cypriano loquens: Nunc verò, inquit, quoniam canonicum non est quod recitas, eã libertate, ad quam nos vocauit Dominus; eius viri, cuius laudem consequi non valeo, cuius multis literis mea scripta non comparo, cuius ingenium diligo, cuius ore delector;

ti fecerit Magnus Athanasius. Cyri. Alex. tom. vlt.

Syno. 2. Nicæna Act. 6. to. 1. Concilio. to. 2. circa med.

Hæreticorũ superba conditio.

Aug. lib. 4. de Trini. c. 8. infra. to. 3. ante medium.

Idem Epist. 111. to. 2.

Augustini modestia.

Idem li. 2. contra Crescon. Gram. c. 31. initio. to. 7. inter me. & prin.

Idem ibidẽ.

Cypriani quanti fecerit Augustinus.

Enith

cuius charitatem miror, cuius martyrium veneror, hoc quod aliter sapuit, non accipio: quia hoc Ecclesia non accipit, pro qua B. Cyprianus sanguinem fudit. Sic Augustinus doctè, & eleganter.

Quintò, praxis Ecclesiæ, & consuetudo in consultatione adhibenda est. Nam illa solet esse optima legum interpretis, & ea pugnat Apostolus aduersus contentiosos: Si quis videtur contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Et Augustinus ad Paulinum: Multa in Scripturis sacris interpretandis dici possunt, quæ improbanda non sunt: sed eligo in his verbis hoc eligere, quod omnis, vel penè omnis frequentat Ecclesia. Vides quanti Augustinus facit Ecclesiæ sensum? Audi quoque Bernardum ad Canonicos Lugdunenses: Nulla Ecclesiæ ratione placebit contra Ecclesiæ ritum præsumpta nouitas, mater temeritatis, foror superstitiosis, filia leuitatis. Hæc ille. Ad hanc Ecclesiæ praxim referenda est vita sanctorum, qui cum legem Christi factis exprimerent, in eis, vt in quibusdam Spiritus sancti commentarijs accipimus, quomodo illi Scripturas intelligerent. In quæ sensum dixit Apostolus: Epistola nostra vos estis, scripta in cordibus nostris: quæ scitur, & legitur ab omnibus hominibus, manifestati quod episto-

la estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramento, sed Spiritu Dei vini, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hinc Hieronymus: Vita sanctorum, interpretatio est Scripturarum. Et Augustinus: Diuina, ait, Scriptura non solum præcepta Dei continent; sed etiam vitam, moresque, iustorum, vt si forte occultum est: quemadmodum accipiendum sit quod præcipitur, in factis iustorum intelligatur. Sic ille. Qui rursus alio loco rectè docet: Attendite in facta sanctorum; ne forte nostra videatur interpretatio. Quomodo hæc verba intellexerunt sancti, sic utiq; intelligenda sunt. Hactenus Augustinus egregiè. Gregorius quoque hom. 10. super Ezechi. In sanctorum vitam cognoscimus quid in scriptura intelligere debeamus. Proinde Salomon in Proverbijs docet: Multi cibi in noualibus Patrum. Quod perinde est, ac si iuxta spiritum dixisset, multos spiritualis alimentæ cibos in dictis & exëplis sanctorum Patrum inueniri. Illi enim laborauerunt, & nos in labores eorum introiuimus: quibus proinde non minus cedere debemus, quàm veteranis tyrones, aut gigantibus Pygmæi. Denique Aristoteles studiosum virum vult esse regulam humanorum affectuum; & Principem, legem esse viuam, & animatam.

B. Hier. Vita sanctorum, interpretatio est Scripturarum, ait Hieron. Aug. libr. vno de mendacio ad Censuram. c. 15. 10. 4. initio. Idem Serm. 16. de ver. Dom. intermed. & finem tom. 10. sub initio. Greg. 10. 2. Prou. 13. Quid significet illud Salomonis: Multi cibi in noualibus Patrum. Ioan. 4. Arist. libr. Ethic. & li. 5.

Praxis Ecclesiæ & consuetudo in consultationem adhibenda. 1. Cor. 11.

Idem Aug. Ep. 59. in fol. 9. 5. circa med. 10. 2. B. Bern. Epist. 154. in fine.

2. Cor. 3.

PROLEGOMENON. X.

In quo traditur secūda quinquagena Canonum ad accipiendum sensum literarè Scripturarum.

IS Adiungendi sunt nonnulli alij Canones, qui proposito scopo deseruire possunt, inter quos sit. CANON. I.

Inter multas salutes veritates, quas nobis Diuinorum librorum Canon suppe-

ditat, primam, & in prima Scripturæ sententia; & in primo Symboli Apostolici articulo nobis expressam esse Deus voluit de vniuersi orbis, & singularum eius partium creatione. Volebat nimirum Spiritus Sanctus homines agnoscere, mundum ab æterno, vt

Genes. 1. & seq.

Arist. lib. 1. de Mundo, & alibi.

Mundum à Deo conditum Scriptura nobis ditata cur tradat.

Democr. & alij.

Sap. 8.

Cur Deus mundum condiderit.

Quid proprium bonitatis Diuine. Plato.

B. Damasc. lib. 2. de Ortho. fide. c. 2.

Quod Plato ex profusione quadam Diuinæ bonitatis mundum condidit dicit, quomodo accipiendum sit iuxta Nazianzenum. Greg. lib. 3. Theolog. in princ.

Boët. lib. 3. de consol.

Philoso. Metro. 60. in prin.

Quis finis vniuersi, atque omnium partium eius. Prou. 16.

Psal. 15.

Aristoteles docuit, non fuisse, neque posse cum Deo de æternitate certare: neque rursus casu aliquo ex atomis coaluisse, vt quidam delirantes Philosophi tradiderunt: ita enim à se ipso fuisset, cum tamen ratio euidenter demonstret, nihil sui ipsius causam esse posse: denique à nullo alio, quàm ab omnipotenti, qui viuus, & verus est Deus, per Verbum suum in Spiritu Sancto subsistisse; perque eius potentiam feruari, per eius verò sapientiam, & bonitatem optime gubernari, & ad finem suum suauiter perducì. Quæ verò causa Deum ad eius conditionem impulerit, nulla sane cogitari potest ex parte creaturarum; quarum preces, aut merita vlla prædere non potuerunt. Sola bonitas Deo insita, quæ summa, & infinita in eo existit, & cuius proprium est munus, in alios quantum potest, siue natura, siue arte se effundere, & communicare, eum ad creandum impellere valuit: vt Plato in Timæo dixit, & Damascenus, qui diuinam bonitatem ollæ iuxta ignem ebullienti, & aliquid extra se despumati comparauit. Quæ Platonis sententiæ Gregorius Theologus explicans, dixit: Neque enim profusione quandam bonitatis dicere audebimus, tametsi quispiam eorum, qui apud Ethnicos Philosophia laude excelluerunt, hoc vocabulo vti non dubitarit, in eo tractatu, quæ de prima, & secunda causa habuit, disertis verbis ita loquens: Velut patera quadam superfluxit, & exudauit. Verendum enim esset, ne coactam quandam generationem inuheremus, ac velut naturale quoddam excrementum, retentumque difficile, in diuinitatem minime quædrans. Hæc ille, explicans, prædictam similitudinem non ita intelligendam, vt necessitatem aliquam Deo videtur inducere. Boëtius quoque, noster eleganter dixit: Quæ non externa pepulerunt fingere causam Materiam fluitantis operis; verum insita summi Forma boni, liuore carens. Quis verò fuerit tantæ machinæ, & tot creaturarum finis, venari non est difficile. Vniuersa siquidem propter semetipsum operatus est Dominus, quo nobis suæ immensæ potentia, sapientia, & bonitatis opes, & prouidentia suæ, & gloriae thesau-

ros ostenderet, & quàm minime eugeat bonorum nostrorum; cum omnia ipso indigeant, & ad illum spectent, vt det illis escam in tempore opportuno, nisi velint in puluerem, ex quo condita sunt, reuerti.

Modus verò, & ordo creandi talis fuit. Nam vt figulus luti materiam prius præparat, & aptam ad id, quod fingere cogitauit, reddit; deinde verò pro suo arbitrio vasa maiora, vel minora efficit: ita Deus simul Angelos, siue intelligentias, & materiam informem, siue inuisam, ex qua creaturæ corporeæ prodirent, ex nihil effecit. Quod ignorauit Plato, ponens ab æterno materiam increatam: quod falsum est. Hæc autem nomine terræ inanis, & vacuæ & super quæ tenebræ erant, exprimitur: ex qua per sex insequentes dies vniuersa creaturarum genera, Quacumque voluit Dominus fecit in cælo, & in terra, in mari, & in omnibus abyssis. Condebat autem Deus sine villo labore, aut tædio, aut motu sui ipsius, qui immobilis est; imò cum summa animi voluptate, & delectatione, vt operari solent perfecti artifices, qui non ignorant ex operibus suis homines in sui admirationem rapiendos, & in laudationem suam eorum linguas conuertendas. Hinc in Prouerbiolorum libro dicebat Sapientia: Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies, ludens coram eo omni tempore, ludens in orbe terrarum. Vbi ludum vocat Diuinæ sapientia delectationem, & voluptatem, quam per sex dierum spatia creando spirituales, & corporeas, & ex utroque mixtas creaturas captabat. Et subdit de homine, quem vltimo loco condidit, vt Regem omnium creaturarum, & ex quo condito censum gloriae suæ, & gratiarum actionis perpetuum expectabat: Et de licia mea, esse cum filiis hominum. Nam hominem; iocum, & ludum deorum Plato vocauit, alludens forsassis ad id, quod aliquando iuxta Prophetam futurum erat: Nouum faciet Dominus super terram, famina circumdabit virum: Augustinus quoque Platonem dixisse refert, Deum mundi

Psal. 103.

Ibidem. Modus, & ordo creandi qualis.

Sap. 2.

Plato in Timæo. Materiam primam, æternam somniauit

Plato. Gen. 1. Psal. 134.

Proprium magis gnorum artificum quid.

Prou. 8.

Ludus Dei in orbe terrarum quid significet.

Gen. 1. & 2. Homo cur conditus.

Plato. li. 7. de legib. ante dimid. Hierem. 31.

Homo iocus est, ludusque; deorum teste Platone. Augustin.

ib. 9. de Ci-
ui. Dei. cap.
21. tom. 5.
Plato in Ti-
mao.
Deum mudi
vniuersitate
perfecta gau-
dio elatu e-
xultasse, vt
dixerit Pla-
to, secundu
Augustinu.

De Angelis
Angeli qua-
do creati.
Primo opi-
nio.

Altera opi-
nio.
Gen. 3.
Ibidem.

Tertia opi-
nio, qua pro-
batur.

Supra. 1.

vniuersitate perfecta, gaudio elatum exultasse. Vbi & ipse non vsque adeo desipiebat, vt putaret Deum sui operis nouitate factum esse beatiorem; sed sic ostendere voluit artificii suo placuisse iam factum quod placuit in arte faciendum.

CANON. II.

Circa Angeloru creatione, quando videlicet, & quo die conditi sunt, cum multa diuersis dicantur, ante omnia statuendum est, illos aut ante omnem diem, aut in aliquo sex dieru, aut post illos eosdem effectos fuisse. Cum igitur in illis sex diebus nulla creationis Angeloru fiat mentio ad litteram (nisi quis velit quod dicitur de luce prima die condita, ad illos referre: quod non nisi violente, & mystice magis quam proprie intelligere quisquam queat, cum lux illa plane fuerit corporea, que mane, & vespere, & nocte, & die fecerit, & tenebras a luce diuiserit: ita vt ante sex dies nulla Angelorum creatio inueniatur) minus etiam post illos elapsedos inueniri potest: quia Angeli introducuntur positi a Deo ad custodiam ligni paradisi, & serpens, hoc est cacodemon, ad tentandum hominem accessisse, & ab eo inobediencie peccatum extorsisse legatur. Ergo iam Angelorum conditio precefferat. Ex quibus necessario colligitur, eos ante omnem diem creatos fuisse. Primo, quia Angeli puri sunt spiritus, & Deo proximi, & eorum natura & motus non tempore, quod a prima die cepit, sed a quo aeterna mensuramus, & quod precepsit omnem diem, de quo: *In principio creauit Deus celum & terram.* Deinde, quia opus Dei primum sunt Angeli, de quo Dan. 3. *Benedicite omnia opera Domini Domino, & mox subiungit: Benedicite Angeli Domini Domino.* Et Psalm. 148. dicebat David: *Laudate Dominum de celis, laudate eum in excelsis, & subdit: Laudate eum omnes Angeli eius, laudate eum omnes Virtutes eius, vbi primum locum inter creaturas dedit Angelis, vt ipse in eodem Psalmo infra declarauit, dicens: Quonia ipse dixit & facta sunt, &c.* Si ergo principem locum inter creaturas Angeli habent, oportet illos conditos fuisse ante omnem diem.

Idem euincit sententia libri Iob, *Vbi eras, inquit, quando ponebam fundamenta terrae? Et subdit: Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei? Vbi Chaldaeus habet: Et exultarent omnes acies Angelorum? Vocantur Angeli astra matutina; quorum respectu homines erunt astra vespertina. Et de vno ex illis dixit Isaias in typo regis Babylonis: Quomodo cecidisti de caelo Lucifer, qui mane oriebaris?*

Dicuntur & Angelij Filij Dei, quia sic vocantur in libr. Iob. cap. 1. & 2. & apud Dauidem: *Quoniam quis in nubibus aquabitur Domino? similis erit Deo in filiis Dei?* id est inter Angelos? Septuaginta vero verterunt verba Iobis: *Quando creabam astra, laudabant me Angeli:* Ergo Angeli ante astra condita quarta die iam erant, vt ponderat Epiaphanius in Hæresin. 63. Paulus quoque ad Titum. 1. scripsit de vita aeterna: *Quam promisit qui non mentitur Deus, ante tempora secularia.* Græca habent *πρὸ χρόνων αἰώνων.* Ante tempora ergo secularia aliqui erant istius promissionis capaces: quia Deus nihil sibi promittit, & nullibi probatur, inter promittentem, & eum, cui fit promissio, non debere esse realem distinctionem. Ante autem tempora mundi huius erant Angeli dicte promissionis capaces, vt eo loco explicat Hieronymus, dicens: *Sex millia necdum nostri orbis implentur anni; & quantas prius aternitates, quanta tempora, quantas seculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, ceteraque Virtutes seruiuerint Deo, & absque temporum vicibus atque mensuris Deo iubente subsisterint. Ante hæc itaque tempora, que nec sermo eloqui, nec mens comprehendere, nec cogitatio tacita audet attingere, promisit Deus Pater sapientie sue verbum suum, & ipsam sapientiam suam, & vitam eorum, qui credituri erant, mundo esse venturam.* Hæc ille: quam sententiam, & Græci ferè omnes Patres, & Latini non pauci renuerunt: certior nihilominus habetur, quam Theodoretus tuetur quæst. 3. super Genesim, Gonnadius &

Iob. 38.

Angeli cur astra matutina.

Isa. 14.

Angeli, filij Dei. Psal. 88.

Locus Apostoli, Vita æternam promisit qui non mentitur Deus, ante tempora secularia, quid significet.

Hier. 30. 9.

Acha-

Achatius, & ipsi Græci, tum etiam Augustinus lib. 11. de ciuit. cap. 16. & libro 12. Confessionum, & eius sectatores, Angelos cum mundo corporeo fuisse creatos. Siquidem mox, vt creati sunt in gratia, eam amiserunt, caelo iam creato, in quo dimicatum est a Michaeli, vt dicitur Apocalyp. 12.

Porro Angeloru, qui in bono perseverauerunt, & proinde in gloria confirmati sunt, creationem, sicut & maloru reprobationem, & casum, siue peccatum, propter quod de caelo derubati sunt, Scriptura Sacra in Genesi non enarrat: etsi cap. 12. Apocal. & in alijs locis aliquid explicari videatur: quod videlicet eo tempore mundus tanti mysterij intelligendi capax non esset: ideo suo tempore explicandum Deus reseruauit. Peccatum autem primorum parentum ob id nobis ante oculos proponitur; vt agnoscamus, nos omnes peccasse in Adâ; & simul Christi gratiam, qua illud remissum fuit, non ignoremus, & gratias de tanto beneficio agamus. At illud cacodæmonu peccatum, quia inemendabile fuit, ac proinde incurabile, atque inexpiabile, silentio in Scriptura suppressum est, vt tradunt aliqui Patres.

CANON III.

Angelus quod ad substantiam attinet, purus est spiritus, vniuersæ materiæ, & corporis expers. Quod ad eius munus spectat, minister Dei est, per quem omnem administrat creaturam, etiam ipsos caelos; & Angelus, hoc est Dei nuntius, ad præcinendas Dei laudes, & ad illi non tantum in naturalibus, sed & in negotio humanæ salutis promouendo administrans. Hinc Theodoretus lib. Diuin. decret. cap. de Angelis: *Angelorum, inquit, ministerium, est Dei laudatio, & hymnorum decantatio.* De Seraphim enim dicit B. Isaias, *quod clamabant, & dicebant: Sanctus, sanctus, Dominus Deus Sabaoth, plenum caelum, & terra gloria eius.* De Cherubim autem dicit diuinus Ezechiel, *quod audiuit dicentes, Beata est gloria Domini ex loco eius. Non solum autem hymnos decantant; sed diuina etiam æconomia ministrant.* Hæc ille. Vnde in Scripturis Angeli non nisi Deum laudantes,

Angelorum creationis in Genesi cur fiat mentio nulla.

Eadem sacra Genesim causus primoru parentu cur meminerit. Rom. 3. & 5

Angelorum casum malorum cur tacerit.

Quid sit Angelus, quodque eius officium.

Heb. 1.

B. Theodor. lib. 5. Diuino. decret. c. 7. circa medi. part. 2. a medio.

Isa. 6.

Ezech. 3.

Angeli i scripturis quales inducantur tantummodo.

aut Domino in negotio salutis ministrantes introducuntur, iuxta illud Apostoli: *Omnes sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis.* Sunt autem principaliter Angeli propter Dei conditi, deinde propter seipsos, & gloriam suam, postremo etiam per accidens propter nos, & propter nostram salutem procurandam. Inde mos antiquorum Patrum, & Prophetarum extitit, vt quoties ex periculo magno euaderent, se Angelorum ministerio ereptos confiterentur. Hinc Iacob dixit: *Angelus qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis; & inuocetur super eos nomen meum.* Et fortissima Iuditha: *Viuit ipse Dominus, quoniam custodiuit me Angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem.* Et, *Angelus Domini descendit cum Azaria, & socijs eius in fornacem, & liberauit eos.* Et Daniel, *Deus meus, inquit, misit Angelum suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi: quia coram eo iustitia inuenta est in me.* Et Petrus de carcere liberatus dixit: *Nunc scio verè, quia misit Dominus Angelum suum, & eripuit me de manu Herodis, & de omni expectatione plebis Iudaorum.* Et Paulo astitit nocte Angelus Dei, dicens, *Ne timeas Paule, Casari te oportet assistere: & ecce donauit tibi Deus omnes qui nauigant tecum.* Denique hanc peculiarem tutelam, & protectionem, quam Angeli de nobis gerunt, historia pulcherrima libri Tobie aperte indicat.

CANON IIII.

Materia informis, ex qua omnia creaturarum genera, que corpore consistant, ad esse a Deo vocata sunt, nec est æterna, & increata, vt Plato putauit, & Hermogenes & Hæretici eos secuti tradiderunt, sed ex nihilo a Deo condita, & ipsis rebus formatis duratione antiquior: quia aperte habet Textus de terra in principio facta, quod erat inanis, & vacua, & tenebrae erant super faciem abyssi; & Spiritus Domini ferebatur super aquas. Vbi nomine infimi elementi, & illius quidem vacui, & inanis, siue vt Septuaginta legunt, inuisibilis, & incompositi; & tenebrae abyssi, & aquarum pulchre descri-

Heb. 1.

Angeli a Deo cur conditi.

Antiqui Patres atque Prophetæ periculi cuiusque liberationem Angelo Domini ferre solebant acceptam.

Gen. 48.

Iudith. 13.

Dan. 3.

Infr. 6. & 14.

Act. 12.

Infrà 27.

Angelorum humanæ salutis mira procuratio graphicè ubi depicta, atque delineata.

Quid sit materia prima; eiusdem durationis qualis. Plato in Timæo.

Hermogen. Philosophus. Gen. 1.

Eadem quibus expressa nominibus.

Ibidem.

P bitur

Diuinae virtutis argumētum atq; Sapientiae.

Eandem materiam ante formas substituisse, illisq; aliquo modo anteriorem fuisse, vnde constat.

August. lib. 12. Confess. cap. 7. tom. 1.

Quod materia prima sine vlla for-

bitur vilitas materiae primae; & priuationibus illis recte representatur eius informitas; & per aquas quamuis figuram facile suscipientes, eius natura, & propensio ad quasuis formas recipiendas. Ita enim per ea, quae sunt, sed infimum gradum habentia, illud, quod est in potentia, per analogiam representatur. Ceterum ex illa inuisa materia potuisse tantam corporum caelestium machinam, tanta luminaria, tot lucidissimas stellas, tot elementa, & ex tot elementis mixtas creaturas, plantas, & animalia a Deo produci, ille facile persuadebitur, qui cogitauerit, ex quantula, & quam vili sanguinis materia homo integer prodeat, tantam carniuum, neruorum ostium, musculorum, & membrorum distinctionem habens: vt tanta oris dignitas, sensuum viuacitas, & corporis elegantia in eo spectari non sine admiratione artificis naturae queat. Porro illud verbum, erat, & tenebrae erant, & spiritus ferebatur, quae sunt praeteriti imperfecti, & tempus significant inderminatam, ostendit, informem materiam non tantum ratione, sed etiam duratione, & aliquo imaginarij temporis interuallo praecessisse, & existentiam suam habuisse. Nihil tale de caelis agit, quia illi si Angeli sunt, & materiae expertes, puri erant spiritus, & formae, siue intelligentiae separatae, & in natura, & gratia, in qua conditae fuerunt, perfectae: ita vt primo loco, & ante omnem diem habeamus, Deum duas res supremas, & inter se extremas condidisse, nimirum caelos, hoc est Angelos caeli habitatores, qui purae sunt formae omnis materiae corporeae expertes, & terram inanem, & vacuam, siue vt litera Hebraea habet cum duplici articulo terram terrae *אֶרֶץ* hoc est materiam primam informem, & corpoream, & omnis formae, siue speciei expertem, & ex qua vt materia terra haec quam calcamus, producta est. Vnde Augustinus lib. Confessionum, Duo quadam (secisti Domine) vnum prope te, alterum prope nihil: vnum, quo superior tu esses, alterum, quo inferius nihil esset. Haec ille. Reuocare vero in dubium, an sine forma existere valeat materia illa pri-

ma, cum hoc ipsum attestetur Scriptura, & hoc loco, & alibi, non est admodum rationi consonum. Nam illud ipsa Diuina potentia, cui nihil est impossibile, nisi naturae rei, aut rationi contradicat, satis demonstrat. Ratio etiam ipsorum accidentium idem indicat. Nam accidentis esse, est inesse, vt tradit Philosophus; id est, Accidentis existentia est inexistencia: at accidentia per se esse posse, ostendit Eucharistiae Sacramentum, vbi quantitas sine substantia existit. Prius item a posteriori non solet pendere, etiam si posteriori a priori pendeat. At materia prior est, & ipsi formae subijciuntur: non ergo materia a forma dependet. Adhaec ijs quae simul sunt, & simul esse solent, vt sunt materia, & forma, id accidit, vt forma sine materia esse possit, vt anima a corpore separata, quae per se existit. Erit ergo materia sine forma, nec naturae formae repugnabit esse sine materia, nec materiae esse sine forma. Atq; ad hunc modum Themistius in librum. i. Physico. admittit materiam actu esse, sed non in actu, id est non per actum specificum. Scotus, & nonnulli alij ex Scholasticis admittunt materiam informem cum quadam confusa forma corporeitatis. Quare in his, & similibus ratio non debet fidem trahere ad se, sed potius fides ratione: & Scripturae seruire debet Philosophia, non contra Scriptura Philosophia. Quod autem de ea alibi fiat sermo, docet primo liber Sapientiae: Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quae creauit orbem terrarum ex materia inuisa: vbi Graeca habent, *ἐξ ἀμορφῆς ὕλης*, hoc est ex informi materia, quae terrae inanis, & vacuae nomine expressa est. Et vocando illam inuisam, alludit ad Septuaginta qui pro illis duabus vocibus, *inanis*, & *vacua*, reddiderunt, *inuisibilis*, & *incomposita*. Secundo, habemus Paulum, qui in Epistola ad Hebraeos ait: Fide intelligimus aptata esse secula verbo Dei, vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Vbi praepositio *ex*, causam materialem, non idealem, vel exemplarem denotat: ex inuisibili enim materia venusta huius visibilis mundi pulchritudo prodijt.

ma valeat Dei virtute consistere. Luc. 1.

Accidentis natura quae nam. Aristot. lib. Posterio. Quid proprium quantitatis.

Themist. philosophus.

Scotus.

Eadem veritas quibus Scripturarum locis confirmetur magis. Primus locus.

Heb. 11.

Secundus locus.

Atque

Primasius August. discipulus. Petrus Lombardus. Tertius locus. Ouid. lib. 1. Metamor. initio. Virgil. lib. 6. Aeneid. circa finem.

Quartus locus. 2. Cor. 4.

August. lib. 1. contra aduersa. legis, & Prophetarum. cap. 11. tom. 6. intermed. & finem.

Ephes. 5.

Angeli in rerum molitione quatenus Deo ministrauerint.

Quis ille Spiritus Domini, qui conditi orbis initio ferebatur super aquas. Gen. 1. Prima opinio, de vero. Ibidem.

Ventus nunquam in Scripturis dicitur Spiritus.

Atque ita eleganter eum locum interpretatur Primasius Augustini discipulus, & Petrus Lombardus, & Haymo in illum locum scribentes. Tertio, dicitur etiam materia prima chaos, non tantum a Poetis, sed etiam a Patribus, & Ecclesia, imo etiam ab ipsis Septuaginta interpretibus. Nam locum illum Ecclesiasticus 3. Et omnia (scilicet corpora) pergunt ad vnum locum: de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur, Septuaginta translulerunt *τὰ πάντα ἐκ τοῦ ἀοράτου χάους, καὶ τὰ πάντα ἐπισπένθη ἐν τῷ χάου*. Hoc est, Omnia ex chaos condita sunt, & in chaos reuertuntur. Hebraea vero habet Minhahaphar, id est, ex luto, siue limo humido, qualis fuit illa prima materia, de qua cuncta prodierunt. Postremo Paulus: Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiae claritatis Dei. Quo in loco, vt recte dixit Augustinus, de tenebris iussit lucem splendescere, quando de tenebrosa abyssu sine materia condita ante omnem diem praepcepit prima die lucem oriri, cum dixit, *Fiat lux, & facta est lux*: ita ex tenebris nostrorum peccatorum, & ex obscuro, & humili nostro statu, in quo eramus, illuxit nobis Christus ad lucem Euangelicam suscipiendam. Eramus enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. Ex quibus omnibus colligimus, Deum materiae informis fundamenta ad mundi molitionem praeparasse, sicut & Angelos, vt illi in omnibus quibus possent, & ad quae eorum facultas extenderetur, administrarent, & laudibus fabricae mundi conditorem celebrarent.

CANON. V.

Spiritus Domini, qui a principio conditi orbis, vt testis est Moyses, ferebatur super aquas, vel aquis incubabat, vt habet Hebraea litera, non erat vel ventus, vel aer, vt quidam dixerunt. Quomodo enim, cum esset materia illa tota informis, quae nomine aquarum significatur, a vento, vel aere cepisset rerum formationem; aut quid ibi operaturus erat ventus? & ventus non solet dici Spiritus Domini, sed simpliciter spiritus, de quo Genes. 8.

Adduxit Deus spiritum super terram, & imminuit a sunt aquae; & Pfaltes, In spiritu vehementi conteres naues Tarsis. Factus est repente de caelo sonus, tanquam aduenientis spiritus vehementis; id est venti. Nec significat Angelos, qui caelos sibi assignatos mouebant, vt interpretatur Caietanus. Quomodo enim mouerent Angeli caelos, qui nondum formati erant, & quorum creatio prima, & secunda die perfecta est? & quomodo potuit motus esse ante omnem diem, qui creata luce cepit, & fecit primum diem? Adhaec cum non asserant in hac rerum creatione conditos esse Angelos, dedisse videretur occasione Iudaeis cogitandi illos fuisse increatos. Tertio, nec nomine Spiritus significatur quinta essentia, vt quidam recentiores meditati sunt. Aiuunt enim, spiritum, pertenuis quoddam corpus esse de natura quintae essentiae, quem & rerum vocant hypostasim, eo quod per illum rerum conseruantur naturae, & quasi vinculo colligantur, retinenturque; in materijs formae naturales: de quo mira ab Alchimijs traduntur. Sed facile refutatur hic sensus, quia haec res profus ignota est, & Aristoteles praeter materiam, & formam, spiritum istum ignorauit: nec digna erat nomine Spiritus Dei, quanto minus vt in principio Genes de ea fieret mentio? Denique hic spiritus per alias Scripturas probari nequit. Superest igitur, vt nomine Spiritus Dei intelligamus Spiritum sanctum: tum quia id nomen peculiare sit Spiritus sancti in Scripturis: Vidi, inquit, Spiritum descendentem quasi columbam de caelo; & Dominus, si in spiritu Dei eicio demonia. Et Paulus: Quicumque spiritu Dei aguntur, ij sunt filij Dei.

Deinde Scripturae tradunt, quod Dei Spiritus astiterit in creatione, secundum illud: Emittes spiritum tuum, & creabuntur: Verbo Domini caeli firmati sunt; & spiritu oris eius omnis virtus eorum. Tertio Ecclesia cum Patribus hunc sensum magis probat. Hinc in die Spiritus sancti canit Ecclesia: Tu super aquas, faturus eas, Numen tuum expandisti Spiritus.

Dei, sed spiritus absolute.

Psal. 47. Act. 2. Altera opinio, de Angelis orbis mouentibus. Gen. 1. Ibidem.

Tertia opinio, de quinta essentia.

Quarta opinio vera & solida, de Spiritu sancto. Eius ratio prima. Ioann. 1. & Matth. 3. Infra 12. Rom. 8.

Secunda ratio. Psal. 103. Psal. 32.

Tertia ratio

B. Basil. homil. 2. in Hexamer. a medio.
D. Ambros. lib. 1. Hexamer. cap. 3. sub initium, tomo. 4. in princip.
Cur ferri dicatur super aquas Spiritus Dei.

Nomine lucis prima die conditæ quid veniat intelligendum.
Gen. 1. Ibidem. Primus sensus. Alter sensus.

Lux proprie quid. Abstractum pro concreto ponit Scriptura frequenter.
Ioann. 8. & 9. Matth. 5. Ephes. 5. Philip. 2.

Sol cum orbe suo simul conditus fuit.

Motus, ac tempus quando coeperint.

Et Basilus hunc sensum præfert, ut veniorem, & à Patribus traditum. Et Ambrosius ait: *Nos cum sanctorum & fidelium sententia congruentes, Spiritum sanctum accipimus.* Porro ferri super aquas dicitur metaphoricè, quoniam materiam omninò imperfectam inspiciebat, ut eam perficeret per formas, & ad esse perfectum in speciebus suis vocaret. Et in idè redit lectio nostra *Hebræa, incubabat, vel, fovebat:* ubi pulchra metaphora describitur Spiritus sanctus instar gallinæ incubare ovis, ut ex illis pullos, id est omnia animantia vita prædita excluderet.

CANON VI.

Lux prima die condita, quia spiritualis non fuit, sed corporea, ad tenebras abyssi depellendas effecta; & quia eius motu factum est vespere, & mane dies vnus; non intelligas aliquam nubeculam splendidam (ut quidam Catholici exponunt) quæ motu suo tempus efficeret, quæ mox destruenda esset, si illi sol successurus erat: nec enim lucis nomine intelligere solemus nubes lucidas, sed ipsum Solè, siue Solarem lucem, quæ eo nomine plerunq; in Scripturis venit. Et si autè lux proprie qualitatem corporis lucidi denotet: hoc tamen loco exponenda est lux more Scripturæ, quæ abstractum pro concreto sæpè significat. Vnde Christus, & Apostoli lux mundi dicuntur, & Ephe sijs dicitur: *Eratis aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino: ut filij lucis ambulate.* Et Philippensib. ait: *Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo, verbum vita continentis.* Atque ita dicere, *Fiat lux;* perinde est ac si dixisset, *Fiat substantia, vel corpus Solis.* Et quia Sol ut maxima mundi lucerna in candelabro cæli reponenda erat, cogimur accipere lucem cū orbe suo, siue sphaera, quæ ipsam lucem motu suo per totum orbem circumducebat, ac faciebat diem, & noctem. Dum enim nos petimus nobis lucem adferri, certè eadè delam, siue lucernam in suo sitam candelabro intelligimus. Cū igitur primum in suo orbe moueri coeperit, & diem, ac noctem fecerit, tunc principium motus fuit, & consequenter principium temporis; quod nihil est aliud

quàm mensura primi mobilis per prius, ac posterius, ut tradit Philosophus: mobile enim si moueatur, efficit motum. Et sicut punctus motus fluctis, lineam; ita instans temporis fluës, principium motus fecit. Fuitq; prima dies constans ex vespere & mane, id est die, & nocte, & ex viginti quatuor horis. Et quia repugnat, effectum esse ante suam causam, & tempus definitum est numerus motus in primo mobili; asserere oportet illo primo die mobile primum conditum, ut ratio hæc euincit, & quia de illo nullibi in Scripturis fit mentio: & si qua sit, vel occulta, ponit antè fuisse creatum: què ad modum secunda die dicitur factum firmamentum. Cæli enim quia perspicuitate, & claritate constat, ex aquis conditi dicuntur; & ita vocatur aquæ. Superiores quidem aquæ, id est cælum Crystallinum, siue primum mobile; aquæ verò inferiores, omnes orbis planetarum, qui ab octaua sphaera vsque ad orbem Lunæ protenduntur.

Neque mireris, aquas dici cælos: quoniam ex eis maximè constant, ut perspicuitas, & diaphana eorum qualitas ostendunt. Idem deniq; ratio euincit: quia si non existeret primum mobile rapiens Solis sphaeram, vel illa haberet duplicem motum contrarium, vnum ad Orientem, & alterum ad Occidentem: qui motus repugnat vni simplici corpori. Et mota sphaera Solis ab Oriente in Occidentem, fuisset dies solito maior, quia hic est eius proprius motus: vel posito quocunq; motu ab Ortū, vel ab Occasu, cum esset solus, & vnicus, non consummaretur viginti quatuor horas, sed citius absoveretur, & breuior esset dies: quia propterea modo per 24. horas vnus diei perficitur cursus; quia cū rapitur à superiori primo mobili, Sol resistit, & regreditur. Nisi fingamus, Deum tunc Solem tardiùs mouisse, quàm modò moueat; atque ita motus Solis nõ semper esset vniformis: quod tamen sine certa ratione à sapiente asseri non debet. Fuit ergo illo primo die cū sphaera Solis conditum etiam primum mobile, & cæteri orbis planetarum omnium præter octauam sphaeram se-

Aristot. Quid sit tempus secundum Philosophum.

Mobile primum cum orbibus planetarum simul Deus condidit.

Gen. 1. Cæli nomine aquarum cur veniant. Ibidem, & Psal. 148.

Aquæ superiores, & inferiores cælorum quæ nam.

Quibus hæc opinio rationibus innitur.

Prima ratio.

Secunda. Gen. 1.

Tertia.

Quarta.

Sol oculus mundi.

Cum septem planetæ extra firmamentum sint in suis quisque orbibus collocati, cur stellæ dicuntur positæ in firmamento?

Cælum inter Crystallinū, & orbis planetarum, nõ dum constituto firmamento, intercesserit ne vltus contactus, necne.

Angeli cur orbibus assignati.

cundo die creatam: tūm quia nullibi Scriptura creationis orbium Planetarum mentionem facit. Tūm quia secūdo die firmamentum asserit diuisisse aquas superiores ab inferioribus. Et si cut per aquas superiores intelligimus cælum Crystallinum; ita per aquas inferiores cogimur eadè ratione interpretari orbis Planetarum. Tūm tertio, quia quarto die legimus posuisse Lunam, & stellas in firmamento: constat autem, Lunam cum quinque alijs Planetis errantibus positam in orbe suo, & non proprie in firmamento, hoc est cælo sydereo. Deniq; cum Sol medius sit inter tres Planetas superiores, & tres inferiores; per præcipuū illorū, id est Solem, qui oculus mundi vocatur, reliquos sex intellexit in suis orbibus collocatos.

Neq; mireris, dixisse Scripturam stellas positas in firmamento; cū tamè septem Planetæ extra firmamentum sint in suis quisque orbibus collocati: quia in ea Spiritus sanctus non tã respexit ad illos paucos Planetas, qui septenario numero continentur, quàm ad innumerabiles myriades stellarū, quas cælo stellato, quod firmamentum dicitur, affixit. Aduerte etiam, cælum Aqueum, siue Crystallinum, non contigisse cælos Planetarum, sed fuisse magnam distantiam inter illud, & orbis inferiores, quæ quidem firmamento mox condendo seruabatur: & tamen Diuina factum est sapientia, ut cælum inferius moueretur non moto superiori, imò nondum existente in rerum natura, sed ad motum inferiorum orbium, id est Planetarum iuuandum, credibile est Diuina virtute illos contigisse, ut sic possent ad motum eius rapi. Orbis verò Planetarum superiores fuerunt moti, quia erant in loco, licet non proprie, erant enim sub materia extensa, ex qua condendum erat cælum sydereum, quod est proprie locus planetæ Saturni, distantia enim nõ est nisi sine re aliqua inter ea, quæ distant. Assignauit autem Deus pro sua sapientia proprium Angelum motorem, quò inclinationem talium corporum ad talem motum perficerent: veluti si quis graue deorsum, & leue sur-

sum impelleret, coadiuuando, & dirigendo motum.

Quarto, produxit eadè die quatuor elementa, & primò quidem Terram: quia sine terra, id est corpore opaco, non fuisset diei, & noctis distinctio, sed solū fuisset dies. Deinde quia rationi cõsuetanè est, ut educta de materia prima omni illa materia lucida & ætherea pro primo mobili, & sphaeris Planetarum, quasi glutine caloris ablato, ab se inuicem separata fuerint terrea ab aqueis, & ab his ærea, & ignea, ut Trismegistus dixit. Id etiam auctoritate Scripturæ cõprobatur. Dicit enim David: *Initio tu Dñe terrā fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli. Ipsi peribunt; tu autè permanes, &c.* Vbi primum aduerte, in verbis illis, *Initio tu Domine,* Prophetam minimè loqui de principio illo, quo Deus creauit cælum, & terram: quia illud, hoc est Angelis, & materia prima, sunt incorruptibilia, & æterna; sed de principio creationis primæ diei est sermo, quia isti cæli, & terra dicuntur perituri. Vnde subdit: *Ipsi peribunt, tu autè permanes; &c.* Vidi cælum nouum, & terram nouam. Si igitur initio creata est terra hæc, quam calcamus; ergo prima die, tecta tamen adhuc aquis: quia nullibi dicitur creatio istius terræ, vel aliorum elementorum, sed tertio die ponitur prius condita fuisse, quia dicitur: *Congregentur aqua in locum vnum, & appareat arida.* Prius ergo ponitur, arida, & aqua extitisse. Quod si Terra fuit, ergo & Aër oppositum eius: & si Aqua est in mundo, ergo Ignis oppositum eius: quia dato vno contrario in rerum natura, oportet poni & alterum. Traditio etiam Augustini est, Dæmones prima die cecidisse, & in hunc aërem caliginosum & tenebrosus deturbatos, ut sic locus tenebrosus dæmonibus sponte tenebris factis congrueret. Denique fama prædicauit, orbem terrarum, seu mundum prima die conditum, ut hymni Ecclesiæ docent. *Primo (inquit) dierum omnium, Quo mundus extat conditus.* Et alio loco: *Lucis Creator optime, Lucem dierum proferens,*

Quatuor elementa quo die, & quo ordine sint producta. Vnde fuerit diei, & noctis distinctio.

Trismegistus.

Psal. 101. & Heb. 1. Propheta cū dicit: *Initio tu Domine terrā fundasti,* quo de initio sermonem habeat. Gen. 1. Qui nam cœli dicantur perituri, iuxta Prophetā. Apoc. 21. & Isa. 66. 2. Pet. 3.

Gen. 1.

August. lib. 11. De ciuitate Dei, cap. 33 tom. 5. Angeli quando ceciderint. Ecclesia primo die conditum credit orbem terrarum.

Sap. 11. Quod quarto dicitur factus Sol, quomodo intelligendum sit. Sex dierum creationis explicatio. Aeterna quae & aeterna, quae temporaria dicantur. Principia duo in exordio Genesis diligenter consideranda quae nam illa. B. August. Quae duae solae res aui possint esse capaces. Gen. 1. Philo part. 1. sub initium B. August. libro 4. de Genesis ad literam, per multa capita, et alij in locis.

Primordijs lucis noua Mundi parans originem. Et ad hoc tendit Sapientiae dictum: Omnipotens manus tua creauit orbem terrarum ex materia inuisa, vel informi: quod operi primae diei mirifice quadrat, non autem operi ante omnem diem, quia tunc omnia non ex materia, sed ex nihilo produxit. Denique quod quarto die dicitur factus Sol, intellige per recapitulationem uisitatae Moysi, inuentam fuisse eo die cum Luna & stellis conditam lucem Solarem. VII. CANON. Ut clarius explicentur dies illi sex creationis rerum assignati, praemittendum est, aeterna illa dici, quae principio, & sine carent: aeterna uero, quae sine destituuntur, sed principium habent: temporaria uero illa sunt, quae sui principium, & finem habent. Et ut aeternus Deus antecedit aeternis, & temporalibus, ac proinde aeterno, & temporali aeternitas antecellit: ita aeterna dignitate temporalibus praestant, quem admodum aeternum praecellit tempori. Secundo praemitto, duo principia esse diligenter in exordio Genesis consideranda: alterum aui, de quo: In principio creauit Deus caelum, & terram: quae duo intelleximus ex B. Augustino ex nihilo fuisse condita, nimirum Angelos, & materiam primam, quae solae res aui possunt esse capaces, & quae nunquam corruptioni subiacebunt. Alterum uero principium est temporis, quod a prima die, quo condita est lux, esse coepit, ex materia illa prima, & inuisa formata usque ad sex insequentes dies: quo quidem die Solis motu creatum est tempus, & factum est ex mane, & uespere dies prima. Porro illos dies ueros fuisse, & reales, & 24. horarum spatij dimensos, & non metaphorice, uel cognitiones Angelorum, uel ordines variarum perfectionum naturaliter se praecedentium, ut ex Iudaeis Philo in libro Allegoriarum legis contendit, & ex nostris Augustinus lib. De Genesi ad literam, & alijs in locis, quos plerique alij posteriores sunt secuti, multis modis comprobare possumus. Nam in primis etsi id potentiae Dei non repugnet, ut uniuersum or-

bem vno momento efficere possit, & sit perinde ille operari in vno instanti, atque in multo tempore, & perinde totum simul, ac partem efficere: noluit tamen pro sua sapientia quantum potuit efficere, sed pro uoluntate sua in pluribus diebus operari. Id quod uerba Scripturae satis indicant, nominantis primum, secundum, tertium dies, &c. Neque sunt per metaphoras, & parabolas explicanda, quae per proprietatem accipi possunt: alioqui periret omnis Scripturae literalis intelligentia; & somnia Gnosticorum, & Valentinianorum, quae ex apertis Scripturae historijs deducebant, uera, & solida redderemus. Deinde si sensus esset de cognitionibus Angelorum, aut de varijs perfectionum ordinibus, certe Iudaei, utpote rudes, & rerum ignari, subtiles eiusmodi sensus apprehendere non ualissent, a litera suaui contextu tantoper alienos. Tertio, in Scripturis Sacris nullibi ostenditur, diem pro cognitione Angelorum accipi debere, ut per illum hoc Genesios principium possit demonstrari: & facile est nobis ostendere diem aut pro spatio 24. horarum, aut pro maiori, uel minori spatio temporis accipi consueuisse. Quarto dicitur: Compleuit Deus die septimo opus suum quod fecerat: quod uerbum plane indicare uidetur, omnia successione creata. Ratio etiam sanctificandi Sabbatum tradita a Domino Exod. 20. omnino periret: praecipitur enim die septima ab omni opere seruili quiescendum; sicut Deus sex diebus creauit, & septimo ab opere creati quieuit. Quod si diem dicas metaphorice accipiendam; certe non magis diceretur quiescisse in die septimo, quam in die secundo, uel tertio, uel quarto, cum in vno instanti temporis, siue momento omnia condiderit. Quinto: Dies isti constant mane, & uespere, id est die, ac nocte, & ponuntur luminaria in caelo, ut praesint diei ac nocti; dies ergo eiusmodi, qui illis circumstantijs consistunt, ueri sunt, & naturales. Falsum praeterea redderetur quod ait Scriptura: Cum eo eram cuncta componens, & delectabar per singulos dies lucens coram eo omni tempore, & ludens in orbe terrarum. Nam si in vno instanti

Illos sex dies ueros & naturales, non autem mysticos & allegoricos fuisse, abunde comprobatur. Primum argumentum. Gen. 1. II. argum. III. argum. IIII. argum. V. argum. Prou. 8. Si non proprie, sed mystice ac improprie accipere di essent illi dies, quid in

omnia

Iob. 38. Gen. 2. Supra 1. Ibidem. Dionysius Areop. lib. De diu. nomi. par. 1. c. 4. Basil. in Hexame. priorib. homil. tom. 1. Nazianze. Orat. in sanctam Christi Natia. & alibi. Nyssenus in Historia sex dierum. Chryso. priorib. homil. in Genesim, tom. 1. initio. Ambros. lib. 1. Hexame. c. 9. & seq. & lib. 2. c. 1. & seq. & alibi, tom. 4. Gregor. Hieron. lib. qq. Hebr. in

omnia compleisset, non fuisset delectatio per singulos dies creationis; nec fuissent singuli dies, quorum vnus succedit post alium, sed omnes simul. Neque posset Deus dicere ad hominem illud: Vbi eras, quando ponebam fundamenta terrae? &c. Quum me laudarent simul astra matutina, & iubilaret omnes filij Dei? Quibus uerbis indicauit hominibus Angelos esse antiquiores, sed aequales homines essent antiqui atque Angeli. Adam quoque dormiuit, & ex latere dormientis Deus costam eduxit ad aedificandam Euam: certe non capio quomodo dormitio absque temporis progressu esse potuerit. Postremo perirent dubitationes omnes, quas ueteres Patres producere solent: cur scilicet Sol prima die conditus: cur secundo firmamentum: cur illi diei non benedixerit ut caeteris: cur homo sexta die conditus. Ut interim silentio suppressimus ueteres Patres, qui mundum docent sex diebus conditum: ut Dionysius Areopag. Basilus, Gregorius Nazianzenus, & alter Nyssenus, Chrysostomus, Ambrosius, Gregorius, Hieronymus, imo & ipsemet Augustinus, qui postquam attulit expositionem de sex cognitionibus Angelorum lib. 4. De Genesi ad literam, cap. 28. in hunc modum scripsit: Quisquis ergo non ea, quae pro nostro modulo uel indagare, uel putare potuimus, sed aliam requirit in illorum dierum enumeratione sententiam, quae non in prophetia figurata, sed in hac creaturarum conditione proprie, meliusque possit intelligi; quaeat, & diuinitus adiutus inueniat. Fieri enim potest, ut etiam ego aliam his Scripturae Diuinae uerbis congruentiorem fortassis inueniam. Neque enim ita hanc confirmo, ut aliam quae praeposita non sit, inueniri non posse contendam. Haec ille, incertus, & non satis firmus in expositione allata. Et in lib. II. de ciuitate Dei, c. 6. in fine. Cum tempore autem factus est, inquit, mundus, si in eius conditione factus est mutabilis motus: sicut uidetur se habere etiam ordo ille primorum sex, uel septem dierum, in quibus mane, & uespera nominatur, donec omnia, quae in his diebus fecit, sexto perficiantur die, septimoque, in magno mysterio Dei uacatio comedetur. Qui dies cuiusmodi sint, aut impossibile

nobis, aut perdifficile est cogitare, quanto magis dicere? Haec ille. Porro dies septima, in qua cessauit Deus a creatione, dicitur a Deo sanctificata, & benedicta, hoc est cultui Dei applicata, & consecrata. Et non tantum Iudaeis praescriptum, ut illa die religiose colerent, & in ea ab omni opere seruili abstinerent, sed etiam cognita fuit fortassis sanctis Patribus, ut in ea feriantur: ut multas alias ceremonias seruauit Abraham, sicut dicitur Gen. 26. Gentibus quoque non fuit ignota: Nam Hesiodus lib. De operibus, & diebus: Quarta dies (inquit) supremaque lux, & septima sacra. Et Linus antiquissimus Poeta: Septima, qua fuit omnis res perfecta, atque creata. Cauenda sunt autem uoces ambiguae in hoc primo. c. Genes. ne quis inuoluatur tenebris: quia distinctio uocum ueritatis uiam munit. Primum ergo aliud est illud: In principio creauit Deus caelum, & terram; id est, in principio aui creauit res aeternas, id est, caelum cum Angelis, & materiam primam informem. Aliud uero est principium temporis, quando condita luce factum est uespere & mane dies vnus, siue primus, de quo: Initio tu Domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt caeli. Ipsi peribunt, &c. Secundum ambiguum uerbum creati: nam in prima sententia significat rem ex nulla praexistente materia facere, uel ex nihilo. Et ita produxit ex nihilo Angelos, & materiam primam, & die sexta creauit animam ratione praeditam: in reliquis diebus fecit ex materia praexistente. Ideo dicebat, Fiat lux, Fiat firmamentum. Et, Creauit Dominus Deus hominem de limo terrae. Tertio, aequiuocum est nomen caeli, quod in principio fecit, & ante omnia, id est Empyreum cum caelibus Angelis habitatoribus: secunda uero die fecit octauam sphaeram, quae firmamentum est, & caelum uocatur. Quarto, terra in principio creata, est materia prima, quia terra Terrae, & inanis, & uacua, & inuisibilis, & incomposita: in tertio uero die terra est elementum Terrae, quam calcamus, de-

Genes. tom. 3. & alibi. August. tom. 3. circa med. Idem tom. 5. Gen. 2. Diei septimae Deum benedixisse, quid. Exod. 20. & Leuit. 19. et Deutero. 5. Diei septimae religionem etiam Ethnici cognouerunt, colueruntque. Hesiodus. Linus. Quorum uerum distinctio principij Genes. studio lectori planum eiusdem ac perspicuum faciet intellectum. Distinctio uero cum ueritatis uiam munit. Gen. 1. Psal. 101. & Heb. 1. Gen. 1. Ibidem. Ibidem. Infra 2. Supra 1. Ibidem.

testum

Ibidem. testum ab aquis, quod vocari voluit Terram siue aridā. Quinto, tenebræ, quæ erant super faciem abyssi, omnimodam formarum spoliacionem denotant, cum per formam res speciem, & esse, & nomen ab alijs distinctum habeat: tenebræ verò primæ diei (quādo diuisit Deus lucem à tenebris) denotant Solis absentiam à nostro Hemisphærio. Sexto, est æqui-uocatio aquarum: nam cum dicitur: Spiritus Domini ferebatur super aquas, per aquas designauit materiam informem, procliuem ad induendas omnes formas, vt aqua omnes figuras: secundo die firmamentum diuisit aquas ab aquis, id est primum mobile, siue cælum Crystallinum ab aquis inferioribus septē planetarum. Tertio aqua est verum Aquæ elementum, quod cum teget Terram, congregauit aquas in locum vnum, vt appareret aridā. Septimo, Spiritus Dei qui ferebatur super aquas, est Spiritus sanctus creator, spiritus vitæ, siue spiraculum vitæ: est spiritus rationalis, qui de foris aduenit, Genes. 2. & cap. 8. initio: Adduxit Deus spiritum, id est ventum, & imminuta sunt aque. Si ergo dubias, & ambiguas voces distinxeris, lucem inuenies, & veritatem apprehendere poteris.

CANON VIII.

Cum Angeli ante omnem diem conditi sint, par erat, vt homo illi conditus sit, aut certe pauldò minutus ab eis, teste Dauide, crearetur. Cur ergo postremus omnium creaturarum sexta die conditus est? Respōdemus, bonas rationes non defuisse, vt sic fieret. Primum enim inter corporea ea condidit, quæ esse tantum habent, nobilius tamen, & præstantius, vt lucem, firmamentum, aquam, & terram; deinde quæ esse coniunctum cum vita habent: hinc plantæ, & terræ nascencia produca tertia die; proximè quæ vitam sensu præditam habent, vt aquatilia, volatilia, reptilia, iumenta; postremò hominem, qui vitam nobilissimam ratione præditam accepit, & animam libero arbitrio, & immortalitate ornata, vt pote de foris venientem, consecutus est: quia vt dicitur, Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est

Cur homo sexta die conditus sit.
Gen. 1.
Psal. 8.
Ratio prima

Aristot.
Gen. 2. & 1.
Cor. 15.

homo in animam viucentem. Deinde oportebat; vt tradit Philo in Cosmopœia, omnia præparari, antequam homo ipse veluti conuiuia ad conuiuium accerferetur. Et vt Damascen. inquit, Quia Deus ex visibili, & inuisibili creatura plasmaturus erat hominem ad suam imaginem, & similitudinem, tanquam quendam Regem, & Principem vniuersæ terræ, & eorum quæ in ea sunt, præstruxit ei quandam veluti regiam, in qua diuersans, beatam, & omni ex parte felicem duceret vitam. Et Nyssen. lib. De homine: Nondum magna hæc, & pretiosa res homo, mundi dominus aderat: nec enim decuerat prius existere principem, quam illa, quorum gereret principatum: sed vbi cuncta ei subiicienda parata sunt, iam consequens erat apparere rectorem. Hæc illi Patres. Adde, hoc à Deo factum, vt homo humiliaretur, & cum alijs creaturis, vel cum Angelis de antiquitate certare non posset, nedum cum æterno Deo, ac Domino suo.

IX. CANON.

Primum nomen, quo diuina Maiestas in Sacris libris exprimitur, est Hebræicè Elohim, Græcè ΘΕΟΣ, Latine Deus: at cap. 2. cōpleta vniuersi creatione, vocatur Iehouah, Græcè ΚΥΡΙΟΣ, & à Hieronymo Latine semper vertitur Dominus. Et coniunctim vtroq; nomine dici consuevit Iehouah Elohim, de qua: In die, inquit, quo fecit dominus Deus cælum, & terram, & omne virgultum agri, & reliq. Sunt autem hæc duo nomina Hebræa ex illis decem, de quibus scribit Hieronymus ad Marcellam. Primum nomen Elohim commune est apud Hebræos Deo, & creaturis, qua participatione aliqua dī dicuntur; vt sunt Angeli, de quibus: Miuisti eum pauldò minus ab Elohim; pro quo Septuaginta, & Paulus dixerūt, Paulo minus ab Angelis. Magistratus quoq; qui iudicandi potestate funguntur, Elohim dicuntur: iuxta illud: Dīs non detrahes, & principi populi tui non maledices. Et suprā dixerat: Ad deos vtriusque causæ perueniet (hoc est ad magistratus) & si illi iudicauerint, &c. Et Dauid, Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diiudicat. Et infra: Ego dixi, Dī estis; & filij excelsi

Secunda ratio.
Philo part. 1. initio fere.
B. Damasc. lib. 2. c. 11. initio.

Gregor. Nyssen. lib. De creatio. hominis cap. 2 in princ.

Tertia ratio.

Quibus præcipuè nominibus in Scripturis exprimitur diuina maiestas. Primum nomē Dei.

Gen. 2.

B. Hierony. epist. 136. tom. 3. ante dimid.
Psal. 8.
Nomen Elohim Sacratè teræ quibus etiam rebus accommodat.
Exod. 22.

Psal. 81.

Ioann. 10.

omnes.

Vox Dei quibus applicetur præterea.

Deum nõ solum plurali numero Elohim, sed singulari etiam efferrī Eloha, Scripturis cuius.

Gen. 1.
Ibidem.
Ibidem.

Ibidem.
Deum, cum inquit: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram: vbi plurale, faciamus, & singulare, ad imaginem, idē indicant. Nec audien di Iudæi, qui dicunt, Deum illis verbis allocutum Angelos: quoniam Angeli vnā & eandem cum Deo effigiem non habent, nec potestate creandi præditi sunt, nec nos illos tanquam creatores, sed vt conseruos, & amicos habemus.

Secundū nomen Dei Iehouah. Cur dictum ineffabile. Prima ratio.

B. Dionys. c. 7. De diuin. nominib. initio.

omnes. Id etiam nomē ad falsos deos, qui cum dii non sint, dii tamen dicuntur, extenditur. Idem etiam contingit voci Græcæ Θεός, & Latine Deus: quia non tantum ad verum Deum, sed etiam ad eos, qui improprie dii sunt, vel participatione, vel falsa persuasionē, porrigitur. Est autem Elohim pluralis numeri, & habet singulare Eloha satis visitatum, etiam si aliqui Hebraizantes id impudenter negent. Nam in eo loco: Deus ab Austro veniet; & Prouerb. 30. Omnis sermo Dei ignitus, & in alijs plurimis locis Eloha habetur. Ita vt teste Hieronymo in prædicta epistola, rectè dicatur Elohim singularis significationis, & pluralis existere, quod & vnus sit substantia, & plures persone: ita vt necessario cogamur fateri, hanc constructionem nominis pluralis cum verbo singularis numeri, nempe Dī creauit, à Deo esse procuratam, vt ex ea colligeremus Sacrosanctæ Trinitatis, ac vnitatis, & operationis, ac proinde potentia, & naturæ mysterium: quod & nominibus Dei, & Verbi, quo dixit, Fiat lux, &, Fiat firmamentum, &c. & nominis Spiritus, qui ferebatur super aquas, à Moysē expressum fuit, sed apertissime in hominis creatione, cum dixit: Faciamus hominē ad imaginem & similitudinem nostram: vbi plurale, faciamus, & singulare, ad imaginem, idē indicant. Nec audien di Iudæi, qui dicunt, Deum illis verbis allocutum Angelos: quoniam Angeli vnā & eandem cum Deo effigiem non habent, nec potestate creandi præditi sunt, nec nos illos tanquam creatores, sed vt conseruos, & amicos habemus.

Alterum nomen est Iehouah, & soli Deo proprium, & creaturæ incommunicabile, & pro sacrosancto, & ineffabili habitum: quod Græci Patres nunc quidem ἱερωτον, nunc ἁπαρθου, & ἀνεχφώνητον, hoc est ineffabile, & impronuntiabile vocant, siue quod ex Patrum traditione, tanti nominis veneratione tangerentur, & nominare nõ auderent, siue, vt ait Dionysius lib. de Diuin. nomin. vt vertit Perionius, est hoc in more positum Theologis, vt in Deo

qua sunt priuationis, contrario sensu dicant: sic & non aspectabile dicunt scripta Diuina lumen splendidissimum, eumq; qui multis laudibus ornandus est, multa nomina habet, inexplicabilem, carentemq; nomine, & qui omnibus præsens est, atque ab omnibus inuenitur, vt ita dicam, incomprehensibilem, inuestigabilem. Hæc ille. Quamobrēm pro eo nomine, ferè quoties occurrit in Scriptura, Iudæi legunt, Adonai, vt vbi ait: Nomen meum Adonai non indicauis, hoc est nomen meum Iehouah. Estq; sensus, Patribus tuis quibus apparui, non me reuelauit per impletionem earum rerum, quas pollicitus illis fueram: nunc autem me detegam in meo nomine, id est manifesta, & præsentī impletionē promissionum iuxta mei nominis significationem: & ecce faciam quod promisi illis, dando vobis Terram Chanaan.

Dictum etiam fuit ineffabile, quod proferri non consueuisset extra solennes benedictiones, quæ habentur Numer. 6. cum videlicet intrabat in Sancta Sanctorum summus Sacerdos, vt traditur ab Hebræis in Opusculo Masaduth, & à Iosepho in lib. de bello Iudaico, cum videlicet apud eum Ananus Pontifex versus ad populum gloriatur se induisse vestem Pontificiam, & inclamasse nomen Dei ineffabile, quod in templo solum licebat. Est autem nominis huius lectio, & pronuntiatio à solo Mose accipienda, cui primum nominis huius reuelatio facta est. Nam roganti quod ei nomen esset, respōdit: אלהים אלהים Ehie, Affer, Ehie; id est Ero qui ero, siue vt alij vertunt, Ego sum qui sum: & Moyses postea dixerit in tertia persona, vt moris est eorum, qui perferunt mā data: Qui est, vel Qui erit, mist me ad vos, Septuaginta verterunt, ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΟΩΝ ὁ ὢν ΑΓΕΤΑΛΚΕ ΜΕ, accipientes futura pro præsentibus, vt etiam accepit Hieronymus, & אלהים, vel אלהים id est Iihuch, vel Iihich: nihil enim refert vtrum dicas illorum, cum Hauah, & Haiah idem valeat: nisi quod Iehue euphonice gratia magis sit visitatum. Et Moses Diuino Spiritu afflatus tanquam nomen pro-

Secunda ratio.

Iudæi pro Iehouah, quo vtrentur nomine.
Exod. 6.
Illud ad Mosen dictum: Nomen meū Adonai non indicauit eis, quid significet.

Tertia ratio.

Ioseph. lib. 4. De bello Iud. cap. 5. circa med.
Eiusdem nominis lectio, & pronuntiatio vnde accipienda tantū modo.

Exod. 3.

Hierony.

primum

Psal. 105
Heb. 1.
Apocal. 1. &
4.
Plato lib.
32. vel de
natura, lon-
ge æte med.
Præsentis tē-
poris nota fo-
li cur Deo
cōpetat, teste
Platone.
B. Theodori
par. 2.

Eius nomi-
nis varia pro-
nuntiatio.

Macrob. lib.
2. Saturn. c.
18.

Diodor. Si-
culus lib. 1.
Biblioth.
Mosis leges
vnde ductæ,
teste Diodo-
ro.

B. Hierony.
tom. 8.

Clemen. A-
lexan. lib. 5
Strom.

B. August.
lib. 1. de cō-
sen. Euang.

cap. 22. &
23. tom. 4.
& de ciuit.
Dei lib. 6. c.

6. & lib. 7.
c. 3. tom. 5.
& seqq.

Iehouah &
Iehoui tan-

prium posuit, vt significet essentiam; & more Hebræo Iod præpositum est ad proprii nominis formationem, vt in Isaac, Iacob, Israël, & importat Diuinæ essentiæ perpetuitatem, in qua radicantur omnia Diuina attributa, & explicatur quod Dauid dixit: Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient: & Ioannes, Qui est, & Qui erat, & Qui venturus est. Est enim solus Deus æternus, de quo Plato in Timæo dixit: Erat, & erit; quæ nati temporis species sunt, non rectè æterna substantia assignamus. Dicimus enim de illa, est, erat, & erit. Sed illi reuera solum esse competit. Fuisse verò, & fore deinceps, ad generationem tempore præcedentem referre debemus. Hæc ille, docens tēpus præfens magis congruere Diuinæ naturæ, quàm reliquas tēporis differentias: quanquàm defectum patiatu nostrū præfens, quia in fluxu positum est, & Deo non nisi præfens stans, ac perpetuò permanens comperat. ¶ Notauit tamen Theodorus in Epitome Diuinorum dogmatum, ineffabile nomen apud Hebræos à Samaritis pronuntiarī solitum Ιαβα; vim verbi ignorātib. Sicut Macrobius lib. Saturnal. profert versum:

Φαδοτο τὸν πάντων θεῶν ἱμμεναι ΙΑΩ
id est:

Summū cunctōrum Deum tu dicito ΙΑΩ. Et Diodorus Siculus tradit, Mosen ab Ιαο, quem Iudæi inuocarūt, leges suas accepisse. Et in Psalmum 8. scribit Hieronymus, nomen Tetragrammaton iniecta aspiratione vocari Ιαο. Clemens verò Alexandrinus dixit sonare Ιαον: quæ omnia referenda sunt ad nomen dictum Iehouah, quam vnus vno, & alius alio modo proferebat. Varro verò, vt eum citat Augustinus, Deum Iudæorum Iouem fuisse, quoniam nil Romani maius habet, existimauit. Quod accipimus vel vt inuiti Pagani veritatem faterentur, vel arte, vel techna Satana factum fuit, qui fabulas veritati aspergebat, quo Sacrosancti numinis fidem adimeret. ¶ Aduertendum præterea, idem esse Iehoua, & Iehoui: & nulla est alia differentia, nisi quod blandior est vox Iehoui. Vnde 2. Reg. 7. Dauid alloquens Deum coram ar-

ca, nouies dixit, Adonai Iehoui: quæ Septuaginta verterunt KYPIE καὶ KYPIE, & Vulgata nostra editio habet, Domine Deus, vbi Diuino nomini Iehoua attribuitur punctuatio propria nominis Elohim; quæ vocalium vim habet, nimirum e, o, i.

Quare verò hoc nomen Iehouah in Genesi post illud Elohim ponatur, dicendum est, vel hoc factum esse, vt Tertullianus in Hermogenem initio testatur, Quia Deus, inquit, substantia ipsius nomen, id est diuinitatis; Dominus verò non substantia, sed potestatis: substantiam semper (dicimus) fuisse cū suo nomine, quod est Deus, postea Dominus, accedentis scilicet rei mentio. Nam ex quo esse ceperunt, in quæ potestas Domini ageret, ex illo per accessionem potestatis & factus, & dictus est Dominus. Sed Tertullianus magis secutus est voces Latinas Dei, & Domini, quæ Hebræas Elohim, & Iehoua. Dicendum ergo, quod perfecto Dei opere, de quo dixit: Vidit Deus cuncta quæ fecerat; & erant valde bona, post nomen Elohim, maius & perfectius nomen Iehouah, Moses assumpsit. Elohim siquidē vel à nomine Ἔλ, quod potentiam, vel fortitudinem significat, quæ necessaria fuit ad mundum ex nihilo producendum, deriuatur, & iudicibus pernecessaria est ad rectè iudicandum: Noli, inquit Spiritus sanctus, querere fieri iudex, nisi virtute valeas irrumpere iniquitates: vel Deum indicat, quatenus iudex est, quia non coactus, nec necessitate naturæ impulsus, vt aliqui falsò opinantur, sed cum cognitione liberè, ac spontè mundum finxit; singulis quoq; creaturis aptas, & accommodatas formas, ac qualitates ad fines suos consequendos indidit, & loca etiam conuenientia, in quibus seruarietur, tanquam æquus iudex distribuit. Et vt mundus in Deo iudice finem habiturus, in Deo quoq; iusto iudice singula cuiq; quæ sua sunt tribuendo principium acciperet. Aduerte etiam, quod vbi nomen Dei in Scripturis geminatur, & nomini secundo loco posito additur aliquod pronome, meus, tuus, noster, vel vester, designat secundam personam in diuinis, quæ per-

tum in quo differant. Iehoui quid significet.

Cur nomen Iehouah post illud Elohim in Genesi positum sit.

Tertul.
Primā ratio.

Secunda.

Gen. 1.

Elohim vnde dicatur.

Eccl. 7.
Quid maxime iudici sit necessarium.

incar-

Tres sunt antiquissimæ de Deo opinioniones atque sententiæ. Grego. Nazian. lib. 3. Theolog. in princip. iuxta versionē antiquam.

Deus vnde dicatur.

Idem.

Deut. 4. & Hebr. 12.

Isai. 42. Clemen. Alexan.

Sap. 8. Dionys. Areopag.

incarnationē nostra facta est, vt Deus Deus meus ad te de luce vigilo. Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est. Benedicat nos Deus Deus noster. Diliges Dñm Deum tuū. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de Aegypto. Ita Dionysii. cap. 1. De diuin. nominib. verbis præfatur veniam: Sit dux verbi Christus & si fas est dicere meus. Et Apostolus in abundantia spiritus dixit, Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me, vt tenerum inde affectum induamus.

X. CANON.

Tres de Deo sunt præcipuæ opinioniones, vt magnus testatur Gregorius cognomēto Theologus: quarum prima, nullum Deum, nullumq; Dei imperiū admittit: alia, deos multos, & cuique suū imperium: tertia, vnum solum, eiusq; vnicū imperium statuit. Duae prioribus luserunt Græci, atque adeo ad fatietatem vsq; ludant. Siquidem vbi nullum est imperium, ibi nullus ordo: vbi multorum, ibi seditio; vt & sic nullum imperium, nullus ordo existat. Infra subiungit vnus Dei in trinitate Personarum principatū, Græcè vocis Θεῶν etymologiam perstringēs idē Gregorius orat. 3. De Theologia: Quamuis Dei vox, inquit, vel à verbo Θεῶν, vel ab ἑδῶν, vt putant qui in hoc genere sibi sciti, atq; arguti videntur, hoc est à currendo (quia nimirum solem, lunam, stellas, & cælum ipsum, quæ pro dijs habebant, currere videbant) vel ab vrendo rationem originis suæ ducat, tum propter sempiternam agitationem, tum propter vim illam vitiosarum affectionum consumptricem: (Nam hinc quoq; ignis consumens dicitur) ex eorum tamen numero est, quæ ad aliquid referuntur, nec libera, atq; absoluta est, quemadmodum nec Domini vox, quæ Dei quoq; nomen esse dicitur. Clemens verò Alexandrinus lib. 1. Strom. in fine, vocem Θεῶν deducit à verbo θεῶν siue παρὰ τῶν θεῶν, quia disponit & gubernat omnia suauiter. At Dionysius Areopag. cap. 12. De diuin. nominib. fortassis magis appositè, & ad rem nomen Dei Græcum ἐπὶ τῷ θεῶν deducit, quod cūcta videat, & communibus prospiciat. Cū autē Deus verus sit natura, & essentia, & hic vnicus sit, alij verò participatione, si-

ue imitatione, vt Angeli, Magistratus, Prophetæ, ad quos sermo Dei factus est, & Moses, de quo: Ecce constitui te Deum Pharaonis; quia Moyses signa operabatur, & Dei instar plagis Aegyptum castigabat: alij autem nominatione tantum, siue ex colentium errore, vnde dictum est: Non facietis deos argenteos, nec deos aureos facietis vobis: item alibi: Ite, & inuocate deos quos elegeritis; & Dominus, Nemo potest duobus dominis seruire: Non potestis Deo seruire, & mammona: & Paulus, Quorū Deus, venter est; & gloria in confusione ipsorū qui terrena sapiunt. Cū igitur multi dicantur dij; ne falli cōtingat, veri Dei notæ, quibus à falsis distinguitur, subiungendæ sunt.

Quarum vna est, quod verus Deus vnus sit, falsus verò multiplex: quem admodum etiā qui participatione sunt dij, multi sunt. Secunda: quoties nomini Θεῶν præponitur articulus Græcè, excellentiæ, & præstantiæ significatum includit, & non nisi vero Deo conuenit: vt tradit August. lib. Quæstionum in Genesim: quanquàm hoc non fit in vniuersum verū. Tertia nota colligitur ex Irenæo, qui lib. 3. Aduersus hæreses, cap. 6. inquit: Cū eos qui non sunt dij, nominat, non in totum, quemadmodum prædixi, Scriptura ostēdit illos deos, sed cum aliquo additamento, & significatione, per quam in totum ostenduntur non esse dij. Quemadmodū apud Dauid: Dij Gentium, idola demoniorum; & Deos alienos non sectabimini. Ex hoc enim quod dicit, Dij Gentium, Gentes autem verbum Domini nesciunt, & alienos deos nominans eos, abstulit quod sint dij. Et Hieremias, Dij, inquit, qui non fecerūt cælum & terram, pereant de terra, quæ est sub cælo. Et de Antichristo dicens Paulus: Qui aduersatur & extollit se, inquit, super omne quod dicitur Deus, vel quod colitur: eos qui ab ignorantibus Deum dij dicuntur, significat, id est, idola. Quartā notam accipimus ex Origene, qui homil. 14. Numero initio: In Hebræorum, inquit, literis nomen Dei, hoc est Deus, vel Dominus, diuersè scribi dicitur. Aliter enim scribitur Deus, quicunq; Deus; aliter Deus ipse, de quo dicitur, Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est.

Psal. 81.
Exod. 22.
Ioan. 10.

Exod. 7.
Cur Moyses cōstitutus dicatur Deus Pharaonis.

Infra 20.
Iudic. 10.
Matth. 6.

Ibidem.
Philipp. 3.
Veri Dei notæ, ac proprietates quæ nā illæ.

Primā.
1. Cor. 8.

Secunda.
B. August. libro 1. qq. in Gen. q. 105.

in fine, tom. 4. in 10.

Tertiā.
B. Irenæus.

Psal. 95.

Exod. 20. & alibi.

Hierem. 10.

2. Thess. 2.

Quarta.
Origen. tomo 1. ante medium.

Deut. 6.

Iste

Iste ergo Deus Israël, Deus vnus, & Creator omnium, certo quodam literarum signo scribitur, quod apud illos Terragrammaton dicitur. Si quando ergo sub hoc signo in Scripturis scribitur Deus, nulla est dubitatio, quin de Deo vero, & mundi creatore dicatur. Si quando verò alijs, id est communibus literis scribitur, incertum habetur, vtrum de Deo vero, an de aliquo ex illis dicatur, de quibus Apostolus dicit: *Tamet si sunt qui dicantur dii, siue in caelo, siue in terra: sicut sunt dii multi, & domini multi: nobis tamen vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos per ipsum.* Ad hæc Iustinus in Admonitorio ad Gentiles: *Deus ad Hebraeos missurus Moysen, nullum peculiare sui ipsius nomen insinuauit, sed se solum, & vnum Deum docuit: Ego sum existens; Vel, Ego sum qui sum, distinguens se ab his, qui non sunt.* Sic ille in sensu.

XI. CANON.

Ad Dei cognitionem duplici assurgere possumus Theologia: altera, quæ affirmat, & ponit de Deo omnes perfectiones, quas in creaturis inuenire potest: altera verò negat, quæ & mystica dicitur, in qua omnia nomina Deo detrahimus, tanquam illi minime conuenientia: de quibus latè Dionysius, Clemens, Nazianzenus, & Damascenus philosophantur. Et negatiua quidè ab infimis ad suprema ascendit; contra verò affirmans, à supremis ad infima descendit. Est etiam Theologia negatiua per similesculptori, qui ex marmore, vel ligno superfluas auferat partes, quo pulchritudinè statuae velut latitantem proferat: Affirmans verò, pictori comparatur, qui addendo, & superimponendo varios colores, imaginem pulchram effingit. Verum cum Theologi à Deo adimunt omnia nomina, etiam quæ perfectionem sine limitatione significant, vt, ens, bonum, iustum, perfectum, nequaquam eò spectant, vt Deum asserant esse negationem & nihil, vel esse absque bonitate, iustitia, ac perfectione; sed potius auferunt ab eo limitatam, finitamq; creaturarum perfectionem, quam penè solam cognoscimus, & voces ipsæ significant, vt immensam quædam, ac penitus infinitam, quam non

cognoscimus, nec nomina repræsentant, in Deo esse præcogitent. De quibus nos latè disputauimus in proemio 7. libri. Interim illud hic contenti sumus dicere, Deum in affirmante Theologia pauca tantum nomina habere, quia in ea non nisi quæ perfectionem aliquam significant, tribuuntur: in Mystica verò nullum habet nomē, sed solo silentio honoratur. In symbolica verò Theologia, de qua integrum librum scripsit Dionysius, qui temporum iniuria intercidit, omnium creaturarum nomina Deus induit: quia nulla earum est, quæ aliquo modo Dei dignitatem aliquam, bonitatem, ac pietatem non repræsentet.

CANON XII.

Sancti in more habent, ex beneficijs peculiariter acceptis Deum nominare: quemadmodum ab eo, qui in bello victoriam est consecutus, sic inuocatur: *Diligā te Domine fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus.* Fuit enim ille Psalmus à Dauide conditus, quando fuit liberatus de manu Saulis, & de omnibus inimicis suis, vt Titulus illi præfixus denotat. Quando verò à mentis caligine, & cæcitate, ne in hostium manus incideret, liberatus est, ita illum inuocabat: *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?* Rursum Apostolus ab insigni Dei misericordia, quam in se fuerat expertus, & à magnis consolationibus, quas in periculis positus per Paracletum acceperat, Deum vocat Patrem misericordiarum, & Deum totius consolationis, *Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Hæc regulam tradit Dionysius cap. 1. de diuin. nom. *Inuenies, inquit, omnem sermē (vt ita dixerim) Theologorum laudationem ad beneficos diuinitatis progressus exponendos atque laudandos, diuina effingere nomina.* Infra: *Quoniam verò vt bonitatis subsistentia ipso esse suo est omnium subsistentium causa, boni autorem summa diuinitatis prouidentiam ex omnibus creatis laudare conueniet.* Idem docet Chrysostomus in post. ad Corinth. Et Oecumenius in cap. 1. ad Ephes. *Deum, inquit, semper iuxta subiectam materiam appellat; Deū*

Nomina Deo in Theologia Affirmante per pauca, in Mystica nullum, in Symbolica verò habet innumera.

Sancti viri in more nomina Deo pro ratione beneficiorum accommodant. Psal. 17. Hic psalmus David quando cecinerit

Psal. 26.

2. Cor. 1.

B. Dionys. A reopag.

Idem.

Chryso. homil. 1. in post. ad Corinth. tom. 4. Oecum. c. 2. in epist. ad Ephes. in. 2. Cor. 1.

miseri-

Infra. 13. Psal. 23. Deus, Pater gloriæ curdus ab Apostolo. Quinā salutare humani generis ob artes reperit diuinos honores.

1. Pet. 5.

2. Cor. vlt. Ibidem.

Act. 7.

Psal. 93.

3. Reg. 19.

& sæpè alibi

Deus apud

Aggeum, &

Zachariam

Dominus exercituum, siue

Deus, omnipotens cur

sæpè dicitur.

B. Hiero. in Zachar. 6.

1. sub initium to. 6.

Exo. 3. &

Matt. 22.

Ibidem.

Ibidem.

4. Reg. 2.

Luc. 1. & sæpè alias.

Da. 6. & 14.

Cum Dei opera diuina narratio, plerumque non tam ea quæ fecit, quam quæfa cerepotest, illa cōmemorat.

Iob. 9.

Sap. 12.

miseri cordiarum vocans, & Deum pacis, & Deum virtutum: nunc autem ipsum Patrem gloriæ vocat. Maximam enim gloriam, & honorem donauit generali nomine appellat gloriā, per vocabulum apud nos magnificentius. Hæc ille. Quemadmodum etiam olim plerique receperunt in Deos ob beneficia in genus humanū collata: ita vt Liber diceretur, ob vsum vini; Ceres, ob panis inuentū donū; Hercules, ob domita monstra; Alexiacos dicitur est; & Esculapius ob medicinæ salutare inuentum. Itā etiā Deus à varijs, & diuersis Diuinæ beneficiæ officijs nomina accipit: vt dicatur Deus omnis gratiæ, Deus pacis, Deus dilectionis, Deus gloriæ, Deus vltionum, & Deus exercituum, siue Deus omnipotens. Et peculiariter in Zacharia, & Aggeo propheta sæpius se nomine Dei exercituum vocat; quoniam in eo populum hortabatur ad templi ædificationem, quam hostes impediabant, à qua ne metu desisterent, se Deum exercituum, & omnipotentem vocabat: vt ibidè testatur B. Hieronymus, dicens: *In paucis versuculis, breuibusq; sententijs semper in Aggeo, & Zacharia additur, Dicit Dominus exercituum; vt sciant Dominum esse, qui præcepit aduersus Regis imperium, & hostes circum frementes, & hac ad adificationem templi fiducia concitentur.* Hæc ille. Deniq; specialiter dicitur Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Deus Israël, Deus Helix, Deus Danielis: quod illos singulariter diligeret, & peculiaribus fauoribus prosequeretur.

CANON XIII.

Cum Dei opera Scriptura enumerat, ea plerumque, quæ facere potest, magis enarrare solet, quæ quæ facit. Vt Psal. 103. *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.* Et apud Iob; *Qui præcipit Soli, & nō oriatur; & stellas claudit quasi sub signaculo.* Similia sunt quæ Sap. 12. habentur: *Quis enim dicit tibi, Quid fecisti? aut quis stabit contra iudicium tuū? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes quas tu fecisti?* Et infra: *Cū*

ergo sis iustus, iuste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnas; & exterum astimas à tua virtute. Vbi tribuitur Deo perdere nationes quas fecit; & eum, qui non debet puniri, condemnare: quod etsi Deus nunquā fecerit, facere tamen potest; si eius iniustitiam, & absolutam potentiam attendamus, etsi condemnationem vel punitionem accipias pro destructione, vel occisione, nō autē pro punitione formali. Quemadmodum etiā ad Rom. 9. obijcitur sibi: *Ergo cui vult misereatur; & quem vult, indurat?* Respondit Paulus; *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Nunquid dicit figmentum ei qui se fingit, Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus lutū, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? Quæ verba ad obturandum os eorum, qui de Deo temere conquirebantur, dicta sunt; & ad ostendendam absolutam Dei potentiam, quæ nullis suis legibus arctari potest, ita vt eū velit aliter facere, non possit. Et reuera Deus neminē facit vas in contumeliam, sed hominē à se ipso talem factū sustinet in multa patientia, vt in sequētibus ostēdit, vt Greci plerique Patres interpretantur, nā verā responsionē inferitis subiungit. Illud ponderandum, quod in verbis Sapiētiae allatis Græca litera aliter habet: *Ipsū quoque, qui non debet puniri, condemnare exterum astimas à tua virtute, & ita habent nonnulli castigati codices Latini, & ex vtraque litera sensus Catholicus colligi potest.**

CANON XIII.

Quicūque ex præscripto, aut mādato alterius rem aliquam efficit, illa præcipienti & præscribenti magis, quā efficit in Scripturis tribuitur. Nā vt habet regula iuris, *Quod per alios facimus, per nos ipsos facere videmur.* Hinc Ioan. 4. Iesus dicitur baptizare, non manu propria, sed per Apostolos: & filijs Zebedæi petentibus per matrē à se subornatam, respōdit Iesus magis ad filios, quā ad matrē, per quā petebat: *Nescitis quid petatis: potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Ita dicitur Deus plantasse paradysum, induit se primos parentes tunicis pelliceis:

Quæ fieri præcipiuntur, ea nō tā per se facientibus, quā iubentibus Scripturæ solent adscribere. Matt. 20.

2. Reg. 11.

&c. 2. Reg. 12. reprehenditur David à Nathan Propheta: Vriam, inquit, He- theum percussisti gladio, cum tamen nò ipse, sed ministri eius id fecerint: imò ne ipsi quidem, quia illi tantum expo- fuerunt in acie prima, & desertus à suis, ab hostibus interfectus est. Ita in- tellige illam sententiam: Hoc nunc os ex- osibus meis, & caro de carne mea: nam hoc Gen. 2. Ad e tribuitur; at verò Mat. 19. Deo adscribitur, quia videlicet Adà Deo inspiratus eiusmodi verba, quæ le- gem coniugij continent, explicauit.

CANON. XV.

Bona quæ fa- cinus, Deo in Scripturis tribui cõfue- uerunt. Isa. 26. Philip. 2. August. in Psal. 3. ante dimidium. tom. 3. ini- tio.

Vsitatum est in sacris literis, vt bo- na opera, quæcunq, facimus, Deo ad- scribantur. Omnia opera nostra operatus es nobis, ait Isaias; & Paulus: Deus est qui operatur in vobis, & persece- re, pro bona voluntate. Hinc Augusti- nus in id Psalms: Exurge Domine, sal- uum me fac Deus meus, scribit: Moris est diuinarum Scripturarum, persona Dei tribuere, quod in nobis facit: non qui- dem vbiq, sed vbi congruenter dici po- test: veluti cum ipse loqui dicitur, quando eius dono loquuntur Propheta, vel Aposto- li, vel quicumque nuntij veritatis. Vnde illud est: An vultis experimentum acci- pere eius, qui in me loquitur Christus? Non enim ait, eius, quo illuminante, aut iubente loquor, sed prorsus ipsam locu- tionem illi tribuit, cuius munere loque- batur. Hæc ille. Itaque Exurge Deus, idem est, ac, exurgere me fac. Ad hunc sensum illa intelligenda: Ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus in- narrabilibus, id est postulantes facit, & illud, Quomã estis filij Dei; nisi Deus Spiritum Filij sui in corda vestra claman- tẽ, Abba, Pater, id est clamare facientẽ.

2. Cor. 13.

Et, Requieuit Deus die septimo ab vniuer- so opere quod patrarat, secundum Au- gustinũ, id est requiescere nos fecit. Et si dici possit Deo requieuisse, eo quod à condendis nouis creaturis cessauit: & illud: Conclude eleemosynam in sinu pauperis, & ipsa exorabit pro te: proprie significat, faciet alios exorates pro te.

Rom. 8. Gal. 4.

Gregorius quoq, lib. Moralium ait, sa- pẽ verba in Scriptura exponi pro fa- cio facis. Vt Iob. 9. Abominabuntur me vestimenta mea, id est Abominabilẽ me facient. Et in Actis: Et hic quidem pos-

Greg. li. 9. Moral. cap. 29. tom. 1. Eccli. 29. Act. 1.

sedit agrum de mercede iniquitatis, id est possidere fecit. Deus item dicitur videre, quando videre nos facit, aut scire, & cognoscere, quæ à nobis sciri, & cognosci voluit. Ita Abraham di- ctum est: Nunc cognoui quod timeas Deũ, & Deut. 13. Tentat vos Dominus Deus ve- ster, vt palam fiat, vtrum diligatis eum, an non. Et Paulus ait, Didicit ex ijs qua passus est, obedientiã, id est discere alios fecit, vt Anselmus interpretatur. Et. 2. Cor. 2. Deo gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, id est triumphare facit.

CANON. XVI.

Multos locos nobis illa regula expli- cat, qua aliquid tũ fieri in Scripturis dicitur, quando alijs innotescit. Audi verba Augustini libr. Orogintatrium quæst. Sic plerũq, Scriptura loquitur, vt quod semper est, tunc fieri dicatur ab ali- quo, cũ in eo cognosci cõperit. Ita enim di- citur in oratione: Sanctificetur nomẽ tuũ: quasi aliquando sanctum non sit. Ergo, si- cut sanctificetur est, sanctum esse innotes- cat: ita quoque cum tradiderit regnum Deo & Patri, id est cum Patrem regnare monstrauerit, vt per speciem, manifestati- onemque clarescat, quod nunc à fideli- bus creditur, & ab infidelibus non putatur. Euacuabit autem omnem principa- tum, & potestatem, manifestando vni- que regnum Patris, vt omnibus notum sit, nullum principum & potestatum, si- ue caelestium, siue terrestrium, per se habuisse aliquid principatus, & potestatis, sed ab illo, ex quo sunt omnia. Hæc ille.

Et ad hanc regulã referendi sunt illi lo- ci: Propter quod & Deus exaltauit illum; & donauit illi nomẽ quod est super omne nomẽ; quod tamen habebat ante cõcep- tionẽ, & resurrectionẽ. Itẽ illud: Clari- ficame tu, Pater, apud temet ipsum, clari- tate quã habui priusquã mũdus fieret, a- pud te. Et Dominus post resurrectionẽ: Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Nã etũ post resurrectionẽ in- notuerit Angelis; postea tamẽ homini- bus detẽctũ fuit. Ita dicitur à B. Paulo; Est autẽ Deo verax; omnis autẽ homo mẽ- dax; id est, Manifestatur verax, & ho- mo mẽdax. Et alibi: Tãto melior Angelis effectus, quanto differentius pra illis no- men hereditauit: effectus, ait, hoc est demonstratus, ac declaratus. Illud

Gen. 22.

Heb. 5.

B. Ansel. li. 2. cur Deus homo. c. 8. in fine.

Tũc sepẽ a- liquid fieri in Scriptura di- citur; cũ id alijs detegi- tur.

August. lib. 83. quæst. q. 69. nõ pro- cul à princ. tom. 4.

Matt. 6. 1. Cor. 15.

Hic canõ lo- cos scriptu- ræ quos ex- plicet.

Philip. 2. Matt. 1.

Ioan. 17.

Matth. vlt.

Rom. 3. Psal. 115.

Heb. 1.

Ioan. 1.

quoq;

quoq; Qui post me v̄turus est, ante me factus est: significat, mihi præpositus, & me maior declaratus, quia prior me erat, &c.

CANON. XVII.

Scire, siue cognoscere Dei, quãdo per- sonis præsertim, & nõ rebus, vel reb⁹ propter personas cõiungitur, nõ tã nu- dũ scire, quã Deũ probare, & diligere significat: sicut & per oppositũ illos nescire dicitur, quos non diligit, neq; probat, & quos indignos sua notitia cõ- fet. Hinc Hieronymus in Hier. c. 19. edisseres id: Quæ nõ præcepi (siue cogita- ui, vt Hebræa habet) nec locutus sũ, nec ascēderũt in cor eorũ, &c. Nõ quõd Deus, inquit, futura nescierit, sed quõd indigna sua notitia ignorare se dicat, iuxta illud Euangelicum: Discēdite à me operarij in- quitatis, nescio vos. Sic ille. Simile est quod fatuus virginibus dicitur, Nescio vos. Itẽ Origenes in Psalmũ. 36. edisse- rens illud: Cognoscit Dominus dies imna- culatorũ: Secundũ scripturas, sicut in mul- tis locis obseruauimus, Dominus nõ omnia cognoscit, sed sola illa, quæ bona sunt: mala autẽ dicitur ignorare, nõ quõd verẽ ali- quid sit quod eius scientiã lateat, sed ea quæ indigna sũt notione eius, dicitur igno- rare. E contrario verõ dicitur scire, & cognoscere, quos charos habet, iuxta il- lud: Cognouit Dñs qui sunt eius; & Quos præsciuit & prædestinauit; & rursum, Nõ repulit Deus plebẽ suã quã præsciuit; itẽ, Priusquã te formarẽ in vtero, noui te, hoc est dilexi; & Noui Dominus, viam iusto- rũ; & iter impiorũ peribit. Christus in- quit: Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ. Verba etiã præsciẽtiæ, & præ- sciẽdi, quatenus Deo tribuuntur, lõgẽ aliã significatiõẽ habent in sacris lite- ris, quã in scholis: nõ tã enim nudã eo- gnitiõẽ intellectus, quã singularẽ di- lectiõẽ, & Dei probatiõẽ indicant. Hinc Origenes in verba illa: Quos præ- sciuit, & prædestinauit, ita inquit: Puto; quõd sicut nõ de omnibus dixit, qui præ- destinati sunt, ita nec de omnibus quos præ- sciuit. Nõ enim secundũ cõmunẽ vulgũ opi- niõẽ putandũ est bona, malaq, præscire Deũ, sed secundũ Scripturã sanctã cõsue- tudinẽ sciendũ est. Obseruet enim qui stu- diosus est in Scripturis, sicut inuenit Scripturam dicere, quia malos præscierit

Scire Dei, vel nescire, probare seu diligere, vel reprobare est in sacris li- teris.

B. Hier. lib. 4. in Hier. to. 5.

Luc. 13.

Matt. 25.

Orig. hom. 3. circa me. to. 1. paullo à med.

2. Tim. 2.

Rom. 8.

Infra. 11.

Hierem. 1.

Psal. 1.

Ioan. 10.

Præscire, & præsciẽtia in Scriptu- ris quid tan- tũ sonet. Præscitũ scho- lasticis nõmi- ne reprobo- rum veniunt. Orig. in. c. 8. epist. ad Rom. aliqua- to à me. li. 7. tom. 2.

Deus, sicut in præsentĩ loco de bonis mani- feste dicit, Quia quos præsciuit, & præde- stinauit conformes fieri imagini Filij sui. Si enim quos præsciuit, hos & prædestina- uit cõformes esse imaginis Filij sui, nullus autẽ malus conformis potest imaginis esse Filij Dei; manifestũ est quia de bonis tan- tũ dicit, Præsciit quos prædestinauit cõfor- mes fieri imaginis Filij sui. Ceteros verõ nõ modò præscire, sed nescire quidẽ dicitur Deus. Nouit enim Deus eos, qui sunt eius. Ad eos autẽ, qui nõ sunt digni vt scia- tur à Deo, Saluator dicit: Discedite à me vos operarij iniquitatis, quia non cognoui vos. Sic ergo & in hoc præsentĩ loco quos præsciuit Deus, ipsos & prædestinauit cõ- formes fieri imaginis Filij sui: ceteri autẽ præsciri non dicuntur, nõ quõd aliquid la- tere possit illã naturam quã vbiq, est; & nusquam deest; sed quia omne quod malũ est, scientia eius, vel præsciẽtia habetur indignũ. Quos ergo præsciit, & prædestina- uit. Hæc Origenes doctẽ satis & eru- ditẽ. Ex cuius sentẽtia, & alijs locis Scri- pturæ colligimus, præscire, nihil aliud esse, quã prædiligere, atq; hæc dile- ctiõ propria est prædestinationis caus- sa, vt Apostolus in eo cap. & sequenti indicat, & Augustinus multis euiden- tibus rationibus demonstrat, ostendẽs, vlla præuisa merita causam prædesti- nationis esse non posse. Et Christus in priori Epistola B. Petri cap. 1. dicitur præcognitus ante mundi cõstituti- onẽ, hoc est prædilectus, & ceteris in amore præpositus. Ibidẽ quoq; vocat Apostol⁹ electos secundũ præsciẽtiã, hoc est singularẽ dilectionem. Paulus item, cum dixit: Non repulit Deus plebẽ suã quam præsciuit, id est, quam bene- ficijs singularibus profecutus est, & præ alijs, vt etiã Augustinus exponit, dilexit. Ita vt Præscitorum nomẽ, non damnatos, vt in scholis accipi solet, sed electos, & prædilectos significet. Et vt Origenes annotauit, reprobi, siue dã- nati, nescitorum nomine veniunt. Dicitur præterea Deus illa scire, aut cognoscere, quæ alios scire facit. Vt cũ dixit Abraham: Nunc cognoui quõd timeas Deũ, & vt dixit Perius: Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter. Et itẽ nẽ scire, quæ alijs nõ indicat, iuxta illud: De die autẽ illa, & hora (scilicet iudicij)

2. Tim. 2.

Luc. 13. & Matt. 7. Psal. 6.

Quæ sit pro- pria præde- stinationis caus- sa.

August. lib. de prædesti- nat. sancto. to. 7. circa finem, & a- lijs multis in locis.

Rom. 11.

August. in exposit. epist. ad Rom. in- choata. cap. 55. tom. 4. prope finẽ, & sæpẽ ali- bi.

Gen. 22. Perius Sa- ty. 1. Matth. 24.

Job. 9.

Plau.

Terent.

1. Cor. 14.

Deum opt. nullius mali causam existerere.

Sap. 14.

Psal. 118.

Mercur. Trismeg. Dialo. 14.

Plato.

nemo scit, neq; Angeli caelorum, nisi solus Pater. Eade priorius ratione ea homo scire affirmatur, quae ostendit se non ignorare: ea vero nescire, quae se minime nosse ostendit, etiam maxime sciat, se cundum illud: Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea: id est, Geram me quasi ignorantem, & peccatorem me coram Deo & hominibus profitebor. Atque ita locutus est Plautus in Milite Glorioso:

Ne tu hercle, sic te Deum amabunt, linguam comprimam.

Post hac etiam quod scias, nesciueris; id est, si optime noueris, tacebis, nec palam facies. Et Comicus noster in Eunucho:

Tu edepol si sapias, quod scis nescias, neque de Eunucho, neque de vitio virginis.

Simile est quod Apostolus dixit: Si quis autem ignorat, ignoret, sic enim habet Graecaliter, & nonnulli Patres ita legerunt. Et sensus est: Si quis ignorat, personam induat ignorantis, neque arroget sibi se illud scire quod ignorat, ut plerique faciunt. Quamuis Latina lectio, quae habet, si quis ignorat, ignorabitur, suam peculiariter, & bonam habeat intelligentiam, CANON. XVIII.

Deus qui tam opere detestatur peccatum, & qui nos illud abominari praecipit, iuxta illud: Odio sunt Deo impietas, & impietas eius; & David: Iniquitatem odio habui, & abominatus sum; legem autem tuam dilexi, non magis esse potest causa propriae peccati, quam sit lux causa tenearum, aut ignis frigiditatis. Cum enim sit summa bonitas, iustitia, sapientia, atque infinita substantia, quomodo eius esse poterit causa, quod mera est malitia, aut iniustitia, aut insipientia, aut nihil? Hoc autem exploratum, atque compertum omnibus esse debet, ut omnes haereses nouellae, tum Lutheri, tum aliorum decidat, quae Deo impietatis notam affingunt. Hinc Mercurius Trismegistus in Pimandro scite dixit: A Deo nihil malum, nihil turpe: hac siquidem passiones sunt creata sequentes opera, quemadmodum as rubigo, animata corpora limus. Plato vero lib. 2. de Repub. prope finem grauer hoc dogma infertur, & eliminandum de Republica docet his verbis: Malorum autem alicui causam esse ipsum Deum, cum bo-

nus sit, refellendum est omnino, neque permitendum hoc quenuquam dicere in sua ciuitate, si bonis institui legibus ciuitas debet: neque insuper quenuquam audire, siue sit ille iunior, siue senior, siue carminibus hac inseratur, siue soluta oratione narratur, tanquam quae neque dicta sacra sunt, neque nobis utilia, neque inter se consona. Hac itaque vna sit: lex atque figura ex his quae circa Deos ferenda sunt, in qua cogatur vnusquisque, & dicere, & inducere Deum non omnium causam, sed bonorum. Hae ille, quae nescio an a quoquam ex nostris elegantius, & melius dici potuissent.

CANON. XIX.

Circa praecipua Domini quatuor occurrunt obseruanda. Primum est, Deum nobis praecipere, ut se nostrum verum, & legitimum Deum esse comprobet, qui & condidit, & seruat, atque gubernat. Deinde, ut quae grata, & accepta sint illi obsequia, nobis demonstrat. Ad haec, ut periculum nostrum faciat, & obedientiam nostram exploret, & ut causam habeat remunerandi, occasiones quaerit; denique, quo supra quam praecipit est operans, ampliori praemio nos cumulet. Quod si interdum praecipua sequatur praeruaricatio, ac proinde peccatum, quod generat mortem, id ex nobis totum est, non ex Deo, qui ea non spectat. Secundum, praecipua eius graua, siue dura, & impossibilia appellari non posse. Nam si ad naturam nostram nuda, siue per peccatum deprauata spectemus, admitti id posset ut verum: si vero ad naturam Spiritu Dei, & gratia ornata respiciamus, haereticum est prorsus, blasphemum, & a Patribus anathemate percussum dogma: quia Deum insipientem, iniustum, & crudeliter reddit, qui quae fieri per nos minime possunt, praecipiat, quo puniendi caperet occasiones. Negatiua effusam Dei gratiam per Baptismum, & alia Noui Testamenti Sacramenta in omnes fideles, qui & illa sibi per preces, quas humiliati ad Deum fundunt, conciliant, & impetrant. Orant enim cum Davide: Deduc me in semita mandatorum tuorum; quia ipsam volui; &, Via mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum; Et cum Augustino dicunt: Domine da quod iubes, & iube quod vis. Qua Dei gratia posita (ut ait Dilectus) mandata eius graua non sunt, & Dominus, Iugum meum suauiter est,

Deus bonorum tantum est causa.

In Dei mandatis quatuor obseruare debemus.

Deut. 13. Deus cur nobis praecipiat.

Diuinorum praeruaricatio mandato rum vnde. Iaco. 1.

1. Ioan. 5.

Qui diuina a nobis seruari mandata non posse contendunt, quam turpiter de Deo sentire videantur.

Psal. 118. Ibidem.

Aug. lib. 10. confes. c. 29. to. 1. sub initium.

1. Ioan. 5. Matth. 11. Deut. 30.

Ezech. 36.

Deut. 6. & Matt. 22.

Quod dicitur: Diliges Deum Deum tuum ex toto, &c. quem sensum habeat.

Exo. 20. & Deut. 5. & Rom. 7.

Quid sibi velit illud: Non concupisces. Ibidem.

Legem Deum dedit, non carni, sed homini. Duo sunt genera mandatorum Dei.

B. Hier. epif. 14. sub initium. to. 1. cir. ca. princ.

& onus meum leue. Et Moses in Deuteronomio. Mandatum hoc, quod ego praecipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum; Nec in caelo situm, ut possis dicere, Quis nostrum valet ad caelum ascendere, ut deferat illud ad nos, ut audiamus, atque opere compleamus? Neque trans mare positum; ut causeris, & dicas, Quis est nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos usque deferre; ut possimus audire, & facere quod praecipit est? Sed iuxta te est sermo valde, in ore tuo, & in corde tuo, ut facias illum. Item Propheta, Spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam ut in praecipis meis ambuletis, & iudicia mea custodiat, & operemini.

Quod ergo dicitur: Diliges Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua: non aliud exigit, nisi ut nihil contra Deum, nil supra Deum, nihil aequum ac Deum diligamus; & ut ad eum omnes diligendi rationes, & nostri ipsorum referamus. Quod vero ait: Non concupisces: non est sensus, Noli de caro concupiscere, cum eiusmodi concupiscentiae motus, & actus rationem sapere praerueniant. Neque, rursus est sensus, O homo noli habere fomitem, quod est prorsus aduersus, cum quisque videat cum Apostolo in membris suis legem repugnantem legi mentis suae, & captiuam se in lege peccati; sed sensus est, Noli de homo regenerate, qui spiritus, & mens praecipue esse ceteris, actibus, & motibus concupiscentiae tuae acquiescere, aut illis blandiretibus, & allicitibus consensum rationis praebere. Hoc est enim peccatum carni cedere, & tale, ut per rationem gratia Dei ornata vitari valeat: & homini, non carni lex a Domino data est.

Tertium est, praecipitorum Diuinorum quaedam esse naturalia, quae res vel per se malas prohibent, vel per se bonas imperant: alia vero positiua, ut erant in Veteri Lege caeremoniae, & iudicia, in Noua vero sunt praecipua de Sacramentis digne suscipiendis. Vtriusque generis praecipitorum alia sunt Affirmatiua, & alia Negatiua. De quibus Hieronymus ad Celantiam: Duo, inquit, sunt genera mandatorum, in quibus clauditur tota iusti-

tia: prohibendi vnus est, iubendi alterum. Ut enim mala prohibentur, ita praecipuntur bona. Ibi otium imperatur, hic studium. Ibi coercetur animus, hic incitatur. Hic fecisse, illic non fecisse, culpabile est. Vnde & Propheta dicit: Quis est homo, qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua, ne loquatur dolam. Declina a malo, & fac bonum. Et beatus Apostolus: Odientes malum, adhaerentes bono. Haec ille.

Diuinis praecipis addi solent vel Diuinæ laudis verba, ut in primo: Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes: vel explicatio, ut in praecipio de Sabato sanctificando factum est. Siquidem lumine naturae nota non est sanctificatio diei septimae, ut reliqua omnia praecipua. Aliquando vero additur promissio rei temporariae, ut illud est: Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longeuus super terram: quod est primum mandatum in promissione, ut testis est Apostolus Ephes. 6. & non tantum primum in secunda tabula, ut interpretatus est Ambrosius, sed primum absolute in tota Lege, ut sentit Hieronymus. Aliquando vero annexitur praemium spirituale, ut, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata; &, Paenitentiam agite; appropinquauit enim regnum caelorum. Et secundum Theophylactum, Negatiua mandata non habent promissiones, & mercedem adiunctam: sunt enim a malis discessus quidam, non bonorum operationes. Praeceduntque Negatiua affirmatiuis in eodem genere: quia prius est a malis operibus abduci, quam ad bona trahi, iuxta illud: Quiescite agere peruersae, discedite benefacere. Et apud Hieremiam: Ecce constitui te hodie super gentes, & super regna; ut euellas, & destruas, & disperdas, & dissipas, & aedifices, & plantes.

Quartum statuendum, non omnia quae praecipuntur, omnibus in Scripturis tradi, sed quaedam quidem omnibus, ut Decalogus; & quaedam Hebraeis pro statu Veteris Testamenti, quae nos minime aestant; quaedam vero fidelibus pro statu Noui Testamenti: & inter haec, quaedam peculiaribus statibus seruanda traduntur, ad quae qui statum illum non profectur, minime adstringuntur. Nam quaedam coniugatis, quaedam viduis, quaedam virginibus, alia pastoribus, alia

Psal. 33. & 1. Pet. 3.

Rom. 12. Quaedam adiuncta & annexa esse solent Diuinis praecipis.

Exo. 20. Ibidem.

B. Ambrosius in c. 6. ad Ephes. to. 4. Hieron. ibidem, to. 9. Matt. 19. Supra. 4. Theophy. in c. 6. ad Ephes. initio.

In quo differant Negatiua ab Affirmatiuis mandata Dei. Isa. 1. Hierem. 1.

Attendendum in Scripturis quis, & quibus, & quae praecipiant.

Matt. 19. Luc. 14. Aug. lib. 3. de Doct. Christ. c. 17. to. 3. initio. Matt. 5. Mar. 13. Luc. 22. Ioan. 20. & Matt. 18. Luc. 10. Matth. vlt. 1. P. t. 5. Luc. 14. Supra. 9. Infra. 14. Mat. 21. Infra. 26. Mar. 14. Ibidem.

ouibus, alia seruis, alia dominis, alia liberis, alia iam votis adstrictis, & alia perfectionis viam confectionibus iubentur: vt illud: *Vade, vende omnia qua habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in celo, & veni, sequere me.* Et; *Omnis ex vobis qui non renuntiauerit omnibus qua possidet, non potest meus esse discipulus.* Hinc Augustinus: *Erit igitur etiam hoc in obseruationibus intelligendarum Scripturarum; vt sciamus alia omnibus communiter precipi, alia singulis quibusq; generibus personarum: vt non solum ad vniuersum statum valetudinis, sed etiam ad suam cuiusq; membri propriam infirmitatem medicina pertineat.* Sic ille. Proinde diligenter obseruandum est, Dominum aliquando allocutum Apostolos, & in eis omnes, qui Christum profitentur. Vt cum dixit; *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum caelorum;* & rursus. *Quod vobis dico, omni vobis dico, vigilate.* Aliquando, vt erant sacerdotes, quibus edixit, *Hoc facite in mea commemoratione;* & *Quorum remisistis peccata, remittuntur eis.* Quandoq; vt pastores, & ecclesiarum Episcopi regentes Ecclesiam Dei: vt cum inquit, *Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit;* alibi, *euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, & Petrus, Pascite qui in vobis est gregem Dei.* Aliquando vt viri perfecti, & in eis omnes, qui statum perfectionis confectionibus, vt illa: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, &c.* Et, *Nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei;* & *Omnis ex vobis, qui non renuntiauerit omnibus qua possidet, non potest meus esse discipulus.*

Aliquando tanquam singularibus personis, & ita eiusmodi precepta illos non egrediebantur, vt cum aiebat: *Ite in castellum quod contra vos est;* & *Bibite ex hoc omnes:* quod in illis ipsis eadem nocte fuit impletum, quia, vt vt ait Marcus, *Biberunt ex illo omnes.* Et, *Sinite eam: quid illi molesti estis?* Quaedam etiam predicabat, aut iubebat peculiariibus personis, quae ad alios non exten-

duntur: vt illa, *Vnus vestrum me traditurus est: Quod facis, fac citius: Amendico tibi, quia in hac nocte antequam gallus cantet, ter me negabis,* & de Ioanne: *Si eum volo manere donec veniam, quid ad te?* Aliquando vero in peculiari responso, vel precepto vni dato omnibus loquebatur: vt cum interrogatus Dominus de maximo mandato, explicauit dilectionem; & alteri precepit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Et quaecunq; Petro promissa aut exhibita sunt, ad omnes eius legitimos successores, & gradum eius in Ecclesia sustinentes extenduntur: qualia sunt: *Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo clauis regni caelorum, & quodcumq; solueris super terram, &c.* Et illud: *Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Id quoque: *Pasce agnos meos:* quae omnia Petro dicuntur, non Ecclesiae, vt delirat Lutherus. Hinc Augustinus eleganter scripsit: *Sicut enim quaedam dicuntur quae ad Apostolum Petrum proprie pertinere videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, nisi cum referantur ad Ecclesiam, cuius ille agnoscitur in figura gestasse personam, propter primatum, quem in discipulis habuit, sicut tibi: Tibi dabo clauis regni caelorum, & si qua huiusmodi: ita Iudas per sonam quodammodo sustinet inimicorum Christi Iudaeorum, qui & tunc oderant Christum, & nunc per successorem perseverante genere ipsius impietatis oderunt.* Haec ille, docens, quae dicta sunt Petro propter primatum, quem gerebat, extendi ad totam Ecclesiam ratione sui primatus, qui toti Ecclesiae seruit. Habes igitur ex hoc Canone, quaedam olim Deum precepisse in veteri Lege, & quaedam in noua: quaedam rursus illis permisisse, vt vsu ram, vxorum multitudinem, repudium earum, inimicorum odium, & persecutione: quae modo sublata sunt. Modò etiam quaedam consuluntur, vt virginitas, & paupertas: quaedam indulgentur, vt matrimonium, & eius vsus.

Postremo obseruandum est, quaedam esse tradita precepta ad tempus, & postea reuocata, vt de virga, pera, & pe-

Matt. 26. Ioan. 13. Matt. 26. Ioan. 21. Matt. 19. Ibidem. Supra. 16. Luc. 22. Ioan. 21. Aug. in Psa. 108. initio to. 8. Contra Lutherum illa verba: Tu es Petrus, &c. ad Ecclesiam proprie pertinere asseuerantem. Matt. 16. Iudas proditor personam sustinet inimicorum Christi Iudaeorum. Ioan. 15. Quae olim in veteri Lege permilla sunt, in noua prohibita: in eadem quae consulatur, quae vero permittantur. Matt. 5. Deuter. 15. saepe alias. Matt. 5. Deut. 24. Matt. 5. Leuit. 19.

cunia

Matt. 10. Ibidem. Ibidem. Luc. 22. Matth. 28. B. Hie. in c. Mat. 10. to. 9. in princ. Non solum preceptis, sed etiam promissis ad seruandam Dei Legem impellimur. Matth. 1. Meriti omnis humani ratio ac fundamentum Christus.

cunia non portata, & prohibito ingressus in viam Gentium, & in ciuitates Samaritanorum: quae reuocata sunt a Domino, partim cum dixit: *Quando misisti vos sine sacculo, & pera, & calceamentis, partim in die Resurrectionis, cum dixit, Euntes docete omnes gentes, &c.* Quaedam vero precepta, quae data sunt Apostolis in prima missione ad predicandum inter Iudaeos, quae habentur Matth. 10. ad secundam missionem factam post resurrectionem, vt testis est Hieronymus, extendenda sunt. Et ideo in posteriori illa ad Gereslegatione nullas leges illis praescripsit, quia illae, quae praescriptae erant in priori, huic missioni deseruiebant. Tantum ergo illis Spiritum sanctum contulit, quo vno omnia & possent, & vellent praestare, quae ad perfectum Euangelicam, & Apostolicam functionis ministerium spectabant.

CANON. XX.

Non tantum preceptis, sed etiam promissis, Deus homines ad seruandam legem vrgere solet. Et temporariae quidem promissiones terrae illius, victoriae in hostes, & bonorum abundantia, ad Legem Moyfi tantum spectabant, quae sub conditione Iudaeis Deus promissit, si Legem scilicet seruarent. At spirituales de peccatorum remissione, reconciliatione cum Deo, & gratia, & aeterna, & caelesti vita, & corporum ad immortalem vitam suscitatione, ad Christum, & ad Euangelium attinent, quae & ipse Dominus non minus nobis sub certa conditione pollicetur, quam olim Iudaeis temporalia spondit. Sola dandi, & mittendi Messiam promissio abfoluta fuit, neque voluit vt ab vlla conditione penderet. Idcirco Genes. 3. post peccatum Adae admissum, vt cogitaremus nullo hominum merito tantum bonum nobis collatum, prima Messiae promissio facta est, dum in Serpentem pronuntiaret sententiam. Et Isai. 7. impio Achaz refutante signum oblatum a Domino, promissio Virginis concepturae, & pariturae Emmanuelis adhibetur. Tale enim ac tantum bonum erat Messias, vt sub meritum vllum non caderet humanum,

cum ipse sit certum, & verum fundamentum meriti, quodcumq; homines habere possunt. Adde etiam quod ad Abraham, & ad Dauidem subiureiurando promissio Messiae facta est, quod innueret eiusmodi donum firmum esse, & nulla ratione reuocabile. Sed haec est inter veteris, & noui Testamenti viros discretio, quod illis quidem aperte factae sunt promissiones temporalium bonorum, occulte spiritualium; e contrario in Nouo Testamento manifeste nobis spiritualia promittuntur, temporalia vero non nisi teete, & tanquam additamentum quoddam. Sed illud magnopere dolendum quod annotauit Chrysostomus in c. 11. ad Hebraeos. Cum enim Patribus non nisi terram, & temporalia polliceretur, illi tamen spectabant spiritualia. Vnde ait: *Spectabant enim fundamenta habentem ciuitatem, cuius artifex, & conditor, Deus.* Nos vero, quibus spiritualia inculcantur, & toties ad satietatem vsq; repetuntur, non nisi ad temporalia aspiramus. Hieronymus in Isai. Omnes, inquit, repromissiones, quae excedunt mediocritatem temporis legis, ad Christi referamus aduentum, in quo captiuus quondam populus passione Domini liberatus habitauit in Sion, & in Hierusalem, in specula videlicet, & in visione pacis. Et in cap. 9. Amos: *Quacumq; & in hoc propheta, & in ceteris de reaedificatione Hierusalem, & templi, & rerum omnium beatitudine praedicantur, Iudaei in vltimo tempore vana sibi expectatione promittunt, & carnaliter implenda commemorant: nos autem, qui non occidentem literam, sed spiritum sequimur viuificantem, iam in Ecclesia conuincimus expleta, & quotidie impleri in singulis, qui ruentes per peccatum, reaedificantur per penitentiam.* Sic ille. Quare nos vere filij Abraham sumus, ad quem spectant promissiones omnes, & nos verum semen, & filij Israel, quos pro suis agnoscit Deus.

CANON. XXI.

Omnibus modis pro sua bonitate Deus nos ad Legis obseruantiam sollicitat: & vbi precepta sua, monitiones, vel promissiones contemni videt, ad comminationes conuertitur, vt dicere valeat: *Quid est quod debui*

vltra

Gen. 22. Psal. 131. Cur olim patribus iureiurando fuerit promissus Messias. Promissiones antiquae Legis Patribus factae, ab illis nouae quomodo differant. Matth. 6. B. Chry. ho. 23. in Epist. ad Heb. circa med. to. 4. circa fin. Hier. tom. 5 in c. 30. Isai. Idem tom. 6. 2. Cor. 3. Iudaei occidentem literam, Christiani vero spiritum sequuntur viuificantem. Rom. 9. Veri filij Abraham sunt Christi fideles. Proprium est bonitatis Diuinis omnibus modis nos ad seruandam eius Legem adigere, & sollicitare. Isai. 5.

*ultra facere vinea mea, & non feci? Et quia futura supplicia in geenna, aut non creduntur, aut si creduntur, non vt credi deberet, quia homines à peccato non reuocant; ad temporalia supplicia interminanda Deus conuertitur, vt tandem proteruus, ac durus animo ad credendum molliatur. Hinc Hieronymus in Ezechielem: *Comminatio non in homines, sed in peccata est, nec in eos qui conuertuntur à vitijs, sed in peccato permanent.* Et in cap. 4. Daniel. *Si prädixit, inquit, sententiam Dei, quæ non potest immutari, quomodo hortatur ad eleemosynas, & misericordias pauperum; vt Dei sententia commutetur? Quod facile soluitur Ezechia Regis exemplo, quem Isaias dixerat esse moriturum; & Ninuitarum, quibus dictum est: *Adhuc quadraginta dies, & Ninive subuertetur.* Et tamen ad preces Ezechia & Ninive Dei sententia commutata est: non vanitate iudicij, sed eorum conuersione, qui meruere indulgentiam. Alioquin & in Hieremia loquitur Deus se mala minari super gentem: & si bona fecerit, minas clementia commutare. Rursum bona agentis se asserit polliceri: & si mala fecerit, dicit se suam mutare sententiam, non in homines, sed in opera, quæ mutata sunt. Neque enim Deus hominibus, sed vitijs irascitur: quæ cum in homine non fuerint, nequaquam punit quod mutatum est. Pulchrè quoque Theodoritus ait: *Non eo Deus penas minatur, vt eas, quibus minatur, inferat; sed vt metu perterritos ad respiciendam reuocet, & cum nequitia quam committunt, eos liberauerit, eis salutem adferat: non enim minatus fuisset, si punire vellet. Cum minationibus agit, ostendit se seruare, non perdere velle. Cum verò simpliciter Deus comminatur, intelligenda est conditio, nisi homo repiscat, vt docet Propheta Hieremias, & Dominus, cum ait: *Ego vado; & queritis me, & in peccato vestro moriemini.* Et infra: *Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro.* Et Paulus ad Roman. 11. *Vide ergo bonitatem, & seueritatem Dei: in eos quidem qui ceciderunt seueritatem; in te autem bonitatem Dei, si permanferis in bonitate:****

Hieronym.

Idem eod. 10 mo. 5.

Isai. 38. Iona. 3.

Hiere. 18.

B. Theod. in prafa. in 12. Proph. in si. par. 1.

Cominatio- nes Dei quo modo accipiendæ sint. Hierem. 18. Iona. 8.

alioquin & tu excideris. Sed & illi si non permanferint in incredulitate, inferentur: potens est enim Deus iterum inferere illos, &c.

CANON. XXII.

Circa punitiones id sæpè obseruat Deus, quod Apostolus ait: *Tradidi huiusmodi (Corinthium incestuosum) hominem satana in interitum carnis, vt spiritus saluus sit.* Et alio in loco: *Cum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.* Ita vt agnoscamus Meliora esse vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis. Itaque in generalibus supplicijs, ac flagellis, quibus homines aut diluuiio, vel igne, vel aqua, vel armis, vel peste afflixi, benignè redeunt ad se per pœnitentiam recipere consuevit. Habent ergo flagella pœnitentiæ potius rationem, quam supplicij. Iustos quoque inuoluit flagellum: vel quod peccantibus non se opposuerunt, vel illos ad pœnitentiam non inuitauerunt; vel quod à consortio malorum non se subdixerunt, vt fecit Dominus cum Loth, quem per Angelum de Sodomis egredi cœgit. Et Saul Rex admonuit Cinæum, *Abite, recedite, atque discedite ab Amalec; ne forte inuoluam te cum eo;* vel denique quod preces ad Deum efficaces non effuderunt, quo imminens à Deo peccatoribus flagellum auerterent. Nec obstat quod, Abraham dixit Dominus, quod si fuerint decem iusti, non debet Deus, scilicet ciuitatem. Et Sap. 12. *Eum quoque, qui non debet puniri, cœdemnas, & exterum æstimas à tua virtute:* quia in priori loco ostendit quantum possint iusti in conspectu Dei ad impediendum eius flagella: in secundo loco Græca paullo aliter habent quàm nos habemus, nimirum: *Ipsum qui puniri non debet, condemnare, alienum æstimas à tua virtute.* Hoc etiã in punitionibus obseruandum, Deum solitum peccata detegere, propter quæ sint flagellandi: quod partim facit, vt Diuinæ vltionis periculum effugiant; aut vt saltem Diuinum esse iudicium agnoscant. Hinc Chryostomus homil. De Prouidentia: *Quid tam benigno, misericordiq; Deo aquale? Nos vin-*

Punit Deus sæpè peccatores, nõ vt perdat, sed vt ad sanitatem reuocet 1. Cor. 5. Iusfra 11. Prouer. 27. Genes. 8. & seq. Infra 19. Exod. 14. & seq. 2. Reg. vlt. & seq. Quibus de causis interdum affligat iustum Deus

Gen. 19.

1. Reg. 15.

Consuevit Deus inferre disupplicij prius causas exponere. Cur id faciat B. Chry. ho. 5. De Proui. in si. tom. 5. inter med. & fin.

dica-

Genes. 18.

Idè ho. 30. paullo à me dio tom. 1.

Supra. 6.

2. Reg. 12. Ibidem.

Pleraq; Moy si in Lege cõ tenta, in Psal- mis & Pro- phetis repli- cantur iustas ob causas. 2. Cor. 3. Quomodo nos Christus alloquatur.

dicatur, sæpè dedignatur rationem red dere: ipse autem nisi prius te docuerit, nisi prius te admonuerit, nisi rationem à te acceperit, vt iuste pœnam irroget, non animaduertit in eos; qui iam olim meruerant penas, paratus vbique rationem reddere, & non dedignatur iudicari. Paullo antè producit huius rei exemplum, dicens: *Sicut Sodomitarum ciuitates deuastaturus, non ita simpliciter in eos ignem demisit; sed quid agit? Auditur Sodomorum, & Gomorrhœorum clamor, & nihil adhuc agitur. Descendit vt videat, neque sic subsistit; sed mittit Angelos, qui tibi ostendant malitiam inhabitantium ciuitatem, quo nulla relinquatur occasio blasphemandi Deum.* Idem in cap. Genesios. 11. *Hinc Dei mos est, vt puniturus prius indicet quàm magna sint peccata, & quasi ex postulans etiam ipse satisfaciat nobis, ac tunc tandem corripere incipiat. Nam & cum terribile illud diluuium interminaretur, dicit Scriptura: *Vt autem vidit Deus, quod multiplicata sunt malitia hominum, & vnusquisque cogitat in corde suo diligen ter in mala à iuuentute. Vidisti quomodo prius monstrauit malitia eorum excellentiam, & postea dicit: Delebo hominem? Et inferius: Etiam nunc inquit: Ecce genus vnum, & labium vnum omnium, & hoc ceperunt facere, & nunc non cessabunt ab ijs, quæ decreuerunt facere. Venite, & cum descenderimus, confundamus illorum linguas, &c.* Hæc ille sapienter. Idem quoque, quod cum nationibus, & ciuitatibus facit, cum singulari quoque homine obseruat. Hinc est, quod cum Dauid corripitur à Nathan, de homicidio, & adulterio arguitur; & satisfactionis loco mors filij nati denuntiat.*

CANON. XXIII.

Circa repetitiones multa sunt, quæ in Lege habentur, & in Psalms, & Prophetis replicantur; vt videlicet quæ in mentibus hominum sunt, legendi vel negligentia, vel contemptu, & obliuione deleta, viua voce in nouentur, quæ non sint scripta calamo, & atramento, sed spiritu, & verbo Dei. Vnde Saluator nullum volumen doctrinæ suæ proprium reliquit, sed Patris, & suo Spiritu quotidie lo-

quitur in corde credentium. Hæc erit responsio aduersus eos, qui calumniatur Prophetas, cur quæ in Pentateuco continentur, in suis voluminibus replicentur. Hactenus ex Hieronymo hæc retulimus in calce capit. 44. Ezechielis. Addit his Augustinus lib. Quæst. in Genesim: *Cum res aliqua narratur in Scripturis, & alibi sententia eadem repetitur, non est opus omnia eodem inculcetur modo, sed eadè sententia teneatur. Vt Seruus Abraha narrat ea quæ sibi dicta sunt à Domino, non eodem modo. Quod admonendum putauit propter stultos, & indoctos homines, qui Euangelistas hinc calumniantur, quod in aliquibus verbis non omnino conueniunt, quãuis rebus atque sententijs omnino non discrepent.*

Deinde, fiunt hæ repetitiones; vt quædam prius omiffa suppleatur. Cuius rei exempla producit Augustinus, qui in Psalmum 77. enarrans plagas Ægypti, quædam etiam nouas ait Prophetam addidisse in eo Psalmo, quæ in Exodo non inueniuntur. Vt illud: *Et dedit ærugini fructus eorum.* Illud etiam annotat, cum dixisset: *Et tradidit grandini iumenta eorum,* addidisse Prophetam: *Et possessionem eorum igni: De iumentis, inquit, grandine occisis legitur in Exodo: quod verò possessio eorū igne cremata sit, omnino non legimus. Quãuis voces & grandines cum igne fierent, sicut tonitrua cū fulgoribus solent: non tamen scriptum est aliquid traditum igni vt arderet. Et cum de Ioseph dicitur: *Humiliauerunt in compedibus pedes eius, &c.* Compedes (ait Augustinus) accepisse Ioseph non legimus, sed factum esse minime dubitandum est. Denique subdit Augustinus: *Plage Ægypti cum sint decem; nec omnes commemoratae sunt, nec eodem ordine, quo ibi facta sunt leguntur. Libera enim est laudatio à lege narrantis, & rexentis historiam. Cuius laudationis autor, & dictor cum sit per Prophetam Spiritus sanctus, eadem vtique autoritate, qua per eum egit hominem, qui illam scripsit historiam; & commemorat aliquid factum, quod ibi non legitur; & quod ibi legitur, praterit. Hæc ille. Quæ quidem Regula duobus alijs exemplis**

B. Hic. to. 4.

B. Aug. li. 1. Quæst. in Genesim. q. 64.

Genes. 24.

Secunda ratio. Idem tom. 4

Exemplis illustratur hic Canon. Primus locus. Exod. 6. Secundus locus.

Idè in Psal. 104. paullo ante dimid. Tertius locus.

Idem ibidè.

illu-

Illud Psalms De petramel le saturavit eos, unde sup tum esse videtur. Quartus locus. B. Chrys. to. 5. initio.

Cicero.

Quintus locus.

Quod ait re g^o Propheta: Lapidē quē reprobauerunt ædificātes, hic factus est in caput anguli, ubi contigerit.

Mat. 21. & alibi. Hier. in Ezechiel. li. 10. circa fi. to. 5. à med.

Nomen Dei repetitum quid efficiat Gregor. in Psalms. Penitentialē. Psal. 129.

Euthym.

Matth. 23. Infra 27. Luc. 10. Act. 9.

illustratur. Primò ex Psalmo 80. habemus: De petra melle saturavit eos. Quod expendens Chrysofomus homil. 2. ad Populum Antiochen. Hoc nusquam, ait, in Scriptura lectum est, quod mel de petra Moyses eduxerit, sed ubiq; fluuios, & aquas, & frigida flueta. Quid igitur tandem est quod dicitur? neque enim Scriptura mentitur. Postquam enim sitientes, & indigentia defatigati frigidioribus aquis inciderunt; ex potu voluptatem asserere volens, mel aquam appellavit; non tanquam mutata in mel natura, sed bibentium dispositione fluentia illa melle iocundiora faciente. Hæc ille. Certè Cicero Tusculana. 5. Darius inquit, in fuga, cum aquam turbidam, & cadaueribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse iocundius. Nunquam videlicet sitiens biberat. Itè illud quod habetur in Psalms. 117. Lapidem quem reprobaerunt adificantes, hic factus est in caput anguli, nullibi in historia ædificationis templi, quæ in libris Regū, & Paralipomenon habetur, scriptum inuenitur. & tamen improbabile non est ita accidisse.

Sed vt ad superiorem regulam reuertar, obserua verba Hieronymi in Ezechiel. 33. initio: Hoc in omnibus Scripturis sanctis obseruare debemus, ubi videtur aliqua similitudo esse sententiæ, nō in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi pleraque, vel addi: & singulorum inter se verborum discrepantiam habere rationē. Et ponit exemplum in verbis Ezech. 33. quæ videntur esse eadem cum illis 33. & tamen eadem non sunt. Repetitiones quoque nominum sæpè fiūt: & si nomē Dei venerandum repeteretur, precandi auget affectum, teste B. Gregorio, vt: De profundis clamaui ad te, Domine, Domine exaudi vocem meā; &, Si iniquitates obseruaueris Domine, Domine, quis sustinebit? De alijs nominibus proprijs in casu vocandi replicatis, assignat Euthymius in Psalms rationem: Duplicatio, inquit, appellatio nis, hoc est vocatiui, aut demonstratio est miseracionis, aut diligentis vocationis signum. Vt, Hierusalem Hierusalem, que occidis Prophetas; & Eli, Eli, Lammabababani. Quibus addere possumus illa: Martha, Martha sollicita es, &, Saule

le Saule quid me persequeris? & Simon Simon, ecce Satanas expetiuit vos, &c. Interdum verò repetitiones fiunt verborum ad maiorem emphasin exprimendam: vt: Inte sperauerunt patres nostri: sperauerunt, & liberaſti eos. Et paullo post: In te sperauerunt, & non sunt confusi. Interdum etiam geminatur verbum: vt cum dicitur: Multiplicans multiplicabo: Benedicens benedicam, &, Expectans expectaui Dominum. In quem locū ita scribit Euthymius: Huiusmodi verborum repetitio frequentissima est apud Hebraeos, & intensiorem quandam mentis denotat. Vt illud, Videns vidi, &, Cognoscē cognosces, hoc est exquire cognosces, & alia huiusmodi. Expectans igitur expectaui Dominum, hoc est valde expectaui adiutorem meum Christum. Ipse enim est expectatio gentium. Hæc ille. Aliquando verba eodem loco repetita solēt in alia & aliā significatione accipi: vt Ioan. 1. Mundus per ipsum factus est, id est machina, ex cuius contemplatione agnosci poterat Deus: & mundus eum non cognouit, id est, homines huic mundo addicti non agnouerunt. Et Hierem. 23. initio, Vos non visitastis gregem meum, id est, non gubernastis, nec curam eius gessistis: Ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum, id est puniam negligentiam vestram: vbi verbum, visitandi, in diuerso accepit significatione. Ita 2. Corinth. 5. in fine. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo: Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit: vbi primo loco peccatum propriè accipit, in secundo sacrificium pro peccato quia peccatum piacularis hostia dicitur. Simile est illud ad Rom. 8. in principio: Deus mittens Filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne: vbi primò carnem suam, quæ similitudinem carnis peccati gestabat, peccatum vocat: deinde verò propriè accipit, cum ait: Damnauit peccatum.

Non ignorauit Origenes hanc doctrinam, qui lib. 3. in Epist. ad Rom. amed. inuenimus; inquit, hanc esse Scripturæ consuetudinem & in alijs locis: vt ibi, Nōne vos dicitis, quia adhuc quatuor mēses

Luc. 22.

Psalms. 21.

Genes. 16.

Euthym. in Psalms. 39. initio.

Gen. 49. Verba interdum eodem loco repetita, aliam & aliam significationē habent.

Orig. in c. 3. Epistol. ad Rom. amed. tom. 2. Ioan. 4.

sunt

Ibidem.

Infra 9.

Rom. 5.

Ibidem.

Quid proprium carnis, quid verò spiritus. Matth. 4.

Ioan. 4.

Ioan. 13.

Libri Iob causæ obscuritatis expouuntur.

sunt vt veniat messis? eleuate oculos vestros, & videte regiones, quia alba sunt ad mesē. Nūc & hoc loco messis secundò nominata, primo ad corporalem messem refertur, secundo ad spiritalem? Et iterum in Euangelio cum dicit ad Samaritanam mulierem Saluator, Da mihi bibere, & post responsum eius iterum dicit ad eam: Si scires quis est qui dicit tibi, Da mihi bibere, tu utique petisses eum, & dedisset tibi aquam viuam. Et iterum addidit ad eam: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua quam ego do ei, non sitiet in aeternum. Vides quomodo & bibere ex aqua nunc quidem corporaliter, nunc autem spiritualiter, in vno eodemq; accipitur loco? Est & illic similiter positum, vbi cæcus à natiuitate curatur: Post hoc dicit Saluator: In iudicium ego veni in hunc mundum; vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant. Nonne etiam hic & videre, & non videre, nunc corporaliter, nunc spiritualiter intelligitur? Ita ergo in hoc loco Apostolus, cum sine lege dicit iustitiam Dei manifestari, naturalis lex intelligitur: cum verò dicit: Testificata à lege, & Prophetis, Moysi Legem designat. Hæc ille. Denique sicut carnalis est ex spiritu carnem efficere, & carnalia intelligere; ita moris erat Christo a carnalibus ad spiritualia sermonem instituere. Ita Apostolis, quos à piscatura vocauit, dixit: Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Et rogatus vt cibum sumeret, respondit: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me, vt perficiam opus eius. Et à lotionē pedum corporea, ad ablutionē spirituales progressus est, cum dixit Petro, Nisi lauero te, non hebebis partem mecum.

CANON. XXIII.

Liber Iob difficilis est sepe habitus, & perobscurus: tum quod instat poematis sit contextus, verbis & locutionibus ab usitato loquendi modo discrepans, quia Syriacas, & Arabicas voces quam plurimas Hebræis intermiscet: tum quod Dialecticè in eo dissemitur inter Iob, & amicos, & nō semper quæ opponunt aduersarij ipsi Iobi, solida, aut vera sunt; nec etiā omnia quæ Iob dixit, vt illa quæ ipse

Deus in fine disputationis in eo reprehendit, & ipse Iob agnouit, & seipsum reprehendit: tum quod argumentum disputationis altum fuerit, & sublime: differitur enim in eo de Diuina Prouidentia, qua humanas res administrat, & quæ sæpè apud mortales vt dubia, & desiderata, aut abesse credita, elucet nonnunquam: & quæ cum iniurijs miseris illatas, aut humanas querimonias dissimulasset, præsentia suæ præbet indicia. Proponitur igitur insigne quoddam, & memorabile patientiæ spectaculum in homine iusto Iobe, in quem flagellatum & omnibus bonis spoliatum si spectet mortales, conspiciet qua ratione agat Deus cum his quos diligit, & qualem & quantum iustitiæ fructum exercitatis per eam reddat. Deinde vt in eodem agnoscant Iesu Christi Filij Dei apertum typum & figuram, qui innocens, & omnis culpæ expers diram, & ignominia plenam crucis mortem pro nobis peccatoribus pertulit; & non tantum Christi, sed etiam Martyrum, & aliorum sanctorum, qui in dignissima, & grauissima pro iustitia & virtute colenda passi sunt. Neq; mirū esse debet, si Iob patientissimus nō sine aliquot defectibus typus extiterit Christi innocentissimi, qui peccatum non fecit, nec dolus inuentus est in ore eius. Solent enim typi representare res multo maiores, & excellentiores, quàm sint illæ, quæ inueniuntur in typis. Depinxit enim hic liber virum iustum, & perfectum non sine quibusdam leuioribus delictis & maculis, quas tum Deus reprehendit in eo, tum ipse in se agnouit, & egit de illis poenitentiam in fauilla & igne: sed illa humanæ offensiones in eo sicut non derogabant iustitiæ & perfectioni eius, ita nec obstabant quominus essent typus Christi absolute innocentia, & sanctitatis exemplari, qui ne in leuissimum quidem & minimum peccatum impiegit. Disputatur igitur, an Deus iustos, & sanctitate, & sapientia conspiciuos interdum sine culpa affligat, & an id iudicium sit cum Dei æquitate coniunctum. Et quo exemplum pro-

Quod nam eius sit libri argumentū.

Heb. 5.

Philip. 2.

Isai. 53. & 2. Pet. 2.

posi-

Iob 1. & se.
Infra 2. &
seq.
Ibidem.

positum magis permoueat lectores, ponitur in primis Iob spoliatus omnibus facultatibus, & substantia: deinde morte filiorum, & filiarum omnium repente percussus. Tertio in corpore vlcibus pleno, & vermibus scatente, & dolore ad ossa vsq; penetrante afflictus. Quarto in vxore tentatus, que in id seruata illi videtur, vt cum induceret ad blasphemias Deo inferendas & ad desperationem: *Benedic*, inquit, *Deo, & morere*, & quæ virum exhorrebat, & abominabatur. Vnde & Iob 19. *Malitum meum exhorruit vxor mea*. Quin to passus est in amicis, Leonem, & Tigridem, & vocantibus e. 4. arrogantem & hypocritam c. 15. furiosum c. 18. oppressorem pauperum, & tyrannum c. 22. vaniloquum, & impium c. 8. Sexto passus à suis seruis c. 49. & à vulgo c. 17. Septimo passus est in anima, dæmone eam visionibus, & insomnijs terrente c. 7. Passus & mentis perplexitatem, an cederet ei passio in bonum, c. 9. Dubitabat etiam de sua iustitia: vnde dixit: *Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris*. Pertulit defolationem à Deo abscondite vultum: *Quo facto quis est qui contempletur eum, & c. Iob. 34.* Deniq; timuit, ne sibi adderentur pœnæ, & ne afflictus peccaret. c. 6. *Hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore, non peccat, nec contradicam sermonibus sancti*. Quis non obstupescat ad tot Iobis plagas? quis non admiretur Dei iudicia? quis est qui flagellatus Deo præscribere valeat plagarum numerum, aut modum? Cernis igitur præclarum militis Dei exemplum, qui tot ictibus restitit, qui cum mortifero peccato nullo, aut cum leuissimis, & paucissimis delictis tanta pertulit, nõ tantum vt præberet documentum externus homo patientiæ Israëlitis in Ægypto oppressis, sed & toti mundo præluceret, & præiret, & muniret viam Christo Domino, & Martyribus; vsq; adeo, vt dicat Hieronymus ad Demetriadē tom. 4. *O virum ante Euangelium Evangelicum, & Apostolicum ante Apostolica præcepta, Apostolorum discipulum!* Hæc ille. Continet etiam finem Domini, vt ait Iacobus Apostolus: quia *Misericors Domi-*

Exod. 1. &
seq. & infr.
5. & seq.
Iobis encomium.
Iacob. vlt.
Psal. 100.

nus & miserator. Illa enim omnia infausta, & tristitia in Iob, terminata sunt in summo honore, & gloria eius, in substantia à Deo duplicata, in numerosa sobolis procreatione, & vita longæua, & beata: qua in re non fuit Evangelicus, sed typus eorum, qui in Euangelio cæsi recipiunt in futuro seculo amplissima felicissimæ, & interminabilis vitæ præmia. Græci diuidunt hunc librum in 32. capita, Latini in 42. Sunt & qui apud Græcos in 20. colloquia distribuunt, vt Athanasius: vnum quidem Dei ad diabolum, & Iobis ad amicos nouem colloquia: Eliphaz ad Iob tria, Sophaz ad eundem duo, Balda ad eundem duo, Elihu ad Iob eundem vnum, postremò Dei vnum ad Iob, & amicos eius. De quo rectè Origen. lib. 1. in Iob, initio ait: *Adhuc vsque in hodiernum diem beati Iob tolerantia ante eos, qui sunt in dolore, & luctu, atq; planctu, legitur pro consolatione; atque exhortatione dolorum illorum, & pro ablatione angustia cordis eorum. Similiter autem & in conuentu Ecclesia in diebus sanctis legitur passio Iob, in diebus ieiunij, in diebus abstinentiæ, in diebus in quibus tanquam compatiuntur ij qui ieiunant, & abstinent, admirabili illi Iob, in diebus, in quibus in ieiunio, & abstinentia sanctam Domini nostri Iesu Christi passionem sectamur*. Hæc ille. Et ob hanc causam in sepeliendis Christianorum corporibus ex libro Iob multas lectiones Ecclesia prælegendas suscepit, ad leniendum dolorem eorum, qui superstites remanent, & caros amiserunt, cum ille filiorum septem, & trium filiarum fecerit vna hora iacturam. Et meritò post Tobiam exemplum, qui oculos in exercitio pietatis, & charitatis emiserat, & sine vilo peccato tulerat cæcitatem, proponitur altius, & maius Iobis documentum, & Evangelico statui vicinius, CANON. XXV.

Tradunt Talmudicorum librorum auctores, Iob in rerum natura fuisse nquam, sed esse narrationem cõfictam: quos secuti Anabaptistæ, perditissimi nostræ ætatis hæretici, docent hunc librum esse merum figmentum, & comicam quandam fabulam, quæ & tragicomædi-

Triples huius libri diuisio.
Athanas. in Synopsi to. vlt.

Orig. to. 1.

Iob quo tempore legitur in Ecclesia.

Librum Iob non veram, sed committam esse narrationem Talmudici tradunt auctores.
In li. Bababatra. p. 3. 4. ordin.

Eundem in felicissimi librum Iobis comparat tragicomædiæ. Quibus iudè ratiunculis Talmudistæ fabulam esse probare con tendant.

Gen. 11.
Hier. in tradition. in Genesim 10. 3.

Orig. lib. 1. in Iob init. tom. 1.

Exod. 1. & seq. & 5. & seq.
Vana profus atq; ridicula eiusmodi traditio abunde comprobatur.

I. argum.

Gen. 6.

Psal. 100. Iob vlt.

II. argum. ex Auerroes.

Hebræorum non verètur vocare, hoc est fabulam ex parte comædiæ non abfimilem, quia eius extrema faustis & lætis terminantur, ex parte verò tragicomædiæ perfimilem, quia principium accipit à tristibus, & turbulētis, id est à iactura facultatum omnium, & à cædibus filiorum, & filiarum, & ab ipsius vlcibus, quæ vermibus scatebant. Probat deinde esse fabulam, quia incerta est persona Iob; & an ex Nachor fratre Abrahamæ descendat, vt vult Hieronymus cum Hebræis, dubium, an verò ex Esau progenie, vt tradit Origenes Ambrosius, & Augustinus. Incertus etiã eius locus, & patria, quia Origenes, siue potius alius eo posterior in terra Hus, vel Husitide facit eum Arabem: at alij Patres faciunt eum Idumæum. Incertum etiam tempus sub quo floruit: nã alij sub Moyse seculo, alij verò multo ante Moysen. Incertus deniq; libri autor: multo enim illum tribuit ipsi Iobi, alij alicui ex amicis, vel ex Prophetis, alij verò ipsi Moyse, qui ex Syriaco idiomate conuertit in Hebræum, vt cõsolaretur Hebræos in Ægypto vexatos, & angariatos, & ad patientiam amplectendam adhortaretur.

Sed hæc neq; vera sunt, neq; firma ad narrationem hanc cõfictam probadum. Ostendit enim primò Scriptura, hæc verã historiã, & re gestã fuisse, vt scribitur. Nã & alij loci Scripturæ coniungunt Iob cum his, qui verè extiterunt. Vt Ezechiel. 14. *Et si fuerint tres viri isti in medio eius, Noë, Daniel, & Iob: ipsi iustitia sua liberabunt animas suas*. Hoc est, etsi sanctissimi viri, qui diuersis seculis flourerunt, pro eis preces ad me funderent, vt fuit Noë celebris, & perfectus, & Daniel sanctus, & Iob patiens, nõ exaudia eos. Vt ergo Daniel, & Noë homines fuere, ergo & Iob: & Iacobus c. 5. *Patientiam Iob audistis, & finem Domini vidistis: quia Misericors, & miserator Dominus qui reddidit ei omnia bona duplicata*. Et præcedit: *Exemplum accipite fratres exitus mali, & longanimitatis, & laboris, & patientiæ, Prophetas, qui locuti sunt in nomine Domini*. Ecce Prophetas verè fuisse in rerum natura. Ergo & Iob. Deinde probat Auerroes Arabs, in Moralibus Aristotelis de animi ma-

gnitudine, & diuersæ fortunæ sufficientia differens, vbi Iob in exemplum adducit & beatum vocat. Ipse etiam Textus libri Iob historiã se contexere indicat, dum diligenter ea ponuntur, quæ in fabulis, & in parabolis negliguntur: nam proprium nomen eius, ac ciuitatis Hus, ac filiorum, & filiarum numerum recenset: ponitur vxor, & quãtitas facultatis àibus ad asinos, dies ite vitæ eius, & nomina amicorum eius, & genus ipsorum, & familia, & patria. Nescio, an de Adã, vel alio tot possint produci testimonia ex Scripturis ad probandam aliquã historiã. Præterea si ratio consulitur, omnia, quæ historia cõprobat, hic ad sunt: quæ parabolã, aut fabulam ostendunt, hic absunt. Vana siquidẽ esset questio, ex quo genere, vel progenie descenderet, an ex Nachor fratre Abrahamæ, an ex Esau. Vanum, quomodo maledixerit conceptui, & partui, qui nec natus, nec conceptus est. Vanum, quæ eius extiterit patria, an Arabia, an Idumæa, inquirere. Res præterea comica non haberet vires ad persuadendum, vt omnia patienter feramus: sicut ille, qui in humanis primò expertus est secundam fortunam, deinde aduersam. Itẽ hic liber cõiunctus est libro Esther, Iudith, & Tobie, & Psalmis, qui omnes sunt historici: ergo & iste erit. Tobias etiam eum vt historicum confirmat, cum c. 2. ita habet: *Hanc autem tentationem idè permisit Dominus euenire illi, vt posteris daretur exemplum patientiæ eius, sicut & sancti Iob*. Infra: *Nam sicut beato Iob insultabant, ita isti parentes, & cognati eius irridebant vitam eius: quæ autem esset entis cum non ente in rerum natura comparatio? Præterea Ecclesia Diuum Iobem templis, altaribus, & festiuo die honorat, & per eum patrocinium ab omni morbo, & peste à Deo postulat & calamitosis omnibus vt protectorem proponit. Igitur beatus Iob reuera fuit, & in Calendario Romano ponitur colendus decima die mensis Maij.*

Quis autem Iob extiterit, & ex cuius progenie descenderit, non est obcurum. Inid si maximè esset, non ob id euinceretur Iob non fuisse. Nã de qui

III. argum. Iob. 1.

III. argum.

Gen. 11. Iob. seq. 3. &

V. argum.

VI. argum.

VII. argum.

VIII. argum.

Iob qualis vir ille fuerit.

Orig. superiiori loco. Chry. serm. De Iob, & Abrahami ini. to. 1. sub si. Gen. 21. Infra 25. Infra 36. Ibidem. Orig. ibid. Chry. eod. loco. Aug. lib. 13 De ciui. Dei c. 47. to. 5. Greg. lib. 1. Moral. Gen. 34.

Orig.

Chry. hom. 2. de patientia Iob in princ. B. Aug. loco dicto.

B. Amb. lib. 2. de interpel. c. 8. to. 4. paullo ante med.

busdam in Scripturis dubitamus quibus parētibus sint orti, nec propterea idcirco perit ratio historiae. Certē Origenes, & Chryostomus affirmant ipsum descendere ab Esau fratre Iacob, & quintū ab Abrahamā esse: nā Abrahamā genuit Isaac, hic Esau, Esau Rahuel, hic Zarā, & Zara Iob. Gen. 36. in enuntiatione regū in terra Edō, antequam filij Israēl haberēt regē, dicitur regnasse Iobab filiū Zarā, & hic Iob & Iobab idē sunt: & sic Origenes vocat Esau tritaū ipsius Iob, & Chryostomus pronepotē ipsius repudiati Esau. Subscripsit Augustinus huic sētētiā, dicens ipsum esse de gēte Idumaea. Edō autē idē est quod Esau. Gregorius quoq; Iob recenset esse eundē qui Iobab Gen. 36. Idē quoque probatur ab argumēto ipsius libri Iob, quod in fine eius in Græcis voluminibus apponi solet, quod ita habet: In terra quā dē habitasse Iob Husitidē in finibus Idumæa, & Arabia fertur, & erat ei ante nomē Iobab, & habuit vxorē Arabisā (ergo falsum quod acceperit Dinā filiā Iacob) & genuit filiū, quē vocauit Eno. Erat autē ipse quidē filius Zara de Esau filijs filius, de matre Bozra; ita ut sit quintus ab Abrahamā. Quod argumentū tantā est, & Græcis, & Latinis autoritatibus, ut pars quæ dā libri habeatur, ut hodie in fine libri Iob apud omnes Græcos codices habeatur adiectū. Et Origenes ut Scripturā illud citat, & probat per ipsum Mosen in Hebraicā linguā fuisse conuersum, atq; filijs Israēl traditū. Quod ostendit, inquit, ipsa Scriptura Iob dicens. Et Chryostomus: Scriptura, inquit, quintū ab Abrahamā dicit esse Iob. Et August. lib. De ciuit. Dei: Sanctus & mirabilis vir Iob, nec indigena, nec profelytus, id est aduena populi Israēl fuit, sed ex gēte Idumæa genus ducens, ibidē mortuus est: qui Diuino sic laudatur eloquio, ut quod ad iustitiā pietatēq; attinet, nullus ei homo suorum temporū coæquetur. Quæ tēpora eius, quāuis non inueniamus in chronicis, colligimus tamē ex libro eius, quē pro sui merito Israēlita in autoritatē canonicam receperūt, tertia generatione posteriorem fuisse quā Israēl. Hæc ille. Quod Augustini dictū ostēdere nō possumus, nisi

ex Prologo, vbi dicitur: Quintus ab Abrahamā, & Israel secundus est ab Abrahamā. Ambros. lib. de interpel. Ex hoc loco scripturæ asserit sanctū Iob cū Christo surrexisse à mortuis. Idē etiā argumētū testatur B. Hieronymus in quibusdā exēplaribus Latinis inueniri. Nec obstat quod Hieronymus illud neglexerit: quia hoc idē fecit, quod nō haberetur in Hebræis voluminibus; sicut nec in Daniele habetur in Hebræo Belis, & Draconis, & Sufanæ Histotia, nec Caticū triū puerorum, nec in libro Esther illa epistola Artaxerxis, quæ in fine additur ex Theodotione. Nec obstat quod aliter scribarur חַיִּי & aliter חַיִּי quia idē nomē in eadē lingua variē scribitur. Nam Arā pater Ampiadab interdū dicitur Rā, imo & Abrā, & Abrahamā, etiā Rā, ut Iob 32. dicitur Eliu filius Barachel Buzites, de cognatione Rā, qui secundū Hebræos est Abrahamā. Terriō, non obstat Hiero. lib. Quæst. in Gen. & Cōmentariolo suo in Iob ex sētēntia Hebræorū definisse, quod descēderit à Nachor fratre Abrahamā. Legim⁹ enim c. 22. Gen. Melchā fororē Sarai, filiam Arā, genuisse filios ipsi Nachor fratri Abrahamā, Hus primogenitū, & Buz fratrem eius. Quē locū Hieronymus ibi sic explicat: Primogenitus Nachor fratris Abrahamā de Melcha vxore eius filia Aram, natus est Hus, de cuius stirpe Iob descendit, sicut scriptū est in exordio voluminis eius: Vir fuit in terra Hus nomine Iob. Male igitur quidā existimant Iob de genere esse Esau: siquidē illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de Syro sermone trāslatum est, & quartus sit ab Esau, & reliqua, quæ ibi cōtinentur, in Hebræis voluminibus nō habētur. Secundus natus est de Melcha, quē Septuaginta Bauz trāsferre voluerūt, & ex cuius genere est Balaā ille diuinus, ut Hebræi tradūt, qui in libro Iob dicitur Eliu, primū vir sanctus, & Prophetes Dei, postea per inobediētiā, & desiderii munerū, dū Israēl maledicere cupit, diuini vocabulo nūcupatur. Et ibidē. Legimus Eliphaz Themanitē illū, qui primo loco inter amicos post verba Iob loquitur, ipsum esse primogenitum Esau ex vxore Ada filia Elō Hethai, & regione Themā, in qua regnauerat, dictum esse Themanitem. Quæ si vera essent, oporteret fateri,

B. Hier. præfatio. in Iob tom. 3. sub init. & li. 1. tradit. in Genesim.

Argumētum libri Iob apud Græcos receptissimū cur Hieronymus neglexisset videatur.

Dan. 14. & infra.

Sup. 13. & seq.

Supra. 3. & seq.

Ruth. 4. & Matth. 1.

B. Hier. to. 3. à med.

Idem to. 6. Gen. 11.

Idem.

Qui dicunt Iob de genere fuisse Esau, eorum sētēntiam improbat Hieronymus.

Nu. 22. & seq.

Iob. 4. & infra.

Iudic. 7.

Num. 22.

Gen. 11.

Iobis patria qualis fuerit

Plin. lib. 5. c. 13.

Quando vixerit.

Matth. 1.

Gen. 25.

Infra 29.

Infra 33.

1. Paral. 2.

& Ruth. 4.

Gen. 36.

Balaam ipsum, qui Eliu dicitur, supra modum cōmunem illius temporis vixisse, & quod cōtēporaneus fuerit ipsi Eliphaz primogenito Esau, atq; vixisse eū vsq; circiter finē vitæ Moyfi, quando periit gladio in vltione Madianitarum. A tēpore autem Eliphaz vsque ad tempus mortis Moyfi sunt supra an. 300. ut facile est computare: quod tamen non est probabile tanto tempore illa ætate viuere solitos. Nā nec Abraham, nec Isaac, nec Iacob, nec Esau tantum temporis vixerunt. Dein de Balaam non erat senex tempore Moyfi, quia equitabat in asina, ascendebat in montem, ut malediceret Israēl, & ascendit in excelsā, ut sacrificaret: quæ non sunt hominis trecentenarij. Ad hæc, ante Eliphaz primogenitum Esau, nunquam legimus Theman, vnde dici possit Themanites: bene tamen Theman fuit filius primogenitus ipsius Eliphaz, ut dicitur Gen. 36. ex quo regio illa nomen habuit. Non ergo constare potest opinio Hebræorum, & improbable nō est opinionem Hebræorum inde natam, malignè ob odium Esau, & filiorum eius doleantium, eius sobolem per omnia secula memorabilem: idē finxerunt in suis genealogijs, Iob non ab Esau duxisse originem, sed à Nachor fratre Abraham: ne homo Idumæus propositus eis esset in exemplū. Quod verò de loco incerto asseritur, falsū est. Erat enim terra Hus propē Idumæā, & iuxta Arabiā, & de ea loquitur Hierem. in c. 4. Threnorū in fi. Gaude, inquit, & latare filia Edō, quæ habitas in terra Hus, quā LXX. vertūt semper vel Ausitidē, vel Husitidem. Idumæa, teste Plinio, partim Syriæ miscetur, cuius vltima ad Occidentē Solē pars est, partim verò Arabiæ Perreæ, cui cōtingua est, & in eam excurrit.

Quartō, quod dicūt incertū de tēpore, vanū est. Vixit enim Iob, quo tēpore Israēlita erāt in captiuitate Egyptidetenti, vel paullo antē. Quod ex eo ostēditur, quoniā Isaac genuit Iacob & Esau, Iacob autē Iudā, Iudas Phares, & Phares Efron. Esau genuit Rahuel, hic verò Zarā, & Zara Iobab; & ita Iob & Efrō fuerunt æquales, vel Iob,

& Phares, quia cū Iacob, & Esau fuerūt vno partu editi: tamē Esau quadragenarius multo ante Iacob accepit duas vxores, & filios procreauit, Gen. 26. Iacob verò erat annorum circiter 84. quando accepit vxorē Liā, & Rachel: quod inde liquidū redditur, quia Iacob vnus & nonaginta annorū erat, quando genuit Ioseph in Mesopotamia, dū seruiret auiculo suo Labā, ante quod tēpus nō habuerat vxores, nisi circiter septē, vel octo annos, & per septē annos seruituit, antequā vxores acciperet, & vniuersum tempus fuit viginti annorum: & in redditu Iacob ex Mesopotamia in Chanaā puer Ioseph, ut minimus, erat quatuor, vel quinque annorum. Quod verò Iacob nonaginta & vnus annorū esset, quādo genuit, patet: quia quando venit Ioseph ad Pharaonē, erat triginta annorum, & priuatus, & dominatus erat septem annis fertilitatis, & duobus famis. Et quando rursus stetit Ioseph coram Pharaone, habebat 130. annos, ut dicitur Gen. 47. è quibus si subtrahas 39. Ioseph, supersunt 91. Et ita Iob vixit cum Phares, vel Efrō, qui numeratur Gen. 46. inter filios Iacob ingressos in Egyptum. Et quia Iob post flagella vixit 140. annos, ut habes Iob vlt. superest quod paullo ante Mosen mortuus sit Iob: qui Moses natus est anno à captiuitate 135. nam vixit Ioseph annos 110. à quibus tollendo 39. supersunt 71. Nam primus annus captiuitatis fuit vltimus Ioseph, à quo vltimo vsque ad Mosen sunt anni 64. qui simul iuncti reddunt 135. Cui sētēntiæ concordat Origenes, dicens: Super hæc omnia, o amici, inuenimus in antiquorū dictis, quod cū magnus ille Moses in Egypto à Deo fuisset missus, & vehementē afflictionē filiorū Israēl videret, & cōsolari eos ab anxietate lamētabilis eorū afflictionis, qua illos Egyptij affligebant, minimè valeret; vehementes illos, atq; terribiles Iob dolores pro consolatione illis enarrauerit, necnon & in Scriptura eos ponens, adhuc cū essent recentiores, illi populo dederit, ut per cognationes, & tribus suas hæc legentes, vehementes atque terribiles illos beati illius viri dolores audientes, inuicem se con-

Ibidem. Ibidem.

Gen. 41.

Orig. subinitium lib. 1. in Iob to. 1. Exod. 3. Moses & Iob iisdem ferē temporibus.

solarentur, & cum patientia, atq; gratiarū actionibus mala, qua eos circūdederāt sufferūt; & vt bonā remunerationem Domini, quam Iob post tolerantiam largitus est, audientes, etiam ipsi liberationem sperarent, & beneficia beata mercedis laborum suorum expectarent. Hæc Origenes.

Qui fuerit autor libri Iob.

Prima opinio.

Exo. 2. Ibidem.

Act. 7.

Altera opinio.

Greg. in expositionem

B. Iob. c. 1.

to. 1. initio.

Iob. 19.

Infra. 31.

Anabaptistarū cōtra librū Iobis argumenta: eorum confutationem, & quarundā Iobis sententiarum explicatōne continet hic canon.

Iob. 3.

Ibidem.

Quod quintò incertus sit scriptor, nihil refert: satis est esse canonicum, & Spiritum Sanctum esse primum autorem. Sicut etiam de Tobia, Iudith, Esther, non satis constat qui fuerint scriptores immediati. Vel ergo scriptor fuit Moses, qui exul ab Ægypto in terris Arabum cum sacerdote Madian, id est gentis Arabiæ, vnde genus ducit ipse Iob, quadraginta annos est versatus, cum adoptatus à filia Pharaonis, omnibus literis, & disciplinis imbutus fuisset, & tunc scripsit hunc librum. Vel, vt ait Gregorius, Iob ipse, qui hoc ipsum desiderabat. Ait enim: *Quis mihi tribuat, vt scribantur sermones mei? quis mihi det, vt exarentur in libro stylo ferreo, & plumbi lamina, vel certe sculptantur in silice?* & rursus: *Quis mihi tribuat adiutorem, vt desiderium meum audiat omnipotens, & librum scribat ipse qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circumdem illum quasi coronam mihi?*

CANON. XXVI.

Cum autor libri Iob (quisquis tandem ille fuerit) eodē spectet potissimū, vt plenam, & perfectam viri æquanimi, & patienti aduersa omnia tolerantis imaginem nobis describat, qui nec secundis, aut prosperis inflatur, neq; aduersis frangitur, sed in vtriusq; Deum non deserit, & in fidei virtute firmus, & in spe Diuini patrociniij constans perseverat: videtur tamē summē defecisse, quod motus animi perturbati, & minimē patientis illi adscribat, dum eum tradit maledixisse diei natiuitatis suæ, & nocti conceptionis, & eodē progressum, vt in Deum indignationis suæ aculeos iaculetur: *Quare, inquit, non in valua mortuus sum, egressus ex utero non statim perij? Quare exceptus gremibus? Cur lactatus vberibus?* Et ita grauiter deliquisse, ostendit finis pri-

mi, & secundi capitis, vbi habetur: *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis, neque stultum quid contra Deum locutus est.* Ergo his verbis innuitur deliquisse, aut saltem stultē aliquid in Dominum dixisse. Adde, quod fractum diffidentia, suspendium, quo vita eius abrumperetur, eligentem facit: *Quamobrem, inquit, elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.* Desperavi, nequaquam iam viuam. Ad hæc, describitur propriæ iactator iustitiæ, & Dei iustitiæ accusator: *Vtinam, inquit, appenderentur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior, in statera: quasi arena maris hæc grauior appareret: quo peccato nihil est peruersius.* Et cap. 31. longum texit catalogum operum suorum, & asserit: *Iustificatiōnem meam quam cepi tenere, non deseram: neque enim reprehendit me cor meū in omni vita mea.* Cum tamen scriptum sit: *Non est homo, qui non peccet, & alibi, Iustus prior est accusator sui.* Et vt hæc aliqui excusent, & in bonam partem interpretentur, in fine reprehenditur à Deo, & ipse agnoscit errores suos, dicens: *Vnum locutus sum, quod vtinam non dixissem: & alterum, quibus vltra non addam.* Idcirco se agere pœnitentiam in fauilla & cinere commemorat. Postremo aiunt Anabaptistæ, in fine fabulæ induci Deum vt iudicem, qui examinata causa pronuntiaret sententiam, & aperiret qui nā illorum, Iob, an amici eius rectius locuti essent: atq; hoc iuxta regulam Horatii in Arte sua poetica: *Nec Deus interfit, nisi dignus vindice nodus.*

Ita pro Iob pronuntiauit, & restituit omnia duplicia priora bona per tentationem dæmonis ablata. Et cum cœperit prosa oratione liber, versu extenditur disputatio tota in morem dramatis: & rursus prosa oratione cōcluditur. Et vt in comœdijs Græcorū & Latinorū diuersa nonnunquā linguarum genera ad maiore spectatorū oblectationē producūt: vt apud Aristophanem in Comœdia, quæ inscribitur Acharnis, introducitur quidā Barbarus Persica lingua loquēs, & apud Plautum Penuulo Apher quidā Punicē

loquens:

loquens: ad eum modum in hac fabula, *Nunc, inquit, Hebræa, modò Arabica, rursus Syriaca lingua disputationes fiunt.*

Hæc omnia illi hæretici in canonicum, & sanctissimū librum effundūt. Quibus omnibus pro virili satisfaciendum est, eo consilio, vt multos locos Scripturæ apertius explicemus. Et primum quidem, sanctum virum ab illis contumelijs & maledictis in Deū vindicare conabimur. Deinde argumēta in contrarium producta diluemus. Postremò explicabimus, quomodò hæc maledicta intelligātur catholicè.

Quod igitur Iob illis in speciē maledictis verbis, & blasphemis nō peccauerit, ex multis demonstrari potest. Primum, quia qui patienter egerat gratias Deo de amissis opibus, & filijs interfectis, & de persona in carne grauifimè læsa, & vxorē persuadentē vt recederet à perseverantia virtutum, & à Dei fide, & patientiæ constanti tolerantia, grauiter reprehēderit: vnde dicitur: *In omnibus his non peccauit Iob labijs suis:* quomodò sine villo instigante (vt Gregorius expēdit) abduci potuit ad blasphemiam Deo inferendam? Secundo, quia Textus ait, *Post hæc, id est post septem dies: ex quo patet, quod ex vlla animi vitiosa perturbatione, aut ex vehementia doloris locutus non sit, quæ nō tanto tēpore dedisset quietē, & silentiū, sed ex ratione mera, & matuta deliberatione locutus est.* Dicitur enim quod aperuit os suū; nō solū ad significandū quod prolixiorē sermonē esset habiturus, & de rebus magnis, & grauib; sed etiā ad insinuandū, quod ex deliberata, & meditata ratione hæc loqueretur. Cū enim quis passione aliqua agitur in verba prorumpit, nō ipse sibi propriē os aperit, sed perturbatio animi, vt ira, vel dolor.

Tertio, quia si in hoc Iob peccasset, cōpos sui voti euasisset pater mēdaciij, quia dixit Deo: *Nisi in faciem benedixerit tibi.* Et ipse Deus est, qui non patitur hominē tentari supra id quod potest, sed facit cū tentatione prouentū, vt possit sustinere. Quarto si Iob maledicēdo peccasset, grauius sanē, & maius peccatū admisset quā amici Iob,

qui Dei causam agebāt, & nullū impatiētiæ verbū, nedum blasphemiam in Deū protulerant. Et tamen Dominus insinuauit: *Non estis locuti coram me rectum, sicut seruus meus Iob: nec ipse dignè cōstitutus esset à Deo, vt pro alijs oraret; & sacrificiū Deo offerret pro eis.* Nec euadit Iudæus dicendo, quod Iob pœnituit, alij verò de peccato suo pœnitentiam non egerunt: quia ibi de toto disputationis progressu est sermo; vt patet: & non est nisi probabilissimum, illos, pro quibus exauditus est Iob sacrificans, etiā de sua stulta locutione pœnitentiam egisse, vt illis Deus remitteret. Quinto, si Iob maledicēdo peccauit, non esset propositus in exemplar patientiæ, & sustinentiæ, sed potius in speculū impatiētiæ, & blasphemiam, & in documentum hominis peccatoris, & de peccato pœnitentis: quod tamen scopo libri repugnat, de quo Tob. 2. & Iacob. 5. & omnes Patres, tum veteres, tum noui philosophantur. Sexto de rogat opinio Hebræorum insigni gratiæ Dei, & sanctitati Iobis à Deo laudatæ, & cōmendatæ in principio & fine libri. Et iuxta regulam Irenæi, & Gregorij in illud: *Si flagellat, occidat semel, & non de pœnis innocentium videat; Nō sunt facta, aut verba sanctorum à nobis temere reprehēdenda, quæ Scriptura non reprehēdit: maxime verò si laudat, vt hic in principio, & fine: & cum Patribus querēda est aliqua figurata, aut tropica locutio, qua hæc verba sine peccato intelligi possint, vt faciunt Patres omnes ecclesiastici.* Septimò, si per hæc verba maledixisset verè Iob diei natiuitatis suæ, Hieremias etiam Propheta similiter aut grauius peccasset: quia capit. 20. non afflictus, perinde atque Iob, non solū diei, & nocti, sed etiam homini portanti nuntium natiuitatis suæ ad patrem qui genuit, maledicit: & tamen Hieremias sanctificatus in vtero nunquam peccasse ab omnibus conceditur. Et quia præcedit immediatè in Hieremia: *Cantate Domino, laudate Dominum: quia liberauit animā pauperis de manu malorū.* Et, vt rectè annotauit Theodoritus in hæc verba, *Præpo-*

Iob. vlt.

Ibidem.

Quinta ratio.

Sexta ratio.

Iren. lib. 4. cap. 50.

Greg. in c. 9. Iob. lib. 9.

Moral. cap. 20. tom. 1.

Non sunt facta sanctorū

temere damnanda velle uiter.

Septima ratio.

Hierem. 17.

In eo quod sanctus Iob diei natiuitatis suæ male dixit, nil eū proinde in Deum deliquisse, aut stultū quid fuisse locutū, multis ostenditur. Prima ratio. Iob. 1. & 2. B. Grego. Secūda ratio. Iob. 3.

Tertiaratio. Ioan. 8.

Iob. 1. & 2. 1. Cor. 10.

Quarta ratio.

Theod. in c.
Hierem. 20.
par. 1.
Iob. 2.
Supra. 1.
Iacob. 3.
Eccles. 34.
Licet aliqui male dicere.
2. Reg. 1.
4. Reg. 1.
Act. 8.
Infra. 2. 3.
Supra. 1. 3.
Gen. 3.
Quando no liceat.
Rom. 12.
1. Cor. 5.
Octava ratio.
Orig. lib. 3.
in Iob circa med. tom. 1.
Iob. vlt.
Rom. 8.
Chrysof.
Ambros.
August.
Hierou.

nit laudes, vt omnem occasionem blasphemiam tollat. Sic ille. idē fecit Iob dicens, Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non sustineamus? Et, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum. Alio qui si maledicus extitisset Nunquid (vt ait B. Iacobus Apostoles) fons de eodem foramine emanat dulcem, & amarā aquam? Et Ecclesiasticus, Vnus orans, & vnus maledicens, cuius vocem exaudiet Deus? Et Mar. 9. cū Ioannes dixisset, Magister, vidimus quēdam in nomine tuo eijcientem demonia, qui non sequitur nos, & prohibuimus eū. Iesus autem ait: Nolite prohibere eum, nemo est enim qui faciat virtutem in nomine meo, & possit citō male loqui de me. Licet etiam ex zelo iustitię maledicere aliquando: vt Dauid montibus Gelboë, & Helias, Si homo Dei ego sum, descendat ignis de cælo, & deuoret te, & quinquaginta tuos; & Petrus Simoni Mago, Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri, & Paulus ad Ananiam, Percutiat te Deus, paries dealbate, & ad Bar-Ieu: O plene omni dolo, & omne fallacia, fili diaboli, inimice omnis iustitię, nō desinis subuertere vias Domini rectas? Et nunc ecce manus Domini super te, & eris cæcus, non videns solem vsq; ad tempus. Et huic imprecationi adfuit Deus cōfirmans eam. Deus etiam, Maledicta, inquit, terra in opere tuo. Ex odio, vel iracundia non licet maledicere, quia scriptum est: Benedicite, & nolite maledicere; & Maledici regnum Dei non possidebunt. Octauo adde Doctores omnes nostros. Origenes lib. in Iob. Quē ergo, ait, ipse Deus irreprehensibilem confessus est, famulum suum eum appellando, & hoc in fine totius tolerantia, quis sanus criminari audeat? quis sapiens reprehendere aggrediatur? Quis enim accusabit electos Dei? Iustum maximē, quem tantū elegit, & se dignum testificatus est, ita vt etiam sacerdotem illum delinquentium amicorum constitueret, & per illum peccata eorum illis promitteret remittere: Idem Chrysofomus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, Gregorius, & alij Patres antiquitate, & sanctitate & doctrina conspicui, præter Rabbi-

nos, & Hæreticos affirmare non dubitant. Argumenta soluamus. Ad primum dicimus, quod cum ex negatiua concludat, nihil efficit. Imō si post omnes plagas, quibus percussus fuit, non peccauerat, nec per impatientiam fractus fuit: arguitur inde minus in sequentibus peccasse, quia tristitia, & ira tempore mitigatur, cū minus esset ratio peccandi. Sicut cū dicitur: Antequam conuenerint, inuenta est in vtero habens de Spiritu sancto, non sequitur quod postea conuenerint: sed si eo tempore, quo erat conueniendum, non conuenerunt, minus multo postea: ita hīc. Ad secundum dicendum, quod non accusat se de his verbis Iob, nec agit pœnitentiam de illis, quia dicit, Non estis locuti coram me rectum sicut seruus meus Iob; qui etiam flagella ri innocentes, & iustos à Deo contendit contra amicos suos. Nec dixit, Blasphemus fui, aut impatiens, vt fecit Apostolus, sed accusat se leuitatis, & insipientiæ, quia in verbis, quibus in amicos egerat, commiserat aliquam leuitatem, vel stultitiam. Vnde se accusat stultē dixisse, & iactasse de his, quæ ultra modum excedebant scientiam suam. Ita vt rectē dixerit Deus: In omnibus his nō peccauit Iob labijs suis, neq; stultum quid contra Deum locutus est, quia deliquit quidem veniali aliquo delicto, & stultē aliquid dixit, quod antea non dixerat: at isti parui nãui non pugnant cū iustitia, vel patientia, vel gloria sanctitatis Iob. Ad tertium, quomodo sit Propheta Dei, non est recurrendum ad Iudæos, qui dicunt illum respexisse ad horoscopū cōceptus, vel natiuitatis, quasi illi præbeāt hominibus bona, vel mala: & dubitasse de Diuina Prouidentia, cū pietatem, iustitiãq; suã nihil sibi profuisse vidisset, sed ab astris, & constellationibus omnia pendere: sicut M. Brutus à M. Antonio superatus (vt Dio Cassius narrat) re prostrus desperata, ad mortem sibi consciscendam confugit, alta voce recitata Herculis sententia: O infelix virtus! itane cum nihil aliud esses quàm nudum nomen, ego te tanquam rem aliquam exercui,

Greg. lib. 4.
Moral. c. 4.
in 1. tom. 1.
Argumenta diluuntur opposita.

Matth. 1.
I. Argum.

II. Argum.

1. Tim. 1.
Iob vlt.

Iob. 1. & 2.

III. Argum.

Dio. Cass. li. 47.
Querulaque dam, atque maledita de virtute Herculis sententia.

cum

Cicero.

Dici illa, & noctis maledicta Iobis eiusdē. 3. c. comprehensa, quot modis catholicē accipi possint. Primus sensus.

Dan. 9.

Hier. 20.

Alter sensus. B. Hier. to. 7. Philippus Hieronymi discipulus. B. Grego. loco supradicto, & deinceps.

cum tu fortuna serueris? Et præcepit vni ex suis, vt inferret sibi manus, & sic extinctus est. Cicero. li. 11. epist. ad Atticum. Hac ad te die natali meo scripsi: quo vti natus susceptus nō essem, aut nequid ex eadem matre postea natum fuisset. Hęc ille ob Quintum fratrem, in quem indignationem conceperat, & sibi, & fratri maledixit. Sed certē hęc indigna sunt tantis pietatis cultoribus, Iob, & Hieremia, & qui de Prouidentia optimē sentiebant.

Dicendum ergo ad rectam intelligentiam horum verborum, quod in his verbis Iob non loquitur in propria persona sua, sed vt moris est perfectis, induere personas imperfectorum; & eorum infirmitates, & defectus sibi tribuere: vt Christus, qui sub persona suorum membrorum interdum loquitur. Paulus etiam Rom. 7. induit personam Gentilis, & Iudæi, & Christiani, doctrinæ gratia. Daniel confitetur peccata sua, & peccata populi sui. Ita Iob sub persona peccatorum loquitur, deflet peccata, & calamitates hominum, qui cum percussi sunt, naturam incurfare, & in pœnas, quibus torquentur, indignari solent; & ita sibi assumūt affectus omnes maledicti in tempus, & horam natiuitatis, & in fatum, & horoscopum maledicta iactant, & in Deum causam tantorum malorum retorquent. Conguntur etiam vt insipientes mortem desiderare, & quasi desperantes loqui; & hic est modus facilis, & apertus intelligendi hęc, quæ toto cap. 3. habet Iob: nec laborandum est qua alia ratione sint accipienda, cū in persona Iobis non sint dicta, sed in aliorū imperfectorum persona, qui his, & similibus verbis vti solent. Pereat, inquit, dies, in qua natus sum: id est, vti nã nūquam fuisset talis dies tanti mali nuntia. Alter sensus sit, vt hęc dicta interpretemur in persona propria, & omnium iustorum: sed vt explicat Hieronymus in commentariolo in Iob, & Philippus Hieronymi discipulus, & B. Gregorius, & alij, hoc ad litteram, non mysticē, quatenus deplorat peccatum originale, & penas, quæ illud consequuntur, & acerbissima tormen-

ta: idcirco non dixit: Pereat dies, in qua conditus est homo; sed, in qua natus: nam Adam conditus fuit in die iustitię; Iob verò natus in die peccati. Et ita in illis septem diebus, quibus silentium seruauit: quia tantum vexatio, ait Propheta, dabit intellectū auditui, id est fidem, Iob eruditus est à Deo de macula originalis peccati, & de supplicijs, & tormentis, quibus ob illud homines affliguntur in hoc mūdo, etiam pij: & habens illud præ oculis, debacchatur in illud, & omnia mala imprecatur: ita desiderabat abortiuū se interiisse, ne inter diem peccati veniret. Nec mirum si notitiam habuit originalis peccati illo seculo, quoniam nondum data erat lex, quæ illud detegeret: quia fide apprehendit illud. Sicut cū dixit: Scio quod Redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, agnoscens se indigere Redemptore, & tali, qui & animam, & corpus diuisa coniungeret in vnum: & propterea posse Deum flagellare iustos in hoc seculo vsq; ad mortem; nec tamē idcirco prouidentiam deperire. Atq; in hunc sensum interpretantur prædicti Patres.

De duobus potissimū solet mundus veritate ignota lætari, & maiore in modum gaudij edere indicia: sancti verò, & sapientes viri, cœlitus hausta veritate, de eisdem maximē contristari solent. Primum est conceptio, de qua vxor, maritus, & parentes, & amici congaudere solent. Secundum, est partus, in quo lætitia duplicatur; & congratulationes audiuntur. Et multi ob eam causam quotannis iubebant cum cōuiuio & gaudio celebrari diē natalem: vt Epicurus, qui reliquit in testamento, vt quotannis cum epulo, & lætitia celebraretur eius natalis. Idem fecerunt Pharaon, Antiochus, & Herodes. Sed Sancti in conceptionis, & partus cogitatione turbabantur, immunitiam peccati, quo inficiebantur, & infecti in lucem edebantur, meditates. Hinc Dauid flens dicebat: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum; & in peccatis concepit me mater mea. Et Iob post septem dierum silentium maledixit diei natiuitatis suę, dicens,

Isa. 28.

Originalis culpæ sancto Iob, vt & resurrectionis postremæ vni de fuerit nota mysteria. Iob. 19.

Supra. 9. & Sap. 12. & Heb. 12. & Apoc. 3.

Quæ duces hominib; veritate ignorantibus, magnam lætitiã & voluptatē, contra verò illam contristantibus, id est sanctis, sūmum mœrorem, & dolo rem adferre soleant.

Epicurus ille vanitatis ebrietatisq; doctor ac magister, natale suū obliuione & morte dignissimū, excipi conuiuio, ac celebrari quotannis instituit.

Gen. 40.
2. Mac. 6.
Matt. 14.
Psal. 50.
Iob. 3.

Pereat

Iob. 3. *Pereat dies in qua natus sum; & nox in qua dictum est. Conceptus est homo. Et à peccato defendit eiusmodi maledictionem, quod illis septem diebus contēplatus est peccati immunditiam, in qua conceptus, & natus: ex quo in tantum horrorem, & odium peccati prorupit, ut illa verba effatus fuerit. Quibus non intendebat operibus Dei maledicere (eius enim est conceptus; & partus) vel tempori, vel creaturis, sed solum peccato, sub quo concipimur, & nascimur, & anima fit damnationis æternæ rea. Et si aliquo modo errauerit in modo loquendi, qui apud ignorantēs posset scandalum generare, & dare impatientiæ exemplum, & occasionem in aduersis, & maledicendi Dei operibus maligno animo: unde à Deo fuit reprehensus, & ipse de eo egit pœnitentiam in fauilla & cinere.*

Isa. 66. *Iob diei natiuitatis suæ maledicens, quatenus deliquerit.*

Iob. vlt. *Similiter iudicandum de Hieremia c. 29. in fine, qui dixit: Maledicta dies, in qua natus sum, dies, in qua peperit me mater mea, non sit benedicta. Quod si dicat, Hieremiam natum sine peccato, quia sanctificatus fuit in vtero: respōdetur, quod etsi fuerit ab vtero sanctificatus à peccato; sed non ita, quin remaneret subiectus pœnis temporalibus in hac vita, quæ originem trahunt à peccato. Idcirco dum aduersa patiebatur, recurrebat ad illud peccatum, quo communiter concipimur, & nascimur, nisi per specialem Dei gratiā fuisset preseruatus. Sed istæ duæ maledictiones fuerunt plenæ mysterijs, & futurorum prophetia, id est secundæ nostræ natiuitatis, qua in Baptismo renascimur filij Dei, Oportet enim nasci denud; & Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Et quando baptizatur, quid aliud facimus, quàm maledicere priori nostræ natiuitati? renuntiamus dæmoni, cuius nascimur serui, operibus, & pompis eius. Ideo cogimur maledicere diem natiuitatis, quia nascimur peccatores, filij Adæ, filij geennæ: & benedicimus secundæ nostræ renascentiæ in Baptismo, quo sumus filij Dei, & noua creatura. Et nos cum baptizatur, in spiritu dicimus, Pereat*

dies, in qua nati sumus, & non compareat ante conspectum tuum status ille primus noster, quo secundum spiritum nostrum moueri, & viuere cepimus. Secus de natiuitate Hieremiæ sanctificati, & Ioannis Baptistæ ex vtero matris suæ Spiritu sancto repleti, & B. Virginis excellentiori ratione preseruata, & sanctificata. De reliquis dicere possumus, quod nemo mundus ante Baptismum, etiam infans: vnus diei super terra. Hinc ergo omnes Sancti, & Prophetæ affligebantur in consideratione natiuitatis sub peccato; & consolabantur meditantēs Christi purissimam conceptionem, ut medelam omnis immunditiæ peccati; & Christi sacrosanctam natiuitatem, ut virtutem sanctificandi habentē omnes maculas, quæ nostris insunt natiuitatibus.

At verò inter recentiores B. Thomas, & Paulus Burgensis aliam viam meditantur explicandi hanc difficultatem. Tradūt enim, quod ut Dominus instante morte deprecatus est calicē, & rogauit: *Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste*: non quod portio mentis superior idvellet, quæ per omnia conformis diuino beneplacito erat; sed voluit ut mens representaret Patri desiderium portio inferioris, & carnis ingenium, & sensus, qui horret mortem: ad eum modum hæc quidem dixisse Iob, ut exprimeret quid portio inferior, aut sensus, siue caro sentirent in eiusmodi conflictu, ut appareat, quàm ex se sit contraria carni, & quàm horreat, & auerferet dolores, & passiones: quemadmodum de Christo diximus. Et nisi adsit insignis gratia Dei, homo ineptus inuenitur ad patiendum. Vnde & patientia opus perfectum habet.

Quod verò dixit: *Vtinam appenderetur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior: quasi arena maris hac grauior appareret*: non iactat iustitiam suam Iob, & illam Deo non obijcit quasi iustus omnino; sed indignationem suam, siue furorem, vel iracundiam suam, quæ æstuabat, dicit esse calamitatem minorem, si recte expēdatur. Ita enim habet Hebræa in illo verbo,

Hierem. 1. Luc. 1.

Luc. 2.

Tertius sensus. B. Thom. Paulus Burgens. Matt. 26.

Qua ratione Christus à se calicem deprecaretur.

Iaco. 1. & Rom. 5. Iob. 6.

Illis verbis Iob: Vtinam appenderetur peccata mea, quibus iram merui, & calamitas quam patior: quali arena maris hæc grauior appareret: quod infinuauerit.

Pecca-

Peccata mea, quibus iram merui. Vel etiam si admittamus lectionem nostrā, confitetur quidem se peccatis grauari, sed leuibus, & venialibus, & quibus tāta suppliciorū moles, qua opprimebatur, non ad iustum respondebat. Et certē si rationem consulas, non tantum Christus, sed & B. Virgo, & Martyres quàm plurimi plura passi sunt tormenta, quàm eorum peccata promererentur: & quod plus exigitur, remanet in Thesauro indulgentiarū dispensandum ultra exemplum patientiæ, & merita, quibus orationes suas efficaciores reddiderunt.

Quod verò c. 31. in mediū producit chorū virtutum suarum, & illas per singula exaggerat, nihil in eo peccauit, sicut nec B. Virgo: *Quia fecit mihi magna, & Paulus. 2. Timoth. vlt. & Ezechias, & omnes Sancti. Et ita remanet Iob ab omni apparente calūnia liber, & potest quis in Domino gloriari. Nō ergo desperauit qui dixit: Etiā si occiderit me, in ipso sperabo. Quomodo male dixit, qui ait: Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non sustineamus? Et quomodo se iustum, & mundū ab omni peccato diceret, cū dixerit: Nō reprehēdit me cor meū in omni vita mea: qui dixit: Peccauit, quid faciam tibi, o custos hominum? Cur nō tollis peccatum meum, & quare non auferis iniquitatem meam? Et quomodo queritur de seueritate iudicij, vel crudelitate, qui iustitiam Dei prædicans ait: Si equitas iudicij queritur, nemo audeat pro me testimoniū dicere. Si iustificare me volueris, os meum condēnabit me. Sunt duo genera peccatorū: alterū quod iustis & perfectis adest, id est veniale: hoc admittit, aliud negat, lethale scilicet, quod vitari potest, sicut prius vitari nequit in vniuersum.*

CANON. XXVII.

Psalterium, instrumentum musicū est, quod Hebraicè נֶבֶל Nebel vocatur, & à 70. in Græcam vocē Psalterij ita conuersum. De qua voce Euthymius in Prologo Psalmodum docet, vocem Psalterij primò significare hanc psalmodi collectionē impropiè: quia psalteriū propriè organi quoddam genus est, quod apud Hebræos dicitur Naula, à psallēdo sic dictū: quemadmodū

Licet sanctis de suis virtutibus & beneficijs, tantū in Domino gloriari. Luc. 1. Isa. 38. 2. Cor. 10.

Iob. 15. Supra. 2.

Infra. 27. Supra. 7.

Infra. 9.

Duo peccatorum genera, quæ nam.

Quid sit Psalteriū, & quo modo vocetur Hebræis. Euthym.

Vnde dicatur.

oratorium ab orando: sed huiusmodi appellatio, ad psalmodi librū postmodum trāsata est. Cū autem multa sint organa musicorum, huic tamen organo, quod Psalteriū appellatur, ut Augustinus docet in Prologo Psalterij, aptauit in superioribus inspiratam Dei gratiā per Spiritum Sanctum; ostendens quidē hoc solum organum musicorū sonos de superioribus habere; cithara verò, & lyra ex inferiori parte resonat; quo doceamur quæ rursus sunt & quæ superiora attendere, & quæ in firma, id est vitia carnalia, declinare. Sic ille, in sensu. Distinguitur porrò psalterium à cithara in tribus. Primò, quia psalterium supra latū, infra angustū: contra verò cithara. Deinde psalteriū constabat decem chordis: In psalterio decem chordarū psallite illi: In decem chordis & psalterio psallite illi; Cithara tantū septem chordis, ut asserit Hieronymus. Deniq; psalterium percutitur in parte superiori, cithara in inferiori.

Est autē ode, siue canticū, vox musica cū harmonia solo ore prolata: atq; ita canticū, psalmū impropiè cōplectitur. Est tamē canticū psalmo antiquius: Moses quippe cāntici autor fuit, illiusq; vsus vsq; ad Dauidē perseuerauit, qui primus psalmos scribere cepit. Quod si ante Dauidē vllus fuit instrumenti psalterij vsus; vel sine arte vlla erat, & gregibus mulcēdis, & pascēdis accommodabatur, aut ab illo primū sapiētius coaptatum, per eum ad templum, & ad Dei laudes concinēdas introductum fuit.

Hymnus porrò nō dissimilis vox à cāntico, diuinæ gloriæ amplior laus est atq; vberior: nā laudis nomē vulgare erat cānticū etiā hominibus cōmendādis, & celebrandis accommodatum. Dicitur autē canticū psalmi, ut Euthymius nō indoctē opinatur, quādo vox humana præcedit, & sequitur psalterium. Psalmus verò cāntici opposito modo, quando præcedenti psalterio adiungitur vox humana.

Inscribitur Hebraicè Liber laudū, ut ait Hieronymus ad Sophroniū, volumē hymnorū, à דְּבָרֵי תְהִלָּה eo quod hic liber omnia Dei opera, & verba laudibus celebret, & exornet, ut ma-

Eiusdē duplex acceptio.

Aug. 10. 8. in princ. Eiusdē allegoria.

Coloss. 3.

Psalterium à Cithara in tribus distinguitur. Psal. 32. Psal. 91. B. Hieron. in Psalmos, 10. 8. Ode siue cānticum quid.

Canticū Psalmo antiquius: eius primus autor quis fuerit.

Qualis ante Dauidē fuerit (si quis fuit) instrumenti psalterij vsus. Hymnus quid. Canticū psalmi, & cōtrā, psalmus cāntici curdicantur. Psalterij inscriptio qualis. B. Hier. Epist. 134. 10. 3.

gnus

B. Diony. li. de Eccl. hie. rarc. c. 3. Eiusdē diuisio quinquimbris.

B. Hiero. ad Marcel. de exitu Leae. Epist. 24. to. 1.

B. Hilar. circa operis dimidium.

B. Ambr. to. 4. & Epiph. D. Hierony. Epist. 134. inito. to. 3.

Act. 1.

B. Hilar.

Act. 1.

Psal. 108. Nisi vnus tantum esset liber Psalmorū, quid inde. August.

De Psalmis. Psalmi à quibus edificauerint. Prima opinio.

B. Hier. praescripta epistola.

gnus testatur Dionysius. Verti etiā potest liber orationū, quia illas cōtinet, & illis laudatur Deus: & laudes Dei bona pars sunt precationis sanctae.

Librū autē Psalmorum in plures libros esse diuisum, tradit Hieronymus in epistola ad Marcellā. Hilarius quoque in prologo Psalmorū initio: *Aliqui Hebraorū*, inquit, *psalmos in quinq; libros diuisos volūt esse: vt sit vsq; in quadragesimū Psalmū liber primus, & à quadragesimo vsq; ad septuagesimū primū liber secundus, & ex eo vsq; ad octogesimū octauum liber tertius: & vsq; in centesimum quintum liber quartus: eo quod hi omnes in cōsummatione sua habeant, Fiat, fiat. Concludatur deinde in centesimo quinquagesimo Psalmo liber quintus.* Idem etiā docuit Ambrosius in Psalmū. 40. & epiphanius in epitome. Contrariū tamen huius rei magis probauit Hieronymus & in epistola ad Cyprianū, & in epistola ad Sophroniū: *Scio*, inquit, *quosdā putare, psalterium in quinq; libros esse diuisum, vt vbiq; apud. 70. Interpretes scriptum est: uero uero, id est, Fiat, fiat, finis librorum sit: pro quo in Hebraeo legitur VDS, VDS amen, amen. Nos autem Hebraeorum auctoritatem secuti, & maximē Apostolorum, qui semper in Nouo Testamento Psalmorum librum nominant, vnum asserimus Psalmorum volumen.* Hilarius quoque loco praedicto: *Nos secundam Apostolicam auctoritatem, librum Psalmorum, & nuncupamus, & scribimus. Ita enim in Actis Apostolorum dictū meminimus: Scriptū est enim in libro Psalmorum: Fiat domus eius deserta, &c.* Ad hęc, si quinq; libros continerent Psalmi, numerus viginti duorum librorum Hebraicorum, & mysterium eiusdem numeri periret. Ad hęc, Paulus saepe ponit Amen in medio operis, & Christus à principio orationis: *Amen amen dico vobis.* Augustinus etiam est pro hac sententia.

CANON. XXVIII.

Quot extiterint Psalmorū autores, in dubium reuocatum est. Certē Hieronymus in Epistola ad Sophronium, omnes eorū testatur esse autorū, qui in Titulis ponuntur: nēpe Dauid, Asaph, Idithum, filiorū Corē, nempe Asir, Abisaph, Elcana, & Ethan Ezraite, Moyfis;

& Salomonis, & reliquorū, quos Ezras primo volumine comprehendit. Cui sententiā subscribit Hilarius in Proemio Psalmorum, atq; alij. Ponūt etiam Hebraei Adamum Psalmi. 91. qui incipit, *Bonum est confiteri Domino, & psallere nomini tuo, Altissime*, fuisse autorem; & cātatum ab eo, postquam creatus est die sexto, cui successit Sabbatū, de quo in principio illius Psalmi fit mentio; Melchisedech edidisse Psalmum, *Dixit Dominus Domino meo: Abrahamum, siue Ethan Ezraitam*, Psalmū. 88. *Misericordias Domini in aeternū cantabo: & Asaph Psalmum. 72. Idithum. 76. Mosen. 89. & Salomonē. 71. & tres filios Corē Psalmos illos, qui ipsorum nominibus inscribuntur.* Sed certē de Psal. illo. 109. aliter Hieronymus sentit, & qui tribuitur Melchisede, & Psal. 22. adscribitur Dauidi, & Psalmus. 11. incipiendo à Psalmo. 81. quos Moyfi tribuendos censet Hieronymus, solidum non habet fundamentum, quia ibi legimus: *Adorate scabellū pedum eius, quoniam sanctum est. Moyses, & Aaron in sacerdotibus eius; & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* Sed à Hieronymo, & Hebraeis nobilissimi multi autores dissentiunt, qui omnes Psalmos à Dauide solo editos censent: vt Theophylactus in Ioan. capit. 10. *Legem*, inquit, *dicit & librum Dauid, sicut simpliciter & omnem Scripturam.* Augustinus item lib. 17. de Ciuit. Dei, & peculiariter in Psalmum 9. etiam si in Proemio Psalmorū aliter docere visus fuerit. Euthymius quoque in prologo Psalmorū eruditē hoc tractat, dicens: *Alij vero (quibus ego consentio) asserunt, Psalmos omnes à Dauide fuisse cōpositos: & quemadmodum octogesimū octauum Psalmum, qui Moyfi inscribitur, dicunt Moyfi non esse: quia si eius esset, ob illius antiquitatem, primus in ordine legeretur; aut saltem haberetur inter libros Moyfi, sicuti habentur eius cantica; quorum vnum in Exodo, alterum in Canticis, tertium in Deuteronomio reperitur: ita etiam existimandum esse asserunt de alijs Psalmis, qui aliorum inscriptiones praesferre videntur: quod scilicet ab alio cōposito nō sint, quā à beato Dauide. Eadem etiā dicunt de duobus Psalmis, qui Salomonis*

B. Hilar.

II. opinio Hebraeorū. Gen. 1. Infra. 2.

Psal. 109. & seq.

Hanc Hieronymus sententiam non admittit.

III. opinio, quae probatur. Theophyl.

Aug. c. 14. tom. 5. Idem. to. 9. Euthym. Praefatione in Psalmos. 5. 4. initio.

Exo. 15. & seq. Deut. 32. & seq.

in scri-

3. Reg. 4.

Psalmorum inscriptiones Idithū, filiorum Core, & similia, quid significent. 1. Paralip. 23. & seq. & Infra. 24. & seq.

Infra. 25.

Psal. 89.

Moyfes quid sonet.

Exo. 2.

in inscriptionem habent: quod scilicet si essent Salomonis, aut extremo in ordine collocari debuerant, aut in libris Regum, aut Paralipomenon interferri, aut saltem aliquid de eis memoria haberi, eo modo quocaterorum omnium eius operum ratio habitū est. Erant enim, inquit, illi cantica quinquies mille, parabola ter mille, Psalmorum verò eius Scriptura non meminit. Caterum inscriptiones, Idithum, filiorū Core, Asaph, Heman, & Ethan, hoc tantum volūt significare, quod his viris, quos beatus Dauid elegerat de tribu Leui, in duces, ac principes chororum, quosque instituerat, vt varijs organis Deum laudarent: & quorum organorū genera aperte postremus omnium Psalmus cōnumerat: quod his inquā viris vnusquisque Psalmorum iuxta nominū inscriptionem, priuatim ad psallendum sit traditus; cum alij Psalmi ab vniuersis cantoribus, atque in cōmune canerentur. Illi igitur psalmi, qui priuatim ab aliquo eorū decantati sunt, cantoris sui inscriptionē retulerūt. Quod etiam manifestius fit ex his, quae in libro Paralipomenon legimus. Cecinit, inquit, canticum in hoc in manu Asaph. Quin etiam ab inscriptione Psalmi. 38. quae huiusmodi est: *In fine Idithum Canticum ipsi Dauid. Compositum quippe fuit id canticum à beato Dauide, & ab eo traditum Idithum, vt illud caneret.* Psalmus etiam. 43. sic inscribitur: *In fine filijs Core, Psalmus ipsi Dauid.* Praeterea Psalmi omnes, qui aliorū inscriptiones habent, nō per Genitium ossum, sed per Datiuū inscribuntur: quae res abunde indicat, psalmos quidem à beato Dauide fuisse conscriptos; sed illis cantoribus priuatim traditos ad canendum. Infra: *Ille Psalmus qui Moyfi inscribitur, huiusmodi habet inscriptionem: O R A T I O Moyfi hominis Dei, quae inscriptio docere videtur, quod ille Psalmus ijs congruat, qui per diuinam aquam, hoc est per salutare lacuum Baptismatis, homines Dei effecti sunt. Moyses quippe interpretatur, assumptus ex aqua. Ex aqua verò assumuntur omnes qui baptizantur. Vnde etiam Dei homines merito cognominantur. Eos verò Psalmos, qui Salomonis dicuntur, in Christum fuisse compositos, reputamus. De psalmis qui sine inscriptione sunt, illud in primis*

sciendum est, quod multa Hebraeorum exemplaria coniunctum habent secundum Psalmum cum primo; cum apud eos non sit numerus in Psalmis. Secundus autem sine contradictione, conscriptus fuit à B. Dauide, &c. Quod si primum & secundum Psalmum, qui carent inscriptione, dicimus esse Dauid; consequenter alij omnes, qui sine inscriptione sunt, eiusdem erunt: sicuti inter ceteros esse scimus Psalmum nonagesimumquartum, vt attestatur Apostolus in Epistola sua ad Hebraeos, dicens; Iterum quendam terminat diem hodie, in Dauide, dicendo, post tantum temporis, sicut supra dictum est, Hodie si vocem eius audieritis, &c. Psalmi quoque, qui sunt sine nomine, eidem adscribendi sunt, vt docet B. Stephanus Protomartyr in Actibus dicens ad Iudeos, Vsque in diebus Dauide, qui inuenit gratiam ante Deum, & petijt, vt inueniret tabernaculum Deo Iacob: quod dictum manifestē scriptum est ex Psalmo. 131. qui auctoris caret nomine. Simili modo etiam Psalmi, qui loco inscriptionis habent Alleluia, ipsius Dauide reputandi sunt, siquidem eorum primus, qui est. 104. manifestē ab eo fuit compositus, vt legimus in libro Paralipomenon. Sic ille sentit. Etiam si aliter docere videatur Hieronymus in Epistola ad Cyprianum, Psalmos videlicet, qui cuius sint, titulum non habent, his deputandos esse, quorū prioribus Psalmis nomina continentur. Idem repetit in Epistola ad Pammachium, & Oceanum, & in Prologo in Malachiam prophetam, sicut Hilarius in Proemio Psalmorum: quod mihi soliditatem habere non videtur, si verum esse statuamus, quod comprobatum reliquimus, omnes videlicet Psalmos solum Dauidem auctore habere. CANON. XXIX.

Psalmi non sunt temporis ordine seruato in vnū collecti, vt testis est Chrysostomus in secundo Proemio Psalmorum, sed vt vnusquisque inuērus est ab Ezra, vel ab Ezechia eorum cōgregatore. Probat autem ex eo, quod Psalmus. 43. prior est iuxta historiam, quā tertius, in quo agitur de persecutione Dauidis ab Abalone. Et Hieronymus in Psalmum tertium, scribit, illum Psal-

Psalmos qui sine inscriptione, & nomine sunt, Dauidi esse tribuendos, vnde cōstet.

Heb. 4.

Act. 7.

1. Paralip. 16.

B. Hiero. epist. 139. initio ferē. to. 3. ante dimid. Idem to. 3. Idem to. 6.

In Psalmis vnā colligentis non est temporis ordo seruatus. B. Chryss.

Hier. to. 8.

num

Orig. to. 2. Eadē Regula vbi locum habeat.

Plin. Iunior epist. lib. 1. epist. 1.

Psalmi hoc singulare habent, vt omnia gesta tū Veteris Testamenti, tū in Nouo gerenda laudādo cōmement.

Dionys. Areop. cap. 3. de Eccl. hierar.

Huius Canonis vtilitas.

Ephes. 1. & Coloss. 1.

Qualia Nouū Testamētum Cātica decuerint.

Act. 2. & seq. Infra. 13.

1. Cor. 10.

num inferiorem esse Psalmo. 17. quia prius David à Saule passus est infidias, quā Absalō arma indueret aduersus eum. Idem quoq; Origenes lib. 2. in Epistolam ad Romanos apertē cōprobat. Eadem hęc Regula & in Prophetis, & in Epistolis Pauli obseruanda est: siquidem nec illi ordinem historię temporis seruant, vt quo quisq; est antiquior, reliquis præferatur, nec epistolę Pauli eo ordine quo Scriptę fuerunt, non sunt digestę: vt etiā de epistolis suis tradidit Plinius secundus Iunior.

CANON. XXV.

Psalmi David illud sibi priuilegiū vendicant; vt omnia gesta, tū Veteris Testamenti, tū gerenda in Nouo, per modū laudis recenseant. Id quod Magnus Dionysius in lib. de Eccl. hierar. docuit. Non enim solum a Diuinis beneficij, & victorijs, quas ipse peculiariter à Domino acceperat, sed etiā ab vniuersis operibus naturę, & singularibus donis, quę in illū populū educū de Ægypto, & in Terrā promissionis magnis miraculis introductū, & cōseruati, in Dei laudes affurgit; verū etiā ex ijs omnibus, quę Christo, & eius Noūo populo euentura erāt, excitatus, ea & præntiando laudat, & laudando præntiatur. Et in Veteris illius Testamenti gestis, tanquā certis symbolis, & aptissimis typis, mysteria Noui Testamenti decātat. Quę quidē Regula ob id seruāda est; quia Christus, qui Ecclesię caput est, in sua sēpē persona loquitur vt Deus, interdū vt homo infirmitate circūdatus; interdū in persona membrorū suorū, ita vt in omni ferē Psalmo, vel ipse loquatur, vel preces ad Patrē fundat. Talia enim decebat esse cātica, quę in Nouo Testamēto in sacris, & Diuinis officijs vsurpantur, vt Spiritū, & incōprehensę eius beneficia, & mysteria saperēt, & spirarēt. Quare omnis Psalmus, qui in Davidē non potest cōuenire, meritō iuxta regulā Apostolicā de Christo venit intelligēdus: at in oppositū, Psalmus, qui personę Davidis adaptari potest, & aliqua historiam cōtinet, nō tamē aliquo Mesię mysterio caret: quia vt omnia olim Iudæis in figurā futurorū contin-

gebant, ita gesta, & vita Davidis, semotis culpis, & imperfectis, vmbra quędā, & imago Christi fuerūt. Quā Regulā si agnouisset Caietanus, non pronuntialet tā liberē formulam illam, qua omnem Psalmum, qui Davidi conuenire posset, excludit à Christo. Quare tutius fidem nostram adiungemus sanctis Patribus, qui de sensibus Psalmorum differentes, omnia ad Christum retulerunt. Hinc Tertullianus: Sed & omnes penē Psalmi Christi personam sustinent: Filium ad Patrē, id est Christum ad Deum verba facientem representent. Et Hieronymus: Omnes Psalmi in persona Christi loquuntur. Theodoritus subscribit huic sententię in Præfatione in Psalmos, dicens: Sed nemo hunc nostrum laborem superuacuum existimet, quod & alij ante nos hanc eandem Prouinciam susceperunt. Cū enim in varios incidissem commentarios, qui partim in allegoriam cum multa fatiitate abibant; partim verō vaticinationem quibusdam historijs adaptabant, vt Iudæis potius interpretationem conscriberent, quam Fidei alumnis; solertis hominis esse putauit, & horum, & illorum superuacua copiam fugere: quacunq; quidem prius historijs coherabant, his hac accommodare etiam nunc: Prædicationes autem de Domino Christo, & de Ecclesiā Genibus constanda, nec non de Euangelica Republica, deq; Apostolicis prædicationibus, non alijs quibusdam adscribere. Id quod Iudæi facere solent; qui malitia affueti sunt, & suę infidelitatis excusationē contexūt. Adde Hilariū in Prologo in Psalmos, sub iniriū: Nō est ergo ambigendū, ea, quę in Psalmis dicta sunt, secundū Euāgelicā prædicationē intelligi oportere; vt ex quacunq; licet persona prophetia spiritus sit locutus, tamē totū illud ad cognitionē aduētus Domini nostri Iesu Christi, & corporationis & passionis, & regni, & resurrectionis nostrę gloriā, virtutemq; referatur. Hactenus ille.

Quare Rupertus Tuitiensis, huius egregię Regulę memor, primo Psalmo Christi incarnationē, & prædicationem tradi scribit, & sic etiam illum interpretatur: secundo autem Christi passionem: tertio à mortuis resurrectionem: quarto, Spiritus Sancti in

Heb. 10.

Caietan. in Psalmos.

Tertull. lib. aduersus Præcean, nō procul ab initio.

Psal. ni penē omnes Christi personam sustinet teste Tertulliano.

B. Hiero. in Proæmio Psalmorū, in fine, to. 8. initio.

B. Theodor. to. 1. circa princ.

Qua ratione adductus B. Theodorit⁹, eodem teste, Psalmos suscepit interpretandos.

Iudæi, vt pote malitię affueti (ait Theodorit⁹) suę infidelitatis causā contexunt.

B. Hilar. Psalmi Canonis Euāgelicā historiā.

Ruper. Tuitien.

Psalmi quatuor Davidis priores, quę mysteria Christi continent.

Act. 2.

Primus psalmus. Psal. 39. & Heb. 10. Gen. 3.

Ioann. 1. & Luc. 2.

II. Psalmus.

Ioann. 12. Matth. vlt.

Isa. 53. Ibidem, & Ioann. 8. 1. Pet. 2. & 1. Ioan. 3.

III. Psalm.

Act. 2.

Matth. 27.

Ibidem, & Psal. 21.

III. Psalm. Act. 2.

Apostolos effusionem, & singula verba Davidis his mysterijs adaptat. Nā in primo, Christus est ille vir beatus ab instanti conceptionis, qui de se dixit in alio loco: In capite libri scriptum est de me: Qui in consilio impiorum dæmonum, aut Adę, & Euz ambitioforum, volentium, cum essent puluis, & cinis, dij fieri, scientes bonum, & malum, non abiit; & in via peccatorum, opere cogitata complendo, non stetit; verū in lege Domini fuit eius voluntas, & secundū eius cōsiliū puluis fieri voluit, cum esset Deus: nec sedit in cathedra pestilentię, transfundens in alios peccati venenum, vt Adam; sed tanquam lignum plantatum secus decursus aquarum, id est conceptus plenus gratia, & veritate, sui corporis à morte excitati, & nostrę redemptionis fructum tulit, liberans à noxiō esu pomi.

In secundo, Filius Dei per passionem meruit omnia ad se trahere, & omnem potestatem in cœlo, & in terra: & postulatione mortis meruit Gentes in hæreditatione suam: Si posuerit, ait Propheta Isaias, pro peccato animā suam, videbit semen longæuū. Et resē incipit voce indignantis: Quare fremuerunt Gentes, & populi meditati sunt inania? Cū Christus non haberet peccatum, quod solum indignatione dignum est. In tertio, Resurrectionē, & Ascensionem declarat, cū ait: Tu autem Domine susceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum. Hunc, inquit Petrus, resuscitauit Deus, cuius omnes nos testes sumus. Dextera igitur exaltatus, &c. Et, Ego dormiui, & soporatus sum, & exurrexi: quia Dominus suscepit me. Et subdit de armatis militibus Christi sepulchri custodibus: Nō timebo millia populi circūdantis me: Exurge Domine, saluum me fac Deus meus: incipiens à narratione eorū, qui Christo mortuo insultabant, vt impotentis, & à Deo derelicti: Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me? multi insurgunt aduersum me. Multi dicunt animę meę, Non est salus ipsi in Deo eius.

In psalmo quarto, Spiritus sancti in Apostolos collationem canit: Cū inuocarem, inquit, exaudiuit me Deus in-

stitia meę (quia Act. 2. erant omnes pariter in eodem loco) & in tribulatione dilatasti mihi, scilicet cor meum ad Scripturas, & ora ad linguis Deū magnificandū, & ad dicendum Israëlitis: Filij hominum, vsquequo graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & queritis mendacium? Scilicet quōd Apostoli dormientibus custodibus corpus Christi furati fuerint. Scitote, inquit, quoniā mirificauit Dominus sanctum suū: Quia, vt dicitur Act. 2. Deus Patrum nostrorū glorificauit Filium suum Iesum. Irascimini, inquit, & nolite peccare: quōd nihil est aliud quām dicere illud: Pœnitēmini, & conuertimini, vt deleantur peccata vestra: indignatio enim in peccata concipitur, dum nolimus ea admisisse, & infideles sunt illi. Multi dicunt, Quis ostendit nobis bona? Signatum est super nos (scilicet fideles) lumen vultus tui Domine, id est Spiritus sanctus, quo docente agnoscitur Pater, & Filius; qui dicitur vultus, quia voluntatem Patris mundo ostendit. Et ex eo subdit: Dediti latitiam (scilicet Spiritus sancti) in corde meo: quia Ecclesia vnum est corpus, in singulari loquitur; & quia habet varia mēbra, in plurali, dicendo: A fructu frumenti, vini, & olei sui multiplicati sunt. Christus, est granum frumenti in Eucharistia, in qua est vini inebriantis per amorem fructus; & olei, id est Diuinę misericordię sanantis. Atq; hac triplici gratia abundant fideles: quo fit vt in pace diuina requiescant, & in certa spē æternę vitę consequendę constituantur. Nihil tamen obstat, quominus sub varijs sensib⁹ psalmi explicari possint: vt enim in vna arbore est radix, truncus, medulla, cortex, rami, folia, flores, & fructus; in seminibus herba, stipulę, aristę, aqua mulę, fructus pro vno multiplices: ita in vno Spiritus sancti verbo multi sensus delitefcunt.

CANON XXXI.

Psalmos metro esse conscriptos, affirmant Patres, licet fateantur se mensuram ignorare, vt Augustinus epist. ad Memorium Episc. affirmat, & Hieronymus proemio in Iob: Sicui, inquit, videtur incredulum, metra scilicet esse apud Hebræos, & in morem nostri Flacci,

Matth. vlt.

Act. 3. Irasci in peccata, quid.

Lumen vultus Dei super nos signatū quod sit.

Ioan. 14. & 16.

Christus vultus Dei, Patris scilicet, cur dicatur.

1. Cor. 10. Colossen. 1.

1. Cor. 12. & seq. & Rom. 12. & seq.

Granum frumenti Christus.

Ioan. 12.

Cant. 5. Psalmi varios possunt sensus recipere.

Psalmi metrica sunt ratione compositi, vt tradunt Patres, quā incognita.

Aug. epist. 131. in fine, to. 2. B. Hierony. to. mo 6.

Graciâ, Pindari, & Alcai, & Sapphus, vel Psalterium, vel Lamentationes Hieremia, vel omnia fermè Scripturarum Cantica comprehendit; legat Philonem, Iosephum, Originem, Casariensem Eusebium; & eorum testimonio me verum dicere cõprobabit. Et in Epistola ad Paulinum de libro Iob: Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur. Sic ille, quem imitatus Boëtius lib. De cõsolatione, nunc prosa oratione, nunc verò versu progreditur, & mistim modò hac, modò illa forma scribendi vitur. At verò Iudæi inficiantur carmina in Scripturis inueniri; sed affirmant voces quasdam in modum rithmi in fine versu inculcari: quod genus ornamenti apud Rhetores ῥυθμικὸν λέγουσι, vel ῥυθμικὰ ποιοῦσι vocatur, hoc est similiter desinens, vel similiter cadens. Est tamen frequens in Psalmis particula Sela, quam diaplasmata verterunt Septuaginta, & in ea aut sententiæ mutatio, aut cantus significatur, aut interiectio pulsationis, vel fulgor, & illuminatio Spiritus diuini, quæ canentibus tunc apparebat, significabatur. Hieronymus de hac voce ad Marcellam hæc ex Origene adfert expositionem: Scire debemus, apud Hebræos, in fine librorum vnum è tribus solere subnecti; vt aut Amen אמן scribant, aut Sela סֵלָה, aut Salom שלום, quod exprimit pacem. Vnde & Salomon pacificus dicitur. Igitur, vt solemus nos, completis opusculis, ad distinctionem rei alterius sequentis, medium interponere, explicit, aut feliciter, aut aliquid istiusmodi: ita & Hebræi, vt, quæ scripta sunt, roborentur, facere solent; vt dicant, Amen, aut in sempiternum: aut scribenda commemorant, vt ponant Sela; aut transacta feliciter protestantur, pacem in vltimo subnotantes. Hæc nos de intimo Hebræorum fonte libauimus. Hæc ille. Qui dicunt Sela poni in Psalmis in signum vocis exaltandi, inde accipiunt quod Salal exaltare significat. Solebant enim cantores vocem eleuare. Psalmi etiã nonnulli per alphabeta textur: vt 24. 33. 36. 100. 101. 118. 148. & 118. constat octuplici alphabeto; Lamétationes quoq; Hieremiam; & caput Prouerb. 31. Quod quidem Diuina arte factum esse, dubitandum non est: vel quod res esset magni mo-

Idem epist. 103. circa mediũ, tom. 3. in princ.

In Scripturis non quidem versus, sed rithmos inueniri tantummodo Iudæi allerunt.

Quid sit diaplasmata.

B. Hierony. epist. 138. circa med. tom. 3. Libri Hebræorũ quibus ferè vocibus finiantur teste Hieronymo. Salomon vnde dicitur.

Salal Hebræis quid.

Psalmi qui nã ad alphabetum compositi.

Cur ita factũ sit diuino cõsilio.

menti; vel vt memoriæ mandari facilius posset: quæ enim numeris adstringitur oratio, fidelius, & firmiter retineri solet, quàm quæ prosa oratione cõtexti solet.

CANON XXXII.

Cum tres libros Salomon ediderit, alterum Prouerbiorum, secundum Ecclesiasticis, tertium Cantici Canticorũ; in quibus vitam incipientium, progredientium, & perfectorum complectitur. In primo, præcepta tradit ad fidem excitandam, & promouendam: in secundo, vanitate omnium creaturarum ostensa, in futurorum, & æternorum bonorum spem erigit: in postremo, perfecta charitas in amoribus Sponsi, & Sponsæ delineata, a partè traditur. Pro libro tamen Prouerbiorum melius intelligendo, accipe regulam Hieronymi in cap. vlt. Ecclesiasticis circa med. Prouerbia, inquit, & parabolas composuit Salomon; aliud in medulla; aliud in superficie pollicentes. Prouerbia quippe non hoc sonare quod scriptum est, etiam in Euangelij edocemur: quod Dominus populo in parabolis, & prouerbijs sit locutus; secretò autem Apostolis dissoluerit ea. Ex quo manifestum est, & Prouerbiorum librum, non vt simplices arbitrantur, patentia præcepta, sed quasi in terra, aurum; in nucis, nucleus; in hirsutis castanearum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis diuinum sensum altius perscrutandũ. Hæc ille. Porro quàm obscuræ sint parabola, & quantis mysterijs refertæ, indicant parabola Euangelij: & hic liber magis est Parabolarum, vel similitudinum, quàm Prouerbiorum, vel Adagiorum dicendus, si Hebræam, & Græcam vocem consulas.

CANON XXXIII.

Pro certiori intellectu libri Ecclesiasticis accipiendo, non erit inutile egregiam regulam Gregorij ante oculos habere; quæ lib. 4. Dialog. c. 4. initio his verbis traditur: Hic liber idcirco concionator dicitur, quia Salomõ in eo quasi tumultuantis turbæ suscepit sensum, vt ea per inquisitionem dicat; quæ fortasse per tentationem imperita mens sentiat. Nam quot sententias quasi per inquisitionem mouet, quasi tot in se personas diuersas suscipit. Sed concionator, verax velut extensa

De libro Prouerbiorum. Prouerbiorum, Ecclesiasticis, & Cantici Canticorum libri Salomonis quod tendant.

Libri Prouerbiorum satis commoda B. Hieronymi intelligendi formula.

B. Hierony. tom. 6. a med. dia. Mar. 4.

Parabola in intellectu difficiles, & obscuræ.

De libro Ecclesiasticis. Qua ratione planiore modo Ecclesiasticis intelligentiã peruenire quis possit. B. Gregor. tom. 2. non procul a princ.

manu omnium tumultus sedat, eosq; ad vnam sententiam reuocat, cum in eiusdẽ libri termino ait: Finem loquendi omnes pariter audiamus: Deum time, & mandata eius obserua. hoc est enim omnis homo. Et paullo post: Qui igitur in fine libri dicit: Omnes pariter audiamus, ipse sibi testis est, quia in se multorum personas suscipiens, quasi solus locutus non est. Hæc Magnus Gregor. Ex hoc libro dupliciter viam præsumimus ad Iesum Christum. Primò quidem id accipientes, magnopere hallucinari Iudæos, qui Messiam carnalem viribus, & exercitus robore potentem, Gentium omnium domitorem, opibus, & facultatibus circumfluentem, latissimo imperio fruuentem, delicijs, & carnis voluptatibus vacantem, sapientia, & omnium disciplinarum peritia insigniter præstantem, deniq; omnibus mundi huius commoditatibus, principũ gratia, honore, & immortalis gloria, & fama florentem. Nam si Salomon in omni gloria sua, quãta in hoc libro describitur, Deo dilectus, omnibus bonis cumularus, nihil inuenit, quod famem eius extingueret, quod gustui eius satisfaceret, quodq; animum eius omnium rerum auidissimum expleret: imò expertus omnia esse vanitatem meram, & afflictionẽ spiritus, declarauit planè, Messiam, qui venturus ad eos erat, eiusmodi bonis, aut diuitijs, aut delicijs, aut imperio, aut sapientia, aut gloria, quæ ex hoc mundo colligi potest, etiam si milles in his omnibus Salomonem superasset, nequaquam fruturum, sed alijs solidioribus, & immortalibus, quæ spiritualia sunt, & omnis amaritudinis, & afflictionis spiritus expertia, à Deo orandum, & illustrandum; & omnes eius sectatores talia bona, quæ mera sunt soliditas, & consolatio Spiritus, participaturos. Secundo: quoniam futurum erat, vt ipse Christus dũ vixit, & Apostoli, ac discipuli per totum orbem ab eo ad euangelizandum emissi prædicarent vanã esse omnia huius mundi bona, peritura imperia, delicias euanescere, diuitias cruciatu cordis plenas esse, & vt Dominus dixit, spinas, gloriæ splendorem ex copioso

Qualẽ olim miseri, ac ceci Iudæi Messiam venturum expectarent.

Matth. 6.

Matth. vlt. & Mar. vlt. Quanti faciẽdum Salomonis in hoc libro de vanitate omnium rerum iudicium, seu testimonium.

famulatu, pretioso vestitu, palatij superbi constructione in fumum abiturũ, ne auditores caussari possent Christum pauperem esse, in eremum, & omnibus bonis seculi destitutum, Apostolos verò aut piscatores fuisse, aut pauperculos Galilæos, nec dignos esse, quibus fides nostra accommodaretur; præmisit Regem maximum, potentem, sapientia, gloria, & opibus celebrem; qui cum in se ipso hæc omnia expertus fuisset, testimonium solidũ, & omni acceptione dignũ proferret, quo omnia Apostolorum dicta confirmaret, & cui vt expertissimo nemo se opponere posset. Dixitq; asseueratissimè, Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, vanitas vanitatu, & omnia vanitas. Si hæc verba dicta essent ab aliquo priuato, & obscuro homine, possent merito in suspicionem falsitatis venire: sed sunt verba Regis illustrissimi, & cui præter amplum imperium proprium suberant Syri, Philisthæi, Amonitæ, & Moabitæ, & Idumæi, parentis Dauidis robore superati. Si etiam dixisset pauper aliquis, aut egenus eiusmodi verbum, negligi poterat: at id dixit opulentus, & ditissimus Rex, cuius tempore præ auri copia, quod importabatur ex Ophir, & ex omnibus prouincijs vicinis, qui fama tanti Regis permoti munerã mittebant, & à Regina Saba, quæ habitabat in finibus terræ, non erat in pretio vllò argentum, vt testatur Scriptura. Rursum si tale verbum profectum esset ab aliquo stulto, & rerum omnium ignaro, despiciatui haberi posset: verũ illud pronuntiauit sapientissimus Salomõ, qui sapientia sua omnes ante se Reges, & post se futuros superauit, quiq; disputauit super lignis à cedro, quæ est in Libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete: & disseruit de iumentis, & volucribus, & reptilibus, & piscibus; & veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis Regibus terræ, qui audiebant sapientiã eius. Rursum hæc si profecta essent tantum ab Apostolis rudibus, pauperibus, & deliciarum carnis expertibus, & qui periculũ nõ fecerunt de omnibus carnis oblecta-

Act. 2.

Prima ratio.

II. ratio.

2. Reg. 10. Sup. 5. & 8. Infra 12. Supra 8. Ibidem. III. ratio.

III. ratio. Matth. 12. 3. Reg. 10.

3. Reg. 3.

Infra 4.

V. ratio.

3. Reg. 11.

VI. ratio.

Eccl. 2.

3. Reg. 4.

VII. ratio.

Infra 6. per totum.

Infra 7. Ibidem & seq.

Infra 10. 2. Paral. 9.

Quæ nã sint quæ summe afficiunt homines huius mundi bona.

Gregor. Nis. sen.

tionibus, derideri possent: sed præcelsit Salomon, qui hoc asseruit, qui vxores habuit quasi reginas, septingentas, & concubinas trecentas, & nullam sese oblectandi rationem prætermisit. Si Apostoli dixissent, in splendidis cõuiujs, & cibo pretioso, & potu delicato, & in feruorum ministerio, & vasis, & poculis aureis, & argenteis inueniri vanitatem, vix credidisset mundus: sed dixit, qui expertus erat Salomon, vt ipse hoc libro testatur, & cuius cibus erat per dies singulos triginta cori similia, & sexaginta cori farine: decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprearum, atque bubalorum, & auium altium. Nec dici possunt Apostoli mendaces vanas prædicantes fabricas, aut hortos, aut domos splendidas, aut vana esse omnia aromata, & odores pretiosissimos, quod non essent experti: expertus est Salomon, qui templum magnificentissimum auro solido intus vestitum à fundamentis erexit septem annis; & domum propriam tredecim annis, præter domum vxoris filie Pharaonis, & domum saltus, siue aromatum, & hortos permultos, & currus mille quadringentos habebat, & quadraginta millia equorum in stabulis, insuper & currum equitumq; duodecim millia, vt tradit liber Paralipomen. Deniq; nihil fingi potest eorum, quorum summo studio capiuntur homines in hac vita, vt gloria, triumphus, imperium, fama, sapientia: quod etsi abfuerit à Christo, & Apostolis, fuit tamen cumulatè in Salomone, qui experientia hausit omnes fructus eorũ, & commoditates. Et ita Salomõ prælusit Christum eius gloriæ, & prædicationi per Apostolos futuræ inseruiuit.

Egregiè proinde dixit Gregorius Nissenus in Ecclesiasten: *Considera quæ admodum sapientia per personam Salomonis secundum carnem de ijs differit, quibus maximè ad contemptum eorum, quæ homines magnificiunt, adduci possunt. Non enim differit Salomon, vt pleriq; solent, qui non habet in potestate sua illa quæ delectant: vt vel ex eo habeat*

autoritatem sermo eius, quod illa accusat, quæ expertus est. Nos enim non omnia experientia nostra didicimus, sed sola cogitatione, quorũ voluptates experiri prohibet paupertas. Et cum alicui cõsilium damus, vt promihilo ducat, quæ homines in pretio habent: qui ista audit, in promptu habet illud, idcirco nos ista paruipendere, quod ea non sumus experti. Hanc verò totam objectionem Salomon deleuit, cum dixit: Vanitas vanitatum. Hæc ille.

CANON XXXIII.

Canticum Canticorum, quod Salomon cecinit, inter difficilia Sacræ Scripturæ volumina, etiam ab ipsis Hebræis computatum est; quia eius lectio iuniores, qui necdum ad ætatem maturam peruenerant, interdicebant. Pro illo igitur libro sine errore intelligendo, atque etiam explicando, in primis fugienda est sententia Iudæorum, qui cæci, Rabbinos, hoc est duces cæcos sectantes, & literam, quæ occidit, neglecto omni spiritu, sequentes, iuxta textus superficiem de Salomone & filia Pharaonis eius vxore ad amata, librum Canticorum intelligendum censent. Quam sententiam imitatus est quidam nostri seculi hæreticus; qui, vt puto, dissimulato nomine proprio, & mutato, se Zerchintam appellauit. Hic ergo, librum hunc testatur profanos, ac delirantes Salomonis amores cum vxore sua filia Pharaonis continere: *Vt possis, inquit, considerare, quid sit homo Dei gratia, & Diuino lumine destitutus. Sic ille dixit. Sed ego certè satis mirari non possum hominis audaciam & temeritatem, & quantum fuerit diuino lumine destitutus, qui tam fordidam, & vilem interpretationem, addo etiam periculosam, & quæ grauiam tentationum vulnera lectoribus infligeret, doctissimo Salomonis libro, & per Spiritum sanctum edito, adscribere non est veritus: quasi Spiritus sanctus vllam videret necessitatem erudiendi populum suum, vt quæ meram lasciuiam, & impudicitiam spirant, in profanis Salomonis amoribus addisceret.*

At Lyranus hunc librum de Salomone, & populo eius, quem à Deo regendũ suscepit, & qui instar Spõsæ,

De Cantico Canticorum, Quo nã modo absque errore Cantici Canticorum sensum poterimus verum inuestigare. Hebræorum, & Zerchinti cuiusdam hæretici impia & obscœna rejicitur huius libri interpretatio. *Matth. 15. 2. Cor. 3. 3. Reg. 3. & 11.*

Alter sensus. Lyranus in Cantica.

subdi-

Vnde probari videatur, à Salomone hunc librum, & Prouerbia, priusquam mulierum illicito amore caperetur, fuisse confcripta. III. sensus Ecclesiæ probatissimus. *B. Theodori tom. 1. circa medium.*

Quæ res occasionem de dilectatione de hoc libro Salomonis turpiter cogitandi.

subditum se Regi, quasi viro suo, præstare debet, interpretandũ tradit. Qui sensus etiam priori præstare videatur, nihil tamè magnificum, aut sublime continet; nec propterea pericula, quæ à lectione libri huius peruenire possent, cauere. Et videtur Lyranus huic sensum qualemẽnq; accepisse à Chaldea paraphrasi, quæ fusissimò sermone cõtexitur, & habetur in Biblijs Antuerpiensibus.

Hæc autem omnia doctissimè impugnat Theodori in Præfatione quã præmisit in Cantica Canticorum ad Ioannem Episcopum, his verbis: *Ceterum, quia plerique ex ijs qui Canticum Canticorum calumniantur, ac spiritalem esse librum negant, fabulas quasdam, ne aniculis quidem delirantibus dignas, con texunt: alij nimirum, quod sapiens Salomon de seipso, deq; Pharaonis filia conscripserit: nonnulli autem eidem affines stultitia, pro Pharaonis filia sponsam esse Abisai Sunamitidem conscripserunt: quidã verò prudentius considerantes, sermonem hunc regium appellarunt, vt Sponsa nomine populus, Sponsi autem Rex intelligatur; operapretium nos facturos puto, si interpretationis initio prius falsas, ac perniciosas istorum opiniones cõfutemus; deinde verum, ac dilucidum scriptoris propositum ostendamus. Hæc ille. ¶ Est porro longè probabile, Salomonem Prouerbiorum, & Cantici Canticorũ libros multo antè scripsisse, quàm per mulierum amorem deprauaretur: cuius rei argumentum nõ leue est, quia 3. Reg. 4. ponitur catalogus parabolarum, & carminum, quæ cecinit: & cap. 11. recensetur eius deprauatio per mulieres, quam postea secuta est respicientia, & editio libri Ecclesiastis, in quo de omnibus delictis suis pœnitentiam agere videtur. ¶ Dicendũ igitur, cum Ecclesiæ Catholice Patribus, nõ ex vocibus iuxta Grammaticam sumptis, sed ex rebus ipsis per voces immediatè significatis (quemadmodum in parabolis facimus) sensum verum, & proprium esse colligendũ: quo vnio Verbi cum humana natura, vel sponsi Christi cum Ecclesiã, vel cum potissimò mēbro eius Deipara Virgine, quæ primaria est Sponsa, vel cũ quauis ani-*

ma per fidem, & charitatem Sponsa Dei facta, eo libro describitur, & laudibus celebratur; & excellentia virtutum ornamenta, tam Sponsi, quã Spõsæ, declarantur. Nemo ergo in eo libro, vel os, vel labia, vel faciem, vel genas, vel vatum, vel frontem, vel oscula, vel vbera, vel collum, vel amplexus, vel dexteram, & sinistram, vel filias Hierusalem, siue adolescētulas, vel vnguenta, vel odorem vnguentorum, vel vinum, vel cellam vinariam, vel vestimenta, siue ornamenta; id est murennulas, inaures, armillas; vel floridum lectum, vel tactum, vel ventrem, & alia se inuicem amantiũ colloquia, & amores, carnaliter, aut corporaliter cogitet; sed spiritu ascendat ad suauitates, & dulcedines animorum, quæ omne carnis, vel mundi delectamentum superant, cogitandas, & ruminandas; ne in verbis aternæ vitæ certissimã Spiritus mortem sibi accersat. Quo in libro interpretando Origenes, vt testis est Hieronymus, seipsum superauit, qui eliquis in libris alios superauerat. Hic igitur homil. 3. in Cantica, sub finem in hunc ferè modum scribit: *Intelligi ergo mihi videtur ex initio propositi dramatici Sponsam foris stare in biuio, & ob amorem Sponsi hinc atq; inde prospicere, si fortè veniat; nec viam velle ingredi ali quã, dum ignorat vnde magis veniat; nec domi, sed foris stare, & desiderio eius agitari; ac dicere: Osculetur me osculo oris sui. Vbi autem Sponsus aduenerit, desiderium Sponsi trahit in fruitionem. Quo fit vt Sponsa iam habens quod desiderabat, sentiens castissimos eius amplexus, iam veris fecundata virtutibus, conuertit sermonem ad Sponsum, dicens: Bona sunt vbera tuã super vino, fragrantia vnguentis optimis: Oleum effusum nomen tuum: ided adolecentula dilexerunt te. Trahe me post te curremus, &c. Et Theodorus in commentarijs suis in Cantica, ait: *At ne quis osculorum vocabulo perturbetur, consideret quemadmodum mystico Sponsi tempore Sponsi corpus suscipiẽtes, complectimur, & osculamur, atq; oculis cordis imponimus, & animo ac cogitatione quasi complexus quosdam, & cõgressus nuptiales effingimus, atq; ipsum, charitate timore foras eijciẽtes, nos amplectari**

Spiritalis mētis delicia ac voluptates corporeis & sensibilibus longè antecellunt. In Cantica Canticorum quantum valuerit Origenes.

B. Hieronymus præfat. in libro 1. Periar chon.

Origen. tomo 1.

In illud Cant. 2. En ipse stat post parietem nostrũ respiciẽs per fenestras, respiciens per cœcelos, &c. Cant. 1. Ibidem.

B. Theodorus tom. 1. circa dimidium.

B. Ambr. libro 5. De Sacramē. cap. 2. initio, tomo 4. propē dimid. De Prophetis. Prophete non vnde; eius non tantum ad futura, sed ad futura etiam & praeiteritavaticinium extenditur. Deuter. ult. Moses Prophetarum omnium maximus in Scripturis declaratus. Homer. sub Iliadis initium. Virgil. lib. 4. Georgic. mediū inter & finem. Prophetarū nomē bonis, malisq; commune est. 3. Reg. 18. & seq. Hierem. 37. Tit. 1. Hieron. lib. 4. in Ezech. tom. 5. Idem lib. 1. in Oseam, tomo 6. initio. B. Greg. tomo 1.

putamus, & suaviari. Ambrosius quoq; lib. De Sacramentis: Venisti, inquit, ad altare: vocat te Dominus Iesus, vel animam tuam, vel Ecclesiam, & ait: Oculi uertur me oculos oris sui. CANON XXXV. Est nomen Prophetæ iuxta vocis suæ etymon, à procul fando dicitur: quod ea, quæ post se ventura sint, prædicat: vetus tamen vates ad omnia præterita, & præsentia, quæ visu, aut ratione coniectari non possunt, & ad futura prænuntianda se porrigit. Quod non tantum ex Scripturis colligitur, quæ Mosē prophetarum omnium maximum vocant, qui non tantum de futuris, sed etiam de præterita creatione, & modo condendi prophetavit, verum etiam ex profanis autoribus accipere possumus. Ait enim Homerus lib. 1. Iliadis de Calchante. Κάλχας θεοῖσι δῖος ἀθανάτοισιν ὄψ' ἄριστος, ὃς ἴδεν τὰ τ' ἰόντα, τὰ τ' ἰσθόμενα, πρὸ τ' ἰόντα. Et Virgilius in Georgicis. Nouit namq; omnia vates, Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur. Est autem commune nomen tam veris, quam falsis prophetis. Nam pseudopropheta, propheta vocantur: vt propheta Baal, & idolorum. Et Hierem. 28. legimus: Tulit Ananias propheta catenam de collo Hieremia propheta, & confregit eam; qui tamē pseudopropheta erat. Et Threno. 2. habetur: Propheta tui viderunt tibi falsa, & stulta, nec aperiebant iniquitatem tuam; & alibi, Vbi sunt propheta vestri, qui prophetabant vobis? Paulus ait; Dixit quid. im ex illis, proprius ipsorum propheta, Creteneses semper mendaces, &c. Item Hierem. 23. In prophetis Samaria vidi fatuitatem, & prophetabant in Baal, & decipiebant populum meum Israel. Et in prophetis Hierusalem vidi similitudinem adulterantium. Ezech. 14. Propheta cum errauerit, & locutus fuerit verbum; ego Dominus decepi prophetam illum. Vbi Hieronymus: Non putemus de vero propheta dici, sed de pseudopropheta, qui Συωνυμοῦ propheta appellatur. Idem in caput Osee 4. & alijs. locis insinuat. Et Gregorius in proemio lib. 27. Moralium scribit: Non mirandum, quod vir

arrogans impleri prophetico spiritu potuit; cum Saul etiam in numero prophetarum fuit. Sed hoc de Saule cur dicimus, cum ex visione Angeli accepisse verba rationalia & asinam nouerimus? Sed sicut irrationale animal rationis verba edidit: nec tamen ad permutationem naturæ rationalis accessit: ita sapē quilibet indignus sancta verba per prophetia spiritum accipit; sed tamen ad promerendam sanctitatis gloriam non pertingit, vt & supra se loquendo emineat, & infra se viuendo torpescat. Hæc ille, quæ in amicis Iob, & Caipha, & Balaam, qui multa de Redemptore nostro prophetarunt, vera esse comprobantur. CANON XXXVI. Prophetæ in duplici sunt differentia, & alij ad vetus, alij ad Nouum Testamentum magis spectant. De quibus Ambrosius ita loquitur: Prophetas duplici genere intelligamus, & futura dicentes, & Scripturas reuelantes. Rursus alibi: Sicut enim propheta futura prædicat, quæ nesciuntur: ita & hie dum Scripturarum sensum, qui multis occultus est, manifestat, dicitur prophetare. Sic Ambrosius in illud Pauli: Qui prophetat, Ecclesiam adificat. Et Augustinus epist. 58. Hos, inquit, prophetas, quos post Apostolos posuit, non puto illos esse, qui ordine temporum ante Apostolos fuerunt, sed istos, quibus iam sub Apostolis per gratiam donabatur, aut interpretatio Scripturarum, & inspectio mentium, aut prædictio temporis secuturi: vt Agabus cernebat, qui & famem instantem prædixit, & quæ B. Paulus in Hierosolymis passurus esset, & verbo denuntiavit, & signum zone eius ostendit. Et Hieronymus in caput 4. ad Ephes. Posuit, inquit, siue dedit Pater & Filius primò Apostolos, secundò prophetas. Non illos qui futura vaticinentur, quales in veteri legimus Testamento; sed qui infideles atq; imperitos arguant, atque diiudicent. Hæc Hieronymus. Et sic ferè semper vox prophetæ in Nouo capitur Testamento. Vnde quatuor Philippi filia virgines leguntur prophetasse, Diuina nimirum explicantes mysteria. Et 1. Timot. 1. in fine: Secundum, inquit, præcedentes in te prophetias. Et cap. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per

1. Reg. 10. Num. 22. et 2. Pet. 2. & Iuda. Multi prophetæ spiritu accipiunt, sed tamen ad sanctitatis meritum non attingunt. Ioh. 11. Num. 22. De eisdem. B. Ambr. in c. 12. 1. ad Corinth. circa finem, tomo 5. Idē in cap. 14. eiusdem epist. in principio. B. August. tom. 2. Ephes. 4. & 1. Cor. 12. Act. 11. Infra 21. B. Hierony. lib. 2. in epistol. ad Ephes. pauld a med. tom. 9. Prophetæ in Nouo Testamento, Scripturarum in terpres ferè significat. Act. 21.

prophetiam.

Quæ data fuerit timotheo gratia per prophetiam. Matth. 7. A quibus caue re subeamur falsis prophetis. Luc. 16. & Matth. 11. Illud: Lex, & Propheta, vt que ad Ioannem, quomodo verum. De eisdem. Dan. 10. Basl. tomo vit. circa finem. Quam idoneis rationibus Basilius diuinos vates ostendat sancto tantū impellente spiritu fuisse locutos. Primum argum. II. argum. III. argum.

prophetiam. Et est sensus: ideo largitus est tibi Dominus scientiam Scripturarum, vt alios doceas, & erudias. Tales erant propheta Antiochiæ Act. 13. & pseudopropheta; quos Dominus cauere iubet, dicens, Attendite à falsis prophetis, id est hæreticis, qui corrumpunt Scripturas. Quod verò dicitur à Domino: Lex, & Propheta, vsque ad Ioannem: intellige de illis, qui de aduētu primo Christi in carnem prophetarunt, non de illis, qui de secundo aduentu prædixerunt. Nam Ioannes in Apocalypsi verus est propheta, & librum suum in ultimo Christi aduentu adiudicium terminat. CANON XXXVII. Prophetæ suas intelligunt prophetias, & quæ loquuntur, secundum Doctores: quia vt Daniel est testis, intelligentia opus est in visione, id est prophetia. Quamquæ hoc Hæretici pernegēt, filij Montani, qui Prophetas in extasi positos dicebant locutos esse quæ ignorabant. Hinc Basilius in proem. in Isaiam negat Prophetas furere, & sine certo scopo verba in ventum iactare. Porro, inquit, sunt qui dicant eos (scilicet Prophetas) extra se prophetare humana mente ab spiritu absorpta. Verū id abhorret à professione Diuina presentie, vt amentē reddat, qui à numine corripitur: cumq; plenus diuinorū decretorum esse caperit, tum à propria mente etiam excidat: & qui alijs à sese præbeat vtilitatem, ipse ex proprijs sermonibus nihil capiat vtilitatis. In summa quid consentaneum est, vt quis ex sapientia spiritu insanus similiter reddatur, vt que intelligentia Spiritus coherentiam excludat? Quin potius neque lumē cecitatem parit, verum vidēdi vim à natura inditam expergeficit. Neq; Spiritus tenebras inducit animis, sed ad contemplationem rerū intelligibilem mentē à peccatis puram exigit. Non dissimile veri est, improbam demonum vim natura humana insidiantem confundere mentem. Verum si quis dicat, Diuini Spiritus presentiam idē hoc efficere, is impiè dixerit. Adhuc si sapientes sunt sancti; fit, vt non responderint, congruerintq; ijs, quæ prophetantes addebant: sapiens enim, inquit, intelliget quæ ab ore proprio proficiuntur, in labijs autem portat intelligentiam.

Hieronymus quoq; in proemio lib. 1. Commentariorū in Isaiam: Neq; verò, vt Montanus cū insanis feminis somniat, Propheta in extasi sunt locuti, vt nescirēt quid loquerentur; & cū alios erudirent, ipsi ignorarent quid dicerent, de quibus Apostolus ait: Nescientes neq; de quibus loquantur, neq; de quibus affirmant, sed iuxta Salomonē, qui loquitur in Prouerbis: Sapiens intelligit quæ profert, de ore suo, & in labijs suis portabit scientiam: etiam ipsi sciebant quid dicerent. Si enim sapientes erant Propheta, quod negare non possumus; & Moyses omni eruditus sapientia loquebatur ad Dominum, & Dominus respondebat ei; & de Daniele ad Principē Fyri dicitur: Nūquid sapientior es Daniele? & David sapiens erat, qui gloriabatur in psalmo: Incerta, & occulta sapientia tua manifestasti mihi: quomodo sapientes Propheta instar brutorum animalium quid dicerent, ignorabant? Legimus & in alio Apostoli loco: Spiritus Prophetarum Prophetis subiecti sunt, vt in sua habeant potestate, quando taceant, quando loquantur. Sic ille. Quibus in verbis Hieronymus non negat Prophetas extasin passos, vt nescirēt quid loquerentur: nam extasis (teste Augustino lib. quæstionū in Genesim) solet fieri in magnarum rerum reuelationibus. Sic ab Adā cum prophetatur Sacramentum illud magnum (vt dicit Apostolus) in Christo, & Ecclesia, dicendum est quod extasin passus fuerit, & sensuum alienationem. Et Epiphanius lib. contra Phrygastas, siue Montanistas, probat Prophetas constituta mente, & immota prædixisse futura, & semper dixisse consequentia, & sibi coherentia: & hoc solo Poëtis præstare, quod sapientiam præferant, quæ maior sit quam humana, propter Spiritus sancti donum; & hanc negat in dæmonum vatibus inueniri, qui furiant, & cæca mentis caligine pleni fundunt oracula, vt erant Montani vates. Et subdit Epiphanius quid sit extasis prophetica; ne quis putet amentiam esse, aut mentis alienationem, & doctet esse abstractionem à sensibus, & ab his rebus, quibus Propheta erat intērus, totus rapitur ad diuina, & cœlestia. Addit præterea, eundem Spiritū fan-

B. Hierony. tomo 5. in principio. 1. Tim. 1. Act. 7. Ezech. 28. Psal. 50. 1. Cor. 14. Quomodo accipiendum dictum Hieronymi negatis Prophetas in extasi locutos, vt nescirent quid loquerentur. August. lib. 1. qq. in Genes. q. 80. tomo 4. initio. Ephes. 5. Gen. 2. B. Epiphani. lib. 2. in Hæresin 48. circa initium, tom. 1. Prophetæ à Poëtis quid differant secundum Epiphanius. Quales nam olim Montani vates. Extasis prophetica quid sit. Idem ibidē.

ctum

Prophetæ eūdem quem Apostoli, & Euangeliſtæ Spiritum ſanctum habuere.

Idem ibidē. Proprium Iudæorum quid in ſenſu Scripturæ tradēdo.

Qualis Mahometici Alcorani contextus. Plato.

Hæreticorū ingeniū.

Auguſt. lib. vno cōtra Adimantium cap. 14. ſub initium, tomo 6. circa princip.

Clem. Alexand. lib. 3. Strom. inter med. & initium.

4. Reg. 4. Prophetas, & Apoſtolos Deus cur quædam voluerit ignorare. Ezechiel filius hominis à Domino cur vocatus.

2. Cor. 12.

Christo omnium rerū perfecta cognitio ſoli ſeruata eſt.

etum eſſe in Apoſtoliſ, & Euangeliſtis, qui & in Prophetis fuit: ſed in Apoſtoliſ coherentia loquitur, & conſentanea: igitur & in Prophetis. Proprium eſt igitur Iudæorum ita Scripturas interpretari, vt antecedētium & conſequentium rationem non habeant. Idem etiam eſt proprium Mahometi in Alcorano, in quo nullus eſt verborum, aut ſententiarum nexus, ſed omnia ſunt diſſentanea, & vt ſcopæ diſſolutæ. Certè Plato in Phædro, Prophetiſſas Delphici oraculi multa tradidit dixiſſe diuinitus ſupra humanam ſapientiam, inſania diuina percitaſ: & tamen illæ multa fundūt oracula, quæ nexum, & conſequentiam inter ſe habent: quanto magis diuini Prophetæ? Hanc technam, & dolum Iudæorum mutuati ſunt Hæretici, qui ſæpè diſſentanea, & ſibi contraria tradunt. De quibus Auguſtinus contra Manichæi diſcipulum Adimantium, Particulas, inquit, quæſdam de ſcripturis eligunt, quibus decipiant imperitos, non connectentes quæ ſupra, & infra ſcripta ſunt, ex quibus voluntas, & intentio ſcriptoris poſſit intelligi. Et Clemens Alexand. Solent, inquit, hæretici accipere ex Prophetiſ ſermonibus particulas quaſdam, quibus nos oppugnent, quas aliud deſlectūt, nec eo ſenſu accipiunt, quo à Prophetis ſunt dicta. Hæc ille ferè.

Non tamen propterea Prophetæ omnia nouerant, quemadmodum nec Apoſtoli. Hinc Helifæus mortem filij Sunamitidis ignorare videtur. Tūm vt ſuperbiam comprimerent; qua ſibi Prophetæ omnia arrogare poſſent; & ob eam cauſam, ne Ezechiel ob excellentiam viſionum efferretur, ob id dictus eſt filius hominis. Tūm etiam ne homines maiores ipſos eſſe exiſtarent, quàm conueniret. Nā & Paulum, & Barnabam deos vocabāt Act. 14. vt Paulus coactus ſit dicere; Pareo autē; ne quis me exiſtmet ſupra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me. Tūm deniq; vt ſciremus, Prophetas homines fuiſſe, & eiſdem affectibus obnoxios, quibus nos ſumus: virtute tamen, ac laboribus peregiſſe quæ operati ſunt. Vnde nec Diuino ſemper perfundebantur lumine, & omnium

cognitio, & certiffima veritas ſoli Chriſto ſeruata eſt; qui tamen propter nos ſe ignorare dixit poſtremū iudicij diem.

CANON XXXVIII.

Cūm nomen Prophetarum, & veris, & falſis cōmune fuerit, quærimus meritū, qua ratione inter ſe diſcernerentur. Reſpondemus primò, veros Prophetas non ſolitos probare ſua dicta ratione, aut exemplo, aut vllis probabilibus coniecturis; ſed, Quia os Domini locutum eſt: ideo in ore habet: Hæc dicit Dominus exercituum, ſiue, Hæc dicit Dominus omnipotens.

Secundò: Prophetæ veri, à veritate, quam prædicebant, à falſis diſtinguebantur. Vt enim Deuteronom. 18. in fine dicitur: Prophetæ qui arrogātia deprauatus voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine alienorum deorum, interficietur. Quod ſi tacita cogitatione reſponderis, Quomodo poſſum intelligere verbū quod Dominus non eſt locutus? Hoc habebis ſignum, quod in nomine Domini Prophetæ ille prædixerit, & non euenerit; hoc Dominus non eſt locutus, ſed per tumorem animi ſui Prophetæ conſinxit; & idcirco non timebis eum. Sed hæc intellige de prophetia abſoluta, non autem de cōminatoria, qua Ezechias Rex euasit mortem prophetatam ab Iſaiæ, & Niuiitæ ſubuerſionē ciuitatis poſt quadraginta dies: vt in Hieremia cap. 18. expreſſe Dominus docet.

Tertiò, diſcernūtur veri à falſis prophetis per eos, qui gaudebant dono diſcretionis ſpirituū. Vt enim lingua guſtatu naturali bonum à malo, & amarum à dulci diſcernit: ita quidam in Eccleſia Dei lingua Spiritus ſancti inſtructi, veros à falſis prophetis internoscere poſſunt. Quod his verbis tradunt Origenes, & Hieronymus: hic quidem in cap. 3. Iſaiæ, ſub initium: Conſtituti erant in populo Iudæorum ſacerdotales gradus, qui prophetas, pseudo prophetasq; diſcernerent, hoc eſt intelligerent, qui de Dei Spiritu loquerentur, qui de contrario. Origenes verò homil. 1. in Lucam, initio: Sicut olim in populo Iudæorum multi prophetiam pollicebantur, & quidam erant pseudo prophetæ, è

Matth. 24.

De eiſdem. Hoc Canone veros Prophetas à falſis diſtinguendi rationes ac notæ traduntur.

Iſa. 1. & ſæpè alias. Ierem. 6. & alibi frequētiſſime.

Primum ſignum. Secundum.

Duplex prophetia, abſoluta, & cōminatoria. Iſa. 38. Iona 3. & ſeq.

III. ſignum, ſeu diſcrimē. 1. Cor. 12. Similē.

Hieron. lib. 2. in Iſaiam prope princ. tom. 5. initio.

Origen. tomo 2.

Hierem. 28. Gratia diſcernendorū ſpirituū in Eccleſia.

Ambr. tom. 5. in princ.

III. ſignum B. Gregor. homil. 1. in Ezechielē, prope finem tom. 2. ante med. 2. Reg. 7.

V. ſignum. Prophetæ parū grati cur ſolerent eſſe principibus.

Hierem. 6.

VI. diſcrimē verorum à falſis Prophetarum.

quibus vnus fuit Ananias filius Agot; alij verò Prophetæ; & erat gratia in populo diſcernendorū ſpirituū, per quem alij inter Prophetas recipiebantur, nonnulli quaſi ab exercitatiſſimis trapezitis reprobantur: ita & nunc in Nouo Testamento, &c. Hæc ille, cuius verba repetit Ambroſius in proœmio ſuo in Lucam. Quartò: alia etiam ratione diſtinguebātur. Audi verba Gregorij in Ezechielē: Prophetæ veri ſi quid aliquando per ſuum ſpirituū dicunt (vt fecit Nathan dicendo Dauidi vt templum conſtrueret) hoc ab auditorum mentibus per ſpirituū ſanctum eruditi citius corrigunt. Prophetæ autem falſi, & falſa denuntiant, & alieni à ſancto ſpiritu, in ſua falſitate perdurant.

Quintò: veri Prophetæ in temporalibus prædicendis non ſiſtebant, ſed vel ad ſpiritualem populi correptionem, & poenitentiam in eis excitandā ſpectabant; vel in his quæ prædicebāt, ad Meſſiam, & Eccleſiam, & eius myſteria oculos mentis dirigebant. Vnde parum grati ſolebant eſſe principibus, quibus grauis eſt, & moleſta veritas: at pseudo prophetæ temporales tantum cōmoditates, & placere principibus quærebant, & dicebant, Pax, pax: & non erat pax: de quibus Thren. 2. dicitur: Prophetæ tui viderunt tibi falſa, & ſtulta, nec aperiebant tibi iniquitatem tuam, vt te ad poenitentiam prouocarent; viderunt autem tibi aſſumptions falſas, & electiones.

Sextum diſcrimen eſt, quod aſſignat Dominus in Deuteronom. cap. 13. in principio. Si surrexerit, inquit, in medio tui prophetes, aut qui ſomnium vidiffe ſe dicat, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur deos alienos (quos ignoras) & ſeruiamus eis; non audies verba Prophetæ illius, aut ſomniatoris: quia tētat vos Dominus Deus veſter, vt palam fiat, vtrum diligatis eū, an non. Ex quo loco elicimus, falſum eſſe prophetam, qui poſtquam aliquid prædixit quod euenerit, inuitat tamē populū, vt à Deo vero ad falſum deficiat, & à doctrina legis recedat, vt impiam, & hæreticam amplectatur: contra verò, verum eſſe Prophetā, qui do-

ctrinam Eccleſiæ germanam ſequitur, & illam vt cæteri amplectātur, aut miraculis, aut prænotionibus confirmat. Signa enim non præcedere, ſed ſubſequi debent doctrinam: vt Chriſtus ſuo exemplo nos docuit.

Septimò: Prophetæ verus ſuam miſſionem comprobant, vel ſigno, vt fecit Moyses; vel verbo, vt fecit Ioannes Baptiſta, qui legationem ſuam comprobauit per illud Iſaiæ: Ego vox clamantis in deſerto; vel per aliū prophetam teſtimonium accipiat: vt Chriſtus magnus Prophetæ accepit à Ioanne Baptiſta, quem ille pronuntiauit pluſquam Prophetam, & Ioannes accepit teſtimonium à Chriſto Matthæ. 11. & Ioann. 5. vel deniq; per aliquam prophetiam de re aliqua breui euentura prædictā. Nam vt teſtatur Procopius Græcus autor, & Hippolytus Romanus, & Ammonius in Daniele, & Chryſoſtomus hom. 11. in Matth. ſoliti ſunt Prophetæ, quo ſibi ad res arduas de Chriſto, & Eccleſiæ myſterijs præſtruant fidem, res breui poſt tempore euenturas prædicere, quo ſibi autoritatem, & nomen Prophetarū cōpararent, & omnium animos admiratione imbuerent, vt ſibi in futura tempore Meſſiæ vaticinantibus ab omnibus crederetur. Quod præter dictos autores etiam Rupertus in prologo in Oſee prophetam his verbis confirmat: Sancti Prophetæ cūm mitterentur ad prænuntiandum de longinquo Chriſti aduentum, ſimul etiam de propinquo datum, vel imminctum eſt illis prophetare illud, in quo citius veraces comprobari poſſent; vt cum illa prophetiæ pars completa eſſet, illud quoque, quod reliquum, vel maximum erat de aduentu Meſſiæ, verum fore conuinceretur. Sic ille prope modum. Quod comprobamus exemplo Iſaiæ, qui prædicturus de Virgine cōceptura, & paritura Emmanuelem, quæ longè poſt futura erant, prænuntiauit Regi Achaz liberationem vrbiſ à Rege Syriæ, & Iſraël, & illorum regna poſt ſexaginta annos non ſtatura: vt habes cap. 7. Similiter cap. 9. de Sennacheribo prophetat, cuius exercitū ab Angelo delēdū designat, neq; acceſſurum ad urbem Hieruſalē;

Signa ſubſequi debēt doctrinam, non præcedere. Matth. 9. & ſæpè alias.

VII. diſcrimen. Exod. 4. & ſeq. Ioann. 1. Iſa. 40.

Luc. 7. Matth. 11.

Procop. in c. 20. Iſaiæ. Hippolyt. Rom. Ammonius. B. Chryſoſt. tom. 2. in princip.

Ruper. Tui-tien. Quomodo Prophetæ fidem ſibi vaticinando conciliarent.

Isa. 9.

vt cum id oculis suis factum videat, credant his, quæ vaticinaturus est de natiuitate Mesiæ, cum dicit: *Parvulus natus est nobis & filius datus est nobis.* Et infra cap. II. adiungit de eodem mysterio: *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.* Cap. quoque 38. Iudæos liberandos à Sennacheribo tempore Ezechiae vaticinatus est; & signum dedit horologij Achaz, in quo umbra Solis per decem lineas retrocessit, quo fidem sibi conciliaret ad ea quæ subiungit de Mesiâ, & eius præcurfore cap. 40. *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, &c.* Ad eum modum Daniel cap. 2. somnium Nabuchodonosori explicauit, cum omnes harioli, & magi, & sapientes ad mortem quærentur. Et cap. 3. fornax illa ardens præcessit, unde illi tres pueri illæsi prodierunt, & flamma erumpens Chaldæos accendentes fornacem combussit. Et cap. 4. aliud somnium de arbore magna declarauit Daniel. Et cap. 5. interpretatio verborum, quæ in pariete scribi vidit, MANE, THECEL, PHARES. Atque hæc omnia, vt sibi fidem præpararet ad ea, quæ prænuntiaturus erat de mutatione imperij, siue monarchiæ ad diuersas Gentes, cap. 7. & quæ præcise de Christi aduentu post Septuaginta hebdomadas, & eius morte cap. 9. & quæ de Antichristi aduentu, & mundi fine cap. 12.

CANON XXXIX.

A Christo, & Apostolis indicatus est, &c. Si quid in Veteri Testamento inuenitur, quod eius personam, de qua videtur esse fermo, excedat, & dignitatem eius longè superet, etiam in historijs, sed præsertim in Prophetis, & in Psalmis, tunc illud perinde atq; de Mesiâ accipiendum venit. Cõfirmãda est, & exemplis illuminanda hæc pulcherrima Regula. Dominus siquidem Matth. 22. cum interrogasset Phariseos, *Quid vobis videtur de Christo? cuius filius est?* Dicunt ei, *Dauid:* tunc subintulit; *Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat eum Dominum, dicens, Dixit Dominus Dño meo, sede à dextris meis? &c.* Si ergo Dauid vocat eum dominum, quomodo filius eius est? quo argumento apertè declarauit, illum Psalmi locum

Ioan. 1.

De Veteri Testamento. Quod in Veteri Testamento inuenitur eius personam de quo est fermo, longe an teccedens, ad Mesiã est referendum. Primus locus.

Psal. 109.

personæ Dauidis conuenire minimè posse, qui homo purus tantum erat; ac proinde soli Mesiæ congruere ratione Diuinæ naturæ, quæ etiam Dominus Dauid est, & quam Iudæi illi eripiebant.

Ad eum modum Petrus Act. 2. explicans illa verba: *Non derelinques animam meam in inferno; nec dabis Sanctum tuum videre corruptionem,* Dauidi non posse competere ex eo probauit, quia Dauid vidit corruptionem, & corpus eius corruptum in sepulchro apud eos erat. Et Paulus Act. 13. productis eiusmodi verbis, vt comprobet vni Christo conuenire, subiungit: *Dauid enim in sua generatione cum administrasset voluntati Dei, dormiuit, & appositus est ad patres suos, & vidit corruptionem. Quem verò Deus suscitauit à mortuis, non vidit corruptionem.* Hanc regulam Tertullianus in Iudæos cap. De claritate in Christo Iesu, tractans illud verbum Dauidis: *Exterminauerunt manus meas, & pedes,* docet: *Hæc Dauid passus nõ est, vt de se meritò dixisse videatur, sed Christus, qui crucifixus est. Manus autem nõ exterminantur, nisi eius, qui in ligno suspenditur.* Sic ille.

Hæc aurea planè, & inuicta regula, multos locos de Mesiâ solum intelligi, euidenter probare possumus. Nam caput illud 53. Isaie, in quo de Christi passione, & morte, atq; de eius fructibus Propheta vaticinatur, nemini alteri adaptari potest. Non enim iuxta Iudaicam perfidiam, de populo in captiuitate posito accipi potest: quia hoc esset facere ex prophetia historiã, qui frequens est dolus Iudæorum: cum tamen & quæ præcedunt, & quæ consequuntur, prophetica sint, & nullam historiã percenseant. Deinde, quomodo illi populo quadrare potest, quod iniquitatem non fecerit, nec dolus inuentus sit in ore eius? Rursus, quomodo verum erit illud: *Propter scelus populi mei percussit eum?* Et, *Posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum?* nõ quid populus pro peccatis populi est percussus? Quomodo item locum habebit: *Oblatus est, quia ipse voluit, & nõ aperuit os suum;* cum armis se captiuatibus restiterit? Et quomodo pro transgressio-

Alter locus. Psal. 15.

3. Reg. 2. III. locus.

Tertull.

Psal. 21.

III. locus.

Caput Isaie 53. ad solum Mesiã qui Christus est, pertinere nõ probatur. Primum argum. Facere ex prophetia historiã, frequens est dolus Iudæorum. II. argum. 1. Pet. 2.

III. argum.

III. argum. Act. 8.

ribus

V. locus. Psal. 71. fo li Christo, nõ autem Salomoni ppric conuenire.

Hierony. in cap. Daniel 11. circa med. tom. 5. circa finem.

Idem Psal. Salomoni vt possit conuenire, teste Hieronymo.

Tertul. lib. 5. aduersus Marcionem inter initiũ, & med.

August. lib. De vnit. Eccl. c. 8. circa med. tomo 7. ante dimid. 3. Reg. 11. VI. locus.

3. Reg. 5. & 6. & 2. Paralip. 22. & Psal. 88. & Heb. 1.

1. Reg. 15.

Tertul. lib. 3. aduersus Marcionem, med. inter & finem.

ribus rogauit, qui tot maledicta, & cõuicia in suos aduersarios congesit?

Aperitur & hoc Canone, Psal. 71. qui incipit: *Deus iudicium tuum Regi dabit, & iustitiam tuam filio Regis,* non posse verum, aut plenum sensum habere in Salomone, sed in vero pacis Rege Mesiã per illum adumbrato. Habet enim in hunc modum Hieronymus verba prædicti Psalmi edisserens: *Omnia quæ de eo dicuntur, Salomoni non valent conuenire. Neq; enim permansit ille cum Sole, & ante Lunam generationis generationum; neque dominatus est à mari vsq; ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum; nec omnes gentes seruiuerunt ei, neq; ante Solem permansit nomẽ eius; nec benedicta sunt in ipso omnes tribus terræ, neque omnes gentes magnificauerunt eum. Ex parte autè, & quasi in umbra, & imagine veritatis in Salomone præmissa sunt, vt in Domino Salvatore perfectius impleantur. Idem habet Tertullianus lib. aduersus Marcionem, & August. libro vno De vnit. Ecclesiæ: *Psalms, inquit, 71. in Salomone titulatur: sed quia ita dicta sunt, quæ in illum Regem temporalem, & postea grauius peccatorem conuenire non possunt, etiam contra ipsos Iudæos de Christo esse prædicta, inuictissimè ostendunt. Sic ille, & postea explicat multa, quæ soli Christo possunt congruere.**

Postremò hæc regula verum illius loci intellectum assequimur, qui habetur 2. Reg. 7. *Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius. Ipse edificabit domum nomini meo, & stabilia thronum regni eius vsque in sempiternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli à Saul, quem amoui à facie mea. Et fidelis erit domus tua, & regnum tuum vsque in æternum, ante faciem tuam, & thronus tuus erit firmus iugiter.* In quæ verba ita scribit Tertullianus: *Semini eius, inquit, quod erit, ex ventre ipsius. Hoc si in Salomone simpliciter edisseres, risum mihi incuries. Videbitur enim Dauid pepe-*

*risse Salomonem. An & hic Christus significatur ex eo ventre, semen Dauid, qui esset ex Dauid, id est Maria? Quia & ad Dei magis Christus edificaturus esset, hominem scilicet sanctum, in quo potiore tempore inhabitaret Dei Spiritus, in Dei Filium magis Christus habendus esset, quam Salomon filius Dauid. Denique & thronus in auum, & regnum in auum, magis Christo competit, quam Salomoni, temporali scilicet Regi: sed à Christo misericordia Dei nõ abscissit, Salomoni verò etiam ira Dei accessit post luxuriam, & idololatriã. Suscitauit enim illi Dominus Adad hostem Idumæum. Cum ergo nihil horum competat in Salomonem, sed in Christum, certa erit ratio interpretationum nostrarum, ipso etiam exitu rerum probante, quas in Christum apparet prædicatas; & ita in hoc erunt sancta, & fidelia Dauid. Hæc ille sapientissimus Pater. Vbi ponderandum, non solum quod de vtero dicitur, sed etiam quod ait: *Cumq; completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te:* quod nõ potest ad Salomonem referri, qui viuente Dauide natus est, & in Regè exaltatus. Hæc etiam duplici testimonio corroborantur: altero Angeli Gabrielis, qui alludens ad hanc regni perpetui promissionem, dixit: *Dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis:* altero verò Pauli, eo Christi diuinitatem probantis: dixit enim: *Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium.* Adde, quod cum hic peccanti semini Dauidis promittat, misericordiam non esse ab eo auferendam; interpretans hoc in psalmo 88. nõ de ipso Salomone vero, id est Christo Domino, qui peccare non poterat, sed de eius filijs, hoc est Christianis, Augustinus interpretatur: *Si autè dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint, si iustitias meas profanauerint, & mandata mea non custodierint; visitabo in virga iniquitates, & in verberibus peccata eorum. Quæ verba planè docent de filijs, vel fratribus, siue de corpore Mesiæ, hoc est Christianis Christi legem profitentibus, has promissiones misericordiæ Diuinæ intelligendas: quia in**

Luc. 1. Spiritale templum Deo edificandum per Christum quod nam illud fuerit, teste Tertulliano.

1. Cor. 3. & 6.

3. Reg. 11.

Act. 13.

3. Reg. 1. & seq. & 1. Paralip. vlt. & seq. Luc. 1.

Heb. 1. Spiritale semine Dauidis, à quo nimium peccati Dei misericordia non est auferenda, sunt Gentes, ait Augustinus.

August. in Psal. 88. tomo 8.

Sacra-

Sacramentis Pœnitentiæ, & Eucharistiæ perpetua est vis Diuinæ gratiæ, & misericordiæ propter Christum in Nouo Testamento.

CANON XL.

Quæ in Scripturis sacris aperte de Christo dicuntur, si talia sunt, vt illi aut vix, aut minimè propter absurditatem, & quod tantam dedecant maiestatem, vel simpliciter ab eo videantur remouenda, vt peccata, vitia, insipientia, ignorantia, & similia: vel per tropum aliquem cogimur illa interpretari, quo vocum significatus molliatur, vel si illi ratione humanæ naturæ tribui nequeant, corpori eius mystico, cuius ipse est caput, sunt adscribenda. Illustremus Canonem propositum locis nonnullis. Eum, inquit Paulus, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Ecce Deus, qui Iesum pro nobis peccatum fecisse dicitur: quod per proprietatem nequaquam est intelligendum: nec enim iustitia, aut salus, iniustitia, aut perditio effici valet; sed per tropum & idiotismum Hebræum interpretandum, Iesum peccatum factum, id est piacularem pro peccato hostiam. Ita enim in Osea dicitur: Sacerdotes peccata populi mei comedent; id est victimas, quas pro peccatis suis offerre consueuerunt. Quod etiam Iesus dicitur proficere sapientia, & gratia apud Deum, & homines: de vero profectu, siue in natura Diuina, siue in Humana, quæ ab initio plenitudinem gratiæ, & sapientiæ à Domino accepit, non est accipiendum, sed de profectu, quem in alijs edebat, & per quem ipse nobis suæ diuinæ sapientiæ, & gratiæ opes quotidie magis ac magis in alios proferebat. Vel fanè, si citra tropum intelligere cupimus, de scientiæ acquisitiæ, & experimentalis profectu est accipiendum: quemadmodum & illud ad Hebræos dicitur ex ijs quæ passus est, obedientiam. Per tropum etiam dicitur Christus iudicij diem ignorare, quatenus cum discipulis, etiam petentibus, non declarabat.

Quod verò dicitur Psal. 21. Longe à salute mea verba delictorum meorum. Deus

meus clamabo per diem, & non exaudies: & nocte, & non ad insipientiam mihi: hic Christus loquitur in persona suorum membrorum, quorum est caput, fideiussor, aduocatus, & procurator, vt pro suis agnoscat delictis, quæ sui corporis membra operantur, ille, qui eorum causam in se recepit tuendam. Et vocat hoc, verba delictorum, more Hebræo, id est opera peccatorum, pro quibus satisfaciebat. Ita etiam 2. Reg. 7. vbi Dauidi semen promittit post eius dies, quod regnum eius administret, id minimè de Salomone, sed de Messia filio Dauidis intelligitur. Et subdit: Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium: qui si iniquè aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hominum. Misericordiam autem meam non auferam ab eo. Hæc autem de condonandis peccatis promissio Messia facta iuxta Psalmum 88. de mēbris peccantibus Christi corpori insitis est intelligenda: quæ sic habet: Si autem dereliquerint filij eius legem meam, & in iudicijs meis non ambulauerint; & c. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neque nocebo in veritate mea, & reliq.

Quandoq; verò, si fieri potest, id, quod prima facie absurdum videtur, vel assumptæ humanitati, vel corpori suo mystico adscribi debet: vt quod dicitur Vermis, & non homo; opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et iterum: Nos putauimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum. Rursus: Christus nos redemit de maledicto Legis, factus pro nobis maledictum. Deniq; & vtriq; hoc est assumptæ humanitati, & corpori mystico attribui debet, si neutri repugnet: vt illud: In manus tuas commendo spiritum meum: redemisti me Domine Deus veritatis: quia simul & suum, & in eo omnium nostrum spiritum Patri commendauit: & se exaudium gratulatur, dicendo per præteritum, more prophetico, quod mox futurum erat: Redemisti me, hoc est redimes corpus meum à morte suscitando: vel redemisti me, hoc est, populum Christianum mihi coniunctum, merito meæ mortis redimes; iuxta illud

Quæ sint apud Prophetam verba delictorum. V. locus.

Quæ nam, vt pote absurda primo aspectu, assumptæ Christi humanitati, vel corpori eius mystico, quæ vero vtrique sint adscribenda. Psal. 21. Isa. 53. Gal. 3. Psal. 30. & Luc. 23.

Propheta:

Isa. 53.

De Prophetis.

Salus in Prophetis à litera ad spiritum, & ab historia nuda ad Melfiam non infrequens. Quid per literam, quid per spiritum sit accipiendum.

Primus locus.

Matt. 1. Secundus locus.

Iob. 41.

Huius Regule ignorantia ne heretici quidam insanire Prophetas existimauerunt.

Tertius locus.

Act. 2.

Ioel. 2.

Quartus locus.

Psal. 25.

4. Reg. vlt. & seq.

Dan. 9. & 12.

B. Aug. lib. 17. de Ciuit. Dei. c. 3. initio. to. 5.

Propheta: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuam.

CANON: XLI.

Apud Prophetas in medio historie cursu frequenter fit transitus à litera ad spiritum, & è contrario ab spiritu ad literam, & narrationem historie. Literam voco, rem gestam, quæ eo tempore accidisse narratur: Spiritum voco, Christi, & Ecclesiæ mysteria; quæ in eis describuntur, vel diaboli, & regni eius intellectum. Et talis sensus de Christo, & ecclesia, vel de diabolo, & regno eius, non est mysticus, aut spiritualis; sed literalis, siue historicus. Exemplum est quod Isa. 7. ab historia regis Achaz nolētis petere signum à Deo, Dominus dedit signum Virginis concepturæ, & parituræ Emmanuel. Et. c. 14. & Ezechiel. 28. sub historia regis Tyri, & regis Babylonis, saltat Propheta ad diabolū Regē super vniuersos filios superbiæ; atq; eius casum, & superbiam describit. Quo d'heretici quidam nō aduertentes, insanire Prophetas existimauerunt. Interdū mens Propheta de primo Christi aduentu in humilitate, rapitur ad describendū secundū in maiestate, & gloria: & si litera sit capax, vterq; sensus est recipiendus. Vnde verba illa, quæ Petrus ex Ioēle desumpsit: Et erit in novissimis diebus: effundā de spiritu meo super omnem carnē: & infra, Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem, antequam veniat dies Domini magnus, & manifestus: de vtraq; die, & aduentu Christi accipi possunt. Fit præterea transitus de Ecclesia militanti ad triūphantem: de regnis persequētibus populum Dei, ad ecclesiam malignantiū, cuius caput est cacodæmō, siue Antichristus: & de desolatione ciuitatis Hierosolymorū per Chaldæos, ad eā, quæ facta est per Romanos; & ab hac ad vniuersalē, quæ futura est sub Antichristo: & si litera patitur, de vtraq; est exponendū. Vnde Augustinus lib. de Ciuita. Dei rectè docet: Tripartita itaq; reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidē aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad vtramq;. Hæc ille. Et quia difficile est valde eiusmodi transitus agnoscere, diligenter inspiciendū est, ne quid sit in

litera positū, quod cogat absurditate sua ad deferendū literā, & quarendū spiritū. Hanc Regulam tradit duo Ecclesiæ proceres, Augustinus, & Gregorius. Augustinus quidem in Psal. 103. Serm. 1. Quare quadā, inquit; in rebus visibilibus quasi absurda miscet Spiritus sanctus, nisi vt ex eo quod non possumus accipere, ad literam, cogat nos ista spiritaliter accipere? Gregorius verò in li. Moralium: Plerunq; in sacro eloquio sic nonnulla mystica describuntur, vt tamē in ista narratione historica prolata videantur. Sed sæpe dicta talia in eadē historica narratione permixta sunt, per quæ superficies historia cuncta cassetur, quæ, dū nil historici resonat, aliud in eis inquirere lectorē cogit. His enim dictis quæ aperta credimus, cū interiecta aliqua obscurius inuenimus, quasi quibusdā stimulis pūgimur, vt ad aliqua altius intelligēda vigilemus, & obscurius prolata sentiamus et etiā quæ aperte dicta putauimus. Hæc ille.

Admonent etiā Patres, Prophetas solitos intercidere sermonē, & alia inferere; & pauillō post ad sermonē priorē redire; ea ratione, vt prophetiæ vmbra quadā, ac velamine obtegatur; ne si apertius traderetur, maius sacris libris immineret ab inimicis periculū: vt docet Euthymius in Psal. 117. & cōfirmat Hieronymus in c. 16. Isaiæ, dicēs: Omnis propheta enigmatibus inuoluitur, & præcisus sententijs, dum de alio loquitur, trāsit ad aliud; ne si ordinē Scripturæ cōseruet, nō sit vaticiniū, sed narratio. Vnde cū Isaias loqueretur de Moab, subdit: Emitte agnū, Domine, dominatorē terræ, de Petra deserti ad montem filia Sion. Et postquā exposuit de Christo, subdit Propheta: Et erit, sicut auis, & c. vbi Hieronymus: Redit Propheta ad narrandam Moabitarū deuastationē. Et Gregorius in Ezechielē: Cōsuetudo prophetia est, nūc ista, nūc illa cōspicere, & ab alijs in aliud subitō verba deriuare. Sicut Psalmista cū de Domino loqueretur, dixit: Deus iudex iustus, fortis, & patiens, nunquid irascitur per singulos dies? Nisi conuertamini, gladium suum vibrauit, arcum suum tendit, & parauit illum: & in ipso parauit vasa mortis, sagittas suas ardentibus effecit, repētē subiungit: Concepit dolorem, & peperit iniquitatem. Lacum aperuit, &

Tripartita sunt eloquia Prophetarū. Propheticas eiusmodi strāfitiones ad cognoscendum quid iuuerit.

B. Aug. to. 8.

Cur in rebus visibilibus quædam quasi absurdam scire soleat Spiritus sanctus, teste Augustino. Greg. li. 18 Moral. in Proemio. tom. 1.

Propheta, per se per se monē inceptum cur soleant intercidere.

Euthym. Hier. lib. 5. in Isaiā, ante med. to. 5. initio.

Isa. 16.

Idē ibidem.

Greg. ho. 7. in Ezech. initio. to. 2. ante dimid. Psal. 7.

T effodit

de Prophetia
 Prophetia varijs nominibus appellatur.
 Isa. 1. Visio cur dicitur.
 Exo. 3. Psal. 88.
 Prou. 30.
 Isa. 6. Ioel. 2. Luc. 1. Act. 10.
 Cur auditio, vel auditus.
 Isa. 53. Habac. 3.
 Visione idē esse quod auditionem in Scripturis, vnde cōstet.
 Isa. 1.
 B. Chry. ho. 3. de Pœnitentia paulo à med. to. 5. circa finem.

effodit eum, & incidit in foueam, quā fecit. Ecce cūm Domini narraret iustitiam, quasi non mutata voce, repente peccatoris intulit culpam. Haecenus ille.
CANON. XLII.
 Prophetia dici solet visio, & verbum Domini, & onus, siue Hebraicè massa, & Græcè *μάζα*. Visio dicitur, sicut & Propheta dicitur vidēs, de qua Propheta: *Visio Isaiæ filij Amos, quam vidit, &c.* Et ita vocatur ob certissimum rerū euentū: sicut quæ videmus, pro certissimis habemus. Et ponitur visio pro re visa. Vnde Moyse dixit: *Videbo visionem hanc magnam.* Et Dauid: *Tūc locutus es in visione sanctis tuis, & Salomō, Visio, quā locutus est vir, cū quo est Deus; & Isaias, Videte visionem, & nolite cognoscere.* In Nouo Testamento. Act. 2. habemus, *Iuvenes vestri visiones videbunt.* De Zacharia cognouerunt Iudæi quod visionē vidisset in templo. De Petro etiā dicitur, *Dū intra se hesitaret quidnā esset visio quam vidisset.* Et quemadmodū ob certitudinem prophetia dicitur visio; ita etiā quia à Deo dicitur, & percipitur, & non ex proprio capite inuenitur, dicitur Auditio, vel Auditus, iuxta illud: *Domine, quis credidit auditui nostro?* & Habacuc, *Domine, audiuisti auditionē tuam, & timui.* Nahum. 3. in fine: *Omnes qui audierunt auditionem tuā; id est rem à te traditam, & reuelatā, vel auditu Prophetico perceptā.* Et vt intelligas, idem re ipsa esse visionem, & auditionem, lege Abdiam in principio dicentem: *Visio Abdiam, Hæc dicit Dominus Deus ad Edom, Auditum audiui-mus à Domino, & legatum ad Gentes misit.* Vt idē colligas esse visionem, quā postea vocat auditionē. Similiter Isaias cum dixisset: *Visio quam vidit Isaias, & non infert quid viderit; subiungit: Audite cæli, & auribus percipe terra, quoniā Dominus locutus est.* Hinc Chryso-stomus Homil. de Pœnitentia: *Visio quā vidit Isaias super Hierusalē, & Iudæā. Dic visionē (inquit) quā vidisti. Audite cæli, & auribus percipe terra: quoniā Dominus locutus est. Alia præmisisti, & alia dicis. Quæ alia præmisisti? Incipiens dicis, Visio super Iudæā, & Hierusalē: cælum alloqueris, atq; in terram sermonē declinas: dimittēs rationales homines, irrationalibus cū ele-*

mentis disputas. Hoc est: Prophetæ re, quæ audiunt, vel per internā inspirationē suscipiunt, dicunt se vidisse, vt fidem adhibeamus prophetia. Haecenus ille, verbū visionis, & auditionis ponderans. Assignans autē differentiā Hieronymus inter visionē & alias voces, scribit. in. c. 23. Hieremiæ sub finē: *Vbiq; prospera Dominus pollicetur, siue post comminationē meliora promittit, ibi visio dicitur, vel certē verbum Domini.* Onus, proprie sarcina est, & per metaphorā omnis prophetia quæ perimit, & grauis est, dicitur massa. Vnde idem in Proœmio. Habacuc: *Massa, inquit, nunquam præfertur in titulo, nisi cum graue, & pōderis, laborisq; plenum est quod videtur.* Et sic à principio habent Nahum, Habacuc, Malachias, & Zacharias in medio, & circa finē, id est. c. 9. & 12. Et Isaias à. c. 13. & in sequentibus capitib. sæpè hoc verbū repetit: vt, *Onus Babylonis, Onus Moab, Onus Damasci, Onus Aegypti, Onus deserti maris, Onus vallis visionis, & Onus Tyri.* Et Hieremiæ. c. 23. *Si igitur interrogauerit te populus iste, vel propheta, aut sacerdos, dicens, Quod est onus Domini? dices ad eos, Vt quid vobis onus? proijciam quippe vos, dicit Dominus.* Solebāt enim Prophetæ vitia insectari, & impendentes Diuinā iram minari ex Diuino mandato: vt boni consueuerunt facere cōcionatores, & Ionas fecit cum Niniuitis. Vnde cœpit in ore vulgi tanquā prouerbiū versari, vt omnis prophetia grauior, onus diceretur. Et cū irrisione, & contēptu interrogabant: *Quod onus nobis hodie prædicauit Hieremiæ? Septuaginta verterūt μάζα; quæ vox assumptionem significat secundum Theophylactum in Nahum. 1. quia quosdam de repente Spiritus sancti gratia apprehendebat prophetas, eosque detinens, aut ab humanis separans, per ipsos loquebatur futura.* Vnde omnis prophetia, communi vocabulo *μάζα* dici potest; siue quod accipitur ex Dei tradita doctrina, vel reuelata, vt alibi docebitur. Apparet etiam Veris à Nouo Testamento differentiam, nam ibi prophetia, sicut & lex, onus graue erat: at de Nouo dixit Dominus: *Iugum meum suauē est, & onus leue.*

Visiois ab opere, & auditione differentia, secundum Hieronymum.
 B. Hier. in fine lib. 4. in Hier. to. 5.
 Onus proprie quid: eius nomine quæ veniat prophetia.
 Idem. to. 6.
 Isa. 15.
 Infra. 17.
 Infra. 19.
 Infra. 21.
 Infra. 22.
 Infra. 23.
 Boni cōcionatores in Prophetis designantur.
 Iona. 3.
 Theophyl.

Antiquæ legis à noua, id est Euangelicæ, discrimen quod.
 Act. 15.
 Matt. 11.

CANON. XLIII.
 Omnis sermo Propheticus obscurissimus est: tum vt consuleretur incolumitati Prophetarum, testē, & non apertè loquendo: quia *Formido, & laqueus facta est illis vaticinatio, & contritio*, vt dixit Hieremiæ: tum ob res prophetatas, quæ in se obscuræ sunt, & ænigmatibus, & prouerbij, ac tropis ita inuoluuntur, vt ferè nullum videatur habere accessum: tum ob ignorantiam historiarum, quia non satis teneamus quo quisq; tempore ad prophetandum fuerit missus: tum ob linguarū ignorantiam: quia cū primò sint Hebræo sermone prophetiæ conscriptæ, & secundo loco in Græcum per. 70. viros translata; tertio gradu in Latinam linguam conuersæ ad nos descēdunt: tum deniq; ob frequentes trāsitus Prophetarum ab historia literæ ad spiritum, & à corporeis ad mysteria Mesiæ, & ab illis rursus redeunt ad historiam. Quamobrem qui intelligentiæ Prophetarum incubere cogitat, se ad has omnes difficultates superandas accingat: quia postquam Christus ad nos venit, & mentem aperuit Apostolis vt intelligerent Scripturas, magna ex parte viam nobis munitam Apostoli reliquerunt, qua ad sensum assequendum peruenire valeamus. Et in primis adferat linguarum cognitionem, ad ea dubia superanda, quæ per illas resoluti possunt: conferendo præsertim Latina cū Hebræis & Græcis fontibus, & lectione Patrū veterū, qui eius modi locos citatos interpretati sunt. Secundo diligentissimè det operā, vt cognitam, & exploratam habeat tēporis, aut Regis, sub quo Propheta vixit, rationem; quæ vt plurimum in titulis Prophetarum ipsorum præfigitur: nā ex qualitate principis, qui regnabat, nota, siue ille pius, siue impius extiterit, facile detegitur quales essent mores populorum. Nam vt plurimū sub bonis principibus bonus est populus; & sub iniquis, impius & sceleratus: quia vt ille dixit:
Componitur orbis Regis ad exemplum.
 Tertio, spectandum est ad illos sal-

Omnia cur sint tam obscura vaticinia Prophetarum.
 Thren. 3.
 Quibus rebus facilis in primis & aperta comparatur intelligentia Prophetarum.
 Luc. vlt.
 Eccl. 10.
 Claudian. de. 4. Honorij consulatione.

lent à litera ad spiritum. Nā vt qui fecerit minam deperit, quicquid cogitet, quicquid dicat, quicquid agat, semper animus eius est in illa, quam deamat: ad eum modum Prophetæ, quasi Diuini fauciat amoris vulnere, quo futurum Mesiā ardebant, omnes suos cogitatus, & verba, & facta eō inflectebāt, vt illum desiderarent, cum quærerēt, eius deniq; in quo vno salus, & mūdi redemptio posita erat, vitam, mores, & mysteria, vbiq; commodè posset, sæpè quoq; delinearent. Quarto: lectioni veterum Patrū, qui nobis illos libros commentarijs suis illustrarunt, & multam lucem illis intelligentis contulerūt, vacandum esse consulerem: & à lectione Rabbiorum; & Hæreticorū, qui in hos libros aliquid ediderunt, cauendum esse suaderem: quia qui Christum non agnoscūt, aut vt par est, & Dei ecclesia præscribit, non cognoscunt, quid lucis ab eis spectare valeas, tu ipse cogita. Maximè verò loei Prophetarum à Christo, vel ab Euangelistis, vel Apostolis producti, sunt nobis pro certissima, & nunquam fallenti regula intelligentiæ prophetiæ ante oculos habendi, vt iuxta illos cursum nostræ nauigationis in explicandis Prophetarum oraculis, relictum, & expeditū habeamus. Habeat præterea cognitū lector morē prophetarū, quo futura per præteritum vaticinatur, iuxta illud: *Foderūt manus meas, & pedes meos: & paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis.* Quod illi pro instinctu Spiritus sancti fecerūt, & pro modestia sua, quo variatione potius historici, quā vates apparerent: cū tamē Poëtis id vitio verti posset, quod præterita iā & cōpleta per futurū indicauerint, quo sibi prophetiæ gloriā argarent. Vnde Poëta dixit de Romano imperio:
His ego nec metas rerum, nec tēpora pono, Imperium sine fine dedi.
 Et de progenie Aenæ.
Sed pater Aeneas Troas dominabitur inter, Et nati natorum, & qui nascuntur ab illis.
CANON. XLIIII.
 Quoniā diximus magnopere referre, sub quo prophetarum quisq; tempore floruerit, cognoscere; in primis illud

Proprium auctum quid.
 Prophetæ quō tantum spectasse videantur in omni vita, atq; sermone.
 Rabbiorū in Prophetas, & Hæreticorum cōmentarij nobis declinandi, & quamobrem.
 Qui maxime Prophetarū loci eorum intelligentiæ deferuiunt.
 Futura per præteritum Prophetæ cur soleant enuntiare.
 Psal. 21.
 Isa. 9.
 Cur Poëtæ fecus fecisse videantur.
 Virgil. 1. Aeneid. ante medium.
 Idem.
 Quo quisq; Prophetarū tempore vaticinatus sit.

B. Hiero. in caput. 1. Is. sub initio. lib. 1. to. 5. initio. In titulis prophetarum, eorumdem expri- mi perso- nae cur so- leant. Isa. 1. Isaias. Eius vaticinij partitio. 1. Esd. 1. & 2. per totum. Idem quid proprium habeat. Hieremias. Hieremias cum etiam sub Ioachaz, & Ioachim regibus Iuda prophetaverit, eorum cur nihil meminerit. Hiere. 43. & seq. Nathan. Gad. Isaias. Ioel. Oseas. Amos. Daniel. Aggeus. Zacharias. Hieremias, & Ezechiel

annota ex B. Hieronymo, in titulis prophetarum commemorari personas, Isaiam videlicet, & Hieremiam: ea ratione ut Hebraeorum vitia referent, aut aliquid praenuntient, aut ut moerentem populum consolentur, aut ut tempus etiam expriment sub quibus Regibus prophetiam ediderint: Ut, *Visione Isai filij Amos, quam vidit super Iudam & Hierusalem in diebus Ozia, Ioathan, Achaz, & Ezechia Regum Iuda.* Et sub Ozia quidem prophetauit Isaias per quinque prima capita: sub Rege Ioathan per totum sextum caput: sub rege Achaz a septimo cap. vsq; ad finem. 14. cap. at vero sub Ezechia Rege a cap. 15. vsque ad. 40. a. 40. vero ad. 45. Cyri historiam, & liberationem a captivitate Babel vaticinatur; nec satis exploratum est, an sub Ezechia, an sub Manasse eius successore: a. 49. ad finem libri aperte, & sine typo de Christo, & eius Ecclesia praecinit, quanquam in alijs etiam multa de Christo admiscerit. Atq; haec quidem prophetandi ratio non ita distincta invenitur in alijs Prophetis, etenim Hieremias per. 41. annorum spatium prophetauit: nam sub Iosia, qui regnavit. 31. annos, per. 19. an. prophetauit: sub Ioachaz filio eius, tribus mensibus: sub Ioachin. 11. annos, sub Sedechia filio Iosia, & fratre Ioachim, annis. 11. sub Ioachim, tribus alijs mensibus. Prophetauit ergo Hieremias sub quinque Regibus Iuda, nec tamen in Hieremia fit ulla mentio de Ioachaz, vel Ioachin: quod sub illis exiguo tempore prophetauerit. Post captivatum Iudae, & ductum in Babylonem, vaticinatus est in Aegypto ad reliquias Iudae, quia illuc contra Domini verbum se receperant, ne Rex Babyloniae iterum illos inuaderet. Praeterea ante captivitatem decem tribuum Israel, vel duarum Iuda, & Benjamin, prophetauit Nathan, & Gad, Isaias, Ioel, Oseas, & Amos: post captivitatem vero floruerunt Daniel, Aggeus, Zacharias: Hieremias tamen, & Ezechiel, imminente captivitate Babylonis: sed Hieremias in Iudaea, Ezechiel in Babylone vaticinatus est: Aggeus vero, & Zacharias, & Malachias post reditum a Babel floruerunt. Prophetaverunt

synchroni, & aequales fuerunt Isaias, Oseas, Amos, Ioel, Abdias, Ionas, & Michaeas, qui regnante Ezechia floruerunt: cuius tempore regnum decem tribuum a primo Rege Hieroboam vsq; ad ultimum Oseae terminatum, & finitum fuit. Mansit autem illud regnum per annos 250. Rursus Aggeus, Zacharias, Malachias, eadem aetate fuerunt. Sophonias sub Iosia rege floruit, & publice in concilijs fundebat oracula: qua etiam aetate Oлда in concilijs mulierum propheta bat. Caeterum prophetae, qui nullam scripto ediderunt prophetiam, multi fuerunt: ut Natha, Gag, Semeias, Abias, Deborah, Oлда, Helias, & Heliseus: qui duo, praeter ea, quae in libris Regum de eis scribuntur, nihil singulare scriptum reliquerunt. Tradit praeterea Hieronymus in Sophonia cap. 1. initio ex Hebraeorum sententia, cuiuscumque prophetae cum pater, aut avus ponitur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse, & autor est Hieronymus. **Amos. 7.** Sophonias nomine prophetae quo da modo, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est: habuit enim patrem Chusi, avum Godolia, proavum Amariam, atavum Ezechiam: & talem quadrigam ipse velut extremus auriga complevit. Sed Paulus Burgenis in. c. 1. Hieremiae, & Oseae hac observationem negat in vilo boho, vel Hebraeo scriptore reperiri. Sed certe Hieronymus nisi apud Hebraeos vidisset, minimem illud affirmasset.

CANON. XLV.

Prophetae quatenus vates sunt, & futura praenuntiant, historias non recensent, nisi quatenus ex illis occasionem sumunt praedicandi quae euentura sunt: ut faciunt Isaias, Hieremias, Daniel, & alij. Et quoties ex legis veteris verbis oracula attexunt, historias illas adferunt, ut figurae sunt & typi prophetiae, de qua est sermo: ut frequenter fit. Prophetiae tamen non ut tales, sed ut doctores, & concionatores, quatenus mores populi reprehendunt, aut ad poenitentiam, vel legis observantiam,

vbi prophetauerint. Prophetae qui na fuerint istis ferre temporibus, & aequalibus. 3. Reg. 12. Sophonias. Qui na fuerit vates vaticinia literis no cognarint sua. B. Hie. to. 6. Cum prophetae alicuius pater, aut avus ponitur in titulo, ipsos quoque prophetas fuisse, & autor est Hieronymus. **Amos. 7.** Sophonias nomine prophetae quoda modo, & gloriosa maiorum suorum stirpe generatus est, eodem autore. Eiusmodi observatio ne B. Hieronymi Paulus Burgen. non admittit. Prophetae, ut sunt tales, historias non cotexunt, nec historici prophetias, nisi tantum occasione. Ex occasione inquam id faciunt dupliciter. Prophetae quando tantum populum docerent, non futura praedicent.

&

CANON. XLVI.

2. Reg. 12. & seq. & de incept. 1. Reg. 22. 2. Reg. 24. & seq. & alia. & 1. Paral. 19. 3. Reg. 17. & 18. & in fra. & 4. Reg. 1. & seq. Ibidem. 4. 5. 6. & alibi. In prophetis interpretandis duplex extremum prudens lector caere debet. Ruperti Tuitien. abbatis sacra Apocalypsin explicandi ratio subnotatur. Psalmos omnes, & Propheticos libros quo na tantum referant perfidi Iudaei. Orige. hom. 10. in Leuitico. initio. tom. 1. ante med. Act. 8. B. Hilar. circa operis dimidium. Aug. li. 12. con. Faustum cap. 37. & seq. to. 6. Tertull. B. Theodo. tom. 1.

& ad bonorum operum studium cohortantur, ut plerunque facere soliti erant, non tantum bonorum promissionibus, sed etiam historijs, & exemplis maiorum, & gestarum narrationibus rerum agunt. Neque rursus per contrarium historici, quorum est res gestas narrare, prophetica admiscunt, nisi quatenus faciunt ad historiam: siquidem narrant fuisse Nathan, & Gad, aut Heliam, & Helisaeum; qui aliqua ventura praenuntiarunt: ut libri Regum, & Paralipomenon docent. Vel nisi ipse historicus esse designat, & ut propheta loquatur, ut facit interdum Moyses. Idcirco si cut abusus magnus esset, & violentia quaedam, historica ut prophetica interpretari: ita sane ingens esset error, & durities textus, quae prophetice dicta sunt, ad historiam referre, etiam si illa maxime enarrantur de praeterito, propter immobilem prophetiae certitudinem. Et in hoc Rupertus explicans Apocalypsim defecisse videtur, qui res maxime propheticas, & futuras, ad historias Veteris Testamenti. Talis est & dolus Iudaeorum, quorum studium est omnes Psalmos, & Propheticos libros ad Chaldaeos, vel ad Assyrios, ad Nabuchodonosorem, vel ad Sennacheribum, ad Dauidem, siue ad Salomonem, vel Ezechiam detorquere: ita ut in illis nihil de Christo, nihil de Apostolis, vel de mysterijs Novi Testamenti dicatur. Vnde Origenes in librum Leuitici scribit: *Quomodo enim prophetam probabit, cuius literas asserat esse communes, futuri nullius conscias, nec occulti aliquid mysterij continentes? Hunc itaque qui ita sentit, legentem haec arguit sermo diuinus, & dicit, Putas ne intelligis quae legis? Sic ille. Et in hunc sensum loquitur Hilarius in Psalmum 74. & alij plerique Patres. Augustinus contra Faustum, docet, Iudaeorum esse commentum, ut negent Scripturam typum esse Christi, cum hic sit potissimus eius scopus. Et Tertullianus libr. aduersus Iudaeos, docet, illos in omnibus putare subesse historiam, cum sapere non subsit. Lege Theodorici praefatione in Psalmos.*

Circa modum prophetandi, & rationem, qua Prophetae ad vaticinandum excitantur, aliquid certi statuendum est. Certum Gregorius homil. 1. in Ezechielem initio praecleara multa ad hunc modum illustrandum adfert: *Propheta, inquit, tempora tria sunt: scilicet praeteritum, praesens, & futurum. Sed sciendum est, quod in duobus temporibus prophetica etymologiae perdit. Quia cum ideo prophetia dicta sit, quod futura praedicat, quando de praeterito, vel praesenti loquitur, rationem sui nominis amittit: quoniam non prodit quod venturum est, sed vel ea memorat, quae transacta sunt, vel ea quae sunt. Quae tamen tria prophetia temporum verius loquimur, si ex sacra Scriptura testimonijs ostendamus. Prophetia de futuro est: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium. Prophetia de praeterito: In principio creavit Deus caelum, & terram. De illo enim tempore dixit homo, quo non erat homo. Prophetia de praesenti est, quando Paulus Apostolus dicit: Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, conuincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus: occulta enim cordis eius manifesta fiunt, &c. Sciendum quoque est, quia prophetia tempora inuicem sibi concinunt ad probationem, ut aliquando ex futuris praeterita, aliquando vero ex praeteritis probentur futura. Dixit enim Moyses: In principio creavit Deus caelum, & terram. Sed quis crederet, quia verum de praeterito diceret, si de futuro etiam aliquid non dixisset? In ipsius etenim libri fine, in cuius exordio illa de praeterito dixerat, aliquid prophetiae per Iacob vocem de venturis permiscuit, dicens: Non auferetur septimum de Iuda, & dux de femoribus eius; donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio Gentium. Qui etiam per semetipsum eundem, qui mittendus erat, eum, quem ducebat populo prophetauit, dicens: Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me, ipsum audietis (id est erit legislator, ut ego) erit autem, quicumque non audierit Prophetam illum, exterminabitur de populo suo. Certum est Babylonis cum*

Modi, rationes, prophetandi potissimum ex D. Gregorij doctrina desumuntur. B. Gre. to. 2. Prophetia vnde dicitur: in duobus etymologiae perdit. Prophetiae de futuro, & de praeterito, exempla ponuntur. Isa. 7. & Matth. 1. Gen. 1. 1. Cor. 14. Prophetiae aliquando tempora inuicem sibi concinunt ad probationem. Gen. 1. Infra. 49. Exo. 3. & 4. & seq. Deut. 18. Dan. 2. & seq.

Ibidem. somnium vidisset, misit ad magos, & hariolos, omnesque sapientes Babylonia convocavit, nec ab eis solummodo interpretationem somnij, sed etiam somnium quaesivit; ut nimirum ex praterito colligeret, si quid in eorum responsionibus de venturo certum teneret. Et subdit Gregorius: spiritus prophetia nec semper, nec eodem modo propheta animum tangit. Ex presente enim prophetia spiritus prophetantis animum tangit, atque ex futuro non tangit: sicut Ioannes Baptista venientem Dominum videns, ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Sed cum iam moriturus esset, misit discipulis requirebat, dicens: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Aliquando vero prophetia spiritus animum prophetantis ex futuro tangit, atque ex presenti non tangit: sicut aperte libri Geneseos historia restatur, cum Isaac Esau filium suum ad venandum misit, cui minorem filium Rebecca ad benedicendum supposuit; qui haec dinis pellibus indutus, paterno palpatui corpus fraternum finxit. Cui ille minori filio tanquam maiori benedictionem dedit, quae ei essent longe futura, nuntiavit: sed quis esset, qui coram se assisteret, scire non potuit. Aliquando prophetantis animum ex presenti pariter, & ex futuro tangit: ut cum Iacob cancellatis manibus benedixit Ephraim, & Manasse. Sic Abia propheta animam prophetia spiritus & ex presenti, atque ex futuro tetigerat, cum caligantibus oculis eam, qua se esse aliam simulabat, & uxorem Hieroboam esse cognovit, & quicquid ei futurum esset, aperuit. Aliquando autem ex praterito; & ex presenti, atque ex futuro pariter animus tangitur prophetantis: sicut Elisabeth venire ad se Mariam conspiciens, quia incarnatum Verbum gestaret in utero, agnovit, eamque iam Domini sui matrem vocavit, dicens, Vnde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me? Qua videlicet Elisabeth dicit, Beata qua credidisti, quoniam perficientur ea, qua dicta sunt tibi a Domino. Dicens enim, Beata qua credidisti: aperte indicat, quia verba Angeli, qua dicta ad Mariam fuerant, per spiritum agnovit: atque subiungens: Perficientur ea qua sunt dicta tibi a Domino; qua eam in futu-

ro sequerentur, praevidit. Hec ille, qui in sequentibus multos alios modos subtiliter producit, quibus Deus Prophetas tangendo uti solet: quos quia nonnisi utile, & iocundum est agnoscere, lectorem ad dictum locum consulendum transmittimus.

Deinde adverte, quid significant illa verba: Locutus est Dominus ad Moysen, vel alium Prophetam, vel Factum est verbum Domini. De quibus in primis audi Hieronymum in cap. 2. Habacuc, sub initium: Notandum, inquit, prophetiam visionem, & eloquium Dei non extrinsecus ad Prophetas fieri, sed intrinsecus, & interiori homini respondere. Vnde & Zacharias: Et Angelus, inquit, qui loquebatur in me. Et in Psalmis: Audiam quid loquatur in me Dominus. Idem in Psalmum. 84. prope initium: Multi putant, quando loquitur Moyses, & dicit: Haec dicit Dominus, & Isaias, & ceteri, & cum dicitur, Factum est verbum Domini ad Isaiam, siue ad Ezechiel Prophetam, quoniam forinsecus sermo fiat, & per istas aures audiat Propheta quod loquitur, a Domino. Non est ita. Denique Dominus noster quid loquitur ad Phariseos, & Iudeos? Qui habet aures audiendi, audiat, Isaias ait, Dominus addidit mihi auriculam. Videte quid dicat. Quoniam non habebam illam auriculam, qua in corde est; addidit mihi, ut Dei possum audire sermones. Et nunc ergo Propheta quodcumque audit in corde. Quando enim clamamus in cordibus nostris Abba Pater, & clamor ille silentij est, & silentium auditur a Domino: sic & Dominus loquitur ad cor nostrum, quod clamat Abba Pater. Ideo ergo nunc dicit Propheta: Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. Tale quid & Habacuc propheta dicit: Stabo in contemplatione, & videam quid respondeat mihi Dominus: & quid respondeam ad eum. Et reliqua. His adiunge verba Gregorij lib. 28. Moral. c. 2. & seq. ubi egregie de locutione Dei loquitur; cuius ego sum mam, bone lector, breuib⁹ hic perstringam, quod ille ample, ut solet edisserit: Locutio, inquit, Divina duobus modis distinguitur. Aut enim per semet ipsum Dominus loquitur; aut per creaturam Angelicam eius ad nos verba formantur.

Qui modos prophetandi plures, & qui dem sane per rutilos scire desiderat, ex eiusdem sancti Patris Gregorij copiosa officina depromat. Ad Prophetas non exterius, sed interiorius Domini fermosiebat. B. Hiero. to. 6. Zacha. 1. Psal. 84. Idem to. 8. Luc. 8. & Gal. 1. Isa. 5. Rom. 8. & Gal. 4. Habac. 2. B. Gre. to. 1. Quot modis hominibus loquatur Deus, Gregorio te ste.

Sed cum per semetipsum loquitur, sola nobis vis interna inspirationis aperitur, & de verbo eius sine verbis, & syllabis cor docetur, quia virtus eius intima quadam subleuatione cognoscitur. Cum vero per Angelum suum Dominus voluntatem suam indicat, aliquando eam verbis, aliquando etiam rebus demonstrat, aliquando simul verbis & rebus, aliquando imaginibus cordis oculis ostendit, aliquando imaginibus ante corporeos oculos ad tempus ex aere assumptis: aliquando caelestibus substantijs, aliquando terrenis simul, & caelestibus. Nonnunquam etiam ita per Angelum humanis cordibus loquitur Deus, ut ipse quoque Angelus mentis obtutibus praesentetur. Verbis per Angelum loquitur Deus, cum nihil in imagine ostendit, sed superna verba locutionis audiuntur. Sicut dicente Domino, Pater, clarifica Filium tuum, Angelus respondit: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Interdum per Angelos loquitur Deus; cum nihil verbo dicitur, sed ea quae futura sunt, assumpta de elementis imagine, monstrantur. Vt Ezechiel nihil verbo audiens, in electri specie mysteria cognovit incarnationis Christi. Electrum ex auri, argenti, metallo miscetur: in qua permissione argentum quidem clarius redditur, sed tamen auri fulgor temperatur. Nonnunquam per Angelos verbis simul, & rebus loquitur Deus, cum quibusdam motibus insinuat, hoc quod sermionibus narrat: ut Adam post peccatum non vidit Dominum, sed increpationis verba per Angelum audiuit, cum audisset vocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem. Cum deambulat Deus, recessum ab homine significat. Nonnunquam imaginibus cordis oculis praesentatis per Angelos loquitur Deus: quemadmodum Iacob vidit Scalas a terra in caelum pertingentem, & Petrus in extasi vidit linteum reptilibus plenum; hoc est non oculis corporeis, sed interioribus vidit. Ita Paulo in visione vir Macedo apparuit, qui rogabat eum, ut transiret in Macedoniam. Nonnunquam etiam imaginibus corporalibus ex praesenti materia formati loqui Deus per Angelos consuevit, sicut Abraham tres viros vidit, quos in tabernaculo terreno suscepit quibus mensam apposuit: qui ei quadam interna, & paulo post futura nuntiavit.

Aliquando etiam caelestibus substantijs per Angelos Deus Prophetas affatur: sicut baptizato Domino, vox sonuit de nube dicens: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Interdum etiam terrenis substantijs: nam cum Deus Balaam corripuit, in ore asina humana verba formavit: Nonnunquam simul & terrenis, & caelestibus substantijs per Angelos Deus verba sua fundit: sicut cum in monte ad Moysen praecpta dedit, ignem, rubumque socavit, atque aliud superius, aliud inferius iunxit. Postremo interdum Deus humanis cordibus per Angelos loquitur, secreta tamen eorum praesentia virtutem sua aspirationis infundit. Vnde Zacharias ait: Et dixit ad me Angelus qui loquebatur in me: ostendens dum ad se quidem, sed in se loqui Angelum dicit, quod is, qui ad ipsum verba faceret, per corpoream speciem extra non esset. Haec magnus ille Patet. Ut igitur Prophetae verbum Domini varijs modis excipiebant, pro Divinae voluntatis beneplacito, ita oracula sua in aures audientium, & spectantium fundere solebant tripliciter. Aut enim verbis tantum nudis agebant, aut signis & factis, ut Isaias, qui nudus, & discalceatus incesit, in signum Aegypti, quae cum Ethiopia spoliata, & nuda quaedam erat ab Assyrijs cum magna ignominia. Et Ezechiel cap. 12. praecptum accepit, ut faceret vasa transmirationis, & transnigraret per diem in conspectu populi, in signum quod populus transmigrare deberet: & Hieremias cap. 28. catenam ligneam collo impositam gestabat, in signum quod populus ille carenatus, & vincatus esset abducendus est Terra Promissionis. Interdum vero & verbis & factis prophetabant: sicut Hieremias cap. 18. ingressus domum figuli, per vas, quod figulus est luto faciebat super rotam, & manibus eius dissipatum, & rursus eius manibus refectum, Prophetavit Hieremias in nomine Domini: Nunquid sicut figulus iste, non potero vobis facere, domus Israel, ait Dominus? Ecce, sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea, domus Israel.

CANON. XLVII.
Illa quoque Regula ad intelligenda

Eodem cap. Matt. 3. & 17. Ibidem. Nu. 22. & 2. Pet. 2. Exod. 20. & seq. Cap. 6. in princ. Zacha. 11. Iai. 20. De eisdem.

Prophetia hoc propriū est, vt multa frequenter de alijs dicatur, & in alijs compleatur. B. Chry. to. 2. in princ. Gen. 49. supra 9. Iosu. 9. & seq. Euthy. in c. 2. Matthai. Idem ibidē. Gen. 27. Infra 33. B. Hierony. tom. 3. Matth. 2. Osea. 11. Orig. to. 1. ad med. Gen. 49. Paulus nomine Benjamin intellectus. Act. 22. & alijs. Gen. 15. Ioan. 14. B. Chryf. to. 2. ho. 78. in Matth. init.

Prophetica testimonia accommodata est, quam tradit Chrysostomus hom. 8. in Matth. Autumo, inquit, hunc esse prophetia morem, vt multa sape in alijs dicantur quidem, sed in alijs impleantur: vt illud quod de Simeone & Leui dicitur: Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israēl. Hoc enim non ipsis, sed in eis etiam factum est, qui de illorum stirpe processerunt. Et quod in Charn a Noē dictum est, in Gabaonitis posteris eius impletur. Euthymius secutus hanc regulam, explicat exemplum illud de Simeone & Leui: nam Leui hereditatem propriam non accepit, sed in omnibus tribubus paucas vrbes ad habitandum: & de Simeone dicitur Iosu. 19. quod proprium funiculum non est consecutus, sed de tribu Iuda partem aliquam accepit. Adfert & illud quod dictum est ad Iacob: Est Dominus fratrum tuorum, & adoret te filij patris tui: non est impletum in Iacob, cum ipse timeret Esau, & genua coram eo flecteret, sed in posteris eius, vt testis est Hieronymus in Quæstionibus Hebræis in Genesim, quando Idumæi seruiuerunt Iudæis, vt habetur 2. Reg. 3. Et subdit Euthymius sic esse dicendum de illo Euangelij loco: Ex Aegypto vocaui filium meum: quod dictum est de reuocatione Iudæorū ex Aegypto, & de Christo, qui natura filius erat Patris æterni, & Virginis originem ducentis à Iudæis. Addit quoque Origenes hom. 4. in Ezechielem, à medio: Ben-iamin Lupus rapax, ad matutinum comedit, & ad vesperam dabit escam. Ben-iamin ille nunquam fuit lupus rapax, Ben-iamin ille nunquam in vesperam dedit escam, sed is qui natus est ex tribu Ben-iamin, Hebræus. Paulus scilicet Apostolus. Et Act. 7. Repromisit Deus dare Abraham Terram Chanaam in possessionem, & femini eius post ipsum, cum non haberet filium: & tamen, vt ibi testatur Stephanus, Abraham nec pascū pedis possedit in ea. Similes sunt promissiones in Nouo Testamento de Spiritu sancto, qui maneret cum Apostolis in æternū: quod non in eis, sed in successoribus impletur. Et illud: Non preteribit generatio hac, donec omnia fiant, explicans Chrysostomus in

Matth. ait: Quomodo hac generatio, dicitur est? Non de viuentibus tunc, sed de fidelibus dixit, vt solet loqui Scriptura: vt quando dicitur: Hac est generatio quærentium Dominum. Alibi. Generatio rectorum benedicetur. Et de malis generationibus ait Dominus: Venient hac omnia super generationem istam. Et Psaltes orabat; Tu Domine seruabis nos, & custodies nos à generatione hac in æternum. Augustinus contra Faustum agens de Iuda Patriarcha, qui concubuit cum nuru sua, & post hanc turpitudinem benedictus, & super omnes fratres laudatus est: Vt inde appareat, inquit, non ad ipsum pertinere illam Prophetiam; sed ad Christum, qui ex eius tribu prænuntiabatur venturus. Et ideo nō tacitum ab Scriptura est illud peccatum, vt in laudatione patris non ipse intelligeretur, sed Christus. Hæc ille ferè.

CANON. XLVIII.

Diligenter perspicienda est in Scripturis personarum mutatio, quæ frequens est: & in Psalmis, & in Canticis, & Prophetis: quia illa maximè Scripturis tenebras adferre solet: adde etiam personarum affectus. Hinc Hieronymus in cap. 8. Hierem. habet: Personarum mutatio, & maximè in Prophetis, difficilem intellectum facit: quasi suis locis, & causis, temporibusq; reddantur, plana sicut quæ videbantur obscura. Et in cap. 2. Nahum, initio: Hinc vel maxime obscuri sunt Prophete, quod repente dum aliud agitur, ad alios persona mutatur. Glossa Ordin. in cap. 16. Isai. in princ. Idcirco, inquit, Prophete vix intelliguntur; quia & personas, & numeros, & tempora subito commutant, & de qualibet re transiunt ad aliam. Cyrillus quoque rectè admonet: Ante omnia, quando locum Scripturæ aliquem rectè intelligere volumus, tria diligenter consideranda sunt: tempus quando scriptum est quod dicitur: persona qua dicit, vel per quam, aut de qua dicitur: & res, propter quam, aut de qua scribitur. Sic enim absq; errore sensum poterimus verum inuestigare. Cognitione temporis opus esse non dubitamus, audientes Apostolos dicere ad Christum: Quando hæc erunt, & quod signum est tui aduentus? Hymenæus etiam & Alexan-

Psal. 23.
Psal. 111.
Matt. 23.
Psal. 11.
B. Aug. con. Faustum. li. 22. cap. 63. tom. 6.
Gen. 46.
Animaduertenda lectori in primis est, cū in Scripturis omnibus, tū in Psalmis potissimum, & in Canticis & Prophetis frequens personarum mutatio. B. Hier. lib. 2 in Hierem. circa med. to. 5. Idē tom. 6. ante med. Glossa Ord. B. Cyri. li. 8. Thesau. c. 2. init. to. 2. Ad intelligentiam scripturarum requiruntur tria: quæ nā illa. Matt. 24. 2. Tim. 3. Hymenæi, & Alexātri hæresis vnde, teste Cyrillo.

Act. 8. Isai. 53. Hebr. 7. Isai. 7. & Matt. 1. Isai. 53. Act. 8. Personæ mutantur tripliciter. Personæ in Prophetis, vel Psalmis quæ loquantur. Gen. 1. Infra 3. Infra 11. Psal. 109. & Matth. 22. Isai. 48. Psal. 2. & Act. 13. Heb. 1. & 5. Psal. 38. Isai. 49. Ibidem, & Act. 15. Matth. 17. & 3. Ioan. 12.

der ignorantia temporum putarunt iam factam esse omnium resurrectionem: personarum verò cognitionem Eunuchus necessariam ostendit, dicens ad Philippum, Quæso Domine, de quo Propheta loquitur? de seipso, aut de aliquo alio? Et Paulus volens Saluatoris personam intelligi, in quem dicitur hæc, inquit: In quo enim hæc dicitur, de alia tribu est. Manifestū est enim quia ex Iuda ortus est Dominus. Quod autem rei quoque notitia necessariò requiratur, inde discemus, quod res quæ de Salvatore scribuntur (vt verbi causa, Ecce Virgo in vtero concipiet, & sicut ouis ductus ad occisionem) ad neminem sanctorum referri possunt, quare propriè ad Christum referuntur. Ita sentiunt boni hi Patres. Ansam igitur dederunt, vt hæc de personis, temporibus, & alijs similibus loquamur. Persona igitur loquens sape mutatur, vel persona, cum qua quis loquitur, vel persona tertia, cum qua erat sermo, quæ nisi rectè distinguantur, facile quisque sensum alienum ab Spiritu sancto imbibere poterit. Personam igitur quæ loquitur in Prophetis, vel in Psalmis, vel est Deus Pater, vel Filius, vel Spiritus sanctus, vel tota Trinitas, vel Propheta, vel Apostolus. Pater ergo Deus vel sermonē dirigit ad Deum, siue ad alias Personas, hoc est Filium, vel Spiritum sanctum: & tunc statuenda in vnitæte essentiæ distinctio Personarum. Vt cum dixit, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram; & Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est sciens bonum, & malum. Rursus: Venite descendamus, & confundamus ibi linguam eorum. Et; Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: & Nunc Dominus Deus misit me, & Spiritus eius. Nunc ad Filium hominē factum verba facit. Vt, Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te; & Ego primogenitum ponam illum; excelsum præ regibus terræ; & rursus: Seruus meus es tu Israēl, quia in te gloriabor: Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ, & Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: & cla-

rificauit, & iterum clarificabo. Interdū verò ad Ecclesiam iustorū verba fundit, nunc ad Prophetam, nunc ad aliū quenquam qui exprimitur. Deinde sape qui loquitur ad Patrem, est Filius, & nunc in forma serui, quo à carne sua calicem deprecatur. Vt cum dixit: Deus Deus meus respice in me: nunc verò pro membris suis eundem deprecatur, vt cum subiunxit: Longè à salute mea verba delictorum meorum: & in plurimis alijs Psalmis ipse preces ad Patrem porrigit. Nunc verò ad fideles verba facit: Vt, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos; & Sapiētia foris prædicat, in plateis dat vocem suam, &c. dicens, Vsquequo paruuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia, cupient, & imprudentes odibunt scientiam? Conuertimini ad correptionem meam, &c. Nunc vt Deus loquitur: Dominus, inquit, possedit me in initio viarū suarum: ego ex ore Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Ab initio & ante secula creata sum, & vsque ad futurum seculum non desinam. Et nunc ad Ecclesiam iustorum, nunc ad Antichristum, nunc ad Satanam, cum ait: Quomodo cecidisti de cælo Lucifer, qui mane oriebaris? & eius satellites, & organa: nunc ad Gentiles, nunc ad Iudæos, nunc ad eorum neminem, sed de eorum aliquo verba facit. Rursus loquitur sape Propheta, vel Apostolus, vel potius per eos Spiritus sanctus, & in nomine suo, vel hortatur, vel præcipit, vel consulit, vel futura præcinit. Interdum Apostolorū induit personam, vt cum ait, Domine quis credidit auditui nostro? aut brachiū Domini cui reuelatū est? Significās, paucos è Iudæis in Iesū credituros; cū de Gentibus præmiserit: Iste asperget Gentes multas: super ipsum continebunt Reges os suum. Nunc verò in persona dæmonis: Eritis sicut dii scientes bonum, & malum: & in persona insipientis, qui dixit in corde suo, Non est Deus. In persona quoque impiorum, de quibus Salomon, Dixerunt impij cogitantes apud se non rectè, exiguum, & cum tadio est tempus vite nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui

Quam variè Christus inducatur loquens. Psal. 21. Ibidem. Matth. 11. Prou. 1. Infra 8. Eccles. 24. Ibidem. Isai. 14. Isai. 53. Ioan. 12. Rom. 10. Supra. 52. Gen. 3. Psal. 13. Sup. 2. agnitus

Iob. 22. agnitus sit reuersus ab inferis, &c. Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter. Et illud Eliphaz Themaitis apud Iob in persona eorum, qui negant Dei prouidentiam: *Nubes latibulum eius; nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat.* In quorū etiā persona Dauid: *Non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob.* In persona quoque Iudæorum permulta dicuntur: vt, *Circumueniamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris.* Et rursus, *Dirumpamus vincula eorum, & projiciamus a nobis iugum ipsorum.* Epulo quoque in sua, & sui similibus persona, hoc est damnatorum, dixit: *Nō, Pater Abraham, sed si quis ex mortuis ierit ad eos, penitentiam agent.* Qui etiam admirantes gloriam Sanctorum, dicent, *Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & similitudinem improprij. Nos insensati vitam illorum estimabamus insaniam, & finem illorum sine honore, & quæ sequuntur.*

Psal. 93. Loquitur etiam Salomon in persona plebis, ea quidem quæ ante oculos versantur, magnificentis, & futura æterna bona vel non credentis, vel spernentis, vel de Prouidentia Dei, & de animorum immortalitate dubitantis, vt facit in libro Ecclesiasticis.

Sap. 2. *Dixi, inquit, si vnus, & stulti & meus occasus erit, quid mihi prodest quod maiorem sapientiæ dedi operam? quod corrigens subdit ibidem: Locutusq; cum mente mea, animaduerti quod hoc quoq; esset vanitas.* Item: *Dixi in corde meo, de filiis hominum, vt probaret eos Deus, & ostenderet similes esse bestijs. Idcirco vnus interitus est hominis, & iumentorum, & aqua vtriusque conditio, sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Similiter spirant omnia, & nihil habet iumento amplius: cuncta subiacti vanitati, &c. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? Quæ omnia dicuntur in persona de animorum immortalitate dubitantium, & totus ille liber hac eget circumspectione, vt persona quæ loquitur, rectè apprehendatur.*

Psal. 16. Liber insuper Cantici canticorum

Sap. 5. Huius regulæ diligens obseruatio, Ecclesiasticis præsertim, & Cantici canticorum libris, in eorum optimo, & salutarem dūtaxat sensum lectorem inducet.

eadem animi attentione est legendus, nam crebra est personarum mutatio, & verè carmen nuptiale dramaticum. Est autem drama, cantilena quædam variarum personarum fabulam agentium: sunt autem tres qui loquuntur, nimirum sponsa, sponsus, & adolescentulæ, siue filie Hierusalem: & nūc hic, nunc illa loquitur, nunc adolescentulæ. Et quoniam iam personæ loquentes distinctæ sunt in quibusdam libris Bibliorum, qui Textui applicatam habent distinctionem personarum loquentium, ego tantum illud admebo, duodecies sponsam loqui modò cum sponso, modò cum adolescentulis; sponsum verò nouies, adolescentulas verò quinq; & sponsam, quæ ab initio presentiam, & oscula sponsi posebat, postmodò loquendi faciens finem ait: *Fuge dilecte mi, & assimulare capræ, hinnuloq; ceruorum super montes aromatum:* non quòd familiaritas animæ cum Deo contemptum pariat, sed quòd agnitus Dominus euanescat, & incomprehensibilis reddatur. Et si verò eum loquitur in Prophetis, & ait, *Hæc dicit Dominus, dixi ego ad Dominum,* aperta sit persona loquens: interdum tamen occultè sit personæ variatio, vt acri iudicio sit opus ad dignoscendam personam, quæ loqui de integro introducit.

Est autem in sacris literis exploratum, non ex quauis persona loquente efficax sumi argumētum, sed ex his tantum, quæ in Dei persona, vel ipsius scriptoris dicuntur, probationis robur sumi solet. Et qui verborum cōsequentiam non exactè scrutantur, facile aberrant. Nam ecce illud Isai. 42. initio: *Vocabitur tibi nomen nouū, quod os Domini nominauit,* quidam putantes esse verba Patris ad Filium, dixerunt nomen esse nouum Verbum Patris, & nomen Iesu. Sed reuera si superiorem contextum cōsulerent, capere abunde potuissent verba esse Prophetæ ad lætabundam Ecclesiā de nouo nomine sibi per Christum comparato. Nam cœperunt dici Christiani Ecclesiæ in Antiochia, prædicante Paulo. Et ita interpretatus est Hieronymus locum Isaiæ post Patres ve-

Quale uideri possit Cantici cum cantico rum. Quid sit drama. In eo quotin ducantur personæ loquentes, & quoties

Cant. vlt.

Ex hoc loco quatenus liceat firmum argumētum deducere.

Act. 17.

B. Hiero. in c. 42. tom. 5

teres

B. Ignat. Epist. 6. D. Cyri. Hierosolym.

Et si nodi personarum in Scripturis notitiam distinctionem uel perdifficile esse, ex duobus colligitur. Primus locus

Gen. 19.

teres Ignatium ad Magnehanos, & Cyrillum Hierosolymitanum Cateche. 10. Idem & sequentia comprobant uerba: *Non uocaberis, ait, ultra De relicta, & terra tua non uocabitur amplius Desolata: sed uocaberis uoluntas mea in ea:* quæ uerba ad Hierusalem directa sunt.

Quòd uerò difficile sit certas assignare personas, duobus illuminabo exemplis. Alterum sit ex 1. capit. Isaiæ desumptum, ubi præfatio totius operis, uox est Isaiæ, dicentis: *Visio Isaiæ filij Amos. quam uidit super Iudam & Hierusalem.* Deinde hortatur totū populū ad uerbum Dei audiendū, dicens: *Audite cæli, & auribus percipite terra, quoniam Dominus locutus est.* Ad hæc declarans quid sit locutus, incipit in persona Dei, *Filios enutriui, & exaltaui; ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui; Israel autem me non cognouit, & populus meus non intellexit. Va genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis, &c.* Subditq;: *Et desolabitur (terra uestra) sicut in uastitate hostili. Et derelinquetur filia Sion ut umbraculum in uinea, & sicut trigurium in cucumerario, & sicut ciuitas quæ uastatur.* Quibus in uerbis declarat quod ante dixerat: *Terra uestra deserta: ciuitates uestræ succensæ igni: regionem uestram coram uobis alieni deuorant:* quæ sunt de futuro intelligenda. Et rediens ad propriam personam, ait: *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semē, quasi Sodoma fuissetis, & quasi Gomorra similes essemus.* Quæ uerba citata à Paulo Rom. 9. significat illa eadem per præteritū spectare ad tempus Christi, non ad tempus Isaiæ, uel ad captiuitatem Babel. Nam de tempore Christi illa uerba sunt accipienda: *Manus uestræ sanguine plena sunt: quod dictum est ob eadem Christi. Et subdit: Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicida. Argentum tuum uersum est in scoria: uinū tuū mistum est aqua.* Et explicando argentum, & uinum subdit: *Principes tui infideles, socij furum:* quæ ad Christi tempora spectant, quo sacrificia, quæ olim dilexerat, & suauissimi sibi instar odoris

erant, odit Deus, quasi falsa signa. Christum nondum uenisse testantia. Hinc hortatur ad Baptismum mundantem cor à malis cogitationibus, & peccatis, dicens: *Lauamini, mundi estote, &c.* Ita enim plerique ex Patribus, ut Irenæus, Tertullianus, Cyprianus, Eusebius, & Hieronymus interpretantur. Et cum subdit: *Audite uerbum Domini principes Sodomorū, percipite auribus legem Dei uestri populus Gomorra:* innuit, non recipientes Dei uerbum per Apostolos prædicatum, grauius accipere iudicium, quam peccatores Sodomæ, & Gomorrhæ: ut dixit Dominus in Euangelio: *Quale autem sit illud uerbum audiendum explicans, in persona Dei subiungit: Quo mihi multitudinem uictimarum uestrarum?* Et repudiatis uictimis ueteris legis, & Iudaicis holocaustis, mox Euangelium, & Baptismum constabit.

Alterum exemplum sit in Psalmis, in quibus non tam cantatur historia, quam titulus Psalmis præfixus præfert, quam mysterium sub illa adumbratum, & representatum in Christi Regno: ut Apostoli, & ueteres Patres indicant. Nam primus Psalmus, uox est Prophetæ laudes uiri beati, hoc est Christi, & omnis qui Christo per fidem est inuitus, celebrantis. In quatuor primis secundi Psalmi uersibus necis Christi autoribus Propheta minatur: ut Petrus Act. 4. interpretatur. Ab illo uerò uersu: *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius, prædicans præceptum eius:* loquitur ad Dei populū, indicans Patrem ad se illud locutum: *Ego hodie genui te: & Postula à me, & dabo tibi Gentes, & reliqua usque ad decimum uersum.* Ab illo uerò loco: *Et nunc Reges intelligite,* in finem usque Psalmi, Propheta hortatur Reges ad disciplinam Domini suscipiendam. Tertius porro Psalmus uox est Christi loquentis ad Patrem, & contra se persecutiones ortas explicantis, & nihilominus à mortuis resurgentis, & uictoria contra hostes suos fruetis, non obstantibus armatis custodibus. In Psalmo 3. 21. 68. 87. uoces querulæ Christi carne infirmi, & Patrem de-

B. Irenæus. Tertullianus. Cyprianus. Eusebius. Hieronymus.

Matth. 11. & Luc. 10.

Alter locus.

Act. 13. & Heb. 1. & 5.

pre-

precantis continentur, etiam si tituli illis præfixi historiam aliquam Davidis referent. In Psalmo 21. Filius Patrem alloquitur per 24. versus: à quo verbo incipit Filius populum suum alloqui: Qui timetis, inquit, Dominum, laudate eum: uniuersum semen Iacob glorificate eum. Et rursus sermonem conuertit ad Patrem: Apud te laus mea in Ecclesiamagna: vota mea reddam in conspectu timentium eum. Edent pauperes, & saturabuntur.

Psalms maximus 118. post tres primos versus, quos Propheta de argumento cantando proponit, quæ sequuntur omnia, nihil aliud sunt, quam perperuum, & minime interruptum colloquium, aut soliloquium hominis iusti cum Deo. Ambrosius in Psalmum 43. à medio: Quid est, inquit, quod interdum ex persona vnius, interdum ex persona plurimorum Psalmus hic dicitur? Nam à principio à pluribus capit, ut est: Deus auribus nostris audiimus, & cetera quæ sequuntur. Deinde ait: Tu es ipse Rex meus, & Deus meus. Iterum: In te inimicos nostros ventilabimus. Et postea: Non enim in arcu meo sperabo. Et, in Deo laudabimur tota die.

Et, Tota die verecundia mea contra me est. Quid sibi vult ista mutatio, quæ frequenter in Psalmis reperitur? sicut & in centesimo octauo Psalmo ait: Deus laudem meam ne tacueris, &c. in quo crebra est personarum mutatio, ut ibidem explicat Ambrosius. Multa præterea per figuram quæ appellatur Profopœcia, dicta in sacris literis inueniuntur: quæ est, cum rebus ratione, vel sensu careentibus humana loquela tribuitur, ut plantis, & animalibus. Et si verò Poëtæ, & externi scriptores illa, quæ facit brutas animantes loquentes, frequenter utantur: Scriptura tamen ab illa fabularum ratione abhorruit. Vnde nullus est eius in sacris literis vsus, ut alio loco diximus. Nam quod Serpens locutus sit ad Adam, & asina muta ad Balaam hariolum, non per profopœciã, sed Angelus quidem per asinam, Sathanas verò per Serpentem, quemadmodum in statuis, vel in arreptitijs facere consuevit, locuti sunt. Vti-

tur tamen Scriptura profopœcia in plantis, dum lib. Iudicum dicitur: Ierunt ligna vt vngerent super se Regem: & ibi loquitur oliua, ficus, & vitis, & rhamnus, sed ne tunc quidem ex persona Dei sermo factus est, sed in nomine & persona Ioathan minimi filij Gedeon, qui suo ingenio illam apologum excogitauit. Iob verò 28. dicitur: Sapientia verò vbi inuenitur? & quis est locus intelligentiæ? Nescit homo pretium eius, nec inuenitur in terra suauiter viuentium. Abyssus dicit, Non est in me: & mare loquitur, Non est mecum. Perditio, & mors dixerunt, Auribus nostris audiimus famam eius. quæ ad dictam figuram spectare videntur. Sicut in Cantico trium puerorum cetera, & omnia quæ mouentur in aquis, volucres cœli, bestię, & vniuersa pecora ad benedicendum Deum inuitantur: quatenus vel opera naturæ quæ præstant, laudes sunt Dei, iuxta illud: Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cœli, & indicabunt tibi, vel quatenus, præbent hominibus materiam benedicendi Domino, accipiendum est.

Circa personarum affectus est etiam illud diligenter obseruandum ut affectus loquentium rectè inspiciantur. Nam quidam acceptorum memores diuinorum beneficiorum, ut grati loquuntur: quemadmodum ille qui dicebat: Diligam te, Domine, fortitudo mea: Dominus firmamentum meum, & refugium meum, &c. Quædam affectu admirationis pronuntiantur: ut illud, Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra? Et alibi, Quam magnificata sunt opera tua, Domine? Omnia in sapientia fecisti. Et alibi, Quia delectasti me Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabo. Est item affectus congratulationis, quo alijs de beneficijs acceptis congaudemus: ut illud: Omnes gentes laudate manibus: iubilate Deo in voce exultationis: & Elisabetha ad Virginem Luc. 1. Beata quæ credidisti: quoniam perficiuntur ea, quæ dicta sunt tibi à Domino.

Iud. 9. Si quando in sacris voluminibus vsus rationis brutis animantibus datur, id modo accipiendum sit.

Dan. 3.

Iob. 12.

Personarum affectus loquentium perspicendi. Psal. 17.

Psal. 8. Psal. 103. Psal. 91.

Psal. 49. Luc. 1.

Quæ-

Psal. 50.

Psal. 62.

Psal. 41.

Quædam deniq; animo peccata sua deplorantis; vt, Misere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam. Alia affectu desiderij, & sitis Diuinæ gloriæ enuntiantur: vt cum dicitur: Sitiuit in te anima mea, quam multipliciter tibi caro mea? Et, Quemadmodum desiderat ceruus ad fontes aquarum; ita desiderat anima mea ad te, Deus. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum: quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Postremo alia dicuntur affectu percontantis, alia laudantis, alia gloriæ Dei zelantis, alia indignantis: quorum interrupta solet esse oratio, alia deridentis, & insultantis, alia commiserantis, & dolentis: vt nisi quis affectum, quo quis loquitur, teneat, difficile ad eius verba intelligenda peruenire possit: quæ facile esset exemplis illustrare, si foret operæpretium.

CANON XLIX.

Frequens temporum mutatio in Psalmis, Canticis, & Prophetis libris, ita vt Propheta nunc à præteriti temporis verbis transeat ad futurum, nunc à futuro relabatur ad præteritum: quæ res maxime Scripturas obscuras, & difficiles reddit. Illustramus regulam aliquot exemplis, & causas, & rationes huius rei, quoad possumus, proferamus. Ecce, Isai. cap. 9. habes Prophetam per præteriti temporis verba vaticinantem: Primo, inquit, tempore alleuita est terra Zabulon, &c. & nouissimo aggrauata est via maris trans Iordanem Galilæa Gentium. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. His præteritis subiungit futura: Latabuntur, ait, coram te, sicut qui latantur in messe, sicut exultant victores capta præda. Et rediens item ad præteritum, ait: Iugum enim oneris eius, & virgam humeri eius, & sceptrum exactoris eius superasti sicut in die Madian. Parvulus enim natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius. Et iterum reuertitur ad futurum: Et vocabitur nomen eius admirabilis, &c. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: super solum David, & super regnum eius sedebat, &c. Possit lector tatis obscuritatibus inuolutus cogitare, aut Prophetam non satis sibi

Psalmi, Cantica, libri quoque Prophetici frequentem temporum mutatione gaudent.

Primus locus. Matth. 4.

Iudic. 7.

constare, aut de vna & eadem re sacrum vatem sermonem non habere; aut deniq; eum imponere lectoribus voluisse.

Vide etiam cap. 60. Isaiæ: à præterito inchoat vaticinium: Surge, illumina re Hierusalem, quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est: & mox saltans ad futurum, ait: Quia ecce tenebra operient terram, & caligo populos, super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur; & ambulabunt Gentes in lumine tuo, & reliq. Rursus agit verbis præteriti temporis: Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi. Et explicans quomodo venerint, per futurum subdit: Filij tui de longe venient, & filia tua de latere surgent. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum. Idem frequentissimum est in Psalmis, & Canticis.

Perspicere in Cantico Habacuc, vbi prædicit: Deus ab Austro veniet, & Sanctus de monte Pharan. Et addit de præterito: Operuit cælos gloria eius, &c. Et iterum redit ad futurum: Splendor eius vt lux erit, cornua eius in manibus eius. Ante faciem eius ibit mors, & egredietur diabolus ante pedes eius. Mox per præteritum loquitur: Stetit, & mensus est terram: aspexit, & dissoluit Gentes, & contriti sunt montes seculi; incuruati sunt colles mundi, ab itineribus aternitatis eius. Rursus in futurum relabatur: Quia ascendes super equos tuos, & quadrigæ tuæ saluatio: suscitans suscitabis arcum tuum, &c. Atque similibus variationibus gaudent Prophetici libri. Iam rationem huius varietatis explicare facile non est. Sed illud vt certum præmitto, non casu, aut temere id accidisse, sed diuina Spiritus sancti prouidentia, qui locutus est per Prophetas, vt Ecclesia in Symbolo profiteretur. Nihil ergo dixisse, quod tempori non conueniat suo, constitutissimum esse debet. Deinde præmitto, nihil esse futuris contingentibus incertius, quæ nullam causam habent ad esse, vel ad non esse: præteritum verò hoc habet, vt certissimum sit quod dicitur, vsq; adeo, vt hoc solo Deus priuari dicatur, Infectum vt faciat quod factum est atque peractum. Igitur Spiritus sanctus,

II. locus.

III. locus. Habac. 3.

2. Pet. 1.

Futuris contingentibus cur nihil sit incertius. Quod iam præterit, vt id non præterierit, nulla fieri virtute, vel diuina potest. Sap. 8.

B. Ambr. to. 4. à medio.

Pleraque in Scripturis per Profopœciã dicta inuenire licet. Quid sit Profopœcia. Quæ nam familiaris poetis Profopœcia. Aqua Scripturæ fabularum ratione abhorreant. Gen. 3. Num. 22. 2. Pet. 2. & Iuda.

Prophetas
Scripturas
cur Deus hac
temporū va-
riatione tem-
perauerit.
Prima ratio.

qui omni tempore præ est, & qui sua-
uiter omnia disponit, & temporum
differentijs, & vicissitudinibus gau-
dere nos nouit, sapienter nos præ-
sentis, præteriti, & futuri temporis
sermonibus erudire, & ad se nos tra-
here voluit. Cum enim hæc mixtio
præteriti cum futuro incertam & du-
bium reddat orationem; consilium
eius fuit, vt hac ratione infidelibus Iu-
dæis verba sua celaret, ne margaritas
proicere in porcos videretur: & ne
impij Reges, aut populi audientes quæ
sibi non placent, in Prophetas insur-
gerent, & necem illis inferrent, vel
Sacros Prophetarum libros exurerent,
vt interdum fecerunt: ad quos resti-
tuendos, & restitutos seruandos no-
uo opus esset miraculo. Adhæc, vt
prophetia ipsa inuoluta, & perplexa
lectores cogeret vaticiniorū omnium
autorem Deum adire, & ad illum hu-
miles preces fundere, vel ad Eccle-
siam confugere, & ad illustres viros,
& se doctiores pro eorum adipiscen-
do intellectu: qui sanè ingens est fru-
ctus. Item familiare est Spiritui san-
cto, res futuras; & merè contingen-
tes, quales sunt de Christo, & regno
eius, quod est Ecclesia, per præteri-
tum enuntiare, ad earum indubita-
tum, & certissimum euentum desi-
gnandum, ac si iam præsentis, vel
præteritæ essent. Ne verò illis pro-
pterea ademptam fuisse futuri ratio-
nem existimares, per præteritū præ-
dicuntur. Nec ergo naturali contin-
gentia, quam in se ipsis habent, cum
sint futura, adimitur certitudo, & sta-
bilitas, quam habere designantur per
hoc quod præterita enuntiantur, nec
è contrario. Adhæc, si perpetuò vte-
retur Scriptura præteritis, non rem
propheticam, hoc est futuram, sed re-
rum gestarū historiam contexere vi-
deretur: si verò futuris verbis semper
ageret, earum prophetiarum euentum
cogitarem nostrum tempore nun-
quam euenturum, sed semper esse no-
bis exitum expectandum. Ideò ne id
possimus cogitare, præteritis subiun-
git futura. Præterea, Prophetæ res ge-
stas, & sui seculi, vel aliorum seculo-
rum præcedentium ita enarrant, non

vt in eis simpliciter listant, sed quate-
nus in eis Noui Testamenti mysteria
adumbrata sunt: quare & per præte-
riti, & per futuri temporis differen-
tiam euentura prædicuntur. Quædam
ergo per præsens dicuntur: Vt, *Ecce
virgo concipiens, & pariens filium*; sic
enim habent Hebræa, licet Septua-
ginta, & Hieronymus de futuro le-
gant. Quædam verò per futurum; Vt,
*Prophetam suscitabo eis de medio fra-
trum suorum similem tui*. Quædam ve-
rò per præteritum: Vt, *Foderunt ma-
nus meas, & pedes meos: Dinumerau-
erunt omnia ossa mea*. Quædam deniq;
mixtione quadam præteriti, vel præ-
sentis cum futuro, vt per omnia tem-
pora, quibus affluemus, diuina nobis
tradantur mysteria.

Postremo inspiciendum diligenter,
ne hæc tam densa temporum muta-
tio interpretibus Scripturæ, vel Apo-
stolis, & Euangelistis aliquando: ma-
gis veniat tribuenda, quam fonti He-
bræo. Nam Septuaginta qui verterunt
in Græcum, & Hieronymus, qui in La-
tinum vertit eloquium Sacra Biblia,
sæpe mutarunt tempora, & id quidem
iustis de causis: vel quia aliter lege-
runt in Hebræo, quam nos modo ha-
beamus: vel quia Apostoli in Euange-
lio mutarunt futurum tempus in præ-
teritum, eo quod res iam exitum suum
sortita esset: vel deniq; quia iuxta pro-
prietatem, & linguæ Hebrææ idiotis-
mum vnum tempus sumitur pro al-
tero. Nam ecce Vau præmissum futu-
ro, facit præteritum: præfixum præ-
terito, facit futurum: vt eruditi illius
linguæ nouerunt. Vel denique ob al-
liam iustam causam, quæ ex ante-
cedentibus, & consequentibus pen-
dere solet. Adhibeamus exempla, quæ
rem dilucidam reddant. Illa verba I-
saiæ 53. *Verè languores nostros ipse tu-
lit, & dolores nostros ipse portauit*, quæ
per præsens tempus Septuaginta ex-
presserunt: *Iste peccata nostra portat,
& pro nobis dolet*: Petrus tamen allu-
dens ad hæc verba, quasi iam exitum
essent sortita, dixit per præteritum:
Peccata nostra ipse pertulit: & adiecit
quæ non sunt in Propheta, explica-
tionis gratia: *in corpore suo super lignū.*

Isa. 7.

Deut. 18.

Psal. 21.

Asidua hæc
temporū, mu-
tatio bono le-
ctori non tā
ipsi fonti He-
bræo, quam
Apostolis &
Euangelistis
est tribuenda
nonnunquam.

Cur ita fa-
ctum sit.

Primus lo-
cus.
Matth. 8.

1. Pet. 2.

Matth. 7.
II. ratio.

Hierem. 36

III. ratio.

III. ratio.

V. ratio.

VI. ratio.

Item

Alter locus.
Act. 8.

Item in eodem cap. Prophetæ: *Sicut
agnus coram-tondente se, obmutescet, &
non aperiet os suum*: ita de futuro di-
cuntur in Hebræo fonte, quæ Philip-
pus Diaconus Act. 8. euāgelizans Eu-
nucho Candacis Reginæ, per præte-
ritum expressit, eo quod iam exitum
sortita essent, & sic haberentur in e-
ditione Septuaginta, *Tanquam ouis ad
occisionem ductus est, & sicut agnus co-
ram-tondente se, sine voce, sic non aperuit
os suum*. Illud etiam psalmi 77. quod
iuxta Hebræos habet: *Ascendisti in ex-
celsam, captiuam duxisti captiuitatem,
accepisti dona in hominibus*, Apostolus
Ephes. 4. mutato verbo, & verbi tem-
pore, quia iam videbar impletum, di-
xit de præterito: *Ascendens in altum,
captiuam duxit captiuitatem, dedit dona
hominibus*: quæ tamen verba nec in
Hebræo, nec in editione Septuaginta
inueniuntur: nam Septuaginta in se-
cunda persona præteriti omnia illa ver-
ba vertunt. Item illud Isai. 7. *Ecce vir-
go concipiet, & pariet filium*: vbi He-
bræa apertissimè habent de presenti:
*Ecce Virgo prægnans, vel facta, & pariet
filium*. Sic etiam vertunt Pagninus, &
Vatablus, nisi quod Vatablus supplet
verbum, *Erit*, quod repugnat præsen-
tis temporis verbis Harah, & Ioleth,
& potius erat supplendum, est. Ex
qua vocum ponderatione habes Mes-
sias Genitricem Virginem esse in con-
ceptu, siue ante partum: dicitur enim
Virgo concipiens, vel in vtero habes.
Fuit etiā in partu Virgo, quia dicitur
Virgo pariens, ac proinde post par-
tum, quod est omnium signorum Dei
maximum. Etsi autem Hieronymus, se-
cutus Septuaginta interpretes, per ver-
ba futuri temporis verterit: *Ecce vir-
go concipiet, & pariet filium*: in suis ta-
men commentariolis in Matthæum,
vbi hæc verba ab Euangelista citan-
tur, annotauit, de presenti haberi in
Græco Matthæi Textu: *Ecce virgo in
vtero habet*. Siquidem hæc sunt Hier-
onymi verba: *Pro eo quod Euangeli-
sta Matthæus dicit: In vtero habebit: in
Propheta scriptum est: In vtero accipiet.
Sed Propheta quia futura prædicat, si-
gnificat quid futurum sit, & scribit, ac-*

III. locus.

III. locus.

Ita etiam hæc
retici vertunt
de presenti,
vt Oecolam-
padius & Ca-
stalius.
Quale nā sit
omnium si-
gnorum Dei
maximum.
B. Hierony-
in cap. Isai.
7. tom. 5.
Idē in Mat-
thæi. c. i. to-
mo. 9. initio.

*cipiet: Euangelista quia non de futuro,
sed de præterito narrat historiam, mu-
tauit, accipiet, & posuit, habet. Qui e-
nim habet, nequaquam accepturus est.*
Hæc Hieronymus. In cuius verbis qui-
dam falsi sunt legendo, mutauit acci-
piet, & posuit, habebit: non enim sic
esse legendum, vt corruptè in pleris-
que codicibus legi solet, annotauit E-
rasmus, sed de præterito posuit, habet.
Quod & ratio contextus verborum
eius indicat, dicens: *Qui enim habet,
nequaquam accepturus est*. Legit er-
go Hieronymus in Græco Matthæi
codice, *Ἦν ἄρτι γεννητὸς ἐν τῷ ἔμῳ*, non
autem ἔμῳ.
Adiungo aliud exemplum ex Isai.
cap. 6. vbi in Hebræo de præterito di-
citur: *Audite audientes, & nolite intel-
ligere: & videte visiones, & nolite co-
gnoscere*. Quæ non solum à Septua-
ginta interpretibus per futurum sunt
reddita, sed etiam à Matthæo, cap. 13.
Euangelij, & ab Apostolo Act. vltim.
*Auditu audietis, & non intelligetis: &
videntes videbitis, & nō videbitis*. Quod
verò subditur per imperatiuum: *Excaca
cor populi huius, & aures eius ag-
graua, & oculos eius claudet, ne forte vi-
deant oculis suis, &c.* per præteritum
reddita sunt à Matthæo, & à Paulo,
quemadmodum etiam à Septuaginta
interpretibus, qui habent: *Incrassatum
est enim cor populi huius, & auri-
bus grauitè audierunt, & oculos suos
clauserunt, ne quando videant oculis, &
auribus audiant, & corde intelligant, &
conuertantur, & sanem eos*. Et similiter
fecit Ioann. cap. 12. per verba præte-
riti temporis exprimens, quæ iam suū
euentum sortita erant. Vides igitur
in propositis exemplis, tum Aposto-
los, & Euangelistas, tum Septuaginta
interpretes, qui spiritu prophetico sa-
cra Biblia verterunt, tempora varia-
se, & præterita in futura, & futura in
præterita conuertisse, idq; bonis, &
rationabilibus de causis fecisse.
Non dissimulabo etiam, quosdam
tradidisse, ea, quæ per præteritū præ-
dicta sunt, certo quodam tempore ita
futura esse, vt postea fieri desinerent.
Vt illud: *Foderunt manus meas, & pedes
meos, & paruulus natus est nobis, & fi-*

Erasmus.

V. locus.

Alia quorun-
dā ratio, mi-
nus tamen i-
donea.

Psal. 21.
Isai. 9.

lius datus est nobis. Quæ verò per futurum tempus enuntiantur, & sic aliquando futura sunt accipiendæ, vt vsque ad seculi consummationem ea semper impleri non desinant. Vt illud: Narrabo nomen tuum fratribus meis; in medio Ecclesiæ laudabo te. Item: Edent pauperes, & saturabuntur: & laudabunt Dominum qui requirunt eum: viuent corda eorum in seculum seculi. Reminiscetur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius vniuersa familia Gentium: quæ omni seculo in omnibus religiose accedentibus ad Eucharistiam, & illam antequam sumant, adorantibus, implentur. Sed hoc non videtur solide dictum: quia multa sunt per præteritum expressa, & non repugnat illa pluries impleri: multa etiam per futurum prædicta, quæ non nisi semel impletionem acceperunt: vt illud, Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui. Negandum tamē non est, Christum quædam facere, & pati, quæ faciunt, & patiuntur eius membra: dixit enim: Saule Saule, quid me persequeris? vt quæ semel passus est in carne sua naturali, eadem sæpè patiatur in mystico corpore suo. Quamquam autē portare peccata nostra, redimere mundum, & saluare homines ab interitu, opus Dei sit proprium, & non nostrum: possunt tamen hæc munera aliqua ratione membrorum suis quadrare, vel potius sibi met, in suis tamen, conuenire. Vnde dixit: Alter alterius onera portate, &c. & alibi: Omnibus omnia factus sum; vt omnes facerem saluos. Et alio in loco: Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesiæ. Non autem quod his natura sua consideratis tanta dignitas possit competere, sed per singularem gratiam administratum sumus, & cooperatores Filij Dei in salute electorum eo quo possumus modo promouenda, verbo scilicet, Sacramento, & exemplo; corrigendo, precando, promerendo, & pro eorum incolumitate sanguinem fundendo, & redemptionem solo Christi sanguine, & obedientia partam eis ap-

pliendo. Non enim est Christus inuidus, aut parcus beneficiorum suorum dispensator, sed quantum capaces esse per gratiam eius possumus, in nos sua bona effundit, & impartitur: & hæc satis de hac regula nobis in præfenti sint dicta.

CANON. L.

Frequens est in Sacris literis numerorum enallage: nam sæpè à singulari transitus fit ad plurale, & à plurali ad singulare sub eodem contextu, tam in nominibus, quàm in verbis: quæ res intellectum lectoris sæpè impedire valet, ita vt nulla videatur esse rerum cōsequencia, & alia esse quæ singulariter, alia quæ pluraliter enuntiantur. Ecce psalmo 108. *Deus laudem meā ne tacueris: à singulari numero inchoat: Quia os, inquit, peccatoris, & os dolosi super me apertum est. Inde ad plurale saltat: Locuti sunt, ait, aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circumdederunt me; & expugnaverunt me gratis: Inde relabitur ad singularem numerum: Cōstitue, inquit, super eum peccatorem; & diabolus stet à dextris eius. Et significatur Iudas caput Synagogæ Christum persequentis: per pluralem verò describit Iudæos Iudæ proditoris imitatores, & in necem Christi conspirantes. Et in alio loco singulariter ait: Dixit insipiens in corde suo, Nō est Deus: quæ vox, impij, & Athei est, vel negantis Deum, ac eius prouidentiam; vel Iudæi, & Arriani Christo diuinitatem adimētis. Et statim ille insipiens explicatur per verba pluralis numeri: Corrupti sunt, & abominabiles facti sunt in studijs suis: non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. Et rursus redit ad singulare: Dominus de cælo prospexit super filios hominum, vt videat si est intelligens, aut requirens Deum: & statim relabitur ad pluralem numerum, dicens: Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt.*

Tertium exemplum sit psalm. 139. vbi inchoat à singulari: *Eripe me, Domine, ab homine malo, à viro iniquo eripe me: saltat in plurale: Qui cogitauerunt iniquitates in corde, tota die constituebant praelia. Et iterum, Custodi me, Domine, de manu peccatoris: & reuertitur*

titur

Christi charitas, & beneficentia qualis.

Numerorum mutatio scripturis vltimsima.

Primus locus.

II. locus. Psal. 13.

Rom. 3.

III. locus.

III. locus.

Ioan. 3.

V. exemplū, seu locus. Psal. 63. Psal. 74.

titur secundo in plurale, *Et ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos. Et iterum: Ne tradas me, Domine, à desiderio peccatori: & reuertitur ad plurale: Cogitauerunt contra me, ne derelinquas me, ne fortè exaltentur.*

Quartum exemplum est apud Iob 24. *Oculus (ait in singulari) adulteri obseruat caliginem, dicens, Non me videbit oculus, & operiet vultum suum. Perfodit in tenebris domos: inde ad pluralem numerum saltans, subiungit: Sicut in die condixerant sibi (scilicet adulter, & adultera, vt pateret ingressus ad flagitium) & ignorauerunt lucē. Si subito apparuerit aurora, arbitrantur vmbra mortis (quia videlicet. Qui male agit, odit lucem; & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius, vt Christus dixit) & sic in tenebris quasi in luce ambulant. Rursus in singulari sermonem instituit. *Leuis est, inquit, super facie aqua: maledicta sit pars eius (pro eorum scilicet adulterantium flagitiosorum) in terra, nec ambulet per viam vinearum, hoc est per vias tritas, & cultas. Porro eiusmodi verborum, Leuis est super facie aquæ, sensus est de auerfantibus, & fugientibus lucem, & timentibus suas fraudes detegi, rapido flumine, & præcipiti torrente velocius eos aufergere, sese abdere, ne agnosci, aut comprehendi valeant.**

Quintum exemplum sit: *Lætabitur (inquit David in singulari) iustus in Dño, & sperabit in eo: (de plurali subiungit) Et laudabuntur omnes recti corde. Et alio loco. Narrabimus mirabilia tua: cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. Loquitur enim simul cum fidelibus Christus Patri: & in secunda parte versus separat se ab eis, quasi*

iudicium sibi soli reseruans.

Sextum est in Euangelio: *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt. Et subdit in singulari, quia pauci tales erant futuri: Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me. Interdum quoque; suppositum nomen verbo est numeri pluralis, verbum verò est singularis: vt illud, *Qui confidunt in Domino, sicut mons Sion nō commouebitur in æternum, id est non commouebuntur, vel quisque eorum qui confidunt, non commouebitur. Et Paulus ad Gal. 6. Vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans te ipsum, ne & tu tenteris: pro, considerantes vos ipsos, ne pariter tentationi subiaceatis. Et iterum ad Ephes. 3. Peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra; id est, quæ sunt, vt gloria Ecclesiæ auctior fiat: quanquam quidam ex imperitia artis Grammaticæ Apostolum locutum existimant; cum tamē sit vsitata phrasia Hebræa in Nouo & Veteri Testamento, & à bonis autoribus vsurpata. Sic enim Gregorius lib. Moral. scribit: *Mos Sacra Scriptura est, vt à singulari numero ad pluralem subito transeat, atque à plurali sape se ad singularem vertat. Atque inde Helii cum diceret: Clamabunt, & eiulabunt, nequaquam subdidit: Non dixerunt, vbi est Deus; sed, Non dixit, vbi est Deus. A plurali quippe numero in singularem veniens, ad personam subito infirmi vnius cuiusq; transiit: fortasse quia à singulari melius recognoscitur quicquid de eis singulariter auditur, vt ad cor suum quisque redeat, & in semetipso hoc, quod de vnoquoque dicitur, reprehendat. Hæc Gregorius.***

VI. locus. Matth. 11.

VII. locus.

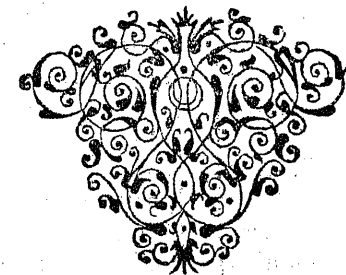
Psal. 124.

VIII. locus.

Hieronym. in cap. 3. ad Ephes. IX. locus, ac postremus.

B. Greg. lib. 26. Moral. cap. 10. iuxta finem, tom. 1.

Iob 35.

PROLEGOMENON. XI.

In quo traduntur Regulæ ad Euangelium præcipuè spectantes.

CANON. I.

ANTE Omnia præmittendum, primarium Euangelistarum finem vnum & eundem omnium esse.

Nam Matthæus toto libro id vnum agit, vt doceat, Iesum Mariæ Filium, Christum ac Messiam ad homines redimendos promissum, tandem destinatum ac missum fuisse: quemadmodum Lex, & Prophetæ venturum prædixerant. Neque præcipuus eius scopus fuit tradere historiam Christi, & vniuersas res ab eo gestas enarrare: aliòqui multo plura referre potuisset; sed illa tantum quæ magna ex parte per Prophetas de Christo prænuntiata fuerant, atque ea in Iesu fuisse completa. Et idem est aliorum argumentum. Hinc Ioannes: Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Non igitur vnus omnia intendit scribere; alioqui superflui fuissent alij tres. Et subdit: Hac autem scripta sunt, vt credatis, quia IESVS est filius Dei: & vt credentes, vitam habeatis in nomine eius.

Sic etiam Lucas exorditur: Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem quæ in nobis completa sunt rerum, &c. visum est & mihi assecuto omnia à principio diligenter, ex ordine tibi scribere, & reliqua. Completa autem dicuntur, prout in Lege, & Prophetis prius erant promissa.

Marcus etiam eodem tendit, cum ait: Initium Euangelij IESV Christi filij Dei. Id est: Scribendam suscepisti faustam illam, ac lætam annuntiationem, qua promissus ille Dei fi-

lius & Messias sit Iesus, qui de Virgine natus ad saluandum genus humanum venit. Quinimo Matthæus cum ait: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, palam ostendit se describere velle illum, qui de semine Dauid, & Abraham venturus erat, & in Lege & Prophetis prænuntiatus erat ad hominum salutem sua morte promouendam. Vnde colligimus, vnum esse tantum Euangelium, licet à quatuor sit conscriptum, iuxta visionem Ezechielis Prophetæ de animali quatuor facies habente; quæ ante oculos habenda est ad Euangelica scripta melius, & fructuosius intelligenda. Nam cum ille quatuor facies, vt latius superius explicatum est, primo ipsi Christo conueniant, & ipse quatuor Euangelistis illas impresserit, & quisque in Euangelio conscribendo faciem sibi assignatam, aut Hominis, aut Leonis, aut Bouis, aut Aquilæ principaliter describeret, ex eo multa vtiliter colligimus, nempe cur sic incipiant, vel sic finiant Euangelistæ. Cur potius hic & ille hoc enarrent, & cur alius sileat; & cur duo, vel tres magis inter se conueniant; & cur alij non ita conueniant, sed quod vni deest, per alterum supplendum est. Denique in tam mirabili varietate quatuor facierum, vnum Christi Euangelium, in quo quisque sua quædam habet peculiariora, magna cum vtilitate, & venustate describitur.

CANON. II.

Quoties absolute legimus Venientem, vel Venturum, nec persona significatur quæ venit, simpliciter est de Christo intelligendum: vt Hippolytus Romanus in Daniele tradit. Et confirmatur apertis testimonijs, vt

Esti quatuor sint Euangelistæ, esse vnum tamen Euangelium quid arguat.

Vtilis Evangelico lectori Ezechielis prophetæ de quatuor animalibus visio nis cognitio. Ezech. 1. & seq.

De Christo. Vbiq; in diuina historia Veniens vel Veturus, Missus vel Mittendus narratur quis, nec tamè exprimitur omnino, Christus intelligendus est. Rippolyt. Roman.

apud

De Euangelio. Vnum quid omnes quatuor Euangelistas spectare potissimum.

Ioann. 20.

Res Christi Domini à se describendas B. Lucas cur dicat esse completas.

Habac. 2. apud Habacuc: Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit. Et Isaias: Veniet ex Sion qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob: & iterum: Creabit Dominus super omnem locum montis Sion. Vbi Septuaginta habent: Et veniet, & erit omnis locus montis Sion. Rursum ait: Iuxta est salus mea vt veniat. Idem quoque: Zachar. 9. Quia venit lumen tuum, & gloria Domini super te orta est. Zacharias inquit: Ecce Rex tuus veniet tibi iustus, & saluator. Malachias: Et statim veniet ad templum suum Dominator quem vos quaritis. Ad quod alludens beatus Ioannes Baptista dicebat: Qui post me venturus est, ante me factus est; & per discipulos interrogabat: Tu es qui venturus es, an alium expectamus? & Ioannis 6. populus visio Christi signo clamauit: Hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. Et in die Palmarum acclamatum illi à populo est: Benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Dominus quoque: Ego veni in nomine Patris mei, & non accepistis me. Et David: Holocaustum & pro peccato non postulasti: tunc dixi, Ecce venio. Potest etiam nunc Christo conuenire hoc Veniendi epithetum: Tùm quia per Spiritum suum in singulos dies & ad peccatores iustificandos, & ad iustos consolandos venire solet; Tùm quia ad hostiam benedictione sacratam venire dicitur; ita vt Mysterio confecto Ecclesia præcinat: Benedictus qui venit in nomine Domini: Tùm denique quia ob id voluit diem iudicij nobis esse occultum, vt ad nos quotidie credatur venturus. Idè de præsentidixit: Ecce venio citò, & merces mea mecum est. Et rursus: Ecce venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus. Ipse quoque, Amoddò, inquit, videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus caeli. Idem prorsus sentiendum, cù quis dicitur mittendus, aut missus: quod de Christo venit intelligendum, nisi aliud exprimitur. Donec veniat, inquit, qui mittendus est: Isaias, Emitte agnum Domine dominatorem terra. Et, Dominus Deus misit me, & Spiritus eius;

Moses etiam; Obsecro, Domine, inquit, mitte quem missurus es. Ideo Euangelia: Christum missum à Patre frequentè resonant.

Solet etiam aduentui Messia in Prophetis adiungi Gentium vocatio. Vnde illud, Donec veniat qui mittendus est: & ipse erit expectatio Gentium: Isaias inquit: Fluent ad eum omnes gentes. Idem; Dedi te in lucem Gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terre. Rursum; Gloria Domini super te orta est. Infra: & ambulabunt Gentes in lumine tuo. Aggæus quoque: Veniet Desideratus cunctis gentibus: Quia non Iudæi, sed Gentes erant, quæ Christum agnoscere, & fidè complecti, & fructum aduentus eius, & mortis adipisci debent. Idè, nato Christo; veniunt Gentes in Magis designata, ductæ per stellam; vt eum adorent, & in Regem suum recipiant.

CANON. III.

Nomina quamplurima in Scripturis Christo Domino tribuntur: vel propter diuersas tum Diuinæ, tum Humanæ naturæ proprietates: vel, vt eum, qui infinitus est, & incomprehensibilis, aliqua ratione cognoscamus. Sed inter cætera omnia nomen Iesu proprium est, in Circumcisione inditum: nomen verò Christi, cognomen est, & dignitatem eius, & officium indicat. Etenim in Lege; Christi dicebantur, qui vnctione Dei gratias, & muneribus accipiebant super alios, & participabant. Vnde & Reges, & Sacerdotes, & Prophetæ olim inungi consueuerant. Sed hæc plenitudo gratiarum, & munerum summo modo; & quantum capax esse potuit natura humana, resedit in Christo; ita vt de plenitudine eius non tantum omnes, qui post eum nati sumus, accipiamus, sed etiam omnes qui præcesserunt. Est enim Christus summus Sacerdos, suo cruento, & incruento sacrificio, & precibus Deum suum, & Patrem placans nobis atque concilians. Supremus quoque; Rex, sanctissimis legibus, & consilijs populum suum regens, ac moderans; & seueris interminationibus, & celestibus promissis ad officium iusti,

Exod. 4.

Aduentus Messia solè Propheta Gentium vocatio nem adiungere.

Gen. 49. Isai. 3. Infra 49. & Act. 13. Infra 60. Agg. 2. Matth. 2. & seq.

De eodem Messia filij Dei variè appellationes vnde.

Matth. 1. Luc. 2. Messia proprium nomen Iesus, Christus cognomen, eiq; quæ apte conueniant.

Olim Iudæis sacra vnctio quibus sole-ret conferri.

Ioan. 1.

Prima ratio. Heb. 5. & sapè infra.

II. ratio.

Hierem. 23. & Luc. 1. et sapè alibi.

& pij

III. ratio. Luc. 7. & sepe alias.

Sacerdotalé, Regi & Prophetalé Christi dignitaté quomodo fidelis quisq; participet.

Nomen Iesu diuinitus cātū, impositum, & quam obrem.

De eodem. Communicatio idiomatū in Diuina, & Humana natura qualis sit.

Orig. lib. 2. Periarchon, cap. 6. à medio, tom. 1.

& pij hominis reuocans, & Spiritu suo nos imbuens, ad ea, quæ à nobis exigit, præstanda suauiter impellens. Denique est magnus ille Propheta, qui non tantum de præteritis, & præsentibus, quæ omnem captum humanum effugiunt, sed etiam de futuris, & sempiternis bonis, si eius legi morigeros nos præstiterimus: de futuris quoque geennæ supplicijs, quæ manent impios, & legis Diuinæ contemptores, maximè instruens atque erudiens. Porro Christianus est, qui huius diuinitatis pro suo modulo, & gratiarum particeps efficitur, per quæ more boni Sacerdotis seipsum, & sua omnia Deo offerat in sacrificium: & tanquam Regulus. quidam seipsum, suosque ad legis Euangelicæ formam conformet: & prophetici muneris particeps, omnia Christi dicta, & Ecclesiæ suæ Sponsæ omni humanæ sapientiæ anteponit. Nomen verò Iesu sacrosanctum de cælo venit à Deo, qui Pater eius erat, & qui infinita sapientia præditus optimè nouerat. quæ illi nomen congrueret, & quo maximè affectus nostros omnes ad se diligendum alliceret, atque pertraheret.

III. CANON.

Quemadmodum in matrimonio inter hæredem regni alicuius sceminā, & Imperatorem celebrato dignitas Imperatoria Reginæ tribuitur, & Regius titulus Imperatori communicatur: ita ut quemadmodum sponsa dicebat, vbi tu Caius, id est dominus, ego Caia, id est domina, ita sponsus dicere posset, vbi tu Caia, ego Caius, quia duæ personæ in vnā carnem, hoc est in vnā personam cōueniūt: ita in Incarnationis mysterio in vnā Verbi, siue Filij Dei personam coaluerunt omnipotens Diuina natura, & infirma humana substantia. Hinc fit, ut quæ Dei sunt propria, naturæ humanæ tribuantur: quæ verò Humanitatis sunt, approprientur Filio Dei. Hanc regulam tradunt veteres Patres: nam Origenes lib. De principijs: Propter incarnationem, inquit, per omnem Scripturam tam Diuina natura humanis vocabulis appellatur, quam Humana natura

diuina nūcupationis insignibus decoratur. Magis enim de hoc, quam de vilo alio dici potest, quod scriptum est: Quia erunt ambo in carne vna, & iam non sunt duo, sed caro vna. Magis enim Verbum Dei cum anima in carne vna esse, quam vir cum vxore, putandum est. Addit Theophylactus: Filium hominis cum audieris descendisse de cælo, ne existimes quod caro è cælo descendit: (hoc enim Apollinarius docuit, quod Christus habuerit corpus de cælo, quod per Virginem transferit, quasi per canalem.) verum quia vna hypostasis, hoc est vna persona Christi ex duabus naturis constituta. Ideo omnia que sunt hominis, dicuntur de Verbo, & iterum ea que sunt Verbi, attribuuntur homini. Hæc ille ferè. Damascenus libro De fide orthodoxa, Deus suscepit ea que sunt carnis idiomata, hoc est proprietates: ut vnde passibilis nominatur, & Deus gloria crucifixus est. Cyrillus quoq; in Ephefino Concilio: Si quis voces illas, qua in Euangelicis, & Apostolicis habentur literis, siue de Christo à Sanctis, siue ab ipso de seipso dictas, duabus personis, vel subsistentijs assignat, & alias tanquam homini separatim à Dei Patris Verbo intellecto, alias verò, tanquam Deo competentes, soli Dei Patris Verbo adaptat, anathema sit.

Et quo tantum mysterium magis capiatur, ac degustetur, aduerte, Sacras literas multis, & varijs nominibus & verbis illud delineasse. Est enim incarnatio exitus, introitus, descensus de cælo. Exitus quidem: quia cum olim vt inuisibilis delitesceret in sinu Patris, factus est per exitum spectabilis: Exijt enim qui seminat, seminare semen suum. Secundo dicitur Introitus, iuxta illud: Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicit, &c. Cum enim prius esset Deus, & extra mundum, quia nondum homo erat, cœpit per hoc quod homo factus est, pars quædam esse mundi. Dicitur tertio descensus de cælo: quia propter nos homines, & propter nostram salutem descendit de cœlis. Descendit sicut pluuia in velus: Vtinam dirumperes cælos, & descenderes. Quia præter illam summam

nō procul à fine. Gen. 2. & Matth. 19. & alibi.

Theophyl. in cap. Ioan. 3. circa medium. Filium hominis, hoc est Christū, quo modo verum sit descendit se de cælo. Apollinarij hæresis. Damas. lib. 3. De fide orthodoxa. cap. 6.

Synod. Ephes. Anathematismo 4.

Quibus Incarnationem diuina exprimat nominibus, & verbis historia.

Ioann. 1. Matth. 13. Heb. 1.

Ioann. 6. & alibi sepius. Psal. 71. & Iudic. 6. Isai. 64.

Philipp. 2. Eandem Patres vt nomen. Gen. 49. Habac. 2. Agg. 2. & alibi. Ibidem, & Exod. 4. & Heb. 2. Psal. 47. Luc. 1. Isai. 10. & Rom. 9. Philipp. 2. Deut. 10. Iacob. 1. Ioann. 1. Luc. 1. Baruch. 3. Isai. 45. Hierem. 31. Incarnationis mysteriū, nouum cur dicitur apud Prophetam. B. Dionys. Areopag. cap. 2. part. 2. libri De diuini nomi. prope initium. Expenditur locus ille Hierem. 31. Na circumdabit virum. Luc. 2. & Ioann. 1. & Luc. 1. Isai. 19. Exod. 37. ac sepius & alibi, & Hebra. 9. Psal. 68.

altitudinem, quā possidebat vt Deus; humiliavit se propter Humanitatē. Deniq; in Scripturis, & Patribus varijs describitur verbis, quæ nos ad tanti mysterij admirationem, & ad Fidem, & charitatem excitent. Dicitur enim aduentus, missio, apprehensio, susceptio, abbreviatio, exinanitio, conglutinatio, insitio, habitatio, visitatio, cōuersatio cum hominibus, recapitulatio, siue anacephaleusis, æconomia, siue dispensatio, matrimonium, siue desponsatio, & nuptiarum celebratio; denique dici solet creatio: Rorate, inquit, cæli desuper, & nubes pluant iustū: aperiat̄ terra, & germinet Saluatorē, & iustitia oriatur simul. Ego Dominus creauī eum. Et per Hieremiam: Creauit Dominus nouum super terram. Et nouum, vel res noua dicitur Incarnatio: quia teste Dionysio Areopag. lib. De diuin. nomin. Nouitatum omnium supereminens est nouitas, & explicat istā nouitatem Propheta addendo, Fœmina circumdabit virum: quia videlicet totus est mulieris matris; nihil in eo habet pater putati⁹ Ioseph, aut alius: id enim circumdamus, quod nostrum, non alienum est. Et circulus quisque vnā linea est contentus: nos patre, & matre quasi duabus lineis constamus, Christus vnā tantum linea matris. De signat porro ista circumdatio Virginis matris integritatem in partu, & post partum. Et circumdedit, vt ait Propheta, non infantem, vel puerum, vt cæteræ matres solent, sed virum, qui corpore erat infans; sapientia verò, & omni virtute perfectus: fœmina benedicta, quæ & virum non cognouit, & virum in vtero circumdedit. Porro Humanitas assumpta, siue caro, modo dicitur velamen, quia illa tegitur Diuinitas. Ita interpretatur Apostolus ad Heb. 10. Per velamen, id est carnem suam. Dicitur & nubes: quod ea nobis obumbrauerit, & ex ea aquarum diuinarum riuus ad nos permanuerint: Ecce Dominus ascendet super nubem legem. Dicitur & propitiatorium: quod per eam Patri immolatum, & oblatam propitij Deo redditum sumus. Vocatur à Dauide cilicium: quod in ea fame, siti, labore, sudore,

& morte cruciatus fuerit. Appellatur habitus, iuxta illud: Habitus inuentus vt homo: quia eo Humanitatis ornamento, quo nobis plus placeret, & ad se alliceret, vestiri dignatus est. Denique dicitur terra; iuxta illud: Plena est omnis terra gloria eius: quia caro hominis ex terra est, & Verbum caro factum est. Et multa his similia legimus in Diuinis literis, quo magis capiatur, & alliciat nos tantum mysterium.

CANON V.

Verba illa Athanasij, quæ in Symbolo eius leguntur: Nam sicut anima rationalis, & caro vnus est homo: ita Deus, & homo vnus est Christus: diligenter sunt intelligenda, & explicanda; nisi aberrare velimus, & scopus, in quem spactant, inspiciendus. Est enim sensus; quod vt anima rationalis & caro vnus est homo, id est vnā hominis personam cōficiunt: sic Deus & homo vnus est Christus, id est vna persona constat, & non duplici. Ad hanc enim hypostasin declarandam assumitur similitudo, vt explicant veteres Patres, nimirum Iustinus Martyr. in expositione Fidei, Gregorius Nazianzenus epistol. ad Clidonium; Cyrillus libro De incarnatione Vnigeniti; Damascenus lib. De fide Orthodoxa; Augustinus ad Dardanum, & in Enchiridio ad Laurentium, & libro 13. De Trinitate. cap. 17. Lirinensis in lib. De antiqua fide, & Ephesinum Concilium in epistola suo nomine missa ad Nestorium: Quamuis, inquit, Verbum habitauerit in nobis, & dictum sit, in Christo habitare omnem plenitudinem deitatis corporaliter: attamen intelligimus eum, quod caro factus, non sicut in Sanctis habitare dicatur, nec talem in ipso habitationem factam definire tentauimus, sed vnitus iuxta naturam, nec in carnem penitus commutatus; talem sibi fecit habitationem, qualem & anima hominis habere creditur ad proprium corpus. Et infra: Non enim duplex est vnus Christus; & Deus solus, quamuis ex duabus; diuersisq; rebus ad vnitatem cognoscatur indiuiduam conuenisse: sicut homo quoq; ex anima constans, & corpore, non duplex, sed vnus potius est ex vtrōq;. Hæc in ea Synodo.

Philipp. 2.

Isa. 6.

Ioann. 1.

De Christo.

Illorum verborum Athanasij: Nam sicut anima rationalis & caro vn⁹ est homo; ita Deus & homo vn⁹ est Christus, vera, & catholica traditur intelligentia.

Iustin. Martyr tom. 3. in princ.

Gregor. Nazianz.

B. Cyril. Alexand. lib. De incarn.

Vnig. c. 8. tomo vlt.

Ioan. Damasc. lib. 3. De fide Ortho. c. 3.

August. tomo 9.

Idem epist. 57. tom. 2.

Idem in Enchiri. c. 37. tom. 3.

Idē tom. 3. Lirinensis. Cœcil. Ephesinum.

Ioann. 1. Coloss. 1. & 2.

Vnio hypo- statica cu naturali ani- mæ & corpo- ris vnione in quibus con- ueniat. Prima ratio similitudinis

August. epi- stol. 3. circa mediũ, tom. 2. in princ.

II. ratio. Quod tradit Lógici, spe- cies nimirũ disparatas de se mutuò nõ prædicari, v- bi locum ha- beat.

III. ratio.

Diuina ver- bi natura cũ humana quæ cõmunicet, quæ verò nõ cõmunicet.

IIII. ratio.

Quia verò omnis similitudo sem- per habet aliquid dissimile, distinguẽ da sunt hæc diligenter, & singulatim explicanda. Conueniunt ergo in pri- mis: quia vt in vno homine est duplex natura, spiritualis, & corporea, non ta- men duplex homo: ita duæ naturæ in Christo vna. Verbi constant hyposta- sificata vt non confundantur, nec vna in alteram transeat, aut commutetur. Hinc Augustinus epist. ad Volusianũ: Sicut in vnitate persone anima vnitur corpori, vt homo sit, ita in vnitate persona Deus vnitur homini, vt Christus sit. In il- la ergo persona mixtura est anime, & corporis; in hac persona mixtura est Dei, & hominis: si tamen recedat auditus à consuetudine corporum, qua solent duo liquores ita commisceri, vt neuter seruet integritatem suam, quanquam & in ipsis corporibus aeri lux incorrupta misceatur. Ergo persona hominis, mixtura est anime, & corporis; persona autem Chri- sti, mixtura est Dei, & hominis. Hæc ille.

Deinde, vt anima corpori coniun- cta corpus animatum denominat, ita Diuinitas hominem Deum. Et si enim species disparatæ de se mutuò non prædicentur (cum sint istæ enuntia- tiones falsæ, Homo est arbor, arbor est equus) id tamen euenit, quando fit vnio duarum naturarum dispariũ, in eodem supposito, vt in hac propo- sitione, homo est Deus.

Tertiò, vt anima in corpore quas- dam habet actiones communes cum corpore, vt, sentire, appetere, tristari, & gaudere, alias proprias, vt intelli- gere, & velle: ita Diuinitas quasdam habet communes energias cum cor- pore assumpto, vt signorum effectio- nem; quasdam cum anima assumpta, vt rerum omnium peritiam; quasdam verò non communicat, siue quia hu- mana natura non est illarũ capax, siue quia illas ad suam perfectionem non requirit, vt sunt omnipotẽtia, & omni præsentia, siue esse vbiq;.

Quartò, vt anima quasdam per cor- pus gerit (vt, fabricat, meditat) & per se plura sine corporis adminiculo facit: vt cum se à carne segregans, di- uina, & cœlestia contempletur: ita di- uinitas multa exercet per humanita-

tem, vt cum olim miracula edidit, & salutem hominis operata est: hodie verò in Eucharistia gratiam largitur, corpora, mentesq; alit, Pontificisq; & Mediatoris officium obit: quasdam verò per se solam semper operata est.

Quintò, anima non omnia verè & essentialiter corpori suo commu- nicat, nisi titulo tenus; nam corpus hominis non dicitur rationis, consi- lij; particeps nisi per accidens; & rur- sus corpus nõ omnia cum mente sua communicat, nisi quadam consecutio- ne, vt mortalitatem, ægritudinem, & similia, illi nõ tribuit: ita Diuinitas vniuersas pprietates Humanitati lar- gitur, & vicissim Humanitas suas Di- uinitati non nisi per idiomatum com- municationem impertit. Ita Chri- stus dicitur homo æternus, omni- potens, & vbiq; consistens, quia etiam Deus est, cuius hæ sunt notæ proprie. Ad hæc, vt actiones vtriusque, corpo- ris, & anime, composito, id est homi- ni verè tribuuntur: ita actiones Huma- nitatis, & Diuinitatis, vni Christo ve- rissimè adscribuntur.

Dissimilia verò, quæ huic similitu- dini non conueniunt, explicada sunt propter novos Hæreticos, id est Vbi- quitarios, & Semieutychianos. Pri- mùm ergo non sicut anima, & cor- pus hominem secundum substantiam componunt, ita Diuinitas, & Huma- nitas partes sunt vnum Christum con- stituentes; ne Verbi subsistentia, & Di- uinitatis dependeat ab esse totius.

Deinde, si vnio Diuinitatis, & Huma- nitatis æquaret anime & corporis vnionem, Diuinitas esset Humanita- tis forma, eaq; vnio dicenda esset es- sentialis; cum tamen sit personalis, quæ inter essentialem, & extrinsecam media existit. Ad hæc anima, & corpus faciunt vnum hominem, vt actus & potentia, siue sicut mate- ria, & forma: atqui in Incarnatione v- traq; natura actus est, & veluti forma.

Præterea, ex animo & corpore effi- citur tertia quasdam natura, quæ nec animus est; nec corpus, scilicet ho- mo; & significat vnã naturam com- positam ex duabus: at verò Christus tantum significat vnã personã duas

V. ratio.

In quib; hæ duæ vniones inter se diffe- rant. Prima ratio dissimilitudi- nis.

Secunda.

Tertia.

Quarta.

naturas

V. ratio.

De eodem. Christi pro- genes initio Euangelij Mat- thæi cur por- sita. August. lib. 7. qq. in lib. Iudicũ. q. 2. tom. 4. nõ procul ab i- nitio. Luc. 1. & seq. Iudic. 13. et seq. 1. Reg. 16. & seq. Iudith 8. Esther 2. Heb. 7.

De eodem. Quadruplex Christi gene- ratio est ab Euangelistis conscripta. Isa. 9. Iacob. 1. Isa. 53. Secundũ spi- ritum nos ge- neramus du- pliciter.

Ioann. 3.

Matth. 19.

Qualem quif- que Christi- genem enar-

naturas habentem. Postremo, ex ani- ma & corpore vnum efficitur suppo- situm, quod nec proprium est: cor- poris, nec anime, sed vtrique commu- ne: ex natura autem Diuina, & Hu- mana nullum fit suppositum; sed id quod erat diuinum, vtramq; naturam sustentat.

VI. CANON.

A genealogia Christi describenda initium sumit Euangelium Matthæi: quia moris est in Scripturis; cum ali- cuius ducis, aut Principis, aut illustris fœmine præclara gesta describuntur; ab eorum parentibus, & genealogia ex- ordiri. Ita Augustinus annotauit lib. quæstionum in librum Iudicum: Non solet, inquit, ducis nominare Scriptu- ra, cum constituantur, nisi commemorata etiam origine parentum: vt constat de Ioanne Baptista, de Dauide, & alijs iu- dibus, & interdum de Prophetis, de Iudith quoq; & Esther, pijs, & lectis- simis fœminis. Ita vt si quandoq; e- iusmodi genealogia intermitteretur, my- sterio vacare non videatur: & tamen ab Apostolo dicitur Melchisedec sine patre, sine matre, sine genealogia.

VII. CANON.

Quatuor Christi generationes descri- bunt Euangelistæ; si rectè animum ad- uertas. Est enim Christus & Deus per- fectus, & homo perfectus; & non solũ genitus, sed etiam ipse secundum spi- ritum generans: utpote qui dicitur pa- ter futuri seculi, & de quo dicitur: Vo- luntariè genuit nos verbo veritatis, vt si- mus initium aliquod creatura eius; & Pro- pheta: Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum. Adde, duplicem esse generationem nostram spiritualement; alteram, qua ex aqua & Spiritu sancto renascimur, vt videre possimus regnum Dei: alteram verò, qua sic renati, & mortui in Christo, ad vitam immortalem, & gloriosam re- generamur. Hinc dicitur: In regene- ratione, cum sederit Filius hominis, &c. & Martyrum, qui pro fidei confessio- ne decertates, gloriose occubuerunt, celebrantur dies natalitij, quia illi cœ- lesti regno in lucem sunt editi.

His positis vt veris, Ioannes diuinã Filij Dei explicat generationem ini-

tio sui Euangelij: passiuam verò homi- nis ad vitam hanc mortalem genera- tionem Matthæus sibi explicandã sus- cepit. Vnde initium sumit ab illis ver- bis: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, filij Iacob, qui ge- nuit Ioseph virum Mariae, de qua natus est Iesus qui vocatur Christus. Tertius passiuam ad vitam immortalem ge- nationem, per quam filius Dei agni- tus est, persequitur Marcus: de qua Paulus Act. 13. explicauit illud Prophe- tæ: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Vnde Marcus, missa generatione se- cundum carnem, qua est filius homi- nis, hanc diuinam suscitari Filij Dei natiuitatem describens, inchoat Euan- gelij suum: Initium (inquit) Euangelij Iesu Christi Filij Dei, sicut scriptum est in Isaia Propheta: Ecce mitto Angelum meũ ante faciem tuã, &c. Hinc Marco Leo- nis effigies tribuitur, sicut Matthæo fi- lij hominis; vt fortitudo spiritus sui agnoscat, qui rugitu primò prædi- cationis, dein de etiam resurrectionis homines ad vitam beatam suscitauit. Quartam, postremamq; natiuitatem, qua ipse nos suo sanguine ad vitam spi- ritualẽ regenerauit, declarauit Lucas; cui bouis, aut vituli species datur: quia ipse victima corporis sui, & precibus, quas ad Patrem æternum vt Sacerdos pro nobis effudit, obtinuit nobis vi- tam, qua Adæ mortui, Deo in futurũ vt sancti, & immaculati coram eo vi- ueremus.

CANON VIII.

Studium Genealogiarũ fuit olim lau- dabile; & necessarium, vt quisque nos- set cuius esset tribus, & ad quam eius tribus familiam spectaret, & portio- nem haberet in terra suæ tribui assi- gnata. Deinde vt agnoscerentur, & di- stinguerentur in familijs Leuiticis il- li, qui Sacerdotio fungi possent in templo: quia nullus descendens ab al- tero quàm ab Aaron, administrare poterat. Postremo, vt possent ex illu- stri, & regia familia Dauidis Messias, qui ex ea tantum oriturus, etiam cum iuramento promissus erat, discerni. Iurauit, inquit, Dominus Dauid verita- tem, & non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.

randã susce- perit Euange- lista.

Ioan. 1. Matth. 1.

Marc. 1.

Heb. 1. & 5.

Malac. 3. & Matth. 11.

Ezech. 1. Ibidem.

Ibidem.

Heb. 5.

Ephes. 1.

De Christo.

Genealogijs olim ante Christum Iu- dai vtiliter vacabant; at postea nõ ni- si inutiliter, & perniciosè. Num. 18. & alibi, & He- brae. 5.

Psal. 131. & 2. Reg. 7. & seq.

Ad

Quare Iudæi genealogijs inquirendis nihil modo proficiat.

Vbi tantum in lege liceret sacrificare.

Deuter. 12. ac sepe dein ceps in eod. libro.

1. Tim. 1.

Tit. 3. Genealogias Apostolus cur vocet interminat.

Rom. 10. Cur vanas, & inutiles.

Matth. 1. & seq. Luc. 3. & seq. Quadrifarie huius Christi genealogie describende necessitas.

Qua ratione ductus, Iudæorum omnes genealogiarum libros combusserit Herodes Alcalonita.

Ad hæc omnia discernenda magnum studium adhibebant Iudæi, vt genealogiarum libros in templo, id est loco sacrosancto asseruarent: vnde hæc omnia cum in dubium reuocarentur, petenda erant. At vbi venit Christus illis promissus, & se talem esse doctrina, & signis comprobauit, & lex consummata, vana est omnis genealogiarum cura: quia iam Hierosolyma euerfa, & Iudæis in captiuitatem abductis, & per totum orbem dissipatis, non est cur amplius velint habere portionem in terra, quæ tot seculis ab hostibus eius detinetur: nec iam opus est sacerdotio Leuitico, quod solum in vrbe Hierosolymitana offerri poterat. Idcirco Paulus auertit homines ab eis: Sicut rogavi te, inquit, vt remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, vt denuntiares quibusdam ne aliter docerent, neque intenderent fabulis, & genealogijs interminatis, quæ quæstiones magis præstant quam adificationem Dei, quæ est in fide. Et ad Titum: Stultas quæstiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas Legis deuira vel omittesunt enim inutiles, & vana. Ecce quomodo Paulus eiusmodi studium reprobare videatur. Et rectè vocat genealogias interminat, id est termino, & sine carentes: quia earum finis, sicut legis, est Christus, qui iam venit. Vocat eas vanas, & inutiles: quia fructu bono carent, & carnis tantum tumorem, & elationem nutriunt. Ideo illæ Iesu Christi Domini nostri allatæ per Matthæum & Lucam genealogiæ necessariae extiterunt ad ostendam Dei fidelitatem, qui dando Messiam ex domo Dauid, fidem suam liberauit, & Iudæos palam edocuit finem esse omnibus genealogijs datū. Vnde etiã quodã futurorum præfatio Herodes Rex, ne obscuritas sanguinis sui detegeretur, fertur omnes genealogiarum libros incendisse.

Quod si dicas de nobili & generosa familia prodire, esse Dei donum non despiciendum; non negabo, modo qui tales sunt, non propterea in seipsis intumescant, nec in alios efferrantur, atque eos despiciant: modò etiam agnoscant aliam esse nobilitatē

pretiosorem, & priori illi præferendam, de qua Ioannes scribit: Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius; & in qua malint gloriari: in qua plerumque obscuri genere, & contemptibiles non modò nobiles æquant, sed etiam superant, & antecellunt.

IX. CANON.

Christi generatio ab illaudatis aliquot tam mulieribus, quam viris deducitur: eo quod cum Christus omnia propter nos susceperit, hoc quoque sustinere voluit, vt obscuros, & illaudatos progenitores haberet, quo omnes ille sanctificaret, qui non ad iustos venit, sed ad peccatores vocandos. Et non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentilibus: nam Ruth, & Rahab, Gentiles erant; quo omnes tum Gentiles, tum Iudæos saluos faceret. Et ita iustificat Christus sua hac genealogia omnes partus, aut ex vxore alieni sanguinis, aut ex fornicaria naturales, aut ex adultera spurios. Hæc eadem tradunt Patres, quorum vnum, aut alterum testimonium producemus, vt hominum temeraria iudicia comprimamus. Hieronymus igitur ad Pammachium aduersus errores Ioann. Hierosolymit. Nasci, inquit, de adulterio, non eius culpa est, qui nascitur, sed illicitus qui generat. Quomodo in seminibus non peccat terra quæ fouet; non semen, quod in sulcis iacitur; non humor, & calor, quibus temperata frumenta in germen pullulant; sed, verbi gratia, fur, & latro, qui fraude, & vi eripit semina: sic in generatione hominum recipit terra, id est vulua, quod suum est, & receptum confouet; confotum corporat; corporatum in membra distinguit. Et inter illas secretas ventris angustias Dei manus semper operatur: idemque est corporis, & anima creator. Noli despiciere bonitatem figuli tui, qui te plasmauit, & fecit vt voluit. Iephte, inter viros sanctos Apostoli voce numeratus, meretricis est filius. Sed audi, ex Rebecca, & Isaac Esau genitus hispidus, tam mente, quam corpore, quasi bonum triticum in lolium, auenasque degenerat: quia non in seminibus, sed in voluntate nascentis causa est

Ioann. 1. Nobilitas Christianorum vera quæ sola.

De Christo.

Christus de progenitoribus interdum obscuris, partim etiam flagitiosis cur nasci voluerit.

Matth. 9. Ruth 1.

Ioan. 2. Hæc Christi nascendi ratio quam salubris.

B. Hierony. epistol. 61. paulo ante dimidiū, tomo 2. ante med.

Elegans sanè comparatio B. Hieronymi.

Heb. 11. Iudic 11. Gen. 25.

vitiorum,

Chry. ho. 3. in Mat. sub init. tom. 2. in princ. Si sapimus, propriarum conemur nobilitari honore virtutum.

vitiorum, atque virtutum. Chrysostramus quoque in Matth. Nunquam erubescamus de vitijs parentum; sed vnum queramus illud, atque omnibus studijs assequamur, nobilitari propriarum honore virtutum: huiusmodi enim etiam si alienigenam habeat matrem, etiam si fornicatione populatam, vel quolibet eiusmodi dedecore sordidatam, nihil tamen de eius aut vilitate fuscabitur, aut crimine polluetur. Quod si fornicatorem ipsum ad meliora conuersum nequaquam prior vita commaculat: multo magis è meretrice natus, & adultera, si propria virtute decoretur, parentum suorum non decoloratur opprobrijs. Postremò Augustinus lib. de Bono coniugali: Vndecunque nascantur homines, si parentum vitia non sectentur, & Deum rectè colant, honesti, & salui erunt. Semen enim hominis ex quacunque homine, Dei creatura est; & comalevolentibus male erit, non ipsum aliquando malum erit. Sicut autem filij boni adulterorum, nulla defensio est adulteriorum: sic mali filij coniugatorum, nullum crimen est nuptiarum. Hæc illi Patres egregie.

CANON. X.

De Christo. Christi tentationes, colloquia eiusdemque & Apostolorum sermones disputationesque; Euangelij comprehendio duntaxat, & breuiter enarra re.

Luc. 1. Ioan. 1. Infra. 3. & seq. Infra. 4. & sequent.

Qualis Scriptura sit.

B. Hie. to. 7. à medio.

Cum in Euangelicis literis tentationes Christi describuntur, aut colloquia, siue Angelicæ cum Virgine Dei-para, siue Christi cum Nathanaële, Nicodemo, Samaritana, aut cum alijs plerisque enarrantur, aut disputationes variæ cum Iudæis, siue cum Capharnaitis, siue cum discipulis traduntur, aut conciones habitæ à Christo, & Apostolis commemorantur, non oportet semper eas enarrari tam latè, & copiose, ac gesta vel habitæ sunt, sed tantum rerum capita, & breue tantum compendium earum rerum ab Euangelistis traditur. Sæpe enim quæ multis verbis dicta sunt, & multo tempore gesta, vobis, aut alterius verbi summa perstringuntur: quæ regula ad multa, quæ in Euangelijs, & Actibus Apostolarum conscripta sunt, plurimum potest conferre. Est enim Scriptura verbum abbreviatum, de qua Hieronymus in cap. 12. Ecclesiasticis circa finem:

Scriptura, inquit; diuina breui circulo coarctata est, & quantum dilatatur in sensibus, tantum in sermone constringitur. Quia consummatum, breuiatumque sermonem fecit Deus super terram. Hæc ille, postquam dixerat ex sententia Salomonis breuitati studendum, & sensum magis sectandum esse, quàm verba, aduersus Philosophos; & seculi huius Doctores, qui suorum dogmatum falsitates conantur asserere varietate, ac multitudine sermonum. Et potest illustrari exemplo Ionæ, cui nauæ dixerunt: Indica nobis cuius causæ malum istud sit nobis: quod est opus tuum? quæ terra tua? & quid vadis? vel ex quo populo es tu? Vide quot interrogationes concipient, vbi vna satis esse poterat.

CANON. XI.

Christus prædicationem suam à beatitudine exorditus est, dicens: Beati pauperes spiritu, & Beati mites, &c. quia, vt testis est Theodoritus, filium Dauid se voluit ostendere, qui dixit: Beatus vir qui non abiit, &c. Chrysostramus quoque homil. 4. in Marcum, iuxta initium: Quantum in meo corde est, legens Legem, legens Prophetas, legens Psalterium, nunquam regnum cælorum audiui, nisi in Euangelio. Postquam enim venit ille, de quo dictum est: Regnum Dei intra vos est, apertum est regnum Dei. Ante enim aduentum Saluatoris, & Euangelij claritatem, antequam Christus aperiret paradisi ianuam cum Latrone, omnes sanctorum animæ ad inferos deducebantur. Augustinus etiam lib. contra Faustum Manichæum: Non temere dixerim, nescio vtrum quisquam in illis libris (scilicet veteribus) inuenit nomen regni cælorum, quod tam crebro nominat Dominus. Dicitur quidem ibi: Diligite sapientiam, vt in aeternum regnetis. Et ipsa vita aeterna si non illi c. in manifesto predicaretur, non diceret Dominus etiam malis: Iudæis: Scrutamini Scripturas, in quibus vos putatis vitam aeternam habere: ipsa testimonium perhiberent de me: quomodo enim nisi ad hoc pertinet, quod ibi scriptum est: Non moriar, sed vitam, & enarra

Isai. 10. & Rom. 9.

Quid proprium Philosophorum, mundi; sapientum.

Iona. 1.

De Christo. Christi prædicatio à beatitudine eorum sumat exordium.

Matth. 5. Ibidem.

Psal. 1. B. Theod. in Psal. 1. init. tom. 1.

B. Chryst. to. 2. circa fin. Luc. 17.

Aug. lib. 19. cont. Faust. Manich. c. vlt. init. tomo. 6. Sap. 6.

Ioan. 5.

Psal. 117.

Psal. 12. Sap. 3.

Opera Domini, & Illumina oculos meos; ne obdormiam in morte, & iustorum anima in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum malitia? Et paullo post: Illi autem sunt in pace. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est: & in paucis vexati, in multis bene disponuntur. Et alio loco, iusti autem in perpetuum viuunt, & apud Dominum est merces eorum; & cogitatio eorum apud Altissimum: ideo accipient regnum de ceteris, & diadema speciei de manu Domini. Vbi habes euidens de vita anime post mortem sermonem. Sicut & aperte Daniel dixit: Multi de his qui dormiunt in terra puluere, eurgilabunt, alij in vitam aeternam, alij in opprobrium vt videant semper. Tecte autem de resurrectione dictum est: Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Sanguis enim etsi anima non sit, non est tamen sine anima.

Infra. 5.

Dan. 11.

Gen. 4.

Corporu re- surrectio vbi insinuata.

De Lege Euangelica. Legis Moyfi, & Legis Christi, id est Euangelicæ discrimen assignatur.

Deut. 23. & sape alias.

Infra 24.

Leui. 19. &

Matth. 5.

Psal. 118.

Matth. 12.

Rom. 7. & seq.

sed manum cohibere. At in Euangelio nulla (vt diximus) vel leuissimi delicti permissio facta est. Etsi verò. 9. & 10. præcepto prohibeantur tum concupiscentia vxoris alterius, tum rei alienæ cupiditas, & per Prophetas interdicitur malas & noxias cogitationes: Vtque quo, inquit, morabuntur in te cogitationes noxia? Et Isaias: Auferre malum cogitationum vestrarum ab oculis meis: dicendum est, eiusmodi prohibitiones ad Mosen legislatorem propriè non spectare, sed ad Christi Legem Euangelicam, quam per Mosen vt prophetam, & cæteros omnes vates cepit disseminare, quasi propriam Mesia Filij Dei, qui præceptum fidei, & dilectionis quasi suum Mosaiicæ miscuerat Legi. Lex enim Euangelica, quod attinet ad eius substantiam, id est fidem, spem, charitatem, Christum & Spiritum sanctum, non autem alia, quæ secundo loco sunt, vt Sacramenta, semper cum omni lege, siue naturæ, siue Mosaiica concurrunt, vt homines salutis suæ possent esse capaces, licet apertius post exhibitum Christum, & datum Spiritum sanctum de coelo. Hinc apud Matthæum cum veterem reformat, & corrigi Legem, saepe addit, Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio: &, Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mæchatus est eam in corde suo: &, Ego dico vobis non iurare omnino: &, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Cum tamen illa omnia ad Legem naturalem & moralem spectent, ad cuius perfectionem nitetur Dominus Legem Mosaiicam reuocare.

CANON. XIII. In Veteri Testamento iuramentum est: Viuo ego, dicit Dominus, ad condemnationem mortuorum deorum, per quos idololatræ iurant. Et Psal. 38. Semel iuravi in Sancto meo, id est, Firmiter, & per sanctitatem meam asserui. In nouo autem: Amen Amen dico vobis, vel: In veritate dico vobis: vt testis est Hieronymus. Nimirum quod Iudæis dictum est: Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua, ne videlicet per deos alienos iurentur.

Matth. 5. & seq. Exod. 20.

Ierem. 4. Isai. 1.

Si quando in Lege, vel Prophetis vitia prohibentur interna, id potius ad perfectionem Euangelicam, quam legalem referendum est.

Lex Euangelica in quo consistat.

Act. 2. Matth. 5. & seq.

Ibidem. Ibidem. Ibidem.

Qualis in Vetere, qualis in noua Lege seruatus modus iurandi.

Deut. 32. & alibi saepe. 2. Reg. 7. B. Hiero. in Mat. cap. 5. tom. 9. mit.

Nobis

Exod. 20. & Matth. 5. Ibidem.

B. Basil. tom. 1.

Quæ videantur iuramenti speciem habere, nec tamen sit.

Gen. 42.

1. Cor. 15.

Galat. 2. &

1. Cor. 9. &

1. Thess. 2. &

1. Tim. 1. &

Tit. 1.

Euthym. in

Psal. 14.

Clinij Pythagorici mira

iuramenti religio.

Christianorum

mutuam iuramentum

Paulo tradita.

Rom. 1. &

Philip. 1. &

2. Cor. 1.

Theoph. opo

ris initio.

Leuit. 19.

Si malum est

iuramentum, illud Lex

Moyfi à Deo

profecta cur

patitur, ait

Theophylactus.

Iuramentum

quatenus à

Corinto prohibi-

tum.

Matth. 5.

Iacob. 5.

Iuret cur Dominus.

Nobis verò dictum est, Ego autem dico vobis non iurare omnino. Vnde Amen Amen, & In veritate, & verè, & certè, & similes particulae, non sunt propriè iuramenta, sed asseuerandi modi. Et Basiliius in Psalmum 14. In Nouo Testamento iurare minime licet. Sunt autem quidem figuræ habentes, non tamen iuramenta omnino existentes, sed remedia potius persuadendi: vt Ioseph Aegyptium familiarum sibi reddere cupiens, per sanitatem iuravit Pharaonis. Et Apostolus charitatem suam erga Corinthios ostendere volens, ait: Per gloriam vestri, quam habeo in Christo Iesu Domino nostro: Non enim Euangelica doctrina in minoribus fuit, & inobediens is, cui conceditum erat Euangelium, sed simplici sermone sub forma iuramenti reddidit, gloriationem quæ in ipsis habebat, omnium sibi pretiosissimam esse, hoc verborum tropo vsus ostendit. Idem ibidem tradit Euthymius. Fertur etiam Cliniam Pythagoreum laudatum, quod cum per verum iuramentum posset euadere multam trium talentorum, iniuriam pati voluit potius quam iurare, Euangelicum dicitur custodiens. Formam iurandi Christianis Paulus reliquit, dicens: Testis mihi est Deus, cui seruior: rursus, Ego testem Deum intuco. Theophylactus in Matth. cap. 5. circa finem: Iurare (inquit) & adhibere amplius ad etiam, vel non, à diabolo est. Porro si dixeris quod Lex Moyfi mala erit, quoniam iurare iubet: Disce quod tunc non erat malum iurare: post Christum autem malum est, sicut & circumcidi, & insumma quicquid est Iudæicum. Hæc ille: cuius verba apertum excessum loquendi continent. Non est enim ita interdictum iuramentum in Lege gratiæ, vt non liceat exigente causa, aut charitate, etiam cum merito illud vsurpare: imò esset error, & hæresis manifesta hoc negare. Sed quia nouerat Dominus linguæ labilitatem, & ab assiduo vsu iurandi procliue esse in perurium incidere, merito illud nobis interdixit, & sub exemplo, quo modo sit aliquid asserendum, nos erudiuit: Quod verò olim Dominus iuraret, & dice-

ret, Viuo ego, dicit Dominus: partim factum est propter hominum incredulitatem, quo nos securiores redderet. Vnde Hieronymus in Isaiæ cap. 14. Iurat Dominus, cui etiam non iuranti credendum est, quod sua estimatio non fallatur, & quod mente concepit, irritum non fiat. Hoc autem humano loquitur affectu, quod scilicet non fallatur, qui falli non potest. Partim etiam, quo significaret immobilem promissionem eius rei, quam iure iurando confirmat. Vnde Damascenus scribit, quod iuramentum significat immutabilitatem consilij eius: eo quod apud nos contractus qui inuicè fiunt per iuramentum, firmamque habent.

CANON. XIII. Cyrilli, & Augustini continet Regulas. Prior quidem lib. 3. in Ioan. cap. 37. Solebat, inquit, Christus sanctorum virorum gloriam non modo non deprimere, aut obscurare, sed illustrare potius, & confirmare. Verum cum infertia nonnullorum fieret, vt Christi excellentia non agnosceretur, ac ideo plus illis tribueret, commodissime, ac suboculæ ab ipsa rerum collatione, in infinitum se albis prestare, modestissime ostendit. Ita Samaritana cum dixisset Christo: Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis patrem? Volens Dominus eum ab huiusmodi opinione remouere, ac se absque comparatione maiorem ostendere, ad aquarum differentiam descendit: Omnis, inquit, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum, &c. Ex quo probatur longe se maiorem esse Iacob, qui longe maiora, quam ille præstare poterat.

Deinde, cum superbirent Iudæi de Lege, ac Mose legislatore, ac cum Christo, & Euangelio Legem ante ponerent, dicentes Mosen dedisse manna, & fluxum aquarum de petra: aperte se verbis Moyfi non prætulit, sed maiora se darurum promisit, cum dixit, Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriat, & qui credit in me, non sitiet in æternum: Nam qui manna ede-

Deu. 32. Ezech. 33. & alibi.

B. Hiero. in Isai. lib. 5. non procul ab init. to. 5. Secunda ratio.

Heb. 6.

D. Ioan. Damasc. lib. 1. de Ortho. do. c. 14. prope fin.

De Christo. Magnis viris prius a se cõmendatur se Christus tandem lóge maiorem esse demonstrat.

Ioan. 4.

Gen. 32. &

Infra 24. &

Ioan. 24.

Christi, & Moyfi differentia.

Ioan. 6.

Exod. 16.

Nam. 20.

X2 bant,

Vnde confir-
metur hæc do-
ctrina.

Ioan. 5.

Sup. 1.

Quibus ver-
bis ostende-
rit Christus
Dauidem ma-
iorem.

Matt. 22.

Idem se præ-
tereâ quibus
maiorem o-
stenderit.

Supra 12.

Ioan. 3.

3. Reg. 10.
& seq.

Iudæoru de
Christo hu-
militate iudicium
ac superbū.

Ioan. 8.

Sanctorum
omnium vi-
rorū in Chri-
stum honor,
& reuerētia.

Matth. 11.

Ibidem.

Luc. 3.

bant, rursus esuriebant, & qui bi-
bebant aquam eductam de petra, rur-
sus iterum sitiebant. Sed qui ediderit
panem Christi, & aqua biberit, non esu-
riet, nec sitiet in æternū. Hoc ille in sen-
su. Quam sententiā Christus confirma-
uit Ioan. 4. vbi se aperte Moyfi præ-
tulit: Si crederetis, inquit, Moyfi, crede-
retis forsitan & mihi: de me enim ille scri-
psit. Et cap. 1. Ioannes Baptista præ-
dicabat: Lex per Moysen data est, gra-
tia, & veritas per Iesum Christum facta
est: & infra: Deum nemo vidit vnquam
(hoc est, sine ipse quidem Moses)
Vnigenitus Filii, qui est in sinu Patris
ipse enarrauit.

Ad hæc cum Dominus videret se
à Iudæis vt hominem tantum haberi,
interrogauit eos, Christus cuius
esset Filius? & cum dixissent, Dau-
dis; & continuo subintulit Dominus,
Quomodo ergo Dauid in spiritu vocat
eum Dominum, dicens; Dixit Dominus
Domino meo. Sede ad dexteras meas? Si
ergo Dauid vocat eum Dominum, quo-
modo filius eius est? Prætereâ cum
Matt. 12. protulisset exemplum Ionæ,
qui plus fidei inuenerat apud Nini-
uitas, quam ipse inueniret apud
eos; & exemplum Salomonis, ad
quem venit à finibus terræ regina Sa-
ba, & audire sapientiam eius; tan-
dem de seipso modestè intulit: &
ecce plusquam Ionas hic, & ecce plus-
quam Salomon hic. Similiter cum
Ioan. 8. dixisset, Abraham exulta-
uit, vt videret diem meum: & vidit,
& gausus est. Iudæi putantes esse
imperitum aliquem, & sui ipsius ia-
ctatorem, obiecerunt illi; Quinqua-
ginta annos nondum habes, & Abra-
ham vidisti? Replikat Dominus, A-
men Amen dico vobis, antequam Abra-
ham fieret, ego sum.

At verò viri magni, & Christi
Spiritu præditi, vbi Christum ag-
nouerant, illi super omnia sese sub-
ijciebant, & supponebant tanquam
eius serui. Vnde Ioannes Baptista
tantopere laudatus à Christo, vt di-
xerit de eo, Inter natos mulierum
non surrexit maior, & in tanto præ-
rio habitus à Iudæis, dicebat ta-
men, Veniet fortior post me, cuius

non sum dignus soluere corrigiam cal-
ceamentorum eius: & iterum, Illum
oportet crescere, me autem minui.
Paulus quoque, qui tantus erat A-
postolus, hunc morem secutus in
Epistola ad Hebræos Christum præ-
fert Angelis, qui præceptum ado-
randi Christum habuerunt. Ostendit
quoque illum maiorem fuisse omni-
bus Prophetis, & Mose, & Aarone,
& Melchisedeco. Idem Corinth. 15.
conferens illum cum Adam, pronun-
tiauit. Primus homo de terra, ter-
renus: secundus homo de celo, cæ-
lestis. Et ita cum nos Sanctos Dei
celebramus, aut magnificamus, præfer-
re tamen, aut æquare illos Christo im-
pium est, sed omnibus præferri debet
Christus, vt Dominus seruis, Creator
creaturis, Redemptor redemptis. Vt
ita Iesu maior sit Adam, Abraha-
mo, Melchisedeco, Jacob, Mose,
Dauid, Ionæ, & Salomone, atque
adeo Angelis vniuersis.

Huic Regulæ proxima est, & con-
iuncta altera. Cum enim Christus
maxima, & altissima Regni Dei my-
steria coram Iudæis proponeret,
etiamsi non ignoraret multos ad se
infidiatos, & obseruatores, qui
malignè omnia dicta sua essent
excepturi: non tamen propterea sibi
contrarius extitit, cum dixit: Nolite
dare sanctum canibus; neque mittatis
margaritas vestras ante porcos, ne forte
conculcent eas pedibus suis, & canes
conuersi dirumpant vos. Nam Princeps
suis legibus non arctatur: ne hæc
propter se dicebat, sed propter al-
ios, qui libenter illa erant fide ac-
epturi, & in corde suo conseruaturi,
& propter nos, qui postea ea era-
mus lecturi. Hanc Regulam tradidit
Augustinus libr. De sermone Do-
mini in Monte, his verbis: Quod
Dominus noster quadam dixisse inueni-
tur, quæ multi qui aderant, vel resi-
stendo, vel contemnendo non acceperunt,
non putandum est sanctum dedisse cani-
bus, aut margaritas misisse ante por-
cos. Non enim dedit eis qui capere non
poterant, & simul aderant, quos pro-
pter aliorum immunditiam negligi non
oportebat. Hæc ille.

Ioan. 3.
Quibus lo-
ge maior Chri-
stus magni
Pauli testi-
monio.
Heb. 1.

Infra 3. &
seq.

Infra 7.
Gen. 2.

Sancti omnes
infra Christū
laudandi sunt
& magnifica-
di.

Regni Dei
mysteria Chri-
stus nequa-
quam indig-
nis atq; ma-
leuolis, sed si
delibus tan-
tū, & suæ salu-
tis amanti-
mistradebat,
& explicabat
Matth. 7.

B. Aug. li. 2
c. 32. prope
init. tom. 4.
circa fin.

De Christi pa-
rabolis.
Quare Chri-
stus paraboli-
s, isq; tam
difficilibus,
& obscuris
vti voluerit.

Matt. 13.
Psal. 77.

Parabolas
Christus seor-
sim Apo-
stolis cur expli-
caret, teste
Marco.

Mat. 4.
De suis de
Phyfico audi-
tus libris con-
scriptis qua-
le iudicium
tulerit Aristo-
teles.

Item de Chri-
sti parabolis
Ex tribus po-
tissimum ca-
rū, quas Chri-
stus nobis nō
aperuit, pa-
rabolarum
sensum debe-
mus collige-
re.

Parabolicæ
comparatio-
nes ex tripli-
ci capite he-
ri consueue-
runt.

CANON. XV.

Parabolæ, quas frequenter Christus
vsurpabat, etsi maximam vtilitatem
erudiendo intellectui, & inflamman-
dæ volūtati nostræ, & adiuuandæ me-
moriæ ad ea quæ dicebantur, retinen-
da contineret: Dominus tamen ob
eā potissimum rationē producebat,
vt doctrinā Euangelicā impijs, & ma-
lignis celatam traderet, ne illa exaspe-
rati in eum insurgerent. Isq; vsus fuit
parabolarum omnium, quibus Pro-
phetæ vsi sunt in Veteri Testamēto.
Nam eiusmodi prouerbij, & simili-
tudinibus doctrinam Christi paraboli-
s inuoluendā præludebant. Verum
Dominus seorsum omnes illas Apo-
stolis exponere, vt insinuaret, hosti-
bus suis doctrinā celandā, amicis verò
suis suo loco, & tempore aperiendā.
Ita vt, quemadmodū Aristoteles li-
bros de Phyfico auditu ad Alexandrū
scripsit fuisse conscriptos, & nō con-
scriptos, propterea quod maximis am-
biguitatibus, & obscuritatibus con-
starent, ita Dominus Iesus vna, & ea-
dem opera doctrinā suam texit, & obū
brauit impijs, & cōmunicato suo Spi-
ritu fidelibus detexit, ac explicauit.

CANON. XVI.

Parabolarum intelligentia, quas Chri-
stus non explicauit, ex tribus potissi-
mum venanda est: nimirū ex radice,
siue scopo, ob quem dicuntur, qui vt
plurimum ante ingressum parabolæ
ab Euangelista traditur. Deinde ex ip-
so cortice, siue signo sensibili simili-
tudinibus adhibitæ, quæ quo vilior est,
ac nobis notior, & familiarior, eo ma-
gis sensum intentum, & præcipuū no-
bis representat. Demum colligitur ex
medulla, siue ex fructu ipsius parabo-
læ, qui finita similitudine vno aut al-
tero verbo ab Euangelista explica-
tur.

Sensus igitur parabolæ literalis nō
est ex prima & propria vocum signi-
ficatione accipiendus; sed ex rebus ip-
sis per voces significatis, quæ humi-
liores, & viliores assumuntur ad ma-
iores, & excellentiores significandas:
atq; in eis cōparatio quæ fit à carnali-
bus ad spiritualia, vel à terrenis ad cœ-
lestia, plerunq; fit à simili, quandoq; à

maiori ad minus affirmatiue, vel à mi-
nori ad maius negatiue, interdum ve-
rò à contrario: quæ acuto, ac diligen-
ti lectori attentè inspicienda est. Et
parabolis, sicut & in metaphoricis, il-
lud est obseruandum, eatenus esse cō-
parationem accipiendā, quatenus sco-
po, siue proposito loquentis deseruit:
& ideo non est ad alia extendenda,
quæ non nisi durè, & violenter appli-
cantur: vt septimo libro latius profe-
cuti sumus. Hinc Augustinus lib. De
ciui. Dei recte admonet: Nō sanè omnia
quæ gesta narrantur, aliquid etiā signifi-
care putanda sunt: sed propter illa quæ ali-
quid significant, etiam ea, quæ nihil signi-
ficant, attextuntur. Solo enim vomere ter-
ra proscinditur: sed vt hoc fieri possit, ca-
tera etiā aratri mēbra sunt necessaria: &
soli nerui in citharis, atq; huiusmodi: va-
sis musicis aptantur ad cantum: sed vt ap-
tari possint, insunt & cetera in compagini-
bus organorū, quæ non percipiuntur à ca-
nētibus, sed ea quæ percussa resonant, his
connectuntur. Ita in Prophetica historia
dicuntur & aliqua quæ nihil significant,
sed quibus adhereant quæ significant, &
quodammodo religuntur. Hæc ille. Potest
tamen in parabola multiplex sensus,
& ille quidem ædificans colligi: nam
& ex ipso cortice aliquid quod chari-
tatem, aut prudentiam, aut alias virtu-
tes ædificet, hauriri potest. Ex medul-
la verò non vnus, sed varius sensus,
qui charitati congruat, a diuersis ve-
teribus Patribus accipitur. Interdum
verò sunt quædam parabolæ, quæ
manifestas habent allegorias, vt Pa-
tres annotarunt, quanquam vera alle-
goria, quæ colligitur ex factis, & ve-
rè gestis veteris Testamenti ad infi-
nuanda mysteria Noui, non inueni-
tur in parabolis, quæ ex arificiose
confictis, & proximè ad veritatem ac-
cedentibus narrationibus à Domino
conflata est. Et vt Saluator noster in
Euangelij quædam parabolæ inter-
pretatur, sic & Prophetæ: vt ait Orige-
nes in ezechielem. Nam illam Isai. 5.
de vinea, interpretatus est Isaias, &
illa Ezech. 47. de aquila alarū grandis,
& illa Ezech. 5. parabola rasorum pi-
lorum, & apud Danielelem multæ visio-
nes expositæ sunt ab Angelo.

Parabola, si-
cut & meta-
phora, quate-
nus adhiben-
da.

B. Aug. lib.
16. de ciuit.
Dei c. 2. in
fin. tom. 5.

Propheticam
historiam Au-
gustinus duo-
bus assimilat

Parabolæ
multiplicem
eumq; chari-
tatem ædifi-
cantem sen-
sum possunt
admittere.

Vera allego-
ria in parabo-
lis Euangeli-
cis locū nul-
lum habet.

Matt. 13. &
seq.
Ibidem, &
seq.

Infra 15.
Ioan. 16.

Orig. ho. 11.
in Ezech. to-
mo 1.

Quarū in Pro-
phetis para-
bolarum, pro-
uerbiorumq;
explicationē
habeamus.

De Christo. Confuevit diuina maiestas quæ magna & admirabilia facere constituit, ea multo antè tempore prænuntiare.

B. Chryf. ho. 1. in Epist. ad Rom. to. 4. in princ. Primus locus Isai. 7. & Matth. 1. Secundus locus.

Tertius locus.

Quartus locus.

Matth. 26.

Quintus locus

Ioan. vlt. Matth. 16.

De Christimi raculis. Legitiam à se ferende Dominus fidem & autoritatem præstruere cõfueuit virtute signorum.

B. Chry. to. 2. sub init. Genes. 1. & seq. Infra 9.

CANON. XVII. Solet Deus, quando magna, & sublimia operaturus est, teste Chrysofomo, antè multa tempora illa prædicere, exercens hoc pacto suorum auditum, quo facilius, & certius accipiat eorum aduentum: quæ quidem Regula multis exëplis illuminari potest. Nam ad incarnationis Mysterium facilius suscipiendum, tanto antè tempore per Isaiã prænuntiauit Virginem concepturam, & parituram Emmanuelem. Et Christus in Euangelio passio nem suam, & a morte resurrectionem frequenter inculcauit, quo minus de eorum euentu dubitarent: quia incredibile videbatur Filiũ Dei mori posse, vel mortuum ad vitam reuocari. Admirandum præterea Ascensionis mysterium interdum, hoc est Ioan. 1. & 6. & 20. prænuntiauit; vt ita maiorem fidem apud Apostolos inueniret. Mirabile etiam, & salutiferum Eu charistiæ mysterium non solum prædixit, sed & promisit, & sibi repugnantes Ioan. 6. compescuit; vt cum in mēsa cenæ paschalis audirent: *Accipite, & comedite, hoc est corpus meum*, in memoriam reducerent verbum Domini anno ante passionem integro ad se dictum: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*. Deniq; cum difficile, & creditu arduum videretur vni Petro inter Apostolos, & super omnes Apostolo Ecclesiam vniuersam regendam commisisse; longè ante pollicitus illi fuit clauis Regni cœlorum, quibus quicquid ligaret in terra, esset ligatum in cœlo; & quicquid solueret in terra, esset solutum & in cœlo.

CANON. XVIII. Circa Dei miracula illud est obseruandum, Deum tunc illa edere, quando aliquid fide à nobis esse accipiendum præcipere vult. Huius autor Canonis est Chrysofomus, qui homil. 14. in Matth. *Quando nouũ*, inquit, *str aliquid atque præcipuum, signa Deus facere consuevit, præstans quadam pignora sua potētia his qui Legē eius accipiunt. Sic igitur cum hominē facturus esset, prius mundũ creauit, ac tũ demum facto homini Legē in paradiso dedit. Et cum sancto etiã Noë legem positurus esset, magna vtiq; mira-*

abilia monstrauit, per quæ instaurauit omnino creaturam, ac terribile illud pelagus per annum certè integrum toto fecit orbe diffundi, iustumq; illum in tanta totius mundi tempestate seruauit. Abrahæ quoq; multa signa legitur præstitisse, vt claram illam de regum bello victoriam, vt insignem quoq; aduersus Pharaonem plagam, vt cum de varijs illum periculis liberauit. Sed & Iudæis quidem cum Legē esset daturus, prius miracula illa, & prodigia magna ostendit; ac tunc demum eis præcepta Legis imposuit. Ita hic quoq; cū sublimē quandam viuendi introduceret etiam disciplinam, & quæ nūquam ab illis fuisset audita, autoritatem mandatis suis præstruxit de claritate signorum. Hæc ille. Quæ quidem ratio firma est, cur hodie, vt olim, miracula non videamus: quia nullam aliam Legem profitemur, quã illam ipsam Legem Euangelicam, quam ipsi ab initio tot signis, & prodigijs illustrauit.

CANON. XIX. Solitus est Dominus Iesus miracula, quæ per se, aut per suos edit, ita constabilire, & confirmare, vt nullum dubium de eorum veritate in mentibus aduersariorum residere possit. Huius Regulæ autor est Chrysofomus in Ioannem: *Seruat hunc morem sapennero Christus, vt maiorem in modum impudentibus silentium imponat. Siquidem in quinque parum miraculo, ne quid suspicionis oriretur, non tantum miraculum fecit, sed voluit vt multa fragmentorum reliquia superessent: & mandato leproso, Vade, ait, ostende te Sacerdoti. Simul vt miraculo certam fidem faceret, & calumniantium ipsum Legem Dei præuaricare impudentia ora conprimeret; idem in nuptijs fecit: non enim vinum simpliciter ostendit, sed ferri architiclino imperauit, vt qui id nesciret, confitendo indubitatum perhiberet testimonium, hac gratia Euangelista in scium architiclinum, vnde id vinum esset, demonstrauit, vt incorruptum iudicium ostenderet. Et cum mortuum suscitauit, Date, inquit, ei manducare, vt certius resurrectionis signum præberet. De Lazaro dixit, Soluite eum, & finite abire, & paralytico sanato dixit, Tolle grabatum tuum, & ambula, in signum.*

Supra. 7. & seq.

Infra 14.

Exod. 19. & seq. Infra 20. & seq.

Signa hoc tēpore in confirmationem Fidei Christianæ, vt olim, nullacur fiant.

De Christimi raculis. Signa Christi & miracula ea circūspēctione habebat, vt apud aduersarios certissimã obtinerent fidem B. Chry. ho. 36. in Ioan. ante dimid. tom. 3. Matth. 14. & Infra 15. Supra 8.

Ioan. 3.

Marc. 5.

Ioan. 5. Act. 3.

Infra. 4.

De Nouo instrumento. Quid mysterij habeat, in priori Testamento, eorũ, qui à Deo singularibus sunt donis ornati, quod ætas exprimitur; in posteriori verò Apostolorum, & Martyrũ, aliorumque sanctorum ferè suppressitur.

Io. vlt. Judith. vlt. Tob. vlt. Isa. 38. & 4. Reg. 20. & 2. Para. 32.

Exo. 20. Gen. 25. Infra. 35. Gen. 47. Infra. 50. Deut. vlt.

restituta, & corroborata sanitatis. Signũ etiam claudi ex vtero matris per Petrum editum ad Speciosam templi portam, tam efficax, & apertum fuit, vt Iudæi diceret: Quid faciemus hominibus istis; quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Hierusalem manifestum est, & non possumus negare. Vides ergo ab aduersarijs testimoniũ de Petri miraculo allatum.

CANON. XX. Illud apertum; & frequens est in Scripturis Veteris Testamenti, vt eorum, in quos insigne aliquod beneficium diuinitus collatum est, anni enumerentur: in Nouo verò Testamento id omnino negligatur. Ecce Iob scribitur vixisse post flagella centum quadraginta annis: & Tobias postquam illuminatus est, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum suorum. Judith post victoriam de Holoferne, mansit in domo viri sui annos centũ quinq; vt habetur in fine libri eius. Et Ezechie regi ad mortem laboranti, & cui per Isaiã prædictum erat: *Dispone domuitua, quia morieris tu, & nõ viues*, postea ei preces cum lacrymis ad Deum fundenti per eundem Prophetam respondit Dominus, *Audiuĩ orationem tuam, & vidi lacrymas tuas, ecce, ego adiciam super dies tuos quindecim annos*. Describitur ergo vita exacta vt plurimum post acceptum miraculo beneficium, quod pretiosa esset eo tēpore vita, & iustis à Deo promissa propter legis obseruantiam: hinc illud, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram*. Idcirco recensentur anni Abrahæ, Isaac, & Iacob, Iosephi, & Moyfis: de annis verò Apostolorum, & Martyrum mentio nulla. Dabatur ergo eis prolixior vita, vt longo tempore testes esse possent Diuinæ virtutis, & gratiæ acceptæ apud homines obliuiosos, & ad fidem illos excitaret. Contrarium verò contingit in Nouo Testamento, qui enim donũ aliquod signo diuino accipiunt, tamẽ eorum ætas post signum exacta non solet narrari, eo quod Christo iam agnito, & in cœlo nos expectante, vita nõ sit amplius ita chara, & pretiosa, vt olim: quia nostrum est cum Paulo di-

cere, Cupio dissolui, & esse cum Christo; & cum Simeone: Nunc dimittis seruum tuum Domine.

Solent Euangelistæ ætatem eorum in morbo, aut in cæcitate, aut in paralyti exactam diligenter annotare, ad signi magnitudinem, & maiorem Christi vim, & bonitatem explicandam. Ita legimus cæci à natiuitate sua, & pueri lunatici ab infantia à dæmone obfessi, & mulieris Hæmorrhoyssæ, quæ per duodecim annos morbo vexata fuerat, sanitates: ita etiã paralytici ad piscinam morbũ per triginta & octo annos durasse recenset Ioannes: & mulieris inclinatæ, & spiritum infirmitatis habentis quæ per decem & octo annos laborauerat, Lucas expressit. Ad de istis claudi à ventre matris, & ad tēpli portam Speciosam medicantis ætatem: nam per plures quàm per quadraginta annos eo morbo detentus erat: vt habes Act. 3. & 4. Et eodem lib. c. 9. narratur Aneæ cuiusdam infirmitas, qui per octo annos iacuerat in grabato, & à B. Petro restitutus est. Item. c. 14. *Quidam vir Lysivris infirmus pedibus sedebat, claudus ex vtero matris suæ; qui nunquam ambulauerat. Cui dixit Paulus magna voce, Surge super pedes tuos re-ctus. Et exiliuit, & ambulabat.* Hæc enim ætas in morbo exacta plurimum conseruebat ad signorum euentum, & illorum magnitudinem declarandã, ne quis illa calumniari posset vt falsa, vel tanquam naturalia, & facilia. Quod si obijcias Annæ prophetissæ, filiæ Phœnuel, de tribu Aser, annos enumerari in Euangelio, & Elisabethæ matris Ioannis Baptistæ, & Zachariæ. Sed hæc non propter annos ipsos recensentur, sed quod magnum Dei extiterit beneficium Annæ collatum, quod in fide, & precibus, & ieiunijs permanferit per octoginta quatuor annos, donec videre meruit Melsiam, sicut & Simeon. Porrò Elisabeth & Zacharias, grandæui describuntur, & steriles tanto tempore; vt insigne Dei donũ eluceret in generatione filij Præcurforis Domini.

CANON. XXI. Imperatiuus non semper habet formam præcepti, sed adhaerens nomini

Philip. 1. Luc. 2.

Morbi à quo quis diuinitus liberatus sit diuturnitatem cur ex primant Euãgelistæ.

Ioan. 9. Mar. 9. Matth. 9.

Ioan. 5.

Luc. 13. Act. 3. &

Infra. 4.

Infra. 9.

Infra. 14.

Luc. 2.

Supra. 1. Ibidem.

Quorundam Euangelistæ tate cur memorent. Ibidem.

Multiplex modi imperandi uis iu sacris literis.

bus diuinis vim habet deprecandi. Vt: *Miserere mei Deus, miserere mei, & exaudi orationem meam*: maxime si addantur, particulæ Hebrææ, na, vel ana, id est obsecro, vel quæso, vt Dan. 9. *Obsecro Domine, & Psal. 117. O Domine saluum me fac obsecro.* Interdum etiam imperatiuo vtitur Deus in consilijs dandis: vt, *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia qua habes, &c. & veni, sequere me, & uolueris, & reddite Domino Deo vestro; & solutus es ab vxore? noli querere vxorem; & illud, Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripere eum, & reliq. quod Chrysostomus admonitionem siue exhortationem vocat. Est etiam imperatiuus, quo peculiarem aliquam potestatem Dominus conferre solet. Nam illius verbis, *Hoc facite in meam commemorationem*, illos instituit facerdoes, vt definitum est in sancta Synodo Tridentina: quemadmodum & forma Ecclesiæ, qua Episcopi vtuntur in promouendis ad sacerdotiũ, imperatiua quoque est, nempe: *Accipe potestatem offerendi in ecclesia Dei, tam pro viuis, quã pro mortuis, &c.* Summam etiam prouinciam regendæ Ecclesiæ, verbo imperij contulit Petro, cum dixit, *Pasce oues meas*: & potestas facta Apostolis vniuersum orbem peragrandi, & euangelizandi, illo precepto Christi significata est: *Euntes in mundum vniuersum, predicare Euangelium omni creature.**

Quartò, seruit etiam interdum modus imperandi ad exprimendas comminationes: & debet cum irrisione quadam, & subannatione proferri. Vt Deut. 22. *Vbi sunt dii eorum, in quibus habebant fiduciam?* Et subdit irridedo: *Surgant, & opitulentur vobis, & in necessitate vos protegant.* Et illud Ioan. 2. *Soluite templũ hoc, & in tribus diebus excitabo illud*: id est, si solueritis, vã vobis, quia resurgam. Et Dominus ad Iudã: *Quod facis, fac citius*: significat, Vã tibi est, si feceris. Et Ecclesiastes; *Letare ergo iuuenis in adolescentia tua, & in bono sit cor tuum in diebus iuuentutis tuae, & ambulata in vijs cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum; & scito quod pro omnibus his adducet te Deus in iudicium.* Et subdit: *Adolescentia enim, & voluptas vana sunt:*

quasi diceret, Si lætaberis in adolescentia, punieris grauius in iudicio: nam adolescentia (inquit) & voluptas vana sunt. Simili ratione Helias irridēs prophetas Baal, dicebat: *Clamate voce maiore: Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut cer te dormit, vt excitetur.* Et Amos cap. 4. initio: *Venite, inquit, ad Bethel, & impie agite: ad Galgalã, & multiplicare prauaricationẽ; & offerre mane victimas vestras, tribus diebus decimas vestras, id est, ter in anno offerre decimas vestras, vt soletis mihi offerre.* In quæ verba Hieronymus: *Hac autẽ præcipio, inquit, & imperatiuo modo loquor, vt vestra satisfactiam voluntati: quia sic egistis, & sic voluistis filij Israël.* Vnde & subdit Propheta: *Sacrificate de fermento laudem; & vocate voluntarias oblationes, & annuntiate: sic enim voluistis filij Israël, dicit Dominus Deus: quæ omnia cum irrisione sunt legenda, & intelligenda.* Thren. 4. in fine est & aliud testimoniũ: *Gaude, inquit, & lætare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: ad te quoque, perueniet calix: quo ultimo verbo explicauit esse irrisionem.* Et in eodem capit. Amos in fine: *Quapropter hac faciam tibi Israël: postquam autem hac fecero tibi, preparare in occursum Dei tu Israël.* Hoc est, teste Hieronymo, *Occidisti seruos quos ad te miseram: mittam nouissime Filium meum: tu autem iuxta consuetudinem tuam, qua semper voluntati Domini resististi, prepara te vt contradicas, & aduerseris Deo tuo, iuxta illud quod scriptũ est: Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum, & in signum cui contradicetur.* Et hoc dicit non quo præcipiat quid facere debeat, sed ante prædicit quid sponte facturus sit, quasi increpans, & arguens, vt saltem correptus non faciat quod prædictum sit. Hætenus Hieronymus: quæ ironicum habent sensum. Vt enim ait Augustinus ad Simplicianum: *Multa sunt in Scripturis, quæ nisi illi modo pronuntientur (cum gestu videlicet) in contrariam sententiam recidunt: sicuti est, Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat, si quasi confirmans respondeas, vides quanta peruersitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est, ac si dicatur: Deus ne qui iustificat? vt*

3. Reg. 18.

B. Hiero. in Amos lib. 2. initio. tom. 6. ante dimid.

Hier. ibidẽ, siue in. c. 4. in fine. Matt. 21. & 23. Ibidem. Luc. 2.

Aug. libr. 2. ad Simplicianũ. q. 5. circa med. to. 4. iuxta dimid. Rom. 8.

subau-

3. Reg. 17. *subaudiatur, Non viiq; . Et ita interpretatur verba Helias de vidua quæ alebat Heliam. 3. Reg. 17. iuxta. 70. O Domine testis huius viduæ, cum qua ego inhabito apud ipsam, tu male fecisti vt occideres filium eius: quod legendum dicitur per interrogationem, vt non malefaciendi causa mortificauerit filium eius, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui. Et in verbo malefaciendi accepit malum pro pœna, & punitione, iuxta illud: Si (pro non) erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.*

Malum pro pœna nõ raro in Scripturis accipitur. Amos. 3.

Quintò vsus. Quintò, est vsus futuri Imperatiui modi in tertia persona loco Optatiui, more Hebræo. Vnde Origenes in Cantica: *Moris est Scripturarũ, Imperatiuum modũ pro Optatiuo ponere. Vt ibi: Pater noster qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: pro vtinam sanctificetur. Et nunc in presenti: Osculetur me osculo oris sui: pro eo quod est, vtinam osculetur. Sic ille. Et ita illud: Osculetur me, & illud: Ostende nobis Domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis: vox est veteris Ecclesiæ Christi in carne aduentum desiderantis. Quæ sanè Regula multos locos nobis explicat. Nam Num. 6. de benedictione sacerdotis populo danda dicitur: *Benedicat tibi Dominus, & custodiat te: Ostendat Dominus faciem suam tibi, & miseretur tui: Conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem: quæ omnia etsi imperandi modo dicantur, per modum deprecationis & voti sunt interpretanda.* Hinc Euthymius in illud Psalmi: *Intende, prospere procede, & regna; licet verba hæc imperatiui sint modi, vim tamen optatiui habent: quæ admodum sepius apud Scripturam reperitur: Sanctificetur, inquit, nomen tuum: Adueniat regnum tuum: Fiat voluntas tua: quæ verba non optatiui, sed imperatiui sunt modi, &c.* Et tamen optantis animũ referunt. Hæc ille, quæ ad literam accipit à B. Basilio in illum Psalmum: Ita intellige illud: *Exurgat Deus, & dissipentur inimici eius; & fugiant qui oderunt eum à facie eius. Sicut deficit sumus, sic deficient, &c.* Significat: Vtinam exurgat, & inimici eius profligati dissipentur. Similiter illud accipe: *Deleatur de libro viuentium, & cum iustis non scribã**

3. Reg. 17.

Malum pro pœna nõ raro in Scripturis accipitur. Amos. 3.

Quintò vsus.

Orig. ho. 1. in Cantica, circa med. tom. 1.

Matt. 6. Cant. 1. Psal. 84.

Quorũ nobis locorum hæc Regula sensum aperiat.

Euthym. in Psal. 44. circa princ.

Matt. 6.

B. Basil. to. 1.

Psal. 67.

Psal. 68.

tur, id est, Vtinam hoc fiat. Idem sententiendum de illo loco: *Deus miseretur nostri, & benedicat nobis: illuminet vultuum suum super nos, & miseretur nostri; & de alio: Veniat super me misericordia tua, Domine, salutare tuum secundũ eloquium tuum, &c. Fiat manus tua vt saluet me, id est, Vtinam fiat. Eodem modo accipi debent qui sequuntur loci: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Iacob: & reliq. Benedicat nos Deus Deus noster, Benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ: Pax Dei qua exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras.* Ita explicanda sunt verba illa Iobis, quæ maledicentiam resonant: *Pereat dies in qua natus sum, & nox, in qua dictum est, Conceptus est homo; id est, Vtinam vt mihi contingere posset, vt ille dies nunquam fuisset in rerum natura, quò sum editus in lucẽ, & nox illa, in qua conceptus. Similiter quòd prædixit Dauid: *Constituẽ super eum peccatorem; & diabolus stet à dextris eius: Fiant filij eius orphanĩ, & reliq: non maledicentis, aut execrantis affectu, sed futura prædicentis, & annuntiantis spiritu accipiendã sunt. Quod ex Hebræa constat veritate, quæ habet: *Constituẽ super eum peccatorem; & diabolus stabit à dextris eius, vbi Imperatiua resoluenta sunt in futura Indicatiui. Ita illud Isaie: *Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua; hoc Apostoli recitarunt per futurum indicatiui, dicentes Act. 28. *Aure audietis, & nõ intelligetis.* Et illud Zachariæ. 13. *Phra mea suscitare; & Percute pastorem, apud Mathæum Dominus explicauit per futurum: Percutiam pastorem, & dispergentur oves gregis. Illud etiam Cant. 1. *Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum, & pasce hãdos tuos iuxta tabernacula pastorum. Duo illa Imperatiua, abi, & pasce, non sunt verba præcipientis, vel suadentis bonum aliquod, sed permittentis, & quasi pœnam peccati prænuntiantis, & cõminantis, & sensus est: O pulchra inter mulieres, si ignoraueris temetipsam conditam ad imaginem & similitudinem Dei, recede à me, & societate meã, & abi post*******

Psal. 66.

Psal. 118.

Ibidem.

Psal. 19.

Psal. 66.

Philip. 4.

Iob. 3. & Hiero. 20.

Psal. 108.

Isa. 6.

Mat. 26. &

Zach. 13.

Illud Cantorum: Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres, egredere & abi post vestigia gregum tuorum, &c. quid significet.

Gen. 1.

vesti-

vestigia gregum; id est, iam digna non es loco pascuæ meæ; sequere vestigia hominum carnaliter viuentiū, & pace iam non agnos, sed hœdos à sinistris statuendos.

Postremò solent Prophetæ Imperâ di modo mala aduersarijs imprecari; cum reuerâ eorum malorum potius contextant prophetiam & futuri habeant rationem, secundum illud. *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueū, &c.* Et, *Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam; & furor ira tua comprehendat eos.* & Psal. 108. *Constitu super eum peccatorem; & diabolus stet à dextris eius.* Infra: *Fiant filij eius orphani; & uxor eius uidua.* Et Isaias; *Excæcor populi huius; & aures eius aggraua.* Iob quoq; *Perat dies in qua natus sum, & nox in qua dictum est, Conceptus est homo.* Vide Hieronymus in cap. 1. Threno; prope finem eleganter ait: *Quando sancti viri de peccatorio more contra hostes suos rogant, non voto malitia; sed spiritu prophetia, hoc quod præsciunt futurum prædicunt; vel etiam contra spirituales nequitas orant, quas incorrigibiles esse sciunt, ut iustam à Domino recipiant sententiã.* Hinc est illud quod in Psalmo Prophetæ Dominum contra nocentes se precatur, dicens: *Iudica Domine nocentes me.* Assumpta pro nobis clamant infirmitas, ut damnentur nocentes, id est diabolus cum ministris suis quod nouerat esse venturū. Hæc ille doctissimus Pater. Eandem phrasim vsurpant Prophetæ; cum congratulantur, aut ad laudem inuitant: *Ut, Latamini Gentes cum plebe eius, pro Gentes gaudete.* Item, *Laudate Deum omnes Gentes: Iubilate Deo omnis terra,* & similia permulta. Possent etiam mitigari illud genus imprecationum; si asseramus, earum autores zelo Diuinæ iustitiæ, & vindicandæ gloriæ Dei, & fidei spirituali expurgandæ Ecclesiæ ab infidelibus, & peruersis hominibus, qui illi bellum indixerunt, inflammatos, eiusmodi punitiones à Deo efflagitasse. Sed de hoc alibi dixi, tantū hæc sit fatis insinuasle.

CANON. XXII.

Solet Christus cum loquitur, magis ad mentem eorum, qui secum agunt,

spectare quàm ad verba. Huius Regule autores sunt Chrysostomus, & Cyrillus: hic quidem lib. 3. in Ioannem: *Cōsuetudinem, inquit, fuisse Christo cognouimus, maxime quando ad imperitos Pharisæos loquebatur, corda illorum aspiceret, cogitationisq; motus ut Deum examinaret, ac ad ea qua illi mente versabant, orationem nonnunquam accommodare. Ac ideo non serie à superioribus quandoq; tibi sermo procedit, cum ad ea, qua illi secū uerterent, acutissime oratio componatur.* Pro ducit autem exemplum paralytici per regulas demissi ad Pharisæos secum dicentes: *Quis est iste qui blasphematur?* quorum cogitationes sciens Iesus, respondit: *Cur cogitatis mala in cordibus vestris?* Et alio loco, *Obseruabant eum Pharisæi, & scribae, si Sabbatis curaret, ut accusarent eum: & interrogabat eos si licet Sabbatis benefacere, an nō? Ipse uero sciens cogitationes eorum, ait homini qui habebat manum aridam, Surge, & sta in medium.* Ita Luc. 11. respondit non ad uerba quærentium signa de celo, sed ad eorum mentem, dicens: *Omne regnum in se diuisum desolabitur.* Chrysostomus uero in Matthæum: *Christus, inquit, sæpè ad mentem interrogationem accommodat, non ad uerba eorum (quemadmodum ille qui interrogauit, Quid boni faciam, ut habeam uitam æternam?) Quoniam ceu ad hominem nudum, & unum è multis Iudæorum magistris adiit, idcirco etiam ipse quasi homo ei respondet: Quid me interrogas de bono? vnus est bonus Deus. Cum etiam loquitur cum Samaritana, quæ Christum ceu unum è plebe Iudæorum esse arbitrabatur, respondit ut vnus ex eis, Nos adoramus quod scimus. Et iterum loquens cum Iudæis, qui Christum ut mendacem, & deceptorem esse putabant, dixit: *Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est uerum, scilicet secundum uos, qui me nudum hominem putatis, & ambitiosum, cum tamen alio loco dicat solidissimum esse suum testimonium, dixit enim; Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, uerum est testimonium meum: quia scio unde ueni, & quod uado.* Similiter cum Apostoli apud Lucam dæmonia eiecissent, morbos curassent, & uirtutes multas fecissent, re-*

rum quos alloqueretur, ad mentem magis quam ad uerba, orationem suam accommodare. B. Cyr. c. 3. in Ioan. initio. to. 1. in princ. Mar. 2. & Matt. 9. & Luc. 5. Luc. 6. Matth. 12. Chryf. hom. 44. in Matt. initio to. 2. Matt. 19. Ioan. 4. Ibidem. Infra. 5. Infra. 8. Luc. 10.

VI. ac postremus vsus. Psal. 68. Rom. 11. Ibidem. Isa. 6. Iob. 3. & Hier. 20. B. Hier. lib. 1. in lameta. Hierem. to. 5. Psal. 34. Deut. 32. De Christo. Moris fuit Christo, co-

Isa. 14. Matt. 11. B. Cyr. li. 9. in Ioan. c. 25. to. 1. Ioan. 3. Christus uerum est regnum Dei, re natis solis spectabile. De Christo. Cœlestem aliquam, & facturum traditurus doctrinam Dominus, qualè soleat de ea differendi occasione capere. Auctor operis imperf. in Matt. hom. to. 2. operū D. Chryso. Ioan. 6. & seq. Mar. 7. & seq. Luc. 14. & seq. Matt. 19. Infra. 20. Ioan. 4. Marc. 17.

pondit illis: *Videbam Satanã sicut fulgur de celo cadentem*, id est: ne ob id quod dæmones uobis subijciuntur, insolentes sitis; ne tãquam Satanã è celo deturbatus est, ita uos à me, qui mitis sum, & humilis corde, expellamini. Ad hæc Ioan. 13. interrogauit Petrus, *Domine quo uadis?* Ille respondit, *Quò ego uado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea:* non declarauit quò iret, ut petebat Petrus, sed tantum ipsum pro eo tempore non posse sequi, sed postea secuturum: quia Petrus ob id maxime desiderabat scire quò ibat, ut eum sequeretur: ut annotauit B. Cyrillus. Demum Nicodemo dicens, *Rabbi, scimus quia à Deo uenisti magister: nemo enim potest hæc signa facere qua tu facis, nisi fuerit Deus cum eo:* designans se habere Christum pro Prophetâ aliquo, cum quo Deus est per gratiam suam. At Christus indicans se uerum Deum, respondit, *Meritò de me ita sentis, quia necdum de celo renatus es. Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest uidere regnum Dei.* id est agnoscere Christum uerum Dei Filium, & qui uerum est regnum Dei.

CANON. XXIII.

Solet plerumq; Dominus, quando de alicuius rei mysterio uerba est facturus, ab Euangelista introduci id ipsum corporaliter faciens, ut ex eo occasionem assumat de mysterio per illud significato differendi, ut tradit autor operis imperfecti in Matthæum. Exemplum sunt in promptu, siquidem à multiplicatione panum ascendit ad disputationem de mystico, & Eucharistico pane: ex lotionem uiceorum, & aramentorum ansam sumpsit reprehendendi internam immunditiam Pharisæorum: ex hydropico, quem sanitati restituit, argumentum accepit compescendæ iactantiæ: ex omnium bonorum abdicatione propter regnum celorum facta, transiuit Dominus ad parabolam de mercenarijs conductis in uineam; & ab aqua corporea, quam Samaritana haurire uolebat, eleuauit Dominus eius intellectum ad spirituale fidei aquam expectendam: ex eo quoq; quod pro se, & Petro tributum reddi iussit,

excitati sunt discipuli ad interrogandum Iesum: *Quis putas, maior est in regno celorum?* Vnde Dominus pulchrâ de humilitate doctrinam, & ambitionis reprimendæ tradit.

CANON. XXIII.

Theologia duplex est: una coniuncta, altera discreta; de quibus apud Dionysium Areop. & Gregorium Nazian. & Damascenum est sermo. Coniuncta dicitur, quando toti Trinitati nomina, uel prædicationes conueniunt: ut, bonus, sapiens, iustus, potens, & similia nomina, quæ essentiam significant. Discreta uero, uel separata est, quando prædicationes, uel nomina unum tantum conueniunt personæ: ut sunt relationalia nomina, quæ oppositionem important, ut, Pater, Filius, & Spiritus Sanctus; Ingenitum, Genitum, & Procedens: quæ non sunt substantiæ indicatiua, sed habitudines ad se inuicem, & modi subsistendi demonstratiua. Hinc incarnari, pati, mori, sepeliri, resurgere, ascendere, soli Filio competunt. Nã etsi actus assumptionis carnis procedat ex uirtute tribus communi Personis; terminus tamen assumptionis est sola Filij Dei persona. Qua de re audi uerba Dionysij. c. 2. de diu. nominibus: *Porro discreta sunt Patris supersubstantiale nomen, & persona, Filijq; ac Sancti Spiritus, cum nulla in his conuersio, aut omnino communitas inducatur. Est præterea discreta Iesu ex nobis sumpta perfectæ, immutabilisq; substantia, & quæque sunt assumptæ carnis substantialia sacramenta.* Hæc ille.

Dei porro nomen dupliciter capi consueuit: aut enim est personale nomen, & unum tantum personæ conueniens, ut cum dicitur Filius, uel Verbum, uel Dominus erat Deus, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum, & à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo: de quo dicitur: *Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo*, hoc est Patri. Et Isaias dicens, *Dominus Deus misit me, & Spiritus eius;* tres personas expressit, in Deo mittente, & misso, & Spiritu item mittente. Interdum uero nomen Dei essentialiter accipitur, & significat indistincte tres personas: ut

Infra. 18. De diuinis personis. Duplex est de Deo sermo, coniunctus, & discretus, secundum Patres. Dionys. Areop. infra producentibus. Greg. Nazian. lib. de Theolo. & duab' epist. ad Clidoniu & alibi. Damasc. lib. 1. de Orth. fide. Quæ nam Theologia sit coniuncta, quæ discreta. Par. i. inter med. & princip. Nomen Dei duo signat. Ioan. 1. Philip. 2. Isa. 48. Gen. 1. Ioan. 4.

Supra. 1.

1. Tim. 6. Dei nomen primæ personæ quatenus sit attributū.

B. Athanas. in Symbolo. B. Ambros. lib. 1. de fide. c. 2. circa finē. to. 2. sub initium. 1. Cor. 8.

Apostoli ad quid missi.

cum dicitur: *In principio creavit Deus. Spiritus est Deus, & Deum nemo vidit unquam.* Propterea acutè ac diligenter attendere debet lector, ne fucis, & argutijs Arrianorum capiatur, quia etsi Deus sit Pater, Deus Filius, Deus & Spiritus sanctus, atq; vnus quidem, & idē numero Deus: tamen ad exprimendas, & distinguendas hypostasēs, Dei nomen soli Patri datur, nec tamen Filius aut Spiritus sanctus à Deitate excluditur: sicut & Domini nomen frequenter soli Filio appropriatur in Nouo Testamento, nec tamen ab illo domino vel Pater, vel Spiritus sanctus excipitur: quia Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus sanctus. Hinc Ambrosius lib. de Fide: *Vt vna, inquit, deitas & Patris, & Filij, & vna dominatio probaretur, ne Gentilis aut Iudaica impietas incurreremus errorē, prouidens Apostolus, quid sequi deberemus, ostendit, dicens: Vnus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in ipso: & vnus Dominus. Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum. Sicut enim vnum dicendo Dominum Iesum Christum, Patrem Dominum non negauit, ita vnum dicendo Deum Patrem, aequè à deitatis veritate nec Filium separauit.* Hæc ille. Præterea Dei nomen Patri sæpius tribuitur; ne Apostoli ad conuellendam deorum multitudinem, & vanitatē missi, suspicionem darēt multitudinis deorum per eos inducendæ. Hinc soli Patri diuinitatis titulum tribuebant, referentes Verbum & Spiritum sanctum virtute Patris *inuoscatos*, & inseparabiles à Patre, ex quo, & in quo essent tanquam in principio, & fonte. Ad hæc, quemadmodū Hebræi Adami nomine nūc primum nostri propagatorem denotant, nunc verò quasi humanæ æqualiter naturæ participem: ita Dei nomen nunc quidem primam personam, nūc verò reliquas ab ea productas signat. Et vt nemo dedit: principalius esse Adamum hominem, quàm reliquos ab ipso progenitos, cum sint eiusdē speciei: ita cum Deus, Patrem, & alias consequenter Personas designet, nemo tamen Patri dabit vt supra cæteras personas ab ipso productas sit Deus, cum vnus & eiusdē diuinitatis sint æqua-

liter confortes; cum etiam substantia, vt docet Aristoteles in Categorijs, nec intendatur, neq; remittatur, sed in quoq; Diuina natura inest, æqualiter inest. Nam etsi homo homini præstare valeat accidentium, & qualitatum ratione, quæ & intēdi, & remitti possunt: non tamen substantiæ, siue essentiæ ratione. At Deus qualitatum, vel accidentium capax non est: nec magno perè curandum, quod in vno loco Pater dicatur Deus, & Filius Dominus: quoniam in alijs locis & Filius dicitur Deus, & Pater Dominus. Et idem dicendum de Spiritu sancto.

CANON. XXV.

Sacro sanctæ Triadis mysterium nulli vnquam menti, quantumcumq; excellenti, & de diuinis altissima speculati peruium fuit, aut esse potuit, sed in solo Euangelio eius patefactio, & prædicatio mysterij seruata fuit. Vnde ad Patrem Filius dixit, *Manifestaui nomen tuum.* Etsi nihil vetēt, aliquid eiusmodi mysterij fuisse Moyfi detectum, vel Prophetis, qui post eum scripserunt. Vnde Epiphanius agens in Pneumatomachos ex libro suo, quem Ancoratum inscripsit, hæc verba produxit: *Deitas vna in Mose maxime denuntiatur. Dualitas in Prophetis vehementer prædicatur. Trinitas autem in Euangelij manifestatur, amplius iuxta temporum occasiones, ac generationes conueniens iusto in cognitionem, ac fidem.* Hæc ille, non negans vel in lege, vel in Prophetis Trinitatis mysterium inueniri, sed nec tā apertè, nec tam crebrò, vt fuit in Euangelio, cum is articulus eo tempore credendus nondum proponeretur, quia eius populus nondum poterat esse capax. In lege tamen, Dei vnitas contra idolarras inculcabatur. Vnde illud in principio legislationis: *Audi Israël, Dominus Deus noster, Deus vnus est.* Temporis progressu per Prophetas cœpit apertius Deus de Filij sui in mundum missione ad eum saluandum, sibiq; reconciliandum promissiones facere: & ita Deus cognitus est Filium habere. Demum venit Christus, qui cum conceptus sit de Spiritu sancto, & ille capiti Christi baptizati in forma columbæ infederit, & per eum actus sit in

Arist. Substantiæ quid sit proprium.

Diuina natura vilius accidentis, vel qualitatis capax esse nequit.

De Deo trino & vno. Vnius in natura Dei, & trini in personis arcanū solo Fidei lumine concipi, & cognosci potest. Aperta huius mysterij patefactio Euangelij folius est propria. Ioan. 17.

B. Epiphanius in Hæresin 74. aliquanto à medio. Qualis in lege, & Prophetis fuerit huius veritatis cognitio. Dei vnitas olim Iudæis cur fuerit inculcata.

Deut. 6. Quo modo in lege, & in Euangelio innotuerit veritas tanta. 2. Cor. 5.

Matt. 1. & Luc. 1. Matt. 3. Infra. 4.

deser-

Luc. 11. Heb. 9. Ioan. 14. & Infra. 15. & 16. & Luc. 24. & alias. Ioan. 14. Matt. vlt.

Qui Platonē autē cū suis tantæ rei vera notia habuisse, quanto in errore versentur.

B. Cyril. to. 3. Platonis theologia tres Deos diuinas personas efficit, earū consubstantialitatē negat, teste Cyrillo. Consubstantialitatis nomen Catholicos à quibus separet. Idem ibidē initio.

De Christo, vel de codē mysterio. Non sunt accipiēda œconomice quæ de Filio Dei theologicè dicuntur, nec è contrario, quædam verò veròq; modo accipi debent.

Luc. 2. Ibidem. Infra. 18. & sæpè alias. Infra. 23. Infra. 24.

desertū, & in eo vt digito Dei eiecerit dæmonia, & per illū se ipsum obtulerit ad crucē pro nobis sustinendā, & magnificas de eo in Apostolos mittēdo promissiones impleuerit, & Paracletū à se aliū vocauerit, manifestē trīū Personarū maiestas, & cōsubstantialis vnitas indicata; & præceptū vt in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti tingēretur omnes, qui Christi corpori inseuerentur; & ex more Ecclesiæ, signo sanctæ Crucis cū inuocatione Trinitatis muniretur. Quare qui ex Platonis verbis, vel ex Platonis Porphyrio, Plotino, & Numenio hoc mysteriū cōfirmare nititur, grauius in fidē peccare videtur. Nō enim hæc res de earū numero esse potest, quæ humano intelligentiæ captu apprehēdi possit, nisi tantū diuina Spiritus reuelatione. Quāobrem Cyrillus lib. 8. cōtra Iulianū scribit, nihil in Platonis libris se desiderasse, quā vt cōsubstantialitatis rationē tribus hypostasibus accommodent, & vt vna intelligatur Deitatis natura; neq; substantiarū diuersitate hypostasēs dirimāt: nā sola cōsubstantialitatis ratio Catholicos à veteribus Tritheitis separet. Et idē Cyrillus lib. 1. Platonē trideitā facit: *Videt igitur, inquit, non prorsus sanè, sed sicut Arriani separat, & substituit, substitūtiās subiectas ipsis infert, & tres opinatur esse Deos distincte, sanctāq; & consubstantialē Trinitatem.* Hæc ille sub libri finem.

CANON. XXVI.

Quæ de Christo in Scripturis pronuntiantur, diligēter inspicienda sunt; ne, que œconomice de Filio Dei dicuntur, hoc est, iuxta Humanitatis dispensationē, Theologicè interpretentur, id est iuxta Diuinæ proprietatē naturæ. Nec enim diuinitas nara est, aut circūcisa, aut passa, aut mortua, aut suscitata, sed primò, & per se Humanitati conueniūt, & cōsequēter diuinæ Verbi hypostasi humanitatē sustentanti, obidiomatū cōmunicationem tribuunt. Rursus cauendū, ne ea, quæ Theologicè de Filio Dei dicuntur, hoc est propriè, ad humanæ naturæ œconomiam trāferamus. Hinc enim Arrii, & Eunomij hæreses iugulātur: quia aut humana Deo, aut diuina Homini propriè tribuebāt, &

nō solū per cōmunicationē idiomatū. Hæc Regulā tradidit Theodoritus in Dialogo, quē inscripsit *Αὐτῶτος*, hoc est Incōsufus. Quædā verò sunt, quæ veritati vtriusq; naturæ nō repugnāt; atq; hæc de vtraq; intelligere, & exponere, nō erit absurdum. Vnde Augustinus, *Quædā, ait, ita ponūtur in Scripturis de Patre, & Filio, vt indicēt vnitatē, æqualitatēq; substantiæ, sicuti est: Ego, & Pater vnū sumus; & Cū in forma Dei esset, nō rapinā arbitratus est esse se equalē Deo; & quacūq; talia sunt. Quædā verò ita, vt minorē ostendāt Filiū propter formā serui, id est propter assumptā creaturā mutabilis, humanæq; substantiæ, sicuti est quod ait: Quoniam Pater maior me est, & Pater non iudicat quenquā, sed omne iudiciū dedit Filio, &c. Quædā porro ita, vt nec minor, nec equalis ostēdatur, sed tantū quod de Patre sit, intimetur. Vt est illud: Sicut habet Pater vitā in semetipso, sic dedit Filio vitā habere in semetipso; &c. Et cum ex vtraq; sensus Catholicus habeatur, nullus venit respiciendus.*

CANON. XXVII.

Quis modus catholicè credēdi, & rectè loquēdi seruādus sit in sanctissimæ Trinitatis mysterio, in quo tres personæ distinctas, & in essentia diuinitatis cōiunctas cōfitemur; & quomodo in altissimo incarnationis arcano, vbi duas naturas, humanā, & diuinā in vnā Verbi hypostasi, & personā coaliuisse profiteamur, à magno Theologo Nazianzeno in epistola ad cōpresbyterū Cleodoniū nobis diligēter traditū est. Ait enim: *Atq; vt paucis rē cōplectar, aliud quiddē atq; aliud sūt ea, ex quib; Seruator cōstat (nisi verò id quod cerni nō potest, id est cū eo, quod in oculorū aspectū cadit: & quæ tēporis expers est, cū eo quæ tēpori subest) nō tamē aliud atq; aliud, absit. Ambo enim hæc copulatione vnū sunt, Deo nimirū humanitatē, atq; homine diuinitatē suscipiente, aut quocūq; tandē alio verbo quispiam eā rem exprimendam duxerit. Porro aliud atq; aliud dico, contra quā in Trinitate res habet. Illic enim aliud atq; aliud, ne Personas cōfundamus; non autem aliud atq; aliud, quoniam tria quantum ad diuinitatem vnū idemq; sunt. Hæc ille, erudiens nos, ne in Trinitatis mysterio aliud atq; aliud po-*

Arrii & Eunomij vnde nam peruersa dogmata: confutentur. B. Theodo. Dial. 2. Par. 2. Aug. lib. 2. de Trin. c. 2. paullo ante med. to. 3. Ioan. 10. Philip. 2. Ibidem. Ioan. 14.

Supra. 5. Ibidem.

De eodem. Quomodo sentiendū, & loquendū in Trinitatis, & Incarnationis mysterio.

Greg. Naz. Epist. 1. ante dimidiū.

Aliud in Incarnatione locū habet, non Alius.

Aliud in Trinitate locum habet, at nō aliud.

Y namus,

Quid Arri^o quid verò Sa, bellius perfi di illi fenferint de hoc mysterio. Eutycheus de duplici Christi natura figmentū.

De eodem Triadis sancte mysterio. Deus vnus, solus aut verus in Scripturis cū dicitur, ad excludendos Gentium deos tantū pertinet.

Dent. 32. & alibi.

Isa. 43. Ioan. 17.

B. Hiero. in Isa. c. 43. ante med. seu libr. 12. in Isa. paullo a med. to. 5. 1. Cor. 1. Ioan. 1.

Chryf. hom. 72. in Mat. circa prin. tom. 2.

Ioan. 17. August. lib. de spiri. & li. tera. c. 33.

prope finem & alijs locis tom. 3.

Nazian. li. 4. de Theologia, circa medium.

Theophy. in c. 2. prio. ad Timotheū, sub initū.

Euarist. Pa. p. Epist. 1. paullo ante

namus, quod est cum Arrio sentiret: Rursus vt aliū & aliū pronuntiemus, ne cum Sabellio confundamus personas. At in œconomia Incarnationis cā uendū est, ne aliū & aliū nominemus; ne hypostasēs, vel personas multiplicemus. Aliud verò & aliud libeter asferamus, ne cū Eutycheus naturas humanam & Diuinam confundamus.

CANON. XXVIII.

Quoties in sacris literis Deus dicitur vnus, aut solus Deus, aut verus Deus, & alius præter eū nemo, non hoc ad excludendas diuinas personas, Filiū, & Spiritum Sanctū, sed ad falsos deos, & mortuos excipiendos profertur. Hinc Hieronymus in illud Isaia: Ante me nō fuit alius, & post me nō erit. Ego Deus, & nō est absq; me Saluator, pulchrè ait: Præter Deū Patrē alter nullus est Deus: quia Christus Dei virtus est, & Dei sapientia, qui loquitur in Euāgelio, Ego in Patre, & Pater in me est: Sicut enim vnus Christus Dominus nō aufert Patri ne Dominus sit, sic vnus Deus Pater nō aufert Filio ne Deus sit, qui in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Chrysostomus etiam, Quando, inquit, in Scriptura siue veteri, siue noua dicitur vnus esse Deus, & præter eum alium non esse; non ad distinctionem Filij, sed exclusionem dictum est idolorum. Hæc illi Patres. Quod ergo dicitur apud Ioannem: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum, Deum verum, & quem misisti Iesum Christum: eleganter est ab Augustino, & Nazianzeno explicatum in hunc sensum: vt cognoscant te, & quem misisti Iesum Christum. Ad hæc Theophylactus in illa Apostoli verba: Vnus Deus, vnus & Mediator Dei & hominum, homo Iesus Christus: Non dixit manifeste de diuinitate Christi, postquam idolorum cultus tum regnabat. Ne autem & ipse excisimetur multos deos adducere; neq; vnus & vnus voces hic componere conuenit, ac dicere duos deos, verum vnus & vnus eundem Christum respicit. Euaristus Papa in epistola decretali tractās illa verba Pauli: Qui solus habet immortalitatē, & lucem habitat inaccessibilem: Non solus, inquit, Pater sine Filio lucē inaccessibilem habitat: quia vbi Pater est, ibi etiam Filiū

esse indubitabili fide credendū est Nam si solus Pater sine Filio (quod dicere nefas est) lucē habitat inaccessibilem, necesse est vt sequestratā Pater à Filio habeat mansionē. Quod si ita est, quonam modo idem Filius ad dexteram Patris adstans, à B. Martyre Stephano dicitur conspici, si Pater secundum eos solus dicitur sedibus lucis contineri? Et quæ sequuntur. Similiter idē dicendū est de Spiritu sancto. Nā et si contingat interdū, solū Patrem Deum, & Dominum Iesum Christū nominari in quacunq; re, quæ ad essentiam diuinā spectet, nō excluditur Spiritus sanctus, sed iuxta regulas Patrum subintelligendus est. Vt cū dicitur: Vt cognoscāt solū te Deū verū, & quē misisti Iesum Christum: intellige & quem misisti Iesum, & Spiritum sanctū, qui ab vtroq; præcedit, & sine quo non sunt, nec esse possunt, esse verū Deū. Ita illud accipe apud Matthæum: Nemo nouit Filium, nisi Pater: neq; Patrem quis nouit, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Intelligendus est enim Spiritus sanctus, per quē Pater & Filius reuelant, de quo ait Paulus: Nobis autem reuelauit Deus per Spiritum suum. Et alio loco: Qui habet aurem, audiat quid Spiritus dicat ecclesijs. Ita etiam quod dicitur: Gratia vobis, & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, nō excipitur Spiritus sanctus, sed potius includitur in donis ipsis: nam gratia, siue charitas sine Spiritu sancto nos inhabitante non datur: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis.

CANON. XXIX.

Certam Regulam habent Grammatici, adiectiua neutrius generis sic debere resolui, quod in substantiuorū naturam transeunt, & in eorum societatem demigrant: iuxta illud, Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres. Dulce satis humor, depulsis arbut^o hœdis. Et alter: Turpe senex miles, turpe senilis amor. Ad eū modū cū dicitur: Ego, & Pater vnū sumus, & nō vnus sumus; &, Hi tres vnū, vel in vnū sunt: & Ecclesia cū orat: Nunc sancte nobis Spiritus, Vnum Patri cum Filio, &c.

dimidiū to. Cōcil. 1. circa princ. 1. Tim. 6. Act. 7.

Qui loci solum Deū Patre, & Dominum Iesum Christum de clarantes, ne cessario etiā de Spiritu sancto debent intelligi. Ioan. 17.

Matth. 11.

1. Cor. 2.

Apoc. 1. 1. Cor. 1.

Rom. 5.

De eodē mysterio. Ea Grammaticorū obseruatio, adiectiua neutrius generis in substantiuorū naturam trāsire, non in parte applicatur hūc mysterio. Virg. Eclo. 3. à medio. Ioan. 10. 1. Ioan. 5.

Illud: Vt omnes vnū sint, sicut tu Pater in me, & ego in te. Vt & ipsi in nobis vnū sint. Non enim ait: Fideles Christi sunt vnū per hoc quod sint vna res, quæ cōmunis sit omnibus, sed sunt vnū, id est vna ecclesia, propter fidei, & charitatis vnitatem. Quibus dicendum est, hoc nomē Vnū pro fidelibus ita accipi, vt intelligatur vnio charitatis in gratia: pro personis verò diuinis, vt attendatur vnitatis identitas in natura. Vt alibi veritas ait: Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est, ac si diceret, perfecti estote perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectione naturæ: vt explicat Innocentius III. in tit. de Sum. Trinit. & Fi. Cath. cap. 2. & Augustinus lib. de Trinitat. Nescio, inquit, vtrum inueniatur in Scripturis dictum, vnū sunt, quorum est diuersa natura. Si autem aliqua plura eiusdem naturæ sint, & diuersa sentiant, non sunt vnū in quantum diuersa sentiunt. Hæc ille. Quod ergo dicitur. Credientiū erat cor vnū, & anima vna: & Qui adheret Domino, vnus spiritus est: & Erūt duo in carne vna, quoniam vnū non substantiū, sed adiectiue ponitur, nō faciunt vnitatem substantiæ, sed fidei, & charitatis, vt in duobus prioribus testimonijs, vel vnitate personæ in tercio, est enim vna caro iuris fictione, vna persona ex viro, & muliere cōflata.

Matth. 5.

Inno. III. B. Aug. lib. 6. de Trin. c. 3. initio. tom. 3. 1. Sent. dif. 27. c. hic dici oportet. Act. 4. 1. Cor. 6. Genes. 2. & 19.

Vir & vxor quomodo sint vna caro.

De sancto Spiritu. Spiritus nomen in Scripturis, sine additamento positum, ferè Spiritum sanctū significat. B. Hiero. in cap. 2. Michæ à medio, seu li. 1. post dimid. tom. 6. Gal. 5. Intra. 6. Rom. 8. Isa. 42. Qui nam bonū spiritum,

perinde est ac si dixisset, vna substantia, vel vna essentia sumus. Nec obstat, Vt omnes vnū sint, sicut tu Pater in me, & ego in te. Vt & ipsi in nobis vnū sint. Non enim ait: Fideles Christi sunt vnū per hoc quod sint vna res, quæ cōmunis sit omnibus, sed sunt vnū, id est vna ecclesia, propter fidei, & charitatis vnitatem. Quibus dicendum est, hoc nomē Vnū pro fidelibus ita accipi, vt intelligatur vnio charitatis in gratia: pro personis verò diuinis, vt attendatur vnitatis identitas in natura. Vt alibi veritas ait: Estote perfecti, sicut & Pater vester cœlestis perfectus est, ac si diceret, perfecti estote perfectione gratiæ, sicut Pater vester cœlestis perfectione naturæ: vt explicat Innocentius III. in tit. de Sum. Trinit. & Fi. Cath. cap. 2. & Augustinus lib. de Trinitat. Nescio, inquit, vtrum inueniatur in Scripturis dictum, vnū sunt, quorum est diuersa natura. Si autem aliqua plura eiusdem naturæ sint, & diuersa sentiant, non sunt vnū in quantum diuersa sentiunt. Hæc ille. Quod ergo dicitur. Credientiū erat cor vnū, & anima vna: & Qui adheret Domino, vnus spiritus est: & Erūt duo in carne vna, quoniam vnū non substantiū, sed adiectiue ponitur, nō faciunt vnitatem substantiæ, sed fidei, & charitatis, vt in duobus prioribus testimonijs, vel vnitate personæ in tercio, est enim vna caro iuris fictione, vna persona ex viro, & muliere cōflata.

CANON. XXX.

Nomen spiritus absolute acceptū, solet pro Spiritu sancto accipi, vt testantur Patres. Hieronymus enim edisserens illud: Vtinam non essem vir habens spiritum, &c. Quod autem, inquit, Spiritus tam in Nouo, quā in Veteri Testamento, vbicunq; sine additamento ponitur, in bonā partē intelligatur, & sæpè diximus, & nunc ex parte ponemus, ne cui dubium sit. Fructus autem Spiritus, charitas, gaudium, pax. Et, si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. Et alibi: Si autem spiritu opera carnis mortificaueritis, viuetis. Et in Veteri Testamento, Dans flatum populo qui est in ea, & Spiritum bis qui calcant eam: haud dubium ex præcedentibus, quin terram significet. Qui enim calcant terrena opera, & pedibus suis subiiciunt

ea; vtiq; non malum, sed bonum spiritum merentur accipere. E contrario malus spiritus semper cum additamento legitur: vt ibi, Cum autem malus spiritus exierit ab homine. Et in alio loco: Increpauit spiritum immundum. Et, Spiritus malus inuasi Saul, & cetera his similia. Hæc ille. Eadem propemodum Augustinus tradit libr. quæstionum ad Simplicianum. Sed hæc sententiæ vt ritatem contineat, declaranda est ita plerunq; accipi. Nam ecce Gen. 8. Ad duxit spiritum super terram, & immixta sunt aqua, ibi spiritus ventū significat. Et Psal. 103. Qui facis Angelos tuos, spiritus, id est ventis vteris vt nuntijs. Et in malā partem accipit Christus, cū ait: Spiritus carnem, & ossa nō habet, sicut me videtis habere, id est cacodæmon. Et Luc. 9. Spiritus apprehendit filium meum. Act. 23. Sadducæi dicebant non esse resurrectionem mortuorum, neque Angelum, neque spiritum. Et, In hoc nolite gaudere, quia spiritus (id est dæmonia) vobis subiiciuntur. Capitur & pro suprema parte animæ rationalis, vt Dan. 3. Benedicite spiritus, & anime iustorum Domino. Prouerb. 16. initio, Spirituum ponderator est Dominus. Et Heb. 12. Multo magis obtemperabimus Patri spirituum (scilicet humanorū) & viuemus. Et alibi, Vt integer spiritus vester, & anima, & corpus sine querela, in aduētū Domini nostri Iesu Christi seruetur. Significat etiā absolute dogmata, iuxta illud: Probate spiritus si ex Deo sint. Signat etiam absolute Angelum: vt Act. 8. Dixit autem Spiritus Philippo, Accede, & adiunget te ad currum istum. Et infra: Cum autem ascendissent de aqua, Spiritus Domini rapuit Philippum, id est Angelus, de quo paullo ante. Et duxit Habacuc in lacum leonum. Athanasius verò lib. de Spiritu sancto ad Serapionē, aliam tradit Regulam, nimirum quod cū in Scriptura ponitur vnus hoc est spiritus cū articulo suo, semper significat Spiritum sanctum. Cuius hæc sunt verba: Dicite saltem, vbi in Scripturis sanctis reperitis, Spiritum sanctum simpliciter nominari Spiritum, sine additamento Dei aut Patris, aut à me, hoc est ex Deo, vel absque articulo, vel Christi, vel filij, aut

non malum merentur accipere. Matt. 12. Luc. 9. 1. Reg. 16. Aug. lib. 2. q. ad Simplianum. q. 1. to. 3. circa medium. Nomen spiritus quā varie accipitur. Heb. 1. Luc. vlt. Luc. 10. 1. Theff. 5. 1. Ioan. 4. Dan. 14. B. Athanas. to. 3. à medio. Spiritus cum articulo vbicunq; exprimitur, flatum Spiritū tantū denotat teste Athanasio.

Ioan. 16. vt non adiungatur sanctus, aut paraclitus, aut veritatis, hoc est Filij, qui se ipsum nominat veritatem, vt simpliciter allegata hac voce, Spiritus, de Spiritu sancto hoc dictum suspicemini? Et agit in Macedonianos hæreticos, qui Spiritum creaturam esse dicebant. Et aperte Athanasius cōtradicit regulæ superiori B. Hieronymi, concludens, sine articulo aut sine adiectionibus nunquā spiritus nudi vocabulum trahi ad significationē Spiritus sancti: excepit tamē ab hac regula, cū post nominatū Spiritū sanctū in consequētia sermonis dicitur Spiritus sine additamento. Vt Matt. 4. dicitur, *Iesus abductus est à Spiritu in desertū: quia præcedit, quod Spiritus descendit super eū in Baptismo.* Et ad Gala. *Hoc solū cupio ex vobis resciscere, ex operibus legis accepistis Spiritū, an ex auditio ne fidei: vt pote quibus cognitū erat, se eū Spiritū accepisse, qui datur credentibus, & renatis per lauacrum regenerationis.* Quale illud ad Theſſalonicem. *Spiritum nolite extinguere:* quia forma verborū vt voluit, quia & ipsi sciebāt quē Spiritū accepissent: scilicet ne Spiritū, qui gratiā in ipsis accendebat, extinguerēt. Hæc ex Magni Athanasij doctrina decerpta sūt: & cōprobatur hæc, *Spiritus manifeste dicit: & A modo iam dicit spiritus, vbi Græca habent, τὸ πνεῦμα.* Quod etiā simili modo accipiendū est: nam interdum Spiritus cū additamēto Dei significat ventū: vt, *Benedicite imber, & ros Domino, benedicite omnes spiritus Dei Domino.* Et sequitur, *Benedicite ignis & æstus Domino.* Cū ergo spiritus ponatur inter imbrē, & rosē, ex vna, & ex altera parte inter ignē, & æstū, manifestē ponitur provētis, etiā si Græca habeāt cū articulo τὰ πνεῦμα ὅτι. Hieronymus tamen cū adiectione illa vertit. Et illud, *Spiritus Domini ferebatur super aquas,* devi motiua aëris intelligit ad literā Athanasius lib. Quæstionū. sicut & illud, *Flabit spiritus eius (scilicet Dei) & fluent aqua.*

CANON. XXXI.

Spiritus sanctus in Scripturis Patris filius nunquam nominatur. Athanasius libro de Spiritu sancto ad Serapionē: *In deitate autem Pater, propriè est Pater, & Filius propriè est Filius; atque ea*

de causa Pater semper Pater consistit, & Filius semper Filius: & quemadmodum Pater nunquā fuerit Filius, ita nunquā Filius fuerit Pater. Et quia Pater nunquam desinet solus esse Pater; ideo Filius nunquā desinet solus esse Filius. Furor enim est, nec vel cogitandū, vel dicendū de Filio, illum alicui fratrem esse; aut de Patre illum alicui animum esse. Non enim Spiritus in sacris literis nominatus est Filius, ne frater Verbi haberetur: neq; Filius Filij, ne auus illi esse existimaretur: sed Filius ibi Filius Patris est dictus, & Spiritus Patris, Spiritus Filij nominatus est: & sic Trinitatis vnæ est Deitas, & vna fides. Hæc Magnus Athanasius, vt agnoscas melius Spiritus sancti naturam, & proprietatē. Et ex his collige, Spiritū nullibi dici Patre minorē, vt Filius interdū dicitur ob assumptā humanitatē. At Spiritus sanctus vel columbā, vel linguam igneā in quibus apparuit, in vnitatem non assumpsit hypostaseos suæ. Quare de re egregiè Augustinus ita loquitur: *Nusquam scriptū est (ait) quod Deus Pater maior sit Spiritu sancto, vel Spiritus sanctus minor Deo Patre, quia non sic est assumpta creatura, in qua appareret Spiritus sanctus, sicut assumptus est filius hominis, in qua forma ipsius Verbi Dei persona præsentaretur, &c.* Non ergo sic est assumpta creatura, in qua apparuit Spiritus sanctus, sicut assumpta est caro illa, & humana illa forma ex Virgine Maria. Neque enim columbam beatificauit Spiritus, vel illum flatum, vel illum ignem, sibiq; & persona sua in vnitatem, habitumq; coniunxit in æternum. Sed apparuerunt ista, sicut opportunè apparere debuerunt, creatura seruiente Creatori. Hæc ille, quæ capit. sequenti confirmat. Nam reuera Christus cū verus esset Deus, & verus Dei filius, se tamen & hominem, & Filium hominis ab assumpta natura appellabat. Quare idem Augustinus lib. Octoginta trium quæstionum, Regula, inquit, *Catholica fidei sic se habet; vt cū aliqua in Scripturis dicuntur de Filio, quod sit minor Patre, secundum susceptionem hominis intelligantur. Cū verò ea dicuntur, quibus demonstratur equalis, secundum id quod Deus est, accipiantur. Idem cōfirmat in Symbolo Athanasius: Aequalis, inquit, Pa-*

B. Atha. to. 3. a medio.

Nunquam etiam Patre minor exprimitur.

Ioan. 14. supra. 1.

Act. 2.

B. Aug. lib. 2. de Trinit. c. 6. initio. to. 3. ante dimid.

Capit. 7. per totum.

B. Aug. lib. 83. quæst. q. 69. initio. to. 4. paullo ante dimidium. Ioan. 14. B. Athanas.

Supra. 10.

Supra. 1.

Ibidem. Philip. 2.

Moris Christo, Apostolis, & Prophetis fuit, vt de se tanquā de tertio aliquo sermonē haberent.

B. Aug. lib. 2. de cōsen. Euangel. c. 12. sub initium. to. 4. Matt. 9. Ioan. 21. Luc. 24.

1. Cor. 12. D. Aug. tra: 61. in Ioan. circa med. to. 9.

Exo. 6. ac de inceptu sepiſime, & alibi.

B. Gre. Prefat. Moral. c. 2. initio. tom. 1. in princ.

Nam. 12. Ioan. 19. & sapē alias apud eūdem.

tri, secundum diuinitatem: minor Patre, secundum humanitatē. Hinc apparet, quare dixerit, *Pater maior ue est,* cum prius dixisset: *Ego, & Pater vnum sumus.* Rursus cur dixerit, *& Deus erat Verbum, & iterum, Verbum caro factum est.* Item cū dixisset: *Non rapinam arbitratus est esse se aequalē Deo;* tamen subiunxit: *Semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinē hominum factus, &c.*

CANON. XXXII.

Non solum Christus, sed & Prophetæ, & Apostoli de se ipsis quasi de alijs in tertia persona, &c. loqui consueuerunt. Huius Regulæ autores sunt Augustinus, & Gregorius. Prior quidem lib. de consen. Euangelistarum, quod solet esse quasi de alijs locutio & ipforum Euangelistarum Matthæi & Ioannis. Nam & Matthæus dixit: *Inuenit hominem sedentem in theloneo.* Et Ioannes: *Hic est, inquit, discipulus, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.* Non dixit, ego sum, aut, verū est testimonium meum. Dominus autē ipse sapiēssime dicit: *Filius hominis, aut, Filius Dei: & non dicit, Ego. Et: Oportebat, inquit, Christū pati, & resurgere tertio die: nō dixit, oportebat me pati, & Paulus, Scio hominē in Christo (id est Christianū) ante annos quatuordecim, &c. raptū huiusmodi vsq; ad tertium cælū, & reliqua.* Vnde Augustinus in Ioannē, *Erat, inquit, eorū hæc cōsuetudo, qui sacras literas nobis ministrauerūt, vt quādo ab aliquo eorū diuina narrabatur historia, cū ad se ipsum veniret, tanquā de alio loqueretur, & sic se insereret ordinis narrationis suæ, tanquā verū gestarū scriptor, non tanquā sui ipsius prædicator. Et refert exemplū Moysis, de quo: Dixit Dominus ad Moysen. Gregorius quoq; in præfatione Moral. Moris, inquit, *Scriptura sacra est, vt ipsi qui scribūt, sic de se in illa quasi de alijs loquātur. Hinc est enim quod Moyses ait: Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines qui morabatur in terra: Hinc Ioānes dicit, Hic est discipulus ille, quem diligebat Iesus. Hinc Lucas ait, quod ambularent duo ex discipulis in via, Cleophas, & alius. Ioannes Baptista etiam dixit: Penitentiam**

agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Et cōuertens sermonē ad se in tertia persona, ait: *Hic est enim, de quo dictū est per Isaiā prophetā, Vox clamantis in deserto. Parate viā Domini.*

CANON. XXXIII.

Solēt interdū in Scripturis, mutatis rebus, nominā pristina illarum asseruari, Cuius Regulæ autores sunt Patres. In primis Hieronymus in Matth. 26. sub initium: *Aliquando, inquit, in Scriptura, mutata re, pristinū nomē manet. Vt Simon Leprosus, id est, qui olim fuit leprosus: nō quod leprosus & illo tēpore permaneret, sed qui antea leprosus, postea à Salvatore mūdatus est, nomine pristino permānente, vt virtus curātis appareat. Nā in catalogo Apostolorū cū pristino vitio, & officio, Matthæus Publicanus appellatur, qui certē Publicanus esse delierat. Similiter illud accipe: *Cæci vident, claudi ambulant:* id est, *Qui olim erāt cæci, & claudi: alioquin cæci nō viderunt. Et Dominus Osæ præcepit accipere vxorē meretricē, nō quod permāserit meretrix, quæ Prophetæ erat cōiuncta, sed quod ante cōnubiū in prostibulo fuerit. Quare nec opus fuit aut dispensationē Dei admittere, aut à lege soluere Prophetā, vt qui dā faciūt: sed vt virgo dicitur & in Scripturis, & in prophanis autoribus illa quæ oppressa est, & virginitatē amisit: ita meretrix dicitur, quæ olim talis fuit, etiā si modò nō sit.* Chrysoſtomus in Marcū addit, pristinū nomē remanere liberatis per Christū, quovirtus Saluatoris appareat. Ita fuscitati à morte tēpore passionis Christi dicūtur venisse in sanctā ciuitatē, tamen iā nihil minus quā sancta esset. Et Hieronymus in Iob: *Mos sancta Scriptura huiusmodi est, vt pristina culpārū nomina, in sanctis frequēter recēseat. Sicut beatus Isaias propheta ait de Deo: Benedicēt me bestia agris, id est Gætiles, qui iumētā erāt olim, licet nūc iumētā esse deserint.* Origenes quoq; in librum Iesu Naue: *Raab illa meretrix, quæ à Iosue missos suscepit exploratores, propterea suscepit, ne ultra sit meretrix. Sic illi Patres. Ad eam rationem interpretādum est quod ab Apostolo dicitur Eucharistia panis; cū tamē panis amplius non sit: & quod ait Moyses,**

Luc. 24. Matt. 3. Isa. 40.

Consuetudo est sacrarum literarū, rebus variatis antiqua retinere vocabula. 2. Hier. lib. 4. in Matth. tom. 9.

Luc. 5.

Matth. 11.

Osee. 1.

B. Chrys. in Marcū ho. 4. to. 2. non procul à fine. Matth. 27.

B. Hiero. in in. cap. Iobis 38. circa finem tom. 7. [vt se finem. Isa. 34. :

Orig. ho. 1. in Iosue circa dimidium. to. 1. paullo ante med. Iosue. 6. & Heb. 11. 1. Cor. 10. & 11. & seq.

Exo. 7. & seq. Gen. 3. Supra. 2. Infra. 34. Terent.

virgam Aaron deuorasse serpentes, id est, serpentem, qui pauld ante virga erat: & quod homo dicitur puluis & terra; nam ex tali materia conditus est. Et Dina oppressa, virgo vocatur. Terentius in Eunuchio: Virgo (scilicet vituata) illacrymat.

CANON. XXXIII.

Interrogatio nis vius per frequens in sacris licetis, eiusq; multiplex ad libe de ratio. Prima ratio. 2. Reg. 12.

Familiaris est in sacris literis interrogatio, & multis de causis illam fieri contingit. Interdum enim interrogationes occulte fiunt, vt respondens ad interrogata contra se ferat sententiam, vt Nathan fecit cu Dauid, qui ad proposita a Propheta parabolam respondit: Viuit Dominus, quoniam filius mortis est qui fecit hoc. Idem ad Thecuitidem mulierem sapientem dixit: Viuit Dominus, quia non cadet de capillis filij tui super terram. Et in Euangelio de parabola vinee fecit respondere aduersarios: Malos male perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis. In parabola duorum debitorum cuidam sceneratori vnus debentis denarios quingentos, & alijs quin quaginta, Phariseus interrogatus; Quis ergo eum plus diligit? et si contra se, respondit tamen, Aestimo quia is, cui plus donauit. Et in parabola duorum filiorum, quos Pater miserat in vineam, interrogauit, Quis ex duobus fecit voluntatem Patris? Dicunt ei, Primus. Et cum interrogatus fuit, In qua potestate hec facis? quasi clauum clauo trudens, Interrogabo vos, inquit, & ego vnum sermonem; quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate facio. Baptismus Ioannis vnde erat? e celo, an ex hominibus? Qui se victos & illaqueatos videntes, in caput suum mentiti sunt, & dixerunt, Ne scimus.

Infra. 14.

Matt. 21.

Luc. 7.

Matt. 21.

Ibidem, & seq.

Secunda ratio.

Deinde interrogatio fit interdum, vt ea que certa sunt affirmemus. Vt Gen. 13. Non ecce omnis terra coram te est? ita enim habent. 70. Et in libris Regum & Paralipomenon frequenter dicitur: Nonne hec scripta sunt in libro verborum Regu Iuda? Similia sunt illa: Nonne Deus requirit ista? Nonne Deo subiecta erit anima mea? & Nonne cor nostrum ardens erat in nobis? Nonne hec oportuit pati Christum, & ita intrare in gloriam suam? Nonne, ecce omnes isti qui loquuntur; Galilai sunt? Vnde Chryostomus in priorem

Psal. 43. Psal. 61. Luc. vlt. Ibidem. Act. 2.

ad Corint. Per interrogationem, inquit, sermonem suum (Apostolus) prosequitur, quod in rebus quam certissimis fieri solet, ita inquit, Nunquid secundum hominem hac dico? &c. Ed pertinent que sequuntur: Quis militat suis stipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat, &c.

Tertio, est interdum interrogatio non dubitationis, sed admirationis, vt testis est Augustinus lib. locutionum in Genesim: vt est, Putasne ceterario nascetur filius? & Sara nonagenaria pariet? Et Isaias, Quis est iste qui venit de Edo, tinctis vestibus de Bosra, &c. quia Angeli iam diu incarnadi Verbi mysterium nouerat, ideo non ignorater interrogant. Quod vero dicitur ab Apostolo: Vt innotescat principibus, & potestatibus, in celestibus, per Ecclesiam, multiformis sapientia Dei, de demonibus quida interpretantur, qui de Christi aduentu dubitabant, iuxta illud: Si Filius Dei es, dic vt lapide isti panes fiant. Nec obstat quod dicitur, in celestibus: quia hic aer caliginosus in Scripturis dicitur celum; & alibi Apostolus sic appellauit, cum diceret; Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principes, & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitia in celestibus: quo in loco nominauit principatus, & potestates, quas superiori loco vocauerat, tribuens illis similiter, in celestibus: ita vt vnus locus alium videatur explicare.

Quarto loco vitur Scriptura interrogatione de re non satis coperta, sed dubia, & nobis ignota. Vt ibi: Rabbi, quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cecus nasceretur? Et alibi, Quae est hec parabola? & Quid est hoc quod dicit nobis, Modicum nescimus quid loquitur: & Saulus, Quis es Domine? & ille, Ego sum Iesus quem tu persequeris.

Est quinto loco interrogatio per relatiuum Quis; quae non rem impossibilem, sed inuentu difficilem denotat, secundum id; Quis putas, est fidelis seruus, & prudens. Et Oseas, Quis sapiens, & intelliget ista? intelligens, & sciet hec. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto eius? Quan-

B. Chryf. hom. 21. in prio. ad Corinth. ante dimid. 10. 4. 1. Cor. 9. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Tertia ratio.

B. Aug. lib. 1. locutio in Genes. q. seu c. 56. 10. 4. non procul a princ. Gen. 17. Isa. 63. Ephes. 3. Aer caliginosus iste caeli nomine in tertium in Scripturis venit. Matt. 4. Ephes. vlt.

Quarta ratio. Ioan. 9.

Luc. 8. Ioan. 16. Act. 9.

Quinta ratio.

Matt. 24. Osee. vlt. Psal. 23.

Isai. 53. & Act. 8. Rom. 8. Psal. 82. Habac. 2.

doque enim rem innuit prorsus impossibilem, etiam sine aduentu dictionis Quis. Vt: Generatione eius quis enarrabit? & Quis nos separabit a charitate Christi? Et Psaltes: Deus quis similis erit tibi? Habacuc: Quid prodest (ait) sculptile, quia sculptus illud fictor suus coflatile, & imaginem falsam? quasi diceret, ex idolis nulla utilitas prouenire potest. Origenes in cap. 10. Epist. ad Roman. tractans illa verba: Domine quis credit auditui nostro? Obseruare, inquit, debemus, quod sermo hic in scripturis interdum pro raro, interdum omnino pro nullo ponitur. Verbi gratia, vt cum dicit: Quis sapiens, & intelliget hec? Et, Quis est homo qui vult vitam? in his omnibus rarum quemque significat. Vbi vero dicit (scilicet Salomon) Quis ascendit in caelum, hoc est Christum deducere? vel quis descendit in abyssum, hoc est a mortuis reducere? hic quis, nullus intelligitur. Nullus est enim qui ascendit in caelum Christum inde deducere. Hec Origenes.

Idola profu inuilia, sed & perniciosissima. Orig. lib. 8. in Epist. ad Rom. circa prin. tom. 2. Isai. 53. & Ioan. 12. Ose. vlt. Psal. 33. & 1. Pet. 3. Prou. 30.

Sexta ratio.

Psal. 4. Psal. 13. Hier. 9. Psal. 54.

Cant. 8.

Est sexto interrogatio, quae vim habet Opatiuui, praesertim si fiat per dictionem, Quis, cum verbo dandi aut tribuendi, vt ostendi. Exempla sunt: Quis ostendit nobis bona? Quis dabit ex Sion salutare Israel? Quis dabit capiti meo aquam? Quis dabit mihi penas sicut columba, & volabo, & requiescam? Quis mihi det te fratrem meum, fugentem vbera matris meae, vt inueniam te solum foris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat? Id est, vti iam ista omnia mihi a Deo, qui solus potest concedantur, &c. vt supra diximus de modo Opatiuo.

Septima ratio. Reg. 7. Reg. 9.

Act. 14.

Psal. 5.

Praeterea adhibetur interrogatio ad aliquid extenuandum: vt, Quis ego sum, Domine Deus, & quae domus mea, quia adduxisti me hucusque? Et Saul, Nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes familias de tribu Benjamin? Et cum Paulus & Barnabas videret sacrificia quae tibi parabatur a Lystrinibus, cōsciscis tunicis dixerunt, Viri, quid hac facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines. Item Dauid: Quid est homo, quod memor es eius: aut filius hominis, quoniam visitas eum?

Octauo, Christus ad eos, qui ex simplicitate, siue ignorantia quaestiones proponebant, respondere solitus erat: vt fecit interroganti de maximo mandato, & de muliere, quae nupsit septem viris, & interroganti, Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam aeternam? Samaritanæ item, & caecogenato, & Apostolis interrogantibus responsa dabat. Quando vero interrogationes ex malignitate, aut curiositate proficiscebatur, responsum vllum non dabat: vt fecit cum Herode, & cum Pilato, qui admiratus eius silentium, dixit, Mihi non loqueris? & Nec ego dico vobis in qua potestate hec facio. Interdum vero non ad verba, sed ad mentem eorum, qui interrogationes formabant, vt se Deum esse ostenderet, & aduersarios reuinceret. Denique interrogantes se interdum interrogabat: vt cum dixit: Interrogabo vos & ego vnum sermonem, &c. Baptismus Ioannis vnde erat? e celo, an ex hominibus? Alibi quoque interrogatus, Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? respondit: Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Et cum rogatus an liceret censum dare Caesari, an non? respondit: Cuius est imago hec & superscriptio?

Dominus etiam in Scripturis saepe ambigenti affectu vel loquitur, vel interrogat quae bene nouit: tum vt liberum hominis mostret arbitrium, ne praescientia futurorum bonorum, vel malorum immutabile faciat quod Deus futurum nouit: non enim quod ille futura cognoscit, necesse est facere quod ille praescierit, sed quod nos propria voluntate sumus facturi, illud nouit futurum quasi Deus. Hinc Hieronymus in cap. 25. Hierem. init, Verbum ambiguum, forsitan, maiestati Domini non potest conuenire; sed nostro loquitur affectu, vt liberum homini seruetur arbitrium.

Deinde cum dubio interrogat, vt, dum homines dubij sunt de salute sua, fortius agant poenitentiam, & magis ad misericordiam Deum prouocent. Vnde Ionas, Quis scit si conuertatur, & ignoscat Deus: & reuertatur a furore

Octaua ratio. Matth. 22. Ibidem. Supra. 19. Ioan. 4. & seq. Infra. 9. Quas nam Christus quaestiones propositas suo dignas haberet respondere, quas non haberet. Luc. 23. Matt. 27. Ioan. 19. Matth. 21. Christi admetem potius quam verba interrogantiu responsa quod venderent. Ibidem. Supra. 15. Quandoque Dominus interrogatio erat alienae interrogationis responsio. Infra. 22.

Quare cum Christus omnia nouerit, saepe quasi nescius percontetur. Prima ratio.

B. Hier. li. 5 in Hierem. pauld ante dimid. 10. 5.

Secunda ratio.

Iona. 3. & Ioel. 2.

Aug. tom. 3. in princ.

ira sua, & non peribimus? Augustinus in Psalmum. 2. Ne quando irascatur Dominus, inquit, Cum dubitatione positum est, non secundum visionem Prophetæ, cui certum est, sed secundum eos ipsos qui moventur, quia cum dubitatione solent cogitare iram Dei, quibus non aperte reuelatur. Ad hæc, interrogat, vt ostendat se ignorare ea, quæ suis oculis non placent, nec illi probantur. Quæ de re Gregorij optimum testimonium habemus in libr. Moralium: Quid est, inquit, quod vementibus Angelis electis, nequaquam dicitur, Vnde venit, Satan vero vnde veniat, percontatur? Non enim requirimus nisi vti que quæ nescimus. Nescire autem Dei reprobare est. Vnde quibusdam in sine dicitur: Nescio vos vnde sitis, discedite à me omnes operarij iniquitatis. Sicut & nescire mentiri vir verax dicitur, qui labi per mendacium deditur: non quia si mentiri velit, nesciat, sed quod falsa loqui veritatis amore contemnat. Quid est ergo ad Satan dicere, Vnde venis? nisi vias illius quasi incognitas reprobare? Veritatis igitur lumen tenebras quas reprobat, ignorat, & Satanæ itinera, quia iudicans dânat, dignum est vt quasi nesciens requirat. Hinc est quod Ad peccanti cõditoris voce dicitur, Adâ vbi es? Neq; enim Diuina potentia nesciebat, post culpam seruus ad qua latibula fugerat: sed quia lapsus videt in culpa, iam sub peccato velut ab oculis veritatis absconditum, quia tenebras erroris eius non approbat, quasi vbi sit peccator, ignorat. Hæc ille. His simile illud est: Vbi est Abel frater tuus? Et Dominus, Vbi posuisti eum? scilicet Lazarum. Et cum mari filiorum Zebedæi dixit: Quid vis? vt ostendat peccatum Cain interficientis Abel, & mortem Lazari, quam peccatum inuexit per primam mulierem, & preces illas ambitiosas filiorum Zebedæi, à spiritu suo non esse profectas. Idem Gregorius in Ezechielem: Sciedum, inquit, nobis est, quia ista dubitatio locutionis Dei non ex ignorantia, sed ex aliqua significatione descendit. Nam quis nesciat quod qui fecit, & videt omnia, omnia sciat? Et per semetipsum in Euangelio veritas de Antichristi prædicatoribus dicit: Dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest,

Tertia ratio. B. Greg. lib. 2. Moral. c. 4. in princ. Iob. 1. & Infra 2. Luc. 13. & Psal. 6.

Mentiri qui nesciat.

Gen. 3.

Infra. 4. Ioan. 11. Matt. 20. Rom. 5. Gen. 3. Causa mortis peccati.

Greg. ho. 9. in Ezechie. sub init. to. 2. ante med. Matth. 24.

etiam electi. Cur hoc sub dubitatione dicitur, cum, quid futurum sit, à Domino præsciatur? Paullo post: Dicitur ergo, si fieri potest: quia trepidabunt, & tamen dicuntur electi, quia non cadunt. Dubitatio itaque sermonis à Domino in electis exprimit trepidationem mentis. Quos & electos nominat, quia cernit quod in fide, & bono opere persistunt. Hæc ille sapientissimus Pater. Demum interrogationes feruiunt ad aliquod occultum mysterium detegendum. Vnde Hæmorrhoyssæ fidem, quæ tetigit sinitriam vestimenti, detexit, dicens, Quis est qui me tetigit? etiam si Petrus non agnoscens quò tenderet Dominus, responderit, Præceptor, turbate comprimunt & affligunt, & dicis, Quis me tetigit? Et vno Samaritano ex decem leprosis sanato, & reuertenti ad gratias agendum, respondit Dominus per interrogationem: Nonne decem mundati sunt? Et nouem vbi sunt?

CANON. XXXV.

Traditionis nomen in Scripturis, ad omnes etiã Diuinas leges, siue scripto, siue sine scripto dispensatas, tã in veteri quã in Nouo Instrumento, accipi solet. Vnde Apostolus dixit: State, & tenete traditiones quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam nostram. Et Stephanum accusarunt Iudæi, dicentes, Audiuimus eum dicentem, quoniam Iesus Nazarenus hic destruet locum istum, & mutauit traditiones, quas tradidit nobis Moyses. Et Apostolus docet se Corinthijs tradidisse ritum cenæ Dominicæ, & Resurrectionis mysterium: quæ tamen in ipso Euangelio habentur. Et ita traditionis vox Diuinas, & Euangelicas Leges complectitur. Deinde ea vox ad ea omnia, quæ Apostoli propria autoritate cõdiderunt, vel Patres in Concilijs Generalibus, siue Romani Põtifices, & Christi Vicarij, tãquã pastores, & Ecclesiæ moderatores instituerunt, exteditur. Nã de Apostolicis dicitur: Tradebant eis custodire dogmata quæ erant decreta ab Apostollis, & senioribus, qui erant Hierosolymis: de quibus verè dicere poterant quod Paulus dixit, Dico ego, non Dominus. Sunt tertio loco traditiones, quæ & Ecclesiasticæ, & Canonice, & Synodales,

Quid significet quod Christus dixit: Ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi.

Nona ac postrema ratio Luc. 8.

Infra 17.

De traditionibus. Traditionis vocabulũ in Diuinis libris quã latè pateat.

2. Thess. 2. Prima acceptio. Act. 6.

1. Cor. 11. Infra 15. & seq.

Alterata acceptio.

Act. 16.

1. Cor. 7.

Tertia acceptio.

siue

Quarta acceptio. Matth. 1. 5. Isai. 9. Colof. 2.

Tit. 1.

Hunc significatum à secundo ac tertio discrepare, quid ostendat. 1. Cor. 11. Infra. 14.

Quales ferè sint Ecclesiasticæ sanctio nes, traditio nes ve.

Leges Ecclesiasticæ quatenus diuine dici possint, & debeant.

siue Cõciliares, vel Pontificij nũcupari possunt, nec propriè ad ius Diuinum spectant; etiam si maximè omnes fideles non secus ardeant, ac si diuinæ essent. Sunt quarto loco traditiones humanæ, quas tam Christus in Euangelio, producto ex Isaiã testimonio, insectatur, quàm Paulus, cum ait: Videte ne quis vos decipiat per Philosophiã, & inanem fallaciã; secundum traditionem hominum; secundum elementa mundi, & non secundum Christum. Et alibi, Increpa illos dure, vt sani sint in fide, non intendentes Iudaicis fabulis, & mã datis hominum auersantium se à veritate. Quæ quidem traditiones non possunt esse eadem, quæ secundo, aut tertio loco dictæ sunt, quia ipsemet Apostolus commendat eos, qui suas traditiones seruabant, & suis præceptis parebãt. Laudo vos fratres, inquit, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis, præcepta meã tenetis. Et infra: Si quis videtur propheta esse, aut spiritalis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Qui ergo tenentes traditiones, & mandata sua, laudabat, pugnaisset secum, si de humanis traditionibus, quas solet reprehendere, verba faceret? Deinde si diligenter inspicias, poteris facillè deprehendere, eiusmodi leges & mandata non fuisse traditiones hominum. Nam Ecclesiæ præcepta vt plurimum determinationes præceptorum Diuinorum sunt, quæ quidem generatim loquuntur: at illa Ecclesiæ speciatim de singulis præscribunt: vt sunt leges seruandæ Dominicæ diei, & dierum festorum; confessiones quoque priuatæ coram proprio Sacerdote quotannis faciendæ, & de tempore percipiendæ Eucharistiæ, de ieiunijs, & delictu ciborum, de ratione alendi ministris verbi, & Sacramenti, quæ quidem omnia & similia, quatenus aliquid peculiare, & in Scripturis minime definitum, sed bene in Scripturis approbatum, & commendatum, complectuntur, diuina quodammodo dici possunt. Deinde quia hæ leges non à puris hominibus, sed à viris sanctissimis, sapientia, & Spiritu Dei plenè profectæ sunt, vt diuinæ ha-

bendæ sunt: quemadmodum etiam constat ex eo quod vim, & efficaciam eiusmodi traditiones Ecclesiasticæ habeant hominẽ illuminandi, vt ad sanctitatem, & ad æternæ vitæ possessionem peruenire valeat. Quare his omnibus de causis præcepta, & leges Ecclesiæ inter humanas propriè traditiones non sunt computandæ: etsi interdum apud Patres eo titulo insigniantur, id est ad bonum sensum tradendum. Dices; Quid est ergo humana traditio? Non est cuiuscumque exploratum & certum: nam Manichæi per traditiones seniorum intelligebant omnes Scripturas Veteris Testamenti, quas à Paulo dicebant appellatas Iudaicas fabulas & nouitates, in quos ipse Apostolus ait: Lex quidem sancta, & præceptum iustum & bonum: & Omnis scriptura diuinitus inspirata utilis est ad docendum, &c. Deinde, vt Epiphanius tradit, hæretici dicti Ptolemæitæ per traditiones à Christo dånatas intelligebant non omnes Scripturas Veteris Testamenti, sed quasdam earum quas in tres partes distribuabant, dicentes vnã esse à Deo, alteram à Moyse, tertiam à senioribus Iudæorum conscriptam, & postea à Christo reiectam: sed cum huiusce traditionis nusquã in Scripturis fiat mentio, perspicuum est, Christum nullã dånasse partem Veteris Testamẽti, sed tantum Iudaicas constitutiones extra sacram Scripturam positas. Tertio Hieronymus in libro 3. Isai. & cap. 3. Epist. ad Titum, intelligit Deuterofes, quas primi ante Christi aduentum docuerunt Sammai, & Hillel, quorum scholam suscepit Axiba, Aquilæ profelyti præceptor, & post eum Mayr, &c. Et B. Thomas in Epistolis ad Timoth. intelligit omne corpus libri dicti Talmud, quod vanis & superstitiosis traditionibus plenum est. Verum cum hic liber longe post Pauli tempora fuerit à Iudæis compositus, nimirum ferè post ducentos annos à Christo, Paulus, aut Dominus futuros libros non prohibet, sed eos, qui suo tantum tempore circumferabantur. Postremo Lutherus cum suis, per traditiones reiectas à

Quanta earum vis & efficacia.

Si quando Patres eiusmodi leges & sanctiones humanas vocauerunt, quã hæretici, aliter ac ceperunt.

Christo,

Quid sit pro-
priè humana
traditio.

Matth. 15.
Ibidem.
Ibidem.
Colof. 2.
Tit. 1.

Homini voca-
bulum in
Scripturismi-
nus bene so-
nat, & quid
significet.

Matth. 16.
1. Cor. 3.

Qualis Pha-
risæorū tradi-
tiones essent.
Matth. 15.
Infra 23.

Traditiones
seniorū qua-
les.
Supra. 15.

Christo, intelligit Ecclesiasticas omnes
sanctiones, quæ in Diuinis literis ex-
pressum Deiverbū non habent: quod
satis supra refutatum est. Quam er-
go humanam dicimus traditionem?
Illam solam, quæ à vero Dei cultu a-
uocat, & in Christi fidem, siue præ-
cepta militat, & non solum utilita-
tem aliquam non adfert, sed etiam su-
perstitionem nutrit. Vnde quoties Do-
minus, aut Paulus de illa sermonem
faciunt, mandata hominum opponūt
legi Dei. Hinc Christus: *Quare & vos
transgredimini mandatum Dei propter
traditionem vestram? Sine causa autem
colunt me, docētes doctrinas, & manda-
ta hominum: & irritum fecistis manda-
tum Dei propter traditionem vestram.* Et
Paulus: *Secundum traditionem hominū,
secundum elementa mundi, & non secun-
dum Christum.* Alibi, *Non intendentes
Iudaicis fabulis, & mandatis hominum
auerfantium se à veritate.* Vbi vides,
semper traditioni humanæ opponi
Christum, vel verbum eius. Et reuera
hominis nomen malè audit in Scri-
pturis, & in malā partem accipitur, &
significat eū, qui Spiritu Dei, & sapiē-
tia eius destituitur, à quo vt tali nihil
boni proficisci potest. Sic enim dixit
Dominus Petro: *Non sapiſ ea quæ Dei
sunt, sed ea quæ hominum.* Vbi Deus ho-
mini opponitur. Paulus etiam: *Cum
sit inter vos Zelus, & contentio, nonne
carnales estis, & secundum hominem am-
bulatis? Psaltes, Dominus, inquit, mihi
adiutor, non timebo quid faciat mihi ho-
mo.* Tales erant traditiones, quas Pha-
risæi tradebant, licere adoleſcenti bo-
na sua offerre templo, neglecto patre,
etiam si penuria graui opprimeretur:
& iurantem per templum, vel per al-
tare Domini, non teneri ad iusiurandi
religionem seruandam: qui verò iu-
rauerit in auro templi, vel in auro al-
taris, teneri. Tales erant & seniorum
traditiones, quæ crebram lationē fie-
ri inter edendum præcipiebant, ne ci-
bus illotis manibus sumptus animum
contaminaret: quæ mera erat supersti-
tio, & nihil pietatem promouebat.
Quod verò Ecclesiastica præcepta
non sint talia, ex eo liquidum, & ex-
ploratum redditur: quia nullum Ec-

clesiæ præceptum, aut votum est a-
deo ad sui obseruantiam arctans, vt si
quo modo, vel aliquo tempore immi-
nueret charitatem, vel offenderet, ne-
gligendum potius non sit, quā chari-
tas vulneretur, aut relaxetur. Constat
enim ex certa, & explorata regula, q̄
vbi duo concurrūt obseruāda, & vnū
alterū impediāt, maius esse præferen-
dū, & seruandū, minus verò negligē-
dū. Has traditiones vbiq; Paulus irri-
dēs, nunc Iudaicas fabulas, nūc aniles
nugas, nunc stultas, & profanas noui-
tates appellat multis in locis, quo nos
ab earū studio deterreat. Ipse enim q̄
emulator extiterat paternarū Iudaicā
mo traditionū, vt ipse testatur, sibi at-
q; alijs illis traditionibus nocuerat.

CANON. XXXVI.

Veteris Testamenti Patres, siue excel-
lentes mulieres, et si sanctitate, & gra-
tia prophetandi præfulserint, non est
opus interdum à leuioribus, hoc est à
venialibus peccatis excusare: quan-
do quidem Apostolos, qui primitias
Spiritus acceperunt, ac prophetis præ-
stare dignoscuntur, à similibus pecca-
tis non excusamus; quorū vnus in om-
nium persona dixit: *Si dixerimus quo-
niam peccatum non habemus, ipsi nos se-
ducimus, & veritas in nobis non est.* & al-
ter, *In multis offendimus omnes. Si quis
in verbo non offendit, hic perfectus est vir.*
Ideò non est quòd laboremus in ex-
cusando Iacob, aut Iosepho, aut Sara,
aut Iudith, eo quòd in mediocritate officio
sa inciderint. Proponūtur verò nobis
eorū, siue parui, siue magni defectū, vt
Dauidis, Salomonis, Ezechie, & alio-
rū, vt in eorū capitibus discamus no-
bis prospicere, & peccata declinare.
Vt tamen tradit Irenæus: *Talia quedā
enarrans de antiquis presbyter, respiciebat
nos, & dicebat, de his quidem delictis, de
quibus ipsa Scriptura increpat Patriar-
chas, & Prophetas, nos non oportere ex-
probare eos, neq; fieri similes Chā, qui ir-
risit impietatem patris sui, & in maledi-
ctionē decidit: sed gratias agere pro illis
Deo, quoniā in aduentu Domini nostri re-
missa sunt eis peccata. Etenim illos dice-
bat gratias agere, & gloriari in nostra sa-
lute. De quibus autem Scripturæ nō incre-
pāt, sed simpliciter sunt posita, nos nō de-*

Ecclesiæ præ-
cepta tradi-
tiones homi-
num dici nō
debere, vnde
constet.

Tit. 1. & 3.
1. Tim. 1. &
Infra. 4.
2. Tim. 2. &
4.
Galat. 1.

Sanctos Vete-
ris Testamē-
ti viros, & ae-
feminas le-
uiter inter-
dum peccat-
se, non est ig-
norandum.
Rom. 8.

1. Ioan. 1.
Iacob. 3.

Eorundē vi-
tia (quali-
tandem illa
fuerint) no-
bis aperte di-
uinis libris
cur prodita.
Iren. lib. 4.
cap. 50.
Egregia Ire-
næi martyris,
omniq; acce-
ptione dignif-
sima de Pa-
triarcharum
vitijs Prophe-
tarumq; non
exprobatis
improbatis
q; documēta
duo.
Gen. 9.

bere

Matth. 10.
Idem. c. 51.

Gen. 19.

Isai. 9.
Noei cum fi-
liabus ince-
stus quid de-
signarit secu-
dum Irenæū.
B. Aug. lib.
22. contra
Fauſt. c. 65.
tom. 6.

Aurea D. Au-
gustini do-
ctrina.

1. Reg. 14.
& seq.
Deut. 18.
1. Reg. 23.

2. Reg. 12.
& seq.

Matth. 27.

Supra. 26.
Supra. 6.

Qua factum
sit diuinapro-
uidētia, apud
omnes gētes,
vt qui varijs
morbōrū ge-
neribus, vel
fūma inopia
laboraret, in
ipsis templo-
rum vestibul-
is cōsiderēt.

bere fieri accusatores; non enim sumus di-
ligentiores Deo, neq; super magistrū pos-
sumus esse, sed typum querere. Nil enim
otiosum est eorum, quacūq; inaccusabilia
posita sunt in Scripturis. Et cap. seq. idē
Irenæus ponit exemplum in filiabus
Loth, quæ propter simplicitatem, &
ruditatem putantes vniuersum mun-
dum extinctum, inebriarunt patrem,
& ad eum sunt ingressæ, & pater ne-
que sensit, neq; cognouit quid fieret:
proinde nec peccauit, sed impleuit ty-
pum Christi, qui Pater futuri seculi
futurus erat, & per semen Spiritus san-
cti cum duabus filiabus, id est Synago-
ga, & Gentilitate, sine peccato vllō
est commixtus. His addenda sunt quæ
Augustinus contra Fauſtū Manichæū
differens, acutè, & eleganter scripsit:
*Sancta Scriptura, quam totus iam mun-
dus merito veneratur, laudanda, & vitu-
peranda hominum facta, vel ipsa iudicat,
vel legentibus iudicanda proponit: nec so-
lūm homines ipsos vel vituperabiles, vel
laudabiles intmans, verūm etiam quadā
in vituperabilibus laudanda, & in lauda-
bilibus vituperanda non tacens. Neque
enim quia vituperabilis homo erat Saul,
ideò non est laudabile factū eius, quòd gu-
statum de anathemate tam diligētē scru-
tatus, tam seuerè vindicare conatus est,
obediens Deo, qui hoc fieri prohibuerat:
vel quod pythones, & ventriloquos de re-
gno suo deleuit. Aut quia laudabilis erat
Dauid, ideò peccata eius, quæ Deus quoq;
arguit per Prophetam, vel approbāda, vel
imitanda sunt. Sicut nec in Poncio Pila-
to vituperandum est, quòd aduersus ac-
cusationes Iudæorum innocentem esse Domi-
num iudicauit. Nec in Petro laudandum
est, quòd eundem Dominum ter negauit,
vel vnde ab ipso Satanas appellatus est,
quòd non sapiendo quæ Dei sunt, eum vo-
luit à passione, hoc est à nostra salute re-
uocare: paulò antè ergo dictus est beatus,
paulò post dictus est Satanas.*

CANON. XXXVII.

Fuit semper in more positū apud om-
nes gentes, vt pro foribus sacrorū tē-
plorum ij qui varijs morbis confecti,
vel mutilati membro, aut fenſu aliquo
priuati, aut deniq; ad extremam redā
cū paupertatem confisterent: vt cæ-
cus à natiuitate, & claudus ex vtero

matris suæ. Id autem magna ratione
factum est, vt ostēdat Dominus qua-
les satellites & domus suæ custodes
habere velit: *Infirmum enim Dei fortius
est hominibus.* Illi enim quasi commu-
nes præceptores omnium qui in tem-
plum veniunt, & ibi versantur, & in-
de egrediuntur, existunt, vt discant, ne
rebus secundis efferantur, qui in tales
morbos, & penuriam incidere pos-
sent: & ne aduersis frangantur, vt &
illi maiori humilitate præditi preces
ad Deum fundant, & gratias agāt Deo
de morbis illis, & calamitatibus, quas
euaserunt, & vt Diuinam misericor-
diam impetraturi, misericordiā prius
impendant, quia *Beati misericordes:*
quoniam ipsi misericordiam consequētur.
Item discant ex mendicis qui clamo-
re instant, & plagas detegunt, & geme-
bunda voce augent, qua ratione sit
illis cum Deo agendum: vt videlicet
orationibus perseuerent, & clamo-
ribus, & lacrymis instent, & intimos
suorum malorum recessus Deo ape-
riant. Ita enim facilius peccatorum
veniam consequentur. Ipsi verò ægro-
ti, & pauperes si ficti non sunt (vt ille,
qui ab Epiphano eleemosynam præ-
textu confictæ mortis extorquere vo-
luit: & illi, qui, ne sanitatem cōseque-
rentur, & ad laborem vitam alendam
cogerentur, præsentiam B. Martini
omnes eos sanare volentis fugiebāt)
vt in primis agnoscant, se sub vmbra
protectionis Diuinæ, ac nominis Dei
inuocatione ali, & vitam suam susten-
tare. Deinde vt gratos se præbeant
suppeditantibus temporalia, & repē-
dant spiritualia à Deo oratione sua im-
petrata: *Conclude, inquit, eleemosynam
in sinu pauperis, & hæc pro te exorabit ab
omni malo:* & gratias agant Deo, qui
mouit per se, aut per Angelum suum
corda templum intrantium, vt peten-
tibus eleemosynam porrigerent. Vt
deniq; acciperent maiora esse mala,
ad quæ depellenda, & arcenda homi-
nes sani, & opibus, & potestate florē-
tes non in vestibulū, vt ipsi, sed in tē-
pli penetralia se recipiunt. Ob hos, &
similes fructus decerpēdos Deus ma-
gna sua sapientia templis voluit adhi-
beri pauperes, cæcos, & afflictos ho-

Ioan. 9.
Act. 3.

1. Cor. 1.

Matth. 5.

Seuer. Sulp.
in vita B.
Martini.

Eccl. 29.

mines.

Episcopum quendam, vt ipse testatus est, precandi modū in pauperes docuit beneficentia. Cur qui digniore vitæ statum diuinitus sortitur, conuiuū de more instruant.

3. Reg. 19.

Luc. 5.

Infra 19.

Sæper in scripturis boni malis segregantur, non è contrario.

Isa. 12.

Autor oper. imperf. in Matth. ho. 26. circa med. tom. 2. ope. D. Chr.

mines. Vtinam eos nos serio meditemur, & decerpere nitamur. Memini me aliquando legisse, amplissimæ cuiusdam Episcopum quendam dixisse, artem bene precandi se à mendicis, qui pro templo stabant, didicisse.

CANON. XXXVIII.

Vocati ad excelsores gradum à Deo, conuiuium celebrare solent, vt illo veluti certo argumento testentur, & profiteantur, se ab illo munere, ad quod exercendum asciti sunt, resiliere nolle. Ita Helisæus arans in duobus paribus bouum, cum vocatus fuit ab Helia, conuiuium fecit, quemadmodum Matthæus c. 9. sui Euangelij, postquam reliquit theloniū, Dominum, & Apostolos conuiuio excepit: & princeps publicanorum Zachæus, Domino, & Apostolis splendidam mensam appositam, euocatus ad fidem, exercitio pristino abdicato. Ita etiā hodie Sacerdotes cum iniuriis, & Religiosi dum anno Probationis peracto, professionē de more faciunt, splendidiori mensa uti solent: quomodo etiā qui nuptiarū foedere coniunguntur, & qui ineunt magistraturam, facere consueverunt.

CANON. XXXIX.

Vbiq; separatio inter bonos & malos facta legitur in Scripturis, semper boni secesserunt à malis, & non mali à bonis: quia semper diabolus desiderat infideles suos cū fidelibus esse, vt infideles cū fidelibus mistos, vt eos corrumpat. Christus verò sæper festinat fideles ab infidelibus separare, ne fideles cōuenientes cū infidelibus, corrumpantur ab eis: quia procliuius est bonos à malis cōtaminari, quā malos à bonis iuuari. Vnde Iudæi cū essent in captiuitate, Deus per Prophetā nō ad Assyrios dicit: Exite exite de medio populi mei, sed ad populū suū: Exite, exite de medio eorū, & immundū ne tetigeritis: quia malū coinquinat bonū, bonū autē non coinquinat malū. Vt puta, iunge lutū farinæ, non farina sordidat lutū: sed lutū farinā. Itē iunge acetum vino, nō vinū corrumpit acetū, sed acetū vinū. Nec enim corrūpi potest ab alio, quod naturaliter à se ipso corruptū est. Hactenus autor operis imperfecti in Matth. elucidās illud: Qui dili-

git patrē plusquā me, non est me dignus.

Ex quibus multi loci dilucidi redduntur. Nā Christus dicitur ab Apostolo segregatus à peccatoribus, & Paulus segregatus in Euangeliū Dei: quia, vt ipse ait: Cū autē placuit ei, qui me segregauit ex utero matris meæ, & vocauit per gratiam suā, vt reuelaret Filium suū in me. Et Petrus prædicabat, Saluamini inquit, à generatione ista praua. Ita Abraham separatus est ab Vr Chaldæorū, & à cognatione sua; & Loth, vt de Sodomis effugeret, ab Angelis persuasus est. Nathā quoq; quasi ad eops separatus à carne. Eccl. 47. Et Hier. Recedite, inquit, de medio Babylonis, de terra Chaldæorum egredimini, & reliq.

CANON. XL.

Vulgaris est & vsitata quædā in Scripturis comparatio, qua iusti cum iniustis, aut minus iniusti cum magis iniustis comparantur: & priores præ posterioribus iustificantur. Ecce verba Hieronymi ad Damasum in explicatione parabolæ de Prodigio: Omnis, inquit, mundi istius iustitia, ad Dei comparationem non est iustitia. Quomodo enim ex peccatis Hierusalem Sodomam iustificatur, non quod ipsa sit iusta, sed quod maioribus delictis fiant minora delicta: ita & omnium hominum vniuersa iustitia non est, Deo collata, iustitia. Hæc ille, quæ quidem exemplis illustrari possunt: vt, Descendit hic iustificatus ab illo, scilicet superbo Pharisæo: &, Melius est nubere quām vri: Bonum tibi est ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quā duas manus, vel duos pedes habentem mitti in ignem æternum: quod est dicere, Melius est, &c. Et rursum: Melior est vnus timens Deum, quā mille filij impij. Alibi: Melior est iniquitas viri, quā benefaciens mulier. Addit Hieronymus lib. Aduersus Iouinia, Bonum est illud naturaliter, quod comparationem non habet mali, quod prelatione alterius non obumbratur. Hæc ille. Iudicare igitur in Scripturis, non tã iudicium pronuntiare, quā condemnare est. Vnde illud: Sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël: intellige comparatione bonitatis, & sanctitatis. Vt,

Malos cum bonis componere, & minus malos cū deterioribus cōsuevit scriptura frequenter.

B. Hier. Epi. 116. circa fin. tom. 3. ante med.

Luc. 18. 1. Cor. 7. Matth. 18.

Eccl. 16. Infra. 42. Idē li. 1. aduer. Iouinia. sub init. to. 2. in princ. Bonum naturaliter quid sit.

Iudicare in Scripturis, sēp idē quod condemnare est. Matth. 19.

Matth. 10. Heb. 7. Rom. 1.

Gal. 3.

Act. 2. Gen. 12.

Infra 19.

Hierem. 50.

Malos cum bonis componere, & minus malos cū deterioribus cōsuevit scriptura frequenter.

B. Hier. Epi. 116. circa fin. tom. 3. ante med.

Luc. 18. 1. Cor. 7. Matth. 18.

Eccl. 16. Infra. 42. Idē li. 1. aduer. Iouinia. sub init. to. 2. in princ. Bonum naturaliter quid sit.

Iudicare in Scripturis, sēp idē quod condemnare est. Matth. 19.

Supra 12.

Ibidem.

Matth. 12. Ioan. 12. 1. Cor. 6.

Apoc. 12.

B. Ambrosii. tom. 5. à medio. Euthym. c. 23. in Matthæa.

Idē cap. 41. in Matth. Matth. 19.

B. Chrysof. tom. 2.

Origen. tracta. 9. i. Matthæa. circa med. tom. 2. initio.

Hieronym. i. cap. 19. Matthæi prope finem, tom. 9. Idem tom. 5.

Viri Niniuita surgent in iudicio cum generatione ista, & condemnabunt eam. Et Regina Austri similiter. Hinc Sapien. 3. dicitur: Iudicabunt iusti nationes, & dominabuntur populis, &c. non autoritate, quæ solius est Christi, sed collatione bonorum operum. Ita etiam dixit: Si ego in Beelzebub eicio demones, filij vestri in quo eiciunt? Ideo ipsi, iudices vestri erunt. Et, Sermo quē locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die, id est, cōdemnabit. Similiter dicitur: Nescitis quoniam Angelos iudicabimus? hoc est Angelos apostatas comparatione melioris vitæ illos qui de cœlo per superbiam ceciderunt, cōdemnabimus. Et ita 1. Corint. 6. dicitur: Sancti de hoc mundo iudicabunt. Quod explicās Ambrosius, ait: Quia exemplo fidei illorum perfidia mundi damnabitur. Et Euthymius in illud de viris Niniuitis ita inquit: Dicere solemus, hunc, aut illum in futuro iudicio nos condemnaturum: non quasi ille futurus sit iudex, siquidē omnium iudex vnus erit Christus, sed quod illius operatio nostris collata cōfundet nos. Hæc quoque consuetudinem secutus est Christus. Idem explicās illa verba: Iudicantes duodecim tribus Israël, scribit: Supra diximus, Niniuitas, ac Regiam Austri condemnaturos generationem illam; ita & Apostolos nunc condemnaturos ait duodecim tribus Israël. Idem enim non dicit Gentes, aut Orbem, sed solos Israelitas suos contribiles; suos cognatos. Condemnabunt enim eos, non quasi iudicantes, sed quia is qui iudicabit, à fide horum sit condemnaturus illos. Siquidem cū eisdem moribus, ac legibus, & hi, & illi sint enutriti; hi tamen crediderunt, illi verò credere noluerunt. Hæc ille: quæ accepta sunt ex Chrysofomi homilia 69. in Matthæum. Origenes quoque in eadē verba: Omnis, inquit, vita iustorum iudicabit tribus Israël, quæ non crediderunt, & iudicabit Apostoli, & qui Apostolorū imitati sunt vitæ, & iudicabunt gentes quod propter quod sunt Israël, non autē egerunt digna genere suo. Idē tradit Hieronym. Quia vobis credentibus, illi credere noluerunt. Idem in Isai. caput 50. ante medium: Iudicatur quis cum Domino, non autoritate regnantis, sed cōparatione virtutum: quomodo & Apostoli

iudicant duodecim tribus Israël, & Niniuita, ac Regina Sabā populū Iudæorū: iuxta quem sensum ad Hierusalem dicitur: Iustificata est Sodomā ex te. Hæc ille. Non ignoro, quosdam ex nostris asserere, aliquam potestatem iudicandi similem illi Christi, & sub illa Christi Apostolis fuisse collatam; cui sensui non ausim contradicere: sed hæc expositio videtur Scripturis magis cōsona, & à Patribus magis probari, & scrupulis magis carere.

CANON XLI.

Circa negationem in primis considerandum venit, an sit de Textu, an non sit, quia id sæpe in controuersiam venit: vt illud, Coruus egrediebatur, & nō reuertebatur: quod sine negatione in Hebræis habetur; & id, Multiplicasti gentem, non magnificasti letitiam; quod sine negatione habet tum Hebraicus codex, tum Septuaginta interpretes. Tertio: Etiam in eos qui non peccauerunt in similitudinem præuaricationis Adæ: quem locum Ambrosius, & Origenes, & Hieronymus in Commentariolis affirmatiuè legunt. Quarto est locus Iosue 11. Non fuit ciuitas qua se non traderet filiis Israël: præter Henaum in Gabaon: omnes enim bellando cepit: in illa oratione secūda negatio superflua est, quia non est in Hebræo, neque in Septuaginta, qui habet, Nulla fuit ciuitas, quam non tradidit (scilicet Iosue) filiis Israël: & propter rationē subiūctam, Omnes enim bellando cepit, & propter verba quæ sequuntur, Domini enim sententia fuerat, &c. In his ergo, & similibus consulenda in primis est Ecclesia, deinde inspicienda sunt antiqua exemplaria, & magis castigata, & præsertim veteres Patres, ex quorum locupletissimo penu possimus propositum dubium dissoluere: neque aut quibusuis Latinis, aut Græcis exemplaribus contra veritatem, & lectionem in Ecclesia receptam fides est adiungēda, ac multo minus Hebræico fonti, qui interdū corruptissimus est, & per Rabbinos deprauatus, ita vt plerique illorū pronihilo pendant, an legendum sit cum negatione, an sine illa.

Deinde expendendum, sæpe negationem esse transponendam, vt duri-

Ezech. 16.

Quædā circa negationē obseruatione digna. Gen. 8.

Isai. 9.

Rom. 5. Ambrosii. in cap. 5. ad Romanos. tom. 5. Origen. ibid. lib. 5. tom. 2. Hieron. ibidem tom. 9.

Multiplex eius vsus in Sacris literis.

Primus vsus.
Ioan. 6.

Ibidem.

Rom. 8.

Alter vsus.

Isa. 53.

Gregor. Nazian.

1. Pet. 2.

Quomodo illud accipiendum: Descendi de caelo, non ut faciam voluntatem meam, &c. teste Nazianzeno.

Tit. 3.
Quod ait Apostolus: Non

ties orationis tollatur: vt illo loco; Nō Moyses dedit vobis panem de caelo, pro eo quod est, Moyses non dedit vobis panem. Et paulō inferius: Descendi de caelo non ut faciam voluntatem meā: quod ita intelligendum est, Non descendi de caelo ut faciam voluntatem meam. Item illud Apostoli, Debitorum sumus, non carni, vt secundam carnem viuamus: pro eo quod est, Non sumus debitorum carni.

Tertio obseruandum est, negationē necessariō supplemā & repetendam esse ex p̄xima quā p̄cedit clausula, vt psalm. 142. Non auertas faciem tuam & similis ero descendētib; in lacum, hoc est, & non ero similis: ita Isaia 53. Vidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum: hoc est, & non desiderauimus eum: vnde Grammatici docent, Vau post negationē, vel post dictionem negatiuam non affirmat, sed negat, quia repetit p̄cedentem negationem: vnde Poeta: Nesciamēs hominis fati, sortisq; futura, & (repete nescia) seruare modum rebus sublata secundis.

Quarto aduerte ex Gregorio Nazianzeno orat. 2. de Filio Dei (quā modō est oratio 4. de Theologia) interdū negationes, quas de Filio Dei vsurpat Scriptura, nihil omninō ponere: vt si quis diceret, Christū non propter sua, sed propter nostra delicta crucifixum, & mortuum, non significaret, Christū deliquisse, qui peccatum nō fecit. Itē: Descendi de caelo non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatē eius qui misit me, non denotat, vllam inuisse Christo humanam volūtatem à Diuina separatam. Nam et si Diuinam, & Humanam in eo confiteamur voluntatē: diuina tamen Christi voluntas eadem omninō fuit cum Patre, creata verō Christi hominis voluntas, et si eadem non fuerit cum illa Diuina, fuit tamen ab illa minimē seiuncta, sed illi per omnia cōformis. Et de hac, vt separata à Dei voluntate, ac priori minimē cōformi, asserimus Christum dixisse, non descendisse vt faceret, quia nunquam talis in eo fuit. Atque hoc pulchro exēplo explicat Gregorius Nazianz. ex illo loco Apostoli ad Titum, cum ait: Apparuit benignitas & humanitas Sal-

uatoris nostri Dei: non ex operibus iustitia, qua fecimus nos: hic enim sermo non ponit vlla opera iustitiā extitisse in homine ante Dei gratiam, cū esse non potuerint. Et ita intelligo illud, quod de Abraham testatur Apostolus: Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum; quo verbo Apostolus non asserit, illum talibus operibus ornatū fuisse, vt gloriam haberet apud homines: sed loquens sub conditione, quā vicina est negationi, docet, quod si talia opera Abraham habuisset, antequam fide Deū nosset, potuisset in illis gloriari: sed reuera nulla extiterunt. Est etiam aliud exemplum in eadem epistola: Non enim accepistis Spiritum seruitutis iterū in timore: quod ad Romanos ipsos attinet, qui legem Mosai cam nunquam audierant, intelligimus illos nunquam talem spiritū accipere potuisse, sed tantum negari id quod nunquam fuerat.

Negat etiam Dominus, vel Apostolus frequenter nos ea facere, quā non tantum nobis conueniunt, sed etiam, (ac id quidem p̄cipuē & principaliter) Deo soli competūt, & nobis quasi secundariō. Vt cum dicitur: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Et iterum: Neque qui plantat, est aliquid, neq; qui rigat; sed qui incrementum dat, Deus: non vt excludat ministros qui plantant per baptismum, & rigant per doctrinam, sed q̄ p̄cipuas partes habeat Deus, qui omnia in omnibus operatur. Et vt alibi Apostolus dixit: Abundantius illis omnibus laboraui: non ego autē, sed gratia Dei mecum. Vbi se videtur excludere tanquam principalem autorem, non autem tanquam ministrum. Simile illud est: Non volentis, neq; currentis, sed miserentis est Dei: hoc est, Non tantum est hominis volentis, & currentis salus, sed p̄cipuē Dei miserentis: vt Gregorius interpretatur Nazianz. quantum alij quidam aliter contendāt interpretandum: voluntati nostrā videlicet, aut cursui bonorum operum nō deberi Diuinam p̄destinationē, sed illam potius causam esse & bonē vo-

luntatis,

ex operibus iustitiā quā fecimus nos, quid significet.

Rom. 4.

Infra 8.

III. vsus.

2. Cor. 3.

Quomodo plantent, & rigent ministri Euangelici.

Infra 12.
Infra 15.

Rom. 9.
Gregor. Nazianz. in dōctum Euangelij: Cū cōsummasset Iesus sermo neshos, &c. à med. Mat. 24. 19.

Philipp. 2.

Ioan. 15.

III. vsus.

Ephesi. 6.

Eius dicti Apostolici: Nō est nobis colluctatio aduersus carnē, & sanguinē, &c. triplex intelligentia.

Caro nostra quid, teste Augustino. 1. Cor. 9.

B. Anselm. part. 2.

Matth. 16.
Gal. 1.

Ioann. 11.

luntatis, & cursus. Prior tamen sensus, qui proximus est superiori, bonus est & verus: quia est perinde ac dicere illud, quod alio in loco dixit: Deus est qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona voluntate, nimirū diuina. Ita Hieremias cap. 10. dixit in fine: Scio Domine, quia non est hominis via eius; nec viri est vt ambulet, & dirigit gressus suos, scilicet ad bonum perficiendum sine opē Christi, qui dixit: Sine me nihil potestis facere: quia aliōqui homo est qui ambulat viam, & qui dirigit gressus suos diuino auxilio fretus.

Quandoq; verō negationes non omninō inficiantur, sed aliquid vltra addunt, quod statim affirmatur: vt illud Apostoli Ephesi. 6. Non est nobis colluctatio aduersus carnē, & sanguinē, & subaudiendum est, tantum, sed aduersus Principes, & potestates, aduersus mundi retores tenebrarum harum: quod est dicere, non tantum contra carnē, & sanguinē, sed aduersus aēreas potestates. Vel potius ita colluctamur cum carne, & sanguine, hoc est cum carnali tentatione: nam in carne, vt quidam ait, quasi in lustro quodam delitescit Satanas, quo nos profternat. Quam ob causam Apostolus dixit: Ego igitur sic curro, non quasi in incertum: sic pugno, non quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo: quod eum castigo, dæmonem illi confederatum ferio, vt exponit ibi Anselm. Vel quod magis est verisimile, cum hominibus nequam, & peruersis, qui cursui Euangelico obstitunt: Ita enim Dominus dixit Petro: Caro, & sanguis non reuelauit tibi, & alio loco ipse Apostolus: Continud non acquieui carni, & sanguini: quia in illis cōsiderabat dæmones per sua organa, & ministros nos tentantes. Simile est illud Ioan. 11. Infirmitas hac non est ad mortem (solam scilicet, vt in ea sistat) sed pro gloria Dei; vt gloria ficetur Filius Dei per eam, vt deuicta morte per Lazari resurrectionē, suscitator Dei Filium gloriam sibi compartet. Simile est huic illud Psalmi 117. Castigans castigauit me Dominus, & morti non tradidit me; & sunt Christi verba, in quib; testatur Dominus omnia

mundi peccata in corpore suo punita, & castigata fuisse: & morti non traditum propterea quod post illam illatam paulō post surrexit, & in vita perpetua, & immortaliter terminata fuit eius castigatio, non autem in morte, quam breuē debellauit: vnde subdit: Non moriar, sed viuam, & narrabo opera Domini: hoc est nō permanebo in morte, sed in vita immortaliter, quo opera Domini laudare valeam.

Actiones enim non aliunde nisi à sine laudationem, vel vituperationem promerentur; & ab eo bonæ, vel malæ denominantur. Ita etiam illud: Sedere ad dexteram meam, vel sinistram, non est meum dare vobis: intellige, non est meum tantum, pro me, & meo arbitrio, vt vos ambitiose putatis, sed est meum dare illis, quibus paratum est à Patre meo, & simul cum Patre meo dare. Vt enim dixit se diem iudicij ignorare, quod illum non detexerit, cum tamen illum sciret, & soli Patri referuauit eius cognitionem: ita negat esse suū dare, sed simul & Patris, & suū esse dare: illius quidem principaliter, Christi verō vt mediatoris. Sic etiam cum ait: Mea doctrina non est mea, non ita excludit seipsum, cū sua esset, sed quā Deus erat, excludit originem, quā à Patre illam acceperat: quā homo est, excludit se eius esse fontem, & autorem, negans se proprio Marte inuenisse, quod sibi homini à Patre per reuelationem infusum erat.

Quinto interdum negationes apud Paulum negant id, quod sibi imperatum non erat. Quale est: Non enim misit me Christus baptizare, sed euangelizare. Potuit tamen supra mandatum supererogare: Vnde ait, Baptizauit autem & Stephanus domum: ceterum, nescio si quem alium vestrum baptizauerim. Ita Dominus dixit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel: & tamē supererogando nonnulla signorum beneficia Gentibus etiā contulit. Ita cum Petrus esset minister Circumcisionis, & Paulus Gentium Apostolus: vterq; tamen vltra fines leuationis suæ operatus est. Nam & Petrus Romæ euangelizauit Gentibus, & Paulus verbo, & scriptis, Circūcisus

Actiones vnde bonæ, vel malæ sint.

Matth. 20.

Infra 24.

Ioan. 5.

V. vsus, ac postremus. 1. Corint. 1.

Matth. 15.

Gal. 2.
Ibid. & Roman. 11. & alias.

1. Cor. 9. Ibidem. doctrinam tradidit Euangelicam. Similitudine Apostolus, cum Dominus instituit, ut illi qui Euangelium annuntiant, de Euangelio uiuant: ipse tamen nullo horum usus est, sed in eo gloriatur, quod Euangelium prædicans, opus perfectionis adiunxit.

Ibidem. **CANON XLII.** Vniuersales interdum propositiones, etsi communiter sint accipiendæ, quales sunt: *Vniuersa via Domini, misericordia, & veritas; & Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* quæ vox, si de lumine naturali sit sermo, vniuersè intelligitur, etsi aliquando aliter contingat ob defectum materiæ: si verò de lumine gratiæ, & gloriæ, explicanda est; quod aut ex se illuminat omnem hominem, aut omnem accepit pro multis: sæpè tamen capitur vniuersalis pro infinita, & incerta, secundum id: *Laudabuntur omnes qui iurant in eo:* non quidem omnes, qui aut dolose, aut vanè iurant, sed qui rectè, & cum debitis suis circumstantijs. Ita Apostolus ait: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet;* id est, à multis abstinet cibis. Et **Leuit. 11.** *Omne quod habet diuisam ungulam, & ruminat in pecoribus, comedetis:* quod non extenditur ad caduera, vel animantia à feris dilaniata. **Matth. 24.** *Eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum;* cum tamen multi Apostolos diligenter, & pro illis ceruices suas gladio supponerent: & rursus: *Beati estis, cum maledixerint vobis homines, &c. & dixerint omne malum aduersum vos,* id est multa verba contumeliosa. Adhæc: *Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones:* nec tamen omnes intelligendi sunt, nisi qui sua sponte non missi venerunt. Et ita Græca lectio habet: *Quotquot ante me venerunt,* id est ante meâ vocationem, Mesiæ scilicet nomen sibi vsurpantes, & à Deo non missi, iuxta illud: *Non mittebam prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant.*

Gen. 3. Item illud **Gen. 3.** *Vocauit Adam nomen vxoris suæ Eua, eo quod mater esset cunctorum viuentium:* quod tamen ad omnia animantia irrationalia ex-

tendi non debet. Similiter dicitur exisse edictum à Cæsare Augusto ut describeretur vniuersus orbis: quod de orbe Imperio Romano subiecto intelligendum est tantum: sicut illud, *Fides vestra annuntiat in vniuerso mundo,* id est in multis eius partibus. Ita **Genes. 41.** dicitur omnis terra siue omnes prouinciæ venisse in Aegyptum, id est bona eius pars, quæ Aegypto circumiacebat. Ad eum sensum accipiendum est quod sæpè dicitur: *Omnis caro,* quod non de bestiarum, aut volucrum, aut piscium est accipiendum, sed de humana tantum, ut etiam explicat Hieronymus in Zachariam, in illud: *Sileat omnis caro à facie Domini, &c.* Ut ibi: *Omnis caro corruperat viam suam; & Omnis caro ad te veniet: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Nec enim omnis caro irrationabilium ventura est animantium, sed illa, quæ domini sancti Spiritus susceptura est, de qua: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem.* Quod verò dicitur: *Omnnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt;* & *Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax:* non sunt hæc in vniuersum accipienda: aliòquin & ipse qui scribit, declinasset, & is qui dicebat omnem hominem mendacem, mendax esset. Sicut & quod Paulus ait: *Corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia;* cum tamen multi doctrinam eius non audirent; sed ipse quod ad se spectabat, omnes paratus erat corripere, & docere.

Quemadmodum etiam vniuersales propositiones pro infinitis ponit consueuerunt; ita è contrario infinitæ pro vniuersalibus vsurpantur. Exempla sunt in promptu: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit.* *Qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aqua viua.* *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum.* *Beatus vir qui timet Dominum.* *Beatus qui intelligit super egenum, & pauperem.* *Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abiit, &c.* *Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur;* id est, Quicumque maledixerit. Quæ quidem omnes

Luc. 2.
Rom. 1.
Gen. 41.
Suprà 6.
B. Hierony.
in 2. cap. Zach. in fine tom. 6.
Psal. 64.
Rom. 3.
Quæ ad Deum modo sit vtura, ut ait Propheta.
Ioel 2. & Act. 2.
Psal. 13. & Rom. 3.
Psal. 115. & Rom. 3.
Coloss. 1.
Infinite pro vniuersis propositiones etiam è contrario accipi consueuerunt.
Marc. vlt.
Ioan. 7.
Psal. 111.
Psal. 40.
Ecclesiastici 31.
Exod. 21.

propo-

Multos pro omnibus ple runq; ponit Scriptura. **Matth. 20. Infra 26.** **Theophyl.** **Rom. 5.** **B. August. lib. 6. cõtra Iulianũ Pelagiam. c. 12. à med. tom. 7.** **Affirmanti, negas interdum propositio curloleat adiungit.** **Ioan. 1.** **Marc. vlt. Ioan. 3.** **Ibidem.** **Ibidem.** **Infra 5.** **Ezech. 18. Infra 33. & seq.** **Isai. 38.** **Peccatorum psonas, Christi exemplo sustinent sancti, ut pro eis apud Deum patrocinentur, Diuiniq; gratiæ illis fauorem obtineant.** **Psal. 21. Act. 9. Zachar. 2.**

propositiones in vniuersum sunt accipiendæ, etiam si infinite proferatur. Et ad hos locos referendi sunt illi, in quibus Multi ponitur pro omnibus, iuxta illud: *Filius hominis venit dare animam suam in redemptionem pro multis.* Et rursus. *Hic est sanguis meus Noui Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Vbi Theophylactus: *Pro multis dicit effundi, hoc est pro omnibus: sunt enim & omnes multi.* Et **Rom. 5.** *Si enim vnus delicto multi mortui sunt; multo magis, &c.* Constat autem mortè peccati in omnes homines descēdisse. Et Augustin. lib. cõtra Iulianũ, idem cū Theophylacto prorsus annotauit.

Præterea obseruandũ, solere interdum Sacram Scripturam, ad maiorem rei, quæ narratur, affirmationem, ponere negantem cum affirmante enuntiationem, secundum illud: *Et confessus est, & non negauit;* id est, confessus est veritatem, atq; ad eam deserendam, & negandam inuitatus, non negauit tamen, sed constanter retinuit. Itè **Mar. vlt.** *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Rursus: *Qui credit in eum (scilicet Filium Dei) non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est.* Similiter: *Non enim misit Deus Filium suum in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum.* Et paulo ante: *Ut omnis qui credit in eum, nõ pereat, sed habeat vitam æternam.* Et **Ioan. 5.** *Qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam.* Rursus **Ezech. 18. & 33.** *Vita viuet, & nõ morietur.* Et **Isaias ad Ezechiam:** *Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues.* Facile esset pluribus exemplis regulam hanc corroborare, si esset operæpretiũ. Certè ea loquendi ratione voluit Spiritus sanctus corroborare nostram intelligentiam, ut certa, ac indubitata assensione Diuina oracula recipiamus.

CANON XLIII. Quemadmodum Christus sæpè induit personam peccatorum, quorum se aduocatum, & vadem constituit, ut cum dixit: *Longe à salute mea verba delictorũ meorum.* Et, *Saule saule quid me persequeris?* Et, *Qui tetigerit vos, tangit pupilam oculi mei:* Ad eum modum sancti

Christum imitantes, imperfectorũ personas induunt, ut eorum causam agant coram Deo. Ut **Dauid** qui dixit, *Non est sanitas in carne mea à facie iræ tuæ: non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum.* Et **Daniel cap. 9.** *Cum confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel: & quæ sequuntur.* Item **Hierem. 12.** *Quare via impiorum prosperratur, bene est omnibus qui præuarcantur, & iniquè agunt?* Et **Habacuc,** *Quare respicis contempores, & taces, conculcante impio iustiorẽ se?* **Ioannes Baptista** induit personam infirmorum discipulorum suorum, qui de Iesu tantam fidem non habebant, ut haberent illum pro Mesiã, quando misit legationem ad Christum, *Tu es qui venturus es, an alium expectamus?* Cum ipse nihil ambigeret. Et **Paulus:** *Omnia sustineo propter electos, ut & ipsi salutem consequantur.* Et ad **Coloffen.** *Gaudeo in passionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius, quod est Ecclesia.* Atq; hoc est Paulo frequentissimum, qui docendi gratia nũc se in personam Iudæi, nũc in personam eius, qui sine lege Mosai ca vixit, nunc verò in Christiani personam se transfiguratur; ut multa ostendunt, sed præcipuè caput 7. ad Romanos, vbi sine hac transfiguratione restum Pauli sensum apprehendere poterit nemo. Et in priori ad Corinth. inquit: *Hæc autem, fratres, transfigurauit in me, & Apollos propter vos.* Et in Epistola priori ad Thessalonicen. doctrinæ gratia se transformatur in personam eius, qui Domino venienti ad iudiciũ occurrit: *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, qui residui sumus in aduentu Domini, non proueniemus eos qui dormierunt. Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archægeli, & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui viuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in æra, & sic semper cum Dño erimus.* Vbi Paulus se in posteriori gradu resurgentiũ connumerat.

CANON XLIII. Ignorantia duorum Christi aduentũ, prioris in infirmitate carnis, & poste-

Psal. 37.
Dan. 9.
Hierem. 12
Habac. 1.
Matth. 11.
2. Tim. 2.
Coloss. 1.
1. Cor. 9.
suprà 4.
1. Thess. 5.
1. Cor. 15.
Matth. 24. & Ioan. 5. & 1. Cor. 15.
Quare factũ sit vt Iudæi

Christū Mef-
siam non ag-
nouerint,
nec recepe-
rint.

Matth. 26.

Luc. 21.

Quæ nam i-
gnorantia
Christiano
summe per-
niciosa exi-
stat.

Matth. 24.
Luc. 12.

In eos qui
extremū diē
iudicij, curio-
sius inquir-
runt, & ob-
seruant.

Act. 1.

Cūptam si
cōstaret suæ
mortis, vel
supremū iu-
dicij dies,
quàm hoc il-
li pernicio-
sum foret.

rioris in maiestate, Iudæorum oculos omnino excæcauit: quia legentes Prophetas, qui de Christi glorioso aduentu vaticinantur, Christi Iesu primo aduentui accommodantes, illi minimè cōgrue iudicauerunt. Rursus cum Dñm audirent de se dicentem: *Videbitis Filiū hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientē in nubibus cæli, & vt ait Lucas, cū potestate magna, & maiestate, illi tanquam merā blasphemiam interpretati sunt: & sicut olim Synagoga tota erat in expectatione prioris aduentus Messia: ita nūc Ecclesia tota est in expectatione posterioris aduentus in gloria, quādo de cælis veniet iudicare vivos, & mortuos. Et vt Iudæo nulla perniciosior extitit ignorantia, quàm illa de primo Messia aduentu: ita nulla deterior Christiano incogitātia, vel obliuio illa de secūdo, & imminētī aduentu, qui in dies singulos salubriter futurus cogitatur. *Ideo & vos, inquit, estote parati, quia quæ nescitis hora Filius hominis vēturus est.* Et iterum: *Vos similes hominibus expectantibus dominum suū quādo reuertatur à nuptijs, vt cum venerit, & pulsauerit, confestim aperiant ei.* Qui igitur hęc duorū aduentuum distinctionē certa fide apprehenderit, haud dubiè multos Prophetarū, & Euāgelistarum locos cōmodè accipiet, & interpretabitur. Velle autē cōiecturis postremū illum diem aduentus Christi apprehēdere, vanum est, & temerarium, cum Dñs dixerit: *Non est vestrum nosse tempora, vel momēta, quæ Pater posuit in sua potestate.* Et planè vtilitates multæ, quæ ex ignorata illa die promanant, nobis eriperentur. Si quis em̄ diē illā nosset, siue vniuersalē omnibus, siue peculiarē cuiq; , nulla illi virtutis cura inesset, sed innumera perpetraret mala, & nō nisi extremo spiritu ad Baptismū accederet. Deinde multa metu mortis delicta amputantur: si autē certa die illā aduentare notum esset, intrepidè illa cōmitteret, & in continua viueret animi tristitia, cum modò ob illā incertā in bona spe nutriamur, & ab imminētibus, & certis periculis minimè nos seruare m̄, nisi incerta esset nobis dies mortis.*

CANON XLV.

Deus hominē ab initio rectū cōdidit,

impeccabilem nempe, vt Græci loquuntur, & immortalē, siue, vt liber Sapientiæ ait, inexterminabilem. Impeccabilem intelligo, hoc est valētē nō peccare: & immortalē, siue inexterminabilē, q̄ possit, si Deo paruisset, non mori, nec exterminari: sed vbi sua culpa peccatū in hūc mundū intrauit, & per peccatū mors, homo incidēs in latrones, donis spiritualib; & gratuitis spoliatus fuit, & quod ad naturæ bona attinet, vulneratus. Sed illud immensæ Dei bonitati est adscribēdū, q̄ illa ipsa vulnera talia sunt, vt homini fiduciam cōcipiendæ remissionis peccatorum præberēt, & Deū ad præstādā illorum veniā magis allicerent. Illa verò sunt, inconsideratio, ignorātia, obliuio, pronitas ad malum, ad bonū tarditas, cōcupiscētiæ fomes, fragilitas carnis, mors imminēs, ac perterrefaciens, homines ad peccatū sollicitantes, ac dæmones omnibus vijs, & insidijs tentātes: quæ quidem omnia quo magis rationē voluntarij imminuūt, eò faciliore, & impetrabiliore reddūt peccatorū cōdonationē. Hinc Deus volēs ignoscere, ad hęc dicitur respicere: *Quomodo, inquit, miseretur pater filiorū, miserus est Dñs inimicis se: quoniam ipse cognouit signum nostrum. Recordatus est quoniam puluis sumus. Homo sicut fenum dies eius, &c.* At homines ad hęc eadē vulnera spectātes, & misericordiam Dei sibi pollicētes, dicere audent; *Delicta iuuetutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Et, Miserere mei Dñe, quoniam infirmus sum: sana me Dñe, quoniam cōturbata sunt ossa meā: Et anima meā turbata est valde.* Et Iob: *Contra foliū quod vento rapitur, ostendis potentiam tuā, & stipulam siccā persequeris.* Et Apostolus: *Qui prius blasphemus fui, & persecutor, & cōtumeliosus, sed misericordiā Dei cōsecutus sum, quia ignorās feci in incredulitate. Quare cum per legem cōtingeret cognitio peccati (quoniam vt ait Apostolus, Cōcupiscētiā nesciebā (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, Nō cōcupiscēs) & si gratia per illam nō porrigeretur, quæ peccatū aboleretur, aliqua ex parte ratio inuolūtarij exclusā, quæ ab ignorātia oritur, factū est quod ait Paulus, *Peccatū, vt appareat peccatū, per bonum**

Qualem initio cōdidit hominem Deus.

Ecclesiastici 7.

Sap. 2.

Nili homo peccasset, quomodo impeccabilis, immortalisq; fuisset.

Gen. 3.

Rom. 5.

Luc. 10.

Homo per peccatū quomodo spoliatus, & quomodo vulneratus sit. Homini post peccatū quæ nā plagæ fuerint impostæ.

Minus voluntaria delicta leuiora, veniāq; proxima.

Psal. 102.

Gen. 3.

Piæ peccatorum ad Deū voces quæ nam illæ.

Psal. 24.

Psal. 6.

Iob 13.

1. Tim. 1.

Rom. 3. & 7

Ibidem.

Exod. 20. et

Deut. 5.

Rom. 7.

operatum

Supra 5.

Quæ peccata post Baptismum nos ad mittimus, vñ de minoreni veniæ rationem habeat.

Rom. 8.

Magis voluntaria peccata grauiora.

Heb. 10.

Cur nobis satisfactiones penitentibus imponantur.

Nostri seculi hæretici salutarem hęc satisfactionum doctrinā respiciēs, ac subannātes, quàm grauius in Deum peccare reprehēdatur.

Marc. 3.

Ephes. 5.

De ritibus conuiuiorū. Vtilis quædam ad Euāgelij quorūdam locorū intelligētiā, de multiplici conuiuiorū olim ritu seruato doctrina proponitur.

Luc. 7.

operatū est mihi mortē, vt fiat supra modū peccās peccatum per mādatur: & Lex subintravit, vt abūderet delictū. Verūm cum in statu Euāgelico Fides hominē de omnibus ad salutem necessarijs illustret, & omnē propulset ignorātiā, & gratia Dei contra imbecillitatē carnis, & mortis metum præmuniat, & Spiritus sanctus, quo filij Dei agūtur, cōtra omnes Satanæ, & malignorū hominum technas & infidias eos inhabitet, & Dei vnctio habiles, & fortes ad bene operādum, & promptos ad vitia declinandā reddat, minus reddimur digni remissione, si iterū succubamus, quia voluntaria magis redduntur delicta. Ita vt dixerit Apostolus. *Voluntariè enim peccatis nobis post acceptā notitiā veritatis, iam nō relinquitur pro peccatis hostias terribiles autē quādā expectatio iudicij, & ignis amulatio, quæ cōsumptura est aduersarios.* Cumq; ante Baptismū necdū ab illis vulnerib; homo curatus sit, liberaliū agit nobiscū Deus, omnia quæ ad culpā, & pœnam spectāt, in illo Sacramēto cōdonādo. At verò si post illud cōtingat peccare, pœnas, & supplicia à nobis iuste exigat Deus in Penitentiæ Sacramēto; nō tantū ad medelā, & ad præseruationē à peccatis, sed etiam ad satisfactionem corā Diuina iustitia pendēdam. Quæ quidē quia Hæretici ignorare volūt, & tā in hoc, quàm in alijs articulis Ecclesiæ sententiæ, & iudicio nō se subijciūt, vt debent, cōtra satisfactiones debacchātur, & vt inuētū hominū, & cōtumeliā meritorū Christi insectātur. Vnde fit, vt rei sint æterni delicti, & in Spiritū sanctū Ecclesiā ipsam Christi Spōsam regentē peccare inueniantur.

CANON XLVI.

Cum in Sacris literis frequēter dicatur Christus inuitatus ad cōuiuium, recubere, siue discubere, siue accubere, & similiter Apostoli recumbere; nō erit abs re de more antiquorū obseruato in cœnis, siue in cōuiuijs nō nihil edisserere; vt & rationē certā accipiamus, quomodo potuerint Chri in cōuiuijs Pharisei discubentis pedes ab stante peccatrice lacrymis irrigari: & rursus in cœna Bethaniæ facta, à Maria capite, & pedib; inūgi: deniq; qua ratione

Ioānes in cœna postrema potuerit in sinu Christi, siue in pectore recubere. Premittēdū igitur, olim homines in sumēdo cibo, & potu, siue in cōuiuijs celebrādis cōuiuas sedere solitos ad mēfā in sua quēq; sede, vt nos etiā facere solemus. Ait enim Scriptura: *Sedit populus māducare, & bibere, & surrexerunt ludere;* & de Saule dixit Dauid ad Iona thā, *Ecce Calēda sunt crastino, & ego ex more sedere soleo iuxta Regē ad vescēdū.* Et infra: *Sedit Rex ad cōmēdū panē.* Et Salomō; *Quādo sederis, inquit, vt comedas cū Principe, diligēter atēde: quæ apposita sunt ante faciē tuā.* Et Psaltes, *Superbo oculo, & insatiabili corde cū hoc nō edebā. Oculi mei ad fidēlos terræ, vt sedeāt mecū, nepe ad mēsam.* Et superflū est pluribus id testimonijs cōfirmare. Verūm ab ea cōsuetudine orbis totus cepit declinare, & vt delicatius viuerēt, p sedibus, vti cœperūt toris, siue lectis discubitorijs, & mēfæ quadre accubere p triclinia, id est tres lectos ex trib; mēfæ partibus stratos, & paratos: per quartā autē mēfæ partē, quæ lecto carebat, epulas, & pocula. serui ministrabāt. Ita enim Cicero lib. 13. ad Atticū in fine eius epistolæ, quæ vnica tantū est, & lōgissimè, prædicitur, loquēs de cōuiuijs, quo exceptus fuerat à se Cæsar, addit: *Præterea tribus triclinijs accepti. à regi aorū, valde copiose.* Et Macrobius lib. 3. Saturnal. recēset cœnā quādā pōtifficiā, in qua Lætulus, Flamen Martialis in auguratus est: *Domus (ait) ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt: duobus triclinijs Pontifices cubuerunt: in tertio triclinio mulieres, &c.* Et Iuuen. saty. 5. *Tertia ne vacua cessaret culcitra lecto, vna simus, ait.* Erāt porro lecti splēdidi, & pretiosi, in quib; pro instructoris cōuiuij magnificentia discubebant: vt etiā Poëtę referunt, super strato ostro discubere, & super toro Tyrio recubare. In Scripturis etiam fit mentio aureorū, & argenteorū lectorū in cōuiuijs Regis Assueri, Esther 1. Et propheta Amos. c. 6. *Væ vobis qui dormitis (vel, vt Hebræa vox sonat, accumbitis; quia de lectis discubitorijs videtur esse sermo) in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris: qui cōmēditis agnū de grege, & vitulos de me-*

Ioan. 12.
Ioan. 13.
Primus ritus conuiuialis.

Exo. 32. &
1. Cor. 10.
1. Reg. 20.

Ibidem.
Prou. 23.

Psal. 100.

Discubitorijs lectis p sedibus homines cur postea viticos perint.

Cicero.

Macrobius. c. 3.

Iuuenal.

Lecti discubitorij quales.

Tibul. lib. 3.

Esther 1.
Amos 6.

dio

dio armenti. Qui canitis ad vocem psalterij. Vbi aperte loquitur de recubitu ad mensam, ubi eiusmodi edebant: & ad conuiuij delectationem adhibebat cantus, & alia musices instrumenta. Et quantum licet ex Scripturis accipere, tempore Assueri Regis Persarum hæc consuetudo recumbendi ad mensam inualuerat, & per Medos, & Persas, & Græcos ad Romanos iocundæ vitæ, & delicatæ auidissimos vsq; penetravit: ita vt Iudæi ab illo more non abhorerent. Cui rei sacra attestantur Euangelia, ubi narratur nuptiæ in Cana Galilææ celebratæ, quibus præerat Architriclinus vt magister, & præparator conuiuij. Parabola etiam de Rege, qui fecit nuptias filio suo, & intrauit vt videret discumbentes, & vidit ibi vnum hominem non vestitum veste nuptiali; idem confirmat, & alia parabola Lucæ: *Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, &c. sed vade, & recumbe in nouissimo loco.* Idem constat ex conuiuio, quo exceptus est à Phariseo, ubi peccatricem couertit, & ex conuiuio ante sex dies Paschæ in domo Marthæ in Bethania, & ex postremo altero, quod ipse cū discipulis suis duodecim celebravit.

Erat etiam obseruatum, vt mulieres viris commixtæ non conuiuarentur, sed vel non vocabantur, vel vocatæ, separata mensa cum fœminis couiuabantur. Ita legimus Assuerum viros conuiuio excepisse; & Vasthi Reginâ in aliâ aulæ parte fœminis conuiuium exhibuisse. Ita etiam in Euangelio Herodes viris à se inuitatis die natali suo conuiuium exhibuit: cumq; puella filia Herodiadis saltando, Regi, & recumbentibus placuisset, & illi pollicitus esset, vt quodcumq; à se postularet, acciperet; puella à loco triclinij egressa venit ad matrem, quæ alio loco etiam cū fœminis epulabatur, & dixit ei, Quid petam? illaq; respondit, Caput Ioânis Baptistæ. Tunc introiuit ad Regem, & postulauit quod voluit. Ex quo exitu & introitu colligitur, quod in alio domus cœnaculo epularentur mulieres, in diuerso autem viri. Idem cõfirmat Macrobius loco prædicto, fœminas in proprio triclinio conuiuatas absq; vi-

ris. Cicero etiam act. 3. in Verrem recenset, quendâ negasse moris esse Græcorum, vt in conuiuio virorū accubarent mulieres. Et certè mulier, quæ cõtra viri voluntatem, vel eo ignorante, extraneorum conuiuia peteret, legitime poterat ab illo repudiari, iuxta J. Consensu. C. de repudijs. Conuiuia enim, Veneris sunt præludia.

Habebant autem loca ampla, & ac cõmodata ad cœnas celebrandas; quæ cœnacula propterea vocabantur.

Erat etiam in more positum, vt nõ nisi loti, & vncti conuiuarentur. Vnde Cicero in Epistola dicta ad Atticū de Cæsare loquens, ait: *Inde ambulauit in littore post horam 8. in balneum: tūc audiuit de Mamurra non mutauit. Vnctus est, accubuit, iurauit (id est vomitum) agebat. Itaq; & edit, & bibit ad d. & iucundè, sopiparè sanè, & apparatè.* Plautus quoq; in Mostellaria: *Nõ omnes, inquit, possunt olere vnguenta exotica, vt tu oles; neq; superior accumbere.* Et vt aliquid de Scripturis proferamus, Dominus obiecit Phariseo inuitanti, quod solitas exhiberi inuitatis ceremonias secū non obseruasset, nimirū lotionis, & vnctionis: *Aquam, inquit, pedibus meis non dedisti: hac autè lacrymis rigauit pedes meos, & capillis suis terxit. Oleo caput meum non vnxi; hac autem vnguento vixit pedes meos.* Et liber Sapientiæ: *Vino pretioso, & vnguentis nos impleamus, & non prætereant nos flos temporis.* Et propheta Amos de epulantibus: *Bibentes vinum in phialis, & optimo vnguento delibuti.* Et de Dauide post ieiuniū, & preces pro puero effusas dicitur: *Lorus vnctusq; est: quumq; mutasset vestem, ingressus est domum Domini, &c. & comedit.*

Præterea moris erat, vt accumbentes detractis calceis accumberent. Vnde Christi accumbentis pedes facile potuerunt lacrymis lauari, & inungi vnguento. Et ipse Christus ante institutionem Eucharistiæ potuit Apostolorum pedes lauare: tū ne toros pretiosos pedibus inquinarent; tū vt mollius, & delicatius discumberent. Hinc Plinius Iunior epistola ad genitorem suum: *Quam multi, inquit, cum lector, aut Lyristes, aut Comædus inductus est (scilicet ad cœnam) calceos poscunt,*

Cicer. oratio, volu. 1.

Conuiuia, Veneris sunt præludia.

III. Ritus. Cœnacula vnde dicta.

Quartus. Loto, & vnctio ante conuiuium adhiberi solita.

Cicero lib. 13. epist. ad Atticum in fine.

Plautus.

Luc. 7.

Sap. 2.

Amos 6.

2. Reg. 12.

V. Ritus. Sine calceis cur accumberent.

Luc. 7.

Plin. Iunior lib. 8. epist. 7.

aut non minore cum radio cubant, quam tu ista (sic enim appellas) prodigia perpressus es. Et Horatius lib. 2. Sermo. Saty. 8. propè finem.

Et soleas poscit.

Scilicet, qui à mensa recedit, nam nudis pedibus cœnabant. Vnde Martialis libro 5.

Deposui soleas, adfertur protinus ingens Inter lacucas, oxycaramq; liber.

Adde Comicum in Heautontomir. *Accurrunt serui, soleas detrahunt, Video alios festinare, lectos sternere, cœnam parare.*

Vnde Exod. 12. de esu agni, *Renes, inquit, vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus vestris.* Vbi quia festinanter edebant, omnia contrario modo fieri præcipit: nam qui sine festinatione edit, & vestes, & cingula laxare solet, & strictiores calceos in laxiores commutare.

Erat præterea ratio locorum in conuiujs: nam non omnes simul indiscriminatum discumbabant: nec locus arbitrio inuitatoris assumendus, ne lites, & contentiones orirentur, & ne indigni primos recubitus contra ius sibi vsurparent: vt docet Plutarchus libro Quæstionum conuiuialium. *Et primus locus digniori, & maiori debitus erat.* Vnde etiam in Euangelio legimus notatos Phariseos, quod ambitiose quæreret primos recubitus in cœnis; & consuluit: *Cum inuitatus fueris ad nuptias, non discumbas in primo loco, ne forte honoratior te sit inuitatus ab illo; &c.* Et fortasse erat altior præ cæteris, vt ea ratione agnosci facile posset: de quo Horatius lib. 2. Sermonum: *Summus ego, & prope me Viscus Tourinus, & infra, Si memini, Varius, cū Seruilio Balatrone Vibidius: quos Mecænas adduxerat vmbas.*

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra.

Vides ergo summus, & infra. Et Cicero ad Papium Pætum: *Accubueram, inquit, hora nona. Et quidem supra me Atticus, infra Verrius familiares tui.* Vocat autem vmbas: Horatius, illos, qui non vocati, comites: tamen erant inuitatorum, & illos tanquã vmbas,

Horat.

VI. Ritus. Qualis in conuiujs locorum delectus haberetur.

Plutar. lib. 1. qq. Conuiuial. 4. 2. Matth. 23. Luc. 14.

Horat. Satyr. 8. iuxta initium.

Cicer. lib. 9. epist. familiar. 177. in princip. Quas vocet Mecænatibus Horatius vmbas.

quæ corpus affectabantur, appellat: vt etiam docet Plutarchus lib. 6. Conuiuialium quæst. Vnde Horatius dixit in epistola ad Torquatum: *Locus est & pluribus vmbis.* Et infra: *Tu quotus esse velis, rescribe: id est declara, quot vmbis comitatus vis venire.*

Moris etiam fuit, vt in conuiujs inter sodales, & amicos vnus esset, qui cæteris præesset, & qui legem in edendo, & maxime in bibendo cæteris præscriberet: quem Conuiuij Regem, aut Rectorem, aut Modiperatorem, aut Magistrum, & Symposiarchã vocabant: de quo & Gentiles, & Scriptura mentionem facit. Et vt incipiã à Sacris literis, cum Ecclesiastici 31. Iesus Sirach multa de conuiujs, & vino sobriè potando dixisset, & varia præcepta tradidisset, per magnam eius Capituli partem, subdit in principio 32. capituli: *Rectorem te posuerunt? noli exrolli: Esto in illis quasi vnus ex ipsis. Curam illorum habe, & sic cõside (sic enim legendum, & non, considera, vt nos habemus) & omni cura tua explicita recumbe; vt lateris propter illos, & ornamentum gratia accipias coronam, & dignationem consequaris corrogationis.* Quæ quidem verba, si eorum, quæ superius dicuntur, consequentiam exprindas, & quæ infra subiiciuntur, intelliges non nisi de ijs, qui præsumunt conuiujs, accipi posse, quæ olim cum frequentia, & magna cum celebritate agitantur: vsque ad eò, vt opus fuerit Præfectum constituere, & leges certas præscribere, quibus hilariter, & iocundè celebrarentur. Hic autem teste Plutarcho, vigilantissimus esse debebat, & maximè ætatis, & naturæ conuiuiarum esse conscius, vt eos melius tractare posset. Nam crapula tentantur citius senes, quam iuuenes; agitati, quàm quiescentes; mœsti, & solliciti, quàm læti, & hilares; largè affueti potare, quàm infueti; modesti, quàm lasciuui. Tales verò dicebantur modiperatores, vt Nonius citat ex lib. 10. Varronis rerum humanarum: quia modū bibendi singulis præscribebat. Et tales re bene peracta, solebant accipere ornamentū

Plutar. c. 5. Horat. lib. 1. epist. 5. in fine.

VII. Ritus. Quibus vocabulis eum, qui conuiujs præesset, forenter exprimerent.

Qualem esse deceat conuiuij magistrum, & modiperatorem teste Plutarcho. Plutar. lib. 1. qq. Conuiuial. 4. 4.

Nonius. Rector conuiuij modiperator cur diceretur.

Quid sit dignatio corrogationis in Ecclesiastico.

Qui Ecclesiam, vel Reipubl. administrat, qualis esse debeat.

Cicero in tertia vituperatione se nequitus, non loque a principio.

Coniuij Regem ratio eligendi duplex.

Horat. lib. I. Carm. ode 4. in fine.

Idem lib. 2. Car. ode 6. & 7. in fine.

Ioan. 2. Archimagirus quid.

VIII. Ritus coniuualis.

Plutar. lib. I. quæst. coniuual. cap. 3. in princip. Cur locus qui dicitur Cõsularis, in honore fuerit, eodem te

coronæ (vnde etiam Reges vocabantur) quæ decorem, & gratiâ habebat. Sequitur per appositionem in Ecclesiastico (etiam si in textu Græco non habeatur) *dignationem corrogationis*, id est dignitatem, ut alij legunt, pro conuocata, & simul sua symbola soluente congregatione. Monet igitur, ut qui præfectus est conuiuio, non prior ipse sedeat, sed cogitet se præfectum ad curandum omnia conuiuio necessaria, nec honorem ei esse posse nisi rebus bene curatis: & tunc ei licere considerare, & accumbere, & lætari, quod videat iocundos, & hilares conuiuas. Et idem præfate debet præfectus Reipubl. siue moderator Ecclesiæ sibi commissa, ut officio suo dignè fungi possit. Ut ita sensus literalis primò spectet ad magistrum poculi, siue symposiarcham, deinde ad alios Ecclesiarum, siue Rerum publicarum moderatores. De quo Cicero lib. De senectute ait: *Me verò & magisteria delectant à maioribus instituta, & is sermo, qui more maiorum à summo adhibetur magistro in poculo.* Sic ille. Eligebatur autem in modiperatorem vel communi consensu eorum, qui epulabantur, vel forte talorum. Ita enim Horatius scribit: *Nec regna vini sortiere talis.* Veneris enim iactus regem vini, seu magistrum efficiebat: ut idem testatur, *Quem Venus arbitrum.* *Dicet bibendi?* Hic non videtur fuisse architriclinus, cui vinum degustandum est exhibitum, ut de eo ferret iudicium, sed archimagirus, id est præfectus Regiæ mensæ, qui apparabat conuiuium, qui dicitur Italicè *scalco*, Hispanicè *Mastresala*. Porro primus locus honorabilior apud Persas, teste Plutarcho, erat medius, quo accubabat Rex: apud Græcos, primus medijs lecti, apud Romanos postremus, quem Consularem dixerent. Ut ita potestas Regia ac tyrannica cederet loco medio, & regali, & ad infimum vsque locum transferebat, & nulla species tyrannidis existente in mensæ postremo loco Cõsule. Et qui primum locum habebat, dicebatur

Proclites, hoc est, primus accumbens. Et cum inuitatis duo lecti darentur; tertij, & medijs lecti locum primum occupabat conuiuator inuitans: sub eo verò cubat coniux, vel liberi, vel amicissimus. Locus supra eum iure tributus est honoratissimo, quo hic prope conuiuatore cubet: habet etiam hic locus commoditatem ad res peragendas: nam in angulo inter duos lectos locus patebat ingrediendi scribæ, apparitori, liçtori, & nuntio ex castris venienti, ut colloqui Cõsul cum eo, ac percunctari queat, & subscribere literas, vel etiam dicere, si opus esset: ut testatur Cicero se fecisse in epistola ad Pætum Papirium. Accumbebant de more quatuor in singulo lecto, & pauciores, id est terni, & bini, & vnus: supra quatuor, erat fordium in vno lecto. Vnde Horatius lib. Sermonum: *Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos.* Et Cicero in Pisonem, obiecit illi: *Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum: quini in lectulis, sæpe plures.* In conuiuio Nasidieni, quod describit Horatius, erant in lectulis terni, nimirum Fudanius, Viscus Tourinus, Varius: in altero, Balatro, Vibidius, Nasidienus conuiuator: in tertio, Nomentanus, Mecœnas, & Porcius. Et apud Macrobius de cœna pontificia duobus triclinijs accubere nouem Pontifices; id est in vno triclinio, tres; in altero, sex; in tertio sex mulieres, binæ per lectulum. Discumbentes etiam, in vna eadem patina manus porrigebant, quod etiam obseruant nunc Germani: quod fieri haud posset, si mensæ longiores fuissent, aut quadræ non essent. Hoc etiam confirmatur ex patinis Aesopi, & Vitellij, quæ amplæ erant. Adhibebant etiam conuiujs cantilenas, & musica instrumenta ad hilaritatem excitandam, & canebantur ad tibiam clarorum virorum laudes; ut Cicero ait in quarta Tusculana: ut etiam hodie obseruatur apud nostrates, id est Hispanos. Adhibebant etiam sibi conuiuæ coronas floreas: tum ut symposium ex-

ste Plutarcho.

Idem ibidè, prope finè. Medius locus in conuiujs qualem com moditatem præstet.

Cicero. lib. 9. epist. epist. 177. initio. IX. Ritus.

Horat. lib. 1. Sermo. saty. 4. à med.

Cicero.

Horat. lib. 2. Sermo. saty. 8. prope initium. Macrobi. libro 6. c. 6.

X. Ritus. De vna oes patina coniuuæ sumebat dapes.

XI. Ritus. Cantus, & soni.

Cicero.

XII. Ritus. Floreæ cur adhiberetur coronæ.

hilararent,

Horat. lib. 1. epist. 5. in fine.

Sap. 2. Cicer. lib. 2. De legib. Horat. lib. 1. Carmin. ode 4.

XIII. Ritus. Plutar. lib. 5. quæst. coniuual. q. 6.

Quos nobis Euangelij locos explicet hic Canon.

Primus locus.

Matth. 26. Ioann. 13. Luc. 7. Ioann. 12. Matth. 26.

Suprà 6.

hilararent, & ob tetrum corporum accumbentium odorem fugandum: nã ut Horatius ait ad Torquatum: *Sed nimis arcta premunt olida conuiuia capra:* tum ut caput calidum ex nimia computatione refrigeraret: tum ob odorum fragrantiam, & suauitatem. Vnde in lib. Sapientiæ de Epulantibus dicitur: *Coronemus nos rosas antequam marcescant.* Et Cicero lib. De legibus: *Sequebantur, inquit, epula, quas inirent propinqui coronati.* Et Horatius lib. Carminum: *Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto, Aut flore, terra quem ferunt soluta.* Id est tepesactæ Austro in Vere. Et ut Plutarcho est testis, arctius in principio accumbebatur, sed in progressu laxius: cum potius contrarium euenire deberet conuiujs iam cibo refertis. Sed certè accumbentes in principio in latum protendebantur, & vbi iam progrediretur cœna, retorquebant se in latius, ac figuram efficiebant corporis acutam. Itaq; in sinistra cubitum recumbentes manu dextera sumebant cibum, & potabant; & hinc fiebat, ut vnus in sinu, siue supra pectus alterius recumbere posset. Et ita ampliori modo accumbebant quàm prius, cum proni edebant. Hæc dicta sunt, ut ostendamus, tum Christum, tum Apostolos pro more suæ prouinciæ non sedere, sed accubere ad mensam solitos. Quod si cui videatur difficilis, aut parum honestus hic modus edendi; intelligat id oriri ex eo quod experientiam non habet huius rei, & quam non est verisimile Romanos, & Græcos in vniuersum vsurpassè, nisi plena esset illa ratio coniuuandj, & cœnandi oblectationis, ac deliciarum; ob quam fortassis rationem à Christianis progressu temporis deserta est. Christus igitur in cœna nouissima accubuit cum discipulis suis duodecim in triclinio: veneruntq; loti, & vncti ad illam. Nec em Christus ab vnctione abhorrebat: quia & permisit se vngi à mulieribus dum viueret, accumbens mensæ, & præcepit: *Tu autem cum ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ut appareat*

te iam prandisse, & non amplius ieiunare; ut ita occultes ieiunium tuum. Tempore enim ieiunij Iudæi carne, vino, & pane optimo, ac delicato, & vnguentis abstinebant, teste Daniele, qui cap. 10. scribit: *Ego Daniel lugebam triu hebdomadarum diebus. Panem desiderabilem (id est delicatum, & exquisitum, qui fit ex adorea, vel ex similia candidissima, qui opponitur atro) non comedi; & caro, & vinum non introierunt in os meum; sed neque vnguento vnctus sum, &c.* Vnde Hieronymus in eum locum: *Hoc docemur exemplo, tempore ieiunij à cibis delicatioribus abstinere: quod ego puto nunc dici panem desiderabilem, nec carnem comedere, nec vinum bibere, in super & vnguenta non querere. Qui mos apud Persas, & Indos hodie quoq; seruatur, ut pro balneis vtantur vnguentis.* Hæc ille. Dauid quoq; post ieiunium, & sacci, & cinerem, & preces pro puero sibi nato, & ægrotati, cognita postea morte eius, surrexit de terra, & lotus, vinctusq; est: cumq; mutasset vestes, ingressus est domum Domini: & adorauit, & venit in domum suam, petiuitq; ut ponerent ei panem, & comedit. Non est etiam verisimile, patrem familiam illius domus, qui tribuit Christo cœnaculum magnum stratum ad cœnandum, non prospexisse de balneo, ac de vnguento: maximè si intellexisset Christum conquestum fuisse de Pharisæo qui eum inuitauerat, quod non obtulisset aquam pedibus, & vnguentum capiti: aquam verò ipse suis manibus attulit, & lauit pedes discipulorum ante institutionem Eucharistiæ. Dixit enim Dominus: *Qui lotus est, non indiget nisi ut pedes lauet, sed est mundus totus:* significans fortassis, quod etsi ad cœnã loti venissent, inter veniendum tamen à balneo poterat pedes sordidare: qua in re declarauit, quanta munditia sit necessaria ad Eucharistiã. Et cum prius in esu agni paschalis starent, & calceos in pedibus, & baculos in manibus haberent, & festinanter ederent; post illam tamen mensam iterum discubuerunt etiam sine calceis, & cœperunt communem cœnam edere: ita enim detestis calceis, aut soleis, mos erat cœnandi.

Iudæi cum ieiunabant, qui bus abstinebant, teste Daniele.

Dan. 10. Panis desiderabilis apud eundem quis ille, & ex quo fiat.

B. Hieronymus in cap. 10. Daniel. prope init. tomo 5. in fine

Persæ & Indi pro balneis vtantur vnguentis. 2. Reg. 12.

Luc. 22.

Suprà 7.

Ioan. 13.

Exod. 12.

Porri-

Matth. 26. Porrigebant autem manus omnes in eandem patinam, ut etiam probatū reliquimus: & probatur ex Euangelio. Nam Christus dixit; *Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet:* neminem unum designare volens, cum omnes pariter intingerent. Ex quo elicitur, mensam fuisse quadram, & quæ ex singulis lectis susciperet quatuor, & unum amplius in uno ex illis. **Ibidem.** Discubuit enim Dominus cum duodecim, ut testantur Euāgelia. Detegitur etiam ex his quæ dicta sunt, quomodo peccatrix non prociēs, sed retro stās, potuerit Domini recubentis pedes lacrymis rigare: nā cum lectuli essent alti (ut etia Poeta de toro Aeneæ dixit: *Inde toro pater Aeneas sic orsus ab alto*) & Christus soleas in pedibus non haberet, ut dictum est de omnibus conuiuantibus, facile stans potuit id officium præstare: sicut & Maria extersit pedes Iesu capillis, & ungueto unxit. **Alter locus. Ibidem.** Adhæc aperitur via, quomodo recumbens in lecto potuerit inungi capite ab eadem fidei foemina. Nam cum locum primum Dominus obtineret, ut conuiuator, & Pontifex, seu sacrorum Rex, vel sacrificulus Rex, de quo Gellius: *Super flaminem Dialectem in conuiuio nemo nisi Rex sacrificulus accumbit:* qui erat primus medi lecti locus, & inter lectum, & alterum lectum ex alia parte sinistra esset angulus, per quæ erat introitus scribæ, aut nuntio, ut superius diximus de Cōsule: ita Maria per illum locum penetrauit, & fracto alabastro effudit unguentum in caput ipsius recubentis, & domus impleta est ex odore unguenti. Via quoque præmunitur ad intelligendum, qua ratione Ioannes in sinum, & in pectus Christi recubentis accumbere potuerit. Nam in progressu conuiuij qui prius proni iacebant, sese erigebant, & in cubitum sinistrum innixum puluinari accumbant: qua de re habemus apud Ezechielem cap. 13. *Va ijs qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub omni capite:* ubi Origenes adnotat: *Signum mihi videtur voluptatis carneæ sub cubito manuum cervical assutum, quia in tempore discumbendi ad beneficia corporalia*

videmus uti consuetis quibusdam & acubis sub cubito manuum nostrarum. Hæc ille. Et Ioannes cum absideret Christo proximus, ac dexter, in cubitum suum innixus, potuit facile aut cubo, & potu, aut tristi narratione eorū quæ tractabantur oppressus, in Christi pectus caput inclinare, & sinum eius tenere: à quo Ioanne cum non longè abesset Petrus, innuit illi ut interrogaret de proditore. Erat autem locus ille Ioannis, vel filio, vel uxori, vel amico charissimo debitus: qualis erat Ioannes respectu Christi. Vnde Plinius Epistola ad Sempronium: *Cœnabat, inquit, Nerua cum paucis. Veiento proximus, atq; etiam in sinu recumbebat.* Dio quoque Casius, vel potius Xiphilinus in epitome Dionis in vita Pseudantoni, siue Heliogabali, refert, illum in Aurelij Zotici Smyrensis, impuri hominis, qui secum cœnabat, sinum, & pectus velut amicæ recubuisse. Itaque in sinu recumbere, signum erat eorū, qui se mutuò deamabant.

Erat quoque vestium mutatio in cœnis: unde vestes vocabant cœnatorias: & hoc præcipue obseruabatur in conuiuijs nuptialibus, sicut in funebribus adhibebatur pullæ vestes. Vnde Rex non habentem vestem nuptialem, de conuiuio expulit. Et quia moris erat in conuiuijs adhibere cantilenas, & interdum etiam fabulas, quas delecti aliqui agebāt, & similia acroamata; Christus in cœna admirandum suæ humilitatis spectaculum exhibuit, dum prostratus eorum pedes lauit, & sermonem præclarum de suo discessu apud eos habuit, & deniq; stupendum Eucharistiæ mysterium illis exhibuit. Ut omnia ferè videantur more à Romanis obseruato in conuiuio illo gesta fuisse.

CANON XLVII.
Circā ritus in nuptijs obseruari solitos aduerte in primis consuetudinem fuisse, tum apud Græcos, tum apud Latinos, ut Sponsæ sub vesperam, & appetente nocte sponfis suis traderentur. Hinc Genes. 29. traditur, Laban, cōuocatis amicorum turmis ad conuiuium, nuptias fecisse, & vespere Liam filiam introduxisse ad Iacob, & in hoc

Supra 13.

Plin. lib. 4. epist. 22.

Dio Cas.

XIII. ritus coniuialis. Vestes cœnatorie unde dictæ. III. locus. Matth. 22. V. locus.

Ioan. 13. ad cap. vsq; 18. Matth. 26.

Qui nam olim nuptiales ritus in more fuerint Latinis, & Græcis. Primus ritus.

Nuptiæ cur noctu celebrari solitæ.
Cicer. lib. I. officis.
Plutarch.
Verbum nubendi unde ductum sit.
Catull.
Alter ritus. Homer.

decepisse Iacob, qui putauit, se dormire cum promissa Rachele, & verisimile est Iacob ab illaducēdase subductū iri, si illā prius cognouisset esse Liā. Quod verò noctu cōciliarentur coniugia, docet ratio, & ad honestatē legitimi congressus factū, & ad verecundiā sponsæ, quæ virginitatē amissura erat, & quia, ut ait Cicero, *Actus matrimonij vult intelligi, nō videri;* & nē sponsus aliquo nœuo, vel macula spōsæ offensus resiliat à matrimonio conciliando. Propterea prius cogitur accipere possessionē in corpore spōsæ, quā videat. Et sic, teste Plutarcho in Proble. Roman^o legislator si quid absurdū, aut deforme corpori aderat, occultauit. Vnde & ipsum verbū nubēdi dictū videtur, quod flāmeo in capite spōsæ obtege retur. Docet & ex nostris Catullus in Carmine nuptiali: *Vesper adest, iuuenes consurgite, Vesper Olympo*
Expectata diu vix tandem lumina tollit. Porro modus cōciliandi matrimonia traditur apud Tobia c. 7. Et apprehendens, ait, scilicet Raguel, *dexteram filie sue dextra Tobia tradidit, dicens: Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscū sit, & ipse coniungat vos, impleatq; benedictionē suā in vobis.* Et accepta charta, fecerūt conscriptionē coniugij, & post hæc epulati sunt. Similia ferè obseruabant Ethnici. Vnde Claudianus de nuptijs Palladij, & Serenæ ait: *Tū dextrā cōplexa viri, dextrāq; puella, Tradit, & his vitro sancit cōnubia dictis: Viuite concordēs.* In coniugio celebrando adhibebatur magnæ letitiæ, & gaudij signa ad leniēdos labores, & dolores in eo futuros. Porro peculiare fuit, & propriū sancto rū, quod sequitur in Tobia: *Tunc hortatus est virginē Tobias, dixitq; ei: Sara, exurge, & deprecemur Deū hodie, & cras, & secundū cras, quia his tribus noctibus Deo iungimur: tertia autem trāsacta nocte in nostro erimus coniugio: filij quippe sanctorū sumus, & nō possumus ita coniugij sicut Gentes quæ ignorant Deum.* Solebant etiam nouæ nuptiæ faces accēsas gestare, ut testis est Homerus lib. 2. Iliados: *Nymphas autem, id est sponsas, ex thalamis tedis subaccēsis du-*

cebant per ciuitatē, & multus Hymenæus mouebatur. Docet & Cicero pro Cluētio: *Oaudaciam singularem! non timuisse, si minus vim deorum, hominumq; famam, illam ipsam noctem, facesq; illas nuptiales.* Faces verò præferri quinq; numero solitæ erant teste Plutarcho in Problematibus, dicente, *Quid est quod nec plures, nec pauciores, sed quinq; tantummodo faces in nuptijs accendant, quas cereos appellānt? An illud est quod Varro prodidit, Imperatores tribus uti solitos esse, Adilibus plures adhiberi? Moris est autē, ut ab Adilibus qui uxores ducunt, faces accendant? An quod cum plurimis in rebus numeris vtantur, tum ceteris melior, ac perfectior sit, & ad nuptias impar numerus conuenientior, atque aptior habeatur? Par enim numerus, & interuallum suscipit, & eius paritas aduersatur, ac pugnat. Impar verò omnino scindi non potest, sed si diuidatur, semper aliquid commune relinquit.* Ex omnibus verò imparibus numeris quinquarius potissimum nuptialis est. Tria enim primum imparis locum tenent, duo verò paris: ex quibus, tanquam ex mare, & foemina, qui narius commiscetur numerus. Hæc ille. Plato quoque tradit, amicos quinque, & totidem amicas ex vtraque parte conuocari ad conuiuium nuptiale: quia primus numerus, vel compositus ex pari & impari, significat coniunctionem foeminae ad marem. Erāt præterea illæ faces ex alba spina confectæ apud Romanos, quas pueri matrimi, patrimique portabant, ut testatur Catullus in Epithalamio Mālij, & Iuliæ, ubi habetur: *Pelle humum pedibus, manu spineam quate tedam:*
Tollite ò pueri faces. Et Plinius reddit huius rei rationem: *In eosdē ritus comitatur & spina, nuptiarum facibus auspiciatissima, quoniam inde fecerint pastores, qui rapuerunt Sabinas, ut auctor est Massurius. Nunc facibus carpinus, & corylus familiarissima.* De tedis multa dicuntur, ut Virgilius: *Si non pertasum thalami, tedaq; suisset;*
Et alio loco: *Mopse, nouas incide faces, tibi ducitur vxor.*

Cicer. Orat. 14. prope initium, Orat. to. 2. in prin. Tertius ritus

Plutar. Problem. 2. Nuptiales faces cur tantū quinq;, teste Plutarcho. Varro.

Paris numerus & imparis proprietates, ex eodem.

Quartus ritus Plat. lib. 6. de legib. procul a med.

Faces unde nam fierent. Catull.

Plin. lib. 16. c. 18. circa medium.

Massurius auctor. Virgil. li. 4. Æneid.

Idē in Eclo.

Ex quibus licet colligere, olim nuptias celebrari solitas post noctem, ita ut opus esset tedis, vel lâpadibus, vel cereis, ut ait Plutarchus. Habes etiam morem puerorum gestâdi in nuptijs quinq; tedas, & simul caussam expressam à Platone, & Plutarcho. Et ad huc morè fortassis alludit Dauid, cû Psal. 44. canit: *Adducuntur Regi virgines post eam* (scilicet Reginam, siue sponsam) *proxime eius afferentur tibi*, cum scilicet sponsa in domum sponsi traditur. Adde etiam Statium Papinium, qui in Epithalamio Stellæ, & Violantillæ hæc docet:

Procul ecce canoro Demigrat Helicone dea, quatiutq; nouena Lâpade solenem thalamis coeuitibus igne.
Infra:

Quas inter vultu petulans Elegia propinquat
Celsior assue to.

Vbi habes iam etiâ lâpadis nomen, & cum noue Musis Elegiam decimâ, quæ faces gestabat.

Porro noua nupta candida veste induebatur, iuxta illud Apocalypsis: *Venerunt nuptia Agni, & vxor eius preparauit se. Et datum est illi ut cooperiat se bysino splendenti, & candido.* Atque ob id fortassis vestis nuptialis candida erat. Verba Platonis lib. 6. De legibus hæc sunt: *Ad nuptiale conuiuium non plures quàm quinque amici, & amica quinq; ex latere paterno vocentur: ex cognatis & propinquis totidem: impensa non maior quàm secundum diuitias fiat.*

Morè primi congressus viri cû vxore sua, describit in Licurgo Plutarchus: *Nubebant (inquit) raptu neque paruas (scilicet puellas) neque ad coniugium immaturas, sed adultas ac nubiles assumentes. Raptam verò ea, qua pronuba dicitur, accipiens, capitis quidem crines prorsus ad cutem adradebat: virili autem amictu, calceamentisq; instructam, in torum solam declinabat sine lumine. At sponsus non ebrius, neque delicijs emollitus, sed sobrius, ut semper, posteaquam in Phiditijs (alij vertunt, ut in sodalitiocœnare consuevit) cœnatus esset, ingressus, ac sponsa cingulum soluens, eam sublatâ in lectum transferebat, ibiq; secum mortuus haud diu, honeste abibat, vbi cum*

alijs iunioribus consueuerat dormiturus, idemq; in posterum agebat, cum aqualibus quidem diem trahens, simulq; quiescens: ad sponsam verò quadam cum religione clam pergens, & verecundus, & timidus, ne quis ex intimis se intueretur: simul enim & sponsa moliebatur, agebatq; quo tempestiue, & clam inuicem conuenirent. Et hoc non breui tempore gerebant, sed quoad etiam aliquibus filij nascerentur, priusquam interdum suas vxores aspicerent. Huiusmodi verò congressio non temperantia modò atq; pudicitia exercitatio quadam erat, verum & verecundos corporibus, & perpetuo quodam amore nouos recentèsq; ad concubitû ducebat, neq; satietate eos capi, neq; inuerecundis congressibus à mutuo affectu refrigescere, quin potiùs ut reliquias semper aliquas, & fomentum cupidinis, & gratia inuicem relinquere sinebat. Hæc ille. Hæc Lacedæmoniorû in proprijs vxoribus continentiam iam tum meditata est Iacob, ut soluta zona secubueris: etiam si Iosephus lib. 1. Antiquit. scribat, propter ebrietatem, & tenebras Iacob nihil sensisse. Et Lycurgus, teste Xenophonte lib. de Polit. Lacedæmoniorum, censuit moderatam Venerè semper amorem quasi recentem inter compares seruare. Cauite enim legibus, ut qui ad vxorem iret, ab alijs videretur, & sic verecundia afficeretur: quod idem contingeret, si ab ea exiret.

Septem erant dies conuiuiorum: at apud Græcos erant tres præcipuè, & quisque suo nomine vocatus, nempe *πρόαυλια* dies qui præcedit nuptias: *ἐπέαυλια*, dies ipse nuptiarum: *ἀπέαυλια*, verò dies, in qua sponsus in foceri domo à sponsa excipitur. Sunt etiam repotia appellata, quando postridie nuptiarum apud maritû cœnatur, quod quasi potio reficiatur.

Quod verò lampades in nuptijs gestarentur; fortassis id significabat, quod Plato lib. 6. De legibus dixit, ciues oportere liberis generandis, atque educandis operam dare, ut vitam, quâ ipsi à maioribus accepissent, vicissim quasi tedam ardentem posteris traderent. Verba Platonis loquentis de nouis nuptis sunt:

Sponsi cum sponsa quàm honesti ac verecundi congressus apud Lacedæmonios.

Iose. c. 18.

Xenophon.

Sextus ritus de tempore conuiuiorû nuptialium.

Repotia cur dicta.

Plato.

Qua

Psal. 44.

Statius li. 1.

Tertius ritus nuptialis Apoc. 19.

Matth. 22. Plato.

Quintus ritus nuptiarum. Plutar. to. 1.

Qua propter parietibus vtriusq; affinisq; relictis seorsû quasi ad coloniam profecti scatur, ac vicissim seipos obseruantes habitent, liberos generâdo, & educâdo: & vitâ quâ ab alijs acceperunt, à se quasi lâpada alijs tradant, deos semper secundû leges colentes. Hæc Plato. Vnde Lucretius lib. 3.

Lucretius.

*Et quasi cursores vitæ lampada tradunt. Agit de animantibus, quæ successione propagatur, vita per vices ab alijs in alios transfusa. Et Persius Saty. 6. Qui prior es, cur me in decursu lampada possis? Et Varro lib. 3. de re rustica c. 16. Sed à Merula, Axius noster, nedum hæc audit, physicam addiscat, quod de fructu nihil dixi, nunc cursu lampada tibi trado. Quo verbo innuit se alteram sermonis partem Merulæ tradere, ut iam in dicendo succedat. In nuptijs autem vir per vxorem, & vxor per virum generat alterû, cui lampada tradat vitæ. Maximè autè quadrat, quod in Hebræo idiotismo lucerna vocatur filius hæres, qui in nomine, & hæreditate patri, & matri succedat: Quoniam tu (inquit Propheta) illuminas lucernâ meam, Domine, id est, Das liberos, in quibus ad huc viuam, & splendeam ut lampas. Aristophanes in Ranis: *Iam nemo queat gestare facem. Quod non curant exerceri.* Δεσπότης δ' ἑδραῖος τῆς φωνῆς ἢ ἄγγελλος ἰτινύμι. Quo loco in terpes addit, in tribus certaminibus solere veteres gestare faces, siue *λαδίσχην*, siue *λαμπάδην* in Prometheis, in Vulcanijs, & Panathænaicis. Et primus Prometheus fertur hoc genus ludi instituisse, ut currentes facem gestarent, eam defatigatus proximo in manus dabat, ille fessus alteri, ac deinceps alius successione tradebat inuicem, historiæ Promethæ quasi simulachrum repræsentantes, quemadmodum ferulam, qua cœlestem ignem ex ceperat, ne rursus extingueretur, perpetuo motu iactarit in terram deuolans, meminit Herodotus in Vrania, ostendens eum morè à Persis reperiunt, ut dispositis equis atq; currioribus, alius alijs mandata veluti lampada traderent. Et autor libri ad Herodotum: *Non enim quæ admodum in palæstrâ quæ tedis ardentis accipit, celerior est in**

Persius.

Varro.

Lucerna Hebræis quid.

Psal. 17.

Aristopha.

Herodo. Halicarnas.

Autor. li. ad Heren.

curfu continuo, quam ille qui tradit: ita melior imperator nouus qui accipit exercitum, quàm ille qui discedit.

CANON XLVIII.

Cruci suffigere malefactores, Romanum, nõ Iudaicû supplicium fuit: quia etsi Iudæi haberent furcas, quibus damnatos appenderent, nunquâ tamè clauis eos configebant. Crucè quoque à damnato baiulari, non fuisse morem Romanum, id ostendit, quod coegerunt Dominum Iesum crucem suam baiulare: quod Origenes in Mathæû ponderat quasi nouum, & inauditum crudelitatis genus, & quod de latronibus cum eo crucifixis non legitur obseruatu. Sed si attentius ex historicis, vel poetis mores Romanorû indagemus, inueniemus eos, qui crucis supplicio afficiendierat, solitos fuisse crucè ferre. Hinc Plutarchus libro de tarda numinis vindicta: *Malitia verò coniunctum, assidueque ipsam torquentem, atque affligentem gestat dolorem, nõ postquam scelus per fecerit, sed tum maxime flagitiorum pœnam exoluit, cum iniuriam atrociter inferre videtur. Quem admodum enim facinorosus quisque ultimo affligendus supplicio corpore suo propriam fert crucem: ita improbitas ex se ipsa supplicium sibi struit ipsi.* Græca habent: *Καὶ ἵπ τὸ μέγ σὀματιτῶν κατὰ ζῶμιον ἕκατος τῶ κατὰ γὰρ ἰκφῶρι ἀντὶ τῶν σαυρῶν.* Adde Marco Varronem lib. 6. Rerum humanarum, ut citatur à Nõnio Marcello in verbo Patibulum: *Deligati ad patibulum circumferuntur, cruci deinde figuntur.* Citat item Plautum in Carbonaria: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci.* Adde Macrobium lib. 1. Saturnal. *Antronius quidam Maximus, seruum suum verberatum, patibuloq; constrictum, ante spectaculi commissionem per circum egit.* Dio Cassius libro. 54. *Pater Capionis cum seruum, qui herum proscriptum prodidisset, per medium forum traductû cum tabula causam supplicij indicante in crucè tolleret, Augustus id factum non indignè tulit.* Ex quibus colligimus non fuisse morem in Lege Moysis, reos, qui in ligno suspendebatur, clauis perforsis manibus, ac pedibus transfixis cruci

De crucis supplicio Romanorum fuit, non Iudæorum proprium crucis pœna fontes afficere.

Primus ritus Romanorû Secundus ritus Leuit. 18. & Deut. 21. & Gal. 3. Orig. tract. 35. in Matt. tom. 2.

Plutar.

M. Varr. Non. Marc.

Plaut.

Macro. c. ii. prope init.

Dio Cassius

Deut. 21. Iudæi quādo primum iudiciariæ potestati concesserint. Mar. 15.

Tertius Ritus. Ioan. 19.

Macro. li. 1. Saturn. c. II. in princip. T. Livi. 2. Cpr. 11.

Deut. 25. Flagellis cædi, quā festibus, cur grauius & atrocius.

Quartus Ritus. Exod. 12. & Ioan. 19. Cicero Ora. tom. 3. Ora. 54. in ordine. Matt. 27. & 28. & seq. Petron. Arbitr.

affigere, præcipiente Lege ut suspensū, & non transfixi in cruce penderet. At Christi tempore potestas Iudæis ad præcedendum erat pro arbitrio punire son tes. Vnde & Ioseph rogauit Pilatum, ut donaret sibi corpus Iesu: quod ante Solis occasum iuxta præceptum Legis erat deponendum.

Fuit etiā ex Romano iure causam mortis in tabula describere, vt habes ex testimonio Euangelico.

Præterea cruci suffigendos Romani prius verberare consueuerant, vt tradit Macrobius in verbis superius allatis. Quod confirmat T. Livi. *Missi q̄, lictores ad sumendum supplicium, nudatos virgis cadunt, & securi feriunt.* Quod si arguas, Iudæos etiā verberare, vel flagellare solitos fuisse: non negamus: sed quia Apostolus ad Corinth. distinxit duo genera flagellationum, cum dixit: *Quinque, quadragenas, vna minus, accepi:* & infra: *Ter virgis casus sum,* prius ad verberationem Iudæorum referendū est, in qua non licebat ex Lege numerum quadragenarium excedere: & illi, quo pij viderentur, vna minus verberabant. At ter virgis cædi, ex more fuit Romano, in quo etiam cædi flagellis plus est quā fustibus, quia vt habetur in l. in seruorū. ff. de pœnis: *Ex quibus causis liber fustibus caditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur.*

Adde etiam, crurifragium, non Iudæorum, sed Romanorum proprium fuisse supplicium. Vnde Cicero Philippica 11. illam pœnam illatam cuiusdam Cælio, & post eam superuixisse testatur. *Quid quod & milites cruci suffixum seruabant dum viueret? & hoc in Iesu legimus obseruatum apud Matthæum, & à Romanis videtur desumptum. Nam Petronius Arbitr in satyra sic ait: Cum interim Imperator prouincie latrones iussit crucibus affigi secundū illam casulam, in qua recens cadaver matrona deflebat. Proxima ergo nocte cum miles, qui crucem seruabat, ne quis ad sepulturam corpus detraberet, infra subdit: Itaque parentes vnus in crucem acti, detraxere noctu pendentem, suppressorū mandauerunt officio. At miles cir-*

cunseptus dum residet, vt postero die vidit vnā sine cadauere crucem, veritus supplicium, mulieri quod accidisset, exponit: nec se expectaturum iudicis sententiā, sed gladio ius dicturum ignauia sua.

CANON. XLIX.

Quoniam Euangelista Ioannes refert Dominum Iesum sepultum, sicut moris erat Iudæis sepelire, considerandæ sunt circumstantiæ, quas de more obseruare consueuerant. In primis ergo corpus exanime lauabant, vt de Dordade discipula nomine Tabitha tradit Lucas in Actis: *quam cum lauissent, posuerunt eam in cenaculo:* & idem, si bene memini, obseruatum in Christi corpore, docet B. Chrysostomus in Ioannem: & hodie etiam inter Christianos hoc à quibusdam obseruatur. Homerus lib. 18. Iliad. de Achille lauante Patroclū interfectum ab Hectore, *Mēbra (inquit) lauant, oleoq̄, omnis perfunditur artus.*

Et Virgilius in 6. Æneidos Palinuri sepulturam describens, ait:

Pars calidos latices, & abena vndantia flammis Expediunt, corpusq̄, lauant frigentis, & vngunt.

Et Ennius de Tanaquile: *Tarquini corpus bona femina lauit, & vnxit.*

Dionysius ad Hieracem de pestilentia Alexandrina scribit de Christianorū funeribus, vt habet Eusebius: *Sanctorū corpora supinis manibus, ac sinu exceperunt, oculos depresserunt, ora clauserunt, vnanimes & pariter affecti strictim coplexi sunt, lauerunt, & ad sepulturā ornauerunt.* Hæc ille. Secundò, soliti erant cū linteis, & aromatibus alligare. In qua vna re Ioānes explicauit morē Iudæorū: nā præcedit Nicodemū venisse ferentē mixturā myrrhæ, & aloës, quasi libras centū. Hæc ceremonia fuit in Iacob Patriarcha obseruata, & in Ioseph, qui aromatis, & vnguētis delibuti sepulturæ sunt traditi, in signū & fidē, qua resurrectionem futurā per Christū protestabantur, quæ præseruat ab omni putredine, & corruptione corporis, & quia primus, siue primogenitus dormientium expectabatur Messias futurus. Hinc nata sunt illa

De more sepeliendi Iudæorum. Corporibus tumulandis quas Iudæi ceremonias obseruarent. Ioan. 19.

Primus Ritus. Act. 9. B. Chry. ho. 84. in Ioan. tom. 3. Homerus.

Virgil.

Ennius.

Euseb. li. 7. c. 22. Dionys.

Alter Ritus.

Ioan. 19. Gen. 50. Ibidem. Iudæorum mos ille sepeliendi cum linteis, & aromatibus quid significaret. 1. Cor. 15. Colof. 1. & Apoc. 1.

Patrum

Gen. 47. & Infra 50.

Matth. 27.

Clem. Rom. B. Amb. to. 4. Luc. 24. Vnde consuetudo corporum vngendorum ducta videtur.

Tertius Ritus. Ioan. 19. Luc. 29. Heb. 13.

Ioan. 11.

Luc. 7. Cur Iudæi sepelirent extra castra.

Philip. 3. B. Hie. li. 4. in Hierem. circa med.

Hierem. 22.

Patrum veterum desideria, vt cuperent sepulturā in terra Chanaā tradi, in qua prænouerant Messiaē mortē, & resurrectionē celebrandam. Et præter Iacob, & Ioseph, & Mosen, de Iob sanctissimo viro legimus in quibusdā Græcorū codicum verbis post finem libri: *Scriptum est autem, ipsum rursus resurrexurū cum his, cum quibus Dominus resurrexit.* Quæ verba vt Sacramenta Scripturarum citat Clemens lib. 5. c. 8. & Ambrosius lib. 1. de interpellatione cap. 8. Hinc illa pia mulierum festinata voluntas Dominū vngendi defunctum, quā ante sepulturā præstare non potuerunt. Mos vngendorū corporum in Ægypto natus videtur, vt tradit Plato in Phædone.

Tertiò in more positum erat, vt defuncti extra ciuitatem efferrentur, vt patet de Christo: nam in eodem loco vbi crucifixus est, erat hortus, & in horto monumētum nouum excisum in petra: vbi & venerabiliter repositus fuit. Vt ergo extra portam passus est, ita & extra portam sepultus: vt etiam Lazarus, & adolescens, qui cum appropinquaret portæ ciuitatis sepeliendus extra eam, à Domino est suscitatus: vt Lucas ait Euangelista. Hæc autem sepeliendi ratio seruata est eo tempore, & ad salubriorem auram, ne inficeretur aer, si intra ciuitatem sepelirentur corpora, & ad significandum, nullū adhuc ex electis peruenisse in cælum, vbi Deo frueretur, sed extra erant omnes pij animi in Limbo expectantes Messiaē aduentum, qui sua parenti resurrectione & animos secū duceret in cœleste regnum, & spem resurrectionis corporum (vt ait Apostolus) configuratorum corpori claritatis suæ porrigeret. Quare rectè dictum est à Hieronymo in capit. 22. Hierem. *Hanc habet Scriptura sacra consuetudinem, vt omnes Reges & mortuos referat, & sepultos. Ioachim autem filium Iosia legimus & regnasse crudeliter, & exiisse impium, & postea mortuum: nec tamen eius sepultura narratur.* Et Hieremias tantum ait: *Sepultura asini sepelietur, id est, insepultus erit, vt ab auiibus, & bestiis lacerari possit.*

Quartò, Christi sepulchri ostio aduolurum est ingens saxum, & illud quidem sigillo Pilati munitum: tum ne corpus expositum esset feris, quæ noctu vagantes eius odore capi possent: tum ne discipulos illud furto surripuisse vlla probabili ratione fingi posset: tum denique vt vi diuinitatis impedimenta omnia illa perrumpens, certior nobis traderet suæ resurrectionis fidem.

Quintò, nulla mentio de precibus in hac Christi humatione, quia eum resurrexurum nemo sperabat, dolore turbante fidem, etiam si ipse toties prædixisset se tertia die ad vitam rediturum. Sed hæc fides in pectore matris viua perseuerabat, & ad ipsum filium mortuum preces fundebat, vt seipsum sua virtute à morte reuocaret: quod & ipsi Iudæi, qui ex ore Christi audierant, Pilato retulerunt, vt custodiam apponeret obfistētem ne resurgeret,

CANON. L.

Ac postremus. Circa numeros, siue numerandi rationem, ad sensum literalem melius accipiendum, seruabis sequentes Regulas. Quarum prima est, & cuius Hieronymus meminit in cap. 9. Danielis; Idioma esse sermonis Hebraici, & antiquorum sermonis Latini, vt antè minorem numerum supputent; & postea maiorem. Vt verbi gratia, nos iuxta proprietatem linguæ Latinæ nostræ nunc dicimus, Abraham vixit annis 175. illi è contrario loquuntur, Abraham vixit annos 5. & 70. & 100. Multa in Genesi inuenies exempla. Et lib. Aduersus Iouinia. *Omnis Scriptura, maximè vetus, minore præponit numerum, & sic ad maiorem gradatim conscendit. Hinc dictum est: Hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt.*

Secunda Regula. Nomina numeralia ab vno vsque ad quinque solent in sacra Scriptura accipi aliquando improprie ad significandam diminutionem, siue paucitatem. Vt cum dicitur: *En colligo duo ligna, id est pauca, & Isaac: Et relinquetur in eo sicut rase*

Quartus Ritus. Matth. 27.

Quintus Ritus.

Matth. 27.

De numeris. Regula prima. B. Hie. to. 5. prope finem.

Gen. 25.

Idem lib. 2. aduer. Iouin. med. inter circiter, & fin. tom. 2. circa prin. Dan. 9. Secunda Regula.

3. Reg. 17.

Luc. 21. mus, & sicut concussio oleæ duarum, vel trium oliuarum in summitate rami, siue quatuor, aut quinque, in cacuminibus eius fructus eius. Vidua quoque obtulit duo æra minuta: quod etsi parum esset, Dominus tamen commendauit. Et iterum Christus: Nonne quinque passeris ueneunt dipondio? id est duobus assibus, & Apostolus: In Ecclesia uolo quinque uerba sensu meo loqui, & alios iustitiam, quam decem millia uerborum in lingua. Id est, Malo pauca aperte loqui, quam multa eleganter, vel in varijs linguis. Rursus à numero quinque, & supra usque ad decem, multitudinem insinuat. Vt ibi: In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. Et alibi: Septies in die cadet iustus, & resurget. Rursus: En decies confunditis me, hoc est pluries. Et Iacob de Laban: Mutauit mercedem meam decem vicibus. Hanc Regulam tradidit Alfonsus Zamoren. in 2. libro Grammaticæ Heb. c. 5.

Supra 12. Tertia Regula. Mos est Hebræis uti nominibus cardinalibus pro ordinalibus, etiamsi interpretes soni asperitate offensi soleant interdum mutare cardinale in ordinale. Quod ut exemplis illustretur, Gen. 1. habetur: Factum est uespere & mane dies unus, pro, primus: & in Euangelio, Vna Sabbatorum, pro prima die solennitatis Azymorum. Et in Aggæo cap. 1. legitur: In anno secundo Darij: ubi Hebræa legunt per numerum dualem: In anno duorum Darij.

1. Cor. 14. Quarta Regula. Solet Scriptura ita tempora nuncupare, ut quod de summa perfectionis numeri paulum excrecit, aut infra est, non computetur. Hæc Regula tradita est ab Augustino lib. Quæst. in Exodum, & comprobatur eâ ex illo testimonio, quod dixit Deus ad Abraham: Sciendo scias quia peregrinū erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutem redigent eos, & nocebunt illis quadringentis annis, citat enim ex Septuaginta. Quod quidem non est ita intelligendum, ut tot annis seruitute oppressi fuerint, sed quod ab anno natiuitatis Isaac, usque ad annū egressio nis populi de Ægypto computantur anni 405. Nā si de quadringentis tri-

ginta detraxeris viginti quinque, qui sūt à promissione Dei usque ad natū Isaac, mirū non est si quadringētos & quinque annos summa solida quadringētos uoluit appellare Scriptura. Igitur illud: In seruitutem redigent, & nocebunt eis, referendū est non ad quadringētos annos, quasi tot annis captiui seruiuerint, sed ad id, Peregrinum erit semen tuum in terra non propria: siue illa fuerit Ægyptus, siue Chanaan, antequam eam in hæreditatem promissam acciperet. Vt is uideatur esse ordo uerborum: Sciendo scias, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria quadringentis annis: illud autem, & in seruitutem redigent eos, & nocebunt illis, non pertinet ad quadringētos annos, sed ad finem illorum. Lege Oecumenium in c. 3. ad Galat. Et August. lib. Locutionum in librum iudicum: Et intrauit in domum patris sui in Ephrata, & interfecit fratres suos Hieroboal septuaginta uiros super lapidem unū. Septuaginta, inquit, dicit occisos, quāuis minus occisifuerint duo, id est, ipse qui occidit, & Ionatham iunior, qui latuit, de quo adiungens, dicit: Et remansit Ionathā filius Hieroboal iunior, quoniam abscondit se: ac per hoc uniuersum numerum posuit propene uniuerso. Est & aliud exemplum Gen. 42. Duodecim fratres uno patre geniti sumus, cum tamen posterius dicant, unum non esse superstitē, scilicet Ioseph, existimantes eum perijisse, & Gen. 35. Hi sunt filij Iacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia Syria, cum ibi natus non sit Beniamin, sed in Ephrata. Ad hæc Augustinus lib. Quæstion. in Genesim, hoc ipsum ponderans, per Synecdochen dictum interpretatur. Vbi enim pars maior est, aut potior, solet eius nomine etiam illud comprehendere, quod ad ipsum nomen non pertinet. Sicut ad duodecim Apostolos iam non pertinebat Iudas, qui etiā mortuus fuit, cum Dominus resurrexit à mortuis: & tamē ipse duodenarij numeri nomē Apostolus in epistola sua tenuit, ubi ait, eū apparuisse illis duodecim. Cum articulo enim hoc Græci codices habent, ut non possent intelligi quicumque; duodecim, sed illi in illo numero insignes. Subiungit aliud exē-

Supra 12.

Aug. lib. 7. locut. in lib. Iudic. c. 41. tom. 3. sub init. Iudic. 9.

Gen. 42.

Supra 35. Ibidem.

Aug. lib. 1. Quæstio. in Genesim. q. 118. circa med. tom. 4. in princ. Matth. 27.

1. Cor. 15.

plum

Idem ibidē. plum Augustinus: Eo, inquit, modo locutionis puto & illud à Domino dictū: Nonne ego vos duodecim elegi, & unus ex uobis diabolus est? ut non ad electionem etiam ipse pertinere uideatur. Adde Eucherium lib. Commentariorum in Genesim, in illud: Noe uero cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham, & Iaphet, &c. More, inquit, suo Scriptura quingentos uocat, nomine totius maximā partem plerumque significans; cum. 480. annum uita ageret: quod quidem ille accepit ab Augustino lib. 25. de Ciuitar. Dei cap. 24. Ad Heb. quoque, xi. dicitur: Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti; cum tamen Henoch non fuerit mortuus. Et. 3. Reg. 2. Dies quibus regnauit Dauid super Israël, quadraginta anni sunt: in Hebron regnauit septem annis: in Hierusalem triginta tribus: cum tamen. 2. Reg. 2. illi summæ sex menses addantur. Et Gen. 17. dixit Abraham: Putasne centenario nascetur filius? Et tamen Abraham nonaginta & nouem annorum esse coeperat. Ad hæc Epiphanius in Compendiaria uera doctrina de fide Catholica: Ab Adā usque ad Noë praterierunt generationes decem: Et à Noë usque ad Abraham alia decem: Ad Abraham uero usque ad Dauidem generationes quatuordecim. A captiuitate usque ad Christum, generationes quatuordecim, ut sint ab Adā usque ad Christū sexaginta duæ generationes. Quas sanè sexaginta per compendium numerata sunt. Nam cum & in deserto septuaginta due stirpes palmarum essent, septuaginta nominantur: & septuaginta in mōtem uocatis, reperiuntur septuaginta duo, cum Elad, & Modad: & septuaginta duo fuerunt, qui interpretati sunt tempore Prolemai: uerum compendij gratia solemus dicere interpretationem Septuaginta. Hactenus Epiphanius.

Ioan. 6. Quinta Regula. Numerus definitus ponitur quandoque, pro indefinito, iuxta illud: Septies in die cadet iustus, & resurget, id est sepē. Et Ecclesiastes: Partes septem, nec non & octo: quia ignoras quid futurum sit mali super terram, id est: Distribue facultates tuas indigentibus, aut potius omnibus, ut serueris à Domino ab imminente necessitate. Et Zacharias: Super lapidem unū septem oculi, id est multæ custodiæ. Ita-

Euche. libr. 1. Commē-tario. in Gene. cap. 37. prope finē. Gen. 6. B. August. tom. 5.

Heb. 11. Gen. 5. 3. Reg. 2. 2. Reg. 2. Gen. 17. Ibidem.

B. Epiph. li. 3. cōtra Hæres. tom. 2. Matt. 1. & seq. Generatio nū ab Adam ad Christum catalogus.

Num. 33. Supra 11.

Quinta Regula. Prou. 24. Eccles. 11. Zacha. 3.

accipe quæ sequuntur: Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis. Percussit Saul mille, & Dauid decem millia: Habebitis tribulationem diebus decē, hoc est per multis: Sed & pater uester circumuenit me, & mutauit mercedem meā decem vicibus. Quod etsi pro infinito numero positum explicari possit, tamen propriè accipit Hieronymus dicens, quod oues Italiae bis pariunt in anno, iuxta illud Poëtæ: Bis grauida pecudes, bis pomis utilis arbor. Et eandem dicit esse naturam ouium Mesopotamiæ, ubi agebat Laban. Itē illud Amos: Super tribus sceleribus filiorum Ammon, & super quatuor non conuertam eum. Numerus quippe septenarius qui ex tribus & quatuor constat, pro indefinita ponitur multitudine. Gentes quas debellarunt filij Israël, alibi dicuntur septem, & alibi numerantur decem. Et quod Dominus dixit, Cētuplum accipiet, alter dixit: Et non recipiat. multo plura in hoc tempore. Id etiā: Septies in die laudem dixi tibi, perinde est ac si dixisset: Semper laus eius in ore meo.

Sexta Regula: Frequentèr in sacris literis Spiritus sanctus qui per Prophetas loquitur, numerum præcisum uel dierum, uel annorum non ignoras, tamen demittens se ad scribentis personam, solet in illis addere illas particularas, quasi, fermè ferè, circiter, quia illas ab Spiritu sancto ita acceperunt, ut in confuso noscent. Ita dicitur Ioan. 6. Edentes de quinque panibus fuisse numero quasi quinque millia. Et Act. 1. Erat autem turba hominum simul, ferè centū viginti. Iterum Ioan. 6. cum remigassent quasi stadia viginti quinque, aut triginta, &, Hora erat quasi decima; &, Hora erat quasi decima: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta: Apposita sunt in die illa anima circiter tria millia. Ita ut licet paulò plures, uel pauciores essent, ueritati non contradiceret, quia particularis illis oratio mitigatur. Multa alia de numeris supersunt, quæ ad mysticum sensum spectant, quæ commodiùs suo loco inferiùs, cum peculiari Prolegomeno de sensu spirituali agemus, explicabuntur.

Psal. 90. 1. Reg. 18. Apoc. 3. Gen. 31. B. Hier. lib. 4. Hebra. in Genesim to. 3. à medio. Virgil. libr. Georg. Amos. 1. Deut. 7. Gen. 15. Matt. 19. Luc. 18. Psal. 118. Psal. 33. Sexta regula Ioan. 6. Act. 1. Ioan. 6. Supra. i. Infra. 4. Luc. 3. Act. 2.

PRO-

PROLEGOMENON. XII.

In quo certæ Regulæ ad eruendum sensum literalem in oratione tropica, siue figurata, præscribuntur, deq; Troporû ac Schematum numero, quæ sacris literis magis sunt in vsu.

Quoniam oratio humana, quæ mentis nostræ sensa exprimitur, & quam etiã Deus in sacris literis ad nostram eruditionem vsurpat, ex proprijs, & translatis verbis cõflata est, & vt Quintilianus est auctor, perspicuitas orationis in proprijs, ornatus verò eius in translatis verbis magis consistit: & Cicero lib. de Claris Oratorib. Ornari orationem Græci putant, si verborum immutationibus vsentur, quos appellant tropos; & sententiarum, orationisq; formis, quæ vocantur σχήματα: hinc est vt ad translatas locutiones intelligendas, ne tamquam proprias, aut è contrario proprias pro translatis accipiamus, certæ sint Regulæ nobis assignandæ.

Ante omnia autè illud præfatur, Scripturam sacram non solum vti metaphoris propter vtilitatem nostram, sed etiam propter necessitatem. Nam cum velit nobis spiritualium rerum, & celestium notitiam tradere, nec facile nos illas, vt in se sunt, capere valeamus, recte adhibuit metaphoras sensibus nostris obuias, & apertas, vt per eas illas apprehenderemus. Neq; enim aliter fas erat (vt magnus tradit Dionysius) infirmitati nostræ lucere Diuinum illum radium, nisi sacrorum varietate velaminum (quibus ad superiora ferremur) opertum, & his quæ nobis familiaria sunt, prouidentia paterna natura mortalium sese accommodate vestitum. Sic ille. Imò vt rectè scripsit Cicero lib. de Oratore, tractans de oratu metaphoræ: Terminus (inquit) ille modus transferendi ver-

bi latè patet, quem necessitas genuit inopia coacta & angustijs; post autem delectatio, iocunditasq; celebravit. Nam vt vestis frigoris depellendi causa reperta primò, post adhiberi coacta est ad ornatum etiã corporis, & dignitatem: sic verbi translatio instituta est inopia causa, frequentata delectationis, nam gemmare vites, luxuriam esse in herbis, latas segetes, etiam rusticici dicunt. Hæc Cicero.

Habent autem metaphoræ vim magnam & ad docendum, & persuadendum, & ad lectorum pectora permouendum, & ad rei quam volumus memoriam ingenerandam, & genitum conseruandam. In sacris igitur literis interpretandis summopere cauendû est, ne figuratam locutionem vt propriam, aut contrà propriam vt figuratam vsurpemus, nisi in manifestu hæresis scopulum impingere velimus. Nam qui (verbi gratia) in illis verbis propriè accipiendis: Hoc est corpus meum; &, Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei, tropicam locutionem querit, & vt Symbolicam, ac figuratâ exponit, aperte hæreticam, damnatâq; ab Ecclesia sectatur doctrinam: quæ admodum Caluinus in vtroq; loco explicatõ perniciosissime falsus est. Qui verò illa verba: Sunt eunuchi, qui se ipsos castrauerunt propter regnum celorum; & illa, Si autem manus tua, vel pes tuus scandalizat te; abscinde eum, & proijce abs te, &c. Et si oculus tuus scandalizat te, erue eum, & proijce abs te, & illud, Si quis venit ad me, & non odit patrem

M. Tullij simile perlegans.

Metaphoræ translationis ve virtutes.

In Scripturis interpretandis quid cauendum magno opere.

Qui loci Euangelici tantum propriè, qui verò improprie & metaphorice velint intelligi. Matt. 26. Ioan. 3.

Caluin. in institu. Matt. 19. Supra. 18.

Ibidem. Luc. 14.

suum,

Quintil. li. 2. cap. 3.

Cicero.

Tropis & metaphoris Scriptura vtitur; tû ob necessitatem, cum ob vtilitatem fidelium.

Dionys. Areop. lib. Celest. hierar. cap. 1. circa medium.

Cic. libr. 3. de Orato. a medio.

Quid oculi, manusuè, vel pedis ab cilsio Christi, præcepto nobis facienda, significet

Oidium paratum, ac nostri ipsorum à nobis quale Dominus requirit.

Vnde Lutheranus qui dicit, antiqui videntur sacerdotij non cœlibis, impurus æmulator, honestum conuulsum sacerdotum, & torum immaculatû probare contendere.

Philem.

Ad tropicam in Scripturis locutionem agnoscendâ. Quæ vt figurate dicta sint, accipiendâ.

Matt. 18.

suum, & matrem, &c. adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus: qui, inquam, has sententias ad literam acciperet, scelus perpetraret, & impietatem Deo præcipienti impingeret, cum in illis per tropum intellectis Dominus carnis concupiscentiam propter se reprimendam esse docuerit, & eos qui nobis hærent, etiam si perinde chari sint atq; oculi, tamq; necessarij ac pedes, & manus, si tamen ad peccatum impellant, abijciendos esse à nobis, ac penitus deserendos, & parentes ipsos etiam charissimos in negotio salutis, siue Euangelij, Deo principali omnium nostrum parenti posthabendos esse. Memini me aliquando audiuisse, dum in Germania essem, Lutheranus quædam extitisse, qui volens argumentari pro legitimo sacerdotum coniugio, producebat, vrgebatq; Pauli testimonium ex Epistola ad Philemonem, vbi Apostolus ait: Obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo: existimabat enim, Paulum Romæ filiorum procreationi cum vxore vacasse: vt videas quàm verum sit, vnumquemq; pro affectu suo carnali interpretari sacras literas. Vt igitur tantum, tamq; periculosum in Scripturis exponendis euitemus scopulum, diligenter aduertendum est quæ sit figurata locutio. Et primo quidem loco Canones figuratas locutiones venadi proponemus: Deinde ipsas figuras, quæ in vsu sunt penes Grammaticos, aut Rhetores, aut Poëtas, & quibus interdum vtuntur sacre Scripturæ, percensebimus. Sit igitur primus.

CANON. I.

Vbiunq; aliquid dicitur, quod si propriè sumatur, ad edificandam geminam charitatem, vel ad destruendam cupiditatem, id est immoderatum creaturæ amorem, non potest referri, ibi figurata est locutio. Vbi etiam quid prima facie aut facinorosum, aut impossibile, aut in speciem absurdum significatur, non est dubitandum, illi subesse tropum, figuratamue locutionem. Quæ exëplis antè propositis illustrantur. Nec enim Dominus ad membra sua præsciendenda, aut ad se ipsum castrandum, aut ad parentes, atq; adeo

se ipsum odio habendos hortabatur: neq; Paulus generationi carnali filiorum vacabat, sed spiritualium, quos Christo lucrificabat: & Corinthios vt filios suos agnoscebat: nam in Christo, inquit, Iesu per Euangelium ego vos genui; & ad Gal. Filioli mei quos iterum parturio. Hæc Regula ab Augustino traditur, qui lib. de Doctr. Christi. sic inquit: In principio cauendum est, ne figuratam locutionem ad literam accipias. Et ad hoc enim pertinet quod ait Apostolus: Litera occidit, Spiritus autem viuificat. Cum enim figurate dictum sit, carnaliter sapitur. Neq; vlla mors anima congruentius appellatur, quàm cum id etiam, quod in ea bestijs antecellit, hoc est intelligentia carni subijcitur sequendo literam. Qui enim sequitur literam, translata verba sicut propria tenet: neq; illud quod proprio verbo significatur, refert ad aliam significationem. Et infra: Huic autem obseruationi, quæ cauemus figuratam locutionem, id est translata quasi propriam sequi, adiungenda etiam illa est, Ne propriam quasi figuratam velimus accipere. Demonstrandus est igitur primus modus inueniendæ locutionis, propriæ, an figuratæ sit. Et iste omnino modus est, vt quicquid in sermone diuino neq; ad morum honestatem, neq; ad fidei veritatem propriè referri potest, figuratam esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum Deum, & proximum; Fidei veritas ad cognoscendum Deum, & proximum pertinet. Hæc ille, qui multa ad hunc sensum inferius adiungit. Et eleganter inquit: Si præceptiua locutio est, aut flagitium, aut facinus vetans, aut vtilitatem, aut beneficentiam iubens, non est figurata. Si autem flagitium, aut facinus videtur iubere, aut vtilitatem, aut beneficentiam vetare, figurata est. Ait Scriptura: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: Si sitit, potum da illi: Hic nullo dubitante beneficentiam præcipit. Sed quod sequitur: Hoc enim faciens, carbonem ignis congreges super caput eius; malenolentia facinus putes iuberi. Ne igitur dubitaueris figurate dictum. Et cum possit dupliciter interpretari: vno modo ad nocendum, altero ad præstandum, ad beneficentiam te potius charitas reuocet, vt intelligas carbonem ignis esse vrentes penitentia gemitus,

Quinã Paulus soboli procreande operam daret.

1. Cor. 4. Gal. 4. Aug. lib. 3. de Doctr. Christi. c. 3. initio. to. 3. sub initium. 2. Cor. 3.

Idem ibidè capit. 10. in princ.

Idem. e. 11. c. 12. Cap. 16.

Pro. 25. c. Rom. 12.

Qui sint carbonem ignis apud Salomonem, super inimici caput quicõgerantur, eodè interprete.

qui-

Idē lib. 11. de Genesi ad literam, c. 1. sub finem. hod. tom.

Idem lib. de Catechizā. rudib. cap. 26. initio. to. 4. inter medium, & finem.

quibus superbia sanatur eius, qui dolet se inimicum fuisse hominis, a quo eius miseria subuenitur. Idem concisioribus verbis eandem regulam tradit lib. Super Genesin ad literam: Si autem in verbis Dei, vel cuiusquam persona in officio Prophetico assumpta dicitur aliquid, quod ad literam, nisi absurde non possit intelligi, proculdubio figurate dictum ob aliquam significationem accipi debet: dictum tamen dubitare fas non est, hoc enim a fide narratoris, & pollicitatione expositoris igitur. Idem quoque libro De catechizandis rudibus recte admonet, his verbis: Deinde monendus est ex hac occasione, ut si quid etiam in Scripturis audiatur, quod carnaliter sonet, etiam si non intelligit, credat tamen spirituale aliquid significari, quod ad sanctos mores, futuram vitam pertinet. Hoc autem breuiter dixerit, ut quidquid audierit ex libris Canonis, quod ad dilectionem aternitatis, & veritatis, & sanctitatis, & ad dilectionem proximi referre non possit, figurate dictum, vel gestum esse credat, atque ita conetur intelligere, ut ad illam geminam referat dilectionem. Hæc ille pulchre, institui volens catechizandos. De his autem, quæ impossibilia siue aduera sunt, tradit Origenes Regulam lib. 4. Periarchon, cap. 2. Procurauit Diuina sapientia offendicula quadam, vel intercapedines intelligentia historialis, impossibilia quadam & inconuenientia per medium inferendo, ut interruptio ipsa narrationis vel obiectibus quibusdam legenti resistat obiecti, quibus intelligentia huius vulgaris iter ac transitum neget, & extrusos nos ac exclusos reuocat ad alterius inuitum via, ut ita celsioris cuiusdam, & eminentioris trauis per angusti callis ingressum immensam Diuina scientia latitudinem fallat. Hæc ille, id est, ad Anagogem, & interioris, ac spiritualis intelligentiæ examinem. Exempla sunt: Si oculus tuus scandalizat te, erue eum & projice abste: & de Sabbato, Sedebitis vnusquisque in domibus vestris: nullus mouebitur de loco suo in die Sabbato, quod impossibile est seruare ad literam, nullus enim potest tota die sedere: Illud etiam Apostoli: Circumcisus aliquis vocatus est, non adducat praputium, similiter impossibile esse videtur, cum sit ibi ser-

mo de nuptijs, ut ait Origenes. Similiter illud ex Osea cap. vlt. Inebriantur frumento, quod ex. 70. Legit Hieronymus in eo loco: nemo enim proprie inebriatur pane, nisi ebrietas sit abundantia, iuxta illud: Visitasti terram, & inebriasti eam. Et ita cogimur intelligere de mystico pane, in quo digne percipiendo consolationes, & deliciae spirituales à Deo comunicantur. Isaias etiam. c. 55. Omnes sitientes, inquit, venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, edite, & comedite. Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum & lac, vbi duo impossibilia tradere videtur, quia iubet ut emat sine argento, cum tamē proprie nihil ematur nisi medio pretio. Alterū est quod iubet edere & comedere aquas, quod perinde est impossibile, atque inebriari frumento, & ita cogimur intelligere de aquis Spiritus, de quibus Ioā. 7. quas postea vocat lac incipientium, & vinum perfectorum.

CANON. II.

Non ab vno tantum, sed à pluribus Patribus traditus, Scripturam sacram de Deo, & sanctissima Trinitate, Patre, & Filio, & Spiritu sancto, proprie loqui non posse: quia tunc nomina, tunc verba illi sublimi naturæ non conueniunt. Nomina quidem, quia primò ad significandas creaturas sunt imposita; à quibus Deus infinito interuallo distat. verba verò, quia cum tempore significant: at Deus in æternitate sua super omne tempus existit. Et sicut in loco operatur, qui extra omnem locum, & super omnem locum est, & omnem locum implet, licet illo non circumscribatur: ita super omne tempus est, & extra omne tempus; & si in tempore operatur, non tamen tempore mensuratur. Adde quod verba pleraque aut motum, aut laborem, aut imperfectionem aliquam designant; quæ tamen longè sunt ab illa perfectissima, & incomprehensa Dei natura. Hanc Regulam his verbis tradit Didymus Alexand. Omnis humana vox, inquit, nihil potest aliud indicare quam corpora: & Trinitas, de qua nunc sermo est, omnes materiales substantias superat; id circo nullum verbum potest ei pro-

Cur Scriptura de Deo, de quibus tribus diuinis personis proprie loqui non possit. Nomina ad quid instituta.

Hier. 23.

Quæ res à diuina natura sint remotissimæ. B. Didymus lib. 2. de Spiri. san. paullo à medio. tom. 9. operum D. Hier. prope finem.

prie;

Deo substantium verbum qua ratione tantum conueniat.

Corporeas Deo, sensibilesque qualitates hominum proprias, & animatum, Diuina scripta cur soleant accomodare. Corporum propria.

Humanæ affectiones quænam.

Quid proprium Diuinae substantiæ.

Aug. li. 83. quæst. 9. 52 initio. to. 4. paullo ante med.

prie coaptari, & eius significare substantiam, sed omne quod loquimur, natura personis, id est abusive est & de incorporabilibus cunctis, & maxime cum de Trinitate loquimur. Hæc ille bonus Pater. Porro verbum substantium quatenus præteritum, aut futurum enūtiat, Deo minime conuenit: quatenus verò præsens representat, etiam illi Diuinæ naturæ non quadrat, quia nostrum præsens quod representat, non nisi fluxum, & motui subiectum esse denotat: quod tamen à Deo longè abest.

CANON. III.

Diuinas literas nostra omnia corporea, & sensibilia Deo tribuere cõstat, ut eum aliqua ratione valeamus apprehendere. Nam assignat illi caput, oculos, aures, faciem, vultum, palpebras, labia, os, nares, capillos, barbam, brachia, pectus, vterum, pedes, manus, dexteram, sinistram, digitos, linguam, voces, cor, animam, scapulas, humeros, posteriora, alas, terga, arma, vestimentum, pallium, sedem, siue thronum, scabellum, crapulam, ebrietatem, somnū, & similia. Attribuunt etiam illi verba, quæ corporeas actiones designant: vt, federe, stare, festinare, ambulare, transire, currere, ascendere, descendere, volare, videre, audire, odorari, tangere, gustare, zelare, vigilare, dormire, pœnitere, non pœnitere, irasci, misereri, odisse, amare, triftari, dolore cordis tãgi intrinsecus, se abscondere, se propalare, recordari, seu memorari, obliuisci, laborare, requiescere, clamare, & inronare, & alia propè innumera: Quæ omnia metaphoricè esse accipienda, atque per tropum explicanda, nemo vel parum eruditus est in Theologia, qui id ignorare debeat, si illud semel statuat, Deum esse incorporeum suapte natura, materiæ omnium, & compositionis expertem, ac pelagus spirituales substantiæ, simplicissimum, immensum, & incomprehensum præterquã à se ipso. Hinc Augustinus pulchre dixit: Diuina Scriptura à terreno, & humano sensu ad diuinum, & cœlestem nos erigentes, vsque ad ea verba descenderunt, quibus inter se stultissimorum etiam vitur consuetudo. Itaque earum etiam affectionum nomina, quas animus noster patitur, quas

longissime à Deo esse seiunctas, iam qui melius sapit, intelligit, non dubitauerunt illi viri, per quos locutus est Spiritus sanctus, opportunissime in libris ponere. Et in lib. contra Adimantium: Sancta, inquit, Scriptura verbis nostris loquens, etiam per hæc verba demonstrat, nihil dignè de Deo posse dici. Cur enim non etiam verba ista dicantur de illa maiestate, de qua quicquid dictum fuerit, indignè dicitur: qui omnes opes linguarum omnium ineffabili sublimitate præcedit? Hæc tenus Augustinus, qui librum edidit, quem de essentia diuinitatis inscripsit, in quo omnes huiusmodi metaphoras, & tropicas locutiones, quo sensu sint accipiendæ, explicauit. Et Eucherius Lugdunensis librum edidit de forma verborum spiritualis intelligentiæ, & Damascenus has formas, quæ de Deo dicuntur, explanauit, & post eum Beda noster. Sed ante omnes Dionysius Areop. hoc argumentum persecutus est libro de Symbolica Theologia, qui temporum iniuria intercidit, & quem ipse aliàs citare sollet.

CANON. IIII.

Attributa, siue perfectiones Dei, quæ re ipsa à natura simplicissima non distinguuntur, tamen ob affectus plures internos, vel effectus externos Deo in numero multitudinis Sacre literæ adscribunt. Vt cum ait Psaltes: Magna opera Domini, exquisita in omnes voluntates eius: Omnes via eius iudicia: Miserationes eius super omnia opera eius: Iustitia Domini recta, latificant corda: Iustificatio nes tuas custodiam: non me derelinquas vsquequaque: Iudicia Domini vera, iustificata in semetipsa, & sexcenta alia sunt eiusdem generis.

CANON. V.

Per tropum benignus ille Pater, & celestissimus, Qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, dicitur Tradere in reprobum sensum, & tradere in passionem ignominie, Conuertere cor alicuius in odium alterius, & Dimittere secundum desideria cordis eorum, Indurare aliquem, Aggrauare, Excæcare, Errare facere à via Dei, & Seducere, & alia quæ sunt his coniuncta: non quod malitiæ, aut culpæ effectus sit Deus:

2. Pet. 1. Idem lib. con. Adimantium. c. 7. prope finem tom. 6. ante medium. Idem. to. 4. procul à medio. Eucherii. Lugdunen. Dama. li. 1. c. 14. Beda to. 1. sub initio. Dionys. Areop. De attributa, quæ tamē à natura eius simplicissima non distinguuntur, eisdem numero multitudinis, cur sacre literæ adscribant, atque applicent. Psal. 110. Deut. 32. Psal. 144. Psal. 18. Psal. 118. Psal. 18. Deus ille salutis humanae amator ardentissimus, tradere in reprobum sensum quo modo dicatur. 1. Tim. 2. Rom. 1. Ibidem. Psal. 104. Psal. 80. Exo. 4. Isa. 6. Ibidem. Psal. 106. Hier. 20.

abfit

abfit de tanta bonitate tantum malum cogitare; sed quod iusto suo iudicio in vindictam & supplicium peccantium, sapientiae suae lumen subtrahit, quod pellebat tenebras; & gratiam, quae cor carneum, & molle reddebat, adimit, ex quo homo in sua duritie, & grauitate peccati permanet. Deniq; quicquid suo iusto iudicio mittit, vnde nos in peccata prolabimur, Deus iuxta phrasim Scripturae facere dicitur, vt saepe Patres tradunt. Quos inter Euthymius in Ioan. c. 12. *Hoc Scripturae idioma, inquit, est, Dei per missionem quasi opus eius appellare. Siquidem excas aut, & indurauit, significant, excas caris, ac indurari permittit tanquam incurabiles: neminem enim vi attrahit, propter liberum cuiusq; arbitrium. Simile etiam est quod dicitur: Indurans indurabo cor Pharaonis; & Declinare fecisti semitas nostras a via tua; & Errare fecisti nos, Domine, a via tua: frequentiaq; sunt huiusmodi in Veteri Testamento idiomatica. Tale quoq; est quod apud Paulum dicitur: Tradidit illos Deus in reprobum sensum; & Tradidit illos in affectiones ignominiae. Nam non solum nemini hoc facit, sed nec relinquit, nisi eum relinquamus. Ait namq;: Peccata vestra diuisionem faciunt inter me, & vos. Rursumq; dicit: Ignorasti legem Dei tui, ignorabo & ego te. Et Dauid: Ecce qui elongant se a te, peribunt. Idem in Psalmum. 68. Est etiam & haec Hebraica lingua proprietatis, vt ei, qui permittit, factum adscribat, eo quod prohibere potuit, & non prohibuit. Vt, Quae tu percussisti, ipsi persecuti sunt. Sic etiam Zacharias dixit, Percutia pastoris, & dispergentur oves gregis; & Isaias alibi, Dominus tradidit eum pro peccatis nostris. Sic Euthymius. Cui simile est illud: Ne nos inducas in tentationem, id est induci permittas. Et beatus Iob: Dominus dedit, Dominus abstulit; cum esset Satanus qui abstulerat, sine te Domino. Adde Damascenum lib. de fide Orthodo. de hoc ita differentem: Operapretium est agnoscere, moris esse diuinae Scripturae, permissionem Dei, actionem eius vocare: vt cum dicit Apostolus in Epistola ad Romanos: Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere, haec quidem vas in honorem, illud autem in ignominiam? Quandoquidem ille facit haec,*

& illa. Solus profectus ipse est vniuersorum opifex, sed non ipse honorabilia, aut ignominiosa struit vasa, sed propria vniuscuiusq; voluntate, ac delectu. Et hoc etiam dilucidum est ex ijs, quae Apostolus in secunda ad Timotheum inquit Epistola: In magna domo non solum sunt vasa aurea, & argentea, sed & lignea, & testacea. Et illa quidem in honorem, haec autem in ignominiam. Si igitur quis expurgauerit se ipsum ab his; erit vas in honorem sanctificatum, & vtile dominatori, in omne opus bonum paratum. Perspicuum autem, quod voluntate purgatio fit. Et subdit, similia esse istis illa: Conclufit Deus omnia in incredulitate; & illud, Dedit illis Deus spiritum compunctionis, vt oculis non videant, & auribus non audiant. Ita creare dicitur mala, & non esse in ciuitate malum, quod non faciat Dominus. Et loquitur non de peccato, sed de malo, id est molesta sensus.

CANON. VI.

Deus tunc scire, aut cognoscere aliquid dicitur, quando illud vt cognoscamus efficit, iuxta illud Domini ad Abraham: Nunc cognoui quod timeas Dominum; & Tetur vos Dominus Deus vester; non vt ipse periculum vestri facies, sciat (ipse enim cognouit figmentum nostrum) sed vt palam fiat vtrum diligatis eum, an non: vt dicitur in Deuteronomio. Illud contra Deus nescire dicitur, quod nobis celatum esse voluit, & non docet: qua ratione dicitur Christus nescire diuini iudicij. Simili ratione dicitur Spiritus interpellare pro nobis, vel clamare, vel postulare: quia nos interpellantes, vel clamantes, siue postulantes facit, ob vim Spiritus sancti operantis in nobis. Similiter dicitur testimonium reddere Spiritui nostro quod sumus filij Dei, ob bonum testimonium quod nobis reddit ipsa conscientia. Ad haec fertur Deus dare Christo, & Christus accipere; cum id a nobis cognosci coeperit, & ipse manifestum reddiderit. Ita Paulus loquitur: Dedit illi nomen quod est super omne nomen; & Dilectus, Dignus est Agnus qui occisus est, accipere virtutem, & diuinitatem, & sapientiam. Et iterum: Tunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius: hoc est, Nunc detectum est mysterium

2. Tim. 2.

Rom. 11.

Ibidem.

Isa. 6.

Amos. 3.

Malum quod facit, quod creet Dominus, teste Propheta.

Deum scire aliquid, vel nescire coepisse, in Scripturis quid signficet.

Gen. 22.

Deut. 13.

Psal. 102.

Matt. 24.

Rom. 8.

Ibidem.

Psal. 2. &

Ioan. 10. &

saepè alias.

Philip. 2.

Apoc. 5.

Infra. 12.

regni

Ezech. 3.

Euth. c. 15.

in Ioan. a me dio.

Exo. 4. & 7.

Psal. 43. &

106.

Isa. 63.

Rom. 1.

Ibidem.

Quos Deus tantummodo derelinquat.

Isa. 59.

Psal. 72.

Idem Euthy.

Psal. 68.

Zach. 13.

Isa. 53.

Matt. 6.

Iob. 1.

Ibidem.

B. Damasc.

lib. 4. de Ortho. fide. c.

20. in princ.

Rom. 9.

Matth. vlt. Ioan. 17. Supra 1.

Quae regum propria terrenorum Christo in Scripturis adaptatur, vt sint accipienda.

2. Cor. 5.

Parabolae, vt & Canticum canticorum, vnde tantum a nobis velint intelligi.

B. Hiero. in lib. Prouer. tom. 7.

regni Dei, & potestatis Christi. Ipse vero de se ait: Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra; & apud Ioan-nem: Et nunc clarifica me tu, Pater, apud te ipsum, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te: quod est dicere, Redde omnibus notam, & perspicuam gloriam meam, quam ab aeterno vt filius Dei habui.

CANON. VII.

Quando Scriptura verba facit de Rege Messia, aut de eius pulchritudine, & eloquentia, aut armis, bello, victoria, militibus, cibo, potu, vestitu, domo; vel de eius sponsa, hoc est de Ecclesia, vel de eius filijs, seruis, & ministris, aut de eius cultu, vestitu, ornamentis: omnia talia per metaphoras, & tropos sunt interpretanda. Vt quaecumq; Dauid Psal. 44. de Messia vaticinatur, dicens, Speciosus forma pra filiis hominum: Diffusa est gratia in labijs tuis, & c. Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, & quae sequuntur. Et de eius sponsa subiungit: Astitit Regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate. Adducetur Regi virgines postea: proxima eius afferetur tibi. Na et si Christus verus homo sit, & Ecclesia ex hominibus fidelibus constetur: nihil tamen corporeum, aut quod sub sensum cadit hic celebrat Propheta, secundum illud: Et si cognouimus secundum carnem Christum; sed nunc iam non nouimus, sed spirituales eius dotes, & ornamenta, quae corporea omnia longe transcendunt. Idem etiam facit Isaias. c. 60. & 61. & 62.

Eodem etiam spectat liber Canticum Cantorum, in quibus non secus, atq; in Parabolis, ex vocum proprijs significationibus non est quaerendus sensus, quae prima facie carnalia, & lasciuia spirant, & grauia tetationum vulnera lectoribus infligerent; sed ex rebus ipsis per voces immediate significatis ad res alias spirituales, quibus vnio Verbi cum humana natura, vel cum anima, vel cum Ecclesia, ex illis ascendendum est.

Idem magna ex parte asserendum de libro Prouerborum Salomonis; qui, vt testis est Hieronymus, praeter cortice litere, in intimis penetralibus multa complectitur mysteria: quae admodum etiam Parabolae Euangelicae. Cum ergo de Christo

traditur quod sit Agnus, Vitulus, Serpens, Leo, Aquila, Vermis, Lux, Panis, Ostium, Sol oriens, Granum frumeti, Vitis, Leprosus, Maledictum, seu Maledictus, Peccator, & Peccatum factus, & frequentes tales locutiones, non sunt per proprietatem accipiendae, sed per tropos, & metaphoras ad spiritum sunt omnes referendae. Sicut etiam cum sermo est de filijs Abraham, vel Israel, vel Iudaeis, non tantum de semine secundum carnem, ex quo sumptum est initium promissionum, sed de filijs secundum imitationem fidei, & de Iudaeis secundum spiritum est accipiendum, vt docet Apostolus.

CANON. VIII.

Quando in sacris literis est sermo de vita aeterna, quae in praemium fidelium bene operantium, vel fortiter in fine usque; perseverantium promittitur, charis, & pretiosis nobis rebus comparatur, quo magis nos allicere valeat, per tropos est explicanda. Dicitur enim *Merces, Brauium, Denarius, Corona, & Corona vitae: Regnum Dei, seu regnum caelorum, Possessio Terrae, Consolatio, Saturitas, Thesaurus, Margarita, Nuptiae Agni, Conuiuium, Coenamagna, Edere, & bibere in mensa Domini, Quies, Requiesve, Mansio, Sonus, vel Dormitio, Oscula, Amplexus, Delectationes, & alijs permultis vocibus describitur, & figurata est locutio ad describendam illa bona, quae sub sensum non cadunt, & quae, vt Isai. c. 64. testatur, nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae preparauit Deus ijs qui diligunt illum. Cauendum autem magnopere, vt cum Cherintho, & Chiliaftis, imo cum Mahometo, felicitatem in bonis sensus, aut carnis delictis constituamus: hoc enim esset spiritum in carnem, & aurum in plumbum, & caelum in terram commutare. Similiter etiam cum im-piorum supplicia, & geena tormeta comminatur Scriptura, per tropum, vt ratio postulat, sunt accipienda: Vt sunt, *Vermis non moriens, manuum, ac pedum vincula, te nebrae exteriores, fletus, & stridor detrium, & spiritus procellarum, stagnum ignis, & sulphuris, transire ab aquis niuium ad calorem nimium, his enim omnibus, & similibus alijs multis a nobis intelligi voluit per tropum, siue metaphoram omne genus tormentorum,

Ioan. 1.

Exod. 29.

Ioann. 3.

Apoc. 5.

Deut. 32.

Psal. 21.

Ioan. 8.

Ioann. 6.

Infra 10.

Sap. 5.

Zach. 3.

Ioan. 12.

Infra 15.

Isai. 53.

Galat. 3.

Ibidem.

2. Cor. 4.

Rom. 9.

Gen. 12.

* Matth. 5.

& 6.

1. Cor. 9.

Matth. 20.

2. Tim. 2.

& 4.

Apoc. 2.

Luc. 6.

Matth. 5.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Inf. 6. & 13.

Ibi. idest 13.

Apoc. 19.

Isai. 26.

Luc. 14.

Infra 22.

Psal. 94.

Ioan. 14.

Psal. 126.

2. Mach. 12.

Cant. 1.

Infra 2.

Psal. 15.

* Isa. 66.

Matth. 28.

Matth. 8.

Ibidem.

Ibidem.

Apoc. 19.

Iob. 24.

Bb

quo

quo in perpetuum reprobi sunt cruciandi. Nam & spiritus eorum grauis-
simas, & acerbissimas luent pœnas; &
eorū corpora suis accommodatis sup-
plicijs non carebunt, ita vt Desiderent
mori, & fugiat mors ab eis. Quemad-
modū etiam spiritus piorum corpori-
bus coniuncti, omnibus spiritualibus,
& solidis bonis circumfluent, atq; illis
iocundissimē in æternū perfruentur.

CANON. IX.

De Satana, & Angelis eius, deq; bea-
tis illis, & celestibus spiritibus, quo-
niā spirituales sunt creaturæ, corpo-
ris, & materiæ omnis expertes, nō po-
test esse de illis sermo nisi meta-
phoricus. Hinc scribitur Dæmon Sa-
tanæ instar leonis rugientis circuire,
& quærere quem deuoret; Venire an-
te Deum, & recedere; Tentare, transi-
guratum in Angelum lucis, non tam
vt periculum faciat, quàm vt subruat,
& perdat; Cum Angelis suis præliari
cum Michaele; Immittere in cor Iudæ
proditionē Domini; Expetere Aposto-
los vt possent cribrare sicut triticū; Ac-
cusare fratres, & opera eorum calum-
nari; Obsidere corpora humana, & ple-
raq; his similia, quæ quatenus opus
est, & spiritibus nō proprie quadrāt,
per tropū sunt explicanda. Idē mul-
to magis in Angelis, qui administrato-
rij sunt spiritus, obseruandum est. Nā
Deo assunt, ab eo mittuntur, ad nos
veniunt. A nobis recedunt, Hymnos,
& laudes Deo decantant, Gaudēt su-
per penitentiā nostrā; Custodiūt ani-
mas sibi creditas; Tuentur eas à peri-
culis; Excitāt ad eā, quæ salutis sunt æ-
ternæ; Reuelāt mysteria; Offerūt Deo
preces nostras; Resistūt spiritibus ne-
quā, qui causam cōtra nos agunt, sicut
Angeli patrociniū nostri suscipiunt:
quæ suo etiā modo tropicē dicitur, &
præsertim cū Scripturæ illis alas tri-
buūt, & currus, & iuuentutē, & celeri-
tatē, vt ventis, & efficaciam, vt igni. Il-
lud tamē ponderandū, quod interdū
Angeli in assumptis corporibus appa-
rent: vt ille, qui Zachariæ assistit in tem-
plo, & legationem obiuit apud Virgi-
nem, & pastoribus annuntiavit Chri-
sti orum, ad Ioseph in somnis nō se-
mel accessit. Possunt enim nōnulla eis

quadrare propter corpus assumptum,
in quo videntur. Hinc Raphael dixit:
*Videbar quidem vobiscum manducare, &
bibere; sed ego cibo inuisibili, & potu qui
ab hominibus videri nō potest, vt or. Tēpus
est ergo vt reuertar ad eū, qui me misit:
vos autem benedicite Deum, & narrate
omnia mirabilia eius, &c.*

CANON. X.

Et si humanus sermo propter homi-
nem institutus sit, & ad animi sui sen-
sa alteri propriē explicanda valeat: idē
tamen vocum proprietate non contē-
tus, tropos addidit, & figuras, quibus
à principio necessitate ductus vti cœ-
pit: postea eō progressus est, vt orna-
tē, & eleganter loqueretur. Hinc est,
vt ea quæ sunt corporis, ad spiritum
cū venustate quadam transferantur,
etiam in cōmuni, & vulgato sermone;
ita vt sine tropis, & schematis artis Ora-
toriæ aliquis bonus autor, siue sit Poë-
ta, siue Orator, siue Philosophus, intelli-
gi nō possit: quanto ergo magis Diui-
næ literæ, quæ hominē ad ea, quæ sunt
spiritus, & salutis æternæ, cohortātur,
cū proprijs verbis explicari nō pos-
sunt, tropis abundabunt? Ita animus
noster infirmari dicitur, cū debilis
est ad bonum: mori, cū peccat (*Ani-
ma enim qua peccauerit, ipsa morietur*)
Dormire, cū otio torpet: Resurgere,
cū peccatum deserit: Renouari de
die in diem, cū progressus facit in
via salutis: Edificari, cū crescit, vel
proficit: Edificare, cū verbo, vel vi-
tæ bonæ exemplo alijs non sine fru-
ctū præluet: Stare, cū constantiam in
virtute seruat: federe, cū liber à tētatio-
ne in Deo quiescit: Currere viā māda-
torum, cū promptē, & cum delecta-
tione operatur: Edere, & bibere, dū spi-
ritum, & virtutes eius reficit: Esurire,
& sitire, dum ad maiora alia adspirat.
Incalescere, cū feruet spiritu: Frige-
scere, cū feruorem amittit: Tepesce-
re, dum retrocedit. Et innumerabilia
sunt huius generis, & per vniuersam
Scripturam sparsa.

CANON. XI.

Quando actus rationis rebus intelle-
ctū carentibus in sacris literis assigna-
tur, vt cœlis, terræ, lignis, mōtibus, col-
libus, mari, siue animalibus, quæ vsu

Tob. 12.

Ad sermonē
humanū trō-
pi & schema-
ta cor accep-
serint.

Sine tropis,
& figuris ple-
na & perfe-
cta ingenua
rum artium
non constat
intelligētia;
nedum diuinā
rum rerum,
atque celestium.

Ezech. 18.
Quibus gau-
deat Scriptu-
ra tropicis lo-
cutioibus.

2. Cor. 4.

Psal. 118.

Si quādo o-
pus intelligē-
tiæ rebus mē-
te destitutis
in Scripturis
tribuitur, id
tripliciter ac-
cipiendū ve-
nit.

ratio

rationis sunt destituta: vel ratione con-
tentorum per metaphoram tribuun-
tur continentibus, id est Angelis, & ho-
minibus, qui in cœlis, & terra conti-
nentur: vel ratione mouentium rebus
motis, vt cœlis, qui Angelorum mini-
sterio mouentur: vel secundū materiā
accipienda sunt, quatenus videlicet
eiufmodi ratione carētia materiā præ-
bent rationem habentibus illū actum
exercendi, qui est benedictio, laus, &
gratiarum actio. Hinc Moyses: *Audite,*
inquit, *Cœli quæ loquor: audiat terra ver-
ba oris mei; & Dauid, Aducauit cœlum
de sursum; & terram discernere populum
suum; & Tunc exultabūt omnia ligna syl-
uarum à facie Domini; & alio loco, Mon-
tes exultauerunt vt arietes, & colles sicut
agni ouium.* Isaias inquit: *Iubilare mōres
laudem.* Sed præcipuē Daniel in Canti-
co Triū puerorū, in quo omnes crea-
turas ad laudes Dei concinendas inui-
tat. *Benedicite,* inquit, *fontes Domino; be-
nedicite maria, & flumina Domino. Bene-
dicite cete, & omnia quæ mouentur in a-
quis, Domino. Benedicite volucres cœli,
Domino.*

CANON. XII.

Quando Propheta, aut Apostoli, aut
alij viri sancti malum alicui imprecā-
tur, aut euenire imperant: vel Prophe-
ticē accipienda sunt, quæ ab eis profe-
runtur, nō deprecatoriē, etiā modo
imperandi vtantur, vt illud: *Excæca cor-
populi huius, & aures eius aggraua: Ingre-
dere in petram, & abscondere in fossa hu-
mo à facie timoris Domini: Fiat mensa eo-
rum coram ipsis in laqueum, & in retru-
butionem, & in scandalum: Obscurentur
oculi eorum ne videant; & dorsum eorum
semper incurua: Erubescant, & conturbē-
tur omnes inimici mei; confundantur, &
erubescant valde velociter.* Et, *Duplici cō-
tritione conterere eos: Ingre diatur omne ma-
lum eorum coram te; & vindemia eos si-
cut vindemiaſti me propter omnes iniqui-
tates meas.* Et rursus: *Obstufescite, & ad-
miramini; fluctuate, & vacillate.* Vel ex
zelo Diuinæ iustitiæ vindicantis tem-
poralem punitionem, cupiunt, vt cor-
rigantur: quemadmodū Paulus tradi-
dit Corinthium Satanæ in interitum
carnis, vt spiritus saluus fieret. Vel ad
destructionem regni cupiditatis acci-

Deut. 32.

Psal. 49.

Psal. 95.

Psal. 113.

Isai. 49.

Dan. 3. &
seq.

Malorum im-
pre cationes
à sanctis vi-
ris profectæ,
quatuor mo-
dis accipi
possunt, ac
debent.

Primus mo-
dus.

Isa. 66.

Supra. 2.

Psal. 68.

Ibidem.

Psal. 6.

Hiere. 17.

Thren. 1.

Isa. 29.

Alter modus.

1. Cor. 5.
Tertius mo-
dus.

piendæ sunt, vt illud: *Vsquequo Domine
(sanctus, & verus) non iudicas, & nō vin-
dicas sanguinem nostrum de ijs qui habi-
tant in terra? & illud: Auerte mala inimi-
cis meis, & in veritate tua disperse illos:*
& Paulus, *Percutiet te Deus, paries deal-
bate;* & ad Timotheum ait: *Alexander
ararius multa mala mihi ostendit: reddet
illi Dominus secundum opera eius.* Vel ex
zelo iustitiæ indicatur quàm graue
& perniciosum sit peccatum, sub quo
concepimur, & nascimur: atque hoc
spectantes sanctissimi Propheta, Iob,
& Hieremias, nocti conceptionis, &
diei natiuitatis suæ maledixerunt, di-
centes: *Pereat dies, in qua natus sum; &
nox, in qua dictum est, Conceptus est ho-
mo: quod interpretandum venit per
regulam Imperatiui, quod sæpē pro
Optatiuo capitur, id est, vtinā perijſ-
set dies, & nunquā fuisset dies tantæ
calamitatis, & miseriæ prænuntius, in
quo ego natus sum: vt hac ratione te-
statam relinquerent fidem suam, qua
credebant se obnoxios peccato O-
riginali, quod dignum est omni male-
dictione, natos esse atq; cōceptos iux-
ta illud: *Ecce enim in iniquitatibus conce-
prus sum; & in peccatis peperit me mater
mea, ita enim legūt Septuaginta. Solēt
enim viri sancti, assumpta persona pec-
catorum, & subditorum, seculi calami-
tates, & peccata deflere: vt Daniel qui
dicebat; Cūm confiterer peccata mea, &
peccata populi mei Israël: & Hieremias;
Quare via impiorū prosperatur; bene est om-
nibus, qui præuariantur, & iniquē agūt?*
Paulus etiā ad Rom. scribit: *Ego carna-
lis sum, venūdatus sub peccato.* Infra: *In-
felix ego homo, quis me liberabit de cor-
pore mortis huius? Gratia Dei per Iesum
Christum Dominum nostrū.* Certē Cice-
cero ad Atticum scribens, doler diem
natalem suum, quo editus fuit in lu-
cem: vnde graues à Quinto Fratre of-
fensas sustinuit: vt superius protuli-
mus; vt intelligas, non tantūm pios
& sanctos ita sensisse, sed eos etiam,
qui inter Paganos meliori iudicio
præstabant. Hinc nemo ex Sanctis
inuenitur diem festum, vel conui-
uium magnum in die natalis sui cele-
brasse, sed tantūm impios, vt Pha-
raonem, & Herodem, & Antiochum;*

Apoc. 6.

Psal. 53.

Act. 23.

2. Tim. 4.

Quartus mo-
dus.

Iob. 3.

Hierem. 20.

Quo spiritu
ducti Iob, &
Hieremias,
diei natiuita-
tis, & nocti
cōceptionis
maledixe-
runt suæ.

Psal. 50.

Viri perfecti
minus perfe-
ctorū perso-
nas solent in-
duere.

Dan. 9.

Hier. 12. &

Iob. 21. &

Habac. 1.

Psal. 72.

Rom. 7.

Cic. lib. 11.

ad Attic. E-

pist. in fine.

Nemo san-

ctorū natalis

sui diem fer-

tur celebra-

uisse, nisi tā-

tū insignes

peccatores.

Gen. 40.

Matt. 14.

2. Mach. 6.

Bb 2

quo=

Orig. ho. 8. in Leuit. an te med. to. 1. B. Hieron. in Matt. c. 14. initio. tom. 9. in prin. Herodo. Ha licarnass. Apud Thra ces olim po pulos, nu per genitos infantes lu ctu & mero re excipien di, extinctos vero risu, & conuio per sequendi co fuetudo fuit Mater Ecclē sia pure nos, & sancte con cipit, & parit Christinascē tes beneficio Qualis Chri sti cōceptio, eiusq; Virgi nis Matris.

Ioan. 3.

Si cui loco Scripturæ tropicę duę, figuratę uel locutiones ualē accōmo dant, vtra al teri præferē da videatur. Quibus potissimum lo cis hęc Canō intelligēdis deseruāt. Primus lo cus.

quorum erat par impietas: vt testes sunt Origenes in Leuiticum, Hieronymus in Matthæū. Herodotus in Terpicore tradit, eū morem olim Thracię populos tenuisse, vt in lucē editos filios lacrymis prosequerētur, mortuos verò beatos prædicarent, & cōiuijs, & tripudijs exciperent. Cuius rei Græcum extat Epigramma.

Laudatur Thraces, natos quod viscera matrum Egredios gemitu protinus excipiunt: Quodq; relinquētes vitā, sine fine beatos Credunt, incantos dū fera Parca rapit. Illos, vita malis quia destinat omnibus: hinc hos

Pharmaca qđ mortē tot reperere malis. Videbatur isti nō ignorasse quantam peccati miserā incurrerēt qui nascebatur; & quantū bonū sequeretur eos, qui piē hinc discedebāt, & tūc vera es se illorū natalitia. Huic autē cōceptui, & partui opposita est mūdissima Christi cōceptio, & natiuitas omni benedictione plena, per quā nos eius meritis & sancte cōcipimur in vtero sanctę matris Ecclesię, & mūdi renascimur in Baptismo, de eius benedictione participātes. Quod tamē Dominus suapte natura habuit, sanctissima eius Genitrix singulari Diuinę munificētię priuilegio cōsecuta est supra omnes homines, vt & eius cōceptio immaculata esset, & natiuitas sancta. Vt ita in vtroq; sexu humana natura certam cōcipiat spē; quod eius spiritualis cōceptio in vtero Ecclesię, & renascētia per aquā & Spiritum sanctum cum omni munditiē à forde peccati, & cū gratiē sanctitate sit futura.

CANON. XIII.

Quemadmodū cū sensum literalē ex vocibus propriē acceptis cōmode habere possumus, nō est opus ad tropicas, vel figuratas locutiones accurrere: ad eū modū si duę tropicę locutiones alicui loco Scripturæ adhibeātur, quarū vnaquęq; suū peculiarē sensum habeat, illa venit alteri anteponēda, quę magis ad proprietatē accedit, vel min⁹ ab illa recedit; quā illa quę longius à proprietate distat, vel quę minus ad proprietatē accedit. Quę quidē Regula magnā lucē, & adiumentū adfert ad

discernēdas figuratas locutiones. Atq; in primis ex ea hoc deducimus, sermo nē de serpēte, qui habetur Gen. 3. per metaphorā nō tantū significare diabolū, vt quidā volūt, sed diabolū serpēte vestitū: ita enim ad proprietatē magis accedit sermo, maximē cū sentētia serpeti inflicta illū sensum confirmet in serpentis forma ad seducendū uenisse. Dixit enim illi Deus: Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animalia, & bestias terrę: super pectus tuū gradieris, & terrā comedes cunctis diebus vitę tuę, & reliq;. Quę quidē maledictiones ira serpentem corporeū attingunt, vt tamen in eis per tropum intelligamus magis principaliter inflictas esse diabolo: nec ergo soli serpenti, neq; soli diabolo, sed diabolo in serpēte, & serpeti propter diabolū illa Domini verba cōueniunt. Ex eadem Regula deducimus, veritati, ac proprietati verborū illi sentētię: Nisi māducaueritis carnē filij hominis, & biberitis eius sanguinē, &c. magis respōdere sensum qui ad mādu cationē, & bibitionē spirituale in speciebus Sacramenti accommodat, quā illū, qui tradit spirituale omnino per fidē, & charitatē, excluso omni vltu Sacramenti. Siquidē cōstat in speciebus Eu charistię esum, & potum verū, & proprium interuenire, qui non est in mā ducatione purē spirituali. Ad eum etiā modū cū Christus dixit: Quis me tetigit? non tantū intellexit spirituale tactū per fidē, & charitatē, quia verisimile est nonnullos bonos viros ibi ad fuisse, qui sic eū tangebāt: neq; deno tat tantū corporalem tactū sine spiritu: quia multi eum, vt Petrus dixit, cōprimebant; sed contactū mixtū ex fide, & manibus, in vestimento eius ab Hæmorrhoyssa factum.

CANON. XIII.

Non rarò contingit, vt vna & eadem numero litera duos, aut tres, aut quatuor, aut plures habeat tropos: ita vt diligenter vigilandum sit, & attentē inspiciendum ad figuras, quę in litera delitescūt, vt ita commodiorē enarrationem locus accipiat. Hoc autem maximē in Prophetis, & Prouerbijs est frequens, imò etiam in historijs. Nā vide obsecro, quid elarius illis ver

Gen. 3.

Alter locus.

Ioanus. 6.

Tertius locus.

Mar. 5.

Ibidem.

Vna eademq; sententia plures tropos potest admittere.

Exemplum.

bis

Rom. 9. & 1. Tim. 5.

Quę tropicę figuratę; in Scripturis dicuntur, nisi tropos & scheinata à Latinis autorib⁹ vsurpata probe nouerit, potest aliqui nemo. B. Aug. lib. 1. de Trin. c. 12. to. 3. circa med. Tropus quid sit. Quintil. li. 8. c. 6. initio. Idem ibidē.

Beda lib. 2. de Tropis Scripturę in princ. to. 1. circa initium Metaphora quatuor de causis excogitata est & inuenta. Species Metaphorę quęnam.

Quintil. lo co predict.

bis Pauli: Dicit enim Scriptura Pharaoni: Vbi per Antonomasiā diuina volumina Scriptura simpliciter vocantur: & per figuram Metonymiæ verba Dei, quę in diuinis literis continentur, Scriptura vocantur: & tertio per Scripturam eius autor designatur, quod ad Metonymiam etiam spectat. Sed in hoc canone diuinitus confirmando non hæreo, quia nimis est apertus.

CANON. XV.

Ad agnoscendas figuratas locutiones necessaria est exacta, & plena Schematū, Troporūq; cognitio, quibustū Græmatici, tū Rhetores, & interdū etiam Poëtæ vti cōsueuerunt. Nā vt Augustinus præclare doce: Nullo genere locutionis, quod in consuetudine humana non inuenitur, Scriptura vtuntur, quia vtiq; hominibus loquuntur. Sic ille. Et primò præfandum est, Tropum, esse decoram orationis faciem à vulgari diuersam. Quintilianus verò ita definit: Tropus, est verbi, vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio. Circa quem inexplicabilis & Grammaticis inter ipsos, & Philosophis pugna est, quę sint genera, quę species, qui numerus, quis cui subijciatur. Sic ille. Deinde subiungit, Troporum quosdam gratia significationis, quosdam decoris assumi: & esse alios in verbis proprijs, alios in translatis: vertiq; formas non verborum modò, sed & sensuum, & compositionis.

Horū primo loco METAPHORA recenset Quintilianus, & Beda: quę vim, iocunditatē, & vtilitatem habet plurimam. Fieri q; quatuor de causis contingit: necessitatis, significationis vehementioris, ornatus, & turpitudinis vitandę causā. Continet autem Metaphora vndecim species: septem quidem, quę in vno, & simplici verbo ponuntur, nempe, Synecdochē, Metonymiam, Antonomasiā, Onomatopœiam, Cathachresim, Metalepsim, & Epitheton; Quatuor verò in verbis coniunctis, Allegoriam, Periphrasim, Hyperbaton, & Hyperbolem. Alij verò, vt Quintilianus, Metaphoram cum reliquis omnibus tanquā species sub genere tropi enu-

merat: quod solidius esse existimo, & ita erunt duodecim.

Incipiamus igitur à METAPHORA, quę translatio interpretatur, & quam Augustinus definit esse de re propria ad rem non propriam alicuius verbi vsurpatam translationem. Quę quidem in quadruplici differentia inuenitur: nimirum vel ab animatis ad animata, vel ab inanimatis ad inanima, vel ab animatis ad anima carentia, vel ab inanimato ad animatum. Illustro singula suis exemplis. Verba illa: Quare fremuerunt Gentes; &, Si sumpsero pennas meas diluculo, primum membrum indicant: nam bestię quę fremunt, & volucres quę pennas habent, animatę sunt; quorum proprietates hominibus tribuuntur. Exemplum secundi: Aperi, Libane, portas tuas, & comedat ignis cedros tuas: quę est translatio à monte, ex quo desumuntur ligna, ac cedri, ad domum Dei, siue ad templum. Et cū ait Psaltes de piscibus qui perambulant semitas maris, à terra ad mare, quorum vtrumque est inanimatum, accipitur Metaphora: mare quippe & vijs, & semitis caret. Ab animato verò ad ea, quę anima carent, sermo transfertur: quod est tertium membrum. Et sic dicitur: Exiccatus est vertex Carmeli, homines enim, non montes, verticem habent. Postremi membri exemplum: Auferam, inquit, cor lapideum de carne eorum; & dabo eis cor carneum, non enim lapis, sed populus animam habet, & cor.

Vsus Metaphorę esse debet modicus, vt tradit Quintilianus, ne nimia frequentia obscuret orationem, vel lectorem tædio afficiat. Vitiosę autem metaphorę sunt, humiles, sordidę, maiores, minores, redundantes, dissimiles, dure. Sed horum ratio in Scripturis non semper obseruatur, quia interdum Spiritus sanctus quędam obscure tradere multis tropis voluit, & altissimam mysteria per res humiles & tritas nobis explicare.

METONYMIA, tropus est in Scripturis frequentissimus, quę cōtinēs pro

Metaphora quid. Aug. lib. 2. contra Mendaciū. c. 10. paullo ante dimid. tom. 4. initio. Quotuplex sit Metaphora.

Psal. 2. Psal. 138.

Zach. 11.

Psal. 8.

Amos. 1.

Ezech. 11. & 36.

Vsus Metaphorę quę vitandę: carum interdū abusus sacris literis deprehenditur.

Metaphorę quę vitandę: carum interdū abusus sacris literis deprehenditur.

Metonymia.

Hac vtuntur Scripturę fre- quenter. Tertull. lib. 5. aduersus Marcionem. non procul a princ.

Matt. 20.

Tibul. libr. 2. initio. Gen. 24. Luc. 16.

Synecdoche. Eius prima acceptio. Matt. 1. 2. Iona. 2. Iob. 2.

B. Greg. li. 3. Moral. c. 9. in princ. tom. 1.

Orig. lib. 3. in Tob non loqe a prin. tom. 1. a me dio. In metiendo tempore Scri-

contento, vel contentum pro conti- nente, vel inuētor, & possessor pro re inuenta, & possessa, & res inuenta & possessa pro inuētoe & possessore; vel efficiens pro effectu, vel effectus pro efficiente accipitur. Huius Regu- læ meminit Tertullianus lib. Aduer- sus Marcionem, tradens mundi nomi- ne hominem venire, qui in mundo ha- bitat: Ex forma, inquit, simplici loquela humana, qua plerunq; id quod continet, ponimus pro eo quod continetur: Circus clamauit, & Forum locutum est, & Basili- ca fremuit: id est, Qui in his locis rem e- gerunt. Exemplum primi est: Potestis bi- bere calicem quem ego bibiturus sum? id est, bibere potionem, qua calice cōtinetur. Er Poeta:

Nunc pateras libate Ioui. & illud ex Genesi: Effundensq; hydriam in canalibus, &c. id est aquam hydria contentam. Exemplum secundi: Acci- pe cautionem tuā, & sede, scribe cito quin- quaginta, non enim cautio in manus venit, sed charta eam continens acci- pitur. Et ita est contentum pro conti- nente. Ita etiam Ceres, & Bacchus, pro pane, & vino, quę ab illis inuēta sunt, accipiuntur. Eadem figura signum pro signato, & contrā vsurpari solet: vt o- stensa imagine, vel statua Herculis, di- cimus, Hic est Hercules.

SYNECDOCHE, est, qua a parte to- tū significatur. Vt illud: Sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus no- ctibus; sic erit & Filius hominis in cor- de terrę, &c. Sic etiam Iob. 2. dicitur: Se- derunt cum eo in terra septem diebus, & septē noctibus, & nemo loquebatur ei ver- bum: videbant enim dolorem esse vehemē- tem. Vbi Gregorius sic inquit: Vtrum- continuis septem diebus, & septem nocti- bus cum afflicto Iob sederint, an certe die- bus septem, & noctibus totidem instantia ei crebra visitationis adhererint, ignora- mus. Sapē enim rem quamlibet tot diebus agere dicimur; quamuis non eisdem die- bus ad eam continue vacemus. Origenes eo loco tradit: Assederunt illi septem die- bus, & septem noctibus, & mortui lucūm apud viuētem Iob impleuerunt. Lucus enim fit mortui septem diebus, & septem noctibus. Quamquam autem hunc mo- rem habeat Scriptura in metiendo tē-

porē, vt dies tantūm apponat, non itē dies cum noctibus, teste Basilio homil. 2. in Hexam. iuxta illud; Dies vitę meę parui, & mali, vt ibidem citat; Ego dixi in dimidio dierum meorum: In diebus He- rodis Regis: In diebus Ozie, Ioathan, A- chaz, & Ezechie Regum Iuda: quia per Synecdochen intelligitur nox, & quia homo die potius, quam nocte viuat, & regnet: tamen in Iobis. 2. cap. & Io- nę. 3. & Psal. 1. & in describendo Do- mini ieiunio Mat. 4. & rursus Mat. 12. dies & noctes supputatur sine Synec- doche. Et illud: Est autē fides, speranda- rū substantia rerum, Sedulius per Synec- dochen interpretatur, dicens: Synedodi- cos hoc dicit, ab insigni parte fidē definiēs. Nam fides est trium temporum: creditur enim pręterita, quod fuerint; pręsentia quod sint, futura, quod erunt. Sic ille. Ad hęc, quod dicitur de conuiuio Assue- ri, quod nemo in eo cogebatur ad bi- bendum: per Synecdochen intellige neminem cogi solitum ad edendum, etsi homines magis consueuerint cer- tare in bibendo, quā in edendo. Quā- doq; totum ponitur pro parte, vt cū dicitur: In lege Domini voluntas eius; & in lege eius meditabitur die, ac nocte. Po- nitur & genus pro specie: sic Eua di- citur mater cunctorum viuēntium, id est hominum, non autem animantiū. Et interdū species pro genere, vt ibi: Delebo hominem quem creauī, a facie ter- rę: per quem intelligit cuncta anima- lia, & reptilia, & volatilia: nam subdit, ab homine vsque ad animantia. Et alibi: Siquis dederit de semine suo Moloch, id est cuiuncq; idōlo. Tempus etiam in- terminatum significatur per termina- tum. Vt: Septies in die laudem dixi tibi: pro eo quod est: Semper laus eius in ore meo; &, Non dico tibi, vsq; septies, sed, vs- que septuagies septies. Eiusdem figurę est, quod caro ponitur pro toto ho- mine: Vt ibi, Verbum caro factum est; &, Videbit omnis caro salutare Dei. In- terdū verō anima pro toto homine; Vt, Omnis anima potestatis sublimio- ribus subdita sit, quę anima corporis certē expers non erat: &, Accersuit (scilicet Ioseph) Iacob patrem suum, &c. in animabus septuaginta, quinque. Eadem ratione Barbarę nationes, quę prope-

ptura dies eur soleat e- numerare, non itē cum diebus no- ctēs, teste Ba- filio. B. Basl. 10. 1. initio. Gen. 47. Isa. 38. Supra. 1. Quibus locis dies numerē rur cū nocti- bus. Heb. 11. Sedulius in c. 11. Epist. ad Hebra. initio. Fides est triū temporū, ait Sedulius. Esther. 1.

Altera acce- ptio. Psal. 1.

Tertia.

Gen. 3.

Quarta. Infra. 6.

Leuit. 20.

Quinta.

Psal. 118.

Psal. 33.

Matt. 18.

Sexia. Ioan. 1.

Isa. 40. iux- ta. 70. & Luc. 3.

Septima.

Rom. 13.

Gen. 46. &

Hieru-

Act. 7.

Roman. 1. & Inf. 2. 3. 10. 1. Cor. 1. Gal. 3.

Tertullian.

Orig. lib. 9. in Epist. ad Rom. circa med. tom. 2. Quando spi- ritus anima, & caro homo nominetur se- cundū Orige- nem:

B. Hier. li. 3. in Epist. ad Gala. in fin. tom. 9.

Exod. 16. Gen. 3.

1. Cor. 11. & Ephes. 5. Gen. 2. Ibidem, & alibi.

B. Chry. ho. 66. in Gene sin tom. 1.

Hierusalem sita erant, vt Philistæus, Ægyptus, Ammon, & Moab, Esau, Madian, & Epha, Syrus, Assyrius, Ba- bylonius, cum in Scripturis nominā- tur, omnes Gentilium populos, ex parte totum repręsentantes adum- brare solent: quem ad modum Paulus, cū frequenter ait, Iudæo primū, & Græco, Gentilem semper pro Græco accipit: & Tertullianus lib. de specta- culis docet, quę specialiter enuntian- tur, generatim esse accipienda, & in- terpretanda, vt cū Israël admonetur, omnes Hebræos admoneri intel- ligas: cū Ægypto comminatur, om- ni genti peccatrici, & Gentili intermi- natum esse accipiamus. Hinc Origenes in cap. 13. Epistolę ad Roman. Interdum, inquit, per animam, interdum per carnem, interdum per spiritum, homo nominatur. Sed cum a parte nobiliori ho- mo nominandus est, quasi qui spiritualis intelligi debeat, spiritus dicitur: quando ab inferiori, anima: cū verō a deterio- re nominatur, caro dicitur. Galat. 5. di- citur: Manifesta sunt opera carnis, hoc est hominis carnalis, & carnem aman- tis, &, Fructus autem spiritus sunt, id est hominis spiritualis, & spiritu viuētis, & ambulātis. Et cap. 6. in fine, Gratia Domini nostri Iesu Christi cum spiritu ve- stro fratres: In quę verba Hierony- mus: Nequaquam cum carne, nequaquam cum anima, siue quia spirituales facti, caro & anima esse desistis, siue quod in principali etiam ea quę minora sunt com- prehendantur. Anima enim, & caro subie- ta sunt spiritui.

Per eandem Synecdochen numera- tur populus Israël, id est per capita nobiliora membra, dicente Scriptu- ra: Gomor per singula capita. Et quod dixit Ioseph: Vidi per somnium quasi So- lem, & Lunam, & stellas vndecim adorare me, id est patrem, & matrem, & fra- tres: non tamen adorauit eum mater in Ægypto, quę iam mortua erat, sed in viro adorante fastigium virgę eius, qui est caput mulieris, intelligitur mu- lier, Quoniam de viro sumpta est: & quia erunt duo in carne vna: vt notauit B. Chryostomus. Similiter quod ait Pau- lus: Patres nostri omnes sub nube fuerūt, & omnes mare transierunt, in quibus

subintelligendę mulieres, filij, & ser- ui cuiusque. Eodem modo accipitur illud: Non iustificabitur omnis caro, id est homo peccator: & datus Paulo sti- mulus carnis, id est hominis iniqui per secutio, destruentis quę ego per præ- dicationem ædifico; vel potius mul- titudo aduersantium sibi in Euange- lio Iudæorum, quos ad Roman. 11. vocat carnem suam. Et id significat Satanus. Synecdoche est vbi totum pro parte accipitur. Gen. 49. initio. Vocauit Iacob filios suos vt eis benedicat, cū tamen nonnulli ex eis diris de- uocuantur, & maledicantur potius. Et Exod. 34. Deos conflatiles non facies tibi, id est nullos deos. Et Matth. 8. Multi ab Oriente, & Occidente venient, in illis duabus plagis reliquas intelli- ge, sicut Luc. 13. exprimitur. Contra verō a toto partem significamus: vt, Iesum queritis Nazarenum, hoc est cor- pus eius: Quia iuxta erat monumentum, ibi posuerunt Iesum, id est Christi cor- pus: & Magdalena ea phrasi vsa, dixit: Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hoc schemate nos quoque frequenter vtimur, cū di- cimus Petrum esse Romę ratione cor- poris, & in celo ratione animę. Simi- li ratione quandoque vniuersalis propositio sumitur pro particulari, & econtrario particularis pro vniuersali: & infinita non semper sumitur pro vniuersali, sed quandoque pro aliquo singulari non determinato. Vnde quę admodum Augustinus testatur, quod dicitur: Qui autem dixerit verbum cō- tra Spiritum sanctum, non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro, id nequaquam de omni blasphemia, quę in Spiritum sanctum est, sed de certa, & peculiari asserit dictum. Si- cut etiam illud: Si non venissem, & lo- cutus fuisset eis, peccatum non haberēt, nō de omni, sed de incredulitatis pec- cato aperte intelligitur: quia profectō alia crimina excusationē non habe- bant, sed illud infidelitatis in Christū habere potuissent, si verbum Dei non audissent. Hęc ille in sententiā.

ANTONOMASIA, tropus ex nomi- nis accidentibus propriā quādam re, aut personam significans: vt, nomine

1. Cor. 10. & Nume. 9. & Exod. 14. Rom. 3. 2. Cor. 12. Quis ille sti- mulus carnis Apostolo da- tus, vt ipse te- statur.

VIII. acce- ptio.

Nona. Marc. 16. Ioan. 19.

Infra 20.

B. Aug. Ser. 2. de Verb. Dom. 10. 10. prope init. Matth. 12:

Ioan. 15:

Antonoma- sia.

Poetae,

Poëta, Virgilium, voce Philosophi, Aristotelem, Urbis appellatione, Romam. Hæc autem multiplex est, & aliquando ab animo sumitur: vt, *Tu humiliasti sicut vulneratū, superbum*, appellatione superbi, Diabolum designas, qui alibi accusator fratrum, tentator, atque mendacij pater simpliciter vocatur. Interdum à corpore: vt, *Spurius, altitudinis sex cubitorum, & palmi*, ita designatur Goliath gigas. Interdum à loco sumitur: vt, *Qui sedes super Cherubim*, &, *Qui habitat in caelis, irridebit eos*, hoc est Deus. Sæpè etiam ab actu accipitur: vt illud, *Qui autem tradidit eum, dedit illis signum*: Et ab euentu, vt, *Discipulus quæ diligebat Iesus*: & à genere, vt, *Osana filio David*, & alijs plerisque modis.

ONOMATOPOEIA, nomē de sono factum producit: vt cymbalū tinniens. Et Poëta: *Insequitur clamorq; virum, clangorq; tubarum.*

Rursus. *Atq; leuē stipulā crepitātib; vrreflāmis. Item, Leo rugiet, quis nō timebit?* Et Hebraicè Siper dicitur passer, & turtur dicitur Tur. Sic hinnit equus, mugit bos, crocitat coruus, rudat asinus, latrat canis, sibilat serpens, & similia.

KATAXPHEIΣ, hoc est abusio, quæ non habentibus nomen propriū, accommodat, quod in proximo est. Quæ in hoc differt à Metaphora, quod hæc vocabula habenti largitur, illa, quia non habet proprium, alieno vitur. Exempla sunt apud Virgilium; *Instar motis equum diuina Palladis arte Ædificant.* Id est molem bellicam. In lib. Paralipo. Labium illius erat quasi labium calicis, vel repandi lilij; nam labium hominum est, & animantium, non rerum insensibilium. Ita dicitur frequenter in Scriptura: *Cadent in ore gladij, & Gladius meus deuorabit carnes*, Hic remias quoque: *Deduc eos in manus gladij*, vbi gladio tribuitur os, quod est proprium animantis, sicut & deuoratio: & manus per hunc tropum pro temeritate virtus, & pro luxuria liberalitas dicitur.

ΜΕΤΑΛΗΨΙΣ, Trásumptio, Metalep sis, quæ ex alio in aliud velut viam præstat. Vt illud: *Labores manuum tuarum, quia manducabis*, id est fructum laborum. Ita dicitur: *Draco iste quem formasti ad illudendum ei*. Vbi Draco pro diabolo, & pro diabolo Angelus bonus est sumendus, talem enim formabit, at ipse ex seipso factus est diabolus ex angelo.

EPITHETON, dictio est præposita nomini, si quidem Antonomafia vicem nominis gerit, Epitheton verò non est sine nomine, vt: *Dilectus Deo, & hominibus Moses: Misericors, & misericors Dominus*: iustum Loth oppressum à nefandorum iniuria, ac luxuriosa conuersatione eripuit. Ottauum Noe iustitiæ præconem custodiu, &c. *Visum est mihi, &c. & ex ordine tibi scribere optime Theophile*; &, *optime Feste, siue*, vt habet litera Græca, *ἡρώδης*, hoc est strenue & potens: titulus, qui præsidibus Romanis de more tribui solebat.

Quatuor verò aliæ figuræ assignantur verbis coniunctis, & non vni dictioni: videlicet **ALLEGORIA**, quæ est tropus, quo aliud significatur, aut intelligitur, quæ dicitur, sine vlla nota similitudinis. Estq; sermo de vobum allegoria, quæ iuxta eius Etymon, aliud quàm sonat, videtur dicere. Vt exempli gratia ait Poëta: *Classiq; immittit habenas*, Et alio loco, *Et iam tepus equū fumantia soluere colla* Nam allegoria, de qua tractat Apostolus, & quæ propria est sacrarum literarum, non est vobum, sed rerum, & personarum: de qua in sequentibus Prolegomenis. Cum ergo Dominus dixit: *Videte regiones quia alba sunt iam ad messem*: allegoricè dixit, Gentiles aptos iam esse, & maturos ad credendum. Sunt autem multæ species Allegoriæ.

Prima est, **IRONIA**, qua contrarium eius quod dicitur, volumus pronuntiatione ostendere. Vt, *Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum, & malum*, & Dominus ironicè Apostolis dixit: *Dormite iam, & requiescite*, & Helias ad Prophetas Baal:

Quotuplex illa sit. Psal. 88. Apoc. 12. Matt. 4. Ioan. 8. 1. Reg. 17. Dan. 3. Psal. 2.

Matth. 26. Ioan. 13. & sapius infra Matth. 21. Onomato- pœia. 1. Cor. 13. Virg. lib. 2. Æneid.

Amos. 3. Tur Hebræis quid.

Cathachresis Hæc quid dicitur à metaphora.

Virgil. li. 2. Æneid. sub init. Paral. 4.

Luc. 21. Deut. 33. & alibi. Hierem. 18.

Metalep sis.

Psal. 127.

Psal. 103.

Epitheton.

Eccl. 45.

Psal. 110.

2. Pet. 2.

Gen. 19.

Sup. 6. 7.

Luc. 1.

Act. 26.

Honorificū illud strenui, vel optimi vocabulum, quibus daretur Romanis magistratib;.

Allegoria.

Virg. 6. Æneid. init.

Idem lib. 1.

Georg. in fi.

Gala. 4.

Allegoria scripturæ quæ propria.

Albæ ad messem regiones quid mystice

Ioan. 4.

Quibus partibus costet.

Ironia.

Gen. 3.

Matt. 26.

3. Reg. 18.

Clamate

Clamate voce maiore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur.

Antiphrasis. Secunda est **ANTIPHRA SIS**, quæ solis verbis contrarium significat, quod Ironia pronuntiatione sonat. Vt: *Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem? Amice, non facio tibi iniuriam: Amice, ad quid venisti? Quare Origenes in hæc verba: Hoc nomine, inquit, neminem bonorum in scripturis cognoscimus appellatū. Quod benigne est interpretandum: quia Luc. 14. dicitur: Amice, ascende superius; &, Amice, commoda mihi tres panes: Et in plurali, Comedite amici, & inebria mini charissimi: &, Vos autem dixi amicos: &, Vos amici mei estis, si feceritis que ego precipio vobis. Ita per hanc figuram Lucus dicitur, quod minime luceat: Bellum, quod minime sit bellum: Piscina, quod minime pisces habeat, nec ad illos habendos sit constructa: Libitina, quod minime libeat: Parca, quod minime parcat. Ad hæc Antiphrasin spectat, quod Hebræa Scriptura benedicere vsurpat, pro, maledicere: & nomen **QESHCHA**, hoc est factificata pro scorto omnibus prostituta. Anathema etiam apud Græcos donarium significat numini dicatum, & suspensum: & tamē in Scripturis vsurpatur pro excommunicato, ac denique pro maledictioni obnoxio, vt habes apud Paulum.*

Tertia species est, **ÆNIGMA**, id est obscura sententia per obscurā similitudinem rerum expressa: quale est illud Sanfonis, *De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo*: quod, Problema in libro Iudicum vocatur. Item: *Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me.* Quia aqua in niuem conuertitur, & ex eadem rursus effluit.

Quarta est **PAROEMIA**, id est accommodatum rebus, temporibusque Prouerbiū: vt, *Canis reuersus ad suum vomitum, &, Sus lota in volutabro luti: Nemo Propheta acceptus est in patria sua: Omne regnum diuisum contra se, desolabitur: Aduersus stimulum ne*

Antiphrasis.

Matth. 22. Supra 20. Infra 26.

Orig. ho. seu tract. 35. in Matth. aliquanto ante dimid. to. 2. Luc. 11. Cant. 5. Ioan. 15. Ibidem.

Qeshcha Hebræis quid significet. 2. Reg. 11. & Osea. 4. iuxta Hebr. Anathema quid Græce, quid Hebraice. Rom. 9. & 1. Cor. vlt. Ænigma. Iud. 14.

Parœmia. Pron. 26. & 2. Pet. 2. Luc. 4. Matth. 12. Ad. 9.

calcitras: & Lupus est in fabula.

Quinta est, **CHARIENTIS MVS**, tropus, quo durior dictu, mitiore temperamus sermone. Sicut Iacob, grauissima iniuria accepta à Laban, dixit ad eum: *Nonne pro Rachel seruiui tibi? quare imposuisti mihi? vbi vno impositio nis vocabulo, atq; illo quidem leui, acerbissimam iniuriam expediuit.*

Sexta species est, **ASTYSMVS**, quicquid videlicet simpliciter dicitur, rustica simplicitate caret, & satis faceta vrbaniitate est expolitum. Vt, *Vtinam & abscondantur qui vos conturbant: & Poëta: Qui bauium non odit, amet tua carmina Meui, Atq; idē iūgat vulpes, & mulgeat hircos.*

Septima est **SARCASMOS**, hoc est hostilis & plena odio irrisio, qua vsi sunt in Christum Iudæi, dicentes, *Alios saluos fecit, seipsum non potest saluū facere: &, Confidit in Deo: liberet nunc eum, si vult: & Poëta: Et agros, & quā bello Troiane petisti Hesperiam metire iacens.* Dicta est autem hæc vox Sarcasmos, ἀπὸ τῆς σαρκὸς σαπνός, hoc est carne, quæ vox raro de viuento dicitur, nisi apud Philosophos, & apud vulgus, qui cadauer carnem quæ iam vita caret, vocat: vnde & carnifex dictus est Latinis, quod carnē ex viuento efficiat. Sarcasmos ergo non nisi in hominē victum, vel iam mortuum, vel proximē moriturū irrisio hostilis vocatur.

HOMIOSIS est rei minus notæ per similitudinem eius, quæ magis est nota, demonstratio. Vt illud: *Sicut fulgur exit ab Oriente, & paret vsq; in Occidentem: ita erit & aduentus Filij hominis.* Item: *Ab arbore sici discite parabola. Cum iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia propē est aestas. Ita & vos cū videritis hæc fieri, &c.* Huius tres sunt partes: Icon videlicet, Parabola, Paradigma.

ICON est personarum inter se comparatio, vt: *In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erūt sicut Angeli Dei in Cælo: & poëta: Os, humerosq; Deo similis.*

PARABOLA, est rerum genere dissimiliū inuicem facta comparatio

Charientifimus.

Gen. 29.

Astysmus.

Galat. 5.

Virg. Ecl. 5. prope finem.

Sarcasmos.

Matth. 27.

Ibidem, &

Psal. 21. &

Sap. 2.

Vnde dicta. A quibus vsurpata.

Vnde carnifex dictus.

Homiosis.

Matth. 24.

Ibidem.

Eius species.

Icon.

Matth. 22.

Virg. 1. Æneid.

Parabola.

ac

Matth. 13. Ibidem. Lib. 7. prole. 1. seq.

Paradigma. Iacob. 5. 3. Reg. 17. & Luc. 4.

Matth. 6.

Luc. 13.

Periphrasis.

2. Cor. 5. Duobus modis fieri con- fucit.

Roman. 1.

A Paraphrasi siue Meta- phrasi quid differat.

Paraphrasis cui rei maxi- mē deferuiat Boni inter- pretis officium

Pleonasmos.

ac veluti à rebus corporis ad spiritua- lia declaranda per similitudinem pro- gressus, vt, *Simile est regnum caelorum grano sinapis, vel fermento, vel thesau- ro abscondito, &c.* de qua suo loco multa.

Tertia species est, PARADIGMA, quæ est enarratio exempli, vel exhor- tantis ad aliquid agendum, vel deter- rentis. Exemplum prioris: *Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias, homo erat similis nobis, passibilis, & ora- tione orauit, vt non plueret super ter- ram.* Et Dominus: *Respicite volatilia caeli, quoniam non serunt neq; metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester caelestis pascit illa.* Deterrentis verò ex- emplum est: *Putatis quod hi Galilaei pra omni- bus Galilaeis peccatores fuerint, quia ta- lia passi sunt? Non, dico vobis, sed nisi po- nitentiam habueritis, omnes similiter pe- ribitis.*

Altera species tropi in verbis con- iunctis, est PERIPHRAISIS, id est circumlocutio, quæ veritatem splē- didè describit. Vt illud Pauli: *Scimus quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quoddam adificati- onem ex Deo habemus, domum non manu- factam, sed aeternam in caelis.* Aut quan- do foeditatem aliquam honesto ver- borum circuitu euitamus. Vt idē Pau- lus: *Nā femina eorum immutauerūt na- turalem vsuram, in eum vsuram qui est con- tra naturam.* Deniq; quod vno verbo dici potest, & multis splendidius des- cribitur, periphrasis est. Est autem dis- tincta Periphrasis à PARAPHRASI, siue METAPHRASI, quæ non est aliud, quàm eiusdem sententiæ per al- ium sermonem liberior interpreta- tio, cum, nonnullis additis, aut muta- tis, copiosius, aut dilucidius rem expli- camus, quàm ab alijs dicta est: imò æ- mulatio quædam, & certamen illum superandi. Atq; hi duo tropi, si tro- pi dicendi sunt, necessarij sunt in bo- no interprete, qui Autorē ex vna lin- gua transfundit in alteram. Nam nō semper boni interpretis est verbum verbo reddere, sed vnū multis, & mul- ta vno, si cōmodè fieri queat, interpre- tari.

Contrarium Periphrasis est PLEO-

NASMOS, Perissologia, vel Tautolo- gia, vel Bactologia, cum sine gratia, & venustate oratio producitur.

HYPERBATON, tertia species, trāf- censio quædam verborum est, ordinē literæ perturbans: cuius plures sunt species. Prima est ISTEROLOGIA, siue ISTERONPROTERON: cum id quod posterius narratur, præcede- dere debet. Quale est illud Davidis: *In tribulatione inuocasti me, & liberaui te, exaudiui te in abscondito te mpestatis: probaui te apud aquā contradictionis.* Nā prius probat Deus in tribulatione, deinde exaudit inuocantem, postre- mō liberat. Et Poëta:

Et Cererem torrere parant flammis, & frangere saxo.

Prius enim frangitur, post torretur. Et cum dicitur apud Ioannem: *Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pisti- ci, pretiosi, & vnxit pedes Iesu, & exter- sit pedes eius capillis suis, eadem figu- ra est: quia prius exterfit, deinde vnxit.* Basilius illud Psalmi: *Ecce par- turijt iniustitiam, concepit dolorem, & pe- perit iniquitatem: Confusus est, inquit, hic ordo, quia grauida primum concipiūt, deinde parturiunt, postremō pariunt.* Hic parturitio primum sortitur locum, deinde conceptio, deinde partus. Possit tamē hic locus sic accipi: *Ecce parturit iniustitiā concepto dolore, & peperit iniquitatem.* & sic doctè vertit Hieronymus. Et per Isterologiam rectè expeditur hic lo- cus, & consonus est doctrinæ B. Iacobi: *Vnusquisq; inquit, tentatur, à con- cupiscentia sua abstractus, & illectus.* Deinde concupiscentia cum conce- rit, parit peccatum: peccatum verò cū consummatum fuerit, gen erat mortē. Sic hoc loco, concepto dolore de in- ferenda iniuria proximo, homo partu- rit iniustitiam, id est cum scrupulis, & angoribus conscientia deprecatis ad optima, parturit iniustitiā, donec ple- no, & deliberato animo, & reiectis scrupulis, & oculis veritati clausis pa- rit quā parturiebat iniquitatem.

Altera species est PARENTHESIS, quæ est interposita ratiocinatio diuersæ sententiæ, de qua: *Quid adhuc & ego tanquam peccator indicor, & non sicut blasphematur, & (sicut aiunt quidā*

Hyperbaton Quotuplex sit.

Isteron pro- teron, seu I- sterologia.

Psal. 30.

Virg. 1. Æ- neid.

Ioan. 12.

B. Basil. in Psal. 7. pro- pe fin. to. 1. paullo post Hexamerō. Illud Prophe- ta: Ecce par- surijt iniusti- tiam, conce- pit dolorem, & peperit iniquitatem; quomodo ac- cipendum. B. Hie. ibid. tom. 3. in princ. Iacob. 1.

Propriū con- scientia quid

Parenthesis.

Rom. 3.

Gala. 2.

Ioan. 1.

Rom. 8.

Sinchyfis.

Psal. 27.

B. Aug. in eū dem Psal. to- mo. 8. Paulo admo- dum fami- liaris hæc fi- gura.

nos dicere, *Faciamus mala, vt veniant bona? quorum damnatio iusta est.* Et ad Gal. loquens de Apostolis: *Ab ijs autē, qui videbantur esse aliquid (quales ali- quando fuerint, nihil mea interest, Deus enim personam hominis non accipit) mi- hi enim qui videbantur esse aliquid, nihil contulerunt. Sed ecōtra cū vidissent quod creditum est mihi Euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis: (Qui enim operatus est Petro in Apostolatū Circun- cisionis, operatus est & mihi inter Gen- tes. Et cum cognouissent gratiam quæ da- ta est mihi, &c. Vtraq; enim sententia parenthesi venit interpretanda. Sicut & ibi, *Verbum caro factum est, & habita- uit in nobis (Et vidimus gloriam eius, glo- riam quasi vnigeniti à Patre) plenum gra- tia, & veritatis.* Vbi ita connectendus est Textus: *Habitauit in nobis Ver- bum, scilicet plenum gratiæ, & veri- tatis: & per parenthesim includen- da sunt (Quia vidimus gloriam eius, glo- riam quasi vnigeniti à Patre) Item illud ad Roman. *Nam quod impossibile erat Legi, in quo, &c. per parenthesim est le- gendum, vt ita verba connectantur: *Nam Deus Filium suum mittens (quod im- possibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem) in similitudinem carnis pec- cati, & de peccato dānauit peccatū in car- ne.* Et Ioan. 17. prope finē: *Vt videant claritatem meam quā dedisti mihi (quia dilexisti me) ante constitutionem mundi: verba, quia dilexisti me, per parenthe- sim sunt legenda, vt iungatur, *dedi- sti mihi ante constitutionem mundi, & conueniat hic locus cum verbis in principio cap. Et nunc clarifica me tu Pater apud te ipsum claritate quā ha- bui prius quam mundus fieret, apud te.*****

Tertia specie est SYNCHYSIS, id est Hyperbaton, ex omni parte cō- fusum sermonem continens. Tale illud est: *Si dormitatis inter medios cle- ros, penna columba deargentata, & posteriora dorsi eius in pallore auri: quæ verba Augustinus restatur val- dè esse confusa. Et huiusmodi hy- perbatis abundant salutationes Pau- li Apostoli: quæ hiulcam, & aspe- ram reddunt orationem, ac proinde difficilem.*

Quarta species est, ANAPO-

DOSIS, siue ANACOLV- THON: vbi vno membro pro- posito, non redditur alterum, vt ora- tionis ratio exigebat. Et quando par- ticulæ Græcæ μή, siue Latinæ qui- dem, non respondit particula Græ- cæ δ, vel Latinæ, autem, quanquam defectus particulæ autem, quæ respon- det ad priorem quidem, non semper vitiosam orationem, sed potius splen- didam, & magnificam eius omisio red- dit, vt infra ostendemus.

Quinta est ANASTROPHE, id est verborum ordo præposterus: vt Poëta: *Italiam contra: & Prophe- ta, *Auribus percipe orationem meam. Non in labijs dolosis: agnoscit Hy- perbathon Euthymius, id est, quam ego fundo non animo doloso.**

Sexta species tropi in verbis con- iunctis est HYPERBOLE, di- ctio videlicet fidem excedens, au- gendi, minuendive gratia prolata: Vt David de Saule & Ionatha: *Aquilis velociores, Leonibus fortiores: & Audiens Herodes Rex, turbatus est, & omnis Hierosolyma cum illo. Et ite- rum: *Ecce mundus totus post eum abiit. Rursum, *Nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt li- bros: & exploratores dixerunt vr- bes magnas se vidisse, & ad cælum vsque munitas. Addiderunt: *Ibi vidimus monstra quedam filiorum Enac de genere giganteo, quibus comparati, quasi locusta videbamur. Atque hæc quidem augendi exempla pro- duximus. Minuendi verò hæc sunt, *Terrebit eos sonitus folij volantis: &, *Ascendant vsque ad cælos, & descen- dunt vsq; ad abyssos. Et tu Capharnaum, nunquid vsque in cælum exaltaberis, vs- que in infernum descendes? Quæ non sunt secundum literæ corticem in- telligenda, quia essent mendacia, sed per Hyperboles figuram.******

Sunt præter tropos dictos figu- ræ, quæ Græcis Σχηματα, vocantur, & quæ interdum decoram & splen- didam faciunt orationem, inter quæ & tropos tanta est similitudo, vt ea à se inuicem discernere non sit in promptu: quod in vtraque re à re- cta & simplici ratione cum aliqua

Anapódosis, siue Anacolu- thon.

Anastrophe. Virg. lib. 1. Æneid. in princ. Psal. 16. & Psal. 85. & Psal. 142. Euthym. Hyperbole.

Duplex eius vsus. 2. Reg. 1. Matth. 2. Ioan. 12.

Infra 21. Deut. 1.

Num. 13.

Lenit. 26. Psalm. 106. Matth. 11.

Σχηματα, id est Figure per censentur & explicatur.

Quint. li. 9. cap. 1. iuxta princ. Tropusquid.

dicendi virtute deflectitur : vt ait Quintilianus , cuius hæc sunt verba : Est igitur tropus , sermo à naturali , & principali significatione translatus ad aliam ornanda orationis gratia : vel (vt plerique Grammatici finiunt) dictio ab eo loco , in quo propria est , transfata in eum , in quo propria non est : figura (sicut nomine ipso pater) est conformatio quedam orationis remota à communi , & primum se offerente ratione . Quare in tropis ponuntur verba alia pro alijs , namque & rebus fit , & verbis . Paulo post ; Horum nihil in figuris cadit . Nam & proprijs verbis , & ordine collocatis figura fieri potest . Hæc ille . Sunt autem schemata in duplici differentia : alia dictio , id est dictionis , quæ spectat ad Grammaticos , alia diuina , id est sententiarum , quæ ad Oratores pertinet .

Quid sit figura.

Schemata , quæ tantum Oratoribus , quæ verò Grammaticis conueniant.

Hypotyposis siue Enargia. Cicer. lib. 3. de Orat. & lib. 4. Acad. quæst. Alias quomodo dicta. Quint. lib. 6. cap. 2. prope fin. Et lib. 3. c. 3. aliquando à med.

Prolepsis. Gen. 1. Matth. 1.

Climax , seu Gradatio. Roma. 5. & Iacob. 1. Virg. ecl. 11. in si. & Theocrit.

Florentiæ Cyri sum sequitur lascina capella : Te Corydon , & Alexi .

Et Apostolus : Caput mulieris vir : caput viri Christus , Christi verò caput Deus : & B. Petrus : Vos autè curam omnem subinferetes , ministrare in fide vestra virtutè in virtute autè scientiâ , in scientia autè abstinentiâ , in abstinentia autè patientiam , in patientia autè pietatem , in pietate autè amorem fraternitatis , in amore autè fraternitatis charitatem .

Quarta est ANTI THESIS , quando contrarijs contraria opponuntur : vt Christo , iustitia , & vita , Adæ verò , peccatum , & mors : & Poëta quidam : Frigida pugnabant calidis , humentia siccis .

Quinta est ZEVGMA figura , cuius vsus est , quando multa ab vno verbo pendent , aut vna sententia concluditur oratio , vt illud Pauli : Omnis amaritudo , & ira , & indignatio , & clamor , & blasphemia tollatur à vobis . Vna sententia , vt illud Psalmi : Qui ingreditur sine macula , & operatur iustitiam : Qui loquitur veritatem in corde suo : Qui non egit dolum in lingua sua , &c . Qui facit hæc , non mouebitur in æternum . Augustin. lib. Locutionum in Gene . Ascendit Abraham de Ægypto , ipse , & vxor eius , & omnia eius , & Loth cum eo in desertum . subauditur (inquit) ascenderunt . Nec tamen proprie dicitur ascendisse cum eo quod habebat ex animo , sicut aurum & argentum , & omnis supellex , ac per hoc intelligitur hic locutio , qua vocatur Græcè Zeugmatica eclipsis . Et Hieronymus in Zachariæ cap. 1 . Vbi sunt , inquit , patres vestri , qui non audierunt , neque attenderunt me ? vbi Propheta vestri ? & non novè enim audiendum est : Patres vestri vbi sunt , & Propheta vestri vbi sunt ? &c . In Malach . Filius honorat patrem & seruus dominum suum , scilicet honorat .

HYPOZEVSIS , est figura superiori contraria , vbi singula verba , vel sententiæ singulis quibusq; clausulis distinguuntur . Quale est : Siue prophetia euacuabuntur , siue lingua cessabunt , siue scientia destruetur . De sententijs habes ex eplu : Si consistant aduersum me castra , non timebit cor meum : Si exurgat aduersum me pralium , in hoc ego sperabo .

Secunda est PROLEPSIS , id est præsumptio rerum ordine securarum . Vt : In principio creauit Deus calum , & terram : & , Liber generationis Iesu Christi Filij Dauid , &c .

Tertia est CLIMAX , id est subscripta gradatio : vt , Tribulatio patientiam operatur , probatio verò spes : Spes autem non confundit : & Poëta : Torua leana Lupum sequitur , Lupus ipse capellam ,

Quarta est ANTI THESIS , quando contrarijs contraria opponuntur : vt Christo , iustitia , & vita , Adæ verò , peccatum , & mors : & Poëta quidam : Frigida pugnabant calidis , humentia siccis .

Quinta est ZEVGMA figura , cuius vsus est , quando multa ab vno verbo pendent , aut vna sententia concluditur oratio , vt illud Pauli : Omnis amaritudo , & ira , & indignatio , & clamor , & blasphemia tollatur à vobis . Vna sententia , vt illud Psalmi : Qui ingreditur sine macula , & operatur iustitiam : Qui loquitur veritatem in corde suo : Qui non egit dolum in lingua sua , &c . Qui facit hæc , non mouebitur in æternum . Augustin. lib. Locutionum in Gene . Ascendit Abraham de Ægypto , ipse , & vxor eius , & omnia eius , & Loth cum eo in desertum . subauditur (inquit) ascenderunt . Nec tamen proprie dicitur ascendisse cum eo quod habebat ex animo , sicut aurum & argentum , & omnis supellex , ac per hoc intelligitur hic locutio , qua vocatur Græcè Zeugmatica eclipsis . Et Hieronymus in Zachariæ cap. 1 . Vbi sunt , inquit , patres vestri , qui non audierunt , neque attenderunt me ? vbi Propheta vestri ? & non novè enim audiendum est : Patres vestri vbi sunt , & Propheta vestri vbi sunt ? &c . In Malach . Filius honorat patrem & seruus dominum suum , scilicet honorat .

Ephes. 5.

2. Pet. 1.

Antithesis.

Rom. 5.

Quid. lib. 1.

Memator.

initio.

Zeugma.

Ephes. 4.

Psal. 14.

B. Aug. lib. 1.

locut. c. 40.

tom. 3. sub

initium.

Gen. 13.

B. Hie. to. 6.

Malach. 1.

Hypozeusis.

1. Cor. 13.

Psal. 26.

Syllepsis.

SYLLEPSIS , est figura , quæ casus discrepantes in vnam significationem contrahit . Vt illud : Ad faciendam vindictam in nationibus ; increpationes in populis .

Psal. 149.

Paranomasia

PARANOMASIA , hoc est Denominatio , figura est , quoribus dictio penè similis ponitur in significatione diuersa . Vt : Videte comes , videte malos operarios , videte concisionem . Nos enim sumus circumcisio , qui spiritu seruiamus Deo . Et alibi : Expectaui vt faceret iudicium , & ecce iniquitas , & iustitiam , & ecce clamor . Vbi Hebraicè (vt testis est B. Hieronymus) est venusta Paranomasia : Mischpath , id est iudicium ; Mischach , id est iniquitas : Zedeca , & Zehachab . Ita Isai. 25 . vbi dicitur : Conuiuium pinguium , conuiuium vindemia , conuiuium pinguium medullatorum , vindemia defecata : in Hebræo dulcius sonant , Mischthe Semanim , Mischthe Semanim MemuKaKim . Certè quæ habentur Dan. 13 . quod vnus vidit sub Schino , & alter sub primo , & inde deduxerit responsum ex verbis syriacis , & xpiuac , non nisi ad dictum Paranomasia Schema spectat .

Philipp. 3. Ibidem.

Isai. 5.

B. Hierony. tom. 5.

Mischpath , & Mischach quid Hebraicè.

Eclipsis.

ECLIPSIS , defectus est orationis , ad cuius integritatem aliquid suppleendum est , vel ex ratione , vel ex alijs locis Scripturæ . Vt cum Paulus in salutationibus ait : Gratia vobis , & pax à Deo Patre nostro , & Domino Iesu Christo , aliquod verbum suppleendum est , vt oratio sit integra , & illud erit , multiplicetur : quia Petrus in priori Epistola hoc verbum subiungit ; in posteriori , verbum adimpleatur . Ad hæc cum ait : Quod si Deus volens ostendere iram , & notam facere potentiam suam , sustinuit in multa patientia vasa iræ apta ad interitum , subaudiendum est aliquid ; quo compleatur oratio , videlicet , Tu quid habes vt contradicas ? Nam sermo est indignantis , qui orationem nõ solet complere : vt per figuram Apostopis , siue Reticientiæ aliquid subaudiatur . Ita etiam dicitur in Psalmo : Et anima mea turbata est valde : sed tu Domine vsquequo ? id est , quandiu exercebis iram in sempiternum , vel quousque differes curatione turbationis

1. Cor. 1. & saepe alibi.

1. Pet. 1. 2. Pet. 1.

Rom. 9.

Proprium in dignantium quid.

Psal. 6.

animæ meæ ? Item Apostolus ad Galat . Qui videbantur columna esse , dextras dederunt mihi , & Barnabæ , societatis ; vt nos in Gentes , ipsi autem in Circæcisionem : vbi suppleendum est verbum ad integritatem clausulæ ; videlicet , Apostolico munere fungeremur . Et in eadem Epistola nimis cõcise dicitur : Estote sicut ego , quia & ego sicut vos . hoc est : Ego olim æmulator legis extiti , sicut vos modò estis : nunc contra opus est , vt me imitemini in abroganda Legge . Ad hæc Psalm. 74 . habetur : Quia neque ab Oriente , neque ab Occidente , neque à desertis montibus : imperfecta est locutio , & suppleendum aliquid quo oratio compleatur . Vel sic : Alius est Deus , vel iudex : quoniam vnus Deus ipse est omnium iudex . Et Chaldaus Paraphrastes habet : Quoniam non est alius præter te ab Oriente vsque in Occidentem ; & à Septentrione domus deserta , & ab Austro vsque ad loca montosa , & per desertos montes , intellige Meridiem , ex qua parte est desertum magnum Iudææ . Alij subaudiunt : Quoniam neque ab Oriente , nec ab Occidente veniet liberatio , vel saluatio . Felix vertit : Quoniam neque ab Oriente , nec ab Occidente , neque à deserto exaltatio (scilicet veniet) de qua supra fit mentio . In locutionibus etiam illis : Si Dauid mentiar : Si suscipiet illud de manu tua , multi Eclipsin esse voluit , & aliquid suppleendum , vt compleatur oratio ; videlicet , mentitus ero , aut quid simile .

Gal. 2.

Infra 4. Supra 1.

Id dictum Prophetæ : Quia neq; ab Oriente , neque ab Occidente , neque à desertis montibus , quomodo intelligendum sit.

Felix interpres.

Psal. 88. Malac. 1.

Apostrophe.

Deut. 32. & Isa. 1.

Psal. 2.

Sapient. 6. & seq.

Prosopopoeia.

Iudic. 9.

Iob 28.

Sap. 5.

aptatur sermo ille: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, & in similitudinem improprij. Et reliq. Et Sapientia diuinæ increatæ longus sermo tribuitur Ecclesiastici 24. Ego ex ore, inquit, Altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam; item Prouerb. 8. per totum caput.

Anadiplosis.

ANADIPLOSIS, figura est, quæ maiori significationis, & emphasis causa repetit eadem verba. Exempla huius sunt: Cecidit Babylon magna: Quoniam ecce inimici tui Domine, quoniam inimici tui peribunt: Dominus regnavit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, &c. Hierusalem Hierusalem, que occidis Prophetas: Terra, terra, terra, audi sermonem Domini. Sexcentæ sunt aliæ huiusmodi figuræ, quas non putauit operæpretium percensere, cum illæ ex multis autoribus peti possint. Duas tantummodo non reticebo figuras, quas magni momenti esse existimo ad plurimos Scripturarum locos, qui pugnare videntur, conciliandos, atque explicandos. Istæ autem sunt: ANTICIPATIO, quæ & PRÆOCCUPATIO dicitur, quæ & ΓΡΟΛΗΨΙΣ; altera est RECAPITULATIO, siue ANACEPHALEOSIS. Quædam enim res gesta neq; antè, neque post, sed suo loco narratur, nullus est locus eiusmodi figuris: quando verò ob aliquam occasionem vrgentem ante tempus suum narratur, Anticipatio est: cū verò non suo loco quo res gesta est, sed posterius describitur ob aliquam iustam causam, Recapitulatio dicitur. Certè sine ope harum duarum figurarum difficile est, si non impossibile, discedere Scripturæ locos, præsertim in historijs Veteris Testamenti, aut libris Euangelicis conciliare. Gregorius in Præfatione Moralium ait: Sacra Scriptura in superioribus suis partibus solet breuiter longè post secutura perstringere, cū studet ad alia subtilius enuntianda properare. Exemplum prioris figuræ habes: Matth. 27. vbi multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt, quæ tamen tunc, id est tempore mortis Christi non surrexerunt, sed post eius resurrectione;

Apoc. 18.

Psal. 91.

Psal. 92.

Matth. 23.

Hierem. 22

Schemata duo inuicem pugnanti⁹ Scripturarū locis conciliandis aptissima, summeq; necessaria.

Anticipatio quid, & Recapitulatio.

B. Gregor. cap. 1. præfationis in B. Iob, initio, tom. 1. in princip. Mos sacri eloquij. Præoccupationis exempla ponuntur.

vt de eorum aduentu in Hierusalem, & apparitione multis facta testatur Euangelista.

Certè Augustinus lib. De consen. Euangelist. per discipulos illos qui interfuerunt nuptijs, & crediderunt in eum, eos intelligit, qui aliquando erāt in eum credituri, & futuri discipuli, et si eo tempore nondū essent. Sed præstat Theophylacti interpretatio, quod reuera iam actū essent discipuli; & crediderunt in eum, id est amplio rem fidem, & firmiorem acceperunt. Et per hanc figuram Cham dicitur Chanaan; qui tamen nondum natus erat: Gen. 31. Appellatū est nomen eius Galaad; cum prius eodem cap. fiat mentio montis Galaad. Gen. 21. Abraham fodit puteum, qui dictus est Bersabee; cum tamè paullo antè dicatur de Agar, quod errauerat in solitudine Bersabee. Vnde etiam alius est puteus Bersabee, de quo Gen. 26. propè finem, & cap. 28. habetur: Appellauit nomen vrbs Beth-el, quæ prius Luz a vocabatur: Et tamè Gen. 12. quod transgressus est ad montem, qui erat contra Oriētem Beth-el. Et cap. 13. Reuersus est per iter quo venerat, à Meridie in Beth-el. Iosue 5. le gimus positum nomen cuidam loco Galgalā; & tamè cap. 4. eiusdem libri dicitur quod castrametati sunt in Galgalis. Item Gen. 14. Venerunt vsque ad fontem Misphat, ipsa est Cades; & tamè nondum positum erat nomen Cades. Et ibidem dicitur: Contra Regem Balæ, ipsa est Segor; cum tamen Gen. 19. imponatur Balæ nomen Segor. & Gen. 2. Requieuit die septimo, eidem benedixit, & sanctificauit illum, id est, iussit vt sanctificatus haberetur, & vt sanctus religiose coleretur tempore legis, licet ante legem potuerit traditione Diuina à Parrib⁹ notus ille dies coli. Quia Gen. 26. habetur: BENEDICENTVR in semine tuo omnes Gentes terræ, eo quod obediuit Abraham voci meæ, & custodierit præcepta; & mandata mea, & ceremonias, legesq; seruauerit; inter quas fortassis vna erat de colendo, & sanctificando Sabbaro. Nume. etiam 34. vocatur fons Daphnes; cū post aliquot secula id nomē ab interpretibus sit inditum ex Gēti-

B. August. lib. 2. De cōsen. Euang. cap. 17. tomo 4.

Theophyl. in .c. 2. Ioa.

Gen. 9.

Infra 31.

Ibidem.

Supra 21.

Ibidem.

Infra 28.

Supra 12.

Infra 13.

Ios. 5.

Supra 4.

Gen. 14.

Ibidem.

Infra 19.

Gen. 2.

Deū requieuisse die septima, quid sit.

Infra 26.

Vnde nam Abraham, reliquisq; Patriarchis inuenerit dici septimæ sanctificatio. Num. 34.

Matth. 27. Iudas quando se laqueo suspenderit. Oecumen. in cap. 1. A. Et. Apost. Papiæ traditio de proditore. Horatius in arte Poët.

lium fabulis. Iudæ præterea suspensio narratur à Mattheo ante Christi interitum; quæ tamen si mortem includebant, accidit post Christi ad vitam im mortalem reditum. Maximè si vera est illa Traditio ab Oecumenio narrata ex Papiæ testimonio, quod suspensus contra fune ceciderit, & ad aliquot dies vitam infelicem miser produxerit: donec iterum se præcipitem ex edito loco dedit. Has duas regulas commendauit nobis poëta quidam Ethnicus, ac doctus, dicens: Ordinis hæc virtus erit, & Venus, aut ego fallor, Vt iam nunc dicat, iā nunc debentia dici Pleraq; differat, & præsens in tempus o mittat.

Et infra commendans Homerī poëma de neglecto temporis ordine subiungit: Nec gemino bellum Troiano orditur ab ouo: Semper ad euentum festinat, & in medias res Non secus ac nos auditorem rapit. Hæc ille eleganter.

Quæ facti loci per Recapitulationis figuram absoluantur. Gen. 1. Ibidem. Dionys. Areopag. lib. De diu. nomi. part. 1. cap. 4. inter med. & initium. B. Thom. Gen. 2. Supra 1. Ibidem. Infra 2. Idem B. Thomas. 1. part. q. 73. art. 1. ad 3. August. lib. 3. quæst. super Leuit. c. 23. a med.

Recapitulationis exēpla sunt: quia Sol prima die conditus (non enim distinguitur Sol à luce, & per lucem, Sollem intelligit Dionysius Areopag. & consentit B. Thomas, & alij) quarta die cum Luna, & stellis creatus per recapitulationem dicitur. Adhæc paradisi plantatio post sex dierum opera describitur; cum tamen infra sex dies sit condita, quia dicitur: Plantauerat autem Dominus. Deus paradysum voluptatis à principio, hoc est prima, vel potius tertia die, quando apparuit arida. Quod etiam Gen. 1. dicitur: Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam: masculinum, & feminam creauit eos: eadem figura resoluitur, quia femina post septimam diem condita à Doctoribus, & præsertim B. Thoma traditur. Augustin. lib. Quæstionum super Leuiticum: Anticipatione, inquit, subinde vititur Scriptura, rem eo nomine vocans, non quod iam est, sed quod futurum est: Sic filij Aaron ante Sacerdotium vocantur Sacerdotes: & filius Naue Iesus appellatus est, cum longè postea hoc nomen ei Scriptura nar-

ret impostum. Hæc ille ferè. Sic etiam Poëta ait: Portusq; require Velinos; Sic enim postea nominati sunt. Tale est & illud: Lauinaq; venit

Littora, id est, ea quæ tempore Poëtæ dicebantur Lauinia. Ita enim Hieronymus in Ezechiel. cap. 30. annotat, exponens: Et faciam iudicia in Alexandria: Pristinum, inquit, nomen habet No: quod Aquila, Symmachus, & Theodotio, sicut in Hebræo positum est, transtulerūt. Pro quo nescio quid volentes Septuaginta, dixere Diospolim, quæ Aegypti parua ciuitas est. Nos autem pro No, Alexandriam posuimus, per Anticipationem, quæ Græcè Γρῶντις appellatur, iuxta illud Virgilianum: Lauinaq; venit

Littora, &c. Sic ille. Et lignum scientiæ boni, & mali per Anticipationem vocat Scriptura, Gen. 2. cum tamen nomen illud ab euentu sit impostum, vt infra demonstrat. Exod. etiam 15. aquæ Mara vocantur per anticipationem.

Notat idem Augustinus lib. Quæstionum in Exodum super illud: Ederunt manna annis quadraginta, per ἀπολύειν esse dictum. Idem in librum Iudic. in id: Et reduxerunt eum de petra, & venit vsque ad maxillam: Locus est sic appellatus postea ab eo facto, quod ibi gessit ipse Samson, quando maxilla asini pugnans mille prostrauit: hoc ergo per Prolepsim dictum est, quia post illa omnia gesta hæc historia conscripta est. Adhæc, Daniel cap. 7. vt diligenter annotauit Hieronymus, narrat visionem, siue somniū sibi factum, quod accidit anno primo Balthazaris Regis Babylonis: & cap. sequenti, hoc est 8. narrat visionem, quæ habuit anno tertio Regis eiusdem: & tamen priori loco, hoc est cap. 5. visio manūs scribentis in pariete, postremo anno, siue nouissima die Regni Balthazaris contigit. Et ita per Recapitulationem enarrantur, quæ cap. 7. & 8. dicuntur; & per Anticipationem quæ cap. 5. Idem quoq; obseruandum esse in Hieremia, & Ezechiele, tradit

tom. 4. non longe à principio. Leuit. 7. Eccle. fastid. ci 46. Virgil. I. Aeneid. initio. B. Hierony. tom. 5. a medio.

Diospolis quid teste Hieronymo.

Gen. 2. Infra 3. Exod. 15.

August. lib. 2. qq. 7. Exo. cap. 62. eodem tomo. Exod. 16. Idem lib. 7. locution. c. 54. tom. 3. sub initium.

Iudic 15. B. Hierony. tom. 5. circa finem. Dan. 7.

Supra 5.

Idem ibidē Hierony.

Luc. 9.
Matth. 14.
Mar. 6.
Ioan. 3.

Idem in .c.
Ezech. 30.
sub finē, to-
mo eodē a
med.

Ioan. 1.
Marc. 3.
Matth. 16.
Ioan. 11.
Infrā 12.
Matth. 10.
Marc. 3.
Luc. 6.

B. August.
tract. 49. in
Ioann. circa
princip. to-
mo 9.
Luc. 7.
Bernard. in
paruis ser-
monib. ser.
56. initio.

August. lib.
1. qq. in Ge-
nes. q. 87. to-
mo 4. sub i-
nitium.

Hieronymus. Multa præterea sunt apud Matthæum, quæ profecto non suo tempore, sed quasi antè, vel postea euenissent, commemorantur. Vt, verbi gratia, caussa conijciendi Ioannem Baptistam in carcerem, narratur à Luca loco suo, à Matthæo verò, & à Marco per Recapitulationis figuram. Ioannes autem per Anticipationē loquēs, ait quòd baptizaret in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nò dum enim missus fuerat Ioannes in carcerem, &c. Mirum verò est, B. Hieronymū scripsisse, in libris historicis præposteram nullam narrationem reperiri, sed in Psalmis, & Prophetis. Verum profecto non minus alijs Patribus, quàm sibi ipsi dissentire videtur: & lapsus memoriæ videri potest potius, quàm quicquam aliud. Apud Ioannem enim cap. 1. dicitur: *Erat Andreas frater Simonis Petri, cum Petri nomen postea sit illi inditum.* Et cap. 11. apud eundem legimus: *Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, quod per Anticipationem dictum videtur: quæ unctio sequenti cap. hoc est 12. describitur.* Quemadmodum cum enumerantur Apostoli Matth. 10. & Marc. 3. & Luc. 6. additur postremo loco Iudas, qui & tradidit eum, vel quid simile, de quo certum est quod postea tradiderit. Vnde & Augustinus qui contrarium asserit, videlicet esse illā peccatricem, quæ olim unxerat non sine formidine, aliter pronuntiauit: quem etiam sapienter imitatus est Bernardus. Quod etiam Gen. 29. dicitur: *Osculatus est Iacob Rachel, & eleuata voce fleuit.* Et indicauit ei quod frater esset patris sui, & filius Rebeckæ: annotauit in illis verbis Augustinus: *Quomodo ab incognito illa osculum accepit, si postea, indicauit Iacob propinquitatem suam? Ergo intelligendum est: aut illum qui iam audierat quæ illa esset, fidenter in eius osculum irruisse, aut postea Scripturam narraſſe per Recapitulationem, quod primò factum erat, id est quòd indicauerit Iacob quis esset: vel cum ait, & indicauit, hoc est, quoniam indicauit.* Sic ille

magnus Pater. Nisi velimus dicere fuisse figuram Isteron proteron. Moris etiam est in Scripturis, primò in vniuersum res gestas narrari, deinde modū, quo per partes res effecte sunt. Ita enim de creatione totius orbis in genere, vt quidam sentiunt, dixit: *In principio creauit Deus cælum, & terram.* postea modus peculiaris creationis singularum rerum sex diebus traditur. Eadem ratione sexta die hominis Adæ, Euæq; creatio cap. 1. describitur: modus verò peculiaris formationis Adæ ex terra, immissoq; spiraculo vitæ, & fœminæ ex costa viri dormientis, cap. 2. traditur. Atque hoc familiare est B. Paulo, qui cap. 4. ad Rom. docet, fidem reputari ad iustitiam; deinde modum, quo reputatur, perscribit. Et 1. Corinth. 15. omnium corporum constabiliit resurrectionem; postea autem, quo modo resurgant corpora, & quo ordine, inferiùs disputat. Casiodorus Senator multas alias Schematis species recenset, scribens in Psalteriū, quas lector studiosus qui volet, consulere poterit.

Est & ENALLAGE verborum, in quibus tempora mutantur, & vnum tempus pro altero ponitur: de quibus multa superiùs diximus, & inferiùs dicenda sunt. Est quoque Enallage præpositionum, & vna pro altera vsurpanti solet: quod infrā planum, & perspicuum fiet. ¶ Est etiam mutatio numerorum: nam numerus pluralis pro singulari, & contrā accipi consuevit, & casus etiam pro casu: quæ figura ANTIPTOSIS peculiariter dicitur. ¶ Est præterea non infrequens HYPALLAGES figura, quæ est verborum per cōtrarium intellectus: vt,

Trade ratem ventis,
pro, rati ventos. De hac in dialectis linguæ Hebrææ non nihil dicemus. Hęc latius persecuti sumus, vt comprobata Augustini sententiam redderemus, dicentis, nullam esse rationem loquendi hominibus vsurpata, quam Scripturæ sacræ non habeant.

Scripturæ primo, quidē res in genere proponere, deinde, earū effectiois modū solent exponere. Gen. 1. Gregor. Nyss. sen. Caetan. in 1. cap. Gen.

Galat. 3. & seq.

Enallage.

Quotuplex sit.

Antiptosis.

Hypallages.

B. August. de doc. Christiana.

PROLEGOMENON. XIII.

De cognitionis trium linguarum, Latinæ, Græcæ, & Hebraicæ vtilitate ad intelligentiam Sacrarum literarum.

QVONIAM ad sensus literalis faciliorem perceptionem, siue ille ex propria vocum significatione, siue ex tropica, & figurata locutione eruatur, linguarum studium commo ditatem non modicam præstare diximus: iam mihi laborandum esse du xi, vt quoniam Concilij Tridentini definitione Latinam editionem vulgatam comprobata accepimus, tacitæ cuidam obiectioni faciamus satis, quæ in cuiusuis animum incur re facile posset. Nam si Latina editio, in concionibus, & disputationibus, præsertim contra Hæreticos, produ cenda est ac retinenda; sequitur, om nem laborem, & operam, quæ cer tē non solet esse exigua, quam in lin guis addiscendis ponimus, vanam esse omnino, & superflua; & per so lam Romanæ linguæ peritiam, in qua vniuersa Biblia translata sunt, eius vni uersos sensus, & abdita mysteria nos posse apprehendere, & apprehensa alijs commodè tradere. Adde, quod linguarum studium vt vanum, Paulus in Corinthijs videtur reprehende re, & ad consecranda alia meliora cha rismata eos adhortatur. Adhæc, lin guarum studiosi nostra ætate in va rios errores, ac in diuersas hæreses in cidisse deprehenduntur: plus ergo de trimenti, quàm adiumenti linguæ ad ferre videntur. His tamen non obstantibus, plu rimum vtilitatis, & adiumenti ad ferre linguas bene cognitæ, his, quas sub iungam, rationibus, & quæ apud me magni sunt ponderis, & momenti, confirmabo.

Concil. Tri dent. sess. 4. Eorum qui studium lin guarum impro bant, & damnant, ra tiones profe runt. Ratio pri ma.

II. ratio.

1. Cor. 14.

Tertia.

Propositi ar gumenti de monstratio.

Prima ratio.

Principiò igitur, si vanum esset lin-

guarum studium, inter dona Spiritus sancti ab Apostolo non fuisset connumeratum: nec in die Pentecostes Apostolis tributum, quia Spiritu cœlitus hausto, cœperunt Apostoli loqui varijs linguis magna Dei: neq; Paulus in eo dono gloriaretur, de quo ait: *Gratias ago Deo meo, quòd omnium vestram linguis loquor.* Neque Hieronymus, qui præclarus Ecclesiæ Christi Doctor extitit, esset nobis commendabilis ob eminentissimam lin guarum trium notitiam, propter quā tantus in Ecclesia Dei ab omnibus ha bitus est: vt eius vnus interpretatio, cæteras omnes versiones, etiam illam Septuaginta duorum interpretū quodammodo obscurasse, & post se reli quisse videatur.

Deinde, si linguarum cognitio, vel noxia, vel inutilis esset, iure reprehendi possent omnes celeberrimæ Aca demiæ; quæ magnis propositis præ mijs linguarum Græcæ, Latinæ, & Hebraicæ conducunt præceptores, & magistros, qui in earum studio, & exercitio adolescentes instituant.

Adhæc, sanctificauit Dominus titulo cruci affixo Latinam, Græcam, & Hebraicam linguas, atq; in illis Vetus, & Nouum Testamentum tradi voluit, & legi in Ecclesia sua: quomodo ergo linguarum studium, ac diligentia non magnas adferat commoditates Sacras literas versantibus, atq; alijs pro munere sibi imposito explicantibus?

Præterea Clemens V. in Generali Concilio Viennensi statuit, dandam esse operam, vt in generalibus studijs, Romano, Parisiensi, Bononiensi, Sal manticensi, & Oxoniensi; in quibus reliquæ omnes disciplinæ traduntur;

1. Cor. 12. Act. 2.

1. Cor. 14.

Qua vna maxime ratione diuus Hieronymus tantum in Ecclesia nomen, atque splendorem sibi cōparauerit.

II. ratio.

III. ratio. Ioan. 19.

III. ratio. Clem. V. in clemēt. de magistris.

Celeberrimæ Christi

ni orbis Aca demia quæ nam.

Ratio. V.

VI. ac postre ma ratio.

Ingens fide lium thesau rus quis ille sit.

Linguarum trium cogni tio quot & quantas ad ferat vtilita tes. Prima vtili tas.

Qui loci Scri pturæ ambi guæ proferrî videantur. Primus loc⁹ in nomi ni bus.

Secundus.

Tertius.

Quartus.

linguarum quoq; Hebraicæ, Arabicæ, & Chaldaicæ professores constituantur, qui eas discere volentibus tradat.

His accedit, quod in quibusdam generalibus studijs video esse obseruatum, vt Collegia quædam erigantur, quæ à trium perceptione linguarum, quæ in eis traduntur, nomen sortita sunt; & Trilingua vocantur: in quibus multi adoloscetes commodè sustentantur, quo illarum literarû studijs incumbere valeant.

Postremò seruit eiusmodi linguarum perceptio ad multa, quæ leuia per se videri possent, & parui momenti, nisi Sacras literas (quæ ingens sunt fidelium thesaurus, & pretiosum margaritum) attingerent, & ad arcana Dei facilius detegenda viam præmuni rent.

Dices igitur, Quem vsum præstant linguæ notæ? Respondeo, multum per omnem modum. Nam primùm ad tollendas æquiocationes verborum, & amphibologias magnam lucem linguæ cognitæ præstât. Vt v.g. dubium est in quo casu sit nomen aliquod positum, & an substantiuum, an adiectiuum, cum non satis id in editione nostra explicatum sit. Rursus cuius temporis, aut cuiusmodi sit verbum, an præteriti, an præsentis, an indicatiui, aut alterius modi: quæ omnia, consultis fontibus Græcis, & Hebraicis facillè intelliguntur. Vt illud Proverb. 31. *Circulus aureus in narib⁹ suis, mulier pulchra, & fatua*: nomen Suis substantiuum est, non adiectiuum; & Gignendi casus, non Auferendi.

Sapien. 4. *Cani sunt sensus hominis*, Cani, non est adiectiuum nomen, sed substantiuum, & significat canitiem, vt & Græca habent: Canities est sapientia hominibus.

Et quod dicitur psalm. 104. *Semen Abraham, serui eius: filij Iacob, electi eius*: Serui, & electi, non sunt Gignendi casus, sed Nominandi pluralis numeri.

Quod dicitur Proverb. 30. *Formica populus infirmus, qui preparat in messe cibum suum*: nomen formicæ non est Gignendi casus, sed Nominandi in plurali.

Cùm etiam sæpè in Euangelio dicitur, *Filius hominis*, putant quidam hoc de Christo singulariter dictum, cum alij, filij hominum, non filij hominis dicantur, quia ex utrôq; parente nati sunt, Dominus Iesus ex altero tantum; cum tamen vox hominis Græcè, & Latine communis sit generis, articulo tamen masculino apud Græcos definitur, *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, vt interpretatione illam, nempe, Filius Virginis, non possit recipere, sed, Filius Adæ, vel, Filius hominis. Dicitur autem Filius hominis, vel Adam, hoc est terræ ignobilis, obscurus, & contemptus: & tali se titulo modestissimus Iesus propter nos adornabat; & in typum eius Ezechiel frequenter dicitur *Filius hominis*.

Quod dicitur Psalm. 109. *Tecum principium*, vox illa *principium*, ambigua est, & ferè significat exordium apud Latinos, sicut & ἄρχη apud Græcos: sed hic imperij & principatus est significatio, & est eadem vox in Hebræo, quæ etiam habetur Isai. 9. cum dicitur: *Factus est principatus super humerum eius*, nimirum מְלִיכָה.

Similiter quod psalm. 77. dicitur: *Generatio quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius*, dubiû sensum facit. Et sensus est: *Ista gens nõ fuit fidelis Deo suo*. Hieron. *Et nõ credidit Deo spiritus eius*; & Chaldaus interpres, *non fuit fidelis in Deû spiritus eius*. Septuaginta ἡδὲ ἐν ἐπιστάσει τῷ Θεῷ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, id est generationis, quæ præcedit.

Et psalm. 18. dicitur: *Si mei non fuerint dominati*, verbum *mei*, ambiguum ad Nominandi casum in plurali, vt quidam verbo pluralis numeri decepti putarunt, & ad casum Gignendi in singulari, vt habent Hebræa, & Græca: nam hæc, legunt *Ἐγὼ μὲν ἡμεῖς ἡμεῖς*, id est, si mihi non dominentur, scilicet alieni, de quibus erat sermo; & in Hebræo habetur: *Si in me non fuerint dominati*.

Quod dicitur ad Coloss. 4. *Salutate fratres, qui sunt Laodiceæ, & Nympham, & quæ in domo eius est, Ecclesiam*: Vbi, quia νύμφα Græcè interpretatur Sponsa, vel nurus, feminam putauit esse Ambrosius; cum tamen sit viri

Quintus. Proverb. 8. & Psalm. 4. & sæpè alibi in vtrôq; Testamēto. Matth. 1.

Christus cur dicitur sit Filius hominis Gen. 3.

Ezech. 1. & deinceps sa pissime. Sextus. Principium latius quid sonet.

VII. locus.

Hieronym. tom. 8.

VIII. locus.

Nonus.

Nympha Græcis quid. B. Ambros. tom. 5. circa finem.

magnatis,

Decimus.

Vndecimus.

Duodecim⁹.

XIII.

XIII.

XV.

XVI.

B. August. tom. 1. initio. Locus xvij.

Idem. c. 13. Enchir. tomo. 3.

B. Hieronym. tom. 5.

magnatis, vt ostēdit Græca litera quæ habet *ἄκουστος*. Est enim Nympha eo loco, vt etiã Aquila interpres, & propheta masculini generis.

Ad hæc Roman. 16. dicitur: *Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersæ Ecclesiæ*: vox Ecclesiæ non est Nominandi, sed Gignendi casus, καὶ τῆς Εκκλησίας ὄνομα. Et est sensus: hospes non tantum meus, sed etiam vniuersæ Ecclesiæ.

Quod dicitur Threno. 3. *Misericordia Domini, quia non sumus consumpti*: non Gignendi, sed Nominandi casus est pluralis, misericordiæ, quia Græcè legitur τῆς ἰσχυρίας.

Luc. 1. *Suscipit Israel puerum suum*, Israël, Accusandi casus est, & non Nominandi. Et suppositû verbi est Deus, de quo subdit: *recordatus misericordiæ suæ*, scilicet, promissæ.

Matthæ. 3. *Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abraham*. Abraham non est Gignendi, sed Dandi casus, vt sit sensus: Potens est Deus ipsi Abraham suscitare filios ex lapidibus.

Acto. 1. *Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël?* non est Gignendi, sed Dandi casus Israël, τῆς Ἰσραὴλ.

Sicut illud 4. Regum 14. *Quomodo restituit Damascus* (scilicet Ieroboam de quo est sermo) & *Emath Iudæ in Israël*: Iudæ, Dandi casus est in Hebræo: restituit enim, vt illæ ciuitates essent Iudæ, sicut prius erant.

Paulus item 1. Corinth. 5. *Auferite malum ex vobis ipsis*, æquiocum est Latine vocabulum *malum*, & potest reddi neutro genere, & masculino: sed Græca ostendunt esse masculinum τὸ πονηρὸν; id est cum qui malus est, & criminofus, auferte à vestro consortio. Ita retractauit Augustinus priorè sensum lib. 2. Retract. cap. 14.

Quod similiter ait Isaias cap. 5. *Va qui dicitis bonum malum, & malum bonum*: & in neutro genere accipi potest, vt Augustinus in Enchiridiõ obseruauit, & in masculino: etsi significantius, teste Hieronymo, interpretatus sit Aquila: *Va qui dicitis malo, bonus, & bono, malus est*. Augustinus ve-

rò vertit: *Va ijs qui dicunt quod bonum est, malum; & quod malum est, bonum*.

Non sunt his dissimilia: Roman. 12. *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum*.

Et Roman. 5. *Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori*.

Et Matthæ. 6. *Libera nos à malo*: pos sunt enim hæc substantiuè accipi pro iustitia, bonitate, & malitia, seu peccato, vel potius adiectiuè pro bonis ipsis personis, aut malis: quod magis quadrat in prioribus sententijs Pauli, quia ibidem subdit: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est*: vt B. Ambrosius explicuit, quanquàm Hieronymus ad Algasia non pro persona iusta, & bona, sed pro ipsa iustitia, & bonitate doceat esse illa verba accipienda. Origenes autem vtròque modo, & pro bono, & iusto viro, & pro bona, & iusta causa absoluit eum locum. In sententia illa: *Libera nos à malo*, masculinè accipiunt Tertullianus, & Chrysostomus, à malo, vel maligno dæmone interpretantes. Alij vero neutro genere, a malo interpretantur, id est à quacunque re mala. Etsi præter prior interpretationem: quia vox πονηρὸς, Diabolo per Excellentiam tribuitur in Sacris literis. In sententia illa: *Vince in bono malum*: substantiuè accipiendum est, quia præcessit: *Nulli malum pro malo reddentes*. Vince ergo tuo beneficio malitiam voluntatis illius.

Quod habetur psalm. 44. *Vnixit te Deus, Deus tuus oleo letitiæ*: ibi primum ex Damasceno expēde, dixisse Prophetam, *vnixit*, quia diuina Scriptura vitur præterito tempore pro futuro. Vt, *Posthæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est*: nondum enim visus fuerat, nec cum hominibus conuersatus, quando hæc dicebantur. Et, *Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion*: Nondum, ait, hæc facta contigerant. Deinde nomē Deus, do-

August. de loco. XVIII.

XIX.

XX.

Expenditur ille locus Apostoli: vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori.

Rom. 5. B. Ambros. tom. 5. à medio.

B. Hieronym. ad Algasia epist. 151. q. 7. tom. 3. circa dimidium.

Origen. lib. 4. in epist. ad Rom. circa finem. tom. 2. Matth. 6.

Tertull. lib. De persec. & tract. in oratio. Dominicam. Chrysost. homil. 20. in Matth. tomo 2.

Voce Græca πονηρὸς in Scripturis frequenter insignis diaboli malitia denotatur. Rom. 12. Locus xxj. B. Damasc. lib. 4. De fide ort. c. 6. Baruch. 3. Psalm. 136

cet

Hierony. epistol. 140. circa med. tom. 3. ante med. Græci consuetudo sermonis. Regij Prophetę in psalmo 44. de Christi Messia diuinitate triplex testimonium.

cet Hieronymus ad Principiã, in Vocandi casu esse accipiendum, & Θεός; vt sic dicatur: quia Ἀπίκω Græci Nominatiuis pro Vocandi casu vti consueuerunt: & ideo Aquila vertit Θεός, in vocandi casu. Alioqui nulla dignitas Christo tribueretur, cum Apostolus ad Hebr. 1. probare volens Christum, Deum, id proferat. Et ita in illo Psalmo ter ostenditur Christus verus Deus. Primò, cum loquitur Prophetas ad Christum Dominum, dicens: *Sedes tua Deus, in seculum seculi.* Secundo, cum ad eundem dicit: *Propterea vixit te Deus Deus tuus.* Tertio, cum ad sponfam apostrophas ait: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, &c. Et concupiscet Rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus.*

Locus xxij.

Item quod psalmo 138. amphibologicè dicitur: *Non est occultatum os meum à te:* quia Latinis est os oris, & os oris, ambiguum est. Hieronymus vertit in plurali ad tollendam verbi ambiguitatem: *Non sunt occultata à te ossa mea, quibus factus sum in abscondito.*

B. Hierony. tom. 8.

XXIII.

Queritur, & queritur; venit, & vënit, ambigua sunt in prolatione, licet ex ratione orthographiæ discerni valeant. Primum namq; distinguitur à secundo, vt Roman. 9. *Quid ergo queritur?* id est conuerteretur, à verbo Deponenti Queror; & secundum venit à Quero quæris: *Hic iam queritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.* Tertium verò distinguitur à quarto Venit: *Omne, inquit, quod in macello venit, manducate,* id est quod in macello venundatur.

XXIII. Ioan. 21.

Ad hæc Dominus alloquitur Petrum: *Diligis me plus his?* & Græcè, & Latinè ambiguum: duos enim sensus porrigunt illa verba: *Diligis me plus quàm isti?* Et, *Diligis me plus quàm istos?* Et in priori sensu accepit Petrus, vt eius responsum indicat.

XXV. 1. Cor. I.

Et Pauli verba eadem obscuritate inuoluuntur: *Quod stultum est Dei, sapientius est hominibus; & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus:* dubium enim est, an hominibus sit in Dandi, vel in Auferendi casu. Sed hæc æqui-

uocatio tollitur per textum Græcum, qui habet: *Ὅτι τὸ μωρὸν τῷ Θεῷ σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ:* Quoniam quod stultum est Dei, sapientius est quàm homines: & infirmum Dei, fortius quàm homines.

Nomen virtutis Latinis ambiguum est, & opponitur vitio, & tunc Græcè est ἀρετή. & opponitur infirmitati, vel imbecillitati, & dicitur Græcè ἀσθενεία, id est robur, fortitudo, potentia. Et ita intellige illud: *Sufficit tibi gratia mea:* nam virtus, seu fortitudo mea in infirmitate tua perficitur, & detegitur. Quod explicans, subiunxit: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi.* Ita Roman. 1. dicitur Euangelium virtus, id est potentia Dei, in salutem omni credenti: & illud Prophe- tæ: *Ibunt de virtute in virtutem,* & Hieronymus vertit: *Ibunt de fortitudine in fortitudinem,* & Græca habent, *ἐκ ἀρετῆς εἰς ἀρετὴν.* Quando verò significat virtutem, quæ opponitur vitio, habetur in Græco, ἀρετή. vt Sapien. 8. *Et si iustitiam quis diligit, labores huius magnas habent virtutes,* ἀρετὰς habetur Græcè: sicut illud. 1. Petr. 2. *Vt virtutes annuntietis eius.* & 2. Petr. 1. *Ministrate in fide vestra virtutem,* id est virtutum opera; quia *Fides sine operibus mortua est.* Simile Philipp. 4. *Si qua virtus, si qua laus disciplina, hæc cogitate.*

Psalmo 9. *Inimici defecerunt Phramea in sinem:* inimici non est pluralis numeri, & suppositum, sed singularis Genitiuus, vt Græca docent: & significantur phramæ, id est arma, & vires inimici nostri defecisse. Hebraicè est vocatiui casus, insultans hosti tam citò vires concedisse.

Matthæ. 13. *Zizania sunt filij nequam:* nequam non est Nominandi, sed Gignendi casus, & ad Satanam refertur.

Et Matthæ. 12. *Spiritus blasphemia, prima vox est Gignēdi, altera Nominandi casus,*

Luc. 11. dicitur: *Quod superest, date elemosynam; & ecce omnia munda sunt vobis:* verbum, *Quod superest,* ambiguum est Latinis, & duo denotat.

Primū est, *Illud vobis restat, seu re-*

liquum est, vt deris elemosynam: secundū est, *Quod superest, id est Quod superfluum est:* & vtramq; intelligentiam capit Latina interpretatio, sed Græcus codex habet τὰ ὑπολοίπα, id est, *Quæ vobis insunt;* quæ vobis superant, quæ apud vos sunt, seu bona quæ habetis: vt notat Theophylactus, & Cyrillus, & Augustinus, atq; Chrysostomus. Atque hunc sensum confirmat codex Syriacus, qui habet: *Verum id quod est, date in elemosynam.* Quamquam priorem sensum sequatur Thomas, & Beda in Lucam, & Gregorius ad Augustinum Anglorum Episcopum. ¶ Illud psalmi 46. *Quonia diu fortes terra vehementer eleuati sunt;* legendum est in Genitiuo τῆς γῆς, *Quonia Dei;* ita enim habent Græca, Hebræa, & Chaldæa: *Quoniam Dei sunt scuta, vel clypei terræ.* ¶ Et quod ait psalm. 50. *Peccatum meum contra me est semper:* ne quisquam philosophetur, peccatum contrarium esse nobis; intelligat in ea sententia non habere locum, quoniam Græca habent ἐνώπιόν μου, id est, *coram me est.*

XXVI. Αρετή, & Δόξα. Quis Græcè quid.

2. Cor. 12. Quid illud: Virtus in infirmitate perficitur.

Rom. 1.

Psal. 83. B. Hierony. tom. 8.

Sap. 2.

1. Pet. 2. 2. Pet. 1. Ministrare in fide virtutem quid.

Iaco. 2. Philipp. 4.

Locus xxvij. Quid significet: Inimici defecerunt phramæ in sinem.

XXVIII.

XXIX.

XXX. Quid illud: Quod super est, date elemosynam, &c. Prim. sensus.

Alter.

Theophyl. in Luca. c. 11.

B. Cyril. libro 2. in Leuiticū, paulo à med. tomo 2.

August. in psalm. 125. tom. 8.

Chrysof. homil. 33. ad Popu. Antioche. sub initium, tom. 5.

propè init. B. Thom. Beda.

B. Gregor. ad August. Anglorum Episcopum ad 2. interrogatio. tom. 2.

Aequiuocationū in verbis Primus locus.

Ioan. 5. II. locus.

Infra 7.

III. locus.

liquum est, vt deris elemosynam: secundū est, *Quod superest, id est Quod superfluum est:* & vtramq; intelligentiam capit Latina interpretatio, sed Græcus codex habet τὰ ὑπολοίπα, id est, *Quæ vobis insunt;* quæ vobis superant, quæ apud vos sunt, seu bona quæ habetis: vt notat Theophylactus, & Cyrillus, & Augustinus, atq; Chrysostomus. Atque hunc sensum confirmat codex Syriacus, qui habet: *Verum id quod est, date in elemosynam.* Quamquam priorem sensum sequatur Thomas, & Beda in Lucam, & Gregorius ad Augustinum Anglorum Episcopum. ¶ Illud psalmi 46. *Quonia diu fortes terra vehementer eleuati sunt;* legendum est in Genitiuo τῆς γῆς, *Quonia Dei;* ita enim habent Græca, Hebræa, & Chaldæa: *Quoniam Dei sunt scuta, vel clypei terræ.* ¶ Et quod ait psalm. 50. *Peccatum meum contra me est semper:* ne quisquam philosophetur, peccatum contrarium esse nobis; intelligat in ea sententia non habere locum, quoniam Græca habent ἐνώπιόν μου, id est, *coram me est.*

Similiter etiam æquiuationes accidunt in verbis cuius sint temporis, quale illud est: *Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo:* verbum *ascendit,* præteriti est temporis in Græco fonte. Sicut illud: *Tempus meum nondum aduenit,* dubiū est an sit præsentis, vel præteriti temporis. Græca indicant esse præsentis, ἡμετέρας. Et ratio sententiæ aduersariæ subiunctæ, quæ est de præsentis, idem indicat nempe; *tempus autem vestrum semper est paratum.* Item illud quod Dominus dixit leproso, *Volo, mundare.* ambiguum est, an sit illud verbum infinitiuum, an secunda persona imperatiui passiuū quod propterea quidam verterunt, *mundus esto,* vt excluderetur amphibologia. Ita etiam Marc. 7. *Ephethab, quod est ad aperire,* nō est modi infinitiuū, sed imperatiui passiuū, vt etiam vox Hebræa indicat, & sequentia quæ habent, *& statim aperta sunt aures eius.* Ita illud Isai. 60. *Surge, illuminare Hierusalē,* imperatiuum passiuum.

Secunda Corinth. 5. Obscurè di-

ctum est: *Si qua ergo in Christo noua creatura,* planius Origenes, Chrysostomus, & Ambrosius interpretati sunt: *Si quis in Christo noua creatura est:* habent Græca: *Ἐίς Χριστῷ: καινὴ κτίσις.*

Illud præterea psalmi 126. *Cum dederit dilectis suis somnum; ecce, hæreditas Domini, filij: merces, fructus ventris:* id est: *Deo pijs hominibus fauente, & tranquillitate dante, filij, sunt hæreditas Domini; & fructus ventris, id est, fecunditas mulieris est merces & munus Dei.* Et Chaldaus interpres rectè explicat: *Ecce hæreditas Domini, filij recti; præmium operum, nati fructus.* Sunt igitur filij & merces, & fructus in Nominandi casu, & potest etiam exponi: *Ecce, hæreditas, sunt filij, quæ sunt merces Iesu fructus ventris Mariæ: sed prius videtur simplicius.*

Rursum ad Rom. 9. *Verbum enim consummans, & abbrevians,* ambiguum est propter incertos casus: sed lecto fonte Græco, *verbum,* est Accusandi casus, *consummans, & abbrevians,* nominandi: vt sit sensus: *Deus consummans, & abbrevians verbum suum, id est doctrinam suam Evangelicam, siue Christum.* Vnde explicando subdit: *Quia verbum breuiatum faciet Dominus super terram.*

Item Rom. 5. *Si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est:* dubium est an clausula illa, *secundum tempus,* iungenda sit præcedentibus, vt sit sensus: *Cū essemus infirmi secundum tempus, necdum roborati essemus Euangelij virtute ad bene viuendum, vel ad sequentiã, mortuus est: vt significet Christum ad tempus breue pro nobis mortuum, vel potius tempore congruo, & debito pro nobis mortuum: vt nō tantum illi debeamus quod mortuus est pro nobis, sed etiam quod tempore suo.*

Illud præterea: *Latabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa:* verbum *inuenit,* præsentis est temporis, quia Græcè dicitur ἐπισημαίνω.

Quod ait ad Timotheum Paulus: *Ad sua desideria coaceruabunt sibi ma-*

Origen. B. Chrysof. B. Ambrosi. tom. 5.

III. locus. Illa verba Davidis: Cū dederit dilectis suis somnum; ecce hæreditas Domini, &c. duobus modis accipi possunt.

V. locus. Isai. 10. iuxta 70. Illud Pauli ex Isai: Verbum enim consummans & abbrevians, quid sonet.

Rom. 9.

VI. locus.

Quod dicitur ab eodẽ: Cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est: quæ sensum habere videatur.

VII. locus. Psalm. 118

VIII. locus. 2. Tim. 4.

magistros prurientes auribus, Latine ambiguum est an ad magistros, an ad discipulos sit referendum, prurientes auribus. Sed in Græco facile dignoscitur esse in nominandi casu, nimirum *μαγιστρον*: quod non potest referri ad magistros Accusatiui casus, sed ad discipulos. Multa ergo ambigua, tam in verbis, quam in nominibus, & alijs particulis per linguarum cognitionem discernuntur.

Secundo loco confert studium linguarum ad eas dictiones explicandas, quæ magnam emphasim, & proprietatem innatam habent; tum apud Hebræos, tum apud Græcos, quas Latinus sermo exprimere non valuit: de quibus Hieronym. in quaestionibus Hebræ. in Genesim, & in commentarijs suis plerumque edisserit.

Tale est illud, quod psalmo 33. dicitur: *Immittet Angelus Domini in circuitu timentium eum*: ubi Græca litera habet *παρουβαχί*; id est castra sua instructis aciebus Angelus collocabit: ut Helisæus ostendit puero suo montes plenos equorum, & curruum igneorum in præsidium suum stare. Quod Euthymius, & Augustinus de Domino magni consilij Angelo intelligunt, Basiliius verò de Michaële, vel de quouis alio.

Et quod dicitur psalmo 38. *Ecce mensurabiles posuisti dies meos*, genus positum est: nam Græcè dicitur *μετρητός*, hoc est palmares, & idem significat vox Hebræa in eo loco posita, *מִן הַיָּד* quæ Hebræis mensuræ quatuor digitorum nomen est: & significat breuissimos dies, & admodum mensuræ breuissimæ, id est palmi, qui constat quatuor digitis transuersis.

Ad Roman. 8. scribitur: *Nam expectatio creature reuelationem filiorum Dei expectat*: ubi loco illius vocis Expectatio, Græcè habetur *ἀποκαραδονία*: estque verbum castrense, significans anxiam militum stationem cum metu expectantium quid agatur in prælio, & quid sibi proinde sit faciendum ad nutum Imperatoris. Atq; in hac significatione vsurpat hanc vocem Polybius, vetus, & celebris histo-

ricus. Et pulchrè illa voce repræsentatur nostri status conditio, qui in acie versamur.

Annotauit Hieronymus, verbum illud ad Ephes. 1. *Ante mundi constitutionem*, significantius dici Græcè *πρὸ καταβολῆς κόσμου*: nam *καταβολή* proprie dicitur, cum quid deorsum iacitur, vel cum aliqua res sumit exordium. Vnde & hi, qui ædium futurarum iaciunt fundamenta, *καταβόλαι* dicitur. Et volens Paulus offendere, quod Deus sit vniuersa fabricatus ex nihilo, non creaturam; atque facturam, sed *καταβολή*, id est initium fundamenti ad eum retuli.

Quod etiam dicitur ad Colossen. 3. *Et pax Christi exultet in cordibus vestris*, Græcam vocem expendit Hieronymus, quæ plus est quam exultat. Est enim *πραξιός*, id est palmam ferat, siue præripiat, vel præmij loco attingat: nam brauium, præmium est, quod vincenti à præfecto certaminis, qui *πραξιός* dicebatur, dari solebat. Erat autem brauium, vestis palmata, qua anteuertentem cæteros in cursu donabant iudices.

Illud etiam quod habetur psalmo 91. *Et bene patientes erunt ut annuntient*: explicat Hesychius *Εὖ πασιδαι* esse *τηρεῖν, καὶ διαχειρίζαι, καὶ ὑγιεῖν*. id est, Bene pati dicuntur, qui deliciosè agunt; hilares viuunt, & salubriter affecti sunt. Hinc *εὖ πασιδαι* dicuntur, *εὐπρωσοί*, id est sani corpore, robusti, & bene affecti, qui etiam aduersam fortunam, & corporis incommoda bono, & æquo animo perferunt, apti sunt ad magna Dei, & eius verbum alijs annuntiantium.

Marc. 6. habetur: *Et cum dimisset eos, &c.* Verbum Græcum ponderandum est, quod suam vim habet, *ἀποκαρῆναι*, quod non simpliciter dimittere significat, sed benignè, & comiter dimittere: vt soliti sumus amicis: conuiuio exceptis vale dicere, vt inde Domini Iesu colligas comitatem, & beneuolentiam erga viles, & rusticos homines.

Actorum 1. legimus, *Congregatam esse turbam hominum*: Græcè significantius dicitur, *ὄχλος ὁμομάτων* id est turbā

III. locus. B. Hierony. tom. 9. Καταβολή proprie quid.

V. locus. Idem ibidē.

Brauiū quid.

Quid πραξιός.

VI. locus.

Hesychius in Psalm. Id Psalmi: & bene patientes erunt, vt annuntient, quomodo intelligatur. Euāgelium à quibus annūtiari velit.

VII. locus.

Insignis Christi benignitas, & humanitas.

VIII. locus.

Alter vsus trium cognitionis linguarum.

B. Hierony. tom. 3. à meo; itē tom. 5. 6. 7. 8. & 9.

Quæ voces seu dictiones Hebrææ, tū Græcæ maioris causa significationis & in veteri Scriptura, & in noua sint vsurpatæ. Primus locus. 4. Reg. 6. Euthym. in Psalmos. August. tomo 8. Isa. 9. II. locus. Quid mensurabiles dies apud Prophetam.

III. locus. Αποκαρδονία, seu expectatio creature apud Paulum, quid sibi velit.

Polybius.

nomi-

Quid illud in Apocalypsi: Habes pauca nomina in Sardis.

IX. Locus.

Regnum Dei quo locopauereshabeat, quo regnum hominum.

Luc. 4. & I. Sai. 61.

Matth. 11. & I. Sai. 35.

X. locus.

Articulorū tū Hebrææ, tum Græcæ linguæ vttilis consideratio.

III. vtilitas.

Trident. Cōcil. sess. 4.

nominum, id est, multitudinem præstantium, & selectorū hominum; quorum quisq; ex nomine suo vocabatur: non enim turba populi, aut muliercularum ad electionem Apostoli conuenit, sed magni, & nominati viri. Nā ita Apocalyp. 3. habetur: *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt vestimenta sua*; id est homines excellentes, & magni nominis. Matthæus cap. 11. habet, *Domini dixisse: Pauperes euangelizantur*, id est bonum adferunt nuntium; cum in humanis regnis secreta omnia non nisi ad diuites, & potentes deriuentur primū, & per eos alijs tenuioris fortunæ viris. Tamen contrarium in regno Dei contingit, ubi pauperes primi esse solent. Et quamquam verbum sit mediū, Euāgelizantur, & actiuam, & passiuā habere possit significationem; præsentiam tamen loco aptius conuenit actiuam, vt Christus dicatur pauperibus euangelizasse, iuxta illud: *Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me*. Reliqua etiam quæ præcedunt, & sequuntur, ad Christi opera spectant magis, quam ad Apostolos (quos postea narrat missos ad prædicandum) nimirum: *Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur: & beatus qui non fuerit scandalizatus in me*. Psalmo 58. *Quia ecce ceperunt animam meam, irruent in me fortes: verbū ceperunt*, Græcè est *ἔλαβον*, id est captauerunt, siue venati sunt, & insidiati vitæ meæ. Quatuor etiam plurimum considerare articulos, tum Hebrææ, tum Græcæ linguæ, quæ magnā vim habent, & emphasim ad res amplificandas, vel exaggerandas, quas Latinus interpres non potuit sine Periphrasis figura verbis Latinis reddere: de quibus postea dicendum est.

Tertiò, magnopere cōferre dignoscitur Hebrææ, & Græcæ linguæ exacta cognitio ad emendandos errores, qui in Vulgatam irreperit editionē, vel iniuria, & malitia librariorum, vel temporum iniuria. Quibus sanè Concilium Tridentinum noluit Scripturā nostram carere: & indixit vt magna diligentia à similibus expurgaretur vitijs. Et sanè quod ad Vetus Testamen-

tum attinet, conducet plurimum ad corrigenda vitia, & ad agnoscendam pleniorē, & veriorē lectionē, quādo Græca, & Hebræa, & quando etiam Chaldaica in vnam; & eandem lectionem conspirant. Vt verbi gratia. Gen. 28. *Mortua est*, inquit, *Sua vxor Iudæ*: quod ex Hebræo emendandū videtur, filia Suae vxor Iudæ. Nam paullo antè vocata fuerat filia hominis Chananaei nomine Suae. Sic etiam habet lectio Chaldaea. Gen. quoq; 37. dicitur Ioseph venditus Ismaelitīs viginti argenteis, etiam si aliqui legant, triginta: quæ lectio non tam vera est quam prior, quia Hebræa habent, viginti argenteis: Septuaginta viginti aureos: Chaldaea, viginti siclos argenti: & Iosephus lib. Antiquita. habet venundatum viginti minis. Et Hieronymus in Matth. cap. 26. ante dimidium: *Ioseph, inquit, non, vt multi putant iuxta Septuaginta interpretes, viginti aureis venditus est; sed iuxta Hebraicam veritatem, viginti argenteis*: neque enim pretiosior poterat esse seruus, quam dominus. Idem tradit lib. quæstionum in Genesim. Mirum autem est quod Ambrosius lib. De Ioseph patriarcha refert: *Alibi (ait) viginti, alibi viginti & quinque aureis, alibi triginta inuenimus emptum Ioseph, &c.* Hæc ille.

Quod verò dicitur psalmo 118. *Inclinavi cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*: non est (vt Hæretici horretes dogma meritorum tradunt malè interpretatum) nam Hieronymus ex Hebræo vertit; propter æternam retributionem, & Septuaginta dixerunt, *ἀπὸ ἀνταμίψιν* id est mercedem, vel retributionem: ubi vox Hebræa *שָׂרָה* id signat. Nam & psalm. 118. eadem ponitur, quando Propheta ait: *Etenim seruus tuus custodit ea; in custodiendis illis retributio multa*: & Hieronymus vertit, in custodiendis (scilicet mandatis) fructus multus, & Septuaginta reddiderunt, *ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή*. idem verò est *ἀνταπόδοσις*, & *ἀνταμίψιν*.

Sunt etiam errores pleriq; vel addito vno elemento, vel detracto, vel mutato: & idem de syllaba addita, vel

Primus locus.

II. locus.

Iosephus libro 2. Antiquita. c. 30. sub init. B. Hierony. in Mattha. lib. 4. circa med. tom. 9. in princ. Idē tom. 3. à med. D. Ambros. lib. De Ioseph patria. c. 3. paullo à medio. Aduersus hæreticos merita bonorum operū impie pernegantes. B. Hierony. tom. 8.

Idem ibidē.

Dictionum vtriusq; Testamenti in elemētis seu

detracta,

literis, & syllabis vel detractis, vel additis, vel mutatis variæ corruptelæ narrantur, atque tolluntur.

Psal. 106. Idem ibidē.

B. August. tom. 8. Chaldaea translatio. Apollinari^o. Epib^o Græcè quid. Rufinus. B. Gregor. lib. 9. Moral. c. 4. tomo 1. Casiodo. Arnobius. Psal. 41. Vox Hebræa quid, teste Hieronymo.

B. Hierony. ad Marcel. lam de 10. nomi. Dei, e pist. 136. tomo 3. ante dimid. Idē tom. 8.

Idem ibidē.

detracta, vel variata. Ut illud: *Effusa est contentio super Principes*: ubi legendum est, *Effusa est contemptio*; sic enim Hebræa habent, & Hieronymus ex Hebræo vertēs, legit: *Effundet depectionem super Principes*. Et in Cōmentario huius Psalmi legit, & exponit, *Contemptio*, sicut & Theodoritus & Augustinus, *Contemptus*: & Chaldaea paraphrasis: *Misit contemptum super Principes*; Apollinarius reddidit, *ἰπιλωβή*, hoc est ignominia, & Septuaginta habet *ἰξωβή*: quæ vox in psalmo 122. vertitur, in depectione: & Rufinus in historia Tripartita legit: *Effusa est contumelia super Principes*. Gregorius tamen, & Cassiodorus legunt, *Contentio*, & Arnobius in Psalmos: & explicat de Hæreticis, qui sibi vicissim allegationibus contradicunt.

¶ *Psal. quoq; 104. legitur: Et dedit terra eorum ranas*: legendum iuxta fontes: *Edidit terra, &c.*

Ad hæc ubi legimus: *Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum*: legendum est, *fontem viuum*: nam Græcè dicitur *ἰσχυρὸν*, & Hebræicè *מַיִם*, quæ significat Deum sub ratione fortitudinis, ut tradit Hieronymus. Et ita etiā habent Chaldaea: *Sitiuit, inquit, anima mea ad Deum fontem viuum, & permanentem.*

¶ *Psalmo quoque 88. dicitur: Auertisti testamentum serui tui*, pro eo quod est, *Euertisti*: nam Græcè est *uasisptas*, & Hieronymus legit: *Attenuasti pactum serui tui.* ¶ *Psal. 34. Induatur, inquit, confusione, & reuerentia, qui maligna loquuntur super me*: abundat syllaba li. Nam Græcè legimus, *ἀνταρὰ ἑξήμισυ* *ἰπῆ*, & Hieronymus vertit, ex Hebræo, *qui magnificatur super me*, id est qui sese iactant, & veditant super me.

¶ *Quod etiam dicitur psalm. 136. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos ad petram*: legendum est, *paruulos tuos*, ut indicat apostrophe, & Hebræa, & Græca exemplaria. ¶ *Item Isai. 38. in Cantico dicit Ezechias: Quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim?* dicendum est, *fecerit*, ut Hebræa, & Græca exemplaria ostendunt, & refertur ad Deum.

¶ *Item Psal. 26. quod dicitur: Ut videam voluntatem Domini*, legendum est,

voluntatem: nam Græcè legitur, *τὴν τερπύνοτιαν Κυρίου*; & Hebræa, *Ut videam pulchritudinem Domini*; Chaldaea; *ad contemplandum in dulcedine Domini*; Hieronymus in Proemio lib. 13. in Ezechiel. legit, *iocunditatem*; Augustin^o legit, & interpretatur delectationem.

Simile est huic, quod Hieronymus in epistola ad Suniam, & Fratellā obseruauit in psalm. 104. *Dixit, & venit Cynomyia, & Ciniphes*: ubi legendū est *cœnomyia*, & *ciniphes*, hoc est non canina, sed communis musca, & ita Hieronymus ex Hebræo vertit: *Dixit, & venit musca omnimoda*: licet in Septuaginta lectione corruptè legatur *cynomyia*. Et idem obseruandum est in dictum psalmum 77. quo dicitur: *Misit in eos cynomyiam, & comedit eos*: ubi Hieronymus habet: *Inmisit in eis omne genus muscarum, ut comederent eos*: & Chaldaea paraphrasis habet: *Misit in eos mixtionem bestiarum syluestrium, & consummauit eos.* ¶ *Quod etiā dicitur in psalm. 75. Ibi confregit potentias, arcum, scutum, gladium, & bellum*: legendum est, *arcum in Genituo plurali*, quia Græcè legitur *τὰ πέτρα τῶν ἰσχυρῶν*, & Hieronymus ex Hebræo: *Ibi confregit volatilia arcus.*

¶ *Et Psal. 86. Nunquid Sion dicit: ibi Septuaginta habent, Μῆτις Σιὼν ἰπῆ*, hoc est, *Mater Sion dicit*: quod corruptum videtur in Septuaginta (ut Hieronymus testis est in expositione eius Psalmi) pro *ἰπῆ*, id est *Nunquid*, vel, *Nonne*. Vnde Hieronymus legit: *Ad Sion autem dicitur*; & Chaldaea, *Proinde de Sion dictum est*. Est enim Datus casus in Hebræo, *le Sion*.

¶ *Iob 19. legitur: Vel celte sculptantur in silice*: pro quo legendum est, ut qui dum putant, *vel certe*; nihil enim inquit, significat celte: sed nos, ut alibi diximus, arbitramur signare scalpellū, quo instrumēto sculptores uti cōsueuerūt. Hebræa habent *שֶׁלֶט* pro quo Septuaginta legunt *ἰσ τὸν ἀνὴρα*. Et est sensus; *Ad perpetuā rei huius memoriam scribantur.* ¶ *Ecclesiastici 29. Re-promissio nequissima multos perdidit diligentes*: legendum dirigentes; quia Græca habent, *καταλύουσαν*.

¶ Similia his multa inuenies in Nouo

B. Hierony. tom. 5. a medio. August. tomo 8. Idem epist. 135. in fine tom. 3. aliquanto ante med. Psal. 104. et Exod. 8. Psal. 77.

Idem tom. 8.

Psal. 75.

Idem ibidē.

Hieronym. tom. 8.

Testa-

I. Locus ex Nouo testamento.

Alter locus.

Tertius.

Quartus.

B. Bas. to. 1.

V. locus.

B. Hier. to. 9. Cic. in Ora. pro L. Flac.

VI. locus.

VII. locus.

VIII. Iud. 8.

Testamento, quæ vna litera, aut Syllaba addita, aut detracta corrupta sūt. Ut est illud *Luc. 10. Suspiciens autem Iesus*, pro *suscipiens*, quia Græcè est *ὑπολαβὼν*. Et apud Ioannem cap. 19. *Lycostrotos*, pro *Lithostrotos*. Et *Luc. 15. de muliere quæ perdidit drachmā dicitur*, quod accendit lucernam, & euertit totam domum; pro eo quod est *euertit*, ut verbum Græcum proprie significat *capit*. Item Paulus 1. Corinth. 15. *Quotidie, inquit, morior propter vestram gloriam, fratres*, cum legendum sit, *per gloriam vestram*, quia Græcè est *πρὸς*, quod iuratis est aduerbium, & sic legit Basilius in Psalmum 14. & alij.

¶ *Et in 2. Petr. 1. Legimus: Non enim indoctas fabulas secuti*: ubi legendum est, *doctas*, siue *artificiosas*, nam Græca vox est *σοφιστικὸς λόγος*, & Hieron. in 3. caput ad Galat. *doctas legit fabulas*: & allegat Ciceronem, qui Græcos appellat ingenitam leuitatem, & eruditam vanitatem. Et paulo post ait Petrus: *Notam facimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præsentiam*: ubi legendum est, *præsentiam*, nam Græca vox habet *παροισία* hoc est aduentum, siue præsentiam. At 16. de Timotheo dicitur, quod esset filius mulieris viduæ: ubi legendum est *Iudæa*, ut Græca docent, & verbum quod sequitur, *patre Gentili*, idem ostendit. *Luc. 23. Et turba expectans*, pro *spectans*.

¶ In Catholica Epistola Iudæ: *Increpet te Deus, pro, Imperet tibi Deus*. Verbum tamen Græcum, *ἐπιτιμῶν* est proprie sit increpare, tamen Matthæ. 8. idem interpret noster, imperauit, vertit. Et quod dicit *ἐπιτιμῶν* *Luc. 8. Dixerunt homines, Quis putas hic est, quia & ventis, & mari imperat, & obediunt ei?* Græcè *ἐπιτασσει*, id est præcipit, vel imperat: ut ita *ἐπιτιμῶν* sit cum increpatione, & interminatione imperare. Et pleraque alia his non dissimilia, quæ vno elemento, aut vna Syllaba addita, vel detracta, vel mutant, vel corrumpunt sensum, suntq; per suos fontes corrigenda.

¶ Hæc pauca attingere volui, ut ex ijs agnoscamus, quātum fructus adferat,

Hebræos & Græcos consulere ad castigandā editionem vulgatā. Et eadē diligentia adhibenda est in castigandis vitijs, quæ irreperunt versioni LXX. interpretum, consulendo varios codices, & veterū Patrum in eam obseruationes. Hebræa etiā veritas non est vsquequaque tam pura, ac emendata, quin multos, & graues habeat errores, studio, & malitia Iudæorum interspersos. Nam, ut superius diximus, ob mutationem elementorum eorum quæ vicinitatem habent, & variam punctorum rationem, quæ vim vocallium exercent, & ob diuersum dispendij Textum, modum, & glossulas Rabbiorum, magnam partem mysteriorum Messiae nobis præripuerūt, ut etiā indicauimus. Multa mihi occurrerēt ad indicandum, Hebræos vitiasse, ac deprauasse: Bibliorum textum, ut illis plerumque Patres impingunt, & res ipsa non obscure indicat, nisi nos id integro Prolegomeno superius ostendissemus: factis est nobis in præsentia rationem tradidisse castigandi, & emendandi Latinam versionem.

¶ Quarto, confert studium linguarum ad quasdam voces, siue Hebræas, siue Græcas facilius percipiendas, quæ in editione Latina, vel consilio Spiritus sancti seruatae sunt, ut lectores ad perdiscendas linguas allicerent: vel propter sanctiorem antiquitatis auctoritatem, vel quod in alienam linguam commodè transferri minimè poterant, nisi periphrastice, ut Augustinus animaduertit libr. de doctrina Christiana. Talis est vox illa Emmanuel, quæ ex tribus dictionibus constat, Raca, Corban, Manna, Gabbatha, Pascha, Golgotha, Alleluia, Cherubim, Seraphim, Amen, Ofanna, in qua voce, ob imperitiam linguæ Hebræicæ, lapsus est Hilarius, ut tradit Hieronymus in Epistola ad Damasum. Et 1. Corinth. 16. dicitur: *Si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum, sit anathema Maranatha*. Vbi vox anathema, Græca est; Maran-atha verò non tam Hebræa, quàm Syra, & ut differit Hieronymus

Septuaginta interpretum editio quomodo corrigenda, atque purganda.

Quibus modis Iudæi Hebræam veritatem corruperint, ac deprauarint. Puncta Hebræis vocabulorum fungitur officio.

Proleg. 4.

III. cōmodum Trilinguis scientia.

Qua nā arte Diuina quæ voces Hebrææ atque Græcæ in Latinam non trāsierint linguam, suis tā tumodo fontibus referuatæ.

B. Aug. lib. 18. de doct. Christ. c. 11. & 12. to. 7. Isai. 7. Matth. 1. Mar. 7. Ioan. 19. Ibidem, & alibi. Mus. 21. & alibi. B. Hier. Epi. 145. initio. tom. 3. ante med.

Idem Hier. Epist. 137. eod. tom.

Malac. vlt.

Idem in c. Epist. ad Gal. lat. sub ini. tom. 9.

Rom. 8. & Gal. 4.

Græcæ voces in Latinâ linguâ deriuatæ quæ nam sint illæ in Scripturis vsurpatæ.

ronymus ad Marcellam interpretatur Dominus noster venit, & est sensus: Sit maledictus, eo quod Dominus vester iam venit, & grauissimo ingrati animi vitio peccat, qui tantum Redemptorem non agnoscit, vel agnitum non diligit. Quanquam dici possit, præteritum pro futuro esse positum, vt sit sensus: Reprobatur in secundo Domini aduentu ad iudiciu, quando Dominus iuxta vaticiniu Malachiae, venies per curiet terrâ anathemate. Porro Hieronymus in Epist. ad Gal. Abba Hebraicum est, inquit, id ipsum significans quod & pater: & hanc consuetudinem Scriptura conseruat, vt Hebraicu verbum cum interpretatione sua ponat.

Ex Græca verò lingua quam plurimæ dictiones deriuatæ sunt ad nos, quas iam vsus Scripturarum, & consuetudo Latinorum præmolliuit: quales sunt, Biblia, Genesis, Exodus, Deuteronomium, Paralipomenon, Prophetæ, Psalmi, Psallere, Ecclesiastes, Parabolæ, Chrisma, Christus, Christiani, Paracletus, Ecclesia, Synagoga, Angeli, Archangeli, Throni, Apostoli, Papa, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Martyres, Euangelium, Epistola, Apocalypsis, Canonica, & Catholica Epistola, Scenopegia, Pentecoste, Encenia, Neomenia, Parasceue, Gazophylatium, Eunuchus, Phylacterium, Mysterium, Symbolu, Baptismus, Eucharistia, Character, Abyssus, Alabastrum, Grabatum, Cataclysmus, Drachma, & Didrachmum, Talentum, Obolus, Stater, Cathedra, Exedra, Hydria, Echo, Catechizare, Catechumenus, Architielinus, Euangelizare, Euangelista, Agonizare, Chirographum, Rhinoceros, Pseudopropheta, Pseudapostoli, Pseudochristi, Hæresis, Thalamus, Lecythus, Nycticorax, Scandalum, Schysma, Chaos, Mœchia, Anathema, 1 Pastophorium, id est thalamus, in quo edit, vel habitat præfectus templi, 2 Melota, id est pellis ouina, sicut 3 Agota, pellis caprina, & vtraque vox ab Apostolo vsurpatur, 4 Lithostratos, id est pauimentum pulchro lapide stratum,

1 3. fl. 8. & 9. & 1. Mach. 4. 2 Heb. 11. 3 Ibidem. 4 Ioan. 19.

Ortygometra, id est Rex coturnicum, 6 Cynomyia, id est canina musca, 7 Cœnomia, id est multiplex, & varia musca, 8 Obryzum, id est purum, & igni excoctum. Hieronymus in Hieremiam: Obryzum, inquit, quasi Ophirifum, quale ex Ophir adducebatur. Zona, Stola, Lacryma Diplois, Chlamys, Idololatria, 9 Diadema, Marsupium, id est Sacculus nummorum, 10 Elate, dictio Græca, estque species abietis, 11 Xenia, mûnuscula, siue dona, 12 Conopæum, genus veli ad arcendas muscas, 13 Ephebia, pubertas vel prima ætas adolescentiæ. Et in libr. Machabæorum explicatur, cum dicitur: Etenim ausus est (Antiochus) sub ipsa arce gymnasium constituere, & optimos quosque epheborum in Lupanaribus ponere. 14 Mausoleu, sepulchrû magnificientissimû, quod Artemisia Mausoli vxor marito suo mortuo cõstruxit: de quo in libr. Paralipomen. Hebdomada, Kalendæ; 15 Polymita, vestis seu tunica discolor, 16 Collyrium, medicamentum & 17 Collyrida oculorum, 18 Bolis, iaculum, siue instrumentum, quo maris profunditas perpenditur, 19 Aurichalcum, dicitur proprie Orichalcum, metallum est auro in colore simile: & dicitur apud Italos Ottone, Hispanicè Laton: pro illa voce legitur in Græcis χαλκιδίβαρον: quæ vox composita ex are, & thure: & teste Suida, erat genus electri auro pretiosius, 17 Dithalassus de quo Lucas in Actibus, locus habens vtrinque mare, vt Corinthus, de qua:

Bimaris ve Corinthi

Mœnia. 21 Smegma apud Daniele, id est sapo, medicamentum ad tergendum, quod Hebraice dicitur מִיָּבֵי id est herba 22 Borith, apud Hieremiam, & 23 Herba fullonum ab interprete nostro apud Malachiam: 24 Migma, id est mixtio seminum, seu granorum in Isaiâ, 25 Malagma, id est malua, 26 Idolium, id est mensa, vel templum in honorem idolorum constructum 27 Idolothytum, id est immolatum idolo, 28 Perispema,

5 Sap. 19. & 19. 6 Psal. 77. 7 Psal. 104. 8 2. Paral. 3. & Job. 28 & 31. & Isai. 13. & Dan. 10. Hier. in c. 10. Hierem. 9 Gen. 43. & Prou. 1. 10 Cant. 5. 11 1. Machab. 11. & Ose. 10. iuxta 70. 12 Iudith. 10. & 13. & 16. 13 2. Machab. 4. 14 2. Paralip. 35. 15 Gen. 17. & Exo. 28. & 36. & 39. & Eze. 16. & 27. 16 Apoc. 3. 17 Leui. 7. & 8. & 2. Reg. 6. 18 Act. 27. 19 3. Reg. 7. & Eccl. 47. & Apo. 1. & 2. 20 Act. 27. Horat. 1. Car. Ode. 7. 21 Dan. 13. 22 Hier. 2. 23 Mal. 3. 24 Isai. 50. 25 Sap. 16. 26 1. Co. 8. 27 Ibid. & Apoc. 2. 28 1. Corinth. 4.

id

29 Eccl. 6. 30 Inf. 20. 31 Inf. 23. & 31. Seneca. 32 Sap. 18. iuxta 70. & Isai. 59. & 2. Cor. 4. 33 Sap. 18. & Eccl. 27. & Apo. 1. 34 Job. 38. & 37. & 38. & Amos. 5. 36 Job. 9. iuxta LXX. 37 Ibidem. 38 4. Re. 10. & Psal. 8. & Mat. 14. & 16. & alijs. 39 Mar. 5. & Luc. 13. & Act. 18. 40 1. Co. 9. & Phil. 3. 41 1. Par. 15. 42 2. Machab. 8. 43 Matt. 9. Luc. 6. Iul. Pollux. Vocis custodiae triplex significatus. Psal. 141. Act. 27. Ibidem. Mat. 27. & Infra 28.

Quæ nomina, seu verba in sacris libris vltata soneant significantius.

id est ramentu, vel scobs, 29 Eucharis, est factus, vel vrbano sermone pollens, 30 Acharis, contrarium, sine gratia, vel lepore, insuaui, siue inioctidus, 31 Infrumtus, id est stolidus, vel insipiens: qua etiã voce vtitur Seneca lib. de Beneficijs. 32 Aporiri, in digere, vel aporiri id est dubitationibus vexari, Aporia paupertas, 33 Poderis vestis demissa vsq; ad talos, 34 Pleiades, 35 Arcturus 36 Hesperus, 37 Hyades, quæ sunt cœli constellationes, 38 Cophinus, 39 Archi synagogus, 40 Brauium, 41 Epinicion, & 42 Epinicia, 43 Theloniũ, Stigmata, Sycomorũ, & Luter, siue λυτρũ id est pelius, τριηρης vel trieris triremis, Num. 24. Daniel. 11. & pleræq; aliæ dictiones, quæ in vasto Scripturarum volumine inueniuntur.

Et sicut Latinis Græcæ linguæ cognitio vtilis inuenitur; ita etiam Græcis Latinæ linguæ comprehensio multum prodesse valet. Habet enim Euangelium Græcum multas voces Romanas, quales sunt: Legio, Prætoriu, Spiculator, Denarius, Numisma census, Titulus, Flagellu, Flagellare, Sudariu, Semicinctia, Sicarij, Colonia, Macellum, Membrana, Penula, Quadras, Assariu ab ass: libra quoq; λτρα, vnius literulæ mutatione à Græcis Scripturis sumpta est ex Romana lingua, vt docet Iulius Pollux, & milliare, quod Græcè μιλιαρ dicitur à Latinis est acceptum. Custodia, ambigua, signat carcerem: vt, Educ de custodia animam meam. Secundo signat reos vinculis detentos: vt cum dicitur in Actis, Iudicatum est tradi Paulum cum reliquis custodijs, Centurioni, &c. Infra, Militum consilium fuit vt custodias occiderent. Tertiõ signat partem aliquam militum positam ad custodiam: quo sensu. Matthæus vsurpat.

Sunt præterea nomina quædam, siue verba, quæ melius Græcè dicta intelliguntur, quã Latine: vt eleemosyna, plus intelligitur, quã misericordia, planetæ, plus, quã errone, colla plusquã gluten, vel glutinum, cometa, plusquã crinitus. Idem de nominibus Presbyteri, Diaconi, Episcopi, & Papæ, Angeli, plus, quã vocibus senioris, ministri, superintendentis, legati,

& aui, & nuntij. Significatiores etiã voces Baptismi, Eucharistiæ, Scandali, Ecclesiæ, Euangelij, Cathchizandi, & Exorcizandi: quam submerfionis, gratiaru actionis, offensionis, cõgregatio nis, boni nũtij, instituedi, & adiuradi. Erant etiã pleræq; voces Perficæ: vt Paradisus id est hortus, Gaza, id est diuitiæ, & apud Danielẽ Artaba mensura frumetaria capiẽs medimnum Atticũ, & chenicæ tres, teste Herodoto Halicarnasseo. Vt interim non omittam, in ipso Euãgelio Syriaco, præsertim verò Matthæi, qui ea lingua creditur scripsisse, pleræq; & Latina, & Græca vocabula inueniri, de quibus alio loco dicendum erit.

Quinto, vtile est linguarũ donũ ad plures ex eadẽ sententiã Catholicos sensus eruẽdos, præsertim cũ vox Græca, vel Hebraica ambigua sit, & πελοσομοσ nã interpres nõ potuit nisi vnũ tantũ vocis significatũ exprimere. Quod si omnes significationes ad rem propolitã faciant, non sunt respuendæ, sed cõplectendæ. Vt verbi gratia: Videbunt in quẽ transfixerunt, vel, in quẽ insultauerunt: nã vtrumq; vox Hebræa vario modo scripta significat: & Ioannes vertit, transfixerunt, Septuaginta insultauerunt, & vtrumq; verum fuit. Et illud Psal. 138. Non est occultatum os meum à te quod fecisti in occulto: & substantia mea in inferioribus terræ: id est, vis subsistendi, quæ in ventre matris quasi in abdito antro delitescit. Pro vltimis tamen verbis dicitur in Hebræo מִן הַקֶּרֶן id est mirifice plasmatus sum, & contextus: Et ad litteram dicitur; recamatus sum, acupictus, vt Phrygium opus auro intertũ: ita homo carne, ossibus, neruis, chartilagine, Hieronymus vertit, Imaginatus sum, passiuè, id est ad imaginẽ Dei factus, sicut qui acu pingunt; habent exẽplar imaginis quã depingũt. Et rectè dicitur in nouissimis terræ, siue in inferioribus terræ, alludẽs fortasse ad locũ, vbi solent eiusmodi artifices laborare, in infimis scilicet domus partibus, & subterraneis locis, ne magnis, & crebris ictibus domus fundamenta concutiant. Isai. quoq; dicitur: Expectaui vt faceres vniuersũ, & se-

Perficis vocabulis diu nãlteræ qui bus vtantur. Gen. 2. ac sepẽ alibi. Esthe. 3. & Ezech. 27. & Act. 8. Dan. 1.

Artaba apud Danielẽ quid. Herod. Hali carn. lib. 1. V. vtilitas, seu fructus cognitionis linguarum.

Vbinam scripturarum eadem sententiam Hebræo variam admittat intelligẽtiam.

Zacha. 12. Apoc. 19. II. locus. Ps. 138. Quod illud Plac. ni & substantia mea in inferioribus terræ.

Hiero. 10. 8. Gen. 1.

III. locus.

III. locus. Iose. lib. 6. Antiq. c. 8. ante med. Quales ferē sint homines pingues. V. locus.

B. Chr. ser. 7. in Epist. ad Ro. multo ante dim. tom. 4. in princ.

Oecum. c. 5. in Epist. ad Rom. c. 3. VI. locus. Quædā inter alia, à B. Hieronymo aliter q. m. 70. viris uersa. Psal. 109. Hiero. to. 8. Gen. 47. Heb. 11.

VII.

VIII.

Idem to. 7.

cit labruscas: LXX. verterunt, Et fecit spinas: & vtrumq; vox Hebræa significare deprehenditur, vt Rabbini tradunt. Adhæc 1. Reg. 15. Rex Amalech, dicitur à Hieronymo, pinguisimus, at verò à Iosepho, formosissimus, & Chaldæa paraphrasis vertit, deliciosus: quia videlicet vox Hebræa illa omnia significant, solent enim pingues esse formosi, & deliciofi. Ad Roman. 3. habet Apostolus: Propter remissionem precedentium delictorum: in Græco est, Διά τὴν ἀφεσίν: quæ vox homonyma est ad remissionem, & ad tabem, dissolutionem, & mortificationem, quam humanæ naturæ peccata præcedentia inuenerunt. Et sic interpretatur Chrysostomus, dicens: Non dum siquidem sanitatis spes erat, sed quemadmodum corpus resolutum manu adiutricis opus habebat, ita & anima morti obnoxia. Sic ille, accipiens παρῆσιν, pro παραλυσιν: atque videtur ipsius Pauli disputatio illam significationem exigere, & præfertim quæ sequuntur verba, in sustentatione Dei; quia diuina bonitas tolerabat illā peccatorum tabem, quoad veniret medicus. Oecumenius eundem sensum nouit, qui ait: Iustitiæ illius demonstratio, in hoc maxime facta est, quod dissolutos, hoc est peccatis suis immortuos iam homines iustificauit. Hæc ille. Hinc est vt in multis vertendis variet Hieronymus à Septuaginta interpretibus. Septuaginta enim verterunt: Tecum principium in die virtutis tuæ, Hieronymus verò, Populi tui duces spontanei erunt in die fortitudinis tuæ. Septuaginta verterunt: Adorauit (scilicet Iacob) ad fastigium virgæ, id est ad sceptrum, quod gerebat in manibus Ioseph: quam lectionem sequitur Paulus ad Hebræos. Hieronymus verò, Adorauit Israel Dominum conuersus ad lectuli caput: vbi nihil de adoratione, sed tantum de inclinatione capitis præ imbecillitate. Illud quoque Ecclesiast. 2. Cogitavi in corde meo abstrahere à vino carnem meam: admonet Hieronymus legi posse ex Hebraica litera: Cogitavi trahere in vinum carnem meam: quod est oppositū priori sententia, ita

enim vertit Chaldæus: Exploravi in corde meo ad protrahendā in domo vini carnem meam. Quanquā lectio nostra videatur præstantior, vt ibidem subdit Hieronymus: nam abstractione animi à vino comparatur sapiētia. Multa alia exēpla produci possent de multiplici sensu Scripturæ, sed his paucis in præsentia contentus sum, quia alio loco de his vberius fuit dictum. Sexto, linguæ deseruiunt ad festiuas quasdam vocū allusiones in Scriptura intelligendas, quæ in alienam linguam conuersæ gratiā minimè habent. Vt, gratia exempli, nomen Adā, ab Adama, id est terra sumptū, quia de ea assumptus est. Nomen Chava, id est Heua, a verbo Chaia, id est vixit: vnde dicta est mater cunctorum viuientium. Nomen Cain, à possessione: nam Cana possidere significat. Nomen Abel, à fleru acceptum est: quia primus interfectus materiā flerus parentibus dedit. Nomen Seth, eo quod appositus sit à Deo pro Abel fratre interfecto. Noe à consolatione dictus est: nā inuenit instrumenta agriculturæ prius ignota, vt tradunt Hebræi, & Scriptura tacitè innuit dicens: Iste consolabitur nos ab operibus, & laboribus manuum nostrarum in terra, cui maledixit Dominus. Abraham, Isaac, & Iacob, nomina sunt sortiti à diuersis euentibus, quæ ipsis congruebant: vt, Abraham, eo quod pater esset futurus multarū gentium: Isaac, à risu, quia mater in eius optato partu dixit: Risum fecit mihi Deus. Iacob, eo quod supplantauerit fratrem. Duodecim filij Iacob, & Patriarchæ suis peculiaribus, & significantibus gaudent vocabulis. Babel, à cōfusione linguarum dicta est. Phaleg dictus est, eo quod suæ tate diuisus sit linguæ, & propterea Phaleg interpretatur, diuisio. De Nabal testatur Abigail: Secundum nomen suū stultus est, & stultitia est cum eo. Israel dictus est, eo quod contra Deum praualerit: Si contra Deum, inquit, fortis fuisti, quāto magis cōtra homines praualebis? Samuel sic dictus est, eo quod esset à Deo postulat. Hieremiæ dictū est: Quid tu vides, Hieremia? Qui dixit: Virgā vigilatē ego video. Et dixit Dominus

Acquirendæ ratio sapientia qualis, teste Salomone.

VI. commodum.

Hebræorum quorundam nominū Ety mologia.

Gen. 3.

Ibidem.

Ibidem.

Infra. 4.

Ibidem.

Infra. 5.

Ibidem.

Telluris instrumentaco lendæ prim⁹ adiuuenit Noe, & vnde id constet.

Ibicem.

Supra. 3.

Infra. 17. &

Rou. 4.

Infra. 21.

Infra. 27.

Infra. 49. & sequen.

Supra. 11.

Ibidem.

1. Reg. 29.

Gen. 32.

1. Reg. 1.

Hierem. 1.

B. Hiero. in Hiero. c. 1. lib. 1. tom. 5. Idem to. 7. Soqed Hebræis duo si gnat, teste Hieronymo.

Dan. 13.

Ibidem.

Quomodo illa schini, & pruni arborum allusio à Græcis ducta Daniele Hebraicè, vel Chaldaicè loquenti cōuenire potuerit. Qualis gemina illa videri possit allusio.

ad eum: Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbo meo, vt faciam illud. Vbi B. Hieronymus perpendit, vocem 777 ambiguum esse, & ad vigiliam, & ad nucem. Vt possit esse sensus: Virgam nucem, vel vigilantem ego video.

Et idem in cap. 12. Ecclesiasticis scribens, ait: Quomodo in Hieremiæ principio verbum 777 Soqed, si varietur accentus, & nucem significat, & vigiliam. Et dicitur ad eum; Quid tu vides Hieremia? & respondit, Baculum nucem. Et ait Dominus ad eum, Bene vidisti, quia vigilabo ego super verbum meum, vt faciam illud, vel illud. Et habet etymologiā nucis, quod vigilaturus sit Deus, & retributurus populo quod meretur, sermonis occasio est. Hæc ille. Similis allusio obseruatur apud Daniele c. 13. Nam interrogatus vnus ex senioribus: Nunc ergo si vidisti eam, dic sub qua arbore videris eos colloquētes sibi. Qui ait, sub schino. Dixit autem Daniel, Rectè, mentitus es in caput tuum: ecce enim Angelus Dei accepta sententia ab eo, scindet te medium: alludens in nomine schinos ad verbum schinai, significat enim scindere. Alter verò respondit: Sub prino. Cui similiter dixit: Rectè, mentitus es & tu in caput tuum: manet enim Angelus Domini gladium habens, vt fecerit te medium, & interficiat vos. Vbi in nomine schinos allusit ad verbum schinai, quod est scindere, seu secare. Quas allusiones qui ignarus sit linguæ Græcæ, difficilè capiet. Quod si obijcias, Quomodo hæc à Daniele dici potuerint, qui Hebraica, vel Chaldaica tantum lingua locutus est? Respondendum est, vel interpretem in his arboribus delineasse allusionē aliquam in Chaldaicis vocabulis expressam, ad pœnas, & supplicia: quæ admodum Latinè cum gratia vocum dici posset: Si sub arbore pruno fuisti, prunis sæuisissimis, vltulabere: si sub malo arbore, malis sempiternis cruciabere. Ita potuit Daniel Chaldæis vocibus aliquod supplicium, quod cognatum esset illis dictionibus, & illis respondere, apponere. Commoda etiam erit solutio, si dicamus, hanc historiam à Daniele non tantum Chaldæa, vel He

bræa lingua esse conscriptā, verum etiam Græca. Nam cū esset Daniel in aula regia educatus, & omni scientiā Chaldæorum excultus, mirum non est si linguam Græcā, quæ eo tempore late patebat, cognosceret, & in ea etiam historias conscriberet. Quam cū Theodotion inuenisset, vel à Iudæis accepisset, illam additionē suæ adiunxit. Similē allusionem facit autor Ecclesiastici: nā c. 43. Luna, ait, signum diei festi, luminare quod minuitur in cōsummatione. Mensis secundū nomen eius est crescens mirabiliter in consummatione. Luna enim Luna dicitur, & mensis Luna apud Græcos. Hinc Latinè mensis dictus. Vtrumq; verò vna voce Hebræa 777 appellatur. Cicero tamen lib. de Natu. Deorum mensis dictos putat ex eo, quod mensa sint spatia. Tamē Macrobius, & hic autor, qui est Iesus filius Sirach, nomen mensis deriuat à voce 777, quod vna lunatione terminetur. Quod verò ait: Minuitur in consummatione, sensus est, postquam consummatum est, incipit deficere. Fortis, inquit, in bello Iesus Naue successor Moysi in Prophetis, qui fuit maguus secundū nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, alludit ad Iesu nomen, quod Saluatorē significat: quemadmodū etiā Angelus Matth. 1. dixit: Ipse enim saluū faciet populum suū à peccatis eorum. Similiter Paulus de seruo Onesimo, quē Christo lucrifecerat, alludens ad eius nomen, ait: Qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autē & mihi, & tibi utilis. Similia alia deprehēdi possūt ab studiosis in sacris literis. Septimò, conducit eiusmodi studiū ad disputationē, quæ instituitur cum infidelibus, siue Iudæi sint, siue Græci, & cū Hæreticis, qui nobis improperat Hebraicæ, & Græcæ linguarum ignorationē, & quod vt peregrini in aliena Republica versamur, & curiose quæ nō satis nouimus, scrutamur. Vnde & Apostoli antequam à Christo Domino ad disseminandum Euangelium destinarentur, dono linguarum præditi fuerūt, quo, quæ pollicitus est in Euangelio: Ego, inquit, dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere, & contradicere

Dan. 1.

Ecc. 47.

Nomen mensis vnde ductum. Cicer. li. 11. de Natur. Deo. à med. Macro. li. 1. iu Som. Scipionis.

Quid illud Ecclesiastici de Luna, quod minuitur in consummatione Ecc. 46.

Ad Philem.

VII. vsus.

Luc. 21.

Act. 2.

Clemens. V.

VIII. commo- dum Trilinguis notitiæ.

Quæ nam in Nouo Testamento obsecrari reddita clarius verti potuissent.

Nonnulli alij loci tñ Veteris, tum Noui Testamenti proferuntur minus perspicue redditi. Psa. 128. 2. Gal. 1. Psal. 128. Psal. 77.

Omnes aduersarij vestri, abunde adimpleuit. Vnde in die Pentecostes repleti sunt Spiritu sancto, & cœperunt loqui varijs linguis magnalia Dei, Symbolum edentes eorum, quæ per vniuersum orbem dispersiti erant perfecturi, vt promptius alienæ linguæ homines in fide instituere, & eos, qui se catechumenos erudiendos præstant, omni salutari doctrina imbuiere possent. Quæ causa sola illa in Clementina De magistris adfertur, propter quâ in studijs generalib⁹ tradi linguas velit; alioqui quorsum ibi Chaldæa, & Arabica lingua doceri præcipitur? Quæ ratione fit, vt sicut olim primitiua Ecclesia munere lingua, u desuper infuso prædita erat, ita præfens hoc eodem dono gaudeat, etsi humano labore, & industria parto. Quod etsi miraculo, vt tunc, tribuendū non sit, est tamen maioris meriti apud Deum, ob operam, & industriam, quæ in eis addicendis ponitur.

Octauo vsus nō mediocrē linguarum studium præbet ad percipiendos locos, qui ab inter prete reddi poterat vel breuius, vel apertius, vel significantius, vel magis Latine, & proprie. Nā vt hæc exemplis illustrentur, Ioan. 2. dicitur: Qui post me venturus est, ante me factus est: clarius vertisset, mihi antelatus est, vel Mihi præpositus est, vel Me anteuertit: similitudine ab eo sumpta, qui post nos currit, & tamē cursus præuertit.

Quod dicitur: Sapē expugnaverunt me: positum est pro, pugnaverunt. Ita intellige, quod Apostolus dixit: Persequerbar Ecclesiam Dei, & pugnabam, pro impugnabam. Et quod subdit Propheta: Etenim non potuerunt mihi: potuisset verti significantius: non præualuerunt mihi. Cū dicitur: Et adificauit sicut vnicornium sanctificium in terra: magis templum, seu sanctuarium reddi poterat verbum ἀγίασμα. Illud quoque Psalm. 138. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris: paullo obscurius dictum est. Et est sensus: Si sumptis alis euolauero ab Oriente in Occidentem. Nam per diluculum, Orientem intelligit, partem quæ primò illustratur: per

extrema maris periphraſtice Occidens designatur. Terra enim promissa, ab Occidente mare nostrum habet. Hinc Chaldæus interpres vertit: Si sustulero alas aurora, & habitauero in nouissimis Occidentis. Item Psalm. 26. Vnam petij à Domino, hanc requiram: subaudi, petitionem, vt dicitur. 3. Reg. 3. Petitionem vnam paruulam ego deprecor à te. Tamen Septuaginta & Hebræam veritatem nostros interpres secutus, in fœminino Vnam posuit, eo quod apud Hebræos illud genus ponitur pro neutro. Et ita est sensus. Vnum petij à te, & hoc requiram. Similiter quod Psalm. 34. dicitur: Quasi proximum, & quasi fratrem nostrum, sic complacebam: obscurius versum est, sed facile quis mederi posset, addendo præpositionem ad: quasi ad proximum, & quasi ad fratrem nostrum, sic complacebam, & sic ferè vertit Hieronymus: nisi quod loco verbi Complacebam, vertit Ambulabam. Aut si casus accusandi mutetur in Dativum, melius haberet, & sic Septuaginta dixerunt: ὡς ἀδελφῆν ἡμετέραν ἀπὸς ἑμῆς. Quasi proximo, quasi fratri nostro sic complacebam. Et posset etiam per nominandi casum optimè interpretari: Quasi amicus, & quasi frater, sic placidè conuersabar erga illos. Quod sequitur: Quasi lugens, & contristatus, sic humiliabar: apertius ex Hebræo interpretatus est Hieronymus: Quasi lugens mater tristis incuruabar: id est, pro malo inimicorum meorum non secus dolebam, quàm mater super mortuo, vel infirmo filio. Sunt enim verba Christi, vt ipse Ioann. 16. applicauit sibi ex hoc Psalm. versiculum illum: Quia odio habuerunt me gratis. Romanor. 12. Nos vos, inquit, defendentes charissimi: clarius vim verbi Græci expressisset, vertendo, non vos vindicantes: quia vindicta semper prohibetur, defensio iusta non reprehenditur. Illud Actor. 26. In modico suades me Christianum fieri: apertior esset lectio, si vertisset: Parum abest, quin persuadeas me fieri Christianum. Et Actor. 27.

Quid illud Dauidicū: Si sum plero pennas meas diluculo & habitauero in extremis maris.

Fœminini generis pro neutro vsus est apud Hebræos.

Hier. tom. 8

Idem ibidē

Ioan. 15.

cūm

cūm iam non esset tuta nauigatio, eo quod ieiunium iam præterisset, clarius esset versum, eo quod extratemus sustinuisset in eadem. Er Act. vlt. Mansit biennio toto in suo conductu: quia Græce dicitur ἐπὶ τῷ ἰδίῳ μισθῷ, facilius, & apertius transtulisset, in conductibus, quemadmodum etiam habet codex Syriacus. Sexcenta sunt eiusmodi, quæ lector studiosus, & diligens consulendo exemplaria per se ipsum intelligere poterit. Certe gratiam, & venustatem Threnorum Hieremias, qui alphabetici sunt, & quorūdam Psalmorum, præsertim. 118. 111. & 33. & vltimi cap. prouerbiorum Salomonis non apprehendet, qui alphabetum Hebræum ignorauerit: & numerum nominis bestiae, de quo Apocal. 13. sine alphabeti Græci intelligentia, cuius literæ numerum certum significant, nunquam intelligere valebit. Itā ad argumenta in contrarium facta respondemus: Vanum, aut inutile linguarum laborem non esse: quoniam, vt latè explicauimus, plures fructus eiusmodi studium secum adfert. Nam etsi non liceat quicquam mutare, vel emendare ex his, quæ interpret noster vertisse comperit; potest tamen & quod ad elegantiam attinet, vel ad breuitatem, & perspicuitatem melius aliquid dici, vel verti ad illud ipsum illustrandum, vel explicandum.

Quænam veteris Scripturæ partes, Hebraici alphabeti sine notitia commode satis intelligi nequeant. Rationes, & argumenta oppositæ sententiæ diluuntur.

Primū argumentum.

Secundū argumentum. 1. Cor. 14.

Supra. 12. & seq.

Linguæ quatenus addiscendæ.

Ibidem.

Quæ nam Spiritus sancti charismata dono linguarum sint potiora. Ibidem.

Quod verò Paulus studium linguarum reprehendat, verum non est: nā & ipse in multitudine linguarum gloriatur, & eas inter dona Spiritus sancti connumerat. Tantū ergo reprehendit eos, qui illis ad gloriā, & ostentationē abutuntur, & qui plus illi dono hærebant, quàm par esset. Nec enim in illis est inhærendum, aut consensendum, vt plurimi etiam nunc faciunt, sed ad maiora dona progrediendum. Maius enim est donum Prophetiæ, siue interpretationis sermonū, vt meritò Paulus dicat: In Ecclesia volo quinq; verba sensu meo loqui, vt & alios instruam; quàm decem millia verborum in lingua. Et iterum: Qui loquitur lingua Spiritum adificat: qui autem prophe-

tat, Ecclesiam Dei adificat: volo autē omnes vos vti linguis; magis autem prophetare. Et vtriq; dono, id est linguis, & prophetiæ, & scientiæ, & fidei, & omnibus alijs antefert charitatem, cū ait: Et adhuc excellentiorem viam vobis demonstro. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, &c.

Quod verò homines nostro seculo linguarum studium consecrantes, in varios, & perniciosos Fidei errores inciderint, dicendum est, illud hominum vitio magis contigisse, quàm ipsarum linguarum: quarum cū esset peritissimus Hieronymus, atq; alij præcellentes in Ecclesia Dei viri, nullam tamen hæresim cōdiderunt: imò omnibus erroribus se opposuerunt, & fortiter contra eos de linguis, & vocū significatis dimicantes, gloriosum triumphum reportarunt. Ad hæc, multi in Ecclesia Dei extiterunt, qui nullò linguarum præsidio fulti, sed sola Latina lingua ruditer, & tenuiter cognita, hæreses excogitarūt: vt fuit Berengarius, Ioannes Vvicleff, & Ioannes Hus. Imò etiā, quod maius est, etiā Latinæ linguæ cognitione destituti, vt Vvaldenſes, qui dicti sunt Pauperes de Lugduno, habentes in materna, siue vernacula lingua Scripturas conuersas, in innumeros errorū scopulos impegerunt. Nō est ergo linguarū peritia tāti mali fōs, & causa, sed superbia, pertinacia, ambitio, & contēdendi, & vincendi studiū. & deniq; ipsarū linguarum abusus.

Quod verò eiusmodi linguarum cognitio, res parua esse videatur, & contempta, & ad Grāmaticos ferè spectans, non debet nos ab earū studio deterere: quia parua non sunt, sine quibus magna constare non possunt. Veros autem, & germanos sensus ex Scripturis eruere, aut hæreticos, & perniciosos confutare, plerunq; ex huiusmodi, quæ leuia, & minutula in se ipsis videtur, pendere solet. Vt iam ea ratione linguæ maximum præstent adiumentum ad veritatē agnosendam, & amplectendam; & ad falsitatem refellendam, & expugnandam.

Supra. 13.

Tertium argumentum.

Quod multo nostro seculo linguarū scientes falsa dogmata condiderint, vnde factum sit.

Quinā olim Trilingui cognitione atq; scientiæ pene destituti, à fide tamen grauiterræ errauerint.

Quartum argumentum. Parua etiam cur magnificanda sint.

PRO-

PROLOGOMENON. XIII.

In quo de phrasibus, & idiotismis linguarum Hebraicæ, & Græcæ agitur, quatenus ad sacrarum literarum intelligentiam facere possunt.

UPERIORI Prolegomeno permultas & magni momenti trium linguarum utilitates persecuti sumus, quæ ad sacros Scripturarum sensus recte eruendos adminiculum non modicum præbebant, & quarum ignorantia soler lectores ab intelligentia assequenda plurimùm retardare iam præfenti loco de postrema utilitate earum non nihil differendum est. Confert enim hic labor ad idiomata, & phrasas, & proueria alienæ linguæ facilius percipienda, quæ cum nonnulli neglexerint, ad absurdos, vel etiam duros & violentos sensus eruendos prolapsi sunt. Et quoniam omnis Scripturæ, tum Veteris, tum Noui Testamenti autores ferè Hebræi fuerunt: hinc fit, vt scribentes vel Græcè, vel Latine (si quid tamen in ea lingua scriptum reliquerunt) phrasas Hebræas, vel dialectos, & proueria illis trita, & familiaria frequenter vsurpauerint, ita vt quodammodò etiam ad Nouum Testamentum plenius intelligendum quam plurimum utilitatis adferat Hebrææ linguæ perceptio. Vt enim de præclaro historico Liuio, qui lacteo eloquentiæ fonte manare, à quodam ex nostris dictus est, suas habere Patauinitates traditur: & Hispanus Italica eleganter loquens, vel scribens, suos effundit Hispanismos, & Germanus Italicam, vel Hispanicam resonans linguam, suos habet Germanismos: ita planè Apostoli, & Euangelistæ Græcè scribentes suis abundant Hebraïsmis, & natiuis, & ger-

manis prouerbij, & eius linguæ phrasibus. Hinc Hieronymus in lib. Eccl. Proueria, inquit, & parabolæ cõposuit Salomõ, aliud in medulla; aliud in superficie pollicentes. Proueria quippe non hoc sonare quod scriptum est; etiam in Euangelij edocemur: quod Dominus pulpulo in parabolis, & prouerbij sit locutus; secretò autem Apostolis disseuerit ea. Ex quo manifestum est, & Prouerborum librum, non vt simplices arbitrantur, patentia præcepta, sed quasi interra aurum; in nuce nucleus, in hirsutis castaneorum operculis absconditus fructus inquiritur, ita in eis diuinum sensum altius per scrutandum. Sic ille. Proueria ergo Salomonis nisi ratione habita Hebraicæ consuetudinis, & sermonis, explicare vix profecto possumus: nam sæpè vsuuenire solet, vt quæ in vna lingua prouerbij gratiam habent, in aliena illa desituantur. Quemadmodum quod dicitur: Quasi Nemrod robustus venator coram Domino: & illud: Num & Saul inter Prophetas? apud Hebræos, & eos, qui nouerunt sacras literas, venustatem habet, non in alijs linguis. Quædam verò sunt, quæ tum in Hebræa, tum in alijs linguis prouerbij loco celebrantur, quale est: Patres comederunt vnam acerbam, & dentes filiorum obstupescunt: & illud Petri. Contigit enim eis illud veri prouerbij: Canis reuersus ad suum vomitum: &, Sus lota in volutabro luti: & illud, Medice, cura te ipsum, & quod Dominus dixit ad Paulum: Durum est tibi contra stimulum calcitrare. Audi obsecro

Hic. inc. vl. Eccl. tom. 7. à med.

Matth. 13.

Marc. 4. Hieronymi de libro Prouerborum interpretado iudicium.

Gen. 10. 1. Reg. 10.

Ezech. 18.

2. Pet. 2. & Prouer. 26.

Luc. 5. Act. 9.

quid

B. August. tract. 10. in Ioan. prope initium tom. 9. in princ.

A Maria dignitas virginu cepit, ait Augustinus. Ioan. 2. & 19.

Hierem. 31. & alias. Eadem cur mulier dicta Gen. 2.

Infra. 3. Ioan. 7.

Quomodo intelligendi sint qui dicuntur fratres Domini, eodem teste. Gen. 13.

Infra. 29. Supra. 24.

Hebræi sermonis super omnes alios præstantia, & excellentia multiplici ex capite colligitur.

Hebræa lingua sola est non humanitus parata, sed infula diuinitus.

quid Augustinus de linguæ Sacre idiotisimis sentiat, in Ioannem scribens: Habet, inquit, linguam suam (scilicet Sacra scriptura) quicumque; hanc linguam ne scit, turbatur, & dicit, Vnde fratres Domino? num enim Maria iterum peperit? Absit: inde cepit dignitas virginum. Illa femina mater esse potuit, mulier esse non potuit. Dicta est mulier secundum femininum sexum, non secundum corruptionem integritatis, & hoc ex lingua ipsius Scripturæ. Nam Eua statim facta de latere viri sui, nondum contacta à viro suo, nostis quia mulier appellata est, & formauit eam in muliere. Vnde ergo fratres cognati? Maria fratres Domini? de quolibet gradu: vnde probamus? Ex ipsa Scriptura. Frater Abrahæ dictus est Loth, qui filius erat fratris ipsius: lege, & inuenies quia Abrahæ patruus erat Loth, & dicti sunt fratres: vnde, nisi quia cognati? Iacob Laban Syrium habebat auunculum: frater enim erat Laban maris Iacob, id est Rebeckæ uxoris Isaac: lege Scripturam, & inuenies quia fratres dicuntur auunculus, & sororis filius. Qua regula cognita, inuenies omnes consanguineos Maria fratres esse Christi. Hæc ille, vt videas fructum cognitionis idiomatum Hebraicæ linguæ. Quoniam ergo Sacra literæ, & Hebraico sermone, & per Hebræos homines conscriptæ sunt, & ex Hebræo fonte in Græcum sermonem per Lxx. viros Hebræos conuersæ, & ex illis postea Latino sermonem reditæ; propterea de dialectis, & idiotisimis Hebrææ linguæ nonnulla erunt dicenda; de Græcis verò phrasibus per pauca, porò de Latinis nihil, nisi quatenus ad illas duas linguas spectare videantur.

Ante omnia igitur Hebræa lingua singularia quædam priuilegia habet, quæ silentio esse præmittenda non duxi, quo laborem nostrum in eius proferendis idiotisimis, & loquendi rationibus magis commendatum, & comprobatum lectoribus redderem. Est enim hæc lingua non humano placito, vel ingenio excogitata, sed prorsus diuina autoritate, & magisterio ad explicanda, & exprimenda animorum sensa instituta: quod certè magnam dignitatem sibi conciliat. Nam quan-

to Deus homini præstat, tanto est hæc præstantior, & ad propriè, & simpliciter explicandas cogitationes accommodatior. Sed in plerisque omnibus quæ diuina sunt, humanis longè antecellere inueniuntur. Vnde Dominus Hebræum idioma Adæ & Eue mentibus indidit (que madmodum & rationem, & legem naturæ impressit) quo possent statim, & inter se inuicem, & ad Deum perfectè quæ sentiebant, eloqui, & Deum omnium bonorum, quibus circumfluebant, autorem, & animo, & lingua laudibus celebrare. Nam etsi in Genesi legamus, Adamm ceteris omnibus animantibus terræ, & volatilibus cæli ad se adductis nomina imposuisse, quo argueretur eius in omnia illa dominatus, & imperium, & in imposto cuique; animæ proprio & accommodato nomine eius sapientia detegeretur (Nam, vt subdit Scriptura, Omne quod vocauit Adam anima viuentis, ipsum est nomen eius, hoc est, nomen est adæquans rei cuiusque; essentiam, & proprietatem) non propterea inde colligi potest, humanam linguam fuisse; quia vocabula omnia erant prius menti eius à Deo indita, vt pro voluntate, & sapientia sua vniuersa animatia vocaret. Quod verò piscibus nomina non indiderit, id propterea factum videtur; quod non sint adducti ad Adam, sicut alia animantia: tum quod extra aquam non possent viuere: tum quia non sunt ita vsui humano ad cibum, & ad auxilium, & ad delectationem, vt alia terrestria accommodati: tum denique, quia per analogiam quandam terrestrium, & volatilium animalium nomina indita sunt à posteris; piscibus. Vnde & boues, & vituli, & canes marini, & capræ, & corui, & falcones, & passeres, & alia permulta genera piscium denominantur.

Secunda dignitas Hebrææ linguæ ex eius antiquitate colligitur. Habet enim temporis primatum, si cum cæteris omnibus linguis conferatur: quod ostendit Scriptura, dum nominibus * Adæ, Eue, Cain, Abel, Seth, Henoch, Noe, Abrahæ, Isaac, & Iacob, Saræ, Phaleg, Babel, Melchise-

Gen. 2. Adâ cur nomina cunctis imposuit animantibus. Ibidem.

Cur idem piscibus nomen non dederit.

* Gen. 3. Ibi deum. Infra. 4. Ibidem. Infra. 5. Ibidem. Ibidem. Infra. 17. Infra. 21. Infra. 27. Supra. 17. Supra. 10. Infra. 11. Infra. 14. Heb. 7.

dec,

Alia utilitas peritæ linguarum trium

T. Liiij qualis facundia. B. Hic. Epif. 103. in. 10. 3. in princ. Quin. lib. 1. c. 5. circa ff. Pollio Patauinitate in Liiuo deprende teste Quin. tiliano.

1. Reg. 25. dec, Nabal, & reliquis alijs multis Philoſophatur, quia omnia nominum, ſive verborum Hebræorum origines, & radices referūt, atq; ob id ſola hæc id ſibi vendicat, quod hominū, vel vrbium, vel fluminum, vel mōtium, vel prouinciarum propria nomina origine Hebræas vnde deducantur, & ſemper aliquid ſignificare deprehēdatur, cōmemorat. Quod certē nullo in alio idiomate inuenitur, in quo eſt quandoq; quædā inueniātur nomina, quæ rationem aliquam etymologiæ ex lingua ſua oſtendant: non tamē omnia, quod proprium eſt Hebrææ linguæ.

Tertiō, ab hac vna lingua ceteræ omnes Orientales, vt Syriaca, Chaldæa, Arabica, Æthiopica, Indica, linguæ profectæ videntur. Vnde cōmune eſt Orientalibus linguis omnibus Aleph ponere in principio pro prima futuri tēporis perſona: Beth in omnibus illis in principio poſita, nota eſt præpoſitionis In: Lamed in principio ſignum eſt Datiui caſus: Caph, in principio ſignum eſt ſimilitudinis, & valet idē quod Sicut, in fine verō additū, ſignificat, Tuus, tua, tuum: Mem in principio, eſt nota Ablatiui caſus, & facit quandoq; cōparationem, & denotat idē quod præ, vel ſupra: Vau, in omnibus his linguis cōiunctio eſt copulatiua, in fine verō dictionis ſignificat, Is, ea, id: Iod, in principio ſignum eſt tertię perſonæ maſculinæ de futuro in omnibus verbis, in fine verō, ſive nominū, ſive verborū denotat, Meus, mea, meū: Schin, ſignum eſt quandoq; Genitiui in principio, quandoq; verō ſignificat id quod: id eſt quis, vel qui, quæ, quod, vel quid: quod euidentis ſignum eſt, omnes illas linguas Orientales ab vna Hebræa profectas originem ducere: vt enim linguæ Italica, Gallica, & Hispanica cum omnibꝰ ſpeciebus idiomatū, quæ ſub qualibet illarū varietatē patiūtur, reuera aliud non ſunt quā vna, & eadē Latina lingua, ſed vario modo corrupta, & terminata: ad eum modū Orientales illæ linguæ aliud nō ſunt quā Hebræa diuerſis rationibus variata, & deſinens. Adde, quod elementa alphabeti cuiuſq; illarum linguarum nō ſunt

nifi vigintiduo, tot enim habet Hebræa, & Hieronymus in prologo galæato totidem Syris, & Chaldæis aſſignat. Nomina præterea elementorū ſūt quàm ſimillima, vt dicantur Aleph, Gimel, Daleth, &c. vel aliquid aliud huic ſimile. Et quemadmodum Syriaca, & Chaldæa lingua nominibus Hebræis addit in fine, vt & in vocali terminentur, cum tamen Hebræa diligant terminari in conſonanti: ita vt quod hi dicunt Peſach, Man, Riq, AKeldam, Gabbath, Gulgoleth, Corban, Mammōn, & Ab, illi adiuncto Aleph, proferrant Paſcha, Manna, Raca, AKeldema, Gabbatha, Golgotha, Māmōna, Abba. Ita etiam alphabetum Græcū nomina elementorum ſuorum ferè eadē cum Hebræis habet, addito alpha in fine. Vt, verbi gratia, Hebræi dicūt aleph, beth, gimel, daleth, he, che, teth, iod, caph, lamed, & ſimilia: Græci reddunt alpha, bitha, gama, deltha, itha, thita, iota, cappa, lāda: pro hain habent omicron. Adde, Samaritanū alphabetū eas habere literarū figuras, vt ſi eaſ in uerſa charta ad Solis ſplendore inſpicias, reddēt tibi maiuſculas literas alphabeti Græci, vt argumentū nō vulgare exhibeant, eam linguā ab Hebræo ſōte prodiſſe. Hinc heluo librōrū Pliniꝰ, literarū inuentionē Chaldæis, & Phœnicibus tribuit: per Phœnices Syros intelligens. Habet præterea lingua Græca pleraq; vocabula, phraſes, & idiotiſmos ab ipſa lingua Hebræa petitos. Et, vt autor eſt Euſebius Caſarien. in prologo hitorie Eccleſiaſticę, quæ ad modū lege per Moſē promulgata, multi legiſtatores in diuerſis orbis prouincijs illū emulati, ab eius lege peculiareſ leges, & ſibi accōmodatas mutuati ſūt: ita fanē ab illa omnium prima lingua Hebræa ceteræ omnes prodiſſe vidētur. Nā primi illarū autores Hebræi fuerūt, antequā linguę in Babel cōſūderētur: & elementa, & eorū vocabula pro ſuo modo mutuo acceperūt Friuola ſūt ergo, & fabuloſa, quæ Phryges de pueris in antro ſeruatis, & eloqui nihil edoctis tradunt: quorum eum alter in vocem bech prorupiffet, quæ Phrygia in lingua panē denotat, aſſeuerarunt primam omnium lin-

B. Hierony. tom. 3. in princip. Epiſt. 106.

Græcum alphabetum, vt Samaritanū etiam, vnde deſcendit.

Samaritanū quid propriū alphabeti.

Plin. lib. 7. naturalis hiſt. c. 56. inſtitio.

Euſeb. Caſarien. tom. 1.

Gen. 11.

Phrygum de ſua linguę primatu neſcio quæ fabuloſa narratio Bech apud Phryges quid

Hebræa omnes Orientales peperit linguas.

Vnde nā Occidentales omnes profeminate ſunt linguæ.

guam

Arcades genus ſuum vnde de ſe duxiſſe cōſiderant. Idem olim Phrygiarū, cur dicit.

Hebræo primū idioma te Fidei nobis tradita ſunt diuina myſteria. Sep. 8.

Ioan. 19.

Beati homines (ſecundū quosdā) tantum Hebræice loquētur in patria, annuente Scriptura. Sophon. 3.

Simile.

Tob. 13.

Apocal. 21. & ſequent.

guā Phrygiarū extitiſſe. Arcades verō ſuam generis antiquitatem iactantes, ſupra Lunam eam referunt. Vnde olim προσηλυται, id eſt antelunares vocabatur. Quæ quidem incerta ſunt, & nullis firmis teſtimonijs comprobata: ſuper eſt igitur, vt ex verbo Dei aſſeramus, Hebræam linguam omnium primam extitiſſe, & ab ea ceteras omnes eſſe profectas.

Quarta huius linguę dignitas accipitur ab eo, quod ſacroſancta Dei myſteria, ſiue Trinitatis perſonarum, ſiue vnitatis Diuinæ ſubſtantię, ſiue creationis, & prouidentię, qua creata attingit fortiter, & diſponit omnia ſua uiter, ſiue arcana Incarnationis Filij Dei, doctriinæ, mortis, & Reſurrectio nis, & in Cœlū reditus, & cetera omnia in hoc idiomate reuelauerit primū Deus, & monimentis perpetuis conſignauerit. Et ex illa in ceteras linguas, Græcam nempe, atque Latinā, atque alias tranſuſa ſunt. Vt merito iuxta Ioannis Euangelium, in triumphali titulo tribus linguis conſcripto primum locū habeat Hebræa. Adde, quod tres principes, & primos trium Legum promulgateſ hac lingua locutos nouimus, nimirum Adamum, Moſem, & Chriſtum, Naturalis, & Veris, & Nouæ legis autores. Et Hebræa lingua non tantum in ſtatu innocentię fui in vſu, ſed & apud ſolā gentem ſanctam ex Abraham progenitam remanſit: & in Cœleſti Regno non alio idiomate vtendum, alijs reiectis, piē, & probabiliter à quibusdam creditur, ſecundū illud Sophonię: Reddam populis labium electū (ſiue purum, & ſanctum) vt inuocent omnes in nomine Domini, & ſeruiant ei humerovno: ſumpta ſimilitudine à bobus iungentis, & idem onus ſimul trahentibus. Liber quoque Tobię id ipſum inſinuat. Porta, inquit, Hieruſalem ex Sapphiro, & ſmaragdo aſſeuerantur, & ex lapide pretioſo omnis circuitus muroſum eius. Et ſubdit: per vicos eius halleluia cantabitur. Quæ cum de cœleſti Hieruſalem, & non de terrena intelligenda ſint, præfertim cum portas ex lapidibus pretioſis aſſeuerantur, quod de eadem cœleſti Hieruſalē

ab Apoſtolo Ioāne in Apocalypſi explicari videtur, & ibi decantandū ſit Alleluia, quæ vox Hebræa eſt: inferatur, eius linguæ vſum in Cœlo futurum. Cum enim humana lingua à Dei laudibus in æternum decantandis ceſſare non debeat, & apud Iſaiam legamus vnum ex Seraphim alterum ad alterum clamante, & dixiſſe in Hebræa dialecto, Sanctus, Sanctus, Sanctus (Qadochs, qadochs, qadochs) Dominus Deus exercituum, plena eſt omnis terra gloria eius: mirum eſſe non debet, ſi homines beati, Angelorum laudes, & præconia æmulantes, Hebræum idioma uſurpent. Non negauerim tamen, piū eſſe, & probabile, quod alij opinantur, omnibus ſcilicet linguis Deū celebrandum: quia hoc videtur ſpectare ad maiorem Dei gloriam, & vt Paulus dixit: Dedit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu ſeſtatur, Cœleſtiū, terreſtrium, & infernorum; & omnis lingua conſeſtatur, quia Dominꝰ Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Quæ admodū etiā Poëta quidam epigrammatum ſcriptor blaſphemando Cęſari, de vrbe Roma dixit: Vox diuerſa ſonat populorum, eſt vox tamē vna.

Dum verus patria diceris eſſe pater.

Quinta & poſtrema Hebræa linguę dignitas eſt, quod inter alia omnia idiomata breuiſſima ſit, & conciſa, atque laconica: quod indicat & verborum, & nominum primitiuorum paucitas, & modorum, per quos verba inſeſtuntur, raritas, & varia eiudem per multas coniugationes inſlexio, & ſignificatio: multiplex quoque ac varia eiudem ſententiæ in alienas linguas interpretatio, quod non niſi ex æquiuoſis verbis, & ambiguis nominibus proficiſcitur. Denique peculiareſ locutiones, idiotiſmi, & phraſes eius linguę idem oſtendunt, quæ vt prima, ita ſimpliciſſima eſſe debebat, vt intelligeremus plus eſſe nobis operandum, quàm loquendum: & plus ſtudij in hac lingua, quàm in reliquis eſſe ponendum, ſi diuina vtriuſque Teſtamenti ſenſa plenius, & luculentius conſeſqui volumus: quod non niſi ab autoribus Hebræis con-

Pſal. & ſepe alibi.

Iſai. 6.

In cœlo omnium fore vſum linguarum vnde cōſtet, quorundam ſententia.

Philip. 2.

Martial. epigram. lib. 1.

Hebræum idiomata reliqua omnia breuitate vincit.

Quid tantum nos doceat huius ſermonis inopia.

textum

Sagittæ potentis acutæ quæ nã iuxta Prophetã.

Apostoli, sagittæ nempè potentis acutæ.

III. FORMULA.

Positiua nomina pro comparatiuis Hebræis deseruiunt.

1. Cor. 7. Luc. 10.

Suprà 2. Act. 1.

Matth. 22.

Deut. 6.

Quibus ferè verbis exprimant Hebræi comparationem interdù.

Psal. 44. Ibidem, & Heb. 1.

Psal. 88.

Psal. 134

Luc. 13.

Agg. 2.

Psal. 138.

B. Hierony. tom. 8.

Hebræi quia carent Comparatiuis, Positiuis pro eis vtuntur. Nam ita dictum est: Bonum est homini mulierem non tangere; hoc est, Melius, & Maria bonam partem elegit; ita enim Græcè dicitur, καλὴν μερίδα, hoc est bonam partem; quam pro meliori accipiendam, & ratio cõparationis Christi, & Patres tradunt. Et Luc. 2. Hac descriptio prima, facta est: pro, prior. Et Act. 1. Primum quidem sermonem feci de omnibus, & Theophile, id est priorem librum Euangelij. Rursus Matth. 22. Quod est mandatum magnum in Lege? id est maius. Et infra: Hoc est magnum, & primum mandatum, id est prius, & maius, de eo enim erat controuersia, quod esset prius, & maius cæteris mandatum, quam phrasim interdum vsurpant Latini: nam Plautus in Rudente. Eo tacent, quod tacita bonum est mulier sepe quam loquens, id est melior.

Aliquando tamen comparatio exprimitur in Hebræis nominibus per literam Mem, & significat præ, aut à, siue ab, aut plusquam, aut simpliciter quàm, vel magis, vel magis quàm, iuxta illud: Speciosus forma præ filiis hominum. Et ibidem: Vniuit te Deus, Deus tuus oleo latitiae præ consortibus tuis, id est abundantius quàm consortes tuos, vt Chaldæus habet paraphrastes. Et alibi: Ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ. Rursus: Et Deus noster præ omnibus dijs. Et Dominus apud Lucam: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint? id est, plusquam omnes Galilæi. Item Agg. 2. Magna erit gloria domus istius nouissima plusquam prima, id est maior. Similiter dicitur: Mirabilis facta est scientia tua ex me, vel à me: dicitur enim in Hebræo Mimeni, præ me, vt Chaldæus paraphrastes; vel, supra me. Pro quo vertit Hieronymus: super me est scientia; & excelsior est, nõ potero ad eam. Aliquando etiam declaratur vis præpositionis Mem per illam particulam Inter: vt Gen. 3. Maledictus tu inter cuncta animantia terræ: ab omnibus, id est præ omnibus: & Be-

nedicta tu inter mulieres, hoc est præ omnibus. Et Cant. 2. Sicut liliũ inter spinas, sic amica mea inter filias: sicut malus inter ligna syluarũ, sic dilectus meus inter filios. Iob 1. Erat magnus inter omnes Orientales. Exprimitur etiam cõparatio per præpositionem Super, iuxta illud: Super omnes docentes me intellexi: Super fenestras intellexi. Et Matth. 10. Qui amat patrem, aut matrem plusquam me; nõ est me dignus. Et qui amat filium, aut filiam super me; non est me dignus, vtrobiq; habetur præpositio, et si varijs dictionibus ab interprete reddita Latine. Alia adde exempla: psalm. 118. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri, & argenti. Et iterum ibidem: Ided dilexi mandata tua super aurum, & topazium. Cant. 4. Odor vnguentorum tuorum super omnia aromata. quibus in locis omnibus implicata cõtinetur comparatio. Eccles. 7. iuxta Hebræum: Bona est sapientia cum hereditate, &c. id est, melior est sapientia opibus iuncta. Et supra: Bonum nomen super oleum bonum. Ambrosius libro De fuga seculi, cum legisset apud Septuaginta: Maledictus tu ab omnibus pecoribus terræ; non apprehendens idiotismum Hebræorum, à pecoribus pro, præ pecoribus, intellexit serpentem maledicendum, dirisq; deuouendum ab omnibus animantibus terræ; eo quod malorum nostrum omnium fuisset origo. Et Hieronymus in cap. 3. ad Gal. probans nullo loco scriptum à Deo quenquam esse maledictum, & vbiq; maledictio ponitur, nunquam Dei nomen adiunctum: Maledictus tu, inquit, ab omnibus bestijs dicitur ad serpentem. Sic Hieronymus, in Hebræa lingua alioquin doctissimus, & impingens in eundem lapidem, in quem impegit Ambrosius. Certè quod Luc. 18. dicitur: Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo, accipe, id est, magis quàm ille, vt exponit Origenes contra Celsum; & Syriacus codex habet eo loco Mem, cõparationis signum; & Græcum Euangelium habet, ἢ γὰρ ἰακίμοσ, hoc est potius quàm ille. Idcirco deficit illa interpretatio, Non certè ille, quia nullum bonum sensum reddit. Tale quid loquitur Isaias

Psal. 118.

Ibidem. Matth. 10. Ibidem.

Psal. 118.

Ibidem. Cant. 4.

Eccles. 7.

Suprà 1. B. Ambrosii lib. De fuga seculi. cap. 7. paullo ante dimid. tom. 2. circa finem. Gen. 3.

B. Hierony. lib. 2. in epistol. ad Gal. propè initium, tomo. 9.

Luc. 18.

Origen. lib. 3. contra Celsum, circa finem, tom. 2. à medio.

Isa. 56.

Suprà 54. et Gal. 4.

Psal. 117

Ibidem.

Matth. 18.

Homer. lib. 1. Iliad. non scilicet à principio.

Plato. Quæ inter nulla possit esse comparatio.

Luc. 22.

Psal. 117.

Gen. 38.

Ea quorundam obseruatio, vt comparatiua particula, quæ, p negatiua ponatur, non, cur minus idonea.

cap. 56. Dabo eis, inquit, in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius: à filiis, & filiabus, id est, quàm, vel, præ filiis coniugatis, aut filiabus, quæ iam nupserunt. Item Isai. 54. & Gal. 4. Multi filij desertæ magis quàm eius quæ habebat verum: multi, ponitur pro, plures. Rursus: Bonum est considerare in Domino, quàm considerare in homine; pro, Melius est. Et: Bonum est sperare in Domino, quàm sperare in Principibus, id est Melius. Matthæ: 18. Bonum est tibi ad vitam ingredi debilem, vel claudum, quàm duas manus, vel duos pedes habentem mitti in gehennam ignis. Et ibidem, Expediit vt suspendatur mola asinaria. expediit, id est, præstat, siue melius est. Volunt tamen quidam intelligere his verbis: Καλὸν σοὶ εἶναι ἐπισκεψασθαι τὸν θεὸν ἢ τοὺς ἀνθρώπους, ἢ καὶ τὸν δόλο χεῖρας, ἢ δόλο πόδας ἐχούοντα; secundum illud, ἢ, non vertendum, quàm, sed potius, non. Vt apud Homerum in Iliade: Βέλτερον ἰσχυρότερον εἶναι ἢ ἀπολεῖσθαι. Id est: Volo ego populum saluum esse, nõ perire. Et Plato lib. 2. de Republ. Ἡ δὲ σοφία σοῦ εἶναι: Non tibi videtur, mihi verò videtur. Et ita sine comparatione hinc dicitur, Bonum, claudum, vel mancum ingredi, in vitam æternam, non duos pedes habentem, vel manus, mitti in gehennam ignis: quia nulla ratione possunt comparari, quæ nihil commune prorsus habent, sed longè sunt contraria, & repugnantia inter se. Luc. 22. Dominus dixit Iudæis se comprehendentibus; Si interrogauero, non respondebitis mihi, neque (Græcè ἢ) dimittetis. Et ita vertunt illud Psal. 117. Bonum est considerare in Domino, non considerare in homine. Item Gen. 38. iuxta Septuaginta: Διευκρινίσθη ὁ Θεὸς ἢ ἰσῶ. Iustè egit Thamar, non ego. Sed certè qui hæc dicunt, ostendunt se parum in Hebræicis literis profecisse. In lingua enim Hebræa, positiua Comparandi vim habent: & ponitur cum καλὸν ἢ: Id est etiam: Bonum est considerare in Domino, non in homine: non fideliter vertitur, quia Hebræa habent Mem, quæ est nota cõparationis. Et Chaldæus sic habet: Melius est considerare in verbo Domini, quàm considerare in

homine. Et Hieronymus interpretatur ex Hebræo: Melius est. Et 1. Corinth. 14. non bene vertitur: Volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instruam, non millia in linguis: melius certè & fidelius vertitur: quæ decem millia verborum in lingua, vt noster expressit interpret. Et licet non fiat comparatio per phycas regulas, id est inter ea quæ sunt eiusdem generis; tamen vulgaris est & vsitata comparatio: quia apud plebem quod minus malum est, vt bonum apprehenditur inter duo mala. Aliquando tamen comparatio omnino supprimitur, vt in eo loco: Quia vidisti me, Thoma, credidisti. Beati (id est Beatiore, vt ratio collationis postulat) qui non viderunt, & crediderunt. Dauid quoque: Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Beatus populus (pro eo quod est, Beatior) cuius Dominus Deus eius. Et, Beatus venter qui te portauit, &c. Quinimo beati qui audiunt, &c. id est beatiore sunt. Rursus B. Lucas; Dico vobis quod ita gaudium erit in celo super vno peccatore penitentiam agente, quàm super nonaginta nouem iustis qui non indigent penitentia. Vbi tacite suppressa est comparatio: dicendum enim erat, maius gaudium erit Angelis Dei, quemadmodum explicat Matthæus cap. 18. vbi tradita eadem parabola, conclusio apertè habet: Amen dico vobis; quia gaudet super eam magis quàm super nonaginta nouem qui non errauerunt. Simile est illud Osee; Misericordiam volo, & non sacrificium: vbi delitescit cõparatio: est enim sensus: Misericordiam volo magis, quàm sacrificium: quod subiuncta verba declarant; & scientiam Dei plusquam holocausta. alioquin Deus & volebat, & exigebat sacrificium in Lege. Et Ireneus lib. 4. cap. 37. exprimit comparationem dicendo, plusquam sacrificium, & Ambrosius lib. 2. de penitentia cap. 2. Misericordiam malo quàm sacrificium. Aliquando absque nota comparationis: cum impossibile, aut difficile, impossibile, aut impossibili, aut difficili, aut difficili, aut impossibili, aut difficili, aut impossibili comparatur: quod non nisi ex sententia agnosci potest. Ecce Isai. 51.

Hierony. tom. 8. 1. Cor. 14.

Quæ phycè comparari dicuntur.

Interdum penitus supprimit comparationem Scripturæ, & vbi. Ioan. 20. Psal. 143.

Luc. 11. Infra 15.

Matth. 18.

Osea 6. Matth. 9.

B. Ireneus.

Ambrosii tomo 2.

Vbi interdum comparatio absq. vlla nota comparationis ponatur.

Isai. 51.

Caeli sicut fumus liquefient, & terra sicut vestimentum atteretur, & habitatores eius sicut haec interibunt: salus autem mea in sempiternum erit, & iustitia mea non deficiet. Comparatum est salus mea: Comparans, caeli & terra, & ex Antithesi quam facit particula, autem, fit nota comparatio ad hunc modum: Citius caeli liquefient, & habitatores terrae interibunt, quam auxilium quod ego prebeo meis, defuit, & iustitia mea deficiat. Ita etiam Dominus locutus est: Caelum, & terra transibunt; verba autem mea non praeteribunt. id est: Citius caelum & terra ad nihilum redigentur, quam verba mea sint irrita, ac vana.

Matth. 24.

In interdum vero nota comparationis apponitur comparati, non comparato; & contra non comparati, sed comparato. Primi exemplum sit Isa. 57. Impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem, & lutum. Et subdit: Non est pax impijs, &c. pro, ita non est pax impijs. Id est: sicut aquae maris nunquam quiescunt, sed limo, & luto turbantur; sic nulla est quies impijs. Et Dominus: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos; id est, sic ego mitto vos. Exeplum secundi. Spiritus ubi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis unde veniat, aut quod vadat. Ecce comparatio sine nota. Subdit: Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Vbi comparatio cum nota collationis exprimitur, eo posito, quod ibi Spiritus significet vetum, ut nonnulli volunt, quod mihi tamen non est admodum probabile.

Notae coparationis appositae comparanti, non comparato; eisdem appositae comparato, non coparanti quaedam exempla.

Isai. 57.

Ioan. 20.

Supra 3.

Duobus modis Hebraei solent augere, & amplificare orationem suam.

Gen. 1.

Infra 13.

Marc. 16.

Ezech. 9.

Ierem. 24.

Psal. 103.

FORMVLA V. Hebraei cum superlatiuo careant, solent tamen alijs modis excessum explicare: vel addendo aduerbium valde, vel nimis, vel vehementer. Ita enim dicitur: Vidit Deus cuncta quae fecerat, & erant valde bona, id est optima. Et rursum: Erat autem diues valde Abram in possessione auri, & argenti. Et de lapide Christi sepulchro superposito dicitur: Erat quippe magnus valde. Ezechiel quoque: Iniquitas domus Israel, & Iudae magna est nimis valde. Item Ieremias, Calathus vnus, sicut bonus habebat nimis, &c. David: Magnificatus es vehementer. Vel suppletur, ut alij volunt, per no-

men Dei, vel Domini, substantiuo addito. Ut in his locis: Iustitia tua sicut mentes Dei, id est sicut montes editissimi. Operuit montes umbra eius, & arbuta eius cedros Dei, id est cellisimas cedros. Sagitta Domini, id est fortissimae. Ad hunc sensum, trahenda sunt illa: Sopor Domini irruerat super eos, id est vehemens & ingens, de quo dicitur: Immisit Dominus Deus soporem in Adam, qui tantus fuit, ut costam ab eo abstulerit sine vlllo eius sensu. Item illa: Castra Dei sunt haec: & Digirus Dei est hic: & Terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, id est maximus terror: & Mons Dei, mons pinguis: & Currus Dei decem millibus multiplex. Et Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei. Item, Non est hic aliud nisi domus Dei; & porta caeli. Et similes locutiones, vbi exaggerandi gratia, & amplificandi res tribuuntur Deo.

FORMVLA VI. Quando idem nomen substantiuum in numero singulari vel plurali ponitur in Nominandi casu cum Genitiuo pluralis numeri, excellentiam quandam, & singularitatem designat. Ut, Deus deorum, Dominus dominorum; id est, summus Deus, & Dominus. Caelum caelorum, hoc est supremum caelum, quale est Empyreum: Sabbatum Sabbatorum, id est primum, & nobilissimum Sabbatum: Sanctum sanctorum, id est pars intima, & sacrosancta tabernaculi: Canticum canticorum, hoc est nobilissimum, quod cecinit Salomon inter alia multa quae edidit. Seculum seculorum, hoc est aeternum. Hieronymus in cap. i. ad Galatas ait, Quidam dicunt eundem esse sensum in seculis seculorum quem in saeculis sanctorum, in caelis caelorum in operibus operum in Canticis canticorum & quam habent differentiam caeli, ad eos quorum caeli dicuntur, aut & sancta quae coparatione sanctorum sunt sanctiora, & opera quae operum praelatione meliora sunt, & Cantica quae inter Cantica praecellunt vniuersa, eandem habere, & seculum, quae seculorum collatione sunt secula. Haec ille doctissimus Pater. Et Dominus vocatur Apocal. 17. 19. & 1. Timoth. 6. Rex Regum, & Dominus dominantium, & eius sanctissima

Psal. 35. Psal. 29. Iob 6. & saepe alibi in Veteri Testamento. 1. Reg. 26. Gen. 2. Infra 32. Exod. 8. Gen. 35. Psal. 67.

Ibidem.

Psal. 86.

Gen. 25.

Eiusdem vocis substantiuum in casu recto cum Genitiuo pluralis numeri collocatio apud Hebraeos denotat principatum.

Psal. 135.

Psal. 49.

Ibidem.

Exod. 26.

& 36.

Genitrix,

Ecclesi. 1.

Psal. 38.

B. Dionys. li. 6.

hierar. c. 3.

part. 1.

Ambros. Chamauldul. in

terpres Dionysij.

Idem nomen quado eodem casu geminatur, Hebraeis distributio-

ne denotat.

Mar. 6.

Luc. 10.

Gen. 7.

Exod. 8.

Psal. 121.

Prou. 20.

Psal. 71.

Psal. 86.

Ezech. 14.

Solent Hebraei abstractis nominibus qualitates habitum ve designantibus, praeter haec, obiecta etiam in quibus versantur, saepe significare.

Fides bifaria accipitur.

Ephes. 4.

Athanasius in Symbolo.

Spes denotat tria.

1. Cor. 13.

Genitrix, dicitur Virgo virginum. Eadem phrasi dictus est homo apud Salomonem, Vanitas vanitatum; hoc est suprema vanitas, de qua pater eius dixerat: Vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Dionysius in lib. Eccles. hierarchiae de Eucharistia agens, asserit quod sit ΤΑΥΤΗ ΙΕΡΑΡΧΙΑ, id est Sacramentum Sacramentorum, alludens ad hanc Hebraeam phrasim; & Ambrosius Chamauldulen. vertit, Sacramentorum con summatio; Alij, Hostia hostiarum.

FORMVLA VII.

Geminatio eiusdem nominis in eodem casu, distributione significat. Ut Marc. 6. dicitur iuxta Graecum: Caput eos mittere duos duos, id est binos & binos; quod Hebraica est dialectus. Et Gen. 7. Ex omnibus animantibus mundis tolles septem & septem, id est septena, & septena. Et: Collegerunt ranas acervos acervos, iuxta Hebraeam, id est in multos acervos. Et id: Illuc enim ascenderunt tribus, tribus Domini; id est, quolibet tribus. Et illud: Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: hoc est, diuersa pondera. Quod etiam dicitur: Tota die benedicent ei, Hebraea habet; Dies & dies benedicent ei, id est, in omnibus diebus, siue per singulos dies. Similiter: Homo, & homo natus est in ea, significat, Quilibet homo. Sic enim habet nostra versio, etsi aliter legatur in Hebraico textu. Tamen Ezech. 14. habetur: Homo homo de domo Israel, qui posuerunt immunditias suas in corde suo, id est, Quicumque homo Israelita.

FORMVLA VIII.

Nomina abstracta, quae qualitates, vel habitus designant, vel etiam verbalia; ab Hebraeis plerumque; poni consueverunt, non tantum pro qualitate illa, vel actione, quam prima facie praeferebant, sed etiam pro obiectis, circa quae versantur. Ut, verbi gratia, Fides, praeter habitum, & actum credendi, denotat articulos, qui accipiuntur fide, iuxta illud Pauli: Vnus Dominus, vna fides, vnus baptisma; &, Haec est fides Catholica, quam nisi quisque fideliter, &c. Spes, non tantum pro habitu, vel actu: vnde dicuntur manere Fides, Spes, Charitas, tria haec; sed etiam pro re sperata, iuxta illud Pauli; Spes autem quae vi-

detur, non est spes; & Expectantes beatam spem; alibi dicitur: Spes quae differtur, affligit animam. Et iterum Apostolus: Qui confugimus ad tenendam propositam spem. Denique spes dicitur is, cuius gratia, intercessione, & meritis spem adipiscendi quod expectamus, concipimus. Ita dicitur: Quoniam Dominus spes eius est. Paulus ad Colossen. Quod est, inquit, Christus spes gloriae; & ad Timotheum: Et Christi Iesu, spei nostra. Et Psaltes: Quoniam tu es Domine spes mea. Ita testamentum, non tantum est vltima dispositio testatoris legantis bona haereditibus, sed etiam ipsa res legata cum bonis in haereditate relictis. Ita Apostolus accepit, cum dixit: Nunc melius sortitus est ministerium (scilicet Christus) quanto & melioris testamenti mediator est; id est meliorum, & aeternorum bonorum. Sic etiam intellectus, & voluntas non tantum facultates, qui bus intelligimus, aut volumus aliquid, aut pro actionibus illarum facultatum, sed pro rebus intellectu perceptis, & voluntate desideratis accipitur. Dicit enim David: Intellectus bonus omnibus facientibus eum, id est id quod intellectu accipitur, quod cum bonum est, est etiam opere praestandum: & dicere solemus; Hic est intellectus, id est quod intelligitur: Haec est voluntas Dei, sanctificatio vestra; & Fiat voluntas tua, Ita oblatio, vocatur res oblata, vel hostia: Vna enim, inquit Apostolus, oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos. Venatio pro praeda venatione capta. Venatio leonis onager in solitudine. Ecclesiastici 13. Promissio, pro re promissa: Ut expectarent, inquit, promissionem Patris, id est Spiritum a Patre promissum. Repromissio, pro rebus saepe promissis: Adepti sunt, ait Apostolus, repromissiones. Ponitur quoque talia verbalia pro adiectis: Ut, Filius dilectionis, Populus acquisitionis, Spiritus sanctificationis, ut superius annotauimus.

FORMVLA IX.

Familia est sacris literis, abstractum, quod vocant, nomen ponere pro concreto. Ut: Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem; id est, Dilexisti iustos, & odisti peccatores; & iterum: Non Deus

Tit. 2. Prou. 13. Heb. 6.

Psal. 13. Coloss. 1. 1. Tim. 1.

Psal. 90. Testamentum duo dicit.

Heb. 8.

Intellectus, & voluntatis nomine duo designantur.

Psal. 110.

1. Thes. 4. Matth. 6. Quae verba duplici significato stat.

Gen. 27. Hebr. 10.

Heb. 11. Ibidem.

Coloss. 1. 1. Pet. 2.

Rom. 1.

Nomina abstracta pro concretis saepe poni in Scripturis conueniunt. Psal. 44.

Psal. 5. Psal. 10. Eadē inter- dū magis re- augent, & am- phicant. Ioan. 17. 2. Theff. 2.

Gen. 49. 1. Cor. 1. Rom. 5. & 11. & alibi. 1. Ioan. 2. Cui maxime familiaris hic modus loquē di.

Ioan. 1. Infra 6. Infra 10. Infra 14. Christo non solū, sed et- iam sanctis eiusmodi phrasī inter- dū applica- tur.

2. Cor. 5. Ecclesiasti- ci 44.

Psal. 106.

Tit. 1. Lucil. lib. 5. Nonius auctor. Psal. 83. B. Hierony. tom. 8. Roma. 2. & Gal. 2.

volens iniquitatem tu es; id est, iniquos non diligis, neq; foues. Iustus Dñs, & iustitias dilexit; aequitatem vidit vultus eius: hoc est, Iustos diligit, & illos gra- tis oculis respicit. Nisi quod interdum augent significatum: vt Iudas dicitur filius perditionis, & Antichristus, ho- mo peccati, filius perditionis: id est nō tantū hominis perditū, aut iniqui, sed ipsius perditionis, vel iniquitatis. Hęc nomina abstracta quando tribuuntur Deo, aut Christo, maiorem energiam habēt, & magis quadrāt ob latitudinē suam, & infinitatē, quā cōcreta, quę finitū quid, & determinatū designāt; & ideō magis nobis conueniunt. Ita Christus dicitur desideriu collium æ- ternorū, Sapientia, & iustitia, & san- ctificatio, & redēptio, Recōciliatio, & ppitiatio pro peccatis nostris, & lux; id est, meritū, vel pretiū, vel caussa, vel intercessor, vel autor nostrę iustitię, sapiētia, sanctificationis, redēptionis, propitiationis, atq; lucis. Et præcipuē Ioānes eiusmodi locutionib; gaudet: Erat, inquit, lux vera quę illuminat omnē hominem venientem in hunc mundū: Ego sum panis vitę: Ego sum ostium: Ego sum via, & veritas, & vita.

Quandoq; tamen in iustis descri- bēdis, eiusmodi vocibus vitur Spiritus sanctus: vt cū dicitur: Deus erat in Christo mundū recōcilians sibi, &c. vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Et de summo Sacerdote dictum Ecclesia canit: Ecce Sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo, & in tempore iracūdia factus est reconciliatio. Maius em̄ quid dicit vocando recōciliationem, quā recōciliatorem: sicut per contrarium peccator, iniquitas vocatur, ad exagge- radum crimē eius, iuxta illud: Videbūt recti, & letabuntur; & omnis iniquitas op- pilabit os suum, id est omnes iniqui; vt respondeat membro priori: videbunt recti. Et Cretēses vētri dediti, vocātur vētres pigri, sicut etiā Epimenides di- xerat. Et Lucil. vates, vt citat Nonius: Edite Lurcones, comedones edite ventres. Propheta etiā: Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quā habitare in ta- bernaculis impietatis: ita ex Hebræo Hieronymus transtulit, pro, impiorū. Ita Apostolus eādē phrasī vocat Iu-

dæos circūcisionem, & Gentiles, præ- putium, id est præputium gestantes.

FORMULA X.

Antecedēs apud Hebræos interdum ponitur pro cōsequente, & prius pro posteriori. Vt Iob 7. Sicut mercenarius præstolatur finem operis sui, in Hebræo habetur, opus suum, & ponitur pro mercede operis; illā enim spectat mer- cenarius: & Iaco. 1. Patientia opus per- fectū habeat, id est perfecti operis mer- cedē. Isai. 32. Erit opus iustitię pax; hoc est, operis iusti præmiū erit pax. Ad- de illud Leuit. 19. Non morabitur opus mercenarij tui vsque mane; id est merces opere suo promerita. Gen. 29. Hanc quoq; dabo tibi pro opere quo seruiturus es mihi. Psaltes: Labores manuum tuarū quia māducabis; id est, victitabis illis bo- nis, quę laborādo iuste acquiris. Cui est persimile id apud Ioannem: Alij la- borauerunt, & vos in labores eorum in- troistis, id est in fructū illorum labori- bus debitum. Et ita impletur Prouer- biū: Alius est qui seminat, & alius est qui merit. id est, Hic laborat, & alius eius laboris mercedē percipit. Et Dauid; Dedit illis regiones Gentium, & labores populorū possederunt. Et rursus: Diripiāt alieni labores eius. Illud etiā: Aut quā dabit homo commutationem pro anima sua? id est pretium cōmutationis. Pau- lus de Christo asserit: Qui dedit redē- ptionem semetipsum pro omnibus, id est pretium redēptionis. Itē Dauid: Apud Dñm misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Ad Ephes. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius, &c. hoc est pretium sanguinis eius. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris. Et infra: Deus misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris: significat pretium, aut meritū nostrę cum Deo propitia- tionis. Ita antē prædixerat Dauid: Quia apud te propitiatio est, id est vis, & vo- luntas propitiandi nobis. Christus etiā, iustitia nostra vocatur frequēter; hoc est, nostrę apud Deum iustitię au- tor, & caussa. Ita similiter dicitur A- ctor. 5. Nonne manens tibi manebat (sci- licet ager) & venundatum (refertur ad verbum Græcum χωπίον quod neutrius est generis, agrumq; significat) in tua erat potestate? Vbi venundatus ager di-

Roma. 2. & aliās. Est consuetu- dinis Scriptu- rarum, quod prius est pro posteriori po- nere. Iob 7. Iaco. 1. Isai. 32. Leuit. 19. Gen. 29. Psal. 127. Ioan. 4. Ibidem. Psal. 104. Psal. 108. Matth. 16. 1. Tim. 2. Psal. 129. Ephes. 1. 1. Ioan. 2. Infra 4. Psal. 129. Hierem. 23. iuxta He- braum, & se- pē. alibi, & 1. Cor. 1. & Philip. 3. & aliās. Act. 5.

Relatiuis gaudet He- bræa lingua supertuluis. Psal. 118. Hierony. to- mo 8. in pri- cipio. Rom. 10.

Psal. 121. Psal. 44.

Num. 13.

Psal. 10. Psal. 104. Exod. 3. & B. Hierony. tom. 8. B. Augusti tom. 8.

Ephes. 1. Quibus etiā communis hæc phrasī.

Philipp. 1.

Matth. 19.

Gen. 1.

Amos 2.

Iob 3.

Psal. 73.

ciur manere, quia pretium rei vendi- tæ manebat.

FORMULA XI.

Redūdat sæpe in Hebræo relatiuū si- ue pronomen, ita vt ab interprete ex- pressum reddat sentētiā obscurā. Vt illud: Non sunt loquela, neq; sermones, quorum non audiantur voces eorum. Vbi Hieronymus transtulit: Non est sermo, & nō sunt verba, quibus non audiatu- vox eorū. Et tamen Paulus relatiuū, Eorum, pōderat ad Rom. 10. & in alio loco: Cuius participatio eius in idipsum; alibi, Omnis gloria eius filia Regis ab in- tus. Vbi abundat, eius, in illis locis, vt in primo relatiuū, Eorum. Et Rom. vlt. ait: Ei autem, qui potens est vos cōfir- mare, &c. soli sapiētī Deo per Iesum Chri- stum, cui honor, & gloria: abundat, Cui. Num. quoq; 13. habetur ad literā iuxta Septuaginta. Quę est terra, in qua isti insident super eā, si bona est, aut nequā, & quę sunt ciuitates, in quib; ipsi inhabitāt in ipsis. Vbi more Hebræo abundat, su- per eā, & in ipsis. Et Psal. 10. Dñs in cæ- lo sedes eius; hoc est Dñi sedes est in cælo. Item Psal. 104. Misit Mosē seruū suum, Aaron quē elegit ipsum: abundat ipsum: & ideō Hierony. suppressit, & loco eius posuit relatiuū sibi. Augu- stinus tamē eo loco scripsit: Sufficeret, quē elegit, sed nihil in eo quærendum est: quod additū est ipsum: locutio scriptura- rū est, sicuti est, in qua habitabūt in eā; quæ locutione diuina pagina plene sunt. Hebræa tamē veritas habet, Quē elegit in eo: LXX. Quē elegit sibi; vt etiā Hiero- nym. & Chaldaus interpres, Quoniā cō- placuit sibi in eo. Ephes. 1. Inſtaurare om- nia in Christo, quæ in cælis, & quæ in ter- ra sunt, in ipso: ex Hebræa idiotismo, quæ expresse antecedēte adiicit relatiuū, vt Iones sæpe facere solēt, & Herodotus hi- storicus. Philipp. 1. Eo quod habēā vōs in corde, & in vinculis meis, &c. Socios gau- dij mei oēs vos esse: abūdāt secūdū, vos. Matth. 19. & Gen. 1. Qui fecit hominē ab initio, masculū, & feminā fecit eos: abū- dat, eos, siue in Græco ἀνδρας. Amos 2. Ego extermināui Amorrhæū à facie eorū; cuius altitudo, cedrorū altitudo eius: abū- dat relatiuū cuius. Et Iob 3. Aut cū prin- cipibus, quibus aurū est eis. Sic habēt He- bræa; vbi abūdāt, eis. Psal. 73. Redemisti

virgā hereditatis tuę, mōs Sion; in quo ha- bitasti in eo. Euthymius quoq; in Psal. 9. à medio: Solēt, inquit, Hebræi pronomina articulis cōiungere: cuiusmodi & illud est: Beatus, cuius Deus Iacob adiutor eius; itē illud, Beatus vir, cui est auxiliū, abs te. Sic ille. His simile est illud Mar. 1. Ve- niet fortior me post me; cuius nō sum di- gnus procūbēs soluere corrigiā calceamē- torū eius. vbi abundat dictum, eius. Et 1. Ioan. 2. Qui dicit se in Christo mane- re, pro, in ipso, quia præcesserat: In hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Simi- lia his sunt illud ad Ephes. 3. Ei qui potens est omnia facere superabundan- ter, &c.

Illud adiciendum: Relatiuū positū inter duo nomina substātiua diuerso- rum generū, si vtrumq; sit proprium, vel appellatiuum, pro voluntate scri- bētis, relatiuū applicatur vel isti, vel il- li; si verō alterū sit appellatiuū, alterum proprium, relatiuū semper iūgitur cū proprio. Quæ res vt exēplis dilucida fiat, scripsit Sallustius; Est locus in car- cere, quod Tullianū appellatur: vbi rela- tiuum proprio seruit subsequēti, quia proprium est. Taliā sunt in Sacris li- teris etiam in Græco fonte nonnulla. Nam ad Gal. 3. Apostol. explicans il- lud; Abrahę dictę sunt promissiones; & se- mini eius, inquit: Nō dicit, & semini- bus, quasi in multis, sed quasi in vno, & semini tuo qui est Christus. Vbi semen tam Græcē, quā Latinē neutrius est generis, & relatiuū adaptatur Christo. Tale quid habetur ad Coloss. 1. Myſte- rium quod absconditum fuit à seculis, & generationibus, nunc autem manifestat- um est sanctis eius. Quibus voluit Deus notas facere diuitias glorię Sa- cramenti huius in Gentibus, quod est Christus: vbi Græca habent, & isī Xpī- ōs, relatiuum iungens cum Christo, & nō cū Sacramento, vt Latina habet lectio. Et c. 3. epist. ad Ephes. Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra: vbi relatiuū quæ, Græcē est τῆς, quę est glo- ria vestra; quæ nō potest referri ad tri- bulationes, sed ad gloriā. Et iterū c. 6. ad Ephes. Et gladio spiritus, quod est ver- bū Dei: vbi cū gladius Græcē fit scēmi- nini generis, nēpē μάχαρις, non potest

Euthym. Psal. 145. Psal. 83. Marc. 1. 1. Ioan. 2. Noua alia re- gula. Sallust. in Catilina. Galat. 3. Gen. 12. & 15. & 22. Coloss. 1. Ephes. 3. Μαχαρία quid Græcē.

referri ad relatiuū quod: sed ad Spiritum, qui Græcis est neutrius generis. Illud Apostoli: Pascha nostrum immolatus est Christus. Immolatus dixit, nō, immolatum pascha, siue vt Græcè apertius habetur: Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus: & attributum debet accipi loco subiecti, vt interdum poni solet: vt sit sensus, Chrs immolatus est pascha nostrū. Et Ephes. 1. Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hereditatis nostræ, Græca habent: is est pro eo quod dicēdū erat: is nēmpē πνεύμα, vel melius refertur ad arrabonem, qui Græcè est masculini generis, & ita non præcedentem vocem, sed proxime sequentem (vt alias sæpe facere solet) refert, quanuis quod ad rem facit, ipsum spiritum relatiuum spectat.

FORMVLA XII.

Relatiua, solent interdum præcedere sua antecedentia. Vt illud; Fundamenta eius in montibus sanctis: & explicans antecedens quod refert eius, & quod in mente habebat Propheta, subiungit: Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Et Ioan. 20. Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi vbi posuisti eum: Iesum à se dilectum intellige, de quo putabat omnes cogitare. Similia sunt permulta in Cantico canticorum: Vt, Osculetur me osculo oris sui, nec explicat quis sit, cuius oscula petit, quia putat omnibus notum. Eiusdem sunt generis illa: Quasi siue quem diligit anima mea: Num quem diligit anima mea, vidistis? Inueni quem diligit anima mea: Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus. Simile est id Thren. 3. Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius, scilicet Dei. Et Dauid, Facta est Iudæa sanctificatio eius, Israël potestas eius: vbi duplex eius referrī debet ad Deum, de quo nihil præcesserat.

FORMVLA XIII.

Antecedēs ipsum, more Hebræo, pro relatiuo ponitur, maximè si sit nomē proprium, vt eundem esse, de quo est sermo, dubitari non posset. Ita in Pentateucho sæpius dicitur: Fecit ergo Moyses illud atque illud, sicut præceperat Dominus Moysi, id est ei: vbi nomen pro-

prium loco pronomini positum est. Et Gen. 7. Duo & duo ingressa sunt ad Noë in arcam, masculus & femina, sicut præceperat Dominus Noe, hoc est illi. Gen. 4. Dixit Lamech vxoribus suis Adæ, & Sella, Audite vocem meam, vxores Lamech, id est, vxores meæ. Et cap. 1. Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam, ad imaginem Dei creauit illum, id est ad imaginem eius, siue suam. Item Rom. 1. Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum Iesu Christi Domini nostri: quæ posteriora nomina videntur posita loco pronomini, eius. Et 2. Corinth. 4. Quod si etiam opertum est Euāgelium nostrum; in ijs qui pereunt est opertum, in quibus (scilicet pereuntibus) Deus huius seculi excacauit mentes infidelium: pro eo quod dicendum erat, ipsorum. Ephes. 1. Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei, id est eius scilicet Christi Dei. Matth. quoque 1. Christi autem generatio sic erat: Cū esset desponsata mater Iesu, pro, mater eius, etī Græcè legatur, eius, vt etiam legit Origenes. Marc. 1. dicitur: Vidit Simonem, & Andream fratrem Simonis, pro eo quod est fratrem eius: vt etiam habet noster interpres, licet Græca dicant, fratrem Simonis. Luc. 3. Herodes autē Tetrarcha cūm corripere ab illo de Herodiade vxore fratris sui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes: hinc Herodes ponitur, p ipse. Et cap. 4. Iesus plenus Spiritu sancto, regressus est à Iordane, & agebatur in Spiritu, καὶ ἦτο ἰν τῷ πνεύματι: pro eo quod dicendū erat, & agebatur in ipso. Solent enim Hebræi ferè omne genus cauſarū exprimere per Beth feruile. Et cap. 7. Conuocauit duos de discipulis suis Ioannes, pro, ipse: quia proximè præcedit; Et nuntiauerunt Ioāni discipuli eius de omnibus his. Cap. 23. Obrulistis mihi hunc hominem, quasi auertentem populum; & ecce, ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto: dicendū erat, in eo. Ioan. 18. Vultis dimittam vobis Regē Iudæorū? p, Regē vestrū. Gen. 5. Hic est liber generationis Adæ, in die qua creauit Deus hominem, ad similitudinē Dei fecit illum: pro, ad imaginē eius fecit illū.

Suprà 1.

Rom. 1.

2. Cor. 4.

Ephes. 1.

Matth. 1.

Origen. homil. 1. de varijs in Matthe. locis, tomo 2.

Marc. 1.

Luc. 3.

Infra 4.

Hebræi quomodo expriment genus omne causarum.

Infra 7.

Infra 23.

Ioan. 18.

Gen. 5.

Suprà 1.

Exod.

Exod. 2.

Deut. 9. & Exod. 32. et alia.

B. August. in psal. 67. medium inter & initium, tom. 8.

Sæpè vnum pro multis, & multa pro vno conueniunt Scriptura dicere.

Exod. 8. Psal. 104. & Exo. 10. Virgil. lib. 2. Acneid. circa principium.

Iudic. 12.

Mar. 2.

Matth. 12.

Luc. 6.

Psal. 135.

D. Epiphanius.

Exod. 14. et seq.

B. Theodori lib. 99. in Exodum, q. 25. tom. 1.

ferè in principio.

Exod. 14.

Exod. 2. Egressus est posthac vir de domo Leui, vel, vt Septuaginta legūt, Fuit quidam de tribu Leui, & accepit de filiabus Leui, id est eius. Deuter. 9. Dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei; pro, digito ipsius. Huius regulæ tam copiose comprobata autor est Augustinus in psalm. 67. super illud: Rex virtutum dilecti: Locutio, est, inquit, in Scripturis vsitatissima, si quis aduertat, quod vbi maxime apparet, vbi etiam proprium nomen exprimitur, vt eundem esse, de quo dicitur, dubitari omnino non possit.

FORMVLA XIII.

Frequenter singularis numerus ponitur pro plurali, & pluralis pro singulari. Exempla sunt singularis pro plurali: Venit musca grauissima: &, Dixit, & venit locusta, & brucus, & Poëta:

Vterumq; armato milite complent. Pluralis verò pro singulari exēpla sunt plurima. Nam Iudic. 12. dicitur Iephte sepultus in ciuitatibus Galaad: ita habent Hebræa, & Chaldæa, id est vna vrbium secundū Septuaginta: etī noster Textus habeat, In ciuitate sua Galaad. Matth. 12. dicitur Dominus Sabbatis ambulasse per sata, pro die Sabbati: vt exprimit Matthæus, & Lucas. Item Dauid Psal. 130. Qui diuisit mare Rubrum in diuisiones; id est in duas partes, etiam Epiphanius in Hæresin 64. iuxta finem dicat: Moses percussit mare, & diuisit ipsum in duodecim itinera in mari suo iussu. Theodorus in Apocryphis ait: Quidam ferunt, diuisum fuisse mare Rubrum duodecim sectionibus, & vnamquamq; tribum suorū transisse: idq; putant beatum Dauid his verbis dixisse: qui diuisit mare Rubrum in diuisiones. Ego verò existimo, bisariam tantum fuisse mare diuisum, quemadmodum Scriptura diuina docet, dicens: Aqua autem erat tanquam murus à dextris, & murus à sinistris, latamq; viam fuisse, & numero transeuntium conuenientem. Hæc ille.

Ratio etiam idem confirmat: quia nullus per aliam viam ingredi ausus fuisset, præter illam, per quam Moses est ingressus: tanto timore erat correptus instante hoste Aegypto à tergo. Et si duodecim viæ factæ; Moyses non fuisset ingressus per illam, per quā Iudas

ingressus fuit; qui tamē fuisse primus dicitur: In exitu Israel de Aegypto, &c. Facta est Iudæa sanctificatio eius. Et Iosue 7. Peccauit Israel, & preuaricatus est pactum meum; tuleruntq; de anathemate, & furati sunt atque metiti, & abscederunt inter vasa sua; cū vnus fuerit tantum Achan qui accepit. Psalm. 2. Astiterunt Reges terre, & Principes conuenerunt in vnum; cū vnus fuerit Rex Herodes, & vnus ex Principibus terre Pilatus, & ita explicauit Petrus Act. 4. & Ambrosius in cap. Lucæ 23. Tertullianus lib. De resurrectione carnis, & Origenes in Matth. 17. Præterea Exo. 32. Hi sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de Terra Aegypti; & tamen de vno tantum vitulo loquitur. Matth. 2. Defuncti sunt enim qui querebant animam pueri, id est Herodes, etī possint etiam intelligi multi eius ministri. Ionas cap. 1. dicitur descendisse ad latera nauis, hoc est ad vnū latus; sic enim Septuaginta legunt; cū Hieronymus legat, Descendit ad interiora nauis. Paulus etiam ad Hebr. 11. Sedit sunt, quod de solo Isaiā per traditionem accipitur: Circuierunt in melotis, quod de solo Hebraea legitur: Obturauerunt ora, vel molas leonum; quod in solo Daniele impletū legimus. 1. Reg. 18. In duabus rebus gener meus eris hodie, pro, in vna ex duabus. Et 1. Reg. 1. Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim, id est ex altera Ramoth, non illa Galaad, sed Ramoth Sophim. Gen. 28. Cum venisset ad quemdam locum, & vellet in eo requiescere post solis occubitum, tulit de lapidibus qui iacebant, & supponens capiti suo, dormiuit in eodem loco; hoc est vnum lapidem: quia inferius ait: Surgens ergo Iacob mane, tulit lapidem quem supposuerat capiti suo. Ioan. quoque 6. ait Dominus: Est scriptum in Prophetis, Erunt omnes docibiles Dei; cū tamen scriptum sit ex vno loco Isai. 54. Matthæ. 26. Videntes autem discipuli indignati sunt, dicentes, vt quid perditio hæc? quod Ioannes cap. 12. ab vno ex discipulis Iuda dictum esse explicat. Et Act. 13. Videte ne superueniat vobis quod dictum est in Prophetis, Videte contemptores, & admiramini, & dispergamini: quia opus operor ego in diebus vestris,

Psal. 113. Iosue. 7.

Ibidem.

Psal. 2.

Luc. 23.

Ibidem, & alibi.

Act. 4.

B. Ambrosii.

lib. 10. in Luca, cap. 22.

tom. 5.

Tertull. De resurrectione.

carnis inter med. circiter, & initium ferè operis initio.

Orig. tract. 4. in Mattheum à medio, tom. 2.

Exod. 32.

Matth. 2.

Iona 1.

B. Hieronymi.

tom. 5.

Hebr. 11.

Ibidem.

4. Reg. 1.

Heb. 11.

Dan. 6. & 14.

1. Reg. 18.

Gen. 28.

Ioan. 6.

Isa. 54.

Matth. 26.

Ioan. 12.

Act. 13.

Habac. 1.

stris,

Non semper in Hebræo relatiuis antecedentia præponuntur, sed etiam è contrario.

Psal. 86.

Ioan. 20.

Cant. 1.

Infra 3.

Ibidem.

Ibidem.

Infra 5.

Thren. 3.

Psal. 113.

Antecedētis pro relatiuo frequens est vsus apud Hebræos.

Gen. 7.

Suprà 4.

Matth. 2.

stris, &c. quod tamen ex solo Habacuc depromptum est. Id etiam Matthæ. 2. potest hanc interpretationem recipere: *Habitavit in ciuitate que vocatur Nazareth; vt adimpleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur*: quod ex vno Isaia cap. 11. acceptum videri potest, vbi dicitur: *Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet*; vbi Hebraicè dicitur Nezer loco floris. Et Hieronymus lib. De optimo gen. interpret. legit: *Et Nazareus de radice eius crescet*. Soliti etiam sumus ita loqui: Dicunt Poëtæ, vel, Dicunt Philosophi: quod tamen ex vno Poëta, vel Philosopho desumptum est. Epiphanius in Hæresin Manichæo. Solemus, inquit, singularia pluralia dicere, & pluralia singularia. Dicimus enim, *Narrauimus vobis, & Vidimus vos, & Venimus ad vos, & non duo sunt qui dicunt, sed vnus qui præsens est*. Hieronymus lib. aduers. Iouin. Illud autem, quod ait. *Nescitis, quoniam membra vestra, templum est Spiritus sancti? friuolum est, cum Scriptura diuina soleat & vnum pluraliter, & plura singulariter appellare: & tamen sciat in templo quoq; ipso multas esse mansuculas, esse exterius atrium, esse interius, esse vestibula, esse sanctum, esse Sancta sanctorum, &c.*

Isa. 11.

B. Hierony. epist. 101. ad med. tom. 2. in fine.

Epiph. Hæresi 66. aliquanto ante dimid.

B. Hierony. lib. 2. aduers. Iouin. inter med. & finem, eod. tom. circa princip.

1. Cor. 6. Exod. 38. Suprà 27. Exod. 29. Suprà 26.

Infra 36. & Heb. 9.

In masculino genere rãquam perfectiore, genus fœmininum ceu minus perfectum intelligitur more Scripturæ.

B. Augus. in librum Iudicum q. 49 ante mediũ tom. 4.

Ratio huius rei.

Matth. 5.

Leuit. 17.

Psal. 1.

Psal. 111.

FORMVLA XV.

Genus masculinum concipit in se fœmininum, ea ratione, qua id quod perfectius est, continet imperfectum. Quæ quidem Regula cum latè pateat in omnibus linguis, & disciplinis, non est quod in ea comprobanda immeremur. Ait enim Augustinus lib. quæstionum in librum Iudicum: *Solet Scriptura masculinum genus pro quolibet sexu ponere*. Hæc ille. Et certè expresso vno sexu, vtrique videtur sonare communiter, tamen vnus exprimitur, honoratior vtique, vt ex hoc intelligat fœmina quid sibi præcipitur. Vt: *Omnis qui irascitur fratri suo, siue vir, siue fœmina*. Leuit. 17. *Homo qui liber de domo Israëli, si occiderit bouem, aut ouem, siue capram, &c.* Id est, siue vir, siue fœmina sit. Ita & illud intellige: *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum; &c.* *Beatus vir qui timet Do-*

minum. In viro continetur mulier. Ita Exod. 13. dicitur: *Primogenitum asini mutabis oue*, id est asina. Gen. 23. *Cum surrexisset Abraham ab officio funeris*, Hebræa habent: De superficie mortui sui; Septuaginta verò legunt, *Avim A-Grada anò rã manpã*: Cum mortua esset vxor. Marc. vlt. *Prædicare Euangelium omni creaturæ: qui* (non ait, quæ) *crediderit, & baptizatus fuerit*: non ait, baptizata. Et Matthæ. vlt. *Docete omnes gentes, baptizantes* (nò eas, inquit, sed) *eos*. Quod enim in re nobiliori minus nobilem intelligamus, ex Sacris literis accipimus. Habemus enim Genes. 8. *Recordatus autem Dominus Noë, cunctorumq; animantium, &c.* In Noë autem intellige eius vxorem, filias eius, & filios cum vxoribus. Et cap. 34. legimus Simeonem, & Leui Sichimitas interfecisse, cum multam aliam & fratrum, & familiarum turbam secum adduxerint. Ezech. 6. *Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus: Ecce, ego inducam super vos gladium, & disperdã excelsa vestra*. Loquens ad montes Israëli, & omitrens colles, & valles. Ruth etiam 4. dicitur, duodecim tribus à Lia, & Rachel descendisse, & omittuntur ancillæ Bala, & Zelpha, à quibus etiam originem duxerunt: quod priores essent primariæ, & principales.

Exod. 13. Gen. 23.

Mar. 16.

Matth. 28.

Eadè doctrina quibus confirmetur testimonijs Scripturarũ. Gen. 8.

Infra 34.

Ezech. 6.

Vnde tribus duodecim p feminatæ.

Ruth 4. Gen. 29.

Infra 30. et 35. & 37. & 46.

Virg. 3. Aeneid. circa principiu.

Marc. 16.

1. Reg. 19. ac deinceps. 1. Cor. 1.

FORMVLA XVI.

Consuetudo est Scripturæ, cum duces primarium, aut iudicem principalem significare vult, postea communes & gregarios nominare. quod etiã Poëta obseruauit, cum ait: *Troas reliquias Danaũ, atque immittis Achilli*.

Vbi Achilles non negatur Danaus, sed præcipuus inter eos designatur. Ita etiam apud Marcũ dicit Angelus mulieribus; *Ite, dicite discipulis eius, & Petro*; qui etiam discipulus erat, sed præfertur vt Princeps. Et in titulo psalmi 17. habetur: *In finem puero Domini Dauid, qui locutus est Domino verba Cantici huius, in die, qua eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul*; qui tamen maximus erat inimicus. Et ita commodè explicari posset illud Apostoli: *Ego quidem sum*

Exod. 13. Gen. 23.

Mar. 16.

Matth. 28.

Eadè doctrina quibus confirmetur testimonijs Scripturarũ. Gen. 8.

Infra 34.

Ezech. 6.

Vnde tribus duodecim p feminatæ.

Ruth 4. Gen. 29.

Infra 30. et 35. & 37. & 46.

Virg. 3. Aeneid. circa principiu.

Marc. 16.

1. Reg. 19. ac deinceps. 1. Cor. 1.

Pauli,

Infra 3.

Infra 9. Gen. 1.

Act. 1.

Quid Pronomen Hebræorum primitiuu, ego, tu, is, &c. quid vero deriuatiua, me, tu, suos, &c. habeant singulare.

Meus, in Scripturis quid sonet.

Origen. in cap. 1. epist. ad Rom. ante dimidiũ, tom. 2.

Exod. 3. & alijs.

4. Reg. 2. Dan. 6. & infra 14.

Philipp. 3. Gal. 2.

B. Dionys. Areopag.

Quid pronomen Tuus.

Dan. 9. Ibidem.

Ibidem.

Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephas. Et aliud; *Nunquid non habemus potestatem mulierculam sororem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini, & Cephas*. Vbi vltimo loco in vtròq; testimonio ponitur Cephas, vt alibi annotauimus. Gen. 1. post condita animãtia, vltimo loco ponitur hominis creatio quasi Principis, & domini animalium. Et non fecus id quod habetur Act. 1. explicari potest, vbi dicitur: *Hi omnes erant perseverantes vnam in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu*: cuius vt primariæ, & lectissimæ fœminæ, atque magis humilis, vltimo loco fit mentio.

FORMVLA XVII.

Pronomina primitiua, vt, Ego, tu, is, hic, iste, ille, suas proprias habent voces quib⁹ internoscatur. At verò Pronomina deriuatiua, quæ ab ipsis Hebræis affixa vocantur, hoc habent proprium, vt certis elementis, & punctis in fine dictionis appositis distinguantur, tam masculinæ, quàm fœmininæ significationis. Et hæc semper inueniuntur in compositione non tantum nominis, aut verbi, sed etiam partium, quæ non inflectuntur, vt est omnibus qui Grammaticam illius linguæ sanctæ degustarunt, peruium ac dilucidum. Habent tamen quædam illorũ aliquid peculiare. Nam vt exemplo aliquo re illustrem, ecce circa pronome Meus, aduerte, nullum posse dicere, Deus meus, nisi illum qui iustus est, vt testis est Origenes lib. 1. in epist. ad Roma. vnde dicitur: Deus Abraham, Isaac, & Iacob, Helix, vel Danielis. Is autem, cui Deus venter est, & gloria seculi, & pompa mundi, Deus meus dicere nò potest: quod proprium est amantis, vt ex cõmunibus propria facit. Ita Paul. Gal. 2. dicit: *Qui dilexit me, & tradidit semetipsum pro me*. Et Dionysius cap. 2. De cœlest. hierar. in fine ait: *Sit dux verbi Christus (sibi dicere liceat) me⁹*. Sic ille. Pronomen Tuus, quandoq; in malam partem accipitur, sicut meus in bonam. Vnde quia Daniel dixerat, *Eduxisti populum tuum*. Et infra: *Aperi oculos tuos, & vide desolationem nostrã, & ciuitatem super quam inuocatum est nomen tuum*; Angelus respondit: *Se-*

ptuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam. quasi diceret, Nequaquam populus Dei est, sed populus tuus; nec vrbs sancta Dei, sed sancta, vt dicis, tibi. Similiter & Exod. 32. dicit Dñs ad Moysen, *Vade, descende: peccauit populus tuus*; hoc est, non populus meus, qui me deseruit. Item Ezech. 3. *Vade, ingredere ad transmigrationem ad filios populi tui*; id est ad peccatores, qui me vt patrem non colunt.

Pronomen vero Nostra, non tam dicitur de re propria, quàm de ea, quæ ex alterius nobis prouenit liberalitate: vt testis est B. Gregorius. *Iustitia enim nostra dicitur, non quæ ex nostro nostra est; sed quæ diuina largitate fit nostra*. Sicut in Dominica oratione dicimus: *Panem nostrum quotidianũ da nobis hodie. Ecce & nostrum dicimus; & tamen, vt detur, oramus. Noster quippe fit, cum accipitur, qui tamen Dei est: quia ab illo datur. Et Dei ergo est ex munere; & noster fit veraciter per acceptionem*. Sic ille. Nostri item dicuntur, qui in Christo crediderunt. Hinc Paulus ait: *Discant nostri bonis operibus præesse*. Vester, & de bonis dicitur, & de malis. De bonis quidem, vt cum Paulus ait: *Videns ordinem vestrum, &c.* Et alibi, *In presenti tempore, vestra abundantia illorum inopiam suppleat*. In malum verò, quia teste Hieronymo, quãdo sermo Diuinus addit vestra, vt, prophetas vestros, suos esse negat. Ita Paulus dicit: *Præteriens enim, & videns simulachra vestra*. Quos vocat Deus, pios viros, & sanctos. Nam etsi vniuersæ creaturæ Dei sint: propriè tamẽ sancti sui sunt, eo quod familiares ei sunt. Hinc dicit Ioannes: *In propria venit, & sui cum nõ receperunt*, id est, qui impense cultui Diuino vacabant: nam loquitur iuxta vulgi persuasionem. Hinc Ioan. 13. dicitur: *Cum dilexisset suos qui erant in mundo, &c.* id est discipulos, cum quibus familiarissime conuersabatur. Pronomen Hic, & hæc, & hoc, non tantum ad præsens, sed ad præteritum, & futurum se extendunt. Nam sicut pronomen Iste, ista, istud, quæ Hebræis הוּ, & הוּא dicuntur Zeh, & Zoth, quàm proximas res demon-

Exod. 32.

Ezech. 3.

Nostra, qualem significatum habeat. B. Gregor. lib. 24. Moral. c. 7. tomo 1.

Matth. 6. Iustitia nostra, quomodo nostra, secundum Gregorium.

Tit. 3.

Vester, duobus modis accipi solet. Coloss. 2.

2. Cor. 8.

B. Hierony. in Amos. c. 4. paulò ante med. lib. 2.

tom. 6.

Act. 17.

Ioann. 1.

Infra 13.

Pronomen hic, & hæc, & hoc, quomodo vsurpatur.

strant

B. Chrysoft. tom. 2. Psal. 23.

Matth. 24.

Suprà 23.

Psal. 111.

Hebræi articuli, & Græci ad significandum quâtas vireshabent.

Gen. 1.

B. Epiphanius in Heresin seu sectâ 9. a medio.

Exod. 9. & sapius in Pateucho.

Articuli in Nouo quoque Testamento qui nam diligenter obseruandi.

Virgil. 1. Aeneid. non procul a fine.

strant ad sensum: ita Hu, & Hib & N'71 rei distantioris sunt demonstratiua. Hinc Chrysoftomus homil. 78. in Matthæum initio: Solet Scriptura sic loqui: Hac est generatio. Non de uiuentibus tunc, sed de fidelibus dixit: ut quando dicitur: Hac est generatio quarentium Dominum. Et, Non prateribit generatio hac, donec omnia fiant; generatio scilicet fidelium. Et de malis dixit Dominus: Venient hac omnia super generationem istam. Et alio loco; Custodies nos a generatione hac in aeternum.

FORMVLA XVIII.

Magna est vis, & potestas articuloꝝ Hebræorum, & Græcorum, qui voci, cui apponuntur, aut rem insignem, & illustrem significari denotât, aut rem illam determinant, & ut certam præscribunt, ne ita in vniuersum accipiantur. Nam in prima sententia Genesis: In principio creauit Deus cælum, & terram, articuli quidam adduntur cælo, & terræ, Π & 71 Accusatiui, & Genitiui casus, ita ut videatur dixisse, In principio creauit Deus cælos cælorum, & terram terræ: hoc est cælum Empyreum, quod verè est cælum cælorum, ob eminentiam, & splendorem; & materiam primam, quæ verè est Terra huius quam calcamus terræ. Epiphanius in Heresin Samaritanâ hoc abunde de Græcis articulis docet. Cû articulus nomini adiungitur, rem certâ, & definitam significat: at sine eo de quolibet re indefinite dicitur. Ut nomen Rex quemlibet Regem significat; verum cum articulo certum quendam demonstrat Regem. Et Deus absque articulo Deum Gentium ostendit, cum articulo verum Deum.

Ad eundem modum homo, & hic homo. Et in Lege cum præcipitur ne tangatur mortuus; de quolibet mortuo sermo intelligitur: at si dicat, Ne hunc tetigeris mortuum, de Domino intelligitur. His ille exemplis vtitur ad hoc comprobandum de articulis Græcæ linguæ: quod similiter de Hebræa accipiendum est. Sunt etiam Græci articuli in Nouo Testamento expendendi: ut, & Αόκος, & Γεοφφύης: id est Verbum illud summum, & Propheta ille magnus, ut Latinus Poëta:

Tu ne ille Aeneas?

Ita Matth. 16. significantibus articulis dicitur: Σὺ εἶ Χριστὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ. hoc est; Tu es ille singulariter Messias, ille Filius illius Dei, illius uiuentis. Theophylactus in Matthæo. 16. Tu es Christus ille Filius Dei uiuentis, ait: Non dixit, Tu es Christus Filius Dei uiuentis, absque articulo; sed cum articulo, ille Filius: hoc est, ille ipse qui solus & vnicus, non gratia filius, sed qui ex ipsa Patris substantia genitus. Quia & multi Christi erant, Sacerdotes, & Reges omnes, sed Christus cum articulo vnus est. Hæc ille. Et Ioan. 14. Εγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς, καὶ ἡ ζωὴ, καὶ ἡ ζωὴ: id est, Ego sum illa via, illa veritas, illa vita. Hieronymus in Matth. 21. super id: Hic est Iesus propheta à Nazareth Galilæe. Propheta, inquit, quæ & Moses similem sui dixerat esse venturum. Et qui propriè apud Græcos scribitur cum τὸ ἄρθρον μαρτυρίας, id est cum articuli testimonio. Sic ille. Et Ioan. 1. Non erat ille lux illa: Tu es ille Rex Iudæorum? notauit etiam hanc vim articuloꝝ Augustinus quæstione 105. & 116. in Gen. Quod verò omiffus sit articulus in illa sententia, & in primo eius verbo: & Deus erat Verbum: magna ratione est factum: ne videlicet persona Patris priori sententia significata nomine Dei, confunderetur cum persona Verbi. Deus enim, cû de persona, aut hypostasi dicitur, articulum habet: cû verò de natura, articulo caret: ut, Deus erat Verbum. Et, Deum nemo vidit vnquam, &, Fuit homo missus à Deo: in quibus omnibus locis Deo non apponitur articulus, quia accipitur pro natura diuinitatis: sicut nec Ioan. 4. Spiritus est Deus.

Annotauit Athanasius ad Serapionem lib. de Spiritu sancto, & Didymus lib. ite de Spiritu sancto, Quoties ἁγιῶνα ponitur cum articulo in lingua Græca, significari semper Spiritum sanctum; si verò ponatur citra articulum, significare vterum, vel aliud quid creatum. Notauit & Origenes in epist. ad Romanos, quoties Apostolus legem Moyfi nominat, voci Græcæ νόμος addi solitum articulum; quâdo verò legem naturalem, articulum omitti. Vnde elicit, in illa sententia: Nunc autè sine lege iustitia Dei manifestata est; testificata

Matth. 16.

Theophyl.

Ioan. 14.

B. Hieronymus in Matth. libro 3. tom. 9. in principio.

Deut. 18.

Ioan. 1.

Infra 18.

Matth. 2.

Illa sententia: & Deus erat Verbum, sine articulo expressa cur fuerit.

Nomè Deus in Sacris literis quando articulum habeat, quâdo non habeat.

Ioan. 1.

Ibidem, &

1. Tim. 6.

B. Athanasius tom. 3.

Didymus lib. 2. De Spiritu sancto tom. 9. operum D. Hieronymi.

Origenes lib. 3 in epist. ad Rom. cap. 3. paulo a medio, tom. 2. Rom. 3.

à Lege,

B. Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 4. a medio. tom. 1. initio.

1. Cor. 8.

Cum dicimur in Scripturis nos omnia posse, aut nobis licere, & similia, bona dum taxat debent intelligi.

1. Cor. 10.

Ibidem.

Psal. 1.

Eccles. 3.

Matth. 7.

Infra. 23.

Mar. 9.

Infra. 11.

Luc. 11.

2. Cor. 9.

Infra. 10.

Philip. 4.

Suprà. 2.

Tit. 1.

Thess. 5.

Act. 4.

1. Cor. 13.

Charitas omnia quidem, sed tamè peccata non sustinet.

à Lege, & Prophetis, primo loco non habere legem articulum, & poni pro lege naturali: secundò verò loco habere articulum, & accipi pro Lege Moyfis. Cyrillus in Ioan. ita scribit: Illud apprimè tenendum est, quod quando Diuina Scriptura nominibus, secundum Græca Lingua vsus articulos præponit, tunc & vnum, & quod solum propriè, atque verè tale quid dicitur, significat: articulo autem non adiecto generalius cuncta designat. Vt verbi causa, multivocati sunt dy: sed quâdo cum articulo Græca lingua Deus dicitur, tunc solus, & propriè Deus designatur: cum verò absque articulo Deus profertur, qui ad hoc gratia vocatus est, intelligitur. Sic magnus Cyrillus.

FORMVLA XIX.

Omnia cum simpliciter dicuntur Scripturæ, vel nobis licere, vel faciendâ nobis omnia, vel sustinenda, vel impetranda, non extenditur ad mala, vel peccata significanda, sed ad bona tantum. Ut: Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Omnia mihi licent, sed non omnia adificant. Omnia quacunque faciet (scilicet iustus) prosperabuntur; Omnia tempus habent, peccatum enim tempus non habet, cum à Deo sit prohibitum. Omnia quacunque vultis ut faciant vobis homines: Omnia, id est rationi, & legi Dei consona: Omnia quacunque dixerint vobis: seruare, & facite, Omnia scilicet quæ lege præscribuntur, aut illi consentiunt: Omnia possibilia sunt credenti: Omnia quacunque orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Date elemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis: Omnia omnia factus sum, ut omnes facerem saluos: Omnia in gloriam Dei facite: Omnia possum in eo, qui me confortat: Omnia facite, sine mururationibus, & hastrationibus: Omnia munda mundis: Omnia probate; quod bonum est, tenete. Et in Actis: Erant illis omnia communia, scilicet temporalia bona. Ita de charitate testatur Apostolus, quod Omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet, quæ scilicet peccata non sunt. Est enim peccatum, malum; & quod malum est, nihil est; sed tan-

tum boni priuatio. Omnia traham ad me ipsum: Conclufit Deus omnia in incredulitate, ut omnium misereatur, id est, Omnes tam Iudæos, quàm Gentiles, vel eorum. maiorem partem per hyperbolem.

FORMVLA XX.

Vox illa: Non omnis, vel, Omnis non, quæ more dialectico equipollet alicui: qui enim dicit: Non omne animal dormit, significat aliquod animal dormire: in sacris tamen literis vsurpatur pro eo quod est, nullus. Ita dixit Angelus: Non erit impossibile apud Deum omne verbum, id est nullum. Item: Omnis sermo malus ex ore vestro non procedat, id est nullus: & Habac. 2. Omnis spiritus non est in visceribus eius. Item, Non gloriatur omnis caro in conspectu eius. Et, Omnis qui peccat, non vidit eum, id est, Nemo qui peccat, videt Deum. Et, Omne quod dedit mihi Pater, non perdam ex eo, id est nihil. Similiter interpretanda sunt illa: Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo: Omnis qui in eo manet, non peccat: Nunquam manducaui omne commune, & immundum: Non omnis qui dicit mihi, Domine Domine, intrabit in Regnum Cælorum: Omnis homicidanon habet vitam æternam in se manentem: Omne mendacium ex veritate non est. Et ut aliquid attingam ex veteri Scripturâ: Posuit Dominus in Cain signum, ut non interficeret eum omnis, qui vidisset eum: Ad omnem mortuum non ingredietur omnino: Non dominetur mei vnus iniustitia, hoc est nulla: & Cum interierit, non sumet omnia, id est nihil fumet. Et sexcenta huiusmodi.

FORMVLA XXI.

Dialectio Hebræa Col, quæ omni generi, casui, & numero deseruit in lingua Sancta, & omnis, omne, omnes, & omnia significat, pro multis accipi per hyperbolem consuevit. Exempla sunt: Omnes auaritia student: Omnes quæ sua sunt, querunt: Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum: & Mundus totus post eum abiit. Hinc Hieronymus in capit. 13. Matæ: Idioma est, inquit, Sanctæ Scripturæ, ut omnem terram illius significet prouincia, de qua sermo est: quod quidam non intelligentes, ad omnium terrarum subuersionem trahunt.

Ioan. 12. Rom. 11.

Illa dialectio, Non omnis, vel omnis nõ more Hebræo negat.

Luc. 1.

Ephes. 4. Habac. 2.

1. Cor. 1. I. Ioan. 3.

Ioan. 6.

Rom. 3.

1. Ioan. 3. Act. 10. Matth. 7.

Ioan. 3. Suprà. 2. Gen. 4.

Leuit. 21. Psal. 118.

Psal. 48.

Col Hebræis vniuersalis dialectio, multa hyperbolico more significat ex eorū proprietate sermonis.

Hierem. 6. Philip. 2.

Ioan. 11. Infra. 12.

B. Hieronymus in Ista. lib. 5. initio. tom. 5.

Ff Idip-

B. Aug. lib. 6. contra Iulian. c. 12. Matth. 2. 1. Efd. 1.

Quæ ratio eiusmodi acceptionis sit.

2. Tim. 4.

Pfal. 115.

Colof. 1.

Interdum Scripturam multos dicit pro omnibus.

Matth. 20.

B. Aug. cap. 12. post medium. tom. 7. à med.

Euthym. c. 43. in Mattheum sub finem.

Gen. 12.

Rom. 4.

Gen. 17.

Rom. 4.

Id ipsum Augustinus lib. contra Iulianum obseruauit. In hunc sensum dicitur Herodes turbatus, & omnis Hierosolyma cum illo: & Cyrus dixit: Omnia regna terre dedit mihi Dominus Deus Cæli. Rectè ergo omnis, accipitur pro parte maxima, eo quod quæ minora sunt, in maioribus intelligantur. Velut cum dicitur: Omnis ciuitas conclamauit: eo quod bona pars ciuitatis id fecerit. Et Paulus, Omnes me dereliquerunt: Non quod Timotheus, & Titus, & cæteri discipuli, qui illo tempore, quo conscribentur epistolæ, cum eo erant, illum dereliquerint; sed idcirco quia à pluribus desertus est, ab omnibus se desertum, id est à maxima parte, conqueritur. Item Dauid cum ait, Omnis homo mendax, esset & ipse qui loquitur, mendax. Cum etiam dicitur a B. Paulo: Corripientes omnem hominem, & docentes in omni sapientia, vt exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Iesu: intellige, qui se imbuendum tradat: nam aliò qui multi repugnabant, & audire nolabant. Plura si volet exempla studiosus Lector poterit ex XLII Canone secundæ Quinquagenæ desumere: hæc pauca ad rem nostram spectantia satis esse visa sunt.

FORMVLA. XXII.

Multi, aliquando dicuntur omnes: quemadmodum Matth. 20. Sicut Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis: id est, pro omnibus. Hoc idem Augustinus lib. 6. contra Iulianum docet: Cum verò multos, inquit, quod dixit postea (scilicet Apostolus) non vis intelligi omnes, quod prius dixerat, idè existimans dictum fuisse, multos, ne omnes intelligerentur: poteris hoc dicere, & de semine Abraham, cui promissa sunt Gentes, non omnes gentes ei fuisse promissas, quia dictum est alio loco, Patrem multarum gentium posui te. Est autem sanus intellectus, idè sic locutam Scripturam, quia possunt esse aliqua omnia, quæ non sunt multa. Sicut omnia dicimus Euangelia, & tamen breui numero, id est quaternario continetur. Et rursus possunt aliqua esse multa, non

tamen omnia: Sicut multos dicimus credere in Christum, nec tamen omnes credunt. Non enim omnium est Fides, ait Apostolus. Et Euthymius in cap. Matth. 26. in id: Qui pro multis effunditur: Multos hic dicit omnes: nam omnes multi sunt. Sic ille. Similia sunt illa: Sicut per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita & per vnius obedientiam, iusti constituti sunt multi. Et rursus: Si vnius delicto multi mortui sunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Christi in plures abundauit. Vbi nomen multi, & plures, Græcè dicitur πολλοί.

Sæpè tamen multi, capitur pro vno aliquo: Vt, Omnem escam abominata est anima eorum, id est Manna, qui loco panis edebatur; & panis à ποτός dicitur, Vt possit dici, Omnis esca. Item cum Christus dixit: Beati estis, cum dixerint omne malum aduersum vos: significare voluit, cum vos aliqua iniuria affecerint, mentientes, propter me, & Hieronymus in Matth. cap. 26. sub initium: Nesciunt tropum qui vocatur οὐρανός, quo & pro vno, omnes, & pro multis vnus accipi solet. Et produxit ex epistola ad Hebr. illud: Lapidati sunt, tentati sunt, ferrati sunt, in occisione gladii mortui sunt; cum vnus tantummodò Isaiam Prophetam sectum Iudæi autement. Addit tamen Hieronymus in capit. vltim. Isaiæ, quod hic numerus multi, semper in vitio est. Vnde in Genesi narratur, quod cœperant homines multi fieri. Et in Psalmo: Multi insurgunt aduersum me: quia Stultorum infinitus est numerus. Pauci verò, in bonam partem capitur, iuxta illud: Pauci verò electi, & Psaltes, Domine, à paucis de terra diuide eos in vita eorum.

FORMVLA. XXIII.

Illam perunctatio: Quis, aut quis putas, non semper impossibile, sed etiam aliquando rarum, & difficile significat. Ait enim Hieronymus super illud Eccles. 3: Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendit sursum? Quis, difficultatem rei voluit demonstrare. Pronomen enim quis, in Scripturis Sanctis non pro impossibili, sed pro difficili semper accipitur. Vt ibi: Generatio

2. Thef. 3. Euthym. c. 44. in Mattheum circa finem. Rom. 5.

Ibidem.

Vnus aliquid sæpè multorum nomine designatur. Psal. 116. Num. 21. Panis vnde dicitur.

Matth. 5. B. Hierony. in Matth. lib. 4. circa med. tom. 9. Heb. 11.

Idem libr. 16. in Isaiam, circa med. tom. 5.

Hec vox multi, male in Scripturis sonat, teste Hieronymo.

Gen. 6.

Psal. 3.

Eccles. 1.

Matth. 20.

& aliàs.

Psal. 16.

Vox illa per cunctantis:

Quis, aut

Quis putas,

&c. in Scripturis duodicit.

Hiero. tom.

7. sub initium

Isa. 53. Act. 3. Psal. 17. Hiero. 17.

Idem. tom. 6. initio.

Matth. 24.

Orige. tom. 2.

Isa. 53. Ioan. 12.

Osea. vlt.

Psal. 23.

Psal. 33.

1. Pet. 3.

Prou. 30.

Verbum quis, quando pro impossibili, quando pro raro accipitur dum sit.

Matth. 19.

Eccles. 31.

Psal. 23.

Eccles. 1.

Psal. 88.

Tempus accipitur latinis dupliciter. Tempus pro

nem eius quis enarrabit? Et in Psalmo 17. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, & in monte sancto tuo? Et in Hieremia, licet in Hebræo aliter sit: Et homo est, & quis cognoscet eum? Idein in Prologo in Oseam interpretans illud: Quis sapiens, & intelliget ista, &c. ait: Quod non pro impossibili, sed pro difficili debemus accipere, iuxta illud Euangelij: Quis, putas, est seruus fidelis, & prudens? Sic ille: Et ante illum Origenes libr. 8. in epistolam ad Romanos, & in capit. 10. verba illa: Domine, quis credidit auditui nostro? Quis, inquit, pro raro dictum est: & obseruare debemus, quod sermo hic in Scripturis interdum pro raro; interdum omnino pro nullo ponitur. Verbi gratia, vt cum dicit: Quis sapiens, & intelliget hæc? Quis ascendet in montem Dimini? & Quis est homo qui vult vitam? In his omnibus rarum quæque significat. Vbi verò dicit: Quis ascendit in Cælam; hoc est, Christum deducere; vel, Quis descendit in abyssum; hoc est à mortuis deducere: hic quis, nullus intelligitur. Hæc Origenes. Quæ vt magis intelligantur, & explicentur; quando pro impossibili, & quando pro difficili, vel raro sit accipiendum; aduerte, eiusmodi phrasi intelligi, vel quod est impossibile naturæ nostræ nudæ, & gratia Dei destituta: nam, sine Spiritu Dei adiuuante, ad eiusmodi heroica opera præstanda non possumus assurgere; vel etiam gratia Dei posita rarissimi sunt, & paucissimi, qui Spiritus Sancti impulsu sequantur, & qui gratiæ Dei non desunt. Et sic accipe illud? Quis poterit saluus esse? Quis est hic, & laudabimus eum? Quis ascendet in montem Domini? Et id, A renam maris, & pluuia guttas, & dies seculi quis diuenerunt? Quis est homo qui viuet, & non vidit mortem.

FORMVLA. XXIII.

Tempus Latinis duo signat: vel enim ad temporis mensuram refertur, & dicitur Græcè χρόνος, vt hora; dies, septimana, mensis, au-

nus, seculum seculi, mane, meridies, vesper, nox; quatuor vigiliæ, & quatuor anni tempora. Dicitur etiam pluuium, turbidum, & amœnum tempus. Secundo loco denotat opportunitatem; & dicitur Græcè καιρός: vt in prandio, & cœna, stando, sedendo, ambulando, dormiendo, colloquendo, salutando, dimittendo, in presentia, in absentia. Quam differentiam non ignorauit Augustinus in Epistola ad Hiesychium: productiq; illud Act. 1. Non est vestrum nosse tempora; vel momenta. Et 1. Thefal. 5. De temporibus autem, & momenti: Græcè dicitur: Γενηθήσονται καιροί, καὶ καιρῶν. Quia verò Latinis momentum, propriè minimam temporis particulam; siue sit importuna, siue opportuna, significat; idcirco aliqui opportunitatem rei gerendæ verterunt, vt Erasmus, articulum temporis, & Terentius simpliciter vocat articulum. Vnde Gen. 7. In articulo diei illius ingressus est Noë, &c. in arcem. Hoc autem loco non tam tempus significat rebus agendis opportunum, quam tempus rebus gerendis à Deo constitutum. Quæ diligenter sunt consideranda, quia plurimum conferunt ad sensum; tum literales, tum spirituales rectè arriendos. Hinc dicitur: Dauidem domi mansisse eò tempore quo solent Reges ad bella procedere: & Paulus, Hora est nos de somno surgere: & Dominus; Tempus meum nondum aduenit; tempus autem vestrum semper est paratum: vbi habetur καιρός; sicut in sequentibus: Quod fructum suum dabit in tempore suo: Et ecce nunc tempus acceptabile ecce nunc dies salutis: Tu das illis escam in tempore opportuno: Tempus faciendi Domine (scilicet vindictam) distipanerunt legem tuam: Angelus Domini descendebat secundum tempus in Psephinam: & Dum tempus habemus, operemur bonum; Tempora enim sunt momentis. Deniq; Omnia tempus habent, & suis spatijs transeunt vniuersa sub Cælo. Quo in loco LXX. ad literam vertunt: Τοῖς καιροῖς ὁ χρόνος, καὶ αἱ καιροί; interpretantes verba Hebræa Zeman,

Kαιρός Græcè quid.

B. Aug. epist. 78. tom. 2. Act. 1. 1. Theff. 5.

Momentum propriè quid

Erasmus. Terent. in Adel.

Gen. 7.

Quantū hæc conferat obseruatio.

2. Reg. 11.

Rom. 13. Ioan. 7.

Psal. 1.

2. Cor. 6.

Psal. 114.

Psal. 103.

Psal. 118.

Ioan. 5.

Gal. 6.

Ibidem.

Eccles. 3.

Ge n. 1. Quid illud Geneleos: Vt sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Pſal. 103.

Menſes Hebræis vnde deſcendant: eiufdem cur Moſes in Geneſi non meminert.

Antiptofis ſigura non raro in Scripturis uſurpata.

Accuſandi caſus pro caſu Nominandi. Pſal. 117.

Virgi. i. AEneid. Terē. in prolo. And. Pſal. 34.

Cafſiodo.

Datiuus pro Genitiuo. 2. Cor. 12.

Pſal. 34. & 40. & 200. Colof. 2.

& Heth: nam proprie primum, est mensura temporis, alterum opportunitas. Quod dictum est: Vt sint in signa, & tempora, & dies, & annos: primum verbum Hebraice dicitur Mohadim, pro quo interpretes LXXII. verterunt מַחְדָּם; & ſignificat ſolemnitates, ſiue feſtiuitates cuiuſq; menſis, iuxta illud Pſalmi: *Fecit Lunam in tempora*, ſiue, in Mohadim. Et ex hoc ſoluitur quod quidam dicunt, cur in Geneſi non facta ſit mentio menſium, ſicut annorū, & dierū: quæ vox venit à verbo מַחְדָּם id eſt congregauit, & conuenit: quia in neomenia congregabatur populus ad cultum Dei. Non tamen ſemper pro מַחְדָּם oportunitate, vel articulo temporis accipitur, vt Rom. 5. *Cum ad huc infirmi eſſetis Chriſtus ſecundum tempus*. 1. Corinth. 4. *Nolite ante tempus iudicare*, & Gal. 4. *Dies obſeruat, & menſes, & tempora, & annos*, & Eph. 5. *Redimētes tēpus, quoniam dies mali ſunt*. Idem Colo. 4. Quibus in locis מַחְדָּם pro ſpatio, non pro articulo temporis ſumitur: ita Patres interpretantur.

FORMVLA. XXV.

Eſt & in ſacris literis caſus vnius pro altero acceptio: quæ Antiptofis dicitur. Nam, vt diximus, Nominandi caſus pro Vocatiuo, ſiue articulo poni conſueuit Hebræis: & Græcis, Atticè ponitur nominandi caſus pro illo vocandi. Accuſatiuus etiā, ſaltem in lectione Septuaginta, pro Nominandi caſu uſurpatur, iuxta illud: *Lapidē quē reprobauerūt adificātes*. Vbi Græce λίθον habetur à qua phraſi nō abhorruit interpres. Quemadmodum Latini dicunt: *Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt*; & Comicus: *Populo vt placerent quas feciſſet fabulas*. & Pſaltes, *Quaſi proximum, & quaſi fratrem noſtrum, ſic complacēbā*. Id eſt, Quaſi proximus, & frater eſſem, ſic me gerebā. Caſſiodorus verò intelligit, Quaſi de proximo, & quaſi de fratre noſtro ſic complacēbā. Ita etiā Datiuus pro Genitiuo ponitur: Vt, *Datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ Angelus Satanae*: Εδόν μου τὸν ῥόπαλον, id eſt, carni meæ idiotiſmo Hebræa. Vt, *Pſalmus ipſi Dauidi*, pro, Dauidis, Et ad Colof. *Delens quod aduerſus nos erat, chirographum de*

creti. Vbi Græca habent in Datiuo, Δόγματι pro, decretorum, vel decretis. Ita etiam M. Cato in libris de re rustica uſurpat hanc loquendi rationem: Ornamenta bobus, pro, bouum: instrumenta rusticis, pro, rusticorum. Vt interim omittā illas, quas noſter interpres adhibuit, vbi potuiſſet aliter vertere, figuram tamen illam retinuit. Vt cum dixit: *Et sermonem quem audisti, non est meus, & dilectus, et vos vñctionē quam accepistis ab eo, maneat in vobis*, potuiſſet enim vertere, *Sermo, & vñctio*, vt Græca habent. Genitiuus etiam pro Accuſandi caſu ponitur. Vt 2. Machab. 1. *Beneficiat vobis Deus, & meminerit testamenti sui quod locutus est ad Abraham, & Isaac, seruatorum suorum fidelium*, quod non annotaſſem, ſed putaſſem vitio interpretis dandum eſſe, niſi conſulta litera Græca, eam omnino habere eandem elocutionem comperiſſem. Καὶ μνησθῆναι τοῦ διαθήκεν αὐτῷ τῆς προφῆας Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ τῶν δούλων αὐτοῦ τῶν πιστῶν. Nominandi præterea caſus, ſi ſit pronome, vt Ego, pro altero caſu quocunq; vel pro Datiuo ponitur. Ephes. 3. *Cuius rei gratia ego Paulus vincētus Chriſti Ieſu, pro vobis Gentibus: ſi tamen audisti dispensationem gratia Dei, qua data est mihi in vobis* (id eſt, vt ſim Apoſtolus) *Quoniam ſecundum reuelationem notum mihi factum est sacramentum*: pro, Cui⁹ rei gratia mihi Paulo vincētō pro vobis, mihi, inquam, notum factū eſt Sacramentum. Et illud: *Si tamen audistis dispensationem gratia Dei, qua data est mihi in vobis*, per parentheſim legēdum eſt. Et aduerbiū Quoniam more Hebræo abundat. Et, Ego Paulus ponitur pro, Mihi Paulo, eſſi quidam hoc tribuerint imperitię Grammaticę B. Paulo. Vt Gen. 24. dixit Eliezer: *Et recto itinere me perduxit in domum fratris domini mei*: Hebræa habent ad litteram: *Ego in via deduxit me Deus*, id eſt, Dum iter facerem, deductus ſum à Deo in domum fratris domini mei. Et Zach. 7. *Nunquid ieiunium ieiunastis ego?* Sic habēt Hebræa pro, mihi. Chaldaeus habet, coram me.

FORMVLA. XXVI.

Nomina quæ habentur capit. 10. Gen-

M. Cato maior.

Ioan. 14. 1. Ioan. 2.

Genitiuus pro Accuſatiuo. 2. Machab. 1.

Nominandi caſus pro Datiuo. Ephes. 3.

Gen. 24.

Zach. 7.

Quæ Gen. cap. 10. cen-

neſis,

ſentur nomina generatio num Noë, & filiorū eius, eā tum homines, tum Pro uincias, tum peculiare de notant linguam.

Alcayn.

Gen. 11.

B. Epiphani. Operis initio.

Μέροτις qui.

Dictiones quæ nam varijs ſcripturarum locis ad dēdā ſint ex omnium uſu linguarum. Prima particula.

Pſal. 1.

Pſal. 88.

Luc. 14.

Pſal. 118.

Ibidem.

Matth. 5.

Rom. 2.

Ibidem.

Secunda.

Pſal. 7.

Pſal. 9.

neſis, in quo enumerantur generationes filiorum Noë, Sem, Cham, & Iaphet, primò quidem propria ſunt nomina hominum, deinde verò etiam prouinciarū, in quas illi diſperſi per vniuerſum orbem ad inhabitandum ſe contulerunt: tertio peculiarem aliquam linguam denotant. Nam in ſeptuaginta duas linguas prima illa Hebræa diuiſa fuit, quemadmodū Alcaynus lib. 1. quæſt. in Geneſim docet: *Nihil, inquit, noui factum eſt, cum lingua ad Turrim Babel diuiderentur, ſed tantū eius qua prius vna eſſet, ſonum, literaſq; & ordinem ſic inuerſum eſſe, vt omnes ſeptuaginta dua lingua ex vna promanarēt*. Et vt Epiphanius in proemio libri de Hæreſib. teſtatur, ob diuerſam linguam, ſiue ob diuerſam vocem, homines vocat μέροτις. Eſt enim apud Græcos & idem quod φωνή.

FORMVLA. XXVII.

Expedit annotare eas particulas, quæ ſupplendæ ſūt in ſacris libris, & quas moris eſt ex proprietate lingue ſubaudire. Et primò quidem verbū ſubſtantiuū plerumq; deeſt, & ex uſu omnium linguarum ſuppletur. Vt: *Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum: Beatus populus qui ſcit iubilationem. Beatus qui manducabit panem in Regno Dei*. Ita etiam in plurali: *Beati immaculati in via, qui ambulāt in lege Domini: Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius, &c. Beati pauperes ſpiritu. Beati mites, &c.* In quibus ſupplendum, *Sunt*, ſicut in prioribus, *Eſt*. Et ad Roma. 2. *Tribulatio & anguſtia in omni animam hominis operantis malum*. Et infra: *Gloria autem & honor, & pax omni operanti bonum, & ſupplendum eſt, Erit*. Secunda particula eſt relatiuum, quod ſæpè etiam non eſt expreſſum, & propterea ſupplendum. Vt Pſal. 7. *Exurge Domine Deus: meus in præcepto quod mandaſti*. Vbi Hebræa habent: *Excita ad me iudicium mandaſti*, pro eo quod eſt, quod mandaſti. Et Pſal. 9. *Inimici defecerunt phraeæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti* (vbi ſupplendū, quas deſtruxiſti) Infra: *Infixæ ſunt Gentes in interitu fecerunt*, pro, quæ fecerunt. Et ſtatim ſequitur: *In laqueo iſto abſconderunt*, pro, quæ abſconderunt,

Pſal. 117. *Lapidē reprobauerūt* (ſic enim Hebræa habent ad literam) vbi ſupplendum relatiuum *quem*, vt etiā 70. interpretes ſuppleuerunt. Et infra. *Hæc dies fecit Dominus, pro, quam fecit Dominus*. Idcirco in Paulo, Ioanne, & Iacobo, qui Hebræi erant, deſiderantur articuli Græci, quibus ſuppleri ſolent relatiua.

Tertia, eſt præpoſitio, ſiue articulus. *Nunquid Sion dicit, Homo & homo natus eſt in ea?* Hebræa in verbo Sion habent articulum Datiui, & Hieronymus vertit: *Ad Sion autem dicitur*. Iſa. 16. *Emitte agnum, Domine, dominatorem terra: quia nomen agnus caret articulo accuſatiui*. Quidam verterunt: *Emitte agnum dominatori terra*. Sed cum careat articulo Datiui, & facile poſſit ſuppleri articulus accuſatiui, melior eſt lectio noſtra, *agnū dominatorem*, quia agno Chriſto data eſt omnis poteſtas in caelo, & in terra. Quarto, ſuppletur quoq; particula uſq; , vel ad, iuxta illud Pſal. 2. *Et poſſeſſionem tuam terminos terra: ſupplēdum eſt, uſque*. Quod conſiderans Auguſtinus lib. locutionum in lib. Numer. *Non raro, inquit, Hebræi nominibus locorum non ponunt præpoſitionem. Sicut eſt;*

Penitusq; ſonantes

Accēſtis ſcopulos: id eſt accēſiſtis ſcopulos: non ait, ad ſcopulos: Et, Deuenere locos: non ait, ad locos. Sic ille Matth. 4. *Terra Zabulon, & terra Nephtali, via maris*, id eſt iuxta viam maris.

Quinta particula eſt litera Caph, quæ in principio eſt nota ſimilitudinis, & interdum omittitur. Vt in Pſal. 79. *Iumentum factus ſum apud te*, pro eo quod eſt vt iumentū, & Pſal. 67. *Niue dealbabuntur*, id eſt, ſicut nix: & ibidē: *Vt excludas eos qui probati ſunt argento*, id eſt, argenti inſtar, vel proinde atque argentum: & alio loco, *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum*, id eſt, veluti argentum igne examinatum. Rurſus idem obſeruauit Horatius. lib. 1. epistoliarum. *Vixiſſet canis immundus, & amica luto ſus*.

Et in vtraque particula ſupplendum eſt, *Eſt*, ſicut & Pſalm. 119. *Quid de-*

Pſal. 117.

Tertia. Pſal. 86.

B. Hieronym. tom. 8. Iſa. 16.

Matth. vlt.

Quarta.

Pſal. 2.

Aug. lib. 4. locuti, Numer. 45. tom. 3. ſub initium.

Virg. lib. 1. Eneid.

Idem lib. 6. à med.

Matth. 4.

Iſa. 9. Particula quinta.

Pſal. 119.

Psal. 119.

Gen. 49.

1. Reg. 13.

Aet. 13.

Psal. 77. Euthym.

Quomodo diuiserit Iudeis terram Deus secundum Euthymium. Psal. 80. Prou. 1.

Formula quarta a medio.

tur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagitta potentis acuta, id est sicut sagittæ potentis. E iterum: Quomodo dicitis anima mea, Transmigravi in montem sicut passer? sicut, non est in Hebræo, sed rectè suppletum est per interpretem, & rectè additum à LXX. ὡς πῆδη. Item Genes. 49. Catus Leonis Iuda: Issachar, asinus fortis: Nephthali, ceruus emisus: Beniamin Lupus rapax: in quibus omnibus suppleta est ex more linguæ nota similitudinis Sicut, vel quemadmodum. Ita. 1. Reg. 13. Filius vnus anni erat Saul, cum regnare cepisset: vbi nec in Hebræo, nec in LXX. interpretibus habetur, vnus, sed tantum, filius anni erat Saul: quia fuit vir innocens, & purus: & suppleta est similitudo, id est: sicut vir vnus anni erat Saul innocens, quam similitudinem Chaldeus expressit. Et sequitur: Duobus autem annis regnavit super Israël: id est iuste, & sanctè, quia reliquo tempore sine iustitia, & equitate regnavit. Cõstat enim ex Aet. 13. Saulem annis quadraginta regnasse. Euthymius in Psalmum. 77. explicans illud: sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis: Subintelligenda est, inquit, dictio Quasi, vt sit sensus: qui quasi in funiculo diuisit. Est & hic defectiuus loquendi modus Hebræico idiomati familiaris. Ita enim terram illam Deus inter tribus diuisit: quemadmodum si pater aliquis illo fure inter filios eam diuideret, quo solemº agros metiri. Sic ille. Similia sunt: Cibauit eos ex adipe frumeti, pro, quasi ex adipe frumenti. Et Prou. 1. Frustra, vel, sicut frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. Et subdit. Sic semita omnis auari, animas possidentium rapiunt. Supplendum etiam aliquid est in comparationibus, quia sæpè occulta est nota similitudinis, siue in comparantè, siue in comparato, siue in vtròque, sicut superius paulò antè est explicatum. In eclipsibus etiam, & defectiuus locutionibus hominis irati, aut indignatione comoti aliquid omnino est subaudiendum, quemadmodum etiam in iuramentis quæ fiunt cum particula Si, aliquid suppleendum est, vt infra docebimus. Hanc autem regulam tradunt nobis

Patres, quos inter Euthymius in Psalmum si iuxta finem: Solent ij qui vlciscuntur, defectiuam quadam verba proferre, veluti præ gaudio reliqua in eis verba intercidantur, vt illud: Viderunt oculi nostri. Subintelligitur enim, vindictam, vel quid simile: &, Confitebor tibi in seculum, quia fecisti, intellige vindictam: & alibi: Tempus faciendi, Domine, scilicet vltionem (quia) dissipauerunt legem tuam. Idem in Psalmum. 125. Est proprium hoc idioma Hebræica lingua dicere: Dominus fecit cum illo. Subintelligitur enim dictio, misericordiam. Vt: Magnificauit Dominus facere nobiscum (scilicet misericordiam) facti sumus letantes. Rursum in Psalmum 74. in id: Quoniam neque ab egressu, neque ab Occidente, neque à desertis montibus. Est, inquit, hic sermo de factiuus, vnde aliquid subintelligendum est, verbi gratia, nihil latet. Et Augustinus lib. de Ciuita. Dei: Quum legimus eos, quorum autoritati resultare fas non est, vbi sunt intelligenda (scilicet particula, seu sermonis proprietates) vbi rectus sensus alium exitum non potest inuenire. Hæc illi. Et in Scripturis aliquid est necessarium addendum ex more linguæ, vt constet sensus: ita interdum præpositiones, & coniunctiones abudat, vt earum ratio non sit habenda: & nominibus quædam adduntur, quæ in nostro idiomate redundare videntur. Vt, agni ouium, Psalm. 113. hædus caprarum Tob. 2. Iudic. 13. hædus de capris, & hircus caprarum Dan. 8. Sunt etiam vituli de armento, id est grege bouum, & vaccarum, Exod. 29. Super pullum filii asinae Zacha. 9. Super septuaginta pullos asinarum, Iudic. 12. & Exod. 12. Erit autem agnus perfectus anniculus: de arietibus, & capris accipietis eum, vt significet hœdum, vel agnum, accipi posse. Sic enim Hebræa habent, & Græca. Redundat autem, quia agnus non capitur nisi de ouibus, & hœdus de capris, & vitulus de armento, & asini, nisi de grege asinarum. Secus est oleum oliuarum, quia ex alijs rebus oleum conficitur.

FORMULA. XXVIII.
Quemadmodum vox illa Spiritus in creati, & creatoris, Latinis est masculini generis, Hebræis fœminini מִיָּדָה,

Euthym. Psal. 51. Quid proprium iracundis. Psal. 34. Psal. 118. Idem. Psal. 125. Idem. Aug. lib. 14. de Ciuitate Dei, cap. 8. ante dimid. tom. 5. Psal. 113. Tob. 2. Iudic. 13. Dan. 8. Exod. 29. Zacha. 9. Iudic. 12. Exod. 12. Infra. 27. Leuit. 24. & alibi. Scripturæ vocem Spiritus, & increati, & creati, ob sexus defectum, omni genere enuntiare solent.

Matth. 22.

Aduersus Iudeos masculinam Angelis, & fœmineam specie attingentes. 3. Reg. 6. & sæpè alibi. Iose. li. 8. antiq. c. 2. vel potius 3. paulò aprinc.

B. Hie. to. 5. initio. Isai. 6.

Exod. 25. Infra 37.

Ezech. 28.

Hebr. 9. 3. Reg. 6. & alibi. Dion. Areo. lib. de cœle. hierar. & de diuin. nom.

B. Hie. Epis. 143. init. to. 3. antemed.

& Græcis, neutrius dicitur enim πνεῦμα: ita Spiritus creati, hoc est Angeli, quia nullo sexu discernuntur: (ob quod etiam Dominus dixit: In resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli Dei in cælo) per omne genus significantur. Nam masculinè dicimus Angelos, Archangelos, Principatus, Thronos: modò verò fœminini, Dominationes, Potestates: interdum neutre, vt Cherubim, & Seraphim, quæ neutro genere enuntiantur à LXXII. interpretibus. Quapropter stultum, & sine ratione vlla factum videtur, vt Iudæi duos illos Cherubinos, qui arcæ fœderis assistebant, alterum quidem masculinum, alterum verò fœminam effingerent, atque formarent. Quod reprobatur Iosephus lib. Antiquit. dicens: Hæ Cherubica effigies quæ nam specie fuerint, nemo, vel conijcere potest, vel eloqui. Hæc ille. Vanum, & illud est, quod quidam ausi sunt reprehendere LXXII. interpres, quod in vniuersum in singulari dicendum sit fœmininè Seraph, & Cherub per omnes casus, in plurali verò Seraphim, & Cherubim masculinè, quamquam interpres Hieronymus id fecutus sit, vt Isai. 6. Volauit ad me vnus de Seraphim, Septuaginta habent: Volauit ad me vnus de Seraphim, & paulò ante, Clamabant alter ad alterum, &c. Item exod. 25. Duos quoque Cherubim aureos, & productiles facies. Et ita Exod. 37. & Num. 7. in fine, & Ezech. 28. Tu Cherub extentus, & protegens. Tamen hoc non est perpetuum, & pugnat non solum cum LXXII. interpretibus, sed etiam cum Paulo, qui ad Hebr. 9. habet: Superque eam erant Cherubim gloria obumbrantia propitiatoriū; & Græcè dicitur κατασκιάζοντα τὸ ἱερόσιον. Pugnat & cum Dionysio Arcopagita, & alijs veteribus Patribus, qui neutro genere proferrunt, & cum Ecclesia, quæ canit: Cæli, cælorumque Virtutes, ac beata Seraphim: pugnat & cum ipso B. Hieronymo, qui Epistola ad Damasum de visione Seraphim habet: In genere quoque diuersitas est. Septuaginta, Aquila, & Theodotion, Seraphim neutro genere transfulerunt, Symmachus masculino. Sic ille. Quemadmodum Spiritus creatus hominis vtroque genere enuntiat: nam dicitur anima, quantum corpori animando, & vegetando inseruit, animus verò, quatenus illo sapimus, & intelligimus. Subdit ibidem Hieronymus, Nec putandum, sexum esse in virtutibus Dei, cum etiam ipse Spiritus sanctus, secundus proprietates linguæ Hebrææ fœmineo genere proferatur Ruah מִיָּדָה Græcè neutro πνεῦμα, Latine masculino, Spiritus. Ex quo intelligendum est, tam sexū significari, quam idioma sonare linguæ. Siquidem ipse Deus inuisibilis, & incorruptibilis, omnibus penè linguis profertur genere masculino; cum in eum non cadat sexus. Et Augustinus in Ioannem: Consuetudo locutionis idè per diuersas linguas variat genera vocabulorum, quia in ipsis rebus non inuenis sexum: & paulò ante: In Græco eloquio discernitur, quod non potest in Latino. Apud Græcos enim fœminini generis est principium, sicut apud nos lex fœminini generis est, sicut sapientia & apud nos, & apud illos generis fœminini est. Non enim sapientia verè fœmina est, cum Christus sit Dei sapientia, & Christus appellatur genere masculino, sapientia fœminino. Hæc ille satis eruditè. Quod ergo dicitur Sap. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod continet omnia, scientiã habet vocis: verbū, Et hoc, aptius potuisset verti, & hic, scilicet, spiritus. Quia tamen Græcè Spiritus πνεῦμα dicitur in neutro genere, quod posset respondere Græcæ voci, quæ est neutra, vt totus locus intelligatur de Spiritu sancto, qui continere dicitur omnia creata, non secus atque spiritus humanus continet omnia hominis membra, & coniungit: quam veritatem etiam Philosophi, & Poætæ agnouerunt, quorum vnus dixit: Spiritus intrus alit, totamq; infusa per artus Mens agit at molem, & magno se corpore miscet. Hinc Platonici dixerunt, vniuersum viuere hoc Spiritu tanquam corpus animatum anima quadam sentiente,

Spiritus hominis, cur nunc anima, nuncanimus appelletur. Idem ibidè. B. Aug. tra. 38. prope finem. 9. Sap. 1. 1. Cor. 1. Quomodo spiritus videri omnia continere. Virg. 6. Æneid. circa finem. Quod Platonici dixerunt, spiritum esse animam mundi, quomodo accipiendū,

Idem ibidè. B. Aug. tra. 38. prope finem. 9. Sap. 1. 1. Cor. 1. Quomodo spiritus videri omnia continere. Virg. 6. Æneid. circa finem. Quod Platonici dixerunt, spiritum esse animam mundi, quomodo accipiendū,

vel intelligente. Et quod omnia impleat Spiritus, verum est: non tamen vt anima quasi forma. Quia cum totum sit perfectius suis partibus, mundus perfectior esset illa anima, cum tamen Deo nil maius, aut melius cogitari possit. Effent præterea singulæ mundi partes, vt sunt singulæ partes corporis nostri animatæ. Quod verò subdit: *Scientiam habet vocis*: verissimum est, quia venit in forma linguæ, & docuit loqui Apostolos, & prædicare magnalia Dei, iuxta illud: *Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis*. Qui ergo interpretantur: *Hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis*, vt referatur ad cælum hoc spectabile, cuius circumflexu degunt cuncta, & vno ambitu se, cunctaque complectitur, & *scientiam habet vocis*, quia *Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum*: verum quidem dicunt, & sensum commodum proferunt, sed neque tam proprium, & tam coherentem, vt priorem de Spiritu Sancto, cui Evangelica verba attestari videntur.

FORMULA. XXIX.

Non expedit ignorare, multiplices, ac diuersas significaciones in nominibus Hebræis delitescere, quod res, & actiones sint innumere, voces autem perpauca: quoniam Hebræa, vt diximus, lingua omnium aliarum est breuissima, & verba Hebræa, vt ait Iesus filius Sirach in Proemio libri sui, quando fuerint translata ad alteram linguam, deficiunt, quia videlicet non possunt continere tot significata, quot habent in Hebræo, ac proinde, nec tot sensus, quoniam interpres non nisi vnum exprimere valeat. Quod ergo in illo libro ex Hebræo in Græcum vertedo sibi accidisse refert ille autor, verissimile est & Septuaginta interpretibus contigisse, & hoc illum ab auo suo, qui vnus fuit illorum, didicisse. Indemirari non debemus, si aliter Septuaginta, aliter Hieronymus, aliter Aquila, aliter Symmachus, & Theodotius, aliter noui interpretes nostro seculo sacra Biblia verterint. Deinde

vigilanter incumbendum est, vt multiplicia significata vocum ambiguarum & homonymarum distincta, & bene cognita habeamus, vt quæ illarum magis proposito loco cõueniat, internoscamus. Nam vt res exemplis fiat manifesta, inquiramus ex Scripturis, quot significata habeat vox animæ, & vox spiritus, & vox peccati, & sanguinis: quanta etiam significata comprehendat nomen Verbi, & Patris, & Filij, Mulieris, & Virginis: illud ante hæc omnia præmitteat ad maiorem huius rei claritatem, passionis vocabulum variè ac multipliciter solere accipi. Denotat enim apud Philosophos Morales quamuis animi perturbationem, quæ ad peccatum impellit, vt irâ, odium, gaudium, spem, timorem, amorem, apud naturales verò est afflictio, siue passio doloris sensum incutiens. Tertio apud Dialecticos interdum accipitur pro genere generalissimo, & prædicamento quod opponitur actioni, deinde pro quadam specie qualitatis, & quæ sensum perficit, vt calor, sapor, odor, sonus: & dicitur passio, siue passibilis qualitas, denique apud eosdem vsurpatur pro propria passio ne, quæ est terminus conuertibilis, vt, risibile, est hominis passio, quæ demonstratur de homine.

Ita sanè in Scripturis, *Anima* per Synecdochen totum hominem significat, iuxta illud: *Si peccauerit anima, id est homo*. Da mihi animas, cetera tolle tibi: *Omnis anima potestatis sublimioribus subdita sit*. Deinde pro anima rationali: hinc dicitur primus homo factus in animam viuentem: *Non derelinques animam meam in inferno: Animam autem non possunt occidere: quod de rationali tantum dicitur, & Poëta quidam: Morte carent anima.*

Capitur & pro anima sensitua: *Producant aquæ reptile animæ viuæ: & volatile super terram*. Significat etiam hominis vitam corpoream, quæ sensibus ducitur: *Bonus pastor animam suam ponit pro ouibus suis: Qui non odit animam suam: & Dominus ad Satan: Ecce in manu tua est, peram ta-*

Nomen passionis apud Philosophos quam variè sumi solet.

Anima inferi pturis quot modis sumatur.

Leuit. 4. & sapè alias. Gen. 14. Rom. 13. Genes. 2. & 1. Cor. 14. Psal. 15. Act. 2. Matth. 10.

Gen. 1.

Ioan. 10. Luc. 14.

Iob. 2.

Quam verè spiritus dicitur habere scientiã vocis

Act. 2. Matth. 10.

Eiusdem sententiæ, videlicet, Spiritus Domini repleuit orbem terrarum, &c. & si non illa quidem omnino propria, vera tamen & commoda cuiusdã intelligentiã.

Psal. 18.

Hebræorum nominũ varij significatus vnde.

Virg. lib. 8. Æneid. sub initium.

Eccl. 14. Ezech. 18. Cant. 3. Deut. 6. & Matth. 22.

Iob. 41.

Nephech quid sonet Hebræis. Plautus.

Spiritus multifariam accipitur.

Didym. li. 2. de Spir. sancto. c. 9. D. Hiero. operũ in fine. Psal. 103. & Heb. 1. Act. 23. & Matth. 22. Luc. 7. Sup. 6. Infra 10.

Dan. 3. Ibidem. Psalm. 77.

men animam illius serua, id est vitam: & Poëta; *Tuaq; animam hanc effundere dextra?* Significat etiam conscientiam, intellectum, voluntatem, & memoriam: quia omnes hæc facultates anima rationalis habet. Vnde quod dicitur Eccli. 14. *Iustifica animam tuam*: intellige, conscientiam: sicut & illud: *Ipse animã suã viuificabit, id est, voluntatẽ, vt ibi: Donec inueniam quem diligit anima mea: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, id est intellectu, & ex tota anima tua, id est voluntate: & ex tota mente tua, id est memoria.* Et Pet. *Obsecro vos abstinere à carnalibus desiderijs, quæ militat aduersus animam. Idẽ: Animã iustam iniquis operibus cruciabit.* Deniq; significat halitum, siue spiritum, quem inspiramus, & expiramus, sicut apud Iob: *Halitus eius prunæ ardere facit*: pro quo verbo Hebræa vox habet Nephech, quæ est anima: & Latinis etiam eadem animæ vox idem significat: sic Plautus in Asinaria: *An fatet (inquit) anima vxori tuæ?* Vt agnoscas quot significata cõplectitur illa animæ vox.

Illud etiam perpende in voce alia Hebræa נפש Ruah, & in Græca πνεύμα res, siue Spiritus. Nam vt testatur Didymus lib. de Spiritu sancto, & Athanasius ad Serapionem de Spiritu sancto: *Spiritus est Deus, vt dicitur Ioan. 4. & personas tres comprehendit. Dicitur & Spiritus, sed cum articulo πνεύμα, de Spiritu sancto. Tertio Angelis, spiritus dicuntur: Quis facit Angelos suos spiritus. Quarto vocantur & dæmones, spiritus, vnde Sadducæi dicebant non esse resurrectionem, neq; Angelum, neq; Spiritum: & Spiritus carnem, & ossa non habet: & Luc. 9. Spiritus apprehendit filium: &, In hoc nolite gaudere, quia Spiritus vobis subiicitur.* Quinto, spiritus, est anima rationalis: *Benedicite spiritus, & animarum iustorum Domino*: non enim loquuntur pueri illi de Angelis, de quibus dixerant à principio: *Benedicite Angeli Domino Domino.* Et de Spiritu humano dicitur: *Spiritus vadens, & non rediens, per se scilicet in corpus, quia*

resurrectio, opus est naturæ facultatem superans. In Ecclesiaste dicitur: *Reuertatur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.* Ita in Prouerbijs ait Salomon: *Spirituũ ponderator est Dominus.* Apostolus ad Heb. inquit: *Multo magis obtemperabimus Patri spirituum (id est animarum) & viuemus.* Sexto spiritus dicitur animalis anima, non simpliciter, sed cum adiuncto: vnde inquit Ecclesiastes: *Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum?* Septimò signat ventum: *Benedicite, pueri tres inquit, imber, & ros Domino, &c. Benedicite omnes spiritus Dei Domino, id est omnes venti, vt quæ præcedunt, & quæ sequuntur, docent.* Genes. 8. *Adduxit spiritum super terram, & imminuta sunt aqua: & Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur,* ait Ecclesiastes, & signat aërem, qui promotu Solis moueri solet in hæc, vel illã partẽ, vt habet Rabbi Abraham: & quia in spiritu homo habet vires suas, & vigorem, qui præ admiratione alicuius rei insperatæ, & nouæ perturbatur, dicitur nõ habere vltra spiritũ: vt Regina Saba. 3. Reg. 10. Et Iacob, agnito quod Ioseph filius eius viueret, *Reuixit spiritus eius.* Octauò accipitur pro dono Spiritus sancti, quod ducimur, iuxta illud: *Nescitis cuius spiritus estis: &, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei.* Nonò spiritus dicuntur dogmata, siue placita, quæ quis se habere ab spiritu iactat, de quo Ioannes: *Probate spiritus si ex Deo sint: & Omnis spiritus qui soluit Iesum, ex Deo non est.* Et Ezech. 13. *Va Prophetis insipientibus, qui sequuntur spiritũ suũ, id est proprias cogitationes, & nõ diuinas, vt moris est Prophetarũ.* Decimò, spiritus accipitur apud Paulum, vt opponitur carni, id est carnali Iudaismo, & intelligentiæ: & hoc modo sumitur pro spirituali Legis intellectu, vnde dixit: *Litera occidit, spiritus autem viuificat: & Christus, spiritus est qui viuificat: caro non prodest quic-*

Eccl. 12. Prouer. 16. Heb. 12.

Eccl. 3.

Dan. 3.

Gen. 8.

Eccl. 1.

Rab. Abraham. Humana vis vnd e sit.

3. Reg. 10. Gen. 45. Gal. 5. Luc. 9. Rom. 8.

Ioan. 4.

Ibidem.

2. Cor. 8. Ioan. 6.

quam

quam: *Lex spiritus vita in Christo Iesus liberauit me à Lege peccati, & mortis.*
 Rom. 8. *Vndectimò; capitur pro ira; vt ibi: Totum spiritum suum profert stultus: pro quo alij vertunt, Omnem iram suam effundit stultus: & alibi, Ne sis velox ad irascendum; secundum Hebræum habetur, Ne festina in spiritu tuo. Et Dauid, Ab inspiratione spiritus ira tua. Itē Salomon: Impetum concitati spiritus ferre quis poterit? Et rursus, Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris, id est, si ira dominantis defuerit contra te, ne commouearis. Postremò, Spiritus signat os, quo spiramus, vt ibi, Nec est in spiritu eius dolus, vbi Septuaginta verterunt: Οὐκ ἴσῃ ἡ γλῶσσα αὐτῆς δόλον. Et cōfirmatur, quia Isa. 53. dicitur de Messia, Neque dolus fuit in ore eius; & Paulus, Nam si orem lingua, spiritus meus orat, mens autem mea sine fructu est. Quid ergo est: Orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente: id est voce & intellectu. Et vox audita in quodam Concilio, vbi de Ambrosiano officio erat sermo: Omnis, inquit, spiritus laudet Dominum, & ita fuit retentum.*
 Peccatum, homonyma vox est, & significat peccatum originale, iuxta illud: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi,* sic enim legitur in singulari Græcè, vt notat Augustinus. Denotat personale, & propriū peccatum, de quo: *Qui facit peccatum, seruus est peccati.*
 Tertiò fomitem, siue concupiscentiam, de qua Apostolus: *Ita non ego oportet illud, sed quod habitat in me peccatum.*
 Quartò, peccatum, est pena irrogata peccato, de quo: *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur: & peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum; Zacharias, Hoc erit peccatum Egypti, & hoc peccatum omnium Gentium, & c.*
 Quintò, signat leuia, & minuta peccata, de quibus precamur: *Dimitte nobis peccata nostra, sic enim legit Lucas, Matthæus debita.*
 Sextò, denotat sacrificiū, siue hostiā

pro peccatis; vnde Christus dicitur ab Apostolo peccatum: *Eum, inquit, qui non nouerit peccatum, pro nobis peccatū fecit,* id est hostiam piacularem pro peccatis. Et Oseas de Sacerdotibus ait: *Peccata populi mei comedent,* id est sacrificia: & Psaltes, *Holocaustum & pro peccato non postulasti.*
 Nomen etiam sanguinis varia, ac diuersa in Scripturis significata cōplectitur, loquēdo in genere, siue sit ille, qui venis diffunditur, & est propriè sanguis, siue sit propriè cruor extravas effusus. In primis ergo sanguis, est cognatio, siue consanguinitas: vt ibi, *Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet:* & de quo Poeta: *Proijce tela manu sanguinis meus,* Et alibi: *Progeniē sed enim Troiano à sanguine duci Audierat.*
 Secūdo, est sanguis mēstruus, de quo: *Manebit in sanguine purificationis suae, & Salomō: Decem mensū tēpore coagulatus sum in sanguine.* Tertiò sanguis eadem significat, iuxta illud, *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra: Viri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos, & de impio Manasse dicitur, Propter sanguinē innoxium quē effudit, & impleuit Hierusalem cruore innocentium, & c.* Hierusalē ciuitas sanguinis apud Ezech. *Egredere vir sanguinū: Sponsus sanguinū tu mihi es.* Ita sanguinē fundere. Quarto, sanguis, est morbus, qui Græcè hæmorrhōis, Latine fluxus sanguinis dicitur: de quo Mar. 5. *Mulier quedam erat in profluvio sanguinis annis duodecim: & infra, Et confestim siccatus est fons sanguinis.* Quintò, sanguis dicitur, quicquid colorē habet sanguineū: *Soli ouertetur in tenebras, & Luna in sanguinē, & conuertit in sanguinem flumina eorum & Moses in Cantico. Sanguinem vna biberent meracissimū, Ecclesiasticus, Libavit de sanguine vna. Liber quoque Machabæorum meminit sanguinis mori, quo viso ira elephantum acuebatur. Sextò, sanguis, est vitio, quæ sumitur de aliquo peccante: *Sanguis ipsius super caput eius erit: Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram:**

2. Cor. 5.
 Oseas. 4.
 Psal. 39. & Heb. 10.
 Sanguinis acceptiones variæ atque multiplices.
 Leuit. 18.
 Virg. 6. Æneid.
 Idem lib. 1. Æneid. initio.
 Leuit. 12. Sap. 7.
 Gen. 4. Psal. 54. 4. Reg. 24.
 Ezech. 24. 2. Reg. 16.
 Exod. 4. Mar. 5. Luc. 8. Matth. 9.
 Ioel. 2. & Act. 2.
 Psal. 77. Exod. 7. Dent. 32. Eccl. 50. Mach. 6.
 Ezech. 33. Matth. 23. Infra 27.

FORMULA. XXX.

sanguis eius super nos, & super filios nostros; id est, vindicta de cæde hac sumatur à nobis, & à posteris nostris.
 Et apud Lucam: *Vt inquiratur sanguis omnium Prophetarum qui effusus est,* qui Apo. 6. subitus altare clament vindictam; & *Latabitur iustus, cum viderit vindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris.* Septimò sanguis, per metaphoram est omne peccatū, quia dignum morte facit eum, qui illud operatur. Idcirco dixit Dauid: *Sanguis tuus super caput tuum: Manus vestra sanguine plena sunt,* id est peccato: Oseas, *Visitabo sanguinem Israel,* id est peccatum eius. Et infra: *Maledictum mendacium, & c. & sanguis sanguinem tetigit,* id est, Peccatum peccato additur. Act. 5. *Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.* Præferim verò signat peccatum carnis, aut homicidij, quorum vtrumque effusione sanguinis patrat. Eccl. 34. *Sanguis dicitur defraudata merce narij merces, vel retenta: Qui effundit, inquit, sanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres sunt.* Octauò, sanguis per Synecdochen est homo: Dauid, *Sanguinem, ait, innocentem cōdemnabunt: Daniel, Saluatus est sanguis innoxius in die illa, id est Susanna: & Iudas, Peccati tradens sanguinem iustū: Innocens ego sum à sanguine iusti huius: & Non est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem,* id est in hominem per Synecdochen: ita vt homo integer per illam figuram dicatur caro absolutè, & sanguis absolutè, & anima absolutè, & spiritus absolutè, & composite caro, & sanguis, & composite, spiritus, anima, & corpus. 1. Theofal. 5. Nonò, sanguis absolutè sæpè de immaculatò, & innocente Christi sanguine intelligitur, quod fuit in pretium redemptionis, & in poculum sacramenti, & in lauacrum Baptismi, figuratus in sanguine iusti Abel, & Naboth, & in sanguine omnium iustorum. Est sanguis Noui Testamenti confirmator, & sancitor delineatus in agni, vituli, arietis, passeris, & vaccæ ruffæ sanguine: olim edi prohibitus, nunc in cibum, & potum animæ concessus.

Atque postrema, quæ tamen priori coniungi poterat. Præter iam dictas esse etiam alias voces, quæ idiotismū ex proprietate linguæ Hebrææ habent, prudens lector dubitare non debet. Ac prima quidē (exēpli gratia) sit vox Verbi, quod præter cōceptum eius internum, de quo, *Conceptū sermonem tenere quis poterit? qui quidem conceptus verbum dicitur, & externum voce expressum, & diuinū illud, & substantiale Dei Verbum, de quo Ioannes initio Euangelij sui: plerumque accipitur pro facto, eo quod facta dum narrantur, verba fiunt.* Vnde Isaias de Ezechia: *Omnia inquit, quæ in domo eam sunt, viderūt: nō fuit verbum, quod non ostenderem eis in thesauris meis.* Et Dauid, *Quod est verbum quod factum est? indica mihi,* id est: *Quid nouæ rei gestum est? Et Lucas, Videamus hoc verbum quod factum est, quod fecit Dominus, & ostendit nobis.* Et in Prologo: *Cognoscas eorum verborum (id est rerum) de quibus eruditus es, veritatem: & rursus: Super omnia montana Iudæa diuulgabantur omnia verba hæc, id est res istæ, 3. Reg. 10. Et docet eam Salomon omnia verba quæ proposuerat, non fuit sermo qui Regē posset latere.* Amos quoque: *Non faciet Dominus Deus verbum, nisi reuelauerit secretum suū ad seruos suos Prophetas: & Angelus, Non erit impossibile apud Deum omne verbum, id est res aliqua, quæ dici verè possit, & Capharnaitæ dixerunt, Durus est hic sermo, id est mysterium Eucharistiæ, quod apprehendere sine fide non poterāt. Marth. 19. dicitur: Non omnes capiūt verbum istud, id est, non sunt huius rei capaces: & leprosus sanatus apud Marcum, dicitur prædicasse, & disseminasse sermonem, id est historiam recuperatæ sanitatis. Alibi: Interrogabo vos & ego vnum sermonem, id est re vnā. Hinc liber Paralipomenon, Hebraicè Dibre Haiamin, id est ad verbum, Verba dierum: quod nihil est aliud quàm gesta temporum siue chronicon. Et Dan. 13. Nunquam dictus fuerat sermo iste de Susanna, id est adulterium. Quarto denotat præ-*

Alia quædam nomina, replicantur secundum Hebræos multiplices intelligentiæ. Verbum plura significata continet.
 Job. 4.
 Ioan. 1.
 Isa. 39.
 4. Reg. 20.
 2. Reg. 1.
 Luc. 1.
 Sup. 1.
 Ibidem.
 3. Reg. 10.
 Amos. 3.
 Luc. 1.
 Ioan. 6.
 Matth. 19.
 Mar. 1.
 Matth. 21.
 Liber Paralipomenon, quid

ceptum, vt Hebr. 1. *Portans omnia verbo virtutis suae*. & Matth. 8. *Eijciebat spiritus verbo, vt Psal. Ignis, nix, grando, & spiritus procellarum, quae faciunt verbum eius*, & Psal. 100. *Benedicite Domino omnes Angeli eius potentes virtute, qui faciunt verbum eius*. Quinto, verbum est promissio, iuxta illud, *Memor esto verbi tui seruo tuo, quo mihi spem dedisti*: & *Fiat mihi secundum verbum tuum*, id est, iuxta pollicitationem tuam: & Simeon, *Nunc dimittis seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace*: & Paulus Roman. 9. *Promissionis enim verbum est hoc, secundum hoc tempus veniam, & erit Sara filius*. Sexto, verbum est praedicatio verbi Dei: ait enim Apostolus: *Sermo meus, & praedicatio mea, maxime qui laborat in verbo & doctrina, sed verbum Dei non est alligatum*, & ad Colof. 1. *Vt impleam Verbum Dei, recte tractantem verbum veritatis*

Vox patris in Scripturis quam late pateat.

Gen. 4.

Ibidem.

4. Reg. 5.

Sup. 2. Heliam Prophetam patrem suum Helisus vocauerit.

Filij acceptio, quam multiplex.

Gal. 4.

Gen. 16. &

Gen. 25.

Infr. 29. &

37. & seq.

Patet dicitur, non tantum qui generat, vel qui in Christo doctrina, siue in sacro lauacro regenerat, sed etiam qui primus est autor alicuius artis, & inuentor. Hinc Gen. 4. Iabel dicitur pater habitantium in tentorijs, atque pastorum: & nomen fratris eius Iubal, ipse fuit pater canentium cithara, & organo. Dicitur etiam pater, princeps, qui autoritas sua, & viribus populum protegit. Et ita seruus Helisae Nahamam leproso dixit: *Pater, etsi rem grandem dixisset tibi Propheta, &c.* Helias etiam Propheta honoris gratia pater vocatur: quia sua doctrina, & precibus causam populi instar parentis spiritualis agebat apud Deum. Vnde illi dictum est, *Pater mi, Pater mi, currus Israel, & auriga eius*. In libris Paralipom. Eldr. cum saepe dicitur pater, non significat eum qui genuit, sed Principem, & fundatorem alicuius loci, vt pater Bethleem, pater Thecue. Et eadem est ratio de filijs, vt filij Rama, filij Gabaa. Filij, multis modis in Scriptura dicuntur. Nam in primis sunt filij generatione, & natura: quo modo Abraham duos filios habuit, Isaac verò, Esau, & Iacob, & hic duodecim filios Patriarchas. Secundò

propagine, id est non immediatè geniti, sed, vt sic dicam, mediate, siue per alios intermedios. Ita Rachel plorare filios suos dicitur, & Iesus dicitur filius David, & filius Abraham, & hic dixit Epuloni, *Fili recorde, quia receperisti bona in vita tua*. Et simpliciter filij Israël, filij Iuda, & filij Leui dicuntur Israëlita, Iudaei, & Leuitae. Quae phrasid est etiam Graecorum, qui *παῖδας Ἀρχιτρύπων*, vocant Graecos, & *παῖδας ἰατρῶν*, medicos.

Tertio educatione, vt Isai. 1. *Filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*, & Apostolus, *Tanquam si nutrix foueat filios suos*: generale est vt educati, & laetæ alti, filij lactantis foeminae appellentur.

Quarto eruditione: *Venite*, inquit David ad suos milites, *Filij, audite me: timorem Domini docebo vos*: idem, *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam*. Et in libro Prouerb. frequenter dicitur, *Audi fili mi*. Cap. 1. ait, *Audi fili mi disciplinam patris tui, & ne dimittas legem matris tuae*. Ita Galatae vocantur filiolij, & Titus, & Thimotheus dicuntur filij dilecti in fide, vel, secundum communem fidem: & ad Corinth. *In Christo Iesu per Euangelium ego vos genui*

Quinto imitatione, qua similes alicui reddimur, eius filij vocamur, vt ibi, *Vt sitis filij Patris vestri, qui in caelis est, qui solè suū oriri facit super bonos, & malos*; & alibi, *Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite*: & alio loco, *Qui ex filiis sunt, ij sunt filij Abrahæ*: & *Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi, & ambulate in dilectione, sicut & Christus dilexit nos*. Et Iudæis dixit Dominus: *Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere*.

Sexto adoptione, & Humana, & Diuina: nam vt legimus, filia Pharaonis adoptauit Mosen in locum filij, & Mardocheus Esther filiam fratris sui adoptauit, & filij Ioseph Ephraim & Manasse adoptantur in filios ab auo suo Iacob, vt portiones in terra promissa cum cæteris suis habeant. Est & Diuina adoptio olim vmbra in Lege, de qua: *Filius meus primogenitus Israel. Dixi tibi, dimitte filium meum, vt seruiat mihi*, & Apostolus,

Iere. 32. & Matth. 2. Sup. 1. Ibidem. Luc. 16. Isai. 1.

Thess. 2.

Psal. 33.

Psal. 44. Prou. 1. & saepe deinceps.

Galat. 4.

1. Tim. 1.

2. Tom. 1.

Tit. 1.

1. Cor. 4.

Matth. 5.

Ioann. 8.

Gal. 3.

Ephes. 5.

Ioan. 8.

Adoptio duplex, humana & diuina.

Exod. 2.

Esai. 2.

Gen. 48. &

seq.

Exod. 4.

Rom. 9.

Qui

Sup. 8.

Cal. 4.

Ephes. 1.

Psal. 81. &

Ioan. 10.

Ioan. 3.

Matth. 1.

Luc. 3.

Ibidem.

Ioan. 19.

1. Pet. 5.

B. Damasus Phile.

Rom. 16.

Orig sub lib. 10. Epist. ad Rom. 10. mo. 2.

Matth. 20. & saepius in Euang.

Ezech. 1. & infra sapissime.

Dan. 8.

Qui sunt Israelita, quorum adoptio est filiorum, & gloria & testamentum, &c. Et vera in Nouo Testamento. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, Dei, in quo clamamus, Abba (Pater) & alibi, Vt adoptionem filiorum reciperemus, & rursus, Qui praedestinavit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum, in ipsum. Item David, Ego dixi, Dei estis, & filij excelsi omnes. Dilectus, Videte qualem charitatem dedit nobis Deus, vt filij Dei nominemur, & simus. Ad hanc filiorum specie reducitur potest quod Ioseph, qui naturalis filius erat Iacob, Matth. 1. vocatur filius Heli per legalem adoptionem Luc. 3. Et Iesus dicitur filius Ioseph, quia ita putabatur, vt ibidem tradit Lucas: & Ioannes dicitur filius Virginis Deiparae, nam illi dictum est, Ecce mater tua.

Septimo, regeneratione spirituali per Baptismum, vel per Euangelium: hinc Petrus ait: *Salutat vos Ecclesia quae est in Babylone collecta, & Marcus filius meus*, scilicet e Baptismo, vt interpretatur Damasus in vita Petri. Talis fuit etiam Onesimus, de quo Apostolus ad Philem scribit: *Obsecro te, inquit, pro filio meo, quem genui in vinculis, Onesimo, non tantum Euangelio, sed etiam Sacramento regenerationis*. Nec mirum quod hi, filij dicantur: quia & Paulus ad Roman. scripsit. *Salutat vos Thimotheus adiutor meus, & Lutus, & Iason, & Sosipater cognati mei*. Dicuntur autem cognati, vel consanguinei eo loco, teste Origene, ex Baptismo contracta cognitione, vel consanguinitate.

Octauò, conditione humili, & plebeia: ita Christus frequenter dicitur filius hominis, & in eius typum Ezechiel saepe, & Daniel aliquando, *Quid est homo quod memores eius, aut filius hominis, quoniam visitas eum?* & in plurali dicuntur filij hominum, quasi oppositi filijs Dei. Hinc David, *Verumtamen vani filij hominum*, mendaces filij hominum in stateris: *Nolite confide-*

dere in principibus, neque in filijs hominum, in quibus non est salus. Et Psal. 45. *Quique terrigenae, & filij hominum*: quae apertius sonant in Hebræo, V benè Adam, V benè Isch, id est plebeij, & nobiles, siue, obscuri, & illustres. Et ad eum modum Genes. 6. *Videntes*, inquit, filij Dei filias hominum quod esset pulchrae, id est filij Seth religiosi, & cogentes Deum, videntes filias Cain impij, & sine religione.

Nonò, ratione innocetiae, & ætatis omni malitiæ & doli prorsus ignare, vt qui nesciunt quid sit inter dexteram, & sinistram suam, vt dixit Ion. & Aposto. *Nolite, ait, pueri effici sensibus, sed malitia paruuli estote* hi dicuntur ob id filiolij, siue *ruuia*, propter tenerum, præterea & maternum amorem quia Deo diliguntur, saepius in Euangelio. Postremò, filij alicuius ciuitatis absolute dicuntur villæ, vel oppida parua, quae adiacent alicui magnæ vrbi, cui vt matri cõiunguntur, & ab ea tanquam à metropoli sustentantur, & proteguntur. Vnde Num. 21. iuxta Hebræum habetur: *Habitauit Israel in Hesebon, & in omnibus filiabus eius*, id est pagis vicinijs. Mulieris vox si non semper significat corruptam & cognitam à viro, vt Scripturæ denotant: Vnde illud: *Aedificauit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem: & Mulier quam dedi mihi sociam*. Et de virgine Deipara ait Propheta, *Mulier (vt multi legunt) circumdabit virum, & Christus, Quid mihi, & tibi, mulier? Mulier, ecce filius tuus*. Paulus, *Miser Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege*. Num. 31. *Omnem autem summam mulierum, quae non nouit te & um masculi, viuas capite eas*: vt habent Septuaginta, *Mulier innupta, & virgo, cogitat quae Domini sunt*. Similiter & vox virginis non semper significat integram, siue incognitam viro, vel in Scripturis, vel in bonis & probatis autoribus. Nam de Paphisæ, quae tres liberos genuerat, ait Poëta:

Ab virgo infelix, quae re dementia cepit? Virgo illacrymat, dixit

Virgo Eclò. 6. circa me.

Psal. 8. Psal. 61. Psal. 45. Quid illud, Quiq; terrigenae, & filij hominũ, &c. Gen. 6. Filij Dei, & filiae hominum Ge. 56. Iona. 4. 1. Cor. 14. Mar. 10. Galat. 4. Ioan. 13. Ioan. 26. Infra. 3. Infra. 4. Infra. 5.

Num. 21. Mulieris nomen bifariam accipi consuevit. Gen. 2. Infra. 3.

Hiere. 31. Ioan. 2. Infra 19. Gal. 4.

Num. 31.

1. Cor. 7. Virgo non vnus significacionis tantum.

Virg. Eclò. 6. circa me.

Terent. in And.
2. Cor. 11.
Matth. 25.
Ioel. 1.
Gen. 24.
Quin. lib. 6 c. 4. à med.
 Ciceronis vrbane, ne dicam scurri licer dictum
 Puer plura significatio re scripturæ Humanæ vitæ partitio qualis secundum Hippocratem.
 Quid *Bepos* seu *ἄδιος* Græc. Heb. *ἴשׁ*
Παῖς
ἴשׁ
Μυγάνιος
Νιός, siue *ναγιός*.
Αυγ
ἴשׁ
Νεσβόνος
Γίρω
 Qualis secundum alios.
 Puer proprie quis.
Luc. 2.
Matth. 21.

Comicus. In Scripturis fideles omnes dicuntur virgines, vel, vna virgo: *Dēspōndi vos*, ait Apostolus, *vni viro, virginem castam exhibere Christo*: & simile est Regnum cælorum decem virginibus, quarum sunt quinque fatue, & quinque prudētes, & Ioel. 1. *Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ*. Vbi Hebraicè dicitur, Bethula virgo, quæ luget maritum suum. Propriè tamen virgo est integra mulier, & incorrupta. Vnde Rebecca dicitur virgo pulcherrima, & incognita viro. Vt Quintilianus scribit, Ciceroni obiurgantibus quòd sexagenarius Popilliam virginem duxisset, *Cras mulier erit*, inquit.
 Pueri vox in Scripturis ambigua est, & multa in se includit significata. Quæ vt latius explicentur, statuendum est in primis, virum magnum Hippocratem hominis ætates ita partitum esse, vt *ἄδιος*, id est puerulus, siue paruulus, qui Græcè *ἄδιος* id est infans, & Hebraicè *ἴשׁ* ieled, id est lactans is sit, qui à natali die ad septimum vsque annum impletum pergit. Secundò *παῖς*, hoc est puer, & Hebraicè *ἴשׁ* sit, qui ad decimum quartum annum plenum peruenit. Tertiò *νεανίσκος*, id est adolescens, qui ad vnum & viginti progreditur. Quartò *ἄδιος*, siue *ναγιός*, iuuenis, ad duodetriginta Hebraice dicitur *ἴשׁ* Quintò *ἄνιπ*, siue vir, qui Hebraicè dicitur *אישׁ*, qui pergit à vicefimooctauo ad vnum de quinquaginta. Sextò *πρεσβύτης*, senex, qui ad sex, & quinquaginta in Hebræo dicitur *זקן* Septimo *γέρων*, senex decrepitu, qui viuut supra terminum præfixum, etiam quandiu vitam producat, qui Hebraicè dicitur *זקן* Insecuta tamen ætas ordinem hunc, & numerum inuertit, vt iam tempore Apostolorum *εἰς* prior esset, quâ *πρεσβύτης*. Propriè ergo puer eos signat, qui in pueritia versantur: & à septimo ad decimum quartum annum progrediuntur. Vnde de Christo duodenni apud Lucam dicitur: *Remansit puer Iesus in Hierusalem*: apud Matthæum: *Videntes principes sacerdotum & scriba pueros clamantes*

in templo, πᾶσαι ὑπεύθυναι, ob quorum innocentiam de illis dicit scriptum esse: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem*: & pueri deridentes Helisæum, dicitur in Hebræo Neharim Ketanim, apud Septuaginta *ἄδιος* *ἴשׁ*, id est parui pueri, qui erant infra quatuordecim annos. Etsi igitur propriè voces istæ ita se habeant, plerumque tamen confunduntur, non tantum apud interpretem nostrum Latinum, sed etiam in ipsis fontibus, id est Hebræa, & Græca lingua. Ecce enim Ioannes Baptista quater puer dicitur impropiè *Luc. 1.* cum dicendum esset puerulus, vel paruulus: quia Græca habent semper *ἄδιος*, videlicet: *Factum est in die octauo venerunt circumcidere puerum: Quis, putas, puer erit? Et tu puer, Propheta altissimi vocaberis: Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu.* Et *Luc. 2.* Christus Mariæ progenitus bis dicitur infans, siue *ἄδιος*, & ter Latinè puer, qui Græcè *ἄδιος*, id est paruulus, siue puerulus, alludens Euangelista ad verba Septuaginta interpretum, *Paruulus datus est nobis*: vbi Hebræa habent, *Ieled iulad*, Septuaginta verò *ἄδιος* *ἴשׁ* *ἴשׁ* *ἴשׁ*. Et *Matth. 18.* *Advocans Iesus paruulum, statuit eum in medio eorum; & Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli: & Sinite paruulos venire ad me, &c.* Vbi propriè habetur *ἄδιος*. Septies dicitur Christus puer *Matth. 2.* cum interpretandum esset puerulus. Est enim *ἄδιος*, puerulus, qui nutricem habet, sicut Hebraicè *Ieled*, id est lactans. Loci apud Matthæum sunt: *Interrogate diligenter de puerulo: Vsq̄ uenit staret supra vbi erat puer: Intrantes domum, inuenerunt puerum, cū Maria matre eius: Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum: Qui consurgens, accepit puerum, & matrem eius nocte, &c. Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Et rursus dicitur illos accepisse: *Præcesserat etiam: Desuncti sunt enim qui querebant animam pueri.* Et tamen in eodem cap. dicitur occi-

Psal. 8.
4. Reg. 2.
Luc. 1.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Isai. 9.
Matth. 18.
Ibidem.
Mar. 10.
Matth. 2.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.
Ibidem.

Mar. 5.
Gen. 37.
Ibidem.
Ibidem.
Supra 33.
Infra 34.
1. Reg. 1.
Infra. 3.
Supra. 2.
Iob. 1.
Gen. 21. & Gala. 4.
 Puer quando filium, quando seruum in Scripturis significet.
Matt. 2.
Ibidem.
Luc. 2.
Mar. 9.
Ioan. 16.
Matth. 8.

diffe omnes pueros, qui erant in Beth-leem, à bimatu, & infra: pueros, siue *ἄδιος* impropiè vocas eos, qui erant infra biennium. Sicut Marcus puellam duodennem impropiè vocat *ἄδιος*, cum esset *ἄδιος* vocanda. Ita Ioseph sexdecim annorum dicitur nahar Hebraicè, & à Septuaginta *ἄδιος*, id est inuenis, cum esset in adolescentia, & à nostro interprete dicitur puer. Et cum Rubem reuerfus esset, non inuenito eo dixit: *Puer non comparat, & ego quòd ibo?* Dicitur etiam iam adultus, *ieled*, & fratres omnes *ialadim*, cum tamen essent adolescentis, & Græcè dicuntur *ἄδιος*. Et Dina, quam accepit Hemor in uxorem, vocata est *Ialda*, etiam amissa virginitate. Samuel adhuc fugens lac, dicitur *ἄδιος*: & idem iam liturgus dictus est nahar, & *ἄδιος*: & Filij Heli peccatores, & fures, dicuntur naharim, & Græcè *ἄδιος*. Filij Iob conuiuantes, dicuntur *ἄδιος*, id est pueruli, ait enim cap. 1. *Corruens domus oppressit liberos tuos, ἄδιος*. Et *Imaël* quando cum matre eiectus est de domo, & esset Sagittarius, dicitur *ieled*, & *ἄδιος*, cum excederet plures quàm decem annos.
 Ex quibus habes, etiam in fontibus ipsis impropiè interdum vsurpari hæc nomina. Proinde ita constitues. Puer cum dicitur absolute sine addito, aliquo, significat propriè eum, qui est in puerili ætate, impropiè etiam infantes, & adolescentis; cum addito verò, filium, vel seruum, quacumque in ætate existant. Filium quidem, vt in his locis: *Inuenerunt puerum cum Maria matre eius: Surge, & accipe puerum, & matrem eius, & vade in terram Israel.* Et *Luc. 2.* *Cum inducerent puerum Iesum parentes eius.* *Mar. 9.* *Continuò exclamans pater pueri: Ioan. 16.* *Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius: cum autem peperit puerum, &c.* Seruum verò in quacumque ætate sæpè indicat: vt *Matth. 8.* *Puer meus iacet in domo Paulyticus, & malè torquetur: pro quo*

Lucas dixit, *οἰκῆτος*, id est domesticus. *Ait Herodes Rex pueris suis, Hic est Ioannes Baptista*, id est seruis suis familiaribus. Et 1. Mach. 1. dicitur Alexander Macedo diuississe regnum pueris suis, non, filiis, quos non habebat, sed nobilibus adolescentibus, quos in ministerio secum habebat. Et Christus apud Isaiam de Apostolis, *Ecce ego, & pueri mei*, id est serui. Et ad illos dixit: *Pueri, nunquid pulmentarium habetis?* Ita Abraham, Iacob, Dauid, & omnes Prophætæ, dicuntur pueri, quia Dei ministri, & quia respectu æterni omnes sunt pueri. Et Baruch, *Statuisti, ait, verba tua qua locutus es in manibus puerorum tuorum Prophetarum.* Et in Actis Iesus dicitur Dei puer: *Conuenerunt inquit, verè in ciuitate ista aduersus sanctum puerum tuum, Iesum quem vnixisti.* Et paulò inferius: *In eo quòd manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sancti Filij tui Iesu.* Et in vtroque loco est vox *ἄδιος*, quæ potest verti, & puer ratione Humanitatis, & filius ratione Deitatis, in qua est Filius à Patre suo genitus. Quod in parabola *Luc. 11.* habetur: *Et pueri mei mecum sunt in cubili*: quia Græcus textus habet *ἄδιος*, potest & de filiis, & de seruulis commodam interpretationem habere, & magis de filiis, quia ait, *Mecum sunt in cubili*: filij enim, & non serui dormiunt in eodem cubili cum parente.
 Lucerna patris more Hebræo dicitur filius, eo quòd propagatio filiorum, & posteritas filiorum generationem diffunditur. Ita dicitur à Psalmita: *Parauit lucernam Christo meo*, id est filium, qui cum referat, & post eum maneat: *Quoniam tu*, inquit, *illuminas lucernam meam, Domine*, dando videlicet prolem, qua extincta, dici solet domus extincta. Vnde 3. Regum 11. dicitur: *Vt remaneat lucerna Dauid seruo meo.* Et 2. Paralipomenon. 21. Noluit autem Dominus disperdere domum Dauid propter pactum quod inierat cum

Luc. 7.
Matth. 14.
1. Mach. 1.
Isai. 8.
Heb. 2.
Ioan. vlt.
 Prophætæ, & alij sancti viri, pueri cur dicantur.
Baruch. 2.
Act. 4.
Isai. 61.
Luc. 4.
Act. 4.
Luc. 11.
 Voces quæ Hebraicè aliquem ex linguæ Hebrææ more habent. Lucerna patris quid Hebraicè.
Psal. 131.
Psal. 17.
3. Reg. 11.
2. Paral. 21.
2 Reg. 7. &
4. Reg. 8.

Psal. 118. Verbū Dei cernam cur vocet Propheta. Matth. 13. Psal. 118.

Militia duo dicit. Iob. 7. Quales mercenarij dies.

Isai. 16.

Gen. 29.

Ibidem. Isai. 40.

Militia pro certo tempore militandi, ducta vnde videatur esse translatio.

D. Chry. Cetera Græca in Iobem.

Προφήτης Græcè quid.

Æternaque sint, & dicantur.

eo; & quia promiserat vt daret ei lucernam, & filijs eius omni tempore. Ita verbum Dei, Lucerna appellatur, quod per illud generatio filiorū Dei per Diuinum semen, quod est Verbū Dei, propagatur. Et lucerna hæc in manibus est habenda, & in pedibus, iuxta illud: *Lucerna pedibus meis verbū tuum*, quia minister verbi Dei, verbū sequi debet, non ipsum verbum trahere post se.

Militia, non tantū artem militarem exprimit, sed certum, & præscriptum tempus militandi. Vnde Iob 7. dicitur: *Militia est vita hominis super terram*: quod explicat verbum sequens: *Et sicut mercenarij, dies eius*, id est dies certi, & præscripti: quia mercenarij dies tales esse solent. Vnde

Isai. 16. *In tribus annis quasi anni mercenarij auferetur gloria Moab*. In more enim positum est, vt mercenarij ad certum tempus, vel annos locent operas suas: vt Iacob, qui pauit gregem Laban ad annos bis septem pro vxoribus quas ab eo accepit, Liā nimirum, & Rachelem. Rursus Isai.

40. *Loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam: quoniam completa est militia eius*, id est, completum est tempus militandi. Educta inde videtur metaphora: quia homines in Veteri Testamento à certo tempore vitæ suæ vsque ad præfinitum certum terminum, vel ministrabant in templo, vel militabant in bello. Imò etiam apud Romanos id obseruatum erat, vt non nisi statò quodam tempore militiae inferirent. Atque ille sensus verborum Iobis, non fugit Chrysostomum, dicentem: *In his vult ostendere arumnas & breuitatem vitæ*, etiam si Septuaginta interpretes apud Iob, pro illo verbo Zauah, verterint *καταπίπτων*, voce noua, & significat exploratoriū, siue locum aptum omni tentationi.

Æternum dicitur, quod principio, sineq; caret: & hoc est Deus propriè sempiternus. Æternitas participata, quæ principium habet, sine verò caret, cōuenit Angelis, & animis immortalibus. Et dicitur vtraq; Græcè *αἰών* id est semper existens. Est etiā Æternū, quod certum, præscriptumq; tempus

non habet, vt docet Augustinus lib. Locution. in Exod. Et in Quæst. in Genes. irascens illud: *Dabo tibi, & semini tuo post te, terram in qua habitas, in possessionem æternam, &c.* Quæstio est, ait, quomodo dixerit æternā, cū Israelitis temporaliter data sit? Et post pauca respondet, æternum dictū idē, quia hic æternum aliud significat: an potius, inquit, locutionis est Scripturarum, vt æternū appellent, cuius rei finis non constituitur, aut non ita fit, vt deinceps non sit faciendum quantū pertinet ad curam, vel potestatem facientis, sicut ait Horatius, *Seruiet æternum, quia paruo nesciet vti?* Sic ille. Ait etiam Poëta:

Sedet, æternūmq; sedebit Infelix Theſeus.

Et de pœnis inferorum, *Manet, æternūmq; manebit, &c.*

Hebræa vox est *עולם* holam, a verbo, *על* quod est abscondere, & occultare: nobis verò nihil perinde magis absconditur & occultatur quā æternitas, ac temporis diuturnitas: quia, vt reuētè quidam dixit, est tempus edax rerum, quod omnia obliterat. Sed Galatinus lib. 11. de Arcanis sacræ Scripturæ cap. 5. asserit, nunquam holam capi pro æterno, vel pro æiterno, hoc est, pro eo quod et si aliquando cœperit, sine tamen cariturum est: quod falsum est. Et primò tribuitur Deo omni ex parte æterno, vt Gene. 21. Abraham in nemore Ber-sabee inuocauit nomen Domini Dei æterni, & Exod. 15. Dominus regnabit in æternum, & vltra: & Psal. 102. *Misericordiam autem Domini ab æterno, & vsque in æternum.*

Capitur etiā pro æiterno, Psal. 111. *In memoria æterna erit iustus*, & Dan. 12. *Qui ad iustitiæ rudia multos, erunt quasi stellæ fulgentes in perpetuas æternitates*, & Hiere. 31. *In charitate perpetua dilexi te.*

Accipitur etiā pro diuturno, hoc est pro eo quod multo tempore durat, & pro seculo iubilei, id est annis 50. sicut Latinè seculū pro spatio annorū centenariò. Vnde & Carmè seculare apud Horatium: aut etiā pro vita hominis. Vnde Exo. 21. & Deu. 15. *Seruus aure perforata dicitur seruiturus holæ*, id

B. Aug. li. 2. Locut. c. 91. to. 3. circa princ. Idem lib. 1. Quæst. in Genesim. q. 31 tom. 4. sub init. Gen. 17.

Horat. li. 1. Epist. 10. ad Fusum Aristi in si. Virg. lib. 6. Æneid. à med. Æternū Hebræis vnde ducatur.

Ouid. li. 15. Metamorphos.

Petri Galatini Hebræam vocem holam nunquam in Scripturis æternū, vel æiternū significare negantis confutatur opinio.

Gen. 21. Exod. 15. Psal. 102. Psal. 111. Dan. 12. Hiere. 31. Æternum etiam diuturnum significare, seculūq; iubilei. Horat. lib. Carm. Exod. 21. Deut. 15.

Gen. 3.

1. Re. 3.

Leuitæ quando rude donabantur. Psal. 118.

Hie. in c. 1. sub init. to. 6.

Hieronymi quædam obseruatio de voce Hebræa holam infirmatur. Deut. 23.

Quomodo illud accipie dum, Dominus regnabit in æternum, & vltra. Exod. 15.

Contra Philosophos.

Mare quid sit Hebræis, contra Porphyrium, & Iulianum apostatam. Matt. 4. & alibi passim Ioan. 6.

Inferorū nomine in Scripturis quid veniat, teste Augustino. Ang. lib. 4. Quæstio. q. 39. to. 4. circa princ.

est in seculū, hoc est ad annū iubilei. Et Gen. 3. *Ne forte mittat manū suā* (Adā scilicet) *& comedat & viuat in æternum*. Primo quoque Regum Samuel dicitur seruiturus Domino holam, id est ad seculum Leuitarum, qui anno quinquagesimo tanquam emeriti rude donabantur. Et cum Psal. 118. legatur: *In æternum non obliuiscar iustificationes tuas*, id est omnibus diebus vitæ meæ.

Hieronymus autem lib. 1. in Epistolam ad Galat. annotat *עולם* cum vau significare æternitatem; vbi verò sine Vau, annum iubileum: & Moabitæ non ingrediuntur Ecclesiā, vsque ad quintam & decimam generationem, & vsque in seculum. quod certè non conuenit cum orthographia, quæ hodie in vniuersis Biblijs obseruatur, semper enim holam scribitur cum litera Vau.

Quod ergo dicitur in Exodo: *Dominus regnabit in æternum, & vltra*, ex abundantia dictum est ad exaggerandū, cū tamen supra æternum nihil sit vel, *Regnabit in sanctuario suo per tempus legis* (quod æternū vocat) *& vltra*, id est supra sanctuarium in illo figuratum, id est corpus suum; vel Ecclesiam suam in perpetuum. Sic vocant scriptores externi Romam, æternam urbem, & Philosophi Peripatetici cælos æternos, id est generationis & corruptionis expertes: quæ nec veritati, nec Euangelio sunt consona.

Mare, more Hebræo, signat omnem aquarum congregationem, vt dicitur Genes. 1. Quod ignorantes impius Porphyrius, & insignis apostata Iulianus, arroganter, & stultè Euangelistas aut sunt reprehendere, quod scripserint, *Ambulans Iesus iuxta mare Galilææ*, vel, *Abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tiberiadis*.

Inferorum nomen dubium est, & in malam partem accipitur. Vnde Augustinus libr. quæstion. in Numeros: *Notandum*, inquit, *secundum locum terrenum dictos esse inferos, hoc est in inferioribus terræ partibus. Varrè quippe in scripturis, & sub intellectu*

est multiplici, sicut rerum de quibus agitur, sensus exigit, nomen ponitur inferorum, & maxime in mortuis hoc accipi solet. Idem ad Euodium: *Ne ipsos quidem inferos vsquam Scripturarū locis in bono appellatos potui reperire*. Vox tamen Hebræa *עולם* et si sepulchrum, foueam, & interitum significet, propriè tamen infernum, vt Genebrardus libr. 3. de Trinit. num. 38. annotauit, idque multis Rabinorū testimonijs confirmauit, & nisi vocis abvsu & metaphoricè in significatio ne sepulchri non poni. Certè Septuaginta interpretes viri doctissimi, & Lucas Euangelista *εἰς ἄδου* interpretati sunt. Psal. 9. vbi habetur: *Conuertantur peccatores in infernum*, in Hebræo legitur, *עולם* quæ vocè geennam denotare, tradit Rabbi Dauid Kimhi, idque signare *א* literam vltimam, nempe secundā mortem quā promerentur peccatores, vbi Vatablus pro sepulchro poni falso putauit. Et nihilominus Beza Act. 2. super illud, *Non derelinques animam meam in inferno*, annotat vocem Seol nunquā in Scripturis signare infernum: quod sanè gradus est ad negandum nullam fieri in Veteris Testamenti libris de Inferno mentionem. Sed Septuaginta, & Lucas Act. 2. verterunt infernū

Ὅτι ἐν ἑκατάκλιτοις τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἄδου, ἀλλ' ἄλωτοι: ἵδου δὲ τὸν οὐρανὸν διασπορῶν. Ideo mirandum est de his qui verterunt: *Non derelinques animam meam in sepulchro*: & interpretantur in sepulchro animam, id est corpus meum: qua interpretatione vis eneruatur argumenti B. Petri descensus Christi ad inferos, qui hinc maxime poterat stabiliri. Quid enim habet commercij cum descensu Christi ad inferos corporis, & sepulchri commemoratio? quæ falsa est & præpostera explicatio: & hodie Hæretici pernegant Christi descensum ad inferos. Quare intolerabilis, & impudens est versio Beza: *Non derelinques cadauer meum in sepulchro*. Inauditū est enim animā signare rē anima carētē, id est cadauer.

Quare corruptè verterunt hunc locum Caluinus, Beza, Buzerus, Castellio, & Leo Iudæ. Et prima pars

Idem Epist. 99. ante med. to. 2. Hebræa illius vocis inferorum propria significatio traditur. Genebrard. Doct. Paris. Act. 2. Psal. 9. Rab. Dauid Kimhi. Fra. Vatablus. Beza Theodori impia Hebræa vocis Seol interpretatio rejicitur. Act. 2. Psal. 15. Contra illā lectionē: *Nō derelinques animā meā* (id est corpus) in sepulchro.

Idem Epist. 99. ante med. to. 2. Hebræa illius vocis inferorum propria significatio traditur. Genebrard. Doct. Paris.

Act. 2. Psal. 9.

Rab. Dauid Kimhi. Fra. Vatablus.

Beza Theodori impia Hebræa vocis Seol interpretatio rejicitur. Act. 2. Psal. 15.

Contra illā lectionē: *Nō derelinques animā meā* (id est corpus) in sepulchro.

Quorum illa sit interpretatio insolens & maligna.

refertur ad animam, quæ in infernum, non in sepulchrum descendit: secunda verò pars, Nec dabis sanctum tuum videre corruptionem, referenda est ad corpus relictum in sepultura, & quod ibi positum, cum esset capax corruptionis, corruptum tamen non fuit. Et vel hoc potuisset ab ipso Homero discere illi boni viri, qui in principio Iliados proponendo pestem illatam ab Apolline, primò de animabus ait: Γάλας δὲ ἰσχυρὰ φύλα δ' αἰὲλ' ἀπολέσει κρῶν, de corporibus verò subdit: Αὐτοὺς δὲ ἐλάσσει τὸ χεῖρ' ἰσχυρῶν. Ut ex eis omnibus colligas, verbum Seol proprium esse inferni, licet per metaphoram ponatur pro fouea, vel sepulchro interdum.

Panis ex usu Scripturæ omne cibarium genus quod in esum venit, & opiparum, & splendidum significat per Synecdochen: vt docet Augustinus lib. Quæst. in Exodum. Vnde cū Rex Israel latrunculis Regis Syriæ præcepisset apponi panem, & aquam, additur: Ἀποστράγγιστε τὸν ποταμὸν, & Genes. 39. de Putiphare dicitur: Quod nesciebat quæ circa eum erant, præter panem quem edebat, nec enim Sacerdos ille solo pane vesceretur. Illud etiam: In sudore vultus tui vesceris pane tuo, non tantum de pane communi, & consueto, sed etiam de omni re, quæ soleat comedi, accipiedum est. Nam in quolibet illorum est suus labor & sudor. Et quod Dauid ait: Omne firmamentum panis contriuit, significat omne ciborum genus iusto Dei iudicio sublatum esse.

Hieronymus in c. 1. ad Gal. ait, quod ver

bū ipsum ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ, id est Reuelationis, propriè Scripturarū est, & à nullo sapientium seculi apud Græcos usurpatum. Vnde mihi videntur, ait, quemadmodum in alijs verbis, quæ de Hebræo in Græcum Septuaginta interpretes transtulerunt, ita & in hoc magno opere esse conatos, vt proprietatem peregrini sermonis exprimerent, noua nouis rebus verba fingentes: & sonare, cum quid tectum & velatum, ablato desuper operimento ostenditur, & profertur in lucem. Hoc vt manifestius fiat, accipite exemplum. Moyses cum Deo reuelata, & aperta facie loquebatur, id est, absque velamine; ad populum autem loquens, quia vultum eius attendere non valebant, velamen ponebat in facie. Ante Arcam quoque Testamenti velum oppansum erat, quod cum fuisset reductum, ea quæ abscondita fuerant, prodebantur, & vt ipso verbo vtar, reuelabantur.

Via pro consuetudine accipitur, quod per eam homines pergant non secus ac viatores per viam incédunt. Via mulierum est menstruum quolibet mense consuetum. Via terræ, vel vniuersæ terræ, est mors, siue consuetudo moriendi, & via simpliciter pro more accipitur. Vt cum dixerunt filie Loth: Nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morem vniuersæ terræ, id est iuxta morem, quo mariti ingrediuntur ad vxores: & alibi: Omnis quippe caro corruperat viam suam, id est morem congregandi masculum cum foemina. Deniq; est Via virtutis, & via peccati, & via præcepti Diuini, & Christus dicitur Via.

Apocalypsis nomen à foliis usurpatū sacris autoribus, teste Hieronymo. Sic. tom. 9.

Quid significet.

Exod. 33. & 34. & 2. Cor. 3.

Num. 4.

Nomen Viatris sonantia Scripturis. Genes. 31. iuxta Heb.

3. Reg. 2. & Ios. 23.

Gen. 6. Illud: Omnis caro corruperat viam suam, quid significet. Ioan. 14.

Locus Homeri contrailos.

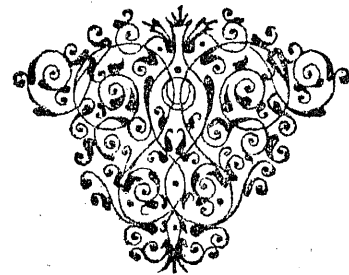
Panis quid more Scripturæ.

Aug. lib. 2. Quæstio. 9. 134. tom. 4. mitio.

4. Reg. 6. Gen. 39.

Supra 3.

Psal. 104.

PROLEGOMENON XV.

Idiotismi Hebræi obseruandi circa verba, & Participia.

Circa verba, & Participia Hebræis vsurpata, Regulæ nonnullæ traduntur obseruatione dignissimæ.

Luc. 2. Verbi substantiui in Scripturis vsus triplex.

1. Tim. 1.

Apoc. 5.

1. Cor. 1. & 2. Cor. 1. & alibi.

2. Pet. 1.

1. Pet. 1.

Iuda.

Syriaca lingua vnde dicitur.

Matth. 26.

Notantur hæretici nomine significatiui.

1. Cor. 11.

Hebræorum natura pronominum.

Psal. 118.

Ibidem.

Ibidem.

POST Nomina secundo loco tractandum de Regulis Verborum, & Participiorum, quas inter primum locum habet verbum substantiuū, quod plerunque (vt diximus) in Scripturis supprimitur, & necessariò suppleendum est. Vt in his locis: Gloria in excelsis Deo; & in terra pax hominibus, suppleendum est, Est, vel, Sit. Et in communi doxologia: Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, subaudiendum est, Sit, si est precario; vel Est, si assertio: Et illic: Regi seculorum immortalis, inuisibili, soli Deo honor, & gloria, &c. & ibi: Benedictio, & honor, & gloria, & potestas in secula seculorum: & salutationes omnes Apostoli in principio: Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, necessariò suppleendum est verbum substantiuum, vel aliud quod expressit B. Petrus in vtrâq; sua Catholica, & Iudas Apostolus in sua epistola, nempe, adimpleatur, vel multiplicetur, & lingua Syriaca, quæ de Hebræa emanauit, apud Mathæum verba consecrationis panis habent: Anau pegri, &, Anau demi, Hoc corpus meum, Hic sanguis meus: & in vtròque suppleendum verbum, Est: vt hac ratione confundantur Hæretici, qui verbum substantiuum, Est, pro, significat, vel, symbolum est, accipiūt: cum Paulus Græcè loquens, etiam sine verbo substantiuo dixerit: Τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, & suppleendum est, est. Habent tamen pronomina Hebræa vim verbi substantiui in omnibus personis: vt in vno Psal. 118. abunde intelligi potest. Nam cū dicitur: Adolescentulus ego: & contemptus: Seruus tuus ego, da mihi intellecū: Tuus ego, saluum me fac, ita enim habet in Hebræo: in his omnibus locis

supplendum est verbum Sum, vt fecit interpres. Similiter in secunda persona: Bonus tu, & in bonitate tua doce me: Iustus tu, Domine: Propè tu, Domine; in his suppleendum est verbum substantiuum secundæ personæ, Es, vt fecit interpres. Et Psal. 117. Beatus es, & bene tibi erit, Hebræa habent: Beatus tu, & bene tibi. Et ideo: Benedicta tu inter mulieres, perinde est ac dicere, Benedicta es inter mulieres, vt sit oratio affirmantis, & non deprecantis. De tertia persona dicitur: Ecce Deus noster iste: quod est dicere, Deus meus est. Psal. 72. Labor est ante me, Hebræa habent: Labor ipse in oculis meis. Pax multa diligentibus legem tuam; & non illis scandalum: & iterum, Iustitia tua in æternum, & lex tua veritas: vt in priori versiculo, & in tertia parte posterioris versiculi subaudiendum sit verbum Est; quæadmodum in verbis consecrationis ex Syriaco codice producis, vt diximus. Similiter etiam verbum substantiuum pluralis numeri, vt, Sumus, Estis, Sunt, & præteritum Fuit, & præteritum imperfectum, Eram, & futurum Ero, subintelliguntur. Certè in Psalms illius versiculo: Quia multum repleta est anima nostra: opprobrium abundantibus, & despectio superbis, suppleendum est, sumus.

Esse præterea, interdum idem valet quod significare. Vt ibi: Septem boves pulchra, & septem spica plena, septem vbertatis anni sunt. Et alibi: Tres propages, tres adhuc dies sunt, id est significant, & Ipse est Helias qui venturus est; id est significatus, & representatus in Helia. Hinc Augustinus in Ioannem scribit: Solet Scriptura res significantes tanquam illas quæ significantur, appellare. Vt, Bonum semen, hi sunt filij regni, zizania autem, filij maligni. Et de

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Luc. 1.

Isa. 25.

Psal. 118.

Ibidem.

Psal. 122.

Alter significatus.

Gen. 41.

Supra. 40.

Matth. 11.

B. August.

tract. 43. in

Ioan. sub fine

tom. 9. Matth. 13.

Iudic. 13. Sampson dicitur: *Erit puer nazaraus Dei ab infantia sua*: quod nonnulli explicatum à Matthæo interpretantur, cum dixit, Quoniam Nazaraus vocabitur: quia In Sampsonè Christū figuratū, ac designatum putant. Tertio esse, est habitare: ita Augustinus lib. Locutionum in Genesim illa verba: *Duodecim sumus pueri tui fratres in terra Chanaan*, interpretatur, sumus, pro, habitamus, in terra Chanaan, inde enim venerant, illic redituri, ibi commorantes. Et illud Pauli: *Omnibus qui sunt Roma, dilectis Dei*, id est, Qui habitant in vrbe Roma. Et Cicero ad Atticum: *Tu quidem & prudenter, & amice suades, vt in his locis potissimum sem* (id est habitem, & commorer) *quoad audiamus, hac, qua commota sūt, quorū sum euadant.* Quarto, non esse dicuntur, qui pereunt, iuxta illud: *Noluit consolari, quia non sunt.* & Abdias. *Bibent omnes gentes iugiter, & bibent, & absorbebunt, & erunt quasi non sint.* Qui enim perit ei qui est (vt ait Hieronymus eo loco) & qui dicit ad Moysen, *Qui est, misit me ad vos*, secundum regulam Scripturarum non esse dicitur. Vnde & in Esther legimus, *Ne tradas, Domine, regnum tuum his qui non sunt, ne rideant ad ruinam nostram.* Ita vocat Gentiles qui Deo non viuunt. Et in Deuteronomio habetur: *Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus suis: & ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.* Sunt enim dij Gentium Idola, de quibus ait Apostolus: *Scimus quia nihil est idolum in mundo*, quia est imago rei non subsistentis. Denique Hieronymus in Ezechielem scribit: *Non esse dicuntur impij in inferno inclusi: Non quoddam esse desistat qui in pœnis est sempiternis, sed quoddam, qui Deo non viuunt, in Scripturis sanctis dicatur non subsistere.* Sic ille. Quod explicari potest per illud: *Remitte mibi vt refrigerer prius quam abeam, & amplius non ero*, & Apostolus de Deo: *Vocat ea que non sunt, tanquam ea que sunt.* Quinto, esse, est, in pretio haberi, & regnare. Non esse, est abiectum esse & obscurum, iuxta illud Apostoli: *Videte vocationem vestram, fra-*

tres, quia non multi sapientes secundum carnem, &c. Sed que stulti sunt mundi, elegit Deus, vt confundat sapientes: & in firma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea que non sunt, vt ea que sunt, destrueret. Vbi ea que sunt vocat excelsa, & nobilia, humilia vero, & obscura, vocat ea que non sunt. Et illud Ioannis: *Omne quod est in mundo*; id est, Omne quod regnat, & in pretio habetur in mundo hoc.

REGVLA. II.

Frequens Hebraismus est præsens ponere pro futuro: Vt, *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis*, & *Non do vobis paleas*: Apud te facio Pascha: *Pro eis ego sanctifico me ipsum*: *Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum*: *Ecce tertio hoc venio ad vos*: *Laudo vos in hoc? non laudo*: *Si hunc dimittis, non es amicus Cesaris*, id est Imperatoris Romani: *Quoniam virum non cognosco*: *Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & si quid aliquem defraudauit, reddo quadruplum.* In his omnibus locis præsens vim habet futuri, vt Patres annotant, & ratio dicitur. Sicut ibi etiam: *Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo illud reedificas*: id est, qui dicebas te destructurum, & reedificaturum. Latus est vsus huius Regulæ. **Matth. 10.** *Nō vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri qui loquitur in vobis.* Vbi præsens est, estis, sumitur pro, eritis: & λαλῆτε, pro his qui loquetur, & λαλῶ pro eo qui loquetur. **Et Matth. 11.** *Tu es ille qui venit, an alium expectamus?* vbi Græcè ἐρχόμενος pro eo qui venturus erat, accipitur. Simile quid habetur **Ioan. 6.** *Hic est, inquit, verè Propheta, qui venturus est in mundum.* Item **Ioan. vltim.** *Domine, qui est qui tradit te?* id est, *Quis est traditurus?* Ibidem: *Exiuit sermo inter fratres, quia discipulus ille non moritur*, id est, quod non moreretur, vel non deberet mori. **Et Matth. 17.** *Helias quidem venit, pro venturus est, & restituit omnia*, ait Marcus Græcè, hoc est, restitutus est, & **1 Ioan. 2.** *Audistis quia Antichristus venit*, pro venturus sit. Item **Matth. 17.** *Si habeatis Fidem sicut granum sinapis*, Græcè ἕνα pro fu-

I. Cor. 1.

I. Ioan. 2.

Præsens & interterum præteritum accipere pro futuro Hebræi consueverunt.

Ioan. 14. **Exod. 5.** **Matth. 26.** **Ioan. 17.** **Infra. 20.** **2. Cor. 13.** **1. Cor. 11.** **Ioan. 19.** **Luc. 1.** **Infra. 19.** **Matth. 27.** **Ioan. 2.**

Matth. 10.

Infra. 11.

Ioan. 6.

Infra. 21.

Matth. 17.

Mar. 9.

1. Ioan. 2.

Matth. 17.

Infra. 26. **Luc. 22.** **1. Cor. 11.** **Ibidem.** **Cor. 11.** **Matth. 28.** **Luc. 13.** **Ioan. 6.** **Infra. 3.** **Infra. 13.** **Supra. 3.** **Infra. 13.** **Infra. 15.** **Infra. 16.** **Infra. 17.** **Futurum contra pro præsentem in Scriptura pariter sumptum.** **Luc. 23.** **Psal. 30.** **Matth. 4.** **Deut. 8.** **Rom. 1.** **Habac. 2.**

turo habueritis, vt rectè veritè interpretor noster. **Matth. 26.** *Semper pauperes habetis vobiscum*, pro, habebitis. Ita etiam **Luc. 22.** *Hoc est corpus meum*, quod pro vobis datur: pro, dabitur, seu frangetur. **Et sanguis qui pro vobis funditur** (ita habet Græca vox) id est fundetur. **Matth. 28.** *Præcedit vos in Galilæam* προάγει, id est præcedet, vt legit interpretor. **Luc. 13.** *Ecce relinquitur vobis domus vestra deserta*, pro, relinquetur. **Ioan. 6.** *Quid facimus vt operemur opera Dei?* id est, *Quid faciemus?* **Ioan. 8.** *Quò ego vado, vos non potestis venire*: id est, *Quò ego vadam, vos non poteritis venire.* **Ioan. 13.** *In hoc cognoscet omnes quia discipuli mei estis*, pro, eritis. **Ioan. 8.** *Quis ex vobis arguit me*, de præsentem ἰσχυ, pro, arguet de futuro. **Ioan. 13.** *Si non lauero te, non habes* (ita Græcè) pro non habebis partem mecum. **Ioan. 15.** *Si quis in me non manserit, eiectus est foras sicut palmas, & exaruit*: & colligunt eos, & in ignem mittunt, & ardent. Sic Græca ad litteram habent. Vbi duo præterita, & tria præsentia, pro futuris posita sunt, hoc est ἵσταν, & ἰσταν, id est eiecietur, & exarescet. **Et infra:** *In hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum plurimum adferatis*: pro futuro, clarificabitur, & adferatis, pro, attuleritis. **Ioan. 16.** *Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem pro vobis. Ipse enim Pater amat vos.* Vbi dico, pro dicam, & amat, pro, amabit, ponitur: **Ioan. 17.** *Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt*; id est, ero, & erunt.

Et sicut præsens pro futuro accipitur, ita interdum è conuerso, futurum pro præsentem. Ita enim Propheta habet, *Pater in manus tuas commēdo* (pro commendabo) *Spiritum meum*, nam Græca habent de futuro, παραθήσομαι, & Hebraicè תִּפְּאֵן. **Et Matth. 4.** produciatur illud: *Non ex solo pane viuet homo*: nam Græcè est ἵσται, ponitur; pro præsentem, & significat aliquid amplius, id est viuere solet. Similiter illud ad **Rom. 1.** *Iustus ex Fide viuet*: ita enim habent Hebræa, & Græca, & Chaldæa de futuro, & non de præsentem. **Habac. 2.** etiam noster Textus Latinus habeat de præsentem, *Viuit,*

quia pro eo videtur poni. **Et. 1. Cor. 11.** *Laudabo vos in hoc? non laudo.* Ita habent Græca. **Et non laudo, ponitur, pro, non laudabo.**

REGVLA. III.

Præteritum quoque interdum pro præsentem ponitur ex proprietate idiomatis Hebræi. Vt ibi: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum*, pro, nondum ascendo. **Et alibi:** *Vtiq; Domine, ego credidi* (pro Credo) *Quia tu es Christus Filius Dei viui.* Interrogauerat enim Christus de præsentem, *Crede hoc?* Atque hanc Regulam Ambrosius lib. 1. de Abraham cap. 8. tradidit, & exemplis illuminauit. *Possumus quidem vti ad defensionem* (inquit) *Scriptura consuetudine diuina, quia præterita plerumque ponit pro futuris, vel præsentibus.* **Vt in Evangelio habes,** *Hic est Filius meus dilectissimus, in quo complacui, cum vtiq; semper in Filio placeat Pater.* **Et in Genesi,** *Tolle Filium tuum quem dilexisti* (ita enim habent LXX) *Isaac, pro, quem diligis.* Adde quod Apostolus dixit: *Reposita est mihi corona iustitiæ, &c.* *Non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius.* Etiam si Græca habeant, *Ijs qui dilexerunt, ἀγαποῦν*: rectè tamen redditum est per tempus præsens: & alibi: *super cathedram Moysi sederunt Scribae, & Pharisei*, id est, *Sedent*, quia tunc dum erat lex Moysi existētia: quieti admodum & illud, *Medius vestrum stetit*, pro stat. accipitur, & ita legit Cyprianus. Est enim Græcè ἀπέριστο πρόσωπον, cuius natura est designare tempus indefinitum. **Et Rom. 5.** *Per quem accessum habemus per Fidem in gratiam istam, in qua stamus*, rectè veritè interpretor, habemus, & stamus de præsentem, etiam si Græca habeant de præterito, ἵσταν, & ἵσταν. **Et Romanor. 13.** *Qui diligit Proximum, Legem implet*, hoc est, implet, & est in implendo. Simile est quod sequitur infra: *Nox præcessit, dies autem appropinquauit*, pro eo quod est, appropinquat. Ita accipe illud: *Pœnitenti am agite, appropinquauit enim Regnum Cælorum:* & **Luc. 1.** *Exultauit Spiritus meus in Deo salutari meo*, pro eo quod est exultat, sicut de præsentem præcedit; Magnificat

1. Cor. 11.

Eadem Præteritum pro præsentem tempore etiam usurpat. **Ioan. 20.** **Supra. 11.**

B. Ambros. tom. 4.

Matth. 3. & 17.

Gen. 22. **2. Tim. 4.**

Matth. 23.

Ioan. 1. **B. Cyprian. lib. 2. in Iudaeos. c. 19. in fine.** **Rom. 5.**

Infra. 13.

Matth. 3. & 4. & 10. **Luc. 1.**

Gen. 22. anima mea Dominum. Adde illud Gen. 22. Per memet ipsum iuravi, dicit Dominus, id est, iuro de presenti, & Luc. 7. illud, Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum, quidam legunt, quoniam diligit multum, quia est idem tempus infinitum.

REGVLA III.

Et si Hebraei careant praeterito imperfecto, & praeterito plusquamperfecto: tamen praeteritum perfectum accipitur pro simplici praeterito quod habent Latini, nimirum Imperfecto, Perfecto, & Plusquamperfecto, & pro loci ratione nunc per hoc, nunc per illum vertendum est. Quemadmodum Paulus ad Ephes. Benedixit nos, inquit, in omni benedictione spirituali, in caelestibus, in Christo: sicut elegit nos in ipso, id est, sicut elegerat. Et Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Gen. 2. Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, id est Produxerat. Et Gen. 21. Visitavit autem Dominus Saram, pro visitauerat. Exod. 4. Dixit Dominus ad Moysen in Madian (pro, dixerat) Vade, & revertere in Aegyptum, &c. Ioann. 5. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Iesus enim declinavit a turba constituta in loco, id est, declinauerat. Talia sunt illa quae habentur Matth. vlt. Et ecce, terramotus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de Caelo: & accedens, reuoluit lapidem. Vbi verti potuisset: Terramotus factus fuerat magnus. Angelus enim Domini descenderat de Caelo, & accedens reuoluerat lapidem. Ioan. 11. Maria autem erat qua vnxit Dominum unguento, pro vnixerat, pro tempore quo scripsit Euangelista: nam reuera historiae Lazari suscitati successit vnctio in cena. Adde Marc. 1. Fuit Ioannes in deserto baptizans, id baptizabat. Et Matth. 12. Abijt Iesus per sata, id est, Abibat, seu Ambulabat. Item Ioann. 18. Misit eum Annas ligatum ad Caipham, pro, Miserat. Et infra: Cognatus eius cuius abscondit Petrus auriculam, pro, absconderat, & sexcenta huiusmodi.

Denique praeteritum imperfectum saepe suppletur per verbum substantiuum, erat, & participium verbi. Vt ibi: Erat habens multas possessiones,

id est habebat. Et, Erat Ioannes baptizans, pro, baptizabat. Et Plautus in Curcul. Sunt bibentes, pro, bibunt. Item: Erat quidam languens Lazarus, a Bethania, id est, Quidam languebat. Erat Iesus eiciens demonium, & 2. Cor. 1. Vt non simus fidentes in nobis, id est, ne in nobis fidamus. Ita etiam suppletur alia, vel praesentis, vel futuri temporis.

REGVLA V.

Quemadmodum praeteritum pro praesentis usurpari ostendimus, ita contrario praesens pro praeterito quandoque accipitur. Vt ibi: Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei utique decertarent ut non traderer Iudaeis: pro eo quod est, decertauissent. Matthaei. 17. Magister vester non soluit drachma, pro, non pensitauit, aut, non pependit. Ait Petrus, Etiam, id est, Certè non pensitauit. Matth. 26. Cenantibus autem eis, accepit Iesus panem, id est: Cùm ipsi cenati essent, ut quidam interpretantur.

REGVLA VI.

Frequentissimum est in omnibus Scripturis, sed praecipue in Prophetis, Praeteritum perfectum pro futuro usurpare: tùm ob Dei certissimam prouidentiam: tùm vt odium declinent viuentium, vt docet Hieronymus in Ezechielem. Et idem in Epistolam ad Ephes. expendens illud: Et conresuscitauit, & consedere fecit in caelestibus in Christo Iesu, inquit: Mos est iste Scripturarum, vt interdum futura, tempore praeterito declinentur. Verbi causa de Cruce Domini: Foderunt manus meas, & pedes: & alibi de passione eius: Quasi ouis ad victimam ductus est. Et ad huc de iniurijs flagellorum: Liore eius nos sanati sumus, &c. Hoc autem idèd, ne quia futura semper incerta sunt, hominũ spes fluctuet, & vacillet, ea qua Deus futura cognouit, apud quem nihil ambiguum est, quasi iam facta memorantur. Vt quia praeterita secundum Philosophos quoque fieri infecta non possunt, qui audierint, quasi iam facta habeant qua futura sũt. Hæc ille. Exempla autè huius regulæ in propo tu sũt innumera. Vt: Paruulus natus est nobis, & Filius datus est nobis: Propter scelus populi mei percussus eũ: Aspiciet

Matth. 19. Ioan. 1. Plautus.

Ioan. 11. Matth. 12. 2. Cor. 1.

Praesens pro praeterito ponere Hebraei quoque solent interdum.

Ioan. 18. Matth. 17.

Infra. 26.

Cùm omnes sacri libri, tũ verò Prophetici praeteritis pro futuris vtuntur familiarissimè. Duplex eius rei causa profertur.

Hierony. in caput. 30. Ezechi. tom. 5. a med.

Idem in c. 2. epist. ad Ephes. tom. 9. Psal. 21. Isai. 53. Ibidem.

Isa. 9. Infra. 53. Zach. 12.

ad me què confixerit: Beati qui non viderunt, & crediderunt, id est, qui non viderunt, & tamen credunt. Notas mihi fecisti vias vita, pro, Notas facies. quod indicant praecedentia: Non derelinques animam meam in inferno, & sequentia, Ad implebis me latitia cum vultu tuo. Domine, quis credidit auditui nostro? pro, credit: Aut brachium Domini cui reuelatum est, hoc est reuelabitur, cùm tanta sit mentium humanarum caecitas. Item Psaltes: Ascendit, inquit, super caelum caeli, ad Orientem. Zacharias laudat Dominum, Quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suae. Et erexit cornu salutis nobis. Vbi redemptionem mundi futuram, quasi iam factam celebrabat. Et B. Virgo in suo cantico nontam historiam narrans, quàm abiectione Iudaeorum, & Gentium vocationem vaticinans, dixit: Fecit potentiam in brachio suo, disperfit superbos mente cordis sui. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Dominus etiam in Euangelio: Opus consummaui quod dedisti mihi vt faciam: Qui tamen necdum erat Cruci suffixus, in qua dixit: Consummatum est, neque suscitatus, neque ascenderat in Caelum, vt inde mitteret Spiritum Sanctum. Huc pertinet illud: Vos dixi amicos, quia omnia quaecumque audiui a Patre meo; nota feci vobis, id est, faciã. Et ita accipimus dictum Apostoli: Cõresuscitauit, & consedere fecit in caelestibus: etsi dici possit, facta esse hæc incertissima spe, quam conceperant de tanta gratia futura. Nemo etiam, qui Hebraicas literas attigit, ignorat vim, & proprietatem literæ Vau, quæ elementum conuersiuum appellatur, quæ ad dita praeterito facit futurũ, addita futuro, ex futuro reddit praeteritũ. Quare quod Augustinus in Psal. 103. praeteritum pro futuro poni solitum in Scripturis asserit, in figura tamen (inquit) praeteriti ponere futura, non facile occurret legentibus. Sic ille, tamen dubium non est quin inueniatur, & quidè frequenter, sed ita, vt ex futuris reddat significatione perfecti praeteriti.

REGVLA VII.

Quemadmodum vt superius annotatum reliquimus, imperandi modus, maxime in imprecationibus Sanctorum,

pro futuro accipi solet: ita usurpant Hebraei futurum indicatiui modi pro imperatiuis. Exempla sunt hæc. Quam obrem relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhærebit uxori suae, & erunt duo in carne vna: quod perinde est ac dicere, Legem praefigo, qua vir tenetur dimittere patrem, & matrem, & uxori suae adhæreere, & eadem lege debet esse in carne vna. Et, In ore duorum, aut trium testium stabit omne verbum, pro, stet. His similia sunt: Venient dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, id est lege ieiunij constringentur. Simile est illud: Non habebis deos alienos coram me: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem: Non occides: Non mæchaberis, & reliqua. Imò vt quidam annotauit, completitur futurum apud Hebraeos omnia tempora: vt quemadmodum dici solet in disciplinis, absolui verba à temporis significatione, & rei ipsius, siue actionis, siue passionis proprietatem significant; ita in Hebraea lingua per futurum tempus id exprimitur, eo quod futurum rationes praeteriti, & praesentis in se contineat. Nam qui diceret; Homo non erit iniustus, profecto negat debere esse, vel fuisse iniustum. Qui verò dicit, Homo nõ fuit, vel non est iustus, non continuò infert, Non erit iniustus. Idèd futurum pro omni tempore saepe exponendum est. Vt illud: Os habent, & non loquentur: Oculos habent, & non vident, &c. Idèd affirmatiua praecipua, quia pro tempore tantum obligant, per imperatiuum traduntur: Vt, Honora patrem tuam, & matrem tuam: Memento vt diem Sabbati sanctifices: Et, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At negatiua, quæ perpetua sunt, & omni tempore obligant, futuro exprimuntur: Vt, Non habebis deos alienos: Non occides: Non mæchaberis: Et vt futurum ponitur pro imperatiuo, ita contrario imperatiua Prophetica accipienda sunt pro futuris, & ita interpretanda. Vt sũt: Excaca cor populi huius, & aures eorum aggraua: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, &c. Obscurentur oculi eorum ne videant, &c. Atque eo modopotest illud Iudae dictum accipi, Quod facis,

Gen. 2. Matth. 19. & alibi.

Deut. 19. Matth. 18. Supra. 9.

Exod. 20. & saepe aliàs. Ibidem. Ibidem.

Futurum Hebraeae more linguae omne tempus in se comprehendit, vt quidam tradunt.

Exemplum huius rei.

Psal. 113. Ibidem.

Exod. 20. & Matth. 15.

Praecipua Dei positua imperatiuo, negatiua futuro quare tradantur.

Isa. 6.

Psal. 68. Ibidem.

Rom. 11. Ioan. 13.

Isai. 54. & Gal. 4.

Fac citius, & illud Isaię, Lauda sterilis, quę non parit, erumpe, & clama quę non pariebas: id est, Futurum est aliquando vt tu quę non pariebas, in voces pro rumptas letitię, & crucieris doloribus partus, vt parias, vt alibi dixi.

REGVLA VIII.

Coniunctio etiam 1 Vau Hebraica, quę Latinis est idem quo d, Et, applicata verbis, proprietate habet semper mutandi tempora, vt scilicet ex præteritis faciat futura, & ex futuris præterita, atq; hoc posterius fore semper est perpetuum, cum scribitur per Sceau vocalem prius verbo. cum scribitur per Pathac, quàm Vau Hebræi Grammatici vocant conuersiuam. Hęc nõ eget illustrari exemplis, quia vel mediocriter versato in Hebręis notissima est. Ne tamen nihil dicere videamur, vnũ, vel alterum exemplum liber proferre. Exordia libri. 1. & 2. Regũ, & Ezechielis Prophetę: quę inchoant ab illo verbo. Et ad literam: Et erit, Hieronymus verò, nota proprietate lingue, vertit: Fuit, vel, Factũ est. Et præterea dicitur. Iob. 1. Et irruerũt Sabai, vbi Hebræa habent שׁבַי הַשָּׁמַיִם, id est ad literã, Irruerũt, vel, inuadet Sabæus: & tamẽ propter Vau dicendũ est Irruit, vel, Inuadit. Et vt notaret sabæorum mollem, & effeminatam gentem, & de qua Poeta dixit.

Vau dictio coniunctiua verbis apposita, quę vim habeat.

Exempla.

B. Hierony.

Iob. 1.

Qualis Sabæorũ gens. Virg. 1. Eneid. a med.

Exod. 1.

Dictio Quis, apud Hebræos pro optatiuo quando sumi solet.

Deut. 5. Exod. 16.

Iob. 19.

Molles sua thura Sabæi, nõ dixit cũ Iod masculini generis שׁבַי fed cũ ׁ, quę est indicium fœminini Vati pol שׁבַיִת. Quęadmodũ Exo. 1. de obstetricibus dicitur: Et quia timuerũt obstetrices Deũ, adificauit eis domos. Vbi ׁ masculinẽ dictũ est pro ׁ fœminino, ppter masculã earũ fortitudinẽ in Principis Pharaonis præcepto cõtenẽdo, & Deũ præ illo magis timẽdo.

REGVLA IX.

Particula Quis, addita verbo futuri tẽporis, quę dãdĩ significatũ, aut illi proximũ habeat, pro optãdi mōdo accipitur: Vt Deu. 5. Quis det talẽ eos habere mētẽ, vt timeat me, & custodiãt vniuersã mãdata mea in omni tẽpore? id est. Vtinã aliquis daret. Et Exo. 16. Vtinã mortui essem⁹ per manũ Domini in terra Aegypti. Vbi Hebręa habent: Quis det vt mortui essem⁹ in manu Domini? & Iob 19.

Quis mihi tribuat vt scribãtur sermones mei? Quis mihi det vt exarẽtur in libro, &c. Dauid etiã. 2. Reg. 23. O si quis mihi daret parum aquę de Cisterna quę est in Bethleẽ: & paulõ post 2. Reg. 18. Fili mi Absalõ, Absalõ fili mi, quis mihi det vt ego moriar pro te? id est, Vtinam Deus concedat. Et iterum Dauid, Quis dabit ex Siõ salutare Israël? id est vtinã Deus det Saluatorem, quem pollicitus est. Rursus, Quis dabit mihi pennas sicut columba, & volabo, & requiescam? Et, Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis stabit mecum aduersus operãtes iniquitatẽ? id est. Vtinã, Deus cõsurgat & stet mecum ad propulsandos hostes qui me inuadunt. Ita sponsa in Canticis dixit: Quis mihi det te fratrem meum fugentẽ vberamatris meę, vt inueniam te in agro, & deosculer te? id est, Vtinam Deus vota meã perficiat, vt te Filium Dei per carnem ex Virgine genitum liceat inuenire extra cœlũ in hoc mundo; atq; illi iam homini, & fratri factõ oscula Fidei, & dilectionis imprimere. Ita quoq; Hieremias loquitur: Quis dabit capiti meo aquã, aut oculis meis fõrẽ lacrymarũ? id est, Vtinam Deus det, qui solus spiritu precũ, & lacrymarũ donare potest. Ad hunc modũ loquebãtur in Euãgelio sanctę fœminę, quę Christũ ad sepulchrũ querebant: Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti? quarũ preces exaudiat sunr à Deo mittente Angelum, qui reuoluit lapidem, & sedebat super eum.

REGVLA X.

Infinitiuum, apud Hebræos Macor dictũ, quod originem, vel fontem significat, eo quod ab illa eius significatione confusa significatio determinata aliorũ tẽporũ, & personarum sumitur: vnde & caret determinato numero, & persona: si iungatur cum verbo præterito, aut futuro, æquiualeat tunc participio: Vt, Expectans expectãui Domonium: Benedicens benedicãm te: si verò componatur cum præpositionibus, siue cũ articulis, tunc æquiualeat loco Gerũdiorum: litem autem, quibus cum cõponitur, sunt Beth, Caph, Lamed, & Mem; ita vt si verbum sit בִּרְאֵה create, eius infinitiuus cum Beth denotat, in creãdo,

Ibidem.

Psal. 52.

Psal. 54.

Psal. 93.

Cantic. 8. Illud Cantorum: Quis mihi det te fratrem meũ fugentẽ vberamatris meę vt inueniam te in agro, & deosculer te? quid tibi velit.

Hierem. 9.

Mar. vlt.

Matth. 28.

Hebræi infinitiuũ Macor duobus modis accipiunt. Quid significet.

Psal. 39.

Gen. 22. iuxta. 70. &

Psal. 131.

Quibus eadem vox literis coniungatur.

Psal. 125. Psal. 141. Psal. 101. Psal. 9. Psal. 119. Psal. 54.

Rom. 15.

B. Hierony. tom. 8.

Psal. 4.

Psal. 119.

Psal. 113.

Idem Hieronym. ibid.

Psal. 149.

Ibidem.

Matth. 1.

Luc. 1.

Act. 2.

Luc. 17.

Verbis transitiuus lingua Hebræa libet vt cõsuevit.

Habac. 3.

Exod. 3.

Gen. 8.

Isai. 8.

Psal. 105.

Psal. 97.

3. Reg. 8.

Psal. 4.

3. Reg. 3.

Iudic. 18.

2. Reg. 1.

cum Caph, cum creando; cum Lamed, ad creandum; cum Mem, de, vel à creãdo. Talia sunt primæ compositionis exempla: In conuertendo Dominus captiuitatem Siõ: In desciendo ex me spiritum meum: In conueniendo populos in vnum: In conuertendo inimicum meum retrorsum: In quo corrigit adolescentior viam suam? In custodiẽdo sermones tuos: Extendit manum suam in retribuendo. Et Paulus, Deus spei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo: Quę quidem resoluenda sunt per modum optatiuum, vel subiunctiuũ, si Latine purius loqui volumus. Vnde Hieronym. vertit primum locum: Cũ conuerteret Dominus captiuitatem Siõ. Atq; hæc idiotismus cõmunis est tam fonti Hebræo, quàm Septuaginta duob⁹ interpretibus. Et ita dixit Dauid: Cũ inuocarem, exaudiuit me Deus: Ad Dominũ, cũ tribulauer, clamaui. Et, Cũ egrede retur Israel de Aegypto: sic Hieronym. pro quo nos habemus: In exitu Israel de Aegypto. Secundæ compositionis exemplum est illud: Ad faciendam vin dictam in nationibus: Ad alligandos Reges eorum in compedibus. quę ad Latine linguę proprietatem magis accedit, quàm prior. Hęc idiotismo vtuntur Apostoli. Hinc illud Marth. 1. Antequã conuenirent: πρὶν συνελθεῖν. Luc. 1. Factum est autem, cũ Sacerdotio fungeretur: Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερουργεῖν αὐτοῦ. Et Act. 2. Cũ compleverentur dies Pentecostes, ἐν τῷ συμπληροῦσθαι ἡμερῶν. Luc. 17. Factum est, dum irent, ἐν τῷ περιεῖδαι αὐτοῦ.

XI. REGVLA.

Gaudet peculiariter Hebraica lingua ijs verbis, quę Transitiuã dicuntur, & regunt nomina verbalia, quę ab eiusdem verbi radice proficiuntur. Vt: Audiui auditionem tuam, & timui: Vadam, & videbo visionem hanc magnam: Odoratus est Dominus odorem suauitatis: Timorem eius ne timeatis. Laudauerunt laudem eius: Cantate Domino canticum nouum: Hymnum & orationẽ seruus tuus orat: Sacrificate sacrificium iustitię: Iudicauit iudicium Salomon: Vnã petitionem postulo à vobis: Planxit planctum magnum super eum, id est carmẽ lugubre. Alioqui dicitur sæpẽ cum

Ablatiuo: Planxerunt eum Israel planctu magno; sicut, Morte morieris; & Zelozelatus sum: Baptismo baptizari: Et, Oratione orauit: Memoria memor ero: Oblitione obliuiscar: Gaudio gaudet: Gausi sunt gaudio magno valde: Exultatione exultabunt: Aemulor vos Dei aemulatione. Prioribus similia sunt: Opus quod operatus es in diebus eorum: Ieiunauerunt ieiunium: Paulus, Bonum certamen certauit: Peccatum peccauit Hierusalem: Noli velle mentiri omne mendacium: Conuertere conuersionem: Offerre oblationes: Possidere possessionem: Sabbatizare Sabbatum: Retribuite retributionem Gentibus: Ostensionem charitatis ostendere. Ezech. 17. vbi nos legimus, Propone enigma, & narra parabolam, Hebræa ad literam habent; ænigmatizã ænigma, parabolizã parabolam. Et Psalm. 88. Disposui testamentum electis meis. Græca, & Hebræa habent verbũ cum verbali nomine ἀσκήσαν ἀσκήσαν, & Barathi Berith, ac si Latine dicemus, Testatus est testamentum. Et Genes. 11. Agite, laterificemus nobis lateres & comburamus combustionem. pio quibus nos habemus, Venite faciamus lateres & coquamus eos igni. Et Ps. 143. Fulgura coruscationẽ, Hebræa habet, Fulgura fulgur, vel fulgurationẽ, Græcẽ ἀσπαστον ἀσπαστον. Act. 1. Sortitus erat sortem ministerij. Et Hierem. 4. Et Oscæ 10. Nouate vobis nouale. Bella belare, Prælia præliari. Et Paulo, Militare bonam militiam. Et ad Coloss. 2. Augere augmentum. Ezech. 18. Et rapinam non rapuerit. Et Numer. 18. iuxta Hebræum, Custodire custodiam; id est seruare quę præcepta sunt, vel rẽ suę fidei creditam. Item Leuit. 19. Quando ingressi fueritis Terram, & plantaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum. Poma quę germinant, immunda erunt vobis. Pro quibus in Hebræo habetur, præputiabit præputium fructum eius; id est immundum reputabit ad esum: quod præputiati apud Iudæos immundi reputetur. Ait etiam in suo Cantico Zacharias: Iusiuandum quod iurauit ad Abraham, &c. quam etiam phrasim Cicero vsurpauit in epistola ad Q. Metellum, vbi ait: Nam cũ ille mihi nihil nisi vt iurare,

1. Mach. 13 Gen. 2. 3. Reg. 19. Mar. 10. Iac. vlt. Thren. 3. Osee 1. Ioan. 3. Matth. 2. Psal. 131. 2. Cor. 11. Psal. 43. Zach. 7. 2. Tim. 4. Thren. 1. Ecclesiastici 7. Hierem. 30. Leuit. 7. Eccli. vlt. Leuit. 25. 2. Mach. 2. 2. Cor. 8. Num. 18. Leuit. 19. Præputiati Hebræis quales haberentur. Luc. 17. Cice. lib. 5. epist. famil. ep. 2. circa med.

permitteret, magna voce iuravi verissimum, pulcherrimumque, iusiurandum, quod populus item magna voce, me verè iurasse, iuravit. Sic ille. Quibus alia sexcenta (quæ Hieronymus in sua versione dissimulavit) addi possunt, quæ Septuaginta interpretes expresserunt, magis ad Hebræam phrasim accedentes.

REGVLA. XII.

Quando vnum & idem verbum apud Hebræos geminatur, vehementiam, & validiorem sententiæ confirmationem, & actus continuationem designat. Et vt plurimum primum est Participium; secundum est Præteritum, vel Futurum. Talia sunt: Castigans castigavit me Dominus: Expectans expectavi Dominum. Concupiuit anima mea desiderare, vel, vt Hieronymus vertit, Desideravit anima mea desiderare: Eantes ibant, &c. Venientes autem venient cum exultatione: Benedicens benedicam tibi: Plorans ploravit in nocte: Præcipiendo præcepimus vobis: Fornicans fornicabitur terra: Contestando contestari aliquem est, coram testibus admonere aliquem: Loquens locutus sum: Visitans visitavi vos: Multiplicans multiplicabo te: Gaudens gaudebo in Domino: Quia faciens facies: Potens poteris: Sciendo scies, vt legit Augustinus iuxta Septuaginta, & alia multa, quæ magis in Hebræo fonte inveniuntur, & Septuaginta interpretibus, quàm in nostra editione Vulgata, in qua multa ex istis sunt suppressa ab interprete.

Imò Infinitivus in oratione negante repetitus per Futurum, negationem auget. Vt Exod. 24. Nullusque apud te per se innocens est: Hebræa habent, & mundando non mundabit, siue, Innocentem non innocentabit, scilicet, impunes omnino relinquendo peccatores. Et Dani. 10. Et vngendo non vnctus sum; id est, Nequaquam sum vnctus.

REGVLA. XIII.

Ad vsum, & vtilitatem, voluntatem, & honorem alicuius, vel ad damnum, & iniuriam significandam, omnia verba Hebræa, etiam neutra, regunt casum Dativi, præter illum, quem præcipue regere solent: quemadmodum etiam apud Latinos vstitutum est.

Exempla sunt: Vt non omnibus dormio, Nō sum omnibus domi. Genes. 12. Exi tibi de terra tua. Sic enim habent Hebræa. Sicut & Num. 23. Veni, inquit, & maledic mihi Iacob; Et, Ecce Rex tuus venit tibi: Saluavit sibi dextera eius: Omnes isti congregati sunt, venerunt tibi: Infra; Quando fortitudo Gentium venerit tibi. Et rursus, Saluavit mihi brachium meum. Dauid: Veniant mihi miserationes tuae, & viuum. Infra: Conuertantur mihi timentes te: Bonum mihi quia humiliasti me: Bonum mihi lex oris tui. Item: Virtus Altissimi obumbrabit tibi; &, Vxor tua Elisabeth pariet tibi filium. Filij enim patri à matribus gigni, & in lucem edi dicuntur frequentissimè in Sacris literis, quia in eis & esse parentis permanet, & splendor, & nomen familiæ illustratur. A quo loquendi modo Poëta non abhorruit, cum ait: Tu ne ille Aeneas quæ Dardanio Anchise Alma Venus Phrygiæ genuit Simoentis ad vnam?

Et Paulus, Nū hominibus suadeo, an Deo? Qui manducat, Domino manducat, Dño suo stat aut cadit. Existimate nos mortuos esse peccato, viuentes autem Deo in Christo. Rursus: Vt qui viuunt, iam non sibi viuunt, sed ei qui pro ipsis mortuus est. Et Petrus, Vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus. Et Lucas: Illuminare his qui in tenebris, pro eos qui in tenebris legit Hieronymus. In Isaiâ. Græca habent: Vt illucesceret his qui in tenebris, &c. Venite exultemus Deo iubilemus Deo salutarum nostro.

REGVLA. XIII.

Sunt præterea quædam verba, quæ varios regunt casus significatione verbi minimè mutata: ideo nihil illis mysterij subesse cogitandum, sed vel Latini interpretem scetatum esse varias loquendi formas vstitatas, vel Græcas phrasas vsurpasse. Vt illud: Sicut locutus est ad patres nostros: & postea in Dativum ait, Abraham, & semini eius. Sic enim & Græca habent Ἰσραὴλ, καὶ τῶν σπέρματι. & quia Latine dicitur: Loquimur tibi, & ad te, & Græcè λαλῶν πρὸς ἄλλοι, & λαλῶν ἄλλοι: ita frequentissimum est, Benedicere Deū, & benedicere Deo apud Latinos: Vt, Bene-

dicam Dominum in omni tempore: Benedicite omnia opera Domini Domino: Græcis tamen ἰσχυρῶς semper ponitur cum Accusatiuo, sicut Hebræis בָּרַךְ accusandi semper casum regit. Dominari cum Genitiuo dicitur ex phrasi Græca: Vt, Ipse dominabitur tui: Et, Tu dominaberis illius: Principes Gentium dominantur eorum: Si mei non fuerint dominati: Et, Non dominetur mei omnis iniustitia. Cum Dativum ex phrasi Latina: Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram: Tu dominaris potestati maris. Et cum præpositione in Accusatiuo, vel Ablatiuo: vt, Dominare in medio inimicorum tuorum: & Iudic. 9. Nec dominabitur in vos filios. Et illud Poëtæ cuiusdam: Sanctius his animal, mentisque, capaciis alta Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset. Misereri, cum Genitiuo, Dativum, & Accusatiuo, & Ablatiuo cõstrui solet: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: Miserebor cui miserebor. Et vtrūque casum habet in eadē sententiā: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se: Et cum Accusatiuo addita præpositione Super: Vt, Misereor super turbam. Et cum aufertendi casu & præpositione In, iuxta illud, Et in seruis suis miserebitur. Oblivisci, cum Genitiuo, & Accusatiuo: Ego tamen non obliuiscar tui: Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci: Vsq; quequo, Domine, obliuisceris mei in finē; Et, Si obliui sumus nomen Dei nostri. Implere, cum Genitiuo, & Ablatiuo regitur: Vt, Implete hydrias aqua; &, Implete sunt nuptiæ discumbentium. Sicut illud Poëtæ: Implentur veteris Bacchi, pinguisque, ferinae. Auxiliari, Latinis regit Dativum, & frequenter in Scripturis: tamen Hieronymus Isai. 41. vertit: Auxiliatus sum tui, &c. Et Isai. 49. In die salutis adiuui te, posuit in Accusandi casu. Hæc tamen constructio verbi huius cum Genitiuo, neque Græca est, nec Hebræa. Ad hæc Latine dicitur: Non

Virgil. lib. Aeneid. 1.

Gal. 1. Rom. 14. Ibidem. Supra 6. 2. Cor. 5.

1. Pet. 2.

Verba quæ varios habent casus significatione verbi nihil variata, apud Hebræos nihil significat. Luc. 1.

Psal. 33.

Dan. 3.

Gen. 3. Infra 4. Luc. 22. Psal. 118. Psal. 118. Gen. 1.

Psal. 88. Psal. 109.

Iudic. 9. Ouid. lib. 1. Metam. circa princ.

Psal. 66. Rom. 9. Psal. 102.

Marc. 8. Deut. 32.

Isai. 49. Heb. vlt. Psal. 12. Psal. 43.

Ioan. 2. Matth. 22. Virg. 1. Aeneid. ante diuidium. B. Hieronymus. tom. 5. Isai. 41. Infra 49. 2. Cor. 6.

dicam Dominum in omni tempore: Benedicite omnia opera Domini Domino: Græcis tamen ἰσχυρῶς semper ponitur cum Accusatiuo, sicut Hebræis בָּרַךְ accusandi semper casum regit. Dominari cum Genitiuo dicitur ex phrasi Græca: Vt, Ipse dominabitur tui: Et, Tu dominaberis illius: Principes Gentium dominantur eorum: Si mei non fuerint dominati: Et, Non dominetur mei omnis iniustitia. Cum Dativum ex phrasi Latina: Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram: Tu dominaris potestati maris. Et cum præpositione in Accusatiuo, vel Ablatiuo: vt, Dominare in medio inimicorum tuorum: & Iudic. 9. Nec dominabitur in vos filios. Et illud Poëtæ cuiusdam: Sanctius his animal, mentisque, capaciis alta Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset. Misereri, cum Genitiuo, Dativum, & Accusatiuo, & Ablatiuo cõstrui solet: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: Miserebor cui miserebor. Et vtrūque casum habet in eadē sententiā: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se: Et cum Accusatiuo addita præpositione Super: Vt, Misereor super turbam. Et cum aufertendi casu & præpositione In, iuxta illud, Et in seruis suis miserebitur. Oblivisci, cum Genitiuo, & Accusatiuo: Ego tamen non obliuiscar tui: Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci: Vsq; quequo, Domine, obliuisceris mei in finē; Et, Si obliui sumus nomen Dei nostri. Implere, cum Genitiuo, & Ablatiuo regitur: Vt, Implete hydrias aqua; &, Implete sunt nuptiæ discumbentium. Sicut illud Poëtæ: Implentur veteris Bacchi, pinguisque, ferinae. Auxiliari, Latinis regit Dativum, & frequenter in Scripturis: tamen Hieronymus Isai. 41. vertit: Auxiliatus sum tui, &c. Et Isai. 49. In die salutis adiuui te, posuit in Accusandi casu. Hæc tamen constructio verbi huius cum Genitiuo, neque Græca est, nec Hebræa. Ad hæc Latine dicitur: Non

Iudic. 9. Ouid. lib. 1. Metam. circa princ.

Psal. 66. Rom. 9. Psal. 102.

Marc. 8. Deut. 32.

Isai. 49. Heb. vlt. Psal. 12. Psal. 43.

Ioan. 2. Matth. 22. Virg. 1. Aeneid. ante diuidium. B. Hieronymus. tom. 5. Isai. 41. Infra 49. 2. Cor. 6.

dicam Dominum in omni tempore: Benedicite omnia opera Domini Domino: Græcis tamen ἰσχυρῶς semper ponitur cum Accusatiuo, sicut Hebræis בָּרַךְ accusandi semper casum regit. Dominari cum Genitiuo dicitur ex phrasi Græca: Vt, Ipse dominabitur tui: Et, Tu dominaberis illius: Principes Gentium dominantur eorum: Si mei non fuerint dominati: Et, Non dominetur mei omnis iniustitia. Cum Dativum ex phrasi Latina: Dominamini piscibus maris, & volatilibus cæli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terram: Tu dominaris potestati maris. Et cum præpositione in Accusatiuo, vel Ablatiuo: vt, Dominare in medio inimicorum tuorum: & Iudic. 9. Nec dominabitur in vos filios. Et illud Poëtæ cuiusdam: Sanctius his animal, mentisque, capaciis alta Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset. Misereri, cum Genitiuo, Dativum, & Accusatiuo, & Ablatiuo cõstrui solet: Deus misereatur nostri, & benedicat nobis: Miserebor cui miserebor. Et vtrūque casum habet in eadē sententiā: Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se: Et cum Accusatiuo addita præpositione Super: Vt, Misereor super turbam. Et cum aufertendi casu & præpositione In, iuxta illud, Et in seruis suis miserebitur. Oblivisci, cum Genitiuo, & Accusatiuo: Ego tamen non obliuiscar tui: Beneficentiæ, & communionis nolite obliuisci: Vsq; quequo, Domine, obliuisceris mei in finē; Et, Si obliui sumus nomen Dei nostri. Implere, cum Genitiuo, & Ablatiuo regitur: Vt, Implete hydrias aqua; &, Implete sunt nuptiæ discumbentium. Sicut illud Poëtæ: Implentur veteris Bacchi, pinguisque, ferinae. Auxiliari, Latinis regit Dativum, & frequenter in Scripturis: tamen Hieronymus Isai. 41. vertit: Auxiliatus sum tui, &c. Et Isai. 49. In die salutis adiuui te, posuit in Accusandi casu. Hæc tamen constructio verbi huius cum Genitiuo, neque Græca est, nec Hebræa. Ad hæc Latine dicitur: Non

opus est valentibus medicus, vel medico: nam Matth. 9. ponitur Nominandi casus; Et Cicero dixit ad Curionem: Dux nobis & autor opus est, & eorum ventorum, quos propofui, moderator quidam, & quasi gubernator. Ita habet vetus lectio Matth. 9. & ita Latinus, & purus autor Cyprianus epist. ad Antonianum profert: at Marc. 2. eadem producit sententia in Ablatiuo. Imò etiam Genitiuum interdum regit: nam Quintilianus ita inquit: Sed etiam si nosse quid senserit, lectionis opus est. Hæc ille, etsi quidam cõdices habeant in Ablatiuo, lectione. Non ergo est solocismus vt quidam putarunt, quod dicitur Matth. 9. in Nominandi casu, Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.

REGVLA. XV.

Verba quæ culpæ significationem habent, ac Deo tribuuntur, non actiue, sed priuatiue, vel negatiue sunt interpretanda: Vt: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua: Ego induravi cor Pharaonis: Dimisi eos secundum desideria cordis eorum: Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius: Seduxisti me Domine, & seductus sum. Et illud Euangelij, Quod facis, fac citius: Idcirco in parabolis loquor eis, quia videntes non vident, & audientes non intelligunt, &c. Et illud, In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant. Quæ omnia sic sunt explicanda, vt Deus iuste permittat excæcari, & indurari, non dando eis lumen quo illuminentur, vel gratiam, qua a duritie recedant sua: vt superius admonuimus.

REGVLA. XVI.

Verba Hebræa pluralis numeri collectiuo nomini singularis numeri adiecta, per Syllepsin cõstrui solent. Talia autem nomina sunt, Plebs, populus, pars, turba, ecclesia, gens, natio, congregatio, ciuitas, multitudo, semen. Vt: Pars in frustra secant. Exod. 8. Dimitte populum meum, vt seruiant (vel sacrificent) mihi; sic enim habetur in Hebræo. Et Num. 20. iuxta Hebræum: Viderunt omnis Ecclesia

Matth. 9. Cicer. lib. 2. epist. fam. epist. 5. circa med. B. Cyprianus. lib. 4. epist. 2. paullo à med. Mar. 2. Quintil. libro 12. c. 3. propè finem

Quæ verba apud Hebræos peccati rationem habentia de Deo sæpè dicuntur, priuatiue tantum accipi debent.

Isa. 6. & alia in Euangelio.

Exod. 10. & sape supra, & infra, & Rom. 9.

Psal. 80. Psal. 104. Ierem. 20.

Ioan. 13. Matth. 13. & Isa. 6.

Ioann. 9.

Inest Hebræis quoque, vt bis figura Syllepsis.

Virg. lib. 1. Aeneid. ante med.

Exod. 8.

Num. 20.

Verbi eiusdem geminatio sententiæ magis auget, & confirmat more Scripturæ. Psal. 117. Psal. 39. Psal. 118. B. Hieronymus. tom. 8. Psal. 125. Ibidem. Gen. 22. & alibi. Thren. 1. Act. 5. Osea 1. Exo. 19. 1. Reg. 2. Exo. 3. Heb. 6. Isai. 61. 1. Reg. 26. Ibidem. Gen. 15. B. Aug. lib. 1. qq. in Genes.

Dan. 10.

Verba Hebræa quæ vsum, vel vtilitatem, vel damnum significant, post proprium imperforum ca-

Pfal. 65. quod expirasset Aaron; Et, Omnis terra adoret te, id est Homines qui sunt in terra. Et nonnunquam ponuntur verba in singulari, & plurali: vt, *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere*: *Ευδίοις ἰλαδο φαγίβ; κῆρ κίβν; κῆρ ἀνίσταρ παίβν.* Marc. 8. Cum turba multa esset cum Iesu, nec haberent quod manducarent. Infrà: *Misereor super turbam: quia ecce iam triduo sustinent me, nec habent quod manducant. Et si dimisero eos ieiunos in domum suam, deficiet in via:* sicut Apocal. 14. *Vidi turbā magnā ex omnibus gentibus stātes ante thronum. Quemadmodum etiam nomini collectiuo vnius generis, additur sæpe relatiuū alterius generis: quia talia collectiua concipiunt in se omne genus:* Vt *Pfal. 117. Omnes Gentes circueierunt me: & in nomine Domini: quia vltus sum in eos:* Hieronymus vertit, *Vltus sum eas.* Et tamen optimè dicitur, quia vltus sum in eos, scilicet homines: Alibi; *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos,* pro eas. Et Græcè cum Gentes sint neutrius generis, *ἀδελφοὶ πάντῃ τῷ ἔθνι,* relatiuum, subdit masculinū *ἁποστόλων ἀγγέλιον.* Ibi etiam: *Euntes in mundum vniuersum, predicare Euangelium omni creatura. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, &c.* masculinum reddidit pro feminino. Interdum verò nomen plurale iungitur verbo singularis numeri: vt *Pfal. 118. Super omnes docentes me intellexi: quia testimonia tua, meditatio mea est.* Infrà: *Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est.*

REGVLA .XVII.
Ponitur frequenter infinita pro vniuersali propositione, & rursus vniuersalis pro infinita: vt superius explicatum fuit.

REGVLA .XVIII.
Solet quandoq; pro more linguæ, aliquid affirmari in vniuersum; & similiter negari. oppositum affirmationis ad maiorem emphasim, & rei certitudinem: vt superioribus Regulis explicuimus.

REGVLA .XIX.
Deus operari dicitur, vel facere, quæ nos eius virtute, & gratia efficiamus: si-

cut Deus dicitur scire, vel ignorare, quæ nos scire, vel ignorare facit: de quibus superius dictum est in Canonibus spectantibus ad Deum.

REGVLA XX.
Consuetum est Hebræis, vt aliquid tunc fieri, vel dari asseratur, quando id innotescit: de hoc superius est dictum.

REGVLA .XXI.
Verba neutra solent interdum vim actiuorum habere, & præter morem suum casum regere: vt verba exultandi, & iubilandi. Nam *Pfal. 50.* dicitur: *Exultabit lingua mea iustitiam tuam,* etsi Hebræus codex habeat Teranen, id est cantabit, vel laudabit. De posteriori ait *Isaias: Iubilate montes laudem.*

REGVLA .XXII.
Imperatiuus aduerbij demonstrantis (hoc est Ecce) loco aliquando ponitur (sicut apud Græcos *ἴδε*, quod etiam est Imperatiui modi.) Vt *Gen. 27. Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni:* dicitur in Hebræo, *Vide, odor agri pleni.* Et *Eccles. 7. Ecce (pro, vide) hoc inueni, dixit Ecclesiastes.* Item En, Ecce, sæpe abundant in Hebræo, vt docet Euthymius in Psalmum 58. Vt, *Ecce loquentur in ore suo.* Aliquando verò idem valet quod Sanè. Estq; verbum obtemperantis, & se in alterius obsequium offerentis. Vt *Isai. 6. Ecce ego, mitte me;* & in *Psalmo 39. Tunc dixi, Ecce venio;* & B. Virgo, *Ecce ancilla Domini.* Et quando Dominus apparuit Samueli, dixit Samuel, *Ecce ego; quia vocasti me.* In Genesi etiam cap. 1. *Ecce dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terram.* Præter quas significationes solet denotare rem subitā, & minimè speratam: Vt, *Ecce Magi ab Oriente venerunt, &c.* Et, *Ecce manus Domini super te, & eris cæcus;* alibi, *Ecce mulier que erat in ciuitate peccatrix.* Interdum quoque Imperatiuum verbum poni solet pro Aduerbio: vt *Pfal. 101. iuxta Hebr. Festina, & exaudi me;* id est festinanter, siue velociter exaudi me, sicut interpret vertit. Et *Isai. 8. Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere, Festina pradarum.* Vbi spolia, verbum est, non nomē.

Scripturæ infinitam propositionem pro vniuersa, & e contra vltio usurpant sæpissime.

Pfal. 50.

Isai. 49.

Aduerbij En, Ecce, multiplex est vsus apud Hebræos. Gen. 27.

Eccles. 7. Dicitio Ecce, abundat sæpe apud Hebræos, atque vt plurimum est superflua, secundū Euthymium. Psal. 58. Isai. 6. Psal. 39. Heb. 10. Luc. 1. 1. Reg. 3. Gen. 1.

Matth. 2. Act. 13. Luc. 7.

Psal. 101.

Isai. 8.

& est

& est sensus, Festinanter spolia, siue prædare.

Verbū etiam Imperatiui modi Venite, hortantis est Aduerbio, & propriè responder Aduerbio Græco *ἔλθω*, quod ad opus hortatur, sicut Latine agetum, & frequenter ponitur in Scripturis in bono, & in malo: vnde illud *Gen. 11. Venite, faciamus nobis ciuitatem:* & Dominus ibidem ait, *Venite descendamus, & confundamus linguam eorum:* item, *Venite exultemus Domino.* *Pfal. 94. & Christus, Venite ad me omnes, qui laboratis;* & *Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum:* & *Venite ascendamus ad montem Domini,* vbi Græca habent, *ἄνω.* Mali etiam eo Aduerbio se ad vitia adhortantur: Vt *Exod. 1. Venite sapienter operamur eum:* & *Sapient. 2. Venite ergo, & fruamur bonis qua sunt. Venite ergo, & occidamus eum, & habebimus hereditatem:* & Hieremias, *Venite percutiamus eum lingua.*

REGVLA .XXIII.
Sæpè verba primæ, & secundæ coniugationis actiuæ vocis, passiuam, siue neutram significationem habent: idq; ex Spiritus sancti dispositione docemur. Vt *Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & imputauit illi iustitiam,* sic enim Hebræa habent: quod D. Paulus ad Roman. 4. exposuit, *Reputatum est illi ad iustitiam.* Item illud *Isai. 25. Absorpsit mortem victoria;* quod Paulus 1. Corinth. 15. vertit: *Absorpta est mors in victoria.* Et *Isai. 48. Nec etiam aperiet aurem tuam,* pro, Nec etiam aperta erit auris tua. Et *Mich. 5. Et aperiet portas tuas,* pro, *Aperta erunt porta tua.* Et *quia de mercede meretricis collegit,* pro, *Collecta est.* Et *Iob 7. cap. Noctes laboris subtraxerunt mihi,* pro eo quod vertit noster interpret, *Et noctes laboriosas enumeravi mihi.*

REGVLA .XXIII.
Multa Participia passiuam apud Hebræos, vim potius nominum substantiuorum habet, quam participiorum: Vt 2. Regum 1. *Saul, & Ionathas amabiles, & decori valde in vita sua:* amabiles, participium est, ni fallor, passiuum, non nomen. Vnde Septuaginta interpretes seruantes Hebraismum,

Nō rarò verbis primæ & secundæ inflexionis actiuæ vocis accidit, vt in passiuam siue neutram significationem accipienda. Gen. 15. & aliàs in Nouo Testamento, nimirū, Rom. 4. & Gal. 3. & Iacob. 2. Isai. 25. Infrà 48. Micha. 5. Iob 7.

Quæ nā Hebræorum Participia nominū loco substantiuorum sumi solent. 2. Reg. 1.

verterunt, *Dilecti, vel amati,* cum tamen sensus sit, quem noster interpret expressit. Et *Psal. 138. Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua,* vbi Hebræa habent *Niflam,* & Septuaginta verterunt per nomen *θαυμάσια,* & Hebræa vox participium est Nifal. Ita etiam *Psal. 47. Magnus Dominus, & laudabilis nimis:* in Hebræis est, *laudatus nimis,* quod bene expressum est per nomen laudabilis. Simili ratione quod Paulus dixit de Petro, *In faciem ei restiti, quia reprehensus erat;* ita enim Græca litera habet *καταραπιστός;* quod tamen iuxta Hebraismum rectè trāslatum fuit per nomen desinens in bilis. Et ita perpetuum esse videtur, vt Participium passiuum loco nominis desinentis in bilis ponatur. A verbis autem Transitiuis secundum regulam Hebrææ Leuitæ, non fiunt eiusmodi verbalia nomina, quæ significant accidens, vt est in subiecto, sed quoties hoc significare volunt, vtuntur participijs passiuus. Et idcirco distinguūt inter ea Participia, quæ tantum participia sunt, & significant actum: at participia, quæ vim nominum habent, significant habitum. Sic *Gen. 23. Appendit Abraham pecuniā, quam Ephron postulauerat, audientibus filijs Heth, quadringentos siclos argenti probata moneta publica:* at verò in Hebræo est, *quadringentos siclos argenti transeuntis per mercatores.* Vbi mercator, voce participium est, nomen significatione: significat enim eum, qui gerit officium, vel artem mercaturæ. Simile quid etiam accidit Præteritis passiuus Græcæ linguæ; de quibus inferius agetur.

REGVLA .XXV.
Sunt quædam verba, quæ casus quosdam regunt cum præpositionibus, nūquam, aut parum Latinis vsitatos. Eiusmodi verba sunt, Videndi, & Respicendi, Credendi in aliquem, vel verbum Substantiuum, & Dandi, & Faciendi, & alia his similia, quæ cum In præpositione Accusandi construuntur. V. g. vt Regulam illuminemus, Respicere in aliquem, vel ad aliquem, idiōma est Hebræum frequentissimū; interdum etiam a Latinis, & bonis

Psal. 138.

Psal. 47.

Gal. 2.

Helias Leuitæ.

Gen. 23.

Mercator quid Hebræis.

Quæ verba apud Hebræos, casus cum præpositionibus regat, Latinis parū autoribus vsurpata.

Hh 3

aurori-

Gen. 4. Ibidem. Psal. 83. Psal. 118. Luc. 1. Matt. 6. Ioan. 19. Credere in altum, vel in Deo, Hebraei tantum dicere solent. Gen. 2. & 4. libi, id est Matth. 19. & Ephes. 5. Psal. 81. Psal. 109. 2. Mach. 7. Psal. 36. 2. Mach. 7. Psal. 1. Psal. 118. Ibidem. Psal. 62. Psal. 41. Psal. 100. Psal. 72. Psal. 111. Num. 12. B. Hierony. in Osee. c. I. in princ. ser. lib. 1. tomob. initio. Loqui in Osee, & loqui ad Osee, quid

autoribus vsurpatu. Hinc illa voces: Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: infra: Ad Cain autem, & ad munera illius non respexit: Respice in facie Christi tui: Aspice in me, & miserere mei. Quandoq; tamē sine vlla præpositione: Vt, Respexit humilitatē ancilla sua: Respicite volatilia cæli. Et licet illa constructio possit admitti vt Latina; tamen in verbo vidēdi omnino est inusitata. Vnde Ioan. 19. citatur, & Zachar. 12. Videbunt in quem trāsfixerunt: & Dauid: Ad vidēdum in bonitate electorum tuorum. Secundū verbum, Credere in Deo, vel in Deum, phrasis est propria Hebræorum, nō Græcorum, aut Romanorū; qui credere alicui sine vlla præpositione vsurpare solent, vt alio loco dicturi sumus. Sunt rursus alia verba, quæ cum præpositione, In, cōstrui solent, inter quæ potissimum est verbū substantiuum: Vt, Erunt duo in carne vna, pro, erūt vna caro, siue in vna persona. Aliquando verō In cū Ablatiuo regitur à verbis cū nomine, & dicitur adhæsiuum frequenter. Vt sunt quæ sequuntur: Hereditabis in omnibus gētibus: iudicabit in nationibus: Cōsolabitur in nobis: Noli emulari in malignantibus: Noli amulari in eo, qui prosperatur in via sua: Pro eo quod est, Malignātes emulari noli, & Cōsolabitur nos, & paullo post dicitur: Et in seruis suis consolabitur: Iudicabit nationes, Hereditabit oēs Gentes. Similia sunt, Meditari in lege Dñi, in iustificationibus, in mandatis: pro, legem, iustificationes, & mādata. Sitiuit in te anima mea (ita Hebræa habent) Sitiuit anima ad Deum: Psallam & intelligam in via immaculata; & alibi, Intelligam in nouissimis eorum, id est nouissima, siue finem eorū, vt Chaldeus paraphrastes vertit. Et alibi: In mādati eius cupit, vel, volet nimis; id est vehementer diligit perficere eius mādata. Item Num. 12. Nūquid in Moyse tātūm locutus est Dñs? sic habent Hebræa, id est, ad Moysen, vel Moyse. Et, Principium loquēdi Domino in Osee, id est Osee, vel ad Osee; et si B. Hieronym. in locū Prophetæ explicet, aliud esse loqui in Osee, aliud ad Osee. Ia Osee, inquit, nō ipse loquitur Osee, sed per Osee ad alios: ad Osee verō loquens, ad ipsum

significatur conferre sermonem. Sic ille. Et est simile illi: Nō vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. Et, Erunt praua in directā, & aspera in vias planas: Ego ero illi in patrē, & ipse erit mihi in filium: Esto mihi in Deum protectorem, & in domū refugij: Ego ero illis in patrem, & ipsi erunt mihi in populū. Et illud Hieremix: Ero eis in patrē, & vos eritis mihi in filios, & filias. Similiter etiam de verbo Dandi dicitur: vt apud Isaiam: Dedi te in Lucem Gentium. Et Hieremias, Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnā ferream, & in murū areum super omnem terram: Quoniam dabis eum in benedictionem: Non dedit in cōmōtionem pedes meos: Dederunt in escam meam fel. Idem accidit verbo Faciendi, in actiua, & passiuua significatione. Talia hæc sunt quæ sequuntur: Faciam te in gentem magnam: Fiat mensa eorum corā ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum: Factus est mihi Dominus in refugium; & Deus meus in adiutoriū spei meæ. Fortitudo, & laus mea Dominus; & factus est mihi in salutem; & Lapidem quem reprobauerunt edificantes, hic factus est in caput anguli. Et in lib. Paralipom. Si autem auersi fueritis, & dereliqueritis iustitias meas, & c. domum hanc quam sanctificauit nomini meo, proiciam à facie vestra, & tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis. REGVLA. XXVI. Inuenitur interdū in verbis Hebræis figura Hypallages, & figura Appositionis: quas non expedit ignorare. Per priorem enim figurā illud defenditur: Perflauit fistula buccas. Ita Iud. i. dicitur iuxta Hebræum: Ciuitatē misit in ignem, pro eo quod est, Ignem misit in ciuitatē. Ita dicitur Matth. 8. Confestim mundata est lepra eius, pro eo quod est mundatus est à lepra. Isa. 6. Peccatum tuū mundabitur. Heb. 7. Qui non secundum legē mandati carnalis factus est, pro eo quod est secundum mādatum legis carnalis. Et Apostolus, In iustitia, & sanctitate veritatis. Et rursus, Ministeriū huius officij, id est officij ministerij. Et illud Psalms, Quoniam gratis abscederunt mihi interitum

inter se differant. Matth. 10. Isa. 40. 2. Reg. 7. Psal. 30. & alibi. Hierem. 31 iuxta LXX. & 2. Cor. 6. Isai. 49. & Act. 13. Hierem. 1. Psal. 20. Psal. 65. Psal. 68. Gen. 12. & Exod. 32. Psal. 68. & Rom. 11. Psal. 93. Exod. 15. & Psal. 117. Ibidem, & Matth. 21. & alibi. 2. Paralip. 7. Verba Hebræa, nonnā quam Hypallages & Appositionis figurā admittunt. Iudic. 1. Matth. 8. Isai. 6. Heb. 7. Ephes. 4. 2. Cor. 9. Psal. 34.

Gen. 19. 2. Reg. 18. Gen. 9. Psal. 34. Subiectū prædicati, & cōtra prædicatum subiecti sæpe in Scriptura locum obtinet. Gen. 1. Infra 4. Psal. 44. Psal. 101. Cinerem tanquam panem manducare, quid. Psal. 103. Heb. 1. Num. 11. Gen. 8. Infra 19. 4. Reg. 1. Gen. 4. Psal. 103. Gen. 4. Symmachus interp. Psal. 143. & Ps. 103. Virg. Eclo. 1.

laquei sui, id est laqueum suum ad interitum tendentem. Per posteriorem verō cum præpositionibus, & sine illis; maxime cum posterior Appositionis pars est nomen proprium, explicatq; priorem partem, illa quæ sequitur: Gen. 19. Impetum fecerūt in virum, in Lot: & 2. Reg. 18. Obseruate in puero, in Absalon. Et Gen. 9. Carnem cum anima sua cum sanguine suo non comeditis: ita enim legitur in Hebræo in propositis exemplis. Et sensus postremi est: Carnē cum anima sua, quæ est sanguis eius, non edetis. Item Psal. 34. dicitur: Et in laqueum cadat in ipsum, hoc est in ipsum laqueum. REGVLA. XXVII. In Sacris literis frequenter euenire solet, vt subiectum habeat locum prædicati, & e conuerso prædicatū subiecti. Vt illa: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum; & Spiritus est Deus: id est Verbum erat Deus, & Deus est Spiritus. Psalms. 44. Virga directionis virga regni tui: id est, Virga regni tui est virga directionis. Et Psal. 101. Cinerem tanquam panem manducabam, id est, Panē velut cinerem, id est insipidum edebā. Tale est illud. Psal. 103. Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros suos ignē vrē: hoc est facit ventos esse nuncios suos: vt in coturnicibus Austro aduectis, & in mari tempore diluuij per ventum deficcato: & ignem vrentem, vt cū in Sodomam ignem est iaculatus, & tempore Helix, & ad sacrificium inflammandum tempore Abel. Qui respicit terram, & facit eam tremere, id est aspectu suo inflamat terræ interiora (vt per illud: Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius, intelligim⁹ aspectu suo inflammasse sacrificia, vt verit Symmachus: & ita inflammata terra & cōcepto intus calore oritur terremotus. Et, Tange montes (id est Fulmina tāge ligna, vel siluas in montibus sitas, per metonymiā) & fumigabūt, iuxta illud: De cælo tactas (id est fulminatas) mini predicere quercus: Et Iob: Ignis de cælo descendit, & raras, oues puerosq; consumpsit: siue per spiritus, intelligas intellectuales mentes, quæ nuntiorum Dei munere

funguntur, & ministri sunt fortissimi, vt ignis vrens, & cito vindictam Dei facientes, vt ignis velocissimē operatur: Quæ locutio proxima est figuræ Hypallages, qua dictum est: Trade ratem ventis. Et illud; Perflauit fistula buccas. Pro eo quod, Trade vêtos rati, & Buccæ perflarunt fistulam. REGVLA. XXVIII. In Scripturis id obseruatū est, vt quæcūq; obscurē dicta videntur, sequenti aliquo verbo, aut oratione explicetur, & apertius exprimatur per figurā quæ dicitur Emphaticā, quæ est explanatio di& superioris: cuius infinita possumus exēpla percensere. Vt illud: Erat terra labij vnus: Subiūgit deinde explicationem, Et Sermonum eorūdem. Iterū Sarai mulier sterilis, siue vt Græcè dicitur, e-radicata; & explicans, subdit, non genuerat sibi liberos. Et Gen. 24. Erat Rebecca virgo; & qualis esset, declarādo adiungit, incognita viro. Gen. 15. Ecce ego vado nudus; declaransq; nuditatem, adiecit, Mihi autem nō dedisti semen. (sic em habēt Hebræa) & ecce vernaculus meus, heres meus erit. Exo. etiam 16. Maneat vnusquisq; apud semetipsum: quod declaratur verbo sequenti, & nullus egrediatur de loco suo die septimo. Deut. 7. Neq; sociabis cū eis (scilicet Chananæis) coniugia: quod verbo sequenti explicat: filiā tuā non dabis filio eius, nec filiā illius accipies filio tuo. Et Isa. 51. Attēdite ad petrā, vnde excisi estis, & ad cavernā laci, de qua praci si estis. Et explicās, subdit: Attendite ad Abrahā patrem vestrū, & ad Saram, qua peperit vos. Item, Benedicam Dñm in omni tempore; & declarās quomodo: Semper, inquit, laus eius in ore meo. Sap. 18. Cū quietū silentiū cōtineret omnia; explicat fuisse conticiniū, dum subdit: Et nox in suo cursu mediū iter haberet: omnia enim tū silēt, iuxta illud: Dum silet omnis ager, pecudes, pictaq; volucres. Item illud Psalms: Genua mea infirmata sunt à ieiunio, id est propter ieiunium; Et caro mea immutata est propter oleū, id est ab olei defectu, vel propter olei defectum amisit suam pinguedinem. Et Psalms. 74. Nolite extollere in

Scripturæ eandem sententiam minus perspicuè dicta sequenti aliquo verbo exprimere consueverunt. Γωσγύσιος quid. Gen. 1. Infra 16. Infra 24. Suprà 15. Exod. 16. Deut. 7. Isai. 51. Gen. 15. & aliās, & Ioā. 8. Psal. 33. Sap. 18. Psal. 108. Psal. 74.

altum cornu vestrum. Et explicans subdit: Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem. Et huius rei exempla sunt frequentissima in Prouerbijs, Psalmis, & Prophetis: nam quod in priori versiculi parte expressum est, in posteriori, aut alijs verbis recinit eundem sensum: Vt, *Os iusti meditabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium:* aut simili sententia idem refert, vt; *Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur:* aut contrariæ sententiæ respondet, Vt; *Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes.* Adde illud Ecclesiasticis: *Vnus est, & secundum non habet,* & explicans quid sit secundum non habere, quod videtur ambiguum, subdit: *non filium, non fratrem,* id est, nullum legitimum hæredem. Et Ezech. 18. *In montibus non comederet* (& quia videbatur paullo obliquius dictum) subiungit, & explicat, *ad idola domus Israel oculos suos non leuauerit.* In Psalmo 48. habetur: *Iniquitas calcanei mei circumdabit me:* quod per verba immediatè sequentia explicari videtur: *Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriatur.* Est enim iniquitas calcanei, aut vitium propriæ confidentiæ, metaphorâ sumpta ab ambulante, qui calcanei firmat gressum, & figit pedem: aut significat dolos ac fraudes, quibus proximos opprimimus, metaphorâ sumpta ab his qui cum alijs luctantur, qui calcaneo dolosè alios prosternunt: & tales sunt omnes, qui quærent diuitias, & fraudulentè agunt cum fratribus. Ad hæc Iob 26. *Qui extendit Aquilonem super vacuum;* explicansq; in altera parte eiusdem versiculi, subiungit, *Et appendit terram super nihilum.* Idem est enim extendere, & appendere: idem super vacuum, & super nihilum: idem super Aquilonem, & super terram. Vocat enim terram Aquilonem, quod respectu nostri, qui super nū hemispherium incolimus, Aquilonatis pars magis sit habitabilis, ac detecta quàm Australis: estq; terra & extensa, & appensa. Item inferius Iob ait: *Spiritus eius ornavit cælos* (& explicans ornamenta cælorum, sub-

dit) & *obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus,* id est stella cælestis, quæ dicta est Anguis, à flexuoso stellarum aspectu, de qua Poëta Latinus: *Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis* *Circū, perq; duas in morē fluminis Arctos.* Quod quidam explicant de ceto marino, qui Vectis dicitur tortuosus. Sed meliùs, cum sit sermo de cælo, accipitur pro dicta Anguis constellatione, & per illam vnam constellationem per figuram Synedoches intelligit omne cæli ornamentum. Obstetricatio, nunc dicitur creatio, vel formatio: vt solent obstetrices inferuire foetui nato. Adde Psal. 8. *Vt destruas inimicū, & vitorem,* vel vindicatorem; Augustinus, & Psalterium Romanum legunt *defensorem.* Sed ad Rom. 12. *Non vos metipsos defendentes, charissimi, sed date locum ira* (id est Non vos vlciscentes.) *Scriptum est enim: Mihi vindictam, & ego retribuam.* Vbi Tertullianus legit, *Mihi defensam,* id est vltionem, & ego defendā. Et Iudith 1. *Nabuchodonosor Rex iuravit per thronum, & regnum suum, quod defenderet se de omnibus regionibus his,* quæ scilicet illi contradixerant: & *defenderet,* pro, vlcisceretur se. Ita etiam vulgaris lingua vocare solet defensionem, eam, quam alio nomine appellamus vindictam. Iob. 9. *Non est qui vtrumq; valeat arguere, & ponere manū suam in ambobus.* Qui duos disidentes reconciliat, solet modò hunc, modò illum increpare, vt ita mutuo inuicem sibi cedant: vt Paulus facit in epistola ad Romanos, deprimens Gentilem, & deinde humiliās Iudæum. Et id ipsum est quod subdit, ponere manum suam in ambobus, quasi vtrumq; detinens ne pergat in alterum, aut quasi vtrūq; percutiens, vt humilientur inuicem, vt iusta satisfactione vterq; cōpescatur. Iob 2. Satan dixit ad Deum: *Pelle pro pelle,* hoc est copiam omnium diuitiarum suarum, quæ olim in pellibus animalium consistebant, *dabit homo pro vita liberanda.* Vel fortassis meliùs dicemus, pro pelle propriæ vitæ hominem libenter ponere vel animalium, vel scæporum, vel etiam filiorum suorum

Eiusdem illa sententia Spiritus eius ornavit cælos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, duobus modis intelligitur. Virgil. 1. Georg. paullo remotius à princip. Psal. 8. August. 10. Rom. 12. Defensio p̄ viudicta in Scripturis non nunquam accipitur. Deut. 32. Tertul. lib. 2. aduers. Marcio. 2. medio. Iudith 1. & Ibidem. Iob 9. Quis sensus sermonis illius: Non est qui vtrumq; valeat arguere, & ponere manū suam in ambobus Iob 2. Id dictum apud Iob: Pelle pro pelle, &c. dabit homo pro anima sua, quid significet.

Psal. 36.
Psal. 91.
Luc. 1. Ibidem.
Eccl. 4.
Iob 26.
Ibidem, & Gen. 2.

vitam, quia subiungit: Et cuncta que habet homo, dabit pro anima sua. Hebræi intelligunt; Membrum pro membro: ita enim vertit Chaldaus paraphraſtes: vt cum quis minatur capiti, opponimus brachium. Symmachus vertit; Corpus pro corpore, id est cuiusvis animantis vitam. Paulus cum dixisset: *Ego enim iam delibor,* vel immolor; explicans quid sit immolari, subdit; *Et tempus resolutionis meæ instat.* In morte siquidem soluitur corpus ab anima, de qua; *Cupio dissolui, & esse cū Christo:* & ipse Christus: *Soluite templum hoc, &c.*

REGVLÆ. XXIX.

Sunt verba quædam merè Ecclesiastica, quorum vsus non est apud profanos autores: Vt, Benedicere, pro laudare, siue prædicare: Benedicere pro benefacere: vnde & benedictio pro eleemosyna sumitur 2. Corint. 9. Benedicere, & gratias agere, pro consecrare, siue conficere Sacramentum Eucharistiæ. Inde iustificari, pro iustum fieri apud Deum, siue iustitiam adipisci inhærentem: cum apud profanos autores iustificentur illi, qui sententia iudicis ab imposito crimine absoluantur, siue iusti sint, siue iniusti. Prædestinare, præscire, sua singularia habent significata. Credere in Deum, phrasîs est inusitata Græcis & Latinis. Tingere, abluere, & baptizare, pro eo quod est Regenerationis Sacramentum conferre.

Manus imponere, æquiuocum est, & multa complectitur. In primis enim significat transfusionem principatus, siue potestatis laicæ in alterum. Vnde Num. 27. *Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est Spiritus Dei, & pone manum tuam super eum.* Et infra: *Ad verbum eius egredietur ipse.* (scilicet Eleazar) & *omnes filij Israel cum eo, & cetera multitudo.* De quo Deuteronom. 34. *Iosue verò filius Nun repletus est spiritu sapientiæ, quia Moyses posuit super eum manus suas.* Dabat primò gratiam recipientibus impositio manuum.

Secundò, ceremonia imponendi manus spectabat ad testes, quando in præsentia iudicum, & rei ipsius pec-

catum eius testificabantur. Hinc falsi testes Seniores imposuerunt manus super caput Susannæ, vt habes apud Danielelem: & 2. Regum 13. Thamar cognita ab Amnon fratre suo, ibat aspergens cinerem capiti suo, scissâ talarî tunica, impositisq; manibus super caput suum, quasi se accusans, & iustificans; vel in signum luctus. Nam vt aspersus cinis capiti, vestis scissio, signa sunt luctus, & doloris: ita impositio manuum super caput suū. Tertio, imponebatur manus super caput victimæ immolandæ, quod in illius animalis caput reciderent omnia peccata, & iniquitates eorum qui imponebant, & pro quibus offerebatur: de quo Exod. 29. & Leuit. 4. & cap. 16. *Posita vtrâque manu super caput hirci, confiteatur omnes iniquitates filiorum Israel.* Quarto, imponebantur manus ad operationes sanitatum, & signa. Nam 4. Regum 5. dixit Naaman Syrus, *Putabam quod egredere tur ad me* (scilicet Helisæus) & *stans inuocaret nomen Domini Dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me.* Et Matthæ. 9. *Veni, impone manum tuam super eam, & viuet.* Marc. 6. *Nisi paucos infirmos impositis manibus curauit.* Et cap. 7. *Deprecabantur eum vt imponat illi manum,* id est furdo, & muto. Et in cæcum Bethsaidæ bis imposuit manum. Et Marc. 16. *Super agros manus imponent, & bene habebunt.* Acto. 9. *Vidit Saulus Ananiam imponentem sibi manus vt visum recipiat.* Et infra: *Imponens ei manus, dixit, Saule frater, Dominus misit me Iesus vt videas.* Et Paulus cum intrasset ad patrem Publij principis febribus, & dysenteria vexatum, & salutasset eum, impositis ei manibus, saluauit eum.

Quintò erat signum conferendæ benedictionis, & gratiæ: nam Iacob imposuit cancellatas manus super Ephraim, & Manassen, & benedixit eis: Christus complexans pueros, & imponens manus super illos, benedicebat eos.

Sextò, imponebantur & manus super Catechumenos, & energumenos; de qua impositione facit meo iudicio

Dan. 13.
2. Reg. 13.
Exod. 29.
Leuit. 4.
Infrà 16.
4. Reg. 5.
Matth. 9.
Marc. 6.
Infrà 7.
Infrà 8.
Infrà 16.
Act. 9.
Ibidem.
Act. vlt.
Gen. 48.
Marc. 10.

vitam:

Paulus

Heb. 6. Paulus mentionem Hebr. 6. & ponit eam inter opera inchoationis Christi sermonis, & fidei, baptismatum doctrinæ, impositionis manuum: de qua Concilium Carthaginen. III. Exorcista cum ordinatur, accipiat de manu Episcopi libellum, in quo scripti sunt exorcismi, dicente sibi Episcopo: *Accipe, & commenda memoria, & habeto potestatem imponendi manus super energumenum, siue baptizatum, siue Catechumenum.* Ideo proxima mētio est baptismatum.

Septimò, erat ceremonia seruata in Confirmationis Sacramento: *Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum.* Et Act. 19. iterum, *Donum hoc impositionis manuum, & dandi Spiritum sanctum, volebat Simon pecunia à B. Petro redimere, vt Lucas testatur.*

Octauò, erat ceremonia vsitata in Sacramēto Ordinationis; de qua Paulus ad Timotheum; *Manus cito nemini imposueris.* Et rursus ad eundem, *Noli negligere gratiam qua in te est; que data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterij.* Et iterum; *Admoneo te, inquit, vt resuscites gratiam Dei, qua est in te per impositionem manuum mearum.* Ita Acto. 6. 13. & 14. *Χηρὸν ἔκτισα.* Est autem *χηρὸς*, ordinatio Clericorum, teste Hieronymo in Isaiam. Et Clemens in Constitutionib. Apostolicis ait: *Nostras res fortasse non ignoratis: scitis enim à nobis Episcopos, Presbyteros, & Diaconos vocari, oratione, & manuum impositione, differentia nominum rerum differentiam indicantes.* Hæc ille. De qua Dionysius lib. Ecclesiast hierarchiæ rectè inquit: *Porrò pontificalis impositio manus, insinuat vna & protectionem Dei, qua vt sancti filij paterno fountur affectu, ipsis habitum, virtutemq; sacrationem largientem, aduersariasq; virtutes ab eis procul abigentem: Docet itidem sacras omnes, consummantesq; actiones, quasi sub Deo eos, qui sacris ordinibus mancipantur, efficere perfectos, ipsum operationum suarum in omnibus habentes ducem, atque rectorem.* Hæc magnus Dionysius.

Nonò, est etiam symbolum, Hære-

ticos, vel laicos, vel Episcopos ad Catholicam redeuntes recipiendi, quod Sacerdos manum imponat super eos, quos absoluit. Hinc in Diataxeon Apostolic. libro perhibetur: *Sed quemadmodum Gentilem per lauacrum recipis, post eius institutionem; ita hunc (scilicet pœnitentem, & baptizatum) per manuum impositionem, vt per pœnitentiam purgatum, omnibus pro eo rogantibus, in pristinum statum restitues, & erit ei in locum lauacri impositio manuum.* Hæc ibi. Sed vt in hoc Sacramēto Pœnitentiæ impositio manus non est de essentia Sacramēti; ita dubium est, an in Confirmatione, & Ordinatione spectet ad earum essentiam, & substantiam: quod alibi discutietur suo loco. Idem dicendum est de alijs verbis permultis, atque aded de nominibus quibusdā: vt sunt, Fides, quæ opponitur fiducia legis, seu merito operum, Gratia, Missa Liturgia, Opus operans, Opus operatum, Transsubstantiatio, Attritio, Contritio, & Attritus, Contritus, Sacramentum, Caro, Spiritus, Trinitas, Vnitas, Hypostasis, Persona, Circumincessio, Circuminfessio, Notiones, Propria, Relationes, Satisfactio, Purgatorium, Indulgentia, Episcopi, Presbyteri, & Diaconi; quas voces Hæretici putant profanæ tantum functionis, & non sacræ autoritatis, atq; alia quamplurima quæ possunt dici artis vocabula. Sed dum vitant stulti vitia (id est linguæ) in contraria currunt, id est in hæresim: & quod ille dixit: *Decidit in Scyllam, cupiens vitare Charibdim.*

REGVLA. XXX.

Illud præterea non inutiliter annotare expedit, actiones, quæ verbis Scripturarum significantur, non semper nouas, aut primas significare, vt prima facie porrigere videntur, sed plerūq; actionum illarum continuationem, & incrementum. Illustremus exemplis hanc regulam in vsu quorundam verborum, vt Credendi, Iustificandi, Sanctificandi, & Clarificandi, & similiū. Cum enim legimus Ioan. 2. *Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galiliæ, & manifestauit gloriam suam; & credi-*

Clem. Roman. lib. 2. constitut. A postolo. c. 45. in princ.

Quæ nā vocabula Hæretici Ecclesiastica sacra q; ad profanam significationem trahant.

Horat. 1. sermo. Saty. 2.

Non semper actiones verbis Scripturarum significatæ, primas, aut nouas denotat.

derunt

derunt. in eum discipuli eius: non est sensus. Tunc primum discipulos credidisse in Iesum, quia si discipuli eius erant, iam crediderant: non enim ignotū aliquem, aut impostorem, aut inopē secuti fuissent, nisi in eum antè credidissent. Ita legimus Genes. 15. *Credidit Abraham Deo; & reputatum est illi ad iustitiam:* non enim tunc primò credidit, quia longè antè credidisse probatur ex Apostolo Heb. 11. dicente; *Fide, qui vocatur Abraham, obediuit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem: & exiit, nesciens quo iret.* Exitus autem ille de Vr Chaldeorum, vel de Charran, longè ante fuerat, qui habetur Gen. 12. Itaque non tunc primum credidit, cum reputatum est ei ad iustitiam, sed aucta eius fides est illa, quæ dicitur reputata ad iustitiam. Apostoli quoq; augmentum fidei, fidem vocant: nam ita dixerunt: *Domine, adauge nobis fidem.* Quoties ergo Ioan. 6. dicitur Apostoli cognouisse, & credidisse quia Iesus est Filius Dei; & cap. 16. *Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget. in hoc credimus quia a Deo existis.* In his, & similibus alijs locis, vbi Apostoli dicuntur credere, non est aliqua noua actio qua carebant, sed eadem, quam habebant, aucta, & roborata.

Idem ostendit verbum *Iustificandi:* quia iustificatur credens in Christum, & iustificatur etiam, qui fidem auget. Vnde Iacobus frater Domini dixit: *Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suū super altare?* Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius; & ex operibus fides consummata est: & suppleta est Scriptura, dicens: *Credidit Abraham Deo; & reputatum est illi ad iustitiam:* Hinc illud; *Ne verearis vsque ad mortē iustificari; & aliud, Qui iustus est, iustificetur adhuc; & qui sanctus, sanctificetur adhuc.* Vt enim non tantum dicitur ditari, qui ex paupere fit diues, sed quicumque indies magis ac magis diuitias sibi comparat: nec tantum discere accipitur ille, qui se studio literarū cepit applicare, sed qui indies per disciplinarum, ac scientiarum encyclopædiam incrementa percipit; non

aliter sanè faciunt, qui indies magis ac magis, aut iustificantur, aut sanctificantur.

Idipsum videre est in verbo *Clarificandi* siue *Glorificandi.* Non enim tantum qui obscurus est, clarificatur, sed qui etiam ex claro clarior fit, & gloriosior. Vnde Ioan. 13. legimus: *Nunc clarificatus est Filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum, & continuo clarificabit eum.* Non ero longior in comprobanda hac Regula.

REGVLA XXXI.

Verba præsentis temporis in Sacris literis nō tantum significant effectum, aut actionem aliquam, sed etiam naturam ac vim, seu proprietatem quandam eius actionis, quæ tribuitur ei, qui agit. Ita Christus dicitur agnus qui tollit peccata mundi; Lux, quæ in tenebris lucet, id est, quæ ex se vim habet tollendi peccatum, & expellendi tenebras. Sic dicitur illuminare omnem hominem venientem in hunc mundū. Sicut cum de igne est sermo, nō dicimus: *Hic ignis calefaciet, aut calefacit, sed de presenti, calefacit, vt natura vrēdi omni tēpore, omni loco, & omnē materiam significetur; nisi quid sit quod obstat, vt olim in fornace Chaldeorum, in quam coniecti tres pueri, Diuina vi exierunt illæsi.* Et cum in huiusmodi apponitur promissio aliqua, promissiones tales intelligendæ sunt, vt non tam effectus, quam ipsa vis, & natura rei, cui annexa est promissio, significetur. Ita intellige illud; *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, scilicet, quantum est ex natura fidei, & baptismi: id etiam: Qui manducat meā carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam; illud quoque, Vt omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, nempe quantum est ex natura Sacramenti & fidei, quæ vim habet reducendi in vitam æternam, nisi quid aliud obliterit, vel nisi aliqua conditio subaudienda sit, quæ etsi in eodem loco non habeatur; alibi tamen exprimitur. Vt ibi; Omnis quicumque inuocauerit nomen Domini, saluus erit; & alibi, Omnis qui petit accipit, & qui querit, inuenit.*

Clarificatio quispiam dupliciter, modo re Scripturæ. Ioan. 13.

Præsentis tēporis verba in Scripturis, effectum iuxta, & naturam rei agentis denotant. Ioan. 1. Ibidem.

Dan. 3.

Marc. vlt.

Ioan. 6.

Suprà 3.

Ioel 2. Mattha. 7.

Intel-

Isai. 29. &

Matth. 15.

Iaco. 4.

Ioan. 16.

Multorum verborum hic canon, varie significatio - nis Hebraeis distinctio, & explicatio nem tradit.

Vnumquod- & verbu Hebraeis qua- tuor modis inflectitur.

Hithpael quid Hebraeis.

Creare, vsu Scripturae multa significat.

Gen. 1.

Intelligitur enim inuocatio ex fide viua cordis: nam de alijs orantibus dicitur: *Populus hic labijs me honorat; cor autem eorum longe est a me.* Et Dominus cum ait: *Omnis qui petit, accipit,* subintelligit conditionem, si recta, & salutaria petat; quam quidem B. Iacobus expressit, dicens, *Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis; vt in concupiscentijs vestris insumatis.* Eandem conditionem subintellige, ibi: *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

REGVLA. XXXII.

Verba Hebraica quaedam ambigua sunt, & multiplicia in significando: quod actiones permulta sint, verba vero Hebraea paucissima. Ideo prius diligenter sunt distinguenda, & in suos significatus distribuenda, vt constet quis illorum loco, de quo est controuersia, & disputatio, magis quadret, & cur vnus interpretes ita verterit, alius vero alio modo. Atque huius rei periculum faciam in nonnullis verbis, nempe in verbo Creandi, Benedicendi, Eleuandi, siue extendendi manus, & in verbo Posse, vel Non posse, & in verbo Aperiendi. Quae quidem significata vt cerni possint, non est ignorandum, quodlibet verbu Hebraeum per quatuor coniugationes inflecti, quarum tres priores habent simul actiuam, & passiuam formam. Et quia quarta quae dicitur Hithpael, significat reciproca- tionem, siue actione in se ipsum, simplex est tantum, modi autem, & tempora in paruo numero sunt. Habet enim in Indicatio tantum Praeteritum, & Futurum, Imperatiuum, & Participium praesentis actiuum, & passiuum; & his paucis temporibus absoluit omnes omnium temporum differentias, quas Graeca, & Latina linguae habent. Haec autem inspicienda sunt in eruendis sensibus: quoniam in quolibet coniugatione idem verbum mutat significatum. Quod igitur verbu quodlibet Hebraeum multa complectatur significata, primum ostendit verbum Creandi. Significat enim in primis effectione ex nihilo, vt docet prima clausula Genesis: & effectione ex aliquo, vnde dicitur: *Formauit Deus*

hominem de limo terra: &c, Creauit Deus ete grandia. Et rursus, *Creauit ex ipso adiutorium simile sibi,* id est ex cocta viri. Ad haec significat generationem ex propria substantia, iuxta illud: *Ab initio, & ante secula creata sum; & Dixit mihi Creator omnium; & qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo.* Et iterum Prouerb. 8. vt citatur a patribus Basilio, Cyrillo, & alijs, *Dominus creauit me initium viarum suarum.* Sed tunc abusuè accipitur haec vox, vt illi ijdem annotant. Quarto, verbo Creandi accipitur mysterium Incarnationis. Vnde Hierem. 31. *Creauit Dominus nouum super terram: semina circumdabit virum.* Et Isai. 45. *Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum: aperiat terra, & germinet Saluatorem; & iustitia oriatur simul: ego Dominus creauit eum.* Dicitur autem Iesus creatus: quia ratione animae suae, quae ex nihilo producta est; & ratione corporis, quod efficietia Spiritus sancti formatum est absque omni opera viri, recte creatus dici potest: ratione vero Diuinitatis illi Humanitati coniunctae, atque illi donatae, creationem abusuè appellare voluit. Quinto, Creatio, est iustificatio; de qua loquitur Paul. *Ipsius sumus factura, creati in Christo Iesu in operibus bonis: & Dauid, Cor mundum crea in me Deus: &, Emitte Spiritum tuum, & creabuntur.* Ex nihilo enim peccati per donum Spiritus sancti creamur ad esse gratiae, quo comparamus nobis nomen populi, & filiorum Dei: vnde iustificatus, dicitur a Paulo noua creatura. Sexto, creare, est Diuina dona infundere caelitus, iuxta illud, *Creauit illis scientiam Spiritus, sensu impleuit cor illorum.* Septimo, Creatio extenditur ad mundi nouam postremam renouationem: vnde dicitur, *Ecce ego creo caelos nouos, & terram nouam.* Haec sunt huius verbi in sacris literis significationes. Vt interim omittam quod apud Latinos Creare, est efficere, & filios generare, & educare, & in magistratu aliquem constituere.

Deinde idem ostendit Benedicendi verbum, quod in Scripturis varium, & multiplex existit. Improprè enim

Infra. 2. Supra. 1.

Ecclesiastici 17. & infra. 2.

Ecclesiastici 24. Ibidem.

Prou. 8. B. Basil. lib. 4. aduer. Eu.

nomi. propè finem, tom. 1.

D. Cyril. libro 5. The-sau. c. 4. & alibi, tom. 2. in princ.

Hierem. 31 Isai. 45.

Iesus quomodo creatus, iuxta Prophetam.

Ephes. 2. Psal. 50. Psal. 103.

Quicum sit donum Dei iustificatio.

2. Cor. 5. et Gal. 6. Ecclesiastici 17.

Isai. 65. & Apoc. 21.

Creare Latinis autoribus quid significet.

Verbum Benedicendi in Scripturis, multiplicis intelligentiae.

Iob. 1.

Infra. 2.

Dictum vxoris facti Iob: Benedic Deo, & morere idu- pliciter intel- ligitur.

3. Reg. 21.

Benedicendi modus tri- plex.

Primus. Dan. 3.

Psal. 33.

Secundus.

Dicere Dei & benefacere quid sit.

Gen. 24.

Infra. 30.

Supra. 1. Psal. 160.

Matth. 24. & Infra. 15. & Infra. 26

1. Reg. 15. 2. Cor. 9.

Eleemosyna nomine bene- dictionis cur- veniat.

Tertius.

benedicere, est blasphemare, siue vituperare: hinc Satan de Iob dixit ad Deum: *Extende paullulum manum tua, & tange cuncta quae possider: nisi in faciem benedixerit tibi:* quod per figuram Antiphrasis dictum videtur, & ob atrocitatem delicti. Et infra vxor eius dixit: *Benedic Deo, & morere:* quam hoc quidam contendat esse Ironiam, quasi dicat: Serui Dei seruitute illi prestantes, ij etiam male pereunt, & nullum premium habent. Naboth quoque accusatus est, quia benedixit Deo, & Regi, id est maledixit. Propriè autem benedicere, tripliciter fit. Vel enim benedicit inferior superiori, vel superior inferiori, vel equalis equali. Primo modo benedicit homo Deo, illi laudibus celebrando: *Benedicite, inquit, omnia opera Domini Domino: & ex plicis quid sit benedicere, Laudate, inquit, & superexaltate eum in secula.* Itè: *Benedicam Dominum in omni tempore:* Et subdit quomodo benedicere quis possit, *Semper, inquit, laus eius in ore meo.* Dein de benedicit Deus creaturae ratione praeditae. Et sicut dicere Dei, est facere, iuxta illud: *Ipsè dixit, & facta sunt:* ita Dei benedicere, est benefacere. Hinc Genes. 24. dixit Eliezer, *Dominus benedixit Domino meo valde, id est benefecit ditando illum, & bonis cumulando.* Et Gen. 30. dixit Laban ad Iacob; *Experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te, id est auxerit facultates, ouium greges, & bouum arma multiplicando.* Ita Deus benedixit Adae, & Eue, dicens, *Crescite, & multiplicati sunt nimis,* & Christus benedixit panibus, multiplicando, & Eucharistiae, consecrando. Vnde & nomen benedictionis capitur pro munere, siue pro elemosyna: eo quod cum benedictione, & fausta Dei precatione offeratur. Hinc illud: *Suscipe benedictionem hanc,* id est munus: Et Paulus elemosynam, benedictione vocat. Tertio, solet benedicere equalis equali, id est homo homini: & est bene precari, & prospera ex animo alteri desiderare. Quae si vel a parentibus, vel a sacerdotibus prodeat benedictio, habet Dei assistentiam, &

virtutem. Vnde Melchisedec benedixit Abraham, & Sacerdotes populo benedicebant: quam benedictionem Deus rata faciebat virtute gratiae suae. Et promiscue dicitur, Benedicere Deum, & benedicere Deo. Et accidit huic verbo apud Hebraeos, vt in bonam, & malam partem accipiat, quod apud Graecos nomini Anathematis. Nam & in bonam, & in malam partem accipitur, & significat donaria Deo dicata, & appensa, & homines detestandos, qui ad arcendam Dei iram in populum, morti destinati mactabantur: in quo sensu Paulus dixit: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis.* Idem etiam contingit apud Latinos nomini Sacer, & Sacrum: denotat enim & Sanctum, & Deo dicatum: & rursus pro execrando, & detestabili capitur, vt apud Poetam: *Auri sacra fames.*

Et alter: Sacer, & intestabilis esto:

Tertium exemplum fit in verbo Leuandi, siue Extendendi manum. Significat enim iurare, eo quod iurando manus eleuantur in Coelum, vbi est Deus, iuxta illud: *Leuaui manum meam ad Dominum Deum excelsam possessorem Caeli, & terrae:* & in Apocalypsi *Leuaui Angelus manum suam ad Coelum, & Moses in Cantico, Leuaui ad Coelum manum meam, & dicam, Viuo ego in aeternum.* Idem in Exodo: *Inducam vos in terram, super quam leuaui manum meam:* id est, iureiurando pollicitus sum eam dare. Erat etiam ceremonia iurandi, ponere manum super foemur, eo quod circuncisio olim erat veneranda, & Sacramentum quoddam. Vnde super illud membrum femori proximum, quod circuncisionis erat capax, & ex quo venturus credebatur Messias, superponebatur manus: vt Sacra Genesis tradit. Est etiam leuare manum; preces fundere: eo quod in illis palmas in Coelum extendamus, & ob id, quod quae offerebantur in sacrificium, manibus eleuabantur. Sic dicitur: *Dirigatur oratio mea: sicut incensum in conspectu tuo. Eleuatio manum mearum; sacri-*

Gen. 14. Heb. 7. Num. 6.

Anathema Graecis in bonam partem, & in malam accipitur.

Rom. 9.

Sacer Latinis de bono, & malo dicitur.

Virg. lib. 4. Aeneid.

Leuare, siue extedere manum, varie sonat.

Gen. 14. Apoc. 10.

Deut. 32.

Exod. 6.

Gen. 12. & Act. 7.

Olim Iudaeorum ritus iurandi qualis, & quid significaret.

Gen. 24.

Psal. 140.

Psal. 62. ficium vespertinum: & iterum, Sic benedicam te in vita mea, & in nomine tuo leuabo manus meas. Et Paulus, Volo vos orare in omni loco, leuantes puras manus. Et ad hoc allusum est à Hieremia in Threnis dicente: *Leuemus corda nostra cum manibus ad Dominum in Cælos.*

1. Tim. 2. Extendere etiam manum, est percutere, iuxta illud: *Extendit manum, & arripuit gladium, vt immolaret filium suum.* Angelus quoque ad Abraham, *Non extendas, inquit, manum tuam super puerum, neque facias illi quicquam, id est, Non percutias.* Et Satan de Iob: *Extende paullulum manum tuam, & tange cuncta quæ possidet.* Et Dauid, *Non mittam (vel extendam) manum meam in Christum Domini.* E contrario verò pro ratione loci, extendere manus, est benefacere, iuxta illud: *Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.* Et Isaias, *Expandi (idem est quod extendi) manus meas tota die ad populum incredulum.* Apostoli quoque dixerunt, *Et nunc, Domine, respice in minas eorum, &c. In eo quod manum tuam extendas ad sanitates, & signa, & prodigia fieri per nomen sancti Filij tui IESU.* Et Salomon: *Palmas suas extendit ad pauperem.* Est etiam verbum Græcum *ἔκτενον*, ab extensione, siue eleuatione manus dictum, & signat eligere, vel suffragijs creare, & pedibus ire in sententiam, siue, vt Cicero pro L. Flacco dixit, manum porrigere: eo quod illa ceremonia eleuatæ manus vterentur. Quo verbo vtitur Lucas Act. 14. *Cum constitissent, inquit, illis per singulas Ecclesias Presbyteros: & Apostolus 2. Corinth. 8. Non solum autem, sed & ordinatus est ab Ecclesijs comes peregrinationis nostræ.* Vbi Græca habent, *ἔκτενον* dicitis.

Gen. 22. Quartò, verbum *Posse*, & non posse, ambiguum est, & multiplices, & varios habet significatus. Est enim in primis posse, idem quod debere: vt Gen. 18. *Num celare potero Abraham quæ gesturus sum?* id est, Num debeo amico meo Abraham tenere celata quæ facturus sum? & Tob. 8. *Non possumus sta coniungi sicut gentes quæ*

Posse, & non posse, quàm variæ significationis.
Gen. 18.

Tob. 8.

ignorant Deum: id est, Non licet per legem, nec debent ita matrimonia inire Fideles. Et Paulus ad Corinth. *Ego fratres non potui vobis loqui quasi spiritualibus.* Secundò, est licere: vt Gen. 44. *Non possum redire ad patrem absente puero.* Et Gen. 19. *Non potero facere quicquam, donec ingrediaris illuc: item, Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus?* id est non licet. Sed hæc significatio vix distinguitur à priori. Tertiò, posse, est potentioem esse, siue præualere: vt ibi, *Faciens facies, & potens poteris.* Et Psaltes, *Etenim non potuerunt mihi, id est, non præualuerunt.* Et alio loco, *Nullus te prohibere poterit.* Quartò, significat scire, vel velle, vt ibi, *Potes me ducere ad cuneum istum?* id est, Vis me ducere? Et Tobias senior, *Nunquid poteris perducere filium meum?* &c. Et Christus, *Qui potest capere, capiat, id est, Qui vult capere: Non poterat ibi (id est in Nazareth) virtutem vllam facere.* Et rursus, *si potes credere, omnia possibilia sunt credenti.* Vxorẽ duxi, & idẽ non possum venire. Et apud Ioannem, *Propterea non poterant credere.* Quintò, id ipsum significat quod possibile esset, cuius contrarium est non posse, siue impossibile esse. Et hoc dicitur, vel simpliciter, vt, *Deum non posse peccare, vel mori, vel mentiri: vt Hebr. 6. Impossibile est mentiri Deum: & alibi, Deus negare se ipsum non potest.* Et de Christo à morte non detento ait B. Petrus, *Iuxta quod impossibile erat teneri illum ab eo.* Vel significat impossibile naturæ humanæ viribus, vt ibi, *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.* Ita, *Linguam nullus hominum (teste Apostolo) domare potest: Non potest arbor mala bonos fructus facere: Quomodò potestis bona loqui, cum sitis mali? Sine me nihil potestis facere: Nam quod impossibile erat Legi, in quo infirmabatur per carnem: Et, Impossibile est, sanguine taurorum, & hircorum auferri peccata, Et, sine Fide impossibile est placere Deo: Cum tamen non sit impossibile apud Deum omne verbum, id est omne, quod in se repugnantiam non habet.*

1. Cor. 3.

Gen. 44. Supra. 19.

Matth. 9.

1. Reg. 26. Psal. 128.

Gen. 23. 1. Reg. 30.

Tob. 5. Matth. 19.

Mar. 6. Infra. 9.

Luc. 14.

Ioan. 12.

Quæ nam Deus facere non possit.

Heb. 6. 7. Tim. 2.

Act. 2. Luc. 18.

Iacob. 3. Matth. 7. Infra. 12.

Ioan. 15. Rom. 8.

Heb. 10. Infra. 11.

Luc. 1.

Dicitur

Dicitur etiam impossibile, quod est admodum difficile: vt cum dicitur, *Impossibile est eos, qui semel sunt illuminati, &c. & prolapsi sunt, rursus renouari ad penitentiam, quia subdit Apostolus, Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora, & viciniora saluti, tamen ita loquimur.* Et in eum sensum accipimus illud Hieremiæ, *Si mutare potest Aethiops pellem suam, aut pardus varietates suas, & vos poteritis benefacere, cum didiceritis malum, id est valde difficile propter habitus vehementes qui mutantur in naturam.* Apud Iob dicitur, *Conceptum sermonẽ tenere quis poterit?* id est, difficile est. De varijs huius verbi significatis loquitur Gregorius Nazianenus lib. Theolog. *Hoc verbum, inquit, posse, vel non posse, non vno modo dicitur: variam enim ac multiplicem significationẽ habet. Nonnunquã enim secundum defectum dicitur, & certi temporis, ac persona ratione habita: vt quod puer luctari non possit, aut catulus cernere, aut aduersus aliquẽ decertare. Luctabitur enim fortasse aliquando, & cernet, & decertabit aduersus alterum, etiam si aduersus huc nequeat. Interdũ de eo dicitur, quod sæpenumero cõtingit: vt illud, *Nõ potest ciuitas abscondi supra montẽ posita. Fieri enim potest vt quadã ciuitas abscondatur, maiori aliquo mote ipsius luminibus obstruẽte. Impossibile etiã dicitur, quod minime aquũ est, rationiq; cõsentaneũ, cuius generis est illud, *Nõ possunt filij thalami ieiunare, quãdũ præses est sponsus, siue eũ intelligas, qui corporis oculis cernitur (neq; enim arũna, atq; afflictionis tempus erat, illud tempus, quo Christus nobiscũ versabatur) siue eũ vt verbũ spectes. Quid enim eos corporeo modo ieiunare necesse est, qui spirituali modo perpurgantur? Quarta significatione hoc fieri nõ posse dicitur, à quo nostravolũtas abhorret: cuiusmodi est illud: *Nõ poterat illic signa facere propter incredulitatẽ eorũ, qui ea excepturi erãt. Quoniã enim ad morborũ depulsiones vtrũq; accidere necesse est, vt & agroti fide, & medici vim, facultatẽq; medendi affert, idcirco alterũ desicere altero minime cõtingebat. Quãquã haud scio, an hoc quoq; genus tertio adiũgẽdũ sit, quo impossibile nihil aliud significat, quã quod minime ratione cõsentaneũ est. Neq; enim****

Heb. 6.

Ibidem.

Hierem. 13.

Iob. 4.

B. Greg. Nazian. lib. 4. Theolo. aliquanto ante dimid.

Matth. 5. Infra. 9. Cur minime fuerit rationi consentaneũ Apostolos, videlicet filios Sponsi, Sponso scilicet Christo præsentate lugere, aut ieiunare, teste Nazianzeno.

Mar. 6. Cur in ciuitate sua Nazaret virtutem vllam facere Christus non posset.

rationi cõuenit, vt is medicina afferatur, quib; incredulitas pernitiẽ inuẽctura est. Quo etiã in ordine ponẽdũ est illud: *Non potest mũdus odisse vos. Et, Quomodo potestis bona loqui, cõstitis mali? Quo enim pacto quicquam horũ impossibile est, nisi quod volũtas repugnat? Hã illud quoq; impossibile dicitur, quod natura quidẽ impossibile est, Deo autem volẽti possibile. Quo in genere est illud, eũdẽ hominẽ bis nasci nõ posse, nec acu camellum admitti. Quid enim prohibeat quominus hæc fiat, si Dei volũtas ita tulerit? Præter hos omnes modos impossibile dicitur, quod nulla omnino ratione fieri potest, vt quod nũc exquirim; vt enim impossibile esse dicimus Deũ malũ esse, aut nõ esse (hoc enim Dei impotentiã potius, atq; imbecillitatẽ argueret, quã potentiã) aut vt quod nõ est, sit, aut vt bis duo simul & quatuor sint, & decẽ: ita nec fieri vllõ modo potest, vt Filius aliquid faciat, quod Pater nõ faciat. Omnia enim quæ Pater habet, sũt Filij, quẽ admodũ rursus omnia quæ Filius, Patris. Nihil ergo peculiare, quia cõmunia omnia. Quãdoquidẽ ipsũ quoq; esse, cõmune atq; idẽ est ipsi cũ Patre: licet aliõqui hoc à Patre Filius habeat. Quo etiã sensu dictũ est: *Ego vno propter Patrẽ: non quod ab illo ipseus vita atq; essẽtia depẽdeat, sed quod ex illo sit citra tempus vllũ atq; causam.* Hactenus ille magnus Pater.*

Idẽ postremò indicat verbũ *Aperiẽdi*, quod ipsũ etiã varias habet significationes pro ratione eorũ, quæ aperiuntur. Nã in Scripturis, præter aperire ostiũ, quã est clauũ, dicitur Deus aperire aurẽ, aperire vuluã, aperire os, aperire manum, & aperire mentem, siue sensum, & aperire oculos. Dicitur autem aperire aurẽ, qui aliquod arcanũ, alicui indicat: quod qui alteri patefacit, in aurem loqui solet. Vnde illud: *Deus aperuit mihi aurẽ, & 1. Reg. 9. Dominus reuelauerat (siue aperuerat) auriculã Samuelis, & Iob. Tunc aperit aures virorũ, & erudiens eos instruit disciplina. Aperire vuluam, est propriũ masculini primogeniti iuxta illud: *Omne masculinũ adaperiẽs vuluã.* Ita ait Isaias, *Aperiatur terra, & germinet Saluatorẽ.* Aperire os dicitur, qui magna mysteria elocuturus est: Vnde CHR I T V S aperiens os suum, docebat*

Ioan. 7. Matth. 12. Quæ fieri nõ possint natura.

Ioan. 3.

Matth. 19.

Malum esse Deũ non posse, aut non esse, Diuinã est argumẽtum potentiã.
Ioan. 5.

Infra. 16. Matth. 11.

Verbũ Aperiendi quõ habeat significata.

Aperire aurẽ quid.

Isai. 50. 1. Reg. 9.

Iob. 33.

Aperire vuluã cuius proprium.

Exod. 13. Luc. 12. Isai. 45. Aperire os quis dicatur.

Act. 8. Iob. 3. eos, & Philippus Diaconus aperiens os coepit euangelizare Eunuchum Can daces Christum. Et Iob percussus à Deo, & maledicturus diei natiuitatis suae, dicitur aperuisse os suum, eo quodd magna Sacramenta eius maledictio contineret. Quandoque tamen aperire os, siue labia, ratione orationis, quae Deo funditur, dicitur, iuxta illud, *Domine, labia mea aperies*, & in Ecclesiastico, *Aperiet os suum in oratione: Os meum aperui, & attraxi spiritum. Datur enim bonus spiritus petentibus se.* Aperit verò manum quispiam, cum misericorditer beneficium impendit, aut eleemosynam, iuxta illud quod in Deuteronomio de paupere dicitur: *Non obdurabis cor tuum, nec contrahas manum, sed aperies eam pauperi.* Et Salomon, *Manum suam aperuit inopi: & aperis tu manum tuam, & imple omne animal benedictione.* Et rursus: *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, &c.* In Ecclesiastico: *Non sit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.* Aperire verò sensum, siue mentem, siue cor est Scripturarum verum sensum porrigere: sicut de Domino post Resurrectionem dicitur, quia aperuit Apostolis sensum ut intelligerent Scripturas. Et liber Machab. *Adaperiat, inquit, cor vestrum in lege sua: & in Actis dicitur Deus aperuisse cor Lydiae purpurariae, ut intenderet his quae dicebantur à Paulo. Aperire porrò oculos, est illuminare ad aliquod occultum videndum: unde precatus est Heliseus, Domine inquit, aperis oculos pueri huius, ut videat, &c. Sicut dicitur, Reuela oculos meos: & considera bo mirabilia de lege tua: Illumina oculos meos.* Simili tropo dicuntur oculi protoplastorum parentum aperti, & cognouisse se esse nudos. Et oculi discipulorum, qui tenebantur ne Christum agnoscerent, postea tamen in me fa aperti sunt, & cognouerunt eum. Et, Aperire Dominum thesaurum suum optimum, caelum, est tribuere pluiam terrae in tempore suo: ut dixit Moses. Et Helias tribus annis & sex mensibus clausit caelum, ne plueret scilicet, & postea aperuit ut plueret.

REGVL A. XXXIII.

Sunt etiam permulta verba, quae peculiariter, & singulares habent linguæ Hebraeae idiotismos, ut exempla subiuncta docebunt. *Dare manus*, est obedientiam promittere, & pactum confirmare. Vnde cuncti etiam filij Dauid Regis dederunt manum, & subiecti fuerunt Salomoni. Et de Ionadab ait Iehu, *Da mihi manum tuam, qui dedit ei manum suam.* Et in Threnis: *Aegypto deditur manum, id est confederati sumus in quo foedere moris erat manum dare.* Est & symbolum confederationis, & etiam pacis: hinc illud, *Qui videbantur columna esse, dextras dederunt mihi, & Barnabae, societatis.* Id etiam in in eundis matrimonijs vsurpatur, ut Sacerdos dextram iungat viri cum dextera sponsae: quod etiam in Veteri Lege vsitatum erat. Nam, ut dicitur apud Tobiam, *Apprehendens dextram filiae suae, dextera Tobiae tradidit, dicens, Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob vobiscum sit, & ipse coniungat vos: & Claudianus de nuptijs Palladij, & Serenae: Tum dextram complexa viri, dextramque puella Tradit, & his vltro tradit connubia ditis: Viuite concordēs, &c.* *Aedificare domum*, Hebraismus est, pro eo quod est, Dare posteros, & facultates, unde viuunt. Vnde obsterribus seruantibus Iudaeorum infantibus, aedificauit Deus domos, prius enim habebant domos obsterices, in quibus habitabant. Et Psaltes: *Nisi Dominus aedificauerit domum, in vanum laborauerunt qui aedificant eum.* Et liber Ruth: *Faciat Dominus, ait, hanc mulierem, qua ingreditur domum tuam, sicut Rachel, & Liam, qua aedificauerunt domum Israel, id est, posteros reliquerunt.* Et 1. Reg. 2. *Suscitabo mihi Sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet, & aedificabo ei domum fidelem; id est, Dabo filios, qui in ministerio remaneant. Et fortassis videtur alludere in verbo aedificandi domum, ad filios, qui Hebraice dicuntur banim, à verbo bana, quod aedificare significat. Sūt enim filij, aedificij quoddam, in quo & nomen parentum, & facultates, & do-*

Aliae quaedam idiotismi verbum Hebraeis familia res. Dare manus.

1. Para. 29. 4. Reg. 10. Thren. 5.

Gal. 2.

Tob. 7.

Exod. 3. & alibi. Claudian.

Aedificare domum, quid more Scripturae. Exod. 1.

Psal. 126.

Ruth. 4. Gen. 29. & alijs. 1. Reg. 2.

Vnde haec dicta videtur metaphora.

Banim, & bana quid.

Gen. 16. Infra. 30. mus remanere solent. Hinc Sara cupit aedificari ex Agar iuxta Hebraeum: pro quo vertit interpretes, Ut suscipiam ex illa filios. Et Rachel dixit, *Ingredere ad Balam, ut pariat super genua mea, & habeam ex illa filios: Hebraea habent, ut aedificet ex ea.* Et Deuteronomio 25. praecipitur de aedificanda domo fratris sui, id est procuranda prole. Et sicut aedificare domum, est dare posteros, quibus domus non extinguatur, sed fulciatur, & illustretur: ita Demetere posteriora alicuius, Hebraea idiotismo, est totam eius familiam radicibus delere. *Ecce ego*, inquit, *demetam posteriora Baasa, & posteriora domus eius, & faciam domum tuam, &c.* Et de Achab ait Helias, *Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua, siue posteros, ut habet Hebraea lectio. Et idem est extingui lucernam, ut superius diximus.* *Ingredi, & egredi*, siue Intrare, & exire, familiaris est Hebraeorum idiotismus, qua significantur vniuersa vocationis cuiusque muna: & totam vitam conuersionem iuxta prescriptum scopum perficere. Hinc de Phinees ad Iosue dicitur, *Ad verbum eius egredietur, & ingredietur ipse, & omnes filij Israel cum eo, & cetera multitudo: id est prestabit officium suum vnusquisque: sicut de pastore dicitur, Ingredietur, & egredietur, & Pasca inueniet: Et de se ipso senectute grauo ait Moses, Non possum vltra egredi, & ingredi, id est muneris meo satisfacere. Sicut de Dauide dicitur quod egrediebatur, & intrabat in conspectu populi. Et de Salomone postulante sapientiam, & intelligentiam, ait Scriptura: *Ego sum puer paruulus, & ignorans egressum, & introitum meum: id est, muneris regij ignarus. Et idem esse videtur, Ignorare egressum, & introitum, atque illud Ionae de infantibus, qui nesciunt quid sit. Inter dexteram & sinistram suam. Et de Domino Petrus dixit, In omni tempore quo intrauit, & exiit inter nos Dominus Iesus: quo significatur vniuersa Christi conuersatio à baptismo ad mortem. Quod ergo Dauid praecatur: *Dominus custo-***

Ingredi, & egredi, quid secundum Hebraeos.

Num. 27.

Ioan. 10.

Deut. 31.

1. Reg. 18.

3. Reg. 3.

Ignorare egressum, & introitum.

Ionae, 3. Act. 1.

Psal. 120.

Quid sit illud: Domi-

diat introitum tuum, & exitum tuum: nihil est aliud quam precari crediti ministerij prosperum secundum Deum successum.

Cognoscere foeminam, est honesta locutio congressum viri cum foemina describens. Ita dicitur, *Adam cognouit uxorem suam Euam; Deipara vero contrario modo dixit, Quoniam virum non cognosco.* Dicitur etiam honeste ingredi ad foeminam, quod congressus intra domum, & in loco secreto fieri soleat. Vnde Thamar dixit ad Iudam, *Quid dabis mihi, ut ingrediarius ad me?* Et filiae Loth dixerunt: *Nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos, iuxta morem vniuersae terrae, putabant enim simplices filiae omnes masculos extinctos esse.* Frequenter etiam dicitur, *Dormire cum foeminis*, ut dicitur de filiis Helii, qui dormiebant cum mulieribus, quae obseruabant ad ostium tabernaculi. Exprimitur etiam alio verbo *Reuelandi turpitudinem*, quod saepe habetur Leuir. 18. *Demum, Alloqui virum foeminam, vel loqui cum ea, hoc verbo congressus significatur, teste Augustino. Nam illa verba Danielis, Dic sub qua arbore videris eos colloquentes sibi, explicat, id est concumbentes, quia Graece est συνδιαστροφας, id est conuersantes: & ita honesta voce συνδιαστροφας, concubitus designatur. Et infra ibidem habetur: Illa timentes loquebantur vobis, συνδιαστροφας. Et rursus, Dic sub qua arbore videris eos loquentes sibi: & Cantico. 8. *Quid faciemus sorori in die quando alloquenda est, id est, despendanda, & à viro cognoscenda: & ad id alludere videtur B. Ignarius epistola ad Trallianos. Sibi que fecit corpus ex Virginis sanguinibus, verum absque viri consuetudine. Graeca habent συνδιαστροφας. Quae quidam vertunt, Sine colloctione viri: Paulus honesto vocabulo vitur Reddendi debitum, siue, ut Graeca habent, reddere mutuam beneuolentiam. Et abstinentiam à congressu explicat, cum dicit, Bonum est homini mulierem non tangere: & Petrus Apostolorum princeps id expressit alijs honestissimis verbis: Viri, similiter, inquit, coha-**

nuscustodiat introitum, & exitum tuum.

Cognoscere foeminam, quid sit.

Gen. 4. Luc. 1. Gen. 38.

Ingredi ad foeminam eodem significato.

Supra. 19.

Dormire cum foeminis, idem

1. Reg. 2. Reuelare turpitudinem, Leuir. 18. & seq.

B. Aug. lib. quest. in Exod. q. 78. tom. 4. sub initium, circa med.

Dan. 13.

Reddere debitum apud Paulum pro eodem.

1. Cor. 7.

Ibidem.

1. Pet. 3.

bitantes, secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tanquam coheredibus gratia vitæ, ut non impediatur orationes vestra. Quibus verbis continentiam à coitu, vocat honorem, quia subdit; *Vt non impediatur precibus, sine oratione vestra.*

Loquitur ad cor. B. Hierony. pluribus in locis. *Isaia. 40. Gen. 34. Ruth. 2. Osee. 2. Facere fœtere aliquem. Gen. 34. Exod. 5. 2. Cor. 2. Cant. 1. Psal. 70. 2. Tim. 4. Psal. 59. Dan. 3. Ioan. 10. 2. Cor. 8. Heb. 5.*

Loqui ad cor, idioma est Scripturæ, ut ait Hieronymus, significans idem quod consolari, iuxta illud: *Consolamini consolamini, popule meus, dicit Deus vester.* Loquimini ad cor Hierusalem, & aduocate eam. Et iuxta literam Hebræâ Sichem Filius Hemor locutus est ad cor Dinæ, & consolatus est eam. Et in libro Ruth, *Inueni gratiam apud oculis tuis, qui consolatus es me, & locutus es ad cor ancilla tua,* id est iuxta vota, & desideria. Oseeas, *Ducam eam in solitudinem, & loquar ad cor eius,* id est blandis verbis, & iocundis, iuxta id quod quis habet in votis.

Facere fœtere aliquem, est, Facere eum odiosum, cui prius erat gratus: quod fœtor omnibus sit ingratus, & de prosternētibus naturam, Gen. 34. *Turbastis me, & fœtere me fecistis Chanaanais* (ita habent Hebræa) pro quibus interpres, *Odiosum fecistis me.* Exod. 5. *Fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone.* E contra Paulus ad Corinth. *Christi bonus odor sumus Deo, in ijs qui salui sunt:* quia currebant in odorem vnguentorum Christi.

Offendere bonum, vel malū alicui. Psal. 70. 2. Tim. 4. Psal. 59. Dan. 3. Ioan. 10. 2. Cor. 8. Heb. 5.

Offendere bonum, vel malum, est exhibere, siue facere, iuxta illud Psal. *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas: & Alexander ararius multa mala mihi ostendit.* Et David, *Ostendisti populo tuo dura.* Daniel quoque, *Confundantur omnes qui ostendunt seruis tuis mala.* Et Dominus, *Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?* & Apollolus, *Ostensionem ergo, qua est charitatis vestra, & nostra gloria pro vobis, in illos ostendite in facie Ecclesiarum: quod est dicere, Omni officio charitatis illos publice profequi decet: quod de opere nos ferē gloriamur: Et ad Hebræos. Non enim (est) iniustus Deus, ut obliuiscatur operis vestri, & dilectionis quam ostendistis in*

nomine ipsius, id est, exhibuistis.

Mouere caput post aliquem, est illum gestu capitis deridere: eo quod qui alicuius faciem non verentur, soleant saltem gestibus, & nutibus derisionem indicare. Ita dicitur ab Isaia. *Post te caput mouit, filia Hierusalem, id est derisit.* Et Pharisei, & Sacerdotes Christum deridebant, mouentes capita sua; & Psaltes, *Omnes videntes me, inquit, deriserunt me: locuti sunt labijs, & mouerunt caput.*

Mouere verò caput super aliquem, est, de malo eius dolere. Vt est apud Iob. Et Hieremias; *Omnes, inquit, qui praterierit per eam (scilicet viam) obstupescet, & mouebit caput suum, id est condolebit.*

Animam in manibus portare, vsurpant Hebræi pro eo quod est, in vitæ discrimine versari: eo quod quæ manibus gestamus, periculis sint subiecta. Hinc Ionathas commendās patri suo merita Davidis, dicit: *Posuit animam suam in manu sua;* id est, in morte exposuit pro Rege. Et Iephte, *Posui animam meam in manibus meis* (id est, exposui me mortis periculo) *Transiuique ad filios Ammon.* Iob quoque: *Quare lacero carnes meas dentibus meis, & animam meam pono in manibus meis?* id est, *Quare verfor in afflictionibus mortem inferre valentibus?* Idcirco quod in Psalmo 118. dicitur: *Anima mea in manibus meis semper* (id est, in periculo vitæ verfor) Chaldeus paraphrastes vertit, *Anima mea periclitatur, ac si in superficie manus mea esset semper: & legem tuam non sum oblitus, etiā si Græca exēplaria habeat.* H $\tau\eta\chi\eta$ $\mu\delta$ ν $\tau\omega$ $\chi\epsilon\rho$ ι $\mu\delta$. Interpres tamen non sterlegisse videtur, ν $\tau\omega$ $\chi\epsilon\rho$ ι $\mu\delta$, & cōprobat hanc lectionē Hieronymus ad Suniam, & Fretelam: *Sciendum est, inquit, & apud Hebræos, & apud Septuaginta, & apud omnes alios interpretes scriptum esse, In manibus meis, & non in manibus tuis. Quod Hebræicè dicitur Bechafai $\beta\epsilon\chi\alpha\phi\alpha\iota$ & omnes apud Græcos Ecclesiastici interpretes istum locū sic edisserunt: Et est breuiter hic sensus: Quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meam porto, & tamen legem tuam non obliuiscor. Hæc*

Mouere caput post aliquem. *Isai. 37. Matth. 27 Psal. 21. Mouere caput super aliquem. Iob. 16. Hierem. 18. Animam in manibus portare quid. 1. Reg. 19. Iudic. 12. Iob. 13. Psal. 118. Eius loci Davidis, Anima mea in manibus meis semper, &c, duplex interpretatio, & quæ nam præstare videatur. B. Hierony. epist. 135. prope finem tom. 3. inter med. circiter, & init.*

Mouere caput post aliquem. *Isai. 37. Matth. 27 Psal. 21. Mouere caput super aliquem. Iob. 16. Hierem. 18. Animam in manibus portare quid. 1. Reg. 19. Iudic. 12. Iob. 13. Psal. 118. Eius loci Davidis, Anima mea in manibus meis semper, &c, duplex interpretatio, & quæ nam præstare videatur. B. Hierony. epist. 135. prope finem tom. 3. inter med. circiter, & init.*

B. Theod. in Psal. 118. p. 1. a med. *Enth. ibid. Amb. ibid. sermo. 14. versu. 5. 10. 4. circa fin. Aug. Conc. 23. a med. tom. 8. 1. Reg. 28. Ambulare coram Deo. Gen. 17. 4. Reg. 8. & Isa. 38. 3. Reg. 8. Ibidem. Radix huius ce metaphora. Psal. 122. Colof. 3. Serui quomodo seruire debent dominis suis, & in oculis illos habere, teste Paulo. Psal. 15. & Ath. 2. Psal. 16. Quid illud Dauidicum, De vultu tuo iudiciū meū prodeat. Ruper. Tui. Veteris Testamenti iustorum, & non ui differētia. Matth. 4. Infra. 9. & 19. & alibi. Ioan. 12. Ambulare coram Deo.*

ille. Theodorus, & Euthymius legunt, & exponunt, *Anima mea in manibus tuis semper.* Ambrosius, & Augustinus indicant codices variare. Sed certè præstat nostra lectio, quæ alijs productis locis Scripturæ est cōsona, & cōformis est Textui. 1. Regum 28 vbi Pythonissa dixit ad Saul, *Posui animam meam in manu mea, & audiui sermones tuos, &c.* quod eodē modo venit intelligendum.

Ambulare coram Deo, est, cogitare eum præsentem, & timere eum, cauere; agere: *Ambula, Deus inquit ad Abraham, coram me, & esto perfectus: & Ezechias; Domine, memento quaso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto: & Salomon: Qui custodis pactum, & misericordiam seruis tuis, qui ambulant coram te in toto corde suo: & infra: Si custodierint filij tui viam suam; vt ambulent coram me, sicut tu ambulasti in conspectu meo.* Sumptum à seruis, qui in conspectu Domini diligentius seruitutem impendunt, ita vt David dixerit: *Sicut oculi ancilla in manibus domina sue: ita oculi nostri ad Dominū Deum nostrū, &c.* & Paulus ad Colof. *Serui, inquit, obedite per omnia dominis carnalibus: non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, &c.* Vbi non prohibet, seruos in oculis suis gestare dominos suos, sed, ne ex hypocrisis & fitione id faciant, dum præsentem eos habet, quos absentes negligunt. Ad hoc respexit David, dicens, *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper: & alibi, De vultu tuo iudiciū meum prodeat: hoc est, Præsta, vt omne quod faciam, perinde ac si coram vultu tuo agerē, faciam. Vt eleganter annotauit Ruperus Tuitien. in Veteri Testamento, cum nondum Dominus ad nos venisset, dicebantur iusti ambulare, vt præcursores, & anteaambulones: in Nouo verò, quia iam venit, dicuntur iusti sequi. Venite, inquit, post me: Sequere me, & si quis mihi ministrat, me sequatur, quasi pedisequus.*

Eadem prope est alia idiotismus huic similis, nimirum, *Ambulare cum Deo, est enim facere Dei voluntatē, & præstare quæ præcepit.* Hinc de

Henoch dicitur; *Ambulauit cum Deo, & non apparuit: & de Noë; Vir iustus atque perfectus fuit in generationibus suis; cum Deo ambulauit.* Solet enim Prouerbij loco iactari, Pares cum paribus facile congregari. Et Michæas, sollicitum ambulare cum Deo tuo.

Silere, frequenter est à bello quietescere, iuxta illud, *Conquiescit, & siluit omnis terra, & liber Machabæorum de Alexandro Magno, Accepit, inquit, spolia multitudinis Gentium, & siluit terra in conspectu eius: & Mosen in Exodo, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis; quia silentio opponit pugnam.*

Pedes contegere, est Aluum purgare. 1. Reg. 24. *Ingressus est (scilicet Saul) speluncam ad contegendum pedes: pro quo Hieronymus vertit: Vt purgaret ventrem, quod aluum purgans, soleat vestibus defluentibus contegere pedes, ne verenda eius detegantur.* Honestissima phrasia, & digna sancta lingua.

Respondere, est interrogatum responsum exhibere. Interdum tamen est in Euangelio, non interrogatum loqui, sed sermonem exordiri, vt Matth. 11. *Respondens Iesus dixit (cū tamen nulla præcedat interrogatio) Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terre; & Matth. 12. Responderunt ei quidam de scribis, & Phariseis, dicentes, Magister, volumus à te signum videre. & rursum Matth. 17. Respondens Petrus, dixit ad Iesum; Domine, bonam est nos hic esse. Adde illud Matth. 14. Respondens Petrus, dixit, Domine; si tu es, iube me ad te venire super aquam. Item cap. 22. Respondit Iesus, cepit dicere in parabolis. Et cap. 26. Respondit Iudas (non interrogatus) Nunquid ego sum, Rabbi? Et sæpè aliàs dicuntur non interrogati respondere, id est loqui.*

Retribuere, non tantum est iuste, & pro meritis reddere, sed etiam gratis conferre beneficium: Et ita accipe illud, *Et nunc retribuēt nobis quidem Dominus misericordiam, & veritatem.* Et Ecclesiasticus: *Retribue parentibus, quomodo & illi tibi: id etiam, Retribue seruo tuo, viuifica me.* Qui enim vitam gratiæ petit, beneficium postulat, nō præ-

Gen. 5. *Infra 6. Parium factis, & iocunda societas. Mich. 6. Silere quidē cundum Hebræos. Isai. 14. 1. Mach. 1. Exod. 14. Pedes contegere. 1. Reg. 24. Hieron. Respondere quid in Euangelio. Matth. 15. Infra 12. Infra 17. Sup. 12. Infra 22. Infra 26. Retribuere duo significat. 2. Reg. 2. Eccl. 7. Psal. 118*

B. Aug. Cōc. 7. in Psalm. 118. tom. 8. Psal. 115.

Rom. 11.

Requiescere cum aliquo. Isai. 7. 1. Reg. 7.

Osculari manum. 3. Reg. 19.

Iob. 31.

Quæ sit iniquitas maxima, teste Iob.

Osculari manum suam, quid mystice Quid fidelium oscula altaris, terræque significant.

miuni. Et qui mandata promittit ser- uare, gratiam petit, qua id valeat præ- stare. Idem Augustinus rectè inter- pretatur: Retribue, id est Dona. Vel dicere possumus: Retribue, id est iterum tribue gratiam. Ita etiam lo- quitur Dauid, Quid retribuam Domi- no pro omnibus quæ retribuit mihi? Vbi primum verbum, Retribuam, pro- priè sumitur: cum autem ait, Pro om- nibus quæ retribuit mihi, improprie verbo retribuendi Propheta utitur pro beneficijs, & muneribus gratis adeo acceptis. Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Est etiam retribuere mala pro malis, iuxta id Psal. 30. Re- tribuet abundanter facientibus super- biam: & retribuere bona pro bonis, & retribuere mala pro bonis, ut Psal. 108. Qui retribuunt mala pro bonis detrahent mihi: deniq; est retribuere bona pro bonis, quod præcipue Dei est proprium.

Requiescere cum aliquo, est esse illi fœdere coniunctum & copulatum. Ut Isai. 7. Requieuit Syria super Ephraim: & 1. Reg. 7. Requieuit omnis domus Is- rael post Dominum.

Osculari manum, significat, sum- mum honorem alicui deferre, qui soli Deo debetur: de quo dixit Do- minus ad Heliam: Derelinquam mihi in Israel septem millia virorum, quorum genua non sunt incuruata ante Baal, & omne os quod non adorauit eum osculans manum. Cum enim non possent ido- li manum osculari, manum propria in eius rei symbolum osculabantur. Hinc Iob scripsit: Si vidi Solem cum fulgeret, & Lunam incedentem clare, & latatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo: quæ est iniquitas maxima, & negatio cõ- tra Deum altissimum.

Non ignoro quosdam interpreta- ri, illos manum suam osculari, qui autoris gratiam negant, & bona o- pera sibi tribuunt. Sed hæc mystica sunt, ad literam verò, honorem ex- hibentes osculabantur, quemadmo- dum nos soliti sumus altare deoscu- lari, in signum honoris, quem reli- quijs impendimus, quæ in eo sunt. Osculamur etiam terram, ad indican-

dum illo signo cultum latriæ, quem Deo debemus.

Cadere aliquid de sermonibus ali- ius, est, Non implere quæ prædixit: Non cadere, est verba, dum imple- tur, stare. Vnde. 1. Reg. 3. Non ce- cidit ex omnibus verbis eius (scilicet Sa- muelis) in terram. Et 3. Reg. 8. Non cecidit ne vnus quidem sermo ex omni- bus bonis quæ locutus est per Moysen ser- uum suum. Et Luc. 16. Facilius est ca- lum, & terram præterire, quàm de Le- ge vnum apicem cadere. Idem etiam significatus est huius verbi, atque il- lius Isaiæ: Sic erit verbum meum quod egredietur de ore meo; non reuertetur ad me vacuum, sed faciet quacunque volui, & prosperabitur in his ad quæ mihi illud. Præcingere lumbos, celeriter, & expedite aliquid facere. Vn- de ministrantes, iter capientes, & præliantes præcingi solebant, iuxta illud, Sint lumbi vestri præcincti, & lu- cerna ar dentes in manibus vestris; & vos similes hominibus expectantibus domi- num suum: & illud: Præcinxisti me vir- tute ad bellum; &, Nec gloriatur accin- ctus aquæ ut discinctus: & Tobias in- uenit iuuenem præcinctum, & qua- si paratum ad ambulandum. Ex quibus metaphoris quisque potest si- gnificationem loco commodiorem accommodare.

Non relinquere vsque ad mingentem ad parietem, Hebræis est familiare, pro eo quod est, Nulli masculo par- cere, vel etiam cani eius, cuius est pro- prium ad parietem mingere.

Neminem salutare per viam, & non respicere post tergum, miram alacri- tatem, & celeritatem itineris quasi prouerbio significant. Ita enim Gie- zi seruo suo dixit Helisæus: Si occur- rerit tibi homo, non salutes eum: & si salutauerit te quispiam, non respondeas illi. Et Christus Apostolis, ac septua- ginta duobus discipulis, Neminem per viam salutaueritis. Loth etiam exeun- ti de Sodoma Angelus dixit, Noli re- spicere post tergum: & infra, Respiciens vxor eius post se, versa est in statuam sa- lis. Item Christus, Nemo mittens ma- num suam ad aratrum, & respiciens re- tro, aptus est Regno Dei.

Cadere, vel Noncadere aliquid deser- monibus ali- cuius, quid. 1. Reg. 3. 3. Reg. 8.

Luc. 16. & Matth. 16. Isai. 55. Quam potes sit verbum Dei, teste Pro- pheta.

Præcingere lumbos.

Luc. 12.

Psal. 17. 3. Reg. 20. Tob. 5.

Non relin- quere vsque ad mingentem ad parietem.

Neminem salu- tare per viam, & non respi- cere post ter- gum. 4. Reg. 4.

Matth. 10. Luc. 10. Gen. 19.

Ibidem.

Luc. 9.

Habenti da- re. Matth. 25. & Luc. 8. Non habenti auferre.

Habenti dare, prouerbiu est apud Hebræos, quo significatur, illos di- gnos esse nouis beneficijs, qui bene- vtuntur iam acceptis. Non habere autem dicuntur, qui gratijs, & mu-

neribus acceptis abutuntur, iux- ta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit: Ei autem qui non ha- bet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.

Ibidem.

PROLEGOMENON. XVI.

Idiotismi, & Phrases aliquot linguæ Græ- cæ, quæ Scripturis lucem porrigere pos- sunt.

REGVLA. XXXIII.

SVNT Quoque linguæ Græcæ Idiotismi obseruân- dæ, quæ non nihil lucis cõ- ferunt ad illustrandum Nouum Testamētum, & ad phrasas, quæ in Septuaginta Interpretibus plerumque inueniuntur, apprehen- dendas. De quibus etsi non nihil in superioribus de Hebraïsmis differen- tes, obiter dixisse videamur: expedi- tamen seorsum aliquid de illis edifi- ferere; præter multa, quæ in particu- lis, quæ minimè inflectuntur, di- cenda erunt. In primis lingua Græ- cæ caret Ablatiuo, & illum supplere solet per Datiuum: hinc diligen- ter perspiciendum, an Datiuus sit proprius, an pro Ablatiuo accipien- dus: nam diuersos sensus, imò cõtra- rios id efficit. Ecce Matth. 5. Μακάριοι οἱ πνευματικῶς πτωχοὶ, sensus esse potest, Beati pauperes spiritu, vel spiritu, ut vertit interpres: & in primo esset sen- sus falsus, Beatos esse, qui paupertatem habent spiritus, vel parum spiritus haberent. Secundus, verus esset in Ablatiuo, Beati pauperes, qui spiritu impellente, paupertatem, vel mendicitatem amplectuntur. Ita apud Paulum mortuus peccato dicitur in Datiuo, Qui non viuunt amplius secundum peccatum, seu desideria peccati, Si enim, inquit, mortui sumus peccato, quomodo adhuc viuemus in illo?

Græci Dan- di casu pro Auferendi se per vtuntur.

Matth. 5.

Rom. 6.

Ibidem.

Et infra: Quo enim mortuus est (scili- cet ipsi peccato) iustificatus est à pec- cato. Paulo post: Quod enim mor- tuus est (scilicet Christus, & sequitur postea) peccato, mortuus est semel: quod autem viuunt, viuunt Deo, ac si dice- ret, quod enim Christus corporaliter mortuus est; semel solum mor- tuus peccato, subde, nostro tollen- do, & non amplius moritur, ut nos semel commortui Christo per Bap- tismum, non amplius moriamur per peccatum. In hoc sensu dicitur: Ego per Legem (gratiæ & Euangelij) Legi (veteri) mortuus sum ut Deo viuam: & alibi, Itaque fratres mei, & vos morti- ficati estis legi pro corpus Christi, ut si- tis alterius, &c. Sicut tibi mortuus sum, quando non amplius uiuo in corde tuo, aut secundum desideria tua. Eodem tẽdit illud: Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo, id est mihi mundus pro dam- nato, & ab omnibus abominato ha- beretur, & ego illi habeor in abomina- tione, non secus, ac si essem cruci- fixus.

Plerumque dicitur mortuus pec- catis pro Ablatiuo in peccatis, vel propter peccata, iuxta illud, Cum essetis mortui delictis & peccatis, id est propter delicta & peccata in quibus vitam agebatis. Sed in priori sensu dicimus peccatum esse nobis mor- tuum, & nos esse mortuos peccato ipsi, & legem Moyſis nobis mortuam,

Ibidem.

Gal. 2.

Rom. 7.

Gal. 6.

Ephes. 2.

Quidam alij Græcismi no- tantur.

Luc. 13. Quid illud: Non capis Prophetam perire extra Hierusalem.

Psal. 138.

B. Hiero. to. 8. circa s.

Capere, Graecis quid. Matth. 19. Ibidem. Psal. 33. Quo modo illud accipiedum: In Domino laudabitur anima mea.

Psal. 81.

Psal. 62.

Psal. 204.

Psal. 43.

Matth. 11. Lib. 4. Psal. 63.

& nos item mortuos legi, vt habes Rom. 6. Graecismus est etiam ille: Non capis Prophetam perire extra Hierusalem. Omittebat, id est, fieri non potest, vel, vsu venire non solet, perire Prophetam extra Hierusalem, ipsa reru natura repugnante.

Ad haec verba media Graeca ambigua sunt, & quaedam quae actiue erant explicanda, per verbum Deponenis reddidit interpres: vnde minus perspicua sunt. Hinc dixit: Quia tenebrae non obscurabuntur a te, id est, nihil obcuri facient tibi tenebrae. Vnde Hieronymus vertit: Nec tenebrae habebunt tenebras apud te. Et Chaldaeus habet: Verum tenebrae non occultabunt aliquid a verbo tuo. Et quod sequitur: Et nox sicut dies illuminabitur: Hieronymus transtulit, sicut dies lucet, Chaldaeus, Et nox sicut dies illuminabit. Quod subdit: Sicut tenebra eius, ita & lumē eius, ita vertit Chaldaea paraphrasis: Et tenebrae, & lux apud te aequales. Capere, quod Graecis est χωρην, id est, capacē esse, siue sufficere ad aliquid praestandum, Graecismus est, de quo, Non omnes capiunt verbum istud: &, Qui potest capere capiat, id est, Qui potest esse capax vitae coelibus, ipse apprehēdat. Item illud, In Domino laudabitur anima mea: id est anima mea. Dominum laudabit: vt cū praecedentibus verbis cohæreat, Benedicā Dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. Graecē enim habetur εὐαγγελίζονται, quod est mediæ significationis. Nec obstat praeprofitio In: quia verba cum Beth adhefsiuo construi solent, secundū illud: Quoniam tu hereditabis in omnibus gentibus, pro, omnes gentes. Ad hunc sensum trahenda sunt illa: Laudabuntur omnes qui iurant in eo, id est laudabunt iurantes in eo; & illud, Laudamini in nomine sancto eius. Itē: In Deo laudabimur tota die, pro, laudabimur, sicut sequens verbum actiuū indicat, Et in nomine tuo confitebimur in secula, Chaldaeus, In Dei nostri verbo nos laudabimus tota die, & nomen tuū, Domine, confitebimur in aeternum. Et rursus Mat. 11. Pauperes Euangelizantur, pro Euangelizant actiue, vt proprio loco ostendā. Rursus, Latabitur iustus in Domino,

& speravit in eo, & laudabuntur omnes recti corde, id est laudabunt. Hieronymus, & exultabunt omnes recti corde, quia Graecē ἐπαινεθήσονται, eam enim vim habent verba media apud Graecos.

Praeterea cū apud Latinos comparatiua Ablatiuum, superlatiua Genitiuum regant, iuxta id, Serpens erat callidior cunctis animantibus terra, &, Iustior me est, &, Non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior est eo qui misit illum: item apud Marcum, Maius est omnibus holocaustis, & sacrificijs: Multis passeribus meliores estis vos: &, Leo fortissimus bestiarum: Mihi omnium sanctorum minimo: Graeca tamē contrariam seruant consuetudinem, & Graecorum morē interdum seruauit interpres, quia cōparatiuū ponitur cū Genitiuo, Vt maior horum est charitas: Opera quae ego facio & ipse faciet, & maiora horum faciet. Prior omnium creata est sapientia: cū dicendum esset, Prior omnibus, vel, prima omnium: & Ioachim in libro Danielis dicitur honorabilior omnium Iudaeorum, pro, omnibus Iudaeis, & amplius Heb. 6. Homines enim per maiorem sui iurant, pro eo quod Latine dicendum erat, Per maiorem se iurant. Superlatiuo verō tribuit Ablatiuum noster interpres: nam Sinapis semen dixit esse minimum omnibus oleribus, pro, minus, quia sequitur, Maius est omnibus oleribus, quod proprie ad Latinam phrasim est dictum. Illud verō, Qui maior est vestrum, erit minister vester, ad Graecam phrasim est accommodatum, ἐπισημασμένος. Cicero etiam ab hac ratione loquendi non abhorruit: ait enim lib. 1. De offic. Omnium autem rerum, ex quibus aliquid excipitur, nihil est agricultura melius, nihil vberius. Sic ille.

Ponitur interdum casus pro casu. Nam iuxta lectionem Septuaginta duorum interpres vertit: Lapidem quem reprobauerunt adificantes: nam habent ἁθροῖς in Accusatiuo, et si Hieronymus ex Hebraeo Lapis verbat. Et seruari potest hic tropus per figuram Antiptosis, de qua Poeta:

Hiero. to. 8.

Graecorum cōparatiua Genitiui constructui solent, Ablatiuo Superlatiua. Gen. 3. Infra 38. Ioan. 13. Mar. 12. Matth. 10. Prou. 30. Ephes. 3.

1. Cor. 3. Ioan. 14. Eccle. 1.

Dan. 13.

Matth. 13.

Infra 23.

Cicero.

Graeci non nunquam ponunt vnū casum pro altero.

Psal. 15. Matth. 21. B. Hiero. to. 8.

Vrbem

Virg. lib. 1. Aeneid. Terent. in Prelo. And.

Ioan. 4. 1. Ioan. 2.

Illud Psalms: Lapidem quem reprobauerunt adificantes, quid secundū Chaldaeam paraphrasim.

Supini loco, vel Gerundij Infinitiuum vsurpare, Graecismus est.

Luc. 19. & Matth. 18. Luc. 12. Matth. 5. Infra. 9. & Luc. 5.

Matth. 20. Luc. 4. & Isai. 61.

Exod. 32. & 1. Cor. 10.

Ioan. 7. Ibidem.

1. Tim. 1. Ioan. 21. Psal. 97. Matt. 11.

Vrbem quam statuo, vestra est, Et Comicus: Populo vt placerent quas fecisset fabulas: Quod Poetarum est potius, quā Orationum. Interpres tamen noster hac figura vsus est, cū dixit: Et sermonem quem audistis, non est meus: &, Vos vntionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Sed ad neutram illarum cogit Textus Graecus, sicut cogit lectio Septuaginta in dicto Psalmo. Vbi nota illa verba Dauidis paraphrasim Chaldaeam vertisse: Sic puerum despexerunt adificatores, qui inter filios Isai meruit esse Rex, & dominator: & intellexit ad literam de Dauid, vt quidam faciunt. Genitiuus quoque more Graeco ponitur pro Ablatiuo iuxta illud Sap. 11. Et fuit illis in velamento diei, pro eo quod est, Fuit illis in velamento die, vel per diē, vel pro die. Ita etiam in Psalmo dictum est: Deduxit eos in nube diei, pro eo quod est per diem. Phrasim quoque Graeca est illa, ponere infinitiuum pro supino, vel gerundio: vt illud: Venit Filius hominis querere, & saluum facere quod perierat: pro eo quod est ad querendum, & saluum faciendum. Et Luc. 12. Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in geennam, vel ad mittendum: Non veni soluere (legem) sed adimplere: id est, Non veni ad destruendam legem; sed adimplendam: non veni vocare iustos, sed peccatores: Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis. Luc. 4. Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, predicare captiuis remissionem, &c. Paullō antē dicitur: Surrexit (Christus) legere, pro ad legendum: Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere, id est, cū sedisset ad edendum, surrexit ad ludendum. Ioan. 7. Querebant eum Iudaei interficere: infra, Quid me queritis interficere? Ibidem, Quis te querit interficere, id est, ad interficiendum? sic etiam Paulus dixit: Christus Iesus venit in hunc mundum peccatores saluos facere; & Petrus: Vado piscari, Plantes, Quoniam veni iudicare terram: Quid

existis in disertum videre? & Paulus, Non misit me Christus baptizare, sed Euangelizare: idem, Veni, inquit, Hierosolymam videre Petrum: & Zacharias, Praebis ante faciem Domini parare vias eius, id est ad parandum eius viā. Ioan. 4. Quis attulit ei manducare: & iterum: Ego misi vos metere. Luc. 14. Quis Rex iturus committere bellum aduersus aliu Regem, & Luc. 13. Nonne soluitis asinum, & ducitis ad aquam. Idioma quoque est Graecorum, ponere participia pro infinitiuis, vt sūt, Non cessamus pro vobis orantes, & postulant, pro, orare & postulare: & Ephe. 1. Non cesso gratias agens pro vobis (pro, agere) memoriam vestri faciens in orationibus meis, id est facere, &c. Item Matth. 11. Cū consummasset Iesus praecipiens, id est praecipere. Luc. 3. Ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, Graeca habent ἀρχόμενος ὡν pro τριών.

Sæpē etiam participia mediæ coniugationis in actiua significatione ponuntur, quæ apud interpretem passiuæ sunt verba, quæ tamē sunt per phrasim Graecam ad actiuam reducenda: vt, Pauperes Euangelizantur, pro Euangelizant, quia Graecē εὐαγγελίζονται, sicut alibi facit interpres: Dominus dabit verbum Euangelizantibus virtute multa. Et Paulus, Quam speciosi pedes Euangelizantium pacem: vbi tantū habetur εὐαγγελίζονται. Et Luc. 8. dicitur Christus Euangelizās. c. 9. Egressi circuiebant per castella Euangelizantes, vbi participia Graeca mediæ sunt coniugationis, & passiuæ formæ. Phrasim Attica est, neutriū plurale regere verbum singularis numeri, vsū dicendum sit, Animalia currunt, elegantē enuntiaetur ἄσπερα. Ita quod Rom. 8. dicitur: Omnia cooperantur in bonum, Graecē est πάντα συνεργεῖν; nō ait, συνεργεῖσι, vt dici poterat. Ita legimus. 1. Cor. 2. Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei: Μωραῖος ἀνθρώπος, Stultitia enim est illi, pro stultitia enim sunt illi. Adde Psal. 118. Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est: Ὅτι ἀπεγράψα ὅς μεδίτην αὐτῶν ἐστίν. Quauis cum plurali etiam ponat: Hereditate acquisiui testimonia tua in

1. Cor. 1. Gal. 1. Luc. 1.

Graeci participijs interdum pro infinitiuis vtuntur. Colof. 1. Ephe. 1.

Matth. 11. Luc. 3.

Quæ nā participia Graecorum mediæ inflexionis ab interprete passiuæ dicitur, iuxta phrasim Graecam ad actiuam significationem sūt reuocanda. Matth. 11. Psal. 67. Rom. 10. Luc. 8. Infra. 9.

ater-

aternum: quia exultatio corporis mei sunt. Ad idem adducitur illud ad Ephes. 3. *Peto, ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis (qua est gloria vestra)* putat tamen Hieronymus nosse, ut imperitum sermone & Grammaticæ rei ignarum dixisse est, pro, sunt. Sed relatiuū *Qua* non refert tribulationes in plurali, quia in singulari habetur, *Etis isidōca quān*, Dicitur etiā in eodem Psal. 118. *Mandata tua meditatio mea est*, pro sunt: et si mandata sint in Græco fœmini generis, hoc est *ἡρώδαι*. Hæc phrasim vsurpauit Comicus, cum dixit: *Amantium ira amoris redintegratio est*. Græci quoque *ἀόριστον* *ἡρώδαι*. Imò etiā præteritum vsurpant pro præsentis tempore, ut: *Medius vestrum stetit*, pro, medius vestrum stat: & *Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum*, vbi Græcè legitur, *ἡρώδαι*, hoc est diligit multum. Et. 2. Timot. 4. *Non solum autem mihi, sed & ijs qui diligunt aduentum eius*, ita enim rectè interpretis vertit præteritum *ἡρώδαι*, id est ad literā omnibus qui dilexerūt, propterea enim dicitur *ἀόριστος*, hoc est indefinitus.

Tempus infinitum, imò etiam præteritum pro presenti rem pore ponitur more Græcorum.
Ioan. 1.
Luc. 7.
2. Tim. 4.
Ad ipsos Græce quid.

Nō rarò Græci actiuis participis pro indicatiui, vel imperatiui modi verbis vsurpant.
2. Cor. 12.
Matth. 3. & Infra. 17.
Supra 4.
Infra 9.
Infra 11.
Infr. 23.
Quod illud significet ex collatis culicem camelū autem glutietes.
1. Pet. 3.
Apud Græcos nubere etiam viri dicuntur.
Matth. 22.
D. Hiero. in Mat. lib. 3. tom. 9.

Participia item actiua pro verbis indicatiui modi, vel imperatiui accipiuntur: ut illud Pauli: *Ad simulachra muta prout ducebamini, euntes*, pro, ibatis. Matth. 3. *Et ecce vox de caelis, dicens*, pro dicebat. Et cap. 3. *Procedens inde, vidit alios duos fratres*, id est, inde progressus vidit, &c. cap. 9. *Euntes discite quid est, Misericordiam volo*, pro, ite, & discite. Cap. 11. *Euntes renuntiate Ioanni*, quod est, ite, & renuntiate Ioanni. Cap. 23. *Excollantes culicem, camellum autem glutietes*, id est, Percollatis vinum, si in illud inciderit culex, & camellum deglutitis, & B. Petrus: *Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri imparientes honorem*, pro eo quod est, cohabitare, & honorem vxoribus imperitare. Quod dicit Matthæus: *In resurrectione neque nubent, neque nubentur*, Phrasim est Græca: nam, vbi ibi Hieronymus inquit, Latina consuetudo Græco idiomati non responderet: *Nubere enim propriè dicuntur mulie-*

res, & viri vxores, sed nos simpliciter dictum inrelligamus, quod nubere de viris; & nubi de vxoribus scriptum sit. Similiter citat Cyprianus ad Quirinum: *Neque nubent; neque nubentur*. Paulus quoque ad Corinth. scribens, sæpè de viris vsurpare solet nubere: *Quod si non se continet, nubant: melius est enim nubere, quam vri*. Et rursus, *Nubentes, & nuptui tradentes*. Petrus inquit, *Si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere*. Et Paulus de venturis hæreticis ait: *Prohibentium nubere*, id est contrahere matrimonia: & Nonnius Marcellus: *Nubere ducebant veteres non solum mulieres, sed etiam viros: & producit testimonium ex Pomponio quodam Pannuceate*. Latinis autem in malam partem vir dicitur nubere: hinc illud:

B. Cyp. li. 3. ad Quirinum 9. 32.
1. Cor. 7.

Matth. 24. Supra 19.
1. Tim. 4. Noni. Marc.

Quid queris? Nubit amicus. Græcismus est, verbum impleri, regere casum Gigendi. vt, *Impleta sunt nuptia discumbentium*, sed vsitatum est, apud Latinos: vt illud Poëtæ ostendit: *Implentur veteris Bacchi, pinguisq; ferina*.

Nubere viros Latinè cum dicitur flagitiose sonat.

Matth. 14. Aliæ quædam idiotismi Græcorum ab interprete vsurpata.
Virg. 1. Æneid. ante med.
Terent.

Et illud Comici, *Plenus vimarum sum, hac atq; illac perfluo*. Similis est ex Græcis desumpta phrasim, qua Dignus nomen non cum Ablatiuo, vt Latini, sed cum Genitiuo more Græco construitur, vt Eccles. 26. *Omnis autem ponderatio non est digna continentis anima*. Et Sap. 8. *Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & presumere digna eorum qua mihi dantur*. Et Matth. 3. *Facite fructum dignæ penitentia*. Et Paulus Heb. 3. *Amplioris enim gloria iste præ Moyse dignus est habitus: & Poëta Latinus ad hanc Græcā phrasim alludens dixit, Maiorum haud indignus auorum*. Græcam quoque cōstructionem secutus est interpret, quando vertit illud, *Saulus autem adhuc spirans minarum, & cadis*, quod alio qui erat vertendum, *Spirans minas, & cædes*. Ad hæc, Græca est cōstructio verbi Dominandi cum Genitiuo: vnde illud: *Ipse dominabitur tui*, & de appetitu: *Tu dominaberis illius*: & *Principes Gentium dominantur*

Act. 9.

Gen. 3. Infra. 4. Matth. 20.

Act. 19.

Psal. 10. Psal. 21. Rom. 14.

Latinis domnari, quæ casum regat, quem Græcis.

Matth. 5.

Mat. 20. & Infra. 22. Illud: Multi sunt vocati, pauci verò electi, quo tendat.
1. Cor. 1. Ibidem.

Ephes. 3.

Infra. 5.

Partes inflexæ, seu indeclinabiles quomodo diuidantur.

eorum, in Actis dicitur: *Et insiliens homo in eos, in quo erat demonium pessimum, & dominatus amorum, inualuit contra eos: Psaltes, Omnium inimicorum suorum dominabitur: & Ipse dominabitur Gentium*. Apostolus quoque, *In hoc Christus mortuus est, & resurrexit, vt & viuorum, & mortuorum dominetur*. Quam loquendi rationem imitata Latina Ecclesia, ait: *Omnipotens sempiternus Deus, qui viuorum dominaris simul, & mortuorum*, cum apud Latinos verbum illud cōstructionem Dativi habeat. Græcismus est, hominem mulierem mœchari, pro eo quod est, cum muliere mœchari. Et ita dictum est: *Omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo*.

Multi participia passiuæ apud Latinos vim habent nominum, quemadmodum: *Multi vocati, pauci verò electi*: vbi *κλητοι*, & *ελεκτοι* non sunt participia, sed nomina, id est vocatione, & electione Dei, non autem se vltro ingerentes, & viribus suis fidentes peruenerunt ad regnum Dei. Ita dicitur, *Paulus vocatus Apostolus* *κλητος ἀπόστολος*, id est vocatione Dei Apostolus. Et infra, *Dilectis Dei vocatis sanctis*: vbi nomina sunt substantiuæ, *Dilectis* & *vocatis*, *ἀγαπητοι*, καὶ *κλητοι* *ἀγιοι* id est Dilectione, & vocatione Dei factis sanctis. Nomen etiam sancto- rum, Græcè substantiuè est, non adiectionis, sicut illud, *Mihi omnium sanctorum minimo*: vbi Græcus articulus *ἁγίων τῶν ἁγίων* ostendit substantiuè accipi. Et Ephes. 5. *Fornicatio & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos*.

Idiotismi, & Phrases obseruanda circa partes quæ non inflectuntur.

REGVLA. XXXV.

ATQVE Postrema. Cum in hunc vsque locum dictum sit de Nomine, & de verbo, iam particulæ indeclinabiles, quæ in Præpositiones, Aduerbia, Interiectiones, & cōiunctiones distribuuntur, expediendæ

sunt, quoniam in eis multa accidunt, quæ peculiarem requirunt tractationem. Nam quædam illarum singulares habent functiones, & vires: & illarum nonnullæ ambiguae sunt, & pro alijs ex vsu linguæ, vel Græcæ, vel Hebræicæ vsurpari consueuerunt. Dicamus igitur in primis, de Præpositionibus, quatenus ad nostrum scopum spectant, de quibusdam tantum vt gustum, aliquem lectori præbeamus: nam omnes persequi, immensum esset operis, & superuacuum. Sed prius quædam generalia de illis dicenda, & inde ad alias peculiariter descendendum, quæ proprium aliquid habere videntur. Illud igitur propriū sibi videntur. Præpositiones, vt non secus quàm ipsa nomina, & verba, cum Pronominibus affixis diuersi & generis, & numeri coniungantur. Illustrabo vniço exemplo, vt idem in cæteris intelligas. Perfpice be. Præpositionem, quæ In significat, quot modis componatur. In genere Masculino, & in singulari dicimus *bi* *ἡ* *becha*, *ἡ* *bo* hoc est, in me, in te; in illo: & in plurali, *banu* *ἡ* *hachem*, *ἡ* *bahē* hoc est, in nobis, in vobis, in illis. Et in fœminino singulari, *bi* *ἡ* *hach*, *ἡ* *bah* hoc est, in me, in te, in illa. Et in plurali *banu* *ἡ* *bachen*, *ἡ* *bahēn* hoc est, in nobis, in vobis, in illis. Et ita de alijs præpositionibus cogitandum.

Deinde perpende, frequenter in Scripturis præpositiones abundare: vt in Psal. *Et crediderunt in verbis eius*. Vbi habet Augustinus, *Minus Latina videtur locutio, quia non ait, verbis eius, vel in verba eius, sed, in verbis eius: tamen Scripturis vsitatissima*. Hæc ille: cui simile est: *Portasti populum tuum in fortitudine tua, & Iacob, In baculo meo transiui Iordanem: & in Psalmo, In sole posuit tabernaculum suum, pro quo Hieronymus legit: *Soli posuit tabernaculum in eis*. Estque Sol Dativi casus, vt indicat articulus Hebræus Lamed. Plerumque etiam præpositiones desunt, & subaudiendæ sunt: vt ibi, *Elongasti omnes terminos terra*, id est vsq;*

Quædam circa Præpositiones Scripturis frequenter obseruatione digna traduntur.

Præpositiones quidam præpriū sibi vident more Scripturæ.

Eædem sæpè redundant.

Psal. 104. B. Aug. to. 8.

Exod. 15. Gen. 32.

Psal. 18. B. Hier. to. 8.

Isai. 26.

ad omnes terminos terræ. Et Psal. 2. *Et possessionem tuam terminos terræ,* ubi similiter supplendum est, *Vsq; ad,* Illuc quoque: *Vindictus Christi Iesu,* de est præpositio, hoc est propter Christum Iesum. Ita similiter dicimus, Martyr Christi. 1. Pet. 4. *Christo igitur in carne passo, & vos eadem cogitatione armamini,* in Græcis deest præpositio καὶ, vt Oecumenius annotauit καὶ ἑαυτῶν τὴν αὐτῆν ἰνοίαν ὁμιλοῦσι pro eo quod dicendum erat κατὰ τὴν αὐτῆν ἰνοίαν, id est iuxta eandem cogitationem armamini. Et Matth. 20. *in ἀναρχίᾳ τῶν ἡμερῶν,* deest καὶ præpositio, sicut & Ioann. 3. *Tu quis es? Dixit eis Iesus, Principium qui & loquor vobis,* Græca litera habet τὴν ἀρχὴν ἑπιμαρτυροῦμαι, id est κατὰ τὴν ἀρχὴν, id est in primis, siue principio quod loquor vobis.

Tertio, præpositiones ex eo dictæ sunt, quod alijs aut verbis, aut nominibus præponantur, siue per cōpositionē, siue per appositionē, quāquā nō hoc sit adeo perpetuū, vt interdū quæ dā nō postponantur, siue ornatus, & venustatis gratia, vt Græcè καὶ, & Latine De, quæ elegantiæ causā post adiectiua nomina, vel substantiua ponuntur, vt illud ἡ ἀδελφῶν ἰσραηλῶν ἀδελφῶν: & Latine egregie dicimus, Multis de causis id obseruatum est. Nonnullæ quoq; & si raræ, postponi eleganter solent, vt, tenus, versus, vsq; vt:

Cipulo tenus abdidit ense.

Hispania sita est Occidentem versus, & Regnauit ad annos vsq; viginti: vsq; enim, & præponi, & postponi consuevit.

Quarto, in genere expendenda est B. Basilij doctrina circa præpositiones, quatenus philosophi, & sapientes huius mundi eis vsi sunt: deinde quomodo illarū vsus in Scripturis sacris minimè obseruatur, sed mirè confunditur, & vna pro altera ponitur. Philosophi igitur A quo, tribuunt artifici, siue causæ efficienti: dicimus enim, A quo est illud pictū, siue sculptū, siue effictū? Et respondemus, A Phidia, à Praxitele, à fabro, vel architecto. Δις, id est, Per quod, tribui solet siue concausæ, siue ministro: asserimus enim, fabrum per ascia, & ferrā

Psal. 2.
Ephes. 3.
1. Pet. 4.
Oecumen.
Matth. 20.
Ioan. 3.
Vnde dicantur.
Cur illæ interdum verbis, vel nominibus postponantur.
Virg. lib. 3. *Æneid.*
Qualis sit præpositio-num quæ sequitur vsus apud Philosophos.
A quo.
Δις.

fecisse scannum, & architectum per ministros, & cooperarios domum cōstruxisse. Eqs, id est, Ex quo, vel De quo, tribuitur materiæ, ex qua quælibet res efficitur: vt, *Primus homo de terra, terrenus: & Facies arcam de lignis setim.* At præpositio Δις, hoc est propter quod, datur fini: vt, domus cōstruitur propter habitandi commoditatē, Προς δ, siue Κατὰ δ, quod est, Ad quod, iuxta quod, secundū quod, causæ datur formali, siue exemplari, ad quod vt idea m aspiciens, operatur artifex: vt, *Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam:* & illud: *Inspice, & fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.* At verò Eqs, quæ Latine vertitur, in quo, significat tempus, vel locum: quæ etsi extrinseca sint rei quæ fit, quia tamē extra tempus, vel locum non fiunt, inde est, vt interrogati, quando, aut ubi quid factum sit, respondeamus, Tali in tempore, vel Tali in loco. Hæc verò præpositiones interdum in sacris literis negliguntur, non tamē perpetuū, & semper. Nam Eqs, id est, Ex quo, vel De quo (vtrūq; enim modo redditur Latine ab interprete) aliquādo non materiā, sed primam, & supremam causam denotant, iuxta illud: *Nobis autē vnus Deus, Pater, ex quo omnia,* Item Per, non semper significat instrumentum, vel causam natura diuersam: nam homo per hominem operatur, & pater per filium. Vnde Hebr. 1. *Per quem fecit & secula,* qui tamen cum eo erat cuncta componens, vt Filius Patri per omnia æqualis. Hinc teste Basilij lib. de Spiritu sancto, Aertij hæresis fuit, ea, quæ secundum naturam dissimilia sunt, dissimiliter proferri: & quæ dissimiliter proferuntur, esse dissimilia secundum naturam. Quod dictum ex illa Pauli sententia confirmabat iam dicta: *Nobis tamen vnus Deus, Pater, ex quo omnia, & vnus Dominus, Iesus Christus, per quem omnia, & nos per ipsum.* Patri ergo tribuebat illud, *Ex quo,* Filio, *per quod:* Spiritui sancto, *In quo.* Sed profecto sicut Spiritus sanctus non est tempus, aut locus, nec Pater, cui accommo-

Eqs.
2. Cor. 15.
& Genes. 2.
& 3.
Exod. 37.
Δις.
Προς δ,
siue
Κατὰ δ.
Genes. 1. & 2. & 3.
Exod. 25. & 26. & 27.
Ev.
Hæc præpositiones sacra Scriptura non eodem modo semper accipiunt.
1. Cor. 3.
Heb. 1.
Prou. 8.
Basil. lib. de Spir. san. c. 2. to. 1. circa fin.
Acrij hæresis qualis illa, & vnde ortū habuerit.
1. Cor. 8.

Hanc particulā Ex quo, non tantū Patri, sed & Filio, & Spiritui sancto in Scripturis ac commodari.
Ephes. 4.
Colos. 2.
Ioan. 1.
Infra 16.
Luc. 8.
Ioan. 3.
Ibidem.
Matth. 1.
Ioan. 4.
Per præpositio non solum Filio, sed etiam Patri, & Spiritui applicatur.
1. Cor. 1.
Ibidem.
Gal. 4.
Rom. 6.
Isai. 30.
Act. 1.
1. Cor. 2.
2. Tim. 1.
1. Cor. 12.
Dicitur, In quo, tam ad Patrem, & Filium, quā ad Spiritū Sanctum referur.

datur, Ex quo, non est materia: ita & Filius non est instrumentum, vel minister: quæ sigillatim suis testimonijs comprobantur. Etenim ex quo, non tantum est Patris, sed etiam Filij, & Spiritus: quia ait Apostolus, *Veritatem facientes in charitate, crescimus in illo per omnia quæ est caput Christus, ex quo totum corpus compactum, & connexum per omnem iuncturam, &c.* Et Coloss. 2. eadem ferè habetur sententia, & Ioā. 1. *De, vel, Ex, plenitudine eius nos omnes accepimus: & Ille me clarificabit, quia ex, vel, De, meo accipiet.* Et Dominus ait, *Noui virtutem de (vel ex) me exisse.* Eadem præpositio tribuitur Spiritui sancto: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto: Quod natum est ex carne, caro est: quod natum est ex Spiritu, Spiritus est: Quod in ea natum est, de (vel ex) Spiritu sancto est: In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, & ipse in nobis, quoniam de Spiritu sancto suo dedit nobis.* Similiter etiam altera præpositio, per, non tantum Filio, sed etiam Patri, & Spiritui accommodatur: *Fidelis Deus per quem vocatis estis in societatem Filii eius.* Et paullo antè, *Paulus vocatus Apostolus Iesu Christi, per voluntatem Dei: & alibi, Itaque iam non est seruus, sed filius. Quod si filius, & haeres per Deum.* Rursus, *Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris.* Adde, eandem dari Spiritui sancto: ait Isaias, *Ordinemini telam, & non per Spiritum meum: & Lucas, Præcipiens per Spiritum sanctum: item Paulus, Nobis autem reuelauit per Spiritum suum: idem ad Timoth. Bonum depositum custodi per Spiritum sanctum qui habitat in nobis: rursus, Alij quidem per Spiritum sanctum datur sermo sapientia, alij autem sermo scientia secundum eundem spiritum.*

In quo, communis est Patri, & Filio perinde atque Spiritui sancto. Dicitur enim: *In Deo (scilicet Patre) faciemus virtutem: In Deo meo transgrediar murum: & In nomine tuo exultabunt tota die.* Et de

Christo dicitur: *In ipso condita sunt vniuersa: Nouissime diebus istis locutus est nobis in Filio.* Et in Actis: *In viro, inquit, in quo stetit, &c. sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit in Filio habere vitam in semetipso: Paulus, & Siluanus, & Timotheus, Ecclesia Thessalonicensium in Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo, Gratia vobis, & pax.* Imò Per, interdum capitur pro à, vel ex: vt Genes. 4. *Possedi hominem per Deum, id est, ex Deo.* Vt contra Ex, valet idem quod, Per: vt, *Misit Deus Filium suum factum ex muliere, id est per mulierem.* Ita enim ipsemet alibi mutatis præpositionibus explicat, vt ait Basilij: *Sicut mulier ex viro, ita & vir per mulierem: licet etiam congruè, & Catholicè dicatur, quod Christus sit ex muliere, ex qua accepit Humanitatem, contra Manichæos, & Valentinum Hæresiarum, qui ponunt Christi corpus phantasticum, vel ex cælo, & non de substantia matris.*

A etiam, & Ab, perinde Filio, ac Spiritui sancto communis est in Scripturis, atque ipsi Patri. *Iesus ductus est in desertum à Spiritu: & Simeon responsum accepit à Spiritu sancto: & Act. 13. Et ipsi quidem missi ab Spiritu sancto. Et Cap. 16. Venati sunt à Spiritu sancto loqui verbum Dei in Asia.* Et illud: *Transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini Spiritu.* De Filio quoque habemus hoc testimonium: *Gratia vobis & pax à Deo Patre nostro, & Domino Iesu Christo: Et Apocalyp. 1. Gratia vobis & pax ab eo, &c. & à septem spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt, & à Iesu Christo, &c. Ego enim accipi à Domino, id est à Christo: Dum iudicamur, à Domino corripimur: & Hæc est annuntiatio, quam audiuimus ab eo.* Et nota, Patrem habere omnia à seipso, diuinitatem, potentiam, gloriam, quia à nullo procedit: Filius verò est, vt Pater ipse, habeat diuinitatem, gloriam, poten-

Psal. 59.
Psal. 17.
Psal. 88.
Colos. 1.
Heb. 1.
Act. 17.
Ioan. 5.
2. Thess. 2.
Per pro à, vel ex.
Gen. 4.
Gal. 4.
B. Basil. lib. de Spir. san. c. 5. in fi. to. 1. iuxta fin. 1. Cor. 11. & Gen. 2.
A, & Ab non minus de Filio, & Spiritu sancto quam de Patre dici consuevit.
Matth. 4.
Luc. 2.
Act. 13.
Infra 16.
2. Cor. 3.
Supra 1.
Apoc. 1.
1. Cor. 11.
Ibidem.
1. Ioan. 2.
Quid proprium Dei Patris.

Ioan. 5. & Infr. 1.6. Matth. 1.1. Ioan. 1.4. Supra. 10. 2. Pet. 1. Ioan. 8. Supra. 7. Infr. 1.4. Supra. 7. B. Hila. li. 9 de Trinit. aliquanto a med. Agar quomodo filius secundum Hilariam. Ioan. 16. Supra 15. Supra 14. Cum, præpositio vnicuique; Personæ diuinæ solet applicari. Prou. 8. 1. Cor. 1. 1. Ioan. 1. Spiritus sancti proprietates. B. Basil. lib. de Spi. san. c. 28. tom. 1 circa fin.

tiam, & vitam in semetipso, vt ipse testatus est, non tamen à se ipso, quia à Patre procedit: vnde & dixit: *A me ipso non loquor.* id est, A me vt fonte. Quemadmodum de Caipha dicitur, *Hoc autem à semetipso non dixit* (id est ex capite suo) *sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, id est accepit ab Spiritu sancto, qui loquitur per Prophetas.* Similiter Christus dixit: *A me ipso facio nihil; A me ipso non veni: Pater in me manens, ipse facit opera: & Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me:* quia videlicet à Patre vt Deus, ortus est, & vt homo, ab eo missus, vt eius verba, & opera proderet. Hinc Hilarius pulchre dixit: *Filius per se agit, sed non agit à se. At Spiritus sanctus omnia hæc qua Pater, & Filius habent, possidet in se ipso: idcirco Dominus de eo testatus est: Non enim loquetur à semetipso, sed quacunque audiet loquetur, & qua ventura sunt, annuntiauit vobis. Nec venit Spiritus sanctus à seipso, sed missus à Patre, & à Filio, profectus. Vnde scriptum est: Quem ego mittam vobis à Patre, & quem mittet Pater in nomine meo, vt intelligas, ex aquo accipere omnia à Filio, atque à Patre.* Cum, etiam præpositio communis est singulis Personis. Dicitur enim de Filio: *Cum eo* (scilicet Patre) *eram cuncta componens:* Et Patre, & Filio, *Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filij eius Iesu Christi Domini nostri.* Et *Dilectus, Vt & vos societatem habeatis nobiscum, & societas nostra sit cum Patre, & cum Filio eius Iesu Christo.* Rectè etiam tribuitur Spiritui sancto, qui nexus est vinculum & amor Patris, & Filij. Et ita Basilus libr. de Spiritu sancto, probat ex Patribus rectè dictum in Doxologia Trinitatis, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, vel cum Spiritu sancto:* sicut in hymnis dicimus: *Deo Patri sit gloria, Eiusque soli Filio, Cum Spiritu Paraclito. Tu solus Sanctus, tu solus Dominus, tu solus Altissimus, Iesu Christe, cum sancto Spiritu in gloria Dei Patris.* Et rursus vtri-

que, Patri, & Spiritui æqualiter datur: vt, *Gloria tibi Domine, qui natus es de Virgine, cum Patre, & sancto Spiritu, in sempiterna secula.* Et in Symbolo Nicæno canitur: *Et in Spiritu sanctum Dominum, &c. qui ex Patre Filioque procedit. Qui cum Patre, & Filio simul adoratur, & conglorificatur.* Porro quod Apostolus dixit: *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia:* à Mario Victorino ad Deum Patrem refertur, ab Augustino verò refertur ad totam Trinitatem; ad Filium verò solùm à Basilio, & ab Ambrosio libr. de Fide. Idcirco Veteres Patres eos irridebant, qui per has particulas toti Trinitati communes, Patris, & Filij, & Spiritus sancti inæqualitatem in natura, & substantia confirmabant: cū Ambr. lib. 2. de Spir. san. verba Pauli, *Ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia:* & omnes particulas applicet Christo, deinde eisdem omnes Patri, & postremo omnes de Spiritu sancto interpretetur. Et idem facit lib. 3. de Spiritu sancto. Gregorius quoque Nazian. lib. Theologiæ agens contra eos qui ex hoc quod Filius post Patrem nominatur, putabāt Filium Patre minorem, eruditissime ait: *Non possum quin rideam istas enumerationes, & subnumeraciones, quibus tibi mirifice places, perinde ac si in vocū ordine sint ipsa res posita. Quod si verum esset, quia in Diuina Scriptura eadem ob parem naturæ dignitatem & numerantur, & subnumerantur, ipsa seipsis essent honoratiora, ignorabiliora; iam eadem ratio mihi est de hac voce Deus, & de Domini appellatione: sed & de præpositionibus ex quo, & per quem; & in quo, ad quarum artificiosam rationē Deitatem nobis exigis sic, vt primam Patri, alteram Filio, tertiam vero Spiritui sancto accomodes. Nam quid facies, si quando hæc, quas tu constanter singulas singulis tribuis, omnes omnibus promiscue imponantur, id quod industrijs Scripturæ lectoribus constat, & tu naturæ, & dignitatis inæqualitatem per eas persuadere conaris. Hæc ille diuinus Pater. Et de his plus satis diximus; ne quis in Mystero sacrosanctæ Trinitatis aberrer propter varias præpositiones. Iam de*

Symb. Nic. Dicitur Apo stolice ipso, & per ipsum, & in ipso sūt omnia, quæ drisariam à Patribus applicatur. Rom. 1.1. Marc. Vi. li. I. de Trinit. Aug. lib. 1. de Trinit. c. 6. circa medium. to. 3. Basil. dicto lib. de Spir. san. c. 1. ante med. Amb. lib. 4. de Fide. c. 6. prope inito. 2. circa med. Idem li. de Spir. san. c. 10. per totū eod. to. circa finem. Idem e. 12. Greg. Naz. lib. 5. Theopaul. d. me. 1. Cor. 8. & Ephes. 4. & alibi. Quod non ideo Filius quia est secundus à Patre, sit minor illo, vt quidam somniant, teste Nazianzeno.

lingu-

A, vel Ab. Eccl. 1. Psal. 117. & Mat. 21. Rom. 13. Matth. 18. Psal. 218. Ibidem. Ibidem. Ibidem. Psal. 11. Psal. 67. Prou. 20. Psal. 43. 2. Reg. 20. & 3. Reg. 4. & alibi. Ioan. 1. Infr. 21. Supra. 11. Infr. 19. Supra. 1. Ibidem. Infr. 7. Act. 21. Mich. 5.

singulis Præpositionibus aliquid est ferè differendum. A, vel Ab, causam designant, à qua aliquid fit, & originem trahit, vel propter quam fit. *Omnis sapientia à Domino Deo est: A Domino factum est istud: non est potestas nisi à Deo.* Significat efficientem in his locis: *Vt mundo à scandalis: &, Mors est mihi à peccato:* id est, propter scandala, & propter peccatum est mundo vix, & homini mors: *A mandatis tuis intellexi: A iudicijs tuis timui:* id est, Propter maledata tua intelligentiam habui: *Propter iudicia tua terribilia timorem concepi. A iudicijs tuis non declinavi,* id est, Propter illa non declinabam. Et, *A verbis tuis formidauit cor meum,* id est, Propter verba tua. Et rursus, *A gemitu pauperum nunc exurgam,* dicit Dominus, id est, Propter gemitum pauperum, vt rectè vertit noster interpres. Et iterum, *A templo tuo (quod est) in Hierusalē, tibi offerent Reges munera,* id est, Propter templum. *A frigore piger arare noluit,* id est propter frigus, vt bene redditum est ab interprete. Et Psaltes, *A voce exprobrātis, & obloquentis, à facie inimici, & persequentis,* id est, Propter vocem increpantem, & faciem inimici qui me persequitur. Significat etiam aliquem præsidere rei, quæ per Ablatiuum significatur: vt, *Iosaphat erat à commentarijs,* id est, Præerat commentarijs. Vt, *A secretis, & à libellis,* qui præest secretis, & libellis: vt Hieronymus fuit Damaso Pape. Significatur etiam patria cuiusque, vt, *Philippus à Bethsaida; Nathanael à Cana Galilææ, Lazarus à Bethania, & Ioseph ab Arimathæa ciuitate, & Iesus Nazareth,* id est Nazarenus: *A Nazareth potest aliquid boni esse? Scrutare Scripturas, & vide quia à Galilæa Propheta non surgit.* Et Paulus, *Ego homo sum quidem à Tarso Cilicia non ignota ciuitatis municeps.* Sed hæc significatio ad originariam, & efficientem causam referri potest, quia patria genuit, & aluit vnumquemque. Referunt quoque durationem originis: vt ibi, *Egressus eius ab*

initio, à diebus æternitatis: &, Regnauit à ligno Deus; id est, A tempore quo crucem sustinuit, cepit regnare, &, *Ab initio, & ante secula creatum.* Item significat comparisonem: Mem enim præpositio, a, vel, ab, vel præ denotans, quàm, aut super, positiuis adiuncta, facit comparatiuum Hebræis, vt Iob. 7. *Dies mei fuerunt veloces præ radio.* Et Cap. 9. *Dies mei leues fuerunt præ cursore.* Sic est ad literam in Hebræo. Denique mem post dictionem bonum, vim habet comparatiui, id est melius: vt, *Bonum est considerare in Domino, quàm considerare in homine.* Et interdum supprimitur à, interdum explicatur: vt illud, *Estimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis:* id est, Nil minus quam illi. Et id, *Descendit hic iustificatus in domum suam ab illo,* id est præ illo, vel plusquam ille. Mirabilis facta est scientia à me; sic enim Græca habent, id est præ me. Præterea idem significat quod post, vt ibi, *Surgit à cæna,* id est post cœnam legalem, & ante Eucharistiam institutam. Ita dicitur, *Venies ad me à prandio, vel à somno,* id est, Post prandium, vel post somnum. Vt ita etiam ablutio pedum præcesserit suam, nouum quod tunc exhibuit conuiuium. Ita etiam addita tempori idem signat; vt, *à diebus Ioannis Baptista regnum cælorum vim patitur.* Et Paulus: *Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, &c.* Rom. 1. id est post mundi creationem: vt exponunt Patres, nimirum Basilius in Hexameron, & Theodoritus lib. de curandis Græcis affectionibus, capite de Dijs, & Angelis. Et in Actis, *Vos scitis à prima die, qua ingressus sum in Asiam,* id est post primam diem. De, & Ex, præpositiones Latine, vni Græcæ ἔξ, vel ἐκ respondent, frequenter autem & communiter subseruiunt ad significandum id, à quo est exitus, & fluxus quidam, siue egressus, secundum substantiam, Vt de qua (siue ex qua Maria) *natus est Iesus, qui vocatur*

Psal. 95. Quid illud Psalmit: regnauit à ligno Deus. Eccl. 24. Mé Hebræis dupliciter comparationem sonat. Iob. 7. Infr. 9. Iuxta Heb. Psal. 116. 2. Cor. 11. Luc. 18. Psal. 138. Ioan. 13. Mat. 11. Rom. 1. B. Basil. ho. 6. in Hexa. B. Theod. Act. 20. De, & ex. ἔξ, varie accipiuntur. Matth. 1.

Ibidem, & Gen. 38. Ruth. 4. 2.Reg.12. Ioan. 8. Infra 15. Infra 16. Gen. 2. 1. Cor. 15. Ioan. 3. 1. Cor. 8. & Ephes. 4. B. Ambr. in c. 8. prio. ad Cor. subini. to. 5. à med. Infideles licet ex Deo sint, non tamen in Deo, nisi fideles tãtummodo, secundum Am brosium. Ioan. 3. Matth. 1. Ioan. 1. 1. Ioan. 3. Ephes. 2. Tit. 3. Rom. 5. Gen. 12. Apoc. 5. Matth. 17. Supra 3. Psal. 95. Psal. 83. Rom. 1. Ioan. 20.

Christus. Et ibidem dicitur: *Genuit Phares, & Zaram de Thamar: & Salomon genuit Booz de Raab, & Dauid Salomonem ex ea qua fuit Vria, in quibus omnibus locis Græcè habetur: Ideo nos in Symbolo canimus: Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero: genitum, non factum, consubstantialē Patri: & Ego ex Deo processi, & veni: & de Spiritu sancto loquens, Qui à Patre procedit, & à Filio, quia alio loco ait: Ille me clarificabit, quia de meo accipit. De causa materiali dicitur, Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Primus homo de terra terrenus: Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur. Significat etiam interdum causam efficientem, à qua quid oritur secundum naturam, vel artem, siue secundum gratiam, vt, Vnus Deus Pater ex quo omnia, id est, A quo omnia condita; Et nos in illo. Vnde ostendit Apostolus, omnia esse ex Deo, sed non omnia in Deo. Nos discreuit, inquit Ambrosius, à ceteris, qui cum ex illo sint, non tamē in illo sunt, dum adhuc non credunt. Sic ille. Eodem sunt illa: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto: Quod in ea natum est de Spiritu sancto est, vt autore, & artifice supranaturam, Qui non ex sanguinibus, &c. sed ex Deo nati sunt: Omnis, qui ex Deo natus est, peccatum non facit, id est; Qui non naturali, sed gratuita, & supernaturali generatione: Gratia estis saluati per fidē (& hoc non ex vobis, id est à vobis, & naturæ vestræ viribus. Subdit: Dei enim donum est) Non ex operibus, id est, Nō est datum propter dignitatem vestrã seu propter operum vestrorum meritam. Sicut alibi explicat Apostolus: Nō ex operibus iustitia, qua fecimus nos: & Iustificati ex fide, pacem habeamus ad Deum. Ibi verò, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, originem denotat. Ita Christus dicitur Leo de tribu Iuda: vox de nube, vel celis descendere, quia ibi nata, & formata est. Ita etiam dicitur: Annuntiate de die in diē salutare eius: Ibunt de virtute in virtutem: & Paulus: Ex fide in fidem: & Thomas vnus de duodecim, qui dicitur Di-*

dymus: &, Fac me sicut vnum de mercenarijs tuis: de filiabus Aaron, de vice Abia. Et licet ita se habeant propositiones Ex, & De, differunt tamē inter se apud Latinos (quia apud Græcos semper est eadem vox) Non enim idem est, si dixerō: De Deo loquitur, vel ex Deo loquitur: vel, Testimonium perhibet de lumine, vel, Testatur ex lumine. Primum enim est de Deo sermonem facere, & de luce ipsa testimonium ferre: secundum est, Deo inspirante, vel mouente loqui, vel testificari de aliquo impulsu superioris luminis. Vnde Augustinus lib. de Natura Boni contra Manichæos scripsit in hunc modum: Deus de se non fecit qua condidit, sed de his qua omnino non erant. Sunt quidem omnia ex Deo, sed nō de Deo, dicente Scriptura: Ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Quod dicit, Ex ipso, non ex hoc significat, quod de ipso. Ex ipso cælum, & terra, quia ipse fecit illa, non autem de ipso, quia non sunt de substantia sua. Quemadmodum si gignat filium, & faciat domum, dicimus filium ex ipso esse, & domum ex ipso esse: sed filium de ipso, domum autem non de ipso, sed de terra & ligno. Sic ille, insinuās præpositionem Ex, generaliter indicare quodcūq; principiu, à quo aliquid est, siue de consortio substantiæ suæ sit, siue de substantia alterius. De autē, principiu indicat, à quo aliquid particeps substantiæ eius oritur. Ita Filius Dei dicitur de Deo Patre, & ex Deo Patre: vnde illud: Ex vtero arte Luciferum genui te: & Deum verum de Deo vero. Amplior ergo, & communior est præpositio Ex quàm De. Sed hæc differentia non omnino, & semper in Scripturis obseruatur, quia scriptum est: Quod in ea natum est, de Spiritu sancto est. Et in Symbolo Apostolorum: Qui conceptus est ex Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine, & in Nicæno, Et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Non enim de Spiritu sancto est conceptus, & incarnatus, vt possit dici filius Spiritus sancti, vel Spiritus sanctus Pater Christi: sed de Spiritu sancto vt autore, & artifice, non parere.

Luc. 15. Supra. 1. Ibidem. Præpositiones ex, & de, apud Latinos quid differant. Ioan. 1. B. Aug. lib. De natu. Boni. c. 26. tomo. 6. Contra Manichæos. Rom. 11. Gen. 1. Illud Apostolus: ex ipso sūt omnia, quomodo accipiendum. Simile. Psal. 109. & Eccl. 24. Symb. Nic. Matth. 7. Symb. Apof. Symb. Nic. Qua ratione Christus dicitur de Spiritu sancto conceptus, & incarnatus.

Maria Virgo cur vera sit mater Christi Aug. supra productus. Matth. 1. Eadem particula aliquando postponitur ornatus gratia. Prepositio vnde dicta. Euripides. Cic. libr. 7. ad Attic. Πῆρῖ Græcis quid significat. Act. 1. Ibidem. Ibidem. Psal. 108. Ioan. 5. Infra. 16. Luc. vlt. Ioan. 16. Eccl. 59. Psal. 45.

Ac quod dicitur ex Maria Virgine conceptus, & natus, intellige, de eius substantia genitus, & in lucem effusus, ita vt Mariæ sit filius, & ipsa Christi genitrix, & Deipara. Quare illa, quæ dicuntur in Symbolis dictis, si proprietates præpositionū illarum ab Augustino assignata obseruanda esset, dicendum esset opposito modo: Qui conceptus est ex Spiritu Sancto, natus de Maria Virgine: Et, Incarnatus est ex Spiritu Sancto, natus de Maria Virgine. Sicut dicitur Matth. 1. De qua (scilicet Maria) natus est Iesus, qui vocatur Christus. Aduertendum est præterea, sæpissimè De, non respondere præpositioni Græcæ, sed alteri, nempe τῷ, quæ regit casum Genitiuum, cui aliquando postponitur elegantie causa in vtrâque lingua, licet communiter præponatur. Nam inde dicitur Præpositio. Vnde Euripidis sententia: Et Cicero ad Atticū. Nā id nisi graui de causa nō fecisset. Hæc præpositio τῷ, nunquā vertitur Græcè, sed De: & significat subiectum, siue argumentum, quo de agitur. Vt, Primum quidem sermonem feci de omnibus, τῷ πάντων. Et infra: Loquens de regno Dei. Et rursus: Oportet impleri Scripturam, quam prædixit Spiritus Sanctus per os Dauid de Iuda: in quibus omnibus locis malè verteres: Feci sermonem ex omnibus: loquens ex Regno Dei: &, Quam prædixit Spiritus Sanctus per os Dauid ex Iuda: quia Græcè est, τῷ. Ita Ioan. 5. De me enim scripsit ille: & cap. 16. Arguet Spiritus Sanctus mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio: & Neceesse est impleri omnia, qua scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis; de me. Ita Latine loquimur: Liber Ciceronis de Oratore, de Amicitia, de Senectute: &, liber Platonis de Iusto, de recta nominum ratione, de Animæ immortalitate. Interdum tamē τῷ, id est De, valet idē quod, Pro, vt ibi, Et non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis, id est pro vobis. Ea enim est vis illius præpositionis Græcæ interdum. Quod dicitur: Da nobis auxilium de tribulatione: Hebræa habent, in tribulatione,

hoc est in tempore, vel loco tribulationis, iuxta id: Adiutor in tribulationibus, qua inuenerunt nos nimis. LXX. dixerunt, Ex tribulatione, & noster interpres, De tribulatione, id est pro ea vitanda, aut superanda. Illud quoque: Laudate Dominum de Cælis: Laudate eū in excelsis: prorsus significatur vtrâq; præpositione De, & In, id est creaturæ cœlestes, & in excelsis habitantes laudate Dominum: & mox illas exprimit, Angeli, Virtutes, Sol, Lunæ, Stellæ: quemadmodum vbi dixit, Laudate Dominum de terra, mox declarat creaturas terrestres. Sequitur præpositio In cum Ablatiuo, quæ Græcè ἐν vocatur, & Hebræicè per litteram Membræ in principio dictionis denotatur: hæc multiformes vires, & significationes habet. Nam perspicere, obsecro, bone lector, Apostolum in 1. cap. ad Ephes. quàm varia tribuat illi: Benedixit nos, inquit, in omni benedictione spirituali, in cælestibus, in Christo: sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in cōspectu eius in charitate. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum, per Iesum Christum, in ipsum, secundum propositum voluntatis suæ, In laudem gloriæ gratiæ suæ, In qua gratificauit nos in dilecto Filio suo, In quo habemus redemptionem per sanguinem eius (remissionem peccatorum) secundum diuitias gratiæ eius, qua superabundauit in nobis in omni sapientia, & prudentia. Ecce plus duodecies repetitã præpositionem In, Græcè verò septies ἐν cum Ablatiuo, & quater ἰσθὶς Accusatiuo: ἰσθὶς ἡθελοῦς, ἰσθὶς ἀντὶ, ἰσθὶς ἰσθαινοῦ λόγου, ἰσθὶς χερίσ, ἰσθὶς ἡμῶν: id est, in adoptionē filiorū, in ipsum, vel in se ipsum, in laudem gloriæ gratiæ suæ in nobis, vel erga nos. Benedixit, inquit, in omni benedictione. Vbi In superfluit more Hebræo, cum adhæsiuum verborum: sicut & illic abundat, Prauenisti eum in benedictionibus dulcedinis: quia sine illa præpositione etiam constabit oratio. Addit, In Cælestibus, ad differentiam legis, quæ benedictiones terrenas, & temporales præstabat: at Christus in cælestibus regnis, siue locis, siue in Regno Cœlorum, de quo

Psal. 148. Ibidem. In cum Ablatiuo. Ex. 2. Ephes. 1. In præpositio Hebræis quædo superflua. Psal. 20. Legis veteris & nouæ discrimen.

Ephes. 6. 2. Confedere in caelestibus quid secundum Apostolum. Heb. 6. Philip. 3. Colof. 3.

Charitas sola Sanctos nos reddit, & irreprehensio.

Quomodo nos a Deo Patre sumus electi per Christum.

Eadem Diuina electio quid efficiat, & praestet in nobis. Cur praedestinati fideles a Deo. Gal. 4. & Rom. 8. Infra. 3.

Eadem praeposito quam varie in Scripturis capi consueverit. Arist. 1. 1.

Quot modis in altero quid sit secundum Philosophum.

infra, Et constituens ad dexteram suam in caelestibus. Et rursus cap. 2. Confedere fecit in caelestibus: quia vocationis caelestis participes facti, gustabimus donum caeleste: & Nostra conuersatio in caelis est: iubemurque. Quae sursum sunt querere, & quae sursum sunt, sapere: subdit, In Christo. Id est per Christum. Sicut elegit nos in ipso, siue per ipsum, vel eius merita praecipua a Deo, & acceptata. Vt essemus Sancti, & immaculati in conspectu eius: Graece uoσωπιου αυτη, id est, coram ipso. Sequitur. In charitate, id est per charitatem, & non per solam Fidem, charitas enim sola nos reddit Sanctos, & tales, quales nec Momo audeat reprehendere. Et sicut a Deo benedixit, ita olim elegit per Christum ratione temporalis effectus, quem Deus dare statuit nobis propter ipsum, & merita eius in oculis Dei posita: qui effectus, est segregare nos a massa perditionis, & transferre nos in Regnum Filij dilectionis suae: quem effectum non nisi remissione peccatorum, & gratia eius, siue charitate Dei obtinemus. At dare nobis Christum, & eius merita, non nisi Diuinae voluntatis placitum praestitit, ut infra ait. Sequitur: Qui praedestinauit nos. Ad hoc, ut adoptionem filiorum Dei consequamur, ad se ipsum, & ad gloriam suam illustrandam, & laudibus celebrandam gratiam eius, per quam sumus grati Deo redditi per dilectum Filium. In quo habemus redemptionem per sanguinem eius (remissionem peccatorum) secundum diuitias gratiae eius, quae super abundauit erga nos (Graece enim quater dicitur, uo μακρς) in omni sapientia, & prudentia, id est, per omnem sapientiam, & prudentiam. In igitur, siue ipse, multipliciter accipitur, & apud Philosophos, & apud sacros, & Canonicos scriptores. Nam Aristoteles lib. 4. Physicor. tradit octo modos, quibus aliquid dicitur esse in altero: aut sicut pars in toto, aut sicut unum aliquid est in multitudine, aut sicut accidens in subiecto, aut forma in materia, aut sicut in loco, vel in tempore, &c.

Præter quos omnes vulgares, & tritos, in Sacris literis est mirabilis quidam inessendi modus, de quo Christi-

stus. Ego in Patre, & Pater in me est, videlicet propter naturae eiusdem identitatem, & unitatem. Non enim aliud significatur per hoc, quod Filius est in Patre, & Pater in Filio, & vterque in Spiritu Sancto, & Spiritus Sanctus in vtroque, quam quod illae tres Personae inter se quidem discretæ, ac distinctae sint, tamen sibi inuicem consubstantiales: quia in vna, & eadem numero substantia, & natura Diuinitatis subsistunt. Et iste singularis inessendi modus ob sui celsitudinem, exemplum in creaturis vllum non habet, ac proinde nulli Philosopho, aut sapienti cognitus vnquam fuit.

In deinde accipi consuevit more Hebræo pro causa aut prima, aut media, siue secunda aliquid coëfficiente, siue cooperante. Ita dicitur: Benedixit nos in Christo: Elegit nos in ipso: In qua (scilicet gratia) gratiscauit nos in dilecto. Et, Olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime diebus istis locutus est nobis in Filio: id est, Per Christum, per ipsum, per dilectum, locutus est olim per Prophetas, nouissime per Filium. In ipso condita sunt vniuersa, id est per ipsum. Sicut Ioan. 1. dicitur: Omnia per ipsum facta sunt: Per quem fecit & secula. Ita: Benedicentur in semine tuo omnes gentes terra, id est per semen tuum. Et: Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moyse, & Aaron, id est per manum eorum. Apostolus, Si in vobis (id est per vos) iudicabitur mundus. Et Iacobus, Hic beatus in factis suis erit, id est per factum suum. Dauid, Semel iuravi in Sancto meo, id est per sanctitatem meam, qua nulla maior. Et, Iurabis in nomine Domini: Laudabuntur omnes, qui iurant in eo, id est per eum, siue per eius nomen. Et Christus Matthæi. 5. Ego autem dico vobis non iurare omnino, neque per caelum: quia thronus Dei est: neque per terram, &c. neque per Hierosolymam, &c. neque per caput tuum iuraueris. Vbi omnia hæc Graece habentur, in Caelo, in terra, in capite iuxta phrasin Hebræam, vbi In accipitur pro Per: quanuis per Hierosolymam alia praepositione expressit, in Ιεροσόλυμα, vbi etiam uo capitur loco ipse. Tamen cap. 23. seruauit interpretes phrasin He-

braicam,

Ioan. 1. 4.

Ephes. 1.

Ibidem. Ibidem. Heb. 1.

Colof. 1.

Icar. 1. Heb. 1. Gen. 22. & saepe alias. Psal. 76. 1. Cor. 6.

Iaco. 1. Psal. 88.

Deut. 10. Psal. 62.

Matth. 5.

Infra. 23.

Ibidem.

Iacob. vlt.

1. Tes. 4.

Matth. 12.

Supra. 11.

In nomine Iesu aliquid facere, & in gloria Dei quid inter se differant,

Colof. 3.

2. Cor. 3. Ioan. 5.

Quid sit, Christum venisse in nomine Patris sui, ut ipse dixit.

Supra. 14. & saepe alias. In quem bona quae facimus, referre debeamus.

Aet. 4. Loqui in nomine Iesu, quid.

cam, cum dixit: Vobis dices ceci, qui dicitis, Quicumque iurauit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro Templi, debitor est. Et infra: Quicumque iurauerit in altari, nihil est: quicumque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Vbi quater Graeca habent, in Templo, in auro Templi, in Altari, in dono, quod est super altare. Expende etiam Iacobum cap. 5. suae epistolae aliam formam vsurpasse iurandi, ait enim: Ante omnia, fratres mei, nolite iurare, neque Caelum, neque terram, neque aliud quodcunque iuramentum, abstinens a praepositione, vel per, vel in, in Graeca litera. Et 1. Thess. 4. Rogamus vos, & obsecramus in Domino Iesu, hoc est per Dominum Iesum: sicut in Litanis precamur, Per aduentum tuum: Per natiuitatem tuam. Et Matth. 12. Si ego in Beelzebub eicio demones: Et cap. superiori, Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, hoc est per me. Illud etiam: In nomine Iesu facere, vel orare, vel demonia eicere, vel propheta re, vel signa edere, plus est quam in gloriam Dei facere: quia hoc est ita operari, ut inde glorificetur Deus, vel Iesus. At in nomine Iesu facere, causam efficientem denotat, ex cuius virtute, vel potestate per Fidem inuocata eiciebantur demonia, peccata remittebantur, sanitates conferebantur, & postulata in oratione impetrabantur. Et ita profitemur, Iesum omnium boni quod facimus, autorem esse. Quare cum ad Colof. 3. dixisset Apostolus, Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi (scilicet facite) continuo subiicit, Gratias agentes Deo, & Patri per ipsum: Insinuans non nos ipsos ex nobis, sed alium esse bonorum quae facimus, autorem, cui & gratiae sunt propterea agenda. Vt ergo Christus dicitur in nomine Patris, vel Domini venisse, quia omnia bona sua, & opera, & doctrinam, & signa, ut legatus retulit ad Patrem mittentem: ita nos omnia nostra referamus ad Filium eius Iesum Christum. Vnde Aet. 4. Iudei denuntiauerunt Apostolis, ne omnino docerent, aut loquerentur in nomine Iesu: id est in virtute eius, tri-

buentes illi omnia quae docebant, & operabantur tanquam eius legari, qui pro eo legatione Apostolica fungebantur. Et quia dictum est, Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis, id est per nomen meum. Idcirco Ecclesia omnes Orationes terminare solet illa clausula: Per Dominum nostrum Iesum Christum.

Tertio In, capitur pro, Inter. Vt illud Rom. 1. In quibus estis & vos: pro, Inter quos: Et, Habito in medio eorum, id est inter eos. Et Lucas in Actis: Prius in fratribus, pro, inter fratres. Et Dauid, Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius, id est inter Sacerdotes, ut indicant verba sequentia: Et Samuel inter eos qui inuocant nomen eius: Non propter vos ego faciam, domus Israel, sed propter nomen meum, quod pollustis in gentibus, id est inter gentes. Et Lucas: Quae in nobis, inquit, completa sunt rerum, id est inter nos.

Quarto loco, In, capitur pro praepositione Cum, quae societatem indicat. Vt Act. 7. Mittens Ioseph, accessit Iacob, &c. in animabus septuaginta, pro, cum animabus septuaginta. Et Isa. 7. Sagittis, & arcu egredietur illuc, quae iuxta Hebraeum idioma vim habet praepositionis Cum, id est, Ingredietur illic cum sagittis, & arcu. Sicut paulo ante dixerat in eodem cap. In die illa radet Dominus in nouacula conducta in his qui trans flumen sunt. Et in vtroque loco est litera Beth in principio. Et illud, Introibo in domum tuam in holocaustis, id est cum holocaustis. Rursus, Non egredieris Deus in (pro, cum) virtutibus nostris? Alibi, In baculo meo transtui Iordanem; Et, Visitabo in virga iniquitatem ad vos, an in charitate, & spiritu mansuetudinis? Hierem. etiam 4. dicitur: Iurabis, Vniuit Dominus in veritate, & in iudicio, & in iustitia: id est cum illis tribus. Moses quoque in suo Cantico ait: Ingressus est enim eques, Pharaon cum curribus, & equitibus eius in mare. vbi Hebraea habent, In curribus, & equitibus. Et Exod. 3. Non dimittet vos Rex Aegypti, ut eati, nisi per manum validam: Hebraea habent: In manu valida.

2. Cor. 5.

Ioan. 16.

Rom. 1. Exod. 25. Ezech. 43. & alibi. Act. 15.

Psal. 98. Ezech. 36.

Act. 7. & Gen. 45. & 46. Isa. 7.

Ibidem.

Psal. 65.

Psal. 59. Gen. 32. Psal. 88. & 2. Reg. 7. 1. Cor. 4.

Hierem. 4. Quomodo iudicandum teste Propheta. Exod. 15.

Exod. 3.

lida.

Mar. 9. lida. LXXII. interpretes, *καὶ ἡ χυρὸν ἔχει* hoc est cū manu valida. His proxima sunt: *Hoc genus (demoniorum) in nullo potest exire, nisi in oratione, & ieiunio*, id est cum oratione, vel per orationem, & ieiunium, vt apud Mattheū vertit interpres, vel superfluit *In*. Et **Matth. 17.** *Abijt qui quinque talenta acceperat, & operatus est in eis*, id est per ea, vel cum eis. cap. 26. *Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt*: Græca habent *ἡ μάχη*, & vel abundat, vel cum gladio exponendum. Item illud, *Non arabis in boue simul, & asino*. Similiter id Psalmi: *Eduxit eos cum argento, & auro*, in Hebraeis, & Græcis est, *in argento, & auro*. Vt notauit Basilius, & ibidem Augustinus obseruauit poni pro *Cum*. Adde quod Mattheus Hebraica lingua scribens Euangelium. c. 22. scripsit: *Diliges Dominum Deum in toto corde tuo* (etiam si Latinus interpres vertit, ex toto corde) *In tota anima tua, in tota mēte tua*: *Ἐν ὁλίῳ καρδίᾳ σου, ἐν ὁλίῳ θυμῷ σου, ἐν ὁλίῳ διανοίᾳ σου*. Secutus enim est textū, Hebræum Moſis, qui Deut. 6. habet *יְיָ* *In omni*, & Chaldæum etiam paraphraſten. Et est sensus, accipiēdo *In* pro particula *Cum* toto corde, cum tota anima, & cū tota mente, etiam si rectē intelligatur vertendo, *Diliges Dominum Deum tuū toto corde tuo, tota anima tua, & tota mēte*. At verò Marcus cap. 12. & Lucas cap. 10. qui scripserunt Græcē, & imitati sunt LXX. interpretes, dixerūt: *Ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente*, & interpretati sunt præpositionē *In*, per alteram *Ex*. Et idem sensus ex vtrāque præpositione colligitur, qui etiam colligeretur, si superflueret præpositio *In*, more Hebræo. Beth enim, siue *In*, apud Hebræos interdum significat causam materialem *De*, vel *Ex*: vt Exod. 38. *Fecit mare in speculis mulierum*, pro, ex speculis, vel de speculis, vt vertit Hieronymus. Et Exod. 35. *Impleuit Dominus Beſeleel Spiritu Dei, sapientia, & intelligentia, &c. ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære, & ferro*. hoc est, ex auro, argento, & ære, & ferro. Simile præterea est illud: *In Deo faciemus virtutem, &c. quod nihil est a-*

liud, quàm, cū adiutore Deo eos qui nos tribulāt, superabimus. Quod consonum est illis verbis: *In te inimicos nostros ventilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos*. Habent verò Græca, & Hebræa pro, *Ventilabimus cornu*, vnum tantum verbum *ἡ μάχη*, & *יְיָ*. Et ita cornu est Ablatiui casus. Consentit etiā cū dicto Apostolico: *Omnia possum in eo qui me confortat*, id est, per eum, siue potius cum eo; qui in omni opere bono præcipuas partes habet, ita vt dicere possimus: *Mitte sapientiā de Cælis Sanctis tuis, & à sede magnitudinis tue, vt nobiscum sit, & nobiscum laboret*. Nō dif simile est: *Si ambulauero in medio vmbrae mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es*. Eodē modo accipe verbū Apostoli: *Cui resistite fortes in Fide*: id est fortes Fide, vel cum Fide: quia ad Rom. 11. dicimur stare Fide. Sanē Basilius lib. de Spiritu Sancto ad Amphilocho. Ex verbis Apostolicis idem docet esse *In*, & *Cum*. Ait enim Paulus: *Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicauit vt præsens eum qui sic operatus est, In nomine Domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, & meo spiritu, cum virtute Domini Iesu, tradere huiusmodi hominem Satanae*. Quod ergo prius dixit, *In nomine*, postea explicuit, dicēdo, cū virtute; vt & hinc elicias idē esse nomē Domini, & virtutē Domini. Quinto *In*, accipitur pro, *De*: vt ibi, *Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia*, hoc est de Christo, & Ecclesia. Et alibi, *Ego cōfido in vobis*, p. devobis. Rursus, *An nescitis in Helia* (id est de Helia) *quid dicit Scriptura? Similia sūt: Gaudeo in præsentia Stephana, & Fortunati, & Achacii*, id est præsentia: Ita vt *in ipso* (id est de ipso) *prout oportet, me loqui*: *Forma habe sanorū verborū qua audisti in Fide, & in dilectione*, id est de Fide in Deū, & dilectione in proximū: *secundū iustitiā qua in lege est* (id est ex lege, vel de lege venit) *cōuersatus sine querela*. Sexto, significat idē qd post: vt illic, *In diebus illis venit Ioānes Baptista*, id est post illos dies: & *In illo die exiit Iesus de domo, sedebat secus mare*, id est post illum diē. Septimo, capitur pro a, vel, ab: Vt, *In principio erat Verbum*, quod alibi expli-

Psal. 43.
Philip. vlt.
Omaia nos cur possumus in Christo.
Sap. 9.
Psal. 22.
1. Pet. 5.
Rom. 17.
B. B. fil. lib. de Spi. San. c. 28. tom. 1. iuxta finem 1. Cor. 5.
In nomine Domini Iesu, & cum virtute illius congregari, idem apud Paulū.
Ephes. 5.
Gal. 5.
Rom. 11.
1. Cor. 16.
Ephes. 6.
2. Tim. 1.
Philip. 3.
Matth. 3.
Infra. 13.
Ioan. 1.

1. Ioan. 1. cat Ioannes; *Quod fuit ab initio; & Ab initio, & ante secula creata sum; & Paulus, Sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis, hoc est à vobis.*
2. Cor. 7.
Ephes. 4. Otaud, *In accipitur pro propter, iuxta idioma Hebræū: vt in his locis, Donates inuicem, sicut, & Deus in Christo donauit vobis, id est propter Christum: Et superius dicitur, Ego vincit in Domino, hoc est propter Dominum: Com mendo vobis Phœben sororem nostrā; &c. vt eam suscipiatis in Domino dignē sanctis: Omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, id est propter ipsum: In hoc laboramus, & maledicimur (id est propter hoc) quia speramus in Deum vinum: scietes quod labor vester non est inanis in Domino: Non solum in aduentu Titi (id est propter aduentum Titi) sed etiam in consolatione: Ita accipe illud, *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me, id est propter me; &, Omnes vos scandalum patiemini in me. Et Petrus, Est omnes scandalizati fuerint in te, & reliq.*
Rom. 16.
Colof. 1.
1. Tim. 4.
1. Cor. 15.
2. Cor. 7.
Matth. 11.
Infra. 26.
Ibidem.
Luc. vltim.
Psal. 18.
Psal. 105.
B. Aug. tom. 8.
Ephes. 1.
Luc. 22.
Iudic. 1.
1. Theff. 5.
Ibidem.
Psal. 108.
Psal. 73.
Psal. 32.*

*decem chordarum psallite illi: Laudate eum in sono tuba; laudate eum in Psalterio, & Cithara. Laudate eum in tympano, & choro: Laudate eum in cherdis, & organo: Qui replet in bonis desiderium tuū: In toto corde meo exquisiui te: In toto corde meo scrutabor mandata tua: In quo iudicio iudicauerit is, iudicabimini: & in qua mensura mēsi fueritis, remetietur vobis. In his enim, & similibus In abundat, sicut & ibi: *Quoniam ipse Dominus in iussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendit de Cælo. Et rursus, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Decimo, more etiam Hebræo accipitur, In, pro ante, vt Genesis 2. *Compleuitque Deus in die septimo opus suum, id est ante diem septimū, vt refert Rabbi Kimhi ex alio antiquiori Rabbinō, & ita consentit hæc explicatio cum lectioē 70. qui habent In die sexto. Ita etiam Exod. 12. In primo die non erit fermentum in domibus vestris, hoc est propē diem Sabbati, siue instāte primo die Azymorū. Hoc & Matth. etiā primo capite cōfirmatur, *Iosias autem genuit teoniam, & fratres eius in transmigratione Babylo nis, id est ante illam, siue illa instante & appropinquante.*
Est etiam, *In, cūm* Accusandi casu, quæ Græcis dicta est *is* præpositio, quæ propriē morū ad locum positus, quàm locum significat: & tamen interdum pro præpositione *is*, quæ locum tantū significat, vsurpatur. Exempla sunt plurima: Mar. 2. dicitur, *Auditum est quod in domo esset: Græcē, ὄτι ἰσὸν οἶκον ἔστιν. & Luc. 7. *Vade in pacem, Πορεύς εις εἰρήνην. Et cap. 9. *Permitte mihi primum renuntiare his qui domi sunt: ῥοῖσ ἐἰς τὸν οἶκον μὲν. Simile est illud: *Et veniens habitauit in ciuitate, qua vocatur Nazareth. Vbi Græca habent: ἠνῆρ ἰσὸν κατωκιστὸν ἰσὸν πόλι λεγομένην Ναζαρέθ ἀντὶ τῆ πόλι, nisi Ad urbē, significet cōiuncta vrbi, vt extrā, non intra habitauerit. Proximum est illud Mar. 1. *Baptizatus est à Ioanne in Iordanem: ita Græca habet ἰσὸν τὸν Ἰορδάνην. Simile est & id Act. 2. vbi habetur, quod nec derelicta est anima eius in inferno: Græca habent, ὄτι ἀ κατελείφθη ἡ ψυχή ἰσὸν ἄδης, & supplendum est nomen οἶκος, vt moris********

Gen. 2. est. Tale est quod dicitur Gen. 2. & Matth. 19. Erunt duo in carnem unam, *ἡς ἑκατάλι* pro, in vna carne, vt exprimit, Dominus: Itaque iam non sunt duo sed vna caro. Et ita Accusatiuus ponitur pro Ablatiuo, vt ibi: Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia: vbi Græca Accusandi casum habent, *ἡς Χριστοῦ καὶ ἡς τῆς Εκκλησίας*. Petrus etiā Act. 2. de descensu Christi ad inferos, ait: *ἦν δὲ ἑκατάλι* *ἡς τῆς πυλῆος* *ἡς τοῦ ἁδου*, pro *ἡς*. Ioan. 16. habetur: *Iam non meminit pressura propter gaudium, quia natus est homo in mundum*: ita dicitur Græcè, *ἡς τὸν κόσμον*, pro eo quod est, *ἡς τὸν κόσμον*. Similiter dicitur Matth. 28. *Baptizantes eos in nomen Patris, & Filij, & Spiritus Sancti*. Ita enim Græca habent, vt Ioan. 1. & 2. *Credere ἡς τὸ ὄνομα*, pro, *ἡς τὸ ὄνομα*. Eadem phras̄is bonis etiam classicis autoribus Latinis ignota non fuit: vnde Cicero pro P. Quintio. *Itaque ex eo tempore res esse in vadimonium cepit*. Et in Diuinatione: *Clarissimi viri pulchrum ducebant ab hostibus clientibusque suis ab exteris nationibus, quæ in amicitiam populi Romani ditionemque essent, iniurias propulsare*: & Cæsar lib. 1. de bello Ciuili, ait, *Regiones Græcia in potestatem habere*. Lege Gellium libr. 2. capit. 7. negat esse solæcismum, & citat ex Plauto in Amphitrione, *Numero in mentem fuit*. Et hætenus de præpositione *In*, quæ propriè temporis & loco accommodatur, & motum ad locum complectitur.

Ad, & *In* præpositiones cum Accusandi casu, quæ Græcè *ἡς*, & *πρὸς*, interdum sumuntur pro præpositione *πρὸς*, quæ apud Græcos regit Genitiuum, & Latine dicitur de, quæ iungitur cum Accusandi casu. Exempla sunt: *Ait Iesus ad eum, Quia hodie salus domui huic facta est*: ad eum ait, id est de eo: non enim ad illum dirigitur sermo, sed ad circumstantes. Et Apostolus, *Ad Israël autem dicit* (pro, de Israël autem dicit) *Tota die expandi manus meas*, vel, *Aduersus Israël*. Illic quoque: *Dauid enim dicit in eum*: Græcè *ἡς ἁυτοῦ*, pro eo quod est, *πρὸς αὐτὸν*, id est de eo, vel, de ipso. Et ibi: & *Ad Angelos quidē dicit*. Vbi Græca habet:

Καὶ πρὸς μὲν τῶς Ἀγγέλους λέγει, non enim eo loco Propheta alloquitur Angelos. Quare Haymo in eum locū rectè scripsit: *Quod dicit, & ad Angelos quidem Deus Pater, vel Scriptura diuina, tale est ac si diceret de Angelis, Ad ponēs pro. Dei non enim seruat Apostolus ordinem, siue sensum præpositionum*. Similiter illud quod sequitur: *Ad Filiū autem*, pro eo quod est, de Filio autem. Item cum dicitur: *Christus non semetipsum clarificauit vt Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum*, pro eo quod est de eo. Et rursus: *Omnia autem sunt nuda, & aperta oculis eius, ad quæ nobis sermo*, *πρὸς ὑμῶν ὁ λόγος*, id est de quo nobis est sermo: vbi *πρὸς* accipitur pro *πρὸς*. Et infra: *In quo enim hac dicitur*: Græcè *ἡς ὑμῶν λέγει τὰύτα*. In quem enim hac dicuntur, id est, ille enim, de quo hæc dicuntur. Et illud, *Quomodo scriptum est in Filiū hominis*, id est, de Filio hominis. Non dubito aliter quosdam interpretari has præpositiones, sed mihi hoc videtur simplicius. Sumitur etiā, *Ad*, pro præpositione *Erga*: vt eo in loco, *Operemur bonum ad omnes*, maxime autē ad domesticos Fidei: bis expone, *erga*. Et alibi: *In gratia Dei. conuersari sumus in hoc mundo, abundantius autem ad vos*, id est erga vos.

Apud, quæ Græcè *πρὸς*, & *πρὸς*, propriè consortium rei cum altera significat: Vt, *Verbum erat apud Deum*. Aliquādo verò apud Latinum interpretem accipiēda est pro *à*, vel *ab*: vt apud Dauidem, *Apud Dominum gressus hominis dirigitur*, pro, *à* Domino, vt sæpe interpretatur Augustinus. Similia sunt: *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud Dominū*, id est qui detrahunt operibus meis, quasi nō sint à Domino profecta. Ita Hebræa, & Græca habet. Et alibi: *Sub stantia mea apud te est*: quæ tria verba postrema in Hebræo nō habentur: quod etsi bonū habeat sēsū: quia omnis expectatio iusti esse debet in Dominū collocata, tamē quia Græca habet, *πρὸς ἑσὶς*, significat, *à* te est: quæ in Hebræo nō habetur. Itē, *Aduena ego sū apud te, & peregrinus*: id est, *A* te ego sū peregrin⁹, & ad te venire cōtēdo. Ita alibi ait: *Apud te laus mea in Ecclesia magna*, id est, *A* te est quod te laudibus celebrē.

Haymo.
Infra. 3.
Supra. 4.
Infra. 7.
Mar. 9.
Gal. 6.
2. Cor. 1.
Apud. Πρὸς, πρὸς.
Ioan. 1.
Psal. 36.
B. Aug. in Psalmos, tom. 8.
Psal. 108.
Psal. 28.
Ibidem.
Psal. 31.

Hebræa enim habet *מֵי* Mei Thecha, hoc est à te. Ita legit Tertullianus lib. 3. Aduersus Marcionem, & Græca *πρὸς ἑσὶ*. Causa autē huius rei est: quia etsi Græca, & Hebræa bene habeant, à te; Latinus tamē interpres, quia *πρὸς* cū Accusatiuo significat ad, vel apud, & cum Genitiuo significat à, vel ab, vel ex, vnū pro altero casum accepit, aut interpres legit in Textu Græco Accusandi, non Gignendi casum. Sequuntur aliæ Præpositiones.

Ante, ambigua dictio est Latinis, & potest significare tempus: vt ibi, *Antequam Abraham fieret, ego sum*: & præsentiam, siue coram, iuxta illud Poëtæ: *Ante focum, si frigus erit*. Et ita accipitur, cum dicitur: *Ante Solem permanet nomen eius*, pro, coram Sole: vt in eodem Psalmo: *Permanebit cum Sole, & ante Lunam*. Ita collocauit Angelum ante paradysum, id est è regione paradisi; & illud: *Sicut stipulam ante faciem venti*.

Præpositio *Post* apposita diebus, nō omnino eos excludit: vt ibi, *Seductor ille adhuc viuens, dixit, Post tres dies resurgam*; & tamen surrexit in aurora diei tertiæ, nisi Iudæi verba Domini cōmutarūt. Luc. 9. *Factum est post hæc verba ferè dies octo, & assumpsit Petrum, & Iacobum, & Ioannem, &c.* Sed mitigauit dicendo ferè. Et Ioann. 20. *Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, &c. venit Iesus ianuis clausis*: nō erant tamen cōsummati, & in octauo apparuit Dominus. Ait etiam Hieremias, *Ambulauerunt post vanitatem, & Sapiens, Post concupiscentias tuas non eas*; id est in vanitatibus, siue in explēdis tuis concupiscentijs.

Dictio etiam *Contra*, ambigua est Latinis vox; nā accipitur pro eo quod est è regione, hoc est *ἀπὸ πρὸς*, siue *ναρὶ* *ὑπὸ πρὸς*: Vt, *Erat ibi Maria Magdalene, & altera Maria, sedentes contra sepulchrum. Peccatum meum contra me est semper*, id est coram me; & *Ite in castrum quod contra vos est*. Item illud: *Ipse vadit contra Assyrios*: quale est: *Carthago, Italiam contra*; Et, *Contra elata mari respōdet Gnosia tellus*. Aliquando verò significat aduersus,

Græcè *ἀπρὶ*, siue *ναρὰ*: Vt, *Arguam te, & statuam contra faciem tuam*; &, *Qui nō est mecum, contra me est*. Et Psaltes, *Fiant contra Dominum semper*; Et, *Omne regnum diuisum contra se, desolabitur*. *Σὺν*, siue præpositio *Cum*, cum Ablatiuo significat auxilium, opem, fauorem, adminiculū; & ita dicitur *σὺν Θεῷ*, id est Deo iuuante, &, *σὺν τοῖς μὲντοις*, id est Musis fauentibus, & opitulantiibus; & Dauid in persona Dei; *Cū ipso sum in tribulatione*: eripiam eum, & glorificabo eum; Et, *Nisi quia Dominus erat in nobis, dicat nunc Israel, Nisi quia Dominus erat in nobis, &c.* Alibi; *In Deo* (siue cum Deo) *faciemus virtutem*. Et quoties Deus Prophetas, vel Apostolos mittit, ne homines potētes timeāt, solet illis polliceri se eis affuturum: vt Moyfi, quem mittebat ad educendos filios Israël ex Aegypto, dixit, *Ego ero tecum*. Et Hieremæ se excusanti, *A, a, a, Domine Deus, ecce, nescio loqui, quia puer ego sum*, respondit; *Ne timeas à facie eorum, quia tecum ego sum, vt eruam te, dicit Dominus*. Et Apostolis cum edixisset, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos, &c.* subiunxit; *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad consummationem seculi*; quo ministri functiones sibi creditas alacriter aggrediantur, & difficultatibus quæ occurrunt, non perturbentur, & operis crediti perfectionem, & hostium victoriam non sibi ipsis, sed Deo, & virtuti eius tribuant. Quare quod Vallaridit Augustinum, & Thomam, ex illo loco Apostoli, *Non ego, sed gratia Dei mecum*, elicientes gratiam cooperantem; merito ipse deridendus est, si cut Calvinus, qui putat, significare Apostolum se gratiæ Dei nō fuisse cooperatorem, sed gratiam quæ sibi aderat, omnium fuisse effectricem; vt ita homini nihil tribuat, vel cooperationem cum gratia: quod aperte falsum est, & contra Paulum, qui se Dei adiutorem, & cooperatorem vocat; & cōtra Augustinum, & Concilia Africana, quæ nos docent Dei cooperarios; & contra Chrysostomum, & Theodoritum, qui ita interpretantur hunc locum; & præsertim cōtra Hieronymū, qui in Pelagianos vertit: *Non ego, sed*

*gratia qua mecum est, vel potius χάρις ἡ σὺν ἐμοί, id est, Quæ mihi in auxilium adest, & opem; ob quã dicimus, Deus in adiutorium meum intende; &, Adiu-
torium nostrum in nomine Domini. Est etiam Cùm, aduerbium, & non regit vllum casum, & significat, quando: vt, Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus: Cũ accepero tempus, ego iustitias iudicabo: Cũ venerit Filius hominis in sede maie-
statis sue.*

*Super præpositio, quæ Græcè ὑπὲρ, vnde & descendit, & interdum τῶν cū Datiuo, quod Græcis deseruit pro Ablatiuo, & Hebraicè ὑπὲρ regit Accusandi, & Auferendi casum; & cum Ac-
cusatiuo significat plus, & magis, & di-
citur super, & supra: Dilexi, inquit David, mandata tua super aurum, & to-
pazium: Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti: Super inimicos meos prudentem me fecisti: Super omnia bona sua constituet eum; Et, Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam: Et, Quodcũq; ligaueris super terram: Erat
super cubiculum Regis: Qui amat filiũ, aut siliam super me, id est plus me: Po-
suit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum, & volatiliũ: Qui est super omnia Deus benedictus in secula: Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Cum Ablatiuo verò accipitur pro τῶν, id est de, iuxta id; Gentes autem super misericordia honorare Deum: Non gaudet charitas super iniquitate, id est de iniquitate: Gratias ago Deo super (id est pro vel de) inenarrabili dono eius: Confitebor nomini tuo super misericordia tua, & ve-
ritate tua: Statuerũt vt ascenderent Paulus, & Barnabas, & quidam alij, &c. su-
per hac questione; & Christus, Prædica-
te super tecta, id est de tectis, & editis locis, vt à pluribus audiri valeatis. Si-
cut & Latinus Poëta:
Multa super Priamo rogians, super He-
ctore multa.
Hoc tamen perpetuum non est, sed interdum etiam ponitur cum Accusa-
tiuo, etiã in eãdem significatione: vt, Domine, in virtute tua letabitur Rex, & super salutare tuum exultabit vehemen-
ter: Media nocte surgebam ad confiten-
dũ tibi super iudicia iustificationis tua:*

Psal. 69.
Psal. 123.
Psal. 4.
Psal. 74.
Matth. 25.
Psal. 118.
Ibidem.
Ibidem.
Matth. 24.
Suprà 16.
Ibidem.
Act. 12.
Matth. 10.
*Ecclesiasti-
ci 17. & Ge-
nes. 1.*
Rom. 9.
Luc. 22.
Rom. 15.
1. Cor. 13.
2. Cor. 9.
Psal. 137.
Act. 15.
Matth. 10.
*Virgil. lib.
2. Aeneid. 2.
te med.*
Psal. 20.
Psal. 118.

Labor ergo super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa: Septies in die laudẽ dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.

*Habet præterea id singulare hæc præpositio Super, vt interdum ponatur pro iuxta, vel fecus: vt ibi, Quia ipse super maria fundauit eum; & super flumina præparauit eum; id est iuxta mare, & flumina. Et iterum: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus. Solent autem ciuitates magnæ aut iuxta mare, ob portuum, & navigationũ commoditatem construi; aut iuxta flu-
mina, ob aquarum necessitatem. Eodẽ pertinet: Qui firmavit terram super aquas, id est iuxta aquas: nec enim supra mare, vel aquas firmata est terra, de qua dicitur, Qui fundasti terram super stabilitatem suam. Ita numeratur vna mansio filiorum Israël supra mare Rubrum, id est propè. Simile illud est, Quando sedebamus super ollas car-
nium, id est iuxta ollas. Et in Euange-
lio Lucæ dicuntur pastores custodire vigilias noctis super gregem suum, id est iuxta, vel cuius curam gerebant. Id etiam: Dominus sedebat sic supra fontẽ: iuxta fontem, interpretatur Chryso-
stomus. Per hanc etiam præpositionẽ solent Hebræi comparatiui vim sup-
plere, positiuis illam præponendo: vt Psalm. 118. Bonum mihi lex oris tui super millia auri, & argenti: Et iterũ: Ideò dilexi mandata tua super aurum, & to-
pazion. Et Cant. 4. Odor vestimẽtorum tuorum super omnia aromata: & Domi-
nus, Qui amat patrem, aut matrem su-
per me, nõ est me dignus. Est enim Græcè ὑπὲρ ἢ πᾶς. Et ad hanc rationem com-
modè exponi possunt quidam loci dif-
ficiles, vt ille, Qui firmavit terram su-
per aquas: quia firmiorem fecit terram quàm aquam. Et Psalm. 23. Quia ipse super maria fundauit eum, id est maio-
rem constantiam, firmitatem, ac fun-
dationem terræ contulit, quàm aque.
Ioan. 5. iuxta Græcam literam dicitur: Est autem Hierosolymis super Probatica, piscina, quæ cognominatur Hebraicè Be-
thesda: τῶν τῶν Πρὸς Βαθρῶν, id est ad, siue iuxta Probaticam portam, quod lon-
ge ab illa non esset. Apud Lucam dicitur: Et superscriptio scripta super eum
litteris Græcis, & Latinis, & Hebrais;*

Ibidem.
Ibidem.
Psal. 23.
Psal. 136.
*Qualis ferẽ
sit magnarũ
vrbiũ situs.*
Psal. 135.
*Psal. 103. et
Iob 26.*
Num. 23.
Exo. 16.
Luc. 2.
Ioan. 4.
*B. Chrys. in
Ioã. homil.
30. tomo 3.
propè init.*
Ioan. 5.
Luc. 23.

fue,

*siue, vt Mattheus ait, super caput eius, id est iuxta eum, vel propè eius caput. & Luc. 4. Stans super illã (id est iuxta eam) imperauit febri. Quartò, accipitur interdum pro Contra, vel aduer-
sus: vt sequentibus in locis; Deus, in-
qui insurrexerunt super me, id est contra me: Super populum tuum, malignauerunt consilium; & cogitauerunt aduer-
sus sanctos tuos: declarat Propheta su-
per, per alteram præpositionem ad-
uersus. Idem est: Visio Isaia, &c. quam vidit super Iudam, & Hierusalem: Se-
ptuaginta verterunt; quam vidit contra Iudam, & contra Hierusalem. Ita Eusebius, & Procopius interpretatur. Alibi, Omnes fluctus tuos induxisti su-
per me. Et Michæas: Verbum Domini quod factum est, &c. quod vidit super Samariam, & Hierusalem: Chaldæus in terpres, Verbum prophetiæ à facie Domini, quod factum est cum Michæa, qui prophetauit contra Samariam, & Hierusalem.
Præpositio Græca Κατὰ, quæ secundum, vel iuxta, interpretatur, interdũ hoc habet singulare, vt capiatur pro præpositione In, vt in his locis: Secun-
dum hoc tempus veniam; & erit Sara filius: id est, In hoc tempore veniam, vt habetur in Genesi. Et alibi, Munera, & hostia offeruntur; quæ non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem: quod est dicere, non possunt in conscientia, siue in anima mundare. Et iterum, Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, hoc est in fide. David quoq; Sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto; vbi Hebræa habent, in die tentationis, licet Græca habeant, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς πειρασμῶν. Ita quoque Suetonius pro præpositione In: Affirmavit, inquit, ipsum esse, cuius imago secundum quietem sibi obseruata sit.
Interdum accipitur pro per: vt ibi, Secundum reuelationem notum mihi factum est Sacramentum, hoc est per reuelationem: quia Apostolus erat non ab hominibus; neque per hominem, sed per Iesum Christum. Et alibi, Ascẽdi autem secundum reuelationem, id est per reuelationem. Paullo antè dicitur, Notum vobis facio, fratres; euange-*

Psal. 85.
Psal. 82.
Isai. 1.
*Euseb. de
Demonst. e-
uange. lib. 3
demonstrat.
37. tom. 1.*
*Procop. in
Isaiam.*
Psal. 87.
Mich. 1.
Rom. 9.
Gen. 18.
Heb. 9.
Infrà 11.
Psal. 94.
*Sueton. in
Augu. 5. 94.
propè finem.*
Ephes. 3.
Gal. 1.
Infrà 2.
Suprà 1.

*lium quod euangelizatum est à me, quia non est secundum hominem, id est per hominem. Et subdit, explicans; Neque enim ego ab homine accepi illud; neque didici; sed per reuelationem Iesu Christi. Ex quo elicitur, quod Christus nõ sit homo purus, & quod secundum præpositio accipitur pro per.
Trans, quæ Græcè πέραν, Hebraicè תַּיִן non semper vltiorem partem eius nominis quod supponitur præ-
positioni significat, sed vicina, & proxima loca: vt illud, Abijt Iesus trans mare Galilææ: non quod in vltiorem ripam enauigauerit, sed locum ad eandem ripam, qui nauigando attingitur: quia in desertum proxime adiacens ciuitati Capharnaum peruenit, quod est in eãdem ripa maris: Et rursus cum Christus ab illo monte, siue deserto venisset Capharnaum, testatur Ioannes quod inuenerunt eum trans mare, & dixerunt ei, Rabbi, quando huc venisti? vbi reditus Domini ex deserto, vbi pauit turbas, ad ciuitatem Capharnaum, vocatur trans mare. Ita à Mattheo dicitur Terra Zabulon, & terra Nephthali via maris: Trans Iordanem Galilææ Gentium; & tamen erat citra Iordanem. Et locus, in quo baptizabat Ioannes, citra Iordanem erat: & tamen dicitur: Hæc in Berbania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans; De quo tamen tradit Ioannes: Abijt iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primũ, id est Bethabara; quæ tamen ponitur citra Iordanem.
Per, & Propter Græcè vna exprimũtur præpositione Διὰ: sed cum Genitiuo quidem Per denotat, cum Accusatiuo verò Propter, iuxta illud Apосто-
li: Decebat enim eum, propter quẽ omnia, & per quem omnia: Διὰ τῆς ἀνάστα, καὶ διὰ τῆς ἀνάστα. Interdum tamen propter, vel Διὰ cum Accusatiuo, accipitur pro per: vt ibi, Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: pro eo quod est, per Patrem, & per me. Nõ enim eo loco agit Dominus de causa finali, propter quam sit viuẽdum, sed de efficiente, per quam efficitur vita in nobis, & per quam viuimus. Et vt*

*Testimoniũ
diuinitatis
Christi.*
Ioan. 6.
Ibidem.
Ibidem.
*Matth. 4. et
Isai. 9.*
Ioan. 3.
Suprà 1.
Infrà 10.
Heb. 2.
Ioan. 6.
Ibidem.
*Illud: Sicut
misit me vi-
uens Pater, &
ego viuo p-
pter Patrem:
& qui mandu-*

cat me, & ipse vivet propter me, quo modo accipiendum sit. Suprà 5.

Demosthe.

Idem.

Hesiodus.

Rom. 8.

B. August. tom. 5.

Idem tom. 3. sub initium.

Philipp. 1.

Matth. 27.

2. Cor. 4.

Rom. 8.

Suprà 5. Infra 6.

B. Theodor. part. 2. Psal. 56. & alibi.

Pater est autor vitæ filij sui, siue in Diuinitate, siue in Humanitate: ita Filius fide in Sacramento manducatus à nobis, vitæ nostræ spiritualis secundum Deum est autor. Et Atticè in hac significatione cum Accusatiuo interdum accipitur. Vnde Demosthenes: Περὶ τῆς φωνῆς, καὶ διὰ τῆς ὁμοειδοῦς τῆς φωνῆς, καὶ τῆς ἀντιστοιχίας τοῖς ἡμετέροις βολήμασι καὶ τῆς αἰτίας αὐτῆς τῆς διὰ πολλαῖς. Idem habet, διὰ τῆς ἑξῆς, pro eo quod est, Beneficiorum deorum. Et Hesiodus in principio Operum, & dierum: Ὅπρι δὲ θεοὶ ἀνθρώποις ἔμμεν ἀφ' ὧν φέρειν. Ait etiam Apostolus: Sed in his omnibus superamus propter eum, qui dilexit nos. vbi legit interpres, διὰ τῆς ἀγαπῆσαις ἡμᾶς: modo legitur, διὰ τῆς ἀγαπῆσαις, id est per eum qui dilexit nos: & ita legunt multi Patres, & præsertim Augustinus libro 22. de ciuitate Dei, cap. 23. & lib. 4. de doctrina Christiana cap. 20. vt Græci Patres omnes. Eodem etiam pertinet quod Paulus ait ad Philippen. Quidam quidem, & propter inuidiam, & contentionem; quidam autem & propter bonam voluntatem Christum prædicant: vbi propter, vt quidam tradunt, accipitur pro per, vt efficientem causam, non finem denotet. Quod comprobant posteriora quæ subiungit: Quid enim? Dum omni modo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annuntietur? Et in hoc gaudeo, sed & gaudebo. Illic etiam: Sciebat enim quod per inuidiam tradidissent eum: Græca habent, διὰ φόνου in Accusandi casu, propter inuidiam. Idem illud est: Nos autem, seruos vestros per Iesum. Eadem ratione dicitur: Corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus verò viuus propter iustificationem. Id est: Corpus morti obnoxium, redditum est per peccatum mors; at Spiritus noster viuus Deo per iustificationem gratis à Deo datam. Adde & illud, quod διὰ cum Genitiuo ponitur pro propter: Vt ibi, Quomodo, inquit, Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, id est propter Patris gloriam illustrandam. Quanquam Theodoritus interpretetur, per Diuinam virtutem, siue per seipsum, qui est gloria Patris; & Ambrosius inter-

pretetur, per virtutem Patris, id est per seipsum, qui est virtus Patris. Tamen eo in loco: Quotidie morior, propter vestram gloriam, fratres, non est διὰ præpositio cum Accusandi, vel Gignendi casibus, sed aduerbium iurantis; & intelligendum est, vt sit species iurisiurandi, vt docet Augustinus epistola ad Hilarium: Per glorificationem vestra, vel glorificationem iuro. Sunt enim Græcis duæ iurandi particulae, καὶ, & πῶ. prima adhibetur iuramento neganti, secunda affirmanti cōmuniter. Propter etiam, licet finem, quod est causa causarum, designet, iuxta illud: Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus: interdum tamen nullam causam, vel finem denotat, sed euentum, vel consuetudinem. Vt, Honora medicum propter necessitatem, scilicet subleuandam ab eo: hic est enim honor in Scripturis, de quo: Qui bene præfuit presbyteri, duplici honore digni habeantur. Sunt ergo stipendia numeranda medico propter eius necessitatem. Vnde subdit: A Deo est enim omnis medela, & à Rege accipiet dominationem. Et Cicero ad Tyronem infirmum ait: Curio mihi, vt medico bonos haberetur. Et Plato lib. de Republ. præmiū mercenarij vocat τιμὴν. Alius sensus esse posset: Honora medicum propter necessitatem, id est propter infirmitates eius arte ppullandas, & morbos, quibus obnoxij sumus, curandos, & propter sanitatem seruandam. Est aliud exemplum ad Roman. 11. Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum: id est eorum incredulitatem consecuta est vestra fides, & salus, ne Christi Domini sanguis frustra videatur effusus, si nulli prodesset. Et quod dicitur Christus propter nos homines, & propter nostram salutem descendisse de caelo; Et, Christus passus est propter nos, & attritus propter scelera nostra: in his, & similibus locutionibus propter valet idem quod, pro nobis. Pro nobis enim incarnatus est, & natus: pro nobis prædicauit, & mortuus est, & surrexit: quia nos sumus causa suarum actionum, & omnia quæ sunt in

D. Ambros. tom. 5. à medio. 1. Cor. 1. & Luc. 1. 1. Cor. 15. B. August. e pist. 89. in fine, tom. 2. Illud Pauli: Quotidie morior per vestram gloriam fratres, quomodo accipiendum. Iurandi duæ particulae Græcis familiaræ. Prou. 16. Ecclesiastici 38. Illud Ecclesiastici: Honora medicum propter necessitatem: duplicem capite intellectum. 1. Tim. 5. Primus sensus. Cicer. lib. 16. epist. fam. lib. 405. circa med. Plato lib. 2. de Republ. Altet sensus, Rom. 11. Quod ait Apostolus: Nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum, quid significet. In Symbolo Nicano. Isa. 53. Suprà 9. & Ioan. 1.

mundo,

Christus finis noster, non contra.

1. Cor. 7.

Isai. 53.

Rom. 4.

Pro.

2. Cor. 7.

Infra 12.

Aduerbia cur ita dicantur.

Prou. 31.

Matth. 26.

Marc. 15.

Psal. 37.

Ioan. 8.

Iacob 3.

Suprà 1.

Ioan. 3.

mundo, operatus est: propter nostram utilitatem, & salutem: sed ipsius Christi finis nos non sumus, sed potius ipse nostri. Ideo commodè sunt intelligendæ & explicandæ eiusmodi locutiones, & aliquid in eis supplendum, quod subintelligendum est. Vt: Propter fornicationem vnusquisque suam uxorem habeat, & vnusquisque suum virum habeat: intellige, propter fornicationem vitandam. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, scilicet tollendas; Et, Traditus, siue mortuus propter delicta nostra, scilicet extinguenda: & resurrexit propter iustificationem nostram, scilicet nobis conferendam: Quia hæc extinctio peccatorum, & iustificatio nostra, finis est illarum actionum immediatus: sed finis vltimus omnium, & nostri ipsorum, ipse est Christus.

Pro præpositio interdum valet idem quod De: vt ibi, Multa mihi gloriatio pro vobis, pro eo quod est de vobis. Et iterum, Pro huiusmodi gloriabor; pro me autem (id est, de) nihil. Et hæc tenus de Præpositionibus dictum sit.

Idiotismi in Aduerbia.

DICENDVM de Aduerbijs; Quæ ob id quod prope verba apponuntur, vt verborum significationem plenius explicent, aut mutent, aut minuunt, sic dicta sunt. In quibus notandum est, quædam à nostro interprete minus Latine reddita, vt Græca fidelius verteret: vt illud, De longè portans panem suum: Et, Petrus sequebatur eum à longè: Et alibi, Erant & mulieres de longè aspicientes: Dauid quoque, De longè steterunt: Quæ sine præpositione Latinius dicerentur, vt aliàs sæpe solet vertere. Sed hoc fuit, quia Græca habent, ἀπὸ μακρόθεν. Et illud: Vos de deorsum estis, Latinius diceretur; Vos de infernis estis, ego de supernis sum, quia Græca habent, Ἐρὼ ἐκ τῶν ἄνω ἔμμεν, καὶ εἰς τῶν ὑπὸ. Item: Quæ de sursum est, &c. sapientia, Græcè ἀνωθεν, id est supernè. Et rursus: Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est. Et alibi: Qui

desursum venit, super omnes est: quæ nota sunt Latine dicta, sed fideliter versa sunt. Ita desoris, Gen. 7. & Luc. 11. deintus; & Psalm. 44. Omnis gloria filia Regis ab intus; Hieronymus vertit, intrinsecus. Et Matthæ. 23. desoris, & à foris, pro, forinsecus. Sicut quod sæpe etiam in Scripturis dicitur, adinucem, abinucem, ininucem. Sed hæc Græca sunt. Πρὸς ἀλλήλους. Ioan. 6. Litigabant Iudæi adinucem, dicentes: Et separabit eos abinucem, ἀπὸ ἀλλήλων. Et ininucem, ἰσὺ ἀλλήλων. 1. Thessalonic. 3. & purius dictum esset: Loquebantur ininucem, vel, ad se ininucem: Separabit eos ininucem, vel, ab se ininucem: Abundare facit charitatem ininucem, vel, in vos ininucem: quia Latinius præpositiones non regit aduerbia. Idem est de aduerbio amodo, de quo, Non me videbitis amodo: Amodo dico vobis priusquam fiat, &c. quæ quidem parum Latina dictio est, & à verbo Græco ἀπὸ ἄρτι videtur formata: & commodius vertitur, posthac, vel deinceps; cui opponitur antehac. Sed hæc leuia, & minutula videri possunt, sicut etiam illud; Sustulit eum de gregibus ouium, De post factantes accepit eum; pascere Iacob, &c. id est ab infimo, & humili pastoratus officio euexit ad regnum. Vertit autem, De post factantes, quia ita habent Hebræa, & Græca ἰσὺ ἀπὸ ὑπο, id est à tergo, vel post terga, & maluit fideliter transferre, quam Latine, & pure. Hieronymus vertit: Tulit eum de gregibus ouium, sequentem factas adduxit eum (Factæ enim oues egent peculiari pastoris cura, secundum illud Isaia de pastore Messia: In brachio suo congregabit agnos, & in sinu suo leuabit, factas ipse portabit.) Chaldæa paraphrasis: A vestigijs lactantium ascivit eum.

Aduerbium Hebræum Amen, notat Chrysostomus in epistolam ad Galat. nusquam reperiri in epistolarum initio positum, sed multis præcedentibus solitum addi, nisi tantum ibi in salutatione, qua Galatas salutatur. Sed si verum amamus, facillè intelligemus, eiusmodi particulam ponis solitam, & in principio orationis, & in medio, & in fine. In principio quidem gemi-

Gen. 7. Luc. 11. Psal. 44. B. Hieronym. tom. 8. à medio.

Ioan. 6. Matth. 25. 1. Thessalonicen. 3. Matth. 23. Ioann. 13.

Aduerb. Amodo, vnde descendat.

Psal. 77. 1. Reg. 16. Id Psalmi: De post factantes accepit eum; pascere Iacob, &c. quid sit.

Idem Hieronym. tom. eodem.

Isa. 40.

Amen Hebræis, primū medium, ac postremū locū orationis obtinet. B. Chrysost. homil. 1. in epist. ad Galat. tom. 4.

Ioan. 3.
Infra 26.
Luc. 4.
Roma. 9. &
Infra 11.
Isai. 25.
2. Cor. 1.
Matth. 6.
1. Cor. 14.
Apoc. 3.
Ioan. 14.
Miv, & M.
Quidem, &
autem, siue
verò.
B. Hierony.
episto. 151.
quæst. 10. p.
pe fin. tom.
3. circa me
di.
Colos. 2.

nata ponitur: Vt, Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit. Et, Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem Filij hominis. Et simplex, Amen dico vobis, nemo Propheta acceptus est in patria sua. Interdum verò medium locum fortitur: vt Romanorum 9. & 11. & Isaias 25. Cogitationes antiquas, fideles amen. Quia posuisti ciuitatem in tumultum, &c. Et 2. Corinthiorum 1. Quotquot promissiones Dei sunt in illo est; ideo & per ipsum Amen, Deo ad gloriam vestram. Interdum verò concludit, vt fieri solet in omnibus precibus Ecclesiæ, in Oratione Dominica, salutatione Angelica, Symbolo Apostolorum; & prolatis verbis Consecrationis, alta voce respondebant laici, Amen, vt testis est Iacobus Apostolus in Liturgia sua, & alij Patres. Et illi ritui conuenit quod ait Apostolus, Qui supplet locum idiota, quomodo dicet Amen super tuam benedictionem? Et omnes Epistolæ Pauli ad vnam terminantur in Amen. Christus etiam dicitur Amen Apocalypsis 1. Hæc dicit Amen, testis fidelis, & verus, id est ipsa veritas Christus. Sunt duo Aduerbia quæ singulare quid habent, & sibi inuicem in oratione respondent, nimirum Miv, & M, quæ significant Quidem, & Autem, siue, Verò. Hieronymus tamen Epistola ad Algasiam, interpretans illud Apostoli; Quæ sunt rationem quidem habentia sapientia in superstitione, & humilitate, &c. quia non reddidit alterum membrum, Autem, Paulo imperitiam Grammaticæ artis tribuit. Quod etiam defendi posset sententia Aristotelis, qui libro 3. Rhetoricor. capite 5. docet, in coniunctionibus, quæ flagitant prius, & posterius, alteram oportere alteri reddi: veluti ad ipsum Quidem, Verò, vel Autem consequitur: oportet autem ita eas collocare, vt facilè memoria teneantur, & neque longo intervallo redire, neque coniunctionem aliam priusquam necessariam reddere. Hæc ille ferè. Cum tamen apud Scriptores Græcos, & Latinos receptissimum sit, vt illa prior con-

iunctio, sine responsua altera ponatur: & hanc figuram vocat Donatus Hieronymi præceptor Ανακόδοι, hoc est inconsequens. Et Hieronymus ab hac phrasi interdum non abhorruerit, nam Iob 31. vertit: Pripigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine. Et eandem interdum relinquit Lucas: nam Actuum 19. habetur: Ioannes quidem baptizauit baptismo penitentia populum: etiam si noster interpres superprefferit particulam Miv, quæ in Græcis codicibus inuenitur, & non subiungitur respondens illi M, cum tamen linguæ Græcæ esset eruditissimus, teste Hieronymo. Ita etiam exorditur librum Actuum Apostolorum: Primum quidem sermonem feci de omnibus: vbi nihil respondet particula, Quidem, neque Latine, neque Græcè. Et infra: Et hic quidem possedit agrum de mercede iniquitatis. Et Paulus Romanorum 1. Primum quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis. Et cap. 10. Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem: vbi in inferius subiunctis, nihil respondet illi particula Quidem. Vnde Demetrius Phalereus in Opere inscripto, Perihermenias, id est De elocutione Oratoria, capite De compositione orationis, testatur, à coniunctione Quidem, effici orationem sublimem, & magnificam, & non opus esse, vt ei altera coniunctio semper respondeat. Nam huiusmodi scrupulosa obseruatione oratio fit humilis, & abiecta: eius verò negligentia interdum magnifica, & splendida. Isocrates frequenter vsurpat illam particulam Miv, neque tamen addit M respondentem: vt ad Demonicum, Πρώτον Miv Iustitiam, &c. Dionysius Halicarnassæus de proprietatibus Thucydidis apud Oratores commendat multa eo nomine, quod faciem solocismi habeant, & non sint. Aduerbiū Hebræum Meod, sæpè vertitur Valde à Hieronymo, interdum Nimis (quod Græcè Miv di-

Donat. Hieronymi præceptor.
Ανακόδοι quid sonet. Iob 31.
Act. 19.
Hierony. epistol. 115. pauld à medio, tomo 3. pauld ante med.
Lucas inter omnes Euan gelistas Græci sermonis eruditissim⁹ fuit, teste Hieronymo.
Act. 1.
Rom. 1.
Infra 10.
Demetrius Phalere. Particulæ Quidem altera, id est Verò, vel Autè, nō semper respondet ob orationis venustatem.
Isocrates.
Dionys. Halicarn.

citur)

Psal. 118.
Psal. 138.
Psal. 92.
Psal. 91.
Terent. in And. Act. 1. sc. 1.
Psal. 103.
Psal. 118.
Ibidem.
Psal. 46.
Libro. 2. Georg.
Rom. 5. & alias in eadē epist.
Psal. 118.
Psal. 34. & Ioan. 15.

citur) Vt ibi: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis: Septuaginta vertunt, ὀπόσα, vel: χίται: Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum: Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: Nimis profunda facta sunt cogitationes tuæ, id est maximè, & incomprehensæ: Et licet Prouerbiū habeat, Μηδὲ ἄρα, id est, Ne quid nimis: quia vitia declinant ad extrema, & ob id quidam acutè dixerit: Illud, Ne quid nimis, nimis mihi placet: In sacris tamen mysterijs agnoscendis, & mandatis obseruandis, & amicis Dei honorandis nihil nimis præstari à nobis potest. Aliquando verò Meod vertitur per aduerbiū Vehementer: Vt ibi, Domine, Deus meus, magnificatus es vehementer. Et alibi, Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus tuus dilexit illud. Et iterum, Custodiuit anima mea testimonia tua; & dilexit ea vehementer. Et rursus, Dij fortes terræ vehementer eleuati sunt. Tres illæ voces, Valde, Nimis, Vehementer, vni Græcè ὀπόσα, & vni Hebrææ Meod respondent; ne quis in illa mysteria putet delitescere. Ita etiam Latinis autoribus Nimis ponitur pro Valde, vt Poëta: O fortunatos nimium, sua si bona norūt, Agricolas. Et Plautus in Milite: Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis. Gratis, Aduerbiū est, quod Græcè δωρεάν, propriè significat id, quod liberaliter, & sine vilo pretio datur. Ita dicimur Iustificari gratis, id est sine vilo nostro merito, quo Deum obligare valeamus ad nos iustificandos: & non excludit opera nisi illa, quæ iustitiæ sunt, & propriè merita, quæ iustificationem primam sequuntur, non præcedunt. Ita dicitur: Principes persecuti sunt me gratis. Et alio loco, Odio habuerunt me gratis: id est sine vilo merito meo, vel causa, qua Principes excitarentur ad odium, vel persecutionem. Significat etiam Fru-

stra: vt illo loco, Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est, id est frustra, & sine fructu vilo. Donec, & Antequam, & vsque in præsentem diem, & vsque in diem mortis suæ, aliquid fieri, vel non fieri, significant vsque ad certum tempus, quo elapso, si fieri non possunt, significant nunquam factam esse, sed potuisse eo vsque fieri. Vt illud, Non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum: postquam autem tantum mysterium patefactum est, non erat ratio cur Matrem Domini sui postea cognosceret. Vnde Ambrosius libro De institutione virginis: Consuetudo, inquit, Scriptura diuina est, vt causam quæ suscepta est astruat, incidentem differat. Quo soluitur etiam tertia quæstio, qua dictum est: Non cognouit eam, donec peperit filium. Quid ergo? Postea cognouit? Minimè. Denique scriptum est: Ego sum Deus, & donec senescatis, ego sum. Nunquid igitur postquam senuerunt, quia dictum erat, Deus esse desinit? Hæc ille: Sic etiam, si dicamus: Donec vixit Iudas, non egit penitentiam, non significat post mortem illam egisse, quia post mortem non est locus penitentia. Similiter, Non manducauit in portu, donec, vel antequam ab eo enauigaret; non est sensus quod in portu postea comederit, à quo discessit, quia id impossibile est. Illud etiam: Michol filia Saul non est natus filius vsque in diem mortis suæ, significat, nunquam. Vnde Origenes in librū Iosue. Hoc (id est, vsque in hodiernum diem) Scriptura sancta moris est dicere de ijs, quæ vsque ad finem vel vitæ, vel seculi permanent. Verbi causa, vt ait: Hic pater est Moabitærum vsque in hodiernum diem, quod significat vsque in finem seculi. Et iterum dicitur in Euangelio, Quia diffamatus est sermo hic apud Iudeos vsque in hodiernum diem, &c. De Mose etiam dicitur: Mortuus est ibi Moyses seruus Domini in terra Moab, iubente Domino, & sepelinit eum, &c. Et non cognouit homo sepulchrum eius vsque in præsentem diem. Si verò elapso illo tempore signato res fieri possit, significa-

Gal. 2.
Donec, Antequam, & vsque.
Matth. 1.
B. Ambrosi. in institut. virg. cap. 5. circa finem, tom. 1. ante med.
Quomodo accipiendum illud: Ioseph verò nō cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum.
2. Reg. 6.
Origen. homil. 7. in Iosue circa di mid. tom. 1.
Matth. 27.
Deuser. vit.

tur,

Lib. 3. tract.

Non. Non solum.

Marc. 9.

Rom. 5.

Infrà 8.

Infrà 9.

Dicitio, Non solum, apud Paulum, ad superioribus, ut docet Origenes, non autem inferius dicitur.

Idem Orig. lib. 7. in epist. ad Roman. ubi procul ab initio, par. 2.

B. Athanas. rom. 3. ante med.

Iona 3.

Idem.

Adhuc, signum est lenitatis, & mansuetudinis Dei, inquit Athanasius.

Isai. 5.

Hierem. 2.

Luc. 14.

Infrà 15.

Matth. 19.

Act. 10.

Psal. 138.

tur, eam factam fuisse. Ut qui diceret; Donec noctesceret, neque sumebat cibum, neque dormiebat, significatur ea enuntiatione, cibum, & somnum post noctem sumi solitum fuisse: de quo alibi latius disputaturi sumus.

Non, interdum accipitur pro, non solum: ut ibi, *Quicumque me susceperit, non me suscepit* (scilicet solum) *sed eum qui misit me.* Et alibi, *Qui credit in me, non credit in me* (scilicet solum) *sed in eum qui misit me.* Et apud Paulum, non solum Roman. 5. 8. cum nihil additur, aptari debet superioribus, ut docet Origenes, non autem inferius dicitur.

Adhuc, adverbium est, quod Græcis, ἔτι, vel ἔτι, Hebræis, עַד dicitur, & significat idem quod usque huc, siue, ad tempus aliquod. In Scripturis tamen, teste Athanasio, signum est lenitatis, & mansuetudinis Dei. Ita ille habet in homil. de Passione, & Crucis Domini. Tractans enim illa verba Ionæ Prophetæ iuxta Septuaginta interpretum versionem: *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*; Non, inquit, post triduum subvertetur; nam omnino ita factum fuisset; sed, *Adhuc tres dies, & Ninive subvertetur*; ut in eo verbo adhuc tolerantiam Dei intelligeremus. Et infrà: *Noverat Propheta in verbo adhuc mansuetudinem latere; eamque, consuetudinem Scripturæ esse, Deum, ubi longanimitatem suam ostendere concupiscit, eam per hoc verbum adhuc solere significare.* Ut cum dicit per Isaiam: *Quid adhuc debui facere vineæ meæ quod non fecerim?* Et per Hieremiã: *Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum filiis vestris disceptabo.* Hæc magnus ille Pater. Quibus nos quædam exempla addere possumus: ut illud; *Domine, factum est ut imperasti; & adhuc locus est.* Et infrà: *Cum autem adhuc longè esset, vidit illum pater ipsius, & misericordia motus est.* Id etiam: *Adhuc unum tibi deest: si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, &c.* Item illud: *Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum.* Et David, *Exurrexi &*

adhuc sum tecum. Et iterum, *Aut non apponet ut complacitor sit adhuc.* Sic etiam dicitur: *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis: quoniam si cum adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est.* In Apocalypsi dicitur iustis, ut requiescant adhuc tempus modicum. Dominus quoque apud Lucam, *Adhuc illo longè agente; legationem mittens rogat ea quæ pacis sunt.* Et propheta Habacuc, iuxta Apostolum, *Adhuc enim modicum, aliquantulumque, qui venturus est, veniet; & non tardabit.* Et Aggæus, *Adhuc semel ego commovebo cælum & terram, ubi Christi adventus promittitur.* Et in Evangelio Iohannis. 2. *Tu autem servasti bonum vinum usque adhuc, id est Evangelium suum, ut Augustinus interpretatur ibidem.*

Hodie, ut testatur Augustinus ad Probam, præsens tempus significat: *Ut, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Si verò in Hebræo adiunctum articulum habeat, certum, & statutum diem designat: *Ut, Hodie si vocem eius audieritis.* Si verò dicatur, *Hodie, & cras, significat plures dies:* sicut consuevimus dicere: *Hodie, & cras fiet hoc, id est, Non breui tempore.* Ita Dominus dixit, *Hodie, & cras, & tertia die consummor.* Veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare. Et Paulus, *Iesus Christus heri, & hodie, ipse, & in secula, id est semper.*

Mane, significat tempus opportunum ad aliquod opus aggrediendum: unde Hieremias, *Locutus sum mane consurgens, & loquens, id est tempestive.* Ideo aptum orationis tempus significat. *Ut: Mane exaudies vocem meam: Mane astabo tibi* (scilicet per orationem) *& videbo: Vespere, & mane, & meridie narrabo, &c.* Et, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo:* quia sumus eo tempore magis à secularibus negotijs expediti, & mens ad orationem Dei, & præsentiam meditandam promptior. Est etiam mane incarnationis, de qua: *Dixit Custos, venit mane, & nox: si queritis, querite: convertimini, & venite.* Quia & novæ lucis primordia in Re-

Psal. 76.

Rom. 5.

Apoc. 6.

Luc. 14.

Habac. 2.

Heb. 10.

Aggæi 2. &

Heb. 12.

Hodie, Hodie, & cras.

B. August. epist. 121.

cap. 11. tomo 2.

Matth. 6.

Psal. 94.

Heb. 3. & 7.

Luc. 13.

Heb. ult.

Mane.

Hierem. 7. & infrà 35.

Psal. 5.

Ibidem.

Psal. 54.

Isai. 21.

demptoris

B. Gregor. lib. 6. Mor. cap. 14. in fine, tom. 1. Psal. 29.

Osea 6.

Cras, & Crastinus dies, quid significant.

B. Hierony. epist. 147. in princ. tomo 3. ante med. & in c. Matth. 6. in fine, & alibi, tom. 9. initio.

Eccles. 10. 1. Reg. 28. Matth. 6. Martial. libro 5. Epig. 53.

Iosu. 22.

Eccles. 24. Heri, & nudius tertius.

B. Aug. lib. locut. in Gen. c. 109. tom. 3. sub initium. Gen. 31. Exod. 4.

Matth. 11. Ioan. 5.

demptoris præsentia fulserunt; & tamen à persecutorum cordibus perfidie suæ tenebræ non sunt desertæ: ut explicat B. Gregorius. Est etiam mane resurrectionis, iuxta illud, *Ad vesperum demorabitur fletus; & ad matutinum letitia.* Et Oseas, *Quasi diluculum præparatus est egressus eius.* Est & mane præsentis vitæ prosperitatem designans, iuxta illud; *Va tibi terra, cuius Rex puer est; & cuius Principes mane comedunt.*

Cras, & crastinus dies, accipitur pro quolibet futuro tempore, ut Hieronymus in epistola ad Amandum tradit: *Ut, exaudiet me cras, vel respondebit mihi cras iustitia mea.* Et Salomō, *Ne gloriaris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies.* Et Samuel dixit ad Saul; *Cras tu, & filij tui mecum eritis.* Et in Evangelio; *Nolite solliciti esse in crastinum, crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi.* Et Poëta; *Dic mihi, Cras istud, Posthume; quando venit?*

In Iosue quoque fecerūt altare Israël, ne cras filiis suis colendi Deum possessio denegaretur. Item, *Qui nescit prævidere in posterum, siue, ut Græca habent, vltra.*

Heri, & nudius tertius, ut testis est Augustinus lib. Locutionum in Genesin, accipitur pro tempore præterito. Unde illud: *Animadvertit faciem Laban quod non esset erga se sicut heri & nudius tertius.* Et Moyses; *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudius tertius: hoc est, Diu habeo cognitã meã in loquendo infantia.* Et rursus, *Quod si bos cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius, & quæ sequuntur.* Adverbium *Amodo* quod Græcè est ἀπὸ, vel ἀπ᾽ ἄρτι, longè differt ab altero, id est statim, seu confestim, quod Græcè dicitur ἐν τούτοις, vel ἄρτι: nam hoc coniungit futurum tempus cum hoc nunc præsentis, sicut prius connectit præteritum tempus cum nunc præsentis, quemadmodum annotavit Photius in suo lexico manuscripto. Exempla prioris sunt: *A diebus Iohannis Baptistæ usque nunc, ubi dicitur, ἰω ἀπ᾽ ἄρτι; &, Pater meus usque modo operatur.* Et vbi cunq; interpres vertit, usque modo, vel usque nunc, ita est ac-

ciendum. Cùm igitur Apocal. 14. habetur: *Beati mortui qui in Domino moriuntur: amodo enim iam dicit Spiritus: malè intulit Calvinus ex illis verbis nullum esse purgatorium, & non opus esse precibus pro nunc mortuis, qui vita fruuntur æterna: cùm tamen sensus sit, Amodo, ex quo scilicet Christus mortuus est, & resurrexit, & ascendit, & nos conresuscitavit, & conuiuificavit, & cõfedere fecit in cœlestibus, ostendens, scilicet quo tendat illa beata in Domino mors, nepe: ut pie mortui tandem requiescant à laboribus suis, & præmium ferant secundum opera sua.*

Tunc, adverbium temporis, Augustinus accipiendum putat, ut pũctum ipsum temporis significet, & non tempus aliquando prolixius: ut ibi, *Tunc cepit exprobrare ciuitatibus, in quibus, &c.* Et infrà: *Tunc responderunt ei quidam de Scribis. Rursus, Tunc abiit vnus de duodecim.* Et reliq. Deinde Tunc, ut ait Theophylactus in Marcum, non raro ad superiora non refertur, sed ad tempus quo illa fiunt. Cùm enim incipit de Antichristi aduentu dicere, ait: *Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic est Christus, ecce illis. Quod autem dicit, Tunc, ne intelligas quod quando fiunt ea, quæ supra dicta sunt de Hierusalem, Tunc si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, ne credatis, sed scite, quod Scripturæ proprietates hæc est: sicut & Mattheus post genealogiam Christi dicit: In diebus illis aduenit Ioannes. Quibus diebus? num. mox sequentibus post Christi natiuitatem? nõ, sed indefinite. Et Lucas tradit spatium ferè triginta annorum ab illo tempore supra relato, quod usque ad aduentum Iohannis interfuit. Idem Chrysostomus docet in Mattheum. Et in cap. 12. Actorum, vbi habetur: *Eodem tempore (vel, per illud tempus) misit Herodes Rex manus, siue, illis diebus, ut legit Chrysostomus. Et illud Psalmi, Tunc loquetur ad eos in ira sua: non refertur ad superiora, quando Christus extinguitus est, sed ad extremam captiuitatem, quam Iudæi passi sunt in excidio Hierosolymitano, & quam patientur in die iudicij.**

Forfan, vel Forstan plerunq; abundat,

Ephes. 1.

Tunc.

Idem lib. 2.

De consen.

Euãg. c. 32.

tom. 4. ante dimid.

Matth. 11.

Infrà 12.

Infrà 26.

Theophyl. in

Mar. c. 13.

à med.

Marc. 13.

Matth. 3.

Luc. 3.

B. Chrysof.

homil. 10. i-

nitio, & 77.

in Matth. in

princip. to-

mo 2.

Idem homi.

26. in Acta,

init. tom. 3.

circa med.

Act. 12.

Psal. 2.

Luc. 19. &

21.

Forfan, vel

Forstan.

dat, & non est aduerbium dubitandi nisi homine loquente qui nescit, ut ait Augustinus in Ioan. ubi verò Deus loquitur, non est dubitantis, vel opinantis, sed sæpè capitur pro sanè, haud dubie, prorsus, certè, vtique: & expletiva est particula ἄν, quæ verbis Græcis additur, iuxta illud: *Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem vtique.* Et ibi: *Quoniam si inimicus meus maledixisset mihi, sustinuissem vtique,* ἄν, sequitur: *Et si is qui oderat me, super me magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo:* ubi Græca pro forsitan habent eandem particulam ἄν, ἄν, ἄν, abscondissem me vtique ab eo. Dominus etiam apud Matthæum: *Si in Sodomis factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te, fortè mansissent vsque in hanc diem.* Et apud Ioannem: *Si scires, inquit, donum Dei, & quis est, &c. forsitan petisses ab eo,* pro eo quod est, vtique, vel certè petisses. Et infra, *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan* (pro vtique) & mihi. Et inferius: *Si me sciretis, forsitan & Patrem meum sciretis.* In quibus tribus locis ἄν particulam expletiuam ponit, non autem ἄν, vel ἰσως. Et rursus: *Mittam Filium meum dilectum: forsitan cum hunc viderint, verebuntur:* hic habetur ἰσως, id est vereri haud dubie debet, explicas id quod rei natura exigebat vt vererentur. Vnde Matthæus, & Marcus suppresserunt aduerbium Forsitan. Et si dici possit, vt nonnulli sentiunt, positum esse ad indicandam liberi arbitrij vim, & facultatem.

Quasi. *Quasi*, applicata numeris, frequenter significat non esse præcisum numerum, sed in paucis excedi, vel excedere: vt etiam ferè, circiter apud Latinos; & idem est si mensuræ accommodetur. Vt Ioan. 21. *Non longè erat à terra, sed quasi cubitis ducentis.* Applicata verò rebus, vel personis, non tantum similitudinem, sed interdum etiam veritatem denotat. Vnde dicimus, *Incedit quasi Rex,* id est, vt Regè decet. Et ita illud est: *Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre.* Et Daniel: *Et ecce, cum nubibus cæli quasi Filius hominis veniebat,* id est verè Filius hominis. Et frater Domini, Red-

arguti à lege quasi transgressores. Et B. Petrus, *Sicut Regi quasi præcellenti,* id est verè excellenti. Et Isaias, *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen* (ubi Hebraicè habetur, sicut paruas reliquias, quod est idem ac dicere, verè, siue profectò paruas reliquias) *quasi Sodomam fuissetis, &c.* Huic proxima est particula, quæ non semper æqualitatem, vel proprietatem, sed interdum si similitudinem denotat,

Sicut. Porro, vt verbis vtat Augustini in Psalmos: *Quare velut consolati, ait, & non ait cõsolati? Non semper (quasi) ad similitudinem ponitur hoc verbum, sicut, quod dicimus aliquando, ad proprietatem refertur, aliquando ad similitudinem, modò ad proprietatem relatum est.* Hæc ille. Et producit exempla de cõmuni locutione. Nam cum dicimus: *Sicut vixit pater, ita & filius,* ad similitudinem: *Et sicut pecus, ita homo moritur,* ad proprietatem refertur. Quando tamen dicitur, *Fecit sicut vir bonus, fecit tanquam iustus,* hoc non negat eum virum bonum, aut iustum, sed esse eum ponit. Et Hieronymus in .c. 5. ad Ephes. propè finem: *In proximo, inquit, similitudo ponitur, vt sic eum diligas sicut te, & cupias esse saluatum.* In vxore autem comparationis aduerbiũ (nempe, vnusquisque suam vxorem sicut se diligit) *sicut, non similitudinem, sed ap probationem, & confirmationem cū quodam pondere sonat: quomodo dicimus de viro, Quasi vir fecit, & de Salvatore scriptum est: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti.* Non quòd ipse Saluator gloriam habuerit ad comparationem alterius vnigeniti, ipse est enim vnigenitus: & vnigenitus si & alter fuerit, vnigenitus non potest appellari: vnde alterius vnigeniti non indigebat exemplo, sed quasi vnigenitum, hoc est, vt semetipsum decebat gloriam habere, possedit. Hæc ille. Ex quo habes, præter locum Ioan. 1. egregiè explicatum, quod asserit Apostolus: *Vnusquisque vxorem suam sicut seipsum diligit,* non intelligi per similitudinem, sed per proprietatem, quia vxor est caro de carne, & os de osibus, vt dixit Dominus: *Erunť duo in carne vna.* Itaque iam non sunt duo, sed vna caro. Et ibidè etiam Apосто-

I. Pet. 2. Isai. 1.
Rom. 9.
Sicut, Velut. August. in Psal. 125. sub initium tom. 8.
Simile.
Eccles. 3.
B. Hierony. lib. 3. in epist. ad Ephes. paulò à med. rom. 9.
Ephes. 5. Proximum quomodo sicut nos diligere debeamus.
Illud Apostoli: Vnusquisque suam vxorem sicut se diligit: quomodo accipiendum.
Ioan. 1. Quæ sit etus dicti intelligentia: Vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre, iuxta Doctores.
Gen. 2. Matth. 19.

lus: Viri debent diligere vxores suas vt corpora sua. Adde Ambrosium in Epistola ad Irenæum: *Non sibi blandiatur, ait, virus Apollinare, quia ita legitur: Et specie inuertus vt homo. Non enim negatus est homo Iesus, cum alibi ipse Paulus de eo dicat: Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, sed confirmatus est. Id enim est vsus, & moris Scripturæ sic significare. Sic & in Euangelio legimus: Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à Patre. Sicut ergo quasi vnigenitus dicitur, & non abnuittur vnigenitus Dei Filius: ita vt homo dicitur, & perfectio fuisse in eo hominis non negatur.* Denique Gregorius lib. Moral. idem asserit his verbis: *In sacro eloquio, sicut, & quasi, aliquando non pro similitudine ponitur, sed pro veritate. Vnde illud Iob: Sicut impius inimicus meus, & aduersarius meus quasi iniquus: sic, & quasi, pro affirmatione potius, quam pro similitudine dictum videtur.* Hæc illi Patres. Quod ergo dicitur, *Factus est sudor eius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram:* non negat fuisse verum sanguinem, vt Hieronymus lib. Aduersus Pelagianos docet: *Tam vehementer, inquit, orabat (Domini) vt gutta sanguinis prorumperent, ex parte, quem totum erat in passione fusurus.* Et cap. In quadam. De celebratione Missarum dicitur: *Restat, vt qualiscunq; fuit illa aqua, siue naturalis, siue miraculosa, siue de nouo Diuina virtute creata, siue de componentibus ex parte aliqua resoluta, proculdubio vera fuit; cum naturaliter possit & compositum in componentia, & elementatum in elementa resolui: quemadmodum verus extitit sudor ipsius sicut gutta sanguinis decurrentis in terram.* Cyrillus itè in Ioannem: *Sicut, similitudinis dictio est, & similitudinem quandam, non æqualitatem rerum signat. Quando igitur de rebus dicitur diuersis, ac natura differentibus, tunc non æqualitatem, sed similitudinem significat. Quando autem de ijs dicitur, quæ eiusdem nature sunt, tunc vltimam similitudinem, imò identitatem, & æqualitatem ostendit.* Et Theophylactus in Ioannem: *Dictio sicut, quando de Patre, & Filio dicitur, tunc solum æqualitatem intellige alte-*

rius similitudinem. Vnde de Apostolis dicitur: *Non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.* Et iterum: *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus.* Idem tradit Euthymius in id: *Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos: Sicut, ait, Quemadmodum, & similia, cum de Patre, Filio, ac Spiritu sancto dicuntur, æqualitatem significant (vt, Omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem) cum verò de Deo, & hominibus, similitudinem designant: verum similitudo nõ vbiq; per omnia quadrat.*

Præterea vt, & sic particula, similitudinem, & adæquationem rei ad rem indicare solent: Vt ibi: *Et erit sicut populus, sic Sacerdos; & sicut seruus, sic dominus eius.* Si enim Propheta dixisset: *Erit populus sicut Sacerdos, iã Sacerdos non esset sicut populus:* at verò cum dicit, *sicut populus, sic Sacerdos,* perinde est ac si dixisset, *Erit populus sicut Sacerdos, & Sacerdos sicut populus.* Iosaphat quoque Regi dixit Achab: *Vt ego, & tu, sicut populus tuus, sic & populus meus, tecumq; erimus in bello.*

Propterea, non semper causam reddidit, vt ait Euthymius, sed vel confirmat, perinde ac si diceret, verè sanè: Vt, *Propterea omnis Scriba doctus in regno cælorum, &c.* vel Hebraico more superfluit, vt ibi, *Propterea Moyses dedit vobis circumcissionem,* vt ibidem docet Euthymius, & si propriam significationem retinere possit. Idem explicans illud: *Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias:* Etiam hic Propterea, non causale est, sed futuri declaratiuum: *quia futurum erat (inquit) vt credere non possent, siue non vellent: nam si voluissent, vtiq; credidissent.* Hæc de Aduerbijs, nunc de Interiectionibus aliquid dicamus.

Interiectiones.

INTERIECTIONES etiam, Iquæ aliquem mentis affectum significant incondita voce, plures sunt apud Hebræos, sicut & apud Latinos. Sed væ, quæ æterni supplicij est comminatoria, vel alicuius instantis interitus

Ioan. c. 17. paulò à me deo.
Ioan. 17. Ibidem.
Euthym. in c. 15. Ioan. Ioan. 15. Suprà 5.
Vt, & Sic.
Isai. 5.
2. Paral. 18
Propterea. Euthym. c. 24. in Mattheo. Matth. 13.
Ioan. 7. Idem cap. 9. in Ioan. Idem c. 15. in Ioan. à medio.
Ioan. 12.
Væ in Scripturis potè de æterno Ictu, quæ præfenti solet intelligi.

Matth. 18. Symbolum: Vt, *Va homini illi, per quē scandalum venit; & Va mihi est, si non euangelizauero.* In Scripturis, vt testatur Gregorius, sapius de eterno, quā de temporali luctu solet intelligi: Vt, *Va mundo à scandalis, id est ob scandala.* Est etiam vox deplorantis calamitatem: Vt, *Va vobis, Scribae, & Pharisaei hypocrite;* id est, O terq; quaterque infelices. Interdum *Va*, non tam est plangentis, quā vocantis: Vt, *Va omnes strietes venite ad aquas,* vt Hebræa habent, teste Hieronymo: & Septuaginta: *Va qui sititis, ite ad aquas.* Idem docet Hieronymus in cap. illud. Idem etiam cap. 29. cū interpretatur illud: *Va Ariel.* Et ad hoc adduci potest illud Isai. 18. in illud: *Va terra cymbalo alatum, quæ est trās flumina Aethiopiæ;* quod diligenter est annotandum.

Euge, & in bonum, & in malum accipitur: vt docet Philippus in Iob: in bonum quidem: *Euge serue bone, & fidelis;* in contrarium verò, quando ait Propheta: *Auertantur statim erubescētes, qui dicunt mihi, Euge euge.* Et alio loco, *Euge euge, viderunt oculi nostri,* scilicet vidinētam.

Vah, insultantis interiectio est, quā vsi sunt Iudæi viso Domino crucifixo. Interiectio illa dolētis, quā vsus est Hieremias, cum dixit: *A, a, a, Domine mi, nescio loqui,* Hebraicè est אהה & habetur Ezech. 4. & 20. & Ioel 1. & est tantum אהה, sed Aleph ei præponitur Euphoniæ gratia. Septuaginta vertunt, *Od;* Hieronymus exponit *Va*, Latini, *Ab*, quā voce vitur Poëta: *Spem gregis, ab, silice in nuda connixa reliquit.* Et ita fortè vertit Hieronymus cū triplex *A, a, a.* Comicus in Eunucho ait: *Ab, ab, ab, perij.*

Coniunctiones.

CONIUNCTIONES sic dictæ sunt, quod earum officium sit coniungere, & orationi pro vinculis interponantur. Copulatiua coniunctio est *Et, Que*; Conditionalis, *Si, si tamen*; Causalis *Quia, Quoniam, Enim; Vt*; Aduersatiua, *Sed, Nisi*; Discretiua, vel Electiua, *Quā.* Dicamus aliquid de

singulis, quæ peculiare aliquid habēt. Et, quæ Græcè *Ti*, & in uerbum redit. Et, in primis sua natura res copulat, & vnit; interdum etiam explicat per appositionem, & valet idē quod, id est: vt in his locis, *Videte ne quis vos decipiat per philosophiam,* & (pro id est) *inanem fallaciam: Benedixit diei septimo,* & (pro id est) *sanctificauit illum.* In frā, *Inimicitias ponam inter te, & mulierem,* & (pro id est) *semen tuum, & semē illius: Colligent (Angeli) de regno eius omnia scandala, Et (pro id est) eos qui faciunt iniquitatem: Thesaurizas tibi iram in die ira: Et (pro id est) reuelationis iusti iudicij Dei: Sacrificabo hostiā laudis: Et (pro id est) nomen Domini inuocabo: Et Ruben fratribus dixit de Ioseph, Frater enim, & (pro id est) caro nostra est. Et Paulus, Per quæ accepimus gratiam, & apostolatam, id est apostolatam. Aliquando verò affirmat, & valet idem quod etiam: vt ibi, *Multa habeo de vobis loqui,* & (id est etiam) *iudicare.* Et, *Dilexit nos,* & (id est etiam) *cū essemus mortui delictis, conuiuificauit.* Dilectus: *Qui facit peccatum, & iniquitatem facit,* id est, etiam iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas, id est, nam peccatum est iniquitas.*

Interdum accipitur pro disiunctiua *Vel*, seu *Aut*: vt, *Nunquam manducaui omne commune, & (pro vel) immundum.* Ibi etiam: *Non debemus estimare auro, & argento, aut lapidi, &c. diuinum esse simile.* Et Moses, *Qui percusserit patrem suum, aut matrem, morte moriatur.* vbi Hebraica habent, patrem, & matrem: quæ si non disiungeret, non esset morti obnoxius qui alterum illorū percuteret, sed tantum qui vtrumque. Item: *Quotiescunq; māducabitis panem hunc, & (pro vel) calicem bibetis, mortē Domini annuntiabitis.* Et propriè accipiendo, edens tantum, vel bibens tantum, nō annuntiaret mortem Domini: tum quia subdit: *Itaque quicunq; māducauerit panē hunc, vel biberit calicem, &c. vbi Græcè non αὐτ, sed ἢ, id est vel: & Ambrosius legit, aut: & Cyprianus ad Quirinum, vbi agit de reuerenter suscipienda Eucharistia. Et ita habes, vnam speciem sine peccato posse sumi sine altera, & eum ritum*

aliquando

In eos, qui laicis vram que speciem dandā esse cōtendant.

Gen. 20. *Et honorifice suscipiētem vnam speciem, annuntiare mortem Domini, & alteram indignè fumentem, iniurium esse corpori, & sanguini Domini.* Interdum *Et*, accipitur loco, *Vt*, quem admodum ibi: *Orabit pro te, quia Propheta est, & viues, id est vt viuas.* Et alibi: *Secundum multitudinem impietatum mearum expelle eos, quoniam irritauerūt te Domine, & latentur, pro eo quod est vt letentur.* Et Apostolus, *Multo magis obtemperabimus Patri spirituum, & viuemus, id est vt viuamus.* Ita dicitur: *Et cū apparuerit Princeps pastorū, id est, vt cū apparuerit. Dominus apud Marcum: Omnis enim igne salietur: & (id est vt) omnis victima sale salietur, & significat: Vt hostia absq; sale non est legitima, sic sine igne tribulationis nullus est Deo acceptus. Potest etiam hoc loco ultimo, *Et*, accipi pro, *quia*. Aliquando causam reddit, & explicanda est percausalem, quia, vel enim. Exempli sunt: *Et erat sacerdos Dei altissimi: & Vana salus hominis,* Hebræa enim sic habent, licet rectè interpres verterit per causalem. Similia sunt: *Ecce, tu iratus es, & peccauimus, hoc est quia peccauimus. Et Christus, Annuntia illis quāta tibi Dominus fecerit, & (pro quia) misertus sit tui.* Idem inquit: *Scio eum (Patrem scilicet) & (id est quoniam) sermonem eius seruo.* Dilectus: *Manus nostra contrectauerunt de verbo vita, & id est quoniam) vita manifestata est.* Infra: *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit, & (id est quoniam) peccatū est iniquitas.* Item Apostolus: *Et ego quidem existimaueram me aduersus nomen Iesu Nazareni debere multa contra ria agere: Quod & fecimus Hierosolymis, & (pro nam) multos sanctorum in carceribus inclusi.* Et iterum, *Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & (pro nam) mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei.* Et infra: *Et sicut non probauerunt Deum habere in notitia.* Et Christus apud Ioannem, *Qui metit, mercē dem accipit, & congregat (id est nam congregat) fructum in vitam eternā.* Et erit tibi gaudium, & exultatio, & multi (hoc est quia multi) in natiuitate eius gaudebunt. Rufus, Monumenta aperta*

sunt, & multa corpora sanctorū, hoc est quia multa corpora. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominū testimonium verum est, hoc est, Nam in Legge. Item, *Exaudita est deprecatio tua, & vxor tua Elisabeth.* Infra: *Multos filiorū Israël conuertet ad Dominum Deum ipsorum. Et ipse precedet (id est, Nam ipse precedet) in spiritu, & virtute Heliae: Diligit gentem nostram, & (pro nā) synagogam ipse adificauit nobis.* Paulus dixit, *Percutiet te Deus, paries dealbate, & (pro, etenim) tu sedens iudicas me secundum Legem. Et ipsi nihil horum intellexerunt, & erat verbum istud absconditum ab eis, & (hoc est; quoniam) non intelligebant quæ dicebantur. Ceciderunt in faciem suam, & timuerūt valde, id est quoniam timuerunt. Quoniam alieni insurrexerunt aduersū me, & fortes quaesierunt animam meam, & (pro nam) non proposuerunt Deum ante conspectum suum: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, &c. & (pro quia) Verbum caro factū est: Benedictatu inter mulieres, & benedictus (id est quia benedictus) fructus ventris tui: & inimici hominis domestici eius, id est quia inimici. Latinis etiam Et, causalis est: Vt, *Audieras, & fama fuit, id est quia fama fuit. Et alibi, Nil aliud vestam, quā puram intellige flammam, Nataque de flamma corpora nulla vides.* Que pro quia, id est, quoniam ex flamma nil nascitur. Sed hæc ferè poetica sunt. Quintilianus hoc etiā significatu accepit: *Has primum, inquit, audiet puer: harum verba effingere imitando conabitur, & (pro quia) natura tenacissimi sumus eorum, quæ mollibus annis percepimus.* Et, interdum accipitur pro aduerbio tamē: Vt ibi: *Cum facta esset fames magna in omni terra, & ad nullam illarum missus est Helias, pro eo quod est, ad nullam tamē illarum missus est Helias: & Erant autem iusti ambo ante Deum, incedentes in omnibus mādati, & iustificationibus Domini sine querela. Et nō erat (p, & tamē nō erat) illis filius. Anima mea in manibus meis semper, & legem tuam non sum oblitus, pro, & tamen: & Chaldaus habet: At legem tuā**

Luc. 23. non sum oblitus . Nam remisi vos ad al-
 lum: & ecce, nihil dignum morte actum
 est ei, id est, Tamē ecce nihil dignum
 morte, & c. Nā & ego homo sum sub po-
 testate constitutus, & c. Et dico huic, Va-
 de, & vadit, id est, Ego et si homo sum,
 tamen dico huic, Vade, & vadit. Et, e-
 tiā accipitur pro, Sicut, Sicut misit me
 Pater: & ego mitto vos, p, sic ego mitto
 vos. Etq; hic tropus familiaris est Ioā
 ni: nam. c. 6. habet: Sicut misit me vi-
 uens Pater, & ego uiuo propter Patrem:
 & Qui māducat me, & ipse uiuet propter
 me: quod idē est ac dicere. Sicut qui man-
 ducat me, & c. & cap. 9. Sicut nouit me
 Pater, & ego agnosco, id est, sic ego ag-
 nosco, & Ioan. 15. Sicut dilexit me Pa-
 ter, & ego dilexi vos, id est, sic ego dile-
 xi vos. Et Ioan. 4. Charissimi, si sic Deus
 dilexit nos, & (pro sic, vel ita) nos debe-
 mus alterutrum diligere: ita & in ora-
 tione Dominica: Fiat uoluntas tua si-
 cut in Cælo, & (id est sic) in terra. Inter-
 dum est supplenda more Hebræo, &
 Sicut non probauerūt habere Deum in no-
 titia (ita) tradidit illos Deus: & Luc.
 22. Et vos estote parati, id est ita
 vos estote parati, Et pro igitur, vel
 ergo: Si filij, & hæredes, pro, ergo hære-
 des. Et alibi, Quod si filius, & (ergo) hæ-
 res per Deū (pro igitur) Et uide⁹ quod
 nō potuerūt introire in requiē ipsius pro-
 pter incredulitatē. Dilectus, Sicut uictio
 ei⁹ docet vos de omnibus, & uerū est, & nō
 est mēdaciū. Et (pro itaq; vel p igitur)
 Sicut docuit vos, manete in eo. Et ibūt hi
 in suppliciū aternū, id est, Igitur ibunt
 hi. Orationes tuæ, & elemosyna tua ascē-
 derūt in memoriā in cōspectu Dei. Et nūc
 mitte uiros in Ioppē, id est, igitur mitte
 uiros. Interdū usurpatur pro uoce Pro-
 pterea. Exēpla sūt. Ego uidi, & testimoniū
 perhibui: pro eo qđ est, testimoniū p-
 pterea perhibui: Sic oportebat Christū pa-
 ti, & resurgere a mortuis tertia die, & pre-
 dicari (id est propterea predicari) in
 nomine ei⁹ p̄nitentiā, & c. Spiritus est De⁹
 & (scilicet p̄pterea) eos qui adorā eū,
 in Spiritu, & ueritate oportet adorare. Et
 infra: Sicut audio, iudico, & (id est pro-
 pterea) iudiciū meū iustū est. Aliquādo
 significat Præterea: ut his in locis: Et
 spiritus est qui testificatur: id est præte-
 rea: Et interrogabāt eū Pharisei, & Scri-

ba, Quare discipuli tui. Valet Et, pro re-
 latiuo, & hoc quidē nō raro. Hinc il-
 lud, Benedictus Deus, & Pater, id est qui
 est Pater. Apud Malachiā, Quis ex vo-
 bis & ianuas claudat gratuito. Ita habēt
 Hebræa, p eo qđ est, Quis ex uobis qui
 claudat, & c. Arcū meū posui in nubibus,
 & erit (id est qui erit) in signū fœderis.
 Nō puto esse vllā aliā particulā, quæ a-
 pud Hebræos plura cōplectatur signi-
 ficata. Postremō Et, quādoq; abūdat
 ex cōsuetudine Hebræa, & apposita ni-
 hil significat, ut etiā apud Romanos.
 Multa quoque & bello passus, dum conde-
 ret urbem.
 Hoc annotauit Origenes in librū Num-
 nero. Sciēdū est, inquit, quod uernacu-
 lū est lingua Hebræa, Et, cōiūctio fre-
 quēter uti, ita ut interdū abūdet, & in nō
 necessarijs, ut in nostra apparet lingua, vi-
 deatur inserta: quod utiq; cū uenia acci-
 piēdū est. Habet enim uuaquaq; lingua al-
 quid proprietatis, quod apud alias linguas
 uisū uideatur. Et probat exēplo illo:
 Valida habitatio tua, & (abūdat) si posue-
 ris in petra nidū tuū, & si fuerit tibi Beor
 nidus astituta, Assyriū capriuū te ducēt. Sic
 ille, producēs iuxta editionē LXX. in
 terpretū. Augustinus in Psal. 4. in id;
 Et scitote quoniā admirabilē fecit Domi-
 nus sanctū sū. Si quē, ait, mouet cōiūctio
 superaddita, & scitote, facile est, ut in
 Scripturis animaduertat, hui⁹ locutionis
 genus familiare esse illi lingue, qua Pro-
 pheta locuti sūt. Nā sæpē inuenies ita cō-
 ptū: Et dixit Dominus ad illū. Idē lib. locu-
 tio. Coniunctio copulatiua ita ponitur, ut
 detracta plenam faciat sententiam. Ut in
 Exodo: Si acceperis computationem filio-
 rum Israël in uisitatione eorum, & da-
 bunt singuli redemptionem animæ suæ Do-
 mino: & non erit in eis ruina in uisitati-
 one eorum: bis abūdat, Et. Exempla sūt
 multa: Scrutamini Scripturas, quia uos
 putatis in ipsis uitam æternam habere, Et
 (abundat) illa sunt quæ testimoniū per-
 hibēt de me. Ijs qui sunt ex cōtentione, &
 (superfluit) qui nō acquiescūt ueritati.
 Et postquam consummati sunt dies octo,
 ut circumcideretur puer, & uocatum est
 nomen Iesus. Et adiunctum uerbo uo-
 carum (ut habent Græca) abundat in
 litera. Iterum: Mirati sunt & de his

Ephes. 1.
 Malach. 1.
 Gen. 9.
 Coniunctio
 & apud He-
 bræos sæpē
 redundat.
 Virg. 1. Ae-
 neid. in prin.
 Orige. hom.
 19. in Nu-
 me. non pro-
 cul a fine.
 Par. 1. ante
 med.
 Num. 24.
 B. Aug. tom.
 8. initio.
 Ezech. 1. &
 sæpē alibi.
 Idem. lib. 2.
 locutio in
 Exo. c. 118.
 tom. 3. iuxta
 princ.
 Exod. 30.
 Ioan. 5.
 Rom. 2.
 Luc. 2.
 Ibidem.

qua audierāt a pastoribus ad ipsos, Et, a-
 bundat, dicen dūq; erat, Mirati sūt de
 his. Sic est illud, Quid adhuc? & ego tan-
 quā peccator iudicor: pro eo quod est,
 Quid adhuc ego iudicor? Itē Petrus,
 Et quis est qui uobis noceat, si boni amu-
 latoris fueritis? ubi, Et, abundat, sicut
 & apud Poētā:
 Et quisquam numen Iunonis adoret.
 Præterea similiter etiā cū Scriptura
 inchoat libros, vel capitū principia;
 Vt: Et fuit uir unus de Ramathaim So-
 phim: Et factū est uerbu Domini: Et apud
 70. interpretes omnia ferē librorū Re-
 gū, & Paralipomenō capita, a præposi-
 tione Græca uari, id est Et, incipiūt (et si
 in editione Hieronymi sæpē suppri-
 matur: quæ cōiunctio nō præcedēti-
 bus, sed sequentibus aptatur) Adeo, ut
 Gregorius in Ezechielē non attēdēs
 ad lingue phrasim, aliam elegantē eius
 cōiunctionis rationem sit meditatus:
 In mente, inquit, Prophetarum ita cōiun-
 cta sunt exterioribus interiora, quatenus
 simul utraq; uideant, simulq; in eis sūt, &
 intrus uerbum quod audiūt, & foras quod
 dicunt. Et idē qui nihil dixerat, incho-
 uit dicens: Et factum est, Quia hoc uerbu
 quod foris protulit, illi uerbo, quod intrus
 audierat, coniunxit. Idem annotat Au-
 gustinus in Psalmū quartū, enarrans
 uersiculum illum: Et scitote, quoniam
 mirificauit Dominus sanctum sum. Et, in-
 terdum ualet atque quod: ut eo loco,
 Adiecit (Herodes) & hoc super omnia, &
 inclusit Ioannem in carcerem: pro, quod
 inclusit Ioannem, Vau pro Schin.
 Si, coniunctio, quæ Græcū, uel ἢ,
 uel ἰα, Hebræicē וּ, multa habet fin-
 gularia. Nam coniuncta indicatiui tē-
 poris uerbo, affirmat, cum subiuncti-
 uo, suspēdit, ut notauit Georgius Tra-
 perunt, edifferens locum illū Ioan-
 nis: Si eum uolo manere donec ueniam,
 quid ad te? Perinde est enim ac si dixif-
 set, Volo eum permanere. Ut propte-
 rea à sensu non aberrat, qui interpre-
 tatur si, id est, sic eum uolo manere.
 Si, in principio dictionis, sæpē inter-
 rogantis est, & idem est quod Num,
 uel An. Vnde pro eo quod habet, Si ue-
 rē utiq; iustitiam loquimini, Hebræa ha-
 bent: Num utiq; iustitiam loquimini. Et
 Lucas, Domine, si pauci sunt qui saluan-

tur. Et iterum, Domine, si percutimus in
 gladio? Si licet Sabbato curare? & in A-
 ctis, Domine, si in tempore hoc restitues
 Regnum Israël? & Paulus ad discipu-
 los quos Ephesi inuenit, Si Spiritum
 Sanctum accepistis credentes? pro eo
 quod est: Num accepistis Spiritum San-
 ctum, Et, An percuterent: & An restituet
 Regnum Israël, & An liceret Sabbato cu-
 rare. Proxima sunt his: Si licet censum
 dare Cæsari, an non? Et, Si licet homini di-
 mittere uxorem suam quacūq; ex caus-
 sa? Et Isaias: Nunquid ego, qui alios pare-
 re facio, ipse non paria? dicit Dominus. Si
 ego (id est, Nunquid ego) qui generatio
 nē ceteris tribuo, sterilis ero? Ut sit idē,
 Si, quod Nunquid præcedens. Et Ec-
 clesiastes: Quis nouit si spiritus filiorum
 Adam ascendat sursum, & si spiritus in-
 mentorum descendat deorsum? Bis ponit
 tur Si, pro An, uel Nunquid, ut Chaldea
 paraphrasis indicat. Quartō, Si, cū
 iurantis est, uel indignantis, negatio-
 nē ex more idiomatis includit, & in-
 terdum aliquid supplendū est, ut ora-
 tio constet, & hoc per figurā Apofio-
 pofis, hoc est Reticentię, uel per figu-
 ram Eclipsis, secundū illud: Ipsi uerō nō
 cognouerunt uias meas: quibus iurauī in
 ira mea, si introibūt in requiē meā, id est
 Non introibunt. Et si introibunt, non
 sim, uel existi mer uerax Deus, aut nul-
 la mihi Fides in posterum habeatur.
 Quod si homo esset, qui iureiurādo se
 adstringeret, supplendū esset aliquid: id
 est, eueniat mihi hoc, uel illud finitū
 si hoc fecero, iuxta uerbu Malachię:
 Si offeratis cacum ad immolandum, non-
 ne malum est? & si offeratis claudum, &
 languidum, nonne malum est? Offer illud
 duci tuo, si placuerit ei, aut si suscepe-
 rit faciem tuam, id est, Nec placebit,
 nec suscipiet. Et Isaias: Reuelata est in
 auribus meis uox Domini exercituum:
 Si dimittetur iniquitas hæc uobis, donec
 moriamini, id est dum uixeritis, non
 dimittetur. Et iterum, Semel iura-
 ui in Sancto meo, si Dauid mentiar: A-
 men dico uobis, si dabitur generationi
 isti signum, id est, non dabitur, & Hier-
 emias, Viuit Dominus, qui fecit nobis
 animam hanc, si occidero te, & si tradide-
 ro te in manus uirorum istorum, qui que-
 runt animam tuam. Aliquando uerō ex

Infra. 22.
 Supra. 14.
 Act. 1.
 Infra. 19.
 Matth. 22.
 Supra. 19.
 Isai. vlt.
 Eccles. 3.
 Dicitio si, quā
 do defectiua
 sit, & quid in
 ea supple-
 ndum.
 Psal. 94. &
 Heb. 3.
 Malach. 1.
 Isa. 22.
 Psal. 88.
 Mar. 8.
 Hier. 38.

Psal. 136.

primitur id; quod nobis imprecamur: vt illud Dauidis: Si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuioni detur dextera mea: Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. Hoc est: Si vilo vnquam tempore, o Ciuitas Sancta, tui oblitus fuero, dedifcat psallere dextera mea, & adhæreat lingua mea faucibus, ne possim canere, quasi dicat, priuer officio pulfandi manu, & cantandi lingua. Et ita, Oblitus actiue accipitur, obliuiscatur verò, passiuè: Pro quo Hieronymus vertit: In obliuione sit dextera mea. Et subdit: Si non proposuero Hierusalē in principio latitia mea. Et supplendū est, eueniat mihi quod imprecatus sum. Et Hebræa habent, & Chaldæa: Nisi ascendere fecero Hierusalem, pro quo LXX. habent: Si non proposuero: id enim est παραλέγωμαι, quæ vox significantior est quam, proposuero. Est enim sensus: si non præposuero Hierusalem omnibus gaudijs, & delicijs Babylonis. Inducit enim Propheta personam filiorum Israël in captiuitate Babylonis detentorum. Finitima sunt istis, quæ Dauid alio loco dicit: Sicut iurauit Domino, votum voluit Deo Iacob: Si introiero in tabernaculum domus mea, si ascendero in lectū strati mei: si dederō somnum oculis meis: id est, Non contingat in tabernaculum introire, neque somni quietem capere, nisi domum, & templum Domino construxero. Et alibi idem Propheeta: Semel iuravi in Sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit. Iurauit enim Dauidi, quod semen eius in æternum maneret: quod si in promissione sua deficeret, mendax, & infidelis vult haberi: quod cum esse nequeat, perinde est ac si dixisset, Dauidi nequaquam mentiar. His proximum est illud: Si oblitus sum nomen Dei nostri, & si expandimus manus nostras ad Deum alienum, supplendum est, Ego nunquam ab eo exaudiar. Quoniam verò nec oblitus sum nomen Dei nostri, nec ad alium Deum quam verum expādi manus meas, dignus sum quem exaudias. Et ita, Si, in huiusmodi locutionibus includit negationem, vt latè est videre in cap. 31. Iob. Quod si post, si, ponatur statim particula ne

Hiero. tom. 8.

gatiua; tunc, si, affirmat: Vt ibi, In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum, Nisi (si non, vt Hebræa habet) domus multa deserta, &c. Et rursum. Iurauit Dominus exercituum, dicens: Si nō vt putauit, ita erit; & quomodo mente tractauit, sic eueniet. Et oportet subaudire, non mihi habeatis fidem, aut, hoc mihi eueniat. Quinto loco, Si, accipitur pro, Vtinam, iuxta illud: Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me: id est, Vtinam sumeres supplicium de peccatoribus, atq; ita homicidæ à me declinarent: & Dominus videns Ciuitatem, fleuit super illam, dicens, Quia si cognouisses & tu; id est, Vtinam tu etiam cognosceres, quæ ego impendentia tibi mala video: fleuisses vtique, & Regem tuum cognosceres. Id etiam est apud Latinos vsurpatū. Ait enim Poëta: Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus ostendat. Et idem: O mihi prateritos referat si Iupiter annos Et Horatius: O si angulus ille

Psal. 131.

Proximus accedat. Sæpè autem particula Vtinam, in verbis delitescit, & maxime in illa frequenti Hebræa phrasi: Quis det, aut, Quis tribuat: Vt ibi, Vtinam mortui essemus, &c. Hebræa habent, Quis det vt mortui essemus in manu Domini. Et alio loco, Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? Similia his non pauca superius annotauimus, ideò his paucis in præsentia nos contenti sumus. Demū in terdū, si, nō est cōiunctio, sed aduerbiū tēporis, & idē est quod quādo, vel Cum. Vnde illud Isaiæ: Si abluerit Dominus sordes filiarū Siō, id est, Quādo abluerit. Et alibi, Cū iubilens, id est quinquagesimus annus remissionis aduenerit: vbi Hebræa, & LXX. interpretes habent: Si aduenerit iubilus, &c.

Psal. 88.

Cōiunctio causalis prima est, Vt, Græcè ἵνα, quæ finē præcōceptū designat, ppter quē aliquid fit: de qua, Attēdite, ne iustitiā vestrā faciatis corā hominib⁹, vt videamini ab eis: vt scilicet finis noster sit humanæ gloriæ captatio, cum alibi illam explicauerit, cū dixit: Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt

Psal. 43.

opera

Isa. 5. Infra. 14. Psal. 138. Luc. 19. Virg. lib. 6. Aeneid. non procul ab initio. Horat. Dicitio Vtinā non semper exprimitur. Exod. 16. Deut. 5. Isa. 4. Numer. 36. Vt. Iga. Matth. 6. Supra. 5.

gatiua; tunc, si, affirmat: Vt ibi, In auribus meis sunt hæc, dicit Dominus exercituum, Nisi (si non, vt Hebræa habet) domus multa deserta, &c. Et rursum. Iurauit Dominus exercituum, dicens: Si nō vt putauit, ita erit; & quomodo mente tractauit, sic eueniet. Et oportet subaudire, non mihi habeatis fidem, aut, hoc mihi eueniat. Quinto loco, Si, accipitur pro, Vtinam, iuxta illud: Si occideris Deus peccatores, viri sanguinum declinate à me: id est, Vtinam tu etiam cognosceres, quæ ego impendentia tibi mala video: fleuisses vtique, & Regem tuum cognosceres. Id etiam est apud Latinos vsurpatū. Ait enim Poëta: Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus ostendat. Et idem: O mihi prateritos referat si Iupiter annos Et Horatius: O si angulus ille

Proximus accedat. Sæpè autem particula Vtinam, in verbis delitescit, & maxime in illa frequenti Hebræa phrasi: Quis det, aut, Quis tribuat: Vt ibi, Vtinam mortui essemus, &c. Hebræa habent, Quis det vt mortui essemus in manu Domini. Et alio loco, Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea? Similia his non pauca superius annotauimus, ideò his paucis in præsentia nos contenti sumus. Demū in terdū, si, nō est cōiunctio, sed aduerbiū tēporis, & idē est quod quādo, vel Cum. Vnde illud Isaiæ: Si abluerit Dominus sordes filiarū Siō, id est, Quādo abluerit. Et alibi, Cū iubilens, id est quinquagesimus annus remissionis aduenerit: vbi Hebræa, & LXX. interpretes habent: Si aduenerit iubilus, &c.

Cōiunctio causalis prima est, Vt, Græcè ἵνα, quæ finē præcōceptū designat, ppter quē aliquid fit: de qua, Attēdite, ne iustitiā vestrā faciatis corā hominib⁹, vt videamini ab eis: vt scilicet finis noster sit humanæ gloriæ captatio, cum alibi illam explicauerit, cū dixit: Sic luceat lux vestra corā hominibus, vt videāt

opera

opera

Matt. i. & sape deinceps. Vt particula in quib⁹ causis, in quibus cumentum significat.

B. Cyril. lib. 9. in Ioan. c. 10. prope finem. tom. 1. Si mala euenirent proinde, quia à Prophetis illa prædicta sunt, quid cōsequeretur.

Ioā. Damas. lib. 4. c. 20. in fine. Quam idoneo Damascenus exemplo Deum ostendat autorem non esse malorum. Euentus cur sic dictus. Rom. 5. 1. Cor. 11. Psal. 50. Rom. 11. Isaiæ. 7. & Matth. 1.

opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum qui in cælis est. Aliquando tamen non signat causā, vel finē, sed euentum, & consecutionē. Sicut dicimus. Ita euenit, vt putauit. Vnde illud frequens: Vt adimpleretur, vel impleretur quod dictum, vel scriptum est: vt adimplerentur Scripturæ Prophetarum. Quod quidem in his quæ Deus absolute fieri voluit, & prouidit, vt necessario eueniret, causam denotat: in his verò, quæ tantum vt futura præuidit, sed non prouidit, neque voluit, vt potè quæ peccatum inuoluunt, tunc particula Vt, euentum, & sequēlam indicat. Hinc Cyrillus in Ioannem rectè admonet: Nemo putet, idcirco quæ à Prophetis dicta sunt, in exitum venire, vt adimpleatur Scriptura. Nam si sic esset, laudari potius, quam vituperari tanquam Scripturarum ministri nequam homines possent: quippe nec deliquisse omnino viderentur, si coacti fecissent. Nam si ad implere Scripturam necesse esset, illi, per quos adimpleretur, nullo crimine profecto tenerentur. Præterea in Scriptura autorem culpa redundare videretur, si quidē, vt adimpleretur Scriptura, vi quadā mala cōmiserint. Sed quis adeo rationis, ac mentis inops erit, vt Scripturam Sancti Spiritus, peccati causam attulisse hominū vnquam credere possit? Non ergo vt adimpleatur Scriptura, nec ista de causa facta sunt à quibusdam quæ Scriptura prædixit, sed contra, quoniā ita nonnulli sponte facturi erant, idcirco præsciēs Spirit⁹ Sāct⁹, futura prædixit. Hęc ille. Ponit Damascenus pulchrum exemplum, vt probet Deum malorum causā non esse: Quē admodū, inquit, si sedeat quis operans, superueniat autem quispiam amicus, ait: Ne hodie operer, superuenit amicus. Attamen amicus non, vt non operetur, aduentauit, sic autē euenit. Nam occupatus circa amici susceptionē, non operatur. Et dicitur hæc euentus, quia ita eueniūt res. Hactenus Damascenus. Similia sunt: Lex subintravit, vt abundaret delictū: Oportet hereses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiāt in vobis: Tibi soli peccasti, & malū corā te feci, vt iusti fieris in sermonibus tuis: Cōclusit Deus omnia in incredulitate; vt omnū misereatur: Et illud, Butyri, & mel comedet; vt

sciat reprobare malū, & eligere bonū. Ex vsu nāq; butyri, & mellis euenit, vt gustui suauit addiscere acceptāda, & in sua uia reprobāda. Itē, infirmitas hæc nō est ad mortē, sed pro gloria Dei; vt glorificetur Filius Dei per eā. Et, in iudiciū ego in hūc mundū ueni, vt qui nō vidēt, videant: hīc, Vt, finē signat. Sequitur: Et qui vidēt, cæci sūt, hīc, Vt, euentū denotat. Rursum: Ecce ego mitto ad vos Prophetas, & Sapiētes, & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, &c. vt ueniat. Super vos omnis sanguis iustus qui effusus est. Eiusdē generis sūt quæ habentur in Mat. c. 4. & Luc. 8. Illis qui foris sunt, in parabolis omnia fiunt, vt videntes videant, & non videant: & audientes audiant, & non intellegant; ne quando conuertantur, & dimittantur eis peccata.

Quia, Quoniā, cōiunctiones sunt causalis reddētes, vel à priori, vt frequenter faciūt, vel à posteriori, iuxta illud. Dimissa sūt ei peccata multa, quoniā dilexit multū, probat remissionē peccatorū factā ab effectu dilectionis magnæ. Simile est illud: Ego clamauit, quoniā exaudisti me, id est effectus propterea exauditionis tuæ reddit me clamosū in precibus nō dubitatē de exauditione. Et id: In hoc cognoscimus quoniā in eo manemus, & ipse in nobis, quoniā de Spiritu Sācto suo dedit nobis. Et iterū: In hoc cognoscim⁹ charitatē Dei, quoniā ille animā suā pro nobis posuit. Ex eō enim q̄ posuit vitā pro nobis, cōprobamus eius erga nos charitatē. Cū dicitur: Propterea nō poterāt credere, quia iterū dixit Isaias: Excæcauit oculos eorū, & indurauit cor eorū, ubi, Quia, nō assignat Prophetam Isaię fuisse causā nō credēdi, sed malā Iudæorū volūtate, de qua præcessit, nō poterāt, id est, nō volebāt, credere: vt interpretatur Augustin⁹ in Ioannem, Chrysostomus, & Theophylact⁹ in eū dē locū. Mala autē volūtate Iudæorū non credendi posita, & à Propheta prænotiata, nō poterāt credere in sc̄su cōposito, vt docēt Theologi. Lege Magnū Athanasium in tractatu de Passione, & Cruce Domini, vbi hæc rē satis doctè, & eleganter persequitur. Interdum verò eiusmodi cōiunctiones accipiuntur pro alia, quæ non reddit causā id est pro quod: vt illa omnia: Videns

Ioan. 11.

Sup. 9.

Matth. 23.

Mat. 4.

Luc. 8.

Quia. Quoniam. Luc. 7.

Psal. 16.

1. Ioan. 4.

Supra. 3.

Dei erga nos charitas vnde comprobetur. Ioan. 12. Isai. 6.

B. Aug. tra. 53. in Ioan. circa med. tom. 9.

Chryf. homi. 67. circa med. tom. 3.

Theophyl. in c. Ioan. 12. Mag. Arb. tom. 3. ante dimid. Matth. 2.

Ibidem.
Infra. 7.
Infra. 9.
Luc. 1.
Matth. 15.
Infra. 21.
Supra. 16.
Infra. 22.
Infra. 26.
Ioan. 18.
Supra. 8.
Supra. 5.
Infra. 21.
Mar. 13.
Matth. 11.
Rom. 7.
1. Cor. 5.
Act. 3.
Rom. 13.
Act. 12.

Herodes quoniam illusus esset à Magis, id est quod illusus esset. Et hoc maximè contingit, quando id sequitur, vel dictum, vel auditum, vel scitum, & cognitum, vel cogitatum, aut scriptum narratur, iuxta illud: *Vt impleretur quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur: Tunc cōfitebor illis, Quia nunquam noui vos: Creditis quia hoc possum facere vobis? Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine: Scis quia Pharisæi audito verbo hoc, scandalizati sunt? Dicite quia Dominus ihs opus habet: Et ego dico tibi quia tu es Petrus: Magister, scimus quia verax es: Scitis quia post biduum Pascha fiet: Dixi vobis quia ego sum: Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro: Nolite putare quia ego accusaturus sum vos apud Patrem: Domine, tu scis quia amore: Multi venient in nomine meo, dicentes quia ego sum Christus: Confiteor tibi Pater Domine Cæli, & terra, quia abscondisti hæc à sapientibus, &c. & Apostolus, Scio quia non habitat in carne mea bonum: Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Et nunc, fratres, scio quia per ignorantiam fecistis: Scientes tempus quia hora est iam nos de somno surgere: Nunc scio verè quia misit Deus Angelum suum: Qui quid orantes petitis, credite quia accipietis. In his omnibus, & similibus fere infinitis, quoniam, & quia, significat idè quod particula quod, quæ interdum Latinis rationem reddit, & valet idem quod, eo quod, & causa huius rei est: quoniam Græcis *ὅτι*, & Hebræis *כי*, quoniam, & quod, indifferenter significant: & idcirco interpres aliquando posuit quoniam, vel quia, vbi potuisset vertere quod. Aliquando *ὅτι*, significare potest quoniam, & quod, simul: Vt ibi, Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei, stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. Vbi primū nota Atticam locutionem, neutrum plurale eleganter cōstrui cū verbo singularis numeri: propterea interpres bene vertit: Stultitia enim est illi, scilicet ea quæ Dei sunt, ad quæ necessario sunt ea verba referenda. Licet quia illa phrasia nō est v̄itata apud Latinos,*

Cur redditū sit quia, vel quoniam pro quod, ab interprete.

1. Cor. 2.
 Eius dicti Apostolici Animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim est illi, &c. literalis explicatio.

claris vertere potuisset: Stultitia enim sunt illi, & nō potest intelligere, quia spiritualiter examinatur, vel iudicantur.

Deinde aduerte, quia, vel poni pro quod, vt sit sensus: Nō potest intelligere quod illa spiritualiter sūt dijudicanda: & est planus, & germanus sensus, vel potest esse causa eius dicti, nō potest intelligere, ob id nimirū, quod cū animalis sit, illa sunt spiritualiter dijudicanda. Aliquando verò quoniam, & quia, abundant, & nihil significant, sed ex more lingue superfluūt. Hinc Euthymius in Psal. 9. à medio: *Observandum est, inquit, quod dictio, Quoniam, seu Quia, apud Hebræos non semper causam reddit, sed aliquando aduerbium est confirmandi; aliquando etiam abundat iuxta idiomatis vsum. Vt ibi: Quoniam laudatur peccator in desiderijs anima sue, & iniustus benedicitur. Idem in Psal. 67. dictionem Veruntamen, nonnunquam in Scripturis tradit esse superfluam, vel accipi pro Verè: Vt, Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum: &, Veruntamen prope timentes eū salutare ipsius. Et in Psal. 83. & 101. de priori voce quia, vel quoniam, idem confirmat: Vt, Quoniam misericordiam, & veritatem diligit Dominus Deus: &, Quia cinerem tanquam panem manducabam. Et certè sine illis optimè constat orationis sensus, vt ibi: Benedixisti quia non habeo virum: Tunc confitebor illis, Quia nunquam noui vos: Dicite quia Dominus ihs opus habet: Dixerunt illi, Quia nemo est in cognatione tua qui vocetur hoc nomine: Dixi vobis quia ego sum: Tu dicis, quoniam Rex sum ego. Et B. Marcus: Dicebant enim, Quoniam in furorem versus est. Infra: Et Scribæ qui ab Hierosolymis descenderant, dicebant, Quoniam Beelzebub habet. Et rursus, Nonne scriptum est, Quia domus mea domus orationis vocabitur? In his, & similibus, ablata coniunctione, rectè constabit orationis sensus. Eo loco Ioannis? Quæ Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, Quia blasphemias: quia dixi, Filius Dei sū? primū Quia omnino superfluit & potius obscuram, quàm apertā reddit orationem, & sine eo planus colligitur intellèctus eius.*

Eadem particule, & dictio Veruntamen in Scripturis nonnunquam, superfluūt. Euthy.

Ibidem.

Psal. 67.

Psal. 84.

Ibidem.

Psal. 83.

Psal. 103.

Ioan. 4.

Matth. 7.

Infra. 21.

Ioan. 1.

Luc. 18.

Ibidem.

Mar. 3.

Ibidem.

Infra. 11.

Isa. 56.

Ioan. 10.

Coniun-

Matth. 5.
Heb. 2.
Infra 7.
1. Cor. 14.
Gal. 3.
Ephes. 3.
1. Pet. 2.
Psal. 33.
Rom. 8.
2. Thess. 1.
Rom. 8.
Ephes. 4.
2. Cor. 7.
Infra. 8.

Coniunctio, Enim, quæ Græce *ἔτι* dicitur, & Syri ger, Galli car, causam subiungit: vt, Nam, Namque, Quippe, a priori, vel posteriori causam reddunt. Interdum capitur pro, Certè, vt Latinis, Enimvero: & affirmat, vt illud: *Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est*: id est, certè quod in ea natum est, de Spiritu sancto est, vt tu ipse inuenisti. Interdum accipitur pro aduerbio, autem, vel pro, verò, iuxta illud: *Nusquam enim Angelos apprehendit*, pro eo quod est: Nusquam autem Angelos apprehendit. Et rursus, *Translato enim Sacerdotio, necesse est, vt & legis trãslatio fiat*, pro, translato autem Sacerdotio, &c. non enim ibi reddit causam vllam.

Tamen particula, quæ Græcè dicitur, *ὅτι*, ponitur pro certè: vt ibi, *Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia*; id est, Certè quæ sunt sine anima, &c. Et ad Galat. *Tamen hominis confirmatum testamentum*, pro, Certè, vel, Quin.

Si tamen, quod Græcè est *ἔτι*, vel *ἔτι*, ponitur pro *Siquidem*, siue pro *ἔτι*: vt illud, *Ego Paulus vincus Christi Iesu* (id est pro Christo, sicut Apostolus Christi, vel Martyr Christi, hoc est pro Christo) *Pro vobis Genitibus*: Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi, id est, siquidem audistis creditam mihi administrationem gratiæ inter vos prædicandæ. Et Petrus, *Si tamen gustastis* (id est siquidem gustastis) *quoniam dulcis est Dominus*. Et Paulus: *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis, & alibi, Si tamen iustum est apud Deum retribuere*: in vtroq; textu magis quadrat, *Siquidem*. Rursus: *Si tamē cōpatimur, vt & conglorificemur*, vbi *ἔτι*, siquidem. Et ad Ephes. *Vos autem non ita didicistis Christum: si tamen illum audistis*, id est siquidem illum fide suscepistis.

Sed, ἄλλὰ, pro Imò vsurpari solet interdum: *Ecce enim hoc ipsum*, ait Paulus, *Secundum Deum contristari vos, quantamin vocis operatur sollicitudinem, sed defensionem, &c. pro*, imò defensionem. Et infra: *Sed sicut in omnibus abundatis fide, & sermone, & scien-*

tia: pro eo quod est, imò in omnibus abundatis. Interdum *ἄλλὰ* ponitur pro, nisi: vt illo loco: *Quid igitur est Apollo? Quid verò Paulus, nisi ministri, per quos credidistis?* ita enim habent Græca, licet idem nostra lectio Latina habeat, etiamsi particulam *nisi*, supprimat.

Nisi, quæ Græcè *ἄλλὰ*, non semper significat, *Si non*, sed ponitur interdum pro *Sed*, vel *ἄλλὰ*: vt, *Scientes quod non iustificetur homo ex operibus legis nisi per fidem*. Vbi si sensus esset, si non per fidem, inferretur, quod si adfit fides, iustificaretur ex operibus legis, & ita Apostolus sibi non constaret; qui omnia opera legis à virtute iustificandi excludit. Ergo, *Nisi*, accipienda est pro particula aduersatiua *Sed*, vbi Syriacum exemplar ad Gala. 2. habet *ἄλλὰ* quod est Græcum *ἄλλὰ*, id est, *Sed*: vt, *Nemo nouit Patrem nisi Filius: & Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo Filius hominis*, pro eo quod est, *Sed*. *Nisi* etiam affirmatiuè ponitur cum Apostolopi: vt, *Nisi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te*, scilicet, post hæc mihi fidem non habes.

Quam, discretiua coniunctio, vel electiua, Græcè *ὅσον*, vel *ὡς*, Hebræicè *כִּי* interdum discernit: vt cū dicitur, *Tam in volucris, quam in iumentis*: Interdum intendit, vel auget: vt Cicero ait, *Cum quo quam familiarissime vixi*: & Martialis, *Quam cuperes pennas nūc habuisse tuas*. Et ita in scripturis sæpissimè vsurpatur: vt, *Quam dilecta tabernacula tua*: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua*, id est valde dilecta, & suauiua: *Quam speciosi pedes Evangelizantium pacem*: *Quam magnificata sunt opera tua, Domine*: *Quam bonus Israel Deus*: *Quam bonum, & quam iocundum habitare fratres in vnum*: *Quam admirabile est nomen tuum in vniuersa terra*? *Quam incomprehensibilia sunt iudicia eius*. Illud quoque: *Ignem veni mittere in terram: & quam volo vt ardeat*? Si legis, quid volo, explica quàm volo. *Quam terribilia sunt opera tua*, id est incutientia timorem. Redditur interdum per verbum *Quomodo*: vt, *Quomodo*

1. Cor. 3.

Gal. 2.
 Illud Apostoli: *Scientes quod non iustificatur homo ex operibus legis nisi per fidem*: quo sensudicatur *Matth. 11.*
Ioan. 3.

Heb. 6. &
Gen. 22. iud. 1.
ta. LXX.

Quam
Oson, vel os 712

Genes. 9.

Cicero.

Martial.

Psal. 83.

Psal. 118.

Rom. 10.

Isai. 52.

Psal. 103.

Psal. 72.

Psal. 132.

Psal. 8.

Rom. 11.

Luc. 12.

Psal. 65.

Tribus modis redditur

cadem particula apud Latinos.

Primus.

Psal. 118.

dilexi

Secundus .
Psal. 3.
Tertius .
2. Reg. . 11.
& seq.
Psal. 35.

Matth. 7.

Luc. 15.

Matth. 18.

di lexi legem tuam, Domine? id est. Quā-
rum, vel, Quā magno affectu. Ali-
quando per Quid: vt, Domine, quid mul-
tiplicati sunt qui tribulant me? id est,
Quā multiplicati? non enim mira-
tur propter quam causam, cum pec-
casset, in Vriam, & Bethsabeam eius
vxorem. Interdum per quemadmo-
dum, iuxta illud: Homines, & iumenta
saluabis, Domine: Quemadmodum
multiplicasti misericordiam tuam, Deus?
id est, Quantum multiplicasti,
vel Quā vehemēter, vel ample mul-
tiplicasti? vt sit admirantis. Et Hie-
ronymus Matth. 7. Græcam particu-
lam ἵ, vertit quā, dicens, Quā an-
gusta porta, & arcta via est, quæ ducit ad
vitam, &c. Quā etiam habet vim cō-
paratiui, addito aliquo aduerbio plus,
vel magis quā. Interdum tamen
non est aduerbium expressum, sed
simpliciter quā, & tunc est illud sup-
plendum: vt tibi, Dico vobis quod ita
gaudium est in cælo super vno peccatore
pœnitentiam agente, quā super nona-
ginta nouem iustis, qui non indigent pœ-
nitentia. Quem locum, eandē scribens

parabolā, supplet Matt. c. 18. Amen di-
co vobis, quia gaudet super eā magis, quā
super nonaginta nouē quæ non errauerūt.
Hæc pauca produximus, vt gustū ali-
quē præberemus lectoribus: qui plura
legere volet, cōsulat eos, qui de his cō-
piosius scripserunt. Certē Augusti-
nus septem libros de Locutionibus
sacræ Scripturæ edidit, in quibus lo-
cutiones, & phrasēs iuxta literā Græ-
cam Septuaginta interpretum expla-
nauit, & totidem libris de quæstio-
nibus sacræ Scripturæ sensum enu-
cleauit. Hieronymus verō libros
de Hebraicis quæstionibus in Ge-
nesim edidit, & pollicetur idem
se præstiturum in reliquos libros.
Vtinam quod promisit, præstitisset,
aut, si præstitit, non intercidisset li-
ber viri illius doctrina & linguis in-
comparabilis. Nostro seculo præter
Hæreticos, qui multa falsa veris ad-
miscerunt, (vt sui est moris) scripse-
runt multi Catholicis vt, Ioānes Drye-
don, Xantes Pagninus, & Benedictus
Arias Montanus in suis Idiōtismis in
linguam sanctam.

B. Aug. to. 3
non procul
ab initio.

B. Hie. to. 3.
non procul
à fine.

Hæreticorū
ingenium.
Ioan. Drye.
Xrntes Pa-
gnin.
Bene. Arias
Montanus.

PROLEGOMENON. XVII.

An Humanarum disciplinarum perceptio
aliquid adiumenti habeat ad intelligen-
tiam sacrarum literarum.

SÆPE Apud veteres Pa-
tres in dubium reuocatum
fuit, num disciplinarum
humanarum cognitio, vt
Rherorices, Dialectices, vtriusque Phi-
losophiæ, tam Moralis, quā Natu-
ralis, Metaphysicæ, & similibus, ali-
quid ad intelligendas, vel explican-
das Scripturas conferret: nostro quo-
que seculo Hæreticis vrgentibus, &
vetera omnia fastidientibus, dubitari
cœptum est, an Scholasticæ Theo-
logiæ studium plus obesset sacrarum

literarum intelligentiæ, quā pro-
desset. Quauis hoc spinosum, &
contentiosum Theologiæ genus, vt
illi vocant, ex parte aliqua diuinum
sit, & de Diuinis mysterijs edisserat:
quia tamē rationib⁹, & argumētis hu-
mana arte adinuētis, & in refutādo. &
in cōfirmādo procedit, humanū reddi-
tum est, ob eam causam de studio
tam illarum humanarū disciplinarū,
quā huius Theologicæ scientiæ si-
mul erit nobis agendum, eamque
Theologiam nunc inter scientias hu-

Eorum qui
scholasticam
Theologiam
ad Scriptu-
ras intelligē-
das parum
valere contē-
dunt, argu-
mentapropo-
nuantur.

manas,

I. argum.

Secundum.

1. Pet. 1.
Tertium.

Quartum.

Quintum.

VI. argum.

Colof. 2.

Fractū quē
præbet Ari-
stotelis do-
ctrina morta-
libus secun-
dum hæreti-
cos.

Genes. 1. &
alibi.

manas, etiam si minimè sit, vt explica-
bitur, computabimus.
Obijciunt igitur quidam, viam hęc,
quæ in addiscendis his disciplinis po-
nitur, longam esse, & totam hominis
ætatem requirere, antequam ad Scri-
pturas degustandas quis possit acce-
dere. Deinde, via est præpostera,
nimirum per spiritum humanum,
quo scripserunt autores, velle indaga-
re Spiritum sanctum, quo scripse-
runt Prophetæ, & Apostoli. Tertio,
via est periculosa, quia disciplinæ hu-
manæ multis erroribus, & falsitati-
bus admixtæ sunt, plurima habent
carnis fomenta, quæ lasciuiam alere
possunt, multa etiam per ambitionē,
& Philonichiam, & philauriam pro-
nuntiata, atque adeo etiam propug-
nata. At per errorem, superbiam, &
carnis licentiam, ad purissimam illā,
& veritate, & humilitate refertissimā
sacrarum literarum notitiam nequa-
quam peruenitur. Ad hæc, via est
obscura, & multis tenebris obducta;
vt qui per eam ad splendidam, & lu-
cidam Bibliorum lectionem contē-
dit, ei non sit dissimilis, qui per tene-
brosum nubem Solē intueri, aut per
paruum candelæ lumen de mole, &
magnitudine Solis iudiciū ferre vel-
let. Præterea, via hæc est contentiosa,
& rixosa, de singulis dubitare docens,
& ratione duce de quibusvis contē-
dere, antequam alicui assertioni cer-
tum assensum quis præbeat. Paulus
item eam methodum videtur repro-
basse, cum scripsit ad Coloss. Videte
ne quis vos decipiat (vel, vt Græca ha-
bent, ne quis vos depradetur) per philo-
sophiam, & inanem fallaciam, secundū
traditionem hominum, secundum elemen-
ta mundi, & non secundum Christum.
Quid enim aliud addiscat homo ex
Aristotele, quā de mundi æterni-
tate, & de Dei ad hæc singularia, &
inferiora prouidentia, deq; animi im-
mortalitate dubitare? aut quid aliud
ex eius adytis percipiet, quā Deū esse
infinitū quidē duratione, vigore ve-
rō, siue virtute finitum, ex necessi-
tate, & non ex proposito operantē?
De Creationis verō veritate ex eo
quod ex nihilo nihil fiat, minus re-

etè, & Catholice sentire addiscet.
Adde quòd Apostoli, vt habemus a-
pud Clementem Rom. in Constitut.
Apostolicis, tradiderunt, atque hanc
legem sanxerunt: Abstinete ab omnibus
Gentilium libris: quid enim tibi cum ex-
ternis libris, vel legibus, vel falsis prophe-
tis? quæ quidem leues à fide abducunt.
Nam quid tibi deest in Lege Dei, vt ad
illas Gentium fabulas confugias? & re-
liq. Porro Tertullianus noster anti-
quissimus scriptor, Philosophos, Hæ-
reticorum Patriarchas appellauit. Vt
igitur huic dubitationi plenè satisfac-
ciamus, statuendū est in primis, duas
extremas esse sententias, & idcirco
declinandas circa Humanas discipli-
nas: alteram quidem Lutheri, omnes
tales scientias dogmatizantis, errores
esse inutiles, & fidei perniciosos, eo
quòd Christus illis vñs non sit, neq;
in Apostolos eos elegit, qui eiusmodi
disciplinis præditi esset. Nocere præ-
terea contendit eiusmodi disciplinas,
quæ solam rationem ducem sequun-
tur, cum Scriptura, & Fides tantum
dicentis autoritate, non autem ratio-
nis præsidio nitantur. Denique mul-
tos ex studijs illis Philosophicis pro-
diisse hæreticos, qui Ecclesiæ pacem,
& serenitatem perturbarunt: vt fue-
runt Marcion, Valentinus, Origenes,
& Arriani.
Altera omnino opposita, & extre-
ma sententia est, eiusmodi hominū
scientias non solum viles, sed & ne-
cessarias ad Fidem Catholicam, &
Scripturam sacram intelligendam.
Tum quia Inuisibilia Dei, à creatura
mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta,
conspiciuntur: sempiterna quoque
eius virtus, & diuinitas: ita vt sint
inexcusabiles. Et ad Corinth. Nam
quia in Dei Sapientia non cognouit mun-
dus per Sapientiam Deum, placuit Deo
per Stultitiam prædicationis saluos face-
re credentes. Vbi disciplinas Philo-
sophorum, vocat Sapientiam Dei.
Tum etiam, quia Patres omnes, &
Doctores, illas disciplinas sunt am-
plexi, atque eis Scripturas illustrarūt:
non tantum Græci, & Latini, sed etiā
ex Hebræis Aristobolus Peripateticus,
Philo, & Iosephus, qui differatissimi

VII. argum.

Clem. Rom.
lib. 1. Const.
Apost. c. 7.
in princ.

Tertul. lib.
Aduersus
Hermog. cir-
ca princ.

Rom. 1.

1. Cor. 1.

scri,

scriptores habentur. Tum denique, quia ratio naturalis Fidei nequaquam aduerfatur, & Fides non est contra, fed fupra rationem: id eod Fidei inferuire potest, fecundum illud: *In capriuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi.* Imo illarum bonarum artium praesidio Dionysius Areopagita, & Iustinus martyr, uterq; Platonicus, & fidem susceperunt, & acceptam propugnarunt: & Augustinus noster, lecto Ciceronis Dialogo, qui Hortensius est inscriptus, a Manichaeis ad Christi fidem suscipiendam defecit. Adfunt praeterea quidam Aristotelicae doctrinae plus aequo dediti, atque addicti, non aliter fuisse Christi Praecurforem in naturalibus scientijs Aristotelem, quam fuerit Ioanes in grauitis, & supernaturalibus mysterijs: eumque mordicus tenendum, ubi veritati Fidei non aduerfatur. Sed haec extrema omnino vitanda sunt, & declinanda, mediaque via, ac regia ingrediendum: quam tribus assertionibus omni acceptione dignis explicandam curauimus. Quarum priores duas, quid fit de disciplinis humanis sentiendum, postremam vero, quid de Theologiae Scholasticae studio tenendum sit, fusiori oratione expediemus.

Haec igitur sit prima Assertio: Ad Fidem suscipiendam, & vitam aeternam adipiscendam, nobis sine vllis disciplinis, siue Aristotele, siue Platone, factis est Christus: quia fides a solo Deo reuelante infunditur, ab eo solo augetur, atque perficitur, secundum id, *Domine, adauge nobis fidem:* illique acceptam ferre debemus gratiam, qua legi eius facientes satis, ad vitam aeternam peruenitur. Atque in huc sensum Apostolus dixit: *Non enim iudicauimus scire aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum: etiamsi reprobatus sit ab aedificantibus, & mundi sapientibus tanquam scandalum, & stultitia.* Huius autem veritatis solidas probationes multas adducere, si vellem, sane possem: *Ego sum,* inquit, *ostium: per me si quis introierit, saluabitur: & Ego sum via, & veritas, & vita. Qui ergo per aliud aut Philosophiae, aut legis*

Mosaicae ostium putat in caelum posse contendere, similis est aedificantibus turrim Babel, qua a se constructa putabant caelum conscendi posse: qui tamen confusi sunt, & Dominus eorum cogitationes dissipauit. Est etiam illa firma ratio ad hoc idem comprobandum: quia si tantum disciplinis humanis dediti aditum sibi facerent ad fidem, & salutem, profecto paucissimi essent, qui salui fierent, & Deus parcus, angustiq; cordis Saluator a nobis existimari posset, qui viam tam arctam, cuius infiniti propemodum minus sunt capaces, ad vitam aeternam comparandam proposuit. Sed in hac assertionem magis corroboranda plus insistere non putauit operapretium.

Secunda veritas fit: Ad sacram Scripturam rectius, & plenius intelligendam, illustrandamque, atque ad alijs eam cum fructu proponendam, & explicandam, atque a contradicentibus propugnandam humanae disciplinae valent plurimum, ornamentumque maximum Ecclesiae Dei praestant, si, ut par est, bene quis eis vtatur. Nam etsi fidem perse gignere non valent, ad illam tamen percipiendam disponunt, ut constare potest ex Iustini Martyris, & Augustini exemplis. Nam prior ille sententia quadam Platonis, alter vero Dialogo Ciceronis perlecto, ad Gentilitatis, & Hareseon errores deferendos, & ad fidem amplectendam excitati sunt. Fidem tamen iam a Deo infusam, eiusmodi artes ingenue confirmant, ita ut qui credit, eod perueniat, ut intelligat quam sint Scripturarum dogmata credibilia, & omni acceptione digna, & ut sciat reddere rationem de ea, quae in nobis est spe, & fide. Hoc vero inde in primis corroboratur, quia cum homo qui credit, ratione sit praeditus, per fidem nequaquam destruit, sed perficit, & superiori lumine illustrat ratione: Gratia siquidem non destruit, sed perficit naturam. Inde est quod rationibus, & disciplinis rationalibus in fide confirmatur. Etenim omne ve-

Qui per aliud quam Christi ostium in caelum se putat posse conscendere, qualis sit ille. *Gen. 11.*

II. assertio. Ad sacra Scripturam com modius percipiendam, illustrandamque, atque alijs cum fructu proponendam Theologiae Scholasticae studium plurimum conferre demonstratur. *Ratto. I.*

1. Pet. 3.

Gratia non destruit, imo perficit naturam.

rum

2. Cor. 10.

Aug. lib. 3: confes. c. 3. tom. 1. prope initium. Magni cuiusdam viri de Aristotelis Peripatetica disciplina iudicium.

Quid sit de disciplinis humanis sentiendum. Assertio. I.

Luc. 17.

1. Cor. 2. Matt. 21. & Psal. 117. 1. Cor. 1.

Ioan. 10. Infra. 14.

Omne verum vero consonum est.

Aristot.

Psal. 4.

Ambr. in c. 12. prioris ad Cor. sub init. tom. 4. Secunda ratio. Sacra Scriptura quemadmodum a Deo sit concinnata, atque contexta.

2. Tim. 2.

Basi. in tra. circa initium ad Nepotes tom. 1. a me. Pulchra comparatio Basilij Magni.

Tertia ratio.

Simile.

rum vero consonum est, ut testatur Philosophus, & vtriusque luminis, tam rationis, quam fidei, vnus autor est Deus. Nisi quod lumen naturale per creationem inditum est: gratuitum vero, & supernaturale per reuelationem: de quo lumine illud intelligitur a quibusdam ex veteribus Patribus: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine,* quanquam eam sententiam nonnulli ex Scholasticis ad naturale lumen nobis infitum referant. Ut autem vnum & idem lumen sibi esse contrarium nequit, ita nec rationi fides. Sed quemadmodum lumen rationis, & lumen sensus a Deo sunt homini tributa, nec sibi repugnant, etiam si lumen sensus non pertingat ad omnia, quae videt lumen rationis, sed debet sensus ratio ni subesse in his quae sunt huiusmodi, ita rationis, & fidei lumina a Deo sunt, etiam si lumen rationis non tantum perspiciat, quantum lumen Fidei, etsi, ut dixit Ambrosius, omnis veritas, a quocumque dicatur, a sancto Spiritu sit.

Deinde idem a sacrae Scripturae natura astruimus: quae ita a Deo temperata est, ut ad sui intelligentiam exigat naturam humanam, id est, rationem, & artem, & gratiam Dei, & per consequens omnes disciplinas, & artes humanas, quarum actionibus, & exemplis ad nostram emendationem frequenter vtitur. Exigit etiam motus, & operationes gratiae Dei in anima, & in Dei Ecclesia operantis, sine quibus vix capitur: ita ut sicut omnia sunt propter electos, ut & ipsi salutem consequantur, ita etiam omnes scientiae, & disciplinae debeant illis inferuire. Et sicut Magnus tradit Basilij, solent tintores, ut perfectum colorem purpurae panno inducant, inferiorem alium colorem praemittere, super quo aptius exprimitur color ille perfectus: ita de disciplinis humanis praemittendis ante diuinam scientiam iudicandum est.

Tertio conuenit, ut homo differentiam Dei, & hominis in loquendo agnoscat. Nam ut elegans, & speciosa foemina conspectis alijs non tam

pulchris, speciosior, ac formosior apparet: & in coloribus ater, & fuscus supponitur, ut alij appareant, & emineant: ad eum plane modum Scripturae sacrae splendor, & pulchritudo nisi cognitis Philosophorum defectibus, & erroribus in disciplinis tradendis minimè detegitur: *Sunt enim cogitationes mortalium timidae, & incertae prouidentiae nostrae.* Hinc per Hieremiam dixit Dominus: *Quid paleis ad triticum? Nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram?* Sunt enim hominum verba instar palearum, quae nihil firmitatis habent, & tantum ad externam, & belluinam hominis partem pascendum accommodata, Dei vero, grauiataque; solida, perinde atque triticum, & quae hominem ratione praeditum valeant satiare. Sunt item illorum verba mortua, & frigida, Dei vero viua, & ut ignis efficacia. Illorum lasciuia, & carni, sensuique; seruitia, Dei vero eloquia casta, argentum igne examinatum. Denique illorum verba infirma, & ad declinandum a malo, & ad amplectendum bonum imbecilla, Dei vero, ut malleus fortis solida, & quae conterunt eos, qui ipsis peris sunt duriores. Proinde ut non decet Regnam solitariam ingredi, sed gloria eius est, ut comitatu puellarum, & aliarum nobilium foeminarum stipata incedat: ita nec sacram Scripturam decet sine aliarum disciplinarum, & scientiarum choro, quas tanquam ancillas vocauit ad arcem, procedere. Et ut Reginae aliquid affirmanti pro sua autoritate, etiam si non probet, statim ab omnibus fides habetur, caeteris vero nulla fides accommodatur, nisi certis rationibus, vel testimonijs comprobata reddant quae asserunt: Ita sane nec Philosophis loquentibus fidem nostram adiungimus, solis vero sacris literis vel vno aliquo verbo aliquid, quantumuis magnum, & incredibile humano sensu enuntiantibus omnimoda & plenam fidem adhibemus.

Quarto, vsui sunt quam maximo disciplinae humanae, ut Haereticis paralogizantibus, & demonibus ten-

Sap. 9.

Hiere. 23.

Dei inter, & hominum verba quid interfit.

Psal. 117.

Aptae similitudines quaedam.

Prou. 9.

Quarta ratio

tan-

Simile.

1. Reg. 17.

Isa. 2.

Illud Isaiæ: Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, quid significet.

V. ratio. Act. 7.

Dan. 1. Act. 2.2.

Act. 17. 1. Cor. 15. Tit. 1.

tantibus, & scrupulos in fidem ingrentibus, & Philosophiæ scientia ad falsa confirmanda abutentibus fortius resistamus, illosq; profligemus. Nam vt corporalibus armis pro corporum defensione vtimur: ita rationalibus gladijs, hoc est, liberalibus disciplinis contra eos, qui nos seducere conantur, vtendum est. Et vt nemo artem gladiatoriam, nisi prius illam didicerit, nouit: ita nec perfectam Dialecticæ artem, aut Philosophiam quis possidebit, nisi prius illam perdidicerit, & tanquã alter Dauid superbi Goliath caput proprio ense valeat præcidere. Solent enim nostri Doctores illis ipsis disciplinis, quibus Heretici, vel infideles gloriantur, & quas nobis obijciunt, illos petere, suisq; armis spoliatos peruincere. Quare quod Isaias dixit: Conflabunt gladios suos in vomeres, & lanceas suas in falces, ita quidam interpretantur, vt instrumenta illa, quibus Philosophi, & Hæretici Ecclesiæ bellum indicabant, hoc est, Dialecticam, Rhetoricam, & Philosophiam, & similes alias doceant per Christianæ militiæ duces, & Doctores, Athanasium, Basilium, Gregorium, Hilarium, Hieronymum, & Augustinum, de manibus illorum esse extorta, & in instrumenta colendi humanorum cordium terram conuersa, dum in intelligendis Scripturis, & in prædicando Euangelio illarum studium assumunt.

Accedit quinto loco, quod Moyses dum versaretur in aula Pharaonis, omni sapientia Ægyptiorum eruditus fuit: & Daniel dum in domo Nabuchodonosor maneret, in omni disciplina, & scientia Chaldæorum instructus fuit, Paulus verò, qui ad pedes Gamalielis Hebræas literas perdidicerat, Græcorum quoque autorum literaturam attingere non dubitauit: vnde etiam dum Christum concionatur, aut scribit, nunc Arati, nunc Menandri, nunc Epimenidis testimonia producit. Quid dicam de veteribus Patribus, Dionysio Areopagita, Clemente Romano, & Alexandrino, Iustino Martyre, Origene, Eusebio, Basilio, Hilario, Hieronymo, & Au-

gustino, qui non tantum in Dialectica palæstra, & eloquentiæ curriculo, sed etiam in Platonica, & Aristotelica Philosophia exculti, & ad miraculum vsque exercitati fuerunt? Vsq; adeò, vt Hieronymus in Epistola ad Magnum vrbis Romæ oratorem tradat, in dubium esse reuocandum, an nonnulli ex prædictis Patribus maiores in Scripturarum cognitione, an vero in secularium literarum peritia extiterint. Nam multi illorum ante Christum agniti in illis disciplinis doctissimi, ac locupletissimi fuerunt: quidam verò post fidem in Christum illa studia sunt consecrati, sed ita parçè, ac moderatè, vt docerent nos, eiusmodi bonas artes sobriè, & prudenter imbibendas esse, nam multis erroribus solent esse admixtæ. Certè Origenes, vt Historia tradit Ecclesiastica, libenter de dogmatis Philosophorum, ac placitis disputabat apud auditores, quo ita sibi viam præmuniret, & occasionem captaret ad eos Christo lucrificandos: & B. Catherina ab infantia liberalibus disciplinis exculta fuit, & maximos sui temporis sapientes ad se reuincendâ Regis Maxentij opera euocatos, acer rima, & mirabili disputandi vi, atque energia, & confutauit, & ad Christum amplectendum, & mortem pro eius fide sustinendam, efficaci oratione compulit: & quod admirandum est, quibusdam testimonijs ex Sybilla, & Poëtis desumptis eis silentium inter disputandum imposuit.

Sexto, Dialectica, & Philosophia ad omnes bonas artes & scientias comparandas aptissima sunt instrumenta, & ad illas methodicè explicandas, & alijs tradendas: quid ni ergo ad Christianam Theologiam, & sacras literas edisserendas inseruiant? Nunquid florentissimæ Philosophorum scholæ, & academiæ damnandæ sunt, in quibus eiusmodi disciplina & docentur, & addiscuntur? Nunquid Pij Principes, & Romani Pontifices, non solum tolerantes, sed etiam gratijs, fauoribus, & priuilegijs eas præssequentes condemnandi veniunt? aut nunquid Iulianus Apostata imitandus, qui

B. Hier. to. 2. à med.

Euseb. li. 6. Eccl. hist. c. 3. tom. 3.

VI. ratio.

literis,

De celeberrimis Christiani orbis Gymnasijs Parisiensi ac Louanensi, quid senserit ac dixerit impudentissimus mortaliolum Lucherus.

Postrema ratio.

Philosophi sapientiam suam vnde hauserint. Clem. Alex.

Tert. in Apo. log. c. 70. Amb. lib. 2. Epist. Epi. 7. à med. to. 2. Chry. hom. 65. in Ioan. tom. 3. Aug. lib. 18. de ciui. Dei c. 14. to. 5. Cyril. li. 10. in Iulia. circa med. to. 3. Theo. lib. 1. Græcarum fabula. sub init. tom. 2.

Hiero. to. 3.

literis, & eloquentia Christianorum, in quibus ab eis superabatur, inuidens, omnes scholas Christi professoribus claudi edixit? Idem olim suo seculo tentauit Ioannes Vicleffus, & nostro eius discipulus Lutherus, qui atrocibus contumelijs gloriosas Christiani orbis Academijs, Parisiensem, & Louanensem, quæ sibi magnopere aduersabantur, & ex quibus tanquam ex equo Troiano magni, & excellentes viri prodire soliti sunt, tanquam earum capitalissimus hostis est percussus: effundens enim acerbiter animi sui, & linguam virulentam exerens, appellauit Parisiensem Sodomam, & Louanensem Gomorrhæam, & Romam Babylonem Pa-

Ad extremum, præstantiores Philosophi, vt Plato, Aristoteles, & alij celebres Scriptores quæcunque veritati consona, ac proxima acutè dixerunt, ex nostris sacrarum literarum fontibus hauserunt, vt inter Veteres Patres, testantur Clemens Alexandrinus libro 6. Stromatum, qui totus penè expenditur, vt detegat furta Poëtarum, Historicorum, & Philosophorum, & Tertullianus in Apologetico, & Ambrosius ad Simplicianum: & Chrysostomus in Commentarijs super Ioannem, & Augustinus in libris de Ciuitate Dei: & Cyrillus in Iulianum tradit Pythagoram, & Platonem in Ægyptum descendisse, vt ex fontibus Moysis doctrinam haurirent. Certè Theodoritus libro Græcarum affectionum ex primo libro Stromatum Clementis producit, Aristotelem à Iudæo quodam, quem vt præceptorum colebat, multa didicisse: idque testimonio Clearchi Peripatetici confirmat. Nec tantum ex Scripturis acceperunt, sed etiam ipsas sacras literas, & Alphabetum Græcum non alijs quàm Phœnicibus, qui Hebræi erant, & eorum literis se debere profitebantur. Nâ Hieronymo teste in Prologo Galeato in libros Regum, viginti duæ enumerantur literæ Hebræorum, totidem etiam Syrorum, & Sa-

maritanorum. Certum quoque est, Esdræ post reditum à captiuitate Babel mutasse elementa: & cum eodumque communes essent characteres Hebræis, & Samaritanis, ab eo tempore mutati sunt in Syros, quos etiam nunc habemus, Hebræa tamen lingua seruata. Literæ autem Græcæ, & ipsæ vigintidua sunt, & duabus additis à Græcis vigintiquatuor. Nam in primis ordo literarum est idem: secundò nomina literarum ferè eadem, vt aleph, beth, gimel, dalet, he, vau, zain, heth, teth, iod, caph, lamed: Græcè verò alpha, βῆτα, γάμμα, δέλτα, εἴκοσι, σῆτα, ηῆτα, θῆτα, ἰῆτα, κῆτα, λάμβδα, &c. Postremò, quæ maiori est dignè admiratione, eadem sunt omnino in forma, & figura elementa Græca, & Samaritana, maxime capitalia, siue maiusculæ literæ Samaritanæ, si transuersa charta, in qua scriptæ sunt, inspiciantur. Lege Eusebium Cæsariensem libr. 10. de præparatione Euangelica cap. 2. docentem, disciplinas omnes, artes, & Alphabetum ipsum à Barbaris, hoc est, ab Hebræis ad Græcos deriuatum. Et probat idem esse Alphabetum, quia nomina elementorum apud Græcos nihil significant, apud Hebræos verò vnum quodque eorum proprium habet significatum. Vt Aleph interpretatur doctrina: Beth, domus: Gimel, plenitudo: Daleth, tabulæ: He, ista, Vau, &c.

Sed iam argumenta primo loco proposita diluenda sunt. Nam quod dicitur, prolixam esse viam per has disciplinas ad eam, quæ in arce sita est, Theologiam, respondemus: quod non ob id commendantur istæ disciplinæ, vt totum vitæ nostræ tempus absoluant: nam præposterum esset ita meditari cursum, vt cum velis propter præmium currere, iam defatigatus, & viribus defectus non possis: vel, sicut in pulcherrima imagine, si tantum siteres oculos in pedibus contemplandis, & nunquam oculos attollereres ad decoram capitis formam contemplandam. Denique istæ scientiæ degustandæ

Euseb. Cas. tom. 1. Disciplinas omnes, artes, imò Alphabetum quoque ipsum à barbaris, hoc est, ab Hebræis, ad Græcos deriuatum Eusebius tradit.

Quæ in contrarium proposita fuerat argumenta soluentur. Quatenus vtendum literis profanis.

Nn sunt

Iudic.7.

sunt potius, vt aqua à Gedeonis milibus manu collecta, quã à prostratis corpore ebibendã. Quamobrem posset homo duodecim annos natus, aut quindecim, quinque aut sex Logicæ, & Philosophiæ annos impendere, & totidem Theologiæ, vt posset iã 25. ætatis anno ad altiora Theologiæ, & sacrarum literarum studia commodè accedere.

Ad illud verò, quod est via præposita, ratione scilicet velle indagare quæ Fidei sunt: quod est perinde, ac per lucernam Solis magnitudinem intueri: dicendum est, rationes non adduci ad illa quæ sunt Fidei, probanda, sed ad credentem confirmandum, cum videt, ea, quæ credebat, rationi minimè dissentire: vnde mirificè ex eo recreatur. Nec propter eã talis affuerit rationibus indagandis minus fidei habebit, quia nouit fidelis auctoritatem Dei dicentis esse supra omnem humanam rationem, & in tali assensu maiorem esse certitudinem & firmitatem, quam in rationis naturalis euidentiã, quæ interdum fallere potest. Est etiam maius meritum nostrum, & maior Dei gloria. Et sicut seruus nostris mendacibus fidem nostram non accommodamus, ita Deo loquenti, etiam si sine ratione loqui videatur, ratio ipsa præscribit maximè esse credendum. Hinc Cicero libro De Diuinatione acutè dixit:

Cic. lib.2. De Diuin.

Maioribus nostris sine ratione dicentibus, rationis est credere. Tertio obiectum est, eiusmodi artes plenas esse erroribus, & mendacijs, ac proinde periculosas esse, & perniciosas. Respondemus, humana omnia talia esse suo apte ingenio, vt & veris, & falsis, & bonis, & malis sint permista. Et ideo simpliciter istæ scientiæ non sunt deuorandæ, nisi quatenus Scripturis, & verbo Dei non repugnant. Vnde Hieronymus in Epistola ad Damasum de duobus filijs: *Huius scientiæ typus*, inquit, & in Deuteronomio sub mulieris captiua figura describitur: *de qua diuina vox præcipit, vt si Israelites eam habere voluerit vx-*

Hie. tom.3.

Deut.21.

rem, caluitium ei faciat, vngues præsecet, & pilos auferat: & cum munda fuerit effecta, tunc transeat in vxoris amplexus. Hæc si secundum literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Itaq; & nos facere solemus, quando Philosophos legimus, quando in manus nostras libri veniunt sapientiæ secularis: si quid in eis vtile reperimus, ad nostrum dogma conuertimus, si quid verò superfluum, de idolis, de amore, de cura secularium rerum, hac radimus: his caluitium inducimus: hac in vnguium morem, ferro acutissimo desecamus. Idem tradit in alijs locis, id est, in epistola ad Pamphilium, & in epistola ad Magnum, Oratorem vrbs Romæ. Quem admodum igitur Christus Regna non sustulit, sed fastum, & tyrannidem: quia non eripit mortalia, qui Regna dat cœlestia, & leges ciuiles, siue imperiales non abrogauit, sed eas correxit, vt consentientes essent Euangelio: quia, *Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt*: & templa non destruxit, sed idola, quæ in eis colebantur, vt in eis in futurum Christus, & sancti colerentur: ita profecto Logicam, Philosophiam, & varias disciplinas humanas de Ecclesia non exterminauit, sed errores, mendacia, & abusus illarum submouit, vsum verò integrum nobis reliquit.

Quod verò quartò obijcitur, viam esse obscuram, & tenebris obsitam, neque esse sapientis ab obscuris ad clara pertingere, sed potius e contrario: intelligant, humanas disciplinas, quatenus à ratione profectæ sunt, & rationem ducem sequuntur, homini propriè conuenire, & per eas manu duci ad ea, quæ supra rationem posita sunt. Neque Scripturæ tam apertæ, & perspicuæ sunt, cum superius demonstratum reliquerimus, eas multis, & grauibus difficultatibus esse implicitas, vt ad eas superandas cognitio bonarum artium, & disciplinarum non possit non sumopere conferre. Quod verò per homines peccatores conditæ sint,

Idem. to. 2.

Idem ibid.

Prou. 8.

Mult etiam homines Deo impellente multa vera pronuntiant

mirum

Num. 24. Ioan. 11. Psal. 11. Diminutas veritates à filijs hominũ, nõ extinctas, aut omnino ablatas, sed imminutas, ob caligans rationis lumẽ: & naturalia in peccatore integra per miferunt. Et libri Philosophici nõ sunt combusti, sed magici & superstitiosi. Quod verò Apostolus dixit: *Videte ne quis vos decipiat* (vel deprædetur) *per Philosophiam, & inanem fallaciam*, non simpliciter Philosophiã damnauit, sed inanem & vanam ad probanda ea, quæ Fidei repugnant: vt animæ mortalitatem, & quæ Deo prouidentiam mundi subrahit, & subdit Paulus: *Secundum traditionem hominum*, hoc est quia dici solet. Hoc tenuit Plato, hoc asseruit Aristoteles, hoc tenuit Zeno, aut Socrates. Sequitur, *Secundum elementa mundi*: quod est dicere, à rationibus, ac principijs humanis velle destruere, ea quæ fide traduntur.

Act. 19. Colof. 2. Apostolus admonet: *Videte ne quis vos decipiat per Philosophiam, & quò tendat.*

Quid illud eiusdem secundum traditionem hominũ, & secundum elementa mundi. Motus quid sit.

Eiusdem illa sententia: *Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens, quomodo accipienda.* 1. Cor. 3.

mirum non est: quia etiam per Balaã, & per Caiphã, ac per malos homines loqui cõsuevit Deus quas voluerit veritates. Hinc David dixit: *Diminute sunt veritates à filijs hominũ*, sed nõ dixit, extinctas, aut omnino ablatas, sed imminutas, ob caligans rationis lumẽ: & naturalia in peccatore integra per miferunt. Et libri Philosophici nõ sunt combusti, sed magici & superstitiosi. Quod verò Apostolus dixit: *Videte ne quis vos decipiat* (vel deprædetur) *per Philosophiam, & inanem fallaciam*, non simpliciter Philosophiã damnauit, sed inanem & vanam ad probanda ea, quæ Fidei repugnant: vt animæ mortalitatem, & quæ Deo prouidentiam mundi subrahit, & subdit Paulus: *Secundum traditionem hominum*, hoc est quia dici solet. Hoc tenuit Plato, hoc asseruit Aristoteles, hoc tenuit Zeno, aut Socrates. Sequitur, *Secundum elementa mundi*: quod est dicere, à rationibus, ac principijs humanis velle destruere, ea quæ fide traduntur.

Quemadmodum ex illo principio, Ex nihilo nihil fit, volunt tollere creationem: & ex motus duratione, qui est actus entis in potentia, elicere mundi æternitatem: & ex eo principio, quod oportet intelligentem phãtasmata speculari, inferre, corrupto corpore, consequi animæ mortalitatem: & ex eo principio, quod Dei intellectus vilesceret, si ad has inferiores res, & viles, quæ sub orbe Lunæ versantur, oculos suos conuerteret, deducere, prouidentiam eorum apud Deum non esse. Hæc enim sunt principia sapientum huius mundi, quæ etiam aliquid veritatis habeant in his inferioribus, relata tamen ad supremam illam, & incomprehensam naturam, falsa sunt, & nihil certi ex eis deducere possumus. Quod verò ait idem Apostolus: *Nemo se seducat: si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat, vt sit sapiens*: nihil contra nostram sententiam dicit. Sapientes enim huius mundi docti videntur in disciplinis humanis, in quibus didicerunt rationem de singulis exigere, & reddere. Hic stul-

tus fit, cum fidem his, quæ Christi sunt, habet, neque rationem eorum, quæ fide credenda traduntur, reposit. Et ita erit sapiens: quia credere Deo dicenti, etiam si ratio nem non reddat, maximæ, & inuictæ rationis est credere. Posset etiam dici, euadere sapientem eum, qui alios suæ curæ creditos regit, hac videlicet ratione: quia qui se quasi stultum alij permittit regendum, doctus euadit, & aptus, vt alios regat: quia non est aptus ad regendum, qui non prius didicit obedire. Et quod iterum dixit Apostolus: *Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi*, non simpliciter illã damnauit, sed ostendit, illam non posse videre, quæ Deus potest facere. Quæ ratione subiungitur: *Quia quod stultũ est Dei, sapientius est hominibus.* Quod verò dixit Tertullianus, Philosophos esse patriarchas Hæreticorum, suum cõmodum sensum habet. Sũt enim in disciplinis humanis duo errores oppositi diligenter vitãdi. Primus est, ne errores, & vitia quæ interdũ disciplinis humanis traduntur, propter nõnulla bona quæ docent, imbibamus.

Vt enim terra aurum nõ profert, nec argentũ sine scoria, & granum sine palea, & rosam sine spinis: ita illi vt homines quæ nouerant, nõ sine defectibus, & mendacijs tradiderunt. Alter est, ne propter mala, quæ interdũ docent, reliqua omnia, etiã bona negligamus. Abusus siquidẽ est vterq; quẽ admodum etiã illorũ sententiã æquare Scripturæ: nam ancilla sequi dominam, nõ præire debet. Neque eorũ dicta, vel rationes ad fidem gignendã proponendæ sunt, sed potius ad viã præmuniendã, & præparãdos eos ad fidem, & ad ostendendũ quod nulla vera ratio Fidei possit contradicere. Nec illæ sunt addiscendæ ad gloriam & ostentationem, & disputandi cõtentionẽ, & acumen, sed pro veritate Fidei, & zelo Christi. Postremo non est in illis, sed per eas disciplinas ad meliora studia, & altiora festinandum. Quod ergo quidã ex doctrina philosophica hæretici euaserint, id illorũ vitio, & non disciplinis est tribuendũ. Et quemadmodum Christus ab ini-

Nõ est aptus ad regendũ, qui nõ prius didicit obedire.

1. Cor. 1. Quo modo stultam fecerit Deus sapientiam huius mundi, vt idẽ dixit Apostolus. Philosophos esse patriarchas Hæreticorum, vt dixit Tertullianus.

In humanis disciplinis duo cauere maxime oportet.

1. Cor. 1.
Matt. 4.

tio pauper, nudus, & crucifixus prædicari voluit, & ob eam causam simplices piscatores, & idiotas, diuitijs, & eloquentia destitutos ad prædicandum elegit: postea tamen voluit ad Fidem venire Reges, diuites, & oratores, & magnos Philosophos, qui omnes artes, & disciplinas, abiectis earum defectibus, & erroribus, in Christi seruitutem transtulerunt.

Clem. li. 1.
consti. Apo.
c. 7.

Quod postremò ex Apostolicis constitutionibus productum est, illud iustum, & æquum fuit præceptum, & tempori illi maximè conueniens. Paullatim tamen postea ubi viri magni omnibus disciplinis exculsi in Ecclesiam ingressi sunt, ab illarum vsu non abhorruerunt.

B. Damasc.

Vnde Damascenus libr. 4. Cap. 18. ubi proposuit Catalogum scripturarum, de externis scriptoribus ita loquitur: *Si autem ab ijs qui foris sunt, decerpere quippiam vtile valuerimus, non assernabile est: efficiamur probati trapezita, legitimum, & purum aurum acervantes, adulteratum autem refutantes. Sumamus sermones optimos, deos autem ridiculos, & fabulas alienas, canibus proijciamus. Nam plurimam ex ipsis contra se ipsos fortitudinem habere valebimus.* Hæc ille, docens rationem, quam seruare debemus in legendis libris Gentilium, & Philosophorum. Et ante eum Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. Philosophiam Gentibus à Deo traditam docet, veluti proprium testamentum, vt sit tanquam fundamentum Christianæ Philosophiæ. Et subdit: *Sed vt in tempore nunc venit prædicatio, ita in tempore data est quidem lex: &*

In legendis
Gentilium li-
bris quid ob-
seruandum,
teste Damasc.
ceno.

Clem. Alex.
Sapientia, seu
Philosophia
Gentibus à
Deo cur tra-
dita.

Propheta Barbaris (Hebrais scilicet) Philosophia autem Græcis, aures assuefaciens ad prædicationem. De qua re alio loco plura dicenda erunt. Certè si rationem consulamus, plurimum momenti habent quædam dicta, & facta Gentilium ad excitandos nos, & stimulandos, vt vel fidem nostram rebus Euangelicis præcipius accommodemus, vel vitiorum occasionem, & fomenta diligentius subtrahamus, vel merita virtutum, quæ nobis præscribuntur, alacrius exerceamus. Hinc Dominus Centurionis fidem commendauit, vt Iudæorum perfidiam taxaret: exemplo Niniuitarum vrgebat ad penitentiam negligentes Iudæos: & reditu Leprosi Samaritani, & à Christo muniti, ad gratiarum actionem inuitauit ingratos Iudæos: Misericordia verò viduæ Sareptanæ Helisæum ignotum domi excipientis, ad hospitalitatem stimulabat. Pungebat ad auditum verbi Dei exemplo Reginæ Sabæ, quæ profecta est à finibus terræ audire sapientiam Salomonis: tacite admonebat ad diuinæ studium Scripturæ, producendo exemplum Eunuchi Candaces Reginæ Æthiopiæ, qui etiam dum curru veheretur, legebat Isaiam prophetam. Documento Cornelij Centurionis, & eleemosynas assiduas erogantis, ad bonorum operum exercitium inducebat. Denique cum Dominus dicebat: *Nonne & Ethnici hoc faciunt? & Apostolus cum inquit: Si igitur præputium iustitias legis custodiat, &c. ad Diuinæ legis obseruantiam cohortabatur, & incendebat. Et hætenus de disciplinis humanis.*

Matth. 8.

Infra. 12.
Luc. 17.
Supra. 4.

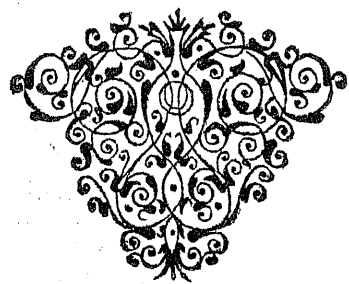
4. Reg. 5.
Matth. 12.
3. Reg. 10.

Act. 8.

Infra. 10.

Matth. 5.

Rom. 2.

PROLEGOMENON. XVIII.

An studium Scholasticæ Theologiæ opem & adiumentum adferat ad sacras literas facilius percipiendas, & alijs interpretandas.

III. assertio.

Propositæ
quæstionis
pars affirmati-
ua rationi-
bus idoneis
quibus con-
firmetur.
Ratio. I.
Luc. 2.

Matth. 22.
Ioan. 7.
Leuit. 12.
Matth. 12.

TERTIA Expedienda est veritas. Scholasticâ Theologia non posse iure quasi inutilē, & superuacaneâ reprehendi ab Hæreticis, si iustos iudices se præstare velint, ex merito eum cere possumus. Cōmēdatur enim illa in primis ab antiquitate: quia ante quingentos annos vigere cœpit etiâ post alia genera theologizandi. Solēt enim posteriores curæ meliores esse, vt habet Græcum prouerbiū. Et profecto si rationē rectam subducamus, ortū ab ipso Christo hæc Theologia accepit. Nam etiâ cū puer esset, in tēplo interrogans, & respondēs disputauit, atq; omnes in eius responsis, & verbis obstupuerūt: grandior verò cū Phariseis, scribis, & Iudæis multas disputationes habuit, seq; Messiam, & plusquam hominem, & Filium Dei simul & Dauid esse probauit: licereq; in Sabbato sanare hominem, si in eo licebat accipere circumcisionem, & Sacerdotes violabant Sabbatum sine crimine, & licebat aquarum ducere bouem, & iumenta. Stephanus, & Paulus egregij fuerunt disputatores, & aduersantium ora obturabant, differentes de Messia, de lege, de Prædestinatione, de Gratia, & libero arbitrio, de fide, & operibus, de matrimonio, de resurrectione, & multis alijs mysterijs. Apostoli omnes primū cum Iudæis, deinde cum Gentibus, ad quas missi sunt præclaras, & singulares disceptationes iniuerunt, atq; inde gloriosum de mendacio semper triumphum reportarunt, maximè vero Petrus, qui cū Simone Magno mul-

tis in locis magna sua eum laude decertauit, vt lib. Recognitionum tradit Clemēs. Est ergo hæc Theologia Scholastica, hoc est disputatrix, orta à Christo, & Apostolis, & viris Apostolicis. Deinde Commendatur à sanctitate Patrum, & eorum singulari doctrina, qui illa studia coluerunt, vt B. Thomas, & B. Bonauentura, Albertus Magnus, & Alexāder Halensis, Petrus Lombardus, qui primus sententias Theologicas compilauit, & deniq; B. Augustinus, & Damascenus: ex quorum fontibus omnes scholastici potarunt, vt videri possint omnium eorū qui Theologiam profitentur, parentes. Tertio loco laudē sibi vendicant ab approbatione Ecclesiæ, quæ in Concilio Lateranensi sub Innocentio III. Petri Lombardi, & Episcopi Parisiēsis scripta approbavit: quemadmodum etiam B. Thomæ Aquinatis libri per Christi Vicarium Vrbanum VI. & Innocentium. V. confirmati sunt.

Quarto, nobis hæc ratio Theologiæ cōprobatur ex eo, quòd Ecclesia in hac disceptatoria palæstra cōcedit studiosos viros ad Doctoratus, siue Magisterij gradum promoueri, quo possint Scripturas sacras interpretari, & Ecclesias sibi creditas maiori cum fructu regere. Nam vt per Conciliū Tridentinum optimè prospectum est, nemo ad Episcopatum venit eligendus, nisi qui lauream Theologiæ, siue sacrorum Canonū sit assecutus. Quinto, commendabilem se reddidit multis quos edit fructib⁹. Habet enim breuitatē in altissimis Fidei mysterijs

Clem. Rom.
lib. 1. cor. st.
Apost. c. 7.
initio.
II. Ratio ab
authoritate
Patrum, atq;
Doctorum.

III. Ratio ab
Ecclesiæ ap-
probatione.
Vrb. VI. in
Bull. ad Ar-
chiepiscopū
& capitulū
Tolosa.

Innoc. V. in
sermone qui
incipit: ecce
plusquā Sa-
lomō hic.

III. Ratio
ab eiusdē pri-
uilegio scho-
lasticis Theo-
logis conce-
so.

Trid. Syno.
Ses. 22. c. 2.
de Reform.

Ratio. V. à
fructu eius
multiplici,
ac vario, quē
producit.

Academicorum ratio disputandi qualis.

In Iudæos, infideles, & Hæreticos Scholastica Theologia quid valeat.

Eadem facultas Hæreticis est maximè iniusta, & per molesta.

Impij Lutheri in Thomæ Aquinatem blasphemia. Apoc. 15.

Quo consilio Lutherani scholasticos doctores vel lèt ab Ecclesiæ exules & extorres. Demosthenis in Philippum Macedonum Regem elegans apologus, in Lutheranos quadrans.

Scholastica adpositiuam quid cõferat Theologiam

explicandis, & compendiu eorũ quæ Patres longissimis voluminibus, & tractatibus disputarunt: legitimam, & solidam multarum Scripturæ sententiarum profert interpretationem. Illa etiam exhibet commoditatem, vt dissidentes Patrum opiniones optima ratione, & methodo conciliet: cõte disputationis in vtramque partẽ (vt soliti erant olim facere Academici) omnia dicta, & dictorum rationes ad viuum refecat: omnibus Fidei Catholicæ aduersarijs, & capitalibus hostibus resistit contra Iudæos, qui scripturas tantũ veteris legis recipiunt: & contra Paganos, qui nullas scripturas admittunt, sed tantũ rationum momenta, & suorum scripta Poëtarum, Philosophorum, & Historicorum pulchram methodum, ac rationem docet. Qua ratione etiam Hæreticis sit decertandum, qui vtriusque testamenti paginam, & traditiones Apostolicas, & sententias, & cõciliorũ Oecumenicorum decreta, Põtificum sanctiones admittunt, exerte tradit. Atq; id in laude huius Theologiæ reponendum, quod nulli magis infensos, & aduersarios se illi præbeant, quã Hæretici: quia illa vna, eorum falsa dogmata reuincuntur, & iugulantur. Et hoc laudibus B. Thomæ adiungendũ, quod impius Lutherus eum inter septem phylas iræ Dei connumerauerit. Proinde Hæretici dant operam, vt Scholastici de Ecclesiâ excludantur, non secus atq; olim Philippus Rex Macedonum cũ Athenas obsideret, nec voti sui compos esse posset, simulans pacem à ciuitate postulauit ea lege, vt sibi sex vrbis Senatores traderentur: inter quos cũ vnus esset Demosthenes, eius technã elegãti apologo detexit. Finxit enim, olim lupos cum ouium pastoribus conuenire voluisse, ac promississe se nihil in gregum eorum caulas machinaturus, modò paucos canes de gregis custodia pellerent, vel eos neci darent. Ita detectus est ac delusus Philippi dolus.

Denique inter alias multas utilitates, illa non est contemnenda, quod scholastica Theologia instructi, intra

breue tempus illud assequuntur, vt no uerint qua ratione de Deo, ac de eius incomprehensa natura, atq; operibus, deq; altissimo Trinitatis mysterio, id est de distinctione sacrarum Personarum, & de earum communi substantia, & deitate, de Incarnationis arcano, deq; Prædestinationis, & Re probationis adytis, atque de alijs multis Fidei Sacramentis, & fide sententiam sit, & ore pronuntiandũ. Quomodo item hæreses circa illa magna arcana olim ortæ declinandæ sint, atq; adeò qua via sint explicandæ, & alijs cum fructu proponendæ & confutandæ. Sed iam quæ in hoc genus Theologiæ ab Hæreticis obijciuntur, refellenda sunt. Certè Erasmus multis iniuriosis verbis, & atrocibus contumelijs illud est consecutus. Principio itaq; multi vitio vertunt, quod huius facultatis professores barbarã loquẽdi, & scribendi rationẽ consecutur, multasq; voces minus Latinas vsurpent.

Quibus breui responderi posset, Regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute: & eius professores dicere posse cum Apostolo: *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia.* Etenim hoc cõmune est omnibus artibus, quæ corpus, vel animum concernunt, vt multa indies noua vocabula rebus imponere cogantur: quid mirũ igitur est id fieri in Theologia, cuius res primò erant ignotæ? & cum plures sint actiones, & res quàm voces, crescente earum numero, necessariũ fuit noua vocabula excogitari, quæ eas nobis commodè representarent. Nemo ignorat, Ciceronem Physicas quæstiones tractantem, id cum laude ausum fuisse facere, vt libro de Finibus confitetur. Id etiam apud sapientes obseruatum fuit, vt magis rebus quàm verbis intenderent. Vnde illustres quidam Philosophi, vt Socrates, Anacharsis, Diogenes, & Crates eloquentiæ studio non vacarunt, vt indicat illa Socratis ratio, quæ simplicissima fuit, quam coram iudicibus habuit: quam eloquentissimi discipulus Lysias eloquentiæ pigmentis, & phaleris, etiam si ma-

Hæreticorũ contra Scholasticã Theologiam argumenta proponuntur, ac diluuntur. I. Obiectio ipsius Erasmi

1. Cor. 4.

2. Cor. 11.

Cic. lib. 1. de Finibus initio.

Ex Philosophis qui nã inter ceteros eloquentiæ studia sint aspernati. Cic. lib. 1. de Oratore, & alij.

Quid vnũ maxime quereret Plato.

Secunda obiectio.

Cur Apostoli hoc disceptatoriu m de Deo loquendi genus nõ adhibuerint.

Tertia obiectio.

Ioan. 1.

xime posset, exornare nõluit. Plato etiam cũ Aegyptios, & Chaldæos inuifit, non ad eloquentiam, sed ad sapientiam addiscendam peregrinatus est, quærens aurum in fodinis terræ; etiam si sordida terra permistum, & margaritas conchis affixas in profundo gurgite delitescerent.

Deinde obijciunt, multas quæstiones inutiles agitari, quæ potius pietati officiant, quàm deseruiant, quæque ab Apostolis non sunt attacktæ. Respondemus, quod à principio non expediebat tradi quæstiones, vel proponi res dubias, sed certa tantũ ac indubitata, & quasi principia quæ dã in deum strabilia: at Fide recepta, & promulgata, subortisq; tot hæreseon autoribus Fidei dogmata peruerse interpretantibus, Gentibusq; ac Philosophis varios errores serentibus, Iudæisq; humana doctrina, & somnijs Talmudicis tumentibus, opus fuit ad dogmata Fidei tuenda eorum nodos dissoluere, & cauillos cõfutare: quod fieri nequaquam potuit, nisi productis illorum dubitationibus, & disculis eorum sensibus, qui in controuersiam venerat, aut venire poterat: quod antiqui quidem Patres latiori, & elegantiori oratione, Platonem imitantes, Scholastici verò dialectico, & contractiori sermone Aristotelem æmulantes præstiterunt.

Tertiò, durum quibusdam videtur, quod de profundissimis, & altissimis mysterijs disputatio ineatur, cũ potius essent veneranda, quàm quæstionibus curiosis scrutanda. Sed si hæ ratio quicquam ponderis haberet, dam nandi pariter essent multi Sancti, & præsertim Ioannes Euangelista verè Theologus, qui contra Ebionem hæreticum in tonans dixit: *In principio erat Verbum,* & Paulus, qui subtiliter de Lege, & Euãgelio, libero arbitrio, gratia, prædestinatione, ac reprobatione differuit: & Iacobus de Fide, & operibus. Denique veteres Patres doctrina, & sanctitate conspicui, vt Basilii, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, Cyrillus, Hilarius, & Augustinus accusandi essent, quod multa subtiliter de Trinitate, & prouidèria

Dei, & Incarnatione disputarũt, quo Fidei dogmata ab importunis Hæreticorum calumnijs vindicarent.

Quartò, molestum est, aiunt quidã, quod tot, ac tam frequentibus, ac frigidis distinctionibus, quæ Patribus ignote extiterẽ, Scholastici vt consueverint. Sed certè veteres eiusmodi distinctiones non ignorarunt: & Scriptura in faciem sibi contradicens sine illis nequit intelligi: Et vt scriptum est, *Responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur.* Propter eã stultitia Hæreticorum Catholicos scriptores ad tot distinctiones excogitandas, quibus nodos eorum dissoluerent, dubia euacuerent, & perplexa explicarent, compulit. Et certè illis explosis omnes disciplinæ, tam sacræ, quàm profanæ, tenebris essent obsitæ, & cõfusæ: nec nostra ab hæreticis impugnantibus defendi possent.

Quintò, ingratum est quibusdam, quod de certissimis, & exploratissimis rebus dubitetur, vt, an Deus sit, an trinus & vnus, & an intellectu sit præditus, & prouidentia; an possibile, vel conueniens esset Deum incarnari, & similia. Sed de his, & quæ sunt huiusmodi, non disceptant Catholici Theologi tanquam de rebus ambiguis, & problematicis inter fideles, sed tanquam de certissimis, & diuina autoritate exploratissimis. Quamobrem dum proponunt illa ad disceptandũ, hoc agunt, vt quomodò apud aduersarios causam acturi simus, nos instruant, quo ad reddendam rationem paratiores simus de ea, quæ in nobis est spe, & Fide: & intelligamus, nullã rectam rationem pugnare cum Fide nostra, quia idem est autor Naturæ, & Legis, & Gratia. Sunt tamen quædam inter Catholicos problemata, quæ ad fidem non spectant, in quibus quisq; sine periculo eam quam magis probat, sequi potest sententiam. Atque hæc discrepantia Fidei non nocet, sed ad vberiorẽ doctrinam, & ingeniorum exercitationem, & ad ampliorẽ Scripturarum, & Patrum intellectum, maximè facit. Et licet omnes inter se non conueniant, mirum esse non debet: quia nec Augustinus cum alijs

Quarta obiectio.

Prou. 26.

Quinta obiectio.

1. Pet. 3.

Sexta obiectio.

antiquioribus, aut cum Hieronymo, aut alijs æqualibus, aut cum se ipso interdum conueniebat.

Sexto obijcitur, immodicè quæstiones ingeri, & ex quæstionibus quæstiones feri, ita ut nullus sit contendendi finis. Respondeo, hoc vitium esse non artis, vel methodi, sed abusus hominum, qui optimis quibusq; abuti consueverunt. Et idem in omnibus alijs artibus, & scientijs vsu venit, in quibus artis præcepta non obseruantur. Nos ergo ex illis colligamus rosas relictis spinis, & granum legamus contemptis zizanij, & mel relicto fauo.

Septima obiectio.

Septimò, indignum videtur Theologiam cum Philosophia misceri, quasi lumen diuinum humano, & fallaci cõprobari valeat, aut quasi lumen Solis exiguo lucernæ lumine opus habeat. Respondeo, Theologiam, & Philosophiam inter se non pugnare. Est enim Theologia, notitia cum nonnulla ratione coniuncta rerum cum diuinarum, tum humanarum, quæ nobis nõ sunt euidenter. Dicitur notitia cum nonnulla ratione coniuncta, ut distinguitur ab habitu Fidei, quo res reuelatas immediatè apprehendimus, etiãsi nulli ratione fulciantur. Deinde Philosophia, euidenter est, aut saltem probabilis notitia rationibus adiuncta rerum tum diuinarum, tum naturalium, & humanarum, vel ex mentis solo naturali lumine, vel ex sensibus comparata: & ita Philosophia complectitur omnes scientias humanitas acquisitas. Distinguitur autem à Theologia per hoc, quod Philosophia est euidenter, aut solùm probabilis notitia per rationem naturalem, aut per sensus parta. Atq; ita homines mentis compotes capaces sunt Philosophiæ, quia nullus est, qui rerum, & causarum suarum cognitione prorsus destituatur, præter in anima, & ea animata, quæ ratione carent. Proinde omnes homines suapte natura sunt Philosophi, sed plus minusue pro ingenij facultate, vel studij diligentia. Ex quo patet, Theologiam cum Philosophia minime pugnare, quia vtraque cognitio est, & vtraque à Deo est profecta. Sed prima, hoc est, Theologia, immediatè, & per re-

Theologia quid.

Philosophia quid.

Philosophia à Theologia quid differat.

uelatione, vnde nec lumine nature cõparari potest, altera verò media natura ab ipso Deo nobis porrigitur: *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis reuelauit. Inuisibilia enim ipsius, à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta, conspiciuntur, & reliqua, quæ in eum sensum ab Apostolo dicuntur. Hinc est, ut vnus & idem vtriusque possit esse possessor, & dominus: vt Moses, & Daniel eruditum in sacris literis, tum in omnibus Ægypti, & Chaldææ disciplinis. Quia verò humana diuinis, vt inferiora superioribus subijciuntur: hinc est, vt Philosophia Theologiæ subdatur, cui in multis opitulari potest, quæ admodum serui opulantur, & vtilis sunt domino suo. Ob eam potissimùm rationem, quod quæ lumine nature agnoscimus, clariora sunt, & euidentiora nobis, quàm quæ lumine Fidei apprehendimus, quæ in se quidem, & absolutè certiora sunt, cum nulla sit veritas certior quàm illa ipsa, quam diuina veritas perse ipsam prodit. Tamen cum non omnia credenda expresse reuelata sint, sed multa ex reuelatis consequantur, nec ipsa reuelata sint æquè dilucida, & perspicua, sed pleraque multa indigeant declaratione, quæ nisi perscrutatione, & ministerio intellectus ratiocinantis, atq; illas inuicem conferentis, & explicantis, non comparatur, constat, humanam facultatem, & notitiam ab illa partam opitulari, & deseruire Theologiæ. Sine autem Philosophiæ, & humanarum disciplinarum ministerio certum est, nec Athanasium, nec Basilium, nec Gregorium Nazianzenum, nec Hilarium, aut Ambrosium, aut Augustinum totos libros de Dei vna natura, & personarum distinctione, ad reuincendos hæreticos componere potuisse. Etsi perspicacius animum intendas, deprehendes Scholasticam Theologiam mediam esse inter habitum Fidei, & alias disciplinas, & scientias humanas. Nam vt habitus Fidei, & Sacræ literæ, quibus nitimur, totæ diuinæ sunt, aliæ verò disciplinæ, & scientiæ totæ lumine humano nituntur, & fulciuntur: ita Theologia media est, & partim diui-*

Rom. I.

Act. 7. Dan. I.

Scholastica Theologia partim diuina est, partim humana, & quatenus.

Postrema obiectio.

Quam apta & idonea hæc Theologicè disputati ratio sit. Duplex genus Theologiæ: & quod nam illud. Poëtæ olim Mineruam seu Pallada armis instructam cur sinxerint.

na, & partim humana. Diuina quidè, quia Sacras Scripturas, quæ diuinitus datæ sunt, edidit, & illas pro principijs reuelatis lumine rationis naturalis, vel Fidei conclusiones multas deducit.

Postremò argumentantur, dicentes, hoc genus disputandi in tradenda Theologia ignotum Patribus fuisse. Sed vt demus hæc ex parte ignota Patribus fuisse, certè hæc methodus peraccommodata est ad res breuius explicandas, & ad dubitationes quæ contra sunt euacuandas sine multis verborum ambagibus, vel coloribus Rhetorum, res ipsas vt se habet, declarans: apta etiam ad Hæreticos reuincendos, vt propterea cogitari possit à Deo inspirata. Est igitur duplex Theologiæ genus, alterum loriatum, seu galeatum, clypeum gestans, & hastam: clypeum quidem, ad hostis tela excipiendam, ne ledant; hastam verò, ad errores eorum iugulandos, & expugnandos. Vnde olim Poëtæ Mineruam, quam Sapientiæ numen, & Pallada vocabant, armatâ galea, & thorace, &

framea ad hoc designandum effinxerunt. Alterum genus Theologiæ est inermè, & mitius, quod in campum ad congregiendum cum hoste egredi non valet, quodque omnibus fidelibus, etiam paruulis, congruit; quorum non est de Fidei mysterijs, vel Theologia Christiana disputare: nam aliò qui omnes pueri, & mulierculæ, cerdones, & agricolæ Theologi esset, quod nemo sanus diceret. Et multum interest inter habitum Fidei, & habitum Theologiæ: nam ille omnibus Fidelibus communis est; iste verò non nisi eorum, qui profitentur Theologicas disciplinas. Nemo ergo studia Scholastica, & exercitia contemnat: quia sicut gymnastica arte corpora firmiora, & robustiora redduntur, de qua Poëtæ: *Corporaq; agresti nudant prædura palaestra,* ita literaria palaestra ingenij vires vegetiores, & robustiores reddit ad propugnandam Fidem, & ad fraudulenter hæreticorum technas expugnandas. Atque hæc sint fati de studio Scholasticæ Theologiæ.

Inter habitum Fidei, & habitum Theologiæ quantum interfit.

Virg. 2. lib. Georg.

PROLEGOMENON XIX.

In quo de sensu Spirituali, siue Mystico agitur.

DIXIMVS hætenus de sensu literali, siue contingat illum ex proprietate verborum, siue ex tropicis locutionibus desumi: iam paucis de spirituali differendum est. Quis nam sit igitur sensus spiritualis, & quot eius species, in tractatibus superioribus ex parte declarauimus, & nunc pressius, & luculentius explicandum est, illud ante omnia præmittendo, vocem Sensus prima sua significatione denotare sensus cuiusque facultatem, siue functionem eius, hoc est, sensationem. Inde translatum est hoc voca-

bulum ad mentis conceptum, siue animi sententiam, & intelligentiam re præsentandam. *Terrena*, inquit, *inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem*, hoc est, mentem: & *Vnusquisque in suo sensu* (id est, sententia) *abundet*: & *Aperuit illis sensum*, id est, mentis intelligentiam. Deinde accipi solet pro eo quod in diuinis, siue profanis libris autores ipsi significare voluerunt, id est, pro sententia, & intelligentia: sic enim dixit Cicero libr. de Academicis quæst. *Quod autem erat sensu comprehensum, id ipsum sensum appellabant*. Et Quintilianus: *Sententiam*

Sensus primò, & per se quid significet.

Sap. 9.

Rom. I 4.

Luc. xli.

Sensus rursus quid.

Cic. lib. I.

Acad. quæst.

Quinti. lib.

8. c. 5. initio.

Sensus, & sententiae inter se quid differant.

Sap. 9.

1. Cor. 2. De sensu literalis simplex opinio excluditur. Prima opinio.

Abulen. q. 28. in cap. 13. Matth. tom. 2.

Secunda opinio.

Psal. 13.

Gen. 3. Infra. 4.

Ioan. 8.

Aug. lib. 12. Confes. cap. vltim. tom. 1. sub initium.

Gen. 1.

Ioan. 11.

Isai. 38. & 4. Reg. 20. & 1. Paral. 32.

veteres, quod animo sensissent, vocauerunt. Et subdit: Non raro tamen & sic locuti sunt, vt sensa sua dicerent: nam sensus corporis videbantur. Sed consuetudo iam tenuit, vt mente concepta, sensus vocaremus: lumina autem, praecipueque in clausulis posita, sententias. Sic ille. Quo in significato dicitur Apocaly. 17. Hic est sensus, qui habet sapientiam, & Sap. 7. Optaui, & datus est mihi sensus, id est, intelligentia diuinorum, quae infunditur, & Spiritus intelligentiae. Et infra: Sensum autem tuum quis sciet? Et Eccles. 1. Labia mea enarrabunt sensum illius, id est, latentes verborum diuinorum sensus: & capit. 17. Creauit illis scientiam spiritus, & sensu impleuit cor illorum: & Apostolus in priori ad Corinthios. Nos sensum Christi habemus. His praemissis, dico, sensum literalem non satis exprimi, siue defini, dicendo illum esse, qui intenditur ab Spiritu Sancto, vt vult Abulen. quia ea ratione omnes sensus spirituales essent literales, cum non minus spectantur ab Spiritu sancto quam literales, imo magis, quo grandiores sunt & magis illustres.

Nec secundò verum est, literam sensum esse illum, qui à proximo, & immediato Scripturae autore spectatur, etsi non intendatur ab Spiritu Sancto: eo quòd plures sensus mendaces sunt ab Spiritu Sancto minimè spectati: vt quod Dixit insipiens in corde suo, Non est Deus: & Serpens, Eritis sicut dii scientes bonum, & malum: & illud Cain, Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear: quod falsum est perinde atq; illud, Non ne benedicimus nos quia Samaritanus es, & daemonium habes? Sed haec sententia deficit, quia Augustinus asserit multos sensus Spiritum Sanctum spectasse in illis verbis: In principio creauit Deus Caelum & terram, qui tamen Moysi immediato auctori cogniti non fuerunt. Deinde Caiphas praedixit: Expedit vobis vt vnus moriatur homo pro populo, &c. Et tamen sensum Spiritus Sancti propheticum neq; nouit, nec spectauit Caiphas. Et Isaias in illis verbis: Dispone domui tuae, quia mo-

rieris tu, & non viues, intēdebat eius breui securam mortem, non autem Spiritus Sanctus. Et Ionas quando praedixit vrbis Niuite subuersionem intra quadraginta dies, nequaquam nouerat, quò Spiritus Sanctus spectabat. Ad ea ergo quae dicta sunt in contrarium, respondemus, aliud esse, omnia quaecumq; traduntur in Scripturis in sensu literae intendi ab Spiritu Sancto vt autore proximo, aliud quaecumque dicuntur in Scriptura, habere sensum literalem, quicumque ille sit, siue verus, siue falsus: Primo modo non omnia scripta in Sacris literis habent sensum literalem ab Spiritu Sancto intentum: at alio posteriori modo omnis sensus literalis intenditur ab Spiritu Sancto, vt nobis denuntietur.

Tertiò, opinatur Lyranus in prologo Bibliorum, sensum literalem eum esse, qui ex intentione Spiritus Sancti immediatè per voces, & literas exprimitur: ex quo elicit, illum sensum, qui colligitur ex metaphoris, & figuris verborum, non esse literalem, sed spirituales, vt in illo loco, Ego sum vitis, vos palmites, sensum literae vult esse de vite naturali, & materiali, spirituales de vite vera Christo, quatenus est principium omnium bonorum operum, & meritorum nostrorum. Sed si haec vera essent, deduceretur ex eis, multos locos Scripturae non habere sensus literales, vel illos esse falsos, vt in praedicto loco: Ego sum vitis, vos palmites: Si manus tua, vel oculus tuus, vel pes tuus scandalizat te, absconde eum, & projice abs te. Et nouum est, metaphoricis, siue tropicis locutiones efficere sensum spirituales. Et B. Hieronymus in principio Commentariorum in Habacuc docet, facrum eloquium per metaphoras texere historiam.

Quartò ex disputatis elicimus, sensum literalem esse eum, qui spectatur ab Spiritu Sancto, & per voces proprias, aut translatae immediate exprimitur, aut per res ipsas vocibus interdum non expressas immediate assumitur, vt Olla succensa Hieremiae significabat ad literam vrbē incendio peritura. Catena

Ion. 3.

Tertia opinio. Lyranus.

Ioan. 15.

Matth. 18.

B. Hieron. tom. 6.

Quarta opinio. Sensus literalis proprie quis.

Hierem. 1. Infra. 28.

lignea

Isai. 20.

Sensus spiritalis qui nā.

B. Thomas quodlib. 7. q. 6. art. 1. 2. 3. Dan. 2.

Ibidem.

Literalis sensus, & spiritalis multiplex assignatur discrimen.

lignae humeris eius superposita, significabat populum in captiuitate abducendum: & nuditas Isaiæ in portentum Aegyptiorum, & Aethiopum ducendorum incaptiuitatem, & nuditatem, & ita de alijs similibus.

Porro sensus spiritalis est, qui designatur ex rebus ipsis verè gestis per voces expressis, ex intentione Spiritus Sancti. Dixi, ex rebus ipsis, & verè gestis, quia quæ imaginariæ sunt, & fictæ, non faciunt sensum spirituales, sed literales, vt docet Thomas. Vnde visiones Prophetarum imaginariæ, & somnia Pharaonis, & Nabuchodonosor, quia res non veras, sed imaginarias continebāt, & signa rerum verè gerendarum erant, & ad hoc significandum à Deo instituta, idè sensum literalem non egrediuntur. Quemadmodum Christus in Daniele significatur ad literam per lapidem, qui excisus est de monte sine manibus. Et in visione Danielis cap. 8. Hircus qui percussit arietem, est ad literam Alexander Magnus, qui Regnum Persarum debellauit, & immediatè res illæ, id est, aries, & hircus, ducunt intellectum ad accipiendum Regem Darium, & Regem Alexandrum Magnum. Res ergo, quæ in visione Prophetica ostenduntur, quia non sunt veræ, sed fictæ, & institutæ immediatè ad significandum, ad secundum alphabetum rerum fictarum spectant, qui non facit nisi sensum literalem. Nihil ergo vetat literæ sensum non minus de rebus ipsis sumi, quæ aliud significant, quam ex nudis verbis, & propriè aliud significantibus, quemadmodum in parabolis accidit, quarum literalis sensus non tamen ex vocibus, quæ ex rebus ipsis per voces significatis colligendus est.

His ergo de sensu literalis, & spiritali positis vt veris, iam differentias inter hunc & literalem non erit inutile exponere, vt quantam habeat vim in dogmatibus Fidei confirmandis elucescat. Etsi ergo vterque sensus ab Spiritu Sancto spectetur, & ab Apostolis, & Apostolicis viris ostensus sit, & declaratus, & quod attinet ad materiam subiectam, & finem, qui est edificare Fidem, Charitatem, & bo-

nos mores, æquè dignus existat: tamen quantum ad certiore cognitionem spectat, praestat in primis literalis sensus, quia ex eo solo efficacia argumenta accipi possunt ad comprobanda Fidei dogmata, vel ad refellendos errores, & non tantum ad edificandam Ecclesiam. Sententia hæc est communi sensu à Theologis recepta, & solidè rationi innixa, & à Christo, & ab Apostolis in praxim deducta. Dominus siquidem ex Scripturis in sensu literalis testimonia depromebat, vt cū probabat contra Phariseos Messiam non tantum esse filium David ob humanitatem, quam ex eius sanguine acceperat, sed etiam Dominum esse David ob Diuinitatem Humanitati in hypostasi Verbi coniunctam: & cū probabat contra Sadduceos resurrectionem mortuorum, subtiliter quidem, sed ex testimonio Exodi ad literam in tellecto argumentatus est. Apud Ioanem sine blasphemia dici posse aliquem Dei filium, ex Prophetæ verbis historicè acceptis declarauit: Ego, inquit, dixi, Dicitis, & filij excelsi omnes. Idem quoque confirmabat se Sabatum non violare, beneficium sanitatis infirmis impetiendo, si, ne solueretur lex Moysi, licebat vulnus circuncisionis in Sabbato accipere, vel infligere, & iumenta aquatum ducere. Idè quoque fecisse Apostolos, ex eorum argumentis, quæ de Scripturis producebant in sensu literalis, reddidit liquidum. Lege, obsecro, quæ Petrus, Stephanus, & Paulus in confessionibus cum Iudæis ex Scripturis proferebāt: nam videbis quanta verborum virtute, & rerum pondere aduersariorum ora obturarent, atque eis silentiū imponerent. Idem quoque comprobatur testimonijs Patrum. Nam vt scripsit Dionysius Areopagita, symbolica Theologia non est argumentatiua, intellige contra hostes Fidei: nam Catholicos, & Fideles. eiusmodi sensus spirituales edificant, & confirmant. Hieronymus quoque edisserens illam parabolam de fermento à muliere abscondito in farinae satis tribus, postquam recensuit quorundam expositionem enarrantium parabolam

Primum discrimen.

Matth. 22.

Ibidem.

Exod. 3. Ioan. 10.

Psal. 81.

Ioan. 7.

Leuit. 12.

Matth. 12. Act. 2. & seq. & 3. & seq.

Infra. 7. & seq.

Infra. 13. & seq. Patrum traditio.

Dionys. Areop. epist. 9. ad Tit.

Symbolicam Theologiam non esse argumentatiua, quo sensu dicitur Areopagita Dionysius.

Hieron. in. c. Matt. 13. lib. 2. tom. 9.

de

Aug. epist. 48. aliquan- to à medio, tom. 2.

Idem lib. de Vnitate Ec- clesie. c. 14. initio. tom. 7. ant. med.

Psal. 47.

Marcion hæ- reticus vn- de.

Psal. 67.

de Trinitate Personarum, & vnitate effetiæ, subiungit hæc verba: Pius qui dem sensus, sed nūquam parabola, & dubia enigmatum intelligentia potest ad auctoritatem dogmatum proficere. Et Augustinus de corrigendis hereticis habet: Quis autem non impudentissi- mē nitatur aliquid in allegoria positū pro se interpretari, nisi habeat & manifesta testimonia, quorum lumine illustrētur ob scura? Idem quoq; Donatum, & eius successorem Rogatum perstringit, quod interrogati vnde confirmarent Ecclesiam Catholicam penes eos esse, adducebant testimonium ex c. 1. Can- ticorum: Indica mihi vbi pascas, vbi cu- bes in Meridie. Ex quo Ecclesiam ad so- lam Meridionalem plagam, quam ip- si incolebant, esse redactam asseuera- bant: quod tamen ex sensu mystico, atque eo satis abstruso, & infideli mi- nime patenti colligebant. Et cap. 19. eiusdem libri: Desinite, inquit, illa tes- timonia commemorare, quæ aut non in- telligitis, aut pro nobis contra vos esse in- telligitis. Quod si ambigue posita, & pro- nobis, & pro vobis possent interpretari, ni- hil vtiq; adiuuarent causam vestram, quia & nos si talibus vti vellemus, innum- merabilibus vteremur, quæ causam nos- tram nihil similiter adiuuarent. Sed pla- ne talia malam euersam, vel moras facie- do sustentant. Nam quod dicere soletis: V- bi pascis, vbi cubes in Meridie, vides qua- le sit, & quam pro te non sit. Noli ergo talia querere, quia etsi in partibus Aquil- onis esset pars Donati, quæ contraria sunt partibus Meridianis, diceret de se esse dictum: Mons Sion, Latera Aquila- nis, Ciuitas Regis magni. Nam vtiq; Ciuitas Regis magni non est nisi Eccle- sia: & hoc potius indubitanter sonat Ec- clesiam, quam illud, Vbi pascis, vbi cu- bas in Meridie. Sed fortasse illo testimo- nio Marcion hæreticus vteretur, qui di- citur Ponticus fuisse, quæ partes ad Aquil- onem sunt. Rursus, si in Occidente esset pars Donati, diceret de se esse dictum: Iter facite ei, qui ascendit super Occi- casum, Dominus nomen illi. Fortassis enim sublimius esse diceret, ascendit su- per Occasum, quam, cubat in Meridie. Hæc mystica sunt, operata sunt, figura- ta sunt, aliquid manifestum, quod in-

terprete non egeat, flagitamus. Sic il- le, acutè, & eleganter. Adde etiam Irenæum, qui Valentinum, & e- ius sectatores irridet, quod testimo- nia producerent ex locis mysticè in- tellectis. Idem facit Epiphanius in hæresin Valèrianorū, qui & Gnostici appellantur, vbi illorū triginta æo- nas, siue secula, quæ ab illis constitue- bantur per mysticos sensus Scriptu- rarum, validè impugnat. Cui senten- tiæ subscripsit B. Thomas, tanquam certiori, & probabiliori. Tertio, ratio quoque suffragatur. Cum enim certis, & claris argumētis agendū sit in disceptationibus, sensus autem spirituales incerti sint, & obscu- ri, & certo numero minime compre- hensi, sed pro voluntate interpretātis adhibiti, non possunt certū aliquid, aut clarū comprobare. Deinde Eccle- sia, & Patres eius orthodoxi, dū in pug- na contra Iudæos, vel hereticos versan- tur, non nisi literalibus sensibus agūt, qui possunt premere, & vrgere ad- uersarios. Quod si forte obijcias, A- postolos interdum à sensibus mysti- cis non abhorruisse, quemadmodum Ioannes illud produxit: Os non commi- nuetis ex eo, & Paulus, Non alligabis os boni trituranti: & Ego ero illi in patrē & ipse erit mihi in filium. & Matthæus: Ex Aegypto vocaui filium meum. Quod vero hi sint sensus mystici, ex eo pro- batur, quod non producuntur, iuxta primæuam, & propriam vocum sig- nificationē, sed ex rebus ipsis per vo- ces significatis, quæ res alias meliores, & grādiore repræsentāt. Præterea vt apertè euincamus ex mystico sensu Pau- lū argumētātū, lege quæ ille ad Gal. 4. de duobus filiis Abrahæ philosopha- tur: Que sunt, inquit, per allegoriam dicta. Hæc enim sunt duo testamēta, & c. Respondendū est, interdū Apostolos argumēta produxisse ex mysticis sensibus: sed cū haberēt ius interpretandi Scripturas, & ipfū Spiritū Sāctū Scri- pturæ autorē, illos sensus spirituales per eos proferētē, & signis, & miraculis il- los confirmantem, proculdubio sen- sus veri, & germani erant, & specta- ti ab Spiritu Sācto, & vim cogen- di habebant. Et Fideles, quia noue-

Irenæ. libr. 1. cap. 1.

Epiphani. in Hæresin. 31. tom. 2.

B. Tho. 1. part. 4. art. 10.

Ioan. 19. Exod. 12. 1. Cor. 9. Deut. 23. Hebr. 1. & 2. Reg. 7. Matt. 2. & Ose. 11.

Gen. 19.

Cum ex lite- rali sensu tā- tū firma pos- sit argumē- ta deduci: quomodo Apostoli my- stico, & spiri- tuali interdū egerint.

1. Cor. 10. Heb. 10.

Rom. 15.

Abulens. E- piscop. in. c. Matth. 13. q. 28. part. 2.

In eos qui af- ferunt, in spi- rituali sensu impleri Scri- pturam non posse, neque verū, aut fal- sum significa- re.

Luc. vlt. Ibidem.

rant Apostolos plenos Spiritu sancto illos sensus tradidisse, & Infideles, siue Iudæos, quia signis diuinitus editis il- los confirmabāt. Et licet in Veteri in- certi essent, & obscuri: ex quo tamen in Nouo Testamento prolati sunt ab Apostolis, aperti sunt, & certi, quia ad aliquid probādū m produci. Et idem dicendū de sensibus huiusmodi, quos Patres adduxerunt, & Ecclesia proba- uit. Si quando verò nos nouis sensu- bus mysticis per nos excogitatis ar- gumentamur, habent quidem suū qua- lecunq; autoritatis pondus, & saltem fidem probabilem faciunt; licet non demonstrent, quemadmodum literali sensu facimus. Nec enim semper Phi- losophus demonstrationibus vtitur, sed interdum adhibet probabiles, ac- topicas probationes.

Præterea, si quædam principia vt fir- ma statuamus, quæ omni acceptione digna sunt, & ab Apostolo Paulo affir- mantur, vt quod omnia in figura con- tingebant illis: quod vmbra haberet Lex futurorum bonorum, non ipsam i- imaginem rerum: quod omnia sacrificia veteris legis illud vnicum Noui Testamenti adumbrarent: & quod om- nes Prophetæ, & Patriarchæ sancti- tate vitæ, siue præclaris rebus à se ge- stis præstantes, Christi typum gere- rent: denique quod Omnia quæ scripta sunt, ad nostram doctrinam (hoc est, pro- pter nos erudiendos) scripta sunt. Ex his, inquam, principijs efficaciter de- ducemus, prædictos locos, qui Christo, & ministris eius accommodātur, quoad certitudinem plurimum acce- dere ad literales. Falsum proinde esse existimo, quod Episcopus Abulēsis in Matthæum testatur, sensus spirituales non significare verum, aut falsum, nec in illis impleri posse Scripturam: quia apertè Euangelicis vocibus refellitur hæc sentētia, in qua interdum impleri dicitur ab Euangelista, quod mysticè videtur esse dictum in Veteri Lege, & Dominus suscitatus dixit: Necessè est impleri omnia quæ scripta sunt in Lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis, de me. Et iterum: Incipiens à Moysi, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omni- bus Scripturis, quæ de ipso erant: At in

lege Moysi, siue Pentateucho, paucis- simæ sunt ad literam voces: de Christo, at infinita symbola, & typi accō- modatissimi, vt somnus Adæ, & ex eo dormiente formata Eua, arca dilu- uij, manna, tabernaculum, Isaac, ductus à parente in montem ad immo- landum, serpens exaltatus, & similia multa. Erāt enim res illæ vmbrales, ac typicæ, quasi voces quædam indi- cantes Mesiæ mysteria, ita vt, quem- admodum Apostolus dixit: Nunquid de bobus cura est Deo? ita de agno di- cere valeamus, Nunquid de agno mor- tuo Deo cura erat, ne suffringerentur eius ossa, vel crura? Et cū docer, vt inuento nido passeris, pullos tantum capiamus, matrem verò liberam abi- re permittamus, nunquid Deo cura erat de matribus passerulorum, quo- rum vitæ, & libertati cōsulebat, & pas- serculis parci non mandabat? an hæc scripta sunt propter nos, vt dimissa Sy- nagoga, quasi parente, pullos, hoc est Christum & Apostolos, in vsum nos- trum accipiamus: & dimissa litera quasi matre, quæ occidit, teste Apосто- lo, sensus spirituales, qui in ea continē- tur, & spiritum nostrum viuificant, ap- prehendamus?

Deinde differunt isti duo sensus ra- tione extensionis: quia nullus est Tex- tus Sacræ Scripturæ, qui sensu literali careat, etiam quando fit transitus à li- tera ad spiritum: quia tunc spiritualis sensus de Christo & Ecclesia literalis est, etiam quando quid mysticum, vel allegoricum ex Veteri Testamento in Nouo producitur. At verò sensus my- sticus non semper in omni Scripturæ loco inuenitur, vt in præceptis gemi- næ charitatis, & principijs iuris Natu- ræ, & in quibusdam præceptis mora- libus, & exhortationibus ad ample- ctendas virtutes, & bonos mores colē- dos. Est ergo in omni loco Scripturæ sensus literalis, at non in omni mysti- cus. Quod si obijcias Origenem su- per Genesim dicentem: In multis de- sectum patitur historialis intelligentiæ, & Hieronymum, qui in Epistola ad Damasum de filio prodigo, enarrans historiam de muliere capta in bello, quæ debet transire in victoris ample-

Christus, in Lege, quomo- do adumbra- tus.

Gen. 2. Infrā 6. & 8.

Exod. 16. Infrā 26. et alibi.

Gen. 22.

Num. 21. et

Ioan. 3.

1. Cor. 9.

Exod. 12.

Ioan. 19.

Deut. 22.

2. Cor. 3.

Quod Iudæi nido auis in- uento, tantū pullos salua- matre, sume- re debebant, quid mysti- cū.

II. Discrimē.

Origen. ho- mil. 7. in Ge- nesim, tom. 1. in princip. B. Hierony. episto. 146. circa med. tom. 3. ante dimid.

Dent. 21. Idem lib. 1. aduer. Iouinian. inter princip. & med. tom. 2. propè init. Iofu. 5. Secunda illa circumcisio Israelitici populi sub Iofue, quomodo accipienda teste Hieronymo. Idem epist. 2. in princ. tom. 1. initio. 3. Reg. 1. Scripturis nō semper sensum subelle literalem, vt dicāt Patres.

1. Cor. 9. Dent. 25.

III. Discrimen.

III. Discrimen.

xus: Hac, inquit, si secundam literam intelligimus, nonne ridicula sunt? Et lib. aduer. Iouinian. enarrans illud Iofu. 5. quod cum populus Israel venisset in Galgala, ibi secundo est circumcisus: Hoc si iuxta literam, inquit, accipimus, penitus stare non potest. Si enim duplex haberemus praputium, vel excisa pellicula iterum nasceretur, recte secunda circumcisio haberet locum. Nunc autem hoc significatur, quod Iesus cultello Euāgelij populū qui per desertum venerat, circumcidit. Et rursus epist. ad Nepōtianum: Queritur itaque, inquit, puella de vniuersis sinibus Israel Abisag Sunamitis, quā cum Rege dormiret; & senile corpus calefaceret. Nonne tibi videtur, si occidentem sequaris literam, vel figmentum esse de mimo, vel Atellanarum ludicra? Frigidus senex obuoluitur vestimentis; & nisi complexu adolescentule non tepescit: vinebat adhuc Bersabee; supererat Abigail, & reliquæ vxores eius, &c. Dicendum est, hos Patres, aut incaute locutos fuisse, aut dicere voluisse, ridiculum esse illas historias scriptas principaliter propter id quod prima facie ipsa litera sonat, & nō potius propter alia altiora mysteria designanda. Quē admodum Paulus cum dixit: Nunquid de bobus cura est Deo? his verbis nō negat Deum curare boues, sed non principaliter, quemadmodum hominem, Ita asserimus quasdam res gestas in Scriptura narrari nō principaliter propter ipsas, sed potissimum ad altiora quædam mysteria indicanda. Et hæc videtur solidior solutio.

Tertio distinguūt illi duo sensus per hoc, quod sensus literalis vt plurimum ex vocibus propriè significantibus accipitur; spiritualis verò, ex rebus per voces significatis.

Quarto, cum voces pauciores soleant habere significationes etiam in breuissima lingua Hebræa, quàm res ipsæ proprietates, & virtutes habeant: hinc fit vt sensus literales paucissimi existant, mystici verò nō solum diuersarum specierum, vt Allegoriæ, Tropologiæ, & Anagogiæ, sed etiā vnius, & eiusdem speciei quàm plurimi: nam plures possunt esse allegorici, & anagogici, & plures tropologici: quod

contingit ob varias rerum virtutes, & variam rationem ad diuersas res applicandi.

His igitur prælibatis, accedimus ad tradendos Canones, quibus sensus mysticos venari possimus: qui quo magis delitescunt, & maiori cum studio, atque labore eruuntur, eo maiorem adferunt oblectationem, & spiritus iocunditatem.

Sit ergo primus Canō. Antè omnia ad Spiritualem sensum constituendū, opus est Spiritu Dei præditum esse, quo spiritualia quis capere valeat, quæ animalis homo non percipit, neque gustat. Nam Origenes præmuniēs lectorem, ne carnalia cogitaret in illis verbis: Osculetur me osculo oris sui, ita eleganter docet: Necessè est eum qui audire Scripturas spiritualiter nouit, aut certe qui non nouit, & desiderat nosse, omni labore contendere, vt non iuxta carnem, & sanguinem conuersetur, quo possit dignus fieri spiritualium secretorum: & vt aliquid audentius dicam, spirituali cupiditate, & amore incendatur. Siquidem est & spiritualis amor. Et quomodo est quidam carnalis cibus, & alius spiritualis; & alia carnis potio, alia spiritus: sic est quidam amor carnis à Satana veniens, alius amor spiritus à Deo exordium habens: & nemo potest duobus amoribus possideri. Si carnis amator es, amorem spiritus non capis: si omnia corporalia despexisti, non dico carnem, aut sanguinem, sed argentum, & possessiones, sed ipsam terram, ipsūq; cælum, hac quippe pertransibunt: si ista omnia contempstisti, & ad nullum horum anima tua obligata est, neque quomquam vitiorum amore retineris, potes amorem capere spiritalem. Hæc ille, non minus verè, quàm eleganter. Hinc efficitur, vt homines carnales, quales sūt Iudæi, & Hæretici, à sensibus spiritualibus abhorreant, & nunquam illos attingant, nisi quandoq; vt rideant: at verò viri sancti quo maiorem perfectionis, & spiritus gradum obtinuerunt, illos maximè tractant, atq; in illis oblectantur, & ædificantur. Et tales fuerunt viri Apostolici, & vetustissimi Patres, vt suis scriptis nobis testatū reliquerunt. Philo quoq; in libro de

Essenis, quem in laudem scripsit eorū,

Ad sensus mysticos de Scripturis euen dos Canones aliquot accptione dignissimi.

Primus Canō.

1. Cor. 2. Cant. 1.

Origen. homil. 1. in Cætica sub initium, to. 1.

Duplex amor, carnalis, & spiritualis.

Matth. 24. Quomodo quis possit amorem capere spiritalem secundū Origenem.

Qui carnales homines sint, qui verò spirituales.

Philo Iudæus.

qui

Euseb. lib. 2. Eccles. hist. c. 17. sub finem, tom. 1. Philonis pulchra similitudo Scripturarum spiritualis intelligentiæ.

II. Canon. Præposterū esse, & inconcinnum, nullo literæposito fundamento, vbi maximè opus esset, statim ad mysticos sensus veniendos accedere.

August. lib. 8. de Gene. ad lit. c. 7. tom. 3.

Idem lib. 13. de ciu. Dei. c. 21. tom. 5.

III. Canon. Sensum, qui de Christi, & Ecclesiæ spirituali coniunctione agit, aut de bonis æternis edisserit, nō semper accipiendum esse vt spiritua-

lem; vel in Nouo, vel in Veteri Testamento. Non quidem in Nouo, quia de illis præsertim agitur in noua Legge: neque rursus in Veteri, quia vbi Prophætæ ab historia temporali saltant ad Messiam, & eius mysteria, sensus literalis habendus est, & non nisi, vt sic dicam, materialiter spiritualis: Si quando verò in vmbriis illis, & historijs Veteris Testamenti sine vlllo saltu res Christi, & Ecclesiæ eius adumbratur, tūc sensus ille & ratione materiæ, & formæ, vt spiritualis accipiendus est. Non ergo vbi in Veteri Testamento, aut in Prophetis aliquid de Messia prædicatur, statim quasi mysticum sensum agnoscamus. Nam illa: Prophetæ suscitabo eis de medio fratrum suorum: Et illud: Dixit Dominus Domino meo: & iterum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, non vt mystici, sed vt literales sensus in vtròq; Testamento necessariò sunt accipienda.

II. Canon sit: Præposterum esse, & inconcinnum, in quod plerunque expositores impingunt, vt nullo literæposito fundamento, vbi tamen maxime opus esset, statim ad mysticos sensus veniendos accedere: quod est perinde ac domui, quæ nondum erecta est, illi magna picturarum, atque colorum ornamenta adhibere, aut, vt dici solet, filio nondum in lucem edito nomen imponere. Cum tamen sensus spiritualis concinnitas, & venustas tunc præcipuè splendescat, cum explicationis literæ iacta fuerint fundamenta, vt superius diximus, & probat Augustinus libro de Genesi ad literam his verbis: Cur non, inquit, potius autorem simpliciter Scriptura sequi mur in narratione rerum gestarum, res verè gestas prius intelligentes, tum de numero quicquid aliud significant, perscrutantes? Et libro de ciuitate Dei: Hac, & si qua alia commodius dici possunt de intelligendo spiritualiter paradiso, nemine prohibente dicantur; dum tamen & illius historia veritas fidelissimè rerum gestarum narratione commendata credatur.

III. Canon. Sensum, qui de Christi, & Ecclesiæ spirituali coniunctione agit, aut de bonis æternis edisserit, nō semper accipiendum esse vt spiritua-

lem; vel in Nouo, vel in Veteri Testamento. Non quidem in Nouo, quia de illis præsertim agitur in noua Legge: neque rursus in Veteri, quia vbi Prophætæ ab historia temporali saltant ad Messiam, & eius mysteria, sensus literalis habendus est, & non nisi, vt sic dicam, materialiter spiritualis: Si quando verò in vmbriis illis, & historijs Veteris Testamenti sine vlllo saltu res Christi, & Ecclesiæ eius adumbratur, tūc sensus ille & ratione materiæ, & formæ, vt spiritualis accipiendus est. Non ergo vbi in Veteri Testamento, aut in Prophetis aliquid de Messia prædicatur, statim quasi mysticum sensum agnoscamus. Nam illa: Prophetæ suscitabo eis de medio fratrum suorum: Et illud: Dixit Dominus Domino meo: & iterum: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, non vt mystici, sed vt literales sensus in vtròq; Testamento necessariò sunt accipienda.

III. Canon. Solidum non est, Scripturam Sacram per omnes quatuor sensus interpretari: & qui vellet per omnes intelligendi modos vniuersas Scripturas exponere, multa minimè coherentia cōfingeret. Quoniam etsi omnia in figura contingebant illis, vt Paulus ait; nunquam tamen aperte traditur quod omnes omnium Sanctorum rationes, Scripturarumq; modi, particule, & circūstantiæ suas habeant allegorias, tropologias, & anagogias. Nam aliter lex non vmbra fuisset, & typus ad legem nouam, sed imago: quod tamen negat Apostolus, cū ait: Vmbra habens lex futurorum honorū, non ipsam imaginem rerum. Imaginem vocat, absolutam expressionē, & perfectam delineationem: vmbra verò, obscuram quandam futurorū honorū descriptionem representat. Et ad rationem typi, & vmbrae satis est si summis, & extremis lineis res imperfecte adumbrentur. Sic enim apud Platonē lib. de Republica, & apud Theophrastum lib. de Plantis, & apud Aristotēlem hæc loquendi phrasis, Dicere in typo, seu figura, non est aliud, quam rudi quodam modo rem exprimere, ac extremis tantum lineamentis adum-

ritali cōiunctione agit, aut de bonis æternis edisserit, nō semper accipiendum esse vt spirituale, vel in Nouo, vel in Veteri Testamento.

Dent. 18.

Psal. 109. Isai. 7. Matth. 1.

III. Canon. Hæc regula est B. Thom. quodlib. 7. art. 15. ad quintum. Solidum nō esse Scripturam Sacram per omnes quatuor sensus interpretari.

1. Cor. 10.

Hebr. 10.

Per vmbra Legis & imaginem rerum Paulus quid intelligat. Quid sit proprie typus.

Plato lib. 8. de Republ. Theophrast. Aristot.

Dicere in ty po, seu figura, quid apud Philosophos

B. Basil. homil. 9. in Hecam. initio, tomo. 1. in princip. Notat Basilium Originem, qui omnia pene ad allegoria trahebat.

B. Hierony. tom. 6. circa finem.

Gal. 4. Gen. 16. & infra 21. Idē in cap. ad Ephes. 5. a med. tom. 9. Gen. 2. & Matth. 19. & Ephes. 5.

1. Cor. 10.

brare, non autem colores perfectos, ac viuos reddere. Quamobrem etfi Aegyptus, Babylon, Damascus, & Ty rus, in quibusdam typi essent futuro rum: non tamē omnia, singulaq; quæ de illis dicuntur à Prophetis, sunt ne cessario ad allegorias trahenda. Hanc regulam docent tres Ecclesiæ proce res, Basilus videlicet, Hieronymus, & Augustinus. Prior quidem in homil. super Genesim: Noui leges allegoriarū, etfi non à me inuentas, ab alijs tamen elahoratas teneo. Nam qui non acceptant sententias Scriptura communes, ij non aquam vt aquam accipiunt, sed aliā quādam naturam inquirunt esse: & piscem ad id quod ipsis videtur, sua permutant interpretatione. Reptilium etiam ortum, at que ferarum ad suas sententias deslectētes interpretantur perinde, vt somniorum interpretes, qui ad id respicientes quod sibi proposuerunt, eorum quæ secundum quietem visa sunt; interpretationes asferre solent. Ego verò cum scenum audio, scenum intelligo, & stirpem, & piscem, & feram, & iumentum, omnia vti dicta sunt, ita accipio. Hieronymus verò in Cōmentarijs primi cap. Ionæ Prophetæ: Prudens, inquit, rogandus est lector, ne eūdem velit ordinem tropologia quem & historia querere. Nā & Apostolus Agar, & Saram ad duo testamenta refert; & tu mē non omnia, quæ in historia illa nar ratur, tropologicè interpretari possumus. Et ad Ephes. de Adam, & Eua dispu tans, ait: Propter hoc relinquet homo pa trem, & matrem suam, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnū est; Ego autem dico in Christo, & in Ecclesia. Nunquid totum principium Genesios, & fabricam mundi, & hominum conditio nem ad Christum, & ad Ecclesiam referre possumus; quia hoc testimonio sic vsus est Apostolus? Fac enim hoc quod scriptū est: Ideò relinquet homo patrem suum, referamus ad Christum, vt dicamus eum Patrem in cælis reliquisse Deum, vt Gen tium populus iungeretur Ecclesiæ: hoc quod sequitur, matrem suam, quomodo possu mus interpretari, nisi forte dicamus reli quisse eum cælestem Hierusalem, quæ est mater Sanctorum, & cætera multo his dis ficiliora: Illud etiam quod ab eodem Apo stolo scribitur: Bibebant autem de spiri

tuali consequente eos petra; Petra autem, erat Christus, nequaquam nōs atctat, vt omnem Exodi librum referamus ad Chri stū. Quid enim possumus dicere quod hac petra a Moyse percussa sit, non semel, sed bis, quod aqua fluxerint, & torrentes repleti sint? Num vniuersam loci huius hi storiam per hanc occasionem cogemus sub leges Allegoria? & non potius vnusquisq; locus secundum historia diuersitatem di uersam recipiet intelligentiam spiritua lem? Igitur sicut hæc testimonia suas in terpretationes habent, & nec precedētia, nec consequētia eandem desiderant alle goriam: sic & Ionas propheta non absque periculo interpretantis, totus referri ad Dominum poterit. Nec ex eo quod in E uangelio dicitur: Generatio pessima, & adultera, signum quarit: & signum non dabitur ei, nisi signum Iona Propheta. Si cut enim fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus: sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus, & tribus noctibus: reliqua etiam quæ in Pro pheta digesta sunt, eodem ordine referū tur ad Christum. Certè vbiq; absque discrimine hoc fieri potest, nos quoq; fa cere nitentur. Tertius verò est Augu stinus, qui lib. de ciuit. Dei sic habet: Mihi autem sicut multum videntur erra re, qui nullas res gestas in eo genere lite rarum aliquid aliud præter id quod eo modo gesta sunt, significare arbitratur: ita multum audere, qui prorsus ibi omnia significationibus allegoricis inuoluta esse contendunt. Ideo tripartita, non bipertita esse dixi. Hoc enim existimo, non tamen culpans eos, qui potuerant illic de quacū que re gesta sensum intelligentiæ spiri tualis exculpere, seruata primitus dūtaxat historia veritate. Caterum quæ ita dicū tur, vt rebus humanis, seu diuinitus ge stis, siue gerendis conuenire non possint, quis fidelis dubitet nō esse inaniter dicta? Quis ea non ad intelligentiam spirituale reuocet, si possit, aut ab eo qui potest, reuo canda esse fateatur? Hactenus illi san ctissimi, & doctissimi Patres: Proinde aliqui loci præter literam vnū sensum mysticum recipere possunt, alij verò duos: Quemadmodū Māna quod ad literam significabat panē de cælo de plutum, Allegoricè de Christo sub Eu charistia explicatur Ioan. 6: Tropolo

Exod. 17.

Matth. 12.

Ion. 2.

B. August. lib. 17. de ciuit. Dei. c. 3 in fin. to. 5.

Exod. 16. Ioan. 6. & seq.

2. Cor. 8.

Qui nā Scri pturarum lo ci ad Allego ricum, Tro pologicū, & Anagogicū sensum trahi cōmodè pos sint.

Prouer. 30. In quos con ue nire vide tur dictū Sa lomoni: qui vehementer emungit, elicit sanguinē. V. Canon.

Omnis Scri pturæ spiri tualis intelli gentia alicuius loci, ad al terius literalem sensum necessario est accōmodanda.

B. August. lib. 1. de doctri. Christ. c. 27. tom. 3 sub initium. Clemen. Ro ma. alibi ci tatus.

Clemen. A lexan. Origen. to mo 1.

VI. Canon. Actiones Christi atq; sermones suas interdū venustas ac si gnificantes habent alle gorias.

Episc. Abulen. quast. 28. in. c. 13 Matth. par. 2.

Episcopi A bulen. quib

gicè verò de eleemosyna interpreta tur 2. Corinth. 8. etfi possit ad verbum Dei, & ad Scripturā cōmodè adaptari, vt interdū faciunt Patres. Aliqui verò loci sunt, qui non inconcinnè per tres sensus spirituales Allegoriæ, Tropolo gie, & Anagogiæ interpretari possunt; vt sunt historia quædam Veteris Testa menti, & præcepta Legis ad ceremo nias, & iudicia spectantia. Sed prudētis interpretis est certam rationē, & mo derationē in his obseruari, & ne quid durū, aut violentū appareat, omni stu dio cauere. Certè Qui vehemēter emū git, elicit sanguinem: sanguinem verò elicit quisquis inmodicus allegoriarū amator omnia ad allegoriā rapit, quo niam inde ad absurda multa dicendā cogetur.

V. Canō est. Nihil est sub sensu spi rituali alicui loco tribuendum, quod nō per alium locū in sensu literali ma nifestè traditum inueniatur: vt quan quā quæ in vno loco exponitur, ad Tropologiam, vel Allegoriā spectēt, in alijs tamen locis ad literam dicta ostē dantur. Cuius regulæ autor est Augu stinus, & vterq; Clemēs, Romanus, & Alexandrinus, qui illum maximè Ca nonem probāt, in quo Lex, & Prophe tæ cū Euangelio consonantiā habere, & concentum declarantur. Origenes etiam, qui præclarè de sensibus mysti cis in Pentateuchum Christo, & Eccle siæ applicādis meritis est, semper do præuente, ad illos sensus explicandos accingitur: quæ res summam parit ani mi voluptatem, & iocunditatem.

VI. Canō. In gestis, & dictis Christi Euangelicis, pulchræ, & elegantes in terdum inueniuntur allegoriæ, & ad quas constituendas nonnulla verba à Christo, siue ab Euangelista consultō dicta, nos apertè inuitant, & Patres ve teres vehemēter ad eas accipiēdas nos adhortantur. Vt proinde ruat opinio Episcopi Abulē. qui apertè docet No uo Testamento haud cōuenire sensus allegoricos: quod planè falsum est. Nec obstant in contrarium quæ ipse producit. Primum, quod Augustin. ait cessasse allegorias in Euāgelio. Quod intelligendum est in eo sensu, quo hi

storiæ quædam in veteri Lege, aut ce remoniæ venturū Melsiam significa bant: nam tales allegorias in Euange lio non constituimus. Deinde produ cit, quod allegoria sub aliqua figura ve ritatem eorum, quæ pertinet ad Chri stum, & Ecclesiam significant: at adue niente veritate, cessare debet omnis fi gura. Sed hæc ratio non valet: nihil e nim verat, ea, quæ clara sunt in se ipsis, & Christum apertè cōtinent, illa, quæ ad institutionem fidelium, qui Chri stum sectantur, faciunt, figurare, ac de lineare. Nam illud: Ite, ostendite vos Sa cerdotibus: & quod Dñs dixit de Laza ro: Soluite eum, & finite abire, ad alle goriam Sacerdotū, penes quos est po testas discernendi lepram spirituale à lepra, & absoluedi quosdam à pecca tis, & alios alligandi: eleganter, & verè transfertur, vt est à Patribus annota tum. Paulus etiam Christum traditū asserit propter delicta nostra, & resur rexisse propter iustificationē nostrā. Rursum Deum crucifixum tradit, vt destruat corpus peccati, vt ultra nō feruiamus peccato. Baptismi quoq; im mersionem, & emersionem, ad pecca ti mortem, & nouæ vitæ votum, & ex ordium moraliter tradit: Quemad modum & illud: Iesus extra portam pas sus est, ad mores nostros formādos du dicit, cum ait: Exeamus igitur ad eum extra castra; improperium eius: portātes Sacramenta Noui Testamenti omnia, gratiæ quā conferunt, symbola exi stunt: sed præsertim Eucharistia mor tem eius annuntiat, hoc est separatio nem animæ à corpore, Ecclesiæ vni tatem repræsentat: nam ex pluribus viris coalescit non secus atq; panis, & vitis ex pluribus granis: denique refe ctionem spiritus nostri integrā deno tat. Vt intelligas, mysterijs Noui Te stamenti non repugnare, quod sint a liarum rerum signa. Certè illud: Venit Iesus in partes Casarea Philippi; & in terrogabat discipulos suos, dicens: Quem dicunt homines esse Filium hominis? elegantem habet allegoriam: Nam Ro ma, quæ Casarea erat, rectè in Casarea Philippi adumbratur: atq; ibi opi niones, quæ de Christo accipiēdas sūt, examinantur, ac discutiuntur, tāquam

probat alle gorias in E uangelio de fuisse, argu menta soluū tur.

I. argum. B. August. lib. de vtili tate credē. c. 3. a med. tom. 6. sub initium.

II. argum. Quæ nam il læ sint. Luc. 17. Ioan. 11. Deut. 17.

Rom. 4.

Infra 6.

ibidem. Heb. 13.

1. Cor. 11. Quarum re rum sit sym bolum Eu charistia.

Matth. 16. Quid myste rij habeat il la Christi in partibus Cæ saræ Philippi interrogatio: Quem dicunt homi nes esse Filiū hominis?

Supra 12.

August. lib. de vera Relig. cap. 49. & 50. tom. 1. circa fin.

Quæ nam sit allegoria Sacramenti secundum Augustinum. Idem lib. 33. quest. 4. 61. tom. 4. circa med.

Ioan. 13. Idem tract. 55. 56. 57. & 58. in Ioan. tom. 9.

B. Hierony. in c. 9. Matthei. circa med. tom. 9. in princ.

Matth. 9. Idem in cap. 14. Matthei. à medio.

Parabola duorum filiorum, iunioris, & senioris spiritualis intelligentia. Luc. 15. & seq.

Supra 10. Homo descens ab Hierusalem in Hierico, quæ typum gelsif se videatur.

Nouum Testamentum Tropologiam interdum admittit intelligentiam.

apud supremum Ecclesiæ tribunal: & Petri sententia, & fides omnibus præualere, & anteferri debet. Illud quoque: *In illo tempore abiit Iesus per sata, Sabbato; Discipuli autem eius esurientes cœperunt vellere spicas, & manducare;* quis ignoret concinnam, & venustam allegoriam continere? Certè Augustinus libro de Vera religion. per res Christi ait significari alia, quæ in Ecclesia fiunt; & quod hæc sit allegoria Sacramenti. Et libro octoginta trium quæstio. allegoricè explicat illud Ioannis 6. de Quinque panibus hordeaceis, quos ad quinque libros Moyfi referendos censet. Et super caput Ioan. 12. de linteo, quo Christus præcinxit se, multa figuratè tradit: deq; aqua in peluim missa, qua sanguinem suum, quo mundamur, significari testatur. Hieronymus quoque precem mulieris Hæmorrhoyisæ fusam, antequam filiam Principis mortuam suscitaret, ad allegoriam de populo Gentili prius ad Christum adducendo ante Iudæum, exponit. Et in vniuersum quodam loco ait: *In Euangelicis sermonibus semper litera iunctus est spiritus; & quicquid primo frigere videtur aspectu, si tetigeris, calet.* Hæc ille, allegoriam quandam volens explanare.

Quod verò non tantum in rebus, & actionibus Christi, sed etiam in verbis aptæ allegoriæ contineantur, liquidum redditur ex antedictis, & ex eo, quod quasdam parabolas præter sensum literalem, qui ex rebus per voces sumptis accipitur, allegoricis sensibus inuoluit. Vt est illa de duobus filiis, seniore, & iuniore: in qua iuxta allegoriam, Iudæus conqueritur de Genti à parente magno cum gaudio excepto. Illa quoq; descendentis ab Hierusalem in Hierico, præter sensum literalem de eo qui sit proximus, explicantem; allegoricè tradit casum Humani generis, atque eiusdem reparationem per verum Samaritanum Christum, qui est summo modo proximus noster. Ita etiam in quibusdam alijs parabolis quædam allegorica non cõtemnen da inueniuntur. Et quod diximus de allegoricis sensibus in Nouo

Testamento erudendis, idem intelligendum est de Tropologicis, & Anagogicis: nam constat, Omnem Christi actionem, nostram esse instructionem, & Christum dixisse: *Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis:* & Petrus, *Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius.* Et in vniuersum dixit Paulus: *Quacunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam, & consolationem Scripturarum, spem habeamus.*

Est rursus in Nouo Testamento sensus Anagogicus. Nam ingressus Christi in Hierusalem cum acclamatione puerorum, & Transfiguratio in monte, & saturatio turbarum ibidem; significant Christi ingressum in cœlum, & beatam visionem Sanctorum, & saturitatem spiritualem. Hoc etiam docet beatus Thomas in Quodlibetis, dicens: *Ipsam corpus verum Christi, & ea quæ in ipso sunt gesta, sunt figura Corporis Christi mystici, & eorum quæ in ipso geruntur, vt in ipso scilicet Christo exemplum viuendi sumere debeamus.* In Christo etiam futura gloria nobis præmonstrata est: vnde ea, quæ ad literam de ipso Christo capite dicuntur, possunt exponi & allegoricè, referendo ad corpus eius mysticum; & moraliter, referendo ad actus nostros, qui secundum ipsum debent reformari; & anagogicè, in quantum in Christo est nobis iter gloriæ demonstratum. Hactenus ille in sensu.

VII. Canon sit. Bella omnia, quæ in Scripturis describuntur, vel allegoricè ad delineandam Christi pugnam cum suo, & communi omnium nostrum hoste Satana describuntur: vt exemplo esse potest duellum diaboli cum Adam; & congressus Dauidis cum Goliath gigante: vel Tropologicè lucta spiritus nostri cum carne, vel cum dæmone depingitur, vel vitiorum contra virtutes dimicantiu: hinc liber Leonis Magni De confictu vitiorum, & virtutum. Vnde Apostolus ludum Ismaëlis cum Isaac exponens, dixit: *Sed quomodo tunc is qui*

Ioan. 13.

1. Pet. 2.

Rom. 15.

Anagogia inuenitur in Nouo quoq; Testamento. Matth. 21. Supra 17. Supra 14. et infra 15. B. Thomas Quodlib. 7. artic. 15. ad 5. tom. 8.

VII. Canon. Sacris in historijs bella quæ narrantur omnia, vel iuxta allegoriam, vel iuxta Tropologiam possunt explicari.

Gen. 3. 1. Reg. 17. B. Leo I. Gal. 4. Gen. 21.

secundum

Infra 25. Infra 27.

VIII. Canon. Victoria omnnes de hostibus populi Dei fortissimis Diuina ope comparatæ, Diuinis libris cur p dicitæ.

Iob 9.

1. Mach. 8. Infra 12. & seq. Infra 14.

IX. Canon. Sæpe quod bonum est, malum; & cõtra quod malum, bonum significat more Scripture. 2. Reg. 11. Matth. 12.

Dauidiscum Bethabee, at que Salomonis cum tot alienigenis vxoribus impura cõmixtio, & Osee cum muliere fornicariacõ pulatio quid insinuaerint. 2. Reg. 11. 3. Reg. 11.

secundum carnem natus fuerat, persequebatur eum qui secundum spiritum: ita & nunc. Idem etiam indicat Iacob cum Esau, & odium Esau ad Iacob.

VIII. Canon est. Prælia omnia, in quibus potentes, & viribus suis confidentes ab alijs vincuntur, & expugnantur, ob eam causam in scripturis enarrantur, vt discamus, concepta propriarum virium diffidentia, in vno Deo viuo & vero omnè spem nostram collocare, & non cum superbis bellum Deo inferamus, aut illi resistere audeamus. *Quis enim restitit ei, & pacem habuit?* Hinc tres fratres Machabæi, fortissimi populi Iudaici ductores, Iudas, Ionathas, & Simon, tunc tantum quilibet illorum per se interijisse dicitur, postquam cum Romanis, aut Lacedæmonijs fœdus, & amicitiam inierunt, aut fœdus initum renouarunt. Nam prius victores in omnibus prælijs extiterunt: ex quo autem fœdus inierunt, aut restaurarunt, videri poterat illos minus Deo, quàm hominum viribus nixos spem aliquam in hominibus collocasse.

IX. Canon. Virtus secundum spiritualem intellectum plerumque significat vitium: vt exemplo esse potest Vrius, qui etsi bonus, & fidelis esset, deserens tamen literas mortis suæ ad Ioab, Iudæos, vel literatos viros designat, qui etiam cõ magnitudine doctrinæ damnationi adiudicantur: vt docet Gregorius libro 3. Moralium cap. 21. Et ita Deipara Maria foris stans extra domum, & quærens loqui cum Iesu, Synagogam repudiandam, quod verbum non audiat, spiritualiter denotat: contra verò id quod vitiosum est, & malè gestum, rei bene, & sanctè gerendæ solet esse typus. Quemadmodum Dauidis cum Bethabee cõmixtio, spiritalis Christi cum Gẽtilitate coniunctionis imaginem gerit: copulatio quoque haud munda, neque legitima Salomonis cum tot alienigenis vxoribus, vnionem Christi cum tot Gentibus, & popu-

lis, congregationibusque immundis sanctissimam repræsenter. Osee quoque Propheta fornicariam vxorem sumere præcipitur, id est mulierem sine viro, quæ fornicari potest: & significat coniunctionem Christi cum Gentilitate, vt Dominus ibidem explicat. Capite verò 3. iubetur ire ad mulierem dilectam, & adulteram, & illi coniungi. Quod est secundum spiritum coniungi Christum Synagogæ, quæ olim, cum Filio Dei, & Verbo nupsisset, adulterium in iniuriam viri perpetravit. Ex hac tamen non dicitur suscepisse liberos, sicut ex priori fornicationis vxore: *Quia plures filij deserta magis quàm eius quæ habebat virum.*

Hoc loco excutiendum est, an impij viri, siue scelerati, de quibus Scripturæ mentionem fecerunt, typum, vel vnam Christi Domini gesserint: nam profectò Hieronymus multis in locis id impugnare videtur. Ait enim in Isaia capite 45. *Satis mirari nequeo, quæ stultitia sit legentium, vt hæc ad Christum referant; per quem mundus reconciliatus est Deo.* Hæc ille, reprehendens id quod postea sensit Cyrillus, qui libro 4. in Isaiam, prophetiam Cyri de Christo interpretatur, sicut & ante eum Tertullianus libro Aduersus Iudæos, cum de Christi natiuitate differit. Et idem Hieronymus in caput 10. Osee: *Impium est, quod iuxta historiam intelligitur de Rege Assyrio, iuxta tropologiam ad Christum referri.* Rursus in Ezechielis caput 12. initio: *Quidam volunt captiuitatem Sedechia, qui interpretatur Iustus Dominus, in typum præcedere Saluatoris, qui de cœlestibus ad terrena descendens, humanum corpus assumpsit, & hæc esse vasa captiuitatis: idèd præmonendum puto prudentem, cautumq; lectorem, & hæc quidem nos ponere, ne quid præterire videamur, sed non probare. Neque enim Rex impius in figuram potest præcedere illius, qui totius pietatis exemplum est.* Hanc doctrinam hausit Hieronymus ab Origenes, qui homil. 5. in Genesim reprehendit illos, qui dicunt, Loth Christi

Osee 1.

Infra 3.

Quid quod idem Osee mulierem iuberet adulteram diligere; ex qua tamè liberos nullos legitur suscepisse.

Isa. 54.

Gal. 4.

An mali homines, & iniqui Christum præfigurauerint. Prima opinio.

B. Hierony. sub fin. lib. 12. Commentar. in Isai. tom. 5.

2. Cor. 5. & alibi.

B. Cyril. A. lexan.

Tertull.

Hierony. prope initium libri 3. in Oseam, tom. 6. iuxta princ. Idem lib. 3. in Ezechielem, sub finem, tom. 5. à medio.

Sedechias, Iustus Dns interpretatur.

Origen. par. 1. in princ.

figuram,

Eucherii. Lu
g'dun. Episc.
Idem.

1. Reg. 31.
2. Reg. 1.

Altera opi
nio, quæ pro
batur.

Salomon, Sâ
sô, & Achab,
insignes pec
catores, typû
Christi gessê
re, secundum
Patres.

Iudic. 14. et
deinceps.

3. Reg. 22.
Psal. 21.

Iona vlt.
Gen. 3.

Exo. 12. &
alibi.

Ibidem, &
alibi.

Quid ppriû
Dei bonita
tis, & sapien
tiæ.

Leuit. 16.
& seq.

Iob 34.

Matth. 1. et
seq.

Flagitia etiâ
Christi virtu
tû fuêre sym
bola.

Gen. 38. &
seq.

Osea 1.
Infra 3.

3. Reg. 11.

B. Theodor.
dial. 3. inter
init. & med.
par. 2. circa
dimid.

figuram, & duas filias eius, duorum
Testamentorum typum sustinuisse: cû
tamen Eucherius ita sit interpretatus
libro 2. in Genes. cap. 30. sicut in fine
Commentariorum in 1. librum Regum,
mortem Saul typû gestasse mor
tis Christi testatur: sicut etiam maledi
ctionem montis Gelboe, maledi
ctionem populi Israëliti.

Sunt tamen & alij Patres, qui secus
opinentur. Nam apertè Salomon, de
cuius salute à multis dubitatur, typus
fuit Christi, & de eo dicta interpreta
tur Apostolus ad Heb. 1. Idem de Sâ
sone dicendum, qui vitam nõ egit im
maculatam: & de Achab impio, cuius
mors præclarû est mortis Christi sym
bolum, si attentè illam legas. Deinde
quod in verme, & serpente maledicto;
& non solum in agno, & oue, sed etiâ
in hædo, & in duobus hircis repræsen
tatus sit. Adde, quod Deus vitur ma
litia nostra, & peccatis ad suam gloriâ
illustrandâ: quid mirum igitur, si pes
simi homines, qui tamen in gradu al
tiori Regis, vel Prophetæ collocati fue
rint, Christi gerât figuram, qui Regi
bus hypocritis, & Episcopis malis be
ne vitæ nouit? Præterea si Christus ex
illaudatis, & peccatoribus secundum
carnem descendit, ut restatur eius ge
nealogia: quid mirum si in illaudatis,
& vitiosis hominibus adûbretur? Ad
hæc, si illa quæ bona sunt, interdû ty
pus sunt alicuius rei malæ, ut supra o
stendimus: quid mirum si quæ mala
sunt, gerant typû bonorum? Denique
nõ solum in rebus bene gestis impio
rum, sed etiam in ipsis vitijs, & pecca
tis adumbrata sunt Christi mysteria: ut
in incestuosa Iudæ coniunctione cum
Thamar: & in Osea, qui post acceptâ
præcepto Domini vxorè fornicariâ,
mittitur ad vxorem quæ habebat vi
rum, ut cum ea congregaretur: ad hæc
in congressibus Salomonis cum tot
vxoribus alienigenis. Turpius autè est
delineari in actionibus turpibus, quâ
in viris vitiosis. Idem etiam cõfirma
tur autoritate veterum Patrum, inter
quos Theodorus in dialogo, qui di
citur impatibilis: Aliquando, inquit, res
quæ mala videtur, ob aliquam significa
tionem typum gerit bonæ: ut: Sicut exal

tauit Moyses serpentem in deserto. Quia
enim factus est maledictum, & pecca
tum, ita peccati serpens sustinuit figurâ.
Et duo hirci in lege, quorum alter sacra
batur, alter verò dimittebatur, duarum
Christi naturarum imaginem præfigura
bant, Diuina impatibilis, & humana ma
stabilis. Hæc ferè Theodorus.

Deinde Augustinus lib. contra Fau
stum Manichæ. Nequaquam offendat,
quod de quibusdam malis operibus homi
num in Scripturis sanctis, quadam non
mala, sed bona futura significantur: ser
uat enim vbi que Diuina prouidentia vir
tutem bonitatis suæ, ut quemadmodû ex
adulterorum concubitu formatur, & na
scitur homo, de hominum opere malo bo
num opus Dei, sicut in præcedenti sermo
ne iam diximus, de fecunditate seminû,
non de turpitudine vitiorum: ita in Scri
pturis Prophetis, non tantum bona ho
minum, verum etiam & malefacta nar
rantibus, quoniam prophetica est ipsa
narratio, significetur aliquid de malis
operibus hominum, etiam futurorum bo
norum, non peccantis opere, sed scriben
tis. Quod illustrat exemplo Iudæ cû
Thamar, cum qua fornicatus est: ad li
teram enim & factu suo aliquod figu
rauit mysterium. Idem de concubitu
Loth cum filiabus suis loquês, sic ait:
Nec ideò tamen hoc factum, vel ipsius
Loth, vel eius filiarum iustificamus, quia
significauit aliquid quod futuram quo
rundam pueritatem prænuntiaret. Ali
ud enim ille, ut hoc facerent, intende
runt: aliud Deus, qui hoc fieri permisit, ut
etiam inde aliquid demonstraret, manè
te recto iudicio super peccatum hominû
tunc præsentium, & vigilante prouiden
tia sua pro significatione futurorû. Pro
inde illud factum cum in sancta Scriptu
ra narratur, propheta est: cum verò in
illorum vita, qui hoc commiserunt, con
sideratur, flagitium est. Postremò B.
Gregorius, qui lib. Moralium ita scri
bit: Plerunq; res qualibet per historiam
virtus est, per significationem culpa: si
cut aliquando res gesta, in facto causa
damnationis est; in scripto autem pro
pheta virtutis. Quod verum citius ostē
dimus, si vnum sacra Scripturæ testimo
nium ad vtraque probanda proferamus.
Quis namq; audiens, non solum fidelium,

Num. 21.
Ioan. 3.

Gal. 3.
Leuit. 16. et
seq.

Quid duo
hirci legales,
alter offeren
dus, alter ve
ro dimitten
dus, præfigu
rauerint.

B. August.
lib. 22. con
tra Faustû,
cap. 83. in
princ. tom.
6. circa me
dium.

Supra cap.
48. circa fi
nem.

Gen. 38.

Idem. c. 42.
eiusdem li
bri.

Supra 19.

D. Gregor.
lib. 3. Mor.
c. 21. initio,
par. 1. in p̄
cipio.

sed

2. Reg. 11.

Dauid in so
lario de am
bulas, & Beth
sabæ ad eû
perductio, te
ste Gregorio
quid adum
brauerint.
Psal. 18.

B. Hierony.
episto. 131.
in princ. to
mo 3. paulò
remotius à
princp.
Dux merce
trides coram
Salomone de
filio. scilicet al
tercantes,
quid mysti
cè.

Osea. 1.
Infra 3.
Ezech. 16.

X. Canon.
Lecti viri ac
femine anti
qui Testa
menti. illu
stria Christi
facinora, &
eius Virginis
matris excel
lentes animi
dotes deli
nearunt atq;
repræsenta
runt.

Osea 12.
Ecclesia vbi
figurata.

Eliezer ad
vxorem filio

sed ipsorum quoq; infidelium non omnimo
do detestetur, quod Dauid in solario de
ambulans, Bersabee Vria concupiscit vxo
rem? Quem tamen à pralio reuertentè,
ire ad domû admonet, pedes lauare. Qui
protinus respondit, dicens: Arca Domini
sub pellibus est, & ego in domo mea re
quiescam? Quem Dauid ad mensam pro
priam suscepit, eiq; epistolas, per quas mo
ri debeat, tradit. Cuius autem Dauid in
solario deambulans typum tenet, nisi eius
de quo scriptum est: In sole posuit taber
naculum suum? Et quid est Bersabee ad
se perducere, nisi legem litera carnali
populo coniunctam, spiritali sibi intelle
ctu sociare? Et quæ sequuntur.

Ad Hieronymum verò dicendum;
ita sensisse aliquando, verum in ea sen
tentia non perseuerasse. Ait enim in
Epistola ad Ruffinum, de duabus mu
lieribus meretricibus à Salomone iu
dicatis, verba faciens: Iuxta typicum
intellectum, duæ meretrices, sunt Eccle
sia, & Synagoga. Quod autem adultera,
& meretrices, Synagoga, & Ecclesia di
cantur in Scripturis, nulla dubitatio est,
& hoc prima fronte videtur esse blasphemum.
Ceterum, si recurramus ad Pro
phetas, Osee scilicet, qui accepit vxorem
fornicariam, & genuit filios fornicati
onis, & deinde adulterâ, & ad Ezechie
lem, qui Hierusalem, quasi meretricem,
arguit, quod secuta sit amatores suos, &
diuicauerit omni trãseñti pedes, lupanarq;
in loco celebri extruxerit. Et reliq.

X. Canon. Viri sancti, & perfecti
Veteris Testamenti, non tantum in il
lustribus operibus, & gestis, sed etiam
in vitiosis, & reprehendendis Christû,
atq; eius heroica facta, ut dictum est,
adumbrant. Ita enim ipse dixit: In ma
nu Prophetarum assimilatus sum. Quæ
admodum etiam illustres omnes femi
næ, eminentes virtutes diuæ Virgi
nis Deiparæ delineant: ita ut quicquid
illis concessum fuerit, eminentius ipsi
Virgini concessum consisteamur. So
lent etiam selectæ femine typum ge
rere Ecclesiæ Christo desponsæ: alieni
genæ verò, aut legitime, aut non le
gitime coniunctæ, figurant congrega
tiones quæ sunt extra Ecclesiam: Quæ
admodum Eliezer missus ab Abrahâ
pro adducenda vxorè filio suo Isaac,

Doctores representat, qui Christo
sponso animas quasi paranymphe cõ
iungunt. Ad hæc illorum filij primo
geniti populum fidelem Christianum
figurant: sicut alij filij, aut Reges eos
persequentes Iudaicum populum re
ferunt, vel Ecclesiam malignantium.

XI. Canon. Quadoquidem omnia
dona, quæ Christi sunt, à capite in mē
bra diffunduntur: potissimum tamē
in præcipuum, & selectum Ecclesiæ
membrum, nimirum B. Deiparam il
la deriuantur. Hinc est, ut laudes, &
præconia, quæ æternæ Sapientiæ, aut
Ecclesiæ eius Sponsæ tribuuntur, ob
summam coniunctionem inter caput,
& ipsam, quæ veluti Ecclesiæ collum
est, B. Mariæ adscribatur. Hinc liber
Cantici Canticorum illi peculiariter
assignatur, & in eius solennitatibus
legitur. Item illud, Dominus possedit
me in initio viarum suarum, & quæ se
quuntur. Et id; Ego ex ore Altissimi
prodii, primogenita ante omnem creatu
ram. Et; Ab initio, & ante secula creata
sum. Et, In omnibus requiem: quæsiui, &
in hereditate Domini morabor. Rursus:
Ego mater pulchra dilectionis, & timo
ris, & agnitionis, & sanctæ spei. Item;
Transite ad me omnes: qui concupiscitis
me, & à generationibus meis implemini,
& similia multa, quæ de Verbo carnē
induto ad literam accipiuntur. Cuius
tamen membro, & sancto, suo modo
possunt competere; sed longo post
Virginem sanctissimâ interuallo. Mul
ti quoque Psalmorû versiculi in eius
laudem decantantur, quia vel Virginē
attingunt: ob specialia eius priuilegia;
vel quia laudes optimi filij in parètes
redundare solent. Ita enim prouerbiali
ter dicitur: Gloria patris filius sapiens.

XII. Canon. In sensu spiritali
statuendo, nihil erit absurdi, si vna, &
eadem dictio vario, aut contrario mo
do accipiat: nam id etiam contin
git plerunq; sensui literali: propter
varias eiusdem vocis metaphoras, aut
propter varias eiusdem rei proprietate
s, & naturas. Nam diabolus nomine
serpentis venit Gen. 3: & Christus. Ioã.
3. & Pharisei Matth. 23. serpentes, &
genimina viperarum, & omnis terra
tor, de quo dicitur: Si mordeat serpens

suo Isaac ab
Abrahâ de
Binaris, quo
rum typû ges
serit.

XI. Canon
Quæ ratio sit
cur in sanctis
simam Virgi
nem Dei geni
tricem præ
omnibus san
ctis abundan
tius deriuent
tur omnium
Christi fluen
ta gratiarû.

Cant. 2. &
seq.

Prou. 8.
Ecclesiasti
ci 24.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Canon XII.
Vna & eadē
vox non in
congruē plu
ra etiam di
uersa, imò cõ
traria potest
significare.

Serpēs plura
significat, v
tu Scripturæ.

Ioan. 3.

Matth. 23.

Eccl. 10.

in

Diabolus, & Christus, Pharisei, & detractores serpentis appellacione curvant. Num. 21.

Leonis vox quibus acco moderatur. Apoc. 5. Gen. 49. 1. Pet. 5. 2. Tim. 4.

Prou. 28. Propriū Leo nis quid.

Ibidem.

Aquilæ iusti vocantur, & iniusti. Deut. 32. Ezech. 1. et Apoc. 4.

Gal. 4.

Isa. 4.

Matth. 24.

Leuit. 11.

Ezech. 17. & seq.

Fermentum in laude, & vituperatione ponitur. Matth. 13. Infrā 16.

in silentio, nihil eo minus habet, qui occultè derrabit. Dicitur serpens diabolus, propter venenum antiqui peccati. Et Christus propter serpentem exaltatum à Moyse in deserto ad sananda vulnera filiorum Israël à veris serpentibus percussorum. Dicuntur Pharisei, serpentes; ob odium, & liuorem, quo Christum persequerantur. Denique omnis detractor, serpentis appellacione venit, quia venenum gestat in lingua.

Christus vocatur Leo de tribu Iuda, ob Regiam fortitudinem: appellatur & diabolus Leo rugiens, circuiens què deuoret. Nero Imperator, à Paulo dictus est leo, ob immanitatem, & crudelitatem: Liberatus sum, inquit, de ore leonis. Vnde in Prouerbijis Salomon ait: Rex impius tanquam Leo rugiens. Rugit illud animal, cum cibum appetit: ita tyrannus rugit, quia nunquam satiatur. Iustus quoq; propter confidentiam, leo nuncupatur, de quo ait Salomon: Iustus quasi leo confidens absque terrore erit.

Aquila dicitur in bonum de Christo: Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans; & probat pullos suos ad Solem tentationis. Et Ioannes Euangelista Aquila est inter quatuor animalia ob altitudinem volatus, & perspicacitatem visus. Ecclesia etiam, Aquila est, quia duabus alis Testamentorum vititur. Iusti quoque, de quibus: Assument pennas sicut Aquila; current, & non laborabunt; ambulabunt, & non deficient. Et, Vbicunq; fuerit corpus, illuc congregabuntur & Aquila. In malum quoq; accipitur, quia im mundum est animal; & quia prædatur vbique, in mari, in aëre, & in terra; & ita significat diabolus, eiusq; membra deprædantia vniuersum orbem: vt apud Ezechielem, Duæ Aquilæ, sunt Rex Babylonis Nabuchodonosor, & Pharaos Rex Aegypti.

Fermentum, est doctrina Christi, cui simile facit regnum cælorum, eo quod fermentat, & ad se eleuat corda hominum. Superstitiosa quoq; Phariseorum doctrina fermenti nomine venit, quia corrumpit, & in tumorem superbiæ erigit: de qua, Intuemini, & caute à fer-

mento Phariseorum, & Sadduceorum. Impius suo delicto alios inficiens, fermentum ab Apollolo vocatus est: Modicum, inquit, fermentum totam massam corrumpit.

Aqua nomen, ob immersionem, tribulationem significat: Transiimus, inquit, per ignem, & aquam, & eduxisti nos in refrigerium. Et rursus, Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos. Est etiam symbolum consolationis, ob id quod proprietate habet refrigerandi, iuxta illud: Aqua frigida anima sitienti, & nuntius bonus de terra longinqua. Adhæc ob vim quam habet sitim extinguendi, gratia, siue Dei sapietia denotatur. Qui biberit, inquit, ex aqua quam ego dabo ei, &c. Præterea ob virtutem mūdandi, & lauandi, Baptismum repræsentat, secundum illud: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Aquæ quæ oriuntur ex latere dextro templi ad Meridiem, significat Christi doctrinam, vt docet Hieronymus in cap. 47. Ezechiel. initio, iuxta illud: Repleta est terra scientia Domini, sicut aqua maris operientis. De quibus Propheta Zacharias: In die illa exibunt aqua viua de Hierusalem: medium earum ad mare Orientale. De quibus: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et, Si quis biberit ex aqua quam ego dabo ei; Super aquas refectiois educavit me. Ista sunt aqua Siloë que vadunt cum silentio; de quibus Propheta; Haurietis aquas in gaudio de fontibus Saluatoris.

Confirmatur hæc autoritate Patrum. Ait enim Augustinus in Psalm. 103. Allegoria dicitur, cum aliquid aliud videtur sonare in verbis, & aliud in intellectu significare. Quomodo dicitur agnus Christus: nunquid pecus? Leo Christus: nunquid bestia? Petra Christus: nunquid duritia? Mons Christus: nunquid tumor terra? Et Gregorius in lib. Moral. idè doctè admonet. Edifferens enim illum locum Iobis: Sub ipso erunt radij solis, multa tradit in Scripturis Solis nomine designari: quæ quidem nos tantum breuiter perstringemus, quæ ille superiori sermone persequitur. Et primo per solem Dominus figuratur, sicut Sapientia libro. perhibetur, quod

Galat. 4.

Aqua, diuersarum rerum symbolū est. Psal. 65. Psal. 123.

Prou. 25. Ioan. 4. Ezech. 36.

Infrā 47. B. Hierony. in Ezech. libro 14. circa med. tomo 5. amed. Isa. 11. Zacha. 14.

Ioan. 7.

Supra 4. Psal. 22.

Isa. 8. Infrā 12. B. August. Concio. 1. in Psal. 103. Aliquanto à med. tom. 8. Ioann. 1. & alibi sepisime.

Apoc. 5. 1. Cor. 10. Psal. 67. & alibi. B. Greg. lib. 34. Moral. c. 7. à med. tom. 1. Sol multifariam intelligitur.

omnes

Sap. 1.

Matth. 13. Quid quod nata sine radicibus semina orto Sole dicuntur a ruisse.

Psal. 18. Quid illud Dauidicum: In sole posuit tabernaculum suum. Apoc. 16. Phialam in Solem effundere, quid teste Gregorio.

Petra, tria dicit. 1. Cor. 3. Exod. 17.

Psal. 39. Matth. 16. Ezech. 37. Matth. 3.

Clamor ad pias res transfertur, & impias. Psal. 101. Exod. 14. Gen. 4. Gen. 18. B. August. lib. 1. locutio. in Gen. num. 60. tomo 3. sub initium. Idem in Enchirid. cap.

omnes impij in extremi die iudicij cognita sua damnatione dicturi sunt: Errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Ac si aperte dicant: Interni nobis luminis radius non refulsit. Rursum Sole persecutio designatur: sicut in Euangelio Veritas dicit, quod nata sine radicibus semina orto Sole aruerunt: quia videlicet verba vitæ in corde terrenorum hominum temporali momento virentia, superueniente persecutionis ardore sicantur. Rursum Sole manifestæ visionis ostensio designatur: sicut Propheta Dominum cætorum oculis apparentem denūtiat, dicens: In sole posuit tabernaculum suum. Ac si diceret, Humanitatis assumptæ Sacramentum in lumine manifestè visionis ostendit. Rursum Solis nomine sapientium intellectus exprimitur: sicut in Apocalypsi scriptum est: Quartus Angelus effudit phialam suam in Solem, & datum est illi astu afficere homines, & igni. Phialam videlicet in Solem effundere, est persecutionis supplicia viris sapientiæ splendore fulgētibus irrogare. Hæc ferè Gregorius.

Petra quoque, & Dominum, & soliditatem significat, iuxta illud: Statuit supra petram pedes meos: & Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Et in malam etiam partem accipitur: Aufertur, inquit, cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum: & sanctus Præcursor, Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, id est de lapideis Gentilium cordibus.

Clamor in Scripturis in bonum, & in malum accipitur. In bonum, vt ibi: Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Et alibi, Quid clamas ad me? Ita Christi sanguis melius clamat, quàm sanguis Abel, quia hic vindictam, ille misericordiam. In malum verò accipitur, de quo Augustinus lib. locutionum in Genesim, interpretans id: Clamor Sodomorum, & Gomorrha impletus est, & delicta eorum magna valde: Clamorem, inquit, Scriptura solet ponere pro tanta impudentia, & libertate iniquitatis, vt nec verecundia, nec timore abscondatur. Idem docet in lib. Enchiridion ad Laurentium, & in-

terpretatur illud Isaia: Expectaui vt faceret iudicium, fecit autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem. Hinc Apollolus: Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis, cum omni malitia. Vbi vides, post clamorem apponi blasphemiam, quæ ingens est scelus. Est etiam clamor homicidij, & clamor in detinentes mercedem operarijs, cuius meminit frater Domini. Clamant ergo bona opera piorum, & electorum, vt dicitur in parabola viduæ apud Lucam; & animæ interfectorum propter verbum Dei, vt dicitur in Apocalypsi.

Volucres, in malo, sunt aëreæ potestates, de quibus: Venerunt volucres cæli, & comederunt illud, scilicet semen iactum. Et alibi, Vulpes foueas habent, & volucres cæli, nidos, id est callidi, & superbi demones: & in bono etiam capitur, cum de grano sinapis dicitur: Ita vt volucres cæli veniant, & habitent in ramis eius.

Passer tamen, nunquam in malam partem accipitur, vt notauit Hieronymus in lib. Ecclesiasticis. Vnde dicitur: Sicut passer solitarius in testro. Et alibi: Etenim passer inuenit sibi domum. Sicut idem Hieronymus de voce venatoris in Michæam scribit: Quantum ego, inquit, in mea possum recolare memoria, nūquam venatorem in bonam partem legi. Ismael, & Esau venatores fuerunt, & præcesserunt in typo populi Iudaici: quorum alter, filius Aegyptiæ est, ambulans iuxta carnem, & iuxta carnem viuens: alter primitiua propter lenticulam perdidit, & benedictionibus fratris inuidens, fugat eum in Mesopotamiam. Sed hoc dictum Hieronymus ipsemet corrigit in Ezechielem scribens: quia in Hieremia habetur: Ecce, ego mittam piscatores, & venatores, vt venentur vos de omni colle, & monte petrarum. Quos & Dominus mittit ad piscandum, & fecit eos de piscatoribus piscium piscatores hominum. Vnde & viculus Petri, & Andrea hoc appellatur vocabulo. Bethsaida enim in lingua nostra interpretatur, Domus venatorum. Sic ille.

Abyssus, quæ, teste Basilio, nihil aliud est quàm multitudo aquarum, ad cuius profundum perueniri nō potest, sc̄p̄e in

70. eodè 10. mo. iux. princip. Isai. 5. Ephes. 4.

Gen. 4. Iacob 5.

Luc. 18.

Apoc. 6. Volucres cæli, & bene, & male in Scripturis sonant. Matth. 13.

Luc. 9. Matth. 13.

Vox passeris in bono senu per accipitur, teste Hieronymo. Psal. 101. Psal. 10. B. Hierony. in cap. 12. Ecclesi. sub init. tom. 7. Venator nūquam ferè in bonum legitur, eodem teste.

Idè in c. 5. Malac. paul. lō à med. Gen. 16. Infrā 25. Idem in Ezech. c. 28. sub fin. lib. 9. tom. 5. Hierem. 16. Matth. 4. B. Basili. homil. 2. in He xam. sub initium tom. 1. in princip.

bonam

bonam partem accipitur: Vt ibi, *Iudicia tua abyssus multa; & Abyssus abyssum inuocat*, si de duplici Testamento est sermo, vel de abyfso peccati inuocante abyssum Diuinæ misericordiæ. In malam verò partem: *Viderunt te aqua, Deus, viderunt te aqua; & timuerunt, & turbata sunt abyssi*. Vnde demones deprecantur mitti in abyssum. Et illud etiam, *Abyssus abyssum inuocat*, si de tribulationibus interpretemur, quæ se inuicem inuitant clamore maximo. Accipitur etiam indifferenter, secundum illud: *Tenebræ erant super faciem abyssi*. Et; *Rupti sunt omnes fontes abyssi magna*: item: *Laudate eum dracones, & omnes abyssi*.

Sunt etiam *Cedri* in bono, iuxta illud: *Iustus vt palma florebit, sicut cedrus Libani multiplicabitur*. Et, *Quasi cedrus exaltata sum in Libano*. In malo verò, superbos, & elatos homines significat: vnde idem Propheta dixit; *Vox Domini confringentis cedros, & confringet Dominus cedros Libani*. Et alibi; *Vidi impium superexaltatum, & eleuatum super cedros Libani*. Et *Isaias*; *Dies Domini exercituum super omnes cedros Libani sublimes, & erectas*. Euthymius in Psal. 28. scribit: *Cedrus aliquando in bonum accipitur: quia cedrina ligna immutabilia sunt, atque impudra, & earum materia densa est, atque odorata, &c. aliquando autem in malum, quia arbor est sterilis, atque inflexibilis*.

Flumina, perinde in bono, & malo dicuntur. Nam illud: *Fluminis impetus letificat ciuitatem Dei*. Et, *Flumina de ventre eius flue itaque viue*, in bonum sumitur: In malum verò, vt cum ait *Ezechiel*: *Mei sunt flumina, & ego feci ea*. Sic habent Septuaginta, vbi *Origenes*: *Nou ego differentis fluminum, & scio flumina, in quibus draco sedeat, super qua flumina hi qui de Israel capti fuerant sedentes, cum carmen sion canere non possent, flebant, secundum id, quod in Psalms scriptum est: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus: & scio aliud flumen, cuius impetus letificat ciuitatem Dei, nimirum, Iesus Christus Dominus noster est fluuius, cuius impetus letificat ciuitatem Dei. Iste est qui ait per *Isaiam*: *Ecce ego declino**

Pfal. 35.
Pfal. 41.

Pfal. 76.
Luc. 8.

Pfal. 41.

Gen. 1.
Infra 7.
Pfal. 148.

Cedrus virtutum, & virtutis designat.
Pfal. 91.
Ecclesiastici 24.
Pfal. 28.

Pfal. 36.

Isai. 2.
Euthymius.
Cedrina ligna qualia sint.

Voce fluminis Scriptura, & in bonum, & in malum vti consuevit.
Pfal. 45.
Ioan. 7.
Ezech. 29.
Origen. homil. 13. in Ezech. prope fin. p. 11.
1. à med.
Pfal. 136.

Isai. 66.

in vos quasi fluuius pacis.
Angulus, & in bonam, & in malam accipitur partem. Habet enim Hieronymus in illud *Isai. 19. Deceperunt Aegyptum angulum populorum: Idioma Scripturarum est, vt angulum pro regno ponat, eo quod populos contineat, & quasi in tota domo fortissimum sit. Vnde & Dns duorum populorum parietes continens lapis dicitur angularis.* Hæc ille. Quia enim anguli domus è lapidibus maioribus fiunt, idcirco Duces populi, & Principes, anguli vocantur populorū. Vnde Helueticorum Duces hodie vulgò Cantoni vocantur. Vnde etiam *Iudic. 20.* habetur: *Omnes anguli populorum, & cuncta tribus Israel in Ecclesia populi Dei conuenerunt.* Et *1. Regum 14. Accedite omnes anguli populorum.* At *Isai. 28.* vbi legitur; *Ecce mittam in fundamentis Sion lapidem: lapidem angularem, pretiosum: Chaldæus paraphrastes habet: Ecce ego constituam in Sion Regem: Regem fortem, potentem, & terribile.* Et illud *Psalmi 117. Lapis quem reprobauerunt adificantes, hic factus est in caput anguli.* Chaldæus paraphrastes habet, *Puerum despexerunt adificatores, qui inter filios Isai meruit constitui Rex, & adificator.* Aliquando verò, vt idem Hieronymus annotauit in *Ezech. caput 38.* Angulus in malam partem accipitur. Vnde in angulis platearum insidiatur meretrix *Prouerb. 6.* & *Pharisæi Matth. 6.* in angulis erant platearum, vt gloriam aucupentur. Et *Apocalyp. 20.* *Gog, & Magog egrediuntur ab angulis quatuor terræ: quia nimirum rectâ lineam reliquerunt, & dispositionem castrorum Dei, quæ narratur in Numeris.*

Onus, vt testis est Hieronymus, in Scripturis, & in bonam, & in malam partem potest accipi: hoc est, & in his qui peccatis grauibus opprimuntur; & in illis qui virtutum leuia onera sustentant. De peccatis in *Psalmo* poenitens loquitur: *Iniquitates mea eleuata sunt super caput meum, quasi onus graue grauata sunt super me.* De virtutibus, doctrinaq; virtutum Saluator ait: *Iugum enim meum suauis est, & onus meum leue est.* In his locis malè sonat: *Vt, Va populo graui iniquitate. & apud*

Onus, in bono, & in malo capitur.
B. Hierony. in cap. 5. ad Gal. nò procul à principio lib. 3. tomo 9.
Pfal. 37.
Matth. 11.
Isai. 1.

Zachariam: Ecce talentum plumbi portabatur, & ecce mulier vna sedens in medio amphoræ. Et dixit, Hæc est impietas.
Amicus, per antiphrasim est inimicus. Hinc illud: *Vocauit amicos meos, & ipsi deceperunt me: &, Amice, quomodohuc intrasti, &c. rursus, Amice, ad quid venisti? &, Amice, non facio tibi iniuriam.* Dicitur & amicus in bono: Vt, *Vos dixi amicos: Amice, ascende superius: &, Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.*
Cor, & in bono, & in malo accipitur: Vnde *Dauid*, *Defecit cor meum, & caro mea* (id est mala cogitatio) *Deus cordis mei, & pars mea Deus in aeternum.* In malum etiam accipitur, cum dicit: *Dimisi eos ire secundum desideria cordis eorum.*
Item, *Portæ* nomen, cõmune est bonis, & malis. Vnde Hieronymus in *Amos. c. 5.* *Duplices portas, inquit, mortis, & vitæ, vitiorū atq; virtutū, sepe in Scripturis legimus, vt illud in Psalms. Qui exaltas me de portis mortis, vt annuntiet omnes laudationes tuas in portis filiarum Sion: haud dubium quin Ecclesiam significet excelsum Montem Sion, & ciuitatem Dei videntis Hierusalem celestem, &c. Sunt etiam portæ inferi, quæ non præualent in Ecclesiam, vel in Petrum. Sunt & Sanctorum portæ, de quibus: *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino. Hæc portæ Domini: iusti intrabunt in eas.*
Particeps de bonis dicitur, vt ibi, *Participibus tuis: & Apostolus, Participes facti sunt Spiritus sancti, & Dauid, Particeps ego sum omnium timetium te, & custodietium mandata tua.* Et in malo, ait *Apostolus ad Ephes. Nolite effici participes eorum.*
Carmen, & in bono, & in malo inuenitur, vt testis est *Gregori⁹* in *Ezechiel. Nam de latis, & faustis dicitur: Tunc cecinit Moyses, & filij Israel carmen Domino.* Et in malo, vt ibi, *Scripta erant in eolamentationes, & carmen, & va.*
Zelus, in bonum capitur, & vocatur iusta indignatio: & in malâ partem, significat irâ, quæ à recta ratione declinat. Exepla sunt manifesta: *Zelus domus tue comedit me: & iterum, Cui sit inter vos zelus, & contentio: ac rursus. Occiditis, & zelatis, id est inuidetis.*
Emulamur etiâ quadoq; malos: Noli,*

inquit Dauid, emulari in malignatibus, neq; zelaueris facientes iniquitatē: & AE mulationē quidē Dei habet, sed nò secundū sciētiam: & in bonū: A Emulor vos Dei emulatione. Et alio in loco: *Emulamini charismata meliora.* Hieronymus in epist. ad Gal. sic inquit: *Emulatur bene, qui cū videat in aliquibus esse gratias, dona, virtutes, ipsi tales esse desiderat, & fidē, vitā, atq; industriā eorū, per quæ illa meruerunt, nititur imitari, vt possint ea quæ quæ bona emulatione digna sūt, cõsequi.* De quibus & *Apostolus ait: Aemulamini spiritualia, magis autē vt prophetetis.* Ac deinceps: *Sic & vos, quoniā emulatores estis spiritualiū, adificationē Ecclesie quarite vt abundetis. Et iterum: Itaq; fratres, emulamini prophetare: & loqui linguis nolite prohibere. A Emulantur autē non bene: qui non tam ipsi cupiūt esse meliores, vt imitentur eos, qui emulatione digni sunt, quā illos ipsos volunt facere peiores, & retrorsū trahere emulatione peruersa.* Hæc omnia doctissimus Hieronymus.

Defectio, in bonū accipitur, vt ait Hieronymus in *Sophoniam*, iuxta illud: *Deficiens mortuus est Abraham in senectute bona, senex, & plenus dierū.* Et *Ismael deficiens mortuus est, & nò additur, in senectute bona, sicut nec de Iacob, cū moritur. Ex quo intelligimus (ait Hieronymus) aliud esse rātū descere, & aliud cū defectiōne plures pariter habere virtutes.* Itē. *Defectio tenuit me pro peccatorib⁹ de reliquētib⁹ legē tuā.* In malū verò, vt ibi: *Defecit sanctus, quoniā diminuta sūt veritates à filijs hominū: & Nò defecit de plateis eius vsura, & dolus, ac rursus: De fecerūt scrutantes scrutinio.*
Visitare Deū aliquē, in bonū dicitur, quado Deus cõsolationē infūdīt, aut postulata dona cõcedit, iuxta illud, *Visitauit autē Dominus Sarā, sicut promiserat.* Et: *Quis est homo, quod memor es eius aut filius hominis, quoniā visitas eū?* Rursus: *Visitauit ergo Dominus Annā, & concepit, & peperit tres filios, & duas filias.* Et *Iacob* fratribus suis dixit: *Post mortem meam Deus visitabit vos, & ascēdere vos faciet de terra ista, id est Aegypto.* *Petrus* quoq; : *Humiliamini igitur, inquit, sub potētī manu Dei, vt vos exaltet in tēpore visitationis.* Significat quoq;

1. Cor. 2.
Iaco. 4.
Aemulatio, & bonorum, & malorum est.
Rom. 10.
2. Cor. 11.
1. Cor. 12.
B. Hierony. in cap. 4. ad Gal. a liquāto à medio. libr. 2. paulo post dimid. tom. 9.
Aemulatur quibene, quimale, secundum Hieronymum.
1. Cor. 14.
Ibidem.
Ibidem.

Defectioque laudabilis, quæ vituperabilis sit.
B. Hierony. in Sophon. c. 1. circaprin. tomo. 6. à med.
Gen. 25.
Infra. 49.
Pfal. 118.
Pfal. 11.
Pfal. 54.
Pfal. 63.

Visitantur à Domino, & boni, & mali, diuersa ratione.
Gen. 21.
Supra. 17.
Pfal. 8.
1. Reg. 2.
Gen. vlt.

1. Pet. 5.

Osee. 5.

Amos. 3.

Plaga cur Dei visitatio nominetur.

B. Hierony. in Ezech. 9. in tit. lib. 3. tom. 5.

Nomen torrentis absolute, malum denotat.

B. Hierony. in Ecclesia. c. 1. paulo ante med. tom. 7.

Psal. 35. Ioan. 18. 3. Reg. 17. Torrens quid Isai. 66.

Lacus ferè in malo, puteus verò semper in bono sensu capitur.

Gen. 37. Psal. 87. Hierem. 2.

Dan. 6. & 14. Zach. 9. Psal. 7.

Gen. 26. Ibidem. Supra. 24. Infra. 29. & seq.

Exod. 2. Ibidem. Ioan. 4. & seq.

Auster ventus in Scripturis Spiritu Sanctum, Aquilo diabo

in malam partem idè quod vlscisci, vel punire; & visitatio dicitur flagellum: vel suppliciu. Vt, Iudicium Domini cum Iuda, & visitatio super Iacob: & alibi, Visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Plaga enim, Dei visitatio est, vt curemur. Ob id non dixit, Percutiam, sed, Visitabo. Et Hieronymus in Ezechielem: Omnis vltio, inquit, visitatio est, quasi si egrotantis, quasi habentis vulnera, quasi si medicas expectantis manus.

Torrens, simpliciter sine additamèto dictu, nunquã in bonam partè accipi tradit Hieronymus in Ecclesiasten. Nam (cùm dicitur) De torrète voluptatis tue potabis eos; cum additamèto dicitur, voluptatis. Et e contrario Saluator ad torrentem trahitur Cedro. Et Helias persecutionis tempore ad torrentem Charitatis: qui & ipse siccat, & non impletur. Est autem torrens, aqua veniens cum impetu. & tunc capitur pro graui tentatione, vt ait Augustinus in Psal. 35. Vnde per Isaiam loquitur Dominus: Ecce ego declinabo super eam quasi fluiũ pacis, & quasi torrentem inundantem gloriam Gentium.

Lacus raro in bono ponitur, sicut puteus nunquam in malo, vt notauit reatè Basilius homil. in Psal. 7. Ioseph proiectus est in lacum, vt habent 70. Et David, Estimatus sum, inquit, cum descenditibus in lacum. Et apud Hieremiam, Foderunt sibi lacus contritos, sic enim habet lectio 70. licet nos legamus, Cisternas dissipatas. Daniel quoq; proiectus fuit in lacu Leonu. Itè Zacharias inquit: Emisti vinctos tuos de lacu, in quo nõ est aqua, scilicet cõsolationis. Lacu aperuit, & effodit eum, &c. Puteos verò effoderit serui Abraham, & Isaac, & ad puteu Eliezer agnouit Rebeccã quã querebat sponsam Isaac filio Abraham domini sui: & Iacob Rachelè consobrinam ad puteu osculatus est. Et Moses ad puteu defendit filias Iethro, & adaquauit oues earu: vnde Sephorã filiã eius vxorè accepit, & Christus Samaritanã ad puteum cõuertit.

Auster semper in bonã partè accipitur, vt tradit Hieronymus in Ecclesiasten. Vnde in Canticis dicitur: Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortu meum, & fluet aromata. Hinc Gregorius in E-

zechielè: Auster ventus, inquit, quia in Sancti Spiritus typo poni soleat, hi, qui in sacro eloquio studiosi sunt, recognoscunt: sicut e contrario per Aquilonem sæpè diabolus designatur, quia & ille relaxat in calore, & iste constringit in frigore. Sexcetera sunt & aliq voces huiusmodi per sacra volumina sparq, quæ in bonu, & in malũ accipi possunt: quæ nõ minus ad fesus spirituales apte eruẽdos, quã ad literales plerunq; inferuiunt.

CANON. XIII. Ab Ægypto, & Hierico, Antiochia, & alijs ciuitatibus dicitur quis ascendere in Hierusalẽ, & e contrario ab Hierusalem descendit in Ægyptum, in Hierico, & Antiochiam: quia nimirum Hierusalem in Monte edito sita erat, reliquæ in plano. Vnde Hieronymus explicans illud Osee. 2. Et canet ibi iuxta dies iuuentutis sue, & iuxta dies ascensionis sue de terra Ægypti: Animaduerte, inquit, quid quando eximus de Ægypto, & ad meliora transimus, dicamur ascendere: quia Hierusalem in montibus sita est, de qua qui Hierico descendere voluerat, vulneratus est. Ad eos autem, qui Ægypti, id est seculi huius querunt auxilia, dicitur: Va qui descendunt in Ægyptum propter auxilium. Eucherius quoque in Genesim: Si diligentius, inquit, cõsideremus, inueniemus quia nunquam ferè in Sanctu quis locum dicitur descendisse, vel vituperabilem conscendisse memoratur. Quæ ex homil. 15. Originis in Genesim accepta sũt. Et seruire potest hæc regula, & mystico, & literali sensui.

CANON. XIII. Ad sensus mysticos venandos, expedit vocu Hebræarum, siue Græcarum proprias nosse significationes, vt illis sensus spiritualis aptius concinnetur. Dico autem significationes nominum prioru, siue virorum, siue mulierum, siue virbium, siue locoru, siue fluuiorum, siue montium. Nam & ipsa Scriptura interdum ex vocum etymologia philosophatur, vt historia vetus de Adam, & Eua, de Cain, Abel, & Seth, de Noe, & Nabal: In noua verò Angelus de nomine Iesu, & Paulus de nomine Melchisedec, & de Onesimo. Sancti quoq; viri Alexandria, vt refert Philo, admirabiles intelligentias proferentes, vo-

lũ, telle Gregorio ferè significat.

B. Hierony. in. c. 9. Eccles. circa dimid. tom. 7.

Cantic. 4. B. Greg. homil. 9. in Ezech. paulo ante dimid. par. 1. ante med.

Canon. 13. Quæ nam sit eiusmodi appellationis ratio.

Qualis Hierosolymæ, qualis verò Ægypti, Antiochiæ, & Hierico virbiumq; ceterarum situs esset.

B. Hierony. in Osee lib. 1. ante med. tom. 6. initio.

Luc. 10. Isai. 31. Euch. lib. 3. in Genesim. in. c. 42. ante med.

Canon. 14. Quid voces Hebrææ, siue Græcæ propriè significant, nosse, ad Scripturas mystice intelligendas valde conducit.

Gen. 3. Ibidem. Infra. 4. Infra. 5. Ibidem. 1. Reg. 25. Matth. 1.

B. Hierony. multis in locis.

B. Aug. lib. 2. de doct. Christ. cap. 16. tom. 3. sub init.

Adamus Sabout.

Canon. 15. August. lib. contra Adimant. c. 12. in fine. tom. 6. ante dimid.

Mar. 4. Quare Christus, & Apostoli nõ pleniorẽ veteris legis per nouam seu Euangelicã, explicationem scripto traditam nobis reliquerint.

Canon. 16. Vetus, & nouum Testamentum ita Deus tẽperauit, vt inueniendis mysticis sensibus nobis aditu aperiret.

Ioan. 11. & seq. Supra. 9. & seq. Matth. 14. & Infra. 15.

Grego. lib. 18. Moral. in proem. par. 1.

cum proprijs significationibus incumberant. Hieronymus verò & facit ipse, & faciendum esse docet. Et Augustinus, peculiariter in libris de Doctrina Christiana, faciendum esse tradit. Hoc tamen interdum admonemus, à quibusdam hoc fieri ineptè, sine fæle, & grauitate, eo quod imperitos linguarum consulant. Adamus Sabout hoc studium interpretandi voces Hebræas, vel Græcas videtur contemnere: sed quã solidã ratione id effecerit, nescio, nisi fortè vbi imperitè, & sine prudentia fieret.

CANON. XV. Traditus ab Augustino in Adimantium: Apostoli, inquit, omnia (scilicet quæ veteris Legis sũt) intelligentes, pauca exposuerunt, vt ad easdem regulas cetera posteris intelligenda relinquerent. Hæc ille. Simile quid Christus obseruasse videtur, cùm omnes parabolas seorsu Apostolis edidisset, non voluit tamè nobis nisi vnus, aut alterius explicationem conferri, quod videlicet Spiritus Sanctus semper locum esse voluerit ingenijs, & inueniendis mysticis sensibus, & recõditis parabolaru intelligentijs: quo videri licet dulcius saperet, gustatũq; spirituale magis afficeret, si nostro Marte, & labore esset inueni, quã si nobis labor, & Apostoloru tradidisset industria.

CANON. XVI. Multa tũ in Veteri, tũ in Nouo Testamento cõsultò ab Spiritu Sancto posita sunt, quo sensui spirituali fenestra aperiretur, & nos ad eum excogitandum excitarent. Nã quod, verbi gratia, multa Christi miracula, siue gesta, fusa & lata oratione explicata sint cum multis circumstantijs: vt Lazari, & cæci nati, & exquinq; panibus saturationis signa: interdum verò quamplurima signa stricim, & vno, aut altero verbo cõprehensa percensentur: id profectò nequaquam videtur ad aliud referri posse, quã ad ansam spiritualis sensus venandi porrigendam. Et idem de multis historijs latè explicatis in vtròque Testamento sentiendum est: ob eam causam esse videlicet tam latè enarratas, cùm aliæ paucissimis verbis absoluantur. Hæc Regula probatur ex testimonio Gregorij, qui in libris

Moralium sic habet: Plerunq; in sacro eloquio sic nonnulla mystica describuntur, vt tamen iuxta rationem historicã prolata videantur. Sed sæpè dicta talia in eadẽ historica narratione permista sũt, per quã superficies historia cuncta cassetur: quãdum nil historicu resonat, aliud in eis inquirere lectorem cogunt. His enim dictis quã aperta credimus, cum interiecta aliqua obscurius inuenimus, quasi quibusdã stimulis pungimur, vt ad aliqua altius intelligenda vigilemus, & obscurius prolata sentiamus, ea etiam, quã aperta dicta putauimus. Hæc diuinus ille Pater.

CANON. XVII. Varia legis Moisaicæ sacrificia, & oblationes, varios gradus fidelium, & eorum varios progressus in virtutibus designant, ac varia oblationum genera spiritualium. Agnum enim offert, qui innocentia, & ouem, qui mansuetudinem; & arietẽ, qui fortitudinem suam Deo dedicat; vitulum, qui lasciuientem carnem reprimat; bouem, qui labores vitæ actuat; turturẽ, & columbã, gemebunda animalia, qui lacrymas contẽplationis offerre non cessant. Variæ verò expiationes ab immuditijs Legis, varios, ac diuersos modos penitendi, lustrandiq; peccata figurat. Nã cũ essent duplicis generis maculæ, quæ in veteri Lege à Tẽpli ingressu prohibebãt, aliq quæ dẽ leues, & parui momẽti, quæ fluxu tẽporis vsq; ad vespèrã curabãtur: quæ etiã tagẽdo mortuũ, vel aliquã rẽ aliõ qui licitã, faciliẽ, & cũ meritò cõtrahebãtur: propterea leuia peccata, & venialia designabãt, quæ facili negotio apud nos expiuntur. At immuditia lepræ, & huic similes, nõ nisi oblatione, & iudicio sacerdotis expiari poterãt. Et manifestè indicabãt lethalia peccata, quæ non nisi sacrificio Noui Testamenti, & potestate Clauium sacerdotibus impertita expiantur.

CANON. XVIII. Duplex fuit veteris populi è captiuitate liberatio: altera ex Ægypto, in quam qui ingressi sunt, non exierunt, sed eorum filij: quam ipsi per se ipsos nõ incurserunt, sed in parentibus: & aptè representat redemptionẽ à captiuitate peccati originalis, in quam ipsi propria voluntate minimè nos conijcimus, nisi qua

Canon. 17: Antiquæ legis sacrificia oblationes, lustrationes quæ variæ atque multiplices quid significauerint.

Num. 19. Leuit. 14.

Matt. 16. & 18. & 102. 20.

Canon. 18. Quæ prima, quæ secunda fuerit Iudæorum è captiuitate liberatio, quidq; ambaprahaturauerint.

tenus eramus in Adam: indigemus tamen personali liberatione per nos ipsos, vel per nostros nomine nostro facienda, vt ab ea liberemur. Altera redemptio à captiuitate, fuit eorum, qui ducti sunt in Babylonem, ex qua liberati sunt iidem ipsi, qui in seruitutem captiuitatis inciderant: & pulchrè explicat liberationem à peccato personali mortifero, quòd nostra sponte incurrimus; à quo nisi pœnitentia, & reditu à peccato in gratiam non restauramur. Vtriusque libertatis assertor est Christus. Signa duo, alterum Baptismi, quo à prima captiuitate liberamur: alterum signum, est reconciliationis ministerium quo à secunda seruitute peccati liberi euadimus.

CANON. XIX. Assignatus à Gregorio. Aliquando Scriptura à positione loci, qualitatem rei allicuius ostendere solet: vt Israël verba Dei audire non poterat in monte, bene autem præcepta tradita in campestribus Moab, vt habes in Deuteronomio, apertè eius populi indicat infirmitatem, qui ad summa ascendere non valuit, sed semetipsum in infimis & humilibus rebus neglectè viuendo laxauit, sicut Apostoli in morte sermone Domini audierunt, turba verò in campestribus, teste Luca. Aliquando à positione corporis, vt Stephanus, qui vidit Cœlos apertos, & Filium hominis stantem à dextris virtutis Dei. Stare quippe, adiuuare est certantem in bello. Aliquando à qualitate aëris, vt apud Ioannè: *Facta sunt encœnia in Hierosolymis, & hyems erat. Et ambulabat Iesus in Templo, in porticu Salomonis, quo verbo frigus malitiæ in cordibus Iudæorum delitescens aperitur.* Vnde & de negaturo Petro dicitur, *Quia frigus erat, stans ad prunas, calefaciebat se.* Aliquòd à qualitate temporis: vt non àe Iudas exiisse perhibetur, non rediturus ad lucem Fidei, vel ad Christum pro venia peccati: quia ad nocturnum proditiōis facinus patrandum pergebat. Et diuiti illi Euangelico dicitur: *Stulte, hac nocte animam tuam repetit à te, quæ autem parasti, cuius erit?* Angeli ad Abraham in meridie veniunt: pu-

nituri Sodomam, vespere venisse dicitur. Nicodemus nocte venit ad Christum: quia longè erat à Christi cognitione. Et Ambrosius in Lucæ Euangelium: *Imitare, inquit, Petrum dicentē alibi tertio: Domine, tu scis quia diligo te. Etenim quia tertio negauerat, tertio confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die.* Hęc ille. *Propheta verò Ezechiel dicitur: Surgens egredere in campū, & ibi loquar tecum. Quia prophetia gratiæ postmodum dignatus est in latitudinē Gentium demonstrare.* De verbo *Standi*, ita scribit Hieronymus in Ezechielem, *Nullū peccatorē stantē legimus, sed ad Sāctos dicitur: Stare ergo succincti lūbos vestros. Qui statis in domo Domini: & Qui se existimat stare, videat ne cadat, & de discipulis ait Paulus: Stare in Domino Charissimi. Et Propheta, qui se moribus, & vita ante Dominū stare videbat, dicebat. *Viuit Dominus Israël, in cuius conspectu sto.* Vnde Hieronymus in Hieremiam rectè admonet: *Notādum in Scripturis sanctis, quod semper peccatorum moueantur pedes, & sanctis dicatur cū Moysē, Tu verò hic stam tecum. Et alibi scriptum sit: Laudate serui Dominum, qui statis in domo Domini, &c.* Hinc est quod Hieremias inquit, *Hæc dicit Dominus populo huic, quia dilexit mouere pedes suos, & non quieuit, & Domino non placuit, &c.**

Item circa verbum *Cadendi*, doctè Hieronymus obseruauit in Ezech. c. 2. *Sciendum, inquit, quòd aliud sit in facie cadere, aliud retrorsum. Abraham postquam audiuit de natiuitate Isaac, cecidit in faciem, & risit. Heli autē qui peccauerat, retrorsum cecidit.* (Paullò antè dixerat) *Et Abraham cecidit in faciem, postquam audiuit sermones Dei. Et tamē quia non peccato, sed humilitate corruerat, à Domino subleuatur, & verba eius iubetur audire.* (Posteà subdit) *Et in Euangelio secundum Ioannem, qui ad comprehendendum venerant Dominum, postquam ille respondit: Ego sum, ceciderunt retrorsum in terram. Apostoli quoque in transfiguratione ceciderunt in facies suas. Et Apostolus: Cadens in faciem, adorabit Deum.* Idem Hieronymus in capit. 3. Danielis sub initium: *Om-*

Infra. 19. Ioan. 3.

B. Ambros. lib. 5. in Lucam. c. 13. prope finem tom. 5. Ioan. 21. Luc. 22. Ezech. 3.

B. Hierony. in Ezech. c. 2. initi. lib. 1. ante dimid. tom. 5. à medio. Stare dicuntur sanctitatum modo, non autē peccat ores. Ephes. 6. Psal. 133. & 134. 1. Cor. 10. Philip. 4. 3. Reg. 17. Idem in Hierem. c. 14. circa dimid. lib. 3. eod. tom.

Deut. 5. Hierem. 14. Idem initio 2. c. lib. 1. in Ezechiel. Quid sit cadere in facie, quid retrorsum, teste Hieronymo. Gen. 17. 1. Reg. 4. Ioan. 18. Matt. 17. 1. Cor. 14. Idem tom. eodē iuxta finem. Dan. 13. & seq.

rens, nisi tamen me fallit obliuio, nequaquam reperio quòd sanctorum quisquam Deum cadens adorauerit: sed qui cunque idola, & demones, & res illicitas adorauerit, cadens dicitur adorare: vt in presenti loco non semel, sed crebrius. Et in Euangelio diabolus loquitur ad Dominum: *Hæc omnia dabo tibi, si cadens adoraueris me.* Et de statua Nabuchodonosor iubetur, vt omnis qui audierit sonitum buccinae, &c. cadens adoret statuum. Idem in Zachariam: *Solemus, inquit, quando rugata fronte, & narē contracta contemnimus admonentes, dorsum vertere, iuxta illud quod scriptum est: Verterunt ad me dorsa, & non facies suas. Et Zacharias, Verterunt scapulam recedentes, Et quando magister præcipit, obediētis iudiciū est, si demisso contra audiat capite: si autem vertat tergum, contemnentis.* Qui sint illi qui moriuntur pleni dierum, ostendunt Hieronymus, & Gregorius. Prius quidem in Isa. capit. 38. circa dimidium: *Sancti implent dies suos: qualis fuit Abraham, qui mortuus est plenus dierum in senectute bona. Peccatores verò, & impij in dimidio dierum suorum moriuntur, de quibus & Psalmista loquitur: Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos. Non enim implent opera virtutum, nec student pœnitentiā emendare delicta.* Gregorius verò libr. 38. Moralium: *In Scriptura sacra non facile plenus dierum ponitur, nisi is, cuius per eandem Scripturam vita laudatur. Vacuus quippe dierum est, qui & quamlibet multum vixerit, statis sua tempora in vanitate consumit. At contra plenus dierum dicitur, cui nequaquam dies sui pereundo transeunt, sed ex quotidiana mercede boni operis, apud iustum iudicem, & postquam transacti fuerint, reseruantur. Quanquam Gregorius Nazianzenus per dies intelligat, futuros, & permanentes vitæ æternæ dies. Alij verò intelligunt, Plenus dierum, completa sua naturali periodo. Rectè per Origenem in Lucam annotatum est, impleri tempus pariendi tantum iustis conuenire, Elisabethæ, & Mariæ, de qua dicitur: *Impleti sunt dies, vt pareret.**

Matth. 4.

Dan. 3.

Idem in c. 7. Zach. sub finē. lib. 2. ante med. tom. 6. circa fin. Zachar. 7.

Pleni dierū qui dicantur more Scripturæ.

B. Hierony. libr. 11. in Isaiam, circa med. tom. 5. Gen. 25.

B. Greg. c. 23. in fine. tom. 1. in fine.

Qui sint vacui dierum.

Grego. Nazianzen.

Orig. hom. 19. in Lucā paullò à me dio. par. 2. ante med.

De illa locutione, qua viri Sancti veteris legis dicuntur apponi ad patres suos, audi quid sentiat Ambrosius libr. de Cain, & Abel: *Ex quo cognoscitur nec aliud otiose scriptum esse, sed per pense, atque examinate, quod legimus in Regnorum libris: Et appositus est ad patres suos. Intelligi enim datur, quòd patrum similis fuerit. Fide. Vnde claret, non ad sepulturam corporis, sed ad consortium vitæ relatum. Denique de Isaac non perfunctoriè scriptum putatur, quòd requirens corporis istius speciem, quæ anima sua atrehebatur, appositus sit ad genus suum, eo quòd patris sui moribus adhaerit. Pulchrè autem, ad genus, ait, non, ad populum, sicut alibi. Nam legimus alijs locis appositos fuisse ad populum suum. Sed isti non tam præstantes: præstantior autem, qui paucorum similis fuerit, & non plurimorum. Hęc ille. Cùm tamen iuxta Hebræam literam dicatur appositus populo suo: aliòqui sanctior esset patre suo Abraham, qui congregatus dicitur ad populum suum; sicut etiam iacob filius eius appositus dicitur ad populum suum. Sed hæc non minus seruiunt spirituali sensui, quàm literali: nam multa horum exemplà ad literam adducta sunt; possunt tamen & sensus spirituales iuuare.*

CANON. XX. Distinctio illa animalium in munda, & in immunda; de qua Genesis. capit. 7. & Leuitici 12. sic intelligenda est, vt munda dicantur, quæ ad esum hominis concedebantur, & quæ ad sacrificium apta erant: quæ Deus per ignem edere dicebatur. Secus immunda, quæ, teste Tertulliano, vsui immundata erant, non creationi, & non vt illa damnarentur, sed vt homines seruituri vni Deo coercerentur: quia ad hoc assumptos fragilitas docebat, & gula temperantia, quæ sepe religioni deprehenditur esse vicina, imò cõsanguinea, atq; cognata, vt ibidē ait Tertullianus. Luxuria autē, inimica est sanctitati. Erat autem utilis illa ciborum præscriptio; non solum in eo quòd Deo parebant, & quòd melioris temperamenti cibos, & salubriores edebat, sed

Illà Scripturæ locutio: Et appositus est ad patres suos, quid significet secūdum Ambrosium.

B. Ambros. libr. 1. de Cain, & Abel, cap. 2. initio. tom. 4. non procul à princ. Gen. 35. Isaac cur dicitur appositus ad genus suum, nō, ad populū suū, vt idem tradit.

An vera sit hæc obseruatio.

Supra. 25.

Infra. 49.

Canon. 20. Mundorum illa, & immundorum animalium distinctio in lege tradita, vt sit accipienda.

Gen. 7.

Leuit. 11. & seq.

Tertul. lib. de cibus Indicis.

Gula ingenium. Luxuria cui sit inimica virtuti.

vt etiam in illis quæ Deus immunda iudicabat, quasi in symbolis quibusdam certa vitiorum, & peccatorum genera sibi interdicta esse intelligerent. Erant autem munda, quæ ruminabāt, & fissam vngulam habebant: quæ verò altero illorum, vel vtroque, carebāt, immunda erant. Fissa vngula, ad mores; Ruminatio, ad sapientiam pertinet: vt ait Augustinus. Qui autem in lege Dei meditatatur die, ac nocte, ille tamquam animal mundum ruminat.

CANON. XXI.

Poëtarum fabulæ non sunt allegoricè interpretandæ, vel Fidei mysterijs explicandis, aut confirmandis applicandæ: vt docet Augustinus lib. de doctrina Christiana. Vbi ex doctissimo Latinorum M. Varrone reprobatur eos, qui in nature arcanis enarrandis, fabulas, & Poëtarum fragmenta adhibebant. Quia cum Poëte interdum earum rerum naturalium essent ignari, non potuerunt illas res nisi casu diuinare: at Diuina, & super naturalia. Euangelij mysteria, nulla ratione indagare potuerunt. Ideò Fidem valde infirmant, imò, & risui, & oculis hominum exponunt, qui fabulas illi adaptant, & magno studio accommodant. Quemadmodum quidam fabulas vniuersas Nafonis in libris Metamorphoseos comprehensas, ad nostra accommodare Sacramenta conati sunt, sicut etiam multa ex alijs Poëtis. Nam hominis creationem de limo terræ, & spiraculum vitæ inspiratum, tradunt quidam representatam in Promethei fabula, qui ex luto finxit hominē, & igni de Cælo furto sublato animauit. ¶ Christi bis natum ex matre, & Patre, ajunt delineatum in Baccho, quem fabulantur ex Semele matre, & Ioue iterum genitū. ¶ Quod ex Patre sit natus sine matre, probant ex fabula Mineruæ, quam fingunt de cerebro Iouis natā. ¶ Quod verò natus sit ex virgine, confirmat fabula Danaës puellæ in turri inclusa, ad quā Iuppiter in aurum conuersus per impluuium domus descendit, & ex ea sustulit Perseum. ¶ Quidam concionator Christi persecutionem, & mortem, in Aëo-

ne, qui à canibus proprijs dilaceratus fuit, figurauit: à fabula tantam veritatem eliciens miser, q̄ quasi deessent veræ figuræ, & vmbra in veteri Lege. ¶ Quod Christus descenderit in Limbum, vt sanctos Patres eriperet, volunt in Orphei fabula expressum, qui cithara sua descendit ad inferos, vt ad vitam, coniugem suam Eurydicē reuocaret. ¶ Quod verò tertia die à mortuis excitatus reuixerit, fabula Lycophronis tragici confirmat: nam refert in navigatione à vellere aureo redeuntem Herculem naufragiū passum, & in mare proiectum, à pisce quodam deuoratum: qui tertio post die cum viuum ad littus euomuit. Hęc, & his similia figmenta qui solidissimis, & certissimis Fidei nostræ Sacramentis comparant, magnoperè illius dignitati, & autoritati detrahunt. Non negauerim tamen, Poëtas quædam fingere potuisse ad mores bene instituendos, & ad vitia, & peccata declinanda: vt sunt elegantes Æsopi fabulæ, & aliorum apologi ad id quod volunt significandū rectè concinnati. Vt Petrus dixerit: *Nō enim doctas fabulas secuti, notam fecimus vobis Domini nostri Iesu Christi virtutem, & præsentiam.* Docens nos illis verbis, fabulas doctæ, & artificiosè compositas, nobis tamen non esse celebrandas. Neque etiam id inficiandum est, nos posse nonnulla à Poëtis distamutuari: siue quia illi à nostris acceperunt, vt mundi creationē ex chaos, & hominis ex luto fictionem accepit Ouidius ex nostris, siue quia ex Sibyllis nonnulla mutuari Poëmatis suis inseruerunt, vt Virgilius, qui cum legisset, Sibyllam Cumæam de aduentu Christi vaticinantem, nec intellexisset, Pollionis filio nato accommodauit: *Iam (inquit) redit & virgo, redeunt Saturnia Regna: Iam noua progenies Cælo demittitur alto:* Siue quia vera sunt, quæ docent: quæ obrem Paulus ter ex Poëtis produxit testimonia. Denique eiusmodi fabulæ à Gentilibus creditæ cum nobis vsum præstant, vt vel nostra persuadeamus facilius, vel aliena acrius

simā cui rei similem quidam esse dixerit.

Eiusdem ad inferos descendens qualis.

Psal. 115. & Act. 2.

Zacha. 9. Christi quoque tertia die à morte reditus ad vitam vbi delinatus.

Quid de Æsopi fabulis, aliorumque magnorum virorum apologis sentendum sit.

2. Pet. 1.

A poëtis quoque rectè dicuntur, rebus nostris accommodari cur valeant.

Gen. 1.

Quid. libr. 1. Metamor. initio.

Infra. 2.

Virg. Eclo. 4. initio.

Act. 13.

1. Cor. 15.

1. Tit. 1.

Animalia quæ munda, quæq; immunda. Fissa vngula, & cuminatio quid mysticæ.

Canon. 21. B. Aug. hom. 45. de verb. Aug. prope initium tom. 10. lōge ante med. Psal. 1. Non sunt fabulæ, figmenta que Poëtarū Diuinis mysterijs applicanda.

B. Aug. lib. 2 de doct. Christ. cap. 17. tom. 3. sub init.

M. Varro. Hominis formatione de limo terræ, & spiraculum vitæ inspiratum, quale secundū quoddam.

Gen. 2.

Qualis Christi prima, & secunda generatio secundū eisdem.

Christi ortū ex Patre sine matre idem vt exprimat.

Eiusdem cruciat, & mortem acerbis-

Quid ille liber Gestaromanorum dicitur; habeat incommodorum.

Canon. 22. Sacra Scripturarum vaticinia nullo modo sunt ad terrenahuius mundi bona detorquenda.

Act. 1. Qualia tantū bona, nos sperare iubeat lex Evangelica.

Terrene promissiones Legis Moyfi quo nam ille potissimū spectasse videantur.

Matth. 24. & seqq.

confutemus, & ad homines arguendum, proprijs eos telis prementes, & iugulantes. Quod verò de fabulis dixi, idem sentiendum prorsus de his, quæ in libro, qui Gestaromanorum inscribitur, traduntur. Nam historias, & meras fabulas commisset, & Christo, & eius sponsæ Ecclesiæ, & membris accommodare conatur: quasi nobis in Scripturis desint solidæ, & veræ historiae, quibus mores nostri, & ad literam, & mysticè, rectè, & salutariter informari possint.

Canon. XXII. Cauendum prætereà in interpretandis præsertim Prophetis libris, à spiritu mundi huius, & carnalis affectus, quo quidam traxerunt Scripturas nostro seculo ad status, & dominia temporalia. Verbi gratia, alij ad Imperatoris, alij ad Galliarum Regis, alij ad prosperitates temporales Florentinorum. Sed eiusmodi interpretatio omnis siue ex literalisensu, siue spirituali colligatur, debet merito nobis esse suspecta. Nam scriptura, iuxta noui spiritus sapientiam, hæc amplius non curat. Imò Apostolos curiosè de restituendo regno Israelitico populo interrogantes illa obiurgatiuncula Dominus reprehendit, *Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate:* indicans temporalia, & terrena dominia non esse in Nouo Testamento expectanda, ac sic eos à carnali intelligentia regni Israël auocans. Imò si aliquando talia in antiquo Instrumento sint prædicta, non propter se sunt prænuntiata, sed ob id maxime, quòd in eis intelligebantur spiritualia bona, siue Evangelica Sacramenta: & nunc conuersum est tempus, & excessit suam adolescentiam mundus, vt non opus sit de temporalibus instrui: satis est Dominum in vniuersum prædixisse futura prælia, & bellorum rumores, & pestilentias, & fames, & pseudopphetas.

Quare inutile prorsus est de particularibus euentibus nos instrui per sacras literas: nisi fortè aliqua priuata reuelatione, non tamen vt ab Scripturis deducatur, nisi multum faciat ad notitiam vniuersalis status Eccle-

siæ. Sed curiositas diuinandi, & præsciendi futura, diabolò etiam sub specie boni fallente, pellexit animos quorundam, vt sibi Prophetiæ donum arrogarent, & aures plurimorum, vt hæc nimium patienter audirent, quæ sensui consona, & blanda erant. Ita Hieronymus Sauanarola promisit suis concionibus, & scriptis terrenas felicitates, & dominationes populorum Florentinis, & addidit, à sui temporis hominibus videndas, & perfrundas: & tamen mirificè illusus est, & alios sefellit. Et ad has adiungi possunt Prophetiæ interpretationes Abbatis Ioachim, quas edidit super Scripturas: quem tamen sua curiositate deceptum fuisse, testatur Thomas. Nam per coniecturas mentis humanæ, quæ aliquando ad verū peruenit, & aliquando fallitur, de futuris aliqua vera prædixit, & in aliquibus deceptus fuit, etiam si alioqui vir Religiosus, & probus fuerit. Similia peccabant Donatistæ, applicantes sibi illud Canonicorum: *Indica mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie:* & Gnostici, & Valentiniani pleraque testimonia Scripturarum torquentes. Quare sensus Allegorici Scripturæ, siue Prophetarum, non debent temporalia bona, vel mala spectare: quæ iam negligit spiritus, sed ad æterna in cælo nobis reposita, vel supplicia geene sempiterna. Tales quoque sunt coniecturæ, quibus nouissimus, siue postremus Iudicij dies, ex quibusdam Scripturæ locis curiosè, & pro libidine interpretatis, à nonnullis diuinatur, & pro concione publicè proponitur, & magno applausu à iudicibus populi excipitur, cum constet Domini sententiam: *De die autem illa, & hora nemo scit, neque Angeli cælorum, nisi solus Pater,* eiusmodi commentis, & fabulosis expositionibus contra Christi mentem manifestè eludi.

XXIII. Canon. Nominum priorum impositio à Deo facta, aut nominis mutatio, aut in illo additio, vel subtractio, spiritualis gratiæ solet esse indicium, aut dignitatis & potestatis alicuius collatæ argumen-

Hieronymi Sauanarolæ cuiusdā pollicitationes temporalium bonorum Florentinis exhibitæ, quales illæ tandem extiterint.

B. Thom. in Quarto, Distin. 43. ar. 3. q. 2. ad. 3. tom. 7.

De Abbatis Ioachim Prophetis in Scripturas commentarijs D. Thomæ Aquinatis iudicium.

Cant. 1.

Nic. de Cus. lib. de coniectura nouissima diei.

Matth. 24. & Mar. 13.

Canon. 23. Cū propriū nomen Deus alicui imponit, aut illud mutat, aut et quippiam addit, vel subtrahit, duo significare vul t.

Gen. 3. Ibidem. Infra 4. Ibidem. Infra 5. Ibidem. Infra 17. Ibidem. Infra 32. Act. 13. Ioan. 1. & Matth. 1. & Mar. 3. Matt. 1. & Luc. 2. Supra 1.

tum. Nam Adæ, Heuæ, Cain, Abel, Seth, Noe, nomina congrua indita sunt: additur vna litera nomini Abræ, subtrahitur altera Saræ: Iacob mutatur nomen, & appellatur Israël, sicut Saulus nominatur Paulus: Simoni conueniens soliditati confefsionis fidei eius nomen ponitur, & quibusdam ex Apostolis noua nomina sunt addita. Nomen Iesu de caelo allatum est, & eius officio maxime consonum. Queniadmodum & filio Zachariæ, apte ab Angelo nomen Ioannis inditum est. Cum enim nomen impositio non nisi ad eum sapientem, qui rerum naturas, & proprietates perfectas, & comprehen-

sas habeat, spectet, vt docet Plato in Cratilo, & ad parentem, qui filiis suis pro arbitratu suo nomina vocat, & ad herum, siue dominum, qui seruis vel pecunia redemptis, vel iusto bello captis nomina consuevit imponere, vt fecit Nabuchodonosor Danicli, Misæli, Azaeli, & Abdenago, & exinde serui, vel mancipia generali voce dicuntur: ita Deus omnibus his rationibus vt verus herus, & omnium parens, & præterea infinita sapientia præditus ad agnoscendos eos quos nominat, summam habet potestatem singulis quibusque hominibus, vt filiis, & seruis suis, nomina imponendi.

Quorum sit nomina tantum imponere. Plato.

Dan. 1.

PROLEGOMENON. XX.

In quo tractatur de sensu mystico, quem solent habere numeri in sacris Scripturis.

Non est negligenda in Scripturis ratio numerorum.

Quid senserit falso de numeris Pythagoras.

Sap. 11. Psal. 146. Iob. 25.

Quot libri Canonici.

CANON XXIII. Ad melius mysticos in Scripturis sensus venando, non arbitrator diligenti earum interpreti numerorum rationem temere contemnendam. Non quod Pythagoræ sententiam sequi velimus, quasi numeri aliquam habeant efficientiam: quod planè confictum est, & vanum, sed quòd in illis multorum abditorum mysteriorum significatio nes positæ sint, magnâq; ac veneranda Sacramenta per illos Spiritus sanctus docere nos pro sua bonitate, & sapientia voluerit. Nam si omnia, quæ condidit, in mensura, & numero, & pondere disposuit: si numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nomina vocat: si numerum militum eius, hoc est Angelorum, compertum habet: si libros canonicos certo numero comprehendit in Veteri Testamento, qui in eo sunt numero, in quo elementa Alphabeti Hebræi, hoc est viginti duo, & Da-

uidis Psalmos, & Salominis Parabolas & Cantica certis numeris circumscripsit: quid mirum esse debet, si idem in Nouo Testamento obseruauit, si tot historiæ Euangelicæ cõscriptores, id est Quatuor, si tot Apostolos, id est Duodecim, si tot Pauli Epistolas, hoc est Quatuordecim, si tot Sacramenta, hoc est Septem, ad sanctificationem hominum instituit: si omnes electos in numerato habet, & nemo potest rapere vel vnam oculam de manu eius, qui custodit omnia ossa eorum, ita vt vnum ex eis non conteratur, & dixit: *Vestri capilli capitis omnes numerati sunt*: & *Capillus de capite vestro non peribit*. Si mundo certam perscripsit annorum periodum: si annus duodecim mensibus, menses triginta diebus, diem duodecim horis, & noctem totidem perfici constituit: si homini certam vitæ mensuram pro sua sapientia distribuit: *Dies*, inquit David, *annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni: si*

Matt. 10. & Mar. 3. & Luc. 6.

2. Tim. 2. Ioan. 10. Psal. 33.

Matt. 10. Luc. 21. Ioan. 11.

Iob. 14.

Psal. 89.

Gen. 6.

Ibidem.

Infra 62.

Hircorum, & arietum mira fecunditas.

Matth. 1.

Luc. 3. Matth. 13.

B. Hier. in cap. Matth. 13. & alijs in locis 10. 9. in itio. D. Cypr. lib. de habitu Virginum.

LXXII. viri, secundum Hilariu, Psalmos primū dissolutos, ac dispersos ad strinxere numeris. B. Hilar. in præfatione Psalmorum ante med.

autem in potentatibus, octoginta anni, &c. Si arcæ longitudinem sextuplam esse ad latitudinem, & subdecuplā ad altitudinem fieri mandauit Deus: fuerunt trecenti cubiti longitudinis, quinquaginta latitudinis, triginta altitudinis, & talis est proportio in corpore humano, qualis & arcæ fuit. Si munera missa à Iacob ad fratrem suum Esau, numeris aptissimis constant: misit enim capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti, camelos scetas cum pullis suis triginta, vaccas quadraginta, & tauros viginti, asinas viginti, & pullos earum decem. Tradunt enim naturales hircos viginti sufficere fecundare ducentas capras, & arietes viginti, oves ducentas. Si Matthæus in genealogia Christi contexenda numerum Quatuordecim ter consignauit, & ad eum numerum deducendum consultò tres Reges in Scriptura sacra expressos omisit: & genealogiam eandem Lucas ad septuaginta septem non sine Sacramento expressit: & in terra quæ tulit fructum bonum, sed varium, nempe centesimum, sexagesimum, & trigessimum, Hieronymus egregia quædam meditatus est arcana, sicut Cyprianus: mirari non debemus, si grauiā, & non contemnenda mysteria in Scripturarum numeris nobis meditando Deus collocauerit, ita vt non sint hominum inuenta, vt quidam imperiti existimāt, sed Spiritus sancti arte, & sapientia nobis insinuata.

Obseruauit B. Hilarius, Psalmos sine vllò historiæ ordine per Esdram Scribam collectos, sed postea per Septuaginta viros certis numeris dispositos, eorum efficientias, & perfectiones denotantibus, maxime autem quòd Psalmus ille decantatus: *Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam*, numerum & locum quinquagesimum obtineat. Eius hæc sunt verba in prologo in Psalmos: *Non est autem ignorandum, indiscretum apud Hebræos numerum esse Psalmorum, sed sine ordinis annotatione esse conscriptos. Non enim illic primus, secundus, aut tertius, aut quinquagesimus, aut centesimus prænotatur, sed sine præscriptione aliqua ordinis, numeriq; permixti sunt. Esdras enim, vt antiquæ traditiones ferunt, incompósitos eos, & pro autorum, ac temporum diuersitate dispersos, in volumen vnum collegit, & retulit. Sed Septuaginta Seniores, secundum Moysi traditionem, ad custodiendam legis doctrinam in Synagoga manentes, posteaquam illis à Rege Ptolemæo transferenda ex Hebræo in Græcum sermonem totius legis cura mandata est, spirituali, & celesti scientia virtutem Psalmorum intelligentes, in numerum eos, atque in ordinem redegerunt, singulis quibusq; numeris pro efficientia sua in ab solutione perfectis, perfectorum, & efficientium Psalmorum ordinem deputantes. Deinde docet Hilarius, ex in scriptionibus Psalmorum quinquagesimum priorem esse tertio Psalmo, & posteriorem quinquagesimum primo: atque idem docet Chrysostomus in Epistolam ad Romanos, nempe in Prophetis, & in Epistolis non seruari rationem temporis: nam minorum Prophetarum nonnulli antiquiores sunt quibusdam, qui inter maiores computantur. Imò in vno, & eodem Propheta Daniele, vt superius indicauimus, per figuram anticipationis narrantur quædam post alia, quæ tamen prius re ipsa euenerunt.*

Confirmatur hic Canon ex his, quæ acue, & doctè Origenes hom. 1. in Numeros obseruauit: *Diuini numeris, inquit, non omnes digni sunt, sed certis quibusq; prerogatiuis designantur hi, qui intra numerum Dei debeant comprehendi. Huius autem rei euidentis indicium continet liber hic, qui scribitur Numerorum. In quo refertur quod ex præcepto Dei neq; mulieres deducantur ad numerum, sicut sine dubio infirmitatis obstaculo, neq; seruorum quispian, vt pote vita, moribusq; degeneres. Sed ne Egyptiorum quidem vllus ex ijs, qui erant admixti, numeratur, profectò vt alienigena, & barbari, sed soli numerantur Israëlita, & isti non omnes, sed à viginti annis, & supra. Nec sola ætatis habetur obseruatio, sed quaritur sic aptum bellis robur ostēdat:*

Esdras legisti doctor sapientissimus Psalmos in vnum volumen redegit, ac retulit, eodem autore.

Quorundam præpositi erus ordo Psalmorum.

B. Chry. ho. 1. in Epist. ad Rom. 10. 4. in it.

Propheta, & Pauli Epistolæ alio quâ scriptæ sunt ordine collocatæ.

Orig. li. Numer. initio. par. 1. ante dimid. Num. 1. & seq.

Soli viri Israëlita numerantur, nõ scemina, nõ pueri, non serui in Numerorum volumine.

designatur enim per verbum Dei, ut numeretur omnis qui proedit in virtute. Non ergo sola aetas, sed & virtus in Israelitica plebe requiritur. Puerilis aetas non numeratur, nec apta Diuinis calculis ducitur, nisi forte primogeniti sint, aut à Sacerdotali, vel Leuitica stirpe descendam. Isti soli in pueris adducuntur ad numerum. Examinarum verò nulla prorsus adducitur. Ac subdit: Et quid videtur? Possunt hac vacua esse mysterijs: Sed hoc solum procurasse creditur Spiritus sanctus, qui hac scribenda dicitur, ut sciremus qui tunc in illo populo numerati sint, & qui sine numero manserint? Et quis dabitur ex hoc profectus ijs, qui sacris voluminibus gestiunt erudiri? Et infra, explicans mysterium: Donec autem, inquit, inest alicui nostrum, vel puerilis, & lubricus sensus, vel feminea, & resoluta segnitias, vel Aegyptios gerimus, & barbaros mores, haberi apud Deum in sancto, & consecrato numero non meremur. Innumeri enim dicuntur esse apud Salomone qui pereunt, numerati autem omnes illi qui saluantur: Et vis tibi ostendā, quia sanctorum numerus habetur apud Deum? Audi quomodo de astris quidem caelestibus dicit David: Qui numerat multitudinem stellarum, & omnibus eis nominavocat. Saluator verò non solum discipulos suos electos sub numero statuit, verum & capillos capitis eorum dicit esse numeratos. Hæc ille. Hinc in Euāgelio Marthæi, viri quinque, mille exceptis mulieribus, & paruulis, numerantur. Et in lib. Numerorum, quoties Sacerdotes, & Leuitæ, & exercitus, & turmæ pugnantium describuntur, serui, & mulieres, & paruuli, & vulgus ignobile absque numero prætermittitur. Dicuntur etiam innumerabilia, quasi numero indigna, ut innumerabiles locustæ, & innumerabile vulgus promiscuū: quod mali intra electorū numerū non habetur. Et David inquit, Multiplicati sunt super numerū, ac fidiceret, Multis Ecclesiis intrantibus, etiā ad fidē specie tenus veniāt, qui à numero regni caelestis excluduntur. Sic in Canticis, Adolecentularū (hoc est animarū vagarum, quæ vana huius mūdificātur) dicitur non esse numerus. Et innumerabilis

gens, sunt dæmones, & mali apud Ioëlem. Et de amicis Dei dicitur: Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur. Et vulgò haberi dicitur in aliquo numero, qui aliquo habetur in pretio. Confusio multitudinis ostensa est in turri Babel, cum vna lingua confusa est in multas: è contrario adueniente Spiritu sancto in die Pentecostes, multæ linguæ in Apostolis vnitæ sunt.

V N V S in Scripturis, & primum significat, secundum illud: Factum est vespere, & mane dies vnus: & vnus significat solum, secundum illud Ecclesiasticis: Vnus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, &c. Vnus etiam, excellentem, & præcipuum, & primum designat. Genes. 48. Doribi partem vnā extra fratres tuos, Septuaginta legunt dicitur, id est electam præcipuam. Talis est Christus de quo intelligi potest: Non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum: &, Expedit vobis ut vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat. Et Paulus: Sicut per vnum hominem, &c. sicut etiā apud Poëtam dicitur:

Cadit & Ripheus iustissimus vnus, Qui fuit in Teucris, & seruatissim' equi. Et Ennius de Fabio Cunctatore. Vnus homo nobis cunctando restituit rē. Talis fuit Christus, qui patiendo, & morte sustinendo, vniuersos protoplastis filios per peccatum Adæ collapsos, in pristinā, imò in maiore dignitatem, ac libertatem restituit: significatus in illo viro paupere, & sapiente, qui liberauit urbē per sapientiā suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis. De eodē quoque planè illud intelligitur. Virū de mille vnū reperi: mulierē ex omnibus non inueni.

Quartò, vnus significat Deū: quod non solum tradit Scriptura, cum ait: Vnus Dominus, vna fides, vnū baptisma. Vnus Deus, & Pater omnium: & de quo, Audi Israel, Dominus Deus noster, Deus vnus est: sed præter Scripturam Macrobius lib. in somnium Scipionis: Vnum, quod vnus, id est vnitas, dicitur, & mas idem, & femina est: par idem atq; impar, ipse non numerus, sed

Ioel. 1. Psal. 138.

Haberi in aliquo numero quid sit.

Gen. 11. Vbi nam vnitas, vbi confusio apte figurari videatur.

Act. 2. Vnus, in scripturis qualia significet.

Gen. 1. Eccl. 4.

Christus quā verè vnus dei possit.

Psal. 12. & Rom. 3.

Ioan. 11. Rom. 3.

Virg. lib. 2. Aeneid. circa med.

Ennius apud M. Tull. li. 1. de off. nō procul à princ.

Rom. 5. Eccl. 9.

Elegans Christi typus.

Supra. 7.

Ephes. 4. & 1. Cor. 8.

Deut. 6. Macro. lib. 1. in somnium Scipio. c. 6. sub init.

sons,

Vnitas fons, & origo numerorum, ait Macrobius.

Quid in se habeat diuinatum rerum vnitas.

Gen. 6. Isa. 4.

1. Cor. 10. Ioan. 10.

Zacha. 4. Vnus moraliter qui dicitur:

Orig. par. 1. circa med.

1. Reg. 1. Origenis autem sanè de vnitate doctrina.

Eccl. 27.

fons, & origo numerorum. Hac monas initium, finisq; omnium, neque ipsa principij, aut finis sciens, ad summum refertur Deum, eiusq; intellectum a sequēstrat: nec in inferiore post gradu frustra eam desideraueris. Hæc ille. Ut ergo vnitas principium est numeri, & non numerus, idè consecrata est Deo, qui maximè vnus est & indiuisibilis, à quo cætera vnitate habet, eoq; perfectiora sunt, quo ad Diuinā vnitatem magis accedunt. Iedò in allegorijs ferè semper in bonum accipitur. Vnde ad vnum totius constructionis cubitum arcæ summa reuocatur. Christus vnus vir est Ecclesiæ, quem apprehendunt septem mulieres: vnus panis, de quo omnes edimus: vnus Pastor totius Ecclesiæ: vnus lapis apud Zachariam, in quo sunt septem candelabra. Moraliter etiam vnus vir dicitur, qui constans est, minimeq; in diuersa diuisus. De qua vnitate egregiè Origenes homilia vnica in libros Regum sic philosophatur: Vide si non hoc ipsum pertinet ad laudem iusti, quod dicitur de eo (Helcana scilicet) erat vir vnus. Nos qui adhuc peccatores sumus, non possumus istum titulum laudis acquirere, quia vnusquisq; nostrum non est vnus, sed est multi. Intuere namq; alicuius vultum nunc irati, nunc iterum tristis, paulò post rursum gaudens, & iterum turbati, & rursum lenis, in alio tempore de rebus Diuinis, & vita aeterna actibus cōsulentis, paulò post verò vel qua ad auaritiā, vel qua ad gloriā seculi pertinent, molientis. Vides quomodò ille qui putatur vnus esse, non est vnus, sed tot in eo persona videntur esse, quot mores, quia & secundum scripturas insipientes stant Luna mutatur. Vnde & Luna cum videatur vna esse per substantia immutationem, tamen semper semetipsa alia est, semperq; diuersa: & sic etiam in ipsa constat quod vna multa sint. Sic ergo & nos, qui adhuc insipientes sumus, & imperfecti, quia semper mutamus sententias, & semper diuersa cupimus, & sentimus, vnus non possumus dici. De iustis autem non solum per singulos vnus dicitur, verum & omnes. competenter

vnus dicuntur. Et cur non omnes vnus dicantur, quorum cor, & anima vna esse describitur? Vnam semper sapientiam omnes meditantur, vnam sapiunt, vnum sentiunt, vnum Deum venerantur, vnum Dominum Iesum Christum confitentur, non spiritu Dei replentur. Vnde merito & ipsi omnes non solum vnum, sed & vnus dicuntur, sicut & Apostolus designauit, dicens: Omnes quidem currunt, sed vnus accipit palmam. Vides manifestè, quia omnes iusti, vnus est qui accipit palmam. Verè enim imitatur iustus qui talis est, vnum Dominum. Nam ut ego arbitror, & illud quod per Prophetam dicitur: Audi Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est, nō tantū numero vnus designatur, qui vtiq; supra omnē numerū esse credendus est: sed per hoc magnis vnus dici intelligendus est, quod nunquam à semetipso alter efficitur, hoc est nunquam mutatur, nunquam in aliud vertitur, sicut & de eo David protestatur, dicens: Tu autem idem ipse es, & annitui non deficiet. Sic ergo & imitator Dei iustus, qui ad imaginem Dei factus est, vnus & ipse cum ad perfectum venerit appellatur, quia & ipse cum in virtutis summa constiterit, non mutatur, sed vnus permanet semper. Nam dum in malitia est vnusquisq; per multa diuiditur, & in diuersa dispergitur, & dum in multis est malitia generibus, dici non potest vnus. Igitur quia secundū mirabilem hæc vnitatem vnus est iustus, imò & plures iusti vnus sunt, idè & sanctus Apostolus omnem cohortatur Ecclesiam dicens: Vt idem dicatis omnes, & non sint in vobis schismata, stis autem perfecti in eodem sensu, & in eadem scientia. Propterea & in Actibus Apostolorum cor, & anima credentium vna esse dicitur. Hæc ille, quæ planè aurea sunt. Aduerte etiam, Deum pro sua sapientia vnum condidisse hominem, ex quo eduxit Euam, & fecit duos: & iterum eisdem per legem coniugij vniuit, & coniunxit, vt essent duo in carnem vnā.

BINARIVS.

BINARIVS secundum aliquos, quia non constat ex numeris, sed ex vnitatibus: vt continuum constat ex partibus continuis, & dualitas

Act. 4.

1. Cor. 9.

Vere imitatur quis Dominum. Deut. 6. Deus supra omnem numerum.

Psal. 10. & Heb. 1.

Homo peccator dici vnus cur non possit.

1. Cor. 1.

Act. 4.

Gen. 1. & 2. Ibidem. & Matth. 19. & Eph. 5.

Binarij Sacramentum numeri.

mate-

De hoc, Platonico, & Pythagorico rum opinio.

B. Hic. 10. 6 à medio. Gen. 3. Supr. 1. Eundem Hieronymus unde probet mundum numerum esse.

Idem lib. 3. in Ezech. inter med. & supra. 5. à med.

Gen. 6. Eph. 2.

Ioan. 10.

Ioan. 18. Idem lib. 1. aduer. Iou. aliquanto ante med. & alibi, to. 2. sub init.

Gen. 27. Matth. 20. Binarium ad bonum quoque ostenditur pertinere.

Gen. 1. & seq.

Matth. 22. & alibi.

Gala. 4.

Num. 7. & 3. Reg. 6. & alibi.

Matth. 27.

Ioan. 2.

materiæ diuisibili tribui solet: unde parem numerum ad materiam Platonici, & Pythagorici referebant, propter diuisionem, impari uero ad formam res in specie constituentem. De hoc numero ita Hieronymus in c. 1. Aggæi in principio dicitur: Numerus secundus immundus est, quia post unione uirginitatis, & paradisi nuditate, tunicas significauit pelliceas. Denique in Genesi cum primo die dictum sit, & in tertio, & in quarto, & in quinto, & in sexto post consummationem operum singulorum: Et uidit Deus quia bonum est, in secundo, iuxta Hebraicum, & Aquilam, & Symmachum, & Theodotionem, non habetur. Neque enim poterat secundus dies, qui numerum facit, qui ab unione diuidit, quod bonus esset, Dei sententia comprobari: & in Ezech. c. 11. Dualis numerus scindit unitatem, & in secunda diei numero non uidetur à Domino, iuxta Hebraicam ueritatem. Unde & in arca Noë bina & bina introducuntur immunda. Dominus autem scissionem in unum coarctans, fecit utrumque unum, & soluit medium parietem, inimicitias in sua carne condemnans. Unde & Augustinus quid loquitur, atque sublimius: Ego, & Pater unum sumus, ut à Iudaica dualitate in unum nos reuocet fidei Christiana. Denique pontificatu perduto Iudeorum, Dominus patitur nequaquam sub uno principe, sed sub duobus, Anna, & Caipha, ut religionis eorum scissum monstraret errorem. Idem repetit lib. aduerfus Iouinianum, Posset etiam comprobari duabus uis seruiendi, Deo, & mammona, quas ingreditur peccator: duobus hædis, quos obtulit Iacob patri Isaac, id est peccatores ex duobus populis: & duobus cæcis Hierico, id est Iudæis, & Gentibus sine fide. Sed certe hæc non uidentur usquequaque solida. Nam & in eo loco secundæ diei iuxta Septuaginta interpretes dicitur: Vidit Deus quod bonum esset. Et numerus duorum rectè potest referri, vel ad duo præcepta charitatis, vel ad duo Testamenta, vel ad duos Cherubim, quæ propitiatorium obumbrabant, vel ad duas naturas in Christo, vel ad duos aduentus eius, vel ad duas partes, in quas scissum est uelum templi,

uel ad binas merretas, quas capiebant hydræ nuptiales, quæ duplicem facerent Scripturæ sensum, id est historicum, & mysticum figurabant: uel ad duos pisces in conuiuio Christi propositos: uel ad duo ligna, quæ colligebat mulier, & crucem designabat: uel ad duas sorores, Martham, & Mariam, id est uitæ Actiue, & Contemplatiuæ symbola: uel ad duos dominos, quibus nemo potest seruire: quæ sunt uitia, & uirtutes, Deus, & diabolus: uel ad duo talenta tradita seruo, uel ad duos denarios, quos protulit Samaritanus stabulario, ut curam gereret infirmi, qui sunt Verbum & Sacramentum, uel fides, & opera, uel ad duos turtures, & duos pullos columbarum, quos offerebat puerpera Deo ad purificationem: quia uidelicet flere debemus, & ingemiscere quod & bona non facimus, & prauè operati sumus, uel ad duos latrones crucifixos cum Christo, scilicet Iudæos, & Gentiles: uel ad duas merretas altercantes coram Salomone, id est Ecclesiam, & Synagogam: uel ad duos uiros ferentes botrum, id est duos populos, quorum unus fuit ante, alter post incarnationem: uel ad duas oliuas à dextra, & sinistra candelabri, id est duo Testamenta, id est Legem, & Prophetiam, uel Legem, & Euangelium prope Messiam, & ad duos congregatos in nomine Christi, id est corpus, & animam, quæ sunt unum, uel ad duos discipulos, quos misit Ioannes ad Christum, & Christus duos ex suis ad adferenda iumenta, quibus uolebat infidere, uel duos alios ad parandum pascha, siue binos & binos, quos misit ad prædicationem: & à principio Paulus, & Barnabas simul missi fuerant. Melius ergo est duos esse simul, quam unum: habent enim emolumentum suæ societatis, & si unus ceciderit, ab altero fulcietur. Vnde soli, ait Sapiens, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se. Vel denique ad alia innumera, quæ in Scripturis recensentur, hic numerus potest referri.

TERNARIVS. TERNARIVS, Primus nume-

Infra 6. Duæ merretæ quas cupiebant lauari nuptiales, quæ nuptiales, quid mystice. 3. Reg. 27. Luc. 10. & Ioan. 11. & alias.

Matth. 6. Infra 25. Luc. 10.

Iacob. 2. & alibi.

Leui. 12. & Luc. 2.

Quid duo turtures, uel duo pullos columbarum Domino offerendi designaret.

Infra 13. 3. Reg. 3. Num. 13. Zacha. 4.

Matth. 18.

Supra 11. Infra 21. Luc. 22.

Supr. 10. & Mar. 6.

Act. 3.

Eccl. 4.

Ternarij proprietates.

Infra 6. Duæ merretæ quas cupiebant lauari nuptiales, quæ nuptiales, quid mystice.

3. Reg. 27. Luc. 10. & Ioan. 11. & alias.

Matth. 6. Infra 25. Luc. 10.

Iacob. 2. & alibi.

Leui. 12. & Luc. 2.

Quid duo turtures, uel duo pullos columbarum Domino offerendi designaret.

Infra 13. 3. Reg. 3. Num. 13. Zacha. 4.

Matth. 18.

Supra 11. Infra 21. Luc. 22.

Supr. 10. & Mar. 6.

Act. 3.

Eccl. 4.

Ternarij proprietates.

rus

Ternarius Deo dedicatus.

Virg. Ecl. 8. paullo med.

Eius in Scripturis insinuata uis.

Ioan. 5. Matth. 20. & saepe aliàs.

Gen. 18. Supra 1. Infra 3.

1. Cor. 13.

1. Tim. 1.

Quaternarij qualitates.

Numerorum omnium terminus, & finis denarius est.

rus impar, & eorum, qui præter unitatem nullam aliam recipiunt sectionem, primus est numerorum Arithmeticæ: Geometrici quoque corporis ab impari prima planities in tribus lineis constat. Unde triangulus prima est figura, & prima etiam numero ternario contigit, ut inter duo summa medium quo uincitur, accipitur. Et in numero ternario est principium, mediū, & finis; & prima est in corporibus dimensio. Unde & tria sunt omne, uel plura. Est enim primus pluralis numerus, & secundum Pythagoricos, Deo sacratus: nam

Numero Deus impari gaudet.

Unde est creatrix Trinitas, Pater, Filius, & Spiritus sanctus: & Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, uerbum, & Spiritus sanctus. Tres naturæ in Christo, Diuina, intellectualis, & corporea. Resurrectionis Dominicæ tertia est dies. Et Abraham tres uidit, & unum adorauit. Ab illa Trinitate cecidit trinitas creati: Memoria, Ratio, Voluntas. Est quoque Trinitas, per quam cecidit, nempe per suggestionem, delectationem, & consensum: & cecidit in impotentiam, cæcitatem, & immunditiam. Est & Trinitas, per quam quis resurgit, Fides, Spes, & Charitas, quæ trimembri constant diuisione. Est enim Fides Præceptorum, signorum, promissorum: est & spes uenæ peccatorum, gratiæ & gloriæ: est & Charitas de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta.

QUATERNARIVS.

QUATERNARIVS, Quæ ἑτεράριον Pythagorici appellabāt, & per eum soliti erant iurare, in primis Denarij absoluti omnium causa, basis, & fons dici potest. Nam quod actu est Denarius, hoc potentia est Quaternarius. Si enim ab unitate procedas usque ad quaternionem, deinceps coniuncti numeri denarij efficiunt, qui est numerorum omnium terminus, & finis. Ad hæc primus hic solidi naturam ostendit, cum præcedentes numeri rebus corpore carere dicantur. Nam in unitate censetur punctum: in binario linea, quæ est longitudo sine

latitudine: quæ ubi accessit, fit superficies ad ternarium pertinens, sed nondum est corpus natura solidum: sed si accedat altitudo ad ternarium, fit corpus solidum, & quaternarius. Est quoque primus numerorum quadrangulus pariter par, quia est mensura equitatis, & iustitiæ. Est denique causa omnium rerum: nam quatuor elementis mundus constitutus est, & quatuor sunt anni tempora, nimirum Hyems, Ver, Æstas, Autumnus. Spectat ad quatuor Euangelia designanda, & ad nomen Iehouah quadrilaterum, & ad quatuor cornua altaris Crucis Christi, & ad quatuor flumina paradisi ab uno fonte manantia, & ad quatuor anchoras, quibus firma retinetur Ecclesiæ nauis, & ad quatuor in Lazarum resuscitatum, & ad quatuor initia uasis lintei, Act. 10. & ad quatuor partes terræ saluandi colliguntur: & quatuor fuerunt partes uentilatorum Christi, & quatuor erant portantes paralyticum. Quadratum etiam hominem, uocamus solidum, & perfectum. Unde ciuitas Hierusalem cælestis posita dicitur in quadro, quod non nisi perfectos homines habeat.

QUINARIVS.

QUINARIVS numerus, teste Cyrillo in Leuiticum, in laudabilibus ponitur, & uiruperabilibus. Quinq; sunt uirgines sapientes, & totidem insipientes: & significat multitudinem: de quo sic ait Augustinus: Quinq; multitudinem significat. Quinq; uirginis admittuntur, quinq; excluduntur. Ubi libet intellige uirgines, siue in castitate, atq; in integritate cordis, ubi debet uirgo esse tota Ecclesia, cui dicitur: Desponsauit uis uni uiro, uirginem castam exhibere Christo, siue in ijs feminis, quæ etiam integritatem carnis dicantur habere Deo: nunquid in tot millibus solæ quinq; sunt? Sed in quinario numero intelligitur continentia quinq; sensuum carnis. Ab his omnibus quinq; ianuis corruptionis quicunque se continent, & sic continent, ut in sua conscientia gloriam habeant, non laudem ab hominibus expectent, quinq;

Diuina Quaternario tradita Sacramenta.

Gen. 2.

Ioan. 11. Act. 10. & 11.

Matth. 24. Mar. 2.

Apoc. 21.

Quinarius, teste Cyrillo, laudem, & uirtutem habet.

B. Cyr. li. 6. in Leuit.

Matth. 25.

B. Augu. in Psal. 49. inter init.

med. tom. 8. 2. Cor. 11.

De Verb. Dom. serm. 33. tom. 10.

Quæ sint quinq; uirgines sapientes, secundum allegoriam.

Matt. 25.
Luc. 16.

sunt virgines sapientes habentes oleum secum. Rursus ille, qui apud inferos torquebatur, Habeo, inquit, quinque fratres: ibi intelligitur populus Iudaeorum sub lege positus, quia Moyses legislator, quinque libros conscripsit. Qui (eodem teste in Ioan.) ipsae sunt quinque porticus illae languidos continentes, sunt & quinque vulnera Christi quasi panes quinque milia hominum pascunt. Sunt & quinque lapides Dauid, quinque libri Moyses: sed vno occidit Goliath, quia in vno precepto charitatis perficiuntur. Quinque etiam verba sunt, quae Paulus vult loqui in Ecclesia, id est Pentateuchum explicare. Quinto anno licet edere fructus arborum, quas quis plantauit, vt iam circuncisos. Quinque iuga bouum, sunt decem Praecepta legis, aut quinque libri Moyses, aut quinque sensus, qui omnes geminati sunt. Et quinta pars data Pharaoni, sunt quinque sensus, seruientes principi huius seculi. Quinque viri Samaritanae, sunt quinque sensus, quibus homo regitur, vsque ad aetatem, quae exercetur rationis vsus: & tunc vel regitur intellectu, qui est vir legitimus, vel errore, qui non est vir, sed adulter, & diabolus. Ad haec, Quintam partem damni tradere Sacerdoti, aut domino rei, est quinque sensus, quibus Deum offendimus, Christo offerre, ne amplius per eos peccemus, vel ipsos offerre, & subijcere Deo in mysterio Eucharistiae. Quinque passeris qui veniunt dipondio, quinque sensus sunt, volatiles, & ad vilia se demittentes. Quinque talenta, maiorem Scripturae cognitionem designant in his qui sensus habent exercitatos ad discretionem boni, & mali: duplicantur autem, cum quis ex creaturis affurgit ad cognitionem Creatoris, & ex corporeis cogitat incorporea, & ex breuibus aeterna.

Idem tract. 25. in Ioan. tom. 9.

Ioan. 5. Intra 6. 1. Reg. 17. 1. Cor. 14. Quae sint quinque verba quae Paulus vult loqui in Ecclesia.

Leuit. 19. Luc. 14. Gen. 47. Ioan. 4.

Leu. 6.

Luc. 12.

Matth. 25. Quae sint quinque talenta, & quomodo eadem duplicentur.

Senarij natura numeri qualis sit. Macro. lib. 1. in somn. Scip. c. 6. circa princ.

SENARIVS.

DE SENARIO sic scribit Macrobius: Senarius solum ex omnibus numeris, qui infra decem sunt de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam partem, & sextam partem: &

est medietas, tertia pars duo, sexta pars vnum: quae omnia simul sex faciunt. Haec ille. Hic est numerus perfectus ab omnibus vocatus, a quo recedit diminutus, & superfluous. Diminutus est, cuius partes non sufficiunt eundem numerum reddere, vt octonarius, cuius partes septem tantum reddunt: superfluous vero, cuius partes supra ipsum numerum excrescunt, vt duodenarius, cuius partes sexdecim constituent. Vnde perfectus numerus virtutis habet imaginem, quae nec deficit, neque redundat: diminutus vero, atque superfluous, vitiorum ab ipso medio descendunt. Est etiam hic numerus generationi aptissimus. Nam post vnitatem primus occurrit perfectus, parilibus constantibus partibus, de quibus conficitur. De quo sic loquitur Clemens Alex. lib. Stromat. Mundi ortus finitur in sex diebus, & motus Solis, qui fit a conuersionibus ad conuersiones, seu ab vno tropico ad alterum, perficitur in sex mensibus, per quem partim quidem cadunt folia partim vero platanus pullulant, & seminum sunt perfectiones. Aunt autem factum quoque perfecte absolui mense sexto, hoc est centum & octoginta duobus diebus, & dimidio, vt scribit Polybius quidem medicus in libro de Octomestribus. Aristoteles autem Philosophus in libro de Natura, & Pythagorei, hinc, vt arbitror, ex mundi ortu ex sententia Prophetarum, numerum senarium perfectum existimant, & eum appellant *πρωτόν* & *ἑξάμηνος* quidem, id est medietatem, quod sit medium recti, hoc est decem, & duorum. Videtur enim ex aquo abesse ab ambobus, *ἑξάμηνος* autem, id est coniugium. Nam vt coniugium generat ex masculo, & foemina, ita sex ex impari quidem ternario, qui dicitur masculus, ex pari autem, nempe binario, qui foemina existimatur, gignitur. Bis enim tria sunt sex. Tot rursus sunt motus maxime generales, per quos fertur omnis generatio, sursum, deorsum, dextrorsum, sinistrorsum, ante, pone. Merito ergo numerum septenarium existimant esse sine patre, & sine prole. Haec ille. Erat ergo accommodatus ille numerus generi, & nuptijs, & per consequens

Clem. Alex. lib. 6. Stromat. non procul ad modum a se.

Factum sex mensium spatium perfecti, tradunt quidam sapientes. Polybius medicus. Aristoteles.

Quae natura numeri Allegoriae.

Gen. 1.

Colof. 3.

Ioan. 2.

Luc. 1.

Ioan. 4.

Intra 19.

Iob. 5.

Gen. 2.

Iob. 5.

Leui. 23. &

alibi.

Exod. 20. &

sape alias.

Supra 16.

Intra 23.

Quae ratio eius Latinae phrasim sit: Haec & sexcenta huiusmodi.

Septenarius quid secundum Pythagoricos.

Clem. Alex. vbi supra productus est.

Gen. 2. &

alibi.

mundi fabricae, in qua sunt verae nuptiae, & connubia rerum celebrata. Numerus ergo senarius ad diem sextum pertinet, in quo Dominus hominem cum vniuersis animantibus condidisse inuenitur. Et in ipsis quinque vnus adijcitur, vt lex per Euangelium impleatur: vt homo conditus sexta die ad imaginem Dei sexta aetate reformetur secundum imaginem eius qui creauit illum. Quas aetates illae sex hydrae significant, quas Dominus impleri iussit: & in ijs aqua conuersa est in vinum, vt iam notum Christum in Lege & Prophetis intelligamus. Quare ibi tempora sex per articulos distributa, quasi inania vasa essent, non nisi a Christo implerentur: & templa vitae inaniter praeterirent, nisi in eis Dominus Iesus Christus praedicaretur. Christus ergo perfectus sexta aetate venit, sexto mense conceptionis Ioannis Baptistae conceptus est: sexta die mortuus est: & sexta hora, qua venit ad puteum cum Samaritana, salutem nostram sitiuit. Sex sunt tribulationes huius vitae, quia sexta die conditus est homo: septima vero est, in qua non tangit malum iustos, quae erit post hanc vitam, quando iusti venient ad requiem Sabbati. Sex ergo diebus laboremus, vt Sabbatissimum, qui populo Dei relinquatur, assequamur. Nam sexta die colligendum est manna ad diem septimum: & sex anni, quibus seminandum est, vt in septimo futura metamus. Propter suam itaque perfectionem ad numerum amplum Latini signandum dicere solent: Haec & sexcenta huiusmodi.

SEPTENARIVS.

Circa SEPTENARIVM aduertete quae supra diximus ex Clemente Alexandrino, quod sit sine patre, & sine prole: quia ea die vacauit Deus ab opere nouo condendo: ob id videlicet, quod qui intra binarium sunt numeri, aut gignunt eos, qui sunt intra denarium, aut vtrumque: at septenarius nec gignit vllum eorum, nec gignitur a quoquam. Ideo eum Pythagorici virgini sine

matre natae assimilant: quia illa nec partu vnquam est edita, nec talis vt sic vnquam pariet. Iudaei in illo feriabantur ab omni opere seruili. Atque hoc septenario maxime gaudet natura, vt Philo tradit libr. Allegoriarum, & de mundi opificio: Erratica, inquit, septem sunt in contrarium nitentes quotidiano caeli cursui. Versa septem stellis completur, commerciorum, consociationis, hospitalitatisque, hominum causa praecipua. Mutationes quoque Lunae singulis septimanis fiunt, sideris rebus terrestribus familiarissimis. Ratio absoluitur in homine primo septennio, quando idoneus est homo vstitis verbis, & nominibus rationalem habitudinem proferre. Altero sequenti septennio ad summam perfectionem peruenit, id est ad potentiam progignendi sui simile. Tertio septennio incrementi finis est: nam vsque ad primum & vigesimum annum augetur proceritas hominis. Spectat & hic numerus ad purgationes: vnde profici Patres non sine mysterio septennem poenitentiam pro quolibet peccato mortifero instituerunt. Leprosus mundandus passeris sanguine septies aspergitur: & Nahaman Syrus septies lauari in Iordane iussus est ab Helisaeo. Septimo quoque anno fiebant remissiones, & septimo mense cuiuslibet anni, & septima die cuiuslibet hebdomadae accurrebant ad templum sacrificia peraguri. Septem quoque petitionibus consumatur Oratio Dominica in expiationem nostram. Et, Si septies in die, id est saepius, peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit dicēs, Paenitet me, dimitte illi, Dominus dixit. Et homo non tantum vsque septies, vt dicebat Petrus, sed vsque septuagies septies fratri condonare debet offensam: quia Septies in die cadet iustus, & resurget, hoc est cadet, sed non peribit. Et intelligunt quidam de tribulationibus nos humiliantibus, non de iniquitatibus. Et ideo propter casum, cum David dicere debes: Septies in die laudem dixi tibi. Septiformis quoque est Spiritus sanctus in donis suis: & Eloquentia Domini eloquia costae: argentum

Gaudet natura septenario, inquit Philo. Philo lib. 1. Allegoriae. par. 1. iuxta inicit. Eius vis, & potestas.

Eiusdem spiritualis intelligentia.

Leuit. 14. 3. Reg. 5. Leuit. 25.

Matth. 6.

Luc. 17.

Matth. 18.

Prou. 24. Illud Salomonis: Septies in die cadet iustus, & resurget, quod id significet, quorum sententia. Psal. 118. Psal. 11.

Apoc. 1. Isa. 4. igne examinatum, probatum terra, purgatum septuplum. ¶ Paulus ad septem Ecclesias Gentium scribit, & Ioannes ad septem Ecclesias in Asia: de quibus illud intelligi potest: *Apprehendent septem mulieres virum unum.* Et bis septem sunt epistolæ Pauli, & septem Catholicæ, siue Canonicae aliorum Apostolorum. ¶ Septem quoque sunt beatitudines, quæ in actione consistunt: nam octava in patiendo consumitur. Et perfecti, vocantur ter, quaterque beati, apud Poëtam; qui ab Homero accepit: *Τῆς ἑνάτης Δαυαί, καὶ τῆς ἑπτάτης.* Septem etiam gradibus ad templum ascenditur ab his qui rectè Sabbati zant. ¶ Septem annis seruitutis Iacob pro Rachele, Christi typum gerens, qui pro anima tua sibi disponenda laborauit, & ut te à septem spiritibus nequam liberaret, sicut Mariam Magdalenam à septem demoniis. ¶ Quia ergo septem dicuntur Angeli, & septem Diaconi ad ministerium viduarum deputati, & septem annifamis, & septem anni uerberratis: rectè hic numerus uniuersitatem designat. Quia mundus septem diebus conditus est: septem ætatibus duraturus creditur: septem climatibus terra distinguitur: septem planetis cælum illustratur, & septem quasi columnis Ecclesiæ domus sustinetur: & septem Sacramentis Diuina gratia sanctificatur: & septem Spiritus sancti donis diuino modo gubernatur: & septem quasi panibus saturatur, & impletur. Quia ergo in septem diebus constitutus est mundus, & partes huius numeri, qui sunt totus impar, id est ternarius, & totus par, id est quaternarius, rectè uniuersitatem signat. Vnde quod nos legimus in Cantico Annæ, *Donec sterilis peperit plurimos:* Septuaginta legunt, *Septem*, ut etiam Cyprianus in Iudæos, & Chrysofomus in Genesin legerunt. Ait etiam Dominus: *De reliquam mihi in Israël septem millia uirorum,* id est innumeris. Illud etiam: *Super tribus sceleribus Damascus, & super quatuor non conuertam*

eum: significat, si semel, aut bis deliquissent, pepercissim: nunc uero quia peccata accumulauit, acerbè puniam. Pondera etiam uerba Hieronymi in Amos Cap. 5. sub initium, *Septenarius numerus esse sanctum, etiam Sabbatum probat, in quo requieuit Deus ab omnibus operibus suis. Et iubet ne quid in eo operis serui uilis fiat, nisi ea tantum, quæ ad animam pertinent, & ne in eo onera portemus. Vnde & in solitudine qui die Sabbati ligna collegerat, quæ arsuræ sunt, sententia Domini condemnatur. Et septem hebdomades complent numerum sanctæ Pentecostes: & iubilæus annus remissionis, tubarumque clangentium hoc numero textitur. In septimo quoque mense figuntur tabernacula: & Hebraeus, cum sex annis seruiuerit, anno septimo liberabitur. Nouit & hoc secularis philosophia, & medicorum libri, quorum Galenus disertissimus, atque doctissimus scripsit ternos libros *Περὶ ἡπτοῦ, καὶ τῶν ἡπτοῦ ἡμερῶν:* in quibus septenarij numeri ostendens potentiam, ardentissimas febres septimo dicit solui die: aut si tanta humoris noxiæ, & pituita fuerit magnitudo, ut prima hebdomadis nequaquã seruore consumpta sit, secunda hebdomadis ultimus expectatur dies, id est quartusdecimus. Quod si hunc, ut iuxta Hippocratem loquar, uocem uicerit, transeunt ad uicesimam primam diem, hoc est ad finem tertiæ hebdomadis. Ita ab initio mundi diebus conditis, ut omnes labores, & molestia septimo numero conquiescant. Denique & captiuitas populi Israël, templiq; subuersio, septuagesimo anno desolationis impleta est: & septem astra iuxta numerum dierum dicuntur errantia. Hæc Hieronymus eleganter, & doctè.*

OCTONARIVS.

OCTONARIVS numerus plenus dicitur ob corporeæ soliditatis effectum. Nam efficit cubum, seu tesseram, ut ait Macrobius. Pythagorici autem hunc numerum iustitiam uocant: quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares,

3. Reg. 19. Amos. 1. Septenarius cur numerus sanctus sit, teste Hieronymo. B. Hie. li. 2. in Amos, me. circiter, & in. tom. 6. prope princ. Gen. 2. Exod. 20. & sæpe alias. Num. 15. Leuit. 25. Deut. 5. Galeni, Hippocratisq; septimæ diei obseruatio qualis. Dan. 9.

hoc

hoc est in bis quaternaria, cum nihilominus in numeros æquè partes diuisio quoque ipsa soluat in bis bina: nam eadem æqualitate contexitur. Est autem Octonarius numerus, nouæ legis, & resurrectionis symbolum: quoniam post Sabbatum uenit Dominica dies, & resurrectio Domini. Nam pro octaua Pfalmus inscribitur, & in octaua circunciduntur infantes. In Ecclesiaste, ad imaginem duorum Testamentorum dicitur: *Da partes septem, nec non & octo.* Occultum erat illis Sacramentum resurrectionis, donec ueniret Christus, ideo solum celebrandum Sabbatum illis traditum fuit, quia erat antequies mortuorum, resurrectio autem nullius erat, donec ueniret Christus, *Qui resurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur.* Sed postquam facta est talis resurrectio in corpore Dominico, ut præiret in capite Ecclesiæ, quod corpus Ecclesiæ sperat in fine, iam etiam dies Dominicus, id est Octauus, qui & primus, incipit celebrari. Hæc Augustinus scribit Epist. ad Ianuarium. In templum per Ezechielem descriptum, quod significat cælestem Hierusalem, in qua est plena beatitudo per octo sententias Christi apud Matthæum insinuata, septem & octo gradibus ascenditur, & in Psalterio quindecim gradus sunt, quibus per hebdomadem, & octoadem, id est Legem, & Euangelium, ad celebrandas Dei laudes ascenditur. ¶ Octauo die, fit perfectior mundatio Leprosi, hoc est in resurrectione, & octauo die fit purificatio feminis, hoc est peccatoris in Nouo Testamento per gratiam Christi.

NOVENARIVS. NOVENARIVS numerus, quia transgreditur octauum, & minor est decimo, mortalibus competit potius quàm diuinis. Vnde & ad Sacramentum horæ nonæ, quæ Dominus emisit spiritum, & nos usque ad eam horam, ut ait Epiphanius, ieiunamus, refertur. Et Hieronymus in c. 2. Aggæi ante medium scribit: *Noni mensis numerus qui hic additur, nunquam in bonam*

partem legitur. Pascha immolat populus, & alias celebrat festiuitates: omnis eius solennitas die finitur octauo, nec ad nonum peruenit. Qui agnum pasche preparant, transacta die nona incipiunt preparare. Dies quoque propitiationis, & expiationis mensis septimi, post diem nonam celebratur. Et in Hieremia, sicut legentibus poterit esse manifestum, Hierusalem nono anno à Babylonis oppugnatur. Quia igitur propheta de immunditia populi futura erat, idcirco secundo anno Darij nonus mensis inauguratur. Hæc Hieronymus, qui & in Ezechiel. cap. 24. Nonus, inquit, numerus in Scripturis sanctis pœnarum, & dolorum est, & semper sequitur iustitiam, & decimi mensis, & dici decima clementia temperatur. Idcirco enim adhibentur agrotantibus pœna, ut dolorem sanitas consequatur. Hanc ob causam ait Ezechiel: *Factum est uerbum Domini ad me in anno nono, in mense decimo, decima mensis.* Augustinus uero libr. 2. de Quæstion. Euangeliorum. *Quod nouem illi leprosi, qui à Domino fuerunt mundati, nec ei gratias dederunt, tanquam imperfecti remanent. Vnum enim si addatur ad nouem, quadam effigies unitatis impletur: quo fit tanta completio, ut ultra iam non prætergrediatur numerum, nisi rursus ad unum redeatur.* Hæc ille, & alia quæ sequuntur pulchra. Hinc Poëta quidam imperfecta poemata nonum præcepit premi in annum, quo interim perfecterentur. ¶ Sunt præterea nouem Angelorum ordines, & terni in qualibet ex tribus hierarchia, & figurantur per nouem nomina pretiosorum lapidum, qui sunt Sardius, Topatius, & Iaspis, Chrysolithus, Onyx, Beryllus, Sapphirus, Carbunculus, & Smaragdus: de quibus scribit Ezechiel. ¶ Representantur mysticè etiam per nonaginta nouem oues, quæ saluæ remanserunt in deserto, & nouem drachmas, quas mulier integras seruauit, sicut per decimam drachmam amissam, & per centesimam ouem perditam, significatur natura humana in peccatum prolapsa.

Omnis Iudæorum festiuitas die finitur octauo. Hier. 39. & 52. Idem lib. 7. in Ezechiel. circa fin. to. 6. à med. Ezech. 24. Aug. q. 40. li. quæst. Euang. to. 4. Horat. li. de Arte circa fin. Angelorum nouem ordines ubi præfigurati. Ezech. 28. Luc. 15. Quiddecima drachma perditæ, & centesima ouis amissa mysticè significant.

DENARIVS.

De numero Denario quā recte fecerit Philo. Philo par. 2 ante med.

DE DENARIO numero multa egregiè philosophatur Philo in libro de Decalogo, dicens: Denarius inter omnes est perfectissimus: complectitur enim cunctas numerorum differentias, parium, & imparium, parium duorum, imparium trium, pariter impariū quinq. Itē proportionēs Arithmeticas, quā tātū dē numero superant, quantū superantur: vt in 1. 2. 3. Tum Geometricas: vbi sicut se habet secundus ad primum, sic ad secundum tertius: vt patet in 1. 2. 4. & in duplis, triplisq. ac sesquialteris, super tertijsq. & similibus. Ideo sapientes hunc numerum appellarunt δωδεκά, quasi δωδεκά, quod capiat, comprehendatq. omnia numerorum genera, ac etiā rationum, proportionemq. ac dimensionum corporum. Quin etiam rerum genera, quae pradicamenta dicuntur, sub numero denario comprehenduntur. Est ergo Denarius numerus, finis & complementum numerorum, & principii decadum. Adhac decima omnia diuinum aliquid habent, & ab eo tanquam propria exiguntur simul cum primitijs, vt principium numerorum, vel rerum primordia, vel fines, vel decimae illi reddantur, Qui principium est, & finis omnium rerum. Imò non tantum operum, & fructuū à nobis productorum exquirunt decimam, sed in genealogia hominum celebriori electione denarium sibi asciscere voluit Deus. Decimus enim ab Adam fuit Noë, & ab hoc decimus fuit Abraham. Et in genealogia legali contexta à Luca Christus decimus est decimi denarij à Deo incipiendo, vt per reuolutionē denarij, & septenarij in Deum reuertens, ceteros conducendo secum adduceret. In Matthaei verò genealogia naturali, & secundum carnem, Christus est sexagesimus tertius à Deo, post nouem videlicet septenarios. Item decem, numerus perfectus, Decalogi, & decem Euangeliorum continet Sacramenta: qui ab vno incipiens ita ad quartum venit, vt denarium impleat. Vsq. ad decem etiam iustos descendit remissio: quia Deus paratus erat parcere Sodomis,

Denarij Sacramenta numeri.

Gen. 5. & 6. Infra 11. & 12. Luc. 3.

Gen. 18.

tis, vsque ad seruantes mandata Decalogi. Decimas offerunt qui Decalogum obseruant. Decem homines qui apprehenderunt fimbriā viri Iudaei, sunt qui ad mensuram viri perfecti veniunt. Decem sunt Virgines, quae vniuersitatem credentium designant: sicut decem vices ponitur pro saepe, ibi cum dicitur: Tentauerunt me iam per decem vices. Et decem vicibus dicitur mutasse Laban mercedem Iacob: typum gerens diaboli inducentis hominem ad omnium praecceptorum transgressionem. Decima dies mensis, perfectionem denotat, in qua canitur tuba, & fit remissio: & decimo mense apparuerunt cacumina montium post diluuium: & hora decima venerunt discipuli Ioannis ad Christum: quia docturus erat, legem spiritualiter implendam: vel quia aduentus Christi fuit in nouissimis diebus. Et quia decima die tollebatur agnus, vel haedus immolandus decima quarta: & ideo per illum designatur occasus humanae vitae: & Auditor ope imperfecti. in Matthaeum: Forte ideo quatuor decim, inquit, generationes ponuntur, id est quater decem, hoc est quater Christus. Iota enim litera, Christi mysterium habet. Ideo ergo quatuordecim; quoniam ter quidem figuratus Christus offensus est, quarto autem verus Christus apparuit. Haec tenus ille.

Offerat qui decimas. Zacha. 8.

Matth. 25.

Num. 14.

Gen. 31.

Labam mutans mercedem decem vicibus Iacob, quid mysticè.

Leui. 25. & seq.

Gen. 8.

Ioan. 1.

Matth. 5. & seq.

Exod. 12.

Ibidem.

Ibidem.

Auto. Oper. imperf. in

Matth. hom.

1. procul à

med. tom. 2.

operum D.

Chryso. 8.

Vndenarius quarū rerum fit, quid significet.

Hier. in Zacha. c. 1. sub init. tom. 6.

iuxta s. n. B. Aug. lib. 15. de ciuit.

Dei. c. 20. tom. 5.

Exod. 26.

Dan. 7. Act. 1.

Matth. 20.

VNDENARIVS.

VNDENARIVS Numerus, quia recedit ab vnitatem, ideo ad res seculi pertinet, sicut vndecimus mensis, vt testis est Hieronymus, & quia transgreditur denariū, transgressionem legis, & peccatum designare potest, vt docet Augustinus. Et vndecim saga cilicina tabernaculi, poenitentes designant, qui legem Dei transgressi sunt. Et vndecim si ducantur per seprem, sunt septuaginta septem: per quae denotatur remissio. Et in bestia vndecimum cornu, Antichristum denotat apud Danielē. Hinc Petrus nō est passus Apostolos in vndenario numero manere, sed adiūxit Matthiam duodenario. Ad vndecimā quoq. hora uocantur Gētiles allegoricè, & etas decrepita designatur moraliter.

DVO-

DVODENARIVS.

Duodenarij numeri perfectio qualis

DVODENARIVS numerus abundans est, quia partes eius aliquotae, quae hunc numerum perficiunt, simul coniunctae ipsum excedunt. Quaternarius autem per ternarium multiplicatus, numerum conducit duodenarium: primum crescentem, & celestem, & diuinum magis quam terrestrem. Vnde crescentia omnia, & diuina ipso distribuuntur. Et etiam hic numerus compositus ex duobus primò perfectis, senarijs videlicet, & est primus crescens, & hoc in sexdecim abundans per quatuor: vnde illa ex crescentia felix est: quia fit per quadratum æquilaterum, & parentem denarij.

Duodecim elegit Christus: quia per vniuersum mundum, hoc est per quatuor cardines mundi, Trinitatem fuerant annuntiaturi: ideo ter quaterni. Et item in illo vniuersa iudicandorum multitudo designatur, propter duas partes septenarij quatuor, & ter, quae altera per alteram multiplicatur, & efficitur duodenarius: quater enim tria, & ter quatuor, efficiunt duodecim.

Duodecim quoque fuerunt filij Iacob; à quibus duodecim nomina tribuum. Archisynagogi filia annorū duodecim à Domino suscitatur. Haec morihoyssa quoque anno duodecimo post morbum recipit sanitatem. Et tunc venit ad fidem Gentilitas in Hæmorrhoyssa designata, id est quando mortua est Synagoga in filia Archisynagogi signata. Duodecim quoque sunt portae Coelestis Hierusalem, vt dicitur in Apocalypsi: per quas portas vniuersi ingrediuntur ad Christum, qui ostium est. Duodecim item sunt portae terrestres Hierusalem, quarum nomina sunt, Porta Gregis; de qua Esdras meminit: quia per illam ingrediebantur greges immolandi. Secunda, Porta Piscium. Tertia, Porta Vetus, de qua Isaias: Quarta, Porta Vallis, scilicet Iosaphat, haec postea Aurea vocata est: Quinta, Porta Sterquilini, seu stercoris, quod per illam stercora eijcerentur. Sexta, Porta Fontis, scilicet Siloe. Septima, Porta Aquarum, quae est versus Orientem: O-

Gen. 35.

Matth. 9.

Apoc. 21.

Ioan. 10.

Esdr. 3.

Ibidem.

Isa. 22. &

2. Esdr. 3.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

ctava, Porta Equorum: Nona, Porta Visionis, siue iudicij, secundum nostram versionem. Decima Porta Ephraim, de qua Nehemias cap. 8. & 12. & 4. Reg. 14. Vndecima, Porta Benjamin, quia in illam iribum ducebat, per quam Hieremias cap. 37. egredi volens impeditus fuit. Duodecima, Porta Anguli, quae coniungebat murum Septentrionis cum Orientali, de qua 4. Reg. 14. & 1. Par. 26. & Hierem. 31. & Zachar. 14. A porta Benjamin vsque ad locū portae, & vsque ad portam Angulorum: haec porta fortassis clausa erat tempore Nehemiae, eo quod haberet difficilem ascensum.

QUATVORDECIM. QUATVORDECIM, ad Sacramentum Incarnationis spectat: vt tres Quaterdenae Matthaei ostendunt, & Apostoli duodecim cum Paulo, & Barnaba, & Quatuordecim epistolae Pauli: & quatuordecim annis seruiuit Iacob ipsi Labam pro suis vxoribus, vt liber Genesis tradit.

QVINTVSDECIMVS. QVINTVSDECIMVS, seu Quindecim, ad gradus Tēpli spectat, quos fecisse creditur Salomon; & ad Caticum graduum, & Quindecim illos dies, quibus Paulus fuit cū Petro: qui plenam significant scientiam, con summataq. doctrinam. Siquidem, vt ait Hieronymus, quindecim sunt carmina in Psalterio, & quindecim gradus, per quos ad canendum Deo, & in atrijs eius consistendū iustus ascendit. Ezechias quoque quindecim annorum spatium sibi ad vitam dato, signum accipere meretur ingradibus: & solennitates Dei à quinquagesimo die incipiunt, videlicet Tabernaculorum: & decima quinta die secundi mensis fiebat secundum Pascha. Rursus decima quinta die primi mensis primū, designans illo numero Pascha noue legis. Quindecim cubitis eleuata est arca super montes. Augustinus interpretans illud: Dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni: si autem in potentatibus, octoginta anni, scribit: Septuaginta anni, & octoginta sunt centum quinquaginta: quem sacratum esse numerum satis insinuat liber iste Psalmorum.

Ibidem.

Ibidem.

Hier. 37.

Zacha. 14.

Quatuordecim, hic numerus cuius rei symbolū sit.

Matth. 1. & seq.

Luc. 6.

Act. 13.

Gen. 31.

Quintusdecimus quid denotet.

Psal. 129.

Gal. 1.

Quid dies quindecim Pauli como rationis cum Petro significant.

B. Hierony. in cap. 1. epist. ad Gal. sub finē lib. 1. paullo ante med. tom. 9.

Isa. 38.

Leuit. 23.

Num. 29.

Gen. 7.

B. Aug. in Psal. 79. circa mediū. tom. 8.

hanc

hanc enim habent in significatione rationem centum quinquaginta, quam quindécim. Qui numerus fit septem & octo coniunctis, quorū prius insinuat, propter Sab- bati obseruationem, Testamentum Ve- tus, secundum Testamentum Nouum, pro- pter Domini resurrectionem. Sic Augu- stinus.

SEXTVS DECIMVS.
SEXTVS DECIMVS nume- rus ad Prophetas refertur: quia sunt quatuor Maiores, & duodecim Mi- nores. Sexdecim anni Ioseph, perfe- ctionem vitæ, & doctrinæ designare possunt.

DECEM ET SEPTM.
De numero **DECEM ET SEP- TEM**, sic ait Augustinus in Psalmū 45. *Decem in præceptis, septem in gratia Spiritus Sancti, per quam gratiam imple- tur præcepta. Decem ergo & septem te- nent omnes pertinentes ad resurrectionē, ad dexteram, ad Regnum Cælorum, ad vi- tam æternam, id est legem implentes per gratiam Spiritus, nō quasi per opus suum, aut per meritum suum.*

VICENARIVS.
VICENARIVS numerus cō- tinet bis decem. Legem nouam desig- nat. Atque ita perfecti cum per amo- rem prohibita vitant, Euangelij subli- mia complent mandata, & in contem- platione perfecti denarium numerum habent in perfectione scientiæ, vice- narium in superna delectatione.

VIGINTI VNVS.
Numerus **VIGINTI VNVS** vniuersitatem significare solet, pro- pter triplicatum septenarium: vt doc- cet Augustinus epist. ad Ianuarium. Et vicessimus primus dies mensis, fi- nem vitæ significare potest. Idem vlt- que ad eam Iudæi vefcuntur azymis, & est dies solennis Domini.

VIGINTI DVO.
VICESIMVS SECVNDVS numerus continet elementa Hebræo- rum, & totidem volumina Canonica- rum Scripturarum: quibus quasi ele- mentis tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia. Psalm. 24. 33. 36. 110. 111. 118. & 144. & lamentatio- nes Hieremie, & vltimū Salomonis ca- put Prouerbiorū cōtextur alphabeto-

VIGINTI QVATVOR.
VICESIMA QVARTA die cœpit ædificari Templum Domini: quia octonarius numerus, qui sanctus est, & in verē circuncisionis typo ac- cipitur, triplicatus vicessimus quartū numerum facit: & typicē nos doce- mur, vt ædificemus domum Domini in amputatione carnis, & vitiōrū cir- cuncisione, & veram puritatem esse credamus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. ¶ Spectat etiam hic numerus ad numerum vigintiqua- tuor seniorum in Apocalypsi, Patriar- charum, & Apostolorum super thro- nos vigintiquatuor: & ad vigintiqua- tuor sortes in ministerio Templi di- stributas à Dauide.

VICESIMVS QVINTVS.
De **VICESIMO QVINTO** numero scribit Hieronymus in cap. 11. Ezechielis, sub initium: *Quantum non subterfugit memoriam meam, nun- quam in bonam partem vicessimum quin- tum numerum potui reperire: licet in Le- uitico, ad sacerdotale ministerium à vi- gintiquinque annis eligantur. In Hebræo enim non habet hunc numerum, qui in LXX. dicitur, sed tricenarium. Et reliq. & Origenes in lib. Numero. In viginti quinque numero (annorum videlicet Sa- cerdotis) quinque sensuum perfectio de- claratur, ita vt quinquies quina numeren- tur. Quod vtiq. indicat eum vocari ad opera operum in mysterio peragenda, qui ex omni parte multiplicatis, & purifica- tis sensibus inuenitur esse perfectus.*

TRICENARIVS.
In **TRICENARIO** numero annorum Ezechiel accipit mirabilem visionem. Et iuxta Hebræum Num. 4. non à vicessimo quinto anno incipit ordo Sacerdotalis, vt LXX. habent, sed à tricesimo: in quo signo præces- sit Ioseph, qui Aegypto esurienti fru- menta est largitus. Et terra quæ dedit fructum trigessimū, & sexagesimū, & centesimū, ita explicatur à Hie- ronymo in epistola ad Geruntiam, & ad Eustochium de Custodia Virgini- tatis, & ad Pammachium de consolati- one super obitu Paulinæ: vt centesi- mum virginibus, sexagesimū labo- ri viduarum, tricesimū operi nu-

Vicessimus quatuor. Quid diuinum ha- beat. Agg. 2.

Apoc. 5. & 11. & 19. 1. Paralip. 25. & seq.

Vicessimus quintus, se- cundū Hie- ronymum in fau- stus nu- merus.

B. Hierony. lib. 3. in E- zech. circa dimidium. tom. 5. à me- dio.

Num. 4. Orig. homi. 5. in lib. Nu- mer. paulò ante med. par. 1. Num. 8.

Tricenarij Sacramentū Ezech. 1. Num. 4. Gen. 41.

Ibidem. Matth. 13. B. Hierony. Idem epist. 22. longius- cul. à prin. tom. 1. Idem epist. 26. ini. eod. Idem lib. 1.

Sextus deci- mus, quis nu- mer⁹ ille sit.

Gen. 37.

Decem & se- ptē quid my- sticē. B. Aug. in Psalm. 49. an- te dimid. tom. eod.

Vicenarij mysterium.

Vigintivnus numerus v- niuersitatis est. B. Aug. e- pist. 99. c. 17. tom. 2. Exod. 12.

Vicessimus secundus hic numer⁹ quid habeat alle- goriæ.

Idem lib. 1. aduer. Io- nin. in prin. tom. 2. init.

Luc. 3.

Ezech. 1.

Gen. 41.

Quadrage- narij arcanum numeriquod nam sit.

Exod. 24. & 34. 3. Reg. 9.

Matth. 4.

B. Hierony. in Ezechiel capit. 29. à med. lib. 9. inter med. & fin. tom. 5. à dimid. Exod. 16. Iosu. 5. Ezech. 29.

Gen. 15.

Supra. 7.

B. Aug. lib. 2. de doct. Christ. cap. 16. circa med. tom. 3. sub initium. Quod Moyses, Helij, & Ser- uatoris no- stri quada- genarium ie- iunium sig- nificauerit se- cundū Au- gustinum.

tiarum tribuat. Et in vltimo loco ait: In tribus mulieribus & sanguine, & vir- tute conuētis, tria Christi præmia re- cognosco. Eustochium virginitatis flores merui. Paula laboriosam viduitatis arē- terit. Paulina castum matrimonij cubile seruat. Hæc ille. ¶ Hac ætate venit Ie- sus ad baptismum, & vidit Cælos a- pertos: sicut tricesimo aperti sunt Cæ- li Ezechiel, & triginta annorum erat Dauid, cū regnare cœpit, & triginta annorum erat Ioseph, quando edu- ctus de carcere, Principatum totius Aegypti suscepit.

QVADRAGENARIVS.
QVADRAGENARIVS nu- merus habet quater decem, & laborio- si huius temporis Sacramentum est, quo sub disciplina Regis Christi, ad- uersus diabolū dimicamus. Quod tempus consecrauit lex, & Prophetæ per Moysen, & Heliam, qui quadra- ginta diebus ieiunarunt, & Euangeliū per ipsius Domini Iesu ieiunium, qui- bus diebus quadraginta etiam tenta- batur à diabolo. Hinc Hieronymus in Ezechielem scribit: *Quadragenarius numerus semper afflictionis, & pœna est. Vnde & Moyses, & Helias, & ipse Salua- tor, quadragintadiebus ieiunauerunt & noctibus, & per quadraginta annos popu- lus erat in solitudine, vt postea à circunci- sus in Galgalis, opprobrio, & ignominia Aegypti liberetur. In cuius numeri Sacra- mento, & hic idem propheta pro tribu Iuda quadraginta diebus dormit in dex- tro latere, & quadringentis annis popu- lus seruiturus in Aegypto nuntiatur: qui faciunt quadraginta decadas, siue qua- tuor. Innotet & das. Pluuie quoq; diluui qua- draginta diebus inferunt orbi naufra- gium. Et Augustinus lib. de Doctrina Christiana. Numerorum imperitia mul- ta facit non intelligi, translata ac mysticē posita in Scripturis. Ingenium quippe, vt ita dixerim, ingenium non potest nō mo- ueri quid sibi velit, quod & Moyses, & Helias, & ipse Dominus quadraginta die- bus ieiunauerunt? Cuius actionis figur- tus quidam nodus, nisi huius numeri co- gnitione, & consideratione non soluitur. Habet enim denarium quater, tanquam cognitionem omnium rerum inextam temporibus. Quaternario quippe numero*

& diurna, & annua curricula peragun- tur. Diurna matutinis, meridianis, vesper- tinis, nocturnisq; horarum spatijs: Annua vernis, æstiuis, autumnalibus, hyemali- busque mensibus. A temporum autem de- lectatione dum in temporibus viuimus, propter æternitatem, in qua viuere volu- mus, abstinendum, & ieiunandum est, quā- uis temporum cursibus ipsa nobis insinue- tur doctrina contemnendorum temporū, & appetendorum æternorum. Legē reli- qua, si placet, in Augustino. ¶ Post qua- draginta dies Ninive subuertenda præ- dicitur: & totidem dati sunt illi ad pœ- nitentiam. ¶ Quadragesima quoq; iun- gitur passioni, propter pœnitentiam. ¶ Paulus quinquies, quadragenas, vna minus, accepit: & totidē diebus fuit Christus cum Apostolis post resur- rectionem.

QVADRAGESIMVS SECVND.
QVADRAGESIMVS SECVND. numerus, mansionum est numerus, quas inhabitauerunt filij Israël in deser- to. Et est numerus descensus Christi in mundum per quadragintaduos pa- tres secundum carnem, vt habet Ge- nealogia Matthæi. ¶ Quadragintaduo pueri occisi sunt ab vr̄is duobus: qui quidem quadragintaduos annos deno- tant post passionem Christi, cū e- uersa est Hierusalem à Tito, & Ves- pasiano.

QVADRAGESIMVS SEXTVS.
QVADRAGINTA SEX an- nis ædificatum est Templum, redeun- tibus Iudæis de captiuitate, secunda ædificatione post illam Salomonis, quæ septem annis perfecta fuit. ¶ Itē hic numerus perfectioni Domini- ci corporis competit: de quo Augusti- nus lib. 2. de doct. Christ. cap. 16. pro- pe finem, & repetit lib. 73. quæstionū, cap. 65. & lib. 56. quæstionum, quæst. 26. ¶ Item quadraginta sex dies sunt, quibus corpus humanum in vtero for- matur.

QVINOQVAGENARIVS.
QVINOQVAGENARIVS numerus ad peccati remissionē spe- ctat. Et Dominus Gen. 18. non delect- ciuitatem propter quinquaginta: & in quinquagesimo die Pentecostes est iubilæus. ¶ Dauid in Psalmo quinquaginta

Iona. 3.

2. Cor. 11. Act. 1.

Numerus quadragesi- mus secundus quid de- signet. Numer. 33. & seq. Matth. 1. & seq. 4. Reg. 2.

Ioan. 2.

B. August. tom. 3. sub init. Idem tom. 4. ante me- diū.

Idem eod. cir- ca dimidiū. Quinquage- narij spirita- lis significa- tio.

Gen. 18.

Supra. 31. **SEXAGESIMUS** peccati pœnitentiam canit. Num. 31. de præda, & spolijs quinquagesimum caput, tam de hominibus, quàm de iumentis accipiunt Sacerdotes. ¶ Leuitæ quoq; erant quinquaginta, qui custodiebāt fores tabernaculi. ¶ Luc. 7. in parabola, *Erant duo debitores, quorum vnus debebat denarios quingentos, alius quinquaginta: Non habentibus illis vnde redderent, donauit vtriusq;.* Vnde est numerus remissionis. ¶ Iethro dedit consiliū Moysi, vt cōstitueret Tribunos, & Centuriones, & quinquagenarios, & decanos. ¶ Obijcitur Christo: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Et dominus est Filius hominis, etiam Sabbathi: Si Sabbathi, & Kalēdarum: si Kalēdarum, & Paschæ, & Azymorum, & Tabernaculorum, & Pētecostes: quæ ad quinquagesimum numerum spectant. Apud Marcum etiam iubentur turbæ discumbere per centenos, & quinquagenos super carnis scœnum.

SEXAGENARIUS. **SEXAGENARIUS** numerus ex senario, denarijsq; numeris perfectis compositus, perfectionem significat antiquorum Patrum, qui legem scriptam nō habentes, Decalogum tamen legis perfectè obseruauerunt. ¶ Sexaginta fortes sunt, & sexaginta Reginæ Salomonis designant fortes in lege seruanda, & animas regnantes in spiritualibus.

SEPTUAGINTADVO. **SEPTUAGINTADVO**, ad numerum seniorum, quos elegit Moyses cum Heldad, & Medad, & ad numerum septuagintaduorum discipulorum refertur. Estque numerus perfectissim⁹. ¶ Duodecim Patriarchæ ab Adam ad Noe cum tribus filijs, & ex filijs septuaginta duo filij diuersæ linguæ numerantur. ¶ Iacob cum duodecim Patriarchis, & septuaginta animabus, & duobus filijs Ioseph, nimirum Ephraim, & Manasse, quos suos fecit, sunt septuagintaduo. ¶ Duodecim principes tribuum sub Moese, & septuagintaduo seniores, sunt duodecim Fontes Helim, & septuaginta duæ Palmæ, septuaginta duo

discipuli, & duodecim Apostoli. Psalmus septuagesimus secundus: *Deus iudicium tuum Regida,* &c. omnia mysteria continet.

SEPTUAGIES SEPTIES. **SEPTUAGIES SEPTIES** vsque dimittuntur peccata omnia, quæ à tempore Adæ vsque ad finem in proximum committuntur. Vnde & septuaginta septem sunt generationes apud Lucam, post quas facta est redemptio humani generis, vt vltionem in Lamech septuagies septies promulgatam Christus veniens terminaret. Vt notat Cyprianus sermone de Sancto Spiritu, & Nazianzenus oratione in Sanctâ Pentecosten. Et 77. est numerus resolutus in partes æquas: vt in 7. & 11. Et ideò peccatum Lamech ostenditur remissibile: quod & ipse confessus est.

OCTOGINTA. **OCTOGINTA**, producitur ab octonario, qui est numerus diminutus, ideò octogintæ concubina Cantic. 6. Et designant animas minus perfectas, terrenam mercedem accipientes.

CENTENARIUS. **CENTENARIUS** numerus plenus in omnibus, & perfectus ostenditur: ideò pro vniuersitate accipitur, vt docet Augustinus lib. de Ciuit. Dei. Hinc dicitur: *Centuplum accipiet in tempore hoc:* & centuplum inuenit Isaac cum seminauit; hoc est magnum cœlestis patriæ lucrum, & fructum Euangelicum. Centesimus etiam fructus Martyrum est, & Virginum. Hieronymus in Isaia caput. 65. à med. ita de hoc numero philosophatur: *In cœlesti Hierusalem diuersæ ætates non erunt, infans, & senex, paruus, & magnus, qui nō impleat dies suos, sed quasi filij resurrectionis, omnes peruenient in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi, vt nec desint alicui annorum spatia, nec supersint: & alio necdum solidas habente vires, alius desinat esse quod fuerit, & decrepita ætate marcescat. Peruenientque omnes ad centenarium numerum, qualis fuit Abraham, qui promissionem*

Luc. 10. Supra. 6.
Septuagies septies sa cer numerus ac mysticus. Luc. 3.
Matth. 18.
Gen. 4.
Octoginta numerus vnde ducatur, quid mysticum habeat. Cant. 6.
Centenarij numeri integritas atque perfectio. B. Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei. c. 7. circa mediū. tom. 5.
Mar. 4. Gen. 26. Matt. 13. B. Hierony. libr. vlt. in Isa. tom. 5. Luc. 20. Ephes. 4.
Gen. 17.

filij

filij Isaac hac ætate suscepit. De cuius numeri laudibus non necesse est plurima memorare, ne superflua sit disputatio. Hoc tantum dicimus, quod decem decades equalia habent latera, & quadra forma possident firmitatem.

MILLENARIUS. **MILLENARIUS** numerus, vt inquit Gregorius, in Scriptura sancta, pro vniuersitate solet intelligi. Hinc illud Psalmi: *Millia latantium, Dominus in eis,* &c. Et, *Faciam misericordiam in millia,* & alibi, *Verbi quod mandauit in mille generationes.* Cum ex mūdi exordio vsque ad Saluatoris aduentum Septuaginta duæ propagines numerentur. In Apocalypsi quoque dicitur: *Ligauit draconem per annos mille.* Infra: *Regnabunt cū illo mille annis.* Vnde Augustinus lib. de Ciuit. Dei: *Mille, inquit, annos pro annis omnibus huius seculi posuit, vt perfecto numero notaretur ipsa temporis plenitudo. Millenarius enim numerus denarij numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta, sunt centum: quæ iam figura quadrata, sed plana est. Vt autem in altitudinem surgat, & solida fiat, rursus centum decies multiplicatur, & mille fiūt.*

CANON. XXV. Atque postremus. Si sensum spiritualem à Pentateucho Moysi auferas, parum utilis profectò nobis eius lectio redderetur, si tantū literæ corticem in ceremonijs, sacrificijs, & historijs illis vellemus spectare. Quem enim fructum ex illis ritibus, expiationibusque possemus capere, cum iam lex illa nobis omnino sit extincta, imò noxia, & mortifera sit reddita? Quia verò lex secundum spiritum viuūt, quæ illi Dominus suo aduentu promeruit, suaque noua luce adimpleuit, eamq; nobis quasi mortuam ad vitam suiscitauit; magna cum utilitate, & iocunditate illam legere possumus: quemadmodum Apostolos, & Apostolicos viros fecisse constat. Christus siquidem sensu allegorico est vsus loquens de serpente exaltato Ioann. 3. & 8. de manna Ioann. 6. Sic etiam quæ de agno Paschæ dicuntur, retulit ad Christum Ioannes cap. 19. & Paulus quæ de petra percussa, & aquas dante, ad eundem retulit, cū

dixit. 1. Cor. 10. *Bibebant autem de spiritali conseqente eos petra. Petra autem erat Christus.* Et mysteria inclusa in arca Noë, & aquis diluuij, eleganter explicauit de Ecclesia, & Baptismo Petrus Apostolorum Princeps. Paulus vbique allegorias spirat, vt ad Gal. 4. & de baprismo nubis, & maris, & de manna eleganter philosophatur. 1. Cor. 10.

Audi etiam sententias Patrum, qui ad hos sensus eruendos adhortantur. Primus ergo est Origenes in Mattheū: *Arbitror, inquit, sicut Christus celatus venit in corpore, vt à carnalibus quidem speciem corporis eius aspicientibus, & nō virtutes considerantibus homo videretur, à spiritualibus autem non speciem corporis attendentibus, sed opera virtutū eius considerantibus, Deus intelligatur: sic est omnis Scriptura diuina incorporata, maxime autem Veteris Testamenti. Spiritus enim, & propheticus sensus Scriptura celatus est in historia rei proposita, vt omnis Scriptura à mediocribus quidem secundum historiam intelligatur, à spiritualibus autem, & perfectis secundum mysterium spirituale. Et in librum Leuitici super id: *Hæc lex peccati in loco, quo iugulabuntur holocausta,* &c. Sicut ergo, inquit, cognationem sui ad inuicem gerunt visibilia & inuisibilia, terra & Cœlum, anima & caro, corpus & spiritus, & ex horum cōiunctionibus constat hic mundus: ita etiam Sanctam Scripturam credendum est ex visilibus, & inuisibilibus constare: veluti ex corpore quodam, litera scilicet, quæ videtur: & anima, sensus qui intra ipsam deprehenditur: & spiritus, secundum id quod etiam quadam in se cœlestia teneat, vt Apostolus dicit, quia exemplari, & vmbra deseruiunt cœlestiū. Quia ergo hæc ita se habent, innocentes Deum, qui fecit Scripturam animam, & corpus, & spiritum: corpus quidem ihs qui ante nos fuerunt, animam verò nobis spiritum autem ihs, qui in futuro hereditatem vitæ aternæ consequentur, per quam perueniet ad regna cœlestia. Idem rursus lib. Periarchon ita scribit: *Apud Salomonem inuenimus in Prouerbijs tale aliquid de Diuina Scriptura obseruantia præcipi: Et tu, inquit, describe hæc tibi tripliciter in consilio, & scientia, & vt respō**

Millenarius pro vniuersitate accipi consuevit. B. Greg. lib. 9. Moral. c. 1. in princ. tom. 1.
Psal. 67. Psal. 104. Apoc. 20. Ibidem. B. Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei. cap. 7. à med. Millenarius numerus denarij numeri quadratum solidum reddit, ait Augustinus. Vltimus Canon. Moysi Pentateuchus historice solū intellect⁹, per exiguā, mystice verò magnam nobis & utilitatem & voluptatē potest adferre.
Antiquæ legis in noua per Christū & Apostolos quæ sint explicata mysteria. Num. 31. Exod. 16. Ioan. 26. & seq.

2. Pet. 3. Gen. 6. & 7. Gal. 4. Gen. 16. & Infra. 21. 1. Cor. 10. & seq. Orig. tract. 20. in Mattheū, ante dimid. tom. 2. Elegans Origenis Scripturæ comparatio.
Idē homil. 5. in Leuit. initio. tom. 1. circapriūcipium. Leuit. 7.
Heb. 8.
Idem lib. 4. de Princip. c. 2. circa init. tomo. eodē.

deas

Prou. 22. Describenda vnicuique tripliciter Diuinarum intelligentia literarum, & quomodo, secundum Originem:

1. Cor. 2.2.

Heb. 10.

B. Greg. lib. 21. Moral. c. 1. in principio. 1. Quantalibet ratione pensandus sit intellectus sacri eloquij, teste Gregorio.

deas verba veritatis his qui proposuerunt tibi. Tripliciter ergo describere oportet vnumquemque intelligentiam Diuinarum literarum, id est, vt simpliciores quique adficientur ab ipso (vt ita dixerim) corpore Scripturarum: sic enim appellamus communem istum, & historicalem intellectum: si qui vero aliquantum iam proficere ceperunt, & possunt amplius aliquid intueri, ab ipsa Scriptura anima adficientur. Qui vero perfecti sunt, & similes his, de quibus Apostolus dicit: Sapientiam autem loquimur inter perfectos, sapientiam autem non huius mundi, neque principum huius seculi qui dissoluntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam predestinavit Deus ante secula in gloria nostra: hi tales ab ipsa spiritali lege, quae umbram habet futurorum bonorum, tanquam a spiritu adficientur. Sicut ergo homo constare dicitur ex corpore, & anima, & spiritu, ita etiam Sancta Scriptura, quae ad hominum salutem diuina largitione concessa est. Haec tenus ille sanè perelegat. Accedat & Gregorius noster: Intellectus sacri, inquit, eloquij intertextum & mysterium tanta est libratione pensandus, vt vtriusque partis lance moderata, hunc neque nimia discussionis pondus deprimat, neque rursus torpor incuria vacuum relinquat. Multa quippe eius sen-

tentia tanta allegoriarum conceptione sunt grauida, vt quisquis eam ad solam tenere historia nititur, earum notitia per suam incuriam priuetur. Nonnulla vero ita exterioribus praeceptis inseruiunt, vt si quis eas subtilius penetrare desiderat, intus quidem nihil inueniat, sed hoc sibi etiam quod foris loquuntur, abscondat. Ita Gregorius, prudenter subiungens, Iacob virgas aliquas decorticasse, non omnes, vt in earum contemplatione oues conciperent: neque opus esse cunctas Scripturas decorticare. Nemo ergo allegoricos sensus, aut spirituales contemnat, sed audiat Christi vocem dicentis: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam aeternam habere, & illa sunt quae testimonium perhibent de me. Sed etenim immensum opus ego texerem, si cuncta quae huiusmodi sunt, & ad sensum spiritalem eruendum faciunt, percensere vellem. Mittimus Lectorem ad Isagogen Xantis Pagnini, qui integros duodecim libros de sensu spiritali elucubrauit. vbi ex varia Patrum veterum lectione varias multarum vocum acceptiones & rerum proprietates pro venandis sensibus spiritalibus fusiore sermone persequitur. Nos his paucis contenti sumus.

Gen. 30.

Iacob illa virgarum quorundam tantummodo, non omnium decorticatio ad omnium conceptum quid mysterij habeat.

Ioan. 5.

Xantes Pagninus.

PROLEGOMENON. XXI.

Cur vtraque Scriptura, & Instrumentum, & Testamentum communi omnium Patrum consensu appelletur.

Tertul. lib. 4. aduersus Marcio. B. Hierony. in prefatio. Euangelio ad Damasum. tom. 3.

SCRIPTURA sacra, Instrumentum atque Testamentum à doctissimis & veteribus Patribus appellari consuevit: vt rectè intelligunt, qui in lectione Tertulliani, Hieronymi, Augustini, & aliorum Patrum versati sunt. Subest autem huic voci, instrumentum, vt ab illa initium dicendi sumamus, duplex significatus: alter genera-

lis, quo omne illud quod artifex ad operandum adhibet, quodque Graeci scriptores, tum ἔργον, tum οὐκός dicunt, instrumentum appellatur: vt scriptoris instrumentum est penna, pictoris penicillus, ferra fabri, arma militis. In hunc ergo modum Scriptura Sacra dici potest instrumentum, quod Deus instrumentorum non indigens, & sine

Aug. epist. 86. tom. 2. Prima ratio, vetus, & noua Scriptura cur vocetur Instrumentum.

valens,

Scriptura diuinam quomodo respiciet, quid allegantur.

Eadem ratio ne Scriptura posse qua Logice organum nominari.

Scripturae verbum Dei lucerna, gladio, panis, ac medicinae cur comparent.

Psal. 118. Ephes. 6. Deut. 8. & Matth. 4.

Altera ratio, cur scilicet Instrumentum Scriptura vtraque nominetur.

De quibus Scripturae nos instruat.

valens, vt etiam aliquando fecit, pro sua tamen erga nos ingenti bonitate, atque prouidentiae suauitate Veteris, & Nouam legem scribi voluit, quae vera instrumentum, & organum Dei est, per quam in nos tum per se, tum per ministros suos sanctificationem nostram operari voluit. Vnde qui Scripturas diuinas, vel in totum, vel ex parte reiciunt, expertes redduntur Diuinae in ipsis operationis, & sanctificationis. Vt ergo Aristoteles, siue alij eius studiosi, libros Logice Organum vocauerunt, quod nimirum Dialectica commune quoddam instrumentum sit ad omnes disciplinas tum intelligendas, tum alijs certa methodo tradendas: ad eum modum Dei verbum scripto proditum, Instrumentum dici merito potest ad Diuinas patefactiones suscipiendas, earumque virtutes, & actiones in nobis imprimendas. Ac vt Deus de diuina sua voluntate per nos implenda illuminat, Scripturarumque adhibet instrumentum: ita vicissim verbum Dei organum efficitur filiorum Dei, & electorum: vt illo quasi instrumento quodam accommodato ad omnia opera, & iustitiae, & charitatis praestanda vtantur. Quamobrem in Scripturis sacris Verbum Dei, & lucerna pedum nostrorum dicitur, quia illo duce, & lumine praebente, in via Dei ambulandum est: & gladius Spiritus, quo in hostes externos, & internos pugnandum: & panis, quo vita nostra in spiritu sustinenda: & medicina: qua nostri spiritus morbi curari debent. Et permulta alia his non dissimilia in Scripturis legimus, ex quibus facile est colligere Verbum Dei magna ratione Instrumentum esse appellatum, tum Dei erga nos, tum electorum erga Deum.

Alter significatus magis specialis est, vt Instrumentum dicatur omne illud, per quod de re aliqua quis instruitur. Cum ergo in Diuinis literis homines instruantur non de vulgaribus artibus, nec de naturalibus, vel humanis disciplinis, sed de Deo Opt. Maxim. de eius potentia, sapientia, & bonitate, de vita aeterna, & via qua ad illam perueniamus, iure optimo simpliciter

& absolutè Instrumentum vocatur. Vnde Dauid dicebat: *Viam iustificationum tuarum instrue me; & exercebor in mirabilibus tuis:* & Paulus de sacris literis, *Quae te, inquit, possunt instruere ad salutem, per fidem quae est in Christo Iesu.* Ac rursus ibidem: *Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* Vt quasi Paulus vim vocis huius, nempe Instrumenti, explicare videatur. Quisque enim in illis instruitur quid sperare, quid etiam pro salute consequenda agere debeat. Atque in hoc significato vulgus, & leguleij multa Instrumenta vocare consueuerunt, quae notarij rogatis testibus ad maiore contractuum, quos homines inter se se celebrare sunt soliti, veritatem, & fidem efficiunt. Non ab re igitur in hoc sensu Scripturam, Instrumentum quoddam factorum, & foederum, quae Deus pro sua incomparabili caritate cum hominibus pro tempore intire decreuit, & de illis omnibus certissimos nos reddere, vocare possumus. Nam vt Instrumenta publica in magna habetur autoritate, ita Scripturae sacrae plenissimam autoritatem possident, nec nisi per probatissimos notarios, & certissimae fidei testes obfirmatae sunt, & in hunc vsque diem fideliter conseruatae, atque custoditae. Et haec tenus de voce Instrumenti sit dictum.

Testamentum vero propterea vtraque Scriptura appellatur, quia huiusmodi foedera, & conuentiones, quas nobiscum Deus ex misericordia pepigit, non sine sanguine, morteque celebratae sunt. Atque id quidem constare potest ex pacto cum Noe inito, de non amplius mittendo in mundum diluuium: ex pacto item Circumcisionis cum Abraham percusso: rursus ex illo cum Moyse sanguine hircorum, & vitulorum celebrato. Denique illud Christi nouum pactum, quod proprio ipsius sanguine sancitum, & confirmatum est, idem comprobatur. Quamobrem Spiritus sanctus (cuius est vocabula competentia rebus imponere) rectè eiusmodi foedera, pacta, Testamentum vocari voluit. Nam & Septuaginta interpretes vocem Hebraeam Berith, quae pactum

Psal. 118.

2. Tim. 3.

Notarij Instrumenta quid seruiat.

Vtraque etiam Scriptura cur veniat nomine Testamenti.

Gen. 9.

Exo. 24. & Heb. 9.

Matth. 26. Hebr. 9. & seq.

Septuaginta interpretes & Euangelistas a voce Testamenti minime abhoruisse,

Rr proprie

proprie designat, frequenter voce Graeca διαθηκη, quae Testamentum significat, expresserunt. Et praeter Septuaginta interpretes, ipsi etiam Evangelistae, & Apostolus Paulus vocem pacti sine ullo scrupulo per vocem Testamenti voluerunt explicatam esse.

Pacti, & Testamentum in duobus differunt.

Quae ut facilius & a nobis explicari, & a lectore intelligi queant, considerandum est, pactum omne in suo conceptu includere conditionem vtramque a contrahentibus seruandam: quemadmodum dici consuevit: Do ut des; Facio ut facias; Do ut facias; Facio ut des. Testamentum vero non semper est conditionibus aliquibus limitatum & restrictum. Nam ita definitur: Testamentum, est simplex, & vltima voluntas testatoris, legans bona sua haeredibus. Pactum etiam in hoc a Testamento videtur differre: quod pactum inter eos qui contrahunt, & viuunt, sanciri soleat; Testamentum vero locum habet inter vita defunctum testatorem, & adhuc viuentem haerem. Nihilominus asserendum est, Testamenti ingenio non repugnare rationem pacti. Nam testator interdum conditionibus alligare potest haerem; quibus non impletis, haereditatem iure adire non possit. Ex quo in legibus 12. Tabularum obseruatum erat testamentum per aes, & libram, vbi semper haeres ad soluendum aliquid pro haereditate paterna adeunda obligabatur: atque idcirco in id genus testamenti pactum aliquod interueniebat. Rursus, eiusmodi pacto non repugnat, quod sit contractus inter mortuum, & viuentem: nam testator Deus in Nouo Testamento reuera mortuus est; in Veteri vero, in animalium brutorum sanguine & caede dici potest figurate, & in vmbra caesus, & mortuus. Vnde per Spiritum sanctum Prophetas, & Apostolos instruente, & loqui edocentem, Deus efficit, ut haec vocabula Pacti, & Testamenti inuicem confunderentur, & alterum pro altero promiscue usurparetur. Nec enim bona siue temporalia & corporea in Veteri Testamento; siue

Quid sit proprie Testamentum.

Quod naturae testamenti ratio pacti non repugnet.

Prima ratio.

Alterat.

Pacti, & Testamenti vocibus Sacrae literae cur in differenter vtantur.

aeterna, & spiritualia in Nouo legata nobis & promissa aliter ad nos peruenire possunt, quam quibusdam in vtroque conditionibus ex parte nostra obseruatis, & adimpletis. Quare B. Hieronymus locum Hieremiae explicans: *Eccae dies veniunt, dicit Dominus, & feriam domui Iuda sedus nouum, non secundum pactum quod pepigi cum patribus vestris, &c.* in hunc modum scribit: *Quod autem pactum pro testamento ponimus, Hebraica veritatis est: licet testamentum recte pactum appelleretur: quia voluntas in eo atque testatio eorum qui pactum ineunt, continetur: Haec ille. Cuius sententiae subscribit beatus Augustinus illa verba Psalmi 82. interpretans: *Quoniam cogitauerunt vnanimiter: simul aduersum te testamentum disposuerunt: vbi ait: Testamentum sane in Scripturis non illud solum dicitur, quod non valet nisi testatoribus mortuis, sed omne pactum placitum testamentum vocabant: Nam Laban & Iacob testamentum fecerunt, quod vtrique etiam inter viuos valeret, & innumerabilia talia in Diuinis leguntur eloquijs. Sic Augustinus loquens de pacto inito inter Iacob & Laban Gen. 31. citansque Textum iuxta Septuaginta interpretes. Haec autem confirmatur grauissima autoritate Zachariae Prophetae, qui capite 9. ad Messiam apostrophans, ait: *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua: & alterius Zachariae Ioannis Baptistae parentis, qui in Cantico suo dixit: Et memorari testamenti sui sancti, vbi testamentum pro pacto usurpauit. Paulus item de Iudaeis ad Romanos dicit: *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum. Ac rursus in eadem Epistola: Et hoc illis a me testamentum, cum abstulero peccata eorum. Et Isaias 14. Sedebo in monte testamenti. Et ad Hebraeos idem Paulus vim vocis testamenti ponderans, testamentum ait non habere locum, dum viuunt qui testatus est: at interueniente morte testatoris, validum redditur. Christus etiam Dominus cum pretiosissimi sanguinis sui poculum Apostolis porrigeret: Hic****

Hierony. in cap. 31. Hierem. tom. 5. a medio. Hierem. 31.

Aug. tom. 8. Psal. 82.

Gen. 31.

Vbi Scripturarum pro pacto Testamentum ponatur Zacha. 9.

Luc. 1.

Rom. 9.

Infra 11. & Isa. 56. iuxta 70. Supra 14. Heb. 9.

Matth. 26.

est.

est, inquit, calix Novi Testamenti: quod perinde est ac si dixisset, noui foederis sancitor, & confirmator. Et quod magnopere expendendum est, Evangelium Syriacum, quod creditur fuisse ab ipso Evangelista Matthaeo in ea lingua conscriptum; non habet verbum Hebraeum Berith, sed Graecam vocem διαθηκη, in Syro sermone usurpauit dicens: Hanau Demi Dediti Ki Chaditho.

Hierony. tom. 3. post medium. Gen. 17. Idem tom. 9.

Gal. 4.

Nequaquam Septuaginta interpretes, Apostolos, & Evangelistas (vt Hieronymus dixit) in fideliter, & improprie foedus seu pactum legille testamentum. 2. Cor. 12. Gal. 4. Rom. 11. Isai. 59. Heb. 7. Infra 8. Infra 9.

Apoc. 11.

Quod igitur Hieronymus annotauit in libro Quaestionum Hebraicarum, in id Genesis 17. *Eccae testamentum meum tecum*: vbi quicunque in Graeco legitur Testamentum, ibi esse foedus, siue pactum in Hebraeo sermone: & idem repetit in Commentarijs ad Galatas super id: *Hoc autem dico, testamentum confirmatum a Deo*: & excusat ibidem Paulum, quod pro Berith reddiderit testamentum, cum significaret pactum, vel foedus: vnde ait: *& ceteri interpretes ex Hebraeo pactum reddiderunt, hoc est Aquila, Symmachus, Theodotus*: quod, pace tanti Patris dixerim, mihi minime probandum videtur. Etenim quod Paulus pro pacto reddiderit testamentum, non est in eo excusandum, sed laudandus potius: quia vidit arcana verba, & optimus fuit Scripturae interpres: quia non solum ibi Paulus, sed vbi quicunque est in Hebraeo Berith, ipse reddidit testamentum: vt Galatas 4. Romanorum 11. Hebraeorum 7. 8. 9. Imo non solum Paulus, sed Apostoli, & Evangelistae illam Hebraeam vocem perpetuo sic conuerterunt, nunquam nomine foederis, vel pacti. Vt iam non tam caussa agatur Septuaginta interpretum, quam Apostolorum, & Evangelistarum, imo ipsius Spiritus sancti per illos loquentis: adde etiam totius Ecclesiae; quae Veterem, & Nouam legem, non pacta vocat, sed Vetus, & Nouum Testamentum. Quare dicendum est, Berith non tantum pactum, seu foedus signare, sed etiam testamentum: vnde volumen foederis, & arcam foederis, testamentum semper Septuaginta vertunt, & Ioannes Apocalypf. 11. *Κιβωτόν διαθηκῆς.*

Quod vero illi noui interpretes, Aquila, Symmachus post Septuaginta aliter verterint, id odio nostrarum rerum, & vocum factum esse non ambigimus. Adde etiam praeter Septuaginta, & Apostolos, Philonem Iudaeum (cuius tempore necdum Iudaei se nobis opponerent) in libro quem inscripsit: De his quae obrulere Cain, & Abel, qui quidem Berith semper vertit testamentum, siue διαθηκη, cum inquit: *Vt statueret testamentum, quod iurauit patribus nostris*. Testamentum autem Dei, est pactum Circumcisionis datum Abrahae: Stephanus vocat testamentum, & Zacharias: *Memorari*, inquit, *testamenti sui sancti*, pro pacto in Hebraeo. Nec fingi potest Lucas Hebraei sermonis ignarus; cum per Spiritum sanctum loqueretur. Certum autor libri Baruch capite 2. in fine sic habet: *Et statuum illis testamentum alterum sempiternum*. Graece διαθηκη: quae sunt proxima his quae Hieremias capite 31. praedixit de Nouo, & Veteri Testamento. Iesus etiam filius Sirach in Ecclesiastico, pro voce Hebraea Berith, vertit perpetuo διαθηκη, id est testamentum. Ecclesiastici 16. 17. 24. 39. 45. *Statuit ei testamentum aeternum.*

In Lexico Hebraeo Complutensi inuenies varias vocis בְּרִית Berith e-tymologias. Vel enim deducitur a בָּרַךְ quod est secare, scindere, occidere, comedere, & eligere: eo quod vel sit voluntas, siue electio testatoris, vt Lactantius ex Paulo probat; siue quod sanguis Domini sit pignus electionis nostrae. *Si enim proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Siue quod testamenti Dei sanguis testis est, vt docet Ambrosius in caput 11. prioris ad Corinthios super id, *Mortem Domini annuntiabitis donec veniat*. Et libro de Cain, & Abel: *Testamentum*, inquit, *dicitur; quoniam sanguine dedicatum est; Vetus in typo, Nouum in veritate*. Et declarat vocem Hebraeam Berith, non Latinam, vt testamentum. At Rabbi Dauid Kimhi deducit ex

Cur Aquila, Symmachus Theodotus Hebraeam vocem Berith potius pactum, quam veterint Testamentum: Philo part. 1.

Gen. 4. Quod nam Testamentum Dei recte Philone. Infra 17. Act. 7. Luc. 1.

Hierem. 31

Ecclesi. 11. ci 16. Infra 17. Infra 24. Infra 39. Infra 45. Vox Testamenti (Berith) Hebraeis variis denominationatur. Lactan. lib. 4. c. 20. c. ca. finem. Rom. 8.

Ambros. tom. 5. sub finem. 1. Cor. 11. Idem lib. de Cain & Abel cap. 7. in fin. tom. eodem sub initium. Rab. Dauid Kimhi.

Tertul. lib. 4. aduersus Marcio. pro p̄d. initium. Iustin. mart. tom. 2.

Virgil. lib. 8. Aeneid. circa finē. Nomen Berith siue comedere, siue mundare significet, & priusimē Cristo conuenire. Cōtra Theodorum Bezzam.

Duplex ratio adfertur, cur Verus lex, & Noua sit dicta Testamentum.

Quanto melior Christia norū illa Iudeorum cōditio; horum rursus quam illa Gentilium.

Rom. 8. Exod. 4. Deut. 32. Heb. 10.

Non modō impossibilia

significatu succidendi, vel occidendi: idcirco solet cum verbo ferendi, vel percutiendi coniungi. Vnde Hieremias 1. dicitur: *Percutiam Berith*: pro quo Tertullianus libro aduersus Marcionem, & Iustinus in Tryphonem legunt, *disponam*; & Poëta Latinus ait: *Stabant, & casa iungebant fœdera porca*. Significat & illud verbum comedere, quia agnus occisus, est suauissimus animorum pastus. Quidam deriuant à Barar, quod est purificauit, siue mundauit: quia sanguis Christi mundat ab omni peccati sordē, & macula animos nostros. Quare insolentissimum, ac superbiæ, & arrogantia plenum est, quod Beza ad Roman. 11. Hebræor. 8. & ad Galat. 4. docet, Paulum ignora propria vocis Hebrææ significatione, alluisse ad vocem Græcam testamenti, non tamen cōuenire voci Hebrææ, aut verè interpretationi eius.

Quod si rectè hæc expendas, prudens lector, intelliges primò, cur vtraque Scriptura Testamentum dicatur: nimirum quòd bona in vtròque Testamento promissa, non sine sanguine, & morte ad hæredes perueniant. Deinde, vt gratiosa Dei voluntas eo verbo indicaretur, qui nobis. nō quasi feruis, sed tanquam filijs charissimis bona sua legare disposuit: atq; ea ratione in amorem tanti testatoris quasi parentis accenderemur, dum nos in eo scriptos hæredes regni cœlestis gratuita sua munificentia cerneremus. Nam etsi Iudæi nobis comparati, seruatorum rationem induant, & spiritum seruitutis iterum in timore accepisse ab Apostolo dicantur; atqui si cum reliquis Gentibus conferantur, locum aliquem, & gradū filiorum obtinuissent, merito dici possunt. Hinc illa Dei ad eos benigna vox; *Filius meus primogenitus, Israel*. Et rursus Moses in Canticò: *Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, & fecit, & creauit te?* Ac vt tota Moisis lex vmbra quedam erat Euangelicæ legis; ita filiorum appellatio illis indulta, vmbra tamen erat & typica, & nostram hanc perfectam representabat.

Tertiò & illud cogita, quòd vt in testamentis hominum voluntate cō-

ditis leues, factūq; faciles solent apponi hæredibus conditiones, quibus impletis hæreditatem adeant: ita sanè ea quæ Deus à nobis exigit, vt hæredes tanti regni constituamur, nō sunt aut impossibilia (vt Hæretici blasphemant) aut valdè dura, cum Dilectus discipulus apertis verbis, & audenter dicat: *Mandata eius graui non sunt*: & Christus Dominus: *Iugum enim meum suauē est, & onus meum leuē*. Nam ad ea opera quæ nobis præstanda sunt, gratiam nobis clementer infundit, & spiritum suum largitur, qui facit vt in præceptis eius ambulemus, & iudicia eius custodiamus, & operemur: vt Propheta quidam dixit. *Quantum leuia sunt omnia quæ præstamus, alia ratione, si ad æterni præmij magnitudinē, quæ omnes rectè operantes, & in patientia animam suam possidentes manet, mētis oculos attollamus: Nō sunt, inquit Apostolus, condigna passionē huius temporis ad futurā gloriam quæ reuelabitur in nobis*.

Quartò & illud annotandum est, Erasimum, & Caietanum in errorem intolerabilem planè fuisse prolapsos, quòd vim vocum Testamenti, & Patris non apprehendentes, nec à Spiritu sancto discere volentes, damnarunt Epistolam ad Hebræos, quòd eius auctor imperitè voce Testamenti abutatur pro pacto. Si enim non tam Grammaticam vocabulorum rationē, quam Sacram Scripturam scrutati fuissent, facile poterant hoc scrupulo liberari. Nam si ob eiusmodi vocis abusum reprobāda esset epistola ad Hebræos; pari ratione & epistola ad Romanos, vbi bis Testamentum pro pacto vsurpatur; & epistola ad Galatas, quæ de duobus Testamētis philosophatur, dānari potuisset. Zacharias quoq; Ioannis Baptistæ pater, dum inquit, Deum recordatum testamenti sui sancti; atque Stephanus, quòd in Actibus Apostolicis pactum circumcisionis, dixerit testamentum circumcisionis: & denique Christo obijci posset, quoniā sanguinis calicem dixerit Noui Testamenti, & non noui pacti; cum tamē ad sanguinem, quo formatum est Verus pactum, alluderet.

verū etiam leuia, & facilia Diuina esse mandata, dupliciter.

1. Ioan. 5. Matth. 11.

Ezech. 36.

Luc. 21.

Rom. 8.

Imple ac temere ab Erasimo, & Caietano epistola ad Hebræos ob vsum Testamenti pro pacto, fuisse reiectam: Heb. 9.

Rom. 9. & infra 11. Gal. 4.

Luc. 1.

Act. 7.

Matth. 26.

Hæreditatē regni cœlestis à Deo promissam, abique bonorū operum meritis non haberi.

Exod. 20. et seq. Matth. 19.

Qui filij humani legibus priuētur hæreditate.

Matth. 8.

Eiusmodi hæreditatem vnde constat si ne meritishaberi non possit. Matth. 25.

Rom. 8.

Coloss. 3.

Quintò & id non est dissimulandum, nonnullos ex his, qui in Testamento Dei hæredes instituti sunt, sua culpa posse ab hæreditate excidere; neque propterea aut Dei voluntatem frustrari, aut ab humano, quod validū, & firmum est, Testamento superari diuinum sentiemus. Nam cum voluntas Dei absoluta non sit, sed ex conditione per hominem implenda pendeat: neque Testamentum simplex legatio bonorum sit, sed coniuncta mandatorum Dei obedientia, & malorum inflictorum patientia; non mirum est, si obedientia ex parte nostra non impleta, neque patientia ad malorum tolerantiam adhibita, hæredes à bonis arceantur legatis. Plerūq; namque leges ciuiles contumacem, & ingratum filium à testamento excludunt: hæredem verò institutum, qui in testatoris mortem machinatus est, ab omni spe ad eundem hæreditatis merito cadere volunt. Quamobrem mirum esse non debet, si filij regni, rebelles tamen, & ingrati, & contumaces inuenti eijciantur in tenebras exteriores. Qui peccato item suo Deum, quod ad se attinet, occidunt; digni profectò redduntur; qui à cœlesti hæreditate excludantur.

Quòd si fortè quæras, vbi nam hæc nostræ obedientia, & patientia conditio ad hæreditatem obtinendam exigatur? Respondeo: expressit Christus, quando apud Matthæum dixit: *Venite benedicti Patris mei, possidete patrum vobis regnum à constitutione munda. Esuriui enim, & dedistis mihi manducare, & quæ sequuntur*. Vbi Græcè significatiùs dicitur, *κληρονομήσατε*, quòd est, *hæreditate possidete*. Vbi vides hæreditatem cum operum exactione coniunctam. præterea Apostolus ad Romanos scripsit: *Si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei; cohæredes autem Christi: si tamen compatimur, vt & conglorificemur*. quibus verbis clarè ostenditur, hæreditatem coniungi cum patientia nostra quam includit. Rursus ad Colossos. seruos adhortans, vt libera suis dominis impendant obsequia, ait: *Quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino, & non homini-*

bus; scientes quòd à Domino accipietis retributionē hæreditatis. Perspicias hoc loco rursus hæreditatem cum mercede coniungi; quod etiam expressius declaratur Græco verbo *ἀποδοτέον τῆς ἀνταποδοσιμῆς κληρονομίας*: quòd est, accipietis remunerationem, seu iustam mercedem retributionis, quæ in hæreditate possidenda sita est.

Sextò aduerte, quòd quia testamentum scriptum, & in eo legata hæreditas non nisi ad filios, & ad eos, qui hæredes instituti sunt, spectat: hæretici verò, & schismatici, qui ab Ecclesia Catholica proprio se iudicio segregarunt, neque filij, neque hæredes esse possunt, cum fures sint, & latrones: id eò iure ad cōgressus Scripturarum cum Catholicis habendos admitti nō debent. Quinimò, cum de illis, vel illarum intelligentia disputant cum Catholicis, alienam siluam præcidunt, & falcem mittunt in messem alienam: vt acutè Tertullianus libro de Præscriptionibus hæreticorum annotauit.

Postremò etiam illud ex Laetantio considerandum est, tam diu clausum, & obsignatum esse testamentum, quā diu qui testatus est, viuit: morte verò interueniente confirmatur; ita vt voluntas quam Iurisperiti deambulatoriam vocant vsque ad mortem, omninò euanescat, & tempus reserandi, legendiq; testamenti adueniat. Ad hunc modum obscura erant verba Prophetarum ante Christi mortē, & quasi sigillo obsignata, & vt Propheta ait, Tenebrosa aqua in nubibus aëris; id est obscura oracula, & vaticinia Prophetarū, qui vt nubes quedam cœlestes aquis suis salutaribus terrena hominum corda irrigant, & fecundant, Christi tamen morte intercedente omnia sunt aperta, & reserata. Nam & velum templi scissum est, vt paterent arcana Veteris Testamenti; & Christus ab inferis excitatus, aperuit Apostolis sensum, vt intelligerent Scripturas: *Dignus quoque inuentus est Agnus qui aperiret librum, & solueret septem signacula eius*. Verba Laetantij sunt hæc: *Idcirco Moses, & idem ipsi Propheta legem quæ Iudæis*

Scripturæ vtriusq; Testamenti ad Hæreticos, & schismaticos minimè pertinere. Ioan. 10.

Tertull.

Hoc Testamentum quā diu clausum, fuerit, obsignatumque: idem quādò reclusum, ac resignatum: Laetan. lib. 4. c. 20. pro p̄d. initium.

Psal. 17. Quid significet: Tenebrosa aqua in nubibus aëris.

Matth. 27. Velum templi scissum.

Luc. 24. Apoc. 5.

data erat, Testamentum vocant: quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari testamentum potest, nec sciri quid in eo scriptum sit, quia clausum, & obfirmatum est. Sic ille.

Quod si vrgeas, Vetus Testamentum, etiam post caedem animalium, quorum sanguine sancitum est, obfirmatum, & perobscurum fuisse, neque reuelata quae in eo continebantur mysteria: dicendum, Deum olim in Veteri Testamento firmando, non fuisse verè mortuum; quamuis dici possit aliqua ratione, nempè per re-

praesentationem & figuram in illo brutorum sanguine effuso mortuum: atque ita illud referatum, apertumq; testamentum, nisi in typo, & figura, quae omnem obscuritatem nequam abijcit, dici non potest. Quando verò venit plenitudo temporis, proque nostro confirmando testamento verè Deus mortuus est, tunc etiam mysteria omnia vtriusque Testamenti, & oracula Prophetarum verè patefacta sunt, & ingenti luce Christi referata, atque illustrata. Et de his haec tenus.

Gal. 4.

Longè aliter Nouum quàm Vetus Testamentum, nempè perfectius explicatum, apertumq; fuisse. Exo. 24. & Heb. 9.

PROLEGOMENON. XXII.

Cur illa Scriptura, Vetus; hæc Nouum Testamentum appelletur.

SEQVITVR vt quid sit Vetus, & quid Nouum Testamentum aperiamus. Vetus in primis dicitur, quod in eo primum Dei fœdus cum Adâ, & filijs eius percussum, quodque omnibus Christum per fidem, ac baptismum ingredientibus iam dudum inueterauit, & cessauit, continetur. Vetus etiam pactum cum Mose legislatore, & eius populo initum, sanguineque hircorum, & vitulorum, atque alijs ritibus, & ceremonijs celebratum: quod etiam per Christum Dominum nostrum abrogatum est, scripto complectitur. Ad hæc quod Noui Testamenti, & Christi ad salutem mundi venturi promissionem, non solum apertis Prophetarum vaticinijs, sed etiam sub vmbris, & figuris delineat, atque repræsentat. Quare Apostolus ad Corinthios scribit: *Hæc autem omnia in figura continebant illis.* ac rursus ad Hebræos: *Vmbra habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum:* at

hæc omnia, veniente luce veritatis, de medio sublata sunt. Promissio etenim, vbi quod promissum est, exhibetur, suapte natura dissoluitur: sicut umbra luce fugatur, figuræ, veritate præsentate, euacuantur. Postremò, Vetus dicitur, quod de homine misero, & in vetustate peccati sua culpa prolapsò pertractet: hanc porro peccati vetustatem Testamentum illud neque tollere, neque nouitatem spiritus conferre poterat. *Impossibile enim erat sanguine taurorum, & hircorum, auferri peccata.* Quanquam non omninò inutilis erat illa lex: nam teste Paulo, *Per Legem cognitio peccati, non autem illius abolitio veniebat.* Per Legem etiam certa spes medici venturi, & medicinæ salutaris suo tempore exhibendæ conferebatur: nihil tamen horum durante illo exhibitum est. Veruntamen ne quicquam dissimulare videar, Patres omnes, qui ante Legem, siue in Lege Moyfi floruerunt, si ad vnum Christum venturum in spiritu spectabam, illumq; fide ap-

Quarta, & vltima.

Heb. 10. Vetus Nouæ legi duplicem præstitit commo ditatem, & vsum. Rom. 3.

Veteres Iusti qui nã ad Nouum, qui contrã Christiani ad Vetus Testamentum pertinent.

Prima ratio, Lex Moyfi cur Vetus Testamentum dicatur. Osea 6.

Secunda.

Exod. 24. Heb. 9.

Tertia.

1. Cor. 10. Heb. 10.

prehen-

prehendebant, virtutumq; officijs illum exprimere pro virili conabantur, illi proculdubio, vtpote iusti, ac per Christi merita iustificati, Spirituq; Christi renouati, ac Deo reconciliati; nequaquam ad Vetus, sed ad Nouum Testamentum pertinuisse dicendi sunt. Quemadmodum etiam qui neglecto Christo temporalia tantum, & corporea quærent in Lege Noua, & Spiritu seruitutis in timore magis ducuntur, quàm Spiritu adoptionis, illi proculdubio non ad Nouum, sed ad Vetus pertinent Testamentum. Ita vt tempore Legis currite multi essent in spiritu Christiani, tempore verò Euangelij nonnulli verè Iudæi deprehendantur. Ratio ergo Veteris, ac Noui Testamenti, non tam à tempore, quàm ab hominum statu & conditione, venanda, & constitutuenda est.

Rom. 8.

Illam vtriusque Testamenti hominum differentiam apte describit Augustinus.

B. August. tom. 7. paulo post med. Gal. 4. 2. Cor. 3. Gal. 5.

Suprà 4. Qua fide vixerint Testamenti Veteris sancti. Habac. 2. Rôma. 1. & alibi.

Matth. 11.

Hanc autem præclaram doctrinam pluries nos docuit doctissimus Pater Augustinus, sed præsertim libro tertio contra duas Epistolas Pelagianorum, cap. 4. vbi in hunc modum scribit: *Hi ad Vetus pertinent Testamentum, quod in seruitutem generat, quia facit eos carnalis timor, & cupiditas seruos, non Evangelica Fides, Spes, & Charitas liberos. Sub gratia verò positi, quos viuificat Spiritus, & Fide ista faciunt, quæ per dilectionem operatur in spe bonorum, non carnalium, sed spiritualium, non temporalium, sed æternorum; præcipuè credentes in Mediatorem, per quem sibi non dubitat, & Spiritum gratia subministrari, vt bene ista faciat, & ignosci posse cum peccant: hi pertinent ad Testamentum Nouum filij promissionis, & regenerati à Deo Patre, & libera matre. Huius generis fuerunt antiqui omnes iusti, & ipse Moyses Testamenti minister Veteris, hæres Noui: quia ex fide qua nos viuimus, vna eademq; vixerunt, incarnationem, passionem, resurrectionemq; Christi credentes futuram, quam nos credimus factam; vsque ad ipsum Ioannem Baptistam, tanquam præteritæ dispensationis limitè quendam. Hactenus ille, & doctissimè, & elegantissimè. Per oppositum autem, Nouum Te-*

stamentum dicitur, quod Christi nouum cum hominibus pactum in eius sanguine, ac morte factum, ratumq; continet, vereraq; illa Abrahæ, & Moyfis fœdera, tanquam superflua iam & inueterata, profus de medio sustulit; promissionesq; omnes in vno Christo ad omnium salutem oblatò complectitur, noua præcepta dat, nouum Sacerdotium cum sacrificio nouo exhibet; renouat etiam per Spiritum sanctum corda hominum hoc Testamentum profitentium omni criminis vetustate eliminata, gratia spiritus nouitate collata. Nouum denique vocatur, quod semper duraturum sit, nec illi aliud, vt Veteri Nouum, succedat; quare & Nouum Testamentum à Christo in cœna vocatum est, & à Paulo Hebræorum vltimo vocatur æternum Testamentum.

Adde præterea, omnes filios Noui Testamenti admirabilem habere nouitatem, iocunditatemq; spiritus, dū quotidie noua omnia Christi mysteria intellectu apprehendunt; nouumque gustum, & consolationem in fundi sibi à Christo in voluntatem sentiunt, atque ad noua certamina pro Fide Christi tuenda, nouosq; labores sustinendos animari se, & confirmari intelligunt. Quibus rationibus perspicuum euadit, merito Testamentum Christi nouum dici; ac proinde Sanctum, inuiolabile, atque omni acceptione dignum existere.

Sed, vt hæc quæ dicta sunt, maiori lumine veritatis illustrentur, non grauior alterum cum altero Testamento inter se inuicem conferre; Deinde vtrumque cum profanis alijs vel magnis scriptoribus, qui humano spiritu cogitationes suas literis commendant, componere: vt ex hac bina collatione dignitatem Noui Testamenti præ Veteri, & vtriusque excellentiam; & præstantiam inter alia hominum scripta explicatius cognoscere possimus.

Vt igitur à prima comparatione exordiamur, in multis antecellere videretur Nouum Veteri: nec in hæc assertionem quicquam falsi, aut absurdi pronuntiabimus. Quemadmodum

Scriptura noua cur Nouum Testamentum dicatur. Gen. 17. Exo. 24.

Cur æternum idem appelletur. Matth. 26.

Filij Noui Testamenti quot, & quâ tis per Christum beneficijs perfruatur.

Comparatur Nouum Testamentum cū Veteri.

1. Diferimè,

enim

enim cœlum, & terra à Deo sunt, dignius tamen, & præstantius cœlum quam terra; Angelus etiam & homo à Deo processerunt, dignior tamen, & pulchrior natura Angelica, quam Humana: ita sanè vtrumque Testamentum à Deo esse profectum asserimus, sed pluribus tamen, & maioribus ornamentis Nouum præ Veteri est donatum. Principio quidem est in autore ipso, quem mediatum vocant, non differant, sed par sit dignitatis, & autoritatis, nam vnus & idem Spiritus sanctus olim per Prophetas, & in Nouo Testamento per Apostolos est locutus: tamen in autore immediato, & proximo, seu in ministro, per quem Spiritus sanctus loquitur, longè præstat Nouum Veteri. Ibi enim per Moysen, & per Prophetas legem tulit, atque explicauit; hic vero locutus est nobis in Filio, qui & Moysen, & Angelos dignitate longè antecedit. Apostoli etiam ministri Euangelij, primitias Spiritus habentes, sanctitate, & gratia superant Prophetas: vnde Paulus non semel primum locum tribuit Apostolis, secundum Prophetas.

Præstat deinde perfectione Nouum Veteri; quemadmodum finis his quæ sunt ad finem, est perfectior, & figuræ sunt propter veritatem: ita Vetus ad Nouum Testamentum, vt ad finem suum respicit. Quare Paulus rectè dixit: *Finis enim Legis, Christus, ad iustitiam omni credenti*: Moysen verò vocat Pædagogum nostrum ad Christum: quod suis institutis, & ceremonijs ad Christum duceret populum illum. Denique omnia illa Veteris Testamenti instituta atque præcepta scripta sunt propter nos, hoc est ad correctionem nostram, in quos, *finis seculorum deuenerunt*, vt idem Apostolus inquit, ac proinde Nouum Testamentum à nobis, vt perfectiorem legem profitentibus, exigit ampliorem fidem, ardentiorē spem, excellentiorem charitatem, pleniorē præceptorum obseruantiam: continet excellentiora mandata, nobiliora promissa, sanctiora, & efficaciora Sacramenta, illustriora tum Christi, tum

Apostolorum exempla, maiora denique præmia, *quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt*.

Ad hæc duratione vincitur Vetus à Nouo: nam illud ad tempus, & breuè abrogandum erat; hoc verò vt perpetuò duraturum, æternum Testamentum, & æternum Euangelium, & à Christo Domino, & à Dilecto discipulo vocatur.

Quod verò aliquando apud Moysen de quibusdam ceremonijs, seu sacrificiorum ritibus legimus: *Legitimum sempiternum erit Aaron, & semini eius post eum. Et, Celebrabitis eum diem solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno: & similia multa; quasi eiusmodi ritus semper obseruandi, & hostiæ in perpetuum essent Deo offerendæ: suum habet sanum intellectum. Non enim propriè æternitatem temporis illis verbis significare Dominus voluit, sed tantum seculum suum atque periodum, quæ lex Moyse viuere, atque vigere debebat: in quem sensum primo libro Regum, cap. 27. legimus Regem Achis dixisse ad Dauidem: *Erit igitur mihi seruus sempiternus*: quibus verbis non æternitas, sed tantum tota vita significatur Dauidis. Ita quis relegatur in perpetuum, vel in exilium missus sempiternum, communi phrasi dicitur is, qui ad vitam est in exilium, vel in insulam condemnatus.*

Quoniam alia quidem ratione æterna dici possunt illa omnia Moyse legitima, non quidem in seipsis, quia iam abolita sunt, & vim obligandi amiserunt, sed in rebus ipsis veris & figuratis quas adumbrabant, ac repræsentabant. Sic enim agni immolatio permanet apud nos in vero illo Agno qui tollit peccatum mundi, & qui in Ecclesia perpetuò immolatur: Manna verò typicum in pane illo cœlesti, qui vitam præstat mundo, & quem, dum peregrinamur, manducamus, in mysterio Sacrosanctæ Eucharistiæ permansit.

Quarto, amplitudine, & vniuersitate populi superat legem Veterem Nouum Testamentum. Illa enim lex vni

I sai. 64. & I. Cor. 2.
III. Discrimen.
Matth. 26. Apoc. 14.
Legitima Iudæis obseruanda quomodo sempiterna. Exod. 28. Suprà 12.
Hic sensus duplici illustratur exemplo.
I. Reg. 27.
Cur etiã sempiterna Moyses legitima.
Exod. 12. & seq. Ioan. 1.
Exod. 16. Ioan. 6.
III. Discrimen.

tantum

tantum populo ex Jacob semine descendenti data est, neque ad illam alie nationes cogebantur: Nouum verò Testamentum æquè ad omnes omnium hominum nationes pertinet, dicente Christo ad Apostolos: *Prædicate Euangelium omni creaturæ; & Euntes docete omnes gentes, &c.* Vmquè habet omnes homines, quibus promulgatum est, obligandi. Hinc Christus subiunxit: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.*

Quinto loco, perspicuitate, & claritate longè Veteri antecedit Nouum, quantum viui & perfecti colores excedunt primas lineas. Nam hic omnia apertè, & dilucidè traduntur, quæ tamen illic non nisi sub inuolucris, vmbribus, typis, & ænigmatibus adumbrata, potius insinuantur, quam dicuntur. Ideò Moyses velata facie docebat; & Sanctum Sanctorum velo tegebatur. Omnia item vasa ad ministerium templi constructa, tecta, velataq; erant.

Sexto vincit breuitate nam quæ in Veteri Testamento prolixis sermonibus, & longis ceremoniarum ritibus, siue per Moysen, siue per Prophetas traduntur; in vno Christo, eiusq; paucis mysterijs breuè explicantur. Et vt apud idiotas, & rerum ignaros, qui vno sermone non apprehendunt quæ dicuntur, pluribus verbis vt consueuimus vnam & eandem rem exprimuntibus: ita Deus benedictus Iudæo populo quasi puero, & ignaro, longo sermone atque processu loquebatur: quæ tamen Christus, & Apostoli nouo populo, quasi viro adulto, & maturo, paucis absoluunt. Habet enim Prouerbum: Sipienti pauca. Quantum ergo Vetus Testamentum magnitudine librorum superat Nouum; tantum perspicuitate à Nouo vincitur, & breuitate. Erat enim Vetus Testamentum occultatio Noui, Nouum verò manifestatio Veteris: quemadmodum pulchrè Augustinus lib. de Catechizandis rudibus cap. 4. docuit.

Postremo loco, si ad vtilitatem, & fructum spectamus, præstator est Lex Noua, quam Vetus: sicut nucleus præstat cortici, corpus vmbrae, triticum

nudum paleis. Nam illa lex non poterat quenquam ad perfectionem adducere: elementa illa præterea sacrificiorum erant egena, & infirma, teste Paulo; & ideo per illa nemo poterat à peccati iugo solui, aut Deo reconciliari. Quod si quis in eo statu existens, vel remissionem peccatorum, vel spiritus renouationem assequeretur; non à lege, sed ab Euangelio, & Christo qui in eo continetur, hauserant.

Quæ vt præsius discutiantur, & intelligantur, aduertendum est, potissimum, & maximam differentiam inter illa duo Testamenta, in hoc sitam esse, vt doctissimè Augustinus, acerrimus Scripturarum indagator, ex Pauli verbis collegit: quod vetus illa lex tamen si Decalogum comprehendat, nihil aliud sit quam litera mortua, scripta in tabulis, secluso omni Spiritu, & gratiæ Diuinæ dono, quod eius legislator Moses præstare non poterat: Nouum vero Testamentum non tantum Scripturam, & literam continet (quæ & ipsa in se considerata mortua est, nullamque vel minimam gratiam præstare valet) sed maximè charitatem Dei (per quam diffusam in cordibus nostris Spiritus sanctus nobis donatur, quo quasi Dei digito Lex noua fidelium inscribitur mentibus) complectitur. Quare potissima pars Testamenti Noui in hac communicatione sancti Spiritus, per quem & credimus, & speramus, Deumq;, & proximum vt oportet diligere, Deique præcepta implere valemus. Nam huc Spiritum Christus, Legis Nouæ autor, & polliceri, & præstare potest. Vnde Ioannes Baptista dixit: *Lex per Moysen data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*: quibus verbis non obscure indicat, Moysen dare Legem, & literam mortuam potuisse, Christum verò, utpote Deum, etiam gratiam conferre, & promissorum veritatem præstare valuisse. Hanc porro Veteris, & Nouæ Legis differentiam Augustinus in libro de Spiritu & litera, capite decimo nono, & 20. ex verbis prophete Hieremiæ acutè, vt solet, collegit. Habet enim sanctus vates: *Eccè dies venient, dicit Deus*

Heb. 7. Gal. 4.
Vade nã Veteri Legi, quæ habuit, fuerit gratia atque remissio peccatorum.
Præcipuum Legis Veteris, & Nouæ discrimen quod.
August. in seruis citã dus.
Exod. 31. 34.
2. Cor. 3.
Rom. 5.
Quæ sit Noui Testamenti pars maxima.
Ioan. 1.
Quid quod Lex per Moysen data, gratia & veritas per Iesum Christum dicitur facta.
August. tomo 3. longè post mediũ Hierem. 31 Heb. 8.

minus,

minus, & consummabo super domum Israel, & super domum Iuda testamentum Nouum: non secundam testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de Terra Aegypti; quia ipsi non perseuerauerunt in testamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus: Quia hoc testamentum est quod ordinabo domui Israel. Post illos dies, dicit Dominus, dabo leges meas in cor illorum, & in mente eorum scribam eas, & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum: & non docebit vnusquisque ciuem suum, & vnusquisque fratrem suum, dicens: Cognosce Dominum: quia omnes cognoscent me à minore vsque ad maiorem eorum: quia propitius ero iniquitati eorum, & peccata eorum non memorabor vltra. Hæc est illius loci lectio iuxta Septuaginta interpretes, quam exponens Augustinus, ponderat, in nullo alio loco Veteris Instrumenti facta este commemoratiõnem Noui Testamenti sub hoc expresso nomine, nisi hæc tantum.

Vide etiam quid Veteri Testamento opponat: non literam literæ, neque Scripturam Scripturæ; sed Scripturam factam in cordibus per Spiritum sanctum Scripturæ mortuæ, & traditæ in tabulis lapideis. Per huiusmodi enim Scripturam in cordibus efficitur populus Dei, cognoscimus Dominum à minore vsque ad maiorem. Hoc ipsum Apostolus in posteriori ad Corinthios, aperte docet, cum ait: *Litera enim occidit, spiritus autem viuificat.* Vbi vides literæ opponi spiritum, qui quidem literam non excludit, sed præstat vt illa que in litera præcipiuntur, custodire valeamus. Quare Augustin. in lib. Expositionis Epistolæ ad Galatas rectè ait: *Eadem igitur Scriptura, & idem mandatum cum bonis terrenis inhiantes premit seruos, Testamentum Vetus: cum in bona aterna flagrantes erigit liberos, Testamentum Nouum vocatur.* Hactenus ille.

Aduerte insuper, literæ tribui quod occidat: quia præceptum sine Dei gratia impleri non potest, ac ob id litera non implentem mandata, morti ad-

dicat. Spiritui verò adscribitur viuificandi virtus, quod per Spiritum sanctum Legem implentes, vitam consequantur æternam. Ex quo idem Augustinus: *Illam enim (Lex Vetus scilicet, inquit) sine adiuvante spiritu proculdubio est litera occidens: cum verò adest viuificans spiritus, hoc ipsum intus conscriptum facit diligi, quod foris scriptum Lex faciebat timeri.* Sic ille.

Paulus item ad Romanos capite 8. eandem testamentorum differentiam nos edocens, inquit: *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Iesu, liberavit me à lege peccati, & mortis.* Et in alio loco legè Moylis appellat ministratiõnem mortis, & damnationis; nouam verò, ministratiõnem spiritus, & vitæ. Idem asserit, Legem contulisse spiritum feruitutis in timore; Euangelium verò, spiritum adoptionis. Vnde Augustinus libro contra Adimantum Manichæum cap. 17. ante medium: *Hæc est breuissima, & apertissima differentia duorum Testamentorum, timor, & amor: illud ad veterem, hoc ad nouum hominè pertinet: vtrumq; tamen vnus Dei misericordissima dispensatione prolatum atque coniunctum.*

Ex quibus omnibus latè disputatis accipimus, Veterem legem tantum nudam literam; Nouam verò, Spiritus sancti gratiam, simul cum libris Noui Testamenti complecti. Et vt ad rem redeamus, vtilitas Noui Testamenti longè præponderat Veteri. Quanquam non negauerim, Moysen pædagogum fuisse ad Christum, & legem peccati cognitionem attulisse, & eius ceremonias obseruatas ad vitandas immunditias per legem contractas viles exitisse. Vnde illa vox Pauli est: *Munera & hostiæ offeruntur, que non possunt iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, solummodo in cibis, & in potibus, & in varijs baptismatibus, & iustitijs carnis, vsque ad tempus correctionis impositis.* At huiusmodi vtilitates perexigui, & parui momenti sunt, si ad Nouum Testamentum conferantur: in quo non tantum gratia Dei promittitur, sed etiam exhibetur ad remissionem omnium peccatorum, ad iustitiam, re-

Idem lib. de spiritu & liter. c. 19. tit. 3. Quale inter vtrumq; etiã testamentum discrimen asserit Apostolus.

Rom. 8. 1. Cor. 3.

Rom. 8.

Idem tom. 6 multò ante med.

Nouum quãto vtilius Testamento Veteri.

Rom. 3.

Heb. 9.

Noui gratia Testamenti quã efficac.

Nouum Testamentum Veteri, an estra posterius sit.

Nouum Veteri Testamento ordine doctrinæ præcedere.

Luc. vii.

2. Tim. 3.

Ioan. 5.

Quid illud: Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, &c.

Rom. 10.

conciationemque coram Deo, & ad merita vitæ æternæ comparanda. Atque hæc de prima collatione.

Ex his autem non erit difficile intelligere, quod nam horum Testamentorum (sicut in principio. propositum fuit) altero sit. prius atque antiquius. Cum enim multipliciter aliqui prius altero dici contingat: nam antiquitate parentes priores sunt filijs, dignitate verò magistratus, etsi ætate iuniores senioribus civibus, quibus ius administrant, priores censentur. Ordine autem doctrinæ quæ notiora sunt, & magis perspicua, obscurioribus, & difficilioribus priora sunt, illaque non aliter ac principia conclusiones præcedunt. Afferendum ergo est de Nouo Testamento, in primis ordine doctrinæ prius esse quàm Vetus, quia notius est, & apertius. Facilius quippe multò est à veritate semel perspecta apprehensãque, conijcere figuras, & umbras quibus tegitur, quàm à figuris & umbris diuinare veritatem. Vnde & Apostoli gesta, dictaq; Christi ad Nouum Testamentum spectantia prius intellexerunt, quàm illis aperiretur sensus, quo Veteris legis intelligerent Scripturas. Apostolus quoque Timotheo Sacras commendat literas: *Quæ tibi possunt, inquit, instruere ad salutem, per fidem quæ est in Christo Iesu.* Illo enim præeunte, & lucem Diuinam præbente, apertæ fiunt Sacræ literæ. Quare ipse Dominus apud Ioãnem Iudæos sic adhortatur: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere; & illa sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitã habeatis.* Quod idem est ac si planius ita dixisset: Vos putatis vitam æternam per obseruationem Legis, & Prophetarum, plenumque eorum intellectum habere, sed id vanè putatis, qui ad me qui sum finis Legis, & Prophetarum, vita æterna, sensusque aperio ad intelligendas Scripturas, per fidem venire non vultis; cum tamen sim & ad iustitiam, & ad vitam omni credenti præstandam paratus. Quasi dicat: Scriptura sine me nec intelligi, nec præstare vitam potest.

Deinde si rationem dignitatis habeamus, nemo est qui dubitet, prius esse Nouum Testamentum quàm Vetus, tantumque excellere, quàm Christus ipse dignitate præstat Moyse, quatumque finis his quæ ad finem ducunt, coelum terræ, vmbra corpus, veritas si guris, dies nocti præstare dignoscitur. Sin verò sermo sit de temporis antiquitate, ac principatu; si Euangelium Moyse legem antecessisse dixerò, nihil equidem falsi me dixisse comprobabo. Nam, vt omittam quod Christus antequam Abraham fieret, iam erat, nimirum æternus Deus, illud ad rem facere videtur, quod quemadmodum artifex domum amplam adificaturus, prius fabricandæ mensuram domus, & formam mente concipit; deinde instar illius quæ mente concepta est, formam ligneam condit, ad quam architectus inferior intuens, fabricat domum ipsam: ad hunc modum summus mundi conditor, & artifex Deus Optimus Maximus, in merte suæ Ecclesiæ domum Christi gratia, & meritis erigendam, eiusque spiritu ornandam, vt sic dicam, præcogitauit; deinde Moyse tanquam architecto inferiori præcepit: *Inspice & fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est,* atque Ecclesiæ per Christum constituendæ veluti formam ligneam, typumque in lege quam tulit, expressit. Quis non videat hæc præconceptam in mente artificis formam tanquam primarium exemplar, ligneum prædiæ fabricæ præcedere exemplum?

Quod si obijcias: Ligneum exemplum antecedere veram, & perfectã domus constructionem, ipsam verò ideam in mente artificis postam non præcedere, sed consequi; Respondebo, non tantum in mente Dei, sed etiam Nouum re ipsa Testamentum antecessisse. Nam & ante Moysen, & sub lege Moyse permulti Patriarchæ, & Prophetæ, & viri iusti floruerunt, qui per fidem in Christo, perque pretiosa sanguinis sui merita salui facti sunt; potates de eius spiritu: vt Abel, Noë, Abraham, & alij, de quibus ad Hebræos Apostolus philosophatur. Quis ergo neget, hos ad

Ordine dignitatis quoque præcedere.

Quod sit etiã prius tempore, probatur. Ioan. 8. Idem probatur ex eplote.

Exo. 25. & Heb. 8.

Nouum Veteri quomodo antiquius Testamento, cum illud sit conditum prius?

Iustos ante legem latam, & post illam quos merita Christi serua uerint. Heb. 11. & seq.

Nouum

August. lib. 3. contra 11. epist. Pelagian. c. 4. & alibi, tomo 7.

B. Thom. 1. 2. q. 106. 1. ad 3. & q. 107. 1. 2. 3. 2. 2. q. 118. 1. 3. 3. part. q. 8. 3. 3. Quanto antiquior secundum Apostolum nouæ legis quàm antiquæ promissio.

Gal. 4. Hebr. vlt. Apoc. 13. Infra 14. Heb. 13. Quid significet: Iesus Christus heri & hodie, ipse & in secula.

Christus cur agnus, vocetur ab origine mundi.

Qua ratione Nouum Veteri Testamentum antiquius asseratur.

Lex Naturæ, & lex Evangelij antiquitate pares, vnquamque minimè dis-iunctæ.

Nouum Testamentum pertinere? vt Augustinus, & Thomas egregie docent, & ante eos Eusebius lib. 1. Demonstrationis Euangelicæ cap. 6. Aut quis meritò inficiari valeat Nouum prius esse Testamentum, quàm Verus? Nam & Noui Testamenti promissio per quadringentos & triginta annos legem Moyfi præcessit, ac proinde ab ea antiquari non valuit: vt Apostolus ad Gal. eleganter docuit. In hunc sensum accipio nonnullas Scripturæ sententias. Ait enim Paulus: Iesus Christus heri & hodie: ipse & in secula. Ioannes verò, Christum, Agnum occisum ab origine mundi; idemq; vocat Euangelium æternum, & Christus Testamentum Nouum, & Paulus sanguinè Testamenti æterni appellauit. At æterni quomodo erit, nisi dicamus ad omnes omnium legum homines extendi? Quicunque enim quouis seculo, aut ætate, aut statu salutem consecuti sunt, id totum Christo, & Nouo Testamento acceptum ferendum est. Et idcirco dicitur Christus heri, & hodie, & in secula; id est operans salutem hominum per omnes leges, ætates, & secula. Atque hac eadem ratione pulchrè dicitur Christus innocentissimus agnus, occisus ab origine mundi: quòd nimirum mortis eius mèrita, & sanguinis virtus ad salutem hominibus præstandam ab ipso mundi initio iam operabatur, & veluti ad sanctificationem retro trahebatur. Nam & ille sic passus est, vt passionem, & mortem atque sanguinem suum nõ minus pro præteritorum hominum salute, quàm præsentium atque futurorù Patri suo obtulerit.

Ita tamen nouum antiquitate præire Vetus intelligo, vt per Nouum Testamentum principalia, summaq; eius capita accipiam: vt sunt, gratia Dei, Fides, Spes, Charitas, Christus, eius sanguis, atque spiritus: non autem alia, quæ ad Sacramenta, seu ad ceremonias spectant sacras: cõstat siquidem has ante Moysen minimè extitisse, cū nondum essent institutæ; erant tamè Christus, atque eius mèrita, Fides, & Spiritus. Ita vt doctè, & acutè mihi quidem differuisse videantur, qui legè

Euangelicam eò quo diximus modo intellectam, coequam cum lege nature, & cum ea simul currentem, quasque ab ea inseparabilem, & indiuisam cõstituerint; cùm tamen distinctæ, & diuersæ sint leges. Ex his itaque quæ differuimus, in summâ colligimus, nõ tantum ordine doctrinæ, aut dignitatis, sed etiam temporis prius esse Nouum Testamentum quàm Vetus.

Superest, vt ad secundo loco propositam comparationem accedamus: Præstant sanè Diuinæ literæ: hominù scriptis multipliciter. Nam illæ Deum habent primarium autorem, ista verò hominem: quid autem inter sit inter Deum, & Hominem, explicat Diuinum verbum. Ait enim Apostolus: Est autè Deus verax; omnis autem homo mēdax. Quod si quis dicat, Scripturas diuinas ministerio hominum ad nos esse perlatas; non nego: verù, vt ille dixit: Homo homini quid p̄stat? Stulto intelligēs Quid interest? Prophetæ, & Apostoli sanctissimi viri fuere; Spiritu sancto duce, & magistro scripserunt, eorum permulti non solum vitæ sanctitate, atque miraculis, sed etiam certa futurorum prædictione, & vaticinijs sua scripta comprobant. Nihil simile in cæteris scriptoribus; qui homines tantum fuerunt; humana duntaxat, & naturali rationi consentanea (si quãdo sapiunt) & sentire potuerunt, & scribere.

Deinde cognitio eorum quæ homines scriptis suis cõsignarunt, p̄der ex lumine naturæ, ad quod omnia quæ docent, si rectè, & sapienter procedunt, referenda sunt. Conclusiones enim omnes ad sua prima principia, quæ ratione, aut sensu percipiuntur, resolui debent: at lumen illud rationis cùm exiguum sit, finitum, limitatum, & in ordine intelligentiarum potestremum, sæpè inuenitur defecisse, falsaq; multa, & absurda asseruisse. Lumen verò, quo libri Sacri traditi, & à nobis apprehendēdi sunt, diuinum est, infinitum, cœleste, fallere, aut falli non valens: quam ob causam B. Petrus Scripturam sacrâ, prophetiam appellauit, quòd lumine superno constet esse ab Apostolis traditam, & à nobis

Diuina cum Humana Scriptura cõponitur. I. Discrimè.

Rom. 3. Psal. 115. Num. 23.

Terent. in Eunuc. act. 2. scē. 2. Humani Diuinis quantū scriptoribus cedant.

II. Discrimè.

Quanto sit Diuinum lumē humano præstantius.

2. Pet. 1.

accipiendam.

Sacrâ Petrus Scripturam, Prophetiam, cur nominet Matth. 17.

Cur vocetur ab eodem visione transfigurationis, & paternæ vocis auditu firmior sermo Propheticus.

Tertiū discrimen.

Quale argumentum Scripturarum.

Gen. 1. & seq.

Quartū discrimen.

accipiendam. Ait enim: Omnis Prophetia propria interpretatione non fit. Et ad hanc indicandam differentiam, præ narrata Patris voce, quam in monte audierat de Christo, nempe: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui: ipsum audite: subdit idem Petrus: Et habemus firmiorem Propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes. Namque vt alias illius loci interpretationes prudens omittam, Propheticus sermo dicitur firmior visione, quam habuit, & voce quam audiuit, propterea quòd, etsi quæ oculis conspicuntur, & auribus audiuntur, & manibus contrectantur, firma sint & certa, certiora tamen, & multo firmiora sunt quæ diuinitus patefacta per Scripturas traduntur, quia altiori lumine accipiuntur. Necdum enim illo tempore illud mysterium Transfigurationis literis sacris ita erat consignatum, vt tanta autoritate, & firmitate constaret, quanta ea quæ in Scripturis Sacris Veteris Instrumenti, tot seculorum consensu comprobatis constabant.

Vincunt tertio loco Scripturæ nobilitate & præstantia argumenti: quæ enim scientijs atque disciplinis per homines adiuuentis docentur, non nisi de creaturis tractant, de Deo verò aut nihil, aut diminitè, aut non sine errore mixta tradunt multa. At verò libri Sacri de Deo in primis agunt, de quæ eius bonitate, sapientia, & alijs permultis perfectionibus, quæ ad beatam illam Diuinitatem spectant, homines illuminant: de creaturis verò non quidem per se, sed vel quatenus à Deo vt primo principio, per creationem promanarunt; vel quatenus ab eodem in statu suo conseruantur: vel rursus quatenus in eum, vt in vltimam finem redeunt: quod genus de creaturis differens di nobilissimum est, & præstantissimum.

Quarto loco excedunt in necessaria, & firma euentus consecutione, certissimaque cognitione. Nam oracula, & vaticinia in Scripturis contenta, etiam si nostro sensui, ac rationi repugnare videantur, neces-

sario, & non aliter euenire oportet. Vnde Dominus dixit: Non potest solui Scriptura & alibi: Amen quippe dico vobis, donec transeat Cælum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non prateribit à lege, donec omnia fiant. Rursus: Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non prateribunt, quod perinde est ac si aperius dixisset: Facilius esset Cælum, & terram à sua firmitate deficere, quàm verba mea à suo sensu, & euentu cadere. At verò quæ homines ventura prædicunt, etiam si è suis principijs manifestè deducant, & necessaria nobis videantur, frustrari tamen possunt, & suis euentis plerunque frustrata sunt. Nam & Sol, & Luna ad vocem Iosue immobilia steterunt, & vmbra Solis in horologio Achaz per decem lineas retrocessit, & ignis in fornace à Chaldaïs succensa tribus pueris pepercit; & Luna mortis Christi tempore se soli opposuit, quo Eclipsin illam admirabilem, & insolitam efficeret: Petri etiam corpus etsi graue, super aquas deambulauit tamen, & mortui reuocati sunt ad vitam per Christum, nihil obstante regula illa physica quæ habet, A priuatione ad habitum non esse regressum. Atque ita non semper eueniunt, quæ scientiæ humanæ dicant esse ventura.

Excellunt quinto loco Sacræ literæ in sensuum maiestate, & multitudine. Quæ enim per homines conscripta sunt, talia esse deprehendimus, vt semel illis à nobis intellectis quiescat animus noster, nec vltius inquirendo progrediatur. At verò diuinæ literæ ingens abyssus, & puteus altus, & sine fundo sunt, & semper est in illis quod de integro possis intelligere, & apprehenso vno intellectu, alij sensus literales interdum occurrunt. Vt vera sit Danielis sententia: Plurimi pertransibunt, & multiplex erit scientia. Adde, Scripturam solum hoc priuilegio gaudere, vt præter literæ sensum, quem verba vel proprie, vel metaphoricè supra porrigunt multos alios reconditos, & mysticos sensus qui ex rebus ipsis per litera fi-

Ioan. 10. Matth. 5. Infra. 24.

Qualis hæc locutio: Cælum, & terra transibunt, verba autem mea non prateribunt.

Humana de rebus naturæ necessarijs vaticina qui nam per Deū euentus fecerint.

Iosu. 10. Isa. 38. Dan. 3. Matth. 27. Supra. 14. Supra. 9. Luc. 7. Ioan. 11.

Quintū discrimen.

Diuinarum profunditas Scripturarū.

Daniel. 12.

Barundè fecunditas.

Sf gnifica-

gnificatis, alias res sanctiores, & maio- res representantibus oriuntur com- plecti. Et hoc, siue allegoriam, siue tropologiam, siue anagogiam spectes, quod exploratum est & compertum Scripturarum sacrarum studiosis.

Postremò excedit libri Diuini om- nia omnium hominum scripta. Nam que per eos elaborata sunt scientiæ, & disciplinæ, ad summum, vbi nullus er- ror adit, intellectum hominis erudi- re, & perficere possunt. At verò Sacra Biblia, & ad intellectum expolien- dum, & sine errore perficiendum val- lent plurimum: voluntatem quoque nostram mirificè oblectant, illamq; ad se trahunt, & quodammodo homi- nem deum efficiunt. Vnde obiecit Dominus Iudæis: *Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, &c.* siue voce viua, siue scripto id contingat. Proin- de factum est, vt huiusmodi sacra vo- lumina liber vitæ dicantur, & Petrus Christum verba vitæ æternæ habere affirmavit: & ipse Dominus de se re- statur: *Verba, inquit, quæ ego locutus sum vobis, spiritus, & vita sunt*: rursus per Hieremiam cum maiestate in clā- mat: *Quid paleis ad triticum, dicit Do-*

minus: nunquid non verba mea sunt quasi ignis, dicit Dominus, & quasi malleus conterens petram? Vbi hominum ver- ba etsi polita, omnibusq; eloquentiæ ornamentis referta, paleis leuibus, & quæ cibus sunt iumentorum, confe- runtur: quasi vim tantum habeant ob- lectandi aures, & hominem anima- lem pascendi: at verba Dei triticū pu- rum sunt, quò homo rationis parti- ceps, & spiritalis vescitur: sunt rur- sus ignis, quo frigida hominum cor- da in Dei dilectionem inflammantur, & in ipsum transformantur. Sunt de- nique malleus, conterens saxea corda hominū, & in peccato obdurata, quò mollia, & carnea per spiritum Dei red- dantur. De hac utilitate diuinorum vo- luminum, Apostolus philosophatur in priori epistola ad Timotheum, dicens: *Omnis Scriptura diuinitus in- spirata utilis est ad docendum, ad arguen- dum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.* ¶ Et hæ- tenus quidem quæ de Instrumento, & Testamento Nouo, & Veteri dicenda hoc loco videbantur, satis sit dictum. Ad reliqua pergamus.

Ezech. 36.

Dei verba cur tritico, igni, & mal- leo compar- rentur.

2. Tim. 3. Ad quid vti- les diuinæ scripturæ te- ste Apostolo

Sextum dif- crimen, & vl- timum.

Sacra Biblia intellectum nostrum, & voluntatem quomodo perficiant.

Ioan. 10. Psal. 81.

Eccl. 24.

Ioan. 6. Ibidem.

Hier. 23.

PROLEGOMENON. XXIII.

Quid sit & nomine, & re Euangelium.

NAM verò quid sit Euan- gelium & nomine, & re, differendum est. *εὐαγγέλιον*, Græca vox est, Et primò, ac propriè, vt ex eius etymologia constare potest, bonam, optatam, faustamq; annuntiationem in suo significatu complectitur. Vsurpa- tur tamen interdum, & in sacris, & profanis scriptoribus ad quædam alia significanda, quæ cognationem, & propinquitatem quandam ad il- lum primum significatum habent. Nam & in plurali numero præfer-

tim accipitur pro præmio quod læ- tum nuntium adferenti dari solet. Vn- de Homerus in Odysea dixit:

Εὐαγγέλιον δέμου ἰσός.

Et Cicero ad Atticum: *O suauis duas epistolas, quibus iuacundia deberi fa- teor.* ¶ Extenditur etiam dicta vox ad significandum vota, supplicatio- nes, & sacrificia, quæ pro aliquo læto, & optato nuntio Deo exoluntur. Vnde apud Isocratē inuenitur *εὐαγγέ- λια δέουσι*, quod est pro nouo, & læto nuntio accepto sacrificium offerre. Et Plutarchus in Demosthene Athe-

Homer. lib. 10. Odyss. Cic. libr. 2. epist. 12. Tertia sig- nificatio.

Euangelijvo- cis prima ac propria si- gnificatio.

Secunda Scripturis e- tiam non ig- nota.

nientes

Beforah duo Hebræis significat.

2. Reg. 18.

Supra. 4.

Ea vox vnde ortū habeat, teste Pagni- no.

Ioan. 1.

Euangelij fructus qui nam.

Isa. 40. iux. 13. LXX. & Luc. 3.

1. Tim. 3. Quare Chri- stus suæ in- carnationis, & Ascensionis mysteria vo- ce Euangelij Græca, quæ Hebraica, vel Syra ma- luerit signifi- cari.

nientes audita Philipi morte, *iuacundia* sacrificauisse. Idem contigisse vide- tur voci Hebræe Beforah *בְּפֹרָח* quæ bonum nuntium in primis signifi- cat; deinde etiam præmium, quod annuntianti fausta, & felicia dare solemus, eadem voce exprimitur. Nam 2. Regum 18. si attentè legas He- braicam literam, in vtròque signifi- catu accipitur. Primo loco ait, *Non eris boni nuntij baiulus*: altero ve- ro. 2. Regum 4. vbi dicitur: *Cui o- portebat mercedem dare pro nuntio*, vox Hebræa mercedem boni nun- tij vocat Beforah. Septuaginta ve- rò habent *Ωιδυμὴ εὐαγγελία δέουσι*. Vbi manifestè vox Euangelij pro mer- cede quæ dari assolent bona nuntian- ti, vsurpatur. Quicquid autem sit de his duabus postremis significa- tionibus, dicendum est, vt præmi- simus, propriè pro bono, & iocun- do vsurpari nuntio.

Porro verbum illud Hebræum an- nuntiandi, vt tradunt eruditi in Hebrai- cis literis, descendit, vel à verbo *בָּרַח* id est annuntiauit, seu Euangeliza- uit, ex qua voce oritur nomen le- gati, Mebasect in Hebræo, quod non longè distat à verbo vulgari Imbas- ciatōr vnde Christus, vt Dei Apосто- lus, siue legatus dixit, *Euangeliza- re pauperibus misit me*: vel à nomi- ne *בָּרַח* id est carne: quòd Euan- gelium fortassis nihil sit aliud, quàm quod ait Ioannes: *Verbum caro fa- ctum est*: ad quem primarium arti- culum ceteri omnes consequun- tur, qui in Euangelio proponuntur, cuius annuntiationis est fructus: *Vt videat omnis caro salutare Dei, quod teste Apostolo manifestatum est in carne.* Est etiam Christi passio & mors, sacrificium cruentum in Cruce pro mundi salute; & sacrifi- cium incruentum, & quotidianum pro gratiarum actione, & memo- ria victoriæ in Cruce partæ: & vtrū- que magna pars Euangelij, siue ip- sum Euangelium. Voluit ergo Do- minus voce Euangelij Græca potius, quàm Hebræa, vel Syriaca expri- mi historiam aduentus sui ad nos, & reditus sui ad Patrem; vt intellige-

remus, non solum rem tam nouam noua voce fuisse nuncupandam, sed eius fructum magis Græcis, & Gen- tibus fuisse communicandum, quàm Hebræis incredulis, & illum respuen- tibus. Qua ratione congregatio fide- lium potius nomine nouo Ecclesiæ, quàm antiquo Synagogæ nominari voluit: & nomina Sacramentorum præcipuorum, & Hierarchiæ Ecclesia- sticæ ex Græca hausimus lingua, nem- pe Baptismi, Christatis, Eucharistiæ, Papæ, Archiepiscopi, Metropolitanī, Episcopi, Presbyteri, Diaconi, Hypo- diaconi, quo acciperemus Deum repu- dium misisse Iudæorum Synagoga, & Gentilitatem in sponsam suam assum- psisse, & linguā eius nobilitasse. Qua re maiorem partem Canonica Scri- pturæ Noui Testamenti linguæ Græ- cæ idiomate nobis consignari consti- tuit. Denique communius esse voluit Græcū nomen Christi capitis, quàm Hebræum Messia: & Petri nomen à Christo inditum, quàm Cephæ Syrum.

Quantum autem quælibet res fau- sta ac felix, quæ annuntiat, sortiri possit hoc nomen, & dici Euan- gelium, vt ex sacris, & profanis autori- bus ostendimus: tamen ex vsu, & consuetudine factum est, teste B. Au- gustino contra Faustum, vt hoc no- men ad testamenti Christi felicem, faustamque annuntiationem signifi- candam restrictum sit. Ita vt per an- tonomasiam, & excellentiam Euan- gelium simpliciter dicatur: quod al- iæ annuntiationes, etsi felices ac fau- sta, non tamen sunt ad eò dignæ, vt nomen Euangelij habere mereantur. Idem etiam alijs vocibus contigit, quæ ad quædam aptius exprimenda sunt per consuetudinem limitatæ. Ange- lus enim ex vi vocis, quenuis signi- ficat nuntium, ex vsu tamen Scri- pturarum, & Ecclesiæ tantummodo spiritus cælestis Angelus vocatur. Item Apostolorum vox, missos, quoscumque, & quacunque de causa, & ad quoscumque suo in conceptu in- cludit; vsus verò, *Quem penes arbitrium est, & vis, & nor- ma loquendi,*

Quas voces Euangelio Græca poti- quæ Hebræa lingua sup- peditaerit, & quare.

Ioan. 1.

Cur modò simpliciter atq; absolu- te Nouū Te- stamentū E- uangelium no- minetur. B. Aug. lib. 2. contra Fau- stum. cap. 2. tom. 6.

Voces Ange- li, & Aposto- li ad quid al- iud signifi- candum sint ditinuitur.

Horat. in ar- te.

Luc. 6.
Matth. 12.

& inuicta Scripturae autoritas, ad eos qui tantum missi sunt a Christo gratia Evangelij predicandi, restringitur. Similia dici possunt de vocibus Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, quas vsus molliuit, & limitauit ad certa personarum genera, quae Ecclesiae Christi ministrant, significanda. Hinc vox ipsa Graeca communicata fuit linguae Syriacae, sive Chaldaee, qua Dominus creditur fuisse vsus, quemadmodum plerumque Graece alia dicitur enim illa lingua *ܩܘܢܝܢܐ*, id est Euangelium.

Euangelij primus significatus ex tribus.

Rom. 1.
Non erubescere Euangelium, quid.

Porro Euangelium primo res ipsas factas & factas quae annuntiantur, & corde per Fidem percipiuntur, significat. Vnde Paulus dixit: *Non enim erubescere Euangelium*, id est Christum Euangelio contentum, peccata condonantem, & iustitiam, & vitam aeternam largientem. Ex quo subdit: *Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti*. Legimus enim apud eundem Paulum, Christum esse Dei virtutem, & Dei sapientiam. Deinde significat rerum in Euangelio contentarum praedicationem, & promulgationem, in quo sensu dicitur apud Marcum: *Qui perdidit animam suam propter me, & Euangelium* (id est propter munus euangelizandi) *saluam faciet eam*. Postremo significat ipsam Scripturam Euangelij annuntiationem continentem: in quo sensu dicitur Euangelium Matthei, Marci, Lucae, & Ioannis, & Paulus Lucam commendans, ait: *Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in Euangelio per omnes Ecclesias*. Et est sermo de Euangelio scripto: nam in munere viua voce Euangelizandi, multi erant fratres commendabiles, & laude digni.

1. Cor. 1.

Alter.
Mar. 8.

Tertius.

2. Cor. 2.

Alter scriptis Apostolicis, nimirum epistolis alter quatuor Euangelistarum scriptis conueniunt nomen Euangelij.

Quantum autem tota Noui Testamenti Scriptura, etiam quae epistolas Pauli, & aliorum Apostolorum complectitur, dici posset, & interdum dicitur Euangelium, quia tota pertinet ad Christum in cordibus hominum exaltandum, & imprimendum, & ad populum sanguine eius sanctificatum, & redemptum instruendum: vnde scripta sua omnia, Euangelium vocare non veretur Paulus, ut constat ex e-

pistola ad Rom. cap. 1. & 2. & ex prioribus ad Corinth. cap. 15. Principaliter tamen codex Quatuor Euangeliorum magis proprie Euangelium nominatur, quia historice Christi vitam, doctrinam, mortem, & resurrectionem tradit: haec enim mysteria proprie Euangelij nomen, & titulum absolute promerentur. Et haec de voce dicta sunt satis.

Explicandum est quid rursus re ipsa sit Euangelium, & quantum fuerit rationi consonum, hanc vocem ad Christi annuntiationem coartari: id autem planum, & apertum fiet ex his quae sequuntur. Est enim Christi Euangelium, depulsionis summum, seu infinitae miseriae, ademptionis summi, & infiniti boni, seu aeternae felicitatis annuntiatio: & haec quidem per sumum mediatorem Christum Deum & hominem facta est, per summum item reconciliationis, ac mediationis modum, quo nullus maior a creatura ratione praedita excogitari potest. Haec vero reconciliatione summus ille, & sapientissimus mundi conditor Deus elementer, & gratiose fecit cuius summi hostibus, & inimicis capitalibus, id est ingratis, & summo supplicio dignis hominibus. Haec est generalis quaedam Euangelij descriptio, ac delineatio. Verum quo suauius delectet, gaudioque spiritali perfundat contemplantes, distinet singula eius particulae expenderet, instarque mundorum animarum a nobis ruminandae sunt.

Confidera igitur primo loco summam illam, & extremam miseriam, quae depellenda annuntiat per Euangelium. Erat homo ante hanc annuntiationem in peccato (quae summa est miseria) constitutus: nam in primis summam cum Deo totius felicitatis, ac boni fonte inimicitiam pariebat. *Iniquitates enim nostras*, ut ait sanctus ille Propheta, *diuiserunt inter nos, & Deum nostrum, illumque ad vindictam de illis sumendam prouocabant*. Quae autem magis (quae so) deploranda calamitas, quam agnoscere, te Principem tuum tibi iratum, atque infernum habere? Etiam omnia alia bona pro voluntate af-

Rom. 1.
Infra. 2.
1. Cor. 15.

Re Euangelij quid sit eiusdem descriptio.

Humane miseriae ante Euangelij aduentum descriptio

Isa. 59.

Dei in nos odium quantum malum.

fluenter

fluenter suppeterent, certe non nisi infelicem ageres vitam, ubi te semper odio haberi a Rege tuo, & a Deo tuo cogitates.

2. Cor. 5.

Peccati moribus soli Deo curabilis, huius rei typus

Mar. 5.

Matth. 9. & Luc. 7.

Matth. 9. Infra. 11.

Luc. 10.

Christus cur Iesus dicitur Iuerit. Supra. 2. Matth. 1. Mar. 6.

Quas sanat Christus nos infirmos, tates.

Matth. 8.

Ibidem.

Ibidem.

Hanc autem inimicitiam, & iram Dei aduersus hominem, annuntiat in primis Christus sustulisse. Vnde illa Pauli magnifica vox: *Quoniam quidem Deus erat, in Christo mundum reconcilians sibi, non reputans illi delicta ipsorum, & posuit in nobis verham reconciliationis*. Audis a quanto malo & miseria per Euangelium liberaris?

Erat deinde peccatum, spiritalis hominis morbus, quatenus sapientia, aut virtute humana, imo etiam angelica insanabilis verè ac immedicabilis, ut in typo puellae adumbratur haec morrhoyse, quae omnes facultates suas in medicos, sanitatis obtinende gratia erogauerat, quam tamen assequi non potuerat. Solus quippe Deus est qui peccata remittit, solus ille remittere potest iniurias, qui solus offensus est: at hoc malum tantum per Christum Deum iuxta atque hominem sanari posse, ubique declarat Euangelium, in quo Christus se vocat medicum, quique infirmos ad se inuitans, ait: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos*: & in parabola quadam Samaritanum se esse expressit, oleum, & vinum super plagas hominis vulnerati, & semiuui in via relictum infundentem.

Rursus nomen Christus assumptum conueniens, & nostris morbis depellendis accommodatum. Iesus enim dicitur, quod populum suum saluum facit a peccatis eorum: Praeterea morbos omnes corporeos sanabat, ita ut quotquot eum tangerent, salui fierent; quo se animarum Medicum, & omnium morborum spiritalium in corporeis designatorum expulsorem aperte indicaret. Sanat enim febrem carnalis concupiscentiae, in febricitante focu Petri designatam, lepram haereticis contagiosam, in profecto descendente de monte adumbratam, spiritalis accidie paralyfin, in seruo paralytico Centurionis ad sanitatem restituito, sterilitatem bene-

operandi in eo, cuius manum aridam sanauit; tumorem superbie, in hydro-pico; insatiabilem auaritia sitim, in caeco mendicante secus viam; importunam demonis vexationem, & oppressionem, in filia Chanaan a spiritu maligno liberata; caecitatem, diuinorumque ignorantiam, in caeco nato, cui visum restituit; surditatem in audiendo verbo Dei, & mutitatem diuine laudis, in surdo illo, & muto, cuius linguam Dominus spuito linuit, & in cuius auriculas digitos suos misit: occultum mentis peccatum, & per infirmitatem animam occidens, in filia Iatri archifsynagogi domi a morte suscitata; peccati publici morbum spiritualem, ac per ignorantiam contractum, in filio viduae ad portam ciuitatis Naïm a morte ad vitam reuocato; flagitij diurni foetorem & mortem peccandi consuetudine contractam, in Lazaro foetenti, & quadriduo, tanta eorum qui aderant, admiratione ad priorem vitam reuocato, delineatam, atque representatam.

Si ergo qui ad mortem agrotant, omnique spe vitae destituti, & a Medico deplorati sunt, nullas non agunt gratias illi, qui vitam expugnato morbo conseruat: quantas nos, & quam immortales gratias, & agere, & referre Christo medico, ac Saluatori nostro debemus, qui non tantum a futura, & imminente, sed etiam ab immissa, & iam contracta peccati morte, & interitu verbo omnipotentis liberat suo?

Ad haec alias continet, & magni momenti miseriae peccatum. Vt enim Adam nimis uxori suae indulgendo, & de fructu vetito gustando, factus est in primis peccati seruus, deinde etiam Serpentis captiuitatem incurrit: *Qui enim facit peccatum, seruus est peccati*: &, *A quo quis superatus est, huius & seruus est*: denique Spiritus in seruitutem incidit carnis, & illi per omnia placere studet: nam, ut dixit Apostolus, *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in legem peccati*. Quis est tam caecus qui non videat infelicissimum esse, tot captiuitates, & genera seruitutis incurere? Quid

Infra. 12.
Luc. 14.

Mar. 10.

Matth. 15.

Ioan. 9.

Mar. 7.

Matth. 9.

Luc. 7.

Ioan. 11.

Quantum hoc sit Christi beneficium non strarum curationis animarum.

Aliae peccati calamitates, & miseriae percussur.

Gen. 3.

Supra. 2.

Ioan. 8.

Ioan. 8.

2. Pet. 2.

Rom. 7.

Quid seruum esse peccati.

Sf 3 enim

enim est peccati seruum fieri, quam rei foedissimæ, & abominandæ reddi obnoxium? Nam peccatum quod poenitentia præsentanea non diluitur, mox suo potere ad aliud trahit. Quid item in felicitus, quam dæmoni vilissimæ, ac crudelissimæ bellæ seruire? Quid item magis contra rationem, quam Spiritum carni seruire? quod est dominum seruum effici, seruum vero ad æternos cruciatus, & æternæ supplicia in futura vita, in præsentem vero longam miseriarum quasi catenam, quam infelix peccator cogitur trahere. Obnoxius est enim ignorantia, & obliuioni diuinorum, tarditati ac imprudentiæ in agendis rebus est subiectus, præpensionem, ac pronitatem sentit ad malum, denique innumeris morbis, ægritudinibus, perturbationibus, morti denique tot modis insidiantem remansit additus. Quarum poenarum cumulum augebat tum præterita status innocentia felicitas, in quo & amicus Dei, & Angelorum confersus, immortalis, & dominus vniuersorum mundi bonorum inueniebatur, atque felicissimum æuum degebat: tum etiam mundi caligo, ac veluti palpabiles Aegypti tenebræ, quibus obrutus mala tanta, in quibus versabatur, non agnoscebat. Ut vndique inueniatur homo omnium creaturarum infelicissimus.

Veruntamen Euangelium Fide apprehensum, liberationem à culpa per gratiam sanantem, & coram Deo iustificantem offert: redemptionem à dæmonis seruitute sæpè decantat. Nunc, inquit, Princeps huius mundi eicietur foras. Nec ob aliam causam ab obsessorum corporibus spiritus immundos eiciebat, nisi ut ostenderet se illos de hominum cordibus vel inuitos expellere. Libertatem porro spiritus nostri ad carnem illi subiugandam per Spiritum Sanctum, quem effudit in nos abunde, operatur: reatum vero æternæ poenæ liberaliter donat: poenas porro præsentis vitæ, & dono patientiæ, & Christi, & Apostolorum exemplo ita miti-

gat, ut & ad exercitium nostrum, & ad meritum æternæ vitæ comparandum, & ad salutare fortitudinis exemplum alijs exhibendum, & ad carnem debilitandam, spiritum verò roborandum, atque confirmandum gratuito contueretur. Quis hic non videat abyssum immensam miseriarum nostrarum, abyssum diuinarum misericordiarum inuocantem? Atque hæc de depulsione summi mali sint dicta.

Deinde ad Euangelij laudem, & commendationem accedit eorum acceptio bonorum, ad quæ promouet Euangelium. Nec enim a tantis miserijs hominem eripere satis fuit Christo, nisi etiam ad summa, & inenarrabilia bona nos proueheret; quæ nec nos aut longè odorari, & cognoscere, aut cognita desiderare, & petere, minus etiam oratione illa bona explicare facile possemus. Quis enim tantum dicendo, aut scribendo consequi valeat, ut talia ac tanta Dei Optimi Maximi dona orationis splendore exprimere queat? Accipimus enim per Euangelium, remissionem peccatorum, iustificationem coram Deo, adoptionem filiorum, renouationem interioris hominis, vñtionem, & libertatem spiritus, virtutem bonorum operum ad cælestis præmij meritum comparandum, Dei amicitiam, Patris filiationem, Christi fraternitatem, incomparabile perseuerantiæ munus, denique amplissimam æternæ vitæ coronam, quam & copiosam in cælis mercedem ipse Christus vocat: *Quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ de alibi dixit Dominus: Mensuram bonam, & confertam, & coagitatam, & superfluentem dabunt in sinum vestrum.* Hæc autem futura bona, cælestiaque, dum viuimus, certo quodam modo delibantur, & prægustantur à iustis: nam ad ea bona ius habent in filiatione Dei situm, atque Spiritum Sanctum ut certum arrhabonem, & pignus tenent, ita ut homo non satis admirari queat tantum diuinæ bonitatis pelagus nobis apertum, tantosque cælestis misericordiæ thesauros in nos liberaliter effusos.

Psal. 41.

Secunda conditio magnitudinem, ac multitudinè exprimit beneficiorum Christi.

Rom. 8. & Gal. 4.
1. Ioan. 2.
Rom. 8. & 2. Cor. 3.
Ephes. 2.
Ioan. 15.
Rom. 8. & Gal. 4.
Matth. 5.
1. Cor. 2.
Isa. 64.
Luc. 6.

Cælestia Euangelio bona promissa nunc quatenus à nobis possideantur.
Rom. 8.
Ephes. 1. & 2. Cor. 1.

Tertio

III. Euangelij conditio tantum continens autorem & mediatorem bonorum.
Coloss. 1.
2. Cor. 2. & Rom. 5.
Christi tum Dei, tum hominis proprietates.
Ioan. 1.

Ephes. 1.

Ioan. 1.

Filij Dei incarnatione qua leuit quantumque beneficium nobis à Deo Patre collatum.

Rom. 8.

Cur frequentem de Christi gratia, & excellentia habeat sermonem Apostolus.

B. Chry. tomo. 4.

Tertio ad ea quæ diximus accedit: quod hæc bona inexcogitabilia per summum hierarcham, & mediatorem Christum nobis conceduntur. Est enim ille, Deus & homo, & ob id verus purificator, verus reconciliator, & redemptor mundi. In quantum enim Deus est, nihil illo maius, nihil illo melius excogitari potest. In quantum verò homo, perfectissima, ac summa creatura, omnibus gratiarum donis, quæ quidem creati à Deo possunt, ac quorum creatura capax esse valeat, plenissima, & refertissima inuenitur. Adde etiam, ab initio conceptionis fuisse illum non tantum plenum gratiæ, & veritatis, sed etiā plenum gloriæ, & beatitudinis. Nam ut caput Ecclesiæ, & in termino existens, summam accepit gloriam, quæ omnes cælestes spiritus, & humano suo modo beare, & glorificare posset, in quantum autem viator fuit immensis gratiæ Diuinæ & sapientiæ donis cumulatus, & affluenter ornatus erat: ita ut de eius plenitudine non tantum præsentibus acciperent, sed & qui præterierunt, acceperint, & qui venient in posterum, accepturi sint. Est autem eximium, & singulare Dei munus, quod eius modi amplissima, ac cælestia dona non tantum dare dignatus fuerit, sed & quod pluris est à nobis faciendum, per vnigenitum, atque charissimum Filium impertierit: ita ut non minoris facienda sit ista Christi ad perferenda nobis dona missi circumstantia, quam ipsa mercedona. Et si vtrumque captum nostrum longè excedat: nam & hac ratione, quæ ad nos missus est Christus, etiam donatus est nobis. Vnde Apostolus in spiritu exultans, ad Rom. dixit, *Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit?* Solet etiam Apostolus in Epistolis suis, ad Christi magnitudinem & gratiam declarandam frequenter digrediendo excurrere, ut sic Christi donati gratiam fidelium mentibus magis imprimere, & inculcare possit. Hinc Chrysoströmus ferm. 1. in Epistolam ad Ephes. hoc Diuinum mu-

nus expendens, ait: *Nam magna quidem sunt quæ data sunt: multa verò maiora ex eo sunt, quod per Christum traduntur: quod non seruorum quempiam ad seruos, sed ipsum vnigenitum misit.* Hæc ille.

Quarto loco, & illud, quod est omni gratia gratiosius, attendendum. Hic enim gratiosissimus, & potens mediator ad nos destinatus, cum multis alijs modis & rationibus ei promptum esset salutem nostram operari, mala tanta depellere, & bona tanta præstare, elegit tamen summum ac amabilissimum mediationis, ac reconciliationis modum. Non enim precibus tantum, aut verbis causam nostram agere voluit apud Patrem: non auro, aut argento, aut lapidibus pretiosis redemptionem nostram obtinuit: non vno aut altero ieiunio negotium, uti poterat, confecit, sed triginta trium annorum vitam tot virtutum officijs ornatam, tot annorum laboriosa prædicatione, & sudore sociatam, tot denique vigilijs, ieiunijs, supplicationibus, & miraculorum operationibus illustratam, ad extremum tot flagellis, alapis, conuicijs, cruce, sanguine, morisque turpissima consummatam, ad omnium hominum corda admiratione suspendendam, amoreque Diuino ac cælesti inflammam, Patri suo pro nobis obtulit, & consecrauit. Hinc illa Pauli vox: *Empri estis pretio magno. Glorificate, & portate Deum in corpore vestro: & illa Petri: Scientes quod non corruptibilibus auro, vel argento redempti estis de vana vestra conuersatione paterna traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati.* Rursus illa Christi, *Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum vnigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.* Dauid etiā Prophetahoc donum exaggerans, dixit: *Quia apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatibus eius: tam diuitem enim, & copiosam redimendi rationem exigebat nostra copiosa malitia, & iniquitatis abundantia.*

Ioan. 5.

III. Euangelij conditio, per omniadiuinissimum explicat modum redemptionis humanæ.

Quam præclare de hoc mysterio, atque magnifice Scripturæ loquantur.
1. Cor. 6.

1. Pet. 1.
Ioan. 3.

Psal. 129.

Quinto

V. coaditio Euangelij, eius autorem exponens. Matth. 9. Rom. 4. Iob. 14. Rom. 8. & Gal. 4. Ioan. 3. I. Cor. 1.

Plinij dictū Iunioris iacis elegans.

VI. & vltima Euangelij coaditio, de ijs, qui illud acceperunt ac erudiens. Gen. 3. Ephes. 2.

B. Chry. sub init. homil. tomo. 2. in princ. I. Ratio Chrysofomi, Matthæus historiam suā cur Euangelium nominauerit

Quinto & is venit ponderandus, qui tantam, talemque annuntiationem fieri mandauit. Is autem alius quam Deus esse non potuit; qui solus peccata remittit, qui homines ex immundo conceptos semine, reddit, qui homines in filios adoptare valet: hic denique est, qui Filium suum vni genitum donare poterat, ut ille ex Patris mandato atque obedientia fieret nobis; & sapientia & iustitia, & sanctificatio & redemptio: ut ait Apostolus. Quod si præclarum est, & magnum, vel minutulis; & paruis donis à magnis principibus ornari, ut quidam dixit, quale & quantum erit, nos tantillos tam magnis & pretiosis muneribus à tanto Deo donatos, & ornatos cernere? Redditur ergo ex hoc capite Euangelium maius, dignius, & augustius.

Postremo loco, ab his, quibus annuntiatum est hoc Euangelium, eius dignitas & amplitudo colligenda est. Est enim ad homines Adæ primi parentis, ac ob id iræ & maledictionis filios, facta primum Euangelij promissio, & deinde exhibitā. Adde porro filij non solum tanto dono digni non erant, verum etiam multo & magno supplicio digni, ut pote inimici ipsius, & cum hoste Dei, diabolo scilicet, coniurati atque coniuncti. Quare & hinc merito venit Dei lenitas & clementia à nobis magnificanda, quod tales dignatus sit diligere, & in filios, & hæredes vitæ æternæ recipere. Sed hæc potius sunt per Spiritum sanctum delibanda intus, & gustanda, quam verbis vllis proseguenda.

Hæc omnia autoritate confirmantur Chrysofomi, qui homilia. i. in Matthæum ita habet: Euangelium vero non abs re quidem scripturam suam vocauit. Siquidem pœnarum sublationem, veniam peccatorum, sanctificationem atque iustitiam, redemptionem, adoptionem etiam filiorum, & cœlorum hereditatem, & cum Dei Filio fraternitatem, omnibus inimicis Dei, & in tenebris sedentibus nuntiauit. Nunquid possit esse æquale his tam bonis nuntijs?

Deus in terris, homo in cælo: facta est omnium vna permixtio. Angeli cum hominibus iungebant choros, homines choris addebantur angelicis, atque cælestibus alijs supernisq; virtutibus. Erat cernere antiquum: repente prælium dissolutum, Deum hominibus reconciliatum, diabolum vero confusum: demones: cum tremore fugientes, mortem peremptam, paradysum apertum, maledictionem remotam, peccatum de medio sublatum, exagitatam errorem; veritatem reuersam, pietatis sermonem: vbiq; seminatum, vbiq; crescentem, cælestem conuersationem in terra regione plantatam; virtutes supernas familiariter nobiscum loquentes, & ad terras sapè Angelos ventitantes, exq; his hominibus spem firmam certissimam futuorum. Propter eā igitur Euangelium ista vocatur historia, quam scilicet omnia alia verba inania doceantur, ac vacua, quibus solè præsentia ista promitti: ut copia diuitiarum, ut potentia magnitudo, ut principatus, & gloria, vel honores, & quantacumq; alia bona esse homines arbitrantur. Que verò piscatorum sunt annuntiatæ verbis, propriè, ac verè Euangelia nominantur: non tantum quia firma sunt, ac penitus immobilia, supraque nostram eminentia dignitatem, sed quia cum omni etiam facilitate nobis donata sunt. Non enim laboribus nostris atque sudoribus, non doloribus, & arumnis, sed per Dei nos tantummodo charitatem, tam grandia hæc promissa suscepimus. Hactenus ille.

Quod si adhuc oculos considerationis extendas, ac cogites quam late pateat hæc bona, faustaq; Euangelij annuntiatio, habebis amplam & admirationis, & gratiarum actionis materiam. Nam primo fausta, & bona fuit annuntiatio Euangelica omnibus hominibus, qui tempore Christum antecesserunt. Nec enim aliud nomen est sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri, præter hoc scilicet sacrosanctum Iesu nomen in Euangelio expressum, & Posuit deinde tempore Messie viuentibus, & inenarrabilem consolationem attulit Euangelij prædicatio. Vnde Christus dixit: Beati oculi qui videt que vos videtis,

Luc. 1.

Infra 2.

II. Ratio.

Ijs qui in lege tum naturæ, tum Moy si fuerit quid pro fuerit Euangelium Christi.

Act. 4.

Luc. 2.

Matth. 1.

Christo con temporancis eius etiā quid contulerit Euangelium. Infra. 13.

Luc. 2.

Christi postea ut fuerit etiam vtile Euangelium

Mar. vlt.

Ioan. 17.

Quo modo, idè Patribus in limbo detenti iocundum accidere, & salutare Zacha. 9.

Animi qui purgabatur ut fuerit Euangelij participes.

1. Pet. 4.

D. Greg. ho. 22. in Euā. post med. tom. 2.

Pueri etiam limbo detenti fructum Euāgelij qualem Christi particeps.

Corporeæ quoque & infēbiles creaturæ eiusdè, ut fuerint, ac futuræ sint Euangelij capaces.

Apo. 6. Rom. 8.

& aures, quæ audiunt quæ vos auditis. Et Angelus ad pastores; Ecce euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus.

Adhæc ipsis post Christum aduentibus; & Fide Christum amplectentibus, vtilissimum inuenitur Euangelium: quod propterea magna ratione Christus omni creaturæ prædicari mandauit. Ipse etiam rogauit non tantum pro Apostolis, sed & pro omnibus qui in se creditur erant per verbum eorum. Præterea Patribus qui in limbo magno Messie desiderio tenebantur, felix, & læta fuit hæc annuntiatio, de qua Propheta Zacharias longè antè prædixerat: Tu quoq; in sanguine testamenti tui emisisti victos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Quid dicam de hominum spiritibus, qui in purgantè igne detinebantur? nonne & illis profuit Euangelium? Petrus enim scribit, mortuis fuisse Euangelizatum per Christum: nam in eum locum ille descendens, prout tantum victorem, & triumphi tot de hostibus debellatis gloriam decebat, omnes electos ex eo laborioso carcere (ut B. Gregorius docet) eduxit. Quid enim mirum id illis Christum beneficij præstitisse: siquidem Principes id agere consueuerunt, ut in primo suo in aliquam ciuitatem ingressu pandantur carceres, & omnes qui in vinculis captiui detinebantur, carissima sibi, & pretiosa libertate donentur. Ad pueros etiam, qui sola originalis criminis labè maculati erant, & infecti, peruenit Euangelij virtus: nam & illis per Christum dabitur à mortuis resurrectio, & illa naturalis felicitas concedetur, quam post mundi consummationem in æternum obtinebunt.

Participabunt pariter infensatæ atque inanimatæ creaturæ de fructu Euangelij tanti. Etenim & in Christi Incarnatione eleuatæ sunt, & exaltatæ: completoque numero fratrum, ille amplius eleuabuntur, & reuocabuntur. Ita ut omnis creatura propterea ingemiscat, & parturiat vsque adhuc, reuelationem filiorum

Dei expectas: quare & cælos novos, & terram nouam, quæ tantæ hominis reuocationi, & glorificationi respondeant, expectamus. Pergam vltèrius, & Angelos huiusce Euangelij participes fuisse non negabo. Nam B. Bernardo, & quibusdā alijs Patribus absurdum, aut à ratione alienum non videtur, illos per Christum salutem æternam esse consecutos, ita ut gratiam qua reprobis Angelis restiterunt, & superiores extiterunt, Christo acceptam ferant. Atq; in hoc sensu intelligendum, Angelis Christum profuisse, aut illos redemisse, non quidem à casu quem incurrerint, subleuando, sed ne caderent, sua gratia præseruando. Ascendat oratio nostra, & agnoscat, sanctissimæ Trinitati bonam & faustam fuisse hanc annuntiationem: nam per eā Patris nomē est illustratū, quæ gloria nihil illi excelsius aut sublimius in his quæ extra se operatur, esse potest. Filius Dei hominem indutus exaltatus est super omnes homines & super omnes Angelos, datumque est illi nomen, quod est super omne nomen. Spiritus sanctus apertè à creatura humana cognitus est; atque non solum in doctorem, & rectorem Ecclesiæ, sed etiam in sanctificatorem, & habitatorem cordium nostrorum, & consolatorem donatus. Denique Euangelium bonum atque vtile inuenitur vniuersis; tantummodo demonibus, & qui eorum consilia, & suggestiones sequuntur, formidandum est & terribile; nam eiusmodi homines diligunt magis tenebras, quam lucem: sponte Dei Filium conculcant, sanguinem testamenti pollutum ducunt, & spiritui gratiæ contumeliam faciunt. Contra tales comminatur Euangelium æterna geennæ supplicia: nam ut Apostolus ait, Reuelatur ira Dei de cælo, super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum; qui veritatem Dei in iniustitiam detinent.

Dei expectas: quare & cælos novos, & terram nouam, quæ tantæ hominis reuocationi, & glorificationi respondeant, expectamus.

Pergam vltèrius, & Angelos huiusce Euangelij participes fuisse non negabo. Nam B. Bernardo, & quibusdā alijs Patribus absurdum, aut à ratione alienum non videtur, illos per Christum salutem æternam esse consecutos, ita ut gratiam qua reprobis Angelis restiterunt, & superiores extiterunt, Christo acceptam ferant. Atq; in hoc sensu intelligendum, Angelis Christum profuisse, aut illos redemisse, non quidem à casu quem incurrerint, subleuando, sed ne caderent, sua gratia præseruando. Ascendat oratio nostra, & agnoscat, sanctissimæ Trinitati bonam & faustam fuisse hanc annuntiationem: nam per eā Patris nomē est illustratū, quæ gloria nihil illi excelsius aut sublimius in his quæ extra se operatur, esse potest. Filius Dei hominem indutus exaltatus est super omnes homines & super omnes Angelos, datumque est illi nomen, quod est super omne nomen. Spiritus sanctus apertè à creatura humana cognitus est; atque non solum in doctorem, & rectorem Ecclesiæ, sed etiam in sanctificatorem, & habitatorem cordium nostrorum, & consolatorem donatus. Denique Euangelium bonum atque vtile inuenitur vniuersis; tantummodo demonibus, & qui eorum consilia, & suggestiones sequuntur, formidandum est & terribile; nam eiusmodi homines diligunt magis tenebras, quam lucem: sponte Dei Filium conculcant, sanguinem testamenti pollutum ducunt, & spiritui gratiæ contumeliam faciunt. Contra tales comminatur Euangelium æterna geennæ supplicia: nam ut Apostolus ait, Reuelatur ira Dei de cælo, super omnem impietatem, & iniustitiam hominum eorum; qui veritatem Dei in iniustitiam detinent.

Quod si fortè breuem quandam, & compendiosam Euangelij totius summam tibi proponi velis ante oculos, audi quid vnus nostri sæculi præ-

Isai. 65. & vlt. & Apoc. 21. & 2. Pet. 3. Angeli etiam quid fuerint ex Euangelio consecuti. B. Bern. ser. 22. super Cantica. Apoc. 12.

Euangelium diuinis quoque Personis ut bonū faustumq; fuerit

Philip. 2.

Infelix, & infestum quibus solummodo redditum sit Euangelium Christi. Ioan. 3. Heb. 10.

Rom. 1.

Euangelij coaditiones 12. per Gasparū Sagerum breui compendio collectæ.

Prima.
Secunda.
Tercia.

clarus in Lutherum scriptor pronun-
tiauere. Primò, inquit, quid est E-
uangelium? Felix & fausta, & bona
annuntiatio. Secundò, à quo? A Deo
opt. Max. mandata fieri. Tertio, cui
fit? Homini in peccatum, & in om-
nem miseriam prolapsò. Quarto,
quid nuntiat? Voluntatem Dei de re-
parando homine per peccatum per-
dito, & à dæmone redimendo, con-
ferentem gratiam & gloriam. Quin-
to, quis nuntius Euangelij? Verbum
in spiritu prophetarum, intellectum
illustrans fide, spe promissionum in-
flammas, Diuini amoris igne vo-
luntatem accedens: deinde incarna-
tum, & mortem pro nobis subiens:
quid Patet nobis donet, & quid item
à nobis exigit explicans. Sextò, quid
in eo præcipuum? Patris erga nos
charitas, Filij in redimendo mundū
obedientia, Ecclesiæ per Spiritum
sanctum administratio, & sanctifica-
tio, peccatorum remissio, præcep-
torum diuinæ legis impletio, gloriæ
æternæ promissio, & donatio. Septi-
mò, quando coepit Euangelium? Sta-
tim post lapsum Adæ, quando di-
ctum est: *Ponam inimicitias inter te,
& mulierem, inter semen tuum, & se-
men illius, & ipsum conteret caput tuū.*
Ostauò, quæ sunt illa quæ in se con-
tinet Euangelium? Illa sunt: Ho-
minis reparatio ponens in primis e-
ius creationem, lapsumque in pecca-
tum, Christi dicta, ac passa, decur-
sumque Ecclesiæ. Nonò: ad quid
inducit? Et quæ sunt illa quæ exigit?

Inducit quidem ad fidem, ad pecca-
ti confessionem, & pœnitentiam, ad
spem promissionum Dei, ad Chri-
sti imitationem, condignamque mem-
bri sub tanto capite conuersatio-
nem: exigit verò illa eadem, ad quæ
inducit, & præterea gratiarum actio-
nem, obedientiam, pacem, charita-
tem, & patientiam. Decimò, à
quo habet robur Euangelium? In se
quidem a Deo, ideo non potest ab-
rogari, vel dispensari ab homine:
quantum ad vos autem, ab Eccle-
sia tradente id à Deo esse profectum,
& miracula quibus fuit confirma-
tum, explicante. Vndecimò, ubi
fuit scriptum? Primò, in fidelium
cordibus ad cognoscendum illustra-
tis, inclinatis ad credendum, in-
flammati verò ad amandum: dein-
de in linguis Apostolicis illud vir-
tute multa prædicantibus: tertio
in chartis exaratum est, & Hebræis,
& Græcis, & Latinis. Duodecimò,
quis eius interpret? Primus, Spiri-
tus sanctus qui condidit: secundus,
Ecclesia in Concilio Generali con-
gregata: tertius Romanus Pontifex:
quartus doctor fidelis habens in cor-
de & opere spiritum Christi, licet
contingat quandoque ab spiritu er-
rare, si declinat à profunda humi-
litate, vel si literis, vel ingenio, at-
que industriæ suæ confidat. Quin-
tus, quiuis fidelis, studiosus sacra-
rum literarum, & illis serio, ac to-
to pectore incumbens. Atque hæc
fatis sint de hoc articulo.

Decima.

Vndecima.

Duodecima
Euangelij
dignitas
& excellen-
tiæ.
B. Aug. to. 4

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Gen. 3.

Ostaua.

Nona.

PROLEGOMENON XXIII.

Quanta sit Euangelij dignitas, & maiestas,
quantaque reuerentia, & fidei constan-
tia à nobis illud suscipiendum sit.

ETSI Ex his quæ superio-
ri articulo disseruimus,
potuerit Euangelij virtus,
& dignitas aliquo modo
describi, & exprimi: quædam tamen
adiungam, quæ ad eius gloriam, &
magnitudinem declarandam, atque
illustrandam plurimum valere pos-
sint: quæ ad quatuor, aut quinque ca-
pita reducere possumus. Principio
ergo excellentiam Euangelij declarat
eius summa, & solida autoritas. De
qua sic Augustinus scribit lib. 1. de
confen. Euangelistarum cap. 1. in prin-
cipio: *Inter omnes, inquit, Diuinas au-
toritates quæ sanctis literis continentur,
Euangelium merito excellit. Quod enim
Lex & Propheta futurum esse pronuntia-
uerunt, hoc redditum atque compertum
in Euangelio demonstratur.* Hæc ille sa-
pienter protulit. Vt enim finis legis,
est Christus, ad iustitiam omni cre-
denti, ita Euangelium, quod Chri-
stum continet, eiusque gesta, & admi-
randa mysteria tradit, finis est om-
nium Scripturarum. Nam ad illud si-
gnificandum, atque representandum
Veteris Instrumenti libri conscripti
sunt: quæ verò Apostoli post Euan-
gelium literis consignatum scriptis
suis tradiderunt, ad illud explanan-
dum, & declarandum spectant.

I. argumen-
tum Euan-
gelij dignitatis
& excellen-
tiæ.
B. Aug. to. 4

Rom. 10.
Quis finis le-
gis, & scriptu-
rarum.

II. argum.

Quibus riti-
bus, & cere-
monijs Euan-
gelium hono-
ret Ecclesia,
& vnde pro-
fectæ.

dum legitur, circumstantes assurgunt,
& stantes, ac detecto capite audiunt:
thura etiam dat versus Euangelium
minister: quod ubi lectum est, de
more sacerdos osculatur, & osculan-
dum Episcopo, vel Principi, si adsit,
offertur. Hæc autem non sunt, vt pu-
to, ex aliqua naturali, diuina, vel po-
situa lege, sed ex laudabili tantum
Ecclesiæ consuetudine, & Patrum
suggestionibus atque consilijs intro-
ducta: ita vt aliter facientes videan-
tur parum religiosi, & minori reue-
rentia Euangelium venerari. Id ip-
sum, & in Germania, tam inter Catho-
licos, quam inter Hæreticos perpe-
tuò obseruatum animaduerti: vt con-
cionatore in principio sermonis E-
uangelium explicandū de more pro-
ponente, & recitante, tandiu omnes
viri aperto capite astent, quādiu eius
lectio, & recitatio compleatur: qua
completa, omnes suo loco sedent.
Istæ autem ceremoniæ significatione
sua, & sapientia spiritus minime ca-
rent. Legitur enim in loco eminenti,
& voce alta, & extensa, vt omnes in-
telligant ad se pertinere quod legitur.
Luminaria porro accenduntur: quia
Euangelium illuminat vniuersum or-
bem, & lætitiā singularem, quæ lu-
minibus indicari solet accensis, mun-
do attulit. De quo quidem Vigilanti-
um hæreticum Hieronymus eleganti-
ter in hunc modum reprehendit: *Næ
& absque Martyrum, inquit, reliquijs
per totas Orientis ecclesias, quando le-
gendum est Euangelium, accenduntur
luminaria, iam Sole rutilante, non vtiq;
ad fugandas tenebras, sed ad signum læ-
titiæ demonstrandum.*

Germaniæ
Catholici E-
uangelioquæ
reuerētē in-
terfunt.

Euangelium
cur altiorilo-
co, & voce
proponitur:
& cur lumi-
nariis
item accensis.
Ioan. 1.

B. Hier. ad-
uersus Vigi-
lantium, post
med. tom. 2.

Cur stantes Euangelium audiamus.

Ephes. vlt.

Cur nudo capite.

2. Cor. 11.

Vir oras, aut prophetans no velato capite secundum Apostolum, quomodo de turpet caput suum.

Infra 12.

Hunc honorem, & reuerentiam Euangelio optimo iure deberi.

Malac. 1.

Christi quoque esse dum hostia leuatur, a nobis adorandum. Quid ad verba illa: Et Verbum caro factum est, & Homo factus est, capitis, genuumque, flexio significet

Asturgimus praterea, ad significandum animorum nostrorum preparationem, qua parati sumus, ea quae in Euangelio continentur, adimplere. Vnde Apostolus scribit: *State succincti lumbos vestros in veritate, & inducti lorica iustitia, & calceati pedes in preparationem Euangelij pacis.* Detegitur caput, non solum ad significandum, hominem non debere praestare surdas aures in audiendo Euangelio, sed vt etiam propter illud omnia temporalia a nobis esse abdicanda intelligamus. *Omnis vir orans (ait Apostolus) aut prophetans non velato capite, deturpat caput suum.* Est autem vir prophetans, qui non tantum verba Prophetarum, sed etiam ille, qui verba Euangelij, quae excellentiora, & magis ad salutem necessaria sunt, solet proferre. Quia ergo viri caput est Christus, ideo caput velans, perinde facit, ac si Christum velare intenderet, quod est de honestate caput ipsum, seu turpe ostendere. Quo enim corporis partes turpiores sunt, eo magis a nobis velari solent: pulchre autem, vt facies, non teguntur. Ad haec reuerentiam, quam magnis principibus, dum nos alloquuntur, impendimus, etenim eos non nisi stantes, & detecto capite audimus, eandem etiam Euangelio exhibemus, quasi in illo Christus ad nos loqueretur: nam & Deus ipse honores humanos, & quos Regibus nostris exhibere de more soliti sumus, a nobis exigit per Prophetam: *Si offeratis cacum ad immolandum, nonne malum est? Et si offeratis claudum, & languidum, nonne malum est? Offer illud iudicium, si placuerit ei, aut si susceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum, quasi diceret, minime suscipiet, nec placebit. Item nihil iustitiae, aut rationi magis consonum, quam vt eum omni quoad possumus honore excipiamus, qui pro nobis totius sui honoris iacturam libenter fecit, iniurias, & opprobria perferendo: aequum est ergo, vt in Missae sacrificio, dum Hostia eleuatur, per quam re ipsa nobis praesens esse dignatur, omnes genua flectamus: quae ceremonia maximi*

honoris est indicium. Cum vero dicitur in Euangelio Ioannis: *Et Verbum caro factum est*, aut in Symbolo Apostolico, *Et homo factus est*, omnes caput inclinamus, ad representandam summam Christi humiliationem, & exinanitionem, quam ad nos descendendo ostendere dignatus est. No- uitque profecto daemone quam sit ei gratum hoc reuerentiae signum: nam grauem alapam impegisse monacho tradunt quidam, quod ad illa verba: *Et Verbum caro factum est*, de more genua non flecteret addidisset; daemone- nem, si diceretur, Verbum daemone factus est, a genuflexione nunquam cessarem. Et eadem ratione ad sacrosanctum nomen Iesu caput esse inclinandum, vel genu flectendum, Pontifices quidam Romani tradiderunt. Praterea thura ingerit minister versus eam partem qua Euangelium legitur, vt significetur, Christi verbum esse bonum odorem vitae in vitam: & eos qui illud profitentur, bonum odore praestare debere. Osculatur Sacerdos, vel Princeps qui assistit, Euangelium, vt e ratione dilectionem erga Christum testetur, & Spiritum suum per Euangelium Christi spiritui coniungi declaret. Tertio, Euangelij splendor, & maiestas detegitur in eo, quod Ecclesia veteri more, dum iuramenta a fidelibus exigit, non nisi impositis manibus, & tactis sanctis quatuor Christi Euangelij, excipere consuevit: quod sancte satis declarat & autoritate, & sanctitatem, & fidem quam Euangelio debemus: ita vt illo praesente, & tacto, nulla ratione mentiri liceat. Et cum quid narremus, quod omni fidei plenitudine accipi volumus, consueuimus dicere, Narrabo tibi Euangelium, nomine Euangelij rem verissimam intelligentes, quales sunt Euangelicae. Narrat etiam Cyrillus Episcopus in Synodica Ephesina ad pientissimos Reges de depositione Nestorij, in celebrando Concilio propositum fuisse in throno; qui medius erat in Ecclesia, sanctum Euangelium, quod Christum sibi praesentem esse doceret:

Ioan. 1.

Philip. 2.

Monachus quidam illa negligens ceremoniam, quid a daemone pallus fuerit.

Quid significet, vbi legitur Euangelium, thuris incensio: Euangelij item a sacerdote, vel Principe deosculatio.

III. argum. Sacrosanctae Euangeliorum autoritatis.

Mos Ecclesiae iurandi per quatuor Euangelia sancta, quam vetus.

Cyrl. Alex. tom. vlt.

quare

Vig. Pont. Max.

Pythagorae Ecclesiae illi dicto quam simile iuramentum.

III. argum.

Quid sit dispensatio: cur in Euangelio nulla sit, ratio prima.

2. Cor. 10. II. ratio: & in quibus tantummodo habeat locum dispensatio.

Exod. 20.

Quando per non habeat, vt dicitur, imperium in partem.

quare colligitur, illum morem in celebrandis Synodis obseruari solitum. Confirmat hoc idem Vigilus Papa, qui rescribens Eutychio Patriarchae Constantinopolitano, & petenti, vt de tribus capitulis Concilium sua autoritate cogeret, in hunc modum respondit: *Annuimus vt de tribus capitulis factis regulari conuentione, medijs sacrosanctis Euangelij collatio habeatur, & finis detur placitum Deo.* Haec ille. Pythagoras ignarus, tacito Diuinae Prouidentiae consilio iurans, & iurare docens per Tetractin, viam minuit ad hoc sacrosanctum, & inuiolabile iuramentum, nimirum per sacrosancta quatuor Christi Euangelia. Quarto, Euangelij gloria alia ratione nobis indicatur, quod in illud disputatio proprie non cadat. Est autem dispensatio, iuris communis a sua seueritate propter aliquam iustam, & honestam causam relaxatio. Eiusmodi enim dispensatio cum iurisdictionem requirat, non nisi per eum qui legem condidit, vel per eum qui conditore legis maior est, fieri potest. Idcirco Ecclesia, vel Romanus Pontifex circa Euangelium dispensare non possunt, cum potestatem illi parem, aut maiorem non habeant; & quam solum a Christo ad aedificationem Euangelij, & non ad destructionem acceperint. Praterea dispensatio neque circa praeterita, neque circa futura quae in Euangelio asseruntur, sed circa ea tantum, quae fieri a nobis praecipuntur, locum habet: eiusmodi vero nec iudicia sunt, nec ceremoniae, quae dispensari facile possunt, exceptis paucis ceremonijs, quae Sacramenta vocantur: sed moralia praecipua rationi maxime consentanea: quae tamen scripta non essent in Euangelio, adhuc vim obligandi haberent, licet posita in eo sint (vt olim Decalogus in Lege Moyse) ad maiorem simplicium institutionem, & ad contentionum materiam amputandum. Ecclesia autem non habet parem cum Christo potestatem, quam si haberet, nihil efficeret, cum par in partem non habeat imperium, nempe

quando duo aequalem per omnia iuris potestatem obtinent. Secus vero contingit in iurisdictione quae est eadem numero: nam ibi par non potest in parem. Papa enim Romanus qui nunc est, in legem superioris Pontificis potest: nam si ita expediat, vel in totum abrogare, vel dispensando in causa particulari illi derogare potest. Vel dici potest, quod non est par, quia alter iam non est in reum natura, cum sit iam vita defunctus. Igitur etiam Ecclesiae potestatem partem per omnia, & aequalem cum illa Christi concederemus, non posset tamen eius legem dispensare, tum quidem, quia Christus Dominus non obijt, sed viuit, & regnat, suaque potestate perfungitur, ipso testante qui ait: *Data est mihi omnis potestas in caelo, & in terra.* propterea ergo in eum uentem Ecclesia non posset, cum omnis potestatis motus ab inaequali virtute proficisci debeat. Tum vero, quia indulta a Christo potestas ad aedificandum est, & non ad destruendum, alias enim si in vnam, aut alteram partem posset, in totam Christi legem posset, quemadmodum etiam antecessoris sui legem vniuersam successor mutare valet. Habet nihilominus Christus Dominus circa Euangelica positiue praecipua plenius dispensandi, cum eiusdem sit destruere, cuius est & condere: & eiusdem fuit relaxare, cuius fuit restringere. Circa naturalia vero, siue moralia praecipua non est vlla potestas, etiam in Deo, dispensandi, teste B. Thom. quod etiam probabilius existimo, cum in praecipuis vtriusque tabulae tendat Dei mens in bonum commune, & eius conseruationem, & hoc illi sit intrinsecum, vt ab illis remoueri non possit. Quare qui contra illa quicquam admiserit, fieri nequit, quin menti Dei contradicat, quare nec admitti dispensatio potest. Etiam autem in omnibus dispensare posset, vt alij sentiunt, nunquam tamen dispensabit. Tum ne verbo suo repugnare videatur, quod dixit: *Caelum, & terra transibunt, verba autem mea non prateribunt;* tum deinde, quod esset omnem naturae

Ecclesiam, tamen tantum atque Christus posset, eius tamen legem abrogare non posse, dupliciter.

Matth. 28.

2. Cor. 10.

Quae leges & Euangelica positiue praecipua a Christo abrogari possunt, quae minime, & quare.

B. Tho. p. 2. q. 100. art. 8. in concl. & alias. to. I. par. 1.

Leges omnes Euangelicas, quamquam possent, haud tamen vniuersam fore Christo abrogandas. Matth. 24.

Tt legem

Pfal. 109. Hierem. 31. Heb. 8. Infra. 9. & seq. Apostolorum leges, & praecepta, quae possint ab Ecclesia, vnde dicitur dispensari, qua minima.

1. Tim. 3. & Tit. 1. 1. Cor. 11. Act. 15.

B. Thom. quodlib. 4. art. 13. ad 2. tom. 8. & 4. sent. dist. 27. q. 3. art. 2.

V. argum. a nominibus Evangelij gloriosis.

Rom. 1. Cur Dei, & Iesu Christi, & pacis Evangelium nominetur.

Mar. 1. Ephes. 6. Luc. 2. Ephes. 2. Act. 20. Mar. 1.

Cur item Evangelium gratiae Dei, regni, & aeternum appellatur.

legem, quam ipse in cordibus hominum scripsit, ac proinde creaturam rationalem destruere: tum denique, quod Prophetarum vaticinia, de Legge Evangelica in aeternum duratura solverentur. Vt Psalm. 109. Hierem. 31. Hebr. 8. & 9. Potest tamen Ecclesia circa omnia Apostolorum praecepta; quae illi ut legislatores, & pastores, per potestatem, sibi à Christo traditam institueret, dispensare, non autem circa ea, quae tanquam Christi praecones, & vocaluntatis. Diuina promulgatores, ac nuntij fidelibus commendarunt: nam haec proprie, & strictè iuris sunt Diuini, in quod inferior dispensare non potest. Secus se habet de prioris generis mandatis: vt circa bigamiam, clericum percussorem, modum velato capite orandi, abstinentiam à suffocato & sanguine, & caetera, nam in similibus praeceptis, quae canonica, & Ecclesiastica dicuntur, etiam si generalium Conciliorum autoritate sint constituta, Ecclesia, ac eius moderator Romanus Pontifex, plenum ius dispensandi obtinet. Hoc autem inter Apostolorum praecepta, & Christi discrimen si diligenter, & acutè quidam obseruassent, sicut & doctissime B. Thomas obseruauit, non tot profecto tragedias nostro seculo excitassent, dum de iure diuino disseuerunt.

Postremò, ad Evangelij gloriam ac decus spectant praecleari, & eximij tituli, quibus illud exornare solent sacra litera. Dicitur enim Evangelium Dei: quod solus Deus tantum bonum mundo polliceri, & praestare potuerit. Dicitur Evangelium Iesu Christi: quod ille sit mediator, & ad tanta bona nostra impetranda promotor. Dicitur Evangelium pacis, quod pacem inter Deum, & homines, & inter Iudaeos, ac Gentiles conciliet. Dicitur Evangelium gratiae Dei: quod ex misericordia, meraque gratia praedicta mala per ipsum depellantur, bona verò enumerata conferantur. Dicitur Evangelium regni: quia solum spiritualia, & aeterna bona pollicetur, quibus

& hic Deo seruientes, & aeternis bonis fruentes conregnemus. Dicitur Evangelium aeternum: quod (vt etiam insinuatum est) ad omnes omnium seculorum homines, tam viuentes, quam vita defunctos, imò etiam ad Angelos, & ad inanimata certo quodam modo extenditur, atque ampliatur. Dicitur Evangelium gloriae beati Dei: quia nihil est, quod adeo Diuinam Maiestatem extollat, eiusque ad homines potentiam, sapientiam, bonitatem, & gloriam declaret; ac Evangelium. Dicitur frequenter Evangelium, nullo addito: quod vera, aeterna, coelestia, atque spiritualia bona annuntiet, non autem temporalia, vel terrena, vel carnalia bona, quae ad spiritum collata parua sunt, & quae tanquam additamentum quoddam professoribus Euangelij adijciuntur. Idcirco Lex Moyfi, quae temporaria tantum, & terrena promittebat, hoc nomen tam honorificum non promeruit. Qui enim diceretur Evangelium, lex illa, quae iram operabatur, & administra erat mortis, & bona tantum terrae comedenda proponit? quae umbra est futurorum bonorum, & onus (vt Petrus ait) importabile: quae neminem ad perfectum adduxit: ex cuius operibus nemo ad iustificationis gratiam peruenire potuit? Quanquam negandum non sit, aliqua ratione Evangelium dici posse: nam interdum aperte de Christo, & Euangelio pollicetur, vt Prophetae faciunt: multa etiam in eo abscondita, occultaque mysteria includuntur, quae si iuxta spiritum explices, Evangelium manifestè deprehendas. Vt merito Christus dixerit & Moysen de se scripsisse, & Scripturas de se restificari: & Paulus Christianam iustitiam à Lege, & Prophetis testificatam. ¶ Non desunt etiam elegantia, & egregia epitheta, quae scriptores Veteris, & Noui Testamenti passim illi tribuunt. Dicitur enim gaudium magnum apud Lucam: quia peccati conscientiam pungentis mororem, & luctum inferni tollat. Di-

Apoc. 14.

1. Tim. 1. Idem cur Evangelium gloriae beati Dei & absolute Evangelium saepius nuncupetur.

Matth. 6. Lex vetus in digna cur non minè Euangelij.

Rom. 7. 2. Cor. 3. Isai. 1. Heb. 10. Act. 10. Heb. 7.

Rom. 3. Gal. 3. Lex Moyfi quomodo Evangelium possit appellari.

Ioan. 6.

Rom. 3. Euangelium etiam cur vocetur: Gaudium magnum ab Angelo. Luc. 2.

Supra. 1. Quare virtus Dei, lex spiritus vitae, & lex fidei ab Apostolo nominetur.

Infra. 3.

Ibidem, & Gal. 4.

Rom. 7. Euangelium cur lex perfecta libertatis.

Iaco. 1.

Matth. 12. Supra 3. & alias saepius simè.

citur etiam apud eundem, cornu salutis, quod vim praestat ad salutem adipiscendam, & ad hostes nostros quibuscum assidue conflictamur, debellandos. Dicitur apud Paulum, virtus Dei ad salutem: quod omnipotens Dei virtus in parcendo, & miserando, id est in homine iustificando atque seruando, in eo maxime declaratur. Dicitur Lex spiritus vitae: quia illabitur cordi spiritus sanctus, per quem adoptionis spiritum, & vitam nouam adipiscimur. Dicitur lex fidei, quo à Veteri Testamento distinguatur (quod lex operum seu factorum dicitur) & quod per fidem recipiatur Evangelium, fidemque maxime exigit, & illam petenti, acutiorem impertiat. Item lex perfecta libertatis: quia ex amore hilariter, & ingenuè, vt filios Dei decet, operari facit. Dicitur à Domino Regnum Dei, & Regnum caelorum: quod per illud in nobis Regnum Deus accipiat, nosque ministros suos ad Regnum caele-

ste promerendum, atque possidendum efficiat. Dicitur iugum suauis, & onus leue: quod vberem spiritus sancti gratiam impertiat, quae quidem omnia mandata suauius, & factu facilia reddit. Dicitur à Propheta, virga directionis: quod per illud suauiter, vt filij virga percussi, in salutem aeternam dirigamur, atque vt alios ad ingressum regni caelestis dirigere possimus. Vocatur lex magna ab Isaia: Populus, inquit, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: quod Christum exhibeat, qui est lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Euangelium quoque praeter ceteris Prophetis maior lucem praestat ad incomprehensibilia Dei mysteria, quae in restaurando mundo operari voluit, intelligenda. Longum esset caetera huius generis persequi, quae in Scripturis sacris frequenter & passim occurrunt. Et haec de Euangelij dignitate sit dictum.

Quare iugum suauis, & onus leue.

Matth. 11. Cur virga directionis, & lux magna. Psal. 44. & Heb. 1.

Isai. 9.

Ioan. 1.

PROLEGOMENON. XXV.

Cur Dominus Euangelium suum scripto tradi voluit, cum posset traditione viua de ore in os transfusa eius fides asseruari?

Rationes in contrarium proponuntur.

NONO Articulo differendum est, cur Dominus Euangelium suum literis communi Ecclesiae tradi voluerit, cum posset traditione viua eius fides in Ecclesia fructuose seruari? Quemadmodum etiam in Apostolis praedicantibus, tantum, & necdum scribentibus, factum est: & ante legem Moyfi, qui primus scriptor fuisse traditur, Ecclesia Dei erat, nullis tamen Scripturis, sed tantum traditione de ore in os transfusa, reata, & gubernata. Satis praeterea nobis esse possent articuli Fi-

dei qui in Symbolo continentur, & quos memoriter recitamus etiam sine scripturis. Respondendum est, hoc magnis de causis factum fuisse: tum propter Paganos, & Iudaeos, tum propter Apostatas à religione deficientes, & Haereticos, tum maxime propter fideles & Catholicos in his quae de Christo credunt, in fide confirmandos atque corroborandos. In primis enim Paganis ac infideles, cum animaduertent, coruscante Christi Euangelio templa sua, & idola destrui, atque euerti, multa in nostros

Solutio propositae quaestionis.

I. Ratio, cur propter infideles, & Iudaeos Euangelium fuerit perferendum.

II. ratio Augustini. B. Aug. li. 1. de consen. Euan. c. 10. tom. 4.

Ioan. 1. 5. III. ratio.

Romani Christianos quam primū honorifice compe-llarent. Tertull: Euseb. Cas. lib. 4. c. 1. in fin.

1. Pet. 2. Christianorū innocētia, vitæq; sancti monia.

Infra. 3.

de Catholica Fide calumniabantur. Nam Porphyrius Christum non esse Deum, nec se talem prædicasse, aut per Apostolos prædicari voluisse obijciebat. Dicebat præterea, Christū nihil contra deorū cultū præcepisse. Augustinus quoque refert, Paganos quosdam sensisse, Christum ad Petrum, & Paulum Apostolos, libros magicam artem continentes scripsisse, atque eius artis præsidio omnia miracula ipsum edidisse. Certè has calumnias difficile nobis fuisset refellere, nisi scripto proditum fuisset Euangelium, in quo se non tantum verbis, sed etiam admirandis operibus, quæ nemo alius fecit, nec facere potuit, testatam nobis & declaratam suam diuinitatem reliquisset. Ad hæc multa horrenda crimina, quæ ad mores spectant, Euangelij professoribus in primitiua Ecclesia obijciebantur. vt quod essent infanticidæ, puerorumque carnibus vescerentur: quod incendium, vt Nerō Imperator mendaciter obiecit, vrbi Romæ intulissent: quod propter eorum religionem Imperium Romanum esset inclinatum, & debilitatum. Vocabant nostros, Aſinarios, Sarmēntitios, Sēmilles, Crestianos, vt Tertullianus in Apologetico, & Eusebius Cæsariens. in historia Ecclesiastica testantur. Vnde Gentiles Christi legem facile iudicassent carnalem, impuram, & rationi dissentientem, quod homines perditos, ac Reipublicæ pestiferos generaret. Atque ad has calumnias depellendas necessarium fuit Christi Legem conscribi, vt per illam constaret, Christum alios mores, atque aliam vitam à suis discipulis exegisse, ipsamque legem per se sanctissimam, rationique & charitati quam proximo debemus, maximè consentaneam. Quare Apostolorum Princeps Petrus in priorī Epistola scripsit: *Conuersationem vestram inter Gentes habentes bonam, vt in eo quod detrectant de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis: & iterum: Cum modestia,*

& timore conscientiam habentes bonam, vt in eo quod detrahunt vobis, confundantur, qui calumniantur vestram bonam in Christo cōuersionem. Quibus testimonijs apertè demonstratur, neque impuram vitam nostros egisse, nec si maximè egissent, illam posse religioni, aut Christo imputari. Fuit ergo expediens, Euangelium literis tradi, non tantum vt prædictas calumnias refellamus, sed vt Gētiles, atque Iudæi facilius ad Christum natum, & in Euangelijs Deum prædicatum conuerterentur.

Præterea Euangelium literis consignatum planè docet, apostatas à sanctissima Religione sine vlla causa defecisse: nec possunt fingere, intolerabiles errores, aut iniquitatem vllam præceptam in Euangelio contineri, vt iusta de causa ob Christum à se desertum excusari valeant. Adde quod Hæretici, qui omni tempore Ecclesiam impugnant, quid non potuissent fingere, nullo extante Euangelio scripto, si illo extante, & tot linguis prodito, torque Patrum interpretationibus illustrato, tot tamen fabulas excogitauerunt, tot noua Euangelia Apostolorum titulis inscripta in Ecclesiam inuexerunt, tot mendacijs veritatem Euangelicam obscurare tentarunt? Si tam extortas, & à diaboli spiritu suggestas explicationes Euangelio affingere non erubuerunt? Decuit igitur Euangelium literis exaratum, omnibus fuisse propositum, ad quod tanquam ad lapidem Lydium omnes spiritus, omnes doctrinæ, omnes reuelationes probarentur. & examinarentur. Vnde Hieronymus in prologo super Matthæum testatur, quod propter Hæreticos opus fuit scribi Euangelium. Chrysostomus etiam eleganter homilia prima in Matthæum sic habet initio? *Oportuerat quidem nihil nos indigere auxilio literarum, sed tum nudam in omnibus exhibere vitam, vt librorum vice gratia Spiritus sancti vteremur: & sicut atramento illi, ita corda nostra inscriberentur à spiritu. Quia verò*

I. ratio, cur propter apostatas, & Hæreticos Euangelium scribi debuerit.

Altera.

B. Hie. to. 3. sub init.

D. Chry. to. 2. in princ.

hanc

Quos olim Deus per seipsum sine scripto sit allocutus, & quare, secundū Chrysostomum. Exo. 31. & 34.

Ioan. 1. 4.

Hiere. 31. Ioan. 6.

2. Cor. 3.

Ratio prima propter fideles cur fuerit doctrina Euangelica conscribenda.

II. ratio.

III. ratio.

hanc à nobis excussimus gratiam, age vel ad secundam navigationem animum adiciamus. Equidem quod primum illud fuerit profectò sublimius, & ex verbis suis Deus, & ex operibus ostendit. Nam & Noe, & Abrahæ, eiusq; posteris, & Iob, & Mosi, non per literas, sed per semetipsum locutus est, quia scilicet munda eorum corda repererat. Postquam verò omnis populus Iudæorum in vitiorum ima delapsus est, necessarid inde literæ dantur ac tabula, & ea qua per has administratur admonitio. Et hoc non tantum Veteris Testamenti sanctis, sed etiam noui accidisse perspicimus. Si quidem nec Apostolis scriptum aliquid tradidit Christus, sed pro literis, sancti Spiritus se illis daturum gratiam repromisit. Ille, inquit, docebit vos omnia. Atque vt discas, quia hoc multo sit illo melius, audi Dominum per Prophetam loquentem: Et disponam, inquit, vobis testamentum nouum. Dabo leges meas in mente eorum, & in corda eorum perscribam eas, & erunt omnes docibiles Dei. Paulus quoque hanc eminentiam designando, dicebat se accepisse legem, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Quia verò progrediente iam tempore, alij quidem propter dogmata, alij verò propter vitam, & mores grauer impegerant, ea rursus qua constat literis, admonitione fuit opus. Hactenus ille.

Præter has causas, maximè ad fidelium vtilitatem, & ædificationem faciebat Euangelium scribi. Principio quidem, ad memoriam rerum tam vtilium, & sanctarum conseruandam, maximè cum longo tempore Christi esset Ecclesia permanens, & hominum memoria parum tenax, & fidelis sit. Deinde seruit scriptum Euangelium ad pietatem ex factis & dictis Christi in nobis excitandam, imitationemque vitæ suæ nobis imprimendam: quod facile ex lectione Euangelij etiam simplices sine doctore assequi possunt. Ad hæc, congruum etiam fuit, vt quemadmodum Vetus Testamentum per Moſen scripto traditum fuit, ita

Nouum, quod legem nouam in fide Christi, vitæq; eius exemplo, & præceptis positam complectitur, scriberetur. Lex enim maximè à legendo dicitur. Vnde Ouidius:

Nec verba minacia collo Are legebantur. Postremò mirificè inseruit Scriptura Euangelica ad dubia quæ indies inter credentes de Fide, vel Sacramentis, vel de moribus emergunt, decidenda, resoluendaque. Nam verborum Christi intellectus nō ex vno aut altero Euangelij loco truncato, sed ex tota lege benè perspecta, & discussa merito est colligendus: vt etiam Iurisconsulti doctissimi de suarum legum intelligentia differentes annotarunt. Opus est ergo Euangelio scripto ad integritatem salutis.

Opus etiam fuit omnibus Scripturæ Veteris libris, idq; in primis ob fidem de creatione mundi atque hominis, eiusq; restauratione ex illis colligenda. Deinde ad infidelium calumnias refellendas: nam Iudæi possent dicere, illum quem colimus Christum, non esse verum Messiam in Lege promissum, sed alium: quam obrem opus fuit literis Prophetarum non tantum ad reuincendum, sed etiam ad trahendum eos ad fidem Christi. Non enim tam facile ad Christi cultum amplectendum, relicta sua lege, venissent, nisi prius ex Lege, & Prophetis Veteris Testamenti cessationem, & abrogationem cognouissent. Quinetiam Christus per Scripturas Veteres Iudæos confutauit: imò diabolus ipsum Scripturis allegatis superauit. Ac proinde necessarij fuerunt libri veteris Testamenti, vt cognoscamus testimonia quæ ex illis Christus proferebat, certissima fuisse & verissima, nec posse Iudæum, Christum propter crimen falsæ allegationis in ius vocare.

Libri porro Noui Testamenti, præter codicem quatuor Euangeliorum, necessarid scribi debebant propter Hæreticos insurgentes, & Antichristos euerrentes Euangelium, de quibus & Ioannes dixit:

Lex vnde dicta potissimum.

Ouid. 1. Metamorpho.

III. ratio.

Quibus de causis Vetus Testamentū fuerit scripto consignandū Gen. 1. & seq.

Matth. 4.

Nouum quoque Testamentum fuisse literis exarandum. 1. Ioan. 2.

Et iam antichristi multi facti sunt: & ut quasdam Christi sententias explicatius traderent, ut Paulus in Epistolis facit: ac denique propter mores nostros formandos: nam licet in Euangelio regulæ morum, atque præcepta contineantur, eaque absolute necessaria, ipse tamen Dominus non curavit omnia præcepta que sufficere possunt ad omnia dubia, & degotia expedienda, describere, sed tantum ea expressit quæ erant præcipua ac potissima, & veluti fundamenta, ut ex illis tanquam ex principijs generalibus deducerent Apostoli omnia quæ necessaria sunt ad recte instituendam, & formandam Ecclesiam.

Quod verò tempore legis naturæ Ecclesia Dei extiterit nullis scripturis, sed viua tantum traditione gubernata, mirum non est. Eo enim tempore Lege Naturæ mentibus inscripta satis homines edocebantur. Reliqua verò mysteria Fidei, quæ natu-

ram nostram, & rationem superabant, pauca erant, & per maiores facile eorum fides poterat conseruari: secus verò ubi danda erat lex noua, & infinita penè Christi mysteria populo ad credendum tradenda. Quòd si primitiua Ecclesia ad tempus sine libris scriptis floruit, nihil mirandum est. Id enim tribuendum est Spiritui sancto, qui legem Euangelicam in cordibus hominum inscripsit, ut non posset tam facile deleri: & superstites adhuc erant Apostoli, ad quos caussarum controuersia, & ambigua de fide orta refabantur. Secus factum est, ubi illi erant per orbem dispergendi. Articuli etiam in Symbolo collecti licet videantur ad salutem sufficere, non colliguntur tamen per se, sed habentur ex nonnullis longis narrationibus, quæ continentur in Euangelio. Quare opus fuit Euangelio scripto. Atque hæc de præsentis articulo dicta sufficiant.

Ad illud: Ecclesia primitiua Euangelio scripto caruit aliquà diu. Hier. 31. & Heb. 8.

Ad tertiam obiectionem quid opus sit Euangelio scripto, si Fidei articuli satis sunt ad salutem.

Ad id obiectu superius respondetur: Ecclesia in lege naturæ sine scriptura fuit.

PROLEGOMENON XXVI.

Quam ob causam Christus Dominus nihil per seipsum scriptis consignarit, cū eiusmodi Scriptura, si quara edidisset, grauissimum autoritatis pondus & reuerentiã conciliare valuisset.

NAM Illud diligenter inuestigandum, quamobrè Christus Dominus noster nihil per seipsum literis consignatum nobis tradiderit? Nam exemplū habebat in Scripturis, ut hoc faceret. Decalogum siquidem in duabus lapideis tabulis digestū, digito suo Deus scriptum Iudæis tradidit. Adhæc si scriptis sua gesta consignasset, nihil à magnis, & principibus viris alienū fecisse videri poterit. Moses sanè

propheta magnus progenitorum suorum seriem, omnium à se gestorū, & diætorum historiam, totum deniq; suæ vitæ cursū vsque ad mortem, per seipsum in libris Pentateuchi enarravit. Iulius Cæsar, tam armorum, quàm literarum peritia instructissimus, bellā contra Gallos, Heluetios, & Germanos, imò etiam contra Põpeium à se feliciter confecta commentarijs suis de bello Gallico, & ciuili tam eleganti & casta oratione est

Quibus Christus exëplis adduci potuisset, ut Euangelium ipsemet nobis per scriberet.

Exod. 31. & Infra 34.

per-

persecutus, ut historiographis occasio nem omnem de suis gestis scribendi amputasse, fuerit iudicatus.

Cur ergo Christus Dominus, horū exemplo, non putauit sibi scribendum aliquid? Affero autem Dominum nihil scripsisse: quia etsi apud Ioannem digito in terram scripsisse tradatur, tamen quia per Euangelium non constat quid scripserit, & illa Scriptura quam primum obliterata, & deleta fuit, perinde profectò fuit, ac si non scripsisset.

Præterea Eusebius Cæsariensis lib. 1. Ecclesiastica historiarum tradit, Christū epistolam quandam ad Agabarū Edefsenorum Regem scripsisse: sed Gelasius Pontifex in Concilio septuaginta Episcoporum Romæ celebrato illam epistolam inter apocryphos libros computandam celsit. Et ut maxime Canonicam daremus, & à Domino verè conscriptam; tam breuis tamen & concisa epistola, vix nomen promeretur Scripturæ. Refert Augustinus lib. 1. de Confen. Euangelistarum, Paganos quosdam sui temporis iactasse, quòd legissent aliquot libros per Christum ad Petrum, & Paulū scriptos, in quibus totius artis magicæ doctrinam esset complexus: cuius magicæ disciplinæ peritia, Christus dum viueret, tot edidisset miracula.

Sed hoc Paganorum commentum facile ab Augustino eodem loco confutatur. Primò quidem, quòd qui tales libros vidisse se iactant, nunquam talia fecerint miracula, qualia Christus per se, vel per Apostolos operatus est. Secundò, quòd dum Christus viueret, Paulus ad eius fidem minime esset conuersus: quomodo ergo ad nondum discipulum potuit scribere? Nisi forte dicamus (& Augustinus ait) Ethnicos illos ex eo fuisse deceptos, quòd fortassis Christum cum Petro, & Paulo depictum viderint.

Tertiò, etsi daremus Christum artibus magicis ad se mundum conuertisse, & ad fidem suam pertraxisse; nõ tamen fieri poterat, ut nondum natus Dominus tot Prophetas diuino spiritu impleveret, qui talia eum signa

editurum longè ante prænuuntiarint. Nihil ergo Christus scripsit per seipsum.

Ad hanc quæstionem curiosam sanè, sed non omnino inutilem, plura dicenda occurrunt. In primis, ut rectè docet Augustinus in libro primo de Confen. Euangelistarum, cap. 7. Nequaquam dicendum est Christū non scripsisse, quando quidem id membra eius operata sunt, quod distante capite cognouerunt. Quicquid enim de suis factis, & dictis nõs legere voluit, hoc scribendum illis, tãquam suis manibus imperauit. Hæc illè doctè, & eleganter. Nam ut magni Principes ad commendandam amplitudinẽ suam, pauca quædam per se ipsos, & quæ vix per alios fieri possent, multa autem per administratos suos efficiunt, si id fieri commodè possit: vnde & à libellis, & à secretis homines penes se habet, per quos literas ad alios scribere conseruerunt, ipsi verò tantum subscribunt: ita sanè Christus, qui Princeps Regū terræ dicitur, per se ipsum redemptionem mundi, & sanctificationem animarum, quæ alij præstare nõ poterat, operatus est, per alios autem Euangelium literis consignare voluit: quòd ministerium scribendi huiusmodi per alios nequẽ suam dignitatem dedeceret, nequẽ supra vires esset ministrorum, quibus ipse tãquam amanuensibus usus est. Nam si tantum dicendi sunt scribere, qui propria manu exarant literas, profectò neq; Hieremias prophetiæ suæ autor asserendus esset, cum illam per Baruch scribam conscripserit: neque Paulus epistolæ ad Romanos scriptor esset dicens, nam illam non per se ipsum, sed per fidelem quendam, nomine Tertium scribendam curauit: vnde & ultimo capite eius epistolæ dicitur: *Saluto vos ego Tertius, qui scripsi epistolam, in Domino.* Tantoq; magis dicendum est Christum scripsisse per Euangeliorum scriptores, ut per manus suas, quanto illi ne verbum vnum, aut iota vnum, ut solent plerumque amanuenses facere, de suo spiritu Euangelio addiderunt, cum exploratum sit non nisi Spiritu Sancto assistente scri-

Christus, nil quomodo scripsit, cum Ioannes illū & Eusebius scripsisse commemorent. Ioan. 8.

Euseb. Cæsariensis tom. 1.

B. Aug. c. 10. tom. 4.

Idem ibidẽ, c. 10. c. 11.

Nequaquam Christū, nec Apostolos magica virtute, ut quidam obiectabant, signasse, tripliciter.

Christum, in eo quòd alios de se ad scribendum impulit, etiã ipsum vere scripsisse, cõfirmat Augustinus.

Christus per alios scribendo Euangelium, quẽ admodum fecisse videatur.

Apoc. 1:

Illo modo Christū negantes Euangelium conscripsisse, quòd absurdum incurrant miseri. Hieres 36:

Rom. 16.

Quid arguat Christū magis principalem, quã ipsosmet Apostolos, Euangelij fuisse scriptorem.

phisse.

August.

psisse. Addit præterea Augustinus: Cum ergo querunt, quare ipse non scripserit, videntur parati fuisse hoc de illo credere, quod de se ipse scripserit, non quod alij de illo pro suo arbitrio predicassent. A quibus quero, cur de quibusdam nobilissimis Philosophis suis hoc crediderunt, quod de illis eorum discipuli scriptura memoria reliquerunt, cum de se ipsi nihil scripserint? Nam Pythagoras, quo in illa contemplativa virtute nihil tunc habuit Græcia clarius, non tantum de se, sed nec de vlla re aliquid scripserit perhibetur. Socrates autem, quem rursus in activa, qua mores informantur, omnibus prætulit, ita ut testimonio quoque Dei sui Apollinis, omnium sapientissimum pronuntiatum esse non taceant, & sibi fabulas pauculis verbis prosecutus est, verba, & numeros suos adhibens rebus alterius: vsque adeo nihil scribere voluit, ut hoc se coactum imperio sui demonis fecisse dixerit, sicut nobilissimus discipulorum eius Plato commemorat. In quo tamen opere maluit alienas, quam suas exornare sententias. Quid igitur causa est, cur de istis hoc credat, quod de illis discipuli eorum literis commendarunt, & de Christo nolunt credere quod eius de illo discipuli conscripserint? præsertim cum ab eo ceteros homines sapientia superatos esse fateantur, quanuis eum fateri Deum nolint. An vero illi, quos isto multo inferiores fuisse non dubitant, veraces de se discipulos facere potuerunt, & iste non potuit? Quod si absurdissime dicitur, credant de illo, quem sapientem fatentur, non quod ipsi volunt, sed quod apud eos legitur, qui ea qua scripserunt, ab illo sapiente didicerunt. Et capite sequenti.

Deinde dicant, Vnde saltem, quod sapientissimus fuerit, nosse, vel audire potuerunt? si fama disseminante, certior ne de illo fama nuntia (alij legunt, nuntianta) est, quam discipuli eius, quibus eum predicantibus ipsa per totum mundum fama fragrauit? Postremo famam præferant fama, & ei fama de illo credant quæ maior est. Ea quippe fama qua de Catholica Ecclesia, quam stupent toto orbe diffusam, mirabili claritate dispergitur, tenues istorum rumores incomparabiliter vincit. Ea porro fama tam magna, tam celebris est, ut eam timendo isti trepidas,

& tepidas contraditiunculas in sinu suo rodant, iam plus metuentes audiri, quam nolentes (aliàs volentes) credi Filium Dei unigenitum, & Deum prædicari Christum, per quem facta sunt omnia. Si ergo famam eligunt testem, cur non hanc eligunt, qua tanta claritate præfulget? Si scripturam, cur non Evangelicam, qua tanta auctoritate præpolleret? Nos certe hæc de dijs eorum credimus, qua habet Scriptura eorum antiquior, & fama celebrior. Quæ si adoranda sunt, cur ea vident in theatris? si autem ridenda sunt, plus ridendum est cum adorantur in templis. Hactenus Augustinus, egregie confutans eos, qui discipulis Christi res ab eo gestas conscribentibus, fidem præstandam esse non putabant.

Deinde & alio modo respondendum est. Nam præstantia, & excellentia Verbi æterni nobis Evangelium tradentis, hoc suo iure exigere videbatur, ut viuis potius vocibus, & in charta animata, & atramento non corruptibili, sed spiritali doctrinam suam nobis commendaret. Noluit ergo vocibus mortuis, quales Scriptura continet, nec in membrana mortua, neque atramento sensibili, sed viuis vocibus, & in chartis, non lapideis, sed in tabulis cordis cardinalibus, & spiritali suo Evangelium conscribere: quemadmodum per Hieremiam scriptum erat: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Ad quam sententiam Paulus alludens, inquit: Epistola nostra vos estis scripta in cordibus nostris, qua scitur, & legitur ab omnibus hominibus. Manifestati quod epistola estis Christi, ministrata nobis, & scripta non atramento, sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ita ut hæc gloria scribendi in cordibus hominum, ad solum Christum spectare videatur, ad quam si conferatur in charta scribere, parum sit.

Tertio & illud hic addendum: quod cum Evangelium nihil aliud, quam sanctissimam Christi vitam, præstantissimam doctrinam, admiranda signa, mortem heroicis virtutibus ornata, denique vim illam persuadendi, & auditores ad se trahendi completatur, ac ob id non nisi Christi lau-

Ioan. 1.

Altera solutio proposita difficultatis: cur scilicet Christus perse non scripserit.

2. Cor. 3.

Hier. 3. & Hebr. 8.

2. Cor. 3.

Euangelij scriptio quæ solius Christi propria.

Tertia ratio, siue solutio.

dem,

Discipulos Christi eius historiam describentes, esse fide dignissimos, probat idem Augustinus doct., & eleganter.

De Trinit. lib. 6. c. 2. tom. 3.

Plato.

Idem. c. 8. in princ.

dem gloriam, & commendationem continet: modestius profecto ac honestius hæc per alios scribuntur, quæ per ipsum qui gessit. Vnde videtur præceptum illud Salomonis Christus obseruasse: Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. Neque quicumque obijciat: Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Quod si obijcias, Iesum Apostolis inspirasse ut ea scriberentur, ac proinde testimonium per illos sibi exhibuisse: deinde Ioan. 5. Iesum dixisse: Ego non ab homine testimonium accipio, &c. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne: Opera enim qua dedit mihi Pater ut perficiam ea: ipsa opera qua ego facio, testimonium perhibent de me, quæ Pater misit me. Respondendum, illum sibi testimonium dicere, qui aliquid affirmat contentiosus, ut seipsum efferat, & commendabilem alijs reddat: & hoc testimonium propterea solet esse suspectum, quod quisque in sui amorem, & laudationem sit plus æquo propensior, multaque sibi arrogat quæ non habet. At vero qui interrogatus testatur de se quæ optime nouit, & sine vllò vanæ gloriæ motu se ipsum ad alterius utilitatem exprimit, & declarat, hic profecto non potest accusari, quod inane de se testimonium ferat, cum tantum alienæ salutis, & utilitati studeat.

Cum ergo Christus de se testificatus fuerit quod sit lux mundi: quod sit panis viuis qui de Cælo descendit: quod sit via, & veritas, & vita: quod sit ostium, per quod si quis introierit, saluus efficietur: quod sit denique Filius Dei, & similia, nihil de se falso, aut arroganter dixit. Et hæc cum sint occultissima mysteria, nullus hominum testificari poterat: & propterea ipse coactus est per se ipsum & discretis verbis, & operum testimonio ad excitandam fidem nostram, salutemque promovendam comprobare. Nam si hæc ad bonum nostrum non detexisset, quis hominum de his testificari potuisset? Vnde & à Ioanne, & ab homine se testimonium non accipere asseruit: non quod omnino nullum dederint, cum scriptum sit: Hic venit in te-

Prou. 27.

Ioan. 8.

Ad illud: Christus per alios suum scribens Evangelium, contra præceptum Sapientis, testimonium sibi perhibuit. Ioan. 5.

Qui nam sibi ipsi testimonium ferat, infirmum videlicet, & inefficax.

Quale Christus, & quare testimonium perhibuerit de se ipso.

Infra. 8.

Supra. 6.

Infra. 14.

Supra. 10.

Christus non se ab homine testimonium accipere, quo sensu dixerit. Ioan. 1.

stimonium, ut testimonium perhiberet de lumine. Et Christus: Cum venerit Pater, Spiritum veritatis, qui à Patre procedit: ille testimonium perhibebit de me, & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis. Et rursus, Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ: & Moysem, & Prophetas sibi testificari dixerit: sed quod homines testimonium efficax, & firmum de sua diuinitate dare non poterant. Cerrum autem, & validum testimonium ab operibus suis accipitur: qua etiam ratione ab Evangelistis non accepit testimonium quod sit Deus, sed ipsi ut historici, referunt verba, & facta Iesu ad miranda, quibus ut inuidis testimonijs se Deum comprobauit: quod nihil est aliud quam testimonia, & probationes Iesu de sua diuinitate scripto prodere. Præterea, nihil magis proderat quod Christus scriberet per se ipsum, quam quod alij de eo literis eius gesta commendarent. Nam si Evangelistæ alia ab his, quæ Christus faciebat, & prædicabat, scripsissent, profecto multum referebat, quod Christus sua gesta scriptis commendasset. Cum verò Evangelistæ non nisi ea quæ Christus gessit, & docuit, scripserint, & illa eadem, si Christus quicumque literis consignasset, scripturus erat, cum non nisi ad salutem pertinetia scripto forent tradenda: profecto nihil magis proderat Evangelium scriptum ab eo, quam ab Apostolis prodijisse. Nisi forte, quod illa Scripturam manu Domini exarata maiorem honorem, & reuerentiam consecutura fuisset: sed non poterat illa in totum orbem peruenire, & opus fuisset in alios transferri codices, qui iam non de manu Domini, sed de manu hominum profecti fuissent. Periculum etiam erat, ne cætera Prophetarum, & Apostolorum scripta præ illo Christi scripto vilescerent: quemadmodum etiam apud Hæreticos nostri seculi, omnia, præter Paulum, & Evangelium vilescunt. Quare à scribendo sapienter Christus abstinuit, ut eius verba per quemcunque Dei ministrum ad nos

Infra. 15.

Act. 1.

Euangelistæ quatenus Christi diuinitatem attestati.

Quarta ratio, quare Christus non scripserit.

Christus si scripsisset, de eius Scripturam fuisset.

Quinta ratio.

allata,

allata, pari, & eadem prorsus reuerentia, venerationeque suscipiemus.

Sexta ratio.

Quin etiam illud opportunè responderi potest, Christum Dominum, & Ecclesie sponsum, ab initio quasi absentè cœpisse primò scribere, & per Prophetas seruos suos ad populum Israël missos, sua mysteria aliquando in Ecclesia complenda reuelasse, vt Mesiã maiori veneratione, ac desiderio expectaret. At tēporis plenitudini, & in carnationis mysterio propinquiorē & viciniorē, per Ioannē, tanquā per inarticulatā quandam vocē, loqui cœpisse. Sic ille dictus est vox clamantis in deserto. Rursus tandē ipse venit, & à Ioanne ostensus est, qui iam non per vocē informē, & indistinctam, sed verbo distincto formatoque, Euangelizauit, vt ti præsentes cū præsentiibus verbo agere consueuerunt. Postremò discedente à nobis Christo, præsentiāque; suam corpoream subtrahente, atque in Cœlū se recipiente (quanquā in spiritu nobiscū sit, vt ipse ait, omnibus diebus, vsque; ad consummationē seculi) congruum fuit, vt Apostoli eius vitam & doctrinā & verbo Euangelizarent, quasi adhuc Christus nobis præsens adesset, & scriptis historiam eius Euangelicā cōmendarent, quasi adhuc Dominus nobis abesset. Ad extremū, nihil Christus per se ipsū scribendo docere voluit, quanta sit Ecclesie Catholicæ autoritas, quātaque; sit à nobis veneratione audienda. Etenim nullo stante scripto Euangelio Euangelizabat, populumque; Dei in Fide instruebat, controuersiasque; de fide ortas sua autoritate definiebat, & omnes eius iudicio deferebant. Hanc aurem potestatem non est verisimile per Euangelium scriptum fuisse ab illa sublatam. Vnde necessariū est, vt quæstiones Fidei, & Sacramentorū eius iudicio & arbitrio sint terminandæ: & si quod dubiū de aliquo eius libro, vel de aliqua eius parte emergat, an sit in Canonem recipiendus, necne, vel an sit vtiarius liber, an non, vel si de sensu, & intelligentia alicuius loci Scripturæ controuersia oriatur, hæc omnia ad Ecclesie iudiciū, & sensum referenda intelligamus, quæ per omnia nobis, vt

pietissima mater, amplectenda est, nostrisque; sententijs, & opinionibus tutò, ac meritò anteferenda. Quod si Hæretici suo magno malo intelligere nolunt; magni tamen refert, vt Ecclesie vniuersalis filij illud vt certum, & cōstitutissimum habeant.

His igitur de causis perspicuum ac exploratū euadit, conueniens nō fuisse, vt Christus quicquam per se ipsum literis consignaret. Neque viget exemplum Dei, Decalogum suo digito in duabus tabulis lapideis scribentis: nā verisimile valde est ministerio Angelorum illam scriptionem confectam: vnde & Stephanus: *Legem*, inquit, *accepistis in dispositione Angelorum*. De more enim Scripturæ Deo ipsi tribuitur, quod Angelorum ministerio exhibetur. Nam & Angelus erat qui Domini personam representans, dicebat: *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Egypti*. Episcopus Abulensis vir doctissimus acutè animaduertit, Iudeos non nisi rogatos, & amplis præmijs inuitatos legem accepisse, ac propterea vt parum credulos, & in fide debiles à Domino fuisse tractatos: vt enim legis diuinæ memoriam retinerent, illamque fide susciperent, quædam externa signa sapienter Dominus adhibere decreuit, vt ad fidem eos pleniorē erigeret, & cōfirmaret. Nam ob id legē in duabus tabulis sculptam asseruari voluit in arca, virgā quoque; Aarō tot miraculis illustrē: vrnā itē, quæ manna continebat, eadē religione cōseruari præcepit: Duodecim quoque; lapides ex Iordanis alueo eductos, in monumētum tāti beneficii accepti erigi iussit, vt habes in libro Iosue. Quotidianis quoque; alijs & familiaribus signis, quasi in Fide parū cōstantes, alebat Deus Iudeos. Nam signa data sunt infidelibus, non fidelibus, vt Paulus de linguis asserit. Gentiles verò sponte sua, & hilariter ad fidē veniētes, neque; ad suscipiendam Christi religionē rogatos, nō curauit eiusmodi externis signis fouere, quibus pro omnibus signis ac prodigijs est in ternū Spiritus Sācti testimonium, & Scriptura digito eius in cordibus eorū exarata. Et hæc de quæstione proposita.

Ad exemplū propositum: Deus digito suo legē scripsit in tabulis lapideis.

Act. 7.

Exod. 20. *Tostatus in prologo suo ante Matth. q. 26. prope finē. supra. 19. Cur Iudæi tantū rogatis, speque; præmiorum inductis Deus dederit legē.* Deut. 10.

Num. 17. Exod. 16.

Iosu. 4.

Iudæi etiam cur potius quā Gentiles signis, & miraculis fuerint ad Christi fidē inducti.

1. Cor. 14.

Gal. 4. Ista. 40. Ioan. 1.

Quando, & à quibus fuerit Christi Euangelium præscribendum. Matth. 28.

Septima ac postrema ratio.

Ecclesie autoritas, & potestas quata.

PROLEGOMENON. XXVII.

Cur Christus non per Gentiles historicos, profanosve autores Euangelica gesta conscribi voluerit, sed tantum per discipulos suos.

Primum argumentum, probans Euangelium à profanis autoribus potius quam sacris scribi debuisse.

MIRVM profectò alicui videri poterit, cur Dominus Iesus prouidentiam conscribendi sua gesta Apostolis, siue Euangelistis, non autem excellentibus sui temporis historicis tradidit: permulti enim, tam ex Græcis, quā Latinis illo seculo celebres in conscribenda historia habebantur, ex Hebræis verò probabile est aliquos præclaros historiographos extitisse. Nam Philo, & Iosephus ex Hebræis sunt, & paulò post Christū floruerunt, qui tamē inter nobilissimos scriptores computantur. Præterea ad Christi gloriam illustrandam magis pertinere videretur, si per profanos homines, & à religione sua alienos gestorum suorum magnitudo traderetur: tum quia illi minus essent suspectæ fidei apud Ethnicos, & Iudæos: tum etiam quod Christiani fortissimum, & egregium suæ Fidei testimonium ab hostibus haberent; qui tantas veritates celare non potuerunt, & nos de illis dicere possemus: *Et inimici nostri sunt non solum iudices, sed etiam testes*. At per discipulos suos scribere, suspectam fidem reddit scriptorum: quòd de more discipuli soleant magistrorum doctrinam magnam prædicare, & interdum super omnem rerum gestarum probabilitatem ac fidem eorum facta extollere, & amplificare.

Secundū argumentum.

Deut. 32.

Solutio quæstionis, primam continens rationem. Matth. 7.

minus nobis præcepit, ne Euangelicū margaritū immundis, minimèque; idoneis ac paratis auditoribus projiceremus, ita ipse cauit, ne per Ethnicorum historicorum manus eiusmodi sancta ad nos peruenirent. Nam vt eiusmodi libri sancti nō nisi propter fideles sunt conscripti, ita non debuerunt nisi per scriptores fideles ad nos trāsmitti. Et quemadmodum Christus testimonium à dæmonijs, quod esset Filius Dei, libenter non acceptabat, qui silentium illis imperabat, & non sinebat ea loqui: ita nec ab Hæreticis, nec à Paganis scriptoribus, qui malignorū dæmonum spiritu sunt imbuti, testimonia voluit nos accipere, ne fortè Fides nostra in hominum, vel (quod peius est) dæmonum sapientiā posita esse videretur. Deinde periculum erat, ne Catholica Fidei veritates, & sacrosancta nostræ religionis mysteria, dum per Gentiles, & impuros homines scribuntur, in dubium verterentur. Nam cū exploratum sit, similes autores in alijs suis voluminibus conscribendis multa mendacia de suo inseruisse, plura item odio, vel amore corruptos conscripsisse, pleraque etiam leuia, & impudica enarrasse, totā sanè Christianæ Fidei historiam labefactassent, scriptisque; suis contaminassent, & veritati Euangelicæ suis erroribus detraxisent. Vt enim in alijs, ita in nostris scribendis aberrasse, facile ab omnibus crederentur. Hanc rationem pulchrè attingit Seuerus Sulpitius libro sacræ historię, dicens: *Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quòd scriptores secularium literarum nihil*

Sacra Biblia pro quibus scripta tantū modo.

Matth. 8. Luc. 4.

Secunda ratio.

Humane historię scriptores in tribus deficiunt.

Seue. Sulp. lib. 2.

ex his, qua sacris voluminibus scripta sunt, attingerunt. Dei Spiritu prevalente, ut incotaminata ab ore corrupto, & falsis vera miscente, intra sua tantum mysteria contineretur historia, quae separata a mundi negotijs, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum alijs velut aequali sorte non debuit. Etenim erat indignissimum, ut alia agentibus, aut alia quarentibus, hac quoque cum reliquis miscerentur. Haecenus ille. ¶ Ex quibus facile erit illis satisfacere, qui interrogare solent: Quid est in causa, cur Iudaeus, aut Paganus facile fidem suam, aut Rabbini, aut Thucydidi, aut Herodoto, aut Livio, & Sallustio accommodet, Euangelio verò praedicato aut lecto fidem non habeat, sed illi reluctetur, & contradicat? Respondemus enim, illud inde proficisci, quòd ad hominum historias, humanoque lumine conscriptas credendas intellectus noster, & vires humanae sint satis, quia nihil supra naturae vim, & facultatem continent; Evangelica verò Christi, & Apostolorum enarratio multa complectitur supra naturae vires, & humani ingenij captum, ut sine diuino lumine apprehendi non valeant. Sed specialem praeterea habet Iudaeus difficultatem in accipiendo Christi Euangelio: quia in eo maiorum suorum crimina, & insignia in Christum, & Apostolos flagitia deteguntur, & ante omnium proponuntur oculos spectanda: ita ut populus ille, & eius posterij, peculiariter Christi Domini nostri historia offendantur, & ab ea amplectenda alieni reddantur. Ad haec, quis non videat, historiographos ea tantum literis mandare solitos, quae et si oculis suis non viderint, tam certa tamen, & comperta habeant, ac si vidissent? Quis enim ad posteros scribat quae non vidit, neque vlla veritate nixa esse intelligat, sed pro meris fabulis habeat? At quae Christi sunt, quoniam spiritualia sunt, ab animali homine non percipiuntur. Quomodo ergo poterant ethnici scriptores Christi arcana, quae non capiebant, literis consignare? Praeterea cacodæmones, qui Fidei, & saluti nostrae semper aduer-

santur, facile se historicorum Gentilium studijs, atque conatibus opposuissent, ne talia scriberent, quibus Evangelica veritas (per quam homines salui fiunt) in lucem prodiret, & omni opè niterentur, ut illa in tenebris sepulta iaceret. Amplius, parum plausible argumentum esse historici agnoscebant, ea scriptis suis prodere, quae sui seculi principes, & sapientes tanquam ridicula & stulta in sectabantur, imò risu, & eachinnis populus excipiebat, cum huiusmodi scriptores alia haberent argumenta, quibus conscribendis magis oblectarentur. Vnde si quando Cornelius Tacitus, aut Suetonius Tranquillus, aut Plinius Iunior, aut Lucianus de Christi religione mentionem faciunt, ea verba effundunt, ut facile possis intelligere quanto in pretio res Christianae ab eis haberentur. Etenim Christi religionem noxiam, nouam, exitialem, & maleficam superstitionem vocant. Praeterea, aut seculares auctores debebant suo spiritu conscribere Christi historiam, aut spiritu diuino, & reuelatione diuini luminis: at reuelationis propter improbos, ac impuros mores illi non erant capaces; ergo superest ut proprio spiritu, & sapientia nixi scriberent. At certe (sicut quidam eleganter, & accuratè dixit) si cuncta humana sapientia conspiraret, ut hominem aliquem Deum esse vellet ostendere, & eius opera, & dicta diuina, fingeretque de illo homine quicquid animo esset collibitum, & in id quod finxisset, adhiberet orationis cultum, differendi vim, & rationum acumen, non posset tamen Euangelium vnum, quale est nostrum, componere, id est conscribere, quo id posset euinci, & persuaderi, quem admodum Euangelista nostri fecerunt solo historiae contextu, detractis quibuscunque humanae sapientiae viribus, & eloquentiae ornamentis. Homerus arbitrio suo in Achille, optimi seu Principis, seu Imperatoris effigiem expressit: in Vlysse, viri prudentissimi. Quid exijt? Achillem fecit seuum, sanguinarium, & immanem: Vlysem astutum,

Quinta ratio.

Profani scriptores de Euangelio olim quid senserint, ac scripserint infelices.

Sexta ratio.

Magni cuiusdam viri, & Chatolici de Euangelio iudicium sanè grauisimū.

Homeri, & Xenophotis historicorum errores.

fraudu-

Vnde fiat, ut Iudaeus, aut Paganus auctoribus profanis facilis credat, quam Christi Euangelio.

Quid etiam Iudaeum ad credendum Euangelio vehementer impedit, ac retardet.

Tertia ratio superioris quaestiois propositae.

1. Cor. 2.

Quarta ratio

fraudulentum, mendacem. Xenophōtū Cyrum Maiorem ad imaginem (ut inquit Cicero) iusti, ac moderati imperij, & dixit quae voluit, & quae omnes sciebant illi Regi non competere. Sed quid protulit? fecit Principem bellacem, bella ex bellis ferentem, artium, pacis vel oblitum, vel negligenter. Philostratus Atticus Rhetor, Apollonium Tyaneum describit in odium Christi, virum diuinitate plenum: qua narratione nihil est fabulosius, inconstantius, à menteq; omni, & ratione magis alienum. Plato Rem publicam est commentus, irrisam atque explosam ab omnibus. Cicero magna animi cura, & anxietate consecraturum se ait memoriam filiae, omniumq; excellentium ingeniorum & Graecis, & Latinis monumentis effecturum, ut pro dea habeatur: qua solitudine scribit ad Atticum, ut ager sibi ematur loco celebri, in quo fanum extruatur Tulliolae. Verum quid effecit? Scripsit duos ille libros de morte filiae, quibus, ut probabile est, profusus ingenij illius tanti, tamq; in dicendo exercitati cunctis opibus, argumentis, schematibus, cultu, ac ornatu orationis, conatus est persuadere posteritati Tulliolam esse deam: at inepti patris aniles lacrymas, & commentum fragile praesentes, posteriq; deriserunt.

Item à Diuinæ prouidentiae consuetudine alienum prorsus fuisse, gesta Verbi aeterni per auctores profanos, impurosq; conscribere. Nam Veteris Testamenti libros non nisi per Moysen, & Prophetas, viros religiosissimos, & sanctissimos, quosq; ipse peculiari Spiritu sancti lumine ad hoc

M. Tull. lib. 2. de Oratore. & lib. 1. ad Q. Fratre, epist. 1. Philostratus, Plato, & M. Tullius scriptores notantur mendacij, leuitatis, atque temeritatis. Cic. lib. 12. epist. ad Attic.

VII. ratio.

ipsum munus praestandum repleuerat, conscribi voluit.

Fuit ergo sapientiae Dei conuenientissimum, ut sanctiora Noui Testamenti volumina non nisi per viros Apostolicos, & eximia vitae sanctimonia praeditos, atque Spiritus sancti magisterio ad plenum illustratos, literis mandarentur. Cum enim ad Christi fidem in cordibus fidelium ingenerandam, nutriendamque tales libri conscriberentur, quomodo alijs persuaderent ipsi nondum persuasi? aut qua ratione sperarent tam sublimium, & reconditorum mysteriorum fidem à lectoribus impetrare, si non fuissent ipsi tam certa, & indubitata fide repleti, ut possent dicere, sicut vnus eorum dixit: Quod fuit ab initio, quod audiuimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostra contrectauerunt de Verbo vita, &c. quibus verbis Dilectus Discipulus, quales debeant esse praedicatores, & scriptores Euangelij, luculenter declarauit.

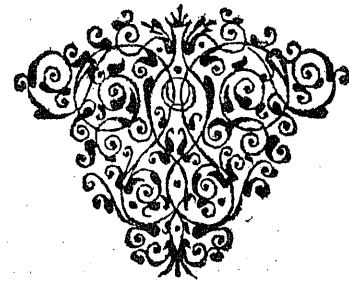
Ergo Christi gesta non conscripserunt profani scriptores: vel quod ea ignorarent; vel quod cognita, pro fabulis haberent; vel quod perfidi obsecratam Fidei veritatem habere voluerint; vel quod alijs mundanis ac terrenis magis inteti essent; vel quod cacodæmones, ne quicquam tale literis consignarent, impedirent; vel quod sui seculi Principes, ac populos Evangelicae historiae conscriptione irritare, & perturbare metuerent; vel denique quod Spiritus sanctus eos enarratores, ebuccinatoresq; rerum à Christo gestarum esse noluerit.

Atq; haec de praesenti quaestione sint satis.

Euangelij scriptores quales debuerint esse tantummodo.

1. Ioan. 1.

Rationes scripturae propter quas Euangelium ab auctoribus profanis minus scriptum fuit conspectio collecta.

PROLEGOMENON. XXVIII.

An veritati, & rationi sit consonum, Apostolos, & Euangelistas Domini gesta, & Magistri sui doctrinam conscribentes, sua oratione illustrasse, magnificisque verbis tum docendo, tum scribendo amplificasse, ut à Paganis obiectum fuit?

VIA præcedenti Disputatione euitum est, historiam vitæ, ac mortis Christi quouis modo non decuisse per

Scriptores profanos, & Ethnicos tradi, sed per discipulos suos Divino Fidei lumine refertos: nunc vnus superest nobis scrupulus eximendus. Refert enim B. Augustinus libro de Consensu Evangelistarum, quosdam ex Paganis, nostris obijcere solitos, Euangelistas, vtpote Domini Iesu discipulos, ampla sua oratione Christi gesta exornasse, & immodicè suis scriptis amplificasse. Sed hanc notam falsò inuictam Euangelij scriptoribus, facile, & promptum est nobis oratione sequenti ab illis depellere. Qui enim (vt hinc exordiar) hoc fecissent, qui Spiritu sancto in omnibus dirigente scripserunt? Aut nunquid Spiritus sanctus mendacibus, aut mendacijs fanere potest? aut qua ratione Euangelistæ sine Spiritu sancto historiam scripserunt Euangelicam, in qua tam alta, tamq; recondita mysteria ad credendum traduntur, vt omne rationis, & sapientiæ humanæ lumen longè antecellant: vt, Christum esse Filium Dei vnigenitum, Christum esse Deum, & hominè; Christum esse vnum cum Patre; Christum mundum condidisse, & similia: nec ergo sine Spiritu sancto scripserunt, nec illo suggerente, in his quæ scribebant, mentiri villo modo potuerunt, in quo-

B. August. lib. 1. c. 7. circa med. tom. 4.

Euangelicam historiam nil præter, supra: veritatem continere de Christo. I. Argum.

Quæ nam de Christo mysteria humanam longè superent intelligentiam, & captum.

rum persona vnus ipsorum dixit: Et qui vidit, testimonium perhibuit: & verum est testimonium eius. Et ille scit quia verum dicit, vt & vos credatis. Ac rursus: Hic est discipulus ille qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Deinde si in aliquo à veritate historiæ de Christo aberrasset: cū illa quæ Christus gessit, notissima, & peruulgata omnibus sui temporis Iudæis, qui in Iudæa versabantur, essent; habuissent profecto multos ex Iudæis contraditores, qui de huiusmodi falsitatibus Euangelicam historiam reuincentes; illam omni fide spoliassent, & irridendam mundo proposuissent: nec enim tam socordes, aut negligentes fuissent Iudæi, cū Christi capitales hostes essent, & eius fidem extinguere omnibus rationibus conarentur. Ad hæc, si verum amamus, quæcūq; Apostoli verbo, vel scripto prodiderunt, nequaquā implent omnè eorum quæ Christus gessit, aut dixit, historiam. Nam potremus omnium Euangelistarum Ioannes Apostolus, qui aliorum Euangeliæ & legerat, & probauerat (vt Hieronymus, & Augustinus, Eusebiusq; testantur) tamen vi veritatis coactus, dixit: Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Et rursus in calce Euangelij sui: Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus: quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum

Ioan. 19. Infrà 20. II. Argum. Ioh. 14. III. Argum. Hierony. in catalo. scripto. Eccles. tom. 1. Ioan. 20. Infrà 21.

Apostoli & Euangelistæ, quod multa de Christo prætermiserint, cur minimè tamen vituperandi sint.

III. Argument.

Marc. ult.

V. Argum.

Luc. 2. Ibidem.

Mar. 3. Ioan. 2.

capere posse eos, qui scribendi sunt, libros. Si ergo in culpam aliquã vocandi sunt Apostoli, certè in eo potius accusandi essent, quod diminitè & imperfectè Christi gesta pertractauerint, quam quod aliquid supra rei ipsius veritatè addiderint, & magnificè orationè illustrauerint. Sed certè in vitiū vocandi non sunt, nec ex eo quod auxerint res Christi gestas, nec ex eo quod non integrè vniuersa Christi signa sint complexi: quia illa quæ literis consignata sunt, plenam & sufficiètem de Christi diuinitate, & de doctrina eius nobis ad salutem necessaria fidem faciunt. Præterea, ea, quæ de Christo Apostoli prædicabāt, vel scribebant, admirandis signis atq; portentis coram Iudæis, & Gentibus confirmabant. Et quemadmodum dictum est: Illi autem profecti prædicauerunt vbiq; Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. ita dici potest: Illi profecti conscripserunt Euangelium Domino cooperante, & Scripturam confirmante sequentibus signis. Non enim minus ad scribendum Euangelium, quàm ad prædicandum missi sunt. Adde quod pleriq; ex Patribus considerarunt, Euangelistas omni acceptione, & veneratione à nobis esse suscipiendos. Nam si illi quicquam humano spiritu, vel sapiètia carnis scripsissent, proculdubio omnia illa, quæ ad Christi vilitatem, atq; contemptum, vel ad suorum dedecus spectare viderentur, de medio expuncta Euangelio sustulissent. Nihil de eius natiuitate in stabulo, nihil de reclinatione in præsepio dixissent: silentio suppressissent quod sui insurrexerint in Christum, vt eum tenerent, dicentes in furorem conuersum, vt habes apud Marcum. Omisissent fratrum suorum incredulitatem, qua eum ad captandam mundi gloriam vt in Iudæam proficisceretur, adhortabatur. Nihil de flagellis, sputis, corona spinea, opprobrijs, literis comendassent prorsus. At verò nò solum nihil horum est ab illis omissum; imò etiam diligentiorè in huiusmodi tradendis operam, & studium posuerunt. Nā cū multa quæ ad Christi maiestatem, & gloriam indicandam spectabant, vt sunt signa, & miracula,

vnò, aut altero verbo expedire soleat Euangelistæ: vnde dicitur, virtus de illo exibat, & sanabat omnes; & apud Marcum, Deprecabantur eum, vt vel fibriam vestimenti eius tangerent: & quotquot tangebant eum, salui fiebant. Quæ tamen ad ignominiam, paupertatè, vel infirmitatè pertinent, latè persequuntur, longiorq; explicat oratione: vt historia passionis fidem amplissimam facere potest. Quid n̄ ergo omnè fidè promereantur, tameris Christi discipuli, q̄ nihil affectu carnali ad amplificanda Magistri sui gesta conscripserint? quod quidè multis alijs vijs ostendere, nisi breuitati studerè, nò esset difficile. Nam, quæso, quid amplius Euangelistæ Christo Dño tribuūt, præter id quod oracula vatū in Scripturis sanctis ante tot secula de illo præcinerunt? Quod si quis hoc testimoniū suspectum habeat, certè Iudæus illud infirmare nò valet, cū firmissimam apud eos autoritatè habeant Prophetæ. Gentiles verò facillè reuincimus per carmina Sibyllarū, quæ ad religionè Iudæorū minimè spectat, & per illas omnia Christi mysteria non minus distinctè, & apertè, quàm apud Prophetas habentur expressa. Præterea habemus Pōtij Pilati epistolam ad Tyberium Cæsarem missam, per quã, vt authenticã, in archiuis Romanorū seruata, Tertullianus, & Eusebius Cæsariens. cōtra Gentiles disputat. Habemus & Iosephi amplum, & egregium de Christo testimoniū, lib. 18. Antiquitatum contentū. Quid autem aliud in eiusmodi epistola ad Tyberium data, & in illo Iosephi Iudæi testimonio inuenias, quàm quod Euangelium de Christo tradit? nisi quod apud illos breui & concisa oratione explicatur, quod in Euangelica historia longiori prolixiorq; sermone conscribitur. Et vt interim missa faciam quæ Mahometus in suo Alchorano, & quæ Iudæorum Rabbini in suis Talmudicis libris de Christi sapiètia, potentiaq; tradiderūt: quæ omnia si quis attentè legat, & expendat, facillè agnoscat nihil à nostris fuisse Christo tributum plusquam veritas, etiam Gentilibus, & Iudæis cognita patitur. Et de hoc capite ista sufficiant.

Luc. 6. Mar. 6. Quid maxime alienum ab Euangelistis fuerit in scribendo. Quibus Iudæorum, & Gentiliū de Christo testimonijs Iudæi atq; Gentiles conuincuntur. Tertull. in Apolog. co. Euseb. Cæsariens. lib. 2. histor. Eccl. cap. 2. Ioseph. c. 4. Alcoran. c. 4. 5. & 12.

PROLEGOMENON. XXIX.

Cur plures Euangelij scriptores Dominus elegerit; cum vnus Moyses Legis Veteris, tam proluxa atque amplæ, & autor, & scriptor extiterit?

MERITO aliquis in dubium vocare posset, quamobrem Christus Dominus plures suæ Euangelicæ historiae scriptores esse voluerit, cum ad Veterem Legem, etiam proluxam, & satis amplam, vnus tantum Moyses, & autor, & scriptor extiterit?

Respondendum, non deesse graues rationes, quibus hoc sapientiae Dei nixum comprobetur. Voluit enim Spiritus sanctus plures scribendi Euangelium ministros habere, ut plenior fides illis haberetur. Nam quod a pluribus testibus, ut credendum asseritur, maiori solet fidei plenitudine, ac veneratione recipi. In ore enim duorum, vel trium stabit omne verbum.

Decebat etiam Diuinam providentiam, ut qua ratione Euangelium non ab vno, sed a pluribus Apostolis verbo disseminatum fuit, ita scripto a pluribus traderetur, qui diuersis temporibus, & ad diuersas gentes, & diuersis de causis vnum & idem Euangelium conscribentes, fidem indubitam sibi conciliarent.

Ad hæc, si vnus tantum scripsisset, ille vel fuisset Ioannes, vel Matthæus. Si Matthæus, non haberemus Christi diuinitatem per solida, & inuisa argumenta quæ Ioannes descripsit, ita comprobata, demonstratamque. Si vero Ioannes fuisset, non ita constarent Christi secundum carnem gesta, hoc est natiuitas, opera, & mysteria, quæ Humanitatem eius aperte confirmant: quæ latè explicauit Matthæus.

Præterea iuxta visionem Ezechielis

de quatuor animalibus, quatuor oportebat esse Euangelicæ historiae scriptores, qui nobis vnus Messiae gesta scripto commendarent, & quisque illorum quatuor singulari ratione illa traderet, ut inferius latiori sermone explicabimus. Quod si fortè dicas; Poterat esse vnus, qui non solum ea quæ Matthæus, & Ioannes, sed etiam quæ Marcus, & Lucas referunt, vno Euangelio complecteretur.

Respondemus, Vti priores rationes euincunt, præstabat illa non ab vno solo scriptore, sed a pluribus enarrari, ut ita maiorem fidem Euangelica impetrarent scripta. Ita enim natura comparatum est, ut quæ a pluribus enarrantur, & scribuntur, pleniori fide recipiantur. Quemadmodum enim mysteria Christi per plures Prophetas diuersis temporibus scribentes, maiorem fidem, ac certiolem obtinent; ita quæ a pluribus Euangelistis diuersis ætatibus vno consensu traduntur: quod inter historicos difficile, aut nunquam perspectum fuit. Rarè enim, & non nisi in paucis sibi consentiunt: in multis vero, & præcipuis capitibus sæpè dissentire solent, quod in gratiam hominum, humanoque spiritu, & ratione suas contexuerint historias.

Neque obstat, vnum, & solum fuisset Moysen vniuersæ legis, earumque rerum quæ a conditione orbis ad vsque tempora sua gesta sunt, scriptorem atque autorem: quia si mysteria Veteris Testamenti cum illis Noui conferamus, inueniemus maiora, & altiora esse nostra Nouæ Legis Sacra-

Ezechi. 1. & seq.

Ad hoc respicitur obiectum: Quatuor Euangelistarum historia vnus scriptoris potuit Euangelio comprehendere.

Quid præ alijs historicis proprium Euangelistæ sibi vendicet.

Proposita initio obiectio diluitur: Vnus Veteris Legem integram Moyses conscripsit solus.

Prima ratio solutionis.

Deut. 17. Matth. 18. II. ratio.

III. ratio.

III. ratio.

menta,

V. ratio.

VI.

Matth. 1. et seq. Infrà 2. Luc. 1.

Infrà 2. & seq.

menta, quam illius Veteris, atque ideo plurium, tum prædicatorum, tum scriptorum testimonia ad fidem mundo de illis faciendam exegisse. Itè ne quisquam humana autoritate Euangelium existimaret niti: quod nimirum a multis sit scriptoribus memoriæ commendatum. Voluit etiam Spiritus sanctus multa singularia vnumquemque; illorum continere: ut Matthæum, genealogiâ Christi in Ioseph terminatam; aduentum Stella duce ad Christum atque adorationem Magorum: Lucam, annuntiationis per Angelum Gabrielem ad sanctissimam Virginem mysteriū, Circumcisionem, ac præsentationem Christi, atque disputationem eius in templo. Rursum Marcus, & Ioannes non-

nulla singulares, & peculiariter docet: nullus denique est Euangelistarum, qui non aliquid propriū, & peculiare habeat, ut ita Fides non tam multitudini testium nitatur quasi humana, quâ diuinæ in primis reuelationi, atque Ecclesie traditioni, quæ etiam per vnum Euangelistam nobis detegitur. Quemadmodum etiâ B. Paulus, præter quatuor Euangelistas, nonnulla de Christo tradidit: ut quod solitus esset dicere Dominus Iesus: *Beatius est magis dare quam accipere*: & quod Iesus apparuit suscitatus ipsi Iacobo Apostolo, & sibi nouissime, quæ perinde nos recipimus, atque si ab ipsis essent conscripta Euangelis. Et hæc pauca sint satis, quod ad hanc attinet difficultatē.

Paulus Apostolus Domini dicta quæ nam ab Euangelistis non scripta commemorat.

Act. 20.

1. Cor. 15.

PROLEGOMENON. XXX.

Quot sunt qui Euangelicam historiam scriptis cõsignarunt suis: quoque; Spiritu ducti huiuscemodi Scriptores ad scribendum accesserint.

PERMVLTOS fuisse Euangelij Scriptores, testatur B. Lucas in Proœmio, dicens: *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem qua in nobis completa sunt rerum, &c.* Deinde Gelasius Papa in cap. Sancta Romana Ecclesia, distinct. 15. multa Euangelia nomine Apostolorum scripta, reprobata, ait enim: *Euangelia Thaddæi nomine apocrypha. Euangelia nomine Thomæ Apostoli, quibus Manichæi vtuntur, apocrypha. Euangelia nomine Barnabæ Apostoli apocrypha. Euangelia nomine Bartholomæi Apostoli apocrypha. Euangelia nomine Andree Apostoli apocrypha. Euangelia quæ falsum Lucianum, apocrypha. Euangelia quæ falsum Hircium, apocrypha.* Hæc ibi. Origenes homilia 1. in Lucam: *Ecclesia, inquit, quatuor habet Euangelia, hæreses plurimas: è quibus quoddam*

scribitur secundum Aegyptios, aliud iuxta duodecim Apostolos. Ausus fuit & Basilides scribere Euangelium, & suo illud nomine titulare. Multi conati sunt scribere, sed & multi conati sunt ordinare. Quatuor tantum Euangelia sunt probata, è quibus sub persona Domini, & Saluatoris nostri proferenda sunt dogmata. Scio quoddam Euangelium, quod appellatur secundum Thomam, & iuxta Matthiam, & alia plura legimus, ne quid ignorare videremur, propter eos qui se putant aliquid scire, si ista cognouerint. Sed in his omnibus nihil aliud probamus, nisi quot Ecclesia, id est quatuor tantum Euangelia recipienda. Hæc ille, quæ viderit B. Ambrosius in Lucam scribens, imitatus: Ita enim ait: *Et aliud quidem fertur Euangelium, quod duodecim scripsisse dicuntur. Ausus est etiam Basilides Euangelium scribere, quod dicitur secundum Basilidem.* Per-

Luc. 1. Quot Euangelij Scriptores extiterit, ab Ecclesia non recepti.

Origen. ferè in principio homil. tom. 2.

Ambrosius in Proœmio seu per Lucam, initio, tom. 5. in princ.

Hæreses, nul- lum habent Euangelii.

Euangelio- rum apocry- phorum nu- merus, & ex- plicatio. I. Euangelii, Hebræorum dictum, tri- plex.

B. Irenæus. Epiphan.

II. Euangel. Enkratista- rum. Idem Epi- phan.

B. Theodor. par. 2.

III. Euange- Nazarenor- um.

tur etiam aliud Euangelium quod scribitur secundum Thomam. Noui aliud scriptum secundum Matthiam. Legimus aliqua, ne legantur: legimus ne ignoremus: legimus non ut teneamus, sed ut repudiemus, & ut sciamus qualia sint, in quibus magnifici isti cor exaltant suum. Sed Ecclesia cum quatuor Euangelij libros habeat, per vniuersum mundum Euangelistis redundat: hæreses cum multa habeant, vnum non habent. Hactenus Ambrosius, qui Origenis sententiam ex Græco in Latinum conuertisse videtur.

Quodd si adhuc placet magis in particulari ista Euangelia cognoscere, nõ grauabor ex varia lectione Patrum colligere numerum, qualitatemq; Euangeliorum. In primis ergo intellige, Euangelium quod dicitur, Hebræorum, vel secundum Hebræos, vel Syros, triplex esse. Primum quidem Hebionitarum dicitur, estq; idem quod Hebraicum Matthæi Euangelium, sed ab Hebionitis hæreticis truncatum, vitiatum, ac recisum: de quo Irenæus libro 3. cap. 11. Epiphanius lib. 1. Panarij contra hæresim Hebionitaru fragmentum magnum citat.

Secundum dicitur Enkratistarum, quo Enkratista hæretici utebantur, de quo mentionem facit Epiphanius hæresi 46. à Taciano Syro Enkratista seclæ autore: ex quatuor Euangelij concinnatum, & in vnam continuam Euangelij seriem, & consonantiam digestum: quam consonantiam Διδασκαλική appellauit. Theodoritus libro 1. Fabularum Græcarum meminit huius Euangelij: quo etiam nonnulli Catholici propter simplicitatem utebantur: & scribit plusquã ducenta volumina huiusmodi à se in sua Ecclesia inuenta deposuisse, & eorum loco reposuisse quatuor Euangelistarum libros. Hoc autem Euangelium hodie extat etiam cum Christi genealogia, quam tamen abstulerat Tacianus.

Tertium dicitur Euangelium Nazarenorum, quo scilicet Nazareni utebantur. Erant autem Nazareni, qui simul cum Euangelio legis ceremonias obseruabant: atque hoc ipsum

fuit Iacobî Euangelium, à B. Hieronymo ex Hebræo bis conuersum, primo quidem in Græcum, deinde in Latinum sermonem: vt ipse libro scriptorum Ecclesiasticorum, & in Præfatione Epistolæ Catholicæ B. Iacobî, & libro tertio in Pelagianos testatur. Beda tamen super Proœmium B. Lucæ asserit, huiusmodi Euangelium non esse inter apocryphas scripturas reponendum, sed inter Ecclesiasticas. Frequenter etiam citatur hoc Euangelium ab Origene, Clemente, Eusebio, ac Hieronymo. Origenes quidem in tractatu 8. in Matthæum, ac secundo tomo in Ioannem; Clemens verò Alexandrinus in secundo libro Stromatum; Eusebius verò lib. 3. Ecclesiast. histor. indicat ex hoc Euangelio historiam adulteræ desumptam. Porrò Hieronymus, apparitionem Christi postquam resurrexit, ad Iacobum fratrem Domini factam, ex eodem Euangelio deprompsit. Prodiit tamen ante paucos annos in lucem Scriptura quædam, quæ ab Hæreticis nostri tæporis prælo data est, quæ & Proteuangelium Iacobî, siue sermo historicus de Natiuitate Deiparæ inscribitur, continens natiuitatem Mariæ vsque ad aduentum Magorum. Sed huiusmodi scriptura multa incerta continet, refertq; Mariam & Iosephum stupri & sacrilegij accusatos, ex decreto Sacerdotum fuisse compulso ad bibendum poculum redargutionis, seu aquã Zelotypiæ, qua Moyse explorari iussit mulieris de adulterio suspectæ innocentiam. Sed certè, si verum amamus, mera fabula est ista, nullumq; habet testimonium ex Patribus (quod sciam) hic liber.

Quartum Euangelium, Aegyptiorum dicitur, vel secundum Aegyptios, quo Valentini hæretici sectatores ad sua impia dogmata confirmanda abutebantur, vt illis impingit Clemens, lib. 3. Stromatum. Testatur etiam Epiphanius libro 2. Panarij in hæresim Sabellianorum scribens, Sabellianos hæreticos ex hoc Euangelio astuere solitos vnam esse, eandemq; Patris, & Filij, & Spiritus sancti personam.

Quintum Euangelium duodecim

B. Hierony. tom. 1. sub finem.

Idē in glos- sa ordina- ria.

Idem tom. 2.

Beda tom. 5. quantū huic tribuat Euā gelio: idem quam cele- bre.

Origen. to- mo 2.

Clem. Stro- mat. tom. 2.

Euseb. cap. 25. tom. 1.

Ioan. 8.

1. Cor. 15.

Hierony. in Catalo. scri- pto. Eccles.

Quid absur- di contineat illud Euan- gelium.

Num. 5.

III. Euang. Aegyptioru, quibus rece- ptum.

V. Euangel. xij. Apосто- lorum.

Hierony. to- mo 2.

VI. Euangel. Matthæi A- postoli.

VII. Euang. Iudæ prodi- toris, venera- bile quibus.

VIII. Euāg. B. Petri. Euseb. lib. 6. histor. Ec- cles. c. 10.

IX. Thaddæi Apostoli.

X. Thomæ Apostol. & quib⁹ in pre- tio: à quo e- ditum. Cyril. Hie- rosolym.

Apostolorum, vel secundum duodecim Apostolos appellatur: citaturq; ab Origene, & Ambrosio in Proœmium Lucæ scribentibus, tanquam apocryphum. Hieronymus verò libro 3. aduersus Pelagianos vnum & idem fuisse secundum duodecim Aposto- los, & secundum Hebræos, seu Naza- renos indicat Euangelium.

Sextum Euangelium Matthæi A- postoli, velut apocryphum citatur ab Origene homilia prima in Lucam, atque ab Ambrosio ibidem: citat & Eusebius libro 3. Ecclesiasticæ historiæ cap. 25. Clemens præterea Alexand. libris 2. & 7. Stromatū producit, Mar- tionem & Basilidem ex eo testimo- nia pro suis opinionibus confirman- dis accepisse.

Septimum Euangelium Iudæ pro- ditoris Caiani hæretici venerantur; in quo de prodicione maximè com- mendatur Iudas, qui cum nosset per Christi mortem mundum redimen- dum, festinauit magistrum tradere, vt nobis salutem per Crucem pare- ret. Illud citat in primis Irenæus li- bro 1. capite 35. deinde verò Epi- phanius libro 1. Panarij in Caianos, & Theodoritus lib. 2. Fabularū Græ- carum.

Octauum, Euangelium Petri, quod vt supposititium, reprobatur apud Eusebium Cæsariensem Serapion Epi- scopus Antiochiæ anno Domini du- centesimo; qui scripsit de hac ipsa re peculiarem tractatum ad fratres Rho- diciæ per occasionem eius Scripturæ in hæresim declinantes.

Nonum Euangelium Thaddæi A- postoli reprobatur Gelasius distinctio- ne 15. cap. sancta Romana Ecclesia, vt supra diximus.

Decimum sit Euangelium secun- dum Thomam, quod Manichæis fa- miliare fuit, vt refert Gelasius, qui & ipsum reprobatur in prædicto loco, si- cut & Ambrosius, atque Origenes in Lucæ Proœmio damnant, Cyrillus ve- rò Hierosolymit. in Catechesi 4. in fi- ne tradit eiusmodi Euangelium à quo- dam Thomæ Manis Persæ discipulo fuisse conscriptum. Athanasius in Sy- nopsi, librum appellatum Actiones

Thomæ, & Gelasius distinctio 15. atque Epiphanius libro 2. Panarij cõ- tra Encratistas hæreticos edisserens, inter reprobatas recensent Scriptu- ras: quemadmodum etiam Innocen- tius I. Papa in Epistola ad Exupe- rium, Augustinus verò libro primo contra Adimantium, cap. 17. & lib. 1. de Sermone Domini in monte, ca- pite 20. & lib. 22. contra Faustum, ca- pite 79. refert ex illis desumptam hi- storiam de imprecatione Thomæ in ministrum alapa se percutientem, cu- ius corpus à leone fuit deuoratum; manusque eius, qua illum percussit, per carnem allata est ad Tho- mam, vt peregrinum & ignotum in conuiuio recumbentem.

Vndecimum Euangelium est Phi- lippi Apostoli quo Gnostici uteban- tur, vt testatur Epiphanius libro pri- mo Panarij contra hæresim Gnostico- rum agens; à quibus tradit esse con- fectum, atque confictum.

Duodecimum Euangelium dicitur B. Barnabæ, quod citat, ac reprobatur Ge- lasius loco superius citato.

Decimumtertium Euangelium Bar- tholomæi, ex quo Dionysius Areo- pagita citat sententiam illam decan- tatam quæ habet: Multam esse Theo- logiam, & minimam, & Euangelium la- tum & magnum, & iterum angu- stum. Sed reijcitur à Gelasio in loco præfato. Idem tamen Bartholomæus Euangelium Matthæi Hebraicis lite- ris scriptum, Indis qui Fortunati di- cuntur, tradidisse, à bonis autoribus, vt Dorotheo, Eusebio, Hieronymo, scribitur.

Decimumquartum Euangelium tra- ditur Andree Apostoli, ab eodem Gelasio Pontifice citatum atque dam- natum.

Decimumquintum Euangelium di- citur Nicodemi, quod passionis, & Resurrectionis Domini tantum gesta complectitur. Sed quanquam hoc E- uangelium hodie extet, non tamen recipitur vt Canonicum, quamuis nul- lum huiusce Euangelij testimonium apud Patres inuenerim, sed tantum eo dicent hunc repertum à Theodosio Imperatore in Hierusalem in præto-

August. to- mo 6. sub i- nitium.

Idem tom. 4. circa fin.

Idem tom. 6.

XI. Euang. Philippi A- postoli.

XII. Aposto- li Barnabæ.

XIII. D. Bar- tholomæi.

XIII. Euan- gelium And- reæ Apost.

XV. Euang. Nicodemi nuncupatū.

Quæ tantum Evangelia recipienda, atque veneranda.

A quo olim pseudopropheta, & quæ obrem missi.

I. ratio Pseudopropheta, ac pseudoeuangelistarum aduentus.

Alter.

rio Pontij Pilati. Hæc sunt Evangelia, quæ ex Veterum Patrum lectione colligere potui. Prudentis, & catholici lectoris erit, illa omnia, & si quæ alia his sunt similia, prorsus rejicere, & reprobare; & quatuor tantummodo, quæ Ecclesia proponit, nempe Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis, cum omni veneratione suscipere: non tamen vetat aliquam veram Christi sententiam, aut verum signum eius in illis contineri.

Cur autem tot extiterint Evangelij scriptores, ac quo illa scripserint spiritu, non videtur difficile expedire. Primo enim, quemadmodum Prophetarum tempore plures dæmon suscitavit pseudopphetas, qui partim veritatem diuinam obscurarent, partim verò homines tentarent, an veris, & à Domino missis adhererent Prophetis: tempore etiam Christi in mundum ad salutem nostram à Patre destinati, eadem arte, & temeritate nonnullos excitavit pseudochristos, qui se pro vero Christo venditare non erubescerent: ita sanè Apostolorum tempore, quo illi destinati sunt ad Evangelium prædicandum, multi pseudopostoli à se ipsis prodierunt, tempore verò quo Spiritus sanctus literis Evangelium consignari voluit, Satanas interitus nostri, perditionisq; sitientissimus, tot missi Evangelij conscriptores, quo nullibi diuinæ, Evangelicæq; historiæ lumen cerni posset, atque ita fideles de vero Evangelio dubitantes, fractu Evangelij priuarentur.

Ad hæc, cum omni tempore Hæretici pacem Ecclesiæ perturbare nunquam cessauerint, nec alia melior, aut magis accommodata ratio ad mendacia sua obrudenda, ac persuadenda occurreret, quàm fingere quod eiusmodi dogmata tanquam à Christo tradita acceperint, cœperunt suo quisq; tempore noua componere Evangelia: ac vt melius possent fidelibus verba dare, splendidis Apostolorum titulis adornarunt, vt ita à confictis ac suppositiuis distinguerentur. Atque hinc factum est, vt tot, ac tam noua prodierint in mundum Evangelia, ad errores, & hæreses dissemi-

nandas excogitata. Et quanquam non eam inficias, veritates quasdam ab istis nouis Evangelistis ex traditione acceptas, in mediū proferri potuisse, quas nostri Evangelistæ non explicarunt; & idcirco à Patribus interdum eiusmodi Evangelia produci, ac probari: quomodo Dionysius Areopagita sententiam illam paullo antè productam, ex B. Bartholomæi Euangelio deprospit, & B. Hieronymus, & Origenes quædam ex Euangelio Hebræorum, siue B. Iacobi producant. Merito tamen atque optimo iure ab Ecclesia Catholica reprobata sunt, atque damnata eiusmodi Evangelia. Quippè non continuò liber censendus est Catholicus, quod vnam, vel alteram veritatem contineat: siquidem pauci errores satis sunt ad integrum librum, aliam Catholicum, rejiciendum.

Non ergo rationi, veritatiq; repugnat, in libro apocrypho, minimeq; recepto quasdam interdum veritates contineri: siquidem Iudas Apostolus ex libro apocrypho Henoch aliquid verum excerpit, quod in Epistolam infereret Catholicam suam. Quod ergo isti spiritu minime dirigente, Evangelica scripturarum, non obscure indicat Lucas in principio sui Evangelij, dicens: Quoniam quidem multi conati sunt, & quæ sequuntur: quo verbo fortè Hæretici designantur, vt interpretantur nonnulli, qui sine Spiritu sancto, ac propriæ prudentiæ nisi scribere attentarunt. Sed iste conatus ac labor successum non habuit, cum huiusmodi scripta quamprimùm in lucem prodierunt, ab Ecclesia reiecta, & damnata sint: quod de Apostolis, vel de Apostolicis viris nequam dicendum est. Nam & Spiritu Dei assistente, ducenteq; ad euangelizandum, & ad Euangelium scripto tradendum à Christo destinati sunt: & eos fortunatos, felicesq; exitus habuisse, satis indicat mundi per eos ad Christum conuersio, scriptorumque suorum status, & perpetuitas.

De cæteris verò Evangelij scriptoribus ita scribit Eusebius libro tertio Historiæ Ecclesiast. sed & de illis sciendum est quæ sub nomine Apostolorum ab

Ex libris apocryphis sacri interdum scriptores cur sumpserint testimonia.

Ea nihilominus Euangelia apocrypha Ecclesia quare dānauerit.

Eiusmodi Euangeliorum autores malo spiritu impulsos ad scribendum fuisse: & quid sint assecuti.

Apostolos & Evangelistas sancto Spiritu duce, & autorè prædicasse, scripsisseq; Euangelium.

Euseb. c. 25 circa fin. to mo 1.

Quid Eusebius de apocryphis Euangelij apertè pronuntiauerit.

Hæreticis

Hæreticis proferuntur, velut Petri, & Thoma, & Matthiæ, & cæterorum similiter Apostolorum quæ appellant, Evangelia, sed & Andrea, & Ioannis, atque aliorum Apostolorum Actus, quod nusquam profus in scriptis Veterum, eorum duntaxat, qui Apostolis successerunt, aliqua mentio eorum, aut commemoratio habetur. In quibus & ipse stylus multum ab Ecclesiastica consuetudine deprehenditur esse diuersus. Sensus quoq; ipse, & omnia quæ his inferuntur, longè ab Apostolica dissonant fide, ex quo fragmenta esse prauitatis hæreticæ comprobantur.

B. August. lib. 1. contra aduers. Legis, & Prophetarum, cap. 20. initio, to mo 5. circa finem.

Psal. 49.

Serapionis Antiocheni Patriarchæ, cur Apostoli Petri Euangelium non reciperet: grauis & acuta responsio.

Augustinus quoque libro contra aduersarium Legis & Prophetarum: Sandè, inquit, de apocryphis iste posuit testimonia, quæ sub nominibus Apostolorum Andrea, Ioannisq; conscripta sunt. Quæ si illorum essent, recepta essent ab Ecclesia, quæ ab illorum temporibus per Episcoporum successiones certissimas, vsque ad nostram & deinceps tempora perseuerat, & immolat Deo in corpore Christi sacrificium laudis, ex quo Deus deorum locutus vocauit terram, à solis ortu vsque ad Occasum. Hæc Augustinus: Serapion etiam Antiochenus patriarcha, qui floruit Seueri tempore, rogatus à Pontio, & Carico, viris Ecclesiasticis, cur non reciperet Petri Euangelium, quod in Montani errore ducebatur, respondit: Nos fratres, & Pe-

trium, & alios Apostolos sicut Christum recipimus: quæ autem sub eorum nomine ab alijs conscripta sunt, verum gnari eorum sensus, & scientiæ, declinamus; scientes quod talia nobis non sunt tradita. B. item Irænæus per traditionem, corrupta Valentianorum, atq; Marcionistarum Evangelia rejicit: quemadmodum Tertullianus corruptum Euangelium Lucæ, quod Marcion proferebat, refellit atque condemnat.

Peccabant verò grauissimè, qui post quatuor edita Evangelia, plura alia scribere ausi sunt. Tum quia addebant multa falsa, tum quia adiungebant verbo Dei contra præceptum Domini expressum Deuteronom. 4. & Apocalyp. 22. vbi non tantum malum est addere, sed etiam minuere, vt in Euangelio. Tum quia nomina supposititia Apostolorum, quo maiorem sibi auctoritatem vendicarent, scriptis suis apponebant. Tum quod animo fallendi Ecclesiam, prætextu religionis faciebant; simulata autem sanctitas, duplex est iniquitas. Tum quia dabant locum schismati in Ecclesia Dei. Tum denique quod assumèrent sibi honorem, & officium quod non erat suum. Nam facere Apostolos, Prophetas, & Euangelistas, Dei est, vt dicitur ab Apostolo ad Ephesios 4. Ac de hac re satis sit dictum.

D. Irænæus libro 3. c. 2.

Tertul. lib. 4. aduersus Marcionem, circa princ. Nouos illos Euangeliorum conditores multifariam deliquisse. Deut. 4. Apoc. vlt.

Quæ nã duplex iniquitas.

Heb. 5.

Ephes. 4.

PROLEGOMENON. XXXI.

Cur inter tot Euangeliorum Scriptores solum illa quatuor, nempe Matthæi, Marci, Lucæ, & Ioannis, cæteris omnibus explosis atque reiectis, per Ecclesiam in Canonicos libros recepta fuerint?

QVOD Verò Evangelia plura esse quàm quatuor, non expedit, vt omittam Ecclesiæ, ac Patrum testimonia producta ex quibusdam,

busdam,

Ratio I.

busdam, atque illis quidem graui- bus, magnique momenti apud Ca- tholicos argumentis persuaderi, eun- cique; potest. Namque in primis ma- gna esset confusio, si plures alij scri- psissent, & magnus labor exhibi- tus in conciliandis sententijs, quæ in speciem sibi inuicem contradicere vi- derentur.

II.

Isid. 10. in- tra LXX. & Rom. 9. III. Ioan. 3.

Euangelium etiam non fuisse Ver- bum breuiatum, quod fecit Dominus super terram, vt prædixit Isaias pro- pheta. Adhæc vt Præcursor Domini inquit: Non potest homo accipere quic- quam, nisi fuerit ei datum de celo. Quæ- admodum ergo vt, quis ad Apostola- tus dignitatem, promoueatur, nõ satis est propria voluntas, sed opus est gra- tia, ac priuilegio Dei vocantis: vnde Lucas habet: Vocauit discipulos suos (Marcus addit: quos voluit ipse) & ele- git duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit. Expende verbum, Quos vo- luit ipse; vt intelligas, voluntatẽ Dei primariam esse causam, vt quis effi- ciatur, & nominetur Apostolus: ad eum sanè modum opus est Diuina ele- ctione, vt aliquis, Euangelistæ gradu, & nomen fortiri possit. Quare in epi- stola ad Ephesios testatur Apostolus: Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos; quosdam autem Prophetas, alios verò E- uangelistas: quod de Scriptoribus Euã- gelij planè intelligendum esse, & ratio ipsa porrigit, & Augustini autoritas confirmat.

Luc. 6.

Mar. 3. Promotio in Apollolum, sicut & in E- uangelistam duo ponit.

Ephes. 4. Quos dedit Ecclesiæ suæ Deus, teste Paulo, Euan- gelistas, qui nam illi sint. B. August. e- pist. 58. ad Paulinũ in solutione 4. quest. tom. 2.

Clem. Rom. Matthei & Ioannis Euã- gelij vnde pars maxima desumpta. 1. Ioan. 1. Marcus vn- de suum hau- serit Euange- lium. Luc. 10.

Deus ergo quatuor elegit ad scri- bendum, quos & in scribendo, ne quid alienum traderent, direxit, & per Ec- clesiam suam approbavit, & in catalo- gum Canonorum librorum recepit: vt Clemens Rom. in vltimo Canone Apostolorum, & omnes Patres com- muni cõsensu tradit. De Mattheo qui- dem, & Ioanne satis constat: nam ipsi, Apostoli Domini erant, qui magna ex parte oculis perspexerant, & manibus contrectauerant quæ docebant, erantq; in fide, & gratia Dei potenter confir- mati, ita vt in tradendo Euãgelio ipsi decipi, aut alios decipere nullo modo possent.

Marcus verò, & Lucas, siue inter se- ptuaginta Domini discipulos compu-

tentur, vt Origenes, Hippolytus Mar- tyr, Epiphanius, Theophylactus, ac Eu- thymius scribunt: siue non, vt Hiero- nymus, Augustinusq; putant; certam habent, indubitatamq; suorum Euan- geliorum cõfirmationem. Marcus si- quidem Euangelium suum ab ore Pe- tri accepit, & illud B. Petrus, vt sum- mus Ecclesiæ Catholicæ pastor, sua auctoritate comprobauit, legendumq; Ecclesiæ tradidit, vt ex Clemente lib. 6. Hipotyposion producit Hierony- mus, ac rursus Eusebius lib. 2. cap. 15. Sermo autem, inquit, veritatis, & lucis, qui per Petrum predicabatur (scilicet Romæ vniuersorum mentes placido il- lustrauit auditu, ita vt quotidie audien- tibus eum, nulla vnquam satietas fieret. Vnde neque auditio eis sola suffecit, sed Marcum discipulum eius omnibus preci- bus exorant, vt ea quæ ille verbo predi- cabat, ad perpetuam eorum communitio- nem habendam, scripturæ traderet, quo domi forisq; in huiuscemodi verbi medi- tationibus permanerent. Nec prius ab obsecrando desistunt, quam quæ orauerat, impetrarent. Et hæc fuit causa scriben- di quod secundum Marcum dicitur Euan- gelium. Petrus verò vt per Spiritum san- ctum religiosè se spoliatum comperit, fur- to delectatus est, fidem eorum per hæc, deuotionemq; considerans, factumq; con- firmavit, & in perpetuum legendam Scri- pturam Ecclesijs tradidit. Clemens in sexto Dispositionum libro, hæc ita ge- sta esse describit. Cuiq; simile dat testi- monium etiam Hierapolites Episcopus no- mine Papias: qui & hoc dicit quod Pe- trus in prima Epistola sua, quam de vrbe Roma scripsit, meminere Marci, in qua tropice Romam Babylona nominari, cū dicit: Salutat vos ea, quæ in Babylone est electa Ecclesia, & Marcus filius meus. Hæc ille. Nicæphorus Callistus testa- tur, Marcum iussu Petri, & Lucam ius- su Pauli Euangelia composuisse: & in- frà addit, Petrum dictasse Marco Euã- gelium.

Dorotheus verò antiquior in Syno- pli Prophetarum, & Apostolorum, Lu- cam tradit scripsisse Euangelium ius- su Petri; librum verò Actuum Aposto- lorum Pauli nutu. Sed hæc non mul- tū distant, & facile conciliari possunt,

Origen. ho- mil. 1. in Lu- cam, tom. 2. Hippolyt. in lib. de 70. discipulis. Epiphan. Theophyl. Euthym. Hierony. in catalo. scri- pro. Eccles. tom. 1. August. lib. 1. de Cõsen. Euang. Hierony. ibi dem.

Idè cur scri- pserit secun- dum Euse- bium.

Clem. Ale- xand.

I. Pet. 5.

Nicæpho. li- bro 2. c. 45.

Lucas a quo suum didice- rit Euange- lium: a quo ap- probatum.

2. Cor. 8.

Tertull.

Luc. 1.

2. Cor. 8.

Dictum Apo- stoli: Misimus etiam cum il- lo fratrem nostrum, cuius laus est in E- uangelio, de Luca tatum intelligen- dum proba- tur. B. Ignat. e- pist. 14. cir- ca finem. II. Argum. III.

III.

V. Argum.

Hæretici qui quæ olim E- uangelia tan- tum proba- uerint, quæ reprobauerint infelices.

si asseramus Lucæ Euangelium auto- ritate B. Pauli prius probatum, postea Petri, hoc est supremi Ecclesiæ pasto- ris calculo confirmatum fuisse. Lucas ergo B. Pauli Apostoli discipulus, & Paulini Euangelij scriptor, vt libro 4. aduersus Marcionem initio tradit Ter- tullianus, ac indiuiduus in eius pere- grinationibus comes fuit, a quo etiã Euangelium plenius discere potuit, vt integrè, & ordinate, sicut in Procemio ipse suo refert, illud literis consignaret. Scriptum verò eius: Euangelium videtur Paulus postea tacitè laudando confirmasse. Nam in posteriori ad Co- rinth. Epistola ait: Misimus etiam cum illo fratrem nostrum, cuius laus est in E- uangelio per omnes Ecclesias: quod de Luca esse intelligendum, asserunt in primis B. Ignatius Martyr Epistola ad Ephesios, deinde Tertullianus, & Ori- genes, & Hieronymus non semel, at- que alij Patres permulti.

Ad hæc laus in euangelizando tan- tum verbo pluribus communis erat, qui eo tempore magno spiritu prædi- ti euangelizabant; non in scribendo. Item quomodo posset esse laus per omnes Ecclesias, si verbo tantum egis- set, & prædicatione? Consequitur er- go, vt scriptum Euangelium, atque ab Apostolis confirmatum per omnes Ecclesias penetrauerit, laudemq; hac ratione à cunctis Ecclesijs sibi compa- rauerit. Præterea cum nullus de falsa, seu peruersa doctrina, sed neque deve- ra, negligenter tamen scripta laudem promereri valeat: cõsequitur, Paulum eo testimonio tacitè Euangelium B. Lucæ comprobasse. Cõfirmatur etiã, de Luca esse sermonem, quia sequitur in Paulo: Non solum autem, sed & or- dinatus est ab Ecclesijs comes peregrinationis nostræ, in hanc gratiam quæ ministratur à nobis: quis autem alius magis quam Lucas, peregrinationis Pauli fuit comes, vt testatur liber Actuum Apostolorum?

Qui ergo in hoc Euangelistarũ qua- tuor numero Euangelium non rece- perunt, hæretici planè comprobantur. Cerdonis enim fuit dogma, tantum E- uangelium Lucæ, cæteris tribus reie- ctis, recipiendum, vt testis est Tertul-

lianus libro de Hæresibus: quem Mar- cion eius discipulus secutus est, vt Ire- næus lib. 1. docet. Cherinthus verò so- lum Euangelium Matthei, reliquis tri- bus exploris, acceptauit: vt testatur Philaster lib. de Hæresib. quem errore impingit Irenæus lib. 3. cap. 2. Ebioni, a quo dicti sunt Ebionitæ hæretici.

Alogiani porò solum Euangelium Ioannis, atque eius Apocalypsin repu- diarunt, vt Epiphanius est autor. Alij, reterto Marco, cæteris Euangelijs nũ- tium miserunt; vt Faustus Manichæus, teste Augustino in libris contra Fau- stum, & Cherinthiani, vt autor est Ire- næus lib. 3. aduersus Hæreses; cap. 11. Alij per oppositum, solum Ioannis E- uangelium recipiendum: & isti fuerunt Valentiniani, vt docet Irenæus libro eodem, & capite. Eadè ratione omnes isti peccasse deprehenduntur.

Sed cum de hoc quem narro, nume- ro aliquid philosophari, tempus ipsum, & locus postulare videantur; multa sa- nè mysteria, & magna de illo in scri- pturis contineri, Hieronymus, Augu- stinus, & alij permulti Patres tradide- runt. Quæquam non sim ignarus, hæc à plerisque imperitis, vt inania, & fal- sa, vilipendi. Sed certè autoritate Pa- trum premuntur. Nam vt omitam quod apud Pythagóricos sacrosanctũ erat per Tetractin, hoc est per Quater- nitatem, vt sic dicam, iuramentum: quod fortassis ille numerus nomen Dei sa- cro sanctum Tetragrammaton; hoc est quadrilaterum, inuolueret: & apud Ar- ristotelem perfectus quadrato nume- ro comparatur: certè Deus ipse sapiẽ- tissimus, qui omnia in mensura, & nu- mero, & pondere disposuit, numero- rum rationem non negligit. Et si ergo vnicum sit Euangelium, a quatuor ta- men scriptoribus est literis signa- tum. Quemadmodum enim vnus flu- uius erat paradisi, qui in quatuor capi- ta diuiditur: ita vnica Christi Euange- lica doctrina per quatuor ministros ad irrigandum, & fecundandum Eccle- siæ hortum est distributa: vt exponit Hieronymus. Est etiam arca quadra- gula Testamenti, eodè interpretan- te: Christus quadratus, & perfectus per quatuor angulos, quasi per quatuor

Tertull. Irenæ. c. 29. propè ini- tium.

Philaster. Epiphan. in Hæresib. 5. 1. & Philast. cap. 60.

B. August. lib. 2. in pr̄ cip. tom. 6.

Quaternarij numeri Sa- cramentũ in quaterna E- uangelistarũ a Deo infi- nuarum hi- storia.

Apud Pytha- goricos per Tetractin iu- ramentum cur Sacrosan- ctum.

Philosophus lib. 1. Ethic. c. 12. to- mo 2.

Sap. 11.

Gen. 2.

B. Hierony. tomo. 9. in princip.

Idem ibidē.
 Exod. 25.
 Habac. 3.
 Quid illud
 Prophetæ:
 Ascendes su
 per equos
 tuos, & qua
 drigæ tuæ sal
 uatio.
 Cant. 6.
 Rom. 4.
 Gen. 28.
 Ioan. 10.
 Infra 14.
 Gen. 29.
 Infra 35.
 Act. 10.
 Linteæ cœlo
 demissi qua
 tuor inijs
 Petro osten
 si mysteriū.
 Matth. 24.
 In quatuor
 ventis Euan
 gelistæ quo
 modo deli
 guati.
 Psal. 21.
 Matth. 27.
 Eofdem vti
 quadriparti
 ta significet
 vestiū Chri
 sti diuisio.
 B. Iren. lib.
 3. c. 11. sub
 finem.

Euangelistas ad sanctificationem mūdi, quasi arca vehendus. Est rursus qua driga illa salutaris, de qua ait Prophe ta: *Quia ascendes super equos tuos* (hoc est Apostolos) & *quadrige tuæ salua tio*: quod nimirum per quatuor Euan gelistarum libros scientia salutis in vniuersum orbem diffundatur. Est quadrige Aminadab, secundum Salomonem, id est spontanei: nā Chri stus sponte ad nos venit homo, & pro nobis mortem sustinuit, ac resurrexit, atque in cœlum ascendit. Est scala Iacob, per quam ascendebat, & descē debant Angeli, quatuor habens. extre mitates: quia Christus ostium est, & via, per quam ad Patrem ingredimur. In his scalis Doctores ascendunt per Euangelium Ioannis, & Marci, descē dunt per Matthæum, & Lucam, qui inferiora Christi nobis tradunt. Est quoque Christus Euangelio reuelatus, velut alter Iacob, qui per quaternas vxores, duas magis principales, Rache lem, & Liam: duas rursus secundarias, & minus principales, Balam, & Zel pham, omnium fidelium suorum pro lem suscepit. Est rursus linteum Pe tro in visione ostensum, quatuor ini tjs alligatum, in quo vniuersa anima lia, etiam immunda continebantur: quoniam nimirum ad salutem Euangelicam nō tantum Iudæi, sed & immundæ Gen tes sint vocatæ, quatenus illo eruditæ, atque sanctificatæ fiant grati cibus Deo; & ob id illi, & Pastori eius Pe tro incorporandæ. Isti sunt quatuor venti, electos Dei ab omni erroris, & peccati caligine purgates, illosq; quasi nauim in portum æternæ felicitatis im pellentes. Huiusmodi Euangelistis, velut quatuor anchoris Ecclesiæ nauicula inter tempestates, procellasq; sustinetur. Et quid est vestium Christi quatuor in partes diuisio, & tunice in consutillis sortitio, nisi quod quatuor sunt historiographi; qui etsi ex parte vnum & idem Euangelium enarrare videantur, tamen Diuina quadam forte ad Christum integrum explicandū accedunt? Hoc Euangelium per qua tuor mundi plagas propagandum, vt ait Irenæus, cœpit in quarto climate quadripartita ratione prædicari, hoc

est verbo, scripto, & signis, & mini strorum sanctitate, atq; sanguine con firmatum tradi. Estque à quatuor il lustribus Ecclesiæ Doctores, nempe Ambrosio, Hieronymo, Augustino, & Gregorio, per quatuor sensus, histo ricum videlicet, Allegoricum, Tropo logicum, & Anagogicum, declaratum atque explicatum; Vt homo Deo mor tuus, iamque quatuor dies in monu mento cum Lazaro habens, ad vitam reuocetur, vt ait Hieronymus. Sumus enim per Euangelium à quadrifida mor te liberati, vt idem inquit, nempè nō tantum à morte naturali, sed etiam à morte culpæ, de qua scribitur: *Anima qua peccauerit, ipsa morietur*: à morte etiam secunda, quæ in perenni geen næ igni posita est: denique à morte ci uili, quæ seruius dicitur, & exilium: quoniam post mortem tanquam ci ues atque conserui acceptamur ab An gelis. Quatuor etiam præcipuas, & cardina les dictas virtutes in mentibus ho minum inserit Euangelium, vt testatur Theophylactus: Prudentiam quidem, dum ait: *Estote prudentes sicut ser pentes*. Iustitiam vero, dum præcipit: *Omnia ergo quacunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*. Temperantiam autem, dum docet: *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo*. Denique Fortitudinem, dum adhortatur discipulos: *Nolite timere eos, qui occi dunt corpus*. Rursus Hieronymus, si ta men is sit autor; *Quatuor sunt*, inquit, *qualitates, de quibus sancta Euangelia contextuntur: præcepta, mandata, testimo nia, exempla. In præceptis iustitia, in mā datis charitas, in testimonijs fides, in exē plis perfectio consistit*. Sed vt hæc omnia missa faciamus, tanquam magna ex parte mystica, & allegorica, quadripartita Euangeliorū ratio in visione quatuor animalium apud Ezechielem, & apud Ioannem in Apocalypsi eleganter est depicta, & adumbrata. Ait enim Ezechiel: *Et vidi, & ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone, & nubes magna, & ignis inuolu uens, & splendor in circuitu eius, & de medio ignis quasi species electri, id est de*

Ioan. 11.
 Hierony. in
 prologo su
 per Matth.
 tomo. 1. in
 princip.
 Ezech. 18.
 Euangelium
 quatuor vir
 tutes quas
 appellat car
 dinales inferre.
 Theophyl.
 Matth. 10.
 Supra 7.
 Ex quibus
 quatuor qua
 litatibus tes
 te Hierony
 mo, Euan
 gelia conte
 xuntur.
 Hieron. præ
 fat. in Mar
 cum tom. 9.
 Quadriper
 titi Euan
 gelij in Ezechie
 lis visione
 de quatuor
 animalium fa
 ciebus aptis
 sima delinea
 tio.
 Ezech. 1.
 Apoc. 4.

medio

Diony. de
 festi Hierar.
 cap. 1. 2. 13.
 15. & libr.
 de Eccles.
 Hier. c. 4.
 Irenæ. lib.
 3. cap. 9.
 Hierony. in
 c. 1. Ezech.
 tom. 5.
 Greg. ibidē
 par. 2.
 Sedulij qua
 tuor facierū
 illarum inter
 pretatio.
 In quatuor
 Euangelij
 Mediator
 qualis descri
 batur Iesus:
 eidem qua
 tuor illæ fa
 cies triplici
 ter accomo
 dantur.
 Ad Mediat
 orem duo re
 quirentur: ita
 in Christo mi
 nime defuit.
 fe.

medio ignis: & ex medio eius similitudo quatuor animalium: & hic aspectus eorū, similitudo hominis in eis. Et quatuor fa cies vni, & quatuor penna vni, & c. Simili tudo autem vultus eorum, facies hominis & facies Leonis à dextris ipsoꝝ qua tuor: facies autem bouis, à sinistris ipsoꝝ quatuor, & facies aquila de super ipsoꝝ quatuor, ac reliqua. Quæ sanè visio est fatis inuoluta, ac implicata, variasque & penè innumeras recipere possit. ex positiones, vt faciliè agnoscere potest qui in lectione Parrum est versatus; illam tamen ad Christum, eiusq; qua tuor scriptores esse adaptandam, atq; accommodandam, non solum Patres veteres, vt Dionysius Areopagita, Ire næus, Hieronymus, Augustinus, Gre gorius Magnus, Rupertus, verū etiam sacre antiquæ, atq; Ecclesiasticæ piæ & ræ manifestè confirmant. Adde Sedu lium veterem Scriptorem libr. 1. de Opere Paschali ad Christum verba fa cientem: *Hoc Matthæus agens, hominem genera liter implet. Marcus vt alta fremit vox per deserta Leonis. Iura Sacerdotij Lucas tenet ore iuueni. More volans Aquila verbo petit astræ Ioannes. Quatuor hi proceres vna te voce canētes, Tempora cœu totidem latum sparguntur in orbem.* Ad eius visionis latiorē explicatio nem annotandum esse in primis duxi, per quatuor Euangelia perfectū atq; quadratum Mediatorem nobis repræ sentari, eiusq; quatuor facies, & qua tuor præcipua Verbi mysteria, qua tuorq; eius illustres titulos insinuari, qui est totum nostrum Euangelium, quiq; has facies in illis secundaria im pressit, quo eius mysteria amplissima, & magnificos titulos aperirent. Facto etenim per peccatū homine Dei ini mico, Mediatore proculdubio opus habuimus, qui inter homines, & Deū pacē cōponeret, illiq; aptè reconcilia remur. Ad Mediatorem autem, vt me diandi, vt sic dicā, atq; interpelladi of ficiū rectè præstare possit, in primis spectat, vt vtrique parti, inter quas se mediū interponit, sit proximus, nēpe

vt ijs afficiatur, pro quibus intercedit. Deinde vt gratia valeat apud eū, à quo gratiam impetrare cōtendit. Christus ergo, vt Mediatoris partes impleret, opus habuit vt simul Deus esset, & ho mo: homo quidem, vt nostri quasi cō gnatus, & affinis, misereri posset, Deus vero, vt suā excellenti gratia, quodcun que pro nobis donum peteret, impetrare faciliè posset, atq; infinito suæ obediētia, & sanguinis merito infini tæ Dei iustitiæ offensæ pro infinito nostro peccato, & inobediētia cōdignè satisfacere valeret. Ex quibus rectè intelledis, quatuor fuisse necessaria in quadrato, perfectō que Mediatore nostro accepimus: in primis carnis infirmitatē, seu corpus passibile, quod velut incus quæda esse posset, in qua nostra omnia flagitia pro priæ voluntatis delectationē malè cō structa, malleis dolorū, pœnarūq; de strueretur. Vnde Propheta de hæc cor poris imbecillitate prædixit: *Sacrificiū & oblationē nolisti, corpus autē præstasti mihi*. Hanc carnis fragilitatē in Media tore nostro describendā accepit Mat thæus, cui propterea facies hominis adscribitur. Ipse etenim & Hebræus, & peccator, vt potè publicanus, Media torē nostrum Hebræum iuxta carnē in firmū, hominēq; in se peccata ex mise ricordia transferentē, apertè scribit, vt per fidis Hebræis sit testis, eos Media toris fide, & sanguine indigere, nec ad peccatū extinguēdū satis fuisse vel Le uiticū sacerdotiū, vel Moysis legem. Quamobrē cum ipse prius diceretur Leui, id est confideret in propria iustitia, & legis sacrificijs, haud fuit capax salutis, donec per Pontificē futurorū bonorū in Mattheū, id est dono datū, seu, quod idem est, in fide Iesu, & gra tiā eius salutem sperantē, mutatus est. Quare non sine mysteriō certè Mat thæus ad pœnitentiā agendam suo exemplo in Euangelio enarrato, pec catores inuitat, vt Epiphanius, & Hieronymus annotarunt. Cum ergo Mattheo datum sit in firmā carnis Christi describere: id circō à genealogia Christi, quæ pec catores, ac peccatrices continet, & ab infantia, fugaq; in Egyptum, & me

Christi Me
 diatoris pri
 ma conditio
 necessaria, in
 facie homi
 nis expressa.
 Psal. 29. &
 Heb. 10.
 Christifacies
 hominis cur
 Mattheo at
 tributa.
 Matth. 9.
 Luc. 5.
 Quid quod
 Mattheus ap
 pellatus est
 Leui.
 Heb. 10.
 Idem cur a
 Christi genea
 logia suū in
 choet Euan
 gelium.
 Epiphani. in
 Hæresin 51.
 Hierony.
 Matth. 1. &
 se q.
 Infra. 2.

Xx tu Hero-

Secunda Christi Mediatoris conditio, in Leone representata. Gen. 3.

Curae Marcus describere dam allumpserit: quid sonet Marcus Hebraice.

Psalm. 30.

Tertia conditio Mediatoris Christi per vitulum expressa. Psalm. 109. Heb. 7. Supra. 5.

Christi vituli facies cur Lucas diuinitus assignata. Luc. 15.

tu Herodis, & Archelai exorditur. Deinde prater carnem infirma, peccato vt hostiam offerendam, necessaria fuit in Mediatore spiritus fortitudo, cuius virtutibus in hoste, qui nos in Adam primo deuicerat, praelia retur, illuq; atq; alios hostes nostros, siue sub aspectum cadant, siue no, de bellaret, exemplumq; praeliadi, & vincendi nobis tribueret: idcirco Marco, id est terfo, & ab omni rubigine puro (sic enim interpretatur vox Hebraea, si Hebraea est.) datum est Mediatore, secundum spiritum fortem, atq; inuictu, vt pote tersum ab omni labe peccati, quod solu est infirmitatis causa, depingere; atq; ob id ei data est facies Leonis. uincens, Leo etenim fortissimus est animalium, qui ad nullius patet occursum, teste Scriptura. Ideo dimissis infantia, & fuga in Aegyptum, qua imbecillitatis erant, a baptismo Christi exorditur Euangeliu suum, & a rugitu praedicationis, id est uoce Ioannis clamantis in deserto, a luctu cum daemone, atq; ab intrepida cum feris habitatione, ac consortio; quonos Baptismo initiati, & tersi a crimine, atq; expoliti illi cõfiguremur, arma tiq; eius spiritu ad debelladu, & uincendu hostes nostros progrediamur. Ad hec, necessarium erat in Mediatore Sacerdotium, quo carnem fragile, & spiritus fortitudinem, vt praelara Hostiam, & sacrificium Deo odoratum ipse in aeternum sacerdos cu clamore valido, & lacrymis Patri offerret; ac similiter vt omne fortissimi spiritus sui meritum in salute nobis applicaret, ac propterea dignè satisfacere pro peccato, & de faucibus Satan nos erueret. Quamobre opus fuit, vt noua ratione Christus fieret & Sacerdos, & Hostia, & medicus, & medicina, & Saluator, & pretium salutis. Hoc autem Christi Sacerdotium, a Spiritu Sancto datum est Lucae Medico describendum. Nec mysterio uacat, quod dicatur Lucas, quod sit Medicus, quod illi facies bouis, seu vituli attribuat. Lucae quippe Euangelista indultum est, Christu Summu Pontificem, vitulum acceptissimum, seu saginatu, que ipse solus describit ad reficiendu eos

qui a peccato tandem resipiscunt, communeq; sacrificium pro toto mundo seruando depingere, illumq; in luce, & exemplar alijs proponere. Sacerdotis est enim alijs lumē praefere & quodammodo illis praelucere. Vnde & scribit se in Actis fecisse sermonē eorum, quae coepit Iesus facere, & docere. Naque sacerdotes uerbo, & uitae exemplo docere ex officio debet. Quobre Lucas a sacerdotio Zachariae Euangeliu suum inchoauit. Proponit etiam Christu vt Medicu, vnde ipsum inducit dicentem: Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde. Et alibi: Non eget qui sani sunt, Medico, sed qui male habent. Ideo plures Parabolas ad remissionem peccatorum spectantes solus praeter ceteris inculcat, & rursus solus Christum in horto orantem sanguinem fudisse, & in Cruce pro persecutoribus Patrem suum orasse recenset. Quartum, quod vt principale, & ueluti aliorum fundamentum in Mediatore requiritur, deitas erat, seu Dei naturalis filiatio, vt Patri gratus, & acceptus esse posset: atque vt carnem patientem spiritus sui robur, ac sacerdotium, quo se Patri obtulit, pretiosa apud Patrem redderet & accepta. Ob id Ioannes faciem habet Aquilae: quia praecipue Mediatoris nostri deitate, quam cum Patre communem habet, eiusq; lucem inaccessam inconniuentibus oculis atq; beatis, non solum fide cernere, sed etiam intellectu apprehendere, & penetrare quodammodo ualere, cuiusque nos participes poter efficeret. Quare Ioanes in his quae praecipue ad diuinitatem spectant co probandam, multus est. Collige ergo in summa, quatuor Euangelij perfectum delineari Mediatore: corpore quidem fragilem, ac idcirco hominem apud Matthaeum: spiritu robustum, ac proinde Leonem, apud Marcum: Sacerdotem sanctissimum, se ipsum vt vitulum pro communi mundi peccato offerentem, apud Lucam: Filium Dei charissimum, ac uirgenitum, pennis charitatis suae super omnes caelos, & usque ad Patris faciem penetrantem, quasi Aquilam,

Act. 1.

Qualem medicum Lucas Christum inducat, & exprimat. Luc. 4. Isa. 61. Luc. 5.

Infra. 22. Infra. 23.

Quarta conditio Christi Mediatoris in Aquila designata.

Illicur Ioanni Euangelista data sit describenda.

Dictorum epilogus.

apud

Earundē quatuor Christi facierum apud Moysen descriptio. Deu. 18.

Gen. 49. Leuit. 4.

Deu. 32. Eiusmodi facies alio qua Ezechiel ordine cur descripsit Ioannes. Apoc. 4. Altera quatuor facierum illarum Christi explicatio interpretatioque.

Psal. 86. Psal. 2.

Psal. 109.

Psal. 46. Explicatur illud. Facies hominis, & facies Leonis desuper ipsorum quatuor. Ezech. 1. Luc. 1.

Mar. 16. Quid item: Facies bouis a sinistris ipsorum quatuor.

apud Ioannem. De his quatuor faciebus locutus est non tantum Propheta, sed etiam Moyses. Nam de facie hominis habes Deut. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. De facie Leonis habes testimoniu Gen. 49. Catulus Leonis Iuda. De vituli facie habes Leuit. 4. Si omnis turba filiorum Israel per ignorantiam peccauerit, offeret pro peccato suo vitulum, & c. Faciem Aquilae tenes Deu. 32. Sicut Aquila prouocans ad uolandum pullos suos, & super eos uolans. Et quia in Lege primum Leo, deinde Vitulus, post homo, postremo Aquila per ordinem describitur; ideo hunc ordinem seruauit Ioannes in Apocalypsi capit. 4. Euangelista uero ordinem tenent Ezechielis primo traditum. Rursus habes quatuor praecipuas Christi operationes. Est enim per Incarnationem homo, per Passionem vitulus, per Resurrectionem Leo, per Ascensionem Aquila: quibus quatuor actionibus quatuor titulos est consecutus. Est enim homo, Rex, Sacerdos, & Deus: de quibus Dauid locutus est. Nunquid Sio dicet, Homo, & homo natus est in ea. Rursus, Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem factum eius. Alibi: Tu es Sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedec: iterum uero, Ascendit Deus in iubilo, & Dominus in uoce tubae. Dicitur praeterea apud Ezechielem, Facies hominis, & facies Leonis a dextris ipsorum quatuor: quia Incarnatio; opus Dei, potentissimum est, & Christus brachium Dei, per quod diuina se ostendit potentia. Quare in Cantico B. Virginis dicitur: Fecit potentiam in brachio suo. Insuper Resurrectio aperte fortitudinem Dei mortem deuincens, atque animam corpori uincens demonstrat. Hinc Marcus in fine Iesum federe facit ad Dei dexteram. Rursus facies bouis describitur a sinistris ipsorum quatuor: quandoquidem Christi passio perspicue Humanitatis imbecillitatem, & debilitatem, per quam ad mortem usque peruenit, indicauit. Facies uero Aquilae ponitur desuper ipsorum quatuor: quia diuini-

tas ante omnia, Ascensionisque mysterium super omnia est. Vnde & illa priora animalia terram ingrediuntur, quoniam gesta Filij Dei in carne, tres priores Euangelistae describunt, ac circa actiuam Christi uirtutem uersantur. Solum quartum animal super terram, & per caelum uolare dignoscitur: quod Ioannes diuinitatis gesta est profecutus, & in uirtute contemplatiuae commendanda, quae Trinitatem Personarum, & uitae aeternae felicitatem concernit, potissimum uersatur: vt docet Augustinus libr. 1. de Consensu Euangelistarum. Nec turberis, quod praecedat Leo vitulum apud Ezechielem: nam re uera spiritus fortitudo sacerdotium Christi praedit; & Christus non nisi expugnata carne, mundo deuicto, & daemone triplici conflictu debellato, ad mortem, per quam se Patri obtulit, accessit: ac postquam a mortuis resurrexit, adhuc officium orandi pro nobis, & seipsum Patris uultui offerendi, quasique aduocati munus exercendi non omisit: merito ergo vitulus Leonem sequitur. Deinde etiam & illud aduertendum est, quam recte sibi consonant principia, & extrema Euangeliorum. Nam quia Matthaeus Christum hominem fragilem, infirmumq; describit, recte incipit: Liber generationis Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham, &c. Recte etiam concludit Euangelium, dicendo: Ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi. Hominis enim est hominibus conuiuere. Marcus a rugitu doctoratus, & praedicatione incipit. Vox clamantis, inquit, in deserto. Parate uiam Domini, rectas facite semitas eius. Finit quoque in rugitu praedicationis Apostolicae: Illi autem profecti, inquit, praedicauerunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Lucas, qui Sacerdotium Christi contexit, a Sacerdotio Zachariae exorditur: Fuit, inquit, in diebus Herodis Regis Iudaeae, Sacerdos quidam nomine Zacharias, de uice Abia. Rursus terminat Euangelium in Apostolis iam ad Sacerdotium promotis, Deumque

Id etiam: Facies Aquilae desuper ipsorum quatuor, quid significet.

B. Aug. c. 5. In Ezechiele facies Leonis facie uirtuli cur prior sit ordine.

Matth. 4.

Heb. 7.

I. Ioan. 2.

Euangeliorum prima, & uirtu maxima, uirtutem mirifice respondent.

Matthaeus.

Marcus.

Isa. 40.

Lucas.

semper in templo benedicētibus. Vnde ait: *Et ipsi adorantes regressi sunt in Hierusalem cum gaudio magno, & erant semper in templo laudantes, & benedicētes Deum, Amen.*

Ioannes.

Ioannes verò, cuius partes erant dei tatem Christi describere, sublimi principio exorsus est: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Claudū autem librū suū dicēdo: *Sunt autē & alia multa quae fecit Iesus: quae si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribendi sunt libros.* Nam quem admodū diuinitas mundo isto, ita nec Euāgelio à se scripto potest claudī: quod apertè eius infinitatem, ac diuinitatem ostendit.

Vnum tantū animal, ac rurſus quatuor animalia apud Ezechielē, quomodò Christus.

Animaduertendum quoque est, Ezechielē capite primo asserere, quatuor esse animalia; capite verò decimo vnum tantū animal se vidisse recenset: *Ipsum est, inquit, animal quod videtur subter Deum Israël iuxta fluiū Chobar:* nimirum quod Christus vnus sit, quatuor tamen proprietates, actiones ve principales, seu titulos illustres habeat. Ita etiam quiuus Euāgelista vnus est, & vnam præcipuè faciem Christi, in quam est per amorem transformatus, depingit: & in ordine ad eam reliquas etiam facies persequitur. Ita vt in quolibet Euāgelista cernere possis & fragilitatem carnis Christi, & spiritus fortitudinem, & Sacerdotium, & Deitatem. Ex quouis etiam licet colligere incarnationem, mortem, resurrectionem, & reditum ad Patrem per ascensionem. Denique vnusquisque Hominem, Regem, Sacerdotem, atque Deum esse demonstrat. atque hac ratione vnusquisque vnā faciem habet, quā præcipuè instituit enarrare: ac rursus quatuor habet, quia in ordine ad faciem suam depingit reliquas.

Cur item Ezechielis facies hominis Matthaeo, vituli verò Lucae cedatur, Ezechielis. 10. facies pueri Matthaeo, hominis verò Lucae tribuatur.

Secundò aduerte & aliud discriminē: quia. c. 1. Ezechielis facies Hominis datur Matthaeo, facies verò Vituli datur Lucae: & tamen. c. 10. facies Cherub, id est pueri, Matthaeo attribuitur, quia eius infantiam, & pueritiam describit: facies verò Hominis Lucae, quoniam describit hominem perfectū se Deo offerentem, & quia *Omnis Ponti-*

sex ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in his quae sunt ad Deū, vt offerat dona, & sacrificia pro peccatis, vt Paulus testatur.

Tertiò & illud aduertendum, sensisse B. August. lib. 1. de Confes. Euang. c. 6. probabiliorem sententiam esse illorum, qui faciem Leonis Matthaeo tribuunt, faciem verò hominis Marco: quod regia Christi persona per Leonem significetur. Vnde & in Apocalypsi dicitur: *Vicit Leo de tribu Iuda.* Secundū Matthaeum etiam Magi narrantur venisse ab Oriente ad Regem adorandum, & ipse Rex Herodes Regem Dominum formidat. Marcus verò neque stirpem Regiam, neque Sacerdotalem, vel cognationem, vel consecrationem narrare voluit. Sed hæc acutè, & diligenter ab Augustino considerata sint; præualeat tamen aliorum Patrum veterum autoritas, qui Matthaeo hominis, Marco Leonis vultum attribuunt: atque huic sententiæ apertè Ecclesiastica magis consonare, ac fauere videntur picturæ.

Rursus illud sedulo inspiciendum, quod clavis quaedam Euāgeliorū ad aperienda multa mysteria accommodata esse videtur. quod quia in ordine historiae Euāgelicæ tertio parū erat doctrinæ, & fructus; idē nullus illum præcipue persequitur: imò vix etiam quatuor Euāgelia illum tenere potuerunt, sed ordinem mysterij in faciebus quatuor ab Ezechiele prædictis contentum, in quo plus erat spiritus atque doctrinæ, vnusquisque obseruauit. Nam quemadmodū argentarius coronā ex auro, & lapidibus pretiosis ad Regis decus & gloriam fabricaturus, non tam rationem temporis, quo lapides pretiosi empti sunt, vt in eminentiori, digniori, vel loco coronæ illos collocet, nihilque refert prius, vel posterius fuisse multo præcipuè decōris, & dignitatis coronæ merito habendam esse putat: ita sanè Euāgelistæ pretiosam coronam Euāgelicis scriptis Christo componunt atque concinnant, non tam considerantes quid præcesserit, quidve sequatur, sed quid magis faciat ad pulchritudinem, de-

Hebr. 5. & 8.

Faciē Leonis Matthaeo potius quā Marco tribuit Augustinus duplici ratione

Apoc. 5. Matth. 2.

Altera opinio firmior, ac probabilior.

In Euāgelij describendis non semper est temporis ordo seruatus.

Eiusmodi ordinem temporis necessarium non fuisse, idoneo factis exemplo docetur.

coremque;

Huiusce rei notitia quantum Euāgelij percipiendis sit lumē allatura.

coremque faciei, quam sibi describendam proposuerunt, spectantes. Hanc clauem Euāgeliorū si quis teneat, agnoscat fortassis, cur in aliquo describendo mysterio interdum conueniant tres Euāgelistæ, interdum quatuor, sæpe duo, non rarò etiam vnus solus aliquod peculiare factum proponat: deinde, cur hic Euāgelista hæc enarrat mysteria, illè verò alia. Adde, quam obrem hic hoc loco, vel hoc tempore istud dicat, quod alius alio loco, & tempore enarrat. Rursus cur sic inchoant, vel sic finiunt Euāgelia: quare potius hic cum illo magis concordet, quàm cum alio: cur demum quisque tali tempore, tali ordine, tali lingua, tali stylo Euāgelium suum conscripserit, ac talibus hominibus traderit: Aded vt hæc varietas, & diuersitas, non solum veritati Euāgelicæ nõ officiat, sed etiam multam fidem, & auctoritatem illi arroget, eiusque mysteria extollere atque illustrare maximè videatur.

Triplicis intelligentiæ visionis propheticae, de quatuor faciebus superioribus allata ratio perhibetur.

Noli mirari, prudens Lector, si vni atque eidem Ezechielis quatuor de faciebus visioni, varias attulerimus, adaptauerimusque interpretationes: nam diximus, quatuor Mediatoris proprietates in illis representari, deinde quatuor actiones præcipuas. Nam Homo est per Incarnationem, Vitulus per Passionem, Leo per Resurrectionem, Aquila per Ascensionem. Accepimus & quatuor Christi titulos: siquidem Homo, & Rex, & Sacerdos, ac Deus propterea dicitur. Noli, inquam, admirari: ea enim fecunditas, & plenitudo sensuum in sacris literis, vt non repugnet, eundem textum plures recipere, tum literales, tum mysticos sensus: modò inter se illi non contradicant, vel ab Ecclesia, & ratione non differant.

Trium sensuum illorum conuenientia, ac firmitas.

Prædictæ autem de quaternis faciebus expositiones, nec inter se dissentiant, cum sint valde coniunctæ, nec Ecclesiæ, aut rationi repugnent. Imò,

ne quenquā sua debita laude defraudare videamur, Aureolus, Doctor in disputationibus Scholasticis exercitissimus, alia ratione de illis quatuor faciebus philosophatur. Nam in primis docet, Matthaeo rectè attributam esse faciem hominis: quod Messiam hominē iam tradat aduenisse: & quæcunq; lex, & Prophetæ de illo prædixerunt, ostendat in vno Iesu exitum esse sortita, & adimpleta. Ita vt viginti duæ conditiones Messiae prædictæ à Prophetis, per Aureolum enumerentur: & in Christo Iesu, per singula capita Matthæi completè ostendantur. Deinde Marco rectè attributā Leonis faciem, quod Christi Domini, & Regis inuictam potentiam, per viginti fortitudinis actus, quos Christus exercuit, & à Marco describuntur, ostendat. Nec est sine magna spiritus voluptate, per singula Marci capita illa fortitudinis, & potentiae Christi signa videre. Rursus in Luca, cui facies vituli assignatur, ostendit Christum verum fuisse Saluatorem mundi, verumque animarum medicum, enumeratis quàm plurimis conditionibus, quæ ad verum Medicum, & Saluatorem spectant, quas omnes ostendit, per omnia Lucæ capita discurrendo, verè in Iesu fuisse perfectas. Postremo Ioanni rectè accommodari faciem Aquilæ, quod Christum describat Deum, decem & nouem diuinitatis actus recensendo: quos omnes Ioanes Christum habuisse, per singula ferè capita apertè demonstrat. Hæc autem, ne prolixi simus, hoc loco merito putauimus esse supprimenda: suo tamen tempore, dum ad cuiusque Euāgelistæ principium enarrandum accesserimus, Deo dante, non sine fructu, vel gustu tuo, vt speramus, prudens Lector, explicabimus.

Quam apte eandem visionem, quatuor facierū Aureolus quatuor applicet Euāgelistis.

Matthaeo. Marco.

Lucæ.

Ioanni.

Ac de his hætenus.

Xx 3 PROLE-

PROLEGOMENON. XXXII.

Cui rationi, aut solido fundamento nititur, vt Euangelistarum scriptis, qui Dominum in terris agentem non viderunt, Marci nempe, & Lucæ, æqua per omnia, ac par fides, atque illorum qui viderunt, Matthæi, & Ioannis, à nobis habeatur.

IN HOC præsentis articulo ille nodus dissoluendus nobis est, Qua nam ratione fiat, vt parem, ac per omnia æqualem fidem Marco, Lucæq; Euangelistis, qui Dominum non viderunt, habeamus, atque Matthæo, ac Ioanni, qui oculis suis perspexerunt, & manibus suis contrectarunt Euangelium? Hanc quæstionem proponit B. Augustinus lib. 1. de Confen. Euang. c. 1. his verbis: Inter omnes diuinas auctoritates, quæ sanctis literis continentur, Euangelium meritò excellit, &c. Cuius primi prædicatores Apostoli fuerunt, qui Dominum ipsum, & Saluatorem nostrum Iesum Christum etiam præsentem in carne viderunt. Qui non solum ea quæ ex ore eius audita, vel ab illo sub oculis suis operata, dicta, & facta meminere, verum etiam quæ priusquam illi per discipulatum adhaerant, in eius natiuitate, vel infantia, vel pueritia, diuinitus gesta, & digna memoria, siue ab ipso, siue a parentibus eius, siue à quibuslibet alijs certissimis indicijs, & fidelissimis testimonijs requirere, & cognoscere potuerunt: imposito sibi Euangelizandi munere, generi humano annuntiare curarunt. Quorum quidam, hoc est Matthæus & Ioannes, etiam scripta de illa quæ scribenda visa sunt, libris singulis ediderunt. At ne putaretur, quod attinet ad percipiendum, & prædicandum Euangelium, interesse aliquid vtrum illi annuntient, qui eundem Dominum hic in carne apparentem discipulatu fa-

I. Ioan. 1.

B. August. tom. 4.

mulante secuti sunt, an ij qui ex illis fideliter comperta crediderunt, diuina prouidentia procuratum est per Spiritum Sanctum, vt quibusdam etiam ex illis, qui primos Apostolos sequebantur, non solum annuntiandi, verum etiam scribendi Euangelium tribueretur auctoritas. Hi sunt, Marcus, & Lucas.

Hieronymus quoque in proœmio Commentariorum suorum in Matthæum scribit, B. Marcum Petri interpretem Dominum Saluatorem non vidisse, sed ea quæ magistrum audierat prædicantem, iuxta fidem magis gestorum, quàm ordinem narrauisse. Lucam item medicum, & Pauli Apostoli discipulum, volumine condidisse Euangelij, & vt ipse in proœmio confitetur, audita magis, quàm visa descripsisse.

Nos tamen, vt latius hunc articulum pertractemus, in primis dicimus, quosdam ex patribus sensisse, Marcum, & Lucam inter septuaginta Domini discipulos esse connumerandos, vt Origenes, Hippolytus Martyr in Catalogo 70. Domini discipulorum, Epiphanius in Hæresin LI. Theophylactus, Euthymius in præfatione super Lucam ex Origenis sententia, hi enim omnes Marcum, & Lucam ante Dominicam Passionem connumerant inter septuaginta discipulos. Idem tradit Dorotheus Episcopus Tyri, qui floruit tempore Cōstantini Magni, in Synopsi de vita, ac morte

B. Hierony. tomo. 9. in princ.

Marcum, & Lucam de 70. Discipulis Domini fuisse, qui nã ex Patribus tradiderint. Orig. hom. in Lucam tom. 2.

Prophe-

Iidem à Christo olim deficientes, ad Christum quãdo fuerint reuersi, à quibusq; recepti. Ioan. 6.

Luc. 10.

Eisdem Marcum, & Lucam falso tradidit nullade Christi mysterijs omnino vidisse.

Act. 1.

LXX. Discipuli, vt Petrus dixit, quãdo cum Apostolis fuerint congregati ab initio: Apostolos item 72. Discipulos plura Christi mysteria cognouisse. Luc. 6. Infra 10.

Prophetarum, & Apostolorum in fine. Simeon Metaphrastes discipulum Christi facit Lucam in vita ipsius, & Nicephorus Callistus libr. 2. c. 43. vtrumque discipulum Christi fuisse tradit. Referunt etiam in prædictis locis Hippolytus, & Epiphanius, Marcum, & Lucam, ad verba, quæ Christus Dominus cum Capharnaitis disputans, locutus est: Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis, scandalum accepisse, & à Domino retrocessisse: verum post Christi mortem opera Petri Marcum ad fidem restitutum, illumque in cōsortium suum, & ministerium associuisse: Lucam verò per Paulum Apostolum ad Christum reuocatum, ac in indiuiduum comitem sibi adiunctum fuisse. Atque eò fortassis Ecclesia spectasse videtur, cum in sacrificijs Lucæ, ac Marco dicatis, Euangelium illud legere consuevit: Post hac autem designauit Dominus & alios septuaginta duos, & misit illos binos, &c. insinuans Marcum, & Lucam ex numero septuaginta duorum Discipulorum extitisse. Quæ si vera sunt, vt ab his Patribus & doctrina, & antiquitate illustribus referuntur, dici non possunt hi duo Euangelistæ de gestis Domini Iesu nihil vidisse. Nam Petrus Apostolorum princeps dum loco Iudæ Apostoli alterum censuit substituendum, qui esset ex numero septuaginta Discipulorum, sic locutus est: Oportet ergo ex his viris qui nobiscum sunt congregati in omni tempore quo intrauit, & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens à Baptismate Ioannis, vsque in diem qua assumptus est à nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri vnum ex istis. Sic ille. Si ergo Septuaginta Discipuli cum Apostolis sunt congregati ab initio, id est à baptismo Ioannis, certè dici haud possunt nihil vidisse: multa enim Christi gesta videre potuerunt, quanuis Apostolis, qui familiarius cum Christo agebant, atque eius lateri perpetuò adhærebant, plura spectare datum sit. Nam & paulò ante Discipulorum à Christo vocationem Apostoli iam erant vo-

cati, & Christo illa verba apud Ioannem proferente, Apostoli ab eo, veluti Marcus, & Lucas, non retrocesserunt. Et ob eam causam forsitan Lucas in proœmio refert se accepisse Euangelium ab his, qui ab initio ipsi & viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Itaque hoc esset inter Apostolos, & Marcum, & Lucam describere, quod Apostoli multo plura viderint quàm Discipuli. Deinde etsi concedamus, Marcum, & Lucam Dominum in carne non vidisse, nec eius sermonibus, aut factis adfuisse: negari tamen non potest, tam Matthæum, quàm Ioannem multa enarrasse, quæ certè nec viderunt, nec videre potuerunt. Vt sunt Natiuitas Domini in Bethleem, Magorum adoratio, fuga in Ægyptum, tentatio Domini in deserto, Angelorumq; ministerium, conuersatio Domini antequam Apostolos vocaret, ac similia multa. Transfiguratio quoque à Matthæo, Marco, & Luca descripta est, cui tamen illi non interfuerunt. Per multa etiam docent, quæ oculis rationis, atque sapientiæ humanæ apprehendi nequeunt: cuiusmodi sunt, Verbi ex Patre æterna generatio, eius deitas, mundi ab eo conditi administratio, Incarnationis mysterium, occultarum cogitationum inspectio, cœlorum penetratio, atq; ad dexteram Patris sessio: quæ omnia & alia his similia, sensu aliquo, aut ratione nequaquam percipi possunt. Non ergo omnia quæ Apostoli in Euangelijs tradunt, ab eis visa sunt: quemadmodum nec Moses, dum scribit mundi creationem, aut generale diluuium, ac turris Babylonice constructionem, ac cætera omnia, quæ in sacra continetur Genesi, quicquam vidit eorum, aut vllò modo videre potuit, qui nondum natus erat. Quòd si Tito Liuius ab Vrbe condita res gestas scribenti, & bella Punica cum Carthaginensibus facta enarranti, quibus ille nec interfuit, nec interesse potuit, plenam, & indubitatam fidem præstamus: quid ni ergo & Marco, & Lucæ Christi discipulis, atque per Spiritum sanctum dirigentem scribentibus habeamus?

Matthæus, & Ioannes à se minime perspecta quænam de Christo commemorant. Luc. 2. Matth. 2. Ibidem. Infra. 4. Ibidem. Infra. 17.

Ijdẽ quæ tradant de Christo humanã suprantia rationem.

Quæ non vidit Moyses, multa narrauit, quæque potissimum illa. Gen. 1. & seq. Infra. 7. 8. Infra 11. Marco, Lucæq; Euangelistis auditu magis quàm visu de Christo testificantibus, tamen esse credendũ in omnibus,

Ter-

I. Ratio ad probandum, Euangelistas nequaquam Euangelium vt notarios conscripisse

Tertio, dicendum, Euangelistas nequaquam scripsisse velut publicae fidei tabelliones, seu notarios: neque rursus vt testes iuratos, deque iudicis mandato testificantes. Non quidem scripsere vt notarij, in primis propter magnitudinem rerum, quas enarrant, quae maiores quidem esse non possint in seipsis, cum earum plures naturam nostram longe superent: nobis vero maiores esse nequeunt, cum omnibonum nostrum in assensu illis praestando consistat, & totum malum nostrum in dissensu positum sit. Deinde fides, quae per tabelliones fit, licet in iure necessaria existimetur, eo quod maior haberi non possit, non tamen simpliciter est necessario vera, cum tabelliones & intellectu, & voluntate saepe corrumpantur ad falsa testificanda, & de falsitate plerumque conuincantur, & cuilibet volenti obijcere contra tabellionem, a iure permittitur: quod longe alienum est a Scripturis sacris, quia impossibile est earum mentiri scriptores. Tertio tabelliones fidem faciunt, quatenus eorum signa cognoscuntur: per tot autem gentes, ac varias totius orbis partes esse aliquot notarios, quorum signa, manusque a cunctis vniuersi orbis hominibus agnoscantur, difficultimum profecto, & moraliter, atque humanitus impossibile erat. Nec tantum notarij quatuor, sed decem mille in vnum concordantes, & iuris Canonici ceremonias seruantes, haud facerent nobis de Euangelio fidem eo modo quo a nobis creditur. Quarto, non possunt tabelliones aliquo de negotio fidem publicam facere, nisi quatuor ceremonijs seruatis: quarum prima est, vt illi ipsi negotio testificando oculis proprijs, vel auribus adfuerint, vt tuto asserere possint se vidisse, aut audisse quae referunt. Deinde apponere testes consueuere, qui negotio transigendo interfuerint: aliam non esset receptum, & approbatum quod scriberent, contraque formam a iure praescriptam facerent. Tertio annotare solent tempora, id est annum, mensem, & diem. Postremo locum, vbi res gesta est, diligen-

II. Ratio.

III. Ratio.

III. Ratio a ceremonijs quatuor ad fidem faciendam, notarijs necessarios seruandis.

ter expriment. Has autem praescriptas a iure ceremonias, ac ritus Euangelistae minime obseruarunt. Nam Marcus, & Lucas, secundum quosdam, nihil, secundum alios, pauca viderunt: Matthaeus vero, & Ioannes ante vocationem ad Apostolatam, gesta Christi oculis proprijs haurire non potuerunt: multa item mysteria, postquam ad Apostolatam vocati sunt, & ea quae in passione Domini, & resurrectione acciderunt, oculis proprijs non prospexerunt. Ioannes vero bis tantum testatur se vidisse, nempe in Passione Ioan. 19. & post Resurrectionem Ioan. 21. Nullus praeterea ex Euangelistis testes adhibet nominatos: nam etsi aliquando conciones habitas coram discipulis, vel miracula coram populo Iudaeorum edita referant: non est tamen hoc citare testes. Et quia non nominant certas praescriptasque personas quae interfuerint, nullam fidem faciunt: ex incerta etenim multitudine fides nulla colligitur. Nam etsi tabellio dicat in tali contrae ad fuisse mille viros, & nullum sigillatim nominet, profecto nihil probat: nam ex tali tabellionis assertionem non potest constare, ad quem sit pro fidei veritate accedendum. Non apponunt etiam temporum notas, & differentias: quia etsi raro quosdam imperfectas temporis, aut loci qualitates praescribunt, haud tamen sufficientes. Quae admodum Lucas, dum scribit: Anno quindicesimo imperij Tiberij Caesaris, procurante Pontio Pilato Iudeam, &c. & dum ait: In mense autem sexto missus est Angelus Gabriel a Deo in ciuitatem Galilaeae, cui nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, & reliq. In priori testimonio Lucas annotauit annum, quo Ioannes coepit praedicare, non autem mensum, vel diem: in posteriori testimonio mens tantum, non annus, diesve praescribitur. Ac quae admodum temporum circumstantias exprimere neglexerunt, ita etiam & locorum. Licet enim aliquando referant aliquid aliquo loco gestum, non tamen praecise annotant locum, ita vt fidem faciant. Nec enim satis est asserere hoc, vel illud in tali vrbe esse

Euangelistae non vt testes de omnibus oculati scripserunt.

Ioan. 19. Infra 21.

Testes minime producunt.

Non notant tempora.

Luc. 3.

Supra. 1.

Non signant loca nec expriment.

gestum

V. Ratio, a testimonio Spiritus sancti firmissimo.

Ioan. 5. Supra. 1. Quare Christus non se ab homine dixerit accipere testimonium.

Non etiam Euangelistas vt testes scripsisse, multipliciter ostenditur.

Matt. 1. & Luc. 1.

gestum, sed opus est in singulari certum vrbis locum, & signatum describere: verbi gratia, in qua platea, qua in domo ciuitatis hoc, vel illud sit confectum: nullam igitur ceremoniam a tabellionibus de iure obseruari solitam, Euangelistae obseruandam sibi putarunt. Quinto, quando aliquis habet testimonia efficacia, & solida, frustra laborat circa probationes parum solidas, & quae reijci possunt: at Euangelistae habebant efficacissimum Ecclesiae, ac proinde Spiritus sancti eam gubernantis, testimonium; ideo notariorum ceremonias ac formulas neglexerunt, ne illis nimis insistendo, eorum minueretur autoritas. Quemadmodum etiam Christus apud Ioannem c. 5. Iudaeis obiecit: Vos misistis, inquit, ad Ioannem, & ille testimonium perhibuit veritati (testificando me esse Messiam verum, & Agnum Dei peccata auferentem) Ego autem non ab homine testimonium accipio (quasi illo egeam, & quoniam illud potest negari, & falsum ostendi) Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quae dedit mihi Pater vt perficiam ea: ipsa opera quae ego facio, testimonium perhibent de me; quia Pater misit me. Vbi, propter testimonium operum suorum inuictum, Dominus testimonium Ioannis negligere videtur, quia illud humanum erat, & refutari poterat. Euangelistae igitur tanquam tabelliones Euangelicam Scripturam literis nequaquam commendarunt.

Rursus neque vt testes conscripserunt: quando quidem, nec iurati, nec rogati, nec de mandato iudicis testificantur: debuissent etiam rebus a se testificatis ita adfuisse, vt viderint quae gesta sunt, vel audierint quae dicta fuisse narrant: debuissent quoque causam dicti sui reddere, asserendo se scire illa per omnia vera esse, propterea quod illis interfuerint: At Euangelistae neque illis quae enarrant, semper affuerunt: & qui adfuerunt, non asserunt se adfuisse, & sic testimonium eorum fuisse inualidum. Quaedam etiam testificantur, quae nec per testes, nec per tabelliones, nec per vlla-

rationem humanam poterant sciri: qualia sunt generatio Christi per Spiritum sanctum ex Virgine: item quod Iesus sciens omnia quae ventura erant super se, processit obuiam eis (qui scilicet ad se venerant in hortum comprehendendum) praeterea quod ipse sciebat quid esset in homine: adhuc In principio erat Verbum; & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: & Verbum caro factum est, aliaque id genus multa, de quibus non poterant vlla hominum testimonia proferri, nec ipsi tanquam tabelliones villo modo fidem facere.

Dicendum itaque est, Euangelistas scripsisse tanquam historiographos, quorum non est omnibus quae enarrant, dum gererentur, interfuisse. Nam si esset necessarium, haud posset vllus esse historicus, nisi parui temporis, id est suae tantummodo aetatis, nec illius quidem integrae, cum ab ea subtrahenda foret infantia, & pueritia, totaque eius vitae pars, in qua nihil eorum quae describit, vidisset penitus. Nec Moses potuisset duorum millium, & eo amplius annorum historiam contexere: nec esset vel Beroso, vel Iosepho, vel Liuio, vel denique vlli excellenti historico fides nobis habenda. Quod cum falsum, & absurdum sit, asserendum est satis esse historico, tametsi ea quae scribit, non viderit, saltem quod certus sit se vera, & fide digna narrare. Euangelistae autem tam certi erant de veritate eorum quae scribebant, ac si ipsi interfuisent, & proprijs perspexissent oculis, imo multo plus quam si ipsi vidissent. Nam plerumque contingit, vt illi ipsi qui vident, atque oculis suis spectacula cernunt, aliter tamen atque aliter de re sensui subiecta iudicantes, inter se pugnent: quod quidem aliunde non procedit, quam quod exacte & diligenter minutas quasque contemplari nequeant circumstantias: idcirco in eorum narratione, sicut & in visione possunt errare. At Euangelistae certum, constitutumque habebant, quod nec errabat, neque errare quidem poterant. Vnde B. Lucas in Proemio, ad fidem faciendam,

Ioan. 1. 8.

Supra. 1. Supra. 7.

Ibidem.

Euangelista vt historicos tantum scripsisse.

Ab historicis non ipsa visio rerum gestarum, sed veritas narrationis exigitur.

Euangelistarum vnde sit omnimoda certitudo.

Suum Lucas Euangelium a quibus se dicat accepisse.

dam,

dam, se rectè, & perfectè Euangelii scribere, non alio nititur argumento, quàm quòd sedulo edoctus erat ab ijs ipsis qui gesta Saluatoris viderant, & ministri fuerant sermonis. Aspicias hinc Euangelistam nequaquam producere in testimonium proprios oculos, verùm alienos Apostolorum: quippe Euangelistarum fides, & autoritas non propter ipsos, siue viderint, siue non viderint, Euangelistas habetur, sed propter solidam Ecclesie autoritatem illos non nisi vera, atque à Deo patefacta scripsisse testificantis, & propterea indubiam fidem, ac firmam illis haberi præcipientis.

Ioan. 20.

¶ Illud porro dictum: *Et qui vidit, testimonium perhibuit, & scimus quia verum est testimonium eius*, haud credimus propter se, nisi Ecclesia illud sua autoritate, & sententia quasi certum, ac indubitatum, nobis confirmasset.

Dictum Ioannis, Et qui vidit, testimonium perhibuit: & scimus quia verum est testimonium eius, cur fide dignissimum.

Vbi etiam illud acutè est ab aliquo consideratum, Ioannem perhibere testimonium in Euangelio. & Ecclesiam illud probare, nam alias quorsum illa numeri tam subita & inopinata mutatio? *Et scimus quia verum est*, inquit, *testimonium eius*, cum antè in tertia persona dixisset: *Et qui vidit, testimonium perhibuit*.

Euangelica, & Apostolica doctrina quatenus vera, & à nobis recipienda.

Non negamus igitur, Apostolos oculis vidisse, & manibus contrectasse: sed hæc nobis modò fidem non faciunt indubiam, nisi quatenus ab Ecclesia illa visio Apostolorum, & contrectatio comprobata est. Quamobrem Euangelistæ nunc nobis fidem non faciunt: satis est eos fidem amplam ipsi Ecclesie ab initio fecisse. Persuaserunt autem illi Ecclesie duobus modis. Primo quidem per euentiam rerum, quæ tanquam notæ, ac manifestæ omnibus fidelibus negari, nisi impudenter, non poterant. Deinde per approbationem Euangelij B. Marci factam à Petro, & Euangelij Lucæ factam à Paulo: quos Petrum, & Paulum confirmatos esse in gratia, & idcirco in approbatione Euangelij errare non posse, sciebat Ecclesia. Postquam autem Ecclesie facta est fides abundantissima, alio non est opus ad hoc,

vt nos firmiter credamus propter illos quator Euangelicæ historiae scriptores, quos nos non nouimus, verùm propter Ecclesiam vniuersam, in qua existunt innumerabiles hominum myriades, qui idem vno sensu testificantur. Est autem hæc nostra Ecclesia eadem numero per continuationem perennem cum ea, quæ tunc erat, quando facta est sibi plenissima fides de veritate quatuor Euangelistarum. Si autem Ecclesie seculo testimonio, Euangelistæ considerentur, quantum ad humani quidem iuris viam attinet, fidem plenam, imò femiplenam non faciunt: quia neque vt notarij, neque vt testes rogati, vt supra dictum est, testificantur. Nobis verò, & Ecclesie nostræ constat, Euangelistas non nisi vera scripsisse propter Ecclesiam præcedentem, quæ vsque ad primitiuam continuatur. Atque hoc testimonium fortius est, & magis inuictum, quàm si oculis gesta Christi perspexissemus nostris, aut quàm si ipsa antographa Euangelistarum pura, incorruptaque haberemus. Primum, quia Ecclesia columna est, & firmamentum veritatis, corpus Christi, & sponsa eius charissima, & cui Christus in æternum permanens cum ea Spiritum sanctum est pollicitus, atque cum illa assuturum se omnibus diebus vsque ad consummationem seculi promisit. Credere ergo sanctam Ecclesiam, omnium articulo-rum est præcipuus, & maximus, quo credito, omnia fide accipiuntur, quæ credenda sunt: illo verò non credito, nihil profectò ad salutem creditur: Imò immedicabilis efficitur homo: quia peccat in Spiritum sanctum Ecclesiam regentem, & illustrantem: quod quidem peccatum non remittetur ei neque in hoc seculo, neque in futuro. Vnde Augustinus in Epistola quam vocant fundamenti, decantatam illam sententiam pronuntiauit: *Ego, inquit, Euangelio non credere, nisi me Ecclesia commoueret autoritas*: & Cyprianus de simpli-

Euangelistarum de Christo testimonium quæ ratione esset infirmum & inefficax. Ecclesie de veritate quatuor Euangeliorum testimonium esse omni ex parte firmissimum. I. Tim. 3. Coloss. 1.

Ephes. 5. Ioan. 14. Matth. 28.

Omnium articulo-rum principalissimus quis.

Matth. 12.

D. Aug.

B. Cyprian.

citare

Matth. 18.

itate Prælatorum, *Habere non potest Deum patrem, qui Ecclesiam non habet matrem*. Vox deinde Christi Domini est: *Vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum*: quanto ergo magis vbi omnes sunt simul congregati in nomine Christi? etenim Ecclesia, congregatio fidelium est in nomine Christi conuocatorum. Ad hæc, tribus testibus idem dicentibus fides haberi, ex iure consuevit: quanto ergo magis totæ Ecclesie tantum fidelium per tot seculum consensum habenti, fidem habere conuenit? Refert etiam Aristoteles in libris Ethicorum, id quod ciuitas fama publica celebrat, non esse vsquequaque spernendum: quomodo igitur Ecclesiam vniuersam idem de Christo testificantem possumus spernere? Postremò, tametsi exploratum, & compertum haberemus, quatuor duntaxat Euangelij fidem esse præstandam, non Euangelio Thomæ, vel Bartholomæi, vel Nicodemii, nesciremus tamen, an isti qui circumferuntur, essent indubitati, ac veri eorum codices, an nò. Deinde & illud ignoraremus, an essent ab Hæreticis corrupti, atque vitiatum. Postremò, vbi constaret, illos esse germanos, illorumque codices etiam incorruptos, controuersia tamen atque altercatio infinita, & interminata de sensu eorum oriretur, nisi Ecclesia hanc supremam haberet autoritatem, quæ de illorum germano sensu atque intellectu dubia emergentia terminare posset ac definire. Consonantia igitur, & concordia totius Ecclesie, quod ad nos attinet, de veritate Euangeliorum amplam, & indubitatam fidem facit.

II. Ratio.

III. ab Aristotelis doctrina. Philosopho lib. 7. Ethic.

III. ab incommotis inde prouenientibus tribus.

Ethicorum hominum, & sapientium omni tempore in idolorum cultu consentium, nisi contra Ecclesie doctrinam consensioe prorsus euincere. Rom. 1.

dissensiones habuisse, deos colere diuersos. Erat autè dissensio inter plebè simplicè, & indoctam, quæ idola sequebatur, & inter doctos, & graues viros, qui templa atque idola negligebant. Et si quandoque venerabatur illa, hoc erat, vel propter consuetudinem (vt Plato faciebat) non quòd idola deos esse putarent: vel, quòd necessitate pœnæ ad illa colenda cogebantur: quemadmodum constat de statua Nabuchodonosor. Denique ille idolorum cultus per Apostolorum prædicationem euanuit. In Euangelio autem, ac in vno Christo, vero Deo colendo, ac venerando, consentiunt omnes, tam docti, quàm indocti, neque alium atque alium Deum adorant, vt illi, neque alium docti, alium indocti, neque alium tempore pacis, alium tempore persecutionis, qui vitam potius pro Christo exponere gloriosum ducunt, quàm fidem eius propter minas, vel promissiones persequentium abire.

Ad Mahometum verò dicendum, minime habere concordiam eorum, qui eius sectam profitentur. Imò docti inter eos irident Alchoranum, vt Auerroes, & Auicenna, inter eos sapientissimi habiti. Hic enim de beatitudine melius fuisse philosophatū Aristotelem docet, quàm Mahometum, carnis delicias in cibo, & potu, & vsu venereorum positas, pro felicitate, & beatitudine proponentem. Eiusmodi etiam secta per stultos, & ignaros, tam Hæreticos, quàm Iudæos, qui libenter ob carnis licentiam errare volunt, initium sumpsit, quæ etiam non rationibus, aut signis, verum gladio tantum, qui est Iarronum insignne, conseruata est, & propagata.

¶ De Hæreticis verò dicendum, nullam eos vllò vnquam tempore inter se habuisse concordiam: vt aperte docet Augustinus de Donatistarum secta, quæ postquam exorta est, in quatuor partes dissecta fuit. Arius etiam vnus fuit, & tamen eius discipuli varias fides & Ecclesias tanquàm sectarij constituerunt. De nouella Lutheri hæresi satis liquet, illam ab initio vnã fuisse, tamen paullo post in

Viri sapientes olim idola triplici ex causa colebant.

Dan. 3.

Ecclesie in Euangelij, & Christi veri Dei cultu qualis, & quæta consentio.

Sarracenos in cultu Mahometi necquaquam inter se conuenire.

A quibus secta Mahometi facta illa, & impura ortum habuerit.

Hæreticos omni tempore fuisse discordes inter se, atque diuisos.

Sectæ diuisio Lutheranae quadriceps.

Lu-

Hila. lib. 7. de Trinit. Soluitur hoc S. penes Ecclesiam sacrum volumi nū iudicium est, diuina igitur ab homine ne auctoritas pendet.

Hæc propositio, Euangelium est à Deo reuelatum & verū, vt nota fuit Apostolis.

Lumen Fidei per seipsum innotescit tantummodo. I. Ioan. 5.

Exemplū hu ius rei in sensu visus.

Quomodo nobis nota eadem propositio.

Lutheranos, Anabaptistas, & Sacramentarios, & Vvelfencianos, fuit diuisa: ita vt verè, & prudenter dixerit Hilarius: *Diuisio Hæreticorum victoria est Ecclesie.* Quod si secundo obijcias: Si Ecclesia de libris Canonicis, & eorum germano sensu non tantum testificari, sed etiam iudicare posset, absurdum videretur, quia sic diuina ab hominibus penderent, & Deus ab homine iudicaretur. Respondemus, aliud esse, veritatem huius diuinæ Scripturæ pendere à sensu, & iudicio Ecclesie, quod est blasphemia, aliud verò, quod pro veritate & iudicabitur à nobis habeatur, qui nihil de contentis in ea vidimus, quod ex auctoritate, & testimonio hominum sapientum, & fide dignorum pender. Nam, verbi gratia, in hoc syllogismo, Omne reuelatum à Deo est verum: hoc Euangelium est de his quæ reuelata sunt per Deum: ergo hoc Euangelium est verum, & idcirco ab omnibus recipiendum: certe maior illa propositio nota est omni Ecclesie in lumine naturali, minor verò aliter erat nota Apostolis, & Apostolicis viris, aliter nobis. Nam illis nota erat, quod cum traditione, quam à Christo acceperant, & euidenter veram esse sciebant, conueniebat, atque ideo sententiam tulerunt, vt pro Diuina reciperetur: traditio verò earum per lumen Fidei à Deo, Filioque eius insita, eis erat perspicua, iuxta illud dilecti Discipuli: *Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se.* Ipsum verò lumen Fidei ex seipso notum erat, non quod sensu euidenti Apostoli ei acquiescerent, sed quod non per aliud, quam per seipsum, lumen Dei verum esse agnoscerent, & verè sibi reuelatum, nec in eo posse decipi: quemadmodum sensus visus non alio sensu eget ad videndum lumen, per quod videt alia, quam ipsummet lumen, per quod lumen quoque apprehenditur. Eodem modo contingit in celesti lumine: alia iretur in infinitum in huiusmodi assensibus. Nobis verò qui Christum, & Apostolos non vidimus, nec vlla signa in confirmatio-

nem Fidei edita perspeximus, illa secunda propositio cognita est per fidem, atque explorata. Sancta quippe illa prior Ecclesia posteritati suæ tanquam traditioni Apostolicæ conformem illum codicem declarauit, & acceptandum censuit: atque ita non accurrendum ad ipsam scripturam, ne circularem probationem (vt aiunt) faciamus. Iudicium ergo & sententia Ecclesie in accipiendis libris canonicis, haud terminatur simpliciter ad veritatem Scripturæ in re ipsa, ita vt veritas ipsius ab hac probatione dependeat. Veritas siquidem enuntiationum absolutè pendet ab obiectis, de quibus enuntiantur: ab eo etenim quod res est, vel non est, oratio dicitur vera, vel falsa, vt dicitur lib. 1. Perhermenias: sed fuit, vt pro tali habeatur, & recipiatur. Quemadmodum enim Iudices non sunt supra legem, sed sub lege, & secundum legem iudicare iure coguntur: quando verò lite orta inter duos de intelligentia alicuius legis controuertitur, dum index pronuntiat sententiam, ac consequenter legem declarat, nulla ratione superiorem se lege ostendit, sed eius legitimum interpretem, ac veri intellectus eius expositorem: probat se tamen superiorem ad eos qui litigant, qui eorum stare sententiæ iure compelluntur: ita sanè Romani Pontifices & Episcopi in generali Concilio congregati, non sunt supra Scripturam, verum sub illa, & iuxta eam controuersas de Fide, & Religione ortas terminare debent. Quando ergo Hæreticis cum Catholicis de libro aliquo canonico, aut de alicuius loci intellectu contendentibus Ecclesia pronuntiat sententiam, & difinit quod tenendum est, proculdubio legitimæ verbi Dei se interpretem esse indicat, atque ostendit, superiorem autem nequaquam: bene autem ad Catholicos, & Hæreticos inter se certantes superiorem se esse demonstrat: nam eius sententiæ stare lege tenentur. Neque per aliud tribunal cum Ecclēsiæ cōtrouersia terminatæ sunt, quam per istud Ecclesie Catholice, ac orthodoxæ, cuius suprema, & solida

Ecclesie de libris sacris, & Canonicis iudicium in quo consistat.

Arist. to. 1.

Qualis Ecclesie sit ea ratio iudicandi

Ecclesia, vt Scripturæ Canonice, eius intelligentia, ac sensus est legitimus interpret

Euangelistis ad scribendū, nouā, & peculiarem reuelationē minime adfuisse.

I. Argumentum à Luca testimonio.

Gal. 1.

II. Argu. ab ipsa ratione.

III. à Patribus.

Infra. 2.

Quid quod B. Paulus cū Apostolis uentulit Euāgelium, ne forte in vacuum cucurrisset, id est, ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos Euangelizaret. Denique vt cū autoribus contulit: & conuenit de regula fidei, dexteris miscuere, & exinde officia predicandi distinxerunt, &c. Igitur si ipse illuminator Lucas, auctoritatem ante-

autoritas semper agnita fuit a fidelibus. Deinde & illud adiunges, non esse necessarium concedere, omnes Euangelistas per nouam, & manifestam Spiritus sancti reuelationem conscripsisse Euangelium, præter eam quæ primitus Apostolis per Christum & per Apostolos alijs facta est: quam credendum sit, non defuisse illis Spiritum sanctum, cuius impulsu animum ad scribendum appulerunt, & cuius auxilio ea quæ à Christo, vel Apostolis acceperant, memoria firmiter tenuerunt, & per eundem fideliter scriptis mandarunt: hoc autem in primis docet B. Lucas in Proœmio, dum ait: *Sicut tradiderunt nobis qui ab initio ipsi, & viderant, & ministri fuerunt sermonis.* Ex quibus primum deducitur, traditione eorum, qui Christum audierant, aut viderant, vel ab eo proximè acceperat, vt Paulus (qui reuelationem Euangelij se immèdiate à Christo accepisse, ad Galatas gloriatur) B. Lucam Euangelium conscripsisse; nec per illustrationem sibi proximè factam ad scribendum accessisse: Quorsum enim sine necessitate multiplicanda miracula? aut quorsum per traditionem eorū qui viderunt, & audierunt, Euangelium, se accepisse diceret, ac non potius per propinquam, & nouam Spiritus sancti illuminationem, si illam habuisset? Id ipsum indicant Patres: nā Tertullianus libro quarto aduersus Marcionem prope principium: *Propterea, inquit, Hierosolymam ascendit ad cognoscendos Apostolos, & consultandos, ne forte in vacuum cucurrisset, id est, ne non secundum illos credidisset, & non secundum illos Euangelizaret.* Denique vt cū autoribus contulit: & conuenit de regula fidei, dexteris miscuere, & exinde officia predicandi distinxerunt, &c. Igitur si ipse illuminator Lucas, auctoritatem ante-

cessorum, & fidei, & prædicationi sua optauerit, quanto magis eam Euangelio Luca exposuisset, quæ Euangelio magistri eius fuit necessaria? Hæc ille. Et Augustinus contra Faustum libr. 29. cap. 4. *Si Apostolus Paulus non inueniret in carne Apostolos, quibus communicando, & cum quibus conferendo Euangelium, eisdem societatis esse appareret, Ecclesia illi omnino non crederet.* Hieronymus quoque ad Augustinum, eadem Apostoli verba pertractans: *Ex his, inquit, ostendit se non habuisse securitatem predicandi Euangelij, nisi Petri, & ceterorum Apostolorum, qui cum eo erant, fuisset sententia roboratum.* Vides igitur quā necessaria existat Ecclesie auctoritas, quod ad canonicos libros attinet à nobis acceptandos? Ad hæc Eusebius libr. 3. cap. 24. Eccles. histor. Lucam à Paulo, vel alijs Apostolis accepisse Euangelium tradit, & idem de Marco recenset ex sententia Papie Episcopi Hieropolitani, ait enim: *Etiam hoc presbyter narrabat, quod Marcus interpret fuerit Petri, & quacunq; meminerat ab eo dicta conscripserit; non tamen per ordinem ea quæ à Domino dicta sunt, vel facta digesserit: quia non ipse auditor Domini fuerit, vel sectator, sed nouissimè (vt dixi) Petro adhasit ad usum, ac ministerium predicandi, non ad conscribendos Domini sermones.* Itaque nihil peccauit Marcus in eo, quod ita quadam scripserit, quasi qui spersum audita recordari videatur. Et hoc solum satis egit, ne quid ex auditis omitteret, aut aliquid falsum scriberet. Hæc ille, apertè docens, Marcum neque per nouam, & peculiarem, sed tantum per illam generalem, & communem fidei reuelationem scripsisse Euangelium: quæ si satis fuit ad scribendum, satis quoq; esse debet ad Euangelia omni fide suscipienda quæ Ecclesia proponit. Atq; hæc de præsentis quæstione.

B. Aug. to. 6. D. Hier. Epist. 89. ante med. to. 2. sub fin.

Euseb. to. 1.

Idem lib. 3. c. 39. in fin.

Marcus cur Petrum sequeretur tantummodo, secundum Eusebium.

PROLEGOMENON. XXXIII.

Vnde constat, Euangelistarum codices tot post secula integros atque incorruptos ad nos peruenire potuisse.

MULTI Sunt qui magnopere admirantur, Euangelistarum libros ad nos incorruptos peruenire potuisse, cum Euangelica historia multos hostes capitales, tum ex paganis, tum ex nostris, qui a nobis discesserunt, & ut transfuga in castra Hæreticorum se receperunt, semper habuerit. Horum autem studium in corruptis sacris Scripturis, ex veterum Patrum scriptis notius est, quam ut probatione sit aliqua demonstrandum. Nostri seculi nouatores, editionem Latinam Noui Testamenti deprauatam, atque scedè vitiatam esse deblaterant, illamque esse ad fidem Græcorum codicum reuocandam, & castigandam. Inter quos primus fuit Laurentius Valla, secundus Erasmus, tertius Iacobus Faber Stapulensis, quartus Caietanus: quos innumeri penè alij secuti, sunt eandem cantilenam cantantes, & hanc nostram editionem non esse à B. Hieronymo confectam asserentes. Nam Erasmus in Præfatione, quam suæ editioni præposuit, ad septem capita refert lapsus, erroresq; Vulgatæ editionis: in quorum primo inexcusabiles solæcismos per interpretationem nostros admissos recenset: in secundo, omnes ferè locos obscuros, in quibus magni nominis interpretes ficilè lapsi sunt collocat: in tertio loco manifestè deprauatos disponit: in quarto, locos in editione nostra redudates: in quinto, textus in editione nostra deficientes opponit: in sexto, & septimo, locos ab interprete immutatos, ac perperam inuersos subiicit. Ex quibus ficilè cognoscere possis

quot mendis, solæcismis, barbarissimis, amphibologijs, hyperbaticis, milleque alijs, erroribus, & corruptelis nostra Noui Testamenti editio sit referata. Inter nostri seculi Hæreticos Anabaptistæ, & Seruetani, qui noui sunt Arriani, fatentur, libros aliquos Noui Testamenti fuisse ab Apostolis conscriptos, sed postea, ab Hæreticis deprauatos, & multis eorum portentis contaminatos: eosdemq; errores ad hanc usque diem etiam in codicibus Græcis perseverasse. Hieronymus in Heluidium scribens, autor est, Heluidium asseruisse, iisdem temporibus Græca omnia exemplaria Noui Testamenti corrupta fuisse. Augustinus verò lib. 33. contra Faustum Manichæum, c. 3. introducit Faustum contra Catholicos in hunc modum differente: Multa à maioribus vestris eloquijs Domini nostri inserta verba sunt, qua nomine signata ipsius, cum eius fide non congruant: præsertim quia, ut iam sæpè probatum à nobis est, nec ab ipso hæc sunt, nec ab eius Apostolis scripta: sed multa post eorum assumptionem à nescio quibus & ipsis inter se non concordantibus, semiuidais per famas opinionibusq; comperta sunt; qui tamen omnia eadem in Apostolorum Domini conferentes nomina, vel eorum qui secuti Apostolos viderentur, errores ac mendacia sua secundum eos se scripsissent. Hæc ille. Quæ autem sint illa falsa inserta in Nouum Testamentum, & à Manichæis merito repudiata, declarat idem Faustus eodem libr. 30. cap. 7. Duo enim genera mendaciorum Nouo Testamento adiuncta fuisse explicat. Primum quidem, omnia testimonia Veteris

Nouum Testamenti vulgatae editionis noui calumniatores.

Eam septupliciter notat Erasmus.

Instrumenti, quæ in Nouo à Christo, vel Apostolis citantur: secundo, omnes eas Scripturas, in quibus Christum verè fuisse hominem, ac verè humana perpeffum legeretur, rejiciunt: cætera verò, quæ ad Diuinitatem spectant, Manichæi, vt verissima, libenter admittant.

Anabaptistarum, Seruetanorum, & Heluidij de libris Noui Testamenti iudicium.

D. Hier. to. 2. prope initium.

Aug. to. 6.

Fausti itè Manichæi de eisdem libris calumniæ Catholicis impostæ.

Quæ duomè dactorum genera in Nouum Testamentum inserta ille impius mentiretur.

Instru-

Instrumenti, quæ in Nouo à Christo, vel Apostolis citantur: secundo, omnes eas Scripturas, in quibus Christum verè fuisse hominem, ac verè humana perpeffum legeretur, rejiciunt: cætera verò, quæ ad Diuinitatem spectant, Manichæi, vt verissima, libenter admittant.

Nouum Testamentum esse incorruptum, & integrum. I. Demonstratio ab Apostolis eius autoribus.

B. Aug.

Sed certè hunc errorem facile est nobis multis rationibus euincere. Primum, constat Apostolos fuisse Noui Testamenti autores, & scriptores: nam in hoc consentiunt omnes omnium Apostolicarum Ecclesiarum successiones: quæ successione regula non solum in sacris libris dignoscendis, sed etiam in iudicandis profanis autoribus seruari confuevit. Nam vt rectè differit Augustinus illo eodem libro cap. 6. Hos libros, quibus illi qui de transuerso proferuntur comparati respuuntur, vnde constat esse Hippocratis, vnde si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed videtur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore vsque ad hoc tempus, & deinceps successione series commendauit, vt hinc dubitare dementis sit. Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumq; eiusmodi autorum librorum, vnde nouerunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibi mer succedentium contestatione continua? Sic ille.

Vnde constat Apostolicas Scripturas ab Apostolis editas fuisse.

II. Demonstratio ab Ecclesie successione perpetua.

Idem Aug. tom. 4.

Quare si quærat à nobis, vnde sciamus Apostolorum esse has literas? Breuiter respondemus, ex fundatissima Ecclesie attestacione à temporibus Apostolorum ad hæc vsque tempora certis successionebus producta, quæ Nouum Testamentum ab Apostolis, & Euangelistis scriptum semper credidit, & credendum proposuit.

Secundò probatur corruptum non esse Nouum Testamentum: quia semper & eodem modo eius lectio in Ecclesia continuata est. Vnde Augustinus lib. de Vrilitate credendi, cap. 3. inquit: Nihil mihi videtur ab eis impudentius dici, vel, vt mitius loquar, incuriosius, & imbecillius, quam Scripturas diuinas esse corruptas: cum id nullis in tam recenti memoria extantibus exemplaribus possint conuincere. Si

enim dicerent, eas sibi penitus accipendas non putasse, quod ab his essent conscriptæ, quos verum scripsisse non arbitrarentur, esset vtrumque tergiversatio eorum tectior, vel error humanior. Sic Augustinus. Nam si de Nouo Testamento loquamur, eodem modo citant, & legunt Irenæus, Tertullianus, Origenes, Cyprianus, atque alij Patres, qui per temporum sibi inuicem succedentium seriem in Ecclesia sunt secuti: simul autem omnes istos fuisse deceptos, atq; vnà cum his vniuersam Ecclesiam Catholicam successione per tot annos fuisse delusam, vt pro incotaminatis corrupta, falsataq; legerit, quis vnquã nisi ex toto impius dixerit? Tertio hoc maxime Ecclesia à Christo promeruit, cum qua se perpetuò permanens promissit, vt eius Scripturæ essent intactæ, & incorruptæ. Nam sine Scripturis veris & germanis Ecclesia nequaquã commodè posset consistere. Corruptas siquidem & viciatas in rebus ad fidem spectantibus illas habere, perinde est atq; Scripturas non habere: at sine illis Ecclesia esse vix posset, per quas in fide necessario eruditur, & in moribus instruitur. Vnde Augustinus prædicto libro 33. cap. 6. in fine sic disputat contra Faustum: Quis tandem tanto furore cecatur, nisi demoniorum mediculoquorum malitia, atque fallacia consentiendo subuersus sit, qui dicat hoc mereri non potuisse Apostolorum Ecclesiam, tam fidam, tam numerosam fratrum concordiam, vt eorum scripta fideliter ad posteros traicerent, cum eorū Cathedras vsq; ad presentes Episcopos certissima successione seruarint, cum hoc qualiūcumq; minimum scriptis, siue extra Ecclesiam, siue in ipsa Ecclesia, tanta felicitate proueniat. Hactenus ille. Præterea si vel minimus aliquis error in Scriptura Noui Testamenti admittatur, profectò omnis Instrumenti Noui fides, & autoritas adimeretur: quia si de vnus partis corruptione suspicari est liberum, licebit etiam de cæteris. Quare ad B. Hieronymum Augustinus epistol. 8. cap. 3. sapienter scripsit: Mihi videtur exitiosissimè credi, aliquod in libris sanctis esse mendacium: id est,

III. Demonstratio à Christi promissione. Matth. 28. & Ioan. 14.

Falsatas, & corruptas quid habere Scripturas. Aug. 1.

III. Demonstratio à graui modo.

Idem to. 2.

eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est, atque conscripta, aliquid in libris suis fuisse mentitos. Admisso enim semel in tantum autoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non ut cuique videbitur, vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis autoris consilium officiumque referatur. Hucusque Augustinus: quæ tamen confirmari possunt Pauli testimonio, qui hominis confirmatum testamentum neminem posse rejicere, aut superordinare testatur. Ac ut nimirum mendacium testamenti humani fidem labefactat, multo magis fides Noui Testamenti per eiusmodi mendacia, ac corruptelas periret.

Gal. 3.

V. Demonstratio ab altero incommodo.

Idem prope Capituli ini.

VI. Demonstratio tertium continens ab surdum, vel maximum.

2. Cor. 10.

B. Aug.

Quintò, si vitata essent Noui Testamenti volumina, eadem ratione fides adimeretur non solum cæteris sacris libris, sed etiam omnes omnium gentium Scripturæ de autoribus suis, ac de rebus in eis exaratis dubiæ, & incertæ redderentur. Quod confirmat Augustinus in eodem libro illo contra Faustum cap. 6. dicens: *Quæ vnquam litera vllum habebunt pondus autoritatis, si Euangelica, si Apostolica non habebunt? De quo libro certum erit cuius sit, si litera quas Apostolorum dicit, & tenet Ecclesia, ab ipsis Apostolis propagata, & per omnes gentes tantæ eminentiæ declarata, vtrum Apostolorum sint, incertum est? Sextò probatur, Euangelium scriptum apud nos esse incorruptum, omniq; ex parte integrum. Nam si pro sua libidine cuique licet probare, vel rejicere librum Noui Testamenti, non solum Scripturæ omnes diuinæ, & humanæ, sed omnis nostra fides penitus subuerteretur. Fides enim nostra non erit amplius fides captiuans intellectum nostrum in obsequium verbi diuini, & autoritatis Ecclesiæ, sed inanis quædam nostræ phantasiæ coniectura, & opinio. Ex quo Augustinus lib. 32. contra Faustum cap. 19. hanc deformitatem, & ineptiam obijcit Manichæis: *Videtur ne, inquit, id vos agere, vt om-**

nis de medio Scripturarum auferatur autoritas, & suus cuique animus autor sit, quid in quaque Scriptura probet, quid improbet: id est, vt non autoritati Scripturarum subijciatur ad fidem, sed sibi scripturas ipse subijciat: non vt ideo illi placeat aliquid, quia hoc in sublimi autoritate scriptum legitur, sed ideo rectè scriptum videtur, quia hoc illi placuit. Postremò hic maximus error, pestilentissimaque hæresis dici potest. Nã cum omnes aliæ hæreses ex sacris literis confutari possint, sola hæc armis Scripturarum reuinci nequit: quia obijcietur, nec à Christo, nec ab Apostolis dictum, sed ab hæreticis corruptum quod allegatur: atque ita non tantum fides Catholica, sed etiam omnes hæreses per hunc errorem iugulatur. Si enim, teste Augustino, vtoluit Manichæi, libri Euangelici deprauati sunt, à Christi tempore vsque modò tanta diligentia custoditi, quomodo furtiuè Hæreticorum codices, & in antris eorum latitantes modò excusi, vllam fidem apud homines inuenire poterunt? Rursus acutè, & disertè in eos agens, ait: *Quod ergo eum (scilicet Spiritum sanctum, quod de est ibi controuersia) Christus miserit, hoc probate: vnde asseritis personam vestri autoris, vel potius deceptoris? Respondetis ex Euangelio nos probare. Ex quo Euangelio? Quod non totum accipitis, quod falsatum esse vos dicitis. Quis ergo testem suum prius ipse dicat falsitate esse corruptum, & tunc producat ad testimonium? Si enim quod vultis ei credimus, & quod non vultis, ei non credimus, iam non illi, sed vobis credimus. Si autem vobis credere vellemus, testem à vobis non exigeremus. Ita ergo aut cogimini veraces illos codices confiteri, & continuo euerterent hæresim vestram, aut si fallaces eos dixeritis, eorum autoritate Paracletum non poteritis asserere, & vos euerteritis hæresim vestram. Hæc ille doctissimus Pater.*

VII. & vltima Demonstratio.

Idem li. 32. cap. 16. Mirè premit Faustum Augustinus.

In fine Capituli.

I. Ratio recentiorum contra vulgata Euangeliorum editionem.

Iam verò argumenta, que in contrarium producuntur, facile est refellere, ac diluere. Primò enim arguunt quidam ex Paganis, & Hæreticis ex varia dissonantia narrationum & sen-

tentiarum inter se repugnantia, quæ penes Euangelistas non obscure cernimus, ita vt nec altera alteri, nec eadem sibi inuicem conueniant: quod Apostolis, & Euangelistis tribuere, aliud non videatur, quàm bonos calumniari, & concordem Christi cœterum in crimen vocare discordiæ. Respondendum, pleraque talia non solum in sacris literis, sed etiam in Philosophicis, atque in alijs disciplinis inueniri, quæ in speciem sibi contraria esse videantur, non tamen propterea improbandi sunt libri, aut in crimen falsitatis vocandi, verum diligenter expendendi, & quid, & quorsum, & quomodo, ac quo tempore dicantur, ponderandi. Nam vt ille prudenter dixit, Distingue tempora, & concordabis Scripturas.

Solutio.

Euangelistarum si qua est dissonantia, quomodo accipienda. Aug. 10. 4.

Chry. ho. 1. in Matt. sub init. tom. 2. in princ.

Euangelistæ si in nullo penitus differerent, quid futurum, teste Chryostomo.

Dicimus ergo, nullam esse sententiam in Euangelio, quæ alteri profus contradicat, sed suum peculiarem sensum habere, in quo alteri sententiæ non repugnat. Atque ita Tertullianus, & Hieronymus, sed præcipuè Augustinus quatuor voluminibus de Euangelistarum consensu scriptis, apparentes Euangelistarum dissonantias conciliant. Et inter alios Chryostomus præfatione in Matthæum eleganter in hunc modum scribit: *Verum contrario, inquis, ista res accidit: in multis enim diuersi inter se inueniuntur, ac dissoni. Imò hoc ipsum maximum est testimonium veritatis. Si enim ex toto, & in omnibus consonarent, & cum nimia diligentia atque cura vsque ad tempora, ac loca omnia, vsque ad singula aequaliter verba concurrerent, nemo inimicus credidisset vnquam, sed eos communi ad decipiendum consilio congregatos, quasi ex humana quadam conspiratione Euangelium condidisse. Non enim simplicitatis fuisse tam sollicitam consonantiam iudicarent. Nunc verò quæ videtur ex rebus exiguis dissonantia, ab omni illos suspitione defendit, & satis clarè scribentium existimationem tuetur. Si verò aliquid de temporibus, ac locis variè dixerunt, nihil quidem dictorum præiudicat veritati. Sed tamen prout donauerit Deus, progredientes, etiam istud quale sit, declarare ten-*

tabimus: illud posthac quæ diximus postulantes, vt diligenter noveris: quia in illis principalibus causis, in quibus & vita nostra, & prædicationis summa consistit; nusquam aliquis illorum vel in minimo discrepare conuincitur. Quæ verò ista sunt? Quia Deus homo factus est, quia mirabilia operatus, quoniam crucifixus, quoniam sepultus est, quoniam resurrexit, quoniam ascendit in cœlum, quoniam iudicaturus est, quoniam salutaria præcepta constituit; quoniam non contrariam legem intulit priori, quia Filius Dei est, quia vnigenitus, quia eiusdem cum Patre substantia, & quantacumque sunt talia. In his quippe omnibus maximam illorum inuenimus esse concordiam. Si verò in mirabilibus eligendis non omnes eadem cuncta dixerunt, sed hic quidem illa, alter verò alia narrauit, nihil te omnino conturbet. Siue enim vnus quilibet vniuersa dixisset, superflua iam fuisset numerus cæterorum: siue varia omnes inter se scripissent, ac noua omnia, nullum potuisset conuenientia apparere documentum. Propterea & communiter multa dixerunt, & nihilominus quisque proprium aliquid, ac speciale conscripsit, vt neque superflua, & importuna aliquid videretur adiectum, si nihil adderetur noui, nec tota rerum fides adduceretur in dubium, si omnia diuersa dixissent. Hactenus ille sanctissimus, & eloquentissimus Pater.

In quibus inter se Euangelistæ omnino consentiant, atque concordent.

In quibus varentilli, & quamobrem

II. Arg. Manichæorum.

Secundò argumentantur Manichæi ex duplici capite. Primò quidem, quod perinde sibi liceat in Nouo Testamento quædam accipere, & credere, quædam verò rejicere, & reprobare, quemadmodum Catholicis fas est quædam ex Veteri Testamento, vt fide indigna abijcere, quædam verò vt probabilia retinere.

Credendorum de Veteri Testamento, & faciendorum longè diuersam esse rationem.

Sed sanè nulla est comparatio: quia aliud est ea credere, quæ de Veteri Testamento Faustus commemorat, aliud verò ea obseruare. Nam si de fide sit sermo, omnia quæ illis in libris continentur, tanquam verissima, & vtilissima credimus: sed si de eorundem obseruatione loquamur, docemus nos ea, quæ in illis mandata

Heb. 10.

II. locus argumentorū.

Veteris legis ac Prophetarum testimonia in Nouo Testamento producta, nec falsa esse neq; superflua, contra Manichæos. B. Aug.

Duplex eorū testimoniorū vtilitas.

III. locus.

sunt, corporali operatione non obseruari, quia scimus congruenter illo tempore, atque illi populo tunc fuisse præcepta, & vmbra futurorum esse didicimus, & nunc iam impleri cognouimus.

Ex alio capite argumentantur, abijcienda esse de Nouo Testamento vniuersa Prophetarum, ac veteris legis testimonia: non solum quia falso ac perperam, sed quia superflua, & præter rem inserta sunt, & ad suspicionem magis, quam ad fidem lectorem inducunt; quasi non sit satis ad Euangeliorum auctoritatem confirmandam, & fidem nobis faciendam maiestas Filij Dei, operum testimonia, & miracula. Respondetur ex B. Augustini doctrina li. 13. in Faustum Manichæum, testimonia Veteris Testamenti, nec falsa, nec superflua esse posse. Falsa quidem minime sunt: quia Paulus (quæ maxime Manichæi venerantur, & se integrum habere profitentur) pluribus locis testatur, omnia Euangelica mysteria à Deo in Scripturis sanctis per ora Prophetarum fuisse promissa, superflua verò nequaquam, imò summo perè necessaria existunt: non quidem quo Christi testimonium externi testimonij auctoritate ad sui stabilitatem indigere credamus, aut ei Prophetarum testimonia præferamus, sed ne accepti beneficii immemores Prophetis ingrati inueniamur, extinguentes Prophetarum oracula: quorū ac estatione prædicationem suam Apostoli nobis veram esse demonstrarunt, & ad fidem Christi eorū auctoritate inuitarunt. Item, vt habeamus vnde in fideles omnes, tam Hebræos, quam Gentiles ad Christi fidem inuitemus, si non resistunt, aut vnde contra eos eandem Christi fidem tueamur, si contradicant.

Tertio obijciunt nobis, Latinam editionem Noui Testamenti multis mendacijs, & vitijs per interpretis negligentiam esse deprauatam, indignaque esse vt B. Hieronymo, viro in linguis doctissimo, talem versionem tribuamus. Respondemus, Hieronymum magis veterem illam, & vulga-

tam Noui Testamenti editionem emendasse, ac Græcorum codicum fidei restituisse, quàm nouam condidisse. Ipse enim in primis in Catalogo scriptorum Ecclesiasticorum in fine scribit se Nouum Testamentum Græcæ fidei reddidisse, Vetus verò iuxta Hebraicam Veritatem transtulisse: quæ sanè verba aperte indicant, ipsum posuisse discrimen inter trāsferre iuxta Hebraicam veritatem, & reddere Græcæ fidei, ac ob id significasse Nouum Testamentum se non de Græco trās tulisse, sed tantū correxisse. Quod etiam in præfatione Euangeliorum ad Damasum insinuat dicens: *Igitur hæc præfens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelistas, quorum ordo est iste, Matthæus, Marcus, Lucas, Ioannes, Codicum Græcorum emendata collatione, sed & veterum, quæ ne multum à lectionis Latine consuetudine discreparet, ita calamo temperauimus, vt is tantum, quæ sensum videbantur mutare, correctis, reliquæ manere pateremur, vt fuerant.* Et in præfatione septem Epistolarum Catholicarum ad Eustochiū ait: *Euangelistas dudum ad veritatis (scilicet Græcæ) lineam correximus: ex quibus constare potest, Hieronymū potius Testamentum Nouum antea ab alijs verum emendasse, quàm de Græco iterum in Latinum vertisse.*

Rursus & illud secundo adijcimus, probabile esse, ac valde verisimile, hæc nostram editionem eam esse, quæ Hieronymus emendauit: quod ex ipsismet emendationibus per Hieronymū factis, & in hunc vsque diem extantibus manifestum sit. Ita enim ait in Epistola ad Marcellam: *Reuertimur ad nostros bipedes asellos, & illorū in aure bucina magis, quàm cithara, concrepamus: illi legant: Spe gaudentes, temporij seruietes: nos legamus, spe gaudentes, Domino seruietes. Illi aduersus presbyterū accusationē omnino putent recipiendam: nos legamus, Aduersum presbyterum accusationē ne receperis, nisi sub duobus, aut tribus testibus: peccātes autē corā omnibus argue. Illis placeat: Humanus sermo, & omni acceptione dignus, noscū Græcis, id est cū Apostolo, qui Græce locutus est, erremus: Fidelis sermo, & omni acceptione dignus.*

Quibus verbis Hieronymus non se Noui Testamenti editionis vulgatæ autorem ostēdat, sed eius correctorem fuisse.

Hie. tom. 1. in fin.

Idem to. 5.

Idem in glossa ord.

Noui Testamenti veterē illam editionem à Hieronymo restitutam, eandem esse cum nostra quæ nūc est, vnde colligi facile possit.

Idem Epist. 102. tom. 2. in fin.

Rom. 12. 1. Tim. 5.

Supra 1.

Idem

Idem eodem sub initij. 1. Cor. 7.

Idem in glossa ord.

1. Ioan. 5.

Si eadem editio est hæc nostra cum illa Hieronymi, cur adhuc tam incorrupta est & vitiosa, cuius tamen ille in epistolas Pauli scribēs, errores ac menda correxit. Hiero. tom. 1. in fine. Quæ nam in prædicta versione, vt ipse testis est, Hieronymus castigauerit.

Idem rursus lib. 1. aduersus Iouin. c. 7. *Illud breuiter admono, in Latinis codicibus hunc locum ita legi, Diuisa est virgo, & mulier: quod quanquam habeat suum sensum, & à me quoque pro qualitate loci sic edisserum sit; tamen non est Apostolica veritatis: siquidem Apostolus ita scripsit: Et diuisus est. Sequitur Hieronymus explanans eundem locum: Hoc autem ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum vobis iniiciam, sed vt ad id quod honestum est, & intentè facit seruire Domino absque vlla distractione, vos adhorter. Hæc omnia verba Apostoli ibidem testatur Hieronymus in Latinis codicibus ob translationis difficultatem penitus non inueniri: quæ tamen cum nos hodie habeamus, argumentum est, hanc nostram editionem ab eo esse emendatam. In præfatione etiam ad epistolas Catholicas restatur se locum illum apud Ioannem restituisse: *Tres sunt qui testimoniū dant in Cælo, Pater, Verbum, & Spiritus Sanctus.* Cū ergo hæc omnia, & multa alia his non dissimilia, quæ consultò, vt breuitati studeamus, duximus suppressenda, quæ Hieronymus se emendasse profiteretur, in nostra editione habeantur, colligimus valde esse probabile, ac verosimile, editionē hanc nostram illam eandem esse, quam correxit Hieronymus.*

Neque obstat his quæ diximus, Hieronymum in Commentarijs suis in epistolas ad Galatas, Ephesios, Titum, Philemonem, multa verba emendasse, & correxisse, quæ tamen in nostra hæc vulgata, & quam Hieronymus reprehendit, editione non sunt emendata. Breuiter enim dicimus, eiusmodi cōmētaria longe antea à Hieronymo edita, quàm ex mandato Damasi Papæ Nouum Testamentū corrigeret: quod patet ex libro de Viris illustribus, in quo inter prima opera sua illos recenset commentarios, in vltimo verò editionis Noui Testamenti correctionem collocat. Constat autem ex Hieronymi verbis ad Damasum scriptis, superiusq; allegatis, illum ita calamo tēdebantur immutare, correctis, reliqua manere pateretur vt fuerant. Castiga-

uit ergo iunior Hieronymus quosdā locos in Paulo, quos senior, & maturior, ne nouitate offenderent, noluit castigare.

Quod verò obijcitur de erroribus, mendis, & solœcismis, hyperbaticis, & multis parum accommodatè veris, & minus Latine expressis, obscurè, & ambiguè interpretatis, nonnullis superadditis, atque alijs omisis, quibusdam transpositis, & vitio scriptorū deprauatis: respondemus; multos ex nostris tentasse illorum locorum defensionem perferbere, neque indoctè, neque in eruditè: quemadmodum Franciscus Titelmanus, Zegherus, & Lindanus, atque alij suis in Nouo Testamento scholijs præstiterunt. Multa etenim, quæ solœcismi putantur, per tropos, & schemata defendi queunt: multa item menda, incuria, & negligentia libroriorum, ac typographorum in nostrum textum irrepsere, quæ nulla ratione sint interpreti imputanda: multa in super, quæ aut omissa, aut addita existimantur propter codices Græcos, quos isti noui auctores consuluerunt, tamen re vera nec omissa, neque addita iudicari debent: quoniam ipsi codices Græci plerunq; variant, & B. Hieronymus pluries Latinis codicibus magis fidendum esse, quàm Græcis incorruptis testatur. Ad Dei quoque prouidentiam spectabat, vt Scripturam integram, ac incorruptam seruariet in Ecclesia sua. Cū autem Ecclesia Dei illa sit, quæ sub Romano Pontifice Christum agnoscit, ac profiteretur, à qua pluries Græca Ecclesia defecisse dignoscitur, videtur plus fidei esse tribuendum Latinis codicibus, quàm Græcis. Vt cunque tamen sit, & leuia quædam ex dictis vitia interpreti nostro adscribamus; quod non censemus verum; non tamen ex his sequitur, Ecclesiam vsque in hanc diē nequaquam habuisse veram, integrā, ac fidelem Noui Testamenti editionem. Nam licet in ea huiusmodi inuenirentur errata, certum est tamen, neque in veteri, neque in noua editione aliquid vnquam inuentum, quod fuerit, vel à Christianæ fidei veritate diuuium, vel contrarium dogmatibus, ac

Quartus locus argumentorū aduersus eandem editionem.

Vulgata illa editio ab erroribus, & mēdis de quibus acculatur, tripliciter excusatur, ac defenditur.

Ecclesia Dei quæ illa.

Vetus editio iā dicta quomodo integra semper & incorrupta permanerit in Ecclesia Dei.

regu-

regulis orthodoxis, vel præter veritatem additum, vel contra veritatem mutatum, vel in præiudicium veritatis omnissum, vel adeò deprauatum, vt occasione perniciose errandi attulerit, vel heresibus, ac prauis dogmatibus materiam, fomentumque præstiterit: vel ita obscure, & ambigüe verum, vt arcana religionis nostræ occultauerit, aut minus idoneè, & quantum factis est ad salutem explicauerit. Quas tamen mendas, ac deprauationes Hieronymus in veteris ac vulgatæ editionis emendatione se consultò reliquit se testatus est: nõ quòd tot eruditi, ac sancti Ecclesiæ Patres ea errata, vel nõ agnouerint, vel approbauerint, sed quia ad ea dissimulada iustis de causis impulsu fuerunt. Primum, quòd animaduertent nihil in fide ac moribus periculi in his tam leuibus erratis imminere. Deinde, ne fideles erranti exacte correctionis nouitate offenderentur, quorum aures vel ab infantia illa vetus editio occupauerat. Postremò, vt vetustam illam editionem venerarentur, quæ nascentis Ecclesiæ fidem educarèt, & crescentis roborauerat, atque vt sanctam, & venerandã illam simplicitatem antiqui interpretis (qui creditur fuisse Lucianus martyr, teste Nebrissenfi in Quinquanis) qui non sermonis ornatum, verùm historiæ veritatem quæsiuit, sua ipsorum approbatione honestarèt, & vestigia suorum maiorum sequerentur, qui eosdè errores sacra quadam pietate ducti tollerant, sanctorum exemplo Apostolorum, qui quanquam versione LXX. interpretum in multis redundare, & in multis deficere scirent, eam tamen minime contempserunt, sed vbiq; eam prædicarunt, ex eaque prima Fidei nostræ fundamenta iecerunt.

Temerarium ergo est, atque adeò plane hæreticum, propter leues quosdam defectus, quos in nostra hac Vulgata editione circa vllũ Fidei, aut morum detrimentum satis leuiter norunt, eam spernere, & abijcere, vel nõ uas & profanas in locum eius Hæreticorum translationes introducere, maxime post Tridentini Concilij decretum, quod sic habet: *Sacrosancta syno-*

odus considerans non parum utilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex omnibus Latinis editionibus quæ circumferuntur sacrorum librorum, quoniam pro authentica habenda sit, innotescat, statuit, & declarat, vt hæc ipsa vetus, & Vulgata editio, quæ longo tot seculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prædicationibus, & expositionibus pro authentica habeatur, & vt nemo illam rejicere quouis prætextu audeat, vel præsumat. Hactenus sanctum, & generale Concilium.

Quòd si fortè contendas, linguarũ Hebrææ, atque Græcæ cognitionem per hanc sacrosancti Tridentini Concilij definitionem prorsus inutilem reddi, respondebo, maximas, & copiosas commoditates præstare ad Scripturas intelligendas donum linguarum, si quis eo legitime vtatur: quem admodum Origenem, Eusebium, Hieronymum, & reliquos Patres, ad multos scripturarum locos plenius, & a pertinentius intelligendos, vsos esse constat. Nam & ad mendacia corrigenda, quæ ex iniuria typographorum, scribarum ve irrepsert, vtile inuenitur, & ad vitandum errorem ex sermonis Latini amphibologia, & ad quædam vocabula Hebraica, vel Græca melius percipienda, quæ remanserunt in editione Latina, vel propter sanctiorem antiquitatis autoritatem seruandam, vel propter mysteria insinuanda, vel quia in linguam alienã comodè non transferri poterant: item ad cognoscenda idiomata, phrasas, & prouerbialinguæ alienæ, atque peregrinæ, & ad ea quæ obscurius per interpretem dicta erant, clariùs interpretanda, atque explicada, & ad accipiendos plures sensus Catholicos ex eadè scriptura: præsertim cum apud Hebræos, & Græcos vox est æquiuoca, seu πολυσημος, & ambigua. Nam Latinus interpres vnam solam ponere potuit vocis significationem: & denique ad plurimas distinctiones explicandas, quæ emphasim magnam, aut aliquam innatam proprietatem penes Hebræos, vel Græcos habent, quam Latinus sermo exprimere non valuit. Quæ omnia non esset difficile, neq; inutile exemplis

Tridentinæ synodi de veteri illa editione retinenda decretum.

Hebrææ, & Græcæ linguarum peritiam multipliciter conferre ad sacrarum intelligentiã scripturarum.

Qui suo potissimum id exemplo nobis testatur veteres Patres.

Ecclesia veterem illam editionem retinuit triplici de causa.

Prima.

Secunda.

Tertia.

Sancti Apostoli 70. interpretum versionem non omnino integram, licet & incorruptã, cur tamẽ fuerint secuti.

Vulgatã editionem ceu mendosã, & imperfectam respuentes ac sublannates, quã grauius peccant. *Trid. syno. sess. 4.*

fuis illustrare, ni actum agere videmur, & breuitati consuleremus.

Multas ergo commoditates, & utilitates adferre potest accursus ad exemplaria Græca in Nouo Testamento, vel ad Hebræa in Veteri, vt rectè suadent Hieronymus, & Augustinus, Ecclesiæ lumina: tametsi ad corrigendam nostram Vulgatam editionem, quasi perniciose in rebus Fidei errantem, modò confugere non liceat, dummodo lectio incorrupta habeatur: nõ

vbi vitata ostenditur, meritò ad illa confugere & possumus, & debemus. Olim verò, cum tempore Hieronymi tot essent exemplaria. ferè quot codices, nec vlla certa esset ab Ecclesia probata, & confirmata, vt nunc per generale œcumenicum Conciliũ Vulgata est nostra comprobata, etiam ad errores perniciosos corrigendos poterat, & debebat accurri, vt Hieronymus ipse testatur. Atque hæc satis de argumento proposito.

Cur olim potius quã modò vetus editio potuerit ad Græcã retinui veritatem, & emendari.

Hierony. in præfatione Euangeliorũ ad Damasũ, tom. 4. Augusti. de doct. Chris. lib. 2. c. 2. tom. 3. sub initium.

PROLEGOMENON. XXXIII.

Quo loco, & quo tempore Euangelica conscribi ab Euangelistis cœperit historia.

PRÆSENTI articulo discerendum est, quo loco, & præsertim quo tempore discipuli Domini codices Euangelicos scriptis commendarunt. Nam etsi quod ad vitam attinet, omnes fuerunt æquales, haud tamen quatum ad descriptionem. Dicendum ergo est, Christo Domino adhuc apud nos in terris agente, nullum Euangelium fuisse in lucem editum. Cum enim Euangelium dicta, & gesta omnia ferè Christi contineat, quæ nondum completa erant, quandiu ille viueret, meritò nullum poterat suo tempore conscribi Euangelium. Deinde, cum ad dubia quæ emergebant, decidenda, Euangelium sit conscriptum, & dum Christus inter viuos ageret, per se ipsum sine scripto resoluere omnia posset, nulla erat ratio, cur Euangelica doctrina literis mandaretur.

Nec etiam ad memoriam eorum quæ fide apprehendebantur. Nã prius Fidẽ introduci in cordibus hominum oportebat, quã librum ad memoriam credendorũ cõscribi. Ad hæc, dum Dominus vixit, Legem Moysaycam adhuc vigentem ad vnguem seruauit: quare rationi non erat consentaneum, vt ip-

so viuente, alia lex noua conscriberetur, quæ in multis priori repugnare videretur, & cuius autoritati derogatũ quoquo modo censeretur. Tunc verò expediens fuit legem scripto tradi, quando vetus erat consummata, & noua obligandi vim habere incipiebat. Lex tamen noua non eo viuente, verùm post mortem obligare cœpit, vt Apostoli definierunt. Præterea, neminem Filius Dei, quoad vixit, ad scribendum impulit, nec tale aliquod mandatum illis dedit: ante mortem quippe Domini Apostoli simplices erant, & imperfecti, nec ea quæ Christus docebat, intelligebant: vt constat de parabolis, quarum explicationẽ à Christo sæpè petebant. Fermentum etiam Phariseorum apud Matthæum non intellexerunt: & verbum de morte, & Passione Christi erat absconditum ab eis, vt testatur Lucas, nec intelligebant verba Domini iuxta Ioannem: *Modicum & iam non videbitis me: & iterum modicum & videbitis me, quia vado ad Patrem.* Multa etiam sunt, quæ non nisi post Domini à mortuis resurrectionem, & postquam aperuit illis sensum vt intelligerent Scripturas, per ceperunt: vt illud, *Soluite templũ hoc,*

Prima ratio cur Christo viuente nullũ fuerit Euangelium scriptum.

Secunda ratio.

Tertia ratio.

Matth. 5.

Act. 15. & seq. Quarta ratio.

Matth. 13. & seq.

Infra. 15. Infra. 16.

Luc. 18.

Ioan. 16.

Quinta ratio.

Luc. 16. Ioan. 2.

& in tribus diebus excitabo illud. Non erant ergo ad scribendum maturi, & idonei discipuli, dum Christus cum eis versabatur.

Post mortem verò Christi, eiusq; in cœlum assumptionem, non opus fuit statim libros conscribi. Nam cū Apostoli omnes eo tempore simul in Hierusalem, & in Iudæa versarentur, dubia, & controuersie circa fidē exoræ facillè poterant eorum autoritate explicari: sicut factum est in quæstione illa de legalium ceremoniarū obseruantia, quæ per illos sapienter, ac iuxta Dei Spiritum terminata est. Fideles etiã cum recentem haberent eorum, quæ Christus tūm fecit, & dixit, tūm fieri mandauit, memoriam, codicibus haud indigebant.

Ad prædicandum item, Euangelio scripto minimè opus erat; cūm Apostoli duntaxat, & Discipuli Domini eo tempore concionarentur, & illud in cordibus suis ab Spiritu Sancto impressum, & scriptum ad fidem propagandam conseruaret. Cūm verò post aliquot annos Apostolis ad Gêtes per Euangelium ad Christum vocandas migrandum fuit; postquam in Iudæa, & locis finitimis, id est in Samaria prædicatum fuit; tunc ad scribendum nonnullos vocauit Spiritus Sanctus.

Quæ ut apertius intelligantur, considerandum est, Dominum antequam in cœlum se reciperet, Apostolis edixisse: *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Apostoli verò ut huic Christi verbo morem gererent, eundem à Christo præscriptum ordinem sibi in prædicatione tenendum putarunt. Etenim primū in eo loco, vbi prædicauerat Christus, & sanguinem suum fuderat, fundāda eius Ecclesiam procurarunt; quatenus super Christum constructa, atque ab eius dictis, & factis originem videretur sumpsisse. Nam ei facilius erat eo in loco fundamenta Ecclesiæ nascentis ponere, vbi Dominum multi viderant, & vtiliter etiam audierant: cū præcipue Dominus venisse se asseruerit propter ques, quæ perierūt domus Israel. Vbi etiam semel fundata, cōsti-

tutaque Ecclesia, debebat Prophetæ Isaię oraculū impleri: *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem.* Nam Gentiles videntes Christum homicidis, & crucifixoribus suis pepercisse, magnam poterant spem concipere de bona Dei voluntate ad suam ipsorum salutem expectādā, & ipsi ad accipiendum Euangelium magna cōfidentia erigebantur. Quamobrem Apostoli omnes primò in Hierusalē prædicarunt, vt habes cap. 2. & 4. libri Actuum Apostolorum: & quando constituerunt ad viduarum ministerium Diaconos, dixit in persona eorū Petrus: *Nos verò oratioui, & ministerio verbi instantes erimus.* Postea verò miserunt quosdam ex Discipulis, qui per totam Iudæam verbum Dei disseminarent; ac ipsi interim in Hierusalem morabantur, tanquam in capite, & fundamento Ecclesiæ, soli verò Discipuli de mādato Apostolorū per Iudæā discurrebāt, vt constat ex capite 8. eiusdem libri: nam & in Samariam destinarunt Petrus, & Ioannē, qui Spiritum Sāctum manuum impositione credentibus in nomine Iesu Domini contulerunt. Deinceps Iudæis Euangelium repudiātibus, Paulus inquit: *Vobis oportebat primū loqui verbū Dei: sed quoniā repellitis illud, & indignos vos indicatis æterna vitæ; ecce conuertimur ad Gentes.* Quibus peractis, Apostoli inter se Prouincias partiti sunt, & ad Euangelium Gentibus prædicandum profecti. Ita tamen hæc partitio facta est, vt nulla certa, & peculiaris prouincia obtigerit Apostolo Paulo, quia ad omnes omnium Apostolorum prouincias per Spiritum Sanctum segregatus fuit, & destinatus: vnde & Doctor, & magister Gentiu in fide, & veritate appellatur. Siquidē prædicauit in sorte Iacobi filij Zebedæi, quādo Hispanias peragravit: & in sorte Iacobi fratris Domini, id est in Hierusalē, verbū Domini proponendo: & in Achaia, sorte Andreę, vbi sunt Corinthij: denique in Italia, quæ in sortem Petri cesserat, quando vincitū de regnō Dei per biennium nemine prohibente disseruit, atque præsentia sua Romam illustrauit.

Isaia. 2. C.

Luc. 23. E.

Actor. 6. & sequentib.

Hierusalē olim caput, & fundamentū Ecclesiæ.

Infra 8.

Infra 13.

Apostoli primū ad prædicandū Gentibus quando perrexerint. Roman. 1. & Actor. 13. & Gal. 1. 1. Tim. 2. & 2. Tim. 1. Vbi prædicauerit Paulus. Rom. 15. Ibidē, & 2. Corin. 9. & alibi. Actor. vlt.

Cur statim à Christo in cœlum assumpto opus Euangelio scripto non fuerit. Actor. 15. & sequent.

Apostoli, cur ad prædicandū, Euangelio scripto minime indigerint.

Actor. 1. B. Cur ab Hierusalē sumēdū fuerit Exordium Euangelicæ prædicationis.

Matth. 15.

Quo tempore, & quo loco scripserint Euangelistæ.

Chry. hom. in Matth. 1. tom. 2. vlt. Hier. in Catalogo scripto. Eccles. tom. 1. Athanas. in Synops. to. vlt. Theoph. Euthym.

Chry. ibidē. Clem. Alex. lib. 6. Disp. citatus ab Eusebio lib. 2. c. 15. hist. Eccle. to. 2. II. opinio Nicephor. Cal. lib. 2. c. 45. hist. Eccle. ferè initio.

III. opinio Eusebij Cæsariensis. B. Iren. c. 1.

A. B. vlt. Hieronym. in Catalogo Scripto. Eccles. to. 1. sub fin.

Vbi ergo constitutum fuit, Apostolos de Hierusalem ad Gentes discedere, tunc per Spiritum sanctum ad scribendum Euangelium sunt impulsii.

Non autem vt & eodem tempore, vt Chrysostomus, & Hieronymus testantur, sed primus inter omnes Matthæus Euangelium Hebræicis exaratu literis in Hierusalem, vt ait Athanasius, Iacobo Episcopo Hierosolymitano & fratribus, qui ex Iudaismo crediderant, abiturus ad Gêtes, tradidit. Porro Theophilactus in primum caput Matthæi, quem sequitur Euthymius Ligabonus, octauo anno post Christū in cœlum assumptum, in Iudæa refert scripsisse. Marcus verò post decimū annum ab assumpto Christo, ex ore Petri edoctus, in Ægypto iuxta Chrysostomum conscripsit, vel Romæ secundum Clementem Strömateum. Lucas verò post quindecim annos ad Theophilum fidelissimum Euangelium suum, in Syria agens, destinauit. Postremò Ioannes Apostolus Ephesi post tricesimum sextum scripsit annum.

Nicephorus verò Callistus primū tradit, Matthæum quintodecimo post Christi assumptionem anno, longo deinde intercedente tempore Marcū & Lucam Euangelia sua, iussu Petri, & Pauli, Ioannem verò post triginta sex à Christi ascensione annos conscripsisse. Sed age, exactius hæc expendamus, & illustrium historicorum sententiam sectemur. Eusebius Cæsariensis lib. 3. c. 8. ex libro tercio Irenæi Martyris, eo tempore Matthæum scripsisse Euangelium recenset, quo Petrus, & Paulus in vrbe Roma Euangelizabāt, & Ecclesiæ inibi fundamenta iaciebant: at constat ex Actis Apostolicis Paulum sub Nerone Romam venisse, quāuis Petrus tempore Claudij prior Romā venerit, teste Hieronymo.

Cū ergo inter decimo octauum Tiberij Imperatoris annū, & inter quartum Neronis fluxerint anni viginti septem, constaret Ecclesiā per totidem annos sine vilo scripto Euangelico, sed tantum prædicatione Apostolica per verbum accepta permanisse, si vera essent, quæ docet Irenæus.

Matthæum secutus est Marcus, qui rogatus à Romanis post exitum Apostolorum, vt ex sententia Irenæi colligit Eusebius in eodem loco, Euangelium quod Petrus prædicauerat digessit: quod falsum esse ostenditur, siquidē Epiphano teste agere in Alogianos: *Statim, inquit, post Matthæum insecutus est Marcus iussus à sancto Petro Romæ Euangelium edere: & vbi scripsisset, mittitur à sancto Petro in Ægyptiorum regionem.* Idē etiam alio loco docet Eusebius ex sententia Papiæ Hieropolitani: nepe superstitere Petro Marcū scripsisse, & eius Scripturam Petrum comprobasse. Ergo Euangelium Marci constat publicatum, & receptum in omnibus Ecclesijs ante tricesimum sextū à Christi assumptione annum.

Falsum proinde videtur, quod Irenæus loco prædicto tradit: *Post horum (scilicet Petri, & Pauli Apostolorum) excessum Marcus, & discipulus, & interpres Petri, & ipse, quæ annuntiata erant, per scripta nobis tradidit.* Sic ille. Vt enim ex Papiæ tradit Eusebius, & Epiphanius, viuente Petro, & scriptum, & approbatum fuit Euangelium. Sicut etiam parum cohæret cum doctrina Patrū, quod Matthæus scripserit eo tempore, quo Petrus, & Paulus Romæ Euangelizabāt: id enim nõ nisi imminete eorū morte sub Nerone potuit contingere. Et Hieronymus, Eusebius, & Athanasius tradunt Matthæū Apostolū cū ad Euangelizandum Gentibus discederet, Euangelium conscripsisse Hebræica lingua, & illud Iacobo fratri Domini, & Hierosolymorum Episcopo legendū tradidisse: quod nõ nisi post duodecimum annum à Christo in cœlum assumpto euenit. Quod consonat cum his quæ Eusebius Cæsar. in chronico scribit, Matthæum in Iudæa primū scripsisse Euangelium anno Claudij Imperatoris tercio, dum Petrus Antiochenæ præflet Ecclesiæ. Sicut rogantibus Romanis Marcus scripsit, & Petrus probauit Euangelium, & eum Alexandriam misit: quod nõ nisi quarto, vel quinto anno post aduentum Petri in Vrbe contigisse videtur, vt insinuat Eusebius in Chronico.

Marcus cur scripserit Euangelium. Euseb. Cæs. lib. 3. c. 8. hist. Eccles. Epiph. in Hæresim. 51. circa princ. Euseb. li. 2. hist. Eccl. c. 15.

Papias Hieropol. Quādo Marci Euangelium scriptum Ecclesiæ Christi susceperint omnes.

Irenæi, qui tradit post Petrum, & Pauli Apostolorum excessum Marcum scripsisse; improbat opinio. Euseb. Epiphani. dictis locis.

Hieron. Euseb. Athanas. Ibidem.

Euseb. to. 2.

Lucas quando ediderit Euagelium. Euseb. tom. 2.

Irenaus. Papias.

Luc. Euangelium ante Actuum Apostolorum, & posterioriorem Epistolam ad Corinthios editum fuisse, probatur ex multis.

Acto. 1.

2. Cor. 8.

Hiero. loco predicto.

B. Ignatius Epist. 14. circa finem.

Vnde missa illa Epistola, & per quos, & quanto post primam.

1. Cor. 4.

Infra ult.

2. Cor. 1.

Infra 2.

Infra 8.

Infra 9.

Supra 8.

Lucas vero quo tempore scripserit, dubium est: nam id silet, & Eusebius Casariensis lib. 3. cap. 3. quando de eius Evangelio facit mentionem: Irenaeus quoque martyr loco praefato silentio supprimit. Papias vero cum de scriptoribus Ecclesiasticis agit, citatur quae ab Eusebio, tempus quo Lucas scripsit, non explicat. Solum hoc constat, quod scripsit, quando multi ex aliorum Iesu Christi historia nitebantur ceterere: quod certe non fuit in Ecclesiae primordiis.

Illud constantiter affirmandum, Lucam prius scripsisse Euangelium, quam librum Actuum Apostolorum, in cuius primis verbis, Evangelium a se scriptum facit mentionem. Similiter prius scripsit Evangelium ad Corinthios, quae Paulus scripsit fecunda ad Corinthios epistola, in cuius capite 8. Misimus autem, inquit, cum illo (id est Tito) fratrem nostrum, cuius laus est in Evangelio per omnes ecclesias, id est Lucam, ut testatur Hieronymus, & sanctus Ignatius. Missa est autem epistola illa per Titum, & Lucam ex Philippis Macedoniae, ut testatur & subscriptio Graeca, & Syriaea, etiam asserat missam per Titum tantum, non per Lucam, & in Bibliis Latinis ex Troade missa dicatur. Et quicquid sit de loco, vnde dictata sit haec Epistola, certe ipsum eius argumentum testatur ab eodem, non logo post prioris tempore missam fuisse: tum quod aduentum suum ad eos promissum prioris Epistolae capite 4. & 16. excusat cap. 1. & 2. posterioris Epistolae, quae Spiritu non permittente prestare non potuit: tum quod Corinthium incestus crimine maculatum, ut paulo obderit, a se reiecerat, & excluderant: cuius rei gratia eos collaudat, & exemplum quod profert Macedonum cap. 8. & 9. satis indicat, ex Macedonia potius, quam ex Troade missam: & cap. 8. declarat, Titum non sine Luca missum fuisse ab Apostolo Corinthum. Denique paucis post priorem ad Corinthios annos scriptam fuisse posteriorem ad eosdem, constat: imo videtur scripta anno vno elapso a priori Epistola, quia capite 8. scribit omnes cepisse velle largiri ab anno superioris: in priori vero Epistola cap. 17. col-

lecta illius meminit, quo tempore iam celebris erat. Lucas conscriptione Evangelium, & elapsam paulo plures quam viginti a Christo in caelum subdueto anni.

Illud tamen quod Epiphanius in Haeresim L. I. dixit: Lucam scripsisse per nouem menses ante Mattheum, hoc modo intelligendum est, quod Lucas conceptione Christi descripsit, quae per nouem menses natiuitatem, a qua exorditur Mattheus, praecessit.

Theophylactus vero super Mattheum asserit, eum decimo quinto anno a Christo in caelum sublato scripsisse. Sed quia testimonio aliquo antiquitatis non probat, licebit etiam opinari, illum post Mattheum, & Marcum scripsisse: tum quia multa videtur supplere, quae alij omiserunt: tum etiam quia a tota Ecclesia & Patribus tertio loco iuxta Mattheum, & Marcum, & ante Ioannem eius scriptura receditur. Potest ergo dici tertium eius Euangelium in ordine: vel quia post alios duos priores scripsit, vel quia primitus ab eo scriptum Euangelium, tertio loco ab Ecclesia receptum fuit.

Ioanes vero, teste Eusebio, vltimus scripsit, qui ait: Ioannes vero tradit vsque ad vltimum penes vitam suam tempus, absque vltima scriptura indicij Euangelium predicasse. Sed cum horum trium Euangeliorum etiam ad ipsum notitia peruenisset, probasse quidem dicitur fide, & veritate dictum esse, deesse tamen vidit aliqua, & ea maxime, quae primo praedicationis suae tempore Dominus gesserat. Ac Hieronymus in libro de Scriptoribus Ecclesiae Euangelium contra Hebionem, & Cherinthum scripsisse tradit. De tempore vero praefato ait Epiphanius loco citato: Quapropter cogit sanctus Spiritus Ioannem recusantem Euangelium annuntiare ob metum, & humilitatem in senecta ipsius, post nonaginta annos vite eius, post reuersionem ipsius a Patmo, qua facta est sub Claudio Caesare, videtur postquam multos annos in Asia transegisset, Euangelium exponere. Hec ille. Vbi quod dixit, sub Claudio Caesare, videtur aut lapsu memorie, aut scribarum errore positum pro, sub Nerua Caesare, sub quo constat Ioannem ab exilio reuocatum fuisse.

Quomodo Lucas nouem mensibus ante Mattheum scripsit, secundum Epiphanius, Luc. 1.

Matth. 1. & sequent. Seretie Theophylacti, quinquagesimo post Christi ascensionem anno Luca scripsit, tria opponuntur. Probabilior opinio.

Quando scripsit B. Ioannes. Euseb. li. 3. ca. 24. hist. Eccl. circa medium. tom. 1.

Hieronym. tom. 1. post medium.

Dictum Epiphanius, Ioannes sub Claudio Caesare ab exilio reuocatum, quo modo corrigendum.

Obijt

Ioannes quando defunctus.

Alia opinio de tempore quo Ioannes Euangelium scripsit. Beda tom. 5. Haymo. Episcopus. Dorotheus. Apoc. 1.

Prochorus.

Act. 6.

Idoneis illa & Patrum testimonij, & rationibus confutatur.

Dionysius Arcopag. epist. 10. de B. Ioanne, de quo eius Euangelio quale testimonium ferat.

Clem. Rom.

Hieronym. in catalo. scripto. Eccles. tom. 1.

Clem. Rom. D. Irenaus. Epiphanius.

Obijt autem anno sexagesimo octavo post passionem Domini, ut asserunt omnes, cum Traianus iam rerum potitur: quare ante sexaginta annos a morte Christi Ioannes non poterat scribere, iuxta Epiphanius.

Beda vero presbyter super vltimum caput Ioannis refert illum scripsisse post sexaginta quinque annos a Christi ascensione. Cuius sententiam sequitur Haymo Albersten. Idem quoque sensit Dorotheus in Synopsi, vbi refert a Traiano Ioannem in insulam Patmon relegatum propter verbum Domini: vbi etiam sanctum Euangelium suum conscripsit. Et si inferius dicat sub Domitiano Vespasiani filio, non sub Traiano in insulam Patmon relegatum. Prochorus quoque, qui fuit vnus de septem Diaconis, in libro de vita, & assumptione Ioannis Euangelista, cap. 36. idem contestatur, nimirum post reditum a Patmo conscripsisse Euangelium.

Verum si alios Patres consulamus, non tam tarde accessit Ioannes ad conscribendum Euangelium. Sanè priora testimonia non esse satis certa, conuincit Epistola Dionysij Areopagitar ad Ioannem in exilio scripta, in qua Ioannem appellat Solem Euangelij, & Euangelium quod scripserat, vocat memoriam, & renouationem verae Theologiae. Item Clemens, qui extinctus fuit sub Domitiano, lib. 2. de Constitutionibus Apostolorum cap. 6. sub initium ita habet: Diaconus, vel Presbyter legat Euangelia, quae ego, Mattheus, & Ioannes vobis tradidimus, & cooperatores Pauli, Lucas, & Marcus accepta vobis reliquerunt. Haec ille. Constat autem Ioannem ad Traiani tempora peruenisse, quare Clemens legere, & nosse potuit Euangelium Ioannis, quod ipse commemorat in vltimo Canone Apostolorum. Hieronymus quoque asserit, Ioannem rogatu Episcoporum Asiae Euangelium scripsisse contra Cherinthum: at Clemens lib. 6. de Constitut. Apostolorum, meminit Cherinthi, Marci, Menandri, & Basilidis, quorum haereses Irenaus lib. 1. commemorat: quod si Clemens tempore fuit Cherinthi, potuit videre Euangelium Ioannis con-

tra Cherinthum. Epiphanius quoque Haeresi 28. refert Cherinthum fuisse vnum ex his, qui fratres Antiochia ad seruandam circumcissionem, & legem Moysis commouerunt. Act. 15. fuisse etiam vnum illorum, qui restiterunt Petro, cum iuit ad Cornelium, & dixerunt, Quare introisti ad viros praputium habentes, & manducasti cum illis? Et huius virulentam doctrinam ait Epiphanius multum viguisse in Asia. Eusebius quoque libro 3. cap. 28. eius haeresim exponit: & anno decimo quarto Domitiani Ioannem missum in exilium, in quo scripsit Apocalypsim: & statim capite proximo sequenti, id est 29. scribit, dicens: Sed & alia haeresis quae appellatur Nicolaitarum, per pauca tempora viguit. Graecus codex habet, Paulus post. Fuit autem Nicolaus, vnus ex septem Diaconis. Post duos autem annos a missione in exilium successit Nerua Imperator, qui vno anno imperauit, & Domitiani acta rescidit, & exules reuocati sunt, & reuersus est Ioannes Ephesum, vbi & mortuus est in principio imperij Traiani anno sexagesimo octavo post passionem Christi, ut ait Hieronymus: Apocalypsim ergo tempore vltimae senectae scripsit, non autem Euangelium. Scripsit quidem Ephesi Euangelium, sed antequam mitteretur in exilium, non postquam redijt.

Ad haec, si post Euangelia Matthei, Marci, & Lucae quae vidit, & probauit, & ab alijs praetermissa, quae scilicet Dominus antequam Ioannes in carcerem ab Herode traderetur, gessit, supplere voluit, & contra haeresim Cherinthi scribere, quomodo est verisimile tam multis annis post aliorum Euangelistarum scripta, & post haeresim Cherinthi ante annos amplius quadraginta ortam, ad extremum imperij Domitiani scripturam differre voluisse? Na a sexto anno Claudij, quo Romae expugnatus est Simon Magus a Petro, & Iudaei, & Christiani ab Vrbe pulsati, tunc Simonis successores, ex quibus vnus fuit Cherinthus, Irenaeo autore, suas haereses disseminare coeperunt: quomodo ergo tot annorum curriculo non potuit, aut Ioannes scribere Euangelium, aut Clemens Euangelium eius videre,

De Cherintho qualia memorentur ab Epiphanius. Act. 15. Supra 11. Supra 10.

Euseb. tom. 1.

Act. 6.

Ioannis quando scripsit diuinam Apocalypsim. Hieronym. vbi supra. productus est.

Predicta opinionis incommoda.

Act. 18.

B. Irenaeus libro 1. aduersus Valentianum.

Zz aut

aut Petrus qui mortuus fuit vltimo anno Neronis, cum à Simone superato fluxerint ad 14. annum Neronis anni viginti duo? Quare verisimile est Ioanem post alios quidem scripsisse, sed non tã tardè, vt priores Patres tradunt. Ad hæc Eusebius lib. 5. histor. Eccl. narat, Thraseam quendam martyre fuisse, qui quasi ex traditione priorum se accepisse asseruit, Saluatorem præcepisse Apostolis, ne ante duodecimum annum ex Hierosolymis discederent. Quæ sententia si vera est, cū Matthæus abiturus ad Gætes, fratribus, qui ex Iudæis crederant, tradiderit scriptum Euangelium, consequitur, ante duodecimum annum nullum fuisse scripto proditum Euangelium. Hæc sunt, quæ de tẽpore quo Euangelistæ scripserunt, ex lectione Patrum, vt in mediũ proferrem, digna mihi visa sunt.

Quod verò Augustinus lib. 1. de cõsen. Euangelistarum cap. 1. & 2. tradit, Marcum Matthæum fuisse subsequutum tanquam pedisequum, & eius breuiatorem: & Chrysostomus in Matthæo: *Marcus autem, inquit, compendiosa post illum cucurrit via, utpote qui iam ab alio dicta, & manifestata replicaret: Lucas sane non modò texit generationum catalogum, verum etiam pluribus eum texit extendendo nominibus: quippè qui Matthæi scriptione præuentus, amplius aliquid docere nos studeat. Suum enim quisque diuerso modo est imitatus magistrum. Marcus quidem Petrum verborum paucitate gaudens; Lucas verò Paulum, fluminũ copiam vbertate loquendi superantem:* Hæc ille. Hoc ita nos interpretamur, quod Euangelium vt ex ore Petri acceperat, scripsit Marcus minimè intendens Matthæũ abbreviare. Ille quippè abbreviare dicitur alterum, qui eadem refert, compedio tamen, verbisq; paucioribus. Marcus autem in quibusdã nihil in cõpendium rededit, sed omisit penitus: vt quæ duobus primis capitibus continentur Matthæi. Addit præterea Marcus quædam, quæ non attigit Matthæus; vt de furdo, & multo sanato circa fines Decapoleos, & de adolescente, qui reiecta fundone Iesum ligatũ secutus est, & alia pleraq; Deinde Matthæus non erat adẽ lon-

gus in narratione, vt epitome indigeret: nam abbreviatio lógis tractatibus solet adhiberi. Lucas & ipse egeret abbreviacione, quippè qui in quibusdã æquè longus est, vel fortassis longior, quàm Matthæus. Item quoniam abbreviatio per omisionem rectè fieri potest his in rebus, quæ non sunt admodũ vitales, quo maiorem laborem, ac molestiam quàm fructum homines effugere valeant: illa tamè quæ Matthæus expressit, & Marcus silentio suppressit, æquè vitia sunt, & salutem promouentia, atq; reliqua omnia. Ad hæc, si breuiator esset, efficeretur vt iam non quatuor, sed tres tantũ essent Euangelistæ. Quod ergo Augustinus Matthæi breuiatorem dicit esse Marcum; intellige ob id esse dictum, quia Marcus breue scripsit Euangelium: quod quidem respectu Euangelij à Matthæo conditi, compendium quoddam, seu abbreviatio esse videatur. Ac potius dicitur abbreviator Matthæi, quàm Lucæ, quia Lucas nondum scripserat, vt Matthæus: quod verò nõdum est, nec dilatarì, nec breuius effici potest. Marcus item magis cõuenit cum Matthæo, quàm cum Luca, ea vt ratione breuiator atq; contractor illius merito dici possit.

Illud quoq; diligenter annotandũ est, posteriores Euangelistas, qui ceterorũ libros viderunt, animũ præcipuè adiecisse ad ea supplenda, quæ priores omiserunt, vt testatur Hieronymus: ea tamen omnia, quæ anteriores scripserant, non putarunt esse repetenda. Aliõ qui posteriores prioribus longiores essent, quod est manifestè falsum: sed ea tantũ suppleuerunt, quæ in alijs desiderabantur. Quæ verò scripta abunde erant, posteriores tacent: vt de adoratione Magorum, & cæde Innocentium, quam solus narrat Matthæus. Ioannes verò, qui vltimo loco scripsit, & aliorum Euangelia legit, & probauit, multa, imò ferè omnia quæ in alijs deerant, vel desiderari poterant, amplè præstitit: quædam porrò à reliquis enarrata repetit, vt circumstantias quasdam ab illis omittas adiungat. Atque de his hæcenus.

Matthæi potius quã Lucæ breuiator cur Marcus dicatur.

Postiores Euangelistæ quæ priores omiserunt, ea in primis suppleverunt, teste Hieronymo.

Matth. 2. Ibidem.

Ioannes interdum aliorum Euangelistarum dicta cur repetat.

Euseb. c. 18 in fine.

Quæ mens Augustini fuerit, Chrysostomiq; dictum, Matthæi Marcũ breuiatorem fuisse. August. 10. mo 4. Chrysost. hom. in Matth. 4. to mo 2. in principio. Luc. 3. & seq.

Abbreviare quis quẽpiã dicatur.

Mar. 7. Infra 14. Rationes ad probandum, Matthæi breuiatorẽ Marcum minime fuisse, ali quot adferuntur.

PROLEGOMENON. XXXV.

Qua lingua, quove idiomate Euangelia ab initio per ipsos quatuor Euangelistas literis consignata sunt.

TRACTANDVM illud est, nec sine fructu, vt spero, quo idiomate, quave lingua Euangelia sint ab initio literis commendata. Et primò quidem loco de Euangelio Matthæi dicendum; secundo, de illo Marci; tertio loco de Lucæ, Ioannisq; Euangelij.

In primis igitur, vt à Matthæo exordiamur, omnium veterum Patrum consensus, atque traditio cõtinet, Matthæum Hebræum Hebraica lingua ad Hebræorum fidelium cõsolationem, & doctrinam scripsisse Euangelium. Hoc enim Papias Ioannis Euangelistæ discipulus affirmat, vt Eusebius tradit libro 3. histor. Eccl. Hoc ipsum ex Pantæno constat: nam vt Hieronymus in libro de scripto. Eccl. refert, cùm à Demetrio Alexandria Episcopo ad prædicandum Indis Pantænus destinatus esset, Euangelium secũdum Matthæum literis Hebraicis scriptum prædicauit, ipsumq; reuertens Alexandriam secum retulit. Rursus Irenæus lib. 1. cap. 1. contestatur illud ipsum, atque eius verba Eusebius lib. 5. cap. 8. histor. Eccl. refert. Origenes quoque super Matthæum idem cõfirmat, vt etiam lib. 6. histor. Eccl. cap. 18. tradit Eusebius. Ad hæc Dorotheus, & Athanasius idem asruunt. Epiphanius hæresi 29. in fine sic habet: *Habet autem Matthæi Euangelium perfectissimum Hebraicè. Apud ipsos enim hoc clarè, quemadmodum ab initio scriptum est, Hebraicis literis, adhuc seruat. Idem contra Hebioneos Hæresi 30. enarrans Iosephi Comitæ ex Iudæo facti Chri-*

stiani historiam, refert, dictũ Iosephũ quandã Gazophylaciũ domum obsecratum aperuisse, in qua nõ pecunias, sed libros inuenit pecunijs præstantiores, nempe Euangelium secũdum Ioanem, de Græca lingua in Hebræã translatum: reperit & Actus Apostolorum: quin & Euangelium secũdum Matthæum, Hebraicam plantam. Rursus Hæresi 51. cõtra Alogianos circa principium; id ipsum tertio asseuerat. Hieronymus in prologo ad Damasum super Euangelia, & in Præfatione super Matthæum, & in prologo Commentariorum in eundem Euangelistã, idẽ perpetuò docet. Rursus in lib. de Ecclesiasticis scriptorib. & in cap. 6. Isaiẽ scribit, Pamphilum Martyrem in bibliotheca Cæsariẽ illud Hebraicè scriptum habuisse, se etiam illud vidisse testatur, & sibi à Nazaræis in Berceciuitate Syriæ ad transcribendũ fuisse traditum: quin etiam plerumq; citat Hebraicum textum Matthæi, vt in Epistola ad Damasum de voce Osanna, & in cap. 2. Matthæi, & in epistola ad Hedibiam. Augustinus lib. 1. de Consen. Euangel. ac 2. etiam huic sententiæ subscribit; Chrysostomus quoque, ac Theophylactus, & Euthymius, & quis non? Cùm ergo vniuersi Patres tam constanter hoc asserant, qua constantia affirmare solèt alia dogmata Fidei, nec aliquando dictum reuocasse inueniantur; nec sit ratio, vel autoritas quæ oppositum asserat: temerarium profecto fuit, & nouitatẽ Hæreticis gratam sapit, tantorum Doctorum torrenti se opponere, & contrarium sentire, vel scribere.

Matthæi Hebraicè suum scripsisse Euangelium, probatur ex Patribus.

Euseb. cap. vlt. tom. 2. Hierony. 10 mo 1.

B. Irenæus.

Orige. tom. 2.

Dorothe. in synopsi. Mag. Athanas. in synopsi scripturarum, tom. vlt. Epiphani.

Idem.

Hieron. 10 mo 3.

Idem tom. 9 initio.

Idem tom. 1.

Idem tom. 5 in princ.

Idem epist. 145. tom. 3.

Idem epist. 150. ad Hedib. q. 4. tom. eodẽ.

B. August. tom. 3. circa medium.

Chrysost. hom. in Matth. 1. ante dimid. tom. 2. init.

Theophyl. ec Euthym. in eundem.

Nouitate hæretici maxime delectantur.

I. ratio eandem traditionem confirmans.

Act. 13. II. ratio.

Matthæum asserentes Græco, non Hebræo sermone conscriptis se Euangelium, quale illum facere videantur.

Act. 22.

Pauli epistolam ad Hebræos unde quidam probabiliter asserunt Hebræo scriptam fuisse sermone.

Hierony. 20 mo 1. circa finem.

Niceph. Cal list.

Eam epistolam qui Græcam fecerint teste Nicephoro.

Græcè, contra, & nõ Hebraice exarata fuisse qui tenent, qui

Non desunt etiam probabiles rationes, quæ hanc traditionem cõprobent atque confirmant. Etenim in primis spectabat ad providentiam Dei, ut sicut Hebræis prius est sermone Hebræo Euangelium prædicatũ, ita quoque Hebraicè primo scriberetur, ut boni & fideles proficerent in Christo, impij vero, & infideles inexcusabiles redderentur, quod audire primi, ut dicebat, noluerunt Euangelicam doctrinam. Dein, cum Matthæus esset Hebræus, ex Hebræis, & ad Hebræos euangelium scriberet, ut omnes doceret, & ipse Hebraico idiomate, cum quo lac fuxerat, potentius, & facilius scribere posset, & Hebræi melius, ac dulcius Christi dogmata sua lingua tradita, quam peregrino sermone intelligerent: profectò asserere illum Hebræo idiomate non scripsisse, sed Græco, est facere illum blennum, & stolidum, qui, quod facile posset expediri, atque citius intelligi, durius tamen, & difficilius, id est in peregrina lingua scribere maluerit. Quocirca non abs re ait Lucas de B. Paulo, quod cum audissent eum Hebræa lingua loquentem, magis præstiterunt silentium, ut habes Actorum 22. capite.

Hæc autem ratio conuincit, etiam epistolam ad Hebræos Hebraico sermone conscriptam. Nam & Hieronymus in libro scriptorum Ecclesiasticorum de Paulo sermonem faciens, sic habet: *Vel certe quia Paulus scribebat ad Hebræos, & propter inuidiam sui apud eos nominis titulum in principio salutationis amputauerunt. Scripsit autem ut Hebræus Hebræis Hebraicè, id est suo eloquio disertissime, ut ea quæ eloquenter scripta fuerant in Hebræo, eloquentius verterentur in Græcum.* Hactenus ille. Idem etiam ex sententia Clementis Alexandrini euincit Callistus Nicephorus lib. 4. histor. Eccles. cap. 34. subditque; ipsam ad Hebræos epistolam à Luca, ambitiosa splendide versam lingua, & Græcis expositam.

Alij tamen, ne quid dissimulem, putant, epistolam ad Hebræos Græcè ab ipso Apostolo Paulo conscriptam fuisse, quemadmodum Iacobus Apostolus, & B. Petrus Hebræi epistolas suas

Canonicas ad Iudæos dispersos, non Hebræo, sed Græco sermone conscripserunt. Tum quod eoque tempore notior esset lingua Græca, quam Hebræa: tum quod Græca lingua conscriptas in Synagogis lægeret Scripturas: tum maximè quod testimonia Prophetica ex lectione Septuaginta interpretum proferat, non ex Hebræa veritate, tum denique quod eiusmodi epistola alicubi extaret, si Hebræa dialecto scriptisset. Lege quæ B. Hieronymus in caput 6. Isaia de epistola Pauli ad Hebræos scripsit. Quod verò in hac eloquentior, quam in cæteris epistolis Apostolus extiterit, non tam tribuendum est Paulo elegantius, quam amanuensi erudito, & eloquenti, quo in scribendo usus fuit. Hæc mihi probabiliter dicta sint de hac epistola, ita ut iudicium liberum permittam prudenti lectori, ut discernat quid sit verisimilius, & rationi magis consentaneum.

Tertiò, quemadmodum vetus lex Hebraico idiomate primò per Moysen tradita fuit, deinde per Septuaginta interpretes ex Hebræo in Græcam linguam conuersa, atque ex ea rursus in sermonem traducta Latinum, atque interpretata: ita sanè decentissimè fuit, ut res ipsa figurata, id est Euangelium, sermone Hebræo explicaretur, deinde verò & Græco, & Latino tradere-tur eloquio.

Quartò, titulus Crucis superpositus, Hebraicis, Græcis atque Latinis scriptus fuit literis, in eoque illæ tres lingue sanctificatæ; ad insinuandum omnibus linguis Euangelium esse tradendum, & omnium nationum literis consignandum: seruatò etiam ordine, ita ut primò exponeretur in idiomate Hebræo.

Quintò constat ex B. Hieronymi sententia in prologo super Matthæum, solum inter quatuor Euangelistas Matthæum, cum ex Veteri Testamento ali quod testimonium profert, illud iuxta Hebraicam veritatem producere; reliquos verò ut plurimè iuxta Septuaginta interpretum editionem. Hoc autè discrimen alia ratione constare vix posset, nisi quia hic Hebraicè, cæteri verò Græcè, aut Latine scripserunt. Et si

bus rationibus adducantur.

Hierony. 20 mo 5. in principio.

Epistola ad Hebræos cur accuratius scripta quæ cætera, atque magnificenti-

III. ratio.

III. ratio. Ioan. 19. Dominicae crucis trilinguis super scriptio quid præsignauerit.

Ratio V. Hierony. 20 mo 9. in principio. Aliter Matthæus quam cæteri Euangelistæ, veteres producit Scriptores.

oppositi-

D. Irenæus.

VI. ratio.

I. opinio de Euangelio Matthæi, à quo fuerit Græcè conuersum. Theophyl. Altera Theodori lectoris, atque Nicephori. Niceph. Cal list. lib. 16. cap. 37.

Odonis Treuerensis obseruatio.

III. opinio B. Athanasij tomo vlt.

Rationes in contrarium proponuntur, ac diluuntur. I. ratio Caietani.

oppositum doceat B. Irenæus martyr lib. 3. c. 25. & nonnulli loci qui omnino ex lectione Septuaginta interpretum producti sunt. Sextò, scribunt Patres veteres, huc librum ex Hebræo in Græcè sermonem fuisse cõuersum.

Quoniam verò Hieronymus in prologo super Matthæum testetur nõ satis esse certum, quis eum de Hebræo in Græcum transtulerit, Græci tamen quidam, antiquique codices Euangelij secundum Matthæum, atque Theophylactus in caput 2. eiusdem affirmat per B. Ioannem Euangelistam fuisse translatum. Attamen Theodorus Lector libro 2. Collectaneorum suorum, & Nicephorus non obscure insinuare videtur per Barnabam Apostolum in Græcè conuersum. Hæc enim sunt Theodori verba: *Reliquia Barnabæ Apostoli inuenta sunt in Cypro sub arbore cærea habentes sub pectore Euangelium Matthæi manu ipsius Barnabæ scriptum. Quæ occasione Cyprij victores euaserunt, ut metropolis ipsorum liberum habeat Episcopatum, nec Antiocheni Episcopi iurisdictioni subdatur. Euangelium autè illud Zenon Augustus in palatio suo reseruauit.* Hactenus ille. Quauis Odo Treuerensis Archiepiscopus suo in Martyrologio scribat, Euangelium Hebraicis, non Græcis characteribus scriptum, ipso Barnabæ reuelante, tempore Zenonis fuisse repertum. Athanasius tamen in Synopsi in fine sic habet: *Euangelium secundum Matthæum, ab ipso Matthæo Hebraica dialecto cõscriptum est, & editum Hierosolymis, & interpretante Iacobo fratre Domini secundum carnem expositum.* Sic ille. Sanè hic labor quærèdi interpretem Matthæi, vanus, inutilisq; esset, si non Hebraicè, sed Græcè scripsisset. Quoniam non ignorem, posse etiam Græca in Hebræa transferri, ut de Euangelio Ioannis, Actisq; Apostolorum in loco superiori testatus est Epiphanius.

Sed ià expendamus argumenta, quæ in contrarium Erasmus, & Caietanus, atque eos secuti Anabaptistæ protulerunt, illaq; nullius pòderis ac momèti esse ostendamus. Primò Caietanus argumentatur ratione, quæ, ut ait, eius intellectus cõuincitur. Nã si Hebraicè

Matthæus scripsisset, in primo capite, vbi dicitur: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatum Nobiscum Deus,* Hebraicè dixisset, Emmanuel, quod est interpretatũ Emmanuel, vbi idem per idem nugatoriè exposuisset. Sed huic argumèto duplex adhibetur responsio: altera est, ignorasse illos qui hæc obijciunt, prædictas Hebræorum nominum interpretationes non esse ipsorum autorum qui scribunt, sed ab interprete esse additas, ut illas verbis Græcis explicarent: quod frequenter factum, ex alijs Scripturæ locis ostenditur. Nam Gen. 31. Galaad exponitur ab interprete, id est *Tumulus testis.* & Gen. 35. Ben-oni, & Ben-iamin interpretatur, *Filius doloris mei,* & *Filius dexterae.* Item Exo. 12. exponitur: *Phase (id est transitus) Domini;* atque Exo. 16. explicatur, *Manhu (quod significat, Quid est hoc?)* & hoc prudèter factum est, quia eiusmodi erant voces mysterij: neque tamen in textu Hebræo tales interpretationes inueniuntur. Si quid ergo argumentum Caietani valeret, conuinceret, libros Genesis, atque Exodi nequaquam fuisse lingua Hebraica à Moyse conscriptos: quod est insanum vel cogitare. Sũt ergo illæ interpretationes nominum, interpretum adiectiones ipsorum. Nam & Ioannes cap. 1. verba Christi referens: *Tu vocaberis Cephas;* addit de suo: *quod interpretatur Petrus;* & Apostolorum ibidem verba recensens, *Rabbi, vbi habitas?* adiunxit de proprio (quod dicitur interpretatum Magister) Ac rursus quando Andreas dixit Simoni, *Inuenimus Messiam, quod est interpretatum, Christus.* Christi item verbis apud Ioann. c. 9. *Vade, laua in natatoria Siloè,* propria ex officina appositum, quod interpretatur *Missus.* Hoc ipsum aliquando Apostolos fecit, teste B. Hieronymo libro de optimo genere interpretandi. Siquidem Marcus cap. 5. refert, Dominũ puellæ suscitadæ dixisse: *Talithacumi, quod est interpretatum, Puella (tibi dico) surge!* In cuius sententiæ Christi interpretatione duo verba de suo addidit Marcus, nempe (tibi dico) quemadmodum & Septuaginta interpretes in primo versu psal. 31. tria verba propria auto-

Isai. 7.

Prima solutio.

Hebræorum quorundam interpretationes nominũ apud Moysen.

Hebræa nomina cur redita ab interprete.

Ioan. 1. Hebraicarũ quoque vocũ interpretationum in Euangelio ex parte nonnulla.

Ioan. 9.

B. Hierony. episto. 101. tom. 2. in fine.

Mar. 5. Additio quædam LXX. interpretũ ad textum Hebræum.

Pfal. 21.

II. solutio. Emmanuel quib⁹ dictionibus con- flet. EL Hebraeis multa significat.

Euseb. Demonst. 7. circa princip. tom. 1. Matth. 27. Nomen Emmanuel quibus duabus vocibus Hebraeis respon- deat.

Is locus Matthei. 27. Eli, Eli, Lamma- sabachani, quomodo corrigendus secundum eru- ditos.

II. Argumē. Erasmi. B. Hierony. tom. 3. Idem tom. 1.

Idem in cap. 6. Isaiae to- mo 5.

ritate, maioris claritatis gratia addide- rit: *Deus Deus respice in me, quare me dereliquisti?* ubi illa verba, *respice in me*, ab eis sunt textui Hebraico addita.

Altera verò responsio est, q̄ cum verbū Emmanuel cōstet ex tribus di- ctionibus, vt in Hebræa lingua periti nouerunt, quarū vltima est EL, quæ in Hebræo multa significata cōplectitur: significat enim tum Deum, tum Fortē, scriptum cum Sere, hoc est cū duobus punctis, hoc modo . . , & dicitur motio lōga; tum Istum, scriptum cum Zegol, id est tribus punctis, & dicitur motio breuis. Vnde Eusebius lib. io. de De- monstratione Euangelica ex Aquilæ versione: *Eli, interpretatur fortis meus, in hoc versu, Eli, Eli, Sabachthani*. Qui ergo audiebant vocem Emmanuel, po- terat intelligere, Nobiscum Deus, vel Nobiscum fortis, vel Nobiscum iste: quam vocis ambiguitatē potuit Mat- thæus explicare per verbum Adonai, vel Iehouah, quod tātum Deum signi- ficat: quod ipsum & in illo Dñi cla- more contigisse potuit. Cū enim nō purē Hebraicē, sed Chaldaicē vel Sy- riacē Dñs clamauerit, nō fuit extra rē Matthæum Chaldaicē prolaturū ser- monem Elhoi Elhoi Lamaschabaani Hebraico, & antiquo idiomate, in quo Moyses & Propheta vt plurimū scri- pserunt, explicare dicendo: *Eli, Eli, Lā- maaz abtani*, sic enim in vetustis, & cor- rectis exemplaribus haberi, annotarūt docti in lingua Hebræa, & eruditi. Vtraq; verò lectio, & Syriaca Marci, & Hebræa Matthæi, propter mysterium interpretationem Græcam ab ipsis E- uangelistis Christi clamorem descri- bentibus meritō accepit.

Secundō argumētatur Erasmus, Hie- ronymum non vidisse hoc Euangeliū in Hebræo, quia non correxisset Eua- gelium hoc ad Græcam veritatē, vt in Præfatione Euangeliorum ad Dama- sum Papam testatur, sed ad Hebraicā, si talis vlla extaret. Respondemus, aper- tē falsum esse quod assumitur. Nā lib. de viris illustr. refert, Pamphilū Mar- tyrem hūc codicem Hebræum in sua Bibliotheca reposuisse, & se ibi eum vidisse: & in Isaia testificatur sibi illū à Nazareis traditum ad trāscribendū.

Quod ergo Nouum Testamentum ad Græcam veritatem se correxisse as- serat, hoc idē dixit, quia ferē totū No- uum Testamētum Græcē fuit scriptū; & quia ita Damafus illi iniunxerat cor- rectionem iuxta Græcorum codicum fidem. Et fortē si Euāgelium Matthæi autographum excidisset, obtinuerat iā Græcum exemplar fidem, & autorita- tem, vt per illud meritō corrigerentur Latina exemplaria.

Tertiō argumentatur Erasmus, stylū Marci proximē accedere ad illum Mat- thæi, & cum illo valde conuenire; at- que idē si Marcus Græcē scripsit, er- go etiam Matthæus.

At nihil mirum est in stylo illos cō- uenire, cū vterque esset Hebræus, & natiuum Hebrææ linguæ idioma, & phrasas etiam in aliena lingua scribē- tes seruant. Imō Lucas, qui cæteris ele- gantius Græcē scripsit, redolet tamen sæpē Græcē scribendo Hebraicæ lin- guæ dialectos, & Hebraismos. Et quod assumitur, Marcum Græco idiomate scripsisse; dubium est inter Patres: & quod concludit, Matthæum Græcē e- didisse Euangeliū, omninō falsum, & contra Patrum traditionem.

Quartō arguunt quidam: Quid re- fert scire qua lingua scripserint Euan- gelistæ? nunquid ex hoc pendet Ca- tholicæ Fidei veritas, vt propterea o- porteat nos tātoperē sollicitari, & dis- cruciari? Imō verō multum refert hoc scire: tum ad incidentium quæstionū faciliorem ex proprietate linguarum resolutionem, & lites ex vocibus in- terdum ortas dirimendas: tum ad agnoscendam Diuinam prouidētiā, quæ omnibus linguis mundo Euan- gelium innotescere voluit: tum deniq; ne tot Patres mendaces inueniantur; contra verō homines noui, & aliās me- ritō de fide suspecti, veraces existimē- tur. Quod si nihil refert, vt dicūt, hoc intelligere, quorsum ipsi ingerunt no- ua, illaq; omnibus quibus possunt ra- tionibus aduersus Ecclesiasticos Patres tuentur?

Quintō argumentantur: Matthæus quorsum Hebraicē scripsisset? Et quis scriptiois eius fructus extitisset? cum paucissimi illam linguam callerent.

Hieronymi, quā ipse pro- fitetur, Noui Testamenti ad Græcā ve- ritatem cor- rectio quo- modo capien- da.

III. argumē. eiusdem.

Lucas Græ- cē scribens, non rarō tam- en Hebræi- zat.

III. argum.

Vtilis ad tria, quatuor Eua- gelia quosint scripta sermo- ne, cognitio.

V. argum.

Cōfirmatur.

I. argumen- tū, quo pro- batur Mat- thæi qua v- sū est Hebrai- cam linguā, quā Syriacā aliā nō fuisse.

Marc. 8. Marc. 7. Ioan. 5. Infra 19. Ibidem. Matth. 5. Infra 6. Ioan. 20. Supra 1. Matth. 16. Marc. 3. 1. Cor. 16. Matth. 21. Act. 9. II. Argum. III. argum. Act. 22.

Quartum ar- gum. Niceph. Cal- list. cap. 7. Euseb. c. 22. in fine, to. i.

Scribendum illi erat Syriacē, vel Chal- daicē: quæ lingua communis tūc erat, & vulgata omnibus Iudæis, tā in Hie- rusalem, quā extra habitantibus, at- que ita in illa lingua fructuosius fuis- set scriptum. Præterea, etiam si tale E- uangelium Hebraicē, vel Syriacē scri- ptū fuisset, p̄fectō hodie extaret. Cū ergo nullibi reperitur, signum est, il- lum non scripsisse Hebraica lingua.

Respondemus ad hæc duo simul: In primis si assererem, Matthæum Syriacā scripsisse lingua, nihil fortē à veri- tate, vel ab Euangelio, vel à sensu Pa- trum dicerem alienum. Nam Chri- stus, & Euangelistæ, vt hinc exordium dicendi sumam, Syriacē sunt locuti, vt patet ex pluribus dictionibus Sy- riacis, quas scriptis Euangelicis infe- ruerūt: vt sunt, Talithacumi, Ephpheta, Bethesda, vel Bethsaida, Gabbatha, Golgotha, Raca, Mammona, Rabbo- ni, Cephas, Bar-iona, Boanarges, Ma- ranatha, Acheldema, Tabitha: quas vo- ces Syras esse, & ad rationem linguæ vernaculæ Chaldææ, siue Syriacæ ter- minatas, nemo est vel mediocriter in lingua Hebræa versatus qui ignoret.

Deinde cū plerumq; Euangeli- stæ dicant: Hebraicē autem Gabbatha, vel, Hebraicē autem Golgotha, vel Hebraicē Bethsaida, proculdubio intelliget prudens lector, Syram lin- guam, & Iudæorum vernaculam He- bræam appellari.

Tertiō accedit testimonium Lucæ, qui in Actis Apostol. cap. 22. cū de Paulo ad populū prædicante sermo- nē faceret, subdit: *Cum audissent autē, quia Hebræa lingua loqueretur ad illos, magis præstiterunt silentium*. Vbi He- bræam linguam non aliam debemus intelligere, quā suam ipsorū patriā, & vernaculam, quæ Syriaca erat: aliam siquidem Hebræam propriam Moy- si & Prophetis vulgus non capiebat, eaq; magis silentium Paulo impedi- ret, quā præstaret.

Quartō accedit testimonium Nice- phori, qui lib. 4. historię Eccles. refert Egesippum multa scripsisse, atque in ijs quædam ex Hebræo; & Syriaco E- uāgelio, & de Hebraica lingua asserre. Eusebius lib. 4. historię Eccles. idē cō-

memorat: *Differuit, inquit, & de Eua- gelio secundum Hebræos, & Syros, & qua- dam etiam de lingua Hebraica disputa- uit, & Iudæicarum traditionum meminit: per qua indicat se ex Hebræis ad fidem Christi venisse*. Ambrosius in. c. 14. epi- stolæ Pauli prioris ad Corinthios, in- ter illas duas linguas discernens, in il- lud: *Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, vt & alios instrua; quā decem millia verborum in lingua* Vtilius dicit *paucis in apertione sermonis loqui, quod omnes intelligant, quā prolixam orationē habere in obscuro*. Hi ex Hebræis erant, qui aliquādo Syra lingua, plerumq; Hebræa in tractatibus, aut obla- tionibus utebantur ad commendationem. Gloriabantur enim se dici Hebræos, pro- pter meritum Abrahæ. Hæc ille. Quibus verbis non obscure indicat, Euangeliū Matthæi in Hebræa, hoc est in Syriacā lingua fuisse conscriptum.

Quintō, quia Mosaica illa lingua, & priscorum Iudæorum patria, nō erat amplius in vsu, sed tanquā erudita, & antiqua ad templi vsu, & scholas er- rat redacta. Vnde Iudæi de Christo admirabundi dicebant: *Quomodo hic literas scit, cū non didicerit?*

Sextō, æquum erat, ex omnibus E- uangelistis vnum aliquem religionem exorientem ea lingua perscribere: quæ nō solum à Scribis, Phariseis, & Sa- cerdotibus hostiliter eā insectantibus, sed & ab infirma multitudine, ipsiq; discipulis ex idiotarum numero dele- ctis intelligeretur.

Septimō, illiberaliter p̄fectō, & ne- gligerēt Discipuli cū vniuersa Ecclesia videretur egisse, nisi celestem Christi philosophiam cū eadem verborū ro- tūditate, sententiā grauitate, quātū ab ipsius ore, ab attentis discipulis, & au- ditorib⁹ excipi poterat, præstari nobis alicubi perassent: Græcæ quoq; Lati- nę; linguæ cōditionē hæc intelligētia meliōrē reddidisset, quā eius, in qua sa- lutis nostræ mysteria p̄nūtiata fuerūt.

Octauō, verō dissimile non est, Mat- thæum publicanorū ordinis hominē, Mosaici, ac literati illius sermonis nē- scium fuisse: aliōqui quomodō & vulgi Iudaici, & principum eius Gentis opi- nio de Apostolici gregis imperitia, &

B. Ambros. tom. 5. a me- dio. 1. Cor. 14.

Quintum ar- gum.

Ioan. 5.

Sextum ar- gum.

Septimum argum.

Octauum argum. Matth. 9.

IX. Argum.

tarditate constitisset, quam Seruator ipse, dissimulato hominis illiterati pro bro sibi obiecto confirmavit?

Nono, diuinæ prouidentiae cōsentaneum erat, vt Melchisedechi sacerdotio vnā cum lege placabili, decretis, hostijsq; Mosais succedente, ac Hebræorum lingua vetere, paucis quibusdam vocibus exceptis, vnā cum victimis illis, & accusatoria lege ab aris, & sacris nostris explosa, nouus sermo disciplinae cœlestis enuntiatione imbutus substitueretur, vnde Christiana lex in orbis terræ linguas præcipuas tanquam ex fonte dimanaret.

X. Argum.

Decimo, si Matthæi Euangelium Hebræorum Mosais sermone est scriptum, quomodo id vsui esse potuisset Indis illis, quibus Bartholomæus illud tradidisse fertur? quod tūm in Palæstinae veteris eius linguæ atricis pleberarissimos auditores inuenisset: cum è contrario Syrorum linguam ad popularem Indorum intelligentiam, ex Mesopotamia, vicinisq; regionibus permanasse, magis fuerit, p̄clius? Certe Epiphanius hæresi 66. in Manichæos, testatur plurimos Persarū post Persica elementa, etiam Syrorum literis vti cōsueuisse: quemadmodum apud nos (scilicet Hebræos; nam talis erat natione Epiphanius) multæ Gæces Græcis literis vtuntur, & quidem cum sint propriae fermē in singulis gentibus literæ: ac proinde Manē Persam librū scripsisse eiusdem numeri cum viginti duabus literis Syrorum per alphabetum compositum, cui titulu inscripsit, Manichæi mysteria. Cui quidem coniecturæ fama non obscura de populis quibusdā in extremo Oriēte sub exiguis Christianæ pietatis reliquijs, huiusq; linguæ vsu delitescētibus, quæ nuperime perccebruit, suffragari videtur. Mosais verò lingua cum potissimè floreret, duodecim tribuum limitibus continebatur: populusq; Iudæus ab externis linguis ob id maximè quod cum finitimis populis nulla ferè haberet commercia, adeo abhorrebat, vt Rabface Assyrij Regis mandata ad Ezechiam adferente, eaq; Palatij eius præfecto, scribē, & monitori Regio intertuntijs ad mœnia Hierusalem Iu-

Syrorum literæ apud Persas teste Epiphanio.

4. Reg. 18.

daicè exponente, interpellatus ab eis fuerit, vt Syriacè cū eis loqueretur, ne verborū terrores à populo è summis mœnijs prospiciente intelligerentur.

Ex cuius historię cōmemoratione colligi potest, vtriusq; Regis p̄cipuos tantum ministros, veluti Rabfacem istum, Mosais, nuntios verò Ezechia Syriacæ linguæ gnaros, ceteram porro multitudinem alterutrius linguæ imperitā fuisse: victoresq; Assyrios Iudæis vnā cum iugo, paullatim etiam linguæ suæ perdiscendæ necessitatem imposuisse. Vnde Mosais sermo sub Christi aduentum in templis & scholis locum suum ægrè tenere potuit: tatum abest, vt ad Indos remotissimos à Iudæa populos vnquā penetrauerit. Vnde credibile videtur, Euangelium Matthæi Syriacum, quale in Ecclesiasticæ historię libris Egesippū indicare Nicephorus testatur, à Bartholomæo Apostolo ad Indos, atq; inde à Panteno Stoico in Aegyptum (cuius ciuitates iuxta Rhinocoruram fluuium, & Casium montem sitæ, lingua Syra vtēbatur, vt Hieronymus in cap. 19. Isaię testatur) allatum fuisse: quemadmodum & Aethiopes sub Aegypto populi amplissimi, illud facillè intelligere, atq; in Arabosyram, patriam eorum linguā, siue Aethiopicam (quæ & à parte potiore Chaldæa appellatur) facillè conuertere potuerunt.

Deinde quamobrem Hieronymus, postquam Euangelium illud Matthæi Hebraicum Græcè, Latineq; reddidisset, vt in vita Iacobi Iusti testatur, aliud Græcorum Euangelium potius, quam Hebræum fontem, in quo Matthæum scripsisse certò sciebat, maluit confectari: vt testis est in epistola ad Damasum, qua quatuor Euangelia se ad fidē Græcam corrigere iussu Damasi proponit. Cur item Iesu Christi Euangelium à resurrectione cum Iacobo Iusto factum, vel mentionem cæmentarij, qui, ne in summa mendicitate esset, manum aridam à Christo restitui postulabat, ex Euangelio Hebraico in Commentarios suos super caput 12. Matthæi introduxam, tanquam legitimam non comprobauit? aut cur in precatōe Dominica Apostolis à

Nicepho. libro 4. histo. Ecclesiasticæ. c. 32. Quæ nam Aegypti ciuitates olim Syra vtentur lingua. B. Hierony. tomo 5.

Idem lib. de script. Eccl. tom. 1. sub finem.

Idem tom. 3

Matth. 12.

Idem tom. 9 in princip.

Matth. 6.

Christo

Christo præscripta, vbi supersubstantialis panis interpretationem trahat, panis crastini vocabulum ex Hebraico illo Euangelio petiti non recepit? Obstabat forasse, dicit aliquis, Ecclesiæ Catholice autoritas, quæ Hebraicum istud Nazarenorum Euangelium, ex eo quod Nazaræi vnā cum Hebræis Semitidæis Christum, retētis veteris legis ceterimonijs, recipiāt, in apocryphorum librorum numerum reiecit. Si ergo Ecclesiæ impediēbat assensus, quo minus Hieronymus Hebraicum Græco anteferet, oportet dubiā, ac incertam hæc de re eius fuisse sententiam: in quam hesitationem eum coniecisse videtur magna superiorum temporum, verustaq; opinio de Matthæi Euangelio Hebraicè scripto. Et cum Hebræitarum, siue Nazarenorū Euangelium Mosais & lingua, & litteris exaratum in eius manus incidisset, in coniecturam rapi facillè potuit, vt crederet præter hoc ipsum aliud nullum extitisse: nam eo tempore quolibet de Ecclesiasticis scriptoribus, siue de viris illustribus composuit, & litterarum, & linguæ Syræ ignarus fuisse, à Gennadio ex eo deprehenditur, quod Iacobum Nisibene ciuitatis Episcopum Syrum scriptorem; in linguam Græcam nondum conuersum, atq; idcirco ignoratum ab eo, silentio prætermiserit. Ephræmi quoq; & Archelai, Bardesaniq; opera Syriaca, nõ priusquam essent Græca facta, potuerit euoluere. Nam etsi ex Euangelio Christum, & Euangelistas Syriacas voces vsurpasse non ignoraret, tamen cū eius linguæ noticiam, aut nullā omnino, aut sanè exiguam tunc haberet, ad duci facillè potuit, vt Nazarenorū illud Euangelium, quo Origenem etiam vsurpasse, eiq; Symmachum Hebræonitam commentarios adiunxisse sciebat, autore Matthæo proditum esse arbitrareretur.

Matthæi Euangelium, Pauli; ad Hebræos epistola si Hebraice cōscripta fuissent, Ecclesiam tanti depositi futuram fuisset eodem.

Ex quibus colligi potest, Matthæi, & Paulum ad Hebræos Syro sermone, qui Iudæis vulgari vsu tritus, & familiaris erat, vt ab omnibus intelligeretur, scripsisse: & in Syrorū Ecclesijs à temporibus Apostolorum fuisse cōseruatum. Cū enim ex omni Chri-

stianæ religionis memoria (quæ Ecclesiasticis continetur historijs) neutrius Euangelij exēpla, vel publica, vel grauis alicuius viri priuata fide spectata, reperta sint, nescio qua ratione Ecclesiæ primitiue in rei pretiosissimæ thesaurō cōseruando negligentia excusaretur: Si quidem Euangelium Matthæi, & Epistola ad Hebræos, quæ nostro seculo Hebraico sermone conscripta prodierunt, nõ nisi ex Græcorum, & Latinorum codicum imitatione, à posterioribus ætate Iudæis, aut Christianis peritioribus cōuersa sunt: idq; adeo inconciantè, vt fucatam vtriusq; speciem lector haud obscure deprehendere possit. Illud namque Sebastiani Munsteri Euangelium doctissimis viris, atq; in linguis exercitatisimis, nēpè Gerardo Veldouico, Andrea Masio, & Ioanni Alberto Vidmāstadio, tanquam suspectæ fidei, non satisfacit: Reliqui verò Noui Testamenti libri, omnes Græco sermone conscripti, in Syrorum linguam ab initio rerū Christianarum translati sunt, & ad hæc usque tempora magno illarū Ecclesiarū consensu retenti, ac nuper opera, ac diligentia Ioannis Alberti prædicti, & impensis, & liberalitate Ferdinadi Romanorum Imperatoris, Viennæ Austriae in lucem sunt editi: in quibus phrasis illa Christo, Apostolisq; gentilitia, quæ Græcis, Latinisq; auribus etiamnum peregrina videtur, multam fidelibus hominibus iocunditatem, & lucem ad multorum locorum Catholicos sensus enucleandos sit allatura. Habet autem illa lingua Syriaca per multas voces Hebræas, plures Græcas, Arabes, & Latinas quasdam. Vt proinde facillè sit multorum opiniones resellere, qui propter ignorantiam illius lingue, quædam in Euangelijs, vel litteris Apostolicis reprehendere conati sunt. Nam vt interim nihil dicā de vocibus illis Παράκλητος, σολομὸν, ἐναγγελιστὴς, πνευματικὴ, ἐκχαριστία, & quod ministrare mensis, legit ministrare, potere pro pateris Act. 6. quæ in codice Syriaco inueniuntur interdum, certè illa lingua vocem Græcam διαβήμις, quæ testamentum significat, vt propriam vsurpat: & Christus cū inquit:

Sacri codices illi à quibus fuerint in Hebræo sermonem conuersi, de hisq; quid sentiantur.

Quando primum cetera omnis Noui Testamenti scriptura Græca Syriaca facta fuerit, & quare: per quæ nunc typis excusatus fructus & utilitas.

Ex eo quod Syrum illud idioma plurimas aliarum linguarū voces vsurpat, quorum dammentur sententiæ.

Act. 6.

Διαβήμις Græcè quid.

Hic est

Matth. 26. Hic est calix Novi Testamenti, voce Græca dicta vsus est. Paulus etiam ad Hebræos 9. non malè philosophatur de testamento, quod tantum locum habuit inter mortuos: nam & ipse Syro sermone vtens, voce Græca vsus est, non autem Hebræa Berith. Præterea Matth. 16. vbi habetur: Tu es Petrus, & super hanc Petram, Syriacè dicitur: Tu es Caph, & super hoc Capho edificabo Ecclesiam meam: quasi apertius diceret: Tu es saxum, & super hoc saxum ædificabo Ecclesiam meam, vt sic ambiguitas illius pronominis, hanc, auferatur. Ad hæc Matth. 27. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, habent Syriaca: Teren Lestoie: vbi alludit ad vocem Græcam λίστρον, id est latro. Item 2. Timoth. 4. vbi Paulus sibi adferri penulam scripsit, interpres Syriacus verit Beth Etebo, id est Capsum scribendi: quemadmodum Isychius φανώλιον, id est Seriniolum librorum esse interpretatur. Et cum dicitur apud Euangelistam Matthæum: Quod interpretatur, siue, Quod interpretatum est, dum voces Hebrææ exponuntur, non habetur interdum in codice Syriaco. Ex quo deducitur, illud fuisse Euāgelium prototypum.

Heb. 9.

Matth. 16. Quid illud Syriacè verbum ad literam: Tu es capho, & super hoc capho, &c. Infra 27.

2. Tim. 4. Quam Paulus sibi adferri penulam scripsit, interpres Syriacus verit Beth Etebo, id est Capsum scribendi: quemadmodum Isychius φανώλιον, id est Seriniolum librorum esse interpretatur. Et cum dicitur apud Euangelistam Matthæum: Quod interpretatur, siue, Quod interpretatum est, dum voces Hebrææ exponuntur, non habetur interdum in codice Syriaco. Ex quo deducitur, illud fuisse Euāgelium prototypum.

Vnde Hieronymus Matthæi non Syriacè, sed Hebraicè scriptum putauerit Euangelium.

Græce Marcum opinantes scripsisse, qua duplici ratione ducantur.

B. August. lib. 1. de cōsen. Euang. cap. 1. tom. 4.

B. Hieronym. tom. 4.

Hic est calix Novi Testamenti, voce Græca dicta vsus est. Paulus etiam ad Hebræos 9. non malè philosophatur de testamento, quod tantum locum habuit inter mortuos: nam & ipse Syro sermone vtens, voce Græca vsus est, non autem Hebræa Berith. Præterea Matth. 16. vbi habetur: Tu es Petrus, & super hanc Petram, Syriacè dicitur: Tu es Caph, & super hoc Capho edificabo Ecclesiam meam: quasi apertius diceret: Tu es saxum, & super hoc saxum ædificabo Ecclesiam meam, vt sic ambiguitas illius pronominis, hanc, auferatur. Ad hæc Matth. 27. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, habent Syriaca: Teren Lestoie: vbi alludit ad vocem Græcam λίστρον, id est latro. Item 2. Timoth. 4. vbi Paulus sibi adferri penulam scripsit, interpres Syriacus verit Beth Etebo, id est Capsum scribendi: quemadmodum Isychius φανώλιον, id est Seriniolum librorum esse interpretatur. Et cum dicitur apud Euangelistam Matthæum: Quod interpretatur, siue, Quod interpretatum est, dum voces Hebrææ exponuntur, non habetur interdum in codice Syriaco. Ex quo deducitur, illud fuisse Euāgelium prototypum.

Habes ergo ex his, quæ tam latè disseruimus, Hebræam linguam in Euāgelio dici Syriacam, & in ea primum scriptum Matthæi Euāgelium: quod B. Hieronymo fortasse non fuit vsquequaque exploratum, ac compertū. Putabat enim in Hebræo antiquo, & Mosaiico sermone Matthæum scripsisse, vt supra ostendimus; & illud Euāgelium nunc extare apud Ecclesias Syrorum. Lector sanè multas commoditates, si illud consulat, ad sensa Spiritus sancti intelligēda accipere potest. Atque hæc de Matthæo sit dictū.

Sequitur disputatio de B. Marco, qua scripserit lingua: nam Augustinus lib. de consen. Euangelista. & Hieronymus in Præfatione Euāgeliorum apertè testantur Græca illum linguam edidisse Euāgelium. Atque id ea ratione confirmari potest, quod in Latina lingua, vt peregrina, non erat admodum ad scribendum Marcus instructus: Græca verò latius patebat, ac

communior erat vniuersis Gentibus, vt constat ex epistolis Pauli, etiam illa ad Romanos, Græco idiomate scriptis. Marcus item Alexandriam, gratia euāgelizandi destinatus fuit, à Petro: quod etiam Euāgelicū codicem à se scriptum detulisse, à B. Hieronymo traditur libro de Viris illustribus. Alexandrini autem vsū, & peritiam Græcæ lingue habebant, non autem Romani sermonis.

Sunt tamen quidam, qui aliter sentite videntur, nempe Marcum Latino sermone Euāgelium ad Italorum commoditatem, & eruditionem ab initio edidisse: quod ipsi Syri apertè testantur, multi etiam Græci auctores sequuntur. Siquidem tradunt Matthæum Εβραϊστῶν, Marcum verò Ρωμαϊστῶν, Lucam autem, & Ioannē Ελληνοῦσι scripsisse: quod etiam Cantachuzenus libro in Iudeos constantè affirmat. Gregorius verò Nazianzenus libro Carminum suorum his Græcis vtitur versibus, mysterium hoc insinuans:

Ἡδὴ ἀριθμοῦ, καὶ οὐδ' αὐσηρῶς.
Ματθαῖος μὲν ἑρατοῦ Ἑβραῖοις δὲ μυστήρια Χριστοῦ,
Μάρκος δ' Ἰταλῶν, Λουκᾶ Ἀχαιοῦ.
Πασι δ' Ἰωάννης κήρυξ κήρασ' ἀθανάτοισιν.

Quæ sic verti possunt:
Iam verò percurrere noua mysteria legis.
Matthæus dedit Hebræis miracula Christi;
Italiae Marcus, scripsit tibi Achaia Lucas:
Cæliuagus sparsit cunctis sua scripta Iōannes.

Hactenus ille. Quemadmodum ergo Matthæus ad Hebræos non nisi Hebraicè scripsit, & Lucas Achaicè non nisi Achaicè, siue Atticè, ita insinuare videtur, Marcum ad Italos scribendo, non nisi Italico idiomate Euāgelium edidisse: quemadmodum Ioannes cunctis nationibus perscribens Euāgelium, non nisi vniuersa, communique lingua, quæ apud Græcos κοινὸς dicitur, vsus est.

Præter Syros, & Græcos, hoc etiam testificantur Latini. Id enim Damasus in vita Petri, etsi obscurè, insinuare videtur, ait enim: Hic scripsit duas epistolas, quæ Catholicae, ac Canonicae nominantur, & Euāgelium Marci, quia Marcus auditor eius fuit, & filius à ba-

Idem tomo 1.

I. argumentum eorum, Latine Marcum scripsisse qui tenet.

Cantachuzenus auctor.

Gregor. Nazian. sub finem Operis.

II. Argum.

I. Pet. 5.

ptismo.

ptismo. Post omnium quatuor Euāgeliorum fontem, quæ ad interrogationem, & testimonio eius (hoc est Petri) firmata sunt, dum alius Græcè, alius Hebraicè, alius Latine consonant, omnia eius testimonio sunt firmata. Sic ille: quæ sanè verba, vel corrupta, vel intricata, & perobscura videtur. Meliores codices consulere non licuit: satis verò insinuatur ex Euāgelicis vnū Hebraicè, alterum Græcè, alium Latine Euāgelium consonanter tradidisse. Id ipsum quoque Rodolphus Armæcanus lib. 9. Quæstionum Armeni. & Iacobus à Voragine Archiepisc. Ianuensis in sermone de S. Marco docent: multi etiam tradunt, archetypum illius exemplar in Bibliotheca D. Marci apud Venetos asseruari.

Rodolphus Armæcanus. Iaco. à Voragine.

III. Argum.

Clemen. Alexan. lib. 6. Dispositio. citatus ab Euseb. lib. 2. Eccles. hist. cap. 15. tom. 2. Ioan. 19.

III. Argum. quorundam, improbable tamen, & infirmum.

Marc. 6. Infra 6. Infra 14. Supra 5. Infra 6. Ibidem. Infra 12. Ibidem. Infra 15. Ibidem.

Postremò huic rei etiam ratio fauere videtur. Nam cum ad Italos, & in vrbe Roma scripserit, vt tradit Clemens Stromateus, etsi nonnulli essent linguæ Græcæ periti, innumeri tamē, & ferè infiniti illam linguam ignorabant: & ita Græcè scriptum paucis viris doctis vtile fuisset, innumeris verò simplicibus, & fidelibus vsui esse non posset: tum etiam tres illæ linguæ in Crucis titulo sanctificatæ, & consecratæ ad Crucis mysterium, & Euāgelii Christi toto orbe propalandum electæ fuerunt. Cum ergo Matthæus Hebraicè, Lucas, & Ioannes Græcè tradiderint Euāgelium, par erat, atque conueniens, vt vnus ex illis Romano, seu Latino sermone Euāgelicâ proderet historiam.

Addunt quidam & hoc argumentum, quod Marcus frequenter voces Latinas vsurpat, vt vocem denarij. c. 6. & 12. & 14. vbi ait: Poterat vnquentum istud venditari plusquam trecentis denarijs: cap. 6 habetur: Legio mihi non est, Λεγεὼν ὄνομα ἐστίν. cap. 5. Misit speculatorem, Græcè σπιουδάτωρα. cum legendum esset cum iotâ, Spiculatorem, & Græcè σπιουδάτωρα. Cap. 12. vtitur nomine census, & nomine quadrantis: ait enim: Si licet κένσος, id est, censum, dare Casari: & infra de vidua, Misit duo minuta: ἑ ἰση νοδράτηνος. cap. 15. tribus verbis Latinis vtitur, nempe flagellandi, καὶ παροξύνει τὸν Ἰησοῦν ἑρε-

ρεῖσασ, & ter voce Centurionis Latina, quam tamen Matthæus vocat ἑκατομύχην: & denique nomine prætorij. Verum hoc argumentum quanti sit ponderis, alijs cogitandum relinquo.

Denique cum lex Moysis vni Iudæorum populo, quem tantum obligabat, vna lingua, hoc est Hebraica iure conscripta fuerit, Euāgelicam legem, quæ vniuerso terrarum orbi erat promulganda, omnesq; homines, quibus cognita esset, obligare debebat, pluribus linguis, nempe Hebræa, Græca, Latinaq; tradi, rationi, Diuinæque prouidentie fuit consentaneum. Vt quemadmodum titulus Crucis affixus, quis sit Christus toti mundo breuiter declarat: ita Euāgelia tribus exarata linguis, diuinitatē ac maiestatem Christi, eiusq; in vincendis hostibus, & in redimendo mundo fortitudinem, singularem ad Patrem obedientiam, imensamq; ad homines charitatē, explicarent latius, & enarrarent.

Quæ tamen ex his duabus probabilior existat sententia, lectori iudicandum relinquo. Nec enim si nullū hodie extaret Euāgelij secundum Marcum Latinum exemplar, sequeretur, illum Latine minimè scripsisse: quemadmodum secundum eos qui tenent, nullum hodie extare Matthæi Hebraicū exemplar, nō sequeretur, illum propterea Hebraicè non scripsisse. Fieri enim potuit, vt edito Latine Euāgelio per B. Marcum, quam primū fuerit in Græcum sermonem per aliquē Apostolicum virum conuersum, atq; hoc Græcum exemplum omnibus Gētibus generalius, vtilius, & communius preualuerit.

Idem quoque de epistola ad Romanos per Tertium amanuensem Latine scripta cogitari potest. Cum enim illud nomen Tertij, siue, vt alij legunt, Teruntij, Latinum sit, cuius opera, & ministerio vsus Paulus fuit, nihil mirum esse debet, si postquam epistola illa ex Latino sermone, in quo primū scripta extitit, in Græcum fuit transfusa, atque conuersa, exemplum Græcum, vt pote generalius, ac pluribus nationibus deseruiens, robur maius, & auctoritatem,

Matth. 27. Marc. 15.

V. Argum. & victimum.

Euāgelij tribus linguis mysterium.

Infirmatur hæc illatio: Nullum hodie extaret Euāgelij Marci Latini exemplar, ergo Marcus Latine non scripsit.

Similis & de epistola ad Romanos argumentatio redditur infirma. Rom. 16.

toritatem,

Vnde proba biliter con fet, illam E pistolam Ro mano, id est Latino fuisse sermone cōscriptam.

1. Cor. 14.

toritatem, quā Latinum obtinuerit. Hoc autem propterea soli Epistolæ ad Romanos tribuitur, quia cum Paulus omnes linguas, & ob id Latinam calle ret, atque ea quæ Fidei sunt, dulcius sapere, ac firmitus suscipi propria, & materna lingua conscripta à fidelibus non ignoraret, præsertim simplicibus, & idiotis, debebat germana, & consueta illorum lingua ad eos scribere. Cumq; ut dictum est, usus fuerit opera Romani scriptoris, non videtur à

vero alienum, aut in doctè considera tum, si Paulus Romana lingua illam epistolam exarauerit. Quæ ratio cum in alijs Epistolis nõ militet, cū omnes ad Græcos homines, Græcāq; lingua vtentes datæ sint, non mirum, si de il lis tale quid simile non cogitetur, aut non tradatur. Hæc autem à me proba biliter dicta sint, propterea quod hæc & similia Mathematicam demonstra tionem minimè patiuntur. Et hæc tenes de hac re à nobis sit disputatum.

De reliquis Pauli episto lis qua lin gua fuerint scriptæ, cur nulla penitus contro uersia.

PROLEGOMENON. XXXVI.

Qua ratione Euangelistarum inter se ordo constituatur, ita vt hic sit primus, ille se cundus, ille tertius, & ille quartus.

DICENDVM de ordine, quem Euangelistæ inter se tenent. Duplex enim ordo inuenitur, alter quidem di gnitatis, qui ex præstantia, & nobilitate personarum, vel ex argumenti emi nentia colligitur: alter verò, est tem poris, & antiquitatis. Si itaque digni tatis ordo ex parte argumenti confi deretur, profecto pares per omnia in terse sunt omnes Euangelistæ, atque æquales; siquidem de vno Christo, id est vita, doctrina, morte, & resurre ctione eius scripserunt. Quanquam & in hoc ordine aliquod inter Ioannem, & reliquos Euangelistas inueniatur discrimen. Tres namque priores Euā gelij scriptores, in homine, leone, & vitulo animalibus quæ per terram gra diuntur, representati, in his maximè occupati sunt, quæ Christus in carne, per quam inter nos habitauit, opera tus est, & quæ præcepta mortalis vitæ exercendæ carnem portatibus tradit: vt Augustinus lib. de Euangelistarum consensu tradit. At verò Ioannes in Aquila designatus, super nubila infir mitatis humanæ conscendit, verbaq;

& opera, quibus Christus diuinitatem astruxit suam, ac comprobauit, magis expressit.

Quod verò attinet ad personarum dignitatem, constat, Matthæum, & Ioā nem, vt Apostolos, alios duos, qui erāt ex numero discipulorum, præcedere debere. Nam vt Apostolus ad Corin thios, & ad Ephesios docet, primum obtinent locum Apostoli, secundum Prophetæ, tertium Euangelistæ; qui alij propriè non sunt, quā qui scri pto, & non tantum verbo prodiderūt Euangelium. ¶ Euāgelistæ autem po tuerunt duo esse ex Apostolis, quoniā non sunt vt duo officia omnino con traria inter se & opposita, vt frigus, & calor: ac quanquam non sint contra ria, non se inuicem multum impedi unt, quia esse Euangelistam parum temporis in scribendo occupat. Deus etiam potuit dare, ac facto ipso dedit munus scribendi Apostolis. In corpo re enim Christi mystico haud est nec cessarium vt vnum membrum officii alterius præstare non possit: nam Pau lus missus euangelizare, interdum ta men baptizabat: & gladius Delphicus

Alterum dis crimem.

1. Cor. 12. Ephes. 4.

Quod duo potuerint ex Apostolis Eu angelij esse scriptores, ex duobus ostē ditur.

1. Cor. 1.

in

Duplex est ordo, digni tatis, & tem poris.

Ordinedigni tatis omnes quatuor Euā gelistæ, inter se vno modo penitus coæ quantur: in duobus dispa res & inæqua les sunt inter se.

I. Discrimē. Ezech. 1. Apoc. 4. Ioan. 1.

B. August. lib. 1. de cō sen. Euang. cap. 6. tom. 4. circa me dium.

Philosophus

Ioannes Euā gelista Mat thæo in duo bus excellit.

Bas. ho. 16. in it to. 1. à med.

Heb. 1.

Mar. 3.

Euāgelij Ioā nis præstātia.

Cur tempo ris potius Ec clesia serua uerit quā or dinem digni tatis inter Eu angelistas.

Hiero. to. 9. in princ.

Euangelista rum, vt in uenit Hiero nymus, inter se ordo va riatu inter dum.

in usum pauperum constructus, ex vna parte sciebat, ex alia vero den ticulos in modum ferræ formatos ha bebat, vt refert Aristoteles. Itaque erit natura vnum faciat ad vnum tan tum, ars tamen vnum ad plura mini steria facit.

Inter hos duos tamen Euangeli stas, Ioannem Dilectum Christi discipulum, Matthæum præcedere non est dubium, quia ille maio ra, ac pretiosiora dona à Domi no accepit, vt familiaritatis, ac sin gularis ad eum amoris signa non obscurè testantur. Vnde B. Basilius in verba Ioannis: *In principio erat Verbum*, scribit: *Omnis qui dem Euangeliorum vox reliquis omni bus sancti Spiritus præceptis eminentior esse dignoscitur: quod in alijs per Prophetas seruos, in Euangelijs au tem ipse per se Dominus nos est allo cutus. In ipsius autem Euangelij lau dibus, & sermonis magnitudine, & sententiarum grauitate, Ioannes fi lius tonitruui primas obtinet. Sic ille. Sicut ergo sacra, & Canonica Scri ptura vniuersa alia, etiam sapien tissimorum hominum scripta longè antecellit, & inter ipsas Canoni cas Scripturas Nouum Testamen tum vetere dignius est atque præ stantius: ita inter ipsos Noui Te stamenti libros Euangelium, & in ter Euangelia primarum tenet quod ab Apostolo Ioanne fuit conscri ptum.*

Sed hunc ordinem dignitatis ne glexisse videtur Ecclesia, atque tem poris ordinem, quem in scriben do tenuerunt, prætulisse: quippe hic ordo minus expositus est in uidiæ, & ob eam causam in Concilio Oecumenico quiuis in loco suæ di gnitati conuenienti sedere solet: prius tamen, aut posterius, vt tem pus, quo ad Episcopatum promo tus est, vel præcessit, vel subsequ tum est.

Annotauit tamen B. Hieronymus in epistola ad Damasum præfixa qua tuor Euangelij: *Igitur hæc præsens præfatiuncula pollicetur quatuor tantum Euangelia, quorum ordo est iste: Mat*

thæus, Marcus, Lucas, Ioannes, codi cum Græcorum emendata collatione, sed & veterum. Hæc ille; in quibus insinuat, in illo ordine Euan gelistarum fuisse olim aliquam di uersitatem. Quemadmodum in Pro logo in Canonicas epistolas idem Hieronymus insinuauit: *Sicut, inquit, Euangelistas dudum ad verita tis lineam correximus, ita has proprio ordini Deo iuuante reddidimus.* Sic Hieronymus, innuens epistolarum Catholicarum ordinem olim fuisse confusum. Nam testatur Christianus Druthmarus in Proœmio in Mat thæum, se vidisse Euangelium Græ cè scriptum, quod dicebatur fuisse Hilarij, in quo primi erant Matthæus, & Ioannes, & post duo alij Euangelistæ: *Interrogauit, inquit, Euphemum Græcum, cur hoc fieret? Dixit mihi, In similitudinem boni agricola, qui, quos fortiores ha bet boues, primò iungit, & non for tem cum debili.* Hæc ille. Verum si perpendamus verba Ezechielis capit. 1. inueniemus, primum lo cum dari Homini, secundum Leo ni, tertium Boui, siue Virulo, quar tum Aquilæ. Deinde perpende Quin tilianum, qui libro. 5. capit. 12. præcepit, vt in argumentorum dis positione vtamur Nestoris consilio, qui primò, & vltimo loco robu stos milites collocabat. Eius hæc sunt verba: *Questum etiam, po tentissima argumenta primo ne ponen da sint loco, vt occupent animos, an summo, vt inde dimittant: an par tita primo, summoq; vt Homericæ dis positione in medio sint infirma, an à minimis crescant. Quæ prout ratio causa cuiusque postulabit, ordinabun tur, vno (vt ego censeo) excepto, ne à potentissimis ad leuissima decre scat oratio.* Sic ille. Quanquam re uera, quo ad certitudinem, & autoritatis pondus, non sit minor autoritas Lucæ, vel Marci, vel aliorum.

Tertio aduerte quid sentiat B. Au gustinus libro. 1. de consens. Euan gelistarum, non sine mysterio Mat thæum, & Ioannem Euangelistas pri

Idem apud Glossam or.

Christianus Druthm.

Ioannis post Matthæum proximè in Græ co Hilarij Eu angelio col locati, quā reddat ra tionem Eu phemus. Præscriptus ab Ecclesia Euangelista rum inter se ordo quā Ezechielis vi sioni respon deat.

Quint.

Home. 111. 4. vbi imbecilliores Nestor in medio collocat. In eo quod Marcus, & Lucas medium inter Euā gelistas Aposto los locū fortiti sunt, quale agno uerit mysterium Augustinus. Aug. c. in it. tom. 4.

Matth. 4.
Infra 9.

mum & vltimum locum tenere, & alios duos Lucam, & Marcum, quasi filios lateris suo vtrinque completi, & claudere. Ita enim habent verba eius cap. 2. eius libri. *Alius, inquit, eis fuit ordo cognoscendi, atque prædicandi, alius autem scribendi. Ad cognoscendum quippe, atque prædicandum, primi vtrique fuerunt, qui secuti Dominum in carne præsentem dicentem audierunt, facientemq; viderunt, atque ex eius ore ad Euangelizandum missi sunt. Sed in scribendo Euangelio, quod diuinitus ordinatum esse credendum est, ex numero eorum, quos ante passionem Dominus elegit, primum, atque vltimum locum duo tenuerunt. Primum Mattheus, vltimum Ioannes, vt reliqui duo, qui ex illo numero non erant, sed tamen Christum in illis loquentem secuti erant, tanquam filij amplectendi, ac per hoc in loco medio constituti, vtroque ab eis latere munirentur. Hæc tamen ille.*

Euangelistæ
in quib⁹ per
omnia inter
se pares sint,
& æquales.

Vnus ergo Euangelista altero non est dignior obiecto, vel argumento: quia eadem Christi dicta, & facta pertractant. Deinde non est quis præstantior altero rerum euidencia,

& autoritate: nam omnibus parem atque eandem fidem præstamus ob Ecclesiam illos ad credendum proponentē: olimq; ab Ecclesia pari honore, & autoritate recepti sunt, quoniam notum erat eos per Spiritum sanctum scripsisse, & non nisi vera, ac certa dixisse. Ad hæc, non differt vnus ab altero in rerum prædictarum necessitate, euentuumque consecutione, cum omnes sacræ Scripturæ libri per Spiritum sanctum sint conditi. Postremò nec in æstimatione Ecclesiæ, aut pretio vnus alteri præcellit, quæ omnes pari veneratione recipiendos atque honorandos esse constituit. Nec obstat, quosdam esse Apostolos, alios verò non esse: quia illa dignitas extrinseca est ad tribuendum ampliore fidem, & autoritatem. Nec impedit quòd illi per se viderint, alij verò instituti, & edocti ab his qui viderunt, fuerint: quia nos non credimus ob eam solùm rationem, quòd Apostoli ipsi viderunt, sed ob illam potissimam causam, quòd Ecclesia eorum comprobaerit, & confirmauerit scripta. Et hæc de hoc capite dixisse sufficiat.

Æquales quo
modo Mat-
thæo, & Io-
anni Apostolis,
rerūq; Chri-
sti gestarum
spectatorib⁹
Euangelistæ
sunt Marcus,
& Lucas.

PROLEGOMENON. XXXVII.

Quid Pagani in primis, quid etiam Hæretici, tam antiqui, quàm noui, contra Euangelij veritatem, & dignitatem euumuerint, atque dogmatizauerint.

AGENDV M Hoc loco de his quæ contra Euangelij veritatem, soliditatem atque dignitatem, tum à Pa-

ganis, tum ab Hæreticis, tam nouellis quàm antiquis obiecta sunt. In primis igitur silentio non premam illa, quæ à Gentilibus in genere, non tam

verbis

Christianæ
ligionis acer-
rimi propu-
gnatores, ex
Græcis.
Iust. in. to. 1.
in princip.
to. 1. & 2.

Athanas. to.
1. initio.
Idem ibidē.

Euseb. to. 1.

Theod. to. 2

Latini Patres
Catholicæ Fi-
dei defenso-
res.

Arnob⁹ cur
septem li-
bros scripsit
aduer-
sus Gentes.

verbis, & factis, quàm etiam scriptis Satana stimulantē, aduersus religionem, Fideique nostræ dogmata, atque adeò contra eius professores perniciose, & fraudulentè sunt opposita, ad illa tamen omnia Patres illi veteres, & nostræ Fidei antesignani insignem ac incomparabilem respondendo, & obiecta à Paganis refellendo, consecuti sunt laudem.

Ex Græcis quidem Athenagoras duabus orationibus pro Fide doctissimè certauit, Iustinus martyr oratione ad Gètes exhortatoria, & pluribus Apologijs ad Imperatores Antoninos pro Christianis oblatis, egregiam, atque strenuam impendit operam Clemens Alexandrinus tribus de Pædagogis, & octo Stromatum libris mira, & recondita secularium scientiarum traditione, atque sacrarum literarum cognitione ad miraculum vsque refertis, Christianam religionem ab aduersariorum telis, atque insolentibus mendacijs oppugnatam, feliciter propugnauit. Athanasius duobus doctissimis, atque eloquentissimis voluminibus, altero contra idola, altero de Humanitate Verbi, fidei Christi felicissimè defendit Eusebius autem Cæsariensis libris quindecim de præparatione Euangelica doctissimè elaboratis Gentiles confutauit, viginti verò de demonstratione Euangelica libris, Iudæorum cæcitate redarguit: verum ex his decem desiderantur. Theodorus duodecim libros edidit contra Græcicas affectiones, planè breues, atque eruditione multa refertos. Ex Latinis verò Tertullianus Apologeticum librum aduersus Gentes eruditissimum, breuissimumque summo, & accerrimo ingenio scriptum edidit. Arnobius septem libros pro Religionis nostræ defensione aduersus Gentes eloquentissimè scripsit: quos tanquam Fidei suæ obsides Episcopis Africanis, vt Baptismi gratiam ab eis promeretur, dicauit. Totidem voluminibus Firmianus eius fidem, & doctrinam tanquam discipulus magistrum æmulatus, quos Diuinarum Institutionum voluit ap-

pellari, pro vera Religione certauit. Post illos omnes B. Augustinus columen Ecclesiæ Catholicæ, & lumen, viginti duobus de ciuitate Dei mira doctrina & eloquentia scriptis libris Religionem Christianam luculenter, & gloriosè tutatus est. Postremò sanctus Thomas Aquinas, tametsi non pari eloquentia, pari tamen pietatis zelo: atque doctrina Fidem nostram aduersus Philosophorum quorundam Gentilium & Sarracenorum calumnias propugnauit.

Præter hos tamen quidam ex Paganis præcipuè contra Euangelium scriptitarunt, inter quos vnus fuit Celsus Philosophus: cuius obiectionibus & argumentis, voluminibus octo contra eum scriptis respondit Origenes. Fuit & Hierocles Pythagoricus, qui Magum illum insignem, nempe Apollonium Tyaneum, cum Christo componere, imò etiam illum ei æquiparare impudenter contendit: Sed egregiè ab Eusebio Cæsariensi. confutationibus octo repulsus est. Scripsit præterea contra Christum Porphyrius capitalissimus Christi hostis: contra quem idem Eusebius Cæsariensis triginta respondit libris, quanquam B. Hieronymus in libro de scriptoribus Eccles. viginti tantum ad se peruenisse testatur: qui omnes hodie desiderantur. Tandem Iulianus Imperator, & Apostata, multa contra Religionem Christianam, & in Christum eius institutorem, & autorem euomuit. Contra eum tamen gloriose pugnarunt Gregorius Nazianzen. duabus in illum inuictiuis breuiori, sed grandiloquo sermone conscriptis, & Cyrillus Alexandrinæ Ecclesiæ antistes libris decem fusiori oratione ad singula Iuliani verba respondendo editis. Epiphanius Hæresis LI. horū & cuiusdam Philolabbatij mentionem facit his verbis: *Vnde etiam alij qui ex Græcis Philosophis, Porphyrius, inquam, & Celsus, & Phylosabbatius, ex Iudæis oriundus, horrendus, ac fraudulentè serpens, subuersionem Euangelicæ tractationis molientes, sanctos Euangelistas accusant, animales ac*

Aug. to. 6.

D. Tho. to. 9

Impugnato-
res Fidei Chri-
stianæ pertina-
cissimiquin-
a quibus con-
futati.

Orig. to. 2.

Euseb. to. 1.

Hiero. to. 1.

Cyrrill. to. 3

Quale filiorū
hominū gen⁹
Epiphani⁹.

1. Cor. 2.

Quatuor mé
daciorem ge
nera Apolto
lis, & Euáge
listis illi ne
balones im
ponebant.

carnales existentes, & secundum carnem militantes, & ad complacentiam Dei impotentes, & quæ Spiritus sunt, non intelligentes. Hæc ille. Non ignoro, plerosque fuisse alios, qui in Christum, atque eius legem styli aciem distinxerunt suam: verum non putavi operepretium eos hinc numerare, cum constet eos omnes eandem ferè cantilenam cecinisse, nempe Apostolos, quo magistrum magnificarent suum, diuinitatem, quam ipse sibi minimè tribuisset, asseruisse atque prædicasse: gesta item illius ad imponendum populo, grandiori oratione exornasse: Christum itè, ceu astutum, & versipellem, simplices, & idiotas discipulos, quibus facile esset verba dare, elegisse. Denique in conscribenda historia Evangelica sibi inuicem minicè contradixisse, pugnantiaque, atque omnino contraria asseruisse. Sed hæc omnia superiori sermone à nobis ex parte cõfuta sunt, inque progressu cõmentariorum nostrorum refellentur suo loco.

Præterea quæ superius dicta sunt, dicendum de quibusdam libris sub nomine Pilati contra Christum scriptis, quæ Acta Pilati dicuntur, quæ, ut Eusebius in nono libro histor. Ecclesiasticæ narrat, ab hostibus Christiani nominis conficta sunt, studio, & opera Maximini Imperatoris; qui cū vellet videri iustus de causis persequi Christianos, euulgari iussit eiusmodi Acta, veluti ante Pilatum de Salvatore Christo omnia blasphemiarum genera cõgesta essent: quæ acta per omnes regni sui prouincias publico edicto mitti præcepit, & per vrbes singulas, per vicus, per agros etiã proponi, præceptoribus insuper puerorum tradi iussit, ut pro his quæ ad meditando, vel ad discendum solèr dictare, hæc traderent pueris memoriæ commendanda, atque per totã diem in scholis recitanda, ac in triuijs decantanda. Hoc tamen tam impudens figmentum Eusebius in quinto eius libri cõfute Erenim quarto consulatu Tiberij, qui cõsulatus septimo anno Imperij eius

Eusebiana eius libellidonea cõfutato.

fuit, piaculi in Seruatorem commissi tempus falsa hæc Pilati acta perscribunt: quo tempore euidenter ostendit, ne missum quidem ad Iudæa procuratorem fuisse Pilatum, testante Iosepho probatissimo historico, qui apertissime tradit, duodecimo Tiberij Cæsaris anno Iudæa procuratorem fuisse. Quod & cū Lucæ Evangelio factis consonat. Sed de his hæcenus.

Illud etiam non præmittã, quod impurissimi omnium hominum Mahometi sectatores contra Euangelij veritatem impudenter effutiuerunt, nempe quod cū Christus dixisset: Cū venerit Mahometus, quem ego mitam vobis à Patre, Euangelistæ expunxerint nomen Mahometi, & nomen Paraclæti substituerint, atque adeo in multis alijs locis Euangelium corrupisse. Sed certè haud est verisimile, aut vlla ratione probabile, Euangelistas corrupisse Euangelium: qui enim hoc facere potuissent, ut contradiceret ignoto, & nondū in rerum natura extanti Alchorano? Isti etiam nequam potuerunt corrumpere, quoniã ab ipsis manauit, & ipsi auctores fuerunt: alioquin vbi est istud Euangelium, quod Mahometus vocat librum vitæ, salutis, directionis? Neque enim ante hunc librum Euangelij alius fuit, ut possit dici hunc esse deprauatum, illum verò alterum fuisse librum salutis. Si ergo ante Mahometum corruptum est Euangelium, cur ad testimonium dictorum suorum mittit ipse suos discipulos ad Euangelium? Nec certè erat maior ratio, quod nomen Mahometi de Textu reiecerint, quàm vel nomen Iudæ, qui eum prodidit, vel Pontij Pilati, qui eum, ut fauorem populi captaret, contra omne ius, & æquitatem morti crucis addidit, vel denique diaboli, ac Satanæ, qui eius necem sitiuit, & ardentissimo studio machinatus est. Neque dubium est, quin Euangelistis fuisset contradicendum ab initio ab his qui eo tempore vivebant, & res Christi gestas perspexerant, atque eum audierant. Ab alijs porro minus potuit Euangelium vitari: nã cū omnium nationum linguis Euangelium scripto esset proditum, diffi-

Iose. lib. 18.
Antiquit. c.
4.
Luc. 3.

Mahometanorum, quod pro Mahometo suppositum fuerit Euangelio nomen Paraclæti, cõtra fragmentum Ioan. 15.

Apostolis nullo modo tribui posse hæc Euangelij corruptelam.

Qualem librum appellat Euangelium Mahometus.

Matt. 27.

Neque verò alios esse potuisse Euangelij corruptores.

cile

cile admodum fuisset tot exemplaria simul corrumpi poruisse. Superest igitur, ut Mahometani falso, & stultè hoc dixerint, quemadmodum pleraque alia, quæ non nisi à stultissimis, & & ratione destitutis hominibus, vel legi possunt, vel credi. Et hæcenus de Paganis sit dictum.

Quot modis Hæretici peruertant, atque corrumpant Euangelium infelices. 1. Ioan. 4.

Euangelium Christi quomodo fiat hominis, imò diaboli Euangelium.

B. Hieron. in c. 1. Epist. ad Gal. paulo antemed. tom. 9.

Præcipuæ Euangelij demolitrices, Manichæa, atque Pelagiana hæreses extitere.

Quorum sectatores Pelagiani. Rom. 10.

Manichæorum, ut Lutherano etiam eos cõsecrantium, de Christo blasphemiarum eiusque cõfutato.

Hæretici verò nõ minus quã Pagani desipere, & insanire videntur. Nam in primis, ut missas faciamus omnium aliorum Hæreticorum peruersas opinionones, quæ Iesum, atque eius Euangelium soluunt. Nam quomocumque aliquis de Catalogo diuinarum Scripturarum aliquem librum integrum, vel eius partem, vel etiam sententiam vnã auferre contendat, siue de loci alicuius intelligentia iudicium Ecclesiæ sensui pertinaciter præferat suum, siue Sacramentorum numerum truncare, seu virtutem Diuinæ gratiæ, quæ per illa ad sanctificandos homines confertur imminuere persit; siue denique Apostolicis traditionibus apertè morte repugnet, hæreticus est, Iesum soluit, & eius Euangelium, dicente Hieronymo in epistolam ad Galatas: *Grande periculum est in Ecclesia loqui, ne fortè interpretatione peruersa, de Euangelio Christi, hominis fiat Euangelium, aut quod peius est, diaboli.* Sic ille. Duæ tamen potissimum hæreses Euangelium, & eius virtutem funditus euertere videntur. Fuerunt enim olim Manichæi, qui liberum ab homine arbitrium penitus sustulerunt: quibus magna ex parte recentiores Lutherani consentire videntur. Ex alia verò parte Pelagiani diuersa ratione, at pari studio, & cõnato Euangelium destruunt: atque in eo secuti videtur Phariseos, & Iudæos, qui, ut Apostolus testatur ad Romanos, *ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiam Dei non sunt subiecti.* Priores ergo illi Hæretici Christum suis dogmatibus impotentem reddunt ad præstandam salutem: asserentes peccata non sustulisse, nec liberum ad legem Dei contemplandam arbitrium per gratiam suam sanasse, sed adhuc hominè in sua infirmitate permanere. Vnde Lutherus captiuitatem,

& morbum peccati libenter fatetur; negat tamè libertatem, & sanitatem, quam promittit Euangelium. Non enim hic vir Belial admittit peccatum esse extinctum: contra verò nos Catholici ad Christi virtutem extollendam, veritatemque ab hæresibus vindicandam, extinctum cõfitemur id omne, quod criminis, seu culpæ rationem habet: solùm aliquid concupiscentiæ relictum, cui tamen dominari valeamus, si volumus: & ad humilitatis prouentum, qua maximè Diuinã gratiam nobis conciliamus, & ad merita vitæ æternæ comparanda vtiliter, & prudenter fuisse relictum, asseramus.

Porro alij posterioris ordinis hæretici, siue Pelagiani, dum naturam integram, & sanam, nulloque originali peccato vitiatam, sed per se ad perficienda mandata, & ad comparandam æternam vitam potentem, & idoneã asserunt, Christum nobis, eiusque Euangelium tollunt. Quorum enim venisset Christus ad sanos, & Medico non egentibus? cū ipse Dominus pronuntiauerit: *Non est opus valentibus Medicis, sed male habentibus:* & alio loco de se ait: *Euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde:* qui sermo ponit humanam naturam deprauatã, & peccato corruptam, adeo, ut qui hoc negare contendat, Christum ipsum frustra venisse asserat. Comperitissimum etiam, atque exploratissimum habemus, Christum Dominum potentissimum fuisse Medicum ad sanandum, & Salvatorem ad seruandum: siquidem à remissione peccatorum præstanda nomè Iesu sacrosanctum, & amabile accepit. Nec ob aliud omnes corporis morbos, atque languores clementer sanabat, ita ut virtus de illo exiret, & sanaret omnes, dæmonesque de corporibus pellebat, quàm ut intelligeremus, eum languores omnes, & infirmitates spirituales curare, ac de animabus fortem armatum in pace custodientem atrium suum, vel inuitum expellere: ac ut ipse sibi testimonium perhibuit: *Mibi, inquit, indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato.*

Pelagianorum error de natura hominis incorrupta, sanaque, refellitur duplici argumento. Matt. 9.

Luc. 4. Isa. 61.

Matt. 1. Luc. 2. Cur Christus infirmos curaret, ac dæmoniacos. Infra. 6.

Ioan. 7.

Hereses quæ nam omnium capitalissimæ contra Euangelij autorē Christum Iesum olim fuerint excitatæ 1. Ioan. 4.

Monothelitæ a quo fuerint excitati.

Matth. 27.

Heresis Berægarij, filiorumq; eius Calvinistarum de Eucharistia.

Abbatis Ioachim nescio cuius, & Flagellantium huiusmodi hæreticorum de Euangelio dogmata peruersa.

Cum autem omnes hæreses quæcumque Euangelium ipsum petant; potissimum tamen illæ, quæ Iesum ipsum tangunt, atque eius personæ aduersantur (nā Iesus ipse Euangelium nostrum est, quemadmodum quæ aut Diuinitatē illi tollūt, vt Arriana; aut Humanitatis veritatem, vt Manichæa, aut quæ duas ponit in Christo personas, vt Nestoriana; aut quæ vnam tantum naturam ex duabus, Diuina, & Humana, conflata constituit, vt Eutychiana: aut quæ negat in Christo fuisse animam ratione præditam, vt Apollinaria: aut quæ vnicam tantum asserit fuisse in Christo voluntatem, sicut tradiderunt Monothelitæ, quorum autor extitit Macharius Episcopus Hierosolymitanus, aut quæ negat Christum cruci suffixum, sed Simonem Cyrenæum, qui angariatus sustulit crucem, vt asseruerunt Basiliani, & Marcitæ; aut quæ inficiatur Christum à mortuis surrexisse, sed surrecturum aliquando, vt somniauit Cherinthus, aut quæ decernit, Christum in cælum sine carne ascendisse, vt Apelles dogmatizauit: istæ omnes, atque similes hæreses, quas longum esset percensere, vel quæ Christi personam extorrem faciunt ab Eucharistiæ Sacramento, quod inuentum Satanæ fuit olim Berengarij, & nostro seculo à Calvinistis, atque Hugonotis repetitum, atque confirmatum, propterea, magis Euangelio repugnant, quoniam caput ipsum, hoc est Dominum Iesum soluunt, eumque aut purum Deum, aut mendacem, aut infirmum, aut stultum: quæ omnia longè sunt ab eminentissima illa, atque ineffabili Diuinæ cum humana natura ad Verbi hypostasin vnione, & quæ summa gaudet potentia, veritate atque gloriâ.

Non est operæpretium prolixiori sermone insectari stultos, & vanos errores, vel Abbatis Ioachim aientis Euangelium non fuisse prædicatum ab Apostolis secundum spiritualem intellectum, sed solum iuxta literam, vt Guido illi impingit; vel Flagellantium se Hæreticorum, qui post ad-

uentum suæ sectæ, Euangelium desisse affirmabant. Sed huiusmodi paradoxa ac portenta, & à ratione, & à fide abhorretes opiniones recitasse, ipsas expugnasse sit.

Non grauior tamen errores, quos nostri temporis Hæretici contra Euangelium disseminarūt, recensere, vt intelligas, quantis fraudibus & technis Satanæ per sua accommodata organa Euangelij destructionē moliat. Primus ergo error est, descripta à quatuor Euangelistis tantum esse pro Euangelio audienda, reliqua verò in eo non expressa reiicienda esse. Cum tamen contra testetur Euangelium: *Ad huc*, inquit, *multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modò. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* Intelligit Christum se ad Spiritum Sanctum transmittere, cuius magisterio erudiendi Apostoli erant de his quæ à Christo nondum audierant? Rursus Ioannes Euangelista: *Sunt & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mandum capere posse eos qui scribendi sunt libros.* Christus itē, vt habetur in Apostolorum Actis, per dies quadraginta apparens Apostolis, de regno Dei eos instituit, hoc est de Ecclesia, & eius capite, de Hierarchia ministrorum ad Sacramenta tradenda necessaria, de materia & forma quorundam Sacramentorum non satis in Euangelio expressis, de ceremonijs ac ritibus non satis ad disciplinam spectantibus, de uisum Imaginū, de inuocatione sanctorum, de Reliquijs venerandis, de ieiunio in Quadragesima, & alijs diebus opportunis celebrando, de his quippe & similibus rationi consentaneum est Dominum Apostolos suos instruxisse, cùm regnum Dei, hoc est Ecclesia, sine istis, aut nullo modo, aut vix possit consistere. Quamobrem Paulus non temere iubet, vt traditiones, siue verbo, siue scripto commendatas, fideliter teneamus, & obseruemus. Et in Epistola ad Galatas non dixit Apostolus, vt illi imponunt Hæretici, Si quis nobis Euangelizauerit plura, quam quæ audistis, anathema sit, sed inquit:

Contra hunc primū nostri seculi de Euangelio Hæreticorum errorem: Solum Euangelium expressum recipiendū est, ac retinendū

Ioan. 16.

Infra. 21.

Act. 1. De quo regno Dei Christus post resurrectionē suam Apostolis sit locutus.

2. Thess. 2.

Gal. 1.

In hoc Apostoli dicto: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, &c. duo contra Hæreticos obseruantur.

In secundum hunc errorem Othonis Brunfelsij plane Satanicū. Euangelium scriptū nihil est, nisi illud, quod interne Spiritus Sanctus in cordibus fidelium scribit, atque docet.

Tertij istius erroris confutatio: Euangelium tanquam perspicuum, ac dilucidū, opus nulla habet interpretatione.

Luc. 18. Matth. 13. Infra 15. Ioan. 16. Prouer. 3. Duplici ex fonte hauriēda est sacra intelligentia Scripturarū.

Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit: quod est dicere, contraria, & opposita his quæ accepistis. Nec dixit Apostolus, præter id quod scripto accepistis: quia fortassis tunc aut nihil, aut pauca erant scripta, sed quod traditione verbis viuus ab euangelizantibus acceptant Apostolis.

Secundus error est, Euangelium scriptum merum esse figmentū, somnium, & rem Cabalisticam prorsus, nihilque ad salutem promouendam facere: sed Euangelium esse verbum, quod Spiritus Sanctus in corde fidelium loquitur & scribit, illudque tantum esse audiendum. Sic enim Otho Brunfelsius, ex Carthusianorum familia ad Hæreticos transfuga infelicissimus, & fanaticus scripsit: & homines adhortabatur, vt in antris, & speluncis latitantes vocem Euangelicam à Spiritu Sancto perciperent. Sed sanè mera insania, & commentum diaboli est hoc, ad aperiendam omnibus perniciosus erroribus fenestram excogitatum: quare illud expugnare superfluum duximus.

Tertius error est, Euangelium ad eò apertum esse & clarum, vt interpretatione non indigeat, cùm per se ipsum totum exponi, declararique possit. Verum in hoc certè Hæretici egregios se produnt artifices: nam dum Ecclesiæ Catholicæ Patribusque potestatem interpretandi Euangelium adimunt, sibi ipsis illam tribuunt, atque arrogant. Attamen Patres longis suis atque doctissimis commentarijs, quibus Euangelia illustrarunt, testatum nobis reliquerunt, quàm sit difficilis interdum, & per obscura doctrina Euangelica: nam vel Apostoli ipsi Christum in carne loquentem interdum non intelligebant, vt Euangelium testatur, & Hæretici, qui suo seculo cum Patribus de intellectu Euangelij contentiosissime certarunt, satis indicant, neminem suo sensui, vel prudentiæ fidere debere: sed eam in primis à Deo precibus ac supplicationibus, deinde & ab Ecclesiæ sancte Patribus, illustribusque Doctoribus petendam esse. Nec veterum Patrum scri-

ptis tantum contenta Ecclesia fuit, sed omnibus seculis summos habuit sanctitate, & doctrina, ac eximios scriptores, qui suis luculentissimis commentarijs, lucubrationibusque doctrinam exposuerunt Euangelicam, eamque ab hæresibus, superstitionibus, erroribus, & falsis reuelationibus, quibus illam obscurare contendebant, feliciter, & gloriose asseruerunt, & vindicarunt. Scripserunt enim in Euangelia, ex Græcis quidem Origines, Hippolytus Martyr, Theophilus Antiochenus, Theodorus Heracleota, Apollinarius Laodicensis, Didymus Alexandrinus, Chrysostomus, Cyrillus, Theophylactus, Leontius, Euthymius, Nonnus Panopolitanus: ex Latinis verò, Hilarius, Victorinus, Fortunatianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Beda, Remigius, Anselmus, Haymo, Rupertus Tuitiensis. Qui verò per quadringentos annos ante nos scripserunt, innumerabiles propemodum sunt & infiniti, & magis omnibus noti, quam vt hic sint per censendi.

Quartus error est, Euangelium puram ac nudam esse Dei promissionem de gratuita peccatorum remissione, ac vita æterna donanda omnibus fide illud recipientibus. Sed hæc assertio si vera esset, multos & peruiciosos errores, & ab Ecclesia iam damnatos inuolueret, nempe solam fidem satis esse ad iusticiam, & ad salutem: Opera bona, nec ad veniam delictorum obtinendam, nec ad æternæ vitæ consecutionem esse necessaria: In Christo renatos ad nullam legem obligari, præterquam ad credendum: Sacramenta nequaquam sanctificare hominem, nec renouare: quæ omnia & apertissimis Scripturarum testimonijs contradicunt, & nuper in sancta Synodo Tridentina condemnata, & reprobata sunt. Nā nec Deus remissionem peccati confert non præparato, vel non desestanti peccatum, vel Sacramento se subdere repugnantem, vel votum nouæ vitæ non concipientem. Scriptum est enim: *Conuertimini ad me, ait Dominus exercituum, & conuertar ad vos: Pœnitimini, & credite*

Sacrorum enarratores atque interpretes Euangeliorum antiqui Patres Græci, atque Latini, aliquot præcipui recensentur.

Impugnatur quartum dogma Hæreticorum: Euangelium nuda est remissionis peccatorum, vitæque æternæ fidelibus dandæ pollicitatio.

Ex hoc dogmate planè pestilenti quot, & quanta necessaria aliâ cõsequatur.

Quæ Deus dignum habeat remissionem peccatorum, tantummodo. Zachar. 1. Mar. 1.

Atho. 2. Vitam æternam bonorum operum tantum mentis dari, ex quibus eius appellatiōibus constat. Hier. 31. Matth. 5. Luc. 6. 2. Tim. 4. Matth. 20. 1. Cor. 9. Nō solum legem Moysi, ut hæretici mentiuntur, sed etiā Euāgelium legē esse factorū.

Euangelio: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestram in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorum, & accipietis donū Spiritus Sancti. Rursus vita æterna non simpliciter datur, sed redditur iuxta cuiusque opera: præmiumque & retributio, & merces, & corona iustitiæ, & denarius, & brauium in Scripturis frequenter nominatur: vt intelligamus nō nisi legitime certando, & in vinea Domini laborando, in viaque Dei ambulando, atque bene agendo, ad eam nos posse peruenire. Vanum est ergo discrimen quod inter legem, & Euangelium assignat Hæretici, quod lex sit, quæ certa opera, & præceptorum obseruantia à nobis exigat; Euangelium verò sit nuda profusa gratiæ, & glorię propter Christum promissio, atque ita Euāgelium legem esse nō posse. Quæ omnia falsa sunt, ac cōtra Scripturas aperte pu-

gnātia. Nam & Prophetæ nouū Testamentum, legem appellant. Isaias namque de Christo vaticinans, inquit, Et legem eius Insula expectabūt: & Hieremias pactum nouum cum domo Israel factum explicans: Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorū, & in corde eorū scribā eam. Apostolus quoque apertius distinguit inter legem fidei, & legem factorum. Et rursus inquit: Lex spiritus vite in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati, & mortis: ac rursus ad Corinth. Iis qui sub lege sunt, quasi sub lege essent, cum ipse nō esset sub lege, vt eos qui sub lege erant, lucrifacerem. Idem Paulus ad Galatas: Ego per legem legi mortuus sum. Item Iacobus frater Domini, Euangelium vocat, legem perfectæ libertatis. Quibus quidem testimonijs in genere satis expugnatos putato esse errores Hæreticorū nostri temporis, qui de Euangelio malè sentire dignoscuntur.

Isai. 42. Hier. 31. Heb. 8. Legem fidei qua ratione Apostolus distinguit à legem factorum. Rom. 3. Infra 8. 1. Cor. 9. Galat. 2. Iacob. 1.

PROLEGOMENON. XXXVIII.

In quo de vera Christi ætate differitur, ac dies Cōceptionis, Natiuitatis, Baptismi, Mortis, atque Resurrectionis eius traduntur: tūm quoto præcise vitæ Christi anno ac mense currente hæc contigerunt.

HXTERNI Historici, qui vitam, & gesta illustris alicuius, & magni Principis enarranda suscipere, sedulo ac diligenter totum vitæ eius tempus, & qua quidque ætate acciderit, virtutumque progressus, quos cum vitæ ediderit incrementis, quoad eius fieri potest, conantur præscribere. Id verò accuratissimè obseruatum legimus in sacris literis, vt de Patriarchis constare potest ex historia Genesis;

de Regibus etiam, & Prophetis idem præstare videntur Regum, & Paralipomenon libri. Porro in Nouo Testamento de Christo Iesu Domino nostro, Patriarcha, veròque Rege, & Propheta idem seriò obseruant Euangelistæ, maximè verò Lucas capite primo, secundo, ac tertio, Sed quoniā non ita singula perscripta sunt, vt in multis minimè sit coniecturis, & rationibus, atque Patrum testimonijs locus relictus, ideirco peculiari tracta-

Quam utilis hæc sit futura tractatio.

Christū Dominū die 25. Martij fuisse conceptum.

Chryf. tom. 11. circa si.

Luc. 1.

B. Aug. 10. 4.

Idē tom. 5.

Idē tom. 3.

Idē tom. 10.

Idē tom. 6. Beda tom. 2.

tu, maiorique; disputationis luce indigere mihi visa sunt. Cum igitur in huius rei tractatione plurima delitescant mysteria, plures Scripturarum loci veniant explicandi, nonnulli item nodi, tūm ex scripturis, tūm ex Patribus dissoluendi sunt, copiosa denique eruditionis supellex detegatur, existimati non inutilem, neque inuocandam fore operam nostram atque studium, quod huic elucidandæ veritati impederemus. Quo autem clarior ac distinctior nostra procedat oratio, age, per assertiones procedamus, quas Scripturis, & Patrum testimonijs, & rationibus quatenus opus fuerit, succie mus.

Sit igitur assertio prima: Christus Dominus conceptus, siue incarnatus fuit 25. die mensis Martij, siue, vt alij loqui consueuerunt, octauo Kal. Aprilis. Hæc in primis ex vsu & consuetudine Ecclesiæ, quæ illo die solenniter tantum Incarnationis mysterium celebrat, confirmantur; deinde & ex Chrysofomi, & Augustini, atque Athanasij dictis. Ait enim Chrysofomus in sermone primo de Natiuitate Ioannis Baptistæ, siue serm. 1. de Annuntiatione: Fuit igitur, quando hæc (scilicet: Ecce concipies, & paries filium, &c.) Angelus ad Mariam annuntiavit, octauo Kalendas Aprilis, qui & ipse est dies æquinoctialis ad inchoationem lucis, &c. Conceptus est ergo Dominus noster octauo Kalendas Aprilis, mense Martio, qui est dies Paschæ passionis Domini, & conceptionis eius. In qua enim die conceptus est, in eadē & passus est. Augustinus verò libro 83. Quæstionum, quæst. 56. id ipsum asserit, nempe quod Dominus noster eadem die qua fuit conceptus, est passus, videlicet, octauo Kalend. April. Idem lib. 18. de Ciui. Dei, cap. vlt. Mortuus est ergo Christus duobus Geminis consulibus, octauo Kalend. Aprilis. Resurrexit tertia die, sicut Apostoli suis etiam sensibus probauerunt. Rursus lib. 4. de Trinit. cap. 5. & serm. 18. in Natali Domini, libro etiā contra Iudæos, & Arrianos, cap. 5. & Beda lib. de Temporibus, cap. 46. Porro Athanasius lib. Quæst. ad Antio-

chum principem, quæst. 17. Quare, inquit, vicequinto die mensis Martij in vtero Virginis clausus, habitare coepit Christus, & Deus noster, veniens in terram? Responso, Quia eodem die in mundi principio Deus creauit Adā. Hinc est quod in hoc ipso mense omnes arbores, & herbe, animalia item ad profereudum fructum, & ad liberos procreandos commouentur, tanquam à Deo hoc tempore creata sint. Hæc Athanasius, si tamen opus sit eius.

Fauet huic quoque sententiæ ratio ipsa. Nam si editus est in lucem 25. Decembris, vt Ecclesia tradit, quod partus nouem mensibus compleatur, si à 25. Decembris retrocedas per nouem menses, inuenies diem conceptionis in die 25. Martij sistendum.

Secunda Assertio: Christus Dominus die Veneris, quæ sexta feria dicitur, cōceptus est. Quod probatur primò ex vulgari omnium fidelium æstimatione, & communi Ecclesiæ fide, quæ peculiari quadam veneratione singulos sextæ feriæ dies, qui in mensem Martium incidunt, colit, ac celebrat. Extant etiam hodie versus quidam in honorem eiusdem sextæ feriæ hoc ipsum attestantes, quos in historia Lombardica Petrus Comestor producit, qui sunt.

Saluē festa dies, qua vulnera nostra coherces. Angelus est missus, est passus in Cruce Christus: Est Adam factus, est eodem tempore lapsus.

Deinde idē colligitur ex paullo antè productis Augustini, & Chrysofomi autoritatibus, quæ tradunt, Dominum eodem quo passus est die fuisse conceptum. Constat autem manifestè atque inuictè ex Euangelio, Dominum in die Parasceues, vt testatur Ioannes, hoc est die Veneris, mortem Crucis sustinuisse: Ad hæc, vt infra probatur sumus, Christus vixit annos triginta tres plenos; ac præterea quantum fluxit à 25. Decembris, ad 25. Martij, in qua obiit: quare necessarium est, si rectè colligas, retrocedēdo per circulum literarum Dominicalium, Dominū die Veneris cō-

Mag. Athanas. 10. vlti. Dominicę Incarnationis die 25. Martij peractæ mysteriū Athanasij.

Quæ ratio prædictæ veritatis confirmet.

Quod Christus die Veneris sit incarnatus.

I. Argum.

Hist. Schol.

II. Argum. à Patribus iam dictis.

Ioan. 19.

III. Argum.

ceptum fuisse. Atque huic sententiæ subscribunt historici omnes, & Scriprores Ecclesiastici, atque Chronographi, vt accipitur ex autoritate Bedæ, & Campani, & aliorum.

Tertia Assertio: Christus Dominus natus est die 25. Decēbris. Hoc ipsum plena fide recipiendum est, ob Ecclesiam illo die peractam Natiuitatem credentem. Quod confirmatur testimonio Augustini, qui libro 4. de Trinit. cap. 5. ita inquit, *Octauo Kalendas Aprilis conceptus creditur, quo & passus: ita monumento nouo, quo sepultus est, vbi nullus erat mortuorū positus; nec ante, nec postea, cōgruit verus Virginis quo cōceptus est, vbi nullus seminatus est mortaliū. Natus autē traditur octauo Kalē. Ianuar.* Hęc ille: at octauo Kalē. Ianuar. dies Dominicus incidit. Subscribit & huic sententiæ Casiodorus, qui in Psal. m. 17. super illud: *Hęc est dies quam fecit Dominus*, sic ait: *Licet Deus cunctos dies creauerit, singulariter tamē diem fecisse dicitur, qui Christi Domini Natiuitate sacratus est.* Hęc ille. Idem penē vniuersi tradunt, vt Glossa ordinaria, & Lyranus in Lucæ cap. 2. Albertusque Magnus scribens in Euan. gelium: *Misus est Angelus, Platina quoque in vita Iesu Christi, atq; Durādus in Rationali Diuinorum Officiorum, dicens: Est aduertendum, quod Dominus in fine anni nasci voluit, vt ostenderet se in vltima mundi etate venire, in sexta feria conceptus, in Dominica natus, in sexta feria crucifixus fuit, & in Dominica resurrexit, vt qui hominem in sexta feria plasmatum perdiderat, in sexta feria liberaret, & qui dixerat in Dominica: Fiat lux, in Dominica veniens Oriens ex alto nos illuminaret. Et in nocte natus est, vt se sub carne latētem venire signaret; vel vt sese ad illuminandum noctem nostram venire monstraret: quoniam habitantibus in regione vmbrae mortis, lux orta est eis.* Hęc ille in Dominica de Officio Natalis, & idem tradit lib. 7. cap. 9. de Annūtiatione Virginis Mariæ. Idem quoque etymologia ipsius diei Dominicæ docet: nam ob id Dominica dicta est, quia eo die natus est Dominus, sicut & eadem à mortuis resurrexit, quod ad corpus attinet, re-

genitus, immortalitatem ac cæteras animæ dotes indutus; in eadem demum missio Spiritu Sancto in Pentecoste, singulari quodam modo Apostolos fecit renasci. Huius autem Dominicæ diei meminit Ioannes in Apocalypsi cap. 1. cum ait: *Fui in Spiritu in Dominica die, & audiui post me vocē magnam tanquam tubæ, &c.* Quo scilicet doceat nos Dominica die spiritalem agere vitam, & audire verbum Dei. Quod si natus Dominus est die Dominicæ, eadem quoque fuit circuncisus, sed prima Ianuarij, & die Veneris sequentis à Magis Orientalibus est visitatus, & adoratus, idq; sexta Ianuarij, presentatus verò in templo die Iouis. Hęc enim omnia positam diem Natiuitatis in 25. Decembris, & Dominica die necessariò consequuntur. Ridendus porrò hæreticus quidam Matthæus Beroaldus, qui lib. 4. Chronici, cap. 2. & 3. docet, Christum natū mēse Septēbri, in ipso æquinoctio Autumnali; & eodem die baptizatū, quo Magis est reuelatus, & omnia confundit: & totius anni principium refert ad eundem Septembris diem. Assertit præterea, Christum 15. die Decembris gestauit vterum. Et reprehendit Ecclesiam de pudendo errore. Hęc iste nonus, & egregius supputator, secutus quosdam Egyptios autores. Sed sunt hæc omnia vana, & falsa, & nulli solido nixa fundamento.

Quarta sit Assertio: Christus Dominus incarnatus est anno primo post bissextum, qui vel fuit, vel esse debuit iuxta ordinem Calendarij. Nā si Christus, vt assertitur, natus est die Dominico, necesse est, vt litera Dominicalis eo anno currens esset B. vt patet inuenti Kalēdariū. Etenim 25. dies Decembris signata est litera B. & 25. dies Martij eiusdem anni, quo iā Christus fuerat cōceptus, notata est litera G. vnde constat quod erat dies Veneris, seu feria sexta, sicut dies 25. Decembris erat Dñica. Idem etiam recta deducitur computatione: nam si anno bissexti currunt duæ literæ D. C. necesse est, vt anno proximè sequēti bissextum, qui fuit incarnationis, currat

Apoc. 1. Quid quod se fuisse in spiritu in Dominica die, asserit Ioannes.

Matth. 2. Luc. 2.

Beroaldi necio cuius hæretici hominis, Christū in Septēbri natū, in Decēbri negatū fuisse conceptū, confutantur errores.

Christū anno primo post bissextū fuisse conceptum.

I. Argum.

II. Argum.

Dominicalis litera B. nam post quolibet viginti octo annos semper redit eadem litera Dominicalis, & in eodē statu respectu bissexti. Cōstat autem quod reuolutis viginti octo annis post bissextum, anno sequenti inuenitur litera Dominicalis B. Hanc autem regulam inueniendi bissextum docuit Cyclus Dionysij Abbatis, quem Ecclesie Romanæ tradidit, & quem omnes subducendæ rationis periti sine controuersia sequuntur.

Dionysius abbas rationē inuenendi bissextum primus adiuuauit. Anno Augusti Imperat. XIII. conceptū esse Christū, & natum ostenditur. D. Epiha.

Idē in Hære. sin. 51.

Paul. Orosius.

Irenæi opinio, & Tertulliani. Hiero. tom. 5. circa fin.

Quādo nat⁹ Augustus.

Sueto. c. 5. Quādo vixit. Quotennis in obitu Iulij Cæsaris fuerit.

Quinta assertio: Christus conceptus, & natus est anno 42. Imperatoris Augusti, vt testis est Eusebius in Chronico, & Clemens libro primo Stromatum: qui anno 28. eiusdē tradit Christum natum, quibus si addas 24. annos Triunuiratus, efficiet 42. & Epihanus sub finem tomi primi, lib. 1. tradit Dominum natum anno 42. Augusti. Idem in Alogianos agens, reprehendit Valentinum, ac discipulos eius, quod dicerent Christum natum 40. anno, pro 41. Quia calculo, inquit, ipsius B. relicto, & μ solū restāte, 40. solū annos fecerunt, cum esset dicendum μ. β. Ad hæc Paulus Orosius lib. 7. cap. 2. anno illo propè emenso docet Natiuitatem Domini accidisse, vt alios silentio premam permultos: quanquā Tertullianus scripserit anno 41. vt refert Hieronymus in caput 9. Danielis, & in præfatione in Chronicon Eusebij, & ante eum Irenæus libro 3. cap. 25. & recensitio Consulū apud Lium Christum natum ponit anno 41. Augusti, & in excessu Augusti Christus agebat 16. annum, sed non plenum.

Sed quoniā de ætate Augusti multa dubitantur apud magnos, & graues Autores; propterea quædam accuratius statuenda sunt. Atque illud in primis, vt certum admittendum est, Augustum natum 9. Calend. Octobris, hoc est 23. die Septēbris, vt testis est Suetonius in Augusto. ¶ Secundum est, Augustū vixisse annos 76. 5. diebus minus, vt idem Suetonius autor est. ¶ Tertium statuendum, in Cæsaris morte Augustum egisse annū 18. & menses circiter sex, videlicet, quantum interiacet à 23. Septēbris sui na-

talis die ad Idus, vel, vt alij volunt, ad Kalendas Martias, quo die occisus est Cæsar, vt omnes Historici testantur. Eam autem Augusti in morte Cæsaris ætatem, affirmant Eutropius, T. Liuius (vt constat ex L. Flori Epitome) Cicero in Philippicis, Plutarch⁹, Cornelius Tacitus, atque alij, ex quorum dictis siue expressè, siue tacitè (vt cum vocant eum puerum, siue adolescentem) idem habetur. Et probatur etiā, quia in excessu C. Cæsaris Augustus habebat decem & octo annos ferè cū dimidio, idque aperte ostēditur, quia, vt testis est Suetonius, natus est Augustus Cōsule Cicerone, die 23. Septēbris; cuius Consulatu, si Cōsules enumeres ad mortem Cæsaris, tot annos comperies. Deinde Augustus primum Consulatum inijt anno 20. inchoato, vt autor est Tranquillus. siue 19. iam exacto, vt testatur Florus Consulatus autem iste non fuit Iulij Cæsaris nece posterior nisi vno anno, & aliquot mensibus, quia hic Consulatus non nisi intra annum Hircij, & Pansæ iam extinctorum continetur: ergo habebat Augustus in nece Cæsaris supra 18. annos, & amplius quinque menses, aut ferè sex.

Quartum, in ea anni parte, in qua Cæsar interfectus obiit, Augustus nō potuit dici impetare; nondum enim vllam acceperat à Senatu auctoritatem. Erat autem eo tempore M. Antonius Consul, qui multa aduersus interfectores Cæsaris attentauit, nempe cōtra Marcum, & Decium Brutos, & Cæsium. Surrexit autem M. Tullius pro illis contra M. Antonium, & adolescentem, imò puerum laudauit Octauium, excitauitque aduersus Antonium.

Quintum, Anno mortem Cæsaris consequente, scilicet, Kalendis Ianuarijs, Hircius, & Pansa Cōsules creati sunt, qui contra M. Antonium vnā cum Brutis & Octauiō bellum susceperunt, & Mutinē tandem prælio inito, penè in calce mensis Aprilis profligatus est Antonius, qui ad Lepidum confugit, seque cum illo cōiunxit, atque in eo prælio ambo Cōsules desiderati sunt.

Quādo Iulio Cæsar occisus. Eutropius. T. Liuius. Tul. Philip. Plutar. in August. Corn. Tac. in Dialo. de Oratorib.

Sueto. ibid.

Idē ca. 20.

Ab anno mortis Cæsaris, cur minime Augusti Imperiū inchoauerit.

Anno ille sequenti cum Hircio, & Pansa Conf. & Brutis, Mutinæ cōtra M. Antonium pugnavit.

Eodem vice narius Augustus anno Consulatum inuauit.

Plutar. in eius vita. Suet. loco praescripto. S. bellicus Aeneide 7. lib. 1.

Augustus quando Triuir factus.

Quando Triuir fuerit: quando Imperator Electus; quor annis imperauerit.

Suet. ca. 8.

Annorum Imperij Augusti dictorum Corollarium primum.

Cornelii Taciti dictum, quod Augustus 8. & 50. annos imperauerit, quo modo verum.

Sextum: Eodem anno Octavius motis hostiliter armis Romam venit: & cum nondum ageret annos viginti, vt testantur Plutarchus, & Suetonius, Consul factus est pro anno ineunte simul cum Q. Pædio. Sic enim ait Plutarchus: Nō dum viginti annos natus Consul fit. Suetonius verò ait: Anno vigesimo per vim Consulatum extorsit; cū tamen interim cum M. Antonio tractata esset reconciliatio. Hoc idem tradit M. Antonius Sabellicus, & alij per multi.

Septimum: Illo ipso anno Consulatus sui cum M. Antonio, & M. Lepido Triunviratum iniit, destinaruntq; simul omnes Cæsaris interfectores, eorumque fautores persequi: quod & fecerunt intra triēnij spatium, vt docet Suetonius. Nam contra Brutum factum est bellum Philippense, & captus eius Romam allatum. Cæsium quoque persecuti sunt, qui eodem se interfecit pugione, quo Cæsarem necarat. Et hic est tertius annus à Cæsare exactus, post quem verè cœpit Augusti Imperium.

Octauum: Cum Antonio, & Lepido ferè duodecim annos imperauit Augustus: solus autē, interfectis Triuiratus sui socijs, hoc est M. Antonio, ac Lepido, monarchiam tenuit annis quadraginta quatuor, vt refert Suetonius, alijque complures; quamquam Eusebius scribat, aliquos Augusto tradidisse 46. annos monarchie: verum prior sententia verior est, & fidelioribus confirmata testibus.

Ex his igitur quæ præmissimus, nō nulla iam capere licet. Primū, à morte Cæsaris ad Augusti excessum intercessisse supra 58. annos: quod ex secundo & tertio præmissis liquidum esse potest. Nam cum excederet Cæsar, agebat Augustus 18. annum, & circiter sex menses. Vixit autem annos 76. minus circiter mense: ergo necesse est superuixisse annos octo & quinquaginta cum mensibus quinque. Atque ita verum est quod tradit Cornelius Tacitus in dialogo de Oratore, nempe Augustum regnasse quinquaginta octo annos non plenos, qui scilicet intercessere à morte Cæsaris vsque

ad obitum Augusti. Atque hoc liquidum redditur ex eo, quod ipse enumerat annos à morte Cæsaris, ita enim illos continuat.

Secundum elicimus, à Consulatu Hircij, & Pansæ (qui fuit post decem menses à nece Cæsaris sequentibus Kalēdis Ianuar.) quibus se adiūxit Augustus, ad ipsius Augusti excessum interfuxisse annos 57. & menses 8. fermè. Et sumendo exordium Imperij, verum est dictum Iosephi libro 18. Antiquitatum, cap. 3. quem secutus est autor Historiæ Lombardicæ, & Nicolaus de Lyra, atque alij, dicentis, quod Augustus regnauit 57. annis, & sex mensibus amplius, & diebus duobus: in quo numero 14. sunt anni, in quibus Antonius eius fuit Imperij socius, & particeps. Vixit autem annos 77. Hæc ille ferè, qui annos 14. tribuit Triunviratui Augusti, Antonijque, cum alij non tribuant nisi 12. Sed hoc fecit adscribendo Augusto omnes annos, qui fluxerunt à morte Cæsaris, quemadmodum fecit Cornelius Tacitus. Atque hac ratione supputandi verum est quod docet Eusebius in Chronico, & omnes ferè eius sectatores, Christum natum anno Augusti 42. nondum enim erat ille 42. annus expletus, propter sex illos dies, qui supererant de mense Decembri. Eodem quippe anno ponitur incarnatus, qui iuxta hanc regni eius computationem fuit à Kalendis Ianuarij ad alias Kalendas.

Tertium accipe, quod à proprio Consulatu ipsius Octauij cum Q. Pædio, item à Triunviratus plena concordia, quæ fuit paullo post eodem anno, vsque ad diem obitus eiusdem Augusti fluxerunt anni 56. & sex, vel septem amplius menses, vt scribit Suetonius. Et verum est, quod duodecim ferè annos cum M. Antonio atque Lepido, solus autem 44. annis imperauerit. Dicit autē Suetonius, Ferè, ob interruptionem illius Triunviratus, in quo bellum Actiacum gestum est, vnde anni 44. computantur à triumpho quem Romæ gessit.

Quod si ab eo tempore exordium Imperij capiatur (nā verius tunc Imperauit, quando solus fuit Imperator)

II. Corollar.

Dicentium 57. annis, & mensibus 8. Augusti regnasse, opinio conciliatur.

Euseb. ca. 2.

III. Corolla.

Suet. ca. 8.

Annos ferè 12. Augustum tenuisse Triunviratum, vt dicat Suetonius.

Tertulliani, & Irænei Christum natum anno 41. Imperij Augusti opinantur, dictum saluatū.

Beda lib. de ratio. tēpo. c. 45. tom. 2. B. Anton. II. Argum.

Eusebius.

III. Argum.

Quo anno instituti à Iulio Cæsare Kalendarij Dñs fuerit incarnatus. Ioa. Stophletin.

A quibus, & quantum illud fuerit Kalendarij confusum, & cōturbatum.

tor) verū inuenitur, quod scribit Tertullianus, & Iræneus, & alij, Christum natum 41. anno Augusti imperij. Verū etiā quod tradit Eusebius, Augustum regnasse 56. ac paullo pl⁹ dimidio anno.

Quartum accipimus, Dñm in excessu Augusti egisse sextumdecimum ætatis suæ annū: expleuerat siquidē 15. annos, & 8. menses ipsius 16. videlicet quantum est à 25. Decēbris, in qua natus est Dñs, ad 19. Augusti, in quo obiit Augustus. Ab incarnatione autē numeratur annus currens 17. Quod quidē probatur per multos Chronographos, sic enim docet Beda, & Archiepiscopus Florentinus. Deinde verisimile fit quod narrat Paulus Episcopus Forosempronie. qui producit magnū quedā Astrologū, qui diligenti calculo cōperit eclipsin illā magnam, quæ in excessu Augusti fuisse prodita est, contigisse anno ab Incarnatione 17. Præterea ad hoc facit ipsa annorum Imperij Augusti computatio. Nā, vt ex Eusebio habemus, vicesimo octauo Monarchiæ eius natus est. Certū est etiā iuxta eū, quod tenuit Principatum annis 44. vnde Christus Augusto moriente agebat annos sexdecim. Enumeratio etiā Cōsulū addita in fine T. Liuij idē ostēdit: nā ponit in excessu Augusti Christum agere 16. annū, nō plenum intellige, sed per octo menses exactos.

Sexta fit Assertio: Anno 45. ab institutione Kalendarij Iuliani conceptus est Dñs: quod credibile est, atque per omniavero consonū. Fecit enim hoc, vt docet Ioannes Stophlerinus, in primo cōgressu luminariū, secundū mediū cursū in prima die Ianuarij horis 18. minutis 44. secundis 55. Cōperit enim diligētissimo calculo, primo Ianuarij coniunctionē talē contigisse anno 45. ante Incarnationē; tamen si Christus secundū omnes cōceptus est anno primo sequenti annū bissextilē, id est qui fuit, vel esse debuit, si error ille sacerdotū natus nō fuisset, debuit per 45. annos præcedere Dñi incarnationem emēdatio Kalēdarij, vt multi testantur. Et ad hoc respexit Abbas Dionysius, qui securus est ordinē Kalendarij, qui ab initio positus erat per Cæsare. Sed

imperitia, & negligentia Sacerdotum per 36. annos perturbatum erat, Suetonio teste: fufius verò idem docet Macrobius in Saturnalibus. Vnde & illud credibile, quod primo suæ Dictaturæ anno instituerit Kalendariū, sicut quibusdam Astrologis placuit: quamquam alij vltimo anno, alij penē vltimo anno, alij tertio à postremo, suo de more discordantes, tamen si parum hæc discordia faciat ad rei, qua de agitur notitiam. Idē probabilius est quod primo anno id fecerit.

Quod vt rectius percipias, perpende, Iulium Cæsarem, testibus Suetonio & Macrobio, per errorem Sacerdotum in computatione anni saluti, mendax, ac falsum Kalendariū tradidisse, ex eo præsertim, quod bissextili tertio quoque anno colligi iusserit: quo factum est, vt transactis 36. annis, bissextilis annus duodecies trāsierit, cū octies debuerit tantū: nā iuxta verā anni supputationem, quilibet quartus annus incidit in bissextili; idē statutum est ab Augusto in eius Pontificatu, vt current duodecim anni sine interpositione bissextili, ac deinceps quarto anno obseruaretur bissextilis.

Septima conclusio: Dominus baptizatus est anno Tiberij 15. vt est in uictum testimoniu Luc. cap. 3. quamquam apud Chryostomum homilia de Natiuitate Ioānis Baptistæ, annuntiatio Ioannis tradatur fuisse ante primum annum Imperij Tiberij Cæsaris: quod manifestē est falsum: tunc etenim Ioannes cū baptizauit Christum, haud cōpleset præterquā 16. annū; cū tamen sex mensibus excederet Christum, qui tunc erat annorum 30.

Octaua assertio: Christus dū ad baptismum accessit, ætatē habebat 30. annorum, & amplius 13. dierū: quod comprobamus primò quidem auctoritate Patrum, deinde ex verbis Scripturæ. Scribit enim B. Ignatius epist. 5. ad Trallianos circa finem: Christus triginta annos agēs baptizatus est à Ioāne in veritate, & non in phantasmate, & tribus annis predicauit Euangelium. Hæc ille. Cuius auctoritas omnibus alij est præferenda, cū ipse eo tempore extiterit, quo omnia hæc erāt

Sueton. in Augusto. c. 31. Macro. li. 1. Saturnaliū. c. 4. & 5.

Error ille Kalendarij Iuliani vnde deprehendatur

Quomodo illud Augustus correxerit, & orinauauit.

Quo anno Tiberij Christum baptizatus sit. Luc. 3.

Supra 1.

Tricenas dñm fuisse baptizatum ostenditur. I. Argum. à Patribus. B. Ignati.

Ille triginta Christi anno rü numerus explicatur.

Vairlenius Siluius recens autor.

D. Irenæus.

Luc. 3.

Chrysoft. to. 2. in princ. Tricenarius cur Dñs baptizatus, teste Chrysoftomo.

B. Epiph. in haresin 66. paullo à me dio.

certissima; & idem Ioannis discipulus, & familiaris. B. Virginis fuerit.

Intelligo autem Christum egisse 30. annos integros, & perfectos, ut docent Patres, Epiphanius, Chrysoftomus, Hieron. & Euseb. inferius citadi, qui aperte tradunt, Christum post triginta annos venisse ad baptismum: quos & ab Ignatio hoc accepisse, ac didicisse credibile est, qui ita Græcè scripsit: Καὶ τριτὸ δαδάλας ἰσὺν τῶν τρεῶν ἀνδρῶν ἰβαντισθῆν ὑπὸ Ἰωάννου ἀνδρῶν. Id est: Cum tres decadas annorum vixisset, baptizatus est à Ioanne verè. Siue, ut nouus quidam interpret vertit Vairlenius Siluius: Et expletis tribus annorū decadibus, verè baptizatus est à Ioanne. Sicut ergo tres annos integros, ac plusculū aliquid prædicationi impenderat, nō mirum, si cū baptizatus fuit. 30. integros annos exegerat, & aliquot dies amplius.

Deinde accedat Irenæus, qui lib. 2. cap. 39. ait: Triginta quidem annorum existens cū veniret ad baptismum, deinde de magistri etatem perfectam habens, venit Hierusalem. Sed paullo infra scribit, quod non plenè haberet triginta, propter verba Lucæ dicentis: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Sed saltem ex eius verbis colligimus plusquam 29. annos, & 13. dies habuisse, quia scribit parum abfuisse à trigésimo. Quod si non nisi 13. dies habuisset de trigésimo anno, multum profectò abfuisse à trigésimo. Ad hæc Chrysoftomus homilia 10. super Matthæum, initio: Et cuius, inquit, rei gratia post triginta annos Iesus venit ad baptismum istud, cum legem erat veterem soluturus? Propterea vsque in hanc etatem, qua omnia potest capere peccata, in legis obseruatione permansit; ne quis diceret, id eum soluisse legem, quia eam non valuisse implere. Hæc ille. Vides Christum triginta post annos venisse ad baptismum, vti que exactos atque completos? nemo quippe propter paucos dies annum dicitur vnum implere. Cui rei suffragatur Epiphanius scribens in Manichæos: Christi verò, inquit, aduentus decimo quinto Tiberij Cesaris anno prædicationem incepit, post trigésimum natiuitatis ipsius annū,

quod tempus incurrit in quinquies millesimum quingentesimum nonum creatio nis mundi annum, & trigésimum etatis ipsius; trigésimum verò tertium vsque ad crucem. Pondera Christum post trigésimum annum baptizatum. Cui adiungimus Georgium Cedrenum in compendio Historiarum suarum dicentem: Anno Tiberij Cesaris 15. Indict. 1. ab Ioanne baptizatus est in Iordane (Christus) 14. die anni etatis sue 31. 6. die Lunarij mensis. Augustinus quoque lib. 15. de Trinitat. cap. 26. circa medium: Absurdissimum est, ut credamus, eum, cū iam 30. esset annorum (eius enim etatis à Ioanne baptizatus est) accepisse Spiritum Sanctum, sed venisse illum ad baptismum sicut sine vllō omnino peccato, ita non sine Spiritu Sancto. Si enim de famulo eius, & præcursore ipso Ioanne scriptum est: Spiritu Sancto replebitur iam inde ab utero matris sue, quoniam quamuis seminatus à Patre, tamen Spiritum Sanctum in utero formatum accepit: quid de homine Christo intelligendum est, vel credendum, cuius carnis ipsa conceptio non carnalis, sed spiritalis fuit? Item Gregorius Nazian. Oratione in sanctum baptismum, de Christi etate in hunc modum loquitur. Sed Christus, inquis, cum trigésimum ageret annum, baptizatur, & hoc cū deus esset, & tu me ad baptismum festinare iubes. Ceterum cum Deum nominas, questionem dissoluisti. Ille etenim purgatio ipsa erat, nec purgatione aliqua indigebat. Verum tibi purgatur, quemadmodum & propter te carnem induit, cū carne careret. Nec illi periculum imminabat, si baptismum protelaret: ipse enim passionis, quemadmodū natiuitatis, sibi ipsi cōseruator erat. At tibi non deminimis periculum subeundum est, si absq; baptismate decesseris, cū solū corruptioni genitus sis, & non incorruptibilitatem indueris. Quin & hoc cōsidero, quod tēpus istud baptismatis ei necessarium erat: at tibi nō ea de subest ratio. Hæc ille, asserens Christū triceniariū accessisse ad baptismū. Id enim significat verbū Græcū τριαντα ἔτη ἰσὺς est homo 30. annos habēs: quē admodum τριαντα ἔτη ἰσὺς, & τριαντα ἔτη ἰσὺς.

Mundi etas tricésimo Christi anno fuit annorū 5509. teste Epiphano. Georg. Cedren.

D. Aug. to. 3

Luc. 1.

Greg. Naz. Oratio. 39. Exēplo Christi differendū non esse baptismum probat Nazian.

Græca hæc quatuor verba quid significant τριαντα ἔτη, τριαντα ἔτη ἰσὺς, τριαντα ἔτη ἰσὺς, τριαντα ἔτη ἰσὺς.

Gen. 17. B. Hierony. sermon. in principio. tom. 4.

Euseb. to. 1.

Beda. to. 2.

D. Tho. Lezio 1. initio tom. 1. 4. Matth. 2.

Alb. Magn.

II. Arg. à Lucæ testimonio. Luc. 3.

Nicol. Lyra Stapulensis. Caietanus.

Particulam, quasi, (cū dicit: Iesus erat incipiens quasi annorū 30.) nō ad principium, sed ad finem tricésimi anni esse referendum.

eos significat, qui aut triginta dies nati sunt, aut triginta menses, sicut ἑκατοστάριος dicitur is, qui centum annos habet, & sic vocatur Abraham Gen. 17. cū dicitur: Putas nō centenariū nascetur filius? His accedit Hieronymus in sermone de Epiphania, vel qui saltem illi adscribitur, his verbis: Græcè τριαντα ἔτη ἰσὺς, & hoc ideo, quia Dominus noster & Saluator hodie apparuit in tenebris. Licet enim olim natus esset ex Maria, triginta iam annorum expleset etatem, tamen ignorabatur à mundo. Eo tēpore cognitus est, quod ad Ioannem Baptistam, ut in Iordane baptizaretur, aduenit, & vox de cælo Patris in tonantis audita est. Hoc etiā tradunt Chronographi, & in primis Eusebius, qui in eius anno 31. currente baptismatum eum ponit in Chronico suo, & lib. 1. Historiæ Eccles. cap. 11. Dominus, inquit, & Saluator noster Iesus Christus erat triginta annorum, quando ad Ioannem baptizandum aduenit. Ac Beda manifestius libro de Natura rerū, cap. 45. & lib. de Temporib. cap. 47. quos alij posteriores sequuntur, & B. Thomas super Ioannis cap. 2. exprefe secundum mentem Ecclesiæ tradit Christum baptizatum reuolutis triginta annis ab ea die, qua à Magis adoratus fuit: quam etiam sententiam Magnus Albertus, tū super cap. 2. Ioannis, tū in Lucæ tertium caput secutus est. Bernardus in sermone primo de Epiphania, Cū iā Christus triginta annorū tēpus exegisset in carne, qui secundū diuinitatē idē ipse est, & anni eius non deficient, inter populares turbas ad baptismum Ioannis aduenit. Deinde probatur ex verbis Lucæ, vbi habetur: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorū triginta. Ex quibus Nicolai De Lyra, Iacobus Faber Stapulensis, & Caietanus colligunt, illud, quasi, ob id dictū, ut innuat, Dñm habuisse viginouē annos cū tredecim diebus: cui rei seruit quod dicitur: Incipiens quasi annorū triginta, nōdū ergo illos cōpleuerat, sed incēperat tātum. Sed dicēdū est, illud, quasi, nequaquā obstare: tū quia in Græcis quibusdā codicibus deest illa particula, quasi. Et

licet maximè sit de textu, similes particula, ut Ferè, Fermè, Circiter, sic numeris adiungitur, ut significet paullo plus, vel paullo minus, ut nō constet præcisa ratio numeri positi. Cū autē 29. anni cū 13. diebus logè distet à triginta per plures quā vndecim menses: & qui tradit illum 30. annos natū, cū diebus 13. accessisse ad baptismū; illi cōmunè rationē loquēdi magis sequitur: nā numerus triceniarius haud est præcisus, sed exceditur 13. diebus, & dictio, quasi, rectè adiuncta est ad significādū illū paruū excessū. Idem est enim, quasi, quod ferè, vel circiter, ut docet M. Varro. Et probatur ex Scripturis. Na quod dicitur Ioan. 6. Discubuerūt ergo viri numero quasi quinque millia: Lucas cap. 9. eādē narrās historiā, dicit, ferè quinque millia: & in vtroque Euangelista, tā Luca, quā Ioanne, Græcè dicitur, ὄντι, Sicut etiā Luc. 1. narratur de Virgine Maria, quod māserit apud Elisabethā quasi mensibus tribus. Proinde hæc particula siue referatur ad 30. annos, siue ad verbū, Incipiēs, ut alij volūt, idē semper est sensus, quod inciperet tricésimū annum cōplere per paucos dies, vel, quasi inciperet triginta esse annorū, quod illos per paucorū dierū excederet spatiū. Quare nequeūt illa verba significare, quod esset in principio tricésimi anni, nō in fine eius, ut quidā interpretātur: ac falsum quod tradit Onufrius, quasi, accipi pro, Tāquā, nō pro, Circiter, vel Ferè, cū nullā dicti sui adferat probationē. Et verisimilib⁹ multo loqui visus est Epiphanius, qui in hæresin LI. Alogianorum scribens, ait, Christum decimo mēse trigésimi anni venisse ad Iordanem, ut baptizaretur à Ioanne, ut rectè propter illum defectum duorum mensium dici queat Christum quasi 30. annos natum a Ioanne baptizatum. At quoniam multa alia à communi sensu, & Scripturis aliēna tradere videatur eo loco Epiphanius, videtur hæc in parte meritò, deferendus. Cui similia ferè docuit Isychius lib. 7. in Leuiticū: Vide, inquit, quē admodū nec Legifator ignorauit temperamentum quod Christus in nostra vita, & conuersatione

Christū perfecte triceniariū, & eo amplius baptizatum asserētes, quam probabiliter opinentur.

M. Varro. Has particulas, quasi, ferè, circiter, minime differre, in Scripturis ostenditur. Ioan. 6. Luc. 9. Supra 1.

Onufrius, quā si, pro tāquā particula explicatis, sensus improbat.

Epiphanius alter in tellectus illo tamen minus improbabilis excluditur. Isychi. in c. 27. Leuit. ante medium.

fecit, nec Evangelista numerum habentem temperamentum ignoravit. Propter quod eum non plenorum triginta annorum venisse ait ad baptismum, ait enim: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta. Sic ille. Præterea dici nequit triginta annorum Iesus, qui solis tredecim diebus annum cœpit tricesimū: quod ex eo probatur: quoniam Lucas ait, quod erat incipiens quasi triginta annorum. Græcè enim legitur: *Ὅτι τῶν τριῶν μηνῶν ἀρχόμενος ὄν*, pro eo quod est, ἀρχόμενος ἔηναι, quasi triginta annorum incipiens esse, ad hoc autem, ut quis propriè dicatur annorum triginta, opus est, ut habeat 29. annos ad minus cum dimidio tricesimi: nam si solum habet exordium tricesimi, cum eius maior pars deficiat, non potest verè dici habere tricesimum, cum adverbium hoc, Quasi, denotet excessum, vel defectum in parva quantitate, & non in maiori quàm sit medietas.

Ad hæc idem confirmatur ex Concilio Neocæsariensi, cap. 11. ubi dicitur: Presbyter ante tricesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus obseruet. Nā Dñs noster tricesimo ætatis suæ anno baptizatus est, & sic cœpit docere. Quod intelligendum est de tricesimo complero. Ita enim declarat canō editus à Fabiano Papa, & habetur dist. 78. cap. si quis. *Si quis, inquit, 30. ætatis suæ annum non impleverit, nullo modo presbyter ordinetur, etiā si valde sit dignus.* Concilium præterea Lateranense cap. 3. habeturq; de electio. & electi potestate, cap. cum in cunctis, ubi sic statuitur: *Cum in cunctis sacris ordinibus, & ecclesiasticis ministerijs sint ætatis maturitas, gravitas morum, & literarum scientia inquirenda; multo fortius in Episcopo hac oportet requiri, qui ad curam aliorum positus, in seipso debet ostendere, qualiter alios in domo Dei oporteat conuersari. Ea propter ne quod de quibusdam pro necessitate temporis factum est, trahatur à posteris in exemplum, præsentis decreto statuimus, ut nullus in Episcopū eligatur, nisi qui iam tricesimum annum ætatis exegerit.* Hæc ibi.

III. Ratio à Concilio pro eodem. Ad hæc idem confirmatur ex Concilio Neocæsariensi, cap. 11. ubi dicitur: Presbyter ante tricesimum ætatis suæ annum nullatenus ordinetur, licet valde sit dignus, sed hoc tempus obseruet. Nā Dñs noster tricesimo ætatis suæ anno baptizatus est, & sic cœpit docere. Quod intelligendum est de tricesimo complero. Ita enim declarat canō editus à Fabiano Papa, & habetur dist. 78. cap. si quis. *Si quis, inquit, 30. ætatis suæ annum non impleverit, nullo modo presbyter ordinetur, etiā si valde sit dignus.* Concilium præterea Lateranense cap. 3. habeturq; de electio. & electi potestate, cap. cum in cunctis, ubi sic statuitur: *Cum in cunctis sacris ordinibus, & ecclesiasticis ministerijs sint ætatis maturitas, gravitas morum, & literarum scientia inquirenda; multo fortius in Episcopo hac oportet requiri, qui ad curam aliorum positus, in seipso debet ostendere, qualiter alios in domo Dei oporteat conuersari. Ea propter ne quod de quibusdam pro necessitate temporis factum est, trahatur à posteris in exemplum, præsentis decreto statuimus, ut nullus in Episcopū eligatur, nisi qui iam tricesimum annum ætatis exegerit.* Hæc ibi.

Tertiò rationibus hæc assertio confirmatur, Prima, quod si, ut probatum est, Christus in excessu Augusti cōpleuerat annos quindecim, & octo menses, dein baptizatus est anno 15. Tiberij, ut Lucas ait, cuius decimiquinti anni quinque menses iā exegerat, manifestè sequitur tricesimū annū cōplexisse, atque in aliqua parua quātitate excessisse. Si obijcias; Enumeratio per Olympiades huic computationi non fauet: Eusebius enim in Chronico Christi natiuitatem collocat in anno tertio 194. Olympiadis; baptismum verò eius collocat in anno quarto 201. Olympiadis. Etenim si rectè ratiocineris, se ptem Olympiades cū dimidia, quæ ab ortu Christi, vsque ad baptismum fluxerunt, conficiunt annos vndetriginta: dicendū est, non rectè collocatum fuisse tempus baptismi in ducentesima prima Olympiade anno quarto, sed fuisse collocandū in 202. anno primo, hoc est ætatis suæ 31. inchoante. Nā cū ipse Eusebius tribuat prædicationi Christi non totos quatuor annos, ut habes lib. 1. Histo. Eccle. cap. 12. & lib. 8. de Demōstr. Euāgel. Christi prædicationi tribuat annos 3. & menses sex, sicut etiam facit Theodoritus in cap. 9. Danielis, profectò verū non esset, quod in primo testimonio Hist. Eccle. ait, eum 30. annorū fuisse eū venit ad baptismū, sed 29. tantū. Quare quod in Chronico dixit, videtur emendasse in alijs dictis locis.

Amplius faciūt pro hoc numero figure, quæ à Doctoribus producūtur ex Veteri Instrumēto. Nā Ioseph typus Christi, Dominū super Ægyptū triginta annos nat⁹ accepit, sicut Dauid super filios Israel 2. Reg. 5. Ezechiel quoq; triginta annorū existēs inchoauit prophetiā suā. Ezech. 1. Ad hæc Sacerdotes ad ministerium tabernaculi non nisi post 30. annos admittebantur: atque hanc ætatē ad Pōtificatū, & prædicationē, tāquā maturā, & perfectā, animaduertērūt Doctores, Origenes in primis, Gregorius Nazian. Hieronymus, atq; Gregorius Papa Romanus super Ezechielem. Neq; dici potest, satis esse attigisse

III. Argum. à rationib⁹.

Euse. to. 2. Tempus Baptismi Christi non in 201. Olympiadis anno 4. sed 202. Olymp. anno primo ab Eusebio fuisse reponendum.

Idē tom. 1.

B. Theodor. tom. 1.

III. Argum. à figuris veteris Testamenti.

Gen. 41. 2. Reg. 5. Ezech. 1. Num. 4.

Orige. homi. 28. in Luc. à medio. tom. 2.

Grego. Nazian. locopra scripto.

Greg. Rom. homil. 2. in Ezech. & alibi. to. 2.

Impugnatur hoc dictum Christū fati fuisse annū in cœpisse tricesimum.

II. ratio pro sensu prædicto particulari, Quasi.

III. Ratio à Concilio pro eodem.

Fabian. Papa

Conc. Later.

Quæ nā in sacris ordinibus, ac præsertim in Episcopo requirantur.

1. Tim. 3.

trigesimum: quia est cōtra mentē Doctorū, ac contra perfectionē ipsius numeri, atq; ad eō cōtra ipsos Canones Neocæsariensis Concilij, atq; Lateranensis sub Innocētiō III. superiùs allatos. Quin etiā ad Baptismi Sacramentum facit tricenarius numerus: si quidē in eo declaratur perfectio fidei Sanctæ Trinitatis: quod nō esset, si numerus annorum non esset expletus, nā 29. cū 13. diebus minime haberi debēt pro 30. præsertim cū in Christo omnia perfecta oporteat concurrere: quod autem significabatur per annos 30. hoc idē per 13. dies alio modo non exprimitur; nimirū perfectæ legis Decalogi in fide Sanctæ Trinitatis obseruatio. Quæ mysteria nobis periret, si poneretur Christus baptizatus 29. annorū, & aliquot dierum. Et hæc sint satis pro hac assertione.

Nona assertio: Christus mortuus est anno 18. Imperij Tiberij Cæsaris: quod etsi certū sit; Dominus siquidem post baptismū vixit tot annos, & penè tres menses; tamē id cōmuni cōsensu Historiographi omnes atq; Chronographi tradūt: ut Eusebius in Chronico, Epiphanius lib. 2. de Mēsuris, & pōderibus, Eutropius, & Beda de Ratione tēporū. Nisi quod Orosius lib. 7. cap. 4. scribit anno 17. Tiberij fortassis errore Scribarū, pro 18. ac Tertullianus in libro cōtra Iudæos asserit Christū anno 15. Tiberij duobus Geminis Cōsulis ante diē septimā Kalēdarū Aprilij à Iudæis cruci suffixū. Idē ante Tertullianū docuit Iulius African⁹, quē secutus est Laetārius li. 4. Diuinar. Institutio. cap. 14. ac Paulus Orosius lib. 7. cap. 3. Præterea Clemēs Alexand. lib. Stromatū tricenariū Dominum ducit ad baptismū, & ex 15. annis Augusti, ac totidē Tiberij, vitæ Christi cursum abfoluit. Sed hæc lōgè sunt tū à veritate Scripturæ Euangelicæ, quæ aliquid paullò plus triennio impedit Christi prædicationē: tū ab omnibus Historicis, ac Chronographis, qui apertè tradūt Christū sub 18. Tiberij annū excessisse, & in illo anno annotat Eusebius in Chronico incidisse quartum 202. Olympiadis annū, in quo Phlegō celebris Olympiadū scriptor infi-

Idē ostenditur à tricenarij numeri sacramēto.

Exo. 20. & seq. Triū & decē dierum vitæ Christi supra annos eiusdem 30. mysterium.

Anno 18. Imperij Tiberij Cæsaris. Christū fuisse crucifixum.

Non 18. sed 15. Tiberij Cæsaris. anno Christū mortuū qui senserint.

Improbatur dupliciter hæc opinio.

Eusebius.

gnē illā, ac memorandā, quæ in Passione Domini accidit, eclipsin reponit. Error igitur est intolerabilis, asserere, Christū mortuū fuisse anno 15. Tiberij: sicut & illud, quod mortuus est sub Geminis Cōsulis, quod docuit Tertullian⁹ lib. aduersus Iudæos, cap. de Passione Christi, & vastatione Hierusalē, in fine, his verbis: *Quæ passio (sicut licet Christi) huius exterminij intra tēpora LXX. Hebdomadarū perfectū est sub Tiberio Cæsare, Coss. Rubellio Geminio, & Rufio Geminio, mense Martio; tēporibus Pasche, die 8. Kalē. April. die primā Azyriarū, quo agnū vt occiderēt ad vesperā, à Moyse fuerat præceptū.* Hæc ille: cuius sententiā secutus est Laetārius lib. 4. cap. 10. & Augustinus, qui lib. 15. de Ciuita. Dei, cap. vlt. idē tradit his verbis: *Mortuus est ergo Christus duobus Geminis Cōsulis, octauo Kalen. April. Resurrexit tertia die, sicut Apostoli suis etiā sensibus probauerūt.* Eundem errorem tribuit Ludouicus Vives in prædicta verba Augustini, Orosio, & Eutropio: qui tamē asserit anno 15. Tiberij Cōsules extitisse duos illos Geminos, Rubellij, & Rufinū: 16. verò Tiberij Trionē, & Regulū, 17. Cn. Domitij, & Camillū Scribonianū 18. Sergij Galbā, qui pōst imperauit, & L. Syllam.

Alij verò secuti Cornelium Tacitum lib. 5. anno 15. assignant Consulibus Rubellium, & Rufium, cognomento Geminos; anno 16. Sergium Galbam, & L. Syllam; anno 17. Paulum Fabium, ac L. Vitellium; anno 18. C. Cestium, & M. Seruiliū. Onufrius verò anno 18. Tiberij vult, Galbam, & Syllam fuisse Consulibus, atque in eo Consulatu Christum obijisse.

Durum autem videtur, quod Epiphanius in Hæresim LI. Alogionorum scribit: *Nam post illum, inquit, Cōsulatum, qui tricesimo ipsius anno fuisse indicatus est, alius Cōsulatus fuit duorum Geminorū appellatus. Deinde alius Rufi, & Rubellionis: & sic in medio Cōsulatu eo, qui post Rubellionis Cōsulatū successit, Vinnij, & Longini Casij appellatus, patitur Saluator in die ante decimum tertium Kalend. Aprilis, hoc est 19.*

Tertull.

Exod. 12.

B. Aug. to. 5.

Luc. vlt. & seq.

Ioan. 20. Sub quibus Consulibus Dominus mortuus fuerit, prima opinio.

Alterā ex Cornelio Tacito.

Onufrius.

Geminos Cōsules sic appellatos, à Rufio, & Rubellio, vt vult Epiphanius, nequaquā fuisse dicendum.

Martij: Namque his verbis Epiphanius Geminorum Consulatum distinquit à Consulatu Rubellionis, & Rufij, cum tamen sit vnus & idem. Nam Gemini ab alijs vocantur Rubellius, & Fusus, siue, vt alij volunt, Rufius. Dicere etiam quod Christus sit passus 19. Martij, nouum est, & singulare, atque huius tantum auctoris, sicut pleuraque alia, quæ eo loco docet. Hæc autem pro conclusione hæc dixisse satisfatis.

Sit decima conclusio: Christus mortuus est die Veneris, siue feria sexta, quod ex Euangelio constat, vbi dicitur, quod erat Parasceue, quod est ante Sabbatum, Mar. 15. & Lucæ 23. Dies erat Parasceues, & Sabbatum illucescebat: ac rursus Ioannes: Iudæi ergo (quoniam Parasceue erat) vt non remaneret in Cruce corpora Sabbato (erat enim magnus dies ille Sabbati.) Idem Patres tradunt, vt Ignatius epist. 5. ad Trallianos: Die ergo Parasceues tertia hora accepit sententiam à Pilato, permittente Patre, sexta vero crucifixus est, nona autem emisit spiritum. Ante vero solis occasum de Cruce depositus est, & sepultus in monumento nouo, Sabbato vero mansit sub terra in sepulchro, quo posuit eum Ioseph ab Arimathia. Dominica autem die resurrexit à mortuis, secundum quod dictum est ab eo: Sicut fuit Ionas in ventre Ceti tribus diebus, & tribus noctibus, & quæ sequuntur. Idem sentit Dionysius Areopagita epist. 11. ad Apollophanem, vbi ait: Tu quidem penè mihi coæuus, & ego quinque & viginti ferè annorum tempus euoluens, vnâ morantes constitimus, cum feria quadam sexta, & hora etiam penè sexta, Sol horribilibus subito est obsitus tenebris, Luna ipsum intercurrente. Irenæus lib. 5. Si quis, inquit, velit diligenter discere, qua die ex septem mortuus est Adam, inueniet ex Domini dispositione. Recapitulans enim vniuersum hominem in se ab initio vsque ad finem, recapitulatus est & mortuus eius. Manifestum est itaque, quoniam in illa die mortem sustinuit Dominus, obediens Patri, in qua mortuus est Adam inobediens Deo. In qua autem mortuus est, in ipsa

& manducauit. Dixit enim Deus: In qua die manducabitis ex eo, morte moriemini. Hunc itaque diem recapitulans in semetipsum Dominus, venit ad passionem pridie ante Sabbatum, qua est sexta conditionis dies, in qua homo plasmatus est, secundam plasmationem eam que est à morte, per suam passionem donans. Hoc idem tradunt reliqui omnes Patres, qui asserunt Christum eadè die incarnatum, qua mortuum.

Postremo, firmissima ac robustissima Ecclesiæ illum diem peculiari veneratione in memoriam Passionis Domini, colètis consuetudo id ipsum indicat, vt non nisi temerarium sit (vt modestè loquar) quod quidam Astro nomi recetiores aui sunt disputatione in contrariu proponere, & illud, quod toti Ecclesiæ repugnat, defendere. Hac autem veritate præmissa vt certa, & costati apud omnes, sequitur, Dominum 27. Martij à morte excitatum in Dominica die, siue, vt loquitur Euangelistæ, prima Sabbati, vel vna Sabbatorum: nam idem est sensus haru duaru vocum, quas Euangelistæ vsurpant. Sequitur secundum, Dominum quinta die mensis Maij, feria, siue die Iouis, ccelos conscendisse: rursus 15. eiusdè mensis Maij die Dominica misisse Spiritum Sanctum in Apostolos, quo eos confirmaret, & munitos atq; confirmatos in vniuersum orbem dispergeret ad prædicandum Euangelium.

Vndecima ac postrema assertio sit: Christus mortuus est anno 33. à natiuitate sua expleto cum tribus mensibus, quod multipliciter probatur. Primò ab enumeratione Olympiadum: nam, vt Eusebius est testis in Chronico, & Martyrologium tradit, Christus natus est Olympiade 194. anno eius tertio: porro mortuus anno 4. 202. Olymp. quo anno ille maximus defectus Solis conspectus est. Cum autè Olympias quatuor annis cõstet, octo Olympiades cū dimidia cõficiūt 34. annos, nõ tamè plenos: nam detrahèdi sunt menses, quos iam exegerat in illa Olympiade, in qua natus est; & illi qui supererāt ei, in qua mortuus est. Etenim Olympiades sumunt initium à Solstitio Æstiuo.

Supra 2.

III. Argum. ab Ecclesiæ cultu.

Qua die Martij Dominus resurrexit. Matth. 28. Mar. ult. & Ioan. 20. Quando cœlū ascēderit, indeq; miserit Spiritum Sanctum.

Christū annos natū triginta tres, & tres menses Crucis patibulum ascēdit.

I. Argum. ab Olympiadis.

Se-

Qua die Martij Christi passionē idē falso collocet Epiphanius.

Christū die Veneris mortuum fuisse.

I. Argum. ab Euangelio. Marc. 15. Luc. 23. Ioan. 19.

II. Argum. à traditione Patrum.

Ioan. 19.

Matth. 12. Ioan. 2.

Areop. Dionys. 11. annoru tēpore passionis Christi.

Irenæus c. 23. Christus cur die Veneris mortuus secundum Irenæum.

Philip. 2. Gen. 3.

II. argum.

Secundò probatur ex eo, quod, vt superius confirmauimus, Christus in excessu Augusti agebat annum XVI. nam expleuerat annos XV. cum octo mensibus: quibus si addantur anni Tiberij, decem & octo, licet non pleni, sequitur, Dominū anno XXXIII. corrente mortuum esse.

III. argum.

Tertiò confirmatur: quia si vera est illa sententia, quam superius comprobata reliquimus, quod Christus eadem prorsus die & conceptus & mortuus est, nempe 8. Kal. April. quem diem oportuit esse sextam feriam, exploratissimum est, quod anno XXXIII. ætatis suæ corrente non dūm expleto, nequaquam fuit sexta, sed quinta feria, vt etiam qui oppositam tuentur sententiam, asserunt: sequenti autem anno XXXIII. incidit sexta feria in octauam Calendarum Aprilium. Igitur anno tricesimo quarto, & non anno tricesimo tertio corrente mortuus est.

III. argum.

Quartò idem conijctur ab ætate baptismi, & prædicationis. Si enim baptizatus est anno XXXI. vertentes; vt ex Eusebio probatum reliquimus, & ei tres annos prædicationis tribuimus, vt docet B. Ignatius epistola ad Trallianos, imò, vt Eusebius tradit libro 8. de demonstr. Euangelica, tres annos, ac menses sex prædicationi impendimus, facile supputanti constare potest, Dominum ad annum trigessimū quartum per tres menses peruensse. Quibus addimus testimonium Origenis ex homilia in diuersos locos Scripturæ, quod sic habet: Abrahæ patri credentium tribus horis temporis, licet non per seipsam ineffabilem Deitatis substantiam, sed potius per Angelicam speciem à meridie visus est: nobis triginta tribus annis in terra apparuit, & cum hominibus conuersari dignatus est. Hæc ille. Omisit minorem numerum trium mensium more historicorū, & ipsarum Scripturarum. Hinc Hierony. in Ezechielis cap. 42. Dominus triginta annorum venit ad Baptismum, & hic ipse propheta in principio voluminis annum posuit tricesimum, qui tricentesimus & tricesimus numerus additis tribus, & parte tertia completur.

B. Ignat. epist. 5. Euseb. to. 1.

Origen.

Rom. 4.

Baruch. 3.

Hæc ille. Quintò, inuictum testimonium producit, ab auctoritate Pontificum. Nam ita Beda lib. de Temporum ratione scribit: Habet, ni fallor, Ecclesiæ fides, Dominum in carne paulò plus quàm XXXIII. annis vsque ad sua tempora passionis vixisse, quia videlicet XXX. annorum fuerit baptizatus; sicut Euangelista Luceus testatur, & tres semis annos post baptismum prædicauerit. Et addit: Sancta, siquidem Romana, & Apostolica. Et testatur hanc se fidem tenere. & ipsis testatur indiculis, qua suis in cereis annuatim scribere solet, vbi tempus Dominiæ Passionis in memoriam populis reuocans, numerum annorum triginta semper & tribus annis minorem, quàm ab eius Incarnatione Dionysius ponat, annotat: hos cereos eius fratres se Romæ vidisse in Ecclesiâ sancta Maria testatur. Erat enim signatus numerus currens ab Incarnatione 701. sed à Passione 668. Ex quo sanè accipitur, quod ab Incarnatione exacti erant anni 34. à Natiuitate verò 33. & amplius sex menses. Et hoc est grauisimum testimonium, licet in quibusdā codicibus Bedæ pro anno illo 668. mendose legatur 669. verum hic error semetipsum prodit: nam ipse Beda declarat Dominum vixisse supra 33. annos.

Sextò, eandem sententiam asseruit Urbanus Papa, qui in honorem huius numeri, & horum annorum trigintatium Iubileum concessit de triginta tribus annis in triginta tres, vt liquet ex eius Bulla. Cuius causam adferens, ait: Nos considerantes, quod numero huiusmodi 33. qui fuerunt tempus vite nostri Saluatoris, quibus conuersatus in mundo miro clausit ordine sui moras incolatus, plurima etiam alia, & grandia diuinarum Scripturarum mysteria adaptari possunt: & vt iugis Saluatoris, & eorum, qua pro salute humani generis gessit, & verbis docuit, & exemplis, sit memoria, de fratrum nostrorum consilio, & supradictis, & alijs iustis causis ad 33. reducimur Iubileum. Hæc ille. Cui rei fauet communis hominum æstimatio, qui iuxta huius numeri rationem ad honorem vitæ Christi preces Deo offerunt.

V. argum. à Pontificibus.

Beda c. 45. ante mediū tom. 2.

VI. argum.

Septimò

VII. argum.

Septimo probatur à mysterio, quod ex eo numero annorum resultat: Significatur enim fides Trinitatis sanctissimæ, atque lex Evangelicæ charitatis. Etenim in triginta annis habes ter decem: porro in numero decem, conseruatio mandatorum significatur: ter ductus sacratissimum Trinitatis mysterium repræsentat: tum tres pariter perfecti menses supersunt ad eiusdem rei confirmationem. Ad hæc si XXXIII. annis, & tribus mensibus addas nouem menses, quibus ab Incarnatione in vtero delituit, resultat XXXIII. anni pleni, ac perfecti, atque præcisi, quo in calculo tam perfecto Trinitas per numerum XXX. & stabilitas legis, quam ipse tradidit, in numero quaternario repræsentantur: quæ mysteria secus statuendo intereunt nobis.

Cõfirmatur.

VIII. argum. à B. Birgittæ Divina reuelatione.

Octauo, non desunt reuelationes, quibus stabilatur hæc veritas. Testatur siquidem B. Birgitta serm. 1. Angelico, B. Virginem XXXIII. annos afflictam vitam traduxisse in benedicti filij sui commiseratione: nam totidem annos passus est ipse, & conuersatus in terris. Sunt etiam multi historici, ac chronographi, qui idem apertis verbis docent. Nicephorus Callistus libr. 1. cap. vltim. Complectitur autem, inquit, primus hic historiarum liber annos triginta tres: initio sumpto à quadagesimo secundo Augusti Cæsaris iam senescentis Imperij anno, quo Dominus noster Iesus Christus cum carne, ex sancta processit Virgine: sine autem in decimum octauum Tiberij Cæsaris imperantis annum desinente.

Nice. Cal.

Platina initio operis de vitis Pontificum.

Platina in vita Iesu Christi sub finem: Interficatur & Christus verus Dei Filius, veritatis, iustitiae, pietatis, religionis assertor, anno decimo octauo Tiberij Cæsaris, ætatis verò suæ anno trigesimo tertio: & eo magis, quod ei vita propagata est ab octauo Calendæ Ianuarij, vsque ad octauum Calendæ Aprilis, quo die conceptus in Virginis vtero est de Spiritu sancto. Antonius Sabellicus Æneade septima libri primi: Et Italia in hunc se modum habuit, cum Christus Dei Filius triginta iam annos natus, suam cepit glo-

Ant. Sabellicus ante libri dimidium.

riam gentibus prædicatione, & miraculis pandere: Tum toto triennio, quo per hæc ille in terris versatus est, excussa sunt malorum demonum insidiae. Hanc sententiam magno consensu sequuntur quamplurimi auctores magni, vt Nicetas Græcæ scriptor historiarum, Albertus Magnus in Commentarij Epistolæ Dionysij ad Polycarpum, Gerlandus Lotharingus accuratissimus supputator, Ioannes à Monte Regio, Bernardus Mutinensis, Campanus Nouariensis, & Lucas Gauricus: qui omnes sentiunt Christum mortuum in anno tricesimo quarto ætatis suæ per tres menses exacto, & aliter dici non potest, si Phlegonis Eclipsin suscipere voluerimus: cuius autoritas cum Euangelij sit consona, videtur omnibus alijs præferenda.

Iam verò Catholica veritate proposita, ac constituta, aliorum sunt proponendæ, ac excutiendæ sententiæ. Ac prima quidem est Iulij Africani, Tertullianique libro contra Iudæos, atq; eorum, qui vitam Christi XXX. annis absoluunt. Ita etiam Clemens libr. 1. Stromatum Christo prædicationis annum vnū tribuit ex sententia Isaïæ dicentis: Ad annum acceptabilem prædicandum Dominus misit me. Ita vt ex XV. annis Augusti, & totidem Tiberij, periodum absoluat vitæ eius.

Verum hæc manifestè sunt contra Euangelium, in quo saltem tria Paschata in Christi prædicatione constat effluxisse. Sunt etiam contra supputationem Olympiadum, ac contra Eusebium Cæsariensem, demum contra omnes, qui illi tribuunt tres annos prædicationis, imò contra ipsum Iosephum, qui libr. 18. Antiquit. cap. 4. egregium de Christo profert testimonium, & eius mortem sub finem Imperij Tiberij collocat.

Secundo loco Apollinarius Laodicenus apud D. Hieronymum in nouo caput Danielis scribentem vnū & triginta annos Christi vitæ assignat, asserens illum initio tricesimi anni initiatū Baptismo, & per tricesimum, ac tricesimum primum, hoc est

Posteriores Patres sententiæ eiusdem assertores enumerantur.

Christum qui tradat annos triginta vixisse tantummodo.

Isai. 61. Luc. 4.

Hæc opinio confutatur.

Apollinarij Laodiceni, vnus & triginta annorum Christum fuisse, impugnatur sententia. Hier. to. 5. circa fin.

per duos annos, qui triplici paschate Ioannis Euangelistæ implentur, docuit. Sed hæc opinio eisdem ferè rationibus euincitur falsa, atque superior: præterquam non tantum tria, sed etiam quatuor paschata necessariò ex Euangelio colliguntur, vt sequenti Prolegomeno ostendemus: & apertè B. Ignatius tres annos prædicasse Dominum tradit. Et ita planè corruit, quod Rogerius Bachon, & Ioannes à Muris ausi sunt definire, Christum videlicet mortuum anno tricesimo secundo currente, id est exactis triginta vno annis, & mensibus tribus: & fuisse crucifixum tertia die Aprilis. Itaque scripserunt ad Pontificem Clementem V. vt sic ad litteram dicerent: *Fuerunt dies vitæ Christi ab eius natiuitate XXXI. anni solares, & dies centum.* At hæc manifestè etiã falsa sunt, & à traditione Ecclesiastica aliena, quæ in XXV. Martij Christum mortuum docet.

D. Ignat. epist. 5. Rogerij Bachonis, & Ioanis à Muris hac de re temeraria definitio.

Dominum ferè quinquagenariū fuisse, Irenæus vade nititur cõprobare.

Ioan. 8.

Tertio loco repudianda est sententia Irenæi libr. 2. aduersus Hæreses capit. 40. Impugnans enim Valentinianos, qui dicebant Christum vno anno tantum prædicasse, ac duodecimo mense passum, probat Christum vixisse supra quadraginta, nec multum abfuisse à quinquagesimo. Quod probat ex testimonio omnium Asiæ seniorum, qui tam à Ioanne Euangelista, quam reliquis Apostolis id audierunt. Deinde ex Iudæorum in Christum contentione dicentium: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* & subdit: *Ei autem qui sit XXX. annorum, diceretur vtrū: Quadraginta annorum nondum es. Qui volebant eum mendacem ostendere, non vtrique in multum extenderent annos vltra ætatem, quam eum habere conspiciabant, sed proxima ætatis dicebant, sine rescientes ex conscriptione census, siue conijcentes secundum ætatem quam videbant habere eum super quadraginta, sed vt non qui esset triginta annorum. Irrationabile est enim omnino viginti annos mentiri eos, volentes eum iuniorem ostendere temporibus Abraham. Quod autem videbatur, hoc & loquebantur, qui autè videbatur, nõ erat putatiuus, sed veritas.*

Non ergo multum aberat à quinquaginta annis, & ideo dicebant ei. *Quinquaginta annorum nondum es, & Abraham vidisti?* Hæc ille. Sed hæc noua sunt, & incerta, & infirmis rationibus nixa, & idcirco merito deserenda. Nam secudum hanc sententiam mors Christi incidisset in Imperiū Claudij, vel Neronis, contra omnem historicorum fidem.

Proxima est huic sententiæ, quam confutat Augustinus libr. 2. de Doctr. Christiana c. 28. his verbis. *Quicquid igitur de ordine temporum transactorum indicat ea quæ appellatur historia, plurimum nos adiuuat ad sanctos libros intelligendos, etiam si præter Ecclesiam puerili eruditione discatur. Nã & per Olympiadas, & per Consulum nomina multa sæpè quaruntur à nobis, & ignorantia Consulatus, quo natus est Dominus, & quo passus est, nonnullos cõgit errare, vt putarent quadraginta sex annorum ætate passum esse Dominum, quia per tot annos edificatum esse templum, dictum est à Iudæis, quod imaginem Domini corporis habebat. Et annorum quidem ferè triginta baptizatume esse, retinemus auctoritate Evangelica. Sed postea quot annos in hac vita egerit, quanquam textu ipso actionum eius animaduerti possit, tamen ne aliunde caligo dubitationis oriatur, de historia Gentium collata cum Euangelio, liquidius, certiusq; colligitur. Tunc enim videbitur non frustra dictum esse, quod quadraginta sex annis templum edificatum sit, vt cum referri iste numerus ad ætatem Domini nõ potuerit, ad secretiorem instructionem humani corporis referatur, quo indui propter nos non dedignatus est vnicus Dei Filius, per quem facta sunt omnia.* Hæc ille. Quomodo autem conueniat ædificationi corporis Christi ille numerus, lege librum quartum de Trinitate cap. 5. & librum Octoginta trium quæstionum quæst. 56. & Dialogum ad Orosium q. 26.

Habes etiam ex hoc loco quosdam sensisse, Christum mortuum anno quadagesimo sexto. Habes consulum esse ab Augustino pro inueniendâ veritate temporum, vt consulum enumerationem per Olympiades, & per Consulatus, quorum

Huius opinionis incõmoda.

In eos, qui quadraginta sex annis Christum vixisse contendunt. B. Aug. to. 3 sub init.

Vtilis, Augustino teste, historia temporum cognitio ad intelligentiam Scripturarum.

Ioan. 2. Illius opinio nis fundamētum. Luc. 3.

Ioan. 1.

Idem Augustinus ibidem.

Idem to. 4.

Aetas Christi secundum Epiphanium annorum 32. fuit, & dierum 74.

Luc. 3.

Isa. 61.

Luc. 4.

Christus annuntiauerit, quem annu. Domino acceptum, secundum eundem.

Ioan. 2.

Eiusdem annus contradictionis quis ille.

1. Cor. 1.

Hac sententia quinque continet absurda.

Primum & secundum.

Tertium.

ignoratione multi sunt lapsi.

Quarto loco Epiphanius in Hæresim LI. Alogianorum scribit, Christum vixisse XXXII. annos, & 74. dies, natum autem quinta die mensis Ianuarij, pertransisse verò viginti nouem integros Consulatus, quos ibi enumerat: decimo autem mense Consulatus tricesimi venisse ad Iordanem vt baptizaretur à Ioanne. Quod Lucas enarrat, cum ait, quòd erat incipiens quasi annorum triginta: at anno tricesimo primo prædicare cœpisse, iuxta illud Isaïæ: Annuntiare annum Domino acceptum. Et acceptus vocatur annus, quia nemo ei contradixit, sed libenter eum audiebant: atque hoc eodem anno Hierusalem post baptismum, & ieiunium quadraginta dierum, & Iotionem discipulorum aduenit: ac vndecima die mensis primi huius anni primum signum edidit in Cana Galilææ, cum aquam conuertit in vinum. Annus verò tricesimus secundus, & præterea septuaginta quatuor dies qui reliqui sunt, peracti sunt cum contradictione multorum. Vnde annus contradictionis est dictus, vt qui præcesserat, acceptus. Passus est autem mortem crucis in anno vitæ suæ XXXIII. die autem decimo tertio Calendarum Aprilis, id est XX. die Martij: Pascha verò celebrauit duos dies priusquam Iudæi: nam Iudæi in eius celebratione valde decipiebantur. Errandi verò occasionem acceperant, eo quòd ignari essent artis intercalandi: quem errorem correxit Christus Patris sapientia. Hæc ille in sensu.

Sed & hæc sententia multa dubia continet. Primum, quia ponit Christum natum quinta die Ianuarij, contra omnem Ecclesiæ sensum. Deinde, quia tribuit illi duos annos tantum prædicationis, ob tria paschata, quæ reperiuntur apud Ioannem, cum alij tres annos integros, vel tres & semis, vel quatuor annos attribuunt, ac plura quàm tria paschata contendunt ex Euangelio deducere. Item nouum est, quod

viginti nouem annos, & menses decem Christo ad baptismum accedenti tribuit, cum omnes Patres vno ore doceant baptizatum eo die, quòd & à Magis visitatus est, siue fuerit factum reuolutis viginti nouem annis, vt aliqui tradunt, siue triginta à Christi Epiphania, vt nos superius astruximus. Præterea insolens est, dicere Christum mortuum fuisse 13. Kalend. Aprilis, cum omnes asserant 8. Kalend. Aprilis Crucis mortem obiisse. Postremò ridiculum est asserere, Christum per biduum comedisse agnum, anticipasseque pascha Iudæorum, cum oppositum possit euinci ex Euangelio, nempe per vnum tantum anticipasse diem, seu potius in ipso verò die à lege præscripto immolasse pascha, Iudæos verò in alterum diem ex traditione Paschatis festum reiecit: quoniam feria quinta comedit pascha, & die sequenti Veneris fuit cruci suffixus, quo die agnum immolarunt Iudæi. Non ergo sine ratione hæc opinio à nobis deseritur. Similia istis sunt, quæ libro .1. hæresi. 20. Iudaismi idem tradit Epiphanius, Tricesimo tertio, inquit, anno Herodis, quadagesimo verò secundo Augusti Cæsaris nascitur Saluator noster in Bethleë Iudææ. Decimo octauo autem anno Herodis appellati Agrippa, incepit Iesus prædicare, & tunc baptisma à Ioanne accipit, & prædicat annum acceptabilem, ita vt nemo ipsi contradiceret, neque Iudæi, neque Græci, neque Samaritæ, neque quisquam alius. Deinde contradictionem sustinens, prædicauit annum secundum, & facti sunt anni decem & nouem eidem Herodi, Saluatori verò tricesimus secundus. Vigesimo verò anno Herodis Tetrarchæ appellati, fit salutaris passio. Hæc ille. Vbi illud tantum annotandum, hæc eadem esse cum superioribus: & quod dicit, Hærodis Agrippæ, legendum puto, Hærodis Antipæ: nam ita dictus est is, qui Dominum in passione illudit.

Postremo loco sunt multi præclari autores, qui Christum XXXIII. ætatis suæ anno currente Crucifixum

Quartum.

Quintum.

Exod. 12.

Epiphan.

Quis ille fuerit Domino qui illuc Herodes.

Luc. 23. Dicentes Dominum tricesimo tertio ætatis suæ anno currente fuisse crucifixum, enumerantur autores.

Episcopi Abulenti inter alias duæ quædam asseriones dantur.

Beda de temporum ratione c. 45. in fin. tom. 2.

Lactan. li. 4. cap. 14.

xum scribant: vt Victor Lemouicensis Episcopus, Petrus Comestor in historia Lombardica, Marianus Scotus, Nicolaus de Lyra, Paulus Burgensis, Ioannes Lucidus, ac Episcopus Abulensis peculiari volumine hæc de re edito. Verum inter tractatus Ioannis à Turrecremata nondum in lucem editos, sed tantum manuscriptos, vnum inueni, qui inscribitur: In quinque conclusiones Episcopi Abulensis de mandato Papæ à tribus Cardinalibus examinatas. Prima inter eas damnata, hæc erat: Dominum Iesum passum anno trigesimo tertio ætatis suæ currente. Secunda: Christum nequaquam 25. Martij, sed tercia Aprilis mortuum: quem secutus est Ioannes Lucidus, à quo non longè distat quod Theophilus Cæsariensis, vicinus Apostolico seculo in epistola Synodica aduersus Quartadecimanos, quam vnâ cum cæteris Episcopis Palæstinæ dictauit; in hunc modum scripsit: Passus est, inquit, Dominus 11. Kalend. Aprilis, qua nocte à Iudæis est traditus: & 8. Kalendas Aprilis resurrexit. Id est 22. Martij est passus, & 25. resurrexit. Constitutumque est, vt ait Beda, in illa (Episcoporum) Synodo, vt ab 11. Kalendas Aprilis vsque in 8. Kalend. Martias Pascha debeat obseruari. Nicætas Græcus autor, & Ecclesia Græca. 10. Kalend. Aprilis Christum passum affirmat circa plenilunium (id est est 23. die Martij) atque 8. Kalend. eiusdem surrexisse. Ioannes Lucidus Gallus cum vidisset Lunam decimam quintam non posse incidere in annu Christi XXXIII. in mense Martio, eum tradit cruci affixum anno XXXIII. currente, die 3. Aprilis, & 7. surrexisse. Eadem ratione ductus Paulus Forosempronensis, & ipse variauit, qui quidem 3. Kalend. Aprilis Christum asserit passum (id est XXX. Martij) & Kalendis Aprilis resurrexisse. Lactantius verò, & qui tabulam Cykli magni annorum DXXXII. Dionysij exigui Abbatis Romani, itemque Iulij Cæsaris Cyclum sequun-

tur, eum 26. Martij, in quam incidit dies Veneris, tradunt mortuum, & 28. à mortuis excitatum: Epiphanius autem in hæresim L. Teseradecatitarum, id est; Quartadecimanorum, initio ita loquitur: Et sanè, inquit, ex actis Pilati iactant, se veritatem comperisse; in quibus habetur Saluatorem die ante octauum Calendarum Aprilium passum esse. Et paullo post: Adhuc autem inuenimus Acta Pilati, in quibus indicat, ante decimum quintum Kalend. Aprilis passionem Christi factam esse: Reuera autem, velut ex multa certitudine cognouimus die ante decimam tertiam Kalend. April. Saluatorem nostrum passum esse accepimus. Quidam die ante decimam Kalend. Aprilis asserunt. Hæc ille; tot producens hominum opinioniones. At Tertullianus libro aduersus Iudæos, Martyrologium Hieronymi, B. Augustinus libr. 18. de ciuitate Dei, cap. 54. & libr. 4. de Trinit. cap. 5. Cyrillus quoque Alexandrinus in Epistola ad Synodum Carthaginens. & ante eos Clemens Alexand. libr. 1. Stromat. Beda quoque, Albertusque Magnus, atque alij innumeri tradunt 25. Martij interiisse, ac 26. resurrexisse. Audi verba Cyrilli in prædicta Epistola: Christus Angelo nuntiante fuit conceptus in vtero Mariæ; & mortuus in cruce: dum feria sexta mortuus est Adam in anima per peccatum in paradiso, eadem die Christus mortuus est in cruce. Sic ille. Cuius verba explicat Chrysostomus serm. de natiuitate Ioannis Baptistæ: Quo die conceptus est Dominus, eodem die & passus. Conceptus est enim mense Martio, octauo Calen. Aprilium. Adde sententiam Teseradecatitarum, qui ex actis Pilati probabant Christum passum octauo Calend. siue quod idem est, ante octauum Calend. Aprilis, vt paullo ante ex Epiphanio produxi. Callistus Papa in libro de Miraculis Iacobi Apostoli: Primus, inquit, Iacobus inter Apostolos martyrum compleuit: qui ipsa die, & hora qua Dominus decollatus est, id est 8. Kalend. Aprilis.

Epiphan.

Gen. 3.

B. Chry. tom. 2. sine verus.

Iacobus Zebedæi eodem die mortuus quo Dominus fuisse perhibetur. Act. 12.

In tanta igitur sententiarum varietate necessum est vt anno quarto CCII. Olympiadis, & XXXIII. anno ætatis suæ currense Christus passus sit die Veneris XXV. primi mensis: quod ex Tabulis Ioannis Lucidi, ac calculis Pauli Forosempronienfis intelligi potest. Et quoniam, vt Onuphrius obseruauit ex Magni Dionysij Tabula, nunquam ab anno primo Christi vsque ad quadragesimum inueniri potest Luna de cima quinta in mense Martio 8. Kalend. Aprilis in diem Veneris incidere: ideo huius rei obscuritas occasionem dedit multis errandi, vt Paulo Forosempronienfi, qui Christum anno XXXVI. vitæ suæ XXX. die Martij scripsit extinctum, & Ioâni Lucido, qui XXXIII. anno, die III. Aprilis Dominum defunctum tradit.

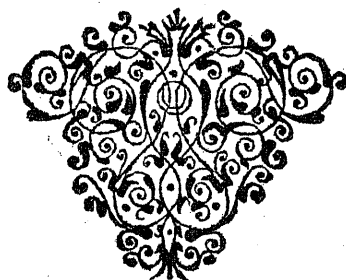
Cum igitur in omnibus Christi annis sit hæc dubitatio Lunæ: tutius videtur cum Phlegonte, Romana Ecclesia, atque doctissimis Patribus sentire Christum mortuum anno XXXIII. ætatis suæ per tres menses elapso. Contradictio autem, quod Luna XV. illo anno XXIII. die Martij in feriam tertiam, & non feriam sextam inciderit, tolli potest ex antiquis Hebræorum traditionibus, apud quos mensis initium haud erat statim ab ipso nouilunio, verum ab ipsius Lunæ cornicularis apparitione: idcirco in eorum scriptis legimus, veteres Iudæos consueuisse homines tempore nouilunij mittere super altissimos montes, quocis nouæ Lunæ aspectum signifi-

rent, vt mensium initia auspicari possent. Eo ergo anno ex Astronomicis obseruationibus nouilunium primi mensis fuit circa Solis occubitus nona die Martij, quare 15. Luna fuit. 23. eiusdem Martij. Prima autem Lunæ apparitio fuit circiter per duos, vel tres dies, vno diei quadrante deducto, ita vt ex maiorum traditione Iudæi mensem inchoauerint vndecima, vel duodecima die mensis Martij: quare decima quinta dies mensis extitit 25. vel 26. Martij, quo die Luna quidem 18. erat inchoata vespere præcedenti, isque dies fuit feria sexta diei Veneris. Et sic omnia consonant. Vel dicendum est, quod, vt Albertus Magnus super Epistolam Dionysij ad Polycarpum ostendit, anno 34. vitæ Christi labente in 25. Martij, incidit quinta decima Luna, & dies Veneris: propterea qui aliter per nouas tabulas computant, valde fallunt, quia non sunt ipsorum tabulæ in omnibus certæ, & veræ. Nam Ptolemæus correxit superiores aliorum tabulas; Alphagranus illas Ptolomæi; Alphonsus Rex Castellæ, eas quas Alphagranus condiderat. Neque facile est ab Ecclesiæ sensu recedendum ob vnus, vel alterius computationem. Et hæc quidem de hac assertionem, & toto Prolegomeno: in quo si veritatem ipsam minus afsecuti sumus, ob rei qua de agitur, probabilitatem, at saltem solidiora alijs, ac vero propiora cogitandi, & meditandi occasionem, an samque præbuimus.

Iudæi vnde sumerent mensis initium.

Alterata soluta ex Alberto Magno desumpta.

Christi annorum per tabulas Mathematicorum, enumerationem quam fallax.

PROLEGOMENON. XXXIX.

In quo tempus prædicationi, & doctrinæ à Domino impensum explicatur: & Paschata, quæ tempore prædicationis suæ fluxerunt, diligenter enumerantur.

QUANTO ANNO Ex his quæ superiori Prolegomeno disputauimus, aliquo modo constare possit, quantum temporis prædicatione Domini obtinuerit: duplici tamen ratione illud in peculiarem hanc tractationem declarandum seruauimus. Altera est, vt apertius, & distinctius hanc rem, quæ suis non caret difficultatibus, explicaremus; altera, vt de ratione Paschatum, ac numero, ad quem ea, quæ tot libris de historia Euangelica interpretatur, referri volumus, & qua de causa hoc illud præcedat, vel hoc illud subsequatur, frequenter aperimus, ratione quadam generali à nobis prius expediatur: & quisque ordinem quem in exponendo seruamus, facilius intelligere queat.

Vt igitur in præcedentis Prolegomeni assertionibus, maxime septimæ, ac postremæ variæ fuerunt sententiæ, & opiniones Patrum, ita & in tempore prædicationis non est vna tantum sententia. Nam qui credunt Christum quintodecimo Tiberij anno sub Geminis Cõsulibus extinctum, vt Tertullianus, & Clemens Alexand. faciunt, haud possunt illi tribuere nisi vnum tantum annum prædicationis: quod quàm sit ab Euangelica veritate alienum, non est opus, multis ostendere.

Deinde qui tradunt illum anno 31. vitæ suæ defectum, quos annos duntaxat prædicatione eius adscribunt, vt Apollinaris Laodicensis, & Epiphanius, qui duos annos Christo attribuunt prædicationis, alterum acceptabilem,

alterum cõtradictionis, vt superius ex duobus locis Epiphanius protulimus. Huic subscribit quoque sententiæ Origenes lib. 4. Periarchon cap. 1. dicens de Christo: *Indicium autem effusa gratia in Iabys, hoc est quod breui tempore transacto, anno autem, & aliquot mensibus docuit: vniuersus tamen orbis doctrina, & fide pietatis eius impletus est.*

Adferbat etiam Apollinaris peculiarem rationem ex numero trium Paschatum, quæ in Euangelio Ioannis reperiuntur: tria etiam Paschata confitetur Epiphanius scribens in Alogia nos, imò etiam Irenæus lib. 3. cap. 39. contra Valentinianos. At tria illa Paschata, vt docet Apollinaris prædictus, duos tantum annos conficiunt: quia à primo Paschate coepit prædicatione, & in vltimo paschate vita finitus est.

Nec desunt qui tribuunt Christo quadraginta, vel quadraginta sex annos, vt illi, quos arguit Augustinus lib. 2. de Doctr. Christiana cap. 28. Ad quorum vtiq; sententiam consequitur, Dominum ad decem, vel ad sexdecim annos prædicasse: quæ sua ipsorum narratione, & improbabilitate proconfutatis habenda sunt.

Rursus alij binos annos tribuunt cum mensibus tribus, nisi eident rationi de numero Paschatum, & adiungentes aliquot dies, qui à baptismo eius, & ieiunio in deserto, vocatione Apostolorum, atque signo in Cana Galilææ, ac mansionem in ciuitate Capharnaum per aliquot dies cum matre, & fratribus eius, & discipulis effluxerunt: qui

Huius tractationis duplex suscipienda ratio.

Christum vno tantum anno prædicasse dicentium, confutatur opinio.

Tertull. Clemens Alexand.

II. opinio, improbabilissima, quod duobus tantum annis docuerit Christus.

Epiphanius in heresi 50. & 51. Origenis: tom. 1. circa finem.

B. Irenæus.

In tertiam illorum, qui 10. vel 16. annis Christum docuisse docent.

Quartæ opinionis annos Christo duos prædicationis cum tribus mensibus tribuentis rationes proponuntur.

Ioan. 2. Infra 6. Infra 13.

Impugnatur hæc quoque sententia grauisissimis Patrum testimonijs.

B. Ignatius.

Vbi locū nō habeat figura Synecdoches.

Euseb. tom. 1.

Luc. 3.

dies conficiunt tres menses: negant præterea vllum aliud potuisse esse Pascha, vel ante primum Ioan. 2. vel inter primum & secundum Ioan. 6. vel inter secundum & tertium, de quo Ioānis 13.

Sed hæc opinio tametsi rationibus quibusdam in speciem probabilibus fulciatur, ac quorundam Doctorū testimonio, qui volunt Christum defunctum anno 33. suæ vitæ currente, & per tres menses exacto: non est tamen vsquequaque vera, neq; solida. Namq; repugnat antiquitati, & traditioni Patrum, qui docent, Christum vel tres annos plenos, vel tres & semis, vel quatuor euangelizasse. Et in primis id docet Ignatius epist. 5. ad Trallianos, dicens: *Triginti annos agens baptizatus est à Ioanne in veritate, & non in phantasmate, & tribus annis predicauit Euangelium, & fecit signa, & prodigia coram falsis Iudais, & à Pilato praside iudex iudicatus est.* Hæc ille: cuius vnus autoritas merito omnibus est anteferenda, quoniam eo tēpore vixit, quo hæc erant exploratissima, & compertissima: neque propriè quis dicitur prædicare tres annos, qui tantum duos annos, & tres menses tertij anni prædicauit: saltem prædicasset supra sex menses, vt aliqua ratione dictum defendi posset: nisi quis velit dictis Ignatij adhibere figuram Synecdoches: at illa esset importuna in historia narranda, & præter eius mentem: neque est ad illā accurredum, nisi vbi cogimur ab absurdo, aut impossibili, quod sublata Synecdoche sequeretur.

Accedat Eusebius Cæsariensis lib. 1. histor. Ecclesiastica cap. 11. *Consonanter autem in his cum historico (scilicet Euangelista) concordat, quindécimo, dicens, anno Tiberij Cæsaris, in quo quartus erat Pilati procuratoris annus, &c. Dominum & Saluatorem nostrum Iesum Christum fuisse annorum triginta, quando ad Ioannem baptizandus aduenit. Tūc etenim initium euangelicæ prædicationis instruit. Et cap. sequenti: Refert autem eum diuina Scriptura, omne doctrinæ suæ tempus exegisse sub Pontificibus Anna, & Caipha: quō scilicet Anna pontificatus tempore incipiente docere cepit,*

& vsque ad initium Caipha portenderit. In quibus spatijs vix toti quatuor concluduntur anni. Sic ille.

Verum hanc sententiam ipsemet libro 8. de Demonstr. Euangelica corrigi, tribuens Christi prædicationi annos tres, ac menses sex. Idem in chronico sex illos menses non addit.

Tertius accedat testis Theodoretus, qui in caput 9. Danielis scribēs: *Quod si quis etiam (inquit) tempus percipere cupiat, ex Euangelio Ioānis cognoscatur. Cum enim annos circiter tres, cum dimidio prædicasset Dominus, sanctosq; suos discipulos doctrina, & miraculis confirmasset, tunc passus est, ac post crucem & mortem, & resurrectionem, & ad cælos ascensum, & sanctissimi Spiritus aduentum, reliquum hebdomadis tempus sancti Apostoli Hierosolymis prædicantes, & miracula edentes, multis hominum millibus ad Euangelicam doctrinam ductis, Noui Testamenti munus impertiti, vt sanctissimi quoque baptismatis gratiam consequerentur, autores fuere.* Sic ille. Ex cuius verbis colligo, sensisse Theodoretum, ex Ioannis Euangelio elici, Iesum prædicationi impendisse ferè tres annos cum dimidio: ergo necessum est eum plura quam tria Paschata (quæ tantum duos annos conficiunt) cognouisse ex Ioannis Euangelio deduci. Et confirmatur ex capite 9. Danielis, vbi dicitur: *Confirmabit autem patrum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium.* Vbi vides, dimidium hebdomadæ tribui confirmationi testamenti: hebdomadis autem quælibet medietas tres annos continet cum dimidio. Neque mireris: nam si confirmationem extendas ad quadraginta illos dies post resurrectionem, vel ad aduentum Spiritus sancti, in quo maxime eruditi, & confirmati sunt credentes: si rectè subducas rationem à die Baptismi vsque ad diem Pentecostes, inuenies propè tres annos, & semis: Et confirmatur iterum: Etenim vt legitur in Talmud, in libro Midras Tehilim, id est expositione Psalmorum, vt tradit Rabbi Ionatham, tribus annis cum dimidio stetit præsentia in monte Oliueti, dans vocem, & dicens:

V. sententia Eusebij ac Theodoret, Christū tres annos & sex menses prædicasse, minime improbabilis, & incepta. Idem. Idē tom. 2. B. Theodor. tom. 1. circa finem.

Expenditur dictū Theodoret.

Dan. 9.

Act. 1. Infra 2.

Idem spatium annorū prædicationis Christi agnouisse Talmud.

Querite

Isa. 55. Autor operis imperfe. in Matthe. hom. 49. sub initium, tomo 2. operū D. Chrysof. VI. & postrema opinio Christo tres annos & tres menses prædicationis at signans, ceteris probabilior.

Caietan.

Quartū Pascha prædicationis Christi inter illud Ioan. 6. & illud mortis eius non posse reponi.

Querite Dominum, dum inueniri potest. Autor etiam operis imperfecti in Mattheum ait: *Christus tribus annis, & sex mensibus docuit.*

Sunt qui & hanc sententiam Eusebij magis adhuc moderentur, tribuentes doctrinæ Christi tempus annorū triū, & illud amplius quod excurrit à 6. Ianuarij, in qua baptizatus fuit, ad primum illud Pascha, de quo Ioā. 2. quod ferè tribus mensibus absoluitur: atq; hæc magis videtur scopum attingere, & rei ipsius veritati, atq; testimonijs Patrum consonare. Nam propterea Patres tribuere videtur Christo, aut quatuor annos, aut tres & semis, nempe propter illum excessum trium mensū, de quo paulo ante dixi. Quod hac solidissima ratione comprobatur. Nam vltra illa tria Paschata recensita ab Euangelista Ioāne cap. 2. 6. 12. 13. atq; 18. quæ conficiunt duos annos, necessariò aliud quartum Pascha adiungendū ex Euangelio esse censemus, vt tres anni integri efficiantur: quibus si adijcias tēpus à baptismo ad 15. Martij, in qua Dominus obiit, ferè alij tres inueniuntur menses, vt ita dictus à nobis numerus tanquam certus, & constans prædicationi Christi adscribatur. Quale autem sit istud Pascha quartū, & quomodo ab alijs tribus distinctum, id iam ferè, & luculenter differendum est.

Porro hoc Pascha aut adiungendū est ante primum Pascha scriptū Ioan. 2. vt qui idam existimant, & Caietanus opinatur; aut inter primum scriptum Ioan. 2. & aliud scriptum Ioan. 6. collocandum; aut tertio inter descriptum Ioan. 6. & illud cap. 13. & 19. Nam nemo sanæ mentis dixerit, post pascha narratam Ioan. 13. & 19. in quo Dominus obiit, Christum postea prædicasse. Quod verò non possit collocari inter duo illa Paschata Ioan. 6. & illud pascha, in quo mortuus est, & quod describitur ab omnibus Euangelistis, ex eo euidenter colligitur, quod Ioannes expressam mentionem facit temporis intermedij. Nam cap. 7. narrat Christum ascendisse ad festum Scenopegiæ, quod post sex menses à festo Paschatis per octo dies in mense septimo, hoc est Septembri celebratur, in

cuius festi medio ascendit Iesus in templum: Capite verò 10. narrat Christū ascendisse ad festum Encœniorum, quod celebrabatur 15. mensis Nouembris, vt 1. Machabæo. 4. traditur. Ab illo verò die, & colloquio habito cū Iudæis, abiit Dominus in eum locum, in quo Ioannes olim baptizabat, vbi mansit ad aliquot dies, donec vocatus redijt in Bethaniam, vt suscitaret Lazarum Ioan. 11. quo suscitato, concilioque Põtificum, ac Pharisæorum de eo necando celebrato, Iesus iterum se subduxit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem quæ dicitur Ephrem. Cùm verò proximum esset Pascha Iudæorū, venit per sex dies ante Pascha Bethaniam, & facta est illi cœna magna: & die sequenti ingressus cū soleni populo in Hierusalē: ac post sex alios dies in festo Paschatis cruci est suffixus.

Itaque nullus est locus, vt quouis modo fingi possit aliud Pascha inter illud Ioan. 6. & illud narratum à quatuor omnibus Euangelistis, in quo Christus est mortuus.

Rursus dici nequit, Pascha aliquod extitisse prædicationis Christi ante illud Ioan. 2. enarratum: etenim post baptismum, & ieiunium quadraginta dierum altera die à præcedenti, in qua miserant Iudæi legationem honorificam ad Ioannem, vt interrogarent eū quis esset, demonstrauit illū Andream, & alteri discipulo, & ab Andrea adductus est Simon ad Iesum: & post alterum diem inuenit Iesus Philippum, & Nathanaëlem. Et sequitur statim 2. caput Ioannis, in quo exorditur Euangelista: Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: vbi tertia dies dicitur à sequela Andree, & alterius discipuli, & adductionis Simonis ad Iesum: cuius crastinum, siue secundum diem in vocatione Philippi, & Nathanaëlis enumerat. Exponit Lyrantus: Tertia die à vocatione Philippi, & Nathanaëlis, qui primo anno, & post ostensionem Iesu factam à Ioanne, fuere vocati à Domino, & tertia die sequenti factū est miraculum vini in Cana Galilææ, post quod recenset Euangelista Dñm descendisse in Capharnaum cum matre, fratribus, & discipulis, & nō multis

Ioan. 10.

1. Mach. 4.

Ioan. 10.

Infra 11.

Infra 12.

Primum pascha Christi prædicatio nis illud Ioā. 2. fuisse, nec aliud illo antè tertius statuedum.

Matth. 4. Ioan. 1.

Lyrantus.

Ioan. 8.

diebus ibi mansisse: & confestim subditur, quod prope erat Pascha Iudaeorum. Cum igitur signum vini factum, proximum fuerit ostensioni Iesu à Ioanne factæ, atque Domini baptismi, & ad illud Pascha, ad quod venit Dominus, solum intercesserint pauci dies, quibus mansit in Capharnaû: profectò in tam brevi dierum curriculo, quod vix potest conficere spatium trimestre, non potest fingi aliud intercessisse pascha: & non nisi durè, ac violenter cogitari potest intercurrisse aliud pascha, siue à baptismo usque ad miraculum nuptiarum, siue ab hoc signo ad illud primum Pascha.

Quod autem vini conuersio non sit facta post annum à baptismo, nobis ostendendum est, etiam si aliter tradere videatur Epiphanius in hæresin Alogianorum scribens: cuius sententiam sequuntur Durandus in Rationali diuinorum officiorum, atque Hugo Cardinalis & Caietanus, nixi illi voci Ecclesiæ:

Tribus miraculis ornatum diem sanctum colimus.

Hodie Stella Magos duxit ad præsepium: Hodie vinum ex aqua factum est ad nuptias:

Hodie in Iordane Christus baptizari voluit,

Vt saluaret nos. Alleluia.

Vt propterea exponant: *Tertio die nuptia facta sunt*, propter tertium miraculum in illa eadem die celebratum, nempe adorationis Magorum, baptismi, ac conuersionis aquæ in vinum.

Sed vt hæc expositio inconcinna est & violenta, & contra suauem orationem textus, quæ ait: *Alterà die, & post crastinum, & postea adiungit de tertia die: ita id quod probant, verum non est, neque solidum.* Nam etsi baptismi dies incidere potuerit in diem quo Christus ostensus fuit olim Magis, reuolutis triginta annis: tamen verum non est, signum ad nuptias factum, post annum à baptismo contigisse, verum post paucos à baptismo, & tentatione deserti dies: vt Euangelista ipsemet non obscure indicat, dies quasi enumerans paucos.

Ad hæc, si fuisset miraculum hoc anno sequenti à baptismo editum, aut non diceretur, quod fuit initium signorum quæ Iesus fecit, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius, cum per annum præcedentem alia potuerit edere miracula, quibus gloriam discipulis ostenderet suam: vel opus est dicere, illum à signis, & prædicatione abstinuisse, quod est absurdum, ac incredibile, si verum est quod asserit Hugo, conuersionem vini fuisse factam secundo anno, & iterum anno reuoluto descendisse Capharnaum, & postea descendisse Hierosolymam in die Paschatis, eiecisseque ementes, & vendentes de templo: quod quàm sit paradoxum, nemo non videt. Nam præterquam quod Euangelistæ silentio texissent duos annos conuersationis Christi, de quibus nullum verbum extaret, illud planè consequeretur ex illa opinione, Christum supra quatuor annos à baptismo suo exactos vixisse, quod nemo vnquam dixit: nam præter illos duos annos ante mansionem in Capharnaum, referuntur tria paschata à Ioanne, quæ continent alios duos annos, atque ita Dominus per aliquot menses supra quatuor annos vitam suam produxisset.

Tertio vrget, quod primo anno ante pascha fuit facta aquæ conuersio in vinum: quia anno sequenti proximum pascha, de quo Ioannes cap. 2. loquitur, enarratur secundus Domini aduentus in Galilæam capite quarto: & conuersis iam Samaritanis traditur, quod post duos dies exijt in Galilæam, & iterum venit Iesus in Canã Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Ex quo manifestum est, signum illud fuisse editum à Domino in primo eius aduentu, de quo ait Ioannes capite 1. quod venit in Galilæam, post ieiunium suum, & ostensionem factam à Ioanne Baptista: quandoquidem de secundo eius aduentu ex Iudæa in Galilæam fit mentio in initio, & in fine capitis quarti Ioannis. Ex quo elicitur, conuersionem aquæ in vinum factam ante pascha eiusdem anni.

II. ratio ab absurdis. Ioan. 2.

De tempore mutationis aquæ in vinum importunè admodum quid senserit Cardinalis Hugo.

III. ratio.

Quando signum illud aquæ in vinum mutationis acciderit. Ioan. 1.

Signum conuersionis aquæ in vinum vno anno à Christi baptismo contigisse, vnde probent aduersarij. Epiphanius in hæresin 51. Durandus. Hugo Card. Caietanus. In hymno Epiphaniæ Domini.

I. ratio in contrarium.

Neque

Ad illud: Signum aquæ in vinum conuersæ in die Baptismi, & Epiphaniæ ab Ecclesia celebratur. Matth. 2.

Huius versiculi Ecclesiastici: Tribus miraculis ornatum sanctum diem colimus, vera intelligentia traditur. Infra 3.

Act. 12.

Matth. 26.

An præter illa duo Paschata cap. 2 & 6. à Ioanne descripta, aliud medium intercesserit, necne.

Neque colitur ab Ecclesia in die Baptismi, & Epiphaniæ, eo quod altero anno reuoluto à baptismo acciderit, sed quia illo die fuit declarata eius diuinitas per Stellam Magis in Natiuitate per Spiritum sanctum, & per Patrem in Baptismo, & per miraculum primum Discipulis in Canã Galilææ.

Ideo, quod ait Ecclesia: *Tribus miraculis ornatum sanctum diem colimus*, haud asserit, neque asserere intendit illa tria signa eodem die fuisse peracta, sed ab Ecclesia illo die celebrari. Vt rectè proinde vtatur illo verbo Ornandi. Nam vt lapis pretiosus ornat anulum aureum; ita ostensio Diuinitatis Magis exhibitæ, & in baptismo testimonio Patris asseritæ, magnificat atque exornat signum quo Christus Discipulis suam prodidit gloriam, atque virtutem.

Neque nouum est, aut insolitum, quæ diuersis temporibus gesta sunt, Ecclesiam in vnum diem ad celebrandum colligere. Constat siquidem ex Actis Apostolicis, Iacobum filium Zebedæi post dies Azymorum: ab Herode interfectum; & tamen Ecclesia celebrat eius mortem 25. Iulij. Cum etiam institutio cænæ Dominicæ feria V. ante mortem celebrata sit à Domino, Ecclesia iustis de causis illum diem reijcit in proximum diem Iouis post festum Trinitatis. Atque eo die sine mendacio dicuntur fieri, quæ tamen pridie quàm pateretur, sunt instituta. Vnde Ecclesia canit:

Laudis thema specialis, Panis viuus, & vitalis Hodie proponitur.

Multis alijs exemplis res posset illustrari, si opus esset: sed hæc pauca sufficient.

Cum igitur illud quartum Pascha in omnibus illis locis non possit assignari, videndum est, an vllus locus illi esse possit inter primum Pascha scriptum Ioannis 2. & secundum relatum ab eodem cap. 6. Et quidem non desunt qui dicant, inter illa duo paschata aliud intercessisse.

Sed hi in duplici sunt differentia.

Alij enim, vt Gerardus Mercator, non indiligens nostri seculi Chronographus, in sua illa noua temporum historia integrum vnum vitæ Domini nostri Iesu Christi annum addiderunt supra tres, & aliquot paucos menses, quos prædicationi impendisse ab omnibus ferè traditur: ea ratione ducti, quod viderint decimam quartam Lunam non alio anno, quàm illo, quo signauit Christi crucem in die Veneris accidere potuisse, & in quarto C C II. Olympiadis anno. Ita vt supra quadriennium; & menses aliquot à baptismo Christi usque ad eius mortem effluxisse suspicetur. Adidit præterea, Bedam suæ sententiæ fauere, qui libro de natura rerum opere maiore, narrat ex Dionysio Exiguò, D C C I. anno, indictione 14. Romæ in Natali Domini ita cæreis B. Mariæ annua consuetudine inscriptum fuisse: *A passione Domini anni sunt D C L X V I I I.* idque à suis monachis Romæ existentibus obseruatum: qui numerus ab indictionis dictæ loco in anteriora emensus; exactè in annum Passionis à se assignatum incidit.

Adiungit etiam, hæc Euangelicæ veritati consonare: quia cum Ioannis 4. dixisset Dominus Apostolis: *Ad huc quatuor menses sunt, & mensis veniet, & postea rogassent Samaritani, vt cum ipsis maneret; mansit cum illis duos dies. Post duos autem dies exijt inde, & venit in Galilæam: exceperuntque eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo. Et ipsi enim venerant ad diem festum.* Et hoc loco constituit secundum Pascha Gerardus.

Sed certè hæc incerta sunt, & meo iudicio ex incertis coniecturis collecta. Nam quod primo loco asserit, Lunam decimam quartam in diem Veneris incidere non potuisse nisi addito vno anno supra eos, qui communiter illi dantur, incertum est: sicut etiam dubium est, an ipse meliores Astronomicas tabulas sit secutus, quàm Albertus, & alij, & plures eorum, qui de re propòsita differunt, ab alijs posterioribus dicuntur

I. opinio, & quibus rationibus innitur.

I. ratio ab obseruatione Lunæ.

II. ab auctoritate. Bedæ lib. de natura rerum. c. 46. tom. 2.

III. ratio, ab Euangelio. Ioan. 4.

Ibidem.

Contra primam illius sententiæ rationem.

Ccc 3 decepti

decepti per falsas tabulas: & ita nobis non est propter incerta Lunæ curricula, quæ variè à diuersis constituuntur, à tradita nobis per Patres veritate declinandum.

Deinde, quod adfert ex Beda, illi suffragari non potest: quia in eodem loco testatur, Dominum paulò ultra tres annos prædicasse: quomodo autem hoc dixisset, si nouisset supra quatuor annos prædicasse? Quomodo præterea ex illo numero annorum, quem Beda tribuit Christo, nimirum DCC. I. à natiuitate, & DC. LVIII. à die passionis vsq; ad sua tempora potuit Gerardus colligere peruenisse ad 35. vitæ suæ annum, cum anni intermedij inter illos duos assignatos sint triginta tres?

Nouum præterea, & inauditum est in Ecclesia, Dominum supra quatuor annos prædicationem produxisse, & si triginta annos integros iam natus suscepit baptismum, vt habet probabilior sententia, iam Dominus vitam protraxisset in 35. annis, quod improbabile est, & minimè firmis rationibus nixum. Sicut etiam illud nouum, & contra Patrum veterum traditionem, quod Dominus mortè obierit secunda die Aprilis.

Postremo nouum, & planè incognitum, quod Pascha secundum constituat Euangelista in verbis illis Ioan. 4. quibus asserit, Dominum rediisse in Cana Galilææ, vbi honorificè exceptus sit à Galilæis propter ea quæ viderant signa edita in Die festo in Hierusalem, eo addito, quod dixerit Christus: Adhuc quatuor menses sunt, & mensis venit. Nam quid ex his solidi elicere valeat, non video, nisi fortè vt certum ponat, Christum signum in nuptijs post annum à baptismo edidisse, quod prius probadum sibi erat: quia eiusmodi signum non nisi post paucissimos dies à baptismo suo perfecit, etiam ante primum pascha. Vel nisi persuadere velit, post primum pascha iterum reuersum ad aliud pascha in Hierusalem, quod suppressit Scriptura, & intelligi voluit per reditum suum in Cana Galilææ: quasi verò hoc conuenire aptissimè non possit ad redi-

tum Domini è Iudæa post primum pascha, & moram; quam in baptizando, & faciendo discipulos plures, quam Ioannes traxit: & tandem redijt in Galilæam, accepto nùtio, quod Ioannes esset in vinculis, & pertransijt per Samariam, & mansit in Sichar per biduum: & iterum tunc venit in Cana Galilææ, vbi exceptus est ab illis cum honore, propter signa quæ in Paschate ediderat: & tunc rogatus curauit filium Reguli, descendens in Capernaum: & postea iterum ascendit ad secundum pascha in Hierusalem.

Quæ verò Dominus dixit de quatuor mensibus ante messem, rectè interpretati sumus fuisse dicta in Nouembri, vel Decembri, à quo ad messem post secundum pascha futurum effluxit illud temporis interuallum. Et nihil facit hic ad stabiliendam suam potius, quam nostram sententiam.

Alij porò melius meo iudicio sentientes, constituunt aliud pascha inter primum Ioannis 2. & alterum Ioannis 6. nempe illud, de quo Ioan. 5. Post hæc erat Dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam: vbi & sanauit paralyticum.

Sed hæc sententia à quibusdam rejicitur: quandoquidem ille dies erat quinquagesimus à die Paschatis, seu Pentecostes, vt docet Chrysostomus, & Cyrillus cum alijs nonnullis, tum Græcis, tum Latinis autoribus.

Deinde, quia omnia illa paschata proprio vocabulo B. Ioannes appellat; cum hoc in communi tantum Diè festum Iudæorum appellet.

Tertio, quia dies Paschatis haud erat vnicus dies festiuus tantum, sed septem Azymorum, quorum primus, & vltimus erant festiui, & omni religione venerabiles: & ideo quod Ioannes Pascha vocat, alij tres Euangelistæ dies Azymorum appellant: cum autem hic tantum dicat, Diem festum, indicat vnus diei tantum solennitatem.

Quarto, cap. 6. proxime sequenti, in eius exordio asserit Ioannes, quod erat proximum Paschæ dies festus Iudæorum: essent enim alioqui proximæ narrationes istæ duorum pascha-

Ibidem.

Ibidem. Matth. 11.

Ioan. 4.

Illud: Adhuc quatuor menses sunt, & mensis venit, quando protulerit Christus.

Altera opinio lóge probabilior: In eam septem quæ sunt argumenta ab aduersarijs, proponuntur.

Ioan. 5. I. Argum.

II.

III.

Exod. 12.

III.

Contra secūdam ex Beda.

Falsum esse ijdem quod asserūt, Christū plusquā annos quatuor prædicasse.

Tertiar ratio nis confutatio.

Ioan. 6. Supra 4.

Supra 2.

tum, quod videtur absurdum.

Quinto, quia cum festum Scenopægiæ, de quo Ioannes loquitur in principio 7. cap. celebraretur 15. die mensis Septembris, sequeretur, B. Ioānem non retulisse nisi duo capitula, 5. & 6. omnium actuum, & dictorum à Christo Domino spatio decem & nouem mensium, qui fuissent inter tale Pascha, & festum Scenopægiæ: quod videtur absurdum.

Sexto, sequeretur, Ioannem Baptistam post Domini baptismum vixisse duos annos, & ferè tres menses: fuisset in carcere per duos ferè annos; quod nemo vnquam dixit.

Porò quòd hoc sequatur, sic ostenditur. Nam cū decollatus fuerit paulò ante illud Pascha Ioan. 6. falsò ponerentur illa duo paschata Ioan. 2. & 5. nam Marcus & Matthæus expressius asserunt signum quinque panum, & duorum piscium factum intermedietate post mortem Ioannis, eamque sibi à Discipulis nuntiatam. Ex quo facile infertur tempus adæquatum, quo B. Ioannes vixit à Christi baptismo, fuisset à sexta die Ianuarij, in qua baptizatus est Dominus, vsque ad diem miraculi saturatæ turbæ quinque panibus, ac duobus piscibus, quod proximum fuit secundo paschati Christi, quod fuit vnus anni, & ferè trium mensium: quibus si adiungas alterum annum significatum per Pascha Ioan. 5. conficies duos annos, & ferè tres menses.

Postremo adijcitur aliud argumentum: quòd cū Dominus in Lege præceperit, vt ter in anno omnis masculus appareret ante Dominum: cum scribatur de aduentu Domini ad festum Paschatis, & ad festum Scenopægiæ; par atque æquum erat, vt de ascensu eius in templum in die Pentecostes fieret mentio.

Hæc sunt argumenta, quæ fiunt ab his, qui negant Diem festum Iudæorum Ioannis 5. fuisse festum Paschæ.

His tamen non obstantibus, putamus facile ostendí posse multis argumentis, illum diem festiuum Paschatis extitisse, ac probabilioribus multo quam fuerint superiora. Nam

cum ex triennio prædicationi Christi assignato ultra tres menses cogamur ad statuenda quatuor Paschata, ne tot Doctorum sententias illudamus, necessario aliquis locus dandus est, in quo Pascha illud quartum statuatur.

Deinde cum baptismus Christi sub Anna Pontifice acciderit, vt D. Lucas capite 3. docet; mortem vero eius sub Caipha Euangelium tradat cõtigisse (nam prophetauit cum esset Pontifex anni illius) at ab Anna ad Caipham quatuor circiter annos interfuisse, docet Iosephus libro 8. Antiquitatum capite 4. quæ & ab Eusebio libro 1. historiæ Ecclesiast. cap. 12. citantur his verbis: *Valerius Gratus, Anna Sacerdotio deturbato, Ismaëlem Pontificem designauit filium Iabi Sed & hinc non multo post abijciens, Eleazarum Annæ Pontificis filium, pontificatui subrogauit. Post annum verò etiam hunc ardet officio, & Simoni cuidam Camithi filio Pontificatus tradidit ministerium. Quo non amplius etiam ipse quam vnus anni spatio perfunctus, Iosephum, cui & Caiphas nomen fuit, accepit successorem.* Ex quibus verbis rectè Eusebius ferè quatuor annos colligit, singulis illorum annum tribuendò.

Illud verò videtur in Iosepho corrigendum, quòd hæc facta esse perhibeat à Valerio Grato; cum potius Pilato essent adscribenda: qui Iudæam procurabat, vt docet Lucas. Constat autem, Pilatum per decem annos administrasse Iudæam, & duodecimo anno Tiberij, vt Eusebius docet in historia Ecclesiastica, vel decimotertio, vt in Chronico suo, missum in Iudæam: quare anno decimoquinto Tiberij non amplius Valerius Gratus, sed Pilatus Iudææ præerat, illique, & non Valerio sunt tribuendæ Pontificatus translationes.

Ad idem Pascha statuendum, cogit enumeratio Olympiadum, quæ, vt præcedenti articulo differuimus, conficiunt aliquot menses super triginta tres annos: porò tres anni cum aliquot mensibus haud queunt per tria paschata expleri, quæ duos tantum annos efficiunt.

Secunda ratio. Luc. 3.

Ioan. 11. Iosephus. Euseb. tom. 1.

Quas lib. 8. Antiquit. c. 4. annales Pontificum mutationes Iosephus commemorat, Põtio Pilato, nõ Valerio Grato esse tribuendas.

Luc. 3. Euseb. lib. 1. histor. Eccles. c. 11. in princip. Idem tom. 2. Tertia ratio ab Olympiadis.

V.

VI.

Si inter duo Paschata Ioanis 2. & 6. aliud intercederet, nempe illud Ioan. 5. secundum istos, Præcursores Christobaptizato duos annos, & tres menses superuixisse necessario consequi videtur. Marc. 6. Matth. 14. Quamdiu Præcurfor Christo baptizato fuerit superstes.

VII. argum. Exod. 23. & 34. & 2. Paralip. 8.

Quod festus ille dies, quo de Ioan. 5. fit mentio, fuerit dies Paschæ, multis ostenditur. Prima ratio.

tum,

Cum

Cum igitur his rationibus ad nouum Pascha statuendum cogamur, nullus profecto locus Euangelij ad id stabilendum, anam probabiliorum porrigit, quam ille Dies festus Ioannis 5. qui videtur cum Sabbato secundo primo, de quo Luca 6. concurrere.

Quod autem ille Dies festus Ioannis 5. non expressus fuerit dies Paschatis, testantur primo loco Patres nonnulli. Nam Rupertus Tuitiensis in hunc modum scribit: *Hic Euangelista Paschale festum non aperte exprimit, dum dicit indefinite: Erat Dies festus Iudaeorum, & ascendit Iesus Hierosolymam: sed ex superioribus festum Paschale fuisse colligitur.* Nam aliam ob causam superius, ubi mulieri Samaritanae est locutus, dixit discipulis suis: *Nonne vos dicitis, quia adhuc quatuor menses sunt, & messis venit? Constat vero, quia ubi non plus quam quatuor menses ante messem intersunt, Paschalis festiuitas non plusquam duobus mensibus longe abest, quo vtrique spatio temporis alia festiuitas nulla occurrit, quae secundum praeceptum legis omne masculinum deberet apparere ante conspectum Domini.* Igitur & hoc paschale festum est, quo nostrorum, uti praedictum est, & posterius liquebit, Sacramentorum principium repetitur. Haec ille. Sed ante Rupertum Irenaeus antiquissimus scriptor, libro 2. aduersus haereses capite 29. initio idem sensit: *Post haec, inquit, iterum secunda vice ascendit in diem festum Pasche in Hierusalem, quando paralyticum, qui iuxta Natatoriam iacebat XXXVIIII. annos, curauit, iubens ut surgeret, & auferret grabatum suum.* Ita Irenaeus, cuius sententiam, ut rationi consentaneam, sequuntur permulti, ut Abulensis vir doctissimus, in suo Defensorio, & Paulus Episcopus Forosempronienis in Paulina sua, atque Ioannes Fesus in caput 5. Ioannis, ac D. Petrus Iroruzquus, Dominicanae familiae, qui in libro quem inscripsit: *De serie historiae totius sacri Euangelij, hoc ipsum modicus tenet.* Vnde cum libros euangelicam concordiam ad quatuor Paschata referat, initium secundi libri

ab hoc festo Iudaeorum, in quo languidum ad piscinam sanauit Dominus, sumit: ac inter alios nostri seculi scriptores Cornelius Iansenius, vir profecto mirifice eruditus, & in concordia Euangelica concinnanda diligentissimus: hi omnes vno consensu tradunt, hoc festum fuisse diem Paschae: quae quidem opinio rationibus valde probabilibus non destituitur.

Prima est: quia Dies festus simpliciter, & per antonomasiam debet accipi pro praecipuo, & principali festo Iudaeorum, quale erat Pascha, & ita frequenter accipitur in Scripturis, ut cum dicitur Matth. 26. *Non in Die festo, ne forte tumultus fieret in populo.* Et Luc. 2. *Ascendentibus illis Hierosolymam secundum consuetudinem Diei festi, id est Paschatis: & Ioann. 12. In crastinum autem turba multa, quae venerat ad Diem festum, &c.* Et cap. 13. *Quidam putabant quod dixisset ei Iesus: Eme ea quae opus sunt nobis ad Diem festum: quibus in locis per excellentiam Diei festi intelligimus festum Paschae.* Imo idem Ioannes paullo antea: *Cum ergo venisset in Galilaam, exceperunt eum Galilaei, cum omnia vidissent quae fecerat Hierosolymis in Die festo. Et ipsi enim venerant ad Diem festum.* Vbi vides in Ioanne bis dici simpliciter Diem festum pro die Paschae.

Secunda ratio: quia simpliciora, & communiora festa solet Ioannes nominibus proprijs appellare, ut cap. 7. *Erat, inquit, in proximo Dies festus Iudaeorum Scenopegia: ac rursus cap. 10. Facta sunt Encenia in Hierosolymis.* Sabbathum etiam suo nomine vocat, veluti cap. 7. *Si circumcisionem accipit homo in Sabbato.* Et cap. 9. *Erat Sabbathum, quando lutum fecit Iesus.* Si igitur fuisset dies Pentecostes, suo nomine illud vocasset, ut fecit de alijs: cum autem absolute dicat Festum, pro praecipuo est interpretandum.

Tertia ratio, hunc Diem festum non potuisse esse Pentecosten, illud maxime confirmat, quod Ioann. 3. post eiectionem vendentium de templo in primo paschate, & disputationem longam cum Nicodemo, at-

Eadem sententia rationibus adhuc alijs factis idoneis confirmatur.

Matth. 26.

Luc. 2.

Ioan. 12.

Infrà 13.

Suprà 4.

II. ratio.

Ioan. 7.

Infrà 10.

Suprà 7.

Infrà 9.

III. ratio.

Ioan. 2.

Infrà 3.

Ibidem.

Ruper. Tuitiensis.

Ioan. 4.

Exod. 23. et 34.

B. Irenaeus Martyr.

Ioan. 5.

Recentiores ad eiusdem confirmationem sententiae proferuntur autores.

Infrà 4.

Ibidem.

Ibidem.

III. ratio.

Ioan. 5.

Ratio V. Luc. 12.

Ibidem.

Ioan. 2.

que quaestionem discipulorum Ioannis cum Iudaeis de purificatione, quoniam plures veniebant ad Christum, & baptizabantur ab eo, subditur ibidem: *Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem.* Et statim additur historia Samaritanae, item praedicatione Domini in profectioe illa in Galilaam apud Samaritanos, & sanatio filij Reguli. Haec autem omnia Christi gesta arguunt maiorem moram, quam quae est intra Pascha, & Pentecosten. Tot enim profectioes à Iudaea in Galilaam, & à Galilaea in Iudaeam: tot habitae disputationes, & mora interposita in baptizando, & mansionem apud Samaritanos, plures ostendunt fluxisse dies quam quinquaginta.

Quarta ratio: Cum Ioannes Baptista per annum credatur integrum praedicasse, & baptizasse, antequam mitteretur in carcerem: si hoc festum erat Pentecosten, qui consecutus est diem paschatis Ioann. 2. sequeretur Ioannem vix duos, aut tres menses in praedicatione, & baptismi curriculo absoluisse. Quod probatur ex eo, quia in disputatione immediate subsequente hoc signum paralytici, de eo loquitur Dominus quasi iam capto, aut de medio sublato. Ait enim: *Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati, &c. Illa erat lucerna ardens, & lucens: vos autem nolulistis ad horam exultare in luce eius.* Quae omnia insinuant, illum è medio sublatum in carcere, & amplius non lucere. Omnes tamen communi consensu affirmant, Ioannem per annum integrum publicam Domini praedicationem, & apertam signorum editionem praecurrisse: publicam dico, quia priuatim Dominus illo tempore & discipulos collegit, & praedicauit, & aliquas virtutes fecit.

Quinta, quoniam semper solitus est Dominus, cum ascendit in templum die festo paschae, disputare cum Iudaeis: Nam cum duodecimum annum agens ascendit in templum, magnum sapientiae suae specimen disputando praebuit, ita ut stuperent omnes qui eum audiebant, super prudentia, & responsis eius. Deinde in paschate

primo, quo eiecit de templo vendentes, & ementes, disputauit de Sacramento regenerationis cum Nicodemus: illo vero paschate, quod habetur Ioan. 6. post editum signum multiplicationis quinque panum, disputationem longam tenuit cum Gapharnaitis de pane Eucharistiae, cum dixit: *Nisi manducaueritis carnem Filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Postremo vero paschate, in quo Christus cruci suffixus est, multae, & graues disputationes habitae sunt à Christo cum Iudaeis, Phariseis, Sadducæis, & Herodianis.

Cum igitur, sanato languido ad piscinam, quae nobis pulchre representat vel Baptismum, vel Poenitentiam, in quibus homo Sacramentis tanquam piscinis sanatur à quacunque peccati infirmitate detineatur, grauissimam de Diuinitate sua cum Iudaeis habuerit disputationem, aperte videtur indicare, festiuium illum diem Pascha fuisse, in quo Dominus semper solitus erat, disceptare cum Iudaeis. Ita ut videantur haec quatuor praedicationis Christi paschata; quae triennium supra paucos menses vitae Christi continent, admirabili ratione fuisse concinnata, & digesta ab Euangelista: ut in primo, de regenerationis Sacramento; in secundo, de curatione infirmi ad piscinam, quae pulchre Sacramentum Poenitentiae representat; in tertio, de Sacramento Eucharistiae differuerit; in ultimo vero paschate de morte sua, quae vim, & efficaciam omnibus Sacramentis contulit, disputauit.

Sexta: Cum praecesserit apud Ioannem: *Adhuc quatuor menses sunt, & messis venit,* opus est illa dicta esse in Nouembri, vel Decembri: quod si festus hic dies Iudaeorum, Pentecosten solennitas fuit, manifestè sequitur, Christum non venisse ad diem Paschae: illos dies Nouembris, siue Decembris consequentem: quod absurdum videtur. Nam quod ad Pascha, de quo Ioan. 6. fit mentio, Christus non venerit, causa iusta suberat: eo quod Pharisei iam conspirauerant in necem eius; nec rediit ad Pascha Hierosolymis celebrandum, nisi cum capi ad mortem voluit: quod fa-

Infrà 3. & seq. Infrà 6.

Ibidem.

Probatica piscina quae duo Sacramenta signauerit.

VI. ratio.

Ioan. 4.

Ioan. 5.

Infra 7.

Ibidem.

VII. ratio.

Zachar. 13

Propriū diel Paschatis mysterium.

Exod. 19.

Matth. 12.

Luc. 6.

B. Epiphani. in heres. 51

Etum est in postremo Paschate, de quo Ioan. 13. Ad illud verò pascha, quod diximus illos quatuor menses Nouembris, vel Decembris consecutum, nō videtur vlla legitima caussa non veniēdi adfuisse, cum nondum necem eius designasset: sed ad curationem paralytici ad probaticam grauerit offēsi sunt Iudæi, exindeq; eius necem meditati. Siquidem enarrato miraculo subiungit Ioannes: *Propterea ergo magis querebant eum Iudæi interficere, quia nō solum soluebat Sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, equalem se faciens Deo.* Et infra cap. 7. *Quid me queritis interficere? Vnum opus feci, & omnes miramini. Et rursus: Mibi indignamini quia eorum hominem sanum feci in Sabbato?* Vocans Sabbatum, diem Paschæ more Hebræorum, siue propriē diē ipsum Sabbati. Ex quibus constat, curatiōnem paralytici ad piscinam, meditati homicidij causam extitisse. Si autem Dominus per quatuor menses ante pascha illa verba protulit, necesse est cōfiteri, Dominum, antequam iret in Samariam, post eiectionem euentiū & vendentium, mansisse in Iudæa, atque adfuisse festo Pentecostes, Expiationis, & Tabernaculorum: atque hos totos octo mēses Christus baptizabat, & discipulos congregabat, vt nullum festum superstit, de quo Ioānes dicere potuerit: *Posthac erat dies festus Iudæorum, nisi secundum Pascha.*

Septima ac postrema ratio. Miraculum siquidē edī solitum in illo die ad Probaticam piscinam, eleganter refertur ad diē festum Paschæ, in quo Christus instar piscinæ cuiusdam in Cruce sanguinem suum fudit in ablutionem peccatoris, & menstruata; ad detergenda omnium seculorum crimina: quæ res non ita quadrat festo Pentecostes. Ad hæc, in curatione à peccato, nos magis celebramus diē paschæ, quam diem Pentecostes, in quo data fuit lex. Hūc etiam festiuum diem ex alio Euangelij loco probamus; nepe ex Matthæi. c. 12. vbi accusantur discipuli à Phariseis, q̄ velserent spicas in Sabbatis; & à Luca cap. 16. dicitur Sabbatum secundoprimum: nam vt interpretatur Epiphanius in Alogianos, &

Euthymius in caput Lucæ 6. atq; alij pleriq; nō contemnendi autores, illud Sabbatum Δευτέρα, siue festū Sabbatorum in plurali, vt Matthæus, & Marcus docent, non potest esse nisi dies paschatis cum septem diebus Azymorum, vt nos longiori disputatione cōprobatum relinquimus lib. 8. Disputationum, tractatu 14. ad quem mittēdum cōsemus lectorem, ne ea, quæ ibi dicta sunt, repetantur. Quod si dies fuit secundus Paschatis, siue potius septimus dies, vt sit quasi secundum à primo, quod eadē religione primus atq; septimus essent venerabiles; profecto distinctus fuit ab illo Ioan. 2. & ab eo Ioan. 6. & necessariō concurrat cum hoc diē festo Iudæorum Ioan. 5. quo languidum sanauit ad piscinam. Cuius rei argumentum valde probabile existit, quod, vt ibi accusati sunt Discipuli de violato Sabbato q̄ velserent spicas, ita hīc Ioan. 5. accusatur Dominus de polluto Sabbato, vt similitudo accusationum eodē tendens arguat eundem fuisse Diem festum.

Iam verò argumenta superius proposita aduersus sententiam nostram diluenda sunt breuiter. Ad primum igitur, Patribus illis Græcis opponimus alios, tum antiquos, tum recētiōres, qui cum ratione ex literæ cōtextu educta aliter opinati sunt.

Ad secundum: quod Ioannes alia omnia Paschata proprio nōmine nuncupauerit, hoc autem non nisi generali vocabulo, veritatem Paschæ non tollit: quia si propterea quod expressa voce non nominauit festum paschatis, negandum est prædictum diem festū fuisse paschā; profecto nullus certus ac peculiaris dies festius erit, cū nullus talis designetur illa voce generali. Vt ergo cum Philosophum absolutē dicimus, aut Poētā, per excellētiā intelligimus aut Aristotelem, aut Homerum; aut, cum Urbem, Romam: ita hīc per diem festum simpliciter intelligimus diem Paschæ, quo nullus erat præstantior inter Iudæos.

Ad tertium respondemus, esse frivolum argumentum, ex eo quod Ioānes festum diem appellat, nequaquam esse intelligendum de Paschate, quod

Euthym. Quod nam Sabbatum secūdo primū apud Lucā.

Exod. 12.

Solutio primi argumenti de septem antedictis.

Secundi solutio.

Solutio tertium argum.

septem

Quid dies Azymorum apud Euangelistas significent.

Quartum argumenti solutio.

Matth. 12. Ibidem. Ante multiplicationem quinque panum, & duorum piscium in deserto, quæ Christus fecerit.

Ioan. 6.

Quintum dielur argumentum.

septem diebus Azymorum constabat. Sic enim sæpè esset Ioannes huius erroris arguendus, qui sæpè diē Paschatis vocat Diem festum in singulari, tū cap. 6. tū 11. 12. ac 13. quod semper in singulari nomine Diei festi Iudæorum exprimitur. Et Luc. 2. *Secundum consuetudinem diei festi:* & tantum pascha vltimum, in quo Christus crucifixus fuit, à reliquis Euangelistis dicitur Dies Azymorum, & Pascha hoc Ioan. 5. de quo est sermo, si concurrat cum illo Festo secundo primo, & Sabbatorum, vt vocant Matthæus, & Marcus, vt probauimus, habemus non solum Diem festū in singulari, sed dies Sabbatorum in plurali.

Ad quartum respondetur, quod est demus, hanc Diem festum Ioan. 5. fuisse Pascha, non propterea sequitur fuisse proximas narrationes duorum paschatum: siquidem Ioannes quæ vidit ab alijs scripta Euangelistis, non repetiuit, & multa alia acciderunt, quæ ab eo silentio suppressa sunt, inter vtrumque Pascha. Nam præter disputationem illam cum Iudæis Ioan. 5. descriptam, intercessit disceptatio de confrictis spicis, & altera de sanata manu arida in Sabbato: præcessit electio discipulorum in Apostolos, & sermo Domini in Monte habitus: signa quoque leprosi curati, seruiq; Cæturionis sanati, & adolescentis filij viduæ suscitati, legatio discipulorum Ioānis de carcere ad Christum; mulieris historia peccatricis, missio discipulorum ad prædicandū, multæ præterea parabola à Christo proposita; & deniq; decollatio Ioānis Baptistæ: quæ omnia contigerunt ante miraculum quinque panum, & duorum piscium, quo tempore incidit festum illud Paschæ, de quo Ioan. 6. quæ omnia si enumeres, magnam siluam mysteriorū Christi, signorum, & prædicationum inuenies inter vtrumq; Pascha contigisse.

Ad quintum pariter est respondendum, nam idē absurdum proponit. Sed quemadmodū à festo Paschæ, de quo Ioan. 6. vsque ad festum Scenopægiæ, de quo in principio 7. capitis, sex mensium historia continetur, Ioā-

nes tamen nihil narrat eorum quæ acciderunt: quia altero die post saturatā turbam quinque panibus, ac duobus piscibus, differuit cum Capharnaitis ante Pascha illud Ioan. 6.

Neque tamen idcirco reprehēdimus Ioannem, quasi illis sex mensibus nihil gesserit Christus; sed docemus, ea consulto omisisse, quæ nimirū ab alijs erant idoneè enarrata. Idem prorsus asserendum de tempore intermedio inter Paschata illa Ioan. 5. & 6.

Nec obstat, Ioannem aperte testari, fuisse diem Sabbati, quo ille languidus sanatus est ad piscinam. Inquit enim: *Erat autem Sabbatum in die illo.* Verum quis nesciat, Sabbatum præter communem illam Diei septimæ significationem, etiam omnia solennia Iudæorum festa designare? Et cum Dominus inquit: *Sabbatum propter hominem factum est, & non homo propter Sabbatum. Itaque dominus est Filius hominis, etiam Sabbati:* quæ de omni festo sunt accipienda: & iterum, *Orate vt non fiat fuga vestra hyeme, vel Sabbato:* non tam ad diem septimum, quam ad omnem solennem, & festiuum diem denotandum, dixit Dominus. Quod si propriē contendas esse accipiendum, cadet profecto sententia: aliorum conrendentium, de die festiuo Pentecostes esse desumendum, quam qui pro Pascha positum tuentur; & ita neutrum significaretur.

Ad sextum dicendum est, nullū esse inconueniens, quod tanto tempore vitam produxerit Ioannes Baptista: qui cum annum ferè integrum prædicando, baptizandoq; impendisset, captus fuit ab Herode, & in carcerem coniectus: vbi spatio vnius anni, aut paullo amplius vitam traduxit: tunc etiā discipulos habebat, quos postea ad Christum misit, vt interrogarent eum: *Tu es qui venturus es?* Cum autem in die natali Herodis decollatus fuisset, sepultura traditum est corpus: eius per discipulos, qui venientes ad Iesum, renuntiarunt ei mortem magistri sui. Quo audito, Iesus secessit inde in nauiculam in locum deserti, vbi sub vesperam signū edidit saturationis turbæ: sicut audita eius coniectione in

Altorum dicta Euangelistarum ferè prætermittit Ioannes studio breuitatis.

Sabbatum, duo apud Hebræos significat.

Mat. 2.

Matth. 24.

Solutio sexti argumenti.

Matth. 11.

Infra 14.

Ibidem.

carcerem,

Marc. 1.

Quare Christus Ioanne publice docente, priuatim ipse doceret tantummodo.

Luc. 1.

Septimi argumenti solutio.

Ioan. 8.

Infrà 10.

Exod. 23.

Epilogus prædicatorum omnium.

Tam copiosa de tempore prædicationis Christi doctrinam traditam quantum posterioribus Euangelicæ enarrationis libris lumen suppeditabit.

carcerem, secessit e Iudæa in Galilæam, & cepit publice prædicare, vt dicitur Marc. 1. qui antea secrete, priuatimq; docebat. Et ita mira sapientia Dominus doctrinam suam dispensabat. Nam ex quo baptizatus fuit, dum vixit Ioannes, qui docebat, & euangelizabat de Christo, ipse in publico, ne videretur concurrere cum eo, ac certare de palma, nequaquam, sibi prædicandū censuit: cæterum vbi ille coniectus in carcerem est, tunc Dominus publicum docendi munus assumpsit; vt ex tribus annis, quos doctrinæ impendit, vbi prædicationi, ac institutioni priuatæ tribuerit, reliquos duos publicæ, aperitq;. Vt ita Ioannes, qui per sex menses Christi natiuitatem præcurrit, per duodecim, aut paullo plus mortem eius præuenit.

Ad vltimum: haud est necessarium, quod Euangelistæ exprimant, ad omnia festa in templum Dominum ascendisse, qui etiam aiebat Iudæis: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* satis ostendebat se omnia instituta Mosæ ad vniuersam seruasse. Ac vt ad dies festos lege Moyse nequaquam præscriptos Christus ascendebat, vt cum ascendit in die Enceniorum Hierosolymam, vt ex vno colligas, reliquos dies sacros non præceptos illum minimè neglexisse: ita ex eo quod obseruabat paschata, & ad festum Scenopægiæ ascendebat, eliciamus, quod etiam festum Pætecostes non negligeret: quia erat vnum ex præscriptis à Deo, qui dixit: *Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo.*

Habes igitur omnium primo loco præpositorum argumentorum solutiones: habes totum tempus impensum à Christo doctrinæ ac prædicationi, excessisse tres annos, & paullo plures menses: habes quatuor interfluxisse paschata à die baptismi vsq; ad obitum Christi. Quæ propterea à nobis tam diligenter, & exactè sunt excussa, ac enarrata, vt ordo, quem in vita Christi describenda seruamus, conspicuus, exploratusq; sit omnibus. Nam siue in historia texenda vitæ Christi, siue in miraculis interpretandis, siue in

enucleandis parabolis, siue deniq; in disputationibus Domini cum Iudæis habitis explicandis, hanc perpetuam ordinis rationem tenemus, vt primò præcedant quæ ante primum pascha, de quo Ioan. 2. peregit Dominus: deinde ordine perscribantur, quæ à primo paschate vsque ad secundum, cuius Ioannes cap. 5. meminit, acciderunt: tertio loco quæ à secundo paschate vsq; ad tertium Ioan. 6. descriptum, à Dño siue dicta, siue facta sunt: postremò mysteria vniuersa comprehendimus, quæ à tertio paschate ad postremum, in quo mortem subiit, continentur. Et ita ad hæc quatuor paschata vniuersam historiam euangelicæ rationis distribuimus, & distributam per singulos libros seruari contēdimus. Ita vt in miraculis, aut parabolis, aut disputationibus, aut historijs ordinem alicuius certi, & peculiaris Euangelistæ nõ seruemus (nec enim id fieri poterat, nec decebat) saltem hanc generalem rationem paschatum, singulorumq;, quæ in quolibet contigerunt, nobis accuratè, ac, vt dici solet, ad amussim custodiendam, & sequendam tãquam certam regulam proponamus: quam propterea hoc loco, velut in limine eorum quæ tractanda sunt, tibi prudens lector, indicandam, & proponendam duximus, ne fortè admiratione captus, noua tibi, aut absurda videantur, quæ apud alios, vt nõ necessaria, prætermittuntur auctores; nobis verò vt conducibilia, & proposito scopo necessaria minimè fuerunt silentio prætereunda.

Quod verò quidam eò progressi sunt, vt polliceantur se vniuersas, & singulas quasq; Christi actiones quoto die, vel mense anni contigerint, explicare: id mihi longè videtur incredibile. Nam quod de certis quibusdam id præstari actionibus possit, vbi lumen aliquod porrigunt Euangelistæ, difficile non videtur: at in vniuersis, ac singulis, vbi nulla lux suffragatur euangelica vel traditio Ecclesiastica profecto diuinantis est potius, quàm sciētis: & magis præsumptum est hoc promittere, quàm præstare. Ac de his hæc tenus.

Autoris in historia Euangelica explicanda methodus.

Omnium & singularum Christi actionum præsumptum natare tempus volētium, audax, & temerariū consilium videri.

PROLEGOMENON. XL.

In quo Romanorum Imperatorum, & Præsidentum ab eis in Syriam atq; Iudæam missorum, qui cum vita Christi, aut Apostolorum concurrunt, historia, & gesta explicantur; Regum quoq; Iudææ, & Tetrarcharum acta conscribuntur.

De hoc arguimento causa differendi.

Epiph. in hæresin. 51. Aug. tom. 3. sub int. Olympiadu tempus, & Consulū Romanorū nosse, quā vtilè secundū Patres.

Series huius tractationis, & ordo.

Act. vlt.

NONIAM Historia Euangelica per quatuor Euangelistas conscripta, & liber Apostolicorum Actuum multas inuoluunt historias, tum Regum Iudææ, tum Imperatorum Romanorum, & Præsidentum ab eis in Iudæam destinatorum, ne quisquā externæ, atq; profanæ ignarus historia implicetur, & à lectione, gustuq; Euangelij deterreatur, non inutile fore existimaui, si quædam, quæ ad Euangelii illustrandum spectant, ex Iosepho, & Egesippo, Eusebioq; Cæsariensi, tum ex alijs probaris auctoribus, tam externis, quàm domesticis, in præsentè locum adduxero. Quippe ita docent magna Ecclesiæ lumina Epiphanius, & Augustinus: alter scribens in Hæresim Alogianorum, alter de doctrin. Christi. lib. 2. c. 28. nimirum vt Olympiadas, ac Consulū Romanorū tempora non ignoremus: eo quod nulla sit certior via ab innumeris difficultatibus emergendi, obscuraq; temporum controuersias, & ambages explicandi, quàm ista. Hinc graues, ac probati historici in re quapiam testificanda semper adde re consueuerunt: Olympiade tali, & Consul. talibus. Primo igitur loco proponendum est, natalem Domini nostri Iesu Christi diem incidisse in 42. annū Augusti, & ab illo tempore vsque ad quartū annū Neronis, quo Paulus vincens Romam fuit deportatus, vni-

uersam ac integrā Euangeliorum, & Actuum Apostolicorum historiam comprehendit: idè de Imperatoribus qui intercesserunt, & de illis, qui successerunt vsq; ad secundū annum Vespasiani, quo Hierosolyma funditus fuit euersa, aliquid est dicendum. Deinde de Procuratoribus Iudææ ad illā prouinciam gubernandam emissis: Tertio loco de Herode Rege Iudææ, ac filijs eius, qui possederunt Tetrarchias, eorumque successione.

Fluxerunt autem à 42. Augusti ad quartū Neronis annum, anni circiter sexaginta, paullo plus, vel minus: nam, vt superius comprobatum reliquit, Octavius imperauit duodecim ferè annis: cum M. Lepido primū, deinde cum M. Antonio, solus quadraginta quatuor, vt docet Suetonius Traquillus, & Tertullianus libro aduersus Iudæos; ac Eusebius in chronico, Clemens quoq; lib. 1. Strom. atq; Eutrop. lib. 6.

Quod verò Cornelius Tacitus in Dialogo de oratore tribuat illi octo, & quinquaginta, hoc est, quia computauit eius Imperium ab obitu Iulij Cæsaris, & Iosephus lib. 19. Antiq. c. 4. eidem tribuit annos 57. menses 6. dies duos: Ex quibus cum Antonio imperauit 45. nec est in ea narratione vlla inter historicos discordia; siquidem quo anno C. Cæsar occisus est, constat Augustum ab studijs reuocatum, Apollonia dicitur copiarum fuisse, quas suis impendijs contra Antonium compa-

Quot annis imperauit Augustus.

Suet. Tran. in Aug. c. 8.

Cornelio Tacito, ac Iosepho Iudæo plures annos imperij Augusto tribuendi quæ fuerint causa.

M. Tullius. Consulatus Augusti primus.

rauerat, vt testis est Cicero in quarta Philippica. ¶ Sequenti verò anno Consules extiterunt Hircius, & Panfa. Postea ad motis hostiliter armis ad Urbem, se Consulē suffecit cum Q. Pædio. Itaq; Iosephus tribuit Augusto cū M. Antonio annos 14. & sic erunt anni 58. si sex menses, & paucos dies numeres pro vno anno. Suetoni⁹ verò; & Eusebius in chronico, atque illos secuti, prætereūt hos duos annos: quia nondum summam Reipublicæ obtinebat, nisi post initum Triumviratum in fine anni, quo Consulatum gessit cum Q. Pædio.

Suetonius cōtra, & Eusebius Augusto cur tribuant annos Imperij pauiores.

Imperij Tiberij Cæsaris anni quot.

Tiberius Cæsar, sub quo Dominus cruci suffixus fuit, imperauit annis 23, vt tradunt Suetonius, Cornelius Tacitus, Eusebius in chronico, & Orosius: quanquā Ioseph. lib. 18. c. 14. illi assignet viginti duos annos, menses sex, dies tres, Tertullianus verò annos 22. menses 7. dies 20.

Tert. lib. aduersus Iudæos. c. De passio. Christi, & vastatione Hierusalem, sub finem.

Verū hi inter se haud discrepant: nā quicquid excedit dimidiū anni, historici pro vno anno solent perēnferre: quemadmodum quod deficit à sex mē fibus, negligunt.

Quādiu imperiū tenuit Caligula. Tertu. ibid.

Tertius Imperator fuit C. Caligula, qui, iuxta Suetonij sententiā, imperauit annos tres, mēses decē, dies octo, quos dies omittit Eusebius in chronico. Tertullianus verò præter annos tres, tribuit menses octo, dies tredecim: quod non discrepat ab eo, quod Clemēs lib. 1. Strom. & Sex: Aurelius tradunt, nepe imperasse quatuor annos, & vt Tacitus ait, propē quatuor, vt Orosius verò, quatuor non plenos.

Corn. Tacit. in Dialo. de orat. ante med.

Orosi. lib. 7. c. 5. incipit. Claudius quot annos regnauerit.

Sequēs Imperator fuit Claudius Cæsar, qui, vt testantur Suetonius, Tacitus, Sex: Aurelius, Clemēs lib. 1. Strom. Orosius atque Eutropius, imperauit annis quatuordecim, siue, quod idem est, apud Iosepham, & Eusebium in chronico, tredecim annos, menses fere nouem.

Oros. lib. 7. c. 6. in prim. Iose. lib. 11. de Bel. Iud. c. 11. in fin.

Nero verò, qui sexto loco imperauit, per 14. annos Imperiū tenuit: vt Suetonius, Cornelius Tacitus, Clemēs & Eutropius tribuunt: at secundum Orosiū 14. non exactos plenos. Si igitur sumā colligas annorū, quibus isti imperitarūt, & in quibus totū corpus

Idem Oros. c. 7. in init.

Euāgelicæ, Apostolicæq; historiæ atq; Canonice conscriptæ cōprehenditur, inuenies summā annorū sexaginta fere. Sunt enim ex his 15. tribuendi Augusto, Tiberio 23. Caligulæ 4. Claudio 14. Neroni 4. anno quippe secundo imperij eius venit Romā Paulus, testibus Hieronymo, & Eusebio, & ibi mansit per bienniū agēs causam suā. In hoc autē eius in urbē ingressu terminatur Actū Apostolicorū historia. Sed liberatus Paulus de ore Leonis, vt ipse ait, per decenniū adhuc produxit prædicationē: & iterū accusatus apud Neronē 14. anno imperij eius martyriū sustinuit cum B. Petro Apostolo.

Illud annotandū, quod Iosephus lib. 18. Antiq. c. 3. initio. tradit, Cyrinū descriptionem fecisse anno 37. postquā Antonius Aetiaco bello fuerat à Cæsare superatus, ab alijs minimē recipi: sed Eusebi⁹, & reliqui Chronographi scripserunt, Christum natum anno 28. post Aetiacam victoriā. Nā fuit hæc victoria, Olympiade 187. in cuius anno tertio, Eusebius in chronico affirmat illam victoriā cōgisse: à qua, si diligenter supputes, ad 194. Olympiadē, in cuius anno tertio natus est Dominus, inuenies 28. annos prædictos.

Quanta pax fuerit tēpore Augusti, docet Paulus Orosius lib. 7. c. 2. & 3. vbi ex verbis Cornelij Taciti loquens, ait, *Senæ Augusto Ianus patefactus, dum apud extremos terrarum terminos nouæ gentes sepē ex usu, & aliquādo cum dāno queruntur, vsq; ad Vespasiani durauit imperiū.* Hactenus ille: Præterea si sub Augusto natus est Christus, in fine eius anni Iuliani, quo Imperator Cæsar Augustus XIII. & M. Plautius Syluanus Consules fuerunt, siue, vt alij diligentius cōputant, Coss. Coss. Lentulo, & L. Pisone, anno Urbis conditæ 752. 3. Olympiadis 194. ita sequētibus Kalēdis Ianuarij circūcisus fuit, quib⁹ Lætulus Iauricus, & Piso augur Cōsules designati sunt: sicq; ab horū Consulatu annus primus à partu Virginis notatur, nam annorū Incarnationis seriem, veluti incertam, & inconsistentem, multi non probant. ¶ Quod verò mortuus fuerit sub 18.

Paulus quando Romam venerit. Hier. in Catalog. scriptor. Eccl. tom. 1.

Euseb. lib. 2. Eccl. hist. c. 22.

Act. vlt. & seq. 2. Tim. 4.

Tēpus descriptionis vniuersi orbis sub Augusto malē Iosephum assignasse.

Quando natus Christus

Pax quanta sub Augusto.

Idem Dominus quando fuerit circūcisus.

Luc. 2.

Mortuus quādo.

Cor. aliqua to post. dim.

Tiberij Cæsaris in Christi & Christianos propensio.

Euseb. lib. 2.

C. Caligula ingenium, & mores perditissimi. Eiusdē odiū, & crudelitas in Iudæos.

Claudij Cæsaris in eisdē charitas, & beneuolētia. Ioseph. lib. 19. Antiq. c. 4. in fine.

Sue. in Clau. c. 25. Neronis mores: miracius in Christianos seueritas.

annum Tiberij 4. anno Olympiadis 202. Coss. C. Cestio, & M. Seruilio, omnes, vt superius ostendimus; historici probant: quod etiā per Cornelij Tacitū confirmatur, qui lib. 15. scribit: *Autor Christiani nominis Christus, qui Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatū supplicio affectus erat.* Hæc ille: Tiberius tamen, vbi per literas Pilati rescituit Christi nomen, & opera, atq; mortē, de eo inter Deos reponendo ad Senatum cū prærogatiua vocis suæ retulit: Verū Senatus, ac præsertim Seianus præfectus Prætorij, obstinatissime reluctatus est, vt Euseb. lib. 2. hist. Eccl. c. 2. ex Tertulliano producit. Quare indignatus Tiberius, mortē accusatoribus Christianorū minit⁹ est.

Succesit Tiberio Caligula, homo omnium hominū deprauatissimus, omninoq; nefandis flagitijs obrutus, qui solitus erat dicere: *Vt inā populus Romanus vnā ceruicem haberet*: hic ingentes clades Iudæis per diuersa loca intulit, atq; ac imaginē suā in Synagogis collocauit: itē quinquaginta millia Iudæorū Alexandria interfecit. Quare Alexandrini legatū ad eū miserunt Philonē Iudæorū disertissimū, quē Caius maleuolē excepit, in eūq; indignatus fuit. Misit etiā Petroniū cum ingenti exercitu in Iudæā, quo imaginē suam in sancto reponeret Templo: verū mortē præuētus, nihil potuit efficere. Secutus est hūc Claudius Cæsar, mitiori ingenio, propensioriq; in Iudæos, vt tradit Ioseph⁹: qui edicto vetuit, ne amplius Iudæi vexaretur. Huius tempore Christiani, Chresto impulsore tumultuantes, ait Suetonius, ab urbe pulsi sunt.

Secutus est postremo Nero, cuius Imperij initijs si extrema respōdisset, felicissimū extitisset Imperiū. Sed homo corruptissimis moribus, ac perditissimis, sequere cœpit in omnes, tū sanguineos, & Senatores, tū in ipsam urbē Romā, quā igni succendi iussit, causa tanti incendij Christianis impunita. Quamobrem lignis præaltis alligatos, & igni, quo cruciarentur, superpositos, eos cum voluptate spectabat, atque illud spectaculum cœnis suis, vt suauem musicam, adhibebat, vt au-

tor est Cornelius Tacitus.

Quod si ultra progrediamur per Imperatores, defuncto Nerone, qui quatuordecim imperauit annis, vt docent Suetonius, Tacitus, Clemens, & Eusebi⁹: licet hic, & Beda superaddat octo fere menses, & domo Cæsariū deficientes, tres statim de Imperio certarūt: primus, Sergius Galba, qui septē menses imperauit, vt tradit Suetonius, Orosi⁹ & Eusebius, Sex: Aurelius addit insuper septē dies, qui apud Tacitū, & Clementē computantur pro vno anno.

Sergio successit Otho Siluius, qui quidē diebus 95. secundū Suetoniū, & Eutropiū imperauit: Iosephus de Bello Iudaico lib. 7. c. 8. tres menses tantū tribuit. ¶ Othoni successit A. Vitellius, qui octo menses imperauit secundū Suetoniū, & Orosiū. Sed his adiungit Tertullianus dies 28. Tādē Vitellio excluso, Vespasianus successit: qui cū Iudæos bello opprimerē cœpisset, ab exercitū, cū esset Alexandria, Imperator Romanus est saluatus, ac declaratus: cuius anno secundo Titus filius eius ciuitatē Hierosolymā funditus euertit, atq; delēuit. Et de Imperatoribus hæc pauca sufficiant.

Iam de Præsibus, siue Procuratoribus Iudææ dicendum: nam vtraque voce appellantur, & in sacris, & in profanis autoribus, illi videlicet, qui nomine Imperatoris protinētiā administrabant, ius reddebant, maleficos iustis plectebant supplicijs, proventusque regios colligebat, pacemque communem à seditiosis ac turbulentis, domesticis, atque externis, bellumq; inferentibus tuebantur, ac in sacris literis tales Præsides, siue Procuratores vna voce Græca exprimitur, nempe ἡγεμόνων, & ita dicitur Præsides Syriæ Cyrinus Luc. 2. & Act. 23. *Claudius Lysias optimo præsidi Felici salutem:* & quod est apud Lucam cap. 3. *Procurante Pontio Pilato Iudæam*, Græcè dicitur ἡγεμόνων. Mōris autem erat Romanis, vt regnā, quæ adiciebant suæ ditioni, si non administrarent per Reges datos, sibiq; confederatos atque subiectos, aut per Procuratores, aut per Præsides ea procurarent. Hinc factum est, vt cū Ar-

Nero quos habuerit Imperij successores.

Vespasianus vbi, à quibus Imperator creatus, eius filius Titus Hierosolymore euerfor

Præsides Prouintiarum, & Procuratores idē sunt eorū officium.

Quo vno scriptura eos Græco exprimat vocabulo. Luc. 2. Act. 23. Luc. 3.

Romani quādo Præsides destinarent.

Quando primum Iudæa in provinciam fuerit redacta: primi eius præfide Coponij gesta.

Matth. 22. Ioseph. Iud.

Primus Sacerdotij Iudæorum tractator Quirinus Syriæ Præfex fuit.

Hierosolyma non tantum Reges, sed & Præfides Romanorum habuit, acturos.

Iudææ Præfide, Syriæ Præfide, unde constat fuisse subiectum.

chelaus filius Herodis ob malè administratum regnum Iudææ, post decennium ab Augusto Imperatore vocatus fuisset, & Viennam, Allobrogum urbem, deportatus, Iudæa in provinciam fuerit redacta, & misso præfide Syriae Cyrino, cum Præfeto turmæ equitum Coponio, primus omnium Coponius totius Iudææ administrationem habuerit. Quo tempore surrexit quidam Iudas Gaulonites, qui adiuncto sibi Pharisæo. Sadduceo, ad defectionem populû sollicitabat, censum nihil aliud, quam manifestâ feruiturâ professionem dicitans, & uniuersam gentem ad tuendam libertatem adhortans, & sic multos ad seditionem excitauit: sed tandem compressi ambo fuerunt, & inde mansit communis illa quæstio: *si licet censum dare Casari, an non?* vt docet Iosephus lib. 18. Antiquitatum cap. 1. & princeps Quirinus de Pontifice Hebræorum sum mouendo, & alio substituendo, auctor extitit. Vt enim, eodè libro. c. 3. tradit Iosephus, Loazarum Pontificem Boethi filium, cuius auctoritate populus Iudæorum ad subeundum iugum descriptionis, & census soluendi Romanis inductus fuerat, ob seditionem populû in eum comotâ deposuit, & Ananû Serbi filiû constituit.

Aduertendû, etsi reges imperarent Hierosolymæ, vt Herodes Magnus, mitti tamè solitos ab Imperatoribus Romanis gubernatores, & custodes. Inter quos primus fuit Coponius, vt testatur Ioseph. lib. 18. Antiq. c. 1. venitq; cû Cyrino, què Syriæ præfide missit Augustus, ad omniû hominû, & fortunaru suaru censum describendû. Additq; Iosephus, Iudæam tunc fuisse administrationi Syriæ coniunctâ, ita vt præter propriû Præfide, subesset ipsa cum suo Præfide Præfidi Syriæ. Quod etiâ ex eiusdè libri. c. 6. colligitur, vbi Vitellius Præfex Syriæ delatû apud se Pilatum prouincia discedere iussit, & Româ contendere ad Tiberij iudiciû. Et lib. 20. c. 5. Numidius Quadratus præfex Syriæ Cumanû procuratorè Iudæorû in Italiâ iussit proficisci ad Imperatorè Claudiû Cæsare, vt apud eum obiecta crimina purgaret.

Coponius autè, si cû Cyrino venit ad Iudæam administrandâ, planû est simul Herodè regè extirxisse. Nâ Dominus natus est in diebus Herodis regis Verû postea relegato Archelao, vt docet Ioseph. lib. 18. c. ult. Archelai regio tributaria facta est, & coniuncta Syriæ, vt iâ non regè, vt antea, sed procuratorè propriû haberet Hierosolyma. Ideò Luc. c. 3. nullû ponit Regè, sed procuratorè Pilatû, alios Terrarchas nominat, quia retinebât nomina, què testamèto Herodis eis constituta fuerat.

Coponius autè post tres annos administrationis, successorem accepit M. Ambium: illi autè post bienniu successit Annius Rufus, quo Præfide, vt inquit Iosephus, Cæsar factus est, cû regnasset annos quinquaginta septè, sex menses amplius, & dies duos. In quorû numero continetur quatuordecim anni, quibus M. Antonius Imperij eius fuit socius, & particeps. Vixit autè annos septuaginta septè. Cui successit in imperio Tiberius, à quo quintus Iudæorû Præfex missus est: Valerius Gratus in M. Annij Rufi locum, & vocatur V. Præfex Iudæorum, à Iosepho c. 3. eiusdem 18. libri, quia primû computat Quirinû, cui post per aliquot annos administratam Syriâ, quæ cõplectitur Iudæam, peculiare deinceps tantû Iudæorû Præfides missi sunt, & distincti ab illis Syriæ. Quod etiâ cõprobat, quod Vitellius Syriæ Præfex apud se accusatû Pilatû ad Imperatorè destinauit, quo obiecta sibi crimina à Iudæis dilueret.

Hac igitur ratione quintus efficitur Valerius Gratus Præfex Iudææ, cui etsi Iosephus tribuat annales illas Pontificum Iudæorum translationes, reuera tamen tribuendæ sunt Pilato, vt superius annotauimus.

Valerius iste, vndecim annis exactis, successorè accepit Pontiu Pilatum.

Duodecimo anno Tiberij, vt docet Euseb. lib. 1. hist. Eccle. vel, vt alij volunt, anno 14. in Pilatû prima fuit exorta seditio, quòd signa cû effigie Cæsaris militaria in urbè intulit: sed obstinatè renitentibus primoribus Iudæorum, Pilatus sententiam mutauit.

Ex quo tempore cepit Hierosolyma non amplius per Reges, sed per Præfides gubernari. Matth. 2.

Luc. 3.

Enumeratur omnes Iudææ Præfides, siue procuratores.

Valerius Gratus cur quintus Iudæorû præfex Iosepho.

In Pilatû Valerij successorem quæ prima fuerit exorta seditio: quomodo cõpressa cum reliquis.

II. Seditio.

Alterâ in eum seditio orta est propter aqueductum, quem ex sacro ærario construere aggressus est, induturus aquas Hierosolymam à ducentesimo stadio: ob quam causam multis millibus Iudæorum vociferantibus, putabant se præfide à proposito de terrere posse. Sed ille, signo dato militibus suis armatis, qui in habitu populari incedebant, sustibus iussit multitudinem cædi, vt & vociferantes, & quietos passim, ac sine discrimine cederet. Collocat hoc loco Iosephus testimonium egregium de Iesu viro sapiente, & à Pilato in crucem acto.

III. Seditio.

Tertius tumultus excitatus in Pilatû fuit: nam impostè quidam Samaritanus, & omnia comminiscens ad plebis gratiam demerendam, iussit vt conuenirent in montem Samariæ Garizim, apud eam gentem sanctissimû: asseuerans se illic ostensurum sacra vasa reposita, quæ ibi Moyses deposuerat. Illi creduli, sumptis armis, Tirathabam vicum insederunt, expectantes ceteros eò confluentes, vt magno uigine montem ascenderent. Sed Pilatus prior cliuum montis occupat equitibus suis, & peditibus: qui prælio congressi cum Samaritis apud vicum collectis, alios fuderunt, alios in fugam compulerunt, multos viros abduxerunt, quorû potentiores Pilatus morte multauit. Tum primares adeunt Vitellium virum consulare, in Parthos à Romanis missum, & Syriæ præfide, Pilatumq; cædis accusant, negantes defectionem fuisse à Romanis illum concursum, sed refugium contra Pilati violentiam. At Vitellius, Marcello amico ad procuracionem Iudææ misso, Pilatum iussit Romam proficisci, & ad crimina à Iudæis obiecta apud Cæsarem respondere. Ille autè decem annis exactis in sua prouincia, cum necesse haberet parere Vitellio, ad Urbem iter suscepit: quo priusquam perueniret, vita excessit Tiberius. Hic idem Vitellius, deposito Caipha à Pontificatu, Ionatham ei Annæ Pontificis filium substituit. A Caio verò Caligula, qui Tiberio successit, magnis cladibus cruciatus est

Pontius Pilatus Iudæam quandiu administravit: eius successor quis.

Mors Pilati infelicissima

Pilatus, vt propria se manu transferberans, nefariam vitam abiecit: se feratur, vt tradit Eusebius lib. 2. histor. Ecclesiasticæ cap. 7. Atque eo tempore Vitellius à Ionatha in fratrem eius Theophilum Pontificatum transtulit, vt capit. 7. libr. 18. Antiquitatum asserit Iosephus. Vbi Marcellus per vnum annum administravit Iudæam, & Caius in eius locum substituit Macellum Præfide Iudææ, vt Iosephus ait libr. 18. cap. 8. in fine. Petronium verò Præfide Syriæ, in locum Vitellij destinauit. Cuius loco paulò post à Claudio missus est Marus Præfex Syriæ, vt lib. 19. Antiquit. cap. 6. scribit Iosephus, ac non multo post in locum Marû missit Cassium Longinum, sicut rogatus fuerat à Rege Agrippa ante mortem eius, vt traditur lib. 20. Antiq. cap. 1.

Claudius ergo, qui successit Caligula, primum misit Cuspidium Fadum, qui præfuit Iudææ annos tres: cuius tempore surrexit quidam nomine Theudas, præstigiator. Hic persuasit magnæ vulgi multitudini, vt assumptis secum facultatibus suis, sequerentur se ad Iordanem fluuium: pollicebatur enim se verbo fluuium scissurum, & facilem transitum præbiturum. Sed Fadus ex improviso eos turmis equitum adorsus, multos interemit, multos etiam viuos cepit, & inter eos etiam ipsum Theudam, cuius caput Hierosolymam abscissum misit, vt habes lib. 20. Antiquit. capit. 2. Sed quia hæc narratio videtur pugnare cum verbis Lucæ Act. 5. ideò de hac alibi differendum nobis erit. Fadus etiam Ptolemæum quendam principem latronum capitis damnauit: qui plurima damna intulerat Idumæis, & Arabibus: deditque operam, vt tota Iudæa purgaretur à latrocinij.

Cuspidio Fado datus est successor Tiberius Alexander, cuius tempore magna illa fames accidit, quæ Iudæam tenuit, quando Helena Adiabonorum Regina frumentum ingenti sumptu in Ægypto comparatum, in egenos distribuit, & filios Iudæ Galilæi,

Euseb. 10. 2.

Ioseph.

Cuspidi Fadus Iudææ Præfide res gestæ.

Act. 5. Lib. 12. & vlt. explanatio. Euangelica tract.

Tiberij Alexandri Ptoceatoris gesta

Ioseph.

Cumanietus
successoris
acta.Iudæorum in
Cumanū feditionis occa-
sio.Quot sub ip-
so Iudæorū
millia misere
perierint.Seditionem
quandamille
Samaritas in-
ter & Iudæos
ortam uti se-
dauert.

qui sub descriptione Cyrini Iudæos ad defectionem à Romanis sollicitabant, Iacobum, & Simonem crucis supplicio Alexander affecit; vt autor est Iosephus lib. 20. Antiq. c. 3. & lib. 2. de Bel. Iud. c. 11.

Hic Tiberius Alexander post tres annos successorem accepit Cumanū: cuius tempore multi Iudæi desiderati sunt. Nam cum instante paschate innumeræ vndiq; concurrerent turbæ ad solennitatem, Cumanus veritus, ne tumultus aliquis, aut seditio exoriretur, iusserat cohortem vnā armatam stare supra porticum templi: nam ita alij Præsides factitare soliti erant. Cum igitur miles vnus genitalia nudata populo ostendisset Iudæi eam contumeliam non tam in se, quàm in Deum quem honorabāt, factam interpretantes, audaciùs in ipsum Cumanum iactabant conuicia. Quare Cumanus indignatus iussit exercitum cum armis venire in Antoniam, castellum templo imminens. Multitudo autem viso aduentu militum territa, coepit magno impetu fugere. Et cum essent angusti viarum exitus, rati hostem à tergo insequi, comprimebant se inter fugiendum, & conculcabant: ita vt extincti sint illo tumultu ad viginti millia. Cumque miles quidam Mosaicos libros in quodam vico inuentos, coram populo lacerasset, & multis debaccharus esset in legem, & in gentem totam conuictis, Iudæi magno concursu Cumanum petunt, vt non tam suam, quàm numinis vlscerentur iniuriam. Qui veritus defectionem populi, de amicorum consilio militem illum legis laceratorem securi percussit: cap. 4. 21. libri Antiquit.

Postea inter Samaritas & Iudæos orra feditio est. Nam cum mos esset Galilæis ad dies festos Hierosolymam petere per Samariam, orta pugna inter viatores & vicinos, multi Galilæorum desiderati sunt. Ob quā causam Galilæi primates Iudæorum ad arma conuictauerunt, hortantes vt se in libertatem asserent, adscito in auxilium Eleazaro Dinei filio, publi-

co latrone. Sed Cumanus, collecto exercitu, contra Iudæos proficiscitur: quorum multos peremit, multos captos abduxit. Porro Samaritæ Humidium Quadratum Syria Præsidem tunc Tyri degentem conueniunt, & Iudæos accusant, quod vicos eorum diripuerint, & in potestatem Romanorum insurrexerint. Fuerunt & Iudæorum primores Samaritanos accusantes, sed maxime in Cumanum causam feditionis reiicientes, quod eorum muneribus corruptus, crimina eorum dissimulauerit. Venit postea Quadratus in Iudæam, & re exactius cognita, nonnullos ex Iudæis crucis supplicio affecit, quos Cumanus viuos ceperat: deinde primarios Samaritanorum, ac Iudæorum, atq; Cumanum Procuratorem, & Tribunum Celerem iussit ire in Italiam ad Imperatorem, vt causa eorum ab eo discuteretur. Qui vbi nouisset Samaritas causam tumultus extitisse, eos supplicio affecit, Cumanum exilio multauit, Celerem verò Tribunū iussit perducere Hierosolymā, & inspectante toto populo raptari per vias, teste eodem Iosepho lib. 20. Antiq. c. 5.

Cumano post biennium expletum in prouintia, datus est successor Claudius Felix: qui, cum esset Iudææ Procurator, visa Drusilla, foeminarum omnium pulcherrima, amore eius captus, eam, licet Iudæam, per Simonē quendam amicū ad matrimonium sollicitauit: quæ Gentilis viri coniugium non detrectauit. Porro Felix, cū prouintia Iudææ latronibus, præstigiatoribus, ac seductoribus plena esset, eos comprehensos supplicijs afficiebat, & inter alios Eleazarum illum insignem latronem Dinei filium.

Tempore Felicis multi sicarij orti sunt, qui per singula festa ad templum veniebant, & quos volebant, confodiebant, etiam in ipso templo. Apparuit etiam pseudopropheta quidam Ægyptius, persuadens Iudæis, vt ad se venirent in Montem Oliueti, ex quo promittebat imperio suo muros Hierosolymæ ruituros, vt per eorum ruinas aditus in ciuitatem pateret. Sed Felix stipatus multis equitibus,

Cumanus pri-
uatur officio,
& quare.

Ioseph.

Claudius Fe-
lix Cumanus
succedens quare
gesserit.De Ægyptio
quodam Iudæo
rum seducto-
re Iosephi di-
ctū cū illo Lu-
cæ conciliatur.
Act. 21.Portij Festi
Iudææ Procura-
toris gesta.Quos habue-
rit successo-
res, & quales.Excidij Hiero-
solymitani
causæ.Luc. 2.
Infra. 3. &
alibi.Acto. 23. &
alibi.

Infra 24.

Ibid. & inf.

25. & 26.
Reges omnes
Iudæorum.
enumeratur.

ac peditibus erumpens, inuasit turbā seductam ab Ægyptio, quadringentis occisis, & ducentis viuis captis. Sed Ægyptius euasit. Lib. 8. Antiquit. cap. 6. ¶ Etsi autē Lucas Act. 21. refert, hunc Ægyptium concitasse tumultum, & eduxisse in desertū quatuor millia virorum sicariorum; non tamē repugnat his quæ Iosephus tradit de triginta millibus: quoniam inter illa triginta millia hominum erāt quatuor mille sicarij.

Postquam per triennium Felix administrauit, Portius Festus anno primo Neronis Præsides in locum Felicis constitutus est: qui per tres annos alios præfuit, & inuenit Iudæam à latronibus vicos passim populantibus afflictam: quorum ferocissimi appellati sunt sicarij. Festus autem equestres, pedestresque copias contra quædam impostorem magum misit, qui homines post se trahebat in solitudinem, deceptos vanis promissionibus, quasi eius ope euasuri esset ab omnibus malis. Sed oppressus est cū suis, atque vniuersi extincti.

Post triennium verò, vbi Nero audiuit mortem Festi Portij, successorem Iudææ Præsidem misit Albinum: qui magnis calamitatibus Iudæos attriuit: qui quinque annis administrauit. Albini successor missus est Cestius Florus, cuius improbitate coacti sunt Iudæi arma sumere contra Romanos, ad eum, vt irritatus Imperator, euocatus ex Britania Vespasianum miserit cū Tito eius filio legato anno Neronis 13. qui excidium extremum & vrbi, & templo, atque toti genti Iudæicæ postea intulerit. Et hæc tenus de Procuratoribus Iudææ, siue Præsilibus, sit dictum: admonentes, in Evangelicis literis tantum fieri mentionem Cyrini, Pilati, Felicis, & Drusillæ eius vxoris Iudææ, & Festi Portij: quæ omnia ex Iosephi libris magna ex parte decerpimus.

Iam tertio loco de Regibus Iudææ, qui eodem tempore per illos sexaginta annos regnarunt, dicendum est. Postquam populus Israëliticus à Babylonica captiuitate in Iudæam rediisset, illius Rempublicam non nisi

optimates ex tribu Iuda originem ducentes, perpetuò administrarunt, ad id vsque tempus, quo Machabæi, siue Assamonæi, ex Sacerdotali familia, politicum regimen obtinuerunt, anno circiter 344. à populi reditu, nomen, & titulum regium ferè abolitū sibi asciuerunt. At Pōpeius Magnus, subacta tota Syria, eaq; vnā cum Iudæa in populi Romani ditionē redacta, cū Hyrcanum, & Aristobulum fratres, & Alexātri, & Alexandræ Regum filios de Regno & Pontificatu armis inter se contēdentes cerneret; Hyrcanum pontificem declarauit.

Antipatri, homini alioqui Idumæo, obscurisq; orto maioribus, perspecta illius fide, & probitate, procuracionē Iudææ commisit. Hunc Antipatrum Alexander & vxor duces totius Idumææ constituerant: hic impulit Hyrcanum & Aretam contra Aristobulum: itaque magnæ fratrum dissensiones ortæ, donec Pompeius audito Mitridatis, quem vicerat, per venenū interitu, insolentem Aristobulum, & patris minimè stantem, in carcerem retrusit: atque ita Hierosolymam oppugnauit, vt muros disfecerit, urbem quæ ceperit, Coss. C. Antonio, & M. Tull. Cicerone. Olympiade 179. Romam reuersus, Aristobulum in triumphum adduxit: Sacerdotium donauit Hyrcano: quæ omnia tradit Iosephus lib. 14. Antiquit. cap. 5. 6. 7.

Idem Pompeius Palesinæ Procuratorem Antipatrum constituit, vt Eusebius tradit, & Augustinus, & Iosephus aliquo modo docet: licet cap. 13. Pytholaum quædam seditionem, Aristobuli successorem, à Calsio post occisum C. Cæsarem sublatum fuisse narret, Antipatro inuitante. Sed ijs verbis Iosephus ab alijs nequaquam dissentit: quia Antipater potuit esse administrator legitimus ex autoritate Pompeij; Pytholaus verò seditionis affectator aliene dignitatis: quare sublatus fuit à Calsio agente Antipatro, quem Iudææ tutorem appellat Strabo Cappadox apud Iosephum cap. 16. Hic Antipater, qui prius Antipas dictus est, sicut & pater eius, Alcaloni re cuiusdam filius, ac ministri simula-

Iudæi è Baby-
lone in patriā
reuerfi à qui-
bus regeren-
tur.Iudæa primū
sub Cn. Pom-
peio Roma-
nis paruit.Antipater He-
rodus infantis
cudæ parens
vnde oriun-
dus; cur Iu-
dææ procura-
tor constitu-
tus.Cn. Pōpeius,
cur, & quādo
Hierosolymā
tanā ipse pri-
mus cepit
urbem.Euseb. li. 1.
histo. Eccle.
cap. 6.Augu. li. 18.
de Ciu. Dei
cap. 45. in fi-
ne tom. 5.Locus Iose-
phi concilia-
tur.Antipatri pa-
rentes, & stu-
dia.

Epiphan. in Hæresin 20. Euseb. to. 1.

cri Apollinis erat, vt Epiphanius docet in Herodianos scribens, & vt Eusebius ex Africano tradit lib. 1. Hist. Eccle. cap. 4. hic Antipater ab Idumæis latronibus captus admodum puer, permanfit cum prædonibus, eo quod pater eius rei familiaris inopia filiū redimeret nō valeret. Verū puer latronū vita, ac moribus institut⁹ fuit: postea Hyrcano Hebræorum Pontifici familiaris factus est. Deinde cum magna intercessisset amicitia Iulio Cæsari cum Antipatro, ac deinde vbi rerum potitus est Cæsar, illi cōfirmavit, ac comprobavit Procuracionem Iudææ. Verūm cum Antipater Hyrcanum segnem ac stupidum esse animaduerteteret, ac liberos suos exornare in animo haberet, (habebat autē quatuor, Phasælum, Herodem, Iosephum, Pheroram, & Salomen eorum sororem ex matre Cypron illustri loco inter Arabas natam, vt scribit Iosephus lib. 14. Antiquita. cap. 12.) Pherora quidem Agrippa Herodi amicitia coniunctissimus, tetrarchiam à Cæsare impetrauit, vt lib. 15. Antiquita. cap. 13. Iosephus est autor. Phasælum verò natu maximum, Hierosolymis, & circumuicinæ regioni ducē constituit adiuuandum Hyrcanum, quem mitem, & segnem nouerat. Herodi verò secundo filio quindecim annos nato Galilæam curandam tradidit ob egregiā indolem. Progressu verò temporis, ac Iulio Cæsare interfecto, Octauioque cum M. Antonio bello ciuili in Brutum, & Cæsium impedito, Antigonus Aristobuli filius, & frater Alexandri Iudææ regnum, ac si paternum esset, auxilio Parthorum Regis recuperauit: vt latè docet lib. 14. Antiquitatum Iosephus; Hyrcano patruo suo, ne posthac aptus esset ad gerendum pontificatum, auriculis amputatis. Veniēs igitur Hierosolymam, Herodem inde fugauit, cuius frater Phasælus à Parthis captus, paullò antè sibi mortem cōsciuerat, patre eorum Antipatro multo ante per insidias à Malicho veneno sublato: quem Malichum Herodes postea iussu Cæsij dolo interfecit, vt cap. 19. eiusdem libri tradit Iosephus. Hero-

Antipater ille quot filios genuerit: quomodo illos euexerit.

Ioseph.

Idem.

Idem.

Idem.

Idem.

des igitur cum Romam aduenisset, exposita Senatui per M. Antonium indignitate, & atrocitate Antigoni, illiusque fœdere cum Parthorum Rege populi Romani hoste, Iudeorum Rex, Antigono hoste iudicato, ab Senatu declaratus est: atque Romanorum ope Iudææ regnum contra Antigonom obtinuit: quo M. Antonij iussu apud Antiochiam securi percusso, vniuersos ex Asamonæorum familia, aut de tribu Iuda ortos, quos animo præfagiebat aliquando de regno secum posse contendere, è medio sustulit. Et vt magis Iudæorum animos sibi deuinciret, illorum religionem est amplexatus, templumque excellentius multo quàm antè illis construxit: atque Hierosolymis multa, ac præclara ædificia condidit, affinitatemque ac necessitudinem cum illis iunxit. Cumque vi, ac tyrannicè 31. annis regnasset: Iudei vltro communi omnium voluntate, atque consensu, anno 32. quo Iesus Christus natus est in Bethleë Iudææ, ius regni & sibi, & suis cōcesserunt. Atque ita iuxta Iacob vaticinium, ablatum est sceptrū de tribu Iuda.

Herodes ergo annis 37. regnauit adiectis annis sex, quibus vna Iudæorum consensione regnum tenuit. Hic est ille Herodes impius, & crudelis, qui audita Christi nati opinione, immanem illam infantum lanienam in Bethleem, & in finibus eius patrauit. Ceterum Aristobulus Romam bis in vincula missus est: semel quidem à Pompeio cum duobus filijs, & totidē filiabus, vt habes lib. 14. Antiquitat. cap. 8. deinde à Gabinio Imperatore, cap. 11. eiusdem libri, quippe fugiens euaserat, & redierat in Iudæam. Hyrcanum verò Herodes occidi mandauit, vt est in libro 15. Antiquit. cap. 9. cum Sacerdotium gessisset sub matre Alexandra annis nouem, post matris obitum quadraginta: vsque dū à Parthis captus principatum reliquit: lib. 15. Antiquit. cap. 7. In quo annorum numero non includit Iosephus tres annos, & sex menses, quibus sponte cessit Aristobulo, nec annos captiuitatis, ac reditus, & successit illi in Sa-

Herodes infanticida quomodo ad Iudææ regnum euectus.

Asamonæorum familiæ Regi, & Sacerdotale cur ille extinxerit. Eiusdē iu Iudæos beneficia quādū regnauerit: in illo prophetia quæ fuerit impleta.

Matth. 2. Luc. 2. Gene. 49.

Herodis crudelitas.

Matth. 2.

Aristobulus, & Hyrcani de regno, & Pontificatu olim inter se contententium in felix exit⁹.

Ioseph.

Idem.

Hyrcanum in Pontificatu successores qui.

Idem.

Idem.

Herodis infanticidæ liberi recensentur.

Ioseph. lib. 14. Antiquit. cap. 2. Euseb. li. 1. hist. Eccles.

Ioseph.

Vt filios collocauerit. Ioseph. Ex illis quos sibi infensos de medio sustulerit.

cerdotio Iesus Bœthi filius, sed eo deposito, pontificatum Herodes transtulit in Simonem, cuius filiam adamabat, vt coniugio Regis digna fieret: lib. 15. Antiquita. cap. 12. Aristobulum vero, quem à vinculis solutum Cæsar in Syriam mittere decreuerat cum duobus legionibus, veneno sustulerunt Pompeiani, & Cæsariani eum funerarunt: cuius filium Alexandrū, quod aliquando contra Romanos rebellasset, securi percuti mandauit Scipio in Antiochia, Pompeij iussu, vt narrat Iosephus lib. 14. ca. 13. vbi subditur, Aristobulum reliquisse Antigonom filium, & uxorem cum filiabus, inter quas erat Alexandra: quas misit filio Philippione Ptolemæus Mennæus Ascalonem ad se duci iussit. Sed ille amore captus Alexandræ, duxit eam in uxorem: sed eo prius occiso, Ptolemæus duxit Alexandram, & gerentium eius curam habere non destitit.

Iam de filijs Herodis dicendum est. Herodes, vt testantur Iosephus, & Eusebius, inter alios multos, præcipue sex filios genuit, nimirum Aristobulum, Alexandrum, ex Mariamne, Antipatrum, ex Salome, & Archelau Antipam, cognomento Herodem, & Philippum. Nam Herodes plures uxores habuit, & primò accepit Mariamne, quam summo & ardenti amore dilexit, filiam Alexandræ uxoris Hyrcani, & sororem Aristobuli adolescentis: quem pulcherrimum iuuenem in decimo octauo anno consistentem Herodes primo creauit Pontificem, dein de natantem dolo suffocari in aquis, quasi iuuenes cum eo luderent, mandauit, vt ait Iosephus lib. 15. Antiquitatum cap. 3. Ex Mariamne igitur sustulit duos filios, Aristobulum, & Alexandrum, quos Romæ liberalibus disciplinis instituendos Cæsari dedit: postea verò in Iudæam reuocatus uxoris locauit. Nam Aristobulo Salomes filiam Bernicen, Alexandro Glaphyram filiam Archelai Regis Cappadocum coniunxit, teste Iosepho lib. 16. Antiquita. cap. 1. & 2. Sed in primis aduersus Alexandrum, & Aristobulum contra patrem cōspirantes, &

regnum affectantes, graues exercuit inimicitias, & Romam eorum accusandorum gratia ad Cæsarem venit. Sed tandem cum filijs innocentibus repertis reconciliatus est. Sed paullò post: cum in Iudæam redissent, & iterū contra patrem conspirasse dicerentur, iudicandi facultate ad se per Cæsarem ex vrbe delata, morte eos Beryti adiudicauit: vt autor est Iosephus lib. 16. capit. vltimo. Reliquit autem Alexander è Glaphyra duos mares: Aristobulus verò è Bernice Salomes filia, tres, & duas fœminas. Surrexit porò quidam pseudalexander, Alexandri illius, quem Herodes occidit, effigiem, & vultum referens vehementer, ita vt omnes, eo conspecto, eum omnino putaret, qui in Sidone à quodam Romano cuiuslibet educatus & instructus fingebat se: ereptum cū fratre Aristobulo à nece, suppositis necis ipsius vicarijs, quāquam manus haberet duratas opere, & gratia illa corporis carebat, quæ solet benenatis, & educatis contingere. Cū ergo Romam venisset, & se iactaret Alexandrum, & regnum peteret, Cæsar seducto adolescente, impunitateque promissa, callidè ab eo veritatem extorsit, & mendacium compositum aperuit: ob quam causam Cæsar illū in remigum ordinem allegit, vt promissa seruaret: doctorem verò eius supplicio affecit: lib. 17. Antiquitatum, cap. 14. Idem denique Iosephus lib. 17. cap. 1. progeniem totam Herodis degegens, ait: Rex autem eodem tempore nouem uxores habebat. Vna erat Antipatri mater, altera Summi Pontificis filia, ex qua puer natus est, patrem nomine referens. Erant inter has & fratris filia, & consobrina, sed steriles: præterea Samaritis vna, & ex ea liberi Antipas, & Archelaus, & Olympias filia, quam postea duxit Regis fratruelis Iosephus. Archelaus autem, & Antipas Romæ apud priuatum quendam amicum educabantur. Ex Cleopatra etiam Hierosolymitana Herodem genuit, & Philippum, qui & ipse Romæ educabatur: ex Pallade autem Phasælum: ex Phadra item, & Elpide filias habuit Roxanam, & Salomen. Maiores autem natu filias, Alexandri ex eadem

Idem.

Suppositi cuiusdam Alexandri filij Herodis historia.

Idem.

Herodis progenies ex Iosepho.

Antipatrum Herodes ter-
tium filium cur
occidi man-
dauit.

Idem Infantum
talem filium
vna cum ceteris
innocentibus
sustulit in
Augusti in-
eum locus.
Matth. 2.
Macro. li. 2.
Saturnal. c.
4. non pro-
cul à princ.
Alij tres eius-
dem Herodis
filij recesserunt:
eorundem hæreditas.

Qualis inter
iplos de hæ-
reditate fue-
rit orta con-
tentio.

Eorundem pa-
cificatio per
Augustum.

matre sorores, quarum coniugium Phero-
ras contempserat. Alteram Antipatro so-
roris sua filio collocavit, alteram Phasa-
lo fratris sui filio. Hactenus ille.

Contra Antipatrum autem ter-
tium filium, & heredem regni
designatum, odium propè irre-
conciliabile gessit, eumque in vincu-
la à se coiectum, quod de patris mor-
te, quam audierat, instantem, exulta-
re intellexisset, quinto die ante obitum
suum necari iussit. Præter hos filios
tres, fertur etiam paruulum quendam
filium suum in Bethleem natum, cum
cæteris infantibus occidi mandasse
(propter rumorẽm sparsum de Chri-
sto nato), cuius rei testis perhibetur
Philo in Breuiario temporum; & Au-
gustus, qui, referente Macrobio in Sa-
turnalibus, dixisse fertur: *Melius est
Herodis porcum esse, quam filium.* Sub-
latis igitur his quatuor, superstities
mansere, & hæredes tres alij prædi-
cti, inter quos Archelao tanquam pri-
mogenito, testamento regnum relic-
tum est: tamen lege, vt non nisi de ma-
nu Augusti Cæsaris coronam assume-
ret. Antipam vero, quem prioribus
tabulis regni hæredem declarauerat,
Galilææ simul ac Perææ Tetrarcham
constituit: porro Philippo Archelao
fratri Traconiticam, Gauloniticam,
Batanæ, & Pæneada regiones, Tetrar-
chiæ nomine assignauit.

Post mortem vero patris dissen-
siones graues inter fratres ortæ sunt: pro-
ptereaque omnes Romam venire
coacti sunt, & ante Augustum causam
agere. Nam Antipas ex prioris testa-
menti tabulis, quas sanæ mentis con-
scripserat Herodes, sibi regnum debe-
ri postulabat: contra Archelaus ex
posterioribus tabulis, quibus sub
prioribus, ad se regnum spectare con-
tendebat: cuius partibus fauebat Phi-
lippus. Verum Augustus, auditis di-
ligenter vtrinque causis, Archelaum
quidem Ethnarcham constituit, cui ex
quatuor partibus duas præcipuas re-
gni adscripsit; cum pollicitatione in-
super tribuendi ei regium titulum, si
recte se gereret: Antipæ vero, & Phi-
lippo relictas in testamento regni par-
tes, Tetrarchiæ nomine confirmauit,

autore Iosepho lib. 17. cap. 13.

Ex his Archelaum semel & secun-
do ob tyrannidem accusatum, post
nouem annos regni, vt Eusebius, &
Augustinus testantur, vel post decem
annos secundum Iosephum, Augu-
stus Romam accersuit: & crimine con-
perto, regno, & omnibus bonis spo-
liatum, Viennam, Allobrogum urbem,
relegatum misit: cap. 15. eiusdem li-
bri. Scribit Beda in Lucam cap. 3.
quod ad minuendam Iudaici regni po-
tentiam, insolentiamque domandam,
quatuor fratres Archelai ab Augusto
pro eo sunt Tetrarchæ creati: Hero-
des, Antipater, Lyfias, Philippus: quo-
rum Philippus, & Herodes, qui Anti-
pas prius nuncupabatur, etiam viuẽ-
te Archelao, Tetrarchæ fuerant ordi-
nati. Hæc Beda. Verum in primis nõ
videtur solidum, quod Herodem An-
tipam ab Antipatro distinguat. Ait
enim Iosephus lib. 17. cap. 13. *Salom-
es filius Antipater, dum contra Arche-
laum coram Augusto diceret, adiecit, pri-
mum Herodis patris consilium fuisse, re-
gnum Antipatro conferre, pro quo ipse
Antipater Salomem orabat.* Et infra
ca. 17. *Augustus dimidiã Iudæam bisariã
distribuit alteris Herodis filijs, Philip-
po videlicet, & Antipæ, qui contra fratrem
Archelaum de vniuerso regno certauerat.*
Vides vt quem cap. 10. ac 13. Anti-
patrum vocauerat, cap. 17. appellet
Antipam: quemadmodum lib. 14. ca-
pit. 2. Herodis patrem vtrouque hoc
nomine vsum fuisse dixerat. Et certè
si Antipas alius esset ab Antipatro,
Herodes in suo testamento, quod re-
fertur lib. 17. cap. 10. solum Antipam
præteriturus non erat. Ad hæc Beda
tam in illo loco, quam in libro de sex
ætatibus mundi, Herodis filios sub
Augusto Tetrarchas institutos subla-
to Archelao significat: quod non fa-
tis veritati consonare videtur. Nam
cum Tetrarchia sit vna quatuor par-
tium; cum iam probatum sit præter
Archelaum nõ fuisse quatuor fratres,
vt Beda credebat: fit, vt non ab Augu-
sto fuerint Tetrarchæ creati, ob qua-
dripertitam diuisionem regni. Imò
ipse Iosephus refert, Antipatrum,
& Philippum Tetrarchas denun-

Ioseph.
Archelaus fi-
lius Herodis
cur, & quan-
do in exiliũ
à Cæsare mis-
sus.

Euseb. in
Chronico
Olym. 188.
to. 2.

Aug.
Fratres Ar-
chelai pro eo
cur fuerint.
Tetrarchæ
creati, teste
Beda.

Beda to. 1.

Antipam a-
liũ non esse
ab Antipa-
tro, vt Beda
sensit.

Idem. to. 2.
de sex ætat-
mũdi. num-
3952.

Iudææ Te-
trarchias ab
Herode, non
ab Augusto,
iuxta Bedam,
institutas
fuisse.

Lyfiam, seu
Lysaniam, vt
idẽ Beda do-
cuit, Hero-
dis filium non
fuisse.

Lib. 3. enar-
ratio. Euan-
gelicarum.

Agrippæ A-
ristobuli fi-
lio Tetrar-
chiæ que fue-
rit attributę

Herodiadis
sororis cum
Herode Te-
trarcha con-
iuge suo in il-
lũ conspira-
tio.

Vtriusque in
felicis exitus

tios: Tetrarchia igitur ortum non
habuit à quadripertita Augusti diui-
sione, sed a testamento Herodis, qui
vniuersam suam ditionem secuit in
quatuor partes: ex quibus vnã lega-
uit Antipatro, aliam Philippo, aliam
sorori Salomę, aliam Archelao, quam
nomine regni insigniri voluit. Primis
duabus Tetrarchiæ, terciæ nomẽ nõ
dedit, fortassis quia fœminæ cesserat.

Addit præterea ibidem Beda, Ly-
fiam filium fuisse Herodis: eodem, &
in Lucam cap. 3. vocat Lysaniam, cui
obtiget Abylenę regio. Certè hanc re-
gionem Lyfianæ obtigisse, Lucas tes-
tatur: at illum filium fuisse Herodis,
nec ex Iosepho, nec aliunde constat:
neque verisimile est prætermisurum
fuisse in testamento eum Herodem,
si filius eius esset, cum alij omnes eius
in hæreditatis partem vocati fuerint.
Quis autem sit hic Lyfianias, nos capi-
te tertio Luca aperiemus: hæc satis
sit in Bedæ verba annotasse.

Porro Agrippa filius Aristobuli ab
Herode interfecti, Romam nauigauit:
vbi à Tiberio in vincula est coiectus;
sed à Caligula successore mox est so-
lutus: Tetrarchiãque, quæ Philippi fue-
rat, & altera Lyfianæ, qui paulo ante
fuerant mortui, accepit à Caligula:
lib. 18. Antiquitatum, cap. 8.

Cæterum Herodias soror Agrippæ,
& vxor Herodis Tetrarchæ Galilææ,
& Perææ, tantam potentiam fratri in-
uidens, etiam supra illum mariti sui,
valde cruciatur, & vrbatur: vnde
virum sollicitauit, vt Romam profe-
ctus, illas duas Tetrarchias sibi impe-
traret: quod & efficere tentauit, & v-
nã cum Herodiade Puteolos, vbi Ca-
sius agebat, venit. Sed Agrippa nego-
tij non ignarus, Fortunatum cum li-
teris, & muneribus amplissimis ad
Imperatorem misit. In literis verò ac-
cusabat Herodem, quod cum Sciano
prius conspirasset in Tiberium, & nũc
iterum Artabano Partho faueret con-
tra Caij nouum Imperium: cuius rei
argumentum esset aperrum, quod in
armamentarijs tantum armorum ha-
beret, quantum instruendis virorũ
septuaginta millibus sufficeret. Quo
interrogante an vera essent quæ de

apparatu armorum nuntiarentur, &
ille non posset negare; satis probatã
existimans defectionem, ademptam
illi Tetrarchiam ad Agrippæ regnum
adiexit; pecuniam quoque eius do-
nans Agrippę indici. Herodem verò
perpetuo damnauit exilio apud Lu-
gdunum urbem Galliarum: libro eod-
dem cap. 14. Antiquitatum. Quamquã
idem Iosephus lib. 2. de Bello Iudai-
co, cap. 8. in fine testetur bis illum re-
legatum in Hispaniam cum vxore He-
rodiade, vbi erant multi Iudęi disper-
si, sicut Romæ, & in omnibus provin-
tijs. Hic est finis illius, qui suafu vxor-
is Ioannem Baptistam interfecit, &
Dominum in passione veste alba il-
ludit cum exercitu suo. Iosephus his
verbis denotat vindictam Dei: *Atque
hæc, inquit, vindicta, quã Deus intulit
tũm Herodiadi fratri successus inuide fe-
renti, tũm Herodi ad obsequendum vani-
loquentiæ vxoris nimis facili.* Hæc ille
priori loco.

Claudius verò, Caligulæ successor,
Agrippam in regno per Caium con-
cesso confirmauit, addita insuper Iu-
dæa, & Samaria, quod olim ad eius-
dem Herodis regnum pertinuisent,
has velut familiæ debitas restituit;
Abylam autem, & finitimã eius ditio-
nem in Libano, quæ Lyfianæ fuerat,
adiunxit de suo, Iosepho teste lib. 19.
Antiquitatum, ca. 13. Huius Agrippæ sub
Herodis nomine (id enim nomẽ om-
nibus Herodis primi, successoribus
fuit commune, vt Cæsaris Imperato-
ribus Romanis) Lucas Act. 12. memi-
nit: hic enim Iacobum fratrem Ioan-
nis gladio interemit, Petrumque con-
iecit in vincula: ac paulo post, cum se-
se valde insolentibus iactaret verbis
in concione, atque efferret, ab Ange-
lo Domini percussus est, & erosus à
vermibus expirauit: vt etiam præter
Lucam Iosephus docet his verbis:
*Iam tertium Iudææ totius regni annum
exegerat, cum peruenit in urbem Cæsar-
eam, quæ prius Stratonis turris dicta est,
vbi solennes ludos celebrauit pro salute
Cæsaris, ad quam festiuitatem magna
multitudo nobilium ac procerum conue-
nerat ex tota Prouintia. Eius celebra-
tis die secunda processit mane in thea-*

Ioseph.

Quis ille He-
rodes Tetrar-
cha ex Euan-
gelio.
Matth. 14.

Luc. 23.

Agrippæ il-
li Herodi
Claudius Cę-
sar quomo-
do regnũ, &
ditione am-
pliauerit.

Iudeorũ re-
ges post He-
rodẽ primũ
vocabantur
Herodes.

Act. 12.
Ibid.
Ibidem.
Ibidem;

Idem lib. 19
Antiq. c. vlt.
circa mediũ,
seu 8. sub ini-
tium.
Herodis A-
grippæ factus,
& superbia-

thrum amictus veste tota ex argento mirabili opere contexta, qua radijs exorientis Solis percussa, & diuinū quendā fulgorem emittens, venerationem cum horrore incutiebat spectantibus, moxq; adulatores perniciosi alius aliunde acclamantes Deum consulabant, rogantes, vt faueret propitijs: hactenus enim, vt hominem reueritos, nunc agnoscere, & fateri in eo quiddā mortali natura excellētius. Hanc impiam adulationem ille nec castigauit, nec repulit: paulloque post suspiciens, vidit supra caput suum bubonem funi extento insidentem: moxque vt sensit hunc esse calamitatis nuntium, qui olim felicitatis fuerat, ex intimis precordijs indoluit. Secuta sunt ventris tormina, statim à principio vehementia. Conuersus igitur in amicos oculos, En, inquit, ego ille vestra appellatione Deus, vitam relinquere iubeor, fatali necessitate conueniente vestrum mendacium: & quem im mortalem salutastis, ad mortem rapior. Sed ferenda est voluntas caelestis numinis, neque enim male viximus, imò tanta felicitate, vt omnes me beatum predicent. Hac locutus, crescente dolore discruciabatur. Propere igitur relato in regiam, rumor sparsus est breuē esse moriturum. quamobrem confestim totus populus vnā cum vxoribus atque liberis sacrum indutus, more patrio supplicabat Deo pro salute Regis, omnia miscens lamentis, & eulatiibus. Rex autem in celsiore decumbēs cubiculo, & in faciem stratos humi prospiciens, non temperabat sibi à lacrymis. Cruciatu deinde per continuos quinque dies nihil se remittente confectus, vitam finit, annum natus quartum supra quinquagesimum, postquam regnasset per septennium, quatuor enim annos sub Caio Cesare obtinuit regnum, primum in Philippippi Terrarchia per triennium, cui quarto demum anno accessit & Herodis Terrarchia, tribus deinde annis sub Claudio Cesare prater iam dictam ditionem in Iudaea quoque regnauit, & Samaria, si mulq; Caesarea. Hucusque Iosephus.

Exituseiusde infelicissim⁹ ex Iosepho.

Quot annis ille regnauerit

Reliquit superstitēs quatuor liberos, filium quidem vnum Agrippam, & filias tres, Bernicen, Drusillam, ac Mariamnen. Filius eo quod decem & septem tantum esset annorum, cū praeimbecilla aetate regnum administrare non posset, Caesar misit Praefides Cuspium Fadum primò, qui curato ris nomine, Imperatoris, & Romanorum auspicijs illud gubernaret: deinde Tiberium Alexandrum, postremò Cumanum, quo tempore Claudius Imperator Agrippam iuniorem duabus illis Tetrarchijs, quas aliquando Philippus, & Lysias eius propatri obtinuerant, donauit. Secuti sunt illos Felix, & Portius Festus, sub quo, & Agrippa Rege Paulus prius caussam dixit, & Romam vincētus est missus: de quo Agrippa habes A. 25. & 26. Hic postea cōcederatus cum Romanis, venit Tyrū cū Vespasiano, & cū Romanis & Tito adstitit Hierosolymę euerfioni, vt testis est Eusebius lib. 3. hist. Eccles. cap. 10. vbi etiam testimonium Iosephi producit, se in omnibus veritatem conscripsisse: aded, vt Titus Imperator eius libris manu propria subscriberet: Illos ab omnibus esse legēdos: & Agrippa Rex, qui omnibus interfuit, sexaginta quatuor epistolis contestatus est, quā verē, & sincerē Iosephus historiam suam cōscripserit. Memorandum verò, ac etiam stupendum, Antipatri progeniem tot dignitatis, & potentiae gradibus in sublime euectam, vniuersam intra spatium annorum centum, paucis exceptis, fuisse sublatam, vt notat Iosephus lib. 18. Antiquit. cap. 7. Verū est illud Claudiani.

Tolluntur in altum,
Vt lapsu grauiore ruant.
Et illud Lucani.
O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles.
Sed de his hac dicta sufficiant.

Quos habuerit filios Herodes Agrippa.

Pro eodem functo qui Praefides ad regnū Iudaea administrandum à Cesare missi

Euseb. to. 1. Historiae Iosephi fides quanta.

Antipatri tota Regalis progenies quā breuitate fuit extincta.

Claudian.

Luc. li. 1.

PROLE-

PROLEGOMENON. XLI.

In quo Syria, & in ea praecipue Terra Promissionis, quae olim Terra Chanaam, & Palaestina, & Iudaea appellata est, describitur.

NONIAM Superiori capite multa, quae ad Iudaeorum Reges, Romanosq; Imperatores, & eorum Praefides ad procurandam Iudaeam destinatos pertinebant, produximus, vt temporū ratio illustrior esset, & apertior: iam quaedam ad Geographiam spectantia, id est, ad descriptionem Syriae, & Palaestinae, siue terrae Iudaeorum, & ciuitatis ipsius Hierosolymae, quo lucem aliquam Euangelicis scriptis ingeramus, serio à nobis nonnulla tractanda sunt; ne pars haec, quae ad locorum naturā intelligendā quā plurimū subseruit, & vtilitatem Euangelia lectitantibus adferre posset, in hoc nostro opere merito desiderari queat. Nam, vt pulchrè quodam loco dixit Hieronymus, Quomodo Graecorum historias melius intelligunt, qui Athenas viderint, & tertium Virgilij librum, qui à Troade per Leucatem, & Acrocerania, ad Siciliam, & inde ad ostia Tiberis nauigauerint: ita Sanctam Scripturam lucidius intuebitur, qui Iudaeam oculis contemplantus sit, & antiquarum urbium memorias, locorūq; vel eadem vocabula, vel mutata cognouerit. Haec ille. Certè Eusebius Caesariensis, qui à B. Paphilo martyre cognomētū est fortitus (vt testis est idē Hieronymus) post decē histor. Eccles. libros, post temporū Canones, post diuersarum vocabula nationum, quae quomodo apud Hebraeos olim dicta sunt, & nūc dicantur, exposuit, topographiam Iudaeae, & destinatas urbium fortes, ipsius quoque Hierusalē, repliq; in ea, cū breuissima expositione picturā edidit: quae si in ho-

diernū diē extaret, profectò nostro labore minimè op⁹ fuisset. Sed quoniā illa monimēta interciderūt, etiā si multa Hierony. in illo lib. tradat: quod electione tū externorū tū domesticorū autorū ad huius rei notitiā colligere potuimus, in medium proferemus, si quomodo rē hāc illustrare ad propositi scopi rationē valeamus. Neq; in descriptione hac putam⁹ esse operæ pretiū, Ptolemei, & aliorū Cosmographorū subtile illud metiēdis equi artificium, quo cuiuslibet loci lōgitudinē, & latitudinē iuxta caeli sitū, id est poli Arctici, & Aequatoris, expēdit: quā certior metiēdi ratione distātiās locorū meli⁹ nouerunt, quā si per leucas, vel milliaria, vel stadia terrestri itinere cōfecta mēsurarēt: quoniā illa mēsurādi ratio multis esset ignota, ac proinde parū grata, minimèq; plausibilis. ¶ In tres ergo articulos partiemur hāc tractationē. Nā primò dicemus de Syria in genere, & quotuplex sit. Deinde Syria Palaestinae, quae totā terrā Promissionis cōplectitur: Tertiò de ciuitate ipsa Hierosolymae. ¶ Circa primū, nō est ignorādū, nobilissimā, & vastissimā esse in Oriēte Syriae prouintiā, & multas nationes, & Gentes completi. Est enim in Sacris literis nō vna, sed multiplex Syria. Est enim Syria Mesopotamię, Syria Soba, Syria Damasci, Syria Phoenicię, Syria Maacha, Decapolytana, Coelesyria, & Syria Palaestinae. Iuxta Ethnicos verò est Syria Comagena, Apamea, Coelosyria, Phoenicia, Seleucis, Leucosyria, & Palaestina, & Barapotamia, imò etiā secundū Pliniū, Mesopotamia, & Babylonia. Haec autē digna sunt diligētī excussione, quo Scri-

Cur haec descriptionis suscepta prouintia.

Hierony. in praefat. in li. Paralip. ad Domnionē & Rogatia. tom. 3. circa princip. Euseb. Caesariensis teste Hieron. vnde sit cognomina.

Hieron. in proemiolib. de locis Hebraicis, tomo eodē circa finem.

Qualis ferè Cosmographorū partē di methodus

Duplex Syria diuerso, siue descriptio.

Prima Scripturarum, & Ethnicorum.

Alterā Brocardi & Abulensis Episcopi.

Vtra huic loco videatur accommodatio.

I. Syria Babylonis, & Mesopotamiae dicta. Pompo. li. 1. c. 11. Plin. superior loco. Strabo li. 16.

Multiplex Syriae appellatio. Gen. 10.

pturae plenius, & luculentius intelligantur. Episc. Abulensis, vir certe doctissimus, & sacris in literis insigniter instructus, securus Brocardum ad explicandos diuersos Scripturarum locos, tam in Veteri Testamento, quam in Nouo, non semel Syriam in decem partes distribuit, quasi particulares Syrias: in qua diuisione comprehendit omnes Prouintias, quae quoquo modo aut in Sacris literis, aut in profanis autoribus Syriae nomine veniunt, vt ita Scripturam interpretaretur, & locos dissidentes conciliaret. Sed nos eiusmodi distributionem nunc non sequebamur, sed aliam, quae nostro iudicio & sacris literis, & vetustis Geographiae scriptoribus magis est consentanea. Nam ille recentiores sequitur, qui interdum in situ locorum, & ciuitatum appellatione, a veteribus, qui oculis suis illas conspexerunt, & cum gloria de illis scripserunt, aut variare, aut dissidere videntur.

Primum igitur solet late Syria accipi, tum apud Pomponium, tum apud Plinium, & Strabonem, & alios nobiles autores, ita vt nomen Syriae ipsam Babylonem, & Mesopotamiam complectatur: fortassis quod omnes illae Prouintiae vna, & eadem lingua vterentur, nimirum Syriaca, siue Chaldaica. Audi verba Plinij. *Iuxta Syria litus occupat, quondam terrarum maxima, & pluribus distincta nominibus. Namque Palaestina vocabatur, quae contingit Arabas, & Iudaeas, & Caele, dein Phoenice, & qua recedit intus, Damascena, ac magis etiam num Meridiana, Babylonia. Et eadem Mesopotamia inter Euphratem, & Tygrin quoque transit Taurum, Sophene, citra vero etiam Comagene. Et ultra Armeniam, Adiabene, Assyria ante dicta: & vbi Ciliciam attingit, Antiochia. Longitudo eius inter Ciliciam & Arabiam 470 mill. p. est latitudo a Cilicia Pieria ad oppidum in Euphrate, Zeugma 75 mill. p. Sic ille. Et quoniam Syria hoc modo accepta multas prouintias complectitur; hinc apud Hebraeos Syria, quae Ara vocatur a filio Se, diuersis vocabulis distinguitur. Nuncupatur enim alia Ara Padan, siue Ara Naharaim, alia, Ara Zoba, vel Zobal, &*

alia, Aram Damasci. Ab ista etiam voce Aram dicti sunt Aramei, siue Armeni, de quibus Strabo: Ipsi Syri, quos Syros nos ipsi vocamus, Armenios, & Aramaeos vocant. Idem rursus: *Syrorum, inquit, nomen redere videtur a Babylonia vsq; ad Isicium sinum, & ab hoc olim vsq; ad Euxinum. Quare vtriusq; Cappadoces, tum qui ad Taurum, tum qui ad Pottum iacet, ad hoc vsque tempus Leucosyri appellatur, ac si sint aliqui Syri nigri, hi autem extra Taurum sunt. Sic ille. Sunt autem Leucosyri, albi Syri: non quod aliqui Syri sunt nigri, sed quod illi, qui sunt versus Meridie, sunt magis ambusta facie: illi autem qui sunt ad Septentrionem, quae rigida est regio, candidiores sunt alij. Ita igitur accipiendo Syriam, ab Oriente, terminum haberet Tygrin fluiuium, ad Meridiem, Aegyptum, & sinum Arabicum, siue Erythraeum; ad Occasum, Oceanum nostrum Mediterraneum, quacumque, extenditur a finibus Aegypti ad Isicium sinum prope Ciliciam, a Septentrione vero comprehenderet totam Cappadociam, etiam supra montem Amanum, & Taurum vsq; ad portum Euxinum. Herodotus eosdem populos, Syros, & Assyrios esse dicit: sed a Graecis Syros, a barbaris Assyrios vocari: sicut Iustino historico, eadem est Syria, & Assyria. Ammianus quoque; Marcellinus: *Citra amnes, inquit, propinqua est nobylis Assyria, celebritate, & magnitudine, & multiformi feracitate ditissima: quae per populos, pagosque amplos diffusa quodam, & copiosa, ad vnum coeessit vocabulum, & nunc omnis appellatur Syria.* Dio Cassius, Artyria Barbaris dicta, S. litera in Tau mutata, quae Assyria nos vocamus, indicare videtur. Quin & Cicero Sardanapalum, Regem Syriae vocat, cum reuera fuerit Rex Assyriae. Sed etsi haec vera sint, cum olim a principio res essent, ac proinde etiam voces magis confusae: at progressu temporis magis sunt distinctae, & in Sacris literis Assyria peculiaris est, & apud Ptolemeum, & bonos autores. Sic dicta, ab Assur filio Sem, de quo liber Genesis tradit: De terra illa egressus est Assur, & aedificauit Niniuem, & plateas ciuitatis (s. Niniue) & Chale. 70 Inter pretes verbum Plateas, verterunt, tanquam proprium esset nomen, τῆς Ρεωβόθωνος,*

Aramei, Armeniue vnde dicti. Strabo. li. 1. Geogra. post dimidium. Idem lib. 16. initio.

Leucosyri qui nam sint.

Herodo. li. 7

Iustinus. li. 1. Ammianus. Marcel. lib. 23. post medium.

Dio Cass. in vita Traiani.

Assyriae vnde nomen sit inditum. Gen. 10.

& hanc

Ptolema. li. 6. cap. 1.

Assur quis ille. Hieron. to. 3. a me dio. Gen. 10.

Alterā Syriæ descriptio secundum Strabonem, & alios supra citatos

Strabo super citatus. Hieron. eodem tomo.

Ptolem. li. 5. c. 15. Tab. 4. Asia.

& hanc lectionem sequitur Paraphrastes Chaldaeus, & videtur fauere, quod in tanta breuitate Moyse non tam ad plateas vnius vrbs, quam ad insignes ciuitates respexerit. Et si queras, an quisquam Geographus meminerit Rooboth; dico quod forte corrupta voce nominatur Oroba, cuius meminit in Assyria Ptolemeus: licet aliter differat, ac desinat B. Hieronymus in Quaestionibus. Hebraicis, vbi nostram lectionem, id est suam tuetur. Hic Assur, fuit secundus filius Se, vt notauit Hieronymus in Quaestio. in Genesim. Et ibidem dicitur. *Et quia imitatus est Nemrod in affectando principatu, & tyrannide, propterea Moses narrat, quod ipse egressus est de eadem terra Sennar, in qua regnum sibi constituit Neros.* Huius ergo Assyriae Niniue est Metropolis, & ab Occasu quidem Mesopotamia, siue Tigri fluiuii, ab Ortum Media, a Meridie Susiana, a Septentrione, parte minoris Armeniae iuxta Niphate montem terminatur. At Strabo loco superiori, quem secutus est Hieronymus in lib. de Locis Hebraicis, & omnes ferè Geographi, arctioribus terminis Syriae circumscribit: nimirum a flumine Euphrate, siue Arabibus Scenitis, qui cis Flumen habitant (& Parapotamia vocatur) vsq; ad mare nostrum, tanquam ab Ortum ad Occasum, & a finibus Aegypti, id est Sirbonide palude, & flumine Aegypti, hoc est Rhinocorura, & Idumaea, & Arabia deserta, & Petraea, vsq; ad Iseos montes, siue Amanum, & Taurum: ultra quos sunt Cappadoces, tanquam ab Austro ad Septentrionem. Quae distinctio Syriae a priori non differt, nisi in hoc, quod excludit Mesopotamiam, & Chaldeam, & Cappadociam, & Arabiam desertam, atque Petraeam. Atque hoc secundo modo accipiendo Syriae, describendum est latus Occidentale, siue maritimum, quod a Cilicia oritur, & tenditur in Rhinocoruram, siue Cades barne, siue mare Aegyptium: dein nomina locorum antiqua, & noua interdum apponenda. Est enim, vt tradit Ptolem. post Issum, & Cilicie portas Alexandria, penes Issum Myriades, quia ibi Xerxes per myriades, id est dena millia exercitum in Graecos numerauit: Rhodus, & Scopulus Rhodiscus, Seleu-

cia Pieria (Soldavulgò) Orontis fl. ostia (Tiphò prius) Tarfaro hodie, vbi portus S. Simeonis, Fotes fluiuij, Possidii (Paulo vulgò) Heraclea, Leodiccia (Rhamata Hebraeis) Liche barbaris. Gabela, Gebol Hebraeis, hodie autem, Volaterrano teste, Gibel dicitur, Paltos, Balanae (Valat, Beona) Deinde in Phoenicia Eleutheri fl. ostia, Valania fl. hodie Simyra, quae Straboni Taximira. Orthosia, quae prius Antardum, hodie Tortosa, Tripolia, Tripol in Syria, Traboli barbaris. Theuprosopon, vel Dei facies promotorium. Botrys, vel Botrus: Byblus, Saitem hodie, ait Benedictus Aretinus. Berytus, Felix Iulia Plinio, hodie nostris mercatoribus Barur, barbaris. etiam Beyrut, emporium celeberrimum, sicut olim Tyrus, & Sidò: & est portus Damasci Mediterraneae vrbs. Leotis fl. ostia. Sidò Thebarum Baoriae parès. Tyrus quae Hebraeis Sor, Sur vulgò, ab Alexandro destructa, & post septuaginta annos restaurata: Christiana, postea à Turcis delata, vt solus superstit arx in portu. Ecdippa, Albuli promont. Ptolemais (Acò hodie) Ace Plinio. Sycaminon, Carmelus mons, quod Castellum peregrinorum dicitur. Dora (Dorò Plinio) Dor Hebraeis, quae Machabeorum seculo ita potens fuit, vt ab Antiocho octo viginti millibus perditum, & octo millibus equitum fuerit obsessum. Chorsai fl. ostia. Caesarea Stratonis, quae etiam Flauia appellatur, & Caesarea Palaestina, Apollonia Ioppe, quae Iapha, portus peregrinorum, Iannetorum, vel Iannus portus. Azotus, Ascalò, quae Escalona, vulgo Anthedò, quae Gat Hebraeis, post Agrippa, Hebelis hodie. Gazeon portus, quae nunc Maonia hic, vicina in Mediterraneo, Hebraeis dicta Mabre, quae Abraham, Isaac, & Iacob incoluerunt, quae alio nomine est appellata Cariath Arbes: data est ipsi Iosue, vt Scriptura tradit. In ea est inuentus Dauid in Regem. Demum finitur in Rhinocoruralatus Occidentale: de alijs lateribus plura deinceps. Atque haec quidem in genere dicta sunt nobis de Syria. Quia eius partes enumerare de sunt, atque prouintiae, & maxime quae in Scripturis celebrantur. Nam constat, siue priori, siue posteriori mo-

Volaterr. li. 11. Geogra. de Syria, sub finem. Strabo eod. lib. in dicto ante mediu.

Benedi. Aretinus. Plin. lib. 5. c. 20.

Idem ibid. c. 19. Idem Plin. c. 27. eiusdem libri.

Gen. 13 & 23 & infra 35. Infra 49.

Iosu. 14. 2. Reg. 2.

Quotuplex Syria.

Simile. I. Syria Mesopotamiae, siue Ara Padana. Gen. 24. 25. & 28. & 41. Psal. 59. in titulo.

Syria Padana cur sic dicta.

Matth. 4.

Mesopotamia Graecis quid significet.

Laprid. in vita Alexandri Severi sub finem.

Afsyria, & Chalanea interdu pro Mesopotamia accipi consuevit Plin. lib. 6. c. 26. Act. 7.

Gen. 12.

Mesopotamia.

do accipias Syria, multas suo ambitu coplecti prouincias: no secus atq; Italia coplehedit multas peculiare partes, vt Pedemotana regione, Logobardia, Hetruriam, Capania, Calabria, ac Apulia. Primu igitur iuxta Scriptura sacra, Mesopotamiae Syria dicitur, siue, vt loquitur ipsa Scriptura, Ara Padana, & Ara Naharaim, id est Syria fluiorū duoū, quia est Dualis numeri: de qua liber Geneleos, & Psaltes interdu loquuntur. Porro Padana vocata est, siue q; nomē esset ciuitatis illius, quā inhabitauit Thare cū Nachor, & Abrahā, quae & Harā, & Padā diceretur; siue quod regionis illius Mesopotamiae esset nomē, in qua est sita Harā. Ciuitas autē Nachor nō est alia distincta ab Harā, vt quidā existimāt, quia nullibi in Scripturis, vel alijs scriptoribus sit mētio vrbis sic dictae: sed sicut Capharnaū dicitur apud Mattheū ciuitas Christi, eo quod illā inhabitaret, ita Harā dicitur ciuitas Nachor, quod ibi sedē suā ad habitandū fixisset. Hāc Graeci regionē vno verbo Mesopotamiā vocāt, quā Latini Medamne, siue Interaniā, hoc est quā in medio duorū fluminū sita est, siue inter duos amnes, Tigrim, & Euphratē. Ita enim Seuerus Imperator corā Senatu, vt testis est Lāpridius, verbū Mesopotamiae reddidit, dicēs: Terras interamnanas, Mesopotamiae scilicet, neglectas ab impurā illā bellua (scilicet Helio Gabalo) recepim⁹. Sic ille. A Septētrione quidē Tauro mōte, in quo fluiorū duorū sunt fōtes, & post lōga terrarū spatia fluētes iūguntur in Babylonia, & in mare Persicū emittūt postea. Venit etiā interdu nomē Mesopotamiae Afsyria, & Chaldea, ob amnes, quibus itidē terrē alluūtur. Vnde Plini⁹ scribit: Mesopotamia tota Afsyriorū fuit vicatim dispersa, prater Babylonia, & Ninū. Quo loco has vrbes in Mesopotamia recēset, quarū tamē illa cis cōfluētē Euphratis, hāc trās Tigrin in parte Afsyriae posita est. Vnde & à B. Stēphano ea pars Chaldaeae, in qua Vr oppidū sitū est, Mesopotamia dici potuit, cū ait de Abraham: Cū esset in Mesopotamia, priusquā moraretur in Charā, & dixit ad illum: Exi de terra tua, & quē sequūtur.

Hec prouincia dura est iter agētibus, hyeme, propter luti profunditatem, aestate, propter aquarū defectū. Alioqui omniū fructū ferax: nā sicut Aegypt⁹ Nilo, ita illa ab Euphrate irrigari creditur a quibusdā. Latitudo Mesopotamiae, vt autor est Strabo inter duo flumina, est spatium 2400. stadiorū, hoc est 300 mill. passuū. Hāc prouincia modō nuncupari solet Alapia. Sunt in illa magnae, ac praclare ciuitates multae: in primis Harā, vt vocatur in Genesi, quae & alio nomine Charra, nobiles propter M. Crafsi, qui gurges fuit auaritia, nō vulgaremc aedē, de qua Lucanus dixit.

Afsyrias Latio maculauit sanguine Charras.

Et post eū Antonius dictus Caracalla, inter Edessā, & Charrā cēsus est. Fuit hęc ciuitas Abrahami hospitio, & Thare parētis morte multo nobilior: nobile totius Mesopotamiae emporiū. Hęc dicitur Charrā in libro Tobiae, Iudith, & in Aetis. Haud procul à Charra est Nisibis, clarissima quodā vrbs, quae & Antiochia dicta, & Mygdonia cognominata à quibusdā, ab interfluo amne Mygdone, vel à Macedonibus Mygdonia incolētibus: quae sub principatu Cōstantini Iacobū Episcopū, virū sanctissimū habuit, qui Nicanae Synodo interfuit. Est praeterea Edessa ciuitas, quae Babylonia, & sacra vrbs est Straboni: habuit sanctum Ephremum Diaconū, qui Syra lingua multa praclare scripsit. Eius meminit Hieronymus in Catalogo Ecclesiasticorū Scriptorū; qui & volumē eius de Spiritu Sancto in Graecam linguam translātū se legisse ait. Idē lib. de Quaxilio. Hebra. ita habet: Regni Nērod initiū fuit Babylō, & Arach, vel Erech, nūc Edessa (quae secūdu Plinium vocata est Antiochia) & Achad, quae nūc Nisibis, & Chalane, quae mutato nomine à Seleuco vocata est Seleucia, & nūc dicitur Κρωνοπολις de qua Amos: Trāsite, inquit, in Chalanne, & videte. Et vt testis est Beda, Seleucus Seleucia, Apamiā, Laodiceā, & Edessam, atque Antiochiā, de patris, matris, vxoris, & suo nomē vocauit. Est & Rages, de qua Tobiae liber saepe meminit; quae est vltra Euphratē p 40. milliaria ver-

Strabo. li. 16. Huius Prouintiae magnitudo qualis: quomodo nūc dicatur, eiusdem insigniora oppida.

Gen. 11. Loc. M. Crafsi caedis qui nam. Luc. li. 1.

Gen. 11.

Tob. 11.

Strabo. ibi. S. Ephre diaconus vnde. Hiero. to. 2. circa fin. Idem to. 2. Idem to. 3. a medio.

Plin. li. 5. c. 24.

Amos 6. Beda.

Tob. 1. 3. 4. 5. 6. & 9.

Strabo. lib. 11. aliquāto post mediū. Brocardus. Hieron. to. 3.

Prouintias quas in se cōtineat Mesopotamia. Gene. 14.

Syriam Soba esse in Mesopotamia ostēditur.

Iudith. 3.

2. Reg. 8. & 1. Paral. 18. & 19.

Cap. 10.

Cap. 19.

Ioseph. c. 5. in fine.

sus Aquilonem inter montes Caucasum, & Taurum: de qua Strabo. Quāquā Brocardus ex verbis Hieronymi de traditionib. Heb. tradat eādē esse Edessā, & Rages, & nunc Rase vocatur. In hac Mesopotamia plures esse prouintias, & diuersas, nemo qui Geographos legerit, ignorare poterit. Inter quas nominata est in sacris literis Ara Zoba, siue Syria Soba, quā aliqui corruptē legunt Sobal, & 70. vocant Σεβα: & distinguitur ab Hoba, quae est ad laeuam Damasci; ad quam vsque Abrahā cū suis vernaculis persecutus est quatuor Reges Babylonis, vt habes in Genesi. Nam hęc dicitur סֹבַל LXX. Χόβαλ, altera verò סֹבַל quae in primo elemento distinguitur à priori. Quod autem Syria Soba sita sit in Mesopotamia, ostēditur. Primò, quia inscriptio Psalms 59. habet, In finem pro is, qui immutabuntur in tituli inscriptione ipsi David in doctrinam, quum succendit Mesopotamiam Syriam, & Syriam Soba. Vbi vides poni cū Mesopotamia, & ab ea distingui, quia erat inter montes. Probatum quoque ex verbis Iudith: Tunc miserunt legatos suos vniuersarum vrbiū, ac prouintiarum Reges & Principes, Syria scilicet, & Mesopotamiae, & Syria Sobal, & Lybia, atque Cilicia. Vbi & Mesopotamia distinguitur ob eādē causam, cui tamen cōiuncta erat. Adde, quod in libris Regum, ac Paralipomenon narratur bellum gestum inter Dauidem, & Adarēzer Regem Soba, quādo profectus est, vt dominaretur super fluuiū Euphratē. Ex eo enim, quod eō profectus est, vt dominaretur super Euphratem, & varijs bellis eum profligauit: & vt dicitur lib. 2. Regum, Syri qui erant trans Flumen, seruiuerunt Dauidi, facti eius tributarij: dicitur illos Mesopotamiā incoluisse, vt exercitus inde eductus ab Adarēzer, quo iuuaret Ammonitas sub Principe militiae suae vocato Sobach, ad pugnadū cōtra Dauid missō. Ostēdit & idē lib. 1. Paralipomeno. Adde quod pugna in ita fuit iuxta Euphratē, vt docet Iosephus lib. 7. Antiquit. Quāquā autē Scriptura dicat Adarēzer Regē fuisse regionis Hemath, quā

do Dauid perrexit, vt dilataret Imperiū suū vsq; ad flumē Euphratē, vt videri possit in Emath, nō in Mesopotamia sitū regnū: dicēdū est tamē, vt Pagninus, & Caietanus annotarūt, in Hebraea litera nō haberi regionis Emath, sed, in Chamath, vel, ad Chamath, & Septuaginta, in Emath. & est nomē loci, vbi cōmissū est praeliū. Nā etsi Emath esset peculiaris ciuitas nō lōgē à Damasco: erat tamē etiā regionis nomē, & extēdebatur. ferē ad Euphratē. Quod ostēditur ex duobus. Primò ex illo loco Paralipomeno: Abijt quoq; (scilicet Salomō) in Emath Soba (id est eā partē Emath citra Euphratē, in qua do minabatur Rex Soba) & obtinuit eā. Et adificauit Palmirā in deserto, & alias ciuitates munitissimas. adificauit in Emath. Praeterea, volēs Syrus Damasci Adarēzer amico suo opitulari, exercitū misit, & in seruitutem incidit, & Thou Rex Emath misit munerā, & filiū suū, vt cōgratuletur Dauidi de victoria Regis Soba, cuius erat hostis, vt habes in libro Regum 2. Ex quibus elicimus, Regem Soba propinquum illis Regibus regnum habuisse trans Euphratem. Adde his quod Iosephus hunc Adarēzer Regem Soba, vocat Regem Sophenorū, & ita Syria Soba, Syria Sophena est. At Plinius supra allegatus Sophenam ponit in Mesopotamia, eā parte, quae trāsit montem Taurū. Idem cōstituit Sophenē in extremis finibus Mesopotamiae super iugis Ceraunijs, & Ptolemus Tabula tertia Afsie, siue in maiori Armenia, & ad laeuā Euphratis penēs ipsū fluuij diuertiū. Falsū est igitur, Soba significare Arabiā supra mare mortuū sitā; cū ibi tātū habitent Moabites, & Ammonites, & Idumaei. Meminit quoq; lib. 2. Regū, ac prim⁹ Paralipomeno Syriē Rohob, & Istob, & Syriae Maacha: de quibus non satis inter Scripturarum interpretes, vel Geographos cōstat, vbi nā sint. Sed verisimile est fuisse Prouintias trans flumē Euphratis sitas. Cui rei argumentum est quod Adarēzer Rex dicitur filius Rohob, vt habes in lib. Regū secundo; & Syriorum exercitus educti trans Flumen, ad pugnam dicuntur

Paral. 18.

Pagninus. Caietanus.

2. Paral. 8.

Cap. 8.

Ioseph. li. 7. c. 5. 6. & 7. Antiquit. Plin. lib. 5. ca. 12.

Ptolem. li. 5. cap. 13.

Cap. 78. & 10. Cap. 19.

Cap. 8.
Cap. 10.
Ioseph. li. 7.
Antiq. ca. 7.
in fin.

Iosu. 13.
cap. 13.

Syria Istob
quæ nã illa.
Iudic. 2.
Syria Rohob
qualis fuerit.
Num. 13.

Iosu. 19.
II. Syria Cap
padociæ.
Vnde sic ap-
pellata.
Eiusdem de-
scriptio.
Strabo. li. 2.
nõ procul à
princ. & ali-
bi.

Euseb. in
Chron. to. 2.
Hierony. in
Matth. c. 16
initio. to. 9.
Cæsarea Cap
padociæ quo
modo aliã di-
cta, & a quo
cognomina-
ta.

Basilus ille
magnus vbi
tenuerit Epif-
copatum.
Apolloni
Tyanei, infi-
gnis magi pa-
tria.
B. Chrysof.
ac Paulus By-
zantij Epifco-
pus vbi exu-
lauerint.

ibidem sub Magistro militũ Sobach
venisse. Ideò vanum est cruciari, quæ
sint illę Syrię. Iosephus vocat illos Re-
ges, Mesopotamitas, & regẽ Maacha,
vocat regẽ Michæ regionis. Et si dici
possit, Syriam Maacha esse Gessuri, &
Machati, quas filij Israëli nõ destruxe-
runt, sed Chananæi habitauerunt in me-
dio florum Israëli, vt in libro Iosue tra-
ditur: cui Rex fuit Tholmai, auus ma-
ternus Absalõ, ad quẽ cõfugit recedẽs
à patre Dauide, vt habes in li. 2. Regũ;
nisi quod socer nõ cõspirasset in ge-
nerũ. Syria verò Istob, potest esse ter-
ra Iob prõpe Moab; ad quã eiectus
Iephte à suis, cõfugit, vt tradit liber
Iudicum. De Syria quoq; Rohob dici
posset, quod esset vltra Libanum, eo
quod in lib. Numerorũ de explorato-
ribus scribitur: Cũq; ascēdisent, ex-
plorauerunt Terrã à deserto Sin, vsq;
Rohob intrantibus Emarh. Cessit ta-
mẽ Rohobilla tribui Affer, vt habes in
Iosue; & ab illis data est Leuitis.

Secũda Syria, est Cappadocię, ab am-
ne homonymo sic dicta, quã Hebræi
vocant Caphthorim, & Chaldeus Para-
phrastes semper Cappadociã vertit;
hanc quidã existimant vocari Arã So-
ba in Scripturis: an satis probabiliter,
iudicet prudens lector. Hęc ab Ortu,
Armenia minori, ab Occasu, Paphla-
gonia, & Galatia conclusa: à Septentrio-
ne, & ponto Euxino in Ihsicum vsque
sinum ferẽ extenditur, parte tantũ
exigua Ciliciæ ab illo separata: vnde
tanquam magnæ peninulæ cuiusdã
Isthmus, duobus coarctatur maribus;
longitudine 3000. stadiorum, vt Stra-
bo tradit: huius metropolis est Maza-
ca, quæ postea à Tiberio dicta est Cæ-
sarea Cappadociæ, vt tradit Eusebius;
vt Hieronymus verò, ac Octauiano
Augusto. Iulianus odio vrbs, quod
Christiana esset, Cæsareæ vocem ob-
literare, & reducere vsũ veteris con-
tendebat. Fuit huius vrbs Basilus
Episcopus sanctissimus, ac doctissimus.
Est & in eã Tyana, ex quo Apol-
lonius ille magus Tyaneus, & Cappa-
dox: de quo Philostrat. octo libros in-
numeris mendacijs conscriptos reli-
quit. Est & Cucufum, oppidum Chry-
sostomi exilio celebre: in quo etiam

Paulus Byzantius Episcopus eadem
de caussa exulauit. Quin & Naziãzũ,
cuius ciuis, & Præsul fuit Gregorius
Nazianzenus, vir doctissimus, at-
que eloquentissimus, ac Hieronymi
præceptor. Est quoque Neocæsarea
haud longè à Cumanis, & Sebastie.
quam quidam Ponto tribuunt: cuius
Episcopus fuit Greg. Neocæsariẽ. Ori-
genis per quinqueniũ auditor, & ob
signorũ operationẽ dictus *baucaræpoc.*

Deniq; est Nissa, cuius Gregori⁹ fra-
ter Basilij Episcop⁹ Nissen⁹ est dictus.
Tertia Syria est, Comagena: quæ par-
ua est regio, sœcũda tamẽ, & vrbẽ ha-
bet natura munitã, quẽ Samosata di-
citur, & quæ regionis est caput: vnde
mordacissimus ille, & *ætiõs* Lucianus,
& impurus ille Paulus Samosatenus
Antiochię Episcopus, qui Christũ pu-
rũ hominẽ esse nugabatur. Atque eo
loco erat Euphratis põs, & ex alia põ-
tis parte sita erat Seleucia Mesopota-
miæ Castellũ, & Comagenæ adiectũ
à Põpeio. Nõ longè à Comagena est
Germanicia, clara ciuitas, à Germani-
cianis, id est his qui antè in Germaniã
militauerant, nõminata.

Quarta Syria dicitur Apamea, seu
Syria Antiochiæ, siue Cœle, siue Se-
leucis, quẽ teste Strabone, vocatur Te-
trapolis, eo quod quatuor insignes ci-
uitates, & maximas præter alias mul-
tas haberet, nimirum Antiochiam
apud Daphnen, vnde & Epidaphne
vocatur, & Seleuciam in Pieria, & A-
pamiam, & Laodiceam, quæ propter
concordiam forores dicebantur. Eas
Seleucus Nicanor condidit, vel condi-
tas exornauit, ac nouis vocibus deno-
minauit. Hęc Syria alio nõmine dici-
tur Cœle, siue Cœlosyria, quod est di-
cere, Citrua, vel Caua, seu Depressa, eo
quod montes in cãpis desinentes de-
primerentur in planities: de qua fre-
quens mentio in libris Machabæorũ.
Et eius principatus coniunctus erat cũ
Phœnicia: nam 2. Machab. fit men-
tio ducis Cœlosyrię, & Phœnicie. Hie-
ronymus Antiochiam ponit in Syria
Cœle. Plinius: Cœle, inquit, habet Apa-
miam, Marsia amne diuisam à Nazerino
rum Tetrarchia, Bãbycen, quæ alio nomi-
ne Hierapolis vocatur, Syris verò Magog.

Hiero. lib. 2.
de Scripto.
Eccle. to. 2.
circa fin.

III. Syria, Co-
magena.

Lucianus ho-
minũ morda-
cissimus quo
loco natus.

Germanicia-
ni qui olim
dicti.

III. Syria,
Apamea: &
eiusdẽ varia
nomina.
Cur dicta Te-
trapolis.
Strabo. li. 16
ante mediũ.

Eadẽ cur Cœ-
le, seu Cœlo-
syria nomina-
ta.

1. Mach. 10.
& 2. Mach.
3. & 4. & 8.
Hierony. in
Ezech. c. 47
post dimid.
tom. 5. à me-
dio.
Plini⁹ li. 5.
cap. 23.

Idem ibidẽ.
Ptolem. lib.
15. c. 16.

Strab. li. 16
ante med.

Postellus no-
stri seculi
geographus
Plin. c. 20.
initio.

Tetrapolcos
ciuitates enu-
merantur.

Prima Antio-
chia, a quo co-
gnominata.
Eiusdẽ va-
ria nomina.

Hier. lib. de
locis Hebr.
to. 3. à med.

Chalcidem cognominatam ad Belum, vn-
de regio Chalcidie fertilissima Syria:
& vnde *Cyrestica, Cyrrum*. Infra nume-
rat Hemifenos, Hilatas, Icuræorum gẽ-
tẽ, & alias regionis ciuitates. Ptole-
mæus enumeras ciuitates Curuæ Sy-
riæ, aliter sentit. Nam ponit Heliopo-
lim, Abylam cognomine Lysanij,
Damasum, Hyppum, Capitõlias, Ga-
darã, Scythopolim, Gerasam, Pellã,
Dium, Philadelphium, Canatam, &
alias: & in Cæsariide Syriæ ponit An-
tiochiam. Strabo verò, latius, ac stri-
ctius hanc vocem vsurpari docet his
verbis: Tota itaque regiõ vltra Seleu-
cidem in Ægyptum, & Arabiam rece-
dens, Cœlosyria appellatur: sed pro-
priè quæ Libano terminatur, & An-
tilibano. Sic ille ferẽ. Est autẽ Libanus
Australis respiciens Palæstinã, Antili-
banus Septentrionalis respiciens Sy-
riam, non opposito modo, vt Postel-
lus, secutus nescio quos autores, scri-
psit: docens, Iordanem non ex Liba-
no, sed ex Antilibano oriri. Vnde
Plinius lib. 5. loquens de Sidone, sub-
dit: *A tergo eius mons Libanus orsus, cẽ-
tum quinquaginta stad. Symiram vsque
porrigitur, quæ Cœlesyria cognominatur;
Huic par, interiacente valle, mons aduer-
sus Antilibanus ostenditur, quondam mu-
ro coniunctus.* Itã Plinius. Cui adiungi-
tur Hieronymus lib. de locis Heb. in
verbo Antilibanus, *Ea, inquit, quæ
sunt supra Libanum ad Orientalem plagã
respicientia, Antilibanus appellantur, cir-
ca regionem Damasci, quæ cecidit in sor-
te tribus Manasse.* Idem ostendit flu-
uius Chrysoreas, qui inter hos duos
montes labitur, & tendit ad Orien-
tem in Euphratem: hoc autem non
posset facere ex altero latere propter
montes Trachones, qui Orientẽ ve-
sus opponuntur, vt non possint in
Euphratem emittere. Iam dicamus
de illis quatuor ciuitatibus. Pri-
ma, est Antiochia, ab Antiocho Seleu-
ci Nicanoris patrẽ cognominata, mu-
nitaq; est ab eõ: quæ quondã alio no-
mine dicta est Epidaphne, à Daphne
vicino suburbano, quod locum habe-
bat amœnissimum octoginta stadio-
rum, & sanum Apollinis cum Dianæ
delubro, nuncupata. Hebraicẽ verò

Reblatha, siue Rebla, secundum Hie-
ronymum, dicta est: de qua: *Reblatha
contra Daphnen*; vel, vt Hebræa lite-
ra habet, contra fontem: Hęc postea,
teste Volaterrano, à Iustiniano Impe-
ratore vocata est Theopolis. Hanc
ciuitatem interfecat Orontes fluius,
quam inter Libanum, & Antilibanũ
oriri in Cœle, & Plinius, & Strabo tra-
dunt. Distat à mari per CXX. stadia,
hoc est duodecim, vel paullò plura
milliaria: in quam aduerso amne pro-
pter fluxum maris intratur. Hęc vrbs
celeberrima fuit Pauli, & Barnabæ
prædicatione, & quod ibi primũ
dicti sint Christiani: & prima inter Sy-
riacas ciuitates post Damascum, quæ
Christianam religionem amplexa sit.
Huius ciuitatis fuit Lucas, Medicus,
& Euangelista, cuius discipulus, & com-
es Pauli, & Theophilus ille princeps
Antiochiæ, ad quem vtrumquẽ volu-
men dicatum est, & Euangelij, & Apo-
stolicorum Actuum.

Haud longè ab hac ciuitate sita est
Seleucia in prominẽti littore, quæ
Pieria aliquando dicta est, à monte in
quo est sita: ex qua in Cyprum com-
modissimus est ac breuis traiectus, de
quo Lucas: Et ipsi quidem missi à Spi-
ritu sancto, abierunt Seleuciam, &
inde nauigauerunt Cyprum. Aliæ ve-
rò duæ ciuitates sunt Apamea, & Lao-
dicea, conditæ ab eodem Seleuco:
qui à patre, Antiochiam vocauit, à ma-
tre, Laodiceam, ab vxore, Apamiam, à
se autem Seleuciam. Ne quisquam ve-
rò miretur de pluribus eiusdem no-
minis vrbus per illas prouintias Sy-
riæ, & Asiæ minoris, & Mesopotamię
dispersis, intelligat Seleucum An-
tiochi, & Laodices filium, primum
post Alexandrum Regem Syriæ Nica-
norem appellatum; multas vrbes cõ-
didisse, aut instaurasse; quia multis
annis regnauit. Et vt testis est Ra-
phael Volaterranus, sexdecim Antio-
chias condidit, vel olim conditas, &
à se instauratas itã denominauit in
memoriam patris, in honorem verò
matris quinque Laodiceas: at suo no-
mine nouem Seleucias, quatuor verò
suis vxoribus dicauit; nimirum tres
Apamias, Stratoniceam vnam ab A-

Num. 34.

Volater. lib.
9. init.
Orontes flu-
uius vbi naf-
catur.
Plin. lib. 5.
c. 22.
Strab. li. 16
ante med.

Act. 12.
Lucæ Euan-
gelistæ patria

II. Seleucia.
2. Co. 8.
Luc. 1.
Act. 1.

Infra 13.

Vrbes à Se-
leuco Nica-
nore conditæ
vel instaura-
tæ.

Raph. Volat.

Antiochena
vrbs prouin
tia quot.

pamea, & Stratonice vxoribus. Sub Antiocheno Patriarchaviginti prouin tia olim sita erant, quatuordecim Metropolitanis, quinquaginta tres Episcopi, & in vrbe eius CCCLXVI. templa fuere. Sex praeterea vrbes sub duobus Primatibus, quos Catholicos vocabant, habebat: quorum alter Ieronopolitanus, id est Baldacensis, quae ciuitas quondam Babylon dicta est, alter vero Aucensis, qui Perfidis Primas appellabatur, vt idem Raphael prodidit. Ultra Antiochiam est Daphne ad quinque milliaria, lucus ingens, & opacus, fontanis aquis irriguus: in cuius medio est sanctum, & asyllum Apollinis, ac Dianae delubrum, in quo Antiochenenses festa celebrare consueuerant.

Idem eodem loco.
Daphne quid

Plin. lib. 5. c. 19.
III. Apamea.

Tertia Tetrapoleos ciuitas, est Apamea, quae vt Plinius ait, Marsya flumine irrigatur: vocataque Chersonesus ob aquarum circumfusionem, & Pella ab Alexandro Magno cogminata ex patris nomine, quod huc milites Macedonum conuenirent, & equi alerentur.

III. Laodicea.
Philo.

Volat. li. II. Geogra.
Paphl. mar tyris patria.

Quarta ciuitas Tetrapoleos, est Laodicea, quae prius Leuca ab Hebraeis, postea vocata est Ramatha, vt Philo testatur, teste Volaterrano. Huius vrbs cuius extitit Pamphilus Martyr, cuius vitam conscripsit Eusebius Caesa. Post Laodiceam Casius mons occurrit, adeo celsus, vt quarta vigilia noctis excipiat splendorem Solis. Vnde Iulianus Antiochiae hyemans eum ascendit, quo Sol secundis gallicinijs per tenebras Orientem contueretur. Ascenderat ante eum & Hadrianus. Ambitus ad cacumen 19. mill. pass. est, teste Plinio. Et cum Parthi aliquando ex improviso superuenissent vrbi, & oppidani in theatro spectarent ludos, no praecipit altitudo theatri impediuit histrionem, quo minus prospectaret hostem tenentem iuga montis, & exclamauit, Aut ego in somnium video, aut magnum imminens periculum. Neque omni anni parte Solem reddit hic mons, sed aestiuis solstitialibus noctibus, quo tempore propere per duas horas aequales mons excipit splendorem manife-

Plin. lib. 5. c. 22.

stioris aurorae. Post Casium est mos Anticasius, quasi & ipse situs super mare. Est autem distinctus hic mons Casius Syriae a Casio monte supra Pelusium secundum Aegypti, & Sarbonidem paludem, qui ex arenis interdum excreuit.

Quinta Syria, dicitur Syria Phoeniciae, a Phoenice Agenoris filio, qui Tyrum instaurauit, qui est Metropolis, in qua & Sidon, & Sareptha continentur, & Berythus, & Tripolis, & Byblus. Iuxta Caesariam Tyrus tractu quidem Augusta, sed varijs artibus, nouarumq; reru inuentione amplissima. Est enim solers hominum genus, & ad belli, pacisque munia eximium, vt Mela inquit: cuius vetustate antiqui historici, & Poetae coarguunt. Scribit Iosephus, per CCXL. annos ante templum Hierosolymitanum condita: vnde eius meminit Iosue in lib. suo: Reuertiturq; inquit, in Homa vsque ad ciuitatem minutissimam Tyrum, &c. huius Rex Hiram cedros Salomoni caesos pro templo aedificando submisit. Erat olim DCC. pass. interuallo remota a litore, & plane insula, in quam ponte patebat ingressus, antequam Alexander aggerem immisso eam continenter annecteret. Erat olim clarissimum Asiae emporium, vt ostendit Ezechiel Propheta, qui eius praedicit, ac deplorat vastationem sub Alexandro futuram. Nunc omnis ratio mercimoniorum translata est Berythum, quae modo vocatur Baruth, haud procul ab Lycijs amnis ostijs, & non procul a Tyro & Sydona. Fuitq; olim Tyrus clarissima Romanorum colonia, parensq; multarum vrbiu, vt testis est Plinius: nam ex ea prodierunt Leptis, Vtica, Carthago, & Gaddes. Inter Lybanum, & Tyrum, est angustus tractus, latitudinis sex millium passuum: & ibi sunt portae Syriae distinctae ab illis, quibus a Cilicia est ingressus per montes in Syriam non longe ab Alexandria, & Myriandro. Fines huius Syriae non omnes conscribunt aequaliter. Strabo ab Orthosia, & amne Eleuthero, qui hodie dicitur Valloniae, ad Pelusium illam extendit. Ptolemaeus in Chorfeii fluuii ostio finit. Hieronymus

V. Syria, Phoeniciae, a quo sic dicta. Huius Syriae vrbes.

Tyrus quibus olim rebus illustris.

Mela lib. 1. c. 12. in prin. Ioseph. li. 8. Antiq. c. 3. initio. Iosue. 19.

3. Reg. 5.

Ezech. 26.

Plin. lib. 5. c. 19.

De huius Syriae magnitudine varie quid sentiat Geographi. Strab. libr. 16. ante di. Ptolem. lib. 5. c. 6.

V. Syria, Phoeniciae, a quo sic dicta. Huius Syriae vrbes. Tyrus quibus olim rebus illustris.

Mela lib. 1. c. 12. in prin. Ioseph. li. 8. Antiq. c. 3. initio. Iosue. 19.

3. Reg. 5.

Ezech. 26.

Plin. lib. 5. c. 19.

De huius Syriae magnitudine varie quid sentiat Geographi. Strab. libr. 16. ante di. Ptolem. lib. 5. c. 6.

Hiero. in c. 29. Isai. procul a med. to. 5. init.

Taci. li. 18. a med.

Ptolemais. Antonin. in Itinerar.

B. Hie. in li. de locis He. lit. A. post med. & alibi

to. 3. a med.

Idem in Epithaphio Pauli sub init.

to. 2. circa med.

Plin. lib. 5. c. 19.

Steph. li. de vrbi.

Tripolis vnde nomen habet.

Pomp. lib. 1. c. 12.

Plin. lib. 5. c. 20.

Syrophenices cur ita dicantur.

Mar. 7.

Byblus. Strabo lib. 16. aliquanto ante dim.

Cur sic dicta

Eustath. Episcopus. Cap. 5.

Ezech. 22.

VI. Syria Damasci. Isa. 7.

in Isaiam: Carmelus, ait, est in confinio Palaestina, atque Phoenicia, Ptolemaidi imminens. Sic ille. Et Tacitus inter Syriam & Iudaeam Carmelum posuit: & hoc, quia Phoeniciam annumerauit ipsi Syriae. In hac ergo est Ptolemais, ciuitas maritima ad Belu fluuium post Carmelum montem, quem a Meridie habet. Erat olim colonia Claudij Caesaris: distat a Tyro secundum Antoninum, per milliaria Italica XXXII. in finibus tribus Affer. Hae nunc dicitur Accon, Hieronymo, veteri nomine vocatur Accho: rursus ait, olim vocatam Coth. Plinio vocatur Ace, a medela, quam Herculi dederat vulnerato ab Hydra, ex similis speciei herba in ea vrbe inuenta, vt testis est Stephanus. Postea a Ptolemaeo quodam vocata est Ptolemais. Est fabricata in modum peltae, cuius duo latera ambiuntur mari: similis Chersoneso. Tripolis distat a trium vrbiu obtentu, scilicet Tyriorum, Aradorum, & Sidoniorum. Etsi Pomponiustrinum locum singulis stadijs interiacentibus Tripolim fuisse tradat. Sed Plinij sententiae magis videtur standum, qui hoc ipso loco Diospolim censet esse sitam: totusq; ille tractus coehylio, & purpura tingendis velleribus laudatissima celebris est. Et quia trans Libanum in littore Sidon iacet, & quicquid Phoenicia Syria circumfundit eo terrarum confinio, factum est, vt qui iuxta habitant, voce composita Syrophoenices dicantur, perinde vt in alijs locis contingit: vt Celtiberi in Hispania, in Asia Gallograeci, in Africa Libyathiope. Ex his erat illa Chanaanaea Syrophoenissa, vt Marcus tradit Euangelista. Byblus in eadem ora nunc dicitur Gibelet, Hebraice Hebal nominata est. Hic, teste Strabone, erat Cinyrae regia; quem Pompeius capite percussit. Sic dicta, quod in ea libri regionis eius incorrupti seruarentur, vt tradit Eustachius. Huius ciuitatis fit mentio in tertio libro Regum, & apud Ezechielem: Senes, inquit, Gibly & prudentes, &c. Sequitur sexta Syria Damasci, quia scilicet Damascus in ea sita est, de qua Isaias: Caput Syriae Damascus, & rursus,

Eleuabit Dominus hostes Rasin super eam, & terminos eius in tumultum vertet. Syriam ab Oriente, & Philistinam ab Occidente. Dicebatur eo tempore Damascus caput Syriae; sed tempore Graecorum, & Romanorum Antiochia caput facta est: de qua frequens mentio in libris Regum, & Paralipomenon, quoties simpliciter dicitur Syria. Et quia mons Libani in ea includitur, dicitur a quibusdam Syria Lybani, quae descendit a monte Lybano ad Iaboc torrentem: data dimidia tribui Manasse, sed ex CLX. ciuitatibus, vt habet Iosephus, non obtinuit nisi LX. tantum. Hae Syriae Damasci non longe distat ab Hemath: quae quid sit, vnde dicta, & quomodo nunc vocetur, explicandum. Inter duodecim filios Chanaae, vt in Genesi dicitur, postremus fuit Chamathi, sive Hamathaeus, vt habet nostra editio, qui nomen dedit huic ciuitati in Syria Damascena: vnde iungitur cum Damasco in Scripturis saepe. Et vltimus fratrum in Terra illa Promissionis locum ultra Lybanum accepit. De hac autem scribit Hieronymus in Quaest. in Genesim: Amath vsq; ad nostrum tempus, ta a Syris, quam ab Hebraeis, ita vt apud veteres dicta fuerat, appellatur. Hanc Macedones, qui post Alexandrum in Oriente regnauerunt, Epiphaniam nuncupauerunt: nonnulli Antiochiam ita appellatam putant: alij, licet non verum, tamen opinionem suam verisimili vocabulo consolantes, Emath primam ab Antiochia mansionem Edessam (nobile Syriae Caes. ciuitate) pergentibus appellari putant, & eandem esse, quae apud veteres dicta sit Emath. Idem lib. de locis Heb. Emath, in Isaiam Damasci ciuitas, quam oppugnauit rex Assyriorum. Meminit huic quae Emath Rabba scribitur, quod nobiscum sonat, Emath magna, diximus de hac & supra quod nobis videretur hanc esse Epiphaniam iuxta Edessam: quae vsque hodie Syro sermone sic dicitur. Idem in Ezechiele: A quo, inquit, venies in Emath, quae nunc Epiphania nominatur, ab Antiocho crudelissimo, qui Emath est cognomine dictus. Sic ille. Hinc Aquila, teste Procopio, vbi habemus in Hebraeo Emath, vertit Epiphania. Et in lib.

Infra 9. 2. Reg. & 3. ac 1. & 2.

Paralip. per multa Capita.

Eadem interdum cur dicta Syria Libani.

Hemath quid vnde denominetur, & quomodo nunc dicatur.

Iosue. lib. 5. c. 3. Antiq. sub init.

Gen. 10.

4. Reg. 14. & Isai. 10. & 36.

Hiere. 10. Hier. tom. 3. a med.

Idem eodem. Isai. 10. & 11.

Zacha. 9. Ezech. 47.

Amos 6. Idem in Eze.

c. 4. non procul a fin. tom. 5. a me.

Procop. in Genes. c. 11.

Num. 34. Ibidem.

Numerorum ponitur vt terminus Aquilonaris Terræ Promissæ: distinctus à Reblatha contra Daphnin, id est Antiochia Epidaphne, vt aliqui interpretantur, quâquâ Ribla, vel Reblatha alij non Antiochiâ, sed aliam ciuitatē esse velint, & Hebraicè non habetur, contra Daphnin, sed, contra fontē, id est, non longè à fontibus Iordanis. Huius ciuitatis rex Thou tempore Dauid, cō gratulatū de victoria in Adarezer Regem Soba hostem suum, misit cū muneribus filiū suum: vt 2. Reg. habetur. Et ideō distinctū Regem habebat à Damasco, qui amicus erat Regi Soba. Nomen etiā Emath, ab illa ciuitate regionem illam totam etiā versus Euphratē denominabat: vnde introitus in Emath, de quo in lib. Iudicū, & Regum fit mentio, est in medio mōte Libano. Et vt ait lib. 2. Paralip. Salomon abijt in Emath Soba, & obtinuit eam. Et adificauit Palmyrā in deserto. Quicquid enim est post Libanum montē, etiam versus Euphratem, dicebatur Emath: vnde pertransētes Libanū, vel Phœniciam, dicuntur intrare in Emath. In hac includitur Decapolitana regio, quæ & Ituræa, & Trachonitis, & planities Libani. Huius meminit Marcus: sic dicta, quod præter alias, decē contineat præcipuas vrbes, quæ, iuxta Pliniū, sunt, Damascus, Philadelphia, Raphana, Scythopolis, Gaddara, Hippon Diō, Pella, Galasa, Gamala, & Canatha. Has septē Tetrarchiæ regnorū instar cingūt, Trachonitis, Paneas, Abyla, Arca, Ampeloëssa, Gabe, & Ituræa. Sed non omnes easdē Decapolis ciuitates obseruant, nec in situ conueniunt. Sunt qui cis Iordanē in latere Orientali finiri aiunt Decapolim: & huius sententiæ est Brocardus in Descriptione Terræ Sanctæ, & sequitur Iacobum de Vitriaco Parriarchā, & Sedis Romanæ Legatū. Hieronymus vero tras Iordanē illam ponit circa Hippum, & Pellen, & Gaddarā, alijs verū milius videtur, per partes vtrasq; tūm cis, tū trans Iordanem extendi. Nam Matthæus inter cis Iordanem cōnumerat prouintias, cū ait, Et secuta sunt eū turba multa de Galilæa, & Decapoli, & de Hierosolymis, & de Iudæa, & de trans

Cap. 8. Emath, vrbs & regionis nomen est. Iudic. 3.

4. Reg. 14. 2. Paral. 8.

Mar. 7. Decapolis cur ita nominetur.

Plin. lib. 5. c. 18.

Huius prouintia situs varius assignatur à Patribus. Brocard. in Descri. Terræ Sanctæ. Iacob. de Vitriac. Hier. lib. de locis Heb. to. 3. a med. Matth. 4.

Iordanem. Idem etiā probari potest ex eo quod Iesus venit ex finibus Tyri per Sidonem ad mare Galilææ inter medios fines Decapoleos, vt narrat Marcus. Quod verò etiam sit vltra Iordanē, & Damascus ipsa ostendit, atq; aliæ ciuitates enumeratæ à Plinio, & Scythopolis maxima Decapolitanæ regionis ciuitas, teste Egesippo, Pella, & Philadelphia, & reliquæ, quæ in Arabiâ recedunt. Idem etiam ostenditur ex Euangelio: nam ille dæmonum legione liberatus, de quo Marcus, & iussus redire in domū suam ad suos, Diuinū beneficiū prædicauit in Decapoli, hoc est in terra in qua morabatur. Hæc autē appellat Gerasā Lucas, quæ sita erat trans Iordanē, ad quā Christus nauiga uerat. Has decem ciuitates ita enumerat Brocardus: Tyberias, Sepheth, Cades, Nephthalin, Asor, Casarea Philippi, Capharnaum, Bethsaida, Chorozaim, & Betsan, quæ & Scythopolis dicta est. Iam de singulis illarū à Plinio nominatis aliquid dicendū est. Damascus, nobilissima vrbs, in forte Nephthalin à Iosepho posita, distat itinere duodecim diērum ab Hierosolyma: habet fluuiū, quē Stephan⁹ vocat Βαρδάνης, Hieronymus Pharphar, quem Naamā Syrus potiore fecit aquis Iordanis, iussus à Propheta ad Iordanis fluuenta abire, & ibi lauari, vt lepra purgaretur. Iosephus nomen Damasci inditū putat ab Hur quodā filio Arā filij Sē. Sed Hieronymus dictū docet ab Eliezer filio procuratoris, qui Damascus vocabatur. Stephanus autem lib. de vrbi. à filio Mercurij homonymo, qui ex Arcadia colonos huc traduxerat. Iustinus historicus, à Damasco Rege. Tertull. in Marcionē, Damascū, ciuitatē Syrophœnicis scribit, quæ quondā Arabiæ deputabatur. Est autē inter Libanū, & Antilibanū sita: in hac olim exercuit potestatē Hur filius Aram: deinde illam vrbe vocauerunt Terram Hus, quæ fuit patria Iobis, Dei serui potentissimi. Alij tradūt, Astaroth patriam fuisse Iobis, à ciuitate Damasci XXV. mill. passū in regione Hus distantem. Vnde LXX. interpretes in lib. Iob, vbi habetur, In terra Hus, ipsi vertunt, regionē Ausitidē, quasi Husi

Mar. 7.

Plin. loco præscripto. Egesip. lib. de excidio vrbis. Mar. 5.

Luc. 8.

Brocardus.

Decapoleos vrbiū singularū descriptio. Damascus. Iose. lib. 5. c. 3. Antiq. Steph. lib. de vrbi. Hiero. de locis Heb. to. 3. a med. 4. Reg. 5. Damascus vnde sit vocetur. Iose. lib. 1. c. 14. Hierony. in quest. in Gēnesin, eodem Gen. 15. Steph. ibid. Iust. hist. li. 36. Tert. lib. 3. aduer. Marcionem circa dim. Iob. 1. Iobis patria quæ fuerit.

fidem

Aff. 9. Abel vbi occisus. Gen. 4. Adam vnde formatus. Supra 2. Infra 3. Thren. 4. Quomodo verū sit iuxta Prophetā, Idumæos habitare in terra Hus.

Hierony. in Thren. c. 4. prope s. to. 5. a med. Gen. 36.

Philadelphiæ Hie. in Am. Cap. 11. Supra 10.

Eius vocabulum vnde ductum. Scythopolis.

Idem lib. 3. de Bel. Iud. c. 16. init. Raphana. Gaddara. Plin. lib. 5. c. 21.

fridē, procul ab vrbe ad primū lapidē locus ostenditur, vbi Saulus consternatus minas spirare desijt, & ex persecutore propugnator Christianæ fidei est redditus. Ostendunt quoque Damasceni locū, in quo Abel occisus est à Cain: ex quo coniectura fit, Adamū de paradiso pulsum illas partes cū filijs suis inhabitasse. Nā ex campi Damasceni terra, siue puluifculo Adam conditus creditur.

Quod verò in Threnis à Hieremia dicitur: Gaude, & letare filia Edom, quæ habitas in terra Hus: difficultatē habet; quomodo Idumæi, qui habitant latus Meridianum extremū Terræ Promissæ, dicantur habitare in vltimo lateris Aquilonaris, id est terra Hus. Respondet Hieronymus, Esau, qui & Edō est vocatus, fratrem Iacob, plures filios habuisse, & ex Olibama genuisse tehū, & Ihelō, & Core; qui quidē Core fuit instaurator Damasci, & Trachonitidis regionis. Potest quoq; breuius, & fortasse verius dici, Idumæos non tantū habitasse montē Schir Australē Terræ promissæ, sed etiam totum ferē latus Terræ Sanctæ Orientale, quod post Moabitas, & Ammonitas habitātū fuit à filijs Edō in montibus vsq; ad terrā Damasci. Philadelphia, vt tradit Hieronymus, trans Iordanē est, prius Amanā vocata, & in sacris literis nuncupata Rabba, siue, vt Græci legunt, Rabbath, quæ Metropolis est Ammonitarum, quā obsedit Ioab atq; cepit, vt habetur in 2. lib. Reg. propter iniuriā illatā legaris Dauidis, quibus mediam barbā totoderūt, & vestes dimidiarūt: in cuius obfisione Vrias Hethaus Bethsabeæ maritus periijt, vt ibidē dicitur. Hæc ciuitas à Ptolemæo Philadelphia, Philadelphicæ cognomē accepit. Scythopolis, prius Nyfa dicebatur à Baccho in honorē suæ nutricis ibi desūtæ cōdita, eoq; Scythis deductis, vt autor est Plini⁹, & ante omnia alia nomina dicta est Bethsan, & hæc Iose. li. de Bel. Iud. ponit nō longè à Tyberiadē cis Iordanē, & vocat maximā ciuitatē. Raphana, inter Orontē, & Eleuterū fluuios sita est. Gaddara, quæ & Seleucia, & Antiochia vocata est apud Plinium, vt alibi ostendimus, di-

stincta est à Gerasa, vel Gergasa, etiā si alij aliter sentiāt. Iosephus scribit, hoc oppidū à Iudæis dirutum, Pōpeiū restituisse, Demetrii Gaddarēnsis liberti sui gratia. Gamala, vrbs Cælofryiæ secundū Strabonem, & Ptolemæū, vt refert Volaterranus: quā Iosephus egregiè describit, aspero, & munitissimo situ esse positā. Iugum, inquit, asperū ex alto monte deductū, mediā cernicē erigit: & vbi supereminet, in longitudinē tenditur: tantū contra decliue, quantum à tergo, vt camelī similitudinē præferat: vnde nomen etiam duxit, nisi quod expressam vocabuli significationē indigenæ seruare non possunt. Sic ille. Distat à Chorozaim sex milli. p. Diūm verò Curuæ Syriæ Alexandri Magni opus fuit: quæ parum salubres aquas habebat. Hippus Palæstinæ Ptolemæo, Hippodion Plinio, Hippon à Iosepho appellata, id est ciuitas equitum, qui huc ab Herode Rege misi sunt. Pella, ab Alexandro dicta, quæ Prius Buthis & Ematha, quam prius diximus vocari Apameam, licet Hieronymus in Ezechielem, Stephanā asserat vocatā Apameā. Galasa, quam inter ciuitates Decapolis ponit Plinius, putant quidam esse Gesaram. Canatha verò, ciuitas est in tribu Manasse, quæ alio nomine dicitur Nobē in libro Numerorū. Supra Curuam Syriam, ac Damascū est Chalcis, & Abyla, quæ & Lyfanium Ptolemæo dicitur, vnde & Abylatæ dicti, & Abylene Tetrarchia, quam Ptolemæum Mineū tenuisse, dum viueret Augustus, deinde Lyfanicæ filio relictam, certum est. Vnde Lyfanias dicitur Abilene Tetrarcha. Sunt & aliæ præclaræ ciuitates versus Euphratem: vt Emisā ciuitas, à qua Emisēni, seu Emesēni: cuius Episcopus fuit Eusebius ille Emisēnsis, qui libros aduersus Iudæos & Gētes egregios scripsit, quos & laudat Hieronymus. Est præterea Æliopolis, & Beræa, & maximè Mediterranea Hierapolis, quæ alio nomine Bābyce vocatur. Ab Ortu, & Septentrione celeberrimū est oppidū Zeugma, cum ponte memorabili, & transitu in Mesopotamiam trito: distat à sinu Issico per CCCC. stadia, vt Strabo tradit. Sed inter alias eiusmodi præ-

Iose. lib. 1. de bel. Iud. c. 5. in fin. Gamala. Volater. lib. 11. Geogr. Cælofryia, init. Strab. Ptolemæus. Iose. lib. 4. de bel. Iud. c. 1. init. Diūm. Hippus. Ptolem. lib. 5. c. 16. Plin. eodem lib. c. 18. Iose. lib. 1. de bel. Iud. c. 5. in fin. Pella. Hier. in Ezech. c. 47. post dim. to. 5. a med. Galasa. Plin. ibid. Canatha. Num. 32. Chalcis. Abyla, seu Lyfanium. Ptolem. lib. 5. c. 15. Luc. 3.

Emisā. Hier. in catalog. Script. Ecclē. to. 1. a med. Æliopolis. Beræa. Zeugma. Strab. li. 16. non procul à prin.

cipua

Palmyra.

Ezech. 4.

3. Reg. 9.

2. Paral. 8.

Arabes Scenitæ ferè qui nam illi.

Plin. lib. 5. c. 22.

Ptolem. li. 5. c. 15. in fin.

Syriam Palæstinæ à Cale syria vnde constat esse distinctam.

Huius Syriæ appellatio- nes quatuor.

cipua est Palmyra in solitudinibus, quæ Hebraicè dicitur Ramor apud Ezechielem, vel Thamar, Græcè Θαιμα, quæ ab Hadriano Principe vocata est Hadrianopolis: situ diuitis soli, & a quarum amœnitate spectabilis, licet vasto vndique arenarum ambitu includatur: quam ædificauit Salomon, vt habes in libris Regum, ac Paralipomenon. *Ædificauit, inquit, Palmyram in deserto, & alias ciuitates munitissimas ædificauit in Emath. Extruxitq; Beth-horon superiorem, & Beth-horon inferiorem, distat 27. milli. pass. à Damasco, & à Babylone sex dierum itinere remota. Ad Euphratè verò qui habitant, Parapotamià incolere dicuntur, & sunt vt plurimum Arabes Scenitæ. Palmyra verò media est inter duo Imperia, Romanorum, & Parthorum, & prima in discordia: cuius semper vtrinque cura, vt eam possideat, vt docet Plin. distat ab Euphrate itinere vni diei: in ea vrbe imperauit Zenobia sub Galieno, & tanti animi exitit, vt deficere ab Imperio Romano ausa sit: quam Aurelianus tamen vicit, & triumphauit. Hæc solitudo Palmyrena est in eo loco, qua Euphrates ad Orientem conuertitur, & pertingit vsq; ad Petrâ vrbem, & Arabiam Felicem. Vltra Palmyrâ in solitudinibus Arabiæ sunt Bathanæi populi, teste Ptolemæo.*

DESCRIPTIO SYRIÆ PALÆSTINÆ.

Septima atq; postrema est Syria Palæstinæ, quæ & Iudæa dicitur, & à quibusdam Cœlesyria, sed, vt puto, nō satis accurate, cū illa sita sit prope Damascum, & illius sit pars. Et quia in hac magis propriè sita erat Terra Promissionis, propterea in illa describenda cogimur esse paulò diligentiores. Circa hanc igitur primò expēdemus voces, quibus est denominata: secundò de terminis eius, & an tota in possessione cesserit Israëlitarum: tertio, de magnitudine eius, & amplitudine: quarto de qualitate & bonitate: quinto, de multiplici diuisione illius: sexto, de circumiacentibus regionibus, & populis, qui

bus est cincta Terra Promissa, disseremus. Vt primum præstemus, quatuor præfertim verbis denominari solet, nimirum, Terra Chanaam, & Terra Promissionis, Iudæa, & Palæstina. Terra quidem Chanaam, à primis habitatoribus, seu cultoribus, qui fuerunt filij vndecim ex vno Patre Chanaam filio Cham vltimo progenito: pater ergo cum filiis totam illam regionem habitauerunt, quam postea filij Israël occupauerunt, & à parente omnium, dicta est Terra Chanaam, qui etiam excellentiorem eius partem occupauit propè Pentapolim, & Hierosolymam, vt à nobilitate etiam parte nomen acciperet. Secundò, dicta est Terra Promissionis, quia ex mera Dei liberalitate, populo ex Abraham descendenti, promissa longè antè à Deo, tum Abraham, tum Isaac, & Iacob, tum deniq; Moysi, & per illum toti populo in captiuitate Ægyptiaca seruienti. Non fuit autem exhibita sine duplici specie iustitiæ: altera quidem, quia illa Terra passa inuasionem fuerat à filiis Chanaam per violentiam, & occupata ab eis, & erepta à filiis Sem, quibus iure debebatur: vt etiam Nemrod filius Cham occupauit Babyloniâ ab eisdem. Quod indicat Clemens Romanus his verbis: *Tertiadecima generatione cum ex tribus filiis Noe vnus qui erat medius, patri fecisset iniuriam, posteritati suæ ex maledicto conditionem seruitutis induxit: cuius interim senior frater habitationis sortem eam, qua est in medio terræ, suscepit, in qua est regio Iudæa. Iunior vero Orientis plagam sortitus est, ipse autem Occidentis accepit.* Et infra, *Nonadecima generatione posterius illius, qui post diluuium maledictus est, proprios terminos excedentes, quos in Occidentalibus partibus sorte susceperant, eos, qui medium terræ fuerant sortiti locum, in terras Orientis expellunt, & vsque ad Persidem fugant, ipsiq; in expulso loco iniqua sorte succedunt.* Et infra de Abraham verba faciens, ait: *Ab initio tamen ceteris omnibus errantibus, ipse cum arte esset Astrologus, ex ratione, & ordine stellarum agnoscere potuit conditorem, eiusq; prouidentia intellexit cuncta moderari.*

Terra Chanaam vnde denominata.

Gen. 10.

Terra Promissionis cur dicta. Infra 12. & alias. Infra 26. Infra 31. & alias. Iudæi Terram promissam obtinuerunt duplici nomine.

Gen. 20.

Clem. Rom. li. 1. recog. circaprin. Supra 9.

Idem ibid.

Idem ibid. Abraham astrologus fuisse perhibetur.

Gen. 15.

Vnde

Vnde & Angelus assistens ei per visionem, plenus eum de his, quæ sentire cepit, edocuit, sed & quid generi eius, & posteritati deberetur, ostendit; & non tam eis danda hæc loca, quam reddenda, promissit. Hactenus ille. Fuit & altera species iustitiæ: quod & Chananorum, & Amorrhæorum iniquitates cōpletæ inde expelli eos postularent; & benefacta, & religio patriarcharum Abraham, Isaac, & Iacob, digna essent illarum sedium remuneratione: cui addita est virtus, ac bellica fortitudo, quibus iusto bello eos illinc expulerunt. Quem admodum nobis quidem promittitur cœlestis regni corona, & merces: sed non obtingit nisi nobis laborantibus, & in iustitia ad finem vsque perseuerantibus. Tertio, dicta est Iudæa à Iuda, id est tribu Regia, & principali inter alias omnes duodecim: vt inde vocati sunt Iudæi. Tribus etiam Iudæ optimam terræ illius partem acceperat; & vicina erat templo, & ciuitati Hierosolymæ, quæ Regia erat ciuitas, & sancta. Postremò, etiam dicta est Palæstina, magis ab Ethnicis, & externis scriptoribus, vt Pomponio, Plinio, Ptolemæo, & Herodoto, atque alijs, à ciuitatibus illis præcipuis Philistinorum, quæ mare illud illustrabant: quæ quidem ciuitates cum terra Iudæorum confundebantur, & cum illa erant cōmixtæ.

Gen. 15.

Promissam regni cœlestis coronam qui tantum arripiant. Cur appellata Iudæa.

Infra 49.

Cur item Palæstina, & à quibus. Pompon. libro 1. c. 11. initio. Ptolem. lib. 5. c. 16. Herodo.

Qui fuerint termini Terræ Promissæ.

Num. 34.

Ezech. 47.

Ad secundum: termini Terræ promissæ habentur Num. 34. & Ezech. 47. Sed præcipuè expediemus literam libri Numerorum, vbi à Meridie constituit solitudinem Sin, quæ est iuxta Edom per Cades-barne vsque ad torrentem Ægypti, qui est non Nilus, sed Rhinocorura. Vbi nota, quod describitur terminus Australis, non quidē linea recta, sed vt locorum exigit situs: idē in litera dicitur: *Circuibunt Australem plagam, & c. & peruenient ad Meridiem vsque ad Cades-barne.* Et apud Ezechielem ita habetur: *A Thamar (id est Palmira) vsque ad aquas contradictionis Cades; & torrens vsque ad mare magnum.* A mari enim magno Occidentali, vbi flumen Rhinocorura intrabat, & transibat per Idumæam, & desertum Sin, vsque ad mare mortuū

pertinebat. In libro verò Numerorum, primo loco ponitur desertum Sin, quæ est media pars termini Australis inter Cades-barne, & Idumæam, & Ascensum Scorpionis, qui ponitur inter terminos Australis partis, & Hebraicè dicitur Acharabim; quod vel proprium nomen est loci, vt quidam volunt, vel scorpiones, spinasvè significat, eo quod, vt habetur in Deuteronomio, ambulare fecit per desertum magnum, & terribile, in quo erat serpens flatu adrens, vel, vt Hebræa habent, Vehacharab, id est scorpio, ac dipsas. Munsterus tribus terminis concludi hunc terminum Australem tradit, nimirum Ægypto, quæ est iuxta latus Occidentale Edom, ea, quæ est ad latus Orientis, & terra Moabitum versus Orientem. Nam Iudæi ex Ægypto egredientes, non rectè profecti sunt in Terram promissam, sed magnam partem Meridionalis lateris, & ferè totum latus Orientale peragrarunt ante Terræ ingressum. Plaga verò Occidentalis Terræ promissæ à mari magno incipiet, & ipso sine concludetur. Et additur apud Ezechielem: *Et plaga Maris; mare magnum à confinio per directum; donec venias Emath, id est Syriam, siue vt Genes. 10. ponitur termini populorum Chananæorum à Sidone ad Geraram. Et Zachar. 9. Emath quoque in terminis eius, & Tyrus, & Sidon: Porro ad Septentrionalem plagam à mari magno termini incipient, peruenientes vsque ad montem altissimum. A quo venient in Emath vsq; ad terminos Sedada. Ibuntq; confinia vsque ad Ebronam, & villam Enan.* Loco motis altissimi, Hebræa veritas habet, montem montis, vel montem Hor; quem Hieronymus explicat de mente Hebræorum esse Amanum montem prope Ciliciam. Hieronymus ab Oleastro intelligit montem Hor, in quo mortuus est Aaron: quod falsum est, cū ille ad Meridiem Terræ Sanctæ situs sit, & non longè distet à mari Salissimo, de quo in lib. Numerorum fit mentio; quod situs sit in finibus terræ Edom. Alij verò interpretantur de Libano monte: quod videtur magis litteræ consentaneum, & veritati. Veritati quidem, quia nūquam Dominus

Num. 34.

Acharabim Hebraicè quid.

Deut. 8.

Munsterus recens nostri seculi scriptor.

Ezech. 47.

Gen. 10.

Zach. 9. Num. 34.

Quem Scriptura dicit montem altissimum. Hierony. in cap. Ezech. 47. à med. tom. 5. Hierony. ab Oleastro. Num. 20. Infra 34. ac sæpè alias.

Iosu. 10.

Num 34.

B. Hierony. in dicto loco.

Antiochia Epidaphnes vbi sita.

Numerus singularis pro plurali, & contrario, sicut in Hebræo ponitur.

August. Eugubinus. Munsterus.

Ezech. 47.

Quid proprium Diuinæ munificentiæ.

Gen. 15.

Syriam promissit Iudæis; at si Amanus mons esset terminus Aquilonaris, omnis Syria extra Euphratem spectasset ad filiorum Israël ditionem, quod nullus vnquam dixit: Literæ verò, quia subdit: *A quo venient in Emath vsque ad terminos Sedada.* Et in libro Iosue: *Libani quoque Regio, inquit, contra Orientem, à Baalgad sub montem Hermon, donec ingrediaris Emath.* at Emath, Epiphania est, vt diximus, post Libanum montem non longè à Damasco. Ab Oriente verò constituit terminos à monte Libano, vel de villa Enan vsque Sephama (quæ Apamia dicitur teste Hieronymo) & de Sephama in Reblatha contra fontem Daphnin, quam quidam putat Antiochiam Epidaphnen dictam: quod durum videtur. Quia Antiochia Epidaphnes nullum terminum præstat Terræ promissæ, cum longè ab ea distet, & potius sit ad Septentrionem, versus Occidentalem partem, quam Orientalem terminum. Et ideo alij probabilius docent, fuisse aliam ciuitatem sic vocatam: & Hebraicè dicitur: Ab Oriente Haim, vel contra fontem, eo quod fortè respiceret fontes Iordanis, ponendo more Hebræo fontem pro, fontes. Et consonat his quæ subdit: *Inde peruenient contra Orientem ad mare Cenereth. Et tendent vsque ad Iordanem, & ad vltimum falsissimo clauduntur mari.* Eugubinus putat esse lacum celebrem in Euangelio, Genesareth dictum, licet à Munstero carpatur: sed immerito sanè. Hic terminus ita describitur ab Ezechiele: *Porrò plaga Occidentalis de medio Auran, & de medio Damasci, & de medio Galaad, & de medio terre Israel, Iordanis determinans ad mare Orientale, id est mare mortuum.* In qua distributione videtur concedere aliquid supra Iordanem, & mare Cenereth, quod libro Numerorum nõ est pollicitus. Nã ibi erant tribus Ruben, & Gad, & dimidia tribus Manasse: nã Dominus plura dare quam promiserit, consuevit. In Genesi tamen produsiores terminos Abraham promissit, nempe à fluuio Aegypti ad fluuium magnum Euphratem, Cinasos, & Cenezos, Cedmonaos, & Hethaos, & Pherazos, Ra-

phaim quoque, & Amorrhæos, & Chanaanos, & Gergesæos, & Iebusæos. Et in Deuteronomio: *Omnis, inquit, locus, quem calcauerit pes vester, vester erit: à deserto, & à Libano, & à flumine magno Euphrate vsq; ad mare Occidentale erunt termini vestri.* Item in Exodo: *Ponam terminos tuos à mari Rubro vsque ad mare Palestinorum, & à deserto vsque ad fluuium, scilicet Euphratè.* Vides quatuor terminos lógiores illis libri Numerorum. Atq; hoc impletum est, cum Dauid subegit Palæstinos, Idumæos, Moabitas, & Ammonitas, Syriam Damasci, & Syriam Soba vltra Euphratem. Vnde rectè dicitur in 2. libro Regu: *Et percussit Dauid Adarez, er filium Rohob Regem Soba, quãdo profectus est vt dominaretur super flumen Euphratem.* Hoc vltimum iuxta Hebræum dicitur: *Quando profectus est ad faciendũ restituere terminum suum super flumine Euphrate: vbi vocat terminum suum, scilicet à Deo promissum.* Et si verò terra tota intra hõs terminos conclusa, spectaret ad filiorum Israël ditionem; nõ quam tamen in integrum possederunt. Tum quia non erant tot numero populi, qui terras illas implere possent. Vnde Dominus dixit: *Non eijciam eos à facie tua anno vno; ne terra in solitudine redigatur, & crescant contra te bestia. Paullatim expellam eos de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terrã.* Tum quia voluit illos continuis bellis atterere in eorum bonum. Vnde in lib. Iudicum dicitur: *Hæ sunt gentes quas Dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israel, & omnes qui non nouerant bella Chanaanorum: Et post ea discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem praliandi: Quinq; Satrapas Philistinorum, omnemq; Chanaanum, & Sidonium, atque Heuceum qui habitabat in monte Libano, de monte Baal-hermõ vsq; ad introitum Emath, &c.* Itaque filij Israël habitauerunt in medio Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Pherzei, & Heuzæi, & Iebusæi. Adhæc in Deuteronomio habetur, filios Israël in regnis Sè Regis Amorrhæorum, & Og Regis Basan non destruxisse, Gessuri, & Machati, sed permanisse in præsentem diem. Vnde & Gessura tempore

Deutero. 1. 8. & 11.

Exo. 23. & 30. Dei promissiones de dà da Iudæistera quando fuerint adimpletæ.

Cap. 8.

Quare Iudæi totam sibi Terram Promissam initio non occupauerit.

Exo. 23.

Iudic. 3.

Deut. 30.

Dauidis

2. Reg. 3. Infrã 13. Ibidem. Ioseph. lib. 7. Antiquit. c. 8. in principio. Suprà 3. Quo sit Diuinõ consilio factum, vt tâ parua, & exigua Iudæ portio, qualis est Palestina, Iudæis obtigerit. Hieronym. e pist. 129. a med. tom. 3 ante dimid. Saraceni qui nam.

Gen. 16.

Virgi. 4. Aeneid.

Contra Iudæos.

Iuuenal.

Brocardus quales describat terminos Palæstinae.

Dauidis habebat Regem Tholomai, cuius filiã Maacha duxit Dauid in vxorem, & ad eum Absalõ, quando interfecit fratrem Amnõ, confugit, & per triennium hæsit, quasi cū auo materno, vt habet Iosephus: quia erat filius Dauid ex Maacha filia Tholomai, vt habes in lib. Regum 2. ¶ Quod si (vt tertiu expediamus) cõsideremus diuitias bonitatis Diuinæ, ac liberalitatis, & Terræ promissæ paruitatem; mirabitur forsasse quispiã de Diuinæ sapientiæ consilio. Nam reuera exigua terræ portio erat, vt dicit Hieronym. ad Dardanũ: *Vtiq; à Dan vsq; ad Bersabee, quæ vix 160. millium pass. in lógũ spatium teditur. Neq; enim Dauid, & Salomõ potentissimos Reges, exceptis his, quos post victoriã in amicitiam receperunt, plus tenuisse Scriptura testatur. Et hoc dico, vt taceam quinq; Palæstina ciuitates, Gazã, Ascalonẽ, Geth, Accarõ, & Azotũ, Idumæos quoq; à Meridiana plaga vix 75. millibus, ab Hierosolyma separatos, Arabes, & Agarenos, quos nũc Saracenos vocat, in vicinia vrbis Hierusalẽ. Pudet dicere latitudinẽ Terræ re missionis, ne Ethnicis occasione blasphemadi dedisse videamur. Ab Ioppe vsq; ad viculũ nostrũ Bethleẽ, 46. millia sunt: cui succedit vastissima solitudo plena ferociũ barbarorũ, de quibus dicitur: Contra faciem omnium fratrum tuorum habitabis, & quorum facit Poëta eloquentissimus mentionem:*

Lateq; vagantes Barca; ab Barce oppido, quod in solitudine situm est: quos nũc corrupto sermone Afri Bariantos vocant. Et subdit: Hæc est, Iudæe, tuarũ lógitudo, & latitudo terrarũ; in his gloriaris; super his te per diuersas prouintias ignorantibus iactitas. Ad populũ phalaras: ego te intus, & in cute noui. Hæc ille. Brocardus tamen, qui totam illam Sanctã Terram proprijs oculis lustrauit, scribit eius latitudinem, videlicet à mari Magno ad Iordanem, id est ab Occidẽte ad Orientẽ, nõ excedere 26. leucas; eius verò lógitudinem, quæ sumitur ab Aquilone ad Austrum, videlicet à Dã, quæ nũc dicitur Velenas, & olim Cæsarea Philippi, vsq; Bersabee, dicta nũc Giblin, vix continere 120. leucas: vel à Sirbonitide palude vltra Rhi-

nocorum, ad mare mortuũ, centum miliaria: & paullõ angustior est latitudo Septentrionalis à Sidone ad Damascũ per Libanũ. Lógitudo Orientalis, à monte Galaad Petram deserti apud Moab. Quod si cõsulas Ptolemæũ, & iuxta Geographos metiaris lógitudinẽ, & latitudinem; lógitudinem habet 64. in principio, 65. in medio, 67. in fine: latitudinem verò ab Ioppe ad montes Arabiæ imminentes Iordani, 32. in principio, 31. in medio, 30. in fine. Si igitur cõtempleris terrã quã breuissimis terminis circũscriptã à Deo esse promissam, & armis suis, ac bello partam; adde, illã quidem nõ plenè possessam à Iudæis, sed nõnullis ciuitatib; præcipuis fuisse spoliatos, vt paullõ antè diximus: & nec illã quidem diu possedit se, sed plerũq; ab ea abductos in captiuitatem, & per Salmanaasar Regẽ Assyriorũ, & per Nabuchodonosor Regẽ Babylonis, & per Antiochũ Epiphane in diuersas terras dispersos: ita vt tẽpore Chri Iudæi ex omni natione, & mudi regionibus, in quas erant dissipati, cõfluere Hierosolymã: facile intelliges, Dei cõsiliũ fuisse, vt Iudæi terrã illius inuitamẽto alliceretur ad seruadã legẽ, sub cuius obseruata cõditione omnes promissiones intelligẽdæ erãt; & propter peccata sua meritõ spoliatos fuisse. Quæ de re audi eũdem Hieronym. in eodẽ loco dicentẽ: *Quod si obieceris, terrã re promissionis dici, quæ in Numerorũ volumine cõtinetur: à Meridie maris Salinaris: per Sina & Cadesbarne vsq; ad torrẽtẽ, qui iuxta Rhinocorumã mari magno insluit: & ab Occidẽte ipsum mare Palæstina, Phœnicis, Syria Cæles, Ciliciãq; pertẽditur: ab Aquilone Taurũ mõtẽ, & Zephyriũ vsq; Emath, quæ appellatur Epiphania Syria: ad Orientẽ verò per Antiochiã, & lacũ Cenesereth, quæ nũc Tyberias appellatur, & Iordanẽ, qui mari insluit Salinarũ, quod nũc mortuũ dicitur, trãs Iordanẽ autẽ duarũ semis tribuũ possessio est, Rubẽ, & Gad, & dimidia trib; Manasse: & ego cõstrebõ hæc tibi re promissa, nõ tradita, si obseruasses mãdata Dei, & in præceptis illius ambulasses: si nõ pro omnipotẽte Deo coluisses Beelphegor, & Baal, Beelzebub, & Chamos: quos quia prætulisti Deo, omnia, quæ*

Ptolem. lib. 5. c. 16. Eiusdem Terræ magnitudo secũdum Ptolemẽum, & alios.

Hierony. ante product. Num. 34. et seq.

Repromissã Iudæi curnõ acceperint terram, teste Hieronymo. Baruch 3. Num. 25. et aliã. 3. Reg. 18. 4. Reg. 1. Num. 21. et alibi.

Fff 2 tibi

Qua lege nobis promittantur regna caelorum.

Ad. 7. Heb. 11.

Qua Deivoluntate factum sit, Hierusalé vt in manus Barbarorum veniret.

Coloss. 3.

Quanta Palaestini soli fecunditas, caeliq; temperies.

tibi repromissa fuerat, perdidisti. Et mihi in Euangelio promittuntur regna caelorum, qua mihi Instrumentum vetus omnino non minatur: sed si non fecero qua praecpta sunt, nequaquam erit culpa in promittente, sed in me, qui promissu accipere non merui. Hae ille. Voluit etiam Deus in illa Terra promissa ad aliam potiore, & excellentiorem terram euehere, vt contemptis corporeis, & sensibilibus, ad spiritualia, & caelestia expetenda animos erigeret. Vnde Abraham nec passum quidem pedis possedit in ea, testimonio Stephanii: & fide demoratus est in Terra repromissionis in casulis habitans cum Isaac, & Iacob, & coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem ciuitatem: cuius artifex, & conditor Deus. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutates, & consistetes quia peregrini, & hospites sunt super terram. Hae Paulus, docet, patres in illa Terra Christum agnouisse, aeternamq; patriam expectasse, ac proinde frequenter illius promissae Terrae possessione spoliabatur. Nec, vt arbitror, ob aliam magis causam Deus etiam Christianos illa terrestri Hierusalé spoliavit, quam vt intelligat non in terra, sed in caelis; non oculis, sed fide, bona nobis promissa querenda esse, & vt Apostolus dixit: Quae sursum sunt, querite, vbi Christus est in dextera Dei sedens: quae sursum sunt, sapite, non quae super terram. Hinc Patres, vt idem Apostolus docet, iuxta fidem defuncti sunt, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, & salutates, & consistetes quia peregrini, & hospites sunt super terram. Expectabant enim (vt paulo ante dixerat) fundamenta habentem Ciuitatem, cuius artifex, & conditor Deus. Voluit deniq; Deus Iudeos per vniuersum orbem dispergi, vt, quoniam illis facta erat Messiae repromissio, pollicitationis huius notitia & odor ad Gentiles perueniret; & facilius Apostolos annuntiantes eius aduentum, & mortem pro mundi salute perpeffam, susciperent, & amplecterentur.

Accedamus ad quartum, vbi de bonitate, & excellentia illius Terrae agendum est. Na etsi illa terra quantitate parua existeret, erat tamen multis, & illis

quidem praestantibus qualitatibus praedita. Na in primis & caeli temperie, & soli vbertate, & aeris salubritate, & frugum omnis generis, & pecorum, & armentorum copia, & abundantia erat cumulata: nec tantum earum rerum, quae ad vitam hominum tuendam sunt necessariae, sed etiam eorum, quae solent hominibus esse in delicijs, est feracissima. Hinc per Moysen dicitur terra lacte, & melle manans: cuius quidem terrae laudes concinens, dixit: Constituit eum super excelsum Terram; vt comederet fructus agrorum, vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Butyrum de armento, & lac de ouibus, cum adipe agnorum, & arietum filiorum Basan, & hircos cum medulla tritici, & sanguinem vae biberent meracissimum. Habebat duo nucum genera, & amygdalas; & quae Graecis, & Latinis pistacia dicuntur, ab Hebraeis vero דגל דגל de quibus Genesis facit mentionem. Deinde nemo facile aut metum capere, aut verbis explicare valeat, quam tam hominum multitudinem aleret, quam vrbium etiam munitarum frequentiam, quanta regna illa exigua Terrae portiucula contineret. Nam praeter 31. Reges, quos Iosue decollauit vno die, erant Reges Sidonij, Tyrij, & Palaestini ad mare habitates. Illa etiam regio pluribus, atq; illis altissimis, & cultis montibus constabat: vltra quadruplum maiorem sui vsum praestabat, quam superius caelum, aut inferior terra spatia definiebat. Constat enim, motes altos quaternis superficiebus quadruplum ferè subiectae areae magnitudine continere, & natium Solis calorem intra viscera sua, & anfractus ad multiplicia rerum genera proferenda pro hominis commoditate seruare solere. Ex quibus, praeter metalla, vineas, & animalia, multi scaturire solent fontes, qui terram reddunt fertiliorem. Solent autem qui magnis a Deo acceptis terrae beneficijs abutuntur, grauiter delinquere: & ideo a Domino increpantur. Na post primo loco producta verba Moysi subditur: Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit: incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum, & recessit a Deo salutari suo. Et in Genesis dicitur: Elenatis itaque Lotho culis,

Deut. 32. et saepe alibi.

Gen. 43.

Iosue 12. & seq.

Eiusdem Terrae montes quam feraces.

Deut. 32.

Gen. 13.

vidit

Iudaea cur tot, tantisq; Barbarorum pateret incurfibus. Eadem sola balsami praestantissimi ferax esse perhibetur.

Plin. lib. 12 cap. 25. & lib. 16. cap. 31. Gen. 19.

Situs Palaestinae qualis.

Psal. 73.

Iudaea vnde maxime nobilitata, atq; illustrata.

Quadruplex diuisio Palaestinae.

vidit omnem circa regionem Iordanis, quae vniuersa irrigabatur, antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorrham, sicut paradisus Domini, & sicut Aegyptus venientibus in Segor. Et infra: Homines autem Sodomitae pessimi erant, & peccatores coram Domino nimis. Illud quoque testatur bonitatem, & excellentiam terrae illius, quod eius opulencia & feracitas inuitabat Reges, non tantum vicinos, sed etiam longe habitantes, ad eam depradandam, & capiendam, vt Aegyptios, Assyrios, Babylonios. Erat etiam praecleara balsamo, quod Iudaea sola praestantissimum proferebat, vt docet Plinius, & aquis calidis, & salubribus in pluribus locis ad corporum valetudinem restaurandam, & sanitatem reparandam abundabat. Habebat & in ea Diuinam iustitiam peccatorum vlticis exemplum manifestum in quatuor illis sceleratis ciuitatibus a Deo sempiterna ignominiae nota percussis; & habitatores commonefaciens, vt a tanta horrendo scelere, & flagitio sibi cauerent.

Situs quoque eius Terrae non videtur sua laude carere. Erat enim in quarto climate mundi, & in medio terrae tunc habitabilis; vt recte dixerit Propheta: Deus autem noster ante secula operatus est salutem in medio terrae. Vt inde facile diffundi posset in omnes alias orbis partes, siue Africae, siue Asiae, siue Europae, populi Dei legem suam profitentis cognitio, & bonus odor. Erat denique mari cincta, lacubus, amnibus, fontibus, portibus, ad navigationis, & mercimoniorum commoditatem, & diuitias. Accessit illi postea maior gloriae cumulus ex populi Israelitici in eam ingressu, atque ex Templo, & puro cultu Dei, & Prophetarum, & iustorum, & sapientium hominum multitudine, qui bus maxime est illustrata: sed nulla maior eius nobilitas, & gloria, quam quod Filius Dei corporatus illam suis calcauit pedibus, & praesentia, & praedicatione, & morte pro vniuersorum hominum salute decorauit, atque illustrauit. Haec omnia etsi per se singula magna sint, & illustrata, quanto magis vniuersa simul posita eam vehementer commendant, atque exornare debent? Circa quintum considera, quincupliciter illam nos posse partiri terram: aut dum

fuit sub ditione Chanaanorum, aut dum fuit possessio filiorum Israel per tribus distributa, aut dum fuit sub Regibus Iudeorum, aut dum sub Graecorum, vel Romanorum dominio fuit, siue Iudaeis sub illis viuentibus, siue inde expulsis, & in vniuersum ferè orbem dispersis.

Quando ergo primum fuit sub Chanaanais, qui videntur eius primi fuisse habitatores, aedificatores, & cultores, vel, vt diximus, inuatores, & occupatores terrae spectantis ad filios Sem: diuiditur in duodecim gentes, de quibus habes verba in lib. Geneleos: Chanaan autem genuit Sidonem primogenitum suum, Herbeum, & Iebuseum, & Amorrhaeum, & Gergeseum, & Heueum, & Araceum, Sinaum, & Aradium, Samarum, & Hamathaeum: & per hos disseminati sunt populi Chanaanorum: factiq; sunt termini Chanaan vementibus a Sidone Gerara vsq; ad Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorrham, & Adamam, & Seboim vsq; Lasam. Hae ibi. Gerara, ciuitas proxima Palaestinae, quae Regem suum habebat, de quo in Genesi fit mentio. Nota ergo, numerato pariete eorum, duodecim fuisse, qui totam terram, & paulo plus occupauerunt. Primus Sidon primogenitus occupauit maritimam oram ab Aquilone ad dexteram, vsq; ad Palaestinam, & erat fluuius ex Libani montis fontibus educto proxima: ab eius posteris Zor, siue a nostris Tyrus condita: in maris exigua insula vrbis, & aedificiorum capaci, exiguo interuallo a continente diuisa. Dextra, laeuamq; portibus instructa, nomen habet ab angustia, siue fortitudine loci: vnde & per Isaiam dicitur fortitudo maris. Interiora regio nis loca, & oppida antiqua fuere Heelim ad radices Libani, Berh, Enath, Cedus, & Orez: & Regio omnis ab elegancia, dicitur *Phoenicia*, Latinis Punicia, vel Phoenicia: hoc enim incolarum signat *Phoenicia*. Huic proximus versus Ortum consedit Heth, a quo tota Regio, & gens descendit: na quodlibet horum nomen significat, primo filium aliquem Chanaan, deinde gentem ex eo profeminatam; tertio loca, vel terras, quas inhabitabant; vsq; ad montem Gelboe. In hoc tractu praecipuus est mons Thabor, ab umbilici forma, quantum refertur videtur,

Prima diuisio.

Gen. 10. Filij Chanaan, Chanaanorum vnde genus propagatum est, qui fuerint. Horum ciuitates, & oppida.

Gerara.

Gen. 20.

Vnde denominata.

Isai. 23.

Phoenicia cur sic appellata. Heth, Hethai.

Thabor cur ita dictus.

Fff 3 diuis:

Iebus, Iebusei. Horum metropolis eius de nominis Iebus. Eadem dicta Salem, cur deinde Hierusalaim nominata.

Gen. 28.

Emor, vnde Amorrhæi.

Gergefæus.

Heuæus.

Aræ, vnde Aracæi.

Sinæus.

dictus: vrbes antique, Chylet, Cophec, & Rimmō, & præcipua, ac Regia Achsaph. Tertius in dexteram Iebus processit, & genti Iebuseorum nomē reliquit: maxima vrbs apud illos, ac Regia est Iebus, à cōditore filio Chanaan in mōtibus cōstrueta. Eadem dicta Salē, quā posteriora tēpora ob editiorē sitū Hierusalaim vocauerūt; q̄ altera eiusdē nominis apud Chananeos esset Salem. Ad hanc regionē pertinet Maspha mōs cū vrbe, & turri eiusdē nominis ab specula habiti, cuius vsū locus ille præbebat. Ex mōte Almōs fluius influit in Iordanem nō lōgē ab ostio, quo mare Salis aperitur. Ab Occasu cāpus maghus mōti imminet, qui dicitur Hebræis Elon Moreh, à nostris Cōuallis illustris dicta: inter mōtē dictū, & Amorrhæorū mōtem altissimū Garizim vocatū posita, in quo Garizim erat vrbs Luza, olim à nucū copia dicta: cui postea Iacob nomen indidit Bethel. Ad Austrū verō habet alios mōtes, Eglon, & Kiriath, Arbagh, quę Hebron appellata, regiæ vrbes.

Emor quartus, vnde Amorrhæi, qui mediterranea loca magis possident vltra Iordanē, & Iebuseos ad Occasum habebat. Quintus Gergefæus, qui loca supra Hethæos citra, supraq; Iordanē asedit, ea parte, qua aquæ Maron, & lacus Cenereth est. Isti in signem Regiæ vrbes habuere, & illis vicini Aracæi Hassor maximā, aliās Hesiā dictā, & Samanā, & Cartha, & Accadim, & Iebnad, & Eseb. Sextus Heuæus, inter Amorrhæum, & Palæstinā habitauit, hoc est inter mōtē Sanir, & Palæstinæ Gazæ regnum: vrbes eius primæ fuerunt Maceda, Hadullam, Gader, Taphuah, & Hered vicinæ Philisthæorū vrbes, Geth, & Gaza. Ex Heuæis deductæ coloniæ secūdū Iordanē conserūt: qua Iaboc fluius ab Ortū excipitur, & vrbe insignē, à faustitatis nomine, quod in ea colebatur, dictā Bahalgad: ijdem quoq; Azoër gētū possidebant. Arac septimus, vnde Aracæi eius posterū locū acceperunt iuxta radices mōtis Libani, qua parte mons respicit dexterā: cōdideruntq; ciuitatē Arcada. Sinæus verō octauus, vltior Hethæo versus Ortū pfectus est

ad Iordanē; & ibi colonias constituit: nā inter duos ab Oriente, & Occasu mōtes, & fluminis ex Thabor decurrētis aquas, vsq; ad Conuallem illustrē siti sunt: Thasam cū Amorrhæis ferē communem habitauerunt, sed præcipuē Bethoron à nimio æstu appellatā tenuere. Arad nonus, vltra Heuæum, & Amorrhæum, regionem vicinam solitudini Cadesbarne coluit: vnde Rex Arad egressus est, vt impediret filios Israël venientes, & deletus fuit cū toto exercitu, & populis, & vrbebus, & vocatus ille locus Horma: vt habes in libro Numerorum. Isti habuerunt Aradam, & Debir, & cui ex siluarū densitate nomen est Kiriath-Iegharim. Scio quosdā interpretatos esse Arad, qui Aradium insulā condiderunt, angusto freto à Phœnicæ litore separatā: quod mihi non fit verisimile, & prior sententia præstat. Decimus Samaræus, vel Semaræus, non est Samaræa cōditor, quæ lōgo post tēpore denominata est à Somri Rege Samarię; sed hic mōtes Sanir cōscendit inter vtrūq; Gergefæum, Sinæū, & Hethæos montes Semaraim, & populū Semaræum denominauit. Vrbes fuere Nahalō, Dothaim, Daboreth, Salem, & Iasie. Hieronymus tradit Samaræum esse, qui Edessam, nobilem Coelesyriæ ciuitatem cōdidit: qđ durum videtur. Vndecimus Hamath, ea loca coluit, quæ sunt diuiso Libano mōte proxima Syrię Damasci, & extēdit ditionē suā vsq; ad aquas Marō, iuxta primos Iordanis meatus, cuius finibus cōtinetur Reblatha, & totus tractus vsq; ad Cedus. Postremus fuit Chanaan, pater eorū omnium, qui diuisæ à se toti regioni commune nomen illi indidit Chanaā; mutæ cognationis, & auxiliij præstadi gratia; ideo lingua vna, & cōmuni omnes vtebātur. Ipse verō peculiarē locū incoluit, inter Amorrhæos, & Palæstinos lōgis vallibus, & mōtib; inclusum. Chananeī, mōtes ab Oriēte habebāt Bethel, ab Occasu Saronam, insignē vtrūq;: & hi plures habebāt vrbes, Mageddo, Salem, alterā ab illa Iebuseorū; Gazer, Sichem, Aphecā, Bethel cū Amorrhæis cōmuni ē. Præter has duodecim gentes Dās in Gēnēsi

Arad.

Num. 21.

Samaræus, vel Semaræus. Samaria à quo nomen accepit.

Hierony. de tradit. seu quæst. Heb. tom. 3. à mēdi. Hamath.

Chanaā, vnde de Chanaaneī.

Gen. 15.

promissit

Pherezeus quid sonet.

Iosu. 10. & seqq.

Gen. 13. Hierico quælis ciuitas: cur dicta ciuitas palmarum, & Hierico.

Deut. 34. & alijs in locis. Cinæi qui fuerint.

Num. 24.

1. Reg. 15.

Cedmonæi qui nam illi.

Iosu. 13.

II. Diuisio.

Deut. 32.

Hierony.

promissit etiā Cinæos, & Cenezæos, Cedmonæos, & Pherezeos. Pherezeus, qui & Perizi, interpretatur ruralis, siue in villis absq; muro cinctis inhabitat: ex Amorrhæis ortus erat, & horū posterū tenebāt Samariam, & Gabaō, de qua liber Iosue meminit: & ad Australē partē maris Salisissimi habitabāt, vt in Gēnēsi dicitur. Vrbē Regiā Geth tenuerūt, & Beth-gharaba ædificarūt; quorū ditio secūdū mare per Aphecā vsq; ad Hierico producta est. Fuit autē Hierico, Regia vrbs, situ, & opibus diues, palmetis frequēs: vnde & palmarū ciuitas est dicta; & quia balsami nobilissimæ arboris copia vna sola abūdat, ex eius odoris vi atque præstātia nomē est Hierico sortita: nam Aegyptiū balsamū lōgē minus est generosum. Cinæi sunt, qui venientē populū Dei ex Aegypto humanit' excēperūt: de quo in lib. Numer. mētio fit: Et cū admixti essent terris Amalec, dixit ad illos Saul, qui proficisceretur illō ad vlciscendā antiquā iniuriā illatā: Abite, recedite, atq; discedite ab Amalec; ne forte inuoluā te cū eo: tu enim fecisti misericordiā cū omnibus filijs Israël; cum ascēderent de Aegypto. Et recessit Cinæus de medio Amalec. Cedmonæi vidētur esse vltra Iordanem, habitantes ciuitatem Cedimoth, quæ cecit Rubenitis: de qua apud librum Iosue fit mentio. Et hætenus de prima diuisione.

Ad secundā veniendum est, quādo illa terra cœpit habitari à filijs Israël. Pro cuius clariori intelligentia perpēde sententiā Moyfi, quā morti proximus in Cantico suo cecinit, quo tanti beneficij memores Hebræos efficeret: Memēto, inquit, dierū antiquorū, cogita generationes singulas: interroga patrem tuū, & annūtiabit tibi, maiores tuos, & dicet tibi. (Quasi diceret Moyses; Res hæc viua traditione mortuorū accipiēda est, atq; seruanda, nulla em tēpora suis Doctoribus, & monumētis caruerūt.) Quādo diuidebat Altissimus gentes, quādo separabat filios Adā, cōstituit terminos populorū iuxta numerū filiorū Israël. Sic enim legēdū vult esse Hieronym. etsi vertat Interpretes 70. Iuxta numerū Angelorum Dei, κατὰ ἀριθμὸν Ἀγγέλων Θεῶν. Et designatur sin-

gulare Dei beneficiū collatum filijs Israël, quod cū Deus ab initio post diluuium, tēpore quo cōstruebatur turris Babel, singulis nationibus distribueret suas regiones, quas inhabitarent, & colerent: filijs tamen Israël, tāquā electo populo, & filio suo primogenito, non terrā aliquā malignā, aut insalubrē, & incultā, sed terrā optimā, ædificatā, munitā, & cultā seruauit; & iuxta regiones duodecim populorum Chananeorū præparauit terrā duodecim filijs Israël, id est Iacob possidendā, tenēdamq; ita vt iam iure electionis, & prædestinationis terra illa spectaret ad populū, & iusto bello illā cōparauerit. Quæ de re etiā in psalm. 104. ait Regius Propheta: Et eduxit populū suū in exultatione, & electos suos in latitia. Et dedit illis regiones Gētium, & labores populorum possederunt; vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirāt. Quod si obijcias, tredecim fuisse filios Israël, quia pro Ioseph duos eius nepotes, Ephraim & Manasse, inter aliorū sortes pater ipse vocauit, atq; adoptauit: Respōdetur, ex illis adimendā esse sortē Leui, qui peculiare aliquā partē non accepit; sed diuisa terra in duodecim portiones, quælibet tribus aliquot Leuitis ministris Dei ciuitates colēdas tradidit. Ex his habes, singularem Deū omnium hominum, sed præsertim electorū habere prouidentiam; deinde distinctionē illā terrarum, ac earū in singulas nationes diuisiones, fuisse iuris Diuini, quāuis diuisio specialis, iuris est Gētū, & Humani. Nā vnus inuadere solet alterius regionē, & illā occupare: & Deus propter hominū merita, vel demerita, dat, vel aufert imperia, & regna, vt dicitur apud Danielem, & in Ecclesiastico: Regnum à gente in gentē trāsferitur propter iniustitias, & iniurias, & cōtumelias, & diuersos dolos. Ideo inter prouintiā & prouintiā posuit linguarū distinctionē, maria, vel flumina, & mōtes eas ab se inuicē distinguētēs. Prima ergo diuisio Terræ promissæ sub filijs Israël, est in duodecim tribus: quod & factū est, vt docet liber Iosue. In cuius distributione illud minimè est obseruatum, vt portiones æquales essent, & tātūm vni, quātum alteri tri-

Gen. 11.

Exo. 4.

Psal. 104.

Gen. 48.

Rom. 11. Cū omnium hominū, tum vero electorum peculiarē gerit prouidentiam Deus.

Dan. 4. Ecclesiastici 10. Regnorum trāslationes vnde.

Iosu. 14. & 15.

bui

Terra quate nus sorte dicitur esse diuisa.

Psal. 77. Psal. 135.

Deut. 3.

Num. 32.

bui daretur: sed illud, vt tribui, quæ plures habebat familias, maior pars, & ei quæ pauciores, minor cedebat: quia Terrâ illam non habebant iure hæreditario à Iacob suo parente, sed tantum Dei dono; qui & conditiones quas voluit, apposuit, & pro beneplacito suo illam distribuit.

Deinde aduerte, quòd etiam sorte dicitur facta distributio, secundum id: *Et sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.* Et iterum, *Funes ceciderunt mihi in præclaris; etenim hæreditas mea præclara est mihi:* portio tamen duarum tribuum cum dimidia, ultra Iordanem, nequaquam fortibus est distributa, sed pro ducis Moïsis voluntate. Ditionem ultra Iordanem occupabat Schon Amorrhæus genere, & sub Rege Ammôn victoris enim ex familia Rephaim, môtana loca iuxta Iordanem, qua Hermon tenditur, tenebat, & vrbes eius regias Astaroth, & Edrai in illo montium tractu. Vnde productis finibus ab Aroër vrbe secundum Arnon fluminis ripam sita, multas, & magnas vrbes obtinuit, & constituit sibi postea Regiam, Hesebô. Huic proximus erat Og, cui omnis terra Basan, vt Regi parebat: fertilissima vtraque regio, & pascendis armentis, & alendis pecoribus opportuna. Hi duo Reges ab Israëlitis, quorum iter impedire, magnis in expeditione productis copijs tentauerant, victi, & occisi, regno, & opibus spoliati sunt: illorum verò regionem propter paucorum comoditatem, tribus Ruben, Gad, & dimidia tribus Manasse exoptauerunt, atque obtinuerunt, vt tradit lib. Numer. & inter illos Moyses partitus est. Nam Ruben totum regnum Seon, Gad verò, & Manasse parti eius, id est, id quod amplius erat Seon Regis vsque ad Basan, ad habitandum est concessum. Igitur tribui Ruben cæsit prima vrbs Aroër fortis suæ terminus: à Meridie ad Arnon fluuij ripam sita, ab Aquilone verò extremam habuit Hesebon, ab Occasu Hermôn montes, ab ortu Edô regiones, & Arabum solitudines. Erat autem fertilissima vallis inter Iordanem, & Hesebon. Vrbes, præter duas dictas, habuerunt Iahassa, Medaba, Missor, & Baghal, Meheghon non procul à tor-

rente, qui ex Edom montibus erupens, in mare Salis defluit: præterea Kiriat-haim, Mephath, Beth, Iefimoth, Cedi-moth, Iethson, Lassa, sita in campo, Bosor, Sarath, Asar, Sebanæa, & Phasga, Bethphegor, Asledoth, & ciuitates inter torrentem & montes Edô: quæ quidem vrbes partim instauratæ, partim cõditæ fuere, vel alijs nominibus nuncupatæ. Tribus Gad communes cum Ruben terminos à Meridie habuit; ab Occasu, montis Hermôn partem, qua Iordanis defluit, vsque; ad mare Cenereth; ab Aquilone dimidiam tribus Manasse, ab ortu verò eos montes, quibus Edom, & Arnôn regiones ab Arabum vasto tractu dirimuntur. Eius præcipue vrbes fuerunt Debir, Aroër, altera ab illa Rubenitarum, & illi apposita Rabba, Iazer, Maghanaim, Hesebô, & Mispha, Ramoth, & Aram, & Socoth. In media regione, & vallibus Saphô, Phaniel Betharum, & in môtano loco Ramoth, Betharam, & Bermeuzah. Extruxerunt verò ipsi ex istis, & alijs Dibba, Ataroth, Aroër, & Roth, & Sophê, & Iazer, & Iibga, & Bethmeura, & Bethara. Filij Machir, siue mediæ tribui Manasse, cætera omnia loca adscripta intra Basan, & Aram Damasci. Estque; vt quidam voluit, in Trachonitide, & Ituræa, initio à Nahanaïm sumpto: quibus postremæ vrbes fuere Ephrô, Lissan, & Astaroth, Iabes Galaad, Edregi, & Bozra, Baalgad, & Hermonem: vnus ex filijs Manasse Iair, victam à se bello partem regionis, Bassam, 70. oppidis captis, atque instauratis frequentem reliquit, quæ de suo nomine Hauoth Iair vocat. Alius ex Manasse liberis Noba vocatus, expugnauit urbem Canatha: & nomen suum illi indidit, vt Nobe diceretur: vt docet liber Numerorum.

Iam terra citra Iordanem distribueda in alias tribus, quæ omnes mare Occidentale attigerunt in sorte sua: præter tribum Benjamin, quæ extenditur à Hiericho proxima Iordani ad vsque; Hierusalem. Et prima quidem tribus, incipiendo à Meridie, est tribus Iuda: diuidentibus Iosue Principe, & Eleazaro Sacerdote, fors educta est, habens ab ortu mare Salis, ab ipso scilicet ostio Iordanis in illum influentis, ad ex-

Num. 32. Terræ citra Iordanem in alias tribus distributio.

Sors tribus Iuda.

tremum

tremum vsque; finem; & olim regionem illam à Moab, & Edô dirimebat. Prodecebat & ultra mare terminus Orientalis ad vicinam vsque; montis Hor solitudinem, non longè ab Arad vrbe: in de Meridie versus, atque; ab ortu ad Occasum procurrens, omnibus illis montibus, quos voce generica Hor dictos plura nomina distinguebant, vt Cades-barne, & môtis, & vrbs in eoa sita nomem, & Maon mons, & Pharan, atque; Sinai: tandem decursu fluuij Aegypti, siue Sihor, qui in mare decurrit Occidentale ab Occasu, mari magno determinatur, ultra portum Ioppes, ex ciuitate propè illum constructa nominatum. Ad Aquilonem tractus à mari illo magno ad ostium Iordanis, sed obliquo, & tortuoso sine circumscriptione, continet terram amplissimam, & fertilissimam, & multis in locis naturæ operamunita: quam olim Chanaanæi, Pherezai, & Iebusæi tenuerunt: habet per multas ciuitates inclytas, ac nominatas, quas inter ad Orientem Bethagla, Apeca, & Engaddi, quæ alio nomine Afalon-thamar, à palmarum copia, & præstantia; copher, & balsami fertilis: quæ, ciuitas Solis dicta est, & Acrabin à môtium nomine dicta. A Meridie verò habuit vrbes, inter quas Bersabea, Gerara, & Siceleg cum alijs numero 27. de quibus Iosue liber meminit. Ab Occasu secundum Maris rubri latus habuit postremas Palæstinorum vrbes, quas aliquando expugnauere, & iterum amittere, quæ sunt Geth, Gaza, Ascalon, Acrid, Azotus, Iebneel, Iefan, & post longum tempus cõdita Ioppe. Ab Aquilone habet Iebneel inter mare, & môtas Bagalæ, qui alio nomine Iaphra montes vocati sunt: Tamna ante môtas Iarim, Bethsemes à Solis vi, Cheslom, & Bagala, aliàs ob sylvarum magnitudinem, dictam Kiriathiarim, Zachariæ filij Ioiadæ patriæ, & iuxta Giggath, siue Gadgad môtum, de quo in libro Numer. & Deuter. fit mentio, in qua arca fœderis aliquando fuit. Quæ verò terminus ad montem Ephrô flectitur, Sonam, & ibi lacus Niphathoa, & Engannim, vrbs hortis amœnis illustris, & Kinath Sepher, alio nomine Dabir appellata, postquæ ab Othme-

Iosu. 15:

Zacharias Ioiadæ, seu Barachia filius, vnde oriundus. 2. Paral. 24 Num. 33. et Deut. 10. 1. Reg. 7.

le capta fuit. Iebus, quæ & Hierusalém, in montibus sita, Bethleem, Bethania. Denique; ne longior sim enumerando, lege cap. 15. Iosue, & intelliges, 93. ciuitates, præter earum villas, quæ sexto, aut decuplo plures fuerunt, tribui Iuda obtigisse. In hac tribu fuit Medemna, eademque; Mennonis proxima Hazzab, & Bethdagon non procul à Iamnia, & Gabad, aded vicinam Ceila, vt Habacuc vatis sepulchrum quælibet sibi vendicet. Hallul, villa Hebron proxima, & Eschol vallis cum torrente, Theora oppidum, & saltus Vasti inter Hierusalem, & Engaddi, Arith in Daroma, locus David præsidio insignis, & in agro Hierusalem, Betsam, siue Asam vicum: Puteus, siue Fons videntis me; inter Cades, & Arath, Bere, siue Bera, vel Bercea inter Ascalon, & Azotum, & Hierusalem. Bethsemes, siue ciuitas Solis, prope quam castrorum Philistinum locus dictus Apeca, Bethhoron, quæ postea Bethsura, Hierosolymorum præsidium, ad vallem Rephaim; inter Hierusalem, & Hierico. Bethagan, qua fugam in desertum Sedecias petebat, vt Hieronymus tradit. Aseboth, vel Aidoth, locus in regione Enacim: quorum reliquæ in Gad, & Asboth mansere. Ad fines Australes Petra, vrbs antiqua, alia ab Arabum Petra in Aegypti confinio. Pharan desertum in ambitu Maon, & Carmel montium: de quo monte erat Nabal Carmelita. Sunt & alia ibi parua loca, vt Betsalifa in Tamnitica regione, Bozor torrens. Ad Austrum, Siceleg. Post Kiriathiarim sunt castra Dan, quorum nomen Bethmaacha, Nobe, vrbs sacerdotibus adscripta, inter Ramath Benjamin, & Ioppem, quæ Saulis crudelitatem testata est: distincta ab alia Nobe in tribu Manasse ultra Iordanem, quæ Canatha olim dicebatur, vt habes in Numerorum libro: altera etiam est in Benjamin, vt infra dicitur. Circa mare salis Sohar, siue Sehor, vel Segor ciuitas parua, in quam se recepit Lot, & euasit incendium Sodomæ. Et hæc de sorte Iuda.

Simeoni, & Leui nullam hæreditatem assignauit parens Iacob; sed *Diuidam*, inquit, *eos in Iacob, & dispergam eos in*

1. Reg. 24. Gen. 24. & alibi. Beth-semes, id est ciuitas Solis.

1. Mach. 4. & sæpe deinceps. 4. Reg. 25. & alibi. Hierony. libro de locis Hebr. lit. B. tom. 3. 1. Reg. 25.

Num. 32. 1. Reg. 22.

Gen. 19.

Tribus Simeon, & Leui, fors. Gen. 49.

Israël.

Israël. Nā Leuitæ per omnes trib⁹ sūt sparſi, & Simeō non habuit propriam fortē, sed in Iudæ sorte data est illi māſio. Præterquā quōd, vt Hebræi referunt, omnes ferē pædagogi, & scriptores diſperſi per Terram ſanctā, ex illa erant tribu. Igitur à tribu Iuda, cui latiffima fors obtigerat, in partem hæ reditatis admiffa est Simeonis tribus. A Meridie Occafum verſus habuit Berſabea, & Seba, qui per Molada in Affer Sual aſcendebat ad Haſſem, & Bethul, & Eltholad, & deſcēdebat ab Aquilone per Siceleg, & Bethmarch-Tebor, & alias ciuitates ad Auſtrū. Interiores vrbes fuerūt Bala, Harama, Betharama, Ain, & Rhēno, & Athaz, & Am. Et vt dicitur in Iofue, fuerūt 17. ciuitates, cū vicis, oppidis, & pagis ſuis in forte tribus Iudæ: & ita ab Auſtro fors tribus Simeon cingebat Iudæ tribum.

Tertia tribus Beniamin habuit à Meridie, quos Iuda ab Aquilone vſq; ad Tamna, quæ ad mōtem Saronæ ſita erat: & portendebatur à Iordane in mare Occidētale rectā, niſi quantū in mōribus Bethel, & Ephraim nō nihil deſlectabatur. Occidentālē fluminis ripā vſq; ad oſtiū in mare Salis Orientale claudebat latus, & trāſibat terminus p mōtes Saronæ, A caroth, Ador, & Bethel, & vallē Bethauen, & Anathoth, & Maſpha, & Ebal vrbes in terminis. Ad Auſtrū, Betharaba, cōuallis Enō pars Hieruſalē, & Enſemes, & Eleph, & Hērogeſ, & vallis Hinō, & Nobe, & Beeroth. Ab Aquilone verſus Ortū, Baamoth, Ierephel, Recim, & Amofa. Bethauen, Bethel, Anathoth, natale ſolū Hieremiæ. Maſpha, vel Miſpa, iuxta torrētē Carith. Interiores vrbes ab Ortū, Iericho, Betagla, & Hai Chafis nō lōgè à cōualle Henon, Gabgath, Samaraim, Kiriath-ſela, Almon, Gabaa Saulis, id eſt Collis Saulis, iuxta quem rupes, in qua delituit Dauid, an tequā poſtremo à Ionatha digredetur. Fuit & altera Gabaa Bēiamin, toti tribui funeſta, ob violatā Leuitæ vxorem. Fuere & aliæ mediterraneæ ciuitates, vt, Auin, Ceila, Apherā, Ophra, & Gabaō in monte Silo, Caphra, ſiue Cephyra, & in mōte Ephraim Rama, quæ Saulis ciuitas dicta eſt, & Ma-

ſphath, Samuelis domicilio celebris. In hac tribu ſunt duæ illæ præruptæ rupes Boſes, & Sene, quas Ionathas cū armigero ſuo aſcēdens, hoſtes partim cecidit, partim fugauit. Eſt & Rimō Petra inter Hieruſalem, & Hiericho, & Baalthamar: quo loco Iſraēlitæ ad vlciſcendā iniuriam Leuitæ cōſpirantes cōuenerunt. Sors hæc, cæteris ferē omnibus fuit anguſtior, & breuior propter vbertatē, & bonitatem, vt docet Iofephus. Ad Iebuſæos ſpectabat illa pars, quæ Hieruſolytam reſpicit. Deniq; Iofue tribuit illi 26. ciuitates, præter villas, & pagos eius.

Sequitur Dan, quæ Iudæ cōfinis habitabat: ab Ortū, Occafu, & Auſtro terminos cū illa cōmunes habens; ab Aquilone verò partim, hoc eſt Ortū verſus cū Beniamin, partim cū Ephraim limites ſuos iūgebat: habuit vrbeſ ab Ortū Sora, ſiue Saraa: ad Aquilonē eſt Huol, & Giſſemes: ad Auſtrum, Selabim, & Aialō, & Ietha. Interiores vrbes fuerūt Elon, Thēma, & Acro, quæ Hebraicè dicitur Accarō apud Iofue, & Græcè Ακκαρόν. Elteche, & Gebethō, & Balaad, & Lud, & Bane, & Barac, & Galhimō, & Giarchō, ſiue Ghericō ſita ad lacū, & Arecō tractu ad mare: cuius vicinia factū eſt, vt ſtudio nauigationis illa tribus teneretur. Fuit præterea Iabnia ciuitas, quæ & ipſa Iebnael, vel nō procul ab ea, & Sarea vrbs, & Gederoth, ſiue Gedrus, quæ poſtmodū dicta eſt Cedr⁹, & Secrona, & Modin oppidum, Aſmonæorū, qui Machabæi dicti ſunt, patria: quorū ſepulchra ſeptē pyramidib⁹ illuſtrātur, & eodē loco viſuntur. Poſteā hæc trib⁹ nō cōtēta ſuis terminis, procurrit ad Libani vicina loca: & inter Affer, & Nephthalim fortes eā inuaſit partem, quæ Lais, ſiue Leſem ditionē definiēbat, & à Chananæis diu occupatā expugnauit, & ibi populi ſui coloniā cōſtituit; quæ mutato nomine, Dan, vel Leſem-dā dicta eſt. Et terminos cōſtituit ab agro Emath vrbis magne ad oſtia Libani vſq; ad Sidoniorū terminos. Quo loco cōmemorantur fuiſſe alię vrbes, Semana, Cades, Acadim, Helim, & Orez; ipſa verò ad Iordanis fluij caput, vel ortum ſita fuit.

Infrā 14. Ibidem.

Iud. 20. Omnium anguſtiſſima hæc fors fuit propter agri bonitatē, teſte Iofepho. Iofeph. lib. 5. Antiq. c. 3. ſub initium.

Iofu. 18.

Dan tribus Sors.

Iofu. 19.

Ibidem.

Machabæorū patria, atque ſepultura.

1. Mach. 2. & 9. & 13. & 16.

Eadem fors quomodo aucta, & amplificata: eiusdem appellatio.

Altera

Iofu. 19.

Tribus filiorum Beniamin fors. Iofu. 1.

Patria Hierem. Hierem. 1.

Duplex Gabaa.

1. Reg. 26.

Iudic. 20. per totū caput. Suprà 19. 1. Reg. 27. Suprà 7.

Dimidiæ tribus Manaffes fortitio. Iofu. 17. & ſeq.

Nobilis foeminae Iudithæ natale ſolum quod. Iudith 8. et infrā.

Quo loco natus Helisus propheta. 3. Reg. 18. Suprà 17. Patria Samuclis. 1. Reg. 1. 1. Mach. 7.

Ephraim tribus fors.

3. Reg. 9.

Altera dimidia tribus Manaffes accepit sortem suā in illo terræ tractu, qui est à Iordane ad mare Occidentale: ad læuam enim eius est tribus Affer, ad dexteram pars Ephraim, ab Ortū Iſſachar, ad Occafum ipſum mare. Vrbes antiquæ Beth-ſan, quæ Scythopolis, poſteā Machmathath, & Machmas, Endor, Ieblaghan, Mageddo, Nopheth, & Thānach. Getrimō, Dor, ſiue Dora maritima. Iuxta eſt turris Strattonis, & poſteā Cæſarea Palæſtine vocata. Et Seor, & Seor-banatha. Poſteriorum verò temporum nomina ſunt Dothaim, Galgal, & Bethulia in monte, patria inſignis pudicitiaæ foeminae Iudith: vbi ſos eſt præclarus. Sunt etiā Helma, Helmon, & Eforelon in cāpo Mageddo, Abelmechula, ſita in Aulone monte, vbi Helisus propheta natus eſt, & Hebath, & Bethſecha, & fontes torrētis Carith, latibulum aliquādo Helia, Lebana, & Luza, altera ab illa Bethel Armathaim, ſiue Ramatha, Samuelis patria, quā Syri Arimathiam dixerunt, & Capharſalama, Machabæorum tempore nota, quam poſteā Antipatridam vocarunt, Thebe etiā oppidum non procul à mōte Silo, & Phafælum in Aulone, & Iordanus vicus nō procul à Hierico, & Amathus vicus, ab aquis calidis dictus. Sed hæc nomina, & oppida poſteā acceſſerūt, cū Terra promiſſa diſtributa eſt in Iudæam, Samariam, & Galilæam.

Sequitur fors filiorum Ioseph, seu trib⁹ Ephraim: quæ maior, & amplior fuit illa Manaffe. Termini ergo Meridionales Ephraim à Iordane ad mare, ſunt ijde qui Beniamin: Aquilonares, à fonte vnico, quo Ierichontis agri fertilliffimi irrigantur per extrema montis Hebal: tranſitq; per montem Canhadema, & per ramenta mōtis Silo per terminum Bethherō inferioris, & agrum Gazer, quæ Chananæorū vrbs fuit: ab illis minimè tunc expugnata, ſed poſteā expugnata eſt à Rege Aegypti, & inde expulſus Chananæus; & data eſt à Pharaone in dotē filiaæ ſuæ, quam locauit Salomoni, & ab eo fuit reædificata: vt habes lib. Regum 3. Vrbes in ea præcipuæ Tanach, Silo, Lanoah, Ephraim, Baal, Aſſor, Berhauc,

Bethhoron inferior. In Auſtrali, & Orientali parte Entaphūa, Bethhorō ſuperior, quæ conualli illuſtri imminebat. Interiores vrbes erant Ieſſan, & illa Hieroſolymitani Regni æmula Samaria Silo, Tabernaculi ſacri olim locus. Sichem, hoſpitio Abrahæ nobilis, ſed clade illata per duodecim filios Iacob illi vrbi, facta eſt illuſtrior, & duodecim filiorum diſtorum ſepulchro vicino nobilis: cui Selmō mōs imminēbat. Et Salem ab illa Hieruſalem clara nomine, & Rege Melchifedech, & Sacerdote, & vt in Geneſi dicitur: *Egreſſus eſt Rex Sodomorum in occurſum eius (Abrahæ ſcilicet) poſtquā reuerſus eſt à cæde Chodor-labamor, & Regū qui cū eo erāt in valle Saue, quæ eſt vallis Regis, de qua ſtatim ſequitur: At verò Melchifedec Rex Salem, proferens panē, & vinum (erat enim Sacerdos Dei altiffimi.)* Si ergo hæc ciuitas Regis eſt, & vallis Regis, ſiue, vt Septuaginta tranſtulerunt, cāpus, quem hodie Aulonē Palæſtini vocāt: manifeſtum eſt hominem eſſe, qui in terrena, & valle, & vrbe regnauerit. Ita Hieronym. in epiſt. ad Euaugrium. Vbi habes quid ſit Aulō: & cū ſit vox Græca, ſignat vallem, vel cōuallem, vel cāpum floridum, & amœnū. Regio mōtuofa, ſed feraciſſima eſt, & fertiliſſima. Aliter tamē ſentire videtur Hierony. in lib. de Locis Hebraicis, dicens: *Aulon, nō Græcum, vt quidam putant, ſed Hebræum vocabulū eſt: appellatur autē vallis grandis atq; cæpeſtris in immenſam longitudinē ſe extendens: quæ circūdatur ex vtrāq; parte montibus, ſibi inuicem ſuccedētib; & coharētib;: qui incipientes à Libano, & vltra, vſq; ad deſertū Pharam perueniunt. Suntq; in ipſo Aulone, id eſt valle cæpeſtri, vrbes nobiles, Scythopolis, Tyberias, ſtagnūq; propē eā: ſed & Hierico, mare mortuū, & regiones in circuitu: per quas medi⁹ Iordanis fluit, oriens de fontibus Paneadis, & in mare mortuum introiens. Hæc ille. De hæc forte Ephraim habes integrum caput Iofue 16.*

Huius sortem consecuta est fors Iſſachar, inter Ephraim à Meridie, & Zabulon ab Aquilone, Gad ab Ortū, & Iordane ad lacum Genezareth, & Manaffe ab Occafu. Proreuditur hæc fors

Iud. 18. & alibi.

Gen. 12. Infrā 34. Act. 7. Heb. 7.

Gen. 14.

Regia Melchifedechi Sacerdotis magni.

Hieronym. epiſt. 126. in fine, tom. 3. ſub ſinen. Aulon quid ſit. Idē tom. eodē circa ſinem.

Sors Iſſachar tribus. Iofu. 19.

in

Mons Ithabitus idem qui & Thabor.

in longum, vsque Carmelum exclu- siue; & in latum, ad montem Ithabi- rium, vel Thabor. In illa vrbes com- memorantur. Enharada, Rethpasses, Engamum, Haemes, Rabboth, Ra- moth, Ahes, Cesion, & Ephraim. A- roer Gentium, & Subam non longè à montibus Gelboa; Salim iuxta torren- tem Chofaloth, Dabereth, & duo op- pida ex vicina in Zabulon tribu, vrbe olim extructa. Beth-semes, Harapha- raim, Anacharath, Chifion, Zunam, Sehesima. Montes præcipui Gelboa, Thabor, & Ramoth cum prædicta vr- be. Præter hæc postea accesserunt E- nabris vicus, Naim oppidum, & Beth- faida, parua vrbs, cum eiusdem nomi- nis saltu vasto. Iotapata non procul à Cinereth lacu: ad hæc Cinereth ciui- tas iuxta lacum, & Dalmanutha inter Lacum, & Thabor. Ea verò alluitur Cifon, Sifare cladis monumentum per petuum: mirum fluuij ingenium. Nã ab Ortum ex montibus Garizim, Sama- riaz, & Gelboe, vnde concipitur, in Oc- casum tendit: & post longum decur- sum diuisis aquis, alterum cornu eius recta in mare Occidentale tendit; al- terum ad Ortum se reflectens, Cine- reth lacum ingreditur. Apud hunc flu- uium Helias Sacerdotes Baal interfe- cit. Terra fertilis, & pinguis, sed tri- butis subiecta, iuxta id, Issachar factus est tributis seruiens.

Iudic. 4. & seq. Cifon flumi- nis cursus qualis.

3. Reg. 18.

Gen. 49.

Ibidem. Zabulõ tri- bus fors.

Zabulon, quem in littore maris ha- bitaturu prædixit Iacob pater, vtrius- que maris litus obtinuit. A Meridie habet communes terminos cum Ma- nasse, & Issachar, & præcipuam ibi vr- bem Sarith. Primæ huius regionis vr- bes, Careth, & Nahabol, & Simeron, & Iedala, & Beth-lehem altera ab illa Iudæ. Montes præcipui sunt, Car- mel ad Occasum, & Thabor in medio, & quæ partes Hermon minoris citra lacum sunt. Post quam descriptionem fuit & Bathicina, oppidum in monte Carmelo situm, quod ab ipso monte nomen postea accepit, & dicitur Car- melus; & Capernaum vrbs Genezar- et, & fons iuxta Capernaum, agros ir- rigans, & fecundans. Gitron, quæ an- tiquos habitatores diu retinuit. Ma- lon Gentium, olim Regia. Geor, à rui-

na, & Saymoth castella, & oppida. Cana minor, quæ Galilææ Cana dicitur, humilis, quam Christus illustra- uit miraculo; ad differetiam Cana ma- ioris in tribu Affer. Hæc tribus pepe- rit Ahialom iudicem, vt habes in libro Iudicum. Et ab Occasu Aquilonem versus tangebatur Sidonis regnum, vt in Genesi dicitur.

Ioan. 2.

Iudic. 12. Gen. 49. & Iosu. 19. Sors tribus Nephthalin. Iosu. 19.

Sequitur fors Nephthali: cuius termi- nus ab Aquilone est Alibath, siue Ha- leph, in angulo sita, qua se tres tribus, Nephthali, Affer, & Dan cõtingunt, & per Nehelon, & Adami, & Saananim ad Iebnael, & Amonider dispertuntur; & inde ad locum sub lacu Iorda- nis primo dicto Merõ sese porrigunt. Ab Austro terminus cum Zabulon communis deducitur iuxta Azanor, Thabor vsque ad Hucboth, & perue- nit ad Affer. Confinia iuxta Chul; de- inde terminus in arcus formati decli- nabat ab Occasu ad Elaph vsque; & ha- bebat ad dexteram conterminos Za- bulon agros, ad sinistram Dan, ad Oc- casum verò Affer, ab Ortum autem Ior- danis partem cum lacu minori. Ita vt Iordanis decursu esset coniuncta hæc tribus, ipsaq; fluminis initio, Iuda ve- rò sine cæteras omnes tribus ab Ortum cohiberent. Quod Iosue signauit, di- cens: Et pertransit in Zabulon contra Meridiem, & in Affer contra Occidentem, & in Iuda ad Iordanem contra Ortum Solis.

Ibidem:

Vrbes eius- dem munitis- simæ.

Ciuitates huius tribus munitissimæ, Hass, Dimfer, Emath, id est ciuitas ma- gna, & caput regionis, Rachath, Che- nereth, quæ magno lacui nomen de- dit, vel ab ipso accepit; Edema, Ara- ma, Affor, & Cedus, & Edrai. Et Enaf- sor, & Iabin, olim Regia vrbs, & Ierõ, & Magdael, Hirem, & Bethannath, & Beth-famos, & Cartham, balneis salu- bribus insignis. Accesserunt illis pos- tea Sedad, Saphron, Charoseth, ciui- tas Sifaræ, Beth-maacha, Sebach filij Bochri in Dauidem rebellis terminus; Abelmaacha in lato campo sita, pacif- que cultrix vrbs, Beth, Achad, Gabe, Hippeon dicta, post multa tempora dicta Legio, Velene, Ampelosa, Gaba- cha, Galgal, Nephthalin vrbes, Nahaf- son, & Acrabim, in qua diu permãtere Amorrhæi; Saphoris ciuitas, quæ etiã

Eadem oppi- dis quibus adaucta.

2. Reg. 20.

Harabith,

2. Pet. 1.

Hier. lib. de loc. He. lit. E. prope fin. & alibi. to. 3. circa fin. Sors tribus Afer.

Iosu. 19.

Matth. 15.

Etdẽ tribui post alias priores quæ ciuitates ac- cesserint. Pauli Aposto- li patria secũ- dum aliquos Iosu. 19.

Ibidem.

Harabith, & postea *Αουβουγα* dicta est, Vbam, siue Sephama, & Tariath, & Thessalus vicus. ¶ Et inter mon- tes præcipuus est Ithabyrius, seu Tha- bor; alius ab illo Issachar, qui mons Sanctus à B. Petro est appellatus, & Afamon mons dictus Afadron. Est etiam ibi introitus Emath, qua Liba- nus à Damasco in Emath portas ape- rit: quam Hieronymus vult esse Epi- phaniam; alij Ituræam, vt supra di- ximus. Et de hac tribu hætenus.

Vltima tribus Afer. spatiosam ter- ram obtinuit: finitimamque habuit, ab Ortum Nephthalim, ab Occasu Tyri & Sidonis Regnum, à Meridie Za- bulon, ab Aquilone verò Dan, vrbes que in Helchat. Iuxta Dan, & Chali inferiorem, & Bethren, & ad mare Ac- saph, Elmelech, & Amaad, & Mesa, Rhama in ramento Carmeli montis, & ipsum Carmelum, qua parte Seor- bonah sita fuit. Deinde Ghofa, & Acris vltima sub Achior, quæ ad Za- bulon spectabat. Ad Orientem conuer- so termino, qui Zabulon Aquilonar- is erat, sitæ sunt Acfaph, & Beth- da- gon, & tractus Zabulõ, qui Iiphtahel vallis dictus est relicta, ad Austrum Bethemes, & per Nechiel, & Chabul, & Abram. ¶ Illustriores huius tribus vrbes fuere, Rohob, & Aman, & Ca- nah maior appellata: è cuius finibus postremis egressa est fidelis illa Cha- nanæa (vt quidã volunt) quæ Christu deprecata est pro filia sue à dæmonio vexante liberatione. Quod mihi nõ fit verisimile: quia Canah per Coph scri- bitur *כופ* Chananæa autẽ scribitur p Caph *כפ* & Græcè *Χανααν*. Post primã illã descriptionem legimus Gif- calã municipiũ Galilææ, vnde erat o- riũdus Paulus, & Mons fortis, & Tho- ron castella, & Sareptha Sidoniæ, & Hador, & Ludim, & Rhegiũ, & Sapheth castella, sed postremũ inexpugnabile, & Hecco, & Lais, siue Lesem, vel Dã, quæ à filijs Dan possessa est, quan quã ad Afer pertinere. ¶ Valles præcipuas habuit, Sennim, & Crocodilon oppi- dũ, & aliud Bubutcorũ, dictũ, vtrumq; in agro Ptolemaidis, cui quondã no- men Acro, siue Acri fuit. Regio ferax, præter maritima cõmercia. Lege Iosu.

c. 19. Atq; ita Iosue Terrã à sex filijs Chanaã denominatam, diuisit in octo tribus cũ dimidia habitandã. Nã Moy- ses iam antè duabus cum dimidia tri- bus prospexerat, diuidẽdo vltra Tor- danem terram Sehon, & Og, Regum Amorrhæorum. ¶ Sidoniorum autem, ac Tyriorũ agri, sicut Arucæorũ, Ema- thæorum, & Arathæorum, qui sunt in radice montis Libani ex parte Septẽ- trionis, nihil ad hanc pertinent distri- butionem, vt testis est Iosephus.

Tribus connumerat Iacob hoc ordi- ne: Ruben, Simeon, Levi, Iuda, Zabu- lõ, Issachar, Dã, Gad, Afer, Nephthali, Ioseph, Ben-iamin, & illo ordine ac- ceperunt benedictiones. ¶ In partiti- one per Iosue facta prima fors ad par- tẽ Australem Terræ fuit fors Iuda: se- cunda ad partem Aquilonarem, fuit filiorum Ephraim, cui coniuncta fuit dimidia tribus Manasse: nam altera di- midia tribus iam acceperat partem cum Ruben, & Gad. Terra verò in- termedia, quæ est inter partem Au- stralem tribus Iudæ, & Aquilonar- em Ioseph, diuisa est suadente, & præcipiente Iosue, in septem par- te, pro numero septem tribuum: quarum primam partem acceperunt filij Benjamin, secundam filij Si- meon, tertiam filij Zabulon, quar- tam filij Issachar, quintam filij Afer, sextam Nephthali, postremam filij Dan: vt habes Iosue. 19. Sed in diui- sione nos alium ordinem seruauim- us: nam duæ cum dimidia Manas- ses, quia primò acceperunt partes vl- tra Iordanem, primæ fuerunt: dein- de inter alias prima Iuda, secunda Si- meon, Ben-iamin, Dan, Manasses, al- tera dimidia pras Ioseph, Issachar, Za- bulon, Nephthali, Afer: quia ferẽ terrarum seriem, quomodo sitæ sunt, secuti sumus. ¶ Porro hæc Terræ portio iuxta spiritum & anagogiam inuenitur impleta in patria, in qua hic ordo seruatus mirabiliter à Deo obser- uatur, vt tradit Origenes in Iosue: quẽ admodum expulsio septem gentium, representat nobis expulsionem sep- tem vitiorum capitalium, vel septẽ malignorum spiritum de certo quo- dam vitio tentantium.

Num. 32. & seq.

Iose. lib. 5. Antiq. c. 3. paulatim me.

Gen. 49.

Quonam or- dine tribus sub Iosue Terræ portio- nem suam sortitæ fue- rint.

Iosu. 15. & seq.

Infra 16. & seq.

Infra 17. & seq.

Num. 32.

Iosu. 18. Ibidem, & Infra 19.

Ibidem 40ã Non eodem ordine cur- fiat hoc lo- co tribuum fortisenumẽ rata.

Huius Ter- ræ spiritualis intelligentia qualis secun- dum Orige- nem:

Orig. ho. 15. in lib. Iosue in fi. tom. 1. paulo remo- tius. Dent. 7.

Ggg

Quod

Tribui Leui cur nulla terra portio sit attributa. Num. 35.

Iosu. 21. per totum caput

Infra 20. Num. 35. & Deu. 19.

Iosu. 17.

III. diuisio.

Cap. 12. Regnum Iuda veru Dei cultum, & nomina retinuit & conseruauit.

Cur templu in monte Garizim Samaritanæ condiderunt.

3. Reg. 12.

Iosu. 4.

III. alia diuisio.

Quod verò tribui Leui nulla Terræ portio sit assignata, ex eo est, quia Deus erat portio illorum, & partem propriam non habebant: sed postea assignatæ sunt ei nonnullæ ciuitates in qualibet tribu, vbi habitarent, nimirum numero 48. vt habes apud Iosue: sicut etiam ciuitates constituerunt refugij, ad quas tutò posset is, qui casu alterum occidisset, confugere: nempe Cedes in Galilæa montis Nephthali, & Sichem in monte Ephraim, & Hebron in monte Iuda, & vltra Iordanem apud duas tribus, & dimidiam Manasses; Bofos in tribu Ruben in campo Misor, & Ramoth in Galaad de tribu Gad, & Gaulon in Bafan, quæ ad dimidiam tribum spectabat. Et hæc satis de secunda diuisione.

Quo d attinet ad tertiam diuisionem, perpende, tempore Regum, hoc est post Salomonem, diuisam fuisse Terram Promissam in duo regna, vt tradit tertius liber Regum: alterum, dictum Iudæ, vel Hierusalem, vel Benjamin, vel domus Dauid, in quo remansit verus cultus, & templum, & fides cum duabus tribubus, nimirum Iuda, & Benjamin, & aliqua parte Leuitarum, & Sacerdotum, qui ministrabant templo: alterum verò regnum Israel, siue Iacob, siue Ioseph, siue Samariæ, siue Ephraim, siue Bethel, vel Bethauè, quod decem tribus sub se habuit, & vitulos aureos in Dan, & Berfabee coluit: vt auerterent homines à templo Hierosolymorum postea constructum fuit in monte Garizim à Sanaballath templum nouum: vnde quæstio illa orta de loco adorationis, & à Samaritana ipsi Christo proposita, vt habes apud Ioannem; & odiu Samaritanorum, & Iudæorum perpetuum.

Pater hanc diuisionem sub Regibus Israel, sub Græcorum, & Macedonum Imperio diuisa est in tres præcipuas prouintias, Iudam scilicet, Samariam, & Galilæam. In qua diuisione Iudas accipitur pro parte regni Iudæ: Samaria verò, &

Galilæa continent alias decem tribus. Sed Samariæ regio extenditur ad Scythopolim, & mare Galilææ, Galilæa verò, reliquum est terræ à Iudæis possessæ. Quæ ab Occasu Ptolemaide ciuitate, & Carmelo mote determinatur: ab Oriente Hippenæ, & Gaddara suis finibus fecant: à Meridie Scythopolis, & Samaria. Septentrionalia eius à dextro latere claudit Tyrus, sicut Egeffipus docet, & Iosephus lib. de Bello Iudaico. De his tribus prouintijs, & ciuitatibus præcipuis in illis inclusis aliquid est dicendum. Et primum de Iuda obseruandum, quod etsi Ptolemæus, Strabo, atque Tacitus totum illum tractum, quem omnes tribus filiorum Israel incoluerunt, Iudæam vocent: qui tamen exactius, & verius partiti sunt illas prouintias, partem Palæstinæ Iudæam faciunt. Cui ab Occasu, & Meridie est Idumæa, à Septentrione Samaria, & Galilæa; ab Ortu Iordane, & mari Orientali, ab Occasu mari Occidentali Pælestinae partes coniunguntur. Vt igitur de qualibet aliquid dicamus, in primis falsum est, quod Tacitus Iudæos ab Ida Cretensi monte aucto in nomen barbarum cognomento Iudæos dictos fabulatur, cum Iudas filius Iacob & tribui suæ primum, & propter Reges ibi regnantes super vniuersos filios Israel processu temporis toti Hebræorum genti nomen indiderit, & vox illa laudatorem, vel confitentem significat: ad quod alludens Iacob, dixit: *Iuda, te laudabunt fratres tui.* Sed hoc & multa alia mendacia Tacitus continet, quæ aperte militant in Scripturam sacrâ. Ad hæc Plinius etsi Idumæam cum Palæstinâ confundat, quoniam passim ea loca tam Philistæi, quam Idumæi tenebant: tamen hanc quoque à Iudæa, & Samaria, & Galilæa separat. Vnde Palæstinæ nomine quasi generali Idumæam, Samariam, Iudæam, & Galilæam complectitur. Sic enim Euangelium videtur illa distinguere, quod ait, Iosephum audiētē, Archelau regnare in Iudæa, oraculo admonitum fecerisse in par-

Egeffip. li. 3. c. 6. de exci Hierusalem Iose. lib. 3. de Bel. Iud. c. 2. in prin. Ptol. lib. 5. c. 16. Strab. li. 16 ant. med. Tacitus lib. 21. in it.

Cornelij Taciti falsa Iudæorum denominatione rejicitur.

Iuda quid sibi velit. Gen. 49.

Plin. lib. 5. c. 13.

Idumæa à Iudæa Samariæ vnde constat esse discretâ.

Matth. 2.

Luc. 2.

Ioan. 4.

Act. 9.

Marc. 3. Trans Iordanis regio quæ nam illa.

Hermolaus. Plin. lib. 5. c. 14. & alias.

Iose. li. 3. c. 3. circa me. & alibi. Strab. li. 16 ante med.

Plin. ibid. Idumææ terræ descriptio. 3. Reg. 9. Strab. li. 14. paullo ante med.

Iose. lib. 2. Antiq. c. 1. paullo à medio.

Hie. in Eze. c. 25. à 10. 5 circa fin.

Virg. Geor. 3. initio.

Lucan. li. 3.

tes Galilææ, & habitasse in ciuitate, quæ vocatur Nazareth: rursus, Ascendisse Ioseph à Galilæa de ciuitate Nazareth, in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethleem. Apud Ioannem quoque dicitur: *Reliquit Iudæam, & abiit iterum in Galilæam. Opertebat autem eum transire per mediam Samariam.* Vbi vides, inter duas illas prouintias Samariam esse mediam, & ab illis distinctam. Et omnium apertissimè Lucas in Actis habet: Ecclesia quidem per totam Iudæam, & Galilæam habebat pacem, &c. Quod verò Idumæa distincta sit à Iudæa, Marcus ostendit: *Et multa, inquit, turba à Galilæa, & Iudæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem.* Trans Iordanis autem regio, ab Hermolao eadem dicta est, quam Plinius, & Iosephus frequenter Perceam vocant: ab aduerbio *περὰ*, quod est vltra. Quemadmodum terra, quæ trans Euphratem est, Straboni dicitur Perceæ, sicut Transigitani, qui trans Tigrin fluum sunt, & Transdaniubiani, qui vltra Danubium. Et ita Plinius vocat citeriorem Iudæam, & vteriorem, velut amne diuisam. Extrema igitur Iudææ ad Occidentem, & proxima Casio monti Idumæi tenebant, origine Nabathæi ex filijs Esau, quos Scriptura in Arabia fuisse, & ad Rubrum mare attigisse, testis est: Strabo verò Iudæis fuisse coniunctos, & eisdem legibus communicasse scribit. Hæc, Hebræis Edom dicitur, à Græcis, non nihil deflecta voce, vt testatur Iosephus, & Hieronymus, Idumæa: quæ ea parte, qua mari Iudæa appropinquat, eximia fertilis est, in Arabiam finibus stereliscit, & præsertim in montibus, quos Scriptura Seir vocat, aspera est, abundatque palmetis. Vnde Poëta: *Primus Idumæas referam tibi Mantua palmas.* Et alter, *Gazaq; & arbutis palmerum diues Idumæas.* Urbes huius prouintia: nonnullæ sunt: Ex Mediterraneis præcipua

est Marisa, deinde Rhinocorula maritima, & Raphia, paullo remotior à littore: rursus ad mare vergens Gaza, & vicina ei Anthedon, post Agrippias ab Herode vocitata: adhæc Ascalon, & Azotus, Philippi Diaconi prædicatione clare, & aliæ iuxta positæ, quæ nunc Idumæis, nunc Iudæis tribuuntur: nam nomenclatura illarum variat, quod tot succedentes domini priores expulerint, vt modò ad hos, modò ad illos pertinerent. Ex Ascalone fuit Antipater, pater Magni Herodis, quem constat Idumæum fuisse. Gazam verò, dictam vult Mela, à diuitijs: nam sic vocant Persæ ærarium, quod Cambyfes Persa Egyptum armis petens, huc belli opes, & pecunias intulerit. Sed reuera Hebræis non à Gaza voce Persica, sed ab Hazza, quæ significat fortitudinem deducitur: & à Zacharia Gaza dicitur per antiphraim debilitanda. Hanc ciuitatem Alexander, secundum Prophetarum verba, post bimestrem obsidionem occupauit, in sempiternum vertens tumulum. Ob id desertam Lucas vocat: nam per illam iter erat proficiscentibus in Aegyptum. Noua: deinceps in Gazæ portu, quæ & Maionja dicta est, tempore Constantini Imperatoris ædificata: in cuius honorem appellata est Constantia: viginti propè stadijs à veteri distans, vt Sozomenus tradit. Postea verò sub Iuliano nomen pristinum recepit, & Gaza maritima dicta est. Hæc ad Iudam pertinuit cum alijs, quæ quinque Sarrapas habebant. Et Septuaginta Interpretes Philisthæos semper interpretantur per vocem *ἄλλοφύλοσ*, siue alienigenas, nomen commune loco proprios ponentes, iuxta illud: *Mibi alienigenæ subditi sunt: &, Ecce alienigenæ, & Tyrus, & populus Æthiopum, his fuerunt illio.* Desertum sancti Hilariouis sex millibus passuum distat à Gaza, à patria verò Tabatha quinque. Sed vt ad Iudæam reuertamur, multas illa habet ciuitates, ac præclaras, vt Hebron, quæ olim

Act. 8.

Herodes primus vnde oriundus. Gaza vnde, secundum aliquos, nominetur.

Pomp. lib. 1. c. 11. Hazza quid sonet Hebraicè.

Zach. 9.

Hæc in Actis, cur dicta sit desertâ.

Sozome. lib. 6. hist. triip. cap. 4.

Psal. 59. Psal. 86. B. Hilariouis patria: eiusdè desertum. Iudææ ciuitates.

Gen. 13. & 23. Infra 35. & 37.

Hebron Car-
riath-arbe
cur olim di-
cta.
*Iosue. 20. &
Iudic. 10.*

*Iosue. 17.
Num. 13.*

3. Reg. 2.

*Gen. 23.
Supra 1. &
2.*

Act. 9.

*Luc. vlt.
Cæsarea à
quo denomi-
nata: quio-
im dicta.*

*Act. 11. &
seq.
Supra 9.
Infra 21.*

*Corn. li. 18.
Annal. à
med.
Hier. Epist.
61. circa fi.
10. 2. à me.*

Cariath-Arbæ, eo quod quatuorviro-
rum, Adam, Abrahæ, & Iacob vicus
esset, in quo illos sepultos Hebræi
affirmant, alij verò dicunt fuisse ci-
uitatem cuiusdam proprio nomine
dicti Arbæ, qui magnus vir fuit in-
ter Enachim, atque ibi sepultus: vt
habes iuxta Hebræam literam in li-
bro Iosue. Hæc ciuitas per septen-
nium ante Tanim Ægypti condi-
ta fuit, vt dicitur in libro Nume-
rorum. In hac regnavit Dauid sep-
tem annis. Hodie nil habet præ-
ter ruinam, antiquæ ciuitatis monu-
menta. Sed post breue spatium est
sita Hebron noua, extructa in loco,
vbi erat olim spelunca duplex: à
qua non longè est campus Damas-
cenus, in quo conditus fuisse cre-
ditur Adam, argillam habet ru-
beam, quæ camelis ad omnia loca
importatur. Aumathæa, & Lid-
da, quæ postea Diospolis dicta, in
qua Petrus Æneam paralyti labo-
rantem sanauit; & Sarona, siue,
vt alij legunt, Afaron, campestris
regio à Cæsarea Palæstina: vsque ad
oppidum Ioppe. Deinde Emaus,
clara suscitati Domini apparitione:
quæ postea Nicopolis à Romanis
est dicta. Sed clara inter alias Cæ-
sarea Palæstina, quæ olim Tur-
ris Stratonis vocata est, postea ab
Herode decennio immodicis sum-
ptibus restaurata, & ob honorem
Augusti Cæsaris, Cæsarea dicta est.
Cui & templum erexit, & ludos
quinquennales, siue Olympicos di-
cauit. Celebrata fuit Cornelij Cen-
turionis conuersione, & domo Phi-
lippi Euangelistæ, vbi Paulum ex-
cepit Hierosolymam venientem. Sub-
uersa postea Hierosolyma, caput
Iudææ ad illa transit. Tacitus, qui
post excidium Hierosolymitanum
scripsit, Cæsaream caput Iudææ fa-
cit, & Hieronymus in epistola qua-
dam ad Ioannem Hierosolymita-
num Episcopum, indicat, sua ætate
Cæsaream Hierosolymæ Metropo-
lim fuisse: & in vita Paulæ tradit;
sua ætate cellulas quasdam eo loco
monstrari solitas, in quibus Philip-
pi filia virgines manserant, de qui-

bus in Actibus mentio fit. Huius
Cæsareæ Episcopus Eusebius fuit Pá-
phili, sub Constantino Imperatore,
qui tanta Pamphilum amicitia coluit,
vt ab eo cognomen sit mutuatus.
Dum autem Maximinus in nostros
insaniret, Pamphilus in eadem vrbe
martyrio coronatus est. Eusebius, etsi
diligentissimus extiterit, ac doctissi-
mus, eius tamen fides inter Arria-
nos periclitata est, nominisq; sui ma-
culam non euasit: & Hierony-
mus Arrianæ factionis signiferum vo-
cat. Est quoque Bethleem ciuitas,
Dauidis patria celebris, sed me-
moriam nati Christi in ea nobilissi-
ma, & sacratissima: abest à Hie-
rusalem sexto milliario in partem
Meridiei. Iosephus, nescio quos
autores securus, hanc ciuitatem Beth-
leem, & Hebron, à Roboam Sa-
lomonis filio conditas existimat:
quod minimè defendi potest, nisi
interpretetur ab illo fuisse instau-
ratas. Præterea sunt oppida ab He-
rode condita, vt Alexandrium, mu-
nitum oppidum, in memoriam A-
lexandri filij, & Herodium, à quo
regio Iudææ nomen traxit, vt scri-
bit Plinius. Fontes quoque aqua-
rum salubrium, quorum alter fri-
gidus, alter calidus, non procul a
motis scaturiginibus medico balnea-
rum vsu: quorum meminit Iose-
phus. Condidit Antipatridam vr-
bem, siue potius restaurauit, quæ
prius Capharsalama, fertili loco, &
amne præterfluo celebris est, ad
quam Paulus Lysæ tribuni iussu iu-
mento impositus, à militibus ex
Hierosolyma deductus est. Est &
Cypri ciuitas, ab Herode in Iu-
dæa in Cypridis matris honorem
extructa. Est & Rhama, Iudææ ve-
tustum oppidum, de quo Mat-
thæus ex Hieremia: *Vox in Rhama
audita est, &c.* Est & nobilis Hie-
rico, distans ab Ælia 34. millibus
passuum, à Iordne septem: diues
balsami vinetis, sed ditior, ac bea-
tior Christi prædicatione, & Za-
chæi conuersione. Vrbs in plano
sita est, terminus communis Tri-
buum Benjamin, & Ephraim sita in

*Act. 21.
Idem Epist.
27. non pro-
cul à princ.
eodem tomo
ante med.
Euseb. Cas.
Episcopus
cur Pamphi-
li martyris
cognomen-
tū acceperit
Idem lib. de
loc. He. ini.
to. 3. procul
à med.
Idem Hier.
ad Pamma.
& Marcell.
in Apol. ad-
uer. Ruffin.
init. tom. 2.
circa med.
1. Reg. 16.
Luc. 2.
Iose. lib. 8.
Antiq. c. 10.
init. seu c. 3
prope fin.
Oppidum Iu-
dæa ab Hero-
de condita
quænam.
Plin. lib. 5.
c. 14.
Iose. lib. 1.
de bell. Iud.
c. 16. paul-
lò à med. &
lib. 16. An-
tiq. c. 9. seu
5. init.
Act. 23.
Matth. 2.
Hier. 31.
Hierico vr-
bis situs qua-
lis.*

*Luc. 19.
Ibidem.*

Balsam^o qua-
lis arbor.

Opobalsamū
quid.

Plin. lib. 12.
c. 33. & lib.
16. c. 32.
Iust. li. 46
sub init.

Plin. lib. 12
c. 25.

Diosc. lib. 1.

Stra. lib. 16
ante med.
Hermolaus.
Iose. lib. 8.
Antiq. c. 6.
in fin. seu c.
2. procul à
med.
Idem lib. 5.
de bel. Iud.
c. 4. circa
med.
4. Reg. 2.
Iosue. 1.
Galgala quid
significet.
Hier. in c. 9.
Osee, circa
fi. to. 6. sub
ini. & alibi.
Iose. lib. 5.
Antiq. c. 1.
paullo remo-
tius à prin.

Aulone, id est planitie, longa stadijs
70. lata 20. ager circumdatus mœni-
bus in theatri formam vergentibus
in Iordanem, quasi in conuallem. Ad
latus montem habet supernè steri-
lem, in cuius decliuio balsamus feri-
tur, humilis arbuscula, nec viti ab-
similis: quæ æstate aliquoties incisa,
gratissimi odoris lacrymam fundit:
quàm Opobalsamum dicunt, id est
succum balsami. Surculi item, &
sarmenta de ea refecantur, quæ &
ipsa magno in pretio habentur. In
sola autem Iudæa Hierichunte li-
quor ille manat, vt testatur Plinius,
& Iustinus historicus. Sed tempore
Herodis Magni, vt ferunt, Cleo-
patra regina Ægypti, in odium ip-
sius Herodis, annuente Antonio,
translulit illos hortos balsami in Ba-
bylonem Ægypti (siue Memphim,
quæ duæ sunt ciuitates in vnam con-
iunctæ, & vocatur Magnus Cairo)
Quod mihi verum non videtur, cum
Plinius longè posterior asserat, suo
tempore balsamum Iudææ esse præ-
stantissimum. Etsi Dioscorides, & in
Ægypto nasci balsamum, & in Cælo-
syrta, quæ inter Libanum, & Antiliba-
num iacet, testatur.

Strabo præterea in Arabia Sabæo-
rū, tractu maritimo, & Hermolaus pro-
uenire existimant. Quod confirmatur
autoritate Iosephi, qui ait, reginam Sa-
ba attulisse ad Salomonem plantam
Balsami. Fons Hierichuntis miris lau-
dibus ab accolis celebratur, vt Iose-
phus scribit: quem antea Helisæus ab
sterilitate, & insalubritate purgauerat,
vt docet quartus liber Regum. Distat
à Hierico Galgala versus Occi-
dentem per leucam, in quo Iosue cir-
cuncidit ex præcepto Domini totum
populum, & ibi primum transito Ior-
dane castrametati sunt filij Israël, vt
habes in libro Iosue. Interpretatur
autem Galgala, teste Hieronymo, re-
uelatio, volutabra, rota, aut circulus:
cui pars carnis abscissa non est absi-
milis. Iosephus verò libertatem ait
significare: quia tum curis solitudi-
nis, & Ægyptiorum liberati, de
frugibus Terræ Promissæ edere cœ-
perunt; ob id quasi liberi in requie

pascha celebrarunt. Et in eo loco
rursus Saul Iudæorum Rex est inun-
ctus à Samuele cum ritibus, & sa-
cificijs ante Deum, id est Domini
arcam, vt habes primo libro Regum.
Dicitur Hebraicè Gilgad, & Golgad,
& Gablah, & à Galgala distat mons
Quarantena dictus, vbi Christus ie-
iunauit quadraginta diebus, & toti-
dem noctibus: à quo non longè di-
stat fons ille Helisæi iuxta Galgala. Ad
Austrium est vallis Achior ad millia-
re: vbi Achan lapidibus est obru-
tus pro expiando furto anathematis,
vt liber tradit Iosue. Supra Galgala
ad Occidentem tribus leucis est Hai,
quam Iosue expugnauit, & altera
ab illa leuca ad Aquilonem est Bethel,
quæ prius Liora: de qua in Gene-
si fit mentio: quæ minimè est Sa-
lem, quam possidebat Melchisedec.
A Hierico ad Hierusalem ad fini-
stram montis prædicti Quarantena,
est castrum Adommin, vbi, qui de-
scendebat ab Hierusalem in Hierico,
incidit in latrones: de quo habe-
tur apud Iosue, & ab effusion e san-
guinis, quæ ibi fieri solita erat fre-
quenter, nomen accepit. Haud in-
de procul est Bahurim, patria Semei,
filij Iemini de Bahurim: præterea
ibidem ad iactum arcus, Bethania
castellum. Prope Asphaltitem est op-
pidum Maslada, excelso loco, & as-
pero situm, & Ionathæ Pontificis quò-
dam opus, quod Herodes natura loci
adductus munitissimum reddidit,
quo in illud se tuto præsidio posset
recipere. Est autem, vt describit
Iosephus, saxa studiorum ambitu
sexaginta, vndique abruptis, & altis
vallibus cinctum, duobus locis in dif-
ficilem explicatur ascensum. Iter vnū
facilius aditu est ad Occidentem, in
cuius angustia turris posita est, vt ne-
que transiri, neque facillè capi possit:
alterum est ab Asphaltite lacu ad O-
rientem, & vocatur coluber; ab angu-
stia, & crebris, ac tortuosis flexibus
capta similitudine, & altitudo ru-
pium vtrinque dehiscit, vt terrere
quemuis audacissimū possit, quia cer-
ta est pernicies, si labaris. Et vbi per
stadia triginta ascēderis, id est quatuor

*Exod. 12.

1. Reg. 10.

Matth. 4.
4. Reg. 2.

Iosue. 7.

Infra. 8.

Gen. 35.
Supra 14. &
Heb. 7.

Luc. 10. &
seq.

Iosue. 15.

2. Reg. 19.
Iose. lib. 5.
de bel. c. 3.
initio.

Idem lib. 7.
de bel. Iud.
c. 28. paullo
à princ.*

millia passuum; habet in summo planitiam quaquaversum parentem: per cuius gyrum murum erexit Herodes spatio stadiorum septem, & candido lapide factum, & altitudine duodecim cubitorum, latum vero octo, cum viginti septem turribus: & intra regiam construxerat muro crasso, & firmissimo. Hæc ferè Iosephus. Est & Engaddi ciuitas, & montes ei imminentes sic vocati. Hæc olim Assafomthamar, id est ciuitas palmarum est dicta, ut habes in 2. Paralipom. volumine: à quibusdam Gaddi, sita post ciuitatem Salis, distans à Hierosolyma per 300. stadia: in cuius agro palma præcipua, & olim fuit hortus balsami. Ab his non procul est Segor, quæ olim Bala dicebatur, & Hebraice Sohar, id est parua: in quam Loth ab incendio Sodomorum se recepit.

Trans Iordanem autem inter celebriora sunt Machærus castellum, & oppidum Herodis in confinio Petri Regis super mari Asphaltite, secunda quondam arx, ut ait Plinius, Iudææ à Hierusalem, ubi Ioannem Baptistam ab Herode decollatum fuisse creditur: Castellum ipsum situm in colle saxoso, surgente in præcæram altitudinem, quæ nec visu quidem conspici, nedum adiri potest: solum ab Oriente habet accessum 30. passuum. Hoc ab Herode Tetrarcha Galilææ conditum fuit. Babras, dicta est vallis Septentrionalis Macheruntis, & ex ipso fons calidus medicæ salubritatis Calliroë, aquarum gloriam ipso nomine præferens. Nam spelunca est in valle illa non altè profunda sub rupe, super qua duæ velut mammæ paulum inter se extuberant, altera frigidissimum fontem, altera calidissimum fundens: qui in riuum vnum confluentes, lauacrum conficiunt multis morbis salutare: in quo se fonte Herodes Rex æger diu lauit, sed nullo fructu, cum fatalis esset morbus. Est & oppidum ipsi Calliroë coniunctum, quod Lasa dicitur, vel potius ipsa Lasa est Calliroë, ut ait Hieronymus. Ponunt & nonnulli Bethaboram Iudææ tribus trans Iordanem, Ioannis Baptismo

celebrem: quo loco ob veteris Baptistæ memoriæ multos fratres ætate sua baptizatos fuisse, Hieronymus tradit. Præter has ciuitates nobilissima, & præstantissima est Hierosolyma, de qua paulò post dicitur.

Iam dicendum de altera parte Terræ Promissæ, hoc est de Samaria, quæ itinere vnius diei ab alia distat: fuitque clarissima ciuitas tempore Regum, cincta duplici muro, octoginta stadiorum ambitum complexa, ut ait Iosephus. Quæ primum ab Amri Israël Rege in monte condita, quem à Semer domino montis, eiusque agri duobus argenti talentis emptum, vrbis extruendæ destinavit: conditaque Somer, vel Simeron, vel Samariâ à domini nomine dixit, ut tradit tertius liber Regum. Eam præterea Isaias, qui sub Achaz prophetauit, Samariam vocat: *Caput*, inquit, *Ephraim Samaria, & caput Samaria filius Romelia*. Ut propterea constet, eos in errore verari, qui eam post translatum Israël nomen hoc Samariæ nomen primum accepisse ab Assyriorum præsidibus putarunt. Nam Eusebius milites missos ad inhabitandam, & custodiendam illam terram ob id Samaritas custodes dictos putat, atque inde nominat totam Samariam, cum tamen longè antè diceretur Samaria. Qui ergo habitabant Samariam, non erant Samaritani, sed Israëlitæ, licet postea temporis progressu sint per Salmanassar translati in Assyriam, & inde missi Gentiles dicti Samaritæ, infideles, qui deos Gentium simul cum Deo Israël colebant, ut dicitur in quarto Regum volumine. Hanc urbem (quæ olim teste Eusebio, Ethenias dicta est) ab Hyrcano intestinis Iudæorum bellis attritam, Herodes Rex in gratiam Augusti restauratam, Sebastem, hoc est Augustam, nominauit. Erat in ea prospectus ex arce vsque ad portum Ioppensem, & Arabiam Petram. Habet agrum circuncincta fontibus irriguum, & omnia ad humanum victum pertinentia præferentem. Hæc erat ciuitas tribus Ephraim, & Metropolis decem tribuum, & Regni Israël, & ita Samaria

Ioan. 1. Idem lib. de locis Hebra. eodem. Samariæ descriptio.

Iose. lib. 13. Antiq. c. 17. A quo primò denominata.

3. Reg. 16. Isai. 7.

Vnde pateat, ante Israeliticam populi cæditam fuisse Samariam. Euse. lib. 7. demonstr. E. u. ang. dem. 2. circa finem. tom. 1.

Cap. 17. Euseb. in chron. inter med. & ini. tom. 2. Eadem Sebaste cur vocata.

Ad quam tribum pertinuerit hæc vrbs.

Assafom-thamar quid. 2. Para. 20.

Sohar Hebraicis quid.

Gen. 19.

Plin. lib. 5. c. 16.

Matth. 14.

Calliroe fons quid se præferat.

Euseb. Descriptio.

Hieron. lib.

quæst. in Genesin to. 3. a medio.

fuit nomen montis; & domini videntis ipsum Regi Amri, & ciuitatis in eo extractæ, & regni, & regionis omnis illius. Apud Iosue fit mentio Regis Simeron, ante quam terra celsisset filiis Israël. Hæc verbum Domini recepit Philippi prædicatione à principio, mox Petri, & Ioannis inuocatione Spiritum Sanctum. Tempore verò Hieronymi nihil nisi ruinas habebat: ita ut, iuxta Michææ vaticiniū, præter nomen, & olitorum opera nihil ostendat. Clara est tamè Reliquijs sancti Ioannis Baptistæ, Helisæi, & Abdiæ prophetarum, quorum hic ossa condita iacet. Proxima ciuitas ista est Sichima, vel Sichein, vel Sichar, quæ postea Neapolis est dicta. Forem illum habet iuxta, Christo cum Samaritana colloquente memorabilem: sed & oppidum eius hospitio clarissimum factum est. Ex Neapoli fuit Iustinus, qui ex philosopho Christianus factus, & tandem martyrio coronatus est. Est & vicus ignobilis Samariæ Gittæ, qui patria fuit Simonis Magi. Item alius vicus Caparathæ dictus, qui Menandrum genuit Simonis discipulum, & ipsum magica vanitate celebrem. Contra Samariam, Meridie versus, duo oppida Ioannis Baptistæ munere præclara: quorum alterum Salim Iordanis ripæ impositum, alterum AEnon ad eundem amnem situm: quo loco plurimi sunt à Ioanne baptizati, ut Ioannes Euangelista testatur. ¶ Non est tamen Samaria cum Iudææ, vel Galilææ magnitudine conferenda: habet ab Occasu mare nostrum, & litus, cui Cæsarea vrbs imposita est. Ad Boream, & latus Orientalis Galilææ excipitur, proximè lacum Tyberiadis, & Iordanem etiam transgredit, ad Arabicam vsque desertam immittit. Iosephus docet à vico Ginea incipere eam, & vsque in Acrabatenam definire Topazchiam. ¶ Durauit regnum Samariæ 250. annis, videlicet à Roboam filio Salomonis, vsque ad Salmanassarem Regem Assyriorum: à quo Israel captus, & in Persas, ac Medos abductus est, substitutus in eius locum ad custodiam militibus, & habitatoribus ex Assyria missis. Qui etiam Moy-

Iosu. 11. Act. 8. Ididem.

Mich. 5.

Helisæi & Abdiæ Prophetarum, & ceterorum; Dni Præcursoris sacra monumenta continent.

Ioan. 4. & sequen.

Iustinus Martyris, & philosophi quæ patra.

E quibus locis Simo & Menander Magicæ professione nobiles extiterint.

Ioan. 3.

Iudææ, vel Galilææ fines quæ Samariæ longè maiores & ampliores existant.

Ioseph. lib. 3. de bel. Iud. c. 2.

4. Reg. 18. & sequ. & alij in locis. Samaritæ quem Deum colunt profiterentur.

si legem receperint, seruibant tamè dijs suis iuxta ritum Gentium: vnde Iudæis inuisi erant, & vthæretici ab eis habebantur. Horum ingenium erat, ut testatur Iosephus, ut quoties Iudæi aduersis rebus affligerentur, Iudæos se esse per negarent: contra prosperis in rebus Iudaismum maxime profiterentur. Cœperunt autè in morte Gatizim templum nouum cõstruere, quo Dario iam ab Alexandro deuictò, Syria Macedonum armis petita est. Tum Sanaballat antea Darij per Syriam præfectus, mutatis rebus, magno numero militum ad Alexandrum defecit: filiamque Isaacham nomine, Manassè Iaddi Hierosolymorum Pontificis fratri, quo cum illi familiaritas intercesserat, matrimonio elocauit. Quod vbi cognouit Iaddus, fratrem suum contra legem alieno se matrimonio profanasse, accusatum vrbe summouit. Sanaballat Iaddi fastidium indignè ferens, simulque generi fortunis, & honori consulere volens, fauore Alexandri impetrato, templum in gens super montem Garizim proximum Samariæ condidit; generumque ei præfecit, teste Iosepho.

Ex his tertia pars erat Galilæa: quæ cum Samaria olim ad Syriam Phœnicis spectare, admonuit Hieronymus in libro de locis Hebraicis in Acta Apostolorum, sicut Iudæam ad Palestinam. Fuit autè fertilissima regio inter medios montes, quibus situ pulcherrimo decoratur. Findit eam ferè mediam Iordanis, clarus amnis, & Libani radicibus delapsus: à Septentrione, & medio æstu liquatis niuibus montium torrentibus impinguatur: hæc autem Iosepho, ab Occasu, clauditur Phœnicia, & finibus Ptolemaidis, & monte Carmelo: ab Ortum, terminatur in Hipdene, & Gadaris, & Gaulonitis; à Meridie, Samaria, & Arabia arenosis, per lineam ductam à Ptolomaide in Scythopolim: à Septentrione, Libano monte, & Tyrionum finibus.

Dupliciter autem diuiditur Galilæa: altera enim est cis Iordanem, altera ultra Iordanem: & de hac postrema loquitur Iosephus lib. 3. de Bel. Iud. docens, eius longitudinè esse, à

Eorudè mores & studia.

Idè lib. 12. c. 7. Antiq. circa med. & eiusdè subsequenti loco prope finem.

Codem in Samaria templi causa: à quo illud conditum, & quando.

Deute. 7. & alibi.

Idem lib. Antiq. 1. c. 8.

Galilææ regio describitur. Hiero. to. 3. circa finem.

Iordanis origo.

Ioseph. lib. 3. de bel. Iud. c. 2. in prin.

Galilæa duplex.

Idè ibidem.

Machærunte ad Pellam, Septentri- nem versus; latitudinem verò, à Phi- ladelphia ad Iordanem. Et Pella quidè habet pro Occidua parte Iordanem, pro Meridiana Moabitidem regionè, ab Oriente verò Arabiam, & Phila- delphiam, & Gerasi clauditur.

Deinde apud veteres diuiditur in superiorem, & inferiorem: superior, à Iordanis fontibus, qui fluunt à Liba- no, in Genesariticum lacum descen- dit, Terram Zabulon, & Nephthalim complectens, vt Euangelista ex Isaia libro comprobat, de qua liber via publi- ca ab Afsyrijs in Tyrum ad mare Me- diterraneum ducit, via maris dicta. Et quoniam hæc extrema est Palesti- næ, & Syris ipsi contermina, cognom- inatur Galilæa Gentium; & quòd portio eius non modica donationis iure Gentibus cesserit. Dederat enim Salomò Hiram Regi Tyriorum eius loci vrbes viginti, quòd regijs operis, & lignis cedrinis in conficiendis tem- pli, & vrbs ædificijs adiuuisset, quas vbi vidisset, Terram Chabul, hoc est arenosam, infertilem, ac luto tenacè appellauit; aut, vt alij legunt, Chaba- lon, quòd Syrorum lingua displicere significat, vt interpretatur Iosephus: displicuerant enim; & ob id eas illi re- misit, eodè Iosepho teste: vnde lib. 2. Paralipomenon dicitur: Ciuitates quas dederat Hiram Salomoni, ædificauit, & habitare ibi fecit filios Israël. Nam si- gnificatur illis verbis, Salomonè red- ditas sibi ciuitates ab Hiram accepisse, vel quia non licebat Regi Hebræo reddere possessionem alicuius tribus angustiore, quoniam eius termini iure diuino definiti erant, vt quidam dicunt, vel, vt hinc perpendamus, ciuitates illas merito regi displicuisse, quòd essent malè ædificatæ, at oportuerit Salomonem ædificijs splendi- dioribus illas ornare: quas, vt expo- nit Caietanus, bene ædificatas, & in- habitatas à filijs Israel tradidit Hirã. Quod durius videtur: quia non tantum terminos alicuius tribus angustiores facere, sed etiam ipsos filios Israël Regi alienigenæ subijcere ei non lice- bat. Sed quia liber Paralipomenon nò meminit Terræ Chabul; coniectant

alij non fuisse illa viginti oppida, de quibus liber Regum, sed alia diuersa. Attamen prior sensus videtur proba- bilior, quòd oppida illa Salomon re- ceperit ab Hiram, & illa instaurauerit, & habitatoribus filiorum Israël re- pleuerit, & aliud quippiam Regi Ty- riorum rependerit, quanquam id non sit scriptum.

In hac Galilæa superiori non lon- gè à Samachonitide (quæ dicuntur Aquæmerom) sita est Asor regia Re- gis Iabin, quam expugnauit Iosue cù alijs multis Regibus, de qua liber Io- sue: Reuersusque statim cepit Asor, & Re- gem eius percussit gladio. Asor enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Sita erat hæc vrbs in tribu Afer, distans à Cæsarea Philippi per sex leucas. Aliaverò erat inferior Galilæa, quæ lacum Tyberia dis ambit vsque in finè regionis Me- ridianum, & montem Carmelum quondã: & hæc in tribu Zabulon po- sita est, sicut superior in tribu Neph- thalim. Hæc autem inferiorem trans Iordanem plerisque in locis monta- na exasperant, inter quæ etiam deser- tis squalet, ea præcipuè parte, qua mò- tes Trachones dicti, id est asperi, ten- duntur: inter quos Gaulon ciuitas ce- lebris quondam in tribu Manasse, vs- que ad montem, & ciuitatem Galaad: præterea regio Bathaneæ supra mon- tes Trachones, qui pars sūt Libani dis- fundentis se, ac flectentis ad Orientè ad latus Australe, vbi Trachonitis, quæ & Ituræa, veluti proxima, dicta, teste Hieronymo, à Ietur filio Ismaë- lis: à quibus locis, Tetrarchijs Gaulo- nitidi, Trachonitidique, & Bathaneæ nomina data. Erat & finitima Galilæa Gentium, quæ gentem bellicosam in montibus haud longè à Damasco ale- bat: à qua non longè aberat Chal- cis, & Abyla, quibus Lyfania præ- fuit, filius, non Herodis, vt Eusebius ait, sed Ptolemæi Minçi, Chalcidis iuxta Libanum montem tyranni, vnde & alio nomine Abyla Lyfanium dictum est apud Ptolemum. Et qui- dem Libani, & Antilibani frequenter fecimus mentionè, & ab eo oriri Ior- danem diximus; & ad ditionem filio-

3. Reg. 9.

Iosue 11.

Ituræa à quo denominata. Hiero. li. de locis Heb. li. 1. in prin- cip. Gene. 25. & 1. Paral. 1. Luc. 3. Euseb. lib. 1. hist. Eccles. c. 10. in fine. tom 1. Quis ille Ly- fania, cuius meminit Euã- gelista Lucas Prole. lib. 5. c. 15.

Altera diui- sio Galilææ secundum vete- res.

Matth. 4. Isai. 9. Ibidem.

Galilæa Gen- tium cur dicta.

Ibidem.

Terra Cha- bul, seu Cha- balon Syria- cæ quid sonet

Ioseph. lib. 8. Antiq. c. 5. Idè ibidem c. 8.

Hirã Rex Ty- ri tradita si- bi viginti op- pida cur Sa- lomoni red- diderit.

Caieta.

2. Paral. 8. rum Israël spectasse: vnde in libro Pa- ralipomenon dicitur: Omnia quæcum- que voluit, fecit Rex Salomon, atque dis- posuit, ædificauit in Hierusalem, & in Li- bano & in vniuersa terra potestatis suæ.

Ex his habemus, Libanum montè sub potestate Salomonis fuisse. Nam etsi esset sub potestate Regis Hiram domini Tyri, & Sidonis, tamè Tyrus, & Sidò ad Terram Promissionis spe- ctabant, & ad tribum Afer, vt habes in libro Iosue. Ex permissione ergo Dauidis & Salomonis regnabat ibi Hiram, & habitabant ibi Chananaei pendentes sibi tributa vsque ad Chri- stum: & idè mittebant ad Hiram Re- gem pro lignis Libani, quia mons il- le ad eos proximè pertinebat, sicut et- iam Terra Philisthijm intra terram Promissam continebatur, sed habita- ta fuit à Philistæis tributarijs. Dicitur autem Libanus, mons altissimus in li- bro Numerorum, siue, vt Hebraicè habetur; Hòr hor, id est Mons môtis: Hinc crebræ locorum Scripturæ ap- pellationes, siquid superbum designa- re voluerint, cedrorum Libani faciât mentionem. Et quia nitibus semper conspicuus, etiam medijs æstatis ardo- ribus, vt tradit Tacitus; ideo Libanus dictus est; id est albus, siue candidus. Ptolemæus verò, ac Hieronymus, pu- tant dictum Libanum à thure candido, quod ibi colligitur: vnde & thus, Lebanon Hebraicè dicitur, & Grecis λιβανος: & Libanus arbor est, quæ thus ipsum producit, vnde in Ecclesiasti- co legitur: Quasi libanus non incisus, va- porum habitationem meam. Luna quo- que à Candore suo dicta est Hebrai- ce Lebana. Protenditur autem mons Libani, vt Strabo docet, ad montes Trachones, seu Trachonitas ultra Da- mascum, quasi ab Occasu in Orientè. Quod spatium Plinius. 150. tantum stadiorum facit, fortassis quòd Liba- ni nomen eo vsque retinebat. Nam iuga sua latius diffundit, & alios col- les sibi iungit etiam fertiles: ex qui- bus sunt Baalgad, qui est supra Paniù in principio Libani montis; Hermò, & Trachones montes, & Galaad, & reliqui. Id quod Hieremias testatur, cum ait: Galaad, tu mihi caput Libani.

Vnde videri possit, Liba- nū montem cum Tyro, & Sidone ad re- gnum Israël pertinuisse. Iosue. 19.

2. Reg. 8. & Paral. 18.

Num. 34. Superbos & elatos Scri- pturæ quibus comparent.

Libanus môtis cur sic dictus Tacit. lib. 21 circa princ.

Alia eiusdem etymologia. Ptole. li. 5. c. 25.

Eccle. 24. Hierony. in Osee c. 14. circa med. in fin. lib. 3. tom. 6. circa initium.

Fines Libani môtis quales. Strabo li. 15. ante mediū.

Plin. libi 15 c. 20. in prin.

Hiere. 22.

Hic rursus môtis diuiditur in Libanù, & Antilibanum: ille editissimus, ce- drisque, & abietibus insignis; Antili- banus minor, sed fertilior: inter quos sita est Cælofryia, vel terra Hemath, vt supra ostendimus. Libanus mons desinit ad promotoriù, quod dicitur Facies Dei, siue Theoprosopon, pro- cul à Tripoli sex millibus passuum. Antilibanus desinit apud Sidonem procul ab vrbe duobus millibus pas- suum: cuius montis vinum est lauda- tissimum, & continuatur Libano per tractum littorum. Ab hoc ergo môte Libano prope Paniù labitur fluuius Iordanis ex duobus fontibus, nimirù Ior, & Dan, vno tantum milliari in- ter se distantibus: Ior quidem ab O- riente; Dan verò ab Occidente. Affe- runt tamen permulti, primam eum originem hic non habere, sed ex Phia- la fonte amplissimo, & per 15. millia passuum distante Orientem versus: quod etiam ex paleis in illum missis, & à Ior & Dan receptis comproba- re nituntur. Audi verba Iosephi lib. 3. de Bello Iudaico: Caterum Iordanis fons Paniù esse videtur (Plinius ipsum fontem fluminis Paneada vocat, Iose- phus verò montem, ex quo labitur, Panium nominat.) sed reuera huc ter- ra cõditus fertur ex ea, quæ vocatur Phia- le. Hæc autem est qua in Trachonitidem ascenditur ad 120. stadium à Cæsarea, ad dexteram non longè à via. Et proprie quidè ex rotunditate Phiala dicitur la- cus, rotæ speciem præferens, semper au- tem inter eius labra cohibetur vnda, nun- quam deficiens, vel exuberans. Cumq; in- terim hoc esse Iordanis principium nesci- retur, à Tetrarcha quondam Trachoniti- dis Philippo deprehensum est: Is namque missis in Phialè paleis, inuenit eas apud Panium redditas, vnde antea fluiuis nas- ci credebatur. Hæc ille. Dicitur autem Phiala hodie à Saracenis Medã, id est Aquæ Dan: quod idem videtur esse Magedan, vt quidam volunt. Vbi au- tem illi duo fontes coeunt, ex nomi- ne Ior & Dan fit Iordanis. Et in eo ciuitas Cæsarea Philippi distans ab antro per quatuor milliaria euntibus Tyrù. Hæc primùm dicta est Lesen, & cum eam cepissent filij Dan, dicta

Libani mon- tis, & Antili- bani distin- ctio. Theoproso- pon quid.

Iordanis fon- tes quidam.

Iose. c. 18. Plin. li. 5. c. 15.

Phiala lacus suū nomē vnde sortitus.

Medã Sarace- nis quid.

Iordanis vnde dictus. Cæsareæ Phi- lippianiqua vocabula.

Iofu. 19.
Iudic. 18.

est Lefem-Dan ex nomine patris sui. Traditur item vocata Lais, siue Lachis: de qua in libro Iudicum fit mentio. Sed certè non parua differentia est inter hanc, & illam: non solùm enim Lefem, & Lais, sunt voces diuerse, sed etiam earum actiones. Quia Lais dicitur combusta à filijs Dan, & impositum ei nomen Lefem-Dan. Dicta est tamen hæc ciuitas Græcis Paneas, à Pan eade fonde, vel antro, & Diopolis à vicino templo aureo Iouis in monte Hermon, demùm à Philippo Ituræ Tetrarcha Cæsarea Philippi nominata est, distans per 20. milia passum à Tyro: cuius ciuis fuit illa mulier, quam à profluuiio sanguinis Dominus sanauit: quæ postea statua Christo Cæsareæ in memoriam erexit: quam se vidisse, Eusebius in Ecclesiastica testatur historia. Postea verò Agrippa Iunior eam reparans, & exornans, in gratiam Neronis Neroniâ appellauit. Hodiè autem vocatur hæc ciuitas Velena. ¶ Cursus autem Iordanis sic se habet: Post Cæsaream Philippi in progressu fluminis per 100. stadia ab Occidère est Sephama; deinde coniunctio cù Semehonitidelacu, quæ potius est palus, quàm lacus, quòd æstiuus caloribus exiccetur, vbi torrétes niuales cessauerint: hæc palus ab incolis Hebraice dicitur מֵמֶרוֹם id est Me-Merom, nimirum Iofu. 2. vbi Iabin Regem Asor potentissimum cum alijs montanorum locorū Regibus fudit, atq; prostravit, & prædam ingentem retulit. Et interpretatur Merom, Aquæ altæ, vel supremæ. Recipit quoque eodem loco ab Oriētis parte fontis nominati aquam, quæ posteriora tempora Daphnin vocantur: non illum Antiochiæ in Syria, sed alterum, de quo in libro Numerorum: De Sephama, inquit, descendit vermini in Reblata cōtra fontē Daphnin, vel, contra fontem; simpliciter, vt habet Hebræa litera.

Ioseph. li. 18
Antiq. c. 12
Tacit. li. 21
haud procul à princ.

In Oriētali parte ipsius est Seleucia, cuius mentionem facit Iosephus, & in eruptione paludis Thala vicus ab Occidente. Nam vt ait Tacitus, Libanus amnem Iordanem alit, funditq; Nec Iordanis pelago accipitur; sed

vnum atque alterum lacum integer persluit; tertio retinetur. Hæc ille, significans Iordanem tres efficere paludes: Primam, Semehonitidem; secundā, Gennesaritidem; tertiam, Asphaltitē. Vbi ergo Iordanis per 120. stadia à priori lacu fluxerit, stagnum, siue lacū Gennesar, vel Gennesareth, siue mare Galilææ, vel Tyberiadis efficit; hic lacus dicitur Hebraice à Moysē, Chinereth in Numeris, à forma fortassis citharæ, quam refert vox illa Chinereth, seu Cenereth; ab Onkelo autem paraphraste Chaldæo dicitur ibidem מֵי יַרְדֵּן id est mare Ghinnosar, & hanc vocem Chaldæam magis quàm Hebræam secuti sunt Euangelistæ Marcus, & Lucas, vocantes Genezareth. Habet autem hic lacus in longitudine 100. stadia, in latitudine 40. vt testatur Iosephus lib. 3. de Bel. Iud. Nihil circa illum sterile cernitur, aut effectum: habet enim vites, palmas, nudes, oleas; & aquæ eius nō tantum potu suaues, sed etiam æstate repentes, ac gelidæ: piscium verò & copia, & sapore abudat super alios: cuius reigra tia tot erāt in illo stagno piscatores. Audi verba Iosephi eodem loco: Non solùm nutrit præter opinionem poma varia, sed etiam seruat, egregia quidem, & quodammodo regnantia. Vnas sand, & caricas sine intermissione decem mensibus suggerit; ceteros verò fructus anni spatio senescentes. Nam præter aeris lenitatem, & fonte quoque irrigatur vberimo, qui Capernaum ab indigenis appellatur. Eum nonnulli venam esse Nili fluminis opinantur, quòd similes Coracino Alexandrino generat pisces. Sic ille. Ad latus Occidentale habet primus hic lacus Gennesar ciuitatem Capharnaum Metropolim Galilææ, prope ingressum Iordanis in lacum, celebrem ciuitatē frequenti Christi hospitio, & miraculo nobilitatam. Deinde Bethsaida oppidum, in cuius sede Iulias est ædificata à Philippo filio Herodis ob Iuliam Augusti filiam: fuitque insignis aquæductu, cuius reliquie hodiè cernuntur. Plinius tamen ab Orientali lacu parte ponit Iuliada, & Hippo, à Meridie Tarichæa, & ab Occidente Tyberiadem aquis calidis salubrem. Sed ne-

Num. 34.
Lacus Chinereth cur ita dictus.
Onkelus Chaldæus paraphrastes.
Marc. 6.
Luc. 5.

Etusdē miræ fertilitas.
Ioseph. c. 18

Circūiacētes hūc lacū ciuitates.

Matt. 4. & sape alibi.

Plin. li. 5. c. 15.

Ioan. 1.
Lucas 7.
Peccatrici Euangelicæ patria.
Iofu. 19.
Exod. 14.
Hier. 44.

scio quo consilio ductus fecerit, cum Iulias, vt Bethsaida, sit ab Occidente, imò sit eius pars. Hæc est Bethsaida, quæ Petrum, Andream, & Philippum Apostolos Domini genuit. Exinde sequitur post duas à Bethsaida leucas, à Bethulia tres, Magdalum, patria illius peccatrici, de quo apud Iosue fit mentio: distinctum à Magdalo in Agypto, de quo in Exodo, & in Hieremia dicitur: Verbum quod factum est ad Hieremiam, & ad omnes Iudæos qui habitabant in terra Aegypti, habitantes in Magdalo, & in Taphnis, & c. Deinde Cifonis torrentis ostia, postea Tyberias, quæ olim Cinereth dicta est; quam olim Herodes Tetrarcha, paternum morem secutus, in Tyberij memoriâ Tyberiadem vocauit, & nomen toti lacui dedit. Ab hac inter Occidentem, & Aquilonem super leucā est Bethulia, vbi Iudith occidit Holofernem. Postrema est Tarichæa ciuitas, à qua & lacus aliquando Tarichæus dictus est: vbi multa hominum millia interempta, & lacu submersa, obsidentibus illam patre & filio Vespasianis, Iosephus testatur. Illis duabus ciuitatibus mons imminet à Meridiana plaga tam propinquus moenibus, vt sit pro aggere, vnde tela conijci cōtra hostes possint, & Iotapata non procul à Tarichæa Tyberiadis ad Sephorim, ciuitas munitissima, tota præceps, immentis vndique partibus cinctā, & à Boreali tantum parte cliuum admittit. Hanc olim tempore Romanorū inuadentium Galilæam Iosephus ipse scriptor Antiquitatum, & Bel. Iudaici, aliquot mensibus contra Romanum exercitum defendit: sed tandem capta fuit, & ipse in vincula cōiectus. Hanc putat Brocardus, esse ciuitatem olim dictam Nephthalim, quæ distabat à Naasson duabus leucis ad Orientem, & à Dothaim, quæ est ad Aquilonem, tribus: de quibus liber Tobie meminit. Dothaim verò, oppidū situm sub monte Bethulie per leucā, & per leucas à Naasson oppidum pascuis apertum: illic Ioseph venditus à fratribus, & in cisternam proiectus, vt scribitur in libro Genesis. Erant & aliæ ciuitates non procul à littore; vt

Iudith. 13.

Ioseph. li. 3.
de Bel. Iud. c. 19.

Brocard. in descrip. Terræ Sanctæ.

Tob. 1.

Gen. 37.

Magdalū inter lacū, & mōtē Thabor, vel qui aliàs Irabirius dicitur, transformatione Christi illustris. Iuxta Magdalum Dalmanutha, de quo apud Marcum: præterea ciuitas Naim, distans à Nazareth per duas leucas, in cuius portis viduæ filium Christus suscitauit. Iterum minor Canā, oppidum distans à mari Occidentali, siue à Ptolemaide, quinque leucis, primo Domini miraculo memoratum, in tribu Zabulon, de quo Ioanñes meminit, & distinctum à Canā maiori, altero oppido tribus Asser: de qua liber Iosue. Fuit etiam oppidum Nazareth Christi incarnatione, & educatio ne illustrissimum in monte situm, nō longè à monte Thabor, sed per duas leucas, à Hierusalem trium dierum itinere distans: à qua Dominus vocatus est Nazarenus. Hodiè viculus est in Galilæa, ait Hieronymus, dictus Nazara: Est & Endor villā in terrā eleuata inter Thabor, & Hermon, & dicitur Hermonium, de quo Dauid: Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij, à monte modico. In ea dormiebat mulier illa Pythonissa, quæ excitaui Samuelem ad petitionem Saulis, qui sepultus fuerat in Ramathaim Sophim, non longè ab Endor, & de Endor dicitur: Disperierunt in Endor: facti sunt vt stercus terræ. Torrens Cifon etiam duplicem habeat decursum, vnus tamen est fons, & alia eius pars insluit in mare Galilææ ad Orientem, altera ad Occidentale mare per duo milliaria ab vrbe Cai-phæ, & sex à Ptolemaide. Et ratio est: quia mons Thabor, & Hermon cum non multum distent inter se, habent interim editum tumorem terræ, quo iunguntur inuicem. Et ille videtur Hermonium, in quo villa Endor cōdita est; & obstat quominus aquæ pluuiales vtriusque montis ad plagam vnam descendant, sed pars in Orientem, pars in Occidentem tendant. Et in ea parte quæ tendit in Galilæam, cōmisit pugnam Baraac contra Sisaram Cineum, vt habet liber Iudicum: in altera, quæ tendit in mare magnum, in qua Helias Sacerdotes Baal interfecit, ex locis propinquis Samariæ, & cam-

Matt. h. 17.
Marc. 8.

Luc. 7.

Ioan. 2. & 4.

Iofu. 14.

Luc. 1. & 4.

Christus vnde Nazarenus appellatus.

Matt. 2.

Hiero. de locis Hebraicis. lit. N. in fin. tom. 3. circa finem.

Psal. 41.

1. Reg. 28.

supra 25.

Psal. 82.

Cifonistorrens vnus fons duplicem habes decursū.

Mōs Hermonij quina ille.

Iudic. 4.

3. Reg. 18.

Pfal. 41.

Quis sit mōs Hermon.

Deute. 3. & Iosu. 13. & Psal. 88. & 1. Paral. 5.

Isai. 21. Gen. 36. Supra 28. Infra 36. Supra 33.

Iosu. 13. Ioseph. li. 4. de bel. Ind. c. 4. initio. Hiero. in Catalo. scripto Eccle. 10. 1. Idē in epist. ad Philem. tom. 9. Paulus Tharso natus, non Giscalis fuit, vt quidā opinantur. Act. 22. Act. 9.

Ioseph. li. 2. de bel. Ind. c. 22. sub initium.

Hiero. li. de locis Heb. li. c. 1. in princip. tom. 3. circasinem. Ioseph. li. 18. Antiq. ca. 3. initio. Vnde oriundus Ioachim diuē Virginis parens.

po Efdrelon, & monti Ephraim, & Cain. Nemo verò miretur de monte Hermon prope Iordanem, procul à monte Gelboe, de quo Propheeta Dauid: *Memor ero tui de terra Iordanis, & Hermonij à monte modico*: quia hic mons paruus est, alius verò Hermō grandis, & altus, & pars Libani supra Trachonitidē regionem, quem Sidonij Sarion, Amorrhæi Sanir vocāt, vt sepē Scriptura tradit: qui aliās dicitur Sion cū Schim, sicut etiā mons Senir est mons Idumæ in solitudine Pharan, vel maris Rubri, inter Asphaltiten, & Ægyptum: sic dictus ab Esau montis accola, eo quòd esset hirsutus, vt Scriptura tradit, proximus Cades-barne, & monti Sina. Est & alius mons Seir in monte Galaad, vbi habitauit Esau, postquam accepit vxores de filiabus Heuæi Chananæi, & sicut olim accepit filiam Nabaioth, & ideò habitauit in cōfinio foci: ita postea habitauit ad Iordanē, imò in Galaad, & Hermō in tribu Gad, de quo in Genesi habetur, quòd ipse occurrit fratri Iacob reuertēti de Mesopotamia. Tertius mons Seir legitur in tribu Iuda, de quo in Iosue dicitur: *Gaza cum vicis, & villulis suis vsque ad Torrentem Ægypti, &c.* Et in monte Sair, qui & Samir appellatur. Ad hęc Giscalis Galileę municipiū indomitū, vt docet Iosephus, non Iudææ oppidū, vt tradit Hieronymus: quo à Romanis capto, parentes Pauli Tharsum migrasse scribit Hieronymus: & Paulum natum fuisse Giscalis testatur, nescio quos autores secutus; cū tamen ipse Paulus non semel admoneat, se non Giscalis, sed Tharsi natum.

Sunt & aliæ ciuitates in Galilæa Occidentali cis Iordanē, vt Zabulon, nomen non tantū tribus, sed etiā oppidi munitissimi: cuius mentionē facit Iosephus. Est & Sion inter Galilæę loca; & Sephoris minimè obscura ciuitas, aliās dicta Diocesarea, distans à Thabor per decem mille passus contra Occasum, vt auctor est Hieronymus: quā Herodes Antipas muro valido circumdedit, & Authocratidā vocauit, teste Iosepho. Credita est Ioachim patris Virginis Mariæ pa-

tria: sed meliùs ab alijs creditur fuisse Bethleemitanus. Illa, Sephoris, hac, dicta est Diocesaria. Trans Iordanem verò, & ab Orientali parte sita est Corozaim super coniunctione Iordanis cum lacu Genēzareth, distans à Capharnaum per quatuor milliaria. Est & ager Gennēzareth primæ laudis, qui lacui nomen dedit, aliquot stadijs iuxta ripā panfis, eximia fertilitate. Cuius oppida sunt, Gamala, quæ distat à Corozaim tribus leucis, & dicebatur olim Cedar: de qua apud Isaiam, & Ezechielem sermo est, aspero & munito montis Sanir, vel Seir fitu. Per urbem Cedar patet via per litus maris Galilææ ad Occidentem, vt habes apud Tobiam: & Isaias vocat eā viā maris trans Iordanē, ac Matheus. Est etiā Gadara, à qua Gadareni dicti: nec longè distans Gergasa, quæ & Gerasa dicta: vnde & Geraseni à Matheo nominantur, qui ait de Christo: *Et cum venisset Iesus trans fretum in regionem Gerasenorum.* Iuxta Gadara, tradit Zieglerus, & Beza; locū esse aquarū noxiarū, vt potum in eo pecus, & vngues, & pilos, & cornua amittat: in quem dicunt porcos illos, in quos legio dæmoniorum ingressa est, fuisse præcipatos, in quē lacū, tanquam vibus humanis inutilē, permisit porcos precipitari. Quòd si (inquiūt) Plinius, & Iosephus, Ptolemæus, & Hieronymus huius lacus non meminerunt, id factum est, quòd vicina imminentis pestis, ex tetra odore tot cadaverum tabescentium, & horrore lacus, in quem tot dæmonum millia erant relegata, tanquam in carcerem, lacum impleuerint aggesta terra, & aspectui humano subtraxerint.

Sed hæc cum sint merè coniecturæ humanæ, & nullum certum testem huius lacus de medio sublatis adferant, & quia, vt egressus est de nauis, statim occurrit homo legionem dæmonum habens, & in mare dicuntur à Matheo, & Marco præcipitati porci, & à Luca, in stagnum Gennēzareth: & cū non dicatur Christus vicinus ciuitati Gadara, vbi erat ille lacus, sed prope Gerasa, colligimus, non in lacum illum fictum, sed in mare Gennēzareth

Isai. 21. Ezech. 27.

Tob. 1. Isai. 9. Matth. 4. Infra 8.

Zieglerus. Beza.

Matth. 8. In quē lacū prædicti auctores asserat iussu Christi porcos fuisse demersos.

Eundē ostenditur esse fictum.

Ibidem. & Marc. 5. & Luc. 8.

Amathus fons vnde denominatur. Ioseph. li. de bel. Ind. 1. c. 21. circa med. & lib. 17. Antiq. c. 8. circa fin. seu c. 9. ini. Idem li. 13. Antiq. c. 21. circa med. 3. Reg. 17.

Cap. 13. Cap. 5. & 2. Mach. 12. Ioan. 11.

Gene. 23. & seq.

Ioan. 3. Suchot, vel Socoth quid sonet.

Gen. 33.

Supra 32.

Salē quæ ciuitas. Hiero. epist. 126. per tot. tom. 3. circa princ. Infra 33.

porcos fuisse demersos. Neque propterea, vt ipse fingit, mare Gennēzareth inutile est redditum Iudæis ad potandum propter porcos, cum ille lacus suā magnitudine, & fluxu, ab omni contagione illum liberum redderet, & immunē. Est in eodem tractu Amathus, fons aquarum salubritate celeberrimus: cui ab aquis nomen est inditum, vt tradit Iosephus. Remotiores à lacu sunt multæ ciuitates, vt Pelaiam in deserta Arabiæ inclinans, & clarissima urbium Philadelphia, & Scythopolis, à Scythis Syriam aliquādo ingressis; quam Cœlosyriam vocat Iosephus; & oppidum Abyla, Helisei Prophetæ patria, & Thesba, vnde constat dictum Heliam Thesbitem. In eruptione Iordanis à Gennēzareth, ciuitas ultra Iordanem posita est Ephroni, non ad Orientales partes, quasi contra Scythopolim: quæ ciuitas spectat ad tribum Iuda: de qua in 2. lib. Paralipomenon, & lib. Machabæorum primo, & in quam se Dominus ad mortem damnatus in concilio Iudeorum recepit: fortassis nominata ab Ephron Heihæo, à quò Abrahami emittit spelūcam duplicem, vt est in Genesi. Sequitur prætereà Iabboch torrentis coniunctio cum Iordane; & ab Occidente Iordanis oppidum Ænon iuxta Salim, octauo lapide à Scythopoli, vbi Ioannes baptizabat: deinde Suchot, vel Socoth, super eadē fluminē coniunctio ex parte Orientis, & interpretatur Tabernacula, quia Iacob Patriarcha rediens ex Mesopotamia, castra ibi posuit, siue tabernacula tenebat, & nomen loci appellauit Socoth: quiquidē locus postea dictus est Phael ab euentu, quia luctatus Iacob cū Angelo, dixit, *Vidi Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima mea.* Proximo loco est ciuitas Salem, vrbs Sichimorum, quæ est in terra Chanaan; vbi regia ostenditur Melchisedech, ex ruinis, vt inquit Hieronymus, veteris operis magnificentiam testata: de qua liber Genesis loquitur. Et videtur quibusdam esse dicta quoque Sichem. Et alia est Salem à Hierusalem. Iordanis igitur egressus lacu Gennēzareth, post eruptionem transit

per mediam Aulonem, & ingreditur Mare Salis: in medio mari perdit aquas laudatas. Vbi enim nunc est Asphaltites lacus, fuit prior ætate Vallis Salinarū miræ fertilitatis, & amoenitatis, quā Iordanis mediā rigabat, vel Vallis Siluestris, dicta ab interprete nostro Hebraicè Hemech-alsidim, id est vallis caporum, quòd ibi essent campi multi, & amoeni: postea à salitudine dicta est vallis Salis, vel salinarum. Alij verbum Siddim, interpretantur, calcem, vel bitumen. Vnde ante enatum lacum, Iordanis vel excuterebat ad mare oppositū in Meridie, id est Elaniteni finem Maris Rubri: cui lacus ex reliquo litore maris Rubri propius accedit, quasi ad schoënos 30. vel citra consistens, vel absumebatur cuniculis secretis: quod & alijs accidit fluminibus, vt Euphrati in Syria, & Nigriti in Africa. Excursisse autem aliquando ad ostia vsque maris nullo indicio historiæ, & locorum ostendi potest: neque filij Israel alio loco, quam contra Gergasa, & Hierichuntem Iordanem transisse scribuntur: pertransissent autem Iordanem viā à Cades-barne ad Moab. Quare sequitur, quòd cuniculis secretis condatur Iordanis, & in mare tendat: Quod verò auctu fluminis Iordanis, & Arnonis (qui in eū etiam influit ex parte Moab) accrescant ripæ Asphaltitis, id est, quòd hiatus sint angustiores aggestione aquarum, & ita ripæ videntur tantisper pleniores. In illo lacu submersæ iacent quatuor illæ damnatæ ciuitates Sodoma, Gomorra, Adama, Seboim: sola Bala, quæ à paruitate dicta est Segor, ad preces Loth seruata est. Non satis autem constat quæ gentes colerent quatuor illas ciuitates. Non enim erant Chananæi, quia terminus terræ Chanaan ab illis distinguitur. Nam in Genesis capit. 19. legitur: *Factique sunt termini Chanaan venientibus à Sidone Geraram; vsque ad Gazam, donec ingrediaris Sodomam, & Gomorrhā, & Adamam, & Seboim vsque Lasa.* Et consequenter nec erant Amorrhæi, nec Pherezei, qui ex Amorrhæis orti creduntur.

Hemech-alsidim quid.

Siddim quid. secundū quosdam.

Euphratis, & Nigriti natura fluminū. Iosue. 3. Infra 5. & 6. & seq.

Gene. 19. Bala sancti viri Loth per fugiū, cur dicitur Segor.

Ibidem. Infames illas quatuor ciuitates, nimirū Sodomā, Gomorrhā, Adamā, Seboim, qui populi olim inhabitarent. Supra 10.

Pherezei a quibus descēderint.

Ibidem. Eiusmodi gētes vrbū illa rūnicolasur Scripturæ nō nominauerunt.

Gene. 13. Pentapolitana regionis amœnitas qualis fuerit olim.

Gen. 13. Ios. 13.

AEgyptus Nilotatu irrigatur, nō cœlitus. De lacu Asphaltite memorabilia.

Ios. li. 14. Antiq. c. 7. initio, & alibi.

Hiero. in traditionib. in Gene. 3. Aristo. li. 2. Meteor.

Ios. li. 5. initio.

Et tam Pherezei, quā Amorrhæi ex Chanaan patre geniti erant. Rursus non erant Idumæi, vel Moabitæ, & Amonitæ, vel Madianitæ, vel Ismaelitæ: quia omnes orti sunt ex Abraham, & Loth nepote, post lacum effectum. Ergo dicendum est, fuisse, vel Philisthæos, qui prope habitabant, filios Mesraim filij Cham, vt ait Genesis: vel alij fuerunt eiusdem Cham filij, qui habitabant terram optimam, & AEgypto proximam. Et Scriptura eā gentem ob flagitij magnitudinem, ad infamiam eius declinandam, exprimentam non censuit.

De præstantia verò Terræ illius eadem tradit: *Elevatis Loth oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniversa irrigabatur antequam subuerteret Dominus Sodomam, & Gomorrah, sicut paradisus Domini, & sicut AEgyptus venientibus in Segor.* Describitur irrigatio a tempore, antè scilicet subuersionem Sodomæ; a situ, veniendo in Segor, a Sodomā, quæ erat ciuitas Loth, a similitudine paradisi terrestris, quæ descriperat supra fluuiū irrigari, & terræ AEgypti, quam viderat filij Israël irrigari a Nilo, quia in illa nunquam pluit.

Post Sodomam euerfam vicina oppida mutata sunt in tantam sterilitatem, vt per octo millia passuum prope ripam sentiat afflatus bituminis; cum tamen antiquitus esset cultissima, & ob felicitatem paradiso Dei conferretur, cuius species mansit apud Hiericuntē, & Engaddi, vbi sunt palmeta, & balsami horti. Aquam habet hic lacus ita crassam, vt vento nō impellatur, vel pisces gignat, vel volucres pariat. Imò, vt testis est Hieronymus, Iordanē aucto imbribus, pisces illuc influentes, ab illoque rapti, statim moriuntur, & pinguis aquis supernatant, & teste Aristotele, proiectus homo, vel iumentum ligatum, in lacu non submergitur: vestimenta ibi non lauantur, sed inquinantur. Ios. lib. 5. de Bello Iudaico asserit, Vespasianum proiecisse homines ligatos manibus post terga reuinctis nescientes natare, & nullum submersum, sed tanquam vi spiritus

rursus repulso desuper fluitare. Tacit. li. 21. prope initium. Lacus, inquit, immenso ambitu specie maris, saporē corruptior, grauitatē odoris accolis pestifer, neque vento impellitur, neque pisces, aut suetas aquis volucres pariat: incertum vnde. Superiacta vt solidio feruntur: periti, imperitique nandi, perinde attolluntur. Certo anni tempore bitumen egerit, cuius legendi vsus, vt ceteras artes, experientia docuit. Alter suapte natura liquor, & sparsa aëre concretus, innatat. Hunc manu captum, quibus eā cura, in summa nauis trahunt. Inde, nullo iuuante influit, oneratque, donec abscondas, nec abscondere aere, ferro vè possis. Eugit cruorem, vestemque infectam sanguine, quo fœmina per menses exoluantur. Sic veteres auctores. Sed gnari locorum tradunt, videntes bitumine molles pelles, manuque trahi ad littus: mox vbi vapore terræ, vi solis inaruerint, securibus, cuneisque, vt trabes, aut saxa discindi. Haud procul inde campi, quos ferunt olim vberes, magnisque vrbibus habitatos, fulminum iactu arsisse, & manere vestigia, terramque specie torridam vim frugiferam perdidisse. Nam cuncta sponte edita, aut manu sata, siue herba tenus, aut flore, seu solitam in speciem adoleuere, atra, & inania velut in cinerem vaneunt. Hæc ille. Strabo verò ita habet: *Quod autem regio ignea sit, per multa alia signa asserunt. Nā & petras asperas exustas circa Moasada ostendunt, & multis in locis prærupta, & terram cinerulentam, & picis guttas ex petris distillantes, & flumina fœtido odore effluentia, & habitationes passim euersas, vt ijs fidem adhibeant, quæ ab indigenis prædicantur, quod in hoc loco 13. vrbes olim habitabantur, quarum metropolis Sodomā adhuc 40. stadiorum ambitum seruet. Et quod ex terra motibus, & ignis afflatu, & aquis calidis, & bituminosis, & sulphureis lacus eruperit, & quod petra ignifera facta sint, & vrbium alia absorpta, alia ab ijs, quicunque fuge re potuerunt, derelicta.* Hæc tenus Strabo.

Varijs autē nominibus appellatur ille lacus: Mare mortuū, quia aquæ abfor-

Tacit. li. 21. prope initium.

Omnes artes experientia docuit.

Strabo. li. 16. post med. Pentapoleos olim regio amœnissima qualis tandē reddita fuerit vltionedi uina.

Gene. 13. & Infra 19.

Varie huius lacus appellationes, ac rationes eorum.

bentur,

Gen. 14. Num. 34. Ibidem.

Deut. 3. & alibi.

Infra 4. & alibi.

Asphaltum Græce quid. V. diuisio.

Toparchia Quid.

Plin. li. 5. c. 14. Idumææ Toparchiæ decē ex Plinio.

Idem c. 23. eiusdē lib.

Eiusdē Toparchiæ quot secundum Iosephum. Ios. li. 3. de bel. Iud. c. 2.

Palestine mōtes. Psal. 88.

bētur, & nō fluit: Mare Oriētale, quia Hierosolymis est Oriētale: Mare Salis, vel Salsimū, ob sterilitatē: & lacus Asphaltites, ob bitumē quod generat, quod Græcè dicitur *ασφαλτον*, Mare deserti, vel solitudinis, quæ Hebraicè dicitur Iamarabā, quia deferra est omni bono illa regio.

Quinta, ac postrema diuisio, quam ab initio proposuimus, est, partiri terrā Promissionis more Romano, relicto fortasse à Græcis, qui dominati sunt per Toparchias. Est autē Toparchia, territorij habēs gubernatorē ius administratē, qui & Toparcha dicitur, id est loci præfectus. Erant autem in Iudæa cis Iordanē, teste Plinio, decē Toparchiæ: ita enim ait: *Reliqua Iudæa diuiditur in Toparchias decē, quod ius ordine: Hierichuntē palmetis cōstitā, fontibus irriguā; Emmaū, Lyddā, Ioppicā, Acrabathenā, Tophaniticā, Tānticā, Betholenē, Tophenē, Orinē, in qua fuere Hierosolyma lōgè clarissima vrbū Oriētis.*

In Syria verò ponit Plinius decē & septē Toparchias in regna descriptas barbaris nominibus. Ex quo intelligimus, Syriæ administrationem initio Græcis quadripartitā fuisse, atque ita Tetrarchias ipsas suis limitibus determinatas; & Præsidēs earū Ferrarchas appellatos. Postea verò illis amplius diuisis, & aucto portionū numero, vtus interim, & primò datū nomē retinuisse. Ios. lib. 3. vndecim nominat Toparchias Iudææ, ita dicens: *In vndecim autē sortēs diuisa est: quarū prima est tāquā Regia Hierosolyma, præ ceteris inter omnes accolas eminēs, velut caput in corpore: alijs verò post hanc Toparchia sunt distributa. Gophna est secūda, & post eā Acrabata. Ad hoc Thamna, & Lydda, itēq; Emmaus, & Pella, & Idumæa, & Engadda; & Herodium, & Ierichus: deinde Iānia, & Ioppe finitimis præ sunt. Et præter has Gamalitica, & Gaulonitis, & Batanaa, & Trachonitis, quæ etiā regni Agrippæ partes sūt. Sic ille. Mōtes autē terrā Promissā occupātes, præcipui sūt, Hermō ab Oriēte, & Thabor ad Occidētē. iuxta illud: *Thabor, & Hermō in nomine tuo exultabūt.* Sūtq; maximi, & editissimi: quorū alij vel brachia, vel partes, vel ramenta sunt. Nā*

Hebal, Bethirō, & Misphat, vel Masphat ad Hermō, Gelboē, Garizim, Saronā, & proximus mari Carmelus, ad Thabor referuntur. In illis inhabitabāt leones, vrsi, lupi, cerui, & feras animantes iustra sua habēt. Habet tamen a Septentrionē Libanū mare lōgitudinis, ex quo Trachones, & Galaad, & Abarim: quod & ipsū in principio, & fine Hermō vocatur. Nā incipit prope Tyrū à Baalgad sub Hermō & Abarim, vel Teabarim prope Asphaltitē terminatur in mōte Nebo, cuius fastigiū est Phasga; vnde Moyses spectauit terrā Promissā. Inter Asphaltitem, & Egyptū est Ascēsus Scorpionū, siue locus dicitur Acharabim, propter spinas, vel animalia infesta, vt dixim⁹: & est pars mōtis Seir, quæ habitauit Esau; siue Edū, qui lōgè protenditur versus Orientē; vt eius videri pars possit, Nebo dicitur. Nec ab eo lōgè distat mōs Sina, cuius sumitas dicitur Horeb; & hodie ab incolis vocatur Tur: distat autē Sina ab Arabico sinu per 60. millia passuum: quod spatij emens sūt Hebræi, septem millia passuum: quotidie perficiendo. Et quod ait Apostolus: *Sina, mōs est in Arabia, qui cōiunctus est terræ quæ nūc est Hierusalē.* Intelligendū est, Arabiā cōfinem esse Iudææ, & per illā, siue per ramenta mōtiū eius Hierosolymæ, vel, quod idem est, mōs Sina per Arabiā, cuius est pars, cōfinis est Iudææ, & per eā Hierosolymæ. Sūt etiā mōtana Iudææ, quæ descendūt à situ Hierusalē ad Seir, & montana Ephraim inter Hiericuntē, & Hierusalē: & ab his cōtra Septentrionem ascenditur per tractum maris vsq; ad vrbem Gazara. Est quoq; Aulō Saue, Vallis Regis, & illustri di: cuius lōgitududo inter Gennesar, & Asphaltitē 230. stad. Latitudo verò inter Atrabitenā Toparchiā, & Trachones mōtes, stad. 56. Per mediū eius fluit Iordanis fluuius. Atque hæc satis de mōtibus.

Sexto loco dicendū de circūiacentibus regionibus, quæ Terrā Sanctā aut cōtingūt, aut ab ea nō lōgè sūt distatæ. Nā & inde certior, atq; cōpertior terræ alicuius cognitio haberi solet, si extrema, quæ illā circūstant, nō ignoretur. Quod ad Scripturarū luculentiorē

Ios. 11. & 13.

Deut. 32. & supra 8. & Num. 34.

Gen. 32.

Galat. 4. Quomodo intelligendū dicitur Apostolus, Arabiā cōfinem esse Hierusalē.

Circūiacentes regiones.

spectat notitiā, quæ etiā illa necessa-
riō, ac nominatim recēsent. Sūt ergo
ad Aquilonē Terrę Sāctę Tyrus, & Si-
dō, Syria, & Syria Cœlē, & Damas-
cus: de quibus superius satis est dictū:
ab Oriēte verō habet Arabiā, Idumęā,
Cinēū, Amalec, & Moab, & Amō. A
Meridie verō habet Madianitas, Ara-
biā Petręā, Idumęā, Ægyptū, & Philis-
thęos. Ac de Philisthęis quidē nihil
est opus adferre. amplius præter illa,
quę produximus; nec de Ægypto, quę
lōgē est à Terra Chanaā, & illā min-
imē attingit. Dicēdū ergo, præter Sarā,
Abrahā duas habuisse uxores: Agar Æ-
gyptiā; de qua viuēte Sara, suscepit. Is-
mael, & Ceturā, quæ post mortē Sarę
successit in curā familiarē. Harū filios
à promissa sibi terra Chananęorū ex-
cepit, & ad Oriētalē plagā partionib⁹
opportunā occupādā, muneribus ad-
vitæ vsū, & ad pecuariā rē cōparādā
abūde distributis, destinauit, vt habes
in lib. Geneleos. Maior ætate Ismaēli,
minor tamē ordine ob legitimarū nu-
ptiarū ius Ceturę filijs adscriptum:
propter quā causā prænarratur eius
successio per Ceturā: in duodecim ve-
lut tribus creuit, progenitis duode-
cim principibus, Nabaioth, Cedar, &
Adbeel, & Mabsā, Masma quoq; , &
Dumā, & Massa, Hadad, & Thema, Ie-
tur, Naphis, & Cedma, qui paternū no-
mē Ismaēlitarū retinere, aliquādo ex
Nabaioth, aliquādo ex secūdo filio Ce-
dar cognominati. Ex Nabaioth Na-
batheā: Arabia duplex, altera prope
Chesēbon, altera prope Felicem Ara-
biā. Et cœpit eorū habitatio à deser-
to Pharā, vbi Ismaēl Ægyptiā vxorē
matrē horū duxit, & inde propagatus
nōnūquā pulsus alijs, nōnūquā ab ip-
sis pulsus; interdum inducijs factis in-
ter Ceturę filios, sicut Deus oraculo
prædixerat, de quo Gen. e. tradit. *Duo-
decim duces generabit, & faciā illū cre-
scere in gētem magnā. Et: Hic erit ferus
homo: manus eius cōtra omnes, & manus
omniū cōtra eū. & ē regione vniuersorū
fratrū suorū sget tabernacula.* Horum
prima habitatio ab ortu Meridiē ver-
sus in Heuila, Lepta ad Occasū in Suz-
tēdit vrbē veterē, atq; Misraim termi-
nis finitimā nō lōgē à Cades mōte, &

Gen. 18. &
seq. Infrā 25.

Ibidem.

Ibidem.
Filij Ismaelis
vnde Ismaeli-
te numeran-
tur.

Arabia du-
plex.
Ibidem.

Gen. 17.

Supra 16.

Infra 25.

solitudine: ab Aquilone ad Assurim v-
que producta. Inter quos nō procul
à Dadā Ceturę filio Thema, diuturnio-
res, & magis notas sedes habuit, &
proximas vrbi Buz, vnde Buzitæ di-
cti, qui post Quiescitæ ab alijs appel-
lati: abūdāt pellibus ad omnē vsū, &
tētoria habet, pecorū, & armētorū, &
Camelorū ditilissimi: quidā mercatu-
rā exercēt, & Galaaditidi sūt vicinio-
res: qui resinā, stactem, & aromata in
Ægyptū vendenda camelis impor-
tant. Filij verō Abrahæ ex Ceturā fue-
rūt, Zārā, Iecfan, Madan, & Madiā, Ie-
sbōc & Sue: hī deserta loca inter A-
monitas, & Moabitas, & Chaldæos,
illaq; partionibus occuparūt suis Or-
tū versus: vnde Oriētales, & Orientis
filij dicti sūt, ab Arā Naharim ad Perū
cū vsq; sinū, & mare Suph. Sed Madiā
ea, quæ Austrū tendūt, tenuit vsq; ad
Horeb mōtem: atq; occupatos agros
inter sex filios familias partitus est,
Epha, Nenoch, Epher, Henoch, Abi-
da, Eldaa: huic proxima Aquilonē ver-
sus loca tenuit Iecfan cū Saba: ex quo
fortassis Sabęa thurifera Arabia Feli-
cis, & Dadan, duab⁹ filiorū familijs:
quarū altera tribus liberis profes-
mata sobole, lata per loca est extēsa: in
de Assurim pater, vt diximus Assur,
qui occupata per Nemrod prouintia,
in Euphratis amnis agris magnas vr-
bes, & Assyriorū regnū cōdidit. Secū-
dus filius Dadā, Latus, à quo Latusim
nomē, & locū tenent Assyrijs proxia-
mū, occupauit, deinde Lau, vnde Lau-
nuca: qui præcipuē sūt Arabes incer-
tas sedes pascuorū gratia tenētes, vbi
sicut Heuila ista, de qua hic fit mētio,
est distincta ab altera in India posita,
ita etiā isti Assyrij filij Chā, alij ab illis
filijs Sē, qui imperiū in Assyria sibi v-
surparūt, & Niniuē ædificarūt, Roho-
bath ciuitatē iuxta 70. interpretes, de
quo lib. Geneleos: habēt hi dromeda-
rios, camelos, vtūtur arcu, sagittis: de
quib⁹ Hier. Isai. Ezech. faciūt mētio-
nē. Ex Loth fugiēte Sodomorū incē-
ditū, & duab⁹ filijs orti sūt duo populi
vocati Moab, & Amō, qui viuente A-
brahā sedes ad Oriētē occuparūt. Nā
Moab ab Ortu, distinguitur magnis, &
perpetuis mōtib⁹ Horreij, ab Occasu in

Buzitæ popu-
li quinā, co-
rūq; studia.

Abrahæ ex
Ceturā liberi
Gen. 25.

Filij Oriētis
qui dicti.

Sabęa prou-
intia vnde
cognomina-
ta.

Gen. 10.

Regno Assy-
riorū quisno-
men dederit.

Heuila duæ
memorantur
Assyriorum
stidia.

Ibidem.

Hier. 39. &
48.

Isai. 22. &
seq.

Ezech. 27.
& 23.

Gen. 19.
Moabitæ, &
Amonitæ vn-
de descende-
runt.

genti lacu, quod mare Salis dicitur, &
Iordane: à dextra verō illustri flumi-
ne Arnon; qui Amorrhæos à regio-
ne diuidit: ab Aquilone, aut funiculo
à Iacob fluuiō ad montes Phasga. In
his sunt flumina, Iazer torrens, nimi-
rum ex montibus Phasga deductus,
& Dibon, & Arnon totius regio-
nis terminus, ab extremis montibus
Horreorum; ex rupe sui nominis de-
fluens in lacum Sodomæ. Cui immi-
nent multi montes, ab Ortu Phagor,
ab Aquilone Luith, ab Occasu Abarim,
qui idem Nebo, montes, & Her-
mon, & Saur secundum Iordanis de-
cursū: sed in his præcipuus Abarim,
propter regionis Chananææ subiacē-
tis prospectum, & Mosis ibidem vita
functi memoriam. Est & alia vallis in
Moab in capite Phasga montis, qui
desertum spectat, Vaimoth dicta; cla-
ra Israēlitarum olim mansione, & vi-
ctoria de Amorrhæis parta, transitū
in terram promissam prohibentibus.
In eo sunt vrbes, Arnon, secundū no-
men sui fluminis sita, Moab lateritio
opere constructa, & distantior à flu-
mine Gallim, & Regia Gigantum se-
des. Olim enim robusti homines de
stirpe Enacim, Dibon, Nabe, Nophe,
Medaua, & Nabo, Aroër, Araroth, &
Rohr, Sophan, Iagher, & Iebgahaah,
Bethnēra, & Betharam, & Gemincho-
ron superior in mōte, inferior in val-
le, & simul iunctæ dictæ Horonarra,
non procul à mōtib⁹ Luith, Hesebō,
Elghale, Kiriathaim, Badgad, Me-
ghon, & Sabana, Diblathoim, Bethga-
mul, Bethmaior, & extrema Boslor,
vel Bosra, & Nimri iuxta fluuēta, & Sit-
tē oppidū, æternū incestus vindicati
monumētū à Phinee: de quo Nume.
25. De his de terris habes lib. Num.
21. 24. 32. 33. Deut. 2. 9. 32. 34. Isai. 12. 15.
Hier. 48. Moabitę, viri fortes, qui gi-
gantes Deo iudice & vindice expule-
rūt, & interfecerūt: circuncisi omnes
ex imitatione filiorū Abrahæ, sed nō
Deū Abrahæ, at Chamos adorabāt. At
que hæc olim Moabitæ loca incole-
bāt. Sed ab Amorrhæis Iordanē præ-
tergressis sub Sehō Rege oppugnati,
& victi, magna & fertili vrbū parte
cedere coacti sunt, inter quos fuit He-

Deut. vlt.

Num. 21.

Num. 25.

Moabitæ, vi-
ri fortes, &
bellicosi.

Deut. 2.

sebō, cū omni perpetua Occidentali
plaga vsq; ad Arnō, qui Rēx Sehon
pugnās cū Israēlitis, & infesto exerci-
tu occurrēs, & vita, & regno priuatus
est. Minor natu Amō cōsedit prope
fratrē suū Moab, & occupauit à mō-
tibus Luith vsque admōtes Basan: ab
Ortu mōtes ppetuos Acrabim dictos,
cōtra terrā Enū: ab Occasu Amorrhęū.
Ager ipse vallis inter mōtes sitę ferti-
lissimus fuit, olim cultus à ferocia-
bus, & proceræ staturæ hominibus,
quos Ammonitæ vocabant Zomzomim:
sed intransitibus Ammonitis, illa
natio omnino disperijt. Fluuiū habet
insignem Iacob, qui ab Ortu ex mon-
tium influxu ortus, communem cum
Moabitis terminū Aroër vrbem præ-
terfluens, in Iordanē influit. Insignes
habuit vrbes nonnullas, sed præcipuē
Rabbat, à populi, & loci magnitudi-
ne dicta: in qua ferreus lectus Og Re-
gis Basā ostēdebatur, vt habes in lib.
Deuteronomij. Fuit & Hesebō in mō-
te sita in cōfinio Moab, & Hai, & Mē-
nith, inter quas & Aroer viginti vr-
bes fuere, quarū nomina ad nos non
peruenēre, præter vnā Abel, vinearū
copia præclarā, de qua lib. Iudicū me-
minit. Hi, sicut Moabitæ, circūcidēbāt
tur, sed Deū verū nō colebāt, verū
idolum Melchon, de quo Sophonias,
cuius coronam praripuit Dauid.
Ex genere gigatū antiquo Seir nō-
nulli mōtes superiores Moabitis, Na-
batheis verō inferiores, atque Moa-
bitis finitimos cāpos tenere: quorū
prima sedes in mōte Hor nō longē à
mari Salis distanti, qui ab Occasū Ca-
des despicit, à dextera Arabiā, & ma-
ris Suphlitus: hinc Soboles per conti-
nuatos mōtes ad Ortū, & ad Aquilo-
nē procurrētes propagata est, regio-
ne certis nominibus ex filiorū moni-
mēto appellatas in heptarchias diui-
sas cū posteritate sua habitarunt. Pri-
mā heptarchia Lothā in duas familias
diuisa Horī, qui mōtē ipsū possessio-
nis iniriū coluit, & Hemā, qui proxi-
ma loca tenuit. Secunda, Sobal in re-
giones quinque diuisa, Aluan, Ma-
nabath, Ghebal, Saphonam: quo-
rum nomina regiones acceperunt.
Tertia, Sebeon, quæ in duabus parti-

Supra 21.

Amon, vnde
Amonitæ.

Deut. 33.

Iudic. 11.
Idē quē Deū
colerent.
Sophon. 1.
1. Paral. 20.
Seir gigātes
quæ loca o-
lim inhabita-
uerint.

Deut. 1.
Gene. 36.

Eorū heptar-
chiaz septem
numerantur.

Mulorū gene-
ris primus
autor, & inue-
tor quis.

bus celsit: altera Aia filio, altera eius
fratri Ana, qui primus equis cū asinis
quos pascebat cōmixtis, mulorū ge-
nus & vsum hominibus ostendit: hic
duplicē prolem habuit, Difon filiū, &
Oolibamam filiā. Quartam obtinuit
Ana, alter ab illorū mulorū inuento
re, cuius nulli cōmemorantur liberi.
Quintā habuit Difon, quā filijs qua-
tuor imperitus est, Andam, Efebā, Ie-
thron, & Charam. Sextam habuit E-
sur, filijsq; Balaar, & Zauan, & Acan
concessit. Septimā, & vltimā Naba-
theis, & Ammonitis finitimā tenuit
Difon: cuius partibus nomina à filijs
indidit Hus, vnde Iob fuit, & Acan.
Verum Esau filius Isaac, & frater Ia-
cob, qui propter familiarū, & rei pe-
cunariæ frequentiā, passionūque, v-
trisque angustum locū, ab Iacob fra-
tris consuetudine dicebat, Seir mon-
tes paulatim bello occupando, tan-
dē omnes, ex diuino iudicio expulsis
& deletis Horreis, obtinuit: de quo
in Deuteronomio sic habetur: *In Sehir
autē prius habitauerūt Horrim: quib⁹ ex-
pulsis atq; deletis habitauerūt filij Esau,
sicut fecit Israel in terra possessionis suæ,
quā dedit illi Dominus. Et idē paulō an-
tē narrat fecisse Moabitas: expulsis
enim populis validis, & robustis, de
genere Enachim, tantū Pentapo-
lim ob flagitij magnitudinē & horro-
rē nulli dedit possidendā, aut expu-
gnandā, sed ipse de cælo euertit, & in
habitabilem reddidit. Hoc est ergo,
quod Gen. 36. narrat Moyses, cū recen-
set Horreorum principatum, qui ces-
sit postea in posteros Esau, sicut & He-
uæorū terras in Haferim vsque ad Ga-
zam transtulit in ditionem Cappado-
cum, qui sunt Philistini (qui Captho-
rim filij erant Chasluim, vt in Gene-
si dicitur) & illa loca habitauerunt.
Esau igitur ita ditionem Seir occupa-
uit, vt toti genti, ac terræ nomen à fra-
tre suo sibi inditum Edom, in perpe-
tue cū fratre simultatis signum, impo-
suerit: atque Tetrarchias initio consti-
tuit, ditionēq; omnē tribus vxorū li-
beris attribuit. Primas sedes occupa-
uit Eliphaz ex Ada Hethæa matrē na-
tus, cū filijs quinque, Theman, Omar,
Sapho, Gathar, & Chenez, atque ex Ta-*

Iob 1.
Gen. 35.
Elau à fratre
suo Iacob
quam fuc-
runt caussę di-
uortij.

Deut. 20.

Gen. 19.

Deut. 2.
Qui sint Cap-
padoes.
Gen. 10.
Esau cur di-
ctus Edom.

Ab codē Te-
trarchiæ pri-
mū instituta
quam.

I. Tetrarchia

uena concubina Amalec, & Coré.

Secundam Tetrarchiam obtinuit
Raphziel, susceptis Nabath, & Zara,
& Saura, & Necza, quatuor liberis.
Tertiam acceperunt filij tres ex Oo-
libama Anæ Chananæi filia, Sabeo-
nisque nepte: videlicet Iehus Ithelon,
& Coreh. Singulæ quoque Tetrar-
chiæ in tot myriadas, siue ducatus
diuisæ sunt, quot filiorum, & nepo-
tum nomina fuerunt. Fuit enim di-
stributio illo more gentis in myria-
das facta, ita vt singulis filijs, vel ne-
potibus præfectura cum nomine my-
riadis, hoc est, aluph, quod milleni-
ariū, vel milliare verti potest, cōcessa sit;
ita vt dicatur aluph Themā, aluph O-
mac, aluph Isepho, aluph Gathā, aluph
Amalech, aluph Coreh. Et in secun-
da Tetrarchia, aluph Nabath, a-
luph Zara, aluph Sama, aluph Meza.
Ex Baseruath progeniti, tertiam obti-
nuere Oolibama filij, aluph Iehus, a-
luph Ielhon, & aluph Coreh. Et ita
terra Edom gubernabatur, quam pri-
mum occupata est ab Esau. Deinde re-
gionē in regni formam redacta, my-
riadum facta est mutatio minori nu-
mero, & nominibus variatis, vt essent
aluph Thamna, aluph Alua, aluph Ie-
theh, aluph Oolibama, aluph Elah, a-
luph Phiuē: & antiqua nomina re-
tenta, aluph Chenez, aluph Themā, &
noua addita nomina, aluph Maphsar,
aluph Magoul, & aluph Turā: qui om-
nes vni Regi, qui ceteris imperabat,
delecto parebant. Erant autem termi-
ni ijdē, qui olim Setur, perpetuis Hor-
reij montibus, tractu ex Themā finiti-
mo Cades in Aquilonem procurrēte
ad Ortū, atq; ad Occasum cōtra Luith
montē defleētē, valles insignes ha-
buerunt: dicta est ab amplitudine.
Regioni in montibus fontes, in cāpe
stribus putei aquam suppeditabant.
Antiquæ eius vrbes, Denaba, Bosra,
Hauith, Masrecha, Phaur: omnes Re-
gum patriæ, & Dedan, gens belli stu-
dijs, & prudentiæ, ac sapientiæ iacta-
trix, vt ait propheta Baruch. ¶ Atque
hæc dicta sint ad ingerendam lucem
verbis cap. 36. Geneleos.

Hæc de circumiacentibus regioni
bus satis.

Secunda.

Tertia.

Aluph quid.

Baruch. 3.

PROLEGOMENON. XLII.

Descriptio ciuitatis Hierosolymæ, ac
Templi.

ROSTREMVS Tandē
labor noster absoluendus,
& ciuitatis Hierosolymę de-
scriptio breuiter proponen-
da, quatenus ex sacris literis, & Pa-
trum veterum monumentis lumen
tantæ rei adhiberi per nos possit. Si
enim topographiā exornari solent ci-
uitates magnæ, & illustres, in quibus
aliquid præclarum in bello, aut pace
gestum est, quo magis quæ hominū
rumore sparguntur, aut libris scribū-
tur, percipi, & intelligi valeant (quā
rationem secutus Deus, descripsit no-
bis paradysum terrestrem, & regionē
illam amoenissimam, quæ singulari
miraculo in lacum Asphaltitem est
ab ipso commutata in perpetuum hor-
rendi illius peccati, ac contremiscen-
di monumentum) quanto est ratio-
ni magis consentaneum, vt illam pla-
nē compertam, & exploratam habea-
mus urbem, quam æterni Dei Filius
nostræ mortalitatis veste indutus, &
verus Messias, mundi que Redēptor,
doctrina sua, & admirandis signis,
denique morte sua, & à mortuis resur-
rectione, in cælumque ascensione, &
missione Spiritus sancti in Apostolos
illustrauit, & glorificauit? In qua pri-
mū cepit sponsa Christi Ecclesia
coalescere, vt de Sion exiret lex, &
Verbum Domini de Hierusalē? Hanc
Tacitus vocat famosam urbem, & Pli-
nius longē clarissimam urbium Oriē-
tis, & Eutropius clarissimam Palæsti-
næ urbem. Ita celebrarunt illam ho-
mines externi religionis nostræ pror-
sus expertes, & Agatharchides, quem
lib. 1. in Apionem sub finem produ-
cit Iosephus: *Qui vocantur, inquit, Iu-
dæi, habitant omnium munitissimam ci-
uitatem, quam vocare Hierosolymā pro-*

Gen. 13. &
seq.

Infra 19.
Hierosolymi-
tanæ vrbs
encomium.

Act. 1.

Infra 2.
Isai. 2.
Tacit. li. 21.
init.
Plin. lib. 5.
c. 14.
Eutro. li. 7.

Iose. ex Agā-
tharchide.

uinitiales solent. Huius ergo plenior,
& planior cognitio non potest non
summam lectori parere, tum animi io-
cunditatem, & voluptatem, tum vti-
litate, & commoditates ad sacra vo-
lumina, & Euangelica præsertim mo-
nimenta maiori lumine contuenda,
& discernenda. Et vt ordinem seruet
quæ dicturi sumus, & maiori cum de-
lectatione legantur, dicemus Primò
de nominibus huius ciuitatis, & à qui-
bus, & quando sint imposta; Deinde
de situ eius, & loco, qui maximè topo-
graphiam illustrare solet; Tertio de
ædificijs, ac fabricis eius principalibus,
& in Scripturis denominatis; Quarto
de muris, turribus ac portis
huius vrbs octo, vel nouem; Quintò
de locis vrbi proximis, extra illam ta-
men; Sextò, cur permiserit Deus tan-
tam euerti ciuitatem, & in manibus
Gentilium permanere, nec pro sua
erga nos charitate concedat à fideli-
bus recuperari, qui toties pro eā cōpa-
randa ingentes exercitus in Syriam
ductarunt; Septimò, quàm sanctum,
& gratum sit Deo vortum peregrina-
tionis ad inuisenda loca illa sacrosan-
cta, & quàm esset olim frequēs, & v-
sitatum.

Quod igitur ad nomina eius atti-
net, varijs fuit hæc ciuitas vocibus ce-
lebrata. Primū enim ante ingressum
populi Dei in terram illam tempore
Abrahæ dicta est Salem, vt ex Gene-
sis 14. colligitur: cui præerat Melchi-
sedec. Et huius sententiæ est Iose-
phus lib. de Bell. Iud. *Primus, ait, condi-
tor Hierosolymæ fuit Chananæorū Dy-
nasta, qui patria lingua iustus appellatus
est Rex. Erat quippe talis. Ideoq; sacerdo-
tium Deo primus exhibuit: & sano pri-
mum edificato, Hierosolymam ciuitatem*

Quatum, &
utilitatis, &
voluptatis al-
latura sit hu-
iusmodi de-
scriptio.

Ratio diceri-
dorum, & or-
do.

Hierusalem
quot olim sit
nominibus
appellata.

I. appellatio.

Gen. 14.
Iose. lib. 7.
de Bel. Iud.
cap. 18. in
princ.

Eius primus conditor Melchisedec teste Iosepho. Gen. 14. Hebr. 7. Idem lib. 7. Antiq. c. 3. circa med. Homerus. Egeſipp. li. 7. c. 3. de exc. Hierusalem. Salé non esse Hierusalem, contra Iosephum ostendit Hieronymus. Hier. Epist. 126. circa fin. 10. 3. sub init. Gen. 14.

Ioan. 3. Hebræi sermonis proprietates.

Idem lib. de loc. Heb. lit. S. sub init. 10. 3. sub fin.

Psal. 75. Idem in Psal. 75. tom. 3.

Vnam & eandem rem varijs vocibus Hebræi solent exprimeret. Gen. 9. & 10.

vocavit, cum antè Solyma vocaretur. Et alibi: Hierosolyma, inquit, tempore Abrahami, generis nostri autoris, Solyma vocabatur. Nec desunt qui affirmant etiã apud Homerum Solymorum nomine hanc urbem intelligendam, templum enim iuxta Hebræorum linguam nominatum est hac voce, securitatem significante. Hinc securus Egeſippus sic habet: Dicuntur Hierosolyma, qua primo Solyma dicebantur. Sed cum Rex Chananeus cognomen to Iustus, qui fuit conditor Hierosolymorum, templum addidisset, inde Hierosolyma nuncupavit. Hanc tamen sententiam reprehendit Hieronymus Epistola ad Euagrium, ut falsam, dicens: Considerandum quoque, est, quod Abrahã a cede hostium revertenti, quos persecutus est vsque Dan, qua hodie Paneas appellatur, non de via Hierusalem, sed de oppido metropoleos Sichem, in itinere fuerit: de quo in Evangelio quoque legimus: Erat autem Ioannes baptizans in Anon, iuxta Salim, quia aqua erant multae ibi. Nec refert, vtrum Salé, an Salim nominetur, cū vocalibus in medio literis perrare vtantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, atque varietate regionum eadem verba diuersis sonis, atque accentibus proferantur. Hac ab eruditissimis gentis illius didicimus. Et in lib. de loc. Hebraic. Salem, ciuitas Sichimorum, qua est Sichem, & c. Iosephus verò Salem esse affirmat, in qua regnavit Melchisedec, qua postea dicta est Solyma, & ad extremum Hierosolyma nomen accepit. Hæc Hieronymus, qui etsi negare videatur, Salem Melchisedechi non esse Hierosolymam, non negat tamẽ Hierosolymam dictam esse Salem. Nam Psalmo 75. dicitur: Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. vbi Hebræa veritas, ut notat Hieronymus. habet: Et factus est in Salé tabernaculū eius: & Paraphraſtes Chaldaus pro Salem posuit Hierusalem. Et id ipsum ostendit quod subdit: Et habitatio eius in Sion: vbi idem locus diuersis nominibus, & Salem, & Sion, more Hebræorum designatur. Et fortassis Melchisedec, si Sem fuit Noë filius, vtriusque fuit conditor: vt in Salem Sichimorum haberet regiam, & in Salem Iebusæorum habere

ret Sacerdotalem ciuitatem. Deinde post ingressum Iosue cum populo Dei, qui non potuit expugnare omnes barbaros in terris suæ ditioni subiectis habitantes, post annos 515. illa ciuitas tenebatur à Iebusæis constructoribus: & ob eam causam dicta erat Iebus, de qua Iosu. 18. & Iudic. 9. quoniam Iosu. 18. dicebatur Iebusi in Hebræo per metonymiam à conditore, siue habitatore. Tertio loco, expulsis inde Iebusæis, & capta arce à Dauide, à se ciuitatem denominauit, vt ait Iosephus. Nam tempore, inquit, Abrahami, generis nostri autoris, Solyma vocabatur: nec desunt qui affirmant etiam apud Homerum Solymorum nomine hanc urbem intelligendam, templum enim iuxta Hebræorum linguam nominatum est hac voce, securitatem significante. Sic Iosephus. Quibus verbis non tantum peccat, dicendo ciuitatem à Dauide denominatam, cum constet ex Scripturis, non urbem totam, sed arcem Sion, & Mello à se expugnatam, vocatam ciuitatem Dauid. 2. Reg. 5. sed etiam in eo, quod ait, tempore Abrahami dictam Solymam, vt supra diximus. Et vocis Hierosolymæ etymologiam non rectè videtur accepisse, vt postea dicemus. Non est ergo verum, tunc captam vocari Hierosolymam, sed tantum, quod Iebusæorum expulso populo, ciuitatem suæ genti coleodam dedit, ac deinceps ea caput, facies, ac mater urbium totius regionis est facta, vt idem Iosephus testatur. Quod verò Homerum tradit eius fecisse mentionem, idem prorsus docet Cornelius Tacitus. Sed quod dicitur, postremò vocatã esse Hierosolymã, dubium habet: quia vt dicitur Iosu. 10. ante ingressum populi Dei in Terram, ciuitas illa dicta est Hierusalem, & Rex Adonisedech, Rex Hierusalem. Et c. 12. Rex Hierusalem vnus: & Iosu. 18. Iebus, quæ est Hierusalem. Et Iudic. 19. Iebus, quæ altero nomine vocatur Hierusalem. Item Iosu. 15. & Iudic. 1. dicitur: Iebusæus, qui habitat in Hierusalem. Etsi verum sit, quod à tempore captæ arcis ciuitatis, & expulsionis Iebu-

II. appellationio.

Iosu. 18. Iudic. 9.

III. appellationio.

Iose. lib. 7. c. 3. Antiq. Abraham Iudæorum generis autor. Quæ nã fuerit ciuitas, sic ab ipso denominata, contra Iosephū. 2. Reg. 5.

Idem lib. 7. de Bell. Iud. c. 18.

Corn. Tacit. lib. 21. prope init.

Vnde cõstet ante Israelis in Terram Promissam introitū etiã dictam fuisse Hierusalem. Iosu. 10.

Infra 12.

Infra 18. & 15.

Iudic. 19.

Iosu. 15. Iudic. 1.

III. appellationio.

Vola. li. 11. Geogra. in Descri. Cæloſyria, & Palestina à medio.

Etymologiae urbis Hierusalem.

Primam inus idonea.

Euseb. li. 9. de Præp. Euang. c. 4.

circas. to. 1. Hier. Epist. 125. à med.

10. 3. non.

Salem quid teste Hieronymo.

Gen. 3. Altera etymologia, omnino redicula.

Iose. circa fin. operis.

æorum cœperit perpetuò nominari Hierusalem. Quarto à Gentibus, & scriptoribus Ecclesiasticis cœpit vocari Hierosolyma: vt in libris Machabæorum; & in Evangelio. Postremò Ælia appellata est (vt testis est Volaterranus) ab Ælio Hadriano Imperatore, qui partem eius extruxit, & motem Caluarie, & Sepulchrum, loca prius extra mœnia posita, muro cinxit.

Quæ sit autem vera vocis etymologia, dicendum est à quibusdam fuisse hac in parte aberratum, Eusebius ex quodam vetusto scriptore Eupolemo regiam Salomonem ædificasse, quæ Hieron Salomonis; id est Ædes, vel templum Salomonis diceretur: vnde corrupto vocabulo Hierusalem, & Græcè Hierosolyma appellatam. Verum hoc meritò reprehenditur à B. Hieronymo, qui Epist. ad Euagrium scribens ait: Salem autem, non vt Iosephus, & nostri omnes arbitrantur, esse Hierusalem nomen ex Græco, Hebraicòq; compositum; quod absurdum esse, peregrina lingua mixtura demonstrat: sed oppidū iuxta Scythopolim, quod vsque hodie appellatur Salem, & ostenditur ibi palatium Melchisedec, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam: de quo in posteriore quoque parte Geneſeos scriptum est: Venit Iacob in Socoth, id est in Tabernacula, & fecit sibi ibi domos, atque tentoria, & transiit in Salem ciuitatem regionis Sichem, qua est in terra Chanaan. Sic ille.

Similem aliam peregrinam etymologiam proponit Iosephus, & reprehendit libro primo in Apionem Græmaticum: vbi in fine producit ex Lyſimacho veteri autore testimonium, quo Hebræi de Egypto expulsi tempore Boueheris ob scabiem, & leprã, & duce Moyſe peruenisse in terram Iudææ per deserta: vbi male tractatis hominibus, & templis expilatis, atq; incensis, urbem condiderant, quam ex re ipsa Ispolæa nominarunt: & aliquãto post, virandi probri gratia mutasse nomen, & urbem Hierosolyma, & seipſos Hierosolymos vocasse. Et subdit Iosephus: Sed hic generosus vir præimpotentia detractionis non intel-

xit Hierosolyma non idem voce Iudaica, quod Græca significare. Sic ille deridet etymologiam autoris illius. Igitur illis exclusis, vt minus proprijs etymologijs, dicendum est, Hebraicã vocem esse ירושלים Hierusalaim in numero duali, & Chaldæi dicunt, Hierusalem, quos perpetuò imitantes Septuaginta dixerunt Ἱεροσολαίμη, Latini verò vertentes in E. longum, dixerunt Hierusalem. Interpretatur autem Hierusalem, Salem alta; ad differentiã alterius Salé, quæ est in Sichimis, quæ in plano; & humili loco, non longè à flumine est sita: hæc autem sita erat in montibus sanctis, & editis. Vbi notandum est, Hebræos nomina multa componere consueuisse, & ple runque initium sumere à litera Iod, quæ est futuri temporis signum, & litera diuina, vt perennitatem, atq; diuinitatem quandam indicent: sicut apud Græcos, & Latinos tempus præsens perpetuitatem signat: quia vt tradunt Dialectici, verba in disciplinis absoluuntur à tempore. Hinc tot nomina à litera Iod initium sumunt: vt Isaac, Ismael, Iacob, Israël, Ioseph, Iudæa: Ierusalem. Ideo ablata Iod littera addititia, super est rusalem: quod est, alta Salem. Dicitur autem in duali Hierusalaim, quòd illa esset typus duplicis Hierusalem, id est Ecclesiæ Christi militantis, & triũphantis, vel quòd reuera esset constructa duplici imminente colle, ita vt gemina videretur. Audi verba Cornelij Taciti: Urbem arduam situ, opera, moleſq; firmauerat, quis vel plana satis munirentur. Nam duos colles immensum editos claudebant muri per artem obliqui, aut introſus sinuati, vt latera oppugnantium ad ictus pateſcerent. Extrema rupis abrupta, & turres vbi mons iuuisset, in sexaginta pedes, inter deuexa in centenos, vicanosq; attollebantur, mira specie, ac procul intuentibus pares, alia intus mœnia regia circumiecta. Conspicuoq; fastigio turris, Antonia in honorem M. Antonij ab Herode appellata. Templū in modum arcis, proprijsq; muri, labore, & opere ante alios. Ipse porticus, quis templus ambiebatur, egregium propugnaculum. Fons perennis aqua, cœnati sub terra montes, & piscina, cister-

Tertia vera, ac legitima.

Hierusalem quid sonet.

Nomnibus proprijs Iod litteram preponere Hebræi cur soleant. Eadem littera quid denotet.

Eadem ciuitas duali numero Hierusalaim cur dicta.

Corn. Tacit. lib. 21. aliquanto ante dimidium. Qualis eius situs secundum Cornelium.

naq; seruandis imbribus. Hæc ille. Quæ non solum recitauit ob geminos illos colles, sed vt ostenderem illius testimonio vrbis munitionem, & robur. Hinc factum, vt diuisa sit ciuitas in partem superiorem, quæ erat in monte Sion, & quæ erat in monte Moriah, in cuius latere erat templum, & partem inferiorem, vt ita bina siue gemina videri queat.

Si autem Hierusalem descendat à verbo **ירושלם** quod est, videre, comprobari possit ex eo, quod cum Abraham in monte Moriah, qui tertius Hierosolymæ collis erat, filium suum ex Domini præcepto offerre vellet, & Dominus ei tunc illic apparuisset, vocauit locum **ירושלם** Iehona iiræe, hoc est Dominus videbit, vel videbitur, quia passuum est: indicans videlicet seipsum visurum Dominum, tempore scilicet plenitudinis ibi in carne appariturum, & homines doctorum, suaque ipsius oblatione Patri eos reconciliaturum. Ex qua Abrahamæ nuncupatione postea dicitur: *In monte hoc Dominus apparebit: quia ob apparitionem in ea maior fuit gloria domus istius, quam prioris: vt dicitur Agg. 2. & Baruch. 4. iuxta Hebræam litteram: Anima equior esto Hierusalem, is enim, à quo es nominata, te consolabitur.* Et capit. 5. Deus enim ostendet splendorem suum in te, qui sub cælo est. Nominabitur enim tibi nomen tuum à Deo in sempiternum. Et Psalm. 83. *Videbitur Deus deorum in Sion.* Et Simeon viso Christo in templo, dixit: *Nunc dimittes seruum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum.* Interpretari ergo potest, vt à multis fit, visio pacis geminæ. Nam cum in illa ciuitate esset templum à Deo inhabitatum, in illo homines pacem cum Deo conciliabant, & ibi per fidem agnito Christo, qui est pax nostra, habita est pax præsens conscientiæ, & spes illius regni cælestis, quæ pax viso in gloria Domino, habebitur, de qua dicitur: *Qui posuit fines tuos pacem.*

Dicitur etiam Hierusalem alijs

multis nominibus, vt ciuitas sancti, vel sancta, vt Isai. 52. Matth. 4. & 27. Nehem. 2. Dan. 9. & alibi: quia à Deo electa, vt in ea coleretur sanctus Deus natura, & sanctificans suos cultores per gratiam. Ciuitas Dei, iuxta id, *Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei: & Flamini impetus latificat ciuitatem Dei.* Ciuitas Domini virtutum, & ciuitas Regis magni, ob templum, in quo Deus verus colebatur. Ad hæc ciuitas munita: *Quis deducet me,* inquit Dauid, *in ciuitatem munitam?* propter robur eius, & montes, quibus erat cincta. Dicitur & in Threnis à Hieremia vrbis perfecti decoris, & vniuersæ gaudium terræ: quia vt scribit Iosippus, horti, & pomaria præsertim à Septentrione per 13. milliaria, sicut ipsum Domini paradysum circuderunt. Filia Sio, eo quod protegeretur ab arce, ab hominibus, & templo, à Deo, & alijs plerisque nominibus metaphoricis.

Quod ad secundum attinet, dicendum est de situ. Erat enim in primis illa ciuitas, si conferatur ad vniuersam terram, in quarto climate, & vt ait Propheta, in medio habitata terræ quasi in umbilico. Ita enim dicitur per Ezechielem: *In medio Gentium posui eam: & Psaltes: Deus noster ante secula, operatus est salutem in medio terra.* Sic enim interpretatur Hieronymus. Vt Hierosolyma Orientalem habeat Asiam, Occidentalem Europam, à Meridie & Austro Ægyptum, Æthiopiam & Africam omnem, à Septentrione Syriam, Scythiam, Mesopotamiam, Cappadociam, Armeniam, & cæteras Pontionationes. Est ergo Hierusalem media inter Indiam & Hispaniam, & inter Æthiopiam & Scythiam. Hilaris quoque inquit: *In medio orbis terra loco Dominus salutem nobis operans passus est.*

Et quadrat illi medium, vt inde olim vera Dei viuientis notitia in alias gentes propagaretur, & salus ibi peracta, & Euangelica doctrina in vniuersum diffunderetur terrarum orbem, iuxta illud: *Euntes in mundum*

Eandem Scripturam quibus etiam illustretur nominibus. Isai. 52. Matth. 4. Intra 27. 2. Esd. 12. Dan. 9. & 3. Psal. 85. Psal. 45. Psal. 47. Matth. 5. Psal. 107. Thren. 2.

Iosipp. antiquus autor. Isai. 26. & alibi sapius.

Situs Hierosolymæ qualis.

Ezech. 5. Psal. 73.

Hier. in c. 5. Ezech. 10. 5. à med.

Hila. in Psal. 134. aliquando à med.

Quam apte in medio terra loco eadē vrbis constituta fuerit.

Mar. vlt.

Altiaculdem vrbis etymologia.

Gen. 22. Ibidem.

Gal. 4.

Rom. 5. & 2. Cor. 5. & alibi.

Agg. 2.

Baruc. 64. Infra. 5.

Psal. 83. Luc. 2.

Hierusalem, visio pacis geminæ interpretatur.

Ephes. 2.

Psal. 147.

Sita fuit in tribu Benjamin. Ad eandem tribum eius templum à quibusdam creditur pertinuisse.

Gen. 35. Montes Hierusalem circumstantes.

Psal. 124. Psal. 86. Montes Hierusalem quid myitice.

Mat. 5.

Gal. 4.

Luc. vlt.

3. Reg. 11.

Qui sunt Ecclesiarum in óris

Matth. 20. Psal. 23.

vniuersum, predicare Euangelium omni creature. Rectè etiam ibi speratur iudicium vniuersale futurum, vbi Dominus iniuste iudicatus est. Erat præterea sita illa vrbis in tribu Benjamin dilecti à suo parente Iacob præcæteris, vt dicitur Ios. 18. prope finem, sicut illi, qui eam ciuitatem colebant, vel frequentabant, propter templum, reliquis omnibus nationibus à Deo erant prædilecti, & beneficijs magis cumulati, atque exornati. Quidam tamen dicunt templum cecidisse in sortem Benjamin, eo quod ille ex omnibus patriarchis natus esset in Terra Promissionis. Habebat etiam Hierusalem montes vndique, quibus cingebatur. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui, & alibi: *Fundamenta eius in montibus sanctis*, vt esset magnissima, & significaret Dei erga illam charitatem, & custodiam, & typus esset Ecclesiæ Christi militantis, de qua: *Non potest ciuitas abscondi supra montem posita: & vt reat adumbraret illam, quæ in cælis est, triumphantem Ecclesiam, de qua Apostolus, Illa autem, quæ sursum est Hierusalem, libera est mater nostra. Habet enim Hierosolyma præter iam dictos montes, contra Orientem montem Oliuarum, ex quo Dominus ascendit, & symbolum pedum suorum impressum reliquit. Ad Austrum habet montem offensionis dictum, vbi Salomon fanum Chamos construxit idolo Moab. Ab Occidente est ager Fullonis, qui terminatur in montem Geó, qui ciuitati imminet: qui sensim decrescit ad portam Iudiciariam. In latere Aquilonati est mons præaltus inter Austrum & Ortum, humilior monte Oliuarum interueniente valle discretus: in quo tempore Machabæorum constructum est castellum. Ecclesia autem tot montes sanctos habet, quot viros sanctitate vitæ, & doctrina præstantes, atque miraculis insignes, qui eam veluti tumentur. Hinc intelligimus, quod venientes Hierosolymam, dicuntur ascendere: *Ecce ascendimus Hierosolymam. Quis ascendet in montem Domini? redeuntes descendere, iuxta id: Homo quidam descendebat ab**

Hierusalem in Hierico. Quæ omnia certam veritatem ad litteram habent ob arduum montis situm. Adde, Hierosolymam non procul fuisse à maris portu, vt ex ea vicinia abunde illi omnia necessaria suppeterent. Nec tamen ipsa erat portus, ne, vt fieri solet, vitijs venientium, & peregrinantium inficeretur. Quod Eusebius Casariensis ait Platonem ex Mose accepisse. Ita enim ille libr. 12. de Præparation. Euangel. habet. *Priscus Iudæi Metropolim suam. Diuino constitutio longe à mari in montibus condiderunt.* Plato quoque quam in legibus condidit vrbem, in simili Hierosolymorum loco eam constituit, vt videatur ad vrbem Hebræorum respiciens verba composuisse. Fermo namque, inquit, o amice, per decem millia passuum à mari aberit hæc ciuitas, portumque habebit quàm optimum, & agros, regionemque fecundissimam: cauebitur autem ne alia ciuitas propè nimitis sit. Maritimam enim condere non debemus, ne alienis moribus varijs, vilibusque, facilius corumpatur. Cum autem per decem millia passuum distet à mari, portuosaque optime sit, nec vtilitate, iocunditateque maris omnino priuatur, nec ita facile moribus alienis repleta nequitiam fouebit. Proximè etiam ante ostendit, Platonem respicientem ad ciuitatem Hierosolymam, quæ duodecim tribubus, ad eam propter cultum, & principes in ea regnantes confluentibus constabat, vniuersam regionem in duodecim tribus descripsisse. Vult enim Plato, vt in duodecim, quàm æqualiter fieri potest, vniuersa regio partes pariatur, & forte vna tribus vnâ partem possideat, & duces singularum tribuum eligantur. Et hæc tenus de secundo.

Tertio loco dicendum de ædificijs, vel fabricis principalibus, etiam si de ea re. fuso sermone loquatur Iosephus libr. 7. de Bell. Iudæic. Erant ergo in ciuitate illa tres editissimòtes: in quibus non simul fuit fabricatum, sed paullatim. Primus ergo collis ad Meridiem, Ortum versus, ex quo planities fontis Siloë spectari potest,

Euseb. li. 12. de Præpar. Euan. c. 27. tom. 1.

Plato Dial. 4. de legib. initio.

Ciuitatis situm ab vrbe Hebræorum Hierosolyma Plato mutatus est vt inquit Eusebius.

Maritima regionem omnes res habet, teste Platone.

Idem Euseb. ibid. c. 26. Plat. li. 5. de legib. circa fin.

Idem in XII. tribus ciuitatem, Iudæorum imitatione diuisit.

Insigniora vrbis Hierusalem ædificia quæ olim extiterint. Iose. c. 5. & alijs in locis

2. Reg. 5.

Ibidem.

Ibidem.

Ibidem.

Cedron torrens in denomen habet.

Erasmus Titelman.

Descriptio montis Sion.

Zach. 14. Ezech. 40.

Nehem. 12.

Mos Moriah dictus quia ille sit.

vt Scriptura tradit alter verò interio-
ri parte montis ad Occasum vergens,
quatuor ferè stadijs à primo disitus,
propriè Sio dicitur: qui ferè in 15. stadia
protenditur, & aliàs Forū superius di-
ctus, antiqua Iebusæorum arce instru-
ctus. Inter vtramq; tertius eminent magis
quā primus ad Aquilonem, & quā
secundus ad Ortum: quem David, Ie-
busæos primū volēs expugnare, prius
occupavit, & perpetua sibi in eo con-
structa domo muniuit, qui Domus
David vocatus est, & Domus cedrina
appellatur: atq; ex illo Iebusæorū ex-
pugnauit arcem, & totū Mello cepit,
constructoq; per mōtis extrema mu-
ro muniuit. Est autem mons ex illa
parte, qua Austrū & Occasum respicit,
præruptus, & inaccessible ab illa ve-
rò Iebusæorum arce dicta Sio, reliqua
montis pars, quæ ad Aquilonem per
octo stadia protenditur, tēpore David
à Iudæis ædificata, dicta est ciuitas Da-
uid. Ab illa eadē Iebusæorū arce colles,
quos Mello appellauimus, à monticu-
lo Domus David, parua, & angusta
valle dirimuntur: quæ & humorē ex
vtraq; parte profluentem, & pluuiarū
aquas excipiens, torrentis Cedron no-
minati in iū faciūt, cui à profunditate,
& obscuritate nomen est inditū, non
à cedris, quæ ibi nequaquam aluntur,
vel crescunt, vt quidā ex nostris puta-
rūt. Fit autē ferè semicirculus ab extre-
mo mōtis Mello positi ad Meridiē, &
respicientis ad Ortū, & per Occasum
porrigitur per Sion montem ad Aqi-
lonē obliquo muro. Porrò mons Sio
vndiq; est præruptus, & inaccessible,
& portam habet ex vno latere, quæ
vocatur prior porta Zachar. 14. &
Ezechiel. 40. porta populi. Et as-
cendebatur in Monte Sion per gra-
dus 780. pedum; vt quidam volunt,
hoc est 390. passuum, nec aliunde ad
illū patebat ingressus. Hæc porta po-
sita erat in valle Tyropæonū contra
obscuram, & tenebrosam Cedronis
vallem, & apud Nehemiam dicitur de
gradibus istis: *In porta fontis, (id est Si-
loa) & contra eos ascenderunt in gradi-
bus ciuitatis in ascensu muri super domū
David.* Est præterea alius mōs depres-
sior aliquatō adiacēs Sioni, obliquè in

arcus formā per Aquilonē excurrens,
cui nomē olim Moriah fuit, quo ius⁹
est Abrahā immolare filiū suū: vbi il-
lustre suā fidē, & obedientiā ostendit.
In quo mōte Arēuna Iebusæi arca fuit,
quā numerata pecunia David ab illo
ad tēplum ædificandum redemit: quæ
montis pars ferè media erat, Austrūq;
spēctabat: quæ muro olim septa; mōs
Domus appellabatur: atq; à monte to-
tus descensus ad Aquilonē vsq; in val-
lē non nimis amplā. Et quod reliquū
est ad Ortū, magna olim frequentia fuit
habitātū; muroq; fuit à Salomōne vn-
diq; vallatū. At populo indies cre-
scente, & religionis ergo in eam urbē
conuenientē, magnum aliud spatium
tertij mōtis occupatū est: quod sub
urbū dicebatur, ab Occasu incipiens
ab illo, vbi ab Aquilone ciuitas Da-
uid desinebat. Nomen monti Acra
superior, ab illo altero, vbi Moria esse
diximus, Acra inferiori appellato: de-
cliui vtrinq; descēsu, & valle angusta
in semicirculi formā obliqua direm-
ptus: atq; ita tribus extra abruptis mō-
tibus cōtinuato muro munitis Hieru-
salē constabat: tribus magnis partibus
interius distincta præter montem Mo-
riah, nēpe ciuitate David, & Acra in-
feriori, quæ Bezetha Hebraicè, id est
noua ciuitas dicitur, atq; Acra superio-
ri, cui suburbium nomē fuit. Murus ve-
rò exterior ita continuatus fuit, vt ex
promontoriō Mello incipiens ab Aus-
tro totum montem Sion ad Occa-
sum percurreret, angulumq; efficeret
magnum, qua iam Aquilonē prospici-
cit: deinde coniuncto Acræ superio-
ris colle ad Ortum, in alium acutū an-
gulum desineret, vnde Ortū ferè per
stadia sex prospectans, molliter ac sua-
uiter in Meridiem descenderet, qua
Moriah mons lato sinu reducitur, qua
quæ contra extremitatem Mello pro-
ducitur. Et licet ambitus ciuitatis non
excederet quinque millia passuū, tamen
propter montiū, & vallū varium sitū,
plurimorū ædificiorū capacissima fuit.
Interior verò triplici muro circunda-
ta erat, eo videlicet qui Sionem, siue
ciuitatem David à Moriah, & Beze-
tha, & Acrā superiori diuidit, & eo
qui superiorem ab inferiori Acra,

Gen. 22.

2. Reg. 24.

Bezetha Hebraicè quid.

Circuitus vr-
bis Hierusa-
lem.

2. Reg. 5.

Triplici mu-
ro constabat.

Eiusdem
valles.

Ioseph. lib.
6. de Bello
Iud. c. 6.

Ibidem.
2. Reg. 12.
3. Reg. 6. &
seq.

diuidebat; præter externū, & vltimū,
morum, qui totam ciuitatem munie-
bat. Intercedebant etiam valles, al-
tera longa, & profunda, quæ à ciuitate
David incipiebat, & inter vtramq;
Acrā permeabat; altera breuior, ac
minus profunda, ab Occasu per Meri-
diem exitum ad Ortum aperiebat in-
ter Mello, & Moriah. Audi iam ver-
ba Iosephi: *Ciuitas, inquit, trino muro
circumdatur erat, nisi qua vallibus inuis
cingebatur. Ex ea namque parte vnus
muri habebat ambitum. Et ipsa quidem
super duos colles erat condita, contrarijs
frontibus semet inspicientes, interuenien-
te valle discretos, in quam domus creber-
rima desinebant: collium verò alter, quo
superior ciuitas seder, multo est excel-
sior, & in prolixitate directior, adeo, vt,
quoniam tutus erat, castellum à David
quondam Rege vocaretur (is pater Salo-
monis fuerat, qui primus templum adifi-
cauerat) à nobis autem Forum superius.
Alter autem, qui appellatur Acra, inferio-
rē sustinet ciuitatem, & vndique decli-
uis est. Contra hunc autem tertius collis
erat natura humilior quam Acra, & alia
lata valle ante diuisus, verum postea qua
tempestate Assamonæi regnabāt, & vallē
aggeribus repleuerunt, vt templo coniun-
gerent ciuitatem, & Acra altitudinem
cesam humiliorē fecerāt, vt ex ea quo-
que sanum supereminens cerneretur. Val-
lis autem, qua Tyroporon appellatur, qua
diximus superioris ciuitatis collem diri-
mi ab inferiori, vsque ad Siloam pertinet:
ita enim fontem, qui dulcis est, ac pluri-
mus, vocabamus. Foris autē ciuitatis duo
colles profundis vallibus cingebantur, &
vtriusque obstantibus rupibus, nulla ex
parte adiri poterant. Trium verò murorū
vetustissimus quidem, propter valles, im-
minentemq; his desuper collem, quo erat
conditus, facile capi non poterat. Ad hoc
autem, quod loco præstabat, etiam firmis-
sime structus erat: David, & Salomonis,
aliorūq; interea Regum largissimis im-
pensis operi insumptis. Hac autem parte
incipiens à turri, cui nomen est Hippico,
& ad eam qua dicitur Xystus, pertinens;
deinde curia coniunctus, in Occiduiam tē-
pli porticum desinebat, parte autem alte-
ra ad Occidentem ex eo loco ductus, per
eum, qui vocatur Betiso, descendens in*

Essenorum portam: deinde supra fontem
Siloam in Meridiem flexus, atque inde
rursus in Orientem versus qua stagnum
Salomonis est, & vsque ad locū pertinēs,
quem Ophlan vocant, cum Orientali por-
ticu templi coniungitur. Secundus autem
murus a porta quidem habebat initium,
quem Genath appellabant: hæc autem fue-
rat muri prioris. Septentrionalem verò
tantummodo tractum ambiens, vsque ad
Antoniam ascendebat. Tertio muro tur-
ris Hippicas principium dabat: vnde ad
Borea tractum pertinens, deinde ad Pse-
phinam turrim veniens, contra munimen-
tum Helena, quæ Adiabenorum Regina fue-
rat, Izata Regis mater, & per speluncas
Regias in longum ductus, à turri quidem
in angulo posita flectebatur contra Fullo-
nis quod dicitur monumentum. Cum ve-
tere autem ambitu iunctus, in Cedron val-
lem, quæ sic dicitur, desinebatur. Hoc mu-
ro eam partem ciuitatis, quam ipse addi-
derat, Agrippa cinxerat, cum esset omnis
ante nuda. Exuberans enim multitudine,
paullatim extra mœnia serpebat: templiq;
Septentrionali regione colli proxima ci-
uitati adiuncta, non paullulum processer-
at. Quin & quartus collis incolebatur,
cui nomen est Bezetha, situs quidem ex
aduerso Antonia, fossis autem altissimis
separatus. Sic ille. Erat ergo ciuitas in-
tra mœnia quatuor collibus præaltis,
Sione, Acrā, Moriah, Bezetha, & dua-
bus intra montes illos vallibus, Tyro-
poro scilicet, ac Cedrone, condita:
Intra ciuitatem erat præcipuum æ-
dificium TEMPLI, toto orbe ce-
leberrimum, & ab vniuersis Iudæis, &
Gentibus frequentatum. De quo Ta-
citus: *Magna pars Iudææ vicis dispergi-
tur: habent & oppida. Hierosolyma gen-
ti caput: illic immensa opulentia tēplum,
& primis munimentis vrbs deiugis, tem-
plum intimis clausum ad fores, tantum
Iudæo aditus, limine præter. Sacerdotes
arcebantur. Et de Deo, quem colerent,
paullō antē scribit: Aegyptij plerūq; ani-
malia, effigiesq; compositas: venerantur.
Iudæi mente sola, vnumq; numen intelli-
gunt. Profanos, qui deum imagines mor-
talibus materijs in species hominum effin-
gant. Summum illud, & æternum, neque
mutabile, neque interiturum. Igitur nul-
la simulacra vrbus suis, nedum templis*

Hierosolym
tant Templi
descriptio.
Cornel. Ta-
cit. lib. 21.
inter med.
& princ.
Vnum tan-
tū Deum
Iudæi agno-
scunt: & co-
lunt.

Virgil. lib. Aeneid. 8. in fine.

Hierosolymitanum omnium templorum mundi magnificentissimi. Cur vnum tantummodo.

Deut. 12. & alibi. Psal. 77. & seq. Roma deorum olim omnium cultu, & veneratione vanissima. 2. Reg. 6.

Ibidem.

Infra 7.

1. Paralip. ult. & seq. Exod. 30.

Documentum.

sunt. Non Regibus hac adalatio, non Caesaribus honor. Hæc ille. Porro etiam aliarum urbium innotuit habebantur, ob templorum multitudinem: unde Poeta Romam tercentum maxima templa habuisse, illo versu cecinit:

Maxima tercentum tota delubra per urbem

Latitia, ludisq; via, plausuq; fremebant:

Hierosolyma tamen vno tantum templo gaudebat, & illo ob sui magnificentiam & splendorem omnibus mundi templis ampliori, & opulentiori ad unitatem veri Dei, cui positum erat, indicandam; & ad eandem Sacrorum, & doctrinae rationem tenendum, & Ecclesiae Dei, quae vna est ex multis constans gentibus, & populis, Christi corpus, & Sponsa, unitatem insinuandam: ita cautum erat, & imperatum Iudaeo Deuteronomio 12. & canitur Psalm. 77. Plura vero templa in alijs urbibus, multorum deorum vanitatem, & mutabilitatem, ad deum & contrarietatem, demonstrabant. Et in hoc Roma omnium vanissima, quae omnium deorum, quotquot celebrarentur, memoriam in templo Pantheon dicto colebat. Sed, ut reuertamur ad templum, cum arca Dei in domo Obededom Gethai collocata, prospera omnia illi reddidisset, illam David transtulit in Civitatem Dei, ubi illi tetendit tabernaculum: & volens templum illi condere, admonitus est à Nathan propheta, illud extruendum, non à se, sed à filio suo. Quare quot potuit expensas auri, argenti, æris, ferri, plumbi, ex prædis quas in bello ceperat, & ex muneribus, & oblationibus totius populi, præparavit: quemadmodum Tabernaculum ex oblati auro, argento, & veste pretiosa ab Hebraeis, qui illa mutuo acceperant ab Aegyptijs, construxit: ut ostendat, ad templa, quae ad omnium hominum usum, & Dei gloriam exaedificantur, construenda, omnes debere partem sumptuum contribuere. Nec tantum præparavit expensas, sed & dedit David descriptionem porticus, & templi, & cellariorum Salomoni filio suo; vtha

bes lib. Paralipomenon primo, ut Septuaginta verterunt, παραδέρματα τῶν υἱῶν. Tertio reliquit signatum locum in area Areuna Iebusæi, posita in monte Moriah: cuius partem, in qua exerebat altare, & ad placandum Dominum obtulerat holocaustum, redemerat quinquaginta siclis argenti, ut habetur 2. Regum ultimum. Deinde vero totam aream ad templum erigendum sexcentis argenti siclis comparavit, pretio ab omnibus tribubus soluto, ut docet Rabbinus Kimhi in idem caput. Erat autem mons Moriah petrosus, & arduus, magnam tamen habens in vertice planitiem, & sensim versus Ortum declivius; ab alijs vero tribus partibus omnino præceps, ut tradit Iosephus. Præterea David, omnibus hostibus domitis, pacificum, & quietum regnum Salomoni reliquit, quo commodius posset ædificare. Ut ita templum non minus ad Davidem, quam ad Salomonem spectaret. Ille siquidem materiam, formam, locum, & quietum fabricandi tempus Salomoni reliquit: qui iussa paterna executus est. Ad Templi vero constructionem accepit Salomon 153. millia, & 600. viros, à Rege Aegypti & Tyri ad fabricandum templum sibi destinatum: ex quibus 80. millia lapides caedebant, & 70. millia onera portabant, & tria millia, & 600. præfati operum. Missus est à Rege Tyri faber in auro, & argento, & omni opere metallico insignis, dictus Hiram, ex patre Tyrio, & matre de filiabus Dan, ut 2. Paralipomenon 2. dicitur: mittebat & 30. millia filiorum Israël in Libanum, qui caederent ligna, decem millia singulo mense, ut vno ex tribus mensibus laborarent, duobus quiescerent. Erat autem domus Domini longitudo 60. cubitorum, latitudo 20. altitudo 30. Et ita duplex erat longitudo ad altitudinem, sub tripla ad latitudinem. Superior contignatio, quae rectum toti domui faciebat, cedrinis tabulis constabat. Sed vestibulum in turris formam fabricatum centum & viginti cubitis altum erat, duplum scilicet ad altitudinem ædis totius.

Cap. 28. 2. Reg. 24. Rabbi Kimhi. Qualis esset mons Moriah. Ioseph. lib. 6. de Bello Iud. cap. 6. initio. 3. Reg. 6. & seq. Numerus artificum domus Domini. 2. Paral. 2. 3. Reg. 5. Templi partium proportio.

3. Reg. 5. & 6. Quale lignum sit buxus.

Dabir Hebraeis quid. Heb. 9. Exo. 26. & saepe alias.

3. Reg. 6. et 7. Supra 6. & alibi.

In altitudine inter quindecimum, & vicimum cubitum fenestrae aperiebantur ex utroque latere Aquilonis, & Meridiei, introrsum angustiores, extra vero latiores. Et ex interiori parte, muri omnes vestiebantur asseribus cedrinis, siue larignis, quod genus est cedri ad vigesimum usque altitudinis cubitum: quibus asseribus alij impositi secundum latitudinem contigui, primam contignationem efficiebant spatio intercepto viginti cubitorum in latum, & in altum: per decem autem alios cubitos altitudinis nudus paries remanebat. Aedis pavementum buxæ materia constructum erat, quam interpres noster vertit abiegnam. Est autem buxus, præter coloris elegantiam, solidissimus, & osium firmitatis æmulus, & poliendinitorem admittit. Verum asseres quae parte contignationi priori continuabantur, coronæ ornamento finiabantur, sculpturis distincti instar pomorum, quae amoris poma, à peritis rei herbariae dicuntur, & ab Arabibus beringeneum. Erant & figurae florum nondum explicatorum, sed erumpentium, fascia procurrente in fundam modum contexta. Intra aedem ab Occasu spatio viginti cubitorum intercepto, paries erat cedrinus interiectus à pavimento ad priorem contignationem, atque quadratus omnino locus relictus est viginti cubitis latus, totidem altus, & longus: cuius nomen Hebraeum est Dabir, Latine adytus, penetrabile oraculum, vel Sancta sanctorum, & à Paulo, secundum Tabernaculum. At vero omnia ligna cedrina, & paries interiectus, & pavementum ædis, tam internæ, quam externæ, aureis laminis fuit obdutum; & in ipsis incisæ erant figurae palmarum, & Cherubim: & denique nihil erat in templo, quod non auro tegetur. Et in Dabir erat porta quatuor cubitis lata, alia octo. Nam duplex esse solet portarum altitudo ad longitudinem in recte instituta arte ædificandi. Quod textus noster habet: Postesq; angulorum quinque: Hebraice est, Postesq; & quintam: quia quintupla erat latitudo portæ ad totum murum latum, qui viginti cubitis constabat. Ita etiam in prioris ædis parte, dicta Sanctum, vel Templum, & Hebraice Heichal, fecit ostium è regione ostij interioris duobus partibus & superliminari, quinque cubitis lata, & decem longa: & ut habet noster Textus, postes quadrangulatos, & Hebraice postes ligni olei ex quarta, quia occupabat quartam partem ligni totius latitudinis muri, quæ erat viginti cubitorum. A Meridie ad Aquilonem, primam portam duæ valvæ clauderant, ex buxo, laqueis binis fundæ instar implexis ornata, iisque rotundis. In laqueis erant insculptæ palmæ Cherubim, & florum ferè apertorum dictorum. In muro inter utrumque locum interiecto, quod diuidebatur Dabir ab Heichal, erant catenæ aureæ affixæ, quibus velum penderet, & Sanctum à Sanctorum sancto distingueret: in oraculo vero Arca cum duobus Cherubinibus, & propitiatorio. Et hæc erat interior templi structura.

Exterior vero tria totius templi latera, Aquilonare, Meridionale, & Occidentale, triplici contignatione munitur: positus enim in terræ plano per cubitos quinque distante à muro templi rectis trabibus decimum quintum cubitorum altitudinis ad primos quinque cubitos cum trabibus transversis, & alijs tabulis cedrinis fulcra facientibus, fiebat primum tabulatum latitudinis quinque ad alia quinque altitudinis sex cubitorum: propterea quod traves primæ transversæ erant sex cubitorum, & vno cubito incumbebant muro; secundæ vero traves transversæ erant septem cubitorum, & vno muro innixæ remanebant sex: in tertio vero tabulato alio quindecim cubitorum traves transversæ erant octo cubitorum: quarum vna templo incumbebat, & manebat septem cubitorum spatium, & tectum illi postremo tabulato imponebatur. Et ita munitur illa tria templi latera, & fenestris lucem templo ingerentibus locus erat. Et hæc veluti deambulatoria constructa erant: quorum porta in infimo tabula-

Ibidem, & infra 7.

Externa Templi contignatio triplex, quæ nam illa.

3. Reg. 6. & Ezech. 4.

Atrium interius Templi. Exod. 26. et 36. & Heb. 9. Idem atrium Sacerdotale cur dictum.

2. Paral. 4.

Ariel quid sit. Isai. 29. & alibi. Qualis templi figura.

1. Paral. 28

3. Reg. 6. & 7.

2. Paralip. 24.

Hierem. 36. Huius atrij portæ quatuor.

4. Reg. 15. Hierem. 31. 26. & 36.

to ad Meridionale latus, in quo cochlea, ut ad secundum, & tertium ascenderetur. Ante portam templi erat atrium interius, siue Sacerdotale, quod solis esset peruium Sacerdotibus: & signat atrium, siue Hebraicè vlam, arcam, quæ aperto cælo muris est conclusa. Et habebat hæc area centum & quinquaginta cubitos latitudinis ab Occasu, & totidem longitudinis ab ortu Occasum versus: sed longitudo qua Ortum respiciebat, maior erat illa, quæ ab Occasu, quam latius, & apertius spatium atriorum omnium: ita ut tota fabrica leonis formam referret; qui pectore, quam tergo est latior: ideo à Prophetis dicitur Ariel, hoc est Leo Dei; vel Leo fortis. Per tredecim ergo cubitos erat latius atrium ab Oriente, quam quod ab Occidente. Huius atrij muri tribus lapidum ordinibus marmorum, & serra dissectorum exterius constabat: quos trabium cedrinarum ordo vnus additus interius vestiebat. In hoc atrio erant multa cœnacula, & cubicula, tum ad thesauros, vasa, & supellestem seruandam, tum ad Leuitarum, & Sacerdotum ministrantium, & cantorum custodiam, & habitationem. Et licet horum cœnaculorum, vel cubiculorum in Salomonis historia nulla fiat mentio: tamen in descriptione, quam dedit David filio suo Salomoni, aperta sit mentio cellariorum, cœnaculorum, & cubiculorum in adytis, & exedrarum per circuitum. Et dicitur interius domus Domini atrium 3. Regum 7. & 2. Paralipomenon 24. Hieremias verò 36. dicitur atrium Sacerdotum. Erant in hoc atrio interiori quatuor portæ ad quatuor plagas mundi respicientes: sed præcipua erat Orientalis, quam maximè exornauit Ioathan, cui Nouæ portæ nomen fuit. 4. Regum 15. Hieremias 26. 31. & 36. Erat & alia porta ad Meridiem, quæ porta Piscium dicitur. Erat & porta Aquarum, & in ea erant duo putei magni ad aquæ alium de aduectæ conseruationem in ministerio. Erat & puteus pertuso canali per montem vsque ad torrentem, in quem sanguis, & aqua infusa ad tor-

rentem post quatuor stadia aduersus Occidentem diffuebat; ut Aristæas se vidisse testatur. Fuit & aliud atrium Israël nomine designatum, in quod populus conueniebat religionis, & cultus causa; & dicebatur atrium exterius; quod 3. Regum 7. Atrium maius dicitur; Ioann. 10. & Atriorum 3. & 5. porticus Salomonis, à principali eius parte denominatur. Quare capacissimum erat conuentus ter in anno frequentissimi. In quo versus Meridiem erat subsellium Israël Regi præparatum cum sede ad sedendum commoda: nulli enim alteri licebat in Templo sedere, præterquam Regi, & Pontifici; in quo Rex despiciebat populum, & interdum, cum opus esset, alloquebatur. In hoc atrio ad sinistram erat quædam porta dicta, Porta Benjamin, de qua Hieremias 20. & altera è regione: hoc atrium postea exedris (id est scamnis commodis ad sedendum) ad Meridiem, & Septentrionem, & portibus ædificatis ornatum fuit; & in eo porticus constructa à Salomone pro se, ac Regibus, ut habes 3. Regum 7. Huius atrij murus tribus lapidum ordinibus, & vno cedrinatum constabat, ut alter. In hoc Israël atrio erat pars quædam distincta, in qua sceminæ orabant: viri tamen Sacerdotum atrio propinquiore erant, sceminæ remotiores. Sed aucto hominum numero, & ordine turbati cepto, opus fuit interstitio murorum non nimis alto, ut alter sexus ab altero seiunctus commodè consistere posset: & ita ex vno atrio duo facta sunt. Et hoc fortassis insinuat Scriptura, cum ait: Cumq; stetit Iosaphat in medio cœtu Iudæ, & Hierusalem, in domo Domini ante atrium nouum. Habebat autem hoc atrium ad Meridiem & Aquilonem suas porticus, & exedras, quo commodius possent in illo manere. Et in atrio ipso ad portam geminæ erant arcæ constitutæ operculis perforatis, in quas votiua pecunia à singulis pro beneplacito conijciebatur ad templi sarratecta curanda: de quo habes in Euangelio; viduam duo æra minuta mittentem

Aristæas. Atrium exterius quod nam fuerit.

3. Reg. 7. & alibi sapius. Ioann. 10. Act. 3. Infra 5.

Sedere tantum quibus Hierosolymitano in templo liceret.

Hierem. 20. Exedra quid.

3. Reg. 7.

Ibidem.

2. Paral. 20

In hoc atrio erat Gazophylacium.

Luc. 21.

Rab. Kimhi in cap. 4. Ezechielis. Atrium immundorum quod nam esset.

Monsdomus qui dicitur.

Idem ibid.

Vbi nam Sacerdos, & quando initium Sabbati, & finem populo denuntiaret.

Hierem. 35

Qua parte Templi cœnacula esset disposita, atque constructa, & quibus deferuissent. 2. Paral. 3. & alias.

in Gazophylacium cæteris copiosius offerentibus à Domino fuisse prælatam. Et Kimhi in Ezechielem testatur, ab atrio sceminarum ad illud Israël, septem gradibus ascendi solitum fuisse. Erat præterea aliud atrium dictum אֲתִיבָא, id est profanum, in quod exteri, id est Pagani conuenire possent ad orandum, & Israëlitas, qui nõdum purificati erant; & dicebatur immundorum: quod similiter suas exedras, & porticus habebat, quo vel imber, vel æstus nimius vitari possent. Extremus omnium cæteros ambitu suo concludens, fuit murus dictus אֲתִיבָא, à quo totum spatium vsque ad atria contentum mons domus dicebatur: cui muro ab interiori parte scamina vndique adhærebant, quibus populus sedere posset, imbrice superius ad arcendam pluuiam, & solis ardorem constructo. Ad Orientalem huius partem duo iudicum collegia fuerunt vtrinque ædificata: atque hic murus montis in secundo Templo quinque portas habuisse scribitur, ex quibus vna populis proximè plantatis ornata erat, ut Kimhi in eundem Prophetam tradit. Erat in Templi atrio puteus operculo mobili reclusus, in quem ministrantes aquam, & sanguinem effundebant, quæ per subductum canalem ad torrentem Cedron vsque defluebant: in singulisque porticum angulis sublimes erigebantur turres, vbi Sacerdos astans, à Meridie, quando dies Sabbati inciperet, tuba indicabat, & vesperi, quando desinebat, nunc ferias populo, nunc ut opus faciat, denuntiabat. Templi exedra nõ tantum Sacerdotibus, sed etiam Scribis patebant legis interpretibus ad vsum docendi, ut Hieremias 36. Erat & suggestum inter Israël, & Sacerdotum atrium, in quo Leuitæ musicis instrumentis solennium, & quotidianorum sacrificiorum tempore canerent. Circa Septentrionalem vestibuli Sacerdotum tractum erant fabricata cœnacula, vbi Sacerdotes interius ingressi fur, lineas, siue byssinas sacras vestes induebant, vt ministrarent; & exituri, profanas resumerent. Quindecim ve-

ro gradus, quos quidam in Templo ponunt, ad quos Psalmi canerentur ab Israëlitis, ad Sacerdotum atrium spectare videntur, ut idem auctor tradit. Propter hæc tot, & tam frequentia atria scripsit Dio: Iudæi; inquit, Deo Templum summe molis, pulcherrimum extruxerunt: hoc dempto, quod apertum, & nullo culmine tectum fuit. Sic ille: quia videlicet ipse non penetrauerat interiora eius, id est Sanctum, & Sancta Sanctorum, quæ tecta erant. In adyto erat Propitiatorium cum Cherubinis, & sub Propitiatorio Arca antiqua cum virga, vna Mannæ, tabulis Testamenti: in Sancto, vel Templo, candelabrum cum quindecim lucernis semper lucentibus: ad Aquilonem Meridiem versus mensa, altare thymiamatis: in medio, id est in atrio; altare holocaustorum, & vas illud ingens vocatum Mare æreum, & mare fusile, sustentatum bobus duodecim; & decem bases æræ super quaternis rotis, duo millia batorum capientes; cum decem lutris, vel luteribus: & quodlibet lutrum capiebat quadraginta batos aquæ. Ante vestibulum Templi duæ columnæ æræ Salomonis iussu, miro artificio per Hiram constructæ: quarum altera, quæ à dextris, dicebatur Iachin; altera verò à sinistra, Boaz. Porta vestibuli ad Orientem versa erat, & ducebat in altum septuaginta cubitorum, & 25. in latum; sine valuis: & per eam domus Domini, & omnia quæ in atrio fierent, ceram perspicue poterant, & eò populus hostias, & sacrificia sua adducturus erat. Templum Domini dicitur mons Domus, & Moriah; & Libanus, ob candorem lapidum externum; vel quia cedrinis lignis ex Libano adductis conuestiebat: de quo Zacharias, Aperi, inquit, Libani portas tuas, & comedat ignis cedros tuos: tabernaculum testimonij, eo quod testaretur, Deum ibidem habitare. Dicebatur & domus Iacob, & Domus seculorum; ad distinctionem tabernaculi mobilis, & Templum Salomonis, & alijs modis. In Templo priori non legimus nisi vnum velum distinguens templum ab Oraculo, quod narazira sive dicebatur.

Idem ibid.

Dio Cass. libro 37.

3. Reg. 6. Vbi elicit propitiatorium, & quæ in eo, & in sancto, vel Templo contineretur.

Exod. 26.

Num. 17.

Exod. 26.

& alibi.

Infra 30.

Supra 27.

2. Paral. 4.

3. Reg. 7. &

alibi.

Templum Domini quibus alijs nominibus diceretur.

Zach. 1: 1.

Exo. 26. ac sæpe deinceps, & alibi.

1. *Esd.* 6. Templū Zo-robabel ab il-
lō Salomōnis quā diuer-
sum.
A quo reedi-
ficatum, &
pristinā re-
stitutam di-
gnitatem ma-
gnificentiam,
restituente Iose-
pho.

Ioseph. lib.
15. *Antiq.*
cap. 14.

Marc. 13.

Templū Sa-
lomonis quā
diu steterit.
3. *Reg.* 6.
Ioann. 2.
Quo instau-
ratum tem-
pore, quo di-
rutum.

4. *Reg.* vlt.
Ioseph. lib.
7. de Bello
Iudai. c. 10.
in fine.
Domus Salo-
monis descri-
bitur.

3. *Reg.* 7. &
seq.
Ibidem.
Supra 6.
Infra 7.
Ibidem.
Ibidem.
Infra 10. &
seq.

Supra 10.

In secundo Templo sunt qui dicant fuisse aliud velum inter atrium, & Sancta. In secundo Templo à Zorobabel constructo, omnes partes Templi quæ in priori, sed minore situ, opere, & sumptu quā antiquius, quod ab Herode Rege decimo octavo anno sui Regni per octo annos denuo constructum fuit: & additis portis, & vndique porticibus ex candido lapide ornatum, & auctum: tanta magnitudine lapidum, & ædificiorū structura, vt ab ipsis scriptoribus Hebræis affirmetur maius, & præstantius illo Salomonis. De quo Domino dixerunt discipuli: *Magister, aspice quales lapides, & quales structura. Et respondens Iesus, ait illi, Vides has omnes magnas ædificationes? In hoc Templo secundo Sacerdotium perpetuum non erat, sed à Romanis deferebatur. Desiderata sunt in secundo Templo, vt tradunt Hebræi, duæ aræ, altera legis à Mose constructa, altera Sacrorum munimētōrū Vrim, & Thummim, ignis supernus, maestas, & Spiritus sanctus, prophetiæ. Constructum est Templum Salomonis septem annis, & durauit decem supra 400. Instauratum est Templum per 46. teste Ioanne: durauit 410. & eodem mensis die, quo euersum est à Romanis, fuerat olim destructum à Chaldæis, vt annotauit Iosephus.*

Constructum præterea Salomō palatium sibi (post domum Deo ædificatam) quod magnificentissimū fuit, quia 13. annis absolutum in eodem monte Moriah, ex quo ad Templum scala artificiosè constructa descendebatur, lapide, & lignis eleganter fabricata. Duplex erat Regia in ipso palatio, nempe ipsius, & Reginæ filię Pharaonis à se ductæ. Et illa aula tres partes habebat principales: porticum iudicij cum folio Regio, atrium Regium, quod dicitur magnum, & rotundum, & ædes ipsas, quas pro ministrorum, & ministeriorum ratione capacissimas fecit, vt pote quibus Regina Sabā cum aulæ suæ Principibus excipere potuit. Extra verò urbem in Regio nemore, vnde Libanus montis prospici poterat, & frigenis, ac salubris

aura in æstate captari, palatium condidit, de ambulationi magis, & prospectui, quā habitationi opportunum: centum cubitis longum ab Ortu ad Occasum, quinquaginta latum ab Aquilone ad Austrum, & altitudinis triginta, cum duplici porticu, altera post alteram, & duplici columnarum ordine, & simplici saltu cōtignatione ex ea parte, qua portæ erant ad intradum: & dicitur domus Saltus Libani. Herodes quoq; magnus binas ædes Regias construxit, quas Casaream, & Agrippium, in æternam suorum promotorum memoriam denominauit, vt auctor est Iosephus.

Erat autem domus Domini in longitudine 60. cubitorum ab Occasu ad Ortum, 20. in latitudine à Meridie ad Septentrionē, 30. in altitudine, & primo ex lapidibus dolatis, & perfectis, atque pretiosis ædificata, ita vt malleus, & securis, & omne ferramentum non sint audita in Templi constructione.

Fuit præter templum, Iebusæorum arx, ad quā iam dirutam arca Domini per Dauidem est asportata, & ibi fuit, quoad Salomon Templum construxit, & dedicauit: cuius vestigia nunc extant, & ibi creditur Dominus pascha coenasse cum discipulis, & descendisse Spiritus sanctus in discipulos. Ibi quoque sepulchrorum Dauid, & Regū Iudæ monumenta visuntur: de quibus 3. Regum 2. *Dormiuit igitur Dauid cum patribus suis, & sepultus est in Ciuitate Dauid.* Et Nehemię 3. dicitur Dauidis sepulchrum. Morem autem sepeliēdi Reges, accipe ex 2. Paralipomenon libro cap. 16.

Fuit præterea domus Dauid inter dictum collem, & montem Moriah, quæ turris Dauid nomine appellata est, de qua filius eius Salomō: *Turris, inquit, Dauid collum tuum, quæ ædificata est cum propugnaculis.*

Secundum ambitum montis Templi erat insignis quoq; domus Salomonis ad montis præruptā, quæ subiectam vallem ad Austrum despiciebāt. Et in eodem montis ambitu erant duæ piscine, non longe à se ipsis disitæ: altera ad Ortum maior, quæ inferior piscina

Supra 7.
Ibidem.

Regiæ duæ ab Herode constructæ, ac denominatę. *Ioseph. lib.* 14. *Antiq.* cap. 26. & *lib. 1. de Bel lo Iudai. c.* 16. *initio.*

Magnitudo domus Domini.

3. *Reg.* 6. *Ibidem.*

2. *Reg.* 5. *Infra* 6. & seq.

Matth. 26. & seq. *Act.* 2.

3. *Reg.* 2.

2. *Esd.* 3.

Turris, Dauid vbi esset sita.

Cant. 4.

Isa. 22.

dicta

4. *Reg.* 18.
2. *Esd.* 3. et
alii.
Ioan. 5.

Nehem. 3.

Noua vrbs Hierusalem ædificata.

Ioan. 19.

1. *Machab.* 2.

Ioseph. lib. 20. *Antiq.*

cap. 15. in princip. seu cap. 7. ante med.

Idem lib. 2. de Bello Iudæ. c. 17. circa med.

Ioan. 18.

Idem lib. 6. cap. 6. sub initium.

Idem cap. 8 eiusdem libri, iuxta initium.

Qualis Domini formā sepulchri.

dicta est, ab Ezechia fabricata; altera verò secundum murum exteriorē ad portam Gregis dictam, quinque porticibus extructam, quæ Bethesda: ad quam Christus sanauit paralyticum. Fuit & tertia Piscina, quæ Nehemias factam appellat in ciuitate Dauid, inter Occasum, & Aquilonem: quam historici altam pedibus quadraginta, latam verò 250. definiebant. Et hæc de antiquis fabricis.

Posteriora verò sunt, & recetiora, Monabazi Regis Adiabenzæ palatium in Bezetha constructum iuxta murum montis domus Domini ad Ortum. Est etiam Antiochi castrum iuxta eundem murum, in colle eminenti situm ad Aquilonē: iuxta quē arcus duplex erat, Græcè *Αὐτόπορος*, Hebræicè autē Gabbatha dictus, vnde præfides ad populū verba faceret: huic loco contiguum erat amphitheatrum, & Xystus à Gentibus constructa: & in proximo colle non longè à intro Montis domus ad Occasum, Assamonæorū, vel Machabæorum Regia; in qua Rex Agrippa palatium construxit insigne iuxta portam Essenorum: cui non longè adiacebat domus Ananiæ pontificis, quæ Annas Caiphæ societ olim tenebat, vt tradit Iosephus. In ciuitatis Dauid Aquilonari extrema parte versus Ortum erat Herodis Regis palatium magnificentissimum, & inferius versus Occasum turris octogula dicta Psephina: ex qua in Arabiam vsque prospectus longè patebat, vt Iosephus est auctor. Ad Orientem verò in superiori Acra, siue in suburbio, castrum Assyriorum dictū, cuius ruinæ adhuc permanent: primum Titī expugnantis urbem præsidium; vt idem Iosephus auctor est.

Est & intra moenia ciuitatis computandum nūc Sepulchrum Domini, seu Templum, quod illud cōprehendit, quod in speciem est rotundum, in cuius medio est Dominicum Sepulchrum sub dio consistens, & nullo tecto coopertum. Porro in medio est apertura, seu fossa quædam foris, marmore tecta, intus adhuc nuda. Ostium habet ab Oriente paruum, &

cum ingressus fueris speluncam, Sepulchrum iacet: ad dexteram, id est parietem Septentrionalem ex marmore confectum, longitudinis octo pedum: quem lampades accensæ reddunt illustrem. Est & ante illam speluncam Sepulchri Dominici alia crypta eius magnitudinis, & figuræ, solo pariete intermedio à priori separata: & in hanc primum descendebatur, & per intermedij parietis ostium ingressus patet in speluncam Dominici Sepulchri: quod ostium clausum erat, quando mulieres mane venientes ad vngendum corpus Domini, dicebant: *Quis reuoluet nobis lapidem ab ostio monumenti?* Circumcirca sunt edita loca, & oratoria, in quibus Christiani nominis professores orare consueuerunt, & in quibus laudes, & psalmi, & hymni pro more cuiusque decantantur à Græcis, Latinis, Aethiopicis, Syris, Georgianis, & alijs. Mons verò Caluarie distat à loco sepulchri centum & octo pedibus, estque ascensus à superficie pauimenti Ecclesiæ ad locum vbi Crux rupi infixæ fuit: in qua rupe extat scissura viginti & octo pedum, à terræ motu Domini in Cruce pendens effecta. Non longè à Caluarie per pedes decem ostenditur pars columnæ, in qua Christus fuit flagellatus, illic ex domo Pilati translata: prope quem locum descenditur per quadraginta & septē gradus ad locum, vbi Helena inuenit defossam Crucem Domini.

Quarto loco agendum de muris, turribus, ac de portis Ciuitatis: nam ex istarum rerum numero, & fortitudine solent magnæ, ac munitæ vrbes apud historicos celebrari, atque commendari: hinc quædam muro, & antemurali cinguntur, alia duplici, vel triplici muro: hinc etiam Thebæ Aegyptiæ, quæ maxima fuit ciuitas, & 140. stadiorum ambitu vallabatur, vt tradit Herodotus, centum portas habebat: vnde dicta fuit Hecatompyla. Alia Thebæ fuit in Bœotia, quæ Amphio fertur muris exornasse: hanc Heptapylon vocat Apuleius, eo quod septē portis constaret. Murus ergo Hierusalem non erat simplex, sed pro incre-

Marc. 16.

Matth. 27.

Ioan. 19.

Qui nā muri Hierusalē.

Herodo. Halicarn.

Apuleius.

Eiusdem turres.

mento

Ioseph. lib. 6. de Bello Iud. c. 6. ante dimid. Idem. Hecataeus veteris historiarum scriptor. Iudaeae amplitudo.

Idem. Hierusalem quot hominum millia aeret.

Aristaeas.

Porta Hierusalem.

Prima porta. 2. Esdr. 3. & alibi.

Ioann. 5.

Secunda.

2. Esdr. 2. & 3. & alibi.

mento aedificationum, & populi numero, vt docet Iosephus: in cuius extremis mœnibus triginta erant turres; ambitus autem eius triginta stadiorū, vel etiam plurium. Nā lib. 1. in Apionem producit Iosephus Hecataeum antiquum historicum, dicens: Idem vir & magnitudinem prouintiae, quam incolimus, pulchritudinemq; narrauit. Penē decies trecenta milia, inquit, iugera terrarum optimarū vberima prouintia possidere noscuntur. Iudaea namq; huius est amplitudinis. Et infra loquens de Hierusalem ciuitate, subdit Hecataeus: Sunt autem Iudaeorum & alia quidē multa munitiones per prouintiam, atque vici, vna verò ciuitas munitissima, habens praecipue circuitum quinquaginta stadiorum, in qua commemorantur hominum circa centum & quinquaginta milia, nomine Hierosolyma. Hæc ex Hecataeo; vt videas ambitum vrbis, & capacitatem hominū. Aristaeas Abderita in libello ad Philocratem fratrem de Septuaginta interpretibus sic habet: Ciuitatis verò amplitudo est mediocritate quadam temperata: qua, quantum colligere potuimus, in circuitu quadraginta stadia habet. Turres quidem subtus videntur esse peruias, supra verò vstatos habent anfractus, & sunt ad formam theatralem dispositae. Nam quia Ciuitas in monte est sita, sunt reflexae, & in se inuicem pronae. Sic ille.

Iam verò nouem legimus fuisse huius vrbis portas praecipuas, etsi alij 12. enumerent, vt superius dixi, de quibus restauratis Nehem. 3. scribitur.

Prima erat, porta Gregis dicta, quæ Templo proxima erat, posita inter Ortum, & Meridiem, quæ & à Septuaginta dicitur Πρωβατικὴ πύλη: quòd per eam greges in Templo immolandi introducerentur: iuxta quam erat Probatica piscina in Euangelio Ioannis, Græcè sic ab omnibus vocata, & quia respiciebat Austrum, & Cedron torrentem.

Secunda, porta Vallis, sic dicta, quia per eam ibatur in vallem patentem Iosaphat: de qua bis habes mentionem factam Nehem. 2. & 3. hæc postea progressu temporis vocata est Aurea; quòd per eam pateret aditus in Tem-

plum. Et vt in fine capitis 3. ait Nehemias, in porta gregis aedificauerunt artifices, & negotiatores.

Tertia porta dicta est Fontis, in ea parte vrbis, qua Moriah montis murus cum Mello coniungebatur: sic dicta, quòd non longè à fonte Siloë distaret. Et cap. 2. Nehemias ita videtur vocare: Ad fontem Siloë turris quaedam erat in muro edito posita, vt quidam putant, quæ scaturigini fontis vicè castelli, & propugnaculi praebat: quæ cadens oppressit decem & octo viros, vt habetur Luc. 13.

Quarta ad Occasum in laterè montis Sion fuit Dauid porta: vnde & Piscium dicta est à Nehemia, quòd per eam pisces importarentur ex mari, & portu Ioppe: ad cuius portæ dexterā Iudas se in sycomoro suspendisse traditur.

Quinta porta, fuit Verus, sic dicta, quòd non, vt cæterae, à Chaldeis esset destructa: quæ posterioribus seculis dicta est porta Iudicij, quòd proxima esset Caluarie loco, vbi vltimo supplicio damnati afficiebantur, per quam Dominus baiulans sibi crucem est egressus: à quo loco Caluarie non longè distat hortus, in quo sepultus est Dominus. Olim moris erat in portis iudicia celebrari.

Sexta porta contra Aquilonem, dicitur Equorum à Nehemia: quæ portam Ephraim legimus 4. Regum 14. vocatam, & de qua Nehemias 3. 8. & 12. fit mentio: & porta hodie appellatur S. Stephani, quòd eiectus per illam portam extra Ciuitatem lapidatus sit.

Septima porta, in ipso montis angulo acuto inter Aquilonem, & Orientem, porta Anguli vocata, quæ alio nomine dicta est porta Beniamin: cuius mentionem non fecit Nehemias, quòd fortassis suo tempore conclusa esset, eo quòd haberet difficilem ascensum.

Octaua porta, Aquarum dicta, interiuentis vallis exitum excipiebat, qua torrens in valle conceptus ad Ortum effluens educebatur: de qua Nehemias capite 3. Nathinai autem habitabant in Ophel, vsque contra por-

Tertia.

2. Esdr. 2. & 12.

Luc. 13. Quarta.

Nehem. 3.

Matth. 27.

Quinta. 2. Esdr. 3. et alijs in locis.

4. Reg. vlt. & seq.

2. Esdr. 2. Ioann. 19. Vbi olim iudicia celebrari solita.

Sexta.

4. Reg. 14. Nehem. 3. 8. & 12. Act. 7.

Septima.

4. Reg. 14.

Octaua.

2. Esdr. 3.

tam

Infra 12.

Nona porta. Supra 2. & 3. & 12.

Hæ portæ quibus Iudææ partibus responderet.

Tobias cluitatis Hierusalem portas cum diceret ex lapidibus pretiosis aedificadas, quò tenderet. Tob. 13.

Apoc. 21. Cæli quæ nam portæ: quæ inferi.

Matth. 16.

Loca Hierusalem adiacentia.

tam Aquarum, ad Orientem, & turrim quæ prominebat. Et cap. 12. Vsque ad portam Aquarum ad Orientem.

Postrema fuit Porta Ruderum, siue Sterquilinij, posita in angulo Orientis, & Meridiei, per quam simus, & ruderum in torrentem deiicienda, vel in hortorum, qui iuxta torrentem constituti erant, vsus efferebantur.

Ex his portis patebat aditus quæ versum in omnes Terræ sanctæ partes. Nam ex Gregis, & Vallis, & Fontis portis in omnem regionem Australem vsque ad desertum Sinai; ex porta Piscium in Emmauntem, Ioppen; & in omnem Palaestinam vsque ad mare; ex porta Veteri ad Tyrum, & Sidonem, & Casaream Palaestinæ; ex porta verò Aquilonari dicta Equorum, ad Dan, Emath, & Damascum; ex porta Beniamin in Hierico in siluam Beniamiticæ tribus: vnde lignorum ingens copia asportabatur in vrbem: ex Aquarum, & Sterquilinij portis in Oliuarum montem vrbis proximum, atque in Iordanem, & mare Salis, & in omnes Orientis tractus. Iste portæ dicuntur in libro Tobie ex Sapphiro, & Smaragdo aedificari, & ex lapide pretioso omnis circuitus murorum eius, & ex lapide candido omnes plateas eius sterni: quia Propheeta respiciebat ad veram Hierusalem Ecclesie Militantis, quæ Sponsa est Christi, ornata omni lapide pretioso, vel ad futuram, quam in cælestibus expectamus, de qua Ioannes in Apocalypsi abunde philosophatur, quòd sublarus in spiritu eam viderit habentem portas duodecim, tres ab Oriente, totidem ab Occasu, & alias sex ab Austro, & Aquilone. Quo significatur, duodecim Apostolos esse portas cæli: sicut Hæretici, & falsi Doctores sunt portæ inferi apud Matthæum: præterea facilem, ac patentem esse accessum ab omni parte mundi, & natione ad ingressum militantis Christi Ecclesie, per quam postea est accessus ad Triumphantem: & hæc de Portis.

Quintò, loca extra Ciuitatem posita, aut non multum ab ea distata, sunt breuiter expedienda. Ad Ori-

tem proximus erat mons Oliuarum, ab eius arboris copia sic dictus, & tantum intercedente profunda valle torrentis Cedron, ab vrbe distinctus: in cuius descensu erat viculus Sacerdotum, dictus Bethphage, supra montem verò Bethania. Incipiebat autem torrentis Cedron à Mello montis extremo à Meridie in Ortum excurrrens, molliter deflexus, ad Aquilonem vergens. In torrentem autem incidebant aquæ, intra Vrbem tamen manantes, tum defluentes. Suppeditebant etiam continuum fluxum fons Gihon, qui ad Occasum non longè à porta Piscium erumpit, atque perpetuo riuo per vallem sui nominis deducto, piscinam superiorem dictam implet, indeque in natatoria Siloa influit: vnde egressæ aquæ, & cum alijs riuulis commixtæ torrentem efficiunt. Natatoria nomē fonticulus proximus efficit: quæ non tantum ex his aquis, sed etiam occulto canali olim ex Salomonis hortis fuisse commemoratur. Sunt enim non longè à Mello extra vrbem monticuli, in quibus Salomonis horti fuerunt: extat ibidem Rogel, quò irrigari poterant, & hortis vicina petra Zoheleth, de qua 3. Regum 1. fit mentio: Adonia regnum citra patris voluntatem ambientis testis. Et valles, quæ erant inter hos montes, non ita magnæ, ab Austro in Ortum protectæ. Erat vallis Ben-ennom, vel filiorum Hennon, siue Geenna Saturni, quondam nefarijs sacris infamis locus, qui Thopheth vocatur à Hieremia: & postea equorum, mulorum, & aliorum animalium immundis cadaveribus projiciendis damnatus. Illis in collibus non longè ab hortis Regijs, & fontē Rogel, visitur sepulchrū Ithaiæ: & in valle ampliori, quæ ad Austrum porrigitur, Iosaphat monumentum erat, à quo totius vallis nomē est inditum, de quo Ioel 3. in cuius non ima profunditate, sed in pede montis Oliueti, situm est sepulchrum B. Virginis, & in editiori parte quàm sit ipsa vallis, quæ ante euerfionem Ciuitatis extra tertiam emittebat: nunc est sub terra vnà cum Ecclesia, eo quòd Romani ciuitatem oppugnantes, eam oliuarum arbori-

Cedron torrentis iudicij quod.

Fons Siloë vnde natatoria nomen habeat. Ioan. 9.

2. Reg. 17.

3. Reg. 1. Ibidem.

Geenna Saturni quæ nam illa.

2. Paral. 33. 2. Esdr. 11. & alibi sapissime.

Hierem. 7. & alibi. Vbi sepulchrum Ithaiæ positum sit. Ioel 3.

Beatis. Virginis monumentum in valle Iosaphat.

bus

Ioseph. lib. 8. de Bello Iudai. c. 4. in fine. Hierusalem sub Hadriano, fide conspersa. Luc. 22. Matth. 27. Supra 26. Bethsura, locus totius Iudae munitissimus, teste Iosepho. Ioseph. c. 9. circa med. Vallis Gigantum cur dicta.

Iosu. 15. & 18.

Idem cap. 4. initio. & 7. 2. Reg. 5.

3. Reg. 1. 2. Paral. 32. 4. Reg. 20.

Ecclesiastici 48. Vnde dicitur Ager fullonis, Gihon.

Hierusalem a Deo cur funditus excindi permiffa. Ratioprimum.

bus incisus, & aggeribus oppleuerunt, teste Iosepho. Et Hadrianus iussit ruinas atriorum Templi erui, & proijci in torrentem Cedron, & complanari montem Moriah, & Sale aspergi ciuitatem. Non longè a sepulchro B. Deiparae est Ecclesia in hortu Gethsemani, in quo Dominus iustus ad mortem Patrem est deprecatus. Ultra vallem, ad plagam Australem est ager AKeldema, emptus triginta argenteis, quibus Dominus uenit dicitur, dedicatus in peregrinorum sepulchrum: Bethsur, vel Bethsura, oppidum sua natura munitum, in angustijs montium situm, per quinque stadia distans a Hierusalem, pertinens ad tribum Iuda, Iosue 15. & 1. Machabaeorum 14. & 2. Machabaeorum 11. de quo Iosephus libro 13. Antiquitatum, Bethsuram, inquit, oppugnabat (Ionathas) locum totius Iudae munitissimum. Est & vallis gigantum prope urbem, incipiens viginti duorum stadiorum spatio, usque ad Bethleem: sic dicta ab antiquis habitatoribus Raphaim: de qua Iosue 15. & ibi ut limes Iudae tribus effertur: meminit & Iosephus libro 7. Antiquitatum: in quos bis castrametati sunt Philistaei, quos confregit Dauid. Est quoque mons Gihon altus, & reclusus, in prolixitate totum Occidentale latus ambiens, in via tamen ad urbem discretus valle eiusdem nominis, & fonte, in quo vnctus est Salomon in Regem. 3. Regum 1. & de illo fit mentio 2. Paralipomenon 32. Ex quo aqua influebat in piscinam superiorem in ciuitate Dauid: cuius rei gratia celebratur Ezechias 4. Regum 20. & Ecclesiastici 48. A quo loco non longè aberat ager Fullonis, de quo Isaias 7. sic denominatus, quod fullones suos pannos ex vicino Gihonis flumine lotos, siccare, & extendere consueuerunt: Multa sunt alia loca, quae consultò, ne longiores simus, praetermittimus.

Ad sextum dicendum est, Deum iustis de causis permiffisse Ciuitatem illam perire. Tum quòd ita exigent ingentia Iudaeorum flagitia, & praecipue scelus illud horrendum ab-

negati a se, & in cruce acti Filij Dei ipsi olim promissi, & tanto signorum splendore, totque Prophetarum vaticinijs, & vitae integritate se Messiam esse, & per Ioannem, & per se ipsum, & per Apostolos comprobantibus. Si enim terrae Sodomorum remissius erit in die iudicij, quam verbum Dei per Apostolos praedicatum respuentibus: quid erat aliud expectandum de ingratis Hierosolymorum ciuitate, quam Dominus paulò ante mortem suis est lacrymis profecutus, quam ut in aeternum perueniret interitum? Hanc causam interitus non ignorarunt Patres, inter quos Egesippus: Erat, inquit, sermo vetus, & frequens, tunc perituram urbem Hierosolymam, & sancta eius uruenda, cum seditio belli legem incesferet, & domestica manus templum Dei consummarent. Sed nec hoc quidem intellexerunt: quoties enim excisa domus Dei? quoties seditio? quoties bellum? Et nunquam illa vrbs perijt, nisi quando verum templum Dei domesticis manibus crucifixerunt. Et quod illud templum? Audiant: Soluite templum hoc, & in triduo readificabo illud. Et Hieronymus in Matthaeum: Desertam Iudaeorum domum, id est templum illud, quod fulgebat augustius, oculis comprobamus: quia habitatorem Christum perdidit, & hereditatem praeripere gestiens, occidit heredem. Lactantius libro 4. de Vera sapientia duos producit Scripturae locos, qui nostris in codicibus iam ad verbum non ita habentur: priorem ex 3. Regum 9. quem ita allegat: Sed & Salomon, inquit, filius eius, qui Hierosolymam condidit, eam ipsam perituram esse in ultionem sanctae Crucis prophetauit: Quòd si auertimini a me, dicit Dominus, & non custodieritis veritatem meam; reijciam Israël a terra, quam dedi illis; & domum hanc, quam aedificauimus illis in nomine meo, proijciam illam omnibus, & erit Israel in perditionem, & in opprobrium populo, & domus hac erit deserta: & omnis qui transibit per illam, admirabitur, & dicet, Propter quam rem fecit Dominus terra huic, & huic domui haec mala? & dicent, Quia reliquerunt Dominum Deum suum, &

Matth. 11. & Luc. 10.

Luc. 19.

Egesipp. lib. 5. de excid. cap. 2.

Christus Messias templi Dei verum.

Ioann. 2. Hierony. in cap. Matth. 23. tom. 9. Matth. 21.

Lact. cap. 18. in fine.

3. Reg. 9. Vbi praedicta Hierosolymorum euerfio, atque captiuitas. I. locus.

persecuti

Alter locus.

persecuti sunt Regem suum dilectissimum Deo, & cruciauerunt illum in humilitate magna: propter hoc importauit illis Deus mala haec. Posteriorem verò locum ex Esdrae libro primo, cap. 6. his verbis citat: Fore autem, ut Iudaei manus inferrent Deo suo, eumque interficerent, testimonia Prophetarum haec antecesserunt: apud Esdras ita scriptum est: Et dicit Esdras ad populum: Hoc pascha Saluator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in ligno: & post haec sperabimus in eum, ne deseratur hic locus in aeternum tempus, dicit Dominus Deus virtutum. Si non credideritis ei, neque exaudieritis annuntiationem eius; eritis derisio in Gentibus. Vnde apparet, Iudaeos nullam aliam spem habere (verba sunt Lactantij) nisi se abluerint a sanguine, ac sperauerint in eum ipsum, quem negauerunt. Sic ille. Hunc autem locum Esdrae testatur Iustinus in Dialogo contra Tryphonem a Iudaeis fuisse abrafum ex lectione Graeca iuxta Septuaginta interpretes: neque Tryphon negare factum poterat.

Iustin. Mart. tyr. tom. 2.

II. ratio.

Deinde id factum est, ut vis legis Mosaicæ abrogaretur penitus, & extingueretur. Cum enim cultus sacrificiorum, & religionis doctrina, & ritus in illa vrbe sita essent, & extra eam sacrificare non liceret, ablata Ciuitate illa, emortuam omnino illam designauit: quemadmodum egregiè Chrysofostomus philosophatur, exemplo de infirmo frigidam sitiente, quæ nisi concedatur, sit seipsum praecipitem daturus. Concedit quidem prudens Medicus, sed allata ex domo sua phiala, in hac, inquit, tantum potabis: quam postea, innuens ministris, iubet ut in terram decidere permittant, & frangant, ut à frigida abstineat in futurum. Ita à Deo sapientissimo Medico factum cum Iudaeo; cui ad tempus data lex Moyfi, & sacrificiorum religio, quæ suo tempore, ne noceret, ablata fuit, ne templum illud corporeum gloriam Evangelij vel impediret, vel obscuraret.

III. locus.

Praedictum praeterea fuerat hoc à

Daniele. Et Ciuitatem, ait, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Adde quod Christus disertis verbis praenuntiauit, cum dixit: Et Hierusalem calcabitur à Gentibus, donec impleantur tempora nationum. Quare iusto Dei iudicio interminatas luit poenas. Augustinus in Psalmum 64. Umbra, inquit, terreni templi transiit, nos Dominum, qui eius est veritas, teneamus. Hieronymus itè in Hieremiam: Sicut extructo, ait, templo in area Orna, & in monte Moriah, hoc est visionis; in quo Abraham filium suum Isaac obtulisse narratur, cessauit religio Silo, nec postea ibi sunt celebrata sacrificia: sic extructa Ecclesia, & spiritualibus in ea victimis immolatis, cessauerunt legis ceremoniae; & data est vrbs Iudaeorum in maledictionem cunctis gentibus terra, de qua nos Dominus liberauit. Et Beda: Diuinitus procuratum est, ut patefacta per orbem Fidei Euangelica gratia, templum ipsum quondam augustum cum suis ceremonijs tolleretur; ne quis forte adhuc paruulus, ac lactans in fide, si videret illa permanere, qua à Prophetis sanctis facta, qua à Domino sunt instituta, admirando sanctum seculare, paulatim à sinceritate Fidei, qua est in Christo Iesu, ad carnalem laboretur Iudaismum. Prouidens ergo Deus infirmitati nostra, & Ecclesiam suam multiplicari desiderans, omnia illa subuertit fecit, ac penitus auferri, quatenus umbra, & typo cessante, veriore ipsa iam veritas per orbem declarata palmam teneret. Sic Beda. Audi postremo verba Irénæi libro aduersus Valentinum, causam excidij Urbis enarrantis: Adhuc & de Hierusalem, & de Domino audent dicere, quoniam si esset magni Regis ciuitas, non derelinqueretur. Simile autem est dicere, si quis diceret, quoniam si esset stipula conditio Dei, nunquam à frumento derelinqueretur: & sarmenia vineae, si à Deo facta sunt, nunquam à botris destituta absunderentur. Quemadmodum autem haec non propter se principaliter facta sunt, sed propter crescentem in eis fructum, quo maturo facto, & ablato, derelinquantur, & è me-

Dan. 9.

III. locus. Luc. 21.

August. tomo 8.

Hieronym. lib. 5. commentar. in Hierem. in cap. 26. ante med. tom. 5.

3. Reg. 3. & 2. Paral. 3. Gen. 22.

Gal. 3. Beda in Marc. c. 12 tom. 5.

Heb. 9.

Infra 10.

B. Irénæ. libro 4. c. 7. per totum. Psal. 47. Matth. 5.

Quam eleganti, atque idoneo Hierosolymitanæ subuersionis necessitatem exemplo ostendat Irénæus.

dio

Rom. 5.

Isa. 27.

Israëlis ger-
men, Chri-
stus, & Apo-
stoli.

Variæ Hieru-
salem capti-
uitates enar-
rantur post
Christum.
I. captiuitas.
Secunda.
Tertia.

Quando pri-
mum, & per
quos Chri-
stianos du-
ces, ac Princi-
pes recupera-
ta.

Quarta.

dio auferuntur, qua iam non sunt vtilia ad fructificationem: sic & Hierosolyma, qua iugum in se seruitutis portauerat, in quo domitus est homo, qui antea non subijciebatur Deo, cum mors regnabat, & domitus habilis factus est ad libertatem, adueniente fructu libertatis, & aucto, & demesso, & in horreum apportatis ab ea his qui fructificare possunt, & in omni mudo disseminatis, quemadmodum Isaias ait: Filij Iacob germinabunt, & florebit Israel, & fructu ventris eius implebitur vniuersa terra. In vniuersa enim terra fructu disseminato, merito derelicta est, & de medio ablata, qua aliquando quidē fructificauerat bene: ex ipsa enim secundum carnem Christus fructificatus est, & Apostoli; nunc autem iam vtilis non est ad fructificationem: quacunq; enim temporale initium habent, necesse est ea & finem habere temporalem. Haecenus bonus ille, & antiquus Pater. Hinc factū est, vt quoties Christiani zelo gloriae Christi permoti, ad illam ciuitatem recuperandam exercitus validissimos instruxerint, aut labor nequaquam, aut sanē ad breue tempus successerit. Nā postquam à Tito capta est Ciuitas anno ab Incarnatione Christi 42. multis hominum myriadibus tū interfectis, tū captiuatis, & rursus anno 136. Aelius Hadrianus venit Alexandriam, & Hierosolymam restaurauit, & Aeliae nomen Hierosolymae indidit. Tempore Hērici Imperatoris IIII. capta fuit à Saracenis, & Sultanis, & sacra omnia profanata; nisi quoddam Sepulchrum Domini quaestus tantum gratia intemeratum est relictum. Paullō post anno 1092. designata est militia centum milium virorum ex Gallis, Hispanis, Anglis, Scotis, Flandris: qui communi expeditione, ducibus Gottifredo, Baldeuino, & Lotharingijs alijs principibus, per Germaniam, Galliam, primò Nicēam, deinde Antiochiam ferē inexpugnabilem nouem mensibus occuparunt, & tandem recuperarūt Hierusalem anno 1099. & tenuerūt Terram sanctam tantum per 88. annos sub eiusdem ducib. Gottifredo, Baldeuino: donec veniens Rex Persarum Saladinus, illam cepit, & facta est subiecta Saracenis, praeter Tyrum. Quibus au-

ditis à nostris, iterum cum exercitu venit Fredericus Primus cum Principibus Hungariae, & Bulgariae. Et multis ciuitatibus recuperatis in Lyeonia, venit in Armeniam: vbi cum laudandi gratia in fluuium descendisset, absorptus, & extinctus est magno cum exercitus dolore. Tamen recuperata est Cyprus insula, Acon, Ioppe, & Hierusalem: cuius factus est dominus Marchio de Monte Ferrato. Sed iterum anno 1217. capta est à Saracenis, & anno 1229. restituta Christianis sub certis pactis. Post haec circa annum Domini 1248. iterum expugnatur, trucidatis multis Christianorum millibus, & Damia, quae erat in potestate Christianorum, ablata.

Demum anno Domini 1290. tota ferē Terra sancta amissa est: & nostro aeuo, anno videlicet Christi 1517. expulsus, ac deletis Sultani exercitibus, à Turcis occupata. Quod Diuino consilio factum esse, nemo dubitauerit: nam id adscribi potest, vel nostris peccatis, quibus grauius Deus offenditur à nobis, quam à Saracenis, & Gentilibus, qui Christum ignorant; & ideo non patitur vt in illis locis pijs eum offendamus: vel nostrae ignauiae, & solcordiae, qui priuatis odijs, & factionibus inter nos litigamus, belligeramus, nec Christi gloriam, & Fidei propagationem, vt par erat, sitimus, ac esurimus, vel voluntati Dei, qui voluit omnibus hisce terrenis consolationibus priuare, quas captabamus ex Terra sancta in nostra ditioe posita; vt asuescamus, Hierusalem illam caelestē agnoscere veram matrem nostram, & Terram viuētium, in qua portionem nostram repositam expectemus: & omnes promissiones factas spirituales existere, nō carnales, & terrenas. Nam illa Terra symbolum erat, & nomen spiritualis, vel caelestis terrae, quā qui tenebat, parum possidebat: qui verò rem signatam habet, etiam sine signo diues est & beatus: atque interim sciremus, Ecclesiam Catholicā militatē esse verā per Fidē & Charitatē Hierosolymā, in qua sola vera est remissio peccati, & redēptio, & salus, & sacrificiū acceptabiles Deo hostias virtus.

Quando iterum Christi-
anis restituta.

Postrema
captiuitas.

Cur Deus
tam sanctam
Ciuitatē ab
exteris na-
tionibus &
barbaris vo-
luerit occu-
pari.
I. ratio.
Secunda.

Tertia.

Gal. 4.

Psal. 141.

Vera Hieru-
salem Eccle-
sia Christi est
& triumphans,
& militans.

Ad

Quarta.

Psal. 109.

Quinta.
Hierosolyma
peregrina-
tionis com-
moda percen-
sentur.
I. commodū,

Lac. 2.
Ioan. 5. & 7.
& alibi.
Exo. 23. &
34. & alibi.
3. Reg. 8.
Ioan. 12.

Act. 8.

Philo lib. 1.
de legat. ad
Caicum.

par. 2.
Augusti Cae-
saris in tem-
plum Hiero-
solymitanū
pietas, & mu-
nificencia.

Eundem lo-
cum Tiberi-
us Caesar quam
sanctē colue-
rit & religio-
se.

B. Hier.

Ad haec, magis ostenditur Christi potentia, qui nouit, & potest ex templo in manibus inimicorum posito honorem, & cultum sibi debitum & gloria suam elicere: vt ita impleatur illud: Dominare in medio inimicorum tuorum. Deniq; eod videtur tendere, vt ita emerit illorum fides, & religio, qui illa loca sancta inuiserent, etiam in manibus hostium nostrorum posita.

Atque vthac ratione ad postremū transeat oratio nostra, peregrinatio ad sancta Hierosolyma loca inuisenda, & colenda, siue sine voto nuncupato fiat, siue ex voto, quod sanctius, & laudabilius existit, magnū apud Deū habet meritum, magnasq; ipsis peregrinantibus adfert vtilitates. In primisq; , quia per illam imitamur sanctos, qui olim certis, stansq; diebus ter in anno in Hierusalē ascendebat: imò ipsum Sanctum Sanctorum Dominum, qui frequenter legitur ascendisse à Galilaea in Iudaeam ad templū: nec tantum Iudaeos, qui lege arctabatur, sed etiam Gentiles, pro quorum precibus exaudiendis precatus fuerat Salomon in dedicatione templi: & Ioannes: Erant, inquit, quidam Gentiles ex his qui ascenderant vt adorarent in Die festo, & promeruerunt videre Iesum: inter quos fuit Eunuchus Aethiops Reginae Candacis, vt dicitur in Actis, & gratiam Euangelicam inuenit. Philo lib. de legatione ad Caicum recenset, Agrippam, maternum auum C. Caligulae, templum inuisisse, & honorasse: & Augustū Casarem per literas iussisse vndecumque illuc mitti primitias, instituto etiam ibi quotidiano sacrificio: & Tiberium per 23. annos, quibus impetravit, antiquissimam templi religionem incolumem, immotamque modis omnibus seruasse. Quae sanē portendebant, illa loca praesentia Christi illustrata, & sanctificata, maiori religione aliquando frequentanda, & colenda, tam à Iudaeis, quam Gentibus Christi fidem agnoscentibus. De sanctissima Deipara testatur quodam loco Hieronymus: Quāuis in spiritu esset, tamen dum in carne vivebat, carnis mouebatur sensibus,

& ideo locorum sanctorum Hierusalem delectabatur visitationibus. De sanctis illis, & religiosis foeminis in Evangelio legimus, quā sollicitē sepulchrum Domini visitauerint. Plenae sunt epistolae Hieronymi alios ad inuisenda loca illa suo exemplo excitantis: nam ipse primus illa loca illustrauit, & coluit, persuasit Heliodoro, & Paulae, & Eustochio: & in praefatione in Ezechielem testatur, se frequenter distrahi ab studijs suis propter venientes ad venerandum illa loca, vt inferuaret illorum fidei, ac deuotioni.

Alter fructus est, confessio fidei, ac protestatio operibus ipsis viuus: Qui me confessus fuerit, inquit, corā hominibus (id est incredulis, & infidelibus, qui homines dicuntur, non viri) & verba mea in generatione ista ad altera, & peccatrice: & filius hominis confitebitur eum, cū venerit in gloria Patris sui, cum Angelis sanctis. Hinc Hieronymus epistola ad Desideriū, asserit, parrem fidei esse, adorare vbi steterūt pedes eius. Ipsa siquidem tā longa peregrinatione protestamur fidem nostram, qua credimus, Filium Dei illis in locis pro nostra redemptione cruci suffixū fuisse, sepultum, atque suscitātū. Tertio, vt impleamus Scripturas, dicentes: Adorabimus in loco, vbi steterūt pedes eius: & per Isaiam dicitur: Er erit sepulchrum eius gloriosum: nam & mons Caluariae, & sepulchrum tanta religione, & veneratione culta, gloriosa illa efficiunt, & dedecora ab illis auferunt: & quo minor est commoditas eundi, & redeundi, & maiores labores, & grauiora pericula in eiusmodi peregrinatione, eo honor, & cultus maior Deo redditur. Quarto, per illam grati animi nostri significationem Christo reddimus. Nam cū ille nostri gratia de caelo in terram peregrinationem tam molestam, & acerbam instituerit, & in Hierosolymis nos quaesierit: par erat, vt nos illi mutuam vicem redderemus, vt si non datur ipsum, qui in caelum se subduxit, sensibili specie inuisere, saltem in spiritu illum in eiusmodi locis visitare non pigeat, in

Mar. 16.
Idem Epist.
1. rom. 1. in
princ.
Idem Epist.
27. eod. to.

Idem to. 5.

Alterum com-
modum.
Supra 8.
Qui homines
sunt habendi,
non viri, mo-
re scripturae.

Hier. Epist.
144. paullō
ad med. to. 3.
Pars fidei est
adorare: vbi
steterunt Do-
mini pedes,
ait B. Hiero-
nymus.
III. com. modū.
Psal. 131.
Isai. 11.

III. com. mo-
dum.

KKK quibus

Pfal. 73.
V. commodū

quibus nostrā salutem dignatus fuit operari. Quinto, utilis est illa peregrinatio ad multarum rerum experientiam capientiam. Nam multorum laborū, & tribulationum experientia vexari, magis purgatur, & carnem maceramus: qua indigent imperfecti propter seipfos, perfecti verò propter bonum aliorum, qui inde edificantur. Vnde Paulus ait: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* & ad Timotheum scribit, vt vratur modico vino propter stomachum, & frequentes infirmitates suas. Quinetiā scientiam salutis comparamus, agnoscetes nos aduenas esse, & peregrinos in hoc seculo. Discimus quoque peregrinantes commiserari, & hominum multorum, & prouintiārum cognitionem habere. Et denique meritorie seruit ad pleniorē Scripturarum, & præsertim Euangeliorū intelligentiā, conspectis ipsis locis, & nota eorū distantia: ad meditandum quoque, & contēplandum gesta Domini opem adferunt quæ vidimus: certius enim menti imprimuntur. Seignius enim nos mouent audita, quæ oculis subiecta fidelibus.

1. Cor. 9.

1. Tim. 5.

1. Pet. 2. &
Heb. 11.

Horat. in
Arte.

VI. commodū.

Vnde cōstet
Deum vnolo
co quam in
alio magis
exaudire pre
cantes.

3. Reg. 8.

Ioan. 5.

Gen. 28.

Sexto, conducit ad gratiam Dei copiosius sibi deriuandam. Dominus enim pro sua bonitate magis influit in vno loco, quam in altero diuina charismata, etiam cum æquali animi dispositione: vt constat olim de templo Dei, pro quo rogauit Salomon, vt ibi exaudirēt precātes: & in piscina Probatica, vbi vnus infirmus sanus reddebatur. Hinc Iacob permotus experientia huius Diuinæ bonitatis, dona sua hac ratione vberius comunicātis, dixit: *Verè Dominus est in loco isto: non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli.* Vnde & signa multa impetrata sunt propter eiusmodi visitationes ad templā sanctorum Martyrum. Quod si Iudæi zelo suæ terrenæ Hierosolymæ fūditi euerfæ, & collapsæ: eò adhuc peregrinari non cessant: quanto est æquitati, & fidei nostræ congruentius, vt nos propter sacrosanctā passionis, mortis, & sepulturæ Domini nostri Iesu Christi vestigia,

quæ æternum & immortalem spirāt fructum, eo proficisci, illasque Reliquias, quæ æternam item, & immortalem Christi memoriam seruant, & tanti amoris aduersus nos existūt monumenta, quàm maxima reuerentia, & veneratione amplecti, atque excolari.

Postremò peregrinationes locorū sanctorum inter opera perfectionis meritò computantur, & loco satisfactionis à Sacerdotibus olim imponebantur: habentq; fructus indulgentiæ plenariæ, quam religiose accedentes assequuntur. Imò votum ad illa loca visitanda emissum, quasi res grauis, & magni momenti, reseruatū est summi cognitioni Pontificis, sicut votum castitatis, & religionis, & non facile in illo dispensatur, nisi graues, & vrgentes accedat causæ. Imò nec patet aditus ad illam peregrinationem, nisi accedat potestas Romani Præsulis. Quare meritò pro suspectis sunt habendi, qui contemptim de illa, vel sentiunt, vel scribunt, vel corporale exercitacionem vocāt, & ad modicum vtilem, cū sit cū ipsa pietate maximè coniuncta; vel qui alios dehortantur à voti eiusmodi nuncupatione, vel post nuncupatū, ab impletione: quia scriptum est: *Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim Deo infidelis, & stulta promissio. Sed quodcumque voueris redde. Multoq; melius est, non vouere, quā post votum promissa non reddere.*

Nec obstant exempla malè peregrinantium, & quæstum ex pietate faciētium, vel otium sectantium: quia hæc hominum sunt vitia, non ipsius peregrinationis, quam constat per multos reuerēter, & religiose excoluisse. Certè in lectione veterū Patrum, & præsertim historicorū, nihil occurrer crebrius, quā Principum, & Prælatorū, & sanctorum virorum frequentes ad Hierosolymam profectioes. Et hætenus de Hierosolyma nobis sit dictum, atq; ad eò de Syria in genere, & Palæstina in specie, ad Christi, qui in illa peregrinatus est, honorem, laudem, & sempiternam gloriam.

VII. ac postremum cōmodum.

Quid de ijs sentiendum, qui tam sanctum, ac piū peregrinandi propositum dissuadere cōnatur.

1. Tim. 4.

Eccles. 5.

Vitia & abusus peregrinationis vnde.

1. Tim. 6.

PROLEGOMENON XLIII.

In quo septuaginta hebdomadæ annorum à Daniele Propheta prædictæ, in quarto post Christi mortem anno verè, & præcise adimpletæ ostenduntur.

Qua in repositissimam Evangelicam clareboret historia. Luc. vlt. Rom. 3.

VONIAM Euangelistarum libri nihil aliud magis docent, nihil ita vrgent, quàm Christum, siue Mesiā in Lege, & Prophetis

promissum, tandem aliquando venisse, & omnia, quæ de ipso scripta erāt, amplissimè impleuisse, Deumq; veracem fidem suā liberasse, atq; huic vni veritati tanquam certæ basi, ac solido fundamento totius Evangelicæ historiae seriem subnixam esse exploratum sit, non inutilem operam fore, & ad studia lectorum iuuanda maximè facere, atque ad illustriorem Scripturarum intellectum spectare arbitratus sum, si peculiari & fusiori sermone præsentis loco de Hebdomadis à Daniele prædictis, & à Domino Iesu Christo impletis disseruero. Nam etsi multa alia Prophetica testimonia certissimè Christi aduentū iā exhibitū tradētia existāt: tamē sicut nullū aut fortius, aut euidentius, aut quod magis Iudæorū perfidiā iugulet, inueniri pōt: ita nullū est aut magis variè, & diuersè à Patribus tractatū, aut densioribus tenebris inuolutum: dum non satis constat vnde sit initium sumendum Hebdomadarum: rursus vbi earum constituendus finis, in quo sint terminandæ, nam quisque pro suo capru, & ingenio diuersum initium, ac distinctū finem ab alijs accipit, vt proinde mirum nō sit, si res hæc alioqui per se ipsam difficilis & implicita, tot sententiarū, & opinionū varietate agitata, red dita sit obscurissima, & inaccessibilis. Certe Hiero. in Dan. alienarū sententiarū enarratione contētus fuit, suā verò non explicuit. Idē Origenē produ-

Dan. 9.

Quam obscura, & difficilis Hebdomarū tractatio sit.

B. Hier. inc. Dan. 9. 10. 5.

cit ex lib. Strom. dicentē: *Studiosius requirenda sunt tēpora à primo anno Darij filij Assueri vsq; ad aduentū Christi, quot anni sint, & quæ in illis gesta dicantur: & videndū est an ea possimus aduentū Domini coaptare.* Hucusque Origenes, nihil aliud addēs de ratione numerādi dictas hebdomadas. Beatus verò Augustinus in libr. de ciuitat. Dei, tempus hoc à Daniele definitum, tanquam ab alijs factitatum, non est ausus maiori examinatione discutere, vt agnoscas, Origenem, Hieronymum, & Augustinum ab hac quæstionis discussione, vt re difficili, & perobscura, abstinuisse. Quorū exemplo prōptū nobis & expeditū, atq; ad eò verècūdū silentio nedū hūc præterire, & aliorū patrū sententijs acquiescere, nisi ardor sacra studia iuuandi, & desiderij difficillimis, ac tenebrosis locis lucē ingerēdi ad aliud præstādū impulisset. Sed vt nos lucē & ordinē huic articulo tractādo adferre valeamus, in primis producem⁹ verba ipsius Danielis, & quedā quæ velut præludia præmittit, explanabimus, deinde dubia, quæ circa verba illa emergūt, explicare enitemur: tertio loco sētētijs Patrū, qui enucleādis Hebdomadis operā dederūt, ac rationē impletionis illarū protulerūt, bona fide & recitabimus, & excutiemus: postremò, quæ cæteris sētētijs præferēda veniat, & quæ magis ad veritatē elucidādā accedat, breuib⁹ aperiem⁹. Quod autē prophetę obscuritatē tātopere in suis vaticinijs fundēdis affectauerint, diuino id cōsilio fuisse factū nemo negauerit, qui nō ignorauerit Prophetas per Spiritū sanctū fuisse locutus, aut potius Spiritū sanctum per Prophetas, atq; de ea re nos alibi fusius dicemus.

Idem ibidē. Orig. li. 10. Strom.

B. Aug. lib. 18. de ciuit. Dei c. 26. tom. 5.

Cur suscepta ab Origene, Hieronymo, & Augustino modice prætermittā, de septuaginta hebdomadibus differēt prouintia.

In hac tractatione quis erodo tenendus sit.

Obscuritatis in Prophetis quæ causā extiterit.

2. Pet. 1.

Dan. 9. & seq.

Supra 3.

Matth. 24.

Dan. 12.

Daniel magno in pretio habitus à Iudæis simul atque Chaldæis.

Dan. 2. & seq.

Primùm igitur verba Danielis sic se habent: *Cumq; adhuc loquerer, & orarem, & confiterer peccata mea, & peccata populi mei Israel, & prosternerem preces meas in conspectu Dei mei, promontè sancto Dei mei; adhuc me loquentem in oratione mea, ecce vir Gabriel, què videram in visione à principio, citò volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus est mihi, dixitq;: Daniel, nunc egressus sum vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio precum tuarum egressus est sermo; ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es: tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomedes abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, vt consummetur prauaricatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur Sanctus sanctorum. Scito ergo, & animaduertere: Ab exitu sermonis vt iterum adificetur Hierusalem, vsque ad Christum duces hebdomades septem, & hebdomades sexaginta dua erunt, & rursus adificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus: & non erit eius populus qui eum negaturus est. Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo: & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium: & erit in templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem, & finem perseverabit desolatio.*

Hactenus Daniel, qui quidem in captiuitate positus, & Prophetico spiritu illustratus, & magno in pretio non tantum apud Iudæos, sed etiam apud Principes Babylonis habitus, multa & varia fudit futurorum seculorum vaticinia, vt propterea à Græcis *μολύσιος* sit dictus, tametsi volumen eius capitum paucitate reliquis tribus maiorum Prophetarum libris breuius existat. Hic igitur cum à principio statuam illam Nabuchodosoris explicasset, & futurorum Regum suc-

cessiones prædixisset, tandem regnū Christi imminere declarauit iam Diuino spiritu incensus, vt certum tempus aduentus Messiae præcognosceret, ieiunio, sacco, & cinere afflictus, se ad Dominum deprecandum conuertit, non tam sollicitus de corporea Iudæorum captiuitate soluenda, ex qua redituri erant, & reedificaturi templum, & ciuitatem Hierosolymæ, quàm de redemptione à peccatis, & à vera dæmonum captiuitate, quæ per verum Dei Filium & Messiam adducenda erat. Tandem precatione effusa, apparuit illi Gabriel Archangelus, quem viderat à principio, citò volans ad eum, qui etiam missus fuit à Deo ad Virginem de Christi aduentu prænuntiaturus, & tangens eum tempore sacrificij vespertini, quo tempore ille feruentius orabat, & virtute sacrificij vespertini à Christo in cruce offerendi, quo vno & peccatorum expiatio, & spiritualis à dæmone redemptio effecta est, exaudiri promeruit. Cui dixit: *Ego autem veni vt indicarem tibi, quia vir desideriorum es.* Desiderium, est veluti flos ad fructum, & conceptio ad partum. Neque frustratur Dominus desideria feruorum suorum quæ ipse immittit, vt per ea digni exauditione reddantur, iuxta illud: *Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audivit auris tua.* Porro, vt tradit Salomō, *Desiderium iustorum omne bonum est: cæterum omne bonum nulla pura creatura est, sed tantum Deus, qui vniuersa bona summa sua simplicitate, & immensitate complectitur.* Est autem Dei Filius per Incarnationem ad nos missus, omne bonum, & in se, & in nobis: quia ab eo omne bonum, Naturæ, Gratiæ, & Gloriæ nobis deriuamus. Ille erat desiderium iustorum, & vt Scriptura ait, *Desiderium collium aeternorum, & Desideratus cunctis gentibus, & Expectatio Gentium.* Quod & Dominus expressit: *Multi, inquit, Propheta & iusti cupierunt videre qua videtis, & non viderunt, & audire qua auditis, & non audierunt.* Cum igitur Daniel totus esset in desiderando Christi

Quam maxime liberationem populi sui Daniel à Deo efflagitaret.

Dan. 8.

Luc. 1.

Danieli cur Angelus apparuerit tempore sacrificij vespertini.

Desiderium piorum cur rei simile videretur.

Psal. 9. Prou. 11. Solus Deus est omne bonum. Exod. 33.

Gen. 49. Agg. 2. Gen. 49.

Mat. 13. & Luc. 10.

Danieli vir de desideriorum cur dictus.

Dan. 10.

Salomon per Prophetam cur dictus Iedidiah. 2. Reg. 12.

Matth. 24.

Hieron. vbi supra. Iudæos Gabriel Angelus populum Danielis cur vocet, nō populum Dei.

Exod. 32. Theo. in Daniel. Orat. 9. tom. 1.

Circa Danielis hebdomadas sex difficultates euacuanda.

aduentu, & redemptione per eum exhibenda, meritò vir desideriorum dicitur, & hoc præclaro titulo exornatur bis ab Angelo post hæc verba, vt inde colligas quantis desiderijs, & quàm sanctis exundaret animus Prophetæ. Quoniam quidam putent esse Hebraicum, quo vir desideriorum dicitur ille, qui gratus est & dilectus: sicut Salomon per Prophetam Natham vocatus est Iedidiah (id est amabilis Domino) eo quòd diligere eum Dominus.

Et subdit: *Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem.* His verbis Daniel excitat ad eorum quæ dicturus est attentum auditum, & nos cum illo, quoniam res alta erat, & obscuriusculè prædicta: vt propterea dixerit Dominus apud Matthæum de particula huius visionis loquens, nempe de abominatione desolationis stante in loco sancto: *Qui legit, intelligat: id est, non somniculose, aut oscitanter legat, sed intento animo, quo dignus fiat intelligentia.*

Subdit: *Septuaginta hebdomades abbreviata sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam.* Admonuit Hieronymus, rectè dixisse, *Super populum tuum, & super urbem sanctam tuam: Quia, inquit, Propheta dixerat: Eduxisti populum tuum, & nomen tuum inuocatum est super ciuitatem tuam, & super populum tuum, propterea ex persona Dei loquitur Gabriel: Nequaquam populus Dei est, sed populus tuus: nec vrbs sancta Dei, sed sancta, vt dicis, tibi. Simile quid & in Exodo legimus, quando Deus loquitur ad Moysen: Descende, peccauit enim populus tuus: hoc est, non populus meus, quia me deseruit.* Similia prorsus annotauit hoc loco Theodoritus Græcus.

Iam hoc loco exurgunt dubitationes nonnullæ. Prima, quid nomine hebdomadæ intelligendum veniat: Secunda, cur computandi rationem per hebdomadas secutus sit Spiritus sanctus: Tertia, si sunt hebdomades annorum, quæritur, an Solarium, an Lunarium: Quarta vtrum, sint istæ hebdomadæ continuatim accipiendæ, an interpolatim: quia primò numeratur

septem, deinde sexaginta duæ, & vltima in duas distribuitur medietates: Quinta est, vnde sint incipiendæ istæ hebdomadæ, & vbi terminandæ: Deniq; cum plures tradantur implendi has LXX. Hebdomadas rationes, & à veteribus, & recentioribus autoribus, quæ sit illa quæ cæteris sit præferenda, vt pote Scripturis ipsis, ac rationi magis consentanea, atq; illi applicatus textus exponendus est. Ad primam igitur dubitationem respōdemus, vocem Græcam hebdomadæ, id est septenarij, quæ Hebraicè dicitur Schibuag, dupliciter accipi in sacris literis. Primò, vt significet septem dierum spatium: ita dixit Laban ad Iacob: *Imple hebdomadam dierum huius copulæ: & de die Pentecostes sæpè dicitur, Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primis fugam mæsis tua triticea.* Erant enim septem hebdomades dierum à Pascha, quibus expletis proxima dies erat Pentecostes. Et Daniel, *In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus.* Deinde accipitur pro spatio septem annorum: vnde in Leuitico dicitur, *Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta nouem.* Et infra: *Quia iubileus est, & quinquagesimus annus.*

Iam quæritur de qua hebdomadæ significatione hic agatur à Daniele. Et in primis certum est, non intelligi de hebdomadis dierum, quandoquidem anno cum dimidio circiter impletæ fuissent: quod prorsus vanum esset, & falsum. Cum igitur hebdomas septenarium numerum significet, vt ex vocis proprietate, atque ex Scripturis constat, nec possit de dierum; ergo de annorum septennario intelligendum est. Cui fauere videtur, quòd à principio capituli Daniel meminit septuaginta annorum desolationis, quos prædixerat Hieremias Propheta, qui decem hebdomadas annorum conficiebant; sicut Septuaginta hebdomadæ conficiunt CCCCXC. Proinde commentitiū est ac fabulosum, quod Iudæi quidam hunc textum de heb-

Hebdomada Hebraicè Schibuag, quid, & quod duplex in sacris literis.

Gen. 29.

Exod. 34. & sæpè aliàs.

Dan. 10.

Leuit. 25.

Ibidem.

De qua hebdomada hoc loco Danielis sit sermo.

Hierem. 25. Infra 29.

Iudæorum quorundam falsus ac com- mentitius hu- ius loci Da- nielis intel- lectus exclu- ditur.

Dan. 9.

Chryf. orat. 2. aduer. Iu- da sub fi. 10. 3. circa fin.

Seder- bolā Hebræorū Calendariū Rab. Salomō in c. 9. Dan. Rab. Moyfes Gerun. ibid.

Quamobrē Spiritus san- ctus loquēdi per hebdo- madas ratio- nem assūm- perit.

domadibus iubileorum, quorum quisque continet quinquaginta an- nos, vel seculorum, quorum quod- liber centum complectitur, intelligen- volunt. Has enim iubileorum, vel seculorum hebdomadas ignorat pro- fus Scriptura, & excogitatae sunt tan- tum ad veritatem de aduentu Mes- siæ occultandam. Illud deinde illas fallitatis conuincit, quod, quæ præ- dixit Daniel post illas proximè euen- tura de dispersione Iudæorum, dissi- patione sanctuarij, & ciuitatis, & nega- tione Christi, iam impleta sunt ma- gno Iudæorum malo. Quod si de hebdomadibus seculorum, iubileo- rum ve essent intelligendæ, numerus annorum esset, aut septem millium, aut quingentorum & trium millium & ita necdum essent impletæ hebdo- madæ, sed adhuc Iudæi essent disper- gendi, ac templum, ac ciuitas dissi- panda: quod esse nequit. Ideo vni- uersū Patres Catholici vno consensu tradunt, hebdomadas fuisse anno- rum simplicium. Inter quos Chry- sostomus agens in Iudæos, sic inquit: *Hic mihi diligenter auscultate, nam hic est totius quæstionis cardo: Hebdomades septem, & hebdomades sexaginta dua- consueunt annos quadringentos octogin- ta tres. Nec enim hic dicit hebdomadas dierum, aut mensium, sed annorum.* Sic ille. Adde etiam istis Patribus Iu- dæos ipsos, Seder-holam, quod est Kalendarium Hebræorum, Rabbi Sa- lomone, & Rabbi Moyfen Gerun- densem in commentarijs in hunc lo- cum, qui idem, quod nos, docent: imò vnus illorum dixit, Omnes ter- minos de aduentu Messia: assignatos iam præterisse, remissionemque in sola pœnitentia consistere. Cuius au- toritate fretus alter Rabbinus, exclamauit; *Va animabus Messia: terminos computantibus.* Hæc ad primam suf- ficiant dubitationem: veniamus ad se- cundam.

Cur autem Spiritus sanctus ratio- nem loquendi per hebdomadas, & se- pties decem ad prædicendum futu- ra elegerit, nemo mirabitur, si in me- moriam reducat, septenarium nume- rum celebrem esse in sacris literis. Nā

septimus dies sacer erat, & quieti di- catus: In septimo mense erant dies propitiationis, & Tabernaculorum: Sicut post septem hebdomadas die- rum erat sacra dies Pentecostes: Se- ptimo anno quiescebat terra ex præ- cepto Domini, & terræ nascentia spō- tē venientia cedebant in vsum paupe- rum, & peregrinorum: Post septem hebdomadas annorum erat solenne festum iubilei, in quo serui liberta- te donabantur, & venditæ possessio- nes redibant ad proprios dominos: Præcipit Dominus Petro non tan- tum septies, sed etiam septuagies se- pties parcere: Et septuaginta se- ptem generationes sunt ab Adam ad Christum vsque, apud Lucam. Cū igitur hic numerus tot Sacramē- tis sit refertus, mirum esse non debet, si eo vsus sit Spiritus sanctus, qui se- ptiformis est in donis suis, loquens de aduentu Messia: in quo est vera quies, & Sabbatismus populo Dei, so- lida peccati redemptio, captiuitatisq; diabolicæ liberatio: in eo perfecta ra- tio condonandi iniurias, per eum de- nique plena Dei cognitio, charitas, & Spiritus sancti in credentes effusio. Hinc Theodorus scribit: *Et quia se- ptuagenario annorum numero captiuita- tem eorum definiuit, septies in se hoc tempore multiplicato, Reipublica secun- dum legem administrationem definiit.* Sic ille. Ad hæc, cū denarius perfectio- nem includat, cū sit limes numero- rum, illa septies decem, aut decies se- ptem numerandi ratio manifestè nu- merum omnimodæ perfectioni con- gruentem complectitur: & non nisi Christo quadrare potest, qui legem perfectè impleuit, & non tantum pro se solo, sed & pro omnibus sibi per fidem coniunctis, vt membris capiti. Et vt Daniel perfectam liberationem à captiuitate Babylonica post septua- ginta annos completos, id est se- pties decem, seu decies septem, ag- nouit: ita liberationem à peccati ser- uitate, & Satanæ tyrannide, nonni- si post septuaginta hebdomadas, vel septies decem, vel decies septem heb- domadas annorum præstandam Diui- no Spiritu intellexit.

Exod. 20. Deut. 5. Ezech. 20. Leuit. 23. Numerus se- ptenarius in Scripturis quā celebris Infra 25. Ibidem. Ibidem.

Matth. 18. & Luc. 17. Supra 3.

Septenarij numeri per Christum cō- pleta myste- ria.

Heb. 4. Theod. in c. 9. Danielis tom. 1.

Denarius nu- merus cur perfectus.

Soli Christo cōuenire nu- merū septua- genarium vna de constet.

An hæc heb- domades, si annorū sint, solariū, an lu- nariū existat Iul. Africa- nus antiquo Chronolog. B. Hier. to. 5. Anni Solaris à Lunari dif- ferentia. B. Theo. vbi sup. Ruper. Tu- tiæ. lib. 1. in Daniel. c. 15. Beda lib. de Tēpo. ratio. c. 7. tom. 2. Alb. Magn. Hæc opinio confutatur.

Iul. Africa- ni. 5. de tēpo.

Quid illud, 70. hebdoma- des abbrevia- tæ sunt, &c. Theod. præ- dicto loco.

Psal. 111.

Vtrū hebdo- madæ cōne- xæ inter se sint, an inter- ruptæ.

Ad tertiam dicendum: Africanus, antiquus temporū scriptor, & à Hie- ronymo super Danielē citatus, quo- niam textus habet, Abbreuiatæ sunt, & Græcè est *συντελειωται*, & Hebræi nō Solari, sed Lunari anno vtuntur, qui est altero sex horis, & vndecim die- bus breuior, non de Solaribus, sed de Lunariis intellexit: & ita 490. anni Lunares non efficiunt Solares, nisi 475. Atque hanc sententiam secutus est Theodorus in Daniele, & Ru- pertus Tuitien. Beda lib. de Tempo- rum ratione, & Albertus Magnus: qui omnes ab egressu sermonis ad 70. hebdomadas implendas compu- tāt illum annorum numerum, id est, 475. non 490. Verū hoc quoniam durum videtur, propterea merito ab alijs deseritur. Nam est Hebræi Lu- nares haberent annos, soliti tamen e- rant per embolismos tales annos So- laribus æquare: nā Græci, & Hebræi, (vt ipse idem Africanus testatur) per octo annos embolismum, siue adie- ctionem trium mensium faciebant. Deinde si iuxta Lunæ cursum in Seri- pturis anni sunt interpretadi, nihil no- bis in illis certum, aut solidum rema- neret. Quod verò dicitur, *abbreviate sunt*, Hebræa lectio habet, *decisæ*, siue *disinictæ*, & determinatæ: quod videli- cet nec plus, nec minus essent, sed præcisæ. Theodorus verò ponit, *cō- cisæ* sunt, hoc est probatæ sunt, & de- cretæ sunt, ita enim quidam interpre- tes ediderunt. Vel certè, vt alij intelli- gunt, acceleratæ: quod videlicet tem- pus humanæ redemptionis precibus Prophetarum, & iustorum merito credatur acceleratum, iuxta illud: *Pro- pter miseriam inopum, & gemitum pau- perum nunc exurgam, dicit Dominus.* Ad quartam respondemus, Certū esse, has hebdomadas non esse inter- polatim exponendas, sed continuas esse, & sibi inuicè connexas, ita vt nul- lum temporis spatium sit inter eas po- nendum. Nam aliòqui si quicquam interponas, primò non essent septua- ginta hebdomadæ decisæ, ac definite, sed multo plures. Deinde incertū re- liquisset Angelus Daniele, neque præmisisset: Scito ergo, & animaduer-

te, quia nullo modo scire, vel animad- uertere posset, quod nullo pacto vel tradiderat, vel explicarat. Quare Iu- dæos aliter interpretantes, aut som- niantes non audimus: quia eorum stu- dium non est explicare, & dilucidare aduentum Messia:, sed inuoluere il- lum, atque obscurare, ne agnoscat. Ideo Apollinaris Laodicenus repræ- hendit apud Hieronymum eos, qui hebdomadas has in tempora diuer- sa distrahebant. Et sic fecisse videtur Hippolytus, qui vltimam hebdoma- dam diuisam ab alijs, tempore He- lia: & Antichristi implendam dice- bat; cū reliquas hebdomadas tem- pore apparitionis impletas docuisset. Quare autem Spiritus Sanctus in tres partes distribuerit illas hebdomadas, inferius suo loco explicabitur.

Ad quintam dubitationem, quo- apertius satisfaciamus, dicendum est, quædam esse explorata, & certa, quæ- dam verò dubia, & in controuersiam vocata. Certa igitur sunt duo: alterū, initium enumerandi hebdomadas su- mendum esse ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Hierusalem, siue, vt Hebræa vox habet, *ad reuertenti faci- endum, & ædificandam Hierusalem.* Hoc enim aperte Daniel principium per- scribit. 70. habent: Ab exitu sermonis quo respondetur, vt reædificetur Hie- rusalem: quod etiam suum egregium sensum habet, vt infra explicabitur. Vocat autem exitum sermonis, præ- ceptum principis, aut facultatē, quæ Iudæis permisit redire in Hierusalem ad eam reædificandam, & muris cin- gendam, domibusque necessarijs, vt inhabitetur, instaurandam. Ita loqui- aliàs sæpè consuevit Scriptura, vt cū ait: *Exiit edictum à Casare Augu- sto, vt describeretur vniuersus orbis.* Et, *Egrediatur edictum à facie tua.* Alterū certum est, hebdomadas 69. priores terminandas in Christo duce; extre- mam verò hebdomadam impenden- dam in confirmatione pacti; scilicet noui, & in medio huius hebdomadæ occidendum Christum, atque illa hebdomada expleta; prædicitur va- stitas, abominatio desolationis in tē- plo, & desolatio perpetua. Hæc sunt

Apollinaris Laodice. a- pud Hieron. in c. 9. Daniel. to. 5. Hippol. mar- tyr.

Circa hebdo- mada: in: titū quæ cer- ta sint & ex- plorata.

Dan. 9. Exitus sermo- nis quid.

Scripturæ sa- millaris lo- quendi mos. Luc. 2. Esther. 1. Dan. 9.

Ibidem. Matth. 24.

Quæ dubia, & incerta de hebdomadarum initio. I. Opinio, Lyranividelicet

Hiere. 29.

Supra 28.

Supra 7.

II. Opinio, Rabbi Salomonis. 4. Reg. vlti.

III. Opinio.

I. Esdr. 1. & 2. III. Opinio. Ibidem. 6. & seq. Quinta.

i. Esdr. 7. & seq. VI. Opinio ac postrema.

2. Esdr. 2. & Eccle. 49.

conspicua, & illustria ex ipso textu. Verum dubia sunt non parui momenti. Primum, quando exijt ille sermo de restauranda Hierusalem: quoniam multi multa dicunt. Et quidam censent, vt Lyranus in Daniele tradit, illarum initium sumendū à quinto anno Sedecia: quia vt Hieremias dixit: Quum cæperint impleri in Babylone septuaginta anni, visitabo vos; & suscitabo super vos verbum meum bonum, vt reducam vos ad locum istum. Hoc autē prædixit, vt patet ex capite præcedenti, in anno quarto Sedecia Regis, mense quinto, quo tempore Hieremias reprehendit Ananiam falsum prophetam, asserentem Iechoniam, & cū eo Iudæos adductos in Babylonem, debere reuerti post duos annos in Hierusalem, & iugum Babylonis confringendum. Contra quos postea Hieremias scripsit epistolam ad eos qui transmigrarant, vt non confiderent in verbis mendacij falsorum prophetarum. Et inter alia continentur illa citata verba cap. 29. suæ prophetiæ.

Alij verò ex Hebræis, vt Rab. Salomon, existimant, initium 70. hebdomadarum à destructione templi facta sub Nabuchodonosor, esse sumendū; eas verò completas fore in destructione secunda templi per Titum, & Vespasianum. Quidam verò sumendum putant exordium à primo anno Cyri Imperatoris Persarum, quando primò exijt verbum ad reuertendum in Hierusalem, sub Principibus Zorobabel, & Iesu filio Iosedech: vt habes apud Esdram. Rursus alij inchoant eas à secundo anno Darij Hystaspis filij, quo renouata est facultas profecquendi ædificationem. Alij rursus à septimo anno Artaxerxis, quo missus est Esdras sacerdos ad docendum populum, templumque exornandum, sumptusque faciendos in quacunque rem voluisset: vt docet Ezras. Postremò alij à vigesimo anno Artaxerxis sumendam principium esse volunt, quo profectus est Nehemias, qui muris vrbis excitandis & instaurandis multum operæ impendit; vt tradit secundus liber Esdræ. Ad hæc inter hos postremos non est vnus atque idem

consensus, sed in tres turmas diuiduntur: quia aliqui intelligunt per Artaxerxem, Darium Hystaspis; alij Xerxem illum magnum bellatorem, Græcorumque historijs celebrem; alij verò Artaxerxem, illius Xerxis filium. Alterum dubium est, & controuersum, vbi sunt terminandæ istæ 70. hebdomadæ: alij enim in morte Alexandri Regis, & Pontificis, qui mortuus est relicta Alexandra vxore, & filijs Aristobulo, & Hyrcano: alij verò eas finiri volunt in morte Hyrcani, prædicti Alexandri & Alexandræ filij, & ab Herode interfecti: & vtriusque sententiæ autor est Eusebius. Alij verò in Natiuitate Christi, vt Hippolytus martyr; alij in baptismo, vt Africanus: alij in morte: alij post triennium cum dimidio à morte eius: alij Neronis tempore; rursus alij in vltima vastatione Hierosolymæ per Titum, & Vespasianum, vt Tertullianus, & Chrysostomus, & Rabbinus Salomon paullo antè citatus, sentiunt; alij sub Traiano, alij sub Seuero principe, alij in Aduentu Christi ad iudicium finiendas, atque terminandas esse voluerunt.

His propositis, producemus in medium nonnullas veterum Patrum, & recentiorum huius loci, & nodi sententias, & interpretationes, vt ex eis probabiliorem seligere possimus: nõ quidem animo cuiquam obtrectandi, aut repugnandi; nam id longè abesse debet à Catholico, & Ecclesiastico Scriptore: vnde vel ipse Hieronymus Danielis locum explicans, prudenter nos suis verbis admonuit: Scio, inquit, de hac questione ab eruditissimis viris variè disputatum, & vnumquemque pro captu ingenij sui dixisse quod senserat. Quia igitur periculosum est de magistrorum Ecclesia iudicare sententijs, & alterum præferre alteri; dicam quid vnusquisque senserit, lectoris arbitrio derelinquens cuius expositione sequi debeat. Hæc ille. Sed hæc sua sententia Hieronymus non euasit liuidos inuidorum dentes, quòd nimius fuerit in recensendis Iudæorum, & Hæreticorum opinionibus; & quòd autores à veritate fidei recedentes, magistros appel-

De hebdomadarum termino 11. sententiæ.

Eusebius. x. Demonstr. Euang. 1. Hippo. mar.

Tertul. lib. in Iudæos. Chryso. Oratio. 2. aduersus Iudæos. tom. 3. sub finem.

Quid abesse debeat ab Ecclesiastico scriptore. Hiero. to. 5. circa finem in Dani. c. 5.

De magistro Ecclesiæ iudicare sententijs periculosum, ait D. Hieronymus

lauerit,

Idē to. eodē.

Cur longior Hierony. fuerit in recensendis de 70. Daniel. hebdom. autorū sententijs ipso teste.

Orige. li. 10 Strom.

Euse. li. 8. de Demost. Eua. demost.

11. tom. 1. Clem. Alex. lib. Stro. 1.

procul à meo. Apollina. Laodice.

Hippol. martyr.

Tertul. lib. aduers. Iudæos. c. 4.

seu de passioe Christi, & vastatio.

Hierus. sub operis init.

Hieronymi modestia.

Prædictos autores Hieronymus cur magistros Ecclesiæ nominauerit.

Vnde initium sumendū fit 70. hebdomadarū secundū Africanum.

Iul. Africa. in 5. tēpor. volumine.

lauerit. Quibus ipse in hunc modum satisfacit in præfatione 10. libri Commentariorum in Isaiam: In explanatione, inquit, duodecim Prophetarum longior quibusdam visus sum, quā oportuit; & ob hanc causam in Commentariolis breuitati studui, præter vltimam, & penultimam visionem, in quibus me necesse fuit, ob obscuritatis magnitudinem, sermonē tendere, præcipueq; in expositione septem & sexagintaduarum, & vnus hebdomadarum, in quibus differendis quid Africanus temporum scriptor, quid Origenes, & Casariensis Eusebius, Clemens quoque Alexandrina Ecclesiæ presbyter, & Apollinarius Laodiceus, Hippolytusq; & Hebraei, & Tertullianus senserint, breuiter comprehendij; Lectoris arbitrio derelinquens, quid de pluribus eligeret. Itaque quod nos verecundia fecimus iudicandi, & eorū honore qui lecturi erant, quibusdam fortè non placuit, qui non antiquorum opiniones, sed nostram sententiam scire desiderant. Quibus facilis responsio est: noluisse me sic vnum recipere, vt viderem alios condemnare. Et certè si tanti, & tam eruditi viri fastidiosis lectoribus displicent; quid de me facturi erant, qui pro tenuitate ingenij inuidorum morsibus pateo? Sin autem supradictos viros, magistros Ecclesiæ nominauimus, illud intelligant, me non omnium probare fidem, qui certè inter se contrarij sunt; sed ad distinctionem Iosephi, Porphyrj, & dixisse, qui de hac questione plurima disputarunt. Ita Hieronymus. Vide quā legitime se ab obiectis expurgeret; quā sobriè ac modestè de Patrum sententijs iudicet, & iudicandum à nobis doceat esse, tamen nullum sit fidei periculum, hoc, vel illo modo sentias in hoc nodo explicando; cum nihil euidenter ex ipsis Scripturis, neque ex Ecclesiæ definitione aliud colligi possit, quā hebdomadas illas iam diu esse impletas. Illo igitur in loco Hieronymus quorūdam veterum Patrum, & Hebræorum sententias proponit: quarum in singulis nos non tam verba, quā sensum, breuitatis gratia, & quid in vnaquaque insit scrupuli, explicabimus.

Africanus igitur ita censet, annum 20. Artaxerxis Regis incidisse in 115.

annum regni Persarum, & quartum Olympiad. 83. quo Nehemias pincer na dimissus fuit, vt veniret ad extruendam Hierusalem, & muris circūdandam, quæ vsque ad illud tempus vicinarum gentium patebat incurfibus: vt docet 2. c. 2. lib. Esdr. Et quoniam anni Persarum recensentur 230. Macedonum verò 300. & ab horū regno ad annum 15. Tiberij, quo passus est, inquit, Christus, 60. anni interfluxerunt, qui simul faciunt annos 590. fit igitur, vt Christi cædes incederit in secundum annum Olymp. 202. qui à 20. Artaxerxis distat annis 475. Solaribus, qui efficiūt Lunares 490. ac proinde totum tempus 70. hebdomadarum. Hæc est sententia Africani, quam primo loco profert Hieronymus; neque vt in alijs fecit, quicquā audet reprehendere.

Sed hæc ratio computandi suis nõ caret scrupulis. Primò, quia annos vult esse Lunares, non Solares: contra id, quod superius definitimus; quia ex 490. annis tantum vult esse 475. Deinde videtur terminare hebdomadas 70. in Christi morte; cum tamen non nisi 69. & dimidia in Christi nece essent impleræ. Nam Angelus dixit, in dimidio postremæ hebdomadæ, hoc est Septuagesimæ, occidendum Christum. Tertio videtur deficere in eo, quòd Christi vitam anno 15. Tiberij, hoc est primo Olympiad. 202. concludat: cum tamen Christus 18. Tiberij, & quarto anno 202. Olympiadis, secundum omnes Historicos atque Chronographos sit extinctus. Sunt igitur in hac computatione Africani à 20. Artaxerxis ad 15. Tiberij, hoc est Christi obitum, multo pauciores anni quā 475.

Secundo loco producit à Hieronymo Eusebius Casariensis. qui lib. 8. Demonstrationis Euangelicæ ita ferè scribit: Non frustra, inquit, Daniel septuaginta hebdomadas, quas populo Iudæorū, & vrbis sanctæ præfuerat, in tres partes distribuit; hoc est septem & sexaginta duas, & vnā, eamque in duas dimidias. Nam à Cyro, sub cuius imperio sermo prodijt instaurandæ vrbis, ad Christum ducem, hoc est, ad tempus, quo legi-

Alteram numerandi ratio secundū Eusebium.

Euse. Casariensis. Demonstr. 2. tom. 1.

Dan. 9.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Dan. 9.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

annum regni Persarum, & quartum Olympiad. 83. quo Nehemias pincer na dimissus fuit, vt veniret ad extruendam Hierusalem, & muris circūdandam, quæ vsque ad illud tempus vicinarum gentium patebat incurfibus: vt docet 2. c. 2. lib. Esdr. Et quoniam anni Persarum recensentur 230. Macedonum verò 300. & ab horū regno ad annum 15. Tiberij, quo passus est, inquit, Christus, 60. anni interfluxerunt, qui simul faciunt annos 590. fit igitur, vt Christi cædes incederit in secundum annum Olymp. 202. qui à 20. Artaxerxis distat annis 475. Solaribus, qui efficiūt Lunares 490. ac proinde totum tempus 70. hebdomadarum. Hæc est sententia Africani, quam primo loco profert Hieronymus; neque vt in alijs fecit, quicquā audet reprehendere.

Sed hæc ratio computandi suis nõ caret scrupulis. Primò, quia annos vult esse Lunares, non Solares: contra id, quod superius definitimus; quia ex 490. annis tantum vult esse 475. Deinde videtur terminare hebdomadas 70. in Christi morte; cum tamen non nisi 69. & dimidia in Christi nece essent impleræ. Nam Angelus dixit, in dimidio postremæ hebdomadæ, hoc est Septuagesimæ, occidendum Christum. Tertio videtur deficere in eo, quòd Christi vitam anno 15. Tiberij, hoc est primo Olympiad. 202. concludat: cum tamen Christus 18. Tiberij, & quarto anno 202. Olympiadis, secundum omnes Historicos atque Chronographos sit extinctus. Sunt igitur in hac computatione Africani à 20. Artaxerxis ad 15. Tiberij, hoc est Christi obitum, multo pauciores anni quā 475.

Secundo loco producit à Hieronymo Eusebius Casariensis. qui lib. 8. Demonstrationis Euangelicæ ita ferè scribit: Non frustra, inquit, Daniel septuaginta hebdomadas, quas populo Iudæorū, & vrbis sanctæ præfuerat, in tres partes distribuit; hoc est septem & sexaginta duas, & vnā, eamque in duas dimidias. Nam à Cyro, sub cuius imperio sermo prodijt instaurandæ vrbis, ad Christum ducem, hoc est, ad tempus, quo legi-

Hæc ratio supputandi, quas patiat difficultates.

Dan. 9.

Altera numerandi ratio secundū Eusebium.

Euse. Casariensis. Demonstr. 2. tom. 1.

Dan. 9.

tima

tima pontificum, summorumque Sacerdotum, qui Christi ab vnctioe dicuntur, successio perdurauit, fluxerunt 69. hebdomades, qua conficiunt annos 483. Quoniam septem ab exitu sermonis ad templi perfectionem, sexaginta vero dua a templo ad vltimum pontificem legitime succedere, septem, inquam, hebdomades fuerunt, hoc est anni 49. a Cyri primo anno quo laxata est captiuitas Hebraorum, & potestas facta minas reficiendi, vsq; ad nonum annum Darij Histaspis, quo (ex Iosepho) & quibusdam aliis qua remanserant, absoluta sunt, quauis templum ipsum sexto eiusdem anno finem acceperit. Qui tres anni additi 46. annis, faciunt annos 49. id est septem hebdomadas annorum. Ab anno vero Darij nono (sic enim legendum est, et si quidam codices habeant, septimo) qui fuerunt legitimi Pontifices, 62. hebdomadas impleuerunt, nimirum Iesus filius Iosedech, Iochim filius Iesu, Eliasub, Ioiada, Ionathas, siue, vt alij dicunt, Ioannes, Iaddus, cuius aetate Alexander Alexandriam condidit, & mortuus est 113. Olympiade, videlicet anno 236. Regni Persarum, quod ceperat primo anno Olymp. 55. Iaddo successit Onias, quo tempore Seleucus subiugata Babylone diadema torius Syriae, & Asia capiti suo imposuit anno 12. a morte Alexandri: in quod tempus anni a Cyri imperio 248. computantur: ex qua aetate liber Machabeorum primus regnum Graecorum enumerat. Omnes successerunt Eleazarus, alter Onias, Simon, & alius Onias, quo tempore Antiochus Epiphanes dijs Gentium Iudaeos immolare cogebat, Iudas Machabeus, Ionathas, & Simo, in cuius morte 277. regni Syriae impletus est annus, & a Cyro 425. post quem tenuit Pontificatum Ioanes Hyrcanus annis 29. Aristobulus vno, Alexander 27. ad quod tempus a Cyro lapsi sunt anni 483. hoc est hebdomades 7. & 62. qua expleant simul 69. Ex quo deinceps nulla legitima successio Pontificum. Nam Alexandra pontificatum Hyrcano vni ex filijs, alteri Aristobulo regnum per decem annos tradidit: pugnantibus vero inter se fratribus, superuenit Cn. Pompeius, & pontificatum quidem confirmauit Hyrcano, Aristobulum vero victum Romam adduxit. Post illum vero Herodes Antipatri-

1. Esdr. 1. & seq.

Ioseph. li. II. Antiq. ca. 4. prope finem Ibidem.

Ab anno Darij nono Iudaeorum legitimi Pontifices, qui fuerint secundu Euseb.

Mach. c. 1.

1. Macha. 2.

Quando legitima Hebraeoru pontificu ceperit esse successio.

filius, alienigena, regno potitus, Hyrcano de medio sublato, Pontificatum nequaquam iuxta legem Dei tradebat liberis parentum pontificum hereditario iure, sed alienis; & nec ipsos multo tempore, nisi ob gratiam, & pretium distribuere. Haec est prior illa Eusebij explanatio; qui illa non contentus addit & secundam. A sexto Darij anno, quo templi opera consummata sunt, ad Christum ducem, vltimum videlicet pontificem legitima successio nis Hyrcanum ab Herode interfectum, sunt hebdomadae 69. hoc est anni 483. Aedificatio enim completa est anno sexto Darij qui fuit primus, Olymp. 69. Herodis vero cepit imperium in Iudaeos anno 3. Olymp. 186. qui fuit Augusti Imperatoris decimus: quas Olympiadas a 6. anno Darij, id est, a templo aedificato, ad 10. Augusti, quo legitimo Pontifice sublato, translatum est regnum ad alienigenam Herodem, si in annos dispersas, fient 483. hoc est, hebdomadae 69. Ciuitate & quoque ipsum Sanctuarium per idem ferme tempus sub duce Pompeio. Romanus vastauit exercitus, siue ipse Herodes, qui per Romanos indebitum sibi inuasit imperium. Christus vero Dominus sub Herode, & Augusto natus, confirmauit pactum dimidia hebdomada, hoc est annis tribus, & mensibus sex, quibus iuxta Ioannis Euangelium praedicaui: post quod tempus occiso Christo defecit hostia, & sacrificium, quicquid enim deinceps factum in templo est, non fuit sacrificium Dei, sed cultus diaboli; cunctis in commune clamantibus: Sanguis eius super nos, & super filios nostros: & Non habemus Regem, nisi Caesarem.

In hac duplici Eusebij expositione aliquid merito a viris doctis video de siderari posse. Primum, quod nomine Christi apud Daniele in vtraque enarratione non Dei Filium mundi Saluatorem Hebraeis patribus a Deo promissum, sed sacerdotum principem intelligit: quod non solum a Sanctorum Patrum expositione, sed etiam a verbis Danielis videtur alienum, vbi ait septuaginta hebdomadas completas, donec consumetur praearicatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & vngatur Sanctus Sanctorum. Quibus verbis indicat,

Alterae eiusdem Euseb. hebdomadarum interpretatio. Euseb. 1. Esdr. 6. Dan. 9.

Quo tempore Herodes, regnum in Iudaeos obtinuit.

Dan. 9.

Luc. 2.

Matth. 27.

Ioan. 1. 9.

Huius vtriusque explanationis Eusebij enumeratur incommoda.

Dan. 9.

Ibidem.

quis ille sit vngendus, nempe Sanctus Sanctorum, & expiator peccati, & ad ductor iustitiae. Deinde, quis ille est, qui confirmabit pactum multis hebdomada vna, vt in dimidio hebdomadis deficiat hostia? Nam neque Alexander in prima expositione, neque Hyrcanus, quem posterior censet, pactum vllum multis confirmarunt: nec post eorum caedem, aut obitum defecerunt hostia in templo, sed vere Deo gratia extiterunt plusquam quinquaginta annis post Hyrcani caedem. Hic ergo fuit Christus Dominus, qui ad confirmandum pactum nouum, & patrum promissiones, tribus annis & dimidio docuit, hoc est media hebdomada, qua exacta, defecit hostia ex ouibus & vitulis, subeunte meliore victima Christo, qui vt lux est splendida, veterum sacrificiorum umbras aboluit. Denique hanc hostiae defectionem, & abominationem, desolationis in templo, non post Alexandri, aut Hyrcani, sed post Christi obitum euenturam fuisse, Christus ipse in Euangelio testatur: Cum ergo, inquit, videritis abominationem desolationis, quae dicta est a Daniele propheta, stantem in loco sancto (qui legit intelligat) Si haec sub Alexandri, vel Hyrcani mortem euenerunt; cur euentura dicuntur a Christo, qui multis post annis extitit: totusque textus Euangelicus consumitur in futuris malis praecauendis, non praeteritis commemorandis. Quod si haec a Daniele praedicuntur vt futura post Christi caedem, cur Christum interpretatur Alexandrum, aut Hyrcanum, quorum mortem haec consecuta non sunt? Et haec in vtramque dicta sint expositio-nem.

In prima expositione Eusebij quae obijci possint.

Ibidem & 12. Matth. 24.

Iam in qualibet illarum nonnulla peculiaria suppetunt argumenta. In priorem quidem primo obijci potest, non recte dici, Pontificum legitimum successione in Alexandri morte defuisse, cum Hyrcanus legitimus pater ni sacerdotij extiterit haeres: neque minor filius, quia cum fratre suo nato maiore de regno contendebat; propterea minus erat legitimus haeres, praesertim cum Pontificatus dignitas non

tantum naturali iure Hyrcano obtigerit, sed ei confirmata fuerit primu a Cn. Pompeio, deinde a C. Caesare, & in ea permanerit per annos 49. vt refert Iosephus. Adhaec Daniel a templi, vrbisque reaedificatione septem hebdomadas enumerat; & inde ad Christi necem 62. Et post hebdomades, inquit, sexaginta duas occidetur Christus: vbi Daniel, non alium, sed eundem Christum dicit occidendum; de quo dixit hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duas vsque ad Christum futuram ducem. Quare si in morte Alexandri, qui Christi nomine intelligitur, complentur sexaginta duae hebdomadae, debuit ipse occidi: quod tamen nullus tradidit. Vanè igitur caedes Christi refertur ad Hyrcanum, & hebdomades sexaginta duas referuntur ad Alexandrum: nec verisimile est, Prophetam vocem Christi tam aequi uoce usurpasse. Praeterea subdit: Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. Sed certe in morte Christi Domini, & non in morte Alexandri, vel Hyrcani defecit hostia; & defecit in dimidio postremae hebdomadae. Nam cum in genere primo dixisset, septuaginta hebdomadas esse a Deo definitas, septem ex illis tribuit reaedificandae vrbis, sexaginta duas dederat vsque ad Christum necandum: vna reliqua erat, de qua, praenuntiata Christi morte, subiungit: Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia: quasi diceret, non statim post sexaginta duas hebdomadas Christum necandum, sed superstitem futurum dimidio hebdomadis ad pactum confirmandum, & tunc futuram eius caedem, ac defuturam hostiam.

Ad haec in posteriore interpretatione Eusebii si in Hyrcani interitu terminat hebdomadas septem & sexaginta duas, illud dimidium hebdomadis pacto confirmando impendendum prorsus euanescit: nam hoc vel fuit expletum ante caedem, & tunc sequetur, non recte ab eo enumerari hebdomadas 69. a 6. anno Darij, sed

Ioseph. Dani. 9.

Ibidem.

Ibidem.

Posterior impugnatur enumeratione.

opporeret numerare sexaginta noue cum dimidia, hoc est non annos 483. sed annos 480. ferè septem; vel illud dimidium hebdomadis post mortem Hyrcani peractum fuit. At quomodo mortuus pactum confirmauit, præsertim cum nullus hæres superstes ei extiterit, qui pro eo pactum confirmaret? Addit deinde Daniel, cessaturam hostiam post pactum confirmatum, & Christi eadem: at post Hyrcanum vera fuerunt sacrificia permultis annis. Tertio, non rectè enumerat Iudæorum Pontifices, nam multos præmittit. Ve enim constat ex Iosepho, inter Oniam primum, & Eleazarum, erat interponendus Simon cognomento Iustus; inter Eleazarum, & alterum Oniam, Manasses; inter Oniam tertium, & Iudam Machabæum, Iason; Menelaus, Alcimus, qui Ioachim, de quo tradit liber primus Machabæorum. Hæc, & his similia inconuenientia dictas duas expositiones Eusebij sequuntur.

Dan. 9.

Ioseph. lib. 12. Antiq. c. 2. ante dimid. & c. 3. in fine. & 4. in fine.

Cap. 6.

III. Euseb. exposito min⁹ probabilis. Hieron. vbi sup. Euseb. vbi su.

Dan. 9.

Tertiam aliam eius interpretandi rationem Hieronymus ibidem declarat esse absurdam; ait enim: *Plerique vnam hebdomadam annorum in septuaginta annos extendunt, per singulos hebdomade annos decennio supputato. Et volunt à passione Domini vsque ad Neronis imperium annos esse 35. quando contra Iudæos Romana primum arma commota sunt: & hanc esse dimidiam hebdomadam annorum septuaginta. Postea verò à Vespasiano, & Tito, & deinceps quando Hierosolyma, templumque successum est, vsque ad Traianum alios esse annos triginta quinque, & hanc esse hebdomadam, de qua Angelus loquitur Danieli: Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna. In totum enim orbem per Apostolos Euangelium prædicatum est, qui vsque ad illud tempus perseuerauerunt; tradentibus Ecclesiasticis Ioannem Euangelistam vsque ad tempora vixisse Traiani. (Sed hæc impugnans Hieronymus, subdit;) Sed nescio quomodo superiores hebdomada, septem & sexaginta duas per septenos annos, & hanc vna per denos, id est septuaginta annis possimus accipere. Hæc ille.*

Tertio loco Hieronymus proponit Hippolyti Martyris de eisdem hebdomadibus sententiam, dicens: *Septem hebdomadas ante reditum populi supputat, & sexaginta duas post reditum, vsque ad Natiuitatem Christi: quarum tempora omnino non congruunt. Nouissimam quoque hebdomadam ponit in consummatione mundi, quam diuidit in Helia tempora, & Antichristi, vt tribus & semis annis vltima hebdomada Dei notitia confirmetur. De qua dictum est: Confirmabit autem pactum multis hebdomada, vna & tribus alijs annis sub Antichristo deficiet hostia, & sacrificium. Adueniente autem Christo, & iniquum spiritu oris suis interficiente, vsque ad consummationem, & finem perseueret desolatio. Hæc quoque sententia scrupulis non caret, & tempora illi non congruunt, vt docet Hieronymus. Nam primò non satis rectè septem hebdomada, hoc est 49. anni ante reditum è captiuitate numerantur. Nam hoc tempus ante reditum, tripliciter potest intelligi: vel à Hierosolymæ excidio ante primum annum Cyri, quo in patriam Hebræi redierunt, at illi anni non fuerunt 49. sed 70. iuxta Hieremiæ vaticinium, qui illud de populi liberatione sub Cyro definiunt: quam secundum aliorum sententiam, qui Hieremiæ prædictionem ad secundum Darij annum non improbabiler prorogant, 30. tantum anni effluxerint: vel secundò septem hebdomadas intelligit à tempore quo Daniel hoc vaticinium effudit: quod esse non posset, cum ab eo annus tantum Astyagis vltimus intercesserit, vsque ad Cyri initium: vel vult illas computare à Danielis oraculo, sed vsque ad secundum Darij annum: sed hoc tempus vix quadraginta habet annos, nimirum triginta Cyri, Cambyfis septem, duos Darij Hystaspis, vnum Darij filij Assueri. Deinde rectè quidem Hieronymus confutando hanc sententiam, Perfarum, & Macedonum tempora parum fauere tradit Hippolyto: A Cyro enim ad Christum, anno*

De eisdem hebdomadibus quid senserit Hippolytus Martyr. Hierony. vbi sup.

Dan. 9.

2. Thes. 2.

Huic sententie qui insunt scrupuli.

I. Esd. 2. & seq.

Hiero. 29.

Hiero. ibid.

ponit

ponit non 483. cum Hippolyto, qui 69. hebdomadas explet, sed 560. nempe 230. Perfarum, 300. Macedonum imperantium Aegyptijs, 30. post Macedonum principatum, ad nascentem Dominum: quamquam aliqui hos numeros in aliqua parua quantitate immutent, vel addant. Tertio post 62. hebdomadas ponit Hippolytus Christi natiuitatem; & tamen mortem ponere debuerat, iuxta Daniele m dicentem: *Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus.*

Dan. 9.

Quarto, nouissimam hebdomadam in Helia, & Antichristu partitur Hippolytus, non absurdè; sed Danielis verbis minus videtur congruere. Nam ex septuaginta hebdomadis simul pronuntiat, sexaginta noue in Christo Domino consummari vult, vna vero in mundi reijctio interitum. Quod sanè durum videtur, vt quas Prophetæ hebdomadas coniunxit, & vna voce protulit, tanto temporum intervallo velit distrahi ac diuelli: vt apud Hieronymum annotauit Apollinaris Laodicenus.

Qua ratione præsentem questionem absoluat Laodicenus Apollinaris. Hiero. præd. loco.

Iam quarto loco expendenda est huius Apollinaris Laodiceni opinio, de quo ait Hieronymus: *Omni præteritorum temporum se liberans questione, vota extendit in futurum, & periculose de incertis profert sententiam. Quæ si fortè hi, qui post nos victuri sunt, statuto tempore completa non viderint, aliam solutionem querere compellentur, & magistrum erroris arguere. Ille ergo sic interpretatur: Ab exitu verbi, hoc est, à Christi ortu ex B. Maria, vsque ad 49. annum, id est finem septem hebdomadarum, & Israelis expectatam penitentiam, trigessimum videlicet Christi vsque ad suum baptismum; duo eiusdem prædicantis Euangelium, vt ex tribus Ioannis Paschatum festis, colligitur, sex ex reliquo Tiberij imperio; quatuor Caligula, post quem Claudius octauo sui imperij anno arma sumpsit in Iudæos in suo errore persistens. Ab octauo ergo Claudij anno post 72. hebdomas, hoc est 434. annos euolutos, mittetur Helias, qui restituet corda patrum ad filios:*

Luc. 2.

Infra 3. Infra 4. Ioan. 2.

Infra 6. Infra 13. Malac. vlti. & Luc. 1.

per tres annos & semis, hoc est dimidio hebdomadis; instaurata Hierusalem confirmabit pactum: post cuius eadem deficiet hostia imperante Antichristo, deficiet, inquam, totidem annis, vsque ad mundi consummationem. Sic ille exponebat. Sed cum ipse rerum, & temporum euentus, indicet falsam istam expositionem, & nullum videamus Heliam post mille quingentos, & eo amplius à Christo annos: sequitur etiam, ea, quæ præmittit, non satis esse solida, & firma, nec factis Scripturis ipsis; aut Doctoribus est consonum, Christum vixisse tantum triginta duos annos, aut Tiberiu post eius obitum fuisse per sex annos superstitem: Minus illud verum esse videtur, anno octauo Claudij arma correpta in Iudæos, sed duodecimo Neronis, vt Iosephus testatur. Nā et si Iudæos propter Christum in urbem tumultuantes, ex vrbe expulerit Claudius, vt tradit Suetonius; nulla tamen contra eos arma sumpsit: & eieccio illa ab vrbe per Claudium inacta, nono eius imperij anno accidit, vt ex Iosepho testatur Orosius in Horresta mundi. Et si autem Caligula summè fuerit Iudæis infensus, eos que maximo odio, & armis persecutus fuerit: Claudius tamen, auctore Iosepho, eos ipse fouit, & honestissimo, & benignissimo decreto omnibus ciuitatum, coloniarum, municipiorum iudicibus, ac Regibus commendauit. Hieronymus in Catalogo scriptor. Ecclesiasticor. tradit, Iudam quendam Syrum in suis Commentarijs similia atque Apollinarem in suis hebdomadibus sensisse. Sic enim de eo scribit: Iudas de septuaginta apud Daniele hebdomadibus plenissime disputauit, & chronographiam superiorum temporum vsque ad decimum Seueri perduxit annum: in qua erroris arguitur; quod aduentum Antichristi circa sua tempora futurum esse dixerit: sed hoc ided, quia magnitudo persecutionum presentem mundi minebatur occasum. Hæc Hieronymus. Passus est ille Iudas errorem, quem longè antea fideles Pauli tempore

Hui⁹ opinio- nis incōmoda.

Ioseph. li. 5. de bel. Iud. Act. 18. Sueton. in Claud. c. 25. Oros. lib. 7. c. 4. Ioseph. Idem. lib. 19. Antiq. c. 5.

Hiero. 10. 1. sub finem.

Iudæ Syri cuiusdā 70. hebdo. ratiocinatio.

Ea tãquã falsa reijctitur.

Cap. 2.

Lact. lib. 7. diuina insi tu. c. 14. Easde vt sup puter Alexandrinus Clem. Lib. 1. Stromat.

Sensui Dan. ceu repugnans hæc ratio non recipitur.

Vt soluat hæc controuersia Tertullianus

Dan. 9.

pasi sunt; quos in posteriori ad Theofalonicen. Apostolus admonens, ait: Rogamus vos, fratres, per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ congregationis in ipsum, vt non cito moueamini à vestro sensu, neque terreamini, &c. quasi instet dies Domini. Simile quid Laëtantius asseruit, definiens orbis exitium futurum ab ætate sua vsque ad 200. annorum spatium.

Quinto excutienda est sententia Clementis Alexandrini, qui perpendens annorum numerum à Cyro Rege Persarum vsque ad Vespasianum & Titum, septuaginta annorum hebdomadas dicit esse completas, id est annos 490. additis in ipso numero duobus millibus, 300. diebus, de quibus meminit superius Daniel, cum tamen, vt ait Daniel, iuxta diligentissimam supputationem, à primo anno Cyri Regis Persarum atq; Medorum, in quo imperauit, & Darius cum eo, vsque ad Vespasianum & euersionem templi, anni 430. supputentur.

Sexto loco disputat Hieronymus de sententia Tertulliani, qui libro aduersus Iudæos in hunc modum de hebdomadibus disseruit. Prophetia visa est anno primo Darij, qui regnauit annis decem & nouem, Artaxerxes quadraginta, Ochus, qui & Cyrus, viginti quatuor, Argus vno anno, Darius, qui & Melas, viginti duobus, Alexander Macedo, duodecim, post eum in Alexandria Aegypti, Sother triginta quinque, Philadelphus triginta octo, Energetes 25. Philopater 17. Epphanes 24. Energetes alius 29. Sother 38. Ptolemaus 37. Cleopatra 20. cum mensibus quinque; conregnauit autem Augusto annis 13. Post Cleopatram Augustus annis 45. nam omnes anni Augusti fuerunt 56. cuius anno 40. nascitur Dominus, moritur 15. post Augustum annis: passus est enim anno 15. Tiberij, vita autem sua quasi trigesimo. Atque hi quidem omnes anni cum sint 437. menses sex, explent hebdomadas 62. & dimidiam: alia verò septem & dimidiam absoluntur in hunc modum: Tiberius annis 22. mensibus septem, 28. diebus imperauit; cuius 15. Christi caedes accidit. Caesar Caligula annos 3. menses 8. dies 13. Nero annos 9. men-

ses 9. dies 13. Galba menses 7. dies 28. Vespasianus, cuius anni 11. fuerunt, anno primo Imperij sui debellauit Iudæos. Et sunt hi omnes anni numero 52. cum dimidio. Atque ita Iudæi in expugnatione sui, impleuerunt 70. hebdomadas à Daniele predictas. Hæc est summa sententiæ Tertulliani: in qua mirum est quantum hic bonus pater non solum à reliquis historiographis, sed etiam à diuinarum autoritate literarum recesserit.

Nam primò Daniel prophetauit anno primo Darij Regis, non Persarum, sed Medorum, vt dicitur in principio capituli Danielis 9. qui à Grecis dicitur Astyages, de quo in fine capituli 13. dicitur: Et Rex Astyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Perses Regnum eius: ab eo quippe victo Cyrus nepos ad Persas traduxit imperium, vt testes probati tradunt, Iulius Africanus apud Hieronymum in hoc caput Danielis; Eusebius lib. 8. de demonstratione Euangelica. Iosephus in Antiquitatum libris; Clemens Alexandrinus, Cyrillus contra Iulianum Apostatam. Imò, vt refert Hieronymus, hæc fuit Porphyrij cauillatio contra nos; putabat enim, prophetiam Danielis in Darij Hystaspis imperium incidisse. Sed falluntur & Porphyrius, & Tertullianus: nam ipse Daniel initio 9. capituli, in quo hebdomadas proponit, sic præfatur: In anno primo Darij filij Assueri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldeorum: Anno vno regni eius, ego Daniel intellexi, &c. Non ergo erat Darius Hystaspis, sed Darius Medus filius Assueri, qui à Grecis dicitur Astyages. Secundò, quinque tantum Reges Persarum enumerat Tertullianus: sed vbi Cyrus ille, qui prius laxauit Hebræorum captiuitatem? vbi Cæbyfes, qui domuit Aegyptum, vt docent Herodotus, & Iustinus historici, & ex nostris Eusebius, & Oro-

Dices: Isti Darij Hydaspæ antecesserunt. Sit ita: sed vbi filius eius Xerxes, terror ille Asiæ, & Græciæ? vbi plures alij, qui ab omnibus constituntur Persa-

Huiusmodi numeradi cæsuræ quinq;

I. Censura. Quo tempore prophetauerit Daniel.

Iul. Africa apud Hiero. in c. 9. Dan. Euse. demost. 174. 2. to. 1. Clem. Alex. lib. 1. Strom. amedio.

Iosep. li. 10. Antiq. c. 13. Cyri. lib. 1. contra Iulia. Apost. tom. 3. initio. Hierony. vbi sup. Porphyrij contra Christianos cauillatio.

II. Censura. 1. Esd. 1. & 2. & seq. Hero. Halicar. Iustin. hist. lib. 1. circa fin.

Euseb. in Chron. to. 2. Oros. lib. 2. ca. 8. initio.

III. Censura. African. vbi sup. lib. 5. de tempo. Luc. 3. & 4. Prolego. 32. IIII. Censura.

Quo tempore obiit Alexander Macedo.

Clem. Alex. loco dicto. Aegyptij vnde oriundi.

V. Censura.

Sex. Aur. vbi dicit. Iosep. lib. 18. Antiq. c. 4.

Sex. Aur. vbi dicit.

Clem. Alex. ibid.

Sex. Aur. vbi supra.

Clem. ibid.

Beda lib. de sex aetat. mudi nu. 3993. tom. 2.

rum Reges? Tertio, Christum dicit mortuum trigesimo vite anno, quod etiam dixit Africanus. Sed illud certè verum esse nequit, quem trigesimo anno baptizatum, per tres adhuc annos, & nonnullos menses vixisse, superius demonstrauimus. Quarto in Regibus Aegypti recensendis mancus est. Nam Alexandrum, & Dionysium Prolomæos omittit, alios perturbatè collocat, ac nominat. Et si vera esset ratio temporum ab ipso præscripta, Aegyptiorum Regum anni forent 296. menses 5. cum oporteret esse 292. Quod ex eo probatur, quod Alexander mortuus est anno primo Olymp. 114. & statim post illius mortem Ptolemaus Sother Aegypti inchoauit regnum, quod terminauit suo interitu Cleopatra: hæc autem post pugnam Actiacam cum Antonio decessit anno primo Olymp. 187. Ex quo sequitur, Aegyptiorum Reges impleuisse tempus 73. Olympiadum; hoc est annos 292. à qua summa Tertullianus recedit; sicut Clemens Alexandrum Macedonum, hoc est Aegyptiorum Regum, qui à Macedonia genus duxerunt, tempora in 312. annos, dies 18. prorogat. Sed hoc fecit, quod præter omnium fidem, 18. annos tribuit Alexandro; cum tantum 12. regnauerit. Quintò, neque ex Romanorum Imperatorum annis satis exactè reliquas septem annorum hebdomadas, & dimidiam conficit. Nam Augusto aliquid amplius tribuunt; alij duos annos, vt Sex. Aurelius Victor in epitome; alij annum cum medio, vt Iosephus; et si Tacitus, & Suetonius tribuant 60. Tiberio verò tribuunt Suetonius, & Tacitus 23. annos, Sext. Aurelius 24. quidam apud Clementem 26. & menses ferè septem. Caligulae Sex. Aurel. & Clemens assignant quatuor annos, & Tacitus prope quatuor annos, Eutropius & Beda quatuor annos, & menses 10. dies octo: Claudij verò Cæsaris Tertullianus non meminit; cum tamen 14. annos imperauerit, testibus Suetonio, &

Tacito, & ex nostris Clemente, & Orofio; Iosephus verò 13. annos, menses 8. dies 20. Eusebius 13. annos, men. 9. Neroni vero Suetonius, & Tacitus tribuunt 14. annos: addunt Eusebius, & Beda menses septem, dies 28. In Sergio Galba, & Othone Siliuius, & A. Vitellio quidam aliquid addunt supra id quod Tertullianus, vel minuunt. Vespasiano Clemens tribuit annos 11. men. 11. dies 22. Ex quibus patet quantum differat Tertullianus ab alijs. Nam primo Vespasiani anno dixit captam Hierosolymam, quam Iosephus, & bello, & excidio præfens, expugnatam tradit anno secundo, sicut & Eusebius in Chronico, & Beda lib. de Natu. rerum. Nam vt summam rei breuiter intelligas, bello Iudaico datū est exordium anno 12. regni Neronis, mense Maio; vt tradit lib. 2. Iosephi de bello Iud. quo anno obfessa est Hierosolyma à Cestio. Sed cum res minus feliciter gereretur; mittit Nero Vespasianum contra Iudæos: qui vsus opera filij Titi, tanquam legati, multis cladibus Iudæos afflixit, vt docet lib. 3. de bel. Iud. Sed cum ipse Vespasianus Alexandriae agens, per suos duces, Mutianum, & Antonium occidisset Vitellios, qui inuaserant Romanam Rempublicam; & Imperium, creatus statim est Imperator, & Romam profectus, & filium suum Titum primo sui regni anno ad obsidendam Hierosolymam misit: vt docet liber 5. Capta autem fuit secundo anno sui principatus. 8. die mensis Septemb. vt tradit idem Ioseph. lib. 7. Septimo loco enumerat sententiã Hebræorum Hierony. quæ non multum distat ab Apollinaris errore: qui à Dario Assueri filio ad Christum 62. hebdomadas assignant; septem verò ab excidio Hierosolymorum sub Vespasiano ad aliud excidium sub Hadriano. Hebdomadæ autem septuagesimæ dimidium referunt ad tres annos, & semis, quibus Vespasianus pacem cum Iudæis seruauit, dimidium alterum ad Hadrianum, post quod iterum euerfa vrbs est. At verò de annis à Cyro ad Vespasianum, apertum esse mendacium tradit Hieronymus, sup.

Euseb. to. 2.

Hierusalem quado à Romanis obfessa.

Iosep. c. 13. Cap. 24.

Idem c. 1. 2. & 3.

Idem c. 14.

Quando capta Hierosolyma.

Idem c. 18. Quæadmodum Hebræi predictum locum Danie. expe diant.

Hieron. vbi sup.

Quid incommodi habeat ista solutio.

quod dicunt Hebraei, ut saepe de superius est ostensum. De Vespasiano autem ad Hadrianum, non una est sententia: possent tamen ex multorum autorum placitis fortasse tot anni colligi, quot Hebraei dicunt. Sed vix illud efficitur, & ubi efficeretur, nihil ad rem dicerent, priori loco supputando sexaginta duas hebdomadas, quam septem, cum Daniel priori loco ponat septem, deinde sexaginta duas, & postremo loco unam.

Lyran. in c. Danie. 9. Rabbinus Salomonis hebdomadica computatio. 4. Reg. 25.

Dan. 9.

Addit & Lyranus sententiam Rabbinus Salomonis, qui asseruit 70. hebdomadarum tempus enumerandum a destructione templi facta per Nabuchodonosor, usque ad destructionem secundam templi per Titum & Vespasianum. Ait enim: Septuaginta hebdomade praefinitae sunt a Deo, ita ut non sint plures, nec pauciores supra populum Israel, & urbem sanctam Hierusalem a prima destructione templi ad secundam, ad hoc ut perfecte puniantur de malefactis suis. Unde subdit: *Ut consummetur praevaricatio.* Id est, ut desistant a praevaricationibus suis, & mereantur apud Deum, & eorum iniquitas deleatur. *Et adducatur iustitia sempiterna:* id est, ut in sempiternum iusti fiant. *Et tandem impleatur visio, & prophetia:* id est, promissiones factae per Prophetas de Christo: *Et vngatur Sanctum Sanctorum* (quod & in masculino, & neutro genere Hebraice legi potest) id est, templum, quod reaedificabitur per Messiam, & arca Testamenti, & alia vasa Sanctuarum. *Scito ergo, & anamaduerte de exitu sermonis, ut iterum aedificetur Hierusalem:* id est, intellige diligenter, qua ratione egressus a Deo sermo de reedificatione Hierusalem sit intelligendus: quia usque ad Christum ducem hebdomadae septem, id est usque ad Cyrum, qui dicitur est Christus, de quo Isaia; *Hac dicit Dominus Christo meo Cyro:* eius enim praeepto reduci fuerunt de captivitate Babylonica. Et a destructione templi & civitatis facta per Nabuchodonosor, usque ad primum annum Cyri, fluxerunt 2. anni, qui faciunt septem hebdomadas annorum, & praeterea tres annos: quos Ange-

Isa 45. 1. Esdr. 1. & seq. & 2. & seq. 4. Reg. vlt.

lus non enumeravit, quia non erat hebdomada perfecta; & numeravit illam cum hebdomadibus sequentibus. Et sequitur: *Et hebdomadibus sexaginta duabus reuertetur.* Id est, in tempore, quo fuit licentia data per Cyrum reuertendi, usque ad vicinam destructionem factam per Titum, reuertetur populus de captivitate. *Et aedificabitur platea, & muri in angustia temporum:* quia in tempore illo reedificaverunt civitatem, & templum, quod illis prosperum fuit: sicut etiam aliqua aduersa habuerunt, quia post sexaginta duas hebdomadas occisus est Christus, id est Agrippa Rex, de quo in Actis fit mentio. Nam Reges, Christi dicuntur in Scripturis, iuxta illud: *Quare non timuisti mittere manum tuam, ut occideres Christum Domini?* Hic vero Agrippa, teste isto Rabbinus, occisus est illo tempore, quo civitas per Titum Vespasianum vastata est. Et ubi nos habemus, *Non erit eius populus, qui eum negaturus est;* Hebraei tantum legunt: *Et non illi:* id est, Non erit Agrippa sublatus de medio per mortem; vel, nullus eius haeres erit amplius Rex in futurum de gente Iudaeorum, quousque veniat Christus in Prophetis promissus. *Et civitatem, & Sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo.* Quae de destructione templi, & Hierosolymae per Romanos, velut nos exponit: nisi, ubi ait, *Et finis eius vastitas,* interpretatur, finis populi Romani: quia populus ille, & omnes aduersarii Iudaeorum tandem per Messiam vastandi sunt. Quia statuta desolatio a Deo civitatis Hierusalem, & regni Iudaeorum erit usque ad finem belli, quod gesturus est Messias cum Gog, & Magog; de quibus Ezechiel: quibus devictis restituetur civitas Hierosolymitana, & regnum Iudaeorum, ut ait iste Rabbinus. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una;* quia in una hebdomada fuerunt inter populum Romanum, & Iudeos induciae; quibus a Iudeis violatis, in medio hebdomadae venit exercitus Romanus, & dissipavit civitatem, & templum, & captivum duxit populum. Et sic in ultima medietate defecit hostia, & sacrificium. Ha-

Acto. 25. & 26.

2. Reg. 1.

Dan. 9.

Matt. 24. & Luc. 19.

Dan. 9.

Ezech. 38.

ctenus

Rabbinus Salomon unde hauserit intelligentiam Burgi. Epif.

Xatis Pagnini de eisdem hebdomadis 70. iudicium.

1. Esdr. 1. & seq.

In quo hic autor coaeniat cum superiore, in quo differat.

Hebraeorum intellectus ille Danielis prophetiae variae falsitatis convincitur. I. Argum.

Dan. 9.

Ibidem.

II. Argum.

III. Argum. Quia lenis illa Iudaeorum in Babylone captivitas extiterit.

ctenus ille Rabbinus, qui, ut Burgensis docet, illam computationem non ex suo capite excogitavit, sed ex libro Talmudico, qui dicitur Seder-holam, & ex libro dicto Abodazara, accepit.

Xantes Pagninus in scholijs additis suae interpretationi, certe non longe dissimilia ab hac Talmudica expositione protulit. Ait enim: *Ab egressu praedicti ad me a Deo sermonis de restituenda, & aedificanda Hierusalem, usque ad ducem Cyrum Christum Dei, qui id exequetur, hebdomades sunt septem, hebdomadisque sexaginta duabus restituetur, & aedificabitur platea, & fossa in angustia scilicet temporum.* Et post eas sexaginta duas hebdomadas occidetur Cyrus, & erit in nihilum; dissipabitque aedificium, & desolabit Cambyses Cyro succedens. *Faedus autem primum firmabit Darius; post quem iterum sequetur Antiochi abominatio stupenda, & erit finis orbis Iudaici.* Haec ille: quae in prioribus conveniunt cum interpretatione Talmudica adducta; in posterioribus vero, in quibus de termino hebdomadarum est sermo, longe diuersa videtur sentire. Falsa est autem, & in plurimis deficit illa interpretatio Hebraeorum: tum in litera explicanda, tum in ratione temporum. Primum, quia a destructione prima usque ad secundam, multo plures, quam 70. hebdomades transierunt, ut saepe dictum est. Tum secundo, quia intra definitas 70. hebdomadas, & Danieli reuelatas implenda erant, quae ibi continentur, nempe consummatio praevaricationis, & delictio iniquitatis, & adductio iustitiae sempiternae, & vngtio Sancti Sanctorum, & reliqua quae ibi explicantur: at in praedicta expositione nihil illorum fuit impletum, sed omnia remanent futura post illas hebdomadas usque ad aduentum Messiae vanè ab eis expectati, quod est aperte contra textum. Tertio, quia captivitas Babylonica mitior multo, ac tolerabilior fuit Hebraeis, quam hodierna: quia illa tantum per septuaginta annos duravit; habuerunt Iu-

dei gratiam multorum Prophetarum, Hieremiae, Ezechielis, Zachariae, & Danielis: habuerunt etiam miracula multa, ut Danielis liberatione a lacu leonum, trium puerorum a fornace ignis, & Mardochei singulari Dei munere a suspendio erepti, & ad dignitatem magnam euecti. Fuerunt praeterea inter illos multi Iudaei ad summos honores, etiam regios, erecti. Nam Ioachim Regis thronus sublimatus est ab Euilmerodach, ut ait Hieremias; Daniel, & socij eius, magna autoritate, & potestate donati sunt: Mardocheus etiam constitutus est quasi secundus a Rege Afluero; Zorobabel habuit dignitatem Ducis, ut tradit Aggeus. Praesens vero captivitas excedit diuturnitate temporis, quia per mille & quingentos annos duravit haec: nus: destituti sunt Prophetae Iudaei, & omnibus dignitatibus, ubicunq; versantur. Constat autem Danieli Angelum hanc praenuntiasse captivitate, quae cum sit acerbissima, falsum est quod dicunt, Angelum grata, & consolatoria quaedam denuntiasse: nisi per haec intelligamus spiritalia, quae Messias attulit: sed quae ille attulit, suo vitio, ut plurimum ad illos non pervenerunt. Quarto non videtur recte exponi illud, *usque ad Christum ducem*, de Cyro: tum quia non est novum, quod a destructione prima usque ad Cyrum, fluxerint septem hebdomadae tantum; cum etiam ab illa destructione usque ad Balthasar exclusivè effluxerint 49. anni, qui faciunt septem integras hebdomadas. Siquidem everso templo, secundum eos, Nabuchodonosor regnavit 27. annis; Euilmerodach filius eius 23. qui faciunt 50. Balthasar vero quatuor annis; Darius vero Medus vno anno: qui faciunt sex annos supra septem hebdomadas. Et cum sit maior pars hebdomadae, debuisset computari magis cum septem, quam cum sexaginta duabus sequentibus. Et si Angelus descendit in hac revelatione ad dimidium hebdomadae numerandum, certe sex anni non erant dimittendi, qui faciunt plusquam dimidium hebdomadae. Et quia in illis regnarunt duo magni Monarchae; Balthasar, & Darius Medus, de quolibet illorum potius, quam de Cyro;

Dan. 6. & 14. Supra 3. Esther 7. Supra 6.

Hiere. vlt. Dan. 6. Esther. 6.

Agga. 2. Qualis ea qua modopatiuntur, sit Hebraeorum captivitas.

III. Argum. 4. Reg. 25.

LII 3 qui

Christi, vincti uè qui dice-
rètur olim in
sacris literis.

Isaia 45.
Quid illud I-
tae: Hæc di-
cit Dñs Chri-
sto suo Cyro,
secundū He-
braeos.
Rab. Salom.
Rab. Auen-
Efra.
Naghid He-
braicè quid.
Idè Auen-
Efra.

Euseb. supra
productus.

Ioseph. li. 3.
de bel. Iud.

Dan. 9.

Idem.

Ibidem.

Qua inepta,
atq; ridicula
Pagnini recè-
fitio.

1. Mach. 1.
Recertorum
multiplex ra-
tio supputan-
di.

qui longius distat, debent verba
Prophetæ intelligi. Deinde nusquam
in Scriptura legitur quis dictus Mes-
sias, siue Christus, siue vnctus simpli-
citer, nisi vnctus fuerit sacro oleo cor-
poreo, quo sacerdotes, & Reges vnge-
bantur, vel spiritali oleo Propheticae
gratiæ: neutro autem eorum modo-
rum vnctus fuit Cyrus, vt Messias di-
ci posset. Vnde quod dicit Isaia: *Hæc
dicit Dominus Christo suo Cyro*, non de
Cyro, sed de vero Messia intelligunt
Hebraei, Rabbi Salom, & Auen-Efra.
Tertio, eo dato, quod Cyrus dici
posset Christus: quia tamen illi adiu-
gitur dictio Hebræa Naghid, quæ prin-
cipem, seu principale significat, nemo
autem dixerit, Cyrum fuisse principale
Messia, ideò dictus Auen-Efra prædi-
ctū verbū vult intelligi de Nehemia,
alij verò de Zorobabel. Quod nō po-
test magis consistere, quam priora de
Agrippa, vel Cyro, vel de Alexandro,
& Hyrcano, sicut Eusebius supra ex-
ponebat. Vanū est & illud, Agrippā
fuisse interfectum circa tempora de-
structionis; cū Iosephus tradat, illum
confederatū fuisse Romanis tempo-
re eius belli, quod in Iudæos gesse-
rūt. Falsò exponit illud, *Cōfirmabit pa-
ctum multis*, de inducijs inter Roma-
nos, & Iudæos factis: quia de illis in
libris de bello Iud. aut Antiquitatum
Iosephus, ne vnum quidem verbum.
Vt interim omittam vanam intelli-
gentiam illorum verborū: *Vt consum-
metur præuaricatio*, id est, vt desistant
à præuaricationibus, & peccatis, cūm
à tēpore destructionis tēpli per Ro-
manos, Iudæi, abnegato Christo, in te-
nebras dēfiores inciderint, & in maio-
ra peccata iniquitatis, periurij, vsuræ,
& diuinationis prolapsi sint. Poste-
rior verò expositio Pagnini eisdē ra-
tionibus falsitatis conuincitur. Et cō-
gruè per Christum ducem intelligit
Cyrum, & per cōfirmatē pactū, Dariū,
& p abominationē desolationis, An-
tiochia bominatōne: quæ omnia parū
habent succi, & soliditatis. Nā ab-
ominatio illa desolationis, prædicatur
futura in perpetuum, cum illa An-
tiochi desolatio fuerit tātū ad tepus.
Octauo loco exponēda est sentētia

quorundā recentiorū, nimirum Isido-
ri Clarij, Frācisij Vatabli, Ioan. Drie-
donis, & aliorum. Inter hos igitur Isi-
dorus Clarius in eo defecisse videtur,
quod à Cyro vsque ad secundū Darij
annum numerat decem & nouē an-
nos in Esdræ, & Nehemiæ reditū sub
Darij; cū cōstet sub Artaxerxe fuisse
factum, ex 1. & 2. Esdræ. Annos præ-
tereà Græcorum in Scriptura positos,
à morte Alexātri inchoat, cū tamen
supputandi sint à duodecimo anno
post mortem eius: & regno Græco-
rum sub Iuda Machabæo tribuit an-
nos 165, cūm apertè lib. primus Ma-
chabæorum, multo post mortē Iudæ,
Ionatha principatum gerente, regno
Græcorum assignet annos 153. Alia
nonnulla nō satisfolidè meditata pro-
ponit, quæ consuldō omittimus.
Franciscus prætereà Vatablus in
hunc locum Danielis multa scripsit,
quæ parum veritati, & expositioni ei-
us loci conueniunt: vt, quod initū
hebdomadatum tradit esse sumendū
à quarto anno Sedeciæ, qui est 12. Na-
buchodonosoris: *Et finis*, inquit, *cer-
tus est, nempe mors Christi*. Quorū v-
trūque falsum est, sicut & illud, quod
exitus sermonis, vt iterum reedificetur
Hierusalem, fuerit verbum Hie-
remiæ de reditu in patriam post 70.
annos captiuitatis. Quod minimè ve-
rum est, quia multo plures sunt anni,
quam 490. à Cyro vsque ad mortem
Christi.
Verū inter recēiores nemo pro-
fectō Ioanne Driedone maiorē im-
pendit operam in explicandis his
hebdomadibus: vt ostendit tertius li-
ber de Scripturis, & dogmatibus Ec-
clesiasticis, qui tamen deceptus fuit
à Beroso, Metasthene, & Manetone,
& Philone, quos frater quidam Ioan-
nes Annius Viterbiensis, Domini-
canæ familiæ etate nostra ex situ &
puluere in lucem produxit. Cū igitur
hos autores, tanquam duces suæ
chronologiæ habeat, qui illos illegiti-
mos, confictos, ac supposititios esse
comprobauit, euincet, totam eorū
supputationem, quæ illis innitur,
omnino esse fallacem, aut ita dubiā,
vt nullam fidem promereatur: quod

Isidor. Clar.
Prima hæc
médacij coar-
guitur.

Macha. 9.

Frācisij Va-
tabli suppu-
tatio.

Qua sit verò
minimè con-
sentanea, & a
sensu Danie-
lis remota.

Ioanis Drie-
donis ratio-
cinatio.

Philo. de tē-
poribus.
Ioā. Annius
Viterbien.

Huius opinio-
nis prædictos
autores nul-
lus esse auto-
ritatis osten-
ditur.

video

De Beroso An-
niano, quā
sit ille ficti-
tius
Raph. Vola-
terranus in Anthropologia, ac Ludo-
uicus Viues libro de tradendis disci-
plinis; & in procemio lib. 18. de ciui-
tate Dei, & Faber Stapulensis in Ari-
stotelis Politica, & Blondus Foroli-
uien. in descriptione Italiæ, & Mel-
chior Canus lib. de locis Theologicis,
& doctor Vergara Canonicus Tole-
tanus in libro de 8. quæst. ad historiam
spectantibus, Hispano idioma con-
scripto, atque alij nonnulli, tanquam
parum legitimum grauer infectan-
tur, & ad eius fidem eleuandam, ar-
gumenta multa conficiunt.
Primò apud Iosephum Berofus
Græcos incusat, sentientes à Semira-
mide Babylonē ædificatā, vel amplia-
tā, cū hæc omnia Nabuchodonosor
Nabulassar filius perfecit. Quod &
cōsentaneum est verbis eius apud Da-
nielem: *Nonne hæc est*, inquit, *Babylon
ciuitas magna, quam ego edificauit in do-
mum regni, in robore fortitudinis meæ,
& in gloria decoris mei?* Et tamen no-
uus hic Berofus, & Annianus, cum
Græcis consentit in Babylone, & Se-
miramide.

Dan. 4.

II. argum.
Idem Iose-
ph. li. 1. Anti-
c. 8.
Noc quādū
vixerit, teste
Iosepho.

III. argum.
Ioseph. li. 1.
contra Apio-
nem, ante
med.

video à plerisque viris doctis factita-
tum esse. Quod si nos hoc breuiter
ostenderimus, concidet eorum libro-
rum autoritas. Nam in primis de Be-
roso Anniano, quem Raphael Vola-
terranus in Anthropologia, ac Ludo-
uicus Viues libro de tradendis disci-
plinis; & in procemio lib. 18. de ciui-
tate Dei, & Faber Stapulensis in Ari-
stotelis Politica, & Blondus Foroli-
uien. in descriptione Italiæ, & Mel-
chior Canus lib. de locis Theologicis,
& doctor Vergara Canonicus Tole-
tanus in libro de 8. quæst. ad historiam
spectantibus, Hispano idioma con-
scripto, atque alij nonnulli, tanquam
parum legitimum grauer infectan-
tur, & ad eius fidem eleuandam, ar-
gumenta multa conficiunt.
Primò apud Iosephum Berofus
Græcos incusat, sentientes à Semira-
mide Babylonē ædificatā, vel amplia-
tā, cū hæc omnia Nabuchodonosor
Nabulassar filius perfecit. Quod &
cōsentaneum est verbis eius apud Da-
nielem: *Nonne hæc est*, inquit, *Babylon
ciuitas magna, quam ego edificauit in do-
mum regni, in robore fortitudinis meæ,
& in gloria decoris mei?* Et tamen no-
uus hic Berofus, & Annianus, cum
Græcis consentit in Babylone, & Se-
miramide.
Deinde Iosephus in libris Antiqui-
tatum, postquam dixit, Noe annos vi-
xisse 950. subdit: *Attestantur autem mi-
hi omnes, qui Græcos, Barbaricasq; anti-
quitates literis prodiderunt. Namq; &
Manetho Aegyptiarum rerum scriptor,
& Berofus Chaldaicarum, adhæc Mo-
chus Hæsticus, Hieronymus Aegyptius,
qui Phœnicum res profecuti sunt, nobis
cum consonant. Et cū ibidem Iose-
phus vitam, & mortem Noë scriberet,
de eius tamen in Italiam aduentu
verbum nullum: cū tamen Berofus
Annianus affirmet, Noë mortuū
esse CCCL. anno vitæ suæ, idq; in Ita-
lia: & qui antè Ianus dicebatur, dictū
à Ianigenis fuisse Vortumnum.
Tertio Iosephus lib. contra Apio-
nem: *Berosus*, inquit, *antiquissimas se-
cutus historias de facto diluuii, & ho-
minum in eo corruptione: sicuti Moses,
ita conscripsit. Deinde scribens eos**

qui ex Noë progeniti sunt, & tempus
eorum adiciens, vsque ad Nabulassa-
rum peruenit, Babyloniorum, & Chal-
dæorum Regem, & paullo post addit
ex Beroso: *Cuius* (scilicet Nabonidi)
*regni anno septimodecimo egressus Cy-
rus ex Perside cum magno exercitu, vni-
uersa Asia subacta, impetum fecit in Ba-
byloniam urbem. Sic ille. Berofus er-
go peruenit in historia ad Cyrum vs-
que, & Annianus Berofus in initio o-
peris pollicetur: Referemus, ait, origi-
nes, tempora & Reges eorum dumtaxat
regnorum, quæ magna habentur. Et in
operis epilogo: Porro etiam sub Asca-
tade de ci moctauo Rege Babyloniorum,
apud Aegyptios fuere Reges Cheres, &
Armaus, qui cognominatus est Danaus,
& Rameses cognomento Aegyptius. Itaq;
& Reges in tempora traduntur à nostris
de primoribus orbis regnis à Iani dilu-
uio, vsque ad Dardania regnum conditū.
Sic ille. Si ergo Berofus hic Annia-
nus in suo opere pollicetur peruen-
turum se ad Reges qui suo tempore
vigeant, & mox claudens librum,
vltima epilogo tradit se satis dixisse
de Regibus, à Iano ad Ascatadem,
indicat Ascatadem sui temporis fuisse:
at supra ex Iosepho probatum est
venisse vsque ad Cyrum saltem, qui
fuit post Ascatadem plusquam 500.
annis. Nam post Ascatadem fuerunt
plures alij Reges Assyriorum: qui cū
18. qui regnarunt ante Ascatadem,
conficiunt annos 1300. secundum Iu-
stinum, quibus addit 60. Ctesias Cni-
dus apud Diodorum Siculum: at Vel-
leius Paterculus addit 70. post Assy-
rios verò regnarunt Medi annis 350.
secundum Eusebium 259. Et Medis
transiit imperium ad Persas Cyrus,
cuius verus Berofus meminit. Quo-
modo igitur potuit sistere in Ascata-
de, qui sui temporis Reges pollicitus
est.
Quarto, apud Iosephum lib. Anti-
quitatum producit Berofus lib. 3. di-
cens à Nabuchodonosoro missum
eius filium eiusdem nominis cū qua-
dam parte exercitus contra Satrapam
quendam, qui ab eo defecerat, qui eū
Aegypto, Syriæ, & Phœnicie admini-
stratorem constituerat: at hic nouus*

Gen. 7. &
seq.

Idem ibidē.

Idem.

Iose. vbi su-
pra.

Iustin. hist.

lib. 1.

Ctesias Cni-
dus apud

Diodo. Sicu-
lum lib. 3.

c. 6.

Velle. Pat.

lib. 1.

Euse. in chro-
nico. tom. 2.

III. argum.
Ioseph. c. 13.

Bero-

Berosus ne Nabuchodonosor quidem meminit, qui vsq; ad dimidium quinti libri Noë vitam produxit, quomodo ergo potuit Nabuchodonosoris gesta enarrare, qui plus duobus mille annis fuit post Noë?

V. argum. Idem lib. I. Antiq. c. 15 alias c. 7.

Quinto, apud Iosephum produci tur Berosus de Abraham loquens, his verbis: Post diluuium autem decima ætate apud Chaldaeos erat quidam iustitia cultor, vir magnus, & sideralis scientia peritus: at Annianus Berosus Abrahami non meminit, cum ante, & post illum multa scribat.

VI. argum. Idem li. 10. Antiq. c. 2. Hier. in 37. c. Isai. 10. 5.

Sexto, apud Iosephum, ac diuum Hieronymum produci tur Berosus, narrans reuersum Sennacheribum à prælijs Ægyptiorum, & inuenisse suum exercitum ante dimissum cum Rapsace ad expugnandam Hierosolymam, peste à Deo immissa laborantem: at Annianus Berosus Sennacheribi ne meminit quidem. Ex quo fides huius Berosi non parum eleuatur: & videtur in gratiam Poëtarum multas fabulas de Iano, & Saturno, Noë, & filijs eius affinxisse. Et hæc de Berofo.

De Manethone fictio. Iose. lib. 1. contra Apionem, ante med. Ratio. I.

Iam de Manethone Ægyptio dicendum. Verus Manethon apud Iosephum contra Apionem, plurium quã viginti Regum Ægyptiorum res gestas ante Danaum scribit, affirmatque regnasse eos plusquam 393. annos: at Manethon Annianus orditur historiam à Danao: cæterorum Regum qui antecesserunt, verbum nullum. Secundo, sub Timao Ægypti Rege gentem pastorum, hoc est Hebræorum, ingressam fuisse Ægyptum scribit Manethon ibidem à Iosepho citatus, egressum verò duce Mose sub Themo si alio Lege Ægypti: de quo nihil in Aniano Manethone. Tertio, appellat Ægyptum Regem, Sethonem, & Sethosim, Danaum verò fratrem, Hermæum, & Harmaim: & cognominat ambos, illum quidem Ægyptum, hunc Danaum, vt ex Danao ibidem produci tur Iosephus: at nouus Manethon tantum ponit Ægyptum, & Danaum, alijs cognomentis omisis. Quarto, scribit ibidem Iosephus, Ægypto successisse filium Rhampsam per annos 66. At nouus Mane-

Idem. III. ratio. Idem.

thon mēdaciter tradit successisse Pharaonem Menophim annis 40. Quinto, Ægypti Regnum annis 59. definit, quo d Annianus in annos 68. prorogat. In quarto, & quinto fictus Manethon est similis Manethoni, qui produci tur ab Eusebio in chronico: sed in vero Manethone referendo præferendus videtur Iosephus Eusebio. Sexto, Iosephus ibidem Manethonis librum secundum adducit, cū hic Annianus integer sit liber, ac solidus sine vlla diuisione. Septimo, asserit se explere velle hic Manethon nouus, & persequi tam Assyriorum, quàm Ægyptiorum historiam, vbi eam reliquit Berosus, non quidem verus, sed iste Annianus: qui quoniam in Ascata dem desijt 18. Regem, illi spurius Manethon 14. alios Reges Assyriorum adiecit.

V. ratio. Euseb. 10. 2. VI. ratio. Ioseph. Septima.

Tertio loco dicendum de Metasthene Persa, quem alij Megasthenē vocat, qui Græcus celebris est apud omnes autores: adhibetur enim testis in rebus Indicis à Plinio in historia naturali, à Strabone in disputatione contra Erathostenem, ab Arriano passim, à Iosepho lib. contra Apionem, & in lib. Antiquitatum: adhuc Eusebius lib. 3. de præparat. Euangel. adducit Megasthenem virum historię peritissimum, ex tertio Iudaicarum rerum libro, ex quibus patet, Græcū Megasthenem de rebus Indicis, & Iudaicis scripsisse. Hic verò nouus ab Anno productus, nō Megasthenes, sed Metasthenes appellari vult, neq; Græcus fuit, sed Perses sacerdos: nec ab aliquo citatus, præternum Petri Comestorē, cuius diligentia in historia conscribenda omnibus nota est. Sed fortassis talis Metasthenes nunquam fuit in rerum natura. Nam cū Iosephus in duobus contra Apionem libris ad cōfirmandam de Hebræorum gestis, quæ habentur in Scriptura, autoritatē, coaceruet omnia omnium autorum testimonia, quæ ad veritatem Iudaicarum historiarum addendam valebant, vt neque Græcos, neque Chaldaeos, nec Ægyptios, neque Phœnicios scriptores vllos præterierit, profecto prætermittendus nō erat hūc

De Metasthene Persa suppositio. Metasthenes Persa verus quis ille. Plin. lib. 6. c. 18. Strab. lib. 2. Arria. li. 8. Iose. lib. 1. cōtra Apionem & li. 10. Antiq. c. 13. Euseb. 10. 1. I. coniectura. Pet. Comest.

Iose. Oper. prope fin.

Per-

Perfam Sacerdotem Metasthenem, si vllus fuisset, præsertim cū eius enarratio tam cōsentanea sit diuinis Scripturis, vt vel propter hanc causam maximè ab homine Christiano videatur confictus.

II. coniectura.

Deinde, hic Annianus Metasthenes profitetur se Berosum secutum & additum ea, ad quæ illi non peruenit: at hic Metasthenes Berosum verum non vidit, sed hunc Annianum supposititium, aut, vt verius dicam, neq; hunc quidem vidit. Quod ostenditur ex duobus. Primo, quia dicit, Berosum desijisse in Sardanapalo, Manethon Annianus in Ascata dem: alter igitur eorum mentitur: quia Ascata des fuit Rex Assyriorum 18. Sardanapalus vltimus. At reuera vterque mentitus videtur, quia Iosephus supra testatus est, Berosi annales peruenisse vsq; ad Cyrum, primū Persarum Regem. Secundo, Berosus verus apud Iosephum lib. 1. contra Apionem, apud Hieronymum in 7. caput Danielis, & apud Eusebium in lib. de Præpar. Euang. narrat, Nabulassarē patrē Nabuchodonosor regnasse annis 29. eiusq; filium Nabuchodonosor 43. filium eius Euilmerodachum duos, maritū fororis Niriglistorem quatuor, Labrosardachum nouem, Nabodium, qui & Balthasar dictus est. 18. Si Metasthenes hic Annianus verū Berosum legisset, quē sibi sequendum proponit, Nabulassarum vocasset patrem Nabuchodonosori, neq; ei 35. annos affinxisset, sed 29. nec Nabuchodonosoro 43. sed 43. neq; Euilmerodacho 30. sed duas tantum. Et hæc tenet de Metasthene.

Ioseph.

Idem. B. Hie. 10. 5. circa finem. Euse. lib. 9. de Præpar. Euang. c. vlt. tom. 1.

De Philone Iudæo Anniano quid sit sentiendū

Agendum de Philone Iudæo, cuius lib. de temporibus produxit Annianus: qui si quicquam tale scripsisset, non minus testis produceretur à sanctis Doctoribus, Hieronymo, Africano, Iustino Martyre, Clemente, Eusebio, quàm Iosephus, cū & isto antiquior, eruditior, atq; eloquēti orerit: & si hanc temporū prouintiā Philo amplexus fuisset, aliquando castigatius rem absoluisset: at hic spurius & Annianus Philo de temporibus, multis, ac fœdis scætet erratis,

quæ Philoni viro sapientissimo, ac disertissimo nemo prudens tribuerit. Quod ex paucis, quæ Driedoni placuerunt, probandum est. Nam primò Darium, qui ante Cyrum regnauit, Hydaspem fuisse scribit: quod expressè est contra Danielem, qui eum vocat Darium Medum Assueri filium, siue alio nomine Astyagem. Deinde fingit, huius Darij morte impeditam fuisse ædificationē templi, neque Cyrum adiri potuisse, quia bello Tamyrico distinebatur. Quæ sanè absurda sunt, cū Hebræi vno anno tantum fuerint sub potestate Darij Medij, nam vno duntaxat anno tenuit regnum Chaldæorum, vt habes apud Danielem: eodem igitur vno & Hebræis præfuit. Iam verò quomodo potuit impedi ri templum morte huius Darij, cū nōdū esset cœptū? at cœpit primo anno Cyri, vt colligitur ex li. 1. Ezræ, & regnauit post Darium Astyagē, vt ex ipso Daniele colligitur. Sed demò, inceptum fuisse sub Dario, & anno durasse: cureius morte impeditū est? quia adiri non potuit Cyrus, occupatus bello Tamyrico. Quasi verò Cyrus in Tamyrim pugnauerit, cū primum Dario auunculo successit, & nō potius 30. postannis, in hoc enim mortuus est, cum 30. aut 29. annis ex omnium sententia regnasset. Tertio, Cyro subijcit præcūm Assuerum Arraxerem, quem Cambysen Græci vocat, & à quo missus est Holophernes in Iudæam tempore Iudithæ, in cuius libro Nabuchodonosor dicitur. Quod si verum est, vel Scriptura, vel historici omnes mentiuntur: hi siquidem Cambysen tradunt septem, vel octo annis regnasse, Scriptura verò aperte affirmat missum Holophernem à Nabuchodonosoro 13. anno regni eius. Quarto, quid est quod Eusebius Casariensis, aut D. Hieronymus, diligentissimi antiquitatis obseruatores, inter alia opera Philonis hoc tam eximij, & vtilis argumenti opus, quod summè iuuare posset, & Eusebiū in chronico scribendo, & Hieronymum in illo interpretando, & locupletando, non meminerunt, cū tantopere ad rē faceret? Nonnullos alios autores cū istis pro-

I. argum.

Dan. 9.

II. argum.

Darius Medus vno anno duntaxat Hebræis imperauit. Ibidem.

Esd. c. 1.

Dan. 13.

Cyrus Rex Persarū quot annis regnauerit.

III. argum.

Iudith. 2.

III. argum. Euseb. lib. 2. hist. Eccl. c. 8. to. 1. Hier. lib. de Scrip. Eccl. tom. 1.

ducit,

Fabi⁹ Pictor
Porti⁹ Cato.
Myrsilus.
Xenophon.
Sempronius
Archiloch⁹.

ducit, vt Fabium Pictorem, Portium Caronem, Myrsilum de Bello Pelagico, Xenophontem in æquiuocis, Sempronium de diuisione Italiæ, & Archilochum de temporibus, qui omnes videntur supposititij, & omnes ab vno aliquo conficti, quod eodem caractere, ac stylo conscripti sint, quos nõ est operæpretium hoc loco confutare, quia ad rem nostram non facit, siue veri sint, siue falsi: sicut alij quatuor, quos Dryedon in Hebdomadis istis computandis proposuit sibi sequendos. Porrò omnes hos libros facile vna ratio iugulat: quod videlicet à priscis scriptoribus agniti non fuerint, aut interdum ad aliquid firmandum, aut infirmandum producti: cum nulla sit certior via ad iudicandum cuius nam auctoris existat vnumquodque opus, quam maiorum nostrorum, aut veterum de eare consensus: testante Augustino in libris cõtra Faustũ: *Hos autem, inquit, libros, quibus illi, qui de transuerso profecerunt, comparati respuuntur, vnde constat esse Hippocratis: vnde si quis hoc neget, nec saltem refellitur, sed videtur, nisi quia sic eos ab ipso Hippocratis tempore vsq; ad hoc tempus, & demõps, successionis series commendauit, vt hinc dubitare demõtis sit? Platonis, Aristotelis, Ciceronis, Varronis, aliorumq; eiusmodi auctorum libros, vnde nouerunt homines quod ipsorum sint, nisi eadem temporum sibimet succedentium contestatione continua.* Sic ille, egregiam prodegens regulam ad dignoscendum vera cuiusq; monumenta à falsis, & illegitimis.

Excusimus igitur hæc enus, tã veterum, quam recentiorum de impletis septuaginta Hebdomadibus opinionem: iam postremò nobis superest, quæ ex illis nobis probabilior videatur sententia, atque Scripturismagis consona, proponere. Ad quod melius præstandum in primis præmittimus, Christum exactis 33. annis, ac tribus mensibus, in crucem actum fuisse: quod ex superioribus prolegomenis euictum reliquimus. Deinde has hebdomas necessariò terminandas post triennium cum dimi-

dio à Christi nece: nã illud verba Angeli aperte docent, cum ait de postrema hebdomada: *Confirmabit autem pactum multis hebdoma vna: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium.* Vnde quod dicitur de dissipatione Sanctuarij, & ciuitatis, non propterea additum est, quod inter hebdomadas 70. sit implendum, cum constet per alias ferè sex hebdomadas à 70. illud accidisse, hoc est post 40. annos à Christi morte, sed quod peccatum Iudæorum in interficiendo Messia præmeruit, vt ille populus omni Sanctuarij, & ciuitatis honore spoliatus in vniuersum terrarum orbem dissiparetur. Vnde Christus videns ciuitatem, fleuit super illam, dicens: *Quia si cognouisses & tu, & quidem in hac die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. Quia venient dies in te, & circumdabunt te inimici tui vallo, &c. ea quæ non cognoueris tempus visitationis tue.* Sicut igitur post 59. hebdomadas prædicitur cades Christi, nec tamen immediatè post illas accidit, sed post triennium, & aliquot menses impenso prædicationi, hoc est in dimidia hebdomada postrema: ita dissipatio Sanctuarij & ciuitatis non statim post 69. hebdomadam accedit, sed longè post, vt declarauimus. Quare falsi sunt, qui hebdomadas in destructione vrbs & Sanctuarij facta per Titum impletas esse asseruerunt. Principium verò vnde illas numerandi accipiendum sit, expressit Angelus, dicens: *Scito ergo, & animaduerte: Ab exitu sermonis vt iterum adificetur Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursus adificabitur platea, & muri in angustia temporum.* Cum autem quater sit laxata Hebræorum captiuitas sub Regibus Persarum in facris literis: prima missio fuit sub Cyro, qui principibus Zorobabeli, & Io sue filio Iosedech potestatem dedit, de qua Esdræ liber primus: altera secundo anno Darij Histaspis, quo renouata est facultas perficiendi adificationem impeditam toto tempore Cyri, Cambyfis, vt habent verba

Dan. 9.

Luc. 19.

Quoties laxata sit Iudæorum captiuitas sub regibus Persarum in facris literis.

Esdr. 1. & 2.

primi

Esdr. 4. & 6.

primi libri Ezræ. Tertia missio facta est sub septimo anno Artaxerxis, quo missus est Esdras Sacerdos ad docendum populum, & exornandum templum, sumptusque faciendos in quancunque rem voluisset: de qua primus liber Esdræ. Postrema fuit vigesimo anno eiusdem Artaxerxis, quo pincerna Regis Nehemias profectus est, vt muros vrbs excitaret, & Hierosolymam adificaret: vt habes apud Esdræ lib. 2.

Esdr. 7.

Esdr. 2.

Qua de laxatione captiuitatis hic sermo fit. I. solutio.

1. Esdr. 4.

Refellitur ista sententia. I. argum.

Secundum.

1. Esdr. 5.

Iose. lib. 11. Antiq. c. 4. sub fin.

Iam dubium existit, qua de laxatione captiuitatis ex quatuor prædictis intelligenda sint Angeli verba? nam in qualibet illarum potest dici diuisos fuisse ad construendam Hierusalem. Nam Cyrus & Darius dantes facultatem constituendi templum, similiter etiam dabant adificandæ Hierosolymæ, cum templum sine Sacerdotibus, ac Leuitis, & ciuibus qui illud tuerentur, stare non posset: at illi sine domibus adificatis, & muris vrbs instauratis, turò viuere haud possent. Quare Samaritæ volentes templi adificationem impedire concessam per Cyrum, scripserunt epistolam Regi Artaxerxi, in hunc modum: *Notum sit Regi, quia Iudæi qui ascenderunt à te ad nos, venerunt in Hierusalem ciuitatem rebellem, & pessimam, quam adificant, extruentes muros, & parietes componentes.* Vbi vides, Iudæos in accepta facultate construendi templum, etiam adificandi ciuitatem, sibi datam intellexisse. Verum etiã hæc ita se habeant, non videtur tamen à primò anno Cyri sumendum initium, quia Danielis verba nihil de templo, sed tantum de ciuitate restauranda faciunt mentionem: Cyrus autem expresse ad excitandum templum dimisit Hebræos. Deinde, Darius eandem facultatem renouauit anno secundo: vnde & anno sexto compleuerunt adificationem templi, vt Esdras tradit: fuerunt tamen, vt Iosephus testatur, additæ porticus, quas περιβολῶ vocat, per alios tres annos. Et ita 30. anni Cyri,

& 7. Cambyfis filij Cyri, & 9. Darij Hydaspis, efficiunt summam 46. annorum in templo construendo, de qua obiecerunt Iudæi Christo: *Quadraginta & sex annis adificatum est templum hoc.*

Tertiò, minus videtur conuenire illa tertia missio Esdræ Sacerdotis ad nocendum populum, & templum exornandum, sumptusque faciendos in rem omnem quam voluisset. Quancunque autem hæc sententia noua sit, & à nullo veterum Patrum (quod sciam) asserta, & probabilitate sua non careat: mihi tamen quædam, meo iudicio, aliquid momenti in eam occurrunt.

Quorum primum est, quod si diligentius verba 1. Esdr. 7. expendantur, quibus innitur, non videtur Ezræ Sacerdotis missio eò spectasse, vt ciuitatem reedificaret, sed tantum vt populum in Lege Dei institueret, templumque exornaret, & vasa per Nabuchodonosor sublata restitueret, sumptusque ad sacrificia necessarios suppeditari curaret: & ita præcipue fit mentio in eius reditu de Leuitis, Sacerdotibus, Nathinæis, & alijs ministris ad templum iam erectum necessarijs: quancunque etiam nonnulli ex alijs tribubus cum prædictis permixti ascenderint: de erigendis autem muris, aut ciuitate instauranda, verbum nullum, vt verba Danielis ab Angelo dicta exigere videbantur: *Scito, inquit, & animaduerte: Ab exitu sermonis, vt iterum adificetur Hierusalem:* de quo hic, cum Ezras mittitur, nihil dicitur. Deinde, si in illa Esdræ missione quis contendat implicite inuolui facultatem reedificandi Hierusalem; quæram, vbi, vel quibus in verbis? Si respondeat, in eo quod Esdras accepisse dicitur pecuniam à Rege ad sumptus faciendos in quancunque rem voluisset: ex quo elicitur potestatem factam muros ciuitatis excitandi. Sed hæc certè coniectura lögè petita videtur, cum tamen verba Artaxerxis Regis eò tenderent, vt nihil quod ad templi ornatum, vel sacrificiorum rationem,

Ioan. 2.

III. argum.

Dan. 9.

vel

Certior via ad dignoscendum, cuius auctoris sit vnumquodque opus, quancunque sit.

Aug. lib. 33 contra Faustum cap. 6. tom. 6. Auctores de transuerso profecerunt secundum Augustinum, id est illegitimos.

Quancunque ex prædictis de LXX hebdomadibus opinio probabilior, Scripturisq; magis consona esse videantur. Proleg. 31.

1. Esdr. 7.

Quarum rerum vsus esset in sacrificijs.

1. Esdr. 1.

1. Esdr. 6. & 7.

1. Esdr. 7.

Supra 6.

vel ministrorum sustentationem pertineret, in domo Dei desiderari posset. Vnde expressè concessit, vt ex regio fisco acciperet argenti talenta centum, & frumenti coros centum, & vini botros centum, & olei batos centum, sal verò absq; mēsurā. Quibus verbis Rex Persarum, templo Dei de necessarijs ad sacrificia, & ad cultum potissimum propexisse videtur, illarū enim omnium rerum vsus erat in templo ad celebranda sacrificia: argenti verò talenta centum, ad animalia quæ immolationi deferuiebant, comparanda misit; quæ quantitas si ad opus cingendi muris urbem missa esset, modica fuisset proculdubio; & regia munificentia tantæ Monarchæ indigna. Tertio, si in illis verbis implicitè continetur erigendorum murorum facultas, multo apertius, & fortius contineri illam asseremus in duabus prioribus missionibus factis sub Cyro, & Dario, qui destinati sunt vt templum eunderent. Nam templum constructum sine ciuitate muris cinctā, & domibus exadificata, tutum, ac securum consistere haud poterat. Et propius est colligere tacitam facultatē factam ex templi construendi potestate concessa, quàm à suppeditatione fructuum ad sacrificandum, & ornandum templum, & tamen nullus hactenus ex illis sumendum initium septuaginta hebdomadas computandi ausus est asserere: quod videlicet illis in missionibus templi tantum erigendi, nō ciuitatis instaurandæ à Cyro, & Dario fiat potestas. Imò, vt Esdras tradit, Darius non tantum permittit templum adificari, sed etiam sumptus ad sacrificia offerenda, & frumentum, sal, vinum, & oleum, quantum satis sit, ex fisco regio exhiberi præcepit. Ex quo loco si nulla ratio solida ad facultatem fabricandæ ciuitatis colligitur, multo minus in missione Ezræ ab Artaxerxe facta talis construendæ vrbis potestas elicitur.

At dicit aliquis, Nehemias cum mitteretur in Hierusalem, vt muros vrbis circumiret, allocutus dicitur magistratus, sacerdotes, optimates, & re-

liquos qui faciebant opus: at quod opus? non templum, quod iam adificatum fuerat anno sexto Darij: non porticus templi in circuitu, nam nonno anno Darij perfectæ fuerant, vt Iosephus tradit in libris Antiquitatum. Superest igitur, vt operis nomine vrbis adificatio intelligatur. Audio hæc libenter: sed an illam facultatem instaurandi urbem haberet ab Artaxerxe, quando misit Esdrā, an implicitè datam à Cyro & Dario sibi, ipsimet Iudæi interpretarentur, an aliunde sibi concessam putarent, valde dubium est: ac proinde ex nullo verbo Artaxerxis mittentis Sacerdotem Esdrā in Hierusalem, solidum aliquid inuenitur, ex quo colligamus facultatem illi per Principē factam excitandi muros ciuitatis.

Quarto, si per Artaxerxem mittentem Esdrā, vlla esset facta potestas instaurandæ ciuitatis, quid opus erat vt Nehemias pincerna, Artaxerxi Regi gratissimus, subtristi, & mœrenti vultu illam de integro à Rege efflagitaret? aut saltē, si prudens erat, & illā potestatem iam factam Ezræ non ignorabat, nō debuit denuo postulare, quā sciebat ante 13. annos fuisse exhibitam, sed tantum, vt semel concessam renouaret iterū, atq; confirmaret; quippe facilius est priuilegij semel concessi confirmationē obtinere, quàm illud à principio impetrare. Nam vel Darius, auus Artaxerxis huius, fertur inuenisse in bibliotheca librōrū, qui erāt repositi in Babylone, volumē, in quo continebatur quid Cyrus primo anno regni sui cum Iudæis egisset, & quomodo facultatē readificandi templi confirmauit, & adiecit expēsas ad templi sacrificia. Ita sanè Artaxerxes, memor potestatis Ezræ à se factæ ad instaurandā urbē, debebat illam confirmare mittēdo Nehemiam, aut saltē Nehemias non nouam facultatē, sed iam semel per eū Esdræ factā confirmationem debebat postulare: cuius rei mētio nulla in secūdo illo capite Nehemiæ. Artaxerxes igitur Nehemiam primū misit ad vrbis adificationem, cuius explicitam potestatem populus Dei antea nō habuerat.

Iose. lib. 11. Antiq. 6. 4. prope fin.

III. argum.

1. Esdr. 6.

2. Esdr.

Atque

Ibidem, & c. 3. & seq.

1. Esdr. 4.

V. argum. Ecclesiasti. ci 49.

VI. ac postremū argum.

Atque huius rei evidens est argumentum, quod post aduentum Nehemiæ, in erigendis muris Iudæi operam diligentem nauarunt, portisq; ciuitatis edificandis gnauiter incubuerunt, quæ de re antea mentio nulla: etiam si verisimile videatur, Iudæos non nihil in eam rem laboris, & operæ contulisse absq; expressa Regis facultate. Hinc Samaritanæ literas ad Cyrum scriptas dicentes: *Notum sit Regi, quia Iudæi, qui ascenderunt à re ad nos, reuerunt in Hierusalem; ciuitatem rebellem, & pessimam, quam adificant, extruētes muros; & parietes componētes.* Hæc illi, siue fictæ vt rem exaggerarent; siue veræ, quod non nihil operæ in domibus ad habitandum necessarijs, aut in muris excitandis impendissent: vt constat tamen ex aduentu Nehemiæ, parum, aut nihil in opere murorum progressi fuerant, vt Textus ipse insinuare videtur.

Quintum argumentum est: quia in Ecclesiastico, murorum, & vrbis erectio soli tribuitur Nehemiæ: *Et Nehemias, inquit, in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros euerfos, & stare fecit portas, & seras, qui erexit domos nostras.* Non videtur autem rationi consonum, ad idem fuisse prius missum Esdrā, & nihil egregium in ea re præstitisse, si Deo excitante missus fuit: nec Scriptura sacra eum parte tantæ gloriæ defraudasset, si quid magnificum in adificando exhibuisset, & nequaquam in solum Nehemiam tantam conditæ vrbis laudem contulisset.

Sextum ac postremum argumentum sit: quia etiam si daremus, Esdrā ab Artaxerxe missum eius anno septimo ad restaurandam ciuitatem, haud tamen præcisus septuaginta hebdomadarū numerus (ita vt nec deficiat, nec abundet) eliceretur. Pōnit etiam hæc opinio, à primo anno Olympiad. LXXXI. ad CCII. in quarto anno cædem Christi paratam, quo tempore constat 122. Olympiadas integras interfuisse; quæ si per quatuor multiplicentur, conficiant annos 488. Ex quibus si detrahatur primus annus Olympiadis 81.

remanēt 186. quibus si addideris tres annos post Christi necem, efficies summam 490. annorum. In qua enumeratione in primis, cur annus primus octuagesimæ primæ Olympiadis, in qua exijt sermo de readificanda vrbe, veniat detrahendus; cum illa detractio, & Scripturæ, & Eusebio, & Africano repugnet? Scripturæ quidem; quia apertè habetur, Esdrā cum suis, anno septimo regni Artaxerxis, & in primo die mēsis primi cœpisse ascendere de Babylone; & primo die mēsis quinti illuc peruenisse. Cum ergo totus ille septimus à primo die enumeretur, partim in itinere, partim in elaborandis, & extruendis ciuitatis mœnibus impensus, quæ ratione iustè detrahi debeat, non video.

Nec potest dici, quod ante octogesimum annum nō est probabile cœptam fuisse murorum erectionem, sed illum post quinque menses itineris in appendendo argento, ordinandis sacrificijs, Leuitis instituendis, fuisse consumptum. Sed hoc est diuinare, cum illa appensio argenti vno, aut altero die perfici poterat; reliqua de templo, sacrificijs ordinandis, & ministris instituendis, breui tempore ab Esdra confici poterant, vt tempus superesset materiæ mœnium restaurandorum præparandæ, atq; apportandæ.

Nec verum est, quod illud verbum, *Ab exitu sermonis*, in Danielis prophetia sit intelligendum de prolotione facultatis concessæ, sed de promulgatione edicti Regij: vt illud, *Exijt edictum à Cesare Augusto vt describeretur vniuersus Orbis.* Et illud, *Egre diatur edictum à facie tua, & scribatur iuxta legem Persarum atque Medorum.* Illa autem euulgatio non est facta ante octauum annum, vel exitus sermonis non est egressus verborum ab ore Artaxerxis, sed pro euentu, seu executione sermonis est accipiendū: nā vtrumque significat exitus apud Latinos; vel verbum more Hebræo accipitur pro facto, vel opere, quo cœpit prodire in lucem per inchoationem: ac si dicat, ab exitu operis, quo adifi-

1. Esdr. 7.

II. opinio, quæ refellitur.

Luc. 2.

Esther 13.

Latinis exitus duo significat.

Mmm canda

candā est Hierusalem. Sed hi omnes sensus violenti sunt, ac minus apti, vt possint illos verba Danielis sustinere. Non enim exitus hic potest signare executionem, quia iuxta Hebræum habet Daniel: *Ab exitu ad reuerti faciendum, & reedificandam Hierusalem.* Et licet Latinis illa duo significet verbum Exitus, & egredis apud Græcos perfectionem, & expeditionem: tamen quando apponitur Orientali, capitur pro Oriente; & quando aliquid numeratur pro vno in alium terminum, capi solet pro initio, & principio, vt hic accipitur. Et si pro operis inchoatione caperetur; cum Scriptura non designet certum tempus, quo sub Esdra ceperunt instaurari mœnia; incerta relinqueretur hæc Angeli enumeratio, & nihil solidi per eam possemus concipere.

Neque locum hic habet Hebraismus, verbi pro opere: quia si proprietas verbi seruari potest, non est ad idiotismos linguæ confugiendum. Deinde repugnat Eusebio Cæsariensi, qui in Chronico suo missionem Ezræ in Hierusalem, anno sexto Artaxerxis collocat; atque id non temere. Quia cum liber Ezræ tradat, hæc perfectionem factam primo die mensis primi anni septimi Artaxerxis, non poterat Esdras nisi aliquot mensium spatio Iudæos per diuersas Chaldææ, Persiæ, & Mediæ ciuitates dispersos, in vnum ita congregare, nisi essent per aliquot menses ante euocati, præparatiq; & ad reditum primo die mensis primi auspiciandum accenti. Ex quo videtur, quod anno sexto Artaxerxis fuerit exitus illius sermonis, quæ prædixit Daniel de reditu populi Israël ad reedificandam urbem; vt inde propterea solide colligamus, non solum septimum annum, sed etiam sextum Artaxerxis, qui fuit vltimus Olympiadis octuagesimæ, esse connumerandum, et si non integrum sextum, maiorem saltem eius partem: in tanta præsertim virorum, mulierum, & infantium, & ætate prouectorum, quierant ad illud iter longum quinque mensium præparandi, multitudine.

Idem postremo repugnat Africano, qui, teste Hieronymo, vicissimum annum Artaxerxis in quartum annum Olympiad. 8. refert incidisse: à quo numero si retrocedas, & 13. annos subtrahas, erit septimus annus Artaxerxis, vltimus LXXX. Et sic haberemus notantium CCCC. LXXXVII. sed CCCC. LXXXIX. vel minimum CCCC. LXXXVIII. Et ita Christus non in dimidio hebdomadæ potestram, sed propè finem eius extinctus esset: vnde non esset verbum Danielis: *Septuaginta hebdomades decise sunt*, vel definitæ, id est nec amplius, nec minus, sed præcise. Quare necessario cogimur intelligere, impletum esse vaticinium prædictum ab eo tempore, quo missus est Nehemias pincerna Regis ad restaurandam, & muris cingendam urbem: quod accidit anno vigesimo Artaxerxis. Nam in primis in eo datur autoritas edificandæ urbis, & dantur epistolæ ad duces regionum Trans flumen, vt traderent eum in Hierusalem, & literæ ad Assath custodem Saltus Regis, quo daret illi ligna ad tegendum portas templi, & turres domus, & muros ciuitatis: atque ita post hanc missionem fit mentio de muris ciuitatis, & portis templi instauratis, apud Nehemiam. Vnde rursus tentauit impedire Sanaballat cum Samaritis muros opus; ita vt opus fuerit mediam partem facere opus, & mediam partem paratam esse ad bellum; & vna manu facere opus, altera tenere gladium. Adde quod dicitur in Prophetia Danielis, vt iterum ædificaretur Hierusalem: quia implicite data erat licentia per Cyrum, & Darium construendæ ciuitatis, at per Artaxerxem aperte & manifestè ad hoc mittentem Nehemiam: propterea dixit, *Iterum ædificetur.*

Præterea Græcè ita habetur: *Ἀπὸ τοῦ ἐξόδου τῆς ἀποικισθῆναι*; id est, ab exitu sermonis quo responderetur vt reedificetur Hierusalem, & sic legit Africanus: quo verbo indicare videtur, petente Nehemia primùm à Deo per precationem, deinde ab Artaxerxe, vt ait Nehemias, & respondente Rege

Iul. Africa. vbi supra. Hierony. in cap. Daniel. 9. tom. 5.
Dan. 9.
1. Esd. 6.
2. Esdr. 2. & seqq. Infra 4. & seqq.
Ibidem.
Dan. 9.
1. Esdr. 1. & seq. Infra 6. & 7.
African. libro 5. De temporib. Nebem. 2.

Egredis Græcè quid.

Exitus hoc loco quid.

Vbi proprietas verbi seruari potest, non est ad idiotismos linguæ confugiendum bono Scripturarum interpreti. Euseb. Cæsariensis tom. 2.

Tertia opinio solidior, ac probabilior. Quando exierit sermo de reedificanda Hierusalem.

Chrysoptom septuaginta hebdomadas vti subducatur.

Chrysoptom. tom. 3. propè finem.

2. Esdr. 2. & seqq.

B. Theodor. in cap. Danielis 9. seu orat. 9. tom. 2. sub finem.

Dan. 9.

2. Esdr. 2. & seqq. Infra 4. & seqq.

Ibidem.

Dan. 9.

1. Esdr. 1. & seq. Infra 6. & 7.

2. Esdr. 2.

Infra 3.

Artaxerxe, siue Deo per Artaxerxem, obtentâ facultatē reedificandæ urbis. Accedit & sententia Chrysoptomi in secunda Oratione in Iudæos, sub finē: *Mox, inquit, docens nos vnde oporteat supputare, demonstrat non esse numerandum à die reditus, sed vnde tandem? Ab exitu sermonum, vt respondeas, & ædificetur Hierusalem. At non fuit obtenta sub Cyro, sub Artaxerxe cognomento Longimano. Et dum hic regnum obtineret anno vigesimo regni illius, Nehemias reuersus ciuitatem instaurauit, & hæc Esdras accuratissimè descripsit.* Hactenus Chrysoptomus, cuius sententiæ subscribit Theodoritus in Daniele, dicens: *Quidam opinantur, initium ædificationis, quod factum est regnante Cyro, principium esse numeri hebdomadum: quidam autem à sexto anno regni Darij Hytaspis, numerare incipiunt: tunc enim ædificatio tēpl. decenti fine absoluta est, cui finitimi propter odium egiu. Iudæos tempore, quod intercescit, impedimento fuere, & Cambyses Cyri filius, ab ipsis deceptus ædificari prohibuit: sed nihil horum verum est. Primum enim plurimum annorum numerus, si quis hinc numerare velit, reperietur. Deinde non licet nobis inuenire ab alio peccata deleta, remissa scelerata, condonata in iustitiam sempernam, impleta Prophetarum oracula, neque vntum fuisse sanctum sanctorum, nisi de solo Christo hæc intelligantur.*

Quod si hæc ita se habent, & consentiunt, qui ita hebdomadas numerari iubent; sursum versus quadringentos, & nonaginta numerent annos. Si enim ab eo tempore quo ad Iordanem apparuit, quando predicare, docere, & miracula facere saluator, & Dominus noster cepit, nos numerare exorsit retro porgramus non solum vsq; ad Cyrum, sed neque vsque ad Darium quidem hunc numerum peruenire deprehendemus, verum annovigesimo Artaxerxis Xerxis filij Regni expletum, quo tempore Nehemias huius pincerna amulatione ductus, cū Deo supplicasset, impetrata ope Diuina petit à Rege supplex, vt muros Hierusalem sibi ædificandos permittat: nactusq; sibi beneuolū Regem in patriam reuersus, omni animi alacritate, quæ sacro Dei templo deerant, addē-

da curat, & urbis mœnia instaurat: qua turribus vndiq; cōmunita, ei portas imponit: hortatusq; sacerdotes, vacuam ab habitatoribus urbem incolis complet. Hoc etiā beatus Archangelus inueniens, dixit: *Et cognosces, & intelliges, ab exitu sermonis vt respondeat ur, & ædificetur Hierusalem, vsq; ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ.* Et infra in illud: *Confirmabit autē pactū multis hebdomada vnā, sic habet: Igitur quæ nam futura sint post sexaginta duas hebdomadas, septē hebdomadibus prædixi, inquit, decet autē percipere, quæ alia sent hebdomade: in hac enim Nouū Testamentum dabitur credentibus, atque omni eos virtute imbuet, & in dimidio huius hebdomadis auferetur sacrificium, & libamen; hoc est, sacrificium secundum legem deficiet, oblato immaculati agni, qui tollit peccata mundi, vero sacrificio, quod quidem in reliquum oblato, illa terminantur. Quamobrem statim peracto sacrificio, cum Spiritum saluator noster emisisset, velum tēpl. seissum est à summo vsque deorsum; ea, quæ pridem cerni non poterant, omnibus conspicua factens, & quæ contingi, aut ad quæ adiri non licebat, ad ea aditum aperiens. Cū enim velum separaret à Sanctuario Sancta Sanctorum, in quibus erant Propitiatorium, & Cherubin, & arca; fractum totum velum, rebus ipsis ostendit, quemadmodum ab interioribus partibus, quæ ibi custos asidebat, gratia recesserit, & communia illa facta sint, ad quæ pridem soli Principi sacerdotū aditus patebat. Quod si quis etiam tēpus percipere cupiat, ex Euangelio Ioannis cognoscatur. Cū enim annos circiter tres cū dimidio prædicasset Dñs, sanctosq; suos Discipulos doctrina, & miraculis cōfirmasset, tunc passus est, ac post crucē, & mortem, & resurrectionē, & ad caelos ascensum, & sanctissimi Spiritus aduentum, reliquum hebdomadis tempus sancti Apostoli Hierosolymis prædicantes, & miracula edentes, multis hominū millibus ad Euangelicam doctrinā ductis, Nouū Testamenti munus imperiti; vt sanctissimi quoque baptismatis gratiam consequerentur, autores fuere. Deinde cū Iudæi in sanctum Stephanum impia illa facinora ausi fuissent, per oppida Iudææ populis dissipatis, diui Apostoli breuē tem-*

Dan. 9.
Ibidem.
Quid illud: In dimidio hebdomadis auferetur hostia, & sacrificium, eodem autore. Ioan. 1. 1. Pet. 1. Matth. 27. Ibidem. Quid veli tēpli discissio portendit. Exo. 33. Heb. 9. Exo. 35. & Leuit. 26. Heb. 9. Tempus prædicationis, ac mortis Christi ex Theodorito. Act. 2. Infra 5. & inde, ac supra etiam. Infra 7. Infra 8. Ibidem.

Infrà 9. Ibidem. Infrà 10. & seqq.

Quis ille fuerit Artaxerxes, cuius anno vigesimo missus est Nehemias ad reedificandam Hierusalem, triplex opinio. Darius quod non idem sit qui Artaxerxes, unde cōfiter.

Esdr. 6.

Si anno sexto Darij templum est edificatum, quo modo eiusdē construendi data potestas ab Artaxerxe.

Ioseph. lib. 11. Antiq. cap. 5.

Reges Persarum, Artaxerxes, vt Aegyptij, Pharaones, & Romani Cæsares, olim dicebantur.

pus Hierosolymis commorari, Samariam, Lyddam, & Ioppem obeuntes, omnibus hominibus asserre salutaria decreta festinabant. Hæc Theodoritus. His certis terminis concludendæ sunt Hebdomadæ Septuaginta.

Illud tantum in dubium venit, quisnam fuerit ille Artaxerxes, cuius anno vigesimo missus est Nehemias ad reedificandam ciuitatem. Nā aliqui existimant esse Darium; alij verò Xerxem patrem Artaxerxis; alij rursus ipsam Artaxerxem, Xerxis filium. Sed primū non satis assequor, quo autore illud possint asserere, cū Scriptura nunquam Darium vocet Artaxerxē; neque aliquis ex veteribus Patribus: imò verò Scriptura ipsa distinguat inter Darium, & Artaxerxem. Siquidē primo lib. Esdræ dicitur: Seniores autem Iudæorum edificabant, & prosperabantur iuxta prophetiam Aggæ prophete, & Zachariæ filij. Adde: & edificauerunt, & construxerunt, iubente Deo Israel, & iubente Cyro, & Darij, & Artaxerxe Regibus Persarum: & compleuerunt domum Dei istam, vsque ad diem tertium mensis Adar, qui est annus sextus regni Darij Regis.

At dices; Si cōpletum est opus anno sexto Darij, quomodo potuit Artaxerxes, templo iam edificato, concedere facultatem illud construendi? Dicendum est, anno sexto Darij non fuisse templum, omni ex parte absolutum: quoniam, vt Iosephus ait, Esdras & Nehemias missi sunt sub Artaxerxe ad ornatum, & cultum templi explendum. Deinde cap. 7. post gesta Regis Darij dicitur: Post hæc autem verba in regno Artaxerxis Regis Persarum, Esdras filius Saraia, & quæ sequuntur: vbi de Artaxerxe Rege Persarū quasi distincto à Cyro fit mentio. Quamquam autem omnes Reges Persarum Artaxerxes dicerentur; vt Romani, Cæsares; Aegyptij, Pharaones; & ita Artaxerxis nomen non minus conueniret Cyro, & alijs Regibus Persicis, quam Darij: hoc tamen loco de peculiari Rege Persarum, qui proprio nomine vocabatur Artaxerxes, est sermo; ac proinde distinctus à Darij. Nihil enim certi historicus traderet, qui

diceret: Tempore Cæsaris, aut tempore Regis Persarum hoc accidit, nisi designatum; ac certum describeret Regem Persarum, vel Romanorum Cæsarem.

Secundum etiam minus potest consistere, vt nomine Artaxerxis intelligamus Xerxem, quamquam hanc sententiam secutus sit Lyranus, producens verba Iosephi lib. Antiquitatum II. vbi tradit Xerxem filium Darij, patris paternæ, perinde vt regni hereditatem fuisse, nihilque ex patrijs institutis circa Diuinum cultum immutasse, sed Iudæos summa beneuolentia profecutus: Addit etiam, eius tempore Ezram argento, & auro, & vasis pretiosis, quæ ex Babylonia attulerat, templum exornasse. Nehemiam verò eodē Rege concedente, anno XXV. ab eo destinatum, non modò ciuitatem, & muros vrbs instaurasse, sed etiam id supplere, quod ad fabricam templi deerat. Sed hæc opinio falsa videtur, quia hic non vitur nomine Artaxerxis, vt generale est nomen Regum Persarum, vt superius ostendimus, sed vr̄ est peculiare, & propriū cuiusdam Persarum Regis. Deinde distinctum illum à Xerxe, qui fuit pater eius, facit Eusebius in Chronico; & sub eo, & non sub Xerxe, missos fuisse Esdras, & Nehemiam in Hierusalem tradit. Quare falsus est Iosephus, non secus atque in eius annis assignandis: tū quod scribit anno XXV. mississe Nehemiam in Hierusalem, quod falsum est, cum Scriptura dicat anno vigesimo. Tū quod illi tribuit annos XXXIII. imperij, quod cum omnium Chronographorum ratione repugnat, qui Xerxi filio Darij, non nisi XXI. annos impartitur. Solus Beda tribuit illi XX. & Clemens XXVI. ac proinde in hac parte deserendus est Iosephus.

Fuit igitur Artaxerxes, qui Longimanus cognominatus est, & regnavit quadraginta annos, teste Eusebio: atque hunc tradit Iosephus fuisse illum, qui repudiata Vasthi, accepit in uxorem Esther Hebræam: quamquam Eusebius in Chronico hoc reprobet: Nunquam enim Ezras, inquit, de Esther

Simile.

Quod non ille sit Xerxes pater Artaxerxis.

Lyran. in Daniel. cap. 9. Ioseph. c. 5.

Idem.

Euseb. tom. 2.

Xerxes Darij filius quādiu imperarit.

Beda lib. 7. de sex aetatib. mundi, num. 3468. tom. 2.

Clem. lib. 1. Strom.

Tertia opinio, verior, ac probabilior.

Ioseph. lib. 11. Antiq. cap. 11.

Esther 1. Infrà 2.

fluisset,

fluisset, qui scribit hoc tempore Esdræ, & Nehemiam reuersos ex Babylone.

Quomodo à vigesimo anno Artaxerxis vsque ad quartum annum à morte Christi effluxerint septuaginta hebdomadæ. Iulius Africanus.

Hierony. in Daniel. c. 9. tom. 5.

Regnum Persarum, at quæ Græcorum quādiu steterit.

Luc. 2. Qua in hebdomada confirmatum sit pactum à Daniele prædictum.

Iul. Africa. Euseb. tom. 2.

2. Esdr. 2.

Alia ratio septuaginta hebdomadarum summā colligendi, per Olympiadas scilicet. Euseb. ibid.

Iam videndum est, quo modo à vigesimo anno regni eius, vsque ad quartum annum post mortem Christi, effluxerint septuaginta hebdomadæ. Hoc autem ita colligimus. Nā vt Africanus, & Hieronymus tradunt, regnum Persarum stetit CC. XXX. annis; regnum Græcorum, siue Macedonum CCC. quod terminatur in morte Cleopatæ, quæ regnavit annis XII. cum Augusto. Inde ad natiuitatem Christi sunt triginta anni, ad baptismum verò triginta alij; septem alij addendi sunt, in quorum medio occisus est Christus. Et in hac hebdomada cōfirmatum est pactū, tū per Christum viuentem, tū per Apostolos, qui Iudæis & Gentibus cœperunt euangelizare. Ex hac annorum enumeratione efficitur summā D. XCVII. annorum. Ex his detrahendi sunt, secundum Africanum, C. XV. anni, qui fluxerūt à Cyro vsque ad XX. Artaxerxis, & remanent CCCC. LXXXII. Qui quoniam nō perueniunt ad 490. dicendum est secundum Eusebium in Chronico, non effluxisse à Cyro ad vigesimū Artaxerxis nisi V. & C. Nā Cyro tribuit triginta, Cambyfi 8. fratribus Magis menses 7. Darij Hydaspis 26. Xerxi 21. Artabano menses 7. deinde Artaxerxi 19. nam 20. eius exijt sermo de restauranda vrbe; qui simul conficiunt annos 105. menses 2. qui si subtrahantur à prædicta summa, remanent 490. & fere biennium, hoc est 22. menses, qui minutijs temporum, quæ non possunt præcise tradi, tribuendi sunt vt superflui. Et ita remanet perfectus numerus, hoc est septuaginta hebdomades plenæ, ab anno vigesimo Artaxerxis ad 21. Tiberij, siue ad quadrienniū à morte Christi.

Quidam quoque ex computatione Olympiadum eandem summam volunt colligere. Nam Eusebius in 4. anno 83. Olympiadis constituit vigesimum Artaxerxis: à quo si diligenter enumeres vsque ad 4. annum 202. Olympiad. in quo cædes Christi patra ta est, fluunt Olympiades 19. supra

centum, quæ conficiunt annos 486. quibus addendi sunt quatuor anni à morte Christi, & quartus annus 83. Olympiad. in qua misit Artaxerxes Nehemiam; ac ita erunt 481. Quæ quoniam præcise non respōdent; propterea Eusebius in Chronico dicit eas impletas in regno Neronis, sub quo obsideri Hierosolyma cœpta est, & secundo Vespasiani capta.

Sed & hic multo longior est terminus septuaginta hebdomadū. Quare dicendum videtur, aut aliqua negligentia eorum, qui Olympiadas cōscriperunt, aut non satis verè assignatum annum Regis Artaxerxis vigesimum in quarto anno 83. Olympiad. & inde non posse per illas inueniri præcisam rationem septuaginta hebdomadarū, id est 490. annorum. Nobis satis fuit inuenire non longè disitum annum, maximè quia in annis Regum Persarum non satis omnes conueniunt. Nā Darij Hytaspis Eusebius tribuit 36. annos; Isidorus assignat 34. Herodotus 36. Clemens Alexand. 46. ob quā causam potuit Eusebius, tribuendo Darij 36. annos, pauciores posuisse Olympiadas: nam positus 10. præter 36. efficitur numerus profus 490. annorum. Quod si retrocedamus per 13. annos, dicendo initium hebdomadas enumerandi sumendum esse à septimo anno Artaxerxis, quando misit Esdrā scribā, nō à vigesimo eiusdem, quando misit Nehemiam, essent præcise septuaginta hebdomades, additis annis tribus post Christi mortem cū dimidio, in quo verè terminandæ sunt. Quod si hæc computatio minus præcise succedit, satis nobis est priorem celsisse: & non est recedendum à certis principijs assignatis de initio, & fine, vt quidam fecisse videntur.

Iam quædam ad textus explanationem facientia addenda sunt. Ait ergo Angelus: Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuū, & super urbem sanctam tuam, vt consummetur prauaticatio, &c. Dicuntur ergo septuaginta hebdomadæ definitæ super populum, & super urbem sanctam; vt videlicet in illo Reipublicæ genere, & in lege permaneret

Idem ibid.

Quando primum obfesa, & capta Hierusalem. Qualis sit hæc ratio cōputandi.

Euseb. in Chronico. eodem tom. Isido. Hispan. lib. 6. Etymol. cap. vlt. Herodo. Halicarnass. libro 7. Clemens Alexand. lib. 1. Strom.

Septuaginta hebdomadæ definitæ super populum, & super urbem sanctam Hierusalem ab Angelo cur dicantur.

populus, & tanto tempore liceret imolare in vrbe sancta, siue Sanctuarium habente, vt consummetur prauaricatio, peccatum, & iniquitas vsque ad tempus, in quo illa terminetur. His autem vocibus respondet in Hebraeo Pefah, Cathah, Hauon, quae etiam habentur Psal. 31. vbi dicitur: *Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum.* Quia ista tria ablaturus erat Messias, per quem solum est omnis remissio peccati. Adde quod in Exodo haec tria verba inculcabit Moyses, orans ante Deum transeuntem coram eo: in quo representatus est Messias, qui carne indutus videndus erat, & transire coram nobis debebat. Ait enim: *Dominator Domine Deus, misericors, & clemens, patiens & multa miserationis, ac verus. Qui custodis misericordiam in millia: qui aufers iniquitatem, & scelerata, atque peccata.* Est autem Pefah, prauaricatio, siue transgressio primi videlicet parentis, quae absolute intransgrediendo primo Dei mandato, eius, & omnium nostrum transgressio fuit. Vnde Paulus peccatum primi parentis inobedientiam vocat. Haec autem prauaricatio etsi aliquo modo expiaretur in lege, non tamen penitus consummabatur, cum adhuc ceu peccatores, iusti in carcere inferni detinerentur, donec venit Messias ab eo omnino liberans. Chathah verò, quod, peccatum vertit interpret, & 70. אַמֶּרְיָא, pronitatem ad malum, siue legem membrorum, iuxta Paulum, designat; haec sequitur transgressionem primi parentis, quae tempore legis, quae ex se vetabat malum, gratiam autem minime conferebat, augebat potius, & ultra progrediebatur, ita vt fieret supra modum peccans peccatum: sed in nouo Testamento per Christum damnata est, suoque exemplo, atque copiosa Spiritus Sancti gratia coercita atque repressa. Cuius argumentum est tot Martyrum exercitus, tot Virginum vtriusque sexus chori, tot virorum Religiosorum, mundum, & vniuersa quae in eo sunt continentium conuentus: haec enim

omnia fieri haud possent, nisi tyrannus ille fomes concupiscentiae debilitatus esset atque contractus. Addit tertium verbum, Hauon, de quo interpret: *Vt deleatur iniquitas:* Et significat personale peccatum proprio actu admissum, de quo ait Dilectus: *Omnis qui facit peccatum, & iniquitatem facit; & peccatum est iniquitas.* Sustulit ergo prauaricationem Ad Christum, cum omnibus fructibus suis, id est fomite concupiscentiae, & peccatis alijs actualibus. Subdit: *Et adducatur iustitia sempiterna, vel iustitia seculorum, vt habet vox Hebraea.* Haec est, aut Christus ipse, qui dicitur iustitia, de qua Hieremias: *Et hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustitia nostra:* ita enim habet Hebraea littera, vbi nos habemus, *Dominus iustus noster,* de qua etiam ait Isaias: *Iuxta est salus mea vt veniat, & iustitia mea vt reueletur,* de qua Paulus, *Qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio.* Hanc tradit reuelata m, cum ait: *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.* Ergo iustitia aut Christus est, aut quae statuitur per eum fidei iustitia, de qua Paulus: *Vt & inueniar in illo non habens meam iustitiam qua ex lege est, sed illam, qua ex fide est Christi Iesu.* Haec vocatur iustitia seculorum: non solum quia sempiternum fructum parit, iuxta illud: *Gratia Dei vita aeterna;* sed etiam quia haec iustitia ad omnium seculorum homines spectat: nemo enim sine Christo, aut fide eius, saltem implicita, iustitiam, aut salutem affecutus est vquam. Addit: *Et impleatur visio, & prophetia.* Tota enim lex, & Prophetarum in exhibitione Christi, & mysteriorum eius, impletionem acceperunt: *Huic, inquit Petrus, omnes Prophetarum testimonia perhibet: Et vngatur Sanctus Sanctorum* (siue Sanctum Sanctorum, vt alij verunt) est autem Christus, Sanctus, quia mundus sine vilo peccato, & in sanctitate firmus: a qua nullo modo potuit excidere; & communicator gratiae suae, & sanctitatis in omnes alios, vt mudentur a peccato, & constanter seruent sanctitatem adeptam. Et

Hauon Hebraeis quid sit
1. Ioan. 3.
Præuaricationis Ad Christum fructus quinā.
Quenam haec sit iustitia sempiterna.
Hier. 23.
Isai. 56.
1. Cor. 1.
Rom. 1.
Philip. 3.
Iustitia seculorum, sempiternae cur dicatur.
Rom. 6.
Legis, & Prophetarum complementum Christus.
Act. 10.
Christus cur Sanctus Sanctorum.
Isai. 53. &
1. Pet. 2. &
1. Ioan. 3.

Tria venit auferre Messias, quoniam illa.
Ioan. 1.
Exod. 34.
Quid Dni coram Moyse tractus praefigauerit.
Pefah apud Hebraeos quid sonet.
Gen. 3.
Rom. 5.
Isai. 49. &
Zach. 9.
Chathah quid.
Rom. 7.
Ibidem.
In quibus maxime elucefcit fomitis per Christum extinctio.

non

Christus cur Sanctum substantiae.
Luc. 1.
Christus cur vnctus.
Psal. 44. &
Heb. 1. &
Luc. 1. &
Isai. 61.
Act. 4. & 10
Ioel. 22.
Isai. 44. &
Ezec. 36. &
Act. 2.
Gen. 2. & 1.
Cor. 15.
non tantum Sanctus, sed etiam Sanctum substantiue, ob diuinitatem, iuxta illud Angeli: *Quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei.* Fuit autem vnctus oleo exultationis, siue Spiritu Sancto, vt condigne nostram salutem operaretur. Vnctus est & in cruce sanguine suo, quo promeretur effundere ope misericordiae suae super nos, & suo illo sacrificio Patri per omnia gratissimo, effunderet spiritum suum super omnem carnem, ad vitam spirituales ducendam, praestantius quam olim inspirauit spiraculum vitae, & factus est homo in animam viuentem. Scito ergo, & animaduerte: *Ab exitu sermonis vt iterum adificetur Hierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duae erunt.* Explicat vnde sumendum initium hebdomadarum, & simul diuidit in tres partes septuaginta hebdomadas, & quid post illas euenerit: nam post 7. hebdomadas, hoc est 49. annos, refert aedificanda plateam, & muros ciuitatis in angustia temporum, molestiam inferentibus Samaritanis, impediensque aedificationem. Nam etsi post duodecimum annum ab aduentu Nehemiae instaurati fuerint muri ciuitatis, vt tradit liber Nehemiae, & Iosephus: integritas tamen ciuitatis totius cum domibus, & plateis, & reliquis, per septem annorum durauit hebdomadas. Hinc Africanus, & Eusebius septem illas primas hebdomadas aedificationis vrbis impendunt: post sexaginta vero duas hebdomadas, praeter iam septem dictas, quae terminandae sunt in Christum ducem, id est in Christum baptizatum, & datum a Patre de super in doctorem, & Principem, iuxta illud: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui:* secuta est mors Christi, & dissipatio ciuitatis, & Sanctuarij per Ducem Romanum: non quidem immediate ante postremam hebdomadam, sed quia mors Messiae illata, causa extitit dissipationis vrbis, & templi: quare id declarans, subdit. *Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & in dimidio hebdomada deficiet hostia, & sacrificium; & erit in*

templo abominatio desolationis, & vsque ad consummationem, & finem perseuerabit desolatio. In postrema enim hebdomada ait confirmandum per se, & per Apostolos pactum, seu Testamentum nouum legis Christi, de quo Hieremias loquitur: non quo terra legatur Chanaan, sed terra cuius vmbra tenuit Chanaan, terra scilicet viuentium, regnumque caeleste, cuius primitijs per fidem charitate viuentem nunc fruimur. Nam & praedicatione, & signis admirandis, & populorum conuersione ad fidem, & Prophetarum vaticiniorum interpretatione confirmatum est pactum Christi, & ab eo profectum esse, demonstratum. Multis aut confirmatum, quoniam Iudaeis, & nondum adhuc Gentibus, id quae propter promissiones patribus factas. Nam minister fuit circumcissionis, & tantum missus ad oues quae perierunt domus Israel. Idem fecerunt Apostoli per illud triennium. Sed in medio huius hebdomadae postremae tradit occidendum Christum. Vbi Hebraice Christus sine articulo ponitur (etiam si superius in illis verbis: *Vsque ad Christum ducem,* posuerit) quia illa occasione humanitatem tantum ostendit, sicut & signis, & praedicatione plena omni sapientia. Imo in ipso Baptismo ostensus est, & a Iohanne, & a columba insidente capiti, & a magnifica voce de caelo delapsa, Filius Dei. Ideo cum articulo dictus est Christus superius in Textu Hebraeo, qui hic non ponitur. Quamquam nescio qua ratione ducti Septuaginta verunt: *Et destruetur chrisma,* cum eadem sit vox Messiae, quae superius. Eodem tamen referri potest. Subditur in nostro Textu: *Et non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Et alludit ad verba Iudaeorum, qui qui dixerunt: *Non habemus Regem, nisi Caesarem,* Hebraice tamen legitur: *Non habemus Regem, nisi Messiam,* id est, & non ipsi, vel non ei, alij vero, Et non erit, vel non habebit, vel non erit, scilicet, qui opem ferat ei, vel, non ei, scilicet Hierusalem, verus aliquis Sacerdos continget propterea, vt quidam exponunt. Isidorus verò Clarus legit: *Et non erit populo quicquam*

Pactum Christi quod nallud sit.
Hier. 31.
Terra Chanaan quid mystice.
Hoc pactum Christus quo modo confirmauerit.
Cur pactum multis dicitur confirmatum.
Rom. 15.
Matth. 17.
Ioan. 5. &
alios.
Matth. 3. &
2. Pet. 1. &
Matth. 17.
Iudaei Christum quando negauerint.
Ioan. 19.
Theo. Orat. 9. in Danieli part. 2.
Isido. Clar.

quam

Ibidem. Theod. ibid.

Ioan. 12. Ibidem.

Supra 12.

Infra 19. Iudæis quando defecerit hostia, & sacrificium. Matth. 27.

Dimidium hebdomadis hoc loco ut sit accipiendum.

Medium Scriptura sumit improprie.

Psal. 73. Habac. 3. Sap. 18.

quam reliquum. Si ergo legamus, Et non ei, intelligendū est, non sibi morietur, sed aliena culpa. Pro quo 70. dixerūt: *Καὶ ἡ πόλις ἰερὴ αὐτῶν*, id est: *Nō est iudicium in ipso, siue causa condemnationis in ipso.* Et interpretatur Theodorius de Herode & Sacerdotibus non legitime vinctis, per Herodem alienigenam & Romanos in templū introductis. Vel, nō ei nocebit mors, quia statim victor à morte resurget: imò non tantum ei non offuit, sed etiā ad gloriam profuit mors: quia granū mortuū multū fructum attulit: & *Si exaltatus fuerō à terra, omnia trahā ad me ipsum.* Si legas, Nō erit, intellige, non erit excisio in veritate, sed autio potius, quia non finietur in morte, sed in vita gloriosa. Quēadmodū dixit: *Infirmas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, ut glorificetur Filius Dei per eam:* nā infirmitas illa non in morte, sed in resurrectione terminata est. Porro in hac eadem hebdomada deficiet hostia, & sacrificium: quia Christo dicente: *Consummatum est,* legalia omnia sacrificia, & ceremoniæ redditæ sunt mortuæ, & inanes ad iustificandum: quod ostendit velum templi discissum, etiam si nondum redditæ sint mortifera, ac noxiæ: quod nō contigit nisi post prædicatum Evangelium per vniuersum orbem.

Nec ita præcisè capiendum est hoc loco dimidium, ut partes huius hebdomadæ omnino debeant æquales existere: nam illud medium est, quod æquē distat ab extremis, ut Mathematici tradunt. Verum non ita (inquam) scrupulosè, & ad viuum rescādum est medium hoc loco, sed more Scripturarum, illud quod est inter duo extrema, medium habetur, & vocatur, etiam si non æqualiter distet ab illis. Ita dicitur: *Operatus est salutem in medio terra,* & Habacuc: *Domine, opus tuum in medio annorum viuifica illud, in medio annorum notum facies.* Simile est illud Sapientiæ: *Cum quietum silentium continerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet.* Satis ergo in proposito viderur, si post septem annos, quos continet vna hebdomada, quartus accipiatur

pro medio. Et sanè Christus quarto anno currente, & per tres mēses iam elapso mortuus est, quibus si addantur 40. dies, quibus exhibuit seipsum viuum Apostolis in multis argumentis, loquens de Regno Dei, & præterea adiungas decem alios dies, post quos missus est Spiritus factus ad eos, cuius aduētū, & prædicatione Christi post mortem confirmati sunt perfectè de pacto Dei nouo, inuenies propemodum quinque menses, qui parum distare videntur ab anni medietate, in qua prædicitur à Daniele interficiendus Messias.

Quid autem post septuaginta hebdomadas contingere deberet ciuitati, & Sanctuario, declarat dicendo: *Erit in templo abominatio desolationis, & vsq; ad consummationē & finem perseuerabit desolatio.* In quo significatur aduentus Romani exercitus abominabilis, vtpote idolorū cultoris, ut Lucas exposuit: qui stetit ad euertendam ciuitatem, & desolandum templum. Et cum superius dixisset duo: alterum, quod esset templum, & ciuitas reedificanda: alterum, quod finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio: modò explicat, quanto tempore debeant permanere templum, & ciuitas instauranda: deinde quando debeat adesse eius destructio, & desolatio, dicendo, quod in finem vsque seculi perseuerabit desolatio. Ex quo habemus, domum secundam templi durasse per 87. vel 88. annos: nam annis 490. ab vrbis restauratione ad finem, adiungendi sunt 36. vel 37. anni, qui fluxerunt à quadriennio post Christum, ad vastationem factam per Titum 2. anno Vespasiani, & anni 61. à sexto Darij anno, in quo expletū est templū, ad 20. Artaxerxis, dandō scilicet 20. Darij, & 21. Xerxi, & vnum Artabano, & 19. Artaxerxi. Fuit autem per 46. templum fabricatū, à primo Cyri ad 6. Darij. Hebræa veritas pro illis verbis: *Et erit in templo abominatio desolationis: & vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio,* sic habet: *Eritq; vastator super abominationum ala, & defluet super vastitatem, donec consumptio, & quidem*

Act. 1. Infra 2.

Quæ sit abominatio desolationis. Luc. 19.

Quantum secunda ædificatio Hierosolymitani perdurauerit templi.

Ioan. 2.

Hebræi textus in hunc locum explicatio.

certa

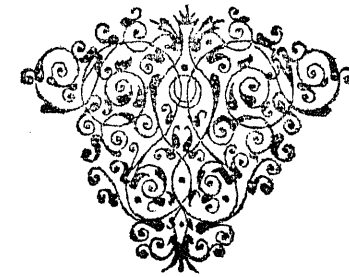
certa descendat super attonitum, vel stupentem, vel, propter quam alā abominationum destruetur. Hoc est, propter Iudæorum magnas abominationes quas admittent, crucifigendo Christū, persequendo Apostolos, & respuendo Euangelium. Alam enim videtur vocare, siue extensionem abominationum, longam seriem peccatorum, de qua dixit illis Dominus: *Vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsq; ad sanguinem Zacharia filij Barachia.* Et quod hic vocat desolationem, Christus prædixerat: *Ecco relinquetur vobis domus vestra deserta.* Quod postremò ait: *Super attonitum, vel stupentem:* denotat admirationem, non tantum Iudæorum, sed etiam Romanorū, & ipsius Titi Imperatoris, imò ipsorum Prophetarū de tãaclade, & exterminio populi olim dilecti, & omnibus diuinis beneficijs cumulati. Quod verò desolatio, & vastitas eius sit in finem mundi, non tollit quin possint aliqua eius, licet perentia, inueniri vestigia. Sed quia ab alienigenis ut dominis inhabitabitur, legibus, ac sacrificiorum ritibus, & templi gloria, & populi Iudaici frequentia est omnino destituta, rectè dicitur desolata. Nā his ablatis, quid est Hierosolyma, nisi res vana, & inanis?

Matth. 23.

Gen. 4. 2. Paral. 24. Matth. 23.

Vt eleganter quidam de ea cecinerit: *Extitit in toto nil tã præstabile mundo: Nunc restat, nomen præter inane, nihil.* Et tantum gloriam, & frequentiam habet ob Christi in ea crucifixi, & sepulti causam: quod in sūmum Iudæorum cedit dedecus, & ignominiam. Hæc habui, quæ de Danielis Prophetæ hebdomadibus dicerem, non volens vlli meliori sententiæ præiudicare, sed tantum quæ de illis sentiebam, in mediū bona fide proferre, ad iuuanda aliorum studia in implicitis Scripturarum quæstionibus euoluendis, inter quas ista potissimum locum tenet, ut omnibus qui Scripturas attigerunt, & vel à limine salutarunt, compertum est atque exploratum. Quid sit autem abominatio desolationis stans in loco, quæ subsecuta est confirmationem noui pãcti, quod Iudæi respuerūt, suas quoq; peculiare difficultates habet: quas nos loco suo, id est Matth. 24. explicabimus, ad quem locum diligenter lectorem inuitamus, ne hic eadem tractando, quæ alio loco sunt agenda, extra re agere videamur. Et hoc loco sine imponemus Prolegomenis, atque adedò primo libro, ad æterni, & immortalis Mediatoris nostri Iesu Christi, de quo sunt omnia Euangelia conscripta, laudem, honorē, & gloriam, in sempiternis seculis, Amen.

LAVS DEO.

[Faint, illegible text in the left margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text in the right margin, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

MADRITI,
Apud Ludouicum Sanchez:
Anno M. D. X C VIII.

INDEX LOCORVM NOTABILIVM SACRAE SCRIPTVRAE, QVAE IN HOC PRIMO TOMO LATIVS EXPLICANTVR.

Primus numerus paginam, secundus co-
 lumnam indicat.

EX GENESI.

Caput 1. **I**n principio creauit Deus caelum & terram, pagina 102. column. 2. & pagina 174. col. 1. & pag. 252. 1.
 Terra autem erat inanis, & vacua, & tenebrae erant super facie abyssi. 109. 2.
 Spiritus Domini ferebatur super aquas. 171. 1. & 176. 1.
 Fiat lux. 172. 1. & sequentibus.
 Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. 177. 1.
 Factum est vespere, & mane dies vnus. 282. 1.
 Creauit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. 303. 1.
 Ut sint in signa, & tempora, & dies, & annos. 340. 1.
Caput 2. Compleuitque Deus in die septimo, &c. 395. 2.
 Et benedixit diei septimo. 302. 2. & 408. 2.
 Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis a principio. 308. 1.
 Non est inuentus adiutor similis illi. 140. 1.
 Quod vocauit Ada anima viuentis ipsum est nomen eius. 321. 2.
 Produxit Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu. 358. 1.
 Quamobrem relinquet homo patrem, & matrem, &c. 359. 2.
 Et erunt duo in carne vna. 366. 1.
 Ipse vadit contra Assirios. 397. 1.
Caput 3. Maledictus es inter omnia animantia. 292. 2.
 Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, &c. 296. 2.
 Ne forte mittat manum suam, & come-

dat, & viuat in aeternum. 354. 1.
 In sudore vultus tui, vesceris pane tuo. 354. 2.
 Inimicitias ponam inter te & mulierem. 408. 2.
 Adam cognouit uxorem suam. 377. 2.
 Possedi hominem per Deum. 387. & 390.
 Posuit Dominus in Cain signum, vt non interficeret eum omnis, &c. 337. 2.
 Respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. 367. 1.
 Ambulauit cum Deo, & non apparuit. 379. 2.
Caput 4. Noe vero cum quingentorum esset annorum. 283. 1.
 Videntes filij Dei filias hominum. 349. 2.
 Omnis quippe caro corruerat via suam. 354. 2.
Caput 5. Egrediebatur, & non reuertebatur, donec siccaentur aqua. 71. 1. & seq.
Caput 6. Adduxit Dominus spiritum super terram, & imminuta sunt aqua. 171. 2.
Caput 7. Venerunt vsque ad montem Misphat, ipsa est Cades. 302. 2.
 Regem Bala ipsa est Segor. 302. 2.
 Da mihi animas, cetera tolle tibi. 344. 2.
Caput 8. Scias quia peregrinum erit semen tuum, & nocebunt illis, &c. 282. 1. & 2.
Caput 9. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. 371. 1.
Caput 10. Ambulacoram me, & esto perfectus. 379. 1.
 Putas ne centenario nasceretur filius. 258. 2. & 283. 1.
 Dabo tibi, & semini tuo terram in qua habitas. 352. 2.
Caput 11. Ecce testamentum meum tecum. 471.
 Num celare potero Abraham, &c. 374. 1.

Caput 19.	Nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos. 354.2. & 377.2	Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. 379.2.	Caput 14.
Caput 21.	Visitavit Dominus Saram. 445.2. Extendit manum, & arripuit, &c. 374.1.	Dominus regnabit in aeternum, & ultra. 354.1.	Caput 15.
Caput 22.	Nunc cognoui quod timeas Deum. 182.2. & 288.2.	Quando sedebant super ollas carnium. 398.2.	Caput 16.
Caput 24.	Benedicentur in semine tuo omnes gentes. 392.2.	Non facies tibi sculptile. 164.1.	Caput 20.
Caput 28.	Dñs benedixit domino meo valde. 373.1.	Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. 502.2.	Caput 24.
Caput 29.	Appellavit nomen vr̄bis Bethel. 302.2.	Nullusque apud te per se innocens est. 362.1.	Caput 28.
Caput 30.	Appellatus est Iacob Rachel. 304.1.	Legitimum sempiternũ erit Aaron, & semini eius post eum. 476.2.	Caput 32.
Caput 31.	Experimento didici, quia benedixit mihi Deus propter te. 373.1.	Peccavit populus tuus. 335.2.	Caput 34.
Caput 35.	Mutavit mercedem meam decem vicibus. 282.1. & 283.2.	Deos constatiles non facies. 295.2.	Caput 4.
Caput 37.	Animaduertit faciem Labam. 405.1.	Solemnitatem hebdomadarum facies tibi in primis, &c. 665.2.	Caput 12.
Caput 38.	Hi sunt filij Iacob, qui nati sunt ei in Mesopotamia. 282.2.	EX LEVITICO.	Caput 18.
Caput 39.	Vidi per somnium quasi Solem. 295.1.	¶ Posita vtraque manu super caput hirci. 369.2.	Caput 19.
Caput 42.	Quid dabis mihi, vt ingrediarius ad me. 377.2.	Manebit in sanguine purificationis suae. 346.2.	Caput 20.
Caput 44.	Nec quidquid aliud nouerat, nisi panem, quo vestebatur. 354.1.	Non reuelabis turpitudinem. 377.2.	Caput 14.
Caput 47.	Duodecim fratres vno patre geniti sumus. 282.2.	Omnis homo ad proximam sanguinis sui non accedet. 346.2.	Caput 15.
Caput 49.	Non possum redire ad patrem, absente puero. 374.2.	Non morabitur opus mercenarij tui vsq; manẽ. 330.2.	Caput 19.
Caput 3.	Adorauit Israel Dominum conuersus ad lectuli caput. 316.1.	Quando ingressi fueritis terram, & plantaueritis, &c. 361.2.	Caput 27.
Caput 4.	Donec veniat qui mittendus est. 37.1.	si quis dederit de semine suo Moloch. 294.2.	Caput 14.
Caput 5.	Beniamin lupus rapax. 224.1.	EX NUMER.	Caput 21.
Caput 6.	Vocauit Iacob filios suos, vt eis benediceret. 295.2.	¶ Tentauerunt me iam per decem vices. 462.2.	Caput 31.
Caput 7.	Carulus leonis Iuda. 342.1.	Tolle Iosue filium Nun, virum in quo est spiritus Dei, &c. 369.1.	Caput 32.
Caput 8.	Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel. 621.2.	Ad verbum eius ingredietur, & egredietur, &c. 377.1.	Caput vlt.
Caput 9.	Imple hebdomadam dierum huius copula. 665.2.	EX DEUTERON.	
Caput 10.	EX EXODO.	¶ Non adderis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. 5.2.	
Caput 11.	Ego sum qui sum. 177.2.	Non concupisces. 185.1.	
Caput 12.	Non vir verborum ego. 325.1.	Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, &c. 345.1.	
Caput 13.	Dixi tibi, Dimitte filium meum. 348.2.	Maledictus omnis qui p̄det in ligno. 44.1.	
Caput 14.	Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri, & nudius tertius. 405.1.	Nũ possũ ultra egredi, & ingredi. 377.1.	
Caput 15.	Quoniam fetere fecisti odorem nostrum coram Pharaone. 398.1.	Constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. 72.2.	
Caput 16.	Inducam vos in terram super quam leuauit manum meam. 373.2.	Constituit eũ super excelsam terrã. 73.1.	
Caput 17.	Ecce constitui te Deũ Pharaonis. 179.2.	Sanguinem vna biberent meracissimum. 246.2.	
Caput 18.	Celebrabitis diem solẽnem Domino, &c. 476.2.	Leuabo ad cælum manum meam. 373.2.	
Caput 19.	In primodie erit fermentatum, &c. 395.2.	Iosue filius Nun repletus est spiritu sapientie. 369.1.	
Caput 20.	Omne masculinum adaperiens vuluam. 375.2.		

Caput 19.	Nũ cognoui homo sepulchrũ eius. 403.2.	gressum, & introitum meum. 377.1.	Caput 8.
Caput 1.	EX IOSVE.	Quia ambulant coram te in toto corde suo. 379.1.	Caput 11.
Caput 12.	Et pertransit in Zabulon contra Meridiẽ, & in Affer contra Occidentem, & in Iuda ad Iordanem contra ortus Solis. 624.2.	Vt ambulent coram me sicut tu ambulasti. Ibidem.	Caput 16.
Caput 15.	EX LIBRO IVDICVM.	Non cecidit ne vnus quidem sermo. 380.2.	Caput 17.
Caput 20.	¶ Cœperunt ciuitatem, & percusserunt in ore gladij. 395.1.	Vt remaneat lucerna David seruo meo. 351.2.	Caput 19.
Caput 24.	Posui animã meã in manibus meis. 378.2.	Ecce ego demetam posteriora. 377.1.	Caput 20.
Caput 28.	Et reduxerunt eum de petra, & venit vsq; ad maxillam. 303.2.	En colligo duo ligna. 281.2.	Caput 21.
Caput 32.	Omnes anguli populorum, &c. in Ecclesia Dei conuenerunt. 444.2.	Et omne os quod non adorauit eum osculans manum, &c. 380.2.	Caput 4.
Caput 34.	EX RVTH.	Non gloriatur accinctus æquẽ vt distinctus. 380.2.	Caput 8.
Caput 4.	¶ Inueni gratiam apud oculos tuos, qui consolatus es me. 378.1.	Ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua. 377.1.	Caput 10.
Caput 12.	Faciat Dominus hanc mulierem, qua ingreditur domũ tuam, sicut Rachel, & Liam. 376.2.	EX III. REGVM.	Caput 14.
Caput 18.	EX I. REGVM.	¶ Si occurrerit tibi homo, non salutes eum. 380.2.	Caput 20.
Caput 19.	¶ Suscitabo mihi Sacerdotem fidelẽ, qui iuxta cor meum, & animam meam faciet. 376.2.	Domine memento quãso quomodo ambulauerim coram te. 379.1.	Caput 4.
Caput 20.	Donoc sterilis peperit plurimos. 460.1.	Da mihi manum tuam, qui dedit ei manũ suam. 376.2.	Caput 8.
Caput 3.	Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. 380.2.	Quomodo restituit Damascum. 307.1.	Caput 10.
Caput 7.	Quis ego sum Domine Deus. 259.1.	EX II. PARALIPOMEN.	Caput 14.
Caput 13.	Requieuit omnis domus Israel. 380.1.	Cumque stetit Iosaphat in medio cauitu Iuda, & Hierusalem in domo Domini ante atrium nouum. 652.2.	Caput 20.
Caput 14.	Filius vnus anni erat Saul cum regnare cœpisset. 342.1.	EX TOBIA.	Caput 5.
Caput 15.	Accedite omnes anguli populorum. 444.2.	¶ Nunquid poteris perducere filiũ meũ. 374.2.	Caput 7.
Caput 19.	Suscipe benedictionem hanc. 373.1.	Apprehendens dexteram filia sua, dextrã Tobie tradidit. 277.1.	Caput 13.
Caput 27.	Posuit animam suam in manu sua. 378.2.	Porta Hierusalem ex Saphyro, & Smaragdõ adificabuntur. 323.1.	Caput 1.
Caput 28.	Erit igitur mihi seruus s̄piternus. 476.2.	EX IVDITH.	Caput 1.
Caput 30.	Cras tu, & filij tui mecum eritis. 405.1.	¶ Nabuchodonosor Rex iurauit per Thronum, & Regnum suum. 368.2.	Caput 1.
Caput 31.	Posui animam meam in manu mea. 379.1.	EX ESTHER.	Caput 1.
Caput 32.	Potes me ducere ad cunentum istum. 374.2.	¶ Egredietur edictum a facie tua. 685.2.	Caput 14.
Caput 1.	EX II. REGVM.	Nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum. 294.2.	Caput 1.
Caput 2.	¶ Saul, & Ionathas amabiles, & decori valde. 365.1.	Ne tradas Dñe Regnum tuum his. 356.1.	Caput 14.
Caput 4.	Et nunc retribuet nobis Dominus misericordiam, & veritatem. 379.2.	EX IOB.	Caput 1.
Caput 7.	Cui oportebat mercedem dare pro nuntio. 483.1.	¶ Vnde venis. 260.	Caput 1.
Caput 12.	Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium. 98.2.	Erat magnus inter õnes Orientales. 326.2.	Caput 2.
Caput 18.	Vriam inquit Hethæum percussisti gladio. 182.1.	Extende paululum manum tuam. 374.1.	Caput 3.
Caput 18.	Lotus vinctusque est, & comedit. 272.2.	Cum quadã die venissent filij Dei. 39.1.	Caput 3.
Caput 3.	Non eris boni nuntij baiulus. 483.1.	Sederunt cum eo in terra septem diebus. 294.1.	Caput 3.
Caput 3.	EX III. REGVM.	Ecce in manu tua est. 344.2.	
Caput 3.	¶ Ego sum puer paruulus & ignorans e-	Pellem pro pelle, &c. 368.2.	
		Benedic Deo, & morere. 373.1.	
		Quare non in vulua mortuus sum. 199.1.	

Caput 4.	Pereat dies in qua natus sum. 200. 1. & 249. 2. & 250. 1. & 291. 2.	Et anima mea turbata est valde. 31. 1.	Pfalm. 6.
Caput 5.	Conceptum sermonem tenere quis poterit. 375. 1.	Ecce parturit iniustitiam, &c. 298. 2.	Pfalm. 7.
Caput 6.	In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum. 282. 1.	Quis est homo quod memor es ei? 445. 2.	Pfalm. 8.
Caput 7.	Vtinam appenderentur peccata mea, &c. 200. 2. & 201. 1.	Conuertatur peccatores in infernū. 354. 2.	Pfalm. 9.
Caput 9.	Sicut mercenarius praesolatur sinem operis. 330. 2.	Inimici defecerunt framae. 308. 2. & 341. 1.	Pfalm. 11.
Caput 13.	Militia est vita hominis super terrā. 352. 1.	Diminuta sunt veritates à filiis hominū. 4. 2. & 423. 1.	Pfalm. 12.
Caput 19.	Qui facit Arcurum, & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. 161. 2.	Eloquia Domini, eloquia casta, &c. 4. 2. & 341. 2.	Pfalm. 13.
Caput 24.	Abominabuntur me vestimenta mea. 182. 1.	Non est qui faciat bonum. 454. 2.	Pfalm. 14.
Caput 26.	Viro cuius abscondita est via, & circumdedit eum Deus tenebris. 192. 1.	Non est iustus quisquam, &c. 149. 2. & 151. 1.	Pfalm. 15.
Caput 31.	Nō est, qui vtrunq; valeat arguere, & ponere manum suam in ambobus. 368. 2.	Qui iurat proximo suo, & non decipit. 48. 1. & 2.	Pfalm. 16.
Caput 33.	Et animam meam porto in manibus meis. 378. 2.	Notas mihi fecisti vias vitae. 359. 1.	Pfalm. 17.
Caput 36.	Halitū meū exhorruit vxor mea. 192. 1.	Prouidebam Dominum in conspectu meo semper. 379. 1.	Pfalm. 18.
Caput 38.	Vel celsæ sculpantur in silice. 312. 2.	Funes ceciderūt mihi in praclaris. 620. 1.	Pfalm. 19.
Pfalm. 1.	Maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam, &c. 233. 1.	Ego clamaui, quoniam exaudisti me. 413. 2.	Pfalm. 20.
Pfalm. 2.	Qui extendit Aquilonē supervacū. 368. 1.	De vultu tuo iudiciū meū p̄deat. 379. 1.	Pfalm. 21.
Pfalm. 3.	Spiritus eius ornauit celos, & obstrictante manu eius, &c. 368. 1. & 2.	Diligam te Dñe fortitudo mea. 180. 2.	Pfalm. 22.
Pfalm. 4.	Osculatus sum manum meam ore meo, quia est iniquitas maxima. 380. 1.	Quonia tu illuminas lucernam meam Domine. 279. 1. & 351. 2.	Pfalm. 23.
Pfalm. 5.	Tunc aperit aures virorum. 375. 2.	Pra cinxisti me virtute ad bellum. 380.	Pfalm. 24.
Pfalm. 6.	Quia semel loquitur Deus, & secundo id ipsum non repetit. 3. 2.	In omnē terram exiit sonus eorū. 42. 1.	Pfalm. 25.
Pfalm. 7.	In manibus abscondit lucem. 9. 2.	Et enim seruus tuus custodit ea. 311. 2.	Pfalm. 26.
Pfalm. 8.	Astra matutina. 39. 2. & 163. 2. & 175. 1.	Nō sunt loquella neq; sermones. 331. 1.	Pfalm. 27.
EX PSALMIS.			
Pfalm. 9.	Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum. 205. 1.	In Sole possuit tabernaculum suum. 385. 2. & 441. 1.	Pfalm. 28.
Pfalm. 10.	Apprehendite disciplinam ne quando irascatur Dominus. 101. 1.	Si mei non fuerint dominati. 306. 2.	Pfalm. 29.
Pfalm. 11.	Quare fremuerunt gentes. 205. 1.	Quonia dabit eū in benedictionē. 366. 2.	Pfalm. 30.
Pfalm. 12.	Possessionem tuam terminos terra. 341. 2. & 390. 1.	Locuti sunt labijs, & mouerunt caput. 378. 2.	Pfalm. 31.
Pfalm. 13.	Tunc loquetur ad eos in ira sua. 405. 2.	Longē à salute mea, &c. 216. 1. & 2.	Pfalm. 32.
Pfalm. 14.	Assiterunt Reges terra. 333. 2.	Vermis sum & non homo. Ibid.	Pfalm. 33.
Pfalm. 15.	Tu autē Dñe susceptor meus est. 205. 1.	Parasti in conspectu meo mensam. 11. 2.	Pfalm. 34.
Pfalm. 16.	Dñe à paucis de terra diuide eos. 338. 2.	Quoniam ipse super maria fūdauit eum. 398. 2.	Pfalm. 35.
Pfalm. 17.	Domine, quid multiplicati sunt, qui tribulant me. 416. 1.	Laudamini in nomine sancto eius. 382. 1.	Pfalm. 36.
Pfalm. 18.	Cum inuocare, exaudiuit me Deus. 205. 1. & 2.	Vt videam voluntatē Dñi. 312. 1. & 2.	Pfalm. 37.
Pfalm. 19.	Signatum est super nos lumen vultus tui. 419. 1.	Vnam petij à Domino, &c. 318. 2.	Pfalm. 38.
Pfalm. 20.	Quonia irruitauerunt te Domine. 409. 1.	Substantia mea apud te est. 396. 2.	Pfalm. 39.
		Aduena ego sum apud te. 396. 2.	Pfalm. 40.
		Ad vesperū demorabitur fletus. 163. 1.	Pfalm. 41.
		In manus tuas commendo spiritum meū. 357. 1.	Pfalm. 42.
		Apud te laus mea in Ecclesia magna. 396. 2.	Pfalm. 43.
		In Domino laudabitur anima mea. 382. 1.	Pfalm. 44.
		Benedicā Dñm in omni tempore. 382. 1.	Pfalm. 45.
		Quemadmodum multiplicasti misericordiam tuam Deus. 416. 1.	Pfalm. 46.
		Immittet Angel⁹ Dñi in circuitu. 310. 1.	Pfalm. 47.

Pfalm. 34.	Odio habuerunt me gratis. 403. 1.	ci. 413. 1.	
	Euge, euge, viderunt oculi nostri. 408. 1.	Cor mundum crea in me Deus. 372. 2.	
	Quoniam gratis absconderunt mihi interitum. 366. 2. & in laqueum cadat in ipsum. 367. 1.	Quis dabit ex Sion salutare. 360. 2.	Pfalm. 52.
	Induatur confusione, & reuerētia. 312. 1.	Et fortes quaserūt animā meā. 409. 2.	Pfalm. 53.
	Quasi proximum, & quasi fratrem sic cōplacebam. 318. 2.	Quoniam si inimicus meus maledixisset. 406. 1.	Pfalm. 54.
Pfalm. 35.	Iustitia tua sicut montes Dei. 328. 2.	Viri sanguinum, & dolosi nō dimidiabūt dies suos. 446. 2.	
Pfalm. 36.	Apud Dominum gressus hominis dirigetur. 396. 2.	Extēdit manus suas in retribuēdo. 361. 1.	Pfalm. 57.
	Et in seruis suis consolabitur. 366. 1.	Si verē vtiq; iustitiā loquimini. 411. 1.	Pfalm. 58.
Pfalm. 38.	Remitte mihi vt refrigerer, &c. 356. 1.	Quia ecce cōperūt animam meā. 311. 1.	Pfalm. 59.
	Semel iuravi in sancto meo. 242. 2.	Ostendisti populo tuo dura. 378. 1.	
	Ecce mēsurabiles posuisti dies meos. 310. 1.	Non egredieris Deus in virtutibus nostris. 392. 2.	
Pfalm. 39.	Tunc dixi ecce venio. 364. 2.	Mibi alienigena subditi sunt. 627. 2.	
	Expectans expectaui. 190. 2.	De⁹ De⁹ meus ad te de luce vigilo. 179. 1.	Pfalm. 62.
	In capite libri scriptum est de me. 6. 1.	Et in nōine tuo leuabo man⁹ meas. 374. 1.	
Pfalm. 41.	Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum. 312. 1.	Laudabūtur omnes qui iurant in eo. 382. 1. & 392. 2.	
	Abyssus abyssum inuocat. 444. 2.	Et laudabuntur omnes recti corde. 382. 2.	Pfalm. 63.
Pfalm. 43.	Si oblitus sumus nomē Dei nostri. 412. 1.	Nō dedit in cōmotionē pedes meos. 366. 2.	Pfalm. 65.
	In te inimicos nostros vētilabim⁹. 394. 2.	Introibo in domum tuam. 393. 2.	
	A voce exprobantis, & obloquentis, &c. 389. 1.	Quā terribilia sūt opera tua Dñe. 415. 2.	
	In Deo laudabimur tota die. 382. 1.	Transiimus per ignē, & aquam. 442. 2.	
	Nonne Deus requirit ista? 258. 1.	Praenerunt Principes coniuncti psal-lentibus. 11. 2.	Pfalm. 67.
Pfalm. 44.	Propterea irruit te Deus, Deus tuus. 18. 2. & 307. 2.	Nine dealbabuntur in Selmon. 341. 2.	
	Sagitta tua acuta, populi sub te cadent. 325. 2.	Vt excludas eos, qui p̄bati sūt argēto. Ib.	
	Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatē. 329. 2.	Atēplo tuo q̄ est in Hierusalē. &c. 389. 1.	
Pfalm. 45.	Adducētur Regi virgines post eā. 278. 1.	Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueū. 291. 1. & 366. 2.	Pfalm. 68.
	Fluminis imperus latificat ciuitatē Dei. 646. 2.	Dederunt in escam meam fel. 366. 2.	
	Da nobis auxiliū de tribulatione. 391. 2.	In Deo facienus virtutem. 394. 1. & 2.	Pfalm. 69.
	Quiq; terrigena, & filij hominum. 349. 2.	Quātas ostēdisti mihi tribulationes. 378. 1.	Pfalm. 70.
Pfalm. 46.	Quoniam Dñs fortes terra vehemēter eleuati sunt. 309. 1.	Ante Solē permanet nomē eius. 397. 1.	Pfalm. 71.
	In spiritu vehemēti conteres naues thar-sis. 171. 2.	Intelligam in nouissimis eorum. 366. 1.	Pfalm. 72.
Pfalm. 47.	Flabit spiritus eius, & fluēt aqua. 256. 2.	Defecit cor meum, & caro mea. 445. 1.	
	Magnus Dñs, & laudabilis nimis. 365. 2.	Deus autem noster ante secula, &c. 617. 1. & 646. 2.	Pfalm. 73.
Pfalm. 48.	Iniquitas calcanei mei circumdabit me. 368. 1.	Quia neque ab Oriente, neque ab Occi-dente, &c. 301. 2.	Pfalm. 74.
	Cū interierit non sumet omnia. 337. 2.	Ibi confregit potentias, arcū, &c. 312. 2.	Pfalm. 75.
	Frater nō redimit, redimet homo. 151. 2.	Deduxisti sicut oues populum tuum, &c. 392. 2.	Pfalm. 76.
Pfalm. 49.	Quibus iuravi in ira mea, &c. 411. 2.	De post fatantes accepit eum. 401. 1.	Pfalm. 77.
Pfalm. 50.	Peccatum meum contra me est. 397. 1. & 309.	Et forte diuisit eis terram, &c. 620. 1. & 341. 1.	
	Exultauit lingua mea iustitiam tuam. 364. 2.	Et adificauit sicut Vnicornium. 38. 1.	
	Tibi soli peccaui, & malum coram te fe-	Generatio qua non direxit cor suum, &c. 316. 1.	
		Spiritus vadens, & non rediens. 150. 2.	
		In tribulatione inuocasti me, &c. 298. 2.	Pfalm. 80.
		De petra melle saturauit eos. 190. 1. & 342. 1.	

Pfalm. 81.	Vos autē sicut homines moriemini. 150.2 Hereditabis in omnibus gentibus. 363.1 & 382.1.	Hoc opus eorū qui detrahūt mihi. 396.2 Genua mea infirmata sunt. 368.1. Constitues super eum peccatorē. 249.2. & 250.1.	Pfalm. 108
Pfalm. 82.	Sicut stipulā ante faciem venti. 397.1.	Tecum principium. 306.2. & 316.1.	Pfalm. 109.
Pfalm. 83.	Videbitur Deus deorum in Sion. 646.1.	In mandatis eius volet nimis. 366.1.	Pfalm. 111
Pfalm. 84.	Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum. 414.2.	In exitu Israel de Egypto. 41.2.	Pfalm. 113.
Pfalm. 86.	Fūdamēta eius in mōtib ⁹ sāctis. 647.1. Ecce alienigena & Tyrus. 627.2. Nunquid Sion dicet. 312.2. Cur ⁹ Dei decemillib ⁹ multiplex. 328.2 Homo, & homo natus est in ea. 329.1. & 341.2.	Quid retribuam Domino. 380.1. Omnem escam abominata est anima eorum. 338.2. Bonum est considerare in Domino. 327.1. Castigans castigavit me. 267.1. & 2. Beati qui scrutātur testimonia eius. 137.1 Declaratio sermonum tuorum illuminat. 22.2.	Pfalm. 115 Pfalm. 116 Pfalm. 117 Pfalm. 118.
Pfalm. 88.	Tunc locutus est in visione. 218.1.	Lucerna pedibus meis verbū tuū. 23.1.	
Pfalm. 88.	Tu humiliasti sicut vulneratum superbum. 296.1. Si David mentiar. 301.2. Avertisi testamentum serui tui. 312.1 Et ego primogēitū ponā illū, &c. 326.1 Semel iuravi in sancto meo. 392. 2. & 411.2. & 412.1.	Inclinaui cor meum ad faciendas iustificaciones tuas. 311.2. Bonum mihi lex oris tui. 325.1. Bonum mihi, quia humiliasti me. Ibid. Ideo dilexi mādata tua sup aurū. 326.2. Super omnes docentes me intellexi. Ibid. Tempus faciendi Domine, &c. 339.2. In aeternum non obliuiscar iustificaciones tuas. 354.2. Anima mea in manibus meis semper. 378.2. & 409.2.	
Pfalm. 91.	Et bene patientes erunt, vt annuntient, &c. 310.2.	Retribue seruo tuo, &c. 379.2. A mandatis tuis intellexi. 389.1 Principes persecuti sūt me gratis. 403.1 Quomodo dilexi legē tuam Dñe. 416.1. Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi. 341.2.	
Pfalm. 93.	Quis conserget mihi, &c. 360.2.	Dñs custodiat introitū tuum, &c. 377.2 Illuc enim ascenderūt tribus, &c. 329.1 Opprobrium abundantibus, & despectio superbis. 355.2. Forjit in aqua absorbuisset nos. 442.2. Montes in circuitu eius. 647.1. In cōuertēdo Dñs captiuitatē Sio. 361.1 Nisi Dñi edificauerit domum. 376.2. Cum dederit dilectis suis somnū. 309.2. Labores manuum tuarum, quia manduca bis. 296.2. & 330.2.	
Pfalm. 95.	Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit, &c. 41.2. Tunc exultabūt omnia ligna siluarū. Ibid. 393.2.	Requiesce in circuitu eius. 377.2 Quia apud te propitiatio est. 330.2. Qui diuisit mare rubrum. 333.1. Si introiero in tabernaculū domus meae. 412.1. Qui firmavit terram super aquas. 398.2 Super flumina Babylonis illic sedimus. 398.2. & 307.2. Si oblitus fuero tui Hierusalē, &c. 412.1 Beatus qui tenebit, &c. 322.2.	Pfalm. 119
Pfalm. 98.	Moyse & Aaron in sacerdotibus eius. 393.2.		
Pfalm. 100	Oculi mei ad fideles terrae 271.2. Potētes virtute qui facitis verbū. 348.1		
Pfalm. 101	Quia cinerem tanquam panem manducabam. 414.2. & 367.1. Scribatur haec in generatiōe altera. 84.2 Initio tu Dñe terram fundasti. 173.2.		
Pfalm. 103.	Qui facis Angelos tuos spiritus. 255.2. & 367.1. Draco iste quem formasti. 296.2. Fecit Lunam in tempora. 340.1. Et respicit terrā, & facit tremere. 367.1. Tange montes, & fumigabunt. 367.1. Quam magnificata sunt opera tua Domine. 415.2.		
Pfalm. 104	Et crediderunt in verbis eius. 385.2. Omne firmamentū panis cōtrivit. 354.1 Dedit illis regiones gentium, &c. 330.2. Dixit, & venit Cynomia. 312.2 Et dedit terram eorum ranas. 312.1. Semen Abraham serui eius. 306.1.		
Pfalm. 106.	Et omnis iniquitas oppellabit os suum. 330.1. Efsa est cōtētio super Principes. 312.1		
Pfalm. 107.	Quis deducet me in ciuitates munitas. 646.2.		

Pfalm. 138.	Non est occultatum os meum a te. 308.1 & 315.2. Si sumptero pennas meas diluculo. 318.1 Quia tenebra nō obscurabuntur. 382.1. Si occideris Deus peccatores. 412.2. Mirabilis facta est scientia tua. 326.1. Dirigatur Domine oratio mea. 373.2. Non auertas faciem tuam a me. 266.2. Beatam dixerunt populum, &c. 327.2. Qui posuit fines tuos pacem. 646.1. Laudate Dominum de caelis. 391.2.	EX LIB. SAPIENTIAE. ¶ Spirit ⁹ enim sāctus efugiet fictū. 10.1 Quoniam Deus mortem non fecit, sed homo eam, &c. 142.2. Errauimus a via veritatis. 443.1. Spūs Dñi repleuit orbem terrarū. 343.2. Vino pratiofo & vnguento nos impleamus. 272.2. Coronemus nos rosis. 275.1. Cani sunt sensus hominis. 306.1. Optauit & datus est mihi sensus. 430.1. Sensum autem tuum quis sciet. 430.1. Nō enim impossibilis erat man ⁹ tua, quae creauit orbem, &c. 170.2. & 174.1. Et fuit illis in velamento diei. 383.1. Cū ergo sis iust ⁹ , iuste omnia disponis. 18.2. Creauit illis scientiā spiritus, & sensu impleuit cor illorum, &c. 430.1.	Caput 1. Caput 2. Caput 4. Caput 7. Caput 9. Caput 11. Caput 12. Caput 17. Caput 18. Caput 19. Caput 20. Caput 22. Caput 25. Caput 28. Caput 29. Caput 30. Caput 31.
Pfalm. 140.	Non auertas faciem tuam a me. 266.2.	EX LIB. PROVERB. ¶ Intelligēs gubernacula possidebit. 150.1 Cū eo erā cūcta cōponēs. 167.2. & 174.2 Et dititia mea esse cū filijs hominum. Ibid. Et deprimit terrena, &c. 429.2. Vbi est humilitas, ibi & sapientia. 9.1. Desideriū iustorū omne bonū est. 442.2. Multi cibi in noualibus patrum. 166.2. Vniuersa propter se meripsum operatus est Dominus. 400.2.	Caput 13. Caput 16. Caput 20. Caput 22. Caput 25. Caput 28. Caput 29. Caput 30. Caput 31.
Pfalm. 143.	Qui posuit fines tuos pacem. 646.1.	EX ECCLESIASTICO. ¶ Labia mea enarrabūt sēsū illius. 430.1. Qui sine timore est, non poterit iustificari. 144.1. Retribue parentibus quomodo, & ille tibi. 379.2. Venatio Leonis Onager in eremo. 329.2. Ab initio, & ante secula creata sūt. 372.2 Cū cōsumauerit homo, tūc incipiet. 19.2. Qui viuunt in aeternum, creauit omnia simul. 141.2. Post concupiscētiās tuas non eas. 397.1 Honora medicū ppter necessitatē. 400.2 Fili concupiscens sapientiam, conserua iustitiam. 9.1. Quasi libanus non incissus vaporauit habitationem meam. 633.1. Qui elucidat me, vitā aeternā habebūt. 9.1 Conclude eleemosinam in sinu pauperis. 263.2. (312.2.) Repmisio nequissima multos perdidit. Rectorem te posuerunt, nolli extolli. 273. & 274.1. Statuit ei testamentum aeternum. 471.2. Luminare quod minuitur in consumatione. 317.2. In tempore iracundiae factus est reconciliatio. 330.1. Qui fuit magn ⁹ secūdū nomē suū. 317.2 Libauit de sanguine vna. 346.2.	Caput 1. Caput 2. Caput 4. Caput 8.
Pfalm. 147.	Laudate Dominum de caelis. 391.2.	EX ECCLESIASTE. ¶ Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. 131.1. & 207. & 208. & 329.1. Si vnus, & stulti, & meus occasus erit, quid mihi prodest, &c. 226.1. Vnus est, & secundum non habet. 368.1. Si spiritus potestati habentis, &c. 346.1 Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, &c. 482.1. & 2. Da partes 7. nec non & octo, &c. 345.2.	Caput 1. Caput 2. Caput 4. Caput 8.
Pfalm. 148.	Laudate Dominum de caelis. 391.2.	EX CANTICIS CANT. ¶ Osculetur me osculo oris sui. 249.1. Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres egredere, &c. 249.2. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias, &c. 326.2. Surge Aquilo, veni Auster. 446.1. & 2. Quis mihi det te fratrem meum. 259.1. & 360.2. Quid faciemus sorori nostrae. 377.2. Fuge dilecte mi, & assimulare caprae, hinc nulloq; cernorum. 226.2.	Caput 1. Caput 2. Caput 4. Caput 8.
Caput 1.	¶ Intelligēs gubernacula possidebit. 150.1		
Caput 8.	Cū eo erā cūcta cōponēs. 167.2. & 174.2		
Caput 9.	Et deprimit terrena, &c. 429.2.		
Caput 11.	Vbi est humilitas, ibi & sapientia. 9.1.		
Caput 13.	Desideriū iustorū omne bonū est. 442.2.		
Caput 16.	Multi cibi in noualibus patrum. 166.2.		
Caput 20.	Vniuersa propter se meripsum operatus est Dominus. 400.2.		
Caput 22.	Pondus & pōdus abominabile est. 329.1.		
Caput 25.	Ecce descripsi eam tibi. 86.1.		
Caput 28.	Mala aurea in lectis argenteis. 86.1.		
Caput 29.	Aqua frigida anima sitienti. 442.2.		
Caput 30.	Rex impius, tanquā Leo rugiēs. 442.1.		
Caput 31.	Totum spiritum suum profert stultus. 346.1.		
Caput 1.	Formica populus infirmus, &c. 306.1.		
Caput 2.	Omnis sermo Dei ignitus. 37.2.		
Caput 4.	Circulus aureus in naribus suis mulier pulchra, & stultia. 306.1.		
Caput 8.	¶ Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. 131.1. & 207. & 208. & 329.1.		
Caput 12.	Si vnus, & stulti, & meus occasus erit, quid mihi prodest, &c. 226.1.		
Caput 16.	Vnus est, & secundum non habet. 368.1.		
Caput 20.	Si spiritus potestati habentis, &c. 346.1		
Caput 24.	Latere ergo iuuenis in adolescentia tua, &c. 482.1. & 2.		
Caput 28.	Da partes 7. nec non & octo, &c. 345.2.		
Caput 32.	¶ Osculetur me osculo oris sui. 249.1.		
Caput 36.	Si ignoras te, o pulcherrima inter mulieres egredere, &c. 249.2.		
Caput 40.	Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias, &c. 326.2.		
Caput 44.	Surge Aquilo, veni Auster. 446.1. & 2.		
Caput 48.	Quis mihi det te fratrem meum. 259.1. & 360.2.		
Caput 52.	Quid faciemus sorori nostrae. 377.2.		
Caput 56.	Fuge dilecte mi, & assimulare caprae, hinc nulloq; cernorum. 226.2.		

Caput 3.	Ve anima eorum, quoniam reddita sunt eis mala, dicitur iusto, quoniam bene. 160.1	Erit opus iustitia pax. 330.2.	Caput 32.
Caput 4.	Si abluerit Dominus sordes filiarum Sid. 412.2.	Post te caput mouit filia Hierusalem. 378.2	Caput 37.
Caput 5.	In auribus meis sunt haec, dicit Dominus. Ibid. Et erit sicut populus sic sacerdos. 407.2. Ve qui dicitis bonum malum. 307.1. Expectaui ut faceret vultus, &c. 108.2. & 315. & 316.1.	Dispone domui tuae, quia morieris, &c. 150.2. (312.1.) Quid respondebit mihi cum ipse fecerim. Non fuit verbum quod non ostenderim eis, &c. 347.2.	Caput 38.
Caput 6.	Incrassatum est enim cor populi huius. 22.2. Ecce ego, mitte me. 364.2.	Loquimini ad cor Hierusalem. 352.1. & 378.1.	Caput 39.
Caput 7.	Butyrum, & mel comedet, &c. 413.2. Requieuit Syria super Ephraim. 380.1. Nisi credideritis, non intelligetis. 9.1. & 16.2.	Vocabitur tibi nomen nouum. 226.2. Ego Dominus creauit eum. 372.2. Iubilare montes laudate. 464.2. & 291.2. Dedi te in lucem gentium. 138.1. Deus aperuit mihi aurem. 375.2.	Caput 40.
Caput 8.	Signa legem in discipulis meis, &c. 12.2. Pro eo quod abierit populus iste Siloe. 38.1. Voca nomen eius accelera, spolia detrahe. 364.2.	Ingiter tota die nomen meum blasphematur. 83.1. Quam speciosi pedes annuntiantis pacem, &c. 138.1.	Caput 41.
Caput 9.	Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. 495.2. Parvulus datus est nobis. 358.2. Terra Zabulon, terra Nephtalim via maris. 341.2. Multiplicabitur eius Imperium. 107.2. Vocabitur nomen eius consiliarius, &c. 73.1. Cuius Imperium super humerum eius. 41.1.	Caeli sicut fumus liquefuerunt, &c. salus autem mea in sempiternum erit, &c. 328.1. Generationem eius quis enarrabit, qui abissus est de terra viventium. 102.1. & seq. & 259.1. Verum lagores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. 103.2. Domine, quis credit auditui nostro. 218.1. Vidimus eum, & non erat ei aspectus, &c. 266.1. (358.2.)	Caput 42.
Caput 11.	Habitabit lupus cum agno, &c. 193.2. Et erit sepulchrum eius gloriosum. 163.2.	Propter scelus populi mei percussit eum. Quia plures filii deserta magis quam eius, quae habebat virum. 439.2. & 327.1.	Caput 43.
Caput 12.	Exite, exite de medio eorum, &c. 264.1. & ibidem similia alia.	Ecce tu iratus es, & peccauimus. 409.1. Lauda sterilis, quae non parit. 360.1.	Caput 44.
Caput 14.	Sedebo in monte testamenti. 470.2. Si non ut putauit ita erit, &c. 412.2. Conquieuit, & siluit omnis terra. 379.2.	Omnes sitientes venite ad aquas, & quae non habetis argentum, properate, &c. 286.2.	Caput 45.
Caput 15.	Onus Babylonis. 218.2.	Sic erit verbum quod egredietur de ore meo, &c. 380.2.	Caput 46.
Caput 16.	Emitte agnum Domine dominatorem terrae. 341.2. In tribus annis quasi anni mercenarii auferetur gloria, &c. 352.1.	Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen, &c. 327.1.	Caput 47.
Caput 18.	Ve terra cymbalo altarum. 408.1.	Non est pax impijs. 228.1.	Caput 48.
Caput 19.	Ecce Dominus accedet super nubem leuem. 237.1. Decaperunt Aegyptum, &c. 444.2.	Ut predicarem annum placabilem Domino, & diem ultionis Deo nostro. 574.1.	Caput 49.
Caput 21.	Dabitur liber ob signatus, & dicitur: Nescio legere. 82.2.	A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt, oculus non vidit, Deus, &c. 1.2. neque oculus vidit, neque auris audivit, &c. 289.2.	Caput 50.
Caput 22.	Dixit custos venit mane & nox. 404.2. Si dimittetur iniquitas hac vobis, donec moriamini. 411.2.	Expandi manus mea tota die, &c. 374.1.	Caput 51.
Caput 26.	Elongasti omnes terminos terrae. 385.2.	Excaca cor populi huius, & aures eius aggraua. 291.1.	Caput 52.
Caput 28.	Ve corona superbia, &c. 109.1. In alijs linguis, & labijs alijs loquar populo huic, &c. 41.2.	EX IEREMIA.	Caput 53.
Caput 30.	Ecce mittam in fundamentis Sid. 444.2. Non faciet auolare a te ultra doctorem tuum, & erunt oculi tui, &c. 8.2.	Capitulum 1. A. a. a. Domine Deus nescio loqui. 408.1. Virgam vigilantem ego video. 317.1. Ambulauerunt post vanitatem. 398.1. Locutus sum mane consurgens, &c. 404.2.	Caput 54.

Caput 8.	Quomodo dicitis sapientes non sumus usque ad illud mendax scribarum. 36.2. A minimo usque ad maximum omnes auaritiam sequuntur. Ibidem.	Occidam in te iustum, & impium. 154.2. Fili hominis vaticinare contra Gog & Magog. 98.2. Ecce ego ad te Pharaon Rex Aegypti Draconis magis. 159.2.	Caput 21.
Caput 11.	Mittamus lignum in panem eius. 42.1.	EX DANIELE.	Caput 29.
Caput 13.	Si mutare potest Aethiops pellem suam, &c. & vos poteritis, &c. 375.1.	¶ Confundantur omnes, qui ostendunt seruis tuis mala. 378.1.	Caput 3.
Caput 18.	Omnis qui praterierit per eam, obtupescet, & mouebit caput suum. 378.2. (183.1.)	Et ecce cum nubibus caeli quasi filius hominis veniebat. 406.1.	Caput 7.
Caput 19.	Quae non praecepi, nec loquutus sum, &c.	Vir desideriorum es. 10.2. (mis. 13.1.)	Caput 9.
Caput 20.	Maledicta dies in qua natus sum. 199.1.	Cum videritis abominationem desolationis Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt super populum tuum, &c. 335.2. & late 664. & sequentibus totum caput exponit praesertim a 688.1.	Caput 10.
Caput 22.	Sepultura asini sepelietur. 281.1. (11.1.)	Confirmabit autem pactum multis hebdomada una, & in dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. 578.2.	Caput 12.
Caput 23.	Nunquid non verba mea sunt quasi ignis. Et peruertistis verba Dei viventis. 37.1. Ecce ego visitabo super vos malitiam, &c. 190.2.	Ego Daniel panem desiderabilem non comedi, &c. 275.2. Et unguento non unctus sum. 362.1. In diebus illis ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus. 365.2. Qui docti fuerint fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiant multos quasi stella in perpetuas aeternitates. 9.1.	Caput 13.
Caput 28.	Tulit Annanias Propheta catenam. 210.1.	Tu autem Daniel claude sermones, & signa librum usque ad illud, & multiplex erit scientia. 12.2. (hi. 377.2.)	Caput 1.
Caput 31.	Ecce dies veniunt dicit Dominus, & feriam domum Israel, & domum Iuda factus nouum non secundum pactum, &c. 470.2. Creauit Dominus nouum super terram. 372.2.	EX OSEA.	Caput 2.
Caput 38.	Si occidero te, et si tradidero te in manus virorum istorum. 411.2.	¶ Visitabo sanguinem Iezrael. 347.1. Principium loquendi Domino in Osea. 366.1. Ducam eam in solitudinem & loquar ad cor eius. 378.1.	Caput 3.
Caput 1.	EX THRENIS IEREM.	Et canet ibi iuxta dies iuuentutis suae, & iuxta dies ascensionis suae de terra Aegypti. 446.2. (216.1.)	Caput 4.
Caput 3.	¶ Plorans plorauit in nocte. 362.1. Vocauit amicos meos, & ipsi deceperunt me. 445.1.	Sacerdotes peccata populi mei comedent. Iudicium Domini cum Iuda, & visitatio super Iacob. 446.1.	Caput 5.
Caput 4.	Leuemus corda nostra cum manibus, &c. 374.2. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. 14.2. (pti. 307.1.)	Sanguis sanguinem tetigit. 347.1. Misericordiam volo, & non sacrificium. 327.2. Quasi diluculum preparatus est egressus eius. 405.1.	Caput 6.
Caput 5.	Misericordia Domini quia non sumus consumsumus Gaude & letare filia Edom, quae habitas in terra Hus. 611.1.	EX IOELE.	Caput 1.
Caput 1.	EX EZECHIELE.	¶ Plage quasi virgo accincta sacco super virum, &c. 350.1.	Caput 2.
Caput 1.	¶ Vbi erat impetus spiritus, illuc gradiebatur, nec reuertebatur, cum ambularet. 5.1. Filius hominis. 306.2. Similitudo autem vultus eorum facies hominis, & facies Leonis, &c. 517.1.	Latamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiae. 8.2.	Caput 3.
Caput 2.	Et vidi, & ecce manus missa ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris. 86.1. Scripta erant in eo lamentationes, & carmen, & va. 445.1.	Sol conuertetur in tenebras, & Luna in sanguinem. 346.2.	Caput 4.
Caput 3.	Ingredere ad transmigrationem ad filios populi tui. 335.2.		Caput 5.
Caput 10.	Ipsum est animal, quod vidi subter Deum Israelem iuxta fluium Chouar. 520.1.		Caput 6.
Caput 13.	Ve is, qui consuunt puluillos sub omni cubitu manus, &c. 276.1.		Caput 7.
Caput 14.	Homo, homo de domo Israel. 329.1.		Caput 8.
Caput 18.	Anima quae peccauerit, ipsa morietur. 290.2.		

EX AMOS.

Caput 2.	¶ Super tribus sceleribus Israel, & sup quatuor nō cōuertā eū, p̄o q̄vēdiderit p̄ argēto iustū & pauperē p̄ calceamētis. 43.1. & 2. & 283.2. & 460.1.
Caput 3.	Si erit malum in ciuitate quod Dñs non fecerit. 249.1. Non faciet Dñs Deus verbū. &c. 347.2. Vistabo super vos omnes iniquitates vestras. 446.1.
Caput 4.	Offerte mane victimas vestras tribus diebus decimas vestras. 248.2. Postquam autem haec fecero tibi preparare in occursum Dei tui Israel. Ibidem.
Caput 6.	Vae vobis qui dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris qui comeditis agnū de grege, &c. 271. ad fi. Bibētes vinum in phialis & optimo vnguēto delibuti. 272.2.
	EX ABDIA.
Caput 1.	¶ Bibēt omnes gētes iugiter, & bibēt, & absorbebūt, & erūt quasi nō sint. 35.1
	EX IONA.
Caput 3.	¶ Adhuc quadraginta dies & Ninive subuertetur. 742. (Deus. 259.2.)
Caput 4.	¶ Quis scit si conuertatur, & ignoscat Et preparauit Dñs Deus bederam. 74.2.
	EX MICHEA.
Caput 1.	¶ Et tu Bethleē terra Iuda, &c. 135.1. & 2
	EX ABACVCH.
Caput 2.	¶ Quia adhuc visus procul, & apparebit in fine, & nō mētiētur vsq; ad illud: Iustus autem in fide sua viuūt. 104.1.
Caput 3.	¶ Qui ascēdis super equos tuos, & quadriga tua saluatio. 516.1. (&c. 69.2.1.) Dñe op̄ tuū in medio aēnorū viuifica illud
	EX SOPHONIA.
Caput 3.	¶ Reddā populis labiū cloctū vt inuocent omnes nomen Domini, & seruiāt ei humero vno. 323.1.
	EX ZACHARIA.
Caput 1.	¶ Cōuertimini ad me, ait Dñs exercitū, & conuertar ad vos. 559.2.
Caput 3.	¶ Sup lapidē vnū septē oculi. 283.1. ad fi.
Caput 9.	¶ Emisit vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. 446.1. (470.2.) Tu quoq; in sanguine testamenti tui, &c. Aperi Libani portas tuas, &c. 293.2. & 653.2. (&c. 315.2.)
Caput 12.	¶ Aspicient ad me quem confixerūt. 43.1.
Caput 14.	¶ Hoc erit peccatum Aegypti, &c. 346.1.
	EX MALACHIA.
Caput 1.	¶ Si offeratis cācū ad immolādū, &c. offer illud duci tuo si placuerit ei. 41.1.

	¶ Ecce ego mitto Angelam meum & praeparabit viam ante faciem meā. 135.1.	Caput 3.
	EX PRIMO MACHAB.	Caput 1.
	¶ Et fluit terra in conspectu eius. 379.2	Caput 1.
	EX II. MACHAB.	Caput 1.
	¶ Et meminerit testamenti sui quod loquutus est ad Abraham & Isaac seruum suorum fidelium. 40.2.	Caput 4.
	¶ Et optimos quoque Ephaborum in lapanaribus ponere. 314.2.	Caput 12.
	¶ Vt à peccatis soluantur. 346.1.	Caput 1.
	EX MATTHAEO.	Caput 1.
	¶ Filij Dauid, filij Abraham. 154.2.	Caput 1.
	¶ Genuit Phares, & Zarā de Thamar. 390.1.	Caput 1.
	¶ Iosias autē genuit Iechoniam, & fratres eius in transmiratione, &c. 395.2.	Caput 1.
	¶ Non cognoscebat eam donec peperit filiū suum primogenitum. 403.2.	Caput 1.
	¶ Quod enim in ea natum est de spiritu sancto est. 415.1.	Caput 2.
	¶ Ex Aegypto vocaui filiū. 432.2. & 98.2.	Caput 2.
	¶ Videns Herodes quoniam illusus esset à Magis. 414.1.	Caput 2.
	¶ Vt adimpleretur q̄ dictū est per Prophetas quoniā Nazareus vocabitur. 334.1.	Caput 2.
	¶ Noluit cōsolari quia non sunt. 356.1.	Caput 2.
	¶ Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahā. 307.1.	Caput 3.
	¶ Penitentiā agite, appropinquabit, &c. 357.2.	Caput 3.
	¶ In diebus illis venit Ioānes Baptista, &c. 394.2.	Caput 3.
	¶ Ambulās Iesus trās mare Galilea. 354.1.	Caput 4.
	¶ Beati mūdo corde, quoniā ipsi, &c. 21.2.	Caput 4.
	¶ Qui dixerit fratri suo, fatne reus erit, &c. 142.1. (338.2.)	Caput 5.
	¶ Beati estiscū dixerint omne malum, &c.	Caput 5.
	¶ Beati pauperes spiritu. 387.1.	Caput 5.
	¶ Iam machatus est eā in corde suo. 385.1.	Caput 5.
	¶ Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. 411.2.	Caput 6.
	¶ Attendite ne iustitiā vestrā faciatis corā hominibus vt videamini ab eis. 411.2.	Caput 6.
	¶ Panē nostrum quotidianum, &c. 404.2.	Caput 6.
	¶ Libera nos à malo. 307.2. (275.1. & 2)	Caput 6.
	¶ Tu autem cū ieiunas, vnge caput tuū, &c.	Caput 6.
	¶ Dimitte nobis debita nostra. 150.2.	Caput 7.
	¶ Omnis qui petit accipit, &c. 371.2.	Caput 7.
	¶ Tunc confitebor illis, quia nunquam noui eos. 414.1.	Caput 7.
	¶ Quā angusta porta, & arcta via est. 416.1.	Caput 7.
	¶ Nam & ego homo sum, &c. 410.	Caput 8.
	¶ Confestim mundata est lepra eius. 366.2.	Caput 8.
	¶ Puer meus iacet in domo, &c. 351.1.	Caput 8.
	¶ Nūquā possunt filij sp̄si lugere, &c. 374.2.	Caput 9.

Caput 10.	In viā gentiū ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorū ne intraueritis. 141.2.
	¶ Qui recipit Prophetā in nomine Prophetæ, mercedē Prophetæ accipiet. 154.1.
	¶ Nō vos estis qui loquitimini, sed sp̄s Patris vestri, qui loquitur in vobis. 9.2.
Caput 11.	¶ Qui recipit iustum tantū in nomine iusti, mercedem iusti accipiet. 154.1.
II.	¶ Nemo nouit filium nisi Pater. 254.2.
II.	¶ Ipse est Elias, qui venturus est. 355.2.
II.	¶ Tu es qui venturus es, an alium expectamus? 269.2.
II.	¶ Pauperes euāgelizātur. 382.1. & 388.2.
II.	¶ Cū cōsumasset Iesus praciipiēs, &c. 383.2.
II.	¶ Si in Sodomis facta fuissent virtutes, quæ facta sunt, in te forte mansisset vsq; in hanc diē. 406.1. (Sti hac, &c. 414.1)
II.	¶ Confiteor tibi Pater, &c. quia abscondisti Nemo nouit Patrem, nisi filius. 415.2.
II.	¶ Ingū enim meum suauē est, & onus, &c. 472.2.
Caput 13.	In illo die exiens Iesus. 394.2. (lorū. 407)
13.	¶ Propterea omnis Scriba doct̄ in regno cælorū colligent de regno eius omnia scandala, & eos, qui faciunt. 408.2.
Caput 14.	¶ Ait Herodes Rex pueris suis. 351.2.
Caput 15.	¶ Respondēs Iesus dixit, cōfiteor, &c. 379.2.
Caput 16.	¶ Tu es Petrus, & super hanc petrā edificabo Ecclesiam meam. 148.1. & 550.
16.	¶ Quē dicūt hoēs esse filiū hominis. 153.1.
16.	¶ Vos autem quem me esse dicitis. Ibidem.
	¶ Tu es Christus filius Dei. Ibidem.
	¶ Venit Iesus in partes Casarea Philippi, &c. 437.2. (de. 409.2.)
Caput 17.	¶ Ceciderunt in faciē suā, & timuerūt valde Magister vester non soluit didrachma. 358.2.
	¶ Et post dies sex duxit illos in mōtē. 144.2.
Caput 18.	¶ Vae vobis Scribæ, & Pharisei. 408.2.
	¶ Amē dico vobis, quia gaudet super eā magis, quā super nonaginta, &c. 416.2.
Caput 19.	¶ Si licet hōi dimittere vxorem, &c. 41.2.
19.	¶ Qui potest capere, capiat. 374.2. & 382.1.
19.	¶ Sedebitis & vos iudicantes duodecim tribus Israel. 264.2.
	¶ Si peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum. 298.1. (nis. 239.1)
Caput 20.	¶ In regeneratione cū sederit filius hominis sedere autem ad dexteram meam non est meum dare vobis. 267.2.
	¶ Filius hōis venit dare animā suā in redemptionē pro multis 269.1. Ibidē multa alia, & 138.1.

	¶ Multi vocati, pauci verò electi. 385.1.	Caput 21.
	¶ Ecce ascendimus Hierosolimam. 647.2.	Caput 21.
	¶ Ite in castellū quod contra vos est. 397.1.	Caput 21.
	¶ Dicite quia Dñs his opus habet. 414.2.	Caput 21.
	¶ Vae mundo à scandalis. 389.1. & 390. & 408.1.	Caput 21.
	¶ Verebuntur filium meum. 148.2.	Caput 21.
	¶ Auferetur à vobis regnum Dei. 37.2.	Caput 22.
	¶ In Resurrectione neque nubent, neque nubentur. 384.1.	Caput 22.
	¶ Si licet censum dari Casari? 411.2. & 592.1. (tuo, &c. 185.1.)	Caput 22.
	¶ Diliges Dominū Deū tuum ex toto corde Quomodo ergo Dauid in Sriptura vocat eum Dominum. 5.1.	Caput 23.
	¶ Vt veniat super vos omnis sanguis iustus, &c. 413.2.	Caput 23.
	¶ Quicumq; iurauerit in altari nihil, &c. 393.1. (tes. 384.1.)	Caput 23.
	¶ Excollantes calicem, camelū autē glutie Super cathedram Moysi sederunt scribæ, &c. 357.2.	Caput 23.
	¶ Vae vobis Scribæ, & Pharisei hypocrita, quia clauditis regnum cælorū ante homines. 37.2. (Ser vnus Christus. 8.2.)	Caput 24.
	¶ Ne vocemini Magistri, quia Magister vester Cum videritis abominationem desolationis. 98.2. & 102.2.	Caput 24.
	¶ De die autem illa, & hora nemo scit nisi solus Pater. 184.1.	Caput 24.
	¶ Cælum, & terra transibunt, &c. 481.2.	Caput 24.
	¶ Orate vt fuga vestra non fiat hyeme, vel sabbato. 587.2.	Caput 25.
	¶ Et ibunt hi in supplicium æternum. 418.1.	Caput 25.
	¶ Euge serue bone vsque ad illud, intra in gaudium Domini tui. 22.2.	Caput 26.
	¶ Omnes qui acceperint gladium, gladio, &c. 115.2. (&c. 276.1.)	Caput 26.
	¶ Qui intingit mecum manum in paropside Dormite iam, & requiescite. 96.2.	Caput 26.
	¶ Videntes autem discipuli indignati sunt. Apud te facio Pascha. 356.2. (333.2.)	Caput 26.
	¶ Cænantibus autem eis. 358.2.	Caput 26.
	¶ Hic calix noui testamenti. 470.1.	Caput 27.
	¶ Et multa corpora sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 302.1.	Caput 27.
	¶ Sanguis eius super nos, & super filios nostros. 347.1.	Caput 27.
	¶ Peccauit tradens sanguinem iustum. Ibi. Sedentes contra sepulchrum. 397.1.	Caput 27.
	¶ Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. 182.2.	Caput 27.
	¶ Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consumationē seculi. 23.1.	Caput 27.

EX MARCO.

Caput 3. Qui autē blasphemauerit in spūm s. 150.1
 Caput 5. Anūcia illis quāta tibi Dñs fecerit, & mi-
 fertus sit tui. 429.1. (rauit. 369.2.
 Caput 6. Nisi paucos infirmos impositis manibus cu-
 Et cum dimisisset eos. 310.2.
 Caput 8. Puer me⁹ iacet in domo paralytic⁹. 351.2
 Caput 9. Quicunque me receperit non me suscipit
 sed, &c. 412.1.
 Omnis enim igne sal, & omnis victima sa-
 le salietur. 409.1. (396.2.
 Et quomodo scriptum est in filiū hominis.
 Caput 10. Quisquis non receperit regnum Dei velut
 paruulus, non intrabit in illud. 2.2.
 Caput 16. Super agros manus imponent, & bene ha-
 bebunt. 369.2.
 Qui crediderit, & baptizatus fuerit sal-
 uus erit. 371.2.
 Post tres dies resurgam. 397.1.
 Quis reuoluet nobis lapidē, &c. 655.2.

EX LVCA.

Caput 1. Esuriētes impleuit bonis, &c. 10.2.
 Ecce concipies in vtero, &c. 158.2.
 Vxor tua Elizabeth pariet tibi filiū, ibid.
 & 362.2.
 Suscepit Israhel puerum suum. 307.1.
 Nō erit impossibile apud Deum omne ver-
 bum. 337.2. & 347.2.
 Fiat mihi secundū verbū tuum. 348.1.
 Exultauit spiritus meus. 357.2.
 Illuminare his qui in tenebris, &c. 362.2.
 Et ipse pracedet in spiritu, &c. 409.2.
 Benedicta tu in mulieribus, & benedictus
 &c. 409.2.
 Et non erat illis filius. Ibidem.
 Memorari testamenti sui sancti. 47.2.
 Caput 2. Secundum verbum tuum in pace. 348.1.
 Et postquā cōsumati sūt dies octo. 410.2
 Mirati sunt, & de his qua dicta erant.
 411.1.
 Caput 3. Et inclusit Ioannem in carcerem. 411.1.
 Caput 4. Cū facta esset fames magna, &c. 409.2.
 Stans super illam imperauit febri. 399.1
 Caput 7. Non habentibus illis vnde redderent do-
 nanit vtrisque, &c. 150.1.
 Cui minus dimittitur, minus diligit. Ibi.
 Aquā pedibus meis nō dedisti, &c. 272.2
 Diligit gentem nostram, &c. 409.2.
 Caput 8. Vt vidētes videāt, & non videant. 413.2
 Qui enim habet dabitur illi, &c. 381.1. & 2.
 Quis est qui me tetigit. 260.2. & ibid.
 familia alia.
 Caput 9. Posthac verba fere dies octo. 144.2.
 Nemo mittens manum suam ad aratrum,

&c. 380.2.

Videbā Sathanā sicut fulgur, &c. 251.1
 Suspicieus autem Iesus, &c. 313.1.
 Neminē per viam salutaueritis. 380.2.
 Diliges proximū tuū sicut te ipsū. 150.1
 Et pueri mei mecū sunt in cubili. 351.2.
 Beatus venter qui te portauit, quin imo
 beati, &c. 327.2.
 Quod superest date eleemosinam. 308.2.
 Cū videritis nubē orientē ab Ocasu vsq;
 ad illud: quomodo non probatis. 36.2.
 Nonne quinque passe res veniunt dipondio.
 282.1.
 Smt lumbi vestri pracincti. 380.2.
 Ignem veni mittere in terrā, &c. 415.2.
 Dñe si pauci sunt qui saluantur. 42.1.
 Hodie & cras, & tertia die consumor.
 304.2. (salem. 382.1.
 Non capit Prophetam perire extra Hieru
 Cū inuitat⁹ fueris ad nuptias, &c. 272.1
 Dico vobis quōd ita gaudium est in celo.
 416.1. (nibus, &c. 143.1.
 Vos estis qui iustificastis vos coram homi-
 Lex, & Propheta vsq; ad Ioannē. 211.1.
 Facilius est cælū, & terrā praterire, quē
 de lege vnum apicem cadere. 380.2.
 Descendit hic iustificatus ab illo. 264.2.
 & ibidē alia huius loco simili, & 326.
 2. & 389.2. qua est post 390.
 Videns ciuitatem stetit super illam, &c.
 412.2. (mii. 396.1.
 Ait Iesus ad eū, quia hodie salus huius do-
 Mittā filiū meū dilectū forsitā cū eū vi-
 derint 406.1. (decurrētes, &c. 407.1
 Factus est sudor eius sicut gutta sāguinis
 Nam remissi vos ad illū, & ecce nihil di-
 gnum, &c. 410.1.
 Et turba e⁹ pectans. 313.1.
 Et predicare in nōe eius pœnitētiā. 410.1
 Necessē est impleri omnia qua scripta sūt
 in lege Moysi, etc. 6.1. (lia. 255.2.
 Spūs carnē, et oīa nō habēt, et alia simi-
 Aperuit illis sensum. 429.2.

EX IOANNE.

Caput 1. Erat lux vera, etc. 149.2. (1.318.1.
 Qui post me venturus est ante me, etc. 183
 Deum nemo vidit vnquam. 244.1.
 Verbum caro factum est vsque veritatis.
 299.1. et 406.1. et 2. (335.2.
 In propria venit, et sui eū nō receperunt.
 Medius autem vestrām stetit. 357.2.
 Qui non ex sanguinibus, &c. 390.1. qua
 est post aliam. 390.
 Hac in Bethania facta sunt, &c. 399.2.

Dedis

Dedit eis potestātē filios Dei fieri. 409.2

Caput 2. Lex per Moysen data est. 477.2.
 Et crediderunt in eum discipuli eius. 302
 2. & 371.1.
 Caput 3. Vt ōnis qui credit in eū nō pereat. 371.2
 Nemo ascendit in cælum, &c. 108.1. &
 415.2. (&c. 406.1.
 Caput 4. Si scires donū Dei, &c. forsitā petisses,
 Benedixisti quia non habeo virū. 414.2.
 Sedebat sic supra fontem. 398.2.
 Videte regiones quia albæ sunt iam, &c.
 296.2. (21.1.
 Alij laborauerunt, & vos in labores, &c.
 Qui mittit, mercedem accipit, & cōgre-
 gat, &c. 409.1.
 Cū omnia vidissent qua fecerat Hyero-
 solimis in die festo. 584.2.
 Caput 5. Si crederetis Moysi forsitā, & mihi. 6.1
 & 406.1.
 Scrutamini Scripturas. Ibidē, &c. 13.1.
 Pater me⁹ vsq; modo operatur, &c. 141.2
 Si ego testimonium perhibeo de me ipso,
 &c. 250.2.
 Est autem Hyerosolimis super probatica
 piscina. 398.2.
 Ille erat lucerna ardēs, & lucens. 485.1.
 Vos misistis ad Ioannem & ille testimo-
 nium, &c. 523.1.
 Caput 6. Abijt Iesus trans mare Galilæa. 399.2.
 Sicut misit me viuens Pater, &c. Ibidem.
 Qui manducat meam carnem. 371.2.
 Spiritus est qui viuificat. 345.2.
 Nisi māducaueritis carnē filij hōis. 292.2
 Erunt omnes docibiles Dei. 24.1.
 Propterea Moyses dedit vobis circumcis-
 sionem. 407.2.
 Erat in proximo dies festus Iudaorū Sca-
 nopagia. 584.2. (Ibidem.
 Si circumcisio accipit homo in sabatto.
 Qui me confessus fuerit coram homini-
 bus. 661.2. (retis. 406.1.
 Si me sciretis forsitā, & Patrem meū sci-
 Principium, qui & loquor vobis. 390.1.
 Vos ex patre diabolo estis. 348.2.
 Et si ego testimonium perhibeo de me ipso
 &c. 250.2.
 Qui facit peccatū seru⁹ est peccati. 144.1
 Si vos fili⁹ liberauerit verē liberi estis. Ib.
 Scio eū, & sermonem eius seruo. 409.1.
 Et in lege vestra scriptum est. 409.2.
 Si non credideritis quia ego sum, morie-
 mini, &c. 414.1.
 Caput 9. Erat sabattū quādo lutū fecit Ies⁹. 484.2
 In iudicium ego in hunc mundum veni,

&c. 413.2.

Nōne scriptum est in lege vestra. 77.1
 Non potest solui Scriptura. 4.1. Caput 10:
 Ego & Pater vnum sumus. 254.2.
 Omnes quotquot venerūt fures sunt, &c.
 268.1. & ibid. familia alia.
 Multa bona opera ostēdi vobis, &c. 378.1
 Facta sūt encania in Hyrosolymis. 484.2
 Si illos dixit Deos ad quos sermo Dei fa-
 ctus est. 482.1.
 Sicut nouit me Pater, & ego cognosco Pa-
 trem. 410.1. (&c. 414.2.
 Vos dicitis quia blasphematis. quia dixi,
 Expedit vobis vt vnus moriatur homo, &c.
 3.2. & 102.2. (tem, &c. 37.1.
 Si dimittimus eū sic, vsq; ad illud, & gen-
 Maria autē erat qua vnixin Dñm vnguen-
 to. 304.1. (&c. 357.2.
 Vtiq; Dñe ego credidi, quia tu es Christ⁹,
 Hoc autē a se met ipso non dixit, sed, &c.
 388.1. qua est post 390.
 Infirmitas hac nō est ad mortē, &c. 437.2
 Soluit eum, & finite abire. Ibidem.
 In crastinum autem turba multa qua ve-
 nerat, &c. 584.2. (ras. 486.1.
 Nunc Princeps mundi huius eijcietur fo-
 Propterea non poterant credere. 407.2.
 Si quis mihi ministrat me sequatur. 379.1
 Maria ergo, &c. & vnixit pedes Iesu, &c.
 298.2. (rant, &c. 661.1.
 Erant quidā gentiles ex his qui ascende-
 Eme ea qua opus sunt nobis ad diem fe-
 stum. 584.2.
 Surgit à cœna. 389.2. qua est post 390.
 Nūc clarificatus est fili⁹ hominis. 371.2
 Cū dilexisset suos qui erāt in mūdo. 335.2
 Qui lotus est non indiget, &c. 275.2.
 Paraclitus autē spūs sanctus, &c. ille vos
 docebit ōnia, &c. 8.2. (ego, &c. 9.2
 Qui diligit me, diligitur à Patre meo, &
 A me ipso non loquor. 388.1. qua est post
 390.
 Si non venissem, & locutus eis nō fuisset,
 &c. 295.2.
 Iā vos mundi estis propter sermonē. 11.1
 Vos autem dixi amicos, quia, &c. 16.
 Et non dico vobis quia ego rogabo Patrē
 de vobis. 391.1. & 357.1.
 Nunc scimus, quia scis omnia. 371.1.
 Vt cognoscāt te solū Deū verū, &c. 254.1
 Vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me,
 & ego in te. 255.1.
 Et nūc clarifica me tu Pater, &c. 289.1
 Et iam nō sum in mundo, & hic in mundo

sunt.

	<i>sunt.</i> 337.1.	<i>In modico suades me Christianum fieri.</i> 318.2.	Caput 26.
	<i>Non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.</i> 407.2.	<i>Iudicatum est traddi Paulum cū reliquis custodijs.</i> 315.1.	Caput 27.
Caput 18.	<i>Dixi vobis quia ego sum.</i> 414.1.	<i>Māsit biennio toto in suo cōducto.</i> 319.1.	Caput 28.
Caput 19.	<i>Misit eum Anas ligatū ad Cayphā.</i> 358.1.	EX EPIST. AD ROM.	
	<i>Beati qui non viderunt, & crediderunt.</i> 359.1.	<i>Gratia vobis, & pax.</i> 301.1. & 355.1.	Caput 1.
	<i>Iudai ergo quoniam parascue erāt, &c.</i> 570.1.	<i>Omnibus qui sunt Roma.</i> 356.1.	
Caput 20.	<i>Noli me tangere nondum enim ascendi, &c.</i> 357.2.	<i>Inuisibilia enim ipsius a creatura mundi.</i> 389.2. qua est post 390.	
	<i>Ascendo ad Patrem meum, &c.</i> 356.1.	<i>In quibus estis & vos.</i> 393.2.	
	<i>Quia vidisti me Thoma credidisti beati, &c.</i> 327.2.	<i>Per quem accepimus gratiam, & Apostolum.</i> 408.2.	
	<i>Et vidit duos Angelos in albis sedentes.</i> 142.2. & sequenti.	<i>Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea qua facta sunt intellecta conspiciantur.</i> 428.2.	
Caput 27.	<i>Dominus meus, & Deus meus.</i> 18.2.	<i>Non erubescio Euangelium.</i> 484.1.	Caput 2.
	<i>Nec ipsum arbitror mundum capere posse eos qui scribēdi sunt libros.</i> 299.2.	<i>Iudai primum, & Græci.</i> 295.1.	
	<i>Diligitis me plus his.</i> 308.1.	<i>Theaurizas tibi iram in die ira, & reuelationis.</i> 408.2.	Caput 3.
Caput 1.	EX ACTIS APOST.	<i>Omnnes peccauerunt, & egent gloria Dei.</i> 151.1.	
	<i>Propter hoc vocatus est ager ille Haceldema.</i> 157.2.	<i>Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, non concupisces.</i> 270.2.	
	<i>Erat autem turba hominum simul fere centum viginti.</i> 283.2. & 310.2.	<i>Propter remissionē præcedentium delictorum.</i> 316.1.	
	<i>Dñe si in tēpore hoc restitues, &c.</i> 307.1.	<i>Nunc autem sine lege iustitiam Dei manifesta est, testificata à lege, & Prophetis.</i> 336. & 337.	Caput 4.
	<i>Non est vestrum nosse tempora, vel momenta.</i> 339.2.	<i>Si enim Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed nō apud Deum.</i> 266.2. & Ibidem similia alia.	
Caput 2.	<i>In omni tempore, quo intrauit, & exiit inter nos Dominus.</i> 377.1.	<i>Qui traditus est propter delicta nostra, &c.</i> 401.1.	Caput 5.
	<i>Pauitētā agite, & baptizetur, &c.</i> 360.1.	<i>Qui cum adhuc essemus peccatores, &c.</i> 309.2.	
	<i>Dauid enim dicit in eum.</i> 396.1.	<i>Iustificati ex fide.</i> 390.1. qua est post aliam. 390.	
	<i>Non derelinques animam meam in inferno.</i> 354.2.	<i>Lex subintravit vt abundaret delictum.</i> 413.1.	Caput 6.
Caput 4.	<i>Faci est repete de celo sonus, &c.</i> 171.2.	<i>Qui enim mortui sumus peccato, quomodo viuemus in illo.</i> 381.1.	
	<i>In eo quod manus tuas extendas ad sanitates.</i> 374.1.	<i>Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.</i> 381.2.	
Caput 5.	<i>Vultis inducere super nos sanguinem hominis istius.</i> 347.1.	<i>Qui enim mortuus est peccato, mortuus est, &c.</i> 381.2.	
	<i>Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate.</i> 330.2.	<i>Quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris.</i> 400.1.	Caput 7.
Caput 7.	<i>Mittēs Ioseph accersit Iacob, &c.</i> 393.2.	<i>Peccatum vt apparet peccatum per bonū operatū est mihi mortem.</i> 270. ad fin.	
Caput 8.	<i>Tunc imponebant manus super illos, & accipiebant, &c.</i> 370.1.	<i>Ego carnalis sum venundatus sub peccato.</i> 291.2.	
	<i>Dixit autem spiritus Philippo.</i> 255.2.	<i>Iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.</i> 346.1.	
	<i>Quod & fecimus Hierosolimis, & multos, &c.</i> 409.1.		
Caput 10.	<i>Nunquam manducaui omne cōmune, &c.</i> 408.2.		
Caput 15.	<i>Primus in fratribus.</i> 393.2.		
Caput 19.	<i>Quam cum lauissent posuerunt eam in naculo.</i> 208.1.		
Caput 23.	<i>Percutiet te Deus paries dealbate, &c.</i> 409.2. & 291.2.		

Itaque

	<i>Itaq; fratres mei & vos mortificati estis legi.</i> 381.2.	<i>rate Deum.</i> 398.1.	
Caput 8.	<i>Spiritus postulat pro nobis gemitibus innenarrabilibus.</i> 182.1.	<i>Deus spiritu repleat vos omni gaudio & pace in credendo.</i> 361.1.	Caput 16.
	<i>Quos p̄sciuit & p̄destinavit.</i> 183.1. & 2.	<i>Salutat vos Thimoteus adiutor meus, & Linus.</i> 126.2.	
	<i>Nā quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem Deus filium suum mittens.</i> 299.1.	<i>Salutat vos Caius hospes meus, & vniuersa Ecclesia.</i> 307.1.	
	<i>Nam expectatio creatura reuelationem filiorum Dei expectat.</i> 310.1.	<i>Salutat vos Thimoteus adiutor meus, & Linus, & Iason, & Sosipater cognati mei.</i> 349.1.	
	<i>Sed in his omnibus superamus propter eū qui dilexit nos.</i> 400.1.	<i>Saluto vos & ego tertius qui scripsi epistolam in Domino.</i> 499.2.	
	<i>Corpus quidē mortuum est propter peccatum.</i> 400.1.	EX PRIORI AD COR.	Caput 17.
	<i>Lex enī spiritus vita in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis.</i> 478.2.	<i>Non enim misit me Christus baptizare, sed euāgelizare.</i> 267.2. & similia alia.	
Caput 9.	<i>Non volentis, neq; currentis, &c.</i> 276.2. & ibidem. 267.1. alia his similia.	<i>Ego quidem Pauli: ego autem Apollo, ego vero Cephe.</i> 155.1.	
	<i>Quod si Deus volens ostendere irā, & non tam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia.</i> 301.1.	<i>Nōne stultā fecit Deus sapiētā, &c.</i> 423.2.	
	<i>Verbū enim cōsumas & abbreviās.</i> 309.2.	<i>Quod stultum est Dei sapientius est hominibus.</i> 308.1.	
	<i>Domine quis credidit auditui nostro, &c.</i> 359.1.	<i>Ego quidem sunt Paule, &c.</i> 334.2.	
	<i>Optabam ego ipse anathema esse Christo, &c.</i> 373.2.	<i>Vt non gloriatur omnis caro.</i> 337.2.	
	<i>Secundum hoc tempus veniet.</i> 399.1.	<i>Et cōtemporalia elegit Deus, & ea quæ nō sūt, vt ea quæ sūt destrueret.</i> 356.2.	
	<i>Quorum adoptio est filiorū, & gloria, & testamentum.</i> 470.2.	<i>Paulus vocatus Apostolus.</i> 385.1.	
Caput 10.	<i>Quam speciosi pedes euangelizantium pacem, &c.</i> 63.1.	<i>Virtus enim Dei est in salutem omni credenti.</i> 484.1.	Caput 2.
	<i>Finis legis Christus ad iustitiā omni credenti.</i> 6.1.	<i>Animalis sermo non percipit quæ sunt spiritus Dei.</i> 13.1.	
	<i>Ad Israel autem dicit, &c.</i> 396.1.	<i>Nos sensum Christi habemus.</i> 430.1.	
Caput 11.	<i>Si gratia, iam nō ex operibus, alioqui gratia iam non est gratia.</i> 143.2.	<i>Quod oculi nō vidit, neq; aures, &c.</i> 136.1.	
	<i>Non repellat Deus plebem suam quæ præsciuit.</i> 183.1. & 2. sub fine.	<i>Animalis homo non percipit ea, &c.</i> 414.1. & 2.	
	<i>Cōclulit Deus omnia in incredulitate.</i> 337.2.	<i>Non enim iudicauit me scire aliquid inter vos, &c.</i> 418.1.	
	<i>Ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia.</i> 388.2. qua est post 390.	<i>Neq; qui plantat est aliquid, &c.</i> 150.1.	Caput 3.
	<i>An nescitis in Elia quid dicit Scriptura.</i> 394.2.	<i>Si quis videtur inter vos sapiens.</i> 423.1.	Caput 4.
	<i>Tūc autē misericordiā cōsequi estis propter incredulitatem eorum.</i> 400.1.	<i>Hic autem transfigurauit in me & Apollo.</i> 269.2.	
	<i>Conclulit Deus omnia in incredulitate, vt omnium misereat.</i> 413.1.	<i>Mibi pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die, &c.</i> 162.2.	Caput 5.
Caput 12.	<i>Et hoc illis à me testamentū, &c.</i> 470.2.	<i>Aufferte malum ex vobis ipsis.</i> 307.1.	
	<i>Vince in bono malum.</i> 307.2.	<i>Pascha nostrū imolatū est Christus.</i> 382.1.	Caput 6.
Caput 13.	<i>Non vos defendentes.</i> 318.2. & 368.2.	<i>Nescitis quoniam Angelos indicabimus.</i> 265.1. & alia huic similia.	
	<i>Mors mihi est à peccato.</i> 389.1. qua est post 390.	<i>Si in vobis iudicabitur mundus.</i> 392.2.	Caput 7.
Caput 14.	<i>Vnusquisq; in suo sensu abundet.</i> 429.2.	<i>Bonū est hōini mulierē nō tāgere.</i> 326.1.	
Caput 15.	<i>Gentes autem super misericordiam hono-</i>	<i>Bonū est hōini mulierē nō tāgere.</i> 377.2.	
		<i>Propter fornicationem autem vnusquisq; suam vxorem habeat.</i> 461.1.	Caput 8.
		<i>Nobis autem vnus Deus Pater ex quo omnia.</i> 390.2.	
		<i>Scimus quia nihil est Idolum in mundo.</i> 356.1.	

Sicut

Caput 9.	Sicut & ceteri Apostoli & fratres Domini & cephas. 154.1. & sequentib. Ego igitur sic curro, &c. 267.1. Nunquid omnes Apostoli vsq; ad illud, nūquid omnes interpretantur. 13.2. Omnia in figura contingebāt illis. 19.2.1. Omnia mihi licent sed non omnia expectant. 387.1. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere. 383.1.	Eum qui non nouerat peccatum pro nobis peccatum fecit. 346.2. Sed etiam in consolatione, qua consolatus est in vobis. 395.1. Multa mihi gloriatio pro vobis. 401.1. Quantā in vobis operatur sollicitudinem. 415.1. Litera occidit spiritus autē viuificat. 341.2. Ostensionem ergo qua est charitatis vestrae, &c. in illos ostendite. 378.1. Sed sicut in omnibus abundatis, &c. 415.1. & 2. Nunquid de bobus cura est Deo. 434.1. Despondi vos vni viro virginem castam exhibere Christo. 350.1. Existimo nihil me minus fecisse à magnis Apostolis. 389.2. qua est post 390. Omnis vir orans, aut prophetans deturpat caput suum. 492.1. Datus est mihi stimulus carnis meae. 295.2. & 340.1. Sufficit tibi gratia mea nam virtus, &c. 308.2. Pro huiusmodi gloriabor, &c. 401.1.	Caput 7.
Caput 10.	Quotiescunque manducabitis panē hunc & calicem, &c. 480.2. Oportet hereses esse, &c. 413.1. Scio hominem in Christo. 257.1. Ad simulachra muta prout ducebamini euntes. 384.1.	EX EPISTOLA AD GALA. ¶ Euangelium, &c. quia non est secundū hominem. 399.2. Ascendi autem secundum reuelationem. 399.1. Ego per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam. 381.2. In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat. 365.2. Qui dilexit me, & tradidit, &c. 335.1. Qui videbantur colūna esse dexterarum, &c. 301.2. & 376.2. Et cum cognouisset gratiam, qua data est mihi, &c. 155.1. Si enim per legē iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. 403.2. Scientes quod non iustificetur homo ex operibus legis, &c. 415.2. Tamen hominis cōfirmatum testamentū. 415.1.	Caput 8.
Caput 11.	Sicut mulier ex viro, ita vir per mulierē. 387.2. Quotiescunque manducabitis panē hunc & calicem, &c. 480.2. Oportet hereses esse, &c. 413.1. Scio hominem in Christo. 257.1. Ad simulachra muta prout ducebamini euntes. 384.1.	Caput 9.	
Caput 12.	Spes autē qua videtur nō est spes. 329.2. Maior est, qui prophetat, quam qui loquitur linguis. 14.2. Si quis videtur Propbeta esse vsq; ad: Domini sunt mandata. Ibidem. Tamen qua sine anima sunt vocem dantia. 415.1. In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, &c. 282.1. Orabo spiritu, orabo & mēte, &c. 346.1. Vbi est mors victoria tua, &c. 92.2. Quotidie morior propter vestrā gloriam. 213.1. Non ego sed gratia Dei mecum. 397.2. Si quis non amat Dominum nostrū Iesum Christum, &c. 313. & 314. Gaudeo autem in presentia Stephana. 394.2.	Caput 10.	
Caput 13.	Spes autē qua videtur nō est spes. 329.2.	Caput 11.	
Caput 14.	Maior est, qui prophetat, quam qui loquitur linguis. 14.2. Si quis videtur Propbeta esse vsq; ad: Domini sunt mandata. Ibidem. Tamen qua sine anima sunt vocem dantia. 415.1. In Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui, &c. 282.1. Orabo spiritu, orabo & mēte, &c. 346.1. Vbi est mors victoria tua, &c. 92.2. Quotidie morior propter vestrā gloriam. 213.1. Non ego sed gratia Dei mecum. 397.2. Si quis non amat Dominum nostrū Iesum Christum, &c. 313. & 314. Gaudeo autem in presentia Stephana. 394.2.	Caput 12.	
Caput 15.	Quotidie morior propter vestrā gloriam. 213.1. Non ego sed gratia Dei mecum. 397.2. Si quis non amat Dominum nostrū Iesum Christum, &c. 313. & 314. Gaudeo autem in presentia Stephana. 394.2.	Caput 13.	
Caput 16.	Si quis non amat Dominum nostrū Iesum Christum, &c. 313. & 314. Gaudeo autem in presentia Stephana. 394.2.	Caput 14.	
Caput 2.	EX POST. AD CORINT. ¶ Misimus etiam cum illo fratrem nostrū cuius laus est in Euangelio. 484.1. & 515.1. & 540.1. Christi bonus odor sumus. 378.1.	Caput 15.	
Caput 3.	Litera enim occidit, spiritus autem viuificat. 478.1. Epistola nostra vos estis scripta in cordibus vestris, &c. 500.2.	Caput 16.	
Caput 4.	Si etiā opertū est Euangeliū nostrū in his qui pereunt est opertum. 14.1. Quoniā Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere ipse illuxit in cordibus nostris, &c. 171.1.	Caput 17.	
Caput 5.	Vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. 330.1.	Caput 18.	
	Manifesta sunt opera carnis, &c. fructus spiritus, &c. 295.1.	Caput 19.	

Caput 6.	Mihi mundus crucifixus est, &c. 381.2. Operemur bonum ad omnes, &c. 396.2. EX EPIST. AD EPHES.	Caput 5.	Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui viuimus, &c. 269.2. EX. II. AD THESAL.
Caput 1.	¶ Ante mundi constitutionem. 310.2. Nō cesso gratias agens pro vobis. 383.2. Benedixit nos in omni benedictione spirituali. 391.2. & 392.1. & 2. Benedixit Deus, & pater Dñi, &c. 410.2. Dilexit nos, & cum essemus mortui delictis, &c. 408.2. Cum esetis mortui delictis. 381.2. Creati in Christo Iesu in operibus bonis. 372.2. Cōsuscitauit, & cōsedere nos fecit. 359.1. Cuius rei gratia ego Paulus vincens, &c. vsque ad illud Notum factum est Sacramentum. 340.2. & 390.1. Peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, &c. 384.1. Secundum reuelationem notum mihi factum est, &c. 399.1. Si tamen audistis dispensationem gratia Dei. 415.1. Vt innotescat principibus, & potestatibus &c. vsque ad illud in Christo Iesu Domino nostro. 20.1. & 258.2.	Caput 2.	¶ State, & tenete traditiones quas didicistis. 260.2. EX I. AD THIMOT.
Caput 2.	Dilexit nos, & cum essemus mortui delictis, &c. 408.2. Cum esetis mortui delictis. 381.2. Creati in Christo Iesu in operibus bonis. 372.2. Cōsuscitauit, & cōsedere nos fecit. 359.1. Cuius rei gratia ego Paulus vincens, &c. vsque ad illud Notum factum est Sacramentum. 340.2. & 390.1. Peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, &c. 384.1. Secundum reuelationem notum mihi factum est, &c. 399.1. Si tamen audistis dispensationem gratia Dei. 415.1. Vt innotescat principibus, & potestatibus &c. vsque ad illud in Christo Iesu Domino nostro. 20.1. & 258.2.	Caput 3.	¶ Regi seculorum, immortalis, inuisibilis, soli Deo honor, &c. 550.2. Neque intenderent fabulis, & Genealogijs, &c. 240.1. Volo viros orare in omni loco leuantes, &c. 374.1. In hoc laboram, & maledicimur. 295.1. Noli negligere gratiam, qua in te est. &c. 370.1. & 210.2. Manus cito nemini imposueris. 370.1. Qui vni præsunt duplici honore digni habeantur. 400.2. Qui solus habet immortalitatem. 150.2. EX II. AD TIMOT.
Caput 3.	Vnusquisque suam uxorem, sicut se ipsum diligat. 406.2. Nemo carnem suam odio habuit. 50.1. Non est nobis colluctatio. 267.1. State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 4.	¶ Admoneo te vt resuscites gratiam Dei, qua est in te, &c. 370.1. Formam habes sanorum verborū, qua audisti in fide, & in dilectione. 394.2. Dabit tibi Dñs in omnibus intellectū. 24.1. Omnis Scriptura diuinitus inspirata vsq; ad illud ad omne opus bonū instructus. 11.1. Coacerbabant sibi magistros prurientes, &c. 300.1. Omnes me dereliquerunt. 338.1. Ego enim iam delibor. 369.1. Alexander Erarius multa mala mihi ostēdit. 378.1. Liberatus sum de ore leonis. 442.1. EX EPIST. AD TITVM.
Caput 4.	Vnusquisque suam uxorem, sicut se ipsum diligat. 406.2. Nemo carnem suam odio habuit. 50.1. Non est nobis colluctatio. 267.1. State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 5.	¶ Quam promisit qui non mentitur Deus, &c. 168.2. Non intendentes Iudaicis fabulis, & mānā datis hominum. 262. Stultas quaestiones, & Genealogias, &c. deuita. 240.1. EX EPIST. AD PHILEM.
Caput 5.	Nemo carnem suam odio habuit. 50.1. Non est nobis colluctatio. 267.1. State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 6.	¶ Obsecro te pro filio meo, quem genui in vinculis Onesimo. 285.1. EX EPISTOLA AD HEBR.
Caput 6.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 7.	¶ Et adorent eum omnes Angeli Dei. 38.2. & 39.1. & 2. Cui enim dixit aliquando Angelorum filius meus, &c. 100.1. Tanto melior Angelis effectus, quanto deferentius nomen, &c. 182.2. Portans omnia Verbo virtutis suae. 348.1. Per quem fecit & sacula. 390.2.
Caput 7.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 8.	¶ Rogamus vos, & obsecramus in Domino Iesu. 393.1.
Caput 8.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 9.	
Caput 9.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 10.	
Caput 10.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 11.	
Caput 11.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 12.	
Caput 12.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 13.	
Caput 13.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 14.	
Caput 14.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 15.	
Caput 15.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 16.	
Caput 16.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 17.	
Caput 17.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 18.	
Caput 18.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 19.	
Caput 19.	State succincti lumbos vestros in veritate. 492.1. EX EPIST. AD PHILIP.	Caput 20.	

Caput 4.	Oli Deus loquēs patrib ⁹ in Propb. 39 2. 2. Ad Angelos quidem dicit. 396. 1. Ad fili- liam autem. 396. 2. Ego erō illi in Patrem, &c. 432. 2.	In multis offendimus omnes. 142. 2. Occiditis, & celatis. 445. 1. Linguam nullus hominum domare potest. 150. 1.	Caput 3. Caput 4. Caput 5.
Caput 5.	Omnia autem sunt nuda, & aperta oculis eius. 396. 2. Sed qui locutus est ad eum. Ibidem. Non est iniustus Deus ut obliuiscatur ope- ris vestri. 378. 1. Didicit ex his qua passus est obedientiā. 182. 2.	EX I. PETRI. ¶ Qui peccata nostra ipse pertulit. &c. 63. 1. & 346. 1. Quasi infirmiori vasculo muliebri impar- tientes honorē, &c. 378. 1. & 384. 1. Christo igitur passo in carne, &c. 390. 1. Et cum apparuerit, &c. 409. 1.	Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5.
Caput 6.	Impossibile est eos, qui semel sunt illumi- nati, &c. 153. 2. & 375. 1.	EX II. PETRI. ¶ Omnis Prophetia Scriptura propria in terpretatione non fit. 4. 1. Nō enim volūtate humana allata est, &c. 5. 1. Et habemus firmiorem propheticum ser- monem, &c. 10. 2. & 481. 1. Cui benefacitis attendentes quasi, &c. 23. 1.	Caput 1. Caput 2.
Caput 7.	Qui non secundum legem mandati car- nalis factus est. 366. 2.	¶ Vnctio docebit vos. 24. 1. & 88. 2. Deus misit filium suum, &c. 330. 2. Qui dicit se in Christo manere. 331. 2. Omne quod est in mundo, &c. 356. 2. Et iā Antichristi multi facti sunt. 498. 1. Qui facit peccatum, & iniquitatē facit. 408. 2.	Caput 1. Caput 2.
Caput 8.	Nūc melius sortitus est ministeriū quāto & melioris testamenti mediator est. 329. 2.	EX I. IOANNIS. ¶ Vnctio docebit vos. 24. 1. & 88. 2. Deus misit filium suum, &c. 330. 2. Qui dicit se in Christo manere. 331. 2. Omne quod est in mundo, &c. 356. 2. Et iā Antichristi multi facti sunt. 498. 1. Qui facit peccatum, & iniquitatē facit. 408. 2.	Caput 1. Caput 2.
Caput 9.	Inspice & fac secūdū exēplar, &c. 479. 2 Qua non possunt iuxta conscientiam, &c. 399. 1. & 478. 2.	EX I. IOANNIS. ¶ Vnctio docebit vos. 24. 1. & 88. 2. Deus misit filium suum, &c. 330. 2. Qui dicit se in Christo manere. 331. 2. Omne quod est in mundo, &c. 356. 2. Et iā Antichristi multi facti sunt. 498. 1. Qui facit peccatum, & iniquitatē facit. 408. 2.	Caput 1. Caput 2.
Caput 10.	Vmbra habēs lex futurorū bonorum, &c. 435. 2. Voluntarie enim peccātib ⁹ nobis non re- linquitur, &c. 271. 1. Corpus autem aptasti mihi. 62. 2. Iuxta fidē defuncti sunt ones isti. 399. 1. Adepti sunt repromissiones. 229. 2. secti sunt. 333. 2. & 338. 2. circueierūt in Me- lotis. 333. 2. Obrutauerūt ora, &c. Ib. Est autem fides sperandarum substantia rerum. 294. 1. Fide qui vocatur Abraham obediuit in lo- cum exire. 371. 1. Fide intelligimus aptata esse secula Ver- bo Dei, &c. 170. 2.	EX I. IOANNIS. ¶ Vnctio docebit vos. 24. 1. & 88. 2. Deus misit filium suum, &c. 330. 2. Qui dicit se in Christo manere. 331. 2. Omne quod est in mundo, &c. 356. 2. Et iā Antichristi multi facti sunt. 498. 1. Qui facit peccatum, & iniquitatē facit. 408. 2.	Caput 1. Caput 2.
Caput 11.	Voluntarie enim peccātib ⁹ nobis non re- linquitur, &c. 271. 1. Corpus autem aptasti mihi. 62. 2. Iuxta fidē defuncti sunt ones isti. 399. 1. Adepti sunt repromissiones. 229. 2. secti sunt. 333. 2. & 338. 2. circueierūt in Me- lotis. 333. 2. Obrutauerūt ora, &c. Ib. Est autem fides sperandarum substantia rerum. 294. 1. Fide qui vocatur Abraham obediuit in lo- cum exire. 371. 1. Fide intelligimus aptata esse secula Ver- bo Dei, &c. 170. 2.	EX I. IOANNIS. ¶ Vnctio docebit vos. 24. 1. & 88. 2. Deus misit filium suum, &c. 330. 2. Qui dicit se in Christo manere. 331. 2. Omne quod est in mundo, &c. 356. 2. Et iā Antichristi multi facti sunt. 498. 1. Qui facit peccatum, & iniquitatē facit. 408. 2.	Caput 1. Caput 2.
Caput 12.	Multō magis obtemperabimus patri spiri- tuum, & viuemus. 255. 2. & 409. 1.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.
Caput 13.	Exeamus igitur ad eum extra castra. 437. 2. Iesus Christus heri, & hodie, &c. 480. 1.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.
Caput 14.	¶ Siquis vestrum indiget sapientia vsq; & dabitur ei. 10. 1. Vnusquisque à concupiscentia sua abstra- ctus, &c. 298. 2. Patientia opus perfectum habet. 330. 2. Hic beatus in factō suo erit. 392. 2.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.
Caput 16.	Quicumq; totam legem seruauerit offen- dat autem, &c. 149. 2. & 142. 2.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.
Caput 17.	Abraham Pater noster nonne ex operibus iustificatus est. 371. 1.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.
Caput 19.	Redarguti à lege quasi transgressores. 406. 2.	EX APOCALYPSI. Hac dicit Amē testis fidelis & ver ⁹ . 97. 1 Sed habes pauca nomina in Sardis. 311. 1 Et nemo poterat neque in cælo, neque in terra, &c. 8. 2. Et vidi in dextra supra Thronum. 86. 1. Dign ⁹ est agn ⁹ , qui occis ⁹ est, &c. 288. 2 Vsq ^{ue} quo Domine sanctus & verus non iudicās. 291. 2. Leuauit Angelus manum suam ad cælum. 333. 2. Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri. 288. 2. Beati mortui qui in Domino, &c. 405. 2. Effudit phialam suam in Solem. 443. 1. Hic est sensus qui habet sapientiā. 430. 1 Venerunt nuptiæ Agni, & vxor eius, &c. 278. 1. Vidi cælum nouum, &c. 103. 2. Ecce ego creo caelos nouos. 272. 2.	Caput 1. Caput 2. Caput 3. Caput 4. Caput 5. Caput 6. Caput 10. Caput 12. Caput 14. Caput 16. Caput 17. Caput 19. Caput 21.

INDEX RERVM OMNIUM, QVAE IN hoc Prolegomenorum volumine continentur.

Prior numerus paginam indicat, posterior
columnam demonstrat.

A

Abel.	BEL vbi occisus. pag. 612. col. 1. Abel typos Christi. 91. 1. & 112. 1.	Adam cur nomina cunctis imposuit ani- mantibus non tamen piscibus. 321. col. 1. Adam quo die creatus. 561. 2. Quo in loco. 96. & 611. 1. Adam quo die comedit de ligno vetito, & quo die mortuus fuit. 570. 1. Adami peccati fructus qui nam. 690. 2. Adæ nomen significat vniuersum. 95. 1. & 316. 2. Adæ formationē sibylla descripsit. pag. 95. 1.	Adargaz. Adiecti. Adonai. Adoptio. Adoro. Aduetus. Aduerbiū. Aedifico. Aegyptus
Abdias.	Abdia Propheta corpus vbi iaceat. pag. 631. 1.	Adargaz. in Babylonia qui. 162. 1.	Adargaz.
Abomina- tio.	Abominatio desolationis quid sit. 692. pag. 2. Abominatio desolationis duplex. pag. 102. 2.	Adiectiua neutrius generis in substan- tiuorum naturam transire, probatur etiam in mysterio Trinitatis. 254. 2. Adonai Dei nomen quid significet. pag. 177. 2.	Adiecti. Adonai.
Abraham.	Abraham astrologus fuisse perhibetur. 612. 2. Abraham quid significet. pag. 115. 2. & 156. 1. Abrahæ filij ex Cetura, quot. 640. 2. Abrahæ nomē cur fuerit variatum. pag. 157. 2.	Adæ nomen significat vniuersum. 95. 1. & 316. 2. Adæ formationē sibylla descripsit. pag. 95. 1.	Adonai.
Abstractū.	Abstractum pro concreto ponit Scriptu- ra frequenter. 172. 1.	Adoptio quid, & quotuplex. 348. 2.	Adoptio.
Abulēsis.	Abulēsis singulare placitum de sensu literali Scripturae. 111. 2.	Adorare ad fastigium Virgæ quid sit. 108. 1.	Adoro.
Abusus.	Abusus sacrarum rerum perniciosus val- de. 132. 2. Abusus Scripturarum longē semper fuit ab Euangelista, & Canonicis scri- ptoribus. 134. 1.	Aduetus. Messia multis Scriptura lo- cis ostenditur. 38. 2. Aduerbiū amodō vnde descēdat. 410. col. 2. Aduerbia vnde dicantur, & eorum vsus in Scriptura. 410. 2.	Aduetus. Aduerbiū.
Abyla.	Abyla seu Lysaniam, quæ vrbs. 611. 2.	Aedificare domū in Scripturis quid sit. 376. 2.	Aedifico.
Abyssus.	Abyssus in Scriptura Sacra quid. 443. 2.	Aegypti, qualis situs. 446. 2.	Aegyptus
Academia	Academia celeberrima Christiani orbis que nam. 305. 2.	Aegyptij vnde oriundi. 675. 1.	Aegyptus
Accentus.	Accentus Hebræorum origo. 47. 1.	Aeliopolis quæ ciuitas. 611. 2.	Aegyptus
Actio.	Actiones à fine laudationem vitupera- tionemq; sumunt. 267. 2.	Aemulatio quid proprie. 445. 2.	Aemulat.
Adagium.	Adagium Platonis, vide prouerbiū Pla- tonis.	Aenigma quid sit. 297. 1.	Aenigma.
Adam.	Adam nomen quid significet. 252. 2.	Aequiuocationes multa ex Scriptura pa- tescunt. 308.	Aequiuo- catio.

Aer.	Aer, colum in Scriptura significat. pag. 258.2.	Alphabeta Hebraici pronūciatio. 126.1	Aluph.
Aesculap.	Aerij heresis qualis. 390.2.	Aluph quid significet. 642.2.	Amathus.
Aesyria.	Aesculapius quis nā, & cur sic vocatus. 181.1.	Amathus fons vnde denominetur. 637. col.1.	Ambulo.
Aetas.	Aesyria vnde sic appellata. 602.2.	Ambulare coram Deo, & cum Deo in Scriptura quid sit. 379.1.	Amen.
	Aetas Christi quanta fuerit. 570. & 574.	Amen, quid mysticē. 97.1. & Hebrais quid. 401.2.	Ammoni & Amoni tæ.
	Aetas aliquorum Prophetarum in Veteri Testamento cur exprimat. pag. 247.1.	Ammonius, Origenis magister fuit in Philosophia. 147.1.	Amor & amicus.
	Aetas aliquorum in Scriptura cur supprimatur. 247.1.	Amonita vnde descenderint. 640. & 641.2.	Amorrh.
	Aetatis hominis ampla diuisio. pag. 350. col.1.	Amor quotuplex. 454.2.	Amos.
Aeternū, & æiternum.	Aeternum, & æiternitas quid sit. 352. col.1.	Amoris vis quanta. 143.1.	Anabapti- stæ.
Ager.	Æiternum quid. 174.1. Quid Aenum. Ibidem.	Amor quomodo in Scriptura sumatur. 444.2.	Anaceph.
Aggæus.	Ager fallonis, cur sic dictus. 658.1.	Amorrhæi vnde venerint. 618.1.	Anadip.
Agrippa.	Aggæus quo tēpore prophetauerit. 220. col.1.	Amos propheta quo tempore, & vbi prophetauerit. 220.1.	Anagog.
Alcoran.	Agrippe Tetrarchæ superba gesta. 599. 2. eiusq; exitus qualis. 600.1.	Anabaptista librum Iob tragicomedia comparant. 193.1.	Anapod.
	Alcorani Mahometici contextus qualis. 212.1.	Anabaptistarum argumentum contra librum Iob dissoluitur. 196. & 197.	Anastrop.
	Et quid de illo senserit Auerroes. pag. 527.2.	Anacephaleosis quid sit. 302.1.	Anathema
Aliud, & alius.	Aliud, locum habet in incarnatione, secus vero in Trinitate. 253.2.	Anadiplosis quid. 302.1.	Angelus.
	Alius pronomen, locum habet in Trinitate, secus vero in Incarnatione. pag. 253.2.	Anagogicus sensus quid. 92.1. & 2.	
Allegare.	Allegare Patres & Autores in probatione alicuius rei, quando faciendū. 127.2.	Anapodosis quid sit. 299.2.	
Allegoria, & allegoricus.	Allegoria quæ, & quotuplex. 93. 1. & 94.1.	Anastrophe, quid sit. 299.2.	
	Allegoricus sensus. 92.1. & 2.	Anathema quid Græcè, quid Hebraicè. 297.1. & 313.2. & 373.2.	
	Allegoria nonnulla in Scriptura vitanda. 148.1.	Angeli per Ecclesiam edocti sunt aliqua Christi mysteria. 20.1.	
Alphabeta.	Allegoria Sacramenti secundum Augustinum quid. 438.1.	Angelorum numerus, eorum qui ceciderunt, & eorum qui perstiterunt incertus est. 73.2.	
	Alphabetum Hebraicum quibus Scriptura partibus adhaereat. 319.1.	Angeli Dei in Scripturis, idē sunt, qui, & filij Dei. 39.1. & 2.	
	Alphabetum cui vsque linguae quot habeat elementa. 322.1. & 421.2.	Angeli cōstituti fuerunt à Deo omnibus nationibus ad eas protegendas à demonum incurribus. 73.2.	
	Alphabetum Græcum ab Hebraico in quo differat, & vnde descenderit. Ibidem.	Angeli quando creati. 167.2. & 168.1.	
	Alphabeta Samaritani proprium quid. 322.2.	Angelorum creationis varia sententia. 168.1.	
	Alphabetum Dei, quo nos affatur. pag. 90.2.	Angeli cur astra matutina dicantur. 168.2.	
		Angeli filij Dei nuncupantur. Ibidem.	
		Angelorum creationis in Genesi cur non fiat mentio. 169.1.	
		Angelorum malorum casum cur tacuerit Scriptura. 169.1.	
		Angelus quid sit, quodque eius officium. 169.1.	
		Angelorum gratia per Christum fuit. 489.2.	

Angeli

Angeli à Deo cur conditi. 169.2.	pidam. pag. 85. col.2.	Aperio.
Angeli à quibus periculis homines liberauerint. 169.2.	Aperire, variè in Scriptura capitur, & quid propriè sit. 375.2.	Aperio.
Angelorum humana salutis mira procuratio in historia Tobia depingitur. 169.2.	Aperire vuluam, & aperire os quid. Ibidem.	Aperio.
Angelorum ordines vbi praefigurati. 261. col.2.	Aperire manum, est eleemosynas elargiri. 376.1.	Aperio.
Angeli caelos mouent. 173.1.	Aperire sensum, siue mentem, & oculos, quid. ibid.	Aperio.
Angeli quando ceciderint. 173.2.	Aperire Dominum thesaurum suum optimum quid. ibid.	Aperio.
Angulus quomodo in Scriptura sumatur. 244.2.	Apes est Symbolum Regis. 90.1.	Apes.
Anima cur appelletur hominis spiritus. 343.2.	Apices Scripturarum debent Theologi expendere. 139.2.	Apices.
Anima in Scripturis quot modis sumatur. 344.2.	Apocalypsis quid. 355.2.	Apocalypsis.
Anima Latine Hebraicè Nephesch. pag. 345.2.	Apocalypsis tot habet Sacramenta, quot verba. 16.2. & 105.2.	Apocalypsis.
Animam in manibus portare, quid? pag. 378.2.	Apocalypsin quando scripserit Ioannes. 541.2.	Apocalypsis.
Animalia munda, & immunda in lege Veteri, qua & qualia. 449.2.	Apocalypsis librum esse Canonicum sine temeritatis nota dubitari non potest. 114.2.	Apocalypsis.
Animalia Ezech. 1. bene Euangelistas adumbrant. 517.1.	Apocalypsis autor Ioannes Euangelista. 115.2.	Apocalypsis.
Annus vnde dicatur. 90.1.	Apollinis oracula. 99.2.	Apollis.
Annus per serpentem caudam suam ore recipientem olim significabatur. 90. pag. 1.	Aporiari quid sit. 19.2.	Aporiari.
Anni Solaris à Lunari discrimen. pag. 667.1.	Appositum esse aliquem ad patres suos in Scriptura, quid sit. 449.2.	Appositum.
Annorum computatio in Scripturis utilis, sed difficilis. 144.2. & 145.1.	Apostoli ad quid missi. 252.1.	Apostolus.
Anni Augusti imperij quomodo suppurandi. 144.2.	Apostoli de se ipsis tanquam de tertia persona loqui consueuerunt. 257.1.	Apostolus.
Antichristi nomen quodnam illud sit. 95.2.	Apostoli quando ad mensam accumbere solerent. 275.1.	Apostolus.
Anticipatio quid. 302.1.	Apostoli in gratia confirmati venialiter peccarunt. 262.2.	Apostolus.
Antipa quis ille, & num sit alius ab Antipatro. 598.2.	Apostoli in cæna Dominica de eadem patina dapes sumebant. 276.1.	Apostolus.
Antipater quis ille, eiusque vita narratur. 595.2.	Apostoli sagitta dicuntur. 326.1.	Apostolus.
Antiphrasis quid. 297.1.	Apostoli cur tantum duodecim. 462.1.	Apostolus.
Antiochia à quo sit dicta, eiusq; varia nomina. 607.1. & 614.1. eius situs qualis. 446.2.	Apostoli dicuntur equi veloces. 516.1.	Apostolus.
Antiochena vrbs Prouincia quot. pag. 608.1.	Apostoli dicuntur porta cæli. pag. 657. col.1.	Apostolus.
Antiprosis quid. 304.2. & eius vsus. 540.1.	Apostoli vbi primum predicarunt. pag. 558.2.	Apostolus.
Antithesis quid. 300.2.	Apostolorum ad predicandum missiones quales. 538.2.	Apostolus.
Antonomasia qua, & quotuplex. 296. col.1.	Apostoli ex libris apocryphis cur sumpserint testimonia. 512.2.	Apostolus.
Apamea regio qualis. 606.2.	Apostolis cur datum sit nosse mysteria regni Dei. 20.2.	Apostolus.
Apellis proloquium, Ne sutor ultra cre-	Apostoli cur dicantur cæli. 40.1.	Apostolus.
	Apostoli gentes attraxerunt varietate linguarum. 42.1.	Apostolus.
	Apostoli non tantum iuxta Hebræam,	Apostolus.

Ooo 2 sed

	sed etiam iuxta Septuaginta interpretum lectionem testimonia produxerunt. 65.2.	Aristotelis autoritas quanti facienda. 418.1.	
	Apostoli sensum proprium & germanum Scriptura à Domino acceperunt. pag. 137.2.	Aristoteles ingeniorum carnifex cur appellatus. 16.2.	
	Apostolis cur vetuerit Christus (Matth. 16. ne dicerent) ipsum esse Christum. 142.1.	Aristotelis Scopus in libris de animalibus. 5.2.	
	Apostolorum quorundam varia nomina. 159.2.	Arius quid de mysterio Triadis senserit. 254.1.	Arius.
	Apostoli quot fuerint eodem nomine nuncupati. 160.2.	Ariani qui. 232.2.	Armeni°.
	Apostoli dicuntur lux. 172.1.	Armen. & Aramai vnde sunt dicti. pag. 602.2.	Ars.
	Apostoli Scripturis abusi sunt nunquam. 133.2.	Artes liberales viles sunt ad cognitionem Scripturarum. 122.	
Apost.	Apostrophe quid. 301.2.	Artibus hisce quatenus utendū. 421.2.	Artabia, &
Aqua.	Aqua diversarum rerum symbolum est. 442.2.	Artabia apud Daniele quid. 315.2.	Artaxerx.
	Aqua, quae de latere Christi cum sanguine exiit, qualis. 407.1.	Artaxerxes quis. 188.1.	Articulus.
	Aqua, quae oriuntur ex latere dextro templi, quid. 442.2.	Articulus in Scriptura appositus emphasim dicit. 153.2.	
Aquila.	Aquila vocantur iusti, & iniusti homines. 442.1.	Articuli Hic & Hac & Hoc, Hebrais, & Graecis quid habeant peculiare. 336.1. & 2.	
	Aquila interpres quis fuerit. 26.2.	Ascensio Christi. Vide Christi Ascensio.	Ascensio.
Aquilo.	Aquilo quid mystice. 446.1.	Asina Balaam, qua ratione locuta. pag. 228.1.	Asina.
Arabs, &	Arabs Sunita, quinam illi. 612.1.	Assur quis. 603.1.	Assur.
Arabia.	Arabia, quid, & quotuplex. pag. 639. & 640.1.	Asterici, & stellula in editione Septuaginta quid significant. 68.2.	Asterici.
Arac.	Arac, & Aracai qui. 168.1.	Astysmus quid. 297.2.	Astysmus.
Arca.	Arca testamenti dimensiones quid mystice significant. 453.1.	Athanasii verba quaedam in symbolo expendantur. 237.2.	Athanasio.
Arcades.	Arcades genus suum vnde se duxisse confixerint. 323.1.	Atheista Heretici qui nam. 232.2.	Atheista.
Archelaus.	Archelaus Herodis filius quas res gesserit. 598.2.	Attributa Dei cur Scriptura in plurali accommodet Deo. 287.2.	Attributum.
Archimagirus.	Archimagirus, Hispani Maestresala. pagina 274.1.	Atrium tabernaculi quid. 97.2.	Atrium.
Arcturum.	Arcturum, quid significet. 161.2.	Atrium interius, & exterius, quae in templo erant qualia. 652. & 653.	
Argumentum & argumentatio.	Argumentum libri Ecclesiastes. 131. col. 1.	Auditus est disciplina sensus. 1.2.	Auditus.
	Argumentum epistola Ioannis. 132.1.	Augustini libri de doctrina Christiana quam sint viles. 113.1. & 2.	Augustin°.
	Argumenta contra editionem Septuaginta afferuntur, & diluuntur. 69. col. 1.	Augustus Caesar quando natus, & quando vixerit. 563.1.	Augustus.
	Argumentatio, quando infirma. 112.2.	Augustus qua aetate consulatum inuasit. 564.1.	
Aries.	Arietum mira fecunditas. 453.1.	Augustus quando Triumvir factus. pag. 564.1.	
Aristobol.	Aristoboli gesta. 595.2.	Augustus quando Imperator electus, & quot annis imperauerit. 564.1. & 2. & 589.2.	
Aristoëus.	Aristoëus quid de Septuaginta interpretibus, quis fuerit, & quanti apud antiquos habitus. 80.1. & 2.	Augusti in templum Hierosolymi pietas. 661.	
Aristotel.	Aristoteles quid senserit de suis quibusdam libris. 245.1.	Aulon quid sit. 623.2.	Aulon.
		Aurifodina, Scriptura comparatur. 140. col. 2.	Aurifodina.
		Auster quid mystice. 446.1.	Auster.

Autor, & autoritas.	Austri interiora apud Iob. 161.2.	Biblia est nomen Graecum. 314.1.	Biblia.
	Autores prophani modice sunt adhibendi. 127.2.	Biblia Iudaei, vt Deum colebant. 49.2.	
	Autores Sacri quanti faciendi. 165.2.	Biblia pro quibus scripta. 503.2.	Binarius.
	Autorum delectus, qualis. 164.2. & 165. col. 1.	Binarius numerus quid mystice. 456.1.	
	Autoritas Patrum in Scripturis explicandis. 127.2.	Binarius numerus cur immandus dicitur in Scriptura. 456.1.	Biflexum.
Axiba.	Axiba autor quis. 261.2.	Biflexum quid. 562. & 563.1.	
		Biflexus annus qualis, & quis primus tradiderit modum inueniendi. ibid.	Bylus.
Balaam.		Bylus quid sit. 609.1.	Bonitas.
Balsamus.	B alaam, asina quomodo locuta, pag. 228. col. 1.	Bonitas quid, & Bonitatis diuina quid sit proprium. 167.1.	Bonum.
Baptism°.	Balsamus qualis arbor, & in qua terra sit. 629.1.	Bonum naturaliter quid sit. 264.2.	
Barba.	Baptismus Ioannis quo loco contigerit. 304.1.	Bonum non coinquinat malum, malum autem coinquinat bonum. 264.1.	
Baruch.	Barba Genuensis philosophus quis. pag. 28.1.	Bonum in essentia, saepe significat malum, & malum bonum. 439.1.	Brauium.
Beatitudo.	Baruch liber ex Septuaginta versione Latine redditus. 32.2.	Bonum quid. ibid.	Breuitas.
	Beatitudo, & vita aeterna quibus nominibus dicatur in Sacra Scriptura. 289.2.	Brauium quid. 310.2.	
	Beatitudinem in quibus Mahomethani ponerent. 527.2.	Breuitas in scribendo quam utilis sit. 241.2.	Brunselphius.
	Beatitudines octo cur Christus predicauerit. 241.2. & quo tempore. pag. 587.1.	Brunselphius Otho quis ille fuerit, & quid de sensibus Sacra Scriptura senserit. 87. & 1. & 2.	Buxus.
	Beati homines (secundum aliquos) tantum Hebraice loquuntur in patria. 323.1.	Buxus quale lignum. 651.1.	
Bella.	Beatos in caelo omnibus linguis vsuros, probabiliter asseritur. 323.2.	C adere in facie, & retrorsum, quid in Sacra Scriptura denotet. 448. col. 2.	Cadere.
Benedictio, & benedicere.	Bella Pompeij quae. 595.2.	Cesares cur sic appellati. 160.1.	Cesares.
	Bellorum domini liber non extat. pag. 116.1.	Cesarea Philippi a quo denominata. pagina 634.1.	Caictanus.
Beneficiu.	Benedictio diei septima quid significet. 175.2.	Caictanus reprehenditur eo quod sacras literas sine fundamento emendare voluerit. 145.1. sine causa etiam negationes Petri multiplicauit. 146. col. 2.	Caligula.
	Benedicere multipliciter sumitur. 369.1. & 2.	Caligula Imperator quandiu imperauit. 590.1.	Callirée.
	Beneficia quae, & quanta Deus contulerit Iudaeis. 27.2. & 84.2.	Caligula mores perditissimi. 590.2.	Canatha.
	Beneficia Dei, quae Iudaei amiserunt, acceperunt Christiani, & quomodo illa acceperint, ostenditur. 84.2.	Callirée fons admiratione dignus, qualis. 630.1.	Candaces.
Benignus.	Benignus autor, quam male Scripturas interpretatur. 98.1.	Canatha ciuitas qualis. 611.2.	Canonic°, & Canones.
Berith.	Berith Hebrais quid proprie. 471.2.	Candaces vocantur Regina Aethiopum. 160.1.	
Berosus.	Berosus Anianus quis. 679.1.	Canonicorum libroru catalogus. 114.1.	
Beforah.	Beforah apud Hebraeos quid. 483.1.	Canonici libri an sint apocryphi ad Ecclesiam solam pertinet iudicium. ibi.	
Bethsaida.	Bethsaida descriptio. 634.2.	Canones 150. ad plenam Scripturae cognitionem. 114. & 125.	
Bethsames.	Bethsames ciuitas solis vbi sita. 621.1.	Canonicus liber quid sit. 117.1.	
Bethsura.	Bethsura quid. 658.1.	Canonici libri tot numerantur quot alphabeti litera nempe. 22. 117.2.	

	Canonicus & authenticus Sacra Scripturae textus, quis nā habendus sit. 117. col. 2.	Casuum pluralis in singularem & e cōtra frequens mutatio in Scripturis passim inuenitur. 232. 2.	
	Canones ad allegoricos sensus eruendos traduntur. 435. & 436.	Cathachrestis quid. 296. 1.	Cathac.
Cantica cāticorum.	Canticorum librum ante trigesimum aetatis annum nullus Iudaorum legebat. pag. 12. & 119. 2. & 208. 2.	Cedron torrens vnde sit dictus. 648. 1.	Cedron.
	Canticorum libri autor Salomon fuit. 115. 2.	Cefardeah ranam significat Exodo 8. 162. 2.	Cefardeah.
	Canticum siue Ode quid sit, & quis eius primus autor. 201. 2.	Cellas 72. habuisse 72. interpretes in e-laboranda sua editione multorum Patrum testimonijs comprobatur. 56. & 57. & 58. & 77. 2.	Cela.
	Cantica in Nouo Testamento qualia. 204. 1.	Celsus philosophus quis ille. 555. 2.	Celsus.
	Canticorum librum Salomon scripsit. 206. 2. & eius personarum mutatio qualis. 226. 2.	Centenarius numerus quam multa in scriptura mystice significet. 466. 2.	Centenarius.
	Canticorum verus sensus sine errore quomodo eruendus. 208. 2. & 289. 1.	Cephas num sit diuersus à Petro Apostolo. 155. 1.	Cephas.
	Canticorum obscena interpretatio rejicitur. 208. 2.	Ceres cur sic dicta. 181. 1.	Ceres.
	Canticorum liber quo tempore à Salomone fuerit conscriptus. 209. 1.	Chalcis qua ciuitas. 611. 2.	Chalcis.
	Canticorum interpretatio ex origene quātum valeat. 209. 2.	Chā quibus appelletur nominibus. 302. 2.	Cham.
Cappadocia.	In canticis cāticorum quot inducantur persona loquentes. 226. 2.	Chanaam terra vnde sit dicta. 612. 2.	Chanaam.
	Cappadocia vnde sit dicta, & eius descriptio. 606. 1.	Chananaeorum genus vnde propagatum. 617. 2.	
Capharn.	Cappadoces qui sint. 642. 1.	Chanaam, quot habuit filios, eorumq; vrbes quales. 617. 2.	
Capili.	Capharnaum ciuitas. 634. 2.	Charitas illuminat. 3. 2.	Charitas.
	Capili siue crines nupta noua, in primo cum viro congressu radebantur. pag. 278. 1.	Charitas Dei, & proximi plurimum ad Scripturas intelligendas conducit teste Augustino. 149. 1.	
Capitulā.	Capitulorum diuisio quam vtilis iucundaque sit. 130. 131. 1.	Charitas quomodo sit finis praecepti ex eodem Augustino. ibidem.	
Caput.	Carbones ignis super caput inimici cōgesti Rom. 12. quid sint. 285. 2.	Charientismus quid. 297. 2.	Charitéif.
	Caput mouere multifarie in Scriptura sumitur. 378. 2.	Charra vrbs qualis. 609. 2.	Charra.
Columba, & Caria-tharbe.	Columbarum duo pulli. Luca 2. quid mystice. 456. 2.	Cherinthus Hereticus qui ille. 541. 2.	Cherinth ^o .
Carmen.	Cariatharbe qua ciuitas. 628. 1.	Cherionesus qua ciuitas. 608. 1.	Cherion.
	Carmen dramaticum quid sit. 226. 2.	Cherubim qui erant supra arcam Mafculinā & faeminam effigiem peperam Iudei tribuebant, 343. 1.	Cherub.
Carnifex.	Carmen quot modis sumatur. 445. 1.	Chinereth lacus qualis. 634. 2.	Chiner.
Caro.	Carnifex vnde dictus. 297. 2.	Christiani quibus nominibus à Romanis notabantur. 496. 1.	Christiani.
Catena.	Caro nostra quid teste August. 267. 1.	Christianorum innocentia in primitiua Ecclesia quanta. Ibidem.	
	Catena Hieremiae propheta, qua 154. 1. & 223. 2.	Christianorum per tabulas Mathematicorum qua fallax. 578. 2.	
Creatio.	Creandi ordo in hoc vniuerso qualis. 167. 2.	Christus quomodo inueniatur. 6. 1.	Christus.
Casus.	Casus mons quam ingens. 608. 1.	Christus est finis legis. 6. 1. & caput scripturarum. 83. 1.	
Casus.	Casus singularis aut plurium in Scriptura expendendi. 153. 1.	Christus scripturarum argumentū. 6. 1.	
		In Christo elucent vniuersa virtutes. Ibidem.	
		Christus quomodo sit via & terminus. 6. 2.	
		Christus pons. Ibidem.	
		Christus scripturas adimplet. Ibidem.	

Christus doctor, & magister scripturae. 8. 2.	Christi aduentus qualis. 235. 2.
Christus figuratus est in Iosue. Ibidem.	Christi epitheta perillustria. 235. 2.
Christus est fons & aquis Siloe comparatur. 38. 1. & 2.	Christus non est nomen Messia, sed cognomen. 235. 2. & 253. 1.
Christus in agonia existens quomodo in diguerit Angeli confortatione. 39. 2.	Christus quomodo verè de caelo descendit. 230.
Christus salutare Dei nūcupatur. 42. 1.	Christi incarnatio quid; & quibus nominibus in scriptura dicatur. 236. 2.
Christi venditio quam vili pretio fuerit. 43. 2.	Christi humanitatis epitheta pulcherrima. 237. 1.
Christus maledictus à Deo quo sensu dicitur. 56. & 57. & 58. & 77. 2.	Christi compositio qualis. 237. 2. & 253. 2.
Christus quomodo in lege & in Prophetis contineatur. 77. 1.	Christi genealogia, vide verb. genealogia Christi.
Christi ascensio in curru igneo Elia figuratur. 91. 1.	Christus de progenitoribus flagitiosis, & obscuris cur nasci voluerit, & quam conueniens fuerit hac Christi nascendi ratio, fusse probatur. 240. 2.
Christi extra portam passio quid significet teste Apostolo. Ibidem.	Christus cur se maiorem alijs sanctis viuis ostenderit. 243. & 244.
Christi aeterna & temporalis generatio in illo Psalm. 2. ego hodie genui te exprimitur. 100. 1.	Christi & Moyse differentia. 243. 2.
Christi sacerdotium probatur. 100. 2.	Christus quomodo Dauide maior sit. 244. 1.
Christi passionem & mortem quomodo praedixerint Plato, & Cicero. 107. 2.	Christus sanctus sanctorum cur dicitur. 690. 2.
Christus qua occasione Prophetas alle gabat. 133. 1.	Christi miracula qualia. 246. 1.
Christus quare filius Dei viui dicatur. 153. 2. & filius hominis quare. 306. col. 2.	Christi sermones & colloquia cum hominibus qualia. 250. 2.
Christus Emanuel appellatur. 157. 1.	Christus est regnum Dei. 251. 1.
Christus cur appelletur ab Isaia velociter, spolia, detrahe, cito praedare. 157. 2.	Christus ad mysteria aliqua edocenda qualem occasionē acceperit. 251. 1.
Christus cur non dicatur absolute filius Ioseph. 162. 2.	Christus de se ipso, quasi de alio in tertia persona loqui consuevit. 257. 1.
Christ ^o quomodo nos alloquatur. 189. 3.	Christus quomodo accubuerit in caena agni. 275. 1.
Christus quomodo pro nobis peccatum fuerit. 2. Cor. 5. 190. 2. & 126. 1.	Christus quare non responderit aliquibus interrogationibus. 259. 2.
Christus qua ratione calicem passionis à se deprecaretur. 200. 2.	Christus cum omnia nouerit quare saepe quasi nescius percontetur. 259. 2.
Christus vultus Dei Patris cur dicitur. 205. 2.	Christus quomodo venerit, vt faceret voluntatē Patris, teste Naz. 266. 1.
Christi AEncomium. 207. 1.	Christus quo sensu nesciuerit diem iudicij. 267. 2.
Christo Domino quomodo conueniant ea quae absurda in scriptura de ipso videntur dici. 216. 2.	Christus peccatoris personam induit, vt eius fieret aduocatus. 269. 1. & 2.
Christi humilitas in nocte caena quantafuerit. 276. 2.	Christū Messiam cur non cognouerint Iudaei. 270. 1.
Christi incarnatio in electro quam pulchre delineata. 223. 1.	Christi & Satana pugna qualis. 264. 1.
Christus quam varie inducatur loquens in scripturis. 225. 2.	Christi sepultura, & sepulchrum. 280. & 281.
Christi charitas, & beneficentia qualis. 232. 2.	Christi benignitas, & humanitas insignis. 310. 2.
	Christus quibus nominibus in abstracto nuncupetur. 330. 1.

- Christus quare iustitia nostra dicatur. 330.2.
 Christus quomodo dicatur illuminare omnem hominem, &c. 371.2.
 Christus vnde Nazareus appellatus. 635.2.
 Christus quomodo fuerit creatus. 372.2.
 Christus templum Dei verum. 658.2.
 Christus quare ratione dicatur de Spiritu sancto conceptus. 390.2.
 Christi diuinitatis testimoniū. 399.2.
 Christum non habere corpus phantasticum, contra Apollinarem ostenditur. 407.1.
 Christus in lege quomodo adumbratus. 433.2.
 Christi corpus typus est ecclesie. 438.2.
 Christi virtutum flagitia fuere simbo- lu. 440.1.
 Christus cur serpens à Deo appelletur. 442.1.
 Christi vita ab incarnatione vsque ad resurrectionē quibusdam fabulis secundum aliquos fuit adumbrata. 450.1. & 2.
 Christus cur dicatur agnus occisus ab origine mundi. 480.1.
 Christus Iesus heri & hodie, & in secula quid significet. 480.1.
 Christus cur dici voluerit Iesus. 485.1.
 Christi tum Dei, tum hominis proprietates monstrantur. 487.1.
 Christi vita qualis. 487.2.
 Christus quare nihil sua manu scriptū nobis reliquerit. 498. & 499.
 Christus quare testimoniū, & quale perhibuerit de se ipso. 501.1.
 Christum venisse, verumq; esse Mesiam, multis testimonijs contra Iudaeos ostenditur. 507.2.
 Christi mediatoris pulchra, elegansq; descriptio. 517.1. & 2.
 Christi quatuor facies quae nam ille. 519.1.
 Christus cur infirmos ac daemonicos curaret. 557.2.
 Christi incarnatio quo die facta. 561.1.
 Christi natiuitas fuit 25. Decēbris die dominica. 562.1.
 Christi presentatio, & circumcisio, quo tempore facta. 562. & 596.2.
 Christi baptismus quo tempore factus. 565.2.
 Christus trigesimo aetatis anno iam cō- pleto baptizatus fuit. 565.2.
 Christi baptismus fuit anno mundi aetatis 5509. olimpiadis vero 202. 566.2. & 568.2.
 Christus quo anno, & sub quibus consiliis mortuus fuerit. 569. & 687.2. & 590.1.
 Christus die veneris obiit. 570.1. & cur eo die teste Ireneo. 570.
 Christum annos natum 33. & tres menses crucis patibulum ascendisse multis rationibus probatur. 570.2.
 Christi ascensio quando cōtigerit. Ibid.
 Christi resurrectio quo die facta. Ibid.
 Christus predicauit per tres annos, & tres menses. 579.1.
 Christi praedicationis tempus quam varie ab autoribus assignetur. 578.1. & 2. & 687.2.
 Christus quid fecerit ante multiplicationem duorum panum, & piscium in deserto. 587.1.
 Christus cur priuatim doceret, Ioanne publicè docente. 588.1.
 Chronologia ad intelligēdas scripturas vtilissima. 122.1.
 Chronologia & Cosmographia, studium quam vtile. 601.1.
 Chryostomus vbi exularit. 606.1.
 Cicero Christi passionem sub nomine iusti fere prophetauit teste Lactantio. 107.2.
 Cinerem tanquam panem manducare, Psalmo. 101. quid sit. 367.1.
 Cinis capiti aspersus apud Iudaeos, quid sibi vellet. 369.2.
 Circiter aduerbium quid in scriptura significet. 144.2.
 Circuncisio secunda Israelitici populi, quae, & quomodo accipiēda, teste Hieronymo. 434.1.
 Circuncisio Christi quando fuerit facta. 562. & 590.2.
 Circumstantia antecedentes, & consequentes scripturam, eam illumināt. 153.2.
 Cison fluius quam sparsus. 624.1.
 Cisonis cursus qualis. 633.2.
 Cithara in quo à psalterio distinguitur. 201.2.
 Claudius Caesar quo tempore Imperium obtinuerit. 590.1.
 Claudius salix Cumani successor, quas res gesserit. 594.2.

Chronologia.

Chryso-
Cicero.

Cinis.

Circiter.

Circuncisio.

Circumstantia.

Cison.

Cithara.

Claudius.

Cleopatra

- Cleopatra Cleopatra dici consueuerant Aegypti Regine. 160.1.
 Climax. Climax quid. 300.1.
 Cocleus. Cocleus 1400. errores adinuenit in vna scripturarum Lutheri in linguam Germanam versione. 120.1.
 Caelum. Caeli dicantur Apostoli in scriptura sacra. 40.1.
 Caeli generabiles, corruptibilesq; sunt renuente Aristotele. 103.2.
 Caeli quomodo audiant vocem & enarrent aliqua. 291.1.
 Caeli cur appellentur aqua superiores. 172.2.
 Caelum cur christalinum dicatur. Ibid.
 Caelum aerem in scriptura significat. 258.2.
 Caelorum contactus qualis. 173.1.
 Caeli quomodo moueantur. 173.1.
 Caeli singuli singulos Angelos motores habent. Ibidem.
 Caeli quinam dicantur perituri in scriptura. Ibidem. 2.
 Caeli creatio vide. V. mūdus & mobile. 1.
 Canacula vnde dicta. 272.2.
 Canacula templi vbi erant, & ad quid deserviebant. 633.1.
 Coena. Coena Domini qualis, & quo modo Apostoli accumbant. 276.1.
 Coena huius dominica mensa quadrata fuit. Ibidem.
 Caesaria. Caesaria quae regio. 606.2.
 Cognitio & cognoscere. Cognitio naturalis de Deo hominum & Angelorum, qualis sit. 1.2.
 Cognoscere Dei in scripturis est diligere. 183.1.
 Cognitio peccati quomodo per legem inducta dicatur in scriptura. 270.2.
 Cognoscere sceminam in scriptura quid. 377.2.
 Col. Col Hebraeis quid significet. 337.2.
 Collectio. Collectio quid sit. 130.1.
 Comage. Comagena regio qualis. 606.2.
 Commentarij. Commentariorum leges & proprietates quales debent esse. 127.1.
 Comminatio. Comminationes scripturae in peccata quomodo accipiēda. 188.1.
 Communicatio. Communicatio idiomatum in diuina & humana natura qualis. 236.1.
 Comparatio. Comparationes quatenus adhibenda. 245.2.
 Conciliū Trident. Concilium Tridentinum quae scripturae locos fuerit interpretatum. 164.2.
 Concionator quare sic appellatus liber Ecclesiastes. 206.2.
 Concionatoris propriū quid sit teste Gregorio. 207.1.
 Concionator qua ratione poetarum fabulis & figmentis vti debeat in concione. 450.2.
 Concionatores boni in Prophetis designantur. 218.2.
 Concordia locorum sacrae scripturae inter se dissidentium. 140. & 141.
 Concordias locorum sacrae scripturae, qui autores condiderunt. 136.2.
 Coniunctiones vnde dictae, & quotuplae illae sint. 408.1.
 Consensio omnium patrum in aliquo dogmate quanti sit ponderis. 164.2.
 Consuetudo Ecclesiae in scripturis interpretandis maximi momenti est. 166.1.
 Contradictio quid sit. 141.1. & 126.1.
 Contrarietas inter locos sacrae scripturae. V. loci contrarij.
 Conuiuium cur fiat quando quis in aliqua est dignitate constitutus. 264.2.
 Conuiuium multiplex ponitur. 271.1.
 Coniuiua Veneris sunt praeludia. 272.2.
 Conuiuij praefectum, Rectorem appellabant, Regem, Magistrum, Modopotatorem, & symposiarcham. 273.2.
 Conuiuij dispensator qualis esse debeat, teste Plutarcho. 273.2.
 In conuiuijs locorum delectus qualis. 273. & 274.1.
 In conuiuijs quis primus & honorabilior locus habetur. 274.1.
 Conuiuium Nasidieni apud Horatiū quale. 274.2.
 Conuiuijs olim adhibebantur cantilena, cantus, & soni. 274.2.
 Coniuiua nuptiarum quanto tempore durarent. 278.2.
 Coniuiabantur viri à mulieribus separatim, idq; vnde constet. 272.1.
 Coniuiuales ritus plurimi apud diuersas nationes quales. 271. & 272.
 Coniuiua loti, & vincti olim accedebant. 272.2. & 275.1.
 Coniuiua detractis calceis cur accumberent. 272.2.
 Coniuiua omnes de vna patina sumebant dapes. 274.2.
 Coniuiua cur capita sua coronis floreis cingerent. 274.2.

Concionator.

Cōcordia.

Coniun-
ctio.

Cōsensio.

Consuetu-
do.Contradi-
ctio.Contra-
rietas.

Coniuiuij.

Coniuiua,
& coniu-
uare.

Con-

Coponius	Coniua quem modum discumbendi ser- uabant. 275.2.	Daniel quanto pretio habitus a Iudais atque Chaldeis. 664.1.	Daniel.
Cor.	Coponius quis, eiusq; gesta. 592.1. Cor & in bono, & in malo accipitur in scriptura. 445.1.	Daniel quo tempore prophetauerit. 220. 1. & 274.2.	
Corona.	Corona spinea significatur per labru- scas teste Tertulliano. 108.2.	Danieli cur Angelus apparuerit tempo- re sacrificij vespertini. 664.2.	
Corpus.	Corporis humani descriptio. 287.1.	Daniel vir desideriorum cur dictus. 665.1.	
Corruptio.	Corruptio scripturarum apud Hæbreos. 140.1.	Danielis hebdomadarum ampla inter- pretatio. 663. vsque ad 693.	
Coruus.	Coruus exiēs ex arca Noe, an reuersus fuerit. 71.2. & 72.1.	Daphne quid. 608.1.	Daphne.
Cosmo- graphus.	Cosmographorum partiendi methodus qualis. 601.2.	Darius Rex quis ille. 688.1.	Darius.
Cras.	Cras, & crastinus dies in sacra scriptu- ra quid significet. 405.1.	Dauid Psalmorum autor. 115.	Dauid.
Creare.	Creare vsu scriptura multa significat. 372.1.	Dauidis cum Bethsabe commixtio quid mysticè. 439.1. & 441.1.	
Creatio.	Creationem qua ratione Philosophi ne- garint. 103.2.	Deambulatio Dei in Paradyso quid my- sticè. 223.1.	Deambu- latio.
Credere.	Credere in Deum, vel in Deo, phrasis ex Hæbreis solum vsitata. 366.1.	Decapolis cur sic appellata, & vbi nam sita sit. 610.1.	Decapolis.
Crurifra- gium.	Crurifragium non Iudeorum, sed Ro- manorum fuit proprium supplicium. 280.1.	Decapoleos vrbium singularium descri- ptio. 610.2.	
Cruz.	Crucis supplicio fontes afficere Roma- norum fuit, non Iudeorum. 279.2.	Decimas qui offerant. 462.2.	Decimæ.
	Crucem à damnato baiulari, Romanorū mos fuit. 279.2.	Dæmonia cur Christus de corporib; pel- leret humanis. 486.1.	Dæmo- nia.
	Cruci affigendos Romani prius verbera- re consueverunt. 280.1.	Defensio pro vindicta in scriptura non- nunquam accipitur. 368.2.	Defensio.
	Cruci nunquam reos affigebant Iudæi clauis perfosis manibus ac pedibus transfixis. 279.2.	Defunctos iam pueros conuiuio, & risu prosequantur Thraces. 287.2.	Defunctus.
	Crucis titulus Hæbraicis, Græcis, & La- tinis scriptus quid præsignauerit. 544.2.	Defunctus, vide sepelire.	
	Cruz Christi sceptro Regum compara- tur ex Tertulliano. 41.2.	Demetere posteriora alicuius in scriptu- ra quid. 377.1.	Demeto.
	Cruz Christi serpente æneo adumbra- ta. 91.1.	Denarius numerus qualis. 457.1. & 666.2. & mysticè quid. 462.1.	Denarius.
Cumanus.	Cumanus Iudææ gubernator & eius a- ctus. 594.1. & 2.	Depositum Deo reddendum quid nam il- lud sit. 84.1.	Depositum.
Cuspidius	Cuspidius Fadus Iudææ qualis præses fuerit. 593.2.	Detrabahi apud Babylonios consiliarij sunt. 162.2.	Detraba- hus.
Cynofura.	Cynofura Vrfa minor est. 161.2.	Deus miris modis dedit se populo Israe- litico. 74.2.	Deus.
Cyprianus.	Cyprianum quanti fecerit Augustinus. 165.2.	Dei Hieroglyphicum est baculus & ocu- lus simul. 90.1.	
Cyrus.	Cyrus Rex Persarum quot annis regna- uerit. 681.2.	Deus qua ratione velit omnes homines saluos fieri. 149.2.	
	D	Deus cur tantum nos in scripturis allo- quatur teste Gregorio. 149.2.	
Damascus	Damascus vrbs in Siria olim quam illustris. 609.1. & 610.2.	Dei nomen tetragramaton quale. 155. 2. & 251.1.	
		Dei bonitas quanta. 167.1.	
		Dei nomina quæ. 176.2.	
		Dei vox quibus etiam applicatur. 177.1.	
		Deus cur ita dictus. 179.1.	
		Deus cur dicatur ignis consumēs. 179.1.	
		Dei vera nota ac proprietates quæ nam illa. 179.2.	

Deum esse vnum tantum probatur. 179. 1. & 253. & 254.1.	ros, & naturales nã verò Allegoricos fuisse, abunde comprobatur. 174.2.
Deus pater gloria cur dictus ab Apostolo. 181.1.	Dies septima Deum benedixisse, quid. 175.2.
Deus cur saepe dicatur Dominus exerci- tuum. 181.1.	Dies septima religionem Ethnici cogno- uerunt, colueruntq;. 175.2.
Deus non est causa peccati, omnium au- tem bonorum causa est. 184.	Diem natalem primum Epicurus in testa- mento insit conuiuio, & gaudijs ce- lebrari. 199.2.
Deus cur nobis precipiat. 184.2.	Dies mercenarij, & anni qui. 352.1.
Deus omnibus modis nos ad seruandam eius legem adigit. 187.2.	Diem natale latitia celebrabat Pharaos, Antiochus & Herodes. 199.2. è con- trario faciunt viri sancti. 291.2.
Dei nominis duplicatio, verbi gratia, Do- mine, Domine aperi nobis quid signi- ficet. 190.1.	Diem iudicij cur Christus dicatur nesci- re. 267.2.
Deus incorporeus & simplicissimus est. 287.1.	Dies iudicij memoria quam utilis Chri- stiano. 270.1.
Deus quot modis hominibus loquatur, teste Gregorio. 222.2.	Diem iudicij curiose inquirere vanum re- merariumq; est. 270.1.
Deo cur accomodet scriptura corpus hu- manum, & affectiones humanas, vt lo- qui, sedere &c. 287.1.	Diem iudicij cur nos ignoremus. 275.1. & 270.
Deo quo sensu metaphora attribuantur. 287.2.	Diem verò natiuitatis eorum lactu & mæore. 292.1.
Dei attributa ab eius essentia non distin- guuntur. Ibidem.	Dies cum noctibus & absque illis qua ra- tione in scriptura numeretur. 294.2.
Deus cum dicitur de persona articulum habet, cum verò de natura, articulo caret. 336.2.	Dies septima sanctificatio vnde Patriar- chis innotuerit. 303.2.
Deus malorum causa non est, teste Da- masceno. 413.1.	Dies mensurabiles. Psalm. 38. Qui. 310.1.
Dei erga nos charitas vnde comproba- tur. 413.2.	Dierum pleni qui nã illi dicantur. 449.1.
Deus per se ipsum sine scripto quos nam sit alloquitur. 497.1.	Dierum vacui qui appellantur. Ibidem.
Dei erga homines, prouidentia quanta. 619.2.	Dies dominica vnde sit dicta. 562.1.
Deum requieuisse ab opere quod patra- rat quomodo dixerit Plato secundum Augustinum. 168.1. & 302.2.	Dies Azymorum quot sint. 582. & quid significent. 587.1.
Diabolus quid significet. 157.1.	Discipulorum dilectio in Apostolos quo tempore a Christo facta. 587.1.
Dialecticorum proprium quid, teste Hie- ronymo. 161.1.	Diligentibus legem quomodo non sit scã dalum. Psalm. 118. teste Augustino. 120.2.
Dialectica vtilitas quanta. 420.2.	Dilectio Dei super omnia Quæ. 185.1.
Diospolis quid, teste Hieronymo. 303.2.	Diligere proximum sicut nos quomodo debeamus. 406.2.
Diaplasmo quid sit. 206.1.	Discipulus præceptorem vt parentem di- ligit, & præceptor discipulum vt fi- lium. 3.1.
Dies festiui instituti sunt à Ptolomæo quotannis celebrandi in honorem edi- tionis. 72. Interpretum. 59.2.	Discipuli septuaginta, quando fuerint cum Apostolis congregati ab initio. 523.1.
Dierum computatio in sacra scriptura qualis. 144. & 145.	Dispensatio quid sit. 493.1.
Dies Lustrici apud Romanos qui. 162.1.	Dispensare ad quem pertineat. Ibidem.
Dies & noctis distinctio vnde fuerit. 173.2.	Dispensatio nequit fieri in lege Euange- lica nisi quo ad aliquas ceremonias. 493.1.
Dies sex quibus mundus creatus est ve-	Dispensandi potestas circa legem natu- ralem, neque in Deo est. 493.2.

Dispensandi potestas Ecclesie tradita ad qua se extendat. 494.1.

Distinctio Distinctio temporum concordiam scripturarum parit. 141.1.

Distinctio vocum veritatis viam munit. 175.2.

Diues. Diuites ita obcitantur diuitijs, vt virtutes intueri non valeant. 10.1.

Diuinatio Diuinandi curiositas quam perniciosa. 451.1. & 2.

Diuinitas. Diuinitatis Christi testimoniū. 399.2.

Diuinitas Christi probatur testimonijs scripturae. 75.2.

Diuisio. Diuisio terra Iudaeis à Deo facta qualis. 342.1.

Diuisio gentium quomodo fuerit à Deo facta. 73.2.

Diuisio sacra scriptura in capita, & partes quo tempore inceperit. 129.1.

Diuisio cuiuslibet libri, siue sacri, siue prophani perdifficilis vtilissima tamen. 130.2.

Diuisio Diuisio preceptorum qualis. 185.1.

Doctor. Doctores Orthodoxi quāti sint ponderis in intelligendis scripturis. 164.2.

Doctor Euangelij Christus. 8.2.

Doctores Ecclesie à Deo dati, Vice Christi. 9.1.

Doctorum encomium. Ibidem.

Doctores sacri, Ecclesie oculi, & lumina sunt. 114.2.

Doctus. Doctus à Deo quis verè dicatur. 88.2.

Drachma. Drachma quid sit. 226.2.

Duodenarius. Duodenarius numerus quid habeat proprium. 463.1.

E

Ecclesia. Ecclesia catholica credere omnium articulorū principalissimus est. 526.2.

Ecclesia Christi vera Hierusalem est. 660.2.

Ecclesia iudicium de libris canonicis in quo consistat. 528.2.

Ecclesie autoritas, & potestas quantae. 502.1.

Ecclesia sola potest libros aliquos canonicos declarare. 8.1.

Ecclesia abrogare scripturam non potest. 8.2.

Ecclesia antiquitas quantae. 498.1.

Ecclesiast. Ecclesiasticus liber qua ratione concionator dicitur. 206.1. & 2.

Ecclesiasticus libri autor Salomon fuit.

pag. 206. column. 2.

Ecclesiasticus Salomonis argumentū quod & huius libri apta diuisio. 131.1. & 2.

Ecclesiastici libri autor fuit Iesus filius Sirach. 115.2.

Eclipsis figura quid. 301.1. Qualis. 549.2.

Edesa ciuitas qualis. 604.2.

Editio Editio sacra scripturae quam sit amplectenda. 25.2. & 494.2. & 536.1.

Editio septuaginta interpretum summum autoritatis pondus apud omnes semper habuit. 52.2. & 60.1. & signis mirabilibus in lucē edita. 56.1. & in eam contumeliosi graui multa bantur poena. 52.2.

Editio 70. honoris causa dies festi, & ludi publici quotannis celebrantur. 52.2.

Editioes varia nostro seculo in lucem editae ostenduntur. 26.1. & 27.1. & 2.

Editio 70. Hieronymi multa commoda monstrantur. 28.1.2.

De editione D. Hieronymi honorifice locuti sunt Iudaei. 28.1. & 2.

Editio hanc authenticam esse multis probatur rationib. 29.1. & 30.1.

Editio Hieronymi ita probata fuit à Tridentino; vt non sint propterea aliae editiones Graecae scilicet, & Hebraicae reiectae. 29.2.

Editio vetus Hebraica, & Graeca qua ratione cauenda. 30.3.

Editio 70. interpretum quomodo corrigenda. 313.2.

Editio Hieronymi cur in Ecclesia praeualuerit magis quam editio 72. interpretum. 66.2.

Editio 72. interpretum sublatis alijs omnibus editionibus apud Graecos sola remansit. 66.2.

Editio 70. autoritas quantae. 117.2.

Editioem Latinam diuersam à translatione 70. cur fecerit Hieronymus. 67.1.

Editio 70. cur vetus olim, & vulgata sit dicta. 67.2.

Editioem scripturarum duplicem perfecit Hieronymus. 68.2.

Editio 70. quāto posterior Esdra fuerit. 76.2.

Editio

Edi-

ca Graecè fuit versa. 544.1.

Epistola Epistola Pauli ad Hebraeos Graecè conscripta Ecclesia cur retinuerit. 65.1.

Epistola ad Hebraeos canonica est, & sine temeritate non poterit quis hoc in dubium reuocare. 114.2. eiusq; autor Paulus fuit. 115.2.

Epistola Pauli ad Laodicenses, & ad Senecam missa, apocrypha sunt. 117.2.

Epistola canonica Ioannis argumentū, & diuisio. 132.2.

Epistola canonica Beati Iacobi cur antecedit omnibus alijs. 155.2.

Epistola Pauli ad Hebraeos, cur infimum locum in reliquis eius epistolas teneat. 155.2.

Epistola Pauli 14. tantū sunt. 452.2.

Epistola Pauli eo ordine quo scriptae fuerunt, non sunt digestae. 204.1. & 453.2.

Epistola canonica aliter dicitur euāgelij, quā Euāgelistarū historia. 484.1.

Epistola ad Hebraeos cur ceteris Pauli Epistolis eloquentior. 544.2.

Epistola B. Petri Graeco idiomate conscripta. 544.1.

Epitheton quid. 296.2.

Erasmus de doctoribus Ecclesiasticis quid sentiat. 86.2.

Errores iam correctos in vulgata editioe sciri dignos esse ad scripturarum cognitionē suadet Hieron. 123.2.

Esau à fratre suo Iacob quam fuerint causa diuortij. 642.1.

Esau cur dicitur Edom. Ibidem.

Esdras sacerdos nouis caracterib; amissa olim Biblia restituit. 46.1. & 55.2.

Esdra libri quot nam Apocryphi sint. 115.1.

Esdras omnes libros sacros, qui interierant, restaurauit. 117.

Esther libri incertus est autor. 115.2.

Etimologia nominū à proprijs eorū linguis, & Germanis sūt accipiēda. 155.2.

Etimologia quorundam nominum Hebraeorum. 316.2.

Euāgelista in producendis testimonijs ex veteri Testamento 70. sequitur. 61.1.65.2.

Euāgelista plures sensus in vna edemq; litera intendit. 112.2.

Euāgelistarū vnū commemorare, quod alter tacet, nihil obesse Euāgelicae veritati. 146.1.

Editionis Editionis 70. errores vitio librorū esse imputandos. 77.2.

Editio Editio 70. qua nunc extat, eadem qua olim est. 81.1. & qua prouidentia Dei factum sit vt cum cetera versiones conciderint, haec sola permanserit in Ecclesia. 81.1.

Ex vtraq; editione Hieronymi, & 70. sacrosanctos scripturae sensus erui posse, docet Augustinus. 81.2.

Editio 70. quanti aestimanda sit. 117.2.

Editioes nouae quatenus cauenda fugiendaq; sint. 118.1.

Edom. Edom Idumea Graeci cur proferant teste Iosepho. 125.2. (392.1.)

Electio. Electio diuina quid praestet in nobis.

Electrum. Electrum quid mysticè. 223.1.

Eleemos. Eleemosina cur benedictio appelletur. 2. Corinth. 9.373.1.

Elementū Elementaris interpretatio reijcitur. 95.96.1.

Elementa quatuor quo die, & quo ordine sint producta. 173.2.

Eli eli. Eli eli Lamah sabathani, Matth. 27. quomodo pronuntiandum. 548.1.

Elohim. Elohim nomen Dei, quibus rebus sacrae literae etiam accommodantur. 176.2.

Elohim vnde dicatur. 178.2.

Emanuel. Emanuel Christus appellatur quidquid reclamant Iudaei. 157.1.

Emanuel quibus dictionibus in Hebraeo constat. 546.1.

Emath. Emath, quid. 610.1.

En ecce. En & ecce quam variè in scriptura sumantur. 364.2.

Enalage. Enalage quid. 304.2.

Energia. Energia quid. 300.1.

Endyadys Endyadys qua nam sit figura. 325.2.

Enos. Enoch. Enos & Enoch vnum hominem confecit Hieronymus cū sint distincti. 160.2.

Epycurus. Epycurus diem natiuitatis sua gaudio celebrare iussit. 199.2.

Epidaphes Epidaphens Anthiochia quae. 604.1.

Episcopus tricenarius debet esse ad hanc dignitatem capeendam. 568.1.

Epistola. Epistola Pauli ad Hebraeos non Hebraice, sed Syriacè ab Apostolo conscripta. 546.1.

Epistola Pauli (ad Hebraeos dēpta) idiomate Graeco scripta. 550.2.

Epistolam ad Romanos Latine scriptam esse à Paulo, probabile esse. 552.1.

Epistola ad Hebraeos Hebraicè à Paulo conscripta, teste Hieronymo, & à Lu-

Ppp

Euā-

Epitheton Erasmus.

Errores.

Esau.

Esdras.

Esther. Etimologia.

Euāgelista

**Euangelista varijs de causis antiqua le-
gis testimonijs vsi sunt.** 133.1.
Et quomodo Prophetas intelligat. 134.
135.1. & 136.
Euangelistarum omnium scopus qualis.
234.1.
**Euangelista quatenus Christi diuinita-
ti fuerunt attestati.** 501.2.
**Euangelista quod plura de Christo pra-
termiserint, minime tamen vitupe-
randi.** 507.1.
**Euangelista ex libris Apochripis cur ali-
qua sumpserint testimonia.** 512.2.
Euangelista dicuntur quadriga. 516.1.
**Euangelista optime quatuor animalibus
Ezechie comparatur.** 507.1. & 520.2
**Euangelista non conscripserunt Euange-
lium vt notarij.** 524.1. Neque vt te-
stes de omnibus oculati. 504.2.
**Euangelista vt Historiographi scripse-
runt.** 525.2.
**Euangelistarum si qua est disonantia,
quomodo accipienda.** 533.1.
**Euangelista in quibus conueniant, & in
quibus varient.** 533.2.
**Euangelista qua lingua conscripserint
Euangelia.** 543.1. & 2.
**Euangelistarum inter se ordo qua ratio-
ne constituatur.** 552. & 553.
**Euangelistarum ordo temporis, & non
dignitatis cur ab Ecclesia obseruetur.**
553.1.
**Euangeliorum acerrimi propugnatores,
& pertinacissimi impugnatores qui
nam fuerint.** 555.2.
Euangeliorum editio qua nunc extet.
536.1.
**Euangeliorum codices tot post secula
integri incorruptiq; ad nos peruenisse,
multis demonstratur.** a 530. vsque
ad 536.
Euangeliorum ordo seruandus qualis.
520.2.
**Euangelia quatuor fluuij e paradiso ex-
eunt, alijsq; comparantur.** 515.2.
**Euangelium quare non scripserit vnus
solus.** 508.1. & 2.
**Euangelium cur non fuit a profanis au-
toribus conscriptum, sed a Christi di-
scipulis.** 503.
**Euangelio cur Iudai, & Pagani discre-
dant, cum tamen autoribus profanis
fidem adhibeat perquam facile.** pag.
504.1.

Euangelij

Euangelij scriptores quot, & quales.
505.2. & 514.1.
Euangelica historia quam veridica. 506.
1. & quatenus a nobis percipienda.
506.1. & 2.
Euangelium proprie quid. 442. & 484.2
Euangelij fructus qui nam. 483.1. &
489.
Euangelium cur dicatur vita Christi.
483.1.
Euangelij acceptiones quot, qualesque.
484.1.
Euangelij conditiones, & proprietates qua.
486.
Euangelij origo atque principij. 490.1.
Euangelium vbi fuerit scriptum. 490.2.
Euangelij dignitas quanta. 49.1.
**Euangelium cur altiori voce, & loco pro-
ponitur, & cur luminaribus item ac-
censis.** 491.2. & cur stantes & nu-
do capite Euangelium audiamus.
492.1.
**Euangelij honorifica nomina, & eorum
significationes.** 494.1.
**Euangelium cur Dominus scripto tradi
voluit.** 495. & 496.
**Euangelium cur non scripserit propria
manu Christus Dominus.** 499.2.
**Euangeliorum dilucida in partes distri-
butio ex patribus.** 130.1.
**Euangeliorum capita quot, & varia eo-
rum diuisio.** Ibidem.
**Euangeliorum loca contraria concilian-
tur.** 142.1.
**Euangeliorum alia concordia exemplis
declaratur.** 146.1.
**Euangelium cur vnum dicatur cum sit
a quatuor conscriptum.** 234.2.
**Euangelia quatuor cur in canonem sint
recepta.** 8.1.
**Eucharistia cur non detur Laycis sub
vtraque specie.** 409.1.
**Eucharistia quomodo mortem Christi, &
vnitatem Ecclesie representet.** 437.2
**Eucharistia sacramentum sacramento-
rum dicitur, teste Areopagita.** 329.1
**Eucharistia cur panis dicatur, cum non
sit ibi panis.** 257.2.
**Eucharistia significatur illis verbis Psal-
mi 2. apprehendite disciplinam He-
braicam osculamini triticum.** 101.1.
**Euentus rerum loco nominum in scriptu-
ra saepe ponuntur.** 157.1.
Euphratis fluuij natura. 637.2.

Euchari-
stia.

Luti-

Ex. **Eutichetis error circa mysterium Incar-
nationis qualis.** 254.1.
Ex. **Ex propositio causam materialem, non
idealem significat.** 170.2.
Excæcare. **Excæcare homines peccatores quomodo.
Deo competat.** 288.1.
Exedra. **Exedra quid sit.** 652.2.
Exemplū. **Exempla Sanctorum sunt spirituales ani-
mæ sibi.** 166.2.
Exitus. **Exitus quid significet in scriptura.** 667.
2. & 685.2.
Expositio. **Expositio Prophetica qua.** 98.1.
Extasis. **Extasis Prophetica quid sit.** 211.2.
Ezechiel. **Ezechiel quo tempore prophetauerit.**
220.1.
**Ezechielis visio quatuor animalium fuisse
interpretatur.** 517. vsque ad 521.
**Ezechielis Prophetia nemo legebat ante
tricesimum aetatis annum.** 12. & 119.
2.
F
Faber. **Faber praceps fuit in interpretandis
scripturis.** 145.1.
Fabula. **Fabulas poetarum non licet allegoriza-
re, teste Augustino.** 98.1. & 228.1.
**Fabula Platonis de Mare & femina si-
mul iunctis progenitis.** 148.1.
Fabulosa nomina, vide nomina fabulosa
**Fabulis Poetarum quomodo in concia-
nibus vtendum.** 450.1.
**Fabula Poetarum diuinis mysterijs non
sunt applicanda.** 450.1.
**Fabula qua vitam Christi aduibrarunt se-
cundum aliquos, quanam.** 450.1. & 2
Fabula Nanosis. Ibidem.
Fabula Promethei. Ibidem.
Fabula Danaes. Ibidem.
Fabula Orphei. Ibidem.
Fabula Licophronis Tragicæ. Ibidem.
**Fabula Esopi, & aliorum magnorum vi-
rorum quanti aestimanda.** Ibidem.
Faces. **Faces nuptiales cur tantum quinque, te-
ste Plutarcho.** 277.2.
Facies ista vnde nam fierent. Ibidem.
Facies. **Facies 4. mystici animalis Ezech. 1.
Christo aptantur.** 519.1.
**Facierum 4. Leonis, Bouis, & Leonis, ex-
plicatur qua.** 519.1. & 2.
Ferè. **Ferè aduerbium, quam vim habeat in
scriptura.** 149.2.
Fermentū. **Fermentum in scriptura quid.** 442.1.
Fides. **Fides spes, & charitas illuminant, teste
Aug. 3.2. fidei proprium quid.** 9.1.

**Fide ea tenenda sunt qua ex rebus desit
de necessaria, & euidenti consequen-
tia deducuntur, teste Nazian. 118.2.**
**Fides ad scripturas intelligendas ne-
cessaria est.** 120.2.
**Fides externis disciplinis fulcitur, te-
ste Basilio.** 123.1.
Fides nominum, vide nominum fides.
**Fidem efficit communis patrum omnium in
aliquo dogmate consensus.** 164.2.
Fides quot capiatur modis. 329.1.
**Fides veteris Testamenti sanctorum vi-
rorum qualis.** 475.1.
**Fidei lumen per se ipsum innotescit tã-
tummodo.** 528.1.
**Fidei nostra acerrimi propugnatores,
quinam illi.** 555.1.
Fidei Christiana oppugnatores, qui. pã.
555.2.
**Fidei nostra testimonia infidelium cur nõ
indigeant confirmatione.** 79.2.
**Figura Rhetorica sexcenta & plures
sunt.** 302.1.
**Figura Prolepsis, & Anacephaleosis,
quid sit.** 141.1.
**Figura, & tropi quibus scriptura vti-
tur.** 284.2.
**Fily Dei in scriptura idem sunt, qui &
Angeli Dei.** 39.1. & 2.
Fily Zebedei, vide Zebedei filij.
**Fily in lucem editi sunt in gloriam, com-
modum, & consolationem progenitorum.**
162.2.
Fily Abrahæ sunt Christiani. 187.2.
Fily excusorum Psalm. 126. qui dicantur.
325.2.
Filius quot modis dicatur. 348.1.
**Fily Dei, & filij hominum Gene. 56. qui
dicantur.** 349.2.
Fily dicuntur villa ciuitati annexa. 349.2
Fily dicuntur adificium, & quamobrè.
376.2.
Fily quinam lege priuentur hereditate.
473.1.
Finis operationum nostrarum qualis.
393.1. & 401.1.
**Flagellorum varia genera apud Roma-
nos, & Iudæos.** 280.1.
**Flagellis eadi quam fustibus, cur gra-
uius, & atrocius.** Ibidem.
Fluminis vox multa significat. 444.1.
**Fluuij quamplures, qui terram Palesti-
na cingunt numerantur.** 635. & 636.
Fluuius Euphrates quis. 637.2.

Fily

Finis.

Flagellum

Flumen.

Fluuius.

Fodere. Fodere manus, & pedes Christi quid significet. 40.1.2.
 Foetere. Foetere in scriptura quid. 318.1.
 Foetus. Foetus sex mensium spatio perfici dixerunt aliqui. 458.2.
 Fomes. Fomes concupiscentiae quomodo per Christum extinctus. 690.1.
 Fons. Fons est Christus. 38.2.
 Fontis Calliroae descriptio. 630.1.
 Fontes Iordanis quales. 633.2.
 Fontes Daphnes qui. 634.1.
 Fons Siloae unde natatoria dicta. 657.2
 Fontes alij mirabiles numerantur. 635. & 636.
 Fons Amathus unde dictus. 637.1.
 Franxius. Franxius de sensu literali quid senserit. 87.1.
 Frater. Fratres Domini in scriptura quomodo intelligendi. 321.1.
 Furca. Furca Iudaei utebantur. 279.2.
 Fur. Fures, & latrones ante Christum Ioannis 10. quinam illi. 268.1.
 Futura. Futura pro praeteritis, & contra accipit saepe scriptura. 219.2. & 356.2.
 Futuris contingentibus cur nihil sit incertius. 229.2.
 Futurum apud Hebraeos omne tempus significat. 359.2.
G
 Gabaa. Gabaa ciuitas duplex. 622.1.
 Gadara. Gadara ciuitas quae. 611.1.
 Galgala. Galgala quid significet. 629.1.
 Galilea. Galilea regio describitur. 632.1.
 Galilea gentium cur dicta. 631.2.
 Gamala. Gamala vrbs qualis. 611.1.
 Garacim. Garacim mons qualis. 626.1.
 Gaza. Gaza quid significet. 627.2.
 Gaza ciuitas quanam illa. 627.2.
 Gazofilacium. Gazofilacium quid, & eius vsus in templo Salomonis. 632.2.
 Gedrebaçi. Gedrebaçi quare quastores, siue thesaurarij, erant apud Babilonicos. 162.1.
 Geenna. Geenna Saturni quanam illa. 657.2.
 Genealogia. Genealogia Christi. 239.1.
 Genealogiarum cura Ante Christum Iudaeis utilis post Christi tamē aduentū inutilis visa est. 239.2. & 240.1.
 Genealogiarum libros cur Herodes commiserit. 240.1.
 Genealogia Christi cur ex illaudatis & flagitiosis hominibus constet. 240.2.
 Gemini. Gemini Consules tempore Christi quales fuerint. 169.2.

Geneleos librum Iudaei non poterant legere ante 30. annum. 12. & 119.2.
 Genesis loca, quae videbantur contraria conciliantur. 141.2.
 Generatio Christi secundum carnē, quopotissimum spectauerit. 162.2.
 Generatio Christi quadruplex ab Euangelistis conscripta. 239.1.
 Generationis huius quadrifariae necessitas scribenda quanta. 240.1.
 Generationum ab Adam ad Christum Catalogus. 283.1.
 Genezareth quid sit. 634.2.
 Gentium diuisio à Deo facta in primordio mundi. 72.2.
 Genus flexio exhibita illis verbis, & vrbū caro factū est; & homo factus est, quid significet. 492.1.
 Genus flexione hāc Monachus quidā negligēs malē à Demone vexatur. 492.2
 Geographia ad scripturas intelligendas maximam lucem affert. 122.2.
 Geraseni qui nām illi. 636.2. (641.2.)
 Gigantes quae loca olim habitauerint. Gion mons qualis. 658.1.
 Gloriarī de virtutibus licet sanctis viris. 201.1.
 Goliath Gigantis occiso in quadruplici sensu exponit. 92.2.
 Graeca olim lingua quā latē pateret. 65.1. à Deo facta in primordio mundi. 73.2.
 Graeca voces in latinā linguā deriuatae in scripturis vsurpatae quae & quot. 314.
 Graecū Euangelium multas voces Romanas habet, & quot. sint illa. 314.2.
 Graeca lingua idiotismi quae. 381.1.
 Graeca lingua dandi casu pro auferendi saepe vtitur. 381.1.
 Graeca lingua aliquando vnum casum pro alio ponit. 382.2.
 Graeca lingua quomodo comparatiuis superlatiuisq; vtitur. 382.2.
 Graecorū participiorū vsus qualis. 383.2
 Graecorū regnū quādiu steterit. 689.1.
 Gratiam indignis cur Deus impertitur aliquando. 36.1.
 Gratia vocationis & iustificationis quae nām. 143.2.
 Gratia ab operib; quid differat. 143.2.
 Gratia discernendorū spiritū quae. 143.2
 Gratia Dei in nos quam perennis fluxus. 328.1.

Geneleos.

Generatio

Genezar. Gens.

Genus flexio.

Geographia.

Geraseni.

Gigantes.

Gion.

Gloriarī.

Goliath.

Graecum.

Gratia.

Gra-

Gratia, & remissio peccatorum in veteri lege vnde proueniebat. 477.2.
 Gratia noui Testamenti quam efficax. 478.2.
 Gratia Angelorum per Christum fuit. 489.2.
 Gratia Christi ad quas se extenderit personas. 489.1.
H
 Litera cur quibusdā nominib; Hebraicis addatur, eisdem verò Latinis detrahatur. 126.2.
 Habdomada quid Hebraicē, & quorūplex. 665.2.
 Habdomarū Danielis interpretatio vera. 682.1.
 Habdomadarū Danielis quā varias prolixasq; Hier. sētētiās attulerit. 669.
 Habdomadarum cōputatio utilis ad intelligendam scripturā. 242. & 145.
 Hebraea lingua ambigua, & equiuocis nominib; & verbis abundat. 101.2.
 Hebraici characteres sola punctorum variatione sensum mutant. 34.1.
 Hebraici Alphabeti cognitio quā utilis sit. 319.1.
 Hebraea lingua diuinitus fuit infusa & eius excellentia. 321.2.
 Hebraea lingua, vide lingua Hebraea.
 Hebraea voces quae in editione Latina seruatae sunt. 313.2.
 Hebraei neutro genere carēt, & loco illius femininū ponūt. 118.2. & 324.2
 Hebraeo primum idiomate mysteria fidei nobis sunt tradita. 323.1.
 Hebraeo sermone loquentur in Patria Beati. 323.1.
 Hebraeorum puncturum, & accentus orīgō. 47.1. & 48.1. (47. & 48.)
 Hebraeorum not. quae, & quales. 46. & Hebraea lectio corrupta fuit. 49.1. & 2.
 Hebraea lectio quaterus consulenda. 50.2. & 85.2. & 117.2.
 Hebraeorum libri quibus vocibus finiuntur. 206.1.
 Hereditas aeterni regni à Deo promissa absque honorum operum meritis cur non possit haberi. 473.1.
 Hebron. Hebrō olim Cariartharbe dicta qualis. Helue. Helue quid. 601.2. (628.1.)
 Hælisæus. Hælisæus Propheta quo loco nat; . 623.1
 Hælisæi Propheta ossa vbi iacent. 631.1
 Hemath. Hemath quid vnde nominatur, & quomodo tunc dicatur. 609.2.

Habdomada.

Hebraeum

Hereditas

Hebron.

Helue.

Hælisæus.

Hælisæi.

Hemath.

modo tunc dicatur. 609.2.
 Henoc in Paradiso degit. 151.1.
 Heracliti libri difficultas quāta. 16.2.
 Herculis impia sententia contra virtutem. 198.2.
 Hercules cur sic appellatus. 181.1.
 Heri & nudius tertius quid. 405.1.
 Hermō nōs quis. 635.2. & 636.1.
 Herodes nō fuit vn; sed multiplex. 161
 Herodes Rex omnes genealogiarū libros incendit, ne obscuritas sanguinis sui detegeretur. 240.1.
 Herodis puella quomodo caput Ioannis petierit. 272.1.
 Herodes duo fuerunt, & quis nām ille, qui Domino illiuit. 574.2.
 Herodes Infanticida quomodo ad Iudaea Regnum erectus. 596.2.
 Herodes quanto tempore regnauerit in Iudaea. 670.2.
 Herodis huius in Infantes, & Christū crudelitas. 596.2.
 Herodis patria. 627.2.
 Herodis parentes & filij qui, & eius improba gesta à 595. vsque ad 598.
 Herodes Tetrarcha qui Ioannē Baptistā interfecit quis ille. 599.2.
 Herodes Tetrarcha & vxor Herodias cōspirant in Herodē Agripā infeliciter. 599.1.
 Herodes quae nām oppida in Iudaea condiderit. 629.1.
 Hesperus quid. 161.2.
 Heth, & Hethi eius habitatores quales. 617.2.
 Hieremia Propheta epistola ex Graeca 70 versione in Latinum est trāsata. 32.
 Hieremias quando, & sub quibus Regibus prophetauerit. 220.1.
 Hieremia Patria. 622.1.
 Hierico quae ciuitas, & cur dicta ciuitas Palmarum. 619.1.
 Hierico situs qualis. 628.2.
 Hieroglyphica Aegiptiorum quid mysterijs continerent. 90.1.
 Hierocles quis. 555.2.
 Hieronymus qua ductus ratione propriā ex hebraeo editionē protulerit. 27.2
 Hieronymi autoritas commendatur. 29.2. & 30.1.
 Hieronymus autor vulgatae editionis. 32.2.
 Hieronymus in latinā trās tulit ex Graeca 70. translatione, nō ex Hebraica

Henoc.

Heraclitus

Hercules.

Heri.

Hermō.

Herodes.

Hesperus.

Heth, &

Hethi.

Hierem.

Hierico.

Hieroglyphicum.

Hierocles.

Hieronymus.

lingua libros Psalmorum sapientia, Ecclesiasticis, Baruch, & epistolā Hieronima Propbeta. 32.2.
 Hieronymus duplicē scripturarum editionē perfecit. 68.1.
 Hieronymi sententia de cellulis 72. In terpretum refutatur. 78.2.
 Hieronymus hereticorum malleus nuncupatur. 128.1.
 Hieronymus in quo eminuerit quā maxime. 153.1.
 Hieronymus propter quid magni habitus est in Ecclesia. 305.2.
 Hierosolyma non tantum Reges, sed & Praesides Romanorū habuit. 592.1.
 Hierosolyma ex qua tempore capit, non amplius per Reges, sed per Praesides gubernari. 595.1. & 2.
 Hierosolymitani excidij causa ponuntur. 595.1. & 2.
 Hierosolyma ampla descriptio. 643.1.
 Hierosolymitani tēpli descriptio. 649.2.
 Hierosolymitanum templum cur vnu tantum intam insigni ciuitate. 650.1.
 Hierusalem turris qualis. 655.2.
 Hierusalem quot hominum millia aere. 656.1.
 Hierusalem sub Adriano sale conspersa. 658.1.
 Hierusalem a Deo cur funditus excindi permessa. 658.1.
 Hierusalem euerio atque captiuitas vbi est praedicta a vatib⁹. 658.2. & 691.1.
 Hierusalem quot fuerint captiuitates. 660.1.
 Hierusalem quando primū, & per quos Christianos recuperata. Ibidem.
 Hierusalem quādo fuerit a Romanis obfessa, & capta. 615.2. & 689.2.
 Hierosolyma situs qualis. 446.2.
 Hierusalem olim caput, & fundamentum Ecclesia. 538.2.
 Hierosolimytana vrbs encomiū. 643.1.
 Hierusalem quot olim nominibus fuerit appellata. 643.2.
 Hierusalem primus conditor fuit Melchisedech. 644.1.
 Hierusalem qua Dei voluntate in barbaros venerit. 616.1.
 Hierusalem non fuit Salem. 644.1.
 Hierusalē ethimologia triplex. 645.2.
 Hierusalē situs qualis. 645.2. & 646.2.
 Hierusalē in sensu literali allegorico, & anagogico explicatur. 92.2.

Hierosoly
ma.

Hierusalem quibus nominibus in scriptura illustratur. 646.2.
 Hierusalē editissimi mōtes qui. 647.2.
 Hierusalē adificia insigniora qua olim extiterint. 647.2. & 655.1.
 Hierusalem circuitus. 648.2.
 Hierusalem triplici muro cōstabat, teste Iosepho. 649.1.
 Hierusalem quid sonet. 156.1. & quando caperit appellari ciuitas iustitia. 157.2.
 Hierico qualis ciuitas, & cur dicta ciuitas palmarum. 619.1.
 Hierico situs qualis. 628.2.
 Hippus vrbs qualis. 611.1.
 Hyrci duo legales, alter offerendus, alter dimittendus quid significet. 440.2.
 Hyrcorum mira fecunditas. 453.1.
 Hystorographi lex in scribendo hystoriam. 78.2.
 Historia septuaginta Interpretum scribitur. 51.1. & 2. & 78.
 Historia arialiū plantarū aromatu & lapillorū pretiosorū utilis est ad scripturarū perceptionē, teste Orig. 122.2.
 Historia gētiliū mēdacijs scatet. 145.2.
 Hodie, & cras in scriptura quid. 444.2.
 Hemorroisa quoniam. 260.2. & cuius reitypus. 485.1.
 Heretici argumenta ad probandas perspicuas esse scripturas diluuntur. 22.2.
 Hereticus reuiciendus est a lectione sacrae scripturae. 9.6.1.
 Hereticorum libris maximē abstinendum. 128.1.
 Heretici punctorum & accentuū mutatione scripturas corrūpunt. 151.2.
 Hamiosis quid sit. 297.2.
 Homeri errores qui. 504.2.
 Hominis creatio de limo terra, qua fabula secundum aliquos fuerit adumbrata. 450.1. (434.2.)
 Homines carnales & spirituales qui, Homines flagitiosi & mali nū, Christiū prafigurauerint. 439.2.
 Hominis atatis diuisio qua. 350.1.
 Homo quomodo anima caro, & spiritus dicatur. 295.1.
 Homo si non peccaret quomodo immortalis permanisset. 270.2.
 Homo per peccatum quomodo spoliatus & vulneratus sit. 270.2.
 Homini post peccatum qua nā plaga fuerint imposta. Ibidem.

Hierico.

Hippus.
Hircus.

Hystorio-
graphus.

Hodie.
Hemorroisa.
Heretici.

Hamiosis.
Homerus.
Homo.

Homi-

Hominis nomen quale, & quid in scriptura significet. 262.2.
 Homo cur conditus. 167.2. qualiter conditus. 270.2. & quo die creatus. 561.1.
 Homo iocus est ludusq, deorum teste Platone. 167.2.
 Homo cur sexta die conditus sit. 176.1.2.
 Hor mons qualis. 615.2.
 Horatius satyra 8. quid intelligat per umbras Mecēnatis. 373.2.
 Horus autor quis ille. 90.1.
 Humanitatis Christi pulchra epitheta. 237.1.
 Humana litera quantum diuinis cedat. 480.2.
 Humanarum literarū scriptores in quibus deficiant teste Sulpitio. 503.2.
 Humaniorum literarum per illustres auctores mendacij leuitatis atque temeritatis notantur. 505.1.
 Humanarum disciplinarum cognitio ad Scripturarum intelligentiam quā utilis. 416. & 417.
 Humaniores litera Scripturis Sacris adiuncta quid teste Basilio. 419.1.
 Humanarum sciētiarum professores in Veteri lege qui nam illi. 420.1.
 Humanioribus disciplinis quomodo vten- dum. 423.2.
 Humiles peculiari quodammodo a Deo illuminantur ac docentur in Scriptura Sacra. 22.1.
 Humilitas ad Scripturarum intelligentiam multum conducit. 121.1.
 Hus patria fuit Iob. 195.1.
 Hyades vnde nomen accipiant, & qua nam illa sint. 161.2.
 Hymenci. Hymenci & Alexandri haeresis vnde teste Cyrillo. 224.2.
 Hymnus. Hymnus quid sit & quo differat a Cantico & psalmo. 201.2.
 Hypallag. Hypallages quid. 304.2.
 Hyperbole. Hyperbole quid, eiusque vsus quales. 299.2.
 Hypotip. Hypotiposis quid. 300.1.
 Hypoz. Hypozēusis quid. 300.2.
 Hyrcanus. Hyrcanus quis fuerit, eiusq, mors qualis. 595. vsque ad 598.

Hor.
Horatius.
Horus.
Humani-
tas.
Humanū.

Humilis.

Humilitas

Hus.

Hyades.

Hymenci.

Hymnus.

Hypallag.

Hyperbo-

le.

Hypotip.

Hypoz.

Hyrcanus

Iacobus,
& Iacob.

Iacobus qualis vir, & eius peregrinatio. 195.2.
 Iacob non est a mendacijs excusandus. 262.2.
 Idiotismi linguarum Hebraica & Graeca quales. 320. & 324.2. & 381.1.
 Idioma quid secundum Damascenum. 236.2.
 Idolum cur nihil sit. 356.1.
 Idola profus inutilia, & perniciosissima. 259.1.
 Idumaea qua nam illa. 626.2.
 Idumaea terra descriptio. 627.1. & 195. col. 1.
 Idumaea appellatur Edom. 125.2.
 Iebus & Iebusei qui. 618.1.
 Ieon quid sit. 297.2.
 Ieiunij tempore quibus abstinerent Iudaei. 275.2.
 Iehobah Dei nomen quale. 177.1. & 2.
 Iehobah & Schobe in quo differant. pag. 178.2.
 Iesus significat medicum, & curatorem secundum Basilium & Cyrillū. 156.2.
 Iesu nomina, vide nomina Christi.
 Iezabel quid significet. 157.1.
 Imago rerum secundum Paulum quid sit. 435.2.
 Imagines depingere licitum est, neque aduersatur illud Exod. 20. non facies tibi sculptile. &c. 164.1.
 Immolari apud Paulum quid sit. 369.1.
 Impossibile in Scripturis pro difficili capitur. 153.2.
 Impositio nominum signum est domini teste Damasc. 157.1.
 Imperatiuo modo, & eius futuro quomodo Scriptura vtatur. 248. & 249.
 Incarnationis Christi quantum fuerit beneficium. 487.1.
 Incarnatio Christi quo nam die & anno contigerit. 561.
 Incarnatio quid sit & quibus nominibus in Scripturis dicatur. 230.2.
 Incarnatio Christi quo die facta, 561.1.
 Incarnationis mysterium cur nouum dicatur Hierem. 31.231.1.
 Incarnatio Christi in electro (Ezech. 1.) est delineata. 231.1.
 Infernus quid sit, & vnde dicatur. 354. col. 2.
 Inferni tormenta quibus nominibus appellantur in Scriptura. 289.2.
 Indurare peccatores quomodo Deo com-

Idiotism⁹.

Idioma.

Idolum.

Idumaea.

Iebus.

Ieon.

Ieiunium.

Iehobah.

Iesus.

Iezabel.

Imago.

Immolare

Impossibi-

le.

Impositio

Imperati-

uum.

Incarnatio

Infernus.

Induro.

petat.

Iniquitas. *petat.* 288.1. & 2.363.2.
Iniquitatem diligens animam suā odio habet. 150.2.

Ingenium. *Ingeniorum excellentium propriū quid.* 21.1.

Ingridior. *Ingrēdi & egredi quid sit secundū Hebraeos.* 377.2.

Insignia. *Insignia regum terrenorum in manu, & capite: insignia vero Regis Christi in humero gestantur.* 41.1. & 2.

Interrog. *Interrogationis vsus in Scripturis frequens est.* 258.1.
Interrogationum varietas in ira. 259.1
Interrogationes à Deo factae quid significant. 260.1.

Interpret. *Interpretari linguam alienam difficile est.* 24.2.
Interpretis boni conditio. 31.2. & 298.1. & 668.2. & 686.1. & eius munus quid. 34.2. & 149. & 69. & 70.
Interpretatio elementalī qua nam. 94.2. & 95. & eius inuentores. 96.1.
Interpretatio Physica qualis. 97.1.
Interpretes Sacra Scriptura quas debeant proprietates, legesq; seruare. 127.2.
Interpretatio optima Sacra Scriptura, qua nam sit. 147.1.
Ioachin Abbas quis ille. 98.1. & in quo errauerit teste diuo Thoma. 98.2. & 451.2.
Ioachin iste malè de nostro Euangelio dogmatizauit. 557.1.
Ioachin Virginis parens vnde oriūsus. 636.1.

Ioānes Ba-
 ptista, & E-
 uāgelista.
Ioannes Baptista sanctificatus fuit in utero matris. 200.2.
Ioannes Euangelista aetas annumeratur. 97.1.
Ioannes Epistola canonica argumentum, intentum, & qualitates. 132.1.
Ioannes quando defunctus. 541.1.
Ioannes Euangelista Propheta fuit in Apocalypsi. 211.1.
Ioannes Euangelista quo loco, & tempore Euangelium scripserit. 540.2.
Ioannes Euangelista quomodo potuerit in pectore Christi recumbere. 271.2. & 275.1. & locus ille cui erat deputatus. 276.2.
Ioānes Baptista quādiu baptizato Christo vixerit. 583.1.
Ioannis Baptista ossa & reliquia quo iaceant loco. 631.1.

Ioannis Euangelista encomium ex Dionysio Areopagita. 541.1.
Ioannes Euangelista Matthaeo in duobus excellit. 553.1.
Ioannes Euangelista praestantior licet posterior alijs. 553.1.
Ioannes Euangelista de se dixit, Hic est discipulus Ioan. 21.257.1.
Iob liber cur tam difficilis, & quodnam eius argumentum. 191.2.
Huius libri diuisio qua. 192.2.
Iob libri quis fuerit autor. 196.1.
Iob typus Christi fuit. 191.2.
Iob patientia in persecutiombus describitur. 192.1.
Iob quo tempore legitur in Ecclesia. 192. col.2.
Iob quare legatur in officio sepultura Christianorum. Ibidem.
Iob qualis vir fuerit. 193.2.
Iobi patria qualis fuerit. 195.1. & 610.2.
Iob quo tempore vixerit. 195.1.
Iob & Moses eisdem fere temporibus floruerunt. 195.2.
Iob sententia difficiles explicatur. 196. col.2.
Iob non peccauit maledicendo diti suae. 198.1. & 199. & 291.2.
Iob originale peccatum cognouit Dei reuelatione, scilicet, & resurrectione carnis. 199.2.
Iob maledictiones duae quid adumbrent. 200.1.
Iob liber qua metrica ratione conscriptus fuerit. 206.1.
Iod Hebrais quid significet. 645.2.

Ioel. *Ioel quo tempore & vbi prophetauerit.* 220.1.

Ioseph, &
 Iosephus.
Ioseph cur pater Christi dicatur. 154.1.
Iosephus autor quis ille. 125.2.
Iosephus narrans historiam Septuaginta interpretum cur nihil de cellulis dixerit. 79.1.
Iosephus res sacras qua reuera contigerunt multas conticuit. 79.1.

Iordan.
Iordanis fluminis origo. 631.2.
Iordanis fontes duo, Tor, & dan, a quibus appellatur Iordan. 633.2.
Iordanis currus qualis. 634.1.
Iosue Christi typus est. 8.2.
Iracundi proprium quid. 342.2.
Isaia prophetae partitio breuis. 220.1.
Isaiam ferra dissectum libri testantur

Iob.

Iod!

Ioel.

Ioseph, &
Iosephus.

Iordan.

Iosue,
Iracundus.
Isaias.

apocry-

apocryphi secundum Origenem. 45. col.1.
 Isaia sepulchrum vbi nam sit. 677.2.
 Israelitici populi liberatio quotuplex, & mysticè quid. 447.2.
 Israelitici populi cum Christiano comparatio, & discrimen. 477.1.
 Israeliticus populus quomodo sit pars Domini. 74.1.
 Israel peccatum primum, secundum, tertium, & quartum explanatur. 43.2.
 Israel nomen quid sonet. 136.1.
 Iudas quando laqueo se suspenderit, & an praecipit fuerit. 303.1.
 Iuda proditoris peccatum venditionis Christi cur Iudaeis imputetur. 43.2.
 Iudas iste vnde oriūsus. 109.1. & quomodo personam gesserit Iudaeorum. 186.2.
 Iuda: quid significet. 626.2.
 Iuda religio quanta. 626.1.
 Iudaei vnum tantum Deum agnoscunt & colunt. 649.2.
 Iudaeorum in Babylone captiuitas qualis 677.1. & 682.2.
 Iudaei Christum quādo negauerint 691. pag.2.
 Iudaeis quando defecerit hostia, & sacrificium. 692.1.
 Iudae Praesides, Syriae Praesidi vnde con-
 stet fuisse subiectum. 591.2.
 Iudae Praesides omnes numerantur. 592. pag.2.
 Iudae quando primum in prouinciā fuerit redacta. 592.1.
 Iudae Reges annumerantur. 595.2.
 Iudae ciuitates. 627.2.
 Iudae fecunditas quanta. 617.1.
 Iudae solum Balsami praestantissimi fa-
 rax. Ibidem.
 Iudae vnde maxime nobilitata. Ibidem.
 Iudaeorum vernacula lingua olim fuit Syriaca, sive Chaldaea. 26.2.
 Iudaei honorificum testimonium de D. Hieronymi editione protulerūt. 28.2.
 Iudaeos post ascensionem Christi in caelum editiones Septuaginta, & totam Scripturam etiam Hebraeam malignè deprauasse. 36.1.
 Iudaeos quid ad credendum Euangelio retardaret. 502.1.
 Iudaei comparantur miluo Ciconia & Hirundini. 36.2.
 Iudaei promptissimi erant ad Scriptu-

ram deprauandam. 38.1. & 45.2.
 Iudaei quomodo terram Promissionis obtinuerint. 112. & 115.
 Iudaei sacros libros, vt Deum colebant. 49.2.
 Iudaeorum mores deprauati, & vsia describuntur. 83.1. & 2.
 Iudaei quomodo claudant regnum caelorum. 84.1.
 Iudaei in Scripturis interpretandis non attendunt antecedentia, & consequentia textus. 212.1.
 Iudaeorum glossa atque interpretationes in Scripturam fugienda. 123.1.
 Iudaei Psalmos & Propheticos libros quoniam tantum referant. 221.1.
 Iudaeorum diuersa supplicia, & an cruce vterentur. 280.1.
 Iudaeorum sepeliendi ritus, qui. 280.2.
 Iudaeis quando primum fuerit concessa iudiciaria potestas. 280.
 Iudicis proprium quid. 178.2.
 Iudicij dies, vide diem iudicij.
 Iudicare in Scripturis saepe idem quod condemnare est. 264.2.
 Iudicare duodecim tribus penes quē sit 265.1.
 Iudicij diei memoria Christiano cuiuslibet utilis. 270.1.
 Iudicari ab humano die, secundum Paul. 1. ad Corint. 5. quid sit. 162.2.
 Iuliani de Apostolis impia sententia. 134. pag.1.
 Iuliani apostata error. 143.1.
 Iuramentum an sit licitum. 243.1.
 Iuramentum Pythagora quale. 493.1.
 Iuramentum quatenus à Christo prohibitum. 243.1.
 Iuramentum quomodo fuerit licitum in Veteri lege. 243.1. & 393.2.
 Iurandi duae particulae Graecis familiarēs. 400.2.
 Iurandi modus qualis in Veteri & qualis sit in noua lege. 242.2.
 Iurandi, mos per quatuor Euangelia: an vetus in Ecclesia fuerit. 492.2.
 Iurare certè in veritate & similia num sint peccatum. 243.1.
 Iurandi formula Christianis à Paulo tradita qualis. Ibidem.
 Iurandi ceremonia apud Iudaeos olim seruata qualis. 373.2.
 Iuramenti Clinymira religio. 243.1.
 Iuret cur Dominus. Ibidem. 2.

Iudex.
Iudicium.

Iulianus.

Iuramentū.

Iusti-

Justinian ^o .	Justinianus Imperator quando regnaue- rit. 61.1.	Lex Euangelij quando coeperit obliga- re. 537.2.	Libani montes. 11
Iustifica- tio.	Iustificationis voces ambigua distingue- da qua nam contra Hereticos. 143. col. 1. Iustificatio in Veteri lege per Christum facta fuit. 478.2.	Libani montes quales, & cur sic dicti. 653.1. Libanus mons mystice superbū denotat. Ibidem. Libri Canonici quot. 25.2. & 114.1. & 452.1. Libri Hebraici qui scripti erant cum punctis & accentibus tanquam pro- phani in Synagoga olim habeban- tur. 47.2.	Libani montes. 11
	K	Libri Canonici quot. 25.2. & 114.1. & 452.1. Libri Hebraici qui scripti erant cum punctis & accentibus tanquam pro- phani in Synagoga olim habeban- tur. 47.2.	Libri. 11
	KIKKI Olei vsus Iudais interdictus. 651. Keden quid Chaldais. 133.1. Kalēdary Juliani institutio qua & qua- lis. 165.	Libri Iudaorum aut Rabini quatenus consulendi. 82.2. Libri de Doctrina Christiana D. Augu- stini, quam vtiles. 113.2. Librorum Canonorum autores, qui nā illi fuerint. 115.1. & 2. Libros esse Canonicos, vel secus penes quem stet iudicare. 114.2. Liber Apocalypsis Canonicus est. 114. col. 2. Libri Sacri qui nam incertos habeant autores. 115.2. Libri in Scripturis memorati qui modo non extant, & quid de illis sentiendū est. 116.1. Libri isti nunquam Canonici habitū fue- runt in Ecclesia. 116.2. Liber Canonicus quid sit. 117.1. Libri Canonici, vide Canonici libri. Liber Talmud qualis. 261.2. Libri prophani & Ethnicorum qua mo- deratione legendi. Sacra Scriptura. 123.1. & 127.2. Libri Gentilium quatenus consulendi, teste Damasceno. 424.1. Liber Iob, vide Iob. Libri Hebraorum quibus vocibus fini- tur teste Hieronymo. 206.1. Libri Prouerbiorum, vide Prouerbiorum libri. Liber gesta Romanorum dictus quid ha- beat incommodorum. 451.1. Liber qui inscribitur acta. Pilati contra Christum, autore Maximino. Impe- ratore factus est. 556.1. Libertas triplex naturalis. Politica & Christiana. pag. 144. col. 1. Libertati Christiane seu Euangelica nil ē contrarium praeter peccatū. 144.1.	Libertat. 11
	L	Libri Iudaorum aut Rabini quatenus consulendi. 82.2. Libri de Doctrina Christiana D. Augu- stini, quam vtiles. 113.2. Librorum Canonorum autores, qui nā illi fuerint. 115.1. & 2. Libros esse Canonicos, vel secus penes quem stet iudicare. 114.2. Liber Apocalypsis Canonicus est. 114. col. 2. Libri Sacri qui nam incertos habeant autores. 115.2. Libri in Scripturis memorati qui modo non extant, & quid de illis sentiendū est. 116.1. Libri isti nunquam Canonici habitū fue- runt in Ecclesia. 116.2. Liber Canonicus quid sit. 117.1. Libri Canonici, vide Canonici libri. Liber Talmud qualis. 261.2. Libri prophani & Ethnicorum qua mo- deratione legendi. Sacra Scriptura. 123.1. & 127.2. Libri Gentilium quatenus consulendi, teste Damasceno. 424.1. Liber Iob, vide Iob. Libri Hebraorum quibus vocibus fini- tur teste Hieronymo. 206.1. Libri Prouerbiorum, vide Prouerbiorum libri. Liber gesta Romanorum dictus quid ha- beat incommodorum. 451.1. Liber qui inscribitur acta. Pilati contra Christum, autore Maximino. Impe- ratore factus est. 556.1. Libertas triplex naturalis. Politica & Christiana. pag. 144. col. 1. Libertati Christiane seu Euangelica nil ē contrarium praeter peccatū. 144.1.	Libertat. 11
Laban.	Laban cuius rei typus. 462.2.		
Lacus.	Lacusa qualis. 633.2. Lacus Semechonitis, quid. 634. Lacus Alphatidis multa admiratione di- gna habet. 638.1. & 2.		
Lamech.	Lamech peccatum quale fuerit. 466.2.		
Latina qd.	Vide verbum aditio Hieronymi.		
Legere & lector.	Legere Scripturas quomodo debeamus, teste Damasceno. 120.2. Lector Scripturarum, & earum auditor qualis. 126.1.		
lectio Scri- pturarum.	Lectio Scripturarum calor est resera- tio, teste Chrysostomo. 401.2.		
Lectum.	Lecti discubitorij quales. 271.2.		
Leo.	Leonis vox quibus accommodatur. 442. col. 1. Leonis proprium quid, ibidem.		
Leui.	Leui, cur nulla terra portio sit attribu- ta. 606.1. Leui nullam habuit hereditatem neque sortem in terra Promissionis. 922.2. Lex Dei thesaurus est absconditus in agro secundum Irenaeum. 83.2. Legis Veteris & Noua discrimen. 143. & 437. & 780. Legis Moysis vnde dicta. 78.1. Legis antiqua ab Euangelica discrimen quod. 218.2. Lex Euangelica in quo consistat. 142.1. Lex Vetus, cur indigna nomine Euan- gelij. 494.2. Lex vnde dicitur potissimū. 497.2. Lex digito Dei quo pacto fuerit conscri- pta. 502.2. Lex qua ratione Iudaeis a Deo data. 502.2. Legem Veterem totam Moyses conscri- psit 503.2.		
Lex.			

Lignum

Lignum.	Lignum scientia boni & mali cur sic ap- pellatum. 157.2.	In lingua sancta geminatis eiusdem no- minis distributionem significat. 329. col. 1.	
Limbus.	Limbo detentis quantum Christus pro- fuerit. 489.1.	Lingua Hebraea relatiuis gaudet super- fluis. 331.1. In ea quid sonent pro nomina, ego, tu, is, meus, &c. 335.1.	
Lingua.	Linguarum varietas ostenditur quibus Scriptura conscripta fuit. pag. 17.2. & 341.1. Lingua Hebraea fons est & origo cate- rarum. 28.2. Linguae originales quid peculiare ha- beant praeter ceteras. 31.1. Linguae alienam interpretandi munus quam difficile & arduum sit. 34.2. & 69. & 70. Linguarum dona quomodo acceperint Apostoli in die Pentecostes. 42.1. Lingua Graeca olim quam late pateret. 65.1. Linguarum confusio in turri Babel quo- modo intelligatur. 63.1. Lingua quot stiterint. 120.1. Linguarum vtilitas. 120.2. Linguarum Graecae, Hebraicae, & Latinae vtilitas quando. 305. & 536. Lingua quatenus addiscenda. 319.1. Linguarum donum quā excellēs. 319.1. Lingua Hebraea super alias excellentia quanta. 321.1. & 323. Lingua Hebraea diuinitus fuit infusa. 321.1. Lingua Hebraea antiquitas quāta. 321. col. 1. Lingua Hebraea, Orientales omnes pepe- rit linguas. 322.1. Lingua Latina mater est Occidentalium linguarum. 322.1. Lingua Hispanica, Italica, & Gallica quam parum a Latina discrepant. 322.1. Lingua phrygia fabulose fingitur omniū prima. 322.2. Lingua Hebraea omnes breuitate vincit. 323.2. Lingua sancta casuum distinctio qua- lis. 324.1. Eius proprietates quae. 325.1. & 2. Caret comparatiuis. 326.1. Quomodo suppleat superlatiua quibus caret. 328.1. Lingua Hebraea collocans nomen substā- tiuum in plurali cum alio substā- tiuo. v.g. Deus Deorum, Canticum Can- ticorum, &c. principatum denotat. 328.2.	Lingua Hebraea diuisio in alias linguas qualis. 341.1. Eius varij significatus vnde. 344.1. Lingua Hebraea transitiuus verbis fre- quenter vtitur. 360.1. & 2. Lingua Graeca, vide Graeca lingua. Litera Hebraea quā inter se similes sint. 46.2. Earum diuersi significatus & acceptio- nes. 47. & 48. & 119. Literarum combinationes iucunda. 95. 1. & 2. Litera tam Graeca quam Latina abbre- uiata. 95.2. Literarum Hebraicarū pronuntiatio qua- lis. 126.1. Literas syllabas & apices Scriptura de- bent Theologi expendere teste Basi- lio. 139.2. & 153.1. Litera quomodo occidat Spiritus vero viuificet. 187.2. & 478.1. Litera & Spiritus in Scripturis quid sint. 217.1. Literarum detractio aut additio in qui- bus scriptura locis contingat. 312.	Literae. 11
		Loci Sacra Scriptura qui videntur con- trarij. 135.1. & 2. Loci Scripturarum quot modis in Euan- gelio citentur. 139.1. Loci Sacra Scriptura difficiles explicā- tur. 149. & 150. Loth Christi typus est. 263.1. Loth vbi ad orandū confugiebat. 637.2. Loth filia quid significent mystice. pag. 263.1. Loto pedum discipulorum Christi quid denotet. 275.2. Luca Euangelista narratio quae est ante primū caput historiae quomodo sit in- telligenda. 234.1. Lucas Euangelista inter alios Euan- gelistas Graecae sermonis eruditissimus fuit. 402.2. Cur bobis speciei assimilatur. 239.2. & 518.1. & 520.2. Num inter Septuaginta Domini disci- pulos computetur. 514.2. & 522.2.	Locus. 11
		Loth. 11	
		Lotio. 11	
		Lucas. 11	

A quo

	A quo suum didicerit Euangelium. 514.2. & 525.2.	vnxerit. pag. 276.1.	
	Qua fuerit eius patria. 607.2.	Magdalena patria qua. 635.1.	
	Num viderit Christum. 522. & 523.	Magdalena quomodo lacrymis pedes Saluatoris rigauerit. 271.2.	
	Vt pote Medicus Medicum introducit in Euangelio Christum Dominum. 518. col.2.	Mahometani illustres autores Auetrois, & Auicena quid de suo Alcorano sentiunt. 527.2.	
Lucerna.	Quando & quo loco suum condiderit Euangelium. 539.1. & 540.2.	Mahometani dixerunt suum Mahometum fuisse in nostro Euangelio scriptum & postea expunctum. 556.2.	
Lucia.	Lucerna in Hebraeo idem, & quod filius Hares. 279.1. & 351.2.	Mahometana secta a quibus ortum habuerit. 527.2.	
Ludus.	Lucia penultima correpta proferenda est. 126.2.	Mahometi Euangelium quale. 556.2.	
Lumbi.	Ludus Dei in orbe terrarum Prouerb. 8. quid significet. 167.2.	Mahometani Alcorani contextus qualis. 212.1.	Malum.
Lumen.	Lumbos praecingere quid. 380.2.	Mala aurea in lectis argenteis quid significant. 86.1.	Magistrat ⁹
Lustrici.	Lumen vultus Dei signare Psalm. 4. quid sit. 205.2.	Magistratu ⁹ genera Babylonioru ⁹ qua. 162.1.	Maledicere.
Lutherus.	Lustrici dies apud Romanos qui nam sint. 162.1.	Maledicere quomodo permissum Prophetis. 291.1.	
	Lutherus multa Scriptura loca corrumpt, & quos libros sacros apocriphos esse dixit. 38.1.	Maledicere aliquando num liceat. 198. col.1.	Macor.
	Lutheri impium de Dionysio Areopagita iudicium. 86.2.	Macor Hebrais quid. 360.2.	Manna.
	Lutheri secta quadruplex. 527.2.	Manna Eucharisti ^a representauit. 91. col.1.	Manich ⁹ .
	Lutheri errores in additione Scripturarum in Germanicam linguam quot fuerunt. 120.1.	Manich ⁹ orum errores aliquot ostenduntur. 557.1.	Manifest.
	Lutherus quam male aberrauerit explicans illud Matth. 16. Tu es Petrus & super hanc petram, &c. 148.1. & 186.2.	Manifestare aliquid idem est quod facere aliquid in Scriptura. 182.2.	Marcion.
	Lutheri in S. Thomam Aquinat ⁹ blasphemio qua nam. 426.	Marcion quis ille? 432.1.	Manus.
Luna.	Lune accretio & decretio qualis. 317. pag.2.	Manus imponere in Scriptura multa significant. 369.1.	
	Luna decima quinta tempore mortis Christi quo die inciderit. 578.2.	Manus leuare, & extendere in Scriptura quid. 373.2.	Marcus Euangelista.
Lux.	Lucem in manibus abscondere quid sit apud sanctum Iob. 9.2.	Marcus Euangelista post decimum annum ab assumpto Christo scripsit suu ⁹ Euangelium teste Chrysostomo. 539. col.1.	
	Lux prima die condita quid sit. pag. 172.1.	Marcus cur Matthai breuiator ab Augustino Chrysostomoq ⁹ dicatur. 542.1.	
Lithoftra.	Lithoftratos Ioann. 19. quomodo pronuntiantum. 313.1. & 314.1.	Marcus num Graeco an Latine scripserit suam historiam. 550. & 551.	
Lyfanas.	Lyfanas Luca 3. quis ille. 632.2.	Marci duo in Euangelica memorantur historia. 160.2.	
Lyfias.	Lyfias quis ille. 599.1.	Marcus Euangelista num inter Septuaginta Domini discipulos computetur. 514.2. 522.2.	
	M	Marcus Euangelista vnde suum hausserit Euangelium. 514.1. & 529.2.	
Machabaei.	Machabeorum patria, atque sepultura. 622.2.	Marcus Hebraice quid sonet. 518.1.	
Magdalena.	Magdalena demonia septem quid significant ad literam. 148.2.	Marcus Euangelista num aliqua de Christi mysterijs viderit. 523.1.	
	Magdalena qua ratione caput Christi	Marcus Euangelista qualem Christi generationem	

nerationem

	neratione enarrada suscepit, & quare leonis effigies ei tribuatur. 239.2.	gelium conscripsit. 549.1.	
Mare.	Mare Hebrais quid. 354.1.	Medan Sarracenis quid. 635.2.	Medan.
	Mare in Scriptura quid. 404.2.	Mediatoris Christi descriptio. 517.1.	Mediator.
Maria.	Maria Deipara conceptio absque originali peccato probatur. 151.1. & 200.2. & 292.1.	Mediatoris proprium quid. Ibid.	Medicus.
	Maria nome ⁹ quomodo apud Iudaos proferatur. 126.1. & 2.	Medicus qua ⁹ proprie Christus dicatur. 481.2.	Medium.
	Maria Virgo omni actuali peccato immunis extitit. 151.1.	Medium in omnibus tenendum. 131.1.	Melanchthon.
	Mariam Virginem post partum mansisse omnium signoru ⁹ Dei maximu ⁹ est. 231.1.	Melanchthon quid senserit de Fuencfeldio. 88.1. & 2.	Melchisedech.
	Maria cur mulier dicta. 321.1.	Melchisedec est nomen cuiuslibet Regis Philistinorum. 159.2.	Mel.
	A Maria dignitas Virginu ⁹ cepit. Ibid.	Melchisedec patria qualis. 223.2. 637.	Meliton.
	Maria Virgo cur vera sit mater Christi. 391.1.	Melle de petra saturare Psalm. 80. vnde sumptum esse videatur. 190.1.	Mendaciu ⁹ .
	Maria Virgo cur maiori gratia pra ⁹ omnibus sanctis fuerit a Deo prouenta. 441.2.	Meliton autor quis ille. 89.2.	
	Maria Virginis monumentum, vbi nam sit. 657.2.	Mendacium in quo a falsitate differat. 149.1.	
	Maria Virgo collum Ecclesia dicitur. 441.2.	Mendaciu ⁹ quatuor leue in Sacris Scripturis admittere quid eueniret. 133.2.	
Materia.	Materia prima mensuratur quo. 174.1.	Mensis, vnde sic appellatus. 317.2. 340.1.	Mensis.
	Materia prima sine omni forma potest existere Dei virtute. 170.2.	Mensis initium vnde Iudai sumerent. 578.2.	Mentior.
	Materia prima habet existentiam propriam, stetitq ⁹ in principio mundi ante omnem formam. 170.1.	Mentiri quis nesciat. 260.1.	Mercenar.
	Materia prima non fuit ab aeterno; vt Plato putauit. 167.2.	Mercenarij & anni quid. 352.2.	Mercetrix.
	Materia prima quibus nuncupetur nominibus. 169.1. & 171.1.	Meretrices duae coram Salomone de filio secū altercantes, quid mystice. 441.1.	Meritum.
Mafforeth.	Mafforeth liber qualis. 46.2.	Meriti omnis humani ratio ac fundamentus Christus. 187.1.	Mesopotamia.
Matrim.	Matrimonium, vide nuptias.	Mesopotamia in qua parte sita est, & eius descriptio qualis. 604.1.2.	Metalep.
Matth ⁹ .	Matthaeus Euangelista qualem Christi generationem enarrauerit. 239.1.	Metalepsis quid. 296.2.	Methaph.
	Matthaeus cur Christi genealogiam initio Euangelij descripserit. 239.1.	Metaphora quanam. 93.2.	
	Matthaeus Euangelista prius appellatus est Leui, & qua ratione a genealogia Christi suum in cepit Euangeliu ⁹ . 517.2.	Metaphora quatenus vtdū sit. 245.2.	
	Matthaeus de se ipso dixit cap. 9. inuenit hominem sedentem in Telonio. 257.1.	Metaphora quibus de causis fuerit excogitata. 293.1.	
	Matthaeus octauo anno post Christi Ascensionem suum Euangeliu ⁹ conscripsit secundum Chrysostomum. 539.1.	Metaphora quid sit. 284.2. & 293.1.	
	Matthaei Euangel. num Graeco fuerit conuersum, & a quo. 545.1.	Metaphora species quae & quot. 293.1.	
	Matthaeus qua lingua, quoue idiomate Euangel. scripserit. 543. & 544.	Metaphora vsus qualis esse debeat. 293.	
	Matthaeus Syriaca lingua suum Euangelium	Metaphora qua vitanda. 293.2.	
		Metaphras, vide paraphras.	
		Metasthenes Persa verus, quis ille. 680.	Methasth.
		Methodius martyr quis fuerit. 98.1.2.	Methodi ⁹ .
		Metonymia quid. 294.1.	Meton.
		Metreta duae quas capiebant Idria nuptiales quid mystice. 456.2.	Metreta.
		Millenarius numerus qualis. 467.1.	Mille.
		Militia quid. 352.1.	Militia.
		Mineruam armis instructam cur Poeta finxerunt. 429.1.	Minerua.
		Mingentem ad parietem destruere in Scriptura quid. 380.2.	Mingens.
		Miracula cur fecerit Christus Dns. 246.	Miraculu ⁹ .
		Miraculu ⁹ mutationis aqua in vinu ⁹ in Cana Galilae quo tempore factu ⁹ . 580.1.	

Q99

Miracula

Miracula cur fieri non soleant hoc tempore, vt olim fiebant. 246.2.
 Miracula ita faciebat Christus, vt nullus de eis dubitaret. Ibidem. 2.
 Missa. Missam vernacula lingua conscriptam prohibuit Gregorius VI I. 120.1.
 Misericor. Misericordia est propria Regis. 90.1.
 Moabitæ. Moabita viri fortes & bellicosi vide dicta. 641.1.
 Modiper. Modiperator quis nam. 273.2.
 Momētū. Momentum proprie quid. 339.2.
 Montanus. Montanus Hæreticus quis ille. 211.2.
 Moneta. Moneta adulterata comparatur sententia recentiorum autorum cōtra Patrū dicta teste Clemente Alexād. 165.1.
 Monothe lita. Monothelita in quo errauerint & a quo fuerint excitati. 558.1.
 Mons. Montis Casij altitudo qualis. 608.1.
 Mons altissimus in Scriptura numerorū 34. quid dicatur. 613.2.
 Montes terra Palestine quam feraces. 616.2.
 Mons Tabor cur ita dictus. 617.2.
 Mons Garicin qualis. 626.1.
 Montes Thrachones, qui. 632.2.
 Mōtes Libani & eius fines quales. 633.1.
 Montes Palestina quales. 639.1.
 Mōtes mysticè sanctos significat. 647.1.
 Montes Hierusalē circumstantes qui nā. 647.1.2.
 Montis Sion descriptio. 648.1.
 Mons Moriath quis nam. 648.2. & qualis. 650.2.
 Mortific. Mortificati dicuntur ab Isaia ab lactati a lacte. 9.2.
 Motus. Motus quid sit. 423.1.
 Motus quando ceperit. 172.1.
 Mobile primum cū orbibus planetarum simul Deus condidit. 172.2.
 Motus contrarij nequeunt eidem corpori simplici conuenire. Ibidem.
 Moyfes. Moyfes autor fuit pentateuchi. 115.
 Mosis leges vnde dicta teste Diodoro. 178.1.
 Moses cur cōstitutus dicatur Deus Pharaonis Exod. 7. 179.2.
 Moses & Iob vsdem ferè florere temporibus. 195.2.
 Moyfes quid sonet, & an Psalmum aliquem condiderit. 203.1.
 Moyfes prophetarum omnium maximus in Scripturis declaratur. 210.1.
 Moyfes pedagogus cur appellatus. 476. col. 1.

Mulier quot modis dicatur. 349.2.
 Multos pro omnibus plerūq; ponit Scriptura. 269.1.
 Mulorum generis primus autor, & inuētor quis. 642.1.
 Mundi status atq; ante legem scriptā vsque ad Euāgelicā describitur. 2.2.
 Mundum cur Deus condiderit. 167.1. & quando cōditus sit. 173.2. & 175. col. 1.
 Mundi finis atque omnium partiū eius quis. 167.1.
 Mundum à Deo conditum Scriptura diuina cur tradat. 166.1.
 Mundus quo sensu habeat animā viuam teste Platone. 343. col. 2.
 Mundi status & miseria ante Euangelium & Christi aduentum qualis fuerit. 484.2.
 Musterus autor quid de terra Sācta terminis sentiat. 613.2.
 Musteri editio fugienda est. 118.1.

N

Nabuchodonosor non fuit vnus dū taxat homo. 160.1.
 Nabuchodonosor vasis Sacris abusus fuit. 132.2.
 Nathan duo fuerunt. 160.2.
 Natatoria Siloe quid. 657.2.
 Natura accidentis quid. 107.2.
 Natiuitas ex parentibus infima nota virtutibus nobilitatur teste Chryso-stomo. 241.1.
 Natalis dies, vide dies natalis.
 Natiuitas Christi quo anno & die contigerit. 562.1. & 590.2.
 Natiuitas Christi exprimitur Isai. 53. generationem eius, &c. 102.2.
 Neamia libri, vide Esdra libri.
 Negationem pro affirmatione ponere rabinis vsitatissimum est. 48. 2. & negationis vsus qualis in Scriptura. 337.2.
 Negatio, non, in Scriptura quam vim habeat. 265.2.
 Negationis vsus in Scriptura multiplex. 266.1.
 Negationis repetitio in Scripturis frequens. 266.1.
 Nero quanto tempore fuerit Imperator. 590.1. & 591.2.
 Neronis in Christianos sententia quanta. 591.1.

Mulier.
 Multi.
 Mulus.
 Mundus.
 Musterus.
 Nabuchō.
 Nathan.
 Natat. Sil.
 Natura.
 Natiuitas.
 Nehemias.
 Negatio.
 Nero.

Nescire. Nescire Dei reprobare est in sacris literis. 183.1. 260.1.
 Nilus. Nili fecunditas mira. 638.1.
 Nympha. Nympha Græcis quid. 306.2.
 Niniue. Niniue subuersio quo tempore accidit. 74.2.
 Nisi. Nisi in Scriptura quid. 415.2.
 Nobilitas. Nobilitas sanguinis quanti estimanda. 240.2.
 Noë. Noe fuit primus inuentor instrumenti colēda terre, & vnde id cōstet. 316.2.
 Noe quando vixerit. 679.1.
 Nomen. Nomen Emanuel Hebrais quid habeat peculiare. 546.1.
 Nominē Iesu facere aliqua quid sit. 393.1. & 394.2.
 In nomine Iesu loqui quid. Ibidem.
 Nominibus cardinalibus pro ordinalibus vtuntur Hebrai. 282.1.
 Nomina comparatiua quibus vtitur Scriptura qua nam. 326.2.
 Nomina abstracta pro concretis sepe ponuntur in Scriptura. 329.2.
 Nomina Dei qua enumerat Isai. 9. quare suppresserint Septuaginta interpretes. 75.1. & 2.
 Nomina ad quid instituta. 286.2.
 Nomsna 72. Interpretum. 52.1. & 2.
 Nomen Iesu. 97.1.
 Nomina Prophetarum, & virorum Veteris Testamenti quo pacto proferenda sunt. 124.1. & 2. vsque 127.
 Nominum fides salus est proprietatū ait Tertull. 148.2.
 Nominis Dei etymologia. 135.2.
 Nomen Iesu quale eiusque etymologia. 156.2. 157.2.
 Nominum impositio penes quem sit. 157.1. & 452.2.
 Nomina cur imponebantur pueris in lege antiqua octauo post circūcisionem die, & in nostra lege post baptismum. 162.1.
 Nomina qui filijs imponerent. 162.1.
 Nomina a puericia indita, & postea in adulta atate diuinitus mutata quid denotent. 162.2.
 Nomina propria quare plura vni homini in Scriptura imponantur. 159.2.
 Nomina sunt in Scriptura qua plures homines significant. 159.2.
 Nomina fabulosa Scriptura cur soleat interdum vsurpare. 161.1.
 Nomina Dei enumerantur, & extendū-

tur. 176.2.
 Nomina Deo accommodant sancti viri pro ratione beneficiorum. 180.2.
 Nomē Dei repetitū quid efficiat. 190.1.
 Nomen Christiani quo tempore caperit Antiochia. 226.2.
 Nomen nouum Isai. 42. quale illud. Ibidem.
 Nomina Christi qua & quot. 235.2.
 Nomen proprium Messia est Iesus, cognomen verò Christus. 235.2.
 Nomen Iesu diuinitus tantum impositū, & quamobrem. 236.2.
 Nomen Dei quale. 251.2.
 Nomen hominis quid in Scriptura sonet. 262.1.
 Non, & nō solū in Scriptura quid. 404.1.
 Nota Hebraeorum, vide litera Hebraorū.
 Nouenarius numerus in proprio, & mystico sensu, quid significet. 461.2.
 Nubendi verbū vnde dictum. 277.1.
 Nubere multipliciter capitur in Scriptura. 384.1. & 2.
 Numerandi ratio in Scriptura seruanda que, & qualis. 281.2.
 Numeralia nomina quomodo in Scriptura accipiantur. 282.1.
 Numerantur in Scriptura soli viri non femina, non pueri, neque serui, quāobrem hoc fiat. 454.1.
 Numerorū detractio vel additio, quomodo in Scriptura intelligenda. 282.2.
 Numerus definitus septies. v. g. ponitur quandoq; pro indefinito. 283.1.
 Numerorum Sacra Scriptura mysticus sensus multiplex. 452.1.
 Numerus electorū certus quo sensu sit. 454.1.
 Numeri paris, & imparis proprietates ex Plutarcho. 277.2.
 Nuptiarum conuiuia quo tempore perdurabant. 278.2.
 Nuptiarum miraculū in Cana Galilee, quo tempore post Christi baptismum factum sit. 580.1. & 2.
 Nuptiarum perantiqui ritus. 276.2.
 Nuptia cur noctu celebrari solita. 277.1.
 Nuptiarū ordo, quē nunc Hispani seruāt quam sit antiquus. 277.1.
 Nupta femina faces accensas olim gestabant. Ibidem.
 Nuptiales faces cur tantū quinque. 277.2.
 Nuptiarum mos erat amicos quinque, & totidem amicos ex vtraq; parte conuocare. 277. & 278.1.

Non.
 Nota.
 Nouenari.
 Nubere.
 Numerare, & numeralia.
 Numerus.
 Nuptiæ.

	Nupta recens candida induebatur veste. 278.1.		Opera à gratia quid differant. 143.2.	
	Nupta sponsa cum sponso quam honesti, ac verecundi congressus apud Lacedamonios. 278.1.		Opera sex dierum qua & qualia. 170.171 & 172. & 173.	
	O		Opera bona que facimus, Deo in Scripturis tribui consueverunt. 182.1.	
	O Superpositū dictioni Hebraea quid operetur. 106.2.		Opinio quid distet à scientia. 2.1.	Opinio.
Obediētia	Obedientia clavis est cœli. 6.2.		Oracula Apollinis qualia essent. 99.2.	Oracula.
Oblatio.	Oblatio sumitur aliquando in scriptura pro re oblata. 329.2.		Oraculorum Dei & Apollinis discrimen. 112.1.	
	Oblationes antiqua legis tam varia ac multiplices quid significauerint. 447. col.2.		Oratio ad Scripturā intelligentiā multum valet. 10.1.	Oratio.
	Oblationū vna pars Deo seruāda, altera Sacerdotibus, quid secundū Originem. 20.2.		Oratio ad literarum studium quam utilis sit teste Augustino. 121.2.	
Oblitio.	Oblitio rerum fuit peccati Adami pœna. 2.2.		Orandi ars à mendicis pro templo stantibus desumitur. 264.1.	
Obscuritas.	Obscuritas in Scriptura laudabilis. 164. col.1.		Orationis signum est manuum eleuatio. 373.2.	
	Obscuris manifesta subnectere solent Scriptura. 163.2.		Oratio Christi ad quos se extenderis. 489.1.	
	Obscuritas diuinarum Scripturarum ostenditur. 12. & 145.1.		Orare velato capite secundum Apostolum quomodo deturpet caput quod est Christus. 2. Corinth. 11. 49.2.1.	
Octauus.	Octauus Imperator quot annis imperauerit. 189.2.		Orationis locus quantum inuenit. 662.1.	
Odonarius.	Odonarius numerus quid proprium habeat & eius mystica significatio. 460. col.2.		Orantes vno loco quare Deus magis exaudiat quam in alio. 662.1.	
Oculus.	Oculi quatenus cognitioni deseruiūt. 1.2.		Orbis terrarum quo die conditus fuerit. 173.2.	Orbis.
	Oculus & virga simul Dei hieroglyphicum. 90.1.		Ordo doctrina qualis. 121.2.	Ordo.
	Oculi Ecclesia sūt sacri Doctores. 114.2.		Ordo quem Scriptura frequenter seruat qualis. 154.2.	
	Oculus scandalizans quo sensu eruentus Luca. 14. 28.5.1.		Ordo creandi vniuersum qualis. 167.2.	
	Oculus custodiam denotat. 283.1.		Ordo quotuplex ille sit. 552.1.	
	Oculi Dei respicientes aliqua ea inflamant, & quo sensu. 367.1.		Origenis error circa paradysum. 147. col.2.	Origenes.
Ode.	Ode siue canticum quid sit. 201.2.		Origenes in libro Canticorum interpretando seipsum superauit teste Hieronymo. 209.2.	
Odiū.	Odiū parentum ac nostri ipsorum quale Dominus requirat. 283.1.		Origenes Allegoriarū amantissimus fuit. 436.1.	
Olla.	Olla iuxta ignem euulienti diuinā bonitatem comparat Damascenus. 167.1.		Originale peccatū vnde cognouerit Iob. 199.2.	Originale peccatum.
Olympiadas.	Olympiades quot annos cōtineāt. 570.2.		Oriona quid. 161.2.	Oriona.
	Olympiadum tempus nosse quam utile se cundum Patres. 589.1.		Osculari manū in Scriptura quid. 380. col.1.	Osculari.
Onomat.	Onomatopœia quid. 296.1.		Orontes fluius vbi nascatur. 607.2.	Orontes.
Onus.	Onus quibus capiatur modis. 444.2.		Oseas quando prophetauit. 220.1.	Oseas.
Opus.	Operum fidei & legis, distinctio. 143.2. & 560.2.		Osea cum fornicaria copulatio mysticè quid. 439.2.	
	Opera iustitia sine gratia Dei nulla posse fieri. 266. col.2.		Osiander duos cōturbationes duasq; chanaanæ perperā multiplicauit apud Martham & Marcum. 146.1.	Osiander.
			Otho Brunsephius quis ille. 556.1.	Otho.
			Ouis amissa Luca 15. mysticè quid. 461. col.2.	Ouis.

	P		Ibidem. & 570.	
Patientia.	Patientia Iob describitur eleganter. 192.1.		Paschatis diei mysteriū quid nā. 586.1.	
Pactum.	Pactum testamentum & fœdus in Sacra Scriptura quo differant. 470. & 471.		Passer in Scriptura quid. 443.2.	Passer.
Pallas.	Pallas Dea que nam. 429.1.		Passeres quinque (Luca 14) quid sint. 458.1.	
Palæstina.	Palæstina descriptio. 601.1.2. & 612.1. & eius proprietates. 616.2.		Passio Christi, vide Christi passio.	Passio.
	Palæstina montes. 639.1.		PassuK Hebrais quid. 129.2.	PassuK.
	Palæstina soli fecunditas cœlique temperies. 616.2.		Patrum antiquorum traditionem quāti fecerint Basilius Nazianenus, & Magnus Athanasius. 164.2. & 165.1.2.	Pater.
	Palæstina montes quid habeant admiratione dignum. 616.2.		Patres ac orthodoxi Doctores in aliquo loco Scriptura intelligendo quāti sint ponderis. Ibidem.	
Panis.	Palestina diuisio quadruplex. 617.1.2.		Pater quot modis capiatur. 348.1.	
	Panis desiderabilis Daniel 10. quis ille, & ex quo fiat. 275.2.		Patibulum, vide furcam & cruce.	Patibulū.
	Panis in Sacra Scriptura quid significet. 354.1.		Paulus Apostol. cum Hebrais disputans iuxta Septuaginta, nō iuxta Hebraū locutus est. 64.2.	Paulus.
Parabola.	Parabola quid sit. 297.2.		Paulus Apost. cur frequentem de Christi gratia sermonem instituat. 487.1.	
	Parabolis tam obscuris cur Christus vti voluerit. 245.1.		Pauli epistola, vide epistola Pauli.	
	Parabolas Christus cur seorsum Apostolis explicarit. 245.1.		Paulus cui soboli procreāda operā daret (1. Corinth. 4. & Galat. 4.) 285.2.	
	Parabolarum sensus literalis vnde sumendus. 245.1. & 289.2.		Paulus nomine Bēiamin intellectus. 224.1.	
	Parabolarum intelligentia vnde venanda. 245.1.		Paulus de se ipso locutus est. 1. Cor. 12. scio hominē raptum, &c. 257.1.	
	Parabolarum aliquarum interpretationem cur Christus addiderit, & non omnium. 447.1.		Paulus ex apocryphis libris cur aliqua sumpserit testimonia. 512.2.	
	Parabola intellectu difficiles & obscura sunt. 206.2.		Paulus Apost. Domini dicta que nam ab Euangelistis non scripta cōmemorat. 509.2.	
	Parabola quomodo allegoriam non admittant. 245.2.		Paulus in quibus predicauerit prouincijs. 538.2.	
Paradig.	Paradigma quid. 298.1.		Paulus quando Romam venerit. 590.2.	
Paralip.	Paralipomenon quid propriè significet. 447.2.		Pauli patria qua. 625.1. & 636.1.	
Paranom.	Paranomastia quid. 301.1.		Pauperes quem locum in regno Dei obtineant. 311.1.	Pauper.
Paraphraf.	Paraphrasis quid sit, & quando ea nos vti debeamus. 128.2.		Pauperes, claudi, agroti, aut ceci in templorum vestibulis commorantes quid significant, & huius rei consuetudo. 263.1. & 2.	
	Paraphrasis proprietates ex Themistio, & Aristotele. 128.2.		Pauperes quibus modis eleemosynā sicut extorserint. 263.2.	
	Paraphrasis perantiquus vsus apud auctores. Ibidem.		Pax à peccatoribus remota. 328.1.	Pax.
Participiū.	Participiorū Hebraorum vsus in Sacra Scriptura qualis. 355.1.		Pax quanta sub Augusto Cesare. 590.2.	
Partitio.	Partitio Scriptura in capita & partes quam recens sit. 129.1.		Peccatoris persona induti sunt sancti vt eius fierent aduocati. 269.2.	Peccator.
	Partitio librorum quorumlibet quā difficultis sit. 130.2.		Peccatores per ligna filua mysticè designantur. 40.2.	
Pascha.	Pascha quotuplex celebrauerint Iudai. 579.1.		Peccata Israel, vide Israel peccatum.	
	Pascha predicationis Christi quid nam.		Peccatum in Spiritum sanctum cur nullam habeat remissionem. 150.1.	Peccatum.
			Peccati Deus causa non est. 184.1.	
			Peccatum est causa mortis. 260.1.	

	Peccatum quotuplex sit. 346.1.	ronymo. 67.2.	
	Peccatum morbus est, & eius curatio pe- nes quem sit. 485.1.	Philo Iudaeus ab Augustino commenda- tur. 87.1. & in quo errauerit. 148.1.	Philo.
	Peccatum quomodo in seruitutem homi- nes redigat. 485.2.	Philosophia, à Theologia quo differat. 422.1.	Philoso- phia.
Pelagiani.	Peccatorum incommoda quot. 486.1.	Philosophia gentibus à Deo cur tradi- ta. 424.1.	
Pellis.	Pelagianorum aliquot errores. 557.2.	Philosophia utilitas quanta. 420.2.	
	Pellem pro pelle dare quid sit. Iob 2.368. col.2.	Philosophi sapientiam suam vnde hause- runt. 421.1.	Philosop.
Pœna.	Pœna constituta à Deo illis qui in obscenos vsus Scripturae verbi abutuntur. 132.2.	Philosophos esse Patriarchas heretico- rum, cur dixerit Tertullianus. 423.2.	
Pentateuc.	Pentateuchi exemplar à Moysè absque punctis & accentibus scriptum fuit. 462.	Philosophorum proprium quid teste Hie- ronymo. 161.1.	
	Pentateuchi liber antea amissus restau- ratus fuit. 117.1.	Philosophi qui nam eloquentia studia sunt aspernati. 426.2.	
	Pentateuchi sensus mysticus utilior li- terali 467.1.	Phœnicia à quo sic dicta, eiusque vrbes quot. 608.2. & 617.2.	Phœnicia.
Pentapol.	Pentapolitanae regionis amœnitas qua- lis fuerit olim. 638.1.	Phrases Hebraica lingua, vide verbo idio- tismi, & verbo lingua Hebraea.	Phrasis.
	Pentapoleos qualis reddita vltione diui- na. 638.2.	Phryges quid de antiquitate sua lingua fabulose finxerint. 322.2.	Phryges.
Peregrin.	Peregrinatio ad sanctam Hierusalē qua tas secū afferat comoditates. 661.1.2.	Physica interpretatio qualis sit. 97.2.	Physica.
	Peregrinationis abusus, vnde proueniat. 662.2.	Picus Mirandulanus quomodo Scriptu- ram interpretatur. 98.1.	Picus Mi- rādulan ^o .
Perfectio.	Perfectio Christiana vitæ qualis. 476.1.	Pontius Pilatus Iudaeam quamdiu admi- nistravit. 593.1.	Pilatus.
Periphras.	Periphrasis quid sit, & quibus modis fiat. 298.1.	Pilati seditiones & dissensiones quot. 593.1.	
	Perfusa vocabula quibus Scriptura Sa- cra vtitur qua & quot. 315.2.	Pilati infelicissima mors. 593.2.	
Perfusa.	Perfatum Reges Artaxerxes appellabā- tur. 688.1.	Piscina probatica mysticè quid. 585.2.	Piscina & Piscis.
	Perfatum Regnū quamdiu steterit. 689. col.1.	Piscibus cur nomina nō imposuerit Adā. 321.2.	
Persona.	Persona in Prophetis vel in psalmis qua loquantur. 225.1.	Plātare & rigare 2. Corint. 5. quomodo ad Euangelij ministros spectet. 266.2.	Plantare.
	Personas in Scriptura loquentes afsi- gnare per difficile. 227.1.	Plantarum cognitio ad Scripturarum intelligentiam utilis. 122.1.	Planta.
Petra.	Personarum diuinarū distinctio. 253.2.	Planeta vbi nam collocati cur, & quot sint. 173.1.	Planeta.
Petrus.	Petra quid in Scripturis sonet. 443.1.	Platonis de Christi morte in cruce pen- dentis sub nomine iusti penè prophe- tica vox. 107.2.	Plato.
	Petrus an fuerit idē quod Zephas. 155. col.1.	Platonis magister quis fuerit. 500.1.	
	Petrus Apostolus cur primus viderit Do- minum resurgentem. 155.1.	Plato tres Deos in Trinitate fatetur. 253.1.	
	Petri Apostoli simulatio, vide simulatio Petri.	Pleonasmos quid sit. 298.2.	Pleonasmm.
Pharao.	Pharao non est nomen proprium perso- nae, sed Regis duntaxat. 159.2.	Pleyadis denominatio, qua. 161.2.	Pleyadis.
Phœreus.	Phœreus quid sonet. 619.1.	Pedagogus cur Moyses dicatur. 476.1.	Pedagog ^o .
	Phœreus à quibus descenderint. 638.1.	Pedago comparatur Moyses, & lex Vetus. 122.2.	
Phiala lac ^o .	Phœreus à quibus descenderint. 638.1.	Poetarum fabulis qua ratione ad diui- na mysteria vtendum. 98.1. & 450.1.	Poëtæ.
Phialadel.	Phiala lacus vnde sic dictus. 633.2.	Poeta cur praterita per futurum soleāt enuntiare. 219.2.	
philistæi.	Phiala lacus vnde sic dictus. 633.2.		
	Philistæi, idem qui & Palestini teste Hie-		

	Poeta profani & Ethnici qua modera- tione, & quo sine legendi sunt, teste Damascono. 123. & 2. & quomodo adhibendi. 127.2.	Præscire, & præscientia in sacris literis quid significant. 183.1.	Præscire & præscientia
	Poetarum fabula & figmenta diuinis mysterijs nullatenus applicanda. 450.1.	Præscientia futurorum non adimit li- bertatem. 259.2.	Præteritū.
	Poetarum rectè dicta quomodo nostris rebus applicanda. 450.2.	Præteritum pro futuro, & pro præsentī & contrario saepe accipit scriptura. 357. & cur hoc fiat. 338.	
Poma.	Poma aurea in lectis argenteis quid si- gnificent. 86.1.	Præteritum imperfectum quomodo sup- pletur. ab Hebraeis. 358.1.	
Pöderare.	Ponderare scripturas quomodo facien- dum sit. 152. & 153.	Præteritum quid sonet in scriptura. 306.2.	Principiū.
Pōpeius.	Pompeius quando Hierosolimitanā ipse primus cepit vrbes, & eius bella cum Mirridate, & Aristobulo. 595.2.	Quot modis accipiatur. Genes. 1.175.2.	Proclus.
	Porta 12. quas habebat celestis Hieru- salem mysticè quid. 463.1. & 657.1.	Proclus habuit orationes propheticas admirabiles. 98.2.	
Porta.	Porta appellantur tam iusti, quam im- probi viri. 445.1. & 657.1.	Prophetica expositio sacra scriptura, qua. 98.1.	Prophetia & Prophe- ta.
Præceptū.	Præcepta Dei grauiā & impossibilia ap- pellari non posse. 184.2.	Prophetia vna & eadem saepius potest impleri. 98.2.	
	Præceptum quotuplex sit. 185.1.	Prophetica vox. 107.2.	
	Præceptis diuinis qua sint annexa. 185.2.	Prophetarum testimonia quomodo ab Apostolis & Euangelistis in Euange- lio adducantur. 135.	
	Præceptum negatiuum quo differat ab affirmatiuo. Ibidem.	Propheta earum gentium ad quas scri- bunt multa vocabula & phrasēs il- lis consuetas frequenter adhibet ad maiores dictorum intelligentiam. 106.1.	
	Præceptorum circumstantia in scriptu- ris attendenda. Ibidem.	Propheta nomen vnde, & eius ethimolo- gia. 210.	
	Præcepta data ad tempus in lege noua, quoniam illa. 186. & 187.1.	Prophetarum nomen bonis malisq; cō- mune est. 102.	
	Præceptum Ecclesiasticū quale. 262.2.	Prophetarum distinctio qualis. 110.	
	Præceptum maius seruandum est cōcur- rente simul minore. Ibidem.	Prophetia gratia Timotheo data qua. 111.1.	
	Præcepta Dei postiuua Imperatiuo, nega- tiuua Futuro, quare tradantur. 359.2.	Propheta num locuti fuerint in extasi. 103.	
	Præcepta Dei quomodo sint suauia. 472.2.	Prophetia duplex. 221.2.	
Præcinge- re.	Præcingere lumbos in scriptura quid. 380.2.	Prophetarum librorum obscuritas qua- ta. 16.1.	
Prædesti- nati.	Prædestinatorum incertus est numerus. 73.2.	Propheta pars grati cur solerent esse principibus. 213.1.	
	Prædestinationis causa qua sit propria. 183.2.	Propheta veri, & falsi discrimen. 212. & 213.	
Prædica- tio.	Prædicatio Christi quo tempore perdura- uerit. 577.2.	Propheta quomodo fidem sibi vaticinan- do conciliarent. 213.2.	
Præposi- tio.	Præpositiones ex quo. à. ab. in. ex. per. cum. ad omnes Triadis personas re- seruatur. 386. & 387.	Prophetarum qualis mysticus, qualis sit literalis sensus. 217.1.	
	Præpositionum, ante. post. & super, qua- lis in scriptura vsus. 397. & 398.	Propheta per saepe sermonem inceptum cur soleant intercideret. 217.2.	
	Præpositiones quid proprium sibi vendi- cent more scriptorum. 385.2.	Prophetarum intelligentia quibus vsus facile assequatur. 219.1.	
Præputiū.	Præputiati apud Hebraeos quales. 361.2.	Prophetia varijs nominibus appellatur. 218.1. & vnde dicatur. 221.2.	
		Prophetia cur visio, auditus, & onus di- catur. 218.1. & 2.	

Prophetia qua grauis est massa dicitur, teste Hieron. Ibidem.	Psalmi à quibus editi fuerunt. 202. 1. & 2.	
Prophetia omnes cur tā obscura. 219. 1.	Psalmodum tituli, & inscriptiones quid significant. 203. 1.	
Prophetia quomodo sine vitio interpretanda. 221. 1.	Psalms sine titulo & nomine, vnde cōstet Dauidi esse tribuendos. 203. 2.	
Prophetandi diuersi modi, & rationes. 221. 2.	Psalmodum collectio non fuit temporis ordine facta. Ibidem.	
Propheta quo tantum expectasse videatur in omniuita, atque sermone. 219. 2.	Psalmi penè omnes Christi personam sustinent, teste Tertuliano. 204. 2.	
Propheta cur soleant futura per prateritum annunciare. Ibidem.	Psalmi quatuor priores, qua mysteria Christi contineant, fusè exponitur. 205. 1. & 2.	
Prophetarum persona cur exprimentur in earum titulis. 220. 1.	Psalmi qua metrica ratione compositi fuerint. 205. 2.	
Propheta quinam vaticinia sua literis non consignarint. 220. 2.	Psalmi quamplurimi de solo Messia, & nō de alio intelligi debēt. 214. & 215.	
Prophetas quomodo Deus alloquatur. 222. 2.	Psalmi quinam ad alphabetum compositi. 206. 1.	
Prophetia hoc propriū est, vt multa frequenter de alijs dicantur, & in alijs compleantur. 224. 1.	Psalmodum liber ex septuaginta interpretum versione Latine redditus. 322. & eius diuisio qualis. 202. 1.	
Propheta omnes cur tam difficiles intellectu. 224. 2. & 663. 2.	Psalmodum librum ab Hieronymo conuersum, quare Ecclesia non receperit eodem teste. 33. 2.	
Propheta de se ipsi, quasi de alijs in tertia persona loqui cōsueuerunt. 257. 1.	Psalterium quid sit. 201. 1.	Psalteriū.
Prophetiam cur Deus temporum variatione temperauerit. 230. 1.	Psalterium à cithara in quo distinguitur. Ibidem.	
Prolepsis.	Psalteriū inscriptio qualis. 201. 2.	
Promissio	Psalteriū diuisio qualis. 202. 1.	
Promissiones Dei hominibus facta per multa. 187. 1.	Psalmodum liber vnus dumtaxat est. 202. 1.	
Promissio Messia cur facta fuerit post Adæ peccatum. Ibidem.	Pseudo Propheta qui fuerint. 2210. 1.	Pscu. Prō?
Promissio Messia olim facta patribus, cur iureiurando fuerit confirmata. Ibidem. 2.	Ptolomei in Iudeos munificentia quantā. 51. 2. eiusq; historia narratur. Ibidem. & 52. 1. & 2.	Ptolomæ?
Promissiones veteris & noui Testamenti quomodo differant. Ibidem.	Ptolemaus Rex quanti fecerit Propheticos libros. 562. & 59. 2.	Ptolomei,
Pronomē.	Ptolomeita qui. 261.	Puer.
Ponuntia-	Puer multifarie sumitur. 350. 1.	
rio.	Puer proprie quis. Ibidem.	
Profopopeia.	Puer in scriptura quid significet. 351. 1.	
Profopopeia quomodo vtatur scriptura sacra. 228. 2.	Pueris iam olim circumcisis, & nunc baptizatis, cur nomina imponantur. 162. 1.	
Prouerbiū	Pueri Athenis post decimum diē nomina forciebantur. 162. 1.	Pueri.
Prouerbiū Hebreorū fuit coruum Noe emissi ad significandam serui tarditatem. 72. 1.	Pueri cur dicantur Propheta, & alij viri sancti. 351. 2.	
Prouerbiū Platonis ne moueris qua mouēda nō sunt quid significet. 124. 2.	Pueros die nono, feminas octauo Romanos appellare consueuerant. 162. 1.	
Prouerbiū satis commoda B. Hieronymi intelligendi regula. 206. 2.	In puluerem reuerti in scriptura quid sit. 110. 2.	Puluis.
Psalmus.	Puncta, & accentus quibus nunc vtitur Hebraei quando sint adiuuentia. 47. 1.	Punctum.

Puncta Hebraei sunt loco vocalium. 109. 1. & 313. 2.	Recentiores autores nouas doctrinas introducentes reijciendi sunt. 165. 1.	Recentiores.
Punctis variatis, variari significata exemplis demonstratur. 109. 1. & 2.	Recumbere, & discumbere, vide. Verb. conuiuium.	Recumbo.
Punitio.	Redemptio nostra quam ingens Dei donum. 487. & 488.	Redēptio.
Puteus.	Regio transIordanis quam illa. 627. 1.	Regio.
Pythagor.	Regnauit à ligno quid significet. 107. 1.	Regno &
	Regnum quod Iudeis auferendum dixit Christus, quale illud sit. 372.	Regnum.
	Regnū Dei quomodo Iudai clauderent, & quomodo sit illis ablatū. 841. & 2.	
Quadragesimus, & quinquagesimus numerus spiritualiter, quid significant. 465. 1. & 2.	Regnum Dei Christus est. 251. 1.	
Quadragesima dies in quibus ieiunarūt, Moyses & Helias, & Christus mysticè quid significauerint. 465. 1.	Regnum de quo Christus post Resurrectionem Apostolis est loquutus quale illud. 558. 2.	
Quæstio.	Regnum cælorum nobis promissum quid tantum arripiant. 613. 1.	
	Regnorum translationes vnde. 619. 2.	
Quam.	Regula Hyconij ab Augustino approbata. 113. 2.	Regulæ.
Quantitas	Regulæ ad annorum, dierum, & hebdomadarum computationē in sacra scriptura intelligendā qua. 144. & 145.	
Quasi.	Regula Ecclesiastica quid sit, teste Clemente Alexandrino. 147. 1.	
	Regula ad intelligendas scripturas perutilis. 153. & 154.	
Quaterna	Regulæ ad eruendum sensum literalem. 164. 1.	
rius.	Regulæ aliqua traduntur ad veteris Testamenti intelligentiam. 214. 1.	
Quatuordecim.	Regula ad dignoscendum cuius autoris sit vnumquodque opus. 682. 1.	
Quinarius	Regula numerandi in sacra scriptura traduntur. 281. 2.	
	Regula ad eruendum sensum literalem in oratione Tropica. 284.	
Quindecim.	Regula ad cognoscendam verborum significationem apud Hebraeos. 364.	
	Relatiuum positum inter duo substantiua in scriptura cui applicandum. 331. 2.	Relatiuū.
Quinque.	Regis partis dua iustitia & misericordia. 90. 1.	Rex.
	Regum nomina propria erant olim in vnoquoque regno. 160. 1.	
Quintus.	Regiam Christi dignitatem quomodo si deles participent. 236. 1.	
Quirinus.	Reges Iudeorū quot fuerit. 595. 1. & 2.	
Quis.	Reges Persarum, Artaxerxes, vt Aegyptij Pharaones, & Romani Cæsares olim dicebantur. 688. 1.	
	Repetitiones frequentes in scriptura in	Repetitio.
Rabbini.		
Raphna.		

	stis de causis fieri multis probatur. 189.1.	Salal Hebrais quid. 206.2.	Salal.
	Repetitiones eiusdem nominis vel verbi à scriptura quid significet. 190.1.	Salem quæ ciuitas. 618.1. & 637.1. & 645.1.	Salcma.
Respicio.	Repetitio eiusdem verbi in eodem loco quid efficiat aliquando. 190.2.	Salomonis vocabula. 159.2.	Salomona.
	Respicere Deum aliqua est ea inflamma re. 367.1.	Salomonis templi descriptio. 649.	
	Respicere & non respicere post tergum, quid. 380.2.	Salomonis domus descriptio. 654.1.	
Respondeo	Respondere quid in Euangelio. 379.2.	Salomon vnde dictus. 206.1. & quos cōdiderit libros. 206.2. & 115.2.	
Respubli.	Reipublica moderator & rector qualis. 274.1.	Salomonis quotidianus cibus quantus. 208.1.	
Resurrectio.	Resurrectio carnis reuelata fuit sancto Iob. 199.2.	Salomonis diuitia quanta. 208.1.	Samaria.
	Resurrectio corporum insinuata est Genes. 4.242.1.	Samaria à quo nomen acceperit. 618.2.	
Retribuo	Retribuere quibusmodis in scriptura dicatur. 379.2.	Samaria descriptio, & vnde dicta. 630.2.	
Rex.	Rex comparatur apibus. 90.1.	Samaria cur Sebaſte vocata. Ibidem.	
Rethori.	Rhetorij turpe placitum. 89.1.	Samaria ad tribum Ephraim pertinuit. 630.2.	Samaritæ.
Ricinus.	Ricinus quam arbor sit. 75.2.	Samarita cur templum in monte Garacim condiderint. 626.1. & 631.2.	
Rithmus.	Rithmi quid sint. 206.1.	Samarita qualem Dci cultum profiteretur. 631.1.	
Rohob.	Rohob qua terra. 606.1.	Samaritanorum mores, & studia. 631.	Sanſon.
Roma.	Roma Deorum omnium olim cultu vanissima. 650.1.	Sāſon maxilla quos prostrauerit. 303.2.	
Ruminatio.	Ruminatio & ruminare mysticè quid. 450.1.	Sanſon typus Christi. 356.1. & 440.1.	Sanguis.
Rupertus.	Rupertus Abbas quam malè explicauerit Apocalypsim. 221.1.	Sanguis quot modis in scriptura capiatur. 134.2.	Sapientia.
	S	Sapientia Dea quam. 429.1.	Satan.
Sabbatum	Sabbatum 2.1. apud Lucam quod nā. 586.2.	Satan quid significet. 156.2.	Satisfactio.
	Sabbatū quid Hebrais significet. 587.2.	Satisfactio cur imponatur in Sacramento penitentia. 271.1.	Satrapæ.
Sabæi.	Sabæi quales extiterint. 360.1.	Satrapæ qui dicantur. 162.1.	Saturnus.
Sacerdos.	Sacerdotalem & regiam Christi dignitatem quomodo fidelis quisque participet. 236.1.	Saturnus Planeta in quo cælo sedē habeat. 173.1.	
	Sacerdos & Leuita vbi nam in templo festa denuntiabant populo. 655.1.	Saul nomen familiare erat in tribu Benjamin. 127.1.	Saul.
	Sacerdotij Iudeorum primus translator fuit Quirinus. 592.1.	Saulus olim dicebatur Saul, & quomodo. 127.1.	Saulus.
Sacrificiū.	Sacrificia antiqua legis quid significauerint. 447.2.	Scientia humana, vide humanas scientias.	Scientia.
	Sacrificiorum vsus in templo ex quibus rebus fiebat. 634.1.	Serra Isaiæ, vide Isaiæ serra.	Serra.
Sacramentum.	Sacramentorum nomina ex Græcis hauſit Ecclesia. 483.2.	Sauonarola autor quis ille, & in quo errauerit. 98. & 451.2.	Sauonarola.
Sagerus.	Sagerus scriptor quis ille. 489.2.	Sacerdotium Christi optimè probatur. 100.2.	Sacerdotium.
Sagitta.	Sagitta filia sunt pharetra, & arcus. 325.2.	Schilooh quid significat apud Hebraeos. 38.2.	Schilooh.
Sal.	Sagitta acuta Apostoli dicuntur. 326.1.	Scire Dei in sacris literis idem est quod diligere. 133.	Scire Dei.
	Sal quid in sacra scriptura. 409.1.	Scriptura sacra quid sit. 132.	Scriptura sacra.
		Scriptura qualis sit, teste Hieronymo. 141.2.	
		Sacra scriptura obscuritas & difficultas fusè ostenditur. 12.2. & 106.1.	
		Scriptura cur Testamentum appelletur. 468. & 469.	

Scriptu-

Scripturarum sacrarum verus interpres quis. 14.1.	nyſius appellat. 114.1.
Sacra scriptura intelligentia à quibus petenda. 15.1.	Ad scriptura sensum vñctio Spiritus sancti necessaria est. Ibidem.
Sacra scriptura difficultatis causa assignantur plures. 16.2.	Scriptura syllaba, apices, & puncta sciant sensibus. 105.2.
Scriptura inter se dissidentia loca quorum tantum munus sit ea conciliare. 17.1.	Scripturas sacras an liceat in vernaculam linguam conuertere. 119.2.
Scriptura lapidi lydico comparatur. 3.2.	Qua varietate linguarū scripta sit scriptura. 17.2.
Scriptura autoritas, dignitas & maiestas vnde colligatur. 3.2.	Scriptura vetus cur tam fecunda. 18.1.
Scriptura honorifica elogia epitheta & encomia. 3.2. & 4.1.	Scripturarum profunditas quanta. 19.1. & 48.1.2.
Scriptura cur sancta sacra prophetia, & canonica appellentur. 4.2.	Scriptura cur tantam obscuritatem indiderit Deus. 19.2.
Scriptura diuinam autoritate sua Spiritus sanctus, canonicam verò ecclesiastica efficit. 4.2.	Scriptura profunditatis causa & rationes ponuntur. 21.1. & 2.
Scriptura cur Testamentum vocetur. 5.1.	Scriptura autor quis, eiusque finis. 1.1.
Scriptura autores quales. Ibidem.	Scripturam nobis à Deo reuelari cur necesse fuerit. 1.1.
Scriptura argumentum quod sit principale. 5.2.	Scriptura sacra conducit ad rerum naturalium cognitionem. 2.1.
Scriptura primario de Deo & de rebus increatis secundo tamen de rebus creatis tractat. 5.2.	Scripturam literis consignari non fuit simpliciter necessarium ab initio. 2.2.
Scriptura nihil de Christo continēs cui rei similis. 6.2.	Scripturam scripto commendari à tempore Moſis cur Deus voluerit, multis rationibus ostenditur. 2.2.
Scriptura sacra cur rationibus vratur paucioribus in ijs, quæ docet confirmandis. 7.1.	Scriptura non esse aliquid addendum (Deuteronomij 4.) quo pacto intelligendum. 119.1.
Scriptura quali artificio condita sint. 7.2.	Scriptura definitio ex B. Maximo traditur. 2.2.
Scriptura & doctis & indoctis prodita, vtilisq. Ibidem.	Scripturas scriptis mandari conuenientissimum fuit. 3.2.
Scriptura auditor & lector qualis. 9.1. & 2.	Scriptura quo tempore ceperint distinguere in sententias versusq. apud Rabbinos. 129.2.
Scriptura sacra plures vtilitates afferunt. 11.1. & 2.	Scripturas diuinas ad obscuros vsus cōuertere quantum Deo displiceat miraculis comprobatur. 132.2.
Scriptura canonica qua. 25.1.	Scripturarum syllabas, & apices debent Theologi expendere. 139.2.
Scriptura sacra ante aduentum Christi integra permanserunt, neque fuerūt à Iudæis vitata. 36.1.	Scriptura catenula comparatur, teste Chryſostomo. 147.1.
Scriptura loci corrupti à Iudæis assignantur. 38.1. & 2. & 96.2.	Scriptura interpretatio optima quam illa sit. 147.1.
Scriptura olim scripta erant perinde ac vnus versus, ac vna clausula, vel vna dictio. 47.2.	Scripturarum solertissimus indagator, quis. 147.2. & 153.1.
Scriptura est liber scriptus intus & foris. 86.1.	Scriptura per scripturam optime explicatur. 147.1.
Scriptura reuelationibus præfert beatus Petrus. 88.1.	Scriptura leta subiungere solet aduersis. 163.1.
Scripturam substantiam sacerdotij Di-	Scriptura manifesta obscuris subnectere solent. 163.2.
	Scriptura veteris Testamenti quoties lo-

quantur

quantur de persona qua verba excedunt & dignitatem eius superant ad Mesiam est referendum, multis scriptura locis hoc ostenditur. 214.
 Scripturam mutata re pristinum nomen aliquando retinere, exemplis declaratur. 257.2.
 Scriptura cur de Deo, de Trinitateque proprie non loquatur, sed methaphorice. 286.2.
 Scriptura prius enarrat substantiam rei, & deinde eius circumstantias sigillatim enumerat. 304.2.
 Scriptura noua cur nouum Testamentum, antiqua vero vetus Testamentum dicatur. 475.
 Scriptura sacra quo differat ab humana. 408. & 481.
 Scriptura sacra intellectum & voluntatem quomodo perficiant. 482.1.
 Scripturarum sacrarum intelligentia ex quo fonte haurienda. 559.1.
 Scriptura ad quid vtilis, teste Apostolo. 482.2.
 Scriptura plerumque non tam spectat ad id quod actu est, quam ad id quod ex rei natura esse debet, exemplis demonstratur. 149.2.
 Seculum. *Secula seculorum quid significet, teste Hieron.* 328.2.
 Sed. *Sed, si, tamē, particula in scriptura quid sonent.* 315.1.
 Seleucia. *Seleucia vrbs ubi sita.* 607.2.
 Semen. *Semen spirituale Dauidis quale.* 215.2
Semen in homine quid sit. 136.1.
Semen apud Isai. quid significet. ibidē.
 Senarius. *Senarij numeri in scriptura significationes, & allegoria.* 458.1. & 2.
 Sensus. *Sensus in vniuersum quid.* 429.1.
Sensus, & sententia discrimen quid. 430.1.
Sensus literalis, & spiritualis discrimen multiplex. 431.1. & 434. *Ad sensus mysticos eruendos canones acceptio- ne dignissimi.* 434.2.
Sensus spiritualis anima litera appella- tur, teste Philone. 435.1.
Sensus allegoricus, tropologicus, & ana- gogicus in nouo Testamento delite- scunt. 438.1. & 2.
Sensus allegoricus querendus est bene, percepto iam literali, teste Aug. 148.2
Sensum propriū scriptura a Domino ac- ceperunt Apostoli, & Euang. 134.2.

Sensus literalis praestantior est mystico. 89.2.
Sensus literalis, & mystici definitio. 85 & 86. & 91.1. & 430.1. & 2.
 In sensibus sacra Scriptura eruendis erro- res quidam. 89.1.2.
 Sensus spirituales vnde deducantur. 91.1.
 Sensus mysticus quotuplex. 92.1. & 94.1. & 432. & 433.
 Sensem duplicem literalem & spiritua- lem tantum agnouerunt patres. 91.2.
 Sensus literalis proprietates qua. 111.1
 Sensus anagogicus qualis. 92.1.
 Sensus tropologicus qui. 92.1.
 Sensus allegoricus qui. 92.1.
 Sensem literalem eiusdem litera multi- plicem posse esse multis ostenditur ar- gumentis. 99.2. & 100.1. & 2. & 121.2.
 Sensus literalis quincuplex inest illis verbis: Ego hodie genui te, Psalm. 2. 100.2.
 Sensem scriptura quomodo facile erue- mus, teste Cyrillo. 224.2.
 Sententiarum discrepantia in exponen- dis scripturis, vnde proueniat, teste Gregorio, & Hieron. 12.2. 106.1.
 Sententiam proferre non perspecta to- ta lege stultum est. 141.
 Sententia meliores etiam si paucorum au- torum sunt proponenda. 164.2.
 Separatio hominum in scriptura quo- modo fiat. 264.1.
 Sepeliendi corpora apud Iudaeos quam varia ceremonia. 280.2.
 Sepelienda corpora vngebantur. 280.2 & 281.1.
 Sepeliendi Iudaicus mos cum linteis & aromatibus quid significaret. 280.2
 Sepelive extra castra cur apud Iudaeos in vsu erat. 281.1.
 Septenarius numerus in scriptura quaē celebris. 666.2.
 Septenarium numerum soli Christo con- uenire, vnde constat. Ibidem.
 Septenarius numerus mystice quid. 459 1. & 2.
 Septenarius numerus vniuersitatem si- gnificat. 460.1.
 Septies quot modis capiat in scriptu- ra. 459.1. & 2.
 Septimi diei obseruatio qualis secundū Galenum, & Hippocratem. 460.2.

Sententia.

Separatio.

Sepelio.

Septena- rius.

Septies.

Septimus.

Septuagin- ta.
 Septuagies septies in scriptura mystice quid. 460.2.
 Septuaginta, & septuaginta duo nume- ri significatiui quales. 466.1.
 Septuaginta duorum interpretum histo- ria scitu dignissima describitur. 51.1.
 Septuaginta duorum editionem maxi- me fuisse autoritatis ex Patribus, & multis rationibus probatur. 52.2.
 eorumque autoritas commendatur. 53.2.
 Septuaginta interpretū cur magis sen- sum, quam verba interpretando red- diderint. 55.2. & 110.1.
 Septuaginta interpretes habuerunt. 72 cellas ad editionem elaborandam ex Patribus, & rationibus comprobatur. 56.57. & 58.
 Septuaginta interpretes 72 diebus opus suum confecerunt singuli separatim in predictis cellulis. 58.1.
 Septuaginta viris custodes per Ptole- meū appositi fuerunt, ne inter se scri- ptura conferrent, teste Epiphano. 647
 Septuaginta eodem quo Apostoli, & Eua- gelistae spiritu futura Messia myste- ria praecinerunt, teste Irenaeo. 66.11 & 124.1.
 Septuaginti viri teste Chrysostomo quor- annis ante Christum fuerint. 66.2. & 125.1.
 Septuaginta non tantum legem, sed & Propheticos verterunt libros, quod multis sanctorum testimonijs, & ra- tionibus ostenditur. 76.2. & 77.2. & 2
 Septuaginta viri ex vno scripturae loco alterius paraphrasim facere solent. 107.2.
 Sepulchrū
 Sepulchri Christi forma qualis. 663.2.
 Sepulchrū Christi cur Pilati sigillo fuerit munitum, & in sepulchro Chri- sti cur fuerint custodes adhibiti, & ingenti saxo coopertum. 281.2.
 Sermo in scriptura quid proprie. 447.2
 Sermo Dei ignitus quid. 77.2.
 Serpens. *Serpens plura in scriptura significat.* 441.2.
Serpens anni Hieroglyphicū. 90.1.91.1
Serpens aeneus figura crucis Daemonem etiam significat. 192.2.
 Seruus. *Seruitus quid sit.* 144.1.
Serui quomodo seruire debeant dominis 379.1.

Si, in scriptura quomodo capiat. 411.2.
 Sichen vrbs quo loco sita. 631.1.
 Sicut, in scriptura quomodo sumatur. 470.1.
 Signare super nos vultus Dei, Psalm. 4. quid sit. 205.2.
 Signei quid. 162.1.
 Significatio verborum scriptura sacra diligēter obseruanda. 147.2. & 148 1.1. & 2.
 Significatio vocum qua, & qualis. 90.2
 Significatio rerum, vocū, & conceptuū scripturae. 90. & 91.
 Signum insolubile ex Quintiliano quod sit. 77.1.
 Silere quid in scriptura significet apud Hebraeos. 379.2.
 Siloe fons vnde Natatoria nomen ha- betur. 657.2.
 Siloe significatio vera. 38.1. & 2.
 Simulatio Petri Galatas 2. non pugnat cum Pauli facto circumcidendo Ti- motheum. 142.1.
 Sina mons qua in parte Palestina sit. 639.2.
 Sine hybis quid sit. 299.1.
 Sion montis descriptio. 648.1.
 Sodomorū punitio & eius causa. 189.1
 Sodomorū & Gomorrae, & alio infames ci- uitates quot habuerint populos. 637 1.1. & 2.
 Sol cum orbe simul occidit fuit. 172.1.
 Sol quarto die factus per recapitulatio- nem dicitur, eam diu primo die fa- ctus fuerit. 174.1.
 Sol in scriptura multa significat. 443.1
 Solonis legislatoris dolus patefit. 50.2.
 Sophonias propheta quo tempore florue- rit. 200.2.
 Sophonia nomen, & eius progenies qua- lis. 220.7.
 Sortes tribus filiorū Israel in terra pro- missionis quenam. 620.2.
 Spes illuminat. ex Aug. 322.
 Spes denotat tria. 329.2.
 Spes in nouo Testamento quo tendat. 451.
 Spina Christi per labruscas vineae Isai. 5. significantur. 109.1.
 Spiritus sanctus qualis Ecclesia doctor. 8.2.
 Spiritus sanctus scripturarum autor. 115.2.

Si.
 Sichen.
 Sicut.
 Signare.
 Signei.
 Significa- tio.
 Signum.
 Silere.
 Siloe.
 Simulatio
 Sina.
 Sinehybis.
 Sion.
 Sodom.
 Sol.
 Solon.
 Sophoni.
 Sortes.
 Spes.
 Spina.
 Spiritus.

Spiritus factus,ustus est Ecclesie. 117.1
 Spiritus Domini, qui ferebatur super aquas, quis ille, & cur ferri dicatur. 171.2. & 172.1.
 Spiritus sanctus ab alijs spiritibus quo differat. 255.2.
 Spiritus nomē quā variē accipitur. 255.2
 Spiritus cum articulo hic, Spiritū sanctum denotat, teste Athanasio. 255.2. & 336.2. & 345.1.
 Spiritus cum additamento Dei ventum significat. 256.1.
 Spiritus sanctus cur non dicatur minor Patre sicut Filius. 256.2.
 Spiritus sanctus nō dicitur filius Patri teste Athanasio. 256.2.
 Spiritus sanctus in die Pentecostes non fuit alicui rei substantialiter, & Hypostaticē existens. Ibidem.
 Spiritus hominis cur anima, & animus appelletur. 343.2.
 Spiritus quomodo nepleuerit omnia, & habeat scientiam vocis. 344.1.
 Spiritus multifariam accipitur. 345.1.
 Spiritus sanctus nexus est Patri & Filij. 388.1.
 Sponsus, & Sponsa. Sponsus cum sponsa, & sponsa cum sponso, quot modis in Cantico Canticorum loquantur. 226.2.
 Sponse cur olim noctu sponsis suis traderentur. 277.1.
 Sponsi cum noua sponsa primus nuptialis congressus, describitur à Plutarcho. 278.1.
 Stare. Stare multipliciter dicitur in Scriptura. 448.2.
 Stimulus. Stimulus carnis. Apostolo datus 2. Cor. 12. quid significet. 296.2.
 Studium. Studiū Theologia, vid. Theologia studiū
 Styllus. Styllus humilis Scriptura sacra quid operatur. 120.1.
 Substantia. Substantie proprium quid sit. 252.2.
 Substantium. Substantiū verbū es, vel fuit, multifarie capitur in Scripturis. 355. & 356.1
 Sudor. Sudor sanguinis Christi emissus in Horto qualis. 407.1.
 Sucnefelio. Sucnefelius, quid senserit de sensibus sacra Scriptura. 87.2.
 Superbia. Superbia impedit Scripturarum intelligentiam. 121.1.
 Sufanna. Sufanna historia apud Hebræos libros Danielis non circumfertur. 45.1.
 Sutor. Sutor ultra crepidā quid significet. 123.2. & 185.2.

Sybilla testimonium de Adā formatio- ne. 95.1.
 Syllepsis quid. 301.1.
 Symmachus autor quis fuerit. 27.1.
 Qua intentione ex Hebræo excuderit Scriptura interpretationem. 32.1.
 Symbola Pythagora explicantur. 90.1.
 Symposiarcha quis. 274.1.
 Synagogas Iudæorum olim vnusquisque libere ingrediebatur. 85.1.
 Synecdoche quid, ei q. acceptiones. 294.1. & 2.
 Syriaca lingua erat vernacula Iudæorum. 26.2.
 Syriaca lingua quot sacri codices fuerint conscripti. 549.1. & 2.
 Syriaca lingua vnde ducta. 355.1.
 Syriaca lingua Persi & Aegiptij utebatur. 548.1. & 2.
 Syria descriptio. 601. & 602. & 603.
 Syria in Scriptura multiplex est. 601.2.
 Syrophances cur ita dicantur. 609.1.
Tabernaculum olim ex quibus rebus construebatur. 650.1.
 Thabor, cur ita dictus. 617.2.
 Dictus est etiam Tythabirius. 524.1.
 Talmud liber quis ille. 261.2.
 Talmudici libri 72. Interp. historia triplex addidere mendacium, & ab eorum calumnia defenditur. 78.1.
 Talmudici libri quid, sentiant de libro Job. 192.2.
 Talmudistarum opinio de sensu literalis & mystico. 86.1.
 Talmudica glossa in Scripturis cauenda sunt. 123.2.
 Templum Pantheon ad quid, Romanis deserviebat. 650.1.
 Templi Hierosolymitani ampla descriptio. 649.650.
 Templi Hierosolymitani numerus artificum qui fuerit. 650.2.
 Templum Domini quibus alijs nominibus diceretur. 653.2.
 Templi figura qualis. 652.1.
 In templo sedere soli regio Pontifici licebat. 652.2.
 Templum Salomonis, quā diuersum à templo Zorababel. 654.1.
 Templum Salomonis, quā diu feterit, & quo instauratum tempore, quo dirutum. 656.1.

Sybilla.
 Syllepsis.
 Symmac.
 Symbolū.
 Symposi.
 Synagoga.
 Synecdoche.
 Syriaca.
 Syria.
 Syrop.
 Tabernaculum.
 Thabor.
 Talmud.
 Templum

Templi porta quot. 656.1.
 Templi excidium. 691.1.
 Templum spirituale Deo adificandū per Christum quodnam. 215.2.
 Temporum computatio, & supputatio in Scriptura faciendā quomodo. 144. & 145.
 Tempus quid sit. 172.2.
 Temporum mutatio persape vitur Scriptura. 229.1. & 2.
 Tempus quibus capiat, modis. 339.1.
 Tertuliani autoritas apud Ciprianum, quanta. 15.2.
 Ternarij proprietates qualis. 456.2.
 Ternarius Deo deditur. 457.1.
 Terra ante alia elementa creata fuit. 473.2.
 Terra colenda instrumenta primus adinuenit Noe. 316.2.
 Terra promissionis diuisio filijs Israel facta qualis. 342.1.
 Terram vocat Job Aquilonē. 368.1.
 Terra Chanaam quid mystice. 691.2.
 Terra Chanaam cur terra promissionis dicta. 612.2.
 Terram promissionis duplici nomine obtinuerunt Iudæi. 612.2.
 Terra promissa qui fuerint termini. 613.1.
 Terra danda promissiones quando adimpleta. 614.2.
 Terrā promissam quare Iudæi initio nō occupauerint. 614.2.
 Terra Palestina fecunditas quāta. 616.2.
 Terra promissionis quatenus sorte dicitur esse diuisa. 620.1.
 Terra huius spiritualis intelligentia, qualis secundum Originem. 625. column.2.
 Terra Ehabul, seu Ehabalon, Syria, & quid sit. 632.1.
 Testamentum vetus cessauit iam quantum ad ceremonialia, non verò quantum ad legalia. 4.1. & 692.1.
 Testamentum duo dicit. 329.2.
 Testamentum cur vocetur Scriptura sacra. 5.1. & 468.
 Testamentum vetus Hebraica lingua est

conscriptum, & qua fidelitate in Graecam linguam translatum sit ostenditur. 26.1.
 Testamentum vetus Hieronymus ex Hebraeo fonte transfudit, prater librum Baruch, & Ieremia epistolam. 32.2.
 Testamentum quid sit. 470.1.
 Testamentum à pacto, quō differat. 470.2.
 Testamenti conditiones quales. 473.2.
 Testamentum vetus, & nouum cur sic appellentur. 474.1. & 2.
 Earum discrimen quale. 475.2.
 Quid praestantius alio. 479.2.
 Nouum antiquius est veteri, & quomodo. 479.2.
 Testamentum vtrūque quibus de causis fuerit literis exarandum. 497.2.
 Testamentum nouum incorruptum, & integrum vsque ad nostra permanet tempora. 531.
 Testamentum vetus noui Testamenti ymbra fuit. 121.2.
 Testimonia veteris Testamenti qua de causa Apostoli & Euangelistae attulerint. 133.2.
 Testimonia Prophetarum quomodo intelligantur quando in Euangelia inserta sunt, notatu dignissimum. 134. & 139.1. 136.1 37. & 138.
 Testimonia ab Apostolis ex veteri Testamento allata, interdum in sensu mystico, frequenter ad literam accipienda sunt. 138.2. In testimonijs istis alatis ab Euangelistis quomodo intelligatur, illud, sicut scriptum est. 138.2.
 Testimoniū quare Christus, & quale perhibuerit de se ipso. 501.2. & 525.1
 Testes criminis quid olim faciebant. 369.2.
 Tetraclim iuramentum Pythagora, quale illud. 493.1. & 515.2.
 Tetrapoleos ciuitates enumerantur. 607.1.
 Tetrapolis qua prouincia in Syria. 606.2.
 Tetrarchie à quibus instituta fuerint. 598.2.
 Theodectes quis ille, & qua penas lucrifera Scriptura verbis abutens. 132.2.
 Theodotium, quis ille. 27.1.
 Theologia scholastica cur postrema omnium scientiarū sit addiscenda. 18.1.

Testimonia.
 Testis.
 Tetraclim.
 Tetrapolis.
 Tetrarchie.
 Theodectes.
 Theodotus.
 Theologia.

Theologia valde necessaria est ad Scripturas sacras. 122. 1. & 416. 2.
 Theologia scholastica ab hereticorum calumnijs vindicatur. 416. 2.
 Theologia scholastica studijs quatenus vacandum. 122. 2. & 423. 2.
 Theologia quotuplex sit. 180. 1. & 431. 2.
 Theologia negas & affirmas quae quo differant. Ibidem.
 Theologia alia coniuncta, alia discreta, & quanam illa. 251. 2.
 Theologia studium ad interpretandam Scripturam utilissimum esse monstratur multis. 425. & 426.
 Theologia antiquitas quanta. 325. 1.
 Theologia hereticis iniussa, & permolestia est. 426.
 Theologia scholastica ad positivam quid conferat. Ibidem.
 Theologia scholastica partim humana, partim divina est. 428. 2.
 Theologia à Philosophia quo differat. 428. 1.
 Theologia genus duplex, quodnam illud. 429. 1.
 Theologia symbolica quanam. 431. 2.
 Theopompus quis ille. 132. 2.
 Theoproposon quid. 633. 2.
 Thefaurus absconditus in agro est lex Dei; teste Ireneo. 83.
 Thomas Aquinas quam impie ab impio Luthero contemnatur. 426. 1.
 Toparchia quid sit. 639. 1.
 Threnorum liber à Rege Ioachim combustus, postea à Hieremia Propheta conscriptus fuit. 117. 1.
 Thus odoriferum ex qua nascatur arbore. 633. 1.
 Tiberius Tiberius Caesar quot annis imperavit. 590. 1.
 Tiberius quam bene affatus in Christum & Christianos. 591. 1.
 Tiberij Alexandri gesta. 593. 2.
 Tiberius Caesar quam sancte templum Domini coluerit. 661. 1.
 TicKun. TicKun sopherim quid sit apud Hebraeos. 47. 1. & 2.
 Timor. Timor servilis & filialis quis sit. 144. 1.
 Tiphthasi. Tiphthasi, custodes erant carceris apud Babilonios. 162. 2.
 Titulus. Tituli capitulorum sacra Scriptura nullius auctoritatis sunt, & prohibiti fuerunt aliquando. 120. 2.

Tobia libri incertus est autor. 115. 2.
 Tormentorum genera in inferno infligenda quibus nominibus in Scriptura nuncupentur. 289. 2.
 Torrens quid, & quot modis sumatur. 446. 1.
 Torrens Cedron vnde sit dictus. 648. 1. & 657. 2.
 Trachones montes quales. 632. 2.
 Trachonitis quae civitas. 632. 2.
 Traditionis vocabulum in Scriptura quam late pateat. 62.
 Traditiones humanae quae. 61. 1. & 262 col. 1.
 Traditiones Ecclesiasticae quae dicuntur. 261. 1.
 Traditiones Seniorum & Phariseorum quales. 262. 1.
 Triadis mysterium solo fidei lumine cognosci potest. 162. 2.
 Translatio ex alia in aliam linguam expressa ad verbum, quid incommodi habeat. 70. 1.
 Tragedia quid. 193. 1.
 Tribus filiorum Israel, quas sortes in terra promissionis habuerint. 621. 1.
 Tribus Iuda sors. 620. 2.
 Tribus Simeon, & Leui nullam hereditatem nullamque acceperunt sortem. 621. 2.
 Tribus filiorum Benjamin sors qualis. 622. 1.
 Tribus Dan sors qualis. 622. 2.
 Tribus Manasse dimidia sortitio. 623. 1.
 Tribus Ephraim sors. 623. 1.
 Tribus Isachar sors. 623. 2.
 Tribus Zabulon sors. 624. 1.
 Tribus Neptalim sors. 624. 2.
 Tribus Neptalim civitates quot, quamque munitissima. 624. 2.
 Tribus quonam ordine sub Iosue portio nem suam sortite fuerint. 625. 2.
 Tribus Leui cur nulla terra portio sit attributa. 626. 1.
 Tribus duodecim vnde pseminata. 334. 2.
 Tribulationes iustis à Deo infliguntur, quis sit finis. 188. 2.
 Tribulationis, & supplicij causas, cur Deus aliquando exponat. Ibidem.
 Trilinguis scientiae utilitates quae. 131. & 336.
 Trinitas personarum cum vno Deo quomodo in Scriptura exprimitur. 254. 1.
 Trinitatis persona quomodo sint unum. 255. 1.

Tobię lib.
 Tormentum.
 Torrens.
 Trachones
 Trachonitis
 Traditio.
 Traditio.
 Trias.
 Translatio
 Tragedia
 Tribus.
 Tribulatio
 Trilinguis
 Trinitas.

Trinitati adiectiva quomodo in substantivorum naturam transeant. 254. 2.
 Trinitatis personarum distinctio. 252. 1.
 Trinitatis mysterium an probeatur illis verbis. Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem, &c. 78. 1.
 Trinitatis mysterium ratione naturali cognosci nequit. 103.
 Tripolis vnde nomen habeat. 609. 1.
 Tristitia letitia subiungitur in Scripturis. 163. 1.
 Tropologia Scripturae quanam. 93. 1.
 Tropus quid sit teste Quintil. 284. 1. & 293. col. 1.
 Tropis & metaphoris cur Scriptura vitatur. 284. 1.
 Tropicae locutiones Scripturarum quomodo intelligenda. 285. 1. & 2.
 Tropus quam utilis in Scriptura, & quomodo eo vitatur. 290. 2.
 Tropus quam plures vna, & eadem littera admittere potest. 292. 2.
 Turris. Turris Babel, & divisio linguarum, vide linguarum confusio. 654. 1.
 Turris David ubi sita. Ibidem.
 Turres Hierosolymitanae urbis quales. 655. 2.
 Tyana. Tyana quae civitas. 606. 1.
 Tyconius. Tyconij regula ab Augustino approbata quae. 113. 2.
 Typus. Typus quid sit proprie. 435.
 Tyrus. Tyrus urbs quibus olim rebus illustris. 609. 1.
 V.
 VAE in Scriptura quot modis summat. 407. 2.
 Valerius. Valerius Grachus quis ille. 592. 2.
 Valla. Valla autor praeceptus fuit in interpretandis Scripturis. 145. 1.
 Vanitas. Vanitas quae. 207. 2.
 Vas. Vasis sacris non esse abutendum. 132. 2.
 Varabius. Varabli editio quatenus consulenda. 85. col. 2.
 Vatabli biblia quanti facienda. 118. 1.
 Vaticinium. Vaticinia Prophetarum de Messia quantae. 84. 2.
 Vau. Vau Hebraeis quid singulare habeat. 359. 1.
 Velum. Velum templi cur scisum. 473. 2. & 687 col. 2.
 Veniens. Veniens participium, non expresso eo qui venit, intelligitur Christus veniens, vel qui venit. 234. 2.

Venator quid significet in Scriptura. 443. 2.
 Verax qui dicatur. 260. 1.
 Verbi substantivi in Scriptura vsus quotuplex. 355. 1.
 Verbum Dei lucerna appellatur. 23. 1. & 352. 1.
 Verbum Dei margaritum est secundum Hieronymum. 21. 2.
 Verbi Dei utilitas in auditoribus. 111. 1.
 Verbum in Scriptura multifarie summitur. 447. 2.
 Verbum Dei ignis & malleus nuncupatur. 111. 1. & 419. 2.
 Verbo divino inest efficacia, fugandi demones, & Angelos alliciendi. 11. 2.
 Verbi Dei efficacia quanta. 380. 2. & 419. 2.
 Verbum Dei panis est solidus. 120. 1.
 Verbi Dei firmitas quanta. 140. 1.
 Verba Sacra Scripturae ut sonant accipienda sunt. 148. 2.
 Verba delictorum Psalm. 21. quae sint. 216. 2.
 Verbum, sum, vel fui idem sonat in Scriptura quod significare. 355. 2. & idae quod habitare. 356. 1.
 Verbi eiusdem geminatio in Scriptura sententiam auget & confirmat. 362. col. 1.
 Verbum abbreviat ad Rom. 9. quid sit. 309. 2.
 Versio 72. Interpretum qualis, & eius origo. 26. 2.
 Versiones ex Hebraeo fonte qua ratione sint eruenda. 82. 1.
 Versus qui scripserint, & quomodo Iudaei versus suos distinguerent. 122. 2.
 Vespasianus ubi, & à quibus Imperator creatus sit. 591. 2.
 Vesperum quid. 161. 1.
 Vestis scissio apud Iudaeos quid sit. 369. col. 2.
 Vestes Senatoris vnde dictae. 276. 2.
 Vestes nigrae olim in funere inducebantur. 276. 2.
 Vestis nuptialis quanam illa. Ibidem.
 Vicefimus quid in Scriptura denotet. 464. 2.
 Via multifarie in Scriptura sumitur. 355. 2.
 Vinculum verbi cum humanitate strictius quam viri cum uxore teste Origene. 236. 2.

Vinea.	Vineam facere labruscas (Isai. 5.) quid significet. 108.2.	Vocalibus in medio literis raro vtuntur. Hebraei teste Hieronymo. 109.2.	Vocales.
Virga.	Virga & oculus super illam Deum significat apud Aegyptios. 90.1. Virga decorticata Iacob (Genes. 30.) quid mystice. 468.2.	Volucres caeli in Scriptura quid. 443. col. 2.	Volucres.
Virgo.	Virgines quinque sapientes (Mattha. 25.) secundum allegoriam qua. 457. col. 2. Virgo quot modis dicatur. 349.2.	Voluntarium maius auget peccatum minus vero minuit. 271.1.	Voluntarium.
Vigilia.	Vigiliae cur sic appellatae quotnae sint. 161.2.	Voces equiuocae & ambiguae in Genes. 1. distinguuntur. 175.2.	Vox.
Virtus.	Virtus quomodo perficiatur in infirmitate (2. Corint. 12.) 308.2. Virtutem saepe vitium significare & e contrario exemplis Sacra Scriptura comprobatur. 439.1.	Vt particula, in quibus causam, in quibus euentum significet. 413.1.	Vt.
Visio.	Visio Prophetarum & Apostolorum num semper corporea fuerit. 223.1.	Vvaldenses qui. 319.2.	Vvaldens.
Visitatio.	Visitatio in Scriptura quid. 445. 446.1.	Vulgata editio, vide editio vulgata.	Vulgata.
Vita.	Vita Sanctorum interpretatio est Scripturarum teste Hieronymo. 166.2.	Vulgatam D. Hieronymi iam correctam nulli licet rejicere. 117.2.	Vultus.
Vmbra.	Vmbrae Maecenatis quas vocet Horatius satyra 8. 273.1. Vmbra legis quid sit secundum Paulum. 435.2.	Vulgata editio in quibus corrigenda, atque emendanda sit. 118.1.	Vxor.
Vndenari.	Vndenarius numerus quid. 462.2.	Vultus Dei Patris quare Christus appellatur. 205.2.	Vxor.
Vnctio.	Vnctio Spiritus sancti quomodo nos doceat. 24. 188.2. Vnctio sacra quibus hominibus olim conferebatur. 335.2. & 678.1. Vnctio adhibeatur corporibus humidae. 280.2.	Vxorem parere filios viro in Scriptura quid significet. 162.2.	Vxor.
Vnguentum.	Vnguentis probalneis Persa & Indi vtantur. 275.2.	Vxor, vide verbo nupta, & nuptia.	
Vngula.	Vngula fissa quid mystice. 450.1.	X	Xantes Pa gninus.
Vnio.	Vnio hypostatica cum anima & corporis vnione in quibus conueniat & in quibus differat. 238.1. & 2.	X Antis Pagnini editione qua moderatione vtendum sit. 85.2. & 118. col. 1.	Xenophō. Xerxes.
Vniuersal.	Vniuersales propositiones in Scriptura quomodo accipiendae. 268.1. Vniuersales pro indefinitis & e contrario in Scriptura saepe ponuntur. 268.2. & 364.1.	Xenophontis errores qui. 504.2. Xerxes, & Artaxerxes, vnde oriundi. 160.1. & 688.1. & 2. Xerxes Darij filius quandiu imperauerit. 688.2. Xiphilinus quis ille. 276.2.	Xiphilin ⁹ .
Vniuersum.	Vniuersum, vide verbo mundum.	Z	Zabulon.
Vnus & vnitas.	Vnus in Scriptura qualia significet. 454. col. 2. vnus moraliter quid dicatur. 455.1. vnitas quid teste Macrobio, & Origene. 455.1. & 2.	Z Abulon tribus quare sic appellatur. 157.1. Zabulus quid significet. 156.2. & 157. col. 1. Zacharias Barachia filius vnde oriundus. 621.1. Zacharias Propheta, quo tempore, & vbi prophetauerit. 220.1. Zebedaei filij cur filij tonitruum appellati. 157.2. Zelus quid sonet in Scriptura. 445.1. Zerchinta Hareticus quisnam. 208.2. Zeugma quid, & eius vsus in Scriptura. 300.2. Zeugma oppidum vbinam sit. 611.2. Zonaras autor quid senserit de cellulis Septuaginta interpretum. 80.2.	Zabulus. Zacharias. Zebedæus Zelus. Zerchinta Zeugma.
Vocabulum.	Vocabula & frases earum gentium, ad quas scribant, frequenter adhibent Prophetae, & Apostoli ad maiorem doctorum intelligentiam. 162.1.		Zonaras.

FINIS.

Series

SERIES CHARTARVM.

☞. ☞. ☞. ☞. A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P.
Q. R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg. Hh.
Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt. Vv. Xx.
Yy. Zz. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd. Eee. Fff. Ggg. Hhh. Iii.
Kkk. Lll. Mmm. Nnn. Ooo. Ppp. Qqq. Rrr.

Omnes sunt terni: præter ☞ & Nnn. qui sunt quaterni,
& Rrr. qui est duernus.

MADRITI

Apud Ludouicum Sanchez:

Anno M. D. XC. VIII.

TOMVS. II.